

R. 19957

FRATRES
DOMINICI SOTO,
SEGOVIENSIS, THEO-
LOGI, ORDINIS PRAEDI-
catorum, Cæsareæ Maiestatis à sacris confesioni-
bus, Salmantini professoris, De Iustitia

& Iure, Libri decem.
Imprimus in Colegio Real Mayor de Granada Her.

*Primum ab ipso auctore innumeris in locis emendati, atq; multo auctiores redditi.
Quibus insuper Libro Septimo in Sextum transfuso, Octavus de Iuramento
Adiuratione, plane novus additus est.*

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
E. 5.º C. 108. N. 12.

Cum Priuilegio.
METHYMNÆ A CAMP

Excudebat Franciscus à Canto.
M D LXXX:

Expensis Benedicti Boyerij.

Esta tassado a tres maravedis el pliego.

R. 19959

FRATRES
DOMINICI SOTO,
SEGOVIENSIS, THEO-
LOGI, ORDINIS PRAEDI-
catorum, Caesareae Maiestatis à sacris confesioni-
bus, Salmantini professoris, De Iustitia

De la libreria del Colegio Real Mayor de Granada Her. a

*Nunc primum ab ipso auctore innumeris in locis emendati, atq; multo auctiores redditi.
Quibus insuper Libro Septimo in Sextum transfuso, Octavus de Iuramento
Admiracione, plane novus additus est.*

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
E. S. C. 108 N. 12

Cum Priuilegio.

METHYMAE A CAMP

Excudebat Franciscus à Canto.
M D LXXX:

Expensis Benedicti Boyerij.

Esta tassado a tres maravedis el pliego.

El Rey.

OR quanto por parte de vos los Piores, frayles y conuentos de los monasterios de señor S. Pablo de Burgos, y Sant Esteuan de Salamanca de la orden de sancto Domingo, nos hizo relacion diziendo, que nos de vuestro pedimiento os auamos prorrogado el priuilegio y merced de la impresion, de las obras que hizo el Maestro fray Domingo de Soto cathedratico en la vniuersidad de Salamanca por cinco años: los quales se cumplian muy presto, y las dichas obras eran muy importantes, y de mucha utilidad y prouecho, suplicandonos os mandamos femos prorrogar el dicho priuilegio y merced por otros cinco años mas, o como la nuestra merced fuese: lo qual visto por los del nuestro consejo fue acordado que deuiamos mandar dar esta nuestra cedula en la dicha razon, y nos tuuimos lo por bien por la qual vos prorrogamos y alargamos el termino que de los dichos priuilegios y prorrogaciones de los vos estan dados por otros cinco años mas: los quales corran y se cuenten desde el dia que se cumplieren las cedulas prorrogaciones que de cada vno de los dichos priuilegios se os dieron: durante el qual dicho tiempo damos licencia y facultad a esos dichos monasterios, o a la persona o personas que su poder ouieren para que puedan imprimir y vender en estos nuestros reynos los dichos libros y obras al precio y segun, y como esta mandado por las dichas cedulas, y mandamos que durante el dicho tiempo ninguna persona pueda imprimir ni vender los dichos libros sin tener poder vuestro: los pena que pierda la impresion que luziere, o vendiere, y los moldes y aparejos con que lo hiziere: y mas incurra en pena de cinco mil maravedis, la mitad de la qual dicha pena sea para la nuestra camara, y la otra mitad para vos los monasterios. Y mandamos a qualesquier nuestras justicias y jueces que guarden cumplan y hagan guardar y cumplir esta nuestra cedula, y todo lo en ella contenido. Fecha en sant Martin de la Vega a ocho dias del mes de Mayo de mil y quinientos y setenta y ocho.

Yo el Rey.

Por mandado de su Magestad

Antonio de Erasso.

❖ CAROLO MAGNO, SERENISSIMI
Philippi secundi, Hispaniarum Principis primogenito, suus frater Dominicus Soto, felicitatem.

P V S hoc, Carole Magne, quod de Iustitia & Iure in publicum iam penè inuitus pro dire sino, non fuit quòd diu anceps hærerem, cuiam potissimum nuncuparem: ad eò Celsitudo tua initio statim cogitationis meæ præstò fuit. Nam cum in hoc te Deus, rerumque natura tam longa Regum, Cæsarumque stirpe in hanc lucis vsuram ediderit, vt tibi hanc celo genitam virginem, Iustitiam (inquam) desponsaret: quem nam còsultius quam Serenitatem tuam ex toto orbe deligerem, cui eius imaginem dedicarem? Nempè vt quam virtutem toto vitæ curriculo per sanctè culturus es, eandem protinus ab incunabulis de facie nosses, identidem inspectares, eiusque te pulchritudine illectares, & oblectares amplexibus: eius ingenio penitissimè inuisceres, & còsultissima monita toto pectore haurires. Denique vt tuum istum lanæ candorem, dum pro ætatis teneritudine albescit, eius coloribus imbueres. Meminime in Tridètina Synodo de natali tuo concionem à sanctis illis patribus habere iussum (nam tunc fælix ille faustusque dies nobis illuxit) multa de te pollicitum, illamque sanctam Ecclesiam, vota Deo pro tua salute, incolumitate, ac fælicitate nuncupantem, in magnam de te spem misisse. Et quid enim de te (in dylte Princeps) polliceri cunctarer, pro quo nobis tam numerosus aorum, pro a uoramque tuorum ordo, tam innumeris rebus clarissimè ac religiosissimè gestis fidei uidebat. At uerò non meam tantum fidem, quam priuatius homo pro te obstrinxi, verum & tuam publicam, quam tot regnis ac gentibus obligatam habes, vt re ipsa liberet, Deum immortalem deprecamur. Discere proinde ab ista tua incute etate incipe, quãtis sis nationibus sessurus iudex, ad quem adeò ceu ad iustum ipsum uiuens, uti ait ille magni nominis Philosophus, ab omni ferè mundi orbe confluxus est futurus, vt cum in tua ista institutèdà Cæsarea indole tam multam mortalium salutem periclitari noueris, intelligas quãta sit à tua modestia præstanda facilitas, vt tum alijs uirtutum doctibus, tum præsertim Iustitiæ, quam hic tibi pro captu nostro suis graphicè depinximus coloribus, exorneris. Scripsit Xenophon Cyropediã, instituit Aristoteles Alexandrum, Neronem Seneca, & Traianum Plutarchus, atque alios alij. Ego uerò, quãuis ea utaris sapientum pædagogia, vt à mea pusillitate nullius egeas obsequij, hanc interim tamè Carolo pediã Claritudini tuæ non sum offerre ueritus: ubi, uti dicere cœperã, decore Iustitiæ ac perinde felicissimè Principis vultum contempleris, Hic enim, dũ lux tibi vsque

rationis inoleuerit, perspectum cum primis habebis, quantum à tyranno, quod nomen maiores tui execratissimum semper habuerunt, Rex distet. Ut scilicet ille publica cuncta in priuatam suam libidinem vertat: hic verò contrà vni communi bono continenter prospiciat, eius solus gratia leges condant, magistratus creent, tributa exigat, præmia ponat, supplicia decernat, bella gerat, pacem componat: in summa, nil vnquam aut animo secum reputet, aut rebus gestis de se præster, quam quod in hunc referatur scopum. Quo circa & hic eidentem doceberis, tantà Deum regibus potestatem, per què illi quotquot sunt regnant, cuiusque sapientia iusta decernunt, non in hoc vti què contulisse, vt vel eius iura violent, vel vlli mortalium iniuriam cõflent, verum vt iniurias ipsi propulsent, ac nẽ inferantur, obstant, & illas repellant: id nimirum intelligentes, quod vt ab omni sunt humana coërtione absolutissimi, ita viuere eos decet, tum rationi, tum præsertim Dei legibus deuotissimos. Deinde & hic tuæ fiet Serenitati compertum, quam sancto fœdere iustitia & misericordia, quæ secum vulgò pugnare existimantur, in optimo principe maritentur: quippe qui ea esse debet seueritate: quæ non in seguitiã vergat: ea clementia, quæ in segnitiẽ non degeneret: vultu graui, non toruo; verborũ lenitate placidus, zelo iustitiæ terribilis: qui non tam armorũ strepitu, quàm morũ integritate sese suis exhibeat amore ac timore colendũ; atque profusus: quod cecinit ille, NOIMENA A.A.Ω.N: hoc est qui non se feras insectari censeat: sed gregẽ ducere. Ad hæc demũ quod in hoc iustitiæ exẽplari omnium meditatissimè ac cõsideratissimè specularandum tibi (Princeps optime) in cumbit est quã sancte debeas religionẽ suscipere, adorare, & colere, nempe nẽ sacra prophanis commisceas, sed sacrosanctã Ecclesiã, ob cuius Deum fidem, & reges: & homines: & mundum ipsum condidit: cunctis posthabitis secularibus: summa estimatione ducas: omnique veneratione & reuerentia prosequaris. Nam secularis felicitas: nisi ad illam sempiternam referatur, nequicquam instituitur, tantum abest vt villo queat pacto prosperari. Nulla fulgentius gemma Christianum diadema decorat: quàm crucis insigne. Quas non virtutum imagines vt cunctas summatim denotem: speculum hoc iustitiæ tibi remittat: si eius assuescas ob tutui. Sed vereor tum epistole modum excedere: tum istam tuam nondum maturam etatem præmaturis monitis onerare. Erit fauente numine: quo tuorũ Regnorũ salus plurimum agitur: quando sapientes: sed tamen eos in primis qui spectate sint vitæ: frequẽter consulas: attentè audias: ac tanti pendas: quanti principis interest habere oculos. Interim hoc tuę celsitudini precamur: vt paternis: tuique aui Cesaris votis: moribus respondeas: sanè quem intimè noui quàm anxius exoptet: vt tanta te Deus Maximus virtutum supellectile ditet, quanti nostra refert vt sis illarum ditissimus.

(..)

Fratri Dominici Soto Segouiensis, Theologi, ordinis Prædicatorum, Cæsareæ Magestati à sacris confessionibus, Salmantini Professoris, de Iustitia & Iure, Libri decem.

PRO O E M I U M.

Iustitiæ Encomium.

ILLVSTRISSIMA Iustitiæ virtus, fidei nostrę legitima proles, spei robur, chantatis pedissequa, ceterarumque virtutum clarissimum iubar, quamcum profana, tum cum primis Diuina oracula super æthera tollunt: vt potè quæ homines, cuius animal, in vnum congregat, ab iniurijs vindicat, amore conciliat, in pace retinet, virtutibus ornat, ad aternam denique felicitatem diuino munere subuehit: hæc inquam virtus est, quam præsentis opere elucidare, ac pro nostra ingenij tenuitate, pertractare instituiamus. At quoniam huius fulgentissimi syderis munus est (vt ipsa nos Iura docent) ius suum, iuxta legum normas, vnicuique tribuere, legitimum duxi, titulum Operi, de Iustitia, & Iure, inscribere. Fert namque animus augustam virtutis huius dignitatem amplificare, & elementa constabilire, eiusque leges, membra, species, & quotquot illi aduersantur iniquitates, fraudes, & violentias, pro eis, quæ mihi diuinitus vires suppetunt, quæ laetissimè patent, perustrare, ac suis cuiusque numeris depingere. Nam, etsi haud me lateat, quanta cum dignitate, & copia, Theologorum, Iurisque prudentium plurimum argumentum hoc locupletauerint: peperit tamen humana libido per temporum iniquitatem, parturique in dies nouas fraudulentia: formas, quibus cõtra ius, & fas, suam quisque expleat insatiabilem auaritiã. Quapropter nihil aliud quàm operapretii arbitrandum est, si iniqua pasta, & conuenta, & cãbia, tamq; adeo multa vsuræ, simoniæq; recentia genera in animũ nobis induxerint, noua de reueteri volumina edere. Præterquã quod quanto plura à præcessoribus in re quæ inuenta sunt, tanto posteris, si villo valent ingenio, vberiorem sylvam subministrant excogitandi noua. Accedit, quod nemo tam feliciter scholasticam rem, quæ implexa perse est, tractauit, quin possit vigilantiori diligentia (nõ de mea loquor) firmius, ex

Authoris in finem.

actiusq; constabiliri, ordinatiùs disponi, atque emũctius perpoliri. Hac igitur de causa, cum me, qui post multos annos in hisce scholarum cathedris insumptos, alijs publicis negotijs distractus, vale huic prouinciæ renunciaueram, ab illisq; post negotijs extricatus, sacris meliteris addixerã, iam nunc Scholarium vota, nihil minus cogitantè, ad eãdem prouinciam repetiuerint, meq; Patres scripti omninõ renitẽtem accersiuierint, meiq; maiores inuitum coegerint: ac deindẽ publico suffragio hæc mihi prælectio de Iustitia obtigerit, postulare ex me instantissimè coeperunt, vt, quæ in scholis dictallem, prælo committerem, quò & præsentis scribendi labore leuarentur, & absentes sudore fruerentur nostro: annui lubentissimè. Nam iamdiu hunc ipse parturiebam partum: tanta erat eorum improbitas, qui me diuersis scrupulis, ac nouorum in dies cõtractum consultationibus frequentabant. Neque verò est quod Theologis vitio detur, hanc sibi assumere prouinciam, quæ Iurisperitis accommodatior videri potest: quandoquidem Canonica iura ex visceribus Theologiæ prodire: Ciuilia verò ex media morum Philosophia. Theologi ergò est, iuris Canonici decreta ad normã Euangelicã exigere: Philosophiq; Ciuilia ex principijs Philosophiæ examinare. Vnde Cicero de leg. libr. i. non à prætoris edicto, neque à XII. tabulis, sed penitè ex intima philosophia exhauriendã censet Iuris disciplinam. Imò vero litigiosa, inquit, legum ratio, ignoratio iuris potius est, quàm scientia. Et Iuriscõsult. ff. de Iust. & Iure. l. i. Veram, inquit, philosophiam, non simulatam, affectamus. At quãuis institutum proficedi meũ in scholis sit, Sententiarum Magistrum, Diuumq; Thomam commentarijs illustrare, consultius tamen duxi, rationem paululum mutare scribendi. Non quod diuersana ab hoc inter Diuos diuino autore, doctrinana moliar: sane, quem, tum de cunctis alijs, tũ præsertim de hisce moralibus disciplinis meritissimo, tanquàm micantissimum, sydus scholæ vniuersim adorant: sed quod cum eius, aliorumq; documentis imbutus, multa fuerim alia cõmẽtatus, congruentius existimauerim nouum cõstare opus, in quò dispositis cuncta componerem.

Cicero

Partitio operis.

nerem, quam si eius tui mea seorsum circū scriberē. ¶ Distribuimus autem opus in libros decem: quorū duo primi, sunt de Iure, hoc est, de legibus, quæ suprema sunt Iustitiæ regula. Tertius, de Iure, quatenus obiectum est Iustitiæ, deq; virtutis huius substantia, & sibi annexis, vsq; ad Iustitiam distributiuam. Quartus de præambulis ad cōmutatiuam: nempe, de dominio, ac de restitutione. Quintus, de iniustitia, quæ ex iniuriōsa actione nascitur: nempe, de homicidio, & reliquis. Sextus, de vsura, contra stibus, & cambijs. Septimus, de voto. Ac denique Octauus, de iuramento, & adiuratione. Nonus de decimis, ac de simonia. Decimus denique de statu, deque residentia Prælatorum. Ut opus de Iustitia, quæ decem præcipue Decalogi mandatis comprehenditur, librorum etiam decade absoluaatur. Libros autem singulos per suas quæstiones, atq; articulos scholastico stylo distinctos curauimus, vt quā possumus rarissimè, & præter rerum amplificationem, minime ab ordine sancti Thomæ discedamus. Cuncta tamen asserta nostra cefuram subeat sacrosanctæ matris Ecclesiæ, ac subinde syncere iudicantium limam. Deus ergo maxime conatibus aspiret nostris, ad suam ipsius gloriam.

Titulus operis: Nomen Iustitiæ vsurpatur. Isidorus lib. 5. cap. 2.

¶ De Iustitia ergo, & iure sermonem, fauente Deo, in eūtib; nobis à Iure inchoandum est. Bisariam nanque vsurpatur nomen hoc. Vno scilicet, modo, pro eo, quod est, lex: quemadmodum Isidorus lib. 5. Etymol. inter decreta dist. 1. relatus ait: Ius, generale esse nomen: legem autē, ius speciem. Altero autem modo accipitur, vt obiectū est Iustitiæ: nempe, pro equitate, quam Iustitia in rebus constituit. Et alterutro accipias modo, ad notitiam Iustitiæ, eius notio prærequiritur. At quia virtus quæq; ad suas regulas exigenda est, concedet eas primum omnium præforibus affigere, atq; adeo duob; primis libris de legib; ante omnia, dicere. In priori, scilicet, de lege æterna, naturali, & humana: & in posteriori de Diuina. Liber aut primus septem quæstionibus absoluetur. Et quoniam (vt sepe in Officijs citatus Cicero auctor est) rei substantia, quæ definitione deprehenditur, omnis est auspicianda ordinata institutio: prima, quæ mouetur, quæstio, est de lege in communi.

Primus liber de legibus.

QVÆSTIO PRIMA, De lege in communi.

S. Thom. 1. 2. quæst. 90.

ARTICVLVS I.

Utrum aliqua definitionum legis, quæ à Doctoribus constituitur, legitima sit.

V M multæ variæ quæ definitiones tam apud Oratores, quam apud Theologos, ac Iureconsultos reperiantur, nullam tamen, aut vix vllam comperio, quæ legi, quatenus vniuersale genus est, congruat, præter illam, quam D. Thom. 1. 2. quæst. 90. art. 4. colligit, si paululo componatur limatius. Nam illa Ciceronis libro. 2. de leg. Lex, est æternum quoddam, quod vniuersum mundū regit, imperandi, prohibendiq; sapientia: sempiternæ Dei legi peculiaris est: illa verò, quæ præposuerat libro. 1. Lex, est ratio summa, insita in natura, quæ iubet ea, quæ faciendæ sunt, prohibetq; cōtraria: extra leges naturales nō extenditur: sed illa. ff. de leg. & sena. consul. 1. 1. Lex, est commune præceptum, virorum prudentium consultum, &c. legi tantum adscribitur humanæ. Sicuti & illa Arist. in Rhetoricis ad Alexandrum. c. de gen. delib. Lex, est communis ciuitatis cōsentus qui scriptis præceperit quomodo vnūquodq; agendum sit. Quò alludit illa Isidori lib. 5. Lex est cōstitutio scripta. Igitur si vastam eius amplitudinem, quàm late patet, spectes, Lex, est nihil aliud, quàm quædam rationis ordinatio, & præceptio in commune bonum, ab eo, qui curam reipublice gerit, promulgata. In hac enim oratione, & genus legis exprimitur, & finis, & causa, & positionis forma. ¶ At verò ad eiusdē definitionis explicationē de singulis quatuor particularum, quibus cōstruitur, ex ordine, disputare opus est. Quatuor ergo articulos quæstio hæc desiderat. Horum primus erit, de genere definitionis, quo scilicet examinādū est, vtra in potentia existat lex: nempe, vtrum intellectus sit, an volūtatis actus. Asserere enim vili sumus esse opus intellectus, vbi diximus quòd sit rationis ordinatio, ac præceptio. Sunt autem in contrarium argumenta nonnulla. ¶ Primo: Cum in intellectu non sit nisi habitus, & actus, nō apparet, vter nam istorum sit lex. ¶ Secundo: Legis est, mouere subditos. Nā Rex per leges mouet: volūtatis autem est mouere: quoniam animal nō mouetur, nisi ab appetibili, sub aliqua ratione boni, vt. 3. de Anima, text. 49. auctor est Aristot. bonum verò obiectum.

Variæ definitiones legis.

D. Thomæ Cicerone.

Aristoteli.

Isidorus.

Legis definitio.

Primus quæstionis articulus.

Argumentum.

Argumentum.

Aristoteli obiectum.

Argumentum obiectum est voluntatis. ¶ Accedit huc tertio loco authoritas quorundam recentium authorum, non infimæ notæ, sic definitionum legis substantiam: Lex, est recta voluntas eius, qui vicem populi gerit. &c. Quibus nimirum adstipulari sibi videtur, tum August. lib. 4. de Ciuit. dicens, antiquitus arbitria Principum, pro legibus fuisse: & Iurif. consul. ff. de const. Prin. lib. 1. quæ & refertur Inst. de iure nat. & gē. vbi ait: Quod Principi placuit, legis habet vigorem. ¶ Quarto & reclamare Paul. videtur Ro. 7. vbi inquit: Video aliā legē in membris meis, repugnantē legi mentis meæ. Etenim quæ in membris est lex, non modò in intellectu nō extat, verū & ratione caret. ¶ In contrarium tamen pugnat legis virtus, quæ est, præcipere, vt ait. l. legis virtus. ff. de legib. Hoc nam quæ prudentiæ munus est, ac subindè intellectus.

Nomen Lex variè à scriptoribus deducitur: Isidorus.

Questionem istam, duabus conclusionibus, respōdetur. Prior est: Lex in intellectu tanquā propriū eius opus insidet. Hic autē de nomine itatum adnotandum est, quod nomen legis ob rei varias virtutes, & qualitates ab alijs aliter, atque aliter, deducitur. Isidorus enim lib. 5. Etymo. cap. 3. à legendo illud trahit: eò quòd scripto profertur, vt legatur ab omnibus. At vero cum hoc illi accidentarium sit, congruentius D. Thomas & Theologorū schola à ligando dici autumant: vt potè quæ vi polleat obligandi. Quamuis Cicero. 1. de legib. à legendo sentit deriuari: pro eo, quod est, eligere. Ait quippe, quòd, et si Græci legem à tribuendo appellent (nam quod nos legem, ipsi, nomon, appellant, à nemein, quod est tribuere: id eò quod vni cuiq; quod suū est, tribuat, ego tamen, inquit, à legendo, id est, deligendo, eam nomino. Et subdit: Nam vt illi: æquitatis, sic nos, hoc est, Latini, delectus vim in lege ponimus: & proprium tamen vtrumque legis est. Hæc ille. Igitur cum istæ omnes virtutes legi competant, parum refert, à qua illarum, nomen deducatur. Attamen et si Theologorum etymologiā minime repudiem, per placet tamen Ciceronis sententia: vt lex, idem sit, quòd legēdi, hoc est, eligendi regula. Nam regula dirigendo, docet eligere. Vnde cumque autem nomen trahatur, patentissimum est, rem esse intellectus. Id, quod ex vtraq; eius virtute cōmonstratur. Habet enim & quæ sit regula, & quòd sit obligatoria præceptio. Quapropter cū S. Tho. tantum vnum in eius definitione ponat, nos tamē ambulo loco generis cōposuimus: videlicet, ordinatio, & præceptio. Haud enim simpliciter ordi-

Magis probatur legis etymologia tradita à Cicerone.

nat, aut dirigit, veluti qui tantam viam monstrat, sed ordinando præcipit, præcipiendoq; ordinat. ¶ Ex priori ergo membro arguitur. Lex, est æquitatis, iniquitatisq; regula, agēdiq; mensura: sic enim feruè habetur. l. nā. ff. de legib. vbi lex dicitur iustorum regula, & iniustorum: regula autem, mensura quæ nostrarum actionū, est ratio. Nā regula actionū est, quæ in finem dirigit, quod solius est oculatæ rationis munus: ad quem finem, voluntatem, quæ cæca potētia est, ducit: ergo rationis functio, est, legē ponere. Adde, quod sicut in naturalibus, id, quod est primum, est caterorum mensura, vt vnitas in numeris, & motus primi mobilis respectu motuum inferiorum: sic quia finis (vt Philosophus. 2. Phy. docet) principium est humanarum actionum, sit, vt rationis actio ordinatis media in finem, sit mensura, atq; adeo lex. ¶ Ex posteriori autem membro arguitur secundò sic: Legis munus est præcipere, & prohibere, vt habetur. l. legis virtus. ff. de legib. & senat. consul. & forma ipsa legis præfert. Vnum cole Deum: Nē iures vana per eū: quin adeo hoc receptissimum est, atque omnibus in cōfesso, vt hac ratione leges, præcepta, atque mandata nuncupemus: imperare autem, est rationis: ergo lex à ratione elicitur, atque adeo in intellectu consistit. Minorem huius syllogismi, scilicet, præcipere esse intellectus actum per prudentiam, edocet S. Thomas. 1. 2. quæst. 17. artic. 1. & quæst. 57. artic. 6. At parum considerantium est, hanc opinionem impugnare tanquā S. Thomæ: quippe qui non videant, non esse eius inuentum, sed planissimum, atque constantissimam sententiam Aristot. 6. Ethicorum cap. 10. Distinguit enim tres virtutes intellectus practici: scilicet, eubouliam: quæ est virtus bene consultandi, hoc est, indagandi media ad finem accommodata: (nam de fine nulla consultatio est, eò quòd omnes suapte natura felicitatem suam expetunt) & synesin, quā Latini vocant sagacitatem, quæ est virtus rectè iudicandi. Sunt enim qui ingenio acuti sunt ad disquirendum media, non tamen ita iudicio valent, vt illis inuentis rectè de optimo sentiant. At præter hos requiritur postremus prudentiæ actus, qui est imperium: in quo differt ratio practica, ab speculatiua. Illa enim, quia non ordinatur ad opus, præcise habet duos actus, qui sunt discurrere, & iudicare: practica verò insuper opus habet imperio: ad quod præcedentes duo actus ordinantur. Et ideò Arist. ait, inter omnes, hunc esse summum, ac perfectissimū, à quo potissimum prudentia nominatur virtus. Neq; verò solius est Aristot. sententia

Argumentum pro conclusione.

Cōfirmatio.

Argumentum.

S. Thomæ.

Aristoteli.

Præcipere est actus intellectus. Hoc ipsum facili ratione.

tia, imò philosophorum omnium, quotquot eū, vel præcesserunt, vel subsequuti sunt. Quin verò rerum ipsa natura, & mos humanus, hæc nos planè veritatem edocet. Clarum enim est, imperare, esse loqui: videlicet, fac, nè facias: loqui autem intellectus negotiū est: quippè cuius conceptus voce, & scripto significatur ergo ad ipsum pertinet præcipere. Etenim cum vel Deus angelis, vel alius eorum inter se alijs quicquã præcipit, profecto nõ voluntatis, sed intellectus loquela id efficit. Pari ergo lege, si in potentijs nostris intimis præceptum est (quod negari non potest) ad intellectum pertinet, nõ utiq; ad voluntatem. Et confirmatur hæc ratio. Cum quis mente orat Deum: Fiat voluntas tua: Panè nostrū quotidianū da nobis hodie: planum est, non volūtate, sed intellectu loqui ergo si aliqua potentia alijs imperat, illa sane intellectus est, per similia verba. ¶ Tertio, ex humano vsu arguitur, legem, non voluntatis, sed intellectus esse proprium opus. Volitio, & nolitio, qui tantum actus in volūtate sunt, nullum secum afferunt imperium. Enimvero licet ego certò sciam prælatum meum optatissimè velle, vt ego prædicem, aut quippiam aliud faciam: parere tamen nõ teneor, quousq; id mihi loquens præcipiat: loquutiones autè signa sunt cõceptuum. Atque hinc sumitur, ad interna nostra opera, analogia. Quauis enim quis post rationis iudicium eligat bonum opus, nihilominus experimur, post talem electionem, esse homines vecordes, & segnes ad idem incudum opus. Multi enim mente elegerūt vitam per sanctè instituire, qui tamen segnitia imperantis prudentiæ tardissimè id aggrediuntur.

¶ Argum. principale

4. Ratio

¶ Præterea arguitur. Tenentur homines conformare se, & obediētes esse sempiternæ legi Dei, vt in. 1. Senten. dist. 45. late disputatur: non tamen tenemur conformari eius volūtati beneplaciti. Nã etsi ego sciam Deum velle mortem patris mei, licet mihi, quin etiam honestum est de illa contristari. Et, vice versa, præcepit Abraham filium immolare, cui legi Patriarcha ille obtemperare astuticus erat: & tamen Deus non habebat voluntatem beneplaciti, vt id exequeretur: ergo lex Dei non in eius voluntate, sed in intellectu est præcipientis, aut prohibentis.

Detegitur error contra nis opinio nis Prima ratio

¶ Per hæc & commentum contrariæ opinionis retunditur, quo aiunt voluntatem non esse ancillam intellectus, sed reginam: intellectum verò seruum. Logè quippe secus se res habet. Nam regere, est functio illuminantis, ac dirigētis: lumen autem non in voluntate (quæ cæca est potētia) sed in intellectu existit. Siquidem non voluntatis lumen, sed intellectus dicitur.

De quo nimirum Dauid: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Vnde Arist. Polit. cap. 3. expressè ait, mentè imperare appetitui: quo etiã nomine voluntatem complectitur: licet non imperio dominico, vt anima corpori: sed politico, vt Rex ciuibus imperat. Vnde sapienter, 3. de leg. Plato: Non, inquit, præcandum, conandumq; vt voluntatem nostrã cuncta sequantur, sed vt prudentiam nostram volūtās. Ad hæc: Rex à regendo dicitur, qui est actus prudentiæ, cuius ideo virtutis finitio est, leges sancire: hoc enim est potissimū eius munus, qui ad regni gubernaculum sedet. Quocirca Cice. lib. 1. de leg., post illã legis definitionē supra citatã, scilicet: Lex est ratio insita in natura, subdit: Itaque arbitrat̃ur prudentiam esse legem, cuius ea vis sit, vt rectè facere iubeat, vetet delinquere. Et Arist. 10. Ethic. c. 9. Lex, inquit, vim habet cogentē: quæ quidē est sermo ab aliqua prudētia, atq; mente profectus. Ecquis ergo vniquam ambigere quierit, legem esse prudentiæ, ac subindè intellectus opus, quod vniuersi dictamen practicū appellant? Atque hic est legitimus sensus illius, Prouerb. 8. Per me Reges regnāt, & legum cõditores iusta decernūt. Nam in hoc, quod ait, regnāt, potestas regnum designatur: quoniam, Omnis potestas à Domino Deo est: vt ad Roma. 13. refert Apostolus. In hoc autem, quod subdit, & legum, & c. intelligitur eiusdem potestatis vsus. Vnde: Per me, inquit, id est, per prudentiæ virtutem, quæ de meo fonte dimanat, Reges, & leges cõdit rectas, & ritè illis vtatur. ¶ Secunda conclusio: Lex est vniuersalis propositio, ac dictamen rationis practicæ, quæ per modum habitus inest. Conclusio hæc assertio est S. Thomæ. 1. 2. q. 90. Hanc verò sic expositam accipito: In intellectu sunt & simplices apprehensiuæ propositiones, atque aliæ iudicatiuæ: lex autem non est tantum apprehensio, verum præceptio, quæ iudicium sequitur, non qualecunq; sed quod de motibus fertur. Illud quippè iudiciū appellatur practicū. Prius enim per primam prudētiam virtutem, scilicet, eubouliam, conquiruntur illa, quæ expediunt: mox per synesin (quæ secunda virtus est) iudicio probantur: tertio, voluntate eliguntur: ac subindè sequitur imperium prudentiæ, quod non est propositio iudicatiui modi, sed certè imperatiui: faciendum est, aut vitandum. Hæc enim verba si vim nominis habeant, putã, dignum est, vt fiat, factu ve indignum, speculatiuæ propositiones sunt, & nondum vim legis obtinent. Dum vero vim habent participij futuri, tunc cõsentur dictamina practica.

Psalm. 90. Aristo.

Plato

Cicero

Aristot.

Per me Reges regunt, & Prouerb. 8.

2. Conclusio

Et

Et si sint in Principe, promulgenturque populo, tunc leges existunt. Requiritur tamen præterea vt per modum habitus insint: hoc est, fixæ sint, & perpetuò permanentes. Nam temporales præceptiones, quæ per modum actus transeunt, quia vniuersales non sunt, sed singulari personæ, loco, & tempori accommodatæ, fac, nè facias, non habentur pro legibus, sed legum sunt applicationes: vt articulo proximo videbitur.

Solutur argumenta.

Neotericorum fallacia.

Solutur primū motiū neotericorum

Allud argumentū eiusdem authoris.

Per hanc ergo conclusionem, ad primum argumentum, ante quæstionem, respõdetur: quippè qua assertum est, legem, esse propositionem per modum habitus inhaerentem. Nã etsi lex actu feratur, manet tamen habitu impressa, scriptaque in mente.

¶ Atq; hinc proditur quorundã Neotericorū fallacia, contententium contra S. Tho. nullo opus esse intellectus præcepto ad operandum: neq; attendentiū, nõ Thomæ, sed Aristoteli se aperte contradicere. Arguit enim quidã in suis Moral. cap. 2. de pruden. hoc pacto. Si præceptum, propositio intellectus est, tunc aut apprehensiuã, aut iudicatiuã. Apprehensiuã quidem non sufficit ad opus: si vero sit iudicatiua, ipsa per se sufficit absq; alio imperio: Nam cum primum quis iudicat, bonum esse hoc, aut illud facere, statim eligere potest: in qua electione iã est meritum: atque adeò statim potest operari absq; alia imperandi vi. Quia propter vel ipsa voluntatis electio imperium est, vel nullum est aliud. Et addit, nescio vnde motus, hæc esse communem opinionem: cuius tamen auctores vilo pretio æstimãdos, non memini me vidisse. Bino namq; peccato ostendit, se aristotelem de hac re non consuluisse. Primum enim negamus, imperium, propositionē esse aut simpliciter apprehensiuã, aut iudicatiuã. Itã namq; propositionis iudicatiui modi differentia sunt: imperatoria verò, non iudicatiua est, sed iudicium prærequireas. Adq; indè detegitur altera horum fallacia. Imperium enim (vt Aristot. planè docet,) non est iudicium illud quod electionē antecedit, sed iussio, quæ electionem subsequitur. Cõcedimus ergo iudicium, quod est synesin actus, sufficere ad electionē, in qua quippiam inesse potest meritū: electio tamen non satis est ad vsu, & opus, nisi ipsam subsequatur imperium.

¶ Sed tamē exurgit ex hoc, argumentum tertium eiusdem authoris: Si electionem cõsequitur intellectuale imperium, aut sequitur ex necessitate, aut liberè. Non ex necessitate: nam tunc nulla opus esset virtute prudētiae ad imperandum.

perandum: quod est contra Aristotelem, & veritatem. Si autem sequitur liberè, tunc conseq̃ui videtur, solam electionem voluntatis, non sufficere, vt moueat intellectū, sed requiri præterea alium actum: quem tamē neq; Aristot. neque S. Thomæ. neque vllus philosophorum vnquã posuit. Imò omnes fatentur, quòd electionem subsequatur imperium. Hoc argumentum plus iusto nos cõtorfit. 1. 2. q. 17. artic. 3. Diluere tamen illud iam mihi facile videor, respondens, quòd imperium neq; sequitur necessariò ex electione, neq; tamen alium prærequirit in voluntate actum præter eandem electionem. Sed est notandum, quòd, cum, vt aliqua potentia ab altera moueatur, opus sit, vt vtraq; sit benè disposita: cõsequens sit, vt nisi electio sit satis radicata, atq; intellectus per prudentiam benè paratus, non sequatur ex electione imperiū. Igitur vbi electio solida, ac valida fuerit, & intellectus per prudentiam satis obsequens, sequetur protinus ad electionem imperium: aliàs vel morosè, vel nunquam.

Diluitur præterea ratio.

Solutio tertij argumenti principalis

¶ Ad tertium argumentum, cõcesso, regis esse mouere, cõceditur quòd; voluntatem esse motricem tam intellectus, quàm reliquarum potentiarum. Haut tamen indè colligitur, aut ipsam esse reginam, aut intellectum seruum. Voluntas etenim non mouet tanquã dirigens, & cognoscens: quod requisitum est, vt esset regina. Hoc siquidem nomen ipsam, reginã, auribus exhibet: sed mouet impellendò, ad mouendòq; potentias ad sua officia. Quam quidē ob causam actiones humanæ, voluntariæ dicuntur, hoc est, à voluntate promanantes. Exempli gratia: Prefixa intentione finis, vt putã, volõditari, voluntas applicat intellectum vestigandis medijs. Postquam autem hæc iudicat, illa porro eligit, ac subindè per electionem cõmouet eum rursus ad imperandum, in quo ratio regendi consistit. Quò planè alludit verbū legis secundæ. ff. de legib. quam legem Martinus non erubuit à Chryssippo Stoico mutuari: vbi ait, q. lex, est omnium diuinarum, ac humanarum rerum regina.

Solutur potētia obiecti cõsistentibus

¶ Existimo ergo satis illis factum, qui aiunt, legem, esse voluntatem eius, qui vicem populi gerit. Nam (vt supra ostendimus) nulla Principis volūtās obligat, nisi edicto præcepta sit. Et hunc in modum intelligendum est verbum legis supra citatæ de const. princip. Quod principi placuit, legis habet vigorem. Insinuatur enim hoc dūtaxat, quòd nulla existit in intellectu lex, nisi in voluntate præcedat electio: ac tamē neq; voluntas est lex: sed si id, quod Principi placet, mēte prius, de indè voce præcipiat, illud

illud est lex. Est ergo sensus hic: Quod principi placuit edicere, legis habet vigore: quo patet eadem lex seipsam statim sub his verbis exponit. Quod et quod igitur Imperator per epistolas, vel subscriptionem statuit, vel cognoscens decrevit, vel de plano interloquutus est, vel edicto precepit, legem esse constat. Quare neque erat, cur Cicero ex libr. 1. de legib. accerferetur ad probandum, legem esse in voluntate: propter ea quod secundum ipsum dicatur ab eligendo. Haud enim censet electionem esse legem, sed quod lex electione Principis sequitur, & eligere docet subditos inter æqua, & iniqua, unde statim subdit quod lex est mens, ratioque prudentis, iurisque atque iniuriarum regula. Quartam autem argumentum alterius est negotij. Vocat enim Paulus membrorum legem alio longe significato. Distinguit, inquam, leges quatuor scilicet, legem peccati, repugnantem legi Dei: & legem membrorum, legi mentis aduersantem. Et quamuis quibuspiam videatur eadem possit lex peccati, & membrorum, sicuti & inter se lex Dei, & lex mentis, non nihil tamen visum nobis est in Commentarijs differre. Lex enim mentis est effectus legis Dei, eiusque impressio in mente nostra, sicuti vestigium in pulvere, est effectus pedis. Lex autem membrorum, est naturalis inclinatio sensualitatis in sua obiecta, secundum totam naturam pòdus, & impetus: qui effectus est amissionis iustitię originalis, qua eadem sensualitas in rationis obedientia infracta retinebatur. Lex autem peccati vel est effectus eiusdem inclinationis, puta, facere contra Dei voluntatem: vel fuit prima parentum peruariatio, per quam dissoluta sunt membra, ex qua dissolutione procedunt peccata. Lex ergo membrorum, non est vera lex: quia non inclinatur ad bonum, sed dicitur lex per metaphoram: quia est natura iustitia originali destituta, ac subinde obliqua regula à re et a nos via deflectens. Sed arguis. Si est regula, quomodo est extra intellectum? Respondetur, legem per se primo tanquam in regulante, & mensurante, existere in intellectu: dicitur nihilominus esse per participationem in potentijs & membris, quæ mouet, tanquam in regulato. Sicuti Sol dicitur esse in aula, propter eius effectum: & ars in statua. Pari ergo modo lex peccati est in membris.

ARTICVLVS. II.

Utrum lex semper ad bonum commune ordinem habeat.

Onsequitur articulus secundus, quo secunda definitio partis exponenda venit, quæ legis finem designabat. Sicut enim argumeta, quod legem non sit necessarium in bonum commune ordinari.

Primum, ut ait Isidorus lib. 5. Etymo. Si ratione lex constat, lex erit omne quod ratione consistit. Ratione autem constat, non solum quod in bonum commune dirigitur: sed & quod in particulare refertur: nihil ergo derogat rationi legis, si non in commune bonum ordinetur.

Secundo. Præcepta (quemadmodum supra dictum est) vim habent legis, ut potest cuius virtus est præcipere, & prohibere: præcepta autem dantur etiam de singularibus actionibus, in quibus mores nostri constituuntur: ergo satis est, leges in particulare bonum ordinari. In contrarium autem est idem Isidorus eod. 5. lib. vbi ait, quod lex est nullo priuato commoda, sed pro communi utilitate ciuium conscripta.

Ad questionem, vna conclusione, respondeatur. Lex omnis, quæ solida sit, & firma, in commune bonum debet subditos promouere. Conclusio hæc duplici ratione affirmatur, secundum quod commune bonum aut pro naturali felicitate usurpatur, quam hoc seculo adipiscimur, quæ est, quietus, tranquillitas, & pacificus reipublicæ status: aut pro illa supernaturali, quæ in altero seculo, veluti supremus finis noster, nos manet: in quem & seculare omne bonum suapte natura refertur. Enim vero si rationem primam communis boni spectes, hoc modo demonstratur conclusio. Pars omnis ad suum totum, naturali ordine, dirigitur, sicuti imperfectum ad perfectum: quicumque autem ciuium, partes sunt ciuitatis, lex ergo illis præscripta in bonum commune totius ciuitatis debet eos instituire: veluti partes vni corporis, quæ ad seruitium totius ordinem habent. Concinit huic rationi Aristoteles Ethicor. 9. vbi ait: Iusta legalia, hoc est, ciuiles leges factiua esse, conseruatiuaque felicitatis, particularumque eius. Et Plato dialogo primo de legibus vbi ait: Legumlatorem pacis publicæ gratia debere omnes leges condere. Quapropter Lacedæmoniorum morem resellit, qui leges omnes in eum scopum dirigebant, ut bella strenuissimè gererent, illis enim prudentissimus Aristoteles Ethico. 10. Bellum, inquit, gerimus, ut in pace degamus. Et Cicero lib. 2. de leg. Constat, inquit, profectò ad salutem ciuium, ciuitatumque incolumitatem, vitamque omnium quietam, & beatam, conditas esse leges.

Argumentum Isidorus.

Argumentum

Conclusio responsiva.

Argumentum

Aristoteles

Plato

Aristoteles

Cicero

¶ Si

1. Ratio. ¶ Si verò summam beatitudinem, quæ Deus est, altius speculemur, secundam possumus, eademque optimam rationem habere. Lex enim (ut nuper dicebamus) regula prima est nostrarum actionum: regulæ verò munus, ac potissimum prima, est, in supremum finem, & scopum regulata dirigere: reliquum ergo sit, ut in commune bonum, & legislatoris propositum, & lex ipsa debeat intendi. ¶ Sumitur & tertia ratio ex alia conditione legis. Ait enim Philosophus.

2. Ratio Philosophi. ¶ Ethic. legem omnem, vniuersalem esse, hoc est, in vniuersam omnibus hominibus positam, ac de omni virtute. Idemque ab illa citata lege docemur: Lex, est commune præceptum. ff. de legibus. & l. i. in r. eo. Iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur. Inde ergo fit consequens, ut in supremum finem, qui omnibus communis est, sit dirigenda: & non ad particulares accommodanda. Bene igitur ait eodem lib. cap. 1. Aristoteles. Ipsa leges de omnibus dicunt coniectantes, aut communem omnium utilitatem, aut optimorum, aut principum.

Aristoteles. ¶ Vbi tres insinuat res publicas, scilicet democraticam, aristocraticam, & regnā. Quo fit, ut legalis iustitia, vniuersas complectatur virtutes. ¶ Adde, si habet, & rationum supremam. Fōs, & origo legum omnium æterna lex est diuinæ mentis. Deus autem cuncta in seipsam ordinauit, ac retulit: leges ergo vniuersæ sic lege illa regulandæ sunt, ut in eundem tendat scopum. Id quod & diuini platonem Dialog. 1. de legib. minimè lauit: vbi ait, oportere, ut legumlator cum ordinem sequatur, ut humana ad diuinam ubique referantur. ¶ Ex his fit consequens, quod dum legislator leges in suum particulare commodum constituerit, tyrannum se esse intelligat.

Postrema ratio. ¶ Sequitur subinde quod in vna quaque republica, ut patet, in toto vno regno leges omnes ad finem totius sint referendæ. Non quod non singulis ciuitatibus pro earum conditione permittendæ sint particulares, sed quod debent omnes ciuitates, veluti membra vnius corporis, sibi optulari. At verò regna diuersa, etiam si sub vno sint rege, non debent sic gubernari, ut vnius res, diuitiis, scilicet, & politia, in utilitate alterius inæqualiter pertrahantur: sed per se quodlibet, ob suum ipsius commodum, ad ministratur. Verbi gratia: Si non alia ratione transmarina regna acquirerentur, nisi ut omnia eorum bona Hispaniæ obuenerent, eorum que leges in rem nostram deflecteremus: vide licet, ut si nostra essent mancipia, non seruare te equitatis decor: secus si merciorum ratione vicarijs sibi operis in seruirent. Hæc de legum fine. Nam de eius effectibus, qui sunt, facere cines bonos, ac de alijs, quibus ipsa felicitas nobis agit, quæstio tertia dicturi sumus.

1. Corollarium secundum.

Plato

1. Corollarium

Secundum

Ad primam.

Ad secundam.

Ad tertiam.

Ad quartam.

Ad quintam.

Ad sextam.

Ad septimam.

Ad octavam.

Ad nonam.

Ad decimam.

Ad undecimam.

Ad duodecimam.

Ad tredecimam.

Ad quattuordecimam.

Ad quindecimam.

Ad sedecimam.

Ad septendecimam.

Ad octodecimam.

Ad nondecimam.

Ad viginti.

Ad viginti et unum.

Ad viginti et duo.

Ad viginti et tres.

Ad viginti et quatuor.

Ad viginti et quinque.

Ad viginti et sex.

Ad viginti et septem.

Ad viginti et octo.

Ad viginti et nouem.

Ad triginta.

Ad triginta et unum.

Ad triginta et duo.

Ad triginta et tres.

Ad triginta et quatuor.

Ad triginta et quinque.

Ad triginta et sex.

Ad triginta et septem.

Ad triginta et octo.

Ad triginta et nouem.

Ad quadraginta.

Ad quadraginta et unum.

Ad quadraginta et duo.

Ad quadraginta et tres.

Ad quadraginta et quatuor.

Ad quadraginta et quinque.

Ad quadraginta et sex.

Ad quadraginta et septem.

Ad quadraginta et octo.

Ad quadraginta et nouem.

Ad quinquaginta.

Ad quinquaginta et unum.

Ad quinquaginta et duo.

Ad quinquaginta et tres.

Ad quinquaginta et quatuor.

Ad quinquaginta et quinque.

Ad quinquaginta et sex.

Ad quinquaginta et septem.

Ad quinquaginta et octo.

Ad quinquaginta et nouem.

Ad sexaginta.

Ad sexaginta et unum.

Ad sexaginta et duo.

Ad sexaginta et tres.

Ad sexaginta et quatuor.

Ad sexaginta et quinque.

Ad sexaginta et sex.

Ad sexaginta et septem.

Ad sexaginta et octo.

Ad sexaginta et nouem.

Ad septuaginta.

Ad septuaginta et unum.

Ad septuaginta et duo.

Ad septuaginta et tres.

Ad septuaginta et quatuor.

Ad septuaginta et quinque.

Ad septuaginta et sex.

Ad septuaginta et septem.

Ad septuaginta et octo.

Ad septuaginta et nouem.

Ad octoginta.

Ad octoginta et unum.

Ad octoginta et duo.

Ad octoginta et tres.

Ad octoginta et quatuor.

Ad octoginta et quinque.

Ad octoginta et sex.

Ad octoginta et septem.

Ad octoginta et octo.

Ad octoginta et nouem.

Ad nonaginta.

Ad nonaginta et unum.

Ad nonaginta et duo.

Ad nonaginta et tres.

Ad nonaginta et quatuor.

Ad nonaginta et quinque.

Ad nonaginta et sex.

Ad nonaginta et septem.

Ad nonaginta et octo.

Ad nonaginta et nouem.

Ad centum.

ARTICVLVS. III.

Utrum cuiuslibet ratio, sit legis effectrix

Articulus tertius tertiam definitionis particulam occupauit, quæ erat, de authoribus legum. Arguitur enim quod vnicuique priuatum cõpetat, leges suo ordine condere. Primum ex dicto Apostoli ad Roman. Gentes quæ legem non habent, naturaliter, ea, quæ legis sunt, faciunt: ipsi enim sibi sunt lex, hoc autem de singulis mortalium asseuerat, quatenus naturæ luce ducti sibi quisque nouit bonum, & malum discernere. ¶ Secundo arguitur: Intentio legislatoris est, ut suos cines ad virtutem inducat: vniuersi quilibet autem potest alium ad virtutem inducere: ergo vnius cuiuslibet ratio legem ferre potest.

Ad primam

Ad secundam

Ad tertiam

Ad quartam

De authoribus legum

Argumentum

Argumentum

3. Argumēt. Aristot. potest. Et tertio loco accedit eiusdem Arist. sententia. 10. Ethicor. circa finem, ubi patrem familiās in sua domo, cōparat Principi, in sua republica: vt velut hic ciuitatē, ita & ille domū gubernet: ergo sicut princeps ciuitati, ita & pater familiās suis leges ponere valet. ¶ In cōtrarium est Isidorus eodem libro. 5. Etymo: & refertur dist. 2. vbi ait: Lex, est constitutio populi, secundum quam maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt. Quibus verbis docere videtur, non esse ciuilibet, scribere leges.

Solutio. Quæstio proposita vnicā cōclusionē. Deducitur cōclusio ex antecessiue.

¶ Væstio præfens, vnica velut superior, cōclusionē absoluitur. Leges condere, non cuiusque, sed rei publicæ est, eiusque vicem gerentis, seu curam habentis. Conclusio hæc, ex ea, quæ proximè constituta est, facillè hoc modo colligitur. Lex, est regula dirigens in cōmune bonū; dirigere autē in cōmune bonum proprium est reipublicæ, cuius eiusmodi bonū proximè finis est, ergo penes ipsam tantū, ac penes illū, qui eius habet curā, potestas est ferendarum legum. Minorem, per Arist. doctrinam. 1. Ethic. facillè intelligas. Effectrices enim causæ proportionem habent ad finales: vt quo effectrix est altior, sit & eius quoque finis sublimior. Finis enim proximè militis, est, singularem locū defendere: Ducis verò, victoria: Regis autē pax: & ideo ad regē pertinet inferiora cuncta in illum supremum finem ordinare. Eadem ratione, quia signefactiua artis finis ad equestrē refertur, sit, vt ars etiam equestris signefactiua operationem dirigat. Igitur quia cōmune bonum, peculiaris est rei publicæ finis, & leges illuc nos ducunt: proprium erit rei publicæ illas condere, quibus nos eodē perducatur. Vnde Plato in Dialogo de regno: Regis, ait, munus esse, leges condere Idemq; Arist. Ethico. 10. constituit, & c. si Imperialis. C. de legib. & cōsti. soli Imperatori concessum legitur, leges tum condere, tum adeo interpretari. ¶ Subnectitur autem & secunda ratio: lex enim vim habet coercitiua (vt author est Arist. Ethico. 10. & papinianus in l. 1. de legib. vbi legē appellat coercitionem) vis autem hæc, & vigor in sola republica, & Principe existit: sicuti totius animalis virtus est membra mouere. ¶ Est autē consideratione discernendum inter eos, qui leges scifcere possunt, & illos quorum consilio scifcūtur. Iuris enim consulti leges ex visceribus naturalis philosophiæ, ratione, & iudicio eliciunt: firmitatem tamen, & coercendi vigorem, nemo illis nisi, qui iurisdictione pollet, valet apponere. Vnde vt prudentium consulta pondus per se non habent legum, ita neque Princeps, sine eorum maturo consilio, eas debet edicere.

Aristot. Plato. Aristot. 2. Ratio.

Pulchra consideratio.

¶ Obuiū tamē in prōptu sit huic cōclusioni argumentum. Deus, Princeps omnium est legumlatorum, & tamen neq; reipublica est, neque eius vicem gerens: quippe qui non a republica auctoritatem medicauit. Responso tamen est: Non eo sensu impræsentiarum asseri quemcunq; gubernatorem vices reipublicæ gerere, ac si vicarius eius existat: sed satis est, curam illius habere, seu tanq; vicariū, seu tanq; eius authorē, ac dñm, cui curæ est publica gubernatio. Pariformiter & de Chrō, etiā in quantū homo erat, sentiendū est, vt potē qui ceu Redemptor, ac rex regni cœlorum, legū cōditor noster fuit. Ac subindē eius vicarius, Pōtiffex maximus. Is enim non gerit ecclesiæ vices, quasi ab illa auctoritatem nactus, verū quasi Christi vicarius, cuius vice fungitur, a quo vtiq; solo licet per ecclesiam eligatur, auctoritatem suscipit. Idemq; est de episcopis iudicium, ac prælati, ab ipso instituti. Seculares autem reges, ac monarchæ secus habent. Haud enim a Deo proximè, & (quod aūt) immediate creati sunt præter Saulem ac Dauidem, eiusq; profapiam, cui sceptrum ipse commisit: sed, vt habetur, l. quod placuit. ff. de const. prin. reges, ac principes a populo creati sunt, in quos suum trāstulit imperium, ac potestatem: vt infra. q. 6. & cōpiosius lib. 3. q. 4. patebit. Vnde verbum illud apud Sapientē ex Prouerb. 8. supra citatum: Per me reges regnant, & c. non aliter intelligendum est, quā quod ab ipso, tanquā naturalis iuris authorē, donatū mortalibus est, vt vna quæque reipublica seipsum regendi habeat arbitrium: ac subindē, vbi ratio, quæ spiramen etiam est diuini numinis, postulauerit, in alium suam trāsmittat potestatem, cuius legibus prouidentius gubernetur. De primis autem legislatoribus, variè referunt seculares historiar. Plinius namque lib. 7. Naturalis historiar. cap. 56. ait, Cererem, inter omnes, primam, leges dedisse: vt autem alij, putauere Radamanthum. At verò Iosephus aduersus, Appionem apertissimè, ac disertissimè veritatem ostendit. Nèpè inter mortales Moyses prius sacras promulgasse leges, vt diuinitus sibi traditas. Nam post multo tempore illi exiterunt legislatores, quos Isidorus initio. 5. lib. refert. Phoro-neus enim, nquit, rex, Græcis primus leges cōstituit: Mercurius Trismegistus, Aegyptijs: Atheniensibus, Solō: Lycurgus, Lacedæmonijs: ac deniq; Romanis, Numa Pompilius, qui successit Romulo.

Ad primum igitur argumentum respondetur, legem in hominē bifariam existere:

Ad argumētum partis naturæ, gatiuae,

vino

Ad primū. vno modo, tanquā in regulante, quo pacto est inlegifatore: atque altero tanquā in regulato: quemadmodum esse contingit in singulis hominibus: iuxta verbum Pfallini: Signatum est super nos lumen vultus tui. Vnde & illic Apostolus subdit: Qui ostendunt opus legis scriptum in cordib; suis: scriptum, scilicet, a Deo ipso summo legum conditore. ¶ Ad secundum verò respondet Philosophus. 10. Ethic. cap. 9. vbi ait, legem, vim habere coercitiuam. Potest ergo priuatorum quisq; vnum quemlibet ciuim ad virtutis officia cōtilijs, ac monitis inducere: haud tamen perfectè, scilicet, ipsum cogendo: ob idq; talia monita non habebunt legum virtutem, ac robur. ¶ Ac simili fermè modo extemplo ibidem respondet ad tertium. Fatetur enim patrem familias nonnulla statuere posse in sua domo. præcepta, eademq; sub aliquibus pœnis, quas exigere paterna auctoritate poterit, etiam vsque ad verbera. At verò sicuti dominus non est perfectus a reipublica: ita neq; eius præcepta absolutā habent vim legis: vt putā, cum neq; in carcerē conijcere potest suos, neque in exilium mitte re, neq; alijs id genus supplicijs afficere: vt lib. 5. q. 2. fufius patebit, vbi de patria potestate copiosius.

ARTICVLVS. III.

Utrum promulgatio sit de ratione legis:

VPEREST demū vt quartus articulus postremam definitionis particulā patefaciat, quæ legis ponendi forma notabatur. Arguitur ergo non esse necessariam promulgationē legis, vt suā fortiorum vim. Primum lex naturalis obligat vniuersos, quæ tamē nulla indiget promulgatione: cum neq; in statu innocentia, neque post naturam corruptā, ante Moysen, talis fuerit lex promulgata. ¶ Secundo: Lex vetus diuina, vt. 1. 2. q. 103. art. 4. autor est S. Thom. cessauit illo Christianæ mortis articulo. quo Redemptor dixit: Cōsummatus est: ac subindē tum nouæ obligatio cœpisse credenda est. Nam cessatio vnius, fuit alterius inchoatio: aliās mundus absq; lege obligante diuina, per aliquam temporis moram existere. Et tamen promulgatio legis non fuit tunc facta, sed sub festi Pentecostes: ergo obligatio legis non pendet ex promulgatione.

Primo ratio ad partem neg. Luam.

2. Ratio. Thom.

¶ Et tertio: Lex ciuilis obligat loco absentes, coram quibus non promulgatur, & pariformiter tēpore futuros: apud quos non est amplius necessaria promulgatio.

¶ Contrarium autem legimus, dist. 4. c. in istis. vbi habetur, leges tunc institui, dum promulgantur.

Ad quæstionem respondetur duabus cōclusionibus. Prima: Nulla lex viliū habet vigorem legis; ante promulgationem: sed (vt citatum decretū asserit) tunc instituitur, dum promulgatur. Itaque nullam (vt quidam arbitrantur) exceptionem cōclusioni hæc perimit. Et probatur ex natura ipsius legis. Est enim regula, & mensura nostrarum actionum. Regula autem, nisi operantibus applicetur, vana est: applicari autem nequit nisi per eius notitiam. Nam qui regula vtitur, eam intueri necesse habet. Est ergo consequens, vt ante promulgationem, qua subditis innotescit, non eos obligando perstringat, sed tunc præcipi, quando promulgatur. Vnde. l. leges. C. de legibus. & consul. Leges sacratissimæ, quæ constringunt hominū vitas, intelligi ab hominibus debent. Et in authentic. vt factæ nouæ consti. & c. tunc valere leges iubetur, cum in commune factæ sunt manifestæ. Idē habetur iure canonico, vt extrā, de postulation. præl. capit. ad hæc. & de constitut. 6. Cognoscentes. Dubitas autem quid nomine promulgationis censendum sit. Vtrum nondum lex velut promulgata sit habenda, quousque in omnium notitiam fuerit dispersa. Apparet enim ratio modò facta id persuadere. Enimuerò si lex per sui notitiam applicatur, sit, vt quousq; sit cunctis nota, non obliget: atque adeo nec promulgata censeatur. Et confirmatur inde quod ille, quem lex latet, ignorantia excusatur: quod non cōtingeret, si legis vinculo innodaretur.

¶ Huius argumenti gratia statuitur secunda conclusio. Lex, vt promulgata censeatur, non exigit vt in omnium notitiam perueniat: sed tunc promulgatur, dum solenniter in principis curia, vel in prouincia primo præconio, vel alia legitima via edicitur. Sic habetur capit. 1. citato, de postulat. præl. Et in allegat. Authen. Et ratio est, quia tunc promulgatur lex, dum sub præcepti forma constituitur. Tunc autem fit præceptum, cum primum publicitus edicitur: ergo vbi primum solenniter fit manifestæ, censeatur promulgata, vimque induit præcepti.

¶ Restat autē scrupulus. Nunquid cū primum, verbi gratia, in curia, Cæsaris promulgatur lex tenetur illa omnes regni indigere? Videtur enim hoc

Ratio.

Conclusio

Parua dubia ratio.

Ratio huiusmodi. Cōfirmatio

2. Conclusio.

Scrupulus.

hoc

hoc rationi contrarium. Nam tunc neque remotiſſimi, ad quos nondum potuit fama perſtingere, excuſarentur ignorantia: quod aſſertu neſarium eſt. De hoc, licet ad nomen videatur ſpectare, tamen iuris vtriuſque doctores ſecus loqui videntur, quam ratio docet. Panormit. enim, & reliqui ſuper dicto cap. cognoscentes. extra de conſtit. & Ioan. Andr. ſuper illo verbo, data Roma. libri ſexti poſtremo. Et Bald. ſuper. l. etiam citata, Leges ſacraſiſimæ. C. de legib. licet fateantur tunc legem promulgari, quando ſolemniter edicitur: neminem tamen obligari ea putant, antequam illam audierit, niſi craſſa culpabilis; ignorantia hominem excuſet. Et ratio eorum eſt, quod putant idem eſſe, quæ piam ignorantia excuſari, & non obligari lege.

Concluſio ¶ Contra hos autem ſtatuitur tertia concluſio. Cum primum lex ſolemniter eſt promulgata in curia, vel in regno Metropoli, obligat vniuerſos: tamenſi circa culpam ignorantem à culpa excuſentur. Probatur vtraque pars conſuſionis. Nam lex in vniuerſum promulgatur. Haud quippe dicitur, Preſcipimus cuiuslibet iſtius vrbis, ſed, vniuerſis ſub ditione noſtra de gentibus: ergo vniuerſos tunc obligat. Secundo arguitur: Dum concionator, verbi gratia, vel alia perſona priuata admonet me legis poſita, tunc iam deinceps non me excuſaret ignorantia, & tamẽ nuntius ille non me obligauit: ergo promulgatio ſolemnis, quæ præceſſerat, me obligauerat. Et tertio arguitur: Si non ſtatim à ſoleni promulgatione eſſent vniuerſi legem ligati, ſequeretur, quod neque ignorantem proprie diceretur excuſari: excuſatio enim eſt ab obligatione, quam quis habet: & ſecundum contrariam opinionem ignorantem nondum obligantur. Dicendum ergo vtrumque eſt, vt noſtra aſſertio concluſio: videlicet quod lex ſtatim cunctos tam audientes, quam abſentes obligat, à cuius nihilominus nexu inſciji excuſantur. ¶ At verò præſiūs quis forte percontetur, vtrum ſatis ſit vno loco ſoleniter legem promulgari, vt vniuerſi illius iuriſdictionis ſtatim legi ſubdantur. Exempli gratia: Si Cæſar pluriſum regnorum dominus, legem Toleti promulgaret, qua Belgas, Flandros, atque Italos, Indosque comprehenderet. Atque ſi Papa Roma, vel vniuerſale Concilium ſolemniter ferret legem, vtrum inde tunc protinus ſtringeret vniuerſos. Et quod dubitationis neruus lucidius pandatur, proferamus exemplum legis irritantis, inuolidantisque materiam contractus. Si nunc Papa prohiberet quantum gradum matrimonij, vel ſac non dum eſſe poſita legem irritantem actiones pupilli, alienantis

ſua bona, ſed nunc primum poni: Vtrum ex illo tunc irriti eſſent tales contractus, etiam inter ignorantem celebrati? Nam, quãtum ad culpam, & poenã, iam ſatis dictum eſt, eos qui per inſcitiam poſtmodum cõtraherent, excuſari: ſed vtrum valerent matrimonium, pariter, & cõtractus pupilli.

¶ Ad hoc primum reſpondetur, non ſatis eſſe Cæſarem in vno regno legem edicere, vt omnia obliget, quouſque in ſingulis promulgetur, ac ſi diuerſorum eſſent rega: quoniam ob id, quod in euſdem ditionem inciderint, non ceſſentur vna reſpublica. Quin vero ſi ſint diuerſæ prouinciæ legem ſeparatã non exiſtimatur lex promulgata, antequam in ſingulis edicatur. Non enim æquum eſſet, vt lex Toleti promulgata ex tunc perſtringeret Indos. Saluberriſima ergo eſt ſanctio Authen. citati. vt facta noua, &c. vt Romanorum Imperatorum leges poſt duos meſes valere inciperent in reſpublica, & tractari. Quod ſi valere, idem ſit, quod, vigore tunc præcepti obtinere, ſit vt neque antea ſcietes obligauerit: ſi vero intelligatur iuxta formam tertiæ noſtræ concluſionis, ſcilicet, quod licet à tempore promulgationis obligent, nihilominus vſque ad duos meſes poſſet ſe quicquæ ignorantia protegere: tunc intelligendum eſt quantum ad forum exterius: nam quantum ad conſcientiam, & illi, qui antea reſciuiſſent, continuo excuſatione nudaretur: & illi, qui contra culpam diutius ignorarent, excuſarentur. De legibus autẽ eorum, qui ſunt principibus inferiores cum anguſtioribus prouincijs præſideant, non eſt cenſendum, tan longas inducias requiri, vt ſint obligatoria.

¶ At verò de ſummo Põtificem aſſertit Panormit. c. Nouerit. de ſent. excõ. ſatis eſt ſi eius leges Romæ publicentur: quem nonnulli ſequuntur, dicentes, Pontificem ſummum plumbeos habere pedes, quibus diſcurrere nequit. Et Sylueſt. verbo, lex. q. 6. dicit ſe ſeruari in practica. Verũ eſt tamen euſdem Panorm. ſuper. c. Cognoscentes de conſtit. ſic ſe ſecundum communẽ opinionem exponere, vt aſſerat legem, non quãtum ad culpã, & poenam, ſed tamẽ quãtum ad reſciſſionem, contractus ab articulo ſtatim promulgationis vigore habere. Vt ſi in Cõcilio lata eſſet lex, ne deinceps illegitimẽ nati ſacerdotia recipere: aut quod tales præbendæ non niſi tali hominum ſorti prouiderentur: omnes ex illo momento cõtra factæ collationes haberentur irritæ. Quod ego facile credo. Attamen quia matrimonia non poſſunt diſſolui ſine iniuria, & ſi quæ ſunt alia id genus pacta, certẽ non debent lege interdici, niſi quæ vigere incipiat dũ fuerit

Solutio.

Panormit.

Sylueſt.

rit in prouincia promulgata: aliã eſſet periculis plena. De cæteris autem, quæ irritatoriẽ non ſunt, parum reſert, ſi dicamus, ſtatim Roma la ſua obligare. Hoc ſiquidem nõ obſtante, ignorantem tamen (niſi Papa aliter ſua lege expreſſerit) nunquam intendere obligare, niſi à tempore promulgationis in prouincia. Etenim quando ob culpam, vel aliũ defectum vult inhabilem perſonam reddere, expreſſe addit, ex nunc, vel ex tunc: vt ca. cum ſingula. de præben. lib. 6. cõſtituit, duas obtinentem præbendas ex tunc reddidit inhabilem. Et ſimile habetur Clement. Nolentes. de hæretic. ¶ Hoc autem pro certifiſimo hic admonitum ſit, quod leges priuilegiatorum reuocatoriã vim non habet quouſque; promulgatæ ſint, non ſolum in prouincia, verum in diœceſi. Exempli gratia, dum indulgentia reuocatur, aut ſuspenduntur, quouſque in metropoli Eccleſia ſit reuocatio promulgata, quicunq; poteſt cõceſſis priuilegijs, citra culpam, vt. Neq; hoc tantum, verum etiã ſi quis vſque ad illum articulum priuilegio indulgentiarum fuerit à referuatis ſacramentaliter abſolutus, abſolutio eſt valida.

¶ Ecce definitionem legis in fronte quæſtionis propoſitam, cunctis ex partibus, quæ quatuor erant, expoſitam: ac ſubinde illam. ff. de legib. & ſenat. conſ. quam ſapientiſſimẽ Papiſia: ex alijs quatuor membris conſtituit. Ait enim: Lex, eſt commune præceptum: vbi eius ſubſtantia primuſque actus exprimitur: quoniam præceptio, actus prudentiæ eſt, & in commune omnibus debet poni: Virorum prudentium conſultum: quibus verbus declaratur quẽ admodum præceptio nulla eſt in intellectu, quam non conſultum antecedit: quare neque Rex ſine prudentium conſultatione debet leges condere. Delictorum quæ ſpõte, vel ignorantia contrahuntur coercitio. Ecce, virtutem eius, ac vim coercitiã malefactorum, qui vel ſcientia, vel ignorantia vincibili delinquant. Communis reipublicæ ſpõſio: qua tãdem particula eleganter ingenium legis exprimitur. Per leges namq; reſpublica, & princeps conſtituitur fideiſſor, vt ſecurẽ, tutoque vbi que viuatur. Spondet enim nullum fore pacis perturbatorem, neque vllum, qui iniuria auſurus ſit ciuem laedere. Quod ſi vllus extiterit, ipſe princeps pacem reſpõcet.

Papa non in reſtã obligare ſua lege, niſi à tempore promulgationis, niſi aliter expreſſerit.

Leges reuocatoriã priuilegiatorum reuocatoriã vim non habet quouſque; promulgatæ ſint, non ſolum in prouincia, verum in diœceſi.

Epilogus in re diciturum

Explicatur alia legis definitio.

Ad. 1. Argu:

ſtatu innocentia, clareſcente natura luce, nulla fuit aliã opus promulgatione talis iuris. Neque verò poſtea, quouſque caligine iam obdura etã hominum meſ, neceſſe habuit, vt per legem ſcriptã explicaretur ei Decalogus. Quo ſit vt de primis principijs naturalibus nulli mortales per ignorantiam prætereſſent ſibi poterunt excuſationẽ. De alijs verò, quæ attentiõri diſcurſu indigẽt, vt de libera Venere, forſan ſe poterant excuſare. Pari ratione, ſi qui barbari matrimonia vſque; ad eõ contra naturam foeda cõtraxiſſe inuenirentur, vt etiam ſe parẽtes filiabus cõmiſcerent, talia matrimonia dirimeretur: quia non poterat, niſi craſſa inſcitia, nefaria illa turpitudine ignorari. Secus ſi cõtraxiſſent in ſecundo, & alijs gradibus, qui Iudæis dũtaxat olim, Chriſtianisq; præciſe modo interdicitur.

¶ Ad ſecundum de diuina lege reſpondetur, Ad ſecundũ non cenſeri promulgatam eõ quod Deus ſingulari perſonæ eam reuelauerit, quouſque; idem eius miniſter ſoleniter eam emulget. Exempli gratia: Abrahæ præcepit Deus vt ſuos mafcuſos circuncideret, quæ lex poſteris ſuis eſſet ſolemnis. Hæc autem lex non omnes (præter ipſum) ſtatim obligabat, vſque quo Abrahã nomine Dei eam promulgauit. Idem pariformiter de lege Moſaica, quantum ad caeremonias iure naturæ adhibitas, & iudicialia, exiſtimandum: videlicet, quod nullus contraheret cum vxore patris, aut patris. Qui enim, poſtquam lex reuelata eſt Moſi, ante eius promulgationem contraheret in tali gradu, non modò à culpa excuſarentur, verũ neque ſepararentur. Secus poſt promulgationem: poſtmodũ enim etiã ignorãter contrahentes, licet à culpa liberi eſſent, diſſociaretur. Ratio huius eſt, quod Deus hominibus ſecundum eorum naturam, & ingenium, per homines ſui generis cõſtituit leges promulgare.

¶ At verò lex Chriſti vbi primum fuit Hieroſolymis poſt eius Paſſionem, ac reſurrectionem promulgata, vniuerſum obligauit orbem: quoniam prædicatio Diſcipulorum non obligabat de nouo, ſed oſtendebat legem, cui Chriſtus mundum ſubingauerat: atque ad eõ tollebat ignorantiam illuſusque excuſantem. Vt autem ad formam argumenti tertij reſpondeamus, conceditur, illo tunc articulo, quo Chriſtus animam expirauit, mortuam eſſe legem veterem, licet, non fuerit ſtatim mortifera, ac ſubinde vim ſtatim habuiſſe ſacramenta noſtra. Quin verò baptiſmus iam antea baptizato Chriſto virtutẽ habebat: vt. 3. par. quæſtio. 66. author eſt S. Thomas. At verò de legibus totius euangelicæ obligatione, eſt ſcõto in

Quo tẽpore lex Chriſti cõcepit obligare.

D. Thomas, Scotus.

to in. 4. distinct. 3. q. 4. visum fuerit, non in-
 pisse nisi à die Pentecostes, quando Apostoli
 confirmati virtute ex alto, eam prædicare cœ-
 perit: tamen aliter fortè est sentiendum. Enim
 vero antea ià Christus Apostolis iusserat: Ite,
 prædicare Euagelium omni creaturæ. Qui cre-
 diderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Ex quo
 idcirco tempore, ait loco modo citato S. Tho-
 vim habuisse præcepti. Et quia susceptio bap-
 tismi, professio est totius legis, dicendū forsan
 secundum eundem S. Doctorem, ipsum tunc
 primò Christum suam promulgasse legem.
 Attamen hoc concessio, cōsequens sit, ab articu-
 lo passionis, vsq; ad illud temporis momen-
 tum, mansisse orbem sine obligatione vilius di-
 uinæ legis: nam vetus, expirante Christo, cessa-
 uit. Cui autem duriusculè hoc infomerit, dice-
 re vero proximè potest, qd Christus in mortali-
 bus agens, suam promulgauit legem, quæ tunc
 inciperet obligare, quando, ipso expirante, vete-
 rem consummavit. Nam tunc in ara crucis, no-
 uo sacerdotio, vetus antiquauit: & translatio sa-
 cerdotio (ait ad Hebr. eos Paulus) necesse est vt
 legis translatio fiat. Quis nihil absurditatis
 habeat, qm in triduo, tantilloque tempore post
 Resurrectione non obligaret lex noua. At ve-
 rò prior mihi respōdendi modus multo probat-
 ior est, vt lib. proximo. 2. q. 5. monstraturimus:
 vbi materia hæc à cessationibus legalium ad
 amissim est examinada. Ad tertium argumen-
 tum respondetur, qd lex scripto debeat pro-
 mulgari, illa scriptura absentibus, & futuris lo-
 quitur: qua ratione ait Iudo. legē, esse constitu-
 tionē scriptam, & à legendo vocari: eò qd legē-
 da proponitur. Quamuis illud de ciuili tatum
 intelligatur: nam lex naturalis in mente scripta
 est: & ius gentium eadem mente collecta.

Ad 3. Arg.

QVÆSTIO SECVN- da, De legis effectibus.

S. Thom. 1. 2. Quæst. 92.

ARTICVLVS. I.

*Utrum effectus legis sit, præcipiendo, ac
vetando, facere homines bonos.*

Quatuor in
1. g. aduer-
teat.

uestio præfens duos habet articu-
 los: alterū, de effectū legis: atq; al-
 terū, de eius actu. Oportet enim
 in præfentiū quatuor considera-
 tē discernere. Finis enim legis, est
 adeptio communis boni, in quo posita est felici-
 tas: de quo. 2. articulo dictum est: effectus au-
 tem est probitas, & honestas, per quam illuc
 tenditur: actus verò (quem legis virtutem inducere:
 vt potè, per quam ei obsecundent. Hæc au-
 tem virtus bonum facit habentem, & eius op-
 pus, bonum: ergo cuiusq; legis effectus, est, facere
 homines, bonos. Quod si intentio legis-
 toris ad id, quod est verè, ac simpliciter bonū,
 feratur, tunc lex ipsa pari modo imbuet subdi-
 tos vera bonitate: sin verò nõ fuerit simplici-
 ter bonum, sed vtile, aut delectabile sibi, repug-
 nans autem iustitiæ, tunc lex faciet subditos,
 non bonos simpliciter, sed in ordine ad illum
 finem: vt si sit lex conquirendi diuitias, in-
 struet illos probè ad illum finem: & si fuerit
 lex latrocinandi, facit illos, bonos latrones.
 Nam & in malis inuenitur obedientia legis,
 quæ effugiem habet boni, non honesti, sed vel
 delectabilis, vel vtilis.

¶ Arguitur ergo quod legis effectus non sit fa-
 cere homines bonos. Virtus enim est secundū
 Philosophum. 2. Ethicor. quæ bonum facit ha-
 bentem, & eius opus bonū: virtus autem mun-
 us Dei est, vt illa celebris habet definitio Au-
 gustini, quæ ex. 2. lib. de liber. arbit. colligitur:
 Virtus, est bona qualitas mētis, &c. quæ Deus
 in nobis sine nobis operatur: lex ergo non est,
 quæ bonos facit habentes.

¶ Secūdo Lex nõ facit bonos, nisi qui sibi sunt
 obedientes: illud ergo obediētia bonum non
 est à lege, sed ei præsupponitur.

¶ Tertio: Lex (vt dictū est) in bonum commu-
 ne reipublicæ refertur: ergo effectus eius solū
 est facere bonos ciues, putā, obediētes legibus,
 & magistratibus in commune bonum: hoc au-
 tē non fatis est, vt simpliciter sit homo bonus:
 nā potest esse malus in his, quæ lege ciuili per-
 mittuntur.

¶ In contrarium autem est ipse idem Philoso-
 phus, qui initio. 2. Ethic. ait, voluntatem cuius
 libet legislatoris esse, vt faciat homines bonos.

1. Ratio

Aristo.

Augusti

2. Ratio

3. Ratio

Aristo.

1. Conclu.

1. Ratio

S. Thom.

2. Ratio

Aristo.

1. Ratio

cent, iubentque virtutem, faciant homines vn-
 dequaque absolutos.

¶ Hæcbit hic autem forsan de hac conclusio
 ne quispiam, vtrūm vsq; adeo sit vniuersalis,
 vt legislatores secularē, eiusq; leges suo am-
 bitu complectatur, an, videlicet, principum, re-
 gumq; munus sit, bonos secundum animam,
 facere ciues. Existit enim contrā apparens ar-
 gumentum, quod hoc differat inter Ecclesia-
 sticos antistites, & seculares principes, quod il-
 li spiritualibus attendentes, curam gerere de-
 beant animarum: illi verò tantum pacis, quie-
 ti, pacatiq; status reipublicæ. Sic nanque vul-
 gus arbitrari fortè poterit. Mox arguitur ex
 Aristot. 1. Polit. cap. 2. vbi ait, constitutum esse
 ciuitatem, viuendi gratia, scilicet, propter suffi-
 cientiam vitæ. Ex domo enim propagatur pa-
 gus: & ex pagis, coalescit ciuitas, vt scilicet, di-
 uersis artibus, diuersisque mercimonijs sibi ci-
 ues mutuò sufficiant: ergo à secularibus legi-
 bus non est quippiam altius desiderandum.

¶ His tamen nihil obstantibus proculdubio
 auscultanda est conclusio vniuersaliter. Philo-
 sophi enim affirmantes scopum legislatoris esse
 se ciuim probitatem, atque honestatem mor-
 rum, nihil de ecclesiastica institutione cogita-
 bant, sed de regibus id asserbant. Quam ob-
 rem meminisse oportet discriminis inter alias
 virtutes, & intellectuales artes, & scientias. Ars
 enim facere potest pictorem bonum, & bonū
 statuariū: & scientia Theologi bonum, bonūq;
 iureconsultum: bonum autem virum, sola per-
 ficat moralis virtus. Quapropter leges omnes
 ciuiles siue de reliquis artibus, siue de rebus alijs
 edicantur, omnes ad bonum animæ, quò
 nostra felicitas agitur, instituendæ sunt: ob id-
 que loco modò citato Arist. peregre dixit,
 quod ciuitas cōstituta quidem est gratia viuē-
 di: existit verò bene viuendi gratia. Enimvero
 non modo ciuim congregatio ad vitam cor-
 poralem emolumenta affert, atq; commoda,
 sed præcipuè ad spirituales. Nequirent enim
 dispersi homines, ac solitarij, ignorantēs doce-
 re, coercereque malefactores, consiliisque &
 salutaribus monitis mutuò se ad felicitatem in-
 uare, vt faciunt congregati. Etenim qua ratio-
 ne homo ad felicitatem natus est, eadem est ci-
 uile animal: ob idque solitarijs, nisi angelicam
 degat vitam, bestia est. Atque eandem ob cau-
 sam, qualem antiqui felicitatem statuebant, ta-
 les & ferebant leges: vt Epicurei, eas, quæ vo-
 luptati capehendæ deseruient, atque alij alias
 quibus vel diuitiæ, vel honores accumularentur.
 Et Lacedæmonij, (vt primo de legibus, author est Plato,) qui illic felicitatem
 collo-

Dubitatio

1. Argumēt.

2. Argumen-
Aristo.

Satis fit dua-
bitatioi pro-
positæ.
Probatio.

Aristo.

2. Ratio

Plato.

Obijctur
cōtra proxi-
mā rationē
S. Thomæ
Aristo.

Caietanus
nihil de-
fendere ra-
tionē S. Tho-
mæ.

Solutio Cai-
etani nõ est
ad mentem
S. Thomæ.

Genuinus
felus, Th.

collocabant, vt omnium essent victores, ac do-
 mini, eas excogitabant leges : quæ ad bella fe-
 licius gerenda accommodatiores essent. Igitur
 principes, qui veram felicitatem sincere nor-
 runt, ad eandem debent cunctas referre leges.
 Ait enim Aristot. Ethicor. 9. iusta legalia, facti-
 ua esse felicitatis. Haud quippè externis actio-
 nibus decòrù possunt ciues seruare reipublice
 statum, nisi internis virtutum habitibus vi-
 geant. Et postremo accedit, quòd omnis pote-
 stas à Domino Deo est : propter quòd eidem
 potestati, admonet Paulus, omnem animam
 esse subditam. Deus autem ad se cuncta ordi-
 nauit, ac retulit : ergò in ipsum debent Prin-
 cipes suas lege referre. Haud ergò hac parte se-
 cularis potestas ab spirituali differt, sed hoc tã-
 tum, quòd cum ambæ eundem suis legibus de-
 beant scopum superne salutis præfigere, spiri-
 tualis supereminet seculari : nempe, vt sacro-
 rù leges instituat : & si secularis princeps leges
 à vera felicitate deflexerit, eas emendet, & cor-
 rigat, principesq; ipsos cohibeat. Tunc enim
 locù habet illud. ad Corinth. Paul. Animalis
 homo nõ percipit ea, quæ sunt spiritus Dei : spi-
 ritualis autem iudicat omnia, & ipse à nemine
 iudicatur. Adde his demum, quòd causa huius
 assertæ veritatis Arist. eodè loco. 3. Polit. capit.
 3. postquam distinxit ciuem bonum, & virum
 bonum, subiunxit, Principi necessarium esse,
 vt sit vir bonus, hoc est, omnibus virtutibus
 exornatus. Et ratio est, quòd regere, munus, ac
 functio prudentiæ est : quæ nisi omnibus virtu-
 tib9 associetur, vera esse nõ valet : iudicat enim
 prudens de omnibus : & quia qualis vnusquisq; est,
 talis sibi finis videtur, ne cesse est, vt benè sit
 affectus ad omnia, de quibus iudex sedet.
 Sed arguis : Videtur non opus esse maiori
 virtute in principe ad operandum, quam in
 ciue ad obediendum. Nam vt tota subditi pro-
 bitas, quatenus subditus est, cõsistit in benè pa-
 rendo, ita & tota principis, in benè imperado :
 quæ enim alter iusta dat, alter capessit : ergò cū
 in republica ciuili non omnia mala prohibean-
 tur, fit, vt sicut neq; ad bonum ciuem, ita neq;
 ad bonum principè, requiratur omnis virtus.
 Respondetur, disparè esse rationè, quoniã Prin-
 ceps debet de omni virtute leges ferre, & (vt
 ait. 1. Polit. Philosophus. c. vltimo) quomodò
 si imperas nõ est tẽperatus, & iustus, & fortis
 huiusmodi virtutes rectè imperabit : Et quam-
 uis nonnulla impunè permittat, vt meretricia
 mendacia, & epulationes : hoc tamen non de-
 bet libidine facere, sed iudicio. Debet enim esse
 adeò castus, vt ad euitandas peiores turpitudi-
 nes, meretricia, vbi oportet, permittat : & tam

Aristo.
Postrema ra-
tio.

Paulus.

Aristot.

Obiectio.

So lutio.

Aristot.

liberalis, vt, ad euitanda latrocinia, permittat
 quempiam vsurarum modum. In summa : ve-
 luti medicus, salutis est corporis moderator, ita
 & princeps, qui gubernaculum reipublicæ tenet,
 veluti animarum medicus, ad illum finem
 debet cuncta moderari.
 Secũda cõclusio huius articuli sit : Licet prin-
 ceptis mentis oculos semper debeat habere ad
 bonitatem ciuũ attẽtos, debet nihilominus &
 legibus artes, opificiaq; reipublicæ prospere,
 annõnã, & reliqua tẽporali vitæ tam ad bel-
 lũ, quã ad pacem necessaria, prouidere. Quin
 verò & ciuũ facultates, & honores augere : ea
 tenus tamen, quatenus præsentis vitæ ornamẽta,
 futuræ sunt felicitatis adminicula.

Ad primum igitur argumentum, concedi-
 tur, omnem virtutem munus esse, ac do-
 num Dei : haud tamen quòd nobis, sine nostra
 opera, donetur : sed nobis quippiam agẽtibus,
 licet, non pariformiter. Est enim virtutum alia
 infusa : alia verò acquisita. Et quidem infusam
 Deus nobis, se solo, donat, non tamẽ adultis si-
 ne ipsorum consensu, & dispositione. Acquisi-
 tæ autem, licet Deus donator sit, tanquam au-
 thor naturæ, nostra nihilominus consuetudo
 causa etiã est : in de enim dicitur acquisita, q
 nostris moribus conficitur. At verò quia neu-
 trius opus rem habet virtutis, simpliciter di-
 ctæ, nisi Deo, per gratiam, sit acceptum, cuius
 quidem primæ gratiæ nos non sumus causa
 per meritum, rectè ait August. omnem virtu-
 tem dari nobis, sine nobis. Nihilominus quia
 leges, opera nostra dirigit, per quæ, fauente
 Dei numine, morũ probitate decoramur, per
 leges dicimur boni effici. Eo scilicet pacto, quo
 Aristot. 2. Poli. ait, q legislatores aliu faci-
 entes faciunt bonos. Ad secundum autem re-
 spondetur, non semper, qui legi obedit, id face-
 re ex bono virtutis, sed timore quandoq; pœ-
 næ, quam lex comminatur : per quam subinde
 adducitur, vt pròpto animo rationi obtempe-
 ret. Quamuis sint etiã quedam à natura vir-
 tutis semina, ante legem nobis insita, vt quis
 possit obedire legi, per quam obediẽtiam per-
 fectè comparet virtutes. Ad tertium autem
 iam responsum est. Lex enim quæcunq; ci-
 uilibus facere duntaxat intendit bonos subditos,
 hoc est, promptè obsequentes : quoniam repu-
 blica, nisi ex partibus constet, quæ toti ob-
 temperent, non potest consistere : sicuti ne-
 que corpus, cui membra non seruiunt. Satis
 ergò est ad firmitatem reipublicæ, si prin-
 ceptis omni polleat virtute, & ciues benè sint
 subiecti. Licet non omnes sint viri absolu-
 tæ vir-

Ad primum
argumentũ.

Ad secundũ.

Ad tertiam.

Aristot. ta virtutis : vt Aristot. 3. Polit. docet. Attamen
 qui legi naturali, ac diuinæ auscultant, illi sunt
 & boni ciues, & viri integerrimi : vt iam supra
 dictum est. De legibus autem tyrannicis, cū ve-
 ræ non sint leges non opus est argumẽtum in-
 de obijcere, quòd non faciunt bonos ciues. Id
 enim tantum bonitatis habent, quòd faciunt
 subditos obedientes, vel timore pœnæ, vel alia
 corrupta via.

ARTICVLVS. II.

Verum legis actus congruenter assignen-
 tur.

Legis actus
quatuor.

1. Argumẽ.

2. Argumẽ.

3. Argumẽ.

Vbsequitur articulus secundus de
 legis actibus. Videntur enim nõ
 esse quatuor, scilicet, imperare, ve-
 tare, permittere, & punire. Lex
 enim idè est, quòd præceptũ, &
 imperiũ, vt supra monstratum est : non ergò
 opus fuit discernere inter, imperare, & vetare.
 Secũdo : Effectus legis est, subditos ad bonũ
 inducere : consilium autem ad id ipsum condu-
 cit, ac pariter præmium : ait enim Iuriscõsul.
 l. 1. de Iustitia & Iure. ff. quòd bonos nõ solũ
 metu pœnarum, verũ etiã præmiorum ex
 hortatione efficere cupit : ergò & consulere, &
 præmiare, nihil minus, quã præcipere, & pu-
 nire, actus sunt legis. Quin verò tertio valen-
 tius arguitur. Effectus legis est, homines bonos
 facere : ille aut qui metu dũtaxat pœnæ legi ob-
 tẽperat, nõ est simpliciter bonus : met9 nõq; serui-
 lis, quãuis sit moraliter bonus, nõdũ tamẽ lineã
 virtutis attingit : ergò punire nõ est legis actus.
 In contrarium autem est inter Iureconsul-
 tos Modestini. ff. de legibus & senat. cõsul. vbi
 ait : Legis virtus hæc est, imperare, vetare, per-
 mittere, & punire.

Cõclusio re-
sponõna.

Isidorus.

Ad quæstionem istam, conclusione hac re-
 spondetur. Legis actus, ac virtus, quadri-
 partitus est : vt lege citata Iureconsul. docuit.
 Neq; verò obstat Isidori sententia libr. 5. Ety-
 mol. vbi de tribus tantum meminit. Ait quip-
 pè : Omnis lex, aut permittit aliquid, vt, vir for-
 tis præmium petat : aut vetat, vt, sacrarum vir-
 ginum nuptias nulli petere liceat : aut punit, vt
 qui cædem fecit, capite plectatur. Nam permif-
 si appellatione consutorũ more præcepta etiã
 comprehendit. Sic enim habetur C. de legib. &
 sena. conf. l. leges sacratisimæ. Vniuersi præscri-
 pto legum, vel inhibita declinent, vel permilla
 sciantur. Haud enim est credibile, vt potissi-
 ma legis functio eum præterierit. Enimvero cū

tres sint differentia humanarũ actionũ, Prima
 scilicet, earũ, quæ genere suo bonæ sunt : aliæ ve-
 rò quæ genere suo sunt malæ : ac tertia, quæ sit
 indifferetes. Respectu primorũ, legis virtus est,
 præcipere, vt, Vnũ cole Deũ, charos venerare
 parentes. Vnde Arist. 5. Ethico. Lex, inquit, de
 omnibus præcipit virtutũ actib9. Respectu ve-
 rò aliorũ, secundæ generis est, vetare, vt, Ne iures
 vana per ipsum. Nõ occides. Sed respectu actio-
 num, tertij ordinis est, permittere, vt, Cui libue-
 rit, negociari fas sit, lucri gratia. At verò, quo-
 niam lex dictamẽ rationis est, quo homines ad
 officiu inducuntur, fit, vt instar rationis specula-
 tiuæ, quæ per vnũ aliud cõcludit, subditos per
 pœnã à vetitis arceat, atq; in officio contineat
 hæc ergò ratio, & quartus ei actus adiungitur,
 qui est, punire. Sed tamen contra singula hu-
 ius inductionis membra obijcitur. Primum, le-
 gibus non ea solũ præcipi consuecunt, quæ ge-
 nere suo sunt bona, verũ etiã ea, quæ per legẽ
 cõstituuntur virtutũ loco : neq; solũ vetantur ea,
 quæ genere suo sunt mala, verũ quædam per le-
 gis prohibitionẽ efficiuntur mala. Hinc enim il-
 la celebris distinctio orta est : Alia sunt prohibi-
 ta, quia mala : alia verò mala, quia prohibita. Dic-
 enim, verbi gratia, cuiuspiã Diuo festiuiter dica-
 re, quã prius feriari indifferes erat, lege sola fit
 religionis virtus. Et armatos nõdũ ciues obam-
 bulare, quod prius erat indifferes, prohibitio-
 ne legis fit vitium. Respondetur autẽ, q; vbi di-
 xim9, præcipiẽdi actũ circa ea veterari, quæ sunt
 genere suo bona, ampliãdũ verbũ est, & ad illa,
 quæ certa ratio indicat esse bona. Nihil enim
 lex præcipere debet, nisi quod ratio, pro tẽpo-
 re, & loco, ostendit esse bonũ. Et pariformiter
 neq; quicquã vetat, nisi quod vel genere suo,
 vel circumstantijs loci, aut tẽporis, ad bonũ finẽ
 ordinatur. Sed rogas : Illa, quæ genere suo sunt
 bona, vel mala, quidnã alia opus habet aut præ-
 ceptione, aut prohibitione? Respondetur. Ea
 quæ genere suo iusta sunt, lege naturæ præci-
 piuntur : & quæ genere suo sunt mala, eadẽ lege
 prohibentur. Nihilominus, causa amplioris lu-
 minis, voce etiã in mandatis proferuntur, scri-
 ptisq; referuntur : vt Decalogus, exemplum est.
 Præterea, aduersus tertiu mẽbrũ, est argumẽtũ
 quæstio-
 parua.
 Solutio.
 Argumentũ
 Solutio.

Quæstio
parua.
Solutio.

Argumentũ

Solutio.

QVÆSTIO TER-
tia: De lege æterna.

Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 93.

ARTICVLVS. I.

Verum lex æterna à naturali, humana-
que & diuina distinguatur.

Onstituta legis definitione, effectus, & actus, debita series poscit, vt de legum diuersitate dicamus. Arguitur autē à parte negativa, quod non sint quatuor legū species, quales Doctores cōnumerant: scilicet, æterna, naturalis, humana, & diuina. Lex idem est, q̄ ius: ius autem non diuiditur nisi in naturale, & positiuū: vt li. 3. quæstione statim. 1. videbimus. Vnde cū ius positiuū diuidatur in ius gentium, & ciuile, hæc tantū tria distinguuntur iura, scilicet, naturale, & gentium, & ciuile. vt est videre Inst. eodem titulo, & ff. de iust. & Iur. & in Decret. disti. 1. Non ergo quatuor sunt legis species. ¶ Præterea, est & lex fœditis, quā Paul. (vt supra citauimus ad Rom. 7.) appellat legem membrorum, repugnantem legi mentis nostræ: plures ergo sunt, q̄ quatuor. ¶ In cōtrarium est, quod ait Sapiēs. Prouer. 8. de lege æterna, quæ sapiētia Dei est. Dñs posedit me ab initio viarum suarū: antequā quicquam faceret à principio: ab æterno ordinata sum. Et infra: Quādo legē ponebat aquis, cum eo eram cuncta cōponens. Et de naturali ait Paul. ad Rom. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter, quæ legis sunt, faciunt. Et de humana ad Rom. 12. Omnis anima potestati- bus sublimioribus subdita sit. Et de diuina Hierem. 31. Dabo legem meam in visceribus eorū, & in corde eorum scribam eam.

Prima ratio ad labefactandū partitionem legis.

Ratio

Sapiens

Paulus

Hierem.

Cōclusio

¶ Pro quæstionis huius intellectu, recolēdam est discrimen illud, quod in capite huius libri adnotauimus, inter ius, acceptum pro lege, quæ est iustitiæ regula: & acceptū, pro iusto, quod est eiusdem virtutis obiectū. Hoc enim supposito, facile ad præsentē quæstionem duabus cōclusionibus respōdetur. Prior est: Quatuor sunt legis species, quæ in titulo quæstionis proponuntur. Lex enim (vt supra exponentes dicebamus) nihil aliud est, q̄ regula, & præceptio prudētia; per quā qui curam gerit reipublicæ, illā gubernat, & administrat. Gubernatorum autē primus, supremusq; est Deus, vnde omnis potestas deriuatur. Secundus verò homo

Altera ratio ad idem

Solutio

Ad 1. argu. principale

Ad secundū

Solon. Democrit.

Prima ratio quare punitio potest legis opus quæ remuneratio sit.

Ratio

Ad 3. argu.

tit: hæc tamen approbat, quasi licita: id enim facere nequit: quoniam lex diuina, & naturalis, nihil tale permittit. ¶ Item arguitur: Permittere, conuenit personis etiam priuatis, quibus cū incumbat filios, vel proximos corrigere, contingit eis tū cōnuere: ergo non est proprium vel principis, vel legis. Respondetur q̄ id permittit, quod commode vindicari nō potest, hoc conuenit legi: permittit autem ex ignauiā, aut iniqua indulgētia, quod vetare quis tenetur, hoc priuatis accidit. Qui verò corripere non obligatur, is permittit non censetur.

Ad primū igitur argumentum respondeatur, q̄ et si largo modo, præcepti appellationi prohibito etiam supponatur: eo q̄ cessare à malo, quod prohibito curat: inchoatio est boni, quo præceptio tendit, nihilominus clarior ex planationis gratia distinguuntur.

¶ Ad secundum respondetur, q̄ consulere, cū vim non habeat cōuictiuam, non habet rationē legis: & ideo non est proprium Principis munus, sed cuiq; priuata personæ competere potest. Quare inepit Accusari super eandem legē, Legis virtus, adnotauit, consulere, esse quin tam virtutem legis: oculatius enim Bart. id negauit. Aparentior autē ratio fualisset, quintam virtutem legis, esse præmiari. Nam vt Solō, & Democritus aiebant, duo diuina lumina cuncta gubernant, præmiū, scilicet, & pœna. Quod Iuriscōsultus. l. de Iustitia & Iure, cōsultissimè animaduertit. Et ratio naturalis est, q̄ (vt autor est Aristot. Ethic. 10.) duobus homines maxime afficiuntur, scilicet, voluptate, & dolore: quare ex vna parte allicienti sunt homines præmijs, ex altera, terredī supplicijs. Attamen propterea, punire, potius legi tribuitur, quā præmiare: q̄ punire, coactiuam vim habet, quæ idcirco soli Principi cōuenit: præmiare verò nō est, cogere, & ideo priuatis etiam personis conceditur. Tametsi & alteram possimus causam subijcere, quod virtus, honestatis gratia est persuadēda, & satis est ipsa sui ipsius præmiū: pœna autem priuatis eo necessaria est, quod cū sint voluptatibus mancipati, contrarijs doloribus sunt accendi. ¶ Ad tertium autem argumentum iam supra respōsum est, q̄ etsi metus pœnæ non sit simpliciter virtus, est tamen (vt ait August. yeluti seta, quæ amoris filū inducit: & ideo expedit timore pœnæ corruptos homines, & à tramite deus, in viam retrahere, vt inde virtutē assuetudine earū officia illis dulcescere incipiant. Præterea quando perditis illis, qui supplicia perpetuantur nihil soluta pœna proderit, cedit tamē in aliorū cōmodū, qui illius admonitione tēperantius viuunt.

homo qui eius minister est, perque eius auctoritatem institutus: ergo secundū conditiones, & modos gubernandi tam in Deo, quā in homine, immandus est, sumendusq; legum numerus. Quod autem hæc ratione quatuor distinguantur legis species, sic patet. Deus in primis vniuersalis gubernator, ab æterno vniuersum forum ordinem, ac dispensationem, & regimē mente concepit: cuius conceptionis instar leges omnes constituende sunt: illa ergo ordinatio, & præceptio, lex æterna secundum naturam suam nuncupatur. Mox quia idem Deus author est naturæ, singulis legem suos indidit instinctus, & stimulos, quibus in suos fines agerentur: sed homini præcipue naturalem normam mente impressit, qua se secundum rationem, quæ illi naturalis est, gubernaret: atq; hæc est lex naturalis: eorum scilicet, principiorum, quæ absq; discursu, lumine naturali per se nota sunt: vt id facias alijs, quod tibi fieri vis: & similia. Deindē & eidem homini facultatem tribuit, vt pro temporum, locorum, ac negotiorum qualitate per eandem legem naturæ, quas alijs expedire iudicaret, ratiocinando constitueret: quæ ideo leges ab authore suo humanæ nuncupantur. Attamen quia non ad finē tantū naturæ, qui est pacificus, quietusq; reipublicæ status conditi sumus, ad quem finem prædictæ leges sufficerent: verum & ad supernaturalem felicitatem creati, alii Deus nobis insuper posuit supernaturalem legem, tã veterem scilicet, quā nouam, quæ ad illum supernaturalem finem nos perduceret. Et hæc est lex diuina. At quia de horū singulis seorsum per spicacius facturi sumus sermonem, satis est hic numerum explicuisse.

2. Conclufio

Ad 1. argu.

in temporarijs rebus constituitur, nullam est ius hoc modo æternum: licet sit lex æterna. Iustum autem hoc, aut constituitur à rerum ipsa natura, in qua lex naturalis versatur: vt mutui aut depositum reddere: aut constituitur à lege positua. Et hoc appellat Aristot. Ethicor. i. iustū legale, scilicet, quod antea nihil referebat, sed postquā positum est, refert. Hoc autem legitimum iustum aut à lege humana instituitur, aut à diuina, de qua neque Iudorus in initio Decretorum, neque Ius ciuile meminit. Et ideo nō dignoscunt nisi ius naturale, & humanā, quod in ius gētū, & ciuile subsecatur. ¶ Ad secundū respondetur, legē fœditis nō esse proprie legem, vt quæ suapte natura rationi non subditur: neque est in mente, sed in mēbris: Dicitur autē per metaphorā lex, quia inclinatio in sensu alia obiecta: de qua articulo tertio latius

ARTICVLVS. II.

Verum lex æterna sit summa ratio in Deo existens.

Est ergo ad singulas legis species descendere. Et primò in hoc secundo articulo exponitur æternæ substantiæ, & natura: an, videlicet, sit ratio summa in Deo existens. Arguitur ergo in primis: nullam esse legem æternam. Lex enim illis ponitur, quibus promulgatur: nulli autem æterni fuere homines, quibus aut poneretur, aut promulgaretur: ergo.

Lexter na

1. Argumē. a parte negatiua.

¶ Præterea lex importat ordinem in finem: nihil autē æternum ordinari potest in finem, quia referri nequit in aliud: ergo nulla est lex æterna. ¶ Tertio arguitur, nō existere in Deo. Si lex vlla æterna est in Deo, idē est, quod rerū ratio: rationes autem in ipso non vna, sed plures sunt, dicite lib. 83. quæst. August. quod Deus singula fecit proprijs rationibus: ergo lex eterna non est vna: vel negandum est, idē esse in Deo, quod ratio. ¶ In contrarium est August. lib. 1. de libero arbitrio: vbi ait, Lex, quæ summa ratio nominatur, nō potest cuiuspiā intelligi non in eō mutabilis, æternaq; videri: cui semper obtemperandum est: æternum autem, & incommutabile, in solo Deo existit.

2. Argumēt.

August.

Ad istam quæstionem hac vnica conclusio ane respondetur, quam August. modo citatus affirmat, scilicet, æternam legem esse rationem summam in Deo existentem. Eandem quippè S. Tho. 2. 2. q. 93. lucidē, vt pleriq; omnia,

Conclusio responsua

Elegas ratio
S. Tho. pro
conclusionibus:

nia, hoc pacto demonstrat. Deus, ut auctor est primus omnium, ita & vniuersorum summus gubernator: in artifice autem necessarium est, rationem ordinis rerum faciendarum praeformari, quae ars, seu exemplar est: & in gubernatore rationem quoque praefixisse eorum, quae agenda sunt, quae sit veluti omnium regula, & norma: ergo in Deo necesse est & rerum omnium creandarum, faciendarumque; sapientiam extarre, & omnium etiam gubernandarum regulam. Atqui ut sapientiae ratio, qua cuncta creat, rem nomenque habet artis, & exemplaris, & idearium, ita & eiusdem sapientiae ratio, quae cuncta in suos debitos fines ordinat, disponit, ac promouet, rationem legis obtinet. Igitur cum lex (vt supra dictum est) nihil aliud sit, quam dictamen rationis practicae in principe, qua cuncta sibi subdita gubernat, fit, vt lex aeterna in Deo nihil aliud sit, quam sempiterna ratio suae sapientiae qua mundi vniuersitatem regit. Etenim vt sua substantia, & natura, sic & quicquid attributorum in ipso existit, aeternum est: vt ipsa de se sapientia, Prouerb. 8. praedicat: Ab aeterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. &c. vsque adeo haec fuit semper conclusio lumine etiam naturali respiciens, vt ipsis etiam Philosophis innotuerit. Vnde Cicero. lib. 2. de leg. Hanc, inquit, video sapientissimorum esse sententiam, legem, neque; hominum ingenijs excogitanti, neque scitum esse aliquod populorum: sed aeternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret, imperandi, prohibendique sapientia. Ita principem legem illam, & vltimam, mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogentis, aut vetantis Dei, ex qua illa lex (naturalis adnotat) quam Dij humano generi dederunt, recte est laudata. Haec ille. Ex hac conclusione fit consequens, non conuerti legem aeternam, ac diuinam, quam vocat positiuam (vt articulo proximo expositum reliquimus) qualis fuit tam Moyfi, quam euangelica.

Ad. 1. argu.

Ad primum igitur argumentum, respondetur, rationem illam, quae lex est, ab aeterno extitisse in Deo, sola, scilicet, ratione ab eius substantia differentem, qua futura cuncta, vt sibi praesentia inspecebat. Etenim vt ad Rom. 4. Apost. auctor est, vocat ea, quae non sunt, tanquam ea, quae sunt. Promulgatio autem eius & verbo praecellenti ordine, & scripto fit. At quoniam promulgatio, & loquutione denotat, promulgatus, & subditorum auditum, ratio prioris, aeterna fuit: nempe diuinum verbum expressa mentis conceptione genitum, & liber vitae sempiterna quoque mente conscriptus. Ratio vero posterioris esse nequit nisi tempore: nam a-

ternus nemo fuit, qui audiret. Coepit ergo lex illa innotescere in mundi primordio per legem naturalem, & antiquis patribus praescriptam, ac denique nobis per Euangelicam, quam Verbum ipsum, homo factus, nobis promulgauit. Ex hoc fit conclusio, quae legem aeternam post angelos hominibus, eidemque vniuersis esse notam: illis scilicet, felicibus coelicis per essentiam, qua facie ad faciem intuentur: nobis autem per irradiationem, sicuti Sol videtur in aula, eandemque plus minusue susceptam. Nulli enim mortalium existunt, quibus non cognitio quaequam veritatis affulgeat: veritas autem omnis (vt lib. de vera relig. auctor est August.) irradiatio quaedam est, & participatio legis aeternae: omnibus ergo est, licet gradibus inaequalibus, nota. Et per haec, concordia conciliatur inter illud Pauli. i. ad Corint. 2. Quae sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus Dei: atque alterum ad Roma. 1. Inuisibilia Dei, per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur. Diuinorum enim cognitio in seipsis soli Deo propria est: & beatis, quibus ipse praesens refugit: nobis autem eandem, donatur, aeternam legem per effectus conspiciere. Nemo autem, praeter ipsum, potest ea comprehendere. Quare de isto comprehensorio iudicio loquebatur eodem libro de vera relig. August. vbi aiebat: Lex aeterna est, qua homines iudicare non possunt. Sunt enim iudicia eius (vt ait Paulus) incomprehensibilis abyssus.

Corollarium.

August.

Conclatur duo Pauli loca.

Ad secundum autem principale argumentum respondetur, non esse legi necessarium in finem alium referri: sed vt per ipsam subditi referantur in finem. Lex ergo aeterna non refertur, sed per ipsam Deus cuncta, quae fecit, in seipsis refert, qui est A. & Omega. principium, & finis.

Ad secundum.

Ad tertium denique respondetur, quod sicut in Deo ars factibilium, ratione differt ab aeterna lege, qua agibilia gubernantur: sic & rationes rerum, quae sunt ideae, hoc est, exemplares formae, quas diuina mens conuertit in rerum fabrica, ab eadem aeterna lege ratione differunt. Est ergo lex vna: rationes vero istae, de quibus August. loquebatur, tot sunt, quot rerum species. Differunt enim ratione, in ordine ad ipsarum effectus.

Ad tertium.

ARTICVLVS. III.

Verum leges vniuersae ab aeterna promanent.

Consequitur hoc tertio articulo, vt videamus, vtrum leges reliquae omnes ex hoc fonte luminum deriuentur:

Ratio ad partem negatiuam.

Paulus.

Esa.

Ratio.

Satisfit quaestioni agitata vnicuiusque quaestione.

August.

Aristot.

Ratio conclusionis.

Quaestio.

Responsio.

Obiectio.

atur: & arguitur a parte negatiua. Est lex somitis, quam (vt supra audiuimus) ait Paul. repugnare legi Dei: suntque; & iniquae hominum leges, de quibus Esa. 10. Vae qui condunt leges iniquas. Leges autem legi aeternae aduersantes atque; ab illa deflexae, nequeunt ab illa deriuari: ergo non omnis lex ab aeterna deriuatur. Secundo arguitur: Leges humane (vt. i. de libero arb. auctor est August.) multa permittunt quae aeterna lege prohibentur: vt meretricia, & mendacia: ergo eiusmodi leges non possunt ab illa emanare. In contrarium autem est illud Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Ad quaestionem, hac verissima, eademque lumine naturali compertissima conclusio ne, respondetur. Omnis in vniuersum lex, praeter aeternam, quia ratione iustitiae quippiam continet, ab illa aeterna deriuatur. Assertio est August. eodem lib. i. de libero arb. vbi ait: Nihil est iustum, ac legitimum, quod non ex aeterna lege homines deriuauerint. Atqui naturam huius causam partim superiori quaestione, articulo, de legulatoribus, attigimus, & nunc ementius exprimamus oportet. Est enim ordo in natura causarum ita dispositus, vt inferiores non nisi superiorum virtute admota moueant. Vnde (vt. 8. Phys. auctor est Aristot.) necesse est primum motorem constiteri. At quo inferiores reliqui dependeant. Si enim primus non moueret, reliqui neutiquam mouere valerent. Eundem ordinem & i. Ethicor. inter artes ostendit. Illa enim, quae maxime est architectonica, reliquis, veluti Princeps, imperat: igitur in legibus, quibus mundus gubernatur, idem est ordo meditandus, & consistendus. Nempe vt omnium sit vna suprema, quae caput earum sit, & origo. Haec autem appellamus (vt ipsa est) aeternam. Quod si scisciteris, an eo praecise dicatur aeterna, quod neque initium habuit, neque habitura sit finem: Respondetur non idcirco solum, verum ob hoc maxime, quod nulla sit ratione mutabilis, nec vlli varietati subiecta: sed sicut in naturalibus primus motor, qui immobilis est, causa est motuum sub se longe differendum: sic lex aeterna, immota persistens, causa est vt mortuorum leges, eorum variabili conditione mutata, permutentur. Ipsa enim vniuersalis, ac maxime vna iussit vt natura inter omnia essent communia: corrupta vero, in ter diuersos dominos distribuerentur. Quo fit vt lex haec a nulla sit alia deriuata, nec vero a seipsa: talis enim assertio seculi pugnet. Quod si quis arguat contra, non omnem legem ab illa deduci. Nam lex Diuina, puta, Euangelica,

non apparet, quomodo inde descendat: cum non videantur esse duae. Iam proximo articulo responsum est, diuinam positiuam, esse effectum, ac participationem illius aeternae. Ob id enim dicitur positiuam, quod posita est nobis: hoc differens a naturali, quae eiusdem aeternae est etiam participatio, quod naturalis ordinat nos proxime ad finem naturalem: diuina vero ad supernaturalem, vt paulo inferius euidentius fiet.

Solutio

Ad. 1. Argu.

Ad primum igitur argumentum de lege somitis, quam Paulus existere in membris ait, legique mentis repugnare, iam supra diximus existere in ipsis, non tanquam in regulante, sed tanquam in subiectis naturali appetitus inclinationi. Quae dicitur lex somitis, seu fomes, ex priuatione iustitiae originalis delectus: qui quidem nihil aliud est quam sensualitatis pondus. Bifariam namque inclinatio aliqua dicitur lex. Vno modo, in quantum per ipsam directe legifer promouet subditos in finem honestum: atque altero modo, in quantum in poenam eos deslituit, permittitque naturam impetu ferri. Vnde ille sensualitatis insultus in sua obiecta, quae bratis animalibus esset naturalis lex, nempe, naturae sine consonans, hominibus est obliquitas, ac deflexio naturae suae, quatenus est rationalis, cui quidem rationi motus ille recalcitrat. Et quia per iustitiam originalem idem sensualis appetitus, quasi freno, continetur, ne a ratione exorbitaret, & eandem iustitiam homo per peccatum amisit, ac subinde a Deo deslitutus est, dicitur inclinatio illa, fomes, ac fauilla ignei peccati, atque adeo distorta lex, per quam similis bestijs factus est homo, secundum illud Psalmi: Homo, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis in sapientibus, & similis factus est illis. Hoc est, sensualis legi subiectus, quae illi cum bestijs communis est. Vt vero ad argumentum ad aptetur responso, distinguitur prior praemissa. Ceditur, inquam somitem peccati esse legem, non directe inclinantem in verum bonum: sed in id, quod est sensuale bonum, hoc est, quod est delectabile, aut vtile. Et pariter distinguitur, cum subsumitur, non deriuari a lege aeterna: fatemur id, inquam, quatenus a ratione deuiat: negatur vero quatenus inclinatur in bonum quodpiam, scilicet, sensuale. Ac praecipue qua ratione est poena peccati. Nam intentio Dei fuit per illam desertionem liberi nostri arbitrii punire peccatum Adae. Ad secundum eodem prope modo respondetur. Leges enim inique quatenus a ratione declinant (vt. 2. de legibus ait Cicero.) non modo leges habende non sunt, sed

Ad. 2. Argu.

nec appellada quidem. Quare hac ratione ab aeterna non emanat. At vero quatenus non nihil similitudinis legis retinet: videlicet, in quantum potestatem imperandi designant, quodammodo influxus sunt divinae potestatis. Nam (vt ait Paul.) Omnis potestas à Domino Deo est. Vnde (vt. q. 6. & latius libr. 3. q. 4. innotescet) etiam potest infidelium principum à Deo deriuatur: iuxta verbum Christi ad Pilatum: Nō haberes aduersum me potestatem ullam, nisi tibi datum esset de super.

Ad tertiu: ¶ Ad tertium deniq; respōdetur, q lex humana, quæ malo permitteret approbado, vt bonum: vt illa, quæ fornicationem pronunciarer esse bonam, nequaquam ab aeterna desuaret. Illa autem, quæ impunē eam permittit, quia omnia non potest coercere flagitia, in hoc, q non conatur ad id, quod perficere nequit, re-ctā, ac prudens est, atq; ideo à lege aeterna descendit: licet eam tanquam debilior perfectē non adæquet.

ARTICVLVS. III.

Utrū creata cūctā, tam necessaria, quā contingētia, aeterna subiiciantur legi.

Subsēquitur, vt quarto huius quæstionis articulo exploremus, an tota creaturā vniuersitas, subdita t aeternæ legi. Et quidē de affirmatiua conclusione non solum sacrosanctā fides, verū nec ratio Physica ambigere sinit. Vt. n. Dñi est terra, & plenitudo eius, quantum ad creationē: sic & quantum ad gubernationē (vt ait ipsa Sapientia) Attingit à fine vsq; ad finem, & disponit omnia suauiter. Et cap. 1. 4. Tu pater gubernas omnia prouidentia. Vnde non modo Iob eos irridet, qui Deū negabant nostra curare, sed aiebant inter cardines cœli cōtineri: verū & Cicero initio de Natu. Deorum vehementer eosdem obiurgat Philosophos, neq; eos suo nomine dignos censet. Nam si diuinam prouidentiam de medio sustuleris, nulla in nobis inesse potest erga Deum amicitia, pietas, sanctitas, aut religio.

Cicero: Ratio primo re quæstio nis. Triplex gen' rerum dubietates explanemus. Sunt autē tria hæc de quæ in præsentem veniunt quæstionem. Argumēt.

At interrogata hæc quæstio est, vt quorūdam quibus dubitatur, scilicet necessaria, contingētia, & humana: nimirum homine superiora, eodēq; inferiora, & sua ipsius opera. ¶ Arguitur ergo quod necessaria non subsint aeternæ legi. Lex omnibus imponitur, vt à malis cohibiti

rectā incedāt, ac subindē reliquis reb' humiliōris ordinis, vt tramitem quoq; naturæ suæ nō deserāt: necessaria autem, cum impossibile sit aliter se habere, nequeunt à natura sua declinare, aut deficere: atque adeo nulla indigent cohibitione: ergo legi aeternæ nō subiiciuntur. ¶ Et secundō arguitur: Diuina non sunt subiecta eidem legi, videlicet, neq; personæ diuinæ, nec attributa: quia vbi est summa æqualitas, nulla esse potest subiectio: ergo non omnia necessaria subduntur eidem legi. ¶ Tertio arguitur, q neq; omnia contingentia mutabilia, & caduca homine inferiora supponantur eidem legi. Lex nō ponitur (vt supra visum est) nisi qui bus promulgatur: rebus autem rationis experibus nulla valet promulgari lex: quippē quā cognoscere nequeūt, imo neq; legi parere possunt. Nā (vt autor est. i. Ethic. Philosophus) ea, quæ legi parent, ratione participant: ergo illa nulli subternuntur legi. ¶ Quarto ad idem arguitur: Eiusmodi contingentia sepe à sua deficiunt regula, vt patet in mensuris naturæ, & in fortuitis casibus: ergo non omnia eadem gubernantur lege. ¶ Quinto arguitur de humanis nostris actionibus. Homines enim aut iusti sunt apud Deum, aut iniqui. Iusti autem, quia filij Dei sunt, spiritu Dei aguntur (vt patet ad Roman. 4.) & vt legitur ad Galat. 5. qui spiritu Dei aguntur, non sunt sub lege: iniquos verò prudentia carnis exercet: quæ (vt eodem loco ad Rom. subditur) cum inimica sit Deo, legi eius nō est subiecta: nulla ergo restat mortalium fors, quæ subdita sit aeternæ legi. ¶ Sexto denique arguitur: lex aeterna (vt lib. 1. de liber. arb. ait August.) est illa, qua mali miseriam boni autem vitam beatam merentur: beati autem & damnati exempti sunt ab statu merēdi, ac demerēdi: ergo nō subiacēt aeternæ legi. Ex quo cōsequēs apparet, vt nullus angelorū subiectus eidē sit, siquidem nullus est, nisi aut beatus, aut damnatus. ¶ In contrarium autem est illud Hester. 13. Domine, Rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, & non est, qui possit tuæ resistere voluntati. Vnde August. 9. de Ciui. Dei nullo modo aliqui legibus summi Creatoris, ordinationiq; subtrahitur, à quo pax vniuersitatis administratur.

Argumēt. **Ratio.** **Philosoph.** **Ratio.**

Philosoph. **Ratio.** **Ratio.** **Ratio.**

Ratio. **Paulus.** **Ratio.**

Ratio. **Agust.** **Ratio.**

Ratio. **Agust.** **Ratio.**

Ratio. **Agust.** **Ratio.**

Ratio. **Agust.** **Ratio.**

vallabat abyssos: quando gthera formabat sursum, & librabat fontes aquarum, &c. Vbi necessaria nempē, elementa, & cœli legis aeternæ dispositioni subiungantur: sed tamen & natura magistra id Arist. 2. Metaphy. text. 4. & libr. 7. percuratus est: vbi ait, aeternorum esse causam. Et. 12. Metaphy. text. 24. vbi ait primam causam esse omnium causarum. Et. 8. Physic. vbi vnum, summumq; motorem cōstituit, ex quo omnia pendunt, non solum in mouendo, & operando, verū in essendo. Necessaria enim non idcirco talia censenda sunt, quod causam non habeant, sed quod natura sua sic procedūt ex necessaria causa, vt sint profusus per naturā incorruptibilia: veluti angeli, & cœli. Exemplum Aristot. profert in scientijs. Huius enim quod est, hominem esse risibilem, causa existit quod est animal rationale: etsi tam necessarius sit effectus, quā causa. Et sicut se habet res ad esse, (ait ibidem) sic ad veritatem. Hæc, gratia interpretat Aristotelis dixerim: qui cum opinatus fuerit cœlū, atq; intelligentias, imō verò mundum, ab aeterno fuisse, sunt qui intel ligere nequeant quo modo, quantum ad esse, primo motori subiiciantur. Nam secundum fidem, Deum consistentem creatorem cœli, & terræ, peruium est quo pacto eius gubernatui cuncta obtēperent naturalia, vt cœlorum, elementorumq; motus, qui sic manu omnia tenet, ac dispensat, vt, si dimitteret, in nihilum abirent cuncta. ¶ Sed arguis contrā: veritates perpetuæ, vt, hominem esse animal rationale, quatuor, & tria esse septem, quæ ait Augustin. antequam fieret mundus, vera fuisse, non subduntur aeternæ legi: ergo conclusio non est vniuersalis. Probatur antecedens: Per nullam potentiam aut vera esse cœperunt, aut definire esse vera possunt: ergo non reguntur illa lege. Respondetur. Primum in hoc sunt à Deo dependentia, quod existere in rerum natura cœperunt per diuinam creationem, & per annihilationē possunt esse hoc existentia: amittere: nam quantum ad huiusmodi existentiam re vera creaturæ sunt. Attamen quantum ad perpetuam veritatem, quæ dicit cōnexionem indissolubilem prædicati ad subiectum, ea præcisa ratione procedūt ab aeterna veritate, qua radius luminis perpetui à perpetua luce, veluti hominem esse risibilem, germen illius est, quod est esse rationale. Excepimus autem Deum, ac diuina, ab hac subiectōne aeternæ legis propter rationem supra factam: quia vbi nihil excogitari potest inæqualitatis, neq; comminisci quicquā possumus subiectōnis. Quare filius, & si à patre procedat, nullatenus ei sub

Aristo.

Obiectio

Solutio:

Nihil diuinum subest aeternæ legi cum nō sit vbi aliqua inæqualitas

ditur, nisi in quantum homo: qua, scilicet, ratione minor est patre, vnde. 1. ad Corint. 1. Paulus subiectus erit Deo patri, cum tradiderit ei regnum. ¶ Quod si quis de voluntate pariter diuina argumentetur: Quicquid est rationale, rationi subditur: voluntas diuina est rationalis, lex autem eius est summa ratio (vt dictū est): ergo voluntas eius eidē rationi subditur. Perdoctē S. Thom. respondet, de diuina voluntate bifariam nos loqui: vno modo secundum suam, in qua subsistit, naturam: & sic non est tam propriē rationalis, quā ipsa ratio per essentiam: rationale enim participationem dicit rationis. Altero modo, quantum ad illa, quæ circa nos disponit: & in ordine ad tales effectus conceditur esse rationalis: quia cūcta secundum suam rationem ordine dispensat, & administrat. ¶ Secunda cōclusio. Omnes creaturæ irrationales, insensibilesq; & vitæ expertes, quæ continuo mutabilitatis fluxu oriūtur, & occidunt, aeterna Dei lege aguntur. Hæc S. Th. dilucidat per intercedēdine, inter humanam, diuinamq; legem: quam sic expositam accipito: Creaturæ irrationales, quia nō agūt per cognitionem finis, nequaquā se in ipsum mouēt: sed appulsæ aguntur ab alio. Quapropter cum homo legem subditis non ponat, nisi regulam eorum mētibus sigillando, per quā se moueant, fit, vt eius leges non se extendant nisi ad homines rationis participes. Cætera verò humanis suis actionibus mouet, & gubernat, nempē frano, & calcaribus: & reliqua inanima per alia instrumenta. R. idiculus enim esset, qui iumentis legem præscriberet, quando & quomodo debeant comedere, dormire, arare, currere, &c. Ac multo magis stupidus, qui herbis crescere imperaret: aut arboribus fructū ferre: aut lapidi quo se pacto in edificio collocaret. Tametsi cures animantes, vt canes, & simia, soleant, in star quadamtenus legis, ad iocos assuescieri. Deus autē non solum regulam tam rationabili, quā intellectuall creaturæ mente imprimi, qua se moueant, verū & totū rerum vniuersitati suos indidit appulsus, & in stinctus, quibus aguntur in suos singulorum fines: vt api, ad mellificium: hirundini, ad struendum nidum: & terræ, proferendi fruges: & reliquis suas pariter virtutes agendi. De quo rerū omnium instinctu, & virtute intelligitur illud Psalmi: Præceptum posuit, & non præterbit. Ex quo fit, Deum nō omnia pari modo administrare, ac disponere, sed actiones hominum & angelorum, per regulas, quibus se in finem moueant: reliqua verò per virtutes & instinctus, quibus mouentur. In quibus & homines

Obiectio

Solutio S. Thomæ.

Cōclusio.

D. Thomæ.

Aperitur ratio S. Tho.

Psalm. 148.

connumerandi sunt, quantum ad naturales actiones: vt sunt nutritio, & augmentatio, & similes. ¶ Tertia conclusio: Actiones humanae, videntur licet, liberae, omnes subijciuntur legi eterne: ac longe melius, ac perfectius sub eius ordine comprehenduntur, quam reliqua deiectionis ordinis. Conclusio haec patentior est, quam prece dentes. Actiones enim humanae sunt, quae ex cognitione finis prodeunt, in ipsamque referuntur: ex utraque autem parte, scilicet, tam cognitionis, quam appulsus, subternuntur aeternae legi: ergo perfectius, quam alij subduntur. Probatur secunda praemissa. Veritas omnis (vt supra dicebamus) participatio quaedam est veritatis sempiternae diuinae, ac subinde quaecumque cognitio finis. Praeterea sicut ceteris rebus ad suos fines, sic homini, imo praestantius, indita est a natura, quae opus Dei est, inclinatio quaedam, & pōdus ad id, quod legi aeternae consonat. Sumus enim (vt. 2. Ethico. Arist. docuit) ad virtutes nati: hoc, inquam, natium est rationali creaturae, vt secundum rationem viuat: ergo tam secundum cognitionem, quam secundum propensionem in bonum, liberis motibus necessario actiones humanae substratae sunt aeternae legi. ¶ Est tñ discriminē inter iustos, atque iniquos: quod in malis, ac prauis utriusque principium corruptum, ac deprauatum est. Nam & syclus agnitionis naturalis terrenis affectibus tenebre fecit, & naturalis affectio boni corruptis habitibus obteritur, ac debilitatur. Tamen si neutrum prorsus extingatur. In bonis autē, ac iustis, cum nemo hoc nomine, nisi qui in gratia Dei agit, dignus sit, utrumque augeatur, ac vegetatur. Nam & naturali luminis adhibetur fidei radius, & naturali inclinationi speciale Dei auxilium. Quo fit, vt quantum ad actionem longē perfectius, ac excellentius iusti subijciantur aeternae legi, quam iniusti. Considerate hoc tamē S. Thomas adnotauit, quod quanto deficientius, atque imperfectius per actionem se submitunt imperatrici legi aeternae, tñ tō per passionem atrocius subiecti sunt eidem vltici. Nam quantum facere omiserunt in meritis, tantō in tormentis patiuntur acerbius. Vnde August. libr. de catechizandis rudibus: Deus, inquit, ex iusta miseria animarum se deferentium conuenientissimis legibus inferioris partes creaturae suae nouit ordinare.

Conclusio.

Probatio.

Altera ratio.

Aristot.

Alter probatio.

S. Thom.

August.

Ad. 1. argu.

hibitio est, & coercitio legis aeternae, eademque multo vehementior, quam cohibitio voluntatis humanae, quae a tali lege exorbitare solet. ¶ Secundi autem conclusio conceditur: nempe in diuinis nihil esse subiectum legi: sed cuncta, esse eandem per essentiam legem. ¶ Ad tertium respondetur, quod brutis, & insensibilibus rebus, quantum ad sua naturalia opera, promulgatur lex aeterna per significationem instinctuum, & virtutum ad agendum: sicuti nobis promulgatur lex naturalis per significationem luminis in mentibus nostris. Sed tamē quantum ad earundem rerum usum hominibus posita est lex, qua debent illi uti. Et per hoc respondetur ad secundam partem eiusdem argumenti. Nam etsi creaturae irrationales rationem humanam non participant, vt possint humanis legibus obtemperare: participant tamen rationem diuinam, quae latius patet. Vnde sicuti membra dominio despotico obediunt animae (vt auctor est in Poli. Arist.) sic irrationales obediunt Deo. Hoc tamen verū est, quod quia non sunt per se rationis compotes, instinctus illis impressi non habent propriam naturam legis, velut in nobis lex naturalis. ¶ Ad quartum respondetur, quod nec monstris, neque casualia praeter ordinem diuinam regulae accidunt: sed dicitur monstrum respectu causae particularis, quae rem integram intendebat: & casuale respectu hominis, cui praeter intentionem imprudenti, ac nescienti contingit: diuinam autem rationi causae ipsae monstrorum, & casualium prospectae sunt. Quare Deo nihil est casuale, nec fortuitum. ¶ Ad quintum autē iam responsum est, hominum tam iustorum, quam iniquorum actiones, diuinae legi subditae esse. Quod autē adducitur: Qui spiritu Dei aguntur, eos non esse sub lege, in hoc sensu legendū est, quod legis pondere non premuntur: quia non serui, sed filiali timore legis dicto audientes sunt, atque adeo Spiritus sancti ductu potius quam legis coactu, viuunt, quasi a lege liberi. Vnde illud: Iusto non est lex: posita: & illud. 2. Corinth. 3. Vbi spiritus Domini, ibi libertas. Ad aliud autem de carnis prudentia itidem concessum est, iniquos, quantum ad actiones, non sub iei diuinae legi imperanti, recidere tamen per passionem in eandem vindicantem. ¶ Ad sextum demum respondetur, quod cum eisdem causis res & moueantur in finem, & in ipso conseruentur, consequens fit, vt nō modo in hac militantium vita, verum & in alia, omnes sub eadem diuina lege degant: nempe dum beati, seu homines consideres, seu angelos, illa sempiterna felicitate, diuina ordinatione perficiantur: dam-

Ad. 2. argu.

Ad. 3. argu.

Aristot.

Ad. 4. argu.

Ad. 1. argu.

Ad postremum argu.

damnati verō, tam daemones, quam homines in illis carceribus ordinationem diuinae iustitiae percipi durent.

QVÆSTIO QVARTA de lege naturae.

S. Thom. 1. 2. Quæst. 94.

ARTICVLVS I.

Utrum lex naturalis sit habitus in nobis existens.

POST legem aeternam, consequitur, vt de alijs, quae ab illa deriuantur, dicamus. Et primū hac quaestione quarta, de lege naturae. Atque hoc primo articulo de eius substantia, an sit habitus nobis inherens. Arguitur ergo contra id, quod supponitur. Lex aeterna secundum Augustinum. lib. 1. de liber. arbi. est, qua iustus est, vt omnia sint ordinatissima: ergo per illa satis homo abundeque gubernatur: cum ergo natura in superfluis non redundet, non opus est nobis alia lege praeter aeternam. ¶ Secundo arguitur: Homo aliter in suum finem tendit, quam bruta: vt potē qui se in finē liberē mouet per eius cognitionem, & rationis ductu: bruta autem nulla se ratione agunt, sed aguntur naturali instinctu: ergo homo nō mouetur lege naturae, sed tantum bruta. ¶ A parte autem affirmatiua quaesiti arguitur tertio quod sit habitus. Tria (vt. 2. Ethic. auctor est Philosophus) sunt in anima nostra, scilicet potentia, habitus, & passio: lex autem naturalis neque potentia est, neque passio, vt liquidō constat: quia tam potentia, quam passio, indifferēs ad contraria est, scilicet, ad bonum, & malum: lex verō dictamen boni est: ergo est habitus. ¶ In contrarium autem est, quod, vt supra quaestione prima ostendebamus, lex est rationis dictamen: quod sonat actum, videlicet, hoc, aut illud, faciendum est. ¶ Ad quaestione hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima: Lex naturalis in mentibus nostris insculpta est, & impressa. Probatur. Lex, quae (vt dictum est) regula existit, & norma actionum nostrarum, duplex (vt dicebamus) habet subiectum. Inest enim & in rō-

1. Argumēt. Partis negatiuae.

2. Argumēt.

3. Argumēt.

4. Conclusio. Quaderus conclusio.

gulante, & in regulato: in altero, tanquam mouente, & in altero, tanquam motu: actiones autem humanae (vt proxima quaestione definitum est) subduntur legi eterne: ergo Deus, qui cuncta suauiter disponit, veluti natura auctor, impressit mentibus nostris lumen, per quod legem eius aeternam participātes, actiones nostras ad debitum finem, quo suapte natura feruntur, dirigeremus. De quo lumine Dauid in interrogantibus. Quis ostendit nobis bona? ad Deum conuersus, respondet: Signatum est super nos lumen vultus tui. Dicitur enim significatissime Dei vultus, lumen suae sapientiae, & rationis facies, per quam, sicuti homo de vultu cognoscitur. Haec autē naturalis impressio appellatur lex naturalis: secundum illud Pauli ad Roma. 2. Gentes, quae legem nō habent, naturaliter, quae leges sunt, faciunt. Vbi glossa. Si nō habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit, & conscius est quid sit bonum, & quid malum. ¶ Secunda conclusio: Lex naturalis neque potentia, neque passio est, neque secundum substantiam est habitus. Conclusio est S. Thom. 1. 2. q. 94. quam, quia rari percipere curant, rari credunt. Arbitrantur enim vulgō recentiores Philosophi habitus intellectuales esse propositiones, ac iudicia habitualia: ob id, quod ex assensibus frequentibus relinquuntur habitualis assensus, quibus postea efficiuntur actuales. Sed re vera Philosophia haec non est sincera: quoniam habitus non est iudicium, sed qualitas quaedam, & virtus efficiendi iudicia. Ex hac ergo veritate probatur conclusio nostra. Lex est dictamen (vt supra dictum est) quod ratio de agendis constituit, vt: Non furandum: Non mœchandū, &c. Veluti iudicia speculatiua, sunt etiam opus intellectus. Habitus autē (vt diximus) neque est iudicium, neque propositio, sed virtus talia efficiendi: lex ergo non est habitus per essentiam: sed dictamen, quod formā habet praerecepti. ¶ Ex quo fit, legē naturae non esse idem, quod synderesis. Hac enim idē Doctor sanctus. 1. p. q. 79. docuit esse habitū: nempe virtutem mentis, quae nos inclināt ad assentiendum principijs practicis: sicuti habitus intellectus est propositio, & appulsio ad assentiendum principijs speculatiuis. Atque hac ratione synderesis dicitur instigare ad bonū, & murrurare de malo. In summa, sicuti habitus intellectus nō est principiorū collectio, sed virtus assentiendi illis, sic neque synderesis est lex naturalis, sed est virtus assentiendi illis principijs, ac dictaminibus practicis, quae sunt lex naturalis. Vnde vbi dicitur: legatur synderesis

P salm. 40

Paulus.

Glossa

2. Conclusio

S. Thom.

Iuniorū placitum.

Probatio, conclusio

Corollarium S. Thom.

esse lex intellectus nostri (vt est apud Basilium) intelligendum est, non per essentiam, sed quod synderesis est habitus continens legem naturae: quippe cuius virtute principia illa iudicamus. Haec in gratiam eorum dixerim, qui Physicæ meditationi dediti sunt.

2. Conclusio. Probatio.

¶ Secunda conclusio: Lex naturalis inest nobis per modum habitus. Probatur. Precepta naturalia non solum actu à ratione considerantur, dum actus quis præcipit, aut præceptum auscultat: sed per modum habitus, hoc est, per modum permanentis in absentia actus. Itaque sicuti scriptura sacra dicitur fides nostra: quia est collectio eorum omnium quibus per habitum fidei assentimus, ita collectio principiorum agendarum rerum dicitur habitus: quia virtute synderesis illis assensum præbent.

Quæstio incidens. Solutio. Quæstio.

¶ Quod si querat: Quidnam est hoc, quod per modum habitus permanet, præter synderesim? Respondetur, esse species in memoria derelictas. Contra hoc tamen Philosophiæ studiosus insurget: Lex naturalis indita est naturæ nostræ in ipsa eius conceptione: tunc autem nulla ingenerantur species rerum, sed illas postmodum sensuum adminiculo acquirimus. Respondetur, propterea legem naturæ dici nobis à natura inditam, & impressam, quod apprehensio terminis boni, & mali illico virtute synderesis intellectus efformat iudicia hæc, & distinctamina: Bonum est amplectendum, & malum repudiandum: ac similia, quæ, scilicet, eiusdem intellectus lumine innotescent. Quare nulla opus fuit specierum infusione: sed illæ postea nullo negotio acquiruntur.

Responsio:

¶ Emergit nihilominus argumentum aliud contra hæc synderesis impressionem. Habitus enim (vt in li. de bon. coniu. autor est August.) est, quo aliquid agitur, cum opus est: synderesis autem non est huiusmodi, quoniam paruum antevsum ratio nis, neque verò damnatum uti possunt naturalibus principijs. Respondetur. August. solum de promere habitus naturam, ubi non impeditur. Nihilominus quando ratio ligata est, vt in dormientibus, nequit habitus suo fungi munere.

Altera obiectio. August.

¶ De hac autem syneresi, de quæ habitu intellectus erga principia speculabilia per se nota, vinci hoc sæpè argumento solet, quod non sint qualitates ab intellectu distinctæ. Nam habitus ad hoc adhibetur, vt cum potentia indifferens sit ad duos contrarios, determinetur per eosdem, & coarctetur ad vnum. Hoc enim pacto appetitus concupiscibilis per temperantiam determinatur ad bonum virtutis: intellectus autem per se ipse determinatus est ad illa, quæ lumine naturali sunt nota: vt potest qui sapienter natura tales veritates

amplexatur: non ergo opus habet aliqua qualitate vestiri, sed ipse forsan inclinationes naturales dicuntur inditi habitus. Cui autem oppositum probatus fuerit, aliam rationem medietur. At iam plus iusto in metaphysicâ mergimur.

Ad primum igitur argumentum respondeatur, quod etsi æterna lege gubernemur, id tamen fit per naturalem, quæ participatio illius est: sicuti lux Solis per lumen nos nobis irradiatum illuminat: igitur cum lex naturalis non sit ex æquo ab æterna distincta, sed eius participatio, nequâquam superfluit.

Ad 1. argu. principale.

¶ Ad secundum, cõcesso anteedenti, puta, quod nos liberè, bruta verò naturaliter moueantur, negatur tamen consequentia, dum infertur hominem non moueri lege naturali: nam actio-nium libertas in aliquo principio naturali fundatur. Nihil enim homo appetit nisi sub ratione boni: nempe illo subnixus naturali principio: Bonum est appetendum. Attamen i proposito hinc bono secundum rationem, inde altero sensuali, liberè potest, quod maluerit, alteri præferre. Quin verò (vt proxima quæstione dicebamus) inde Lex naturalis in nobis, præ brutorum instinctu, legis rationem habet, quod ratione nos ipsi ducimur: illa verò per impetum forinsecus aguntur.

Ad 2. argu.

¶ Ad tertium respondetur, quod Arist. loco illo Ethic. 2. non recensuit omnia, quæ insunt in anima: quia nihil de actu vel intellectu, vel voluntatis, nec verò de speciebus meminit: sed tantum connumeravit principia, quorum virtute intellectus operatur. Lex autem naturalis non est talis virtus, sed opus ipsum, scilicet, rationis dictamen, quæ modo exposito per modum habitus inest.

Ad 3. argu.

ARTICVLVS. II.

Utrum lex naturalis plura contineat præcepta:

Consequenter articulo secundo in terrogat S. Thom. utrum lex naturalis plura contineat præcepta. Quem titulum qui oscitanter audient, ridiculam iudicabit quæstionem. Nam cum decalogus, aliaque illi multa annexa præcepta à lege naturæ ortum ducant, quisnam ambigere poterat, plurima esse præcepta iuris naturalis? At verò S. Thom. meditate vbique secundum Philosophiam loquitur. Præcepta enim

anim illa absolute dicuntur legis naturæ, quæ illius sunt propria quatenus ab humano, diuinoque iure distinguntur: nempe illa principia, quæ nullo indigent discursu, sed per se sunt lumine naturali nota. Illa videlicet de quibus modo definitum est, esse nostræ naturæ congenita. De his ergo non est vanum quærere sint ne plura. ¶ Arguitur enim non esse nisi vnum. Lex (vt supra dictum est) in genere præcepti collocatur: si ergo plura sunt præcepta naturæ, plures sunt eiusdem leges: cum tamen vulgò non ponamus nisi vnam legem naturæ.

1. Argum. pro parte negatiua.

2. Argumen.

¶ Secundo arguitur. Humana natura est vna, vnaque humani generis ratio: ergo vnicum est primum eius præceptum. Quod si dixeris præcepta multiplicari secundum naturarum numerum, ex quibus homo constat, vt aliud sit eius naturale præceptum inquantum est ens, aliud inquantum animal, atque aliud inquantum homo: tunc inde sequeretur, ea etiam, quæ ex inclinatione concupiscibilis appetitus nobis contingunt, ad legem naturæ pertinere: quod cum intra rationis lineam non contineatur, absurdum videtur.

3. Argumen.

¶ Tertiò arguitur contra præcepti nomen. Lex nulla obligat, nisi qua ratione à superiore edicitur: natura autem non est nobis superior, nec iudex noster, sed Deus, atque eius ministri homines: ergo lex naturæ nisi a deo est diuinum ius, aut humanum, nullam haberet vim obligandi vt eius transgressio esset peccatum.

¶ In contrarium est quod perinde se habent huiusmodi præcepta legis naturæ circa principia agibilia, vt principia in speculabilibus: sed hæc sunt plura, ergo & illa.

Duplex generis propositio nis per se nota.

Ante quæstionis huius responsum, cum iam præmonitum sit, sermonem hic haberi de præceptis legis naturæ, non quibuscumque, sed proprijs, puta, quæ nullo discursu, vt ius humanum: nec superiori reuelatione, vt diuinum indiget: sed per se ipsa nota sunt: adnotandum est, dupliciter dici propositionem per se notam: vno modo, secundum se, & altero, reuelatione ad nos. Illa enim propositio est prior modo per se nota, cuius prædicatum est de intrinseca ratione subiecti vt, Deus est: homo est rationalis. Etenim qui naturam subiecti penetrauerit, nullo indiget medio, vt propositio nis veritatem deprehenderet. Quo ad nos verò tales propositiones non sunt per se notæ: quoniam extremorum naturam non plene percipimus. Vnde iuxta sententiam Boetij in lib. de Hebdom. Quædam sunt propositiones simpliciter per se notæ, quippe quarum termini omnibus sunt patentes: vt, Omne totum est maius sua parte. Aliæ verò sunt per se no-

tæ solis sapientibus, qui terminos percipiunt: vt, Angelus non est circumscriptus loco. Intelligenti namque, non esse corpus, illico patet, nullo circumscripto loco. Ad propositum descendendo, sicuti primum, quod rationi speculatiue offertur, est ens (hoc enim de rebus vniuersis primum percipimus) sic primum, quod rationi practicae de appetibilibus, & agibilibus offertur, est bonum: nam sicuti primum obiectum intellectus est ens, sic & primum voluntatis, est bonum. Quare sapienter Philosophus Ethicorum initium ab hoc fumpsit principio: Bonum est, quod omnia appetunt.

1. Conclusio.

¶ His prædictis, duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior est: Præcepta, propria naturalis iuris, hoc est, prima per se nota principia, sunt plura. Probatur: principia naturalia (vt nomen auribus intonat) sunt illa, quæ natura nobis impressa: natura autem hominis ex pluribus partialibus constat. Est enim ens, quæ vtiq; natura communis illi est cum vniuersis rebus. Mox est cum uiuentibus viuens, deinde inter animalia animal, ac demum homo, ergo secundum omnes hos naturæ gradus peculiariter habet prima præcepta. Exempla gratia, quatenus est ens, hoc est generalissimum ei omnium præceptorum: Bonum est expetendum, & profectum: malum autem respuendum, ac fugiendum. Hoc enim præceptum cunctis mundi rebus commune est, idque adeo omnium finis appetibile, in quod sua subilia omnia tanquam in primum principium reducuntur: sicuti in speculabilibus: Quodlibet esse, aut non esse, vt. 4. Meta. tex. 9. autor est Aristot. Mox quia primum naturalium bonorum est esse, inde statim cadit particularius aliud principium quod est: Esse proprium cuique conseruandum est. Omnia enim appetunt se conseruare, suisque contrarijs obistere. Et ratio est illa generalis: quia illud est cuique bonum: hoc verò malum. Neque alia expetenda est causa: siquidem hoc (vt modo dicebamus) est primum principium, in quod omnes appetitiones resoluntur. Quidquid enim homo, vel quæuis res mundi appetit, id concupiscit sub ratione boni, vel veri, vel apparentis. Atque hoc vtiq; appetita hominem, cum sit omnium perfectissimus, quæ sub cælo sunt, inferiore cæteris modo quodam video, eò quod ex duabus constat diuersis naturis. Nam res vniuersæ id solum bonum appetit, quod illis verè est bonum: homo verò illud etiam, quod licet sensui est bonum, rationi tamen, quæ sua est natura, existit malum. ¶ Deinde descendendo deriuatur aliud principium legis naturæ, ac præceptum homi-

Susderet conclusio.

1. principium practicum id est generale homini, quatenus est ens.

Aristot. Secundum principium practicum.

Quid sit causa: vt homo non tantum sed spectrum boni expectat: cum id in cæteris rebus fecus euenire conpertum sit.

Tertium ho-
minis prin-
cipiu quae-
tenus ani-
mal est.

nis in quantum est anima, quod ad commi-
sionem masculi, ac feminæ attinet. Hic enim
existit animalibus peculiaris modus consu-
di specie. Nam etsi in arboribus, vt in palmis,
& lauris, quædam deprehendatur imago ma-
sculi, & feminæ: atque in herbarum quibus-
piam: tamen veram masculi seminationem in
foliis animalibus agnouit Philosophia.

Postremum
atque pecu-
liare homi-
nis prin-
cipium,

¶ Ex his demum trahitur aliud principiu homi-
nis, in quantum est rationalis, qua vtique ratio
ne inclinationem habet ad cognitionem Dei,
ac virtutis bonum. Ex quo rursus ei conuenit
appetentia ad societatem, & ciuitatem: vnde
illud: Id facias alijs, quod tibi fieri vis: idque ne
facias, quod non tibi vis fieri. In summa: gene-
ralissimum illud, Bonum est appetendum, ac
malum repudiandum: in homine fit peculiare
legis naturalis principium: scilicet, honestum
virtutis bonum exoptandum est, & amplectē-
dum, contrariumque vitiorum malum repellē-
dum, vt ad felicitatem perueniatur.

2. Conclufi-
o ratio con-
clufiois.

¶ Secunda cōclusio: Lex naturalis nihilominus
est vna. Probatur: quia vnitas legis à fine desu-
mitur: est autē horū præceptorū, vt vnū prin-
cipium, quod est ratio: ita & finis vnus, & sco-
pus, qui (vt diximus) est bonum in genere.

Explañtur
aliqua iura
ciuilia & ca-
nonica.

¶ Per hæc ergo iura tam Canonica, quæ Ciui-
lia innotescunt, quæ de iure naturali loquun-
tur. Iisdem enim (vt habetur distinct. .i. can. ius
naturale.) nihil de generalissimo meminit, q̄
rebus vniuersis commune est: sed de illo tantū
quod est commune omnium nationum, vt vi-
ri, & feminæ coniunctio. Quamuis & hoc cer-
tius expressit Ius ciuile, Inst. de iu. na. & ff. de
iust. & iure. scilicet, Ius naturale est, quod natu-
ra omnia animalia docuit. Doctrinā enim ap-
pellat naturalē instinctum à natura inditum.
Alioquin docere, propriè discursum denotat
rationis, quod ad ius gentium propriè attinet,
& ad ciuile.

Ad 1. argu.

¶ Ad primum igitur argumentum responde-
tur, nō esse idem prorsus præceptū, quod
lex. Diximus enim legem esse quid vniuersa-
lius: quare ratione vnus finis, & principij, plu-
rium præceptorum collectio, & ordo pertinēt
ad vnā legem: sicuti tota scriptura sacra ad
vnā fidem. ¶ Ad secundum autem concedi-
tur, inclinationes omnes, etiam appetitus sen-
sitiui ad legem naturæ pertinere, ratione tamē
diuersam quatenus considerantur, non vt
rationi obediētes, sed tendētes in sua sensua-
lia obiecta, dicuntur præcepta naturalia, ea ra-
tione, qua in brutis: sed quatenus ratione gu-
bernantur, sunt peculiaris præcepta hominis.
Ex quo fit, quod in homine, vt dicitur sunt natu-

ra diuersæ, sic & duæ leges: sed quia sensus
furnitur à genere animalis, quæ materialiter se
habet in homine, respectu rationalis naturæ,
quæ est eius forma, speciem constituens, inde
fit: quod peccata omnia, quia sunt rationi con-
traria, licet sint secundum sensuale naturam,
dicantur simpliciter contra naturam hominis,
vt cap. 4. de diu. nom. author est Dionysius.

Ad tertium:

¶ Ad tertium argumentum, quod præcipuum
est per distinctionem, respondetur. Enimvero
in prauis moribus, licet re vera connexa sint
ambo, duo tamen considerantur: scilicet, ratio
mali, & ratio culpæ. Et quidem ratio naturalis
mali, etiam si per impossibilis cognitionem lo-
quendo nec Deus esset, neq; alius superior, so-
lus ipse peruersus rationis ordo esset causa, vt
homicidium, & furtum, & similia essent mala
moralia: sicuti claudicatio est malū naturale:
quia obliquitas est à gradiendi regula. At-
tamen ratio culpæ, quæ dicit inimicitiam, & sup-
plicij meritum, non intelligitur, nisi vbi est su-
perior, cui obedire tenemur. Vnde optimè de-
finit August. peccatum per hoc, quod fit con-
tra legem Dei. Responso ergo argumenti est
quod sola quidem natura obligaret, vt tran-
sgressio esset mala, licet non culpa: verū tamen
quia natura effectus est Dei, lexq; naturalis de-
riuat diuina legis æternæ, fit, vt præcepta na-
turæ obligent vt transgressio eorum sit, non
solum mala, sed vera culpa.

ARTICVLVS. III.

Verum omnes virtutis actus sint de le-
ge natura.

Dubus conclusionibus superioris
articuli duos alteros adhibere ope-
ra pretij est: vt inspiciamus, tum
qualiter ex illis principijs naturalibus
virtutes omnes veluti earum cōclusiones
promanent: tum etiā quo pacto vna sit lex na-
turæ, eademq; apud omnes. Interrogatur ergo
in hoc tertio articulo: Vtrum omnes virtutes
sint de lege naturæ. Arguitur enim à parte ne-
gatiua: Lex æterna iam supra cōstitutā est ori-
go, & fons omnium legū: virtutes autem lege
aliqua diriguntur: omnes ergo inde virtutes
ortum ducunt: sed lex naturalis alia est, quàm
æterna: ergo actus virtutum non sunt omnes
de lege æterna.

¶ Secundo arguitur: Ea, quæ sunt secundum
naturam, cunctis conueniunt: quippè cum
vna sit omnium natura: virtutes autem non
omnes

Ad tertium:

Tertia.

omnes omnibus congruunt. Nam abstinentia
& inedia, quæ vni est temperatiæ moderatio,
in altero, qui imbecillior est, eidem aduersatur
virtuti: ergo non omnes virtutes sunt eiusdem
legis germina. Eo vel maxime, q̄ lex omnis (vt
dictum est) in commune bonum ordinatur:
virtutes autem quæpiam, vt temperantia, non
ordinantur, nisi in particulare bonum personæ.

Quarta.

¶ Tertiò: officia, quæ secundum leges ciuiles
sunt, sunt veræ virtutes: leges autem ciuiles
non sunt eadem apud omnes: nā optima quæ
q; respublica suis peculiaribus legibus comu-
nitur: illæ ergo virtutes non legis naturæ, quæ
vna est apud omnes, sed iuris humani sunt.

Quinta.

¶ Quarto arguitur. Lex Diuina, vt Euangeli-
ca, non descendit à naturali, quippè qua excel-
sior est: ergo virtutes illi conformes, vt suscep-
tio baptisimi, & sacramentalis confessio, neuti-
quam dici possunt de lege naturæ. ¶ Quintò,
si virtutes omnes humanæ, riuuli essent, ac cō-
clusiones iuris naturæ, consequens protinus
fieret, cuncta vitia esse cōtra naturam: sunt au-
tem quædam, quæ peculiariter censentur con-
tra naturam: non ergo omnes sunt secundum
legem naturæ.

Damasce.

¶ In contrarium autem est sententia Damasce-
ni lib. 2. vbi ait, virtutes omnes esse secundum
naturam: vitia verò vniuersa, contra naturam.

In quo sen-
tendū
quæstio pro-
posita.

Ad eundem modum, quo supra definitum
est, leges omnes ab æterna deriuari, eidēq;
subinde actiones humanas subdi, disputamus
modo an virtutes omnes humanæ ad normam
naturalis legis fiant. Et seruit quæstio hæc ad
explicandam radicem distinctionis virtutum
de lege naturæ, & de humana, & de diuina. Est
ergo hic secundū argumentorum exigentiam
opus distinctione. Virtus enim & secundum
eius generalem rationem, ac formam, cōsidera-
ri potest, & secundum particulare obiectum.
Virtus, inquam, inde habet generalem virtutis
formā, & nomē quod opus est secundum rati-
onem. Et iuxta hanc cōsiderationem consti-
tuuntur hic prima conclusio. ¶ Omnes humanæ
virtutes sunt secundum hominis naturā. Pro-
batur: Virtus est nihil aliud, quàm habitus o-
peratiuus secundum rationis normam: natu-
ralis autē hominis propensio, in quantum est
animal rationale, ad operandum tendit secun-
dum rationem. Nam cum forma, à qua res spe-
ciem sortitur, tribuat ei naturalem inclinatio-
nem, fit, vt sicut grauis natura est secundum
suam formam ad centrum cadere, natura verò
ignis, secundum suam sursum ascendere: sic na-
tura animalis, cuius anima rationalis existit, fit
secundum rationē viuere. Vnde Cicero. lib. 2. de

Distinctio
virtutis.

1. Cōclusio.

Inuen. Virtus, inquit, est, animæ habitus, natu-
ræ modo (hoc est ad naturæ modum) cōsentan-
neus rationi. Et de offic. lib. 3. Magis, inquit, se-
cundum naturam est virtus, putā comitas, ius-
ticia, liberalitas, quàm voluptas, quàm vita,
q̄ diuitiæ. Deniq; virtus nullo significatiu pa-
cto definitur potest (vt. .i. de Legib. ipse ait Cice-
ro) quàm quod sit perfecta, & ad summum per-
ducta natura &c. ¶ Secunda conclusio: si virtu-
tum actus secundum earum materias & spe-
cies contempleris, non omnes sunt de lege na-
turæ: Prima statim huius cōclusionis ratio est
hæc lex humana à naturali, vno omnium con-
sensu, distinguitur: virtutes autem ratione ge-
nerali sunt omnes de lege naturæ, vt priori cō-
clusionis patet: necesse ergo est virtutes legis
humanæ, & illas, quæ sunt legis naturæ, ratio-
ne peculiarium obiectorum distingui, quibus
fortiuntur species. Probatur autem secundo,
vt legitima pandatur causa. Illæ virtutes dicū-
tur de lege naturæ, ad quas statim natura incli-
nat: nō solum tāquam ad primā principia, verū
tanq̄ ad conclusiones ex eisdem principijs ab-
q; humano discursu pullulantes: illæ autē sunt
humanæ, quæ secundū leges pro temporum,
locorum, ac negotiorum varietate, humana ra-
tione inuētæ, sunt. Peruia sunt exempla. Præ-
cepta Decalogi sunt de iure natura: nā ex illo
principio, q̄ bonum est diligendum: atque ex
altero, q̄ vnaquæq; res suū esse, & vitā diligit,
statim absq; longo rationis discursu prodeunt
præcepta primæ tabulæ: scilicet, q̄ Deū opti-
mū, maximū, cuius beneficio, & seculari vita do-
nati sumus, & sempiternā expectamus, amenus,
neq; eum iurandi abusu contemnāmus, sed feri-
atis diebus colamus, & veneremur. Ex alio
autem, Id facias alijs, quod tibi fieri vis: idque
ne facias, quod tibi nō cupis, deducuntur man-
data cuncta secundæ tabulæ, quæ omnia in
officijs iustitiæ posita sunt. Quare (vt in-
frā dicemus) nulla super his fieri potest dispen-
satio: nullaque obtēdi excusatio per ignoran-
tiam. Sed hæc inferius sunt emunctius perpen-
denda. Præter hæc autem secundum diuersas
rerum circumstantias humana ratio diuersas
excogitauit leges. Vt post naturam corruptā
ius gentium fecit rerum diuisiones, & vnaque
libet respublica pro suæ gentis, ac loci qualita-
te, instituit suas leges: vt putā, præscriptionis,
vēditionis, aliorumq; humanorum cōtractu:
ad quæ non nuda natura primū inclinabat.
Hæc duo scitè Arist. dignouit Ethic. 7. vbi di-
stinguit iustum naturale, ac legitimum: putā
humanum seu ciuile: nempe quod naturale sit
quod vbiq; vim habet eandem, non quia vide-
tur

2. Cōclusio.

1. Ratio.

2. Ratio.

Aristot.

tur, vel non videtur, id est, non quia humana ratio ita de circumstantiis ratiocinatur: civile autem quod a principio nihil refert, sic an aliter habeat: cum vero positum fuerit, refert: quale est, mina captiuos redimi, vel capram Dijs, sed non duas oves mactare. Idem de legibus ecclesiasticis, ut potest de delictu ciborum, de que his aut illis diebus festiuiter feriandis. Tametsi his instituendis ius diuinum radices iecit. Hæc in genere dicta sunt, in questione proxima, & sub frequentibus collimanda.

Ad primū: Ad primum igitur argumentum respondetur minime secum pugnare quod leges omnes ab æterna dimanent, & tamen virtutes humane sint de iure naturæ, quatenus omnis virtus rationi concors est: nam lex naturalis non est ab æterna diuersa, sed eius participatio.

Ad secundū: Ad secundum autem respondetur, quod etsi diuersæ virtutes diuersis congruant personis, omnes tamen pensatis circumstantiis fiunt secundum rationem: atque hac generali causa censentur de iure naturæ. Neque obstat aliquas ordinari in bonum personæ. Nam in indiuiduis conseruatur bonum vniuersale naturæ. Per rectum enim edulior usus, ac Venereorum, sunt stentatur natura. Et præterea per particulares virtutes, fit ad communem felicitatem progressus.

Ad tertium: Ad tertium respondetur: Quod etsi virtutes humanarum legum secundum suum genus, scilicet, quia secundum rationem fiunt, dicantur de lege naturæ: simpliciter tamen appellantur de lege humana: quia vniuersum quodque a sua atomæ specie denominatur. Et ad eundem pene modum respondetur ad quartum. Virtutes enim conformes diuinæ legi, non dicuntur simpliciter de lege naturæ: sed potius supranaturales: licet quodam pacto etiam secundum genus dicantur de iure naturali. Non quidem sicuti humane, quia lex diuina nullatenus deriuatur a naturali, sicuti humane: sed quia ratio naturalis diuina luce illustrata quodammodo etiam inclinatur ad virtutes diuinas. Supposito enim quod homo sit creatus ad felicitatem supranaturalem, cõsentaneum rationi est, ut officijs etiam exerceatur supranaturalis legis.

Ad quintū: Ad quintum respondetur secundum superiorum doctrinam. Etenim cum in homine duplex sit natura: altera propria, quæ est secundum rationem viuere: altera verò generica, scilicet, cunctis animalibus communis, quæ est, per commistionem maris, & foeminae speciem propagare: consequitur ut sicuti omnes virtutes secundum propriam naturam nostram, hoc est, secundum rationem fiunt, ita & omnia vitia sint contra naturam, hoc est, contra rationis

præscriptum. Attamen ea, quæ non solum contra rationem nobis propria patrantur, verum & contra genericam naturam animalium, dicuntur per antonomasiam contra naturam. Itaque simplex fornicatio, est contra naturam, hoc est, contra rationem, quæ dicitur parentibus cognoscendas esse proles, ut debite ab illis educentur, & moribus instituuntur, quod homini proprium est. Nefandum verò crimen, est insuper quod inuehitur contra fundamentum generationis cunctis animantibus communis.

ARTICVLVS. III.

Verum lex natura cunctis sit mortalibus vna:

Non satis est, constituisse, legem naturalem in singulis vnâ esse (vt art. 2. dictum est) nisi exploremus an eadem sit apud omnes. Arguitur enim non esse in toto humano genere eadem. Ait enim Gratianus in capite statim Decreti, Ius naturale esse id, quod in lege, & in Euangelio continetur. Euangelio autem non omnes obediunt, vt ait ad Rom. 10. Paul. ergo lex naturalis non est eadem apud omnes. Secundum arguitur. Lex est secundum quam aliquid iustum esse dicitur. Arist. autem 5. Ethic. c. 7. ait nullum esse tam naturale iustum, quin aliquo modo sit apud diuersos variabile. Nam & dextra manus natura validior est leua, & tamen in quibusdam hoc deficit. Tertio, quodcumque bonum, ad quod natura propendet, ad legem attinet naturæ: in clinationes autem, ac propensiones naturæ vasta inter homines varietate distant: alij namque ad honores nati sunt, alij ad voluptates, atque alij ad res alias: lex ergo naturæ non est eadem apud omnes. In contrarium autem est Isidorus lib. 5. quod quidem Decretum extat. dist. 1. Ius naturale est commune omnium nationum: nam quod. ff. de iust. & iure. l. 1. scribitur, scilicet, Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit: non de iure tantum hominibus proprio, sed de coniunctione maris, & foeminae generaliter intelligitur.

Ad huius questionis enodationem, recolenda est superior distinctio. inter naturalia principia, atque eorum conclusiones: secundum enim hanc distinctionem duabus conclusionibus facile respondetur. Prior est: Lex naturalis, quatenus ad sola principia extenditur, eadem est apud omnes mortales: non modo quantum ad rectitudinis ver-

1. Argumēt. Gratianus

2. Argumēt. Aristot.

Tertium.

Isidorus.

1. Conclusio.

ve-

verum & quantum ad cognitionem. Principia namque rationis practica, similia hac parte sunt principijs speculabilium, & quæ vbiq; & incõcussa pollent veritate, & lumine naturali perspicue clarescunt. Nusquam enim vllus esse potest mortalium, eousque syluestris, ac barbarus, si modo compos sit mentis, cui non sint huminodi veritates peruiæ. Bonum est appetendum, ac malum vitandum. Id facias alijs, &c. ac reliquæ, quas articulo secundo denarrauimus.

2. Conclusio.

Posterior conclusio: Lex naturalis quantum ad eius conclusiones, etsi vt plurimum sit eadem apud omnes, & quantum ad rectitudinem, & quantum ad cognitionem, deficit tamen, & respectu prioris propter particularia quorundam impedimenta: & respectu posterioris, propter rationis nubila, quibus ob consuetudinem prauam excaratur. Demonstratio huius conclusionis sumitur ex discrimine inter rationem practica, & speculatiua. Nam etsi principijs vtraque per se notis vtatur, non tamen simili ratiocinatione discurrunt. Etenim ratio speculatiua, quia circa necessaria plurimum, ac potissimum negociatur, putat, circa ea, quæ nequeunt aliter se habere, absque vllò defectu veritatem comperit in conclusionibus, quam in principijs intuebatur. In ratione autem practica, quia ex necessarijs principijs discuntur ad contingetia, in quibus actiones humane consistunt, necesse est, quandoque defectus contingere: ac tãto plures, quanto inferius ad particularia descenditur. Ex his ergo deducitur nostra conclusio: nempe quod licet in conclusionibus demonstrationum speculabilium eadem sit rectitudo veritatis apud omnes: in conclusionibus verò operabilium contingit quandoque defectus. Exempla patent. Ex illo namque per se noto principio: Id facias alijs, quod tibi vis fieri: ratio practica elicit hanc legem: Depositu cum primum petatur, reddendum est. Quæ quidem lex vt plurimum verum habet: deficit tamen deficiente petitionis opportunitate, ac rectitudine, puta, dum qui penes te arma deposuit, ferore correptus, vt faciat homicidium, ea repetit. Pari modo ex illo principio: In pace: & tranquillitate hominibus viuendum est: quod cunctis, tanquam per se bonum notissimum est, sequitur hæc lex: Abstinentum est armorum strepitu. Deficit tamen quando hostis re-publicam inuadit. Similiter ex eodem principio colligitur lex, vt quisque promissorum fidem seruet. Deficit tamẽ, dum causa emergit, ob quam promissum implere turpe est. At quæris forte, vtrum quantum ad cognitionem earundem conclusionum, quippiam sit discrim-

Demonstratur conclusio. Discrimen inter rationem practica, & speculatiua

Aperitur ex præmissis.

Quæstio.

minis inter rationem practica, & speculatiua. Nihil enim apparet, quo differant. Nam sicuti conclusiones practica non omnibus sunt æquè notæ: ita neque speculatiua. Tam vera inquam, est illa conclusio: Omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, quàm illud principium: Omnes duæ lineæ, vbi concurrunt, constituunt angulum: tamen non est æquè nota. Respondetur. Hætenus nullum esse discrimen: differt tamẽ, quod speculabilium necessariorum ignorantia accidit ob defectum doctrinæ: scilicet, quia non didicisti: ignorantia verò in practicis contingit (vt dictum est) ex praua consuetudine, rationem obtenebrante. Ex his fit consequens postrema conclusionis particula: nempe, quod quanto conclusiones practicae magis ad particularia coaptantur, minus innotescunt. Patet exemplo. Ex illo principio: Id ne facias alijs, quod tibi non vis fieri: proxime infertur mandatum illud Decalogi: Non mœchaberis: nam id fieri non potest sine coniugis iniuria. Si tamen rem arctius perstringas, videlicet. Nec simpliciter fornicaberis: hoc licet illic patiter prohibeatur: tamen quia non habet connexionem iniuriam, non est tam vniuersaliter notum, quin inter gentes incultas, licet non pessimè inuitas, ignorari queat. Imò nescio an apud aliquos barbaros fidei nostræ infcios, ignorantia esse posset prorsus excusatoria. Similiter ex eodem principio palam sequitur: Non falsum testimonium dices: quod cum iniuriam vetet, omnibus est compertissimum. Si autem strictius inferas: Neque vllum proferas mendacium: non est ita notum. Imò inuenies in plebe qui putant iocofum, & officiosum, nullam afferre culpam. Atque hæc est ratio ob quam omnes prohibitiones secundæ tabula, quo patientiores essent, illorum sint expressè criminum, quibus iniuria proximi irrogatur. Tametsi, vt homicidij nomine, omnis læsio prohibetur: sic & nomine adulterij, omnis turpitudine: & nomine falsi testimonij, omne mendacium. Præceptorum autem Decalogi ignorantia nulli mortali excusari vnquam potuerunt, etsi sua scelera luto aliquo linirer. Sicuti illi, qui religiosis gratia, contra interdictum homicidij, humana cæde cogitabant Deos suos placare, ac venari. De quibus Psal. Immolauerunt filios suos, & filias suas demonijs. Et Cicero in oratione quadam commemorat sua ætate Gallicas gentes eodem ritu pollutas: eademque feritatis immanitas fertur & populis Noui Orbis esse solennis. Demones enim humani generis hostes illa cecitate hoies demerant, vt humano sanguine suâ expleant ini-

Responsio.

Cicero.

Casari.

apud

apud Germanos latrocinia nullā habuisse infamiam, quæ extra fines cuiusq; ciuitatis erant. Sed tamen facinorosi obtēdebāt, quod iuuenes illo exercitio desidiā, & torporem excuterent, bellisq; se gerendis apparerent. De his autem in præsentiarum satis.

Ad 1. argu. **A**D primum igitur argumentū respōdetur, non esse Gratiani verba sic trūcatē legenda. Ius naturale est, quod in lege, & in Euangelio continetur. Ac si doceat, quicquid est in Euangelio, ad ius naturale pertinere. Sed iustitiam cum verbis sequentibus: Ius naturale est, quod quisque iubetur id facere, quod sibi vult fieri. &c. id q̄ in Euangelio continetur, vt verba hæc parenthesi sunt, docens ius naturale plenē in Euangelio contineri: non tamen id solum, sed & ius in super diuinum. ¶ Ad secundum, quod Aristoteli iam responsum est. Non quidē principia naturæ, sed conclusiones nonnunquam deficere. ¶ Ad tertium autem, cōceditur inclinationes naturæ; quæ homini competunt, in quantum sensibili animali, ad legem attingere somitis: hoc est, appetitus sensitui originali iustitia destituti. Si autem considerentur quatenus hominis sunt propria, tūc legi naturæ subduntur, putā, rationi, exterarum potentiarum moderatrici: quæ cunctos affectus debet intra suas lineas continere.

Ad 2. argu. ¶ Ad tertium autem, cōceditur inclinationes naturæ; quæ homini competunt, in quantum sensibili animali, ad legem attingere somitis: hoc est, appetitus sensitui originali iustitia destituti. Si autem considerentur quatenus hominis sunt propria, tūc legi naturæ subduntur, putā, rationi, exterarum potentiarum moderatrici: quæ cunctos affectus debet intra suas lineas continere.

Ad 3. Argu. ¶ Ad tertium autem, cōceditur inclinationes naturæ; quæ homini competunt, in quantum sensibili animali, ad legem attingere somitis: hoc est, appetitus sensitui originali iustitia destituti. Si autem considerentur quatenus hominis sunt propria, tūc legi naturæ subduntur, putā, rationi, exterarum potentiarum moderatrici: quæ cunctos affectus debet intra suas lineas continere.

ARTICVLVS. V.

Verū lex naturæ mutari, aboleri ve possit

POST hæc facile est: hoc quinto articulo duo perspicere, quæ superiorum corollaria sunt: nempe vtrum lex naturæ aut mutabilis sit, aut ab humana mente eradicabilis. Arguitur ergo quod sit mutabilis. Legitur enim Eccles. 17. Addidit eis disciplinam, & legem vitæ vbi circumscribitur glossa. legem, scilicet, literæ, quantum ad correctionem legis naturalis. Et Isid. lib. 5. (quod est distinct. 1. cap. ius naturale.) ait cōmunem omnium possessionem, & libertatem esse de iure naturæ: cum tamen iam iure gentium, tum rerum diuisio, tum etiam seruitus inducta in orbem sit: est ergo lex naturæ mutabilis. Sed & quod à nostris cordibus auelli possit, arguitur primò ex his, quæ dicta sunt. Multæ enim fuere gentes adeo hebetes, & morum prauitate tabefactæ, vt leges naturæ contrarias ediderint. Vnde super illud ad Roma. 2. Cum gentes, quæ legem non habent, &c. ait glossa, quod in interiore homine per gratiam inuouato lex iustitiæ in-

1. Argum. a parte negatiua.

2. Argum. Isidorus.

3. Tertium. Tētur ab terum membruū quæstionis duobus argumentis

Glossa.

scribitur, quam deleuerat culpa. Et quartò arguitur: Lex gratiæ efficacior est, quam lex naturæ: gratia vero deletur per culpam: ergo mutò facilius deleri potest lex naturæ. ¶ In contrarium autem est decretū Gratia. distincti. 5. c. 1. Ius naturale nō variatur tēpore, sed immutabile semper permanet. & sententia August. 2. lib. Cōfess. Lex tua scripta est in cordibus hominū, quam nec vlla quidem delet iniquitas.

AD hanc quæstionem facillima est per distinctionem respōsio: supposito enim primo intervallo quod inter principia eiusq; conclusiones interiectū est, bifariam lex naturæ cōferri potest mutabilis: Vno modo, per additionē, quæ ei fiat: atque altero, per distractionem. ¶ Statuitur ergo prima conclusio: Nihil vetat legem naturæ priori modo esse mutabilem.

Adiecta enim est illi lex diuina tam vetus, quā noua, duobus præcipuè cōmodis. Vno, scilicet, quia iam obscurata erat in mortalium mentibus, & caligine obdura, vt innouaretur. Nēpē, vt constaret non solum externos actus, verum & internos esse ad legis normam componendos: neq; solum iura naturæ amicis de veri verum & inimicis. Altero, vt ea consilia, quæ illi deerāt, supplerētur. Et hoc est, quod glossa Ecclesiast. 17. in primo argumento citata, appellat correctionem legis naturæ, quæ facta est per legem literæ. ¶ Secunda cōclusio: Lex naturæ non est, quantum ad prima principia, posteriori modo mutabilis, vt, scilicet, quod prius fuit legis naturæ, definat esse talis iuris. At verò quantum ad secunda præcepta, quæ sunt velut proximæ conclusiones, licet plurimum immutabilis sit, potest nihilominus quādoq; sed raro, mutari, propter humana impedimēta, vt articulo proximo positum est. Nam & circa necessarias conclusiones speculabilium contingit ob mentis lippitudinē nonnūquā hallucinari. Quocirca mutatio hæc non tam in lege fit, quā in reb; veritas enim illius generalis præcepti: Deposita reddenda est: aut illius: Fides promissa custodienda: nō mutatur, nisi mutatis rebus, ex quarum mutatione contraria nascitur veritas. Quoniam & hæc lex: Esus carniū, viniq; potus salubris est hominibus: ob id in particulari mutatur, q̄ homo febre correptus est, cui talis vidē nocuus sit. Vnde Arist. 5. Ethic. c. 7. Ius, inquit, naturæ immutabile est, sicut ignis vbiq; vrit (q̄ de primis principiis intelligit) de cōclusionibus aut subdit, posse mutari, non tamen apud Deos, qui immutabiles sunt: sed apud nos, qui mutari possumus. Quo fit, leges triumphantium in regno cælorum nullatenus mutari posse: quia

4. Argum.

Gratianus

August.

Distinctio.

1. Conclusi.

2. Conclusi.

3. Conclusi.

Quædæ cōclusio.

7. 2. Argu. principale.

neque felices illi mutantur. Autoritas autem Iudori non sic intelligenda est, vt lib. 3. q. 4. dicitur sumus, ac si communem possessionem præcipiat, aut seruitutem interdicit: aliàs ius gentium nō potuisset tales leges renouare: sed dicuntur hæc negatiue de lege naturæ: quia illa nec diuisionem fecit, nec seruitutem iussit. Restabat hic tamē tractare an huiusmodi præcepta naturæ sunt dispensabilia, cuius nimirū inde coniecturæ sunt, quod Deus Abraham necem filij præcepit, & Osea, vt fornicaretur, & filijs Israel vt deprædarentur Aegyptios. Hæc autem dubitatio inferius. q. 2. art. 8. propriam habitura est sedem. ¶ Tertia conclusio humilis est huic proxima. Lex naturæ, quantum ad prima principia, & præcepta, nō potest ab humana mente stirpiti eradicari: potest tamen licet non plurimum, sed raro quantum ad cōclusiones, & secūda præcepta, in aliquibus hominibus deleri. Conclusio non alio indiget testimonio, quā quod à superioribus petitur. Possunt enim Barbari tanta morum viciositate perueriti, atq; errorum peruersitatibus offuscari, vt pro peccatis non ducant, quæ lex naturæ vetat. Neque id solum in conclusionibus quæ longè à principiis distant, vt est officiosum mendacium, & simplex fornicatio: verū & in his quodq; quæ propinquiores, subindēq; lucidiores existunt. Sunt enim (vt à fide dignis accepimus) reperti inter illos mortales Noui Orbis, qui nefandam turpitudinem cōtra naturam non solum impune permittebāt, verū nulla culpa denotabant. Quæ utique ratione fieri potest vt respublice, & principes, leges contra naturam instituunt secundum verbum Isaïæ: Vae qui cōdunt leges iniquas, Et secundū hoc intelligēda est illa glossa ad Rom. 2. quæ ait, culpam deleuisse legem iustitiæ ab infidelium cordibus. ¶ Restant ergo duo superiorū argumenta soluta. Ad tertium autē respōdetur, q̄ cū gratia sublimior sit, atq; efficacior, quā natura, non est tamen nobis ingenta, & innata, atque adeo neq; tam penitus infixæ: & ideo facilius per culpam nostrā eradicatur, quā lex naturæ.

QVÆSTIO QVINTA de lege humana in genere.

S. Thom. 1. 2. quæst. 95.

ARTICVLVS. I.

Verum præter legem naturæ, necessaria nobis fuerint humanae:

Erū legū genus est humanarum, de quibus maiores extant disputadi rationes. Quæritur ergo primo an præter legē naturæ, necessaria sint etiā humanae. Et arguitur à parte negatiua.

Primò, quia (vt August. quæ ex. 1. de lib. arb. q. proxima citauimus, ait) per legem aternā sufficienter omnia sunt ordinatissima: illa autem satis, abundēq; nobis per naturalem cōmunicatur: ergo humanae redundāt. ¶ Secundū:

¶ Meta. autor est Aristot. ergo cum leges humanæ à ratione proficiantur, non habent legitimam rationem legum. ¶ Tertiò: Mēsurā certissima: certitudo autē humanæ rationi de rebus gerēdis, quæ singularia sunt, ac mutabilia, cōpetere nō potest, secundū illud Sapientia.

9. Cōgitationes mortaliū timida, & incertæ prouidentia: nostræ: ergo à ratione humana nulla proficiuntur lex. ¶ Quarto: Altera via arguitur. Esto humana ratio certa esse posse regulam nostrarum actionum, multò cōmodius respublica viua hominum voce gubernaretur quam positus legibus. Enimvero cū index (vt 5. Eth. cap. 4. author est Arist.) sit animatum iustum: facilius, congruentiusq; fiet ad illū recursus, quā ad legem surdam, & mutam.

Nam cum actiones in singularium vsu consistant, non potest humana lex (vt. q. sequenti videbimus) de omnibus prouidere, singulare sc̄que circumstantias prospicere, vt faceret sua prudentia index. ¶ In contrarium autem est Isid. lib. 5. Etymol. ca. 10. & refertur inter Decreta distinct. 4. vbi ait, factas esse leges, vt earum metu humana cōercentur audacia, tutaq; sit in ter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur audacia, & non cendi facultas.

Quæstionis huius solutio facile ex ipsa rerū natura, & humana cōditione colligitur. Respondetur ergo duobus conclusionibus. Vna est: Necessarium prorsus fuit, præter legem naturæ alias humanas pro rerum varietatibus, emergētibusq; calibus, ac negotijs condi. Cōclusio hæc ex duabus radicibus constat: videlicet, & ex discursu ingenio nostro, & ex rerum indigentia. Enimvero sicut in speculabilibus, sic & in practicis innata nobis vis est; ex vniuersalibus principiis, & indemonstrabilibus, conclusiones deducere

1. Argum. a parte negatiua.

Secundū.

Tertiū.

4. Argum.

Aristot.

Isidorus.

1. Cōclusio.

1. Ratio.

ducere, eademq; in duplici differentia. Alias quippe necessarias demonstramus, vt in Mathematicis: alias vero propter inevidentiã consequentia sub opinione colligimus, pro qualitate cuiusq; scientie. Pari modo in practicis ex primis principijs (vt dictũ est) praecepta De calogi, quasi necessarias conclusiones exprimimus: & ideo sunt de iure nature. Sed tñ q̄ actio nes nostrę in singularib; versantur, necesse est ex eisdem principijs obseruatis circũstantijs loci, & temporis, ad particularia dedecere. Quapropter illę regulę hũc in modum constituta, quia nõ necessario ex solis principijs naturalibus pullulant, sed rationis admiculo consistuntur, humanę leges nũcupatur. Vt sunt leges, quę in venditionibus, & ceteris rerũ cõmutationibus posita sunt: sine quibus genus nostrum vitam nequiret transigere. ¶ Sed exurgat hinc quispiam fortasse aduersus Dei, naturęq; prouidentiam. Nunquid nõ prouidentius nobis fuisset consultum, si lex ipsa naturę vsq; ad singularia doceret nos omnia? Arguitur enim hoc fuisse consultum: eo quod ratio affectibus sæpe obscuratur: cum tamen lex naturę semper sit perspicua. Respondetur, omnia esse disposita secundum naturam nostram. Ratio enim ingenij, ac natura, est, discurrere: & ideo sapiens Deus, naturę sagax femina in nobis tantum posuit, quę rationis cultura venient ad frugem. Idq; tam in speculabilibus, quàm in practicis: videlicet, tam in artibus, quàm etiam in moribus. Hinc ergo secundò colligitur nostra conclusio. Etenim vt quantum ad scientias creatus intellectus est cum principio lumine, ex quibus ad diuersas scientiarum proles, & opiniones discurreret, diuersasq; artes in lapide, ligno, & lana, alijsq; materijs, nobis conducentes meditando excogitaret, nempe, quibus vestimur, tegimur, nutrimur: & oblectamur. Pari modo (vt autor est initio. 2. Ethic. Arist.) femina virtutum moralium in nobis iecit, quę nostra disciplina, & consuetudine culta, ad messem albescerent. Disciplina autem morum potissima, ac efficacissima, est legum humanarum positio: ergo præter legem naturę, quę semetem facit, necessaria sunt leges humanę, quibus vberius proueniant segetes. Tertio, eadem conclusio cõprobatur. Lex naturę licet regula sit morum vniuersalis, non tamen pœnas adhibet compulsorias, quę tamẽ hominibus pro statu naturę lapsę necessariae sunt: ergo præter legem naturę operæ pretium est, pœnales leges adhiberi. Doctrina est Aristot. 10. Ethic. cap. 9. vbi ait, alios natura, & alios cõsuetudine, atq; alios disciplina fieri bo-

Obiectio

Solutio.

2. Ratio, pro conclusione.

Tertia.

Aristo.

nos. Natura quidem non est in nostrã potestate: sed Dei dono quidam tales nascuntur, quales virtutum chorus genuisse videtur. Alij vero cõsuetudine statim ab infantia boni fiunt. Sed tamen disciplina non omnes satis institui possunt, nisi illi tantum, qui consuetudine sunt præmolliti: sicuti nouale, antequã excipiat femina, curuo opus habet aratro. Ergo aduersus illos, qui ad malũ proclines sunt, ad bonum vero duri, ac proterui, qui scilicet, honesti gratia adduci non possunt, necessarius est metus, vt vi cohibeantur à malo: & sic alijs vitam quietã relinquunt, & sibi mens in quietã, metu cauere iubeat. Est enim homo (cuius. 1. Polit. cap. 2. autor est Arist.) vt perfectione suscepta, optimum cunctorum animalium: itã, si alienus fiat à lege, & à iudicijs, omnium pessimum. Seuisi ma enim est iniustitia, tenens arma: homo vero arma tenet per innatam prudentiam: quę ideo legibus dirigenda est, metuque coercenda. Atque hac de causa (vt quæst. 1. diximus) leges condere non potest, nisi vel respublica, vel qui eius fungitur autoritate. Eademque ratione natura hominem genuit, ciuile animal, nempe, vt in societate legibus sepius viueret.

AD primum igitur argumentum respondeatur, quod etij lex naturę participatio sit æterna, haud tamen humana ratio totã virtutem principiorum naturalium apprehendere potest: nisi, quę sua natura est, discurrendo. Haud enim quę in principijs vniuersalib; delitescunt, simplici intuitu, veluti, intellectualis angelus, cernit: sed ratiocinãdo, aliud, ex alio, deducit. Ob id quę in speculabilibus æterno lumine: & in practicis æterna lege dupliciter illuminamur. Primum discipiendo generalia principia: secundò, vt discurrendo ex eisdem principijs alias particulares leges eliciamus: quę cum in eadem æterna lege præeminenter existant, non satis per naturalem explicantur. Et hoc quantum ad viã directiuam legũ. Sed & quantum ad coerciuam, eadem penẽ ratio est. Lex enim naturę malefactorum conscientias exulcerat, corroditque, & percellit: atque (vt ait ad Roman. Paulus) cogitationibus satis accusat, vt possent cordati homines metu illo percussi, & turpitudinis horrore deterriti, satis emendari. Ait enim. 1. Confess. Augustin. Iussisti, Domine & sic est, vt pœna sua tibi sit omnis inordinatus animus. At, quia sunt alij vsque adeo sensum voragine submersi, vt non, nisi quę oculis obijciuntur, extimescant, accumulari debuerunt humanis legibus sensuualia supplicia. Ob idque ait Paulus:

Probatio

Ad. 1. argu.

Paulus.

August.

Paulus:

Paulus.

Solutio: 2. arg.

Ad tertium

Ad quartũ. Aristot.

1. R. 6. quare melius, lex quã homo dominatur.

2. Ratio.

3. Ratio.

Aristot. Argumentum arist. vbi supra.

Paulus, iusto nõ esse legem positã: nimirum quod lex naturę, fidei radio illustrata, ei abijdat vt à malo retrahatur, alliciat ad bonum. ¶ Atque hinc planẽ colligitur. Solutio argumenti secundij. Concedimus enim rationem non esse regulam primam, sed naturalem legem, quę est æternę imago: nihilominus illud exemplar ratio prospiciens, leges exprimit humanas. ¶ Circa tertium autem diffiteri nõ possumus, leges humanas nõ ea vigere certitudine, qua speculatiuis conclusiones: cõ quã nõ circa necessaria, sed circa singularia contingentia, varietati subiecta statuitur. Neque opus est omnem mensurã infallibili certitudine pollere: sed satis est vt vnãquęq; secundum ingenium suę materię fida sit. Et hæc est ratio quare leges humanę non sunt, vt naturales, immobiles. ¶ Quartum argumentum grauioris est ponderis. Quę istio enim est, quam Aristot. 3. Polit. c. 11. tetigit. An scilicet, respublica melius ab optimo homine, quàm optima lege gubernetur. Definit autem melius legem, quàm hominem dominari. Id quod & 5. Ethic. 6. commemorat. Nempe quia facilius est vnum, aut paucos prudẽtes inuenire legum conditores, quàm iudicum multitudinẽ. Etenim qui leges ferant, pauci in vno seculo satis sunt: qui vero ius dicant, impediõ quã plurimi sunt necessarij. Deinde quoniam leges longi temporis consideratione feruntur: iudicia vero breuissimẽ cogitantur: & ideo facilius hic, quàm illic error contingit. Præterea maxime, quod cum leges de vniuersalibus & futuris constituantur, neque personas singulariter tangant, non conduntur personarum respectu: senator vero & iudex, quia cum singularibus personis agit, odio percelli potest, & amore, ac potissimũ auaritia corrumpti. Quare melius est, vt, q̄ maxime fieri possit, cuncta legibus explicentur: iudicibus autem non nisi minima, quę lege determinari nequeunt, relinquatur: vnde ait quod qui legem præesse iubent, Deum præesse iubent & leges, (vt potẽ à quo ipse promanant:) qui autẽ hominem iubet præesse, adiungit bestiam sequã: quia libido, atq; ira, obliuioq; agit etiam viros optimos, dum sunt in potestate: Iudices ergo nõ leges ipsi, sed (vt. 5. Ethic. ait Arist.) legum debent esse fidei custodes. ¶ Et per hæc respondetur ad quoddam argumentum, quod sibi Aristot. ibidem de artificibus opponit. Conducentius enim, ait, ad corporis salutẽ apparet, vt medicus prudentia sua, quàm literarum prescriptis alligatus, egrotò medeat. Nam multo satius particulares circũstantias morbi sic habebit perspectas: ergo eadem ratione salubrius sim-

gulari hominum prudẽtia, particularibus eñtibus informata, poterit gubernari respublica, quàm prescriptis legibus. Resposum, inquam, duplex est. Primum enim negatur, medici prudentiam quicquam valere nisi per artem medicam fuerit instructa: certius enim per artem, quã sine ipsa, sit curatio. Deinde medicis non tam crebro accidere potest, vt corruptum habeant animum ad necandum infirmum, quàm iudicibus ad sententiam ferendã, vel in fauorẽ vnius partis, vel in perniciem alterius. Et ideo periculosus est iudicis arbitratui iudicia permittere, quàm medici. Nihilostẽcius cum de fide medicum timeatur, nempe dum in suspitionẽ venit quod pretio corruptus, vel odio, salutẽ infirmi insidiatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseruandus est, vt artis prescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime, & temerariũ vt medici suas proprias opiniones, & existimationes scientiã, & arti, anteferat. ¶ Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quartò quod (vt idẽ ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probatim iudicatur, oculatius obseru

dimanat, etiam ante legem humanam referre-
 bati non ergo omnis lex humana a naturali de-
 rivatur. ¶ **Secundo:** Ius positivum (vt illic ait
 Arist. & s. li. Ili.) contra naturalem diuiditur;
 ea autem, quæ a naturali lege descendunt, non
 diuiduntur contra ius naturale, imò sunt eius
 germina: ergo leges humane minime a natura
 li deriuantur. ¶ **Tertio:** Lex naturæ (vt ibidem
 ait Arist.) eandem vim habet apud omnes: le-
 ges autem humane non item, sed vnaqueq; res-
 publica suis proprijs fulcitur: ergo non omnes
 a lege naturæ oriuntur. **Quarto:** Omnium, quæ
 a lege naturæ fluunt, naturalis ratio reddi po-
 test: non autem omnium, quæ a maioribus costi-
 tuta sunt: vt Iulianus ait. ff. de legib. l. non om-
 nium. Non ergo omnes humane leges a natu-
 rali deriuantur.

Secundus
Aristo.
Isidorus.

1. argu. prin-
cipale

4. argu.

Cicero.

¶ **In contrariū aut faciunt Ciceronis verba lib.**
 2. de Inuētio. Res a natura profectas, & a cōsue-
 tudine probatas, legū metus, & religio sanxit.

2. Cōclusio.

¶ **Ad quæstionem quatuor conclusionibus**
 respondetur. Vna est: Omnis lex humani-
 tus posita si recta est, a lege naturæ deriuatur.
 Quinimo tantum habet relictitudinis rationis-
 que legis, quantum a lege naturæ recipit. Lex
 etenim (vt art. proximo latius patebit) nisi ius-
 ta fuerit, lex non est. Imò (vt art. i. de lib. arb.)
 August. in tantum habet legis virtutē, in quā-
 tum participat rationem iustitiæ. Ex hoc sic ar-
 guitur: iustū & rectum in rebus humanis secū-
 dum rationis regulam existimandū est: ratio-
 nis autem regula (vt nuper dicebamus) est rerū
 natura, quam veluti exemplar intueri in suis cū-
 ctis actionibus debet: ergo leges humane, vt
 quæ ab ipsa ratione fabricantur, a naturali cū-
 ctæ nascuntur. Neq; verò (vt supra diximus) ve-
 tat leges humane duab; mēsurari regulis, et
 na scilicet, & naturali: quarū hæc participatio
 illius est. Enimuerò vt architectus ex cōcepta
 forma domus lineas in lapide, aut ligno ducit,
 quæ minillro regulæ sunt, quas cū dedit, & ser-
 uando sequi debet: sic Deus æternā suam legē
 nobis impresit, quæ esset sicut certum illius si-
 gnum. Quapropter dū legē naturæ imitamur,
 æternā tenemus. Vnde Cicero. lib. 2. de legib.
 Lex, inquit, est iustorū, iniustorūq; distinctio,
 ad illam antiquissimam, & rerum omnium prin-
 cipem expressa natura, ad quam leges homi-
 nū diriguntur: quæ supplicio improbos afficiūt
 defendit, ac tuentur bonos.

August.
Argumentū
pro conclusio-
ne.

Cicero.

2. Cōclusio.

¶ **Secunda conclusio:** Bifaria quippiā a lege na-
 turæ deriuatur. Vno modo, seu conclusio ex
 principijs deducta: atq; altero, vt specifica de-
 terminatio alicuius communis generis. Ex illo
 enim principio: Quod tibi nō vis, id nemini fa-

Declaratur
conclusio

cias, sequuntur illæ conclusiones: Non occi-
 des: Non furtū facies, &c. sed ex illo, quod est
 Omnis virtus præmio digna est, & vitii, pœnā
 lex humana sanxit, sicurq; latronemq; suspen-
 di, hæreticumq; cōburi. Vbi cōmune supplicij
 genus ad particulare trahitur. Quemadmodū
 artifex formā domus in cōmuni cōceptam, ad
 peculiare fabricas accommodat, vt hæc sic, illa
 aliter cōstruatur. Et patet inter hos deriuatio-
 nis modos latum discrimen. Prior enim fit per
 viam syllogismi. Cuius vtraq; præmissa est na-
 turaliter nota, scilicet: Quod tibi nō vis, alteri
 nē facias: nolles occidi, neq; tuis bonis expo-
 hāri, nec in tua vxore iniuriā pati: ergo non ho-
 micidiū, non furtū, nō adulteriū facies. Poste-
 rior vero nō fit hoc pacto. Ex hoc enim qd
 omnis malus est puniendus, recte instruitur syl-
 logismus, qd si iste est malus, iste puniatur.
 Hoc tamen viuere sale, id est, sumptū cum distribu-
 tione, non est illud, quod per legem positiuam
 secundo modo determinatur: sed viuere sale
 genus, quod ad suas applicatur species. Vt si
 improbus pœnā plectendus est, talis, scilicet
 fur, puniatur tali pœnā: quod nō sequitur per
 simile syllogismū, sed per humanam existima-
 tionē qua culpe admittitur pœnā. Fit enim
 sic collectio: Omnis malus est puniendus: latro
 nī autem congruus supplicij est suspēditū,
 hæreticoq; incendiū: ergo sic sunt puniendi.
 Posterior vero assumpta non est naturalis co-
 gnitio, sed humanum arbitrium. ¶ **Hinc**
 sequitur cōclusio tertia. Deriuatio legis huma-
 næ ex naturali, quæ fit per viam conclusionis,
 non est constitutio noua talis operis in genere
 virtutis, sed explicatio virtutis, quæ in princi-
 pijs naturalibus latebat. Etenim: Non fornicā-
 beris: Deposito redde: & Decalogus, ante hu-
 manam ratiocinationem erant virtutes, laten-
 tes tamē in principijs naturalibus: sunt autem
 explicitus posita, nē quis sibi eorum ignoran-
 tiam prætexeret. Secunda verò deriuatio est no-
 ua constitutio operis in esse virtutis. Iure enim
 naturæ non erat virtus latronem occidere, aut
 hæreticum: nam lex naturæ tantū dicebat, vt
 punirentur: sed lex humana fecit eorum inter-
 fectionem esse virtutem. Pari modo lex natu-
 ræ, veluti generale principium est. Temperate
 & frugaliter viuendum est, quatenus corpus ex-
 peditius possit animo inferuire: ex quo nō pro-
 palam sequitur abstinendum esse a carnibus,
 aut semel tantum in die rescicendum: sed ta-
 men lex humana inde id arbitrandū deduxit,
 qualis debet esse temperantia: & ideo humana
 lex constituit abstinētiā carnum sub virtu-
 te temperatiq; vbi autē non erat. Eodē modo,
 Sabbath.

Explatur
conclusio;

3. Conclusio.

D. Thom.

Absolutissi-
ma ratio cō-
clusionis

Ad. 1. argu.
Aristo.

Ad. 2. Argu.

Ad. 3. argu.

Ad. 4. argu.

Aristo.

Sabbatha sanctifices: determinauit ad hoc, vel
 illud festum collendū, atque ad sacra audiēda.
 Quo fit, vt quemadmodū ait S. Thom. leges
 humane prioris generis vigorem habeant suū
 in lege naturæ: illæ verò posterioris ordinis, mi-
 nime. Quod si supremam huius rationem per-
 scruteris, hæc est, vt reor, qd cōclusiones in suis
 principijs actu continētur, species autem in ge-
 nere nō nisi in potentia: vt patet in Prædicam.
 Animal enim nō continet omnes species actu,
 aliās quodcūque animal esset omnium specie-
 rum. Ob idque leges illæ, quæ per cōtractionē
 generis ad speciem cōstituuntur, vigorem non
 habent, nisi in illa minori, quā ratio humana con-
 stituit, scilicet, viuendū est tēperate: huic autē tē-
 pori, & genti hæc tēperantia congruit: ergo in
 Quadragesima a carnibus abstinendum est.

¶ **Primum igitur argumentum per hanc pro-**
 pxiā sententiam dissoluitur. Appellauit
 enim Philoso. 5. Ethic. iustum legale, id, quod
 est merè ciuile, id est: quod secūdo modo deri-
 uatur ex naturali: quod ideo anteq; stabiliretur
 nō erat virtus: ac subinde neq; referebat sic vel
 aliter fieri. Secus de altero deriuationis modo.
 Vnde per hanc distinctionem articulo quarto
 diuidemus ius humanū, in ius gentiū, & ciuile.

¶ **Pariq; modo respondetur ad secundū argu-**
 mentum, ius humanū, nō quodcūque, sed ciuile
 le, quod secūdo modo deriuatur a naturali, di-
 uidi cōtra ius naturale. ¶ **Ad tertium autem re-**
 spondetur, ius naturale (quod Arist. ait eādē
 habere potentiam apud omnes): consistere in
 principijs. Nam cōclusiones, & præsertim spe-
 cificas determinationes ipse ibidē agnouit va-
 rari apud varias nationes. ¶ **Ad quartū respō-**
 detur, qd Iuris peritus in lege citata non negat,
 eorum, quæ a iure naturæ per modum conclu-
 sionum eliciuntur, posse rationē reddi: eorum
 autē, quæ secūdo modo deriuantur, quia senio-
 rum cōsultatione per experientiam, & pruden-
 tiam statuta sunt, veluti vniuersalium specifi-
 cæ determinationes, non est semper exigenda
 ratio, sed eorum experientie, & prudentiæ habē-
 da fides: vt. 6. Ethic. author est Aristoteles.

ARTICVLVS III.

Utrum legis humane qualitates recte
ab Isidoro describantur.

Irca alias legū species nihil opus
 est qualitates perscrutari, in qui-
 bus earū relictudo posita sit: vide
 licet, circa legē æternam, natura

lem, & diuinam. Nā illæ innata natura sua bo-
 næ, & rectæ sunt. At verò de humana, quia ra-
 tio nostra hallucinari solet, explorare necesse
 est, quibus habeat lex conditionibus exornari,
 vt sit bona. Hæc autē Isid. lib. 5. cap. 21. hoc or-
 dine ponit: Erit, inquit, lex honesta, iusta, pos-
 sibilis, secundum naturam, secundum patriæ
 consuetudinem, loco, tēporiq; conueniens,
 necessaria, vtilis, manifesta quoque, ne aliquid
 propter obscuritatē in captione cōtineat, nul-
 lo priuato commodo, sed pro communi ciuiū
 vtilitate conscripta. Et refertur dist. 4. can. Erit
 autem.

Isidorus;

1 Argumē

2. Argumē

3. Argumē

4. Argumē

Cōclusio re-
sponsum;

Aristo

iter uiuant. Prima ergo bonae legis conditio ad legem spectat aeternam, quae fons est totius re-
 stituitur. Et hoc est, quod ait Iulio. religioni
 congruens: nepe quae Deus colitur, qui primus
 statutus est finis nostrarum actionum. Hoc
 enim ipsum & Plato. de legibus, agnouit. Se-
 cundum, quod legi humanae tribuitur, est in or-
 dine ad naturalem, quae a. rerum est eius exem-
 plar. Et hoc est, quod illic subdit, dicens: Quod
 disciplinae conueniat. Disciplina enim (vt Plat.
 2. Dialogo de legib. docet) est puerorum edu-
 catio, morumq; nostrorum institutio. Idem er-
 go est disciplina conuenire, quod regulam esse
 moribus componendis appositam. Quae quidem
 disciplina tradenda hominibus est secun-
 dum eorum naturam. Restat ergo tertium res-
 pectu finis, vt lex saluti, incolumitatiq; homi-
 num proficiat. Vocatur enim hic salus optima
 animi dispositio, qua ab ingruentibus affectio-
 nibus, & moribus, qui nostra sunt calamitas, pre-
 seruamur incolumes. Sic enim ait Paul. Nunc
 enim propior est nostra salus, quam cum cre-
 didimus. Ad has tres qualitates (vt author est
 S. Thomas,) reducitur aliarum numerus. Ex-
 plicatus tamen oratorum more per illum de-
 pingitur legis figura, & pulchritudo. Enimue-
 ro cum regula sit virtutum, quarum premium
 est honor, nihil est legi antiquius quam quod
 sit honesta. Et quia verus virtutis honos diuini
 tus expectandus est, optimè quod dixerat, reli-
 gioni congruens, honestatis verbo explicuit.
 Tametsi & hoc quoq; eadem voce doceatur,
 vt ne sit turpis: videlicet, quae oculos, & aures
 offendat: vti erat apud miseros illos Ethnicos
 ritus & leges suorum templorum: videlicet,
 lex Bacchanaliorum, quae crapula celebraban-
 tur, & obscena hominum nuditate. Est et praeter
 haec inhonesta lex, quae ingenuos, ac illustres
 magnates eodem infami supplicio, quo latro-
 nes, puniret. Deinde, vt quod dixerat, discipli-
 nae conueniens, declararet, quod ad legem na-
 turam diximus pertinere, subiungit: Iusta, possi-
 bilis, &c. In tribus enim humana disciplina po-
 sita est. Primum vt rationi sit adaequata, eius
 in cunctis lineam tenens: in quo ratio iustitiae
 consistit. Quod si arguas nihil esse honestum
 quod non sit iustum, & ideò esse frustraneam
 repetitionem, honesta, & iusta. Respondetur, si
 iustum vniuersaliter accipias pro omni virtu-
 te, idem est, quod honestum: attamen iustitia,
 specialis virtus, est pars, hoc est, vna ex qua-
 tuor speciebus honesti: vt secundum Aristot.
 ait Cicero. de Offic. Est enim honestum, idem,
 quod moralis virtus, quae in quatuor diuiditur
 cardinales. Dicere ergo honesta, & iusta, speci-

Plato:

lato.

Legis oēs
 qualitates
 reducuntur
 ad tres.
 S. Thom.
 Explicatur
 figuram le-
 gis conditio-
 nes.
 Lex honesta

Iusta lex & possibilis

Argument.

Solutio:

Cicero:

ficatio est generis per speciem. Secundò: Hu-
 mana disciplina in hoc consistit, quod sit in no-
 stra facultate, more, & vsu legum praescripta
 sequi. Et hoc est, quod ait, possibilis secundum
 naturam: hoc est, secundum conditionem eor-
 um, quibus lex ponitur. Sed ais. Nomine ipso
 iustitiae includitur possibilitas. Nam quod im-
 possibile est, iustum esse nequit. Respondetur,
 quod hoc etiam concessio, necesse fuit depromere,
 qualis sit possibilitas legis. Nempè quae
 sumi debet ex ciuium ingenio, & conditione.
 Vnde possibile hoc loco accipitur pro eo,
 quod est non difficile. Bifariam enim Philoso-
 phus. 1. de caelo accipi ait impossibile. Vno
 modo, simpliciter: & altero, pro eo, quod non
 bene, non facile factibile est. Debetq; possibili-
 tatis ratio pro personarum qualitate pensari
 quam Iulio. naturam vocat. Non enim pueris
 & aetate nodum firmis, senio ve confectis eadē
 imperari exercitia debet, & laborū grauamina
 quae alijs firmioribus, & validioribus. Neq; tot
 ieiunia, aut spiritualia officia sunt lege à secula-
 ribus exigenda, quot à religiosis monachis. Ter-
 tio requiritur ad debitam disciplinā, vt lex sit
 omnibus circumstantijs facta. Circumstantiae
 autem sunt, tempus & locus. Et ideò ait secun-
 dum consuetudinem patriae, loco, & tempori
 conueniens. Nam cum rerum natura mutari nō
 possit, quae in diuersis regionibus diuersa fert
 hominū ingenia, & mores, & morbos, debet le-
 ges moribus regionis adaptari. Sunt enim Ger-
 mani (vt verbi gratia dixerim) minus mortis ti-
 midi, feri q; magis, & truces: & ideò inter illos
 nonnulla scelerum genera atrocissimis suppli-
 cijs vindicantur, quae Hispanis non sunt praer-
 nimio eorum horrore congruentia. Cetera
 verò, quae sequuntur, ad finem legis, humanam
 scilicet, salutem spectant. Debet enim lex ho-
 mines & à malo retrahere, & in bonum pro-
 mouere. Propter primum, dicitur necessaria,
 scilicet, ad cauendum incommoda, & nocumē-
 ta quibus peruertimur: propter secundum dicitur,
 vtilis. Vtile enim idem est, quod medium
 ad finem accommodatum. Quare, necessarium,
 in proposito non vsurpatur simpliciter, sed
 hoc pacto differt ab vtili, quòd respectu sunt
 diuersorum effectuum. Vnde id maximè legi-
 feri deberent considerare, ne legum multitudine
 subditos obruerent: sed illis essent tantum
 contenti, quae sunt penitus necessariae: nam
 ipsa multitudo sit statim impossibilis. Vnde
 illic efficiuntur veluti araneorum telae, quibus
 muscae arcentur, non leones. Legum inquam
 immodica turba hoc solum praestat, vt boni &
 imites, qui legibus non indigent, circumsepti
 viuunt:

Alter seru- pulus. Responsio.

Aristot. Gemina ac- cepto im- possibile.

Lex debet esse loco, & tē pori congruētia.

Lex necessaria & vtilis.

Legum mult itudo, vniu- sa.

viuant: peritias autem indomiti leges plu-
 res habeant, quas pessudent ad suas exple-
 das libidines.
 ¶ Sed ad eundem finem legis, per q̄ maximè de-
 gens est, vt nulla sit obscuritate obuoluta, ne-
 ad captandos ignorantes muscula fiat: sed fit
 vsq; adeo manifesta, vt transgressor nemo pos-
 sit nō eam intellexisse. Vnde eodē titulo de le-
 gib. & cōstitū legimus. Leges sacratissimae, quae
 cōstringunt hominum vitas, intelligi ab homi-
 nibus debent: vt vniuersi praescripto earū ma-
 nifestius cognito, vel inhibita declinent, vel
 permessa secentur.
 ¶ Deniq; vt eūdem legum finem palam Iulio.
 rus indicaret, quasi omnium cōpendium cōclu-
 dit dicens: Nullo priuato cōmodo, sed pro cō-
 muni ciuium vtilitate cōscripta. Etenim vt in-
 ter regem ac tyrannum hac sola ratione inter-
 est, quod ille in cōmune bonum, hic autē in
 suum priuatum cūcta refert, sic & inter legem
 bonam & malam hoc idē est interstitium. At
 verò cum alijs modis, & respectibus leges pos-
 sint pro priuato cōmodo cōstitui, ille esset om-
 niū pessimus, ac pestilentissimus, si lucri gratia
 cōderetur. Videlicet, vt vel transgressorum mul-
 ctis, vel dispensationū frequentia, legislatorum
 arariū diceret, aut aulicorū res. auergerentur.
 Optimè ergo ait. 1. de lib. arb. Aug. q̄ lex iniu-
 sta, non est lex, & elegat. 2. de legib. Cice. Cō-
 stat profecto ad salutem ciuium, cui tatumque
 incolumitate, vitamq; hominū quietā, & bea-
 tam, conditas esse leges: eosq; qui primum eiuf-
 modi scita sanxerunt populis, ostendisse ea se
 scripturos, atq; laturos, quibus illi scriptis, su-
 sceperatq; honeste beatēq; viuerent: quaeq; ita
 cōposita, stataq; essent, eas leges, videlicet, no-
 minarūt. Ex quo intelligi par est, eos, qui perni-
 ciosa, & iniusta populis iussa descriperint, cū
 cōtrafecerint q̄ polliciti profectiq; sint, quid-
 uis potius tulisse q̄ leges, vt perspicuū esse pos-
 sit, in ipso nomine legis interpretando inesse
 vim, & sententiā iusti, & iuris colendi. At quid
 opus est testibus: Lex, regula est: regula autem
 nisi recta sit, suam non retinet naturā: lex verò
 iniusta, obliqua est: nihil ergo minus quā lex.
 ¶ Primum igitur, tertiumq; argumentū, quae
 supra obiecimur, planè soluta sunt.
 ¶ Ad secundum autē respondetur. Quòd con-
 suetudo anteq̄ scripta sit, vim habet legis, vt. ff.
 de leg. l. diuturna. & l. sed ea ait. Iuriconsultus
 differt tamen à lege quae reipublicae consensu
 scribitur. Debet autem lex poni, quae cum pa-
 triae consuetudine non pugnet: nisi consuetu-
 do abiectione digna sit.
 ¶ Ad 4. argu. ¶ Ad quartū argumentū respondetur, q̄ cum

humanarum rerum casus tantae sunt varietati
 subiecti, nullatenus queunt leges tanta consuetu-
 dine, qui quadoq; sunt exaequo, & bo-
 no interpretanda. Nam & lex ipsa naturalis de
 reddendo deposito deficit, dum ab eo petitur,
 qui nocere parat. Pari modo lex, quae capite
 punit homicidam, deficit, cum quis vxorē oc-
 cidit in adulterio deprehensam. Quapropter
 (vt eodem citato loco ait Arist.) defectus hu-
 iusmodi non sunt in lege, sed in rebus ipsis hu-
 manis, quarum casus nequeunt certius cōpre-
 hendi. Quae vtiq; de causa appositissime lex cō-
 paratur regulae Lesbiae. Erat enim insula vbi la-
 pides, praeter sua intractabili duritie, nequibant
 euidendo quadrari, vt adaptarentur ad regulā.
 Et ideò vice versa regula, quae idcirco non fer-
 rea, sed plumbea erat, flectebatur vt gibbosa
 ti lapidis adaptaretur: quo secundū regulē cur-
 uitatem deprehenderetur in muro sedes, vel
 sterneretur locus, cui aptius infideret. Vnde sit
 consequens, vt cum lex ob necessitatem ex-
 quo & bono accommodatur rebus, illam Ari-
 stot. obliquitate, non tribueret vitio, sed laudē,
 propter inconstantiam rerum humanarū. Sed
 tamen extra talem necessitatem merito malè
 audit regulae Lesbiae. Putā dum lex, vel ad priu-
 cipum voluntatem inflectitur, vel alias ob cau-
 sas non mores ad legem collimatur, sed lex ad
 morum corruptelam detorquetur.

Aristot.

Lex similis regulae Lesbiae.

A R T I C V L V S. III.

Utrum conuenienter Isidorus, & qui il- lum sequuntur, ciuiles leges, in sua manu diuidat.

Indem in hoc postremo quaestio-
 nis articulo videndum est, vtrum di-
 uisiones humani iuris conuenienter
 fiant. Et arguitur à parte negatiua:
 Ius humanum diuidunt tam Isidorus quam le-
 ges ciuiles in ius gentium, & ciuile: vt patet di-
 stin. 1. & ff. de Iustit. & Iure, vbi post ius natu-
 rale quod cōtra humanum opponitur, subse-
 catur, ius gentium, & ciuile. Ius autē gentiū po-
 tius ad naturalem pertinere videtur, q̄ ad ciuile:
 quandoquidem conclusio est naturalis iuris:
 quare Isido. ipse qui dixerat, ius naturale esse
 commune omnium nationum, subdit ius gen-
 tium inde sic appellari, quod ipso omnes ferē
 gentes vtuntur: ergo inepta est diuisio.
 ¶ Secundò arguitur. Fit alia legum diuisio in
 leges sacerdotum, & militum, quae quidem
 sumitur ex diuersis officijs: igitur cum penē
 inu-

i. Ratio, parte negatiua.

Ratio

Ratio

innumera sint officia, opificiaq; reipublica, in infinitum producenda esset illa diuisio.

¶ Tertio arguitur: Ius ciuile diuiditur in Senatus consulta, & plebiscita, & alia id genus: hæc autem tantum materialiter differre videntur, videlicet, tanquam leges à pluribus vel paucioribus posita: non autem formali ratione iube-di, materialis verò diuisio non cadit sub arte, quia procedere potest in infinitum: sicut si dicas leges Atheniensem vel Lacedæmoniorum vel Romanorum: illa ergò nequaquam est artificiosa diuisio. Et eodem modo impugnatur partitio alia, qua leges diuiduntur in Corneliam Iuliam, Semproniam: & alias, quæ à solis autoribus sortiuntur diuersa nomina. Cum enim absq; numero sint auctores: absq; arte fit talis diuisio. ¶ In contrarium facit tum Isidorus, tum etiam legis prudentum autoritas.

Isidorus

Conclusio responsiua

¶ Quæstio præfens vnica conclusione dissoluitur, quæ est hæc: Ius humanum, vt idem sit, quod lex humana, quadrifariam ex arte diuiditur. Vnūquodq; enim genus secundū id, quod in eius ratione continetur, per se diuiditur, & (quod aiunt) formaliter: nō aut penes id, quod sibi forinsecus accidit: sicut animal, quia in se continet animam, quæ ratione intrinseca, vel rationalis est, vel irrationalis, per se diuiditur in rationale, & irrationale: non tamen in album, & nigrum, sicut coloratio: in ratione autem legis humanæ quatuor per se includuntur: ergò tot modis potest in species diuidi. Primum namq; quod legi humanæ per se competit, est deriuati (vt art. 2. diximus) à iure diuino: idq; dupliciter contingit, scilicet, & per modū naturalis illationis, & per modū arbitrarie determinationis: igitur penes has differētias primū omnīū distribuitur ius humanum in ius gentium, & ciuile. Dicitur enim ius gentiū quicquid mortales ex principijs naturalibus per modum cōclusionis ratiocinati sunt. Exempla sunt manifesta. Statuamus illud naturale principium: Vita humana in pace & tranquillitate sustentanda est & cōseruanda. Indè, subsumpta altera præmissa, quod natura corrupta in communi viuens, neq; agros coleret diligenter, neque in pace viueret, gentes intulerunt diuidendas esse possessiones. Ex eodem itidem principio elicerunt seruitutis legem: nam aliter seruari nequiebat hostis in bello. Rursus ex eodem principio, subiuncta altera præmissa, scilicet, quod homines, ciuile animal, sustentare se nequeunt, nisi vicarijs se operis mutuo inuent, intulerunt leges omnes venditionis, locationis, impignorationis, aliarumque

Offenditur conclusio

commutationum, paſtorum, & cōuentorum: vt habetur. ff. de iust. & Iure. l. Ex hoc iure. qui bus humana societas colligatur, & sustinetur. Quicquid verò per modū determinationis generis per speciem constitutum est, ius appellatur ciuile. Vnaqueque enim ciuitas, aut reipublica sua sanxit particularia scita. Vt ex illo naturali principio: Deus sacrificijs colendus est, diuersa instituta sunt sacrificia, bouum, scilicet aut caprorum: & (vt ait. 5. Ethic. Arist. cap. 7.) capram dijs, sed non duas oues mactare. Sacrificia verò antiquæ legis diuinitus instituta sunt, & sacrosanctum nostrum Eucharistiæ ab ipso redemptore, qui factus est pro nobis hostia, & sacrificium. Leges etiam (vt dicebamus) pœnarum, quibus diuersis malefactorum generibus diuersa sunt supplicia decreta, ad ius ciuile pertinēt. Itaq; ius naturale, absq; vlla ratiocinatione, scriptum est in mentibus nostris: ius autem gentiū naturali ratiocinatione, absque hominū cōuentu, & longo consilio indè elicium: ius autem ciuile arbitratu hominum in vno cōuentium concilio constitutum. Vnde Isido. lib. 5. cap. 5. quod refertur distim. 1. Ius inquit, ciuile est, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium diuina, humanaq; causacōstituit. ¶ Vnus hinc tamē obortitur scrupulus

Aristot.

Diferentiæ in terius naturali, genui acciui.

Isidorus

Scrupulus

Solutio

Ad. 1. Argu.

Secūda hu manæ legis conditio.

n: in

Solutio 2. Argumēt.

Tertia, vnde iuris humani tertia diuisio ducitur.

Prima Aristocrati

Secunda Oligarchia

Tertia Democratia

Quarta regiminis species.

Aristot.

Isidorus

Ad 3. argu.

Quarta cōditio legis humanæ.

Ad. 4. argu.

nem diuiditur, respectu diuerſorum officiorū, ac ministrorum, qui egregias operas nauant communi bono: vt est lex sacerdotum, qui religionis cultui consecrantur. Et leges militum, qui publici sunt custodes, leſesque magistratum, qui iustitiæ administranda præficiuntur. Haud tamen indè fit consequens (vt secundo loco ante quæſtionem arguebatur) multiplicandam esse hanc diuisiōnem ad opificum numerum, qui sunt in reipublica. Nam alij non sunt publici eius ministri cōmuni bono deputati, sed particularibus necessitatibus inferuientes. ¶ Tertio: Cōuenit legi humanæ ab illis institui, qui publica funguntur administratione reipublicæ: generis autem reipublicæ, (vt supra iam secundum Arist. in Polit. diximus) multæ sunt species. Alia enim est Aristocrati, id est optimatū principatus: quare leges, quæ ab illis eduntur, nuncupantur Senatus consulta, respōsa prudentum, &c. Secunda regiminis species est, Oligarchia, id est, paucorum, diuinitusque potentum principatus. Et secundum hoc sumitur ius prætorium, quod etiam dicitur honorarium. Tertium regimen est Democratia, hoc est, popularis potentia: cuius leges dicuntur plebiscita. Aliud autem distinguitur regimen tyrannicum, de qua specie, propter eius corruptionem, nullum sumitur legum nomen. Sed quartum regiminis institutum, est regnum. Et secundum hoc sumitur species legum, quæ dicuntur constitutiones principum. De quibus extat titulus. l. lib. Digestorū: Cuius prima lex est: Quod principi placuit, legis habet vigorem. Arist. aut ex his videtur aliud cōmisci, quod ei forſan optimū iudicatum est. Et ex hoc (vt auctor est Isido.) natæ sunt leges, quas maiores natū similes cum plebis sanxerunt. ¶ Et per hæc satisfactum est tertio argumēto. Haud enim harū differentia legum ob numerum tantū legum latorū discernuntur, imò ob species regiminis diuersas. Quocirca nō est eadem ratio diuisiōnis legum in Romanas, Athenienses, Lacedæmonias, &c. Hæc enim nō species, sed prorsus numerica est. ¶ Quartum: Quod lex humana sua ratione includit, est componere humanos mores, diuersosq; animi insultus compeſcere. Ex hac ergo parte sumitur diuisio legū in legem Iuliam de adult. & Cornel. de ſica. & Aquil. & alias: quæ licet à suis autoribus nomina traxerint, tamē non solum hac ratione discrepāt: (quod quarto argumento impugnabatur) sed propter specificam actionem distantiam, de quibus lata sunt. Restant ergo omnia argumenta soluta. Hæc autem satis dicta sint, ad exponendum iu-

ris diuisiōnes. De quibus, præter loca citata, copiosa fit mentio. ff. de origine iuris.

QVÆSTIO SEXTA, de potestate legis humanæ.

Sanct. Thom. 1. 2. q. 96.

ARTICVLVS. I.

Verūm lex humana in communi debeat constitui.

¶ Ost legis humanæ necessitas, qualitatemque, & diuisiōnes, sequitur de eius potestate, & virtute. Et initio ab eius generalitate sumpto queritur primo: Vtrum debeat in communi constitui.

1. Argumētū partis negatiuæ, Aristot.

2. Argumētū

3. Argumētū

Pomponius

Cōclusio vnica resp. sua quæstio

¶ Et arguitur à parte negatiua. Primum ex Philosoph. 7. Eth. c. 7. vbi ait: De singulis est lege iuberi, vt sacra Brasidae facere: idque distinguitur contra ea, quæ publicis decretis instituuntur. Indè enim colligitur, Leges nō in communi tantū, sed in singulari quoq; poni. ¶ Secundò: Leges sunt de actionibus nostris, quæ tamē in singulari fiunt: ergò debent in singulari fieri. ¶ Tertio: Lex est mensura nostrarū actionū: & mensura, vt. i. Metaph. docetur, debet esse certissima: actiones aut nostræ, lubricæ, incertæq; sunt: congruentius ergò leges de singularibus casibus decernerentur, quam in communi. ¶ In contrariū est Pōponius Iuriconsultus. ff. de legib. vbi ait: Iura constitui oportet in his, quæ accidunt, hoc est, in his, quæ vsu venire solent: nō tamen in his, quæ præter opinionem, & insperatò contingūt. Idq; tribus subsequenti- bus legibus inculcatur.

¶ Responſio faciliè per vnica cōclusionem instituitur. Lex debet in cōmuni constitui. Hoc est non debet præcipere. Si talis aut talis occiderit, vel tali de causa, aut cum tali circumſtantiâ, capite pleſtatur: verum in communi. Quicumque occiderit. Accidentaria enim illæ circumſtantiæ nequeunt lege concludi, at per prudentiā sunt postea perpendenda. Enim vero vt in ſpeculatiuis, quemadmodum iubebat Plato, quiescendum in speciebus est: eò qd de singularibus, quæ caduca sunt, nulla est sciētia, sed experientia: sic & in practicis de singularibus

ribus, que fortè accidit, nulla esse potest lex, sed sola prudentia. Probat autè præterea conclusio tum ex fine legis, tum ex alijs, quæ illa adhaerent. Iam enim in questione proxima assertum est, legem deberi pro communi utilitate civium fieri. Indè ergo fit, ut debeat talis condici, qualis communi expediat bono: commune autem bonum ex multis constat, tam personis, quam negotiorum varietate. Sunt, inquam, qui legibus parere coguntur, senes & iuvenes, potentes, & debiles, sapientes, & ignorantes: quibus multa possunt negotia contingere. Debet ergo legifer hisce omnibus prospicere: quod fieri aliter nequit, quam si lex in communi ponatur. Deinde ponitur (vt. 1. de Ciuitate Dei, ait August.) non vt paruo tempore duret, sed vt longis seculis. Graue enim respublica accipit detrimētū frequēti summatione legū: si autem de singularibus casibus poneretur, illis demutatis, mutari & ipsa subindè deberet. Et præsentī cōclusionē elicitur illud axiōma: Lex nō respicit ea, quæ rarō: sed ea, quæ vt plurimum contingunt. Quod Iuriscōsultus verbis citatis pronūciat.

Probatio cōclusionis

August.

Primum peccatū eorū, qui singulis casibus peculiaribus legibus subueniunt.

Secundū peccatū eorū, qui in cōdendis legibus ad id solum quod adest, prospiciunt.

Ad. 1. argu.

Gradus.

Ad primum igitur argumentum respondetur, tres gradus impropraientiarū distingui, præceptionum, ac prohibitionum humanarū. Primus est omnino generalis: nempe, quando instituta nō in gratiam alicuius singularis, sed in bonum totius reipublicæ fiunt, & hæc propriè dicuntur leges: vt. Qui cædem fecerit, capite plectatur. Magistratus nō pretio creetur. Iu-

dicia iudices nē pretio vèdant. Et istæ sunt propriè leges. Alia vero sunt, quæ in gratiā singularis personæ conceduntur. Et istæ non tam leges, quam priuilegia, seu dispensationes dicuntur: vt cum rex militi strenuè se in bello gerenti iura nobilitatis confert. Et elemosinas in subsidium belli contra Turcas largientibus, singularia Pōtifex impartitur priuilegia. Hoc autem perspectè audiendum est. Potest enim vt rō lex in gratiam singularis personæ ferri, vt sunt leges Feltorum quæ in honorem Virginis sacre, aut alius cuiusq; Diui solēnter ferimus: nā istæ etiam in communi omni populo indicuntur. Priuilegia autem non præferunt talem vniuersalitatis speciem: aliās iam inducerent formam legis: vt est illa, quæ totam nobilitatem à soluendis tributis eximit: & illa generalis: Qui tot annis militauerit, emeritus sit miles. In postremo autem gradu sunt sententiæ iudicum, quæ (vt supra dictum est) non leges, sed legum sunt applicationes ad singularia.

Potest vera lex ferri in gratiam singularis personæ.

Postremus gradus

Ad. 2. argu.

Ad. 3. argu.

Aristo.

¶ Secundi autem argumenti responsio facillima est. Nam cum lex mensura sit, non debent esse tot leges, quot actiones: sed sicuti vna regula artifex plurimos dispartit lapides, & eadem vna plurimas metimur quantitates: sic vna communi lege plurimas regulamus actiones. ¶ Tertio autem argumento fatemur non posse humanas leges tata pollere certitudine, quanta est in naturalis: sed tamen neque in omnibus exigenda est eadem certitudo: vt. Ethicor. ait Aristotel. Et idèō satis est humanis legibus, si plurimum sint vsu rectæ, licet non nunquam deficiant.

ARTICVLVS. II.

Utrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere.

Postquam de generali forma legis visum est, in communi esse ferendam, sequitur, vt de eius latitudine videamus, an omnia vitia debeat humanis legibus prohiberi. Existit enim statim in foribus ratio affirmatiua. Enimvero si leges (vt supra nos Isidorus docuit) in hoc humanitas positæ sunt, vt earū metu coerceretur iniquorum audacia, cum aliter coerceri nequeat, quam si omnia prohibeantur vitia, consequens fit, vt omnia humanis legibus vetari debeant. ¶ Secundo: Cum etiam ex Aristotele iam

1. Ratio Isidorus.

2. Ratio iam

iam audiuius, illud esse legislatoris propositum, vt bonos, ludiososq; faciat ciues: id autè nequeat nisi homines ab omnibus vitijs refragando: fit, vt debeat legibus omnia compescere vitia. ¶ Tertiō: lex humana (vt etiam visum est) à naturali deriuatur: legi autè naturæ cūcta repugnant vitia: ergo legibus humanis oia cauere debet. ¶ In contrarium est August. lib. 1. de libe. arb. vbi ait, humanam legem multa concedere, ac impunita relinquere, quæ per diuinam prouidentiam vindicantur.

3. Ratio.

August.

5. Cōclusio. Suadet cōclusio naturalis rōne.

Resposio huius quæstionis, more, & vsu patentiissima est, quæ duabus cōclusionibus constat. Prior est: Leges humanæ non omnia prohibent vitia. Fulcitur autè hac naturali ratione: Lex (quod identidem resumimus) mensura est humanarum actionum: mensura autè (vt. 10. Metaph. author est Philosophus) homogenea esse debet, hoc est, eiusdè rationis rebus ipsis, quas metimur. Enimvero quantitates continuas vna metimur, aut pede, aut palmo, quæ quantitates itidem continuæ sunt: liquores vero, & grana metimur modio: sed pōdera libra: idq; in singulis generibus obseruamus: fit ergo consequens, vt leges hominum humanæ sint conditioni adaptandæ. Id quod Isid. illic admonuit, vbi iussit, legem debere esse possibilem secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ. Conditio autem humana id postulat, vt leges non sint summo rigore vitiarum vindices: ergo tales debent institui. Quod autem hoc nostra conditio & ingeniu ex postulet, sic accipito. Leges toti multitudini ponuntur: in multitudine autem longè plures sunt, qui virtutū habitibus non sunt imbuti, sed cum prauis, corruptisq; affectibus colluctantur, quiq; adeo potentes non sunt præ clara virtutum opera assequi: nam studiosi habitus sunt, quibus facultatem nasciscimur studiosè agendi: ergo sicuti leges non eadem præris, quæ viris, neq; eadem secularibus, quæ religiosis ferendæ sunt: sic neque toti multitudini illa sub poenæ interminatione prohibenda sunt, à quibus tota multitudo pro humana fragilitate abstinere non potest, sed ea prorsus: quæ plurimi cauere possunt. ¶ Posterior cōclusio: Ea potissimū vitia, flagitia, & scelera debent leges humanæ prohibere, quæ reipublicæ de sua pace, & quiete deturbat: qualia sunt crimina, quæ iniuriā habent annexam: puta illa quæ sunt contra cōmutatiuam iustitiā, vt homicidia, furta, adulteria, fraudes, & insidias, atq; id genus reliqua. Enimvero tranquillitas hæc, & reipublicæ serenitas, scopus

est & finis omnium, qui leges condunt. Quin vero alia, quæ impune permittunt, vt hæc. euitentur, sicut: nempe meretricia, vt adulterij obuietur: vfuræ, vt caueantur furta. Hinc fit, crimina & scelera, nō quo grauiora sunt corā Deo, durius in republica vindicari: sed quo paci sunt magis inimica Periuiria enim, quæ peiora sunt furto: & blasphemie, quæ homicidia sua inimitate excuperat, non prohibentur capitali supplicio, sed Deo referuntur castiganda. Verū tamen illa, quæ substantiam religionis concutiunt, vt hæreses, & apostasie: atq; illa quæ sua foeditate aures inficiunt, licet non sint hominibus iniuriosa, acerbius nihilominus sunt vindicanda.

hinc Iuris, sed ut metum dicam. Corollariū peccati sui Corollariū.

Ad primum igitur argumentum respondeatur, quod Isidorus dum ait, legum metucoercendam esse hominum audaciam, seipsum exponit, quod debeat legibus prohiberi iniuria, quas cōtra iustitiā impuri, audacesq; homines reipublicæ inferunt: haud tamen arbitratur necessarium, cūctas subindè culpas in quas debilitas humani generis collabitur, earūdem vigore vlciscendas.

Ad. 1. argu.

Ad secundū autem respondetur, homines ad virtutem alliciendos esse, ac promouendos more suo, vt scilicet, gradatim eorū imperfectione ad perfectionem appulsa, promoueantur. Ob id q; nō sunt legibus, quæ omnib; debent esse cōmunes, illa instituenta egregia, officia, quæ solis integris viris, & virtute pgressis possibilia sunt, sed illa prorsus, quæ etiā imperfectione adire, ferreq; possunt, vt illis facillioribus imbuti ad alia, quæ ardua sunt, valeant sua spē cōscendere. Ac nō citius vsu veniant, vt dū nimia legū angustia sepiūtur, in deteriora profiliant.

Ad. 2. Argu.

Nā (vt legitur Prouer. 30.) qui nimis emungit, elicit sanguinē. Et Matth. 9. Si vinum nouum, id est, ardua, & calore feruentia madata, mittatur in vtres veteres, id est, in homines impuros corruptisq; affectibus laceros, vinum effunditur, hoc est, præcepta contemuntur, & ex cōtemptu iniqui in peiora prorumpunt.

Prouer. 30. Matth. 9.

Ad tertium respondetur, quod et si lex humana à naturali deriuetur, non tamē illam ad vnguē adæquare debet: neque idèō (vt locū citato ait August.) quod non omnia vetet, quæ vetat, & iubet, improbanda sunt.

Ad. 3. argu.

ARTICVLVS. III.

Utrum lex humana omnium virtutum actus præcipiat.

T circa malorum prohibitionem, sic & circa virtutum præceptionem videndum est, quam latè lex humana se extendat: vtrum, scilicet, omnium virtutum actus debeat præcipere.

1. Argum. a parte negativa.

Et arguitur a parte negativa. Virtutum officia vitiorum inque opera, contraria sunt: lex humana non nomina prohibet vitia: ergo nec omnes præcipit studiosas actiones.

2. Argumen.

Secundo: Virtutis opus a virtute præcedit: Virtus autem finis est legis: nam (vt diximus) finis legislatoris est, bonus, studiosusque; facere ciues: præcepta vero legis, non finis, sed media sunt ad consequendum finem, ergo virtutum opera non cadunt sub præcepto legis.

Aristot.

In contrarium autem est authoritas Philosophi. 7. Ethic. ubi ait: leges ob communem omnium utilitatem de omnibus dicere. Quare præcipit, inquit, lex & ea agere, quæ ad virum pertinent fortem, & item ea, quæ sunt temperantia: & etiam ea quæ sunt mansueti, & in cæteris identidem virtutibus, atque vitij alia iubens atque alia vetans.

3. Conclusio.

Ad præsentem questionem perinde, atque ad præcedentem, duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Nulla est virtutis species, de cuius actibus non aliquos præcipiat lex humana. Conclusio est non solum Aristoteli, loco citato, verum & Platoni Dialo. 1. de legibus, ubi ait, eos qui de diuina republica differunt, non ad particulam virtutis, & præsertim ad deiectionem, sed ad vniuersam ipsos virtutem respexisse putandum, & per singulas earum species leges quasile.

4. Ratio. Plato.

Ratio conclusionis. Virtutis species ratione obiectorum distinguuntur: nullum autem est virtutis obiectum, quod non ad bonum referri possit communi, quin verò sapientissime idem etiam ad priuatam: vt ea, quæ fortitudinis sunt, & ad protectionem seu propriam personam, seu amici accommodari contingit, & rursus ad tutelam reipublicæ. Et quæ sunt temperantia: ad bonam priuati hominis valetudinem, & rursus vt habilior ciuis ad contemplationem fiat eorum, quæ bono publico conducunt. Et simile est in cæteris. Dum igitur lex omnis humana (vt dictum est) ob communem mortalium utilitatem constituatur, consequens fit, vt nulla sit virtutis species de cuius actionibus lex humana non iubeat. Quod si des forte priuatam aliquam: infra tibi respondebitur. Posterior conclusio: Leges humanæ non de singulis actibus singularum virtutum præcipiunt. Itaque præcipiunt de singularum virtutum aliquibus actio-

5. Ultima conclusio.

ibus: non tamen de singulis omnium. Vt si Explanatur verbi gratia dixerim, in materia fortitudinis, concisus. præcipit lex humana, rempublicam defendere, etiam cum mortis periculo: non autem sic defendere amicum: sed hoc relinquit legi naturæ. In materia temperantia, præcipit ecclesia certis diebus ieiunia: non autem in reliquo tempore anno moderatè comedere, quod facit lex naturæ. In materia religionis, iubet certos dies Diuis dedicare, ac facris interesse: non autem ad alias cogit orationes liberas. In materia iustitiæ, & liberalitatis præcipit in grau necessitate, & parentibus alere filios secundum suum statum, & nonnunquam filijs vice versa parètes. Extra illos autem casus, reliqua ad legem naturæ, & diuinam remittit de honore parentibus deferendo. In summa, lex humana ea dum taxat præcipit officia, quæ ad bonum commune referuntur, vel per se, & proximè, vt ad publicum bellum arma indui: vel meditate (vt aiunt,) vt illa, quæ ad bonum attinent disciplinam, per quam ciues ad bonum iustitiæ, & pacis instituuntur. Quæris ergo quid si aliqua esset virtutis species, quæ nullatenus ad bonum publicum referri posset? Respondetur, nullam esse prorsus, cuius non saltem aliquis actus ad id bonum quandoque referri valeat. Neque verò generalis hæc conclusio moralis tantum virtutes amplexatur, verum & intellectuales. Legibus namque humanis, & artes iubentur in republica, & scientiarum contemplationes.

Explanatur concisus.

At vero si ita se res habet, vt etiam virtutes intellectuales conclusio comprehendat, emergit statim argumentum, quod non sit in vniuersum vera. Nam obiectum supremæ virtutis intellectualis, in qua summa posita est nostra felicitas, cum Deus ipse sit per essentiam, in nullum aliud commune bonum est referibile. Respondetur autem, quod etsi per se Deus in nullum aliud referatur finem, eo quod ipse sit vniuersalis omnium, idem quæ summus: tamen quatenus facili visione à nobis attingitur, & possidetur, refertur quidem, tum in nostram felicitatem, ac beatitudinem, tum etiam in suam ipsius gloriam, quæ per eandem visionem fit in beatis illustrior.

6. Questio.

7. Solutio.

8. Argumentum.

9. Responsio.

10. Ad. 1. argu.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod sicut lex humana non prohibet singulos vitiosos actus, ita neque præcipit studiosos vniuersos. Sed est tamen differentia, quod quantum ad virtutes, nulla est species, cuius non aliquem præcipiat actum: tamen quantum ad vitia, nihil vetat aliquam esse speciem, cuius nullum actum prohibeat. Et propterea præcedenti articulo responsum est ad vniuers-

vniuersitatem negatiue: præsentem verò affirmatiue. Nullum enim prohibet aut iocofum, aut officiosum mendacium, neque vlla simpliciter fornicationem, nisi circumstantiam habeat speciem variatam in genere moris: vt adulterium incestum, &c. Ad secundum respondetur quod actus bifariam dicitur virtutis: vno modo quantum ad substantiam, quia scilicet fit secundum rationem normam: siue ex habitu procedat, siue ab eo fiat, qui non est habitu præditus. Alio verò modo, quia ex habitu proficiscitur, atque adeo promptè, & delectabiliter fit: lex ergo nihil de habitibus præcipit, sed de actibus, qui media sunt ad comparandum habitum. Præcipit, inquam pro republica pugnare, nihil curans an ex habitu id fiat: agere autem ex habitu, non est præceptum legis, sed finis: nam iubendo nobis operari, intendit legisfer habitus in nobis in genere, quibus studiosi efficiamur.

11. Ad. 2. argu.

ARTICVLVS. III.

Utrum lex humana imponat subditis necessitatem in foro conscientia.

ost quam visum est de potestate legis humanæ quantum ad extensionem, videre restat quantum ad eius vim, an vsque ad conscientias attingat, quas ligare possit. Est enim statim in propatulo argumentum a parte negatiua. Potestas inferioris non attingit vsque ad superioris fori: vt in eius iudicio obligare possit: potestas leges ferendi humana est inferior diuina: ergo non potest conscientias ligare, quantum ad diuinum forum. Secundo arguitur, quod inde sequeretur & patrem familiam suis liberis posse itidem leges sciscere, quæ conscientias obligaret in foro Dei. Nam sicut præceptum est obedire superioribus, ita & honorare parètes, vbi & obedientia comprehenditur: consequens autem videtur, esse contra id, quod supra dictum est: nempe, citra vim coercitiam, & quæ in patre familiam non existit, leges non posse condi.

12. Argumentum.

13. Argumentum.

14. Argumentum.

15. Matthæus

16. Argumentum.

Tertio, iudicium conscientia ex diuinis pendet mandatis, quæ iudicia sunt, & documenta diuinæ voluntatis: contingit autem leges humanas cum diuinis pugnare, secundum illud Matth. 15. Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras: ergo non omnis lex humana obligat in foro conscientia. Quin verò quarto arguitur. Sententia iudicis (vt supra diximus) est quædam legis applicatio: eiusmo-

di autem sententia non semper obligat, etiam si in foro exteriori iusta sit: vt patet dum iudex secundum allegata, & probata contra veritatem innocentem condemnat. Imò quandoque, condemnatus nullatenus potest sententia parere: vt si clam quis duxit uxorem vnam, & palam alteram: tunc enim iuste, & iuridicè debitum iubetur reddere secunda, & tamè potius mori debet quàm obtemperare: esset namque fornicatio: ergo neque lex iusta obligat in conscientia. Quinto leges humanæ frequenter solent calumniari, ac subinde iniuriam hominibus irrogare, secundum illud Isaia. 10. Vt qui condunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cause humilium populi mei, oppressionem autem ac tyrannidem repellere cuique fas est.

17. Argumentum.

18. Isaia.

19. Petrus

In contrarium est Apostolus Petrus in sua prima can. c. 2. Vbi postquam omnes Christianæ famulæ admonuit, vt subditi essent dominis, non tantum bonis, sed etiam discoloris, quia sic erat voluntas Dei, subdit: Hæc est enim gratia si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitiam, patiens in iuste, dicens autem propter conscientiam Dei, in sinuat conscientiam ciuilibus legibus ligari.

Quæstio in qua aliquantò plus dubietatis ac difficultatis, quàm in superioribus inest: Ad cuius vtiq; intellectum distinguendum est inter leges iustas, atque iniustas. Tribus ergo conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima: Lex humana tantum ciuilibus, si iusta sit, authoritate viget, vique pollet obligandi subditorum conscientias. Probatur. Lex omnis humana (vt dictum est) ab æterna per naturalè deriuatur: secundum illud Prouerb. 8. Per me Reges regnât, & legum conditores iusta decernunt: vbi (vt supra discernendo notauimus) priori membro designatur regnandi potestas diuinitus principibus collata: iuxta illud Pauli: Omnis potestas à Dño Deo est: posteriori verò prudentia, per quam leges condunt, & executioni mandant: ergo ex eadè æterna lege virtus ad easdem subinde leges deriuatur, quæ sunt in conscientia apud Deum ipsum obligatorie. Existimatur autem legis iniustitia ex omnibus eius causis: scilicet: finali, efficiete, materiali, atque formali. Finali, inquam, vt pro communi bono sit condita: eadè enim differentia (vt diximus) quæ inter tyrannum & regem, inter leges quoque dignoscitur. Nèpè vt quæ pro communi utilitate sit lata, iusta habeatur: quæ verò pro particulari, tyrannica. Secundo, ex parte agētis: vt pote quod qui illa tulerit, suam non fuerit facultatè transfregisset. Tertio, ex parte materia. Quoniam, vt quæ pro tempore, & loco bona sunt, prohiberi non debent;

20. Conclusio.

21. Probatio.

22. Paulus.

23. Ad legis iustitiam omnes causas accedat necessè est.

debet: ita neq; opera mala, materia præceptio- nis sunt. Quarto ex parte formæ. Nam cum lex regula sit, ea debet rectitudine, & aequitate splendere, vt talem feruet tam in honoribus q̄ in oneribus proportionem ad ciues, qualem ipsi habent ad corpus reipublicæ: sunt quippe ceu partes in toto: ob idq; sicut partib; diuisa sunt à natura munera, sic & onera secundum proportionem facultatum ciuium imperanda singulis sunt, atq; honores secundum propor- tionem dignitatum impertiendi. Legitur quæ lex his fuerit numeris absoluta, obligatoria erit.

2. Conclusio.

¶ Secunda conclusio: lex humana iniusta non obligat in foro conscientia. Conclusio ex supe- rioribus fit notissima. Nam lex iniusta, cum re- sta non sit, regula esse nequit, atq; adeo neque lex: quæ autem non est lex, obligat neminem.

Probatio.

Legis inju- stia unde sit p̄sanda.

Legis autē iniustitia duobus pensatur modis: Primo, si bono aduersetur humano: vt putā ra- tione aliqua, cupiam prædictarū quatuor con- traria, videlicet, ex defectu, aut debiti finis, aut agentis, aut materiae, aut formæ. Altero modo: si cōtraria sit bono diuino. Et quāuis, nequeant Deo esse cōtraria: nisi ratione pauper materiae, vel aliarum prædictarum causarum, nota- tur tamen distinctio hæc vt ad tertiam conclu- sionem sternatur aditus, quæ talis est.

3. Conclusio.

¶ Leges illæ, quæ humano tātum bono aduer- santur, licet in conscientia de se non obliget, ligant tamen quandoque ratione scandali: quæ verò diuino bono impie repugnant, nullatenus, sed aperte est illis obuiandū. Prius membrū pa- tet: nam in his quæ præse non ferunt manife- stariam tyrannidem, resistere potentibus non est citra scandalum possibile: & ideò ferēdi in- terim sunt, quousque leniori via in mentem sa- niorem adducantur. Huc enim pertinet Chris- tianum consilium, Matth. 5. Qui angariauerit te mille passus, vade cum eo & alia duo: & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & paliūm. At verò si tyranni vel ad idololatriam, nos suis le- gibus inducerent, vel à nostris arcerent sacra- mentis, vel ad alios mores, aut ritus fidei cōtra- rios propellerent, nullum esset formidandum scandalum, sed illud esset grauissimum, si illis non statim, posthabita vita, obfisteremus. Hic enim est legitimus sensus illius, Act. 5. Obedi- re oportet Deo magis, quam hominibus. Sic namq; respondit Petrus principi sacerdotum præcipienti ne in nomine Christi prædicaret. Hisce iniustitiæ formulis ex arte dispositis vni- uersæ comprehenduntur, quas iuris inter pre- tes ad duodecim, vel plures congestim multi- plicant: vt est tum apud alios Summistas vide- re, tum apud Syluest. verbo. Lex. §. 9.

Matthaus

Actum, 5.

uester.

¶ Vt autem hæc accuratius collimetur, specu- landū primum de prima conclusione est, quo fit gradu tenenda. Ad quod responderetur non esse tam sublimi, tamq; firmo certitudinis gra- du cōstabilitā de ciuilibus legibus, q̄ de Eccle- siasticis: ob idq; de ecclesiasticis, Papæ potissi- mū, ac Conciliorū, adhibetur quarta conclusio.

Quæstio Soluio:

4. Conclusio.

¶ Tanquā fides catholica confitendum est, Ecclesiasticas, sanctasq; leges obligare in foro conscientie genere suo sub reatu mortalis maculæ. Irrepit enim, oliam Vvaldensium error, postque Ioannis. Vvicleff, eorumque tādē legitimi hæredes Lutheri, quod neq; in Pontifi- ce maximo, neque in tota ecclesia potestas vlla est condendi, aut articulos fidei, aut morum leges. Sic enim habet vigesimus septimus eius articulus inter exhibitos ad Leonē. Quare (vt aiunt) sola illa mandata obligant in con- scientia, quæ in Euangelio explicita sunt. Ex- tant autem apertissima testimonia, quibus illi confutantur. Vt est illud Lucæ. 10. Qui vos au- dit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Et Matth. 18. Si peccauerit, &c. dic Ecclesiæ, si ec- clesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, & publicanus. Vbi compertissimum est, iurisdic- tionem ecclesiæ designari. Item: Quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in caelis. Et Ioan. 20. Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra: sicut misit me viuens pater, & ego mitto vos. Accipite spiritum sanctū, quo- rum remiseritis peccata, remissa erunt: & quo- rum retinueritis retenta erūt. Quid euidētius quā illic (vt ait Chrysof.) collatam fuisse à Christo Apollolis, ac subindē ecclesiæ pote- statem, quam ipse attulerat à Patre? Eo præci- puè quod retinere peccata, functio est habentis potestatem obligandi. Et Deut. 17. lex ex- tat quod qui nō obediret sacerdoti, morte mo- reretur. Morte autem nemo plectitur, nisi ob- graue peccatum mortale: ergo fortiori ratione lege noua, quam & Christus instituit, & Spi- ritus sanctus gubernat, eadem est autoritas cō- fitenda. Idque verba illa palām ostendunt. Ac- tum. 15. Visum est Spiritui sancto, & nobis nihil ultra imponere vobis, quā hæc necessa- ria, &c. Re vera cum ecclesiæ suis legibus obli- gare nos intelligat sub reatu mortalis culpe, & Christus suam sit curam pollicitus, & spiritus. sancti regimen, quem ad hoc se missurum pro- misit à Patre, ne in rebus tam arduis falli pos- set, certissima colligitur fides, in hoc eandē ecclesiam non deserui, sed certa pollere autori- tate obligandi. ¶ Iam id demū de ratione finis conuincitur. Enimuerō cum mortaliū status nūquā sit fixus, sed pro temporum, locorū que

Vvaldenses Ioannes Vvicleff.

Refutantur hæretici sa- crarum liti- rarum ora- culis. Lucæ. 10. Matth. 18.

Ioan. 20.

Chrysof.

Deut. 17.

Actū, 15.

Ratio in hæ- reticos.

diuersitate lubricè varietur, non satis Christus legibus à se positus Ecclesiæ in perpetuum con- sulisset, nisi potestatem reliquisset in Ecclesia nouas pro tēpore condendi, quæ in suo ipsius diuino foro obligare valeret. Hæresis autem hæc iā in concilio Viennensi, vt habetur Clē. ad nostrā. de hæret. & in Constātiensi, ac deinceps à Leone. 10. merito suo condemnata est.

Concilium Viennense. Conc. Con- stan. sess. 15. a. 15. Leo 10.

1. Argum.

¶ Primū, obligare ad culpā in foro conscientia cū animas vulneret, videtur spiritualis potestas qualis in ecclesia est: nō autē in potestate ciui- li. Secūdo. Potestas ciuili nō illucifq; protēdi- tur, vt possit peccata remittere: cōsequēs ergo apparet, vt neq; possit in peccata cōijcere. Ini- quū enim cēdere quis posset vt qui religare ne- quit, ligare valeat: ecclesiā nāq; vtrūq; potest.

2. Argum.

¶ Tertio. Finis proxim⁹ ciuili potestatis est, tē- porarius reipublicæ status: ergo ad æterna sup- plicia non se dilatat. Quarto. Potestas, quæ in cōscientia reum culpæ punire nequit æterna pœna, non potest sub reatu talis culpæ obliga- re: potestas autem ciuili in foro conscientia nullam potest imponere pœnā, sicuti spiritua- lis, quæ illas in sacramento decernit pœnas, quas si hic nō perfolueris, patieris in altero se- culo. Postremū arguitur, vt articulus, neruif- que materiae detegatur. Aut obligatio ad cul- pā est in arbitrio principis ferētis legē, aut præ- ter suā voluntatem sequitur ex natura legis. Si prius dederis, fit vt nūq; lex ciuili obliget sub reatu culpæ: quia nulla est lex, quæ talem cir- cūstantiam exprimat. Si autem postterius con- cesseris, scilicet, vt obligatio sequatur ex natu- ra legis, consequitur vt Princeps nullam pos- sit condere legem, quæ non obliget sub reatu culpæ: quod tamen creditu durum est: quando quidē in religionibus, præcipuè in nostra mul- tæ sunt leges nullo non ligantes culpæ reatu.

3. Argum.

4. Argum.

Leges ciui- les ligant in conscientia

Probatio.

¶ Veruntamen his nihil obstantibus conclusio quæ secundū mentem D. Thomæ primo loco asserta est, suam etiam inconcussam retinet ve- ritatē in ciuilibus legibus: quippe quæ ad cul- pā obligat, & de genere suo ad mortale. Enim verò sicut reipublicæ ecclesiasticæ, sic & ciuili necessaria fuit ratione finis potestas seipsā gu- bernandi, atq; adeo leges pro tēporum, regio- numq; varietate instituēdi: licet hæc potestas (vt lib. 4. sub titulo de dominio. fufius dissen- dum est) aliter quā ecclesiastica à Deo desu- xerit. Illam enim Christus per se cōtulit eccle- siæ diuina lege: hæc autem per legem naturæ descendit, qua quelibet reipublica seipsam ad

ministrandi autoritatem habet, quam & re- gibus conferre potuit. Itaq; quia reipublica ci- uilis, familia quoq; Dei est, fit vt sicuti qui con- tra suas leges proximum offenderit, ante eius tribunal reus habeatur: quin verò secundum easdē fuerit erga eosdē proximos beneficis, di- gnus habeatur præmio: sic profusus & qui leges humanas per potestatem ab ipso collatā con- ditas, vel violauerit vel custodierit. Et hoc est obligare in conscientia. Sed cōfirmatur etiam num eadē conclusio. Facere contra legē Prin- cipis est malum morale: ergo peccatum apud Deum. Antecedens est notum: quoniam si lex iusta est, regula rationis existit: prætergredi autem rationis lineam, obliquitas est, ac subin- de peccatum. Consequentia nihilominus inde cl- ret, quod quicquid mali in moribus est, pec- cātū existit, vt egregie S. Th. 1. 2. q. 21. differuit.

Cōfirmatio eiusdem cō- clusionis.

¶ Deinde lex humana à naturali (vt dictū est) deriuatur, quæ constituit id quod generale est in particulari specie virtutis, vt genus pacis ad hoc quod est armis non vt nocturnis: ergo leges humanæ obligant in foro conscientia. Ac- demum postremū adhibetur argumentū pec- liariter de lege ciuili. Principis finis, licet proxi- mus sit, quietus status reipublicæ, supremus ta- men est sempiterna felicitas ad quam ille tem- poralis finis tendit: ergo potest suis legibus per virtutem sibi cælitus donatam in illo supre- mo foro obligare. Colligamus ergo q̄ licet nō sit manifestaria hæresis hanc autoritatē & vigo- rē ciuilib⁹ legibus, veluti ecclesiasticis denega- re: esset tamē profectō temerariū & contra do- ctōrū consensum, qui præcipuū habēt nomen.

Si Thomi Altera ratio ad idem.

¶ At verò vnus Ioannes Gerson, vir aliās egre- giæ notæ, reuocare nos huc cogit in disputa- tionem, vt rōm huiusmodi humanæ leges per seipsas obligent inquantū humanæ sunt, id est, inquantū potestate hominibus concessa cōdi- tæ: an verò eatenus profusus quatenus diuina le- ge stabiliuntur. Suffinet enim tract. de vit. spe- lect. 4. opinionem de hac singularem: nempe q̄ nulla lex neq; ciuili neq; ecclesiastica, imō neq; naturalis vim habet obligandi in consciē- tia ad culpam, sed sola lex diuina est quæ obli- gat: humana verò inquantum est illius inter- pres. Quæ quidem opinio nō tantum nomine (vt quidam putant) à communi differt, sed re- certe latissimè. Non inquam hoc tantum ait q̄ leges humanæ idcirco obligent, quod tales po- testates diuinitus sunt hominibus collatæ: hoc enim nos fatemur: sed ait nullam esse potesta- tem creatam à Deo concessam obligandi sub reatu culpæ: sed tātum exponendi & declarandi diuinum ius. Itaque Papa, secundum ipsorum

Postremum argumentū.

Gersonis placitum

annalem præcipiens confessionem, non obligat potestate sua, sed ius duntaxat declarat diuinum: quoniam, inquit, ante eius sanctionem lex Dei erat annuatim confiteri, sed quia nobis erat ignota, excusabat nos ignorantia. Pari modo nisi ius, inquit, fuisset diuinum, Quadragestimam ieiunare, præceptum Papæ non obligaret ad culpam: at quia tale ius erat, illud per Papam declaratum nos ligat. Et multo (vt ceter) vehementiori ratione leges principum, nisi declarationes sint diuini iuris antea ignorati, nullatenus ad culpam obligant. Sicuti præceptum medici, qui decumbentem iubet à noxuo cibo abstinere non est obligatorum ad culpam: sed propterea ægrotus illam incurrit, quod transgreditur diuinam prohibitionem homicidij, quod medicus declarat esse talis cibi perpetrari. Atq; isto ordine infert vsque ad quatuordecim mirabilia corollaria. In summa vult, quod sicut Ecclesia articulos fidei cõdere nequit, nisi illos explicando, qui in sacra scriptura latitant, ita neq; potest condere leges. Quin verò ait neq; legem naturalem vilo pacto obligare, nisi ius explicando diuinum. Ecce opinionem Gersonis à quàm paucissimis intellectam: & ideo ab aliquibus creditam. Ratio illius est: quia sicut nemo nisi solus Deus potest cõferre gratiam, ita neq; illam auferre, atq; adeo neq; obligare ad culpam per quam tollitur. Item sicut Ecclesia lege de actibus internis ferre nequit: quia neque illos punire valet: sic quia eternam pœnam infligere non potest, quæ culpæ debetur: fit vt neq; valeat ad culpam obligare. Atque hac inquit dicitur causa August. definiuit peccatum quod sit dictum, vel factum, &c. contra legem Dei, quia scilicet contra nullam aliam peccare contingit. Attamen si fas est sic de doctore Catholico loqui, perparum differt ab hæresi Lutherana modo impugnata, quæ omnem auferit hæresi Lutherana ab Ecclesia potestatem condendi leges. Imo Gersonem sibi Lutherani contra Catholicos patronum obtendunt: licet hoc mitius dicat quod potest Papa diuinas leges declarare. Præterea dicere quod ante sanctiones Ecclesiasticas annua confessio, quadragestimæque abstinentia, esset de iure diuino, gratis sane dictum est, quin verò temerarie: quia nullo est pacto suasibile. Erat quidem præceptum confessionis, sed tamen temporis præscriptio, Ecclesiæ prudentiæ erat commissa. Ad hæc cum Ecclesia hoc aut illud sub pœna excommunicationis præcipit, vt puta comparere in iudicio, & similia, quis dicere auit illud fuisse ius diuinum, nisi quia à Deo data erat Põtifici talis cogendi potestas? Itè Ioan. 20. Propterea præmilit Christus: Da-

Mortuum Gersonis.

Alia ratio eiusdem.

Gersonis potestatem auferre ab Ecclesia Lutherana.

1. Ratio in Gersonis.

2. Ratio.

3. Ratio.

ta est mihi omnis potestas: vt subdens, Accipite Spiritum sanctum: intelligeret eandem ecclesiæ conferre. Ac postremo quomodo Papa esset vicarius Christi, nisi leges eius familia: & virtutibus præcepta ponere posset? Est ergo certo certius in ecclesia existere potestatem non solum declarandi diuinum ius, verum condendi humanum: quod ideo sic nuncupatur, quod à potestate humana proficiscitur, licet diuinitus recepta. Etenim sicuti licet arbores & animalia à Deo receperint virtutes generandi, nihilominus creaturæ ipsæ per propriam virtutem generant, & operantur: pariter homines per suam potestatem condunt leges, quæ antea non obligabāt: sed propterea obligant, quia posite sunt ab hominibus: vt. 5. Ethico. cap. 7. ait Aristot. Iam verò ius naturæ ecquis neget per se obligare? Almain in q. de potesta. Eccles. cap. 12. concedit potestatem ecclesiasticam obligare posse ad culpam mortalem, quia Papa est vicarius Christi: negat id tamen de ciuili nisi Gersonico modo. Nihilominus verissimum etiam est de ciuili, vt supra expositum est ac demonstratum. Vnde ad argumenta Gersonis & ad ea quæ nos adiecimus, facile est respondere. Etenim licet Deus solus gratiam conferat, non tamen ipse auferit, sed nos per scelera nostra: & ideo nihil obstat que minus homines ex sua ipsius institutione leges constituent, quarum transgressores de gratia eius decident, eo quod suis ministris non obtemperant: ob idque quæ homines nequeunt aternam pœnam infligere, ipse, veluti summus omnium iudex, infligat. Neque obstat quod potestas ciuili non se extendat ad remittenda peccata quia diuersa sunt ministeria Dei, vt ait Paul. Vbi autem August. dixit peccatum esse cõtra legem Dei, legem aternam insinuauit, à qua omnes deriuantur, etiam humanæ: quo ideo vno latissimo nomine omnes comprehendit. Ad intellectum autem alius argumenti, vide licet quomodo leges principum obligant ad culpam: vtrum scilicet pro arbitrio suo an verò ex natura legis. Notandum est discrimen inter ecclesiasticam potestatem & ciuilem. Ecclesiastici enim prælati, quia spiritualium iudices sunt, possunt leges condere: non modo constituendo opera in specie certa virtutis aut vitij, verum etiam discernendo inter veniale & mortale, atque adeo decernendo transgressionem suæ legis esse mortale crimine: seculares autem principes id nequeunt definire, scilicet vt leges suæ sub culpa veniali aut mortali seruētur, sed duntaxat constituit opera in specie virtutis aut vitij. An vero transgressio, vel omisio mortalem labem transgressori

Postrema ratio.

Aristot. Almain.

Ad 1. argum. Gersonis.

Ad 2. argum.

Ad postremum argum.

Discrimen inter Ecclesiasticam potestatem & ciuilem.

gressori impingat, ex rerum natura examinandum est. Dicamus, exempli gratia: Præcipit Rex tempore famis, frumentum non asportari à regno: aut tempore instantis belli, arma indui. Constituit ergo illa opera in specie obedientiæ: & secundum speciatim in virtute fortitudinis. Et quia magni referunt, mortale est tunc non obtemperare. Præcipit autem aut non equitare mulas, aut feris non indui, quod inde incipit esse temperantiæ virtus: aut non ferre arma, quod iam inde est virtus pacis: si parui referunt, erit inobediencia non grauior, quàm venialis. Sed soluenda tunc restat alia superior obiectio: nempe, quod tunc Princeps non possit leges ferre, quæ non obligent ad culpam: quod est falsum: cum in religionibus tales sint leges in vsu. Negatur autem consequentia. Sed sciscitarius iam signum, quo dignoscendum est, quænam lex obliget ad culpam, quæ verò minime. Sunt inter ius interpreses, qui aiunt, leges, quibus subnequitur pœna, non obligare ad culpam hoc autem statim articulo proximo repudiabitur. Caiet. autem in materia de ieiunio ait non satis constare legem ieiunij obligare ad mortalem, quia non est lata cum illo additamento sub mortali reatu: vbi insinuat legem, quæ id non explicat, non obligare ad culpam. Porro autè (nisi ego fallor) grauisimè de hoc ipse falsus est. Leges enim nunquam ferri consueuerunt cum tali accessione. Præcipimus sub reatu culpæ mortalis, vel venialis: sed ex operis natura, & grauitate illud est perpendendum. Quocirca fidelissima regula est: Omnis lex, quæ absolute fertur: hoc est, quæ contrarium non explicat, obligat ad culpam, vel veniale vel mortalem, secundum pretium operis. Et ratio est liquida: quod iā lex secum affert obedientiæ præceptum: obedientia autem perse est virtus, & inobediencia, peccatum. Quod fit, vt quicquidque legem ferre voluerint, siue seculares Principes siue ecclesiastici prepositi, quæ non obliget ad culpam, illud debent explanare. Neq; illud potest constitui signum. Documento sunt constitutiones nostræ: in quarum capite sic habetur: Regula nostra, & constitutiones non obligant nos ad culpam, sed ad pœnam: nisi propter præceptum, vel contemptum. Quod quidem documentum est, quod nisi illa fieret adiectio, non posset, non obligare ad culpam. Supremum autem dubium in calce quæstionis superest. Vtrū eatenus leges humanæ sub reatu lethalis maculæ obligare valeant, vt mors etiam sit antea subeunda, quam vel omisio, vel transgressio violetur. Apparet enim non tantum inesse virum in legislatoribus humanis: cum

Quæstio.

Inrisconsultorum sententia. Caietanus.

Error Caietani.

Fulchra regula.

Ratio regulæ.

Postremum dubium.

Ratio dubitandi.

non sint domini vitæ, & mortis. Caiet. 1. 2. q. 96. art. 4. constituit regulam, quod omnis lex humana, quæ obligat ad mortalem, obligat subinde pro sui obseruatione mortem perpeti, nisi casus aliquis benignitate legum excipiatur. Ratio eius est, quod mors animæ fugienda est præsertim, antè quàm à corporis: ob idque cum lex humana obligat ad mortalem, citius succumbendum est gladio, quàm legi obuiandum. Imò, inquit, perinde est, dicere, legem humanam non posse obligare ad mortem pro sui obseruatione, ac non posse constitutare actum in culpa mortali. Appendit deinde aliquid exemplum. Potius enim debet homo interficere, quàm cum sanguine matris matrimonium contrahere. Et in cap. Sacris de his quæ vi met. vocant. sicut ait Innocent. quod cum pro nullo metu debeat quis peccatum mortale incurtere, nullo obstante metu, licet cum excommunicatis communicare. Arbitror tamen sic verum esse, humanam legem valere tanto cum figure obligare, vt tamen Caietani responsio censura indicet. Igitur primum omnium, certum est: tantum referre posse reipublicæ id, quod præcipitur, vt lex pro sui obseruatione ad mortem vsque obliget. Etenim cum princeps in bello militi præcipit locum seruare, vnde præsentium periculum reipublicæ existit, vitam potius, quàm locum deserere debet. Imò quoties quippiam sub pœna capitis iubet, periculum subeundum est capitis, pro legis custodia. Nam etsi Princeps non sit absolute Dominus vitæ, vt Deus, tamen accidente causa, potest subditos exponere morti, sicut totum, patet. Nihilominus non est vsque adeo venialis regula Caietani. Neque idem est obligare ad mortalem, & obligare non obstante periculo mortis. Nā lex ieiunij proculdubio sub reatu mortali obligat: & nihilominus si tyrannus mortem alicui minaretur nisi ieiunium frangeret, nulla porro esset culpa illud frangere, nisi si dum tyrannus in contemptum legis ad id cogeret: tunc enim teneretur Christianus potius mori. Enimvero quantum potius sit mortis, quàm peccandum, nihilominus non presumitur lex tā rigide semper cogere. Et ideo an lex obliget ad mortem oportet damne necne, examinandum est ex operis grauitate. Quin verò neque lex diuina cum illa acrimonia nos vbi que obligat. Nemo enim tenetur vel se, vel filium cum periculo mortis baptizare, aut alia suscipere sacramenta. Quin verò crederim Ecclesiasticas leges nunquam obligare tanta cogendi vehementia, nisi quando vel contemptus eiusdè legis interueniret, vel iniuria fidei. Et

Caietanus.

Sancti.

Quæstio. Caietani opinio verè habet.

Regula Caietani non est vniuersalis. Soluitur ratio Caietani.

Leges ecclesiasticæ non obligant cum discrimine mortis.

Ratio dist.

Et ratio est, quia qui metu mortis contra legem facit, non delinquit ex inobedientia sed metu: sicut qui fame frangit ieiunium, non formaliter peccat contra obedientiam, sed contra temperantiam: Quod autem nullo metu possit quis contumaciter eum contumacia: hoc est, quia non est materia matrimonij, nec fieri potest per metum: sed talis contumacia esset fornicatio. Illud autem capitulum Sacris, citatum omnibus intelligatur de communicatione in facris, & interueniente scandalum: Si enim dum sacerdos coram notarijs excommunicatis celebrat, plebs accipere scandalum, suspicans leges Ecclesiasticas nullius esse valoris, aut illum esse manifestari inobedientem in tali casu potius deberet mori, quam illi facere: Aliis communicare cum excommunicatis ad fugiendum periculum mortis non esset lethale crimen.

Ad 4. argu.

Respondet ergo ad argumenta in capite questionis proposita: Primum autem in insolentia est sic scilicet, quod licet homo per se potestatem non habeat in foro Dei: tamen tantum eius ministerio fungens precipere id potest: cui qui resistit, resistit eadem ordinationi, & ipse sibi damnationem acquirit secundum Paul. ad Rom. 13. Et secundo autem argumento conceditur patrem familiam obligare posse suos liberos ad mortale: Vt si nullis eximij poteris acquisimè & seuerissimè præciperet. Nam & eorum potestas à Domino Deo est, inimirum precipiente liberis honorare parentes. Vnde August. super psal. 70. Vbi iubet pater quod contra Dominum non sit, sic audiendus est, quo modo Deus. Et Salom. Prouerb. 6. Cõserua filij præcepta patris tui. Et Apostolus ad Rom. alijs criminibus adnumerat non obedire parentibus. Super quibus verbis Ambro. Quanta, inquit, insolentia arrepti sunt, ut neq; parentes suos quos auctores in natiuitate habent, agnoscerent hoc enim est esse sine intellectu: sine charitate, scilicet, Dei: peccatum autem caritati Dei aduersum, mortale est. Et Deute. 21. Poena mortis decernebatur filio, qui contumax esset, & proterus, neq; audiret patris, aut matris imperium: & coercitus obedire contemneret. Verba sunt legis. Quin vero & inter omnes naturales obedientias (vt. i. Poli. Arist. docet) hæc est prima, quæ parentibus debetur. At & vxor quæ doctæ teneretur sub tali reatu obedire marito, tametsi eius præcepta, quia vi coerciua carent, vim non habeant legum. An vero in famulos & reliquam familiam eadem fungatur auctoritate, non facile crediderim.

Paulus. Ad 2. argu.

Respondet ergo ad argumenta in capite questionis proposita: Primum autem in insolentia est sic scilicet, quod licet homo per se potestatem non habeat in foro Dei: tamen tantum eius ministerio fungens precipere id potest: cui qui resistit, resistit eadem ordinationi, & ipse sibi damnationem acquirit secundum Paul. ad Rom. 13. Et secundo autem argumento conceditur patrem familiam obligare posse suos liberos ad mortale: Vt si nullis eximij poteris acquisimè & seuerissimè præciperet. Nam & eorum potestas à Domino Deo est, inimirum precipiente liberis honorare parentes. Vnde August. super psal. 70. Vbi iubet pater quod contra Dominum non sit, sic audiendus est, quo modo Deus. Et Salom. Prouerb. 6. Cõserua filij præcepta patris tui. Et Apostolus ad Rom. alijs criminibus adnumerat non obedire parentibus. Super quibus verbis Ambro. Quanta, inquit, insolentia arrepti sunt, ut neq; parentes suos quos auctores in natiuitate habent, agnoscerent hoc enim est esse sine intellectu: sine charitate, scilicet, Dei: peccatum autem caritati Dei aduersum, mortale est. Et Deute. 21. Poena mortis decernebatur filio, qui contumax esset, & proterus, neq; audiret patris, aut matris imperium: & coercitus obedire contemneret. Verba sunt legis. Quin vero & inter omnes naturales obedientias (vt. i. Poli. Arist. docet) hæc est prima, quæ parentibus debetur. At & vxor quæ doctæ teneretur sub tali reatu obedire marito, tametsi eius præcepta, quia vi coerciua carent, vim non habeant legum. An vero in famulos & reliquam familiam eadem fungatur auctoritate, non facile crediderim.

August.

Respondet ergo ad argumenta in capite questionis proposita: Primum autem in insolentia est sic scilicet, quod licet homo per se potestatem non habeat in foro Dei: tamen tantum eius ministerio fungens precipere id potest: cui qui resistit, resistit eadem ordinationi, & ipse sibi damnationem acquirit secundum Paul. ad Rom. 13. Et secundo autem argumento conceditur patrem familiam obligare posse suos liberos ad mortale: Vt si nullis eximij poteris acquisimè & seuerissimè præciperet. Nam & eorum potestas à Domino Deo est, inimirum precipiente liberis honorare parentes. Vnde August. super psal. 70. Vbi iubet pater quod contra Dominum non sit, sic audiendus est, quo modo Deus. Et Salom. Prouerb. 6. Cõserua filij præcepta patris tui. Et Apostolus ad Rom. alijs criminibus adnumerat non obedire parentibus. Super quibus verbis Ambro. Quanta, inquit, insolentia arrepti sunt, ut neq; parentes suos quos auctores in natiuitate habent, agnoscerent hoc enim est esse sine intellectu: sine charitate, scilicet, Dei: peccatum autem caritati Dei aduersum, mortale est. Et Deute. 21. Poena mortis decernebatur filio, qui contumax esset, & proterus, neq; audiret patris, aut matris imperium: & coercitus obedire contemneret. Verba sunt legis. Quin vero & inter omnes naturales obedientias (vt. i. Poli. Arist. docet) hæc est prima, quæ parentibus debetur. At & vxor quæ doctæ teneretur sub tali reatu obedire marito, tametsi eius præcepta, quia vi coerciua carent, vim non habeant legum. An vero in famulos & reliquam familiam eadem fungatur auctoritate, non facile crediderim.

Salomon Paulus Ambrosius

Respondet ergo ad argumenta in capite questionis proposita: Primum autem in insolentia est sic scilicet, quod licet homo per se potestatem non habeat in foro Dei: tamen tantum eius ministerio fungens precipere id potest: cui qui resistit, resistit eadem ordinationi, & ipse sibi damnationem acquirit secundum Paul. ad Rom. 13. Et secundo autem argumento conceditur patrem familiam obligare posse suos liberos ad mortale: Vt si nullis eximij poteris acquisimè & seuerissimè præciperet. Nam & eorum potestas à Domino Deo est, inimirum precipiente liberis honorare parentes. Vnde August. super psal. 70. Vbi iubet pater quod contra Dominum non sit, sic audiendus est, quo modo Deus. Et Salom. Prouerb. 6. Cõserua filij præcepta patris tui. Et Apostolus ad Rom. alijs criminibus adnumerat non obedire parentibus. Super quibus verbis Ambro. Quanta, inquit, insolentia arrepti sunt, ut neq; parentes suos quos auctores in natiuitate habent, agnoscerent hoc enim est esse sine intellectu: sine charitate, scilicet, Dei: peccatum autem caritati Dei aduersum, mortale est. Et Deute. 21. Poena mortis decernebatur filio, qui contumax esset, & proterus, neq; audiret patris, aut matris imperium: & coercitus obedire contemneret. Verba sunt legis. Quin vero & inter omnes naturales obedientias (vt. i. Poli. Arist. docet) hæc est prima, quæ parentibus debetur. At & vxor quæ doctæ teneretur sub tali reatu obedire marito, tametsi eius præcepta, quia vi coerciua carent, vim non habeant legum. An vero in famulos & reliquam familiam eadem fungatur auctoritate, non facile crediderim.

Aristot.

Respondet ergo ad argumenta in capite questionis proposita: Primum autem in insolentia est sic scilicet, quod licet homo per se potestatem non habeat in foro Dei: tamen tantum eius ministerio fungens precipere id potest: cui qui resistit, resistit eadem ordinationi, & ipse sibi damnationem acquirit secundum Paul. ad Rom. 13. Et secundo autem argumento conceditur patrem familiam obligare posse suos liberos ad mortale: Vt si nullis eximij poteris acquisimè & seuerissimè præciperet. Nam & eorum potestas à Domino Deo est, inimirum precipiente liberis honorare parentes. Vnde August. super psal. 70. Vbi iubet pater quod contra Dominum non sit, sic audiendus est, quo modo Deus. Et Salom. Prouerb. 6. Cõserua filij præcepta patris tui. Et Apostolus ad Rom. alijs criminibus adnumerat non obedire parentibus. Super quibus verbis Ambro. Quanta, inquit, insolentia arrepti sunt, ut neq; parentes suos quos auctores in natiuitate habent, agnoscerent hoc enim est esse sine intellectu: sine charitate, scilicet, Dei: peccatum autem caritati Dei aduersum, mortale est. Et Deute. 21. Poena mortis decernebatur filio, qui contumax esset, & proterus, neq; audiret patris, aut matris imperium: & coercitus obedire contemneret. Verba sunt legis. Quin vero & inter omnes naturales obedientias (vt. i. Poli. Arist. docet) hæc est prima, quæ parentibus debetur. At & vxor quæ doctæ teneretur sub tali reatu obedire marito, tametsi eius præcepta, quia vi coerciua carent, vim non habeant legum. An vero in famulos & reliquam familiam eadem fungatur auctoritate, non facile crediderim.

Ad 3. argu.

Respondet ergo ad argumenta in capite questionis proposita: Primum autem in insolentia est sic scilicet, quod licet homo per se potestatem non habeat in foro Dei: tamen tantum eius ministerio fungens precipere id potest: cui qui resistit, resistit eadem ordinationi, & ipse sibi damnationem acquirit secundum Paul. ad Rom. 13. Et secundo autem argumento conceditur patrem familiam obligare posse suos liberos ad mortale: Vt si nullis eximij poteris acquisimè & seuerissimè præciperet. Nam & eorum potestas à Domino Deo est, inimirum precipiente liberis honorare parentes. Vnde August. super psal. 70. Vbi iubet pater quod contra Dominum non sit, sic audiendus est, quo modo Deus. Et Salom. Prouerb. 6. Cõserua filij præcepta patris tui. Et Apostolus ad Rom. alijs criminibus adnumerat non obedire parentibus. Super quibus verbis Ambro. Quanta, inquit, insolentia arrepti sunt, ut neq; parentes suos quos auctores in natiuitate habent, agnoscerent hoc enim est esse sine intellectu: sine charitate, scilicet, Dei: peccatum autem caritati Dei aduersum, mortale est. Et Deute. 21. Poena mortis decernebatur filio, qui contumax esset, & proterus, neq; audiret patris, aut matris imperium: & coercitus obedire contemneret. Verba sunt legis. Quin vero & inter omnes naturales obedientias (vt. i. Poli. Arist. docet) hæc est prima, quæ parentibus debetur. At & vxor quæ doctæ teneretur sub tali reatu obedire marito, tametsi eius præcepta, quia vi coerciua carent, vim non habeant legum. An vero in famulos & reliquam familiam eadem fungatur auctoritate, non facile crediderim.

Ad 4. argu.

Respondet ergo ad argumenta in capite questionis proposita: Primum autem in insolentia est sic scilicet, quod licet homo per se potestatem non habeat in foro Dei: tamen tantum eius ministerio fungens precipere id potest: cui qui resistit, resistit eadem ordinationi, & ipse sibi damnationem acquirit secundum Paul. ad Rom. 13. Et secundo autem argumento conceditur patrem familiam obligare posse suos liberos ad mortale: Vt si nullis eximij poteris acquisimè & seuerissimè præciperet. Nam & eorum potestas à Domino Deo est, inimirum precipiente liberis honorare parentes. Vnde August. super psal. 70. Vbi iubet pater quod contra Dominum non sit, sic audiendus est, quo modo Deus. Et Salom. Prouerb. 6. Cõserua filij præcepta patris tui. Et Apostolus ad Rom. alijs criminibus adnumerat non obedire parentibus. Super quibus verbis Ambro. Quanta, inquit, insolentia arrepti sunt, ut neq; parentes suos quos auctores in natiuitate habent, agnoscerent hoc enim est esse sine intellectu: sine charitate, scilicet, Dei: peccatum autem caritati Dei aduersum, mortale est. Et Deute. 21. Poena mortis decernebatur filio, qui contumax esset, & proterus, neq; audiret patris, aut matris imperium: & coercitus obedire contemneret. Verba sunt legis. Quin vero & inter omnes naturales obedientias (vt. i. Poli. Arist. docet) hæc est prima, quæ parentibus debetur. At & vxor quæ doctæ teneretur sub tali reatu obedire marito, tametsi eius præcepta, quia vi coerciua carent, vim non habeant legum. An vero in famulos & reliquam familiam eadem fungatur auctoritate, non facile crediderim.

gum robur, sed sunt potius conculcanda.

Ad 4. argu.

Ad eundem propè modum respondetur. Ad quartum, quod sententia, quæ ideo penitus iustæ sunt, quod secundum tantum exterum forum in falsa præsumptione fundantur, non obligant in conscientia: quia cum sint veritati contraria, lex naturalis, ac diuina, aliud continet. Diuersimodè tamè consideratur. Nam dum sententia diuinæ legi non est omnino contraria tunc condénatus, licet possit quomodocumq; citra scadalum, & vim iudicii illata, iudicio se eximere, potest nihilominus & eidem ascoltare. Vt contingit quando innocens condénatur. Quando vero diuina lex omnino est contraria, vt dicitur quis cogitur illam cognoscere, quæ verè non est sua, citius debet mori, quam obedire.

Ad 4. argu.

Et pari modo respondetur ad quintum. Quando enim leges humane iniuræ sunt in subditos, si citra scandalum fieri potest, non est in conscientia eis obediendum: scies si tale scandalum oriretur.

ARTICVLVS. V.

Utrū omnis pœnalis lex obliget ad culpam.

Operæ pretium de lege pœnalis, in qua non nihil subest singularis ambiguitatis. Et primo queritur, utrum humana lex: quæ obligat ad poenam, pariter obliget & ad culpam. Et arguitur à parte negatiua. In primis leges poenam irregularitatis continentes, non omnes obligant ad culpam. Nam iudex, qui iustè est causa sanguinis, irregularis fit, vt patet in tit. de homicid. voluntario & can. aliquantos distinctio. 51. Et bigamus fit similiter irregularis, vt patet. 34. distinctio. capit. si cuius & tamen nulla illic inest culpa. Nam hæc vna fortè est causa, ob quam regula iuris exceptionem fecit. Sine culpa (nisi subit causa) non est aliquis puniendus vnde illud collectum est axioma: Et si sine causa non potest infligi poena, potest tamen sine culpa. Et secundo in religionibus (vt de nostra iam supra dictum est) extant leges obligantes ad poenam sine culpa: ergo quotiescumq; princeps poenam adnectit legi, non est cõsensus obligare ad culpam, sed poena esse cõtentus: ne oraculo illi aduerfetur Naum Prophetæ cap. 1. Non cõsurget duplex tribulatio. Et Tertio innumeræ sunt leges tam diuinæ, quam humanæ, quæ nullam induunt præcepti formam, sed tantum poenæ: vt illa

Ratio

Ratio

Naum

Ratio

Exodi

Exod. 22. Si quis furatus fuerit boue aut ouem &c. quinque boues, pro vno boue, & quatuor oues, pro vna oue restituet. Et. 2. q. 3. Qui non probauerit, quod obiecerit, poenam, quam ipse in tulere, patiat. Et. l. capitali. ff. de poenis. Sic habent leges. Incendiarij capite puniantur. Poene rarij capite puniendi sunt, & multa sunt similes quibus nihil prorsus precipitur, aut prohibetur, sed poena tantum statuitur. Ille ergo non obligat ad culpam, sed prorsus ad poenam.

In contrarium est Canonice ius. can. Satis peruerfetur. 56. dist. vbi habetur, satis esse peruerfetur, vt quis suis officijs priuetur, quem sua culpa, vel facinus à suo gradu non deiecit. Et idem notatur. l. si putator. ff. ad. l. Aquil.

Quæstio hæc, si natura poenæ satis esse perpendetur, non erat cur reuocaretur in dubium: adeo res per se ipsa liquet. Sed vulgus nescio quo colore, ait legem, quæ obligat ad poenam, non obligare ad culpam, necesse est errorem hunc elidere. Respondetur ergo vnica generali conclusione. Nulla prorsus est lex pœnalis, si legitime sit pœnalis nominanda, quæ non obliget ad culpam: nisi contrariam intentionem expresserit, dicendo: Non intendimus obligare ad culpam, aut quid simile: vt superior quæst. expositum est. Conclusio est S. Tho. 2. 2. q. 108. art. 4. vbi est (vt plerumq; omnia)

Conclusio responsiua.

S. Tho.

Ratio quæstionis.

Secundatio.

custodiatur. Ea nanque ratio in illo articulo de legis actibus dictum est, vnu esse punire, quod sicut in speculabilibus per principia inducuntur conclusiones: ita & in practicis per comminationem poenæ inducitur obseruantia præcepti: ergo non solum poenæ non est iudicium ablatæ culpæ, verum contra, apertum est testimonium grauitatis ipsius, quæ de transgressione, omissione que legis contrahitur.

Ratio

Tertio arguitur. Huius causa, quod maior, minor ve, aut maxima alluatur legi poena, non alia afferri potest, quam proportio culpæ: iuxta illud Deut. 25. Iuxta mensuram delicti, erit & plagarum modus. Cuius simile est. c. Exiuit. extra, de his quæ fi. à ma. par. ca. & c. Felicit. de poen. lib. 6. ergo quæcūque poena, testimonium est culpæ.

Ratio

Accedi quarto & diuini exemplum. Illa enim lege, quæ Deus primam posuit parentibus nostris in statu innocentiæ, quia eius præuaricatio tam longe grauisima erat, & enormissima, truculentissimam poenam comminatus est, dicens: In quacūque hora comederis ex eo, morte morieris. Quo factum est, vt mors, morbiq; ac cæteræ calamitates, & erumne: quæ si in puris essemus naturalibus cõditi, non poenæ, sed in tura nobis essent: iam nunc ob culpam Adæ expoliantis nos originali iustitia, quæ nos ab his seruasset incolumes, poenæ & dicitur, & sunt. Propterea quod modo quodæ eius nos parentis voluntate peccauimus. Punitur ergo nemo, nisi ob culpam, suæ suam propriam, siue storum paratum, quorum pars quodammodo est: iustit. Vnde illud Exod. 20. Ego sum Deus zelotes visitans iniquitatem patrum in filios, intertiam, & quartam generationem. Fateor nos quidem quadoque à Deo flagellari, non solum ob delicta præterita, verum vt in futurum cautio res viuamus: illa verò flagella non tantum poena sunt quam præseruatorie medicinæ. Præterea & in originis culpam cuncta resoluuntur. Deinde & alij Dei exemplis eadem conclusio cõfirmatur. Etenim Exod. 21. & Leuiti. 20. iuxta grauitates scelerum, poenas statuit: Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur. Si moechatus fuerit quis cum vxore alterius, morte moriatur. &c. Quapropter etiam in Euangelio præceptis Decalogi nulla sit adiuncta poena, tamen per humanas leges adhibite sunt: vt scilicet, homicida, & fur, & reliqui nequæ, impuri que homines mortis metu ab illorum violatione cohibeantur. Et est profecto cauillosum diuerticulum, dicere, aliud esse in legibus diuinis, quam in humanis, cum potius leges humanæ diuinarum esse debeant imitatrices. Et quis præterea dubitet, quæ

Roboratur conclusio ex scriptis sacra rum literarum Exod. 21. Leuit. 20.

D

cum

cum Rex poenam capitis comminatus, militi iubet, ne locum deserat, mortalis sit culpa inde referre pedem? Quin vero infallibilis regula est quod in neminem potest princeps poenam capitibus, aut mutilationis, aut exilij, aut omnium bonorum publicationis decerne, nisi pro transgressione, vel omissione legis, quae sit lethalis culpa. Profecto non video unde haec plurquam vulgaris opinio, prodire potuit, quod leges obligantes ad poenam, non obligent ad culpam. Cum poena suapte natura, tum genuinus effectus, tum & apertum iudicium sit culpae. Sed tamen qui eam inuenerunt, non sunt illi, qui de natura rerum philosophantur.

Aliorum opinio.

Henricus.

¶ At vero alij Doctores hac parte doctiores, licet conclusionem nostram non profus denegent, moderantur tamen hac distinctione, quam ex Henrico Gandensi quodlibet. 3. q. 22. desumunt. Ille nanque fortasse fuit, qui vulgari opinioni, quam modo impugnabam, animum porrexit. Tamen si ipse moderatius opinatus est. Distinctio eius est haec: Legum poenaliu, aliae sunt, quae praecipuum explicant vel prohibitionem, cui poenae comminationem adiungunt: & has, qui illum defendunt, appellant poenales mistas, hoc est obligantes ad culpam pariter, & poenales: sed aliae sunt, quae nullam exprimunt, nec praecipuum, nec prohibitionem, sed tantum poenam sub conditione: quarum figuram in tertio argumento proposuimus. Atque has appellant pure poenales. Atque ergo illas mistas obligare ad culpam: has vero puras, minimem. Veruntamen (vt salua id auctorem existimatione dixerim, qui digni sunt pretio) callere mihi non videor vim huius distinctionis. Inno concussam arbitror vniuersalem veritatem nostrae conclusionis: nempe quod nihil habere potest rationem poenae, nisi vbi subest culpa propter rationes factas. Sed, absente culpa, id quod fert imaginem poenae potius erit pretium vel pactum, vel quid aliud, vt statim in solutione ad tertium patebit.

Explicatur praecipuum opinio.

Ad 1. argu.

Ad primum igitur argumentum respondeatur, quod irregularitas, quae non delicto ponitur (nam de illis secus se res habet) neutiquam rationem induit poenae, sed indecentiae cuiusdam, quae hominem ad sacros ordines, sacrorumque functiones reddit inabilem. Equis enim dicat, si iudex iustissime addixit hominem supplicio, veluti poenam illi statui ne possit ad sacros ordines promoueri? ecquis, inquam, egregiae virtuti poenam vniquam opposuit? Sed est indecorum, atque indecens (vt libr. 5. q. 1. dicturimus) vt qui sanguine contaminatur, sacramenta innocensissimi Agni dispense. Pari namque

ratione bigamus, non in poenam, sed propter significationem, quia Christus vnicam sibi Ecclesiam desponsauit, sit irregularis. Quemadmodum & confanguinei contrahendo matrimonio inhabiles sunt & inidonei: non certe in poenam, sed propter rei absurditatem. Quapropter regula iuris vniuersalem continet veritatem, quod sine culpa non est aliquis puniendus. Nam interiecta parathesis (nisi subest causa) si glossam auscultes, solum docet, vbi interuenierit citra culpam causa, contingere posse vt homo propter indecentiam, quam irregularitatem vocat, ab aliqua dignitate repellatur. Quamuis eadem parathesis aliter a D. Thoma, loco citato, quae glossatore intelligatur: videlicet, de flagellis iam memoratis diuinis, quae non tam in poenam commissorum criminum, quam cum medicina in futurum infliguntur. ¶ Ad secundum, responsum satis est, quod vbi lex sua expresserit intentionem non obligandi ad culpam, salua res erit. Inde tamen non sequitur, vt vbi absque tali expressione subiungitur poena, tollatur subinde culpa. Nam verbum prophetiae Naui nihil ad rem attinet. Haud enim duplex illic tribulatio, idem est, quod culpa, & poena. Sed illa sententia misericordiam Dei designat, qui poena semel ad iustum per soluta, nunquam alteram reposit. ¶ Circa tertium argumentum, Illi qui distinctionem Henrici defensant, contendunt, leges illas commemoratas non obligare ad culpam. Neque illarum vllam quae extant Leuit. 20. Si moechatus quis fuerit cum vxore alterius: moechus, & adultera morte moriantur. &c. Breuiter, nullam seu Canonice, seu Ciuile, quae ponitur sub hac conditionis figura, obligare putant ad culpam: sed illis praecipue, quae iubendo explicant quippiam geri, aut non fieri sub poenae comminatione: vt est illa: Omnis vtriusque sexus, de poeni. & remis. qua praecipitur vt omnis semel in anno peccata sua confiteatur, & saltem in die Paschae Eucharistiae sacramentum suscipiat: alioquin & vitens ab ecclesia ingressu arceatur, & moriens ecclesiastica careat sepultura. Hic autem duo adnotauerim. Vnum quod etsi vera sit haec opinio, nihil veritati conclusionis nostrae detrahatur: quonia illae poenae non statuuntur nisi pro culpis, quae vel illis, vel alijs legibus vetantur. Alterum est, quod illas ergo leges poenales, siue Diuinas, siue Canonice, siue Ciuiles, quae delictis poenas decernunt, negare non auderem, quin obligent ad culpam. Nam quauis illa delicta alijs mandatis non essent prohibita, in illis certe satis exprimitur, poenas illas, & maximem capitales, adhibendas culpae illic in sinuatas institui, quae ideo culpae

Ad 2. argu.

Ad certum.

Duo aduertenda. Primum.

Secundum.

Distinctio.

culpa illic virtualiter prohibetur. Vtendum ergo arbitror hac distinctione. Quod poena applicatur culpae, vt in dictis legibus, obligatio fit sub reatu culpae: quando vero lex formam habet potius concessionis, aut dispensationis, tunc talis lex non obligat ad culpam, sed tamen neque id, quod sub imagine poenae, subiungitur, habet veram rationem poenae sed pretij, aut conuentionis. Subdamus exempla. Haec lex. Qui frumentum a regno euekerit, illud perdat: aut talem luat poenam: re vera obligat ad culpam. Attamen si intentio Regis non esset distractionem frumenti prohibere, sed illa ratione pecuniam colligere, lex tunc non obligaret ad culpam: sed tamen conditio subiuncta non esset poena, sed concessionis pretij, vt qui vellet euehere, tantum contribueret. Sicut & publica potest, & vetando legem hanc ferre: Qui ligna in nemore ceiderit, tali plectatur poena & rursum sinendo pro pretio: Qui ceiderit, tantum soluat. Eodem modo: Si quis mulam equitauerit, illam perdat: profecto (vt reor) ad culpam obligat: sed si post latam legem, eius dispensationem procuraret, vellenteque eam pretio redimere, tunc lex haec: Qui mulam equitauerit, tantum soluat: non est poenalis: quia neque prohibitoria, sed potius concessoria.

Obiectio.

¶ Quod si contra nobis obijciatur institutiones nostrae, aliarumque religionum, in quibus sic habetur: Nolimus obligare ad culpam, sed ad poenam: vbi poena sine culpa nominatur. Respondetur, tales non esse proprie, ac legitime poenas, sed sunt quasi conuentiones, & pacta: quia monachi tali se volunt voto astringere, vt si haec fecerint, illa patiantur. Dicuntur autem non inepte poenae, quia propter res vetitas exiguntur, ac respondentur. Cuius instar in nostro libello de abusu iuramentorum cauendo, dicebamus quod citra obligationem ad non quam culpam potest quisque se adstringere, vt quotiescunq; iuramento fuerit abusus, tantum pendat. Alleget hic etiam contra nos forsitan leges aliquas ciuiles statuente poenas, vbi non apparet subesse culpam. Quales sunt illae de effractionibus carcerum, vt fugiant. ff. de effra. l. de ijs: & ff. de cust. & exhib. reor. l. in eos. cum tamen liceat citra culpam cuiusque vincito id facere. Sed de his lib. 5. q. 6. respondebimus, quod vel est illic, vel praesumitur culpa.

Altera obiectio.

Solutio.

ARTICVLVS VI.

Utrum lex poenalis in foro conscientiae ante iudicis condemnationem obliget ad poenam.

Articulus proximus, quo definitum est, legem poenalem, & ad culpam simul, & ad poenam obligare, in hac nos disputatione mittit eide agnata, vt truci ad culpam, ita ad poenam ante iudicis condemnationem obliget. ¶ Et arguitur a parte affirmatiua: Leges huiusmodi (vt dictum est) non habent minore vim obligandi ad poenam, quam ad culpam: & ideo legis virtus tam est punire (vt supra dictum est) quam imperare: ad culpam autem absque iudicis sententia obligant: ergo & ad poenam pari modo obligare possunt. ¶ Secundo arguitur: Iudex vigore legis per suam sententiam obligat ad poenam ergo maiori ratione lex per se ipsam. Alter minoris esset vigoris lex, quam iudex: cum tamen contra tota sententiae virtus a lege dimanet. Quin uero quisque, etiam potest se ad poenam obligare, quam absque vlla sententia tenetur exoluere, vt dum quis vouit, si certum ad miserit crimem, tali se poena vltimem ire: cur ergo lex id non possit? ¶ Tertio arguitur. Leges diuinae ante iudicis sententiam obligant ad poenam: possunt ergo & similes humanitas conditi: postquam auctori tas humana a diuina deriuatur. Extabat enim antiquitus Leuit. 15. lex, vt qui mulierem tetigisset fluxu sanguinis pollutam, immundus esset vsque; ad vesperam: quae quidem immundities absque vlla sententia contrahebatur. Et similes ferre extabant leges de leprosis, alijsque infectis hominibus, qui ipso facto tenebantur ab aliorum se arcere contubernio. Item & sacrificia, quae ad expianda piacula iuebantur offerri, tenebantur delinquentes in conscientia Sacerdotibus exhibere. Et modò eadem ratione Ecclesia potest pro aliquibus peccatis statuere poenas, sicuti quadagesimale ieiunium indixit: quas nos merito poenitentias tenemur perpeti: ergo lex obligat in conscientia. His accedit & lex Christi Matth. 19. Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari: qua insinuat licere dimittere adultera, quantum ad tori separationem in conscientia, antequam causa in iudicium deferatur: quam quidem poenam ipsa tenetur pati. ¶ Quarto & de legibus multis humanis arguitur. In primis potest desumtus vniuersum praedij legare vxori, ea lege, si pudice vixerit: aut si ad secundas non transferit nuptias: quam idcirco conditionem cum primum fuerit, tenetur legatum haeredi remittere. Et potest pari ratione qui collegium aliquod de sua substantia instituit, leges codere, vt quicumque col legarum hoc, aut illud admiserit crimem, priuatus sit collegij iuribus, aut quod a collegio receperat.

1. Argumens affirmatiuae partis.

Secundum.

Tertium.

4. Argumens.

rat, restituat: quæ quidem leges absq; alia iudicis sententia in conscientia obligant. Et potest Rex tali lege iudices, ministrosque iustitiæ ad munera republicæ assumere, vt quicumq; iudiciũ viderit, aut munuscula susceperit, eò ipso nulla alia expectata sententiã tali aut tali poenæ subiacet. Quales sanè leges in Hispania, alijsq; benè institutis prouincijs extant. Quæ quidem profectò conscientiam perstringunt. Et in nostra Vniuersitate statutũ est, vt scholaris, qui in petitione Cathedræ presauerit, seu ambierit, quod (subornare) vocant, ipso facto sit suffragatoria voce priuatus.

5. Argum.

¶ Preterea quintò, cum Rex lege pretium statuit frumentũ, vel quaruncunq; aliarum mercium, adiciens transgressori poenã, obligat ad eandem poenam in conscientia. Et inter omnes extant leges præscriptionis, quarũ virtute possessor bonæ fidei absq; vlla iudicis sententia in conscientia acquirit in decennio rerum mobilium dominiũ, & numero quadraginta annorum rerum etiã immobilium, vt latè patet vtroque Iure, sub eisdem titulis, De præscript. Hæc autè lex est poenalis: ob negligentia quipè illius, qui tanto tẽporis interuallo rem suam neglexerit, priuatur eius dominiò: ergo lex poenalis ante iudicis sententiam obligat in conscientia. ¶ Sextò arguitur ex ca. si quis de præscript. libr. 6. vbi duo distinguuntur modi, quib⁹ potest quispiã rebus possessis priuari: scilicet, aut per sententiã, aut ipso iure. Et enim nisi lex per se ante iudicis sententiã reum mulctaret, inanis esset illa distinctio: quia non superesset nisi vnus puniendi modus, scilicet, per sententiam. ¶ Septimò: Leges in iure sub diuersa forma statuuntur poenales. Aliæ quippè sunt, quæ explicant sententiã ferendam: illæ, scilicet, quæ tantũ sunt monitoriæ: vt habetur in glos. super. c. vnico. de sagitta. videlicet, quoties dicitur: Præcipimus sub poenã, seu, sub interminatione, vel excommunicationis, vel anathematis, vel suspensionis. Vnde illud verbũ capituli. Doletis, de celebr. Mis. sub poenã suspensionis penitus inhihem⁹, sic glossatores legũt, vt ipsum intelligat solum illic ferendam sententiã comminari. Et expressius. c. relatum. de iure patro. post verbum, sub anathematis interminatione prohibere curetis, cõtinuò subnectitur. Si quis autem prohibitionis vestra contẽptor extiterit, excommunicationi subdatis. Aliæ verò extant vrgentiores leges: putã: quæ poenas nõ ad monendo comminantur, sed castigando infligunt. Quarum vtiq; quatuor habentur ca. Cũ secundum leges: de hæret. libr. 6. Prima, vt contrahentes incoestas nuptias naturæ nefarias, hoc

6. Argum.

7. Argum.

est, turpitudine se contra naturam polluentes, ipso facto suarum rerum dominium perdant. Secunda, vt raptã mulier, quæ contra voluntatem parentum, raptori nupserit, omnia bona ipso iure amittat. Tertia, vt illi etiã, qui arma, vel species ad hostes fidei transfuerint, earũdem specierum, & rerum proprietate hoc ipso priuentur. Ac præ omnibus, Quartò, vt hæretici ipso facto priuentur bonis suis, quæ fisco adiudicentur: quæ quidè priuationes ipso facto (vt illic refertur) sunt secundum ciuiles leges. His insuper, Quintus adhibetur casus in crimine læsæ Maiestatis, vt habetur. l. fin. C. ad legẽ Iul. maiest. Et Sextò iure Cã. aduersus eos, qui vel Romanæ ecclesiæ Cardinalè percusserint, vel coeperint, vt patet in. ca. Felicit. de poenis. li. 6. Nã hi reputantur Ecclesiæ maiestati læsisse. Et Septima est lex similis, in eos, qui mutilant, vulnerat. &c. Romipetas, vel peregrinos Hierusalẽ petentes: vt patet ex more Romano, quo in cœna Domini omnes illi declarantur excõmunicati, atque suis priuati bonis. Vniuersos, inquam, hoc genus criminofos, legibus fancitũ est ipso facto rebus suis mulctari. Vnde fit cõsequens, leges obligare ad poenã in foro conscientia: nam aliàs nullum superesset interstitiũ inter huiusmodi leges, atque alias monitorias. Et cõfirmatur ratio: quia poena excõmunicationis, suspensionis, & irregularitatis ipso facto ante iudicis sententiã incurritur. ¶ Octauò longè vrgentiũs arguitur ex cap. pro human. de homi. volut. lib. 6. Illic enim in eos, qui per Afsalinos quẽpiam occiderint, illa profertur sententiã, vt excommunicati omni honore, & ordine, & officio, & beneficio, ipso facto priuentur, eadẽq; liberè alijs conferantur. Itaq; postquã scelus probabilibus argumentis cõstiterit, nulatenus alia sententiã requiratur. Verba legis sunt: Accedit & vehemẽtiori tenore Pauli secũdi Decretalis Extrauagans: Ambitiosæ: in qua aduersus illos, qui Ecclesiastica bona alienauerint truculentior denunciatur cẽsura: nẽpè vt ipso facto, absque declaratione aliqua, sint suis beneficijs, & dignitatibus priuati. ¶ In contrarium autem facit, quod in eodem cap. cũ secundum leges, post illud verbum: Bona hæreticorum ipso iure decernimus confiscata: subiungitur: Confiscationis tamẽ huiusmodi executio, vel bonorum ipsorum occupatio fieri non debet per principis, aut alios dominos temporales (iuxta Gregorij Papæ prædecessoris nostri declarationem) antequã per Episcopum loci, vel aliam personã Ecclesiasticam, quæ super hoc habet potestatem, sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

8. Argum.

Paulus, 86

Quæstio

Quæstionem præsentẽ pluribus, quãm forte par esset, disertam curabo: eo quod viri egregiè docti illam controuertunt. Quorum est Alphons. Castro Franciscanus, de literis certè & religione benemeritus, ac mihi perinde obseruandus. Nam quantum in alijs, tum etiam forsã & in hoc certius merem coniectauerit, videor mihi tamen paulò aliter sentire. Respondebo ergo more nostro ad quæstionem, quinq; cõclusionibus: ac perinde rationib⁹, ac testimonijs, quæ cõtra obijciuntur pro meo captu satagam respondere. Neq; verò tanti disputationem fecissem, nisi tanti familiæ Christianæ referret conscientias de hac re informari. Quo autem perspicua sit, lucidaq; oratio, ex multis, quæ de lege poenali disputantur, hoc solum ad rem potissimum scire pertinet. Vtrum eo ipso, quod quis transgreditur legem, quæ ipso facto transgressorem suis bonis priuat, teneatur in conscientia fisco eadem bona mancipare: an verò citra culpam possit ea retinere vsque ad iudicis sententiam: vel ob id, quòd illuc vsque dominium retinet: vel quia possessionis, seu cõfessionis iure potitur. Hæc nanque, quæ causam interrogat, noua est quæstio. ¶ Prima ergo esto conclusio. Lex poenalis, ob id, quòd dicat ipso facto, vel ipso iure, aut quid simile, nõ obligat ad poenã, ante sententiã a iudice latam, sic, vt reus teneatur in conscientia, bona sua statim, commissã culpa à se abalienare. Sed si quæ lex taliter obligat, aliudẽ arbitrandum est. Hanc ergo cõclusionem Abbati Panormitano, salua eius auctoritate, è regione cõtraponimus. Cuius regula est super. c. Canonum. de constituta. & c. dilecti. d. arbi. quòd ille, cuius bona sunt, ipso facto confiscata, non potest illa cum bona conscientia retinere: quia statim sunt, inquit, acquisita fisco. Verba eius sunt in dict. ca. Canonum. Et quoniam testimonia naturalibus rationibus elucescunt, ab eiusmodi rationibus exordiar. Eò præsertim quod patroni contrariæ sententiæ illi principio nituntur, quod nullũ (vt aiunt) ius, vel humanum, vel diuinũ, vel naturale, sententiam nostram adstruit: cum tamẽ licet lex nulla, humana, aut diuina, expresse hoc asserat, naturales rationes legis naturalis sunt interpretes. Quare prudẽter idè religiosus author Theologos curauit admonitos, nẽ citationib⁹ Doctorum essent contenti. ¶ Ratio ergò prima est hæc. Poena (vt nomẽ ipsum sonat) indè dicitur, quòd passio est: natura autè abhorret, vt idem sit agens, & patiens: ergò lex, quæ ministrum me ipsum faceret executorem meæ poenæ, non esset naturæ confirmis: atque adeò cõ

Fit planus quæstionis titulus.

1. Cõclusio.

Panormita.

Præfata cõclusio naturalibus rationibus elucescunt, ab eiusmodi rationibus exordiar.

Prima ratio pro cõclusio.

Explicatur præterita ratio.

Aristot.

2. Argum.

Gregorius

(vt supra dictum est) humanæ leges à naturali deriuentur, nulla sic est obligatoria. Et quoniã patroni contrariæ opinionis perquam debilis apparet hæc ratio, perpẽdamus quãti sit poteris. Lex regula est inanimis nostrarũ actionum, quæ per iustitiã ministris applicada subditis est, ergò ad ministros pertinet, suos subditos ad legis obseruatiã cogere: coactio autè sit per poenæ infliccionem: ergò talis animaduersio ad iudicem pertinet: & contra naturam reo in se ipsum committeretur. Ob id namque Aristot. 5. Ethic. appellauit iudicem, iustum animatum, qui debet ex lege agere in reum. Quapropter, si ego benè conijcio, lex poenalis duobus membris ad diuersos loquitur. Cum enim iubet, nẽ quis quid faciat, libditos alioquitur: cum verò addit, contra faciẽs eo ipso dominiũ rerũ perdat: aut, ipso iure bona amittat: aut bona eius sint confiscata: nõ tam cum subditis loquitur, quã cum iudicibus, iustitiæ executoribus, quibus talem imperat animaduersionem. ¶ Secundo (quod mihi vrgẽs argumentũ est) quantumuis lex poenam comminetur, æquisi mi tamẽ naturæ ius illæsum seruat: quod est, vt delinquens audiatur. Hic nanque illa emanauit constitutissima, firmissimãque sententiã Grego. de caus. pos. & propri. c. susceptis. Nos contra inauditam partem nihil possumus definire. Non ait solum, non volumus: sed, nõ possumus. Natura, scilicet, id vetante. Enimuerò cum lex (vt supra monstratum est) in communi feratur, neque singulares contingetium circumstantias potuerit prospicere, iminus hoc delegatum est iudici, vt eisdem perspẽctis, sententiam ferat. Potest siquidẽ reus allegare vel ignorantiam, vel infirmitatem, vel vehemẽtissimam occasionem, vel fortasse quòd nõ tam grauitè in legem impegerit, vt dignus sit toti⁹ poenæ acerbitate. Quapropter etiam in crimine hæreseos, quod omnium est impietissimũ, & execrabilissimum, auditur hæretic⁹, quouis modo voluerit suum factum excusare. Et contingit sæpissimè tam tenuè esse delictũ, vt non agatur in ipsum toto rigore iuris, atque adeò neque expolietur omnibus suis bonis. Et patet ratione, imò æquiori, in crimine læsæ Maiestatis, atque in alijs quibuscunq; perpendenda est causa in particulari, & secundum grauitatẽ, aut leuitatem iudicandum: etiam si lex millies dicat, ipso iure, & ipso facto, & eo ipso: quoniã epitelicia nulla potest lege à iudicijs ablegari. Quapropter quòd lex ait, ipso facto, idem est, quod, ex natura, & genere facti: cui nõ obstat quominus de quantitate, & modo facti sit rursus expendenda poena: quemadmodum ab

ipso legislatore, si praesens esset, fieret. Et inde quoque alia sanctissima lex dimanauit, ut nemo, nisi vel confessus condemnatur, vel conuictus: ut habet Can. Nos in quenquam. & Can. Index. 1. qua. 7. Quod si ratio haec suscipit, vide in quas angustias miserum delinquentem coijcias, si ante sententiam iudicis, teneatur bona ipsa sua (ut habet contraria opinio) fisco tradere. Profecto non solum eum cogis, ut executor sit legis, aduersum seipsum, quod natura non fert, verum & iudicem constituis: nempe ut ipse perpendat an delictum suum tantam mereatur poenam. Fac exempli gratia, hominem scientem, ac prudentem, leuem haeresin secum, tum mente concepisit, tum etiam protulisse ore, in qua diem tantum, vel praecisam horam, priuatum durauit. Vtrum statim eum in conscientia cogere debes, ut amplissimam suam substantiam, etiam dum ditissimus est, fisco offerat: quanuis in mentem redactus, firmus sit iam in fide? Re vera atrocissima esset censura: neque vllus, nec secularis, nec ecclesiasticus iudex tale pronunciasset sententiam, tantum abesse ut esset priuatum in conscientia cogendus. Et tamen, si vera esset contraria opinio, maxime eorum, qui tenent etiam pro occulto crimine, quod nullatenus probari potest, incurrere in poenam iuris, cogendus esset: quoniam qui nullam sibi potest ignorantiam praetere, vere haereticus est. Imo, ut ex usu aliud capiamus argumentum, quis vnquam Sacerdotum in illas angustias poenitentem adiecit, ut ante condemnationem sua publicaret bona? Adcedit praeterea tertio, quod leges humanae (ut supra ab Isidoro docti sumus) debent esse tolerabiles, atque ad hominum imbecillitatem accommodatae, quas etiam illi, qui non sunt adeo virtute progressi, ferre possint: si tamen lex homines sic distingeret, ut sua substantia, quantunuis locupletis, sua se sponte nudarent, intolerabilis esset, & suauis, leuique iugo Christi longe dissimilis. Neque aduersariorum ratio concludit, qua aiunt hoc modo cautius obseruari leges. Nam talis debet adhiberi cautela custodiendae legis, ut tamen non fiat obseruatio impossibilis. At quoniam de occulto haeretico tetigimus, cuius nullus est testis, inde sumamus argumentum quartum, quod sit hoc Dilemma: Aut vis occultum haeticum, scilicet, qui absque vilo teste protulit exterius haeresin, incurrere ciuiles poenas iuris: (nam de excommunicatione a nemine dubitatur) vel secus, prius, durissimum sane est opinatum: si tamen non incurrit, nisi quando protulit coram testibus, inde sumitur manifestum argumentum, quod ante condemnationem non te-

netur poenas luere: nam cum testes nullatenus sunt necessarii, nisi propter iudicium: qui negat sententiam iudicis esse necessariam ad priuationem bonorum, gratis dat, testes esse necessarios, ut haereticus sit reus poenae iuris. Hoc argumentum licet non fecerit praenominatus autor, oculatè tamen prospexit, dum quaestio ne. 17. 2. libri. concessit cum suo Panormitano occultum haeticum incurrere poenam iuris. Nam secundum suam opinionem, ad hunc effectum superflui sunt testes. Fundamentum autem, quod huic assertioni suae subiecit, non solum non videtur solidum, verum contrariae potius sententiae suffragatur, fundamentum sumitur ex cap. accusatus. de haeret. lib. 6. vbi Papa praecipit, confiscationem fieri bonorum haeretici defuncti, cuius haeresis, ipso viuente, nondum innotuerat. Attamen ex illo apertius colligitur haeresin illam non fuisse occultam: siquidem post mortem patuerunt testes. Et re vera condemnare hominem delinquentem simpliciter occultum, contrarium esse videtur non solum capitulo. Secundum leges confiscationem vetanti ante sententiam iudicis, verum & toti ordini Iuris. quo sancitum est, ut nemo, nisi via vel inquisitionis, vel denunciationis, vel accusationis, puniatur: quia semper iura, id, quod probari nequit, non esse sui fori reputant: excepta excommunicationis censura, quae natura sua cognitionem causae non requirit, sed solum iuris praenotionem. Sed quantum hic peculiariter argumentum adhibeam ut dicta praefati doctoris intelligam. In secundo suorum lib. quibus egregie, de iusta haeticorum punitione, disputauit: cap. 6. dixit, quod non omnino proferens haeresin, incurrit poenam iuris, sed tantum haereticus: ut habetur in dicto cap. secundum leges. Puta, ille, qui haeresis pertinax est. Aut ergo appellat pertinacem, eum, qui contra solam legem rebellis est, puta, qui consulto negat id, quod scit esse contra scripturam, vel contra sanctam Ecclesiam: aut nondum reputat pertinacem, quoad usque in iudicio admonitus mordicus haeresin retineat. Si prius dicat, non intellico, cur adhibuit in dicto ca. 6. quod illi, qui admoniti statim reuocant, & damnant errorem suum, non poena iuris, sed arbitranda puniendi sunt. Nam illic propalam loquitur de admonitione, non iuris, sed iudicis. Si autem illic intellexit, ut plane videtur intellexisse, non incurrit haeticum poenam iuris nisi in illo articulo, quo in iudicio admonitus non respiciat, tunc tota eius machina ruit. Primum enim falsum est, occultum haeticum, cuius nulla haberi potest probatio, priuatum esse suis bonis.

Præfata assertio- nis sū damētū parū solidum.

Ratio.

Altera arg.

Ratio.

Aduersa- riorum debi- lis.

4. Argumē- tum

Altera ratio

6. Argum.

7. Argum. Chryloft.

Triplex eua- sio præteris- tæ rationis.

Resellitur aduersariorū ratio.

Quin verò palam sequitur neminem ipso iure, & facto priuari, quousque in iudicium trahatur: vbi non solum de haeresi, sed de pertinacia condemnatur. Præterea tota practica inquisitorum negatur. Nam quicumque manifestariam haeresim secum absque arbitris affirmauit, nisi ignorantia excusetur, confetur haereticus, scilicet, excommunicatus tanquam pertinax contra admonitionem legis. Et ideo licet nunquam fuerit admonitus ab homine, si in iudicio post conuinceretur, iure possent eius omnia bona confiscari, & confiscantur: nisi ob haeresis leuitatem, aliqua ei remittantur. Tamen si dum veniam petit, non relaxatur, sed reconciliatur. Secus de illo qui tantum est suspectus de haeresi, in quem non habet poena iuris locum, sed arbitraria. Haec dixerim non ad reuincendum autorem, sed ad hoc per eius dicta confirmandum, quod occultus haereticus non tenetur tradere bona sua, quoad usque: sit in iudicio de crimine conuictus.

¶ Id quod præterea sexto inde maxime confirmatur, quod si quis nemine sciente, haeresin consulto secum ore asseruit, & absque vlla denunciatione, sua sponte se patribus sancti tribunalis offert, licet excommunicatus ipso facto sit, multari non solet omnibus suis bonis, nec difamari. Re vera, ad hoc nescio quomodo responderi posset.

¶ Accedit septimo loco & famigerata illa sententia Chrysolomi super epistolam ad Hebræos, quae refertur de poeni. dist. 1. ca. 1. Quis aliquando. Nō dico ut te prodas: ex qua sit consequens quod nemo tenetur se prodere, nisi quem infamia, vel in iudicia, vel accusatio, iudicis autoritate compulsum prodiderit: si tamē occultus reus teneretur bona sua fisco offerre, cogere subinde se prodere: nā si esset insignis persona qui aliter fieri posset, ut illa traderet?

¶ Sed trifariam contendunt aduersarii hanc rationem debilitare. Primò, illam in nos ipsos reuertentes. Nam pariter inquirunt, sequeretur quod neque fur, qui clam fisco compilasset, teneretur restituere ne se prodere. Secundo aiunt, quod debet tunc restituere secretè per tertiam personam. Et tertio, quod si non potest citra infamiam, cessat necessitas restitutionis.

¶ Prima autem responsio, fuga est potius, quam solutio. Lata est enim differentia inter poenam, & restitutionem: quod enim ait Chryl. toto concordante iure, est quod nullus reus ea causa ut puniatur, tenetur se prodere: illa nimirum ratione, quod nemo esse tenetur agens, & patiens. Quod autem tu alteri furripisti, nō in poenam,

sed ratione iustitiae commutatiue perstringeris restituere: etiam si necesse fuerit teipsam cum aliqua infamia prodere: si secretò non potes. Illa quippe regula tot nemo cum detrimento suae fame debeat restituere pecuniam, li. 4. sub titulo de restitut. patebit quam sit fallax, quamque intolerabilis, & perniciofa, si sic vniuersaliter, ut iacet, absque temperantibus & exceptionibus intelligatur. Nā certè quae expilasset fisco, aut magnam pecuniam, cum detrimento etiam fame deberet restituere. Secus de periculo vitæ. Ad rem ergo, profecto si nemo tenetur ut poenam subeat se prodere, consequitur, ut neque illum in conscientia debeat. Huc accedit argumentum ex leg. aut facta. ff. de poen. §. nonnunquam. vbi habetur, quod supplicia exacerbantur, quoties opus sit exemplo esse multis. Debent ergo poenae exemplares esse, & non occultæ.

¶ Oportet denique argui. Lex (ut in cap. Secundum leges, per istam) permittit reo sua bona possidere vsque ad condemnationem: quin verò vetat illa furripere, ergo idē reus bona fide possidet. Scio fautores contrariae opinionis & hoc argumentum imbecille exillimare. Congerunt enim fallentias complures consequentię huius. Fiscalis iudex non potest exigere rei bona, ergo reus ipse non tenetur sua sponte cōferre. Ut enim habetur. ff. de alea. l. 1. qui furatur in domo, vbi alea publicè luditur, restituere quidē tenetur domino: sed tamē domino in poenam, quia recepat lusores, non datur actio in iudicio. At que inde inferunt, quod permittitur reo, ipso iure damnato, sua possidere, nō illa permissione quae culpam tollit, sed illa, quae poenam non exigit: sicut meretrices permittuntur. Attamē fallentia in primis, quas adducunt, fallere nequeunt argumēti vim. Debet enim natura permissionis ex subiecta materia perpendi. Etenim cum quisque antequam crimen admittat, dominus sit, legitimusque suorum bonorum possessor, & lex statim post positionem poenae priuationis subiungat ne confiscatio ante sententiam iudicis executioni mandetur, aperte videtur reo cōcedere suorum bonorum usum. Secus si furaris. Neque opus est aliam adducere legē, aut rationē huiusmodi confessionis, ut reus bona fide possideat. Quae utique ratio, ut habetur de praescrip. li. 6. ca. vlt. haec res defuncti bona ipsorum praescribit. Quāuis hoc bene videam perperam vgeri. Nam etiam haeretici bona fide nō possiderent, possent illa habere haeredes ad praescribendum, propter ignorantiam criminis. Sicuti & latronis haeredibus vsu venire potest.

3. Argum.

Aduersariorū solutio

Impugnatio.

test. Profecto licet non sim vsque adeo mei amator iudicij tamen rationes istas, vbi vel scriptura sacra, vel expressis textus iuris mihi non obstat, vti re vera non obstat, efficacius mihi rem persuaderent, quam longa doctorum phalanx, qui simplices aliorum assertiones, absque vlla perspicacia perfrustrant. Quamuis neque probatissimorum testimonia nobis desunt.

S. Thomas: Est enim imprimis S. Thomas. 2. 2. quaest. 62. art. 3. qui expressè ait, neminem, ante condemnationem per iudicem, ad poenam teneri. Cui & Conrad. tracta. 1. de contract. quaest. 7. subscribit. Et Adria. quodl. 6. arti. 1. Neq; verò, ut quidam putant, oppositum censuit in. 4. vbi dicit, quod ludo acquiruntur, quaestiones disputat. Illic enim hoc ait duntaxat, quod qui ea, quae ludo iure prohibito, perdidit, soluitque, potest ante sententiam iudicis recuperare si potest, cuius quidem ratio longè diuersa est.

Quia lex ludorum non est poenalis: sed putat Adrian. impedire dominij translationem. Caietan. item & eodem loco. 2. 2. & in sua summa, verbo. Poena: & Syluest. in verbo. Haeresis. 1. §. 8. sed latius in verb. Ablasinus. & inter Iurisconsultos Archidiacon. super eod. ca. cum secundum leges libr. 6. eandem probat sententiam. Cui Anchar. & Philippus Franc. & alij adhaerent. Quin verò & Ioannes Andre. capit. pro humano. de homi. lib. 6. & Bart. l. eius qui delatorem. ff. de iure fisc. Et Glossa capit. Fratemitas. 12. quaest. 2. At parum ad rem refert quam sit numerosa citatio, vbi ratio non adhibetur noua.

Caietanus
Syluest.
Archidiaconus.
Ancharra.
Philippus Francus.
Ioannes Andre.
Barto.
Glossa

Hoc tamen vnum admonere non negligam, quod licet quantum ad alia puncta, an videlicet quando lex dicit, ipso facto, statim reus priuetur rerum vel dominio vel possessione, alia sit plurimum opinio, alia verò pauciorum: tamen quod teneatur protinus ea reddere, non solum non est opinio communis Iuristarum, verum neque est, cur inter eos habere debeat auctoritatem. Primum, quia ad ipsos non attinet de foro conscientiae censere. Secundò, quod inter antiquos vnus tantum fuit Panormitani opinatio. Nam Felinus, & alij non alia ratione eam amplectuntur, quam quod ille dixit. Quare non opus est plures citare: quia vno nominato, omnes connumerasti. Et tertio, Syluest. solertissimus doctorum iuris explorator in verbo, Ablasinus, ait, Abbatem in hoc non teneri.

Felinus
Syluest.

Secunda conclusio: Sententia excommunicacionis, vt potè quae spiritalis est & ecclesiastica, ligare ipso iure potest, & solet. Conclusio haec solenni Ecclesiae vsu propatula est. Exco-

2. Conclusio.
Probatio.
conclusionis

municantur enim ipso iure clericorum percussores, vt patet. 17. quaest. 4. & Ablasinorum receptores: vt cap. proxime citato de homicid. volunt. libr. 6. Et cum primis haeretici, vt capitul. ad abolendam. de haeretico. sed non opus est in re non dubia testibus vti non necessarijs. Trahiturque conclusio ex forma Euangelica: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, & publicanus. Quare qui vel à iudice, vel à iure praemonitus, inobediens est, ipso iure ab Ecclesiae suffragijs excluditur. Sunt autem (vt Caieta. loco citato) qui inter hanc, atq; alias ciuiles poenas hoc tantum discriminis constituit, vt haec liget, illae verò non. Idè quod haec est mera priuatio, & passio, ad quam reus ipse non debet, veluti agens, concurrere: aliae verò vt poena corporalis, aut pecuniaria requirunt actionem, ac subinde executionem. Haud tamè arbitrò hanc discriminis rationem satis esse, quoniam sequetur indè cõdemnari reum posse, nè de carcere aufugeret, & paratum cibum non gustaret, quousq; fame stragularetur: quia non fugere, & comedere, non est agere. Quod si dicas eodè reduci non comedere, & se hominem occidere, vti ait S. Thom. sequeretur saltem quod posset delinquens ipso facto priuari ante sententiam iudicis, priuilegio aliquo, aut iure, quod habet eligendi, vtendi, vel fruendi re aliqua quoniam non eligere, & non vti, non est agere: quod tamè (si nostra vera est opinio) falsum est. Ratio ergò quare ecclesia excommunicare potest ipso facto, absq; causae cognitione, & iudicis sententia, est, quia dum priuat hominem suis suffragijs, aut susceptione sacramentorum, non priuat eum bonis suis proprijs, quae iure peculiari possidet, & tradere per actionem teneatur: sed communibus, quorum ipsa est dispensatrix. Ac si dixisset: Qui talem admiserit culpam, non sit nostrorum sacrificiorum, ac sacramentorum, ac consortij particeps. Veluti si pater familiaris suos admoneret, dicens: Quicumque me odio prosequitur, nolo illum meo vesci pane. Et ex hoc capite multa, quae contra nos facere videntur, argumenta paulò post diluentur. Atque hanc ob causam diximus in prima conclusione, legem, quae ipso facto obligat in conscientia, non indè habere illam virtutem, quia dicit, ipso facto, sed aliundè. Tertia conclusio: Quamudò ipso facto poenam decernit, tunc sententia iudicis non est necessaria, vt feratur super poenam, sed super crimen: satis, inquam, erit vt haeretico condènetur de crimine: puta quod scies, & prudens id asseruerit, quod nouerat scripturae sacrae, aut Ecclesiae determinationi aduersa

Matth. 23.

Caietanus

Exploditur discrimen Caietani.

Ratio quare excommunicacio ligat ipso facto, absq; causa cognitione.

3. Conclusio.

ri. Nam tunc (vt modò dicebam) iam condemnatur tanquam transgressor legis, per quam fuerat admonitus. Et idè ex tali cõdemnatio ne sine alia noua expressione poene, ortur ex natura rei condemnatio ad poenam iuris. Conclusio haec expressa iacet in vltimis verbis dicti ca. Cum secundum leges. scilicet, cõfiscationis executio fieri non debet, antequàm sententia super eodem crimine fuerit promulgata. Quasi dicat: Indè enim sequitur condemnatio poenae taxatae à iure: nisi criminis leuitas (vt diximus) supremo iudici misericordiae aditum pandat. Et hic mihi est legitimus sensus verbi, ipso facto, scilicet, ipso facto, per sententiam pro dicto. Nam quatum ad poenam, quando latet, non habetur pro facto: ex damnatione autem facti incurritur poena huiusmodi legum.

Probatio conclusiois

Panormit.

Quapropter non mihi displicet eorum loquendi modus, qui aiunt, sententiam huiusmodi facti esse tantum declaratoriam criminis, sed tamen minimè subinde concesserim cum Panormit. in ca. cù non ab homine. de iudic. quòd vbi crimen est notorium, non opus est expectare iudicis sententiam: quoniam non alia manifestatio criminis sufficit, quam iuridica per sententiam: vt praecipitur eodem cap. & rationes à nobis factae ostendunt. Et per hoc etiam pro dicitur inbecillitas argumenti, quod contra nos fit: videlicet, quòd si tantum requiritur sententia tanquam criminis declaratoria, quid opus est reo, cui competissimum est, sententiam expectare, vt teneatur bona sua reddere? Haerent enim semper isti in eadem salebra: quibus idè respondemus, non requiri sententiam solum propter declarationem, sed propter talem declarationem, scilicet, condemnatoriam. Alioquin lex ipsa illam fecisset exceptionem.

4. Concl.

Ioã. Andre.

Probatio.

Quarta conclusio: Condemnatio illa retrò agit vsq; ad articulum, quo haereticus omni ignorantia nudatus haeresin studio asseruit: quoniam nulla alia admonitio ab homine (vt dictum est) requiritur, vt censeatur haereticus. Nam quantum ad veritatem articuli, satis erat admonitus vel per notam sibi scripturam, vel per determinationem Ecclesiae. Assertio est Ioannis Andre. in dict. c. Cum secundum leges. sed nulla opus est autorum citacione: nam lex est expressa. Post diui Marci. C. ad l. Iul. maiestatibus, cõtra illiusmodi impios. Et vniuersalis vsus, & practica sancti senatus Inquisitionis sic habet: nempe secundum normam directorij, lib. 3. titul. 9. Habetque eousq; vim talis sententia, vt omnes contractus, nempe donationis, venditionis, atque alij, etiam causa dotis, quos haereticus ab illo articulo fecerit, habeantur pro infectis, Et

si apud haereticum non inueniantur pretia, nihilominus fideus nullo emptoribus restituito pretio, sibi adiudicat dicta bona. Dixerim si haereticus viderit, donauerit &c. nam si cibum, vestitumq; citra fraudem emerit, talia pretia à venditoribus non repetuntur, quia iure naturae sibi licebat vitam suam sustentare. Haec autem non sunt praesentis loci praesens tractare.

Argumentum aduersariorum.

Ex hac autem quarta conclusione, sustinentes alteram opinionem, ineluctabile, vt putant, informant argumentum aduersus nostram primam. Supponunt enim cum Aristo. 6. Ethic. c. 2. ad praeteritum non esse potentiam: quoniam neq; in Dei potestate est ingenua facere quae facta sunt. Dilemma ergo suum est hoc: Aut haereticus ab articulo patratu criminis priuatus est suorum bonorum dominio, aut fecus. Prius si dederis, iam ipso facto ante iudicis sententiam priuatus est. Si autem vsq; ad sententiam erat verè dominus, non potuit per sententiam effici, vt dominus non fuerit: quia nulla est ad praeteritum potentia. Si autem sententia id facere nequit, fit vt neq; potuerit contractus illos libera haeretici voluntate celebratos, infectos reddere, vt pote qui veri domini voluntate bona fide firmati sunt. Et quòd vrgentiùs argumentum appareat, simile fieri potest de possessione. Si enim responderimus, ab illo haereticum articulo caruisse dominio, retinuisse tamen legitimam possessionem. Arguitur similiter: Sententia facere nequit, vt vsque ad illum articulum non habuerit legitimam possessionem: ergò neque potest contractus sic rescindere, vt emptores fraudentur suo pretio. Nam qui à legitimo possessore emerit, non est cur pretium perdat. Argumentum autem certè non est tanti momenti, quanti à suis authoribus aestimatur. Do enim in primis, haereticum verè fuisse dominum vsque ad condemnationem, ac subinde sententiam non posse facere, vt non fuerit dominus. Negatur tamen cum infer: ergò non potest praeteritis contractus rescindere, ac pro infectis pronunciare: quoniam ab articulo commissi criminis impediatur bona sua alienare. Veluti possessor primogenituræ, & pupillus ante legitimam aetatem, & collegium ac monachorum conuentus, licet domini sint suorum bonorum, sunt tamen legeligiati, nè possint illa abalienare: quod si fecerint, contractus non valent, casiq; habentur. Secundò praeterea nihil repugnabo, si quis dicat, ab illo articulo amissum esse dominium, dum modò hoc non negatur, quin iure fuerit haereticus permissa possessio, abalienatione tamen cohibita. Sed in istas postquam dominium per-

Solutio arg.

Solutio. 2.

Instantia.

Responsio.

ditum est, ex cuius natura sequitur in reo obligatio restituendi, qua lege fingitur concessa possessio? Respondetur ipsa eadem, quæ executionem vsq; ad prolatam sententiam vetat, dicens: Confiscationis autem executio non fiat. &c. Neq; opus est aliam disquirere: nam si lex voluisset sic ipso facto reos punire, vt ex tunc teneretur tradere sua bona, id profectò expressisset. Etenim. c. Cum singula. de præb. libr. 6. quia retinentem duas præbendas vult Papa inhabilem esse, vt eligatur: ait: Et tunc eo ipso efficiatur ineligibilis. Nam in habilitas (vt infra dicemus) ipso facto contrahitur. At tamen licet habens vnam præbendam cum cura animarum, & alteram recipiens ipso facto priuatur priori, nihilominus priuatio non est faciendâ nisi reus audierit, ibidem cauetur cap. Licet Episcopus vnde non debile à nobis fiat argumentum. ¶ Rursus autem sciscitaris: Vnde colligitur impedium esse hæreticum ab alienando si vel dominium habet, vel legitimum possessionem? Respondetur. Ex commisione ipsa peccati, cui lege decreta est poena. Quod si inde inferas, iam nos ergo cōcedere aliquo modo puniri reū ipso facto ante sententiam prolationem, id nos ingenuè fatemur. Id enim tātum hæcenus negauimus, quod sic punitur ipso facto, vt teneatur ipse in cōscientia executor esse: & ideò simpliciter non punitur. Si tamen cum temperamento dicas, punitur quodammodo, verum ais. Et hanc arbitror esse mentem legis vltimæ. C. ad. l. Iul. mai. vbi habetur, quod in aieffatus lafor, etiam defunctus condemnatur, successorique eius eripiantur bona. Cuius causa his verbis exprimitur: Nam ex quo sceleratissimum quis consilium cœpit, exinde quodammodo sua mente punitus est. Quæ autem sit illa quædam punitio, declaratur secundum diuos Seuerum, & Antoninum: Nè alienare neque seruos manumittere possit, neque debitores ei soluere teneantur. ¶ Vnum hic autem adnotato opus est, & admonito, quod vbi malefactorum quempiam, vel infamia denotatum, vel insinuatū indicijs vel semiplena probatione præuia iudex inter rogaret, ille vero negaret: quia iam tunc fateri tenebatur, & ideò iudicium per iniustitiam impediuit, inde fieret reus poenæ, cuius iuste condemnandus esset. Attamen si fiscalis, dum solus ipse crimen nouisset, quod probare nō posset, neque vero infamia notatū esset, bona hæretici clanculum acciperet (quod aliud est aduersariæ partis argumentum) certè contra ius faceret, & ad restitutionem teneretur. ¶ At nè hoc impræsentiarum desideretur, quintam ad

Quæstio.

Solutio.

Conclusi.

hibeamus conclusionem, eandemque generalem de sententia iudicis. Quotiescūque iudex iusta, iuridicaque sententia reum condemnat ad poenam quæ non est mortis, corporalis vexationis inflictiua, tenetur reus parere, etiam si aliquid debeat agere: vt putâ vel pecuniam soluere, vel in exilium secedere, vel in carcere etiâ perpetuo per manere. Secus autem si corporali supplicio addicatur. Tunc enim tantum tenetur pati: agere verò minimè. Prior pars inde patet, quod vnusquisque debet potestatibus obedientiam, nisi iure aliquo diuino, aut naturali excusetur: illic autem nulla est excusatio. Quare nō alius requiritur legis executor, quâ iudex ipse sententiâ pronuncians: illa namq; vbi nō est de corporali supplicio, legitima est executio. Posterior autem ratione contraria comprobatur. Nam ius naturæ nobis concessum, tuèdi vitam propriam, excusatos nos habet, nè vlla nos obedientia cogere possit, vt in nos ipsos vltrices manus conijciamus. Neque hic Caietanū protegere dissimulabo, cui falso imponitur negasse in ar. 3. 2. 2. q. 60. postq; quis à iudice pecuniaria multa condemnatus est, teneri eam soluere. Id quippe nūquam negauit, sed q; à lege ipso facto nemo potest ad hoc cōdemnari, neq; ad id prorsum, ad quod requiritur eius actio. Quare nullatenus sibi contradicit dum. q. 69. arti. 4. ait q; condemnatus vt vel in exilium abeat, vel multam soluat, syncerè obtemperare tenetur. ¶ Neque verò hoc prætereundū hic silètio arbitror, quod causa quare nullus dānari potest vt se ipsum vel interimat, vel alio supplicio afficiat, non est: quia nemo est dominus propriæ vitæ. Ridelicet enim esset, si hanc causam iudicē tūc obijceres dum tibi id iuberet. In promptu enim ipse hoc haberet responsum: Neq; ego idcirco tibi iubeo vt te ipse interficias, q; tu sis dominus vitæ tuæ, sed quia ego potestatē eius habeo, & arbitriū. Etenim carnifex nihilo plus habet dominij in reū, quàm ipse in seipsum: & tamen iudicis auctoritate illū interficit. Ratio ergo vt nemo sic possit obligari, est quod non potest illo beneficio naturali priuari, quod homo habet protegendæ vitam suam. Idcirco enim licet vi nemo possit tali casu resistere, non tamen potest cohiberi nè aut fugiendo, aut alia via mortem sibi cauet. Ob idque quando supplicium ex eo rum esset numero, quæ homines religionis, ac poenitentia gratia fumere ipsi solent, nulli aduersaretur iuri: quâquam præfectus in religionibus monacho, vel episcopus sacerdoti præcipere, vt idem ipse suis manibus susciperet: putâ vt à seipso flagello vapularet.

Probatio prioris partis

Probatio alterius partis

Protegitur Caietanus

Falsa causa præterita conclusionis

Vera ratio eiusdē conclusionis

Super

Ad 2. argu.

Ad secundū

Ad 3. argu.

Ad cōfirmationem eiusdem argu.

SVper est ergo ad argumentorū seriem, quæ tum longa est, tum etiam nodis difficilibus implexa, respondere. Primum autem iam solutum est. Nam etsi lex tam ad poenam obliget, quàm ad culpam, diuersimodè tamè. Quoniâ cum sit regula, eo ipso, quod quis ab ipsa desisset, peccat: culpa enim non est aliud, quàm de flexio à lege, quæ ab æterna, diuinaque deriuatur. Ad poenam autem obligat, illâ statuendos: & in hoc sensu legis virtus dicitur punire. Applicare tamen poenam, pertinet, ad iudicem. ¶ Ad secundum respondetur, quod etsi obligatio ad poenam ante iudicis sententiâ nō emergat, non inde fit maioris esse virtutis, iudicē q; legem, tum quod iudex operatur tãquam minister legis per eius virtutem: tum potissimū quod lex per se obligat ad culpam. Sed id solū sequitur, quod virtus punitiua legis non pertingit ad reum nisi ministerio eius administri. Quæ ratione ab Aristotele appellatur, iustum animatū. Quod autem de cuiusque voluntate in calce argumenti subditur, per quam potest homo trāsferre suorum bonorum dominium, nihil ad rem. Habet enim quisque suarum rerum liberam facultatem, vt possit seipsum sua sponte obligare: respublica tamè non nisi præscriptis formis, & modis, videlicet, vt dum legi rebellis extiteris, possis à iudice cogi. ¶ Ex legibus autem diuinis tertio argumento allatis, nullum aduersum nos extruitur validū argumentum. Etenim mulier, quæ fluxum patiebatur, iure naturæ tenebatur abstinere à viro, ne illum morbo inficeret, licet fluxus non esset culpa: immūditas autem legalis eius, qui illum cognoscebat, per culpam ipsam contrahebatur. Quare sicut modò ille, qui peccat, eo ipso coinquinatur, teneturque poenitentia fructibus satisfacere: sic ille, qui antiquitus inquinabatur. Nam illa corporalia, figura nostrorū erant spiritualium. ¶ Et per hæc, patet responsio ad leges diuinas, quibus pro diuersis peccatis diuersæ statuebatur sacrificiorum, ac purificationum ceremoniæ. Deus enim, in quem offensa cōmittitur, repossere potest, quam voluerit satisfactionem, quam absq; alio iudicio tenetur peccator exsoluere. Parique ratione nunc Ecclesia potest ieiunia, elemosynas, & orationes instituere, quibus quisque tenetur sua expiare piacula. Quod autem additur de leprosis, nihil ad rem. Nam iure naturæ tenentur mortiferi homines ab aliorum cœtu sese abstrahere, nè illos contagione inficiant, licet morbus culpa non sit: neque talis abstractio, poena. ¶ Neque permissio Euangelica, quæ fit viro, se

parandi torum ab adultera, rem contra nos vt get. Nam separatio illa non tantum existimanda est vt poena, sed tanquã conuentionalis licetia, quæ ex fracta cōiugis fide nascitur. Est enim pactum inter coniuges, data vtrique, acceptaque fide, vterque alterius torum immaculatum seruet. Et ideò dum vnus suam fidem fregit, liber fit alter à vinculo soluèdi ei debitum. Sicut si ego tibi ea lege meas operas pollicerer, vt tu mihi tuas obstringeres, cadete te à fide tua, non teneor ego amplius stare mea. Et pari fermè modo respondetur ad mēbra omnia quarti argumenti. Primum enim de illo qui vxori quippiam legauit sub conditione, logè à nostro proposito distat: neq; opus fuerat Caietano in sua Sum. verb. poena, talè exceptionem facere: quoniâ eiusmodi conditio neutiquàm est lex poenalis. Defunctus enim, si persona erat priuata, non poterat legem condere: sed est conditionale pactum. Do, vt facias. Ob idque si tu conditionem nō impleas, teneris mihi meum restituere. ¶ Similis est ad secundum membrum responsio. Enimuerò qui collegiū suis bonis instituit statuta facere potuit, vt si Collegarum quisq; aut foris pernoctaret, aut matrimonium duceret, aut aliud quiduis faceret, ipso facto in conscientia iura collegij pderet: quæ quidè lex vim haberet in conscientia: quia institutor potuit, si libuit, sub illa conditione bona sua largiri. Tametsi profectò non minime consulerem tales cōdere leges. Sunt enim conscientiarum illaqueatrices. Hoc est enim nimium emungendo sanguinem elicere. Satis nanque familiarè consultiur, si huiusmodi leges particulares instar communium constituantur, vt, scilicet, delinquentes via regia comperti puniātur. At quoniam præsumitur præfectorum negligentia, huiusmodi rigor permittitur. ¶ Atque huic præterea affine responsum est tertij membri de legibus, quibus Reges solent manus ministrorū in stititæ vincire, nè munera captent. Enimuerò cum illos sua libera volūtate, & tanquã suos ministros eligant, ac de suo ærario stipendia illis decernant, suoque mandato illis iura soluantur, possunt tali conditione illos eligere, vt in conscientia obligentur poenas suorum delictorum pendere. Et ideò si conditionem voluerint accipere, tenentur implere. Atque eam ob causam iureiurando stringuntur quod aliàs lex per se illos non posset cogere ad poenâ ante condemnationem. Quâuis verbum illud, In conscientia teneantur soluere, fa teor me approbare non posse: quia nullum in iure cōmuni reperitur eius exemplum. Nam

Ad quartū argumentū cum suis mēbris

Collegiorū fundatores

Ad tertium membrum

princ' pes seculares, non debent de conscientia iudicare. Neq; vero illo aureo Auth, vt iudices sine quoquo suffragio fiant, quo acerrime inhibetur iudicium auaritia, vlla sit de conscientia metio. Tamen si vbi eorum corruptio adeo esset inuerecunda, non omnino huiusmodi rigorem legum reprobalem. ¶ De legibus autē pœnalibus nostræ vniuersitatis, quibus preñatores, & ambitores, seu subornatores, ipso facto priuantur, eligendi voce, semper arbitratus sum non obligare in conscientia ad pœnam illam ante condemnationem. Nisi illum, qui de ea re infamia laborans, dum iuridicè interrogatur, veritatem negat. Nam de hoc perinde hac parte censerem, ac si esset condemnatus: vt supra de hæretico dictum est. Atque idem censeo de alijs electoribus in Ecclesijs, & collegijs. Et præter rationes supra declaratas est hic alia particularis, quod aliqui vix vlla esset tuta electio, quod perniciosissimum esset reipublicæ. Et ideo si eiusmodi leges contenderent, in conscientia, ante condensationē ligate: tanquam periculosa non essent ferenda.

Iudiciū auctoris de legibus pœnalibus salmanica vniuersitatis

Ad 5. argu.

¶ Ad quintum respondetur, oculatè perspicie dum esse in lege, quidnam habeat propriè rationem pœnæ, quid verò pretij aliusue rei. Enimvero cum lege pretium statuitur vel fructu, vel alius mercis, adiecta pœna, si quis carius vendat, ad restitutionem excessus ipso facto tenetur in conscientia, quo legitimum pretium excessit: non tamen ad pœnam, ante quam condemnatur: vt ait S. Thomas loco citato. quæst. 62. ¶ Ad alterum verò membrum de legibus præscriptionis, respondetur, eiusmodi leges non esse merè pœnales: licet pœna diu negligentis bona sua, sit, vt eorum ius perdat: sed præcipue in bonum pacis conditæ sunt, & vt viæ litibus ocludantur. Hac enim de causa princeps potestatem habet transferendi dominia. Quocirca lapsus ipse legalis temporis absque vlla sententia possessorem bonæ fidei dominum rei facit. Quare nulla sit inde consequentia, vt lex merè pœnalis velit, vt reus suis se rebus ante causæ cognitionem expoliet. ¶ Ad sextum respondetur, differentiam illius citati capituli, inter pœnam ab iure & illam, quæ est ab homine, liquidam esse. Pœna enim iuris est illa, quam ius ponit, quamque iudex tenetur infligere, nisi patentissima ad sit ratio misericordie, arbitrari ex æquo, & bono. Pœna autem ab homine posita est, quam iudex arbitrato suo, vel suis adhibet mandatis, vel post patratum delictum reo infligit. ¶ Ad septimum respondetur, hanc esse differentiam inter leges monitorias, atque

Ad alterum membrum eiusdem argummenti.

Ad 6. argu.

alias, quæ dicunt, ipso facto, quod contra priores inobediens est, nõ solum declarandus est factus deliquisse, verum & ad pœnam condemnandus: cum autem quis in alteras secundi ordinis impigerit, satis est si condemnatur, illas fuisse transgressum. Tunc enim, absq; vlla alius sententiæ explicatione, pœnæ censetur addictus.

¶ De excommunicatione autem iam dictum est, cur ipso facto obliget. Suspendio verò, & irregularitas, quia non est nisi contaminatio quædam, & commaculatio, ac subinde indignitas (vt superiori artic. dicebamus) ad tractandum sacra, actu ipso culpam contrahitur. Quin verò aliquando citra culpam, vt patet in iudice, qui spontanea causa efficit mortis. Quare nulla indigent sententia iudicis.

¶ Sed leges, quæ octauo argumeto citatæ sunt, fateor vchementiorem aculeum adhibere: nihilominus respondetur, quod neque in cap. citato de homicid. lib. 6. simpliciter habetur, quod qui Assassinatorum crimine incurrit, teneatur ante sententiam, pœnam soluere, præter excommunicationem, quam ipso facto patitur: sed ait quod postquam probabilibus cõsulerit argumētis, nullatenus alia excommunicationis, vel depositionis etiam sententia requiratur. Non ergo negatur quin sententia requiratur super crimine. Quinverò propterea pmissitur. Postquam probabilibus cõsulerit argumētis, id est quibus res probari in iudicio possit. Nam nulla priuata persona iudicare potest, an sint probabilia argumenta, nisi solus iudex. Quapropter sinistra est eorum glossa, qui aiunt, propterea dici probabilibus argumētis, quod nulla alia exigitur sententia: Imò dexteriùs censet Archidia. (vt ait Syluest.) quod etiam tunc requiritur declaratoria sententia facti. Textus autem solum dicit, quod non requiritur sententia super pœnam. Et quod hæc sit eius mens, egomet mihi sic lucide persuadeo. Extat & Assassinatorum pœna, vt quisque possit eos liberè interficere: at verò si cui priuatum id liceret an tequam condemnati essent de crimine, occasio daretur cuiusq; fingendi hunc, aut illum Assassinum, vt quæ vellet, interimeret. Exitio facta ergo esset talis licetia: ideoque certo certius est ante iudicis sententiam nemini id liberum esse: ergo neque expoliare suis bonis eos fas est, aut alios, qui eorum ministerio vtuntur, ante eandem sententiam.

Octauum.

Sinistra quorundam interpretatio.

Archidia. Syluest.

Postremus scrupulus

¶ Restat igitur postremus scrupulus ex Extrauagan. Ambitiose, Pauli secundi. vbi habetur quod clericus, qui bona Ecclesiæ alienauerit duntaxat, ipso facto priuatus existat beneficiorum Eccle-

Dissolutio prima.

Secunda.

Ecclesiasticorum: illaque absque declaratione aliqua vacare censentur. At verò ex his verbis solidissimum in primis à nobis stat argumentum. Etenim exprimens Sum. Ponti. declarationem in hoc casu non esse necessariam, palam docet, quod si hoc verbum non adiecit set, non satis illi fuisset dicere, ipso facto, vt teneretur reus in conscientia relinquere ante sententiam sua beneficia. Quod nos hætenus cõstitueret cõtendimus. Secundo respondetur illo modo, quo de principe diximus, posse illum priuare, quem eligit, si fecerit contra conditionem, quam cum ipso pepigit. Videlicet, si acceperit munera. Enimvero cum Sum. Ponti. colator, dispensatorque sit beneficiorum, declarat per illam Extrauagan. illa lege, & tacita conditione quemcumq; sacerdotum, sacerdotia Ecclesiæ recipere, vt dum eius bona alienauerit, eisdem sacerdotijs priuatus censetur. Tamen si porro nescio an super crimine requirenda sit etiam tunc aliqua declaratio ad pacandas conscientias. Attamen de hoc ad vsum me refero Ecclesiasticum.

ARTICVLVS VII.

Verum omnes subijciantur legi.

IN auctoritate, & virtute legis etiã num persistetibus, scire præterea restat hoc septimo loco, vtrum omnes subijciantur legi. Et arguitur à parte negatiua ex Apostol. 1. ad Timoth. 1. iusto non est lex posita. quod Verba nus Papa cõfirmat. 19. q. 2. canõ. Duæ sunt. vbi ait, quia à lege priuata ducitur, scilicet, Spiritus sancti, nulla ratio exigit, vt lege publica, putà humana, quæ vniuersis posita est, cõstringatur non ergo omnes lege tenentur.

1. Argum. a parte negatiua. Paulus. Vibanus.

2. Argum. Vlpianus.

Paulus.

¶ Secundo ad idem facit lex. princeps. ff. de legibus. vbi ait Vlpianus Iurisconsult. quod princeps legibus solutus est.

¶ In contrarium est, quod Apostolus ad Roman. 13. ait: Omnis anima potestati sublimioribus subdita sit: nemo autè potestati subijcitur, nisi eius sit legibus subiectus.

PRæsenti quæstioni secundum duas legis virtutes tribus conclusionibus fiet satis. Mõstratum enim iam supra est, legem tum regulam esse actionum directricem, tum etiã vi polere coerciuam. Et vtroque modo contingit quæpiam legi submitti. Sit ergo prima conclusio: Vniuersi, qui subditi sunt potestati, legibus sub

1. Conclusio.

inde ipsius. Quin verò & princeps, quãtum ad vim directiuam, subijcitur. Res est clara: nam alteri subditi, idem est, quod parere eius mandatis, ac subinde legibus. De principe autem confestim dicemus. Dixerim, vniuersi subditi: quoniam nullius lege illi comprehenduntur, qui ab eo extranei sunt. Lex quippè Gallorum nihil ad Hispanos. Et præterea si qui superioris priuilegio ab inferiori exempti sunt, nõ summittuntur inferiori mandato, quò se priuilegium extendit. Hac enim ratione clerici secularium legibus subditi non sunt: tunc præcipue, dum lex de rebus Ecclesiasticis decernit, quæ principibus non subduntur: vt patet ca. Ecclesia. de constitutio. aut si in odium Clericorum posita sit, vt si non pari iure pertineat ad Clericos: vt prohibitio vtendi feris, non obstat quo minus in sacris possint illis indui. Et prohibitio equitandi mulabus ciues belligeri vt fiant, nihil ad sacerdotes. Cæterum leges de rerum pretijs, & nẽ merces distrahantur à regno atque aliæ id genus, ex æquo Clericos cum secularibus obligant, De hoc autem Summiffas consule, in verbo, Lex, & verbo, Clericus.

Probaturs conclusio.

Corollariu.

¶ Secunda conclusio: Quantum ad vim coerciuam, iusti qui virtutum habitibus ducuntur, legi non subduntur: quia nihil coactè, quod ad virtutem attinet, sed omnia sua sponte perficiunt. Enimvero vt 2. Ethicor. auctor est Aristot. Virtus facit, vt studiosus promptè, & cõdelectatione operetur. ¶ Huic autem subijcimus similem ei Tertiam. Princeps, quãtum ad vim coerciuam, non subditur legi. Conclusio est aperta: quoniam coactio, eiusdem ad se ipsum, esse non potest: non enim est intellectu possibile, vt vim quispiam sibi ipsi inferat, atque adeo se sua lege cogat. Quapropter vnus, idemque non poenitendus est sensus illius Regij verbi: Tibi soli peccau. vt Deum illic solum agnouerit superiorem. Quasi dixisset, in teris nullum habeo cui rationem errorum meorum debeam: & ideo, tibi soli peccau.

2. Conclusio. Probatio.

Aristot.

¶ Quauis & alter genuinus etiam sit, quod nullum malum, esset peccatum, nisi quia contra legem Dei. Est ergo similitum conclusionum, ratio dissimilis. Quod enim iustus non, sit legi subditus, ab ipso eodem sumitur ratio, qui, scilicet, coactione non indiget. Intelligitur enim conclusio non de quibuslibet iustis, sed de illis, qui sunt iam absolutæ virtutis. Nam quandiu colluctatio, quæ nobis cum affectibus est, persistat, pariter durat pœnarum metus, ac perinde nonnulla coactionis ratio. Et est secunda hæc cõclusio sic Pauli testimonio fulcra, vt Philosophos nõ latuerit. Ait enim Arist.

Ratio dissimilis secundum d. 2. tertiam cõclusio.

Aristot. 10. Ethic.

10. Ethic. c. 9. ob id legibus in omni vita omnino opus esse, quod multitudo necessitati potius, & pœnis, quam honestati pareat. Et ideo legislatores, & honestatis gratia ad virtutem provocare debent. Nam ij, qui prohi sunt, ob consuetudinem præcipue obtemperabunt. Aduersus autem inobedientes & hebetiores ingenio, castigationes, pœnasq; instituire. Et. 5. Polit. cap. 9. Excellentes, inquit, virtute, & potentia non sunt legibus astringendi: quod tam ad secundam quam ad tertiam conclusionem referri potest: nempe, vt virtus ad moralem probitatem: potentia vero ad principatum referatur. Sed sunt, inquit, ipsi lex: ob idq; inter homines vt Dij, estimandi. Quod autem sua principem lex non cogat, non inde venit, quod ipse non egeat, sed quod lex natura sua nequeat. At vero hanc principes exemptionem non inter privilegia ducere debent, imò est illis iniqua conditio. Subditi enim, qui non solum legis luce ducuntur, verum etiam eius pœnis stimulantur, duobus subsidijs ad virtutem vtuntur: princeps autem altero destitutus est, dum nullus est, qui illum cogere possit, aut reprehendere audeat: imò vix vllus, qui veritatem doceat. Quocirca illius Prouerb. 21. Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini: dexter sensus est, quod cum priuatorum corda sic in manu Dei sint, vt per suos iustitiæ ministros ea gubernet, & cogat: cor tamen Regis in solis diuinis manibus positus est. Vt sicut ipse solus posset ingentem annem, & rapidum supra naturam aliorum diuertere, quam alius ducit: sic solus ipse Regem, qui suæ manus est voluntati, potest vel remorari, vel in aliam vertere mentem. Quapropter Rex, quo eum Deus liberiores fecit, legumq; coactioni longius exemptum, eo debet ipse rationi vigilantius, diuinoq; nutui audiens esse, ac subinde legibus, quas alijs ponit, ipse auscultare, nè in illud Christi inproperium impingat: Qui dicunt, & non faciunt. & Qui alijs onera graua imponunt, ipsi neq; digito volunt ea mouere: Matthæ. 23. Vnde extra, de constit. cap. Cum omnes, quod quisque iuris in alterum statuit, ipse debet vti eo. vbi & citatur Sapientis autoritas: Patere legem, quam tu ipse tuleris. Et. C. de leg. & constitutio. l. 4. aiut Imperatores ipsi: Digna vox est maiestatis regnantis, legibus alligatum se principem profiteri. At nondum tota rei difficultas ex hausta est. Statuimus namque sic in vniuersum conclusionem primam: Vt vnà & iustos quoq; & principem ipsum comprehendat, qui veluti reliqui vi directiua legum obligantur, Enimvero licet principis sibi

Ratione conclusionis

Pulchra interpretatio loci sacri.

Apposita si militudo

Salutiferum consilium

subditus non sit, nil tamen vetat, quo minus suæ subdatur legi: nam dum alios illuminat, & sibi ipsum quoq; lumen præbet. Haud tamen hoc dubitatione caret ad intelligendum. Vide tur enim secum pugnare, vt princeps legi sit subditus absque eo: quod lege cogatur. Ponit Papa leges de ieiunijs, de audiendis sacris, de annuali confessione, eisdemque sub pœna excommunicationis. Et Cæsar pariter ne quis vltima pœna peieret. Arguitur ergo sic: Si princeps subditus est legi, quantum ad vim directiuam, fit, vt dum ipsam transgreditur, peccet: ergo ipsum obligat: obligatio autem vis est coercitiua. ¶ Secundo, si vim coercitiua a lege excluderis, rationem legis sustulisti. Nam (vt supra definitum est) propterea leges à solo fungente reipublicæ vicibus cõdi possunt, quod sine vi coercitiua non sunt leges: igitur si princeps non subditur coercionem legis, nec subditur legi. Sed potest ipsam sequi, ac si esset sententia alicuius sapientis, puta, aut Platonis, aut Senecæ, quæ non obligant ad culpam, & sicut sua lex obligaret extraneos, qui suæ non sunt iurisdictionis, & nos postum? Gallorum scita auscultare. ¶ Tertio, queritur, à quo princeps obligatur, cum legem condit? Non enim à Deo: quia lex illa nõ est votum, quo homines obligare solent. Et, quo argumento roboretur, demus illum nolle sua lege illigari. ¶ Hæc autem conclusionem licet oppugnent, nõ tam expugnant. Considerandum enim primum est, quod princeps, non est extra reipublicam, sed membrum eius, puta, caput. Secundo: id ex superioribus recolendum est, quod lex humana obligat in conscientia, eò quod ab æterna, per naturalem, deriuatur. Ex his potest statim deduci vis obligatoria. Ex illo, scilicet naturali principio: Ius, quod tibi non vis, alteri nõ statuas. Contrarium enim reprehendit Christus, dicens: Quod imponunt alijs onera, quæ ipsi non tangunt: eò ergo quod princeps statuit legem, iure nature illi summittitur. Sed forte clarus id sic deducitur. Legislator (vt dictum est) legem condens, opus tale constituit in certa virtutis specie: vt ferens Papa legem ieiunij, constituit illud, virtutem obligatoriam abstinentiæ. Et præcipiens seruare aliquod festum, illud collocat in virtute religionis. Constituto autem virtutis opere, tota reipublica, atque ad eò ipsum caput tenetur secundum illam agere. Quod si scisciteris, cur non subinde & pœna cogat principem? Pespice latum discrimen. Lex enim, eò quod regula est, facit, vt deflexus ab ipsa, sit culpa absque alia execu-

Dubitatio

Ratio dubitandi.

Secunda

Ratio

Diluitur prima dubitatio. Primum documentum. Secundum. Probatur rursus prima conclusio principis.

Questio

Solutio

execu-

executione, vel legis applicatione: pœna autem adhibetur legi obseruationis causa, quæ idcirco executione, & applicatione indiget: executor autem est princeps ipse, cui repugnat vt se ipsum cogat: licet possit pœnam, si voluerit, soluere. ¶ Quando autem statuimus, principem legibus subditi suis, intelligimus de legibus, quæ ex æquo ad ipsum perinde atque ad subditos spectant. Præcipit Rex neminem gladio succincto incedere, aut sericis indutum: nõ est paratio cur ipse eisdem abstineat. Indicit autem Papa ieiunium, aut festi solemnitatem: eadem est æquitas in ipso: nisi iusta de causa secum, veluti cum alijs, dispensauerit. ¶ At vero vt ad secundam reuertamur conclusionem, ab sit vt quis inde Lutherano imbat sensum. Fuit enim ille hæresarcha eò vlcq; vesaniæ colapsus in suo libr. de libert. Christiana, vt iustitiam hominem, cum primum Deo fidem præbet, eui soli ipsi iustificationem tribuit, docere contenti deret ab omni esse lege liberum: quia per fidem, inquit, totam impleuit legem. Itaq; nullo amplius alligatur legis vinculo: sed omnia deinceps ex amore perficit. Hæc autem erroris absurditas lib. 3. de Natur. & gra. cap. 1. suis depictam coloribus abunde expugnauimus. Ne mo enim in hac vita, etiã si sit, vt Apostoli, con firmatus, liber est à lege. Quin vero si per impossibile ipsi Apostoli contra legem fecissent, peccassent: licet confirmati erant, vt non facerent. Nam & iustis illis dictum est: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Imò vt ait ipse veritatis Magister. Seruus, qui cognouit voluntatem domini sui, & non fecit, vapulabit multis. Præterea sic hominẽ à lege eximere, est ipsum impeccabilem facere: quæ absurdissima est heresis. Paulus enim, qui alibi putabat nullam esse potestatem, quæ illum posset à charitate Dei separare, alibi nihilominus fatebatur se corpus castigare suum & in seruitutem redigere, nè, cum alijs prædicabat, ipse reprobus efficeretur. Et nè magnitudinem reuelationum cum in superbiã extoleret, angelus Satanæ, qui cum colaphizabat, sustinebat. Non enim sic Paulus intelligit iusto non esse legem positam, quin si illam transgrediretur, eandem iustitiam amitteret: sed in genium gratiæ, fauorisq; Dei duntaxat explicuit: nempe quod vbi charitas foras mittit timorem, hominem, quem possidet, obsequiosissimum legi facit. ¶ Atque hic est sensus verborum Pontificis in dicta distinct. 10. q. 2. Appellat enim legem priuatam, singularẽ ductum Spiritus sancti, contra quem nemo tenetur obedire legibus communibus. Ille tamẽ est etiam Spiritus sancti ductus, vt subditorum

Lutheri error

Autor libr. de Natura & gratia: Ratio in Lutherum.

Secunda.

Mens Pauli

quisq; suis præfectis obtemperet: neque omni spiritui credat contra prælatorum obedientiam intus obloquenti: nè sit fortẽ Angelus Satanæ quem lucis esse putat.

ARTICVLVS VIII.

Verum subdito liceat præter verba legis agere.

IP

Ostremus articulus virtutis legis est, vtum omnis epieikeia sit subditis interdicta, an vero liceat subdito contra verba legis agere. Et arguitur, quod nemini subditorum id liceat. Aitenim August. libr. de vera religio. In temporalibus legibus quantum homines iudicant de his cum eas instituunt, tamen quado sunt institutæ & firmatæ non licebit de ipsis iudicare, sed secundum ipsas: qui autem legis verba prætermittit, arbitratur intentionem legislatoris seruare, is de lege iudicare videtur: ergo subditis id non licet.

Argumẽta Augusti

¶ Secundo: Ei prius cõpetit legẽ esse interpretari, qui est earum conditor: solus autẽ princeps potest leges condere: nemini ergo aliorum liberum est illas interpretari, sed secundum eas agere.

Argumẽta

¶ Tertio: qui leges condiderunt, sapientia lumine illustrati censendi sunt: quæ ait Prouer. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, ergo de intentione legislatoris nõ aliter iudicare licet, quam per legis verba.

Argumẽta

¶ In contrarium autem est Hilarius. 13. de Trinit. Intelligẽtia dictorum ex causis est assumenda dicenda quia non sermoni res, sed rei debet esse sermo subiectus. Ex quibus verbis colligitur prudentius esse ad causam attendere, quæ legiflatores induxit, quam ad legis verba.

Hilarius

Quæstio præfens materiam epieikeiæ indisputationem producit: an, videlicet, aliquo casu subditis ea sit licita.

Nã qd principi competat, ambigit nemo, iuxta doctrinam Arist. 5. Ethic. cap. 10. Ad quam idcirco quæstionẽ tribus conclusionibus respondendum est. Prima est generalis: Lex, quæ à communi bono deficit, nullam habet obligandi vim. Hæc iam supra ex eo demonstrata est, quod lex omnis debet esse pro communi salutẽ citiuum instituta. Vnde. ff. de legib. l. Nulla. ait Modest. Nulla iuris actio, aut benignitas patitur, vt quæ salubriter pro hominum utilitate intro ducuntur, canos duriore interpretatione

Aristo.

Conclusio generalis. Probatio.

a. Cōclusio. tatione contra ipsorum commodū produca-
mus ad seueritatē. ¶ Secunda conclusio. Quan-
uis lex in communi lata, casibus plurimum cō-
tingentibus vtilis sit, nihilominus quo casu no-
sciatur aduersari communi salutī, non est obser-
uanda. Exemplū D. Thomæ est: In ciuitatis
obsidione salutiferū est, lege cauēri, nē portæ
aperiantur: nihilō fecius si tunc ciues quorum
vita salutī reipublicæ conducit, hostes fugien-
tes in urbem se volunt recipere, cōtra legis ver-
ba aperiendæ sunt illis valua: quoniā illa est le-
gis mens, quippe quā, si adellet legislator, ha-
beret. Cōclusio hæc protinus ad primam con-
sequitur. Eiuusmodi lex (vt supra dictum est)
ideō ponitur in communi, quod casibus parti-
cularibus prospicere satis nequit: vt habetur. l.
Neq; leges. & .l. Non possunt. ff. de legib. Et er-
gō inde consequens, vt quoties casus occurre-
rit, quem si legislator prospexisset, exceptum
iudicaret, non sit obseruanda. ¶ Tertia conclu-
sio. His duabus assertionibus nihil obstantib⁹,
huiusmodi legi epieikeia, more, & ordine ad
solum principem spectat, nisi illis dumtaxat ca-
sibus, quibus adeo inflat subitum periculum,
vt si ad principem, vel ad eius vicem gerentem
recurrendum esset, damnū interim timeretur:
tūc enim licitum est subdito cōtra verba legis
agere. Illa quippe necessitas est, quæ legē non
habet. ¶ Atqui in cōclusione prima nihil dubi-
tationis latet, in secunda verō non nihil. Vide-
tur enim S. Thomas nimium illā stringere, dū
ait, illo præciso casu, quo legis obseruatio in
exitum vergeret communis salutis, non esse
seruandam, cum tamen neq; in priuatā inter-
niciem sit seruanda. Etenim ille, cui palām esset,
obseruationem legis esse sibi lethalem, consta-
retq; ex natura legis non esse eius mentem in
tantum periculum adigere subditos: ne utiquā
tenetur legem custodire. Vt si mihi constaret,
hostes mihi in via insidias parasse, non teneor
die festo ire ad sacrum. Respondetur neq; hoc
negare S. Thomam sed loqui in reipublicæ pe-
riculo. Obfessa enim ciuitas nō tenetur vnici
libet ciui fugienti portas pandere cum suo pe-
riculo: & ideō ne que ianitor aperire fas est.
Imō licet essent certū quē plurimum tuen-
dæ vrbi vtilis, si certū esset, quod hostium tur-
ma simul cum illis intrō irrueret, quæ ciuitatē
caperet, non tenentur. Secus vbi non esset tan-
tum periculum. Nam tūc imminenti periculo
clauiger ipse possit aperire. ¶ Tertia verō con-
clusio non est vq; adeo clara. Dum enim asse-
rit subdito imminēte periculo licere subdito a-
gere cōtra legem in consulo magistratu, alio-
qui verō ad ipsum recurrendum: aut intelligit

quando subditus de legis mente ambiguus est,
aut quando proculdubio certissimus est. Non
quando hæret in dubio: nam tunc (vt ait in so-
lutione secundi) debet absq; vlla interpretatio
ne verba legis seruare. Quando verō omnino
est certus, etiam si nullum sit in mora periculū
non tenetur Prælatum consulere. Cui enim
in die ieiunij nullus alius suppetit cibus, quā
carnium, absq; vlla superioris cōsultatione po-
test, nē fame pereat, illas comedere: etiam si ci-
tra periculum posset ipsum adire. ¶ Ad rei hu-
ius intellectum, et si Caieta. quatuor hic mēbra
dignoscat, perspicacior tamē hæc fuerit trimē-
bris diuisio. Aut enim subdito (de hoc enim lo-
quimur) palām liquet occurrenti casu non esse
legis mentem, vt seruatur, & tunc nulla opus
est subdiuisione: sed siue subitū sit periculum,
siue tempus suppetat ad eundem præfati, absq;
illius profus consilio licet facere cōtra legem:
vt casibus proximis à nobis explicitis patet.
Aut per aliud extremum eiusmodi subditus in
dubio hæret vt inq; æquali. Itaq; neutrius par-
tis assensum habet, liceat ne facere contra legē
nēcne. Et tunc si vacat ad superiorem recurre-
re, recurrendum est: si verō repētinum pericu-
lum id non permittit, ad licitam seruanda est
lex. Atq; hic est casus S. Thomæ in solutione
secundi: quoniam subdito in tali casu legem in-
terpretari non licet. Si verō medio modo se ha-
beat, ita vt neq; certus omnino sit neque pro-
fus ambiguus, sed in illam partē propendeat,
q̄ potest facere cōtra legē. Itaq; illi⁹ partis opi-
nionē habet cū formidine alterius: tūc si mora
datur, qua possit magistratū consulere, id face-
re tenetur: sin verō per subitaneum periculum
id non licet, tutō facere potest contra legem.
Atq; hic est casus tertiæ cōclusionis. ¶ Quoddā
scisciteris, vtrū illa sit sufficiens ratio epieikeiæ.
vt subdit⁹ faciat cōtra legē, q̄ ratio legis in par-
ticulari persona, & casu deficiat. Respondetur q̄
si tantū deficit in particulari, nō sufficit: si autē
in toto genere causa cessauerit, tū & lex quoq;
cessare debet. Veruntamē antequam princeps
vel cōsuetudo illam abroget, vim suā nō amit-
tit. Lege (vt exemplum proferamus) cautū est
nē quis arma noctu deferat: quantumuis ergō
pacificus sis, neq; vllum à te timeatur digladi-
ationis periculum, non potes cōtra legem face-
re. Attamē quoniam de epieikeia alibi doctor
sanctus disputat, nempē. 2. 2. q. 102. extra cho-
rū hic saltaremus, si longior nos disputatio re-
moraretur. ¶ Hæc autē sunt hic adnotatu pro-
pria. Primum: est licet nonnūquam propter
epieikeiam contra verba legis secundum eius
mentem agere, tamen, vice versa, extra tales ca-

Solutio.
Caiet.
Partitio tri-
membris
1. Mēbrum
2. Mēbrum
3. Mēbrum
Quæstio in-
cidens.
Responso
S. Thom.
1. Aduertent
dip. 2.

Exemplum
Ad 1. argu.
Ad 2. argu.
Ad 3. argu.

fus seruare in cortice verba, corrupta legis mē-
te, præuaticatio legis est. Sic enim habet lex
contra. ff. de legi. In fraudē legis facit, qui sal-
uis verbis legis, sententiā eius circumuenit. Et. l.
sequenti. Fraus legi fit, vbi fit, quod fieri noluit,
fieri autem non vetuit. Prohibet lex nē adul-
ter filium spurium hæredem instituat: concre-
dere ergo alteri hæredem, qui de filio: est
verba legis, non autem mentem, seruare. Pro-
hibet & altera lex, nē sacerdos sacerdotium in
fauorem filij renunciet: alter autem confert al-
terius filio, vt ille suo vices rependat: iniquitas
est, epieikeia è regione diuersa.
¶ Et per hæc, argumentorum patent solutio-
nes. Ad primum enim respondetur, quod
qui in illo postremo necessitatis casu agit con-
tra verba legis, non iudicat de lege ipsa, sed sin-
gulari casu, in quo cernit non esse seruandam.
¶ Et pari modo respōdetur ad secundū. Hic
enim idem subditus non interpretatur legem
simpliciter, sed in casu, quo manifestum est le-
gislatorem aliud intendisse: secus si anceps hæ-
sit, vt dictum est in secundo casu.
¶ Ad tertium autem respōdetur, quod quanta cū
que legislatores sapientia vigeant, nulla tamen
sufficiat, vt casus omnes occurrētes prospiciāt.

QVÆSTIO SEPTI-
ma: De mutatione & varieta-
te legis humanæ.

Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 97.
ARTICVLVS I.

Utrum lex humana debeat quoquo pa-
to mutari.

OSTREMA demum
quæstio legis humanæ est, vt
explicitur, quā debeat esse
firma & fixa. Et ideō primò
queritur, an debeat aliquo pa-
to mutari. Apparetenim id
minime licere. Lex enim hu-
mana (vt supra diximus) à naturali deriuatur:
hæc autē immutabilis est: ergo & illa.
Id etiam secundò colligitur ex natura regulæ:
Qualis est lex, quæ secundū Arist. 7. Eth. c. 7. so-
lida esse debet, & persans: lex autē regula est,
ergo immobilis.
¶ Itē tertio. Lex iusta & recta esse debet: quod
autem iustum semel est, semper tale existit.

Prima ratio
ad partē ne-
gatiuam.
1. Ratio
Aristot.
2. Ratio

Accedit & testimonium Nicolai Papæ, dist. 12. Ridiculū est, & fatis abominabile dedecus,
vt traditiones, quas antiquitas à patrib⁹ susce-
pimus, infringi patiamur.
¶ In contrarium verò sunt argumenta nihilo
pauciora. Ratio enim exposcere videtur, vt
quoties melius quippiā occurrit, toties lex hu-
mana mutetur. Leges quippè humana, vcluti
& ceteræ artes, humana ratione excogitata
sunt, & inuenta: reliquæ verò artes, occurren-
te eo, quod melius est, summutantur: ergo idē
est & in legibus obseruandum.
¶ Secūdo, de præteritis sumēda est ratio, & cau-
tio futurorū: contingit autē leges antiquas ru-
diores esse, minusque politas, q̄ succedentibus
moribus conueniant: ergo nisi quotiescunq;
meliores inuentiones occurrerent, legibus pri-
stinis antiquatis aliaz innouarentur, incommo-
dū esset. ¶ Tertio, leges humana, quia circa lu-
bricū singulariū fluxū versantur, nequeunt ni-
si temporis experientia exactē institui. Expe-
rientia enim (vt. 2. Ethic. author est Arist.) tēpo-
re indiget: ergo quoties temporis curriculum
melius quid attulerit, expediens est, leges sub-
mutari. ¶ Accedit demum & August. 1. de lib.
arbi. vbi ait, lex temporalis quamuis iusta sit,
commutari tamen per temporā iuste potest.
Argumenta præsentis quæstionis dem in
duo diuersa extrema distrahūt. Nam illa
prioris ordinis contendunt humanam legem
profus esse immutabilē. Reliqua verò per alte-
rum extremum, quod vbiuis melius aliud oc-
currerit, sint mutandæ: & ideō duabus conclu-
sionibus respondendum est, quibus ambo ex-
trema moderemur.
¶ Prior est. Licitū quādoq; est, decēs, & sanctū
legē humanā mutari. Veritas conclusionis hu-
ius ex duabus nascitur radicibus: videlicet, tā
ex natura rationis humanæ, qua leges condun-
tur, q̄ ex natura nostrarū actiōnum, de quibus
statuuntur. Etenim cū natura nostra, rationalis
sit, hoc est, diuersiua, & successiua quodā verita-
tis indagatrix: nō potest, ceu intellectus angelus,
qui naturalia omnia simul nouit, subito
intima veritatis penetrare. Vnde quemadmo-
dū in sciētiarū speculatione, defluxu quodā tē-
poris Philosophi ex imperfecto, ad perfectum
scientias promouerunt: vt. 1. Phisic. primo q̄;
de Anima, alijq; libris Aristotelis testimoniū
extat: sic & in morum cōpositione ratio præ-
ctica negociatur. Quapropter sicut Thales il-
le Milesius, alijq; illius ætatis sex sapientes, sciē-
tias illucifq; rudes, & in cōptas cōtemplatio-
ne polire cœperunt, quas post Plato, & Arist.
expoliuerunt: sic & Lycurgus, & Solon, & apud
Roma-

Cōfirmatio
Nicolaus
Papa.
1. Argumē-
tū negatiuū
2. argumē-
tū
4. Argumē-
tū
Aristot.
Postremum
Argumē-
tū
1. Conclusi-
o
Suadet
conclusio
duplici viā
1. Ratio
Aristot.
Aristot.

*at is sit que
stioni vnica
conclusionis
timebri.

Probatio.

Quid veniat
domine coi
suetudinis.
Isidorus.

Moris nome
nariari vsur
patur.
Primo; acce
ptio.

Secunda;

Tertia.

Isidorus.

Quid inter
sit inter mo
rem & con
suetudinē.

Quæstiōni præsentī, vnica, sed tamē tri
mēbri conclusio fit satis. Cōclusio
autē est: Consuetudo trina virtute pol
let, videlicet, vt & antiquā legē tū interpretur,
tū etiā immutat: ac subindē vim obtineat no
uæ. Probatur. Rō, voluntasq; legislatoris pro
mulgata nō solū interpretis legis est, verū & vete
ris abrogatio, & nouæ constitutio: cuiusmodi
autem rationis voluntatisq; promulgatio, non
solū verbo, verum & factō fieri cōsuevit: nā
quod quis operē foris præstat, intus mēte pro
bare cōfetur: quando autē princeps, quos sub
ditos cohibere potest, identidē lōgoq; tempo
ris intervallo operari finit, peritū illō ratio
nem suā, & volūtātē aperit: ergo sicuti verbali
promulgatione edictum ponit, sic & eiusmodi
promissione ciuū consuetudinē pro lege
ducit: quæ subinde aut vetustæ interpretis sit,
vel certē abolitio. ¶ Ad pleniorē autē rei in
tellectum, nosse operē prætiū erit, quid nomi
ni consuetudinis, supponatur. Subobscurus
enim apparet Isidorus lib. 7. Etymolog. qui re
fertur in decretis dist. 1. vbi ait: Mos est longa
consuetudo de moribus tātum tracta. Videtur
quippe, in definitione repetitionis vitium cō
mittere, Mos de moribus. Notato ergo vocē,
mos, trisariā vsurpari. Accipitur enim primō
pro singulari humano actū, putā libero: actio
nes enim brutorum, nisi per metaphorā, mo
res non dicuntur. Et ab hac acceptione dicitur
philosophia moralis, id est, humanorū actūū.
Secundō accipitur pro habitu ex frequentia si
milium actuum genito: quemadmodum dici
mus hominem benē, aut male morigeratum.
Et istæ acceptiones ad rem non faciūt. Tertiō
ergo accipitur, vt idem sit, quod cōsuetudo: &
hoc modo nihil aliud est, quā frequentia lon
gi temporis similium actūū in aliqua republica:
putā, vel in regno, vel in vrbe, aut in collegio.
Nihil ergo ineptē dixit Isido. Dicēs enim mo
rem esse consuetudinē de moribus tractam,
priori loco, accepit tertio modo: posteriori ve
rō, primo. Consuetudo ergō rationi cōsona, at
que à principe cōcessa, vim habet legis. Quin
vero eō tantum à lege differt, quod lex scripto
traditur: consuetudo verō, vsu. Sic enim ait Isi
do. Lex est constitutio scripta: mos autem lon
ga consuetudo. Et subdit: Consuetudo autē est
ius quoddam moribus institutum, quod pro
lege accipitur vbi deficit lex. Et lege, diuturna
ff. de legib. consuetudo pro iure, & lege in his
que non ex scripto descendūt, obseruari solet.
Atq; inferius Paulus Iuricon. Imō magnæ au
thoritatis, inquit, hoc ius habetur, quod in tan
tum probatum est, vt non fuerit opus scripto

comprehendere. ¶ Hoc ergo memoriæ cōmē
dandum est, qd consuetudo de se ipsa vim legis
non habet, sed quatenus à principis consensu
dimanat. Itaq; vt Aristot. Platonisve, aut alius
philosophi, quin verō omnium Iuriconsultorū
saluberrimę essent sententię, nūquā vim legis
haberent, nisi cōsensu principis stabilirenta:
sic neq; consuetudo eandē aliter obtineret vir
tutem. Exempli gratia, nūquā Baldi opinio,
quod pro triplici furto suspēderetur fur, obti
nere potuit vim legis, nisi princeps illam scri
pto sanciret, vel per cōsuetudinē approbaret.
Qua propter vbi lex exprimeret, nullam con
suetudinē, cōtra legem valituram, decretum
hoc consuetudinē irritat, vt perillam lex nūq;
abrogetur, quia tūc cōsuetudo nihil operatur,
eō quod nunquā iudicium est talis volunta
tis principis. Tametsi tam longa potest esse in
contrarium, maximē in seculo aliorum princi
pum, vt decretum etiam illud irritans euincat.
Sed est præterea animaduertendum, quod cō
suetudo non solū obligat tanquā signum
promulgationis legis nouæ: verum aliquādo
est signum, ac testimoniū quod olim talis exti
terit lex: licet non reperiat scripta. ¶ Quam
verō longum tempus consuetudine spectan
dum sit, antequā vim obtineat legis, non est
iure certum. In aliquibus (vt aiunt) duo actus
sufficiūt, in aliquibus tres, in aliquibus decem.
Sed re vera nulla esse potest cōtardati regula,
quā quæ. c. cum tanto. de cōsue. statuta est.
vbi habetur, qd nunquā cōsuetudo positio
iuri præiudicium generare debet, nisi fuerit ra
tionabilis, & legitime præscripta. Vbi in verbo,
rationabilis, animaduertendum est, qd ad hoc
vt robur nanciscatur legis, habere debet cōdē
tiones bonæ legis, supra constitutas. Et secun
do, in verbo, præscripta, considerandum quod
tunc consuetudo vim adipiscitur legis, quādō
communi hominum iudicio, & arbitrato pecc
atum esset facere contra illā. ¶ Quapropter
admonere hic non præteribo quantum cre
tur periculi, dum in aliqua republica semel aut
bis quippiam permittitur. Enimvero ad id per
suadēdum, quod nouum petitur, in causam ad
ducitur, qd vnus actus nihil nocere potest: po
steā vero similitudine illius alter persuadetur,
ac subindē consuetudo vires nanciscitur. Idē
existit periculum inter viros potentes. Vt si se
mel vassalli vrbantatis, ac benevolentię gra
tia domino, ac patrono suo munuscula obule
rint, statim vrbantitas in consuetudinē rapi
tur, & gratia in ius debitum. ¶ Sed nunquid
quæcunq; inueterata consuetudo legem abro
gat? Ratio enim id videtur persuadere. Nam
dum princeps dissimulat, suā existimatur in
terpretari voluntatem. Respōdetur nihilomi
nus minimē sic esse. Imō quādiu vsus contra
legem nō aliudē, quā ex negligētia princi
pis oritur, aut ex eo, quod potens nō est ad su
mendā de malefactoribus vindictam, nunquā
contra legem præscribit: sed tunc penitus quā
dō & potēs est abusus cohibere, & non ex vā
cordia, sed occulta dissimulatione illū permit
tit. Neq; verō antequā lōgæus mos autho
ritatē nanciscatur. Nā cum lex prudentia & iu
dicio condi debeat, iudiciū autem tēpus requi
rat, fit, vt cōsuetudo breui tēpore nō vsque ad
vigorem legis irroborecat. Hac enim fortasse
ratione in oblati mos in Gallijs vendendi carni
bus in Sabbatis inter Natale Domini & Puri
ficationem Virginis: & in Hispanijs animalium
intestinis. Quando autē dicimus dissimulatio
nē Prælati in causa esse, vt cōsuetudo lex fiat,
intelligitur de illo Prælatō, qd est legislator. Nā
est Prætor in vrbe, vel Prælati conuentis,
aut prouincia, dissimulēt legē transgressiones,
eiusmodi consuetudo nunquā vires legis cō
sequitur: quia nō est signum voluntatis supre
mi Prælati, qui est legislator. ¶ Vtrum autem
quicunq; vsus: in consuetudinē versus, obliga
toriā legē cōstituat, ambigere quisque posset.
Solet enim vsu venire vt homines, pietatis gra
tia incipiant, vel diem festū colere, vel ieiuniū
seruare: nō quidem tanquā de præcepto, sed
ex animi pietate, & (vt aiunt) ex deuotione: vt
si modo in aliqua prouincia inciperent feria
quarta à carnisbus abstinere, vtrum propterea
postea præceptum esset. Respōdetur perpen
dendū esse quomodo talis religio fuerat serua
ta. Si enim tantū ex deuotione libera, nunquā
illud vertitur in præceptum: nisi postea religio
crebescere incipiat, tanquā præceptum. Sul
picio enim me semper tenuit, morem soluendi
statis horis officium Domine nostræ, in ini
tio non habuisse vim præcepti, neque illā vim
obtinuisse ante quadringentos hinc annos.
Alioqui in ordine nostro non esset nobis ius
sum, surgentes in dormitorio illud soluere. Ve
runtamen postea adeo religio inualuit, vt vix
iam sit qui audeat negare præceptum.

Doctrina
memoriæ
cōmēdada.

Regula

Sana admo
nitio.

Quæstio

Ratio

Solutio:

Gallorum
mos.

Alia quæ
stio.

Solutio:

Ad primum
argumentū.

dum princeps dissimulat, suā existimatur in
terpretari voluntatem. Respōdetur nihilomi
nus minimē sic esse. Imō quādiu vsus contra
legem nō aliudē, quā ex negligētia princi
pis oritur, aut ex eo, quod potens nō est ad su
mendā de malefactoribus vindictam, nunquā
contra legem præscribit: sed tunc penitus quā
dō & potēs est abusus cohibere, & non ex vā
cordia, sed occulta dissimulatione illū permit
tit. Neq; verō antequā lōgæus mos autho
ritatē nanciscatur. Nā cum lex prudentia & iu
dicio condi debeat, iudiciū autem tēpus requi
rat, fit, vt cōsuetudo breui tēpore nō vsque ad
vigorem legis irroborecat. Hac enim fortasse
ratione in oblati mos in Gallijs vendendi carni
bus in Sabbatis inter Natale Domini & Puri
ficationem Virginis: & in Hispanijs animalium
intestinis. Quando autē dicimus dissimulatio
nē Prælati in causa esse, vt cōsuetudo lex fiat,
intelligitur de illo Prælatō, qd est legislator. Nā
est Prætor in vrbe, vel Prælati conuentis,
aut prouincia, dissimulēt legē transgressiones,
eiusmodi consuetudo nunquā vires legis cō
sequitur: quia nō est signum voluntatis supre
mi Prælati, qui est legislator. ¶ Vtrum autem
quicunq; vsus: in consuetudinē versus, obliga
toriā legē cōstituat, ambigere quisque posset.
Solet enim vsu venire vt homines, pietatis gra
tia incipiant, vel diem festū colere, vel ieiuniū
seruare: nō quidem tanquā de præcepto, sed
ex animi pietate, & (vt aiunt) ex deuotione: vt
si modo in aliqua prouincia inciperent feria
quarta à carnisbus abstinere, vtrum propterea
postea præceptum esset. Respōdetur perpen
dendū esse quomodo talis religio fuerat serua
ta. Si enim tantū ex deuotione libera, nunquā
illud vertitur in præceptum: nisi postea religio
crebescere incipiat, tanquā præceptum. Sul
picio enim me semper tenuit, morem soluendi
statis horis officium Domine nostræ, in ini
tio non habuisse vim præcepti, neque illā vim
obtinuisse ante quadringentos hinc annos.
Alioqui in ordine nostro non esset nobis ius
sum, surgentes in dormitorio illud soluere. Ve
runtamen postea adeo religio inualuit, vt vix
iam sit qui audeat negare præceptum.

goris detrahat illis legibus. ¶ Ad secundū autē
respōdetur. Quod cum, vt sepe dictum est, le
ges humanæ in aliquibus casibus deficiant, po
test consuetudo cōtra legē per actus licitos in
choari, qui quidem frequentati actus vim obti
nebunt legis: eō quod per illos ostenditur legē
antiquam fuisse inutilem. Quādiu verō ratio
legis durauerit, nequibit eā vlla consuetudo su
perare: quia consuetudo tunc non erit rationa
bilis, sed lex potius erit semper victrix: nisi for
san consuetudo ostenderit legem, licet non in
utilem, tamen non conformem naturæ patrię:
hoc enim etiam sufficit ad ipsam abolendam.
¶ At verō S. Tho. videtur curtē respōdisse.
Docuit enim quemadmodum cōsuetudo pos
sit per actus licitos inchoari, nō tamen respon
dit, quid si inchoetur per illicitos. Caietanus re
spōndet, quod etiam dum per illicitos incipit,
potest temporis lapsu autoritatem obtinere.
Arbitror autem operæ prætiū distingere. Nam
quantum ad hunc effectum, vt lex pristina an
tiquetur, consuetudo etiam illa, quæ illicitum
habuit ortum, potest, licet non apud eosdē ho
mines, tamen apud posteros vim obtinere. Cæ
perunt, inquam, (vt exempli gratia, dixerim)
antecessores nostri præuē agere cōtra aliquam
legem, nos autem in nostro sæculo inuenimus
consuetudinē abrogatam: non teneur scruta
ri de consuetudine illa, qualia habuerit in iuria,
sed liberi sumus ab eadem lege. At verō quan
tum ad alterum effectum, qui est obligare, con
suetudo non fortietur vim legis, quādiu per
actus illicitos inerebuerit, ob rationem iam su
prā dictam: quia lex debet esse æqua & iusta.
¶ Ad tertium respōdetur, quod multitudo pri
uatorum hominum introuducentium consue
tudinē: duplicis conditionis esse potest. Aut
enim liberam constituunt rempublicam, quæ
seipsam sine principe gubernat: & tunc mos
populi erit constitutio legis. Si tamen sub re
ge aut alio principe degat, tunc (vt dictum est)
consuetudo non per se est lex, sed quatenus in
terpretatio est voluntatis principis.

Ad secundū
argumentū.

Dr. Tomi

Caietanus

Censura au
thoris.
Distinctio.

Ad tertium.

ARTICVLVS III.

Utrum rectores multitudinis in legibus
dispensare possint.

Postquā in calce superioris quæstionis desi
nitū est, nō licere subditis, nisi inrepetitō pe
riculo, epiekieia vti, videre nūc restat vtrū salte
gubernatores multitudinis dispensare possint in

lege illis casibus, quibus iudicauerint expedire. Et arguitur à parte negatiua. Lex (vt supra ex 1. Argu. Par. 11. negatiua) Isidoro monstratū est yfertur pro bono cōmuni: bonum autem cōmune non est pro priuato intermittendum: siquidem (vt Philosophus. 1. Ethicor. author est) bonum gentis diuinius est, quàm bonum vnius hominis: ergo nō licet eū aliquo dispensare, vt cōtra legē faciat. ¶ Secundo, Deuter. 1. præfctis hoc ponitur documentum: Ita paruum audietis, vt magnum: neque accipietis cuiusquam personam: quia Dei iudicium est: alicui autē id indulgere, quod toti reipublicæ denegatur, acceptio est personarū: ergo id minimè licet. ¶ Tertio, in legem diuinam, & naturalem nulla cadit dispensatio: lex autem humana debet illis esse conformis, vt potè quæ ab illis deriuatur: ergo neque in ipsa cadit. ¶ In contrarium ait Apostolus. 1. ad Cor. 9. Dispensatio mihi credita est.

AD quæstionis intelligentiam notandū cū S. Thoma quod dispensatio proprie importat commensurationem alicuius communis ad singula: hac enim ratione paterfamilias dispensator dicitur, quod vnicuique; pōdere quod suum, & mensuratum operas imperat, tū & necessaria ex communi penu distribuit. Pari ergo modo ille in reipublica dicitur dispensator, cui incumbit ordine, & ratione, disponere, qualiter communis lex sit à singulis obseruanda.

i. Conclusio. ¶ Duabus ergo conclusionibus ad quæstionē respondetur. Prior est. Ille, cui regimen incumbit multitudinis, potestatis habet dispensandi sup lege humana in casibus certis, & cū certis personis. Cōclusio ex illo principi sepe antea resumpto, colligitur. Lex enim humana quia in communi posita est, comprehendere non potest causas omnes singulares: ob idque; vsu venire potest, vt quæ in cōmuni, ac plurimum congruēs est, in persona certa, & casu deficiat: quippe quod eius obseruatiā, vel obstaculū sit meliori bono, vel alicuius mali occasio. Quamobrem cum ille, qui curam reipublicæ gerit, vniuscuiusque; saluti debeat cōsultare, efficacis ratio præcipit, vt facultatem tunc faciat tali personæ faciendi contra legē. ¶ Secunda conclusio. Quādo causa nō occurrerit rationi consentanea, atque; in bonū commune relata, tunc Prælatum pro suo libito dispensare, peccatum est, aut in fidelitatis, aut imprudētia. Infidelitatis, in quā, dum bono communi non prospicit, sed suo, aut alterius priuata personæ: imprudētia autem si zelum, quo affectus est boni publici, prudentia non exornat, nē antequam exploratam habeat, perfectamque; causam contra legē dispenset. Quāobrem Christus redemptor

noſter, vt Luca. 1. 2. scriptum est, difficile arbitrabatur vt ambæ virtutes in dispensatione coniungerentur. Aiebat enim: Quis putas est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit dominus su per familiā suam? ¶ Quo hæc autē lucidiora fiant, nonnulla hic sunt consideranda. Innuat se enim hic primum omnium fallacia, quæ nonnullis deuincit. Nempè idem esse dispensationem, quod est epieikeia: eo quod dispensator nihil eis aliud videtur efficere, quā legē in tali casu ex æquo, & bono interpretari. At verò secus se res habet. Differūt enim significatio quatuor hæc respectu legis. Irritare, abrogare, epieikeia interpretari, & dispensare. Irritare enim est, legē, aut votum impedire, & cassare, nē robur obtineat obligandi. Vt si legem à ciuibus cōstitutam Rex nō probaret, neque confirmaret, sed cassaret. Quemadmodum & pater potest votum filij irritare: super quo, si solidum esset, dispensare nō posset. Legem verò abrogare, est, postquā vim habet, in totū tollere. Quāuis si vsque; ad præfinitum duntaxat tempus posita erat, tunc, non tū proprie dicitur tolli, quā impleri. Quotique; inter alios sensu ait Christus: Non veni legem soluere, sed adimplere. Interpretari autem per epieikeiam est ipsam declarare, in tali casu locū non habere. At verò dispensare, est, quempiam subditorum à lege excipere: concessa illi licentia, & facultate, sine qua legi esse obnoxius. Patet ergo discrimen quod epieikeia non est subditū per licentiam excipere, casu, quo teneretur, sed explicare, quod in illo casu non tenebatur: dispensatio autem, est, licentia cōcedere. Quare epieikeia nō solum Prælati, verū subditis (vt dictum est) competit: dispensatio verò tantum Prælati. ¶ Sed arguis contra: Si prælati non potest sine causa dispensare, sit, vt dispensatio nihil aliud sit, quā declaratio causæ, ob quam ratio legis in tali casu deficit. Negatur cōsequētia. Nam etsi ratio legis in hac persona deficiat, nō ideo protinus à vinculo legis enodatur. Aliud enim est quod obseruatio humanæ legis rationi sit contraria, vbi epieikeia locum habet aliud verò quod ratio legis in hac persona deficiat, vbi nihilominus necessaria est dispensatio. Exempla sunt. Si carnes die vetita non comedere, causa mihi esset, vt fame perirem, possum epieikeia vsus, comedere: tamen licet ego castigatione carnis non indigerem, ob quam ieiunium inditū est, imò abstinentia, & inedia ali-quod mihi esset impedimētum studij, nō ideo liber a lege fio, sed est causa, vt me cū Prælati dispenset: nō quidem interpretado, quod tunc me lex non comprehendit, sed etiam si me cō-

Quorūdam fallacia cōtra dispensationē

Quid irritatio?

Quid abrogatio?

Quid legis interpretatio?

Quid dispensatio?

Solutio

Corollarium.

Quæstio.

Argumentum.

Responsio.

Caletanus.

D. Thom.

prehendat, præbendo mihi gratia maioris cōmodi licentiam, vt non sit mihi culpa nō ieiunare. Itē dum vetaret lex ignobiles homines, & infames, equos ascendere, si occurreret eorū cuiuspiam casus, vt nisi se equo eriperet, in manus hostium incideret, tunc epieikeia eum docet lege se illo casu non obligari. At verò etsi cōtingeret quēpiam illius classis hominē vtilē esse bello, non subindē equo liceret vti, sed tamē ratio dispensationis emergeret. Et pari modo loquendum est de voto. Ex quo fit, quod dispensare, non solum est mutare vnā obligationem in aliam, sed potest etiam fieri per remissionem, ac relaxationem, saltem in parte. Alioquin nō esset dispensatio, sed mera commutatio. Vouiſti difficile peregrinationē Hierosolymitanā: occurrit autē causa publica Ecclesiæ in cuius subsidium eleemosynis opus est: potest illud votum Papa in aliquā pecuniam commutare, etiam minorem, quā esset ieiunaris expensæ. ¶ At verò scilicet forte, vtrū penes solū Principem, & Legislatōrē situm sit dispensandi munus. Est enim hoc argumentū à parte affirmatiua, quod dispensatio legis, est quædam particularis eius abrogatio: abrogare autem legem eiusdem est functio, cuius est cōdere. Respondetur nihilominus eiusmodi potestatem in leges, licet plenaria ad solū Legislatōrem pertineat, nihilominus, vt præfata ratio persuadet, in casibus nonnullis penes inferiores quoque; gubernatores sita esse. Primū potestatis à superiore delegata: quā vel iura inferioribus cōcedat, vel cōsuetudo interpretatur. Vt dispensare in voto simplici, tribus exceptis. Mox facultate ordinaria, tam in suis proprijs legibus, quā in legibus superioris. Potest, inquam, Episcopus in legibus Papæ dispensare, vel iuris concessione, vel consuetudine. Prætereā in triplici rerū ordine. Nempè si vel materia leuis est, vel frequens casus, vel lex proprium bonum suæ ciuitatis, vel diocesis respicit. Sententia est Caletani. 1. 2. quæst. 107. articulo 4. quā suo sale conditam credo esse veram. Nam & hæc de causa D. Tho. nō interrogauit stricte: An princeps, & Legislatōr: sed latius: An rectores multitudinis possint in legibus humanis dispensare. Rectores enim non solū principes sunt, verūm & qui ad gubernaculū cuiusque; multitudinis sedet. Leuia autē cōsentur illa, quæ non præcepto proprie dicto obligat ad mortale, sed statuto posita sunt. Qua ratione prælati nostri etiam priores cōuentuum dispensare possunt in esu carniū, in induendis lineis, & in id genus cæteris. Frequentia deinde casuum causa est vt possit Episcopus dispensare. Vt in

ieiunijs: licet sit lex superioris: quoniam grauisimum esset onus, quoties quis dispensatione ieiunij egeret, adire Papam. Hoc autem sic temperarem, quod possit Episcopus in die, aut in breue tempus cum assente causa, super eiusmodi legibus dispensare: tū p. vita tota, nescio. Et eadem ratione, si alter coniugum per incestum cum alterius consanguinea in habilis ad exigendum coniugale debitum fiat. Atque; tūc præsertim dum vel ob personæ pauperiem, vel alia de causa non pateret ad Verbeni accessus. Secus si impedimētum antecederet matrimonium, quod subindē contrahendum impediret: in quo solus Papa dispensare potest. Prætereā, si peculiaris lex vrbis extat, nē vel vinū, vel frumentum extrinsecus aduehatur, vt proprijs vrbis fructus dispensantur, possit, credo, Prætor dispensare: secus tamen Episcopus in matrimonijs & ordinibus ad bonum publicū pertinentibus. ¶ Causas verò quibus dispensatio adduci ad dispensandum debet, explicant sancta Decreta. 1. quæst. 7. per totum: scilicet tempus, vtilitas, persona, qualitas. In summa quo cunctas complectaris, dispensatio fieri non debet nisi in cōmune bonum cedat, pro quo lex omnis constituitur. Nam quātum periculi reipublice inde cōsistet, vnde legum dispensatio, alijs priuatis respectibus & siledis causis fieri coepit, locus, in quo Ecclesia Dei acēt aperitissimō documēto est. Nam si leges nihil aliud emolumentum in reipublicam conferant quā q. sint principi fructuosæ, perniciosæ sunt potius & labefactio boni publici. Fit enim inde vt soli pauperes legibus coercantur: sed qui illis indigent, subiiciantur nulli. Absit ergo (quod antea dixim⁹) leges in hoc cōdi, vt sint Legislatōri peculiū. Sed cum primū ratio, ob quam late sunt, cessauerit, abrogandæ sunt nē à cōmuni sit pretio dispensatio redimēda. At si percontaris, vtrū causa sit dispensandi satis idonea, quod qui votum fecit, nequit illud sine graui difficultate, & molestia implere: hæc enim est quæ frequentius obtendi cōsueuit. Respondetur, quod si difficultas, in re ipsa sit: quia, scilicet, quis incōsulta prudētia nec re satis perpenſa, longum ieiunium in pane, & aqua vouit: aut pedestrem peregrinationem, suis cruribus imparem, temeritas illa causa est dispensandi. At verò dum difficultas non ex rei natura, sed ex prauo habitu vouentis proficiscitur, cum difficultas ipsa abstinenti ab iniqua consuetudine causa fuerit vouendi, nō est eadem in causam dispensationis reuocanda. Si verò postquā votum (vt exempli causa dicamus) aut Hierosolymitanæ peregrinationis, aut etiam religio-

Temperatio superioris alicuiusmodi

Causa dispensationis legitima

Dubitatio

Dissolutio

nis emisisti, perpetuus tibi accidit morbus, aut debilitas, quæ tibi impedimento sit iuris, abso- latus à voto es. At verò de voti dispensatione, peculiaris à nobis institutus est octauus liber.

Postremum dubium Solutio In- ficoniulto rum. Innocenti. Panormit.

¶ Postremum ergò dubium restat, vtrum ille, cum quo sine causa dispensatur, tutus in con- scientia maneat. Respondent Iuriconsulti, vt ex Innocentio colligitur in cap. Cum ad monasterium de statu. mona. Et ex Panor. in. c. Non est voti. de voto. q. si Pontifice summo inferior sine causa dispensat, dispensatio non tenet: quia sub hoc limite illis concessa est dis- pensandi facultas. Si verò Papa dispenset, tunc distinguendum est: nam in his, quæ de iure di- uino pendent, quale est votum & iuramentum, si absque causa dispenset, dispensatio non tenet. Secus in his quæ sunt meri iuris positiu: quæ à suo prorsus arbitrio pendent. Et quidè prior distinctio forsan non tanta veritate pol- let: nam in leges, quæ à sua merè pendent ordi- naria potestate, non est cur Episcopus non fungatur facultate, qua Papa in suas. Posterior verò distinctio impediò quàm maximè pro- babilis est. Et ideo in his, quæ pendent de iure diuino non solum dispensans peccat, verùm & formidanda dispensatio est, veluti cassa & nullius apud Deum valoris. Quapropter dum in pluralitate beneficiorum dispensatur, & dū intans, aut puer curam permittitur gerere ani- marum, & laicus monachis in Abbatem præ- ficitur, & solènter professus (vti Panor. infert) ad laxiorem ordinem, illum præsertim, qui tan- tum habet ordinis nomen, reuocatur: verend- um est, ratum nõ esse, & validum apud Deū.

Refellitur præfati au- thores

Quocirca tam qui eiusmodi dispensationes a- lijs procurant, quàm ipsi, qui petunt, grauiter delinquant. Imò etiam si dispensatio sine cau- sa teneret, non solum dispensare, verùm & pe- tere, & procurare peccatum est graue. In his autem, quæ meri sunt positiu iuris, dispen- satio sine causa à peccato non excusatur, verun- tamen dispensatio tenet. Tametsi Caieta loco citato, & in sua Suma, verbo. Dispensatio, ne- que in his pacatas censet eorum conscientias,

Probatur po- sterior disti- ctio iurico- salutorum

cū quibus, sine causa, dispensatur. Et ratio eius est, quòd licet tollatur ius positiuum, superest nihilominus legis naturalis vis, quæ est, ne quis absque causa reipublice se oneribus subducatur. Hoc autè nondum equidem mecum constitui quantum valeat. Enimuerò si exoneratio mea oneratio esset aliorum, vt cum quis privilegiū procurat, quo se tributis soluendis absq; causa subtrahat, vnde aliorum vergit aggrauatio, pec- catum esset mortale: in ieiunijs autem non est tam planum: nisi vbi exemptus scandalum da- ret. Illo autem cessante, forsan culpa non esset peior, quàm venialis.

Nõ satis cor- ta Cuietati sententia

Ad primum igitur argumentum iam respõ- sum est, quòd nihil dispensatio cum pri- uata persona legi obstat: etiam si pro bono cõ- muni sit lata: quia talis dispensatio fieri nõ de- bet, vt bono communi noceat, imò vt in eius augmentum cedat. ¶ Ad secundum verò res- pòdetur, quòd nulla est acceptio personarū, licet nõ semper æqualia personis inæqualibus imperentur. Imò verò nihil iniquius æqualita- te, vbi personæ nõ sunt æquales. ¶ Ad tertium iam supra responsum est de legū mutatione.

Ad 1. argu-

Ad 2. argu-

Ad 3. argu-

Lex enim naturalis quātum ad præcepta com- munita, & generalia nullā potest habere fallen- tiam: & ideo indispensabilia sunt. In cõclusio- nes autem naturales epicikeia vim habet: cu- ius vtiq; virtute qui in deposito arma custodit furibundo domino non confert. Dispensare au- tem in eisdem soli Deo competit, qui antiqui- tus dispensauit, vt plures vnus matrimonio si- bi coniungeret. In legibus autem diuinis posi- tiuis, quæ non sunt de iure naturæ, ipse quoq; dispensare potest, vel cui ipse specialiter cõmi- serit. Specialiter, in quā, quia papa (licet sit Chri- sti vicarius) potestate ordinaria non potest su- per iure diuino dispensare. Apostoli verò spe- ciali ipsius commissione dispensarunt in forma baptismi, vt fieret, in nomine eius. Et Actū. 15. tolerarunt, vt Christiani abstineret à suffocato & sanguine: cum ritus illos iure diuino Chri- stus abrogasset: qui salus est & redemptio no- stra, benedictus in sæcula.

LIBER SECVNDVS, De Iustitia & Iure.

PROOEMIUM.

Argumentū hoc, quod de legibus institutum, non modò, quod nõ potest non esse prolixum, verum quòd hac ratione erit distinctius, in quos libros distribuendum duximus. Igitur cum in primo de lege naturali & humana, ab æterna deriuatis, per quas homo ad finē natura lem ordinatur, satis disputatum, pro captu no- stro, à nobis fuerit: sequitur vt in hoc secundo de lege diuina disseramus, per quam ad super- nam felicitatem promouemur. Nam quauis materiam hanc, potissimum legis veteris, Di- uis Thomas peregrinè, vt plerūq; solet om- nia, locupletauerit, non tamen erit omninò su- peruacanea, si Deus dederit, opera nostra.

Materia se- cundi libri

QVÆSTIO PRIMA, De lege veteri.

Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 98.

ARTICVLVS. I.

Verum præter naturalem legem, & hu- manam, quæ ab æterna deriuantur, fuerit diuina hominibus necessaria.

S. Thom.

PRIMO ergò quaeritur in genere, vtrum necessaria fuerit hominibus lex aliqua diuina supernaturalis. Hanc enim quaestionem D. Tho. quaestio. 91. disputauit: nos tamen in hunc locum, vbi de lege diuina initium dicendi facimus, repo- suimus. Arguitur ergò à parte negatiua. Lex naturalis est quædam, vt dictum est, æternæ participatio: lex autem æterna est diuina: ergò præter naturalem non opus erat alia diuina. ¶ Secundò: Deus, vt Eccles. 15. legitur: Dimisit hominem in manu consilij sui: quòd est ratio- nis actus: ergo non opus habuit lege, quæ ratio- ne sua esset superior: sed satis humanis guber- nari poterat, quæ per rationem constituuntur.

1. arg. partis negatiuæ

2. argumen-

Èò præsertim quòd humana natura, cum sit ir- rationabilibus præstantior, sufficientior sibi est, quàm brutis sua: irrationales autem creatu- ræ præter naturalem sibi inditam non indiget altiori lege: ergò neque homines.

Cõfirmatiõ

¶ Tertiò arguitur. Esto, diuina lex opus nobis fuerit, abundabat tamen vnatum quod regnū cœlorum vnum est, ac regis vnus, secundum illud Psalm. Rex omnis terræ Deus: & in cõfio legis vna, vult enim per eam Deus (vt ait. 1. ad Timoth. 2. Apostolus) omnes homines saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Atque ob id maximè, quòd lex naturalis ab æterna descendens, vna est: ac perinde diuina, quo pro- pinquior est æternæ, deberet esse magis vna.

3. Argumẽ

Paulus

Psalm. 118

¶ In contrarium est postulatio illa Dauidica: Legem pone nulli, Domine, vñ iustificationū tuarum. Vbi indignitatem humanam designa- uit, quæ cum naturali lege sibi non sufficiat, al- tiorem exoptat. Sed & quòd si fuerit bipertita ait Hebr. 7. Paul. Translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat.

Paulus

Ad intelligentiam quaestionis ex superio- ribus recolendum est, quemadmodum di- uina lex duplex dignoscatur: videlicet, æter- na, & positua. Aeterna enim est sua ipsius es- sentia: quæ fons est, abysusque luminum, vnde omnis scientia, lexque promānat: diuina verò positua, est illius participatio, nobis por- rò data, in quæ nostris cordibus, vt ait ad Co- rinth. Paulus, scripta. Et de hac instituitur præ- sens quaestio. ¶ Ad quam duabus responde- tur conclusionibus. Prior est. Præter natura- lem legem, & humanam, necessariū fuit, vt altior alia nobis poneretur (vt ait Dauid) quæ ideo dicitur positua: & significantius diceretur posita. Hanc conclusionem quatuor ratio- nibus fundauit Sæc. Thomas. quas ex illo Da- uidico oraculo luculenter elicit in Psalm. 118. Lex Domini immaculata, conuertēs animas: Testimonium Domini fidele: sapientiam præ- stas paruulis. Prima enim ratio sumitur ad ho- minis sine. Enimuerò si nostra natura altius nõ fuisset sublimata, quàm ad finē naturalem, qui eius non exuperat vires, neq; sublimiori alia in- digeret speculatiua cognitione, neq; lege: attamen cum eo, quod nos Deus ad suam imagi- nē creauit, atq; adeò capaces sui ipsius per eius- dem visionem fecit, quem scopum nostris viribus

Partitio di- uinæ legis

Conclusiõ

D. Thom.

1. Ratio

cōtingere nequimus, necessaria nobis fuit, primū in intellectu speculatio fidei cognitio, quæ scopum nobis illum, sperandaq; bona (vt ait Paul.) ostenderet, quō nostra est dirigenda vita: si cuti sagittario necesse est signum intueri, quod ferire parat: mox & in intellectu practico lex quōq; naturali excellior, quæ nobis esset officiorum regula, quibus eandem felicitatem adipisceremur. Ac perindē in voluntate specialius, singulariūsq; auxilium, quā quo rerum natura gubernatur, per quod affectus nostros illic valeremus referre, ac promouere. Atque hanc intentionem tetigit Psalm. mēbro illo postremo: Sapientiam præstans paruulis. Homo siquidem in sua exaltimatus natura, pusillus est, atque imbecillior, quā vt possit metam illā pertingere, nisi supernē suffēta nobis esset supranaturalis sapientia.

a. Ratio. ¶ Secūda cōclusionis ratio sumitur ex necessitate informandi humana iudicia. Enim uerō cū actiones nostræ circa singularia contingētia uersentur, quæ lubrica, fallētiaq; sunt, ac sub indē diuersis ingenij uaria iudicia progignūt, indē nascitur legum humanarum diuersitas apud diuersas nationes: vt aliud fuerit Atheniensem ius, aliud Romanorum, atque aliud Hispanorum sit, & Gallorum aliud. Legitur necesse fuit vt diuinit? nobis illucēsceret lex, quæ fidissima esset, certissimaque norma, ad quam omnes humanæ exigerētur, & collimarentur. Et per quā scire homo certō posset, quid sibi congruens esset, quid uerō nocens. Talis enim est decalogus in tabulis à Deo insculptus, ac Euangelium in nostris impressum mentibus. Atque hac de causa Dauid appellauit legem, testimonium fidele. Etenim humana lex, nulla existit vsq; adeo certa, & stabilis. ¶ Tertio, eādē lex fuit nobis necessaria propter absolutam nostram iustitiam. Hæc enim non tam in externis officijs posita est, quā in intus in animo. Nam ex corde (vt ait Christus) exeunt cogitationes prauæ, atque inde opera: putā adulteria, homicidia: &c. Homines autem, quia aliorum cordium latebras nequeunt inspectas habere, non ualent suis legibus internos actus repurgare. Necesse ergo fuit lex Dei, quæ non solum manum, uerum & animum prohiberet vt potē quæ non furtum tantum, atque adulterium, uerum & istorum concupiscentiam cōpesceret. Et hoc significatur illo secundo membro Dauidicæ sententiæ: Conuertens animas: nimirum quod diuina lex, non modo operum prauitatem cohibet, uerum & penetrat cordium per purgat. ¶ Quarta demum causa diuinæ legis fuit, quod, uti author est., lib. de lib.

Tertia rō.

Matth. 15.

4. Ratio.

arbit. August. leges humanæ nequeunt uitia cuncta, quāuis extera, cohibere: imō neq; debent. Nam si cuncta supplicij coërcere satagerent, tum multa impediret bona, tum & ciues in peiora truderet flagitia. Videlicet, si omnia mendacia acri supplicio vindicaret, non esset qui loqui auderet: & si meretricis abigerent, ansam porrigerent ad peiora. Necessaria ergo fuit lex, quæ ante Dei tribunal uniuersa ueteret: quippè quem uniuersa punire, nullum est periculum: sed æquissima iustitia. Atqui hoc sonat primum eiusdem Psalmi uerbum: Lex Domini immaculata: id est, neq; inimicas turpitudinis fordes admittens, sed cunctas detergens. ¶ Posterior conclusio: Hanc diuinam legem in duas esse diuisam, quæ non prorsus due essent species, sed ueluti imperfectum, ac perfectum eiusdem speciei distarent, conuenientissimum fuit, ac diuina sapientia dignissimum. Ratio autem conclusionis, licet Sancti Thom. eam nullam fecerit, tamen & ex legis celsitudine, & ex hebetudine nature nostræ planè colligitur. Enim uerō cū lex diuina, tam lōgè pusillitatem ingenij nostri exsuperet, genūque nostrum ueluti per omnes ætates adleuerit, non debuerunt tam alta mysteria humano generi, pueritiā agentī concedi: nam illa tunc non caperet. Sed operæpretium fuit Prophetarum oraculis, futurorumque figuris, ac demum caeremoniarum significationibus, quasi sub pædagogō imbui, donec illis assuetum ad iustam perueniret ætatem, quæ Deum factum hominē tam lōga expectatione optatum agnosceret, ac de Trinitatis arcanis prædicantem idoneè audiret, ac demum tanquā olim sibi promissum, susciperet. Expediens ergo fuit vt umbratilis illa lex ueritatem nouæ antecederet. Atq; hæc est Apostoli doctrina ad Gal. 3. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo. At ubi uenit fides, iā nō sumus sub pædagogō: Omnes enim filij Dei estis per fidē. et ca. 4. Cum essemus paruuli, sub elementis huius mundi eramus seruientes: at ubi uenit plenitudo tēporis misit Deus filium suum, &c. Hic autem ab imperfecto, progressus ad perfectum, ex triplici capite perpenditur. Nempe ex fine, quō lex ducit: ex iustitiæ ordine, quem constituit: & ex modo, quo subditos cogit. Ex fine, inquam, quod illa bonum sensibile, ac terrenum pro brauiō proponebat. Sed de hoc discrimine luculentius quæstione proxima, artic. 3. ¶ Secunda distantia, quæ lex illa, ueluti puerorum, ac seruorum pædagogia à nostra, Euangelio frucentium, elongabatur, est quod illa, non sicut nostra, internam

August.

Ultima cōclusio.

Ratio cōclusionis.

Paulus

cordium

uersalia continet præcepta, eademque adeo cunctis mortalibus cuiuscumque sint conditionis communia, nequit nisi uia esse.

ARTICVLVS. II.

Utrum lex uetus fuerit bona:

Voniā eousque solet humanā natura labefactari, vt nō defuerit Manichæorum caterua, quæ contra ueterem legem, ceu malam, à maloque Deo conditā, oblatrasisset, quæritur an fuisse bona. Et arguitur à parte negatiua. Multa scripta sunt in ueteri lege, nouæ repugnantia, vt primum ipsum uerbum In principio creauit Deus cælum, & terram. Cuius contrarium asseritur Ioan. 1. Mundus per ipsum, scilicet, Verbum, factus est, & sine ipso factum est nihil. Mox & illic legitur, requiesisse die septima Deum ab omni opere, quod patrauerat. Et tamen Ioan. 5. ait Christus. Pater meus usque modò operatur, & ego operor.

¶ Secundo: Deus ipse fatetur Ezech. 20. dicēs: Dedi eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non uiuent: lex autem de præceptorū qualitate exilimatur: ergo lex illa non fuit bona.

¶ Tertio: Ad bonitatem legis duo sunt potissimi requisiti, vt supra nos s'fido. docuit. Primum, vt communi animarum saluti consulat: mox vt sit obseruatu non difficilis, humanæq; consuetudini accomoda. Neutrum autem isto rum erat in illa lege. Ait enim quantum ad primum Paul. ad Roman. 5. Lex subintrauit vt abundaret delictum. & ca. 7. Sine lege peccatū mortuum erat: ego autem uiuebam sine lege aliquando: sed cum uenisset mādatum, peccatum reuixit: ego autem mortuus sum. Et de secunda qualitate ait Petrus Actuum. 15. Quid tentatis ponere iugum super ceruicē discipulorum, quod neque nos, neq; patres nostri portare potuimus? Lex ergo illa non erat bona.

¶ Quarto: Si lex illa bona fuisset, eò maxime quod Dei sanctio fuit: Deus autem non apparuisse eius conditor. Primum, quia vt habetur Deutero. 32. Dei perfecta sunt opera lex autem nihil ad perfectum adduxit, vt ad Hebræ. 7. author est Paul. Mox quod deberet esse perpetua. Lex autem illa cessauit, uti ibi dem Paul. docet, propter eius infirmitatem. Imo quia (vt dictū est) occasio erat peccati: ergo nō fuit à Deo lata, atq; adeo neq; indē eius potest probitas colligi. ¶ Quinto: Si Deo lato

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

cordium iustitiam explicabat. Non quod malas cupiditates nō refringasset: erat enim in Decalogo: Non concupisces rem proximi tui, nō uxorem. &c. Verum quod Euangelium cogitationum prauitatem explicatiū retundit: Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iā mœchatus est. & Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Ob idq; ait: Nisi abundauerit iustitia uestra, pulsquam scribarum, & Phariseorū, non intrabitis in regnum cælorum. ¶ Tertium interuallum est in modo cogēdi. Illa enim peccatū potissimè metu, ueluti pueros ac seruos, urgebat: nostra uerò amore, quo peccata nostra Christus infundit, nos allicit. At uerò & de hoc pariter articulo citato. q. seq. cōm dior dabitur dicendi locus.

¶ Primum ergo argumentum iam respondit, quomodo hæc positua Dei lex differat ab æterna, & qua ratione sit præter naturalem nobis necessaria. Nempe q naturalis, (quæ nature nostræ capacitatem nō excedit,) ordinet nos in finem naturalem: sed diuina per quam æterna altiori modo nobis participatur, euehit nos ad supernaturalem. ¶ Et pariter respondetur ad secundum, quod licet cōsilium, opus sit rationis, necesse tamen est supernaturali lege informari. Atq; in hoc præclarius nobiscum, & excellentius factum est, quā cum irrationabilibus animantibus. Nam illa ad naturalem duntaxat finem, qui humilis est, ordinem habent: quem etsi suis uiribus adipiscantur, nihil egregium est. Nos uerò ad supernaturalem felicitatem creati sumus: quod quidem inestabile beneficij præcūctis corporeis creaturis Deo debemus. Quò ideo per se natura nostra pertingere nequit. Sed tamen, cum, Aristotele auctore, id, quod per amicos possumus per nos ipsos quodamodò possimus, hoc quoque hominis excellentia patefcit, quod sic est Deus paratissimus nobis suppetias ferre, ut nūquam nisi ob nostram culpam nobis desit.

¶ Tertium autem argumentum id præcisè probat, q incongruens fuisset duas ab vno dimanare Deo leges, sic prorsus distinctas, vt sunt leges diuersarū gētium. Fuit nihilominus expediēs ac decōrum, vt vnus Deus ad eūdem finē alia præcepta poneret imperfectis hominibus, quibus pueritiā, quasi sub pædagogō, conueniebat degere: alia uerò ad ætatem iustam pro uertis. Eò potissimum quod salus nostra, quæ finis est legis, per Christum nobis erat obuentura, cui perindē competebat perfectam legē ponere. At nihilominus oportebat & per alteram mūdum ad eius susceptionem (vt dictum est) preparari. Lex autem naturalis, quia un-

2. Ratio

3. Ratio

Paulus

Petrus

4. Ratio

Paulus

5. Ratio

re bona esset, concedens fuisset, vt per Angelos, qui (vt est in Psalms.) sunt Dei ministri, fuisset lata: at verò non per angelos, sed ore Dei prolata fuit. Legitur enim Exod. 20. Loquutus est Dominus sermones hos. Et latim: Ego sum Dominus Deus tuus. Quòd si vilius ministerio vsus est, ille fuit Moyses: secundum illud Ioà. 1. Lex per Moysen data est. Et illud Exo. 33. Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem: nil ergò restat, vnde probitas illius legis elici possit.

Paulus.

In contrarium autem est Paulinum oraculù ad Roma. 7. Itaque lex quidem sancta est, (loquebatur autem de veteri.) & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.

1. Còclusio.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima: Lex vetus (vt ait Paul.) fuit sancta, & iusta, & bona. atq; omnibus suis causis congruentissima. Tameñ nò vndequaque absoluta, & perfecta. Conclusio hæc per omne causarum genus asseritur, & confirmatur. Primum, ex ratione vtriusque obiecti scilicet: tam materiam, de qua præcipiebatur, quam formam, & figuram præcipiendi. Fuit enim tum morum compositrix, tum & futurorum vmbra, & vtriusque bona. Enimvero cum duplex sit in nobis ratio, sicuti veritas speculatricum scientiarum inde penditur quod sit rationi speculatiuæ consona: ita & legis bonitas eò quod sit conuersa rationi practica: lex autem vetus qua parte erat morù regula, egregie propellebat tum operum prauitatem, tum & cupidines cum ratione colluctantes. Decalogus enim ille, quem Deus Moysi in tabulis exarauit, compendium fuit, substantiaq; & flos totius naturalis legis: quippe qui (vt questione. 3. latius patebit,) hominem & ad Deum referebat, & cum hominibus còglutinabat: neq; solam manum, verum & cor etià illo mandato compescebat: Non concupisces rem proximi tui, non vxorem. &c. Vnde Paul. ad Roman. 7. Consentio, inquit, legi quoniam bona est. Et rursum: Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Quo sanè verbo ostendit legis virtutem eam fuisse, vt sensualibus cupiditatibus obfisteret, quæ exteriorem, hoc est, sensualem hominem diuexant. At verò quoniam legis sanctitas per ordinem ad finem expenditur: finis autem diuinæ legis non est sicuti humanæ, temporalis tranquillitas, & quies reipublicæ, sed sempiterna felicitas, quæ in eius còspectu posita est: illa censetur perfecta lex, quæ vsque ad illum perducit finem: illa autem, bona quidem non tamen simpliciter absoluta, quæ licet illum dirigendo ducat, non tamen perducit: hoc au-

Paulus.

Discrimen inter veterem, & nouam legem.

tem discrimine vetus illa à nostra differrebat. Enimvero, cum finis ille vires excedat naturæ nullius legis opera nisi gratia supernè iuuante sufficiunt illuc quenquam perferre: secundum illud ad Roman. 6. Gratia Dei, vita æterna. Et quoniam gratia per Christi redemptionem, qui fuit Euangelicus legislator, collata fuit vniuerso mundo, lex vetus, quæ per se gratiam hanc non continebat, eatenus bona erat, nimirum præcipiens virtutum officia, vt tamen nò esset perfecta, sicut nostra: quæ per eandem legiferi nostri gratiã ad suum finem nos perducit: vnde Paul. ad Titu. 3. Cum benignitas, & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, nò ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suã misericordiã saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quæ effudit in nos abundè. Et Ioannis. 1. Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Christum facta est. Et eodè attingit, quod ait ad Hebræ. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. Hanc differentiam iam diximus repetendam nobis, quæ est. 7. Tantisper tamen, ne pendulus lector hæreat, rem aperiamus. Est enim intellectu non facilis. In còtrarium quippe est argumentum hoc. In circuncisione antiquæ legis conferebatur gratia virtutis fidei Christi illic protelata, qua gratia remittebatur originale, sicuti in nostra per baptismum, virtute eiusdem Christi. Rursum, qui opera legis per eandem gratiam tunc implebant, concignè merebantur æternam vitam, sicuti nos. Et sicuti illi extra gratiã implentes legem solum præstant opera moraliter bona, non tamen, quæ essent beatitudinis merita: ita & nobis accidit. Quid ergò discriminis restat inter illam, & nostram? Respondetur non hoc esse, sed aliud. Nèpè, quòd causa illius gratiæ, qua illi in amicitia Dei recipiebantur, non fuit exhibitã nisi per Christum latorem legis nostræ. Nã causa illa, vna eius fuit passio, secundum illud Paul. ad Colos. 1. Nunc per mortem, & sanguinem suum reconciliauit vos cum essetis aliquando alienati, & inimici eius. Itaque vt de còtrito inter Theologos fertur, quod licet ante confessionem à suis sit per gratiã Christi absolutus delictis, nihilominus quia virtute propositæ còfessionis, quæ sacramentum est passionis eius, contactio illa operatur, fit, vt quando ad pedes confessarij accedit, tunc verè absoluitur: sic de iustorum vniuersitate Christi passionè præcedentium, censendum est. Videlicet, quod erant veluti in deposito quoadusq; Christus veniret, qui pretiũ redemptionis soluens, cuncta expiaret picula. Et ideo oculi scilicet illis erant cælorum valuæ: quasi nò essent digni, qui

Paulus.

Paulus.

Obiectio aduersus traditum discrimen.

Solutio.

Paulus.

Paulus.

qui admitterentur in possessionem filiorum Dei. Atque hoc est, quod ait Paul. ad Rom. 3. Deus propofuit Christum propitiatorem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum in sustentatione Dei, ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore. Ecce, quomodo fons totius gratiæ fuit Christi passio, etiam, respectu præcedentium. Est ergo differentia quòd illi non per legis opera salui fiebant, sed per fidem Iesu Christi futuri, cuius passione nitentur iustorum merita. Nos verò per fidem eiusdem Christi presentis in nostra lege: nempe, qui gratiam nobis eo temporis articulo meruit, qua idonee, digneq; implemuss legem: quo articulo lex nos eius obligare coepit. Et hæc est perfectio, qua lex nostra veteri præstat, quantum ad moralia præcepta. Mox bonitas eiusdem legis ratione causæ finalis ostenditur. Fuit enim còdita vt viam in terris venturo Messias præpararet, & communiret. Hæc autem præparatio in duobus consistebat. Primum, vt esset futurorum præconium, & præfagium: mox & euangelicæ quasi inchoatio. Præconiũ, scilicet, per Prophetarum oracula, vnde Christus Luc. vltimò: Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege, & in Psalms, & Prophetis, de me. Et Ioan. 5. Si crederetis Moysi, crederetis & mihi. Præfagium verò per cæremonialia, quæ vmbra erant futurorum, secundum illud, 1. ad Corinth. 10. Omnes patres nostri in Moysen baptizati sunt, & in nube, & in mari: & omnes eadem escam spirituales manducauerunt: & omnes eundem potum spirituales hiberunt. Hæc enim omnia in figura facta sunt nostri. Fuit deinde quasi inchoatio Euangelicæ, quatenus sub illa lege semotus est peculiaris ille populus à reliquo orbe, & ad idolorum cultura coërcitus, atque cultui vnius Dei addictus.

Quo sensu proposita differentia saluatur

Ostenditur bonitas legis diuinæ ex ratione causæ finalis.

Ioannis.

Paulus.

Paulus.

Còclusio.

Ratio quæstionis.

legem illam tulit: Diabolus enim nunq; vt diabolico ore Manichæus blasphemauit, legem illam constituit, per quam Christus præsignabatur, colebaturq; à quo erat ipse victor expellendus. Atq; hunc sensum exhibebat ipse Redemptor, Matth. 12. Si Satanas Satana eijcit, diuifum est regnum eius. Animaduertenda tamè est assertio huius còclusionis, quippe quæ non tantum Manichæorum blasphemiam retundit, delirantiũ, ac mentientium fuisse opus principis tenebrarum: verum & docet nò fuisse legem alicuius angeli, vel hominis, sicuti sunt leges humanæ, sed sicuti noua: ita illam à Deo latam esse ac subinde diuinam cõferri. Ita enim ubiq; habet: Loquutus est Dominus ad Moysen dicens. Et Exod. 24. Postquam Moyses retulit ad populum legem, responderunt: Omnia quæ loquutus est nobis Deus, faciemus. Et infra, dum sanguinis aspersione eadè legem, ceu testamentum, stabiliret in figuram Christi, qui suo sanguine confirmaturus erat nouum, ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit vobiscum Deus. Id quod & Paul. ad Hebræos. 9. retulit. Quando ergo ait Ioannes: Lex per Moysen data est, non intelligit fuisse suam, sed eius ministerio promulgatam: sicut lex Euangelica non fuit Apostolorum, sed Christi ipsorum diuulgata prædicatione. At verò, quòd nihil legis illius defensionum prætermittatur, tertia adhibetur còclusio. Lex illa à Deo per Angelos posita est, secundum verbũ Paul. ad Galat. 3. Lex data est per Angelos in manu Mediatoris. Id, cuius Stephanus testimoniu perhibet, Actu. 18. dicens: Accepistis legem in dispositione Angelorum. Et Dionys. 4. ca. cælestis hierarchiæ cõgruere docet, vt diuinarum arcana ad homines Angelorũ ministerio deferantur. Hæc autè ratio nò peculiariter de antiqua, sed & de lege nostra curret: quæ tamè nò per angelos, sed per Christum lata est. Et ideo, S. Tho. peculiarè adhibet eiusdè prouidentia analogiã, quam ab architectis matuatur. Architectus enim nauis non per se, sed per suos ministros ligna dolat, ac præparat: ipse tamen cõpingit nauis fabricã. Idèq; videre est in architecto domus. Concedens ergo fuit, vt Deus legem illam, quæ ad Euangelij perfectionem sterneret viam, per cælestes suos ministros præmitteret. Euangelicam verò ipse factus homo conderet, suoq; sanguine consecraret. Atq; hoc interuallum dignouit Apostolus, ad Hebr. 1. vbi excellentiã Euangelij inde cõmèdat, quod per illum loquutus Deus est nobis in Filio qui melior est angelis, quos fecit spiritus, ministrosq; suos in ministeriũ missos propter eos, qui hæreditatem capient salutis.

Conclusio.

Paulus.

Dionys.

S. Thomas.

Argu-

Manichæi.

Argumenta in contrarium obiecta, Manichæorum arma erant: quorum inter alias hærefes, hæc quoq; fuit, vt legem veterem conuicijs profcinderent, & tanquam à principè te nebrarum conditam repudiarent. De qua qui dem hærefi meminit Auguft. lib. de hæref. cap. 46. & in eius repulfam fcripfit, præter alios, cõtra Faufum libros viginctres. Quauis hærefis huius Cerdo feratur primus author, Marcionis magifter, cui post centum annos fuceffit Manichæus. Ifti enim, non intelligetes, malum per fe nullam habere caufam, fed effe boni priuationem: neq; verò bonum Deum, effe ftorem effe malorum, in illam funt primùm vefaniam collapsi, vt duo ex æquo rerum principia adfruerent: principem, fcilicet lucis, bonorum authorem: principem autem tenebrarum, inuentorem malorum. Atque inde rursum cum legem veterem in malorum prædica mento collocarent, inuentum effe dixerunt illius principis tenebrarum.

Argumentū Manichæo rû cõtra legem veterẽ
1. Argume, Faufus.

¶ Argumentorum verò capita, quæ contra legem molebantur, hæc ferimè funt. Primum ratione finis, qui omnium effe caufarum prima, improbabant illam, quòd non nifi terrena promitteret. Vnde Fauf. lib. 4. cõ ait fe testamētũ vetus nõ accipere, quòd in eo nõ effe hæreditas ficuti in nouo. Ob id quæ negabat effe ambas eiusdem Dei leges. Ad hoc tamen iam fuperius refponfum effe, Deum illis, tâquam pueris, terrena fuiſſe pollicitum: tum vt in illis futura delinearet, tum vt palam faceret, quàm effet fidus fuorum promifforum feruator.

Solutio.

2. Argumẽ.

¶ Secundum caput argumentorum fuorum erat, quòd dictis multis lex illa cum Euangelio pugnat, vt primo nos argumẽto tetigimus. Ad quòd tamen Auguft. latiffimè in lib. cõtra Adimantum refpondet: ea nimirum concilian do, quæ pugnantia videri poterant.

Solutio Auguftini.

¶ Haud enim repugnant, cuncta effe à Deo facta: quare ait Moyſes: Creauit Deus. Et tamen illa condidiffè per Verbum, ceu per fuam artẽ: quare ait Ioannes: Per ipſum facta funt. Neque obſtat vt factus fuerit homo ad imaginem Dei fecundum naturam, vt illic habetur: & tamen fecundum morum malignitatem dixerit Chriſtus Iudæis, Ioãnis. 8. Vos ex patre diabolo eftis. Neq; aduerfantur, vt quieuerit die Sabbatho ab opere creationis mudi: & tamen femper operetur, ipſum cõferuãdo, & gubernãdo.

Ad õfirmationes.

Ad 2 argu.

¶ Tertio inculpabant legem, vt in fecundo argumẽto inſinuabamus, quòd contineret præcepta mala. In primis crudelia, vt effe illud: Oculum pro oculo: dentem pro dente, quòd idcirco Chriſtus Matth. 5. ceu iniquum refpuit, di-

cens: Ego autem dico vobis: Diligite inimicos veſtros. Mox & charitati aduerſantia: qualis erat libellus repudij, & vſurarũ permiſſio: nam Deuteron. 23. permittébantur foenerari alienigenis. Et illud quòd refertur. Matth. 5. Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Quæ quidem teſtimonia funt, non effe legẽ vtranque ab eodem Deo latam. Ad hæc verò eodẽ fermè modo refpondetur, nempe quòd cum populus ille tam iniuriarum effet tenax, tamque diuitiarum ſitiens, atque ad charitatẽ durus, permiſit illis Deus illam talionis vindictam, & vxorum repudiationem, atque vſurarum modum, vt ab immanioribus illos arceret. Adueniente autem lege gratiæ, ſuperſtruxit Chriſtus celſiore charitatis gradus. Tamen ſi illud verbum: Odio habebis inimicũ tuum: non extabat in lege: vt patet Leuit. 19. Sed erat Phariſæorum interpretatio. Quapropter Fabri Stapuleniſis adnotatio ſuper eundem locum Euãgelij minimè tuta effe. Ait enim quòd illud ex veteribus ſcripturis apertè cognofcebatur, quæ paſſim mala imprecantur inimicis: vt in Pfalm. 53. Auerte mala inimicis meis. Et 82. Erubefcant, & conturbentur in ſeculum ſe cõuli. Eſt enim impius error hanc notam legi inurere, quòd præciperet inimicorum odium. Nam quòd inberentur illi Chanaanos, & Iebufeos perdere, non erat odij iuſſio, ſed executio iuſtitiæ. Imò Prouerb. 25. præcipiebatur. Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum. Illæ autem Pfalmodum phraſes (expoſitore vbiq; Auguſtino) non funt malorum imprecationes: quali Dauid optaſſet mala inimicis ſuis: ſed futuro rã prophetiæ. Ac ſi dixiſſet. Auerte mala inimicis meis. Igitur ad ſecundum argumentum refpondetur, quòd quòd Deus fatetur diſſiſſe eis præcepta non bona, cõceremonias denotat, quæ non appellauit mala, ſed non bona: id effe, non perfectã, neque ad vitam per fe ſufficientia: quia nõ conferebant gratiam peccatorum lotricem, quæ quidem peccata eiſdẽ cõceremonijs illi cõfitebantur: nam gratia in circũciſione à ſola promanabat fide. Et ideò ſubiunxit. Et iudicia, in quibus non viuẽt, ſcilicet, vita gratiæ. Ac poſtea: Et pollui eos in muneribus ſuis: hoc effe, per illa munera, quæ pro peccatis offerrebant, oftendit eos effe pollutos.

¶ Quarto deniq; hoc ſuper omnia iſdem Manichæi improperebant legi, quòd tum obſeruatu erat difficilis: tum & peccatorum exiſteret cauſa: quòd tertium noſtrum argumẽtum tenebat. Veruntamen ſuper eiſdem locis Pauli ad Romanos. 5. & 7. citatis fatiſ à nobis expoſitum effe, legem non fuiſſe cau-

Adnotatio Fabri mini metuta,

In ſabrum' teſtimonia ſacra, ſolutio. argumẽti.

Ad 2 argu.

Ad 3 argu.

Authoria Commentariis ſup epir ſtolã ad Roma.

Paul.

ſam, vt peccatum viuere, & homo gratia emoreretur, veluti effetricem & poſitiuam: quin verò hanc maculam abſtergit eidem legi idem Paul. dicens quòd effet ſancta. Et. i. ad Timoth. 1. Scimus autẽ quòd bona effe lex, ſi quis ea legitime vtatur. At quia malum vetabat, docebatq; ad eò quid effet peccatum, ex hac parte, primũ tollebat excuſationem, ſecundò, quia vt ait Lyricus, Nitimur in vetita. inde homines occaſionem captabãt, vt maiori impetu fereretur in malum: & quia gratiã nõ conferebat, ex hac parte negatiuè erat cauſa peccati: id effe, non fatiſ iuuans ad illud cauendũ. Vnde non ait: Occaſione data, ſed occaſione accepta: id effe, quã non lex dedit, ſed homines inde acceperunt: peccatum, ſcilicet, originale, cuius fomes carnis in nobis relictus effe, per mandatum, operatum effe in me omnem concupiſcentiã. Quare c. 5. vbi dixerat, peccatum intraffe, vt abundaret delictum, particula, vt, non dicit cauſam. Haud enim illa fuit voluntas Dei ferentis legẽ, vt per eam concitaret homines ad malum, ſed tantũm dicit confequutionem. Ex hominum nanq; infirmitate, confequutum effe, vt data lege, peccata cumularentur.

Ad 4. argu.

¶ Ad quartũ fatiſ reſpoſum effe, vbi rationem expoſuimus tam imperfectionis legis, q̃ etiam cellationis. Cum enim effet figura gratiæ nihil vetat, quin à Deo fuiſſet lata, & nihilominus non abſolutam obtinuiſſet perfectionem. Erat enim præparamentum Meſiæ, authoris gratiæ, quæ effe legis perfectio: quapropter conſequenti erat, tũ vt vſque ad ipſum non adificeretur ſua perfectionem, tum vt per eiũdẽ Dei præſentiam illa antiquaretur.

Ad 5. argu.

¶ In quinto autẽ argumento non vna tantũm dubitatio diſſoluenda petitur. Vna enim effe de locutionibus illis antiquis, qua Deus dicebatur loqui Moyſi: vtrum, ſcilicet, per fe ipſe loqueretur, an verò Angelus nomine ipſius.

Auguſt.

Auguſt. nanq; de Trini. ca. 12. & 13. ſuper Genef. ad literã. ca. 27. huc propendet, quòd vnus angelorũ per diſpenſationẽ, perſonã dñi ſui gerat. Quem ad modũ ſcriba dũ nomine iudiciſ ſententiã refert: Nos, &c. mãdamus. Et quo pacto ſacerdos ait loco Chriſti: Hoc effe corpus meũ. Et aſtipulatur eius aſſertioni modus loquendi ſcripturæ. Enimverò Exo. 3. vbi nos legimus, quòd apparuit de rubo Dñs Moyſi in flama ignis. Septuaginta habent, apparuiſſe Angelũ Domini. Et ſic legit Augu. Nihilominus tamẽ qui apparuit dixit: Ego ſum Deus patris tui. &c. Et Genef. 32. Ille, qui luctabatur cum Iacob, ait ad illum. Cur quæris nomen meũ, quòd effe mirabile? Angelus ergò loque-

Roboratur ſentẽtia Auguſt.

batur in perſona Dei. Et cauſa effe huiusmodi. Cum voces illæ ſenſibiles effent, liquidum effe, fuiſſe factas in aere verberato, quo homines audiunt atque adeò Angelorum miniſterio, quo Deus vtitur, in tonuiſſe. Et ideò cõſetur Angelus loqui in perſona Dei. Tamen ſi nos ſuper illo paterno verbo Ioãnis. 3. Hic effe Filius meus dilectus, non ſumus veriti dicere, voẽm fuiſſe Dei propriã, patriq; attributã: nempe quòd vel Deus ſe ſolo verberaſſet aerem, vel quòd Angelico fuerit functus obſequio, quali in ſtrumento, ceu nos vtimur lingua. Hac ergo ratione dicitur lex data per angelos, ſeu in diſpoſitionem angelorum, quòd dum Deus Moyſi in monte loquebatur, vox illa, angelorum opera, auribus eius inſonabat.

Ratio offera tionis præſentia

¶ Sed tamen hinc ſecunda emergit quæſtio, quòd Exod. 33. aſſeritur Dñs facie ad faciem Moyſi loquutus. Refpondetur tamen ſecundum Auguſt. locis citatis, hoc effe intelligendum ſecundum opinionem vulgi. Nam paulò poſt optatiſſimè cum Deo expoſtulabat, dicens: Oſtende mihi gloriam tuam: nempe quã nondum viderat. Igitur vtrum poſt viderit Dei faciẽ, vt Paulus in raptu, an ſolum poſteriora, hoc effe, aliquid, in quo ei gloria illius illuxit, ſub iudice effe. Veruntamen quòd in monte legem ſuſcepit, voce per angelos fabricata, loquebatur ei Deus. Quid ergo effe, quòd ait Ioannes: Lex per Moyſen data effe? qua fanè de cauſa dicitur, Moſaica. Refpondetur, quòd ſicut Chriſtus per fe ipſum reuelauit Apoſtoliſ legem, quã ipſi orbi promulgaret, ſic Deus per angelos tradidit Moyſi, vt ipſe denuncia ret populo. Et ideò dicitur Moyſis, tanquam promulgatoris.

Secundã quæſtio, Solutio.

Alia obiectio. Diſſolutio.

ARTICVLVS. III.

Verũ lex illa ſoli debuerit populo Iſrael, poni, illumque dumtaxat obligare.

POST QUAM de bonitate, cauſiſque vetuſtæ legis fatiſ à nobis dictum effe, ſubſequitur vt de eius ſubditis ſermonem adhibeamus. Quæritur ergo an fuerit expediens populo Iſrael peculiariter poni, cumque dumtaxat obligare. Et arguitur à parte negatiua. Lex illa, vt dictum effe, figura fuit, præratioque Euangelicã: figura autem, & via debet ſuo fini ſimilitudine reſpondere: ſed lex euangelica non Iudæis tantum, verum & Gentibus vniuerſis futura erat in ſalutem ſecundum oraculum illud Iſaia. 49. de Chriſto

f. Argumẽti a parte negatiua.

Ro

sto præcantatum: Parum est, vt sis mihi feruus ad fuscitandas tribus Iacob, & fœces Israel conuertendas: dedi te in lucem Gentibus, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ: ergo & lex vetus vsque vnuerfo mundo promulgari. Eo vel maxime, quod vt legitur Actū. 10. Nō est personarum acceptor Deus, sed in omni gēte, qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi.

Secundum.

¶ Secundo, si lex illa Iudæos tantum obligaret, deterima fuisset grauisimāq; eorū conditio inter omnes mortales. Illi enim non poterant sine legis obseruantia obtinere salutem. Extat enim Deuter. 27. Maledictus omnis, qui non permanet in sermonibus legis huius, neque eos opere perficit: reliqua vero Gētium vnuerfitas extra illam legē solo iure naturæ seruari poterat: amplior ergo salutis via patebat Gentibus, quā Iudæis.

Paulus

¶ In contrarium autē est sentētia Pauli ad Roma. 3. Quid ergo amplius Iudæo? Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Et Dauid: Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis.

Gemina q̄-
sto clausa
in quæstio-
ne propo-
sita.

Quæstio, vt inter arguendum insinuatum est, duo petit. Primum an singulari illi populo congruens fuerit, legem illam edici. Alterum, an solū illum obligabat. Nam posset quis cogitare, quod licet Iudæis fuerit promulgata, nihilo sciens cum lex Dei esset, qui Rex est vnuerfi orbis, ad quoscūq; fama illius penetraret, teneretur illā suscipere. Quin ergo cōclusionibus constabit respōsio.

Secunda.

Prima: Conueniens fuit legem illi tantum populo dari. Conclusio hæc ex superioribus colligitur. Nam cum opus Dei fuerit, cuius summa sapientia attingit à fine vsque ad finem, & disponit omnia suauiter, dubium nullum relinquitur, quominus fuerit consultissimum, ac decensissimum. Attamen quia ratio hæc nimis generalis est, ex ipso rerum sine explorāda est alia, cui animus acquiescat: putā, quæ rationem diuinæ sapiētiae referret. Est autem aliud quærere, cur selectus est aliquis populus, cui daretur lex illa, & non potius toti mundo inuulgaretur. Aliud vero, cur ille Hebræorum.

1. Conclusio
qua satis fit
primæ quæ-
stioni
Prima pro-
batio cōclu-
sionis.

¶ Sit ergo secunda conclusio. Ratio, cur electus alicuius populi ex cunctis mortalibus factus est, sumitur à fine eiusdem legis, qui fuit aduētus Messæ. Indē enim duplex accipitur ratio. Vna quæ cū sublimitatē tam excelli mysterij totus mūdus capere non posset: quippe in quo quāmplurima essent hominū ingenia, tum naturali hebetudine, tum morum peruersitate caligantia, concedens fuit, vt pulillus quidam populus peculiariter eligeretur, cui tam alta, tāque

3. Conclusio.

recondita mysteria initio concederētur. Nam si sparsim fuissent statim per orbem euulgata, ludibrio citius haberentur, quā eis adhibere tur fides. Sic enim solent cordati homines, & prudentes arcana sua non temerē publicare, sed illos deligere, quorum fidei cōmittant. Iuxta illud Ecclesi. 6. Multi pacifici sint tibi, confiliarij vnus de mille. Quin verò nunciū rei grauisimæ non audes in initio in vulgus propalare, nē deridiculus videaris: sed in quorundam aures primum susurras, quousq; fama vires accipiat. Poterat quidē Deus talia facere hominum ingenia, vt omnes statim caperent, sed tamen more naturæ cūcta suauiter disponit. Docuit enim nos experientia mille quingentorū annorum, non dicam, quā sunt mysteria nostræ fidei captu difficilia, sed quā sit humanum ingenium tardum, quāmq; ad optima capessenda indocile, cum minibus orbis angulus fidem retineat, eandemq; tam multis ex partibus lacerā.

Duplex ratio
conclusio-
nis.

¶ Altera ratio est ex eodem itidem sine sumpta, quod deicit selectam esse stirpē, ex qua Christus deus duceret. Quæ admodum enim Romanorū gens, & Atheniēsum, vt verbi gratia, dicamus, sua celebrarūt nomina, ita condecuit Christi profapiam, ac genealogiam, illustrem in mundo fuisse. Atqui vtrāque ratione circūcisionis caractere insignitus ille populus fuit, vt à reliquo dignosceretur orbe. Fuitq; in signe illud in mēbro illo iustum vt illius genitura significaretur, qui vnā cū reliquis delictis labem generatione contractam erat absterfus. Et quemadmodū inter Romanos illustriores familie, vt Cæsares, Camilli, Scipiones, &c. sic etiā ex illo populo selectus est Dauidicus trūcus, ex quo diuinus flos germinaret. Quapropter, vt super primū cap. ad Roma. recolimus, nuncupatus est Christus filius Dauid. ¶ De alio verò proposito mēbro, scilicet, cur ille potius Hebræorū populus fuerit electus, statuitur, Tertia cōclusio. Ratio huiusmodi electionis neq; potest, neq; debet ex aliqua causa, vel merito illius populi captari, sed in meram Dei misericordiam est referēda. Duas quippe causas comminisci posses populo illi congruetes. Quarū vna esset, quod cum reliquis orbis Gentibus in idololatriæ impietate immerfis, soboles illa Abraham in vero cultu vnus Dei persistit, iustū erat, illam peculiariter in peculium Dei eligi. Sed tamen ratio hæc nō est conuincens. Nā post susceptam legem, in eandē idololatriā irruerunt: quod multo illis iniquius, absurdūq; fuit, quā Gentibus. Vnde Exod. 33. & Amos. 5. Nunquid hostias, & sacrificium obtulisti mihi in deserto quadra-

quadraginta annis domus Israel? Et portastis tabernaculum Moloch Deo vestro, & imaginē idolorum vestrorū sydus Dei vestri, quæ fecistis vobis? Secundam ergo rationem effingere quis forte posset, quod licet fuissent postea idololatræ, tamen aliquibus iustitiæ officijs vel ante, vel post legē floruerūt, quorum meriti data est illis lex. Veruntamen planē legitur Deute. 9. Scito quod nō propter iustitias tuas Dominus tuus dedit tibi terram hæc in possessionem, cum durissimæ ceruicis sis populus.

Explicetur
secundæ cau-
sæ

Ratio vera
cōclusionis
Explicatur
positiua ratio:

¶ Ratio ergo proxima fuit promissio facta Abraham, Isaac, & Iacob, vt eodē ca. legitur. Vbi adnotandum est, Abraham antecessisse legi & Moyfi quingentis annis. Cui (vt legitur Gen. 12. & 22.) promissa est Chanānorum terra, simul & futurus Messias. Et quoniam lex præfigurum erat (vt diximus) præparatioq; eiusdem Messæ, in eadem promissione includebatur lex eius soboli promulganda. Ob idq; loco citato Deute. Nō propter iustitias tuas, & æquitatē cordis tui ingredieris, vt possideas terras earum, scilicet, Gētium: sed quia illæ egerūt iniquæ, introeunte te, deletæ sunt, & vt completeret verbum suum Dominus, quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob. Itaque expulsio Gentium fuit propter eorū peccata, sed tamen introductio Iudæorū atq; adeo collatio legis fuit propter promissiones Dei. Idq; Apostolus ad Gala. 3. docēs, ait: Abraham dictæ sunt promissiones & semini eius. Et non dicit seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno. Et semini tuo, qui est Christus. Ergo lex data est illi populo propter promissiones. Illæ autē ob id dictæ sunt, vt populus ille ex quo Christus carnem indutus erat, reliquo orbi sanctitate præstaret, secundum illud Leuit. 19. Sancti eritis, quia ego sanctus sum.

Paulus.

Obiectio.

¶ Veruntamen licet hæc fuerit proxima causa, non tamen in illa animus quiescit. Nam respondēdū restat, cur selectiorē Deus habuit Abraham, ac suam progeniem, cui mysteria Christi reuelaret, atq; ex suo sanguine gignendum polliceretur, quā vnquam quemlibet aliū mortalium: vtrum merita ei⁹ fuerint in causa. Re vera minime, sed vt conclusio asserit, Dei misericordia. Hoc nanq; in primis astruit oraculum illud Isaie. 41. Qui suscitauit ab Oriente iustum, vocauit eum vt sequeretur se. Nam de terra Chaldæorū vocatus fuit: vt Gen. 11. legitur: quæ quædam regio terræ promissæ orientalis erat. Mox & ratio idem demonstrat. Nā de Christus cum gratia, qua grati Deo reddimur, non caritatis dicitur: sed dat sub meritum, fit vt neque eius initium, & caput promereri vlla possit creatura: initium

Merita Abraham minime in causa fuerit vt præceteris. Illi populo selectioreretur vnus talis erat. Mox & ratio idem demonstrat. Nā de Christus cum gratia, qua grati Deo reddimur, non caritatis dicitur: sed dat sub meritum, fit vt neque eius initium, & caput promereri vlla possit creatura: initium

2. Ratio.

3. Conclusio.

Duplex ratio
nō satis
apta.

Refellitur
prima

autem fuit Christus: ergo eius aduētus neque intemerata Virgo mereri valuit: quanto minus priscorū quispiam. Et cum lex fuerit Christi figura, neq; illam vel Abraham, vel eius progenitores, aut posterū meruerunt. Quocirca mera fuit Dei clemētia, quod ipse, eiusque pro sapia inter omnes mortales eligeretur. Neque vlla pōt humana designari causa, sed in radicē prædestinationis, quæ nullam, præter Dei volūtatē, habet, referenda est talis electio: iuxta illud celebre Augu. axioma super Ioa. Quare hūc trahat & illū nō trahat, noli velle iudicare, si nō vis errare. Verūtamen quod de Deipara Virgine consistemur, & de Abraham quæque suo gradu censendū est. Etenim etsi Virgo nō meruit Christi incarnari, tamen fixo illo diuino proposito, fecit eam Deus dignam quæ ipsum conciperet: secundum illud, quod Ecclesia canit: Quæ dominum omnium meruisti portare. Et simili modo in suo inferiori gradu fecit Abraham inter mortales dignum, cuius sanguinē nascituro filio suo deligeret.

August.

Electio Abraham in sacro canone designatur.

August.

¶ Hæc autem electio primū in sacro Canone designatur: Genes. 10. Vbi cum peruētum est ad enarrandum progeniem Sem filij Noe, ait scriptura: Sem quoq; nati sunt patre omnium filiorum Heber. &c. Quod vtique verbum consideratissimē meditatus est. 16. de Ciuita. Dei August. Filij enim Heber dicti sunt Hebræi. Ob idque quāuis non fuerit primogenitus eiusdē Sem, tamen ob hanc dignitatem primus nominatus est. Nō ergo ab Abraham, quasi Abraham, (vt quidam Iudæorū autumant) sed ab Heber nomen traxerunt. Vixit nāque pater ille sub atātē Nērod, quando facta est linguarum diuisio: ob idque appellauit nomen filij sui Phalég, vt ibidē legitur, quod est diuisio: eō quod in diebus eius diuisa sit terra. Indē ergo diuinitus separatus est Heber à reliquis, qui cum Nemrod aduersus Deum ipsum cōiurauerant. A quo Heber sextus fuit Abraham, quē Deus (vt legitur Gen. 12.) præcepit exire de terra sua, & de cognatione sua. ¶ Et hæc de prioribus quæstionibus mēbro. De posteriori verò, putā de legis obligatione, an extenderetur ad Gentes, subiunguntur duæ aliæ conclusiones: hæc distinctione præmissa. In lege quædam erant præcepta de lege naturæ, vt Decalogus, & moralia reliqua: quædam verò eidem naturali iuri adiecta, vt ceremonialia, & quædam legalia. Sit ergo cōclusio ordine quarta. Cuncti mortales tenebantur seruare illa, quæ sunt legis naturæ, non quidē ob vinculum Moysaycæ, sed id eadem iubente natura. Reliquorum verò obseruantia nemini extra illum populū necesse

Distinctio præceptorū legis antiquæ.

4. Conclusio
bimembriæ

Enimvero cum ei tantum, suaeque soboli facta fuerit promissio: lex autem quae non vni familiae, sed iusto hominum numero, qui populum faceret, tradi debuit, expectavit, quousque eadem progenies augetetur in populum. Et praeterea ne de repente susceptam legem, veluti rem no uam, non facile susciperent. Ecce moras quibus Deus tardauit legem ferre usque ad initium quartae aetatis sub Moysse, anno ab orbe condito bis millesimo, quadringentesimo, quin quagesimo octauo: tunc ergo data est lex ad retundendam humanam superbiam, qua parte ex naturali sapientia nascitur. Erat enim iam tunc naturale lumē usque adeo obtenebratum, ut vix homines dignoscere possent inter bonum & malum: sed dicerent, (vt ait Propheta) malum, bonum: & bonum, malum. Officium igitur legis fuit hoc docere, explicatio naturae principia. Vnde Paulus ad Rom. 7. Per legem est cognitio peccati. At vero restabat eisdem docere homines, quod neque cognitio peccati eidem superando, & euincendo sufficiebat, nisi diuinitus uis ei suppedietur ad agendum. Ob idque reliquit Deus mundum sub lege scripta tribus alijs aetatibus: nempe mille quingentis annis usque ad Christum, vt logo rerum vsu eandem suam infirmitatem, atque imbecillitatem dicerent, vt eum optatius susciperent.

PER haec, soluuntur argumenta in contrarium, quando quidem reddita est ratio, cur non decessit statim in mundi primordijs legem ferri, neque eandem dari Abrahamae. Quod autem non debuit differri vsque ad Dauid, inde constat quod non solum familiae ex qua Christus nasciturus erat, sed toti circūciso populo descendenti ab Abrahamae fuerat promissa. Quia uis illis, qui praecisi fuerat à trunco & recta linea, vt Ismaelitis, & Idumaeis descendētibus ab Esau, lata non fuerit. At vero contra haec, quae dicta sunt, restat argumentum simile illi, quod fit de aduētū Christi. Ait enim ipse Matth. 11. Quod si in Tyro & Sydone factae essent virtutes, quas ipse faciebat inter Iudaeos, poenitentiam egissent. Et ideo remissus futurum esse illis gētibus in die iudicij. Simile, inquam, quis cogitare posset de lege veteri: videlicet quod si vel alium populum deo elegisset, vel alio tempore scripsisset eis legē obseruatiōis fuisse ei praestita obediētia, quam tunc ab illo populo, qui statim ad idololatriam

peruersus fuit. Respondetur autē quod illas nos rationes ignoramus? sicuti mysterij illius, quod refert Paul. ad Roman. 11. nempe caecitatem contigisse in Israel, donec plenitudo gentium intraret. Ob idque causas reddimus, quas congrue coniectamus. Et non est dubium, quin licet,

alij fortasse fuissent tunc obedientiores, tamen ad finē vniuersalis redemptionis ex alia parte concurrerint congruentiores causae, cur Deus illam gentem, & tempus elegerit. Tametsi deum causae omnes ad fontē praedestinationis referendae sint: ex quo primū argumentū praecedentis articuli dissoluimus.

QV AESTIO SECVNDA, De praecipis legis veteris in genere.

Sanctus Tho. 1. 2. quaeft. 99.
ARTICVLVS I.

Utrum lex vetus vnicum tantum continuerit praecipitum?

EQVITVR quaeftio secunda de legis antiquae praecipis in genere. Et arguitur quod non fuerint plura, sed vnum tantum. Tum ex illo ad Roman. 13. Si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum: quod vnicū est. Tum ex illo Matth. 17. Omnia, quaecumque uultis vt faciant uobis homines, haec & vos facite illis: haec est enim lex & Prophetarum. Lex namque uetus non erat amplior, quam quae lege, & Prophetis concluderetur: ergo totalis lex uetus vnicum erat praecipitum. In contrarium est Apostolus qui ad Ephes. 2. appellat illam legem mandatorum, quam Christus decretis Euangelicis euacuauit.

IN ingressu statim praecipitorum legis generalissimus articulus est, an fuerint plura. Similem namque supra de lege naturae quae si uimus, similibus hic modo conclusione dissoluitur, quae est haec: Praecipita ueteris legis vnum quodammodo sunt ratione ordinis ad eundem finem: simpliciter tamen plura, secundum peculiare obseruatiōis rationes quae eiusdem finis adsequendi media existunt. Et ratio est per se iudicanda. Cum enim praecipita de actionibus sint humanis earum rerum, quae fieri debent: necessitas autem cuiusque operis, & officij à fine sumatur: finis uero legis (vt supra monstrauimus) sit bonos facere ciues, sit ut per ordinem ad hunc finem cūcta praecipita quodammodo dicantur vnum, sicuti lex vna. At uero quoniam ad hunc

Prima dubitatio.

Solutio.

Secunda dubitatio.

Confirmatio.

Alia confirmatio.

Responsio.

eundem finem multa sint officia necessaria, de quorum singulis speciebus operae praecipitum est edici singula praecipita, sit, vt simpliciter sint plura. Sed porrigit nihilominus nobis vtrumque membrum dubitandi ansam. Prius, inquam, quod legis ueteris non vnum tantum, si praecedentium memineris, constitutus est finis: sed vnum praecipitum moralium, qui erat subditum probitas, atque alter caeremonialium, puta Christus, qui illis praesignabatur. Quare neque ratione finis vnum erat praecipitum. Respondetur tamen, quod finis diuinae legis, vt articulo proximo patebit, non est sicuti humanae, amicitia tantum, & charitas inter homines: sed illa quae nobiscum est cum eodem ipso Deo: de qua utique legitima charitate illud. 1. Timot. 1. intelligitur: Finis praecipiti, charitas. Haec autē amicitiam nulla legis opera, (vt dictum est) conueniunt, absque Dei gratia, possunt. Cōcedimus ergo duos fuisse particulares fines legis, ad vnum tamen relatos. Finis enim moralium, ueteris Christi, author gratiae: quorum vtrumque ad uerā salutē animae exigitur, ubi vnicum est legis finis. Nam per Christi gratiam eius efficiuntur membra: in ipso autem compaginati per legis officia, progredimur ad uitam aeternam. Alterum uero dubium, est huic contrarium. Apparent enim omnia praecipita, non solum (vt aiunt) secundum quid per ordinem ad vnum finem, sed simpliciter esse hoc vnum: Diliges Dominum Deum tuum. Enim uero dilectio Dei, nihil aliud est, quam eius seruare mandata: iuxta illud Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum. Et. Ioan. 2. Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Qui autem seruat uerbum eius, uerum in hoc charitas Dei perfecta est. Et confirmatio sententiae huius est, quod per cuiusque praecipiti (quod uerē est praecipitum) transgressione, amittitur Dei charitas. Quod certe non contingeret, nisi cuiusque transgressio in transgressionem dilectionis Dei incurreret. Omnia ergo praecipita simpliciter vnum sunt. Namque si hoc neges, cum negare ne queas, quin cuiuslibet praeparatio sit etiā uolatio huius praecipiti diuinae dilectionis, consequens tibi sit, vt nullū sit simplex peccatum, sed cuncta sint dupla: ut cum hominem occideres, vnum esset contra charitatem proximi, puta occidere: & alterum contra charitatem Dei. Et cum furum, vel adulterium faceres, si militet. Respondetur ergo, non vnum, sed plura esse, quorum distinctio à distinctis rationibus obiectorum sumitur: ut quaeftione sequenti patebit.

Sed tamen omnia sunt quaedam explicitiones illius generalis, quod est diligere Deum. In hoc enim constituit nostrum erga ipsum amorem, ut ipsum in primis coleremus, mox nos diligeremus inuicē. Quocirca conceditur, hominem occidere, esse quandam transgressionem diuinae dilectionis, sed tamē non sunt duo peccata, sed vnum, quod à proximo obiecto nuncupatur homicidium: sicuti aliud, furum: atque aliud, adulterium. Itaque ratio illa generalis diligendi Deum cōtrahitur per diuersas species: sicut ratio animalis. Vnde sicut homo, & animal, non sunt duo, sed vnum, quod est homo: sic, occidere, ac, dilectionem Dei violare. An uero praeter hoc generale, sit speciale dilectionis mandatum, quod suum habeat peculiare obiectum S. Tho. docet. 2. 2. q. 44. & quaeft. sequenti recolendum nobis superest.

AD primum igitur membrum argumenti, in contrarium respondetur, quod sicut modo dicebamus, generale diuinae dilectionis mandatum specialibus cunctis praecipis participari: ita & hoc: Diliges proximum tuum sicut te ipsum: finis est omnium, quae erga proximum implentur: quin uero genus per reliqua specialia exponitur. Nihil enim aliud est diligere proximum, quam illum non ledere, puta, non occidere, non furari. &c. quod uerbum Paulinum, instaurari, designat. Inter alios namque significatus (quos nos illic agnouimus) hunc praecipitum probauimus, quod est, recaptulari, ac, repreti. Qui enim iubet proximum diligere, in uirtute praecipit, non moxchari, non furari. &c. In dilectione autem proximi includitur dilectio Dei: eod quod cum vniuersos mortales pro filiis ducat, in hoc uult amorem nos sibi exhibere, ut nobis inuicē exhibeamus. Vnde. 1. Ioan. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Atque hac ratione hoc solo mandato: Diliges proximum tuum, sicut te ipsum: complexus est Paulus ambo illa, quae Christus Matth. 22. distinxit de dilectione Dei, & proximi, in quibus duobus perdere docuit omnem legem, & Prophetas. Et eodem relabitur solutio secundi membri. Cū enim. 9. Ethic. c. 8. auctore Aristot. ab ipso eodem homine ea omnia, quae ad amicitiam attinent, ad ceteros perueniant, quod est, ex eo quod se quisque deamat, alios subinde amare, cūcta amicitiae iura, ac perinde praecipita, quae inter amicos, ac, proximos seruantur, hoc vno concluduntur, ut ita se quisque ad alios habeat, quae admodum ad seipsum: idque comprehenditur illo generali principio: Omnia, quaecumque uultis ut faciant uobis homines, haec & vos facite illis.

S. Thom. Ad. 1. argū.

Author in cap. 13. Epistolae ad Roman.

Ad. 2. Argū. Aristot.

ARTICVLVS. II.

Utrum præceptorum legis veteris trina sit differentia, videlicet: moralium, caeremonialium, atque iudicialium.

VM monstratū nobis fuerit, præcepta moralia esse plura, ordo po- scit, vt exploremus vtrum eiuſdē sint speciei, an verò trina differētia distinguatur, vt alia sint mora- lia, alia caeremonialia, alia verò iudicialia. Et ar- guitur cōtra hāc trimēbrē diuisionē. Præcepta moralia (vt in subsequētibus visuri sumus) oīa sunt de iure naturæ: ergo nō opus fuit in tabu- lis legis veteris scribi. Probatur cōsequētia: qm̄ lex diuina illic debet nobis suppetias ferre, vbi natura succubūt: si ergo ratio naturalis decalo- gi mortales docebat, quidnā op̄ erat lege diui- na explicari? Eo potissimē q̄ lex vetus dicitur litera occidēs: vt patet. 2. ad Corin. 3. Morū aut̄ præcepta, nō occidūt, sed viuificāt: secundum illud Psal. In æternū non obliuiscar iustifi- cationes tuas, quia in ipsis viuificasti me. ¶ Secūdo arguitur. Si præcepta moralia scriptu ne- cessaria erāt, nihil opus erat caeremonialia ad- iicere. Moralibus enim (vt nomē sonat) huma- ni mores informantur, inter quos præcipua pars est, diuinus cultus: vt gentes vniuersæ sub lege naturæ agētes more & vsu vbiq; docuerūt: cæ- remonialia autē, ad diuinū cultū pertinent: vn- de Cicero in sua Rhetor. Religio, inquit, diui- næ naturæ cultū, caeremoniamq; affert. Cōclu- duntur ergo religionis caeremoniæ sub mora- libus præceptionib⁹. Quod si dicas, gratia præ- monstrandi Christi fuisse institutā, id sane po- tius verbis demādari deberet, q̄ rebus: quippē eū verba. vt. 2. d̄ Doctri. Christ. author est Au- gust. principē teneant significandi locum.

1. Argumēt.

Paulus.

2. Argumēt.

Cicero.

Solutio Republicæ August.

3. Argumēt.

4. Argumēt.

serua præcepta, & caeremonias, & iudicia, & mā- data. Ad hæc, & iustificatiōes: iuxta illud Psal. In æternū nō obliuiscar iustificationes tuas. Item, quia præcepta moralia (vt infra de Deca- logo videbitur) omnia pertinet ad virtutē ius- titiæ: debuerūt subindē alia adhiberi de virtu- te, & temperatiā, & alijs virtutibus. ¶ In con- trarium est illud Deut. 6. Hæc sunt præcepta, (nempe moralia per antonomasiam) caeremo- niæ, atque iudicia. Et capite. 4. Decem verba scripsi in duabus tabulis lapideis: & mihi iniū- xit in illo tempore, vt docerē vos caeremonias & iudicia, quæ facere debeatis. Quib⁹ locis tria hæc præceptorum genera designantur.

Deutero. 6

¶ Quoniam de singulis præceptorū gene- ribus singulæ inferius repetendæ sunt quæstiones, ad præsentem (quæ gene- ralis est), quatuor conclusionibus breui com- pēdio respondetur. Prima est, necessarium fuit præcepta moralia lege illa veteri explicari, vt Exod. 20. vbi decalogus scriptus habetur: & a- lijs locis quibus alia scribuntur, comprobatur. Enimvero vt præcipua humanæ legis intentio est homines mutua inter se beneuolentia de- uincire, ita & Dei propositum est, per suas leges eosdem secum arctissima amicitia copula- re. Quare non est eius intentio, vt eū quos bonos nos efficere humano more, sed sibi gratos: cū autem similitudo sit mutui amoris fons, secun- dum illud Eccles. 1. Omne animal diligit sibi simile: sit, vt optimo Deo nemo gratus acce- ptusque esse possit, nisi ei suo gradu sit bonita- te similis. Et cum auctore Aristot. 2. Ethic. Vir- tus sit, quæ bonum facit habētē, & eius opus bonum, intentio diuinæ legis est, homines vir- tutibus sibi gratis imbuere, morumq; ornamēto decorare: hoc autem nō fit nisi per morum præcepta. Nam indē dicuntur moralia. Ergo illa fuerūt in lege necessaria. Atq; hinc fit luci- dus earum monitionum sensus, quibus aman- tissimus nostri Deus ad virtutes nos diuinarū imitatrices allicit. Vt Leuit. 19. Sācti eritis, quo- niam ego sanctus sum. Et in Euangelio Chri- stus: Estote misericordes, sicut Pater vester misericors est. Luc. 6. Et Matth. 5. Estote ergo & vos perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est. Ac si dicat: Aliter ei chari esse nō valetis, nisi sitis imitatrice virtute asimiles.

1. Cōclusio.

Probatio

Aristot.

Lucidus sen- sus monitio- num diuina- rum, quib⁹ virtutes di- uinarū imi- tatrices alli- cit.

¶ Quod si contra præceptorum istorū nume- rum arguas, quod non fuerit sufficiens, propte- reā quod, vt patet in Decalogo, præcisse sunt præcepta iustitiæ, quæ est ad alterum, cū ta- men sint & aliæ hominis virtutes in ordine ad seipsum: vt fortitudo, & temperantia, atque id genus plures. In subsequenti quæstione tibi

essulge-

2. Cōclusio.

Cicero.

Valer. ius.

s, Thomas.

Prima dubi- tatio.

Secunda du- bitatio.

Moralium. cæ- remonialium ac iudicialium differentia.

essulgebit respōsio, vbi patebunt præcepta a- lia: quæ tamen omnia ad Decalogū reducun- tur. ¶ Secūda conclusio. Præter moralia cōde- cens fuit, ac necessariū vt lex vetus caeremo- niarū præceptiones explicaret. Nomen enim caeremonia, siue ad Cerere dicitur, quā frugum deā colebant, quod Cicero. in Verre, his ver- bis annuere videtur. Sacra Cereris, summa ma- iores nostri religione cōfici, caeremoniaque vo- luerūt. Siue (quod Valer. libētius recipit) a Ce- re oppido, vbi Roma à Gallis direpta, religio- nis sacra recondita sunt: tamen eos significat ritus, qui ad diuinū attinet cultū. Veruntamen diuinus cultus, vt Diuus Tho. hoc loco sciēt- ter docuit, differētē altiusq; diuinis legibus in- stituitur quā humanis. Etenim cū lex humana, vt nuper innē dicebamur, rebus duntaxat hu- manis cōsulat, (nil de Ecclesiasticis in præsentia definiens) non altiozem cultum Dei instituit quā quæ ad cōmune tēporariū bonū condū- cere iudicat. Deus autem homines ad seipsum pertrahens eū sui cultū suis legib⁹ edocet, quō homines, terrenis posthabitis, ad ipsum ani- mis subleuentur. Et cum non solum per inter- nos actus credēdi, sperādi, & amādi, verū & per exteras protestationes, piteamur nos eius fa- mulos, necessariū fuit caeremonias illas diuina lege institui. ¶ Emergūt autē ex hac cōclusio- ne dubia duo. Primū q̄ negare videmur cæ- remonialia ad morū informationem pertinere, quādoquidem a moralibus huiusmodi præce- pta secernimus. Cum tamen in morum cōposi- tione pars illa præcipuū habeat momentum, quæ diuino cultui dedicatur. Quapropter sicu- ti nos orantes, psallētes, thurificātes, atque hoc genus cultus offerētes, sic & patres illis suis cæ- remonijs, ceu per alios mores, bene de Deo me- rebantur. Secundū dubiū est, quod quasi iustū approbamus morē humanarū legū, diuinū cul- tū ad suum ciuile finē referentiū. Cū tamen peruersitas appareat, qua fruendis vtimur.

minationis formæ vniuersalis ad specialem. Ad hunc ergo modum moralia, caeremonia- liaque mandata differunt: nempe, vt illa deri- uentur priori modo: hæc verò posteriori. Exē- pli gratia. Id nē facias aliquid quod tibi fieri non vis, principium est per se innotum. Mox quod occidi ab altero nolis, aut tua dispoliari sub- stantia, aut torum tuum commaculari, eodem etiam humane naturali clarescit. Ex quibus na- turali itidem consequentia colliguntur mora- lia præcepta: Non occides, Non furum facies, Non adulterabis. Et ad hunc fermē modum dicemus infra de alijs quæ sunt extra Decalo- gum: nam sunt plures gradus. Lex autem hu- mana & omnis positua, nō naturali collectio- ne, sed humano arbitramento: determinat ge- nus ad speciem. Exemplum. Deum esse colen- dum, principium est naturale. Quod autem hoc vel illo modo, natura nō docet, sed ab Ec- clesia Euangelica per humanas leges putā ca- nonicas ab apostolis deriuatas sancitur. Patē quod talia feriemur festa; hincq; aut illis ritibus religionem profiteamur, Quod autem nego- tium ecclesie iam sanctitate proteget. Chri- stus commisit; hoc Deus rudi illi populo quē ex toto orbe volebat esse illustrū, per se exhibuit. Cuncta inquam veluti pueris delineauit. Quare idem naturale cultus principium spe- ciatim exposuit per illa animalium sacrificia, aliosque ritus, quos natura non clarē docebat. Et hæc sunt caeremonialia præcepta. Tamēsi hoc fuit legi illi peculiare, quod cum esset vni- bra futuri Messie, qui futurus erat ver⁹ Deus, talia decuit iubere sacrificia & caeremonias, qui- bus sub nube & figura eundem Messiam cul- tores eius profiterentur. ¶ Ad secundū verò dubium respondetur bifariam contingere, di- uinum cultum ad ciuilem finem & humanum referri. Vno modo vt humanus, tanquam su- premus existimetur. Et hæc esset peruersitas vtendi fruendis, fruendique vtendis. Attamen diuinum cultum referre ad temporalem finē, non tanquam ad supremum, sed tanquam ad illū qui rursus refertur in Deum, nulla est per- uersitas. Quin verò per hoc profitemur cūcta nobis diuinitus obuenire. Qua ratione Eccle- sia præces fundit, sacrificiaque & missarum so- lennia offert pro temporalibus bonis: lex er- go humana hoc modo refert diuinum cultum ad suum finem. Quauis Canonice & Eccle- siasticæ, diuinarum sequaces, ciuilibus debent hoc præstare, vt animos hominum à terrenis diuulsos ad Deum promoueat. ¶ Gentilium autem supersticiosa religio catenus est incul- panda, quod ritus in primis suos dijs falsis di-

Ad secūda- dum.

cabant. Mox quod demoniacis illusionibus seducti extorrum inspectione animalium, aliorumque superstitione auguriorum contendebant futura praenoscere. Tercio, quod spurcis caeremonijs utebantur. Ac demum quod quasi felicitatem in terrena prosperitate collocantes non alia ratione deos venerant colere, quam quod eorum ope indigebant. Quare aliam colerant frugum deam, alii vini, atque alium bellorum, qui cum ipsis agebant, tunc praecipue placare curabant. ¶ Tertia conclusio. Praeter haec duo praceptorum genera necessarii rursus fuit iudicialium tertium. Huius enim ratio similis illi est, quam de proximis caeremonialibus informauimus. Cum enim lex diuina homines primum in ordine ad Deum, mox ad suam inuicem amicitiam pacemque instituat: quorum utrumque naturalis lex in genere praecipit: consequens fuit ut ambo in specie Deus explicare. Atque adeo sicut caeremonialia praecpta peculiariter de diuino cultu instituit: sic etiam debuit & iudicia constituit, quibus beneuolentia & pax inter homines constaret. Collige ergo differentiam horum trium generum praecptionum: reliqua enim duo a moralibus deriuantur quae distamina sunt iuris naturae: nempe caeremonialia respectu diuini cultus: iudicialia vero respectu tranquillitatis humanae. Quocirca ut in solutione primi author est S. Tho. lex vetus aliquid addebat supra ius naturae: nimirum eo modo quo leges humanae adiectiones sunt ad idem ius. Habem? etenim & sub noua lege caeremonialia, ut dictum est: ut Psalmodi, processiones, thurificationes & alia huiusmodi. Et iudicialia, ut excommunicationes suspensions atque irregularitates. &c. Et antiquas Canonum poenitentias: sicut & iure ciuili iudicialia supplicia malefactoribus decreta. Nisi quod ratione supradicta Christus haec in Euangelio non expressit, sed Ecclesiae & reipublicae ciuili commisit. Deus autem in lege veteri cuncta explicuit. ¶ Hinc subsequitur alterum discrimen. Nempe quod praecpta moralia sunt simpliciter de iure naturae, puta praecpta, quia bona: aut prohibita, quia mala. Reliqua vero, de iure politiuo diuino, sicut caeremoniae & iudicia nostra, de politiuo humano: nempe bona, quia praecpta: vel mala, quia prohibita. Quae admodum Aristot. 5. Ethicor. capit. 7. distinguit iustum naturale, hoc est natura sua tale, & legitimum, quod ante quam positum esset nihil referebat, sed postquam positum est. At qui ad haec tria genera forte alludit Paulus ad Roman. 7. dicens quod lex est sancta, quantum ad caeremonialia: eo quod illud est san-

3. Conclusio.

Primum discrimen inter tria genera praecptionum: nimirum moralium, caeremonialium & iudicialium S. Thom.

Secundum discrimen:

Aristot.

Paulus.

ctum, quod Deo dicatum est. Et mandatum iustum, quantum ad iudicialia: & bonum, hoc est, honestum, quantum ad moralia.

¶ His demum adiungitur quarta conclusio.

Quantum alia inueniantur in veteri lege nomina, scilicet mandata, testimonia, & iustificatio nes: cuncta tamen ad haec tria genera reducuntur. Ratio conclusionis sic habet. Quaedam in lege existunt quae ceu agendorum praecpta edicuntur. Alia vero adhibentur quasi robur ad eorum custodiam. Illorum ergo sunt tria genera iam posita: horum autem altera tria. Nam quod ad legis obseruantiam conducit, primum est legislatoris autoritas: secundum vero legis utilitas: quae est vel consequutio praemij, vel supplicij cautio. Illa ergo quibus autoritas maiestasque legislatoris commendatur, dicuntur testimonia. Ut Deuteron. 17. Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. Et legis caput, quo pronunciat creator coeli & terrae. Et in Psalm. Tu terribilis es: & quis resistet tibi? Et Omnipotens nomen eius: & similia. Illa vero quibus vel praemia vel supplicia proferuntur, dicuntur iustificaciones. Ut Deut. 18. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te cetero cunctis gentibus. Et Isai. 1. Si audieritis, bona terrae comedetis: Quod si nolueritis & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Nam per haec diuina iustitia commendatur. Mandatum autem forsitan idem est quod praecptum: Sed quoniam loco citato videntur ab inuicem secerni, fortasse praecpta referuntur ad ea quae ad salutem sunt necessaria: mandatum vero ad illa quae per charitatem supererogantur, cuius generis sunt & Evangelica consilia. Atque illud Exodi. 2. Si pignus acciperis vestimentum a proximo tuo, ante Solis occasum reddas ei. Vel forte praecpta sunt quae Deus in tabulis scripsit: ut Decalogus: mandata vero, quae Moysi reuelant, ut populo promulgaret. Tametsi & ipsae iustificaciones, testimonia etiam sunt diuinae iustitiae. Vniuersa autem reducuntur ad tria priora generalia. Quantum quidem alia (ut dictum est) non tam praecpta sunt, quam ad eorum custodiam pertinentia.

4. Conclusio

Ratio caeculionis

¶ His hoc pacto constitutis ad primum argumentum in contrarium respondetur, quod et praecpta moralia nihil aliud sunt quam quod lex naturae dicitur, & serena ratio docere potest, operaretur nihilominus fuit ut Deus non tantum supernaturalibus, verum & in naturalibus tali prudentia illis operaretur. Nam etsi nunquam rationis lynderesis eousque extingui valeat, quin prima principia naturalis iuris ei resurgant, tamen ea potest caligine obduci, ut circa eorum conclusiones hallucinetur, oberraretque. Id quod non solum in speculabilibus, verum & in moribus. Mirabile enim est dictum quanta de speculabilibus sapientium vetustorum deliramenta memoriae prodita sunt. Et in moribus non solum fornicatio simplex, verum & grauiora pro licitis ducebant. Atque illo maxime tempore quo lex data est, hanc mentium nebulam, credibile est mortales obtenebrasse. Eadem enim de causa & supernaturalis fides non solum de supernaturalibus articulis nos erudit, verum & de alijs quos natura docet. Ut quod Deus est vnus, atque omnium causa, quodque anima sit immortalis, & de similibus. Id autem quod in eodem argumento adiectum est: nempe id quod est litera legis occidere: moralibus praecptis non competere, negatur. Imo, ut August. lib. de Spiritu & litera, capit. 14. author est, nosque ab ipso instructi super tertium caput ad Roma. fule traetauimus, praecpta ipsa Decalogi sunt de quibus Paul. ait literam occidere, atque iram operari. Non quidem quod id directa intentione (ut iam dictum est) facerent, sed quia ostendendo peccatorum opera nudabant subditos omnium excusatione: & tamen lex illa gratiam non confererebat. Attamen qui ex fide venturi Christi iustificati illa praestabant, iustitiam suam augebant apud Deum. Et ideo appellabat eadem opera Dauid iustificaciones. ¶ Secundum etiam argumentum solutum est, ubi declarauimus quemadmodum caeremonialia ad mores quoque & merita pertinent: sed tamen quia naturali lumine non eliciuntur ex distamine naturae, sed humano arbitramento vel diuino, a moralibus secernuntur. Itaque Deum colere principium morale est: hoc autem vel illo ritu, caeremoniale. ¶ Ad aliud autem quod illic subiicitur respondetur quod etiam si verba commodiore sint ad significandum, nihilominus, ut Dionys. 1. cap. coelestis Hierar. author est, naturum est hominibus rerum similitudinibus sensibilibus spiritualia intelligere. Ob idque decuit tales illi populo caeremonias iuberi, quibus venturum Christum profiterentur. ¶ Ad tertium pariter, ut de caeremonialibus, respondetur, quod & si actus iustitiae in genere ad moralia praecpta pertineant, tamen haec vel illa in particulari iudiciorum praecpta dicuntur iudicialia. Quemadmodum quod omnis malefactor puniendus sit, praecptum est morale: quod autem fur sit suspendendus, & haereticus comburendus, iudicialia sunt. Vnde cum iudicialia partim cum moralibus conueniant, scilicet quod a ratione deriuantur, ad moresque pertinent, & partim cum caeremonialibus, in hoc scilicet quod

Ad primum argumentum

utraque, speciales sunt determinationes generalium praecptorum, consequens factum est, ut nonnunquam connumerentur inter moralia: uti Deut. 5. Audi Israel caeremonias atque iudicia: quandoque vero inter caeremonialia, ut Leuit. 18. Facietis iudicia mea & praecpta mea seruabitis. In priori enim loco iudiciorum nomine comprehenduntur moralia: & in posteriori caeremonialia. ¶ Quartum vero supra solutum est: praeter illam particulam de virtutibus moralibus distinctis a iustitia: quarum utique praecpta statim quaestione proxima constabit quomodo ad iustitiam reducuntur: eo quod praecptum dicit semper rationem debiti.

Ad 4. argum.

ARTICVLVS III.

Utrum lex vetus ad sui obseruationem per temporalium promissiones & comminationes debuit suos subditos inducere.

ROSI veteris legis praecpta sequitur in 3. articulo, ut dicamus de eius praemij & poenis, quibus eius cultores & alliciebantur ad eius obedientiam & a transgressionem deterrebantur. Quae in qua, utrum decuerit promissiones illas & comminationes esse temporales. Et arguitur a parte negatiua. Intentio diuinae legis est homines Deo amore & timore subijcere, secundum illud Deut. 10. Et nunc Israel quid dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum? Temporalis autem cupiditas a Deo animos longe abducit: secundum illud Augustini libr. 83. Quaesitio. quaestio. 36. venenum charitatis est cupiditas: ergo ille facta illa ac territameta minime diuinam legem decebant.

Argumentum

August.

2. argumentum

¶ Secundo: Leges humanae inde apparent deiectiones quod per haec lubrica, percuntiaque temporalia ad bonum ciues promouent: lex ergo diuina quae ad immortalae felicitate mortales ducit, non deberet similibus munusculis ac deterreticulis uti. Atque eo minime quod temporalium prosperitas communis est iniustus cum iustis, atque aduersitas iustis etiam cum iniustis: secundum illud Eccle. 9. Vniuersa temporalia haec eueniunt iusto & impio: bono & malo: immundo & immundo: immolanti victimas, & sacrificia contemnenti: ergo temporalia bona vel mala incongruenter statuantur ut praemia vel poena mandatorum legis diuinae. ¶ In contrarium autem est illud nuper citatum Isai. 1. Si volueritis & audieritis me, bo-

na terræ comeditis : quod si nolueritis , & me ad iracundiam prouocaueritis , gladius deuorabit vos.

ADnotandus est in primis quæstionis titulus. Haud enim in dubiū reuocatur , quin estodes illius legis per fidem & gratiam Iesu Christi præmia consequerentur æterna : transgressoresq; afficeretur perpetuis supplicijs , sicut Euangelicis professoribus cōtingit. Effulserat nanque antiquis illis alterius vitæ lumē : vt patet Genes. 3. 7. Descendā ad filium meum lu gens in infernum. Sic enim appellabant decessum vitæ præsentis : propterea quōd illis non dūm cœlestes fores patebāt : quare etiam iusti descendebāt ad limbum. Et Ezech. 3. 7. aperta erat futura resurrectionis propheta in campo illo quem propheticē cernebat plenum ossibus. Nam dictum est ei : Putas nē uiuent ossa ista? Et sequitur: Ecce ego mittam in vos spiritum & uiuetis. Et Iob. 19. Credo q̄ redemptor me⁹ uiuit. Et actu. 23. mentio fit opinionis Sadducæorum negatiuam resurrectionem mortuorum contra fidem , quam reliquus populus sustinebat. Et Dauid Psal. 101. In memoria æterna erunt iusti. Et Sap. 5. Tuicū stabunt iusti in magna cōstantia aduersus eos qui se angustia uerunt. Et de miseris supplicia luentibus subditur: Vidētes turbabatur terrore horribili. &c. Igitur quod in quæstionem producitur , non est cur non fuerint illi patres aut præmiati aut puniti nisi temporaliter: sed cur, eum eadem illos , sicuti nos , præmia & supplicia manerent sempiterna non fuerint in lege scripta nisi temporalia. Respondetur ergo vnica conclusione. Concedens fuit & illi populo congruentissimum , vt illis pollicitationibus & comminationibus temporalium adduceretur. Iam enim superiori libro monstratum est leges ad sui obseruantiam suppliciorum metu præmiorumque spe homines attrahere: instar scientiarum speculatiuarum , quæ per principiorum cognitionem ad cōclusionum assensus permouent. Quapropter ea esse debet legillatoris prudentia , vt secundū ingenia ciuium tam præmia statuat quā supplicia: populū autem illum Paul. ad Galat. vt. q. præcedenti meminimus , puero confert , dum sub pedagogo eruditur: sed naturale puerorū ingenium est solis illis munusculis allici , quæ sunt ante oculos: nā ea quæ absunt , mente percipere nequeunt. Et eadem ratione præsentium timore deterrentur. Expediētissimum ergo fuit , vt lex illa , quæ , vt dictum est , tam quā imperfectio quædam ad perfectionem Euangelij gentē illam præparabat , in fimo illo præmiorū pœnarumq; genere vteretur. Quæ

Sensus positæ quæstio.

Conclusio reponitur.

Probatio primæ conclusionis.

Paulus:

propter Paul. ad Philip. 3. Euangelicam familiam veluti filios iam Dei charitate prouocatos atq; in hereditatem missos exemplo suo commonefacit , dicens: Quæ quidē retro sunt obliuiscens , ad ea quæ priora sunt , extendens incipsum: ad destinatū persequor , ad brauium supernæ uocationis in Christo Iesu. Quicquid ergo perfecti sumus , hoc sentiamus &c. Ecce ergo cur Exod. 36. vbi Deus apparuit Moyfi , quē ad seniores populi in Aegyp̄tū delegaret , quibus daturus erat legē , hoc tantū eis pollicetur q̄ adducet eos in regnum Chanæeorum , terram scilicet fluentē lacte & melle. Christus autem Matth. 4. lator legis nouæ non inferius regnum quā cœlorum nobis proponit. Illic bona terræ promittuntur: in Euangelio uero uita æterna. Et Deut. 28. Si audieris inquit , uocē domini Dei tui. &c. faciet te dominus Deus tuus excellentiorem cunctis gentibus quæ versantur in terra: ueniētque super te uincula benedictiones istæ. Benedictus tu in ciuitate , & benedictus in agro. &c. Matth. autē 5. Beati pauperes spiritu , quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites , quoniam ipsi possidebunt terram. Non utique infernam Chanæeorum lacte & melle fluentem , sed supernam Angelorum , diuino nequitate exuberantem.

Altera ratio cōclusionis

At uero huic quæ Canonica ratio est , altera eidem proximam subiungamus ex eadem pululantem radice. Cū illa in quā quæ Christus mundo promissurus erat uix præ sua celsitudine ab hominibus credi poterant , quia neque in cor hominibus ascenderat , consulto Deus uoluit fidelitatem suam in illis temporalibus declarare , vt certiorē arrogaret apud nos fidem , dū postmodū inuisibilia promitteret. Hac enim de causa populum illum in exilium Aegyp̄tiam cum ire sunt , vt inde cum postea in terra promissam optima fide cum tam in gētibus signis & portentis reuocaret : nempe vt in illis , tum cœlestium futuras promissiones depingeret , tum etiam , vt quā esset in suis pollicitationibus fidelis , humano generi persuaderet. Atque hac , vt reor , de causa Augult. 4. lib. contra Faustum illud appellat testamētum uetus , hoc uero nouum: scilicet nō ob id tantum quōd illud huic præfuit: uerū & quōd illius promissiones rerum erant cū tempore senescerent: in nostro uero illa promittuntur , quæ sunt in æternum permanētia. Simile est & inter supplicia illi⁹ , nostræq; legis discrimē. Patet enim tum alibi sape , tū luculēter Leuit. 26. Vbi post temporalia præmia , uidelicet , Si in pceptis meis ambulaueritis. &c. dabo uobis pluuias in tēporibus suis: vt terra germinet semen suū: & id ge

Augult.

nus plurima , subdit: Quod si nō audieritis me , uisitabo uos uelociter in egestate , & ardore , qui conficiat oculos uestrōs , & consumat animas uestras. Frustrā seretis semē , quod ab hostibus deuorabitur. At uero non sic de hoc intervallo hallucinandum est , vt quis credat neminem illic opera fecisse , nisi metu pœnæ. Sani enim illi patres , vt Moyses , & Abraham & propheta timore filiali Deum reuerbantur.

Paulus.

Et uice uersa in Euangelio multi timore seruiliter pertrahuntur. Quin uero (vt Apostolus ad Romanos admonet) lōge apertius nobis Christus in Euangelio comminatur est Dei iram de cœlo reuelatam : nempe infernorum tormentā. Sed discrimen est , quōd illic non comminatur Deus nisi temporalia supplicia : nobis autem comminatur æterna. Ait enim Deus per Isaiam : Si audieritis , bona terræ comeditis : si nolueritis , gladius deuorabit uos. Ait uero Christus: Et ibunt hi in supplicium æternū: iusti autem in uitam æternam. Præterea , lex illa plena erat timore: quare data est in mōte cum tonitruis , & coruscationibus , quod Exod. 20. exponens Moyses ait : Vt probaret uos uenit Deus , & ut terror illius esset in uobis. Nostra uero lex inigne amoris effulgit in die Pentecostes. Quod quidem discrimen edidit ad Hebræos. 12. Paul. Quare in illam legem peccantes , statim in supplicium rapiabantur : vt patet in conflatione uitali: vel tradebantur Philistis , aut Babylonijs , aut alijs hostibus quibus uindictibus iratus Deus utebatur. Vnde Dauid Psal. 77. Cū occideret eos , quærebant eum & reuertebantur. Nobis autem (quod notatu dignum est) nullum in Euangelio comminatus est Christus temporale supplicium: sed cuncta nos manēt in altero sæculo. Qua de causa multo , quā illi , deberemus acerbiora expauescere. Sed de discrimine inter ambas leges accuratiorē habebimus , quæstione. 7. luculentiorē que sermonem , vbi de lege Euangelica dicendū nobis restat.

Ad. 1. argu.

AD primū igitur argumentum respondeatur , tres esse hominum ordines quantum ad temporalium cupiditatem distinctos. Vnus enim est perfectiorum , qui neutrum oculum ad huiusmodi fluxibilia bona conijciunt , sed illis , prorsus abiectis , Deo infixi sunt. In quo ordine non erat ille populus: licet quidā rarissimi hunc gradum pertingerēt: quorum ait ad Hebr. Paul. dignum non fuisse mūdum. Alius est extremus ordo peruersorū , qui finem suū in huiusmodi lubricis bonis statuunt. Atq; horum cupiditatem asserit Augultus , esse charitatis uenenum: quibus idēo periculosa esset lex ,

Paulus.

Augult.

quæ temporalia promitteret. Sed tertius est medius imperfectorum gradus: qui , scilicet , bona temporalia sic cupiunt , vt uia iudicent ad æternorum fruitionem. Quare istis salutare est per hæc temporalia ad amorem Dei pellicere. Nā ut est in Psalmo: Confitebitur tibi , cū benefeceris illi. Ad secundum responderetur , quōd præstantia diuinæ legis præ humana inde deprehenditur , quōd humana proponit præmia ab hominibus cōferēda: Deus autem illa , quæ ipse est collaturus. Ob idq; optimo iudicio illa largitur iustis , & subtrahit iniustis. Nisi quādoq; ratio contrarium poposcerit. Vnde si historias veteris instrumenti perlustrēs , semper ille populus , quando in Deo , legiq; parebat , temporalium prosperitate affluebat : & contra dum ab eius gratia decidebat , tūc cœli , atq; hostium aduersitatem experiebatur. Quōd si iustos aliquos , quos ait ad Hebr. Paul. angustiatos , & afflictos mala fuisse perpeffos , cuiusmodi aduersis exercebat , hoc faciebat , vt eis ad maiorem coronā cederet. Quauis & nonnullos , qui exterius legem colentes in æternum cor in temporalibus sentiebat infixum , secundum illud Esa. 9. Populus hic labijs me honorat , cor autē eorum longē est à me. Sinebat quidem ad cumulatiorē ipsorum condemnationem illis frui.

Ad. 1. argu.

Paulus.

QUÆSTIO TERTIA, De moralibus præceptis.

Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 100.

ARTICVLVS. I.

Utrum omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.

HACTENVS de legis præceptis in genere : delectendum ergo iam est , ad species singulas. Inter hæc autem primum , ac principalem locum moralia obtinent. De quibus duas adornamus quæstiones: nempe hanc , de omnibus in genere , atque alteram speciatim , de singulis. De his ergo primum inter rogatur , utrum omnia pertineat ad legē naturæ. Et arguitur a parte negatiua. Primo Eccle. 17. Præcepta moralia dicuntur disciplina: ð illis enim dicitur: Ad didit illis disciplina: & legē uitæ hereditauit illos. Disciplina autē , cū per doctrinā acquiratur , contra

Argumē.

contra legem naturæ diuiditur: quæ pote non addiscitur, sed naturali instinctu percipitur, nõ ergo omnia præcepta moralia sunt de lege naturæ. ¶ Secundo. Lex diuina perfectior est quã humana. Lex autẽ humana legi naturali multa accumulatur bonorũ operi documẽta. Vnde fit vt cum ius naturæ idem sit apud omnes, humana tamen morum instituta sint apud diuersos diuersa: ergo multo fuit æquius vt diuina lex aliqua naturali insuper adderet. ¶ Tertiõ. Non solum naturalis ratio, verum & fides ad morũ institutum conducit. Vnde Paul. ad Galat. 5. Fidem, ait, per dilectionem operari: fides autẽ sub naturæ lege non comprehenditur: quippẽ, quæ super naturalem rationem extollitur: ergo non omnia præcepta moralia legis diuinæ ad legem naturæ spectant. ¶ In cõtrarium est illud Apostoli ad Roma. 2. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt: vbi moralia præcepta designabat.

2. Argumet.

3. Argumet.

Paulus.

Paulus.

Questio præfens nõ tãtũ mouetur præceptis Decalogi, verum vniuersim de cunctis, quæ per se ad mores pertinet. Ad quã duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Vniuersa moralia præcepta non solum quæ in veteri testamento scripta sunt, imò si quæ sint alia, sunt de lege naturæ. Probatur conclusio: Præcepta moralia, sic definitum est à ceremonialibus, iudicialibusq; distare, quod per se, hoc est, natura sua, quacumq; seclusa positua lege, ad mores pertinent. Nam ceremonialia, atq; iudicialia nõ per se, sed quia per arbitrarium legem posita sunt, ad mores attinẽt. Probitas autem morum per ordinem ad rationem naturalem, quæ humanarum actionum proprium principium est, existimari debet. Si cuti lapidis, aut ligni restituitur, per hoc, quod nõ normẽ commenturantur. Nempẽ vt illi mores dicantur, sintq; probi, qui rationi concordant: reprobi autem, qui ab eadem discrepant: ratio nis autem iudicium, tam practicũ, quã speculatiuum ex principijs ad conclusiones procedit: hoc enim ipsum est ratiocinari. Fit ergo consequens, vt omnia præcepta moralia, siue principia sint, siue conclusiones, sint de iure naturæ: ius enim nihil aliud est, quã regula.

1. Conclusi.

Probatio

2. Conclusi. Triplex modus, quomoralia præcepta a naturalibus descendunt:

Primus

occides: Non furtum facies: & huiusmodi. Ex illo nanque principio: Id facias alijs, quod tibi fieri vis, subsumpta hac, naturaliter quoq; per se nota, quod velles à filijs tuis honorari, sequitur quod & tu debes honorare parentes. Nisi maus ex illo id deducere, quod qui beneficiũ recipit, beneficium debet, summũ quippẽ temporarium beneficium est, quod à parẽtibus recipimus. Rursus ex illo: Id nõ facias alijs, quod tibi fieri non vis: subsumẽdo statim, quod nõ les ab alio lædi vel in persona vel in bonis, colligitur: Non occides: Non furtum facies: Non adulterabis. Alia verò sunt, quæ non statim cuiusque ratio ex eisdem principijs colligit, nisi subsidio adiuta sapientium, quorum est penitius res meditari. Veluti illud Leuit. 19. Coram cano capite conurge, & honora personam senis. Hoc enim non est ad eõ notum, quã debitum honorandi parentes. Et illud Evangelij: Nẽ dicas fratri tuo racha: quod non tam manifestum est, quã prohibitio non occidendi. Sed alia sunt, quæ licet sint rationi naturali cõsentanea, tamen non potest per seipsa ratio nisi diuinitus illustrata attingere. Cuius ordinis multa sunt quæ ad diuinum cultum pertinent: Non facias sculptile: Non assumes nomẽ Dei tui in vanũ. Hæc enim, & similia, eadem ratio naturalis, nisi diuino fulgore irradiata, non medullitus callet. Quõ autem hæc plusculum lucis accipiant, arguitur cõtrã, primò. Præcepta moralia, atque iudicialia (vt quæstione proxima dictum est), deriuantur quoque à iure naturæ (nam sunt etiam rationi congruentia, aliã non haberẽt rationem legis, vt superiori libro monstrauimus) deberent ergo collocari in aliquo gradu iuris naturæ. ¶ Mox præcepta Decalogi, vel censentur principia vniuersalia iuris naturæ, vel conclusiones. Primum dici non potest, quoniã (vt S. Tho. docet) non sunt nisi conclusiones inde proximẽ pullulantes: si ergo sunt conclusiones, quomodo collocantur in primo gradu? Item, illa, quæ super naturã Deõ nos docet, non sunt de lege naturæ: cur ergo illic constituitur tertium gradum?

Secundus

Tertius

Obijetur aduersus factam veritatem. Ratio

2. Ratio.

3. Ratio.

Ad primam obiectionẽ.

Ad secundũ

natur

scotus

natur. Nam in. 3. Sent. dist. 37. Scotus & Scholasticorum nonnulli vniuersalia principia naturæ constituunt primum gradum: conclusiones autẽ tam secundæ tabulæ Decalogi, quã alias in secundo. De istorum autem opinione in f. 8. presũs disputandum est. Interim tamen perspectã animaduertenda est sententia S. Thomæ nõ quis fallatur, arbitratus Decalogum constituere inter vniuersalia principia, pro eo, quod ipsum statuit in primo gradu. Enimverò prima per se nota principia non faciunt gradum, sed sunt radix & fons: gradus enim idẽ est, quod gressus: vnde sicut in linea consanguinitatis stirps, & radix non est gradus, sed fratres: inde proximẽ cadentes sunt in primo: sic iure naturæ principia non sunt gradus, sed quæ inde consequentia descendunt. Et per elongationem ab eisdem principijs, ceteri gradus discernuntur. Itaque cum in Decalogo sint duæ tabulæ: septem posteriora, quæ sunt in secunda, collocantur in primo gradu. In secundo verò, illa, quæ sunt extra Decalogum.

Qualia sunt præcepta honorandi seniores, & alia, quæ non pertinent ad iustitiam. Sed in tertio consistunt præcepta primæ tabulæ. Igitur non statuuntur in tertio ordine, propterea quod non sunt omnium dignissima, imò propterea iudicantur à principijs naturæ elongatiora, quod ob suam sublimitatem ratio nostra illa nõ plenẽ inde elicit nisi diuinitus adiuta. Sicuti & in illis secundi gradus sapientium in diget disciplina. Alter igitur dignoscitur inter hæc dignitatis ordo, alter verò cognitionis. Quid enim naturæ amicitius cõsentis, quid ve dignius, quã præcepta primæ tabulæ: quippẽ quæ ad cultũ vnus Dei spectant: Et tamen quia ab humana cognitione sunt remotiora, nullã inter Ethnicos scelus tam latẽ percrebuit, quã idololatricã impietas. Nam circa alia præcepta secundæ tabulæ minimẽ erratũ est. Et circa illa, quæ sunt in secundo gradu, minus quã circa primam tabulam. Atq; hic ordo cognitionis est, quem scientissimẽ S. Thom. per gradus distribuit. Quæret autẽ hic fortasse Lectõr, vtrum omnes gradus illi prohibiti Leuit. 18. essent de iure naturæ. Respondetur verò, quod illi, qui per lineam rectam ascendebant, iure naturæ erant prohibiti, vt: Turpitudinem matris tuæ nõ reuelabis. Et cum filia, & cum nepte: preterea cũ nouerca, & cum sorore. Alia verò ad latus posita, vt cum sorore matris, aut patris, aut cũ vxore fratris nõ erant prohibita, quia mala: sed mala, quia prohibita iure diuino positio. Quocirca illa quidem erant moralia: hæc verò iudicialia. Ac proinde isti posteriores gradus

Quæstio. Solutio.

non sunt in Evangelio prohibiti: essent quæ iure naturæ liciti, nisi Ecclesia humano iure illos interdixisset propter deformitatem, quã præse ferunt. Sed de his latius articulo octauo, in ter agendum de istorum dispensatione.

Et per hæc, patent argumentorum solutio. Dicitur enim præcepta moralia, disciplina, propterea quod non sunt prima vniuersalia principia per se nota, sed quæ dilucidatione nõnulla indigẽt. Et ad secundã respondetur, quod sicuti leges humanæ aliqua adijciunt iuri naturæ, sic & diuina adiecit ceremonialia & iudicialia. Atq; ad tertiu respondetur quod etsi fides sit lumẽ supernaturale, nihilominus necessaria est ad dilucidandũ nonnulla naturalia præcepta: quæ licet colligantur ex iure naturæ, tamen propter suam celsitudinem indigẽt super naturali rãdio, vt vniuersis mortalib; clarescãt. Qua ratione fides articulum vnus Dei inter alios connumerat, qui tamen naturali lumine sapientibus innotuerat. Ex quo fit, in illo superius asserto, nempẽ præcepta moralia esse, quæ per se ad bonos mores attinẽt, vocẽ, per se, supernaturale lumen nõ excludere: sed duntaxat posituam aliam legem: vt expositũ est. Itaq; etsi nulla esset lex positua, naturale ius præciperet vnũ cole Deum, & reliqua primæ tabulæ. Tamen nisi lumen fidei mortalibus irradiasset, non omnes ea planẽ perspexissent.

Ad iargũ

Ad 2. argũ

Ad 3. argũ

ARTICVLVS II.

Verum præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum.

Equitur in secundo articulo, vt sufficientiam eorundem præceptorũ perpendamus. Et arguitur quod sint de omnium virtutum actibus.

Observatio illorum dicitur iustificatio, secundum illud Psalmi: Iustificationes tuas custodiam: iustificatio autem est actus iustitiæ: ergo in sola hac virtute versantur cuncta. ¶ Secundo ad idem arguitur ex nomine ipso præcepti quod rationem debiti significat: debitum nanque ad nullam aliam virtutem attinet, quã ad iustitiam, per quam vnique ius suum red dicitur. ¶ Et accedit huc tertio, quod lex (vt supra dictum est) iob bonum commune ponitur: quod vt. 5. Ethicor. author est Arist. obiectum est iustitiæ. ¶ In contrarium est quod August. ait: Peccatum nihil aliud esse, quã dictum, vel factum, vel concupitum cõtra legem Dei.

1. Argumẽt

2. Argumẽt

3. Argumẽt

Aristot. Agust.

Et Am.

Ambrosius. Et Ambros. transgressionem esse legis diuinæ & celestium inobedientiam mādatorum: peccata verò cunctis virtutibus aduersantur: ergo & moralia præcepta legis ad vniuersas protenduntur.

Articulus præfens nō solum ob id, in quæstionem prolatus est, vt constet quā latè virtus diuinæ legis protēdatur, quæ de vniuersis virtutibus iubet, verum vt humanarum collatione, eius præstantia innotescat. Tribus igitur cōclusionibus dissoluitur. Prima. Leges humanæ de solis iustitiæ actib⁹ primaria intentione præcipiūt: de reliquis verò virtutibus nō nisi quatenus ad iustitiam referuntur. Conclusio hæc superiori libro quæst. 6. sua fuit gemina ratione demonstrata: quæ hic tamen in gratiam diuinæ legis recolenda est. Legis, inquam cuiusque præcepta (vt supra ostensum est,) ad commune bonum ordinem habent. Quapropter (vt. 3. Polit. Arist. docet) secundum diuersas politias diuersæ statuantur leges: alia scilicet in democratia, alia in aristocratia, atq; alia in regno: quoniā diuersimodè sibi proponunt commune bonū: lex autē diuina & humana, iam supra monstrata sunt sine differre. Nā humana solū proponit humanū bonū, quod ad pacē, amicitiaq; inter homines spectat: homines aut amicitia: fœdera per sola externa illa officia retinent; quæ sunt virtutis iustitiæ: per quā scilicet vnicuique, quod suū est, tribuitur: lex ergo humana primario proposito ad iustitiæ virtutē attendit. Et si quæ alia de fortitudine, deq; temperantia iubet, non nisi quatenus ad suum commune bonū referūt. Præcipit, inquam, fortitudinem, non quæ tibi necessaria est ad tuas propulsandas iniurias: sed quæ rei bellicæ necessaria est: putā nē locū in acie deferat. Iubet itē temperantiæ moderamē: nō tamen quo nō sis aut tecum, aut cum tua vxore intemperans: sed quo adulterium non committas. Sententia est Arist. 5. Ethico. cap. 1. vbi ait leges de omnibus dicere, coniectantes aut communiem omnium vtilitatem, aut optimorum, aut principum: vbi tria genera politia distinguit. Secunda conclusio: Lex diuina non de iustitia tantum actibus, sed de vniuersarum virtutum operibus, ex æquo, præcepta ponit. Probatur ratione contraria. Finis diuinarū legum non est illa, quæ inter homines est, benevolentia, sed ipsorum cū Deo amicitia, ac subindè familiaritas, tum in præsentī seculo, tum demum in futura eternitate: homo autem nō solum per officia iustitiæ specialis virtutis fit Deo charus, verum & per vniuersas studiosas actiones, quibus homo secum rectè viuūt: non

modò extere, verum etiam interna mente in qua Deus suam impressit imaginem. Præcipit ergo lex diuina actus fortitudinis, temperantiæ, mansuetudinis, &c. non solum in ordine ad iustitiam inter homines, in super quatenus in homine ipso diuinam imaginem exornat. Quare ex æquo, primariāq; intentione tam intellectuales virtutes (quæ sunt rationis lumina:) quā morales (quæ appetitum eidē rationi subiungunt) iubet. Nempè tres in primis Theologicas, fidem, spem, & charitatē. Mox & quatuor morales, secundum illud Sapient. 8. de eadē diuina lege, & sapientiā asserunt. Sobrietatē & sapientiam docet, & iustitiā, & virtutem: quibus vtilis nihil est in vita hominibus. Tertia conclusio. Non omnia virtutum opera eodem cogendi rigore proponit: sed illa, quæ ad necessarium rationis ordinem spectat, sub reatu culpæ iubet: reliqua verò, quæ ad cumulationem virtutum perfectionem, ornatumque attendunt, sub forma consilij admonet. Qualia sunt illa, quæ pertinent ad inimicorum dilectionem: vt Prouerb. 25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Et reliqua præcepta misericordiæ. vt. c. 3. De primitijs omnium frugū tuarum da pauperibus. Duplex autem, licet exigua, dubitatio ex his fit reliqua. Vna, scilicet, de differētia inter humanam legem, ac diuinam constituta. Apparet enim in contrarium quòd diuina perinde atq; humana principem intentionem dirigit ad iustitiam. Nam præcipiūt exigit obedientiam, quæ est generalis iustitia. Præterea quicquid iubet, eò refert, vt vel particulare iustitiam, quæ est inter homines confoueat: vel illam, qua appetitus rationi subditur: ergo nunquā exit iustitiæ tramites. Ad hoc autem facile respondetur, in hoc discrimē consistere, quòd humana lex habet pro fine iustitiā specialem virtutem, qua humana societas fideiq; constat. Lex autem diuina simpliciter cuiusq; perfectionem. Nam obedientia, quæ pertinet ad legalem iustitiā, non est finis legis, sed est virtus, quæ subijcit ciues principi: finis enim legis est, per obedientiā facere bonos ciues. Illa autē subiectio appetitus ad rationem, etsi ad finem legis pertineat, eò quòd in illa consistit humana perfectio, tamē cum non ordinet hominem ad alium, sed ad seipsum, nō habet propriè rationem iustitiæ, sed (vt ait. 5. Ethic. Philosophus) metaphoricam: pro quanto appetitus, & ratio eiusdem suppositi considerantur. vt duo. Altera verò dubitatio est, quòd non videtur lex vetus vniuersas instituisse virtutes. Nam (vt legitur Matthæ. 6.) Christus collatione facta inter ambas leges ait: Audistis quia

Suadetur cōclusio

2. Conclusio.

Probatio.

Gemina dubitatio. 1. Ratio dubitandi.

2. Ratio.

Ad primum dubitationē

Aristotē

2. Dubitatio

Ratio hæsitandi quia

Sciatio

Ad 1. argu

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

1. Argumē.

2. Argumē.

quia dictum est antiquis: Non occides. Ego autem dico vobis: Qui irascitur fratri suo. &c. Et ideò præmittit: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum. Respondetur quicquid Christus expressit, quod veram habeat rationem præcepti, cōcludebatur in lege veteri, sed Pharisæi erant, qui eam obnubilauerant. Nam si Christus prohibuit inimicorum odium, idem etiam prohibebatur Leui. 19. vbi legitur: Non oderis fratrem tuū in corde tuo. Et si Christus concupiscentiam cordis conpescuit, idem scriptum erat Exod. 28. Non concupisces vxorem proximi tui.

Ad primum igitur argumentorum respondetur, quòd vbi diuina mandata appellatur iustificaciones, non trahitur nomen à iustitia, speciali virtute, quæ est inter homines: sed à iustitia, qualis esse debuit inter hominem & Deum, quæ est legalis, generalisq; virtus. In de scilicet, quòd debemus proprias volūtates rationi semper ac perinde diuini eius iusis habere conformes, qua ratione in eius amicitia persissimus. Et pari modo respondetur ad secundum. Nā etsi omne præceptū rationem debiti præ se ferat, non tamen debiti specialis iustitiæ, sed debiti, quod est voluntatis ad rationem, atq; hominis ad Deum: quicquid enim obedientiæ rationi debiti est, debetur & Deo, qui rationis est author. Et hæc est obedientia generalis. Tertium deniq; iam solutum est. Nam etsi omnis lex in bonum commune referatur, commune tamen bonum aliter lex humana prospicit, aliter verò diuina.

ARTICVLVS. III.

Verum omnia præcepta moralia veteris legis ad decem Decalogi reducuntur.

VM definitū sit, legem veterem de omnīū præcepisse virtutū actibus, & tamen in Decalogo nō extant nisi decem præcepta iustitiæ, quærendū supererat, vtrū reliqua aliarū virtutū ad hæc decē reducātur. Et arguitur à parte negatiua. Prima omnium capita, vt Matth. 22. legimus, sunt: Diliges Dominū Deū tuū: & Diliges proximū tuum: hæc autem nec sunt in Decalogo posita, nec vidētur ad ipsum posse reduci: ergo non omnia reducuntur ad ipsum. Secundò arguitur. Tertium præceptum: Memento vt diem Sabbathi sanctifices, apparet ceremoniale: moralia verò nō reducuntur ad ceremonialia, sed potius econ-

uerso: cum moralia sint cōclusiones naturalis iuris, ceremonialia verò finimè: ergo nō omnia reducuntur ad Decalogum. Tercio: Præcepta moralia non solum sunt de actibus iustitiæ, sed patent præterea ad reliquas virtutes, quæ ad mores pertinent: in Decalogo autem non extant nisi iustitiæ præcepta: ergo nō omnia illuc reducuntur. In contrarium autem est glossa super illud Matthæi. 5. Beati estis cū vos maledixerint homines: dicēs, quod Moyse decē præcepta proponens, postea per partes explicuit.

Quæstio hæc inferius artic. 1. vbi in particulari aliorum numerus præceptorū refertur, lucidius patebit: nunc ergo tantum in genere duabus conclusionibus absoluetur. Prior est, discrimen inter Decalogum, ac reliqua præcepta, hoc est, potissimum, quòd decem illa Deus angelorum ministerio, vt dictum est, in tabulis Moysei insculpsit: alia verò dedit per Moysen. Est ergo meditatē speculari da differētia, quòd solum Decalogi homo à solo deo est Deo: reliqua verò ab hominib⁹. Rationi autem consonantissimū erat, vt Deus tanquam naturæ author illa per se dūtaxat adhibita cōsideratione ex primis naturæ principijs elicit: vel ex infusa fide protinus innotescunt: quorum hæc sunt in prima tabula, illa verò in secunda, vt inferius patebit. Et quoniam inter omnes virtutes patentissima est iustitia, in hac explicanda virtute totus Decalogus versatur. Quapropter duo præceptorum genera prætermittit. Illa, scilicet, quæ tanquam per se nota principia in meatibus nostris consignauerat: hæc enim nulla præterea editione indigebant: vt id facias alijs. &c. Mox & illa, quæ vigilantior em exigunt sapientium indagatiōem. Quæ scilicet Moyse, & alijs deinde sapientibus docenda reliquit. Hinc ergo colligitur posterior conclusio: Nempè, quòd omnia ad Decalogum reducuntur. Nā illa generalia principia continentur in Decalogo sicut principia in proximis cōclusionibus: quoniam: Non occides: Non furtum facies. &c. nihil aliud est, quā id ne facias alijs, quòd tibi fieri non vis. Reliqua verò continentur in eodem Decalogo, sicuti conclusiones in suis principijs. Vt illud Leuit. 19. Coram cano capite con surge: virtute continetur in illo, quòd est: Honora parentes. &: Nō fornicaberis, ad id, quòd est: Nō moechaberis. & illud: Non fœnori dabis, ad id, quòd est: Nō furaberis. At tamen quia copiosius, ac luculentius articulo. 1. explicanda hæc sunt, illuc vsque reliqua sunt expectanda.

AD

3. Argumēti

Glo 2.

1. Conclusio

Ratio cōsona cōclusioni.

2. Conclusio

Ad 1. argū.

AD primum igitur argumentum responde-
tur, ideo illa principia de dilectōe Dei, &
proximi, non esse in Decalogo expressim po-
sita, quod nulla editione opus habebant: eo q̄
sint per se nota: sed Decalogus fuit illorum ex-
plicatio. Prius enim statim per fidē fit notum:
vt articulo proximo patentius fiet. Quicūq;
enim fatetur esse Deum, eadem ipsa confessio
ne compertissimum habet eundem à se esse di-
ligendum. Neq; quicquam esse potest rationi
naturali apertius cōsentiens. Attamen quia di-
ligendi modus, cum res sit supernaturalis, non
sit eundem mortalibus in comperto, eidem ex-
pressit in præceptis primæ tabulæ, ad quæ ideo
præcepta reducitur, tanquam principium in
suis conclusionibus cōtinentum. Ac pari modo
secundum de dilectōe proximi reducitur ad
præcepta secundæ tabulæ. ¶ Ad secundum ar-
gumentum, iam supra dictum est, præceptum
sanctificandi festi in genere, putā vt tēpus ali-
quod diuinis meditationibus offeramus, non
esse cæremoniale, sed morale: in particulari au-
tem esse cæremoniale. ¶ Tertij quoq; respon-
sio itidem explicata est. Enimvero cum Deca-
logus illa tantum cōtineat præcepta, quæ Deus
per se tulit: ipsum autē non nisi manifestas natu-
ræ conclusiones exprimeret decuerit, & præ-
ceptum omne præ se ferat rationē debiti, quæ
quidem ratio in virtute iustitiæ patentior sit,
in reliquis verò latentior, cōsequens est vt De-
calogus ea tantum præcepta cōplectatur, quæ
pertinent ad iustitiam. Reliqua verò de fortitu-
dine, de quæ tēperantia, ac de cæteris, qua parte
includunt rationem debiti, ad eundem Deca-
logum reducuntur.

ARTICVLVS. III.

Utrum præcepta Decalogi conuenienter
distinguantur:

POST tres superiores articulos de præ-
ceptis moralibus in genere disputatos, descē-
dendum est peculiariter ad Decalogum. De
quorum dispositione adhibentur alij quatuor
nempe de distinctione eorum, de quæ numero,
ordine, & traditionis figura. Queritur ergo,
vtrum præcepta Decalogi, vti iacet Exod. 26.
sint conuenienter distincta in tria primæ tabu-
læ, & septem secundæ. Et arguitur à parte ne-
gatiua. Fides, quæ intellectualis est habitus:
& latrā, quæ est religionis adoratio, duæ sunt
virtutes distinctæ: ergo distincta sunt præcep-
ta fidei, & latræ. Vt illud: Non habebis deos

Primum ar-
gumentum
partis nega-
tiuæ.

alienos coram me, pertineat ad fidē: q̄ autem
subditur: Non facias sculptile, spectat ad latrā.
Ex quo fieret consequens, esse quatuor primæ
tabulæ.

¶ Secundo: Illud primum verbum: Ego sum
Dominus Deus tuus, est affirmatiuum. Quod
autem sequitur: Non habebis deos alienos co-
rā me, est negatiuum: præcepta autem affir-
matiuā distinguuntur à negatiuis: ergo sunt
duo: ac perinde reseruantur quatuor primæ ta-
bulæ. Nempe adiūctis duob; alijs: Nē iures va-
na per eum: &: Sabbathā sanctifices. ¶ Tertio:
concupiscentiam non nisi vnam ponit Apo-
stolus ad Roman. 7. vbi ait: Concupiscentiam
nesciebam, nisi lex diceret: Non cōcupisces: er-
go vnica est concupiscentiæ prohibitio, atque
adeo distingui non debet in vnam concupiscē-
tiæ vxoris alienæ, & alteram aliarum rerum.

¶ In contrarium est authoritas Augustini su-
pra eodem loco Exodi, distinguentis tria præ-
cepta primæ tabulæ, & septem secundæ.

DE præceptis Decalogi, nemo negare po-
test esse decem: nomine id plane proclamante.
Quare de hoc vna est omnium cōcors
sententia. Item eodem consensu affirmant in
prima tabula fuisse scripta præcepta pertinen-
tia ad dilectōnem, cultumque Dei: in secunda
verò illa, quæ dilectōnem proximi explicatē
continēt. At verò quot sint, tam hæc, quam illa
nō inter omnes vnanimiter cōstat. Sunt enim
tres opiniones. Prima Isychij super illud Leui
cap. 26. Ita vt decem mulieres in vno clibano
coquant panes: qui ponit quatuor in prima ta-
bula, & sex in secunda: vt primum su illud af-
firmatiuum: Ego sum Dominus Deus tuus. Se-
cundum: Nō habebis deos alienos coram me.
Atqui Hierony. Osee. 10. super illud: Cum cor-
ripietur propter duas iniquitates suas: eodem
modo duo hæc secreuit. Tertij ponit Isychi:
Non facies tibi sculptile. & quartum: Nū assu-
mes nomen Dei in vanum. Illud autem de ob-
seruatione Sabbathi, illic insertum, non censet
cōnumerari inter præcepta: neque intelligen-
dum esse secundum literam: eo quod cum mu-
tatum fuerit apud Christianos in diem Domi-
nicam, non illud connumerat inter præcepta
moralia. Illa namq; immota permaferunt. Sed
ait intelligi secundum spiritum: vt nullum mun-
di huius opus vnquam faciamus. In præceptis
autem secundæ tabulæ non, ac decimum con-
pingit in vnum. Quare non facit nisi sex. ¶ Se-
cunda opinio est Origenis eodem loco, itidem
distinguentis quatuor primæ tabulæ: paulo ta-
men differentius ab Isychio. Illud enim: Ego
sum Dominus Deus tuus, nō facit distinctum præ-
ceptum, sed pro eodem illud existimat at-
que subsequens: Non habebis deos alienos: se-
cundum verò arbitrat, Non facies sculptile:
ac tertium, Non assumes nomen Dei tui in va-
num: ac deniq; quartū, Memento vt diē Sab-
bathi sanctifices. Reliqua verò sex cogitat ve-
luti Isychius connumerare. ¶ His tamen non
obstantibus statuitur tertia conclusio quæ est
Augustini eodem loco. Præcepta Decalogi di-
stinguuntur in tria primæ tabulæ, & septem se-
cundæ. Ad hōtum autem perspicuā intelligen-
tiam notandum est duarum tabularum primā
haberi mentionem Exod. 31. vbi postquam
enarrantur præcepta quæ Deus dedit Moy-
si in monte, subditur: Dedit quoque Dominus
Moy- si completis huiuscemodi sermonibus in
monte Sinai duas tabulas lapideas scriptas di-
gito Dei. Vbi neque nominantur prima & se-
cunda, neq; memoratur quid in alterutra fue-
rit scriptum. Hebræorum autem confessio est
in vtraque fuisse sculpta quina præcepta. Est
quippe sententia. Iosephi legis peritissimi, lib.
3. antiqui. cap. 6. Illic inquam, ait in vtraq; qui-
na verba fuisse scripta: in vna scilicet quatuor
de dilectōne Dei: seungit enim in duo, Ego
sum Dominus Deus tuus: & Non facies scul-
ptile: ex quo Origenes & postea Hierony. illā
opinionem ebiberūt. Et in eadem priori tabu-
la quintum collocat mandatum de honore
parentibus deferret. Eam fortē ob rem quod
cum Deus sit ex quo omnis paternitas deriuat-
ur, voluit: vt sui instar parētes nostros hono-
re colleremus. Atqui est vero quam simillimū,
sic fuisse distributa pariter præcepta: quoniam
tabulæ, æquales erant. Et est non exilis conie-
ctura, in secunda tabula nō extitisse nisi quin-
que negatiua: Non adulterabis, Non occides,
Non furaberis, Non falsum testimonium di-
ces, Non concupisces. Nam præcisā hæc con-
sulto connumerat Paul. ad Roman. 13. vbi ait:
Hæc omnia in statuari illo verbo, Diliges pro-
ximum tuum sicut teipsum. Nā quod addit:
Et si quod est aliud mādatum, nō adhibuit ni-
si propter illa quæ extra Decalogum vagan-
tur. At vero quoniam duo isti ordines in duo
capita de dilectōne Dei & proximi resoluun-
tur, non tam ad numerum, quam ad mysteriū
alij patres attendentes, illa quæ dilectōnem
Dei referunt, appellant primam tabulam: illa
verò quæ dilectōnem proximi, secundam.

2. Argumē:

3. Argumēt,
Paulus.

August.

Gemina as-
serio d qua
inter omnes
constat.

Triplex opi-
nio.
Prima Isy-
chij.

Hieronym.

Secūda opi-
nio Orige-
nis:

præce-

3. Conclusio.
1. Opinio.
2. August.
1. Documē.

Iosephus:

Paulus.

Alterum do-
cumentum

præceptum, sed pro eodem illud existimat at-
que subsequens: Non habebis deos alienos: se-
cundum verò arbitrat, Non facies sculptile:
ac tertium, Non assumes nomen Dei tui in va-
num: ac deniq; quartū, Memento vt diē Sab-
bathi sanctifices. Reliqua verò sex cogitat ve-
luti Isychius connumerare. ¶ His tamen non
obstantibus statuitur tertia conclusio quæ est
Augustini eodem loco. Præcepta Decalogi di-
stinguuntur in tria primæ tabulæ, & septem se-
cundæ. Ad hōtum autem perspicuā intelligen-
tiam notandum est duarum tabularum primā
haberi mentionem Exod. 31. vbi postquam
enarrantur præcepta quæ Deus dedit Moy-
si in monte, subditur: Dedit quoque Dominus
Moy- si completis huiuscemodi sermonibus in
monte Sinai duas tabulas lapideas scriptas di-
gito Dei. Vbi neque nominantur prima & se-
cunda, neq; memoratur quid in alterutra fue-
rit scriptum. Hebræorum autem confessio est
in vtraque fuisse sculpta quina præcepta. Est
quippe sententia. Iosephi legis peritissimi, lib.
3. antiqui. cap. 6. Illic inquam, ait in vtraq; qui-
na verba fuisse scripta: in vna scilicet quatuor
de dilectōne Dei: seungit enim in duo, Ego
sum Dominus Deus tuus: & Non facies scul-
ptile: ex quo Origenes & postea Hierony. illā
opinionem ebiberūt. Et in eadem priori tabu-
la quintum collocat mandatum de honore
parentibus deferret. Eam fortē ob rem quod
cum Deus sit ex quo omnis paternitas deriuat-
ur, voluit: vt sui instar parētes nostros hono-
re colleremus. Atqui est vero quam simillimū,
sic fuisse distributa pariter præcepta: quoniam
tabulæ, æquales erant. Et est non exilis conie-
ctura, in secunda tabula nō extitisse nisi quin-
que negatiua: Non adulterabis, Non occides,
Non furaberis, Non falsum testimonium di-
ces, Non concupisces. Nam præcisā hæc con-
sulto connumerat Paul. ad Roman. 13. vbi ait:
Hæc omnia in statuari illo verbo, Diliges pro-
ximum tuum sicut teipsum. Nā quod addit:
Et si quod est aliud mādatum, nō adhibuit ni-
si propter illa quæ extra Decalogum vagan-
tur. At vero quoniam duo isti ordines in duo
capita de dilectōne Dei & proximi resoluun-
tur, non tam ad numerum, quam ad mysteriū
alij patres attendentes, illa quæ dilectōnem
Dei referunt, appellant primam tabulam: illa
verò quæ dilectōnem proximi, secundam.
Mox & hoc recolendum, quod primum præ-
ceptum trina habet in Exodo membra. Scili-
cet, Ego sum Dominus Deus tuus. Non habe-
bis deos alienos coram me. Nō facies tibi scul-
ptile. Atque hoc anam præbuit varia de ipsa

opinandi.
¶ His ergo præhabitis quia asserta conclusio
duo habet mēbra, probatur q̄ in prima tabula
tria sint tantum præcepta. In primis Isychius
violenter nimis à Decalogi numero præceptū
detruncavit obseruandi Sabbathi. Primum q̄
cum reliqua in sensu literali, ceu ad mores per-
tinentia, fuerint illic conscripta, absurdum est
dicere illud solum in sensu spirituali fuisse per-
missum: cum tamē eadem serie sint omnia di-
spōsita. Deinde quod cū in illa tabula de di-
uino cultu homines erudirentur, curta fuisse, nisi
tempus aliquod eidem diuino cultui dicasset:
quem cultum præceptum illud explicat. Præ-
terea quod cum illa fuerit explicatio naturalis
iuris, & nulli essent mortalium qui dijs suis nō
statos dies feriales, necessarium erat, vt Deus
sua familiæ & festū, & eius rationē explicaret.
Ad hæc q̄ sensus spiritualis abstineri à pecca-
tis, parū illic ad rē attinebat: de quo latius. q. se-
quen. Argumentum autem in contrarium su-
prā in simili solutū est. Enimvero cum præ-
ceptū diuini cultus, morale sit, ritus verò, in par-
ticulari, cæremonialis, sit, vt vnū seruare festū
sit morale: quod autem hic aut ille dies, perti-
neat ad ius Ecclesiasticum. ¶ Cōtra opinionē
verò Origenis arguit Augustin. quod idē sit,
vnum colendum esse Deum, & non habere
deos alienos. Nam, cum nemo possit duobus
dominis seruire, vnum cole Deum, accipitur
exclusiue. Quod autem adijcitur, Non facies
tibi sculptile, perfectū id explicat, quod dixe-
rat, Non habebis deos alienos. Facere nanque
sculptile, non est interdētum, nisi quatenus
idolatriæ impietas est. Nam Exodi. 25. ima-
gines Seraphim præcipiebantur in templo col-
locari. Igitur cum totum illud vnum sit: & se-
cundum, Non assumes nomen eius in vanum
ac tertium, Memento diei Sabbathi: fit vt se-
cundum Trinitatem personarum, tria quōque
sint præcepta illius tabulæ. Rursus meritō ar-
guit quod prohibitio concupiscendæ vxoris
alienæ diuersa sit ab alia cōcupiscendæ res alienas.
Nam secundum Peripateticum principij
actus distinguuntur per obiecta: & clarum est
muliebrem vsum diuersum esse obiectum à re-
rum possessione: quare alterum ad luxuriam
pertinet: alterum verò ad auaritiam.

HIS nihilominus constitutis dubium inge-
runt argumēta initio quæstionis obiecta.
Est enim primū in fauorem dicentium duo esse
præcepta: Nō habebis deos alienos: &c. Nō
facies sculptile. Nā prius apparet fidei: poste-
rius verò latræ. Ad quod non ita multum per-
spicue S. Tho. respondet. Ait quippe non fuis-
set

Probatio
prioris mē-
bri positæ
cōclusionis
Isychius.
1. Ratio in
Isychium.

2. Ratio.

3. Ratio

4. Ratio.

Soluitur sū-
damentum
prædicti au-
thoris.
Argumētū.
Augustini in
Originem.

Alia eiusdē
ratio.

Ad 1. argū.
S. Thomæ.

se necessarium, vt præceptum fidei exprimere-
tur in Decalogo, nã illud præsupponitur tan-
quam in principium. Sicuti articulo præcedenti di-
ctum est de generali præcepto dilectionis. Vn
de Paul. ad Hebræ. 2. Accedentem, inquit, ad
Deum oportet credere quia est. Quare non in-
digeat noua promulgatione: sed tamẽ oportet
addere præceptum patriæ, quæ est protesta-
tio fidei. At verò non explicat vtrum illorum
duorum sit habendum pro præcepto primæ
tabulæ. Neque verò explicat sitne illud præce-
tum negatiuum, an affirmatiuum. Et ideo cer-
tè solutio eius videtur mutila. Nam inferius ar-
ticulo septimo ad primum, in præceptis pri-
mæ tabulæ solum vnum agnoscit affirmatiuum
de sanctificatione Sabbathi: in finibus duo prio-
ra esse negatiua: & tamẽ in forma cõmuni ec-
clesiæ primum præceptum est: Vnũ cole Deũ.
Sic ergo accipit mentem eiusdem sancti Do-
ctoris, quam arbitror esse verissimam. Ex illis
inquam tribus membris primi præcepti illud
quod est in capite, Dominus Deus tuus vnus
est, non est morale præceptum: sed fidei veritas,
quam confiteri tenetur quicumque ad eum
accedit. Quapropter cũ illi qui legem Dei acci-
piunt iam tunc se profiteantur eius subditos, præ-
supponere debent confessionem fidei, vt ait
Paul. Atque hoc est quod Sanct. Thom. dicit
fidem præsupponi ante Decalogum. Secun-
dum autem, scilicet: Nõ habebis deos alienos,
licet sit expressio eiusdẽ fidei, pertinet nihil o-
minus ad patriam & cultum. Igitur licet Sanct.
Thom. in argumẽto duo illa proposuerit, Non
habebis deos alienos, Nõ facies tibi sculptile:
quasi prius ad fidem pertineret: posterius verò
ad patriam: responsio tamen eius est, eiusmodi
distinctionem negare. Imò prius cõferre esse pri-
mum mandatorum Decalogi ad patriam perti-
nens: posterius verò, nihil aliud quam eius ex-
planationem.

Solutio
Sancti Tho-
mæ

Mos Sancti
Thomæ.

D. Thomas

Paulus.
1. Decalogi
præceptu li-
cet negatiui
forma præ-
seferat. In
matione ta-
men cõple-
atur.

¶ Sed arguitur: Ergo secundũ cum nullũ est præ-
ceptum fidei: quando quidẽ à Decalogo illud
excludit. Negatur cõsequẽtia: imò expressẽ. 2
2. q. 1. arti. 8. illud affirmat. Quin etiã hic: sed ait
quod tale præceptum non est in Decalogo,
sed eius præambulũ, sicuti præceptum dilectio-
nis. Quo quidẽ præcepto & antiqui etiã tene-
bantur: quin verò & omnes in lege naturæ quã
tum ad illã fidem, qua ait Paul. Quia Deus est,
& quia remunerator est.
¶ Quò sit vt primũ Decalogi præceptũ, sit in
forma negatiuum: sed tamẽ affirmatiuẽ cõpre-
hendẽs, vt ait statim in solutione secundi. Quia
non fuit operæ preteritũ duo secerni, sicuti: Ho-
nora patrẽ & matrẽ: &, Nõ occides. Quocirca

non repugnat vt affirmatiuẽ quoq; proponatur.
Vnum cole Deum. Tameti huius peculiaris
consideratio quæstione sequenti redibit.
¶ Ad tertiã iam respõsum, est, vbi designata
est discriminis ratio inter concupiscentiã mul-
ieris, & auaritiã aliarum rerũ. Attamen quo-
niam ambũ in vnam generalem rationem ap-
petendi cocunt, sub eodẽ nomine Paulus vtrã
que complexus est.

Ad. 3. argu.

ARTICVLVS. V.

Utrum præceptorum Decalogi numerus
congruat.

IN articulo præcedenti de distinctione tan-
tum modò præceptorũ primæ & secundæ
tabulæ definitũ est: quod illicõ subsequitur de
numero disputare: videlicet: an denarius con-
gruerit. Et arguitur à parte negatiua. Peccatũ,
vt supra ex definitione tam Ambro. quam Au-
gu. patuit, est transgressio diuinæ legis, quæ
ta autem triforãia sunt: nẽpẽ, quibus peccat,
aut in Deũ, aut in proximũ, aut in seipsum
cũ ergo in decalogo nullum præceptũ tertij
generis existat, putã quo homo in seipso cõpo-
natur, diminutus est.

1. Argumẽtũ
Ambrosij
August.

2. Argumẽtũ

¶ Secundo: & in præcepto tertio primæ tabu-
læ apparet curus: cũ ex tam multis solẽnita-
tibus ac sacrificijs quibus Deus colebatur, de
vno tantum Sabbatho mentionem fecerit. At-
que idem sit argumentũ contra secundũ, vbi
tantum cautum est, Nõ nomen Dei assumatur
in vanum: cũ tamen præter periuriũ passim
oboriantur blasphemie, falsæq; doctrinæ, quibus
Deus ab hominibus de honoratur. Atque
adeo simile obijcitur contra quartũ præceptũ.
Nam vnusquisque naturali fœdere nõ solũ pa-
rentibus dilectionẽ debet, verũ & filijs ac ca-
teris, seu sanguine, seu quauis alia necessitudi-
ne coniũctis: ergo cũ authore Paul. 1. ad Ti-
moth. 1. Finis præcepti sit charitas, de horũ sin-
gulis debuerunt singula scribi præcepta.

3. Argumẽtũ

¶ Tertio arguitur. Quodẽque peccati genus
prius corde quam opere committitur. Nam vt
ait Christus: Ex corde exeunt cogitationes
prauæ, adulteria. &c. sed in mœchia & furto
seorsum post operum prohibitiones, Non mœ-
chaberis, Non furtum facies: explicantur pec-
cata cordis: Non concupisces rem proximi tui:
&c. Non concupisces vxorem proximi tui:
ergo eadem regula debuit & in reliquis obser-
uari. ¶ Et quarto, postremoque arguitur. Ap-
petitus sensitiuus in irascibilem & concupiscibilem

Postremũ
argumẽta
bilem

bilem diuiditur, quarum vtrãq; pars sedes est
corrupti affectus: ergo sicut cõcupiscibilis sin-
gularibus præceptis infranata est, ita debuit &
irascibilis compesci.
¶ In contrarium est illud Deuter. 4. Ostendit
vobis pactum suum quod præcepit vt faceretis:
Et ecce verba quæ scripti in duabus tabulis
lapideis. Quæ quidem decem sunt profus.

Quæstio facillima est: nempe ad hoc tã-
tum mota vt argumentorũ dubia dilu-
cidentur. Est ergo conclusio. Compe-
tentissimum esse numerum Decalogi, quæ
non solũ generali illa ratione patet, quod Dei
perfecta sunt opera, verũ & peculiaribus, à
fine legis oblati. Dictum enim est finẽ diuinæ
legis esse, hominem, tum in ordine ad Deum
instituerẽ, tũ deinde in ordine ad proximos.
Deo autem cum primis fidelitatem debemus:
quæ in hoc consistit, vt eius honorem nemini
præter ipsum deferamus: hoc ergo primo
præcepto cauetur, Non habebis deos alienos.
Mox debemus eidem reuerẽtiam: quæ in hoc
posita est, vt nihil in eũ iniuriã iaciamus: quod
cauetur præcepto secundo: Non assumes no-
men Dei tui in vanum. Præterea ob beneficia
quæ in nos tam ampliter collocavit, debemus
ei obsequium, ac famulatum. Nempẽ vt tem-
pora quædam succidamus quæ eius meditatio-
ni donemus: de qua re tertio præcepto cõmo-
nemur. Et quoniã inter beneficia hæc primũ
fuit creationis opus, de signatus fuit dies Sab-
bathi quo, illo opere absoluto, requieuit Deus.
Ordo autẽ hominis ad hominem, vel peculiari-
us est, vel generalis. Peculiaris autem debitum,
atq; omnium illustrius est quo filij tenen-
tur parentibus obsequi, à quibus, secundum
Deum, vitam, quæ bonorum omnium basis
est, susceperunt. Et ideo statim post tertium de
famulatu, qui Deo debetur, subsequitur quartum
de honore paritibus deferẽdo. Adeo, vt
sicut paulo antea dicebamus, nõ sit vero dissi-
mile in priore tabula fuisse cõscriptũ. Genera-
lem autem homo ordinẽ habet ad reliquã morta-
liũ vniuersitatẽ quibus inuit nature socius est,
quibusq; perinde id debet, vt nemini, neq; ope-
re, neq; ore, neq; corde sit nocuus. Opere autẽ
primo nocumẽtũ infert quis alteri in propriã
personã, adimẽdo ei vitam, quæ omnium est
temporalium bonorum maximum. Idq; adeo
prohibetur præcepto quinto: Non occides:
vbi læso omnis corporea interdictum. Secun-
dò in personam sibi coniunctam: quod prohi-
betur sexto, Non mœchaberis. Tertio in bo-
na exteriora: quod inhihetur septimo: Non
furtum facies. Ore aut nocet, qui ciuis famam

lædit: quod vbiq; vetatur præcepto octauo,
Non loqueris contra proximum tuum falsum
testimonium. Sed corde iniurius: quique est in
quemlibet per concupiscentiam: siue quæ ad
luxuriam pertinet, quæ nõ nõ præcepto, sexto
respondenti, infranatur, Non concupisces
vxorem proximi tui. Aut secundũ auaritiã:
quæ decimo tandem præcepto compescitur,
Nõ concupisces rem proximi tui. Nam tales
cupidines iniuriõsæ existunt: vt potẽ quæ ra-
dices externorum operum sunt secundũ ver-
bum Christi: De corde exeunt cogitationes
prauæ, adulteria, &c. Atque vt scite S. Tho. ad
notauit, tres isti ordines in præceptis primæ ta-
bulæ dignoscuntur. Nam primum. Non facies
tibi sculptile, opes exterius in hibet: Non assu-
mes nomen Dei tui in vanum, oris impuden-
tiam: sed, Memento diei Sabbati, pro fine ha-
bet internam mentis cõtẽplationem. Et quo-
niam statim arti. n. videndum est quemadmo-
dum alia præcepta ad hæc decem reuocantur,
& quæstione sequenti de singulis est resumen-
dus explicator sermo, satis impræsentiarũ sue-
rit summatis cuncta verbis fœmẽ sancti Tho-
mæ retulisse.

S. Thomæ

Ad primum igitur argumẽtum quo dubi-
tabatur cur in Decalogo nullũ fuerit præ-
ceptum adhibitũ de virtutibus, quæ hominem
in seipso peculiariter componunt, sed tantum
illa quæ ad iustitiam, qua humana societas re-
tinetur, fuerint illic expressa. Prior responsio
D. Thom. eadẽq; biforãis est, quod cum præ-
cepta cuncta sint ad dilectionẽ relata, illa opus
fuerit profus exprimerẽ, quæ caligans ratio
non clarè perspiciebat: proprius autem amor
nemini vnquam mortaliũ nõ innotuit: adeo
est nature inditum, vt res omnis seipsam dili-
gat, seque omnino conseruet. Vel fortè quòd
cum in Decalogo iubeatur homo Deum &
proximum diligere, illic satis planè præcipitur
sua cuiq; dilectio. Nã cõtus hominis sui ipsius
amor, est debitum ordinem ad Deum tenere
& ad proximum. Qui enim Deum diligit, cun-
ctas in se passiones extinguit, siue concupisci-
bilis, siue irascibilis appetitus quibus ratio per-
turbatur, quæ nos Deo subiectos cõtinet. At
verò posterior responsio plausibilior est. Nẽ-
pẽ quod Decalogus, vt supra diximus, hoc à
reliquis præceptis distat, quòd ipsum Deus
per se nos docuit: iuxta illud Deute. 10. Scrip-
sit in tabulis iuxta id quod prius scripserat, verba
decem quæ locutus est ad vos Dominus, Deũ
autem, ceu nature authorẽ, illa nobis decuit
per se profus inbere, quæ statim naturali lu-
mine humane menti promicant, vbi idem lu-

Ad. 1. argu.

Prior solu-
tio
D. Thomæ

Alterã solu-
tio.

men nō est caligine obductum: vnde cum præceptum omne rationē habeat debiti: ratio autem debiti ad iustitiam spectet, quæ est hominis vel ad Deum vel ad alium hominem (nam iustitia est ad alterum congruentissimū fuit vt præcepta tantum iustitiæ quæ primæ sunt naturæ cōclusiones, Deus nobis in Decalogo exprimeret. Ratio namq; debiti hominis ad seipsum nō ita naturali luce clarescit. Primò enim aspectu apparere cuique potest in his quæ ad seipsum pertinent, liberam habere potestatem ob idq; virtutes fortitudinis ac tēperatiæ, quæ hominē respectu sui ipsius moribus instruant Moyfi & reliquis sapientibus commisit, quas mortales docerent. De his nimirū eos erudientes, quæ sibi quisq; propriè debet.

Ad. 1. Argū.

¶ Ad secundum eadem ratione respōdetur, qd non fuit concedēs vt vaiuersa Deus particula tum exprimeret, sed per capita, ad sanctificatiōem autem Sabbathi reliquæ omnes solēnitatum obseruationes referuntur. Omnes enim erant institutæ, tum in memoriā alicuius præteriti beneficij, tum in figuram alicuius futuri. Præteritorum autem caput fuit creatio mundi, quæ per sabbatha in memoriā reuocabatur: & inter futura præcipuum est mētis quies in Deo, quæ in præsentī seculo fit per gratiam, atque in futuro per gloriam: secundum illud Isaiæ. 58. Si auerteris à Sabbatho pedem tuum vocaberis sabbathum Domini delicatū, & sanctum Domini gloriosum: hæc autē quiete sabbathi præsignabatur. Reliqua verò, vt celebratio Phasæ quæ commemoratio erat beneficij liberationis populi de Aegypto, & umbra futuræ passionis Christi: atque id genus cuncta ad hunc ordinem referēbatur. Et pariter ad aliud membrum respondetur quod prohibitionē assumptionis diuini nominis in vanum, reliqua omnia vitia, seu falsæ doctrinæ, seu blasphemie comprehenduntur. Ac simili subinde modo respondetur ad tertium membrū eiusdem argumenti, quod omnia alia amoris debita in quarto præcepto quodammodo continentur. Explicatum enim est cur in Decalogo ea tantum continentur præcepta, quæ manifestā representāt rationem debiti. Quod autem homo neminem lædat, manifestum debitum est, & ideo vniuersaliter nocumēta sex præceptis prohibita sunt videlicet vt nemini nemo illa inferat. Attamē quod quis quippiam alteri, ceu debitum cōferat, nō sic est lumine naturali notum. Sed id tantum quod parentibus liberi genituræ lege debent, ratione q; educationis & disciplinæ. Quapropter Deus illud in Decalogo expressit. Reliqua verò beneficia quæ ob alias necessitudi-

nes & naturæ cōiunctiones debentur, Moyfi & prudentibus cæteris, vt supra dictum est, explicanda demāuit. Vt quod parentes debent filiis: quæ quidem debiti ratio non est quasi ali quid ab illis susceperint, sed quod sunt aliqui ipsorum, & amando se ipsos suas amat proles, vt. 8. Ethicor. author est Arist. Sed de his reductionibus aliorum præceptorum in Decalogum, articulo. 11.

Ad. 3. argū.

¶ Ad tertium verò respōdetur qd & si quacūq; prohibitionē condēnetur opus, vnā interdicitur & eius affectus, nihilominus differētia est, qd in his quæ natura ipsa exhorrebit, vt homicidiū & falsitas: quia eorum cupido nō est per se electiua, sed propter alias passiones, putā propter vindictā vel auaritiā, satis fuit opus ipsum inhiberi. In illis verò quæ sunt sensui læta, vt sunt venerea & rerum affluentia: quoniā eorum appetit⁹ per se ipse deletat, decuit nō solum opera prohiberi, verum seorsum appetitū: vt potē in quo vincēdo peculiaris est difficultas, sed de hoc iterum quæstione proxima. ¶ Ad quartum deniq; respōdetur quod cum ex passionibus concupiscibilis appetitus illæ resulentur quæ sunt in irascibili, ex amore illius quod oblectat, nascitur cōtrariorum repulsiō, sedato concupiscibili nulla præterea opus fuit prohibitionē irascibilis.

Ad. 4. Argū.

ARTICVLVS. VI.

Utrum præcepta Decalogi debito sint ordine disposita.

OST distinctionem & numerum præceptorum sequitur de eorum ordine meditari an fuerit lucidus.

1. Argumē. a parte negatiua.

Arguitur ergo à parte negatiua. ¶ Primum quod cum cognitio nostra à sensu incipiat, & dilectio proximi expositior sit sensui quàm dilectio Dei, secundum illud. 1. Ioannis. 3. Qui fratrem suum quem videt non diligit, Deum quem non videt quo modo potest diligere? posterior tabula quæ ad dilectionem proximi spectat, debuit loco præse prioris quæ pertinet ad dilectionem Dei. Mox quod cū præceptis negatiuis prohibeantur mala, affirmatiuis verò insinuantur bona & via naturæ (vt comment. prædicam. author est Boeth.) prius sint extirpanda vitia, quàm inserantur virtutes: secundum illud Psalms: Declina à malo & fac bonum. Et illud Isaiæ. Quie scite agere peruersæ, discite benefacere, vnde & Lyri-

2. Argumēti

Boetius;

Lyri-

3. Argumē.

Lyricus; Vitium fugere prima virtus est: cōsequitur vt præcepta negatiua deberent affirmatiuis antecere. Ac perinde præcepta, cordium cogitationes inlibētia, illis, quæ manus ab operibus arcent: quandoquidem radix operum cor est. ¶ In cōtrarium est quod Decalogi ordo dispositio Dei fuit: cuius, vt ad Roman. 13. ait Apostolus, ordinata sunt opera.

Paulus.

1. Cōclusio.

Facillima est quæstio, sed tamē scitu digna, ad quā quatuor cōclusionibus respōdetur. Prima est: præceptorū ordo exigebat vt prius homines respectu Dei instituerēt, quàm ipsos inter se inuicē. Probatur ex illo prædicto fundamento: nēpē quod Decalogus ea prorsum debuit cōtinere mandata, quæ naturali lumine illucescunt. Inde enim protinus colligitur, vt quo ordine sunt quæq; rationi propinquiora, eorumq; cōtraria eidē magis distona, eodē deberent in serie esse priora: finis autē supremus nostrarum actionū primum fe omnium rationi offert: & peccatū in ipsum grauius est quàm circa media: sit ergo consequens, vt præcepta quibus Deo, qui finis est noster, proximē subdimur, primæ sedi cōgruūt. Qualia vtiq; sunt tria prioris tabulæ. Et cōfirmatur analogia ab exercitu sumpta. Prius enim debet miles in ordine ad principem institui, quàm inter se: nā & grauius peccatur in ipsum quàm si miles in militem delinquat.

2. Conclufi.

¶ Secunda cōclusio. Inter præcepta prioris tabulæ illud debuit esse primū quod ad latrām, id est, ad culturā vnius Dei attinet: secundū quo ei reuerentia exhibetur: ac perinde tertiu quo eidem impēditur famulatus. Primū enim fundamentū & basis militiæ est vt fide à milite data sacramentoq; firmata, soli principi militet, pactū omne & conuentū cū inimicis abiurās. Quare hoc est grauissimū omnium scelus si tali fracta fide ad hostes desciscat. Quocirca primū præceptū est, ne habeamus deos alienos. Huic autē proximū de reuerentia quæ soli Deo debetur: ac tertium de famulatu eidē præstando. Grauius enim in honorē principis peccat, qui eū de honorat, q̄ qui ei nō obsequitur. Quapropter secundum præceptū est, nē nomen Dei vanē vsurpetur: ac demum tertium, vt eius Sabbatha celebremus. ¶ Tertia conclusio. Ex præceptis, quibus inter se homines amicitia cōglutnātur, illud debuit esse primū, quo iubentur parentibus honorē exhibere. Ratio iam supra tacta est. Nēpē quod licet nemini vllus debeat nocere, tamen beneficium conferre nō omnis omnibus debet, sed solis parentibus. Quapropter ratio debiti quæ in omni præcepto inest, apertior est respectu parentum, atq; adeo præ-

3. Conclufi.

Ratio con-

clusionis.

ceptū illud debuit cæteris negatiuis præponi. ¶ Quarta conclusio. In negatiuorum serie ille seruari debuit ordo, qui est inter malorum grauitates, quæ eidem prohibentur: grauius autē homo legitur opere q̄ verbo, & verbo q̄ corde. Atqui opere tunc maximē cum vita priuatur, quæ omnium est honorū tēporalium summum. Mox si lædatur in persona cōiuncta, vnde prolis certitudo perit: ac tertio si dispēdium bonorum patiat. Ob idq; quinto prohibetur homicidium, sextoq; adulterium, ac septimo furtum, atq; octauo falsum testimonium: nono verò concupiscentia alieni tori, sed decimo auiditas aliarum rerum. De quibus sigillatim quæstione proxima dicendum est.

4. Cōclusi. Series præceptorū negatiuorum.

Ad primum igitur argumentorū quæstio: Ad. 1. argū. nis respondetur, quod est ad sensum notior nobis sit dilectio proximi quàm Dei, tamen vice versa hæc est illius ratio & causa: & præceptorum series debuit sequi dignitatis ordinem. ¶ Et eodem modo respondetur ad secundum, quod est circa eandē materiam quātum ad executionem prius sit à vitij cessandū q̄ studiosē agendū, neq; possit studiosus habitus generari, nisi vitioso depulso: tamē in intētiōne legislatoris prior occurrit virtus, ppter quā expelluntur vitia: atque adeo dignitatis ordine etiam in eadem materia debuerunt præcepta virtutum anteferi prohibitionibus contrariorum vitiorum. Sed præterea quando præcepta in diuersis materijs instituantur, excellentior debet præferri: præcepti autem de honorādis parentibus diuersa materia est ab illis quæ præceptis negatiuis subiiciuntur, eademq; præstantior, atque adeo suo merito est prælata.

Ad. 1. argū.

Ad. 2. argū.

¶ Sed ad tertium respondetur, qd est si peccata cordium causa sint operū, atq; adeo priora in executione: tamē quoniā opera grauius offendūt, eorum prohibitio citius occurrit rationi.

Ad. 3. argū.

ARTICVLVS. VII.

Utrum præcepta Decalogi congruenti modo tradantur:

In hoc deniq; articulo septimo adhibetur sermo de forma & figura præceptorū, vtrum scilicet perspicu⁹ fuerit ac debet tradēdi mod⁹. Et arguitur à parte negatiua. Affirmatiuis præceptis insinuat ad colēdas virtutes, negatiuis verò ad vitia cauēda: in quacūq; autē materia opponitur virtuti vitium: in quacūque ergo debuerunt cōiungeminari præ-

1. Argumēt. a parte negatiua.

pta affirmatiua & negatiua: videlicet vt nō solum inberemur non occidere, verū & vitæ proximi consulere, atque in alijs pari modo.

2. Argumē. ¶ Secūdo: cum lex omnis ratione constet, non erat cur tantum primō atque tertio præceptis subderetur præceptionis ratio, sed debuit omnibus pariter subscribi.

1. Argumē. ¶ Tertio: cū præceptorum observatio sit præmiorū meritum, nulla apparet ratio quare solis primo & quarto propositū fuerit præmiū.

4. Argumē. ¶ Quarto: & poena vt dictū est, causa est obseruandę legis: præsertim apud priscos, cum testamētum illud lex esset timoris: debuit ergo omnibus supplicij commemoratio adhiberi: quæ tamen non nisi primo & secundo adhibita est.

5. Argumē. ¶ Ac denique quinto arguitur: Cuncta diuina præcepta sunt altissima memoria retinenda, secundū illud Prou. 3. Describere ea in tabulis cordis tui. Respondendum ergo est cur nō nisi tertium præceptū semper iternæ memorię fuerit inter cætera singulariter commendatum.

¶ In contrarium autem est q̄ Deus, vt Sapient. 2. legimus, omnia fecit in numero, pondere, & mensura: id ergo præcipiū de eius præceptis credendum est.

Conclusio responsiua. ¶ Ræfens quæstio nihilo obscurior est præcedenti, ad quam ideo indubitata conclusione hac respondetur. Decalogū, vt est cōgruētissima distinctio, numeroq; & ordine digestus, ita esse & luculentissima forma traditum. Splendet namq; in præceptis diuinæ legis sapientia maxima: secundū illud Deuter. 4. Hæc est vestra sapientia & intellectus coram populis: sapientis autem est cūcta & ordinis luce disponere, & congruenti forma adaptare. Quæ (vt ex præcedentibus liquet) in Decalogo sunt luculenter obseruata. At verò cōmota est quæstio vt ad argumentorum quæstia, quæ quinque sunt numero, respondeatur.

Difficultas i. Argumē. præcepta solutio. ¶ In primo igitur argumento quæritur, cum suum vnicuiq; virtuti opponatur viciū, cur non in vnaqualibet materia combinatum est negatiuum præceptum cum suo affirmatiuo. Responsio autem est, quod omnis affirmatio negationem includit: sequitur namque, si est album, non est nigrum: eō quod contraria non sunt comparsibilia. E cōuerso verò non omnis negatio infert affirmationē. Haud enim quod non est nigrum, statim est album: eō quod in ter contraria interstant media. Pari ergo ratione & modo nō omnibus quibus tenemur non nocere, subinde obligamur lege iustitiæ benefacere. Nam latius patet malorum prohibitio, quàm bonorum præceptio. Atque hæc de cau-

sa nulli sex prohibitionum secundæ tabule opponitur affirmatiuum præceptum. Tenemur inquam neminem occidere, neminem que suis bonis expoliare, non tamen alienam vitam aut bona omnibus conseruare, nisi vrgens ingruat necessitas: que non comprehenditur lege iustitiæ, sed misericordiæ. Hæc ergo præcepta, quia non sunt naturæ luce adeo peruiua, sapientibus docenda commissa sunt. Quibus autem obedientiam obsequiumq; debemus & honorem, sunt Deus & parētes, à quibus suo vtriusque gradu esse recipimus. Et ideo suppositis duobus negatiuis præceptis respectu Dei, quibus cauetur nē fidem quam illi soli debem⁹ in falsos deos traducamus, & nē reuerentiam illi debitam vanis iurationibus obscuremus, adhibetur tertium affirmatiuū de die seruādo Sabbathi, quo famulatū Deo exhibeamus: & quantum de honoratione parentū. Quib⁹ nō opus fuit negationes contrarias adiungere: eō quod affirmatio obsequendi & honorandi, negationem infert de honestandi ac rebellandi.

¶ Hic autem multa nos dubia occuparent, nisi quæstione proxima accommodatiorem nancisceretur locū quibus disputetur. Enimvero dū S. Th. in priori tabula vnū tantū agnoscat affirmatiuū præceptū, docet duo priora esse negatiua. Attamē iā supra tetigimus, & postea perspectius videbimus quemadmodū primū scilicet, Non habebis deos alienos, affirmationē includat vnus colēdi. Itē dubitatio hinc emergit de tertio præcepto quod aliter ut esse affirmatiuum: cum tamen hic Ecclesiasticam sanctionem de sacro audiendo excluderit, quantum ad ius diuinum attinet, non videatur esse nisi negatiuum: quo scilicet opere seruii interdici-mur: sed de his & similibus quæstione sequenti.

¶ In secundo argumento percontabamur cur nō sua singulis præceptis annexa fuerit ratio. Ad quod respondetur q̄ moralia patentiores secum afferunt rationes, quàm vt eas oportuerit explicare. Sed tamē vbi vel aliquid cæremionale cōmiserit, vel commune præceptū morale ad aliquid peculiare speciatim applicatur, tūc opere pretiū fuit rationē illius subnectere. Ob idq; cū primo præcepto eliminauerit Deus alienos deos, omnemq; proseripserit idolorū sculpturā & cæremoniā, cōdecens fuit vt rationem subiungeret, dicens, Ego enim sum dominus Deus tu⁹. Et pariter in tertio, vbi morale præceptum sibi seruēdi ad requiem Sabbathi contraxerit, necessarium fuit rationem subdere: quod tali scilicet die à mundi fructura requieuerit. ¶ Tertium argumentum adiectum est ad

1. Dubitatio Solutio.

Ad 4. Argū.

Altera solutio.

Ad 5. argumē est ad

ARTICVLVS. VIII.

Verum præcepta Decalogi sint dispensabilia.

POST hæc examinare super est Decalogo vni: vtrū scilicet super aliquo eius præcepto sit possibilis dispensatio. Et arguitur à parte affirmatiua: Si non essent mādāta Decalogi dispensabilia, maxime quia sunt de iure naturæ: attamē (vt s. Ethic. cap. 7. autor est Aristot.) nonnulla sunt de iure naturæ quæ variari possunt, ac perinde sunt dispensabilia.

¶ Secūdo: sicut legislator humanus se habet ad suas leges, sic & Deus: humanus autē princeps super suis dispensare potest: ergo & in suis Deus. Eō præsertim quod Apostolus. 2. Corinth. 2. tanquam Dei dispensator ait: Nam & ego si quid donauī propter vos, donauī in persona Christi. Vnde fit nō solum Deū, verum & eius prælatos posse in diuinis legibus dispensare.

¶ Tertio: in decalogo vetitū est homicidiū, sed in hoc præcepto dispensat index malefactorū vindex. Dispensauitque Deus cū Abraham vt charissimū filiū immolaret. Et cum Sāone, Iudic. 16. vt sese cū Philistais occideret. Et cum Elcazaro. 1. Maccab. 6. qui ab elephante quem occidit oppressus occubuit. Subinde extruuntur argumenta de fornicatione & de furto. Permissit enim, quin verò præcepti Ofæ vt vxorem fornicariam acciperet: & filijs Israhel vt Aegyptiorum vasa surriperent: ergo huiusmodi præcepta dispensabilia sunt.

¶ Quarto arguitur: Connubiū inter fratres iure naturæ prohibitū est: super quo nihilominus instrumento veteri legitimus dispensatus: vt inter Adæ filios vsu venisse certum est, & inter Abraham & Saram perquam probabile.

¶ Deniq; quinto arguitur: Observatio Sabbathi est vnū præceptorū Decalogi, idemque Iudæis sanctissimū: sed in hoc fuit cum Macca-bæis olim dispensatū. Sic enim legitur li. 1. c. 2. Et cogitauerunt in die illa dicentes. Omnis qui cunq; venerit ad nos in bello in die Sabbathorum, pugnemus aduersus eum: ergo præcepta Decalogi sunt dispensabilia.

¶ Contrarium prohibetur apud Isai. testimonium. c. 24. vbi quidam ideo reprehenduntur quod mutauerunt ius & dissipauerunt foedus sempiternum: quod de illo potissimum iure intelligitur quod in Decalogo continetur.

¶ Quæstio est inter eas quæ de Decalogo disputantur scitu digna: vt potē per quā

1. Argumētū a parte affirmatiua. Aristot.

2. Argumētū

Paulus.

3. Argumē

4. Argumē

5. Argumētū

constat quanta sit eius autoritas. Etenim sensus eius non est licet tantum, verum homo aliquis auctoritatem habeat super huiusmodi præceptis dispensandi: sensus enim hic nemini in dubium cadere potest. Quippe cum publica confessio sit, neque penes summum Pontificem talem esse ordinariam potestatem: quia inferior superioris leges mutare nequit, ac multo mini me naturales, quæ in nostris sunt peccatoribus inapressæ. At dubium est, vtrum simpliciter eò sint vsque indispensabilia, vt neq; ab ipso Deo per eius absolutam potestatem fieri talis possit dispensatio. Vbi ex postremo articulo superioris libri recolendū discrimen est inter tria hæc, legem interpretari, & in lege dispensare, quod nihil aliud est, quàm manere in genere eius ratione & vigore, eandem in particulari casu certisq; personis relaxare.

Quæstio
Intra

Triplex opinio de quæstione
1. Opinio Okam.

Rom vulgata
2. Opinio Okam.

Articulus Parisiensis

Prima ratio aduersus opinionem Parisiensem.

¶ De hoc ergo quæstionis intellectu tres, vt plerunque solet, versantur opiniones, duæ scilicet extremæ, & vna media. Prima per vnum extremum opinio est Okam. 2. senten. distin. 19. vbi ait non modo omnia præcepta Decalogi esse dispensabilia, verum & Deum posse cõtraria præcipere. Quo idè cõtrâ præcipiente laudabile, inquit, esset ac meritum contra illa operari. Quin verò ait Deum & se solo posse in nostra voluntate sui ipsius odium ingignere, & nobis quocumq; vt odio eum profequamur, præcipere. Et vtroque modo fatetur idem odium esse laudabile. Neque verò tam in signia dogmata aliter quam ex suo familiari Achille sibi habet persuaasa: videlicet, Quicquid non implicat contradictionem Deus potest facere: secundum illud Angeli, Lucæ. 1. Non erit impossibile apud Deum omne verbum: hæc autem, inquit, nullam implicat. At verò opinio hæc adeò se apertè rationi aduersam obijcit ac subinde absurdam, vt sit repulsiu facillima. In primis articulus Parisiensis eos condemnat, qui affirmauerint posse quemquam per odium Dei mereri. Neque eiusmodi articulus illâ glossam admittit, vt intelligatur de potentia Dei ordinaria. Nam de illa nulla vnquam potuit esse controuersia, articulus autem non est definitus nisi ad aliquam dirimendam. ¶ Sed præter articulum arguitur. Illud in primis Nominalium axioma, Quidquid nõ implicat cõtradictionem Deus potest facere, perperam à nonnullis illorum defenditur. Nam si intelligatur quòd quicquid non apertè duas cõtradictorias intulerit, Deus facere possit, falsum est. Negat enim ipsè ipsi duas in de colligi cõtradictorias, quod sit homo equus & tamen id Deus non potest facere. Neq; ve-

ro Angelic⁹ sensus alius fuit quàm quòd quicquid Deus pollicetur, fuit quod quicquid factibile sit, Deus potest perficere. Hoc nanque dicitur Dei verbum: vt potè qu dicendo operatur.

¶ Secundo arguitur: Id re vera dicitur implicare contradictionem, quod, supposita natura vnus partis contradictionis, ex concessis inferret alteram. Et quia immutabilis natura rationalis animalis, est non esse hinnibilem, si concederetur Deum facere posse hominem esse equum, esset hinnibilis, & non esset hinnibilis. Ad propositū ergo, Deum odio haberi, tam intrinseca ratione est malum, putà sempiternæ eius legi absolum, quàm est intrinsecum hominem esse rationalem: ergo tam repugnat id esse licitū quàm hominem esse, eundemq; irrationale. Atque adeò repugnat, Deum odium sui vel effecere vel præcipere. ¶ At quò res perspectius deprehendatur, fac verbi gratia, virum iustum iussu Dei cum ipsam odio habere: sequeretur tunc simul esse in eius gratia atq; in eiusdè inimicitia: qua nulla esse potest apertior cõtradictio. Nam quòd permaneat in eius amicitia, palàm est, postquàm nihil aliud facit quàm eius obsequi voluntati: quod autem sit pariter inimicus, docet eius odium, quo Deum profequitur. Nam hoc negare, est negare naturam ipsius actus, cum amicitia ab amore dicatur. Itè De⁹ se ipsum odisse non potest. Quis nanque intellectus contrarium capere possit? Et tamen tota ratio repugnantia est quòd odii Dei adeò habet innatam malitiam vt nulla recta voluntate possit illud optari: ergo similis repugnantia est vt Deus idem alteri præcipiat. Esset enim præcipere vt alter faciat secundum suam regulam & voluntatem, & simul faciat cõtraria. Nam quid aduersantius esse potest diuinæ regule, quàm summam bonitatem odio haberi? Negatur ergo hoc non implicare contradictionem.

¶ Est igitur secunda opinio Scoti. 3. Sententiar. distin. 37. non quidem tam extrema, sed medio incedens modo. Ait quippe bifariam quippiam esse iuris naturæ. Vno modo tanquàm principii prædicti ex terminis notam, vel cõclusionem quæ inde fit necessariò consequens. Alij eius scholares in duos distinguunt hos gradus: sed tamè eorum præceptor pro eodem ducit ambos, quantum ad rationem dispensationis. Et in talib; inquit, quæ strictissimè sunt de lege naturæ, nulla esse potest dispensatio. Alia verò sūt quæ neq; principia existunt necessaria, neq; conclusiones inde necessariò illata: atq; adeò neq; necessariam habet cõnexionem ad cõ-

2. Ratio

3. Ratio

Opinio

cutiq;

cautionem vltimi finis. Secundum eius assertum est: Præcepta secundæ tabulæ sunt istius secundi ordinis, ob idq; sunt per diuinam auctoritatem dispensabilia: præcepta verò primæ tabulæ sunt prioris ordinis: quæ idè dispensari neque à Deo ipso valent. ¶ Tertia nihilominus opinio est sancti Thomæ loco præsentis: eadè que fuit Altissod. lib. 3. tract. 7. quæstio. 5. & antiquorum: secundum quâ statuuntur duæ conclusiones quibus soluitur quæstio. Prior est. Vniuersa præcepta Decalogi tã secundæ quàm primæ tabulæ sunt prorsus indispensabilia: vsq; adeò, vt neq; Deus possit super illa dispensare. Hoc enim plana mens est sancti Thomæ, vt cum toto articulo, tam clarè in solutione secundi patet. Aliàs quæstio nõ esset digna tanta disputatione. ¶ Posterior conclusio. Alia præcepta quæ extra Decalogum vagantur, neque in ipso implicite continentur, etiam si sint iuris naturæ nihil vetat quo minus sint dispensabilia. Deniq; neque vlla principia, neque verò conclusiones primi, secundi, aut tertij gradus, qui supra articulo primo sunt designati, vllam dispensationem admittūt. Illa verò præcepta quæ intrinsecè non continent rationem ipsam iustitiæ, sed speciales modos ipsam seruandi, dispensari possunt: putà illa quæ in Decalogo neque explicitè sunt: neque implicite: vt infra luculentius liquet. Quarta si vis opinio est Durandi in. 1. senten. distin. 47. quæst. 4. qui tenet quartum duntaxat & quintum præceptum esse dispensabilia. Cuius hallucinationem infra reprobabimus. Probatum ergo ambæ conclusiones S. Thom. ista bimembri ratione. In illis præceptis, vt artic. vlti. primi libri monstrauimus fieri potest dispensatio, per quæ si tali casu ad litteram seruiantur, obuiaretur intentioni legislatoris: sed per nullum præceptorum Decalogi vllò vnquam casu & ratione potest intentioni Dei obuiari: quin verò quotiescunq; que contra præceptum fieret, cõtraderetur eidem intentioni: ergo nullatenus eorum dispensatio est licita. Maior vsque adeò nota est, vt neq; aduersarijs ipsis sit dubia: sed probatur minor de qua est controuersia. Intentio legislatoris præcipue tanquàm in finem fertur in bonum commune: hoc enim est ab eius intentione inseparabile. Deinde respicit ordinem intendiq; eundem finem. Igitur quando præcepta per se intrinsecè continent eandem ipsam rationem & cõseruationem boni communis, vel ordinem ipsam iustitiæ ad idem bonum: ea dè subinde præcepta per se intrinseca ratione sic continent legislatoris intentionem, vt non

Opinio
5. Thomæ
Altiſſod. lib. 3.
traſt. 7. quæſtio. 5.

1. Conclusio

2. Conclusio

Prima pro-
latio vlti-
que conclusio

fit ab ipsis semouibilis: atq; adeò nec sint dispensabilia: quia nunquam contingere potest vt facere contra illa non aduersetur intentioni legislatoris. Exempla rem ipsam patefaciant, si iussio legis reipublicæ esset hæc, Nemo destructor sit, abefactorq; reipublicæ: vel hæc, Nullus iniuste agat. Profecto rationi intrinseca & naturæ talium legum repugnaret dispensatio: implicatio enim est contradictionis, licere cuiquam iniuste agere, aut, bonum commune impugnare, ad cuius custodiam omnes leges referuntur. Si autem lex diceret, nemo fores verbis (dum obsessa est) pandat, quia hoc non est salus ipsa reipublicæ, sed modus ipsam seruandi, nulla esset repugnantia vt aliqua de causa fieret dispensatio: putà dum fugiens dux se illuc vellet recipere. Præcepta autè Decalogi sunt prioris ordinis. Nam præcepta prioris tabulæ innatum ordinem habent ad bonum commune, quod est Deus: præcepta verò secundæ, ad bonum commune hominum: vt scilicet nemini iniuria fiat, sed cuiq; ius seruatur suū: quod licet non si tam perfectum, est nihilo minus tam intrinsecè bonum quàm quod debetur Deo: imò cū rationem ipsam iustitiæ expressè cõtineat, in Deum ipsum vltimè refertur. Qui enim dicit, Nõ furtum facies: idem dicit quod, Nõ iniuste, aut illicite, aut male facies. Sic enim vt ait sanct. Thom. intelligenda sunt præcepta Decalogi. Atque in hoc hallucinatus est, salua eius exultatione, Doctor subtilis, discriminans quantum ad hoc inter præcepta primæ ac secundæ tabulæ. ¶ Secundo quò rationis vis luculentius pandatur, arguitur sic. Hoc quod est adulterium facere, quod est in Decalogo: & mentiri aut fornicari quæ implicite illic latent, nam de ambobus intelligitur prior conclusio tã intrinsecè mala sunt (vt de odio Dei proximè arguebamus) quàm est homini esse rationalem: ergo naturæ iustitiæ repugnat ac prohibitas: Deus autem dispensare nequit nisi vbi aliqua est ratio æqui & boni: ergo in his dispensare nõ potest: aut, quò temperantius loquamur, dispensabilia non sunt: perinde atq; homo non est facilis irrationalis. Et hoc est quod sanct. Thom. cogitabat dum dixit huiusmodi præcepta per se continere rationem communis boni, atque adeò intentionem legislatoris. Nam naturale est Deo, nihil nisi bonum velle: & naturale est huic, quod est furari aut mentiri esse malum. ¶ Atqui vt opposita iuxta se posita fulgentius elucescant, probatur secunda conclusio. Illa præcepta quæ non per se continent bonum commune, quod est legis finis, sed medium aliquod, putà ordinem iustitiæ

Secunda rō

Probatio pe-
culiaris sen-
tentiæ cõclu-
sionis

ritia ad ipsius cōsequentionem, possunt quandoque deicere ab intētionē eiusdem boni cōmunis: ergo tunc eorum dispensatio nihil eidē fini officeret, essentque subinde dispensabilia. Exempli gratia. Lex ad seruandum fidelitatis bonum est vt reddatur depositum: nihilominus dum vrsano domino suum gladium dene gas, nō vtq; eidem fini aduersaris, sicuti in exē plo nuperimē posito patet de apenēda obles- fa vrbe cōtra legis verba. Et pariter si lex sit vt eiues per vices excubias sustineant, dispensare iusta de causa cum aliquo, non est contra com mune bonū. ¶ Præterea ad eandem conclusio nem arguitur argumentum eiusdē Scoti, quod re vera minimē potuit: Præcepta secundæ tabulę omnia secundum Paulum ad Rom. 5. includū tur in illo principio, Diliges proximum tuum sicut te ipsum: dilectio autē proximi sequitur ex præcepto dilectionis Dei. Nam vt ait Ioan nes: Si hominem, quem vides nō diligis, Deum quem nō vides, quomodo potes diligere? Præ ceptum autem dilectionis Dei, vt Scotus fate- tur, est indispensabile: ergo & præceptum dile ctionis proximi, atq; adeo præcepta secundæ tabulæ. Ad hoc argumētum prætermisiss alijs solutionibus respōdet Scotus distinguēdo de dilectione proximi. Hæc enim dilectio qua tenemur inquit, velle proximo vt Deum diligat, sequitur ex dilectione Dei. Nam qui verē dili git Deum, omnes velle debet vt eūdem ipsum diligant: ac perinde dilectio hæc proximi indis pensabilis est. Attamen dilectio, inquit, qua proximo volo temporalem vitā & honorem, temporaliaque bona, & immaculatum torum & similia, non sequitur necessario ex dilectio ne Dei, neque habet cōnexionem necessariam ad consequentionem ipsius vltimi finis. Qua propter dispensare Deus mecum potest vt oc cidendo, furando, inhonorando parentes, &c. non peccem: imo allequar vltimum ipsum fi nem. ¶ Contra solutionem autem est argumē tum, ex contrarijs principijs ortum. Dilectio enim proximi qua est de iure: naturæ, est illa que ex dilectione Dei sequitur, qui est author institutor; natura: hæc autem non solum est illa qua ei volumus vt Deum diligat: nam hæc plus habet dilectionis ipsius Dei: sed illa quo que qua illi cupimus bona naturalia quæ ad mutuum vicariumque amorem pertinent. Ec- que enim dicat non aliud nobis præcepisse na turam ac Deum ipsum, quam vt ipsum dilige remus? Imo vero cum omnes simus factura Dei, sic nos cōglutinavit, vt inter nos ipsos cus todiremus iustitiam ac fidem: vnde Ioannes: Qui viderit fratrem suum necesse habere & clau

Altera ratio ad idem.

Solutio Scoti.

Contra solu tionem.

ferit viscera sua, quomodo charitas Dei manet in illo? ¶ Respondetur ergo Scoto qd hæc dilectio proximi necessariā habet in separabilē que iustitiā: ac proinde tanq̄ ex dilectione Dei necessariō consequens necessariam habet con nexionem ad cōsequentionē vltimi finis. Qua re perinde esset Deum dispēfare in homicidio aut furto, atq; si dispensaret, vt iustitia ipsa iuste perturbaretur: quod est cōtradictionis im plicatio. ¶ Ac per idem soluitur aliud Scotici argumentum. Nempe qd si præcepta secundæ tabulæ non essent dispensabilia, sequeretur qd Deus necessariō aliquid extra se vellet, sic vt non posset velle cōtrarium: vt putā honorare parentes: & nē quis bona aliena furaretur. &c. Respōdetur inquam, per distinctionem quod Deū extra se quippiam velle, stat dupliciter. Vno modo vt velit existentia illius rei: & hoc modo nihil necessariō extra se vult: quia vni uersa liberē, tum condidit, tum etiam sustinet ac seruat. Alio modo vt velit cōnexionem ex tremorum. Atq; hoc pacto necessariō fatēdū philosophis est, aliqua necessariō velle: puta cūcta illa quæ sunt perpetuæ veritatis: vt ho minē esse animal rationale: & vt ait Aug. qua tuor & tria esse septē: quæ quidem, etiā si mun dus non fuisset nec res existerent, vera essent. Hoc ergo pacto, non est occidendum, non est furandum, non est inoachandum. &c. necessa ri a sunt diuinæ voluntatis obiecta: quia perpetuæ veritatis: quorum ergo cōtraria neq; præ cipere potest, neque permittere, vt iuste fiant. Quod Scotus ipse necessitate compulsus con cedere habet de primis principijs naturæ quæ ipse agnouit esse in dispensabilia: vt, Id alijs fa ciendum quod sibi homo vult fieri: & de dile ctione qua homines Deum diligunt, qua res creata est: ex qua sequitur præcepta primæ ta bulæ quæ ipse indispensabilia fatetur.

¶ T per hæc soluuntur argumenta in contra riam. Ad primum enim respōdetur quod Aristot. loco citato loquitur de iusto naturali quod non includit finem ipsum ordinemq; iu stitiæ, sed determinatum modum ipsam seruā di. Exempli gratia: quod fides ciuibus seruanda sit, adeo est intrinsece bonum, vt in ipsum nulla cadat dispensatio: quod verò hoc vel illo modo seruetur, variari potest ac super ipso dis pensari. Qua ratione furioso non est reddendus suus gladius. Quoniam per hoc nō peruer titur humana fides. ¶ Ad secundum responde tur latam esse differentiam inter humanam legi slatorem & Deum: nam leges humane non habent intrinsecam naturamq; a natura iusti tiæ, sed sunt bona quia per legē posita: & mala quia

Responsio, Scoti.

Solutio ad aliud argu ment. Scoti.

Deum velle aliquid ex tra se stat dupliciter.

De aliqua necessario vult.

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

quia vitata: ob idq; etiam si in aliquo casu rela xentur, non peruertitur finis. Vt si die per Ec clesiā vitata nō ieiunus: aut si fur iusta de cau sa non suspendatur. Et pariter Deus potest dis pensare in suis legibus positinis. Potest enim quemlibet à præcepto baptismi absoluere & a præceptis aliorum sacramentorum. Ac perinde potuit super omnib; ceremonialibus: & iu dicialibus antiquis dispēfare: sed tamen præce ptis naturalibus quæ innatam habēt iustitiam repugnat ex parte rei dispēfatio. Et ideō quia ipse est ipsissima iustitia, si super ipsis dispensa ret, seipsum negaret: eō quod ordinem iustitiæ subuerteret: & tamen vt. 2. Timoth. 2. ait Paul us: Deus fidelis est, qui seipsum negare nō po test. ¶ Tertium autem argumentum est, quod rem presius vrget: videtur enim Deus homici diū Abrahæ, & filijs Israel vt Aegyptios de prædarentur, & Oseeq; fornicationem præce pisse. Et iudex præcipit malefactorem occide re. Ad hæc ergo Caietan. distinguens respon det. Nempe quod præcepta Decalogi secun dum ordinem iustitiæ quem continent sunt in dispensabilia. At verò secundū appellationem ad aliquem singularem actum sunt per Deum dispensabilia. Illa tamē inquit dispensatio non est præcepti relaxatio, sed est facere quod iste actus non sit homicidium. Videlicet dum præ cepit Abraham vt filium immolaret, non relaxa uit naturæ: veluti cum Papa dispensat in ie iunio, suam relaxat legem in tali casu: sed fecit vt ille actus non esset homicidium, propterea qd à suprema autoritate iubebatur sine qua fuisset homicidium. Nam homicidium nō quā cunque occisionem significat, sed iniustam. ¶ Responsio autem hæc obscura est & lubrica, & quæ subinde videtur principium petere. Primum enim dicere quod præceptum nō est dispensabile in quantum includit ordinem iustitiæ, nihil aliud sonat quàm si dicas, Non est dispensabile permanens contra iustitiam: sed quod ait loco citato Durand. cōiunctim, id est non potest Deus præcipere aut permittere vt iuste fiant mala, dū mala sunt in sensu cō posito. Quod quidem cum nullatenus sit dubi tabile, nihil ad rē attinet. Dubitatio autem so lam est, vtrum hoc quod est accipere alienum inuito Domino, aut hominem occidere: qua liter id natura negat, possit permissione Dei fieri licitum. Et respōdere quod est dispensa bile per applicationem ad singularem actum, est principii petere, nisi lucidius explanetur. Ne ergo rem offuscatus obnubilemus, hæc vna distinctio meditandè audienda est, quam ne mo, vt arbitror, qui perspexisset, potuisset ne

Ad 1. Argu.

Caiet. solu.

Solutio Caiet. obscura.

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

que Scotus ipse sententiam nostram inficiari. Deus in quā duas habet potestates in vniuersum orbem: vnam quod iure creationis est do minus, non solum bonorum omnium exterorum, verum & corporum & ipsius etiā huma næ vitæ: vt Angelorum quos tāquam sua opifia in nihilum redigere potest. Altera vero est quod est legislator atque adeo vniuersalis omnium iudex. Et claritatis causa opus est alteram ab altera seorsum considerare. Hoc sup posito dicimus quod si non esset rerum Domi nus, sed tantum legislator & iudex, neutiquam posset dispensare vt quis rem alienam inuito Domino, si innocēs esset licite vsurparet: quia hoc adeo est intimē iniquum vt fieri iuste ne queat. At verò quia est Dominus potest cuiuscunquē rem alteri tradere ipso inuito. Quod quidem nullam habet dispensationis ratio nem. Cum enim tu rem tuam alteri tradis, non dispensas in furto: quia capiens non furatur. Et si pater vestē paruuli filij eo inuito traderet amico, non dispensat in furto: licet inuitus filiolus expolietur: quia pater est verus Dominus: sicut neque prelati meus dispensaret in furto, si me vel in scio vel inuito faculta tem alteri faceret capiendi meos libros. Pari ergo modo licet Deus vasa Aegyptiorum tan quam Dominus tradidisset Hebræis, eisdem que postea terram promissam neutiquam dispēfasset in furto. Neque illud esset furtum: nā licet peculiare Domini inuiti fuissent priuati à supremo tamē domino fuisset facta donatio. Idq; inde confirmatur, quod licet per impossi bile Deus non fuisset legislator, neq; vlla in leges potestate fungeretur, legitima fuisset vsur patio illa: quod testimoniu est nihil illic dispen sationis interuenisse. Locutus tamē hic sub cō ditione sum: quoniā Deus intraditionibus illis non absoluta potestate Domini vsus est: sed legitima iudicis autoritate. Nam quoniā de laboribus quos Aegyptijs Hebræi impenderat nullam recepissent mercedē, iusto iudicio illā eis Deus persoluit. Et, vt legitur Deute. 9. pro pter execranda Chananeorum scelera pepulit eos suis sedibus, in quas Israëlitas induxit. Et quando iudex criminofum, licet inuitum suis bonis priuat, neutiquā in furto dispensat, pro hibitione enim illa furandi solum interdicitur id quod ius naturæ vetat. Nempe innocentem inuitum autoritate priuata suis bonis nuda re. vt. q. 3. libr. 5. pat. bit. Pari modo Deus tan quam corporum Dominus, non tanquam legi slator potuit meretricis facultatem facere Osee, vt illa vteretur etiā inuita. Nā licet cōsen sus particularis iure ordinario requiritur ad

Deus duas habet potestates.

Aegyptijs

Deus legitima iudicis autoritate vsus est vasa Aegyptiorum Hebræis tradendo.

inatri.

matrimonium;tamen ubi Deus duos renuente conciliaret,tam legitima esset coitio, imò multò magis quam si ipsi cõsenserent. Tamen si neq; illic Deus credendus est absoluta potestate vsus, sed cū omnia disponat suauiter, forsã conciliauit amborum animos vt in matrimonium consentirent. Sed in hoc sensu iustus est Oseas facere filios fornicationis, quod illius iustus est suscipere prolem, quæ tunc fornicaria erat. Nam etiam si nullum aliud fuisset per particulares consensus matrimonium, concessio Dei, quia Dominus est corporum, sat esset vt copulla illa nõ fuisset fornicaria. ¶ Similiter ergo dicendum est de historia Abraham: iubens nanque ei Deus immolandum filium, neutiquam in homicidio dispensauit: quia si non esset nisi legislator, id neutiquam potuisset facere: sed quia est dominus vitæ, potuit illam tradere in potestatem Abraham: sicuti pecoris Dominus potest eius vitam cui voluerit concedere. Atq; hac ratione illic nõ fuit homicidium: quia, vt dictum est de prohibitione furti, interdicit homicidij solum prohibet id, quod lex naturalis abhorret. Quare cum iudex tradit reũ carnifici non dispensat in homicidio: quia prohibitio non extenditur ad occisionẽ illam: imò illam præcipit. Sicuti neque est dispensatio quòd quisq; inculcata tutela inuaforem interficiat: quia id natura non vetat. Vnde si homo esset Dominus vitæ suæ sicut suæ pecudis, citra dispensationem posset alteri facere facultatem vt se occideret. Et quia isto modo Deus est Dominus, citra dispensationem potuit filium patri tradere iugulandum. Quin verò vt peracutẽ D. Thom. rem tetigit, non solum tanquam dominus, sed tanquam iudex potest innocentem à culpa actuali occidere. Nam ratione præuacationis Adæ omnes incurrimus poenã mortis: quam idcirco morbis & fortuitis casibus à nobis in dies poscit. Veruntamen & de hoc quoque diuina laudatur misericordia quòd noluit vt Abraham truncem illam innocentis necem executioni mandaret.

¶ Discriminẽ ergo inter diuũ Thomam & Scotum hoc est, quòd Scotus putat furtũ permanentem sub ratione furti posse dispensatione diuina licitẽ fieri, sicut fractionẽ icuinij: sed Sanct. Thom. id negat, concedit tamen quòd ceu dominus facere potest acceptionem rei quæ antea non erat tua non esse furtum. ¶ Per hæc planẽ proditur deceptio Durandi negantis dispensationem furti factam fuisse à Deo cum Hebræis in expoliatione Aegyptiorũ, aut cū Oseas in fornicatione: & tamen concedentis quòd cum Abraham dispensauerit in homicidio si-

lij. Deceptus inquam inde fuit: quòd non perspexerit, quemadmodum sicuti bona Aegyptiorum potuit tanquam Dominus tradere Hebræis, ita & patri tradere vitam filij: atque adeò sicut illud nõ erat furtum, ita neque hoc homicidium, à natura vetitũ: quod in malum sonat. ¶ Neque vero minori mentis lippitudine captus est dum concessit in quartum præceptum cadere posse dispensationem, arbitratu non inesse in illo mādato tam intrinsecam iustitiæ rationem quam in cæteris. Cum tamẽ contrã stet veritas. Est enim naturæ intimum vt à quibus esse receperis, eisdem honorem debeat: cuius idcõ contrarium non magis fieri iuste potest quam furtum. ¶ At verò de Samson, vel dicendum est quòd tanquam vir fortis absq; vlla seu reuelatione seu dispensatione potuit, vt hostes perimeret, periculo sese obijcere extremo: vel, quòd libentius cum Augustino adstruxerim, id reuelatione Dei fecit: quippe cuius fortitudo naturalis nõ esset, sed supernaturalis in coma latitans: quam quidem fortitudinem vt eius historia refert, in illo aggressu à Deo repetijt. De Eleazaro autem facile id fatebor quòd veluti strenuũ miles elephantẽ post habita propria salute impetijt. ¶ Quartũ argumentum nihil mirum si maioris apud quospiam habeatur momenti. In primis de Abraham & Sara mihi cum Caietano & quibusdã alijs longẽ fit probatus fuisse fratres, quam fratruales: primum quòd non solum Genes. 12. verum & cap. 20. maritus appellauit coniugẽ sororem: cum ad cauendum periculũ satis fuisset ei persuadere vt diceret se suam esse fratrualem. Quin verò secundo loco litera Hebræa habet, verè soror mea est. Et quãuis fratruales dicerentur etiam fratres, vt Iacob⁹ frater Domini: tamen verè soror maiorem habet emphasin. Illud autem potissimum est argumentum quòd si tantum significare voluisset esse fratris filiam, non tanta verborum explicatione vteretur dicens, Filia patris mei & non filia matris meæ. Filia enim patris durum est, pro eo vsurpare quod est, Neptis aui mei. Maximẽ cum tam significanter subiungatur, Et non filia matris meæ. Hoc enitũ totum positum esse videtur ad explicandum rationem qua esset sorori. Nam fortẽ quando soror erat, non vterina, sed tantum paterna, non erat interdictum coniugium. Attamen Iosephus, quia hoc forsitan non intellexerat, prius fuit qui libr. 2. Antiquita. cap. 15. dixit Saram fuisse filiam Aram sororemq; Loth, ac subinde fratrualem Abraham. Quem auctorem. D. August. super Genes. sequutus est, ac deinceps alij. At verò non est hic

Durand. falsè arbitratu in quartum præceptum posse cadere dispensationem.

De Sãsonẽ

De Eleazaro

Probabilis est Abraham & Sara fuisse fratres quã fratruales.

Iosephus:

August:

hic

hic locus hoc vel presius discutiendi, vel certius definiendi. Nam quantum ad rem attinet presentem satis est filios Adæ inter se fratres matrimonia cõtraxisse, quòd certo certius est: atq; adeò in hoc natura interdixit fuisse dispensatum. Respondetur ergo quòd S. Tho. solum negat posse fieri dispensationem, aut super decalogo, aut super aliquo præceptorũ quæ illic imprecantur, continentium in se rationẽ ipsam iustitiæ vel iniustitiæ: qualia sunt, honorare maiores, fornicatio. &c. Prohibitio autẽ connubij inter fratres non est propter iniustitiam aut iniuriam quã alter eorum pateretur, sed propter naturalem indecentiam. In qua quidem ratione finis etiam naturalis, puta propagandi humani generis, qualis fuit in filijs Adæ, aut propter alium: poterit absq; vlla absurditate dispensari. Nam etiam secundus gradus consanguinitatis quoddam præ se fert indecorum naturale ad matrimonium contrahendum: si quidẽ propter hoc est ab Ecclesia vetitus: & tamẽ dispensationem admittit. Patrem autem filix aut filium matri matrimonio commiseri vsq; adeò foedum est, vt non sit dispensabile. Quauis si contingere posset, vt totum humanum genus in patre & filia fieret superstes, nõ propterea probabilitate caret, quin possent connubio iungi.

¶ Denique ad quintũ sanctus Tho. nihil aliud respondet quã quòd illa Machabeorum cogitatio in Sabbatho pugnandi nõ fuit dispensatio sed epieikeia, de qua supra loquuti sumus: non enim tenemur festum seruare cum mortis periculo, vt Matth. 12. Christus nos docuit nempe quòd opera charitatis diem festum nõ violant. Haud tamen rei satis videtur facere. Quicquid enim hoc præcepto continetur, nempe cessare à seruili opere & audire sacra, dispensationem recipit: nõ solum quæ à Deo fiat, verum quam potest etiã facere Ecclesia. Qua ratione, vt superius vidimus, Isychius non annuerat hoc indecalogo tanquam ius naturæ. De hoc autem quæstione proxima art. 3.

Fieri potest vt & pater filix, & filius mater licite possent connubio iungi.

ARTICVLVS. IX.

Utrum modus charitatis cadat sub præcepto:

POST hæc quæ de præceptorum firmitate dicta sunt, consequitur vt videamus de eorum vi obligandi: An scilicet virtutis modus cadat sub præcepto legis. Et arguitur à parte affirmatiua. Modus virtutis est iuste quæ iu-

1. Arguitur a parte affirmatiua.

sta sunt opera iuxta illud Deut. 16. Iuste quæ iusta sunt exequens: atque eadem ratione iternue ac fortiter quæ sunt fortitudinis, & temperatẽ quæ sunt temperantia: iuste autem & strenue facere, non contingit sine virtutis habitu: ergo talis modus cadit sub præcepto.

¶ Secundo: nihil magis ad viam attinet præcepti quòd fertur legislatoris intentio: hic autem, vt 2. Ethic. ait Arist. intendit studiosos efficere ciues: sed studiosus nemo est quousq; habitũ generit: ergo agere ex habitu cadit sub præcepto. ¶ Tertio: Modus virtutis est prompto lætoq; animo virtutis officia præstare: hoc autẽ in Psal. 99. iubemur, Seruite Domino in letitia. Et. 2. Corinth. 9. Nõ ex tristitia: hilarẽ enim datorem diligit Deus: ergo omnes isti modi cadunt sub præcepto.

¶ In contrarium est argumentum quòd studiosus (vt modo dicebam⁹) nequit nisi habitu inbutus virtutum munera dignè perficere. Quapropter si hic modus virtutis caderet in præceptum, quicunq; absq; tali habitu legẽ imple-ret, cõsisteret eius transgressõr, ac perinde reus esset poenę legis: consequens tamen inde cõstat esse falsum, quòd ob id lex comminatur poenã vt eius metu custodiatur, & sic ciues consuetudine habitum generent.

AD intelligentiam huius quæstionis discernendus primum est modus virtutis de quo hic agitur à modo charitatis, de quo in subsequẽti articulo. Caritas enim est habitus infusus: gratiæ gratum facientis indiuiduus cõmes habitus autẽ virtutis esse potest acquisitus ac informis: non ergo hic quæritur vtrum ad satisfaciendum præcepto requiratur habitus gratiæ, sed vtrũ requiratur vt operetur homo ex habitu saltem informi. Secundo meminisse oportet trium cõditionum quas Aristoteles. 2. Ethicorum. c. 4. in studioso requirit: quæ sunt, vt sciens faciat. Deinde eligens propter hoc putã ex electione in ordine ad finem. Et tertio vt firmo ac immutabili animo id eligat. Indocẽ enim quidam in duo dissecant, eligens, & propter hoc. Nam sine coniunctione vnica est cõditio eligere propter virtutis finẽ. Atque hæc simul tria, non sunt tres, sed vnus virtutis modus: vna enim deficiente deficit modus.

¶ His ergo præhabitis perspectẽ rotandum est quòd modus iste virtutis, vt tres habet partes, ita tria differentia consideratur à diuina lege & humana. Nam partim ab vtraque perpenditur: partim verò à sola diuina: non autem ab humana: sed partim ab vtraque illarum. Ea propter tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est, scientiam,

2. Argumẽta

Aristot.

3. Argumẽta

Sensus quæstionis explicatur.

Tres cõditiones requiritur in studioso, ex Aristot.

Cõclusio.

Credit auctor Deu cõciliasse enim mos Oseas & mulieris fornicariæ vt in matrimonio cõsenserent. Abraham.

S. Tho. per acuta sententia:

Discrimen inter Sanct. Thom. & Scot:

Dutand. de ceptio.

tiam, quæ prima pars est modi virtutis, tam humana lex quam diuina, respicit, ac iudicat.

Quod enim quis ignorans facit, id non simpliciter volens facit. Quocirca ignorantia utroque iudicio tam diuino quam humano culpâ, vel in totum, vel in partem excusat.

2. Conclusi.

Ratio conclusionis.

Illa cõditio secunda, vt opus fiat ex electione propter finem, non quidem ab humana lege, sed tamen à diuina desideratur. Radix autem huius discriminis est distãtia cognitionis humanæ à diuina. Enimvero lex qualibet, vt supra dictum est, & .10. Ethico. cap. 9. Arist. meminit, pœnæ metu ad sui custodiã vrget: pœnam autẽ legislator à nemine exigere potest, nisi de illa re, quæ in suã potest venire notitiam. Nam de alijs indicare non valet: homines autem qui, vt .1. Reg. 16. legitur, ea duntaxat quæ patent, vident: de intimis cordium cõfere nequeunt: sed, vt est in Psal. Solus Deus corda scrutatur & renes. Hinc ergo palam fit: quod necq; de hominis intentione, necq; de eius voluntate lex humana iudicium ferre potest, atque adeo necq; obligare, vt opera tali intẽtione aut voluntate fiant: lex autem diuina non solum illam, verum eam potissimum suis bilancibus pendit, ac pro illis præmia suppliciaque decernit. Lex inquam, humana internã iram, etiam si firmum pariat nocendi propositum, punire nequit: secus autem diuina. Ait quippe Christus Matth. 5. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: & Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam in concupiscit eam in corde suo. Pari ratione qui creditori debitam pecuniam vel gladium corrupta intentione reddit: nempe vt vel vsuram exerceat, vel homicidium faciat, legi humanæ non est aduersus: persoluet tamen Deo supplicium.

3. Conclusi.

Tertia cõclusio. Tertium illud quod ad virtutis modum requiritur, putã firmo stabilitq; animo operari, quod proprie ad habitum pertinet: & de quo præfens præcipue quæstio instituta est, sub præcepto non comprehenditur, necq; humanæ legis, necq; verò diuinæ. Qui inquam parentibus honorem debitum impendit, et si habitum non habeat pietatis, legi nihilominus satisfacit humanæ: & nisi alia circumstantia vitietur actus, similiter satisfacit diuinæ, vt peccatum effugiat. Emergunt autem ex his nonnulla dubia explicatæ digna. Et primum circa primam cõclusionem qua asseritur sciẽtiam & ignorantiam vtraque lege ad culpã pondus atq; ad leuamen exillimari. Est dubium an idem sit profus quãtum ad rationem virtutis, vtrum scilicet qui ignorans facit opus legis, eidẽ satisfaciat. Vt si quis exempli gratia inebrietate audiret sacra, ne-

Primum dubium circa primam cõclusionem.

sciens profus quid faceret, vtrum præceptum expleret. Videtur naq; ratio id suadere. Nam postmodum rationis luce positus non censetur reus culpæ, quãuis iterum non audiret. Et confirmatur ratio. Nam qui obnixè reluctans inuitus pertraheretur in ecclesiam, cogereetur que interesse facris, videtur præceptum implere. Sicuti & ille qui in die ieiunij per viam arcere tur à cœna. Et rem facit probabiliorem quod si pœna vlla, seu excommunicationis seu alius generis decreta esset in huiusmodi præcepto- rum transgressores, istos non ligaret. Respondetur nihilominus, Nullum præceptum vt reor, impleri, per actum qui nullam habet libertatis rationem. Nam aliàs & puerum ante rationis usum censes implere præcepta. Cum tamen hac ratione nulla eos lex comprehendat, quod cum non sint arbitrij sui compotes, nondum capaces sunt legalis vinculi: lex nanq; hominibus ponitur: & ideò humano more non brutorum implenda est. Et hoc arbitror S. Thom. punctum designasse, vbi ait sciẽtiam ab vtraq; lege cõsiderari. Nam ignorantia sicut ob id quod voluntariũ tollit excusat à culpã: eadẽ ratione tollit impletionẽ præcepti. Sed arguis cõtra, vel disputationẽ esse tantum de nomine, vel sic ignorantem implere legem. Nam qui præceptum tẽpore vel somno vel mero captus est, vel alia ratione mentis inops, illo temporis articulo non transgreditur præceptum: ergo perinde est ac si impleat. Negatur consequentia. Neque est disputatio de solo nomine. Nam & si illo tempore per ignorantiam excusetur, tenetur nihilominus si antequam tempus præcepti labatur in mentem redeat, ipsum implere: aliàs reus esset pœnæ iuris. Et idem est de illo qui inuitus facit. Quauis iste quia usum habet rationis, liber esset à pœna iuris. Ille autem qui metu implet, legi satisfacit: id est, nouam euitat culpam quoniam talis impletio, actus humanus est, ac liber. Quod si rursus infurgas. Si cui in pœnitentiam iniunctus esset dies ieiunij, & vi, vt pœnitentiam implet, priuaretur cibo, verè debitum solueret. Nam si pecuniam alia ratione deberet, & creditor vi ab illo eriperet, satis restitueret: ergo eadem est ratio de aliorum præcepto rum debito. Fortasse sunt qui primum antecedens concedant: ego vero id minimè faciam: quoniam impletio præcepti pœnitentiæ debet esse humanus actus. Quare si flagella essent mihi iniuncta & ab alio inuitus vapularẽ, non facerem satis: quia illa non est actio, sed solum passio: præcepta verò affirmatiua per actionem implenda sunt. Neque est simile de illo qui tantum debet pecuniam, quoniam

Nullum præceptum impleri per actum nullam libertatem habentem.

S. Thom.

Argument

Solutio argumenti.

Replica.

Qui inuitus vapulat nõ satis facit si illis in pœnitentiam flagella sint iniuncta.

quomodo cuique illa in manus creditoris veniat, liberatur debitor.

1. Argumẽ. Contra secundam cõclusionem, qua dicitur intentionem non pensari, neq; existimari à lege humana, binum existit argumentum. Primum, quod exemplum sancti Thomæ quod ad dicitur non apparet ad propositum pertinere: videlicet, quod qui mente proponit nocere, sed re non nocet, non punitur lege. Nam hoc est considerare actum interiore per se absolute: & tamen quæstio est de ipso quatenus causa est externi operis, quod re vera fit.

2. Argumẽ.

Ad cuius claritatẽ secundò arguitur. Si quis hominem occidat non plenè deliberata intentione sed subitaneo motu: vel si metu celsit Ecclesiam adire: vel aliud præceptum implere: illi actus interioris voluntatis penduntur humano iudicio ad remittendam vel augendam pœnã: ergo cõclusio secunda nõ est omninò vera. Ad prius istorum respondetur quod exemplum sancti Thomæ optimum fuit ad explicandum quomodo peccatũ interius lex humana non affert in suum tribunal. Nam inde colligitur quod quando re vera est causa operis, non punitur nisi ratione eiusdem operis. Et quando externum opus est iustum, nihil de actu interiori curat: vt dicebamus de illo qui mala intentione debitum soluit. Et idem est de iudice si ex odio latronẽ suspẽdat: solus enim Deus illius cor iudicabit. Ad aliud verò respondetur, quod si ille qui ex metu vel subita ira peccat aliquatenus humana lege excusatur, non est quia nõ intendit facere, sed quia quodammodo facit ignorans, vel quia causa faciendi libertatem minuit.

Ad 1. argu.

Ad 2. Argu.

Ad 1. Argu.

Ad 2. Argu.

Egregia regula.

Ad cuius claritatẽ secundò arguitur. Si quis hominem occidat non plenè deliberata intentione sed subitaneo motu: vel si metu celsit Ecclesiam adire: vel aliud præceptum implere: illi actus interioris voluntatis penduntur humano iudicio ad remittendam vel augendam pœnã: ergo cõclusio secunda nõ est omninò vera. Ad prius istorum respondetur quod exemplum sancti Thomæ optimum fuit ad explicandum quomodo peccatũ interius lex humana non affert in suum tribunal. Nam inde colligitur quod quando re vera est causa operis, non punitur nisi ratione eiusdem operis. Et quando externum opus est iustum, nihil de actu interiori curat: vt dicebamus de illo qui mala intentione debitum soluit. Et idem est de iudice si ex odio latronẽ suspẽdat: solus enim Deus illius cor iudicabit. Ad aliud verò respondetur, quod si ille qui ex metu vel subita ira peccat aliquatenus humana lege excusatur, non est quia nõ intendit facere, sed quia quodammodo facit ignorans, vel quia causa faciendi libertatem minuit.

Ad primum igitur capitaliũ argumentum respondetur quod modus virtutis qui præcepto iubetur, est vt officium secundum ordinẽ iuris præstes. Hoc enim est iustè, quod iustum est ex equi: nempe vt de latrone aut homicida nemo nisi iudex publicus vindictã sumat, idẽque legitime cognita causa.

Ad secundũ superiori libro cum de legis actibus ageremus respondẽbamus, quod intentio legislatoris primum fertur in finem, qui est bonos facere ciues: id quod nemo nisi firmato habitu assequitur: medium verò & via ad eundem finem cõsistit in actuum exercitio: nã ex actibus gignitur habitus: finis autem legis non cadit sub præcepto, sed medium quo ad eundem peruenitur. Quæ quidem regula inter canones moralis philosophiæ egregia est. Quare præcepta non de habitibus, sed de actibus instituntur, in quibus ratio peccati & meriti consistit. Negatur ergo primum antecedens, scilicet id cadere sub præcepto quod præcipuẽ intẽtio legis

litoris fertur.

Ad tertium respondet S. Th. quod virtutis officium absque tristitia fieri, sub præcepto continetur: eo quod agens ex tristitia nõ agit simpliciter volens. Itẽ lato hilarique animo operari, si lætiam denotet, quæ ex dilectione dimanat, ad vim etiam præcepti pertinet: sicuti & dilectio ipsa: si vero illa quæ procedit ex habitu, nõ ad præceptum, sed ad finẽ eius, virtutis que spectat. Et nõ cui obscura appareat responso, prius membrum de sola lege diuina intelligendum est, quæ interiorum etiam actuum re- cõtitudinẽ exposcit. Qui enim ex tristitia operatur, intus remurmurat aduersus legem: quod porro Deo ingratum est: lex autem humana non se item cordibus scrutandis immergit: & ideo licet ex tristitia illam impleas, eidem satis facis. Et eodem modo intelligitur secundum: videlicet sub præcepto comprehendẽ lætitiã quæ ex dilectione manat. Nam quod diuinæ legi satisfacias, requiritur vt ex electione in ordine ad finem opereris: scilicet propter honestatem virtutis: quæ quidem electio hilaritatem quandam habet annexam: eo quod non fit coactè. Hilaritas autem quæ ex habitu enascitur, alius est generis. Nempe quod cum habitus reluctates passionẽ compescat, tristitiã pellit, promptũque reddit animum, atque adeo lætum. Quod iam dictum est non præcepto iuberi, sed finem illius esse & ad genitam pertinere virtutem.

ARTICVLVS. X.

Utrum modus charitatis cadat sub præcepto diuinæ legis.

Noniam negatum est modum virtutis cadere sub præcepto, inue- ligare subinde restat, an præcepto diuinæ legis charitatis modus comprehendatur. Et arguitur à parte af-

firmitatiua. Ait enim Christus Matth. 18. Si vis ad vitã ingredi serua mãdata. Vbi astruere videtur mãdatorũ custodiam per se sufficere ad obtinendam æternam vitã: virtutũ autem officia minimè ad id sufficiunt nisi ex charitate orientur, secundum illud, ad Corinthi. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita vt ardeam: charitatem autem nõ habuero, nihil mihi prodest: ergo modus charitatis cadit sub præcepto. Secundo: Præceptum est omnia nõstra opera in Deum referre, iuxta illud. 1. ad Corinthi. 10. Omnia in gloriam Dei facite: hæc autem

Ad 1. Argumẽ S. Thomæ.

1. Argumẽ a parte affirmatiua.

2. Argumẽ.

autem relatio pertinet ad charitatis modum : quippe cuius proprium obiectum est Deus quod cuncta refert: ergo ad talem modum vis extenditur præcepti. ¶ Tertio: Si modus charitatis sub præceptum non veniret, posset quisque præcepta extra charitatem implere, atque adeo extra gratiam quæ eius est individuus comes : hoc autem in Pelagianorum errorem impingit: vt August. lib. de heres. cap. 8. docet: ergo absque tali charitatis modo nullum impletur diuinum præceptum. ¶ In contrarium autem est, quod si modus charitatis necessarius esset ad implendum præceptum, quicunque eadem esset orbatu charitate, quæcunque opera, etiam genere suo bona exerceret, transgredetur præceptum, ac perinde mortaliter peccaret, quod est cõcessu, absurdissimum.

Questio præsens nõ sicuti præcedens de omni virtute tam humana quam diuina, sed peculiariter de diuina mouetur quoniam de humana nulla est controuersia. Nam cum (vt modo definitum est) ad intrinsecos voluntatis motus, quæ sedes est charitatis, nõ pertingat, nõ obligat ad talẽ charitatis modum, qui nos Dei facit amicos: sed illum habet proximum scopum vt pax inter homines extrinsecus consistet. At verò cũ proximis finis diuina legis sit amicitia Dei quæ in actibus interioribus consistit, & ipse paratissimus sit tali charitate, nisi per nos steterit nos suffundere, merito queritur an suarum obligatio legum eo pertingat vt teneamur illas ex charitate implere. Modus namque charitatis est, Dei iussa, ceu eius filij facere: vel per actum quo constituamur eius filij. ¶ Est sancti Thome recitatis duabus opinionibus contrarijs eadem reconciliã respondet duabus cõclusionibus: quæ hæc distinctio ne clarescant. Actus charitatis bifariam consideratur. Vno modo vt est quidam singularis actus peculiaris virtutis amandi sicuti est alius actus sperandi atque alius credendi: nempe cuius contrarium est formaliter odisse. Et iuxta hæc modum statuitur prior conclusio. Actus charitatis cadit sub singulari præcepto. Nẽpẽ sub hoc: Diliges Dominum Deum tuum, & proximum sicut te ipsum. Altera verò ratione consideratur non vt est singularis obiecti, sed vt est vniuersalis conditio & modus omnium virtutum. Paulo enim ante explicuimus, Non habere deos alienos. Nõ peierare, Sabbatha sanctificare, nihil aliud esse quam Deum diligere: sicuti honorare parentes, nõ furari, non occidere. &c. nil aliud quam diligere proximum: non quidem formaliter vt aiunt, sed materialiter. Exemplum est in virtute iustitiæ: nam alia est singu-

laris commutatiua, atque alia generalis, quæ est modus vniuersalis obedientiæ, omni virtuti communis: ac prout dicitur legalis: quoniam per omnem virtutem obediunt legi. De hac ergo charitatis ratione statuitur posterior conclusio. Modus talis charitatis nõ cadit sub præcepto: quod est dicere, in hoc præcepto, Honora patrem & matrem, non includitur vt sint parentes ex Dei charitate honorandi: sed quod exhibeatur eis exterior reuerentia. Quare licet eam præstes in peccato mortali, non ideo sis præcepti transgressor. Probatur conclusio. Charitas Dei ideo est generalis modus omnium virtutum, quod est finis ad quẽ lex diuina ordinat, iuxta illud supra citatum. ad Timoth. 1. Finis præcepti charitas. Et ad Roma. 13. Plenitudo legis est dilectio: finem autem iam definitum est non cadere sub præcepto legis, sed actiones, quibus illuc tenditur. Quare bene ait S. Thome intentionem finis esse modum formalem superioris ordinis. Quod est dicere, nõ includi in præcepto substantia. Et hoc pacto conciliat dictas opiniones: nempe vt quæ affirmat modum charitatis, cadere sub præcepto, intelligenda sit de singulari dilectionis præcepto: negans verò, interpretanda sit de alijs. ¶ At verò quoniam ista qualitas plurimis scætet ambiguitatibus, accuratorem postulat, ac perinde paulo ampliorẽ disputationem. Et quo faciliora prius expediã mus, præter opiniones duas quas hic D. Thome recitat, existit tertia, quæ in istarum concordia pertrahi non valet. Sunt enim qui secundam conclusionem sancti Thomæ auerferunt, dicentes singula præcepta Decalogi atque omnia diuina includere modum charitatis. Itaque legis officia nisi in gratia fiant, non solum non sunt meritoria, verum sunt peccata: vt potest eorundem præceptorum transgressiones. Hæc inquam opinio non modo est Lutheranorum, vt lib. 3. de Natura & gratia, adnotauimus, & infra hic lib. 8. repetitur sumus: verum & fuit olim opinio doctoris aliã celebris Dionysij Cisterciensis in suo. 2. Sententiarum, dist. 17. Is namque hallucinatus ex fallaciã consequentia est: Qui buscunque nos Deus præceptionibus suis intendit ad sui ipsius amorẽ pertrahere: ergo ex eodem amore tenemur cuncta perficere. Et adducit pro se illud Petri Apostoli, Omnia opera vestra in charitate fiant: atque aliud Bernar. Omne quod præcipitur, in sola charitate solidatur: atque Augustini similia. ¶ Hæc autem opinio non solum falsa, verum & errori quam proxima est, Tridentina Synod. can. 7. aduersus Lutheranos damnato: nempe cuncta opera quæ extra gratiam Dei fiunt, esse peccata. Contra

2 Conclusio.

Ratio conclusionis

Paulus.

S. Thome.

Dionysius Cisterciensis.

Ratio Dionysij.

quæ

quæ nos errorem lib. de natu. & gratia. capit. 19. & quatuor subsecquentibus depugnauimus. Nam vt illa mittamus opera quæ ex obiecto & circumstantijs sunt mala, cætera aut sunt præcepta, aut consilia, aut indifferentia: puta comedere & ambulare, quæ bene maleque fieri possunt. Si ergo præceptorum obsequia cuncta extra gratiam peccata sint, illa quoque erunt peccata quæ sub consilio militant. Nam si præcepta Deo nos obligat ex charitate implere, videtur id pariter & de consilijs iussisse: atque adeo de alijs naturalibus operibus, quæ iure nobis ad vitam viuendam licent. Nam omnia sunt à Deo veluti à naturæ parte instituta. Atque adeo omnia opera quæ in peccato fiunt, peccata essent. ¶ Deinde arguitur. Si vniuersa mandatorum officia teneremur ex charitate exhibere, vel hoc esset ob comunem illorum obligationem, vel ob singularem charitatis præceptionem. Non quidem ob generalem omnium, nam per illam nõ imperantur nobis aut prohibentur nisi opera: vt paternus honor & ab iniurijs abstinere quibus amicitia violatur. Quod si in honore parentum charitas aliqua includatur, certè illa satis erit, quæ naturaliter inter homines inicitur. Singulare autẽ charitatis Dei mandatum, cum affirmatiuum sit, nõ obligat (vt aiunt) pro semper, sed certis opportunisque temporibus: extra quæ ideo tempora non est cur obligemur cætera ex charitate prestare. ¶ Insuper arguitur. Si illud singulare præceptum in cunctis alijs esset obseruatum necessarium, sequeretur quod cuiuscunque transgressio dupliciter esset delictum. Scilicet & cõtra peculiare obiectum: verbi gratia, furari: & contra diuinam charitatem. Præterea sequeretur quod vbis in materia cuiuscunque præcepti incidere, teneremur conscientiam discutere, vt in Dei gratiam reciperemur. Quin age sequeretur in super quod nemo ad sacramentum cõfessionis dignè accedere posset, nisi qui gratiam iam potiretur. Nam illud etiam cõfessionis præceptum deberemus implere in gratia. Imò neque ad baptismum posset dignè accedere adultus nisi iam factus membrum Christi. Quare nequã sacramenta possent primam conferre gratiam. At non opus est pluribus contra huiusmodi opinionem dicere: quippe contra quam loco citato de natura & gratia plurimam coniecimus. ¶ Sed concludamus cum Theologis distinguẽtes bifariam posse Dei præcepto satisfieri. Vno modo quantum ad substantiam operis, quod est, sic ipsum implere vt transgressionis peccatum aut omissionis caueatur: altero verò modo quantum ad intentionem præcipientis: id est cũ finẽ

Author lib. de natura & gratia.

1. Ratio. in Dionysius.

2. Ratio.

3. Ratio.

4. Ratio.

5. Ratio.

Distinctio.

& metam attingendo, quod præcipientis intentio dirigitur: quæ est vita æterna. Illuc namque nos Deus per suas leges perducere proposuit, secundum illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Vnde vt legi priori modo satisfaciãmus non est necessaria charitas, sed vt eã posteriori ratione impleamus. ¶ Quo fit vt ad illam priorẽ implendi modum nulla sit opus relatione operis in Deum per specialem eius succursum, ceu in finẽ supernaturalẽ: quod Gregor. Ariminen. in. 1. Sentent. d. 26. & sequentibus placitum fuit: sed satis est in ipsum referri tanquam in finem naturalem: in quẽ sanè quodcunque per se opus, quod nulla præua circumstantia vitiat, naturam habet relationẽ. Deus namque natura cõditor ad se cõstita dũ cõdidit, retulit. Quocirca eiusmodi mandati impletio naturali Dei influxu fieri potest: iuxta illud Pauli ad Roma. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt. Tam est tota lex absque speciali gratiæ subsidio impleri nequeat, vt longo tempore absque peccato viuamus. Hæc autem li. 2. de Natura & gratia. c. 20. satis discussimus. ¶ De priori autẽ conclusione S. Thome. nẽpẽ de singulari præcepto charitatis aciora sunt dubia: scilicet tã de eius necessitate, quã de eius materia, & modo. Dicitur enim finem legis non cadere sub præcepto: cũ ergo charitas & Dei amicitia, finis sit diuina legis, nõ oportebat singulare de illa præceptum institui. Est enim brauium quod per aliorum præceptorum obseruantiam obtinetur. ¶ Mox arguitur: Charitas est donum supra naturale Dei: præceptum ergo illud assequendũ nequit à nobis naturaliter impleri: quia neque ipsam valẽ naturam assequi: cum ergo fidelis Deus nihil nobis impossibile præcipiat, non debuit nobis tale mandatum iniungere: atque ideo minime, quod cum nemo sciat an odio vel amore dignus sit, nullus posset certior fieri an illud impleuerit. Quare neque vllus posset cõscientiam de hac suam pacare. ¶ Præterea cum sit affirmatiuum dignoscenda tempora restant quibus obligat: hæc autem nõ sunt deprehensibile facilia. Nam si dixeris satis esse semel invita, idque in articulo mortis implere, profectò longè à natura eiusdem præcepti aberras. Cum enim præceptum hoc cæterorum omnium sit præambulum, & vt ait Paul. finis: nõ finis præcepti charitas: ridiculũ esset dicere quod liceat transgredere totã vitam antequã nos obliget. Præterea si ab humanis exemplum petamus, miles dum nomen suum in militiam dat, tunc se in amicitiam principis addicit: præceptum ergo, si vllum est charita-

Grego. Ariminen. lib.

Paulus.

Discutitur prior conclusio.

2. Ratio.

3. Ratio.

Paulus. Cõfirmatio prima.

H

tis, ab

3. Argumẽ.

August.

Sensus quæstionis positæ.

D. Thome.

Distinctio.

1. Conclusio.

solens Refutatio. tis, ab initio statim vitæ obligat: Quod si dicas statim elucere rationis lumine obligare, certè hoc non est omnibus, sed paucissimis notum. Ita neque vllus vnquam huiusmodi omisio nem sacerdoti confessus est. Ad hæc S. Thom. loco præfenti alia tempora huic præcepto cõ signat: vt pote qui in fine articuli docet transgressionem eiusdem præcepti contingere posse, vbi alia violantur. Quod si cum Scoto in. 3. distin. 27. respondeas tempora huius præcepti esse omnes dies festos: sane quibus homo tene tur se Deo cõmendare & gratias agere: in con trarium est argumentum quod hoc non expri mitur in præcepto sanctificandi festum: quippe quo duntaxat iubemur a seruilis opere cella re. Et quamuis finis eius sit vacare Deo, tamen finem iam dictum est, non cadere sub præcep to, quod in talem ordinatur finem, de qua re q. sequenti ar. 4. latius. In summa, hoc in præsen tiarum desideratur, quid nam tali præcepto no bis iubeatur: vtrum videlicet intraria sola dile ctio, an verò extrarium etiam opus.

Ad postre mum argu mentum. Responsio horum argumentorũ à postremo auspiciãda est. Præceptum inquam, dilectionis non præcise ad internum affectum obligat, sed certè ad externum opus. Affectus enim bonus propter bonum opusest. Obligat enim primũ omnium charitatis lex, si diuo Thomæ fidem tribuas, vt dum quis primũ rationis lineam ingreditur, se & sua in Deum referat. Cũ n pri mum, inquam, non eodem temporis momen to, sed cum incipit homo plene deliberare & vnum esse primũ rerum parentem noscit. Et certe non absque ratione hoc adstruxit. Nam cum ad hoc nos Deus creatos duxerit, ratio que naturalis eum nobis, vnã fuisse omniã pri mam causam ostendat, quã maximè sit ratio ni cõsentaneum, vt tunc homo ipse amorè à malo recedere debeat proponere, atque agere bonum. Hoc enim est Deum pro tunc super omnia diligere. Quare præfente tũc eius speciali auxilio, fidem homo & gratiam reci peret, qua ab originali mūdaretur. Quicquid autem de hoc sit, arbitror, vt cum homo ratio nis cõpos baptismi intingitur, vitam in Deum suam referre debeat: sicuti enim tunc præcep to fidei tenetur credere, ita & quæ credit spe rare, & à quo illa sperat diligere: vt lib. 2. de na tura & gratia, cap. 12. & subsequenti monstra uimus: instar illius qui in militiam nomen suũ dat principi. Ac subinde crediderim quod qui tunc non se ad gratiam disponeret, peculiari ter contra charitatem delinqueret: veluti con tra fidem si non crederet. Neque in his tãtum modò casibus, verum fortè quoties opus ali-

quod egregium inceptamus, vel causa subeun di martyrii nobis offertur, vel illiusre aliquod beneficiũ à Deo suscipimus, vt dum nos à præ sentissimo mortis periculo eripuit: nõ esset temerariũ assenerare, sed certè prudentia, vt eodem quoq; præcepto teneamur Deum dilige re etiam quantum ad modum: hoc est appara re nos quantum in nobis est ad inendã cũ Deo gratiam. Hoc tamen hic adnotato opus est, quod vt reliqua, sic & singulare quoq; præcep tũ charitatis potest, quantum ad substantiam operis impleri absq; eius modò. Exẽpli gratia. Arbitror præceptũ hoc hominẽ perstringere vt quoties nomen Dei blasphemari viderit, e iusq; honorem pessundari ac lacerari, à parte ipsius stet, eiusq; tueatur inaccessam maiesta tẽ. Quo tamẽ articulo nõ subinde crediderim teneri suorũ criminũ poenitere vt Dei sibi ami citiã conciliet. Quare neq; hoc præceptũ vni uersim obligat ad suum ipsius modũ, sed quan dõ occurrit articulus internẽ diligendi: nam in hoc cõmemorato casu solũ est necessitas ex terioris protectionis. Et per hæc soluta restant penultimum, vltimumq; argumenta.

Casus alter quod idẽ præ ceptum obli gat.

Ad primũ autẽ respondet S. Tho. 2. 2. q. 44. q. est charitas finis sit aliorũ præceptorũ: atq; adeo nõ cadat sub ipso vinculo, nihilominus decuit singulare eius præceptũ cõtẽs alijs præ mitti, tanquam eorũ præambulũ. Et idẽ illud sicut neq; alterum dilectionis proximi, nõ est in Decalogo ineluctum, sed extra in radice præ fixum, in quod reducuntur præcepta primẽ ta bulæ: sicuti in alterum præcepta secundæ.

Ad secundũ autẽ facillè respõdetur per illud Aristotelicum axiõma. Quæ per amicos faci mus, per nos ipsos facere videmur. Nam quan uis per nos ipsos præceptum & modũ charita tis neque amus implere, tamen Deus paratissimus est, nisi per nos steterit, operi nobis ad id perficiendũ ferre. Verũ tamẽ minimè prætereunda est vltima clausula sancti Tho. in re sponsione quæstionis. Ait enim quod qui pa rentes ex Dei charitate non honorat, non est transgressor præcepti de honorandis parenti bus: licet sit transgressor præcepti quod est de actu charitatis, propter quam transgressionem meretur poenã. Ex his enim verbis nõnulli ex nostris hanc inferunt mentem sancti Thomæ, quod vbiq; occurrit materia aliorũ præcep torum, cõcurrit pariter charitatis mādaturũ, contra quod subinde peccatur si cætera nõ im pleantur ex charitate. Intellectus autem iste contrarius est diuo Thomæ. Quippe qui defini ens modum charitatis nõ includi in alijs præ ceptis, docet neque semper cum eis concurre-

Documentũ

Casus alter quod idẽ præ ceptum obli gat.

Ad 1. argu. S. Thomas

Ad 2. argu.

S. Thomas

S. Thom.

re: sed

re: sed cum sit affirmatiuum, habere sua defini ta tempora, vt in solutione secundi euidentius edocet. Mens ergo eius est, qd si illo tempore quo præceptum charitatis, eiusq; modus obli gat, cõcurrere accidat aliorum quodlibet, tũc illud aliud implendum sit ex charitate: nõ pro pter illius obligationem, sed propter huius vin culum.

Ad 1. Argu. principale. S. Vper est autem vt argumentorũ in capite quæstionis obiectorum responsa subijcia mus. Respondetur ergo ad primũ qd cum vnũ præceptorũ sit ipsum charitatis & modi eius, quicunq; vniuersa seruat, est in gratia. Sed arguis cõtrã. Stat homini existenti in peccato nõquã afferri tẽpus præcepti dilectionis: tũc ergo cuncta ille poterit seruare quantum ad sub stantiam operis, & tamẽ non ingreditur vitã. Propter hoc argumentũ sunt qui affirmet exi stẽti in peccato præceptũ esse cõuertit in Deũ quod quia peccator non implet, non ingredi tur vitam. Attamẽ licet hoc problema sit, nõ quã mihi tamen persuasum est pluribus præ ceptis ob id præcise hominẽ teneri quod lapsus est, quã obligatur dum existit in gratia. Sed est ei necessarium conuerti necessitate finis, si vult habere vitam æternam. Quicquid autem de hac re teneas, argumentũ præfens non vincit. Respondetur ergo quod verbũ Christi in telligitur de illo qd est in gratia. Ille enim si seruat cõta mandata, saluus erit. Qui autem per vnus transgressionem à gratia decidit, ille nõ seruauit mandata. Et ideo nõ satis habet deinde seruare cætera quousq; violati poeniteat.

Ad tertium respõdetur, quod hoc quod est, omnia in Deum referre, ad præceptum pecu liare charitatis pertinet. Ob idq; quoties tem pus eiusdẽ præcepti occurrit, teneamur cuncta quæ tunc facimus in Deum tãquam in finem supranaturalem referre. Quare illo temporis articulo qui parentibus extra charitatem ob sequeretur, licet non esset violator quarti præ cepti, esset tamen transgressor præcepti charita tis. Subdit autẽ D. Thomas, quod cum hæc sint duo præcepta affirmatiua nõ obligãtia ad semper, possunt pro diuersis temporibus obli gare: & ita potest contingere quod aliquis im plens præcepto dilectionis non tunc transgre diatur præceptũ modi charitatis. Vbi planis simè dilucidat quod super proximis verbis in calce quæstionis nuperrime adnotauimus. Tunc ergo secũdum ipsum nõ est peccatũ nõ referre illud opus in gloriam Dei tanquam su pernaturalis finis. Igitur verbũ Pauli duplicè exhibere potest sensum: videlicet & præcepti & cõuerti. Si sit præceptum, non obligat pro

Ad 1. Argu. principale.

Obiectio:

Solutio

Ad tertium

S. Thom.

semper: si autem consilium, sensus est vt pro curemus nos semper in Dei gratiã per imple tionem omniũ mādatorum allere. Tameñ & qui in peccato operã exequitur moralitèr bona, eadẽ in gloria Dei facit naturali modo. Quare tertius sensus eorundem verborũ est vt nulli operi aliũ finẽ quã Deũ præstituerimus: sed cuncta eo sine exequamur ad quem creata sunt: quod vtq; præceptum quantum ad sub stantiam operis etiam extra gratiam impletur. Ad tertium respondetur, qd cũ nemo valeat cõ plere præcepta, nisi & ipsum quoq; charitatis quãdo occurrerit expleat, & hoc absq; gratiã perfici nequeat, fit, vt neq; sine illa possim? im plere omnia. At verò quauis hic, vbi de modo charitatis S. Thom. tractabat, hac fuerit contẽ tus solutione, nihilominus neq; alia vniuersa mādata potest homo post lapsum naturæ per peccatũ adq; absq; speciali Dei munere imple re. Sumus enim sicuti infirmi qui possunt ali quot passus gradi, non tamẽ plurimos progrẽ di. Et ideo licet possimus vnum aut alterũ no strapre natura morale bonũ præstare, diu ta men stare non valemus, quin decidamus. Hoc autẽ lib. 1. de Natu. & gratia, cap. 22. latissimè ex dictis Augustini Conciliorumq; Mileuita ni & Aruisciani constabiliuimus, perque do ctrinam eiusdẽ sancti doctoris. 1. 2. quæst. 109. explicauimus.

Ad tertium

Solutio: S. Thom. extendiuss

Author ist. de natura & gratia. August. c. 66. Miles

ARTICVLVS. XI.

Verũ alia præcepta moralia quæ extra Decalogum vagantur, congruenter sũo distinguantur, cum etiam ad eundem reducantur Decalogum.

ic articulus in superiorib; sepẽ de sideratus est ac in sinuatus, quò ex plicatur numeri sufficiẽtia Decalo gi; ei; annexarũ moralium præcep tionũ. Arguitur ergo qd nõ fue rint alia moralia præcepta præter decẽ illa nec cessaria. Omnis enim lex & pphetã, vt Mat. 22. asseruit Christus, ex duobus illis pãdet, cha ritatis Dei & proximi. Prius autem illorũ abundè priori tabula explicatur: posterius ve rò posteriori: ergo nulla sunt in super necessa ria. Secũdo arguitur. Si alijs opus fuisset præ ceptis, hoc esset vel tanquam generalibus, vel tanquam specialium ipsorum determinationi bus: non quidem tanquam generalibus, quia maxima illa duo nõ erãt expliciti necessaria: H 2 sed

1. Argumẽs a parte nega tiua:

2. Argumẽt.

sed sunt, vt dicebamus, decalogi præua principia: conclusiones autẽ generales, omnes sunt in Decalogo. Neq; verò opus erat moralibus alijs tanquam generalium determinationibus, vt antea ostensum est; determinationes moralium præceptorũ ad ceremonialia pertinent, atq; ad iudicialia. ¶ Tertio arguitur contra sufficientiam eorundem præceptorũ. Præcepta moralia (vt supra constituta est), debent institui de vniuersis virtutũ actibus: ergo sicuti in lege extant præter Decalogum præcepta pertinentia ad liberalitatem, misericordiã, castitatem & latrãm ita etiam deberent adhiberi præcepta de fortitudine, de temperantia: & de huiusmodi virtutibus quæ sunt hominis ad seipsum: & tamen non inueniuntur: ergo non satis lege veteri de omnibus cautũ est. ¶ In cõtrarium facit Dauidicũ illud testimoniũ: Lex Domini immaculata cõuertens animas. Quo docetur: vniuersa prohibuisse mala quibus anima maculatur: vniuersaq; præcepisse bona, quibus conuertitur: ergo cum non sint cuncta in Decalogo, sit vt sparsim alijs in locis habeantur, quæ in ipsum reducuntur.

¶ Nitium huius soluendæ quæstionis ex superioribus sumẽdũ est. In primis supponenda est distinctio ceremonialium, iudicialium quæ à moralibus. Nepe qd ceremonialia & iudicialia ex sola diuina institutione vim habet: sicuti in republica leges humanæ. Nõ enim sunt de illis quæ sunt iusta quia bona, aut prohibita quia mala: sed de his quæ ante quã iubeatur aut prohibeantur nihil referebant. Sed (vt ait, 5. Ethic.) Aristot. quia constituta sunt referunt: i. eõ sunt bona, quia iusta: & mala, quia prohibita. De quibus ideo impresentiarũ nullus habetur sermo. Moralia vero nõ ex institutione solũ sed diestamine naturalis rationis, seclusa alia lege, vim habet & energiã ligãdi. Sunt autem intrinseci ordine. Quãdã enim existunt cõmunissima ac perinde patetissima principia, quæ ideo nullius indigent editionis: sicuti mandata de dilectione Dei & proximi: atq; illud, Id facias alijs, quod tibi fieri vis, & similia. Quæ ideo nõ sunt in Decalogo: sed sunt sicuti eius finis. Alia verò sunt nõ vsq; adeo vniuersalia, sed eorundem principiorũ cõclusiones: quæ quisq; per se etiã plebeius facillè potest perspicere. Verũ tamẽ quia ob motum peruersitatis & rationis nebulã potest nonnũquam eorum iudicium peruertere, editione indigent. Atq; huius secundĩ ordinis sunt cõtra præcepta Decalogi. Quãnis illa secundæ tabulæ, quia nullo indigent si dei lumine, constituta supra sunt in primo cõclusionum gradu: præcepta verò primæ, quia

illo indigent, in tertio. Sed tertius ordo est eorũ, qui non ita quisq; facillè rationis luce perspicere potest, at sapientum indiget adminiculo. Quæ ideo arti. i. in secundo conclusionum gradu collocauimus. Et hæc sunt extra Decalogum per Moysen & Aaron suggestionẽ diuina superaddita. At quoniam ea quæ minus cognoscuntur, per illa quæ patentissima sunt innotescunt, præcepta huiusmodi tertij ordinis ad Decalogum, quo implicita sunt, reducuntur: singulis scilicet ad singula respondenti bus. Exempla patent. Cum enim primo Decalogi præcepto alienorum Deorum cultus proscriptus condemnatusque sit, cuncta quæ ad idololatricam superstitionẽ spectat, ad ipsum referuntur. Quale est illud Deuter. 8. Non inueniatur in te qui iulret filium suum auxiliã suam, ducens per ignem: nec sit maleficus atque incantator, neque qui pythones consulat, neque diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Rursum quia secundo mandato periurium cauetur, eodem reducitur prohibitio blasphemiarum: quæ Leuit. 24. extat, vbi blasphemus iubeatur lapidibus obrui. Et prohibitio falsæ doctrinæ: cuius Deute. 8. fit mentio: vbi falsi prophetae refelli iubentur. Ad tertium autem præceptum de Sabbathi sanctificatione cuncta reducuntur ceremoniarum instituta. Sicuti & ad quartum de honore parentibus deferendo applicantur omnia quibus iubemur seniores & magistros honorare. Quale est illud Leuit. 19. Coram cano capite confurge: & honora personam senis. Pari iure quintũ præceptum, quo homicidium condemnatur, iura omnia comprehendit, quibus corporeaque vis proximi læso inhibetur: quin verò & interdum odium. Qualia illa sunt eiusdem capituli, Non stabis contra sanguinem proximi tui. Et rursus, Nè oderis fratrem tuum in corde tuo. Ad eundem modum sexto præcepto, quæ prohibitio est adulterij, implicatur genus omne luxuriæ. In primis, simplex fornicatio, & nephandum crimen, atq; bestialitas: secundum illud Deute. 24. Non erit meretrix de filiabus Israel: neq; fornicator de filijs Israel. Et Leuiti. 18. Cum masculo non commisceberis: cum omni pecore non coibis. Atque eodem tenore septimo præcepto, quo surtum vituperatur, affine est aliud, Deuter. 18. quo prohibetur v fura: Non fœnerabis fratri tuo ad v suram. Et prohibitio fraudis, secundum illud Deuter. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera. Ac perinde vniuersa technarum & calumniarum genera. Denique eodem pacto ad octauum præceptum, quod prohibet

Præcepta ter
tij ordinis ad
Decalogum
reducuntur
omnia.
1. Præceptũ

Secundum;

Tertium;

Quartum;

Quintum;

Sextum;

Septimum;

Octauum;

Nonum;

falsi testimonij, adiungitur & prohibitio falsi iudicij, atque omnis mendacij species ac detractionis. Legitur enim Exod. 23. Neque in iudicio plurimorum acquiesces sententiã, vt à veritate deues. Et infra, Mendacium fugies. Et Nonum & Leuitic. 19. Non eris criminator & susurro in populo. Postremis autem duobus, vt pote quibus omnis cohibetur similitudo cupido, nullum aliud super est quod adhibeatur. ¶ Circa hæc non nisi vnicũ simplex dubiũ restat. Etenim in hac reductionum serie multa recensita sunt grauiora quæ ad leuiora reducuntur: vt blasphemia, ad periurium: & ad adulterium, infanda bestialiaque flagitia: ac denique rapina ad furtũ. Cũ tamẽ ratio suadere videatur, vt quæ leuiora sunt, ad acerbiora reducantur. Huius autem rationem Caiet. hanc subiungit, quod cum illa leuiora, communiora, vt inquit, sint & frequentius in vsu, ad illa referuntur alia, quæ rarius contingunt. At verò ratio hæc non plenè videtur dubium diluere. Nam illa ratione fornicatio simplex, quæ latius inter homines serpit, deberet in Decalogo prohiberi ad quam reduceretur adulterium. Ratio ergo nõ est nisi quã supra sæpenuerò adnotauimus. Nempe quod cum in decalogo illa deberent penitus conferri, quæ sunt patentissima, & inter virtutes omnes iustitia, atq; adeo inter iniuquitates iniuria sit cunctis notissima, in primã tabula posita sunt illa quæ palam est nõs Deo debere. In secũda verò nõ nisi illa quæ iniuriã in proximũ annexam habent. Quale ex moechia: Nefandum enim crimen & bestialitas, & si sint fœdissima ac subinde grauiora: tamen nõ sunt peccata cõtra iustitiam, sed in corpus proprium. Tametĩ in furto & rapina verum sit quod per minoris cautelam prohibetur maius.

Ad i. argu. Per hæc igitur argumenta facillè soluuntur. Ad primum enim respondetur quod est tota lex pendeat ex illis duobus mandatis, nihilominus alia euidentiũ ex illis inferuntur: & hæc in Decalogo cõpilata sunt. Alia verò minus euidenter: & hæc commissa sunt sapientũ doctrina. ¶ Ad secundum autem respondetur quod ceremonialia & iudicialia, vt dictum est sunt generalium determinationes: nõ per viã illationis, sed per viã arbitramenti quò generalia speciatim determinantur: quare illa non reducuntur ad Decalogum: sed illa prorsus quæ vi naturalis instinctus inde sapientes ratiocinãdo eliciunt. ¶ Ad tertium autem per id quod sæpe dictum est, respondetur: videlicet quod in Decalogo illa tantum sunt prohibita quæ manifestariam inferunt iniuriam: seu

Nonum & Leuitic.

Dubiolum vnicum

Ratio Caiet.

Secundum;

Tertium;

Quartum;

Quintum;

Ad i. argu.

Ad secũdũ.

Ad tertium

in personam præsentem, vt homicidium: seu in futuram prolem, vt adulterium. Reliqua verò quæ hominem in ordine ad seipsum componunt, vt fortitudo & temperantia, quia eorum contraria non sunt adeo manifesta crimina, commissa sunt alijs edocenda: vt dicitur in bello, qui doceant non esse fugiendum: Deuteronom. 20. Nolite metuere: nolite cedere. Et patribus familiã qui suos instruant tenent peratè viuere: vt eodem lib. capit. 21. Monita nostra audire contemnit, comestationibus vacat & luxuriæ, atque conuiujs. Est enim hæc reprehensio atque correctio, qua parentes in filios vti debent.

ARTICVLVS. XII.

Utrum præcepta moralia veteris legis iustificarent.

VM quæstio præsens in præceptis moralibus legis veteris dilucidanda versetur, quæritur postremo articulo de eorũ vigore, vtrum videlicet eorũ obseruantia iustificaret. Videtur enim Paulus ad Rom. 2. id affirmare: vbi ait, Non auditores legis iusti sunt apud Deũ, sed factores legis: hoc est, legis madata cõplentes iustificabuntur. ¶ Secũdo & id ipsum assertum esse videtur verbis illis Leuitic. 18. Custodite leges meas, atque iudicia quæ faciens homo viuere in eis: vita scilicet spiritali: in qua iustitia apud Deum consistit.

¶ Et ratio id tertio persuadere videtur. Lex enim vetus, vt pote diuinitus lata, excellens erat virtutis quã humana: lex autem humana iustos facit homines. Nam vt supra dictum est, propositum legislatoris est bonos facere ciues: boni autẽ non sunt nisi per virtutes, quarum vniuersitatem Aristoteles appellat legalẽ iustitiam: ergo lex vetus iustificabat.

¶ In contrarium est illud Pauli. 2. ad Corinthi. 3. Litera occidit. Quod secundum Augullinum in lib. de spiritu & litera, cap. 4. & proximis, de præceptis moralibus ad literam intelligitur.

Quæstio hæc tempore S. Thomæ licet contra Pelagianos satis fuisset, tum ab alijs, tum præcipue ab Augullino discussa: tamen postquam Lutherani catenis fidei iustificationem ascribere moliti sunt, vt operibus omnem denegauerint iustitiã: viam celebrior facta est. De quo penè argumento

1. Argumẽtũ ad partẽ asseruatũ Paulus.

Secũdũ dicitur

Tertium;

Augusti

Tertium;

Pfã m. 8.

Aristot.

Triplex ordo moralium

Ordo, 2.

impertitum nos opus de Natura & gratia ad sanctum Concilium Tridentinum edidimus. Hic ergo nimis operosum esset tam vastam disputationem ingredi: sed satis erit presenti loco inferuire. Et quidē distiterit nō possumus, quin articulus hic apud sanctum Thom. presertim sit atque implicatior, quā sua esse solet lux ingenij: quia cum illo tunc temporis res erat constitutissima, non duxit necessarium, presenti loco eam euoluere. Accedit quod vniuersa eius exemplaria expositorum, chalcographorumque subinde negligentia mendosa hoc loco sunt. Igitur et tum Sact. Thom. tum res ipsa aperiatur, notandum est quod sicuti iustitia duplex est, scilicet infusa & acquisita, sic & iustificatio altera sit apud Deum, atq; altera apud homines. Quare dicendum prius de illa quæ est apud Deum, quæ simpliciter est iustitia: ac deinde de altera, quæ tantum dicitur iustitia humana. Iustificatio ergo (vt. 2. lib. citato. c. 6. dicebamus) si propriè & per se primo nomen accipias, idem est quod iustitiæ factio, putà opus quo quis ex iniusto sit iustus. Sicuti calefactio est actio qua frigidum fit calidum. Nam huiusmodi nomina mutationem inter duo extrema significant. Accipitur nihilominus paulò extensius pro augmento, & quod Physici dicunt, infusione eiusdem iustitiæ. Nam in formis quæ latitudinem habent, non solum incepto, verum & progressio idē fortitur nomen. Dicitur enim aqua calefieri quanto tempore fit calidior. De priori significatione ait Paulus ad Roman. 4. Credenti in eum qui iustificat impij, hoc est ex iniusto iustum efficit. Et cap. 6. Qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Est ergo iustificatio priori modo nihil aliud quā peccatorum remissio per gratiam Spiritus sancti: secundum illud ad Corinth. Iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Quapropter iustificatio in proposito non deriuatur à iustitia particulari virtute, qua vnusquisque alteri ius suum tribuit: sed vt importat totius hominis reſtitutionem respectu Dei. Enimvero sicuti in rebus corporeis illud dicitur alteri iustificari quod eidem adæquatur, vt lapis normæ: sic ille apud Deum iustificatur, qui eius voluntati subiectus ad eius legem & regulam sua opera admittit. De secundo autem iustificacionis modo ait Ioa. Apoca. 22. Qui iustus est iustificetur adhuc. Et Eccle. 18. Non verearis vsque ad mortem iustificari. Et Iaco. 2. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. Quibus verbis aduersus fuisse Paulo dicenti: Arbi-

Sanct. Tho.

Author lib. de natura & gratia.

Paulus.

tramus hominem iustificari per fidem, & non ex operibus: nisi Paulus de infusione diuinæ gratiæ loqueretur: Iacobus autem de eius incremento. Quo sit vt vtroque prædictorum modo iustificatio cum opus sit supra naturale, non nisi per gratiam Dei perq; infusam iustitiam fiat. Sed est differentia, quod prima iustitiæ infusio in paruulis quidem per solum fit sacramentum: in adultis vero per proprias dispositiones: puta vel per voluntariam susceptionem baptismi, vel per contritionem, quæ licet no sit meritum gratiæ, aliàs, vt ait Paulus, non esset gratia: est tamen præparamentum absque quo nemini eam Deus confert. Quare ad conuerſionem prima dispositio requiritur fidei: nam, Accedentem ad Deum, ait Paulus, oportet credere quia est. Deinde requiritur spes: iuxta illud ad Roman. 8. Spe salui facti sumus. Deniq; motus charitatis, secundum illud Ioannis, Translati sumus de morte ad vitam: quoniam diligimus fratres. Et secundum illud Saluatoris, Qui diligit me diligetur à patre meo. At verò postquam diuinitas iusti facti sumus ac Dei filij constituti, per infusas ab ipso cum gratia virtutes, ac per diuinam eius fauorem operamur operæ, hoc est merita vitæ, augendo iustitiam. Prior ergo iustificatio est acquisitio seu assequitio iustitiæ, posterior vero est eiusdem executio. Iustitia autē acquisita quæ est apud homines, vna est secundum rei veritatem: quando scilicet homo re vera facit legis opera, quam appellat Paulus ad Romanos. 3. legem factorum. Et dicitur iustitia operum, vt illic nos adnotauimus, quia est humana reſtitutio quæ per naturalem facultatem in moribus constituitur secundum legum normā. Ac distet à iustitia fidei, quod talis reſtitutio, licet substantiam operum faciat moraliter bonam, non tamen personam iustificat per remissionem præteritorum peccatorum: iustitia verò quæ fundatur in fide, ideoque nuncupatur iustitia fidei per gratiam iustificat prius personam à delictis præteritis, vt deinde iusta exequatur opera quæ sunt Deo grata. Sed est præterea humana iustificatio in foro exteriori, quando secundum allegata & probata iudex ream absoluit. Quo sensu ait Sapiens Prouerbiorum. 17. Qui iustificat in apertum, & condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. De hac autem acceptio ne nihil ad præsens. Quapropter & respectu etiam acquisitæ iustitiæ apud homines, vno modo vsurpatur iustificatio pro acquisitione & assecutione habitus iustitiæ, quia cuiuscumque virtutis: nam generali etiam nomine acci-

Differentia inter paruulos & adultos quoniam ad iustitiam infusionem

Iustitia acquisita apud homines.

pitur

pitur hic iustitia: atque altero modo pro executione & exercitio studiorum operum. Hæc igitur præmeditati ad litteram sancti Thomæ descendentes, quinque conclusionibus ad quæſtionem respondeamus. Monet enim peculiariter quæſtionem de præceptis moralibus legis veteris: propterea quod de illis peculiariter tractatur in hac quæſtione: videlicet vtrum iustificarent, hoc est hominem facerent iustum apud Deum, ac dignū vitæ æternæ. Pro cuius decisione supponit, quod sicuti sanū propriè accipitur pro animali quod sanitate formaliter est sanum: secundario vero pro signo, vel causa sanitatis, quemadmodum vrinam dicimus sanam ac medicinam, sic iustificatio propriè & formaliter accipitur pro receptione & custodia iustitiæ quæ est peccatorum remissio secundario verò pro dispositione atque adeo pro significatione eiusdem iustitiæ. Quo supposito statuitur prima conclusio. Præcepta legis secundo improprioq; modo iustificabant, tum in quantum disponebāt homines ad gratiā Christi iustificantē, tum etiam in quantum eandem futurā Christi misericordiā significabant: nam vt ait contra Faustū Augusti vita illius populi prophetica erat, & Christi figuratiua, secundum illud. 1. ad Corinth. 10. Omnia in figura contingebant illis. Percontaris autem vtrum hoc peculiare erat præceptis illius legis, ac moralibus singulari. Nam & opera nostra, præparamenta etiam sunt ad gratiā. Respondetur in hoc nihil interesse discriminis inter opera illius legis & nostra, quod pertinet ad cuiusque personæ iustificationem. Imò sicuti opera nostra extra gratiam possunt esse moraliter bona, atque adeo cum auxilio speciali dispositio ad gratiam: sic opera illorum tam ceremonialia & iudicialia, quā moralia. De hoc autem est differentia, quod cum gratia & misericordia per solum Christum nobis obueniat, per opera illius legis disponebatur populus ad suscipiendum eundem Messiam, eiusq; legem euangelicam: quæ & ceremonialia etiā significabant: ob idque conclusio cuncta legis opera comprehendit. Opera verò nostræ legis non disponunt ad suscipiendum significandū ve Christum: sed quoniam iam suscepimus, per ea colimus. Si autem loquamur de iustificatione propriè dicta, putà de receptione & cultura iustitiæ, tunc, vt paulò antea admonebamus, distinguendum est. Nam iustificatio vel vsurpatur pro acquisitione & assecutione iustitiæ, vel pro executione eiusdem acquisitæ, putà pro exercitio operum viri iusti. At verò virtutum alia sunt acquisitæ, alia infusæ: quarum

Suppositum pro decisione quæſtionis.

Conclusio.

Augusti

priores nostrorum operum vsu & consuetudine secundum Aristot. 2. Ethic. ingenerantur: Aristot. posteriores verò diuinitus cum gratia infunduntur. In quibus simpliciter vera iustitia consistit: quæ est apud Deum, putà remissio peccatorum: secundum illud Pauli ad Roman. 4. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, scilicet apud homines, sed non apud Deum. Atqui de hac vera iustificatione queritur in præsentiarum. De qua ideo statuitur secunda conclusio negatiua, eademque generalis: Præcepta moralia quibus humani actus instituntur nequaquam efficere tunc poterant: neque verò in nobis modo possunt eiusmodi iustitiam. Haud enim cōclusio peculiariter intelligēda est de præceptis illius legis sed de omnibus generaliter, etiam nostræ quæ ad mores pertinent. Atqui hoc est argumentū quod Paulus tum in alijs epistolis: tum præsertim ad Romanos atque ad Galat. demonstrandum curauit aduersus Iudæos, qui suam salutem suis legis operibus adscribebant. Conſtituit inquam, nemini vnquam salutem nisi per fidem Iesu Christi, obtigisse. Et rationem sæpe assignauimus: Nempè quod cum iustificatio opus sit supernaturali, vigorem nostrorum operum excedit, vt ab ecclesia contra Pelagium iam pridem sancitum est. Quare altera, vt diximus, nuncupatur iustitia operum, quæ est apud homines: altera verò fidei, quæ personam à peccatis emundat. At verò Diuus Thomas conclusionem ad præcepta moralia eo coarctat quod de ceremonialibus sacramētis dubium restabat, an sicuti nostra, gratiam efficerent. Ab hac statim conclusione litera S. Tho. non solum incomplexa est, verum & mendosa. Subduntur namq; duo membra eorundem verborum: hæc scilicet. Si verò accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ. Quæ rursus verba statim repetuntur. Quare necesse est vt in priori legamus: pro acquisitione vel assecutione. Nam illud fuerat prius membrum superioris distinctionis. At verò non subinde patet litera. Nam cum negasset opera moralia iustitiam apud Deum efficere, consequens fit vt neq; eisdem eandem acquiramus aut assequamur iustitiam: & tamen protinus subiungit quod præcepta moralia iustificabāt in quantum continebant id quod est secundum se iustum. Dicendum ergo est. S. Thom. tria membra insinuare: scilicet efficere iustitiam, assequi iustitiam, & exequi iustitiam. Et de primo statuit secundam conclusionem negatiuam. De secundo autem subiungit tertia. Præcepta moralia iustificant si iustificatio accipiatur pro

Paulus.

Conclusio.

Ratio conclusionis

S. Thomæ

Conclusio.

affectione, & acquisitione, hoc est. Per eorū opera omnes assequuntur iustitiam, tum naturalem, quæ generatur assuetudine operum bonorū moraliter, et etiam illam quæ est apud Deū. Non quidem in ratione meritorum, hoc enim est Pelagianum & secunda conclusione negatum: sed tamen in ratione dispositionis per speciale auxilium. In quo (vt nuper dicebamus) opera nostra ab illis non differant. Sūt enim vtraque moraliter bona ex obiecto. Et hoc est quod ait D. Tho. In quantum continebant id quod est secundum se iustum.

4. Conclusi.

¶ Quarta conclusio. Cereimonialia legis opera, nempe prætorum sacramenta non conferebant gratiā sicut nostra. Conclusio hæc non est propria præsentis loci, sed ad doctrinæ complementū inserta. Constituit eam tamē D. Th. 3. p. q. 62. arti. 6. iuxta verbū Pauli ad Galat. 4. Conuertimini iterū ad infirma & egena elementa, hoc est secundū glossam, ad legem. Quæquidem dicebatur infirma eō quod perfectē non iustificabat. Vbi non negatur in circumcisione conferri fuisse tunc solitam gratiam: attamen non conferebatur vi sacramenti, sed per fidem quā per illā ceremoniā populus ille protestabatur. Et ratio discriminis, quæ tunc eū nondum fuisset exhibitā passio, sola intentione per modum finis applicatur per fidem. Quare ceremoniæ illæ non erant passionis instrumentum sed præcise testimonium. At verō eum per euangelium exhibitā iam passionem profiteamur, nostra sacramenta non tantum eiusmodi testimonia, veram & instrumenta censentur, in quorū perinde applicatione virtus latet, effectrix gratiæ.

5. Thom. Paulus

¶ Igitur vt ad rem redeamus, si iustificatio pro exercitio & executione iustitiæ vsurpetur, adiungitur quinta conclusio: Omnia præcepta legis iustificabant. Nam extra gratiā erant moraliter bona iustificantiā apud homines. In his autem qui per gratiam Dei iustitiam fuerunt apud ipsum adepti, vera erant merita digna felicitatis aternæ. Neque in hoc vllum erat intervallum inter nostra & illorum opera. Agnoscit autem sanctus Thomas non nihil discriminis inter ceremonialia præcepta & reliqua, seu moralia, seu iudicialia: quod ceremonialia, inquit, id eō iustificabant, hoc est erant meritoria, quod continebant iustitiam secundum se in generali: ob id scilicet quod per ea exhibebatur Deo cultus: sicuti nos modo per thurificationem & alias ecclesiasticas ceremonias Deum colimus. At verō in speciali, id est propria ratione obiecti, non continebant secundum se iustitiam, nisi ex sola determinatione legis diuinæ. Quod est dicere, litare cer-

5. Conclusi.

ta animalia, nempe vitulos, aut capros, aut agniculos: aut passeres destinato numero, lintresq; altaris cornu sanguine, & id genus alia, secundū eorū naturā nihil iustitiæ continebāt, magis quā occidere canes aut certē mures. Continebant tamē iustitiā ex determinatione diuinæ legis: porro quia diuinitus erant instituta. Et ideo inquit de huiusmodi præceptis dicitur quod non iustificabant, nisi ex deuotione & obedientia facientū. Attamen præcepta moralia generaliter continebant id quod erat secundū se iustum: nempe Dei, proximiq; amorē, quæ est generalis iustitia, omnē virtutē secundū Arist. 5. Ethic. comprehendens. Præcepta verō iudicialia continebant speciale iustitiā, hoc est determinationē generalis rationis præceptorū moralium ad aliquā speciem, modo supra exposito. Est enim genus moralis præcepti vt malefactor in supplicium adigatur: iudiciali autem in particulari decernebatur, vt qui furaretur ontē, quatuor solueret: & fur nocturnus occideretur, adultera lapidibus obrueretur.

Adist.

¶ Er hæc ergo clarescunt argumentorum solutiones. Verbum enim Pauli ad Roma. 2. quod factores legis iustificabūtur, intelligitur secundum sententiā quintæ conclusionis de executione iustitiæ: nempe quod implētes legē extra gratiam exequabantur opera moraliter bona: in gratia vero opera de condigno meritoria. Aliud autē Leuit. 18. nempe quod faciēs homo iudicia legis viueret in eis, non intelligitur quod per se ipsa opera vitā donaret spirituale: sed quod quæ legē custodiret non incurreret mortis poenā, quā semper lex cōminabatur. Quauis & in eis ob id viueret spiritualiter, quod iustus seruando legem conseruaret Dei amicitiam.

Ad. i. argu.

Ad secundū

Ad tertium

QVÆSTIO QVARTA, De præceptis Decalogi in singulari.

Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 122.

ARTICVLVS I.

Utrum præcepta Decalogi sint præcepta iustitiæ.

Quæ-

VÆSTIONI præcedenti, qua de mandatis decalogi in genere disertum est, hanc quartam subnectendam duximus de singulis præceptorum in particulari: vt de eorum cognitione nihil amplius desideretur. Nā species & indiuidua suo generi supposita lucidiora sūt. Quam ob rem eandem quæstionem sancto Tho. 2. 2. quæst. 122. nempe postrema de iustitia huc accessimus. Decalogus etenim quatenus pars est veteris legis, ad legum tractatū in communi attinet, quem Diuus Thom. in 1. 2. collocauit: quatenus verō ad iustitiā spectat in 2. 2. in particulari tractatur. Nos verō propter innatam affinitatem quam species habet & genus, simul ambas coniungimus. Igitur quamuis superiori quæstione satis hoc fuerit inculcatum, nihilominus quia hic proprius est locus, quæritur primò vt vtrum cuncta præcepta decalogi partes sint speciesque iustitiæ. Et arguitur à parte negatiua. Propositum legislatoris vt ciues faciat bonos: hoc autem perficere nequit nisi omnium illis virtutū officijs imbut: ob id enim dictum est de vniuersis virtutibus præcipere: Decalogus ergo qui totam legem complectitur, non solius iustitiæ præceptiones debuit continere.

i. Argum. à parte negatiua.

Secundum.

Tertium.

Vnica conclusio.

Ratio conclusionis.

comprehendi: principia autem decet sic habere in mixtā rationem debiti: (nam præceptum, debiti ratione dicit) vt quā facillimo negotio vniuersūque id videat ratio autem debiti in sola ratione iustitiæ luculentissimè apparet: debitum enim respectum ad alterum palam affert. Nam cum vniuersūque sui sit, suorumque dominus, non ita compertum est hominē sibi ipsi aliquid debere: sit ergo confectus vt cuncta decuerit ad iustitiā pertinere. Quocirca præcepta primæ tabulæ ad religionem Dei attinent, quæ potissima est pars iustitiæ: quarum verō ad pietatē, quæ illi est proxima: sed tamen subsequentiā ad iustitiā quæ est inter æquales.

Dubium factum ex S. Th. doctri.

¶ Hic nihil adnotandum super est, quod superiori quæstione non fuerit definitum, nisi si quis hoc forte ambigeret quod videtur sanctus Thomas sibi ipsi contrarius. Etenim superiori quæstione articul. 1. præcepta Decalogi non dixit esse prima principia, sed primæ conclusiones: quare præcepta secundæ tabulæ eō posuit in primo gradu, quod modica consideratione approbantur per illa coniuncta & prima principia: Nempe, Id facias alijs quod tibi fieri vis, idque &c. hic autem ait esse prima principia. At verō nulla est cōtradictio: Non enim hic ait præcepta Decalogi esse simpliciter prima principia, sed cum restrictione, s. Thomas prima principia legis: hoc est intrinseca legi.

Concordantia turloca S. Thomas.

Lex enim est præceptorum numerus, quæ edita sunt & posita: & præcepta autem quæ ponuntur, ex primis eliciuntur principijs naturæ per viam conclusionis: ob idque nihil repugnat vt Decalogi mandata conclusiones sint primorum principiorum naturæ quæ sunt legi extrinseca, quasi fons eius & origo: & tamē eadem præcepta sint primò per legem lata ex quibus alia deducuntur, quæ sunt extra Decalogum. Quò fit vt sicut in speculatiuis primorum principiorum cognitio dicitur intellectus: conclusionum autem scientia, quæ ad discursum rationis pertinet: sic & vniuersalia morum principia nullo rationis discursu egeant, sed in simplici sunt intellectu conscripta, simplici que actu visa. Decalogus verò nonnullo opus habeat rationis negotio. Ob idque sanctus Thomas non ait quod Decalogi præceptis statim intellectus assentit, sed ratio quæ illa ex primis principijs colligit. ¶ Rursus vbi ait religionem, potissimam esse iustitiæ partem, id intelligit propter excellentem obiecti dignitatē: tamen si hoc deficiat à iustitiā quod per ipsam æquale non reddimus. Hic enim defectus potius

II 5 excl.

excellencia est. Nam propter eminenti s s nam Dei excellentiam & beneficiorum exuberantiam qua ab ipso suscipimus, aequale ei debitum reddere nequimus.

Ad primum. **A**d primum igitur argumentum respondetur, qd etsi intentio Dei fuerit homines bonos facere, id tamen ordine quodam ex ecutus est. Dedit quippe nobis per se decalogi mandata, cea legis capita, sapientibus autem commisit, vt de alijs nos erudirent. Ad secundum quatum ad iudicialia & caeremonialia, iam artic. i. superioris quaestionis dictum est cur no ad decalogum pertineant: quia scilicet no eliciuntur ceu conclusiones ex primis principijs naturae: imo neque ex ipso decalogo. Quare ad ipsum non reducuntur, sed sunt determinationes generalium ad ius posituum pertinentes. Caeremonialia scilicet quatum ad diuinum cultum: & iudicialia quatum ad ciuiles mores. Alia vero de publicis magistratibus ob id non erat opus in decalogo explicari, quod cu non ad omnes pertinerent, sed ad quosdam hominum status, aptius iudicialium albo adscribuntur.

Ad tertium. **T**ertium autem argumentum id tantum conuincit quod praepcepta decalogi ad charitatem quasi ad finem referantur: sunt tamen proprie de operibus iustitiae.

ARTICVLVS. II.

Utrum primum praepceptum Decalogi congruenti sit modo traditum.

Constitutio ergo Decalogi sub virtute iustitiae, seriatim singula eius praepcepta exploranda sunt ac perpendenda. Queritur ergo de primo, an sit congruenter traditum. Arguitur a parte negatiua. Homo arctiori vinculo tenetur Deo quam patri secundum carnem: iuxta illud ad Hebraeos. 1. 2. Quanto magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus: sed praepceptum paternae pietatis constituitur affirmatiue videlicet, Honora patrem tuum & matrem tuam: ergo & primum religionis praepceptum qua Deum colimus, debuit affirmatiue poni: eo praesertim quod affirmatio est prior negatione.

Secundum. **S**ecundo. Primum praepceptum decalogi ad religionem spectat: quae cum vna sit virtus, vnum habet actum: vnico ergo debuit & non trino illo verbo designari: Non habebis Deos alienos coram me: No facies tibi sculptile: No adorabis ea, neq; coles.

Tertium. **T**ertio. Per hoc praepceptum, vt Aug. in libr. de dec. chord. author est, excluditur superstitio nis vitium: multo autem plures sunt superstitio nis perueritates praeter idololatriam: ergo trunca fuit forma illa eiusdem praepcepti.

In cotraui est scripturae auctoritas. Exo. 20.

Ad quaestione vnica coelusione respondetur. Forma primi praepcepti per trinam negationem congruentissime fuit expressa, scilicet Non habebis Deos alienos: Non facies tibi sculptile: No adorabis ea, neq; coles. Probatu conclusio: si illud prius subternamus sepiissime assertum: videlicet, legislatoris fin esse bonos facere ciues. Hic namq; bonitatis progressus natural generationis ordinem imitari debuit: in ordine aut generationis duo sunt attendenda. Primum vt pars illa quae est initium vitae primò constituatur. Nam si naturam con

vnica conclusio.

Racio con clusionis

fulas, prima pars quae in anima viuit, est cor: si vero artem, primum struendae domui iacitur fundamentum: in morum autem decursu fundamentum primum est recta voluntatis intentio circa finem: in de enim omnes actiones circa media sua fortuantur bonitatem: cum ergo finis noster supremus, Deus sit, primum in nostra institutione fundamentum iaci debuit religionis, qua Deum coleremus. Secundum autem in ordine generationis animaduertendum est, qd naturaliter prius impedienda tollenda sunt quam virtutum semina iacienda: agricolarum porro in mare qui prius agrum expurgant, q ferat, secundum illud Hierem. 4. Nouate vobis nouale & nolite serere super spinas & tribulos. fit ergo ex his duobus consequens, primum omnium praepceptu legis illud esse debuisse: quo religionis impedimentum amoueretur: quod cum potissimum sit Dijs falsis addici, congruentissima ratione primum illud praepceptum fuit positum sub forma trinae negationis.

Hic igitur primum omnium error vulgi repellendus est. Existimant enim plebei primum mandatum esse illud maximum dilectionis, vt scilicet vnus diligatur Deus: cu tamen, vt supra dictum est, non sit Decalogo inclusum: sed ante illud suppositu tanquam finis fundamentuq; omnium primae tabulae: quae certe non sunt nisi quaedam illius explicationes: sicut sex secundae tabulae explicationes alterius de dilectione proximi. Rursus neq; est praepceptum fidei. Na & hoc praemissum est toti legi, secundum verbum Pauli, Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & quia remunerator est. Quo circa, vt supra articulo quarto adnotauimus, Exod. 20. in capite Decalogi habetur: Ego sum Dominus Deus tuus: Non habebis Deos

alienos

alienos &c. Cuius primum verbum non habet formam praepcepti, sed admonitionis. Ac si dixisset, Accedens ad legem meam admonitus sit me esse Dominu Deum suum. Quae praefixa fidei confessione, inde exorditur legem, subdens, Non habebis Deos alienos &c. Igitur vt artic. quarto superioris quaestionis docuit sanctus Thomas, primum Decalogi praepceptu est laetitia, hoc est diuini cultus: qui non modo religionis Christianae, verum & naturalis iuris primum est caput. Quare nulla fuit vnquam inter ethnicos tam barbara natio, quae non primum suarum legum fundamentum & basin in Dei cultura posuerit. Cultus hic autem in hoc consistit, vt vnicus tantum credatur, habeatur, adoretur, venereturque Deus. Huic igitur primo praepcepto e regione opponitur impietas idololatriae. Ob idq; sub forma negatiua ponitur. Non habebis Deos alienos. Cum enim meridie sit cultus mortalibus perspectus, Deum esse, no opus erat affirmatiue illud ponere, sed negatiue: puta non esse vno plures. Ex quo fit forma huius praepcepti esse negatiua: vt superior quaestione artic. 4. & 7. secundum sanctum Thomam adnotauimus, & hic expressè docet.

Dubium or sum ex Ca techismo Ec clesiastico. solutio du bix s. Th.

Bonauentu.

Hic autem doctrinae contraire cuiusdam apparebit Ecclesiasticus Catechismus: quippe cum in nonnullis ecclesijs affirmatiue exponatur. Vnum cole Deum: Ne iures vana per eum &c. Ad hoc autem eodem artic. 4. citato respondit sanct. Thom. negatiuum hoc praepceptum includere affirmationem vnus Dei. Vnde diuus Bonauentura in 3. distin. 37. ait, quod licet secundum formam sit negatiuum, tamen secundum rem est affirmatiuum. Id quod illo a nobis modo constituto syllogismo sit notum. Supposito namque ex naturali lumine Deum esse, negatio plurium Deorum est vnus affirmatio: vt tantum valeat, Non habebis Deos alienos, ac si dixisset, Vnum Deum tantum proprium domesticumque habebis.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod sicut in secunda tabula vnum est praepceptum affirmatiuum, sic & in prima circa religionem Dei: ordine tamen inuerso. Nam in secunda secundum ordinem dignitatis, quo affirmatio prior est negatione, affirmatiuum reliquis praepositum est: in prima autem seruatum est ordo executionis, quo negatio affirmationem antecedit. Quo circa prioribus duobus praepceptis expurgatur animus, scilicet ab infidelitate, ne plures agnoscat Deos: atq; ab irreuerentia, ne nomen eius indignè vsurpet: deum tertio loco adiectum est affirmatiuum praepceptum sabbathi, quo famulatus Deo de

Ad prin. um

bitus instituitur. Et sunt qui ordinem trium horum mandatorum secundum diuinarum per sonarum attributa meditentur. Nempe vt primo respondeat Patri, cui attribuitur vnitatis maiestas. Est enim principium sine principio: cui ideo maiestati haec fides debetur, vt nullus cum ipso admittatur Deus. Secundum autem respondeat Filio, cui tribuitur veritas, atq; adeo debetur ne testis falsi producatu. Tertiu vero Spiritui sancto, cui tribuitur bonitas & sanctitas, debeturque adeo per famulatum sancti ficatio. Quod si ad tria nostra officia spectare libet, primum respondeat fidelitati cordis: secundum veritati oris: ac tertium operis probitati.

Ad secundum respondetur, qd etsi vere religionis actus vnus sit, eius tamen obligatio non vno sed pluribus sit modis. Fuere namq; gentes qui absque vlla imaginis effigie creaturas pro Dijs mente collebant. Refert enim M. Varro Romanos absque simulacris aliquandiu Deos coluisse. De quibus Paul. ad Rom. 1. ait, Diuinos honores ad volucres, serpentes, & lapides deuoluisse. Et contra hos dicitur, Non habebis Deos alienos. Alij vero suis delubris imagines ponebant quas adorabant: contra quos subditur, Non facias tibi sculptile, Neque coles ea.

Ad secundu.

Varro;

Ad tertium

Dubium de imaginibus

Ad tertium denique respondetur quod cuncta superstitio nis signa eodem praepcepto abacta intelliguntur & explosa. Circa secundum autem membrum huius praepcepti, Non facias tibi sculptile: dubium tractari allolet de imaginibus, sint ne religioni germanae. Videntur enim hic, veluti idololatriae materia prohiberi. Et Deuter. 4. explicatissime: vbi ait Moyses, Non vidistis aliquam similitudinem in die qua loquutus est vobis Dominus in Oreb de medio ignis: ne forte accepti faciatis vobis sculptam similitudinem aut imaginem maseulli vel foeminae. &c. vbi sanctissime illi populo vetitum fuit similitudinem aliquam astrarum rerum ve aliarum caeli aut terra adorandam formare. Horum igitur similitudine occasio ne oraculorum sacrae scripturae non defuerit haeretici qui imaginum religionem ab Christiana familia relegendam proferendamque contenderint. Quae quidem haeresis adeo fuit antiqua, vt non satis constet quisnam eius fuerit primus parens. Quod enim Platina in vita Adriani primi hanc haeresin Foelicianam appellat, intelligi non potest ac si Felix illius temporis fuerit primus eius author: nam antea praecesserat Leo tertius Imperator, imaginum destructor: & multo prius Damasce nus eiusdem haeresis confutator. Primum ergo quem de hac re legerim est ante Hieronymi

Platina;

Damasce

nymi

nyini ætatem antiquissimus Epiphanius. Is enim tom. 2. lib. 3. de hæresi Collyridianorum flatuas & imagines humanas, earumq; adorationem acriter flagellat. Quas & in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum iterum velli cat. Hic autem forsitan quod ignorantis excusatur, eò quod cõtra idololatrias id scriberet, non annumeratur hæreticis. At verò Damascenus illi ætati propinquus, lib. 4. cap. 17. huc errorem, ceu hæreticum expugnat. Post illam autem ætatem annis fermè tercentis, quippè anno, 720. Leo tertius Imperator Romanus eandem hæresin suscitavit: ingenti nimirum edictorum rigore omnes imagines è templis excludens, quem tunc errorem Gregorius tertius in Concilio Romano nonaginta trium Episcoporum, vt Sigifbertus refert condemnauit. Ac postmodum de eadem re inductum fuit secundum Concilium sub Hirene Augusta, vbi à trecentis Episcopis eadem fuit hæresis anathematis mucrone perempta: posteaq; ab Adriano, vt refert Platina, in Concilio Frãconiã contra Felicem explosa: ac deinde in sexta synodo Constantinopolitana, vt refertur de consecratione. distinct. 3. Cano. Venerabiles. sancitum est venerabiles imagines esse colendas: quam Synodum Adrian. suscepit vt ibidem patet, Cano. Sextam synodum. Post multa verò secula pestilentissimus ille Ioannes V viteles. in Concilio Constantien. condemnatus eandem hæresin inducere molitus est. Contra quem solennis author V valden. tomo 5. de sacram. capit. 150. multa congestit testimonio. Denique temporibus nostris Lutherani templa sua, quod non sine ingenti animi angustia & mœrore vidimus, cunctis imaginibus expoliarunt. ¶ Igitur de imaginibus adorandis triplex habenda est consideratio. Prima si adorentur adoratione latriæ: hoc est cultu Deo debito, ac si numẽ in ipsis diuinum insit. Et hæc est idololatria impietas: quæ hic & loco citato Deut. prohibetur tanquam infandum crimen, primo præcepto cõtrarium. Ob idq; simul componitur, Non facies tibi sculptile: neq; adorabis ea: id est, non facias vt tanquam Deum adores. Et hoc pacto intelligendus est text. Gregorij ad Serenum Mafsiliensem episcopum: qui refertur de consecra. dist. 3. can. Perlatum. vbi laudat Serenũ quod imagines adorare veterit: insimulat autem quod illas infregerit. Adorabantur enim tanquam dii, ideoq; munus erat episcopi docere non sic esse adorandas: frangere autem, nequaquam. Secundo huinsmodi adoratione consideratur tanquam periculo exposita idololatriæ. Et hac ra-

Gregorius Tertius.

V viteles.

Lutherus.

Triplex de imaginibus consideratio

Tex. Greg. interpreta- tur.

tione Deus antiquum populum ab hulusiõdi imaginibus vehementissimè absterendum duxit: quippe quem nouerat ad id vitium propensissimum: non ob id solum quod leuis erat ac sensibus deditus, atque adeo sensuualibus simulacris: verũ quod tum in Aegypto fuisse nutritus, vbi astra cœli & infirma terre anima lia adorabantur: tum & inter Chananæos & Iebusæos aliosq; idololatrias vitã ageret. Item quia illo tunc temporis cum Deus non sicut nobis informa humana apparuisset, nulla tunc vt Damasc. li. 4. cap. 17. adnotauit exprimi poterat sensuali effigie. Et ideo neque sacrorum simulacrum vllũ tunc permittebatur, sed tantum illa quibus diuina maiestas cũ terrore cõspectui illius sensuualis populi obijceretur. In hoc enim munus illa Cherubim Exo. 25. præcipiebantur ex vtraq; parte oraculi effingi: non in quã vt sicuti à nobis modo angelorũ imagines tanq; aduocati nostri adorantur, suspicere tur: sed vt tremenda diuina maiestas fieret illis venerabilior. Tertia deniq; imaginum cõsideratio est quatenus in illis Deus ipse & sancti representantur. Sunt namq; veluti quædã vulgariũ scripturã, diuos ipsos in memoriã nobis reuocantes: vt tum ipsos de suis caris gestis veneremur, tum etiã vt nos ipsos eorũ exemplis informemus. Atque hac ratione nihil aliud est q; officium bonaque religionis pars, imagines adorare: nobis præcipue qui Deum ipsum hominem factũ colimus & profitemur, Etenim postquam nobis sensuali forma apparuit, fas est & diuos ipsos sensuualib; imaginibus exprimere. Neq; vllus est metus vt tanquam dii à nobis adorẽtur: quemadmodum in supra citato Can. Venerabiles. sancta Synodus ait. ¶ At verò hoc in præsentiarũ silendum non est quod non tantum nobis seruiunt quasi scripturã, in memoriam nobis diuos ipsos reducetes. Nam scripturas & sanctorum nomina non adoramus, sed Deũ & sanctos, qui per illa representantur. De imaginibus autem longè aliter sentiendum. Non enim nos tantum eleuant, vt diuos adoremus: in huc enim vsũ nullus hæreticorum imagines abnegauit: sed easdem ipsis debemus adorare. Haud quippe factum ait Ecclesia, Te Christum adoramus: sed, tuam crucem. Eidẽq; cruci ait, O crux, aue spes vnica. Non autem adorantur in quãtum lapides sunt aut ligna, aut quæuis alia materia: sed in quantum Dei, sanctorum ve formæ in illis existit. Quo fit vt vnaqueque imago eodem sit cultu adoranda, quo res ipsa. Vt imago Dei & Christi adoratione latriæ: imago vero Virginis aliusve cuiusque Diui adoratione dulciã.

A R-

ARTICVLVS. III.

Utrum secundum præceptum conuenienti sit forma posita.

Secundum locũ obtinet præceptũ quo prohibetur assumptio diuini nominis vana. Et arguitur quod nõ sit cõgruẽti modo positũ. Illud præceptum aliter exponit gloss.

Exod. 22. scilicet non existimes creaturam esse filium Dei: qua vtique glossa error prohibetur circa fidem. Aliter verò Deuter. 5. Non assumes nomen Dei tui in vanum: hoc est nomẽ Dei ligno & lapidi tribuendo: quo prohibetur falsa confessio, quæ est infidelitatis actus: fides autè præstantior est religio, cum sit eius fundamentum: & infidelitas prior, superstitione: ergo secundum illas expositiones, non secundum, sed primo loco debuit constitui.

¶ Argumẽt. ¶ Secundò arguitur: Eodem loco Exod. 20. exponitur idem verbum, Non assumes nomen Dei in vanum: hoc est pro nihilo: vbi ideo tantum videtur vana iuratio cauere: hoc est illa quæ absque iudicio fit & prudentia: sed multò grauius est periurium, hoc est falsa iuratio que veritate caret: & iniquum iuramentum, quod iustitia vacat: ergo curta fuit forma illa prohibendi.

¶ Argumẽt. ¶ Tertiò: Blasphemia sceleratior est impietas & enormior quam vana iuratio: ergo illa expressius prohiberi debuit, quam vanũ iuramentum. ¶ In contrariũ autem est scriptura sacra.

¶ Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Præceptum hoc optimo est modo & loco positum. Conclusionem autem pulchra ratione explicat D. Tho. Enimuerò cum vt iam præloquuti sumus, prius decuerit obstacula veræ religionis excludi, quam affirmatiuum eius præceptum aderetur, secundum numerum eorum quæ religioni obstant, ponenda erant negatiua præcepta. Eiusmodi autem impedimenta duo sunt. Alterum scilicet per excessum: vt si religionem soli Deo vero debita falsis cõmunicet. Alterum verò quasi per defectum: vt si Deo, quem solum adoras, nõ pro eius dignitate reuereris. Primo ergo præcepto exclusum est vitium prius: scilicet nõ plures colamus deos: qui enim cum vero falsum Deum colit, non verè cum colit, qui verus est. Vnde Isaia. 28. Coangustatum est stratum, scilicet Deorum, itã vt alter decidat, videlicet de corde hominis: nempe aut verus aut falsus: & pallium breue, hoc est, iusta religio, vtrum que

operire nõ potest. Restabat ergo vt secundo præcepto irreuerentia cauere tur qua agnitus verus Deus quãtum in nobis est dehonorat. Prius enim est vanũ Deum colẽdum suscipere, quam cum non dehonẽstare.

¶ De iurãdi autè vsu & abusu, præter cõmentaria super illud Matth. Nolite iurare omnino. libellum adidimus, quo pleraq; ferè omnia disputauimus, quæ ad rem hanc pertinebant. Nihilominus necessarium est expositioni præsentis loci satisfacere. Animaduertendum hic ergo primum omnium secundum hoc præceptum non esse sic prorsus negatiuum, vt nullatenus diuinum nomen in testimonium veritatis liceat vsurpare, sed nõ ad assumamus in vanum. Imò vero sicuti primũ præceptum duo in se contraria amplexatur membra, expressam scilicet negationem idololatriæ, quæ affirmationem veri cultus, vt expositionem est, meludit: ita & hoc sic excludit iurandi abusum: vt si multiplicet iurandi religionem. Quocirca sicuti deierans, hanc transgreditur prohibitionem: sic legitime iurans virtutem exercet, quæ ad hoc reducitur præceptum. Quod enim legitime iurare religio sit, patet Deuter. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli serues, ac per nomen illius iurabis. Et Hiere. 5. non conueritur Deus quod filij Israël iurassent, sed quæ iurassent in his qui non erant dii. Colligamus ergo, iurare, si legitime fiat, virtutem esse non vnam quamlibet, sed re vera religionis: quippe qua Deum profitemur supra veritatis fontem, cuius vtq; testimonio omne verum constat. ¶ Obijcis tamen nobis verbum Christi Matth. 5. vbi citans antiquam legem videtur eam omnino aut reprobabile aut emendasse: dicens, Audistis quia dictum est antiquis, non periurabis. (nam sic erat scriptum Leuit. 19.) reddes autem altissimo vota tua: (hic quippe erat sensus illius Deut. 6. Et per nomen illius iurabis.) Ego autè dico vobis, Nolite iurare omnino: vbi omne prorsus iuramentum videtur condemnare. Hierony. respondet, non prohibuisse omnino iurare, sed iurare per creaturas idololatrarũ more: qui in ipsis diuinũ nument inesse putabant. Sed re vera, vt in libello illo capit. 3. satis discussimus, sensus non est nisi simplex vt iacet, vt neq; per Deum neq; per creaturas iuremus, nisi vbi ratio naturalis religioq; ex poposcerit: vt patet ex verbo Iacobi. 5. Ante omnia fratres mei nolite iurare, neq; per cœlum, neq; per terram, neq; aliud quodcũque iuramentum: hoc est, neque per Deũ, neque per creaturam. Ad intelligentiam ergo mandati Christi, id quod supra tetigimus recolendum est.

De iurãdi vsu & abusu.

Secundũ præceptum nõ est prorsus negatiuum.

Hierony.

est nempe præcepta omnia Decalogi, cunctaq; moralia quæ in illis sunt implicita, nihil aliud esse quàm explicationes naturalis iuris. Quapropter naturæ luce veniunt illustrandæ. Præcepit, verbi gratia, Nō occides: illic autem non prohibetur nisi homicidium, quod natura vetat. Vnde dum vel index reū patibulo affigit, vel se quisq; legitimo tutamine defendens aggressorem occidit, quoniam lex naturæ alterū iubet, alterum quæ permittit, nulla pro tunc sit mandati exceptio: quia neque istos casus vetabat. Pari modo dicens Christus: Nolite iurare omnino, ne utiquam nobis interdixit nisi iuramentorum abusum. Nam ubi ratio iurandum exigit, natura est mādati interpret. Adiecit autem omnino, ad abstergendum ignorantiam, nē quis falso crederet iurare per creaturas, etiam vanē, non esse periurium. Itaq; vocula, omnino, non exclusit casus omnes iurandi: sed formas vniuersas vanē iurandi. Id quod per subiunctam expositionem Christus ipse explanauit: neq; per cœlum, neq; per terram. &c. ¶ Est autem deinde animaduertendum iurandi officium non per seipsum virtutem esse, veluti est charitas & iustitia: sed necessitas illud intra lineam virtutis constituit. Illud enim S. Tho. 2. 2. q. 39. iuramentum secundum se licitū est & honestum, intelligendum est secundum suos indiuiduos comites, scilicet veritatem, iustitiam, & necessitatem. Enimvero si status ille innocentiæ, de quo nos parens noster eiecit per dura sset, qui a nulla illic potuisset esse fraus, sed sancta esset inter homines fides, nulla fuisset virtus, iurare, sed tamen quia inde deiectus, factus est omnis homo mendax, fidesq; subinde humana adeo est debilitata, vt non per se satis sit ad animū creditoris confirmadū, beneficium Dei concessum nobis est iuramentum, quod eidem fidei nostræ roborandæ necessarium erat. Vnde quod ait Christus, Sit sermo vester est est, nō, non, id est, quod verum est: simpliciter affirmate: & quod falsum, simpliciter negate: sinceritatem in qua Deus naturam nostram creauit, & quam nos semper deberemus imitari designat. Quod autem subiecit, quod amplius est, à malo est, Augustino interprete, non sonat malum culpæ, quasi citra delictum nunquam iurare liceat: sed malum pœnæ, id est iuramentum ab illa originis labe descendere, per quam homines auctoritatem suam perdidērunt vt non illis habeatur citra iuramentū integra fides. Quocirca iuramentum, vt ait August. à iure dicitur. Nam qui iurat, ius, inquit, veritatis Deo reddit. Vel quod forsitan nominis germaniūs alludit, iurifurādī nomē inde deri-

natur quod id quod iuratur, pro lege habendū est ac velut ius, ut sanctē seruandū, eō quod Deum ipsum pro te ste veritatis constituit. Quo fit vt Deo ipsi iniuria fiat si post iuramentum testimonium aliud exquiras. Vnde Paulus ad Hebræ. 6. Iuramentum inquit, est omnis controuersie finis ad confirmationē. Quare Iurifurādo sult. in cap. tituli, de iurifurādo. ff. Maximum inquit remediū expediendarū litium in vsum venit iurifurādī religio. Et in li. de Offic. Cicer. ro. Nullum vinculum ad strigendum fidem iure iurando maiores arctius esse voluerunt. ¶ Habemus ergo sensum huius præcepti esse negatiuum vt legitimam iurādī religionē permittat. Superest ergo explicare comites qui iuramentum intra lineam virtutis atq; honestatis custodiūt. Hi namq; tres sunt numero quos Hier. c. 4. diuinitus afflatus deprompsit vbi ait, Iurabis, Viuit Dominus in veritate, & in iudicio, & in iustitia, Vbi Hieronymus, animaduertendum inquit quod iurandum hos habet comites, veritate, iudicium, atq; iustitiam. Ob idq; vbi cuique istorum aliquod abfuerit, periurium est, tametsi diuersa ratione. Enimvero iurandum cui deest veritas, maximē propriē est periurium: cui autem abest iustitia, id licet verum sit, nihilominus est iniquum: ideo quæ subinde periurium, quod qui rem iniustā sub iuramento pollicetur, id iurat quod nō debet implere: eademq; sit ratione periurus, siue postea adimpleat, siue secus. Attamen iuramentum quod absq; discretionē & iudicio fit, quāuis sit verum ac de re iusta, est nihilominus temerarium: quod ob peierandi periculum nomen etiam meretur periurij. ¶ Ad rem ergo vt proximē accedamus vbi assumptio diuini nominis vana prohibetur, tres vanitatis gradus certo ordine subnotātur. Vanū enim est quod sit frustra, hoc est quod suo caret sine iuramentum ergo falsum in primo est gradu vanitatis: caret enim veritate, quæ medulla est, & substantia iuramentū: adeo sic vanū est, vt auellante nucleo vacua. Iuramentū autem iniquū, nempe cum res iuras te facturum iniustas: vt homicidiū, aut furtum: eō vanum est quod ornamentum iustitiæ vacat. Quocirca non solum non obligat, imō peccatum est illud implere. Ob idq; tota eius iniquitas de qualitate iustitiæ quæ est in obiecto p̄sanda est. Vt si iurasti peccatū mortale patrare, iuramentum est mortale, siue id perpetres siue non perpetres. Si autem iocose meatiri iurasti, iuramentum est veniale: eo quod illud implere nō peius quàm veniale est. Quod si arguas: Si quis non impleat, falsum iurauit: iurare autē falsum in quocūq; indi-

Paulus;

Cicero.

Tres comites iuramentū.

Hieronymus.

Tres gradus vanitatis.

Obiectū;

Solutio;

Series & ordo grauitatis inter varias periurio.

Augustus.

uiduo est mortale: ergo iuramentū de re veniale erit mortale. Negatur Minor. Nam iuramentum promissorium nō implere, tūc prorsus est peccatum, quando est obligatoriu: quando vero non obligat, licet non implens tunc ostendat & efficiat iuramentum fuisse fallum: tamē quia tunc nullatenus peccat, non inde pensanda est malitia iuramenti, sed ex ipso actu iurandi, qui li eius obiectum, peccatum est veniale, non erit peior quàm veniale. At verò iuramentum temerarium, scilicet quod & verum est & de re iusta, sed iudicio prudentiaq; vacat, ea ratione vanum est quod necessitate caret, quæ iuramentum facit esse virtutem. Sed ob hoc solum dicitur periurium, quod vanē iurat, in periculo versatur iurandi falsum. ¶ Per hoc grauitatē culpæ trium horum peierandi graduum rimari quisq; facile potest. In primis periurium primi generis, hoc est assertoriū iuramentum falsum, non modò genere suo & obiecti ratione lethale crimen est, verū in quocūq; indiuiduo. Quod enim genere suo sit mortale, cōmune illi est cū reliquis Decalogi mādatis. Nā cū omnia ad iustitiam pertineant, reipublica necessaria: sit vt omnium obseruantia sit de necessitate salutis. At verò quod in quocūque indiuiduo sit etiam mortale, singulare illi est inter omnia. Etenim licet furtū genere suo sit mortale: tamen lenitate materia, vt si obolum furis, sit veniale. Attamen falsum iurare, etiam in re minima, vt si peieres te nō tāgere calamum quem manu tenes: & pro quacūq; necessitate id facias, vt potē pro salute totius mūdi, peccatum nihilominus mortale est: nam tam falsum est te non tangere calamū, quàm si iurafes rem aliam grauissimam falsam. Adducere autem Deū in testem falsi, mortalis irreuerentia est. Iuramenti autem promissorii grauitatē iam nuper diximus ex obiecto esse perpendendam. Iuramentum autem temerarium, id est quod nullā habet aliam vanitatem quā quod citra necessitatem & circumspectionem sit, nō est genere suo mortale, sed tantum veniale: vt si dum in conspectu omnium pluit, cum iuramento id affirmes: aut cum res est leuissima, quam credere aut non credere nihil refert: aut quam alius citra iuramentum tibi adhiberet fidem. ¶ In iuramentorum autem frequentia præsentissimum est periculum peierandi. Ob idq; omnica & vigilantia cauenda est immanis hæc bestia. At verò per falsos iurare deos, quātumcūq; veritas & humana iustitia insit, peccatum est idololatricæ. Vt autem in fidelī iuramento, vt ait ad Publ. August. in casu necessitatis licitum est.

Ad primum igitur argumentū respondeatur, expositiones illas interlineares nō esse literales, sed mysticas. Vnde in odium Arrianorum expositum est, nomen Dei in vanum vsurpari, cum Verbum incarnatum, quod per substantiā est nomen Dei, asseritur esse creatura. Altera verò expositio Deut. 5. ad infideles refertur, quorum impietas illa retūditur, quod per saxa & ligna iurant, ac si sint dii. ¶ Ad secundum iam responsum est, nomen Dei non tunc solum pro nihilo vsurpari, quando temerariē citra iudicium & prudentiam iuratur, verum & tunc peius, dū false aut iniuste deicitur. ¶ Ad tertium denique respondet S. Tho. quod sicut ei qui scientia aliqua primum eruditur, cōmunia triuialiaq; documenta primum exhibentur: sic & ordo requirebat vt cōmunia statim & quæ in vsu frequentiora sunt, prohiberentur, per quæ homines sese intelligerēt grauioribus interdīctos. Imò verò arbitrator Deum idcirco exhorrendas blasphemiarum formas non expressisse, quod illas tacendo apertius expressisset eō vsque esse abominabiles vt neq; in lege essent nominandæ. Etenim qui Deum verū non cognoscit, nihil mirū si ad falsos peruertatur: quod tamen qui verum adorat, blasphemij illud de honestet, citra vllam legis positionem patet quàm sit nefandū. Quin adde & hoc in verbis huius præcepti meditadū, quod ad exaggerandam maiestatem diuini nominis non solum prohibetur vt per seipsum nō peieretur, verum nē vanē ore assumatur. Quare non solum sub forma iurādī, verum neq; in triuialibus colloquijs obloquendum de Deo est vanē, eiusve nomē sine causa depromendum. Et quāuis multa sint diuina nomina: tamen quia omnia sunt eiusdē virtutis, singulari numero dictū est, Nō assumes nomen Dei in vanū. Tametsi Hebræi alium sensum ex hoc præcepto eruat. Nempe quod illud nomen lege celeberrimū, Adonai, adorandum esset: nō tamen proferendum. Quia de causa illud nuncupabant Græce Tetragrammaton, id est, nomen quatuor literarum.

ARTICVLVS. III.

Utrum tertium præceptum de sanctificatione sabbathi sit recte positum.

Onsequenter de tertio præcepto quod est vltimū primæ tabulæ, pari modo queritur an sit cōgruenter positū. Et arguitur à parte negatiua. Aut intelligitur secundū spiritum, aut secundū litteralē: secundū spiritualem

Iurandi officium nō est per seipsum virtus.

S. Thomas.

Augustus.

Iuramentū a iure trahitur.

Ad. Argū.

Ad. Argū.

Ad. Argū.

Ad. Argū.

tuaem non est specialis, sed generalis omnium ratio. Ait enim Ambro. Luc. 13. de Archifymagogo qui indignabatur Christum curare Sabbatho: Lex in Sabbatho non prohibet hominem curare, sed feruilia opera, id est, peccatis grauari: quod omni precepto prohibetur. Secundum autem literalem sensum est ceremoniale. Legitur enim Exod. 31. Videte ut Sabbathum meum custodiatis: quia signum est inter me & vos in generationibus vestris: hoc est commemoratiuum conditi a me mundi: precepta autem Decalogi non sunt generalia aut ceremonialia, sed specialia & moralia: ergo hoc

2. Argumētū: preceptū minimē Decalogo cōgruit. ¶ Secūdo: Præcepta Decalogi omnia tanq̄ iuris naturæ lege etiā Euangelica obseruantur. Euangelici autem neque Sabbathum seruamus, neque verō dominicum diem Iudaico more: quippe qui & cibos paramus & alia huiusmodi exercemus, quæ illis non licebant: ergo non propriè præceptum hoc ad Decalogum pertinet.

3. Argumētū. ¶ Tertio: Cuiuscunq̄ præcepti Decalogi transgressio, est genere suo mortale piaculū: in veteri autem lege licebat citra Dei offensam Sabbathum violare: circūcidēbatur enim die octaua, etiā si incidisset Sabbathum. Et Helias dū iter quadraginta dierum perfecit, non cessauit Sabbathis. Aliq̄; id genus siebant licitè: ergo non est præceptum Decalogi.

¶ Cōtra vero stat scripturæ sacræ testimoniū.

1. Conclusiō. Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est: Præceptum sanctificationis Sabbathi congruenter tertio loco positum est, idq̄; affirmatiuum est. Probat. In institutione religionis, vt dictum est, prius debuerunt negatiuis præceptis impedimenta vera religionis radicibus conuelli: quæ quidem impedimenta sunt idololatria atque irreuerentia: illis autem conuulsis consequens erat vt præceptum religiosi famulatus adhiberetur, hoc autem est præceptū sanctificandi Sabbathi: ergo congruenti loco collocatum est.

¶ Secunda cōclusiō: Eodē tertio mādato præcipitur exterior Dei cultus, putā corporalis requies ad famulandū Deo. Probat. Diuinus cultus, tā interior est, vt meditatio & mentalis oratio, q̄ etiā exterior, vt sacrificiorū oblatio: interior autē sub exterarū verū similitudinib⁹ nobis qui sensibiles sumus proponitur: vt per ceremoniā thurificandi instrumur quæadmodum orantis mens sit in Deum eleuanda: secundum illud Psal. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: ergo & exterior cultus decuit parimodo per aliquod signum nobis significari. ¶ Tertia conclusiō. Præceptum

idem tertium appositisimè propositum nobis est sub signo creationis mundi commemoratiuum: vt scilicet quemadmodum tunc die septima requieuit Dominus ab opere quod parauerat: sic nos septima quaq̄; die ab operib⁹ feruilibus cessantes, tēpus feruimus quod recolendis diuinis beneficijs sit dedicatum. Probat. Nam cum bonorum omnium fundamentum sit, esse, sit vt beneficiorū primū, vnde reliqua omnia nobis prouenēre, fuerit nostri plasmatio, mundi que fabricatio, nostri gratia conditi. Quapropter eiusdem memoria beneficij viam nobis pandit ad reliqua commemoranda. Vnde Exod. 26. præmissō præcepto de sanctificatione Sabbathi, pro causa subditur: quia sex diebus fecit Deus cœlum & terram, & septima die requieuit.

¶ Veruntamen haud desunt circa harum singulas cōclusiones dubitandi argumēta. Etenim contra primam, quatenus allerit præceptum hoc esse affirmatiuum: offertur forma ipsa præcepti, quæ videtur non affirmatiua, sed negatiua: sicuti duorum præcedētium. In eodem nanq̄ per illud in sensu literali nihil aliud quàm cessare ab opere feruili: cessare autem est abstinere ab opere, id est, non operari: sicuti ieiunare, est abstinere a cibo, quod est non comedere. Sed ad hoc respondetur præceptum esse affirmatiuum, scilicet diem sanctificare, id est, sancto famulatu dedicare. Vnde Exod. 2. affirmatiuè ponitur: Memento vt diē Sabbathi sanctifices. Sed forma sanctificandi subditur: Non facies omne opus in eo, scilicet feruile, vt diuinis vacare queas. Idque Ecclesiæ instituto confirmatur, quæ generalem illum sanctificandi modum speciatim expressit: iubens vt festis diebus audierimus sacra.

¶ Difficiliores autē ambigendi occasiones nobis offert secūda cōclusiō. Est enim prima omnium dubitatio, vtrū hoc præceptum exteriorē nobis tantū cultum iubeat, an verò simul inter nū opus. Est enim Scot⁹ qui lib. 3. di. 37. sentire videtur hoc nos præcepto iuberi diebus festis bonū habere mentis actum circa Deū: nempe eius dilectionē. Id quod explicatius asseuerat eodem lib. dist. 27. dicens, singulari tēpus implendi præceptum dilectionis Dei contineri isto præcepto: vt scilicet tali tempore manere vnusquisq̄; debeat apud se: recolligendo se & ascendendo ad Deum suum. Vnde sit consequens vt teneatur tunc quisq̄; conteri: vt modum etiā charitatis seruet. Consequiturq̄; sub inde secundum hanc opinionem, vt nomine feruiliis operis a quo requiescendum est, non solum intelligat̄ur mechanica opera, idq̄; ge-

nerat̄ur

nerat̄ur

nerat̄ur

Offenditur conclusio.

Ratio cōtra primam conclusionem.

Solutio.

i. Dubitatio. Scotus.

nerat̄ur alia, quibus homo homini seruit: verum potissimè peccata quibus homo mancipium fit dæmonis. Nam qui facit peccatum, seruitus est peccati. Optimo iuit Ilychij quam superiori articulo impugnabamus, quod hoc præceptum solum laiciat spirituale sensum de cessatione a peccatis. Isti autem & si non illum tantum tamen illum putant esse præcipuum. Itaque qui in die festo peccat, præter culpam quam in alio profesto die contraheret, peccat rursus festum contaminando. Quare duplici peccati macula inficitur: ac perinde vtrunque confiteri tenetur, perinde ac ille qui in Ecclesia homicidium facit: atque ille qui in Monasterio vitiat. Sententiæ est Alexā. Halen. 3. parte, quæst. 32. membro. 5. arti. 2. vbi expresse in solutione ad quartum ait fornicationem in die festo duplicem habere malitiam. Atqui ab illo egregio doctore habere opinionē disci puli eius docti sunt. In eodem autem apparet esse sententiā Dni Thomæ in hoc articulo, inter soluendum tertium argumentum: vbi distinguit triplex feruile opus: scilicet quo homo seruit peccato, & quo secundum corpus seruit homini, & quo seruit Deo. Et subdit quod d opera feruilia primo & secundo modo contrariantur obseruantia Sabbathi, in quantum impediunt applicationem hominis ad diuina. Et subinfert quod quia magis homo impeditur a rebus diuinis per opus peccati quam per opus corporale, aliis licitū, magis contra hoc præceptum agit qui peccat in die festo quam qui aliud corporale opus licitum facit. Cui præterea sententiæ patrociniari apertè videtur Ambro. loco citato in primo argumento super Lucam. Et August. in lib. de decem chordis: vbi ait, Melius faceret Iudæus in agro suo aliquid vtile, quam si in theatro se ditiosus exilleret. Et melius feminae eorum die Sabbathi lanam facerent, quam quod tota die in neomenijs suis impudicè saltarent. Et, quod rem vehementius vrget, subdit: Tibi autem, id est Christiano dicitur vt obserues spiritaliter Sabbathum in spe futuræ quietis quam tibi promittit Dominus: spes autem hæc non fit nisi per internam dilectionem. Et certè ratio eidem opinioni non tenuerit apparet fauere. Primum quod cum sit affirmatiuum, vt dictum est: ad famulatum pertinens: famulatus autem Deo grator sit ille qui intus in mente exhibetur, ad hunc potissimum nos obligare videtur. Adde quod cum iure diuino aliquam sanctificationē, vt nomen sonat, iubeat, necesse est illam etiam seclusa Ecclesiæ sanctione designare: quæ tamen alia designari commodus nequit, quam diuina dilectio per quam iustus

Alexander Halensis.

D. Thom.

Ambrosius August.

i. Ratio.

e. Ratio.

sanctificatur. ¶ His veruntamen nihil obstantibus responsio dubitationis huius legitima est vim istius præcepti non ad internam dilectionem aut contritionem, sed ad exteriorē cultum extendi, vt conclusiōne. 2. quæ S. Thomæ est adstruximus. Probat. Reliqua cuncta Decalogi præcepta, præter octauum & nonum in quibus concupiscentiæ nomen expressum est externa tantum opera iubent & prohibēt: ergo & hoc pariter. Nulla enim est ratio cur istud a generali regula excipias: quando quidem hic nulla sit mentio interni motus. ¶ Secundo id apertè monstrat Ecclesiasticum institutū quo cultus hoc præcepto iustus per hoc determinatur, quod est nullas audire: vt patet de confessione. i. can. Missas. Quæ quidem præceptio a traditione vsq̄; & Canone Apostolorum originem duxit: vt ibidem patet, can. Omnes fideles. Cum ergo Ecclesia cultū hoc præcepto inclusum perinde suo statuto exprimeret atq̄; diuini præcepti confessionis tempus vt semel in anno fieret determinauit; & hæc sua præceptio ad cultum nos tantum externum arctet: palam est iure diuino non esse illic alium contemptum: quoniam aliis, nisi illam explicaret non fuisset fida diuini iuris interpretes. Dixerim, ad cultum tantum externū, vt illum tamen in teriorem actum nō excludam, à quo exterior proficitur, scilicet velle audire Missam cum decenti reuerentia & attētiōne, vt sit actus humanus. Non tantē nos cogit ad aliam seu dilectionem seu contritionem. Et cōfirmatur hæc ratio: quia vt receptissimus ecclesiæ usus habet præter cessationem ab opere feruili nullus cultus est in præcepto diebus festis præter illum quem Ecclesia exprimit: temerarium ergo est ligamen aliud superaddere. ¶ Tertio arguitur: Præceptū dilectionis Dei, vt supra dictū est, nō est in Decalogo inclusum, sed extra in fronte præfixum tanquā omnium finis: ergo præcepta Decalogi distincta sunt prorsus à præcepto dilectionis. ¶ Quarto arguitur. Finis præcepti, vt supra monstratum est, non cadit sub præcepto quia præcepta non dantur nisi de medijs: sicuti præceptum ieiunij nō obligat ad carnis macerationem, sed ad abstinentiæ modum ab Ecclesia præscriptum, licet maceratio illa sit finis: cum ergo finis præceptorum Decalogi sit diuina dilectio, sit vt illa sub nullo illorum comprehendatur. ¶ Et quinto eadem confirmatur conclusio: quia eiusmodi præcepta non obligant ad charitatis modum: sed possunt quantum ad substantiam operis extra charitatem impleri, ita vt euitetur peccatum: absq̄; vlla ergo ratione, imo cōtra rationem singulare hoc adscri-

Probat. ut fertur præfata.

Altera ratio eiusdem auctoritatis.

Cōfirmatio.

3. Argumētū.

4. Argumētū.

5. Argumētū.

adferbitur huic præcepto, quod obseruari nõ possit sine modo charitatis: & tamen cõtraria opinio id contendit, affluens quod in die festo tenetur se homo ad gratiam disponere.

6. Argumēt. ¶ Sexto arguitur quod hoc præceptum non obliget ad contritionem. Est enim citra cõtro ueritiam religionis mandatum: cõtritio autem non est actus religionis, sed poenitentia quæ singularis est virtus, iustitiæ annexa.

7. Argumēt. ¶ Præterea septimò occurrit sanè mihi ingētissimum argumentum contra hanc opinionem, quod si hoc nos præceptum ad contritionem obligaret atque ad veram dilectionem Dei, impendit quàm periculosum esset quod tot Ecclesia multiplicaret festa: esset enim hoc Christianorum animos irretire & in arctissimas angustias conijcere: nempe quod tam crebrò ad rem tã arduam teneremur.

¶ Deinde octauò arguitur quod hoc præceptum non obliget ad nõ peccandum in die festo, obligatione alijs mandatis adiecta. Præcepta omnia moralia nõ in sensu spiritali & metaphorico, sed secundum planam litteram intelligenda sunt, vt cunctis est confessissimum: quia stylus mores instituendi non debet esse translaticius, sed planus: peccata verò non dicuntur seruilia opera in sensu literali, sed per metaphorã: cum ergo iubemur cessare ab opere seruili, non cohibemur nisi ab operibus quæ communi vulgo seruilia nuncupantur: puta quibus homines hominibus seruiunt. Et hoc inde confirmatur quod quantum ad ius diuinum attinet: eadem est substantia præcepti huius nobis modò quæ olim Hebræis: illi autem ad nullum actum interiorem obligabantur sed ad illos externos cultus: ergo neque nos nisi ad nostros.

¶ Sed ais, Propterea quod dies festus tẽpus est sacrum, quocunq; peccato contaminatur: sicuti & locus sacer. At contra hoc est manifestum argumentum quod sacrilegium non committitur nisi vel in personã ratione voti: vt si monachus vel sacerdos fornicarius fuerit: vel ratione Ecclesiastici statuti, vt si in loco sacro vel sanguis vel semen effundatur. De tempore autem nulla extat lex: Accedit præterea quod neque locus sacer quolibet peccato contaminatur, nisi duobus his modis nominatis. Nam etsi in Ecclesia blasphemus, vel peccator non committit sacrilegiũ: cur ergo si id perpetræs in die festo?

¶ Colligamus ergo, peccatum in festo commissum non esse sacrilegium, atq; adeò circumstantiam festi non esse confessu necessariam: licet accidentariè aggrauet, & ideo cõsiliu sit eam confiteri. Neq; tale præceptũ obligat ad alium actum interiorem quam ad illum qui propter

interiorem est necessarius: scilicet verè audire Missam ea attentione vt sit actus humanus. Tametsi cũ interius amor & diuinorũ meditatio finis huius præcepti sit, ad hoc maxime sunt Christiani festis diebus animadi & alliciendi: & vt à peccatis caueãt. ¶ Sit hic autè qui claritatis (vt cõsent) gratia duos fines præcepti huius dignoscãt: nempe alterũ immediatum, qui est audire Missam, ad quem tenemur: alterũ verò mediatũ, qui est mentis eleuatio per charitatẽ: ad quem minime obligamur. Ego verò, licet disceptatio in nomine videatur versari, illum priorẽ, non suum appellauerim, sed substantiã præcepti. Habet enim duo mēbra: alterum negatiuum, quod est cessare à seruili opere: alterum verò affirmatiuum, quod est, cultus ab Ecclesia præscriptus. Et hoc secundum est finis, non tam præcepti, quàm prioris eius membri.

¶ Igitur ad autoritatem S. Tho. respondetur quod cum ait peccata aduerfari obseruantia Sabbathi, nõ intelligit quãtum ad substantiam præcepti, sed quãtum ad eius finẽ: refertur enim præceptum hoc ad vacandum Deo & diuinis, cui quidem fini pugnatius obstitit peccatum quàm opus seruile: ob idque peius est fornicari in die festo quàm fodere. Nõ quod per fornicationẽ violetur festũ, sed quod peius per se peccatum sit & intentioni Dei repugnantius. Et hoc ipsum est quod ait August. Quod autem ibidem subdit, scilicet Christianis obseruandũ esse Sabbathum spiritaliter, non dicit quãtũ illa sit substantia præcepti, vt qui sic non seruaerit transgressor eius sit: sed quod ille sit modus, si seruandũ est ad intentionem præcipientis vt seruetur in spe futuræ quietis, quã nobis promittit Dominus. Et quod iste sit sensus, patet manifestè: quoniam confert Christianum illic cum Iudæo, dicens quod Iudæus seruabat illud in figura: nos autè seruare debemus in spiritu. Et tamen quantum ad substantiã præcepti, eodẽ modo tenebãtur illi sicut nos: sit ergo vt ille sensus spiritalis non sit de substantia præcepti. Ad verbũ autem Ambrosij, patebit suo loco responsio, vbi & mens D. Tho. apertior fiet. Ratio autè prior quã cõtrariã opinioni subiecit, id tantũ euincit, quod interius famulatus per charitatem sit finis præcepti, inde tamẽ nõ cõsequitur vt cadat sub præcepto. Ad posteriorẽ autem negatur, alium sub hoc præcepto contineri cultum, quàm quem Ecclesia determinauit. ¶ Circa tertiam conclusionem id tantum animaduertendũ est quod hoc præceptum partim morale est, partim verò ceremoniale. Iam enim supra dictum est morale præceptum elici vt conclusio de iure natura.

S. Thom.

Tertiu Decalogi præceptũ partim est morale, partim ceremoniale.

raz. Vn-

re. Vnde cum eodem iure teneantur quicunq; mortalium Deum colere, consequens inde fit vt tẽpus aliquod debeant de alijs negotijs succedere, eidemq; muneri dedicare. Nã secundum sapientem cuiusq; rei, nature iure, suũ debetur tempus: vt refectio, somno, & alijs officijs. Quin age, suauitatem perpende & lenitatem præceptorum Dei. Et si nulla nos lex colendi Deum requiem indixisset aliquorũ dierum, ratio naturæ, quæ lucem ad laborem retulit, & tenebras ad quietem, deposcebat, vt dies aliquot ferieremur, quibus labores interpellado recrearemur animos. Cui ergo dies illos negotio mãcipare melius valuissemus, quã Deo nostro colendo? Et ideo super hoc nulla potest esse Ecclesiæ dispensatio. Potest inquam Ecclesiã, quæ iure positio dies festos stabiluit, oēs, vt supra diximus, vel tollere vel muta res: salte factũ teneret, licet Spiritus sanctus id nõ permitteret: quia pnicies esset. Haud tamẽ vlla fieri vnquã potest dispensatio quin homo tempus aliquod seu dies seu horas teneatur diuino cultui deputatos impẽdere. Quod autem dies isti aut alij festi fiant, ceremoniale est: in quod subinde Ecclesiã ius habet. Ceremonia autè omnis, figura est, aut cõmemoratiua aut præfiguratiua. Significabat ergo præceptum hoc in sensu literali creationis beneficiũ, tãquã illius memoriale. In sensu autè allegorico præsignabat requiẽ Christi in sepulchro: quæ dies etiam fuit Sabbathi: quasi tunc ab opere redẽptionis requieuerit. Sed & in sensu tropologico, qui ad mores per metaphoram pertinet, significat cessationẽ à peccatorũ operibus. Quare secundũ illum sensum non erat speciale præceptum: sed referebat generalẽ rationem omnium, quibus ab hac seruitute peccati arcemur. Ac demum in sensu anagogico significabat sempiternam requiẽ quæ nos manet in cœlo. Constituitur ergo in Decalogo secundum literalem, moralemq; sensum. Vnde ob tam multigã Sabbathi significationem, cum aliæ cõplures essent in lege festorum solemnitates, de hac sola in Decalogo mētio habita est quareli quæ comprehenditur. Nam ceterarum singulæ ob particulare beneficium fuerunt institutæ: illud autem creationis fuit vniuersale. De festis autem illius legis, & quemadmodum illorum singulis singula nostra respondeant, vide bimus quæstione proxima. ¶ Atqui per hac ratio liquet cur fuerit ab Ecclesiã catholica à festo mutatum. Nam ratio illa literalis commemorandi beneficiũ creationis altius mutata est in beneficiũ recreationis, quæ facta est à Chri-

Ratio abolitionis Sabbathi & mutationis in diem Dominicũ.

sto per gratiam: hoc enim beneficium Dominica die resurgendo absoluit, quæ fuit in flamma gratia lux prima, in finitum præstantior illa de qua tunc dixit Deus, Fiat lux. Præterquã quod & dies illa prima creationis mundi. Dominica etiam fuit: quãdo quidem septima fuit Sabbathum. Figura autem allegorica Christi quiescentis in sepulchro, præsentẽ veritatem cõsanit. Sensus autè anagogicus perpetuæ quietis cœlestis multò aptius congruit Dominicæ diei. Volubilitas enim huius mundi curriculo hebdomada significatur: immutabilis autem felicitatis æternitas significantius exprimitur Dominica die.

Altera ratio

Ad primum igitur argumētũ quod de autoritate Ambrosij procedebat, respondetur, patrem illum mysticorum sensum in auctoritate intellectum eiusmodi Iudæis obiecit, propterea, quod opera misericordie in Sabbatho fieri non ferebant: & ideo cum dixit illi præcepto peccatorum opera prohiberi, nõ id intellexit in sensu literali, in quo sita est specialis præcepti substantia: sed in sensu tropologico, qui generalis est omnium præceptorũ virtus. ¶ Ad secundum respondetur quod Sabbathi obseruatio apud Iudæos erat figuralis: & ideo strictiore religione illud seruabant: adeò vt neque cibos igne possent parare: vt patet Exod. 16. & 35. Nempẽ vt illã cessationẽ Dei à mundi fabrica ad viuũ exprimerent. Nam si gura, cum sit rei signum, debet veritatem vsq; ad minima fidelissimè referre. Nos autem non ob illum figuralem ritum, sed institutione Ecclesiæ tum dies Dominicos, tum festos alios seruamur. Quapropter cõgruentius naturali iuri eiusmodi festa colimus: nempe vt & victui necessaria naturali more pareamus. Et nobiscum super reliquis quæ necessitati naturæ seruiunt, facilius dispensetur. ¶ In tertio igitur argumēto vastissimus aperitur campus eorũ quæ nobis diebus festis, tum licitè permittuntur, tum dispensatione indulgentur. Sunt enim vsque adeo multa, vt vix queant sub numero cõprehendi: ideoque tantummodo eorum capita teneri memoria possunt. Et primum cum in hoc præcepto aliquid sit negatiuum, vt dictum est, id est cessare à seruili opere: atq; alterum affirmatiuum: quod est sacrum audire. Circa utrũque perpendenda illa sunt, quibus citra iniuriã violatur præceptum. Vnde primum omnium supponenda est illa supra tacta distinctio Sancti Tho. quod operum seruiliũ alia sunt peccata, quibus demoni seruitur, Et hæc sunt per omnia mandata vetita: significata verò hoc singulã in sensu morali metaphorico. Alia verò

Ad 1. Argũ.

Ad 2. Argũ.

Ad 3. Argũ.

Distinctio

I 2 sunt

sunt quibus secundum corpus homo homini feruit: vt mechanicum. Et hæc sunt isto præcepto ad literã interdicta. Sed alia præterea sunt, quibus feruimus Deo, nempe quæ ad eius cultum attinent. Et hæc adeo non respuunt isto præcepto, vt sint ad eius finem impediendo conducentia. In hoc enim ab alijs feruilibus abstinentis, vt feruiamus Deo. ¶ Sex ergo capita sunt per quæ illa iurisdictione possunt quæ Sabbathis licent. Primum est hoc quod modo diximus, scilicet, si sit ad Dei cultum pertinent. In ter hæc autem sunt gradus. Primum obtinent spiritualia quæ ab spiritu increato supernaturaliter nobis donantur: vt est sacramentorum ministratio: quibus gratia conferitur, in qua vita spiritualis consistit. Quapropter & antiqui circumcissionem ministrabant in Sabbatho, si octaua tunc incidisset dies. Vnde Christus Ioannis. 7. Circumcissionem homo accipit in Sabbatho, vt non soluat lex Moy si. Et nos quoque omnia ad ministramus sacramenta. Atque illa insuper quæ ad altaris ministerium attinent exercemus: scilicet predicamus, oramus & ea legimus quæ ad meditationem & animi refectionem conferunt. In secundo gradu sunt illa corporalia in quibus cultus etiam per se consistit: vt erat antiquis arcam testamenti deferre: & nobis baiulare sanctorum statuas, crucem, & huiusmodi in processioneibus. Ad hæc organici canere & alijs instrumentis, de quibus operibus illud intelligitur Matt. 12. Sacerdotes in templo Sabbathum violant, id est corpore labores exercent: & sine crimine sunt. In tertio gradu locantur illa quæ sacrarum sunt preparatoria. Sed hæc tripartita. Nam quedam adeo sunt propinqua cultui vt sine illis fieri nequeat: vt antiquitus sacerdotes animalia, quæ Deo litabantur, macerabant & torrebant: & nunc campanæ pulfantur. Alia vero sunt quæ possunt præcedenti die fieri: & hæc non sunt sine causa in festo faciendæ, sed antea præparanda: vt hostias coque re, & monumentorum apparatus extrudere: nisi forsitan continuatio festorum exigat vt in festo fiant. Sed tamen alia sunt, non quidem per se, sed accidentariè ad diuinum cultum spectantia, vt colere agros pauperum ecclesiæ vel hospitalis: aut ad eius fructuram vestire lapides. Et hæc neque sine necessitate fieri in festo debent, neque sine Prælati facultate: quandoquidem opera sunt verè feruilia: ideoque licet lex misericorditer in causa sit dispensandi, fieri tamen non debent absque episcopi dispensatione: vel saltem prælati, vbi sic habet usus. ¶ Secundum autem genus operum quæ in festo licent est spiritualium actionum: quæ ab spiritu nostro profici-

Sex capita vnde pulsus inter nos: re quæ ceat diebus festiuis. Primum.

Secundum genus operum quæ in festo licent.

scuntur: vt docere, consulere, & id genus alia. Feruile enim opus id est quod corporale. Nam corpus est quod animæ feruit: quare quæ ad animam attinent, non connumerantur feruilibus. Attamen non inde inferuntur mechanicarum artium exercitium in festo esse permittendum: & si artes illæ intellectuales quoque sint. Quoniam non de suo tantum principio, verum & de fine pensanda est spiritualium ratio. Scientiæ ergo quarum finis est intellectum illuminare, spirituales sunt: illæ verò quarum finis in fabricato opere positus est, quod manibus conficitur, ob idque mechanicè dicitur, feruiles habentur. At verò sunt nonnulla spiritualia quæ ecclesiæ bona causa in festis interdixit, vt ius dicere, & causas agere, & iuramentum solemniter in iudicio nisi causa pacis præstare. vt patet extrã, de ferijs, cap. omnes dies. & cap. Coquestus. Tamest hæc ingruenti atroci extraque ordinario crimini dispensationem quoque admittant. Vt si publicus latro, aut malefactor lefor caperetur in festo, liceret eum subito in supplicium rapere. Et religionis gratia hæretici in solenni festo solent igni adiuuari. ¶ Tertium genus & caput eiusmodi licitorum operum est quæ quantum sunt corporalia, non tamen sunt proprie feruilia. Nam inter corporalia quedam extant genere suo feruilia, quorum exemplum in mechanicis positum est: quedam verò genere suo libera, vt artium liberalium opera, qualis est musica, & figuras geometricas in abaco ducere: quæ certum est licere in festis. Quedam autem sunt & liberis & feruis communia de quibus dubium est an liceat: vt sunt scribere, itinerari, venari, &c. Et quidem si scribere ad id duntaxat reducat quod est cum absentibus loqui: vt scribere epistolam: aut orationes habendas ad populum, aut prælegendas lectiones, liquet esse licitum: si autem ad opus feruile vergat, vt statuta mercede transferbere, aut alia ratione calamo mereri, id minime fas est: itinerari autem audita Missa, maxime illis qui in itinere sunt, mos quorundam prouinciarum admittit. Sed animi gratia venatum ire, claret non esse feruile opus. ¶ Quarta causa ob quam nefas non est operari in festo, subiungitur necessitas. Primum illorum quoque ad diurnum vitam pertinet, hoc est ad cõditos cibos igneque parandos: qualis est coquorum opera, & corum qui pastillos faciunt, & lamiorum ac macelliariorum. Pistores autem non excusantur, neque furnarij: nam panis potest pridie festi confici. Nisi tantus esset festorum cõkursus, qui id exigeret. Secundo & necessitate salutis corpore excusantur medici, pharmacopola, & sanguinis

Quarta causa

Causa

guinis missores. Et qui fugiunt propria pericula, exemplo Helæ qui fugit in Sabbatho à facie lezabel. Vnde Christus Ioan. 7. Mihi indignamini quia totum hominum sanum feci in Sabbatho. At verò pharmacopola non excusantur nisi secundum necessitatem diei præsentis: Est enim feruilis ars, quam sola necessitas facit in festo licitam. Tertio & necessitas communis salutis reipublicæ excusat milites in bello: & qui illic aggeres & vallum ducunt. Et qui quosuis alios labores perferunt. Quia ratione vt legitur. 1. Macch. 2. Machabæi hostile prælium fabricis propulsare prudenter decreuerunt. Deinde & propter particulares necessitates licita sunt opera in festo. Vnde Deut. 22. Non videbis bouem fratris tui aut ouem errantem & præteribis, sed reduces fratri tuo. Cui alludit Christus. Matth. 12. Quis erit ex vobis homo qui habet vnã ouem: & si ceciderit in Sabbatho in foueam nonne tenebit & leuabit eam? Et per id excusatur dum cõflagrationibus occurrimus, & inundationibus. Quin etiam tempore mensis flante, aura iuste perpurgantur grana. Inò verò vbi aeris inclementia timetur, possunt & arces terri atque etiã licet hoc non tam facile sit permittendum, & segetes meti. Quauis in his casibus, vbi ambigitur an necessitas vergeat, consultius est Antilitate adire vel saltè parocianum, per quem hæc liceant. Atqui ex hoc capite excusantur etiã illi qui munia reipublicæ necessaria exercent, quæ non possunt sine graui iactura festis omnibus interpolari. Qualia exercent nauæ, cursores, miliones, & qui istis feruiunt, vt mare schalci veterinarij, qui soleis ferreis bestias calcant. Et qui furnos cõflandi vitri accedunt. Sicut qui & eadem facultate illis faciunt, qui lateres coquunt & calcem. Sed in his non tantum videri necessitas. Adde quod & propter reipublicæ ornatum licet opificibus in festis operari, vt in torneamentis. Tamest salubrius semper sit dispensationem procurare. Atqui sicut necessitas immunes facit à transgressione legis communis, sic & à transgressione particularis. Licet enim aduocatis in festo iudices informare: & in festo necessitate etiã scribis aliquos actus agere. ¶ Quinta causa quæ à transgressione festi operarios excipit est Ecclesiæ concessio. Indulget enim Alexan. 3. ca. licet, de ferijs, vt possint in festis piscatores haleces piscari. Et idem est de thynnibus atque alijs piscibus q̄ solo vno anni tempore eodèque breui capiuntur. ¶ Sextum denique excusationis caput est cõsuetudo. Prohibetur in dict. cap. omnes de ferijs. mercatus fieri in festo. Sed iam creberrima cõsuetudo est mundanis in festo celebrari. Cõsuetudines au-

tem tunc à culpa liberant, quando sunt rationi congruentes, & prælatorum cõsensu introductæ, & antiquitate receptæ. ¶ Hæc de membro negatio huius præcepti, quod est cessare ab opere feruili. Affirmatiuam autem, quod est audire sacrum, veneratius obseruandum est, neque quacumque de causa omittendam, nisi sit valde vrgens: vt si causa sit fugiendi periculum mortis: aut feruendi in finibus, qui citra periculum relinquere soli nequeunt: aut si timeretur pellere rapus, & similia. Quauis in hoc inualescere possit cõsuetudo. Vbi enim in more est nudiles puellas non exire in publicum, nullam contrahunt culpam non procedentes in templum. Quia vero si mater aduerum quippiam filiam traheret, posset domi manere eius custos. Et præterea si maritus zelotypia ætuanis vxorem cõsternat in sacrum progrediat, parerit ipsi tenetur. Et pariter ferui & famuli dum herus iter eis imperat, vel aliud negotium licet sacrum non audiant ad ipsum autem herum referuntur tur noxia, si absque causa feruum impedit, quod minus Missam audiat. ¶ Id autem quod in præsentiarum occasionem quibusdam hæsitandi offert, est, vt iam illa omnia quæ dicta sunt in die festo licere, illicita ob id fiat quod pro mercede exhibentur. Inuenias enim nonnullos hac opinione captos, quod qui præcipua intentione ob mercedem operantur in festo, ipsius sunt transgressores: si autem officium suum propter necessitatem potissime præstet, licet eis accessorium stipedium recipere. Imò alij censent quod qui diues est, tenetur in festo gratis operari misericorditer facere. Istorum autem serupulis hoc habet, si vllum habet fundamentum, quod opus feruile est illud, quod fit in obsequium alterius, qui autem mercede operatur, alteri seu feruis obsequitur: fit ergo illud opus feruile. Nam quædo necessitas in causa est vt opera in festo licita, eò est quod illa tunc opera liberis cum feruis communia sunt. Si ergo pacta mercede efficiuntur feruilia: fit subinde illicita. ¶ At verò citra vllum serupulum, quod articulo præsentis etiam Caieta. agnouit, quod vis opus quod vel propter necessitatem, vel propter cõsuetudinem, vel propter quamcumque causarum quæ modo à nobis recensita sunt, illicitum in festo est, manet perinde iustum: quauis non fiat nisi præcipue mercedis intuitu. Spes enim lucri non facit opus feruile: si quidem & liberorum opera, qualis est negotiatio, & musica, & venatio, & militatio, & similia, propositam sibi habent mercedem. Et vice versa, feruile opus gratis etiam impendi cõsuevit: vt opus mechanicum. Neque hoc, quod est alteri obsequi, con-

Quibus de causis potest fieri quædam noxam de festo non trahere esse iustas

Quorundam serupulus.

Ratio dubitandi.

Solutio.

Caietanus

stituit seruire opus. Nam & liberorum opera fieri solent in obsequium alterius. Et econuerso seruitia in obsequium ipsius artificis.

1. Ratio.

Præterea arguitur. Famuli stipendia recipiunt pro famulatu etiã in festo impensio. Quin verò musici præcipue seruiunt in festis atque in Ecclésijs pro mercede.

2. Ratio.

Post hoc arguitur. Quãuis opera in die festo sint necessaria, non tamen opifices & artifices tenentur illa gratis præstare: quia nõ sunt necessaria propter inopiam personarũ, sed ex natura rei, vt in superioribus exemplis patet: ergo illa licite possunt solum propter mercedẽ excipi, aliter nõ facturi. Possuntq; perinde de pretio pacisci. Nullatenus ergo ratione mercedis aut præmij perpendendũ est quodnam sit seruire opus, quod verò minimẽ sed per capitales causas paulõ ante commemoratas. Itaque si docere scientiã licitum de se est in festo, licebit etiam operarum pretium exigere. Et pariter aduocatus si consilium respondeat in festo.

Idemque censeto de medicis & de alijs infirmorum aduocatis. Ex quo fit neque stude re in die festo lucrũ causa, illicitum esse. Nam aliã etiam scholares ius violarent si in festo literis vacarent: nam pleriq; id faciunt spe lucrũ. Et nihil refert lucrum ne post lögum tempus expectes, an in præsentĩ recipias. Neque refert doctorem aduocatus diues sit, an pauper. Tametsi diuitibus consilium sit dies festos aut diuinis dicare, aut causis pauperum largiri.

ARTICVLVS V.

Utrum quartum præceptum de honorandis parentibus congrue tradatur.

Iustius nos præcedẽtes quæstiones remorata sunt. Hæc autẽ de quarto præcepto facillimã expeditionis est. Arguitur nihilominus de more quod non fuerit congrue positum. Præceptum quantum ad pietatem attinet quæ est pars iustitiæ: non quidem directa eius species est, sed potentialis. Sunt autem multæ aliæ similes iustitiæ partes, vt habes apud sanctum Thomam. 2. 2. quæst. 80. vt obseruatiã, gratiã, veritas. &c. non ergo hoc tantum debuit poni affirmatiuum præceptum, sed similitum virtutum in super aliã.

1. Argumẽt.

S. Thomas.

2. Argumẽt.

Secundõ, non solum parentibus, verum & patriæ & sanguine coniunctis debetur ex pietate cultus: ergo mancum fuit præceptũ quod

solos parentes colere iubet.

¶ Tertio, neque parentibus solus debetur honor, verum & sustentatio: ergo & in hoc fuit etiam mutilum: quod solum honorem ex præstit.

¶ Quarto, neque causa illa subiuncta, videlicet quod parentibus morigeri erunt longevii super terrã, vt legitur Exodi. 20. in vniuersum verum habet: iuuenias enim parẽtibus obediẽtes, eosdemq; que tenera ætate luce sublato: videatque contra multos rebelles qui lögum fruuntur senio, non ergo congruenter positum est.

¶ In contrarium facit scripturæ authoritas. Vastioni vna satis est cõclusio breuiflima. Congruentissimẽ tribus præceptis dilectionis Dei, proximẽ quartum de reuerendis parentibus subiunctum est. Probatur. Præcepta primæ tabulæ dilectionẽ Dei, vt dictum est, commendant: & præcepta secundæ, dilectionem proximi: inter proximos autem maximẽ proximi sunt parentes, quippe quibus id quod sumus secundum Deum debemus. Sunt enim particulare principium nostrũ sicuti Deus vniuersale omnium, ergo locus huic præcepto debitus, proximus loco est diligendi Deum. Est enim pietas in parẽtes illi quæ Deo debetur adeo affinis, vt. 8. Ethicorũ Arist. commisit dixerit, Dijs. & parẽtibus neminem posse æqualia rependere. Et Cicero in Oratione post reditum: Parentes, inquit, charissimos habere debemus, quod ab his nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est. In primis autem Deum, cuius beneficio hæc omnia tenemus.

CIRCA materiã ergo primi argumenti id animaduertendum est, quod in capite libri octauũ luculentius exposuimus: videlicet partes iustitiæ alias esse specificas, vt distributiã, & commutatiã: alias verò potentia l: hoc est illi annexas: vt putã quæ cum non integram habeant rationem iustitiæ, non directe ei subduntur, sed tamen propter aliquid vtriq; commune reducuntur ad illam. Ratio nãq; iustitiæ est esse ad alterum, cui æquale debito redditur: religio ergo conuenit cum iustitiã, quia est ad alterum, putã ad Deum: cui tamen nequimus æquale reddere. Atque in hoc deficit à iustitiã. Ad religionem autem spectãt præcepta primæ tabulæ, quæ est virtus annexa iustitiæ. Pari ratione pietas quæ est ad parentes, quibus æquale reddere non possumus, est pars potentialis iustitiæ. Et similitè obseruantia: quæ est reuerentia hominibus ob virtutem exhibita. Nam neq; virtuti æquale præmium reddi ab hominibus valet, vt. 2. Ethicorũ

3. Argumẽt.

4. Argumẽt.

Cõclusio responsiua.

Probatio.

Aristor.

Cicero.

Ad 1. Argumẽt.

rum est apud Arist. Quare hæc virtus ad quartum præceptum reducitur: sicuti supra in illo verbo adnotauimus, Leuit. 9. Coram cano capite cõsurgere. Liberalitas autẽ alio poplite claudicat ne sit prorsus iustitiã, nempe quod in beneficijs conferendis versatur, quæ non sunt debita: sicuti & gratia quæ non ratione debetur, sed ratione honestatis beneficia repesat. Hæc ergo omnia reducuntur ad hoc præceptum. Iam enim superiori quæstione dictum est in decalogo illa præcise debuisse locari, quæ absq; vilo sapientum officio elicere ex natura principij ratio possit, nisi vbi nubila esset: hæc autem nonnullõ sapientum adinuculo opus habent, quo plene percipiuntur. Præterquam qd filiorum debitum ad parentes cunctis est mortalibus commune: reliqua verò specialia: sub generali verò specialia militant.

Ad secundũ argumentũ.

Ad 3. Argumẽt.

Ad 4. Argumẽt.

¶ Ad secundũ eundem præceptum modũ respondetur, qd ratio quare patriæ, & sanguine agnatis, atque alijs necessarijs nostris debitores sumus, parentes suere, quos non tali loco & sanguine generat: & ideo cum præcepta Decalogi, vt dictum est, sint prima legis principia, abunde parentes pro cunctis nominati sunt.

¶ Et eodẽ reducitur solutio tertij argumenti, nempe qd honor parẽtibus à cunctis filijs per se debetur, siue locupletes sint, siue egeni. Sustentatio verò accidit vt debeatũ dũ parentes egẽt: ad ea autẽ quæ sunt per se ea reducuntur quæ accidunt. ¶ Ad quartũ demum respondetur, cõgruentissimum, vt superiori quæstione exposuimus, propositum fuisse huic mandato præmium longæ vitæ, transgressoriq; supplicium breuis. Vnde Paul. 1. ad Timoth. 4. Pietas ad omnia utilis est: promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Nam cum vitam à parentibus secundum Deum suscepimus, qui gratis illis est, metetur non solum æterna potius, verum & temporalem sibi augeri: qui verò ingratus, illa orbari. Ob idq; adeo Solõ, vt Cicero pro Sexto Amerino refert, nullum parricidij supplicium cõstituit: cuius causam interrogatus respondit, se id neminem facturum putasse. Romani autem intelligentes, nihil esse tam sanctum, quod aliquando non violaret audacia: supplicium in parricidas, quàm maxime congruens excogitarunt: nempe vt in culeum insuti in flumen deicerentur: vt his rebus omnibus de repente carerent nempe elementis ac bestijs, ex quibus omnia nata esse feruntur. Videlicet nẽ coelum viderent, nec solem, neque verò aquam tangerent, neque aërem: ad respiciendum: neque terræ eius cadauera mandarentur, neque adeo obijcerentur fe-

ris aut bestijs, ne videlicet tactu suo aut elemẽtum aliquid aut bestiam polluerent, qui sese immanissimo scelere polluisent. At vero quoniam neque præsentia hæc aduentã quæ bona sub merito cadunt, neque aduentã mala factis sunt ad expiandã piacula, sit vt Deus occulto iudicio quandoq; sinat vt & boni exiguo hoc præmio careant, & mali supplicio: quippe quibus auctiora in altero manent sæculo.

ARTICVLVS VI.

Utrum sex reliqua præcepta conuenienti ordine & modo tradantur.

E reliquis sex præceptis satis supra dictum est: sed ne ab ordine illa excludamus, arguitur quod non sint sufficienter tradita. Primum sic: Alia sunt præter homicidiũ, adulteriũ, furtum, & falsum testimonium nocumenta, quæ ciuibus inferuntur: diminutus ergo fuit numerus.

¶ Secundõ. Concupiscentia in nostro & decimo præceptis aut accipitur pro sensualitatis motu, secundum illud Iacobi, 4. Vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscentijs, quæ militant in membris vestris: aut pro voluntatis cõsensu, vbi peccati ratio cõsumatur, & prout virtutis ac meriti, secundum illud Sapient. 6. Concupiscentia sapietia perducit ad regnum perpetuum: sed prior quidem prohiberi non potuit: quia natura corruptæ naturale est cõratione pugnare: secundum illud Pauli, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: aliã sensualitatis cõmotiões essent mortalia peccamina: quod est falsum. Secunda verò vno quolibet præcepto prohibetur. Qui enim prohibet homicidiũ, vnã prohibet & eius voluntatem: nihil ergo opus habet peculiari mandato.

¶ Tertio denique, Homicidiũ adulteriũ & furto grauitate antecellit: non autem seorsum prohibita esse eius cupiditas: non ergo erat cur aliorum concupiscentiæ seorsum inhiberentur. ¶ A parte contrariã pugnat authoritas ipsa legis.

AD quæstionem post ea quæ superius explicata sunt perfacilis est responsio, quæ vnica conclusione continetur. Sex præcepta debita ratione, prohibitionis tenore posita sunt. Probatiir. Duæ sunt partes iustitiæ, facere bonum, à maloq; recedere. Primum autem nõ cunctis promiscue per se debetur, sed perso-

1. Argumẽt.

2. Argumẽt.

3. Argumẽt.

Cõclusio responsiua.

Probatio.

nis certis: cui autem potissimum debetur, est Deus, & secundum illum parentes: sed tamen iniurijs & vi minime ledere, omnibus debitum est: ob idq; post primam tabulam quartumq; mandatum, quibus ea præcipiuntur quæ Deo parentibusque debentur, optimè nocumenta respectu omnium in vniuersum prohibentur. De distinctione autem numero, ordine & traditione eorum, de quæ singulorum grauitate satis superque quæstione superiori disertum est. Quod si de numero adhuc hæreas, eo quod cum alia multa præterquam parentibus & cõ sanguineis, alijs etiã debeantur, secundũ verbũ Pauli, Reddite omnibus debita: cui tributum, tributũ. &c. debuerint & alia adhiberi affirmatiua præcepta. Respondetur quod Decalogus primordia solũ modo cõtinèat legis, non decebat in ipso nobis tradi nisi ea quæ vniuersis mortalibus communi ratione debita sunt: & talis est honor quem debemus parẽtibus. Ad reliquos verò non vna, sed diuersis rationibus contrahuntur debita, & ideo non erat illis opus speciali præcepto: sed satis erat generalis iustitia, quæ præcipit vnicuique ius tribui suum.

Atq; per hoc documẽtũ liquet id quod quæstio. 3. contra Burgẽsem super Leuit. 19. adnotauimus: qui contra sanctũ Thomã, imo cõtra planam veritatem præceptum dilectionis proximi negat esse omnibus cõmune atq; notissimum: propterea scilicet quod amicitia non fuit philosophis cõperta respectu omnium, sed tantum respectu studiosorum. Est enim mens Diui Thomæ & rei veritas, quod cum præceptũ dilectionis proximi includat, & benefacere, & non malefacere, prius est notissimum: nõ quidem respectu omnium proximorũ, sed respectu certi generis, scilicet parentum: posterius vero respectu omnium: & ideo ex eodem principio solũ elicitur quartum præceptum affirmatiuum, & reliqua negatiua.

AD primum igitur argumentum respondetur, quod cum nocumenta, atque iniuriæ quibus alter in alterum nocuus & iniurius est nõ potuerint certo numero colligi, consultum fuit, ac perinde decõrum, capita tantum poni, quibus alia cohærẽt membra. Quicquid enim detrimenti alteri inferas, aut personẽ illud impingis: & id rerum genus ad homicidium reducitur: aut personã cõiunctã per modum libidinis: & hæc referuntur ad adulteriũ. Damna autem in rebus data, siue per vsuram, siue per aliam fallaciam, omnia ad furtum propendunt. Sicuti & iniuriæ omnes quibus infra verba peccatur: vt sunt mendacia, & detractiones & verbales contumeliæ, ad falsum testimoniũ,

Ad secundũ argumentũ.
Ad secundum respondetur, nomine concupiscentiæ nõ prohiberi sensualitatis insultus, atque illecebras: sed voluntatis cõsensũ, vbi subest peccatũ, secundũ verbũ Christi. Qui videtur mulierẽ ad concupiscendũ eam, iam mœchatus est eã in corde suo. Et quãuis non quolibet præcepto vnã & res & eius cupido prohibeatur: exposcebat tamen singularis necessitas vt speciatim concupiscentia aliens vxoris, atque alienarum rerũ exprimeretur propter rationẽ quã superiori quæstione, arti. 5. declarauimus: nempe quod aliorũ peccatorũ obiecta nõ perse ad concupiscentiã illecebrant: sed ob alias affectiones cupiuntur: vt homicidiũ propter vindictã quæ ex odio nascitur: & propter irã. Quare in illis sufficit res ipsas prohiberi, ea vero quæ ad concupiscentiam carnis & oculorum spectant, per se animũ pellicunt: atque ad eõ solũ in abstinentia ab illis difficultas est, verum & noua in refrãnanda concupiscentia: ob idq; præter opus, consultum fuit & cupidines singularibus prohibitionibus interdici.

QVÆSTIO QVINTA
De præceptis cæremonialibus.

Sanctus Tho. 1. 2. q. 101. & 2. & 3.

ARTICVLVS I.

Virum cæremonialia præcepta quadrifida fuerint scilicet sacrificia sacramentalia, sacra, & obseruantia.

RES I FVNCTIO nostra fuerit Diuum Thomam explicando amplificare, tamen in his cæremonialium ac iudicialium quæstionibus diuersa erit. Adeo enim copiose & disertè cuncta ipse explanauit, vt nequeat doctrina eius vel extẽdi amplius vel elucidari. Igitur vt summatim cõpendium faciamus, primò quæritur an cæremonialia quadrifida partitione diuidantur, scilicet in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias. Et arguitur à parte negatiua: Si hac ratione distribuẽrentur, id maximè esset quod cæremonialia ad diuinum attinebant cultum, vt nomina ipsa sacrificiorum & sacramentorum designant. Erant autem aliqua cæremonialia

nialia quæ nihil ad cultum Dei referre videbatur, vt abstinentia ciborum quæ præcipiebatur, Leuit. 11. & abstinentia à vestimentis, scilicet ne vestem duobus contextam, hoc est lana & lino, vllus indueret, vt Leuit. 19. cautũ erat: ergo non omnes cæremoniae cultui seruiebant. Secundò si sacrificia illa, & sacramenta, atq; obseruantie alicui erant vsui accommodata, maxime vt rerum aliquarum essent figura, secundum verbum Pauli. Omnia in figura contingebant illis: id autem nequaquam legi congruebat: vt pote quæ vt August. 4. de doctrina Christiana auctor est, & supra citatus Hieronymus, manifesta esse debet & cõtẽs peruia: cum illa quæ figurarum mysterijs tecta sunt, theatricam potius ænigmaticamq; representationem præferant, quàm legis claritudinem: haud ergo de euit esse figuralia.

1. Argumẽt. Tertio, legis sinceritas simplicitatis præceptorũ amatrix est, multitudinisq; expultrix. Est enim præceptorum multitudo sarcina potius & ruinæ occasio, quàm administriculum ad virtutem, secundum illud Petri Act. 15. Quid tentatis demum imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus? caueri ergo illa debuit cæremoniaram turba.

4. Argumẽt. Quarto, cæremoniae illæ, Christi erant vmbra & prognosticum: sacrificia autem abundè præsignabant Christum, qui secundum Apostolum ad Ephes. 5. sacrificium se obtulit & oblationem & hostiam: in noua autem lege sacrificium ipsum altaris simul est & sacramentorum, idemq; potissimum, atque id ipsum dicitur sacrum, omniaq; sacrificia & sacramenta sunt quædam obseruantie: non ergo opus illa est quadrifida distinctione. Alias deberent & alia superaddi membra: puta solẽnitates, oblationes, atque id genus multa. In contrarium autem est quod lex illa de his omnibus meminit.

1. Conclufi. Ad quæstionem iuxta numerum argumentorum quator conclusionibus respondetur. Prima est. Cæremonialia illa cuncta ad Dei cultum pertinebant: sic enim quæst. 2. tres præceptorum ordines secreuimus, quod moralia ex principijs natura, ceu conclusiones eliciuntur. Cæremonialia verò & iudicialia, non conclusiones, sed speciales determinationes: sunt generalium præceptorum, quæ arbitramento quodã statuantur. Cæremonialia quidẽ circa religionem quæ nos ordinat in Deum: iudicialia verò circa pacem & tranquillitatem ciuium secundum charitatẽ proximĩ. Est enim naturale præceptum, vt Deus colatur. Quod autem vel hoc vel illo modo, arbitramentum

est humanum vel diuinum: sicuti ait Aristot. 2. Ethico. Litare enim hæc aut illa animalia nihil natura sua refert nisi quia lege positum.

2. Conclufi. Secunda conclusio. Cultum illa diuinũ in lege veteri. concedens fuit prognosticã figuram Christi eiusq; Euangelicæ legis præcullis. Probatur. Sicuti homo, & anima constat & corpore, ita & cultus tam interior est quàm exterior secundum illud Psal. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum vnum. Et sicut corpus ad animam relatum est, sic & exterior ad interiorem refertur. Cultus autẽ animẽ in hoc positus est, vt Deo suo cõiungatur: ob idq; secundum diuersam eius coniunctionem diuersum esse congruit externum cultum. Quo fit vt in statu sempiternæ beatitatis, vbi anima secundum intellectum atque affectum Deum habet præsentẽ, nullo opus sit vmbatili figuratiuoneque cultu, sed omnia perficiuntur hæc: secundum illud Esai. 51. Si gaudium & lætitia inueniuntur in ea, gratiarum actio & vox laudis. In statu autem præsentis vitæ, vbi absentes ab illo cõspectu exulamus, necesse habemus vadijs eiusdẽ diuinæ veritatis sub sensibilibus figuris illustrari: vt. 1. capi. Coelest. hierar. auctor est Dionysius diuersimodè tamen secundum diuersum statum cõditionis humanæ. Nobis quippe sub lege degentibus Euangelicæ, quia et si veritas ipsa non per se eluceat: tamen via iam patula est, & per Christum reuelata, nullis alijs operepretiũ est figuris, quàm æternæ illius beatitudinis quæ nos etiam nunc futura manet. Vete rem autẽ populum, cui non solũ diuina per se veritas, verum & via quæ futurus erat Christus, vt ad Hebr. 7. ait Apostolus, nondũ erat propalata, quàm maxime decebat in illo versari exteriori cultu; qui non solũ figura esse sempiternæ veritatis in patria cõtendæ, verũ & Christi etiam qui futurus erat via, veritas, & vita: nempe vt tam diuturno tamq; celebri rerũ vsu populus ille assuetus & admonitus venientem postea veritatem promptissimè recepisset. Vnde Paul. ab Hebr. 10. quò discrimẽ antiquæ legis & nostræ infirmaret, vmbra inquit, habens lex (scilicet vetas) futurorũ bonorũ, non ipsam imaginem rerum videlicet quales nos habemus. Elõgator enim à veritate est vmbra, q̃ imago, quæ eã germanius exprimit.

3. Conclufi. Tertia conclusio: Concedens etiam iugè non vna tantum cæremonia, sed multi iuga earum varietate populus ille occupatus esset, diuinoq; cultui mãcipatus. Cõgruitas enim huius tam ex iniquorum necessitate, quàm ex iustorum perpeditur. Illi enim qui ad idololatriam proclues erant, quoniam idololatriam super-

stitutiones multitudine erant, necesse habebant eotario ceremoniarum multitudinē institui, vt in illis occupati nō illa auerēt, quæ inter Ethnicos cernebant. Sed & boni atq; ad diuinorum contemplationem accliuēs, nihilominus congeminationis ceremonijs erant imbuendū vt aliud in illa in diuina contemplatione perficerent, & varietate recrearentur: tum etiam vt Christi multiuaga mysteria multiplici ceremoniarum cultu identidem prospectaret. ¶ Quar

4. Conclufio. Et si varia fuerint multiplicēq; p̄fcorum, ceremoniar, ad quatuor tamen capita reducuntur, quæ sunt sacrificia, sacramenta, sacra, & obferuantie. In cultu nanque tria est considerare.

Ratio conclufionis. Primum quidem in quo eius substantia posita est: videlicet, sacrificiū quod in Dei reuerentiam offertur. Secundō instrumenta: vt templum, vasa, aliaque eiusmodi. Et hæc dicuntur sacra, hoc est anathemata: puta diuino cultui mancipata & consecrata. Tertiō cultores ipsi in quibus duo dignoscuntur: videlicet consecratio vel totius populi, vel singulāriam ministrorum. Et hæc sunt sacramenta, quibus vel populus sanctificatur, vel consecratur ministri. Et rursus singularis eorū habitus & famulatus: quo ab exteris discernuntur, qui non sunt eiusdem religionis, tum quantum ad cibos, tum etiam quantum ad vestimenta. Atq; hæc dicuntur obferuantie. Hæc igitur quatuor species sub vno ceremoniarum genere cōcluduntur.

Ad 1. Argū. Et per hæc patet argumentorū solutio. Ad primum enim respondetur, quod illa ciborum abstinentia, vestimentorumq; habitus ad diuinum cultum conferebant. Non quidē perse primō vt sacrificia, sed quasi præparatoria ornamenta: quam obrem sub genere etiam ceremoniarum continentur. ¶ Ad secundum respondetur quod diuinorum arcana non sunt quibuslibet inuulganda. Quocirca à multis antido atque à labiorum compressione mysteria dicuntur. Aliās, vt Christus admo nuit, esset margaritas porcis inculcandas, proijcere. Nam quæ homo non capit, illico spernit. Ob idque figurarum schemata & rerum typi non sunt scripturæ sanæ incongrui. Imo sicuti in theatris homines sensibili representatione cōtuetur: quæ nudo intellectu capere nequeunt: sic & in scriptura est operæpretium. ¶ Ad tertium respondetur quod sicuti egrotō corpori dā vna non sufficit medicina, alia ac subinde alia adhibetur: ita & in illis ceremonijs, quæ, vt supra diximus, de se non iustificabant, sed egeant & infirma elementa, fieri necessariū erat. Et ideo tanquam sapiens legiflator consultus,

Ad 2. Argū.

Ad 3. Argū.

Deus duxit transgressiones aliquas multitudinis ceremoniarum permittere, quā vt si otio populus ille vacaret, in idololatram collabere tur. ¶ Ad quartum denique iam reddita est ratio distinctionis illorum quatuor. Nostrum enim sacrificiū Christum ipsum cōtinet: quod est proinde sacramentum: nō sic autem sacrificia veteris legis. Ideoq; alia erāt sacramenta: quibus suo gradu purgabatur, expiabaturq; populus, atque alia sacrificia. Itē solēnitates quo dammodo ad sacra pertinebant: sicuti templa sacra. Offerebantur enim sacrificia, sicut in loco certo, ita & statis temporibus.

ARTICVLVS II.

Utrum singulis istis ceremoniarum speciebus reddi possint legitima causas.

Vt sequitur in secundo articulo vt de causis ceremoniarū cursim saltem dicamus. Queritur ergō an causas habuerint illas. Et arguitur à parte negatiua. Super illud ad Ephe. 2. Legē mandatorū decretis euacuās: ait glossa, decretis Euāgelicis ob id esse euacuatā obseruatiā antiquæ legis, quod ex ratione sunt illa: ergo per contrariū sensum ratione ce rebant. Præsertim quod si ratione pollerēt, moralia fuissent. Nam quicquid ratione constat, ex principijs naturæ deducitur, ex quibus morales præceptiones oriuntur. ¶ Secūdo arguitur, quod saltem nullam habuerint literalem causam. Enimuerō si ceremoniarū vniuersæ nō nisi signi, figuræq; rationem habebant, nō alia in illis existeret ratio quam per res illas futura præsignare, atque adeo nullā habebāt causam que secundum primæuū significatū literæ existeret. Idque ex ipsis legis verbis confirmatur. Nam si qua erat ceremonia quæ causam haberet literalem, maximē vel circuncisio vel Phasce-Paschæ. De priori autem legitur Genes. 17. Vt sit in signum fœderis inter me & vos. De posterioriori verō Exodi. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos: ergo alia multō minus habebant literalis causæ. ¶ In contrarium autem est quod non solum sacramenta & sacrificia figuram gerebant Christi, verum & historia ipsa: vt transitus maris Rubri, peregrinatio, deserti, atque id genus reliqua. De his quippe ait Paul. 1. ad Corinth. 10. Omnia in figura contingebant illis;

Ad 4. Argū.

i. Argumēt. Gloss.

2. Argumēt.

latiā.

illis: sed in historijs præter mysticum intellectum inerat etiam literalis: ergo & ceremoniarū causam habebant literalem.

Conclufio. Ad quartionem duabus cōclufionibus respondetur. Prior: Vniuersus ceremoniarum ritus Moysæ legis ex debito sine ducebat suas causas. Conclufio hæc in comperto cuiuscumque est qui crediderit legem illam opus fuisse Dei: quod supra contra Manichæos iam constitutum est. Nam cum Deus cuncta sua sapientia gubernet, sapientis autem secundum Philosophum, i. Metaphy. sit res ordinare, fit vt quæcumque à Deo procedunt, vt Apostolus ad Roma. 13. inquit, ordinata sint: ordo autem cuiusque rei duo exigit: prius vt debito sit sine instituta. (Nam illa quæ vel non seriō fiūt sed ioco, vel non consulto, sed præter finis intentionē eueniunt, ob defectū ordinis ad finē, dicuntur inordinata & temerē facta.) Secūdo etiam oportet & id quod ad finem quempiam refertur, proportionem ad illum habere debitam. Quemadmodum enim 2. Physicorū. ait Arist. formam dētata serræ ex sine sumi, sic in practicis mediōrum ratio ex sine dicitur. Igitur cum lex opus sit diuinæ sapientiæ, fit vt vtrūq; rationis ordinem habeat. Quapropter Deuterono. 4. Hęc inquit author ipse legis, est sapientia vestra, & intellectus coram populis. ¶ Posterior cōclufio. Nullam credibile est fuisse ceremoniarū antiquæ legis quæ nō habuerit vtrumque sensum & causam: nempe & literalem & mysticam. Ad cuius intellectū notandum est vt inter prologia super Matthæ. fufius explicauimus, sensum literalem & mysticū sic differre, quod literalis est quod literæ ex sua institutione vel primæua vel metaphorica res ipse significant: mysticus verō est quem res per literas significatæ rursus significant.

Philosophus. Paulus.

Aristot.

Ytims cōclufio.

Discrimē inter sensum literalem & mysticū.

Exempla sunt.

Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla & alterum de libera, ad literam res gestas enarrat. Rerum autem historia Paulo ad Galat. interpretate, duo per allegoriam significabat testamenta, Rursus illud Eccl. 7. Ecce Virgo concipiet, & c. in sensu literali proprio conceptum prænuñciabat Dei paræ Virginis. Illud autem cap. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & Hos de radice eius ascendet: in sensu itidem literali, sed tamen improprio, hoc est per metaphoram, eundem Virginis partum significabat. Sed virga Aaron, quæ vt refertur Numer. 17. effloruit, in sensu mystico & allegorico typus erat & figura eiusdem rei. Hoc præhabito interpretamento probatur conclusio. Cultus autem ceremoniarū siquæ legis hoc, vt supra dictū est, à nostro dif

Probatio cōclufionis.

ferbat, quod noster nō est vmbra, ita metū imaginem gerat triumphantis Ecclesiæ: ille vero ad duos erat institutus fines: nempe & ad exhibendum. Deo honorem, debitum, & ad prænuñciandum futurum Messiam. Quemadmodum enim prophetarum oracula prædicationes futurarum erant: sic & tota legis illius historia nihil aliud apparebat quam theatrum quoddam vbi futurorum comœdia agebatur. Hinc ergo fit totum illum ceremoniarum apparatus, & causam habuisse sensumq; literalem, sed ad euitandam idololatriæ impietatem siue ad commemorandū beneficium aliquod vt obseruatio sabbathi. Et præterea figuralem. Quemadmodum efus agni & beneficij liberationis ex Aegypto prælagium vmbraque erat; & occidendi Christi figura.

Ad primum igitur argumentū respondetur, etenim ceremonias illas cum nostris collatas censerī non habuisse rationem, quod natura sua nihil referebant; impertinens enim erat hæc aut illa mactari animalia, vestemque non texti ex lino & lana: sed totam causam habebat ex institutione. Lex autem nostra, quia in charitatis officijs posita est, à natura ipsa rerum rationem ducit. Ob idque illa non dicuntur moralia: non quod nullam habuerint rationem, sed quod eorum probitas & laus non fuerit de natura rerum de prompta.

Ad secundum respondetur, quod sicut sensus metaphoricus nihilominus est literalis, quā proprius: quia vtorque per literam significatur: sic quod res instituta sint ad beneficium commemorandum nō tollit literalem sensum. Quapropter nil vetat, quo minus causa literalis circuncisionis illa fuerit, vt monumentū esset fœderis pacti cum Abraham, causaq; efus agni, vt esset memoria liberationis populi: licet per allegoriam aliquid præterea in nostra legē futurum præmonstrasset. Causas ergo vtriusq; generis doctissimè ac locupletissimè Diuus Thom. sigillatim in singulis ceremoniarum enarrat. 1. 2. quæ est. 10. 2. artic. 5. & tribus sequentibus: discurrendo per quatuor supra dispositos ceremoniarū ordines: sacrificiorū enim literalis causā duplex erat: videlicet vt per illa mens humana in Deum subleuaretur ad repensanda beneficia de eius largitate suscipienda: & offerrebat gen⁹ fere omne viciuallium, nempe animalia, panis, vinum, oleum, & mel. Thus præterea & sal, quibus nos Deus pascit, secundum illud. 1. Paralip. 2. 9. Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi: sed quia donorū omnium maximum fuit Christus: sic enim De⁹, vt est apud Ioa. dilectissimus,

Ad argū.

Ad argū.

Ad secundū.

D. Thom.

Duplex est causa literalis sacrificiorū antiquæ legis.

mundum vt filium suum vnigenitum daret, vt
 omnis qui credit in ipsum non pereat, sed ha-
 beat vitam aeternam: causa mystica illorum sa-
 crificiorum idem erat Christus. Vnde ad He-
 braeos. sacerdos veteris legis easde proferebat
 hostias, quae nunquam possunt auferre peccata.
 Christus autem pro peccatis obtulit vnam
 in sempiternum. Offerebantur autem ex anima
 libus tres quadrupedum species, scilicet, oves,
 boues, & caprae. Ex auiibus vero turtur & colu-
 ba: sed ex piscibus, quia extra aquas viuere ne-
 queunt, nullus reputabatur sacrificio idoneus.
 Occidebantur autem in figuram Christi qui in
 cruce erat immolandum. Quare & modus pra-
 scribatur occidendi, vt in Genesibus differret.
 Offerebanturque tum vt holocausta in honore
 Dei, tum etiam ad expianda peccata, eundem
 que ipsum pacadam ac propitiandum. Vnde
 illa dicebantur hostia pacifica, haec vero pro
 peccato. Sacrorum quoque, nempe templi,
 vasorumque ac solennitatum, in quibus sacrifi-
 cia offerebantur; causa quoque, vtraque assignatur.
 I. tam literalis, quam mystica. Habuit enim
 populus ille quando per desertum vagabatur
 portatile tabernaculum: postea vero in posses-
 sionem missus terrae promissae, templum. Nam
 ad literam neque oberrantes fixam habere po-
 terant templum, neque quiescentes decebat ta-
 bernaculum habere mutabile. Sed quantum ad
 figuram, tabernaculum significabat militantium
 peregrinantiumque in hoc mundo Ecclesiam
 templum vero sempiternum caelestium coe-
 tum. Vbi, sicuti neque in extructione templi nul-
 lus vel mallei sonitus vel securis audiebatur, nul-
 lus erit luctus, neque clamor, neque strepitus: sed
 quoadmodum in hac militia, charitatis iustitiaeque
 officijs ac poenitentiae fructibus per Dei fauorem se
 quifque exercuerit, dolueritque, & expoluerit:
 sic omnes diuina dispositione collocabuntur.
 Quod autem non nisi vnicuique illis templum
 concessum fuerit, rationem sanctus Thom. as-
 signat, vt ad diuersis locis atque aris diuersorum
 Deorum, quos ethnici colebant, abstinentes,
 vnum verum profiterentur. At vero subicen-
 da alia non est, quam Chryl. in homi. ad-
 uersus Iudaeos disertè meditata est. Prohibe-
 bantur enim pascha & festa nisi Hierosolymis
 vnoque templo celebrare, vt Deuterono. 16. &
 apud Iosephum lib. 3. capi. 13. constat: eam in-
 ter alias ob causam: vt eodem postea per Titum
 & Vespasianum diruto, neque vnquam deinceps
 reaedificato, palam fieret legem illam cessasse.
 Hac enim de causa dum in Babylone captiui
 rogarentur Hebraei sua celebrare festa, respon-
 debant, Quomodo cantabimus canticum Do-

mini in terra aliena? quasi diceret, Nefas nobis
 est alibi quam Hierosolymis solennitates no-
 stras peragere. Id nunc ergo si meditentur Iu-
 daei, facile adducerentur, vt crederent legem il-
 lam esse abolitam: quippe cuius sacrificia, su-
 blato templo, antiquata sunt. De vasis can-
 delabrisque ac reliquis, vide apud S. Tho. ac sub
 inde de solennitatibus: quae praeter quotidianum
 festum quo mane & vespere immolabatur ag-
 nitis, vt Num. 28. & 29. legitur, septem erant: vt
 delicet, Sabbathum hebdomadibus singulis. Et
 Neomeniam in singulis mensium initijs: & sole-
 nissima celebratio paschalis agni, quae fiebat in
 memoriam liberationis de Aegypto. Et quin-
 quagesimo inde die Pentecoste, in memoriam
 datae legis. Et quinta, festum tubarum in men-
 se septimo, scilicet Septembri. Nam Martius
 erat primus, in memoriam liberationis Isaac
 per arietem, quem Abraham vidit inter ve-
 pres, vt legitur Gen. 22. cornibus haerentem: illa
 quippe cornuatibus illis referebatur. Et festum
 Scenopegiae: hoc est tabernaculorum, ad com-
 memorandum beneficium diuinae protectio-
 nis per desertum. Ac demum septimum colle-
 ctarum festum: quando scilicet colligebantur
 expensae diuino cultui necessariae.
 Tertio loco & sacramentorum quoque cau-
 sas est ambas facile assignare. Nam per circun-
 cisionem totus populus ab originali mudaba-
 tur, insituebaturque ad Dei cultum. Quare & quae
 nobis baptismus, illis erat circuncisio: nempe
 legis professio. Mox succedebat eius agni pa-
 schalis, quo nostrum refectiois sacramentum
 significabatur. Et praeterea victimarum solu-
 tio, eiusque panum propositionis, quae pecu-
 liaris erat sacerdotum cultus. Atque in figuram
 aliorum quae nobis sunt sacramenta, erant pu-
 rificationes & ablutiones. Demum neque ob-
 seruatiarum, scilicet ciborum delectus ac vestitu-
 tam populi quam sacerdotum, deerat suae cau-
 sae, siue literalem consideres, siue mysticam. Haec
 autem omnia peregrinae mentis attentione vi-
 gilantissimaeque diligetia & explicatione diuus
 Thom. loco citato edidit. Quapropter cum
 nihil nos ei lucis adhibere valeamus, molestiae
 potius onerique lectori esse minus, quam oble-
 tamento si longiorem hic moram traheremus.

ARTICVLVS. III.

*Verum legis antiquae caeremonia, vel ante
 legem existerint, vel sub lege insisti-
 carent.*

Subse-

Vbi sequitur vt de caeremoniarum
 tam tempore quam virtute consi-
 derationem superioribus adiuga-
 m. Arguitur enim quod caeremo-
 niae fuerint ante legem: Primum quod
 vt legitur Gen. 4. Cain & Abel obtulerunt mu-
 nera Domino: quod genus sacrificij erat atque ho-
 locausti in honorem Dei. Item & Noe, vt legi-
 tur Gen. 8. & Abraham, vt habetur ibidem. c. 22.
 Et quantum ad sacra, Abraham etiam Gene-
 13. & Iacob Gene. 28. extruxerunt altaria.
 Item tertio: Circuncisio, quae fuit sacramen-
 torum summum ante legem datam praerepta
 fuit Abraham Genes. 17. & Melchisedech in le-
 ge naturae, vt legitur ibidem. cap. 13. erat sacer-
 dos Dei summi. Praeterea quod sub lege caeremo-
 niae illae iustificarent, videtur colligi ex illo
 Leui. 10. Quomodo potui placere Domino in
 caeremonijs mente lugubris? Vbi Aaron excu-
 sauit se apud Moysen pro propter mactitiam
 occisorum filiorum non poterat sacrificio suo
 Deo placere. Colligitur ergo contrarius sen-
 sus, quod aliquando placebat. Qui autem Deo placet
 iustificatur apud ipsum. Acceditque & verbum Da-
 uidicum: Lex domini immaculata conuertens animas.
 In contrarium autem est Apostolus ad Gal-
 lat. 2. Si data esset lex quae posset iustificare,
 Christus gratis mortuus esset, id est sine causa.
 Quod blasphemum esset concedere.
 Ad quaestionem quatuor conclusionibus
 respondetur: dummodo duo ante legem
 discernamus tempora: scilicet quod Abrahae
 antecessit, & quod ab ipso vsque ad Moysen
 successit. Duae enim illae aetates quae defluxe-
 re ab orbis condito vsque ad Diluuium, & inde
 vsque ad Abraham, statum Gentium contine-
 bant merè naturalem: nam cum Abraham coe-
 pit Deus peculiariter de salute humani gene-
 rit tractare. Sit ergo prima conclusio: Nulli fue-
 rint vnquam mortalium quibus non suae essent
 diuini cultus caeremoniae & ritus. Non inquam
 autoritate positae supernae diuinae legis, sed ra-
 tione naturali magistra. Cum enim natura gen-
 tus nostrum doceat Deum esse colendum, in-
 de diuersae nationes diuersos cultus pro ratio-
 ne suae fidei, quam de ipso concipiunt insitunt.
 Sicuti ex instinctu quo illeclatur ad quietum
 statum reipublicae, iudicia quoque legibus fan-
 ciunt. Iam enim saepe supra dictum est, caeremo-
 nialia & iudicialia non concludi ex primis
 principijs naturae sicuti moralia, sed arbitramen-
 to humano constitui. Atque inde fit vt cum ius
 naturae atque gentium idem sit apud omnes, caeremo-
 nialia tamen ac iudicialia non sint nisi va-
 ria. Et cum cultus non nisi per sacerdotes ad-

ministratur ac dispensatur, iuxta verbum Pau-
 li Hebraeos. 8. Omnis pontifex ad offerendum
 munera & hostias constituitur: nulla fuit per-
 inde natio quae suos non haberet sacerdotes.
 Quod quidem sacerdotium vel iure primogeni-
 turae succedebat: vt de Melchisedech fertur,
 qui fuit Sem primogenitus Noe: & in historia
 Iacob adnotatur, qui ab Esau primogenito
 ius primogeniturae ob id coemit quod sacerdo-
 tium illi, tantetsi minor, Deus tribuerat: iux-
 ta illud Malachiae. Iacob dilexi, Esau autem
 odio habui. Quin vero non esset inutilis cogi-
 tatio, si & hanc quoque causam meditemur
 indignationis Cain aduersus fratrem, quod
 cum ipse esset maior natus, ac perinde legiti-
 mus sacerdos, nihilominus fraterna oblatio
 praesua haberetur Deo grata. Inter Romanos
 autem non ita constat iure primogeniturae sa-
 cerdotes successisse: nam creabantur a popu-
 lo. Et de Aegyptiorum insuper sacerdotibus re-
 tulit historia sacra Genes. 41. Quod autem de
 cultu affirmamus, de quatuor subinde caeremo-
 niarum speciebus intelligimus. Habuit enim
 vnaquaeque gens sua sacrificia quibus diuini
 honorem profitebantur: suaque altaria,
 & aras, & lucos eisdem sacrificijs sacros. In-
 super & sacramenta: saltem illud commune
 quo ab originali se & suos pueros emunda-
 bant. Non inquam sic commune vt vnum es-
 set cunctis gentibus: nam cum illud neque di-
 uinitus fuerit toti orbi reuelatum, neque ex
 principijs naturae illatum, cum originis labes,
 vt. 1. lib. de natura & gratia diximus, non fue-
 rit naturaliter cognita: sed erat caeremoniale,
 consequens fit vt non fuerit idem apud om-
 nes: sed vbi ratio naturalis suam obtinebat lu-
 cem, oblationes institutaerant pro parulis.
 Vbi vero erat obnubilata, nullum habebant
 tale sacramentum.
 Ad haec & suas quoque religionis obseruantias
 vnaquaeque natio habuit: vt ethnicorum quoque
 historiae perpetuae memoriae prodiderunt.
 Quin vero secunda subnectitur conclusio.
 Supra naturalem instinctum fuerunt insuper
 nonnulli proceres inter gentes quibus pracla-
 rius diuinus radius affulsit. Vt de Iob nos con-
 sitemur, & de Sibyllis, & de Hermete Trismegi-
 sto traditur: quorum vti que sapientia eiusmo-
 di caeremoniae instituebantur. Haec nihilo mi-
 nus, quia non diuina lege scripto sancita erant
 non simpliciter censetur caeremoniarum no-
 minis: sicuti sacramenta scriptae legis.
 Et per hoc respondetur ad primum argumeto-
 rum ordinem de Cain & Iacob & Abraham. Praeter
 quam ad illud circuncisionis, quod quidem sacra-
 mentum

S. Thomas,

Numerus veteri solennitatum Sabbathum Neomeniae Pascha Pentecoste Festum tubarum,

Festum Scenopegiae.

Festum collectorum. Causa sacramentorum.

Causae obseruantiarum.

Tertium.

Quartum.

I. Conclusio.

Ratio conclusio.

II. Conclusio.

Adi. Argu.

Ratio litera-
lis pariter
ac mystica
sacrorum tem-
pli.

Altaratio tem-
pli secundum
Chryl.

Iosephus.

mentum fatendum est, non pertinuisse ad legem scriptam quantum ad eius institutionem sed quantum ad eius tantum observantiam. Nam institutum fuit aetate Abraham multo ante Moysen. Vnde Christus Ioannis. 7. Non ex Moysse est circumcisio, sed ex patribus:

3. Conclufi.

¶ Tertia conclusio: Sacramenta legis veteris à solis carnis sordibus, & quas dicunt, irregularitibus corpus emundabant: nò tamen à culpis animam. Erant quippe legales immunditiæ plurimæ, vt putà leprosus, & qui morticinium tangeret, & puerpera, & quæ profluuium sanguinis pateretur: & similes in quorù ablutionem illa erant, sacramenta instituta: ob hoc enim appellat illas Paulus ad Heb. 9. iustitias carnis: quæ vsq; ad tēpus correctionis imponebatur. Nam sanguis, inquit hircorum & taurorù, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Secundum autē cōclusionis membrū vltimo articulo quæstionis tertij attactum est. Illic enim rationem ostēdimus cur præcepta moralia illius legis nò iustificabant, in quo & nostra cum illis conueniunt: id est per se non remittebāt peccatoris delicta: quoniam opera sunt naturalia: remissio verò peccatorū per gratiā Dei fit supra naturam. Illius tamen nostræque legis sacramenta hoc distant, quòd cum Christus tunc nondum fuisset passus, cuius mors fons perennis est totius gratiæ, sacramenta illa non erant instrumenta quibus realis passio applicaretur: sed applicabatur per fidem per modum finis, in quem omnia illarum opera referebantur. Ob idq; non circumcisio, sed fides per illam protestata sanctificabat. Neque oblationes hostiarum, sed eadē ipsa fides, secundum illud Leuit. 4. & 5. vbi dum earundem oblationū habetur mentio, subditur: Ora bit pro eo sacerdos & dimittetur ei. Quasi nò xia non sacrificiorum vi, sed per fidem & Dei gratiam condonaretur. Et ideo appellabat ad Gala. Paul. sacramenta illa: infirma, egenaque elementa. Nempe quòd non illa sed fides iustificabat. Atq; hoc mihi Paul. illo verbo docuiffē videtur. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ostendit inquam quē admodum iustitia illius legis non circumcisio- ne, quæ Abraham præcepta fuit, sed fidei nitebatur per illam protestatæ. Nobis autē passio iam exhibita per sacramēta applicatur: quib; ideo ceu eius instrumentis iustificamur. At verò gratia illi iustificati, perinde atque nos, per cuncta legum opera merebantur, seu: ceremonialia essent, seu: moralia seu iudicialia. ¶ Quarta cōclufio. Expurgatio illa sacramentorum illius temporis à lue corporalium sordium, et si rationē

paulus.

4. Conclufi.

aliquam haberent naturalem, tamē potissima erat in nostri mysterio posita. Literalis in quā in leprosis atq; alijs qui venenosis morbis inficiabantur erat, vt eorum caueretur contagio. Hac enim ratione è castris pellebantur, neque recipiebantur nisi iudicio sacerdotū essent mūdi. Illi autem qui morticinium tangebant, licet non eijcerentur è castris, propter horrorem tamen non admittebātur in templo, nisi loti. At tamen princeps profectò causa fuit præmonstrare mundationem per Christum futuram à peccatorum tabe: vt Apostolus ad Hebr. 7. v. que ad. 10. latè disserit. Est enim in illo ritu cōplura animaduertere, quæ nisi figura essent nostri, pro miraculis haberentur. Primum leproforum, aliorumq; contagione laborantium frequentia, qualis non est inter nos. Mox diuina cura impensiq; cautio in illis abigendis atque euitandis. Tertiò quillorum iudicium sacerdotibus esset mandatum, sine quorum sententia non admitterentur in tēplum. Quod Christus adeò duxit sanctū, vt quibus ipse medebatur, ad sacerdotes nihilominus remitteret. Cum tamen negotiū illud medicorū potius quam sacerdotū munus esse videretur. Atq; eò potissimum quòd ceremoniæ illæ nullam vim habebant naturalem curandi lepram aut sanguinis fluxum. Quin verò non adhibebantur quousque leprosus mundus iam cēsebatur. Sic enim audiendum est verbum Leuit. 14. Hic est ritus leprosi quando mundandus est, id est quando iudicandus est esse mundus. Subsequitur namque, Cum sacerdos egressus de castris inuenierit lepram esse mundatam, præcipiet ei qui purificatur, id est pronuncietur esse sanus, vt offerat &c. Quare non constituebantur vt medici ad sanandum, sed vt iudices ad ferendum sanitatis sententiam, in quo ideo credendi sunt testimonio medicorum fuisse vsi. Quare leprosi non nisi naturali via sanabātur & medica opera. Rarisimè autem per miraculum: vt de Maria Moysis sorore legitur, Num. 12. quæ septē diebus cooperta fuit lepravit niue. Quod enim vulgari opinione fertur, quādo sacerdotes errabant iudicantes quempiam non esse leprosum, tunc, licet non virtute oblationis, tamē beneficio Dei eum miraculose sanari, apocryphum est. Ille ergo sacramentorum ritus ad significandum munus Christiani sacerdotij in expiandis piaculis fuit institutus. ¶ Ad postremū igitur argumentum respondetur quòd opera legis si ex gratia fiebant, tanquam Deo placita conuertebant animas: tamen legales ceremoniæ neq; adhibebantur ad mundandum corpora: neque ad animas purificandas.

Paulus. Per plura res Petes in ritu veteris legis quæ nisi figura essent nostri, Prodigiosa censeantur.

Ad postremum argumentum.

A R-

ARTICVLVS. III.

Utrum ceremonie veteris legis sic in Christi morte cessauerint vt inde citra mortale crimen nequeant obseruari.

1. Argumēt.

Equitur in hoc quarto articulo de ceremoniarū abolitione. Et arguitur quòd ceremoniæ illæ cessare nò debuerint in morte Christi: ita vt deinceps citra mortale crimen nequeant obseruari. Legitur Baruch. 5. Hic est liber mandatorū Dei, & lex quæ est in æternū: in qua tamen legi ceremoniæ etiam comprehendebantur. Id item documento Christi comprobatur: qui etiam dum legem nouam prædicabat, leprosum mundatum (vt modò dicebamus) quasi veteres ceremonias approbans, ad legales sacerdotes remisit. Præterea ceremoniæ antiquæ, vt dictū est, non modò mysticas verum & literales causas habebant: illa ergo ratione erant permansuræ.

secundum.

¶ Secundò arguitur quòd post ipsum euangelium licet illa seruari. Apostoli quos post confirmationem Spiritus sancti ex alto non est credendum peccasse, more seruauerunt præcalegalia. Nam, vt legitur Act. 16. Paulus circumcidit Timotheum. Et vt. 21. cap. habetur, consilium auscultans Iacobi assumptis viris purificatus est. Et Petrus, vt ad Galat. 2. idem Paul. refert: subtraxit se Gentilium consortio: de quo non veretur affirmare Paul. eū vt reprehē sibilem insimulasse. Quin verò vt Act. 15. memoriæ proditum est, Apostolorum concilium imposuit ecclesiæ, vt abstinerent ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato: quæ inter ceremonias illius legis habebantur, ergo nefas Christianis non est illiusmodi ceremonias obseruare. ¶ In contrarium tamen est admonitio Apost. ad Galat. 5. Si circumdici mini, Christus nihil vobis proderit. Christi autem redemptioni obicem ponere, non potest non esse lethale peccatum: ergo circumdiciasque subinde ceremonias facere post Christi passionem, peccatum est, idemque graue, vt pote Christo iniuriosum.

¶ Vt periores articulos, tum quòd prolixum spoliabāt sermoem, tum præcipiē quòd apud Diuum Th. optima erant & luce conspersi, & amplificatione ditati, cursim persurorioriq; tetigimus: hic autem ampliorē exigit scholasticā disputationem: cui ideo explicando impensiorē nauabimus operam. Ad ple-

nam ergo quæstionis responsonem quatuor sunt cōclusiones necessaria. Prima. Lex Moy si per legem Christi cessare debuit, atque adeò omnino cessauit. Conclusionem hanc multis in locis asseruit Paulus, cui Deus inter apostolos negotium interpretadi legem veterem potissime demandauit: vt ad Hebræ. 7. Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Et cap. 8. Nouum testamentum veterauit prius. Et ad Ephes. 2. legem mandatorū decretis euacuans. Sed non opus est in articulo fidei testimonia multiplicare. Rationem autem iam supra arti. 2. aperire cœpimus inter reddendum rationē cur debuit lex illa esse figuralis. Cum enim exterior cultus causa interni declarandi, ac profitendi sit institutus, secundū triplicem statum trifarius est cultus. In patria namq; vbi nihil speratur futurum, nihil opus est cultu futurorum prognostico. Legi verò euangelicæ, cui præfens est Christus, qui nobis illic communiuit viam, ille tantum competit qui imaginem illius triumphantis Ecclesiæ gerat, quòd si de & spe tendimus. Sed tamē antiquis, quibus non præfens, sed promissus Messias erat, ille congruebat cultus qui vmbra illius esset, per quem erant ad eandem beatitudinem promouendi. Quo vtique affluenti idonei essent atque prompti ad ipsum suscipiendum. Igitur sicuti præfente veritate cœlestis fides profus spesq; cessauit, atque adeo figuralis noster cultus: ita præfente veritatis sole, nempe Christo, necesse fuit eius vmbra aboleri. Enimverò lex illa non erat in perpetuum posita, sed quousque veniret plenitudo tēporis, vt author est ad Galat. Paulus. Quare vt lib. 1. quaest. vlti. diximus, Paulus ille vnus est sensu Christi in illo verbo, Non veni soluere legem sed adimplere: id est non veni illam abrogare aut infringere aut tollere, quali esset perpetua: sed adimplere, id est ad cōplendū tempus quousque erat posita perficiendāsq; veritates quarum gerebat ymbra, vt exoleuisse noscatur. ¶ Secunda conclusio. Non modò lex quantum ad ceremonialia & legalia cessauit, verum si vni illius obligatoriæ spectes, tota tunc temporis antiquata fuit. Enimvero absque vilo exceptionis modo ait Christus, translato sacerdotio, translata esse legem: & nouum testamentum prius inueterasse. Et Christus simpliciter dixit, Cōsummatum est. Hanc secundam cōclusionem in hoc subiecerim, vt plana fiat intelligentia illius vulgati axiomatis. Lex cessauit quantum ad ceremonialia & iudicialia: non autem quantum ad moralia. Et enim si hunc sensum inde haueris quòd obligatoria vi antiquæ legis teneantur nos

1. Conclufi.

Paulus.

Ratio cōclusionis.

Paulus.

2. Conclufi.

nos seruare decalogū vel p̄ceptum aliud morale, falsissimum est. Illa enim lex illi duntaxat populo posita fuit à cuius vinculo nos Christus liberauit, vt Apostol. ad Roma. 7. docuit, exemplo viduæ que mortuo coniuge, iure matrimonij libera est. Vbi nullam facit moralium exceptionem. Sensus ergo illius vulgaris asserti est q̄ moralia non cessant ob id quod erāt de iure naturæ, quæ vn̄uersos obligat mortales: quibus etiam tenebantur olim gentes: licet non virtute Mosaicæ legis. Itaq; nullum testamentium veteris legis potest adduci Christiano quantum ad vim obligandis: sed tanq̄ testimonium legis nostræ. Ob hoc nãq; vetus instrumentum in sacro cantone reueremur ac veneramur.

Paulus. Tertiã conclusio: Ceremonias legis veteris nullatenus iam modo licet post euangelij promulgationem obseruare: esset mortale peccatum, atq; adeo hæresis contrã facere. Conclusio ex superioribus plana illatione colligitur. Ceremoniarum enim, vt diximus, protestationes quædam erant venturi Messia. Nam cõfessio fidei nõ modo verbis, verum & significationis factis fit: fides autem quam nos de Christo cõfitemur eadem est prorsus quam profitebantur antiqui: non modo quia de eodẽ est Christo, verum quod eadẽ veritates ambo populi consistunt. Nemp̄ eius nauitatem, passionem, resurrectionem &c. tamẽ per enunciationes diuersi temporis. Fatebantur enim illi veritatem illã Iſaia, Ecce virgo concipiet & pariet filium. Nos autem similem euãgelicã, quod cõcepit & peperit. Ergo sicuti qui modo adstruet Christum nasciturum, passurum, & resurreturum, impius esset in fide, quoniam falsitatem fidei contrariã affirmaret: sic & ille qui ceremoniarum gellis idem assereret. Vnde contra Faust. August. iam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabant: sed auunciat quod natus sit, passus sit, & resurrexit: quod hæc sacramenta quæ à Christianis aguntur, iam personant. At verò de hac legalium cessatio ne multa meditãda sunt, de quibus neq; inter antiquos patres, neq; inter scholasticos videntur cogitãti. Verfarur enim in lite quo temporis puncto & lex vetus fuerit abolita, & euãgelica suam fuerit vim nacta. Rursus vtrum legalia illa cum primum fuerint mortua, fuerint perinde mortifera. Et vtrum lex nostra antea fuerit in consilio, quam vim obtinuerit obligatione cogitãdi. August. nanq; vt in epistola. 19. videre est, Hieronymũ de hac re in litem euocauit. Inter quos hoc deprehenditur discrimẽ, q̄ Hierony. duo tantum dignouit tempora an

Colligitur conclusio ex superioribus.

August.

Prima dubitatio. Secunda:

Tertia.

Disidium Augusti & Hieronymi.

tiquæ legis. Alterum scilicet quod vsq; ad passionis articulum defluxit, quo legalia cuncta vitam habuere, vigoremq; suum obligandi retinebant. Alterum verò ab eodem passionis momento vsque ad finem seculi decurrẽs, quo & mortua sunt & mortifera. Itaq; cum primum extincta sunt, lethifera esse cõperit. Quapropter negauit vllum Apostolorum post Christi ascensum seruasse legalia: sed id tantum asserit simulasse. August. verò tria fecerit tempora: Primum quo cum Hieronymo cõuenit, scilicet quod ante passionem viuẽtia fuerint ac perinde obligantia. Secundum vero quo fuerunt mortua, sed tamen nõ mortifera: putã in tercapedine illam à passione vsq; ad diuulgationem euangelij. Tunc nanque vt omni erãt vitæ virtute destituta: tamẽ nõ erant seruatu illicita. Non quidem q̄ in eis spem liceret salutis statuere, sed quod mortuam iam tunc synagoga honore illo humari decreuit. At verò post sufficientẽ euangelij promulgationem, quod secundum August. tertium tempus est vsque ad finem mundi, & mortua sunt & lethifera. Atque hæc Augustin. sententia non solum in scholis plurimum obtinuit (licet Adria. 4. senten. q. 1. Hieronymum pro virili defendat) verum & à Florẽtino Concilio ad literam videntur recepta. Vbi postquam sancitur legalia cessasse in aduentu Christi, subditur: Non tamen negat (scilicet sancta Synodus) à Christi passione vsque ad promulgatum euangelium illa potuisse seruari, dum tamen minimẽ ad salutem necessaria crederentur. Quod miror Adria. nõ inspexisse antequã ab Augustino descisceret. Ex eodem ergo August. documento quod D. Thomas cum Theologorum cõtu amplectatur, inferitur de mente eiusdem S. Thomæ quatuor asserta. Primum. Et si à baptisimi institutione vsque ad Christi mortem circumcisio & tota lex vetus permaneret in p̄cepto, nihilominus baptismus erat in consilio. Baptismus nanque, viuente Christo, non solum institutus fuit, verum & in v̄su habitus. Nam Ioan. 3. & 4. refertur quod discipuli Christi baptizabant: & non baptisimo Ioannis, vt notum est. Quoniam de hoc murrurabãt discipuli Ioannis quod plures discipulos Christus faceret & baptizarent: sed baptizabant Spiritu sancto: de quo ipse Dominus dixerat Nicodemo, Ni si quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto: non potest introire in regnum Dei. Quamuis tunc illum nõ instituit, quando quidem priuatum id Nicodemo dixit. Sed est mihi per quã verisimile, sacramentum illud instituisse dum baptizatus est à Ioanne. Non quidem factio il-

Adrianus Concilium Florentinũ

Quatuor asserta de mente S. Thomæ Primum.

Verisimile est Baptisimũ institutum à Christo cũ

lo, vt aliqui putant, nam ille baptismus nõ erat sacramentum euãgelicum, sed tamen verbo: licet non fuerit in euãgelio scriptum. Et mouet me verbum illud Baptista, Ioan. 1. Ego nesciebam eum sed qui misit me baptizare in aqua. Ille mihi dixit, super quem videris Spiritũ sanctum descendente, & veniente super eum. Ipse est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi & testimonij perhibui, quia hic est filius Dei. Si ergo tunc Ioan. cognouit quod Christus baptizaturus esset in Spiritu sancto, verisimile fit tunc instituisse baptismum. At satis nobis in p̄sentia quum est, fuisse tunc in v̄su. Secundum assertum. Stetit à passione Christi vel à resurrectione (nam hoc inferius explicabimus) sicut circumcisio & tota lex, neque in p̄cepto superfluit, neque in consilio, neque vllam vim retinebat ad salutem, quia iam erat extincta: sic baptismus & tota lex noua nõ solum in consilio, verum in p̄cepto esse cõcepit sicuti est modo. Tertium assertum. Nihilominus vsq; ad sufficientem promulgationẽ licite seruabatur legalia saltem inter conuersos ex Iudaismo: vt ait S. Tho. vt synagoga honorifice traderetur sepulturæ. Nam inter Gentiles non erat eadẽ ratio. Sed & de hoc inferius rursus fiet mentio. Quartum assertum. Quod deniq; assertũ est, post sufficientẽ promulgationem, legem veterẽ nulla prorsus ratione citra impietatis crimen seruari posse. Atq; in his omnibus assertis schola fere doctorum diuini Tho. sequitur, vt Richar. in. 4. dist. 3. art. 5. q. 3. & Duran. dist. 1. q. 9. atque alij. Veruntamen Scotus lib. 4. sent. dist. 3. q. 4. non prorsus cum ipso consentit, sed quadateenus ab eo discrepat. Nemp̄ in tribus. Primum quantum ad baptismum. Quod enim nos dicimus ab eius institutione vsq; ad passionẽ Christi fuisse in consilio, à passione verò illic cõcepisse esse p̄ceptũ ipse negat. Imò ait ab eadẽ institutione vsq; ad promulgatũ euangelium mansisse in consilio. Itaq; in articulo passionis nihil de baptisimo discriminatũ est, sed cõcepit esse in p̄cepto post promulgationem. Secundo differt quantum ad legalia. Nam q̄ nos dicimus perdurasse quãtũ ad vim obligãdi vsque ad passionẽ, ac tunc fuisse, & quantum ad virtutem & quantum ad obligationẽ mortua, ipse abnegat: sed ait circumcisio nem non obligasse nisi vsque ad institutionem baptismi: & exinde simul in consilio curruisse cũ baptisimo vsq; ad promulgationem euangelij. Itaq; quibus Iudæorum audiens euãgelium pollet filium suum vel circumcidere, vel baptizare: & vtrumlibet ei sufficeret. Qui verò nihil de euãgelio

Ioan. baptizatus est non ipso factio sed verbo.

assertum

assertio

Quartum.

S. Thomas Richardus Durandus Scotus in tribus punctis deuiat à S. Tho.

audisset, tenebatur circumcisionis lege ac perinde omnium legalium: Et in hoc tertio differt à diuo Thoma, quod negat legem veterem fuisse in passione extinctam: imò ait obligasse vsque ad sufficientem promulgationem euangelij: quæ quidem promulgatio cõcepit, inquit, in Pentecoste, & durauit per aliquod tempus. Itaque vbique tenebantur Iudæi seruare legalia quousq; ad illos euãgelicũ p̄conitã personaret. In summa, cum antiqua lex secũda ipsi non fuerit antiquata vsque ad promulgationẽ euangelij, neq; noua cõcepit nisi tunc esse in p̄cepto. His ergo p̄narratis quartã est conclusio nostra: Legem consummã, quõ vetus desinit ac noua cõcepit, fuit tempus passionis: Est autẽ intelligendã conclusio cum suis annexis: cum ceteris scilicet assertis, quæ ei proximẽ circumscriptis. Probatur conclusio. Legalia figura erant & vmbra futuræ per Christum redemptionis: vmbra autem, si de visibilib; documentis petamus, nõ durat nisi ad usque veritatis lucẽ: veritas verò redemptionis, in morte & resurrectione Christi perfectã fuit: ergo tunc vmbra illa legalium, dicente Christo, Consummatum est, virtutem suã expirauerunt, vimque exhalauerunt obligandi. Quin verò tota lex, vt paulo ante à dicebamus. Huc nãque refertur secundum omnes expositores, illud Ioannis. 19. Cõsummatum est: &, velũ in duo scissum, vt Matth. 27. legitur. Omnes inquam illi agnoscunt consuetudinem vtriusque testamẽti. Nemp̄ abolitionis alterius, atque alterius obligationis. Inde cens enim erat & diuinæ providentiæ absonũ, vt mũdus absque vlla legis obligatione per tẽpus aliquod duraret: atque adeo si in morte Christi ruptũ est antiquæ vinculu, illic cõcepit ligare noua: vel in resurrectione. Secundo & vis argumẽti irroboretur ex illatione Pauli ad Roma. 7. vbi ex eo q̄ sumus liberati à peccato inferit quod sumus pariter à iugo legis exẽpti. Cũ ergo in morte Christi liberi facti simus à peccato, fit vt tunc fuerimus etiã liberi à lege. Tertio loco accedit eius illic exemplum. Ait enim quod sicut mulier in morte viri libera fit matrimonij lege: ita & synagoga in morte Christi à legis obligatione. Quarto denique id confirmatur verbo eiusdem Apostoli supra citato. Translato sacerdote, necesse est vt legis translatio fiat, vbi rerum consequentiam denotauit. Christus autem in morte transiit sacerdotium Mosaicum in sacerdotium euãgelicum secundum ordinem Melchisedech: vt ibidem Paul. edisserit: docens quem admodum Christus assilens pontifex futurorum bonorum introiit semel in sancta, aeterna redemptio.

Conclusio

Probatio prima conclusionis.

Secũda Paulus.

Quarta

Refutatur
asseritur
Scoti

Ratio in
Scotum

Secunda

Glossa

Ratio con-
tra funda-
mentum Scoti

ne inuenta. Quod quidem sacrificiū in ara cruce
obtulit: ergo tunc facta est legis translatio.
Per hoc ergo labefactantur omnia tria mem-
bra opinionis Scoti: videlicet (vt ad secūdo ex-
ordiamur) q̄ circumcisio nō obligauit nisi vsq̄;
ad institutionem baptismi, quam ipse institu-
tionem fatetur antecessisse passionem: nam si
lex non fuit extincta vsq̄; ad passionem, atque
adeo cetera omnia legalia illuc vsq̄; obligabāt
falsum est circumcisioem non eō etiam vsq̄;
eandē vim retinuisse. Id quod præterea confir-
matur ex verbo Christi, Non veni soluere le-
gem sed adimplere. Nam cū eam vsq̄; ad mor-
tem non impleuit, si antea rapisset circumcisio-
nis vinculum, iam legem antequā impletet de-
fregisset. Atq̄; inde pariter repellitur tertium
eius dictū: Nempe q̄ eadem circumcisio & lex
post passionem Christi obligabat Iudæos in-
socio euangelij. Nam tota lex fuit in passione
& resurrectione consummata. Item & primū;
eius assertum refutatur: scilicet q̄ baptismus
post passionem non erat nisi in consilio. Nam
vbi prioris obligatio legis desijt, posterioris
coepit. Aliis mūdus esset sic liber à lege diuina
positiua, vt nulli teneretur. ¶ Præterea ad idē
arguitur. August. & Hierony. licet aliter dissen-
tiant, tamen in hoc vnanimis sunt, q̄ lex vetus
in Christi passione primū fuit mortua, tam
virtute quā obligatione: & quod tunc noua
obligare coepit: aliter mare ergo quod circumci-
sio ante passionem desijt obligare, & post pas-
sionem ignorantes legem obligabat, & negare
baptismum statim à passione Christi obliga-
re, palam est cū ambobus sanctis patribus præ-
lium inire. Audi verba August. in epistola cita-
ta. Vbi, inquit, venit fides quæ prius illis obser-
uationibus pronūciata est, post mortem & re-
surrectionem Domini reuelata, illa sacramen-
ta vetera amiserunt vitam officij sui. Atque in
hoc lubenter se fatetur adherere Hieronymo.
Adde & glossam super illud ad Hebr. 8. Hostiā
& oblationem noluit, quæ ait. Noluit, scili-
cet à tempore passionis. Nam tunc illa displice-
re coeperunt quando est cōpleta veritas cuius
erāt figuræ: vt ait ipse August. super Psal. 39.
¶ Præterea arguitur contra fundamentum il-
lud eiusdem Scoti. Arbitratur enim tunc le-
gis obligationem incipere quādo in notitiam
venit subditorum: quod profecto falsum est:
sed tunc incipit obligare cum primū publico
edicto à principe ponitur. Enimvero prædi-
catio Apostolorum nō fuit positio legis: quia
ipsi non erant legislatores euangelij, sed Chris-
ti promulgatores, licet particulares possent
alias leges ponere. Vnde in festo Pentecostes

non fuit data lex: orbi, sed virtus facultate
Apostolis ad illam promulgandam. Nam antea
dixerat Christus: Itē prædicate Euangelij: do-
ete omnes gentes, baptizates eos; quod signū
est iam tunc obligasse baptismum. ¶ Item ad
idem arguitur. Si lex neminem obligaret quo-
adusq̄; legem audiret, impropiè ignorantia di-
ceretur excusare: nā excusati nō est nisi ab-
eo ad quod homo tenetur: si ergo ignorantia
excusat, signum est, vinculum de se legis ad
omnes extēdi: sed ignorantia protegit ignorā-
tem à culpa. ¶ Et tertio ad idem arguitur. Se-
queretur si qui nondum auditū non obliga-
tur, quod neq̄; dum ignorantia fieret vincibili-
lis, ita vt sua culpa nō audiret, obligaretur. Nā
quæro quando coepit obligare? Ad quod certē
responderi non potest nisi, quando data est
lex. ¶ Et quartō ex eodem modo opinandi se-
queretur q̄ postquam quis religatus esset à le-
ge veteri & obligatione nouæ, contingere posset
sine nouæ mutatione legis, vt rursus absolueretur
à noua & teneretur veteri. Enimvero si Iu-
dæus à Hierosolymis distans post Pentecostē
audisset legem Christi obligare, cui antequā
signa sufficientia videret: fidem daret, non ta-
men leuiter: quod fieri poterat: iam tunc non
obligaretur ad antiquam & teneretur nouæ.
Si verō postea pseudo prophetæ contrarium
ei dicerent, adhibendo signa & testimonia fal-
sa, ita vt citra culpam rediret ad priorē fidem,
rursus eximeretur à nouæ obligatione & sub-
ditus fieret veteri. ¶ Et per hoc dissoluitur eius
argumētum quo ait: Nullus aliter se habet ad
aliquam legem quā prius, nisi quia est sibi ali-
ter promulgata: sed ante passionem non tene-
bantur homines ad baptismum: ergo neque
tenebantur quousque eis fuerit promulgatus:
quod vsu non venit statim à passione. Distin-
guitur nanque prior præmissa: si enim intelli-
gat, nullum ante promulgationem aliter se ha-
bere ad legem quantum ad vinculum obligan-
di, id abnuendum est. Imō statim vt lex solen-
niter à principe edicitur, obligat. Si autē intel-
ligat quod nemo constituitur in culpa ante-
quam legem sciat, equidem fatemur: cum tem-
peramento tamen, nisi per se steterit quo mi-
nus illam audiret. ¶ Sed contra aliud assertum
Scoti, nempe quod post passionem vsque ad
sufficientem promulgationem, vtrunque, scili-
cet circumcisio & baptismus sic concurrebant
sub consilio, vt optio fieret Iudæo vtrum susci-
pere mallet, vrgētissimè (vt arbitrator) arguitur.
Aut enim id intelligit de Iudæo ignorāte euan-
gelium, aut de audiente, qui illud tenebatur sus-
cipere: de priori non potest dici: nam ille ma-
nifeste

Secunda

Tertia

Quarta

Solutio ad
gumentū
Scoti

Ratio vrgē-
tissima con-
tra aliud as-
sertū Scoti
cum.

Argumentum
Scoti

Solutio

Argumentum
eiusdem Scoti

nifeste tenebatur circumcisio. Præsertim se-
cūdum ipsum Scotum qui ait legem veterem
obligasse vsque ad nouam promulgationem. Si
autem id intelligat de posteriori, ratio contra-
riū demonstrat. Nam cū ille iam nulla ex cū-
saretur ignorātia, tenebatur profiteri Christia-
nā religionē: professio autē Christiana fit in ba-
ptismo, ergo tenebatur baptizari atq̄; adeo ba-
ptizare paruulos suos sicut modo tenetur chri-
stiani. Alioquin manifeste sequitur q̄ nullus
vnaquā Iudæorū etiā si post biennij fidē susci-
peret, teneretur baptizari, neque suas baptiza-
re proles, quod esset concessū absurdissimum.
Profecto fatetur me opinionē Scoti in hac parte
non deprehendere. ¶ Sunt nihilominus cō-
tra istas assertas veritates argumenta non mo-
dō Scoti, verum & alia soluta digna. Et vt ordi-
ne successiois temporū procedamus, arguit
Scot. q̄ ante passionem cū primū baptismus
coepit esse in consilio, obligatio circumcisiois
uersa est pariter in consilium. Præceptū inquit
baptismi totaliter aufert circumcisioem: reddē-
do eam profus inutilem ac perniciosam: ergo
& consilium eiusdem baptismi tollit eius neces-
sitate, relinquendo eam sub consilio. Conse-
quentiam inde probat, quod si alicuius rei præ-
ceptum, prohibitio est alterius rei, eiusdem cō-
siliū tollit saltem necessitatem eiusdem rei.
Consequentia autem fallacissima est. Tenet
enim illic profus vbi res illic secum pugnat, vt
in virginitate patet & matrimonio. Cui enim
præcipitur virginitas omnino interdicitur mū-
ptia. Et ideo consilij virginitatis tollit nuptia-
rum præceptum. At verō vbi res vtraque alte-
ram se cū patitur, consequentia nō valet. Haud
enim orationis consilium in quadragesima tol-
lit præceptum ieiunij. Cū ergo lex vsque ad
veritatē redemptionis esset posita, non est cur
peculiariter circumcisio dicatur per consilium
baptismi vim amississe obligandi. ¶ Secūdo ad
idem arguit: si Iudæus paruulum suū ante pas-
sionem fide nostra imbutus baptizaret, non
autem circumcideret, paruulus ille euolaret ad
cælum: ergo circumcisio nō erat in præcepto.
Sed neque hæc consequentia valet: quia pater
ipse peccaret non item circumcidendo. Nō qui-
dem propter necessitatem gratiæ filio conferē-
dæ, sed propter necessitatem implendæ legis.
Quemadmodum & Scotus ipse probè conce-
dit, quod est puer Hebræus ante octauū diē
per sacrificium naturale in mortis periculo ad-
hibuit obtineret gratiam, nihilominus si in
octauo esset superflus, erat vi legis circumciden-
dus. Sicuti et si quis modo per baptismum fla-
minis Spiritu sancto suffundatur, nihilominus

habita copia aquæ tenetur ipsa tingi. Sed re-
stat argumentum cōtra illud nostrū assertum
q̄ baptismus ante passionē tantum erat in cō-
silio. Iudæus tunc sufficientiā expertus miracu-
la & verborū Christi energiam, teneretur eius
legem suscipere. Nam si non venissem, inquit,
& locutus eis nō fuisset, peccatum non habe-
rent. Christiani autem effici non poterant nisi
per baptismū: ergo tenebatur baptizari, atq̄;
adeo baptismus iam tunc erat in præcepto: su-
bindeque circumcisio profus cessauerat. Ad
argumentum hoc respondetur: illa præmissa
perempta q̄ non posset tunc Iudæus percipi-
re legem euangelicam sine baptismō: quando
quidem non percipiebatur nisi pro tempore
succedente passione. Et ideo Iudæi omnes qui
legem prius susceperāt, statim post resurrexerunt
nem ad prædicationē Apostolorum teneban-
tur baptizari. ¶ Sed arguit: ergo Gētilis si ante
statim baptismate ablu. Negatur consequen-
tia. Imō cum illi circumcidi non poterant, tene-
bantur baptizari. Quamuis in dubiū credēdum
sit Iudæos quoq̄; ante passionem cōuersos il-
lico sacro fonte intingi vt Christianorū chara-
ctere insignirentur. Id quod euangelico testi-
monio suprā citato comprobatur, quo habetur
Apostolos Christi, viuentē Magistro, bap-
tizasse. ¶ Aliā verō Scoti argumenta ad pro-
bandū legem veterem post passionem vsq̄; ad
promulgationem euangelij durasse: post illa-
quæ dicta sunt nullum retinent vigorem. Si
enim arguas, Iudæus post passionē inculpabi-
li ignorantia euāgelij laborās, tenebatur suos
liberos circumcidere: ergo circumcisio, atq̄; ideo
lex tota obligabat. Negatur prior consequen-
tia, si obligandi rigorem perpendas. Nam cū
& simpliciter posset citra culpā non circūci-
re, vt patet si euangelij audisset, non simplici-
ter censendus erat obligatus. At si non placeat
tā stricto rigore loqui, adhibetur altera respon-
sio, quod tenebatur, non quidem vi præcepti,
sed propter ignorantiam qua laborabat, sicuti
qui hodie crederet feriam esse sextam, tene-
retur à carnibus abstinere quantumvis feria se-
cunda sit. ¶ Et dilucidatur perspicacius responsio
hæc: Si lex dum Deus Abrahæ circumcisioem
præcepit, sic iussisset: Omnes tui posthū circū-
cidentur vsque ad punctū temporis quo Mesa-
sias passus resurrexerit. Certē nemo asseuerare
posset post illum tēporis articulum legē obli-
gare, & nihilominus qui articulum eum igno-
rassent, deberent etiam postea circumcidi pro-
pter ignorantiam. Figurauerim casum sub cō-
ditione, quæ re vera ita in virtute cōtigit. Non

Argumentum
tū al. Sum.

Responsio

Replica

Solutio

Argumentum

Solutio

Elucidatio
præterita
solutionis.

Replia.

enim posita fuit lex vetus nisi quae ad illud tēporis momentum, quo Christus dixit: Cōsummatum est: & resurrexit. ¶ Quod si vrgentiū arguas: Si Iudaeus post passio nem vel leniter mo:us, vel ex malitia credens legem veterem abrogatam, nollet suum circumcidere infantulum, peccaret quidem: & non contra conscientiam: ergo cōtra legem qua tenebatur. Respōdetur quod peccaret contra conscientiā quam ante sufficientem promulgationem euangelij tenebatur habere. ¶ Veruntamen esto, circuncisionis statim à passione obligatio esset extincta, videtur tamē retinuisse sanctitatis virtutē. Nam si Iudaeus euangelij ignarus filium circumcideret, fieret infans ille saluus. Respōdetur quod fieret saluus non circuncisionis virtute, quae iam vanida erat, sed parentum fide. Itaque circuncisio tunc nihil amplius valebat quā signum quo lege naturae protestatio fieret sanctae fidei: & quo Iudaei ante octauam diem utebantur. ¶ Dubium autem quod molestius hic premit est, Si Iudaeus tuus qui euangelij praedicationem audisset, & miraculorum intuitus esset virtutem, quem iam ideo culpabilis ignorantia non excusaret, persistens nihilominus in sua perfidia puerum circumcideret, vtrum puer ille ab originali macula ablueretur. Facit enim pro parte affirmatiua, qd si ab alio inuincibiliter ignorante idē applicaretur sacramentum, puer, vt modo dicebamus, salutem obtineret: & tamen iniquitas circumcidentis non est cur miserō infante noceret. Nam si quis modo puerum baptizaret, intendens id facere quod Christiani perficiūt: licet minime in baptismū crederet, prodesset puero. Nihilominus respōdetur nullatenus circuncisionem illam puero quicquam profuisse. Et ratio est planam circuncisio de se nihil iam tunc proderat nisi per fidem applicantis: qui autem tenebatur credere euangelio, inique applicabat fidem. Alioqui concedendum esset qd etiam nunc Iudaei circumcidentes liberos suos, illis ad salutem profunt: qd concedere absurdissima esset haerel. Qui autem inuincibiliter ignorans illo sacramento utebatur, recte suam fidem applicabat. Negatur ergo qd in tali casu iniquitas circumcidentis nihil noceret puero. Aliud autem est de baptismo nostro qui in se continet sanctificandi virtutem à quouis applicetur.

Solutio.

¶ At vero praeter istas rationes alia superest maioris energiae. Christus in passione nullam tulit legem ergo tunc lex euangelica non coepit obligare. Legitima vero responsio huius est, ipsum dum inter mortales ageret legem tulisse pro illo tūc temporis articulo quo myste

Solutio.

rium salutis perficeret, in alteraque resurgeret immortali vita. Sed tamen restat nihilominus dubitatio vtrum lex ab eodem puncto obligare coeperit quo moriens aboleuit. Nam si id concesseris, videberis euangelio contrarius: quandoquidem post resurrectionem praecipit Apostolis, Ite praedicate &c. baptizantes eos. Matth. 28. vbi videtur legem quasi ex tunc obligantem tulisse. Item neque ratio permittere videtur vt statim à momento passionis lex coeperit obligare. Nam mysterium salutis quae duos habet terminos, scilicet mori peccato, & resurgere in nouam vitam, non in puncto passionis absolutum fuit, sed in resurrectione, secundum illud Pauli ad Roma. 4. Tra datus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: quemadmodum illic à nobis expositum est. Si autem concedamus qd lex vetus cessauit dicente Christo Consummatū est: noua tamen non coepit nisi post resurrectionem, incidimus in hanc foueam qd tempore aliquo fuerit orbis sine obligatione legis praeter naturalem. Sicuti erit ante legem scriptā. Quod tamen mihi durissimū sit, inō videtur naturae amborum testamentorum palam repugnare. Nam sicut in naturalibus corruptio vnus est generatio alterius: ita & tantum non fuit abolitum nisi per obligationem noui, sicuti aboletur umbra per praesentiam Solis. Hoc enim exemplum vniuersi scripturae interpretibus celeberrimum est. Quin verō Paul. ad Hebr. ad ex. p. fello, cap. 7. & 9. & 10.

Solutio.

videtur constituitur. Respondetur ergo qd facti, quin verō Apostolus articulum cessationis vnus legis & obligationis alterius non in puncto constituerunt, sed totum triduum pro vno reputarunt articulo. At verō ad rigorem loquendo, Primum pro certo habendum est propter rationem modo factam qd obligatio vnus quassauit alteram. Quare si altera cessauit vbi Christus dixit, Consummatū est, inde incoepit noua: nam tunc per solutum est redemptionis pretium, apertumq; regnum caelorum. Statim enim patres viderunt Christi diuinitatem. Sed enim quia lex vetus non solum illud, sed resurrectionem quoq; in noua vita prefigurabat, dicere optimē possumus quod non cessauit vsq; ad resurrectionē, & inde incoepit noua. Vnde sanctus Tho. 3. parte. q. 66. art. 2. Baptismus, inquit, virtutem accepit quando Christus baptizatus fuit. Sed necessitas vtendi hoc sacramento indicta fuit hominibus post passionē & resurrectionem: tum quia in passione Christi terminata sunt figurata sacramenta, quibus succedit baptismus & alia sacramenta nouae legis: tūc etiam

Solutio.

etiam quia per baptismum configuratur homo passioni & resurrectioni Christi: in quantum moritur peccato & incipit nouam iustitiae vitam. Et ideo oportuit Christum prius pati & resurgere quā hominibus indiceret necessitas se cognoscendi passioni & resurrectioni eius. Vnde quod post resurrectionem dixit Christus, Ite praedicate &c. non est signum latae tūc legis, sed Apostolis tunc iussit vt illam quae iam obligabat, vniuerso orbi promulgarent: vti 4. sen. dist. 3. art. 5. ait Sanct. Tho. Imō Christus id ipsum significat, subdens. Docentes eos seruare omnia quae cunq; mandauimus vobis. Itaq; Christus ante passionem legem condidit, quae post eius mortē obligaret: sed post resurrectionem praecipit Apostolis ipsam diuulgare: & in Pentecoste misit eis virtutē ex alto quae ad eandem functionem erat necessaria.

Solutio.

¶ His tamen sic constitutis respondendum est ad aliud dubium quod sententia Augustini se cum affert. Enimvero si statim post passionem vel resurrectionem lex mortua fuit, consequitur vt continuo esset mortifera: quare neq; liceret eam vlla ratione seruare. Consequentia probatur per rationem, qua probauimus conclusionem tertiam, quae est S. Thomae. Caeremonialia illa iam inde tunc erant mendacia, ergo qui illa seruaret factus ipso mentiretur: sicuti qui assereret qd Christus foret nasciturus, passurus, aut resurrecturus: mendacium autē semper est peccatum. Et dum est perniciosum, sicuti hoc, sit lethale: atq; adeo sententia Hieronymi, est praferenda qd non licebat ea seruare. At nihilominus standū est Augustino, cui concilium Florētinum (vt dictum est) subscripsit: & respondendum quod caeremoniae tūc non seruabantur tanquam futurorum signa, sed in honorem sepulturae synagogae. Quod si scisciteris quae nā esset illius honoris causa: respondetur qd vt inter nosceretur inter legē veterem & Gentilitatē. Nam si lex vetus sic de repete, vt Gentilis fuisse eiecta, in suspitionem veniret qd non fuisse Gentilitate sanctorum. Et fuit hoc eouq; congruens vt illa, quod arbitror, ratione celauerit Deus aliquanto temporis Apostolos ipsos mysteriū illud qd legale caeremoniae essent per euangelium abigēda: nempe vt securius illa seruarent. Id quod historia illa Acto. 10. contestatur, qua narratur Petrum ostenso sibi vase lintheo, de caelo summissio, communiū animalium pleno, manducare iussum, respondisse: Absit Domine, quia nunquam manducaui omne cōmune & immundū. Illa autē causa honorandae synagogae cessante iam nullatenus licet easdē caeremonias obseruare. Quod si interrogas quā

Solutio.

etiam quia per baptismum configuratur homo passioni & resurrectioni Christi: in quantum moritur peccato & incipit nouam iustitiae vitam. Et ideo oportuit Christum prius pati & resurgere quā hominibus indiceret necessitas se cognoscendi passioni & resurrectioni eius. Vnde quod post resurrectionem dixit Christus, Ite praedicate &c. non est signum latae tūc legis, sed Apostolis tunc iussit vt illam quae iam obligabat, vniuerso orbi promulgarent: vti 4. sen. dist. 3. art. 5. ait Sanct. Tho. Imō Christus id ipsum significat, subdens. Docentes eos seruare omnia quae cunq; mandauimus vobis. Itaq; Christus ante passionem legem condidit, quae post eius mortē obligaret: sed post resurrectionem praecipit Apostolis ipsam diuulgare: & in Pentecoste misit eis virtutē ex alto quae ad eandem functionem erat necessaria.

Solutio.

¶ His tamen sic constitutis respondendum est ad aliud dubium quod sententia Augustini se cum affert. Enimvero si statim post passionem vel resurrectionem lex mortua fuit, consequitur vt continuo esset mortifera: quare neq; liceret eam vlla ratione seruare. Consequentia probatur per rationem, qua probauimus conclusionem tertiam, quae est S. Thomae. Caeremonialia illa iam inde tunc erant mendacia, ergo qui illa seruaret factus ipso mentiretur: sicuti qui assereret qd Christus foret nasciturus, passurus, aut resurrecturus: mendacium autē semper est peccatum. Et dum est perniciosum, sicuti hoc, sit lethale: atq; adeo sententia Hieronymi, est praferenda qd non licebat ea seruare. At nihilominus standū est Augustino, cui concilium Florētinum (vt dictum est) subscripsit: & respondendum quod caeremoniae tūc non seruabantur tanquam futurorum signa, sed in honorem sepulturae synagogae. Quod si scisciteris quae nā esset illius honoris causa: respondetur qd vt inter nosceretur inter legē veterem & Gentilitatē. Nam si lex vetus sic de repete, vt Gentilis fuisse eiecta, in suspitionem veniret qd non fuisse Gentilitate sanctorum. Et fuit hoc eouq; congruens vt illa, quod arbitror, ratione celauerit Deus aliquanto temporis Apostolos ipsos mysteriū illud qd legale caeremoniae essent per euangelium abigēda: nempe vt securius illa seruarent. Id quod historia illa Acto. 10. contestatur, qua narratur Petrum ostenso sibi vase lintheo, de caelo summissio, communiū animalium pleno, manducare iussum, respondisse: Absit Domine, quia nunquam manducaui omne cōmune & immundū. Illa autē causa honorandae synagogae cessante iam nullatenus licet easdē caeremonias obseruare. Quod si interrogas quā

Solutio.

etiam quia per baptismum configuratur homo passioni & resurrectioni Christi: in quantum moritur peccato & incipit nouam iustitiae vitam. Et ideo oportuit Christum prius pati & resurgere quā hominibus indiceret necessitas se cognoscendi passioni & resurrectioni eius. Vnde quod post resurrectionem dixit Christus, Ite praedicate &c. non est signum latae tūc legis, sed Apostolis tunc iussit vt illam quae iam obligabat, vniuerso orbi promulgarent: vti 4. sen. dist. 3. art. 5. ait Sanct. Tho. Imō Christus id ipsum significat, subdens. Docentes eos seruare omnia quae cunq; mandauimus vobis. Itaq; Christus ante passionem legem condidit, quae post eius mortē obligaret: sed post resurrectionem praecipit Apostolis ipsam diuulgare: & in Pentecoste misit eis virtutē ex alto quae ad eandem functionem erat necessaria.

Dubium

Ratio dubiandi.

Dubium 21

Solutio.

tum tēporis durauit sufficiens euangelij promulgatio qua licuit illa seruare legalia: Respōdetur certū esse à Petecoste coepum esse promulgari. Quo autē temporis puncto omnino fuerit lex extincta, & mortifera, nō constat: For san, vt ait Sco. durauit vsq; ad destructionē Hierosolymitanam: quae quadraginta fere annis contigit post Christi passioem. Crediderunt nanq; viuētes ipsos Apostolos omnimodam obligationem legis praedicare coepisse. Quidquid autē de tēporis pacto sit, certū est quā longissime ante tēpus Aug. omnino cessauisse vt eadē ipse epistola. 19. aduersus Hier. docet. Quocirca iam inde nefas est ad illas regredi caeremonias. Neq; in sententiā profecto huic contrariā consentire cum Caietano possum, qui 3. par. super. q. 37. approbare non renuit Indorū morē: qui sese baptizatos circumcidit: non tantū antiquum seruandū ritum, sed vt religio ne illa Christi imitentur. Enimvero patres nūquam aui sunt id post passionem in concedere, nisi ob causam Augustini. Et Concilium Florētiniū simpliciter id negat licere. Et Paulus simpliciter dicit: Si circumcidimini, Christus nihil prodest. Et imitari in hoc Christum, est imitari legē, cuius gratia id passus ipse est. Neq; verō ad hanc abundē Caietanus respondet. Secus si sanitatis gratia pelliculam illam quis tolleret. **R**estat igitur ad argumenta in capite quaeritōnis obiecta responderē. Et quidem auctoritas Baruch Prophetae id tantū sibi vult qd lex esset in aeternū secundū moralia praecipia per se duratura: secundū verō caeremonialia, nō nisi per futuras veritates quas praefigurabant. ¶ Factū autem Christi, qui leprosus à se mandatus ad sacerdotes misit, non probat post passionē legem fuisse permanfuram, sed, illuc vsq; duraturam: atq; adeo ante passionem, praedicatē Christo, viā cum euangelio currebat: quod à nobis iam supra assertum est. ¶ Et ad tertiū eiusdem argumenti membrū respōdetur, quod rationes literales caeremoniarum ad diuinū cultum referēbatur: qui tamen cultus in passione Christi erat in alterum migraturus. Vnde circuncisio mutata est in baptismū: & sabbathū (vt dictum est) in diem Dominicam: & festum Paschalis agni in festum Resurrectionis. Festū autem Pentecostes permanfit. Nam & eodem fuit nobis quodammodo lex data, hoc est Apostolis facultas eiusdem promulgandae colata: sicuti & antiqua Moyfi. ¶ Ad duo autem priora membra secundi argumenti per sententiam supra expositam. Augustini responsum est. Illa enim ratione licuit Paulo Timotheum

Sententia; Caieta.

Ratio. in Caieta. Secunda. Tertia.

Postrema.

Ad primū argumentū

Ad tertiū membrū eiusdē argumē.

Ad duo mēbra secundi argumenti

maternæ Iudæi circumcidere, & seipsum purifi-
 care: nemp̄ ne videretur perinde legem atque
 Gentilitatem abiecit cōsepelire. Et ne teneris
 conuersis nondum que fati instructis scanda-
 lum offerret. ¶ De tertio verò mēbro putà de
 lite quam Paul. ad Galat. 2. commemorat sibi
 intercessisse cū Petro, discordes, vt dixim⁹, fue-
 re proceres illi, diui Hiero. & August. historia
 notissima est & solennis quæ Antiochiæ conti-
 git, vbi Petrus cū Christianis e Gentilitate neo-
 phytis cōmunicabat: non tantum colloquio,
 quia inde nullam scandali occasionem nāciscer-
 retur Iudæi: sed etiā in mensa, vescendo cum il-
 lis suis carnibus alijsq; cōmunibus cibis lege-
 retis: quod iam in linteis sibi ostēso cogno-
 uerat esse licitum. At cum quidam illuc perue-
 nissent recentes ex Iudæis Christiani, quos Iac-
 obus ad illum miserat, ne scandalum eisdem
 obijceret, subtrahebat se à commercio Genti-
 lium, abstinebatq; eisdē illegitimis cibis. Vnde
 cum tunc forte contingeret illuc Paul. appli-
 casset, refeciissetq; tumultum Christianorum
 ex gentilitate, qui ex factō Petri colligebāt, le-
 galia in Christianismo esse seruanda, in conspe-
 ctu omnium eum reprehendit: quia, inquit, re-
 prehensibilis erat. Hieronymus ergo opinatus
 legalia protinus à passione fuisse lethifera, ne-
 gat Petrum illa seruasse: sed tātum ait simulas-
 se: ac subinde ait Paulum non vere, sed simula-
 torie eum in gratia Gentiliū obiurgasse. Augu-
 stinus autem contrā in vtroque opinioni Hie-
 ronymi reclamā. Primum in hoc quod ait Pe-
 trum licitē potuisse seruare: seruasse quæ ad eō
 legalia. Secundo & in hoc quoque quod ait, ve-
 re fuisse tum reprehensibilem, tum perinde re-
 prehensum. Sunt autem qui Hieronymi patro-
 cinium suscipiētes, inter quos est Adrianus in
 4. distinct. adducunt in eius tutelam id quod
 Paulus ipse ait: scilicet Iudæos & Barnabā cō-
 sensisse in illam Petri simulationem: quo ver-
 bo excludi videtur veram fuisse obseruatiā.
 Quo circa duplex, aiunt vsu venit simulatio:
 vna quando fingitur aliquid fieri quod nō sit:
 qualis est in comœdijs: vt si quis fingeret se cir-
 cuncidere & non circuncideret. Et hæc si fiat
 intentione fallēdi, est peccatū: quoniam menda-
 cium. Alia verò accidit simulatio quādo res
 verè fit: nō tamē ea ratione qua alijs putat: Vt si
 quis pelliculam sibi abscinderet sanitatis gra-
 tia: quam circumstantes abscindē credent reli-
 gione Iudaica. Et isto modo aiunt, Paulus sin-
 xit circūcidere Timotheū ad euitandū scanda-
 lum: & Petrus à cōmunibus cibis abstinuit. Et
 ait Adrianus nōquā Augustinū à Hierony-
 mo dissenfurum fuisse si eum intellexisset. Ego

verò dixerim min⁹ fuisse Augustinū ab hoc
 doctore intellectum, quā ipse Hieronymum
 intellexerit. Augustinus enim non arbitrat
 culpam Petri fuisse mendacium: nemp̄ quod
 simulauit id quod non fecisset. Imò credidit
 absq; simulatione verè potuisse seruare legalia
 & seruasse, modo suprā exposito: sed quod
 plus iusto illa seruasset. Et facit pro Augustino
 quod Paulus nō inculcabat Petrū quod legalia
 seruasset: sed quod Gentes cogeret Iudaizare.
 Putā quod vsque adeo nimiam in eorum ob-
 seruatione adhiberet diligentiam, vt cōuersos
 ex gentilitate in eam opinionem pertraheret,
 quod essent seruanda ea ratione & sine quo in
 lege veteri, ac si non cessasset. Et primū quod
 seruare legalia nullam esset crimen: probatur
 nam alijs reuera propter solum euitandū scā-
 dalum nunquā Paulus circumcidisset Timo-
 theum, neque se suasi Iacobi purificasset. Imò
 potius docuisset nō esse licitum. Porro autem
 quod Petrus fuerit reprehensibilis, re vera ci-
 tra grauisimam iniuriam scripturæ negari nō
 potest. Enimuerō si tantum Paulus eum sim-
 pliciter reprehendisset, potuisset vtunque cō-
 mentari id fecisse simulanter: vbi autem tanta
 cum emphasi dixit, in faciem ei restitit, quia re-
 prehensibilis erat: negare fuisse verè reprehen-
 sibilem ac proinde reprehensum, est sacræ scri-
 pturæ cōtradecere. Quod enim Ioānes Maior
 in 4. distinct. 3. q. 1. ait in scriptura non haberi
 quod Petrus esset reprehensibilis, sed quod hoc
 Paulus dixit, cauillus est nihilominus scriptu-
 ræ iniurius, quā scripturam abnegare. Nam
 cum id fides catholica confiteri cogat, quod
 quicquid Apostoli affirmarunt sit diuinū ora-
 culum, sit vt tam verū sit, Petrum fuisse repre-
 hensibilem, quā est Paulum illud affirmasse.
 Alioqui si permitteretur, vt ait Augustinus,
 negari scripturæ sensum, qui planè est literalis
 tota eius autoritas illico deperiret. ¶ Quod si
 quis inferat, culpam Petri fuisse mortalē, nam
 pertrahere alios in tam falsam opinionem gra-
 ue erat peccatum in fidem: quod tamen Apo-
 stoli post confirmationem committere non
 poterant. Respondetur quod Petrus non pu-
 tauit tantum oriturum scandalum: & ideo in-
 consideratio illa fuit culpa venialis. ¶ Quid er-
 go ad illud pro Hieronymo adductum respon-
 debimus, quod Paulus actionē illam Petri ap-
 pellauit simulationem? Respondetur non eam
 sic ideo appellasse quod non fuisset verū opus
 Iudaicum, sed quod non fuit factum intentione
 ac sine Iudaico, tanquā in futurum signū
 retinens, virtutem suam. Et est discernendus
 esse vsus quē Petrus fecit in conuersis e Iudaif

In faciem ne
 mo potest
 citra iniu-
 riam scriptu-
 ræ. Petrum
 fuisse repre-
 hensibilem.

Cauillus
 Maioris.

Ratio in Ma-
 iorem.

August.

Obiectio.

Solutio.

Ad argumē-
 tum mī-
 nuatum in
 graua Hiero-
 ny.

scrupulus

Responsio

Ad postre-
 mū mēbrū
 secundū as-
 sumētū prin-
 cipalis.
 Triplex so-
 lutio Diui
 Thom.

Vna inters-
 præratio eo-
 rum qui sano-
 stiones apo-
 stolici cōc-
 lii spiritali-
 ter intelli-
 gunt.
 Expeditur
 & expositio.

Vera inter-
 præratio ex
 historia de
 prompta.

mo, & in conuersis e Gentilitate. Illos enim &
 Barnabam adduxit vt in eius simulationē con-
 ferrent, id est simul se subtraheret Gētilium
 confortio. Gentiles autem cogebat Iudaizare
 hoc est credere quod tenerentur & ipsi absti-
 nere à suilla: atque ab alijs communibus cibis.
 Quapropter exaggerationis gratia dixit, &
 Barnabam etiam secū duxisse. Nam cum ille
 esset ad euangelizandum Gētibz segregatus
 minus ei libebat Gētilium se contubernio sub-
 ducere. ¶ Vnus tamen ex his sit reliquus scrupulus,
 quod distinctio. 15. can. Sæcta Romana.
 Hieronymus honorificè suscipitur, eiusque do-
 gmata approbantur, quæ aduersus Rufinum
 atq; alios desinuit. Quomodo ergo Augu-
 stinus de hac re per censuram etiam Concilij
 Florentini præfertur? Respondetur nullatenus
 secum ista pugnare. Etenim in Canone, Sæcta
 Romana, meritisimè delata est Hieronymo
 palma aduersus illos, quos, ceu errantes in fide
 debellauerat. Et ideo tanquā solennis Ecclē-
 siæ doctor receptus est. Haud tamen in his cū-
 ctis quæ contra Augusti. cuius illic etiam do-
 ctрина simili honore suscipitur, disputant, præ-
 latus est illi. ¶ Ad postremum autem membrū
 eiusdem secundi argumenti quo sensus quæri-
 tur Apostolici concilij Actu. 15. Vnius Thom.
 tres attulit solutiones. Prima est quorundam
 qui arbitrabantur sanctiones illas Concilij mi-
 nimè in sensu literali intelligendas, sed in spiri-
 tuali: vt scilicet in prohibitione sanguinis in-
 telligatur prohiberi homicidium: in prohibi-
 tione vero suffocati inibi violentiam & rap-
 inam: sed in prohibitione immolatorū: idolo-
 latriam. Hic autem interpretandi modus, va-
 nus est. Nam cum illa crimina, tum apud Gen-
 tiles illicita haberentur, tum etiam in Decalogo
 essent explicita, non erat cur rursus super
 illis Concilium cogere. Secunda ergo erat
 aliorum opinio, quod in sensu literali sunt illic
 prohibita: non quidem ad legis obseruatiā,
 sed ad reprimendam gulam. At verò cum alia
 essent maiora irritamenta gulæ, quorum illic
 non est habitatio, non est credendum illa
 fuisse prohibitionis causam. Ecquod enim
 gula ille tamentū in suffocatis & idolo im-
 molatis reperitur? Legitimā igitur solutionem hi-
 storia nos ipsa docet. Enimuerō cum conuersi
 e Iudaismo & præcipuè Pharisei mordicus cō-
 tenderent circumcisionem & reliquas cære-
 monias vnā cum euangelio retinere, in Cōcilium
 Apostoli de re illa confidentes de creuerūt cir-
 cuncionem & legalia non esse à Gentilibz
 obseruanda, neque honoris gratia sepulturæ
 synagogæ deferendi: sed tamen ob improbita

tem Iudæorum quatuor illa eisdem Gentilibz
 interdixerunt: non quidē quali necessaria esset
 legalium obseruantiā, sed vt posset inter Chri-
 stianos vtriusq; populi iniuri cōm rēciui. Pro-
 hibitū ergo illis est vt à carnibus idolis immo-
 latis abstinerent: videlicet nē apud conuersos
 e Iudaismo in suspitionem veniret idolola-
 triæ. Quare falso nonnulli opinati sunt pro-
 hibitam illis esse idololatriam. Nam illam in
 confesso cunctis erat esse euangelio execrabilem.
 Verum tamen quia sacerdotes Genti-
 lium macellum habebant immolatorum ido-
 lis, prohibiti sunt Christiani illis vti eis. Secū-
 dō prohibiti sunt vesci sanguine & suffocato:
 quæ quidē adeo Iudæi exhorrebant, vt nau-
 sciam illis facerent quicunque in eorum con-
 spectu talibus vterentur epulis. Fornicatio au-
 tem vetita illis est peculiariter: non quod non
 esset lege naturæ interdita, sed quod illi caligi-
 ne mentis obtekti nullā in libera Venere agno-
 scebant culpam, neque erat in Decalogo ex-
 pressa. Contra hanc autem solutionem exi-
 stunt argumēta. Primum, quod si non erant il-
 la ad legis obseruatiā prohibita, non satisfe-
 bat quæstioni Iudæorum, qui contendebant
 vt legalia cum euangelio simul currerent. Secū-
 dō quia in ipso Concilio habetur: Visum
 est Spiritui sancto & nobis nihil vtrā impone-
 re vobis quā hæc necessaria. Si ergo erāt neces-
 saria, necessitas ex lege pcedebat. Tertiū quia
 si illa ratione, phibebatur sanguis & suffocati
 pariter deberet prohiberi esus suillarū carniū
 & aliorū communiū. Ad hæc autem respon-
 detur. Apostolos Phariseis non ad eorum mē-
 tem respondisse: sed illa ad ipsorum pacādum
 seditionem ac tumultum indulsunt: atq; ad
 hunc finem censuerunt illa esse necessaria. Pro-
 hibuerūt autem illa duo, scilicet sanguinem &
 suffocatum, quæ magis erant Iudæis exosa: nō
 autem suillas carnes atque alia venationum ac
 piscium genera: quia esset Gētilibus perquam
 molestum propter Iudæos illorum vsu priuari
 Et ideo ait sanctum concilium nihil vtrā im-
 ponere vobis oneris, quā hæc necessaria. At
 qui tota hæc doctrina ex verbis Pauli facile col-
 ligitur. i. ad Corinth. 8. vbi docet quod esus car-
 num idolis immolatarum non est de se illicitus,
 sed propter scandalum infirmorum: quo
 pacto sanctionem Concilij declarauit. Idem q;
 edocet ad Roma. 14. vbi ait omnes cibos esse
 mundos nisi propter scandalum aut conscien-
 tiam. Et Mat. 15. ait Christus. Non quod intrat
 per os coinquinat hominem. Et ex his sequi-
 tur, illam prohibitionem non fuisse in perpetuum
 factam, sed in tempus, idemque perexi-

Argumēti
 contra præ-
 ximam solu-
 tionem.
 Secundū.

Tertium

Ad argumē-
 ta facta.

Corollarium

quum dum Christianus populus coalesceret, & Iudeorum gens horrore illum ciborum deponeret. Quare vel seculo ipso Apostolorum vel proximè vis expirauit illius Concilij. ¶ Huic nihilominus sententiæ obstare videtur Canon Concilij Gangrensis, si quis distincta 30. vbi habetur omnia manducare licere præter idolothyta: vbi glossa expressè tenet quod nunquam licuit, neque modo quidem licitum est idolothytis vesci: quanuis nulla detur scandalosi occasio. Imò non magis licere eorū esum, quam in Quadragesima carnium. Et allegat pro se dictum Augustini, De bono coniug: quod refertur. 32. quæstio. 4. can. sicut satius. vbi inquit, Satius esse famo mori, quam idolothytis vesci. Ad textum autem Concilij respōdetur, illud fuisse habitum proximè tempus Apostolorum, quando nondum eorum concilium prorsus cessauerat: ob idque glossator falsissimè inde intulit opinionem quod modo nō licet illa edere. Imo Paul. 1. ad Timoth. 4. generaliter absque vlla exceptione condemnat eos, qui in nouissimis temporibus loquentes mendacium, prohibitori erant à cibis quos Deus creauit, abstinere. Et forsitan tempore Augustini nonnulla durabat eiusdem concilij obseruantia: nisi dicere malueris quod forte respexit ad elapsum tempus, quando vigor Concilij durabat.

Argumentū Concilium Gangrense.

August.

Salutio.

Paulus.

QVÆSTIO SEXTA, De iudicialibus mandatis.

Sanctus Tho. 1. 2. quæst. 104. & 5.

ARTICVLVS I.

Utrum præcepta iudicialia recte à ceremonialibus distinguantur:

ERTIVM præceptorum genus, vt in superiori bus constituimus, est iudicialium. De quibus primo quaeritur quibus modis à ceremonialibus distinguantur. Et primò arguitur non in hoc differre, vt supra dictum est, quod ceremonialia pertineant ad diuinum cultum: iudicialia verò ad pacificum conuictum qui est inter ciues, tum quod iudicialia, vt nomen sonat sunt illa quæ in foro tractantur coram iudice:

Argumenti.

& tamen extra forum sunt alia quæ ad eundem pacificum statum conferunt: tum etiam quod sicut inter ceremonialia aliqua erant quæ hominem ad seipsum ordinabant, vt delectus ciborum & vestimentorum: ita & inter iudicialia decebat esse aliquam præceptionem quæ ad ipsum singulariter hominem pertineret: nō ergo omnia ad iustitiam attinebant, quæ est vnus cuius ad alterum. ¶ Secundò arguitur contra aliam differentiam, quæ inter hæc præcepta constitui solet: nempe quod ceremonialia constituta erant vt signa figuræque essent & vmbra futurorum: iudicialia verò minime: nā glossatores iudicialium, Exodi. 21. & 22. cuncta etiam interpretantur allegoricè & moraliter. ¶ Atque inde tertium colligitur argumentum aduersus tertiam differentiam quæ adhiberi consuevit: scilicet ceremonialia non licere amplius obseruari: secus autem de iudicialibus: nam si erant futurorum signa, pari modo debuerunt cessare sicut & ceremonialia. Vnde Apostolus generaliter ait ad Hebr. 7. Translatio sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. ¶ In contrarium autem est quod tres istas differentias interpretes legis solent inter eiusmodi præcepta internoscere.

Secundum.

Tertium.

Paulus.

HÆC ferè omnia in superioribus discussa sunt & definita: sed vt eorum summa oculis obijciatur, repetitur. Supponamus ergo discrimen, non semel in præcedentibus explicatum inter moralia ex vna parte, atque alia duo genera ex altera. Moralium enim iam diximus esse illa quæ ex principijs naturalibus per modum illationis colliguntur: ceremonialia verò ac iudicialia quæ non nisi arbitramèto quodam ex generali præcepto per modum specificationis constituuntur, vt si exempli gratia dicamus, Deus est colendus: ergo, hoc vel illo modo. Malefactor est puniendus: ergo tali aut tali supplicio. ¶ Ad quaestionem ergo tribus conclusionibus respondetur, trinè exprimentibus discrimen inter ceremonialia & iudicialia. Prima conclusio. Ratio iudicialium præceptorum in duobus consistit: primum vt nō inferatur ex principijs naturæ tanquam eorū conclusio: & in hoc differunt à moralibus, conueniuntque cum ceremonialibus. Secundò vt ad conuictum hominū inter se inimicè spectent: & in hoc à ceremonialibus elongantur. Enimverò sicut ex illo principio, quod Deus est colendus, arbitrato diuino instituta sunt hæc & illa sacrificia, quæ natura sua nihil ad mores referebant: sic ex illo quod pax est in republica pro viribus custodienda, collecta sunt iudicialia: vt qui vnā futuraretur ouem, quatuor solueret: & quod fur-

Conclusi.

noctur-

leges, vt reddere quadruplum pro simplici furto, & similia. Hæc autem omnia facillima sunt, & ex superioribus liquida.

AD primum igitur argumentum respondetur, quod licet iudicialia à iudicio nuncupentur, propterea quod d rempublicam institue re ad principem attinet, penes quem potestas est iudicandi; nihilominus quia eidem principi incumbit non modò litigia dirimere, verum & quæ ad spontaneos contractus attinent deliberanter sancire, fit vt non solum illa quæ in foro tractantur, verum & quæ in domo & in ciuium commercijs, iudicialia nuncupentur. ¶ Ad secundū autē membrū eiusdem argumenti respondetur diuersam esse rationem ceremonialiū ac iudicialium. Nam cum cultus ad Deum pertineat, ad quem homo tanquam in proprium finem ordinatur, fit vt ad eundem cultum referatur, vt minister ipse seipsum componat in cibo & vestitu: quare & de hoc erat ceremoniale præceptum: homo autem non ordinatur ad proximum sicuti in finem: sed sunt sicut duo membra: & ideo nullo opus erat iudiciali præcepto hominis ad seipsum: sed omnia ipsum ordinabant in alterum. Aliorum autem solutiones satis ex superioribus clarescunt.

Ad 2. Arg.

Ad secundū.

ARTICVLVS II.

Utrum iudicialia præcepta conuenienter sint in quatuor genera dispersita:

OST distinctionem iudicialium à ceremonialibus, subsequitur vt de ipsorum ab se inuicem partitione dicamus. Verum scilicet quadrisariam fuerint distributa: nempe vt alia extiterint quæ principes in ordine ad subditos informabant: alia verò quæ inter se inuicem subditos: & tertia quæ populū in ordine ad exteras gentes instituebant: atque alia demum quæ domesticam inter se familiam conciliabant. Arguitur enim primò. Suprema potestas reipublicæ est in spiritualibus summus sacerdos cum alijs sibi assistentibus, & in temporalibus, rex: nam secundum Arist. 7. Politic. hoc est regiminum optimum: vt pote quod in vnitatem maximè resoluitur, atque adeo expressissimam diuinæ gubernationis similitudinem gerit: ergo circa has duas potestates debuerunt primum omnium congruentes leges institui: hoc autem non sic institutum legimus

Argumenti.

Aristor

Conclusi

Deducitur conclusio ex præ-

Conclusi

Probatio conclusio nis

Ratio legis talionis.

Ad 3. Argu.

Ad 4. Argu.

Ad 5. Argu.

Ad 4. Argu.

Leges sero porum.

rent, nō fuisset perpetua diuina possessio inter tribus. Quia verō & ratio naturalis profecto ab hoc nō abhorret in illa ratione, vt lo- eo proxime citato admoneat Aristot. nempē si possessiones in perpetuum diuidantur: solē diuinitas in vniuersitate alios deferere pauperes. ¶ Lex autem talionis vindicatrix illi gētī minimē fuit in congrua: vt per illam; quæ diuina videbatur, coerceretur: nō autem se se de hostibus vindicarent licet Christus doceret benignitatem Christianis nō competere. De reliquis autem vide apud S. Tho. ¶ Circa tertium argumentū itidem adnotādū est, bifariam se rempublicā gerere posse erga extraneos: nē p̄ aut iure pacis, si cōmercium cum illis necesse aut iure belli, si sint hostes. Et iure quidē pacis tripliciter extere nationes ad Iudaicū populū accedebant. Primum vt transitū quasi peregrinū faceret erga quos lex extabat Exod. 23. Peregrino molestus nō eris. Secundo modo vt tāquam aduenā apud illos habitaret: de quibus etiā. c. 20. præmissum erat: Aduenā nō contristabis. Tertio modo quia volebant profus in eorū ritum & confortiū admitti. Inter quos secundū naturā rationē ordo dignoscatur. Admonet enim tertio Polit. Philosophus, extraneos nō esse temerē in rempublicā recipiendos, nisi sint vel ab auo vel ab atato oriundi: aliā multa ab illis pericula imminerēt reipublicæ. Ob idq; quia Idumai ab Esau fratre Iacob descenderāt, & ipsi Israelitæ apud Aegyptios peregrini plures ductis annis egerāt, iubebantur pacificē illos recipere, & profelytos qui vellent eorū religionē profiteri charactere circuncisionis insignire. At verō quoniam Amalechitæ perpetui hostes eorū erant, secundū illud Exod. 27. bellum Dei erat cōtra Amalech à generatione in generationē. Et pariter Ammonites & Moabites de terra promissionis fuerāt expulsi, citra personarum acceptio nem potuit eos Deus à sua republica abigere. ¶ Sed & de bello contra hostes tam offerendo quā sustinendo; sanctissima erat scripta lex Deut. 20. vt primō pacē eis offerret. Secūdo si duciā suam in ipsum Deum reijcerent. Tertio vt in idoneos, qui impedimēto esse possent, domū remitterent. Quarto deniq; vt victoria modo destituerentur: foeminis parcentes ac pueris. ¶ Ad quartum deniq; argumentū respōdetur quod cū familia in tribus ordinibus consistat, scilicet viri ad vxorē, parētis ad filios, ac domini ad seruos: de omnibus tribus sanctitas Deus curauit optimas leges. Et primō de seruis, q̄ ad mitigandos eorum labores pertinebat, præceptū erat Deut. 5. vt die Sabbathi sicuti & do-

mini requiescerēt. Itē in memoriā liberationis ex Aegypto, vbi ipsi serui erant, & in præfagiā Christianæ libertatis, & præcipue propter fraternā charitatē, cautū erat Exod. 21. vt ex filiis Israel nemo esset perpetuō seruus: sed septimo anno egrederetur liber, cū omnibus quæ apertauerāt, adhibito in sup̄ viatico: vt Deut. 15. legitur. Neq; quantū ad eorū vindictā fuit Deus negligens: imō & eodē cap. 21. statuit vt Dominus qui seruū mutilaret, liberū dimitteret, & ancillā, quā in vxorē duceret. Illud autem quod argumēto obiectū est, scilicet occisore seruū puniē euadere, intelligebatur quādo correctiois gratia virgula, non intentione vulnerādi percussisset: neq; postea certum esset an ob tale vulnus obijisset mortē. Nā si proptinus moreretur, tunc dominus reus fiebat. Et erga filios etiā Exod. 21. iubebantur parētis vt eos religiose instituerēt, quos etiam paternē castigare poterant. At vero quia, vt Philosophus. 1. o. Ethicor. docet, pater vim non habet coercitiuā in filium, quando eorum crimen id postulabat, iubebatur, vt argutū est, filium publicē potestati puniendum permittere. ¶ Sed & de vxoribus tam ducendis quā gubernandis optimæ extabant leges. Attamen libellus repudiij ob eorū duritiā, qui perpetui erāt odiorum memores, permissus illis fuit, vt per illud minus malū à maiori continerent: vide licet nē vxores enecarent.

QVÆSTIO SEPTIMA
De lege Evangelica quantum ad eius substantiam.

Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 106.
ARTICVLVS I.

Utrum lex noua sit lex scripta, an potius cordibus indita.

Vatuor legum genera circa initium superioris libri distinctē monstrauimus, videlicet æternam, naturalem, atq; humanam: de quibus lib. 1. diffusum est: ac demum diuinam quā in hoc sumpsimus elucidādam. Hæc autem in veterem partiti sumus, ac nouā. Vnde cum de priori hætenus dictū sit, subsequitur vt de noua quæ Euāgelica est, sermonem subtexamus. Hæc enim, si æternā excipias, lex legū est, cuius gratia

1. Argumēt.

2. Argumēt.

3. Argumēt.

Hieremias,

Paulus

Conclusio catholica.

August.

D. Thom. Aristot.

gratia mundus creatus fuit, ad quam ferendam Deus ipse de coelo descendit, quæq; eiusdē Dei digito scripta est in cordibus nostris, per quā denique solam vniuerso orbi & inferi clauduntur, & ad æternam felicitatem cœli referantur. Vt ergo hanc supra cœlestem legem de cunctis suis numeris ac dignitatibus perpēdamus. Quæritur primō sit ne scripta dicenda leges humanæ & vetus diuina, an verō sicut natura lis, à natura, sic supernaturaliter mentibus nostris impressa. Nā quod sit scripta sunt argumēta nonnulla. Primum: lex hæc, ipsissimū est Euāgelium: de quo tamen Ioan. 20. cap. ait, Hęc autem scripta sunt, vt credatis. ¶ Secundo: Si lex hæc nō esset scripta sed indita, nihil à naturali distaret: quippe de qua ait Propheta, Signatū est super nos lumen vultus tui Domine. ¶ Tertio: Lex Euāgelica, Christianorū est propria: lex verō indita vniuersis communiter nationibus patet, Legitur enim Sapientia. 7. quod diuina sapientia per nationes in animas sanctas se transfert: amicos Dei & prophetas constituit: ergo lex noua non est lex indita. ¶ Contrarium autem attestatur Hieremias vaticiniū. c. 31. Vbi Deus nostram designans legem, ait: Ecce dies venient dicit Dominus, & cōsummabo super domum Israel & super domū Iacob testamentum nouum. Quod quidem testamentum declarans subdit, Dabo legē meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Id quæ Paulus ad Hebr. 8. ad hoc ipsum propositum allegat. Et. 2. ad Corinth. 3. latius edisserit.

Quæstio hæc ex his modō citatis scripturæ testimonijs inter catholicos doctores originem duxit, quæ prima legis nostræ excellentia commendatur. Statuamus ergo conclusionem quæ cunctis est catholicis receptissima. Lex nostra hoc à veteri differt, quod cum ipsa scripta esset in tabulis lapideis: nostra tamē in cordibus in sculpta est. At vero conclusionis sensum patefacere, non est vsq; adeo peruium August. enim lib. de spiritu & liter. c. 2. huc tātū pertinere arbitratur, quod charitas Dei quæ secundum Paulū, & plenitudo & finis legis est, per Spiritum sanctum, vt ait idem Apostolus diffusa est in cordibus nostris. Quem quidē D. Th. secutus, sic cōclusionē interpretatur. Vna quæq; inquit, res, vt. 9. Ethicor. author est Aristot. illud esse videtur, quod in ea est potissimū hoc autem in lege noui testamenti est gratia Spiritus sancti, quæ datur per fidē Christi, virtus quæ est implendi legem: iuxta illud ad Romanos. 8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis: cū ergo gratia hæc intus infundatur à Deo in corda nostra, sit vt

lex ipsa principaliter sit in cordibus in fixa. Tametsi illa quæ credēda sunt & agenda in sacra nobis pagina proponantur. Quæ ratione secundario potest dici scripta. ¶ Opus est tamē hæc loepletius exponi: quoniam statim offerretur in regione argumenta. Primum quod legis virtus est intellectum instruere ac dirigere, mentesq; illustrare: hæc autem virtus per scripturam patet in Euangelio, sicuti antiquis in suo canone: nō est ergo cur nostra nō dicatur scripta, sicut illa. Secundum argumentū est quod & charitas & gratia tam antiquis quā nobis diuinitus infundebatur in corda, cuius virtute legem obseruabat: nō est ergo cur illa minus dicatur indita quā nostra. ¶ Ad huius ergo pleniorē intellectū discernendæ sunt duæ legis virtutes altera directiua, quæ scilicet intellectus illuminatur, vt recta ire sciat, atq; altera volūtatis affectiua & motiua ad operādum. Et se cundum vtrāq; lex Euāgelica singulariter est intus in mentibus insculpta. Doceri enim homo potest legem dupliciter. Vno modo scripturā legendo, atq; altero viuā audiēdo vocem. Atq; hic est præstator modus: quoniam auditus, vt lib. de sensu & sens. ait Philosophus, sensus est disciplina. Et quidem antiquis priori modo data est lex nempē in lapideis tabulis scripta, quā illic subditi intuetes sequerentur: nostram verō nō sic scriptam Deus nobis de coelo misit, sed ipse in de delapsus viuā voce in aures mortalium inuulgauit, menti q; impressit: hoc est sermonis energia, miraculorūq; potentia persuasit. Neq; vero humano tantū more illam nobis indies infecit, verū & assensum fidei, quæ superna nobis indicat, supernaturaliter nobis ingenerat. Itaq; cum generanda fides duo exigat, scilicet, vt proponantur credenda, & vt intellectus assensum illis præbeat, vtrūq; nobis Christus absque scripto perfecit. Tametsi ad illud prius officium administratos sibi adiunxit: nempē Apostolos, eorūq; successores, qui adminiculo illi essent ad prædicandā eandem fidem & legē. Et hoc est quod 2. ad Corinth. 3. ait Apostolus: Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris: hoc est per charitatem cordibus nostris infixa. Quæ admodū autē essent epistolæ, explanans subdit: Manifestatū est epistola estis Christi, ministrata à nobis, hoc est. Quoniam uis nos vobis credēda, proferimus, Christus tñ est qui fidei assensum in vobis insculpsit. Igitur quātū ad intellectus illuminationē, quæ prima legis est virtus, propterā per se primō lex nostra scripta est nobis in mente, quæ assensio fidei opus est Dei. At quæ illa quæ intellectum pponitur in absentia Christi & apostolorū, labi memoria

1. Argumēt. contra p. 1. dicta.

2. Argumēt.

Dux virtus legis.

Aristot.

Paulus

August.

Paulus

ria possent, per accidens est scripta. Si enim vox Domini semper a auribus nostris insonaret, nulla nobis opus esset scriptura. Quare ut Chrysolastus in prologo super Matth. author est, librorum vice gratia Spiritus sancti deberemus uti: sed quia illa excelsimior, literę sunt imęte. Christus nanque nihil Apostolis scripto tradidit.

¶ Sed & quantum ad alteram legis virtutem, quę est, voluntatem ad agendum afficere ac permovere, pariter scripta est intus: quoniam legem ad finem precipientis implere, nisi per gratiam & favorem Dei, non possumus. Lex etenim tantum ostendit quid agere debeamus: tollens subinde, ut supra diximus, excusationem: qua ratione ait Paul. literam occidere: sed virtus operandi per gratiam nobis & charitatem suppeditatur. Quare de causa subdit, Spiritus sanctus vivificat. Et hoc est quod ait Ioannes, Lex per Moysen data est, put. scripta in tabulis, in quibus nulla inerat agendi vis: sed gratia & veritas (ad purificandum corda, qui finis est legis) per Iesum Christum facta est.

Ad i. argu. **H**IS ergo constitutis facillime sunt argumentorum solutiones. Ad primum enim respondetur, quod tam in lege veteri quam in noua scripta ea sunt quę ad fidem gratiamque Spiritus sancti attinet: nempe tam illa quę ad cognoscendum diuinitatem Dei, & humanitatem Christi conducunt, quam agenda quibus charitas confouetur: quę quidem fides & charitas tam sub illo testamento illis donabatur in cordibus, quam sub nostro imprimitur. Attamen cum tam illic quam hic virtute vnus mediator illa fiebat impressio, differentia est quod cum illic nondum ille mediator presens esset, nempe neque per se ipse predicasset, neque sacramenta illius legis virtutem passionis eius nondum exhibita: ad conferendam gratiam inuissent: nostram vero & ipse Christus tradidisset nobis, & Spiritus sanctus Apostolis declarasset, ac perinde sacramenta eandem charitatem nobis & gratiam infundat: lex nostra merito pre illa censetur in cordibus ingenua: sicut illa erat in tabulis. Vnde Paul. non ait simpliciter in cordibus, sed in cordibus carnalibus: ut alluderet ad lapideas tabulas, duritiam cordium illius populi significantes: cum tamen per charitatem nouę legis corda, ut carnea, remouescant. ¶ Ad secundum autem argumentum respondetur quod lex nature indita est in cordibus naturali via: lex vero gratię supernaturaliter.

Ad 2. argu. ¶ Atque ad tertium iam responsum est quod non solum sub lege scripta, verum neque sub lege vnquam nature qui piam recepit. Spiritus sancti gratiam, nisi per fidem Christi. Et ideo

licet eadem sapientia fidei cunctis qui ab Adā vsque iusti fuere, iustificauerit: peculiariter tamen propter presentiam eiusdem authoris gratię, censetur cordibus inscripta.

ARTICVLVS. II.

Utrum lex noua iustificet.

Secunda excellentia legis nostre ab eius effectu petitur: atque ideo que ritur, vtrum virtutem habeat iustitiam. Arguitur nanque a parte negatiua. Nemo nisi per diuinę legis obedientiam sit iustus, secundum illud ad Hebr. 5. Factus est Christus omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis aeternę. Euangelium autem non id vniversum prestat, ut ei obediatur, testante ad Ro. 10. Paul. non omnes obedire Euangelio: ergo lex noua nullam pre antiqua virtutem habet iustificandi. ¶ Secundo, per id Paul. ad Roma. pro. at legem veterem non iustificasse quod ea adueniente prauaricatio creuit. Ait enim cap. 4. Lex iram operatur. Vbi enim non est lex, neque prauaricatio: sed multo peius est lex noua prauaricatione aggrauat: eo quod maiori poena dignus est, qui post legem non iam, diuinam voluntatem apertius notificantem, delinquit, secundum illud ad Hebr. 10. Irritum qui faciebat legem Moyse sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus in iuriter: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui filium Dei conculcauerit: ergo lex noua minus quam vetus iustificat. ¶ Tertio, iustificare munus est peculiare Dei, secundum verbum Pauli ad Rom. 8. Deus est qui iustificat: lex autem vetus perinde ac noua Deo authore lata fuit: ergo non est cur noua excellentius quam vetus iustificet. ¶ In contrarium autem est idem ipse Apostolus ad Roma. 1. Non erubescio Euangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Vbi singulare qui piam in Euangelio agnouit: salus autem & iustificatio idem est: sit ergo ut virtus Euangelicę legis sit iustificare, ac perinde saluificere credentes.

Questio hec ditius occupata est, apertiusque explicata. q. 3. art. vlt. cuius solutio tribus conclusionibus continetur. Est enim in lege, secundum id quod proxime dicebamus, duo considerare: nempe documenta ipsa, & mandata exterius ad credendum & operandum scripta: & preterea interna gratia fauor que Spiritus sancti ad opera eiusdem legis exequenda, atque ad eius assequendum finem. Quo habito prima conclusio est: Lex Euangelica, si pura documenta & mandata atque operum

Argumētū a parte negatiua.

Argumentū.

Argumētū.

Paulus.

Conclusio.

rum substantiam consideres, non magis per se iustificat quam vetus, vel lex ipsa natura. Idem enim loco citato expositum reliquimus quem admodum verbum Pauli, Non ex operibus, sed ex fide & gratia hominem iustificari: non tantum de operibus legis veteris, verum etiam de nostris intelligi. Sicuti & id quod ait literam occidere, Spiritum autem viuificare, interprete inde spiritu & lite. Augustino, de Decalogo etiam ipso esse intelligendum. Nam de ipsa concupiscentia in Decalogo prohibita subiugit, Concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces. Lex enim nihil aliud prestat quam docere quid sit peccatum: tunc dare autem ad peccatum, quia virtus est supernaturalis, solius gratię per fidem Christi adscribitur. ¶ Secunda conclusio. Lex Euangelica, si interna eius virtutem mediteris, hominem iustificat. At verò quoniam eadem virtus non solum Euangelicos, sed & antiquos patres & qui sub lege nature iuste vivebant, iustificabant, adhibetur. Tertia conclusio. Lex euangelica ob id pre alijs censetur iustificare, quod author ipse gratia, cuius fides olim agebatur salus, lator fuit nostre legis quę suo sanguine confirmauit, cuius pretio saluificam gratiam per eius sacramenta obtinemus. Hęc autem iam satis supra exposita sunt.

August. Paulus.

Probatio conclusionis.

Conclusio.

Conclusio.

Ad i. argu.

Ad 2. argu.

Paulus.

ritu & lite. August. legem illam ex lra hominū scriptam appellat idem Apostolus in illustrationem mortis & damnationis: non tamen verò, in illustrationem spiritus & iustitię.

ARTICVLVS. III.

Utrum lex noua debuerit dari a principio mundi.

Vbi sequitur ut quę admodum de veteri disputauimus, sic de Euangelica inuestigemus, cur non fuerit statim in mundi primordijs posita. Arguitur enim id maxime cõdemonstrasse. Deus ut habetur ad Rom. 2. non est personarum acceptor: & tamē ut habetur statim. c. 3. Omnes homines peccauerunt & egent gratia Dei: ergo debuit Euangelico lumine, statim hominem lapsos orbem perfundere, ut omnes via salutis ingrederetur. ¶ Secundo arguitur. Legē Euangelicā non minus cõgruit fuisse vniversale quod ad tempus, quam quoad locum, vult enim Deus omnes homines saluos fieri: voluit autem hęc ratione, ut patet Matth. & Marc. vlt. Euangelium predicari in vniverso mundo: ergo debuit illud vniversis seculis notum facere. ¶ Tertio denique arguitur. Consultius fuerat homini ad spiritualem vitam & aeternā, quę prestantior est, necessaria providere, quam ad corporales, quę temporales est: ab initio autem in temporalibus prouidentissimē homini prospexit, tradendo ei cuncta quę creauerat in suam ditio-nem, ut patet Genes. 1. ergo debuit & lege Euangelicā, quę maxime necessaria erat ad spiritualem salutem, mortales illic ab initio mundi iustituere. ¶ In contrarium faciunt Apostolica testimonia. Non prius quod spirituale est, sed quod animale. Et ad Gala. 4. Cum venit plentudo temporis misit Deus filium suum. &c.

Argumētū.

Argumētū.

Argumētū.

Paulus.

Conclusio.

Ad quęstionem facillimā negatione respondetur. Non deuit statim ab initio mundi Euangelicam legem mortalibus affulgere, sed multo fuit consultius per tot differri secula. Ad intelligentiam autem conclusionis huius prenotandum est, duplicem esse quęstionis sensum: vnum. scilicet supposito quod ad non debuit nisi per Christum, cuius sanguinis effusione erat confirmanda. Et tunc idem est quęrere ac si quæratur vtrum debuit Christus statim in mundi exordio carnem induere. Hęc autem sensum non est presentis loci discutere. Disputatur namque ad D. Th. 3. par. 4. Nosque. art. vlt. huius lib. ratio nes

Duplex quęstionis sensus.

nes eiusmodi dilati temporis adducemus. Aliter verò sensus est, vtram decuit legem Evangelicam dari ante Christi aduentum, vel ante eius redemptionem. Et in hoc sensu respondetur non expedisse. Cuius tres rationes assignat D. Thom. Prima est: Lex noua, vt iam modò dicebamus, potissimam est gratia Spiritus sancti: quam scilicet, vt ait Paulus, Spiritus sanctus abundè in nos effudit: abundantia verò gratia effundi non debuit nisi impedimento sublato quod per peccatum ei obstat: vnde Ioanis. 7. Non dum erat Spiritus datus (videlicet exiudans) quia Iesus nondum erat glorificatus: impedimentum autem illud per Christi mortem sublatum est: ergo vsq; ad ipsum passum non decebat legem gratia dari. Atque hanc rationem Paulus ad Rom. 8. edidit, vbi ait: Deus filium suum mittens in similitudinè carnis peccati de peccato, hoc est de carne, quæ licet non in suo supposito, infecta tamen erat, peccato, damnauit peccatum in carne, vt iustificationem legis impleteret in nobis. Est enim illa mirabilis antithesis per quam diuina potentia patefit: nempe quod Deus non quomodo cumq; damnauit peccatū, sed per carnem ipsam cuius natura peccatum, & commissum fuit, & serpebat in omnes. Lex ergo gratia, qualis est Evangelica, a morte Christi debuit vigorem sumere.

¶ Secunda ratio sumitur ex perfectione legis. Seruauit nanq; Deus naturæ ordinem quæ ab imperfecto progreditur ad perfectum: sicut per puerilem ætate progreditur ad virile. Ad quod alludit Apostolus in illo citato verbo, Non prius quod spirituale est, sed quod animale. Na embryo, vt ait Philosophus, prius viuunt vita animalis, quam rationali. Et hanc rationem declarat idem Apostolus ad Galat. 3. Lex pedagoga nos ter fuit in Christo, vt ex fide iusti ficimur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pedagogo. Itaque sicut magister præstantior est pedagogo, sic & lex nostra lege veteri. Pedagoga quippe alumnus in tenera ætate quæ non est doctrina idonea, metu terrore; arceat à malo: magister verò prouectiorem discipulū docedo veritate allicit ad bonū. Tertia ratio inde sumitur quòd lex nostra est lex gratia: & ideo oportuit vt homo sub lege veteri relictus collabedo in peccatū suam agnosceret infirmitatē, ac subinde quæ esset gratia indigens. Quam quidem causam aperuit nobis Paulus ad Rom. 7. vbi ait, Lex sub intravit vt abudaret delictum: vbi autem abudauit delictum, superabundauit & gratia. At qui hæc ratio non solū de Evangelio probat quod esset differentium, verum de ipsamet Christi redemptione.

Triplicis ratio conclusi. D. Thomæ.

Paulus.

a Ratio conclusi.

Aristot.

Paulus.

3. Ratio.

Paulus.

Ad primum igitur argumentum respondeatur quòd cum humanum genus per peccatum Protoplasti nostri iuste fuerit auxilio gratia spoliatum, nihil ei amplius Deus debuit & ideo quos non seruauit, ex iustitia perierunt, quibus autem per gratiam opitulatus est, per misericordiam succurrit. Vnde Augustinus in lib. de perf. iust. infert nullam esse personarum acceptionē apud Deū: vt pote quòd vbi nulla est ratio debiti, nullum obtinet locum.

¶ Ad secundum respondetur quòd diuersitas locorum, status hominum non variat: & ideo dum Christus legem dedit, in omnem locum prolatari voluit: diuersitas verò temporum diuersas distinguit in genere nostro ætates, quorū non omnes fuerunt Evangelij capaces. Tamen si suis singula legibus fuerint instituta quibus potuerunt obtinere salutem.

¶ Ad tertium denique respondetur aliam esse rationem prouidentia in his quæ ad naturam pertinent: aliam verò in his quæ ad gratiam. Bona enim natura non ordinantur ad tollendum peccatum, sed ad sustentandam vitam: ideoq; homini statim in eius creatione debuerunt conferri: at verò quoniam gratia ad tollendum peccatum confertur, lex abundantis gratia dari non debuit nisi peccati impedimento submoto.

Ad 1. argu.

August.

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

ARTICVLVS. III.

Utrum lex noua sit vsque ad finem mundi duratura.

Grum lex vetus aduentu nouæ fuerit repudiata, merito quis dubitet vtrū alia sit præterea superuētura per quā Evangelica aboleatur. Et arguitur à parte affirmatiua. Dñs. Ioā. 16. pollicitus est discipulis veterū Spiritū sanctū qui docturus eos esset omnē veritatem at nondū Ecclesia cuncta cognouit diuina mysteria: nam multa indices sanctis Concilijs reuelantur: ergo expectanda est alia lex, per quam Spiritus sanctus nos omnem doceat veritatem. ¶ Secundo, Matth. 24. ait Christus: Prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe: & tunc veniet consummatio: sed euangelium Christi iam prædicatum est, neque tamen consummatio peruenit: ergo aliud nobis est opperendum Evangelium Spiritus sancti, aliaque lex, qua peruulgata, continuo fiat consummatio. ¶ In contrarium facit verbū eiusdē Redem-

1. Argumē.

2. Argumē.

Rede mptoris eodem cap. 24. Dico vobis quia: non præterbit generatio hæc donec omnia fiant. Quod Chryso. de generatione fidelium interpretatur: quorum ergo status ad finem vsque mundi perdurabit.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur, quæ ex hac distinctione dimanant. Duobus modis status mundi variari contingit. Vno secundum legis diuersitatem, atq; hoc pacto non amplius variabitur lex nostra, sed vsq; ad finem mundi persistet. Probatur conclusio. Si euangelica hæc nostra antiqua successit, eā fuit quæ perfectior est illa: nulla autem esse potest hæc euangelica in hoc mundo præstatio: ergo nulla est illi successio. Prior præmissa iam satis supra declarata est: lex enim tãto est perfectior, quanto suo propinquior finis legis autem finis, vt habetur ad Rom. 10. Christus est: & ideo quo lex vetus elongatior erat à Christo quam nostra, eò erat imperfectior: nostra autem adeo est propinqua eidem finis vt ipsum habeat presentem: ergo nulla esse potest perfectior. ¶ At nē quis cauilletur Christū posse aliam perfectiorem ferre, arguitur secundò. Legis perfectio ex fine tandem ultimo ex illi manda est: putā ex celesti felicitate ad quam lex omnis nos ducit: nulla autem in hoc seculo perfectius nos illuc ducere potest, quā quæ homines omnib; labore purgat, quæ impedimētis nobis est ingrediendi regnum, Deiq; ipsius corpore pascit, ac sanguine potat, subindeque valus eiusdem regni cunctis expandit: hæc autem est lex nostra, idq; Christi ipsius testimonio constat, qui initio suæ prædicationis agentibus poenitentiam regnum cælorum pollicetur: ergo nulla restat alia præstolanda. Quod si verbum hic nobis Apostoli obijcias. 1. ad Corinth. 13. Cum venerit quod perfectū est, euacuabitur quod ex parte est: nihil obstat, quoniam illic de perfectione quæ nos in patria manet sermo habetur ab Apostolo: vbi fidē propter suam obscuritatem appellat cognitionē ex parte, quæ visionis fulgore euacuabitur. Videmus enim nunc per speculum in ænigmatē: tunc autem facie ad faciem.

¶ Secundo modo potest status hominū variari per hoc quòd diuersimode se habeant ad eandem legem. Et de hoc modo adhibetur secundà conclusio. Nihil vetat quominus status legis nouæ, perinde atque status veteris, mutetur. Quod est dicere. Sicuti lex vetus quandoq; accuratius obseruabatur, quandoq; verò segnus ac negligentius, sic & mutatur euangelico vsu venit. Aliquando enim latius multo ac fusiùs patuit Christianus cultus: quandoq; iuxta eundem

Chryso.

1. Conclusio.

Probatio.

Paulus.

2. Conclusio.

Obiectio.

Solutio obiectiōnis.

3. Conclusio.

Christianismus strictior fuit & angustior. Ratio autem huius conclusionis, non quidē Deus est, qui paratissimus est omneshomines saluos facere: sed humana libertas. Nam cum gratia Evangelica, vt dictum est, habentes non compremet in bono, sed suo relinquat arbitrio, vsq; illis proinde venit vt eandem gratiam abijcerent ac despicientes carnalibus desiderijs mancipentur. ¶ Tertia conclusio. Etsi status Christianismi latior, patētiorque expectetur, nullus tamen futurus est, vbi gratia copiosior sit & abundantior: quàm hætenus præcessit. Prior pars inde patet quòd, vt Christus testatus est, quousque euangelium in vniuersum mundum prædicetur, non erit finis. Et ad Romanos. 11. Apostolus ait caritatem in Israël contigisse plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël saluus fiet. Quis ergo desideratum reliquimus, quæ in admodum ante finem mundi ab omnibus sit lex: Christus ex oculanda. Posterior verò conclusio pars probatur. Nam quando nulli antecessissent sancti præter Deiparā virginem atque Apostolos, qui Spiritus primitias acceperunt; nō est cur alios expectemus tam ingentis sanctitatis. Quibus nihilominus numerosissima Martyrum, Confessorumque atque Virginum copia ad huc per Dei gratiam successit. Quocirca etsi sub Antichristi tyrannide defuturi non sint sanctitate proceres, qui eius truculentissimam rabie perpessi, pro fide Christi atrocissimas mortes oppetant: tamen priscorum excellentiam nō adæquabunt.

Ratio. conclusiōnis.

3. Conclusio.

Probatio prioris partis.

Manichæi.

Montanus.

Augustinus veritas catholica.

Circa primum igitur argumentum notandum est non defuisse hæreticos qui negaret remissionem Spiritus sancti, quā Christus pollicitus est, completam fuisse in die Pentecostes. Vnde Manichæi aiebant in suo magistro fuisse completam: quem (vide blasphemiam) Spiritum paracletum appellabant. Montanus autem & Priscilla non vsque adeo blasphemabant: dicebant nihilominus in illis fuisse completam: vt Augustinus contra Faustum meminit. Attamen inconcussa stat catholica veritas in illis fuisse completam: neque aliam deinde sperare licere. Iussi nanque fuerunt sedere in ciuitate, donec induerentur virtute ex alto: vt patet Lucæ. 24. promissumque illis est, vt baptizarentur spiritu sancto, vt Actuum. 1. legitur: quod completum est eam illis idem Spiritus linguis igneis affluisit. Vnde Ioannis. 6. Nō dum erat Spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus. Vbi rerum consequentia denotantur: nimirum quòd protinus Christo per resurrectionem & ascensionem glorificatus.

L. to, Spi-

to, Spiritus fuerit plenius imē datus. Ad argu-
 Argumentum
 Ad 2. argum.
 Augustinus
 Prima inter-
 pectatio et
 cau loci.
 Secunda.
 Christi ost.
 Paulus
 August.

miraculum non potuisset in totum terrarum
 globum tuba Evangelica tam breui intonuisse
 ut latius loco citato super Paul. scriptum cura
 uimus. Hieronymus autem super eundem lo-
 cum Matth. item per hanc distinctionem co-
 natur diuulgari, vno modo ita ut fama Chri-
 stiani nominis euolet. Et hoc modo fieri po-
 tuit, ut Apollolorum seculo eadem fama a gē-
 te in gentem per ora delata in vniuersum per-
 manerit orbem: non tamen cum illa energia
 ut Christi fides vniuersis peruaderetur. Alio
 ergo modo contingit ut cum effectu sic prædi-
 cetur fides, ut in culpa omnes confluit, qui
 eam non recipiunt. Et hoc modo tenendū est
 cum Augustino quod nondum fuerit Euange-
 lium vniuerso orbi euulgatū. Vnde infert san-
 ctus Thomas, quod si priori modo prædicatio
 Euangelij intelligatur, subintelligendum est
 cum Chrysostomo tūc subsecutum esse finem
 hoc est, Hierosolymorum excidium. Post quā
 verò posteriori modo vniuersum orbem com-
 pleuerit, tunc demum subsecuetur mundi com-
 summatio. Nam negari non potest, quia eodē
 loco Christus de vtroque sine & termino per-
 mistim loqueretur.

QVÆSTIO OCTA-
 ua De collatione legis nouæ
 cum veteri.

Sanctus Tho. 1. 2. quæst. 107.
 ARTICVLVS I.

Utrum lex noua sit veteris complemen-
 tum.

QUONIAM lex
 diuina in veterē & nouam
 est distincta, scire expedit
 quibus modis hæc ab illa di-
 stinguatur. Et arguitur pri-
 mo à parte negatiua q̄ nul-
 lo distinguantur modo.
 Vtraque lex data est contentibus Dei fidem: ut
 pote sine qua, ut ad Hebræos. 11. ait Paulus, im-
 possibile est placere Deo: eadem autem est no-
 stra antiquorum; fides, ut supra expositum
 est: ergo eadem est lex.
 ¶ Secundo arguitur quod noua non sit vete-
 ris complementum. Complere enim huic oppo-
 nitur

Hierony.

D. Thom.

1. Argumēt.

2. Argumēt.

nitur quod est euacuare, & inueterare: lex au-
 tem noua euacuauit antiquam, secundum illud
 ad Ephesios. 2. Legem mandatorū decreuit eua-
 cuans, eamq; inueterauit, hoc est antiquauit, se-
 cundum illud ad Hebræos. 8. Nouum testamē-
 tum veterauit prius. Quod præterea & Chri-
 stus factus ipse inueterauit: nā multa cetera il-
 li legi, tum docuit, tum etiam fecit, ut est illud
 Matth. 5. Audistis quia dictū est antiquis. & c.
 Ego autē dico vobis. Vnum autem contrariū
 non complet alterum: ergo noua veterem nō
 compleuit. ¶ Tertio, si noua esset veteris com-
 plementum, sequeretur quod in illa fuisset conti-
 ta tanquam veritas in figura: multa autem cer-
 enda nobis tradita sunt & agenda in noua le-
 ge, ut sunt sacramenta & consilia, quæ in vete-
 ri non extabant: ergo nostra non contineba-
 tur sub illa: atque adeo neque illam comple-
 uit. ¶ Contrariū in asseruit Christus Matthæi
 5. Non veni soluere legem, sed adimplere. Vnde
 & subdit, lota vnum aut vnus apex nō præ-
 teribit donec omnia fiant.
 ¶ Hæc quoq; quæstio in superioribus actū
 fuit & bona ex parte definita. Sed vt rē-
 tes adhibeant rationes, tribus etiā nū con-
 clusionibus secundū argumētōrū numerū di-
 luctur. Prima. Lex Euangelica neq; profus est
 alia ab antiqua, neq; omnino eadem: sed sic ab
 illa distans, vt perfectū ab imperfecto. Proban-
 rur partes omnes. Cum vnaquælibet lex sine
 habeat peculiarem, illæ sunt omnino diuersæ
 quæ in diuersos tendit fines: sicut leges reipū-
 blicæ per Regem administratæ aliæ essent à le-
 gibus alterius quæ per Aristocratā gubernare-
 tur, atq; à legibus illius quæ regeretur per De-
 mocratiam. Illæ autē leges quæ ad eundem or-
 dinātur finē, quarū tamen vna propius ad eū-
 dem accedit finē quam altera, non latius disse-
 rat quam sicut perfectū ab imperfecto sub eo-
 dem fine: vt leges quæ adultis perfectisq; viris
 ponuntur, atq; illæ quibus instituuntur pueri.
 Exemplū est in motibus naturalibus. Motus
 enim sursum alius est à motu progressiuo, sed
 tamē intensior calefactio nō est omnino diuer-
 sus motus à remissiori. Ad propositū ergo, cū
 lex noua & antiqua ad eundē tendat finē: nam
 idem est Deus vtriusq; testamenti, qui illos vt
 pueros sub pedagogo ad vitam æternā educa-
 bat, nos vero tūquam viros prouectos ad ean-
 dem beatitudinē instituit, secundū illud ad Ro-
 ma. 3. Vnus Deus est qui iustificat circumcisio-
 nē ex fide, & præputiū per fidē: non sunt om-
 nino diuersæ: sed differunt sicut ius timoris,
 quasi ferula coercens pueros, vt ad Galat. 3: si-
 gnificat Apostolus: & lex charitatis, quæ est

vinculum perfectionis, qua nos Christus pec-
 liariter instituit, vt expositum est. Hanc con-
 clusionem quæstio. 11. artic. 1. huius libri fatus
 luculentius quæ expositam reliquit ambiguitatē:
 quemadmodum lex nostra est ista antiqua per
 fector, quod modō per eius sacramenta gra-
 tia conferatur, per quam solam supēritum fi-
 nem legis adipisci possumus. Nam illi non per
 legem, sed per fidem & gratiam eiusdem nō-
 stri authoris seruabantur. Et ideo non opus hic
 nobis est amplius immorari.
 ¶ At verò quia diximus illam fuisse legē timō-
 ris: nostra vero charitatis & amoris; qua breuiter
 differentia ait Augustinus contra Adamā. Ma-
 nichæ. legem nouam à veteri diuersificari, nouū
 est id memoria prætereundum, quod in præce-
 dētibus adnotauimus; non desuū in illa legē
 quosdam; qui dicebantur amore. Nam illi
 etiā præceptū erat Lenit. 19. Diliges proximū
 tuum. Et Deuter. 6. Diliges Dominum Deū
 tuum. Et in nostra aliqui contrahuntur tū-
 more: nam & nobis comminatus est Christus
 ignem æternū. Discrimen ergo non est sur-
 mendum ex conditione singularium persona-
 rum, sed ex conditione statuum ambārum le-
 gum in genere. Etenim quoniam ille erat pū-
 rorum status qui metu potius arcetur à malo
 quam ratione ducatur ad bonum: noster verò
 status sit liberorum, quos Christus à lege &
 morte, vt habetur ad Romā. 8. liberauit, &
 liberi amore potius filiali quam seruili metu
 ducantur, nostra dicitur lex amoris: illa verò
 timoris. ¶ Ac pari modo de alia cōsuetudine est
 differentia; quam idem Augustinus contra
 Faustum lib. 4. inter easdem leges constituit:
 nempe quod illud testamentum ideo dicitur
 vetus, quod præntia tantū temporalia, cadū-
 caque promittebat quæ senescunt: nostrum
 vero, nouum, eo quod sempiterna pollicetur
 quæ semper virescunt: non inquam sentidam
 est discrimen inter personas: nam & illic aliqui
 alliciebantur æterno premio: & hic vice versa
 nonnulli pelluntur temporalia. Etenim &
 Marci. 10. promittitur relinquētibus domos
 & fratres, quod centuplū in hoc tempore acci-
 pient, præter vitam æternam: sed hæc differen-
 tia inter status est dignoscenda. Nam pueri
 præsentibus munusculis inescant, quæ ideo
 illic erant frequentissima: nobis autē rarissima
 vt pote qui tūquam viri ad absentia potius; sed
 tamen sempiterna inhiamus. Horum etiā in-
 tar intelligendum est discrimen aliud quod
 Apostolus ad Roma. 4. internoscit: vbi legitur
 antiquam appellat legem factorem: nouam
 verò legem fidei. Haud enim denegandum est
 Quæ ratio-
 ne lex ves-
 tus appella-
 tur 1. x. fa-
 tur 1. x. fa-

Qualiter di-
 ferentia ait
 Augustinus
 contra Adamā.
 Manichæ.
 legem nouam
 à veteri diuer-
 sificari, nouū
 est id memoria
 prætereundum,
 quod in præce-
 dētibus adnota-
 uimus; non desu-
 uū in illa legē
 quosdam; qui
 dicebantur amo-
 re. Nam illi
 etiā præceptū
 erat Lenit. 19.
 Diliges proximū
 tuum. Et Deute-
 ros. 6. Diliges
 Dominum Deū
 tuum. Et in nos-
 tra aliqui contra-
 huntur timore:
 nam & nobis
 comminatus est
 Christus ignem
 æternū. Discrimen
 ergo non est sur-
 mendum ex con-
 ditione singularium
 personarum, sed
 ex conditione
 statuum ambārum
 legum in genere.
 Etenim quoniam
 ille erat pū-
 rorum status qui
 metu potius arcetur
 à malo quam
 ratione ducatur
 ad bonum: noster
 verò status sit
 liberorum, quos
 Christus à lege &
 morte, vt habetur
 ad Romā. 8. liber-
 auit, & liberi
 amore potius
 filiali quam
 seruili metu
 ducantur, nostra
 dicitur lex amoris:
 illa verò timoris.
 ¶ Ac pari modo
 de alia cōsuetudine
 est differentia;
 quam idem
 Augustinus contra
 Faustum lib. 4.
 inter easdem
 leges constituit:
 nempe quod
 illud testamentum
 ideo dicitur
 vetus, quod
 præntia tantū
 temporalia, cadū-
 caque promittebat
 quæ senescunt:
 nostrum vero,
 nouum, eo quod
 sempiterna pollicetur
 quæ semper
 virescunt: non
 inquam sentidam
 est discrimen
 inter personas:
 nam & illic
 aliqui alliciebantur
 æterno premio:
 & hic vice versa
 nonnulli
 pelluntur
 temporalia.
 Etenim &
 Marci. 10.
 promittitur
 relinquētibus
 domos &
 fratres, quod
 centuplū in
 hoc tempore
 accipient,
 præter vitam
 æternam: sed
 hæc differentia
 inter status
 est dignoscenda.
 Nam pueri
 præsentibus
 munusculis
 inescant,
 quæ ideo
 illic erant
 frequentissima:
 nobis autē
 rarissima
 vt pote qui
 tūquam viri
 ad absentia
 potius; sed
 tamen
 sempiterna
 inhiamus.
 Horum etiā
 in-
 tar
 intelligendum
 est discrimen
 aliud quod
 Apostolus
 ad Roma. 4.
 internoscit:
 vbi legitur
 antiquam
 appellat legem
 factorem:
 nouam
 verò legem
 fidei. Haud
 enim denegandum
 est

Paulus

Augustinus

Quæ ratio-
 ne lex ves-
 tus appella-
 tur 1. x. fa-

torum, no-
ua vero lex
fidei.

quin & illic locum etiam haberet fides Christi per quam tam illi quam nos iustificamur. Neque vice versa negandum quin & lex nostra continentia facta, tam moralia, secundum illud Matthæi. 5. Benefacite his qui oderunt vos: quàm cæremonialia: vt sunt sacramenta, secundum illud Lucæ. 20. Hoc facite in meam commemorationem. Sed tamen quia lex illa plurimum præfertimque in factis illis, putà in cæremonijs posita erat, quæ non, vt nostra sacramenta, iustificabant: neque verò moralium opera sed sola fides Christi salutē operabatur: nostra verò lex præcipuè, vt expositū est, consistit in interna fide & gratia, quam abūdē Spiritus sanctus in nos effudit. Lex illa dicebatur lex factorum; nostra vero per antonomasiam lex fidei & gratiæ.

2. Conclufi.

¶ **Secunda conclusio.** Lex nostra fuit antiquæ completum. Omne enim perfectū id quod imperfectū est cōplet, eius suppledo defectus. Hunc autem suppleudi modum in calce expositionis. c. 3. ad Roma, super illo verbo, Legē ergo destrinimus per fidem: Absit: sed legem statuumus, fufe dilucidauimus. Est enim in lege duo considerare: scilicet & finem & præcepta: finis autem legis illius duplex erat. Vnus cōmuniis illi & nostræ, qui est per iustitiam perducere in vitam æternam: alter verò illi peculiaris, putà futuras veritates præfigurare. Præcepta verò erant in triplici genere, morali scilicet, cæremoniali, ac iudiciali. Et quantum ad hæc omnia, absolutissimè lex nostra completū veterem. Primum omnium quantum ad finem illum supremum, qui est, iustificare, illam completuit, id quod illa non valebat, perficiens eam. Nam cum opera illa de se non iustificarent nisi in fide Christi: quare quotquot iusti vitam desungebantur, in limbo, cū in deposito tenebantur recōditi, aduentum eius præstolantes, qui aditum illis ad regnum panderet, & lator nostræ legis beneficium illud quod illi expectabant, exhibuit, meritò lex nostra hac ratione illam cōplet. Vnde Paulus ad Romanos. 8. Quod impossibile erat legi, Deus filium suū mittens in similitudinem carnis peccati damnauit peccatum in carne: vt iustificatio legis (id est, quam expectabat lex) impleretur in nobis. ¶ Deinde & alterum eiusdem legis finem, scilicet significare, quod propriū erat cæremonialium, impleuit, exhibendo veritatum luminam, quarum lex illa vmbra gerebat. Vnde ad Colossen. 2. ait Paulus cæremonias illas fuisse futurorum vmbra, corpus autē, Christi: hoc est eorum veritatē pertinere ad Christū. Ob idque lex illa dicebatur lex vmbre & figuræ:

Vide auctorem in c. 3. Epistolæ ad Roma.

Quot modis lex noua fuit completum veteris.

Paulus.

Paulus.

nostra autem lex veritatis.

¶ **Secundo & præcepta ipsa perfecit completū que Christus lege noua, & facta & verbo: facta scilicet, seruando legem: nam & circūcisus est & oblatu templo, & alia per se iure legalia, iuxta illud ad Galat. 4. Factum sub lege. Verbo autem tripliciter eadem impleuit, hoc est perfecit præcepta. Primum scilicet legitimum intellectuū depromendo: vt homicidij & adulterij, quorum sensus Pharisei deprauauerant, docēs tantum prohiberi illic manum, nō animū. Christus nāq; docuit animi etiam affectiones illic compefci. Secundo & cautelas adhibuit tutius illa seruandi: vt non irare omnino, neque per cœlum, &c. nisi necessitate intercedente. Et tertio superaddendo consilia: vt patet Matthæi. 19. vbi iuueni allerenti seruasse præcepta, consuluit vt si esse perfectus vellet, diuenditis quæ haberet, sequeretur se. Cum ergo Christus his modis legē impleuerit, meritò illam absoluit, ac subinde ostendit per Euangelium esse exclusam: non tamen destructam, vt ait Paulus: quia permanet in testimonium nostræ.**

3. Conclufi.

¶ **Tertia conclusio.** Lex noua continebatur in veteri: nō quidem actū, sicuti locatum in loco: sed virtute, vt perfectum continetur in perfecto, putà animal in embryo, & act⁹ in potentia: videlicet species in genere, & arbor in semine. Conclusio ex dictis palā fit manifesta. Quo quidem sensu intelligitur illud Ezech. 1. Rota erat in rota, hoc est, Gregorio interprete, nouum testamentum in veteri. Vnde Chrysostrmus exponēs illud Marci. 4. Vltro terra fructificat, primum herbam, deinde spicā, deinde plenum frumentū in spica, ad tria id genera legū accommodat. Lex enim natura tantum herbe scere valuit: Lex verò Moyfi, spicas protulit, quas Euangelica pleno frumento completuit.

Ad. 1. argu.

¶ **Ad primum igitur argumentum** respondetur quod licet eadem fuerit fides antiqui & noui testamenti, inde tamen solum colligitur quod fuerint vna lex ex parte finis: attamen quia fides eadem alterum tunc habuit statum, quo scilicet sperabantur futura: alterū verò in nostra, quo illis potitur præsentibus, quod dantes sunt diuersæ leges.

Ad. 2. Argu.

¶ **Ad secundum verò negatur impletio,** quæ admodū expositū est euacuationi & antiquationi esse cōtraria: imò cæremonialia per hoc quod veritate impleta sunt, fuerunt euacuata: hoc est mendacia deinde facta. Moralia verò non fuerunt euacuata: sed neque iudicialia sic, quin institui rursus possint. Præcepta verò Christi, vt Augustinus Faustum docuit, non erant antiquis contraria. Lex enim, verbi gratia,

Ad. 2. argu.

tia, libelli repudiij, non præcipiebat vxorem repudiare. Tunc enim contraria esset ei repudiandi prohibitio: sed id permittebat: docens tamen, vt nō facile dimitterentur vxores. Cui quodammodo concinuit lex Christi, docens vt non dimitterentur nisi fornicationis causa. Correxit tamen antiquam legem vt non dicit mitterentur nisi quo ad torum. Pari modo dicendum de prohibitione iuramenti, & de mitigatione legis talionis: aliqua enim duro illi populo & perniciaci indulgenda erant, quæ Euan gelicis nō decebat permitti. ¶ **Ad tertium deniq; respondetur** quod omnia quæ in nouo testamēto proponuntur explicite credēda implicitē latitabant in veteri: imò & omnia quæ præcipiunt agenda, quæ: uis excellentiora videantur quàm quæ illic palam extāt, quantum ad substantiam illic omnia penè recondebantur. Sed quia non ab omnibus erant præcepta, luculentius sunt ac locupletius per Christū exposita.

ARTICVLVS II.

Verum lex noua grauior sit quàm antiqua.

Argument.

¶ **R**ostremò comparanda est lex noua ad veterem in grauitate: & arguitur, quod sit grauior, tū quod non solum externos actus, verum & internos prohibet in quibus comprimentis angor & labor est: tum etiam quod illa accedentibus ad Deum prosperitatem tempora lem pollicebatur, nostra vero tribulationes, secundum illud. 2. ad Corinthi. 6. Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus & angustijs. In contrarium autem est testimoniū Christi Matth. 6. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis: nempe, secundum expositionem Hilarij, oneribus legis, quorum meminuit Petrus. Acto. 15. Vnde & subdit, Iugum meum suauē, & onus meum leuē.

Hilarius:

Distinctio.

1. Cōclusio.

¶ **Ad quæstionē supposita distinctione** duabus conclusionibus respondetur. In lege enim duplicem est considerare difficultatem & laborem. Item ex parte obiecti, quàm ex parte modi agendi. Sit ergo prior cōclusio. Si difficultas ex parte obiecti perpendatur, multo erat grauior antiqua lex quàm noua: nempe quæ non solum Decalogum, verum & numerosissimam importabilemque, vt ait Petrus, cæremoniarum iudiciorum que sarcinam humeris illius populi imponebat. Sic enim cōgruēs

erat indomitam illam gentem & ad nouitates procliuem exercere, ne otium eis malorū occasione offerret. Cum tamen noua præter ipsam naturam legem non nisi sacramenta, eademque in bonum nostrum imperauerit.

2. Conclufi.

¶ **Posterior conclusio.** Si difficultatem ex modo agendi existimes, & illa quæ Christus expressit animaduertas, grauior est quodammodo nostra: illis tamen præcise qui non sunt virtutum habitibus imbuti. Expressit enim nobis vt animi etiam motus componeremus, quos vt. 5. Ethicorum autor est Arist. reprimere carentibus habitu, quàm difficillimum est. Ait enim operari iusta, facile esse: sed tamen operari iuste, hoc est, animi promptitudine & alacritate, perquam difficile, quouique per ingenitos habitus virtutes dulcescant. Vnde super illud Matthæi. 5. de minimis mādatis ait Chrysostrmus, Mandata Moyfi in actu facilia sunt vt, Non occides, Non adulterabis: mandata verò Christi, scilicet, Non irasceris, Non concupisces, in actu difficilia sunt. At verò Augustinus super illud. 1. Ioannis. 5. mandata eius grauiora non sunt. Grauiora, inquit, non sunt amanti, sed non amanti sunt grauiora. ¶ **Circa priorem conclusionem** hoc nō est, quin admonēamus, dissimulandum, quod et in Euangelio facultatem Christus Ecclesiæ reliquit, superaddendi sanctiones nouas: eadem tamen facultate Antifites quàm temperatissimè & moderatissimè uti debent, ne Magistri iugum, quod leue suauēque ipse esse voluit, molestum atque acerbum reddant. Quare primum omnium in hisce legibus condendis id debet sanctissimè eis esse perspectum, vt nulla condatur lex nisi quam ad tutiorem custodiam Euangelij duxerint necessariam. Est enim Euangelium, murus Sion, quam Ecclesia circumdare debet ætemurali. Mox cauendum est ne legum multitudine ipsas vilipendio exponat, atque adeo causa sit vt non opere expleantur, sed pretio redimantur, ac subinde diruto ætemurali concutiatur murus. Vnde Augustinus ad inquisitiones Ianuarij de eiusmodi legum multiplicationibus, Ipsam inquit, religionem nostram quā in manifestissimis & paucissimis celebrationū sacramentis Dei voluit misericordia esse liberam, seruilibus premunt oneribus, adeo vt tollerabilior sit conditio Iudeorum, qui legalibus sacramentis, non humanis præsumptionibus subiiciuntur. ¶ **Circa posteriorem verò cōclusionem** & hic quoque notato quod non adstruximus etiam quantum ad modum operandi grauiorem simpliciter esse legem nostram, sed quo ad expressionem, quàm antiquam,

Probatio cōclusionis Arist.

Chrysostrmus.

Augustinus.

Pulehra ad mentio re stianū populi ticipienda.

Augustinus.

Illustratio cōclusionis.

tum quod etiam illa sine intellecta internos quoque animos compescebat. Dum enim homicidium prohibebat & adulterium, affectio- nes quoque eorum admonerebat ex animo con- uulsas iri: tum maxime quod qui incompso- tos corruptosque patitur animi motus multo difficillime potest a prauis operibus abstinere. Vnde licet rigida videatur prohibitio interni motus, suauior tamen est ad cauendum opus. In summa, uide quam fuerit lex Christi leuis ac dulcis. Tria tantum continet: moralia scilicet precepta, sacramenta, & consilia. Et mora- lia quidem idcirco iussit, quod cum sint de iure nature, nequirit non iubere, sacramenta ve- ro, licet superaddita videantur, in hoc tamen precepta nobis sunt, ut per gratiam quam con- ferunt, opitulentur nobis ad implendum legem: quam porro per nos implere non sufficimus. Quare & in hoc lex nostra leuior est quam ue- tus: quando quidem ad eleuandum legis onus, sacramenta nobis adhibuit, quae illis erant one- ra. Sed consilia sic nos Christus docuit, saluber- rima nobis esse, ut tamen noluerit precepti ne- cessitatem habere.

Lex Christi leuis ac dulcis.

Ad argumētum factum

Epilogus di- scipulorum legi ueteris ac nouae prima differētia.

Secunda:

Tertia.

Quarta:

Quinta.

Sexta:

AD argumentum igitur in contrarium re- spondetur quod aduersitates & angores quos lex noua diligentibus Deum offert, & spe regni iam nobis patens & filiali amore dulcescunt. Est igitur operæpretiū in calce quaestionis praesentis quae de differentiis inter legem veterem & nouam instructa est, omnium pro nostra facilitate Epilogus colligere: quae sunt numero duodecim. Prima sumitur a dignitate legislatoris ministrique legis. Vetus enim per Moysen data est: noua uero per Deum ipsum hominem factum lata & inuulgata. Quare illa dicitur lex Moyse: haec uero Christi. Secunda attenditur ratione subiecti. Illa namque, ut proxime dicebamus, extra hominem in tabulis scripta est: haec uero intus in anima. Quapropter illa dicitur corporalis & scripta: haec uero spiritalis atque indita. Tertia consideratur ratione temporis. Illa quippe temporalis erat, id est, per tempus duratura: nostra uero usque ad finem mundi. Quo circa illa dicitur temporalis: nostra uero perpe- tua. Quarta, ratione uniuersalitatatis. Illa liqui- dem uni peculiari populo data erat: nostra uero uniuerso mundo. Quam obrem illa dici po- test particularis: nostra uero uniuersalis. Quinta differentia patet ratione figuræ. Quando- quidem illa, umbra erat & figura nostra: no- stra uero, illius ueritas: quae de causa illa umbra- tilis erat: nostra uero patens. Sexta ratione sig- nificationis: nam etsi eadem fides esset illi-

nobisque necessaria ad salutem: tamen quae il- li implicite credebatur futura, nos gesta iam ex- plicite cōsitemur. Septimum utique discrimē idemque potissimum ex parte perfectionis at- que effectus expenditur. Nam etsi neque no- stra neque antiquorum opera sine gratia iusti- ficient, tamen quia passio illis non erat exhibi- ta, neque sua sacramenta gratiam, uti nostra, conferebant, lex Euangelica iustificat, quod illa de se praestare non poterat. Quapropter illa dicitur lex operum: nostra uero lex fidei & gratiae. Vnde octaua differentia sumitur ex natura preceptorū. Illa quippe grauior erat, nostra uero leuior ac suauior. Nona differen- tia. Lex nostra explicatiora atque aded amplio- ra continet precepta quam illa: ut puta quae actus interiores expressius prohibet. Ac decima quae consiliorum perfectionem illi superad- dit. Vndecima quae illa temporalia promittebat & combinabatur: quare dicitur Lex timoris & seruatorum: nostra uero sempiternam haereditatem nobis pollicetur. Quare dicitur Lex filio- rum ac libertatis. Sed duodecima supremaque differentia est, quae illa caeli portas non aperiebat: nostra uero id nobis praestat. Quocirca illa lex temporalium regnorum dicebatur, quae Deus promisit contulitque illi populo: nostra uero lex regni caelorum.

Sextima:

Octaua.

Nona.

Decima:

Vndecima:

Duodecima:

QVÆSTIO NONA,
De his quae in lege noua conti-
nentur.

Sanct. Thom. 1. 2. quaest. 107.

ARTICVLVS I.

*Utrum lex noua actus exteriores suffi-
cienti ordine instituerit:*

POSTREMA quaestio de lege noua, atque adeo de tota legum materia mouetur de his quae eadem Euangelica lege constituta sunt: quorum sunt tria genera: nempe precepta, sacramenta, & consilia: quibus institui- mur, tam quantum ad externa opera, quam etiam quantum ad inter- nos animi motus. Quæritur ergo primo, utrum ex- teras actiones probe instituerit. Et arguitur à parte negatiua quod circa huiusmodi actio- nes ni-

Primum re- gumentum

nes nihil debuit Euangelium constituere. Lex Euangelica est lex Regni caelorum, ut patet in Christi praedicatione. Appropinquauit regnū caelorum. Et Matthæ. 24. Praedicabitur Euangelium regni: regnum autem huiusmodi non consistit in externis operibus, sed in intimis, se- cundum illud Lucæ. 17. Regnum Dei intra uos est. Et ad Romæ. 14. Non est regnum Dei esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Quare inter leges veterem & nostram illa supra posita internoscitur diffe- rentia, quod illa cohibeat manum, haec uero animum. Accedit quod & ad Romæ. 8. dicitur lex spiritus. Et. 2. Corinthio. 3. Vbi spiritus Do- mini: tibi libertas: non est autem libertas ubi ho- mo ad exteriora opera uel facienda uel cauendi obligatur: ergo nil debuit de exterioribus officiis decernere.

Argumentum.

¶ Secundo principaliter arguitur contrario modo, quod manca fuerit & minus sufficiens circa eiusmodi exteriora opera. Lex enim Euangelica ad fidem pertinet quae per dilectione operatur: secundum illud ad Galat. 5. In Christo Iesu neque circumcisio aliquid ualet, neque praeputium: sed fides quae per charitatem operatur. De fide autem plura explicuit credenda quae non erant explicita in lege ueteri: ergo debuit de charitate moralia superaddere mandata: quod tamen non fecit: quia solum Decalogum sicuti illa nobis iussit. Item & circa caeremonias ad diuinum cultum pertinentes angustior uide- tur & breuior: quia tantum sacramenta nobis tradidit: cultus autem Ecclesiae reliquit instituendos, sicuti & cum iudicialia multa illic per se Deus edixerit: nulla tamen nobis tradidit, sed reipublicae tam ciuili quam ecclesiasticae hoc permisit: est ergo circa exteriora minus sufficiens minusque prouida quam antiqua.

Fundamen- tum.

¶ In contrarium est illud Matth. 7. Omnis qui audit uerba mea haec, & facit ea, assimilabitur uiro sapienti qui aedificauit domum suam supra petram: sapiens autem aedificator nihil eorum praetermittit, quae sunt ad fabricam conducenda. In hac quaestione altissima est meditanda Dei prudentia ac benignitas in condenda Euangelica lege. Primum igitur omnium ex superioribus hoc recolendum est fundamentum, quod lex Euangelica non solum altior est quam humana, quippe quae non ad finem tantum natura- lem, sed ad supranaturalem nos influit: uerum & quam Mosaica inde praestantior, quae fidem & gratiam, quam illa praefigurabat, per Christi passionem exhibet: per quam gratiam introducimur in regnum caelorum. Ex hoc enim fundamento colligitur, nihil de operi-

bus nostris eandem legem stabilire, quam quae ad eandem gratiam ordinantur ac referuntur. Atque eo gradu & ordine unumquodque pro- hibet ac consulit, quo ad eandem gratiam con- fert. Hoc praehabito, ad quaestionem qua- tuor conclusionibus respondetur. Prima est. In operibus exterioribus primum omnium lex Euangelica uel fundamenta prouidentissi- me iecit septem sacramenta. Tria enim operum genera in fronte quaestionis tetigimus: scilicet sacramenta, & moralium praeccepta, & consilia. Probatur conclusio. Gratia in qua legis sub- stantia consistit, bifariam consideratur, uide- licet quantum ad eius generationem & acqui- sitionem: & rursus quantum ad eius usum & exercitium: generatio autem eius & infusio, munus supernaturale est, quod nobis Deus per mediatorem, puta per filium suum, hominem factum communicat: quare ipse prius se- cundum humanitatem plenus fuit gratia ab- que mensura: eandemque subinde per eandem humanitatem in pondere & mensura nobis impartitur: secundum illud Ioannis. 1. c. Ver- bum caro factum est, & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Et quoniam Deus superna- turalia ipsa ea suauitate disponit, ut ad modum naturae nostrae nobis participentur, nostra au- tem cognitio à sensibus incipit, decuit eandem gratiam per exteriora nobis signa suppeditari: ut per illa tum certi pro captu nostro ef- ficeremur nostrae salutis: tum etiam nos excitaretur animus ad diuinum cultum. Et haec sunt septem sacramenta, de quorum sufficien- tia non est praesentis loci dicere. Quapropter necessarium fuit ut Christus ipse tanquam author gratiae, per se, tum illam institueret, ut Baptismum, Eucharistiam: tum perinde crea- ret eorundem sacramentorum ministros: nempe Apostolos ac discipulos totumque subinde sacerdotalem ordinem. ¶ Secunda conclusio. Non decuit maiestatem ac libertatem Euange- licae legis ut alia sacra, & obseruantiae, & cere- moniae per ipsam instituerentur, quam quae eisdem administrandis sacramentis necessariæ erant: sed hoc debuit Ecclesiae prudentiae com- mitti. Probatur conclusio ex differentia inter statum antiquae legis & nostrum. Populus enim ille, ut identidem ex Apostolo adnota- uimus, erat sicut in puerili aetate sub pedagogo, nondum uirili prudentia praeditus: & praeter ea figuram umbramque gerebat futurarum ueritatum: utriusque ergo ratione concessis erat ut Deus per se illum de cunctis etiam mi- nutionibus per suas leges erudiret, neque reipub-

Conclusio.

Probatio conclusionis

Conclusio.

Ostenditur conclusio.

blicæ eorum institutiones committeret. Christiana vero familia, tum ætate & prudentia provectior, atque adeo idonea cui traderetur hæreditas, tum etiam cui per suas ceremonias non alium Messiam deberet præfigurare, non erat cur de eiusmodi ceremonijs tam peculiariter erudiretur, sed id munus Ecclesiæ cõdere daretur. At que eò potissimum quòd munus illud Christus Spiritui sancto dimisit, quem venturum pollicitus est, vt eandem sanctã Ecclesiam doceret omnem veritatem. ¶ Et ecce de operibus, quibus gratiam diuinã assequimur. Illa autem que ad eius usum pertinent, sunt charitatis officia, quæ erga Deum & proximũ exercemus, quibusque adeo per diuinum fauorem eadem nobis augetur gratia. Horum autẽ operum quædam sunt vel ad eius custodiam necessaria, vel eidem necessariò contraria: alia verò libera sine quibus in eadẽ Dei gratia permanere possumus. ¶ Sit ergo tertia conclusio. Necessarium fuit vt lex Euangelica opera quæ necessariam habent connexionem ad gratiam per se præciperet, & quæ illi obstant prohiberet: hæc autem sunt quæ Decalogus nobis exhibet, & quæ ibi implicite continentur: hoc est necessaria consequentia inde colliguntur, quorum quæstio. 3. tres gradus distinximus.

3. Conclusio. Conclusio est manifesta: nam legislatoris prudentia in necessarijs nõ debet deficere. ¶ Quarta conclusio. In alijs autem quæ hanc non habent necessariam connexionem ad gratiam, non fuit congruens Euangelicæ legi vt illa in particulari per se Christus definiret: sed, sicut dictum de ceremonialibus est, ita & iudicialia reipublicæ tam ciuili quàm Ecclesiasticæ committeret. Tam enim sæpè dictum est, ceremonialia & iudicialia à moralibus differre quòd non eliciuntur ex principijs naturæ, sed arbitrariò quodam generale præceptum ad speciale contrahunt. Et sicut ceremonialia ad cultum diuinum atinent, ita & iudicialia ad quietum reipublicæ statum. Ratione ergo iam proximè assignata, nempe quòd Euangelicus populus prudentiam progressus est, & quasi liber ad hæreditatem admissus, relinquendus in his iudicialibus erat suæ reipublice: vt contractuũ leges & malefactorum supplicia, quæ illic per se Deus constituerat, Antistites Euangelici & seculares Principes suo arbitrato sancirẽt. Accedit & altera huius ratio quòd lex illa vni eodemque pusillo populo posita est, nostra verò vniuerso orbi: ille ergo populus cuncta illa seruare poterat: Christianis verò pro diuersitate temporũ, regionum, atque hominum sunt iudicia constituenda, Quare Christus nihil no-

bis comminatus est, neque pollicitus nisi in terra & ecclesiã, & sufficientiam vitæ: hoc enim illud sonat, Centuplum accipietis, & vitam æternã possidebitis. Alia verò supererogationis opera, neque præcepta, neque omnino voluit, vt cuncta ab Ecclesiã præciperentur: sed aliqua: vt ieiunia quadragesima, & quædam festa. Reliqua vero consuluit & vniuersi cuiusque optioni reliquit: vt artic. 3. videbimus. ¶ Ex his ergo trina ratio colligitur cur legẽ nostram Iacob. cap. 1. appellauerit legem perfectæ libertatis. Primò, quia tanquam adultis filijs & iam à pædagogia excentibus hæreditatis possessio nem nobis tradidit. Secundò quòd neque ad ceremonialia aut iudicialia Christus nos, vt antiquos, coarctauit: sed libere illa reliquit præfectis ac magistratibus pro conditione locorũ ac temporum instituenda. Sed tertio quòd illa noluit vt quasi ferui metu impleremus: sed ex habitu gratiæ, vt liberi filij.

Ad primum igitur argumentum responde tur, quòd est regnum Dei in intimis cordium præcipue consistat, putã in iustitia, pace & gaudio spirituali: nihilominus ex consequenti & ad illum regnum illa pertinent exteriora opera, quæ vel extrinsecis motibus foras permanant, vt Dei cultus, & parentum: vel sine quibus conseruari nequeunt eadem spiritualia, vt homicidia, furtã &c. Quocirca est lex nostra præcipue prohibere animum: eum nihilominus cohibere debet ab illis actionibus quæ ipsum perturbant. Sicuti vice versa prohibendo antiquis manum, ex consequenti prohibebat animum. Ea verò quæ necessaria nõ habent connexionem ad gratiam, lex euangelica per se non constituit vt vetus. Qualia sunt esca & potus, de quibus Paulus loquitur: vt putã delectus ciborum & ieiunia: quæ non Christus sed Ecclesia, eius autoritate sanciuit. Ad aliud autem membrum eiusdem argumenti factis responsum est, vbi explicauimus cur lex euangelica dicatur lex perfectæ libertatis. ¶ Ad secundum verò principiale respondetur diuersam esse fidei rationem ac moralium præceptorũ: nam cum fides naturali rationi excellat, quam ideo nisi per gratiam apprehendere non possumus, necesse fuit vt lex abundantioris gratiæ cumulatius nobis expressissimè; mysteria eiusdem fidei detegeret: moralia autem præcepta sunt de iure naturæ, quæ ideo iactis in decalogo fundamentis potuit reipublica Christiana intelligere. ¶ Ad aliud quoque eiusdẽ argumenti membrũ respondetur, quod cum sacramenta nouæ legis gratiã cõferat, necesse fuit vt author ipse gratiã illa institueret: sacramentorum autem ritus

Trina ratio quare lex euangelica appellatur lex libertatis.

Ad aliud membrũ eiusdem argumenti.

Ad aliud membrũ eiusdem argumenti.

Ad aliud membrũ eiusdem argumenti.

3. Conclusio.

4. Conclusio.

Ratio conclusionis.

Altera ratio conclusionis.

Obiectio.

Solutio.

August.

ritus atque ecclesiasticas ceremonias, quia non sunt ad gratiam necessaria, ecclesiæ Christus commisit, cuius supra rationem adduximus. Quòd si obijcias redemptorẽ ipsum ceremonias aliquas Apostolis tradidisse: vt patet Luca. 9. & 10. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Respondetur illa ad ceremonias non pertinere, sed fuisse vel permissiones, vel institutiones pro illo tẽpore Apostolis necessaria. Permissiones, inquam, secundum expositionẽ Augustini in lib. de consen. Euãgeli. Nam cum Apostoli & verbi prædicatores ius habeant exigendi alimenta, illud, Sine pera sine pecunia &c. nõ tam præcepti formam habet: secundum Augustinum, quàm concessionis: hoc est, Non opus est vobis viaticum providere, si quidem ius habetis alimenta petendi. Vnde subdit, Dignus est enim operarius cibo suo. Reliqui vero Sancti dicunt esse præcepta, non ceremonialia sed moralia: necesse enim tunc habebat qui in discipulatu Christi recentes erant, neque in paupertate satis afflicti, ad eandem mendicitatem erudiri. Vnde iam provectioribus ait idem Redemptor Luca. 22. Quando misit vos sine saculo, & pera, & calceamentis, nunquid defuit aliquid vobis? & respondentibus, nihil adiecit: Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram. Quasi iam tunc statum perfectæ libertatis essent ingressi, quando iam relinquendi erant arbitrato suo viuere.

ARTICVLVS. II.

Utrum lex euangelica interiores nostros actus sufficienter composuerit.

Argument.

Ost actus exteriores subsequitur de interioribuscernere quemadmodum per legem euangelicam Christus illis prouiderit. Arguitur ergo de more quòd non fuerint ab ipso abunde compositi. Primò, vt Matth. 5. videre est, etsi decem sint præcepta decalogi, tria tamen præcisè quantum ad eorum internas affectiones exacte, expressèque emendauit: videlicet homicidium, prohibendo irasci in fratrem atque adulterium, vetando mulieris conspectum ad concupiscendum eam: & circa peruria omnem refecans iurandi voluntatem, Dico vobis non iurare omnino: igitur cum septẽ alia subiecerit, non satis hac parte compleuit perfectiq; abundantiam iustitiæ nouæ legis fu-

per illum veteris. ¶ Secundò arguitur: Præcepta decalogi quæ moralia sunt, erant & iudicialia & ceremonialia, de iudicialibus autẽ tria tantum eodem capite correxit, scilicet repudium vxoris, talionisq; pœnam, & inimicorum odium, sed de ceremonialibus nihil meminit: ergo non satis humanos affectus composuit. ¶ Tertio ad legitimam animi compositionem pertinet vt nihil homo præter humanum finem faciat: sunt autem alij humani fines præter inanem gloriam atque mundanum fauorem item & alia multa opera præter ieiunium, orationem, & eleemosynam: Christus autem, vt eodem loco videre est, hæc tantum tria fieri cauit, ob inanem mundi gloriam: ergo breuis nimis in eiusmodi institutione fuit. ¶ Quarto, sollicitudo humana circa ea quæ necessaria sunt adeo est à natura indita, vt fit etiam brutis animantibus nobiscum communis. Vnde Sapiens Proverb. 6. ad formicam mittit pigrum à qua doceatur providere in ætate quæ sibi sint in hyeme necessaria: institutio autem fidei naturam non tollit sed perficit: non ergo debuit nobis Christus tam sollicitè humanam sollicitudinem interdiceret vt neque in crastinum nobis prospiciamus. Quintò deniq; ac postremò, arguitur quòd cum iudicium sit actus iustitiæ, secundum illud Psal. Quousq; iustitia conuertatur in iudicium, non erat cur nos tantoperè abstereret nõ iudicaretur. ¶ In contrarium autem est sententia Augustini in Sermo. Domini in monte: vbi super illis verbis. Qui audit verba mea hæc ait, illis Christum verbis signifi casse, sermonem illum diuinum omnibus præceptis quibus Christiana vita formaretur, esse perfectum.

secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

August.

Conclusio responsiua.

Explicatur conclusio.

Aristo.

Beati mites, contra illos, qui illam statuerant in honoribus. Beati qui lugēt: aduersus eos qui illam posuerant in diuitijs. Mox constituto fine, a Apostolorum pectora instruxit, quos orbi præfecerat, vt tæquàm duces & lumina mūdi ab vniuersis terrenorū affectibus tam essent abstracti, quā illis opus erat, qui, ceu sal terræ & lux mundi, vniuersum orbem deberent, & ab infectione temporalium præseruare, & ad cœlestem patriā perducere. Deinde intus nostros animos, vnde operum radix procedit in ordine ad seipsos, quantum ad duo quæ virtuti sunt necessaria, instituit. Primum ex parte obiecti: nempe vt non solum à malis operibus qualia sunt homicidium, adulterium, & similia, abstinemus: verum & ab ipsorum affectibus sumus perurgati. Qui irascitur fratri suo: &, Qui viderit mulierē &c. nam scrutator cordium Deus, interna pectora præ cunctis operibus habet grata. Præterea & intētionem finis, vnde laus maximè aut vituperium operis emanat, rectificauit: nimirum cauere iubens nē quid causa humanæ gloriolæ agamus, nē mercedem, quam ipse nobis optat cumulatisimā conferre, ab hominibus præstolantes, potissimum frustreremur præmio. Præterea descendit ad imbuendū homines quibus officijs erga proximum se debeant gerere. Primum nē officium vsurpates Dei, de occultis ei⁹ gestis iudicem⁹, quod quidem iudicium cum causam nobis offerat proximum nostrum aut odiendi, aut cōtēnendi iniurium est ac nocuum. Mox vt neque in facrorum iniuriam, quæ ad Deum pertinent, negligentes sumus nempe nē ineptis illa atque inidoneis, ceu porcis committamus. Et super omnia adeo curauit nostrā dilatare charitatem, vt vsque ad inimicos pertingeret. Postremo denique docuit quemadmodum absq; diuino favore sanctissimæ legis mandata implere nequimus. Vnde ait, Petite & accipietis: pulsate & aperietur vobis. Cautelamque adhibuit, vt contendamus per angustam portam intrare: nam virtutis semita, quippe quæ media est inter duo extrema, angusta est: deuian-di autem campus, latissimus. Vnde Aristoteles scopum, inquit, peringere, vno tantum cōtingit modo: aberrare verò, infinitis. Quapropter & à falsis prophetis cauere etiam nobis iussit, qui nos à recta diuertunt. Multa deniq; alia illic resplendent mandata, quæ angustia præsentis loci exponenda non capit.

Aristot.

Ad primum igitur argumentum respondeatur, illa tria peculiariter præcepta ob id Christum explanauisse, quod illa perperam Pharisei populo interpretabantur. Censebant

nanque in solo opere inesse culpam: non autē in affectu: eo (vt ait Sanctus Thomas) quod apparebat illis motus iræ ac Veneris esse naturales. Et præterea forte (vt reor) quia cum non viderēt per internas animi commotiones, quæ in opus non prorumpunt, vllum irrogari proximo damnum: nullam in illis agnoscebant in iustitiam Christus autem edocuit illas esse prauas: nō modò quia causa sunt operum, verum quia per se sunt iniuriosæ. Odio enim habere proximum, iniuria est. Prohibitioni autē per iurij adhibuit etiam iurādī frænum: fortè quia iurare verum, nullum putabant esse peccatum etiam si temerè & absque iudicio fieret: imò id pertinere ad reuerentiam Dei, vt aliqui nunc blasphemiam autumant, inquentes quod qui bene, id est, multum iurat, bene credit.

Ad secundum pari modo respondetur, supposito illo discrimine superius inter cæremonia- lia & iudicialia constituto: nempe quod iudicialia non sic prorsus lex noua reiecit, quia rursum possint institui: sed cæremonialia sic consopiuit, vt nullatenus valeant reuiuiscere. Hac enim de causa iudicialia quidem Christus correxit, cæremonialia verò minimè, sed ablegauit. Bisariam autem Pharisei circa iudicialia hallucinabantur. Primum nanque nonnulla, quæ permissiones erant, arbitrabatur esse per se iusta & imperata: vt repudiū vxoris: & vsuras ab extraneis corradere. Quare vtrumque illos dedocuit. De repudio enim declarauit non esse præceptum: tanquam æquum: sed ob eorum duritiem permissum, quasi minus malū. Sed & vsuram exactionem inhibuit Luca. 6. inquit, Date mutuum: nihil inde sperantes, quem tamen locum libr. 6. emunctius sumus exposuit. Secundo modo errabant, existimantes quæpiam quæ lex facienda propter iustitiam instituerat, eadem exequēda fore vel appetitu vindictæ, vel temporalium cupiditate, vel odio inimicorum. Quocirca tria præcepta in contrarium sensum Christus opere præceptum duxit explanare. Iudiciale enim illud talionis, quod datum fuit vt iustitia seruaretur, ipsi vindictæ causa putabāt exequendum: quē ideo Dominus errorem ex eorum animis reuulsi: docens paratos debere nobis esse animos vbi charitas poposcerit, non reddere malum pro malo: sed percutienti vnam mixillā, alteram si oportuerit, præbere. Pari modo iudicium aliud rependendi quatuor oves pro vna, animos eorū ad cupiditatem irritabat: & ideo docuit vt prompti sumus animo, volenti nobi scū in iudicio de tunica contēdere, permittere & pallium. Tertio denique ex legibus illis quæ

Ad secundū

Duplex error Phariseorum circa iudicialia.

ipsi

ipsis bella aduersus Chananæos & Iebusæos gerere præcipiebant, colligebant odium aduersus inimicos esse præceptum. Et ideo docuit leges illas iam cessauisse, sed inimicos potius esse diligendos. De cæremonialibus autem, causam iam dicta, nihil meminit: sed vnicò verbo cuncta confodit. Nam vbi Ioan. 4. Samaritanæ dixit, Veniet hora quando neque in monte hoc neque in Hierosolymis adorabitis patrem: sed veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate, docens templum destructum iri: docuit pariter omnia illa temporalia sacrificiorū impedimenta in spiritualem cultum subitura.

Ad tertium ¶ Ad tertium huiusmodi responsio subiungitur. Cuncta quæ in mundo expetere mortales possunt, ad illa tria reducuntur, quæ Ioannes in. 1. c. 2. adnotauit, inquit, Omne quod est in mundo, cōcupiscentia carnis est, hoc est corporales delicias ad voluptates: concupiscentia oculorum, putā diuitiarum auiditas: & superbia vitæ, putā honoris ambitus, & gloriæ cupido. In antiqua autem lege non promittebatur delicia: imò ab illis populus arcebat. Quare Christus, nō opus habuit populum ab illis absterere. Promittebatur tamen honoris celsitudo, diuitiarumq; exuberantia. Legitur enim Deuterono. 18. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te celsiore cunctis gentibus. Et infra. Abundare faciet te omnibus bonis. Hęc ergo duo consultum Christo fuit corrigere: ob idq; vanam gloriam à tribus operum generibus expulit, ad quæ cuncta officia reducuntur. Quicquid enim homo facit, aut sui ipsius gratia peragit: & id significatur ieiunij nomine, quo homo suas sedat voluptates: aut amore proximi, cuius generis est eleemosyna: aut propter diuinum cultum, qualis est oratio. Ex his enim tribus, eò quod opera sunt supererogationis, solent homines mundi auram ambire. Nē autem aliqui facerent auaritiæ causa, prohibuit statim, dicens: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. ¶ Ad quartum respondetur, Deum non interdixisse nobis necessariam sollicitudinem, sed superfluum: quæ in quatuor consistit: scilicet, dum quis finem in rebus temporalibus constituit, Deo propter temporalia seruienti, pluri scilicet ea estimans quam ipsum. Et ideo ait, Nolite thesaurizare vobis. Nam qui thesaurizat, in thesauro finem constituit: ob idque subdit: Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum: id est intentio, qui est actus circa finem. ¶ Secundo nē finis sic circa temporalia solliciti, vt de auxilio diuino diffidamus: cui cura est nostri etiā in temporalibus. Ideoque adiecit, Scit enim Pater vester quid

Ad quartū.

opus sit vobis antequam petatis eum. Tertio ne homo sic fit sollicitus quasi sibi ipse cōsilius: ob idq; ait, neminem posse ad naturam suam quippiam adicere. Quarto ne plus iusto, sollicitudo nos futurorum præoccupans, angat. Propter quod ait, Nolite solliciti esse in crastinum. Pari modo neq; iudicium publicum prohibuit sine quo homines vitam transigere nequeunt, sed temerarium: putā nē de occultis sine causa leuiter præcipitur.

ARTICVLVS. III.

Utrum congrue lex euangelica consilia nobis quedam adiecerit.

Utrum quod in lege euangelica cōsiderare restat, est consiliorum ordo, quo nos Christus super omnes mūdi nationes ad beatitudinis culmē euexit. Quæritur ergo

utrum cōgruè sint cōsilia per legē euangelicā bis adhibita. Et arguitur primò quod nulla sint consiliorū opera. Vniuersa enim quæ homo reddere Deo potest, eidem virtute præcepti dilectionis, quo ipsum super omnia tenetur diligere, debet: vt pote quod ex nihilo nos cōdidit: qua ratione quicquid sumus, ac subinde possumus, illi debemus. Vnde. 1. Paralip. 29. Tua sunt, inquit Sapiens, omnia: & de his quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi: nullū ergo restat supererogationis opus, quod sit consilij. ¶ Secundo arguitur. Si in rem mortalium erant consilia, non erat cur Deus non eadem antiquis traderet, sicuti nobis: in antequa autem lege talia consilia non legimus: nō ergo Christus ea debuit superaddere. ¶ Tertio. Consilia dantur de his quæ sunt ad finem expedientia: non autem eis dē hominibus omnia expediunt: ergo non debuit Dominus nosster consilia determinare: sed vel cuiusque arbitrio relinquere, vel sapientium prudentiæ, qui quos nosset idoneos, consiliorum opera admonerent. Quarto. Si aliqua essent consilia maximè illa quæ ad perfectionem vitæ pertinent: illa autem inter præcepta Christus posuit Matth. 5. vt inimicorum dilectionē, & præbere alteram maxillam, vnam percutienti. ¶ In contrarium est illud Sapient. Prouerb. 27. Vnguento & varijs odoribus delectatur cor: & bonis amici consilij anima dulcoratur. Christus autem, vt est sapientissimus, ita & nobis maximè amicus: ergo eius con-

Argumē

Secundū

Tertium

Quartū

consilia

filia maximum nobis asserunt emolumentorum pondus.

1. Conclusio. Solutio quaestiois tribus conclusionibus continetur. Prima est. Multa sunt consilia de iure naturae, quae non solum sub lege scripta, verum & ante illam semper fuerunt virtutis officia. Probatur: nam miseris, etiam contra casum grauis necessitatis occurrere, semper fuit officium: & voluptatibus mundi parcus uti quam lex permitteret ob aliquam bonam causam.

2. Conclusio. Secunda conclusio. Congruentissimè in lege noua non modo naturalia illa consilia explicita sunt, verum & alia receter adhibita quae non erant in veteri. Probatur. Hoc inter consiliorum opera & ea quae sunt in praeepto interest, quod praeeptorum opera sunt de necessitate salutis: opera vero consiliorum sunt fu pererogationis officia, per quae expeditius ad charitatis perfectionem peruenitur: cum ergo inter legem veterem & nouam hoc fuerit interstitium, quod illa erat lex feruitus & timoris: nostra vero, lex libertatis: fit consequens, vt & illi congruerit non ponere nisi praeepta: & nostra, vt consilia adhiberet, quae liberè quicquae exequi possent.

3. Conclusio. Tertia conclusio. Consilia euangelica atque adeo omnia naturalia ad tria reducuntur genera: scilicet paupertatis, continentiae, & obedientiae. Probatur. Consilia, vt proxima conclusione assertum est, sunt illa per quae homo expeditius ad charitatis perfectionem progreditur: est autè homo inter spiritualia bona, quibus charitas comparatur, & temporalia, quibus eiusdem charitatis via impeditur, sic constitutus, vt quò illis propius accedit, à temporalibus longius absit: & vice versa: temporalium autè, vt nuper: me adnotabamus, tria sunt genera: scilicet concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vite. Quapropter quia in huiusmodi sic finè constituit vt regulas vite secundum istorum affectum instituat, prorsus fit charitatis expers: ob idque per praeepta instituitur vt debite ac iuste illis ex praeepto utamur animos vero ab illis prorsus euellere, non est cunctis, imò neque multis in hoc seculo possibile. Quare sub consilio Christus id cui cuique reliquit, vt qui capere possent, caperet. Per paupertatem autem abdicamus à nobis oculorum concupiscentiam, hoc est facultates ac diuitias: per continentiam vero concupiscentia oculorum hoc est tactus delicias: sed per obedientiam, oculorum superbiam hoc est honores, & mundi fastus. Illa ergo tria in capite statim suarum legum Christus proposuit: videlicet, Beati

ti pauperes spiritu, Beati mites, Beati qui lucent. Quae quidem Apostolis ratione status vt super cunctis verbis scripta reliquimus, necessaria erant: reliquis autè relicta sunt in consilio. Vnde, vt Mat. 19. legitur ait Petrus: Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Quam ob rem Apostolici viri, hoc est qui apostolicum institutum imitari contendunt, haec tria vota suscipiunt: iuxta documentum Christi ad iuuenem, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quae habes & da pauperibus, & sequere me. Vbi verbo sequere, obedientiam expressit quae votorum supremum est, atque aliorum finis. Ob hoc enim seculo vale dicimus, vt Christum expeditiores sequamur. Haec igitur simpliciter sub consilio collocantur: ad quae capita cuncta reducuntur. Nam elemosynam extra causam necessitatis erogare, ad consilium attinet paupertatis: & licitis voluptatibus abstinere, ad consilium continentiae: & aliquando hominem suam non sequi, vbi licuerit, voluntatem, ad consilium quodam modo obedientiae: vt offensam remittere, cuius possesses vindictam exigere. Quod si interrogas quae sunt noua illa quae adhibita sunt in noua lege? In primis virginitas vsque ad Deiparam virginem non legitur fuisse in consilio. Et praeterea vt prorsus homo cuncta confirmato voto relinquere: quod cum Christus iuueni obtulit, quasi de re noua stupuit. Quod alludit illud Petri, Quid ergo erit nobis? quasi, qui fecimus, quod nemo hactenus fecit. Tametsi & in lege naturae, licet non religionis gratia, sed philosophandi, de Diogene & multis Pythagoreorum, historiae tradunt opulètiā, splendoremque humanum abiicisse. Et vt nos super cap. 3. Matth. in descriptione deserti quo Ioannes poenitentiam praedicaui enarrauimus. Fuit etiam inter Iudeos Aeslenorum collegium, quorum Iosephus libr. 18. antiquitatum meminit. Et Solinus cap. 48. qui à communi hominum conuictu semoti, absque vxoribus anachoretarum vitam debebant. De his autem latius in lib. 7. sub titulo de voto.

Ad primum igitur argumentum negandum est, quicquid nos facere possumus Deo deberi ratione praeepti. Consultissimus namque & in nos pietissimus Deus in obligando nos suis legibus non tantum eorum rationem duxit, quae nos illi deberemus: sed eius quod imbecillis nostra natura praestare possent. Vnde Paulus, De virginibus, inquit, praeeptum non habeo: consilium autem do. Quin vero praeter sacramentorum praeepta nihil amplius nobis iussit, quam quod in iure natura

Quaestio.
Solutio.
Iosephus.
Solinus.
Ad. argu.

turae positum est: hoc autem iure nemo tenetur quantum potest semper facere: sed consilia non contemnere, & nihil animo admittere, quod dilectioni Dei sit aduersum: hoc est enim diligere eum ex toto corde & ex tota mente. Et sic est intelligendum illud Ecclesiae. 9. Quod cunque potest manus tua, instanter operare. Nam si sensum faciat consilij, nihil contra nos: si autem vim habeat praeepti, intelligitur vt quicunq; pro suo statu faciat quod debet. Neque vero ex contemptu & consiliorum vilipendio omittat ad perfectionem tendere: vt sanctus Thom. 2. 2. q. 186. articulo 2. expositor est. Quocirca neque qui consilia sequuntur ad altiore gradum charitatis obligantur quam alij: sed praestantiori via secundum suam professionem ad charitatem tendere: quae est praeeptorum finis. Sed haec non sunt praesentis specula

tionis: lib. enim octauo, qui est de voto, iterum haec praesens attingemus. Secunda autem argumentum secunda conclusio dissoluit: vbi reddita est ratio cur decentius lex euangelica quam vetus consilia tradiderit. Ad tertium respondetur, quod Christus proponens consiliorum opera ob id ea nemini praecipit, quod videbat non cunctis expedire: sed reliquit cuiusque optioni, vt Matth. 19. Si vis perfectus esse, &c. Et rursus: Qui potest capere, capiat. Ad quartum demum respondetur quod illa consilia quae sunt de iure naturae saepe accidunt vt sint in praeepto. Ob idque quantum ad animi preparationem tenemur prompti esse, vbi necessitas exegerit, illa implere. Quam ob rem Christus praeeptorum numero eadem adscripsit: sed tamen extra necessitatis casus sunt in consilio.

Ad. argu.
Ad. argu.
Ad. argu.

Tom.

Paulus.

LIBER TERTIVS

De Iustitia & Iure.

QUESTIO PRIMA

De iure

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 57.

ARTICVLVS I.

Utrum ius sit obiectum iustitiæ.

De iustitiâ, de cuius virtute præfens a nobis opus institutum est, ius pertinet: quapropter de Iustitia & Iure illud inscripsimus. Ius autem bifariam, vt in fronte primi libri dicebamus, vsurpatur: videlicet & pro rationis regula prudentiæque dictamine, per quam regulam æquitatem iustitiæ perpendimus: quales sunt leges: præterea pro æquitate ipsa quæ obiectum est iustitiæ: nempe quam iustitiâ in rebus constituit. Igitur cum de Iure priori modo, hoc est de Legibus duos hæcenus libros ab solutos dederimus, subsequitur vt ad definitionem Iustitiæ propius accedentes, de iure dicamus, posteriori modo accepto nomine, vt pote per quod eadem constituitur: nã est iustitiæ definitio. Cõtinet enim liber præfens, ordine tertius, iustitiæ tractatum in genere, eiusque diuisiones in legalem & particularem, inque distributiã & commutatiã: prioremque eius speciem, scilicet distributiã: vbi de acceptione personarum disputamus. Quam materiam edidit S. Tho. 2. 2. q. 57. & infra.

Quæritur ergo primò vtrum ius sit obiectum iustitiæ? Et arguitur à parte negatiua ex verbo Celsi Iuriconsulti lib. 1. de Iust. & Iure. Ius est ars boni & æqui, ars enim non est obiectum virtutis iustitiæ, quæ est in voluntate: sed per se virtus intellectualis, vt. 6. Ethic. author est Aristot. Secundo, Iustitiâ præcipuè nos Deo subijcit: secundum illud Augustini in libr. de moribus Eccles. Iustitiâ est amor tantum Deo seruiens: & ob hoc bene imperat cæteris quæ hõmini subiecta sunt: ius autem ad diuina nõ pertinet, sed ad humana. Sic enim Isid. lib. 5. cap. 2. distinguit inter fas & ius, qd fas sit lex diuina: ius autem, humana: ergo ius non est obiectum iustitiæ. In contrarium autem est tam idem

Isidorus, quam Philosophus. At enim ille ibidem quod ius dictum est, quasi iustitiam. Et refertur dist. 1. canon. ius. Et Philosophus in principio 5. Ethic. Omnes, inquit, talem habitum volunt dicere iustitiã, à quo operatiui iustorum, fuit.

In vestibulo statim quæstionis primum omnium supponendum est, iustitiã vno modo accipi generali nomine pro omni virtute. Sic enim accepta Philof. 5. Ethic. c. 1. appellat illã, totam virtutem. Vnde & iustus id est quod studiosus, quacumq; sit insignitus virtute. Et ratio amplissimi huius significatus est, qd in omnivirtute extat obedientiæ ratio, legi debite. Quicquid autem ratione debite claudit, iustitiæ formã induit. Quo vtiq; significato accepit Christus Matth. 5. & 6. iustitiæ nomen, Nisi abũdã uerit iustitiã uestra. &c. Et attendite nõ iustitiã uestram faciatis coram hominibus: & Paul. 1. ad Timoth. 1. Iusto nõ est lex posita. Atq; hoc pacto non tractamus hic de Iustitiã, neque habet peculiare obiectum, sed suum cuique virtuti est proprium: nempe id quod legitimum est: sed accipitur vt est particularis virtus moralis atque vna quatuor cardinalium, cuius officium est facere iustum. Secundò nõ quis nobis ordinis peruersiõnem impropere, quòd prius de iustitiã, quam de iure dicendum nobis esset, nõ uerit doctrinam esse Arist. 2. de anima, tex. 33. qd qui de potetia vel habitu tractaturus est, ex ordinem auspicari debet ab obiecto: vnde habitus speciem fortitur & per quod describi debet: vt qui de sensibus disputationem imit, prius debet de sensibili disputare. Oculum enim nõ per hoc, pprie definitur quòd sit sensus sic aut sic compositus: sed quòd sit sensus percipiendi colores: & pariter auditus quòd sit sensus percipiendi sonum: & terra est instrumentum secã di ligna: & temperantia, habitus quo rectè delectabilibus tactus utimur. Pari ergo modo loco citato. 5. Ethicor. Aristot. definit iustitiã per iustum: nempe qd sit habitus quo iustum volumus & iustum operamur. Et Vlpia. ff. de iustit. & iur. Iustitiã est, inquit, constans & perpetua voluntas, ius suũ unicuiq; tribuẽs. Cum ergo iustitiã p ius definiatur, meritò à iure est nobis proficiscendum. His ergo præhabitis, ad quæstionẽ vnica conclusione respondetur. Ius est obiectum iustitiæ. Conclusio ex auctoritatibus Isidori, & Philosophi, & Iuriconsulti modo citatis, appellantium ius, iustum illud,

Aristot.

Diuisio iustitiæ, Philosophi.

Paulus.

Solutio tractat obiectum n. s. Aristot.

Cõclusio sponsum.

illud, quod iustitiã in rebus constituit, satis constat, nihilõ fecius ratione amplius demonstratur quæ sumitur ex differentijs iustitiæ à reliquis virtutibus. Sũt enim ordine tres. Prima, quæ cum propriũ sit omnium virtutum rectum pericere opus, relictudo tamẽ reliquarum virtutum excluditur in ordine ad ipsum agentem: iustitiã verò in ordine ad alterum. Et ratio est quia iustitiã est virtus ordinans habentem ad alium: reliquæ verò ipsum ordinant ad seipsum. Exẽpli gratia. Temperantia versatur circa rectum vsum delectabilium tactus: & ideo ponit medium inter duas affectiones ipsius temperati: scilicet nõ in ciborum uenereorũ vt vsu à ratione exorbitet: neq; verò minus sumat quã sit stentatio vitæ pollutat. Et pariter fortitudo inter timorem & audaciam modum constituit. Iustitiã verò facit æqualitatem inter debetẽm & alterum cui æquitatem debet. Vt si vterque nostrũ habeat quinq; mutuo verò mihi dediisti vnũ, cuius causa tantũ habes quatuor, ego verò sex, iustitiã postulat vt tibi vnũ refundã vt vterq; nostrũ habeat quinq;, quod est mediũ inter quatuor & sex. Pari modo si tuas mihi operas locasti, iustitiã postulat vt merces mea eadẽ adæquet. Quocirca & res duæ iustificari dicuntur dũ adæquantur: vt putã eũ architectus lapidẽ ad normã iustificat, & sutor calcem ad pedẽ. Secũda ex hac nascitur differentia quin materia reliquarũ virtutum nihil verè ac legitime censetur rectũ, nisi respectu agentis. Exẽpli gratia. Si auarus parca vtatur mensa, nõ vt temperatè viuat, sed nõ pecuniã dispèdat: opus illud nõ cõfetur rectum, neq; virtuti admẽsuratum. Si verò debitor quantum æris debet tantum creditori persoluat, sinistra tamen intentione: nempe vt illud dilapidet: vel si gladium quem in deposito habet, domino restituat, sciens in malũ vsum esse ab illo repetitum: tunc tale opus iustum simpliciter cõfetur: quia est debito æquale: licet nõ opus virtutis, neq; qui soluit sit studiosus. Atqui ex hac rursus exoritur tertia differentia: nempe qd meritò Doctores virtuti iustitiæ per se obiectũ ascribunt, quod ius appellant & iustum: non autem reliquarum vlli videlicet qd in virtute iustitiæ iustum ipsum ex natura rei constituitur: in reliquis verò nõ nisi ex recta intentione agentis. Quapropter diuus Thom. (quod meditate considerãdum est) tractatus aliarum virtutum, nimirum fortitudinis aut tẽperantiæ, nõ ab earũ obiectis exorditur, sed à virtutibus quæ faciunt relictudinem in opere: tractatũ verò iustitiæ ab obiecto: quod in rebus ipsis consistit. Quin verò in alijs virtutibus nõ tam proprie dicitur obiectum quã

materia circa quam versatur virtus: vt materia fortitudinis est periculum belli: & materia tẽperantiæ, delectabilia tactus: in quibus virtus medietatem inter duos affectus constituit: sed virtutis iustitiæ propriè est obiectum æqualitas ipsa rerum in quam virtus tendit, sicuti visus in colores. Habentus ergo excludiõnem quæ ius est obiectum iustitiæ.

Veruntamen non desunt qui hoc discrimen superficiei tenus cernentes impugnent. Buridanus inquam. 5. Ethic. q. 1. aduersus hanc doctrinã sic insurgit. Aut loquitur, inquit, diuus Thom. de relictudine operis quatenus est relictudo danti contentudo virtutis, aut de eius relictudine absolute, licet non fiat à virtute. Si priori modo, tunc vt officia aliarum virtutum, sic neq; opus iustitiæ rectũ est, nisi in ordine ad agentẽ. Docet enim Arist. 2. Ethic. c. 4. nullum esse virtutis opus nisi fiat ex electione propter legitimum finem: quare, vt modo dicebamus, qui gladium reddidit verò domino vt homicidiũ faciat, non est studiosus. Si verò loquatur de operis relictudine absolute, non quatenus à virtute proficiscitur, tunc in materia quoq; aliarũ virtutum eiusmodi reperitur relictudo sine ordine ad agentem: vt si quis per hypocrisin ieiuniorum legem obseruet, aut propter vanam gloriam strenuè se gerat in bello. Respondetur tamen, differentia constitui in relictudine absolute: considerata natura sua sit reperiibilis, qui soluit æquale debito mala intentione & sine, facit, quidem opus iustum, cum ius alteri suum tribuat, licet nõ sit iustus, id est studiosus: quia non operatur quãdo, vbi, & quomodo oportet. In reliquis verò virtutibus, si vnãquãlibet tollas virtutis circumstantiam, nulla restat moralis relictudo: hoc est ieiunium illud non est optis temperatum: neq; aggressus in bello, opus strenuũ: quia talia opera non habent aliam relictudinem quã in ordine ad virtutis habitum.

Citur, vt ad obiecta capitalia respondeamus circa materiam primi argumenti idem Buridanus & nonnulli minus nominis significatum callentes, negant nomẽ eius accipi pro obiecto iustitiæ, sed autem idem esse quod legem: secundum verbum Isidori quod refertur dist. 1. Ius generale nomen est: lex autem ius species. At verò qui hoc negat, veritati se autoritate omnium armate, contrarium obijcit. Eum verò quod Philosophus appellauit iustum, vbi dixit iustitiã esse habitum iustorũ effectricẽ, Iuriconsultus planè nõ cupauit ius, dicens, Iustitiã esse virtutem ius suum cuiq; tribuẽdi: Si ergo iustitiã facit ius & iustum, quis abnuat

Buridanus

Ratio Buridani contra Thom.

Aristot.

Solutio rationis factæ

Ad arguit Buridanus

Refellit Buridanus

ius

Gemina acceptio iuris

Partitio libi

S. Thomas. 1. Argumẽt. apud negatiua.

Aristot. 2. Argumẽt. August.

Isidorus,

ius esse obiectum iustitiae. Ino crediderim per Apocopen, hoc est per amputationem syllabarum in fine dictionis, iustum dictum esse ius: sicut pro eo quod, potestis, dicimus, potest. Vnde de Graeco dicitur idem promiscue significat, quod iustum, & ius. Quare idem ipse Isidorus eodem loco statim subdit, ius dictum esse quia iustum est. Quapropter lex ipsa ideo dicitur iustitia, quia iustum in rebus constituit. At vero quoniam opificiorum, artificioforumque nomina ad significandum quoque artes transferuntur, sicut in nomine medicinae, quae est res per artem constituta ad artem ipsam accommodatur, nomen iuris derivatum est: primum ad significandum artem cognoscendi quidnam sit iustum: & ex hinc rursus ad significandum legem. Cavendum namque tibi est idem esse censas artem boni, & aequi, & legem: ars enim non est dictamen, sed scientia potius moralis, qualis est in iure consultis ad intelligendum quidnam aequum sit lege sancire. Lex autem est regula prudentiae, seu dictamen practicum inde constitutum: puta fac, ne facias, quae quidem est in principe, ut liba. q. 1. declarauimus. Quocirca ubi ait Isidorus legem esse iuris speciem non accipit speciem quasi quid generi directe subiectum: ut est homo, animal: si quidem subdit, ius id esse quod iustum. Sed quia est regula praecipitque iuris scripta. Ius enim aliud est naturale, menti nostrae inditum: atque aliud scriptum: & secundum Isidorum lex est constitutum scripta. Et per hoc detegitur sensus verborum Celsi: Ius est ars aequi & boni. Vbi hallucinatus Accursius ait non idem esse aequum quod bonum: fingens nescio quid discriminis inter illa membra: cum tamen aequum & bonum, ut doctus illic Budaeus adnotauit, & nos supra lib. 1. q. 6. art. ult. declarauimus, loco simplicis nominis accipiat pro eo quod est epieikeia: puta legis interpretatio, casu quo palam est legislatorum, si adesset, non uisisset legem secundum scripturam rigorem seruare: ut colligitur ex l. nulla. ff. de legib. Nam leges non possunt in omnes singulares casus prospicere, ut habetur. l. neque leges. & l. non possunt. eod. titu. Quod fit ut cum ait Iuriconsultus ius esse artem boni & aequi, ius accipiat, non pro scripto, sed pro naturali: ut pote quod epieikeia faciens contra verba scripti iuris mentemque eius seruat illam, in qua ius naturale conservatur. Quare ars aequi & boni idem est quod ars tuam di naturale ius ubi scriptum apparet iniquum. Habetur enim Instit. de success. libert. §. 1. Praeterea editio haec legis iniquitas emendata est & ff. quod quisque ius. & l. si quis ait Vlpia. Si quis iniquum ius aduersus aliquam impetrau-

rit ipse eo iure utatur. Vnde etiam illud emanauit axioma. Summum ius, summa iniuria. Atqui ex his ipsis quae dicta sunt, colligitur intellectus Vlpiani in eadem lege: ubi ait, ius a iustitia appellatum est. Enimvero si ius pro obiecto iustitiae, ut dictum est, accipias, falsum quidem est. Nam potius e converso iustitia dicitur a iure. Quandoquidem habitus ab obiecto sortitur speciem. Praeterquam quod per grammatiorum regulam longior dicitio a breviori derivatur. Accipit ergo Iuriconsultus ius pro arte & scientia de iure naturali iudicandi. Illa enim ob id nascitur ex iustitia, quod ille solus qui iustus est, prudentia viget, ut ait. 6. Ethic. Arist. ad recte de agendis iudicandum. Vt ergo dictum faciamus epilogum, ius est in rebus aequi & boni in intellectu docente iustum operari: sicuti ars fabrilis. Sed lex est regula intellectus practici per prudentiam constituta: atque adeo ratio iustitiae: hoc est factiva & constitutiva iusti, iustitia denique virtus voluntatis quae secundum legem iustum in rebus constituit. Quo fit ut cum dicitur ius alicui reddi, non aliter accipitur quam ut est obiectum iustitiae. Tamen si sanctus Thom. non nihil discriminis interno facit: nempe quod ius reddere sit sententia in fauorem alicuius pronuntiare, sine secundum rei veritatem, siue secundum allegata & probata: etiam dum secundum veritatem iniquum sit. Quod autem subdit, ius quoque accipi pro tribunali loco, ut dum reus dicitur in iure comparere, forte ex Paulo iureconsulto accepit. qui. l. pen. ff. de iust. & iur. ait ius accipi pro loco. Nescio tamen an satis apte dictum sit: Nam quando quis dicitur in iure comparere, eodem modo videtur ius accipi, quo quando dicitur in ius vocari: in ius autem vocari ut ait Iuriconsultus. ff. de in ius vocari: est iuris experiri causa vocari: nepe ut actor rei nomen deferens experitur an ius sibi patrocinetur. Vbi accipitur pro iure ipso vel pro lege. Ad secundum argumentum respondetur, Augustinum, ubi ait iustitiam esse amorem Deo seruientem, non denotare iustitiae substantiam. Imo vero cum Deo quale reddere nemo possit, nulla est inter nos & Deum propria ratio iustitiae: sed dicit iustitiam esse amorem, id est ex amore seruienti Deo nasci, & ad eundem tendere finem. Quapropter, fas idem est quod pium & religiosum: nempe fari dignum: quod quid excellentius est quam iustum.

ARTICVLVS. II.
 Vtrum diuisio iuris in ius naturale & positium, sit generi congruens.

Post

Visioni fatus

Epitogusa te dicitur

S. Tomasi

Ius no satis apte accipitur pro loco tribunali

Ad secundum

1. Argum. 6.

secundum

Aristo. Isidorus

Tertium

Aristo

primu fundamentum

Secundum

Conclusio responsua. Probatio conclusionis

Postquam visum est quid nam sit ius, sequitur de eius diuisione, vtrum congrue hoc genus ius, in has duas species, naturale. s. & positium, diuidatur. Et arguitur a parte negatiua. Nullum est in hominibus ius naturale: ergo diuisio supponit falsum. Probatur antecedens: Ius naturale est immutabile atque idem apud omnes, ubi habetur distinct. i. cano. ius naturale. in rebus autem humanis nihil est immutabile: quia omnia humana in aliquibus casibus deficiunt: ergo nullum est ius naturale. Secundo arguitur: Nullum est ius positium: ius enim positum est quod humana voluntate & arbitrio ponitur: vt. 5. Ethic. c. 7. ait Philo. & eadem dicitur. Isidorus ubi inquit, ius civile esse quod quisque populus sibi constituit. Ex hoc autem quod humana voluntate ponatur, non sequitur id esse rectum atque ideo, neque ut sit ius: ergo nullum est ius positium. Tertio, ius diuinum neque positum est, cum humanae autoritati non innitatur: neque verum naturale: quia natura excedit: ergo diuisio non est sufficiens. In contrarium autem est autoritas Philosophi loco citato, §. Ethic. c. 7. ubi ius politicum, puta civile, diuidit in naturale & positium quod appellat legitimum.

Hic primum omnium nosse oportet eiusdem prorsus diuisionibus ius distribui, siue iudicium pro lege accipias, siue pro iusto, quod est iustitiae obiectum: nam ex iure quod iustitiae obiectum est, & iustitia rationem habet virtutis, & lex rationem regulae. Quapropter cum ista quae lib. 1. quaest. 5. de diuisionibus iuris accepti pro lege dicta sunt, & in hunc quoque locum competunt, ac perinde breuior hic est diuisio: sputatio. Secundo & hic quoque caute obseruandum quod ius non statim ex aequo, ut fere iurisperitorum schola arbitratur, diuidendum est in tria, scilicet in ius naturale, & gentium, & civile: haec id Isidorus videatur celsere, ut sequenti articulo patebit. Neque, ut alij putant, in quatuor, scilicet in ius naturale, & ius diuinum. Sed si artem diuidendi consulas, ius, ut commune est ad diuinum & humanum, diuiditur in duo, scilicet naturale & positium: & pariter ius diuinum: ac deinde ius positium humanum, in ius gentium & civile. Vnica ergo conclusio ad quaestionem respondet. Ius primo diuiditur in naturale & positium. Probatur conclusio. Ius seu iustum, id est quod aequale & adaequatum: hoc autem fieri non potest nisi altero duorum modorum: videlicet aut ex natura rerum, aut ex conditio humanae voluntatis: dimittamus enim tantisper diuinam legem de qua statim similiter censendum est. Exempli gratia. Vt qui aliquid credito recepit, tantum

dem restitnat, natura rerum docet: & ideo ius naturale est: sicuti & quod foemina viro generatiois gratia adiungatur. Quod autem frumentum modus quinquaginta sicli vendat, certe non natura fecit, sed humanum conditum: puta respit publicae consensus aut principis. Nam cum ad rationem legis vis requiritur coercitua, non omnino conditum vim nanciscitur legis: sed quod est reipublicae. Vnde quod priuatum inter ciues intercedit, non lex, sed pactum est. Pari modo quod consanguinei in quarto gradu matrimonium inueant, natura non vetuit, sed humana voluntas. Cum ergo his tantum duobus modis visum venire possit aequum & iustum, fit ut duobus membris genus ipsum iuris absonat. Igitur cum audis ius naturale esse illud quod est a natura, bifariam id intelligito: nempe & a natura id docente, & ab eadem ad id ipsum instigante. Vnde Vlpia. l. ff. de iust. & iur. ius inquit, naturale est commune omnium: eo quod ubique in statu naturae non constitutione habetur aliqua. Vbi e regione opponens naturae instinctum & constitutionem, non istam bimembre diuisionem insinuat. Eo adque refertur Ciceronis diuisio, libro de Inuentis in quincenis: Natura ius est quod nobis non opinio, sed quaedam innata vis affert. Quis itaque definitiones istae per causam efficientem constituitur. At vero Arist. §. Ethic. e. iam citato per causam id formalem philosophico more definit, dicens: Ius naturale est quod ubique eandem vim habet, & non quia videtur, id est quod ubique natura sua necessarium est, & non quia humano iudicio & arbitramento ponitur. Etenim ut qui decem accepit, totidem reddat non est iustum quia hominibus ita existimatum: sed natura sua, sicut ignis est calidus: quod autem frumentum tantum vendatur, vinum vero tantum, atque hoc vitum tali vindicetur supplicio: & hoc aut illud offeratur sacrificium, & similia: non naturae, sed humanae voluntatis iustum fecit. Quare ait illic Philosopho, iustum legitimum antequam esset positum nihil referre, sed postquam positum est. In summa diuisio haec praesens in idem cum illa coincidit, qua Doctores distinguunt, alia esse vel iusta, quia bona: vel prohibita, quia mala: alia vero vel bona, quia iusta: vel mala, quia prohibita. Offert se nihilominus non nihil ambiguitatis circa definitionem illam iuris naturalis per causam efficientem: Si enim ius naturae est quod natura docet, nemo illud posset ignorare: & tamen multa sunt de iure naturae quae barbarae gentes ignorant, ut de fornicatione simplici ex concilio apostolico adnotauimus. Act. 15. quae ideo prohibita fuit conuersae gentilitati: ne per ignorantiam excusarentur. Rursus: si ius naturae est

M illud

Cicero

Aristo

Prima obiectione aduersus definitionem iuris naturalis.

Secunda

illud ad quod natura instigat, sit ius omne naturale esse necessarium: quod tamen videtur esse falsum, cum super aliquo, ut supra diximus, dispensari possit. Ad horum prius respondeatur quod non quicquid natura docet, omnes capiunt, sed illi prorsus qui ferena habent ratione & ab omni nebula libera. Nam qui in vitia immerfi, caligine illam obdixerunt nature radios non satis perspicunt. Posterior vero dubitatio tacta est inter arguendum in fronte quaestionis.

Ad primam obiectionem.

Ad argu. principale

Respondetur ergo ad primum argumentum ubi idem commovebatur scrupulus concessio, ius omne nature esse simpliciter necessarium natura sua. Quapropter praecedenti lib. q. 3. diximus esse indispensabile. Quin vero Scotus ipse quavis censet praecipua secundae tabulae dispensabilia esse, negare non debet quin sint natura sua necessaria. Sed forte diceret quod Deus natura superior poterit super illis dispensare: sicuti angeli & caeli, licet sint res natura sua necessariae, posunt supernaturaliter annihilari. Tamen si satis demeritum sit neque id de eisdem praecipuis esse possibile: ut pote cum prorsus eorum nature repugnet esse licita, sicuti homini esse irrationalia. At vero id quod natura sua est necessarium, potest mutatis rebus mutari. Necessitas quippe uniuscuiusque resecundum eius naturam perpendenda est. Si enim natura rei immutabilis est, tunc & ius eius erit simpliciter immutabile: ut, quia caelum res est immutabilis, eius motus est immutabilis, sed quia aqua est res mutabilis, licet simpliciter illi sit naturale in frigiditate, nihilominus quando est calida, calefacit. Pari modo quod depositum sit domino reddendum, per se consideratum est simpliciter necessarium: sed quia homo est mutabilis, dum dominus prave affectus suum gladium petit ad occidendum, non est illi reddendum, quia sicut si sanus existeret, ius esset ei reddere, ita dum insanus sit, ius est non reddere. Eodem modo ius per se simpliciter necessarium est, quicquid debet solvatur: quando vero solvendo non es, ius non te ligat. Haec ergo mutatio non fit in iure, quam in hominibus ipsis. At qui ex hac radice in fine primi libri rationem deduximus quare expedit leges humanas non nunquam mutari: nempe quia res mutantur. Et lib. 2. q. 3. demonstravimus, in illas leges quae ratione ipsam iustitiae & sine continetur dispensatione cadere non posse: in illas vero quae non sine, sed media secum afferunt, cadere posse: hoc enim naturalium genus est quod Aristotele loco citato ait posse mutari. Nam et si dextera naturaliter validior sit, aliquando deficit: & est sinistra brachium robustius. Ad secundum respondetur, concessio non esse

Aristot.

Ad secundum.

regulam generalem ut quicquid voluntas constituat continuo sit iustum. Nam si quid contra ius naturae constituitur, nunquam vim legis obtinebit, ut supra dictum est: reclamante propheta Isai. 10. Vae qui condunt leges iniquas. Sed quando res est non solum naturae non repugnans, verum pro loco & tempore congrua, tunc voluntas humana, si publica auctoritate polleat, id potest constituere: quod quia constitutum est, sit iustum: & ut ait Aristoteles, quod non referebat, iam inde refert. Ad tertium demum respondetur, ut supra insinuavimus, quod ius divinum non condiditur eadem divisione contra ius naturale & positivum. Imo vero similiter dividitur. Ita quae, ut perspicua sit divisio, primum omnium dividitur ius in divinum & humanum, deinde utrumque membrum eadem prorsus divisione subsecatur: ut ius divinum alterum sit naturale, atque alterum positivum. Universum enim ius naturale est divinum: eo quod Deus est auctor naturae, ac subinde cuiuscumque iuris: sed ius divinum positivum est, quod supra naturam est ab ipso positum, ut sacramentorum iura Christianae familiae: & caeremonialia ac iudicialia antiquae legis. Praecipua autem primae tabulae decalogi non simpliciter dicuntur ius divinum positivum, licet, ut supra dictum est, per fidem sint explicita: quia ex rerum natura pullulant: licet, nisi opitulante fide non ab omnibus agnoscantur.

Ad tertium.

ARTICULVS III.

Utrum ius gentium sit idem cum iure naturali.

VM duo tatum membra in proxima divisione posuerimus, dum genus iuris in naturale tatum & positivum distinximus, dubium de iure gentium restat: utro nam illorum membro comprehendatur. Et arguitur quod contineatur sub iure naturali. Ius enim illud in quo omnes homines conveniunt, esse non potest nisi naturale, quod ut proximè dicebamus, commune est omnibus: iure autem gentium omnes gentes conveniunt, secundum illud Vlpia. l. i. ff. de iusti. & iure: Ius gentium est quo gentes humanae utuntur. & Instit. de iure naturali, &c. Ius gentium omni humano generi commune est: ergo ius gentium & naturale idem sunt. Secundo arguitur. Servitus est de iure gentium, ut habetur distinctio. i. can. ius gentium. & Institutio. modo

Ad argumet.

Secundum

do cit.

do cita. & ff. de iusti. & iure. l. manumissiones, sunt autem, ut Philosophus ait. l. Poli. multi naturaliter ferri, ergo ius gentium est naturale. Tertium, ius dividitur per naturale & positivum sed inquam uniuersae mundi gentes conveniunt ut in ius aliquod statuerent: ergo natura idem ius docuit, atque adeo est naturale. In contrarium autem est Isidorus distinctio. i. can. ius autem ubi distinguit ius gentium a naturali, dicens, ius autem naturale est, aut civile, aut gentium.

Aristo

Tertium:

Isidorus

Conclusio responsiva

St. Tom.

Probatio conclusionis

Philosophus

Ad quaestionem unica conclusionem respondetur. Ius gentium & a iure naturali distinguitur, & sub iure positio comprehenditur. Haec conclusio, etsi expresse hic S. Tho. non ponat, tamen argumenta eius quibus initio quaestionis arguit ius gentium esse naturale, insinuat eius esse mentem id negare, affirmareque subinde esse ius positivum. Praeterquam q. 1. 2. q. 95. artic. 4. id plane affirmat: ubi ius positivum dividit in ius gentium & civile: quod nos lib. 1. q. 5. exposuimus. Et ratio quam hic adducit id ipsum patefacit. Probatur ergo conclusio. Ius naturale (ut art. proximo diximus) est illud quod ex rerum ipsa natura adaequatum est & alteri commensuratum. Hoc autem dupliciter contingit: Vno modo secundum absolutam rerum considerationem: sicuti masculus & foemina absoluta natura sua coaptantur in unum generationis officium: & pater curat filium alere. Alio modo quippiam est alteri commensuratum, non secundum absolutam eius naturam, sed in ordine ad certum finem & per certas circumstantias considerationem. Exempli gratia. Quod hoc praedium ab hoc proprio domino possideatur, & alius ab alio, natura rerum absolute existimata non magis exigit quam ut omnia in communi possideantur. Attamen si ager idem consideretur, ut ad ferendos fructus colendus atque in pace possidendus: & pro statu naturae corruptae in quo homines segetiores existunt, ad impendendas proprias operas, quae in commune bonum cessare sunt, & alienorum sunt auidi: ratio statim colligit omnino conducere ut possessionum divisiones fiant. Quemadmodum Philosopho. 2. Poli. docet: & lib. nos. 4. quaest. de rerum divisione, monstratur sumus. Ex hac ergo distinctione elicitur conclusio: ratio. Res namque absolute apprehendere non solum hominibus, verum & ceteris etiam animantibus naturalibus in seculo convenit: & ideo ius quod simpliciter est naturale, ut societas masculi & foeminae, ac prolium nutritio, cunctis est animalibus commune. At vero de rebus in ordine ad finem sub certis quae circumstantiis indicare, non omnibus animalibus competit, sed peculiariter homini virtute rationis, cuius est unum aliud conferre. Id ergo

ius quod per tale collatiuum ratione constituitur, dicitur ius gentium, id est ius quod gentes uniuersae quatenus rationales sunt, sibi constituerunt. Per hoc ergo intellectum clarificat Iurifconsultorum verba, quorum explanatio in orali philosopho incutit. Ait enim Vlpia. l. i. ff. de iusti. & iur. ius gentium a naturali recedere: idque inde licere facile intelligere, quod illud omnibus animalibus, hoc solum hominibus inter se commune est. Et Caius. l. oes populi. quod naturale, inquit, ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes persequi custoditur: vocaturque ius gentium. Non ait, Quod simplex lex naturae: sed, Quod ratio, quae hominibus propria est, constituit, id est ponit. Atque hinc denuo argumentum sumitur aliud conclusionis. Ius enim naturale est simpliciter necessarium, id est quod non dependet ex humano consensu: ius autem gentium obligat, quia videtur, id est quia ab hominibus sic indicatur nunquam autem rerum possessiones diuidentur, nisi si homines consenserint ut istas illas, alij vero alias possiderent: ergo ius gentium non est simpliciter naturale, sed positivum. Quod si conclusionem nostram hoc argumento conueniat quod inde fieret consequens, ius gentium idem esse quod civile: ut luculentior tibi fiat responsio, differetiam accipito inter has iuris species. Primum quod omnia ius gentium & civile a naturali differunt, eo quod naturale simpliciter est necessarium secundum absolutam rerum considerationem, ut dictum est: & ideo cunctis animantibus commune: ius vero tam gentium quam civile humana ratione est positum. Ius autem gentium & civile in primis hoc basilari discrimine differunt, quod lib. 1. q. 5. artic. 4. ex mente D. Tho. de promptibus. Nempe quod ius gentium ex principijs naturalibus rerum consideratarum in ordine ad aliquem finem & circumstantias per viam conclusionis elicitur: ut si dicas, Ager colendi sunt: & homines segetiores sunt ad communia quae ad propria, ergo priuatum possideantur. Ius autem civile colligitur ex vno principio naturali, & altera praemissa arbitrata humano posita: & ideo non colligitur per viam illationis, sed per determinationem generalis principij ad specialem legem: ut de caeremonialibus & iudicialibus idem dictum est, ut si dicas, Res in seculo vendatur: iustum autem triticij pretium pro ratione praesentis loci & temporis est quinque siclorum: minor enim non est de iure natura. Et pariter malefactor est plene tendendus: ergo suspendendus latro. Ex hac prima differentia sequitur secunda quod ad constituendum ius gentium non requiritur hominum consensus in unum locum: quoniam ratio id singulos per se docet: sed ad constituendum

Elucidatur varia iuristica consultiu verba.

Alia ratio pro conclusione.

Scrupulus

Primum dif. crimen iuris civilis & gentium.

Elucidatur

Secunda differentia.

dum ius civile requiritur republicæ cōcilium, aut principis autoritas: vt vltro citroq; habito consilio cōstituantur. Atq; ex hac rursus sequitur tertia, videlicet q̄ ius gentium est gentibus omnibus commune, vt dictū est: ius autē civile est, vt ait Iudorus, quod quisq; populus vel ciuitas sibi proprium constituit. Quare aliud est ius Atheniensium, aliud vero Romanorū, &c. vt habetur Insti. de iure natu. & gent. §. sed ius De iure autem gentiū omnes penē contractus introducti sunt, vt emptio & venditio, locatio &c. sine quibus humana societas consistere non potest, vt patet eodē. Insti. §. ius autē. &c. ff. de iust. & iur. l. ex hoc iur. Iudorus ergo quia nouit ius gentiū & à naturali differre, & à civili, ne tot faceret diuisiones, distinxit ius in hæc tria mēbra. Artificiose ergo diuiditur in ius naturale & positiuū, ac deinde ius positiuū in ius gentium, & civile. ¶ Est autem admonito opus nē quenquā diuisio Aristotelica fallat, lib. 5. Ethico. c. 7. vbi ius politicū diuidit in naturale & legitimū. Haud enim politicū cum pro eo prorsus vsurpat quod iuris prudētibus est civile: nam ius naturale nō est species ciuilis, sed illi contrapositum. Appellauit ergo generaliter ius politicū, ius omne quo ciuitas vititur, quo nomine tam naturale quām gētiū quām etiā civile cōprehēditur. ¶ At vero non oēs scriptuli extincti sunt qui ex hac cōclusio ne succrescūt: vidēt enim iura cōtrā extare. Ait quippe Pōponius. l. veluti. ff. de iust. & iur. religiose erga Deū, & vt patribus & patriæ pareamus, esse de iure gentiū. Et Florentinus. l. vt vim, iniurias propulsare ad idē spectare ius: hæc tamen omnia sunt de iure naturæ. Nā præceptum religionis & honorandī parētes in decalogo sunt: qui, vt suprā satis demonstrauimus genuinē est naturalis iuris. Et propulsare iniurias, conclusio est illius principij. Vnaqueque res appetit se conseruare: ergo ius gentium idē est quod naturale. ¶ Et secūdo idipsum arguitur. Lib. proximo hanc sepē repetiuimus differentiam inter moralia præcepta ex vna parte & caremonialia atq; iudicialia & ius civile ex altera, quod moralia inserūtur ex principijs naturæ per modum conclusionis: non autem reliqua, vt modō declarabamus. Quia de causa diximus decalogum esse de iure naturæ: si ergo ius gentiū inserūtur ex eisdem principijs per modum conclusionis, fit vt sit pariter de iure naturæ. ¶ Ad primū argumētū respondetur iuris prudentis nimium extendere ius gentium. Censent nanq; tali appellatione cōprehēdi quidquid cunctis mortalibus est commune: & ius naturale id duntaxat esse quo etiam bruta

cum hominibus cōueniunt: cum tamen multa sint naturalia iura quæ peculiariter cōueniunt humanæ naturæ & non brutæ: vt est decalogus, & quæ ibi implicita sunt. Differentia ergo nō est illa sed quā nos posuimus: scilicet quod ea quæ inferuntur ex absoluta rerum natura, & cōsequētia necessaria, pertineant ad ius naturale; illa verō quæ non ex absoluta consideratione, sed modo exposito in ordinē ad certū finem, sint de iure gentium. Quare decalogus non de iure gentiū, sed de iure naturæ est. ¶ Et ex hoc elicitur solutio secundū argumētū. Quādo enim diximus ius gentiū elici ex principijs naturæ per vniū illationis, non intelligitur quod illatio sit omnino necessaria: sed rei naturæ in ordine ad talem finem cōueniens. Haud enim ex nec essitate colēdi agros vel pacificæ corū possessionis consequitur tā necessario dominiorū diuisio, quā ex illo principio, Id nē facias aliis &c. elicitur, Nō occides: sed quia est illi fini congruentissimum atq; expedientissimum. ¶ Hinc autē oboritur postremū dubiū, vtrum in ius gentiū cadat dispensatio, an perinde atque ius naturale sit indispensabile. Respondetur sub distinctione: Aliqua enim sunt de iure gentiū adeo cōducentia ad humanam conuētū, vt nullatenus fas sit super illis dispensari: imo forsā dispensatio esset irrita, vt diuisio rerum de qua modo dicebamus. Nanq; nisi inter religiosos, intolerabilis esset cōmunis rerū possessio. Alia verō sunt eiusdē iuris quæ sunt pro causa dispensabilia. Semitus enim est de iure gentium: & tamen dispensatum est nē Christiani capti in bello, pro seruis habeantur. Et nonnulli cōtractuum ciuiliū, etiam qui sunt de iure gentium, possunt dispensari. Est enim de iure gentium seruare fidem hostibus, vt seruare legatos in bello: tamen si causa fidei contrarium posceret, non esset seruandum: imo si corrupta dogmata disseminarent, exurendi essent. Neq; dispensatione opus esset. ¶ Primum igitur argumētum capitale iam solutum est: negatur enim omnē illud in quo omnes gentes conueniunt, esse ius naturale. ¶ Et ad secundū respondetur q̄ Philosophus quādo ait homines esse iure naturæ seruos, nō accipit ius naturæ simpliciter: nā absolute humana natura pensata, non est cur magis vnus seruiat quā alter: sed si perpendatur in ordine ad finem: putā vt doceatur quis ab alio: & vt seruetur in bello. Et ideo potius est iuris gētiū, tamen si seruitus illius qui rudior est, vt à sapientiori moribus imbuatur, non est libertatis contraria, vt lib. 4. in propria quæstione dicitur sumus: & ideo est magis naturalis: id est natura

Ad secūda.

Postremū dubiū. Solutio.

Argumētū capitale.

Tertia

Contractus seruos iure gentium introducti sunt.

Primum argumētū contra prædicta.

Secundum

Ad primum

Ad tertium turæ indiuidui congruens. ¶ Ad tertiu idem responsum est quod licet ad ius gentium requiratur consensus hominum, non tamen conuētus, vt ad ius civile: nā dispersim vniuersæ gētes ratione naturali id iuris perdecantur.

ARTICVLVS III.

Utrum ius paternum ac dominatum & à iusto politico & inter se illa ratione distinguantur.

Est ex superioribus dubium circa quasdam iuris species, qualis est paterna & dominatiua, quæ nō videtur sub rationibus superiorum prorsus cōprehendi. Queritur ergo vtrum ius paternum & dominatiuū & à politico & inter se diuidantur. Et arguitur vt moris nobis est à parte negatiua. Ad iustitiam in genere pertinet vnicuiq; quod suum est reddere: cum ergo ius sit obiectum iustitiæ, fit vt pari modo vnū quenq; equaliter aspiciat. Quare nō est distinguendum aut inter patrem & filium, aut inter dominū & seruū. ¶ Secūdo: Lex quæ, vt art. 1. diximus, ratio est & regula cōstitutua iustitiæ; ad bonum cōmune totius ciuitatis spectat: nō ad vilius personæ priuatæ: pater autē & filius, dominusq; & seruus ad priuatam pertinent familiam: nō ergo distinguitur ius paternum & dominatiuū à politico. ¶ Tertio: Si hæc species iuris essent discernendæ, pari ratione & dignoscendæ essent aliæ plures secundum gradus diuersos qui sunt inter ciues: vt putā ius militare & sacerdotū, &c. ¶ In cōtrariū autem est autoritas Philosophi. §. Ethico. ca. 6. distinguētis ius paternū ac dominatiuū à politico. ¶ Reticulus hic in hoc solum adhibitus est vt Alocus hic citatus Aristot. exponatur. Ad quem igitur tribus breuissimis cōclusionibus respondetur, quibus sententia Aristot. summam exponitur. Prima est. Inter patrem & filium non est simpliciter iustum politicum, sed secundum quid. Et memento nō vsurpare nos hic politicum pro eo quod est civile, vt distinguitur à iure naturali & gētiū: sed, vt proxime dicebamus, pro eo quod est ius inter ciues studitum. Sic enim accipit Aristot. vt etiā naturalis comprehendat. Probat ergo cōclusio. Iustum, vt hæc tenus dicebamus, idem est quod ad æquatum & cōmensuratum alteri. Intercedit enim iustitia: nō nisi inter quos aut plures: est tamen vnus homo alter ab altero duplici-

Argumētū à parte negatiua.

Secundum.

Tertium.

Aristot.

i. Conclusio

Probatio cōclusionis

ter: Vnō modo quia simpliciter ab illo distinguatur, vt quis quilibet ab altero ciue. Alio modo secundum quid: nempe quia quodāmodo, est alter, putā alterum suppositum: quodāmodo verō idem, videlicet pater alterius. Filius autem non est simpliciter alter à patre, sed secundum quid: vt pote pars eius: vt habetur Ethic. 8. nempe semen ab illo decisum: ergo inter patrem & filium non est simpliciter iustum, sed secundum quid: quod peculiariter dicitur iustum paternum. ¶ Pari ratione constituitur secunda cōclusio. Inter dominū & seruū nō est simpliciter iustum. Quoniam, vt. 1. Polit. ait Philosophus, Seruus non est simpliciter aliud à domino: imo quicquid est, domini est: putā instrumentum, ergo sicut inter instrumentum & artificem nō est propria ratio iusti, neq; artifex iniuriam facit instrumento si ad libitum suum illo vtatur: sic neq; inter dominū, & seruū se à secundum quid, id est, herile. ¶ Tertia cōclusio. Inter virum & vxorē maior est ratio iusti quā inter patrem & filium, & quā inter dominū & seruū. Conclusio hæc adiecta superioribus est ad conciliandum cum Apostolo Philosopho. Si enim Apostolum audias ad Ephes. 5. inquitentem, virum & vxorem ad idem pertinere corpus, secundum illud Genes. 2. Errant duo in carne vna: facile inde tibi colligere videberis, minorem rationem iusti interesse inter virum & vxorem, quā inter patrem & filiū: eodē quod minus videantur esse duo. Nihilominus Aristot. loco citato plus inter eos iusti interuenit. Et ratio est quod ambo, licet non ex æquo, ordinem tamen habent ad cōmunem familiæ dispensationē. Quare & filij & serui eodē penē iure obedire tenentur patri, familiæ quō & patri. Nam et si vxor obedire teneatur viro, cui ad eiusdem prolis generationem cōiungitur, ob id quæ dicitur esse, quodāmodo idē corpus, id est idem corporale principium, quia ratione prima mulier de costa viri plastata fuit, tamē non quæcūque singularis mulier eodem modo pars est mariti, quo filius patris. Imo, si ita loqui liceret, comparatus eius est: nam ambo sunt partes vnus carnis: ob id quæ dicitur duo in carne vna. Ac multo minus se habet ad virū vt seruus. Quare Philosophus. Polit. barbarie tribuit vt forma & seruus eodem gradu habeatur: ob id quæ inter virum & vxorem economicum iustum est. ¶ Circa primam cōclusionem in primis notandum quod cum asseritur inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, sed secundum quid: illud secundum quid quauis rationem iusti diminuat, non tamen minuit rationem debiti & naturalis virtutis;

2. Conclusio. Ratio cōclusionis.

3. Conclusio.

Paulus.

Ratio cōclusionis.

Aristot.

Explicatio primæ cōclusionis.

sed potius auget. Etenim cum iustitia & ad alterum sit, & debitum inueniet, & æqualitatem conserua, ex defectu cuiusque illarum trium rationum deficiat à ratione iustitiæ. Nam inter patrem & filium deficiat ratione prima: quia non est simpliciter ad alterum. Præterea ratio ne tertia, quia parentibus æquale reddere non possumus: non autem ratione secunda, quia plus patribus debemus quam cæteris: Quocirca caue putes ius paternum minus habere naturæ quam politicum: imò magis naturale est etli minus habeat iustitiæ. Atqui rationes istæ multo iustitias nobis competunt respectu Dei. Primum quia quodammodo aliquid ipsius sumus non quidem parte, sed tamen effectus & ideo multo minus sufficimus ei æquale reddere quam parentibus. Liberalitas autem deficiat à ratione iustitiæ, quia non versatur circa debitum. Fit ergo ex his consequens, illud secundum quid iustum, quod est patris ad filium, quippeiam excellentius esse quam est simplex iustitia, ut patet pietatem. Sciscitaberis autem forsitan utrum eum diximus inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, intelligatur ex utroque termino: scilicet tam patris ad filium, quam filij ad patrem. Respondetur utrinque intelligi, licet non æqua ratione. Filij enim ad patrem non est iustum simpliciter: non solum quia pars est, sed quia æquale reddere non potest: patris autem ad filium, non propter rationem secundam, sed propter primam: nempe quia se habet sicut totum ad partem. Vnde sicut inter hominem & sua membra non est propria ratio iusti: quia non sunt simpliciter duo sic neque patris ad filium. Nam quicquid in illum confert, sibi ipsi quodammodo confert: & prosperitas atque aduersitas filij patrem ipsum attingit. Vnde Seleucus Locrensum monarcha, ubi filio uterque erat eructus oculus, supplicium ex æquo partitus est, ut utriusque alter trueretur, quasi quod unus essent homo. Huic autem veritati forsitan quis hoc obmoliatur argumentum. Esto, ita sit, quod filius quoadiu est sub cura parentum aliquid sit patris, tamen postquam emancipatus est, iam inde, sua quadra viuens, sit cuius sicuti est pater: cui deinceps publici magistratus pariter decernuntur. Imò quoadiu est patre superior, puta, vel prætor, vel consul, vel dux belli. Item inter patrem & filium possunt tunc celebrari contractus emptionis, venditionis, & alij, in quibus iuris ratio æqua libra utrinque pendet: ergo inter patrem & filium interuenire potest perfecta ratio iusti. Atqui hoc amnuere videtur D. Thom. in solutione secundi argumenti: ubi ait quod pater & filius,

dominus & seruus, considerari possunt ut sunt homines: & ut vnus est aliquid alterius: & ideo etiam dantur aliqua leges de patribus quomodo se debeant habere erga filios. Caietanus contendit quomodo cunque considerentur filij, non esse ius simpliciter inter ipsos & parentes, sed secundum quid. Nam ius, inquit, quod est inter eos quatenus homines, modificatur per illud quod vnus est pars alterius. Et ideo fit ius secundum quid, puta paternum. At verò si meum iudicium vilius est momenti, distingue rem potius quod quantum ad naturalia iura semper inter filios, etiam emancipatos, & parentes, manet ius paternum: puta quantum ad honores illis deferendos, & quantum ad aliqua obsequia & iuamina, dum vnus illis fuerit filiorum opera: sed quantum ad ciuilia, ius simpliciter & iustum est inter illos.

Ad primum igitur argumentum conceditur ad iustitiam pertinere, reddere vniciquæ quod suum est: supposito tamen quod sit alterius simpliciter ad alterum. Cui enim quod sibi ipsi quid patris tribuit quod sibi debetur, puta cibum aut vestitum non facit simpliciter iustum, ac perinde cum pater alit filium. Secundi quoque responsio ex superioribus elicitur. Nam etli iustitia ad bonum comune spectet: non obstat quo minus inter patrem & filium non habeat rationem per se factam. Attamen quia partes domus ad bonum etiam comune referuntur, iustitia quoque leges ponit tam patribus respectu liberorum, quam dominis respectu seruorum. Ad tertium non negatur quin etiam in republica distinguatur ius militare, & ius sacerdotum, ut lib. 1. inter exponendas legum diuisiones concessum est, & declaratum. Tamen illa iura nulla ratione deficiunt à perfecta iustitia, sicuti patet: quia est alterius simpliciter ad alterum. Omnia enim rei publicæ membra immediatum ordinem habent ad bonum comune: & ideo tam iustum est inter principem & ciuem, & inter quoscunq; magistratum & subditum, quam inter reliquos ciues: sed differunt illa iura penes diuersa officia ut loco citato declaratum est.

QVÆSTIO SECVNDA, De iustitia.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 58.

ARTICVLVS. I.

Utrum definitio iustitiæ à iuris peritis sit recte constructa.

Iuris

Quæst.

Solutio.

Argumentum.

Secundum.

D. Tho.

Vris igitur natura præfinita, sequitur ut virtutem ipsam iustitiæ, de qua præfens opus constituimus, & definitionem monstremus, & omnibus suis numeris circumscribamus. Quæritur ergo utrum definitio Vlpian. ff. de iust. & iur. qua ait, Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum vniciquæ tribuendi, naturam iustitiæ absolute declarat. Et arguitur à parte negatiua. Phil. 5. Ethic. ait iustitiam esse habitum quo iusta operamur & volumus: non ergo est voluntas que est potentia. Secundo: Sola Dei voluntas est perpetua, ergo vel iustitia non est perpetua voluntas, vel non est in hominibus. Tertio: Perpetuum & constans idem est: alterum ergo in definitione redundat.

Quarto: Ius reddere, munus est principii proprium: non ergo id habitum iustitiæ competit. In contrarium est authoritas Iuriconsulti. Ad quæstionem vnica respondetur affirmatiua conclusione. Definitio illa sanè in tellecta bona est. Etenim cum virtus omnis sit habitus electiuus, ut. 2. Ethic. ait Aristot. & habitus ab actu sortiatur speciem, sicuti & actus ab obiecto, illa est optima vniciquælibet virtutis definitio, quo per proprium actum & obiectum naturam rei exprimit. Quoniam sicut anima rationalis forma est hominis, sic & actus est forma habitus: iustitia autem, ut supra sepe dictum est, & inferius est demonstrandum, est virtus que habentem ordinat ad alterum, inter quos æqualitatem constituit dati & accepti. Quare actus proprius iustitiæ est reddere ius vniciquæ suum. Sunt autem & tres conditiones omni virtuti communes: quas Aristot. 2. Ethicorum declarat: scilicet ut sciens quis operetur, atque eligens propter finem, & tertio ut perpetuo & constanter in omnibus actionibus, ut oportet, operetur: nam vnus aut alter virtutis actus non facit studiosum: sicut neque vnus hirudo verus. Vbi ergo Iurisperitus ait, Iustitia est voluntas, non accipit nomē pro potentia, sed pro eius actu: nam nomen potentie aliquando tribuitur actui, quemadmodum principiorum cognitio dicitur intellectus. Neque verò est prædictio identica, sed causalis: iustitia enim est habitus quo fit voluntarius actus: quemadmodum Augu. super Ioannē ait, Fides est credere quod non vides: id est, est habitus credendi. Quare voluntas ponitur loco generis. Oratorio autem modo iuriscōsultus vnus est nomine voluntas, ad exprimentum in primis proprii virtutis subiectum: sane quod, ut illico dicturi sumus, est voluntas.

Argumentum. Ant. Secūdam.

Tertium.

Quartum.

Conclusio respon. sua. Probatio. Aristot.

Caietani solutio.

Autoris responsum.

Argumentum.

Ad secundum.

Ad tertium.

Aristot.

Anselmus.

Dupliciter modus præparatus.

Buridanus hallucinatio.

Deinde ad exprimentum virtutis opus, quod debet à sciente & eligere spontaneè proficisci: nam quod per ignorantiam vel per violentiam fit, quia non est voluntarium, non est officium. Et eadem ratione Anselmus quando in lib. de veritate, dixit, quod iustitia est restitudo: non fecit propositionem quam dicunt identicam: sola enim diuina voluntas est sua restitudo: sed vnus est propositio causalis: propter eam quod iustitia efficit in opere restitucionem. Quod autem Vlpian. adiecit, perpetua, seruit ad depromendam tertiam conditionem virtutis. Perpetuum enim dupliciter sumitur. Vno modo ratione actus, qui nunquam interrumpitur: atque hæc perpetuitatis ratio soli Deo competit. Alio modo ratione obiecti, ut scilicet quisque proponat in omni euentu debite, & secundum legem operari: & hæc conditio necessaria est omni virtuti. Sapienter tamen apposuit, constans, quod non est idem quod perpetuum. Nam perpetuum solum dicit propositum atque intentionem sic semper operandi: constans autem addit eiusdem propositi firmitatem: nempe ut homo tali proposito non nutet & vacillet, sed fixum id gerat. Quæ quidem constantia nemini obtingit antequam omnē sit adeptus virtutē: scilicet ut neque propter auaritiam, neque propter metum, neque propter aliquam voluptatem, aliamve vllam affectionem à iustitiæ restitucionē defleat. Vnde, constans, idem est quod vniquique quasi tessera quadratus stans. Quot enim reperias habentes propositum semper studiose agendi, qui tamen quia firmis radicibus virtutis non nutritur, idē dē dilabuntur? Hactenus ergo genus virtutis iustitiæ definitum est. Quod autē adhibuit, ius suum vniciquæ tribuendi, differentiam locum obtinet, iustitiam à cæteris virtutibus discernens, atque adeo eius speciem complens. Ex quo fit Buridanum præter rationem. 5. Ethicorum, quæst. 2. negare prædictam definitionem congruere iustitiæ quantum ad omnes suos actus. Subdit namque ibidem Iurisperitus: Iuris præcepta sunt hæc, Honeste viuere, alterum non ledere, suum cuique tribuere. Ait ergo Buridanus definitionem hanc soli tertiæ parti iustitiæ conuenire. Porro autem hoc falsum est: imò exprimit totam iustitiæ substantiam. Est enim propria eius functio ius cuique tribuere, ac perinde neminē ledere. Nam, Non occides, Non furtum facies, &c. rationes iustitiæ explicat. Prima autem pars Iuriconsulti, scilicet, honeste viuere, non est peculiaris actus iustitiæ, sed generalis omnium virtutum. Nam iam dictum est omnē virtutem: generalem habere rationem iustitiæ, ut inferius hic amplius explicabimus. Et ideo

illa pars non includitur in definitione quæ particulari iustitiæ adscribitur. Est ergo optima definitio Iurificonfulti, imò explicatio quàm illa Aristot. scilicet, Iustitia est habitus iustorū operatiuus: quia hæc non explicat specialē rationem iustitiae, quæ est, ius alteri reddere. Si autē conciliare ambas libet & luculetius elucidare, colligito cum sancto Thoma definitionē hanc, Iustitia est habitus quo quisq; perpetua constantiq; voluntate ius suum vnicuiq; tribuit. Neque obstat quòd & hoc principi etiam & iudici competat. Nam princeps ius reddit imperando & dirigendo tãquàm custos iustitiae: virtus autem iustitiæ, cuiusq; animum promptū reddit, siue princeps sit siue subditas tanquàm obediens rationi & legi, vt reddat vnicuique quod debet. Per hæc ergo soluta restant argumenta in capite quæstionis obiecta.

ARTICVLVS. II.

Utrum iustitia sit virtus qua habentem ad alterum ordinet.

Onstituta iustitiæ definitione subsequitur vt eius substantiam atq; innatas qualitates singulatim exploremus: idq; examinãdo singulas definitionis particulas. Quæritur ergo circa eius vltimã differēciam, quæ est ius vnicuiq; tribuere, vtrū iustitia propriè sit ad alterū. Et arguitur à parte negatiua, ex illo Apostoli ad Romã 3. Iustitia Dei est per fidē Iesu Christi: fides nanquē non dicitur per comparationem vnius ad alterum. ¶ Secundo, iustitia Dei est æterna: & tamen ab æterno non habuit à se alium ad quem eadem referretur: ergo iustitia non est ad alterum. ¶ Tertio, officia iustitiæ etiam si ad alterum sint, moderamine nihilominus egent & rectificatione in ordine ad agentem: nam anarus agrè ab se abdicat æs quod habet alienum. Quare vt est Prouerb. 11. iustitia simpliciter dirigit viam eius: ergo iustitia non solum circa ea quæ sunt ad alterum: verum & in moderandis affectionibus ipsius habentis versatur. ¶ In contrarium est Cicero. lib. de offic. inquit iustitiam eam esse rationē, qua societas hominū inter ipsos & vitæ cōmunitas continetur. Quia porrò descriptione insinuat ordo ac respectus vnius ad alterū.

Questio facillima est, duabusq; cōclusionib; cōtēta: Prior est, Iustitia propriè dicta duo requiritur: scilicet, iustitia ad alterum & iustitia ad seipsum.

inter quæ æqualitatē constituat. Conclusio est Philosophi. 4. Ethicorū, c. vlti. quæ porrò ex ipso nominis significato dilucidè patet. Iustitia enim idem est quòd æqualitas seu æqualitatis habitus: æqualia autē, nisi abusuè ad per metaphorā, non nisi duo dicuntur, vt patet in quãtitatibus ad eadē normã iustificatis. Rursus iustificari, si ad mores accommodetur, nõ cõuenit nisi humanis actionibus: actiones verò, vt. 2. de anima autor est Philosophus, nõ conueniunt naturæ vel partibus, sed tantum supposito: humanitas enim inquit nõ net, neq; verò digiti aut manus, sed mulier, neq; verò manus aut per iniuriam propriè percutit, aut per iustitiam debitum soluit, sed homo, nisi fortè per similitudinem, seu tanquàm instrumenta cõiuncta. Consequens ergo sit vt iustitia nõ solū inter duo qualitercūq; distincta, sed inter duo supposita sua exerceat munera. ¶ Posterior cõclusio: Nihil vetat quominus iustitia metaphorice dicta inter partes eiusdem suppositi existat. Et hæc quoq; cõclusionē subdit eodē loco Philosophus. Et patet exēplum inter duas hominis partes. Primum enim iustitia est inter membra: dum scilicet oculi pedes suo lumine ducunt, & vicissim pedes sua opera illos portant. Præterea pars sensualis, putã irascibilis & cõcupiscibilis, dū rationi obsequio despotico obediunt, iustitiam custodire dicuntur: & dum rebellant, iustitiam perturbare. Vnde August. in lib. de morib. Eccles. ad iustitiã, inquit, pertinet ob hoc qd quis Deo seruit benè imperare cæteris quæ sunt homini subiecta. Est autē rationi appetitus subiectus, secūdū illud Gen. 4. Super te erit appetitus eius, scilicet peccati, & tu dominaberis illius. ¶ Res est facillima quæ nullius eget amplificatione, nisi forsan si quis interrogat an tanta sit ratio iustitiæ inter has partes eiusdē hominis, quanta inter patrē & filium. Apparet enim ita esse: nam quia filius est aliquid patris, diximus nõ reperiri inter illos iustitiam nisi secūdū quid. Respondetur tamē dinersam esse rationē. Nã cum pater & filius duo sint supposita, verè ac propriè constituitur inter eos ratio iustitiæ: licet quodãmodò minuēs intra latitudinē eiusdē rationis: sed tamē inter rationē & appetitū, quippè quæ nõ sunt duo supposita, non est iustitia nisi metaphorica.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd cum ait Paulus iustitiã esse per fidem, non accipit iustitiam, vt est specialis virtus moralis quæ facit opus iustum, id est, ad æquatū alteri homini: sed vt hominem ipsum à peccato liberat rectificando appetitū, vt sit rationi obsequens. Et secundū hanc rationem est iustitia.

¶ Ad secundum vero argumentum respondetur, quòd iustitia est virtus moralis, quæ facit opus iustum, id est, ad æquatū alteri homini: sed vt hominem ipsum à peccato liberat rectificando appetitū, vt sit rationi obsequens. Et secundū hanc rationem est iustitia.

¶ Ad tertium vero argumentum respondetur, quòd iustitia est virtus moralis, quæ facit opus iustum, id est, ad æquatū alteri homini: sed vt hominem ipsum à peccato liberat rectificando appetitū, vt sit rationi obsequens. Et secundū hanc rationem est iustitia.

¶ Ad quartum vero argumentum respondetur, quòd iustitia est virtus moralis, quæ facit opus iustum, id est, ad æquatū alteri homini: sed vt hominem ipsum à peccato liberat rectificando appetitū, vt sit rationi obsequens. Et secundū hanc rationem est iustitia.

¶ Ad quintum vero argumentum respondetur, quòd iustitia est virtus moralis, quæ facit opus iustum, id est, ad æquatū alteri homini: sed vt hominem ipsum à peccato liberat rectificando appetitū, vt sit rationi obsequens. Et secundū hanc rationem est iustitia.

¶ Ad sextum vero argumentum respondetur, quòd iustitia est virtus moralis, quæ facit opus iustum, id est, ad æquatū alteri homini: sed vt hominem ipsum à peccato liberat rectificando appetitū, vt sit rationi obsequens. Et secundū hanc rationem est iustitia.

est iustitia metaphorica. Tametsi, vt supra diximus, eadē pariter hominē iustificat respectu Dei reddēdo eum illi subditum, gratū, & acceptum, cuiusq; voluntati commensuratum. Et secundum hoc propriè etiã dici potest iustitia. ¶ Ad secundum vero argumentum respondetur, quòd iustitia est virtus moralis, quæ facit opus iustum, id est, ad æquatū alteri homini: sed vt hominem ipsum à peccato liberat rectificando appetitū, vt sit rationi obsequens. Et secundū hanc rationem est iustitia.

ARTICVLVS. III.

Utrum iustitia sit virtus.

Irca genus definitionis, qd dictum est esse habitū iuste operandi, quæritur vtrum iustitia sit virtus. Et arguitur à parte negatiua. Ait Christus Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis dicite, Serui inuites sumus: quod est vobis facere fecimus: opus autē virtutis nõ est inutile. Ait enim Ambrosi. 2. de Offic. vtilitatem nõ pecunialis lucri æstimationē dicimus, sed acquisitionem pietatis: ergo facere quod quis debet, in quo iustitia cõsistit, nõ est opus virtutis. ¶ Secundo, quod sit ex necessitate: non est meritum: reddere autem cuiq; suum, quod est opus iustitiæ, est necessarium: ergo non est meritum, atq; adeo neque virtus: quandoquidem virtutibus omnibus per Dei fauorem meretur. ¶ Tertio, omnis virtus moralis est circa agibilia: ea autem quæ exterius cõstituuntur, nõ sunt agibilia, sed factibilia, veluti sunt artium opificia, vt. 9. Metaphy. author est Arist. Cum ergo iustitia munus sit, exterius opus iustum perficere, sit vt non sit virtus. ¶ In contrarium est Grego. 2. Mora. vbi quatuor cardinales virtutes distinguit: scilicet, temperantiam, prudentiam, fortitudinem, atq; iustitiam. Quinverò & sapientia ipsa, vt patet. c. 8. eadē se virtutes docere prædicat.

Ad quæstionem vniuersalem conclusionem respondetur. ¶ Iustitia est moralis virtus. Probatur: Virtus secundum Aristot. 2. Ethico. est quæ bonum reddit habetem & eius opus bonum: iustitia autē est huiusmodi: ergo est virtus. Probatur Minor. Bonum hominis est operari secundum rationis regulam: nam cum homo na-

tura sua sit rationalis, secundum rationē actiones nostræ probæ iudicantur: iustitiã autem hoc ipsum munus incumbit vt secundū rationis lineam æquitatem cõstituat inter duos: sit ergo vt sit virtus. eadēq; vt Aristot. ait, non qualiscunq; sed tanto cæteris rutilantior, quanto Hesperus reliquis astris firmamētī splendore antecellit. Quod & Cicero. 1. de Offic. repetit, vbi ait in habitu iustitiæ virtutis splendorem esse maximum, ex qua viri boni nominantur. ¶ Possit quis impræsentiarum hæsitare an à virtute iustitiæ aliter dicantur viri boni quàm à cæterarū qualibet. Virtus enim quæcunq; facit bonum hominē simpliciter. Ars inquam pictoria facit bonum pictorem: & ars medica, bonum medicum, neutra tamē bonum virum. Et virtus intellectualis, putã scientia, efficit virum doctum: nõ tamen pertingit vt constituat virum bonum: sed sola est virtus moralis, quæ cum faciat hominē: cuius natura est rationalis viuere secundū rationem, constituit virum bonum. Sed præter hanc acceptionem, vsurpatur etiam bonitas, vt idem sit quod benignitas & fertilitas, qua scilicet homo est alteri beneficus: sicut terra dicitur benigna & bona quia fertilis. De iustitia ergo posset quispiam affirmare vtraq; ratione hominem denominare bonum: eò quod iusti, nõ solum studiosi sunt, sed & alijs boni & vtilēs. At verò res medullitus inspecta non sic habet. Bonitas enim, hoc est benignitas & fertilitas, non est quomodocūque tribuere: sed tribuere nõ ex debito, quod liberalitati & magnificentiæ conuenit. Quin verò Aristot. etiam prodigum, quod est non vitij, non veretur appellare bonum: hoc est benignum & frugi, quia sua effundit. Iustitia vero non tam dat, quàm reddit. Vnde Cicero eodem loco, secundū bonitatem, non iustitiã, sed beneficentiã tribuit. Ait enim, Et huic, scilicet iustitiæ coniuncta est beneficentiã: quam eandē vel benignitatē vel liberalitatē appellari licet. Vnde iustitia solum facit bonum habentē & bonum opus, bonitate eiusdē generis quo reliquæ virtutes. Et ideò vbi ait Cicero à iustitia bonos viros nominari, accipit iustitiam, vt est generale nomē omnium virtutum: licet iustitia inter cardinales fastigium ob hoc teneat qd ordinat hominem ad alios, atq; adeo non potest non se protinus exerere, atq; in publicū prodire. Et re vera qui iustus est, vt vnicuique quod suum est promptissimè reddat, is proximus est vt sit beneficus ac liberalis.

Ad primum igitur argumentum optime S. Thome respondet, quod qui facit quod debet, nihil utilitatis affert, hoc est nihil auget lucrum.

¶ Ad secundum vero argumentum respondetur, quòd iustitia est virtus moralis, quæ facit opus iustum, id est, ad æquatū alteri homini: sed vt hominem ipsum à peccato liberat rectificando appetitū, vt sit rationi obsequens. Et secundū hanc rationem est iustitia.

Aboluta definitio iustitiæ. Obiectio. Solutio.

Aristot. Ratio conclusionis.

Aristo.

Vltima conclusio.

Explicatio conclusio.

August.

Questio.

Ratio hanc tandi. Solutio.

Ad. i. argu.

Ad. argu.

Ad. argu.

Argument.

Ambrosi.

Argument.

Argument.

Aristo.

Cõclusio. Responsio. Pr. bario cõclusionis.

Argument. à parte negatiua.

Argument.

Argument.

Cicero.

Cõclusio.

Aristo.

Cicero.

Hæsitatio.

Cicero.

Vera solutio dubitationis. proposita.

Ad. i. argu.

lucris ei cui debitum reddit, sed tantum ab eius damno man⁹ abstinere: at sibi ipsi utilis est, quatenus sp⁹te sua faciens quod debet, premiū meretur apud Deū. Sumus ergo respectu Dei nō sicut serui respectu mortalium dñorum: serui quippe quic qd sunt dñorū sunt: & idēo quic quid operis exequentur, domino accrescit in lucrum. Ob idq; sunt vtilēs, nam vtile est bonum propter aliud. Obsequia verò quæ nos Deo impēdimus nihil ei lucris accumulāt: quia bonorum nostrorum non indiget: sed in nos ipsos vtilitas redundat: Deo autem, non nisi gloria. Et idēo dicimur serui inutiles, hoc est nihil accumulantes Deo, propter eā q̄ non facimus nisi id quod de iustitia debemus. Attamē quia id quod debemus, virtus iustitiæ est, quā Deus nobis præcepit, fit vt facientes quod debemus, apud ipsum pro mercedemur premiū.

¶ Ad secundum respōdetur duplicem esse necessitatem. Alia quippe est coactionis: & hæc tollit meritum & laudem ac pariter vituperiū: vt in fine, s. Ethicorū ait Arist. Altera verò est necessitas præcepti & finis, quem sine tali medio consequi non possumus. Et hæc rationem virtutis nō extrudit: quatenus id homo quod debet sua voluntate agit, vnde ratio laudis exoritur. Excludit tamen meritum supererogationis, quale est in operibus cōsilij. Vnde Paul. 1. ad Corinth. 9. Si euangelizauero, non est mihi gloria. ¶ Ad tertium argumētum respōdet S. Thom. quod iustitia non cōsistit circa exteriores res quātum ad hoc quod est eas facere: quod pertinet ad artem: sed quantum ad carū vsū, qui alteri est debitus. Hæc autem verba quidam adeo multis elucidare satagunt, vt potius obnubilent: res enim est clara. Iustitia inquam non est ars factibilium: quia functio sua non est pecuniam cudere, aut fabricare domum: sed vti pecunia, soluēdo illam debitori. Vnde cum architectus recepto pretio cedes ædificat, & si per artē eas extruat quales debet, tamen iustitia est quæ cum applicat ad ædificandum vt debitum soluat.

ARTICVLVS. III.

Utrum Iustitia sit in voluntate.

Circa aliam definitionis particulā qua dictū est, iustitiā esse voluntatem, quaeritur vtrum volūtas sit eius subiectū. Est enim argumentū q̄ fit in intellectu. Subiectū veritas est intellectu: iustitia verò sapissimē dicitur veritas, vt in Psal. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi: iustitia & pax osculatæ sunt. Eo

vel maximē quod iustitia vt dictū est, dicit ordinē ad alteri: ordinare autē opus, rationis est. ¶ Et secūdo arguitur. Si non est in intellectu, illa est causa quod nō est virtus intellectualis, sed moralis: at verò inde colligitur neq; esse in volūtatē, sed in appetitu irascibili vel cōcupiscibili, quod Aristot. 1. Ethic. docet esse sedes virtutum moralium: ergo non est in voluntate.

¶ In contrarium est Anselmus, qui definiens iustitiā ait esse reſtitutionem voluntatis propter se seruata.

Ad questionem vnica conclusione respondetur. Iustitia est in voluntate tanquā in subiecto. Conclusionem hanc insinuat Aristot. in initio. s. Ethic. vbi ait iustitiā esse habitum quo homines iusta agunt, & volunt iusta. Et Lucifconsultus, vt diximus, vbi ait: iustitia est voluntas, designauit enim habitum per proprium subiectum. Et ratio est hæc, quæ per sufficientem exclusionem aliarum potentialium procedit. Vnaqueq; virtus in ea est potentia cuius est actus quem reſtificat: iustitia autem nō reſtificat actū intellectus, aut alicuius alterius cognoscitiuæ potētiae. Haud enim iusti dicimur quia iusta cognoscimus: id siquidem etiam prauis commune est: sed quia iusta vt ait Arist. operamur & volumus: in nulla ergo est potentia cognoscitiua. Fit igitur vt sit in aliquo appetitu, qui principium est proximū volendi & agendi: appetitus autē alter est sensitiuus, in irascibile & cōcupiscibile diuisus: atq; alter rationalis, qui est voluntas in sensitiuo autem existere nō potest. Iustitia nanq; ordinem, vt dictū est, ad alterum dicit: ordinē autem eiusmodi nullus sensus cognoscit, quē sequitur appetitus sensitiuus: colligitur ergo ex hac inductione nullam superesse potentiam in qua iustitia consistere possit præter volūtatē. ¶ De hac conclusione nemo est qui disſentiat: de hoc autem inter Doctores disputatur, vtrum propriē sit iustitiæ inter cardinales virtutes, esse in voluntate: iustitiæ inquam & aliarum sibi annexarum: quales sunt religio, liberalitas, & similes. Scotus nanq; (quod in superioribus tetigisse meminimus) in 3. Sent. disti. 3. atq; Ocham. q. 10. quos neotericoꝝ pleriq; sequuntur, & præcipuē Burid. 1. Ethic. q. vltima, mordicus tenent, non modo iustitiā, verum & fortitudinem & temperantiā in voluntate residere. Quorum ratio ea est potissima, quod cum proprium virtutis opus sit reſtam facere electionem circa finem, vt. 2. Ethic. cap. 4. Aristot. docet, in illa potentia insidere debet cuius primum est electionē facere: hæc autem est voluntas, ex qua laus, vituperiumq; ope

Ad 2. argu.

Paulus. Ad 3. argu. S. Thomas.

Mens sancti Thoma.

Argument.

Argumenta.

Aristo: Anselmus.

conclusio: responsus. Aristot.

Ratio cōclusionis.

Aristo.

Quæstio celebris.

Scotus.

Buridanus

Ratio potissima Scoti atque Buridani, Aristot.

ope

D. Thom.

Sciētia præfata Aristot. de diuina re obuerſatur.

Ad argumētū prædictæ opinionis.

Ad huius argumentum Burida.

Argument.

Solutio

operis proficiscitur: ergo illa est omnium virtutum sedes. ¶ At verò quamvis disputatio hæc apud D. Tho. non hic, sed. 1. 2. q. 6. sita sit: tamen quantum ad rem attinet præsentem, isto rum doctrina Aristoteli è diametro obuerſatur: qui quidem. 2. Ethic. c. 3. ex professo demonstrare contendit virtutes morales, nempe fortitudinem & temperantiā in reprimendis voluptatibus ac doloribus & tristitijs versari: cuius fundamentum contrarium illi est, quod instuntur. Enimvero voluntas, cum proprius sit appetitus hominis: & cuiusq; rei appetitus per se sit in bonū ipsius rei, nisi aliud impediat, propensius & rectē agere secundū fortitudinē, & secundū tēperantiā, bonū sit proprium ipsius hominis: nullo ad hæc profus indiget virtutis habitu: sed cum virtus sit circa difficile illi est potentia necessaria, ex qua animi perturbationes oriuntur electioni virtutis obſistētē: quas quidē perturbationes ipsa per se potētia cōpescere non sufficit: ob id enim indiget opulante sibi habitu. Cum ergo tota difficultas rectē agrediendi expectandiq; in bello à timore & nimia audacia existat, irascibilis est quæ virtute indiget. Et pariter cōcupiscibilis ad reprimendas voluptates, quibus pacatis affectibus voluntas rectā faciat electionem. Negatur ergo istorum maxima: putā in ea potentia debere esse virtutem, quæ rectam facit electionem. Nam quando per se potentia id potest, nō indiget virtute, sed illic est necessaria vnde nascitur difficultas atque obstaculum rectē eligendi ac subinde agendi. Quo fit vt præter rationem negauerit illic Scot. habitus appetitus sensitui mereri propriē virtutum nomē: cum sint cardinales. Quoniam, per illam reſpressionem sensualium affectionum sunt vere principia & causæ rectæ electionis. ¶ Et per hoc procedunt omnium argumentorum fallacie quas Buridan. accumulāt, quorum vnum est. Volūtas sepe inclinatur versus appetitum, neq; sine difficultate consentire potest rationi: ergo indiget habitu inclinante eam versus rationem. Negatur quippe antecedens: per se enim non vergit in appetitum, sed propensissima est in bonum ipsius suppositi, quod est bonum rationis. Quod si quandoq; sequitur appetitum, est quia ab eo prauē affectū pertrahitur: non ergo ipsa in se, sed in appetitu, habitu indiget, affectionem extrudente per quam vincitur.

¶ Attendatur sententia hæc isto argumento: Intellectus per se inclinatur ad verum, & nihilominus scientiarum habitibus eget. Respondetur tamen, diuersam esse rationem. Propositio nanq; nostra intelligitur quando potē-

tia inclinatur ad bonum per modū appetitus, hoc est per modum potētiae actiue, quia fertur in ipsum. Tunc enim quia perse propendit in obiectum nullo instigante indiget: potentia verò cognoscitiua non est actiua, vt fertur in obiectum: sed passiuā, id est: apta in se obiecti imaginē recipere, ob idq; sicut cognoscere seipsum non potest nisi per species ab ipso profusas: ita neque rectē iudicare nisi per habitus, veritatem rei demonstrantes, atque aded applicantes intellectum ad iudicandum.

¶ De iustitia autem diuersa est ratio, vt supra diximus: nam per se voluntas non est perinde in bonum alienum propensa atque in proprium. Ob idque quāuis nullam pateretur affectionem violentiam, indiget nihilominus habitu inclinante ipsam ad reddendū alteri quod suum est. Quo circa paulo inferius monstraturi sumus iustitiā non versari circa passionēs: ¶ Quod si arguas, ius alteri tribuere est bonum proprium tribuentis: nam virtus est bonum studiosi, cum bonum faciat habentem: ergo neque ad hoc voluntas eget habitu. Respondetur quod quāuis iustitia sit formaliter bonum habentis, tamen eius obiectum est bonum alienū. Versatur enim circa hoc quod est reddere alteri quod suum est. Et in hoc stat aliarum dissimilitudo.

Ad primum igitur argumentum respondetur quod iustitia non est veritas quæ dicit adæquationem rei ad cognitionem, sed vt significat reſtitutionem, quam ratio, quæ veritas dicitur, in appetitu constituit, atque improprietatē propter propinquitatem affectus ad causam, nomen causæ per Synecdochen esse qui tribuitur. ¶ Ad secundum respondetur: Ob id q̄ volūtas sequitur rationis ordinē, velle aliquid in ordine ad alterum: quare non obstat quin ordinare sit propriū actionis, & nihilominus cōpetat iustitiæ quæ est in volūtatē. ¶ Ad tertium autem iam responsum est quod Philoſophus loco citato. 2. Ethic. solum cōstituit, virtutem moralem esse in subiecto, quod est rationale per participationem: id autem non solum conuenit irascibili & cōcupiscibili, in quibus sunt fortitudo & temperatiā: veram & volūtatē quatenus rationi obedit, ad quod iustitia inclinatur in ordine ad alterum, modo exposito. Tametsi voluntas plus rationis participet: quia propinquius illi adiungitur.

ARTICVLVS. V.

Utrum Iustitia sit generalis virtus:

Non

Alia ratio.

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Ad 3. Argu.

NON satis est constituisse iustitiam esse virtutem, nisi examinetur sitne specialis virtus an generalis. Et arguitur quod nulla sit iustitia generalis. Iustitia est vna cardinalium virtutum, vt patet Sapient. 8. sobrietatem & iustitiam docet, prudentiam & virtutem hoc est fortitudinem: generale autem non concluditur speciebus. Et confirmatur: quia temperantia eo quod est cardinalis virtus, non est generalis, sed specialis.

1 Argumen.

Cōfirmatio

Argumen. 2.

Argumē. 3.

Argumē. 4.

Philosoph.

Aristot.

Secundo arguitur. Iustitia est ad alterum: fortitudo autem & temperantia hominem componunt in ordine ad seipsum: istae autem sunt rationes diuersae: ergo iustitia non sic est generalis vt ad temperantiam & fortitudinem pro tendatur. Tertio arguitur. Si iustitia esset generalis virtus, esset omnibus eadem per essentiam, quod. 5. Ethic. capitu. i. insinuare videtur Arist. vbi ait, iustitiam esse totam virtutem: hoc est eadem omni virtuti: hoc autem est falsum: nam tunc iustitia diuideretur in fortitudinem & temperantiam, de illisque praedicaretur sicuti animal de homine & equo: quod tamen absurdum est dictum: quoniam ratio iustitiae, quae est, esse ad alterum, non potest sic esse per essentiam genus omnium virtutum, quae non sunt ad alterum. Quare absurdissima esset diuisio iustitiae in alias virtutes cardinales tanquam in suas species.

Quarto arguitur. In virtutibus, vt pote quae ex inclinatione naturae procedunt, nihil est superfluum, sicuti neque in alijs naturae operibus: si ergo generalis iustitia abunde hominem in bonum commune refert, superflua erit particularis iustitia. Atque eo potissimum quod vnum & multa non diuersificant speciem: insituere autem hominem in ordine ad bonum commune, est insituere in ordine ad multa: insituere vero in ordine ad particularem personam, est ordinare ad vnum: non est ergo quod duas iustitiae species hac ratione distinguam. Alioqui & tertiam effingere deberemus mediam, quae partes eiusdem familiae ad bonum domus insituat, quippe quod medium est inter commune & priuatum. In contrarium autem est verbum citatum Aristot. nempe iustitia est tota virtus, hoc est, Omnis virtus est quaedam iustitia. Cui sententiae accedit non modo vulgaris sermo, verum & Euangelicus: Nisi abundauerit iustitia vestra. Vbi omnis virtus censetur iustitiae nomine. Vnde fit vt omnis studiosus dicatur iustus.

Ad plenam questionis responsionem quinque opus est conclusionibus. Nam arbitra-

ti sumus tres articulos S. Thomae sub vno titulo laeulentis ac subinde comodius posse de cidi. Prima. Optime iustitia primum omnium diuiditur in iustitiam generalem & particularem. Probatur conclusio. Iustitia, quod idem dem repetere oportet, est hominis virtus per comparationem ad alium: comparatio autem hae duobus modis fieri potest. Cōfertur enim homo vel ad alium, seu singularem ciuem consideratum: vel ad alium consideratum, vt publica praeditus est authoritate, qua bonum commune administrat. Nam respublica, ac princeps eam administrans respectu habet ad omnes ciues, atq; ad ipsum singuli. Itaq; sicut in corpore humano membrum vnum comparatur, & ad alterum & ad totum, ad quod partes ipsae ordinantur: sic & in republica se habent ciues. Ex vtraque ergo comparatione sumi potest ratio iustitiae. Quocirca iustitia quae ordinat ciuem ad ciuem, tanquam vnam partem ad alteram, est particularis: sub qua militant cōtractus omniae emptionis, locationis, restitutionis, mutuat, solutionis mercedis, &c. Altera vero quae ordinat ciuem in bonum commune, est iustitia generalis: quae quidem sic nominatur, tum ab obiecto & sine: nam bonum commune est omnium generale: tum etiam ab effectu & proprio munere nepe quod virtutes omnes ordinat ad tale commune bonum: videlicet vt vir fortis strenue agat in bello ob commune bonum, & vir temperatus abstineat ab alieno toro ob conseruationem eiusdem commune boni. Et quoniam ordo iste partium ad commune bonum fit per leges quibus princeps vniuersos ad idem bonum insituit, eadem iustitia nominatur etiam legalis. Restat autem dubium quod tertio argumento quaerebatur, vt rum scilicet haec generalis virtus sit singulis virtutibus eadem per essentiam. Itaq; sicut animal quod est genus per essentiam praedicatur de singulis speciebus, sic & prudentia & fortitudo sit iustitia. Ob idq; subiungitur secunda conclusio. Iustitia legalis ac generalis non est eadem per essentiam singulis virtutibus, sed est specialis virtus, cūctas per proprium imperium referens in commune bonum. Dilucidatio conclusionis abunde illam demonstrat. Bisariam enim res dicitur generalis: Vno modo per praedicationem, sicut animal est genus ad suas species: & quod hoc modo est generale, ad essentiam eorum pertinet, quibus est generale. Quare essentialiter de singulis praedicatur: nam genus est de essentia specierum. Alio modo quippam dicitur generale secundum virtutem, videlicet, quia causa est inferioribus insus: quae admodum sol respectu omnium in-

1. Conclusio

Probatio

Dubitatio

Secunda conclusio

Dilucidatio conclusionis

inferiorum causarum. Et quod hoc modo est generale, non est particularibus idem essentia liter: neq; de illis praedicatur. Ignis namq; non est sol. Ex hac diuisione colligitur conclusio generalis. Iustitia generalis seu legalis nullatenus est genus respectu aliarum virtutum: sed hac data- xat vi pollet vt cūctas referat in bonum commune ergo non est idem illis essentialiter: sed est quaedam specialis virtus ceteris imperans. Exemplum nobis accommodatissimum elucet a charitate. Haec enim, virtus specialis est, secundum propriam rationem a fide atq; spe distincta, nihilominus per eius imperium vniuersa aliarum virtutum opera refert in Deum tanquam in finem supernaturalem. Dum enim quis aut strenue agit in bello, aut cum moderamine tangibilibus vtitur propter naturalem honestatem, opus illud fit a solis virtutibus. Si autem eadem exhibeat opera propter Deum, relatio illa fit a charitate. Quemadmodum vbi quis furatur propter fornicationem, furtum elicitur ab iniustitia: imperatur autem a luxuria. Pari ergo modo, si quis in officijs particularium virtutum sese exerceat propter peculiare earundem fines, officia illa non excedant limites illarum virtutum: dum vero eadem praestat officia propter custodiam & cultum boni communis, & vt publicis legibus obtemperet, relatio illa fit a iustitia legali: quae idem dicitur generalis. Quod si inter roges quid nam sit vna virtus alijs imperare: respondetur nihil aliud quam ceu causam vniuersalem illas ad opus ad mouere, atq; vna cum ipsis ad idem opus concurrere. Tertia conclusio. Iustitia haec generalis & legalis potissimum residet in principe quasi architectone, ac deinde in subditis, qua probe afficiunt vt propter legibus ac principi obtemperent. Enimvero sicuti architectus lapides omnes & ligna disponit qualiter ad fabricam est necessarium: sic debet princeps ciues omnes ad bonum commune insituere ac referre. Quarta conclusio. Vnaqueque virtutum considerata vt a iustitia legali imperatur, potest denominationem suscipere, vt legalis dicatur: quemadmodum omnis virtus secundum rationem qua a charitate imperatur, dicitur potest quodammodo charitas. Haec conclusio ad interpretandum Aristotelis adiecta est. Quod enim ait, Iustitia esse totam virtutem, huc exhibet sensum, quod quilibet virtus imperata a iustitia legali quodammodo est iustitia legalis. Quinta conclusio. Praeter iustitiam legale quae modo exposito generalis est, requiritur particularis. Probatur sic. Virtutes, vt saepe dictum est, per obiecta discernuntur: praeter rationem autem obiecta iustitiae legalis, quae est reliquarum virtutum

Ratio cōclū sionis

3. Conclusio

Probatur Conclusio

4. Conclusio

5. Conclusio Probatio conclusionis

opera in bonum commune referre, est alia particularis ratio reddendi vnicuique, quod seu est: ergo ad hoc necessaria est particularis iustitia. Et confirmatur haec ratio. Praeter legalem iustitiam requiruntur aliae virtutes particulares, scilicet fortitudo & temperantia ad eliciendos actus circa sua particularia obiecta: non obstante quod idem actus ab eadem legali iustitia referatur in bonum commune ergo pari iure requiritur iustitia particularis ex qua eliciatur opus circa suum obiectum: quod quidem aliquando imperatur ab eadem iustitia legali, aliquando vero minime. Potest enim quis mutuatim reddere, aut mercede solvere operario non propter obedientiam legis, nec propter bonum commune, cuius nullum habet amore: sed vt seruet suam fidem propter seipsum: & tunc talis actus emanat a sola iustitia particulari. Si autem id faciat propter bonum commune, & vt legi auscultet, tunc imperatur a legali. Quia ratio ne non solum Philosoph. locis supra citatis duas species ponit iustitiae: & 5. Ethic. c. 2. expressit se ait sermonem facere de iustitia quae est pars virtutis: hoc est particularis iustitia: verum & sacri Doctores eadem vbiq; notat distinctionem. Vnde Chrysostr. super illud Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: aut vniuersalem virtutem ait illic designari, aut particularem, auaritia contraria. Prima conclusio extra vllam controuersiam cūctis est doctores receptissima: nam omnia tam sacra quam profana appellantur quae cunctis studiosum iustum, ac perinde quamcunque virtutem quodammodo iustitiam. De secunda autem non omnes neotericis D. Thom. auscultant, imo ab ipso resistentibus negant iustitiam generale ac legale, esse speciale virtutis: sed aiunt esse rationem quandam omni virtuti per essentiam communem. Inter hos est Burida. q. 5. Ethic. quaeſtio. 4. hanc statuit sententiam aduersus S. Tho. Itaq; secundum istos temperantia, quatenus hominem mouet vt moderato vtatur cibo & potu propter particularem honestatem aut ratione studij aut sanitatis, rem habet & non est temperantia: sed quatenus ad idipsum hominem inclinatur vt legi obediatur & principi, est iustitia legalis. Et aequa ratione fortitudo atq; aliarum vnaquolibet. Arbitrantur namq; singulas per se virtutes illam habere innatam rationem obedientiam legi. Probationem suam Buri. Ex penult. Nominalium depromit. Superflue enim, inquit, multiplicatur virtutum habitus, vbi non sunt necessaria. Singulae autem virtutum suo opte ingenio appellantur hominem ad studiose auendum, non solum ob particulares fines, verum & propter bonum commune, & ad parendum legibus: ergo superuacanea est alia specialis virtus, cui hoc

Cōfirmatio

Aristot.

Chrysostr.

Neoterico autem sententia

Burida

Motiuū pri mū Buridani.

Aristo.

hoc muneris tribnatur. Secundam premillam videtur sibi ipse colligere ex Aristot. 2. Ethico. cap. 4. vbi docet omnem virtutem id perficere vt fiat opus ex electione propter finem honestum: bonum autem commune & legis obedientia est honestissimum: ergo quæcumq; virtus in illam rationem finis inclinatur. Mox omnis virtus perficit habentem, vt perpetuo operetur, quando, vbi, & quomodo oportet, sed se penumero occurrit agendum esse propter bonum commune, atq; ad obedientiam legis: ergo quælibet tunc virtus, si virtus est, id per se præstare poterit. Accedunt huc & Aristotelica testimonia: ait quippe. 4. Ethico. cap. de Magnificencia, magnificencia non esse in seipsum sumptuosum, sed in communia. Et lib. 3. de Fortitudine ait, illam virtutem potissimum versari circa pericula belli: bellum autem, vt iustum sit, generari, non potest nisi ob commune bonum: ergo particulares virtutes rationem habent generalis iustitiæ, atq; adeo non est alia specialis necessaria. ¶ At vero argumenta hæc non sunt tanti roboris quam isti existimant. Imò & ratio cum primis, & deinde Aristot. documenta è re gione illis obstant. Primum enim hoc ipsi nobiscum postulatam suscipiunt, quod ratio legalis generalisq; iustitiæ est agere propter bonum commune, & propter obedientiam legis. Ex hoc autem loco emergit contra istos manifesta ratio. Stat enim quempiam probè esse virtute affectum ad operandum propter particularem finem, non autem propter communem: & vice versa: vbi autem sunt difficultates diuersæ agendi, diuersis opus est virtutibus: ergo iustitia legalis alia est à particulari. Antecedens experientia compertum est: Videas namque abstinentem hominem qui propter honestum particulare bonum frugaliter viuit: & tamen nullo ducitur legis respectu. Imò forsân odium eius habet quia odio habet prælatum. Ob idq; si opus aliam non haberet honestatis rationem, nunquam propter legem illud exequeretur. Rursus, opus virtutis facere propter obedientiam, aliam rationem habet quam illud facere propter alium honestum finem: sicuti & ieiunium frangere propter famem, aut ex contemptu legis, diuersa sunt vitia: ergo & obedientia & temperantia diuersa sunt virtutes. Alias præsertim si quam impugnamus opinionem vera esset, nulla opus esset speciali virtute obedientiæ: sed sufficeret aliarum virtutes in quarum materijs obedientia versatur. Accedunt & Aristot. testimonia. Primum ait. 5. Ethico. complures in proprijs posse vti virtute, quæ tamen nequeunt in ordine ad alterum. Et 3. Polit. ca. 3. ait

Secunda ratio eiusdem authoris.

Aristo.

Primum argumentum contra Buridanum

Secunda ratio.

Aristot.

non esse eadem virtutem viri boni & boni ciuis: bonus autem ciuis est qui bono publico probè inseruit. Alia est ergo legalis virtus, quæ ad hoc inclinatur, ab alijs particularibus. Quin age Arist. expresse. 5. Ethico. cap. 1. duas distinguit iustitiæ virtutes, legalem & particularem ex diuersitate obiecti: quarum prioris obiectum dicit esse iustum legitimum & legale: posterioris vero, equum quod est ad priuatam personam: sicuti in nauis alia est virtus remigeri, putà industriè remigare, etiam si de salute nauis nihil cogitet: alia verò gubernatoris eandem procuratis salutem: ergo iustitia legalis non solum dicit rationem generalem omnium virtutum, sed specialem virtutem. ¶ Vnde ad primū Buridani argumentum negatur particulari virtutem ad bonum commune per se suum referre opus, sed hoc illi præstat iustitia legalis, sicuti particularis virtus non est charitas nisi quatenus à charitate refertur in Deū. Et ad priorem Aristot. authoritatem respondetur ipsum non affirmare quod magnificencia operetur ob bonum commune, sed ait esse vilem multitudini. Neq; verò fortitudo in idem per se inclinatur communi bonū. Aliud enim est quod bellum non sit principium indendum aut suscipiendum nisi propter commune bonum: aliud verò quod cuiusque militis fortitudo ad idem se referat bonum.

Ad 1. argu. Buridani.

Ad aliud ex Aristot.

Ad 2. argu. principale.

Ad 3. argu.

Ad 4. argu.

Ex his ergo facilis est descensus ad principium argumentorum solutiones. Ad primum enim respondetur, iustitiæ quæ in numero ponitur cardinalium, non esse legalem & generalem, sed specialem. Quod autem aliarum nullam, putà neq; temperantiæ neq; fortitudinem diuidam in generalem & particularem ratio est, quod sunt, vt supra diximus, in appetitu sensitivo, qui non se extendit ad commune bonum, sed circa particularia versatur: iustitia verò quæ est in voluntate intellectualem sequente cognitionem, ad idem protenditur, commune bonum. ¶ Ad tertium respondetur, quod quia peculiaris virtutibus: bonum referri in commune & publicum potest: fit vt legalis iustitia omnibus imperet singularibus virtutibus, ac perinde omnium opera dicatur æquitates, sicut & cuncta vitia, iniuquitates: secundū illud. 1. Ioā. 3. Omne peccatum est iniuquitas. ¶ Ad quartū tripartitum argumentum respondetur quod est legalis iustitia abundè sufficiat per suum imperium cuncta virtutum opera referre in bonum commune, nihilominus requiritur iustitia particularis ad eliciendum actum respectu sui proprii obiecti sicuti & requiruntur virtutes aliarum particulares. Neq; verò bonum commune & priuatū ea sola ratione differunt, quia vnum & multa: sed quia

Aristo.

quia alia est ratio communis boni, atq; alia singularis: sicuti alia est ratio totius atq; alia partium. Quare Aristot. 1. Polit. eos substantiat, qui putabant ciuitate non aliter à domo differre, quàm differunt multum & paucum. Attamen quæ in ter partes eiusdem familiæ, vt supra dictū est, non est propria ratio iusti, non distinguitur tercia species iustitiæ.

ARTICVLVS. VI.

Verum iustitia particularem habeat materiam, an verò circa aliarum passionum & materiam versetur.

Quoniam dictū est particularem iustitiam esse specialem virtutem, habet peculiarem rationem obiecti. Queritur vtrū peculiaris sibi quoque veditur materia. Et arguitur à parte negatiua. Aug. 1. 8. q. vbi virtutes animi quibus in hac vita spiritualiter viuunt distinguitur in quatuor, quæ sunt temperantia, prudentia, fortitudo, iustitia, subdit quod iustitia per oēs diffunditur: cui consonat glossa super illud Genes. 1. Fluuius quartus ipse est Euphrates, quod interpretatur frugifer: quæ dicit ob id non meminisse scripturam contra quos perfluit, sicut dixit de cæteris tribus, quod iustitia quæ quartū locū inter virtutes tenet, ad omnes animæ partes pertinet.

Argumentum.

Glossa.

Argumentum.

Aristo.

Aristo.

Aristo.

¶ Secundo argu. Si iustitia peculiaris sibi veditur materiam, eò esset quod proprie circa operationes versatur: reliquæ verò circa passionem. Attamen Philosophus. 2. Ethicorum, morale virtutem circa voluptates & tristitias versari docuit: ergo & iustitia versatur circa easdem. Eò potissimum quod operationes iustitiæ, vt supra dictum est, corruptis affectionibus impediuntur. Nam turpis concupiscentia originem & fomentum adulterio ministrat quod est iniustitia: & auiditas pecuniæ impedimento est virtuti iustitiæ ne debitum persoluat: ergo iustitia non est adseribenda particulari materia. ¶ In contrarium est quod Aristot. 5. Ethicorum, ponit iustitiam quæ est pars virtutis, hoc est specialis virtus quæ versatur in actionibus, putà in commercijs hominum emendandis.

Quæstio hæc nihil ad legale iustitiæ attinet: si cunctis virtutibus imperat, inde fit consequens vt omnium materijs sint sibi subditæ: quauis eius oculus ad operationes potius aspiciat. Ait enim. 5. Ethicorum philosophus, quod lex fortia opera præcipit.

& quæ temperati, & quæ mansueti, &c. Sed quæstio est de iustitia particulari. De qua duæ conclusiones statuantur. Prior est: Iustitia non versatur circa totam materiam omnium virtutum sed solum circa externas actiones & res. Probat. Vniuersa rerū sylua quæ nostro subsunt arbitrio, atq; ad rationis normam emendari possunt, est materia moralium virtutum. Inde enim virtus dicitur moralis, quod morum est compositrix & cultrix. Sunt autem tria genera quæ hōstra subduntur voluntati: nempe affectus animi, actionesq; externæ, ac demū res ipsæ, quæ in nostrum veniunt vsum: homo vero ad alterum per actiones tantum ordinatur & res: nam passionum moderatio & mitigatio ad hominis in seipso propriè rectitudinem pertinet. Cuius ergo iustitia hoc à reliquis virtutibus distet, & reliquæ hominem in seipso componunt, iustitia verò inter plures æquitatem constituit, fit vt propria materia iustitiæ sint operationes & res: putà honorem debitum alteri deferre, & à contumelijs abstinere, & pecuniam vel quamcunq; aliam rem creditori debitam reddere.

Conclusio.

Probatio conclusio.

Vltima eòdem conclusio.

Prima ratio conclusio.

Secunda.

¶ Posterior conclusio. Iustitia non versatur circa passionem interiosq; animi affectus. Hæc ex superioris ratione colligitur, explicatur autem duabus alijs. Primum ex parte sui subiecti, quod est voluntas. Enimvero voluntatis actiones neque rem habent neq; nomen passionum, vt. 1. 2. q. 22. ar. 3. inde S. Tho. ratio cinatur quod passio secum affert corporalem transmutationem, quæ proprie in solo est appetitu sensibili: cum ergo iustitia non sit nisi in voluntate, non versatur circa passionem. Item quia materia iustitiæ vt modo diximus, in eo posita est quod est erga alterum: cum ergo latentes passionem non proxime ordinantur in alterum, fit vt hæc virtus non sit circa passionem. ¶ Conclusiones istæ non tantum apud Diuum Thomam, verum & planè apud Arist. 5. Ethicorum inuenias. Quare illorum qui eius doctrinam studio contemplantati sunt, nemo est qui eas inficietur. Nihilominus nonnulli Nominaliū, vt Burid. 5. Ethicorum, quæstio. 1. miratur quod D. Thom. talem constituat differentiam inter materiam iustitiæ & aliarum virtutum. Imò vt omnes, inquit, virtutes in voluntate sunt, ita & omnes ac pariter iustitia reprimere habent passionem quæ suant cuiusque electionem impediunt. Et vice versa cæteræ virtutes circa operationes quoque ac res versantur. De quo tamen doctore magis esset mirandum quod tam in superficiali legitur Aristot. Tutima autem argumentorum eius ad illud principium resolutur, cuius iam supra falsitatem aperuimus. Principium verò est hoc.

Ratio hinc dicitur. est hoc, cuiusque virtuti incumbit rectam facere electionem circa suum obiectum: sunt autem passiones multae iustitiam perturbantes, ne debitum cuique reddat: ut amor, odium, auaritia, turpis cupiditas, & similes: ergo iustitia minus est passiones has reprimere. Versatur ergo iustitia circa passiones. Et vice versa, fortitudo & temperantia non solum circa passiones, verum & circa actiones ipsas exteriores & res versatur: nam comedere ac bibere, quando & ubi oportet, sunt operationes exteriores & tamen sunt temperantiae. Atque adeo esca & potus sunt res circa quas eandem virtutem versatur: non ergo tantum circa internas illecebras, verum circa operationes vice sua fungitur. Pari modo strenuè pugnare est exterior operatio; quae tam à fortitudine proficitur: ergo permixta est materia iustitiae & aliarum virtutum: atque adeo defendi non potest, ut iustitia versetur circa operationes externas, aliae vero circa passiones.

Altera ratio in s. Thom. ¶ Et arguitur praeterea in gratiam istorum contra fundamentum sancti Thomae. Si iustitia non versaretur circa passiones, maxime quia per illas homo ordinem non habet ad alterum: hoc autem est falsum: quia ira & concupiscentia alienae uxoris sunt iniuriosae proximo, ut supra diximus: ergo illa reprimere pertinet ad iustitiam. Par etiam argumentum currit de temperantia & fortitudine. Etenim si virtutes illae non versarentur circa externas operationes, maxime quia per illas non bene homo afficitur erga se ipsum: hoc autem est falsum: quia cibo & potu ex virtutis praescripto uti, hominem respectu sui ipsius adornat, ergo temperantia versatur circa illas operationes. ¶ Hinc ergo isti colligunt vnamquamque virtutem in duas esse faciendam: videlicet vna iustitia sit in appetitu ad reprimendum passiones, atque altera in voluntate ad faciendam electionem. Et simili ratione vna sit temperantia in concupisibili, & alia in voluntate: vnaque similiter fortitudo in irascibili, atque in voluntate altera.

Arist. ¶ At vero quam isti pugnanter Aristoteli aduersentur, oculatissimus quisque iudex esto. Etenim 2. Ethicorum nullum adscribit subiectum temperantiae & fortitudini nisi appetitum sensitivum: & libro 3. cap. 10. expresse id de temperantia confirmat. Et lib. 5. cap. 1. non aliud designat subiectum iustitiae quam voluntatem: ubi ait esse habitum volendi iusta. Sed quando Aristoteli id non docuisset, ratio ipsa efficax est, quam iam supra declarauimus. Enimvero temperantia vniuersas affectiones appetitus concupisibilis reprimere sufficit, quomodo cuique illas confidere: siue ut sunt impedimenta ipsius temperan-

Ratio efficiax contra praesertim opinionem.

tiae, siue iustitiae, siue cuiuscunque alius virtutis: quapropter superuacaneum est aliam illic ponere virtutem ad easdem sedandas. Et idem est de fortitudine respectu irascibilis: nulla ergo illic collocanda est iustitia, quando quidem reliqua ei satis auxiliantur. Quod profecto nemo inficias ire possit, qui Aristoteli intellexerit. 5. Ethicorum: ubi medium iustitiae non ait esse medium rationis inter affectus: sed medium rei, ut illic dicitur sumus. Item manifestissime arguitur contra istos. Affectiones appetitus concupisibilis sicut sunt virtuti iustitiae impedimento, ita & non inquam virtuti fortitudinis: ergo si illa ratione ponenda est iustitia in concupisibili, eodem iure ponenda est & illic fortitudo: & contra rationem in irascibili temperantia: quod esset cunctas indocte committere virtutum sedes. Igitur ut semel istorum Achillem in ipsos obuertamus, nihil in virtutum ordine admitti debet superuacaneum: temperantia autem sufficit in concupisibili, & fortitudo in irascibili, ergo illic nulla opus est virtute iustitiae. Rursum, sedatis passionibus appetitus sensitui voluntas se sola rectam facit electionem, quia per se inclinatur ad opus bonum: ergo in voluntate ad hoc munus non opus est aut temperantia, aut fortitudo: sed tantum iustitia respectu alieni boni. ¶ At vero ne vllus tibi reliquus fiat scrupulus. Quando dictum est nullas per se passiones ad iustitiam attingere, intelligitur tanquam eius materiam: nam tanquam eius affectum & quodammodo finem: certum est quod illa sequitur gaudium, sicut in iniustitiam tristitia. Ait quippe Aristoteli 5. Ethicorum. Non est iustus qui non gaudet iustis operationibus. Et lib. 8. Delectatio, inquit, est virtutis finis, ob quam sancti operantur: sicut & qui prae agunt, tristitia illic premuntur. Ex quo fit illud 2. Ethicorum quod aduersarij nobis obijciunt, videlicet moralis virtutis circa voluptates & maestitias esse, si intelligatur tanquam circa materiam, solis virtutibus appetitus sensitui congruae: si tamen sic intelligatur quod nulla sit moralis virtus quae non laetiam generet & maestitiam pellat, iustitiae etiam commune est.

Vt autem solutiones argumentorum contrariae opinionis clarescant, respondeatur ex ordine ad vniuersa. Ad primum ergo in fronte questionis positum respondetur, quod iustitia particularis, licet essentialiter ad vnam partem animae, puta ad voluntatem in qua sita est pertineat: tamen quia voluntas reliquas partes mouet atque ad sua officia applicat, fit ut iustitia, non quidem directe, sed tamen per quandam redundantiam ad omnes effundatur. Et hoc quan-

Altera ratio adidem.

Ad i. argu.

Au. ult.

quatum ad glossam, de Euphrate, qui comparatur iustitiae ad omnia referentem. Nam Augustinus loco citato aliter secundum intellectum Dami Thomae distinguit illas quatuor virtutes animi. Virtutes enim cardinales dupliciter versantur. Vno modo ut sunt speciales virtutes suis obiectis distinctae. Alio vero ut quatuor designant modos vnicuique virtuti competentes. Ait enim quod prudentia est cognitio rerum appetendarum & fugiendarum. Temperantia vero est refrenatio cupiditatis ab his quae temporaliter delectant. Fortitudo est virtus animi aduersus ea quae temporaliter molesta sunt. Iustitia est quae per ceteras diffunditur, dilectio Dei & proximi.

Ad 2. argu.

¶ Secundi argumenti responsio materiam luculenter dilucidat. Enimvero inter internos affectus atque externas actiones & res ipsas talis est ordo, quod actiones medio sunt loco inter affectus qui earum sunt principia: & res quae sunt eorum materia. Passiones ergo scilicet ira, cupiditas, auaritia, &c. per se ipsas neque profunt quidem proximo neque nocent, atque adeo sic consideratae nihil attinent ad iustitiam: ob idque diximus talium per se mitigationem affectuum ad ipsum habentem in seipso attinere: nocent autem aut profunt proximo per externas operationes. At vero quod quis alteri nocuus sit aut iniurius, ex duplici defectu oriri solet, nempe vel ex voluntatis iniquitate, vel ex prava affectione sensitui appetitus. Exempli gratia. Potest quis alteri rem aliquam surripere aut dānum dare, non quidem ex cupiditate habendi sed ex voluntate nocendi. Immo possit quis isto modo violare alterius torum, non ob voluptatem carnis, sed tantum ut noceat. Et econuerso, ut plurimum consuevit, potest quis praui reni eripere alterius, non quidem ex animi iniquitate, quia mallet non nocere, sed ex cupiditate. Discerne ergo virtutum officia, suumque cuique tribue. Emendatio refrenatioque operationis quatenus aequitatem ad alterum importat, functio iustitiae est. Quatenus vero ex corrupto affectu iniquitas oboritur, pertinet ad alias virtutes: ut ad liberalitatem, quae auaritiam moderatur: & ad temperantiam: quae restinguit cupiditatem. &c. Attamen quoniam anteriores actiones non fortitudinem speciem ab internis motibus, sed à rebus ipsis, fit ut eadem actiones potius sint materia iustitiae, quam alia rum virtutum.

Obiectio.

Solutio.

¶ Quod si nemum scisciteris quid operatur accumulare actiones & res: nam cum in actione intelligatur obiectum, & per obiectum designetur actio, satis erat alterum ponere. Responde-

tur non esse osiose dictum: nam aliquae sunt actiones quae non proprie versantur circa res; hoc est circa possessiones: ut honoratio & de honoratio, muneratio, laudatio, &c. atque aliae quae consistunt in rerum usu, sicuti pecuniae donatio, oblatio, seruumque quarumlibet restitutio: & omnia haec sunt iustitiae materia.

A R T I C V L V S VII.

Utrum medium iustitiae sit medium rei: eiusque actus, siue vnicuique suum tribuere.

Quoniam definitum est iustitiam esse virtutem, & virtus omnis consistit in medio quo suo actu constituit: consistit quitur ut perscrutemur an medium iustitiae sit medium rei: eiusque actus siue vnicuique tribuere. Et arguitur à parte negatiua. Definitio generis, scilicet moralis virtutis vniuersis speciebus aequa ratione conuenit Aristoteli. verò 2. Ethicorum. cap. 6. definit virtutem esse habitum electiuum qui in mediocritate consistit ea quae est ad nos definita ratione. Et subdit hanc mediocritatem consistere inter duo vitia, puta inter duas affectiones quarum altera exuperans est, altera vero deficiens: ergo & medium iustitiae inter passiones constituitur. ¶ Secundo arguitur. In his quae sunt simpliciter bona non est accipere superfluum aut diminutum, atque adeo neque medium: cuius exemplum Aristoteli 2. Ethicorum in virtutibus ponit: virtus enim quo maior, eo melior: iustitia autem, ut habetur 5. Ethicorum. cap. 1. versatur circa id quod est simpliciter bonum: hoc est absolute in se bonum, quales sunt honores ac diuitiae: ergo tale obiectum iustitiae non consistit in medio.

Argumentum 1.

Argumentum 2.

Arist.

Argumentum 3.

¶ Tertio: in praedicta definitione virtutis, propterea dixit Aristoteli virtutem esse habitum in mediocritate consistentem, prout in ordine ad nos ratio definit, quod non respectu quo rumcunque hominum idem est medium: nam quod alteri in cibis multum est, alteri est parum: haec autem discrepantia pariter iustitiae conuenit, non enim eodem supplicio plebitur, qui in principem manus supplicio, quo qui plebeium vulnerauit: ergo medium iustitiae non est rei, sed rationis.

¶ Quarto denique arguitur. Si medium iustitiae esset medium rei, maxime quia eius actus est reddere vnicuique quod suum est: hoc autem non est in vniuersum verum. Nam Augustinus

Argumentum 4.

Augustinus

Cicero: nus. 14. de Trinitate, tribuit ei etiam subuenire miseris. Et supra citatus Cicero lib. 1. de Offic. ait beneficentiam ac liberalitatem ad iustitiam pertinere: per misericordiam verò & per liberalitatem non ius tribuitur, sed beneficium impenditur. ¶ Contrarium autem docet Philosophus. 5. Ethic. c. 3. & 4.

Aristot: Quæstio hæc perfacilis est breuissimisque diluitur duabus conclusionibus, quæ ex proxime dictis planè colliguntur. Prior est. Mediū quod est obiectū iustitiæ non est mediū rationis vt in cæteris, sed mediū rei. Loquimur enim hic de iustitia particulari: nā generalis non ad hoc obiectum peculiariter angustatur, sed valde ad omnes diffunditur virtutum materias vt dictum est. Oportet autem prius terminos intelligere. Sunt enim qui res in præsentia distinguant contra passiones: nempe quod cæteræ virtutes moderentur passionibus: iustitia verò constituat mediū in rebus. Attamen & si per parum ad rem referat, non distinguitur nisi contra rationem: vt per probationem fiet liquidum. Probat ergo conclusio ex his quæ dicta sunt. Hoc namque discrimen inter iustitiam & reliquas virtutes constitutum est, quod illæ versantur circa passiones: hæc verò circa actiones & res: inter virtutes autem non constituitur mediū virtutis ex ipsa natura rerū, sed rationis iudicio. Exempli gratia: Temperantia consistit in mediocritate passionum: nempe vt non plus minusve sumas quam oportet: hoc autem plus & minus non perpenditur ex natura rerum, vt scilicet libram omnes sumant, aut tali certa hora. &c. sed prout expedit cuiusque valetudini pro loco & tempore. Quare quod parcissimè Diogeni multum erat, voraci Miloni, qui, vt est in fabulis, integrum edebat bouē, erat parum. Mediū autem iustitiæ, quia consistit in rerum æqualitate ad alterum, non ex illo rationis perpendiculo & arbitramēto, sed ex ipsa natura rerum sumitur. Emis domū, vbi gratia, aut cōducis operas alienas: debet pretium rebus ipsis æquari. Sicut duæ quantitates natura sua sunt æquales. Denique iustitia non dicitur constituitur mediū rei vt res distinguitur contra rationem, eo quod tale mediū non sit rationi cōsonū: imò est maximè. Nihil enim magis docet aliud ratio quā vt debito æquale creditori reddas: sed quia ratio pendet à rerum natura. Propterea in quā constituitur æquale in rebus, illud sit rationi cōforme. Neque verò mediū aliarum virtutum idè dicitur mediū rationis, quod non constituitur in rebus: imò constituitur inter appetitum sumendi multum: & appetitum sumendi parum: sed quia, vice versa,

tale mediū à ratione dependet tanquā à causa. Non enim libram panis comedere est mihi mediū, nisi quia ratio prudentiæ, pensata natura & conditione mea: arbitratur hoc mihi cōgruere. Vide ergo quā ex arte Diuus Thomas quasi mathematico more rem tractet. Videri enim poterat, sicuti impugnatoribus suis visus est, in prætere cōstituitur differentiam quod reliquæ virtutes versentur circa passiones: iustitia verò circa operationes & res: & tamè id necessarium fuit vt subteraceretur via ad demonstrandum discrimen inter mediū iustitiæ & mediū aliarum virtutum. ¶ At vnum tamen possit quispiam ex Theologiæ tyronibus cogitare contra hoc argumentū. Videtur enim temperantia quandoque constituitur mediū rei modo exposito: videlicet dum coniux operam dat liberis, quando & vbi oportet: nempe vtendo sua & non aliena: nā in hoc seruat illi fidem quā debet, & vtendo aliena irrogat ei iniuriam, eandē frangendo fidem. Ex superioribus autē facilis est responsio, quod dum quis alieno toro abstinet concupiscentiam referendo, pertinet ad temperantiam: dum verò id facit, vt ius coniugis seruet: pertinet ad iustitiam. Hanc autem iustitiæ mediocritatem quæstio quinta latius explicabit, & ideo hic superfluum est. Illic enim elucidabimus quemadmodum hoc mediū rei aliter in distributiva iustitia constituitur, atque aliter in cōmutatiua. Illa namque sequitur medietatem Geometricam: hæc verò Arithmetica.

¶ Posterior conclusio præsentis articuli est de actū iustitiæ. Proprius in quā eius actus est reddere vnicuique, quod suū est. Conclusio hæc annexa est germanaque superiori. Si enim obiectum iustitiæ est mediū in rebus constituitur, quæ æqualitas inter homines constat, æqualitas autem idem est quod iustū, iustū verò, vt supra diximus, idè prorsus quod ius, cōsequens apertissimè fit vt actus iustitiæ sit, ius suum vnicuique tribuere, vt Iuriscōsultus in definitione supra posita assummanit. Cui & Ambrosius. 1. de Offic. cōcinit, vbi ait, Iustitia est quæ vnicuique, quod suū est tribuit, alienum non vendicat, vtilitatē propriā negligit, vt cōmunem æquitatē custodiat. quod, vt in subsequētibz patebit, vtrique speciei iustitiæ particularis conuenit, scilicet tam distributiue quā cōmutatiue. Nam iustitia generalis, vt supra diximus, multo habet latius officii: quippe quæ non habet peculiare obiectum: atque adeo actus eius non est hic tantum, sed, vt dictum est, virtutes omnes in commune bonum referre. ¶ In hoc autem quod dicimus, ius vnicuique tribuere, includitur & hoc, quod est, neminem lædere, quod Ambrosius ait,

Probatio.

Argumentū.

Solutio.

2. Conclusio.

Ratio cōsona cōclusioni.

Ambros.

alienū non vēdicare. Iustitia namque licet prius conueniat cōmutatiombz voluntarijs in quibus vterque contrahētium alteri tribuit: deriuatur tamen ad inuolūtaria, quibus alter tantum ab altero inuito quippiam aufert.

Ad primum argumentū. Ad primum igitur argumentum principalem respondetur, quod cum mediū rei, vt expositum est, sit etiam rationi cōsonum, hæc ratione definitio virtutis moralis in iustitia quoque seruat. ¶ Ad intellectum autem secundi, meditare prius, bonum duobus modis simpliciter dici bonum. Priori scilicet, quia sic est omnimodè bonum, vt nullā possit admittere rationem mali. Quæadmodum est gratia, & gloria, ac subinde virtutes. Et isto modo quāto bonum maius est, tanto excellentius. Quare sicut modus amandi Deum est ipsum hunc modo deamare, quia amat ut inuisibilis: sic & ista bona concupiscenda sunt & procuranda. Id quod & Philosophi de sanitate sentiunt quæ non, vt medicina præscripto modo sanitati commensuratur, sed absolute est deamanda. Quocirca vitus non dicitur sic simpliciter bona, vt in suo obiecto non possit contingere superfluum & diminutum, sed quod augmentum ipsius habitus nunquam erit superfluum. Alio vero modo aliquid dicitur simpliciter bonum, quia absolute secundum suam naturam cōsideratum est bonum. Et hoc modo ait Aristot. iustitiam versari circa simpliciter bonum. Nam honores & possessiones secundum suam naturam sunt bona vtilia: nempe ad felicitatem cōducuntia. Attamen bonum vtile debet commensurari fini secundum dispositionem subiecti: sicut medicus pharmacum ægroti cōmoditati adnetitur. Hæc ergo ratione res ipsæ vt per se sint bonæ, tamen dum veniunt in nostrū vsum, excedere possunt ac deficere. Quāobrem iustitia mediū in illis constituit: vt scilicet non minus reddas quam debes: neque verò plus repetas, quā est id quod tibi debetur.

¶ Ad tertium respondetur quod etsi iustitia mediū rei consideret, tamen quia iniuria ratione personæ cui irrogatur crescit, qualitates etiam personarum cōtemplatur, vt secundum quantitatem debiti, repletio fiat. ¶ Ad quartum denique argumentum respondetur, quod vbi August. iustitiæ adscribit subuenire miseris, non censet iustitiæ, quatenus dicit ratione debiti, per se id proprie competere, sed liberalitati & misericordie: quæ ea ratione qua sunt ad alterū, reducuntur ad iustitiam tanquā partes eius potentiales: vt alibi supra diximus, & lib. 8. ex plicatus dicturi sumus. Id quod Cicero loco citato significantius asserit, dicens iu-

stitiæ conueniam esse beneficentiam, quam eādem, vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet.

ARTICVLVS. VIII.

Utrum Iustitia inter morales virtutes sit eminentissima.

¶ Ostremo denique articulo quæstio nis huius cōferenda est iustitia cum reliquis moralibus virtutibus, quæ cōdūque adeo sit ne omnium præstantissima. Et arguitur à parte negatiua. Largiri hominē de suo id quæmini debet, prælatius est & rariū quā id reddere cuius est debitor: tū quod vbi minus est obligatio maior est virtutis vis ad conferendum: tum quod in hoc maximè assimilatur Deo, qui non ex debito, sed ex benignitate confert: liberalitas ergo præstantior est quā iustitia, ac potissimum magnificentia: quæ vt. 4. Ethic. ait Philosoph. omnium virtutū ac pariter iustitiæ ornamentum est. ¶ Secundo arguitur quod neque cardinalium virtutum sit iustitia illusterrima. Prudentia namque est vna quatuor cardinalium virtutum: & tamen est excellentior quā iustitia, quod ex parte obiecti perpenditur, atque adeo ex parte subiecti. Edocet enim ex professo Aristot. 10. Ethic. c. 7. intellectum esse potētiarū omnium excellentissimam, atque adeo voluntate excellentiorem, eo quod verum dignus est obiectum quā bonum: nempe vniuersalius, ac subinde à materia abstractius. ¶ Tertio arguitur. Temperantia quæ vna est virtutum cardinalium, multo est nobis vtilior quā iustitia: ergo & eminentior. Probat antecedens. Nam plura nobis cōmoda affert: videlicet & corporis salubritatē, & mentis tranquillitatem, voluntatisque libertatem. Hæc enim omnia nobis intemperantia vitiat, quæ tamen tria cōmoda omnium virtutū fundamenta sunt: scilicet tam intellectuum ad contemplandum, quā iustitiæ ad legibus obsequendum, quā etiam aliarum omnium, quæ corporis exercitio exhibentur. ¶ Quarto & de Fortitudine arguitur. Proprium namque virtutis ingenium, vt. 2. Ethicorum autor est Philosoph. est ad difficile ac bonum conitti: Fortitudo autem circa difficile versatur quā iustitia: nempe circa pericula mortis, quæ omnium est terribilium maximum: ergo Fortitudo iustitiæ præstat. ¶ In contrarium autem est loco citato Cicero

1. Argumentū.

2. Argumentū.

Aristot.

3. Argumentū.

Argumentū. 4.

Cicero.

vbi ait, In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua vni viri nominantur.

Prima virtutis Partitio.

Primum omnium expendendus est questio nis titulus. Aud enim iustitia vel ad omnes virtutes fit comparatio, vel tantum ad cardinales, sed ad omnes præcise morales. Primum enim omnium virtutis amplissimum genus dicitur in illas quæ ratione obiecti supernaturales sunt, quales habentur Theologicæ: at quæ alias, quarû obiectum est naturale. Et quidem theologicæ, putâ fidē, spem, ac charitatem, esse omnium optimas atq; maximas, citra controuersiam est cunctis confessum: quippe quæ Deum habent pro obiecto. Sed naturalium virtutum alia sunt intellectuales, alia verò morales, quarû moralium multitudo ad quatuor reducit cardinales. Quæstio ergo ad sui elucidationē quatuor exposcit cōclusiones. Prima est

Subditio:

Virtutes intellectuales dignitate moralibus ancellunt. Conclusio est S. Tho. 1. 2. q. 66. arti. 3. Et probatur primò ratione subiecti. Nā cum virtutis propriū sit rationales actiones dirigere, illa quæ est in potētia, quæ per suam essentia est rationalis, præstator est illa cuius subiectum est rationale per participationem: intellectus autem est essentia ipsa rationis: voluntas autem eō est rationalis q̄ rationem participat ei obediendo, vt. 1. Ethic. planē Arist. docet: ergo intellectuales virtutes præstatores sunt. Secundo id patet ex obiecto. Et enim quod verū præstantius sit bono inde patet, quod verum abstrahit à rerum existentia: perlicitur enim satis intellectus per veritatis cognitionem, siue res sint, siue nulla existat: bonum autem nemo appetit nisi vt habeat quod existētiam secum affert: existētia autem conditio est materialis: recipitur quippe natura in supposito dum esse incipit: quo autem quippiam defecatus est ac purificatus à materia, eo præstantius est. Cum ergo verum sit intellectualium virtutum obiectum: bonum autem moralium, sit vt intellectuales sint dignitate sublimiores. ¶ At verò hanc rationē, quia rari intelligunt, rari credūt. Haud enim negamus quin intellectus singularia etiam & rerum existentias cognoscere possit, neq; negamus quin vice versa volūtas possit quoq; appetere bonum in cōmuni: sed hoc positum est discernē, q̄ cum intellectus sit potentia apprehensiva & iudicativa in hoc perficitur quod est verum cognoscere: appetitus autem, quia fertur in obiectum, nihil appetit nisi illo fruatur, illudq; possideat. Fallax ergo argumentum est si arguas. Melius comparatiuum est boni: cum ergo bonum sit obiectum voluntatis, sit vt suum obiectum sit melius quàm ve

1. Conclusio, S. Thom. Prima ratio

Aristo. Secunda

¶ Ue datur proxima ratio.

Argumentū

rum. Fallax inquam paralogismus est: quoniam verum ipsum est quoddam bonum, idemque omnium præstantissimum. Quare in patria illa intuitione Dei, qui est omnium veritatem abyssus, posita est nostra felicitas.

Solutio.

Aristo.

¶ Accedit huc & doctrina Philoso. 10. Ethic. ca. 10. vbi sex rationibus constituit supremam felicitatē in rerū cōtemplatione cōsistere: halucinando nanq; odorabatur legitima beatitudine: licet rem punctam non attingebat. Probat inquam felicitatem in intellectualium fruitione consistere: quoniam virtutes intellectuales primum in potentia sunt nobiliori, nobiliorisq; sunt obiecti. Secundo, quia intellectualis operatio magis est continua, nam morales, quæ in rebus corporeis versantur, perdu rare nequeunt. Tertio, quia contemplatio sua uiori dulcedine delectat quàm moralium exercitium. Item quia contemplatio perpetuū manebit in patria, non autem moralis virtus.

¶ Accedit præterea q̄ ob easdem rationes vita contemplatiua actiua præcellit, pulchriorque adeo est, veluti Rachel quàm Lia, atq; adeo cōstantior atq; vberior, paucioribusq; indigens: cuius Maria sedens secus pedes Domini documento fuit, cum Martha erga plurima disturbaretur. Conclusioem hæc eō tam multis cōfirmatâ studuerim, q̄ mirari eos satis nequeo, qui plus dignitatis moralibus virtutibus deferunt, quàm intellectualibus. Quibus aniam opinio illa porrexit, quâ Scot. in. 4. disti. 49. q. 4. asseuerare pertendit: nempe voluntatem potentiam esse intellectu præstantiorem. Vnde inferunt non modo morales virtutes esse anteferendas: ex quo palam sequitur neque vitam contemplatiuam actiua præstare, neque felicitatem in contemplatione consistere: verum subinferunt & ex moralibus, iustitiam, altioris esse gradus quàm prudentiam. Cum tamen cōrollarium nostræ conclusionis sit, prudentiam inter morales virtutes primas obtinere, vt D. Tho. eadē quæstione. 66. arti. 1. affirmat. Et pro

Scott opinio.

Predicā in ter oēs virtutes morales primas obtinet. S. Thomas.

Ratio sancti Thomæ.

fecto præter rationē generalē aliarum intellectualium virtutum, prudentia etiam si cōsideretur qua parte moralis est, pretiosior est alijs. Virtus enim moralis à ratione tanquā à prima radice probitatem suā ducit. Cum ergo prudentia rationem ipsam perficiat, ceteræ verò appetitum, optima omnium est. Secundo prudentia est ceterarum omnium ductrix atque imperatrix. Nam ceteræ virtutes etsi rectam pariant intentionem finis: vt fortiter, temperatē ac iuste agere: tamen eundem finē solo prudentiæ officio, media disponentis, assequuntur: vt. 6. Ethic. cap. 12. auctor est Arist. Excellit ergo

Argumentū.

Aristo.

Ad argum. Distinctio S. Thom.

Alterum argumentum: Solutio quorundam. Resoluitur proxima solutio.

ergo alias ratione simili, qua dux ceteris militibus imperat. Imo vero adeo illi ceteræ sunt cōtex. vt sine illa obtinere possit virtutis gradū. ¶ Ante vero quàm hinc progrediamur, operæ pretium est conclusionem hanc argumentis tentare, minimè midoneis. Primum propria ratio virtutis, vt vel de nomine ipso deprehenditur, est applicare potentiam ad vsum hoc autem non conuenit intellectualibus, sed moralibus. Nam intellectualis virtus tantum præstat facultatem agendi, putâ cogitationem, vt. 1. 2. q. 57. arti. 1. scilicet Doctor sanctus docuit: virtus autem quæ est in appetitu, applicat scientiā ad vsum, tam speculandi quàm operandi: habitus autē est propter vsum: nam sine vfu otiosus est & superuacaneus: ergo intellectualis virtus est propter moralem: atq; adeo moralis, vt quæ rationē habet finis, præstantior est. Secundo, virtus moralis est, vt ait Arist. 2. Ethic. quæ bonū facit habentē. Vnde, vt supra diximus, neq; artes, neq; scientiæ simpliciter faciūt hominem bonū, sed sola moralis virtus. Quare maior est laude digna: vt pote per quā apud Deū meremur, atq; ad beatitudinem gressus facimus. Cum intellectualis virtus esse possint in vfu, probisq; atq; improbis cōmunes. Est ergo virtus moralis intellectuali perfectior.

¶ Argumenta h ec eos qui rem in cortice summis labijs attingunt, permultū mouent: est tamen peregrina D. Tho. distinctio in eadē quæstione citata, per quā facile diluuntur. Ait enim nihil obtinere quo minus id quod simpliciter melius est, secundū quid non fit alicui propter necessitatem melius. Philosophari nanq; melius est simpliciter quam ditari: inopi vero melius est ditari. Pari ergo ratione, licet virtutes intellectuales meliores sint ratione obiecti: penes quod simpliciter excellentia gradus existimatur: virtutes tamen morales plus participāt generalis rationis virtutis, quæ est in ordine ad actum & vsum: propterea q̄ sunt in appetitu, cuius est alias potentias mouere appellareque ad opus. Vnde. 2. 2. q. 47. arti. 4. elicit prudentiam præstantiorem esse hac ratione ceteris virtutibus intellectualibus: nempe quia non tantam verū considerat, quod est intellectus obiectum: sed illud ordinat ad bonū sub ratione boni, putâ ad vsum operū: quo homo fit bonus.

¶ At verò arguat quis forte: Si virtus moralis plus habet de ratione virtutis, sit vt sit nobilior virtus. Hoc enythemate nonnulli discipuli D. Tho. seducti arbitrātur eius mentē fuisse, virtutes intellectuales esse nobiliora entia, nobiliorisq; habitus: sed tamē morales esse nobiliores virtutes. Hic autē sensus manifeste reluctatur

eius mētis: quippe qui ait intellectuales esse simpliciter nobiliores virtutes: nam de virtutum substantia & natura loquebatur. Et ratio est aperta: quia si sunt nobiliores habitus, cū sint habitus virtutis, sit vt sint quoque nobiliores virtutes. Respondetur ergo consequentiam hanc nullam esse. Ratio generalis virtuti: plus conuenit moralibus: ergo sunt simpliciter nobiliores virtutes: quoniam virtutis nobilitas nō ex ratione obiecti. Exēplum tibi esto. Docet nos Arist. 1. de Anima, scientiam de anima esse nobiliorem ceteris: quia de nobiliori obiecto: & tamē ratio scientiæ, quæ est euidentiā, illustrior est in mathematicis, quæ ideo non simpliciter, sed secundum quid sunt nobiliores scientiæ. Et pari ratione Theologia est nobilior simpliciter scientia quàm musica.

Ad argum.

Replica.

Responsio.

Corollarium.

2. Conclusio.

Probatio Arist.

¶ Argumenta ergo facta hoc tantū cōcludunt q̄ virtutes morales plus habent de ratione virtutis: & ideo faciunt habentē simpliciter bonū & sunt magis vtilis, ac subinde cumulatoris laudis &c. ¶ Sed contra, Dignitas simpliciter virtutis per ordinē ad supremā felicitatem pendenda est: ad eā autē nos propinquius morales permouent: ergo sunt digniores. Concessa maior cum minori, negatur consequentia. Nā etsi in ordine ad felicitatē sint virtutes æstimandæ, tamē digniores sunt illæ in quibus cōsistit felicitas, quā illæ per quas illuc tendimus. Et licet per virtutes morales illuc progrediamur, tamen contemplatione Deo perfruimur. Itaque in hac vita intellectuales sunt propter morales: nam cognoscere est propter operari: sed tamen simpliciter morales sunt media, quibus ad supremā cōtemplationē progredimur. Ob id quæ etsi morales sint magis laudabiles, tamen intellectuales sunt præ illis honorabiles. Laus nāque debetur vtilibus medijs, honor vero fini. ¶ Ex quo fit q̄ cū intellectuales morales præferimus, intelligendum est cōparando genus ad genus, supremūque intellectuale, putâ visionē Dei ad supremum morale, videlicet ad amorem. Sed si cōparatio in indiuiduo fiat, pretiosior est charitas, inō & iustitia, quā vna scientia naturalis. ¶ Secunda cōclusio. Iustitia generalis & legalis earum omnium moralium est præclarissima quæ in appetitu cōsident. Quod apposerim vt prudentiæ suus seruetur honos. Probatur ex illa sententia Arist. Ethic. 1. Bonū cōmune diuinius est particulare: legalis nāque iustitia, vt supra dictū est: omnes virtutes quæ ad particula bona hominem instituunt refert in cōmune bonum: est ergo architectonica virtus, perindequæ ceteras oēs gubernās atq;

Cicero.

clitefius ministros, duxq; exercitum: ac principes reipublica. Quapropter de illa loquitur Cicero, vbi ait qd in iustitia est splendor maximus. Et Arist. Vbi inquit qd est sicuti Hesperus inter cetera astra. Quin vero ceu Sol est inter humanas virtutes, in illar charitatis inter vniuersam vt Sol reliquis lamē infundit, sic & iustitia legalis, per hoc qd ad bonū cōmune cunctas refert, ad quod oēs referendae sunt partes, maximē illas illustrat. Qua vtiq; ratione, vt supra diximus, vniuersae virtutes nomē sibi vādi cant iustitiā. Ex quo fit vt extra rerū naturā philosophētur, qui cōclusioni huic maculam impingere moluntur, in quibus est Burida. 4. Ethic. q. 6. Cōcedit enim praestantiorē esse per se virtutē, quā hominē bene afficit in ordine ad seipsum, quā illam quae in ordine ad bonū cōmune eū instituit. Natura enim, inquit, & charitas plus inclināt hominem diligere seipsum quā cōmune bonū. Quod si pars, putā manus, appetit cōseruare totū, hoc, inquit, est quia inde depēdet sua ipsius cōseruatio. Est enim hęc philosophicē adulteratio. Imō sagax natura, cui maior incūbebat totius cura quā partium, eas propter totius cōseruationē produxit, quibus adeo insinētū impresit cōseruādi totū potius quā se ipsas. Vnde experientia docet, brachiū iētum ex ciperē qui in caput dirigebatur, etiam si ipsius abscessio subequatur. Quo fit vt Deo sit ā nobis plus quā nos ipsi diligēdus: quia est totū respectū nostratq; adeo in republica ciuili plus laudis meretur qui bonū cōmune curat, quā pro priū: ac perinde illa virtus praestantior est & apud Deū & apud homines. Tertia cōclusio. Virtus iustitiā etiam particularis omnium est moralium praestantissima, quae sunt in appetitu: vt semper prudentiam habeamus exēpta. Probatur medijs quā plurimis. Primō ratione subiecti. In fide enim rationali appetitui, putā voluntati, quae sensitiua, cui alie insunt, supereminet. Secūdo ex parte obiecti: nā virtus est circa arduū ac difficile: difficilius autem est probē esse hominem affectum ad alienum bonū cōseruandū, ad quod natura nostra nō est adeo propensā, quā ad custodiendum bonū propriū: ad quod, nisi vbi prepedita est, per se est inclinata. Cum ergo ceterae virtutes circa proprium versentur bonū, iustitia verō circa alienum, fit vt sit robustior ac praestantior. Vnde Arist. 5. Ethico. c. 1. Complures in proprijs, inquit, vti quidē virtute possūt: sed in his quae sunt ad alium nequeāt: quia res est magis ardua. Quapropter sententiā illā Biantis probat: Magistratus virum ostendit: eō scilicet quā inde homo habet respectum ad alios. Ex-

Opinio Euridani.

Expoditur Buridanus.

3. Conclusio.

Prima ratio pro conclusione. Secunda.

Aristor.

perientia enim constat cōplures priuatā agentes vitam studiosos esse: qui tamen ad episcopales functiones, ad aliosve magistratus assumpti, vbi iustitiam administrare debent, indigni habeantur. Vnde infert Arist. illum esse pessimum qui ad seipsum & ad amicos virtus praui tate: illum vero esse optimū, nō qui ad seipsum tantum, sed qui ad aliū virtutē ipsa virtute, hoc enim, inquit, est opus difficile. Tercio id ostēditur ex affeū iustitiā. Cum enim homo sit politicum animal, natū scilicet in societate cōuiuere, illa in eo fulgentius emicat: virtus, per quā pax & tranquillitas publica tutius protegitur: hoc autem omnium maximē praeat iustitia, atq; adeo cōuentorū pastorū; fides: quae vt. 1. Offic. ait Cicero, eius fundamentum est. Quocirca, vel ob hoc praecipue iustitia Hespero assimilatur, qd fulgētissimam reipublicae pulchritudinem asfert. Enimvero cū lubrica haec temporalia bona perexigua sint perij; angusta, possideri nisi per partes nequeunt, atque adeo nisi auiditates humane legis, ceu limitibus circūferantur: vt vnusquisq; intra suam ius coercitus manus ad alienum non porrigat: ex quo legitimum possessorem deurbet. Facit ergo iustitia ceu quadratos lapides, sic homines dignitatibus, ordinibus, diuersisq; iuribus distinctos speciosissimā reipublicae extruere. Atq; hinc quarta elicitur ratio. Illa est praecelior virtus, quae omnibus atq; in omni tēpore est necessaria, quā alie magis particulares: iustitia autē, vt. 7. Poli. ca. 15. & 1. Rhet. ait Philosophus, necessaria est in bello & in pace: cū fortitudo in bello tantū suis fungatur vicibus. Quinto, illa est nobilior ac magis necessaria virtus, quae seruata omnes possidentur: haec autem potissimum est iustitia. Nam cū temperantia & fortitudine necessaria nihilominus est iustitia. Si tamē haec nullibi vulneraretur, omnes alie incolomes essent. Sexto & illa est pretiosior virtus: & ex re maxime mortalium, cuius maior esse debet cura legislatoris in republica haec autē est iustitia, vt loco citato. 7. Poli. ait Philosophus. Et quo summam cūcta complectamur, inde maximē res confirmatur qd in Decalogo, vt supra monstratū est, nullū Deum praecceptum posuit praeterquam iustitiā. Et in republica ciuili nullis vitijs tanta fuit, tamque acerba supplicia decreta, quā criminibus iniustitiā, si haesim modo netandū quē scelus excipias. Vnus autem ex his scrupulosus enasci potest, vtrum scilicet eouque cōstituantur iustitiam perfectiorem esse ceteris moralibus, vt quicūque eius actus sit excellentior quocūque aliarum. Nam multi ex nostris citra scrupulū

Tercia

Cicero

4. Ratio

Quinta

Sexta

Cōfirmatio

Scrupulus

ita

Quorūdam placitum. Ratio in praeriticam opinionem.

4. Conclusio. Tom.

Probatio cōclusionis.

Ad argu

Dubiū de misericordia. S. Thomas: solutio.

ita censent. Quod profecto nulla probabilitate defendi potest. Ecquis enim dicat quod venere pificiosus iusto pretio, aut misera holera, eō quod sit actus iustitiā, maioris sit laudis & meriti, quā maximum fortitudinis actus, aut temperantiae? profecto ridiculus meritisimo habeatur. Quando ergo comparamus virtutē vnā ad aliam, collatio tantum fit, vt nuperime dicebamus, inter genus & genus: aut inter maximum actum vnus, & maximum alterius. Quod tamen nihil vetat, quo minus propter rei tenuitatem, id quod est genere superius, in indiuiduo sit inferius. Quarta cōclusio. Aliarum duarum virtutum moralium fortitudo est praetantior quā temperantia. Conclusio est. S. Tho. loco citato. 2. 2. q. 66. art. 4. Quae primo probatur ratione obiecti & subiecti. Nam temperantia versatur circa delectabilia tactus, qui omnium est sensuum maxime materialis, vt pote omnium fundamentum. Praeterea ex parte actus. Fortitudo nāque versatur circa periculavit in bello, a qua cuncta temporalia bona promanant: temperantia verō circa illa ex quibus quidem vita dependet, vel indiuidui, quantum ad escas, vel speciei, quantum ad venerea. Sed tamen quia in illis nō imminet adeo praesens atque horrendum periculum mortis, non inest tantum difficultatis, neque virtutis, quae circa difficile versatur. Primum igitur argumentum trimembri responsio diluit S. Thomas. Esto enim liberalitas hoc iustitiam exuperet, quod liberalis id tribuit quod non debet: tamen iustitia propinquis accedit ad cōmune bonum: tribuit enim cuique quod suum est, quo seruatur publica pax, ad quam liberalitas nō est tam necessaria, sed respicit bonum priuatum, quod est diffusiuum sui. Secundo: iustitia latius extenditur: nam respectu omnium est necessaria: quod liberalitati non cōuenit. Item quia liberalitatis fundamentum iustitia est. Nemo enim liberalitatis nomen meretur largiendo quod non debet nisi iustus prius sit soluendo quod debet. Et idem est de magnanimitate. Dubium autem hic superest de misericordia: quae est moralis virtus, praecelior tamen apparet quā iustitia: vt sanctus ipse Doctor. 2. 2. quaest. 30. articulo 3. confitetur: eō quod sit propria Dei virtus. Ad hoc autem respondetur quod si misericordia accipitur vt est tristitia alienae miseriae moderatrix, inferior est quā iustitia: quandoquidem in appetitu est concupiscibili. Si vero accipitur vt non dicit ordinem ad sensualem affectum, putā ad commiserationem: sed tantum voluntatem leuan-

di alios a miseria, multo est praecelior quā iustitia, eō quod est virtus stupet ingenio diuina: velle enim ac posse miseris cunctis & defectibus tam publicis quā priuatis succurrere, subiectum supponit, quod nulli esse possit calamitati defectui ve obnoxium, quod soli potest in accessu maiestati Dei congruere. Quam obrem & eius quoque effectus est omnium praecelissimus: nempe absque vilo debito indigentias subleuare ac prorsum tollere. Nam si liberalitatem inferiorē iustitia fecimus: ratio erat quod in iustitia fundatur, neque ad commune bonum tam propinque accedit, neque ad omnes extenditur: misericordia autem in suo culmine, putā vt in Deo existit, iustitiam non pre-supponit: imō prius per misericordiam res produxit, quā illis aliquid deberet: & ad publicum spectat bonum, ad totamque reipublicam prolatatur. Et ideo cū virtus sit diuina, comparatio iustitiā non extenditur ad illam. Obiectio. Quod si obijcias iustitiam etiam esse virtutem diuinam, atque adeo non excedi a misericordia: negatur consequentia: nam iustitia sic est diuina, vt secundum propriam rationem, putā debitū soluere, possit esse humana: misericordia verō quatenus nullam secum patitur miseriam, ob id quod omnes tollit, est Deo maxime propria, atque adeo in ipso illustrior ac rutilantior quā iustitia. Secundum autem argumentum sua est conclusio concessa: nempe prudentiam dignitate esse superiorem. Comparamus enim tantum iustitiā ad virtutes morales, quae sunt in appetitu. Ad tertium de temperantia respondetur, qd et si illa nobis commoda afferat, quamobrem Arist. 7. Poli. c. 15. tali ratione iustitiā illam adhaeret: vbi temperantia, inquit, sicuti & iustitia tempore belli & pacis est necessaria: simpliciter tamen propter allatas supra rationes iustitia est anteferenda. De fortitudine autē, quae quarto argumento cōtendebatur iustitiā preponi, maior superest ambigēdi ratio. Habet enim strenua haec ingeniaq; virtus argumenta multa, sibi in hac causa patrocinātia. Primum, si a nomine eius encomiū auspiceris, fortitudo nomē virtutis videtur per excellentiā obtinere. Sic enim legitur Sapient. 8. Sobrietatem & iustitiam docet: prudentiam & virtutē, id est fortitudinē. Et ratio ipsa virtutis, quae est animū ad vsum applicare, eximio fulgore splendescit in illa: putā quae hominem praesentissimae morti omnium horridissimae obijcit. Et tertio eius excellentiam splendor commendat, quo habetur in republica. Magnates enim & sanguine praecelissimi inde maximis

Obiectio.

Responsio.

Secundum.

Tertium.

Arist.

Quaestio 4. Argumē. praetacta.

Ratio prima dubiana. Secunda.

Tercia

facultatibus cumulantur atq; honoribus suspi-
ciuntur, quod fortitudinis virtute rempublica
tuentur. Ob idque nunquam profapie confue-
uerunt compendiosam via in republica nobili-
tari, quã n per bellicam fortitudinẽ. Id quod
vel Gentiam, nempe Lacedemoniorum, Ro-
manorum, & Græcorum Historiã perpetua
memoriã prodiderunt. Hæc enim virtus (vt
Hercules, ac Theseos, & quos poetæ fabulan-
tur, mittamus) Alexandros, Casares, Scipio-
nes atq; alios id genus toto orbe celeberrimos
fecit. ¶ Quin age vt profana missa faciamus,
virtutis maietate, vt paulo antea dicebamus
ex maximo eius actu debemus pendere:
optimus autẽ fortitudinis actus, quale est mar-
tyrium, & laude & merito excellentior est quã
supremus iustitiã. Nam maiorem charitatem
nomo habet, quã vt animã suam ponat quis
pro amicis suis, ac potissimum pro Deo in te-
stimonium fidei: ergo fortitudo fastigium in-
ter morales virtutes obtinet. Ad hæc cum sum-
mum hominis bonum naturale, sit libertas, illa
erit virtus omnium maxima, per quam liber-
tas præsertim vindicatur: hæc autem est forti-
tudo. Nam vt. 7. Polit. ait Aristo. qui pericula
belli non superant, serui fiunt. Adde illam esse
pretiosissimam quæ est rarissima: hæc autem
est fortitudo: raris enim fortes inuenias, quã
alijs virtutibus præditos. In summa, fortitudi-
nis ingeniũ & vis est alios vincere sibiq; sup-
peditare, quod Dei vir utem & potentia pro-
ximẽ præsert: vnde fortes atque animi robu-
stos cuncti pertimescunt, omnesque veneran-
tur ac reuerentur.

Quarta:

Quinta ra-
tio.

Postrema.

Solutio pro
positã con-
clusionis.

Plutarchus.

Ad. l. argu.

¶ Quin age vt profana missa faciamus,
virtutis maietate, vt paulo antea dicebamus
ex maximo eius actu debemus pendere:
optimus autẽ fortitudinis actus, quale est mar-
tyrium, & laude & merito excellentior est quã
supremus iustitiã. Nam maiorem charitatem
nomo habet, quã vt animã suam ponat quis
pro amicis suis, ac potissimum pro Deo in te-
stimonium fidei: ergo fortitudo fastigium in-
ter morales virtutes obtinet. Ad hæc cum sum-
mum hominis bonum naturale, sit libertas, illa
erit virtus omnium maxima, per quam liber-
tas præsertim vindicatur: hæc autem est forti-
tudo. Nam vt. 7. Polit. ait Aristo. qui pericula
belli non superant, serui fiunt. Adde illam esse
pretiosissimam quæ est rarissima: hæc autem
est fortitudo: raris enim fortes inuenias, quã
alijs virtutibus præditos. In summa, fortitudi-
nis ingeniũ & vis est alios vincere sibiq; sup-
peditare, quod Dei vir utem & potentia pro-
ximẽ præsert: vnde fortes atque animi robu-
stos cuncti pertimescunt, omnesque veneran-
tur ac reuerentur.

¶ His veruntamen nihil obstantibus, incunctã
ter est in sententia persistendũ. Satis enim pro
sua laude fuerit fortitudini, iustitiam in litein
de prælatura vocasse. Quando enim rationes
alias supra commemoratas sileremus, hæc pro
iustitiã victoria abundat, quod fortitudo nul-
latenus, est nisi ad iustitiã præsidium & custo-
diam necessãria. Scientissimẽ nanque Plutar.
Agefilaus, dum ceu iudex hanc quæstionem
interrogaretur, vtra scilicet harum virtutum
alteri præstaret, respondit: nihil vtiq; forti-
tudine indigeremus, si omnes iusti essemus.
Enimverò nisi iustitia violaretur, neuti quã
bellis daretur occasio, in quibus fortitudo rei-
publicæ seruit.

¶ Respondetur ergo ad principale argumen-
tum, quod etsi fortitudo sit circa difficilium, ta-
men iustitia est circa id quod est melius. Præ-
clarum nanq; est, vt pax & tranquillitas huma-
ni generis per iustitiam seruetur, quã vita pri-
uati hominis. Quare iustitia, vt diximus, vtro-

que tempore & pacis & belli refulget. Neq; ad
pacem necessãria est fortitudo, nisi iustitia pro-
fligata. Pari modo respondetur ad id quod de
nomine obiectũ est. Vindicauit enim sibi forti-
tudo virtutis nomen, non simpliciter per ex-
cellentiam, sed quia qualitas illa, ac vis virtutis
quæ animũ robustum efficit, & constantẽ præ-
cellit in ipsa. Ad aliud autem de nobilitate splen-
dore, quibus nomina fortitudo fecit præclara:
Respondetur, quod si fortitudo tales illis ho-
nores pepererit, id tamen non fecit nisi tâquã
miles ministrãq; iustitiã: quia neq; virtutis ra-
tionem asse qui valet, nisi quatenus est iustitiã
custos ac propugnatrix. Enimverò cũ hõnos
soli virtuti, vt Aristo. 1. Ethic. inquit, debeatur,
ac potissimũ iustitiã, vbi homines aliter quã
iustitiam tuendo animi robur exercent, non
sunt aliter fortes, quã truces tauri, ferocẽsq;
vrsi, atq; immanes tigres. Cõstituit ergo respu-
blica magnates atq; illustres, vt sacrosãntam
iustitiã virtutem sua fortitudine strenuẽ pro-
tegerent: nempe non vt sua potentia iniuriam
alijs offerrent, sed vt vniq; propulsarent.

¶ Ad aliud autem quod de martyriã fortitu-
dine maiori cum probabilitate obiectũ est, re-
spondetur qd etsi actus martyrij, qui apud Deũ
præclarissimus est, à virtute fortitudinis sit eli-
citus, non tamen inde totam suam laudem nã-
ciscitur: sed quia à supremo charitatis conatu
imperatur, qua nemo maiorẽ habet quã vt
animam suam ponat pro Deo suo. Quare & re-
ligionis virtus, quæ præstantior est quã iusti-
tia, suis illic vicibus fungitur. Quo fit vt pone-
re vitam pro alio quolibet amico, non ad æqua-
ret supremum actum iustitiã. Ad aliud nega-
tur, fortitudini maximẽ esse proprium libera-
tem asserere. Imò hoc præ cunctis virtutibus i-
ustitiã cõpetit: que, vt supra diximus, parens est
pulcherrimã pacis: sed iustitia perturbata, ne-
cessãria est ad libertatem fortitudo. Ad aliud
etiam concederem, hæc ratione raram esse forti-
tudinis virtutem, quod circa truculentissimam
mortem, quã homines maximẽ extimescunt,
versatur: tamen profecto si ingentissimã mor-
taliũ auiditatem honoris atq; splendoris spe-
ctes, quẽ per fas atque nefas persequuntur, mul-
tò crediderim esse rariorem iustitiã virtutem:
quæ nõ modo in minimis aut in mediocribus,
sed in his quæ ad amplissimas dignitates maxi-
mẽ referunt, constantissimẽ viget.

¶ Ad postre-
mam denique negatur per fortitudinem maxi-
mẽ nos Deo assimilari: licet fortes vtriusq; suos
suppeditet. Non enim hoc est in Deo sum. nõ:
sed cuncta per iustitiam subiugare: ac potissi-
mum per misericordiam creare ac recreare.

Ad secũda

Ad tertium

Ad quartũ

Ad quintũ

Ad sextum.

Ad vltimũ.

QV AE-

QVÆSTIO TERTIA,
De in iustitia.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 59.

ARTICVLVS. I.

Utrum iniustitia sit speciale vi-
tium.

Aristo;

Argumentum

Secundum

Tertium.

Conclusio.

V M contrariorum, vt. 1. Topico-
rum author est Aristoteles eadẽ sit disciplina,
opus hoc nostrum quod de iustitia & iure inscrip-
simus, non solum circa iustitiã virtutem, sed pluri-
mum circa iniustitiã: vitia in subsequenti-
bus versabitur. Ob idquẽ post explicatam natu-
ram iustitiã, necesse est de contraria iniustitia
proximum adhibere sermonem. Quaritur
ergo vtrum iniustitia sit speciale vitium. Et ar-
guitur more nostro à parte negatiua. Omne
peccatum, vt. 1. Ioan. 3. habetur, est iniquitas:
iniquitas autem idem est quod iniustitia: vt po-
te in æqualitas: ergo iniustitia nõ dicit speciale
vitium, sed generalem omnium conditionem.
¶ Secundo arguitur: Nullum speciale pecca-
tum vniuersis opponitur virtutibus: iniustitia
autem opponitur cõctis virtutibus: nam iniu-
stia quæ in adulterio cõmittitur, opponitur
castitati: & quæ in homicidio, mansuetudini:
& quæ in contumelia, vrbaniatã, &c. ergo nõ
est speciale vitium.

¶ Tertio: iniustitia opponitur iustitiã quæ est
in voluntate, sed omne peccatum, Augustino
autore, est voluntarium: ergo omne peccatũ
est iniustitia.

¶ In contrarium est quod iniustitia contrariẽ
opponitur iustitiã: hæc autem est specialis vir-
tus: ergo iniustitia, speciale vitium.
¶ Vltio quã facillima est. Nam per re-
gulam topicã, quot modis dicitur vnũ
contrariorũ, dicitur & reliquũ. Quo
fit vt sicut iustitia alia est generalis virtus ac le-
galis, & alia verò specialis: sic & iniustitia alia
sit generalis: alia verò specialis. Quapropter
duabus conclusionibus ad quæstionem respõ-
detur. Prior. Iniustitia legalis quæ iustitiã le-
gali è regione aduersatur, est vitium, specia-
le quidem per essentiam: intẽtione autẽ atquẽ

imperio, generale. Vtraque pars simillima ra-
tione patet: quia idem est de iniustitia demonstra-
tum. Enimvero sicut legalis iustitia bonum
habet commune pro obiecto, ob idquẽ specia-
lis virtus est per essentiam: nihilominus ceteris
omnibus imperat, omnesque ad suum re-
fert finem: sic & de iniustitia cõsentiũ. Est enim
illegalis iniustitia legum inobediencia, boni-
q; communis despectio: & ideo est speciale vi-
tium. Sed tamen per reliqua omnia grassatur:
Potest enim quis adulterari ex contemptu le-
gis, occidere, furari, &c.

¶ Posterior conclusio. Iniustitia quæ æqualita-
tem quæ ad alterũ est corrumpit, inq; inequa-
litatem peruertit, putã prout homo plus habe-
re vult aut rerum aut honorum, minusq; malo-
rum: carius scilicet vendendo, aut vilius emen-
do, &c. speciale vitium est. Idq; inde patet quod
materiam habet specialem & obiectum. Con-
clusiones amba expresse apud Aristo. 6. Ethic.
c. 1. constitutę sunt: vbi bifariam aliquem dicit
esse iniustum, videlicet & qui à legibus exorbi-
tat, & qui plus capit atque iniquus est, sicuti &
iustus quoque dupliciter: & qui legitimum fa-
cit, id est legibus obtemperat, & ad commune
contuetur bonum: atque ille qui æquus est: id
est qui vnicuique quod suum est tribuit.

¶ Responso autem primi argumenti rem am-
plius elucidabit. Respondetur enim quod
sicut iustitia legalis dicitur per comparationẽ
ad bonum commune humanum, sic & iustitia
diuina dicitur per comparationem ad bonum
diuinum: cui cum omne peccatum repugnet,
meritò in genere definitur quod sit dictum vel
factum contra legem Dei. Atquẽ hæc subinde
ratione omne peccatum est iniquitas.

¶ Dubitas autem an iniquitatis ratio illegalis
formaliter conueniat vniuersis peccatis. Ap-
paret nanquẽ ita esse: quandoquidem pecca-
tum nullum sit nisi contra leges fiat. Respon-
sio nihilominus est, quod etsi commune pecca-
tum materialiter sit illegalis iniquitas: non ta-
men id vniuersis eis conuenit formaliter. Exẽ-
pla enim supra iam sepe posita sunt. Enimue-
rò si furtum facias, nõ ceu Dei leges despectũ
habens, sed vt cupiditati tuæ obsequaris: vel
homicidium perpetres, non vt bonum pertur-
bes commune, sed quia potis nones tuã ce-
dere iracundiã: materialiter quidem illegalis
es, quia diuinæ legis transgressor: non tamen
formaliter, quia id non habes in intentione:
sed es nihilominus iniquus atquẽ iniustus con-
tra particularem iustitiam. Si autem hæc sce-
lera in contemptum legis & contra commune
bonum committeres, tunc illegalis esses ac-

Ratio cons-
clusionis.

Conclusio.

Aristo;

Ad argu.

Dubitatio

Solutio

N 5 peruer-

Ad secundū. peruersus ciuis. ¶ Ad secundum respondetur, iniustitiam, quia circa omnes actiones, peculari nihilominus ratione versatur, non quidem directē, sed tamē indirectē & materialiter omnes virtutes oppugnare: quippe quæ per diuersas corruptas affectiones, ius alienum violat.

Ad tertium. ¶ Ad tertium denique respondetur, quod et si voluntas, sicuti & ratio ad materiam omnium virtutum se dilatat, nihilominus iustitia suam habet peculiarem rationem: ideoque non omne peccatum est iniustitia.

ARTICVLVS II.

Utrum quicumque iniustum facit, continuo censetur iniustus.

Cum virtus, auctore Arist. sit quæ bonum facit habentē, scrutari de cet vtrū vice versa quicumque iniustum facit, continuo sit censendus iniustus & prauus. Et arguitur à parte affirmatiua. Habitus à suis obiectis nascitur specie: proprium autem obiectum iustitiæ est iustum: propriumque adeo iniustitiæ, iniustum: ergo & ex hoc quod quis iustum facit, iustus est habendus, & ex hoc quod iniustum: iniustus.

Argumentū.

Secundum.

Tertium.

Aristos.

Conclusio.

Fundamen.

¶ Secundū arguitur. Omnis virtus eodem se habet modo ad proprium actum: eadem ergo erit ratio de omnibus vitijs: quicumque autem facit aliquid intemperatum, est intemperatus: ergo & quicumque facit iniustum, erit iniustus.

¶ Tertio: Quicumque iniustum facit, peccat genere suo mortaliter. Nam facit contra æquitatem, vel occidendo, vel adulterando, vel furando. &c. quæ omnia sunt genere suo mortalia: peccatum autem mortale reddit hominem iniustum apud Deum, sicuti gratia reddit eum iustum: ergo quicumque facit iniustum, est iniustus.

¶ In contrariū est Philoso. 5. Ethic. c. 3. vbi ediferit quemadmodum contingat, vt quis iniustum faciat qui tamen non subinde fiat iniustus.

Questio hæc in gratiam Aristot. mota est: nempe vt eius hic locus modo citatus exponatur. Cuius quidem doctrina vna bimbri conclusione summatur. Cui alteram adhibebimus, vt quartum articulum sancti Thomæ, huius germanum, simul absoluamus. Sic ergo prior conclusio. Non quicumque iniustum facit dicendus est subinde per se iniustus: puta si vel ex ignorantia, vel ex passione id faciat: sed ille tantum qui ex habitu & ex electione id

audet. Quod autem conclusionis sensum tyrunculus etiam percipiat, meminerit ad rationem virtutis exigi vt quis sciens ex electioneque faciat, propter honestum & perpetuum, vt ex. 2. Ethic. supra citatum est. Quare si quis vel casu vel quadam repentina affectione vnum de se præstet virtutis actum, non subinde studiosus est: quia non per se, sed per accidens bonum facit. Id ergo ipsum Arist. docendum duxit & inuitijs. Requiritur enim vt quis iniustus dicatur, non tantum quod iniustum faciat, sed quod id ex animi morbo efficiat: puta ex habitus corruptione. Patet facta autem rationem hæc D. Thom. hoc modo. Sicuti obiectum iustitiæ est iustum, ita & obiectum iniustitiæ, iniustum: puta inæquale: radix autem propria, vnde iniustum oboritur, est habitus, quo potentia afficitur ad obiectum. Quare qui ex electione & habitu operatur, ille propriè iniustus est. Potest ergo duobus modis vsu venire vt quis iniustum patrandum, non sit iniustus. Primò, propter defectum relationis actus ad obiectum: scilicet quia operans illud non intendit: nam actus ex intentione sit spontaneus, ac subinde humanus. Vnde quomodo libet quis non vltro faciat, excusatur ne sit iniustus: & cum voluntarium ignorantia, visque tollat, si quis, inquit Arist. per ignorantiam iniustum faciat, vel vi compulsus, nemini iniurius est: vt si quis tuam manum moueat qua alium pulses: tunc enim neque animus neque vero actio referatur applicaturque ad iniustum: sed sit iniustum per accidens. Quare nullum est vituperium: sicuti neque quicumque comparares laudis si illo modo iniustum faceres. Secundo vero modo contingit vt iniustum faciens non sit iniustus ex defectu relationis actus ad habitum: nempe quod licet obiectum sit voluntarium & intentum, atque adeo operatio referatur ad obiectum, tamen actio non nascitur ex habitu. Vt si quis alioqui mitis homo & pro subitanea iracundie procella alium vulneret, tunc non operatur ex electione: quippe quam necesse est vt deliberatio præcedat: atque adeo neque ex habitu. Colligitur ergo ex his nostra conclusio: nempe, ad hoc quod quis merito nominetur iniustus, requiritur, vt per se faciat iniustum: nam vbi id per accidens fecerit, non erit iniustus. Et cum habitus per actum referatur ad obiectum, duplex est relatio & applicatio necessaria vt per se faciat quisque iniustum, fiatque iniustus. Videlicet vt operatio per intentionem referatur ad obiectum, hoc est quod obiectum sit volitum: & præterea vt eadem operatio per electionem referatur ad habitum, hoc est non ex passione sed ex habitu procedat. Hinc nihil ambiguitatis super est si modo mens Aristotelica pateat. Enimvero quod qui aut ignoranter aut vi coactus quippiam admittit,

Ratio cõditiõnis:

Bifariã contingere potest quæpiã iniustitiã operari neque tamen sit iniustus.

Argumentū.

Responsio.

Postrema conclusio.

Probatio.

Aristos.

tit, neque iustus sit, neque iniustus, euidentiã rationis habet: quia actus, quæ spontanea non est, minimè est humana. Attamen quod quis sciens & prudens ex animi egritudine, puta ira vel alia passione delinquit, non sit iniustus, falsum apparet. Triplex enim peccatorum genus distinguitur: scilicet ex ignorantia vincibili, puta quæ non in totum excusat: & ex passione, quod peius est: & ex malitia, puta studio & electione: quod genere suo pessimum habetur. Aristot. ergo malè non admittit hunc tertium gradum. Respondetur aliter Philosophum ceterè de homine iusto atque iniusto, quam apud Deum existimatur. Deus namque non habitus sed actus ponderat: & ideo quicumque delinquit, quantumvis alioqui iustissimus, sit, habeturque apud ipsum iniustus. Sicuti quicumque vnicuique actum benefaciat, etiam si nullo sit virtutis habitu præditus, bene de ipso meretur, neque verò Aristot. negat quin actus à passione profectus sit vituperandus: sed hoc tantum ceterè quod nomina hæc, iustus & iniustus non connotant nisi habitus. Quocirca ait, id quod extra rationem, id est, per ignorantiam sit, iniustum esse: quod autem malum ex scientia procedit, sine tamen vitio, hoc est sine habitu, peccatum inquit est: vitium autem non actus sed habitus nomen est. Et profectò vulgari sermone ita loquimur. Etenim sicut vna hirundo non facit veritas, ita neque vno aut altero actu dicitur quis studiosus aut prauus: sed quando ex habitu operatur, ac perinde studio & electione. Quæ ratione & Theologorum scholæ hunc duntaxat, censent peccare ex malitia: atque adeo propriè hunc solum haberi diciturque malum.

¶ Ex his ergo colligitur posterior conclusio. Quicumque sciens ac prudens iniustum facit, hoc est non per ignorantiam quæ proflus sit operis causa, quauis ex passione id sine habitu faciat, mortaliter genere suo peccat. Clarissima est conclusio. Est enim peccatum mortale quicquid charitati aduersatur: peccatum autem iniustitiæ, quia virtutem iugulat, quæ ad pacem reipublicæ necessaria est, charitati genere suo reueltatur: est ergo suo pte ingenio mortale. Dixerim si non procedat ex ignorantia quæ proflus est causa operis: hoc est quæ omnino tollit culpam. Nam ignorantia iuris non tolleret. Neque omnis ignorantia facti: licet digna sit venia: vt. 5. Ethic. autor est Aristot. Quin verò Paul. Misericordiam, inquit, consecutus sum, quia ignorans feci. Adiecerim genere suo, tum ad differentiam prodigalitatis, & gula, atque aliorum peccaminum, quæ genere suo non sunt mortalia nisi ex circumstantijs: tum etiam ad denotandum,

contingere posse contra iustitiam ob materiam tenuitatem, peccare venialiter. Horum autem examinatio ad alium pertinet locum.

¶ Ac per ista quæ dicta sunt intelligendum est quod illic ait Arist. c. 9. nempe falsum esse eorum opinionem qui existimant in potestate hominis esse vt statim faciat iniustum: videlicet ex electione: & quod iustus non minus quam iniustus possit facere iniustum: scilicet per se. Errant, inquit: quoniam qui optimus est habitibus imbutus, etiam si velit non potest facile iniustum eligere: tamen si posset ignoranter aut subito motu iniustum facere. Vnde illud ortum habuit axioma. Nemo repente pessimus.

Interpretatio ad Aristot.

Ad arguē.

Ad primum igitur argumentum respondeatur, habitus & actus speciem fortiri ex obiectis formaliter, vt aiunt, ac per se volitis, quæ do autē materialiter ac per accidens, hoc est ex accidenti ignorantia aut passione id sit, non sufficit actus hominem philosophorum idiomate aut iustum denominare aut iniustum.

Ad secundū.

¶ Ad secundum respondetur latam esse differentiam inter iustum, quod est obiectum iustitiæ: & iniustum, quod est obiectum iniustitiæ: quæ sunt obiecta aliarum virtutum: Iustum enim & iniustum, quia per se inuenitur in rebus, licet per accidens fiat, dicitur iustum & iniustum. Quapropter in hac peculiariter virtute ingeniose constituit Arist. posse quemquam facere iniustum etiam si non sit iniustus, obiectum autem temperantiam, quia non est in rebus secundum eorum naturam, sed per ordinem ad agentem, quando per accidens sit, nullatenus dici potest temperatum: ob idque in illa virtute nulla opuserat distinctio: sed quicumque facit temperatum, est temperatus: quia non erit opus temperatum, nisi per se sit intentum. Quare si quis casu abstineat, vt non est temperatus, ita neque facit opus temperatum: quoniam non facit quando, & vbi, & quomodo oportet. Et pari ratione quædo Loth, verbi gratia, præ ebrietate cognouit filias, vt non fuit in temperatus, ita neque fecit opus intemperatum. In summa, distinctio hæc siue iusti siue iniusti materialis ac formalis locum non habet in obiectis temperantiam vel fortitudinis.

Ad tertium.

¶ Tertium autem argumentum satis solutum est: vbi ostendimus quod etsi quocumque actu iniustitiæ perdatur Dei gratia, atque adeo apud ipsum fiat homo iniustus, hoc est peccator: non tamen inde sequitur, vt inter morales philosophos, apud quos formales denominationes non ex actu, sed ex habitu perpenduntur, dicatur omnis peccator iniustus aut prauus.

ARTICVLVS III.

Utrum quis possit iniustum pati volens.

Postquam visum est de eo qui iniustum facit, sequitur vt de illo dicamus qui iniustum patitur: vtrum scilicet quis possit iniustum pati volens. Et arguitur a parte affirmatiua. Iniustum id est qd inaequale: recedit autem quisq; seipsum sua sponte laedendo perinde ab aequalitate ac si alium laederet: ergo & volens potest in iustum atq; adeo iniuriam pati. ¶ Secundo. Nemo supplicio plectitur nisi ob iniustitiam. Plectitur autem cuiuslibet illi qui sibi mortem consciscunt. Ait enim Arist. 5. Ethic. cap. vlti. quod ignominia quadam instituta erat aduersus eos, nempe quod sepultura interdicebantur: ergo volens quis patitur iniustum. ¶ Tertio. Facere patique iniustum relatiua sunt, atq; adeo nemo iniustum facit nisi alius iniustum patitur. Contingit autem vt quis iniustum faciat volenti illud pati, vt si carius iusto vendat aut pecuniam sub faenore mutuet: ergo potest quis volens iniustum pati. ¶ In contrario est quod iniustum pati contrarium ei est, quod est facere iniustum, sed vt praecedenti arti. definitum est, nemo iniustum facit nisi volens, ergo nullus id nisi volens patitur.

Et hic quoq; articulus gratia interpretandi Arist. adhibitus est, qui. 5. Ethic. cap. 9. & sequentibus constituit, neminem iniustum pati seu iniuriam dum sua id sponte patitur. Doctrina autem eius per duas conclusiones patet. Prior est, nemo per se & formaliter loquendo iniustum neque facere potest, nisi volens: neq; pati, nisi volens. Conclusio est quae luculenta fulcitur naturali ista ratione. Quemadmodum de ratione intrinseca actionis est vt ab agente procedat, sic & de intrinseca ratione passionis vt ab alio fiat, passio non conferente vim. Ex quo Arist. 3. & 8. Physic. colligit non posse idem esse omnino agens & patiens: imo omne quod mouetur, ab alio moueri. Principium autem hominibus agendi proprium est voluntas. Vnde illud proprie dicitur homo facere quod a sua egreditur voluntate: idq; e contrario pati, quod reuente eius voluntate de ipso fit. Nam pati est vinci ac superari. Vbi autem quis volens patitur, vim ad id confert & causam, ac subinde agere potius dicitur quam pati: fit ergo vt per se formaliter loquendo nullus nisi volens quippiam patitur. Imo hoc ipsum est pati quod

violentiae obnoxium esse. ¶ Posterior conclusio. Nihil vetat quominus quilibet per accidens ac materialiter loquendo, volens patiatur iniustum: sicuti & volens per accidens potest facere iustum. Probatur conclusio. Vt si quis ignorans id fieri de se consentiat quod sibi malum est, vt cum ebrius Loth a suisq; filiabus deceptus incestum perpetravit: & Jacob ignorans stuprum admisit: aut cum necessitate coactus, mutuum sub faenore recipit.

¶ Circa has conclusiones primum omnium adnotauerim, quod licet ius & iustum idem sit: tamen visitato more loquendi iniuriam pati, non eandem ferre videtur distinctionem quam iniustum pati. Non inquam ita proprie quis dicitur iniuriam pati materialiter sicut iniustum pati. Imo iniuriam pati semper pro eo vsurpari videtur quod est iniustum per se pati: puta nolentem ac renuentem. Atqui hinc originem duxit illud iuris axiomata, Scienti & volenti non fit iniuria. Sicuti neque iniuriam irrogare nemo dicitur nisi qui sciens ac prudens iniustum facit.

¶ Contra hanc autem conclusionem offert se illico argumentum, quod si nullus volens iniuria afficeretur, consequens inde fieret, vt nemo quamuis metu in aliquo pacto consentiret, posset de iniuria conqueri: quod tamen falsum est: Nam matrimonium quod per consensum metu mortis extortum contrahitur, iura propter iniuriam dissoluant. Quod si quis vim argumentum repellere cogitauerit, dicens eum qui metu consentit sub conditione id nolle, contra eum stare videtur Arist. qui. 3. Ethic. ait. Eum qui in genere nollet, in particulari tamen vult simpliciter velle: vt qui in naufragio merces eiicit licet nollet, nihilominus simpliciter vult. Respondetur nihilominus conditionem illam, quam scholastici nollicitatem appellant, satis esse vt quis censetur iniuriam passus: tamen si simpliciter velit: dum modo consensus ille contra ius extorqueatur. Nam iniuriam pati, idem est qd proprio iure priuari. Quocirca dum quis iure in supplicium rapitur, quantumvis sit volens, nullam patitur iniuriam. Et si tunc optio illi offerretur, vt si vellet, exempli gratia, meretricem ducere aut tremibus addici, donaretur vita, nulla ei fieret iniuria, etiam si mallet mortem absque illa conditione euadere. Ex quo rursus fit vt qui astu & fraude seductus iniustum patitur, iniuriam quoque per se patitur, ac si vi consentiret: quia non facit vltroneus.

Ad primum igitur argumentum respondetur quod nemo sua sponte, sua erogans bona, quae non debet, vllam facit iniustitiam neque iniustitiam: nam cum sit voluntate-

tate suorum Dominus, eadem potest & dona sua, & pati vt expolietur. Sed arguis: Siquis bona sua deoquat: videlicet si aliam habens familiam prodigè suam substantiam effundat, illi qui accipiunt, iniuriam ei irrogare videtur: & tamen ipse absolutissima voluntate eam largitur. Respondetur quod quantum prodigus ille delinquit, nihilominus accipiens nullam illi facit iniuriam, sed fortè familiae ad quam quodammodo illa bona pertinebant. At verò non his prescius tractandis locus est hic accommodus. ¶ Secundi autem argumenti vulgata responsio est, singularem personam bifariam posse considerari: vno quidem modo secundum se absolutè. Quae utique ratione nullam sibi potest iniustitiam facere. Cum enim seipsum quisquam vel infamat, vel mutilat, vel occidit, facit quidem contra charitatem, quae seipsum diligere tenetur: minime tamen contra iustitiam: tum quod iustitia non est nisi ad alterum tum quod sciens ipse ac volens patitur. Secundo modo potest considerari in quantum est rei publicae membrum, Deiq; signum & imago. Atque hac ratione qui seipsum occidit, iniuriam irrogat, tum ciuitati, tum precipue Deo. Ac proinde tam ciuili quam diuina lege supplicium pendit. Sententia est Aristot. 4. Ethic. cap. 11. Attamen non inde inferendum est, rem publicam dominii habere vitæ & mortis perinde ac Deum: neminem namque ceu dominus occidere potest, quemadmodum vsu quilibet sine causa suam potest armentum aut pecudem mactare: sed tanquam iudex propter culpam, de quo latius lib. proximo sub titulo de Dominio. & rursus li. 5. sub titulo de homicidio. Eodem modo qui alium, id quidem optatè ac deprecantem, interfecerit, cuius exemplum in armigero habes, qui Saulis iussu ipsum interemit, iniuriam etiam facit, non id iubenti, sed Deo qui vitæ dominus est: & reipublicae, quae custos est vitæ. Sed nunquid poterat Rex ille alteri iubere, vt se occideret? quandoquidem si premam haberet potestatem. Respondetur neuntquam principem potestatem habere interficendi innocentem, ac multo minus precipiendi homicidium suis: si tamen tantam exercuisset tyrannidem, posset iudicem super se constituere, qui se iure perimeret.

solutio.

Ad secundum.

Probatio conclusio.

Argumentum.

Solutio.

Replicæ.

Responsio.

Quæstio prima. Solutio.

Ad tertium.

Ad primum argumentum.

& renitentia patientis, potest contingere, vt quisquam iniurius alteri sit, & tamen alter nullam patitur iniuriam. Vt si quis, verbi gratia, aliquid alteri faciat animo laedendi & nocendi quod tamen alteri nihil nocet: vt si alteri vendas rem pluris quam valet, animo fallendi: tamen alter sciens & prudens vult ex sua liberalitate illud dare. Nam si ex egestate emere cogitur, aut ad vsuras accipere, licet simpliciter dare velit, tamen quia dare nollet, iniuriam, vt dictum est, patitur.

QVÆSTIO QVARTA, De iudicio.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 60.

ARTICVLVS I.

Utrum iudicium sit actus iustitiæ.

VANDO QUIDEM de habitu iustitiæ dictum est de quo eius contrario iniustitia: habitus vero sit propter actum: subsequitur vt de eius potissimo actu dicamus, qui est iudicare, vtum sit actus iustitiæ. Et arguitur a parte negatiua. Vnusquisque, inquit. 1. Ethic. Aristot. bene iudicat quæ cognoscit: ergo iudicium ad vim cognoscitiuam attinet. Vis autem cognoscitiua in moralibus per prudentiam perficitur: ergo iudicium, sanctio est intellectusualis prudentiæ potius quam iustitiæ, quæ est in voluntate. ¶ Secundo Apostolus. 1. ad Corin. 2. Spiritualis, inquit, iudicat omnia: homo autem per charitatem fit spiritualis, quæ per Spiritum sanctum cordibus nostris infusa, illa à terrenorum affectu per purgat: ergo iudicium officium est potius charitatis quam iustitiæ. ¶ Tertio: vnus cuiusque virtutis proprium est rectum in sua propria materia iudicium perficere. Nam, vt. 3. Ethic. cap. 4. ait Philosophus studiosus quisque est regula eorum quæ facienda sunt. Illa namque res, inquit, iustæ ac temperatæ dicuntur, quæ tales sunt quales vir iustus agit ac temperatus. Non ergo iustitiæ proprium est iudicare. ¶ Quarto, iudicare non nisi ad iudices & principes spectare videtur: iustitiæ autem vniuersalis etiam subditis communis est: ergo iudicium non est propriè iustitiæ munus. ¶ In contrarium est illud Psalmi: Quousque iustitia

Argumentum.

Secundum.

Tertium.

Aristot.

Quartum.

Argumentum.

Secundum.

Tertium.

Conclusio. Ratio conclusionis.

Aristot.

Conclusio: **Q**uestio vnica diluoluitur conclusione. Iudiciū actus est maximè proprius iustitię.

Probatio. Conclusio ex ipso nominis sonitu & compositione fit manifesta. Iudicium enim idem est quod dictio iuris: & iudicare, idem quod ius dicere: & iudex, idem quod ius dicens. Quo fit vt iudicare proprius sit actus circa ius. Ius autē vt supra dictum est, est obiectum iustitię, putā iustum illud quod per iustitiam constituitur in rebus: ergo iudicare secundum suam primā uiam ac naturam significationem, idem est quod decernere ac definire id: quod iustum est & ius: rectè autem censere ac definire rem aliquā procedit ex recto affectu atq; habitu, quo quis se habet erga eādem rem. Nam vt. 3. Ethicor. ca. 5. ait Philosophus, qualis vnusquisque est, talis sibi videtur finis: vt qui castus est, bene iudicat de venereorum abstinentia: & qui sobrius de abstinentia ciborum: ergo eadem ratione proprius actus iustitię est iudicium rectum, hoc est recta determinatio iusti. Vnde Arist. 5. Ethicor. c. 4. ait, omnes ad iudicem tanquā ad iustum animatum confugere. Est enim iudex quasi viuens ac loquens iustitia.

Aristo. **N**ulla in conclusione latet dubitandi ratio præter illas quas argumenta facta petunt. Primum igitur sciolos, atque ex Dialecticis emergentes fallere possent: vt pōte quibus re in cortice aspecta apparere possent iudicium secundum suam genuinam significationem esse potius actum rationis, quē iustitię: eō quod iudicare idem est quod ius dicere: dicere autem est loqui: quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuum: atque adeo quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus prius format. At verò res penitus inspecta aliter se habet. Enimuerò cū nomen iudicij à iure descendat: fit vt primum fuerit impositum ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandam in vniversum rectam definitionem aliarum virtutū circa propria obiecta, tā in speculatiuis, quā in practicis. Putā rectam definitionem in materia temperantię ac fortitudinis &c. Ac perinde in scientijs id quod dicit ad æquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectum iudicium duę sunt virtutes requisitæ, scilicet & quę iudicium proferat, & quę potentiam iudicantis disponat, vt idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium est rationis, cuius est loqui, vt modo ostendebamus: posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem

Ad i argu: **N**ulla in conclusione latet dubitandi ratio præter illas quas argumenta facta petunt. Primum igitur sciolos, atque ex Dialecticis emergentes fallere possent: vt pōte quibus re in cortice aspecta apparere possent iudicium secundum suam genuinam significationem esse potius actum rationis, quē iustitię: eō quod iudicare idem est quod ius dicere: dicere autem est loqui: quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuum: atque adeo quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus prius format. At verò res penitus inspecta aliter se habet. Enimuerò cū nomen iudicij à iure descendat: fit vt primum fuerit impositum ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandam in vniversum rectam definitionem aliarum virtutū circa propria obiecta, tā in speculatiuis, quā in practicis. Putā rectam definitionem in materia temperantię ac fortitudinis &c. Ac perinde in scientijs id quod dicit ad æquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectum iudicium duę sunt virtutes requisitæ, scilicet & quę iudicium proferat, & quę potentiam iudicantis disponat, vt idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium est rationis, cuius est loqui, vt modo ostendebamus: posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem

Ad i argu: **N**ulla in conclusione latet dubitandi ratio præter illas quas argumenta facta petunt. Primum igitur sciolos, atque ex Dialecticis emergentes fallere possent: vt pōte quibus re in cortice aspecta apparere possent iudicium secundum suam genuinam significationem esse potius actum rationis, quē iustitię: eō quod iudicare idem est quod ius dicere: dicere autem est loqui: quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuum: atque adeo quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus prius format. At verò res penitus inspecta aliter se habet. Enimuerò cū nomen iudicij à iure descendat: fit vt primum fuerit impositum ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandam in vniversum rectam definitionem aliarum virtutū circa propria obiecta, tā in speculatiuis, quā in practicis. Putā rectam definitionem in materia temperantię ac fortitudinis &c. Ac perinde in scientijs id quod dicit ad æquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectum iudicium duę sunt virtutes requisitæ, scilicet & quę iudicium proferat, & quę potentiam iudicantis disponat, vt idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium est rationis, cuius est loqui, vt modo ostendebamus: posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem

Ad i argu: **N**ulla in conclusione latet dubitandi ratio præter illas quas argumenta facta petunt. Primum igitur sciolos, atque ex Dialecticis emergentes fallere possent: vt pōte quibus re in cortice aspecta apparere possent iudicium secundum suam genuinam significationem esse potius actum rationis, quē iustitię: eō quod iudicare idem est quod ius dicere: dicere autem est loqui: quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuum: atque adeo quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus prius format. At verò res penitus inspecta aliter se habet. Enimuerò cū nomen iudicij à iure descendat: fit vt primum fuerit impositum ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandam in vniversum rectam definitionem aliarum virtutū circa propria obiecta, tā in speculatiuis, quā in practicis. Putā rectam definitionem in materia temperantię ac fortitudinis &c. Ac perinde in scientijs id quod dicit ad æquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectum iudicium duę sunt virtutes requisitæ, scilicet & quę iudicium proferat, & quę potentiam iudicantis disponat, vt idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium est rationis, cuius est loqui, vt modo ostendebamus: posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem

Ad i argu: **N**ulla in conclusione latet dubitandi ratio præter illas quas argumenta facta petunt. Primum igitur sciolos, atque ex Dialecticis emergentes fallere possent: vt pōte quibus re in cortice aspecta apparere possent iudicium secundum suam genuinam significationem esse potius actum rationis, quē iustitię: eō quod iudicare idem est quod ius dicere: dicere autem est loqui: quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuum: atque adeo quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus prius format. At verò res penitus inspecta aliter se habet. Enimuerò cū nomen iudicij à iure descendat: fit vt primum fuerit impositum ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandam in vniversum rectam definitionem aliarum virtutū circa propria obiecta, tā in speculatiuis, quā in practicis. Putā rectam definitionem in materia temperantię ac fortitudinis &c. Ac perinde in scientijs id quod dicit ad æquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectum iudicium duę sunt virtutes requisitæ, scilicet & quę iudicium proferat, & quę potentiam iudicantis disponat, vt idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium est rationis, cuius est loqui, vt modo ostendebamus: posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem

Ad i argu: **N**ulla in conclusione latet dubitandi ratio præter illas quas argumenta facta petunt. Primum igitur sciolos, atque ex Dialecticis emergentes fallere possent: vt pōte quibus re in cortice aspecta apparere possent iudicium secundum suam genuinam significationem esse potius actum rationis, quē iustitię: eō quod iudicare idem est quod ius dicere: dicere autem est loqui: quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuum: atque adeo quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus prius format. At verò res penitus inspecta aliter se habet. Enimuerò cū nomen iudicij à iure descendat: fit vt primum fuerit impositum ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandam in vniversum rectam definitionem aliarum virtutū circa propria obiecta, tā in speculatiuis, quā in practicis. Putā rectam definitionem in materia temperantię ac fortitudinis &c. Ac perinde in scientijs id quod dicit ad æquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectum iudicium duę sunt virtutes requisitæ, scilicet & quę iudicium proferat, & quę potentiam iudicantis disponat, vt idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium est rationis, cuius est loqui, vt modo ostendebamus: posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem

Ad i argu: **N**ulla in conclusione latet dubitandi ratio præter illas quas argumenta facta petunt. Primum igitur sciolos, atque ex Dialecticis emergentes fallere possent: vt pōte quibus re in cortice aspecta apparere possent iudicium secundum suam genuinam significationem esse potius actum rationis, quē iustitię: eō quod iudicare idem est quod ius dicere: dicere autem est loqui: quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuum: atque adeo quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus prius format. At verò res penitus inspecta aliter se habet. Enimuerò cū nomen iudicij à iure descendat: fit vt primum fuerit impositum ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandam in vniversum rectam definitionem aliarum virtutū circa propria obiecta, tā in speculatiuis, quā in practicis. Putā rectam definitionem in materia temperantię ac fortitudinis &c. Ac perinde in scientijs id quod dicit ad æquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectum iudicium duę sunt virtutes requisitæ, scilicet & quę iudicium proferat, & quę potentiam iudicantis disponat, vt idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium est rationis, cuius est loqui, vt modo ostendebamus: posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem

Ad i argu: **N**ulla in conclusione latet dubitandi ratio præter illas quas argumenta facta petunt. Primum igitur sciolos, atque ex Dialecticis emergentes fallere possent: vt pōte quibus re in cortice aspecta apparere possent iudicium secundum suam genuinam significationem esse potius actum rationis, quē iustitię: eō quod iudicare idem est quod ius dicere: dicere autem est loqui: quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa conceptuum: atque adeo quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus prius format. At verò res penitus inspecta aliter se habet. Enimuerò cū nomen iudicij à iure descendat: fit vt primum fuerit impositum ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandam in vniversum rectam definitionem aliarum virtutū circa propria obiecta, tā in speculatiuis, quā in practicis. Putā rectam definitionem in materia temperantię ac fortitudinis &c. Ac perinde in scientijs id quod dicit ad æquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectum iudicium duę sunt virtutes requisitæ, scilicet & quę iudicium proferat, & quę potentiam iudicantis disponat, vt idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium est rationis, cuius est loqui, vt modo ostendebamus: posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem

habitus de rebus speculatiuis est speculatiuis exiitens in intellectu: in practicis autem in habitus afficiens appetitū. Nempe in materia temperantię, habitus temperantię: in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectissimè iudicabit aggredi quando oportet, esse bonum, nisi qui fortis est: neque censerebit melius moderantēne ciborū vtī, quā illis immergi, nisi qui temperatus sit. Eadem ergo ratione iudicium est opus iustitię tanquā inclinantis hominem ad rectum iudicium: prudentię autem, tanquā in proferētis. Hęc enim virtus in omnium virtutum materijs iudicia proferat. At verò vt recta sint, habitus morales affectum præparant. Quòd si rursus scisciteris vtri ergo harum virtutum magis est proprium munus iudicare? Respondetur quòd propinquius conuenit rationi & prudentiæ à qua profertur: sed tamen potissimum conuenit iustitię, vnde habet vt sit rectum. Quocirca Philosophus. 6. Ethic. cap. 12. Virtus inquit, moralis est quę propositum ipsum efficit rectum: prudentia verò quę circa media negociatur. At qui per hęc ratio claret cur omnes virtutes prudentiæ connectuntur. Nam cū prudentiæ sit, recta in omni materia morali iudicia profere: quā rectitudinem à morali virtute recipit: non potest esse prudens nisi qui sit omnibus virtutibus præditus: neque vice versa, vlla moralis virtus statā habebit virtutis sine prudentia: quippe sine qua nequit suum exequi propositum. Secundum argumentum hoc euincit, quod charitati cōpetit rectè iudicare circa diuina, erga quę afficit appetitum, vt perdonum sapientię rectum feratur iudicium: iustitia vero afficit erga iustum naturale & humanam voluntatem, vt iustus per prudentiam idoneum quoque proferat de ipsis iudicium. Ad tertium verò respondetur, quòd etsi omnibus sit virtutibus commune affectum parare ad rectum iudicium circa sua propria obiecta: est tamen differētia quòd cum reliquis virtutes, vt crebrò dictum est, hominem ordinent ad seipsas: iustitia verò ad alium: & vnusquisque sit suorum dominus, non autem eorū quę sunt ad alterum: sit vt in cæteris virtutibus nō sit requisitum iudicium nisi particulare ipsius studiosi: in materia autem iustitię necessarium sit præterea superioris, qui inter duos litigatores diiudicet. Quapropter iudicium peculiaris virtuti iustitię adscribitur, quā aliarum cuiuspiam.

Ad tertium. **Q**uestio. **S**olutio. Philosophus. Ratio quare virtutes eundem prudentiæ connectuntur.

Ad tertium. **Q**uestio. **S**olutio. Philosophus. Ratio quare virtutes eundem prudentiæ connectuntur.

Ad tertium. **Q**uestio. **S**olutio. Philosophus. Ratio quare virtutes eundem prudentiæ connectuntur.

Ad tertium. **Q**uestio. **S**olutio. Philosophus. Ratio quare virtutes eundem prudentiæ connectuntur.

Ad tertium. **Q**uestio. **S**olutio. Philosophus. Ratio quare virtutes eundem prudentiæ connectuntur.

Ad tertium. **Q**uestio. **S**olutio. Philosophus. Ratio quare virtutes eundem prudentiæ connectuntur.

Ad tertium. **Q**uestio. **S**olutio. Philosophus. Ratio quare virtutes eundem prudentiæ connectuntur.

chiteconice in principe præsidet, in suisque ministris, eis propriè cōgruit eiusdem virtutis potissimus actus, qui est iudicare, iustq; dicere.

ARTICVLVS. II.

Utrum iudicare sit licitum.

Constituto cuiusnam sit virtutis iudicare, subsequitur vt perferatur an sit licitum. Et arguitur à parte negatiua. Poena nō infligitur nisi pro culpa: decernitur autē iudicibus ea poena quòd iudicabuntur, secundū illud Matth. 7. Nolite iudicare, & nō iudicabimini: ergo iudicare illicitū est.

Secundū: Peccatori iudicare non licet, secundū illud ad Roma. 2. Inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas in quo enim alterū iudicas, teipsum condēnas. Eadem enim agis quę iudicas. Nemo autē est à peccato immunis. Nam si dixerimus, ait Ioannes, quòd peccatum nō habemus, nos ipsos seducimus: nemini ergo licitū est iudicare.

Contrariū nos autē cohortatur illud Deuter. 16. Iudices & magistros constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio.

VM articulo proximo definitū fuerit, iudicium esse actum iustitię, inde fit consequens iudicare esse licitum. At verò nō ideo otiosus est præsens articulus: quippe qui non tam adhibeatur ad id demonstrandum, quā ad enarrandas constituendasque conditiones, quę ad iudicium requisitæ sunt vt sit rectum. Quapropter conclusio non tam titulo ad formam respondet, quā ad æquitatem recti iudicij. Conclusio autem est. Vt vnusquodlibet iudicium rectum sit, tria exiguntur: nempe vt procedat & ex iudicis autoritate, & ex iustitię affectione, & ex prudentiæ rectitudine, quorum quolibet deficiente iudicij crit vitiosum, ac subinde illicitum. Probatur conclusio. Iudicium, vt dictum est, eatenus est rectum ac perinde licitū, quatenus actus est iustitię: ad hoc autem vt sit actus iustitię, tria hęc cōmemorata requiruntur: ergo eadem omninō sunt ad rectum iudicium necessaria. Probatur posterior præmissa. Propria enim iustitię vis est coactiua: cogere autem nemo potest alterum nisi illi sit subditus. Quod naturalium exemplo constat. Agens nanquē passum non vincit nisi sit sibi intra suę actiuitatis periodum subiectum: requiritur ergo principis iudicisquę autoritas. Vnde Paulus ad Roma. 14. Tu quis es qui

Arguatur.

Questio.

Solutio.

Philosophus.

Ratio quare virtutes eundem prudentiæ connectuntur.

Ad secundum.

Ad tertium.

Conclusio: responsio.

Probatio solutio.

Ad quartum.

iudicas aliternum seruum? domino suo stat aut cadit. Atque adeo cum sit vniversalis omnium Dominus, nemo inter mortales legitimus est iudex, nisi qui ab ipso iudicandi auctoritatem receperit. Quocirca ad Roman. 13. Non est, inquit potestas nisi à Deo: & qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et infra querens que iudicem ait esse Dei ministrum, vindicem in iram ei qui malè agit: Quomodo autem hæc potestas à Deo in homines per legem naturæ deriuetur, libro proximo sub titulo De dominio elucidabitur. Secundum, vt proximè dicebamus, quod ad rectitudinem iudicij requiritur est vt proficiatur ab affectione & inclinatione iustitię: quod nulla alia indiget probatione, quā quod iudicium est proprius huius virtutis actus, tanquā in animum ad iustum afficientis. Quocirca si quis iudicium iuri alterius partis quippiam adimat, quod alteri tribuat substantiam iustitię sabuerit. Tertium autem quod iudicij rectitudo postulat, est officium prudentiæ: cuius munus est, iudicium proferre. Quapropter qui ius dicit, iustum quę inter litigantes constituit, non tamen quādo vbi, & quomodo secundum leges oportet, hæc parte demolitur iustitię virtutem. Vnde iudicium, cui autoritas de est præsentis, dicitur vsurpatum: cui autem iustitię substantia, nuncupatur iniquum: sed quod sit absque prudentia, si absit iuris ordo censetur suspectum, si vero ex leuitate & absque legitimis probationibus proferatur, est temerarium. Circa hæc autem conditiones singulas hoc primum animaduertito quòd singularum defectus genere suo facit mortale peccatū: Iudex inquam qui vel nullam habens auctoritatem vel alienam vsurpans, eum iudicat qui sibi non subditur, lethaliter peccat: vt si iudex secularis in clericorum causas se inferat: etiam si à iure excommunicatus nō esset, ipso facto mortali culpa commacularetur, perinde ac si priuata esset persona. Imò & eo grauius, quod obtentu publicæ autoritatis id facit. Et si clericū bonis suis priuaret, verè esset latro: et si occideret, verè homicida. Secunda etiam conditio est occultè perpendenda. Assertum enim illud quod iudicium debet ex affectione & inclinatione iustitię procedere, amphibolum est, trinamquē potest exhibere sensum. Primus est vt non fiat contra iustitiam. Atque hic est legitimus: vt scilicet vnusquisque sincerè tribuatur quod suum est. Cuius idcirco defectus reddit iudicium iniquum. Secundus est vt iudicium procedat ex affectu iustitię. Atqui huius defectus nunquā est peccatum mortale. Enimuerò

Paulus.

Docuisti.

Aliud est ad ostendendum.

si iudex

si iudex iustam ferat sententiam, licet hoc non faciat ex habitu vel amore iustitiæ, quia improbus homo est, non peccat mortaliter, sed esset veniale delictum. Nam iudex cum sit iustitiæ custos, eius affectu debet semper iudicare. Tertius denique sensus est ut iudicium non feratur ex alio pravo affectu: scilicet odio, amore, vel cupiditate. Atque huius defectus, peccatum erit secundum affectum ex quo procedit. Exepli gratia. Si iudex eum qui vere latro est, ac legitime talis comprobatus patibulo affigit ex odio, non quidem peccat contra iustitiam, sed tamen contra charitatem: & si cupiditate pecunia id faciat, non quidem iniquus, sed avarus erit, & si cupidine inanis gloriæ, tunc erit vanus, & venialiter peccabit. Quocirca licet ex odio occidat, non censetur homicida: sicuti si esset priuata persona: quando quidem ius habet occidendi. Defectus etiam tertiæ conditionis erit peccatum mortale. Vt si regulas & circumstantias iuris præmittat: & dum persona priuata leuiter ac temere de occultis iudicat. Potest autem fieri veniale ex leuitate materiæ: ut si iudex leues aliquos terminos iuris missos faciat: aut si quis quempiam de re leui leuiter iudicat: ut in articulo proximo dicturi sumus.

Ad h. argu. Augult.

Ad primum igitur argumentum variè à sanctis patribus respondetur. Augustinus enim in sermone Domini in monte, ait illic prohiberi iudicium temerarium: quod est de cordium intentione, aut de rebus incertis & occultis: de qua temeritate articulo proximo inueniendus est ser. no. Hilarius verò ait prohiberi diuinorum iudicium: quæ cum captum exuperet nostrum, non sunt à nobis humanis regulis iudicanda, sed simpliciter credenda. Sed Chrysostomus ait prohiberi iudicium ex animi amaritudine, de quo modo dicebamus. Et quauis istæ omnes expositiones osculandæ sint, illa tamè Augustini genuina esse censetur textui. Ad secundum argumentum diuus Thomas distinguens respondet, videlicet iudicem qui est in graui peccato publico non posse iudicare alios qui similibus aut minorum rei sunt: præcipuè quædam illa peccata sunt publica. Et allegat pro se Chrysostomum id exhortatè super illud, Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Si verò iudicis peccata occulta sint, poterit quidè similes peccatores cõdemnare si id cum humilitate faciat. Quod sententiæ Augustini cõfirmat, qui in libro de sermone Domini in monte, ait: Si inuenerimus nos in eodè vitio esse, congemiscamus & ad pariter conandum nos inuitemus. In hac autè responsione primum adnotandū est fuisse vitiosum eiusque

v vitiosum

allectas qui assenerauerunt per quodcumque mortale peccatum vna cum Dei gratia auanti & rerum dominium & omnem iudicandi potestatem: quæ Dei largitate recipiuntur: de qua hæresi libro sequenti sub titulo de Dominio, nonnullam sumus facturi mentionem. Sed hac tamen prætermissa hæresi, fuerunt, suntque catholici, qui aiunt, ei iudici qui delictis sordescit crimen esse sententiam in alium ferre peccato rem: non solum si in peccato sit publico propter scandalum, verum etiam si sit in occulto: quia officium iustitiæ ex affectu eiusdem virtutis non præstat. Qui enim in vno esse scelere, omnibus orbis est virtutibus, atque adeo iustitiæ habitu caret. Vnde citatus Paulus: In excusabilis es o homo (scilicet peccator) omnis qui iudicas &c. Et secundò ad idem arguitur: Cum iudex sit Dei minister, debet ei dum alium iudicat: assimilari: secundum illud Leuitic. 19. Sicuti eritis, quoniam ego sanctus sum. Imò & ratione naturali idipsum constabitur. Docet enim Philosophus. 2. de anima, visum qui de coloribus iudicat ab omni esse colore alieni: aliàs colorem quo inscribitur in nullo posset obiecto percipere. In summa, quicumque sacerdos in peccato existens, quantum in occulto, si munus sacerdotale in administrandis sacramentis exerceat, mortaliter peccat: ut cum alijs Theologis diuus etiam Thomas cõsentit. 3. part. q. 64. artic. 6. ergo eodem modo qui in peccato potestatem iurisdictionis exerceat. Nā sicut potestas ordinis, ita & iurisdictionis, ut ait Paulus ad Roman. 13, à Domino Deo est. Accedit & cap. questum. de temporibus ordinandorum. vbi id admodum videtur. Fuit ergo adeo celebris hæc opinio ut etiā sanctus Thomas ei aliquando subscripserit: nempe in. 4. distict. 19. q. 2. arti. 2. vbi indifferenter inquit peccatum iudicis publicum sit, siue occultum, asserit peccatum esse mortale alium peccatorem solenni condennare. Quapropter & Caietanus quo lib. 2. q. 14. de hac re disputauit. Veruntamen his nihil obstantibus merito diuus Thomas sententiam in summa emendauit: hic scilicet & loco citato. 3. part. q. 64. ut occultum peccatorem qui iudex est, non censet mortaliter delinquere iudicando. Colligimus ergo sententiam hæc propositionibus. Prima: Iudici qui occulto irretitus est scelere, quantumcumque grauissimo, nisi excommunicatus sit vel suspensus, subditos cõdemnare, siue de eodem crimine siue de alio dissimili, licet. Ratio est, quod nihilominus eiusmodi iudex habet iudicandi titulum. Est enim hæresis id negare. Item potest habere prudentiam & animum seruandi

Opinio quorundam.

Ratio prima proxima opinionis.

Secunda:

Tertia. Philosophi.

Quarta.

Paulus. Postrema ratio.

S. Thomas.

Caietanus

Primæ propositionis de meo. S. Tho.

Ratio præfata aduersus opinionem.

vnicuique

Utrum iudicium temerarium, putà ex suspitione procedens sit licitum.

Superioribus articulis de iudicio iudicis, quæadmodum sit licitum, disputatum est. In hoc autè sequitur ut de iniquo iudicio, quod non solum publico iudici, verum & priuatis vniuersis contingere vbiq; assolent, dicendum sequitur, vtrum scilicet dum temere ex suspitione procedit sit illicitum. Stant enim à parte negatiua argumenta. Primū. Suspicio videtur esse opinio incerta de aliquo malo. Ait enim Philosophus. 6. Ethic. suspitionem se habere & ad verum & ad falsum: de singularibus autem contingentibus haberi à nobis opinio nequit nisi incerta. Cum ergo humanum iudicium de humanis actibus singularibus & contingentibus concipiatur, si nullum licitum est iudicium ex suspitione, nullatenus iudicare licet. Secundò. Per omne iudicium illicitum irrogatur alteri iniuria, nam cum iudicium rectum sit actus iustitiæ, fit vt corruptum, sit actus iniustitiæ: per suspitionem autem quæ intus in mente latet, nulla proximo irrogatur iniuria: ergo non est illicita. Tertiò. Si iudicium ex suspitione esset illicitum: atque adeo, vt modo dicebamus, actus iniustitiæ, cum iniustitia genere suo sit peccatum mortale: fieret vt omne temerarium iudicium esset genere suo lethale crimen. Consequens tamen est falsum: nam vt glossa Augustini habet super illud. 1. ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare: suspiciones vitare non possumus: ergo iudicium ex suspitione non est illicitum. Cõtrarium autem vnanimitè Doctores cõsentunt cum Chrysostomo super illud Matth. 7. Nolite iudicare, &c. vbi ait, Dominus hoc mandato non prohibet Christianos beneuolentia alios corripere, sed ne per instantiam iustitiæ suæ Christiani Christianos despiciant, solis plerumque suspitionibus odientes ceteros & condennantes.

1. Argumentum Aristot.

Secundum

Tertium

Glossa

Chrysostomi

Quæstio hæc præcipua est & ad humanos vsus intellectu necessaria: quæ ideo vt perspicuè definiamus, animaduertendum est, temerarium iudicium multis nominibus esse existimandum. Primum de sua ipsius substantia: scilicet vtrum de alterius malo ad dubites: an verò suspicaris per incertam opinionem, vel fortè certam sententiam feras. Secundo de causis quibus ad sic iudicandum affectus es. Tertio ex coniecturis quæ in talem te suspici-

Fundamentum dicitur quatuor nominibus apprimè vitæ.

valentibus sum: nihil ergo illi deest quo minus potest iudicandi vtatur. Secus si esset hæreticus qui ratione excommunicationis iudex sedere non potest. Neque est simile de sacerdote qui in peccato sacramenta administrat, nam ad hoc munus requiritur potestas ordinis in cuius collatione confertur gratia per quam dignus efficiatur atque idoneus administrandi sacramenta, quibus gratia confertur. Et ideo sanctitate, vt aiunt, quam alijs præstat, vigere debet. Et hoc præcise decretum est in ca. quæstum. Aliter autem censendum de potestate iurisdictionis. Reliqua verò argumenta id tantum euincunt quod sit quædam decentia vt qui alios iudicat, talè se gerat, quales subditos vult esse quos condennat: & ideo forsan erit veniale peccatum cum peccator peccatorem condennat. Nam, vt supra diximus, facere iustum non ex habitu iustitiæ non est peccatum, si fiat ex affectione eiusdem virtutis, perque eius actum, & peccator quauis careat iustitia infusa, potest tamen habere acquiritam. Sed erit veniale peccatum, eo quod cum quis alium iudicat, proficitur se mundum esse à crimine: & ideo si non est talis, est quodammodo hypocrita: quem taxat illic Christus: Quid vides festucam in oculo fratris tui: & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo. &c. Sed quia iniuriam non facit, non peccat mortaliter. Illud autem Apostoli ad Roman. 2. In quo alterum iudicis, te ipsum condennas: non sic intelligitur (vt ait sanctus Thomas) ac si simile peccatum committat: sed quod alium condennando offendit se dignum esse qui simili sententia condennaretur, iuxta verbum Domini. Luca. 9. Ex ore tuo te iudico serue nequam. Postrema propositio sancti Thomæ est, quod publicus peccator alios condennans, mortaliter propter scandalum peccat: nam tunc iustitia in vilipendium venit apud populum, nempe qui videt non habere eandem vim in iudice quam exercet ipse in subditos. At verò licet genere suo peccatum sit mortale, potest nihilo minus fieri veniale ex leuitate materiæ. Et ideo adiecit S. Tho. si sit in grauioribus criminibus: & præcipuè si sit in similibus: vt si esset ipse publicus latro, & nihilominus latrunculos persequeretur. Aut si publica admitteret adulteria, & adulteros nihilominus iudicio premeret. Nam si esset, verbi gratia, fornicarius, & latrocinia homicidiaque vlcisceretur, non esset mortale scandalum: imò quando crimen non esset infame, nullum esset scandalum: vt si præ avaritia non esset electio synarius quando deberet.

Argumentum

Ad alterum argumentum. scilicet in op. monti.

Postrema propositio.

Ratio.

distincta, atque adeo actiones alias quae extra causam sunt. Conclusio ergo quaestionis sit.

Conclusio responsiva Probatio

¶ Acceptio personarum genere suo est peccatum mortale. Probatur. Quicquid aduersatur iustitiae est genere suo lethale scelus, vt supra, q. 43. huius libri cum sancto Thoma. definitum est: nam cum iustitia necessaria sit virtus, quae quid illi obstitit, contrarium est charitati, atque adeo genere suo mortale: acceptio personarum obstitit iustitiae: quippe quae impedit legitimam seruari rationem debiti: ergo est mortalis. Quocirca licet sanctus Thoma. q. 63. ar. 1. tantum asseruerit personarum acceptiorem esse peccatum, reliquerat tamen. q. 69. art. 4. constitutum peccatum iniustitiae censeri in mortali genere. Tametsi in rebus exigui momenti contingat esse tantum veniale: vt si quis amicum minus dignum praestantiori praerferat in electione ad officium quod parum reipublice refert. Nam & qui minutam pecuniam furare tur non subinde efficit mortalis criminis reus.

3. Thomae

Corollarium

¶ Quia utique ratione temperamento hoc vti sumus, genere suo. Hinc fit consequens, cunctas causas & qualitates quae nihil ad dignitatem referunt illius rei magistratus, vel sacerdotij, aut praefecturae quae per distributionem confertur, connumerari cum personis, vt ad earum acceptiorem attineant. Potest namque eadem causa in vna distributione legitime animaduerti, quam in distributione alius rei minime pederet licet. Qui enim consanguineis ratione generis aliquid honorum suorum donat aut legat, non est personarum respector: qui autem illa causa sacerdotum ei conferret, in tale crimen impingeret. Pari modo qui virum egregie doctum, non tamen vsque adeo compositorum morum, sancto viro, ignaro tamen, in optione ad Cathedraliam anteferet, non haberetur personarum acceptor: veluti si illum praerferret in alia electione vbi vir exigeretur probitate conspicuus. Sed de huiusmodi meritis in sequentibus articulis emanentibus.

Ad Larga

¶ Et haec ad primum argumentum patet responsio. In Dei namque distributionibus aliter habenda est consideratio dum hominem (siue in puris cum naturalibus contemplerur, siue peccati labe maculatum) in suam gratiam primum recipit: altera vero dum iam in eadem admisso eius perperdimus virtutum officia. In priori namque modo cum nulla illic subest ratio debiti, nullum locum habet iustitia distributiva, quae (vt dictum est) debitum quodam pacto praesupponit: & ideo neque illic subnotari potest personarum acceptio: sed est mera liberalitatis donatio: sicut si princeps bona sua pro-

pria quibus liberet impartiret. Nempe enim (vt ait Ioannes) prior dedit Deo vt retribuere tur ei. Vnde in euangelica parabola Matth. 20. An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est & vade. Quod quidem Paulus in sententia in eo reprehensibilem diuitiarum scientiae Dei refert. In posteriori autem modo iustitia eisulget distributiva: de quo ideo ait Paulus Qui reddet vnicuique secundum opera sua. Et alibi: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout percipit, siue bonum siue malum. Nam qui per Christi gratiam eius facti sunt membra, bene subinde de Deo merentur. Quia propter neque illic Deus est personarum acceptor: sed reddet vnicuique secundum meritum pretium quae de diuina gratia promanant.

Paulus

Ad secundum

¶ Ad secundum autem respondetur quod quando personae qualitas meritum auget aut crimitur, tunc nulla est acceptio personarum illam inter causas praemij adscribere. Paupertas enim illius euangelicae viduae in causa fuit vt tenuis eius elemosyna maioris esset pretij quam si diues tantundem largiretur: ob idque cumulatiori praemio digna fuit. Et vice versa quonia delinquentis praeminetia & locus culpam delicti aggravat: fit vt dignitatis illius consideratio nihil vici dei Iustitiae officiat si acris in eum animaduertat.

ARTICVLVS. II.

Utrum in spiritualium dispensatione possit acceptio personarum contingere.

Remissa natura & qualitate acceptiorem personarum, quae cum iniustitia sit contraria delictum mortale est, subsequitur vt videamus in quibusnam materijs versetur. Et primo in hoc secundo articulo, vtrum in spiritualium dispensatione locum habeat. A parte enim negatiua arguitur. Sacerdotia & spirituales praefecturae non tam sub iustitia sunt distributiva quam sub commutativa acceptio aut personarum, vt dictum est, distributiva aduersatur: non ergo in huiusmodi spiritualibus locum habet. Prae adumpta probatur: quonia sacerdotia haec & ecclesiasticae praebendae, & vt aiunt, personatus non habent rationem praesentant bonorum communium, sicuti prouentus reipublicae, qui eo quod sunt totius, sunt quodammodo partium: sed sunt stipendia

Argumentum

habere fidem Domini nostri Iesu Christi.

¶ Ad quaestionem hanc decem conclusionibus respondetur. Si tamen prius adnotemus quid hic nomine spiritualium intelligamus: quod lib. sub titu. de Simoniam emunctis dilucidauimus. Laud enim intelligimus ea quae in intellectu sunt, nam scientia & artes doceri pretio possunt: sed intelligimus illa quae gratis nobis a Deo donantur: non peculiariter tantum in utilitatem recipientium, sed in utilitatem communem: de quibus ait Christus, Gratias accepistis, gratis date: vt sunt sacerdotia, sacerdotales ordines, & sacrorum vsus. Prius ergo circa materiam primi argumenti praenotasse oportet, illa ecclesiastica sacerdotia non solum ratione distributivae iustitiae pendenda esse, verum commutativae lineam ingredi.

secundum

Tertium

Quartum

Confirmat

Quintum

pendia populi ministris ecclesiarum constituta: debentur ergo personis dignis non propter seipsas, sed quia personae tales debentur ecclesijs: hoc est dispensationem personis in mercedem pro seruitio per eam iustitiam qua dignus est operarius mercede sua: haec autem iustitia, non distributiva, sed plane commutativa est. ¶ Secundum arguitur: Christus redemptor noster visus est in suorum Apostolorum optione, quae ad vitam spiritualem quam maxime referebat personas respexisse & accepisse: quoniam nulla eorum merita perpendens, & campforia, alijque id genus vilibus artibus, veluti in firma abiecit, huius mundi, vt ait Paulus, eos euocauit. Quin vero in hoc praeterea visus fuit personarum acceptor, quoniam nisi Galileos ex patria sua, cognatosque, suos assumpsit nam vt legitur Act. 1. de hoc turbae mirabantur quod varijs linguis loquentes Galilaei essent, Christi autem opera exempla nobis sunt: nullum ergo hoc vitium est. ¶ Tertium arguitur: Iure etiam Canonico videtur non solum permiffa, sed iusta in electionibus, personarum acceptio vt patet eod. tit. cap. cum nobis olim. vbi licet electus non esset eminentis literaturae, probatur electio. Et cap. cum dilectus, pariter approbatur, licet fuissent in eadem ecclesia (vt illic legitur) alij digniores. ¶ Quartum arguitur: Ecclesiasticae etiam decretis sancitum est vt non fiat electio nisi ex personis eiusdem ecclesiae, dummodo illic dignus inueniatur etiam si alibi foris inueniatur digniores: vt patet dist. 61. cap. nullus. & ca. obitu. & dist. 73. c. metropolitano. Quin vero, vt ait glossa in cap. cum inter canonicos, de elect. non valet postulatio ex aliena ecclesia nisi duabus partibus consentientibus. Et debet fieri a Pontifice Maximo, vt late patet in tit. de postu. prael. Non ergo explorandi sunt semper digniores, etsi facile in alienis ecclesijs inueniri possent. Ad haec & nobis hoc vsus ecclesiasticus palam facit. Cernimus enim in Episcoporum electionibus non tam meritum quam personarum, aut generis, aut potentiae rationem duci. Adde quod & in suprema electione Pontificis Maximi iam pridem vsus inoleuit, vt nemo nisi e reuerendis in Cardinibus assumatur: cum tamen possent quandoque extra illum ordinem alij disquiri, quorum forte electio gratior Deo esset & acceptior.

¶ Sit ergo prima conclusio: Negari non debet quin sacerdotia & ecclesiae praefecturae speciem habeant distributivae iustitiae pro eo quod illis honorificentiora & pinguiora debentur, qui praestantioribus sunt meritis: & ideo in nona conclusionem adstruendam nobis est in huiusmodi electionibus digniore esse ceteris antefereendum.

Conclusio

2. Conclusio

¶ Huic nihilominus conclusioni subtexitur secunda. De ecclesiasticis beneficijs, sacerdotali busque muneribus, ac dignitatibus quae ad ecclesiarum obsequia pertinent, per iustitiam commutativae regulae praecipue censendum est. Probatur. Decimas quas populus Christianus persolvit, non contribuit vt praemia sunt meritum personarum, instar bonorum quae in reipublica deposito existunt: sed vel ad hoc solum, vel ad hoc praecipue instituta sunt, vt stipendia sint ministrorum ecclesiae. Itaque religio Christiana, huius ecclesias habere necessarias, nonquam Christianos cogeret decimas contribuere. Idemque inferius dictum sumus de secularibus tributis, inter quae & sacerdotia hoc solum discriminis interstat, quod illa stipendia sunt pro secularibus administrationibus iustitiae: haec autem pro spiritualibus ecclesiarum functionibus. Fit ergo ex hoc consequens ratione illam distributivae iustitiae, quae in hisce dispensationibus reperitur, ad commutativam ordinari quae est inter pontifices tam Maximum, quam reliquos dispensatores ac prouisores bonorum ecclesiae ab vna parte, & ecclesiae ex altera. Enimvero quia ob id ciues decimas pendunt vt sibi sacramenta administrarentur. Verbum Dei exponatur, & ecclesiastica iustitia seruetur: per iustitiam commutativam debetur eis idoneis horum munerum administrari, veluti operarij vineae Domini. Neque obstat decimas (non dico quotam) esse de iure diuinis. Nam censendum

Probatio conclusio

manducans non iudicet. Et vt connexionem denotaret horum quæ sunt iudicare, & contemnere. Prius dixit, Is qui manducat non manducantem non spernat, denique subiunxit. Et qui non manducat, manducantem non iudicet. Quauis non sine causa in priori loco dixit, spernere: & in posteriori, iudicare: vt illic adnotauimus. Accedit deniq; & in eodem sensu illud. 2. ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare, quoad usque veniat Dominus qui illum minabit abscondita tenebrarum: vbi causam, ne iudices, non illam designat q; & tu ipse delictor sis: sed quod incerta sunt & obscura quæ tu pro certis ducis & claris. Fulcitur ergo conclusio nõ solum rationibus quas de reru natura deprõpsimus, verum & sacrorum oraculis. ¶ Superfunt autem circa singulas conclusiones dubiola minoris momenti. Et primũ circa secundam, qua assertum est iudicium temerarium genere suo esse peccatum mortale, animaduertendum est tria esse ad id requisita.

Primum vt sit certum: secundum, vt ex leuibus colligatur coniecturis: & tertium, vt sit de re graui. Certum autem iudicium vnã tantum conditionem in speculationibus dicit: vt puta quod nihil profus habeat formidinis, aut ambiguitatis admixtum, quod ad scientiam spectat & ad fidem tam humanam quam diuinam: in moralibus autem, parum pro nihilo reputatur: & ideo vbi ita firmus es in sententia vt ferè nihil dubites, quasi certum iudicare censeas: ob idq; mortaliter peccas. Dum tamen tale iudicium non sit repentinum, quod certe in moribus etiam est perpendendum. Enimvero si cum vides iuuenem cum puella absque arbitris colloquentem, subito ad iudicandum raperis, non est cur culpam mortalem timeas: sed quando sedato animo & facta reflexione eandem deliberando sententiam confirmas. De causarum autem leuitate quæ culpam facit mortalem, nulla potest stabiliri certa regula. Et quidem sanctus Thomas in solutione ad primum, nullas alias causas videtur approbare excusantes iudicium à culpa, nisi quando quis per idoneos testes probatur malus: tunc enim ait licet iudicare quempiam posse, alterum esse malum. At vero id intelligendum est respectu iudicis, qui non debet rei euidentiam expectare: sed humanam certitudinẽ quæ habetur per idoneos testes: citra quam tamen nequiquam debet precipitare sententiam. Nihilominus citra talia testimonia potest quisque tam iudex quam priuatus excusari à culpa, etiam dum mente apud se certum fert iudicium. Laudi namque Salomoni tribuitur. 3. Re-

gum. 3. quod ex verbis mulierum quæcum altera annuebat puerum medium discendi, altera verò renuebat, iudicium elicuit vtra illarum puerum peperisset. Haud tamen ob tale iudicium alteram puniuit, sed vere matrem natum tradidit. Nulla ergo regula dari potest certior quam quod ille coniecturæ & indicia à culpa excusant, quæ virum prudentem & probum ad sic iudicandum perducerent. Video hominem noctu scala fenestras ascendere, profecto absque culpa possum de illo certè malum iudicare. Videt etiam iuuenem & puellam secreto obscuro quæ loco petulant se amplexantes, nulla est culpa finitrum de illis ferre iudicium. Nam vti. 2. de anima auctor est Aristoteles. Cogitare possumus cum volumus: opinari vero non hoc est, abstinere à iudicando non est semper in nostra potestate. Tametsi iudex ex tali iudicio, quauis vt priuatus homo possit illud absque culpa concipere, non debeat ad punitionem procedere: sicut nec Salomon processit. Poterit tamen princeps atque prælatus abstinere nõ talem suspectum ad magistratum & ad Ecclesiæ administrationem assumat. Quo fit vt quanto coniecturæ sunt leuiores, tanto ceteris paribus peius ingrauescit peccatum: & quanto sunt ipsæ grauiores, tanto magis attenuatur. Atque inde fit rursus consequens quandoque non posse certo definiti vtrum iudicium, mortale sit an veniale. ¶ Pari modo descendum est de grauitate illius mali quod alteri iudicando iniuris. Et enim Summis illud solum iudicium esse censent de graui malo, quando quis iudicat quempiam esse in peccato mortali. At vero quauis regula plurimum vera sit, non tamen est omnimode certa: sed potius aspiciendum est ad infamiam. Nam inde penditur iudicij grauitas. Quocirca vbi peccatum non esset tam infame, iudicare quempiam esse in illo non esset mortale: vt si facile certoque iudicares aulicos vel alios perditos iuuenes turpes amores cum mulierculis gerere: aut militem duello alii interfuisse: Quoniam ipsos hæc commisisse nulatenus pudet. Et de conuerso quauis malum illud non esset peccatum, sed naturale: nihilominus iudicium illius posset esse delictum. Vt si de viro qui egregio loco & existimatione habetur, leui de causa certò iudicares esse infami sanguine natũ. Nam & in hoc grauitate illi iniurius es. Quare neq; de hoc potest certa constitui regula, sed speculandum est an tale sit malum quod alter ægrius ferret de se audire quam si esset peccatum mortale. ¶ Ex his ergo gradum retro faciamus ad primam conclusionem: inuesti-

Aristot.

Summis a rum regula non est vniuersalis.

Altera duobus bitaco.

inuestigantes vtrum vsq; adeo sit verum, suspicionem citra certitudinem nõ esse genere suo mortale crimen, vt nunquam illuc vsque possit crescere. Denim Tho. sic sentire videtur, & Caieta. sic sentit, dicens nullum iudicium citra certitudinem esse nisi veniale. Porro autem cõtrarium videtur persuadere ratio: nam etsi id pro regula merito sit habendum, est nihilominus excipiendum quando grauisimum malum de honestissima persona suspicaris. Regula enim morales non sunt tenore Metaphysico expendenda: sed ex iniuriæ quantitate. Et re vera si prudentium iudicium consulas, plus iniuriæ irrogas Petro si cum formidine opineris incestuosum esse cum matre, aut cum filia, aut cum sorore, quam si certò crederes esse fornicarium: multoque vilius eum sperneres, qui apud te in suspicionem veniret hereticæ prauitatis, aut prodicionis reipublicæ, aut immanis sceleris, quam eum quem certò crederes minoribus criminibus irretiri.

Thom. Escauus

Solutio.

Postrema dubitatio.

¶ Deniq; postrema dubitatio est de illo qui citra assensum de bonitate alterius dubitat, quæ in prima conclusione cõplexi sumus sub nota peccati venialis. Nulla enim apparet huius sententiæ ratio: quandoquidem ille nullũ fert mali iudicium. Imò verò virtuti potius dandũ est quod quis animũ suspensum teneat, vbi aliquæ coniecturæ proximũ notant. Respondetur nihilominus quod etsi non sit tanta culpa quam suspicari, imò sæpenuerò, vbi coniecturæ ad prauum iudicium inclinant, laude dignũ sit iudicium suspèdere: tamẽ tam leues esse possunt vt illa etiam animi suspensio sit culpa. Nam, vt supra diximus, ius habet quisq; non solum vt nõ habeatur de illo sinistra suspicio, verum vt quisq; de illo existimationem habeat bonam. Et confirmatur hoc inde, quod certè si Petro qui de Ioanne bonam habet existimationem, eandem illi adimeres, malefaceres: malum ergo est & te ex leuissima causa merè neganter habere circa proximum. Quin verò posset nonnunquam esse peccatũ mortale. Equis enim ambigat quin si videntes honestatem vitamq; integerimam Ioan. Baptist. sacratissimæ virginis, vt de Deo eius filio fileamus, de eius bonitate dubitarent, graue committerent peccatũ: re vera non est in dubium reuocandum.

Argument.

Secundum:

Ad primum igitur argumentũ iam responsum est, quod licet humanum iudicium non possit de singularibus omnino esse certũ: potest tamen fuisse humano more, scilicet dum idonea sunt testimonia, citra iniuriã male de altero iudicare. ¶ Ad secundum respondet D. Thom. nihil aliud quam quod iudicium

temerarium, licet non prodeat in publicum, nihilominus in mente est perniciosum, quia est causa cõtemptus. At vero quo res apertius pateat, causas perferentemur malignitatis eiusmodi interni iudicij, vtrum quando est certum genere suo, sit per se peccatum mortale. Apparet enim pars negatiua inde vera, quod cum proximis per illud nihil detrimenti patiatur, neq; in sua persona neq; in rebus suis, non est cuius tanta nota condènentur. Reperias respondentes factis esse vt sit mortale peccatũ quod est à Deo prohibitũ: qui pro sua libertate potuit quacũque voluerit prohibere. Isti autẽ non perpendunt hoc non esse malũ quia prohibitũ, imò eò prohibitũ quia malũ. Est enim ex his quæ sunt contra ius nature, quæ quidem in Euangelio præter sacramenta quæ ad religionem pertinent Christus nobis duntaxat præcepit. Neq; satis est si respondeas, iudicium esse illud malũ quia ordinem habet ad exterius damnum, puta ad infamandum. Enimvero cum sit speculatiuum, non habet ordinem proximũ ad opus: & ideo respondetur quod quauis nunquam exiret foras, in suis latebris per se malũ est mortale. Primum, vt diximus quia causa contemptus & odij. Secundo id patet, quia per ipsum infamas proximum tuum apud te ipsum: quãdoquidem malum de ipso cõcipis existimationem. Ex quo subsequitur argumentum ad id tertium. Si enim suspicio quam de Petro habeo sinistram, peccatum mihi nunquam esset mortale, sequeretur quoddam neque illam in aliorum mentes dispergere, dummodo nullum, aliud consequeretur damnum: nam si mihi mentalis suspicio non est peccatum, neque illis esset sua, atq; adeo nec mihi esset peccatum illam se minare. Quod tamen falsum est. Præterea est argumentum quod iudicare de occultis est id usurpare quod est Dei proprium: secundam illud Pauli. Tu quis es qui iudicas alienum seruum? ¶ At vero dubium restat si tale iudicium peccatum est genere suo mortale, vtrum sit cõtra iustitiam, an vero solum cõtra charitatem.

Quæstio est la circa materia sceleris argumet. Suaderetur pars negatiua.

Solutio quod raudam.

Solutio vterius.

Alterum dubium.

S. Thomas

Tria requiruntur vt iudicium temerarium sit peccatum mortale.

D. Thom.

ergo obscura ac subinde dubia hæc litera: quia non clarè ait, iudicium quod non procedit ad exteriora esse peccatū mortale. Nihilominus proculdubio tenendum est eiusmodi iudicium esse genere suo mortale peccatum, idque contra iustitiam. Distinguit autem D. Thom. duo illa membra, quod iudicium imperatiuū actus exterioris, scilicet infamandi aut condemnandi, est directè contra iustitiam, vt in tertia conclusione expressam est. Sicuti volitio efficax occidendi reducitur ad homicidium: iudicium autem speculatiuum quo non imperatur exterius opus non pertinet directè ad iniustitiam exteriorem. Et in his stat differentia, videlicet, directè, & indirectè. Sed nihilominus est peccatum mortale, vt in secunda conclusione dictum est. Sicuti ira & concupiscentia vxoris alienæ cum consensu in delectatione, licet non procedat ad opus, est mortale. Enimvero non solum efficax volitio occidendi, mortalis est, verum & internum desiderium mortis proximi aut grauis detrimenti: licet tu polis damna illa dare.

ARTICVLVS. III.

Verum dubia sint in meliorem partem interpretanda.

NON satis est nosse, iudiciū temerarium iniquū esse, sed explorare oportet vtrū dubia debeam? semper in meliore parte interpretari. Et arguitur à parte negativa. Iudiciū cum sit rationis opus, cuius perfectio in veritate consistit, de illis potius fieri oportet, quæ plurimū accidunt, vt rarius fallamur: sed pluries accidit homines improbè agere, quàm probè: nā cum sensus hominis ad malum ab adolescentia sua proni sint, vt Genes. 3. legitur, fit vt, quemadmodum habetur Ecclesiast. 1. stultorum infinitus sit numerus: consultius ergo est dubia in malum quàm in bonum interpretari.

2. Argumen. ¶ Secundò: Ille pie & iuste viuat, auctore Augustino, qui rerū integer est estimator, in neutram partem declinādo: ille autem qui rem dubiam in partem saniore decernit, in alteram inclināt partem: ergo minimè id licet.

3. Argumē. ¶ Tertio: Homo eo modo debet diligere proximum, quo seipsum, sed circa seipsum salubrius est dubia in deteriore partem iudicare, fecundum illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea, ergo & pariter nos debemus erga proxi-

mum gerere. ¶ In contrarium autem est illud ad Roma. 14. Qui non manducat, manducante in non iudicet: cuius glossa est, dubia in meliorem partem esse interpretanda.

Articulus hic adeo est superiori annexus, vt per illud fit plurimum intellectus. Respondetur ergo vnica conclusione quæ ex superioribus colligitur. Vbi quæque manifesta iudicia non apparent, quæ malum proximi in dicent, debemus cuiusque bonam habere existimationem, atq; adeo in meliorem partem id quod dubium est interpretari. Conclusio inquam ex superioribus colligitur. Vnusquisq; ius habet vt bona de se vbiq; habeatur existimatio, quousq; sua dilecta eum legitime prodant: ergo qui citra idonea testimonia sinistra alterius conspicit opinionem, iniurius illi est, atque adeo in meliorem partem tenemur ambigua signa decernere. ¶ Conclusio nulla præter superiorem indiget disputatione, nisi hoc forsan scisciteris, vtum dubia teneamur in meliorem partem positū interpretari, id est assentiri meliori parti, an satis est negatiuè, id est nō malè iudicare. Enimvero cum aliqua experior ambigua iudicia alieni vicij, difficile profecto est contrarium habere assensum. Si autem dicas satis esse animum suspendere, in contrarium emergit statim argumentum, quod intellectum continere difficile quoque est.

¶ Caieta. hic arbitratur satis esse negatiuè nos habere. Nihilominus id nemini laudare aude-rem. Imò vix potest regula constitui certa, sed confugiendum est ad prudentiam. Distinguedum inquam in primis an illum cuius dubia signa apparent, antea noueris, an verò sit tibi ignotus. Si enim in bona est apud te existimatione, peccatum esset propter signa dubia illa mutare, maius scilicet minusq; secundū signorum conditionem. Si autem eum non noscis tunc arguitur hic Caieta. quod non est prudentia in tali casu assensum melioris partis concipere: eò quod illa neutra signa natura sua talem assensum non generant: & ideo nulla, inquit est obligatio bene assentire. Quare consulto, ait, negatiuè dixit Christus, Nolite iudicare: & non dixit, bene semper iudicate.

¶ Attamen contrarium citius crediderim, responderimq; illi, quod etiā tales coniecturæ bonum assensum non generent, ius tamen naturæ nos cogit non solum ne male de homine vilo opinemur propter dubia signa, veram vt de omnibus, non obstantibus ambiguis indicijs, opinemur bene. Igitur conclusio intelligenda est positiuè, nisi casu quo iudicia vsq; adeo vrgerēt in sinistram partem, vt satis esset

Paulus.

Conclusio responsiua.

Probatio conclusionis.

Dubitatio.

Caietanus.

Solutio pro parte dubitationis.

Reprobatio Caietani.

utriusque assensum cauere. Tunc enim consilium est mentem ab eiusmodi cogitationibus dimouere. Quando verò iudicia iam non sunt dubia, sed eo vsque efficacia, vt virum prudentem & probum mouerent, nulla est obligatio in meliorem partem illa interpretari. Christus ergo non ideo dixit negatiuè, quia satis sit assensum suspendere, sed quia bonam existimationē quam iure naturæ tenemur de vnoquoque libet habere, non debet in nobis, leuibus causis extingui.

Ad primum igitur argumentum respondet S. Tho. quod etsi qui dubia in meliorem partem interpretatur frequentius fallatur, tamen melius est frequentius falli per bonā opinionem de aliquo malo homine, quàm rarius falli habendo malum de aliquo bono: quia ex hoc nascitur iniuria: ex illo autem, nulla. ¶ Sed contra. Falisus est malum intellectus: vt putā qui ad omnium veritates iudicandas natus est: nemo autem tenetur malum sibi proprium, seu procurare, seu incurrere, ad uitandum malum proximi: ergo consultius est in sinistram partem iudicium desistere. Caietan. putat se per hoc satis respondere, quod S. Tho. non absolute ait eum qui in partem saniore iudicando propendet, in pluribus casibus falli: sed quod pluries fallitur quàm si in sinistram partem vergeret: cum quo stat quod non frequentius fallatur bene iudicanda.

¶ Hanc ego tamen solutionem non intelligo. Nam ad vim argumenti satis est id quod ipse cum D. Tho. concedit: nempe quod pluries fallimur bene iudicando quàm falleremur iudicando male: & ideo responsio est quod bonum virtutum moralium non est pensandum secundū bonum intellectus simpliciter, sed in ordine ad agendum, cuius proximum principium est appetitus: homo enim, vt supra diximus, non dicitur, bonus propter virtutes intellectuales absolute consideratas, sed propter morales quæ circa actiones versantur. Quo fit vt nunquam iudicium falsum speculatiuum generet verum dictamen practicum: veluti Iacob ex illo falso. Hæc est Rachel, intulit illud verum. Hæc est à me cognoscenda: quod quidem ob ignorantiam inuincibilem verum fuit. Quocirca dum iudico Petrum esse bonum, licet speculatiuè fallat, tamen quia iudicium est conforme appetitui recto: fit vt moraliter atque adeo simpliciter bonū sit. Obidque cum homo secundum moralem regulam iudicium intellectus informat, non eligit simpliciter malum, sed secundum quid: simpliciter autem bonum. Hanc enim ob causam supra diximus

iudicium esse actum potius iustitiæ, bene assentientis animum ad proximum, quàm rationis illud proferentis. Quocirca non satis digna responsio illa mihi apparet Caietani & aliorum, quod quia ex duobus malis minus est eligendum: etsi falsa opinio malum proprium sit, nihilominus quia minus est, ea est eligenda. Non inquam verum est esse simpliciter minus malum. Nam bonum intellectus, putā intellectus, virtus, vt supra demonstrauimus, simpliciter est melior bono voluntatis: sed tamen quantum ad mores attinet, iudicium cum periculo falsitatis formare ad cauendam iniuriam, non solum minus est malum, imò simpliciter non est malum, sed secundum quid, scilicet malum speculatiuum. Eò potissimum quod error circa singularia contingit non est simpliciter malum intellectus: sicuti neque ad eius perfectionem simpliciter attinet cognoscere eorum veritates, sed vniuersalium, quibus non potest subesse falsum: vt statim ait S. Tho. in solutione secundi. Adde quod neque eligitur tale malum. Nam quando iudicia sunt clara, non est prudentia bonum formare iudicium: sed quando sunt dubia, id tantum est verum, quod intellectus exponitur falsitatis periculo.

¶ Ad secundum respondetur diuersam esse rationem iudicandi de rebus, ab illa quæ est iudicandi de personis. Cum enim de rebus speculatiuè iudicamus, nihil nouemus imminet proximo: obidque simpliciter est tunc veritas indaganda, quæ bonum est intellectus. Ac perinde in rebus dubijs suspendendū est iudicium ne præcipitio falsitatis intellectum obijcias. Et de hoc loquitur Augustinus. Quando autem iudicium est de personis, tunc quia bonum malumque attenditur secundum illum de quo iudicatur: nempe de eius honore aut contemptu ad cauendam citius iniuriam debemus esse attentī. Præsertim quod error circa singularia, vt iam modo dicebamus, non è regione opponitur bono simpliciter intellectus. Ex his prudentiam collige, quia discernas iudicium rei merè speculatiuum, non esse mortale peccatum nisi dum illud ad personam applicas: licet enim dum videas cadaver occisi hominis, iudices mortale fuisse peccatum illum occidere: & quanquam dum audis talem propositionem, quæ heretica est, fuisse assertam: iudices peccatum fuisse illam ex animo assertuisse, nullum tamen peccatum admittis: sed quando sine causa legitima iudicas hunc fuisse aut homicidam aut hæreticum.

¶ Tertium argumentum peregrinum regulam qua sibi respondeatur exposulat: Inter-

Ad argu.

Replica.

Solutio Caietani.

Refellit Caietanus.

Solutio auariorum.

Noua ratio Caietani.

Ad argu.

Augustinus.

Ad argu.

pretari nanque quidpiam in deteriorem partem, suspicando scilicet ex leuibus causis, bifariam vsu venit: scilicet, vel de iustitia vel de iustitia. Prior modus est quem dicimus esse illicitum. Posterior vero scilicet non de iustitia sed de iustitia, sed ex suppositione, si forte ita est: non ad laedendum, sed ad obuiandum periculo vel proprio vel proximi non iniustitiae, sed prudentiae opus est. Vides hominem quem suus habitus subindicat esse furem, etsi non debeas definitiua sententia id credere, neque vero suspicari ad nocendum, licet tibi tamen non illi tuam domum credere. Sicuti dum filiam habes virginem, licet tibi iuuenes ab eius colloquio abigere. Et pari modo in re propria. Dum videntur tibi opera tua nitida esse in conspectu Dei, quae quidem opinio periculosa semper est, debes illa timere ne aliqua macula sint infecta. Aliena vero opera, bona iudicare, nulli nos offert periculo.

Corollarium. Ex his sequitur, quod etsi dum male de aliquo suspicaris qui in promptu est vt ad aliquam dignitatem eligatur, posses tu illi refragari, tuam subitendo suspicionem: tamen illam in aures aliorum disseminare vt hominem infamia respargas, minime fas est, nisi suspicio legitimis de causis esset tibi certa, & videres in perniciem reipublicae talem electionem vergere: tunc enim nisi secretum esset sacramentalis confessionis, liceret illam impedire. Et vice versa, tam leuis esse potest tua suspicio, vt neque te ipsum debeat cohibere quo minus cum eligas si alius idoneus est.

ARTICVLVS. V.

Verum semper sit secundum leges scriptas iudicandum.

Cum iudicium, vt dictum est, actus si iustitiae, regulae autem iustitiae sint leges: merito quaeritur vtrum semper sit secundum leges scriptas iudicandum. Et arguitur a parte negativa. Iudicium iniustum vbiq; cauendum est & vitandum, quandoque autem scriptae leges iniquitatem continent: secundum illud Isaiae. 10. Vae qui condunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias inscripserunt: ergo non semper est secundum scriptas leges iudicandum.

Argumentum. Secundum: Iudicium oportet esse de singulis euentibus: lex autem scripta, vt Philosophus. 1. Ethico. cap. 10. autor est, non potest singulos

Aristot.

comprehendere: ergo quandoque necesse est contra legis verba agere.

¶ Tertio: Lex ad hoc scribitur, vt legislatoris mens fiat subditis manifesta: quandoque autem vsu venit vt si legislator praesens adesse, aliter iudicaret: ergo tunc licet contra scripturam mentem legislatoris sequi.

¶ In contrarium est sententia Augustini in libro de ver. relig. vbi ait, In istis temporalibus legibus, quantum de his homines iudicent cum eas inluerint, cum tamen fuerint inluta & firmata, non licebit iudicibus de eis iudicare.

¶ Questionem hanc plenarie lib. 1. discussimus. q. 6. artic. 8. Sed quoniam praesentis loco congruentius iterum eam mouet sanctus Thom. opus est ad idem respondere: quoniam non deest quod praeter illic definita adnotari etiam hic possit. Respondetur ergo per distinctionem duabus conclusionibus. Supponendum nanque in primis iudicium nihil aliud esse quam quandam iusti definitionem & constitutionem. Est autem iustum duplex: vt in superioribus saepe dictum est: & Aristot. 1. Ethico. cap. 7. docet: scilicet aliud naturale, nepe quod ex natura rerum absolute consideratur pululatur. Aliud vero positium, quod Philosophus appellat legitimum: nempe quod humano condito & arbitramento positum est. Sit ergo prior conclusio. Quando lex scripta ius naturale continet, nequaquam licet neque principi neque subditis contra illam agere, sed semper est secundum eam iudicandum. Et ratio est in promptu. Quoniam eiusmodi leges non sunt illius iusti constitutionis sed factum de claratiua. Quare earum iustum non ex legibus, sed ex rebus ipsis totum suum habet robur. Vt patet in praecipis Decalogi, & in his quae necessaria consequentia illic implicatur: adeoq; sancta sunt & firma, vt neque Deus, quatenus legislator, super illis valeat dispensare: vt lib. 1. quaestio. 3. disputabamus. Atqui hac de causa non huc simpliciter in quaestione profertur, vtrum sit semper secundum leges iudicandum. Nam de naturalibus, quarum lumen Deus consignauit in mentibus nostris, nequaquam haesitare licet, quo minus sit semper secundum illas iudicandum: sed peculiariter quaesitum est de legibus scriptis inter quas connumerantur humanae.

¶ Subditur ergo posterior conclusio. Quando lex scripta, est humana, necessarium nihilominus est tam principi quam subdito secundum illam iudicare, quatenus iuri naturae non repugnat. Probatur: quoniam leges eiusmodi etsi non sint declaratiuae naturalis iusti, sunt tamen

conclusio. Probatio conclusio.

Argumentum

August.

Distinctio

Aristot.

Conclusio

Ratio conclusio

Ratio conclusio

Solutio

Victima conclusio

Probatio conclusio

constitutivae iusti, quod humano condito secundum regiones temporumque conditiones visum est expedire. Et ideo inquit Aristoteles quod quantum antea quam ponerentur nihil reserebant, tamen postquam posita sunt, iam referunt.

¶ Conclusiones istae non solum inferiores iudices, sed & principem ipsum comprehendunt: qui quidem secundum leges iudicare tenentur: non solum secundum naturales, verum & secundum illas quas ipse siveque maiores sanxerunt: quantum causa non incidit, vt mutantur. Tamen si discrimen interfit, quod inferiores iudices neque dispensare in legibus possunt, neque illas interpretari. Quod tamen in facultate principis positum est. Vnde quo casu potest super legem dispensare, potest etiam & contra legem iudicare. Vt si capitis condemnatus quam commodissimus esset reipublice, posset ob illam publicam commoditatem illum donare vita. Haec autem omnia lib. 1. satis ac super pro capti nostro, tum discussa sunt, tum etiam definita. Quod autem hic dubium Theologicum, seu in proprio loco dirimendum restat, est, vtrum sententia iniusta, hoc est contra leges lata, obliget in conscientia: hoc est vt tamen reuere absoluat, quam actorem iure suo despoliet. Est enim argumentum a parte negativa, quod cum iudex sit iusti custos, ad quem 1. Ethico. ait Philosophus tanquam ad viuentem loquentemque iustitiam confluunt: & haec omnia quae in foro exteriori peraguntur ad pacem reipublicae ac perinde ad pacandas conscientias, referantur, consequens fieri videtur, vt solennis sententia eius qui publica pollet auctoritate, tutas sedatasque reddat eadem conscientias. Eo vel maxime quod saepe humanum ius in conscientia obligat, tamen si mera lex naturae non obligaret: vt patet in lege praescriptio nis, qua dominium transfertur in possessorem.

Dubium theologicum

Ratio haesitandi

Solutio

¶ Nihilominus respondetur, nullam sententiam quae contra leges iustas profertur obligare in conscientia. Conclusio est manifesta, & iuris etiam doctoribus confessae, vt apud Innocentium & Panor. videre est capit. quia plerique de immunitate ecclesiae. quia cum sententia nullum habeat robur nisi quia est iuris declaratiua, vbi non est recti iuris interpretis, nulla est in conscientia. Dixerim iniustam contra leges, nempe quae ab vno auferit quod re vera suum erat, & alteri tribuit cuius non erat. Nam si alii ad iudicetur quod verum erat suum, licet alter praetermissio toto ordine iuris fuerit priuatus, bona conscientia possidebit quod sibi adiudicatum est: siquidem reuera suum erat.

Et praetermissio ordinis iuris, quantum peccatum sit in iudice, & iniuriosa parti, tamen non constituit in mala conscientia eum qui quod verum est suum possidet. Idque planissimo exemplo patet. Si tu quod tamen est aut fraude furripas, aut vi auferas a possessore, quantum delictum mortale forte committas dum priuata auctoritate exequeris quod publica deberes, nihilominus ad restitutionem non obligaris illius quod accepisti. Reuertamur ergo ad principale assertum: quod iniusta sententia ius neque tollit neque confert. Fit enim ex illa consequens, vt etiam si dum litigabas bona id fide faciebas, nihilominus cum primum certo rescueris sententiam in tuam fauorem latam non fuisse iustam, restituere teneris quod tibi adiudicatum est: licet non expensas, si bona fide litigasti: idque siue reus fueris, siue actor. Et dico iniustam contra rei veritatem, etiam si iudex secundum allegata & probata in foro exteriori recte iudicauerit. Quid autem si pars laesa non appellauerit? Videtur enim eo ipso consentire, se, atque adeo suum a se ius ablegasse: quapropter postea non admittitur in iudicio ad repetendum. Respondetur quod etiam si non appellauerit non censetur renunciare iuri suo. Sed hoc tantum patitur quod in foro exteriori non amplius repetens audietur. Atque haec veritas non solum ratio naturalis comprobatur, verum & ex l. Iulius. de condictionibus colligitur. Quod autem non appellans praescripto tempore a tribunali postea repellatur, sunt qui dicant causam esse in poenam eius negligentiae. Ego vero non hanc tantum crediderim, verum illam potiore, quae est ad obuiandum litibus ad quod leges sanctissimae fuerint semper attentae. At vero si quis rem sibi aut suis maioribus iniusta sententia adiudicatam, bona fide legitimeque tempore praescripserit, bona deinceps conscientia possidebit: quia titulum habet legitimum, hoc est lege praesumptum.

¶ Dubium autem molestius est in beneficiis ecclesiasticis: quando quis scilicet per iniustam sententiam expoliatur sacerdotio quod alteri confertur, vtrum possessor deinceps tuta conscientia possideat. Id quod inter ceteros iuris interpretes Panormi. ca. 1. de concess. praeben. & Innocen. c. quia plerisque, de immunitate ecclesiae scienter tractant. Distinguemus ergo est de sententia: nam altera est declaratiua: nempe dum inter partes de iure aliquo, aut alia de re, aut de praebenda litigatur: & sententia declarat vtrius illorum sit. Et tunc citra dubium, sicuti neque in alijs secularibus rebus, sententia non litigat. Et ideo dum possessor sciuerit non fuisse ius

O 5 Item

Argumentum

August.

Distinctio

Aristot.

Conclusio

Ratio conclusio

Ratio conclusio

Solutio

Victima conclusio

Probatio conclusio

Probatio conclusio

stam tenetur renuntiare. Alia verò est sententia priuatiua quando prælatus officio propter crimen quempiam sacerdotio multat, quod alteri confert: & tunc censetur præfati doctores quod si reus non appellauerit, quia eo ipso consentire videtur, alter tuta conscientia possidet. Secus si reus appellauerit: nam tunc licet, iniuste non fuerit auditus, non censetur consentire. Ego verò profectò, salua eorum existimatione, non sic absolutè crediderim, sed cum distinctione. Si inquam prælatus sciens & prudens illum iniquè condemnauit, arbitror sententiam non tenere. Et ideo quotiescunq; possessor id intelligit, renuntiare tenetur, & prælatus alteri restituere. Si verò bona fide secundum allegata & probata illum condemnauit, etiam si falso fuerit accusatus, sententia tenet, ac perinde alter tutò possidet: nisi tamen ille fuerit criminator qui falso accusauit. Nam tunc omnes Doctores Canonici iuris merito tenent inhabilem esse ad possidendum. Item hoc solum crediderim in beneficijs ecclesiasticis quæ Prælatorum autoritate conferuntur. Nam in alijs etiam si secundum allegata & probata sententia sit iusta, si tamen processit ex falsa præsumptione, non ligat in conscientia, vt Innoc. Probè adnotauit in eodem cap. quia plerique. Quo fit vt si cuius nomen de hæresi falso defertur, suis bonis priuetur: cum primum fides rescuerit, per calumniam fuisse delatum ac condemnatum, tenetur eum in suorum satisfactionem restituere. Hac ergo de hære fati dicta sint.

Ad i. argu: Ad primum igitur argumentum respondeatur, quòd sicut lex scripta nihil roboris præstat naturali iuri, imò ab illo ipsa vim accipit: sic neque potest eius robur quoquo pacto diminueri: nam homines, qui eas leges scripserunt, non sunt naturæ domini. Quo fit vt quando lex scripta legi naturæ aduersatur, nullam habeat vim, atque adeò neque sit secundum illam iudicandum. Quare tunc non leges, sed legum corruptiones censentur. At vero quando lex scripta à iure naturæ permittitur, scilicet quia ei non obstat, tunc iudicandum est secundum leges, etiam si forsan melius esset contrarium esse lege positum. Hoc enim maximè notandum est, vt loco supra citato explicauimus: nempè quòd non est necessarium ad vigorem scriptæ legis, melius id esse quod ipsa decernit, quam contrarium. Hoc enim pensandum est & consilio agendum quando ponitur: sed quando posita est, & vtu firmata, non debent hoc subditi arbitrari: sed secundum illam agere, quousque princeps aut respublica

illam mutet. Imò verò neque mutandæ sunt leges, vt supra diximus, quacumque de causa quæ meliorem rationem præ se ferat. Est posita lex verbi gratia, nè merces foras euehantur de regno, & fortasse iam cessat causa, quare posita fuit, tunc etsi principi incumbat illam mutare, tamen subditis non licet cõtra facere, dum ius naturæ id permittit: nisi iam esse inciperet contra ipsum aut contra religionem, scilicet, si legibus Ecclesiasticis aduersaretur.

Ad secundum pari modo respondetur, quòd sicut potest lex quandoque iuri repugnare naturæ, & tunc non est seruanda: sic quantum rectè sit posita, si tamen in euentibus particularibus est contra ius naturæ, licet contra illam facere. Nam, vt ait Modestinus, ff. de legibus & Se. con. nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter pro utilitate hominum introducta sunt, ea nos duriore interpretatione producamus ad seueritatè. Tunc enim legislator si adesset, aliter censeret, quam scripsit. Et per hoc dissoluitur argumentum tertium.

ARTICVLVS. VI.

Utrum usurpatum iudicium sit semper peruersum.

Ria supra diximus ad rectum iudiciu esse requisita, nempè & iudicis autoritatè, & iustitiæ æquitatè, & prudentiæ ordinem. Et quidè de hoc tertio, putà ordine & processu iuris, nihil ad Theologu, sed res est causidica. Igitur cum de secundo in proximis articulis dictum sit subsequitur vt de primo disputemus: Vtrum usurpatum iudicium, scilicet, ab eo qui non est iudex, sit vbiq; peruersum. Et arguitur à parte negatiua. Iustitia est quædam agentum rectitudo, nihil autem veritati deperit à quocumque pronuncietur, sed à quocumque est amplectenda: ergo neq; quicquam iustitiæ ofscit à quocumque sententia proferatur.

Ad secundum: Bona pars iudicij est peccata punire: cum laude autem referuntur nonnulli priuati qui peccata aliena vindicarunt: vt Moyses qui, vt legitur Exodi. 2. Aegyptium interfecit: & Phinees Eleazar filius, qui Zambri occidit, vt Nume. 25. scriptum est, quod, vt habetur Psalm. 115. reputatum est ei ad iustitiam: ergo licet priuatis citra autoritatem publicam iudicare.

Ad 2. Argu

Ad Argumet

Ad Argumet

Ter

Ad Argumet: Tertio: Potestas spiritualis quæ à temporali distinguitur nonnunquam se ingerit ad iudicandum seculares: ergo usurpatum iudicium non est vbiq; prauum.

Paulus: In contrarium est illud ad Romanos. 14. Tu quis es qui iudicas alienum seruum?

Cælestio responsua: Ad quæstionè vnica conclusionè respondetur. Iudicium usurpatum, hoc est absque legitima autoritate super eum in quem fertur prolatum, non solum peruersum est, verum & nullum. Probatur. Iudicium est legis ad personas applicatio cum vi coactiua: hæc autem fieri non potest absque publica autoritate: ergo si aliter fiat, vitiosum est & nullum. Probatur minor. Eiusdem est legem condere atque eam interpretari & declarare: sed applicatio legis ad personas est quædam eius interpretatio id est, declaratio, quod talem personam in tali casu ligat: ergo sicut lex ab illo solo condipotest qui publica pollet autoritate ad cogendum ciues, ita & eius solus est, habentisq; eius autoritatem, ius dicere. Conclusio clara est, & libro, quæstio. 1. decisa.

Gregorius: Hoc tamen est hic animaduertendum, quòd inter ea quæ ad rectum iudicium publicu exiguntur, primum est autoritas iudicantis. Nam etsi alia deficiant, nempè prudentia, & iustitia, nonnunquam sententia tenet, saltem dum fertur secundum allegata & probata, vt proximè dicebamus, & semper timenda est: & tamen si emanat à nò iudice, adeò nulla est, vt neque sit timenda. Vnde scitè Gregor. Sententia, inquit, pastoris sine iusta sing iniusta, timenda est. 1. quæstio. 3. Duo enim ponit vt sit timenda, etiam si sit iniusta: videlicet vt sit pastoris, & vt sit sententia, id est, quæ non manifestarium intolerabilemque errorem contineat.

Primum Corollariu: Ex quo fit primum quòd qui per tyranidè regnum iniustum occupauit, neque legem ferre vllam potest, neque ius dicere quòd villo pato ciues in conscientia obliget, nisi forsan præscriptione aut reipublice cõsensu legitimi fuerint tandem principes: vt de Fracis apud Gallos legitur, & apud Hispanos de Gothis.

Secundum: Secundo subsequitur, quod qui semel legitime magistratum adeptus est, etsi postea crimem commiserit ob quod merito sit illo abdicandus: tamen quousque iuris ordine priuetur sententia eius ligat, nisi sit ipso facto excommunicatus. Vt quauis prætor crimen læsæ maiestatis admiserit ob quod à magistratu expellendus iure est, nihilominus quoad usque iudicè priuetur, sententia eius tenet. Secus si esset hæreticus: nam tunc ipso facto est excommunicatus, atque adeò licet non priuatus offi

cio, tamen eius functione suspensus.

De arbitris autem forsan quis dubitet: nam iudicium eorum ligat tam in foro exteriori quam in conscientia. Tamen nulla videntur poliere autoritate publica: quia non habent nisi quam à partibus acceperunt: quæ tamen non habebant nisi priuata. Respondetur autem quodammodo habere publicam. Nam cum vnusquisque teneatur fidem alteri seruare, iure gentium conditum est vt qui se quæstii fuerint ab aliquibus constituti, vim habeant per suam sententiam ligandi, licet executio ad principem pertineat, qui vim habet coactiuam, & eius ministros.

Dubium de iudicibus arbitrijs.

Solutio.

Ad primum igitur argumentum respondeatur, quòd etsi pronuciatio veritatis à quocunq; sit suscipienda: tamen vis coactiua nò nisi à principe, quam iudicium importat. Et ideo nisi ab habente autoritatem proferatur, liberum est vniciuque eam suscipere aut repudiare.

Ad i. argu

Ad secundum argumentum. Quæ in ad historia Phinees, nullam habet difficultatem. Nam cum Moyses, vt illic legitur, autoritate diuina iussisset vt vnusquisq; fratrem suum quem reu scussisset interimeret, eadè ille autoritate vsus est. Historia verò Moysi anceps est. Legitur enim quod cum vidisset Aegyptium percussit tem quendam de Hebræis, eum enecauit. Quo circà cum illum Aegyptiu in flagranti delicto occuparet, potuit eum occidere per modu defensionis: nam vnusquisque ius habet vim vt repellendi, non solum à seipso, sed à fratre suo. Et hac via Ambrosius libro de Offic. Moysen excusat à culpa. Si autè vel iam cessauerat Hebræum percussit, vel occisio nò erat ad defensionè necessaria, necesse est dicere quod in vindictam illum occidit. Et re vera huic gratius an naere videtur historia. Sed tunc cum publicam non haberet autoritatem, non potest à culpa excusari: nisi dicatur id reuelatione diuina fecisse. Atq; hanc rationem approbare videtur illud Act. 7. quòd percusso Aegyptio existimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam Dominus per manum ipsius daret salutem in Israel. Et quauis non expresse dicatur percussionem illam iussisse, sed Moysen sic existimasse seruaturum populum: tamen præsertim videtur illic percussio excusari: quare vtiq; ista àbolutionum potest optime defendi. At vero S. Thom. Augustini sequacissimus cum libentius amplexari videtur, qui in quæstio. super Exod. non excusat illum à culpa, sed eum potius confert cum benignissimo nouali, quod cum primo fertur, de herbarum quoq; inutilium

Ad 2. Argu

Ambrosius.

D. Thom. August.

liū luxuriæ ac fertilitate laudatur, propter spē quam promittit futuræ frugis. Et sic interpretatur illud Act. 7. quod cum animo plenus esset, ad liberandum populum, illa ratione arbitratur rem perfecturum. ¶ Ad tertium denique respondetur, quod cum spiritualis potestas supereminet seculari, potest Ecclesiasticus Prælatus seculares iudicio cogere in his quæ ad gratiam & ad gloriam pertinent.

QVÆSTIO QUINTA
De diuisione Iustitiæ.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 61.

ARTICVLVS. I.

Utrum particularis Iustitia recte in diuisionem & commutatiuam diuidatur.

Postquam de Iustitia in genere, deque suo contrario, iniustitia, atque de eius annexis, iure scilicet & iudicio, quantum res postulabat, dissertum est: superest ut ad illā eius celeberrimā diuisionem descendamus, qua in distributiua & commutatiua dispersitur. Est ergo quæstio ordine quinta huius libri, utrum particularis iustitia recte in distributiua & commutatiua diuidatur. Quæstio hæc autem quatuor articulis absoluetur. Quorum primus diuisionis rationem docet: secundus, utriusque medium: tertius, materiæ diuersitatē: quartusque tandem formā.

¶ Argumēt.

A parte ergo negatiua quæstionis arguitur primo. Cum tres sint reipublicæ ordines: nempe totius ad partes: partium ad totum, & partium inter se, pulchrius atque ad artē proprius fieret ex quo trimēbris diuisio: nimirum in legalē, quæ primum instituit ordinem: & distributiua, quæ ad secundum spectat: & commutatiua, quæ circa tertium versatur: inep̄tē ergo fit bimestris. ¶ Secundo arguitur. Si vlla esset huius diuisionis ratio, ea vel inde oriretur quod habent distincta subiecta: nempe quod distributiua est in principe, cui incumbit bona publica distribuere, commutatiua verò in subditis, quorum pax & tranquillitas hac ratione cōtinetur quod quisque ius suū alijs seruat: hoc namque discrimen prima fronte videtur hæc di-

uisio insinuare: at verò quæcumque iustitiæ species tā in subditis est quam in principe, in hoc nimirum ad gubernandum, atque in illis ut gubernentur, ut quæstio. 1. de legali dictum est: nam commutatiua eadem ratione est in omnibus: ergo ex hac differentia non potest sumi diuisionis ratio. Quod si dicas differentiam inde sumi, quod distributiua iustitia pensatur in ordine ad plurimos, quibus faciendā est distributio: commutatiua verò est vnus ad alterum: contra facit, quod vnus & multa species non mutant. Eiusdem quippe speciei est vnus homo cum duobus atque cum tribus. ¶ Deinde arguitur tertio quod diuisio mīca sit. Iustitia enim vindicatiua neque sub distributiua neque sub commutatiua comprehenditur videtur: nam si respondeas contineri sub distributiua eò quod princeps, ut præmia probis: sic & supplicia reprobis decernit, in contrarium est: tū quod & persona particularis potest licite vindictam petere, tum etiam quod vindicta debet fieri ad æqualitatem delicti, quod officium est commutatiuæ iustitiæ. Quod si hac ratione videtur pertinere dixeris ad commutatiuam, reclamare hæc ratio videtur quod soli principi incumbit pœnas exigere pro culpis, quod specimen gerit distributiua iustitiæ. ¶ In contrarium est autoritas Philosophi. 5. Ethic. distinguens duas iustitiæ species, quarum altera est distributiua directiua, altera verò commutatiua.

¶ Argumēt.

Quo responsio quæstionis lucidior fiat, à terminorū expositione proficiamus: Dum iustitia in genere, auctore Aristotele. 5. Ethic. sit virtus qua quisque iustus dicitur, sit ut iuxta nomina sua, iustitia distributiua dicatur particularis iustitia, qua homo in bonorum communium distributione iustus fit. Commutatiua verò sit illa itidem particularis, qua quisque in cōmurationibus iustus est. His facile intellectis tali respondetur affirmatiua cōclusionē. Iustitia particularis suapte natura in hæc duo dissecatur membra, specie differentia, quæ sunt commutatiua & distributiua. Conclusio est Aristot. 5. Ethic. cap. 2. cuius ideo autoritate fulcitur. Probatur nihilominus & ratione. Distinctio habituum, si specifica sit, ab obiectorum natura deriuatur: nā habitus distinguuntur per actus, & actus per obiecta: est autem in republica, in qua iustitia æquitatem constituit, duplex ordo, idemque particularis ac diuersus: videlicet totius ad partes, & partium inter se: ergo per illos duos ordines duæ etiam in species iustitiæ discernuntur. Illa autem quæ est totius ad partes, puta quæ

Aristo.

Aristo.

Conclusio: responsiua.

Aristo. Probatio cōclusiue.

¶ Videndi sententia.

¶ Ratio in videndi.

¶ Ratio ad hinc.

¶ Confirmatio maior.

communia bona ciuibus bene dispensat, nomi-
natur distributiua: altera verò quæ æquitate in-
feruat inter partes, nuncupatur commutatiua
sunt ergo duæ distinctæ species. At licet con-
clusio hæc non solum. S. Thomæ, veram &
Aristotelis sit plana confessio, non desunt Ari-
stotelis interpretes qui contrarium opinentur.
Baridamus enim in eundem locum. 5. Ethic. q.
7. non arbitratur virtutes hac specie distare.
Neque vllor prorvs argumento vitur præter-
quam quod rationes, inquit, partis cōtrarie nō
sunt satis validæ. Hæc autem argutio nullum
philosophum hominem contra Aristotelem
mouere deberet, nisi validioribus ipse nitere-
tur. Præterquam quod ratio hæc facta abundē
rem monstrat in philosophia morali, à qua nō
est expetenda mathematica demonstratio, ut
statim in principio Ethic. Aristot. docuit. ¶ Ar-
guitur autem secundò ad eandem conclusio-
nem. Iustitiæ munus est debitum vniciuique; red-
dere: est autem diuersa ratio debiti in distribu-
tiua iustitia ab illa quæ est in commutatiua: er-
go virtutes ipsæ specie differunt. Minor patet.
Duplīciter res aliqua dicitur hominis. Vno
modo simpliciter, quia propria eius possessio:
altero verò secundum quid, ut aiunt: quia scili-
cet non est sua propria, nisi quatenus est to-
tius, cuius homo est pars. Etenim quæ sunt to-
tius, quodammodo sunt partium. Et ex his na-
scitur diuersa ratio debiti: alia quippe ratio est
quia res propria erat creditoris: alia verò, quia
erat totius reipublicæ. Igitur cum commutatiua
iustitia circa debitum posterioris generis ver-
setur: distributiua vero circa prius, sit conse-
quens esse virtutes diuersas. ¶ Et ex hoc secun-
do argumento informatur tertium. Illic opus
est distincta virtute specie, vbi operandi diffi-
cultas est etiā specie distincta: sed experimur
alium esse gradum difficultatis in effundendis
bonis communibus, quæ princeps habet in sua
potestate, neque vnquam fuerunt ciuū, quam
sit in refundendis illis quæ ab alijs recipimus:
ergo distincte exiguntur virtutes. Minor pa-
tet: nam quod quisque reddat quod ab alio ac-
cepit, ratio hæc protinus & inclinatio natura-
lis deprecatur: Non erat tuum, sed alter tibi de-
dit, pessimus esses si nō redderes. Attamē quā-
do princeps ad cōmunium dispensatores pe-
nes se habent illa bona, ægerimè adduci pos-
sunt ut distribuāt si sibi viurpare possunt. Hoc
porro nos longa experientia edocet in princi-
pibus & in præfectis. Et confirmatur hæc ra-
tio autoritate Aristotelis. 2. Polit. dicentis, ho-
mines propensius affici ad bona propria quam
ad communia. Altera ergo virtus est distribu-

tiua, & altera commutatiua.
Ad argumentum ergo primum ante quæ-
stionem sic respondetur. Diuisiones ut ex
acte sunt debere fieri in paucissima membra,
atque adeo inter se opposita. Ob idque cum obie-
ctum iustitiæ sit bonum, idque primo diuidatur
in commune & particulare, sit ut iustitia pri-
mum omnium diuidatur ab Aristotele in lega-
lem, quæ est vniuersalis, & particularem: ut iu-
stitia legalis sit illa quæ respicit ordinem par-
tium ad cōtum, ordinando ciues in commune
bonū: particularis verò quæ versatur circa par-
ticularia bona. Et hæc est quæ subsecatur in di-
tributiua & commutatiua. Sed nunquid
distributiua iustitia nō versatur etiam circa cō-
mune bonum? Respondetur, quod etsi circa il-
lud versetur, tamen non habet illud pro obie-
cto ut legalis, quæ illud curat augere. Sed mate-
ria distributiua est, illa bona distribuere ad
fundere inter particulares ciues: & quia habi-
tus denominatur à termino ad quem, sicut ca-
lesfactio à calore qui gignitur, non à frigore
quod abijcitur, ideo distributiua iustitia est
particularis: ut pote quæ communia bona facit
particularia: legalis namque particularia ordi-
nat in commune. Atqui veluti legalis iustitia
non solum in principe est ad regendum, verum
& in subditis ad obtemperandum: sic & distri-
butiua est etiam in ciuibus, ut extra responsio-
nem sint contenti. Præterquam quod potest
& priuato cuiquam, putā patrifamiliasalicuius
amplæ familiæ vsu venire, ut ipse etiam inter
suos distribuāt bona sua. ¶ Ad secundum autē
quo indagabatur differentie radix inter has spe-
cies, per hæc quæ dicta sunt satis responsū est.
Haud enim differentia hæc colligitur vel ex par-
te subiecti, vel ex parte numeri: sed illam per-
ferutamur, tum ex ordine diuerso, ut dictum
est: tum ex diuersa ratione debiti: quia cōmu-
tatiua reddit id quod est simpliciter debitum:
distributiua vero id quod est quodammodo de-
bitum. ¶ Ad tertium argumentum responde-
tur, bifariam contemplari posse iustitiam vin-
dicatiuam: vno videlicet modo quatenus ad
publicam iustitiam pertinet, quæ ciues ordi-
nat in bonum commune. Et hac ratione actus
est à commutatiua iustitia elicitus: imperatus
autem à iustitia legali, quæ est in principe, e-
que ministris. Iudex enim non tantum accu-
sante reo, verum ex proprio (ut aiunt) officio
ob tranquillitatem reipublicæ crimina vlcisci-
tur. Actio autem esse hoc inanis iustitiæ cōmu-
tatiuæ, propterea quod nulla sit ibi bonorum
distributio: nec proprie malorum: quia mala
non sunt deposita ut distribuantur: sed sit vni
dicatio.

Ad 2. argu.

Scr. putu.

Solutio.

Ad 2. argu.

Ad 2. argu.

dicatio ad equalitatem sceleris infligendo sup-
plicium: quæ quidem forma est commutatiue
iustitiæ, vt confestim videbimus: licet hanc ha-
beat imaginem distributiue, quod nequiores
aerius puniantur. Imperatur autem à iustitia
legali, cuius est per leges & beneficiorum
collationem, poenarumque iustificationem repub-
licam administrare, & particularibus virtuti-
bus in hunc finem imperando vti. Si autè vindicatio
consideretur respectu particularis perso-
næ ad tollendum eius nocuumentum qualiter
vindicatiua, nõ solum est in principe, sed & in
particulari ciue iniuria affecto, cui licitum est
more & ordine vindictam petere: non vt malum
pro malo reddat, sed vt repositio sibi fiat, quã
quàm illam, nisi per publicam potestatem exe-
qui nequeat: tunc vindicta non est iustitiæ
actus, sed specialis per se virtutis, quæ ad com-
mutatiuam iustitiam reducitur. Doctrina est
S. Tho. 2. 2. q. 108. art. 2.

¶ Sed interrogas, cur vindicatiua ob commu-
ne bonum, commutatiua est iustitia, siue in prin-
cipe siue in ciue: illa autem vindicta quæ ad
bonum particularis personæ refertur, sit spe-
cialis virtus. Respondetur. Quod respublica per
vltionem æqualem criminum, & reddit malefac-
tori quodammodo æquale, & suum recupera-
rat honorem, quæ vera est iustitiæ commutatio.
Quando verò persona particularis vindicatur,
nihil pro amisso honore vel fama recipit:
sed alter patitur sicuti & ipse fuerat perpeffus.
Ideoq; non attingit metas iustitiæ commutati-
uæ: sicuti attingit cum virtute restitutionis re-
farcitur eis honor, vel eius loco rependitur vel
alius fauor vel pecunia. Vnde S. Tho. compara-
rat hanc virtutem alteri speciali virtuti gratia-
rum actionis pro beneficio suscepto. Illa nan-
que neq; simpliciter liberalitas est, quia aliqua
illuc subest imago debiti: neq; vero simpliciter
iustitia, quia non est debitum legale, sed mora-
le: ob idq; est virtus specialis quæ iustitiæ ad-
hæret. ¶ Est hic demum principibus adnota-
ndum circa distributiua iustitiam, quod cum
sit virtus inter duo extrema, vtrinque coarctatur.
Quare neq; tãtam finit bonorum effusio-
nem, vt publicum ararium, quod quàmmaxi-
mè necessarium est, exhauriatur: neq; verò per-
mittit principem ea esse parcitate in bonis di-
stribuendis, vt nullam habeat apud ciues gra-
tiam, quibus necesse est sepiissime indigere. At
verò hoc cum primis cauendum vbique esset,
nè publica tributa & vestigia quæ in publi-
cos vsus statuta sunt & populo decreta, abalie-
narentur. Inde nãq; tã respublica grauitè per-
nicitatur, tum etiã & miser populus molestu-

simè aggrauatur & premitur: quippè eã illud
in causa sit, vt tributa indies auctiora exigantur.
Sed hoc in fine quaestionis sequentis latius.

ARTICVLVS. II.

Utrum idem sic medium distributiua ac commutatiua iustitiæ.

Equitur hoc secundo articulo de
medio inuelligãdo harũ virtutũ:
vtrum videlicet eodem modo in
vtraque accipiatur. Est enim argu-
mentũ à parte affirmatiua quod
cum moralium virtutũ medium secundũ ratio-
nem inter duo extrema limitetur, vt in fortitu-
dine & prudentia cernitur: & iustitia sit earum
potissima, consequens esse videtur & ipsum
eodem pacto in omni iustitia designari.

¶ Mox cum vtraque tam distributiua quàm
commutatiua sit particularis iustitiæ, vt pote
quæ ad particulares personas refertur ac termi-
natur, apparet medium in vtraque sumi secun-
dum æqualitatem rei ad rem, putã in distribu-
tiua meriti ad præmium, & in commutatiua rei
quæ redditur ad eam quæ recepta fuit.

¶ Tertio denique arguitur. Distribucere com-
munia bona, idem esse videtur officium, quod
collatis beneficijs compensare obsequia & ser-
uitia quæ ciues in rempublicam impendunt,
hoc autem iustitiæ commutatiuæ munus est:
vt eodem loco. 2. 2. quaestio. 108. astruit Diuus
Doctor: eò quod fieri debeat secundum æqua-
litatem rei ad rem, sicuti & suppliciorum iusti-
tiam, licet vtrumque per imperium fiat iustitiæ
legalis: ergo nihil restat, quo differat iustitia di-
stributiua à commutatiua.

¶ Contraria est Aristot. sententia, eodem loco
constituentis mediũ in distributiua secundum
proportionem Geometricam, & in commuta-
tiua secundum Arithmetica.

Ad quaestionem hanc respondetur duabus
cõclusionibus. Prior est. Vtrinque iustitiæ
tam distributiue quàm cõmutatiuæ mediũ secun-
dum æqualitatem, quæ in rebus exterioribus fit,
constituitur. Cõclusio est Arist. 5. Ethic. cap. 3.
& 4. Hæc enim differentia. q. 1. huiuslibi inter
reliquas morales virtutes & iustitiam secundũ
earum naturã meditati sumus, qd cum reliquæ
mores cõponat hominis in ordine ad seipsum:
iustitia verò in ordine ad aliũ, medium aliarũ
virtutũ inueniatur inter duas extremas affectio-
nes, quas virtus moderatur & refficit. Vt for-
titudõ inter timores & audacias: & temperan-
tia in-

Argumẽt.

Argumẽt.

Argumẽt.

Aristo.

Conclus.

Arist.

Ratio con-
clusionis.

tia inter exorbitantes concupiscentias & tristi-
tias, quæ de absentia delectabilium tactus ob-
oritur. Iustitia verò, quia in voluntate residet
vbi nullæ sunt passiones, non est earum mode-
ratrix, sed solum illi incumbit medium ponere
in rebus quæ alijs debentur. Etiam licet quan-
doque cupiditas & auaritia impedimento sint
officijs iustitiæ, non tamen ad ipsam pertinet
illam auaritiam reprimere: sed ad liberalitatem
quæ circa tales versatur affectiones. ¶ Poste-
rior conclusio est eiusdem Arist. eodem loco.
Æqualitas quæ medium est iustitiæ distribu-
tiuæ non est eiusdem prorsus rationis atque in
commutatiua: imò in distributiua est Geome-
trica: & in commutatiua Arithmetica. Æqua-
litas enim Arithmetica sumitur secundum ex-
cessum æqualitatem numerorum: sumiturq;
minimum in tribus terminis: quorum tamen
medius bis refumitur. Habet siquidem respec-
tũ duplicem. Qualis enim est proportio Arith-
metica duorum ad quatuor, talis est quatuor
ad sex: quoniam excessus sunt pares, licet ma-
ior sit proportio Geometrica quatuor ad duo
quàm sex ad quatuor: nam illa est dupla: hæc
verò sesquialtera. Et dicitur proportio Arith-
metica, quia est inter numeros tanquam in-
ter proximos propriosq; terminos: nam rith-
mos numerus est: licet sit pariter inter conti-
nuas quantitates. Æqualitas autè Geometri-
ca attenditur per æqualitatem proportionum
vt proportio quæ est inter octo & quatuor,
æqualis est illi quæ existit inter quatuor & duo
quia vtraque est dupla: tametsi excessus sint in-
æquales. At quoniã medius terminus bis sumi-
tur, ait Arist. hanc proportionum habitudinẽ
consistere minimum in quatuor terminis: vt
qualis sit proportio. a. ad. b. talis sit. c. ad. d. Nã
Arithmetica proportio tantum inter duo fit,
vt inter vnum & duo: licet proportionalitas,
hoc est, proportionum æqualitas (vt dictũ est)
tres postulet. Vnde in commutationibus per
rerum duarum æqualitatem æquatur duæ per-
sonæ. Patefit ergo conclusio hoc pacto. Vbi
princeps decreuerit decem talenta ciuibus di-
stribuere, debet in tot partes illa partiiri, quot
sunt ciues: tali tamen ratione, vt qualis sit pro-
portio meritorum Petri ad merita Pauli, talis
sit & proportio præmij illius ad præmium hu-
ius. Si enim merita Petri sunt vt sex, & Pauli vt
tria, quæ est dupla proportio, & cõfertur Pau-
lo præmium vt duo, debetur tunc Petro præ-
mium duplum, scilicet vt quatuor. Nam tunc
fiet, vt qualis sit proportio meriti Petri ad suũ
præmium, putã sesquialtera, talis sit quoq; me-
riti Pauli ad suum præmium à permutata pro-

Postrema
conclusio

¶

¶

Aperitur
conclusio.

portione. Videlicet, si. a. se habet ad. b. sicut. c.
ad. d. tunc sicut. a. se habet ad. c. sic habebit. b.
ad. d. Fac. a. & b. esse merita. c. verò & d. præ-
mia. Et hoc est inuenire medium geometricũ.
Sed queris cur non statuimus talia exempla
vt præmium esset æquale merito? Responde-
mus hoc nos consulto fecisse: quoniam acci-
dentarium est iustitiæ distributiua, & quod
aiunt, impertinens, vt præmium sit merito
æquale. Aliter hac ratione non differret à com-
mutatiua. Enimverò non semper æqualis bo-
norum summa distribuitur ciuibus, etiã si sem-
per haberent paria merita: quoniã respublica
humana quandoq; in bonis plus, quandoq; mi-
nus habet. Nũc enim verbi gratia, distribuit tri-
ginta talenta quam ab hoste prædam eripuit,
alio tempore viginti, atque alio decem. Et ideo
nõ potest semper militi obuenerit æquale præ-
mium suo merito. Atque idem comperitur in
publicis fructibus, qui nunc benignius, nunc
verò malignius proueniunt. Et in lege Agraria
de diuidendis agris. Quocirca non debet habe-
ri respectus nisi ad geometricam æqualitatem.
At verò in distributione diuinarum honorum
quæ à Christo in die iudicij sortura est, quia in-
finita illa sunt, & quæ ex hauriri nequeunt, di-
stributio fiet, non solum secundum proportio-
nem geometricam, vt quo quisque longius au-
tecellat alteri meritis, excedat & præmio: ve-
rum etiam secundum Arithmetica, vt quis-
que tantum recipiat in premio quantum ha-
bit in meritis, quæ ex diuina gratia processer-
unt. ¶ Ecce de distributiua iustitia. In com-
mutatiua verò alia est habenda ratio: nempe
vt sit æqualitas inter rem acceptam & eam
quæ redditur. Verbi gratia. Antequam duo-
mercatores societatem inirent, vterque habe-
bat quinque. Petrus verò per contractum aut
mutuo, aut quomocunq; debet Paulo
vnum, habet ergo tũc Paulus duo plura quàm
Petrus: itaque est proportio Arithmetica: pu-
tã quatuor quæ habet Petrus, ad quinque quæ
ambo habent: & quinque ad sex quæ modò
habet Paulus: quorum median est quinque:
est ergo faciẽda per commutatiuam iustitiam
taliter restitutio, vt Paulus quoq; reddat Petro
vnum, qua ratione ambo sint in medio: nulla
personarum qualitate aut cõditione exstima-
ta. Enimverò siue inter magnatũ & plebecium,
siue inter probum virum & reprobum, siue in-
ter amicos, siue inter inimicos contractus &
conuentus more & lege celebrantur, nihil subin-
de cõmutatiue iustitiæ variatur. ¶ Hac præmissa
sa declaratione, pbat̃ conclusio. Mediũ iusti-
tiæ cuius munus est, debitũ cuiq; suũ reddere at-

Obiectio
Solutio.

Solutio

conclusio

ten

tendendum est & perpendendū per formale rationē debiti, à qua virtus speciem fortitur: rationem verò debiti distributiue & commutatiue variam esse monstratum est: ergo secundum illam varietatem variatur & medium. Varietas autem hæc est, q̄ id quod debetur in distributiua, non debetur quia proprium possessum fuit à ciue: sed quia pars ille est reipublice & quod est totius, quodammodo est partis: ergo quo quisq; principalior est pars eadem pro portione plus debet bonorum recipere. Exem- plum nobis natura perhibuit in stomacho, qui commune est corporis membrum: haud enim idem alimentum subministrat pedibus, quod oculis: neque idem iecori, quod spleni: sed vni cuique pro sua natura & dignitate. Debitum autem in commutatiua inde exsurgit, quod res fuit possessio alterius: ergo nullo habito merito personarum respectu, debet vnicui que tantum referri quantum ipse contulerat.

Argumentū.

¶ Quod si contra sic arguas: In commutatiua iustitia perinde atque in distributiua pensatur nonnunquam personarum conditio & dignitas. Nam sicuti qui alapa percutit principem, maiori per vindictam iustitiam supplicio plectitur quam si percuteret popularem, vt Arist. quoque adnotauit, s. Ethic. cap. 5. ita dū per restitutionem compensatio fit, plus debet qui honestum ciuem & nobilem cedit, quam qui simili plaga plebeium læderet: ergo hac parte non differunt istæ iustitię. Respondetur, qualitatem personæ in vtraque iustitia perspicuam in distributiua per se: vt scilicet per augmentum personæ augeatur proportio ad alium: cumulatoris namque meriti est in viro ingenio comitas & humilitas, quam in homine inferioris fortis: sed tamen in iustitia commutatiua duntaxat attenditur persona quatenus inde augeatur quantitas iniurię, quæ ad æqualitatem refarcienda est.

Adi. argu.

PER hæc ergo superiorum argumentorum solutio clarescit. Ad primum enim priorii conclusione responsum est secundum differentiam iustitię à reliquis virtutibus. Et pariter secundum solutum est conclusione posteriori. Concedimus enim vtriusq; iustitię mediū consistit secundum æqualitatem in rebus quæ in ter duas personas vel plures cõponitur: diuersimodè tamen: quia medium in distributiua attenditur secundum æqualitatē inter duas proportionales, scilicet meritum inter se inuicem & pariter præmiorum: commutatiua verò secundum æqualitatem inter res acceptam & redditam. ¶ Ad tertium autem respondetur quod beneficiorum collatio nõ fit nisi pro receptis

Ad 3. argu.

beneficiorum collatio nõ fit nisi pro receptis

obsequiis & laboribus: ob idq; habet quandã mercedis rationem, atque adeo commutatiue iustitiæ munus est. Vt cum quis strenuè egit in bello, seu egregium consilium principi dedit, vel infidias conuersiones viderit. Is namque etiam si nullum talibus constitutum esset stipendium, dignus est cui iusta beneficia pro obsequio conferantur. Distributio verò bonorum cõmunium non est compensatio, sed nuda attributio eorum quæ totius corporis sunt ad partes. Quapropter partium merita non eodem pacto in omnibus rebus publicis æstimantur, vt Aristot. loco citato meminit. Nam vbi res publica per Democratiã, id est, per popularem potentiam gubernatur, nulla alia merita libratur quam libertas, vt scilicet quia omnes æqua libertate fruuntur, æqua suscipiant. Nisi forsitan libertatis, qui mancipia erant, minus: illis autem qui ingenuitate clariores sunt, plus obtingat. Sed in Oligarchia, hoc est, paucorum potentia, secundum diuitiarum quantitatem fit æstimatio, vt quò quisq; plus habeat eo plus recipiat: quæ iniquissima est omnium distributio. At verò in Aristocratiã, hoc est, optimorum potentia, vsus distributionis est secundum virtutum merita. Et talis debet in regno perspicui, quod rex optimus regit. Nam cum honos alat artes, nullum inter mortales valentius est virtutum incitamentum & fomentum, quam cuiq; pro meritis honores deferre. Etenim qui solo virtutis amore, futurum inspectantes seculum, ad officia accenduntur, impeditio quam rarissimi sunt. Ob idq; Cato admonere patres conscriptos consueuerat, vt bene consultarent quibus virtutibus præmia ponerent: quoniam non aliàs poterat inueatus persequi, quam quibus possent statos sibi honores assequi.

ARTICVLVS. III.

Utrum eadem sit materia distributiue & commutatiue.

MATERIA autem harum specierum queritur hoc tertio articulo, vtrum eadem sit vtriusque iustitiæ, quæ in has tantum species specialissimas diuiditur. Apparet enim primum esse eandem materiam: aliàs essent vsque adeo virtutes ipse diuersæ, vt non continerentur sub vna cardinali virtute iustitiæ

tiæ: diuersitas enim materiæ temperantiæ, & fortitudinis, cõstituit duas per se virtutes cardinales: consequens autem est falsum & contra Aristot. sententiam, atq; omnium quatuor duntaxat discernentium cardinales virtutes. Mox arguitur contra id quod quæstio latenter etiam inuicem. Iustitia commutatiua diuiditur in species multas, ergo illæ non sunt specialissimæ atque atomæ. Antecedens patet. Aristoteles connumerat diuersas materias, quin verò formas commutatiue iustitiæ: altera quippe est commutatio voluntaria, atque altera inuoluntaria: quæ rursus diuiditur in inuoluntariam per vim, & in voluntariam per fraudem: non ergo vtraq; specialissima species est.

Ant.

¶ In contrarium est Aristot. eo loco vbi ait distributiua diuisiones dirigeret: commutatiua verò cõmutatiues: cuius tamē cõmutatiuæ nullas distinguit species.

Conclusio. Probatur. prior pars cõclusionis.

Quæstio duas habet particulas, ad quã perinde duabus operè pretiū est cõclusionibus respondere. Prior sit hæc. Materia quam remotam appellant, eadē est vtriusque iustitiæ: proxima verò, diuersa. Prior pars sic ostenditur. Materiæ remotæ harum virtutum tū tam personæ inter quas, quam res in quibus fit distributio & commutatio: hæc autem eadem sunt: sit enim ta distributio quam commutatio exteriorū rerū, nempe frumenti, vini, olei, & pecuniæ inter eosdem ciues. Posteriori itidem cõclusionis membrum est etiam liquidum. Materia siquidem proxima est, rerum vsus: & constat distributiua iustitiæ dirigere vsum illum, qui est res adiudicare ciuibus ratione debiti: non quod proprium erat singulorum, sed quod erat totius reipublicæ: ad quam (vt diximus) functionē aia ratio exigitur alia que existit difficultas quæ in commutatiua. Facultas autē cõmutatiua est vsus rerū moderari in reddendis debitis singulorū peculiaribus.

Adi. argu.

¶ Vnde patens fit ad prius argumentum responsio: hæc namque vsu diuersitas & si diuersitatem specierum virtutis cõstituat: nõ tamē tantam quo minus ambæ contineantur sub specie iustitię particularis, quæ in rebus versatur extrinsecis, earumq; vsibus circa particulares personas. Secus autem de temperantiã & fortitudine: quippe quarum altera versatur circa tactus delectationes eorum sensibilem, quæ nos ad se alliciunt & pertrahunt: altera vero circa obiecta irascibilis appetitus, quæ sua nos arduitate & horrore cõterrant & a seipsis auersantur. Est enim hæc tanta diuersitas vt diuersas constituat cardinales virtutes. ¶ Posterior conclusio est. Materiæ varietas quæ commutatiue iustitiæ

Conclusio.

subijcitur, nequiquam eadem virtutem in speciebus plures diligit: sed est vnica eadēque atomæ. Hauc autem veritatem conclusionis hæc diuisionum serie venari sanè possumus. Prima enim diuisio sumitur ex commutationum diuersitate per ordinem ad voluntatem. Commutationum namque altera est voluntaria: altera verò inuoluntaria. Inuoluntaria quippe commutatio est quando quis rem sibi alienam vsurpat, vel personam, vel opus inuito domino, vt in furto: voluntaria vero: quando quis rem à domino volente & consentiente suscipit: vt in mutuo. Vbi adnotandum subinde est commutationis nomen non simpliciter denotare, vel dationem, vel receptionem: vbi enim res gratis datur, donoq; recipitur, nulla est commutatio: sed tunc datio propriè est cõmutatio (vti nomē clamat) quando alter dat vt recipiat, alter verò recipit vt reddat: vt patet in mutuo in deposito, in vëditionibus, cõductionibus, re liquiq; id genus ciuilibus pactis. Quæ circa cõmutatio voluntaria spontaneam quampiam atq; voluntariam actionem ex vtraque parte significat, videlicet tam cõferentis quam recipientis. Contraria ratione inuoluntaria commutatio inuoluntariam supponit actionem, tam ex parte patientis quam ex parte auferentis. In furto namque neque dominus dat vt recipiat, neque fur capit vt reddat: sed ille contra suam voluntatem patitur: hic autem liberè accipit quod nõlet inquam rependere. Attamē dū postea restituit, nihil refert, vtrone reddat poenitentia ductus, an à publica potestate cõpulsus. Apriori namque radice acceptationis, putà ab inuoluntaria ablatione nuncupatur commutatio inuoluntaria, vel voluntaria. Nam & vbi fuit acceptio voluntaria, potest etiam redditiõ esse inuoluntaria: vt putà quando infidus emptor vi cogitur pretium soluere.

Duplex cõmutatio.

Dubitatio.

Solutio.

¶ De donatione autem dubiū est vtrum vtriusque partis exigatur assensus, videlicet non solum dantis, verū & accipientis: an scilicet si Petrus animo suo vel verbo inficio Paulo quippiã donaret, donatione illa teneretur antequam alius acceptaret. Et videtur teneri: quia cum quis Deo apud se quippiã vouet, illico obligatur: pariformiter ergo ligari videtur qui donauit. Respondetur tamē quod cum datio relationem dicat ad accipientem, non videtur oriri obligatio antequam alter acceptet. Et ideo reuocari fortè potest, etiã absq; vlla iusta causa. Secus de voto Deo facto: quia ipse, si iustum est, semper acceptat. Si autem solemniter corã testibus donatio fiat absentis, tunc standum est iuri ciuili. Arbitror enim, absque donatarij consensu

P vel

vel legitima causa iura reuocationem non sine re. Quod si ita est, nec conscientia id permittit.

Diuisio sp[irit]us
ta[n]t[um] co[m]m[un]itatis
mutat[i]o[n]is

¶ At verò quoniam Arist. 3. Ethic. duabus de causis accedere docet inuoluntaria: scilicet aut vi & metu, aut ignorantia: subdividit in 5. lib. inuoluntaria commutationes in duo scilicet in eas quæ occulte & ignorante domino per fraudem fiunt, & eas quæ per violentiam manifeste. Atq; vtraq; denarat illic Arist. locupletius autem S. Thom. 2. 2. q. 61. art. 3. vtraque enim cadere potest, aut in rem tuam, aut in tuam personam, aut in tuos, scilicet in eos qui aliqua sunt tibi necessitudine coniuncti. Res igitur tuæ aut subdole tibi & occulte surripiuntur, quod vocatur furtum: aut manifeste, & id appellatur rapina. In tuam autem personam substantiam committi potest homicidium, læsio vè alia: aut occulte, vt per veneficium seu per iniurias: manifeste autem per apertam viam. Et rursus personæ dignitas in peti potest aut clanculum: vt per falsa testimonium, perq; latentes detractiones quibus fama æstimationeque deturitur & corroditur, manifeste autem aut per calumniam in iudicio, aut per cõicia quibus honori detrahitur. In persona autem sibi coniuncta potest cuiuspiam iniuria fieri, vel in vxore per occultum adulterium, vel in seruo, qui vt fugiat seducitur. In quibus etiam potest & manifestariis quis iniurijs onerari. Tametsi quod de seruo dictum est, rapina habeat aut furti rationem. ¶ Commutationes itidem voluntariæ per sua quoque membra articulati subsecantur. Enimvero primum dum quis rei suæ dominium in alium transfert non animo quicquam recipiendi, vt puta dono aut legato, nõ est proprie commutatio, vt iam modo dicebamus.

Multiplex
genus commutationis

¶ Quapropter neque ad iustitiam commutativam hęc actio pertinet, sed ad virtutem liberalitatis: quoniam nulla illic subest ratio debiti. Commutationum ergo diuisio quæ sponte fiunt, sic in genere habet. Aut enim est mutatio, puta vbi quis rei vsum gratis alteri concedit pacto recuperandi rem: nam si præter rem aliquid pro vsum recipiat, tunc in his quæ vsum commutantur, vt pecunia, frumento, & similibus mixta est, ad rapinam pertinet: in his autem quæ vsum nõ consumuntur, locatio aut conductio. Si autem quis rem suam tradit non ad alterius vsum, sed vt ipsam rursus recipiat, tunc si id fiat conseruationis gratia, depositum est: si autem vt alteri tutum reddat, tunc aut impignoratio est aut fideiussio. Dum autem quis rem suam in alterius dominium transfert, non animo eam rursus recipiendi, sed eius tantum pretium, tunc est venditio. ¶ His ergo præcur

Probatio
conclusionis

sis probatur secunda conclusio. Species virtutum, vt dictum est, distinguuntur per obiectum rationes & formas: ratio autè debiti, quod obiectum est iustitiæ commutatiuæ, eadem in his omnibus materijs existit: ergo vnica est species iustitiæ ad oēs partes. Probatur minor: quoniam iustitia commutatiua tantum hoc respicit in radice debiti, quod res sublata, propria fuerit possessio domini: hoc enim differt à distributiua: quod autem res illa in se vel iniuria per fas aut per nefas fuerit sublata, nihil ad ipsam. Etenim quantum ad restitutionem spectat, ad eandem æqualitatem fieri debet. ¶ Et per hoc patet secundi argumenti solutio. Negatur enim antecedens. Neq; Arist. ait voluntarium & inuoluntarium in commutationibus duas discernere species iustitiæ, sed duas partes. Nam et si illæ differentie duas species distinguant in genere morum respectu voluntatis, eo qd inde nascitur distinctio inter iniuriam & iustitiam: tamen ratio iustitiæ commutatiuæ minime in illam diuersitatem fertur.

Ad 2. Arg[um]t[um]

ARTICVLVS. III.

Utrum eadẽ sit vtriusque iustitiæ forma

Item perest deniq; vt quarto loco exploramus aut forma iustitiæ perinde ac remota materia, eadem sit in vtraque virtute. Id quod potissimum in gratiam Aristot. interrogamus: quippe qui 5. Ethic. cap. 5. disputat an iustitiæ forma sit quedam reparsio. Et arguitur à parte affirmatiua. ex finis iudicio, vnde maximè sumenda est regula. Illic enim (vt ait Paul.) debet vnusquisq; recipere prout gessit in corpore: & Christus Matt. 7. In quo iudicio iudicaueritis: iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remeietur vobis. Quibus verbis colligitur vnūquodq; reparsione plectendum secundum quantitatem actionum quibus prauè egit. ¶ Item arguitur secundo loco. In vtraque iustitia attenditur repensio quedam, scilicet in distributiua præmiij ad meritum & dignitatem personæ: & in commutatiua rei ad rem: siue iniuria aliqua intercesserit siue nulla: vt in superioribus dicebamus: idem autè esse videtur reparsio, quod repensio, siue boni siue mali, pro eò quod quisq; recipit, seu vi abstuleris, seu domini voluntate: consistit ergo cuiusq; forma iustitiæ in reparsione, vel quod minus Latine dicitur in contraparsione. ¶ Contrarius est Arist. cod. 5. Ethico. contra Rhadamanthum asserens, quod libet

Argum[ent]u[m]

Argum[ent]u[m]

bet iustum in simplici reparsione consistere.

quid reparsio
suo significat

VT responsio quæstionis huius lucidius insitatur, præmeditanda cum S. Tho. est nominis significatio reparsionis: seu vt ipse ait contra parsionis. Prima: eua enim huius verbi significatio ad id tantum accomodatur quod quis contra suam voluntatem patitur: pati enim violentiam sonat: est autem violentum, secundum Aristotelem Ethic. 3. cui passiam non confert vim. Obidq; in moribus, iniuria significat: quam quis iniustus accipit. Quapropter repati idem est quod tantundem pati quantum quis vi aut fraude alteri intulit: siue fiat in persona, quod maxime proprium est: siue in re, quod suam etiam propter inuoluntarium proprietatem habet. Id quod antiqua lege vtroq; modo iustum erat, secundum illud Exod. 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo. &c. Et cap. sequenti: Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue, reparsio ergo furis non erat reddere simpliciter: nam hoc simplex restitutio postulabat: sed vt pro iniuria poenam lueret. De hac autè propria significatione nomen ad spontaneas commutationes decidit: in quibus nomen parsio non seruat suam iustam significationem: sed est abusus quidam: disputationis tamen gratia vsu receptus. His leuiter præhabitis, Arist. vnica respondet conclusio ne, qua negat iustitiam vniuersam sub reparsione sua forma seruari.

Conclusio
responsionis
dicitur Arist.
lib.
Alterat[ur] cõclusio

Secunda.

Arist.

Ratio Arist
pro conclusio[n]e.

¶ At verò explicatiùs tribus conclusionibus fiet quæstioni satis. Prima, In distributiua iustitia nulla est reparsionis forma: quoniam (vt dictum est) non habetur illic ratio, vt cuius quantum contulit recipiat, aut quantum iniuriæ intulit, luat: nam et si ciues nihil in rem publicam contulissent: præterquã quod viri sint probi, confertur singulis secundum proportionem suorum meritorum (vt expositum est) nulla pefa ta qualitate inter rem & rem. Secunda conclusio. Neque in commutatiua iustitia fieret semper iusta reparsio, vbi idem præcisè perpetere reus quod actor ab illo perpeffus fuerat: potest nihilominus vtriusque æstimata qualitate fieri iusta. Conclusio est Arist. vbi sententiam Rhadamanthi corrigit. Aiebat enim ille. Si quæ fecerit, hæc etiam patietur & ipse: Iudicium fuerit restitutum, atque exitus æquus. Redarguit eum tamè Arist. qd si quis magistratū gerens percusserit quæpiam, aut si rex etiã contra iustitiã ciuẽ vulnerauerit, nõ est rationi cõsentaneum vt idem ipse vulnus accipiat. Et cõuersim vbi priuatus homo temerarias manus

in regem conijceret, non satis supplicij solueret si par illi plaga intelligeretur: sed qui regi, verbi gratia, manũ amputaret, capite plectendus esset: & si quem ipse capite tricarret, non id eò corporis deberet vilo mutilari membro: non ergo iustum commutatiuæ iustitiæ in eiusdẽ recõpensatione consistit. At verò forsã Rhadamanthus nõ ire huic æquitati inficias. Enimverò res ipsa quæ aufertur, qualitate personæ augmentum suscipit aut decremẽtũ. Etenim vt atrocior iniuria est quæ principi irrogatur, itã leuior est coram hominibus quam ipse infert. Quapropter cum iustum in æqualitate consistat, augeri debet supplicium in percussente principem, in ipso autem principe poena diminui. Neque in iniurijs tantum corporalibus res sic habere debet, verum & in exterioribus rebus. Qui enim vi alteri in suis rebus incommo dauit, non facit satis idem simpliciter reddendo, ac si per eiusdem domini voluntatem res suscepisset eadẽ: sed lege insuper in ipsam agentum est pro iniuria: quæ admodum fit in fure.

Conclusio

Ostenditur conclusio.

Numisma est tum origo.

Duplex pecunie vltus.

¶ Tertia conclusio. In cõmutationibus voluntarijs (eo modo quo illic reparsionis vtimur nomine) non seruabitur iustum, si quis conferens rem suam aut suam proprium opificium, recipiat ab altero id simpliciter quod ipse habet, vel quod sua arte præstare potest. Cõclusio etiam est Aristot. nam fieri potest vt res diuersorum ciuium & artificum non sint æqualis pretij. Exempli gratia. Sutor indiget domo quã alius sibi artifex ædificat: non satis est pro ædium fabrica vt reddat vnum duo vè calceorum paria sed deberet tot illi accumulare quanti erat domus fabrica. Pari modo: in liget vnus agricola qui frumento abundat, vino vel oleo alterius: nõ semper vsu venit vt modius frumenti eiusdem sit æstimationis cum modio vini: debet ergo illa quæ vilioris sunt æstimationis, per multiplicationem adæquare rei quæ præstabilior est. Atq; hac ratione poterit iustum in reparsione consistere: aliàs minime.

cionem pertrahunt. Et quartò denique ex obiecto: nempe ex quantitate illius mali quod alteri iudicando impingis. Hæc ergo ut lucidè euoluamus, rem ab ipsa iudicii substantia exordiamur. Igitur et si D. Thom. tres duntaxat dignoscat: tamen, quò perspicacior sit oratio, quatuor gradus operæpretium est discernere temerarij iudicij: si tamè dubietatem illi anumeres. Primus est dubietas, dū scilicet animus pendulus est, neutri parti contradictionis assensum perhibens. Vt si anceps hæreas, an proximus tuus aliquo sordeat crimine: nullum tamen profers assensum aut affirmatiuū aut negatiuum. Quare gradus hic non eo attingit vt sit iudicium temerarium, quoniam nullum secum affert iudicium. Secundus gradus est suspicio, quæ est assensus vnius partis contradictionis cum formidine alterius: quam Dialectici cum Philosopho. 6. Ethico. appellant opinionem. Attamen in præsentiarum tria connotat suspicionis nomen. Primum, vt dictum est, assensum cum formidine, id est quòd ita assentias vni parti vt non sis omninò firmus, sed vacilles circa alteram. Secundò qualitatem obiecti. Nam etsi opinio indifferens sit ad bonū & malum, tamè suspicio Latine in malū sonat. Dicitur enim quis in suspitione venire aut suspitione laborare: quādo sinistra de illo cōcipitur habetur vè opinio. Etenim si sit de re bona potius dicitur bona existimatio. Tertiò connotat eandem nasci ex leuibus causis: putà cū de secretis cordium aut de occultis tenuis coniecturas habemus, quæ suspicionem generare per se nō possunt nisi ob nostram leuitatē, aut infectum animum: quæ ideo suspicio lineam iam inde ingreditur temerarij iudicij. Temerarium enim prudentiæ opponitur: ob id què idē est quod sine legitima causa inconsultò conceptum iudicium. At vero diuus Thomas hos duos gradus absque discrimine sub primo cōplexus est. Discernit namque, vti dicere cœpi-mus, tres solos suspicionis gradus. Quorum primus, inquit, est dum homo ex leuibus indicij de bonitate alicuius dubitare incipit. Et hoc ait esse veniale peccatum. Veruntamen inter dubitare & suspicari profectò non parū interstat intervalli: nam dubitare est pedulum absque vllō assensu habere animum: suspicari autem, si Philosophum. 6. Ethico. auiscultes, est vni assentiri contradictionis parti cum alterius formidine. Dubitamus namque certum aliorum numerum: de quo minime suspicamur. Igitur sanctus Thomas eò non tam anxie verborum rigorem obseruauit, quòd cum neutrum sit peccatum mortale: idem est vtriusque

morale iudicium. Atque adeò siue nullas habeatur assensus, siue formi dolosus sit, vtriusque & dubitationis & suspicionis appellatione denotatur. Tertius ergo gradus, qui apud sanctum Thom. secundus habetur, est cum quispian pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indicij. Atque hunc gradum, quantum generali nomine appellet diuus Thomas suspicionem, plus tamen est quàm suspicio. Quartus denique gradus, qui illi est tertius peculiariter ad publicum spectat iudicem nempe dam ex tali suspitione absque legitimis testimonijs sententiam condemnationis in quòd piam profert.

¶ His ergo præmissis, tribus cōclusionibus, vt litera D. Tho. nō egrediamur, ad quæstionē, respondetur. Prima. Suspicio primi ac secūdi generis, vt nomine suspicionis dubietatem, breuitatis gratia cum S. Tho. complectamur, est genere suo peccatum: non tamen peius quàm veniale, nisi ex suis causis vel aliunde vsque ad mortale procedat. Etenim quòd sit peccatum, inde patet, quòd vnusquisque iure hoc gaudet naturali, vt bonam apud quosque habere debeat sui existimationem, quousque legitima testimonia sua prodant delicta. Quare eiusmodi suspicio, quippe quæ tale ius quadam tenus hoc est sub dubio, violat, non nihil habet iniuriæ: etiam dum citra assensum dubitas: vt inferius fiet euidentius. Adde quòd est etiam & quodammodo nocua: tum quòd causa est vt minoris æstimet proximum quàm decet: & quem despectui habes, periculū est nē & odio prosequaris: tum etiam quòd periculosa est vt eundem infames. Alias autem causas inferius subiiciemus. Quòd autem genere suo non sit mortale, ex his liquet, primum quod genere suo non expellit charitatem: mox quod ad humanam tentationem pertinet, sine qua vita nostra non ducitur: vt gl'of. citata habet super illud. 1. ad Corin. 4. Nolite ante tempus iudicare. Vnde Augusti. infert eiusmodi suspensiones vix nos posse vitare. Quapropter leuioris est culpæ sine assensione hēgitare, quàm per illam suspicari. ¶ Quòd autem ex causis fieri possit mortalis probatur. Triplici enim de causa eiusmodi suspensiones quas legitimæ coniecturæ non generant, oriuntur in homine. Primum ex suspisus prauitate. Qualis enim quisque est, tale fert de alijs iudicium: mirum de sua conscientia alios æstimans, secundum illud Ecclesiast. 10. In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Secunda causa est eiusmodi suspensionis esse potest odium, quo quis alterum habet. Est enim in-

Conclus.

Probatio.

Secundus

T. Apter n. dix. vnde. n. uerba. sus. p. cionis. mor. tuatur.

gens vis qua voluntas in intellectum viget ad ipsum labelactandum. Quenecūque enim, in quem vel odio, vel ira, vel inuidia affectus sis, continuo spernis: contemptus autem paratissima est causa vt sinistram quodlibet de illo facile credas. Tertia denique causa sic suspicandi est longa experientia. Quæ vtique ratione Philosophus. 2. Rhetor. ait senes impendio esse quàm suspiciosissimos: eò quòd multoties sint hominum defectus experti. Et quauister tia hæc causa non tantum habet culpæ pro eo quòd experientia certitudinem auget, quæ est contra suspicionis naturam: nihilominus leui saltem culpa non caret. Attamen alia priores ambæ manifestariam continent peruersitatem. Atque adeo secunda potissimum sæpe numero facit vt suspicio sit peccatum mortale, quale est odium, vel inuidia, vel ira, quæ illi fomentum ministrat. An verò etiam ex obiecti grauitate peruenire possit ad mortalem culpam, statim disputabitur.

¶ Secunda conclusio. Suspicio tertij gradus, quam diuus Thomas secundo loco constituit, genere suo est peccatum mortale si sit de re graui. Probatur. Quoniam eiusmodi certus assensus, si temerarius est, hoc est ex leuibus indicij emanans, non infirmam affert iniuriam: pro quanto qui certò de aliquo male iudicat non potest non ipsum contemnere ac subinde odisse. Et confirmatur mortale esse crimen eò quòd suspicio prioris generis tentatio sit quam agrè recutere valeamus: firmitatem tamen assensus facile vitare possumus quando coniecturæ nō nimium vrgent. Vnde Augustinus in comme morata glossa: Et si suspensiones, inquit, vitare nō possumus, quia homines sumus: iudicia tamen, id est definitiuas, firmasque sententiās continere debemus. Ob idq; tale iudicium suo ingenio aduersatur charitati, in quo consistit ratio mortalis criminis: & non nihil præterea præ sefert latentis industria.

¶ Tertia conclusio. Suspicio tertij gradus apertissimū est peccatū mortale iniustitiæ tantoq; grauius quanto iudici, qui cultus est iustitiæ, scelestius est quempiam nisi legitimis testimonijs condemnare. ¶ Circa has autē conclusiones etsi veridicas, nihilominus primum omnium ambigitur, vtrum testimonio euangelico satis aperte corroborentur. Afferunt enim in hanc sententiam plerique Doctorum illud Matt. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Qui tamen locus non ita multum perspicuus est ad condemnandum internum iudicium temerarium, de quo in præsentiarum sermonem habemus. Illic namque Dominus eos tantum sub-

Philoso.

Conclusio.

ratio con-

confirmatio.

Conclusio.

Dubitatio.

ratio dubi-

andi.

notare videtur, qui cum maioribus illaqueati sint criminibus, suas proximis minorum redarguant. Subsequitur enim protinus, Quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo nō vides? Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui. Infamata ergo illic hypocritarum eorum qui ceteros reprehendētes profitentur se virtutibus pollicere, quas non habent. Vnde Hieronymus: De his, inquit, loquitur qui cum ipsi mortali crimini sint obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt: culicem quidē liquantes, camelum verò deglutientes. Profectò si Doctorum sententias perlustres, hunc sensum omnes agnoscent: tamen conclusiones nostræ aduersus iudicia temeraria, nō solum sensum illum, sed & hunc faciunt quòd iudicare de occultis in vniuersum peccatum est, etiam illis qui non sunt hypocritæ: sed alioqui probi. Imò verò Chrysostomus. Ope- re imperfect. (si illius fuit Diui) ait eo loco cū gelij, iudicare, pro eo accipi quod est, iniurias vindicare. Quod quidem non abs re asseruit, si verba attente auiscultes, Nolite iudicare, & non iudicabimini: quibus nō iudicanti premiū proponitur quòd non iudicabitur. Enimvero si iudicare illic, vt nos volumus, vsurparetur pro eo quod est non suspicari, nō cohæreret tunc præmiū: scilicet quòd nec de nobis habebitur suspicio. Egregium namque quippiam videtur ibi Christus polliceri: nempe quòd si nostras iniurias remiserimus, condonabuntur etiam nobis & nostræ. Vnde apud Lucam simul componuntur, Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini: Dirisittite, & dimittemini. ¶ His tamen nihil obstantibus, conclusio non solum verissima est, etiam extra hypocritam, verum eodem loco asseritur: qui etsi alias permittat expositiones, tamen Augusti. lib. 2. de Sermone Domini in monte expositore, & hunc quoque gratanter admittit. Ait enim id ipsum illic præcipi vt facta quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partē interpretemur. Quin verò & hoc ipsum verba ipsa, Nolite iudicare, & non iudicabimini, ostendūt. Iudicare enim condemnationem includit. Exhortatur ergo nos Christus vt neminem condemnemus, ne in iudicio finali nos ipsi condemnemur. Imò si ab hoc iudicio abstinerimus, misericordiā promereamur. Adijgitur & illud ad Rom. 1. 4. Qui non manducat, manducantem non iudicet. Vbi non solum hypocritæ qui in maioribus sunt criminibus, verum & vniuersi alijs probi iudicare prohibentur: id enim sonat, nō

Hierony.

Chrysost.

Solutio.

August.

Paulus

lem exhibueris nummum rem habebis indi-
gentia tua accō modam. Quapropter & mo-
neta dicitur quasi monitoria lex: & pecunia à
pecude, quā Romani auctore Plinio lib. 33. pec-
cedum nota signarunt: eō q̄ pecuniā (vt ait Sa-
piens) omnia obediunt: & in mundi primor-
dijs mobilia bona & commutabilia plurimum
pecus, & pecora, armenta q̄; erant. Ex his rur-
sus consequitur nūmi valorem (vt eodē loco
Philosophus ait) nō prorsus ex natura rei aēsti
mandum esse, sit ne videlicet as, argentum, au-
aurū: sed statuto & signo reipublicæ, aut prin-
cipis, qui suam in tali nūmo sculpsit autorita-
tem: tanquam fideiussor pro omnibus. Vnde
necessitatis tempore in quacūq; materia, etiā
villissima, vt in ferro, & in corio cudi potest, aut
sculpi. Tametsi pro regionis natura & facultate
metallum illud deligendum huic muneris est,
quod solidius sit & quadam vicens perpetuitate.
Hac enim ratione Plini. li. eodem selectum
esse aurum asserit inter metalla: nō quidem ra-
tione coloris, qui in argento, inquit, clarior est,
magisq; diu similis: neq; ratione ponderis, aut
materiæ facilitate, cum cedat per vtrūq; plum-
bo sed quia rerum vni nihil igne deperit, tūc
etiā in incendijs rozisq; durante materia. Hæc
ille. Etenim cum ignis sit qui inter omniū ma-
ximè aētiuorum, eadē voraxq; sit rerum, eo
præstantius est aurum quo ab hoc periculo tu-
tius est. Et etiā consequens (quod Arist. illic
prudenter adnotauit) vt quāvis vlla ingruente
necessitate augetur minuiq; possit nummorum
estimatio, id tamē impediō quā rarissimè fieri
fas sit. Quin vero hac ratione debet pecunia le-
gis naturā imitari, vt fixa semper firmaq; sit.
Eum vero cūm per nummum (vt diximus) res
publica & princeps cunctis fideiubeat, nō pa-
rūm detur eiusdem principis ac reipublicæ
fides, quam cines huiusmodi summationi-
bus absque ingenti necessitate defraudantur.

AD primum igitur argumentum quod de
finali iudicio factum est, respōdet sanctus
Thom. art. 4. q. 61. futurum esse secundum ra-
tionem commutatiuæ iustitiæ prout scilicet
recompensat præmia meritis, & supplicia pec-
catis. Cæcitas autem obijciens argumentū
ad hominem, videlicet qui. 1. p. q. 21. artic. 2. &
4. senten. dist. 46. arti. 1. negat in Deo iustitiam
commutatiuam, respondet tam punitionem
quā remunerationem illic fieri secundum ius-
titiam distributiua: nam (vt legitur de Iuda,
Act. 1.) Vnusquisque illic mittetur in suum
locum. Habebit autem, inquit, & formam quā-
dam commutatiuæ iustitiæ pro quāto res pro
re datur, putā præmium pro merito, & poena

Vnde dicta moneta.

Plinius.

Aristot.

Nummorum estimatio admodū legis fixa & firma esse debet.

Ad. i. argu.

S. Thomas.

Obiectio Cæcitas aduersus S. Thom. Solutio Cæcitas.

Explicit Cæcitas sponio.

S. Thom.

Paulus.

me-

mere possumus. Sed si boni sumus, nobis ipsi, inq; rem nostrā boni sumus ad gloriam Dei.

AD secundū autem argumentum satis perspicue per conclusionem responsum est. Prima enim declarat quemadmodum in iustitia distributiua nulla est repassio: propterea quod nulla illic habetur consideratio eius, an quicquam præstitit aut egerit, cuius æquale recipiat. In commutationibus autem potest seruari repassio figura, modo iam exposito.

QVÆSTIO SEXTA, De acceptione personarum.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 63. ARTICVLVS. I.

Utrum personarum acceptio iustitia distributiua contraria, crimen genere suo sit mortale.

QUOD T diuisionem iustitiæ in distributiua & commutatiua, rectus ordo poscit vt de iniustitia prius, quæ distributiua aduersatur, discutemus. Nam iustitia distributiua, vt pote quæ in principe potissimum prominet, qua bona cōmunia singulis ciuibus adiudicat, præstantior est quā commutatiua. Quapropter ab ordīne diu Thomæ digressi sumus. Habebit autē quæstio articulos septē. Primus ac præcipuus est de hac iniustitia quam acceptiōnem personarum appellant, sit ne genere suo mortale crimen. Et primum omnium vt à diuina lege, quæ fons nostrarum est & exemplar, exordiamur, Deus in gratia & gloria dispensandis videtur personas respicere: nam personarum respectus tunc accidit, dum nullus meritorum habetur. Deus autem neminem ob nostra merita in gratiam suam recipit, vt Pelagij impietas cogitauit. Vnde Matthæ. 24. Duo erant in lecto, & vnus assumetur & alius relinquetur: ergo neque inter homines vitiū est personas respicere. Secundo arguitur. Paupercula quæ duo minuta in gazophylacium contulit, ideō cæteris, ampliora mittentibus, ore Christi præfata est, q̄ in diga erat: & qui publicum magistratum gerens, præcipue spiritualē, idem admittit crimen quod populares, acriori exit supplicio dignus ob suā ipsius dignitatem: personarum er-

go acceptio non est cen iniqua vitu peranda. Contraria est Dei sententia Deuterono. 10. de seipso: Deus magnus, fortis, & terribilis & c. qui personas non accipit, neq; muneribus. Paulus ad Roma. 2. Non est acceptio personarum apud Deum. Vnde & Deus ipse (vt eodem lib. Deuter. c. 10. patet) idem cautum etiam esse voluit hominibus, dicens. Nulla erit distantia personarum. Itaq; audietis paruum sicut magnū, neque accipietis cuiusquam personam.

NOmē hoc personarum acceptio, tametsi Ciceroni & præscorum Latinis non sit ita vsu frequens, est iam nihilominus apud ferozīm interpretes latinitate donatum. Neque vero à Græca compositione abhorret: est enim Græcè, *πρόσωπον*, seu *πρόσωπον*, seu *πρόσωπον*, qd̄ est accipio. Vnde ad Gal. 2. Deus personā hominis nō accipit, vbi idē est verbū Græcū. Quantis cūm idem quoque polleat, præfertim in compositione, quod respicere, optime dicitur personarum respectus, vt persona profacie accipiatur. Est ergo decora metaphora dum index inhibetur faciem personarum in iudicio spectare, vt super Paul. Roma. 2. adnotauimus: nempe nē vel à genere, sexu, ætate, alijs vè id genus qualitatibus suum finat animūm affici in iudicio. Eodemq; alludit illud Leuit. 19. Non consideres personam pauperis, neque honores vultum potentis. Et de Areopagitis refert in Hermotimo Lucianus, ideō noctū & Lucians;

in tenebris iudicare fuisse solitos, nē ad dicentes respicere possent: sed ad ea quæ dicerentur. Et Socrati ad æquitatis cumulum apponitur q̄ neque uxorem neq; liberos in iudicium voluit adducere ad excitandam iudicium cōmiserationē. Et Arist. Rhet. 1. illam oratoriam partem quæ ad commouendos affectus exposita est, condemnat: Areopagū Atheniensiu hac maxime ratione cōmendans; quod illam partem à suo iudicio relegatam haberent. Ex his ergo de nōmine prenotatis colligitur acceptio nis personarum descriptio. Est enim iniustitiæ crimen quo in distributiōne non causæ ad rem pertinentis, sed personæ aliarumque eius qualitatum habetur ratio. Quod alludit glossa super illud Ephes. 6. Personarum acceptio non est apud Deū, Deus iustus index, causas, non personas discernit. Et ratio nominis est q̄ cum iustitia distributiua nuda syneceaq; meritorū momenta suis bilæcibus perpendat: merita autem sint quæ ex voluntate recte instituta procedant, quicquid ad huiusmodi meritorum cū mulum nihil cōfert, ad naturas personæ conditiones attinere censetur. Itaq; personæ nomine, natura intelligitur cōtra rectā voluntatem

Definitio acceptiōnis personarū.

Glossa.

hic arbitror instar principis qui certa stipendia perpetua statuit famulis ac ministris domus suae: praecipiens ut dignioribus qui haberi possent dispensarentur. Hic enim profecto plus commutativae iustitiae subest quam distributivae. Sicut facta beneficij collatione, eadem iustitia constituitur inter ministrum & suam ecclesiam. Itaque ut explicationis gratia dicam, ratio distributivae iustitiae in istis habet se materialiter ad rationem commutativae. Nam ideo electores tenentur secundum merita per sonarum sacerdotia distribuere: non quia praemia sunt meritorum ipsorum, sed quia & electores tales ministros debent ecclesijs, & ministri talia eisdem obsequia, pro stipendio sibi repenso.

Suadetur conclusio 10. s. 1. in omnijs sacrarum literarum.

¶ Conclusio haec sic exposita non solum ratione, quae manifesta est, verum & sacris oraculis comprobatur. Et primo, ut al lege veteri initium sumamus, Levitis simili ratione decimae erant decretae. Sic enim legitur Num. 18. Filij Levi dedi omnes decimas in possessionem pro ministerio quo serviunt mihi in tabernaculo foederis. Sic & paulo inferius de decimis subditur: Quia pretium est pro ministerio quo servitis in tabernaculo testimonij. Et Luc. 10. dum Christus Apostolos tanquam operarios & messores dimisit in orbem, subiunxit: In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quae apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Merces autem per iustitiam commutativam redditur. Et Apostolus. 1. ad Corinth. 9. in eandem sententiam ait. Neminem suis stipendijs militasse unquam: citas illud Deuterono. 25. Non alligabis os boui trituranti: dicens propter nos illud fuisse scriptum: unde subdit, Si nos vobis spiritualia seminamus, magna est si nos carnalia vestra metamus? Quibus verbis commutativam iustitiam insinuat. Et. 1. ad Timot. 5. Qui bene, inquit, praesunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Non ait, qui boni sunt: ne quis fallatur quod personis ipsis ob sua merita per iustitiam tantum distributivam debeantur honores ac praebende: sed qui bene praesunt, ut discamus beneficium dari potissimum propter officium: quae si ad normam commutativae iustitiae: secundum verbum eiusdem eodem loco, Qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt edunt: & qui altario deseruiunt, cum altario participent.

Confirmatio prima.

¶ Idque confirmatur ex iure Canonico. Nam cap. secundum Apostolum. de praebend. Innocen. III. haec servae Pauli verba citans, ait. Cum secundum Apostolum, qui altari deseruiunt, de altario vivere debeant: & qui

ad onus eliguntur, repelli non debeat a mercede patet a simili, ut clerici vivere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur. Accedit & verbum iam modò citatum toto iure solennissimum, scilicet, Beneficium non dari nisi propter officium, de rescrip. capit. fin. Igitur ecclesiae bona non intantur personarum, ut ipsis tanquam praemia suarum virtutum ac literarum iustitiam sunt, seu per meram distributivam iustitiam illis deputanda: sed re vera tanquam ministrorum merces pro obsequio ecclesijs impenso. Ex quo infra illatur sumus eligendorum qualitatem, meritorumque momenta non absolute, sed in ordine ad provinciam suam & functionem esse pensanda.

Confirmatio secunda.

¶ Accedit & huc proximò quod Christus in ecclesia (ut habetur ad Ephes. 4.) quosdam dedit Apostolos, alios autem Pastores & Doctores &c. in opus ministerij, in aedificationem corporis Christi: ergo ecclesiastici seu ministri recipiunt subsidia stipendiaque populi. Atqui conclusio haec reuisenda est, dum lib. seq. sub titulo de restitutione, in disputatione protulerimus is qui praetermissis dignioribus aut dignis per acceptionem personarum sacerdotia confert, cui debeat damnum restituere, ecclesijs ne an personis ipsis praetermissis.

Conclusio 3.

¶ Tertia conclusio ad quaestionis titulum: Acceptio personarum in spiritualibus genere suo peccatum mortale est, tantoque gravius ac peccatius, quanto spiritualia temporalibus antecellunt. Conclusio haec clarius liquet, quam ut multis eget testimonijs. Spiritualium enim nomine censentur ecclesiastica sacerdotia, quibus Christiana respublica ad sempiternam felicitatem promovetur: sacerdotum enim ministerio sacris Christiani iniciantur, per quae divina gratiam, tum incunt, tum etiam recuperant, eorumque ope & auxilio eandem gratiam colunt. Igitur cum nihil nobis tanti referat, quam per eandem gratiam ad Dei gloriam promoveri, nihil nobis in exitum esse potest praesentius crimine illo, per quod in hoc progressu vel impedimur vel remoramur, quale est personarum acceptio in huiusmodi sacerdotibus & ministris optandis. Attamen quoniam non satis est huiusmodi personarum acceptionem condemnare, nisi eligendorum merita explicentur: notandum est cum dicitur Thoma duobus modis considerari posse cuiusque merita ac dignitatis excellentiam: videlicet aut absolute & simpliciter secundum individuum personam: quemadmodum Aristot. 5. Ethico, cap. 3. considerat virum bonum. Secundo modo quemadmodum illic considerat bonum ci-

Documentum s. Thomae.

Aristo.

uem:

Conclusio.

uem: ut puta si personam contempleris in ordine ad munus illud & magistratum ac functionem ad quam assumitur. Sit ergo quarta conclusio. Dignitas personae perpendenda est & exigenda in ordine ad talem finem qui electio nis scopus est. Hoc clarissimum est, quia a fine sumenda est mediocrum ratio, &c. 1. Corinth. 12. ait Apostolus. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem: scilicet ad commodum Christianae reipublicae. Adnectitur autem conclusio quinta. Primum ac potissimum quòd in eo qui in spiritualibus praeficiendus est populo, aestimandum venit, est morum compositio, virtutumque ornamentum. Hanc eandem conclusionem de reliquis civilibus magistratibus in subsequentibus constituemus: est enim omnibus communis: at verò praecipuum robur habet in ecclesiasticis praetatis, cuius ratio patentissima est. Enimvero finis proximus civilium magistratum est tantum naturalis: nempe tranquillo statu & pace reipublicam conservare: licet ille ad diuinam quoque felicitatem ordinem habeat, finis autem & scopus proximus praetatorum spiritualium est sempiterna felicitas, ac subinde eorum munus, auxiliare esse Christi ministros, iuxta verbum Pauli: Sic nos existimet homo sicut Dei ministros. Quibus idcirco vna cura esse debet, Christi sanguinem colere, eiusque redemptionem promovere, atque ad diuinum amorem subditos provocare, & ad Dei charitatem referre omnia: nihil eorum cogitantes, quae cum mundo dispreunt, sed sempiterna illa quae nos in caelis manent. Haec autem nemo curare potest & pro dignitate administrare, nisi in quo idem Christi sanguis fervescat, idemque inardescat amor.

Conclusio.

¶ Sexta conclusio. Praeter charitatem & honestatem morum requiritur statim sacrorum scientia, prudentiaque, & solertia, & reliqua animi vires, ac dotes ad gubernandum necessariae: iuxta verbum Domini, Quis putas est fidelis servus & prudens? Matth. 24. Ad deo vti liceat nonnunquam expediatque huius gratia, eo qui simpliciter moribus praestantior est posthabito, alterum vita inferiori praeligere: dum tamen praevius non sit & corruptis moribus: nam qui refragatur vita, nulla alia ratio factis suffragatur, ut eas illum sit ad ecclesiam gubernaculum admovere. Hoc planè constat. Est enim praelati sacra docere, & per eorum doctrinam & exempla subditos ad diuinorum amorem allicere ac promovere. Mox quia regimen, opus est prudentiae, ut. 6. Ethic. Aristot. author est: & vti ibidem subdit, cum prudentia virtutes omnes conneuntur, cum-

Paulus.

¶ Subtextitur deinde huic octava conclusio. Ad hoc ut secundum exterum ius fori canonica solidaque sit habenda ac valida electio, fitis est eligere dignum. Conclusionem hanc confirmant Canones tertio argumento ante quaestionem adducti: eorum autem rationem Sanctus Thomas & Doctores hanc reddunt, quòd alijs vnaqualibet electio calumniam patetur: haud enim tali fore facile expendi possunt librarijque meritorum momenta, ut constet quis est optimus. Unde dum Rex aut quilibet alius iure patronatus cum eligit dignum cui iura non refragantur, nequit vel Papa, vel inferior Praelatus electionem in favorem dignioris perimere. Addiderim hic, quòd qui dignum elegerit, nec ecclesiae: ut lib. sequenti sub titulo de restitutione, videbimus.

Conclusio.

¶ Nona conclusio. Quo ad culpam, in foro conscientiae & poli, praereceptum est eligere digniorem. Et primum ne quis existimet solius esse opinionem Sancti Thomae qui cum in cunctanter, veluti rem constitutissimam adstruit, 2. 2. quaest. 63. artic. 2. & in quodlib. quaest. 6. & 8. quem sui sequuntur. Fuit quoque Alexander de Hales. 2. part. quaest. 13. 6. membro. 2. & Nicolai de Lyra, Ioan. 2. Neque vero Mendican- tium utriusque ordinis, verum & Henri. & Godof. in suis quolib. Fuitque Adriani postea Papae in materia de restitutione, & ex Do-

Probatio, conclusio.

Conclusio.

etis huiusmodi dotibus praestare debet. Enimvero ut nisi quòd ignitum est calefacere nequit, ita nisi qui charitate ardet, vel lucere alijs potest, vel vitutum calorem excitare.

¶ At verò quoniam ex his dubium hoc loco praecipuum relinquitur, an sufficiat ut ab hoc crimine acceptionis personarum caueatur, ne cessatium sit praestantiorum dignioremque semper eligere, statuitur septima conclusio. Acceptio personarum tunc affert manifestarium crimen, quando praetermissio idoneo eligitur in dignus: tunc enim imprudenter & contra iustitiam commutativam in ecclesiam peccatur & contra distributivam in eum qui dignus est. Conclusio est omnibus extra controuersiam in confesso. Unde de praebend. cap. graue. Alexander. 3. in Concilio, Graue, inquit, nimis est & absurdum, quòd quidam ecclesiarum praelatum possint viros idoneos ad ecclesiastica beneficia promovere, assumere non verentur indignos: quibus neque morum honestas, neque literarum scientia suffragatur: carnalitates sequentes affectum, non iudicium rationis: unde quanta ecclesijs damna proveniant, nemo san- nae mentis ignorat.

Conclusio 7.

Probatur conclusio.

Conclusio 8.

¶ Subtextitur deinde huic octava conclusio. Ad hoc ut secundum exterum ius fori canonica solidaque sit habenda ac valida electio, fitis est eligere dignum. Conclusionem hanc confirmant Canones tertio argumento ante quaestionem adducti: eorum autem rationem Sanctus Thomas & Doctores hanc reddunt, quòd alijs vnaqualibet electio calumniam patetur: haud enim tali fore facile expendi possunt librarijque meritorum momenta, ut constet quis est optimus. Unde dum Rex aut quilibet alius iure patronatus cum eligit dignum cui iura non refragantur, nequit vel Papa, vel inferior Praelatus electionem in favorem dignioris perimere. Addiderim hic, quòd qui dignum elegerit, nec ecclesiae: ut lib. sequenti sub titulo de restitutione, videbimus.

Conclusio 9.

S. Thomas.

Alexander Hales, Nicolaus Lyranus, Henricus.

Adrianus Archidiaconi. Hugo patronus contrariae opinionis. Ioan. Adii.

Et orib. iuris Can. Arch. & aliorum. Hos deniq; Maioris postmodum in. 4. distin. 24. q. 8. & 9. sequitur. Patroni autem contrariae sententia, si tamen contrariam tueantur, sunt Hugo & Apparatus super cap. licet ergo. 8. q. 1. & capi. Monasterium. 16. q. 7. quibus, referente Adriano, accessit Ioannes Andreas. Dixerim si contrariam tueantur: quia illi fors an id duntaxat contendunt, q; in foro exteriori non sit electio rescellenda: nam de foro interiori nihil decerne re debuissent. Quod si sententia diui Tho. vera est, per nullam potest desuetudinem vel cōtrariam consuetudinem abrogari. Est enim de iure diuino: contra quod vsq; adeo nullo tempore praescribitur, vt quō longior fuerit eius abusus, eō fiat delictū grauius. Neq; in his satis est auctores numero xlimari, aut dicere hoc tenet Canonistae, hoc verō Theologi: sed auscultanda sunt sacrorum auctoritates rationesq; examinanda. ¶ Arguitur enim primo: ex iure nature ecclesiastica beneficia (vt secunda conclusioe asserēbamus) ex bonis communibus populi, veluti stipendia instituta sunt, & ecclesie ministris proposita: ex hac ergo parte contra iustitiam cōmutatiuā fidē populo & ecclesie frangit qui non optimū ei ministrū absque fraude & dolo prouidet. Max peccatur & contra iustitiam distributiua. Eadem enim virtus quae iubet seruare in praemijs proportionem quae est in meritis, subiunde admonet vt optimus qui rationabili diligētia inueniri potest, ceteris praeratur. ¶ Deinde accedit tertio q; Au tistites tenēt beneficia gratis cōferre: qui autē meliori posthabito cōfert minus digno, ille certē alia causa mouetur humana: alioqui illud nō faceret: atque adeo neq; dat gratis: neq; ab acceptione personarū manet incolumis. ¶ Ad hac qui ex duobus sacerdotijs pinguius cōfert sacerdoti minus digno, manifeste iustitia distributiua acceptione personarū, praeuaricatur, nam id patrare nō posset nisi respiciendo personam, putā qualitatem extra causam: ergo eadem labe contaminaretur, qui vnicuique beneficium minus idoneo ad iudicaret. ¶ Præterea à horum collatores munerū, dispensatores sunt, vt ait Paulus. 1. ad Corin. 4. ministeriorū Dei: in quibus, vt inibi subiungit, fides sincera requiritur secundum verbum Dominicum citatum. Quis putas est fidelis dispensator & prudens: principis autem eō conomus & dispensator qui quos posset optimos seruos eodem stipendio nō assereret in seruitium domini, reus profecto esset aut de fractae fidei, aut neglectae prudentiae. ¶ At verō ius diuinum est quod huic conclusioni firmiorem astruit fidem. At

Prima ratio in gratiam prima opinionis.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Paulus.

que in primis exemplum Christi, Ioann. 21. in electione Petri quod ab eade rem patefacit. Ille quippe qui nemini iniuriam irrogare potuit, nempe qui non meras dispensator, sed dominus rerum erat, non alium selegit qui suis sibi vicarius succederet, quā omnium tunc temporis Apostolorum optimum. Neque verō satis duxit eum instituire quem ipse nouerat esse praestantissimum, sed id prius voluit vt omnibus innotesceret. Hac enim, vt arbitrator, tantum de causa ter publicē Petrum rogauit an se plus ceteris diligeret (qui numerus iudicialibus monitionibus solemnissimus est) vt cūctis liquidum fieret, iure & ordine optimum eligere: doceret quē per inde eos vt eandem legem in similibus electionibus sanctissimē custodirent. ¶ Quapropter absq; vlla cunctatione asserere soleo illo tunc temporis articulo quo Petrus electus est in Christi vicarium: omniū fuisse Apostolorum optimum: neq; tutum arbitrator hoc denegare. Liqueat enim solam Dei charitatē, esse normam per quam iudicare licet bonitatis gradus apud Deum: praeterea neq; hoc negari licet, quin eo gradu quo quis diligit Deum, diligatur ab illo. Si ergo Petrus Christi plus tunc ceteris Apostolis amabat, plus & ab ipso amabatur: atque adeo optimus erat. Quod enim praeter ceteris tunc Christum diligeret, ambiginequit: quoniam Christi interrogatio nō oriebatur ex dubio, quippe quo ipse non tenebatur: sed erat velut assertio. Et quantis Petrus ad comparationem responderet citra temeritatem non valuit, eō quod neq; suorum erat, neque alienorum meritorum ponderator: tamen suum respōsum, Tu scis quia amo te, Christus pro comparatio iuxta suam ipsius interrogationem accepit: & ideo à tertio respōso contiuo subiunxit, Pisce agnos meos. Dico stetit se optimum tunc simpliciter: quia nihil obstat quo minus Ioannes indulgentius diligeretur, alioque forte tempore fuisset melior: nam de intemerata Virgine hestitare nefas esset, longē meritis cūctos antecessisse Apostolos. ¶ Secundo loco accedit & apostolicum testimonium. 1. ad Timo. 3. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: hoc est sibi consultē videat, quantum sibi oneris imponat: quia omniū est optimum munerū quae in ecclesia sunt: atq; adeo gubernatu difficillimū. Vnde subdit. Oportet enim episcopum irreprehensibile esse, &c. Vbi tā amplā tamq; diuītē virtutū supellectile ab episcopo desiderat, vt licet nullam faciat cōparationem, vix illa possint, nisi in eo, qui praestantissimus est, acerrari. Quapropter inferius ca. 5. cūndē admonet disci-

Secundus casus ad idem

Hieronymus

Augustinus

Leo Papa Chryso.

Bernardus

Concilium Hillense

scipulū vt memini citō manus imponat. Vbi potō docet quantum debeat examinis praecedere antequā huiusmodi sacerdotia distribuatur: vt pote quē illam finalis iudicij imitari pro humana fragilitate deberet, vbi equissima mēritorum trutinā vnicuique remetiendum est. ¶ Accedit tertio loco ius canonicum sancto- rumque decreta. Est in primis Hierony. super Leuiti. cap. 8. qui refertur. 3. quæst. 1. cap. licet. ergo. Refert namq; illic Leuitica historia quōd quādo Aaron iussu Dei in sacerdotem vndus fuit, congregata fuit omnis turba ante fores tabernaculi. Super quibus verbis ait Hierony. q. licet Dominus de censitudo princeps precepisset, singularemq; elegisset, tamen conuocatur etiā Synagoga: requiritur ergo, inquit, in ordinando sacerdote etiā populi praesentia: vt sciant omnes & certi sint quōd qui praestantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligatur ad sacerdotium: & hoc attestatē populo: secundum illud Pauli, Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt. Hæc Hierony. Et est allusio ad exemplum Christi qui in praesentia Apostolorum testimonium tulit excellentiæ Petri. Hac tamen non obstante verborū inculcatione Hieronymi, temperat illic eius sententiam, imō denegat Augustino, dicens satis esse. eligere dignum. Cui Apparatus adhaerescit. Veruntamen nisi intelligant in foro duntaxat exteriori, nō sunt contra textum audiēdi. Sunt & verba acerbissima Augustini super verbo Iacobi citato, dicentis, Non est putandum leue esse peccatum in personarum acceptione habere fidem Domini gloriae. Quis enim ferat eligi diuitem ad sedem honoris gloriae ecclesiae, cōtēpto paupere instructiore & sanctiore? Ausculta verbum ad sedem honoris gloriae ecclesiae. Consentit & Leo Papa, can. Metropolitanano. dist. 63. vbi docet quōd sit eligendus optimus. Sed & Chryf. sententia libr. 2. de sacerdotio, quā maxime meditando. Admonet enim de suo nomine ecclesiasticos pastores, quōd tanto debent meritorum intervallo antestare gregi, quanta praestat excellentia pecori pastor in cuius sententia Bernard. De cōsideratione ad Euge. permulta, eademq; peregrina cōgerit. His vnicuique illustreque adiungitur capitulū, extra, vt ecclesiastica benef. sine dubio. vbi in reprehensionem Episcopi apponitur quōd non ex affectu carnali, sed stricto iudicio debuit ecclesiastica beneficia in persona magis idonea dispensare. Atqui in pragma. concil. Basilien. habetur hæc forma iuramenti eligentium. Ego. N. iuro &

promitto omnipotenti Deo & sancto, cuius nomini dedicata est hæc ecclesia, eum eligere quem credam esse in spiritualibus & temporalibus meliorem. Neq; tantum Canonici, verum & ius Imperatorū idem sanctissimē admonet, vt est videre in Authent. de monach. & ordinationem. Iubet quippe eum, Imperator qui prius optimus inter monachos apparuerit, praefici in pastorem. Quod si monachus optimus est praeficiendus, profecto multo est sanctius eadem regula in episcopis obseruanda: vt quorum ordo sit institutus monachorum excellentior. Atqui argumenta hæc si in primordijs etiam ecclesiae, & quando illustribus pollebat personis vim suam tenebant, quanto nunc maiorem, quando illa laboramus personarum inopia, vt vix optio permittatur: imō citra dignissimum vix possit reperiri dignitas. Tempore August. Ambro. Marti. Nicolai, atq; id genus mortalium, non esset immane scelus non perquirere digniorem, modo autem vt digno conferas, dignissimum debes inquirere: adeo omnia iacent. ¶ Et quando eorum quae facta sunt argumenta nullum existeret, hoc rem ineluctabiliter conuincit, quod postquam in dispensatione beneficiorum non habetur exacta meritorum ratio, nemo est qui literarū studia sequatur, nemo qui alijs imbutur moribus, quā qui ad Curiam fuerint aptiores. Vnde quanta detrimēta ecclesiae Christi eius sanguine fundatae succreuerint, & hæresum pestes & animarum neglectus aperitissime testantur. ¶ At verō antequam decimam conclusionem statuamus, operæ pretium est nonnulla dubio laqueæ hinc emergunt diluere. In primis nō cōtendimus in has angustias timoratos animos conijcere, vt quando munus ad quod persona eligitur exigui momenti est, censetur peccatum mortale digniorem praetermittere. Max neque est tale peccatum timēdum etiam in rebus maioris momenti quando meritorum excessus non est tantus, vt videatur ad rem multum referre: quoniam & surari exiguum monetam non est peccatum mortale: neque nos. Deus cogit tam anxie personas explorare, sed secundum prudentiam pro rei qualitate & cōditione. ¶ Præterea maxime adnotandum, nō esse attendendum ad causas metaphysice possibilis: sed vt materia moralis exigit, ad id quod secundum prudentiam speratur futurū. Enimvero licet occurrat vir literis clarissimus & prudentia conspicuus, est tamen vgeors, vel alijs implicitis negotijs, de quo non est tanta spes q; praedicabit aut gubernabit secundum suas dotes, vel fortē etli sit optime moratus, publicis

Postrema ratio.

Prima huius ratio cōtra.

Secundam

publicis tamen est negotijs ineptus: huiusmodi certe hominibus ille preferendus est, qui licet huiusmodi dotibus non sit tam potens, speratur tamen curam sollicitius habiturum, diligentiamque adhibiturum ad sumum exequendum munus. Euentus autem rei qui prater eligentium spem subsequitur, nihil electionem vitiant: ut si negligens postmodum reperitur, qui diligens credebatur. Emergit autem ex superioribus contra hanc nonam conclusionem argumentum primum. Dicitur est iustitiam distributam in his sacerdotijs ad commutatum referri: dum autem praelatus tribuit ecclesie curatum vel alium ministrum pro ratione suarum decimarum dignum, quia scilicet habet exilia subsidia, per illum satisfacit iustitiam commutativam: non ergo tunc tractatur alium eligere qui cum mutationibus meritis polleat. Respondetur duo primum non servatur tunc ratio distributivae iustitiae, nisi forte in brevi expectaretur locupletior praebenda pro illo digniori. Deinde quantum ad iustitiam commutativam, cum dignitas personae non habeat certam praescriptam mensuram, sit ut ubi alius est dignior, vix inferior censendus sit dignus. Praterquam quod fides dispensatoris ministeriorum Christi ex postulat ut cuicumque ecclesiae ascribat ministrum optimum illorum qui illo stipendio haberi potest: nam ecclesia si loqueretur, tale eligeret: licet haec culpa non sit tanta ut ad restitutionem obliget, si secundum existimationem dignus eligatur: ut supra diximus. Hinc autem exurgit argumentum secundum contra eandem nonam conclusionem, quod sequeretur ex ea nonnunquam ut elector esset perplexus. Verbi gratia. Duobus vacantibus beneficijs quorum quod vberius est & pinguius nullam habeat animarum curam: alterum vero quod fructibus est sterile, eandem habeat annexam, vel plures habeat sub se parochias, plusque doctrina indigentes: ut ecclesia nunc Toletana, quae locupletissima est, vacante: & simul Granatensis, quae licet sit pauperior, habet tamen multos ex Mahometisino neophytos, perplexus tunc esset & Papa & Rex. Nam si distributam iustitiam spectes, debet tunc illud quod est ditius digniori attribui: si autem publicam ecclesiae necessitatem, potius deberet illi maiori cura animarum demandari. Ad hoc respondetur, plus semper esse habendam rationem publicae necessitatis, ad quam nos Christi charitas acriter astringit. Et ideo animarum cura digniori est commendanda, neque inde damnus de sua dignitate reportare censetur. Nam etsi bene praesidentes presbyteri, auctore Paulo,

Argumēt.

Solutio.

Argumēt.

Responsio.

duplici sint honore digni: ille tamen qui apud Deum nos manet in primis estimandus est: eo vel maxime, quod (ut dictum est) haec sacerdotia in ecclesiarum comodum sunt instituta. An vero ille dignior acceptare teneretur, alterius disputationis est. Et tunc esse posset necessitas ut teneretur. Verum ex hoc tamen aliud enascitur dubium, utrum lex haec eligendi dignioris vsq; ad illos etiam extendatur qui iam sunt suis ecclesijs collocati: videlicet virum vacante pinguisimo beneficio vel episcopatu debeat Rex & Papa quospiam suis locis dimovere, ut omnes per gradus euehat. Videtur enim nonae conclusioni conuersus. Respondetur de hac re non posse certam stabiliri regulam. Inimicatio mutationes istae & ascensus quam fieri possit maxime cauendi sunt: tum quod fomertum ambitioni subministrat: sunt enim in causa ut episcopi semper sint animi pendentes: & sicuti prima materia, nunquam sua forma contenti. Quare neque eorum habere possunt sponfam, neque iustam illius gerere curam: tum quod non est pastoris aetas in cognoscendis summum tandisque nouis ac nouis gregibus transgenda. At vero neque hoc nimium cauendum est: quare quidem expediens nonnunquam sit & condecet ut episcopus ad aliam sedem commigret. Non enim vanus est titulus de postul. praelat. Sequitur post haec dubium de electionibus, siue dum religiosi & canonici praelatum eligunt, siue dum Scholastici publicum praelectorem Cathedrae, utrum teneretur quisque semper eligere meliorem: etiam si videat nihil se suo suffragio profuturum. Ad hoc respondetur, semper in electionibus animaduertendum fore, opus vanum non esse opus charitatis: omnesque ideo leges ad mores, prudentis iudicio esse applicandas. Sit ergo prima responsio. In digno nemo debet suo calculo suffragari: etiam si constiterit illum a reliquis omnibus optari: quoniam talis non nisi per nequitiam obtruditur, cui nullo colore fauendum est, neque assentiendum. Si tamen qui eligendus speratur, dignus est, tunc licet ac decet dignissimum qui eligi non potest praetermittere, ut dignior eligatur. Sunt tres, quorum Petrus dignissimus est, Paulus medius, Ioannes vero infimus. Quod si ego in Petro persisto, neque ipse neque Paulus, sed Ioannes eligetur: me autem accedente ad Paulum, ipse vincet: hoc ergo consilium se qui debeat: etiam si iureiurando me astrinxerim eligere digniores. Intelligitur namque iuramentum inter possessibiles. Hoc autem, similique cessante casu, semper eligendus est dignior: nam praeterquam quod ei seruandus est honor, & leg

Dubium.

Dilutio.

Dubium alteri de electionibus.

Responsio.

& legi dignitas, ad hoc etiam prodest, ut electus aduocetur equos electores non ei fauifese. Sic enim fiet in regendo cautior. Contra hoc tamen continuo se offert argumentum: quod si semper dignior eligendus esset, sequeretur quod si minus dignus electionem acceptaret, perinde peccaret atque collator: quoniam videtur causa esse rei illicita. Ad hoc autem respondetur non esse rationem parum: nam recipienti non incumbit conferendi cura: ob idque neque ceteris iniquae collationis causa, perinde atque coterens. Et maxime si sit dignus. Quinimo in re dubia non tenetur ipse seipsum examinare: sed ille qui confert. Quare licet electionem ambire, delictum sit, oblatum tamen citra culpam suscipi potest. Enimvero licet quis praetermissio charitatis ordine elemosinam porrigat, non patri indigentis auxilio: vel praeteritis pauperibus prodigat in histriones, ob idque delictum faciat, illi tamen qui recipiunt non irretiuntur eodem delicto. Mox alia via arguitur ex ca. mor. noster. 16. quae est. 7. quo habetur quod ubi quis dominus instituerit Oratorium vel Capellaniam, possit cuicumque presbytero dare. Arguitur ergo. Potest quis ea lege sacerdotium institueret, ut solis suis agnatis alijs ve designata profapie in perpetuum obueniat: nam quicumque quorilibet bonorum dominus potest ea pro suo libito dispensare: ergo tali casu non est necessarium, imo non licet digniorem exquirere. Sunt qui dicant etiam in tali casu inquiri reos esse digniores, vel opus fuerit, extra illam familiam. Attamen & vsus & ratio in contrarium reclamant: satis enim est inter illos designatos & vocatos praestantiorum eligere: nisi vnus sit tantum, ut puta sanguine proximus appellatus. Nam cum tali institutori ac fundatori non incumbat munere suo & officio distributionem facere, & illa sint sua bona, non stringitur rationem habere dignioris. Haud tamen erat cur Hostiensis & Abbas ex hoc dissimillimo textu inuitum argumentum traheret ad distributiones bonorum communium ecclesiae: nempe quod satis semper sit eligere dignum. Duo hic tamen illius textus modera minus recolenda sunt. Prius quod si qui designatus est, fuerit omnino indignus, alius substituendus venit: quia nemo neque de sua substantia potest sacerdotium contra naturalem ius ac diuinum creare. Secundum est, quod si institutio illa annexam habeat curam aliquam animarum vel gubernationem, tunc iniquissima est, & non ferenda, quatenus obliterit ut dignior eligatur. Ut si quis praeventibus suis

Argumēt.

Solutio.

Argumēt.

Solutio quomodo reprobat.

Hostiensis Abbas.

Duo modumina textu uocant.

monasterium fundare eo vinculo, ut Prior vel Abbatialis non nisi ex suo genere aut patria crearetur, non est in contumeliam Evangelij lex illa seruanda. Enascitur autem hinc praeter dubium de beneficijs patrimonialibus, ad quae non recipiuntur nisi ciues, vel qui inde sunt oriundi. Videtur enim sententiae nonae conclusio nis derogare: siquidem possent praestantiores aliunde quandoque acciri. Respondetur leges illas aequissimas esse, quas vti nam de beneficijs saltem parochialibus, quibus annexa est animarum cura, ubique sanciret ecclesia: quemadmodum & in Tridentino Concilio summo omnium consensu, me praesente, consultabatur. Eiset enim illis decretis conforme quae in quarto argumento accersita sunt, decernentibus ut electio ex eadem ecclesia fieret. Nam ut modò dicebam, non paruo estimandus est ingenuus amor quem quisque ad natium solum habet. Praesertim quod licet possent nonnunquam inueniri extranei meritis praestantiores, multo esset tamen ecclesiae conducentior, ut ambitionibus & litibus sibi molestissimis ac pestilentissimis obuiaretur: praeter ea ut incolae spe illa, animarentur, liberos & literis & moribus informare. His ergo absoluis dubijs ad decimam conclusionem descendamus, qua ad illam triualem respondeamus quaestionem, vtra scilicet facultas alteri praerferenda sit in deligendo episcopo, Canonici scilicet iuris, an Theologiae. Neque vero erat cur assertio haec in controuersiam vocaretur: sed Hostien. cui Abb. Panor. subscripsit super ca. 1. de contang. & affini. fuit qui nescio quo iure haec contestatus est licet. Aiunt enim quod ubi haereses pullulant, praerferendus est iuriscoulto Theologus, alio qui vero e conuerso. Et quantum meae profectio in suspicionem de hac re adducere possit, haud tamen idcirco his maxime temporibus, dissimulanda est rei veritas: ego enim minime de me ipso ignoro quam sim talium meritorum expertus. In primis si mea opinio illius esset momenti, quae in consilium admitti deberet, mallem ut post morum honestatem prudentia viri, roburque animi mansuetudine insignitum, atque in agilibus dexteritas perpendere-tur, quam scientiae eminentia: dum modo illa doctrinae mediocritate polleret, quae pondus ei autoritatis adiungeret. Itaque persona aestimanda cum primis est, non haec aut illa scientiae facultas. Tametsi ille in quo haec omnia excellentia doctrinae illustraret, maiori iure esset super ecclesiae candelabrum erigendus. Sed tamen quod caeteris pariter concurrentibus Theologia sit peculiaris Episcopi scientia,

Alteri dubium.

Responsio.

Quaestio triuialis.

Decima conclusio.

tia, quam hic cōclusionem decimam facimus, nescio quis ambigat. Nam vt ab ipsa pastoris nomine quod Episcopi proprium est, exordium sumamus, eccquis dubitet præcipuum pastoris munus esse factorum eloquia reuoluen- do recolare ac meditari, vnde doctrinæ pabulum gregi subministrat? Sententia est Hieron. in Leuitico. 36. distin. cano. si quis, vbi ait: Duo sunt pontificis opera, vt à Deo discat legendo scripturas diuinas, & sepius meditando: vt populum doceat. Et distin. 38. cano. omnes ad monetur Antistes vt in promptu legē habeat: videlicet tam sacros canones & sanctum euangeli- um, quàm diuinum apostolorum librum & omnem diuinam scripturam. Canones scilicet cōcistorum, vt statim subditur ca. placuit.

August. Vnde August. in epistola ad Paulinum, quæ est. 59. ibiud Paul ad Ephes. Quosdam autē de dit pastores & doctores, pro eodem vsurpat: nempe quod episcopi eo sint pastores, quod doctores. Quid nisi nunquid nō apostolorum successores sunt? ergo proprium eorum est vt quam fidem ipsi diuulgauerunt, populum doceant: eiusque mores secundū euangelicas normas componant, & veluti canes cōtra vitia in defese oblatent. Sed quid in re non dubia testibus vtimur non necessarijs? Non interrogabantur olim dum insula insigniebantur an ius nossent vtrūque, sed an vtrūque scirent testamentum: vt Richard. quodlib. 4. & Syluest. in verbo. episcopus. adnotarunt. Licet iam collapsis rebus, non interrogentur nisi an velint se diuinæ scripture sensibus accommodare, & quæ inde hauserint, plebem docere. In cuius signū confertur eis euangelium, quod admonentur populo sibi cōmissio prædicare. ¶ Adde quod ex præcis episcopis neminem nisi theologum comperias. Nam iura canonica theologo in cōcilij sanxerūt, & pontifices maximi ex sacris collegerunt oraculis. Quapropter si nominis etymologiam inspicias, quam August. (vt refertur. 8. quæst. 1. ca. qui episcopatum.) interpretatus est: nēpe vt idem sit episcopus quod superintendens: in hoc etiam deberet superintendere canonico iuri, licet non illud memoria retineret. Enimuerō cum ex Theologia ius ecclesiasticum promanauerit, per eandem facultatem debet legitimi sensus canonum examiniari. Præsertim quod illa iura quæ ad munus episcopale quicquam referūt, Theologi, si modo secundum nomen scientia polleant, oculatus emunctiusq; callere debent. Quod si minus calleant, multo est episcopo dignius, vt veluti de Moyse, Exod. 18. legitur, viros idoneos audiedis secularibus causis exponat quod

Hieronymus

August.

Prima ratio pro conclusione.

Richardus Syluest.

Sucunda;

Augustinus

ipse sacrosancta meditationi & Christianæ doctri- ne incūbat, quam vt, vice versa, à dulcedine scripture auulsus secularibus implicetur.

¶ Vide ergo quàm longè ab scopo aberrant qui episcopi munus non aliud existimant quàm hereses extirpare: cum alia præterea sint multo illis magis peculiaria, quàm causas audire. Eo vel maxime quod si tunc sunt necessarii quando hereses pullulant, sit subinde vt magis sint semper necessarii, nē vnquam feratur. Chirurghi sunt & caudici, qui cum litibus vitent, nollent inglorios causas præcindi. Cura autem episcopalis longè alia esse deberet: nempe vt populus adeo esset semper fide instructus, moribusque compositus, vt neque heresibus neque litibus vlla relinqueretur an- sa. Quapropter non solum vbi hereses pullulant, sed vbi litium dissidia serpunt, illic optior ellet Theologus episcopus, aut certe vir probitate insignis, qui lites absque prolixis terminis iuris componeret ac rescinderet. Video enim, pro dolor, plures foueri lites in foro ecclesiastico quàm in civili: cum totus conatus episcopi esse deberet internas hominum conscientias farrere, discordiarumque gramina cōuellere, & non illuc curam extendere, vt pueros poma ficulq; hortorum suffragantes (quia hæc est officialium sagina) ex cōmunicationis internectione ferire: quod adeo est absurdum, vt excusare se iā ecclesiastici iudices nequeant nisi affirmantes propositum non gerere ligandi. Sed & ob hoc deberet esse theologo vt cognoscerent quantō illis esset habenda maior ratio, nē populus inobedientie crimine quàm ex cōmunicatione feriretur: nam quātis iudices tale nō habeāt propositum, populus tamē qui illud nescit, nihilominus conscientiam sibi vulnerat, dum fictæ non paret excommunicationi. Sed de hoc satis in præsentia. Nā & theologos episcopos eandem video ire viam.

Ad primum ergo argumentum quæstionis prima conclusio respōdit: nimirū concedens personatus istos, quos vocant, & sacerdotia plus cōmutatiuæ iustitiæ respectu ecclesiarum habere, quàm distributiue. ¶ Ad secundū inter probandam nonam conclusionē responsum est: vbi cōmōstrauimus, vsq; adeo à Christo abfuisse personarum acceptionē, vt Petrus tunc Apostolorum optimus, atq; ad regimē accommodatissimū, elegerit: & matrem filiorū Zebedæi peretem filijs suis sedes ad dexteram & ad sinistram repulerit. Quod autem plebeios homines & literarū rudes ad functionem euangelicam affecerit, bina fuit causa. Prior quod ipse eos & docere potuit, & tales efficere qua-

Postrema ratio,

Ad primum argumentum.

Ad secundū.

uales ad rem decebant: electores autē humani, quia dignos eos facere nequeant quos eligunt, eos debent ad eligendum conquirere, quos dignos inuenerint. Mox quod expediebat supra naturalem fidem non ab hominibus promulgari, qui essent humana doctrina illustres, ne in suspitionē veniret, quod de humana scientia procederet. Ideo enim iusi sunt coram regibus ac præsidibus nō cogitare quomodo aut quid loquerentur: sed quæ Spiritus sanctus suggereret, illa diuulgarent. Quod autem Galileos cæteris mortalibus prætulit, mysteriū fuit, de quo fuerat Isaias vaticinatus: cuius ideo prophetiam Matth. c. 4. citauit. Tertia Zabulon & terra Nephtalim & c. Galileæ gētium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucē magnam. Et Dauid: Principes Zabulō & principes Nephtalim (hec enim erat Galileæ) duces eorum. ¶ Ad tertium, quod aduersus nonam conclusionem intendi videbatur, itidem satisfactum est, dum concessimus secundum forum exterius satis esse digno conferri ad succidendas calumnias: secus autem in foro interiori.

Ad quartū. ¶ Ad quartum respondetur, iura sanxisse, dignitates & præbendas personis eiusdem ecclesie concedi ob hanc causam (vt ait Cælestinus eod. cap. nullus. 61. distinct.) quod vnusquisq; suum fructum militie habeat in ecclesia in qua suam per omnia officia transigit aetatem. Cui & alteram S. Tho. causam subiecit, quæ mihi est probatissima: videlicet quod plurimum vnusquisque, propensorem habet animum ad suam propriam ciuitatem & ecclesiam in qua nutritus est: qua vtique ratione vt ilior esse poterit. Vnde Deutero. 7. Non poteris alterius gentis hominem facere regem, qui non sit frater tuus. Et ideo licet nō exquiratur extraneus dignior, per hæc fit compensatio.

Ad quintū. ¶ Quintum autem argumentū omnia quæ dicta sunt conculit. Etenim si vera est quorundā opinio, nē dicam assentatio, cui sanctissimus Papa nunquam assensisse credendus est, videlicet quod est dominus beneficiorum, pugnantissimum extruitur inde argumentum quod nō teneatur digniores eligere, imo quod possit su per hoc cum inferioribus prælatis dispensare. Responso ergo non est alia quam quæ nullatenus est dominus. Aliis profecto sicuti de illudictum est qui de suis proprijs bonis sacerdotium creat, liberum ei esset tanquam vero domino conferre cui mallet: quod nemo auderet assuecere. At nullo opus est argumento vbi apostolica tuba canit: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. ad Corint. 4. Quin verò & Chri-

Ad tertium.

Ad quartū.

Cælestinus

S. Thom. ar.

Ad argu

stus Lucæ. 12. Quis inquit, putas est fidelis dispensator & prudens quem constituit dominus super familiam suam? ¶ Nequæ vero sacri Canones transierunt vnquam ab hoc euangelio discrepant, quia neq; discrepare possunt. Quare non pigeo ituris hic verba audire. De præbend. lib. 6. c. 2. sic habet. Licet ecclesiarum personatum, dignitatum, aliorumq; beneficiorum ecclesiasticorū plenaria dispositio ad Romanū noscatur pontificem pertinere. Non dicit dominū, sed plenaria dispositio. Et Cle. vt lit. penid. nihil Inno. c. si duobus, hoc modo. Salua tamen in præmissis omnibus Romani Pontificis potestate: ad quem ecclesiarum, personatum, dignitatum, aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum plena & libera dispositio ex suæ potestatis plenitudine noscitur pertinere. Perspice ergo quo pertingit pontificiæ potestatis plenitudo: certe nō vt dominus sit, sed vt plenariam habeat dispositionē. Nam, quod ait, libera, hoc tantum significat quod nulliuti agnoscat in terris superiorē. Idem patet ex superioribus. Cōmōstratum enim reliquimus hæc bona ecclesiastica, stipendia esse populi pro ministris, quorum idcirco Papa merus est dispensator. ¶ Imò arbitror illos qui dominum beneficiorum eum appellat, propriam vocem ignorare. Nam si dominus est, retinere sibi potest, & in proprijs vsus conuertere, ac pro libito eis vti: quod tamen nēmo sanæ mentis admittet: si autem pro libito non potest vti, sed tenetur ratione dispensare, non est dominus. Quocirca sanctus Tho. 2. 2. quæst. 63. artic. 2. s. Tho. vbi ait prælatum ecclesiasticum non esse dominum, sed dispensatorem, Pontificem etiam maximum complectitur: vt Cardinalis etiam Caietanus. Lateralis Papæ scitē adnotauit. Sed heu quanta mala ex contrario, eodemq; falso principio ecclesia quotidie patitur. Cum tamē quod sancti sumus Papa cæteris honore & dignitate in ecclesia Dei præstat, fortiori nexu teneatur digniores semper optare. Nisi forte (vt ad calcem quarti argumenti respondeamus) Cardinales in Pontificis electione ob eandem summam vicarij Christi dignitatem sanctiori fide perstringuntur optimum eligere. Quapropter nunquam ruiorem illum persuadere mihi potui: videlicet statutum illis esse non posse deligere nisi ex suo gremio. Et tandem ab ipsis Dominis Cardinalibus audiui, falsum esse. Enimuerō quod actiuus vocēs ad ipsum sacrum senatum ecclesie retulerit, decentissima ratio persuasit. 23. distin. cano. In nomine domini. & ca. licet. extrā, de electio. & vbi periculum. eod. libro. 6. videlicet, nē tantus episco-

s. Tho.

Caietanus.

Falsum est non posse eligi pontificem nisi à Cardinali ceteris

episcoporum cœtus à remotissimis regionibus Romam ad eligendum cogeretur. Attamen cum tanti referat optimum episcoporum orbis ad summam sedem euehere, quod intra paucos vrbis passua electio coerceatur, licet sit credibile inter eos nunquam defore dignum, certe sinceritas euangelica non permittit. Unde in eoca. In nomine Domini, si in Romana ecclesia non inueniatur idoneus, ex alia sumi iubetur.

¶ Igitur conclusio nona suis radicibus fixa perstat, quæ non solum in antistitibus creandis, verum & in alijs dispensandis sacerdotijs quibus iniuncta est annuarum cura, sanctè seruanda est. Nam in alijs qui tali cura vacant, licet præteritis dignioribus contra iustitiam distributiuam delinquantur: non tamen subest tantum periculi. At qui eam ob rem aut nunquam aut perquam raro peccatum illuc mortale committitur: dum modo non concedantur indignis. Ex hac autem definita conclusione dubia nonnulla suboriuntur, quæ idcirco nec esse est vt per ordinem examinemus. Primum est quod proximis verbis de beneficijs cura animarum carèti us appendet, an scilicet pensiones annuæ quæ à quinquaginta hinc annis percipiebantur in ecclesia, tuto & imponantur beneficijs, & recipiantur ab ijs quibus exhibentur. Ad hoc primum omnium respondetur, pensiones huiusmodi non habere annexos ecclesiasticos titulos: quia pensionarius non fit beneficij possessor: sed tantum possideti imponitur onus soluendi. Et potest imponi vel personæ quædiu possederit, vel quod multo est vlti frequentius, ijs fructibus beneficiorum. Quæ de re neque aliam habent annexam curam, neque canonicum persoluendi officium. Atque hæc vtique ratione huiusmodi redditus tutissimi existimantur: nempe quod nulla sint cura onusti. Ego verò, licet de plenaria Pontificis potestate in dispensandis beneficijs nihil ambigam, semper tamen arbitratus sum hæc esse periculosissima omnium beneficiorum: idque propter eandem rationem qua alij censent esse tutissima. Nam si verum est quod paulo antè demonstrare nitebamur: nempe summum pontificem non esse dominum, sed dispensatorem beneficiorum, quæ sunt ecclesiarum stipendia: consequens inde fit, vt illa adiudicari nequeat nisi pro altaris (vt ait Paulus) ministerio: vel tanquam mercedem pro aliquo seruitio ecclesie, etiam si non esset spirituale, vt putà duci aut militi, qui ecclesiam tempore necessitatis propugnat: qua de causa decimarum tertie Regi Hispaniæ tributa sunt. Et congruentius possent illi concedi qui negotia ecclesie gereret, vel in concilio, vel in curia,

vel alibi: sicuti olim mos erat his qui prælatis in adiutorium adhibebantur, prouentuum quorum tam impertiri. Præterea quædò dubia lis super aliquo sacerdotio danti aliter non posset, liceret aliquam portionem parti cedenti, in bonum pacis addici: de quo vno pensionum genere vnicuius est textus in toto iure. Nisi essent de præbend. At quod circa hanc causam absque villo titulo & obligatione bona ecclesie possint hoc modo dispensari, non apparet quomodo intra limites dispensationis contineatur. Et re vera rei nouitas eam in suspicionem vehementer adducit. ¶ Alterum dubium est de illis qui neque eligant neque beneficia conferant, nihilominus sunt causa vt vel dignitate inferioribus, vel profus indignis conferantur, vtrum delicti illis sit. Et peculiari ter fit interrogatio de resignatoribus. Resignat quis sacerdotium suum in manibus Prælati, sed tamē in fauorem consanguinei, vel alterius certæ personæ indignæ, & non alijs: videtur ille extra culpam esse: nam Prælati est cui collatio incumbit. Respondetur tamen prælati delictum non excusare resignantem: vt pote qui verè est causa iniquæ collationis. ¶ Vbi de hoc maxime admonere non præteribo, videlicet, quàm sit cauendum ne pueris beneficia præbeatur: nam est contingens, vt optima sint indole, non solum ius Canonicum, verum et neque naturale reputat eos dignos. Dignitas enim non spem, sed rem dicit. At qui plurimam vlti venit, vt qui de se pueri bonam fecerunt spem, quæ, si absque diuitijs ecclesiasticis maneret, ad vberè frugem perducerent, cum primum ditatur, super bire ac ferocire incipiunt. Permuta alia dubia in præsentiarum præterimus, ne extra rem & causam distrahatur videamur.

ARTICVLVS. III.

Utrum beneficiorum pluralitas, sit iure permissa.

Vperiori articulo annexum est in hoc tertio de beneficiorum pluralitate disputare, vtrum sit quoquo pacto iure permissa. Pugnant enim à parte negatiua Canones plurimorum cœciliorum quàm sanctorum Patrum. In primis est decretum Synodi. 7. Constantinopolitanae, vt refertur. 21. quæst. 1. cap. Clericus. Clericus ab instanti tempore non connumeretur in duobus ecclesijs: negociationis enim hoc est & turpis

Dubium d. 1.

Responsio.

Beneficia pueris minime conferenda.

Argum.

Secundum Chryso.

Bernardus.

Tertium.

Tho.

1. Conclusio.

secunda. Prebatio.

hieri proprium commodum, & ab ecclesia communi alienum. Vbi citatur verbum Dni, Nemo potest duobus dominis seruire. Et. 70. distinct. cap. sanctorum, ait Urbanus Ormainò in duabus ecclesijs aliquem inuitulare non liceat, sed vnusquisque in qua intitutus est, in ea tantum canonicus habeatur, vnde extra, de præben. cap. quia, perhibetur præbendarum multitudinem canonicis esse inimicam.

¶ Secundo allegantur à sancto Thoma quodlib. 9. artic. 15. sanctorum dicta. Ait enim Chrysofom. Quod tenebra erubuit, humè erubescat: quod figuræ non fuit concessum, rei reor esse illicitum: figuræ autem, hoc est, legi veteri, non fuit inter Leuitas concessum vt qui capiebat in Bethlehè, caperet in Hierusalem: cum nos ergo perfectiores esse debeamus, qui capit in Tyro, non capit in Damasco. Hæc Chrysofomus, & Bernard. Qui non vnum sed plures est in beneficijs, non vnum sed plures erit in supplicijs. ¶ Item id esse videtur contra rationem, & ius naturale, & diuinum iam modo citatum: Nemo potest duobus dominis seruire. Cui in super accedit iuramentum quo quisque iure antiquo fidem suam alligat seruire ecclesie, cui se mancipare constituit.

¶ In contrarium faciunt iura quæ plura beneficia eidem personæ indulgent: vt tum alibi, tum 21. q. 1. frequentes Canones docent.

¶ Vestione hæc disserit D. Tho. quodlibet. 9. citato art. 15. At quia rei huius abusus nimium in perniciem ecclesie obrepit, non erit superuacaneum rem denudò ac sedulo examinare. Nam cum (vt ait illic sanctus Thomas) ius hic naturale ad diuinum implicetur & humanum, quantum ad duo priora, rei huius definitio ad Theologos pertinet: licet quantum ad tertium, spectet ad iuriconsultos. Placet ergo veluti primum fundamentum distinctio illa sancti Thomæ: Triplex est actionum ordo: scilicet aut quæ deformitatem habent inseparabilem, vt mendacium: aut quæ indifferentes sunt, vt deambulare: aut tertio quæ licet per se nudè & absolute consideratæ, deformitatem quandam representent: circumstantijs tamen vestitæ licite fieri possunt: vt hominem occidere, quod iudici, & defendenti se licet.

¶ His præiactis respondetur ad quæstionem septem conclusionibus. Prima. Habere plures præbendas non est res primi ordinis. Hæc conclusio inde fit liquida: quod multis casibus super hoc sancta iura dispensant, vt statim patebit. ¶ Secunda. Neque est secundi ordinis. Non enim est perinde indifferens atque habere plures vestes: hoc quippe absolute cõ-

sideratum, nullam implicat aut malignitatem aut indecentiam: habere autem plures præbendas, si nude spectetur statim sonat quoddam ordinis peruerfiones. Primum, quia ratio docet vniciquè ministerio suis propria deputetur minister: alijs vnus plurimum personas induit. Secundo, cultus diuinus detrimentum patitur. Et tertio, cum bona hæc (vt diximus) stipendia sint ecclesiarum, suo defraudantur iure. Id quod rerum vsus & experientia docet. Aggeratis siquidem præbendis multis ad personarum paucitatem, vix vlla restat ecclesia, cui pro ratione suarum decimarum seruiatur digne. Et quarto inde sequitur distributiue iustitiæ præuaricatio, videlicet vt digni multi egeant: alij verò exundent. Quinto esca & fomentum ambitionis inde subministratur: nam interdicta præbendarum accumulatione sacerdotes non tam auide stirent atque ambirent bonis ecclesie ditari. Et sexto id in causa est vt literarum studia neglecta iaceant: vtrinque etenim spes bonorum debilitatur: scilicet & quod meritoria ratio non habetur, & quod auidia ditiorum auaritia impedimento est ne inopes promoueantur. Quia vero septimo: & transgressio quædam est illius Paulini præcepti, Vnusquisque in ea vocatione qua vocatus est maneat. Atque illius præterea ad Roman. 12. Sicut in vno corpore multa membra habemus: quod Grego. ad hoc propositum citauit. 89. distinct. cap. singula. vbi ait, Singula ecclesiastici iuris officia singulis quibusque personis sigillatim committi iubemus. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus: omnia autem membra non vnum actum habent: ita in ecclesie corpore multa membra sunt: & ideo distincta officia esse debent, & ecclesie diuersis personis commendandæ: alijs totum corpus esset oculus: aut totum auditus: aut vnus multorum corporum oculus.

¶ Tertia conclusio. Habere plures præbendas res est tertij ordinis: scilicet quòd licet perse absolute librata in malum sonet, vt proxime nunc rationes comprobabant: potest nihil fecius talibus circumstantijs exornari, vt fiat licitum. Ad huius autem lucidam intelligentiam distinguere de beneficijs operæpretium est. Alia enim sunt quæ residentiam habent annexam: alia vero quæ liberiora sunt, vt simplicia sacerdotia quæ præstamæ vulgo dicuntur. Atq; illorum quibus residentia annexa est, alia sunt quibus iniuncta subinde est animarum cura: vt episcopatus & parocciæ: alia vero quæ hoc onere sunt immunes. De his ergo non arbitror eodem esse pacto censendum: Hoc supposito

Gregorius.

Concl.

Distinctio.

Q. sex.

Prima dubitatio de annuis pensionibus.

Authoris hinc de proposita quaestione.

sex casus notantur. 21. q. 1. in Summa, iudicii quibus licet comparari se duæ præbendæ valent in eadem persona.

Sex casus.

¶ Primus ratione tenuitatis: quia non possunt singula singulos alere sacerdotes, vt habetur. 10. q. 3. vno. Qui quidem casus verus est etiã in his sacerdotijs quæ curæ subduntur animarum. Quin etiã possent idem & in episcopatibus licere. Possent inquam, esse adeo tenues (quales frequenter sunt in Italia) vt neuter possent Episcopum pro sua dignitate sustentare: possentque esse tam proximi, vt ab eadem valeret persona administrari. Et est tex. 21. q. 1. cap. illud. vbi cõceditur vt idem sit Archiepiscopus Tarraconens. & Episcopus Funden.

Secundus.

¶ Secundus casus, quando vna est ecclesia ab altera dependens: vt legitur cap. eam te. extra, de rat. & qual. & ord. præfic. Quomodo autem fiat ecclesiarum vnio, patet extra, de rel. dom. c. quia monasterium. Neq; quis fallatur arbitratus in eundem casum recidere: nam prius intelligitur etiam vbi ecclesiæ non sint vnite. Potest siquidem Papa sine vnione adiudicare duas ecclesias propter tenuitatem vni sacerdoti: etiam cum titulo vtriusq;. Est tamen hic consultè animaduertendum quòd in hac tenuitate meditanda, non est respectus habendus personæ, sed communis utilitatis ecclesiæ in quam cuncta hæc referenda sunt. Enimvero si persona supra dignitatem suam & conditionem cõtendit ampliam familiam splendoremque vitæ sustentare, non illa lance æstimandũ est prouentuum tenuitas, sed ad hoc spectandum quid ecclesiæ conducatur. Prater eã cauendum maximè nè præbendarum vnio in fauorem personæ fiat, & fraudem ecclesiæ. Est illustris quispiam pluralitate beneficiorum presus, qui ad eximendũ sibi scrupulum conscientie procurat per annexionem cõstam in vnum coadunare. Profecto is arbitrari meo, dum hoc sophismate fascinare cogitat diuinos oculos, grauius turpiusque delinquit, quàm si plurius figuram retineret: debet enim vnio ecclesiarum in emolumentum ipsarum absque dolo malo fieri, vt sit legitima.

¶ Casus.

¶ Tertius casus est propter paucitatem clericorum: vt 21. q. 1. c. clericus, adnotatur. Quauis illic non dicatur nisi propter inopiam hominum quod referri potest ad incolarum raritatem. Verum tamen raritas etiam sacerdotũ, necessitatem inducit mandandi vni plures ecclesias. Atqui iudicanda est paucitas quando rari sunt digni. Qua porro de causa non inhiberem in prouincijs probitate & doctrina sacerdotum destitutis, vnum pluribus ecclesijs

deputati, etiam cum cura animarum: quippe quod in rem ecclesię feliciter cederet, quàm si eedotes penitus inidoneos populo Christiano præficere. ¶ Quartus casus pluralitatem excusans occurrit, quando quis vnus habet præbendam in titulo, atque alteram commendatitiam: vt habetur eadem causa & q. cap. qui plures. Admonendam tamen est de intellectu huius textus. Enimvero iuris prudentes, qui ad forum iudiciale penitus attendunt, tutam forsitan arbitrantur cuiuslibet conscientiam hoc pacto possidentis duas præbendas: at verò qui penitus iudicium diuinum intraspiciunt, aliter cõsultant. Et enim eadem cause, imò (vt reor) iustiores coire debent vt quis dignè in cõspectu Dei altera fruatur præbenda sub titulo: altera verò sub commendatione, quàm si ambas haberet in titulo. De commendationibus quippe loquor perpetuis, quæ hoc ætatis habentur in vsu. Est lex prohibens nè Cardinales qui Romæ resident, fiant Episcopi: & nè huius fiat præuicatio legis, commendantur illis ecclesiæ perpetuò, nihilo differentius quàm si titulus illis inscriberetur. Profecto si fas esset ita loqui, hic commendationis prætextus præuicatio est legis, et si personata: & forte eo cri- minosior, quòd sit magis in fraudem legis. Nam in fraudem legis facit, qui saluis legis verbis, sententiam eius circumuenit. l. contra. ff. de legibus. & c. eodem titul. Non dubium est in legem committere eum qui vberis legis amplectis, contra legis nititur voluntatem. l. non dubium. Et enim si causa ferendæ legis fuit necessaria Episcopi residentia in sua ecclesia, quid nam quæso refert commendatarius ne absens sit, an verus Episcopus? Ratio nanque quæ iustam facit ac legitimam commendationem, hæc esse debet, quòd haberi tunc persona non potest cui legitime sub titulo adscribatur: non autem commendatarius ditare. Haud quidem insicias iterum quin possit Episcopus Romam à Pontifice Maximo ob publicas causas accirritamen quòd illic perpetuò maneat: nihil ob murmuro: sed tamen neque ambigo quin multò sanctiori fide & diuino mandato teneatur Episcopus Cardinalis presens esse ecclesiæ suę quàm Romę: siquidẽ episcopi iure diuino instituti sunt. Cardinales vero post Apostolorum seculi creati. ¶ Quintus casus est quando Papa pluralitatem concedit: vt habetur eadem quæst. cap. relatio. Et sextus si dispenset episcopus: vt habetur. 70. distinct. can. sanctorũ. Hi autem duo casus ad normam quarti modò expositi auscultandi sunt, videlicet quòd quantum ad forum exteriori cõsentur legitime possidere:

4. Casus.

Qualiter præfatus casus sit intelligendus.

casus

Dubitatio.

Syluester. Archidiacon.

Solutio.

Alterum duum.

sidere: tamen vt Deo dispensatio sit accepta, debet legitimis causis circuecliri. Quauis iam nõ est in vsu vt episcopus possit super præbendam pluralitate dispensare: quia cap. dudum ecclesiastica, extra, de election. videtur ius antiquum abrogatũ: nempe vt solus Papa dispenset: vt illic notauit Panormitanus. Tamen si hoc intelligẽdum sit sub ambarũ titulo, quia commendare oib necessitatem bene potest episcopus, dum non patet ad curiã aditus. ¶ Septimus casus additur extraordinarius propter sublimes & literatas personas, quæ maioribus beneficijs sunt honorandæ: vt verbis vtatur cap. de multa. de præbend. sublimes, enim (vt aiunt) referuntur ad sanguinem. Attamen neque illud ad illustrium commodum est referẽdum, sed ad ecclesię splẽdorem. Ecclesia enim dum vagiebat in cunis, & potẽtia seculari premebatur, opus habebat illustrium viribus susculcari: qua de causa indulgebatur vt aliquãto plus stipendiorum sortirentur. Iam verò hoc ætatis, si fas est dicere verum, nescio an eadem dispensationis causa tam legitima existat: porro cum rerum vsus palam doceat sublimium potentatum ita gratulatum esse in ecclesiastica sacerdotia, vt hæc fuerit non minima causa ruinæ in qua modo iacet ecclesia. Tamen nunquam negabo, quin si in genui & natalibus præclari, moribus sint cum primis, mox literis ornati, plurimum splendoris ac roboris reipublicæ ecclesiasticæ afferant. ¶ Subsequitur hic tandem dubitandi ratio, an præter hos casus licitum sit Papæ dispensare, & compatibles facere plures præbendas & personatus. Hoc in disputationem produxerim propter multa & varia quæ à Doctoribus iuris Canonici affirmantur: vt videre quisq; poterit apud Syluestrum, in verbo, beneficium. ¶ Ait enim in primis Archidiacon. casus istos superiores coercendos esse ad præbendas quæ absque cura sunt animarum, sed profecto nulla hoc ratione probatur: quin verò episcopatibus pro causa, vt supra citauimus, cap. illud. 21. q. 1. possunt eidem permitti, ne dum parociaz si proximæ sunt & tenues: quauis tunc decetius esset vniri. Alij dicunt extra hos casus nemini licere plures habere præbendas. Intelligẽdum est tamen absque legitima dispensatione: alioquin dubitare nõ licet, quin eadem potestas quæ superioribus calibus dispensauit, si occurrint alij nondum cogitati, & qui tamen & iusti, possit dispensare. Consule si lubet de hac re Syluestrum & alios Summistas. ¶ Duo tamen hic restat dubia. Prius, vtum absque dispensatione duo possint beneficia ab eodem possi-

deri: Posteriùs, vtum vbi dispensatio requiritur: ille qui absque legitima causa dispensationem nactus est, tutam habeat conscientiam. De priori dubitatione distinguentium est inter beneficia, quantum ad residentiam & curam: qua distinctione præhabita statuitur conclusio, quæ sit huius articuli ordine quarta: nam tres supra præmissimus. In beneficijs simplicibus, scilicet, neq; habentibus curam, neque residentiam exigentibus, qualia sunt prælatemuræ, nulla est necessaria dispensatio, vt plura eadem persona obtineat. Scio glossas sacrorũ Canonum multas in contrarium ire: sed tamẽ non solum iam receptus vsus, verum & ratio nostram conclusionem edocet. Est enim adnotandum fundamentum quod ex sancto Thoma supra desumpsimus: videlicet in his spectãdum esse trinum ius, scilicet diuinum, naturale, & humanum: quorum hoc vltimum per desuetudinem legis aut contrariam consuetudinem abrogatur: quod autem quis duo habeat simplicia beneficia, non est vsque adeo contra naturale ius & diuinum, vt consuetudo illud nequeat abrogare. Hoc patet: quoniam licet habendus etiam oculus in istis sit ad iustitiam distributiuam, potissimum tamen ad commutatiuam per quam ecclesijs de ministris prouidendum est: vbi autem residentia non est requisita, ibi ecclesia non leditur ob præbendarum pluralitatem. Verum est Adrianum mitigare verbum, dicendo hanc non esse propriè abrogationem, sed derogationem: propterea quòd talis prouisio non potest fieri absq; vlla prorsus causa, sed aliqua interueniente. At vero iam nunc profecto licet nulla interueniat ratio, conferuntur ab inferioribus Prælatibus sine vlla dispensatione. ¶ Quinta propositio. In his quæ residentiam requirunt, sed curam non habent: vt sunt canonicatus, nondum ius abrogatum est: sed manet vsus vt absq; dispensatione non accerentur eidem: facilius tamen potest in istis procurari conuictiue dispensatio quàm in habentibus curam. Quin verò in beneficijs canonicatu minoribus, quæ seruitio etiam intere: illi sacris obnoxia sunt, nullus est dispensandi vsus. ¶ Addiderim autem conclusionem sextam, quod huiusmodi beneficiorum coaceruationes, siue per dispensationem fiant, siue secus, carere non possunt culpa, etiã quandoq; mortali, atq; graui scandalo, in ecclesiarum detrimentũ: idque potissime vbi numerum accumulatur, & personis deputantur indignis. Conclusio hæc inter probandum cõclusionem secundam cõsistit. Iam enim nulla spectantur aut desiderantur merita, sed perinde

Distinctio.

4. Conclusio.

Probatio cõclusiua.

5. Conclusio.

6. Conclusio.

Contra abusu in cam iustis de beneficijs

quin etiam turpius atque impudentius quam secularia & profana, ambiuntur, cambiuntur, veniunt, hereditantur, regressantur, profanantur, ac dilapidantur.

7. Conclu.

¶ Septima conclusio. Paroecia: & id genus sacerdotia que in animarum cura instituta sunt vsq; adeo non possunt absq; legitima dispensatione ab eadē obtineri persona, vt si legitima non fuerit, nequeant tūto in foro conscientie apud Deum possideri. Non solum sententia est sancti Thomae quodlib. citato, atq; Adriani in De plural. beneficio. verum & sacri Canonēs it insinuant, eiusq; interpretes aperte promoueant. Quin verō doctores conclusionem non moderantur, vt de illis solis intelligatur, sed de cunctis (quod verissimum est) que dispensatione indigent vt possideantur. Est tamē enorimitas turpior in his que curam habent animarum. Itaque & Papa sine legitima causa dispensans, grauius delinquit, & eius delictum non liberat ambientem, obtinentem, & retinentem a culpa. In primis quēd Papa delinquat sententia est Apolloli supra citati: Sic nos existimēt q; ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Et subdit: Hic iam quaeritur inter dispensatores vt fidelis quis inueniatur. Quin verō Christus Lucas. 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudens? Et re vera nullibi tanta fides exigitur quam in committendis concedēdisq; animabus, Christi sanguine redemptis, illius cure, qui praesens semper gregi suo prospiciat. Vnde Bernar. de consensu Eugēnium lib. 2. cap. 6. ait, potius Pontificem summum, qui spiritalis est, omnes iudicans & à nomine iudicatus, debere non sua voluntate pro lege veri: sed Christum pra omni- bus imitari, qui non suam, sed patris voluntatem venit facere: vt omnia non pro sua vtilitate, sed pro cōmuni cōmōdo dispensent. Alias vt dissipator cōsensus est. Nā est iura supra citata plenaria ei tribuat potestate dispensandi, id tamē intelligat, quia nō habet superiore in terra à quo possit iudicari: mittimus conciliū in causa haec. Attamen apud Deū exactissimē respondere tenetur si fidem in dispensatione defregerit. Ratio ergo cōclusionis est haec, Sacerdotia que cura habent annexā, rectē nequeūt administrari sine praesentia: tanta est vigilantia que animabus curandis ac prospiciendis necessaria est: resistere autem simul nemo potest in ecclesijs pluribus: ergo sine vrgentissima causa eademq; ecclesiarū necessaria, non potest citra atrocem culpam super hoc dispensari. Sed ait forte ille cum quo dispensatum est, Papa dispensauit: ipse sibi videtur ego immu-

D. Tho. Adrianus.

Papa delinquit sine causa dispensans.

Bernar.

sententia illi papa plenaria habet dispensandi potestatem

Ratio conclusio.

Imanis ac stulta obiectio.

sum. Hic tamē cauillos securos multos redit, tutum vero neminem: quoniam Papa non est dominus, vt identidem dictum est, sed dispensator: ideoque qui iniquam dispensationem petit, iniquitatis causa est, & qui ea vitatur eadem semper irretitur iniquitate. Accedit ius Concilij Lateranen. de quo extra, de praeben. cap. De multa, & cap. Dudum ecclesia. de election. vbi nullatenus permittitur duas simul possideri paroeciales ecclesias. Et Hostiens. & Panormita. & reliqui super cap. extirpanda, de praeben. iudicantur, resistentiam similibus curatorum non posse per vicarium suppleri. Et ratio est, quia cum beneficium conferatur intuitu personae, ob suam scilicet ipsius dignitatem, illa suppleri non potest per pauperem mercenarium, qui plurimum indignus est. Et quamlibet dignus esset vt locum haberet mercenarij, non tamen pro ratione fructuum beneficij. Solut ecclesia ista stipendia pro viro docto & graui, qui si praesens adesset, suis elemosynis, consilijs, fauoribusq; & auctoritate posset suo gregi prospicere ac deseruire: non ergo haec possunt per mercenarium perfici. Miraculum est quod liceat curato ob eam solam curā & onus quod vicarium vilius quā potuit sibi substituit amplitudinem fructuum percipere: reclamante Paulo, Qui non laborat non manducet. Sed ais, satis est laborare per alium: profecto si non debet manducare nisi qui laborat, sit vt qui non per se sed per alium laborat, non debeat ipse manducare, sed contentus esse si loco illius alius manducet. Ait fortasse paroecius, beneficij possessor, satis est huic ecclesiae hunc vicarium substituere. Responderet autem Ecclesia si sciret. Ergo satis est ei haec, quam tu illi tribuis, merces: cur ergo reliquū ex me absq; vilo seruitio surripis? Insinuabat se huc de residentia Episcoporum sermo: sed hic adeo amplus est, vt illo totum ferē librum nonnum compleuerimus. Audiant ergo interim supremum Pastorem suum, qui animam suam dedit pro ouibus suis, eos admodum quemadmodum mercenarius & qui non est pastor, cuius non sunt omnes propriae, videt lupum venientem & diuertit oues & fugit.

Ad argumenta ergo in contrarium conclusiones respondent. Commostrant enim illa iura naturam & ingenij rei, vbi nōdē praebendarum aceruus consideretur: vt secunda conclusio explicitum est: cui tamen tertia non repugnat: nempe vt ob legitimam circumstantias id fieri possit licite. Et pariter respondetur ad sanctorum dogmata, ac subinde ad rationem tertio loco adiectam.

Concilium Lateranen. Hostiensis. Panormita.

Ratio.

Paul. 2. Th. mor. 3. Qui per alium laborat per alium manducet.

Sententia auctoritatis dicitur sententia episcoporum.

Ad argumenta.

ARTICVLVS. III.

Utrum in collatione secularium magistratuum subesse possit crimē acceptio nis personarum.

POST haec quæ de Ecclesiasticis bonis dicta sunt, continuo in hoc quarto articulo similis se insinuat disputatio de secularibus magistratibus, publicisq; officijs ac muneribus, quæ administrata iustitia cecari consueuerūt in reipublica nepe viderentur in illis conferendis ac dispensandis subesse quoq; possit crimē acceptio nis personarū. Arguitur enim primo a parte negatiua. Bona haec veluti de ecclesiasticis diximus (sunt stipendia erecta & stata ministris reipublice: qui illa mercede sua quicquē obsequia impendit: ergo non pertinent ad distributiuam iustitiam: sed reipublicae vel rex in quæ publica potestas translata est, veluti propria bona potest cui libere elargiri, veluti cōductis operarijs: ac subinde sit consequens vt nulli ibidem locū habeat personarū acceptio: Imo apertius ex eadem radice secundo arguitur. Respublica atque adeo rex non solum illa publica stipendia, verum & iura quæ quisque soluit ministris iustitiæ pro suo placito instituit: ergo nulla ratio vetare videtur quin magistratus ipsos & officialium loca viderere possit: tantum abest vt in eorum prouisione peccare possit personarum respectu.

In contrarium reclamationem vox populi.

Questio huius articuli per ea que in proximo dicta sunt perquam faciliē definitur. Est enim prima cōclusio secundæ superioris simillima. Bona haec secularia ministro rum iustitiæ licet imaginem, & rei non nihil gerant iustitiæ distributiuæ, nō tamen tali solum ratione aestimanda sunt: sed velut materia iustitiæ commutatiuæ. Enimvero non sunt ea lance libranda ac si essent reipublicæ bona: ea tantum ratione applicanda ciuibus quod sint prouetus publici: aut tali ratione ac si sint praemia proposita honestis vins, probis, & sapientibus, pro suis virtutibus & exhaulitis laboribus per literarum studia: sed tanquam stipendia publicis ministris iustitiæ decreta, pro suis obsequijs quæ reipublicæ impendunt. Haec cōclusio patentiore etiam est, quam quæ de ecclesiasticis bonis afferrebat. Enimvero nisi necessaria esset iustitiæ administratio, nunquam ob praemium virtutum aut literarum contribu-

Argumēt. i parte negatiua.

Argumēt.

i. Conclu.

ta essent à populo, vel impensa ex arario regis. Quapropter rex per iustitiam commutatiuam debet talis ministris regno pro tribuatis quæ populus illumnerat. Debet etiam suis ciuibus protectionem ab exteriori hoste: in iustitiæ custodia aduersus internos malefactores. Hinc subsequitur conclusio secunda. Licet 2. Conclu. in collatione hu usandi magistratum atque officialium illa inspicienda sit facies distributiuæ iustitiæ, vt dignioribus maiora conferantur: illa in super seruanda est iustitiæ commutatiua vt tantum stipēdij cuiquē reddatur quātipendunt eius labor, cura, & functionis qualitas. Conclusio haec cōpentiore per superioris conclusionem merita quibus publicæ administrationes. & munera demandantur, non sunt aestimanda praesertim sicut in distributiuam iustitiā secundum eorum absolutam considerationem in ordine ad se ipsos: sed respectu finis & functionis ad quam assumuntur. Ait scilicet sint ad subditos accommodati, & ad magistratum illum gerendum idonei. Ex his sit consequens, quod si indigna sit assumptio iuniorum clasis hominum, non tam pensanda est iniuria quæ sit dignioribus, quam illa quæ sit ciuitati, vel genti qui talis persona praestatur, vel toti regno, si sint Regia curia, vel praesidentes, vel assistentes. Etenim sola (vt inculcatur repetam). Propter populū necessitate instituti illi sunt honores & stipendia decreta quæ illis obueniunt: & nō propter personas ipsas quibus deferuntur: licet tibi bona quæ per distributiuam iustitiā communicantur.

Ex hoc ergo consequitur quarta conclusio. Quando digni non obtinent istos honores & stipendia, acceptio nis personarum crimen committitur, vinculum quæ inde ad eō restitutionis oritur: non tamen quæ facienda sit ipsi qui obtinere debent, sed certē populo qui damnō accepit & incommoda. Haec inquam conclusio ex superioribus liquido patet: quia in populum tunc peccatur contra commutatiuam: quæ militat sub legali, vniuersaliq; iustitiæ principis. Licet denegandum non sit contra iustitiā distributiuam iniuria fiat etiam & dignioribus: porro qui cum illo intuitu literis virtutibusque insudent, quodam pacto defraudantur. Bene enim cōsulteque & Solon & Democritus: Democritus aiebant duo haec diuina numina cuncta gubernare, praemium scilicet & poenā, quibus ideo omnis reipublica continetur. Secundum quos philosophos Vlpian. de Iust. & Iure, lib. 11. Bonos, inquit, non solum metu peccantur,

narum, verum etiam praemiorum quoque exhortatione efficere cupimus. Illud tamen personarum qualecunque ius non inducit restitutionis ligamen quae illis sit facienda. Habet nihilominus (vt dicebam) locum & in istiusmodi distributionibus personarum acceptio. Vt, verbi gratia, si Rex Salmantinus tantum ad publica munera accesserit aut ad alias praebendas, ea tantum ratione q. Salmantini sunt. Secus autem si hoc argumento vteretur ad explorandum eorum merita.

¶ Sed roget quis forte quae na merita libranda sunt & conquirenda tam in publicis magistratibus quam in alijs ministris inferioris ordinis vt sunt scribae, & alij huius classis, vtrum solae eorum probitas. Hac interrogatio e pernecessariam hic duximus, cuius ideo gratia hanc apponimus longiusculam meditationem. Statuitur ergo quinta conclusio. Nemo qui improbus est moribus, quacunq. vel scientia vel prudentia, quae potius in viro prauo esse astituta, praepol-leat, ad huiusmodi prouincias est promouendus. Enimvero artes quae solo intellectu confident, potest quidem vir nequam probè exercere: vt fidibus dulciter canere, pulchre pingere, ad fabricandum seipsum verò practica quae in iustitia administratione posita est, nemo, nisi si virtutum vniuersitate praeditus exequi valeat iuste. Cuius ratio in promptu est q. (vt. 6. Ethico. Arist. author existit) regere atq. imperare prudentia inuicem est: prudentia autem se cum habet cunctas virtutes conexas: & potissimum prudentia iudicis. Est namq. (vt. 5. Ethico. docetur) iustitiae custos: haud tamen iniquitates omnes reipublicae exagitare potest, ac secundum leges vindicare, nisi fuerit virtutum omnium decore perornatus: nam qualis vnusquisq. est talis sibi finis esse videtur: ob idq. de officijs non potest quis iudicare bene qui malignè illis affectus est. Quin verò (vt rerum vsu & experientia constat) corruptus auius non potest non equitatem iustitiae labefactare. Qua vtiq. de causa Aristot. Politi. 3. postquam dixerit non idem esse: vt quis bonus sit ciuis, atq. vir bonus, exceptionem statim subdit: videlicet eum ciuem qui praesidens est & princeps virtutibus omnibus viri boni indigere. Quin age hac ratione. 5. Ethico. asseruit magistratum ostendere virum, q. cum virtutes reliquae hominem in seipso componant: iustitia vero ipsum ad alios ordinet, facilius est virtutes reliquas colere quae iustitiam: ob idq. non satis dignitasque personae habetur explorata, quousq. magistratum ineat. Ad haec cum iustitiae ministri, membra sint principis, in ipsis debet sua ipsius

3. Conclusi.

Ratio conclusiois.

Illustratur factis cõclui. Aristot.

Aristot.

pulchritudinem exhibere cuniam oculis. Nulla enim de re certis perperditur qualis sit princeps, quam de ministrorum integritate aut corruptela. Neque enim quicquam illi aliud, seu diuinum ius spectes seu naturale seu humanum, aeternum inuicem est, quam vt iustitiam custodiat: quae non tam legum vi quam ministrorum prudentia, & cum primis charitate & probitate custoditur, tuetur, & vegetatur. Adde quod dñ hominis iniquitas auctoritate publica coarctatur, nihil esse reipublicae pestilentius potest. Eequid enim iniquitas atque peruersus quam eadem auctoritate quae in custodiam iustitiae diuinitus creata est, in eius exitum & interniciem abutit? Quam haec omnia prudenter vniuerso verbo. 5. Ethico. Arist. conclusit: vbi iudicem pronuntiauit debere esse iustum ipsum viuens, hoc est iustitiae spiritum cuncta disponens. Quas leges vt sint ipsae sanctissimae, tamen sine reo iudice cadauera sunt defunctae rationis. Præterquam quod dñ subiectus populus videt iustitiae custodem impudè delinquere, non solum iustitiam despectui habet, delinquendique animum inde nanciscitur, verum in odium virtutis pertrahitur, quas sic pestum ire videt. Inter iudicis autem vitia nil avaritia est perhili-tius. Quod auth. Iulianiani, vt iudices sine quo quo suffragio fiat, discretissime pandit. Vbi ait Imperator se non sufficere considerare & exponere quanta ex furtis prouincialium iudicium fiant pessima. Sanctissimum Oratoribus fuit, vt nemo in illum ordinem admitteretur, nisi in primis vir bonus esset, ac mox dicendi peritus: quato ergo Christianis hoc debet esse sanctius in iudicibus creandis? Scopum profecto optime ille coniecit: ait Moyses sacer, dum genitro huiuscemodi consilium dedit, Exod. 18. Prouide ex omni plebe viros potentes & timentes Deum in quibus sit veritas, & qui ode rint avaritiam: & constituit eos tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore.

Aristot.

Avaritia in iudicibus licet primis tenet: Iulianianus

terzo.

3. Conclusi.

¶ Huic autem propositioni sextam adhibeamus. Non solum praeter morum honestatem scientia, prudentia, & solertia, atq. in primis animi robur necessaria sunt ei qui iustitiam est iudex, verum etiam expedit nonnuquam eum qui non est tam ornatus moribus, aeteri qui illis abundat anteferri propter alias dotes quibus praeditus est, ad regendum accommodas. Atq. hoc suo gradu in inferioribus etiam ordinibus ministrorum iustitiae obseruandum est. Quin vero in magistratibus nonnullis creandis & generis nobilitas aestimanda est, quae non solum splendorem, verum & auctoritatis pondus secum affert. Per

Adi. argu:

PER haec solum restat argumentum prius. Conceditur enim stipendia publica ministrorum iustitiae, esse reipublicae, vbi seipsa gubernat, atq. adeo regis vbi regnum est: nihilominus rex debet reipublicae per iustitiam commutatum idoneos ministros propter tributum quae illi contribunt: quos si non dederit, tenetur illi damna facere. ¶ Sed ingerit se statim dubitatio secundi argumenti non facili, an vi delicti rex possit huiusmodi magistratus & officia vendere. Obijcere se enim videtur statim verbo ipso venditionis horribilis quadam turpitudine ac deformitas: quoniam igitur opus est enoluer, de suisq. principijs deducere. Est enim diuus Thomas qui (vt legitur opusculo, quod inter sua est. 2. 1.) interrogatus a foemina Duce Brabati e an liceret illi huiusmodi officia vendere, vel mutuo a Baliuis & officialibus aliquid certum recipere donec ex officijs suis eandem summam reuerteret: respondit, licere quidem, minime tamen expedire aut decere. In quam sententiam Caieta. propendet in Summa verbo vnaerita. At qua solutio quaestiois huius in diuersa extrema habitur, dum alij existimant ex natura rei esse illicitam venditionem, ac si stipendia illa iuraq. officialium sua essent propria iure hereditario acquisita vel acquirenda Alij vero rem nimium relaxantes eadem officia vanalia perinde arbitrantur, atq. praediorum fructus. Medium sententiam, nescio an falsus, constituitur curabos: quae subiectis conclusionibus patebit. ¶ Prima. Si munia haec, magistratus & officia per se nudè absq. circumstantijs, quae vsu veniunt speculatione tantum, vt aiunt, existimentur, scilicet vt vere dignis personis venderentur, qui iustitiam recta, bonaq. fide administrarent, neque vllum esse offerretur periculum petendi quicquam aut recipiendi praetius suum, nihil in se habet quo minus licite vanalia sint, Probatur. V venditionis huiusmodi in iustitia aut inde existeret q. spiritalia sunt, & ideo veluti ecclesiastica beneficia gratis conferenda impediuntur aut hoc palam est nihil loci in praesentiarum obtinere: si qui de mere secularia sunt. Aut qua sunt bona communia, veluti praemia eorum qui literis & probitate pollent, atq. adeo illis propter seipsos peculiariter debita, sicuti praemia reipublicae, vel sicuti in die iudicij bonis debentur praemia. Et hoc iam modo exclusum est: nimirum dum monstrauimus non esse nisi stipendia & mercedem pro seruitijs & obsequijs eorum qui reipublicae inferuiunt. Alia autem ratio non apparet iniquitatis huiusmodi venditionis, si nullus aliarum circumstantiarum habeatur respectus: ergo est per se licita. ¶ Secundo &

restitu circa rem dum argum. est. parte neg. qua.

D. Th. interrogatus a foemina Duce Brabati.

Caietanus.

Conclusi.

Probatio conclusiois.

maioris claritatis gratia arguitur. Demus rem publicam quae seipsam, verbi gratia, per consules regit. Ista facultatem habet & arbitrium constituendi ex suo arario singulis magistratibus & officialibus stipendia, tanta vel tanta: ergo quando personam quamlibet hulle aut illi officio deputat, cum illa persona nullum praefus habeat acquisitum ius, potest ei stipendium vel augere vel minuire: ergo eadem ratione poterit illi imponere in tributum quotam partem eiusdem stipendij quae soluta reipublicae. Et eadem ratione potest illa quotam pretio taxare, atq. adeo officium illi vendere. ¶ Posset autem hanc nostram conclusionem quis hoc pacto infirmari: Respublica debet equa iura constituitur ciuibus quae soluant officialibus, verbi gratia, pro tali scripto tantum, pro sigillo tantum, pro subscriptione, &c. Quod si pretij exuperat qualitate officij, imperare debet ciuibus minora iura: & ideo nihil eximere potest ab illo stipendio, atq. adeo neq. illud vendere, sed remittere ciuibus. Porro autem exceptio haec & responsio non enervat argumentum nostrum. Enimvero contingere potest vt expediens ac decens sit tanta iura imponere litigantibus ad refecandas lites atq. ad arcedos a tribunalibus ciues: vel quia illud est vnum iustum tributum pro republica. Hoc autem supposito forte ex altera parte nimium crescent scribae, verbi gratia, aut praetoris praesentis, ita vt pro dignitate personarum redudent. Illo ergo casu non video cur nequeat respublica in sua propria utilitate quotam illorum stipendiorum vertere, atq. adeo vel locare officium, vel vendere. Exempla in hisce nostris scholis patet. Iura scribae ampla sunt, & aucta Vniuersitate decet illa persolui: factum est tamen plus nimio fructuosum officium: ob idq. constituit Vniuersitas sibi capere iura illa, & tabellario certam commutare pecuniam. Profecto non video dum officium prouidetur, quid non iniuriæ sit, illa conditione ministrum suum recipere. Si visum sit, sin vero, ab alio accipiet. Quod si hoc licitum est, licuit etiam totum officium cum sua amplitudine, vel locare, vel vendere. ¶ Aliam vero praeterea exceptionem forsan quispiam obijciat. Esto respublica quae per se regitur hoc posset, rex tamen non item: quoniam merus est dispensator officiorum. Et ideo non poterit quasi sua illa vendere, sed tenetur quali reipublicae officia dispensare. Attamen obiectio haec, nisi fallor, nullatenus conclusionem nostram expugnat. Rex enim non tanquam dispensator, sed tanquam ipsa eadem respublica reputandus est. Enimvero non est aestimandus tanquam reipublicae vicarius, sicuti Venetorum Dux, qui semper est e republica

Argumenta. princeps pro aucto.

Obiectio.

Distinctio obiectiois.

Alia obiectio.

Soluitur dubitatio.

ca pendens: sed tanquam plenissimam habens potestatem reipublicæ, eandem scilicet quam ipsa habebat. Sic enim expressè habet Lex illa Quod principi. ff. de cõst. prin. Quod principi placuit, legis habet vigorem: vt potè cum Legge regia quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suū imperium & potestatē contulerit. Hac enim lege atq; hac de causa nō potest illum vllō pacto dimouere, neq; filios iure hæreditario regnandi ex poliare, si illud semel illi contulerit, nisi vbi aperta tyrānide regnū pessundaret. Et tunc solo beneficio naturalis iuris quo vim vi repellere licet. Itaque regnum est suum, sicut cuiusque ciuis sua est domus: atq; adeo quæcunq; facultas & ius reipublicæ penes ipsum est: licet nō respública propter ipsum, sed ipse propter reipublicam sit institutus: & ideo omnia debet in publicū cōmodum referre. Hinc fit qd magnates & domini qui sub ditione regia sunt non habeāt ex natura rei eandē facultatē officia vendendi: quia Ducatus, verbi gratia, vel Marchionatus non censentur tanquam per se respública: neq; ad illū absolutè pertinet iura quæ subditi solunt instituire, sed dependēt a rege. At tenentur ministros iustitiæ decenti stipendio conducere. Verum est quod oppida & vassalli sunt vera eorum possessio: & ideo si expedit in bonum commune populi sui quotam aliquam eximere ab illis officijs, nulla esset iniquitas. Sed est differentia inter regem & illos, quod quicquid rex recipiet vel excipiet ab illis officijs reputatur esse in bonum publicum: si quidem illi incumbit regnum protegere, sicuti si ipse esset respública: secus autē domini inferiores: non enim quicquid sibi vstrparēt ex huiusmodi officijs reputaretur cedere in bonū publicum, nisi ipsi ad tale bonum applicarent: puta ad reparacionem murorū aut pontiū. &c. Igitur nullam iniustitiam deprehendere inde valeo si dum rem nudè speculemur, rex iura officialium pro bono publico vderet: vt preturam, verbi gratia, aut scribæ officium suis aulicis donaret, qui possunt alios substituere à quibus aliquam partem susciperent, si fructuū vbertas id ferret: dum modò cunctis incommo dis bona fide obuiaretur: scilicet vt qui officiū administrarent digni essent, nequē fraudes neque latrocinia facerent, quibus pretium quod impenderant, corraderent.

¶ Secūda cõclusio. Si res hæc nō ita speculatiue, sed practicè & per applicationē ad vsus atque ad effectū absurditatē qd fermè necessitatio inde sequuntur, cõsideretur: non solum nūquā aut expedit, aut decet: verū secundū moralem

prudētiā neque licet. Cõclusio hæc multis modis demonstratur. Primū eo ipso qd officia res sit vānalis, non penditur persona cui veditur meritis, sed pecunia: quo nihil potest iniquius esse. Obueniunt enim tunc plurimū magistratus viris ambitione & avaritia corruptis, sanguine infimis, absq; prudentia & literis: quo nihil in republica pestilentius est. Præterquā qd magistratus inde vilescunt. Mox & hac ratione via sternerit ad diripiendā ciuium bonæ: nam eadē de causa avaritiæ vitium palliatur. Etenim qui gratis officiū receperūt, nisi impudētia insignes fuerint, non audent vltra suū ius pro suo ministerio petere: qui verò coemerūt, occasione, saltem fucat non habent dicendi qd quæ prius emerant, videri iure possunt ad redimendam vexationem suā. Quauis re vera nullam habeant excusationem. Nam cum iure taxata sint, sua culpa est si officiū emunt, ex quo legitimè non possunt & precii & victum cõficere. Quod si officiales huiusmodi & iustitiæ ministri repetitis pecunijs ac rebus, quas cõtra ius extorquent, sint populo graues, quo modò audebit qui læsus est principem aut dominū cõquesturus adire: imò quo modò dominus nō erubescet ministrum corripere, à quo ipse pecuniam prius expreiserat, quā ille à plebe deprædatur? Existit præterea & aliud damnum quod huiusmodi venditiones afferunt: porro qd homines diuertit ab alijs artibus quas exercere possent vt splēdidius de rapina viuāt. ¶ Præterea & leges ipsæ & iura hac ratione violantur & pessunt eunt. Nam scriba, aut prætor, aut quicuis alius officialis qui pretiū empti officij extorquere debet à miseris ciuibus, quodnam putas modo nō violabit fidem suam: quā non iniuriam intentabit, vt miserorū pecuniā emungat? ¶ Præter hæc demum, quando hæc scilicet cuncta cellarēt, cū princeps inferiores quæ domini pro stipendijs quæ à populo recipiunt, iustitiam administrare teneantur, ita se gerere, vt nō solū non eam gratis administrēt, verum neque cõtenti litigatorū contributionibus pro ministris imperare: noui quoque iurum ex administratione iustitiæ sibi extorqueant: profectò non potest culpa abfurditate vacare. ¶ Hæc omnia sanctissimè Imperator Iustinianus in aucth. illo aureo, Vt iudices sine quoquo suffragio hāt, quo maximè ambæ nō stre cõclusiones irroborentur, luculentissime deseruit. Illic em̄ persanctè iubet, vt personæ que publicis officijs addicuntur, singula sine mercede percipiāt: nihil omnino dātes neque occasio ne suffragiorū. Verba sunt Authētica. Tamen in causam nō adducit quod illa, natura sua vendibilia

Ostendit conclusio.

Res Car. iudic.

Casus. Tertia conclusio.

Que officia cupis venduntur.

Authētica aurei Iustiniani.

conclusio.

abilia nō sunt, sed omnibus, inquit, manifestū est quoniam qui aurum dat & ita administrationem emit, non hoc solum, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione commodi: Et sic vno principio illicito dato, multe subsiquantur rapinæ. Legitur præterea iure cōmuni eadem prohibitio. ff. de ad. l. luli. de ambi. Quapropter & secundum ius commune Catholici Hispaniarum Reges lege etiam prohibent (vt inter eorū Pragmaticas extat) ne electiones officiorum & potissimum scribarum, pretio fiant: eadēque Pragmatica autoritate etiam inuidiosissimi Cæsaris confirmata est. ¶ Tertia conclusio. Cunctis alijs hoc esset pestilentius decorē respUBLICÆ turpius offendens atque adeo scādolosum si iudicatus vderetur, aut loca eorum qui regi sunt à publicis cõsilijs vt audiui in quadam provincia extra Hispaniā fieri: nam inde præsentissimum periculum existeret iugulandi præuaricadique omnia iura. In locis autem Senatorum vendēdis, quos vulgo Rectores vocant, eò minus absurditatis apparet, quod nō vsquē adeo sint iustitiæ administratores. At verò quia & vrbem suo ordine regunt, & multa publica munia gerūt, aliæque dispensant, & nonnunquā in cõsiliū iustitiæ adhibentur: nō potest nō esse incongruum, si non meritorum sed pretij æstimatione eligantur.

¶ Hoc autē est hic apprimè cõsiderandum, qd etsi necessitas, legis nescia, principem quando que compulerit huiusmodi loca diuēdere: emptores tamē nequē vllus alius vendendi ius habet. Hoc enim esset munus eligēdi senatorem vsurpare quod rex nemini cõmittit. Quapropter nisi facultate regis obtenta, ad quem electio pertinet, nemini licet quantouis pretio emerit, in alterū, vel nūmis vel gratis transferre. Neque translatio, nisi post regis assensu rata haberetur, vllius esset valoris. Quod si quis à rege facultatem transferendi locum suum petierit, non explicando vderationem, arbitrari, sic peccare vendendo vt ad restitutionē pretij teneatur: quia nemini fas est vendere nisi regi. Vbi autem rex eandem largiatur facultatem, cessat restitutionis obligatio: nō tamen ratio peccati: postquā venditio nō fit in bonū publicum.

¶ Subiecerim præterea quartā conclusionem: Senatores vrbū, quibus concessum est scribarum functiones eligere, non solū propter in cōmoda quæ secunda ac tertia conclusione expresse sunt, neque vno vllō pacto pretio suffragia vendere, verum naturæ & conditioni suæ functionis illud repugnat. Itaque etsi regi iuxta tenorē primæ cõclusionis aliquando forte licet, illis tamen nequaquam pretiū recipere fas

est. Ratio est, quia ipsi non sunt in quos respública potestate publicæ translatit, veluti in regem: sed sunt meri dispensatores, & ex priuilegio simpliciter electores: quorum ideo singulariter talem ausum cohibet Pragm. illa regni citata. Ex quo fit vt neque possint stipendia iurāq; scribarum per modū pensionis dispartiri: aut cogere scribam vt tantū alteri soluat. Ita enim solet inter istos senatores cõuenire: Eligamus tuum hominē, qui tamen meo aliquid repēdat. Re vera nō auderēt tutas asserere taliū cõficiētias, hoc enim est pretio cõstinare suffragia. Quapropter tota pecuniā restituenda est electo scribæ, tanquam per iniquitatem extorta. ¶ Quinta postremaq; nostra conclusio sit. Inter nos omnes iniustissimè ac foedissimè ecclesiastici Antistites huiusmodi munia vānuānt. Nā præter absurda quæ sup prius numerata sunt, scandalo Christianos oculos offendunt. Gratis enim acceperūt: gratis dēt: nō solū spiritualia, sed secularia quæ ad custodiā spiritualiū instituta sunt. Haud equidem me lætet, neq; verò negauerim, quin aliqua iura & munera Antistitibus obuenire possint quæ antiquissima cõsuetudine bona fide firmata sunt, vt. c. statutum. Clem. de electio. adnotatur: vbi habetur, quicquid emolumentū episcopo pauerit ex iurisdictione & sigillo curiæ ecclesiastice vel secularis, futuro successori fideliter seruandum. Neq; denegandum quin fortè litigantibus etiam in curia ecclesiastica æquū sit aliqua minutissima iura imperare ad obuiā dum litibus. Id tamen multo est moderatius faciendum quā in foro seculari. Fieri enim nō potest citra scandalū, imò forsan neq; citra iniuriā vt sigilli prouentus & subscriptionū tam immodici sint: cum illa testimonia, si ampli episcopatū fructus spectentur, episcopi videantur gratuito debere subditis. In illos enim multo vehementius militat argumētū superius, qd cum gratis debeant administrare iustitiā, cõtēti sint eximiam pecuniam pro ministris à litigantibus extorquere, absq; eo qd inde sibi aliud lucrū augeant. In calce deniq; quæstionis postremum hoc verbum adhibuerim, qd auctiora iura litigantium vel imponere vel disimulare & permittere eo intuitu vt officium plucis vderatur, scelestus esse iniustitiæ crimen.

¶ Ex his ergo solutū restat argumētū secūdū.

ARTICVLVS V.

Utrum in iudicij interuenire possit personarum acceptio.

Q. Post

Pragmatica Regni.

Conclusio.

Ad. Argū.

Qui possunt vendere hæc officia.

Discrimen inter regem & alios proceres respUBLICÆ.

Conclusio.

ost hęc que de magistratibus, de alijs reipublice numeribus, atq; adeo de iudicibus institutis ac dispensandis dicta sunt, cōsequitur in hoc quinto articulo vt exami-

1. Argumēt. à parte negatiua.

2. Argumēt.

Tertiū arg.

4. Argumēt.

Vnica conclusio.

nemus, an etiā in iudicijs dicendis crimē quoq; acceptiois personarum committi accidat. Vt detur enim nullum illic locū attingere. Nam dictum est vitium hoc iustitię distributię cōmutatiuam pertinet, siue illam partem spectes qua inter particulares personas æquitas seruat, vt quisque quod contulit recuperet, siue aliter malorum vindicatricem que ad æqualitatem vlciscitur mala, vt suprà questione proxima declarauimus.

Præterea secūdo arguitur. Arist. 5. Ethic. præcipit vt iniurię magistratibus irrogatę acriori animaduersione vindicetur, quam quę in personas inferioris classis inferuntur. Et Ecclesi. 4. iubetur, in iudicando esto populis misericors. Vtraque autem præceptio videtur personas respicere: non ergo in huiusmodi personarum acceptioe vitium æstimatur.

Tertiū si in iudicijs acceptio personarū versari possit, nõ quā debet quicquid illuc admitti quod ad gratiam attineret: nõ certē cum iudex gratuitus quippiā concedit alteri partium, videtur personę respectu illud facere: consequens tamē falsum apparet: nõ primū videtur ratio postulare vt vbi iudici cōpertū est innocētē dolo malo deferri, possē in eius fauorē multa tū indulgere, tū dissimulare, quę in fauorē nocentis nõ possēt legitime. Adde quod & extra hunc casum in arbitrio iudicis apparet esse positū vt infra latitudinem iuris possit terminos quandoque protendere, quandoque perstringere hisque & alijs modis, & parti vni præ altera fauere in his quę lex non vetat. Et tertiū, supremus princeps potest vitium nonnū quam vni reo donare, quam alteri simili denegat: esto vterque condemnatus esset capitis.

Quarto denum arguitur. Occurrit nonnumquam ius dubiū de quo variē inter doctores opinatur: tunc ergo facultatē videtur iudex habere, vt amicitij causa tūc secundū vnā opinio nem sententiā ferat, post vero contrariē secundum alterā, intuitu etiā personę: ergo personarum acceptio nõ semper est in iudicijs illicita. In contrariū autē est illud Proverb. 18. Accipere personam in iudicio non est bonum.

Vltio hęc faciliß expeditionis est: porro quę vnica absoluitur conclusione. Acceptio personarum in iudicijs dicendis sepe numero committitur: eademque scelus est,

& immane crimen. Probat. Iudicium est re- ta iudicatio iusti atq; iniusti, puta qua rei dū taxat causas, siuecra & candida ratione perpētis æqualitas tam inter personas que per dationem & receptionem in æqualia habebant constituitur, quam inter crimina atque supplicia. Hoc autem iudicium corruptū cōsuevit quod ties nõ ad causam, sed ad personam, eiusue preces aut pretium, aut ad odiū vel fauorē conijctur oculus: sed hoc est personam accipere seu respicere: potest ergo tale vitium in huiusmodi iudicatus obrepere. Quæ circa præiudiciū inde nonien trahit, qd iudiciū ante cautarū legitimā cognitionē præcipitur. Immanitas autē huius criminis inde proditur, qd cum iudex (vt. 5. Ethic. author est Arist. vnde id Cicero. lib. de Legib. de sumptibus cullos sit vsque adeo iusti, vt eūdē, iustitiam ipsam appellauerit animatam: nulla esse potest portioior peruersio, quam ad iudice iustitiam corrumpi. Est enim perinde ac si ipsa se iustitia tuis manibus dilaniaret, aut certē si ratio ipsa contra seipsam ageret. Debet enim iudex (vt ibidem ait Cicero) non vt homo, sed vt ratio dominari: vt pote ad quem ita concurratur, vt ad viuam ipsam rationem, atq; adeo ad loquentem æquitas normam. Ob idq; (vt in art. 1. ex eodem Aristotele dicebamus) neq; admittenda est in iudicium ratio illa cōmouendi affectibus iudicis animum, neq; ille debet nisi clausis corporeis oculis iudicare, nõ personarum aspectus cum cōmoueat. Tantum abest, vt vel aures precibus, vel largitionibus manus ei liceat aperire. Quapropter nulla est bene instituta respublica, in qua non sint acerrime pœnæ in iudices decretę, qui largitionibus vitari se, corrumpique sinunt.

Ad primū ergo argumentum respondetur cum D. Thoma, quod iudicium, si re ipsam iudicatam spectes, vtriusq; iustitię rationi commune est: potest enim iudicio defini ri & quemadmodum bonorum communium faciendā sit restituitur, & quo quisq; pacto aliena repenset: sed tamen si formam cōsideres, & ipsa etiā iustitia cōmutatiua imaginem quādam distributionis gerit: quatenus iudex ab altero capit quod alteri tribuit: & ideo illic potest acceptio personarum latitare.

Secundū autem argumentū iam superius dilutū est: nam acerbius vindicatio iniurię, principi magistratui vellat. nihil cū acceptioe personarū habet cōmune: imo cū personę dignitas quātitatē iniurię auget: æquitas est, vt supplicij cumulatus sit. Sententiā vero Ecclesiastici per alteram Exod. 23. mōderanda est. Debet enim iudicem commiseratio pauperū nonni-

Probatur, cōclatū, iusticiam quid sit.

In materia criminis ius. Auditor. Cicero.

Ad arg.

Ad secūdū argumēt.

Ad 3. Arg.

Propositiō

Propositiō

Conclio

Dilectio

non nihil mouere: hoc tamen intra iustitię limites: nempe vt tanta sit misericordia in pauperis, quāta sufficit eum à potentia diuitis protegere. Sed quia potest etiā cōmiseratio exorbitare, ad monetur Exod. 23. Pauperis quoq; nõ miseraberis in iudicio. Solatio autem tertiū argumenti meditationem desiderat confiderationem: haud enim dubiū est quin vsque ad gratuita valeat nõnūquā in seipere personarū acceptio. Gratuita namq; appellamus illa quę iudici iure licent. Sunt autē huiusmodi nonnulla: nempe quę cum lege non sunt determinata, suo arbitrio relinquuntur. Igitur ad primū membrum illiq; designatum respondetur primū qd re dubia an accusatus, innocens sit, nõ licet iudicij eius fauorem contra tenorē iuris proponere: tum qd alijs periculo se exan- di, exponeret: tū etiā qd esset anam iudicibus iporrigere ad libitum suum arbitrii: ac subinde callidē innectendi fraudem. Vbi verò rei innocentię in propatulo illi sit, non solum poterit, sed enim decebit in gratuitis, quę iure non sent cohibita, innocenti quā fieri maxime poterit, citra scandalū tamen sagere. Non tamen liberum illi erit legis necessaria prætermittere aut dissimulare: propter qd omni sit legum custos, debet secundum allegata & probata iudicium ferre. Adiecerim tamē huic secundam propositionem, qd prætermittendo aut violādo iura in fauorem manifesti sibi innocenti, licet delinquat & nonnunquā mortaliter, tū cōtra officium suum legem præuaricando, tum etiam propter scandalū: ad restitutionē tamen nequaquā tenetur auctori: quia nihil quod suū esset illi abstulit. Tertiā propositiō. Nūquam neq; in gratuitis inclinare liberū est iudici cōtra innocētē: hoc enim esset iniquitatem fore. At verò vbi iustitia vtrinque dubia sit, tunc non est apertum vitium in his quę merē sunt gratuita alterā partiū alteri anteferre: dūmodo citra scandalū fiat: & citra alterius damnum. Nam si in fauorē amici tēpus probationis, aut alios terminos prorogauerit, vt alter expensas maiores faciat, aut tēporis diuturnitate lassatus lite abeat, iniuria est. Quod si gratuitum huiusmodi beneficium pecunia vedat hoc quidē, præterquā qd semper est iniquū, insigniter scdum est. Quin vero addiderim, nisi id quod lege conceditur temperatissimē fiat, illico in acceptioe personarū vergere. Quod si cōtra arguas, huiusmodi vitij nõ existere nisi contra iustitiā: id negatur: imo & contra æquitatē cōmittitur: & iniquitate non caret qd gratuita omnia in fauorem vnus partis congerantur: restituito autem non habebit locū nisi

vbi lex cōcutiatur. Ad tertium deniq; membra respōdetur, neque carere semper acceptioe personarum vbi princeps gratis quibuspiā condemnatorum vitam, aliudve supplicij remittit, qd simillimis denegat. Enimuerō quauis non iustitię rigor, æquitas tamen violatur, atque id cōsideratū prælati prescūsque ecclesiasticis, & maxime in religionibus animaduertendū est, ne in legum dispensationibus etiam aut quę iurgillis licet, aut in pœnis relaxandis sint personarū acceptores: nam profecto & in his quoque culpa hæc obrepere assolet. Ad quartum argumentum eodem sermō pacto respōdetur: haud enim dubiū quin & vsus ille impingere possit in acceptioem personarū. Igitur in primis necessarium semper est, sententiā secundum probabiliorē opinionem subscribere, etiam si altera sit probabilis. In speculabilibus namq; seholarum dispensationibus nullū inde cōstat periculum qd quispiam minus probabilis ingenij gratia defendat: in practicis vero quę aliena iura respiciūt, nefas est iudici infirmiorē opinionem sectari: sicuti & medicis in practica ex qua salus pendet infirmi: ac multo magis Theologo in his quę sunt fidei. Quia verò iudex aliter faciens, restitutioni fieret obnoxius. Ex quo fit, pessimē sibi cūmunic; homo consulere iudices, atq; etiam medicos, qui postquā semel vnā opinionem imberint, nulla ratione possunt ab illa dimoueri: cū tamen ne iniuriam alijs intendant, possint habere teneretur honorem propriū: & ad alterā, cū primū probabilior apparet, commigrare. Secunda propositiō sit: Vbi pœnes esse omnino contigerit opinionis, non est apertū scelus nunc vnā nunc alteram opinionem amplecti: vix tamen carere potest scandalo. In his autem cunctis vigilanter cauendum est, ne vel amicitia vel quicunq; alius affectus caliginem intellectui offundat, vt eam opinionem probabiliorē iudicet, quam pro sua libidine mallet.

ARTICVLVS VI.

Utrum in priuatis honoribus deferendis inuenire possit personarum respectus.

On satis est de publicis cōibusque honorib; dixisse, nisi in hoc sexto articulo à illis etiā sermone subijciam; qd à priuatis psonis sibi inuicē deferuntur. Videtur em̄ nulla in his posse vsu vitij acceptio. Enimvero cū hoc vitij solū sit iustitię inimicū, videtur non

Ad 3. argu.

Ad 4. argu.

Posterior propositiō

Argumēt.

non protendi vsq; ad gratuita: qualis est vrbani-
tas & comitas in mutis honoribus. Quonia
liquis dignis honorem deferat, nemini iniuria
facit: dum tamen eosdem honoris natus ac ti-
culos erga indignos quoque vrbauitatis gratia
ostendat. ¶ Secundò arguitur. Et si honor, vt
omnis philosophia proclamatur, soli debeatur
virtuti: tamen multi sunt prauu quiibus honor
lege defertur: vt prelati, parentes: senes & illu-
stres, etiam si corruptis sint moribus.

¶ Contra hec nihilominus nos Iacobus. 2. cap.
fuxa Canonica, sub hisce verbis instituit: Si in-
troierit in euentum vestrum vir atreum an-
nullam habens in veste candida: intrauerit au-
tem pauper in sordido habitu: & intendatis in
cum qui indutus est veste preclara. &c.

Hanc quaestionem ob hunc precipue lo-
cu Iacobi submouimus, vt exploremus
quale peccatum sit indignis personis ob huma-
nas secularesque causas honorem exhibere.

¶ Sit ergo prima conclusio. Est honor reueren-
tia sit cuiq; ob suam excellentiam exhibita, ta-
men id cui proprie & singulariter honor debe-
tur, est virtus. Huius sententia. 4. Ethic. cap. 3. au-
thor est Arist. vbi ideo subiungit, honore, ma-
ximum esse exterioru bonum quo re vera so-
lus bonus dignus est. Atq; eadem ob rem, lib.
1. docuerat a viris probis elegantes honorem
expetere in testimonium virtutis. Ob idq; ho-
nor a voce, honestum, descendit: honestas au-
tem vni competit virtuti. Quapropter Roma-
nus ille Marcus Marcellus ea lege Honori in-
media vrbe templum erexit, vt nemini illuc ni-
si per ades Virtutis pateret aditus. Et de Chri-
sto preceinit regius Pfaltes: Gloria & honore
coronasti eum Domine. Et Paul. 1. ad Timot.
1. Regi seculorum, immortalis. &c. honor & glo-
ria. Atque eisdem duobus membris Roma. 2.
sempiterna illius felicitatis qualitatem expref-
sit dicens, His qui secundum patientiam boni
operis, gloriam & honorem.

¶ Secunda conclusio. Nihil fecius praeter vir-
tutem sunt quoq; alie excellentie quarum ob
causas hoc seculo mortalibus honores debentur:
nempe primum propter diuinam repraesentationem:
veluti principibus & magistratibus
qui Dei personam gerunt. Vnde Arist. eodem
loco. 4. Ethic. c. 3. honore digni censentur, qui
in potestatis sunt constituti. Et lib. 5. c. 6. Ho-
nor est merces & pramiu magistratus. Eundem
que dominis serui debent: iuxta verbum Pauli
ad Timoth. 6. Quicumque sunt sub iugo serui,
dominos suos honore dignos arbitretur. Mox
debetur honor in testimoniu alienae virtutis.
Qua ratione honoramus illustres & sanguine

ingenuos: quippe quoru maiores arbitramur
virtutis gradibus sublimem cosecisse locum.
Et multo iustius pareribus qui nos genuerunt,
& senibus. Nam Leuit. 19. precipitur. Coram
cano capite cofurge: & Honor personam sen-
nis. Tamen si legamus Sapientia. 4. Senectus ve-
nerabilis est, non diuturna, neq; annorum nu-
mero computata. Cani autem sunt sensus ho-
minis, & a tas senectutis vita est immaculata.
His igitur honorem deferre, est virtus eisdem
ablit nulla est personarum acceptio: quia cau-
sa non deest honoris. Quocirca Prouer. 26. Si-
cut qui mittit lapides in acruum Mercurij, ita
qui tribuit insipienti honorem. Id quod non
modo S. Tho. verum & alij su ordinis egregij
auctores sic interpretantur, vt acruus Mer-
curij calculorum; congeries censetur; quibus
in subducendis ratiombus dati & accepti ne-
gociatores vtuntur: propterea quod etiam modi-
culationum Mercurius habebatur Deus. Inhi-
usmodi naq; supputationibus pro libito, imò
casu vt manu occurrerit, lapillus qui modò va-
let vnu, insituitur in denarium, ac subinde vt
centum valeat aut mille. Sic libet quicpiã absq;
meritis ad magistratum euasit, locus tamen
facit eum honore dignum. Tamen si secundum
Hebraicam lectionem sensus longe sit diuer-
sus, Habetur enim apud Hebraeos. Sicut qui
mittit lapidem in palma fundae, videlicet vt vi-
eum sursum cotra eius naturam eiciat: sic qui
insipienti, hoc est meritis vacuo honorem tri-
buit.

¶ Tertia conclusio, quae metis Iacobi interpre-
sit. Et si diuites ratione loci honorare que in re
publica sublimè habet, officiu sit: tamen intui-
tu tantum diuitiaru eisdem honorem deferre
peccatu est acceptiois personarum. Prior pars
tu ex superioribus colligitur, tum etiã & Arist.
assertio est. 4. Ethic. c. 3. vbi cõiunctim affirmat
honore dignos censeri eos qui in potestatis
sunt, & diuites. Secunda tamen particula asseri-
tur a D. Tho. 2. 2. q. 63. arti. 1. vbi tamè nullam
subiunxit causam quã ei elici videtur ex ver-
bis Iacobi, licet quod d. 12. art. 12. emunctius eã
exponat. Sed re vera neque ratio deest natura-
lis quae illi patrocinetur. Enimvero diuitie seor-
sum exilitatae nullam pra se ferunt excellen-
tia honore digna: honorabile enim & laudabi-
le (vt. 1. Ethic. c. 12. Arist. differit) penes hoc dif-
ferunt, quod sola illa quae sunt per se bona, quip-
pe quae honesta dicuntur, honore sunt digna:
vtilia verò, sunt illa quae nõ per se, sed ad aliud
relata, bona sunt: & ideo laudari quide possunt:
honorari verò, nõ ite: diuitiae autem nihil boni
obtinere praeter vsum. ¶ At verò expedit acer-
bitatem

ingenuos: quippe quoru maiores arbitramur
virtutis gradibus sublimem cosecisse locum.
Et multo iustius pareribus qui nos genuerunt,
& senibus. Nam Leuit. 19. precipitur. Coram
cano capite cofurge: & Honor personam sen-
nis. Tamen si legamus Sapientia. 4. Senectus ve-
nerabilis est, non diuturna, neq; annorum nu-
mero computata. Cani autem sunt sensus ho-
minis, & a tas senectutis vita est immaculata.
His igitur honorem deferre, est virtus eisdem
ablit nulla est personarum acceptio: quia cau-
sa non deest honoris. Quocirca Prouer. 26. Si-
cut qui mittit lapides in acruum Mercurij, ita
qui tribuit insipienti honorem. Id quod non
modo S. Tho. verum & alij su ordinis egregij
auctores sic interpretantur, vt acruus Mer-
curij calculorum; congeries censetur; quibus
in subducendis ratiombus dati & accepti ne-
gociatores vtuntur: propterea quod etiam modi-
culationum Mercurius habebatur Deus. Inhi-
usmodi naq; supputationibus pro libito, imò
casu vt manu occurrerit, lapillus qui modò va-
let vnu, insituitur in denarium, ac subinde vt
centum valeat aut mille. Sic libet quicpiã absq;
meritis ad magistratum euasit, locus tamen
facit eum honore dignum. Tamen si secundum
Hebraicam lectionem sensus longe sit diuer-
sus, Habetur enim apud Hebraeos. Sicut qui
mittit lapidem in palma fundae, videlicet vt vi-
eum sursum cotra eius naturam eiciat: sic qui
insipienti, hoc est meritis vacuo honorem tri-
buit.

¶ Tertia conclusio, quae metis Iacobi interpre-
sit. Et si diuites ratione loci honorare que in re
publica sublimè habet, officiu sit: tamen intui-
tu tantum diuitiaru eisdem honorem deferre
peccatu est acceptiois personarum. Prior pars
tu ex superioribus colligitur, tum etiã & Arist.
assertio est. 4. Ethic. c. 3. vbi cõiunctim affirmat
honore dignos censeri eos qui in potestatis
sunt, & diuites. Secunda tamen particula asseri-
tur a D. Tho. 2. 2. q. 63. arti. 1. vbi tamè nullam
subiunxit causam quã ei elici videtur ex ver-
bis Iacobi, licet quod d. 12. art. 12. emunctius eã
exponat. Sed re vera neque ratio deest natura-
lis quae illi patrocinetur. Enimvero diuitie seor-
sum exilitatae nullam pra se ferunt excellen-
tia honore digna: honorabile enim & laudabi-
le (vt. 1. Ethic. c. 12. Arist. differit) penes hoc dif-
ferunt, quod sola illa quae sunt per se bona, quip-
pe quae honesta dicuntur, honore sunt digna:
vtilia verò, sunt illa quae nõ per se, sed ad aliud
relata, bona sunt: & ideo laudari quide possunt:
honorari verò, nõ ite: diuitiae autem nihil boni
obtinere praeter vsum. ¶ At verò expedit acer-
bitatem

ingenuos: quippe quoru maiores arbitramur
virtutis gradibus sublimem cosecisse locum.
Et multo iustius pareribus qui nos genuerunt,
& senibus. Nam Leuit. 19. precipitur. Coram
cano capite cofurge: & Honor personam sen-
nis. Tamen si legamus Sapientia. 4. Senectus ve-
nerabilis est, non diuturna, neq; annorum nu-
mero computata. Cani autem sunt sensus ho-
minis, & a tas senectutis vita est immaculata.
His igitur honorem deferre, est virtus eisdem
ablit nulla est personarum acceptio: quia cau-
sa non deest honoris. Quocirca Prouer. 26. Si-
cut qui mittit lapides in acruum Mercurij, ita
qui tribuit insipienti honorem. Id quod non
modo S. Tho. verum & alij su ordinis egregij
auctores sic interpretantur, vt acruus Mer-
curij calculorum; congeries censetur; quibus
in subducendis ratiombus dati & accepti ne-
gociatores vtuntur: propterea quod etiam modi-
culationum Mercurius habebatur Deus. Inhi-
usmodi naq; supputationibus pro libito, imò
casu vt manu occurrerit, lapillus qui modò va-
let vnu, insituitur in denarium, ac subinde vt
centum valeat aut mille. Sic libet quicpiã absq;
meritis ad magistratum euasit, locus tamen
facit eum honore dignum. Tamen si secundum
Hebraicam lectionem sensus longe sit diuer-
sus, Habetur enim apud Hebraeos. Sicut qui
mittit lapidem in palma fundae, videlicet vt vi-
eum sursum cotra eius naturam eiciat: sic qui
insipienti, hoc est meritis vacuo honorem tri-
buit.

¶ Tertia conclusio, quae metis Iacobi interpre-
sit. Et si diuites ratione loci honorare que in re
publica sublimè habet, officiu sit: tamen intui-
tu tantum diuitiaru eisdem honorem deferre
peccatu est acceptiois personarum. Prior pars
tu ex superioribus colligitur, tum etiã & Arist.
assertio est. 4. Ethic. c. 3. vbi cõiunctim affirmat
honore dignos censeri eos qui in potestatis
sunt, & diuites. Secunda tamen particula asseri-
tur a D. Tho. 2. 2. q. 63. arti. 1. vbi tamè nullam
subiunxit causam quã ei elici videtur ex ver-
bis Iacobi, licet quod d. 12. art. 12. emunctius eã
exponat. Sed re vera neque ratio deest natura-
lis quae illi patrocinetur. Enimvero diuitie seor-
sum exilitatae nullam pra se ferunt excellen-
tia honore digna: honorabile enim & laudabi-
le (vt. 1. Ethic. c. 12. Arist. differit) penes hoc dif-
ferunt, quod sola illa quae sunt per se bona, quip-
pe quae honesta dicuntur, honore sunt digna:
vtilia verò, sunt illa quae nõ per se, sed ad aliud
relata, bona sunt: & ideo laudari quide possunt:
honorari verò, nõ ite: diuitiae autem nihil boni
obtinere praeter vsum. ¶ At verò expedit acer-
bitatem

ingenuos: quippe quoru maiores arbitramur
virtutis gradibus sublimem cosecisse locum.
Et multo iustius pareribus qui nos genuerunt,
& senibus. Nam Leuit. 19. precipitur. Coram
cano capite cofurge: & Honor personam sen-
nis. Tamen si legamus Sapientia. 4. Senectus ve-
nerabilis est, non diuturna, neq; annorum nu-
mero computata. Cani autem sunt sensus ho-
minis, & a tas senectutis vita est immaculata.
His igitur honorem deferre, est virtus eisdem
ablit nulla est personarum acceptio: quia cau-
sa non deest honoris. Quocirca Prouer. 26. Si-
cut qui mittit lapides in acruum Mercurij, ita
qui tribuit insipienti honorem. Id quod non
modo S. Tho. verum & alij su ordinis egregij
auctores sic interpretantur, vt acruus Mer-
curij calculorum; congeries censetur; quibus
in subducendis ratiombus dati & accepti ne-
gociatores vtuntur: propterea quod etiam modi-
culationum Mercurius habebatur Deus. Inhi-
usmodi naq; supputationibus pro libito, imò
casu vt manu occurrerit, lapillus qui modò va-
let vnu, insituitur in denarium, ac subinde vt
centum valeat aut mille. Sic libet quicpiã absq;
meritis ad magistratum euasit, locus tamen
facit eum honore dignum. Tamen si secundum
Hebraicam lectionem sensus longe sit diuer-
sus, Habetur enim apud Hebraeos. Sicut qui
mittit lapidem in palma fundae, videlicet vt vi-
eum sursum cotra eius naturam eiciat: sic qui
insipienti, hoc est meritis vacuo honorem tri-
buit.

¶ Tertia conclusio, quae metis Iacobi interpre-
sit. Et si diuites ratione loci honorare que in re
publica sublimè habet, officiu sit: tamen intui-
tu tantum diuitiaru eisdem honorem deferre
peccatu est acceptiois personarum. Prior pars
tu ex superioribus colligitur, tum etiã & Arist.
assertio est. 4. Ethic. c. 3. vbi cõiunctim affirmat
honore dignos censeri eos qui in potestatis
sunt, & diuites. Secunda tamen particula asseri-
tur a D. Tho. 2. 2. q. 63. arti. 1. vbi tamè nullam
subiunxit causam quã ei elici videtur ex ver-
bis Iacobi, licet quod d. 12. art. 12. emunctius eã
exponat. Sed re vera neque ratio deest natura-
lis quae illi patrocinetur. Enimvero diuitie seor-
sum exilitatae nullam pra se ferunt excellen-
tia honore digna: honorabile enim & laudabi-
le (vt. 1. Ethic. c. 12. Arist. differit) penes hoc dif-
ferunt, quod sola illa quae sunt per se bona, quip-
pe quae honesta dicuntur, honore sunt digna:
vtilia verò, sunt illa quae nõ per se, sed ad aliud
relata, bona sunt: & ideo laudari quide possunt:
honorari verò, nõ ite: diuitiae autem nihil boni
obtinere praeter vsum. ¶ At verò expedit acer-
bitatem

ingenuos: quippe quoru maiores arbitramur
virtutis gradibus sublimem cosecisse locum.
Et multo iustius pareribus qui nos genuerunt,
& senibus. Nam Leuit. 19. precipitur. Coram
cano capite cofurge: & Honor personam sen-
nis. Tamen si legamus Sapientia. 4. Senectus ve-
nerabilis est, non diuturna, neq; annorum nu-
mero computata. Cani autem sunt sensus ho-
minis, & a tas senectutis vita est immaculata.
His igitur honorem deferre, est virtus eisdem
ablit nulla est personarum acceptio: quia cau-
sa non deest honoris. Quocirca Prouer. 26. Si-
cut qui mittit lapides in acruum Mercurij, ita
qui tribuit insipienti honorem. Id quod non
modo S. Tho. verum & alij su ordinis egregij
auctores sic interpretantur, vt acruus Mer-
curij calculorum; congeries censetur; quibus
in subducendis ratiombus dati & accepti ne-
gociatores vtuntur: propterea quod etiam modi-
culationum Mercurius habebatur Deus. Inhi-
usmodi naq; supputationibus pro libito, imò
casu vt manu occurrerit, lapillus qui modò va-
let vnu, insituitur in denarium, ac subinde vt
centum valeat aut mille. Sic libet quicpiã absq;
meritis ad magistratum euasit, locus tamen
facit eum honore dignum. Tamen si secundum
Hebraicam lectionem sensus longe sit diuer-
sus, Habetur enim apud Hebraeos. Sicut qui
mittit lapidem in palma fundae, videlicet vt vi-
eum sursum cotra eius naturam eiciat: sic qui
insipienti, hoc est meritis vacuo honorem tri-
buit.

¶ Tertia conclusio, quae metis Iacobi interpre-
sit. Et si diuites ratione loci honorare que in re
publica sublimè habet, officiu sit: tamen intui-
tu tantum diuitiaru eisdem honorem deferre
peccatu est acceptiois personarum. Prior pars
tu ex superioribus colligitur, tum etiã & Arist.
assertio est. 4. Ethic. c. 3. vbi cõiunctim affirmat
honore dignos censeri eos qui in potestatis
sunt, & diuites. Secunda tamen particula asseri-
tur a D. Tho. 2. 2. q. 63. arti. 1. vbi tamè nullam
subiunxit causam quã ei elici videtur ex ver-
bis Iacobi, licet quod d. 12. art. 12. emunctius eã
exponat. Sed re vera neque ratio deest natura-
lis quae illi patrocinetur. Enimvero diuitie seor-
sum exilitatae nullam pra se ferunt excellen-
tia honore digna: honorabile enim & laudabi-
le (vt. 1. Ethic. c. 12. Arist. differit) penes hoc dif-
ferunt, quod sola illa quae sunt per se bona, quip-
pe quae honesta dicuntur, honore sunt digna:
vtilia verò, sunt illa quae nõ per se, sed ad aliud
relata, bona sunt: & ideo laudari quide possunt:
honorari verò, nõ ite: diuitiae autem nihil boni
obtinere praeter vsum. ¶ At verò expedit acer-
bitatem

ingenuos: quippe quoru maiores arbitramur
virtutis gradibus sublimem cosecisse locum.
Et multo iustius pareribus qui nos genuerunt,
& senibus. Nam Leuit. 19. precipitur. Coram
cano capite cofurge: & Honor personam sen-
nis. Tamen si legamus Sapientia. 4. Senectus ve-
nerabilis est, non diuturna, neq; annorum nu-
mero computata. Cani autem sunt sensus ho-
minis, & a tas senectutis vita est immaculata.
His igitur honorem deferre, est virtus eisdem
ablit nulla est personarum acceptio: quia cau-
sa non deest honoris. Quocirca Prouer. 26. Si-
cut qui mittit lapides in acruum Mercurij, ita
qui tribuit insipienti honorem. Id quod non
modo S. Tho. verum & alij su ordinis egregij
auctores sic interpretantur, vt acruus Mer-
curij calculorum; congeries censetur; quibus
in subducendis ratiombus dati & accepti ne-
gociatores vtuntur: propterea quod etiam modi-
culationum Mercurius habebatur Deus. Inhi-
usmodi naq; supputationibus pro libito, imò
casu vt manu occurrerit, lapillus qui modò va-
let vnu, insituitur in denarium, ac subinde vt
centum valeat aut mille. Sic libet quicpiã absq;
meritis ad magistratum euasit, locus tamen
facit eum honore dignum. Tamen si secundum
Hebraicam lectionem sensus longe sit diuer-
sus, Habetur enim apud Hebraeos. Sicut qui
mittit lapidem in palma fundae, videlicet vt vi-
eum sursum cotra eius naturam eiciat: sic qui
insipienti, hoc est meritis vacuo honorem tri-
buit.

Utrum in tribuitis exigendis peccati pos-
sit acceptio personarum.

bitatem conclusionis temperare. Intelligenda
quippe est non de his extrinsecis quibuslibet
honoris signis, sed de veris honoribus. Honor
enim legitimus est quado signa hec extrinseca
vt capitis detectio, & humilitatio, tanquã tellu-
mõnia exhibentur intrinsece ex estimationis:
atq; hæc esset personarũ acceptio: videlicet si
diuiti, aliorum omniu meritorũ vacuo, taliter
ex animo haberemus honore. Et hoc est quod
Iacobus cõdemnat. Vnde subdit. Nonne iudi-
catis apud vosmetipsos, scilicet dum paup-
ribus diuites praferitis, & facti estis iudices cogi-
tationum iniquarũ? Ecce ergo peccatũ, iudica-
re diuitem ob suas diuitias pauperibus vera di-
gnitate praferre. Ostendere autẽ diuitibus ex-
trinsecus citra internũ iudicium talia signa, vt
loco cedere, caput aperire, inuitare. &c. nullam
habet rationem culpae: sed est triuialis vrbanita-
ti coniuere. Quod nisi faceres, insolens habe-
reris. Vnde Augustini glossa ibidem. Si hæc di-
stantiam sededi & standi ad honores ecclesia-
sticos referamus, vt diuites pauperibus (in con-
ferendis scilicet sacerdotijs) anteferantur, non
est, inquit, putandum leue esse peccatum. Et in-
frã. Si autem de quotidianis confessibus loqui-
tur, quis non id peccat? Non tamen peccat nisi
cum apud semetipsum intus ita iudicat, vt ei tã-
to melior quanto ditior videatur. Hoc enim vi-
detur significasse, subdendo, Nonne iudicatis
apud vosmetipsos? &c. Hæc in glossa.

Agost.
Ispicatur
plane locus
diuiliacobi

Ad. 1. argu

Ad. 1. argu

Ad. 1. argu

Ad. 1. argu

Ad. 1. argu

Ad. 1. argu

Ad. 1. argu

Ad. 1. argu

Ad. 1. argu

Sperest postremo in hoc. 7. ar. de
tribuitis verbũ adijcere. Vt u & in
illis quoq; vsu uenire possit perso-
narũ acceptio. Exiit enim a par-
te negatiua primũ arg. Acceptio
personarum in honorũ distributione cõmitti-
tur: tributorũ autem exactio honorum cõmu-
nium collectio est & accenmulatio: potius ergo
(vt nomẽ sonat) est cõtributio quã distributio
Atq; adeo illi nulla esse videtur personarum
acceptio. ¶ Secũdo arguitur: Cap. licet multũ
extra de censib. iubetur rationẽ haberi cæci, nõ
tributorũ iugo afflictorũ. & ff. eod. tit. l. 1. va-
tem, sancitur quoque & ætatem esse conside-
randam. Nempe vt neque senes census soueant.
¶ Et tertio arguit. Nobiles tributorũ exactio-
ne liberantur, quos rex pro suo arbitratu crea-
re potest: ergo acceptio personarum non est
in huiusmodi tributorũ exactioibus illicita.
¶ In contrarium tamen est quod principes pò-
pulum tribuitis vexantes, neque tam ob caulas
legitimas quã propter odia vel fauores eadẽ
exigentes, non solum apud philosophos & se-
culares historiao graphos, verũ & in sacris pes-
simẽ audiunt. Hanc enim ob rem (vt. 1. Reg. 12.
sacra refert historia) Roboã maxima fuit regni
portione multatus, quod præ patre suo mo-
liebatur plebi graue iugum imponere.

Roboã

Roboã

Roboã

Roboã

Roboã

Roboã

Roboã

Roboã

Roboã

Roboã

Argumentũ
a parte negatiua

Argumentũ

Argumentũ

Roboã

syllaba

Quatuor
tributorum
nomina

Census

Quod tribu-
tum erit
quo se tur-
det exo-
pate scupie
bant.

tim attineat, quam ad publicorum sumptuum necessitatē. Satis namq; se cives subditos profitetur, cum alia iussa capessunt. Illam ergo ob causam Cæsares describi orbem inbebant. **Vn de David** (vt. 2. Reg. 24. memoriae proditum est) inde tā acerbas dedit poenas numerati populi. Atq; huc referebatur quod Christus interrogauit, Cuius est mago hęc? scilicet numismatis, quasi solum in signum subiectionis & adorationis Cæsaris, illud exolueretur.

David,

Tributum,

Differentia inter tributū & censum.

Vestigal in testri t n ter vestigal cente atque tributum, Vestigal ā vehendo dicitur.

Cicero, pedagium,

1. Conclu.

Paulus.

Augusti,

D. Tho.

Arto.

diuinū, qui in caelis nos manet, referre debent.

¶ **Secunda cōclusio** est. Si tributū onera nō pro ratione cuiusq; facultatis & substantiæ, aut pro ratione velturæ aut negotiationis, aliusue legitime causæ: sed alius intuitu quæ ad rem non pertinet exigatur: acceptio est personarum. Id quod non tam crebro principi contingere potest, quàm ciuitatis quæstoribus & senatoribus: qui ideo restituere tenentur si fraude aut vi vtantur vlla. Principi enim aliud periculum imminet: nempe auctiora exigendi quàm pro regni necessitate. Hęc enim semper pensanda est, vt cessante tributū causa: cesset & tributum.

¶ **At quo aliquod specimē legitime formæ** tributū exhibeamus, sit tertia cōclusio. Tributū facultatibus potius, possessionibus, ac negotiationibus imponenda sunt, quā personis: nēpē vt quo quis bonis locupletius abudat, aut plus lucratur, plus soluat: non quo plus indiget.

¶ **Causa autē huius explicandæ cōclusionis**, illud tributū genus, quod non modō Hispaniæ, verū & in alijs quoq; prouincijs in vsu est, explicemus. Id nos Ilatres Alcaualā vocant. Hęc enim tributū forma à cētum paulo ve pluribus hinc annis ortā apud nos habuit: idq; iusta de causa nimirū dum Rex Alphōsus regnū Granatę bello petebat. Post verō non modō durantibus, verum crescentibus bellorum malis, factum est perpetuum. Et habet quidem non nullam vestigalis imaginem pro eō qd ex mercimonijs quoque soluitur. Differt tamen latiori materia: quia non solum ex illis quæ à loco in locum transfuehantur, sed ex rebus quibusque venditis corraditur: à cuius preterea solutione neq; nobiles eximuntur. Quin & sine quoque differt. Quoniam non tantum reficiendis muris ac pontibus ascriptum est, sed publicis regis sumptibus. Haud tamen inde iniquitatis cōdēnandum est, quod nouum sit. Nam dū tributa alia facultatibus ciuium & negotiationibus imposita alendo regi sunt in deque reipublicę non sufficiunt, necesse est alia via id providere. Neque vero ideō arguendū est iniustitię, qd nobiles etiā cōprehenderet. Enimuerō cum plebs reliqua potis nō sit tam immodicos ferre sumptus, æquitas fit vt nobiliū auxilio eleuetur. Hoc tamen iniustitię specimē præ se fert, quam lex, Vniuersi. C. de vestigal. cauere in tributis iubet. Nēpē ne pro his rebus quæ ad vsū propriū pertinent exigantur. Enimuerō qd coemptores, qui vt reuendat coemūt, quotam vditionis exoluāt, rationi profectō cōsentaneū est. Illis enim idein est lucrū, quod agricolis fructus: sed ta-

1. Conclu.

3. Conclu.

Tributū qd apud Hispanos Alcaualā vocantur.

Rex Alfonso.

Interest inter hoc m burti gen: & vestig.

In iustitia huius arti.

men

men quōd qui vt propriē necessitati succurrat solum suam, aut rem aliam vendit, tributū pendat, & lex illa, & ratio reclamare videntur. Nam tunc non qui plus habet plusve lucratur sed qui plus eget amplius soluit. ¶ **Ceterum** re vera nisi bellorum necessitas in causa fuisset vt fructus huius tributū diuenderetur, via erat paratissima sustentadi regni, regisq; ararium. Id tamen non potest non monstrum apparere quod ciues ciuibus tributum soluant, illudque maxime quod regi penditur in commune bonum. Cui & aliud adiungitur incommodū: videlicet quod miseri ciues, quibus seruitia imperantur, inde grauius premuntur. Nam quantum venditur, tantum ipsi replere coguntur. Etenim cum sumptuum necessitas in dies magis ac magis regi crescat: necesse est populū multis nominibus in dies molestius vexari. Adde quod domini quibus huiusmodi tributum venditur, ad rigorem illud exigunt, vt decimum queneque nummum exactissimē exposcant: cum tamē rex vix vnquam vigesimum percipiat. Et profectō quantum decima regi sit consignata, tamen nisi vbi vrgens regni necessitas illud postularēt, nimis graue esset, tributū hoc ad rigorem exigere. Quod quidē rex sanctē animaduertens, de huiusmodi quota solet cum regno componere ac pacifici, vt remissior fiat pensio ac tolerabilior: quod tamen inferiori res domini non faciunt. Huic autem & aliud accedit damnum, quod cum leges exigēdi huius tributū, si regij tantum quæstores existerēt, tolerabiles sint: tamen reliqua quæstorū turba in fraudem populi illis abutitur, vt illa vexatione non decimam tantum, sed plusquā octauam extorqueant. Nihil contra regum necessitatem ob murmuro, quæ legem non habet, & eorum iustos animos cogere potest: sed rei tantum naturam explico, vt si possibile esset alijs vijs publicę necessitati prospici, ab huiusmodi alienationibus publici ararij caueretur. Puteus enim quotiescunq; opus fuerit exhau-

riendus est: venas tamen fontium præcēdēde, hoc ius naturæ non sinit. Quod si quis in iustitiā sciscitetur an hæc tributa ne in conscientia debeantur, vt quisque neque à quæstore neque à portitore requisitus teneatur vltro ea offerre. Respondetur primum, nemini licere lae tēter exactorem eludere, nisi vbi patētissimā esset vestigalis iniuria. Secundum mebrum responsionis sit, quod dum hæc magno cum rigore exiguntur, satis est quod quisque dum tributum petitar soluat obediēter. Maxime vbi debitum non est magni momenti. Quarta cōclusio. Nulla est personarum acceptio si nobiles & in genui à tributorum solutione eximantur: tum ob maiorū clarā gestorum stemmata, tum quia reipublicę tuende designati sunt. Quin verō & assertioni huic subiecerim, quod potest rex vrgente regni necessitate huiusmodi honores vendere si tamen duo caueantur. Primum nē adiunctam habeant iustitię functionem aut administrationem aliam, aut gubernationem: vt artic. 4. de senatoribus dicebamus. Mox nē id fiat in aliorum iniuriam. Potest inquam tali ingruente necessitate rufficos & humiliter natos pretio tributorum libertate donare: Nihil enim inde iniustitię contrahitur. Et fauere videtur. I. hoc iure. ff. de donati. & I. si pollicitus. ff. de pollicit. quibus permittitur pollicitatio, quę gratia obtinendi publici honoris fit: sed tamen hoc cauendum est nē tributum quo vnus leuatur, onere situr reliqui oppidari: sed excipiatur à summa, quam oppidum soluit.

PE R hæc ergo solutum est primum argumentum in frontispicio ante quæstionem obiectum. Enimuerō, vt in distributionibus, sic & in contributionibus existerē potest personarum acceptio. Ac subinde diluta sunt reliqua duo argumenta: quoniam æquitas misericordię cecis ac truncis patrocinatur, nē miseris asilictio addatur. Et de nobilibus quarta cōclusio respondit.

Ubi tributa

Solutio.

4. Conclu.

1. Argumēta.

Ad alia duo argumenta

Per quam ipsa similitudo

LIBER QVARTVS De Iustitia & Iure.

PROOEMIUM.

Daltera iustitiæ specie quæ è regione ad distributiua[m] ponitur, nempe de iustitia cõmutatiua sermonem nobis inuentibus operæpre-tiũ prius est de duobus eius præambulis, videlicet priu- inũ de rerum dominio, mox de earũ restitutio ne hoc quarto librõ disserere. Enimvero domi- nium huiusmodi rerum, eorumque diuisio, ba- sis fundamentũque est omnium contractuum conuõtorum quæ & pactorum, quæ per cõmu- tatiua[m] iustitiã celebrantur. Ac perinde cun- cta quæ huic virtuti aduersantur vitia, violatio nes quædam sunt & corruptelæ dominiorum, rerumque possessionum. Quæ subinde iniuria rum genera contractaque debita restitutionis beneficio repensari debent. Quinque ergo cõ- uenit de rerũ dominio disputare quæstiones. Primam de re ipsa, de quæ eius subiecto. Secun- da de eius obiecto: nempe quotuplex sit & qua- rum rerum. Tertiam de dominiorum diuisio- ne ac legitima trauslatione. Quibus subinde de singularibus quorundam dominijũ quarta adhibebitur disputatio. Ac demum quinta de dominiorum trauslationibus. Sit ergo priuus quæstionis titulus.

QVÆSTIO PRIMA, De dominio in genere.

ARTICVLVS. I.

Utrum dominium idem sit quod ius & facultas rerum.

VESTIO præsens in duos articulos secari se postulat: quorũ alter definitio nẽ dominij, alter vero subie- ctũ nobis cõstituat. Quæ- ritur ergo an dominium idem sit quod ius facultasque rerũ.

Et arguitur à parte affirmatiua. Ius idẽ est quod facultas disponendi de rebus, liberẽque illis vtendi: idem autem prorsus videtur esse dominium.

¶ Secundo, medicantes monachi quoniam ius habent vtendi cibis, vestimentis, atque alijs vtensilibus vsque ad rerum ipsarum consumptionem, dicitur esse earundem rerum domini, vt Ioan. 22. in Extrauagant. ad conditorem, concludere sibi videtur: nulla ergo restat ratio discriminis inter ius & dominium.

¶ In contrarium autem est quod dominus & seruus sunt correlatiua: Institut. autem de iure personarum, distinguuntur homines in liberos & seruos: ergo illic denotatur quod qui liberis præest, licet habeat ius illis imperandi, non tamen habet eorum dominium.

Dvo propõsita argumenta duo nobis mēbra designant. Est autem illico in quæstio- nis introitu adnotandum, hanc vocem, domi- nium, non esse tam vsu frequentem apud orato- res & priscos Latinos, quàm dominatus, ac dominatio: quæ quidem duæ voces in malum crebrius apud illos, quàm in bonum vsurpan- tur. Significant enim quãdam tyrannidis effi- giem: videlicet quando quis in rem suã abuti- tur sibi subditis. Vnde Cicero Tuscul. quæst. libr. 5. de Dionysio: Dum, inquit, duo & vigin- ti natus annos dominatum occupauisset. &c. Et lib. 2. de Oratore: Brutus populum Roma- num dominatu regio liberauit. Nam illa quo- rum homines domini sunt, facultates dicuntur Latine, ac substantiæ, & possessiones. Sed iuris consulti sunt qui hac voce vtuntur, ad signifi- candum id quod pariter vocant proprietatem rerum: quæ ab earũ possessione distinguitur. atque ab vsu & vsufructu. Nequẽ verò hæc secundum hunc significatum, ceu barbara aut inusitata habenda est. Versatur namque inter il- lustres Latinos: vt apud Varron. de re rustica, lib. 2. In mercando & in emptionibus & tradi- tionibus dominium mutant. Et habetur in sa- cris literis, vt Tobia. 8. Fecit hanc scripturam vt pars dimidia, quæ supererat, Tobia domi- nio deueniret. Et. 1. Machab. 11. Rex Ptolemæus obtinuit dominium ciuitatum. In iure autem vsurpatissimum verbũ est. Ex- tant quippe in Digesto Nouo, li. 3. distincti- tuli, de acquirend. rerum dominio. & de acqui- rend. vel amit. possessione. ¶ At verò circa vo- cis descriptionem plus operæ insumunt iunio- res quàm opus esset: vt putã Gerson de Pote-
stat

2. Argumẽt.

Ioann. 22.

Dominium
dominatus
dominatio

Cicero.

Varro.

Qui sit
dominium.
Gerson.

Conradus.

stat. Eccle. considera. 13. & tractatu De vita spi- rituali, lect. 3. cui plurimum astipulatur Con- rad. tra. 1. de cõtract. & aliorũ nonnulli in. 4. dist. 15. Primum enim omnium aiunt isti, ius bifariã accipi. Primum pro lege: quo significata dici- mus, Ius Ciuile, & Canonicum. Secundo pro- legitima potestate, qua quis fungitur in perso- nam aliquam vel rem. Deinde aiunt dominium idem esse: prorsus quod ius secundo modo ac- ceptum. Quapropter dominium, inquit, est potestas seu facultas propinqua assumendi res alias in suam facultatem vel vsum licitũ secun- dum iura rationabiliter instituta. Sic isti de do- minio loquuntur: an verò propriè, id perpen- damus. Primum pro eodem vsurpari iuris nomẽ ac dominij, reuera voces ipsæ agrẽ ferunt. Ius namque (vt supra visum est) idem est (vt ait lib. 5. Isidor.) quod iustum. Est enim obiectum ius- titiæ: putã æquitas quam iustitia inter homi- nes constituit: dominium autem facultas est do- mini (vti nomen sonat) in seruos vel in res qui bus suo arbitrati, ob suumque commodum vtitur. Fit ergo vt ius non conuertatur cum do- minio, sed sit illi superius & latius patens. Ha- bet enim vxoris quoddam in maritũ: iuxta illud Pauli. 1. ad Corinth. 7. vir sui corporis po- testatem non habet, sed mulier. Et filius in pa- rentes: qui curam suorum habere tenentur: ac serui in dominos, à quibus pasci sustentarique debet. Et eadem ratione subditus ius habet in prelatum à quo est institutus & gubernan- dus, & tamen nullus istorum quantumuis no- men extẽdas, dominus est, appellari ve potest sui superioris. ¶ Sed ait Conrad. Saltem negari non debet quin propriè ius quodcunque supe- rioris in inferiorem, dominium sit censendum ita vt dominium vltra ius præcise addat supe- rioris rationẽ. At profecto nequẽ hoc ego istis facile concedam. Enimverò pater ius habet in filios: dominium autẽ, si propriè sandum est, non item. Est inquam æquum & iustum atque adeo ius vt pater filijs imperet ob suum ipso- rum bonũ quos propter ipsos diligit, instituit, & educat. Dominium autem non quodcunquẽ ius & potestatem significat, sed certe illam quæ est in rem qua vti pro libito nostro possumus in nostram propriam vtilitatẽ, quamque ob nos ipsos diligimus. Id quod palam nomen ipsum auribus exhibet. Domini siquidem correlati- uum est seruus: qui quicquid est, totum est do- mini, veluti pecus. Nisi quod seruus occidi nonpo- test: quia solus Deus est vitæ dominus. Vnde Aristot. 1. Politi. cap. 3. distinguit inter impe- rium ciuile siue regium, & despoticum, quod est dominicum: dicens animam habere in cor-

Altera domi- ni definitio
est impu- gnans.

Paulus.

Obiectio.

Dilatio.

Definitio
propria do- mini.

Aristo.

pus dominicum principatum: mentem verò in appetitum, non nisi ciuile & regium: quod non est dominium. Et. 5. Ethn. c. 6. distinguit in- ter ius herile & paternum: pater namque possi- det filium ante legitimam etatem, non tanquã dominus seruum, sed tanquam partem sui: & ideo ius illud nõ est dominicum: herus autem possidet seruum tanquam instrumentum quo vtitur. ¶ Arguit verò contrã Richardus. Si quis aut filium patri, aut marito vxorem rape- ret, diceretur fur: furtum autem non commit- titur nisi inuito domino: ergo & pater filij do- minus est, & maritus vxoris. Ad hoc tamẽ lib- sequenti, quæstione de furto respondebitur, raptum filiorum, aut vxoris non esse proprie furtum: sed captiuitatem, vel aliam iniuriæ spe- ciem: sed seruũ furripere, proprie est furtũ. Pre- terea satis est ad rationem furti, quod fiat vel inuito domino, vel eo inuito ad quem res per- tinet, etiã si non sit dominus, sed alio iure pos- sidens. Quapropter Institut. de iure persona- rum, distinguuntur statim homines in liberos & seruos: quoniam ius in liberos non proprie dicitur dominium, sed in seruos. Principes enim licet dominus sit vrbium ac possessionum ciuium tamen non est dicendus nisi Rex, aut Dux. &c. Imò verò cum dominatu agit in sub- ditos, vtendo scilicet illis ad suam propriã vtili- tatem, tyrannus fit. Quare neque iudex neque prelatus, etsi ius habeat in subditos, dicitur pro- prie eorum dominus. Et hoc notauit Christus Matt. 20. Principes gentium dominantur eorum &c. nõ ita inter vos. Etenim (vt in summa iam dicamus) dominium solum est ius, quo- quis vtitur ad suum proprium commodum: ius autem non hoc solum significat, sed am- plectitur ius etiam quo superior ac præfatus in subditorum rem & bonum ipsius vtitur. Quo circa ius tanquam superius genus ponendum est in definitione dominij: tantum abest vt cõ- uersim dicantur. De viro autem respectu vxo- ris mouere quempiam fortẽ posset illud Ge- nes. 3. Sub viri potestate eris, & ipse domina- bitur tui. Haud tamen hoc ad dominium ciuile referendum est. Imò Arist. loco citato illud ius viri in vxorem innominatum esse ait. Sed dici- tur dominari, primum quantum ad vsum con- iugalem: quia cum natura integra sine vlla suis- set turpitudine laboris; molestia: post pec- catum, quia in dolore paritura mulier erat, di- cta est esse sub viri potestate. Præterea quia in- nocentia superstitie nullus esset ignorantia lo- cus vt pote quæ peccatum subsequuta est: ideo quantum ad regimen dominari dicitur vir vxori, quam docere debet: sicut in frã dicitur

Obij- it Ric- hardus.

Solutio.

Dominium.

Dubitatio.

Solutio.

ri sumus, elegantiores rudibus dominari: non quidem legali dominio, in bonum proprium dominorum: sed vrbar o, in rem ipsorum, disci plinē egentium. ¶ Hinc sequitur neq; istorum definitionē quam dominio adscribunt, legitimam esse, neque exactē constructā. Et quia (vt i. de Anima text. 35. author est Aristot.) recto ipsum & obliquum cognoscimus, rectam pro captu nostro statuamus definitionē, per quam de altera iudicemus. Dominium ergo, si secundum artem describas, est propria cuiusq; facultas & ius in rem quamlibet, quam in suū ipsius commodum vsurpare potest quocunq; vsu lege permisso. Positum est ergo loco generis, facultas, potius quam, potestas: non vtiq; ratione illa Ioan. Gerson. cap. 3. Devita spirituali, vt delicet quia facultas dicitur à fas, quare potestas latronis vtendi aliena re, non est facultas. Etenim facultas nō à fas, sed à facile deriuatur vt sit quasi facilitas. Sunt etenim contraria: facultas & difficultas. Obidq; potestas genus est plura comprehendens, quam facultas. Potest quippe tyrannus abuti ciuium bonis, non tamen habet facultatem, id est, facilitatē: quia id sine licentia & facultate domini aut iusta in tercedente causa, non potest. Quare minime opus est addere, propinqua: nam facultas hoc ipsum sonat. Potestas siquidem remota vtendi aliena re, non est facultas. Addiderim autem propria, vt dominiū distinguatur à mera possessione, vsu, & vsufructu. Etenim qui tantum habet vsu, aut vsufructum, non habet propriam facultatem, sed dependentem à vero domino, vel à iudice id permittente. Itaq; q non soli barbari, verum & Latiniissimi iuris prudentes more iam proprietatē dicunt, id magis Latine dicitur propria facultas. Neque opus est addere cū Gersone, illumēdi res alienas. Nam & homo per propriam voluntatem, quæ motrix est omnium potentiarum, vtitur etiam suis proprijs membris: in quæ (vt paulo ante ex Aristo. citatum est) habet anima dominicū imperium. Adiectum tamen est definitioni, q dominium sit facultas ad proprium vtentis modum, quō differat ab alijs iuris speciebus, quibus superior inferiores ob suum ipsorum bonum gubernat. At dictum est deinde vniuersaliter in quemcunq; vsu, vt distinguitur dominium ab vsu & vsufructu. Est enim dominium facultas nō solum vtendi fruēdiq; re, verum & ipsam distrahendi, donādi, vendēdi, negligendi. &c. Verum tamen adhibitus est modus, vt vsus ille sit lege permixtus ad dissoluenam obiectionem, qua quis tentaret infirmare definitionem. Enimvero pupillus ante

Statulenz. ac declaratur dominij definitio.

Facultas vni de deriuatur

Obiectio cum sua ditione.

etatem legitimam dominio rerum suarum prolet: quarum tamen potiuū liberam facultatē non habet, cum talia bona neq; donare valeat, neq; vendere: quoniam lege humana prohibetur ea dilapidare. Nam cum dominium fundetur in libertate, licet ante vsu rationis verē sit dominus, quia verē liber, & non seruus: vsus tamen domini ei ob bonum suū interdicitur, quoad vsq; rationis lux illi affulgeat. Vnde vt ait Paul. Quādiu hæres paruulus est nihil differt à seruo: non quidem quātum ad dominiū, sed quātum ad vsu: & ideo est sub tutoribus. Et simile sit argumentū de illo cuius bona vinculo primogeniturę obligata suat: qui cum sit verē corū dominus, illa tamē nō potest ratione aliqua alienare, eō q ciuili sit lege prohibitus. Nam q verē sit dominus, inde patet q aliā illa bona carerēt dño. Præterea cum rex, cuiuspiā postulationi annuens, bona eius vinculo primogeniturę alligat quę prius erāt libera, nullū ei adimit dominium: neq; postmodum quando possessori facultatem concedit, alienādī, no uam illi confert proprietatem aut dominium: ergo semper est dñs, prohibitus tamē sicut pupillus. ¶ Absit autem de illis hic nenijs meminisse vtrum dominium sit res ipsa quę possidetur, an dominus, an potius relatio. Hoc verum tamen admonere nō præteribo, vt philosophi caueant barbaras illas Terministarum loquutiones. Ecquis enim audire ferat, dominiū equi esse, vel equum, vel equitē? Est enim dominiū illa rerum habitudo inter possidentem & possessum: putā facultas possidētis in re possessā. Obidq; definitur per suum actum: qui quidē modus definiendis potentijs peculiaris est. Et enim vt visus est potentia cernendi colores, & auditus potentia sentiendi sonos: sic dominiū est facultas vtendi re, fruēdiq;. &c. ¶ Ad hæc adnotandum est diuersam rem esse titulū domini ab ipso dominio: id q negligentius quidā Patiensiuū considerant: arbitrātes cum suo Cancellario eādē facultatem quæ est dominium, esse & titulū. Enimvero titulus, basis domini est: seu radix ex qua pullulat. Est autē dominiōrū titulus, vel natura, vel lex, vel contractus, vel electio, &c. Ex eplī gratia. Titulus domini naturalis quod homo habet in terræ nascencia, est naturalis vita, quæ sine illis conseruari nequit, ratione cuius Deus & natura homini dedit vñ cum appetitu seruandī se ius etiam vtendi necessario alimētō: veluti titulus iuris (non dicam domini) quod parentes habent in suas proles est naturalis genitura. Titulus autem quo quisq; propria possidet, est ius gentium, quo facta est rerum diuisio. Titulus

Titulus à dominio distac bis per omnia.

Quid sit titulus.

verō episcopi est electio. Et titulus quo quis possidet domum, est vel natiua hereditas, vel emptio, vel præscriptio, &c. Ex hac constituta definitione domini colligitur differentia inter ipsum, & vsu, atq; vsu fructum. Dominiū enim est facultas in substantiam rei: vsus fructus verō non nisi in eius qualitates & accidentia. In substantiam, inquam, rei, quia si est vsu consumptibilis, veluti cibus & vitibus, potest eam dominus cōsumere: si minus, potest illā donare & vendere, vt domum & seruum: quin verō & occidere, vt pecudem. At verō vsufructus est ius alienis vtendi ac fruēdi rebus, salua earum substantia, vt habetur. ff. de vsufruct. & Insti. eod. tit. Nam qui habet vsufructum agri vel hortorum, potest non solum fructus edere, verum etiam & vendere: solum verō & agrum alteri locare. Nudus autem vsus est ius rebus alienis vtēdi salua earum substantia, non tamen fruēdi. Quocirca vt habetur Insti. de vsu & habi. minus iuris est in vsu quā in vsufructu. Fruitur enim ille re, qui in fructu sha bet plenam potestatem: quos scilicet non solum edere, verum quomodocunq; alienare potest: vtitur autem, cui tātum illis vesci licet: vel sua alere armenta: haud tamen illos aliter distrahere: vt qui habet nudum vsu agri potest illuc intrare, comedere poma, & feno iumenta sua & pecudes pascere: vendere tamen fructus aut locare non item. Quapropter in vtraque definitione dictum est, alienis rebus, quoniam verus dominus non dicitur vsuarius aut vsufructuarius: sed ille qui præcisum habet vsu vel vsufructum. Tamen si emphyteuta dicatur habere dominium vile: ad differentiam domini d'recti, quod simpliciter est dominiū. Hæc autem non sunt nostræ modō speculationis. ¶ Attamen quoniam mendicantium religionē profitemur, institutio nos admonet nostra circa hanc constitutam definitionem quadantenus disputare, an rebus vsu consumptibilibus possit vsus à dominio distingui. Res enim vsu non consumptibiles sunt, quarum vsus non est consumptio: veluti prædium, domus & huiusmodi. Res autē vsu consumptibiles sunt illæ quarum vsus non est nisi distractio rei vel consumptio: veluti est pecunia cuius vsus est illam in alienum dominium transferre: & panis, cuius vsus est ipsum comedere. De his enim quæ vnico actu consumuntur (vt grauius sit dubium) sermo nobis est in proposito: nam in veste, licet vsu atteratur, tamen quia non vnico actu contrita perit, posset vtēdiq; discerni vsus à dominio. Mouemus autem potius iunc dubium propter institutum

Diferentia in rem dñum vnam ac vsu fructu.

Vsu fructu.

Vsu nudus

Emphyteuta

Quæstio graui

eorum qui sub sancta Regula diui Francisci degunt, & eorum qui ex nostris in eodem instituto perseverant. Aiunt enim Minores omniē abdicatē dominium: adeo vt neq; pecunię, neq; panis, neq; edulcorum, quibus vescuntur dominio fungantur, vt possint dici (si suo vt licet verbo) proprietarii. Neque verō tantum inter Theologos his hæc controuersa est & contestata, verum & à Summis Pontificibus varię sunt de hoc pronunciate sententię. Extat enim cōstitutio Nicolai. iij. in cap. exijt qui seminat. de verbor. significati. lib. 6. vbi de declarato dicta Gregorij, aliorumq; Pontificum luculenter affirmat, permultisq; adiectis verbis cōfirmat, Fratres Minores nullū habere dominium, neq; in commune, neq; in particulari vtēsilium, aut vtēsilium: sed meros esse vsuarios. Dominium autem pecunię semper apud erogantes remanere, cibariorum verō & vtēsilium apud Summum Pontificem. Eadem ferē extat sententia Clementis. v. Clement. Exiij. de paradiso. eod. titul. Contrariam verō sententiam his obiecit Ioānes. xxij. in Extrauagatibus. Ad conditorēm, & Cum inter nō nullos, & Quia quorundam. de verbo. significati. vbi indubius allerit, in rebus vsu consumptibilibus vsu minime distinguī à dominio: neq; vllō pacto posse ab illo separari. Res certe est difficilis. Et primum vt ab ipsa natura rerum initium cōtrā arguēdi sumamus, appareat quōd cum vsus huiusmodi rerum sit ea: um consumptio, nemo possit re vtī nisi tanquam verus dominus. Verum enim dominium, si eius definitionem supra constitutam respicias, in hoc consistit q in diuino vsu res possit assumi: postquam autem consumitur, nullus sit eius reliquus vsus. Vnde sanctus Tho. 2. 2. q. 78. art. 1. pro constanti habet, in vino, & in pecunia, & in rebus huiusmodi neutiquam cōputari seorsum posse vsu præter rem ipsam: sed cuiuscunq; conceditur vsus, ei dem concedi rem, atque adeo eius dominium. Et tamen si vsus huius generis rerum à dominio feceretur, fieret inde apertē cōsequens, posse locari vsu distincto pretio ab illo, quō res assumatur, vt quis mihi daret pro esu tātū, & insuper pro capone quantum valet. ¶ Secūdo loco iuris autoritate arguitur: nam. ff. de vsufructu. earū rerum quæ vñ cōsu. l. 2. cautio sit pecunię vsu fructum non posse legari absq; ipsa pecunia, neq; aliarum rerum, putā vini & olei, quæ vsu consumuntur: quia nemo potest his vtī nisi consumendo: ob idq; quantum ex illo titulo sincere colligitur, vsufructus harū rerum ad genus quoddam mutationis spectat. Ille enim cui vsufructus pecunię vel fru

Nicolaus.

Clemens. j.

Argumētū à parte assūmatu.

S. Thomis

Argumētū

mēti legatur, tenetur cautionem dare quod totam rem restituet legitimo heredi. Et. ff. de vsu fru. & quemadmodum quis utatur. l. omnium. §. constituitur. prohibetur vsus fructum perpetuum esse, ne inutilia sint dominia: nam frustra esset res dominium, qua nunquam liceret uti. Ex his ergo sumitur argumentum: Si panis & vini mendicantium vsus est apud illos: & talis vsus, ut nunquam rem teneantur restituere: cōpertissimum sit & dominium esse penes eosdē. Respondēt autem hac distinctione vsus. Aut inquam, ut habetur in dicto cap. exijt. duplicē esse rerum vsus: alterum videlicet iuris: atq; alterum facti. Vfus iuris est cōfessio legis: & hic in hisce rebus non separatur à dominio: hoc tamen auit carere medicantes. Vfus autem facti est actio ipsa comedendi & bibēdi: atq; hic tantum illis concessus est. Sic ait Nicolaus Pōtifex eodem capitul. exijt. At verò distinctio hæc non est intellectū tam facilis, quā dicitur. Nam vsus iuris non alius intelligitur quā quod ius ex voluntate domini permittit. Legauit mihi quicquā vsus fructus pecuniæ, inde fit vsus esse mihi legitimum. Si ergo legitimum est, ergo iure cōfessio. Pari modo si erogas medicati panē, cur vsus ille medicantiū non erit iuridicus? Accedit huc quod eodem loco ait Papa, perinde illis concedere vsus, ac si essent verē domini: quā verò Ioānes. 22. palam ingenuēq; fatetur nullum se habere dominium rerum mendicantium: & si quod habet, libētissimē: renunciare. Hicce tamen minimē obstaculis, si quæstio non tantum de nomine est, statuitur conclusio in gratiam Mendicantium, quæ sit huius articuli secunda. Vfus rerum comestibilium & vtenfilium distinguitur quodam pacto à dominio: ita ut mendicantes absq; vlla (ut aiunt) proprietate illis vtatur. Probat. Ad verū dñiū non sufficit ut cui liceat rem consumere: sed requiritur præterea ut possit ipsam (quod in definitione positum est) in omnem vsus absumere: putā alienare, vendicare in iudicio, legare, negligere, &c. Minoritē autem nō possunt neque conuentu iūsti talibus modis rebus suis uti. Quā verò qui pecunias illis largiuntur, post sunt prohibito amouere quoties libererit: tantum verū domini. Aliorum verò vtenfilium, atque alimentorum Papa se dominum pronūciat. Itaque quemadmodum dum quis amicos conuiuiū excipit nō facit eos dominos esculentorum & poculentorum, quibus mēsa extruitur: quia neq; illis facit facultatem illa surripiedi ut in proprias domos importent: sed tantū vt sedentes vescantur illis: eodem pene modo. Papa inuitat quotidie fratres quibus tantum fa-

cit facultatem edendi ac bibendi, vestiēdi, &c. Quare etsi eis illa de medio tolle ret, nullam eis faceret iniuriam: neq; esset habēdus tanquā fur & latro, sed tanquā dominus qui sua replet. Facit in fauorem huius cōclusionis illud Act. 2. vbi habetur, Omnes credentes habuissent omnia communia, quod de illis intelligēdum est qui Hierosolymis agebāt: omnia ergo vsq; ad alimenta erant illis communia, & gerebant se veluti conuiuæ ad mensam conuiuatoris. Præterea egomet mihi hac ratione idem adstruxerim. Fatentur nanq; impugnatores huiusmodi paupertatis, posse monachos habere proprium in cōmuni, licet nemo illud habeat in particulari. Vtamur ergo confessione sua. Possunt ego particularis monachus vesci communibus, quāuis non sum particularis eorum dominus: potest ergo pari modo totus cōuentus & totus ordo eiusdem vti, tametsi omni creat dominio. Neq; multū mouere debet verbum Ioānis. 22. dicentis se abdicasse tale dominium. Primum quia id non fecit legitime, & si fas est dicere, nec iuste: sed certē in odium forsan Ochā, & aliorū sui ordinis, qui fuerunt ei infestissimi. Deinde quia suam renunciationē successores eius in eadem sede nondū probarunt: sed exemplo suorum antecessorum idem retinent dominium. Eandem conclusionem corroborat Lex, Deutero. 23. quia ingredientibus vineam proximam permittitur vtiarum vsus absque dominio. Ait enim. Ingressus vineam proximi tui comedere vas quātum tibi placeat, foras nē efferas tecum. Non ergo faciebat vuarum dominium, ut posset vendere ut pro alia re cambire: sed tamen ut tanquā conuiua pasceretur. Item Instit. de vsu & habita. ei qui fundi nudum habet vsus, nihil vterius cōceditur quā ut holeribus, pomis, floribus, &c. ad vsus quotidianum vtatur: videtur ergo vsus illic distingui à dominio. Ad idem pertinet quod qui extrema laborat necessitate potest alieno pane sibi succurrere, non tamen ut illum vendat: quare profectō non videtur illic transferri dominium, sed alieno legitime vti. Tametsi vbi quispiam laboraret inopia panis, posset rem aliam capere, quam cum pane permutaret. Et sumitur coniectura quod non trāsferatur dominium in extrema necessitate, ex eo quod aliās ille qui sub illum articulū misero non succurret, maneret restitutioni obnoxius. Nam si tenebatur trāsferre dominium in alterum, perinde habuit ac si retineret rem alienam. Hæc profectō rem faciunt multum probabilem, ex quibus modo aliquo clarescit id quod ait Nicolaus papa: scilicet quod Minores habent

2. Ratio cōclusionis.

In extremis necessitate nō transferatur dominium.

Tales.

si Conclusio.

Probat. Conclusio.

Similitudo quam appropinquata.

Ad argu. vsus iuris.

Ad argu.

Obiectio.

Dubitio.

Ad secundum momentum & ad D. Tho.

Ad argu. principale.

Ad argu.

habent vsus facti: & non iuris: putā vsus in actu, & non in habitu. Vfus enim iuris seu in habitu est, quando talis vsus non potest à domino impediri: qualiter non est apud Mendicantes: sed tantum dum actu vescuatur. Secus autem res habet in pecunia: nam cum talis vsus sit illam alienare, assumitur in omnem vsus: atq; adeo nemo ea legitime vtitur nisi versus dominus. Et per hæc respondetur ad rationes in contrarium. Ad primum enim dicendū quod etsi post consumptionem harum rerum nullus alius restet vsus, non tamen continuo sequitur ut assumatur in omnem vsus: quod ratio dominij desiderat. Sed arguit in istatū. Si mendicantes non possunt illas alienare, illud est quia sunt lege prohibiti, sicut pupilli & primogeniti: non ergo obstat quo minus sint veri domini sicut illi. Negatur antecedens: quoniam nulla civili lege prohibentur illa vendere vel donare, &c. Sed quia verus dominus eiusmodi facultatem eis nō permittit. Ad iura autem superius allegata, & ad auctoritatem diuini Thomæ, negans in hisce rebus posse seorsum computari vsus ac dominium, respondeat, solum illis iuribus cōstitui quod non possit seorsum pretium sumi pro vsu aliud à pretio rei. Haud tamen negant quo minus dominus possit vsus restringere ut alter illo duntaxat modo vtatur, & non omnibus modis qui requiruntur ad verum dominium.

Argumenta in capite quæstionis obiecta satis liquidò soluta sunt. Primi enim secūda præmissa, falsa est: nempe dominium & ius equipollere: imò ratio dominij plus ponit quā ratio iuris: & inde, ius, generalior vox est. Et pariter responsum est ad aliud: nempe non sufficere ius illud Mendicantium in cibos & vtenfilia, ut sint eorum domini. Secundi autem vtraque præmissa vera est, ut secunda conclusio ostendit: scilicet mendicantes: alimenta, vestimenta que consumere, quorum tamen non sunt domini: non tamen inde fit consequens definitionem nostram nō esse legitimam. Imò per eandem docetur non esse illarum rerum dominos: quippe cum nequeant illa abalienare.

ARTICVLVS. II.

Utrum tantum Deo, intellectu alibusque ac rationalibus creaturis competant rerum dominia.

Ræfixa ergo dominij definitione subsequitur articulo secūdo eius subiectū explorare, videlicet, inquirere quibus propriè cōpetat rerū dominium: an scilicet solis post Deū angelis atque hominibus. Arguit enim, quod brutis animalibus suo ordine cōgruat dominium, ut putā herbarū: quæ, ut legitur Genes. concessæ illis sunt in pabulum. Quin videtur Dux apud dominium in suum gregem obtinere: & inter græues illa quæ acie ducit appareret cæterarum esse regina. Et inter feras ferocissimus Leo dominari videtur reliquis bestijs, & accipiter dominatum pariter gerere in miseris aues. Secundo ad idem arguitur de inanimis cœlis, qui huic subalternari mundo dominantur: ut pote cui calorem, virtute que influunt quibus fouetur ac vegetatur. Vnde Aristot. Meteor. Necesse est mundū huic inferiorē subiectum esse latioribus superioribus, ut eius inde virtus gubernetur. Vnde Gen. 1. creatus legitur esse Sol vt præsit diei, lunaq; vt præsit nocti. In contrarium tamen est quod eodem loco Genes. 1. solis hominibus ad iudicandum orbis dominium. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus, &c.

De hac quæstione neoterici, Gersonē ducē sequuti, multa cōmunicantur rationi parum consona. Ille nanq; grauis aliqui autor, cōplures dominiorum species locis supra citatis multiplicauit. Inter quas & multa tribuit dominia brutis, multaq; subinde insensilibus rebus: vt argumentis supra formatis explicatum est. Hæc autem (bona venia dixerim) an tā ratione & iudicio inuenta sint, quā pro libito asserta examinare oportet. Etenim rerum naturam consulentibus, illico fiet compertum rationem dominij non tam latè patere. Sit ergo hæc prima conclusio. Solis illis qui intellectu & libito arbitrio vident, conuenit dominia di ratio: illisq; adeo solis habere rerū dominium. Nempe cū primis Deo, mox intellectu naturali naturæ angelicæ, deinde rationali homini. Deus inquam: cuius (vt ait P salm.) terra est, & plenitudo eius, iure creationis dominij gerit ac principatum rerum omnium, quas ipse condidit, ut habet Sapiens illa confessio: Dominus vnuerforum tu es. Fuit quidem ab æterno, potestate Dominus: ab orbē tamen condito, vsu & actu. Nam antea nullæ erant res quæ illi parerent. Est enim nefas eousq; abuti nomine (quod quosdam non deputet) vt dominium inter diuinas personas nominetur: quippe cum nihil sit

Argumēt. partis nō gaturæ.

Argumēt.

Auſto.

Ioan. Genes.

Conclusio.

Quarum rerū Deus habet dominium.

Deo sit eodem ipso inferius, sed quicquid illic est, in finitum existit. Neq; vero filius vlllo pacto subijcitur patri: vt pote cui summe equalis est. Ob idq; tota Trinitas par habet dominium, idemq; absolutum creaturarum: non solum quantum ad vsum, verum & quantum ad earum naturas: vt puta cui non modo pro suo arbitratu creatis vtiliceat, verum & earum naturas creare, annihilare, ac preter naturam leges alterare: vt ignem ne calefaciat impedire: aqua absq; igne calefacere, & tanquam dominus vitæ & mortis, non solum reliqua animalia, verum & hominē vita priuare. Angeli autem dominium habent suarum tantum naturalium actionum: mundi verò huius non perinde atq; homines. Quandoquidem propter ipsos, qui nullo egent corpore, nequaquam creatus est: sed propter solos homines quibus angeli sunt administratores spiritus. Tametsi ipsorum Hierarchia per suos Principatus ac Dinationes sint distributa, alijq; adeo alijs imperet. Hoc autem per parū ad rem nostram attinet. Descendamus ergo ad genus nostrum, cui soli competere demonstremus sublimitatem dominium. Primò. Dominus, nisi ineptissimè voce abutamur, ille solus est in cuius facultate est ita, re sic, aut aliter in suum commodum vti: hoc autem nisi per intellectum ac voluntatē nemini cōgruit: solus ergo homo in terris dominij ratione fulget. At quo res clarius eluceat arguitur secundo: Dominium exterarum rerum nemini nisi hac ratione conuenit, quod sit ipse suarū actionum dominus: dominium enim quod quisq; habet in suos actus causa est. Radix eius quod habet in alias res: est autem solus homo suarū actionum dominus (vt. 1. 2. q. 1. autor est sanctus Thomas) per intellectum & voluntatem: eadem ergo ratione ius illi soli conuenit vt dominus sit aliarum rerum. Minorem huius argumenti præter S. Tho. vel vsum ipse loquēdi hominum demonstrat. Dum enim quis mente caput, dicitur nō esse sui ipsius dominus, sed sui impotens. Maior autem in ratione naturali posita est. Etenim qui sui non est dominus, esse nequit aliorū. Sed & testimonio suprā citato scripturae sacre, quæ interpretatur nature est, eadem conclusio tertio comprobatur. Dixit enim Deus Gene. 1. Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostrā: & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestijs, &c. Hoc est, in hoc eum faciamus ad nostram imaginē, vt reliquæ creaturarum vniuersitati, quæ nostra caret imagine, dominus constitatur: fieri autem hominem ad imaginem & similitudinē Dei, est fieri intellectu & voluntate liberū:

hæc enim est facies Dei. In reliquis nāq; creaturis vestigium eius tantum relictum est, sicuti humani pedis reliquitur in puluere, per quod eiusdem hominis facies agnosci nequit. Igitur quia dux istæ potentia, intellectus & voluntas, communicatæ sunt homini, per hoc conditio est ad imaginē Dei: indeque adeo ius fortior est dominandi in cæteras animales, rationis expertes. Haud equidem ignoro quosdam distinguere inter dominium regale & naturale: dicentes ad priorem speciem libertatem requiri: nō autem ad secundam. Verum tamen hoc gratis dictum est: quia natura ipsa nemo est dominus rerum, nisi qui dominus est actionum suarum, & ideo neque rerū. Quarto arguitur. Dominium quempiam rei gerere (vt suprā ostendimus) est ipsa vti: brutæ autem animales vti neutiquam possunt: ergo neque vllum habere dominium. Minor est S. Thomæ 1. 2. quæst. 16. vbi docuit brutis non competere vsum, secundū illud Augu. lib. 83. quæ. Vti alio quo non potest animal, nisi rationis particeps. Et ratio est, quod vti, est rem in finē ordinare, quandoquidem voluntas est finis: vsum autem mediorum ad finem: & pecudes nihil agunt propter finem, quippe quem non cognoscūt: sed agūtur potius nature instinctu. Et simili insuper ratione id cōfirmatur. Domini enim est imperare: hoc autem idem est quod rem in alium finem ordinare: quod ideo à brutis alienissimum est, vt idem sanctus Tho. q. statim. 17. commonstrauit. Quinto ad eandem conclusionē arguitur. Quicumque dominium habet cuiuslibet rei iniuria afficitur dū illi aufertur. Bruta autem animalia neque iustitiæ capaces sunt, neque iniuriæ, neque quæ non cognoscūt felicitatis. 10. Ethico. capit. 8. Cuius ratio est, quod non sint libera, non sunt sui iuris: sed quicquid sunt, hominis sunt, propter quem Orbis conditus est. Et ideo qui iumento & armento vel pabulum sustulerit, vel vitam, nullam ei irrogauit iniuriam, sed domino: & qui equo regis loco cedit, nullum ei honorem deserit, sed regi: nullum ergo pecudes habent dominium neque ius in herbas, sed tantum appetitum naturale: atque etiam potestatem. Quod si brutis nullum potest dominium cōpetere, liquidò si multo minus cælis ac rebus inanimatis conuenire posse. Est ergo homo hac ratione medius inter Deum & bruta. Nam irrationale animal nullum habet dominium. Deus verò supremum: nempe & quantum ad vsum, & quantum ad naturas rerum: sed homo quantum ad vsum: attamē quātū ad naturā, minime: vt pote quas mutare nō pōt, nisi applicādo actiua passiuus.

Ad.

Angeli qui bus rebus dominatur.

Conclusio ostenditur.

D. Tho.

Tertio Ratio conclusio.

Quarta conclusio.

Augu.

S. Tho.

Art. 6.

1. argu.

Ad primum igitur argumentum respondetur perimendo totum antecedens. Haud enim bruta vllum habent herbarum dominium, quod eadem ipsa Genes. autoritate contra cita comprobatur. Haud enim leguntur ibi herbarum pecoribus & iumentis concessæ, sed solis hominibus. Ecce enim, inquit, dedi vobis herbam afferentem semen super terram, &c. vt sint vobis in escam & cunctis animabus terra. Ius ergo herbarum non est concessam brutis, sed nobis pro illis que nobis seruiunt. Neq; in apibus est nisi metaphoricus rex, quia neque examen in finem ordinat, sed instinctu nature vna prærit, reliquisq; exercitus sequitur. Multoq; minus aut feræ bestiarum aut rapaces aues dominantur cæteris, licet illis velut alimento vtatur. Mox ad secundum pariter respondetur, cœlos longe minus dominium habere eo significatu quo nomen in presentiarum vsurpamus: sed dicuntur prædominari: quia eorum influxu hæc inferiora alescunt, fouentur alterantur, ac lummutantur. Sicuti & in singulis elementis illa qualitas dicitur prædominari quæ alteri præminet.

QVÆSTIO SECVNDA, de rebus quarum homo est dominus.

ARTICVLVS. I.

Utrum rerum omnium quæ sunt in mundo, sit homo iure aliquo dominus.

ostquam constitutum nobis est, homini solum in creaturis corporalibus dominium rerum congruere, consequens est, vt dispute mus quoduplici quarumq; rerum dominio fruatur. Et habebit quaestio duos articulos. Prior erit generalis: posterior verò de duobus dominijs peculiaris. At arguitur à parte negatiua, quod non omnium prorsus quæ condita sunt in terrarū orbe sit homo dominus. Etenim aut illi naturali iure cōueniret, aut diuino, aut humano. Non naturali: quia vniuersale dominium concessum est ei à Deo in eius creatione. Neque prorsus diuino: quoniam tunc iure charitatis esset homo dominus cuiuscunq; rei indigeret: eademq; charitate amissa, codē decideret iure:

nam Deum solis amicis suis cōdecet bona suaciarum. Consequens autem est eandem & contra humanum morem, etiam Christianorum, in quibus multi iusti rerum egestate premituntur, omnium dominio orbat: multiq; contra iniuri & prauis uoluntatibus mundi, secundum leges, quæ à diuina regula non exorbitant, partuntur. Quod autem iure mere humano nō sit homo dominus, patet: quoniam antequam leges essent humane, Deus nostro generi indulserat rerum dominium, quod fundamentum est humani iuris quo earum dominia diuisa sunt. Secundo arguitur. Homo non est dominus elementorum neque cœlorum: quia illa non sunt nominata Genes. 1. vbi hominibus constitutus est rerum dominus. In contrarium est quod omnia facta sunt propter hominem: vt. 1. Politic. autor est Arist. Et Dauid Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius.

In hac quæstione illi recentiores Magistri, quorum superiori quæstione meminimus, quam plurima confarantur dominiorum genera. Ioanñes enim Gerson sex connumerat: alij verò vsq; ad nouem. Sed Conrado tractat. 1. q. 6. vigintitria collibuit recedere. Aiunt enim aliud esse dominium beatificum, quo beati potiuntur gloria: & aliud gratificū, quod habent iusti in res omnes creatas, vt illis iure charitatis vt possint: iuxta illud ad Roma. 8. Diligētibus Deum omnia cooperatur in bonum. Et aliud est naturale, & aliud euangelicū, &c. Isti autem (vt salua corum exhibitione dixerim) duplici sinistra causa hæc dominiorum genera gratis multiplicat. Primò, quia perseuerat credentes, idem esse dominium, quod ius: mox, quod dominia ex parte materialium obiectorum dissecant: quæ quidem sectio, quia arte caret, in infinitum posset abire. Discerni quippe debet duntaxat secundum titulos ex quibus oriuntur. Sit ergo prima rei huius cōclusio: Dominij quadruplex tantum est: scilicet naturale, diuinum, & humanum: quod diuiditur in duo, scilicet, in illud quod de iure gentium oriatur: & alterum quod acquiritur iure ciuili. Conclusio hæc firmior per se apparet, quam vt pluribus confirmari indiget. Dominia enim iure aliquo introducta sunt: ius autem (vt superiori bus libris ambobus visum est) nō est nisi naturale, & gentiū, & ciuile: quibus & diuinū additur positiuū: hoc est, quod nō conuenit homini ex debito suæ nature, sed est ei diuinitus ad naturā superadditū. Hoc enim dicitur diuinū positiuum contra naturale distinctum: cuius etiam Deus autor est. Igitur quod non sint plura quam hæc dominiorum genera, inde patet

R 4

1. Conclusio. Dominium tantum quadruplex.

quod nullo præter hæc potest iure quispiam vllum obtinere dominium. Nulla ergo ratio per mittit distinguere dominium originale, & beatificum, &c. Nam ius quo Adam defunctus est in lignum vitæ, quod isti vocant originale, diuinum erat posituum, hoc est supra naturam concessum. Tametsi statui illi naturale quodammodo existebat: nempe quo possent homines non mori. Multo autem debiliori occasione noua species fingitur dominij gratifici operum enim gratiæ non habent dominium: quia non per nos, sed Dei fauore supernaturali ea exequimur. Et idem est de iure beatorum. Nam primum, licet ius habeant gloria percipiendi: illud tamen non proprie est dominium, sed ius merum concessum à Deo, qui dominus est gloriæ. Alias cum gloria in Dei visione consistat, eadē facilitate diceretur beatus dominus esse Dei. Secundo & ius illud quando permitteretur dominium dici, diuinum est posituum. Ius enim huiusmodi diuinum in rebus præcipue est supernaturalibus: vt hoc nunc dictum: & ius angelicum, quo ministri ecclesiæ habent absoluedi à peccatis, cõferendiq; alla sacramenta, docendiq; fidem. Quod re vera inepte dicitur dominium, sed est ius ministrorum Dei. Quis enim mortalium dicitur sacramentis dominari? Exteditur etiam ius diuinum posituum ad res naturales. Quale est ius decimarum, quod iidem habent sacerdotes: scilicet et eddi (vt ait Paulus) temporalia pro spiritualium seminatio ne. Quamuis & hoc ius fundamento innitatur naturali, qd dignus est operarius mercede sua. Ideo nanq; exemplum à trinitate boue Apollolus attulit. Ius item ad dominium quod Dauid habuit ad regnum, diuinum etiam fuit posituum: quippe cum à Deo fuerit electus, non sicut ceteri Reges à republica. Et dominium quo populus Israel in terram promissam positus est. Quin verò & in angelos sunt qui cogitent nos dominio fungi propter assertum Pauli ad Heb. 1. Nonne omnes sunt administrato rij spiritus, in ministeriũ missi propter eos, qui hereditatem capient salutis? At verò abusus esset vocis, homines angelorum dominos appellare, quod vni homini Christo propriũ est sed funguntur hac parte ministerio Dei, sicuti neque inferorum demones tam domini sunt animarũ, quas cruciant, quam diuinæ iustitiæ executores per supplicia quæ ipsi quoq; perferunt. ¶ Secunda conclusio. Homo dominium habet naturale, non solum in omnes terræ fructus, verum etiam quodam pacto in elementa ecclestesque orbes, qui velut testũ sunt sui domicilij. De terrenorũ dominio patet Genes. 1.

Conclu.

Faciamus hominem, vt præsit, &c. Et rursus Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eã: & dominamini piscibus maris, &c. Illud enim dominium non censetur posituum diuinum, sed naturale. Hæc enim iura & dominiorum genera non differunt ratione autoris: nam hæc de causa omnia dominia dicerentur diuina: cum omnis potestas à domino Deo sit: sed differunt per hoc, qd naturale, est natura debitum: alterum vero, super naturam adhibeum: & dominium rerum congruit homini priori modo. Nam quatenus homo corporeus est, debentur illi ea quæ ad vitam eius sunt necessaria. Hac enim ratione collegit Aristoteles, omnia corporea esse facta propter hominem. Itaq; quoadmodum licet Deus per miraculum creauerit homines, nihilominus membra & potentia naturalis nature suæ debita sunt: sic illa collatio dominij rerũ explicatio quædam naturalis iuris veluti debiti humanæ nature, supposita eius existentia, quam ei per creationem gratis contulerat. Et pari ratione dominium habet quodammodo in cælos, qui sunt veluti testæ suarum adium: atque in elementa, inq; Solis calorem, & lucem, qua vititur: & in alias influentia: atque in pluuiam & niuem quæ illi naturali iure seruiunt ad vitam seruandam, atque ad alimenta terrena operanda. Dicitur est autem cum moderamine, dominium nos habere in cælos, & elementa: quia non possumus aut illa consumere, vt terra ascendat, aut eis vti vt animalibus. ¶ Tertia conclusio. Iure etiã humano, quod superiori libro in ius gentiũ & ciuile partitũ est, multis abudat homo dominij. Iure enim gentium (vt paulo post dicemus) propria dominia diuisa sunt: vt meum & tuum adiretur in orbe. Iure autem ciuili, hoc est cuiusq; ciuitatis seu regni proprio, multa quoq; mortales possident: vt iure præscriptionis, iure hereditario, iure primogenitura, &c. Hæc autem omnia clara sunt & patentia. ¶ Illud autẽ quod Gerson & latius Richardus tractat. 1. q. 2. de dominio gratifico differunt, animaduersione opus habet. Bisatũ enim & per vtrũq; extremũ peccare de hac re contingit. Isti quippe nominati autores aiunt, eos qui in amicitia Dei per eius gratiam recipiunt, dominio fungi in res, quæ alio ab ipso titulo nõ possidentur, vt puta in res omnes cuiuscũq; possessoris, quia iure charitatis possint omnib; vti. ¶ Cõtra hos autẽ statuitur quarta conclusio. Qui est in gratia Dei nihil plus habet aut dominij aut iuris vt eddi re aliena, quã qui est in peccato: vterq; enim in extrema necessitate vti potest rebus sibi necessarijs ciuili-

3. Conclu

Gersoni opinio in pag. 200.

4. Conclu.

Charitatem non esse rem suam esse suam.

cuiuscunq; sint possidentis: neuter tamen extra illam. Cuius porro contrarium, & falsum est, & assertu periculosum. Enimvero titulus quo mortales dominio rerum donati sunt, nõ est charitas, vt Vitelesse. & lib. 1. o. Armachanus, falso arbitrati sunt: sed ius (vt diximus) naturale aut humanum. Deus nanq; Solem suum oriri facit super malos & bonos, & pluit super iustos & iniustos. & ideo quãtuus, quisq; charitate polleat, nullum tamen ius nouum in res has caducas & lubricas acquirit: sed in regnũ cælorum: de cuius tantum hereditate ait Paulus: Si filij, & hæredes per Christum. Neque mos & vsus reipublicæ Christianæ admittit vt charitatis titulo quis valeat aliena rapere: imò verò per hoc ab eadem charitatis virtute decideret. Quin etiam Christus hæc omnia cõtemnere nobis iussit. Neq; Paulus ipsis sanctis euangelij conuicatoribus alio titulo concedit posse temporalia metere, quàm velut laboris mercedem, quia spiritualia seminant. ¶ Illud autem quod pro se illi adducant. Diligentibus Deum omnia eo operantur in bonũ: nullo colore eis patrocinatur: quoniam Paulus nihil aliud voluit, quàm quod diligentes Deum nullis superantur turbulencis incursumibus huius mundi, sed eunctis vtuntur cõuirtutum suarum adminiculis. Et quod adijciunt, amicis omnia esse communia: hoc tantum cõuincit, quod amicis Dei communia sunt eius sempiterna bona. Nam hæc temporalia non sunt digna quæ velut premiũ ipse charis suis impartiat. Tametsi iustos (vt ait Psaltes) in necessarijs non derelinquat. Hoc autem per eleemosynas prouidet, aut alia via legitima. Nam si charitatis titulo ius cuiuspiam faceret vsu pandi res alienas, paci tunc & tranquillitati reipublicæ offendiculum poneret. Horum enim temporalium tituli debent esse in foro exteriori patentes: vt quisq; palam sciat quid à se iure, quidque iniuria petatur. Charitas autem in peccatore delitescit. Parum profecto hæc abest opinio ab illa Lutheranorum, quam cap. 4. super epistolam ad Roma. impugnauimus: sane qui ex illo verbo Pauli de iusto Abraham & femine eius, vt hæres esset mundi: illum exprimum sensum, quod liceat iustis quocũque mundi cibo, & velitu, ornatuque ac delicijs frui. Sed de hæc falsitate nihil ad præsentem lo cum. ¶ Ex eadem radice, nempe charitatem esse rerum possessarum titulum Vitelesse in quos (vt dicebamus) Armachanus lib. 1. o. cap. 4. impugnat, illum exprimum sensum, quod nemo extra charitatem vllum retinet vel spiritualium ius vel temporalium dominium. Est

autem hæc fatua hæresis sepe ac sepius condemnata. Nam licet iniq;us per modum meriti non sit dignus pane quo vescitur, neque qua viuunt vita (vt Augustinus & reliqui Sancti aiunt) perstat tamen in eo nature ius, vt Sole fruatur, quom Deus oriri facit etiã super malos. Celebrat enim scriptura sacra multos reges, etiam dum erant in peccato, non solum Gentium, vt Nabuchodonosor, & alios tam Chaldæorum quàm Persarum: verum & Hebræorum, vt Saulem, Salomonem, quin & ipsi sum Dauidem. Missum præterea facimus quãta in certitudinis nebula obtenebratam sanctã ecclesiam susq; deque vesania hac confunderet. Nam huiusmodi oppugnatio nõ est præsentis loci. Haud tamen eadem nota Gersoni & Richardo inuenienda est, qua denotatur hæretici: quoniam secundum illos licet ille qui gratia Dei decidit, ius charitatis amittat fruendi alienis rebus: retinet tamen nature ius, quo suas proprias possidet, atq; alia iura, siue ecclesiastica, siue ciuilia.

Ad. argu.

Argumenta igitur non alia noua indigent responsione. Iam enim negata est illa consequentia primi argumenti: videlicet, Dominium rerum fuit homini à Deo donatum: ergo non est ei naturale: quoniam fuit, non tantum nature adhibitum, sed tanquam nature debitum.

Ad secundũ

Et ad secundum etiam respondetur, quod licet substantia cælorum non sit homo dominus, vt possit eos alterare: est tamen dominus, quia eis vtitur tanq; domicilio, & ad alia naturalia comoda. Et multo melius est elementorũ dominus: vt acris ad respirationẽ: & maris ad nauigationem: & terræ ad cultura: & ignis arriter ad meteoras impresiones.

ARTICVLVS II.

Utrum homo homini dominus esse possit.

Onsequitur in hoc secundo articulo de hac singulariter dominij specie dicere: an videat esse possit homo alteri hominis dñs. ¶ Et arguitur contra affirmatiua partẽ. Nullũ ius pot naturali derogare: naturali autẽ omnes homines nascuntur liberi: id legis ipsi laborib; planẽ cõstitibus, inlit. de iure perso. & ff. de sta. ho mi. l. libertas. Quod seruitus sit qua quis dominio alieno cõtra naturã subijcitur. Et Gregorio idem asserente, vbi ait, contra naturam esse homines hominibus dominari: rationeque idẽ monstrante: nam homo eo ceteris animantibus

bns praestat, quod ratione viget & libertatis arbitrio: ergo nullo iure in genus nostrum obtrudi servitus potuit. Fecit enim Deus hominem rectum, ut habetur Ecclesiast. 17. & posuit eum in manu consilij sui. Atque hac de causa homo, cum primum creatus fuit, ceteris ore Dei praeparatus est creaturis: non autem homini. Secundo id praecipue confirmatur in Christianis. Haud enim dicitur, ut quos Christus in filios Dei adoptans libertate donavit, servum esse permitatur. Nam ut ipse Dominus intulit Matth. 17. Liberi sunt filij. Contraarium decernunt iura titulis citatis de statu hominum & in Instit. & pretere Arist. Polit. 2. quibus locis multiplex servitutis species distinguitur & approbatur.

1. Conclu.

Duplex servitus ex Aristotele.

Ad hanc quaestionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima est. Homo tam iure naturae quam iure gentium potest esse alterius hominis dominus. Duplicem enim servitutem fecit Arist. dignovit. 1. Polit. Alteram quidem naturalem, alteram vero legale. Naturalis est qua homines elegantioris ingenij reliquis hebetioribus ac rudibus dominantur. Enimvero ut in eodem homine anima corporata & in toto humano genere, homo homini (ut ait Comenius) longe praestat. Quocirca fagax ipsa natura alios homines ingenio ad imperandum dotavit, alios vero corporeis nervis ac membris irroboraui ad serviendum. Et quod ista dominatio naturalis, recta sit, probatur: nam hominis natura est, ut secundum rationem vivat, atque ideo eadem obtemperet: ergo sicut perfectio appetitus sensitivi in homine est rationi parens: ita & inter homines perfectio agrestium scientiarumque rudium, est, sapientium gubernativi subditi. Altera est servitus legalis.

Servitus legitur duplex.

Et haec est duplex, ut Instit. de iure person. refertur. Alij enim sunt servi, qui liberum cum tamen viginti annorum excesserint, vendunt sese, causa participandi pretium. Cuius quidem servitutis usus fuit in lege veteri. Legitur enim Exod. 21. Si emeris Hebraeorum, sex annis serviet tibi: in septimo autem egredietur liber. Et Levitic. 25. Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non opprimes eum servitute famulorum: & infra, Servus & ancilla qui in circum vestro sunt, hoc est ex Gentilibus, hos habebitis famulos & haereditario iure transmutetis ad posterum, ac possidebitis in aeternum. Fratres autem vestros, filios Israel, non opprimatis per potentiam. Interiectum ergo erat di serim quod servi ex Gentilibus esse poterant perpetui: Hebraei vero minime: sed temporarii.

2. Conclu.

De hac ergo servitute ponitur secunda conclusio. Talis servitus est licita. Nam etsi homi-

nes facti sunt a Deo liberi: tamen tam innatum est animantibus cunctis desiderium ac ius servandi vitam, ut possint se eius gratia in servitutem adigere. Nam licet, non bene pro toto libertas venditur auro: vendi tamen pro vita fas est, quae omni est pretiosior auro. Imo & parentes egestate compulsi, liberos suos antiquo iure vendunt: per mittebantur: ut eodem loco Levit. 25. memoriae proditum est. Et cap. de patribus, qui filios suos distraxerunt. 1. 2. & Instit. de patria potest. in glossa: licet iam inter Christianos huiusmodi leges non sint in usu. Aiunt tamen apud Aethiopes eundem ad huc vigere morem: quos ad eorum mercatum Lusitani adnavigant. Quod si liberum veniunt, non est cur mercatura illa criminosa villo denotetur. Veruntamen si quae iam percrebuit, vera est fama, diversa est ferenda sententia. Sunt enim qui affimant fraude & dolo calamitosam gentem seduci: inescarique; nescio quibus localibus, & allupellici versus portum, & nonnumquam compelli: & sic neque prudentes, neque quid de illis liat opinantes, huc ad nos transmitti & vgnuandari. Quae si vera est historia, neque qui illos capiunt, neque qui a captoribus coemunt, neque illi qui possident tutas habere vna conscientias possunt, quousque; illos manumittant: etiam si pretium recuperare nequeant. Nam si qui rem alienam possident, etiam si metu vel alio iusto titulo eam acquisierint, cum primum alienam esse resciverint, tenentur cum pretij etiam dispendio, domino reddere: quanto magis liberum natum hominem, per mitturiam manu captum, astringitur in suam restituere libertatem? Quod si quis id sibi praetexte cogitaverit, quod praclare cum illis agitandum pro servitute beneficium eis Christianissimè rependimus, iniuriam se noverit esse in fidem, quae summa est libertate docenda, ac persuadenda: tantum abest ut eorum excusatione Deus admittat. Tertia servitutis species est etiam legalis. Unde (ut lege citata & ff. de stat ho. l. libertas. docemur) servitutis nomen derivatum est. Videlicet, quod imperatores bello captos vendere, neque occidere solent, sed servare. Et isti dicuntur mancipia: quia victores, quos gladio transfigere possent, manu capiunt, ut servent. Ac de ista servitute subditur tertia conclusio. Non modò est licita: verum de misericordia profecta. Si enim quis gratia sustinenda vitae libertate se priuare potest, satis quique ducere debet servituti quam morti tradi. Est autem latum inter has servitutis species intervallum. Nam genus illud dominij, servitutisque; naturalis, non plenam attingit

Conclu.

tingit rem, quam nomine sonat, secundum ea quae praecedenti quaestione explanata sunt. Servus enim secundae ac tertiae speciei, quia liber non est, quicquid est, domini est: neque dominus eo vitur in bonum ipsius servi: sed ad suam propriam utilitatem, sicuti iumento. Unde Instit. 2. Per quas perso. nobis acqui. §. item nobis. & de acquirendo rerum dominio. l. etiam iniuitis, quicquid servus acquirat, adjudicatur domino. Quamvis & inter duas istas servuorum species non nihil mihi videar discriminis inspicere. Illi enim qui se inopia pressi servituti manciparunt, quia liberum se pretio vendidit, fugere iure nequeunt: sicuti neque furari quem vendidissent equum: servos autem bello captos non audeo in has cogere angustias. Est quidem glossa super c. ius gentium. d. 1. quae ait servos in genere non posse aufugere: quam sententiam elicit ex cap. si quis servus. 17. quaest. 4. sed tamen illud caput solum prohibet ne quis servum recedat sollicitet: quod de emptitijs intelligi potest. Neque (ut reor) discrepantia est inter Christianos atque infideles: quoniam ius gentium gentibus cunctis aequale est. Quamvis Christianis etiam a Christianis captivis congruentiori ratione fugere liceat: nisi pollicitus quis non fugere, suam impignoraverit fidem: quam porro servare constringitur. Pariformiter mihi videor vere ac legitime inter has servuorum species distinguere quantum ad ea in quibus tenentur dominis servire. Christiani namque a Christianis bello capti, non tenentur ut mancipia servire: neque eorum bona, nisi quae tunc in bello in praedam deenerint, sunt dominorum. Imò neque mancipia quae ab infidelibus Christiani iure belli arripunt, sic arbitror quicquid sunt dominorum esse, ut quicquid vel donec se seperint, vel haereditario iure, vel licito ludo fuerint lucrati, teneantur in conscientia dominis exhibere: quoniam cum non sua sponte in illam conditionem inciderint, non est eorum miseria tanta afflictione coerenda: quandoquidem, ut est in regulis iuris, Favores ampliandi sunt, poenae vero restringendae. De illis autem qui seipso vendiderint, aliquantulo est ratio apparatus, quae quicquid sint, domini sunt, iuxta praescriptum legum, quas nuperrime citavimus. Tamen de horum omnium iudicio, iuris prudentibus deferendum est. Veruntamen de prima specie servitutis longe aliter speculandum est. Etenim qui natura est dominus nequit natura servus veluti rebus possessis in suum ipsius commodum uti: sed tanquam liberis sui que iuris hominibus in rem ac bonum ipsorum, eos scilicet, docendo moribusque in

Quando licet servus fugere.

Quibus reb? possunt servum in agna? p. p. s. & hoc possint?

stituendo. Quapropter neque illi tenentur, veluti mancipia eis servire: sed aequitate quadam & honestate naturali, nisi ubi essent mercede conducti.

Et per haec satis fieri illis debet, qui seiscitantur vtrum iure naturalis dominij possimus Christiani infideles armis infestare, qui pro suorum morum ruditate, naturales videntur esse servi. Nullum enim inde ius contra eos acquirimus vi illos subiugandi. Eò quòd servitus illa libertatem non tollit, veluti illorum conditio, qui vel se vendiderunt, vel bello capti sunt. Et cum fundamenta dominij sit libertas, nullum amittunt suarum rerum ius. Aristoteles enim non solum constituebat illam servitutem inter vna nationem & aliam: verum inter personas eiusdem urbis, & eiusdem domus. Sunt enim in eadem Christianorum urbe natiura servi, qui tamen non subinde possunt suis expoliari: etsi parere natura dominis renuant. In eo autem quod idem ait Aristoteles eodem. 1. Politicor. capit. 3. scilicet, quòd sicut bestias venari, ita contra eos homines qui ad parendum nati sunt possumus bellum moliri: eatenus audendus est, quòd illos, qui ferarum more palantes oberrant, nulla servantes gentium foedera, sed aliena petentes quocumque grassantur, possumus vi abigere & subigere, & in ordinem cogere. Sed de hoc latius in libello nostro De ratione promulgandi Evangelium: ubi de dominio & iure quo Catholici Reges in Novum Orbem Oceanicum funguntur, amplior patebit dicendi locus.

Ad argumentum ergo in contrarium respondetur per servitutem non contrariam aut proprie derogari naturali iuri. Haud enim ius naturae prohibet servitutem, tanquam peccatum: aliàs nunquam esset licita. Sed (ut. 4. senten. distin. 36. auctor est sanctus Thom.) bifariam aliquid est a natura intentum. Vno modo secundum intentionem primariam, quemadmodum generationem intendit, corruptibilis naturae conservatricem: Altero modo quantum ad secundam intentionem: quo pacto corruptionem intendit ut generet. Unde Aristotele. 2. coeli, text. 37. senium ait esse praeter naturam. Simili ergo ratione aiunt iura servitutem esse contra naturam: nempe contra primam naturae intentionem, qua cupit omnes homines secundum rationem studiosos esse. Attamen illa deficiente intentione, ex culpa subsequuta est poena, quae est conformis naturae corruptae. Atque inter poenarum genera vnum est legalis servitus: Nam ex peccato originali subsequuta est egestas & bellorum turba, quae homines in servitute

Ad argum.

Intentioni distincti.

servitute.

seruitutem adigunt. ¶ Quare neq; Christianis eiusmodi seruitus repugnat. Christus enim liberos a lege nos tantum peccati & mortis fecit, vt ad Roma. 8. ait Paul. Nulli tamen nos iurigeni gentium eximit. Imò ad Titum. 3. admonet seruos obedire dominis, & Petrus addit, etiam discipulis: scilicet infidelibus, qui extra ecclesiam vagantur, & .i. ad Corint. 7. monet vt qui seruus vocatus est, seruus maneat. Verum est tamen quòd propter decentiam Christianæ libertatis consuetudo iam pridem obtinuit nè Christiani bello capti more mancipiorum seruiant: vt Barto. adnotauit. l. hostes. de capt. & post. l. reuer. Seruitus autem naturalis non incidisset in statum innocentiam, vti modò existit: quia nulli essent rudes & ignari. Tamen si infantes & pueri nõ omnia sciret que adulti. Neque fuissent omnes eodem ingenij acumine nati. Fuit ergo seruitus per idem peccatum ingressa per quod (vt ait Pau.) introiuit mors. Quod autem Amb. ait (vt refertur. d. 35. can. sexto die.) per ebrietatē obrepisse seruitutem in orbem, fateor me non intelligere: nisi seruum appellet ebrium, qui rationis vsura orbatus, sit sicut iumentum. ¶ Videri autem cupiam possunt iura supra citata secum pugnare: asserunt quippe ex vna parte seruitutem iure gentium esse constitutam: ex altera verò Imperatorum esse sanctionem. Haud tamen vllam habent contrapugnantiam. Existit enim seruitus de iure gentium, vt expresse habet canon Gregorij, cum Redemptor. 12. q. 2. vbi ait, homines quos ab initio natura liberos protulit, ius gentium iugo substituit seruitutis. Dicitur enim ius gentium, propterea quòd ratio naturalis omnes gētes illud ius docuit. Dicitur verò & imperatoria constitutio, eo quòd Imperatores tum ratum illud habuēre, tum more & vsu confirmarunt.

ARTICVLVS III.

Verum homo sit vite sue, & a fama dominus.

REstat in hoc tertio articulo de dominio propriæ vitæ ac famæ tantillum sermonis adijcere. Vtrū scilicet homo suæ propriæ vitæ ac subind: honoris & famæ dominio fungatur. Arguitur enim de vita quod sit suæ quisque dominus, ex illo Ecclesiasti. 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu sui consilij. Relinquere nãq; in manu consilij sui nil aliud

esse apparet quàm facere eum dominum sui, atque adeo suæ propriæ vitæ. ¶ Secundo. Propter quod vnū quodq; tale: vt est in Poste. Analyticis & illud inagis: est autem homo dñs reliquorū bonorū propter vitā: ergo excellentius: est dominus vitæ. ¶ De fama autem arguitur tertio à parte negatiua, quod nõ sit homo suæ propriæ dominus, ex illo Sapientis præcepto, Ecclef. 4. 1. Curā habe de bono nomine, vbi custodes iustitui videmur famæ: non dñi, vt pecunia: Cui & illud accinit Proverb. c. 22. Melius est bonū nomē, quàm diuitiæ multæ. ¶ Quarto arguitur autoritate Augustini de bono viduitatis, cap. 20, quod refertur. 11. q. 3. cap. Non sunt audienti. vbi in reprehensionem eorū qui propriam negligunt famam, subdit, Quia nobis necessaria est vita nostra, alijs verò fama nostra. Quibus verbis insinuare videtur dominium famæ nostræ non esse penes nos, sed penes rempublicam. Item. 1. de Ciuita. Dei, capit. 10. ait, illo præcepto, Non falsum dices testimonium: prohiberi quicq; aduersum se falsè testari, sicut aduersus proximum. Quemadmodum alio præcepto. Non occides: vnā & proximi homicidiū & proprium prohibetur. Ex hoc ergo arguitur. Pariter hæc duo præcepta prohibent tam testimonij aduersus propriam famam, quàm propriū homicidium: & ex hoc secundo colligitur hominem non esse dominum vitæ: ergo ex altero pariter elicitur neminem esse dominum suæ propriæ famæ. ¶ Contra partem autem affirmatiuam prioris membri extat illud Sapient. 16. Tu es domine, qui vitæ & mortis habes potestatem: & deducis ad portas mortis, & reducis, vbi solus Deus insinuat vitæ dominus. De fama autem in contrarium facit, quod ipsa & honor cõnumerantur in bonis proprijs acquisitis, quibus ad felicitatem vtimur: ergo sicut quisq; vt potest facultatibus suis & possessionibus, sic vt in alienando nemini faciat iniuriam: ita vt potest honore & fama: atq; adeo simili modo talium bonorū homo est dominus.

ET si duo hæc quæ sita contrarijs responsionibus dissoluantur: coniungamus tamen ambo sub vna disputatione, vt contrarij ipsorū rationes e regione oppositè apertius res ambas elucidaret. Ad quæstionē ergo respondetur quatuor cõclusionibus. Prima est. Homo non est suæ vitæ dominus. Probatur primò tam autoritate Sapientie modò citata, quā ex illo Deuteron. 22. Ego occidam, & ego viuere faciam. Quibus locis probatur dominium vitæ nostræ Deam sibi referuasse. Deinde ab effectu probatur ratione, quæ à definitione domini, supra exposita colligitur, Dominus rei cuiusque ille est

Concl.

le est qui citra iniuriam quæ cuiuspiam irrogetur, potest illa, vt libuerit, vt, etiā vsque ad eius dispendium & consumptionem: homo autem occidere se non potest, lege iustitiæ id vetatē: ergo nemo est suæ vitæ dominus. Meminerim legis iustitiæ, nè quis obijciat legem etiam prohibere, nè quis bona sua exteriora absque vilo fructu dilapidet, quorum nihilominus est dominus. Enimvero licet lex charitatis, qua se quisque & sua diligere tenetur, id prohibeat: non tamen lex vlla iustitiæ: & ideo citra iniuriā potest talia bona effundere tanquā verus dominus. Præterea pupillus alienare vetatur bona quorū est dominus: nõ tamen lege iustitiæ, vt qua prohibetur aliena furari: sed vt propria custodiat. Secus autem de vita: lege enim iustitiæ prohibetur homo se occidere sicut & alios: quod nõ est magis dominus suæ, quā alienæ vitæ. Sed ais, hoc est principium petere. Vnde enim mõstrat, præceptū nè se homo interficiat, esse præceptū iustitiæ prohibētis rem alienam auferre: dicere enim quis potest esse tātum iusio nè charitatis similem alteri qua prohibebimur bona nostra per prodigalitatē decoquere.

¶ Arguitur ergo secundo ne petitio principij censeatur. Si homini dominij concessum est propriæ vitæ, hoc esset vt aliquando posset illam dispendere & à se alienare, sicut potest iustis de causis alia bona: nam frustra est potentia & facultas quæ nõquā exire potest in actū: homo autem nullam ob causam, quouis colore censeatur iusta: potest se vita priuare: ergo signum est non esse dominum. ¶ Tertio arguitur à priori & legitima causa. Si aliquo iure homo esset vitæ dominus, id esset naturale, aut diuinum, aut humanum: naturale autem non: quoniam primum naturalium appetitū, atque adeo temporalium summum est, quo vna quæque res appetit se conseruari in esse: iuxta illud dæmonis, sed tamen verū apud Iob, Pellē pro pelle, & cuncta quæ habet, dabit homo pro anima sua. Quare nulli rei natura tribuit, seu qualitates seu instrumenta quæ in suā essent perniciem: sed illa quibus conseruaretur: vt igni calorē, & aquæ frigiditatē: & cunctis animantibus suas debitas qualitates: ergo ius nature nequitquā permisit homini se interimere, atque adeo nec ei tribuit vitæ dominij. Cum autē ius nature effectus munusque Dei sit, sit vt nec iure diuino positio cõcessa sit talis facultas. De iure autē humano clarū est. Eò vel maxime quòd nec diuinum nec humanum de re hac vsquam legitur verbum. Nam Genesis. 1. vbi factus est homo omnium dominus, etiā animalium, quæ ideo in suos vsus mactare po-

test: non simul tradita ei est suæ vitæ potestas. Ecce conclusionis origo. Cum vita sit fundamentum bonorū omnium temporalium, quam quidem vitā homo nõ per se acquirit, sed Dei beneficio parentum que opera recipit: non deicit illi concedi eius dominij, sed vt Deus eius author id retineret: vt nefas homini esset, iniussu ipsius de vita, in quā ipse per se non ingreditur, exire. Id quod & lumine naturali notum fuit. Sic enim ait Lyricus, Nemini iniussu Regis de vita ex eundum. Sed de hoc iterum lib. sequenti, sub titulo, De homicidio. Cõstitutus ergo iure naturali ac diuino homo est suæ vitæ custos: porro quam sustentare tenetur, non autem dominus. ¶ Quòd si contrā obijcias, hominem posse etiam priuata autoritate vitam pro amicis exponere, imò etiam ad defendendum sua propria bona, posse que membrum salutis gratia abscindere, cum tamen mēbra sint pars vitæ: quæ omnia attestari videntur dominum penes hominem esse suæ propriæ vitæ. Respondetur, nequaquā id consequi: nam mēbra abscindere non licet nisi in custodiam vitæ: & vitam exponere pro amico vel bonis temporalibus non ad hoc reducitur quod est hominem se occidere: quippe illic non intenditur: sed ad hoc quod est mortē perpeti, nè homo deserat virtutū officia: quod tã diuinū quā naturale ius approbat. ¶ Secunda conclusio. Non solum homo priuatiu, verum nec respública nec princeps absolutum habet dominij vitæ subditorum, sed solus Deus. Hoc patet, quoniā princeps non potest innocentes vlla ratione interficere: sed solū nocentes: aut quitalet fuerint legitimo testimonio probati ad vindicandam crimina: id quod non arguit principem esse dominum vitæ: sed iudicem malefactorum. Potest præterea in bello ciues obijcere periculo mortis ad defensionem reipublicæ: sed nec hoc indicium est dominij vitæ: sed huius prorsus quod sit reipublicæ custos. Igitur quoties audieris qui se, vel alterum necauerit iniuriā facere reipublicæ quod Arist. ait lib. 5. Ethic. capit. 11. nequitquā ideo referas quod dominij vitæ sit penes rempublicam: sed eo quod ei custodia ac tutela vitæ ciuū commissa est: ipsaque sola potest homines vita multare. ¶ Tertia conclusio. Deus est absolutus vitæ dominus, nempe quod nõ solum tãquā index puniēdo, vel tãquā custos defendēdo: sed absolute tãquā humane vitæ author potest homines morti tradere, sicut vnusquilibet ius suū. Sua tã incenarrabilis misericordia est, quod nunquā hæc absoluta dñi potestate vsus est, nec in vitā nostram, nec in reliqua bona. Etenim sicut Hebræos iussit vt

2. Concl. Solus Deus est dominus vitæ.

Respublica tantum vitæ custos.

3. Concl. 4

expo.

expoliarent Aegyptios, iusto id iudicio fecit: quoniam Aegyptij mercedem eis debebat pro seruitio luti, ac lateris. Et si Osese precepit ut ex meretrice filios tolleret, quod tanquam dominus corporum poterat: credibile tam est propheta, illam prius duxisse in uxorem, ut eam iure etiam humano cognosceret. Et si Abraham tanquam dominus vitæ, præceperit ut filium in sacrificium immolaret: id tamè post non permit. Et si Exod. 32. præcepit per Moysen ut vnusquisq; occideret fratrem suum: id iussit tãquam vindex constati vituli. Vide ergo quã cõtra naturam sit inhumanitas illa (si vera fama est) Turcæ, & quorundam barbarorum principum, qui in ea sunt cecitate, vt se dominos existiment vitæ subditorum: ita vt possint illos abfque vlla vel culpa vel causa, veluti pecora, trucidare. ¶ De fama autè, quia id copiosius in nostra relectione tendi & detegendi secretum, tractauimus, vnica hic cõclusionone, quæ fit ordine quarta, satis est respondere, contraria illi quæ asserta est de vita. Homo dominium obtinet honoris sui & famæ: nepe vt possit illis veluti pecunijs vt, licet pretio sint maiori æstimanda. Scio equidem multos etiã ex nostris, vt Caiet. diuersam. 2. 2. q. 73. & in sua Sûma, sequi sententiã: semper mihi tamen hæc gratius arsit. Ad intelligentiã autem huius cõclusionis adducenda est in iudiciũ contraria sententia, vt opposita iuxta se posita magis eluceat. Triplex est nostrorũ bonorũ genus: Primũ est vita, postremum tẽporalia bona, mediũ honor & fama. Et quidè de extremis nulla est disceptatio, quin omnium est cõfessio, neminè esse vitæ suæ dominũ, vt possit se vlla ob causam citra iniuriã necare: sed esse iniustitię scelus. Et per cõtrarium extremũ fatentur esse quẽcunq; bonorũ exteriorũ dñm: sanè quæ potest citra cuiuspiã iniuriam alienare ac dispendere. Opinio ergo nostra vitæ: nos autè in ordine bonorũ exteriorũ. ¶ Et ratio nostra prima est superiori cõtraria. Homo verè ac legitime est suorũ bonorũ omnium dominus, vt citra cuiuspiã iniuriã, quæ proprie fit cõtra iustitiã, possit illa dispendere ac negligere, illisq; vt: honor & fama sunt propria hominis bona, ei iure naturali cõcessa, atque ab ipso acquisita & causta: neq; vlla iustitię lege, si est priuata persona, prohibet illa dispendere: ergo nemini iniuriã facit, si illa rejiciat: at que adeo est vere eorũ dñs. Dixerim, nulla iustitię lege, quo verbo res tota detegitur. Prohibetur enim charitatis lege qua nos & nostra diligere tenemur, prodigos esse honoris & famæ (sicuti & externarũ facultatũ) ne abfque causa

Fera cecitas

4. Conclu.

Opinio C.

Opinio a-

totis.

ea negligamus, vt patet locis supra citatis. Curam habere de bono nomine, &c. nulla est tamè lex iustitię quæ nos vetet eadè expendere tãquam aliena. Atq; hoc est quod probare intendimus. Enimvero de vita extat (vt nuperimè dicebamus) Deut. 23. Ego occidã, & ego viuere faciã. & Sapi. 16. Tu es domine, qui vitæ & mortis habes potestati. Ex quibus colligitur minimè nos esse vitæ dominatos. Atq; his accedit naturalis ratio. Vita nanq; fundamentum est omnium bonorum tẽporalium, quam homo ipse non acquirit: sed diuino beneficio, paratumq; opera, recipit. De honore autem & fama nullibi tale legitur. Imò ratio naturalis contrariũ docere videtur. Honorè enim & famam, vt proxime dicebamus, nos ipsi post receptam vitam acquirimus & cõparamus. Adde, quod honor, vt. 1. & 10. Ethic. ait Arist. præmium virtutis est, virtus autem naturalis saltè proprium opus est nostrum, per concursum generalem Deis: sicuti & virtus supranaturalis, quodãmodo etiã nostra per eius singulare auxiliũ. Itè honor & fama, vt ibidè ait Arist. pars sunt felicitatis, felicitas autem proprium nostrum bonum est: sumus ergo eorum domini, vt si velimus illa prodigere, nemini faciamus iniuriã. Nisi quis persona esset publica. Loquitur enim secundum rei naturam omnibus circumstantijs nudum. ¶ Et confirmatur hæc nostra sententia autoritate diui Thom. 2. 2. q. 64. arti. 5. vbi ait, qd occidens seipsum non solum facit contra charitatem, sed contra iustitiã respectu reipublicæ, cuius est vita hominis. De fama autem nihil simile subiungit. Quin verò in solutione ad tertium, contrariũ de ipsa sentire videtur. Ait quippe licitè posse hominem de seipso disponere quantum ad ea quæ pertinet ad hanc vitam, quæ homin's libero arbitrio regitur: sed transitus de hac vita ad aliam feliciorẽ non subiacet libero arbitrio hominis, sed potestati diuinæ: & ideo nemini mortem oppetere licet. Videtur ergo vniuersa hominis bona subiecisse eius dominio præter vitam. ¶ Secundo, conclusio hæc lucidius probatur ex his proximis verbis sancti Thomæ: Si nõ essemus aliter domini famæ & honoris quàm vitæ, sequeretur quod nullo fine neque propter ipsam vitam spirituales ad euitandum peccata & consequendum vitam æternam, possemus honorem famamq; postponere & abijcere: quod planè absurdum est. Consequentiã patet, quoniam (vt loco modò citato auctor est Diuus Thomas, & lib. 1. de ciuita. Dei. capit. 20. Augustin.) nec causa fruendi æterna felicitate liberum est homini mortem sibi conficere:

factũ amb. dubium.

Primus potest famã relinquere, & eam tueri potest.

scere: atq; adeò neq; qui cognosceret vitã temporalem esse sibi pestiferam ad salutẽ animæ, manifestamq; inferni causam, posset se illa priuare. Longè tamen secus de honore & fama. Ecquis enim ambigat quin si persona priuata rescisceret famam sibi & honorem impedimẽto esse ad vitam æternã, posset talia bona subterfugere, & oblata negligere? Quin verò etiã si esset persona in dignitate constituta, posset magistratu excedere, honoresq; ac fama post habere: ergo est homo dominus honoris & famæ, aliter quàm vitæ. Iam idem diuo Ambrosio teste confirmatur: si eius vera est historia, vbi legitur sceminas in cubiculum inclusisse vt per illam infamiam eriperet se ne in antistitem eligeretur. Et Augustin. multa suorum peccatorum detegit: & Anselm. amissam virginitatẽ lamentabiliter deplorat, quod illis profectò nefas esset, nisi propriæ essent famæ domini. ¶ Tertio idem patet: quia vitam nemo potest, vbi inuaderetur, sibi adimi permittere, saltem vbi illam seruare posset sine alterius detrimento: puta seruare de alia simili vita: famam verò quiuvis potest, modo sit persona priuata, cũ sibi aufertur relinquere, ac deserere: etiam vbi illam possit tueri. Sententia est sancti Thom. 2. 2. q. 73. artic. 4. ad primum, vbi ait quod in cuiusque arbitrio est detrimentum suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Ne quiuuat profectò apertius affirmare hominẽ esse dominum suæ famæ. ¶ Quarto arguitur. Et si fama & honor præstantiora sint bona quàm pecunia, tamen ingens aceruus pecuniæ pluris æstimatur humano vsu quàm tenuis honor & fama, quare potest repensatio honoris & famæ fieri per pecuniam: ergo si homo est pecuniæ dominus, est etiam & famæ. ¶ Quinto id confirmatur Redemptoris autoritate, qui nos splendorem omnium bonorum temporalium, honorum scilicet & gloriæ humanæ, despectui habere admonuit: nempe vt honores, & primas sedes, & secularẽ fastum, fugeremus: tantum abest vt nos illa obligaret seruare, perinde atq; vitam. ¶ Hunc articulum in hac materia dominij adhibere operæ pretij duximus, qui esset plurimum aliorum locorum huius nostri operis fundamentum. Hinc enim quæstio ne. 6. elicienda est responsio illius quæstio, an liberum sit homini restitutionem remittere suæ famæ, quod contra aduersam sententiam concedimus. Item lib. sequenti in materia de detractioe, per hoc examinabimus quale quantumq; committat crimen qui seipsum in famam: & vtrum id aliquando liceat. Enimvero vt perfunctorie in præsentiarum hæc prælibe-

mus, cum persona priuata per sui criminis detractioem se infamat, nullatenus contra iustitiã peccat, neque vlli iniuriam irrogat: quare genere suo non est nisi veniale cõtra sui ipsius charitatem: licet grauius quàm pecuniam prodigere: quia fama pretiosius bonũ est. Potest tamen fieri mortale si de sua se iactando turpitudine id faciat. Vnde Dauid. Quid gloriaris in malitiã? &c. Et Esaiæ. 3. obiurgantur qui peccata sua sicut Sodoma prædicant. Item si sit persona publica, qui famam suam & bonam exificationem in bonum subditorum obligatam habet, contra iustitiã mortaliter peccaret. Attamen qui non in suum, sed bona causa tale occultum crimen suum propalaret: vt si latro quò acerbitate tormentorum euaaderet, certè nihil delicti committeret, quin forte probè id ageret. Inrò verò si mentiendo se tunc infamaret, quamuis culpam mendacij admitteret, non tamen esset perniciosum, atque adeò neq; genere suo mortale. Secludimus tamen semper personas publicas, præterdum absurdissima nefandaque flagitia quæ aures exhorrescunt: nam de illis se hominem in famam, vix posset à lethali scelere excusari.

Ad arguit

Ad primum igitur Ecclesiast. autoritatem respondetur sensum esse, quod Deus fecerit hominem dominum suarũ actionum: hoc est enim relinqui in manu sui consilij: non tamen inde sequitur esse dominum vitæ.

Ad secundũ

¶ Ad secundum negatur illud axioma Philosophi, Propter quod vnunquodq; tale, &c. apte ad rem præsentem accommodari. Esse enim nos rerum dominos propter sustentandam vitam, solum arguit nos esse custodes vitæ, non autè dominos. Sumus etenim domini actionũ propter amicitia Dei comparandam: tamen nõ sumus eiusdem gratia diuinæ & amicitia dñi. ¶ Autoritas autem Ecclesi. tertio loco allata de fama id prorsus conuincit qd tenemur præcepto charitatis nostri curam habere, honoris, & famæ, non tamen quod contrarium desistit in persona priuata sit iniuriã cõtra iustitiã, sicut si quis se occideret: quo verbo scelere & in Deũ iniurius esset, penes quem dominium est vitæ: ac subinde in reipublicam, quæ eiusdem est custos. Adde qd modus, procurandi bonũ nomen, ille est penitus vt curam habeas colendi virtutes, quas veluti vmbra sequitur honor & fama. Et ideo in bonum virtutis possumus illa, si opus est, dispendere, tanquam veri illorũ domini. ¶ Autoritas autem prior argumẽti nihil nos oppugnat: nam si ex illo secundo membro quod fama nostra est alijs necessaria, inferre contenderes dominium eius non penes nos sed

Optimus in quibusdã honoris modis.

Ad priorem argumenti locum.

sed penes rempublicam esse: pariter ex priori quo ait vitam nostram esse nobis necessariam, inferres, dominium vite nostre penes nos esse, quod Augustinus non concederet. Hoc ergo præcise nos admonet vt non simus negligentes propriæ fainæ: qua possimus reipublicæ seruire, vt sine legitima causa illā despiciamus. Et maxime quando sine scandalo non possumus illam prodigere. Loquebatur enim mulieribus quibusdam, quæ cum egregio sanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur humilitatis prætextu similitudinem de se suspicionē generare vt vilius æstimarentur: per quod scandalū dabant. Posterior vero eius auctoritas. i. de ciuitat. Dei, quæ paulo vrgentior est, hoc solum conuincit, quod illo præcepto, Non falsum dices, prohibemur testimonium aduersus nos ipsos dicere, quia hoc est contra charitatem, vt subiuncta eius verba docent: non tamen inde cōsequitur vt sit perinde peccatum iniustitiæ ac si te occideres, aut falsum testimonium proximo proferres, detegeres ve secretum crimen. Quocirca ex illa præcisa forma præcepti, Non occides, non colligitur propriū homicidium esse contra iustitiam sed esse peccatum. Alia namque nos rationes erudiunt, quas supra infruximus, nō esse nos dominos vite: ex quibus concludimus esse contra iustitiam.

Ad posterio
re argumen
tum locum,

QVÆSTIO TERTIA
De rerum diuisione.

ARTICVLVS. I.

Utrum hum. no iure rerum dominia sue
rint olim diuisa:

IOST constitutum tam subiectum, quam obiectū dominiorum, ordo postulat vt tertio loco de eorum diuisione disseramus. Atque à parte negatiua more nobis cōsuetō arguitur vt supra de seruitute. Iuri naturali nullum humanum contrahere potest: quod autem bona huius mundi in commune possideantur, cōstitutio est naturalis iuris: vt patet Genes. 1. vbi homini in commune cōcessa est rerum possessio. Idemq; affirmat Ildorus, lib. 5. quod refertur dist. 1. c. ius naturale. Neq; verò tunc tantū integra natura, verū iam corrupta

simile legimus Genes. 9. Noe dictū & filijs eius Crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam. Vbi Deus nihil videtur voluisse fore diuisum. ¶ Secūdo id apertius confirmatur sententia Ciuentis in epistola. 4. quæ refertur. 12. q. 1. can. dilectissimis. vbi legitur, Communis vltus omnium quæ sunt in hoc mundo, omnibus esse hominibus debuit: sed per iniquitatem alius hoc dixit esse suum, & alius istud: & sic inter mortales facta est diuisio: iniquitas autē contraria est iuris æquitati. ¶ Tertio loco accedit & charitatis ratio. Nam si omnia in commune possiderentur, multo esset firmior inter mortales amoris nexus. Nam cum vbi est thesaurus tuus, ibi sit & cor tuum, si nihil haberent diuisum, nihil restaret cur animis diuiderentur. Vnde in prim ordinis Hierosolymorum ecclesiæ, quo feruētius omnium amor coalesceret (quod in Acta Apostolorum relatum est) in communi vivebant: atque hoc exemplo monachorū vite instituta sunt. Quare August. in Regula, Sit vobis anima vna & cor vnum in Deo, & non dicatis aliquid propriū: sed sint vobis omnia communia. Innuēs cordium vnitatem non aliter vegetari posse quam ablegatis, meum, ac tuum. Id quod nec Christianum illum Poetam latuit, qui ait.

Si duo de nostris tollas pro nomina rebus:
Pax illa cessaret. pax illa lite foret.

Atque hac de causa illud axiōma celebratissimum semper fuit, Amicorum omnia sunt communia. Quia vtique ratione sancti patres illo idiomate semper loquuntur, vt omnia sint communia: vt August. super Ioan. tract. 6. & habetur dist. 8. can. quo iure. Et Ambr. 47. dist. sicut hi: Nemo dicat proprium, quod cōmune est. Chrysolsto. super Lucan. c. 6. A Deo percepiimus omnia: quod autem dicimus, meum & tuum, mendacij sunt verba. Neutiquam ergo licuit diuisionem rerum facere. ¶ Contraria est sententia Christi Redemptoris nostri, Matthe. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.

DE hac questione etiam inter philosophos depugnatum olim fuit. Enimvero Plato (cui Aristote. hanc rempublicam in fronte. 1. Polit. ascribit) omnia contendebat debere esse communia: nō modo possessione, verū & vxores & natos. Quāuis Socrates apud alios fertur talis reipublice primus author, quæ Plato in Timæo inducit loquentē: idemq; ipse Aristoteles statim cap. 4. insinuat. Meminit quoque idem Plato de huiusmodi republica. 5. dialogo de

Vxores & natos
omnes et
vultus in
publica illa

Conclu.

de republica. Hanc autem nimiam rerum communiatem ea ratione conabatur persuadere, quā modo nos formabamus. Nepe vt omnium corda in vnum maxime coadunarent ac compingerent. Isti autem eō nō erant digni qui audiretur, quod naturam nostram in ea profus innocentia sinceritate contēplabatur, in qua à Deo per misericordiam creata fuit: nescientes à parente nostro per iustitiam fuisse inde depulsam. ¶ Responsum ergo huius quæstionis quinq; conclusionibus constat. Prima est. Vt statim innocentia concors erat rerum possessio in communi, præterquam vxorum, quā possessionis figuram ius nature docebat: sic & conditioni nature corruptæ vsq; adeo congenus est dominiorum diuisio, vt citra miraculum neutiquam posset aliter genus humanū lōgo seculo durare. Prior pars per se ipsa liquet. Tūc enim temporis, terra, vel inculta, sua sponte fructus tulisset: vel illa indignisset parua cultura, quam refugisset nemo: vt sic illud intelligamus Gen. 2. Tulit Deus hominem & posuit eum in Paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum. Et præterea neminerū tunc auaritia exercuisset. Nam post peccatum dictum est, In labore vultus tui vesceris pane tuo. Illum quippe ætatis florē olfaciebat illic Ethnicus ille. Ipsa quoq; immunitas, rastrote, quæ intacta, nec vllis Sancia vomeribus, per se dabat omnia telus: Cōteti q; cibis, nullo cogente, creatis. Quapropter nullum extitisset periculum aut quod fructus terræ deficerent, aut quod vlla inter felices illos oriretur discordia. ¶ Posterior autē pars ex duabus contrarijs radicibus probatur. Illam enim seu Socraticā seu Platoniceam vxorum, natorumq; communiatem non opus est multis hic cōcuti, vt eius appareat absurditas. Primum enim eadem charitas quæ per illam curabatur fuleiri, per eandē labefactatur. Aiebant enim illi Philosophi quod tunc omnes viri vocarentur quāncūq; mulierē, mea vxor: & pueros omnes, mei filij: & iuuenes seniores quemlibet: meus pater. Id autem optime Aristoteles redarguit. Si enim intelligerent nomen, omnes, collectiue, verum effect: complexim natq; omnes senes essent patres illorum filiorum. Attamē perparū id ad charitatem referret. Esset enim tunc tenuis ex illis que ille anor in tota republica, sicuti mellis tātillum in multa aqua, quam discolorare nequirit. Imò inde citius langueret amor, quod nemo cognosceret suū proprium, seu filium seu patrem. Si autem intelligerent diuisiue de singulis: nempe quod singuli essent singulorū filij, id certē plurimum ad amorem conduce-

ret: sed tamen est impossibile: quia vnus nequit esse nisi vnus matris filius: & forte nisi vnus patris. Quin etiam inde fieret neglectus filiorum: quod raro deinceps esset suū proprium. Ad hæc sæpe delinquentis vultus deprehenditur proles, cuius sit patris obidique tunc non posset non esse propensior animus illius hominis in suos liberos quā in alienos. Itaque natura ipsa illi cōsule communitati reclamabat. Præterquam quod post collapsam naturam fieri non posset minus quin inter homines iurgia oborirentur: ac subinde inter incertos patres & natos tum impiæ fierent cædes, tum nefandi iniretur amores & colitis. In summa, adeo est naturale vxorum natorumque diuisio, vt etiam natura integra, vbi nullus patebat locus præiis illis affectibus, non fuisset intrusa absurda illa vxorum permissio, sed quæque haberet suam. Nam erunt, inquit, duo in eate vna. Expediebat namque etiam tunc, vt quique nosset necessitudine & sanguinis gratino cum alijs cōiunctus. Et quāuis lex pæcā, gratia præpagandi peculiarem Dei populū in hoc dispensauerit: nunquā tamen vt vnā vxor duobus nuberet viris: sane vt caueretur prolium incerta turba.

¶ Hæc ergo de hæc cōmunitate prætermittā, reuertimur ad demonstrandū quā sit cōgruens natura corruptæ possessioni diuisio. Idq; ex duabus corruptis radicibus: nepe ex humana negligentia, & ex cupiditate. Etenim dum terra ex vna parte ob hominis rebellionem ei ipsi rebellans spinas & tribulos ferre cepit, sudorq; humani vultus indigere, vt hominē ipsūm aleret: atq; homo ex altera post esum ligni vitæ tam multis fuit cupiditatibus oppletus: ea fuit rerū possessio necessaria, quæ rei vtriq; cōmodissime seruiret. Et terræ colenda, ne fructus deficerent, & reprimendæ humanæ auaritiæ que vix satari potest: talis autem possessio esse non potuit in cōmuni: ergo necessaria fuit diuisio. Probatur hæc postrema subsumptā. Nam (vt ait loco citato Arist.) trifariam intelligere possumus hæc in cōmuni possessionem: nepe quod vel fundi essent proprii, fructus verò cōmunes vel contra, vt agri essent communes, post verò fructus diuisi: aut quod & agri & fructus essent cōmunes. Si primum largius tunc animam porrigis discordijs: quia tunc labores essent impares: nam qui plus haberet fossi, plus laboraret, fructus tamen pariter cunctis pro cuiusque necessitate obuenerent: & tamen nemo æquanimiter ferret, non tanto plus fructū percipere, quanto plus iussisset labores. Si autem agros vellent esse communes, in dē

Triplex rerum cōmunitas impugnat.

occasionem homines nanciscerentur ignaviae & forcordiae nam ineffabile est quomodo sit ardens amor ad propria, quamque defes & languens ad communia: sicut dum multi sunt ferui, eo peius feruunt, quod quisque alios expectat ut faciat, quae ipse erat facturus. Hunc quippe in modum tali reipublicae vsu veniret. Qua utique ratione maligne prouenirent fructus. Idemque sequeretur incommodum si & fructus, & fundi essent communes. Ac subinde alter quod prae humana rerum siti tunc pro se quisque contenderet, quantum posset fructuum accipere. Per quam viam necesse erat pacem & tranquillitatem ciuium, & quam illi philosophi fovebant amicitiam perturburi.

¶ Secunda ratio sumitur ex debito ordine in re publica, qui aliter nequiret cum decore seruari. Necessarii quippe sunt diuersi ordines, diuersaeque classes hominum, ut Socrates ipse agnouit. Tres enim ordines constituerebat: scilicet agricolarum, quibus connumerandi sunt opifices: & castodum, nempe militum ac nobilium tutamini reipublicae adscriptorum. Et tertio legum prudentum, qui ius dicant, & de rebus dubijs respondeant. Hinc ergo arguitur. Si omnia essent communia, vnusquisque recusaret agricolarum onus, anhelaretque, ut esset miles. At imminerati bello, nisi propria essent stata praemia, omnes se periculo subducere: quotquot denique, possent ad gubernacula inhiarent. Mox cum isti supremae classis pluribus indigerent, succederet ut alijs maiora onera, alijs vero maiores honores decernerentur. Quod, nisi essent dominia diuisa, non posset non vehementer rempublicam inquietare.

¶ Tertio eadem patet conclusio. Quemadmodum concessa vxorum communitate tollitur temperantiae virtus, qua quis abstinet ab alieno toro: sic concessa possessionum communitate tollitur & virtus liberalitatis: quod non infimum est reipublicae lumen. Qui enim proprium non habet, liberalis esse non potest: & qui omnia possideta, licet liberalitatis non eget. Et sic periret virtus suscipiendi hospites, & peregrinos, succurrendique miseris: ac subinde animorum gratitudo pro susceptis beneficijs. Est ergo assertio diuisionis rerum eo gradu certa, ut eius negotio haeretica sit: ut ait Augustinus in lib. de here. Vbi. 40. loco Apostolicorum haeresin refert. qui illo se nomine iactabant, eo quod in suam communionem non recipere videntes coniugibus, & res proprias possidentes. Et in Concilio Constant. de hoc etiam damnatus est Ioanes Hus: qui clericos posse negabat proprium quippiam possidere. ¶ Quod si arguas,

Tres hominum ordines secundum societatem necessarii.

Haeresis est negare rerum diuisionem

per rerum diuisionem non satis itum fuisse obuia huiusmodi malis, ac reipublicae in commodis: nam & suat modo propter hominum ignauiam incultae terrae: & homines ambitione, ac reuerti siti inferentes se in aliena iura, & id genus reliqua mala. Responderetur non esse necessarium ad equitatem legis ut perfecte finem assequatur suum: satis quippe est illa pro sua facultate stabilire quae ad illum finem accommodantur: nam effraenis hominum libertas nullis potest haberi in totum compesci.

¶ Secunda conclusio. Etli conueniat res quantum ad proprietatem & dominium diuisim possideri, ut suum quisque iustitiae lege cognoscat, ab alieno que manus abstineat: tamen quantum ad vsus, debent per misericordiam & liberalitatis benignitatem esse communes: ut qui abundat, det egenti: & qui eget, gratias illi referat. Hac enim ratione mortalium amicitia facilius coalescit, quam si omnia communi dominio possiderentur. Hinc nanque elicitum illud axioma est. Amicorum omnia sunt communia.

¶ Tertia conclusio. Prima rerum externarum diuisio facta fuit iure gentium: licet postea iure ciuili plures accesserint. Iam enim. i. li. q. 5. ius humanum in haec duo sectum est. Patet hac ratione conclusio. Porro dominium ab orbe condito (ut supra diximus) coepit. Tunc enim primum Deus habere coepit quibus dominaretur, ac perinde tunc tam angeli, quam homines suapte natura & iure coeperunt esse domini suarum actionum, ut illa libertate creatori seruierent. Quo fit ut aliqua dominiorum diuisio iure naturali facta fuerit: nempe haec actionum, & quae homo habet proprii honoris & famae. Haud enim iure gentium, sed naturali factum est cuique proprium. Possessionem autem (ut prima conclusio docuit) non fuit facta distributio ante peccatum sed post statim: nam inde (ut diximus) enata est ratio diuisionis. Quocirca coestum legitur inter duos fratres diuisa esse peculia: obtulit quippe Cain de fructibus terrae, & Abel de optimis sui gregis. Quod si sua non essent cuique propria, nulla mereretur, vel Abel laudem, vel Cain vituperationem. ¶ Dicitur autem diuisio facta iure, non naturali: sed gentium: propterea quod ius naturale nulla indiget ratiocinatione, sed scriptum est in cordibus: ut coniunctio maris & foeminae: ius vero gentium est aliud quod collatis principijs ratio cuiusque infert. Et ideo dicitur gentium, id est hominum: quibus proprium est ratiocinari. Eninvero ex principijs naturae corruptae docta fuit statim familia Adae ac deinceps in vniuersum gentes: ut suum quisque possideret. ¶ Quod si quaeras quis primum

Conclusio.

Conclusio.

Dominium coepit a principio orbis.

Dominiorum diuisio iure naturae constat.

Quid ius gentium.

num huiusmodi diuisionem fecit? sunt qui reip. uideant, Adam primum fuisse diuisorem: uel: uel tamen alij contra arguunt, ipsum non habuisse regiam potestatem, autoritatem uel reipublicae coercituum: sed tantum fuisse patrem familiaris, qui non potuit filijs distribuere nisi proprium peculium. Attamen argumentum hoc non est ita multum uehemens: tum quod forsitan (licet nulli legatur) autoritatem habuit principis, ipso forsitan iure, quod fuit primum solusque parens humani generis. Nam uerisimile non est ut aliquo esset tempore mundus absque humano principe, qui posset male facta uiciscitum etiam quod iure etiam patet non potuit suas facultates, quibus amplissimis affuebat, distribuere filijs. Imo neque esset absurdum dicere, fuisse dominum totius orbis: quando quidem mundus propter hominem factus est, & tum ipse fuit solus. Neque erat mundus tam frequens hominibus, quin posset illos per suos ministros regere. At uero quantum ad diuisionem de iure gentium, non est nobis necesse huiusmodi cogitationes. Illa enim, quae tali iure statuuntur, neque indigent principio, neque ullo reipublicae consentiu. Hac namque ratione ius gentium differt a ciuili, quod scilicet ratio ipsa singulos scorum homines illud docet. Quare ex condito poterant fratrum singuli, ac deinceps nepotes ac pronepotes singulos fundos & agros occupare, & peculium augere: ipsa docente ratione, ut res dominorum necesse, primo occupanti cederent, ab eisdeque alijs abstinerent: ut habetur Instit. de rerum diuis. §. ferz. Quod enim inquit, ante nullius fuit id naturali ratione occupanti conceditur. Et in hoc, quod dicit, naturali ratione intelligit ius gentium, id ex principijs naturalibus colligitur. Sic enim legitur, Cain urbem adificasse: & Genes. 6. dispersam esse progeniem Noe ad diuersas regiones & insulas orbis. Sic statim cap. 11. disgregatam progeniem Nemrod, & eorum multitudinem, qui cum eo conspirauerant ut turrim extruerent. Sic & statim Genes. 13. legitur diuisio facta inter Abraham & Loth: Ecce vniuersa terra coram te est: recede a me obsecro: si ad sinistra ieris, ego dexteram tenebo: si tu dextram elegeris, ego ad sinistra pergam. Ex quo fit non solum diuisionem in genere, uerum & quod istae nationes hanc regionem possideant, & aliam aliam, esse de iure gentium. Contra quam Caietan. 2. q. 66. art. 2. opinatus est. Etenim quia S. Tho. dicit in solutione ad primum, quod diuisio rerum pertinet ad ius posituum. Et tamen quaestione. 7. dixerat esse de iure gentium: existimas

Caietan. diuersa esse dicta, intulit quod diuisio in genere est de iure gentium: appropriatio tamen in particulari de iure posituum, hoc est, ciuili. Attamen S. Tho. ius posituum extendit ad omne ius humanum, ut includat ius gentium. ¶ Secundum autem conclusionis membrum, nempe iure postea totum ciuili, hoc est singularem ciuitatum & regnorum, multa esse aduicata particularia dominia, clarissimum est. Inde namque temporum lapsu reipublice imperium suum & regnorum dominia in reges transierunt, ut habetur. I. Quod principi placuit. ff. de const. princip. Atque inde per legem Agrariam communes agrum diuisi: & iure diuino posituum (ut supra diximus) promissa est, donataque Chananaeorum regio Israelitis, ac Sauli, Dauidique regnum. Et post Leuitis de cim. 2. & non est Ecclesiasticis. ¶ Quarta conclusio. Complurima manserunt communia iure naturae, quorum dominia ius gentium dissipari nequit. Patet locus, ut ait illic Aristot. nempe ciuitas, itinera & c. Et (ut refertur eodem Instit.) delemeta: uide licet aer, aqua, litora, & portus, pisces, ferz, aues, & c. huiusmodi naturali, & permissio iuris gentium, piscatio & uenatio communes sunt: licet iure postea ciuili, forsitan non tam equitate quam licentia & consuetudine, plus nimio interdicta sint. ¶ Quinta conclusio eademque facilis est. Translatio dominiorum omni iure fieri potest. Primum enim suppositis per rerum diuisionem peculiatibus dominijs & possessionibus, iure naturali libertatis, quo liber est homo suorum dominium in alium transfert. Tum spontanea donatione, tum etiam quacumque alia libera commutatione: scilicet uendendo, cambiando, & c. ut lib. proxime praecedenti adnotauimus: & in subsequenti bus suis expanditur. Praeterea & hereditariam successione filiorum in bona paterna iure gentium arbitror fuisse constitutam. De hoc enim ratio naturalis statim vniuersitatem gentium erudiuit: scilicet ut in filijs & substantia quodammodo patris permaneret & nomen, & bonorum ius. Deinde ius ciuile particularium regionum adhibuit iura primogeniturae, praescriptionis, & alia quibus dominia transferuntur. Praeterea contra domini uoluntatem transferuntur dominia in uindictam & ultionem criminum. Priuantur enim homines suis bonis, ob heresim impietatem, ob crimen laesae maiestatis, & ob alia id genus multa. Item causa rescindendarum litium, ut in praescriptione.

Conclusio.

Conclusio.

Ad argu.

Ad primum argumentum uarij existunt respondendi modi. Sunt enim qui axioma illud. Iure naturali omnia sunt communia, non solum in vniuersa

vniversaler, sed strictim intelligat: scilicet aut
ia necessitate extrema, aut inter amicos. Huic
autem sensui neq; res ipsa, neque Jurisconsulti
applaudunt. Intelligunt enim illud de illa ge-
nerali communitate, quae postea iure gentium
diuisa fuit: vt patet loco citato apud Iudorum
& dist. 8. cap. differt apud Gratianum. Scotus
autē. 4. dist. 15. q. 2. scitē illud vniversaler
recipiens, aut post naturam corruptam idem ius
naturae derogatum esse. At vero salua Docto-
ris autoritate, minus hoc rationi cōgruens ap-
paret. Primū, quia naturale ius immobile est,
vt patet per Iudō. dist. 6. can. Non est peccatū.
§. Itaq; inde enim colligit praecpta Decalo-
gi esse immutabilia, quod sunt de iure naturae:
¶ Item aut fuit praecptum iuris naturae qd res
in cōmuni possiderentur: aut nullum fuit tale.
Si prius dederis membrum, tunc vel illud praec-
ptum vniversale fuit pro quocunq; statu &
hoc nemo sanq; mentis fatebitur: nā error esset
sic dictare, vt in natura collapsa perseveraret
idem possessionis modus: aut fuit particulare
pro illo statu innocentiae, & illius nulla est fa-
cta derogatio: nam quod diuisio fiat in nostro
statu, illi aequitati non derogat, vt perdurante
innocentia cōmunis possessio perduraret. Res-
ponso ergo legitima extat apud S. Thom. q.
66. artic. 2. licet emunctus per distinctionem
respondeatur. Est enim in rebus cōsiderare &
dominium, & vsum. Et quantum ad dominiū,
ius naturae nunquā praecpto inhibitis rebus
diuisionem, quod per cōtrariam legem fuerit
derogatum, sed eo sensu negatiuo dicitur com-
munis possessio de iure naturae, qd nunq; lex na-
turalis eandē praecpti diuisionem, sed permi-
sit hoc vel illo modo possideri, quo pacto di-
uersis hominum statibus commodius esset &
expeditius. Quare ius naturae non est muta-
tum, sed res. Sentētia est Augustini lib. 1. cōfess.
quam optimo exemplo clarificat. Est, inquit
medicinalis regula, vinum esse hominibus con-
gruū: haec autem minimē derogatur dum in-
firmo potus vini interdicitur: sed mutatio fit
in homine, cui perpetua illa regula non con-
gruit. At verō quātum ad vsum, potest quodā
modo affirmari ius naturae praecipere omnia
esse cōmunia in necessitate.

¶ Ad secundū argumentū, quod ex distis Cle-
ment. in can. Dilectissimis factum est, mirabi-
lis est expositio glossae Ioānis Theuthonici. Ait
textus vsum omnium rerū omnibus esse debuif-
se cōmunē, sed per iniquitatē alius dixit hoc ef-
se suū, alius istud. Ait Verō glos. per iniquitatē
id est per consuetudinē iuris gentium, aequitati
naturali cōtraria. Profecō si ius gentiū, iniqui-

tas esset, neutiquā iuris appellacione cēferretur.
Planas ergo sensus est, per iniquitatem, id esse
quod per originale peccatum: quo dissoluta li-
bertas contineri non poterat, nisi facta rerum
diuisione. ¶ Ad tertium negatur qd corrupta
natura, firmior fuisse amoris nexus inter mor-
tales rebus in communi possessis: vt cōclusio-
num serie satis liquet. Exiguus enim monacho-
rum numerus, monasteriorum claustris circū-
septus, potest quidē pacificē in cōmuni viuere
vastae tamen mortaliū respúblicae, quarā ciues
ad res seculares tam anhelant auide, non item.
Dicitū autē Poetae, qd duo pronomina meū ac
tuū, licium praeliorūq; semina existunt & fo-
menta, in genūe fatemur: multos tamē oborren-
tur plura si omnia in communi possiderentur.
Sancti verō loquuntur de rerum vsu, quando
proximi pauperes indigent: tunc enim iam di-
ctū est, vsum debere esse cōmunē, quatenus ad
liberandam miserorum inopiam satis fuerit.

Ad 2. argu.

QVÆSTIO QVARTA
De peculiari quorundam
dominio.

ARTICVLVS. I.

Verum hominum quispiam totius sit or-
bis dominus.

OST disputationem de
dominio in genere, sequi-
tur vt peculiariter de sin-
gularium quorundam do-
minijs disseramus. Primū
enim de Christo seruatore
nostro arguere pro parte
affirmatiua possemus. Extat enim Ioannis au-
toritas Apocal. 9. Qui vidit in vestimento &
in femore sedentis super equum album (hoc
est super eius innocentissimā, eandēq; candi-
dissimā humanitatem, cuius virtute veluti fe-
moris, filios progeniuit caelestis regni heredes)
scriptū, Rex regū, ac Dominus dominantū.
Mox & de Pontifice Maximo idē senten-
tiam apparet: vt pote quē idē Redemptor vi-
cariū in terris sibi substituit, qui sua fungere-
tur potestate. ¶ Attamen quia in praesentia de
Imperatore peculiariter disputatio instituitur
arguitur primō, quod nullus sit legitimus rex.
Deus (vt ex Ecclesiastico citatū est) reliquit ho-
minem in manu consilij sui, hoc est liberum:
quem

quem vtiq; ab initio cōstituit rerū dominum,
nemini autem subiectum: ergo nemo esse legi-
time potest aliorum princeps. Mox arguunt
qui hoc sequuntur cōmentum: Neque ante di-
luuiū, neq; post aliquo tempore vilius fit in-
motia principis vsq; ad Nērod, qui per tyrā-
nidem & vim, potestatem regnādi obtulit in
orbē: nulla ergo regnādi est via legitima. Qua-
re eos, qui Reges Roma exegerunt, & qui Lu-
lium Cēsare enecarunt, laudibus Romani An-
nales efferunt. ¶ Accedit, aiunt, deinde quod
praeter Saulem & Dauidem, quos Deus crea-
uit reges, atque Dauidis successores, nemo legi-
tur diuino iussu ascitus in regnum: intrasi ergo
sunt omnes contra ius. Adiungunt denique in
suum patrocinium peculiariter de Christianis
illud Christi, Matth. 17. Reges terre ad quibus
accipiunt tributum vel censum? nam respon-
dent? Petro, ab alienis: intulit Dominus: Ergo
liberi sunt filij. ¶ In contrarium quē est ad Ro-
13. Paulus, Omnis potestas a Dño Deo est.

Ad Christi-
fuit: totus
orbis domi-
nus

In hac quaestione de tribus esset nominatis
I per se disputandum: nempe de Christo red-
emptore nostro, de quo eius vicario Pontifi-
ce Maximo, ac de iure Imperatore. Eni-
uero de Christo, qui rem superficialitatem cogi-
tant, in facias ire non audent, quin fuerit in
quantum homo in temporalibus orbis domi-
nus. Neque tamē alia ratione mouentur quam
quod erat Deus. Sic habet Ioanes Faber egre-
gius autor super lege, Cunctos populos. C. de
sum. Tri. Et Burgen. additio. 3. super capit. a.
Matthaei. Ex quo principio doctores plerūm
canonici iuris idē Summo Pontifici tribuūt
temporalium dominiū, ac plenissimam pote-
statem: addentes in super eundē Imperatorem
ab illo imperialem suscipere, ac subinde reges
omnes regalem. Attamen de Christo hic non
disputauimus, neque de eius vicario: eō quod in
cōmentarijs nostris super Matthaeum, fuis (vt
reor) numeris eisdem quaestiones pro exigui-
tate nostra absoluius. Nempe de Christo su-
per cap. 1. & de Summo pontifice super. 2. o. In
praesentiarum autem non de spiritualibus illis
quaestionibus, quae Euangelij commentarijs
aptius accommodantur, sed de secularibus dis-
ferendam instituius. ¶ Quod si iudicium ho-
strum, quod illic ab idantius ac locupletius pa-
tefecimus, summatim audire libet. Persuadere
ibi contendebamus vtriusque quaestionis scilicet
partem de Christo, quam de Papa, negatitari
pariem. Primū, inquam, supposuimus fidei
confessionem: porro quod Christus inquan-
tum Deus, dominus sit, nō modo terrae & ple-
nitudinis eius, tū in spiritualibus quam tempo-

Neque Chri-
stus neque
Papa est totus
orbis
dominus.

ralibus: verum & caelorum, caelestiumque spi-
rituū: eo iure quo cuncta ex nihilo con-
stituta, & in nihilum redigere potest. Deinde quātum
ad eius humanitatem pariter secundum eandē
fidem catholicam, agnouimus eundem quātē
nus hominem, iure redemptionis vnicum quātē
se regem regni caelorum: quippe cui incumbē-
bat cuncta, quae ad sempiternam hereditatem
attinent, dispenfare, administrare, ac dispen-
sare: nempe ecclesiam fundare, sacramenta insti-
tuere, magistratus ecclesiasticos creare, leges
condere, ac demum omnes iudicare, cuique
pro meritis praemia aeterna ac supplicia de-
sternere. Subindeque reges vniversos, vt suis legi-
parēret, cogere: eoque leges, qua parte suis
aduersaretur, abrogare: vniversa denique tempo-
ralia, quoties ad suum spiritualium finem opus
esset, in suum vsum assumere. Ceterum quan-
tum ad secularem potestatem, contrarium ar-
bitrati sumus: videlicet quatenus hominē, non
fuisse regem quod non potuit: erat quip-
pe Deus: sed quia neque eum decuit, neq; sub-
inde voluit. Enimvero cum non venisset in mū-
dū (vt confessio habet catholica) nisi tanquam
Redemptor propter nos homines, & propter
nostram salutem, nullam huius mundi potesta-
tem assumpsisset, nisi quae illi negotio deseruiret:
nihil enī honoris illi qui Deus erat, futilia haec
& lubrica regna accumulabant, sed omnia con-
te mpit, vili penesq; abiiecit. ¶ Regum autem
quod illi tribuunt hereditarium, per Dauidis
prosapiam descendens, illud quidē particula-
re erat super tribus Israel, idque iam profus in
Ioachim filio Iechonias, seu in eius patre Sede-
chia cessauerat, iuxta vaticinium Hierem. 22.
Deinceps namq; non in regibus, sed in facido-
tibus, & in Macchabeis persistit: sceptrum Iu-
da vsq; ad Christum: atque haec ratio (vt illic
meminimus) impleta est propheta Iacob: Nō
auferetur sceptrū de Iuda, & dux. & (dux in-
quit non rex) donec veniat qui mittendus est.
Cōstat praeterea nullam talem potestatem
exercuisse, vt contrarij fatentur in vanum ergo
eam assumpsisset. Et ideo in Psal. 2. Ego, inquit
constitutus sum rex ab eo super Sion in cōte-
sanctum eius: id est super ecclesiam: praedicaus
praecptum eius, & Matth. 28. Data est michi
omnis potestas, in caelo & in terra. Euitas ergo
docete omnes gentes. &c. Regnū ergo eius
fuit praedicare & docere fidem. Vnde ad Pila-
tum, sic non negauit se regem, vt tamen fatere-
tur, nō esse regem veluti reges mundi. Regnū
enim, inquit, meum non est de hac mūdo. Do-
cens (vt Iudas cap. 9. praedixerat) regnū suum
in sempiternum duraturum: & (vt est in Psal.)

Exponitur
quomodo
Christus fuit
in rex in a-
quātum ho-
mo.

regnum omnium seculorum: nullum ergo ha-
bit caducum ac temporale. Erat nihilominus
(vt ait Ioannes) Rex regum, & Dominus do-
minantium: quia spiritalis eius scopus fini te-
porali omnium regum praereminet, & ideo cu-
ctis poterat ad illum finem vti.

¶ Quod si ipse tale regnū non assumpsit, citra
controversiam certissimum est neque illud re-
liquisse vicario suo Pontifici Maximo, sed illā
prorsus potestatem, qua ipse sanctus est, illi cō-
falsit. Nempe vt quoties ad illū finem necessa-
rium esset, regibus cunctis imperaret, leges eor-
um corrigeret, vniuersa deniq; tēporalia vsur-
paret. Sunt nihilō secius spiritalis, secularisq;
potestates vsque adeo distinctae, vt secularis nō
deriuetur ab spiritali, sed illa praecisa ratione
ab illa dependeat: quod si à illa per rebellionē
exorbitauerit, possit coerceri, ne diuinas & ec-
clesiasticas praeruatetur leges: quod quā pro-
ximē declarabitur. Et hæc est plana sententia
ipsius Summi Pontificis eodem ca. Solitæ. vbi
ait se esse Solem, qui spiritalium diei praescit.
Imperatorem verō Lunam, quæ praescit secula-
rium nocti. Quare in spiritalibus asserit se il-
lic superiores: praecellere autem Imperatorē
fatetur in temporalibus. Et idem fermē habe-
tur. 96. dist. can. Duo sunt. Forū omnium
fundamenta cui placuerit, vbi praedictos com-
mentarios nostros in Mattheum citauimus
fuisse firmiterq; corroborata potest in spicere.

¶ His ergo non tam in praesentiarum præter-
missis quam alibi pro virili nostrā cōstabilitis,
duob; articulis quaestio hæc absoluetur. Prior
est, vtrum ciuilib; tam Imperialis scilicet quam
Regia potestas diuinitus sit instituta: Postero-
ri autem explorabimus, vtrum Imperator vni-
uersale dominiū habeat totius orbis: Et quidē
quantum ad primum, duæ sunt in ter se per ex-
trema diuersæ sibi opiniones, de quibus non
est cur hic latè disputemus. Sunt in quā, qui im-
peratori nō solū iurisdictionem orbis tribuūt,
verum & dominium ac proprietatem bonorū
omnium, eumque adeo appellantes proprietari-
um dominum. Quia verō Hostien. in titu-
lo de praescriptis. §. Quæ autem, omnes princi-
pes facit hoc modo proprietarios. Et asserunt
pro se verbum. I. bene à Zenone. C. de quadri.
praes. Omnia sunt principis. Et aliud in Authē.
vt de cetero. &c. colla. s. vbi habetur quod im-
perium potest aliquid accipere ve-
nerabilium domū dum voluerit. Est tamen
inopinabilis opinio. Quare, vt bene adnotauit
Ioannes Fab. super eadem. l. Codicis, commu-
nis opinio est in contrarium. Et hæc sit prima
hic nostra conclusio. Neque Imperator, neque

Spiritalis
& secularis
distinctæ
sunt pote-
states omni-
no, licet
hæc illi vt
eunque; sub-
sit.

Articu. 12

Conclu.

principum vllus est hoc pacto proprietarius.
Turca enim est qui, vt fertur, illa dominatur
tyrannide, vt cunctas subditorum substantias,
tanquam suas proprias se possideat, vt pro li-
bito, vniuersa sibi, vt putat possit vsurpare. Iu-
re autem natura, & si transtulit reipublica in
principem potestatem suam, & imperium, ac
iurisdictionem: non tamen proprias facultates:
quibus ideo princeps vt nequit, nisi quan-
do eidem reipublice tuendæ & administrandæ
necesse fuerint. Quod autem lex ait, omnia esse
principis: de his quæ sicut aut publico arario
obueniunt, intelligitur.

¶ Aliorum præterea Christianorum opinio
est per aliud extremum. Quod principes om-
nes per tyrannidem respublikas obtinent. Illis
scilicet rationibus argutantes, quas à parte ne-
gatiua quaestioni obiecimus.

¶ Hic autem, non opinio, sed manifestarius er-
ror est, totiusque reipublice peruersio. Quia
verò contraria veritas vt meridies lucida est,
quam secundā hic ideo conclusionem statui-
mus. Nempe regiam Imperatoriamque pote-
statem, cæterorumque principū autoritatē
non hominū esse inuentū, sed Dei sanctissimā
ordinationē: aliam tamē à potestate spirita-
li. Hanc enim per se ipsum Christus inmedia-
tē instituit, cui ceu caput vicarium suū præfe-
cit, eidemq; subinde vicario potestatem suam
contulit, perpetuō in Ecclesia duraturam. Ita-
que potestas illa neque facta est à republica,
neque per reipublicā deriuata, sed à solo per
se Christo. Potestatem autē ciuilem Deus per le-
gē naturā, quæ suæ sempiternæ participatio
est, ordinauit. Hoc autē sic patet. Deus per na-
turā dedit rebus singulis facultatem se conser-
uandi, suisq; resistendi contrarijs: non modò
quantū ad incolumitatem temporalis salutis,
verum & per eius gratiam quantū ad prosperi-
tatem spiritalis. Hanc autem homines facultatem
cum exequi cōmodē dispersi nequiret, adiecit
eis in instinctū gregatim viuēdi, vt aduna-
ti alij alijs sufficerēt: cōgregata verò reipublica
neutiquam se poterat gubernare, hollesque
propulsare, malefactorumq; audaciam cohi-
bere, nisi magistratus deligeret, quibus suam
tribueret facultatem: nā alias tota cōgregatio
sine ordine & capite, neq; vnū corpus repræ-
sentaret, neq; ea prouidere posset quæ expedi-
rent: ergo eadem ratione doctē diuinitusq; in-
struēt reipublicæ, aliæ annales. Cōsules, aliæ
alias publicarū administrationum formas sibi
instituerunt. Atque eodē iure quælibet potuit
ac debuit, vbi expedire cognosset, totam suam
potestatem & imperium in vnum regem (qui
secun-

2. Conclu-
cōtra sequē-
dam opinio-
nem.

Potestatem
ciuilem lege
naturali cō-
stare opti-
mē proba-
tur.

secundum Arist. optimus genere suo est prin-
cipatus; transire: vt lege saepe citata. Quod
principi placuit, sancitur: penes quem summa
est rerum. Ecce quemadmodū publica, ciuili-
lis potestas, ordinatio Dei est. Nō quòd reipub-
lica non creauerit principes, sed quòd id re-
cerit diuinitus erudita. Vnde illud Sapient. 14.
Tua Pater prouidentia ab initio cum ista guber-
nas: per leges naturales intelligendum est, tam
per illas, quas rebus irrationalibus ingenuit, vt
mari & ventis, quam per illas quas indidit ho-
minibus. Et ideo Paul. ad Rom. 13. authorita-
tem principum non in reipublicam tantum,
sed in Deum ipsum refert. Omnis, inquit, ani-
ma, potestatis sublimioribus subdita sit. Nō
est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt,
à Deo ordinata sunt: itaque qui potestati resi-
stunt, Dei ordinationi resistunt. Et ad Titū. 3. Ad-
mone illos, principibus & potestatibus subdi-
tos esse dicto obedientes. Neq; verò potesta-
tes tantum Christianorum principum: verum
& quæ sunt penes infideles, à domino Deo
sunt: quia fides naturam nō destruxit, sed per-
fecit. Et per illas potestates gubernare possunt
plebes in his quæ sunt naturalis iuris. Sic enim
Danie. 2. legitur. Deum cæli regnum & impe-
rium tradidisse Nabu: hodonosor. Sic & Chri-
stus ait ad Pilatum. Non haberes potestatem
aduersum me vllam, nisi tibi datum esset de su-
per. Vnde etiam in primordijs Ecclesiæ omnes
fermē principes, infidelitate tenerentur, præci-
pit nihilominus Petrus Christianis. 1. Pet. 2. vt
subiecti essent omni humanæ creaturæ pro-
pter Dominum: siue regi inquit, quæsi præcel-
lenti. &c. Et infra, Serui subditi estote in omni
timore dominis: non solū bonis & modestis
sed etiam discolis. Atque hinc fit, vt libr. 1. q. 6.
dicebamus, principem potestate fungi ferēda-
rum legū quibus reipublicam coerceat. Fit-
que præterea vt non solū singulis reipubli-
cæ membris superior sit, verum & totius colle-
ctum corporis caput: totiq; adeo sic eminens,
vt totam etiam simul punire valeat. Quare ne-
que per reipublicam Rex potest regi iure
expoliari, nisi fuerit in tyrannidem corruptus.
¶ Per hæc demum id quod supra diximus cla-
rescit: videlicet potestatem ciuilem non sic de-
pēdere ab spiritali, vt ab illa instituat, suam
que accipiat facultatē: ab illa uero possit, vel amo-
ueri rex vel cogi, vel corrigi, nisi quando à di-
ni legis sineque spiritali rebellaret. Nam
etiā ambæ à Deo procedant: non tamen alte-
ra per alteram, sed modis varijs: prior scilicet à
Deo immediate: posterior verò mediante lege
naturæ per ciuilem reipublicam. Atq; hoc pa-

etō intelligendū est verū Authent. de instru-
caut. & fide. col. 6. Imperiū Deus de cælo cōsti-
tuit. Atq; aliud Authē. quomodo oportet epi-
scopos. &c. vbi legitur, sacerdotiū & imperiū
dona esse Dei à superna collata clemētia. Hæc
ergo non animaduerterunt qui aiunt reipubli-
cā ab spiritali, scilicet à Summo
Pontifice facultatem suam mendicare. Quorū
est Bart. super extrauagan. Ad reprimendum.

¶ Arguenda ergo in contrarium nullo sunt
pōdere: nā est homines naturaliter liberi
creati fuerint: eiusdem tamē naturæ instinctū,
cei ciuilia animalia, quo se pro naturali appeti-
tu cōseruet, Reges ac Principes sibi præficiūt,
quibus obtemperantes, tutius foelicisq; viuūt.
Et quāuis in Biblijs ante diluuium nullus lega-
tur princeps, est tamen vero proximū illos Pa-
triarchas illic recensitos, monarchas extitisse,
vt libr. 17. de ciuitate Dei. ait de Cain Angustin.
qui ciuitatem condidit: vel gentes illas Aristo-
cratiā, aliamve gubernationē habuisse. Quod
autē de Nemrod subiicitur, fatemur & à tyran-
nis inuasas respublikas. Nā est potestas princi-
pum, ordinatio Dei sit: vsurpatio tamen earū,
quando violatō iure fit, non est à Deo præci-
piente, sed tamen id in punitionē subditorum
permittente. De quibus per Orōcam cap. 4. ait
Deus: Regnauerūt, & nō ex me: principes ex-
titerunt, & nō cognoui. Et Iob. 34. Qui regna-
re facit hominem hypocritam propter peccata
populi. Et Prouerb. 28. propter peccata ter-
ræ, multi principes eius. Quemadmodum &
potestatis vsus, quando legitime fit, inspiramē
Dei est. De hoc enim vsu peculiariter illud in-
telligitur Prouerb. 8. Per me reges regnant, &
legum cōditores iusta decernunt: nam de alijs
(quod libr. 1. citauimus) lamentatur Isaias cap.
1. vbi ait, Væ qui condunt leges iniquas: quæ
re vera Deo non authore, sed permissore imbi-
tuuntur. ¶ Ad aliud de Saule & Dauidē conce-
ditur, quod est illos tantum diuino iure posi-
tuo Deus instituerit, ordinauit tamen iure na-
turæ vt alij à republica eligerentur. Quod autē
de Christo asserunt, qui asserunt filios esse libe-
ros, neutiquam sic audiiri potest, vt Christiā-
nos omnes principum potestate liberauerit:
quandoquidem eius Apostoli nos admonitos
curauerunt vt eisdem obsequeremur: sed id pe-
culiariter sacerdotibus competit: quod ad præ-
sens nihil attinet negotium.

Ante dilu-
uium fuit
etiam alia
qualis prin-
cipatus.

ARTICVLVS II.

Utrum Imperator sit dominus orbis.

Postquam fundamenta reipublice
civilis per functione iecim, se qui
ur vt hoc articulo secundo ad id
p de Imperatore proposuimus
descendamus: an scilicet sit domi
nus totius orbis. Et arguitur a parte affirmati
ua. In primis (vt extra de maio. & obed. ca. soli
ta, habetur) Summus Pontifex & Imperator
duo sunt in orbe luminaria magna. Sumus au
tē Pontifex vnus est totius orbis in spiritualibus
: quia decuit vniuersae corporis Ecclesiae
vnum esse caput: ergo eadem fuit ratione con
gruens vt in temporalibus esset vnum caput:
quod nequit aliud fingi quam Imperator.

¶ Accedit huc tam ius canonicū quam civile.
Est enim tex. Hiero. 7. q. 1. cano. In apibus. vbi
ait, quod sicut in apibus vnus est princeps, &
inter grues dux vnus est Imperator vnus. Et. C.
de bonis quae lib. & c. l. cū multa. Imperialis for
tuna oēs supereminet alias. Et ad. l. Rhodiā de
iactu. l. de precatio. ait Antoninus, Ego mundi
dominus. Et Extrauagan. Ad reprimendum,
quomodo in laesma. l. & c. ait Henricus Ca
sar: In tranquillitate Romani imperij totius or
bis regularitate requiescere. ¶ In cōtrariū autē
facit lex. Cūctos populos. C. de sum. Tri. & fi
de catho. vbi Iustinianus ait. Cūctos populos
quos clemētia nostra regit Imperium: qui
bus verbis limites Imperio suo circumscribit.

De hac quaestione bipert. u sunt vtriūque
iuris doctores. Nam Hostien. & Ioan. An
dreas, & (vt refertur) Itali opinionem sustinet
quod sit vniuersalis orbis dominus. Et peculia
riter Bald. super lege citata, cūctos & Barto. l.
hostes. ff. de capt. & postli. reuers. Vbi addit
forsan qui negauerit, haeresim incurere: eō qd
Luc. 2. legitur edictum à Caesare Augusto exis
se vt describeretur vniuersus orbis. Et in fron
te trac. super Extrauagan. ad reprimendum.
idem repetit verbi de fide. At verō Faber su
per eandem. l. Codicis & Vltromontani, con
trariam tuentur sententiam. Verūtamen quia
de re hac sola legū citatione controuersantur,
quae amphibolis loquūtur verbis, opus est, ra
tionibus earum mētem eruere.

¶ Est ergo huius articuli conclusio. Licet Im
peratoria maiestas donum institutioque Dei
sit: tamen quod totius orbis Imperio fulgeat,
nulla sit ratione credibile. Prius membrum fa
tis supra cōfirmatum est: posterius ergo com
monstrare restat. Et nē verbi significatio inci
pites nos teneat, orbe appellamus totum terra
rum aquarumq; globum & ambitum: nam or
bem Romani appellabant illam terrā portio
nem sibi cognitam, quam suo imperio subiū

gauerant: de quo alia est quaestio: sed in sensu
quem verba faciunt, probatur conclusio. Et lo
quimur (vt supra diximus) de dominio iurisdic
tionis: nam de rerum proprietate iam id prio
re cōclusionem superioris articuli negatum est.
Igitur quamuis neganti hanc Imperij infinita
tem, opinionem suam probare nō incumbat:
sed qui asseruerit, prouinciam subeat tale ius
demonstrandū: nihilominus pro asserta conclu
sione arguitur. Si Imperator esset vniuersi do
minus: aut id sibi iure diuino competere, aut
naturali, aut humano, gentium videlicet aut ci
uili: nullo autem istorum, ergo. Primum quō
de iure diuino positio vt à naturali distingui
tur arguamus. Sauli quidem, Dauidiq;, & eius
prosapia sacra referunt oracula concessa fuisse
regna: quippe quos Deus ipse ore suo insti
tuit: praeterea nemini. Ius autem naturae nudē
considerat unum nullum mortalium, ceteris do
minio praetulit. Omnes enim nascuntur liberi,
vt iam monstratum est.

¶ Confirmatur autē haec veritas. Si vāgi homi
nes dispersiq; viuerent, nullus esset ceterorum
dominus: dum ergo in vrbes & oppida sese re
ceperunt, nullus iure naturae erat reliquis supe
rior legali dominio, quo reliquos possēt legi
bus cogere: sed tantum naturali, quo ingenio
praestantes rudibus dominantur: qui (vt dictū
est) vi nō vigent coerciua: ergo si aliquis est do
minus orbis, is creatus est authoritate & con
cessu reipublicae: quo pacto dictum est diuini
tus esse ordinatam potestatem civilem. Quōd
autem hoc modo nō fuerit creatus, probatur.

¶ Ad hoc quōd aliqua respublica Regem sibi
vel Imperatorē instituat, in quē suam transfe
rat potestatem, requiritur publicus eius con
uentus, vt saltem maior pars in talē consentiat
electionem. Vniuersus autem terrarum amb
itus nunquam talem fecit conuētum, nec verō
pars decima, si mentis oculis Antipodas, cun
ctasq; nationes in gyrum lustraueris: ergo nun
quam vnus extitit dominus orbis. Neque Ro
manorū Caesarum nomē & fama vsq; ad Anti
podas & Insulares à nobis repertos vnquam
penetrauit. ¶ Secūdo arguitur: lato, vniuersas
mundi nationes vel in vnum locum cōuenire
possent, vel per literas cōueniri vt vnum elige
rent Monarcham: id tamen minimē iure natu
rae expediebat. Arist. nanq; Polit. 7. cap. 4. do
cuit rempublicam nō esse meliorem eo quōd
maior, sed tantam debere sub vno principe
agere, quantā ipse per se vel per suos possēt eō
modo administrare. Veluti nauis neque iusto
minor nauigationi apta est, nec si duorū esset
stadiorum possēt cōmodē gubernari. Et Augu
st.

*Arstoteli
principes in
re publicā
sunt vnus
quis cōmo
de admi
nistrare potest*

gust. lib. 4. de Ciuita. Dei, cap. 15. Iniquitas, in
quit, ampliora fecit regna. Et perdomitus gen
tibus dilatate regnum, malis videtur felicitas,
bonis necessitas: nempe quōd hostium iniqui
tas cogit vt bello supprimatur, nostrōque ad
hibeantur Imperio. Haec ferme ille. Est enim
Rex anima regni: vnde sicut autore. 2. de Ani
ma, eodem Philosopho, non potest quis ani
ma quantumcūque animare viuificareq; cor
pus: sed quorumcūque natura constantium
praefinita est methodus & mēsurā: quia nequē
formica ad hominis proceritatem augeri po
test, neque homo ad illam quae est elephantis,
sic nequē princeps calore suo totam potest rē
publicā nationibus ac regionibus vastissimē
dispersam fouere, vt valeat, quae quāque pu
incia sunt, nosse, emēdare, corrigereq; ac dispo
nere. Vnus nāque nō potest vndequē orbis
nuncios breui tempore suscipere: neque quo
cūque gentium praetores suos ministrosque
alios dimittere, & quae vbiq;e sunt castigare:
imō neque eius metus ad tā vastā locorū spa
tia potest pertinere. Igitur cum potestas sit
propter vsum si vsus amplissimae huius pote
statis non est possibilis, sit vt vana fuerit talis
institutio: Deus autem & natura nihil faciunt
frustrā. ¶ Sed sit qui contra hoc insurgat. Chri
stus prouidentissimē instituit vniuersalem vic
arium mundo, vt in primo argumēto diceba
mus: cur ergo non potuit per vnum idē mun
dos in tēporalibus gubernari, sicuti in spiritua
libus? Respondetur multo esse rationem dispa
rem: Nam Christus fuit vniuersalis redēptor
ac subinde rex vnicus regni caelōrū toto orbe
diffusi: qui sua infinita virtute cūctā disponit.
Et ideo potest per vnum vicarium totum rege
re orbem. ¶ Eo vel maximē quōd sub illo vica
rio instituit ordinarios Patriarchas, Archiepis
cōpos, aliosque Antistites, ac sacerdotes, qui af
flatu Spiritūs sancti spiritualia administrarent
de quibus rebus non est necesse tam crebro in
vnum vniuersale Concilium omnes coire, sed
fatis est eius sanctiones quocūque dimitti. Re
ges autē, quia à suis regnis potestates recipiunt
non est cur ab vno omnes dependant in toto
orbe. ¶ Tertio arguitur. Si vnus est orbis vni
uersalis in temporalibus monarcha, vel in hoc
introducētū fuit iure naturae ante Christianis
mū, vel iure euāgelico: nō primū, quia ante na
tum Christum vigerunt tres illae monarchiae
scilicet, Chaldaeorū, Persarū, & Graecorum: qui
bus seculo propemodū Christi successit quar
ta Romanorū: has quippe in illa statua inspe
xerat Daniel, vt legitur cap. 2. suae prophetiae.
Nulla autem illarum fuit totius orbis domina,

sed nationum: quae certis erant limitibus circū
septae. Christus autem in Euangelio de ciuili
bus monarchis nihil disposuit, aut mutauit:
quare neque Papa hoc commisit, nisi ratione
praedicta in quantum spiritualium finis id exi
geret. ¶ Quartum ego mihi sumo validū argu
mē. ex cap. Per venerabile, qui filij sunt legit.
Vbi Innocentius. I. l. l. fatetur, Regem superio
rem in tēporalibus minimē reēgno: ceteri: qd si
cet glos. id de facto intelligat, non autē de iu
re, profectō non probat: quia caput qd citat, In
apibus, id nō concludit: vt confessum patebit.
Et quanuis interpretes verbū peculiariter in
telligant de Rege Franciae, textus tamen hanc
non patitur limitem: nam absolute de rege lo
quitur quatenus rex est. Haud quidē negatū
rim imperatorē Christianis regibus esse supe
riorem. Est enim fidei protectōr ac propugna
tor, per Pontificē ad hoc coronatus: & ideo in
causis fidei, scilicet tam ad inimicos crucis arcē
dos & abigendos, quam ad restringenda schis
mata, potest Christianos Reges conuocare.
Quōd autem in ordinarijs causis ad illum fiat
prouocatio, non est in vsu nisi in ciuitatibus,
nationibusque ac prouincijs imperialibus.

¶ Existit autem argumentum quod ceteris vt
gentius censetur contra hanc (quam arbitror)
uentatem: idq; sumitur ex August. lib. 5. de Ci
uita. Dei. ca. 12. & c. 15. Vnde multi existimant
elici de iure diuino Imperatorem esse mūdi do
minū. Ait enim qd cum dia fuissent regna Ori
tis illustria, voluit Deus & Occidentale fieri,
quod tempore esset posterius sed Imperij lati
tudine & magnitudine illustris: idq; Roma
nis cōtulit, qui pro suo modo boni erant. Deus
ergo illis dedit Imperium (vt etiam Opusc. de
regim. princ. lib. 3. ait S. Tho.) ob suas scilicet
morales virtutes, quamquam illis non prome
ruissent felicitatem aeternam. Potissimum pro
pter amorem patriae, & zelumque iustitiae ac ci
uilem beneuolentiam. Accedit autem, veluti
huius sententiae robur, quōd neque Syluest.
Christianissimo Constantino, neque Theodo
sio Ambrosius scrupulum iniecerit vllum, vt
Imperium abdicassent.

¶ Ad hoc autem nō vno respōdetur modo. In
primis saepe adnotauī quā fuerit Aug. hoc lo
co sinistre vulgō intellectus: haud enim allere
re cogitavit qd Deus quasi praemii suarū virtū
tum Imperij Romanum adiudicauerit. Ex pro
fesso nanquē ambobus capitulis citatis mon
strare contendit, quicquid illi faciebant, intū
tu mundanae gloriae, fuitq; nominis amplian
tē gessisse, quare, aut neminem, aut vnū aut al
rum esse fuisse verē studiosum: pro eo quōd

*Nemo super
rior regis in
temporalibus*

*Quomodo i
Imperator
sit Christiani
nis rebus iu
piora*

*Vnde elicit
quidā impe
ratorem esse
mundi do
minum ius
re diuino.*

*Romanorū
dotes.*

*Sententia
Aethoris.*

appetitus ille peccatum erat, saltem veniale. Quapropter licet Catonis, inquit, virtus propinquior esset veræ virtuti, quam virtus Cæsaris: neutra tamen fuit propriè virtus: ob peccatum autem Dens nullum repensat premium. Sed ait Deum illud iusto iudicio permisisse, eo modo quo ait Christus eos qui iustitiam suam faciunt coram hominibus, recepisse mercedem suam: nempe ab hominibus ipso permittente: ac res naturali cursu disponete. Vnde post verba citata in calce cap. 12. ait. Quia pro vno isto vitio, id est amore laudis, pecunie, cupiditatem & alia multa vitia comprimebant, concessit illis Deus illud Imperium: si ergo pro vitio, nõ aliter intelligitur concessisse quod permittendo. Denique ad idem propositum. c. 17. sic concludit. Non est quod de summi & veri Dei iustitia conquerantur: quia ceperunt mercedem suam. Ad Euangelium nimirum alludens: de his, qui ob vanam gloriam operantur. Haud ergo eos Deus fecit dominos, vt Saulem aut Dauidem reges, sed vel iure belli, vel per suam tyrannidem id permittente.

¶ Præterea quanvis prauè super hoc intelligeretur Augustinus ac si vellet Deum tanquam legitimarum virtutum mercedem contulisse Romanis Imperium, non de alio loquebatur Imperio, quam de illo quod antea fuerat Orientale, in Chaldaeis scilicet, & Persis, & Græcis: illud autem nunquam fuit vniuersale totius orbis, sed regionum quarundam. Et ideo subdit Romanorum Imperium fuisse extensus: non tamè totius globi. Scio Bar. tracta. illo citato supra, extrà. Ad reprimendum. contrariam tenere sententiam, scilicet, regem Nabuchodonosor, regem fuisse vniuersalem orbis, citans illud Daniel. 2. Tu rex regum es. Deus coeli regnum, & fortitudinem, & Imperium & gloriam dedit tibi. Illud autem hoc tantum significat quod erat regum tunc cognitorum maximus, vt ait Nicolaus. Haud tamè quod dominium & imperium in totum haberet mundum.

¶ Profecto si fundamentum Imperij Christiani firmius non esset quod Orientales subinde que Romani vsurparunt in orbe, exilius esset & infirmius, quam vt tutas reddere posset Imperatorum conscientias. Ambigere namque potest quin ius potissimum habuerint in armis: atque adeo potentatui potius quod iure perterritas gentes suppeditauerunt. Nam etsi aliquæ nationes legatur ob foedera rupta, bello ab ipsis lace sit: fuerat tamè foedera illa extorta, quæ frangere nefas non erat. Quid enim iuris habebant in remotissimas gentes? & vt alias mittamus, in terram Israel: quam Deus illis promi-

serat & concesserat, & quibus lege prohibuerat (vt legitur Deuter. 17.) ne regem facerent alienigenam. Neque verò Christi verbum. Quod est Cæsaris, dicit Cæsari: in contrarium villo aculeo pugnat: ille enim non approbavit Cæsaris dominatum: sed eximere se volens ab illo iudicio, ius tantum naturæ retulit: Si quid Cæsari debetis, soluite: sed in primis Deo, quod illi debitum est. Sed hoc est quod multi non animaduertunt: nempe quod cum ob peccata forsitan illarum nationum permisisset eas Deus sub iugum Romanorum venire, inferat iure ipsos illas subegisse: cum re vera nulla sit consequentia vis. Tradidit enim Deus sæpe Israeliticum populum in manus Philistinorum & Chaldeorum: & tamen error esset apertissimus affirmare ius factum fuisse illis debellandi illum populum, & in captiuitatem redigendi. Ad hæc Iulius Cæsar priuata authoritate rempublicam peruasit, ac subinde per iniuriam eius obtinuit dominatum, id: quo supplicij capitis pertulit. ¶ Ius ergo legitimum Christiani imperij, hoc est quod vel in Agullà, vt fertur, vel in Christianos post successores, vt in Constantinum reipublica cõsensit: cuius concessio legitima est Christianorum imperator. Hic ergo prius à Grego eligebatur: postea verò anno Domini septuagesimo sexto pontificia authoritate translata est electio ad Germanos: vt ad perpetuam memoriã scriptum est, cap. venerabilis, de elect. Igitur vt rē summam cõcludamus, iure optimo est vnus Christianorum Imperator, foeticissimus & inuictissimus. Quod tamè totius sit orbis dominus, neque ratio neque ius patrocinatur: nam pars quæ consensus perexigua erat, respectu totius orbis. Quare iure reclamante naturæ nõ potuit illa antipodibus reliquisque regionibus Imperatorē præficere. Papa vero, quia vt artic. proximi dicebamus, authoritate Christi non est rex in temporalibus, nisi quatenus ad finem spirituales sunt necessaria, nusquam legitur tale Imperium ampliasse.

Ad argumenta in contrarium, vt doctoribus respondere incipiamus, re vera Bal. (si que dicta sunt respexeris) neque quæ conatus est contrariam sententiam in iure naturæ fundare, neque verò mirum hoc est, cum ad iuris prudentes non attineat ius naturæ perpendere. Sed multo (vt cum bona vena dixerim) absurdius Bar. ad ius Euangelicū supra suã facultatē gressum fecit: vbi hæresim cõsue negare, propter verbū Lucæ, Imperatorem esse dominum orbis. Euangelista namque hæc tantum historiam nudè retulit, quod exierit edictum à Cæsare Augusto

Christi non potuit dominari in temporalibus.

Iulius Cæsar per iniuriam dñam est.

Ius Christi in Imperio.

Imperatorum electio à Græcis in Germanos transierat.

Ad argumenta.

¶ vt describeretur vniuersus orbis: nullatenus tamen affirmat edictum illud legitimo iure prodixisse. Perinde est ac si inferas: Regius Pfaltes affirmavit: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: ergo affirmavit, non esse Deum. Quiniam si mysterium mediteris, apertius videtur Euangelista edictum illud condemnasse. Apparet namque: spumofam illam Augusti insolentiam in hoc retulisse, vt admoneret, non ipsum (vt se iactabat) sed illum qui nascebatur, esse orbis Dominum: quippe quæ, & legibus vniuersum obligauit, & in iudicium esse demum conuocaturus. Præterea neque illic nomine vniuersi orbis intelligitur totus globus. Haud enim tam fuisse Augustus mentis inops, vt iuberet describi Antipodes, atque alias, tot miliaribus à se distantes, sibi que in auditas nationes: sed vocabant vniuersum orbem, vniuersam ditionem suam quæ latissimè patebat. Quo idiomate & nos insulas & continentem vastissimis spatijs iacentem, Nouum orbem, Nouumque mundum appellamus. Sic enim frequenti erat Latinis in vñ appellitare orbem, orbis portionem: Vt Lucanus in. 3. Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem. Peius autem in supradicta Extraua. idè Bart. Ad reprimendum, impingit in Paulum. Ait enim Apostolus. Ro. 13. nihil aliud quam: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Refert verò ipse eos qui Romano Imperio non obtemperant, diuina: præcepta demoliri: vt pote quibus iubetur, Omnis anima Romanorum principi sit subiecta. Paulus enim non loquebatur de Romano principe, sed in genere de omnibus potestatibus, vt suis singuli præfectis obtemperarent: adiectio ergo illa, præuaricatio fuit sacræ scripturæ.

¶ Ad illud autem in fronte quæstionis citatum, ca. Solitè iam satis responsum est. Vbi explicuimus quomodo potestas spiritualis, ac ciuilis duo sunt luminaria. Sol tamè totius orbis immediate à Christo oriens diuino iure positio: Luna verò ab eodem Deo mediante iure naturæ per rempublicam dimanans: quæ tamen non potuit vnù eligere totius orbis, sed Christianis sibi. Illud autem Hieronymi cã. in apibus, hoc tantum docet quod sit vnus Imperator vnus reipublicæ: Haud tamè affirmat vniuersum orbem sub vno Imperatore degere in temporalibus: sed quod in toto Christianismo est vnus, ad quem etiam Imperia turcarum & Saracenorum regna, quæ Christiani iuris fuerint, attinent. Quia neque inter apes vnus est dux omnium: quæ sunt in orbe: sed cuiuslibet aluearis vnus. Quod autem ex. l. cum multa. citatur Imperialem fortunam cæteris antecellere, id fatemur in genuè: quia

est omnium præstantissima: haud tamè inde fit, tñtis totius orbis vnici dominari. Est enim regalis dignitas excellentior Ducatibus, ac Marchionatibus omnibus: non tamen Rex vnus cunctis præest ducibus orbis, sed illis qui in regno suo vitam viuunt. Verbum autem Antonini in. l. deprecatio. negari non potest arrogantiã redolere: quis enim citra talem notam dicere potuit, Ego mundi dominus? vni namque Deo est illud proprium. Et ideo illius assertio nullam facit fidem. Modestius namque longè ait in contrarium citatus Iustinianus: Cunctos populos quos elementarum nostrarum regit Imperium: qui (quicquid glossematũ cõminiscatur interpretes) syncerus tamè sensus est, quod voluerit suum Imperium non solum de iure, sed de facto limitibus circumscribere. Et. l. in homine Domini. C. de offi. præf. præf. Afric. terminos duosque nominat regionum suarum. Et. Inst. qui. mo. ius patr. potest. solu. §. si ab hostibus, potitur limes imperij, vnde deriuatur nomẽ postliminium. & l. Mercatores. C. de comm. dist. stingit inter suos & regis Pesarum subiectos, Et Clem. Pastoralis, de sententia & re iud. videtur Papa præscribere terminos Imperij. Illi ergo qui respondent quosdam aut præscriptio: ne aut priuilegiõ esse exceptos, deberet prius fundare vniuersale eius dominium in totum orbem, vt inde inferrent quod quosmodò extra Imperium agunt, particulari iure esse exceptos. Super alia verò lege citata in Extraua. Ad reprimendum, multa Bar. comminiscitur: Imperatorem affirmans esse vniuersalem Orbis dominum: atque hoc per Pontificis summi institutionem: quod profecto neque vnquam vnus Cæsarum admisit, neque docet ratio: nam, vt supra dictum est, per electionem ciuiliẽ reipublicæ descendit ciuili potestas: Sed eodem modo intelligendus est hic totus orbis, quo supra dictum est: scilicet amplitudo portiois illius mundi tunc notæ, quæ Romano Imperio parebat. Vel fortè vult dicere Cæsar quod per regularitatem Imperij Romani nõ solum eius subditi in tranquillitate erant: verum & extraneis reges metu eius deterriti conqueſcebant. Haud enim oculatè inspexit Barto. quem ad modum ciuili potestas per ius naturæ, perque ideo rei publicæ cõstitutionem à Deo descendit, atque adeo nequè ante aduentum Christi vnũ fuisse totius orbis monarcham: neque verò cunctarum Seruatorem nostrum ius gentium hac parte demutasse. Deposcere hic series videbatur, vt de singulari dominio quod Catholici Reges erga infideles illos occidentales à quinquaginta hinc annis inuentos habent, quæstio adhiberetur: fuisse.

Ius imperatorum anti quorum potissimum: n armis fuit.

fuisse tamen nimis longa: quam ideo in libello de ratione promulgandi Evangelium: quem paratum habemus, disputanda repouimus.

QVÆSTIO QVINTA De translatione dominiorum.

ARTICVLVS. I.

Verum sua quisque voluntate, naturali iure valeat res suadominium in alterum transferre.

Væstio hæc demum postrema de dominiorum translatione, ad materiam iam restitutionis proximè appropinquat. Obligatio nãque restituendi ex ratione & modo quo translatum fuerit dominium dependet.

Quæritur ergo primo utrũ sua quisque voluntate, naturali iure rei suæ dominium valeat in alterum trãsserre. Et arguitur a parte negatiua primo. Si pro sua quisque voluntate transmittere, posset dominium, sequeretur actu quoque solo mentis inter non id polle: quia mentalis conceptus vera loquutio est, cuius voces secundum Arist. Perihæ sunt signa: qua vti que ratione votum. Deum ente factum validum est: ita ergo voce quisque donare potest, sit vt & mète possit: consequens tamen videtur falsum: nam matrimonialis cõsensus per quem vterque coniugũ alteri se tradit, nisi voce extrã aut nutibus explicetur, minime solidus est.

Secundo. Si id vnicuique ius naturale indulgeret, vt suæ esset arbiter voluntatis in rerum suarũ dñijs transferendis, sequeretur eiusmodi voluntatem neutiq̃ civili lege posse cohiberi: nã humane leges, vt li. 1. & 3. monstratum est, nullum obtinet contra ius naturæ vigorẽ: consequens autẽ creberimus vsus cuiusque, benè institutę reipublice ostendit esse falsum. Prohibentur nãq; minores ætate viginti quinque; annorum sua alienare bona: vt patet. ff. eodẽ titulo. l. 1. Item legibus quorundam regnorũ particularibus sic sunt maioratũ iura instituta, vt eorum possessores nequeant vincula bona dispendere. Item neq; ecclesie bona alienare pro libito potest aut Prælatus, aut Capitulum

nisi certis de causis, certisq; præscriptis modis vt patet ex decreto Leonis. 12. q. 2. c. sine exceptione, & toto titulo de reb. Ecclie. nõ alien.

Tertio si vnicuique posset suo arbitrio res sua alienare, sequeretur eundẽ perinde posse pretij, mercedisq; dominij pro re turpi in alterum traducere. Consequens tamen est falsum. Nam qui corrupendo iudici aut falsino vt hominem occidat, aut per vsuram, aut per Simonias quicquam confert: etiam si vltro id faciat, dominium non trãsfert: vt iura sancte decernunt: ergo ius naturæ nõ est vt quisque possit liberè sua donare. Neq; vero defunt qui idẽ de meretrice sentiant quæ merito sui corporis nullius potest mercedis dominium recipere.

Quarto arguitur: Iura nõnulla particularia in Hispania atq; in alijs quibuspiã regnis animam cohibent parentum ac præcipuè sacerdotum nõ spurij suis filijs quicquam suorum bonorum imperiatur: & tamen si ius naturale libertati cuiuscunque concederet suã distrahere substantiam, leges illæ nulla se æquitate protegerent: ergo libera alienatio nõ est iuris naturæ.

In cõtrariũ est iuris authoritas. Insti. de rerũ diu. §. Per traditionẽ. & ff. de acq. rer. dõ. l. qua ratione. §. litem qua habetur, nihil esse tã cõueniens naturali æquitati, q̃ voluntatem dñi volentis rem suã in aliũ transferre, ratam haberi.

Væstio, vt dicebamus, perquam necessaria est cognitio ad materiam, non modo restitutionis, verum & totius iustitiæ commutatiuæ. Ad cuius igitur intellectum primum omnium nosse operępretium est, duobus tantum modis posse trãsserre dominium, nempe aut domini voluntate, aut lege. Dico duobus tantum: nam loquor, non de acquisitione quacunque dominiorum, sed peculiari de translatione. Dominium nanq; nõ solum per translationem ab vno in alterũ trãsit, sed iure quoque gentium per diuisionem, atq; per inuentionem: vt titulis modò citatis. ff. & insti. patet. Enimverò res quoque primo occupanti conceduntur, non acquiruntur per translationem.

Quapropter nullam hic mentionẽ facturum de rebus inuentis, in cuius ueniant dominium: sed vsque ad quintum librum, sub titulo de furto, id nobis est differendum. Translatio ergo domini est trãsmisio rei ab eo, qui prius legitime possidebat, in alterũ: qui perinde incipit esse dominus. Hæc ergo nõ sit nisi aut voluntate legitimi domini, aut lege in ipsum potestatem habente. Secundo notandum quod lex nõ solum diuina, verum & humana duplicem vim habet in translationem dominiorum.

2. Argum.

4. Argum.

Dñi voluntate, aut lege trãsserunt dominium, verò iuris ac quicquid de nouo.

Definitio translationis domini

rum. Potest enim translationem impedire tam cohibendo domini voluntatem, ne det, quam adiungendo alteri facultatem, ne recipiat. Et secundo potest translationem facere inuito domino, tam in prænam criminis, quam in subditiuam tuendam reipublice. De his itaq; tribus modis dicendum est quæstione præsentis: videlicet de voluntaria translatione, deq; legali impedimento, ac de translatione itidem legali.

Conclu.

His ergo præhabitis, duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior. Vnicuique quomodo mortali ius habet naturale donandi & quomodo alienandi res quarum verè ac legitime dominus est. Conclusio hæc ex superioribus elicetur. Diximus nanq; fundamentum domini rerũ naturale ac diuinum, esse humanam rationem ac libertatẽ. Enimverò quia Deus hominem ad sui imaginem cõdidit, hoc est rationale ac liberum, perquam rationem & voluntatem dominium habet suarum actiõnum: inde factus est rerum dominus: secundum illud Gen. 1. Faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, &c. Quia vtiq; de causa soli homini demonstrauimus inter sublunares creaturas competere vt sit rei alicuius dominus. Si ergo per voluntatem constituitur dominus, per eandem potest dominium ab se quocunque abdicare. Secundo id probatur. Res vniuersæ propter hominem conditæ sunt, atq; adeo illis quæ ipse possidet ad libitum potest vti. Quin verò, vt definitione domini supra posita videre est, nihil aliud est dominium rei quã facultas & ius eadem vti, quocunque vsu lege permisso: puta donandi, vendendi, consumendi, & quomodo cunque alienandi. Res est clarissima. Quin verò nõ modò res quisque suas verum & seipsum potest vendere, vt supra asseruit est. Nam etsi nemo sit vsque adeo sui dominus, vt vita se valeat iure priuare: est tamen eius custos, vt quod vitam seruet, seipsum vendere queat.

Conclu.

Qua arte, re publica, eius in re, sit vti sit continet.

vident. Quamobrẽ prohibentur pupilli de bonis suis disponere sic vt eorum alienatio irrita sit & nulla. §. Secundo & necessarium est, sumptus eidem reipublice necessarios à ciuibus colligere. Na iure naturæ, partes sunt propter totum. Ac demum tanquam iudex cultor que iusti a teum spectat maleficiã vicisci. Quare si cuti vita, ita & bonis potest quemlibet ciuim expoliare. Vide ergo duas conclusiones quæ primo aspectu secum pugnant videntur, quàm sint eodem naturali iure parente progenitæ. Est inquam ius naturale, vt quisque sua voluntate possit de suis bonis disponere. Sed tamẽ quãdo voluntas possit ratione duce non errare. Quocirca ead. l. de minoribus. Prætor, inquit, naturalem æquitatem secutus, & c. cantu, ne pueri quorũ consiliũ infirmum est, multorum que in iudicijs expostum, suam dispensatẽ substantiam. Quare etsi. l. 1. de part. idem. Vlpian. æquitatem quoque naturalem appellasset, vt patetorum fides seruaretur: subdens. Quid enim tam congruum fidei humanæ, quàm ea seruare quæ inter homines placuerunt? nõ est tamen veritas & æquitatem quoq; appellare naturalem: vt qui in tenera ætate de rebus suis paciscuntur, fidei suæ stare nõ obligentur.

Dubium

At verò quantum cõclusio vtraque liquidò consistet: argumenta tamen in contrarium ambiguitate non careat. Et quidem primo dubium est quo fortẽ quispia moueatur, vtrum per actum interiore possit transferri dominium: hoc autem lib. 8. sub titulo De voto, vbi D. Thomas ait promissionem non fieri inter homines nisi per actus exteriores, emunctus examinabitur. Interim autem per hæc dicta ad argumenta respondetur. Primum translatio est duplex: Alia scilicet quæ per transactionem fit & contractum, nempe quo, vt ait Iurisc. l. Labeo. 2. ff. de verbo. signifi. vltro citroque nascitur obligatio. Et de hac nemini dubium quin absque extera significatione fieri non possit: quandoquidem illic nõ est simplex datio, sed hypothetica: mutua scilicet: do vt des: vt patet in emptione & venditione, & similibus. Ac præcipuè in contractu matrimoniali, cuius ideo cõsensus nullus est nisi extrinsecus explicetur. Alia vt dicitur simplex trãslatio, qualis est donatio quæ nulla ab altera parte obligationem expostulat. Et de hac est dubium. Etenim si ego firmato consensu mente do aut pollicor rem aliquam postquam illa est vera assertio videtur hominem ligare. Quare nullum est quorundam argumentum (inter quos est Almain in. 4. distinctio. 15. quæsti. 2.) qui ex hoc quod coniugalitatis cõsensus expressio

Ad. l. arg.

pressi mem externam requirit, inferunt, nul-
lum posse dominium per mentalem donatio-
nem in alterum traduci.

¶ Sed arguis: Dare, correlatiuū huius est quod
est accipere: ergo vsque quo alter accipiat, nul-
la sit translatio. Respondetur, argumentatio-
nem hanc verisimē concludere: hoc tamē est
de quo contouertimur, vtrū qui mente apud
se dixit, Do tali inopi puellæ hanc dotale elee-
mosynā, aut tali hospitali tantā pecuniā: tenea-
tur postea illis, quorum interest, mentē patefa-
cere suā: quā si acceptauerint, obligetur imple-
re. Nā si votū fieret D: o, non est dubium quia
teneret: vnde aliquanta cū probabilitate infer-
tur, vt teneatur etiam patefacere hominibus;
qui illis pollicitus est. Teneatur inquam, lege
nature in conscientia. De iure nanq; ciuili pa-
lām est neminē cogi posse per actū interiorem
quoadusque foris explicitus sit. Tamen si perq;
probabile quoque sit vt talis mentalis donatio
antē quam alteri innotescat, possit mutari for-
tē pro libito. Id quod loco citato, li. 8. pluribus
rationibus vtrūque disputauimus.

Ad 2. argu

¶ Ad secundum secunda conclusionē respon-
sum est: vbi reddita est naturalis ratio cur ex-
pedierit ne in etate pupillari cōmitteretur pue-
ro suorum dispensatio. Sed neq; de primoge-
nituris ratio deest naturalis, cur fuerint illo vin-
culo colligata nē dispēdi possent. Nam etsi ex
vna parte argumentum sit haud infirmum iu-
ri nature repugnare, propterea qd omnes libe-
ri eorundem parentum æqua forte nascuntur,
ac perinde æquo iure nutrirī debent, atq; edu-
cari: propter quam rationem multæ republi-
cæ iura primogeniture nō sic augent, vt in to-
tam substāciam paternam primogeniti succe-
dant: tamen ex alia parte id nō solum in deco-
rem reipublicæ verum & in eius emolumentū
& firmamentum cedit. Haud ergo arbitrentur
magnates ipsorum causa maioratus esse insti-
tutos: scilicet vt eorū pro sapia perpetuo esse in-
stitutos: sed in bonum reipublicæ. Ex pedit nan-
que vt eius cōmune corpus ossa habeat & ner-
uos quibus fulciatur. Ob idq; decretum est vt
tanq; reipublicæ robora, aliqua persistere il-
lustres dumus: tum vt à consilijs essent, tū etiā
vt tempore belli eius essent substāctacula. Et quo-
niam, vt ait Lyricus, Et genus & virtus, nisi cū
re, vilior alga est: visum meritō est regibus do-
morum perpetuitati sic cōsulere, vt domus in
primogenitum descendere: reliquæ verō pro
les suis essent alimentis contentæ. Similis nan-
que est agricolarum prudentia, qui arbori &
viti minores ramunculos circūquaque ampu-
tant, vt præcipuū germen in truncum exere-

De primo
genituris.

Institutionis
maioratū
ratio.

Horatius 2.
Serm. 1a. 5

scat. Fit ergo vt tam primogeniti, quā illi qui
legitimam nō sunt etatem ingressi, sic iure &
merito cohæbentur bona sua ab alienare, vt ali-
natio irrita nullaq; sit: vt pote per quā nullum
transfertur dominium. ¶ De ecclesiasticis autem
bonis alie sunt nō inferiores rationes: nā cum
Ecclesiasticū seruitiū, non minus necessarium
quā religiosum, sine bonis quæ hominū pietas
huic muneri incipauit perdurare nequeat: &
ex vna parte Capitulū & prælatū nō tantum
illorū curā gerat, quā si essent propria: sed ex
altera secularis auiditas: quo cuique se inferat,
consultissimum fuit arctissimè cauere, nē eius-
modi facultatēs Ecclesiasticæ, nisi iustissimis
caulis, consultissimisque formis alienarentur.
¶ Ad tertium paulo differentius respondetur:
Princeps enim sicuti quia reipublicæ cultos
est, cogere potest ciues, vt vbi opus fuerit eō n
tribuant, sic quia iustitiæ iudex, potest & pro-
pter criminum tum dominos bonis suis priuare,
tum alios, ne recipiant, inhabiles efficere. Atq;
hac ratione & qui vel corrupendo iudici vel
allassino pecuniā offert, eadē multatur: &
quibus offertur, in habiles meritissimō fiunt
nē eius dominium acquirant. De qua re qua-
stione septima explicatio habebitur sermo.
Et deo censendum de Simoniacis: nisi quod
ratio restituendi paulo est differentior, vt in cal-
ce sexti libri disputabitur. De lucro autem me-
reticio, quæstione eadem, 7. idque diuersa ra-
tione dicendum nobis restat.

De bonis
Ecclesiasticis
non in
manibus.

Ad 2. argu.

¶ Quartum autē argumentū præcipuam mihi
ambiguitatem offert, scilicet de filijs sacerdo-
tum. Sunt enim spurii autem atque eorum qui
non ex legitimo matrimonio nascuntur qua-
tuor genera, quæ notantur capitulo. Nisi cum
pudem, de renunciatione, sunt inquam, man-
zeres, qui ex ignoto scorto, putā ex vaga me-
retice quæ omnibus exposita est, nascuntur.
Spurij autem, qui ex peculiari cōcubina susto-
luntur. Et isti dicuntur naturales: quauis si
etymologiam Græcam sequamur, spurij idē
est quod sine certo patre natus: atq; adeo me-
lius conueniret illis qui vago concubitu gene-
rantur. Nothus verō, vt Quintilian lib. 3. in-
quit, est ille qui ex vxore non legitima natus,
nempe ex adulterio. Nam quia Latinum no-
men non habemus, peregrino vtimur. Græ-
ci nanque quicquid illegitimum est, id est le-
gem non seruat, nothum appellant: vt febrem
notham dicunt illam, que legitimam periodū
& terminum nō seruat. In præsentiarū autem
māzeres & spurij eodē gradu æstimantur quā
tū ad successionē hereditatis. Enim verō eius-
modi spurij nō succedūt in hereditatē neq; pa-

Ad 4. argu
Spuriorum
quatuor ge-
nera.

tris

tris neq; matris, si filios habeant legitimos. Nā
testator non videtur alienas successiones pro-
prijs antepone. I. cum acutissimū ff. de fidei
commis. vnde. l. 9. Tauri originem duxit: quæ
spurio ab hereditate repellit. Potest tamen
illius mater ex quinta parte asis heredes insti-
tuere. Si autē mater legitima careat prole, suc-
cedunt illi ab intestato: non tamen patri, quia
non est certus. Si verō sint ex damnato concu-
bitu nati ex parte matris, putā ex incestu, aut
stupro, & potissimum ex adulterio, non suc-
cedunt neq; ex testamento neq; ab intestato.
Non tamē prohibetur quin tam mater quā
pater possit illis quintam etiam partem lega-
re. Hæc autem extra vllā sunt contouersiam.
¶ Quod autem in litem hūc vocamus est, vtrū
pater vel mater extra testamentum possit illis
aliquid in conscientia relinquere contra legis
prohibitionem: vel amici fidei cōmittere qui
illis postā tradat. Et de vtroq; respondendum
est, scilicet an sit peccatum mortale, tam patri
quā amico, quāam etiam filio recipienti. Et
vtrum eiusmodi bona sint restituenda, & cui.
In eiusmodi ergo casibus discernendum est na-
turale ius à ciuili. Si enim ad merum ius natu-
rale spectemus, dubium nō est, quin pater pos-
sit sua bona notho filio, sicuti cuiusq; donare
citra culpā: & alter etiā potest illa absq; culpa
possidere: nisi fors à alios haberet liberos quos
illa causa in pauperem adigere: quod ad præ-
sens negotium nihil attinet. Sed dubium est
vtrum lex ciuilis sic fecerit inhabiles eiusmodi
nothos ad fruendum paternis bonis, vt nulla-
tenus possint dominium acquirere: vel vtrum
solum per modum pœnæ eiusmodi bonis il-
los priuet. Per multum enim refert: nā si inha-
biles fiunt quemadmodum pupilli ad dandū,
& simoniacus ad suscipiendum: nulla specta-
ta sententia tenetur illa restituere. Si verō lex
tantum est pœnalis, tunc, vt lib. 1. latissimè di-
sputauim⁹, ante latā in iudicio sententiā potest
ea filius cū bona cōscientiā possidere. Et ne lō-
gius disputationē protrahamus, arbitror sub
distinctione respondendum de filijs nothis se-
culariū, & de filijs clericorum aut religiosorū.
Enim verō de iure cōmuni nihil expressum re-
peritur, quo prohibeantur parēs extra testa-
mentū aliquid illis, aut viuētēs donare, aut mō-
riētēs relinquere. Sed leges particulares regni
sunt quæ reā dubiū reuocant. In legibus autē
regni nihil arcti⁹ cōtra filios nothos seculariū
decretum inuenitur q̄ quod lege. 3. definitur,
titul. 15. par. 4. Nempe qd non possunt heredi-
tario iure succedere in bona paterna. Et. l. 1. fo-
ri, titulo de hæredi. succedi. item prohibentur

Quid possit
pater
aut mater cum
filio notho

Quid lex ci-
uilis de filiis
nothis secu-
larū statuat

nē possint in hereditatē succedere: quod & le-
ge. 9. Taur. citata confirmatur. De illis ergo ac-
seruerim qd si pater aliquid fidei amici commi-
tit qd det suo filio ex adulterio suscepto, ami-
cus ille tenetur ius naturale seruare, hoc est da-
re filio: & filius potest recipere perinde ac si ef-
set extraneus. Itaque omnia sua bona potest
illi pater dare, si filios nō habet legitimos: si au-
tē legitimos habet, non potest illos ex hæreda-
re, nisi vsque ad quintam. Neque arbitror vllū
interuenire peccatum. Cum autem fiscus pec-
tierit, standū est iuri exteriori. Conclusionem
hanc mihi eo persuadeco, qd lex illa, cum sit in
odium filiorū, non est vltieris dilatanda quam
sonat: nō autem prohibet nisi esse hæredes: ergo
pater extra testamentum bona sua donans
nō facit contra rigore legis: neque verō in eius
fraudem: quia lex pœnalis tantū ad id obligat
quod sonat.

¶ Dubiū autē intricatius restat de filijs clericorū,
hoc est saceris initiatorū, & de filijs religio-
sorū. De his nanq; licet non in iure cōmuni, ta-
men in iure particulari regni verba habentur
multō significatiora atq; strictiora. Extatenim
lex. 22. lib. 1. tit. 3. & l. 2. tit. 2. li. 5. regulari ordina-
mēti. in hac cōformi: Quo nulla offeratur occa-
sio vt vlla mulier clericorū cōcubinatui addi-
catur, si clericorū filij in eorū bona hereditario
iure succederēt, cōstituiimus & præcipimus vt
eiusmodi clericorū filij (& l. 9. Taur. ex tēditur
perinde ad filios religiosorū) neq; habeāt, neq;
hereditēt, neque hereditare possint bona suo-
rū parētū, neq; aliorū cōsanguineorū. Et sequi-
tur, Neque suscipiāt, hoc enim Hispanē sonat
vox: Ni ayā: neq; potitui possint quocūq; lega-
to, aut donatione, aut alia collatione quæ illis
fuerit facta. Quæ quidē verba nō solū eos ex-
cludūt nē heredes esse possint, verum etiam vi-
dentur eos facere inhabiles & incapaces ad vl-
lo pacto possidēda paterna bona: nisi peculia-
ri regis concessione. Et qd tā strictam legē rex
possit facere, non est ambigendū: nam vt li. 1.
decisum est, leges humane obligant in foro cō-
scientiæ, quādo sunt iustæ: eiusmodi verō odiū
in clericorū sobolē, æquū est. Quare profecto
mihi est perq; probabile, eandē legē non modō
esse pœnalem, verum impediticiam translatio-
nis dominij, sicut si vel pupillus donaret, vel
Simoniacus, vel assasinus susciperet. Nihilominus
pater tenetur eum alere quādiu viuūt &
educare: quia ius illud nature non est reuoca-
bile. Potest quē adeo ei viuens donare vnde
vitam sustentet. ¶ Ad casus ergo consue-
tissimos vt respondeamus, nempe cum sa-
cerdos vel clericus in sacris bona sua amici fi-
dei

De filiis clē-
ricorū &
religiosorū.

dei concedit, ut det suo filio, primum quantum ad culpam fortasse mortaliter peccat contra legem illo rigore obligatam. Secundo pro captu meo censeo, illum fidei commissarium nullatenus teneri eade bona filio clerici adiudicare: etiam si pollicitus fuerit id facere. Nam fidem contra ius civile impignoratam, lex naturae servare non cogit.

¶ Queritur ergo quantum ad restitutionem quid de illis bonis agendum sit? Respondetur, si meum iudicium vilius est momenti, quod si clericus amico det, non sub conditione ut reddat filio, sed absolute: neque alter sub illa conditione recipiat loco filij sed tanquam sua: etiam si clericus fiduciam certam conceperit, quod amicus esset traditurus filio: & alias non illi relinqueret, nihilominus ille amicus potest tuto in conscientia bona illa possidere tanquam sua. Et ratio nostra est quod etsi lex filium in habilem fecerit ad suscipiendum illa, quae non dum possidebat: priuare tamen clericum suis bonis non potuit nisi in poenam, quae ante iudicis condemnationem, ut lib. r. dictum est, non obligat: & ideo donatio facta amico tenet quoad iure per condemnationem priuatur. Imò nec per fidei committentem ille potest, nisi probetur praesumptio quae recepit, ut redderet filio clerici. Quod si tunc amicus tanquam propria bona vult donare eidem filio clerici, etiam tenebit donatio. Si vero clericus dedit amico non absolute sed sub conditione ut daret filio neque ille suscepit nisi sub illa conditione: tunc neque donatio facta amico tenuit: quare ipse retinere non potest, neque verè ipse potest dare filio clerici. Arbitror ergo de illis bonis antequam condemnatio fiat in conscientia censendam esse, ac si ab intestato relinquerentur: nam fideus non habet ius quoad usque, fiat condonatio: Et ideo si clericus heredes ab intestato legitimè reliquit, sua sunt: si minus, eroganda essent in pios usus: si modo ille fidei commissarius tutus esset, nunquam id in notitiam fidei commissarii perueniret: nam si id metueret, consultius esset fisco patefacere. Haec tamen multis expresserim, quia creberrima de hoc consilia petuntur.

ARTICVLVS II.

Verum per ludum, dominium transferatur:

In hoc membrum civilis potestatis, qua dominiorum translatione iuritate potest, disputandum sequitur de his quae ludo acquiruntur. Vide

tur namque nullam earum rerum acquiri dominium: sed nulla ex peccata sententia restitutioni esse obnoxias. Est enim ludus, potissimum alearium, ac perinde quicumque id genus fortunae subiectus, vtroque iure prohibitus clericis: videlicet iure canonico, ut patet de vita & honestate clericorum, cap. elegerit: 2. dist. 37. can. episcopus, ubi & laicus: iubetur aut à ludis desistere, aut communione priuari. & in Authentica. de sanctissimis episcopis §. interdicimus. Ac perinde laicis iure civili: ut videre est. l. aleorum vsus. C. de religio. & l. solent. ff. de aleatoribus. Et praeterea particularibus regni legibus. Haec autem prohibitio eiusdem arguitur esse generis quo pupilli vetantur sua alienare bona: & quo, ut proximo articulo dicebamus, clericorum filij ad eundem hereditatibus, redduntur inhabiles. Nam pariter in odium ludi illae sanctae sunt leges. ¶ Secundo id confirmatur. In ludo toto coeunt victorū genera, ut merito sit dominiorum per ipsum translationem interdicenda. Quoniam ut habetur eadem. l. alearii. licet res esset antiqua, prodit tamen pro tempore in lacrymas: nam quidam ludere nescientes, proprias substantias perdidit: consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare conantur. Et praeter illa quae illic commemorantur, ille qui ludit, tam suorum profusus est ac prodigus, quam alienorum avidissimè cupidus: generat enim ludus insatiabilè lucrandi sitim: quod adeo ad auaritiā attinet, ut in furtum vergere videatur. Vnde Aristoteles. Ethicorum, ca. 4. aleatores cum latronibus componit, de quibus auaritia infamat & illiberalitate: quippe qui ab amicis eripiunt, quod potius illis deberet clarigi. ¶ Denique tertio arguitur ex verbis legis citatae. Alearium. C. de religio. ubi habetur quod si contra factum fuerit, id est, si quis ludo fuerit quippiam lucratus, nulla sequatur condonatio, qua scilicet cogatur qui perdidit soluere quod si soluerit, solutum reddatur.

¶ In contrarium autem est quod iure naturae quisque potest per ludum sua bona alteri tradere: quare non est civilis prohibitio latius extendenda quae ratio persuadet, & legum verba sonant, & iudiciorum usus habet. Haec autem non aliud videtur contendere, quam quod quis perdidit, repetitionem habeat in iudicio, ut illic modo strabitur. Ob id quod dicitur ille non repetit, licet iure legitime possidet, atque adeo verum habet dominium.

Ad quaestionem hanc, de qua plus forte docto iusto reperias controuersos, quantum conclusionibus respondetur. Prima: Ludus, si in genere nomen accipias, rem de se licitam iure naturae sonat: quoniam & virtus esse potest, ut sanctus Thom. 2. 2. quaestio. 163.

author

author est. Enimvero etsi homo ad laborem natus, in sudore vultus vesci debeat pane suo haud tamen, cum corruptibilis sit, in labore durare potest nisi animi nonnunquam recreatione laborem interpolet, sudoremque abitergat: licet ergo animi leuandi gratia nonnunquam iudere: dummodo moderamen non abiat. Quo fit ut sicuti alias animi recreationes moderato pretio licet pro cuiusque statu procurare, ut venationem, & similia: sic nonnunquam liceat, quin verò & virtus etiam esse possit in pecuniam ludere. Hoc patet, quia sicuti in cibis honestos quibus corpus refocillatur licet sumptus erogare: sic cum & lusus quoque & animus vegetetur & corpus, non est cur & in illis non liceat aliquid expendere, quod maiori necessitati non subtrahas. Vnde Aristoteles. 2. Ethico. cap. 6. ut in ceteris virtutibus, sic & in ioco moderatam constituit, quem eutrapiam vocat: nos autem iucunditate dicere possumus: quare & deficere quoque; censet nonnunquam homines à lusus: quos ideo agrestes appellant. Et Cicero lib. 1. de offi. ait, ludus & ioco uti quidem licere, sed sicut somno & quiete: quae ob se ipsa non sunt necessaria, sed ut recreati vegetiores ad laborem resurgamus. ¶ Secunda conclusio. Ludus ut ex multis accidentibus honestus stat, sic & ex plurimis vitatur. Prior pars probatur. Primum, ut ea mitamus quae in solennitatibus ecclesiasticis, ut in festo sacratissimi Corporis Christi, imitatur Davidis coram Arca Domini saltantis, quod. 1. Regum. 6. legitur, permittitur, leges etiam ipse iudic contestatur. Lex enim citata, solent, qua ludus in pecuniam prohibetur, permittit hastiludium, luctumque, atque alia pugnae simulachra, bellorumque meditationes: quod virtutis, inquit, hoc est fortitudinis exercere causa sunt: quae quidem exercitia. l. aleorum nominibus Graecis iterum referuntur. Quare & pila ludere nulla res publica prohibuit. Quin vero ad neruorum consolidationem, membrorumque agilitatem comparandum nobilibus decori est. Haec autem ad rem modo nihil attinent. ¶ Accidentia verò quae ludos illicitos constituunt, quamplurima sunt. Primum est periculum: quia ratione propria titulum de homicidio adhibiti iure Canonico & alij sunt quibus torneamenta & sagittariorum ars sub anathematis interminatione vetantur. Secundo praecipue iudus deonestatur ex gestibus aut verbis turpitudinem praeferebantibus: quales potissimum gentibus in usu erant. Quae utique ratione in sacris literis male audiuntur. Vnde Thobias. 3. Nunquam cum ludentibus miscui me. & Hieremi. 17. Non sedi

Conclu.

Conclu.

Conclu.

cum ludentibus in consilium. Quare passim apud sanctos conuicia legas quibus ludos vituperant. Adeo ut Chryostomus. homil. 6. super Matth. in haec verba proruperit, Non Deus dat ludere, sed diabolus: sedet enim, inquit, populus manducare & bibere: & surrexerunt ludere. Tertio accidit ut ludus sit peccatum propter scandalum personae: quia ratione clericis ob eorum honestatem interdicti sunt ludi alearii: debent namque esse luctui potius dediti quam elusibus gaudijs. Haec autem atque his similes circumstantias, puta loci, ut si in ecclesia fiant: aut temporis, veluti ad rem praesentem parum attendentia, nulla haec faciamus. ¶ At id quod modo in controuersiam vocamus, non est nisi ut de ludo acquiritis examinemus, quidnam iuris in se habeant. Aliud ergo accidens quod ludos facit esse reprobos, est, quod & homines facit & sua propria prodigere & alienis inihiare. Vnde multa alia suboriuntur mala: atque id potissimum ubi nihil artis aut exercitamentum inest, sed multum desidat, & secundum humanum iudicium fortunae plurimum. ¶ De hoc ergo ludi genere sit ad nostrum propositum tertia conclusio. Alea ludo reliquisque lusus lege prohibitis quae à populo recepta est, neque per consuetudinem abrogata, ludere, est peccatum. Probatur conclusio. Nam lex iusta nihil, ut lib. 1. diximus, prohibere potest, nisi quod ita decere iudicatur: quod ergo lex prohibet, illicitum facit, atque adeo culpam ad quam absque dubio lex civilis obligare potest. Huiusmodi autem ludi prohibiti sunt, quia perniciosi reipublice iudicati: ergo peccatum est huiusmodi leges violare. Neque obstat quod poenae sint transgressoribus positae: quin verò, ut illic abunde, ut reor, commōstrauimus, poena si id nominis mereatur, poni non potest nisi pro culpa. Et quantum iure communi chartarum ludus non sit interdictus: prohibetur tamen iure regni: ut patet eod. tit. de collatoribus. An vero genere suo sit peccatum mortale, non facile decreuerim. Hoc enim ex natura & grauitate operis, ut eodem libro dicebamus, perpendendum est. Et quidem eiusmodi ludi, si cunctis suis prauis qualitatibus eos denudes, cum non sint genere suo aut contra charitatem aut contra iustitiam, non apparent mortali caractere denotandi. Quin verò vel ad conuiuia ludere, ut habetur. l. quod in conuiuio. de alea. vel in paruum pecuniam, virtus esse potest. Vix tamen dum ampla pecunia exponitur, absque prauitate exerceri possunt: puta absque litijs, per iurias, atque blasphemias. Praeterquam quod illa vna est omnium paratissima via ad dilapidan-

Conclu.

T

da

da bona, demolenda adq; illustres domos. Unde Lyricus. Quae damnosa Venus, quem praecipue alea nudat. Quam obrem vsque adeo receptores aleatorum inuidiam in republica odiuque contraxerunt, ut olim qui eos, aut verbo, aut verberare, aut alio damno dato legissent, impune id facere permitterentur: ut habetur. l. praetor. de aleator. Sacerdotibus autem vix citra mortale uti licet ludis vetitis: ac praesertim religiosi, & Antifitibus: quoniam ludus illis non quatione secularibus, sed quia contra eorum est honestatem, prohibitus est.

4. Conclu

¶ Ut autem simul ambre mutuo se dilucidet, subiungitur quarta conclusio. Illa quae ludo acquiritur, in dominium lucrae transiunt: quapropter antequam qui perdit repetat, non sunt restitutionis vinculo alligata. Ad conclusionis confidentiam ius prius naturale consulendum est, ut inde fiat ad civile descensus. Enimvero quod iure naturali vnusquisque possit per viam ludi bona sua in alterius dominium traicere, nemini potest in dubium cadere. Nam ut supra diximus, nulla est dominiorum translatio, naturae germanior, quam quae libera domini voluntate fit. ¶ Sed secundo id explicatius probatur. Si eiusmodi dominij traditio iure naturali est facta, id maxime vel ex forma, vel ex obiecto, vel ex affectu, vel aliunde. Primum ex forma non vitatur iure naturae: nam praeterquam quod possit vterque ludentium gratis donare, illa non est simplex donatio: sed quaedam pactio, de ut des. Nempe meam pecuniam periculo expono, ut tu vicissim exponas tua. Et tanti aestimatur periculum vnus, quantum alterius. Neque vero condemnanda est quia res accipit fortunae committitur, hoc est euentui, cuius causa nescitur nisi a Deo: hoc enim modo nihil absurdi sonat inter Christianos fortunae nomen. Enimvero multa sunt alia humana negotia licita, quae dubie illi varietati committuntur. Primum diuisoriae sortes, videlicet cum qui de re qualibet diuidenda conuenire non possunt, rem forti committunt: quod sanctus Thomas ex sententia Augustini. 2. 2. q. 95. licitum censet. Mox & depositiones, videlicet dum de aliqua re decertantes sequestrum faciunt, quod illi obueniat a quo steterit veritas. ¶ Atque aliud sortium genus dum pecunia multorum congesta iocalia coemuntur, quae inter eos fors prolata distribuit. Et (de quo lib. 6. dicturi sumus) contractus assicuracionis maritimarum mercium vno Doctorem consensu tanquam licitus habetur, in quo tamen plurimum dominatio humana loquendi more fortuna. Neque obstat quod in ludo ille, qui perdit nihil recipit

Iure naturali potest quis bona sua per ludum in alium transfere.

Diuisoriae sortes licitae

Assuracio contractus licitus secundum omnes Doctores

emolumentum pro sua pecunia. Nam ut diximus, illud sua sponte dedit pro se sibi alea caderet. ¶ Quod autem rem quibusdam magis facit dubiam, est auaritia: puta immensis cupiditas rei alienae. Sed neque illa peccati per se est causa mortalis: tantum abest ut oneri restitutionis lucrantem subiciat. Auaritia namque ut Dicitur Thomas. 2. 2. quaestio. 118. docet admonuit, duplex est. Altera quae opponitur iustitiae: videlicet quando quis contra ius appetit alienum. Et haec genere suo mortale est. Altera vero, quae opponitur liberalitati, Latineque dicitur illiberalitas: scilicet ardens illius cupiditas, qui tamē nihil contra ius vult recipere: & haec non est genere suo peccatum mortale, nisi eamque animu occuparet, ut opera charitatis necessaria impediret. Ad propositum ergo quod collusor lucrari exoptet, nullum est peccatum, non solum eo quod pugnantia victoria dulcis est, verum & amore luci. Neque si ardentissimē id cupiat, dum tamen iustitiae iura non violat, peccatum mortale est: ut potest dum cum illo non ludat, qui sui iuris non est, ad alienandum bona sua: neque vim inferat, nec fraudem nectat ut S. Thom. 2. 2. quaest. 32. artic. 7. author est. Quocirca non aliter necesse est moderari cupidinem quam secundum iustitiae limina, ut non sit genere suo lethale crimen. Quauis eximia sitis bonorum temporalium de se sit peccatum veniale. Neque vero ludentium prodigalitas genere suo est peccatum mortale, nisi ea prodigantur, quae vel ad eam familiam necessaria sunt, vel ad implendum praecipua Dei.

Auaritia duplex.

Lucricupiditas si cum fraude committatur non est mortalis.

Secundum ius naturae ludo nec peccatum est mortale nec restitutionis obligatio.

¶ Igitur secundum merum ius naturae, neque peccatum est mortale ludere, neque vlla indiget restitutiendi obligatio. Quocirca saeculares, si qui sunt imperialibus legibus exempti, ludendo non peccant. Nam, ut ibidem sanctus Thomas de hac ipsa re loquens, ius civile non omnes obligat: neque illi apud quos eiusmodi leges per contrariam consuetudinem abrogatae sunt. Quo fit ut si aliquod interueniat peccatum aut restituendi vinculum, hoc a iure civili pendeat, vel communi, vel particulari. De quibus igitur videndum est quomodo prohibeant ludum. Etenim si translatione dominij vetant, clarum est, eum qui lucratur perinde ac vsurarium nulla expectata sententia, restitutionis lege teneri. Si autem lucrans non nisi per modum poenae lucro praetur, aut ad alterius repetitionem: tunc ad nullam antea restitutionem tenetur: quia verē acquirat dominium. Et quidem quod prohibitio illam faciat priorem sensum, hoc vnicum inuenio verbum iuris quodammodo insinuare in citata. l. alea-

alearum, quod inter arguendum retulimus: vide licet si contra factum fuerit, nulla sequatur condonatio, scilicet perditus sit solutus: sed solutus reddatur. Si ergo reddendum est, videtur dominium non transferri. ¶ Hoc tamen verbo nihil obstante, certo credo non esse tantu rigorē legis. Primum quia hoc quod dicit, solutus reddatur, statim Imperator exponit, subdēs: & actio nibus competentibus repetatur ab ijs, qui dederunt: debet ergo reddi si petatur: alius qui perdidit, verum dominium transiit. Et ratio id profecto egregie persuadet. Nam cum illic nulla interueniat vis aut fraus, sed libera pactio, non est cur cohibedi essent animi colludentio ne possent in se mutuo transferre dominium. Satis enim est quod tenetur perditio induci ad repetendum. Item si lucrans tenetur ad restitutionem, vel tenetur domino qui perdidit, vel pauperibus.

Secundum Patrem ludo de restitutione lucrae.

Quando pauperibus rei sitius dominij acquiritur.

Leges quae de collusione abstant

Palud. in. 4. distin. 15. q. 3. asseruit quod debet restituere pauperibus antequam sit a iudice condēnatus. Nam iure, inquit, naturali tenetur pauperibus: & solo iure civili repetenti. Quare si prius dedit pauperibus, potest postea in iudicium vocatus excipere coram iudice, se iam ius naturae seruasse. Quod autē iure naturae teneatur indigetibus, probat ipse: quia colludentes dāt opera rei illicitae: & ideo qui perdidit, amittit dominium & alter non acquirit. Veruntamē opinio haec nullus est pro. fus probabilitatis: Imo iure naturae nemo prohibetur illa via omnino alienare sua bona. Quare lucrans nulli tenetur restituere. Et si tenetur, id deberet facere vero domino: nam mendicis iure naturae non succedat nisi vbi non haberetur copia Dei. Cum ergo ipse sua sponte dederit, nulla restat restitutionis obligatio, nisi idem ipse iure civili repetat. ¶ Haec demum omnia liquidō confirmantur, tum lege particulari regni, tum etiam vsu. Extant enim leges tit. 10. regaliū ordina. qui est de collusoribus: nempe prima de militibus cum sub vexillis agūt: quod quicunq; ab illis quicunq; tunc lucratus fuerit, teneatur eidem protinus restituere: vbi certe insinuatur impediri translationem dominij: quod non videtur ab equitate longē distare, in fauorem militis agentis in bello. De alijs autem generaliter sequitur secunda lex Ioannis secundi, verbis a priori differens sub hac forma: Praecipimus vt quicunq; aliquod ludo perdidit, possit illud ab eodem repetere qui fuerit lucratus: dum tamē id faciat intra terminum octo dieru: quod si illo termino non petierit, possit quicunq; alius id petere: atq; alio deficiente, iudex ipse & praetor officio suo id repetat. Et haec est lex quae vsu habetur. Ex quo fit vt si non repetatur, opti-

mō, qui lucratus est, possidere potest, neque restitui teneatur. ¶ Restat hic tamen ambiguitatis non nihil ex verbis sancti Thomae loco iam bis citato. 2. 2. quaestio. 32. art. 7. Ait quippe quod circa illa quae per aleas acquiruntur, aliquid est illicitum iure diuino & naturali: scilicet quod aliquis lucratur ab his, qui rem suam alienare non possunt: ut sunt minores & furiosi: & quod aliquis trahat aliquem ex cupiditate lucrandi ad ludum: & quod fraudulenter ab eo lucratur. Et in his, inquit, casibus tenetur lucrator ad restitutionem. ¶ Adnotandum hic tamen primū de minoribus & pupillis: quia id Scholaribus saepe vsu euenit, quod illi, quos patres in studio vel in curia sustentat, credibile est posse paruā aliquando quantitate respectu sui status ludere: vt qui centu ducatos quotannis exponit si quatuor aut quinque ludo dispendat, vero si millimū est patrem suū habere ratū: nam probē sciunt vix iuuenes posse sine illis dispēdijs viuere. ¶ An verō Scholaristicus, hoc est Scholaram magister, qui est non solum constitutionum, sed legum omnium custos, possit rem hanc arctius constringere, prohibet quippe, verbi gratia, ne cui ultra duos argenteos ludo perdere liceat, vtrum obliget. Ad hoc non simplex, sed multiplex est responsio. Primum enim penes huiusmodi magistratum nulla est potestas condendi leges: hoc enim ad solā pertinet Vniuersitatem: sed hoc tantum iuris habet, vt leges, tam Vniuersitatis, quam alias custodiri ab Scholaribus faciat. Quo fit vt non possit ipse nouam legem facere de ludo: nempe prohibere ne Scholaris qui sui iuris est, ultra quā ipse praescribit, dominium ludicō transferat. Imo si iure communi, & regni id licet, non obstante eius lege fiet translatio: etiam si bona sua cū ea ludat. Habebit autem repetitionem. At vero potest per suam legem. nouas poenas legibus tam Vniuersitatis quam alijs adhibere: vt cautius seruetur (puta excommunicationes atq; alias pecuniarias.) Quare si quis ultra eius praescriptum ludat, ad solam tenebitur poenam si condemnatur, quauis & nonnullam contrahet inobedientiae culpam. Et quidem mortale si poena adhibeatur excommunicationis: sed tamen qui lucratur quantumuis maiorē quantitate, ad nullam tenetur restitutionem, nisi si it repetitio: aut nisi ille qui perdit fuerit filius familiaris. ¶ Aliud dubium est, vtrum si filius familiaris aliquid ab alio lucratur plusquam ipse perdere poterat: teneatur ipso facto ad restitutionem? Apparet enim non teneri: nam scienti & volenti non fit iniuria: quare cum ille qui eā illo ludebat probē sciret se non posse quippiā

Dubium ex verbis sancti Thomae.

à filio familiæ legitimo iure lucrari, & nihilominus ludere voluit, visus est sua sponte donationem illius facere, quod ipse perderet. Et ita forsitan res potest suscipere. Nihilominus probabilius est, quod nisi re vera alter extra conditionem ludi donationem fecerit, filius familiæ non acquirit dominium illius quod lucratur. Debet enim colludētū vtriusq; cōditio par esse: quare nulla est æquitas, vt filius familiæ plus possit in conscientia lucrari, quā perdere. ¶ De illo autem qui aliu ad ludū trahit, an restituere teneatur, licet id D. Th. affirmet, merito ambigitur. Vnde Adria. qui in. 4. in materia de restitutione. c. quia in superioribus hæctenus nobiscū consentit: videlicet qd lucrans non teneatur ad restitutionē: in hoc tamē deserit D. Thomam. Quoniam qui alium trahit, nihil facit cōtra iustitiā. Respondetur autem sanctum Thomam non id censere de quocunq; tractionis genere. Nam propterea qd quis alium inuoluet, & quādamtenus ad ludum moueat, nullo se grauat restituendi onere, dummodo alter sua sponte veniat: vt pote qui aliās paratus erat, vel facili negotio adductus est. Sed tractionis nomine intelligit, quando quis alterum inuitum trahit: scilicet aut vim ei infert, aut fraude eū inescat. Tunc enim clarum est ad restitutionem teneri quia ab inuito lucratur. Neque solus cōsensus ille est inuitus trahi qui simpliciter vi illata ludit: sed ille etiam qui in probis precibus & verbis eouque instigatur, vt nisi luderet pudore suffunderetur, & haberetur tanquā inurbanus & ignobilis. Est verbi gratia ingenuus qui spiam vel optima existimatione habitus, & homo qui aliquo splendore vitæ viuūt, quem alter cum verborum improbitate pudore suffudit nisi ludat: qui tamen constitutissimum habebat non ludere: profectō teneatur tunc tractor ille ad restitutionem. Nam ludus debet esse prorsus liber, vt qui perdit, transferre dominium videatur. ¶ Aliud verō verbum quod illic subdit sanctus Thom. scilicet quod qui legibus civilibus sunt astricti, tenentur restituere, contrarium videtur nostræ quartæ conclusiōni. Attamē vel intelligit quando lex civilis exprimeret non transferri dominium. Aut intelligit quod restituatur si repetatur. Aliās profectō durissimum verbum esset. ¶ Vnum autem non est hic in calce silendum, videlicet vtrum qui non in præsentem pecuniam, sed in absentem & creditam impignorata fide ludit, teneatur soluere. Apparet enim pars affirmatiua vere iure nature: postquam pollicitus est: neque verō lege civilis prohibitus dare. Respondetur nihilominus qd dū nō nisi simpliciter pollicitus

Adriani sententia D. Th. aduersa.

Exponitur sententia D. Tho.

Dubium de his qui ludunt in absentem pecuniam data fide

est, nō est cōsensus renūciare iuri suo, qd habet beneficio civilis legis, repetēdi. Et ideo licet si soluisset nihilominus potuisset repetere: ita qd pollicitus est, potest in conscientia iudicio se defendere vt nō soluat. Neq; facit cōtra ius naturæ, licet inter nobiles daretur ei opprobrio. Si autē expresse pollicitus est se nō futurū beneficio legis repetēdi, credo potuit sua sponte ab suo abscedere iure: ad munus, si iuravit, tenetur stare iuramēto: nisi tāta esset bonorū iactura, vt posset dispensationē petere. ¶ Sit autē postremum verbum: Est verbi gratia qui amplā pecuniā ludo perdidit, veretur tū publico iudicio id repetere: vtrū possit lateute via id ab altero futurari aut recōpensationē sibi facere aliorū debitorū que aliās illi forsitan debet? Et quidē loco citato Adrianus id licere cōsēntiā postquā ille potest publico iudicio petere, potest, inquit, & alia via recuperare. Nescio tū, salua auctoritate viri, an adeo sit certū vt ipse arbitretur. Nam postquā vera sit translatio dñij, nō potest alia via recuperare quā vt dō bñficio legis: in primis infra terminū lege præscriptū: puta infra octo dies in Hispania. Nā qd lege alarū iubetur vt horū præscriptio ante quadragesimā annū nō fiat, nullibi est iam in vsu. Deinde forsitan debet repetere in iudicio. Aliās aliter in conscientia nō tenetur: quia leges nihil aliud decernūt, quā qd detur illis iudicialis actio. Quāuis de hoc nō sum vsq; adeo certus. Hæc sed in leges acten relatas. Nā edita fuit postea lex Martii, vt nemini liceat in creditā pecuniā ludere: qua nō modō prohibetur executio cuiuscunq; obligationis, & promissionis, verū eiusmodi promissiones & obligationes pronūciātur omnino nullæ, & cassæ. Vbi nō solum in foro exteriori verū interiori prohibetur, vt reor, translatio dñij, sicuti in actio ne pupilli. Quare qui promisit, nō tenetur soluere, & si soluerit alter in conscientia ante repetitionē tenetur restituere. Neq; valeret si ludēs legi renūciaret: quoniam data est nō solū in fauorē illius, sed in bonū cōmune. Possēt tamē fieri libera donatio: quāuis semp suboleret fraudē.

Ad primū igitur argumētū: nempe ad iura, iam satis responsum est: quomodo id prohibeant. Neq; clerici, si lucrentur, neq; alij qui lucrantur, ab illis aliter teneri videntur ad restitutionē, quā sit inter seculares. Nam & si propter scādālū ac propter suā honestatē grauius peccent: tamen obligatio restitutionis non est alia quā inter seculares. Quæ enim sacerdotes ludendo perdidit, facultatē habent perdēdi: etiā Episcopi, vt lib. 9. patebit. Sunt enim suorū bonorum dñij. De religiosis autē diuersa est ratio: negatur ergo leges prohibētes ludere perinde

Dubium tandem.

Additio thonis.

Ad arg.

Sacerdotes qui non tenentur restituere vt alij.

prohibere translationem dominij atq; pupillis & Simoniacis. ¶ Ad secundū autem respondetur, quod etsi illa iura quæ ludis permittuntur mortalia esse possint, nulla tamen inde oboritur restituendi obligatio, nisi modo exposito. Enimvero licet prodigalitas nonnullū peccatū sit, prodigus nihilominus dominij trāsferat. Et ad verbum Aristotelis cōiungentis aleatores cum latronibus, respondetur, non id fecisse quasi eadem sit vtriusq; ratio: sed quia aleatores, illiberales sunt, & contra ius amicitiae delinquentes. Debet enim homo cū amicis ludere: quibus potius debet largiri sua, quā eorum bona ab illis corrādere. ¶ Ad tertium denique etiam responsum est, vbi exposuimus verbum illud iuris: solutum reddat: scilicet si repetatur.

Ad secundū

Ad tertium

ARTICVLVS III.

Utrum per contractum qui nullus est iure civili, transferatur dominium.

Circa idem membrum civilis potestatis, quo voluntas domini cohibetur transferre dominium, examinare pertinet, vtrum cōtractus qui cit natus iure civili, sit etiam in conscientia nullus: ita vt verē dominij translationē impediatur. Et arguitur à parte negatiua. Vbi finis civilis legis cessat, lex ipsa vim suam amittit, atque adeo standum est tūc naturali iuri: finis autem legum, cōtractuum solennitatis iubentium est, vt fraudibus & dolis eatur obuiam: ergo vbi constat nullam interuenisse fraudem, cōtractus tenebit in conscientia.

¶ Secūdo ad declarationem prioris præmissæ arguitur. Lex diuina cessante sine nō obligat: ergo tanto minus humana, quāto inferior est. Probatur antecedens in præcepto correptionis fratrem: quod vbi nulla est spes correptionis quæ correptionis finis est, non obligat. Ait quippe Augustinus de pœnit. dist. 7. canon. si quis. 2. si scirem non tibi prodesset, non tetererem, nō te admonerem. Pari ergo modo, vt exempli gratia dicamus, vbi civilis solennitas testamento defuit, cōstat tamen testatoris voluntas, standum est iuri, non civili, sed naturali, vt eadem impleatur voluntas.

¶ Tertio arguitur. Si illo rigore seruandum esset civile ius, vsu sæpè veniret, vt nullatenus morti proximus suam possēt explere voluntatē: vt putā si legitimi testes haberi non possent. Quod tamen cōcessū videtur absurdum.

Sententia Innocenti.

Sententia Panor. contra Innocentium quæ cōmunitis est.

Documentum autons.

¶ In contrarium tamen est quod leges civiles, vt lib. 1. dictum est, obligant in foro conscientie: per quas tamen absolute stabiliuntur contractuum solennitates, sub illo verborū rigore, vt aliās contractus pro infecto habeatur: vt de testamēto patet. hæc cōsultissima. C. de testam.

Questio præsens non est magnopere inter Doctores agitata: sed Innocentius in c. quia pleriq; de immuni. ecclesia. vnū ait obiter verbū, scilicet quod qui per contractum, cui deficit solennitas iuris, aliquid possidet, tenetur ad restitutionē. Vbi docet contractum minus solennem esse nullum in conscientia. Subdit autem exemplum de contractu qui per voluntatem pupilli sine assensu tutoris factus est. Panormi. verō super eodem capitulo, Antonio de Butrio ad hærens, contrariam est sententiam amplexus: videlicet quod vbi finis abest & dolus, standum est naturali iuri, vt contractus teneat, non obstante civili lege. Atque in hac sententiam subscripsit Syluest. in verbo, Alienatio. §. 12. & verbo, Testamentum. §. 5. Et postea Adria. quod lib. 6. arti. 1. propter rationes quas modò in fronte quæstionis recitauimus. Et quidem Antonius de Butr. sic asserit consuluisse vt legata illegitimi testamenti nihilominus seruentur. In quorum consequentiam addit in suo tractatu Minoritiano, quod legatum minoritæ factum, licet iure humano inhabilis ille sit ad recipiendum, est nihilominus perfoluendum in conscientia. Hæc ergo est opinio communis.

¶ Sunt tamen profectō argumenta in contrarium adeo multa, eademque non infirma, vt contrariam sententiam maiori cum probabilitate confirmet. Audiui ego iam pridem in his nostris scholis cōtrariam sententiam, ceu multo probabiliorem defendari: nempe contractū nullum iure civili, esse etiam in conscientia nullum. Haud tamen ego tam absolute opinionē hanc asserere audeo, vbi casus huiusmodi mihi occurrant. Sed mediam sententiam vtriusque temperatam pro captu meo amplector. Ad cuius explicationem notandum est, rem publicā & Principem secularem bifariam posse dominiorum translationem impedire. Vnoquidem modo absolute: cuius exemplum in pupillo ante legitimā ætatē & in maioratus possessore produximus, per quos idcirco proculdubio dominium nō transmittitur. Altero verō modo nō simpliciter & absolute, sed modum cōtractus ad obuiandum fraudibus præscribendo: sicut respublica civilis iubet testamentorū solennitates: & ecclesiastica, formas contractuum qui bus ecclesie bona alienantur. Et de istis ad quæ

Sententia
aut horis.

tionē hac cōclusionē respōdetur. ¶ Cōtractus cui deest essentialis solēntas iuris, licet in cōscientia nō sit ipso facto simpliciter nullus, veluti ille qui fieret à pupillo illegitime gratis: eate nūc tamē est nullus, vt bona cōscientia possit quisq; legis beneficium in tali casu vti. Exponitur cōclusio. Vbi frater meus liberis orbus per testamētū minus solēne, puta cui ea solēntas iuris deest, cuius defectu in iudicio meritō pñciabitur tanq̄ nullū (nā cui minor solēntas de fuerit, pro legitimo est habēdū: vbi in quā frater meus, cuius ego ab intestato heres sum, per tale testamētū extraneū nūcupauit haredem: ego tuta cōscientia possum hareditatē adire, & defendere me nullitate testamēti, quāuis sciam absq; fraude id frater mecum aliter disposuisse. Ac proinde dū mihi in foro exteriori adiudicabitur, possum optima fide hareditatē possidere. Eodē modo si pater meus per huiusmodi testamētū legata fecit (pia modō missā faciam?) ego nō teneor in cōscientia legata implere. Cur autē fuerim cōclusionē sic moderatus q̄ non penitus trāslatio dominij in his euentibus ipso facto irritatur & annullatur, dicā in calce probationū cōclusionis. Neq; verō cōclusionē sic audeo asserere vt contrariam omninō existimauerim improbabile: quoniam vbi assertio nem nostrā apud alios nō inuenio, paulo soleo esse cunctatior ad asserendū. Nihilominus argumenta subiiciam quæ mihi profectō multo probabiliorem hanc faciūt opinionem, quam est cōtraria. Et si ego inter theologos vlius esse m authoritatis, profectō iudicium iuris naturalis, ac potissimum cōscientiæ, non alijs, quam Theologis est deferēdum. Supponamus ergo ciuiliū legum tenorem. In testamento, verbi gratia, nūcupatiuo, putā vbi sine tabellionis subscriptione verbo nūcupantur hares & testes, requiruntur septē testes, vt habetur Instit. de testa. §. fin. Et pariter in testamento subscripto, sed tamen ocluso & ob signato: vt habetur. l. citata. Hac consultissima. C. de testa. & l. peculiari regni. 3. Tauri. Tametsi in testamēto aperte scripto sufficiant tres testes cum tabellione, & quinq; sine illo. Quauis antiquo iure quandoq; requirātur plures, quādoq; pauciores: vt in testamēto Imperatoris, & in testamēto militis, & in testamento cæci, & c. vti in glosis super eisdē titulis Instit. & C. & ff. latē à Doctoribus adnotatū est. Requiritur etiā testes legitimi: putā vt neq; mulier, neq; surdus, neq; mutus, neque infamis admittatur: vt in eodem Institutio. §. testes, cauetur. Quāuis de hoc nihil hic definim: sed id ad iudiciū seculare defeximus. Similiter iure pontificio cautissimū est

Solēntas
testamento
rum de cōtra
bitur.

nā res ecclesiæ sine tribus contractibus distra hantur: vt. 10. q. 2. can. ca. enim. & 1. 2. q. 2. can. sine exceptione. & de rebus eccles. non alien. à Doctoribus adnotatur. Ait ergo cōtraria opinio quōd etiam si in foro exteriori testamētū pronunciaretur nullum, standum tamen est in conscientia voluntati testatoris, vbi non inter fuit fraus. Et pariter dum in alienatione bonorum ecclesiæ defuerit contractuum solēntas. ¶ Nos autem in contrarium hęc subiicimus argumenta. Supponamus enim primō ex lib. 1. leges ciuiles obligate in conscientia, vt ipse idē Panormi. eodē loco cum eodē Innocētio planissimē sentit. Tunc inquam arguitur sic. Leges eiusmodi nullam prorsus exceptionem faciunt, sed absolutē aiunt, vbi cūque defuerit talis solēntas nullum esse contractum. Sic enim concludit dicta lex Codicis, Hac consultissima, vbi testamētum non fuerit subscriptum, pro infecto haberi conuenit. Et rursus. Ex imperfecto autem testamēto voluntatem tenere defuncti nō volumus: nisi inter solos liberos à parentibus vtriusque sexus habeatur: videlicet nisi liberi in sola diuidenda hareditate voluntatem habeant patris: vt ait gloss. Et Instit. quib. mod. test. infirmetur. §. ex eo. ait Iustinianus: Imperfectum testamētum si ne dubio nullum est. Et postea ait se vellet eisdē ll. viuere. Et l. regni citata. 3. Tauri, habetur q̄ vbi testium numerus iustus non fuerit, testamētum nullam fidem faciat, neq; in iudicio neque extra. Et in can. citato, sine exceptione, habetur quōd alienatio in cōsulto facta rerum ecclesiasticarum, sit irrita: cui ergo lex eandē vim habeat quam verbis personat, sit vt sine vltimo interpretamento sit illi obediendum. Sed ais, Leges noua adhibent verbum, in conscientia. Hic autem cauillus est: nam non est in more legislatoribus talia adijcere verba: sed ex natura legum sequitur obligatio in conscientia. ¶ At quō rei punctum patentius fiat, arguitur secundō sic. Lex, vt solēntissimam habet Doctorum axiōma, accidentariis casus nō respicit, sed ea quæ plurimum contingunt. Iura enim, vti. ff. de leg. Pomponius ait, constitui debent in his quæ accidunt, & vltū venire possunt: non tamen in his quæ præter opinionem & in speratō contingunt. Igitur licet ratio illarum legū fuit vt fraudibus dolisq; obuiaretur, nihilominus etsi in aliquo casu finis ille deficiat, lex suam retinet vigorem. Exempla sunt frequentissima ac patentissima, quæ demirandum est Panormitanum & suos non inspexisse. Prohibet lex, vt artic. 1. dicebamus, pueros sua propria sponte bona sua alienare: cuius vlt

Opinio au
thoris patet.

Ratio secun
da.

Solutio.

Potest lex
solutio
modum sta
tuere.

3. Ratio.

quæ finis est nē per eorum imprudentiam male dilapidentur. Contingit esse pueram decem vel duodecim annorum qui sapiet & in rem suā possit de suis bonis disponere, vtrum propterea contractus in cōsulto tutore ab ipso factus, tenebit in conscientia? Profectō non tenebit. Item legis ieiunij finis est corporum maceratio. Vtrum propterea quōd quis illa mace ratione non indiget, fiat exemptus à lege? minime gentium. Prohibet etiam lex arina noturna: vtrum qui pacificus est possit illa deferre? Nequaquam. Eodem ergo modo in proposito, licet in aliquo casu nullus inter fuerit dolus, nihilominus vis legis non extinguitur. Et ratio huius est patentissima: quia alioqui leges scrupulos pusillorum conscientijs iniicerent. Sape enim obscurum & ambigū esset vtrum tāta esset fraus vt sufficeret ad parendum ciuili legi: an verō tam parua vt propendendum esset in ius naturæ. Noluit ergo legislator ciues esse horum iudices, sed quōd syncerē auscultarent legi quandiu non esset contra ius naturæ. ¶ Sed ais: Contra ius naturæ est vt si quis sic voluit disponere de suis bonis propter defectum solēntatis non impleatur eius voluntas. Profectō non est. Imo quā maxime eidem naturæ deceptio nē: nempe vt fraudes tollantur & deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extrueret. Hac enim de causa artic. i. dictum est, posse rem publicam naturalem voluntatem ciuium cohibere in suis dispē sandis rebus: atque adeo modum illis præscribere. Imō verō arbitror quod si ex occulto modo soluendi debita fraudes crebrescerent, posset princeps leges sancire vt solutio. quæ corā testibus non fieret, non valeret: adeo vt in conscientia posset, quod contra leges solutum esset, iteratō peti. Sed quicquid hoc veritatis habeat, ambigendum non est quin possit in conscientia pro infecto haberi illegitimus contractus, etiam si fraus non interfuerit, ob id quod interesse potuit. Quōd si id potest, nescio quam efficacius verborum significatione efficere potuit quā istorum. Sit testamētum nullum; habeatur pro infecto. Et si fuerit imperfectum, voluntatem defuncti non teneat, sit irritum, nullam fidem faciat, neq; in iudicio & in speratō contingunt. Igitur licet ratio illarum legū fuit vt fraudibus dolisq; obuiaretur, nihilominus etsi in aliquo casu finis ille deficiat, lex suam retinet vigorem. Exempla sunt frequentissima ac patentissima, quæ demirandum est Panormitanum & suos non inspexisse. Prohibet lex, vt artic. 1. dicebamus, pueros sua propria sponte bona sua alienare: cuius vlt

cōscientia illa implere, etiam si nulla inter fuis set fraus: ergo neque vbi testamētum non est iudicium. Exempla gratia. Si quis absq; liberis moriens præente fratre diceret, Ego cōstitutum haredem extraneum, aut tale facio legatum, quod non esset donatio: frater tamen nō polliceretur id ratum habere: imō teneberet, & haberi nō posset copia tabellionis neq; testiu vt secundum leges conderetur testamētum: profectō ille frater legitimus hares licet optimē nouisset defuncti voluntatem, neq; vllam iniectam fuisse fraudem, non teneretur in conscientia aut alteri haredi cedere, aut legata implere. Non obstant iure naturæ. Nempe quia: lex iuste ad cuitandas fraudes voluit ne defuncti voluntas vlla esset nisi per testamētum cōstaret. Quin verō & id iuste potuit facere in pœnam negligentia testatoris: vt statim de prescriptione dicemus: ergo vbi testamētum non fuerit iudicium, idem erit iudicium. ¶ Quarto arguitur. Idem est penitus iudicium in foro conscientia quod in foro exteriori vbi cūque res gesta constat, vt iudicium exterius non procedat ex falsa præsumptione: si quis autem intelatus decederet, licet legitimus hares ab intestato fateretur in iudicio alium fuisse institutum haredem: aut talia defunctum fecisse legata, sine testibus tamen, talis hares ab intestato non compelleretur hareditatem alteri concedere: neq; legata implere: ergo idē debet iudex pronuciare quando testamētū est illegitimum: quandoquidem iure est nullum: atque adeo ille ab intestato hares manet tutus in conscientia: quandoquidem sententia non emanauit ex falsa præsumptione. Scio equidem de hoc variatum non nunquam esse inter iudices: quando scilicet heres fatetur voluntatem defuncti, sed profectō crediderim perinde pronuciandum esse ac si nihil defunctus disposuisset. Sed ais, tales sententia solum tenent in foro exteriori, non autem in foro conscientia. Imō verō si non obligarent in cōscientia, tunc leges illæ conscientiarum essent illaqueatrices, nec deberet ab ecclesia tolerari secundum verbum illud in capit. quoniam. de prescrip. Quod absq; peccato mortali non potest obseruari, derogandum est. Enimvero si dum iudex non ex falsa præsumptione procedens, sed secundum eius cōfessionem qui reus fit eum absoluit, non manet in conscientia tutus, iniqua est lex, cum tamen meritō non sint abrogata, sed approbata. ¶ Quinto arguitur. Ex contraria huic nostra opinione consequitur vsu venire posse, vt quispiam absq; vlla sua culpa nulla que alia illata vi, sed ob solum teno

4 Ratio.

5. Ratio.

rem legis evitare aliter peccatum mortale non possit, quam grauissimam faciendo suorum bonorum iacturam. Sit enim pupillus ab intestato defuncti heres, qui alium extraneum per testamentum illegitimum heredem nuncupauit. Tunc tutor si hereditatem pro suo pupillo non petat, reus ipse fiet in iudicio: & ob negligentiam condemnabitur, vt pupillo refundat quæ sua causa perdidit. Si autem petat, manifeste peccat secundum opinionem nobis aduersam: quandoquidem sciens & prudens petit quod non est pupilli. Supponimus enim ei constare nullam interfuisse fraudem. Hoc autem non est concedendum.

Postrema ratio. ¶ Sexto denique ac postremo arguitur. Nisi eius modi leges in conscientia obligarent, non satis esset illi fini prouisum ob quem institutæ sunt. Prouidit exempli gratia ecclesia ne eius bona nisi tali solemnitate & cautione alienarentur: si ergo ab illo qui aliter emit non possent rursus clerici ac religiosi bona conscientia repetere, frustra fuerat cautio legis.

¶ Nunc igitur explicato opus est, cur dixerimus, non prorsus pro tales contractus impediri dominij translationem. Causa enim est quod tunc si ille nuncupatus heres per inualidum testamentum forte hereditatem possideret, deberet absque vilo iudicio & petitione illa restituere heredi ab intestato. Et pariter si legatarius legatum possideret, deberet illud protinus eidem heredi reddere: quod tamen esset nimio rigore leges intelligere. Crediderim ergo quod qui possidet rem aliquam per contractum minus solemnem sibi acquisitam, dum modo fraus omnis, vis, & dolus abfuerit, non tenetur restituere nisi vocatus in iudicium & condemnatus. Et eodem modo si quis iusto pretio emit bona ecclesiarum sine dolo & fraude, licet non interuenisset solemnitas contractus, iuste potest ecclesia tacente, possidere: sed & ecclesia etiam potest bona conscientia repetere. Et ratio mea est, quod iura humana nihil aliud volunt quam quod in iudicio tales contractus habeantur nulli: non autem quod ipso statim facto translatio sit nulla. Quare etiam ille cui competit repetitio ob ignorantiam non petit: nempe quia nescit testamentum aut contractum non fuisse legitimum, quantum possessor id sciat, non tenetur ei reuelare. Si autem exempli gratia (de quo casu ego ipse consultus fui) defunctus per illegitimum testamentum nuncupauit extraneum heredem, & neque ille neque frater ab intestato succedens possessionem adiuuit, sed uterque ea est probitate, vt nolit possessionem capere nisi sibi ius fauceat, absque dubio

nuncupatus hæres debet cedere & posthaberi: & succedens ab intestato hereditate potiri. Hæc etiam non pro demonstratis duxerim, crediderim tamen esse verissima. Si quis autem contraria teneatur opinione, illam aut respuat, aut sequatur: quoniam qui contra conscientiam agit, prauus est secundum illud: Quod non est ex fide, peccatum est. Veruntamen nihilominus huic nostræ assertioni non nihil ambiguitatis obuium alii quispiam possit. Primum Panormita, pro se in contrarium adducit regulam eiusdem Innocentij, cap. quod sicut, de electio. Vbi ait, electionem quæ iuri naturæ consentit, licet non feruentur iuris solemnitates, tenere. At vero profecto, si sua existimatione solemnibus, eiusque sequacium, non est ab illis sincere & cadide intellecta, neque verò citata regula Innocentij. Ipse enim non loquitur vbi electio nulla est iure positio: sed vbi esset infirmanda, vt ait text. in iudicium deferretur, subdit enim exemplum, vt si aliquis electorum ex contemptu non fuisset vocatus: tunc enim si electio sit à maiori parte, illo connumerato: tenet quidem iure tam humano, quam naturali. Quæuis contemptus ille possit agere ad infirmandam electionem. In tali inquam, casu ait, electio esse in conscientia quousque quassetur electio. Quæ quidem sententia adeo non est contra nos, vt sit etiam pro nobis: nam licet iure naturæ fateatur Innocentius electionem valere, dicit quod potest iure humano infirmari. Haud ergo credendus est Innocentius sibi ipsi contradicere. ¶ Neque alia regula eiusdem illic Panormitani quippiam contra nos in præsentiarum agit: nempe quod quando ius civile aliquid disponit contra ius naturæ, standum est iuri naturæ. Hæc enim legis dispositio non est contra ius naturæ, sed eius moderatio & restrictio pro bono pacis. ¶ Quod autem omnium vehementissimè contra nos pugnare videtur, est cap. cum eisses, de testa. vbi Alexan. III. videtur contrarium decernere. Fuit enim de consuetudine interrogatus quæ erant in episcopatu Hostiensis, vbi nullum testamentum nisi secundum leges humanas, putà septem aut quinque testibus subscriptum, admittetur: & respondit, tales leges à diuina lege, & sanctorum patrum institutis, & à generali ecclesie consuetudine esse alienas: & ideo standum esse contra illas iuri naturali, secundum quod: In ore duorum vel trium fiat omne verbum. Et ideo vbi quis parocianorum coram presbytero suo & tribus vel duobus alij testibus testamentum ediderit, valere decreuit. ¶ At verò vt cum debita reuerentia ad textum respondeamus, licet

Argumenti
contra sententiam
autorem.

Secundum;

Tertium ex
cap. cum eisses,
de testam.

Exponitur
libri Inore
dicitur vel
nam. &c.
Respondetur
ad ca. cum
eisses

Insona in
dignitate
constituta
non facile
ciminibus
notanda.

Alz soluta
tenes. ca. cum
eisses.

Ad primum
principale
in principio
concluditur.

ceterius naturæ sit vt duo vel tres testes sufficiant: nam vbi homines naturali sinceritate viderent ille sufficeret numerus: tamen nullatenus negari potest, quin vbi humanam fraudulentiam rem publicam inferperent, neque tuta esset fides, sanctissimum sit numerum testium lege augere. Nam ius naturæ non est prohibitium, scilicet ne plures exigantur testes, sed sinceritatis humanæ expressiuum: nempe quod vel tres sufficiant, qui ideo numerus, licet plurimum in causis tam civilibus quam ecclesiasticis sufficiat, tamen merito in aliquibus requiruntur plures, vt lib. nos. tractabimus. Vult enim eadem ipsa ecclesia, vt patet. 2. quæstio. 5. cano. præsul. in nonnullis causis plures testes esse necessarios. Nempe ad condemnandas personas Curie insignes: vt putà Cardinales, presbyteros, &c. ergo eadem sancta ecclesia quæ ob personarum dignitatem quorum crimina difficile creduntur, voluit augeri testium numerum: non est cur leges repellat ad confirmandam defuncti voluntatem: qui, si cauilletur, pro se loqui non potest: ampliorem quoque numerum requirit: præcipue vbi testamenta aut non sunt subscripta, aut sunt occlusa: nam in apertis ius naturæ seruatur trium testium cum tabellione. Igitur illic Pontifex summus non est credendus leges eiusmodi abrogasse: quia non habet auctoritatem in leges principum nisi quatenus sunt contra ius diuinum, vt ipse Papa fatetur, can. cum ad verum. & can. duo sunt, &c. ergo abrogationis verbo illic vitur: neque talis abrogatio recepta vquam à principibus fuit. Igitur licet alijs præterea duobus modis glossa illic textum interpretetur, satis sit nobis altero duorum modorum respondere, scilicet aut quod id restringendum est ad pia legata, vt explicatur capit. statim proximo, relatum, quæ quidem legata minorem exigunt solemnitatem. Vel forte melius quod cum episcopatus Hostiensis esset in territorio ecclesie, potuit Papa præcipere vt non seruarentur leges ciuiles. Nam profecto neque in pijs causis vbiq; admittitur iure legitimum testamenti. Tametsi hæredes de honestate illa doceat implere.

Argumenta autem in capite quæstionis obiecta nullius sunt ponderis. Respondetur enim ad primum, sine legis dupliciter cessare posse: scilicet aut generaliter in republica, aut in particulari casu: & quando cessat primo modo, cessat lex: quando vero non nisi in particulari, non cessat, vt latè expositum est. Quod autem Adrianus subdit de correptione fraterna, nulla similitudine pugnat, Præceptum nam-

que correptionis fraternæ non habet pro sine commune bonum, sed particularem emendationem fratris: & ideo quando ille cessat, super uacanea esset correptio. Finis autem legum an nullantium illegitimos contractus, est bonum commune: quod nunquam cessat. Item præceptum correptionis fraternæ, est affirmatiuum: quod non obligat nisi quando & vbi oportet: leges autem illæ sunt generales. ¶ Ad tertium demum respondetur nullum esse in conueniens vt quis citra suam culpam & negligentiam ob fortuitum euentum cohibeatur de suis bonis disponere, vt pax tuta sit in republica. Leges namque non valent singularia cuncta cauere.

Ad tertium

ARTICVLVS III.

Utrum præscriptio dominium in possessionem transferat:

LXpediuimus membrum prius publicæ auctoritatis, quæ cohibere potest legitimè dominium ne sua bona pro suo libito dispendat. Sequitur ergo secundum, quod est ad auferendum quoque ciuibus eadem ipsa bona. Et peculiariter id disputauimus in præscriptione: de qua quæritur vtrum præscriptio dominium ab inuito domino auferat, & conferat possessori. Et arguitur de more à parte negatiua. Res publica, nisi quando ipsa indigerit, ne minem ciuium expoliare potest inuitum sua substantia, præterquam ratione delicti: vsu autem venire potest vt absque vlla prorsus domini culpa aut negligentia quispiam triginta, quadragintaque annis possideat alienum: ergo tunc nulla est causa cur eiusmodi possessor dominium acquirat. ¶ Secundo. Si præscriptio tanta polleret vis, queretur vt possessor male fidei præscriberet. Nam si causa legis fuit dominum ob negligentiam punire, non est dignus minori pœna dum possessor mala fide possidet, quam dum possidet bona. ¶ Tertio arguitur. Si mala fides intra tēpus præscriptionis ad restitutionem obligat, sequitur quod etiā quando possessor dubitat an res quæ possidet sit aliena, ius præscriptionis impediatur. Cōsequens tamē videtur esse cōtra Augustinum. 34. q. vnica: can. si virgo, vbi ait, Tā diu quæq; possessorem bonæ fidei restitissimè dici, quam

diu se possidere ignorat alienum.

In contrarium autem est autoritas Gelasij 16. quæst. 3. can. Præfulum. & can. quicumque. can. placuit. 1. quibus deceptis, præscriptione triginta annorum, etiam inter episcopos & ecclesias vim obtinere.

Secunda pars humanæ potestatis qua princeps reipublicæ tam ecclesiasticæ quam civilis potest ab iniuris tum bona sua auferre, tum etiam in aliorum transferre dominium. Primum ratione subueniendi reipublicæ, vt art. 1. dictum est, vim suam exercere potest: nempe vt dum ei opus est ciuim subsidio, eos ad contributionem cogat: quoniam sumus, vt ait Paulus ad Rom. 12. membra vnius corporis: & ideo tene mur succurrere corpori nostro. Secundo præterea ratione delicti potest malefactores bonis suis mulctare. Etenim quod per quocumque peccatum mortale ipso facto delictor suis sit priuatus bonis, iam supra tanquam hæreticum reiectum est. De alijs autem modis quibus princeps hac fungitur potestate nihil ad præsentem locum: solum enim de præscriptione nobis est quaestio.

Quibus titulis possit reipublica ab iniuris ciuibus bona auferre.

Præscriptio nis definitio.

Igitur præscriptio nomen iuris est: idem nimirum significans, quod per possessionem præscripto à lege tempore protractam, dominium rei acquirere. Et quauis non solum in ter doctores, verum & quandoque in iuris con-textu explicationis gratia distingui consuecit inter præscriptionem & vsucapionem, quod præscriptio sit rerum immobilium, vsu capio vero mobilium: tamen crebro etiam iura ambabus promiscue vtuntur vocibus. Vsu capere enim nihil aliud est quam vsu vdicare: hoc est per vsum legitimo tempore continuatum rei dominium acquirere: vt legitur. ff. de vsu capi. l. vsucapio. idque ipsum est præscribere. Loquendum autem est vt plures, & sentiendum vt pauci: & ideo non est cur non eadem vtamur distinctione. Itaque vsucapio duobus modis differat à præscriptione, scilicet & ratione materiae, vt modo dicemus: & ratione temporis, vt dicere pergamus.

Quanto tempore fiat vsucapio. Præscriptio longi temporis & longissimi.

Igitur quoniam hic tantum de foro conscientie disputamus, supponamus tam Imperatorum quam pontificum leges. Vsu capio namque rerum immobilium triennio hic, aut quadriennio: vt habetur in l. de vsu cap. & c. cod. l. quas actiones. Præscriptio vero altera est longi temporis: altera vero longissimi. Præscriptio longi temporis per decennium inter presentes, & per viginti annos est inter absentes: vt eod. in l. subsequitur. & ead. l. & c. de præscript. longi temp. l. mala fidei. Ratio enim postulat vt

presentium negligentia, nempe qui in eadem prouincia, vel in eadem vrbe commorantur, breuiori tempore puniatur, quam absentium, ad quos non tam cito penetrare potuit rerum notitia. Præscriptio autem longissimi temporis est triginta annorum inter presentes, & quadraginta inter absentes: quæ in rebus ecclesiasticis est necessaria. De qua ideo præscriptione plura extant capitula. 16. q. 3. Et. l. citata, quas actiones, hæc omnia distinguuntur, scilicet quod de cenalijs & vicennalis præscriptio in secularibus sufficiat: tricennalis autem & quadragena lis competat religiosis rebus. Vsu capio vero triennio fiat inter presentes, aut quadriennio inter absentes. Atque hoc proprie loco vsucapio à præscriptione distinguitur. Romana vero ecclesia, vt illic subiungitur, gaudere debet tempore ceterum annorum: itaque contra illam breuius non præscribitur. Quocirca et si Imperator præcedenti lege, vt inter omnes ecclesijs hoc tempus centum annorum indulgisset: modo tamē sola ecclesia Romana illa gaudet, iuxta tenorem eiusdem authentici. quas actiones. vt habetur. 16. q. 3. cap. nemo. His ergo prænotatis quaestio nostra est an in conscientia qui præscriptis temporibus rem possedit, quauis postea rescierit eam esse alienam, tunc illam possideat. De qua re tres sunt diuersæ opiniones: duæ nimirum extremæ, quarum altera tenet quod semper est iudicandum secundum leges cedentes: præscriptionem cum mala fide. Et hæc est glossa cap. finalis de præscriptionibus. Altera vero quod quauis bona fide toto tempore legis quis rem possideat, nihilominus quotiescumque rescierit eam esse alienam, et si in foro exteriori res sibi possessa adiudicetur: tamen in conscientia nunquam est tutus quousque eam restituat. Et hæc est Summus Rosellus, in verbo, præscriptio. Inter has ergo nos media via incedentes, duabus conclusionibus ad quaestionem respondemus. Prior est. Nemo beneficio humanæ legis sana conscientia præscribit, nisi toto præscriptionis tempore bona fide possideat. Conclusio est expressa asserta in illa regula iuris, Possessor mala fidei non præscribit. Est autem recolendum, secundum ciuiles leges olim possessoribus etiam mala fidei rem possessam fuisse adiudicari solitam, vt Gratianus adiout aut. 16. q. 1. l. 3. cano. dilectio. §. potest. Et expressè habetur cap. vigilantis. de præscript. vbi refertur Ephesinū legislatorē propter vitādam miserorum legentium, & longi temporis errorē & cōsuetionem, primum omnium tricēnalem vel quadragēnalem præscriptionem lege sanxisse. Alexand. verò

Quod in rebus ecclesiasticis locum non habet nisi quadragennalis præscriptio.

Contra ecclesiasticam namque præscribitur nisi ceterum annis.

Opiniones duæ extremæ.

Prior cond.

Olim possessor mala fidei præscribat secundum legem.

verò tertius. eod. capite easdem leges vel con-futat, vel saltem moderat, quantum ad hoc quod possessoribus mala fidei non faueant: eadem demque reuocationem seu. moderationem Innocentius tertius in Concilio Lateranensi. confirmauit eod. tit. cap. fina. Et ratione probatur. Possessor mala fidei dicitur ille, qui conscientius est aut dubius rem quam possidet non esse suam. Accipitur enim hic fides pro conscientia, secundum illud Pauli, Quod non est ex fide, id est conscientie concors, peccatum est. Qui autem contra conscientiam rem alienam possidet, in peccato perdurat: & qui addubitat, scrutari tenetur veritatem: peccatum autem nemini suffragatur: ergo eiusmodi possessori nolum patrocinari ciuile ius. Atque hanc ratio nem huius conclusionis assignat eod. cap. Innocent. Quare glossa quæ dicit non credere Papam potuisse leges illas reuocare, nullius profecto est probabilitatis. Nam et si potestas Imperialis distincta sit à Pontificia: neque sit, vt illi aiunt, quos supra refellimus, simpliciter & absolute illi per omnia subdita: tamen quia quantum ad animarum regimen, spiritualis temporalis diuinitus est prælata, potest leges ciuiles delictorum fauere de medio tollere: qualis certe est quæ possessoribus mala fidei faueret.

Contingit in antiquis

Qui possessor mala fidei

At quod res patetior fiat, vel glossa illa vult leges ciuiles possessoribus mala fidei in conscientia tradere rem possessam. Et iste esset intolerabilis error: esset enim contra naturam quod la tro aut qui mutuum accepit, propterea quod deceat aut viginti annos in mora sit soluendi, do minium acquirat. Aut vult id tantum, vt sentire videtur, & sanctus Thomas quod lib. 12. arti. 25. interpretati, quod negligentia domino post illud tempus non detur petendi ratio: quæ admodum decepto citra dimidiam iusti pretij de negatur in iudicio actio, licet alter teneatur in conscientia excessum iusti restituere. Sed neque hic sensus vlli est æquitati consonus: quoniam in emptionibus & venditionibus præsumptio legis est quod cum pretia rerum non sint ita planè omnibus comperta, possit quis ignoranter & bona fide sesquialtero pretio rem vende re vltra iustum: & ideo denegatur alteri actio ad rescindendas lites. Quod autem nefarius latro, aut vsurarius, aut qui mutuum accepit, per manifestum diuturnumque peccatum ius acquirat, vt legum beneficio protegatur ne cogatur soluere, nulla fert ratio: etiam si alterius negligentia id commereretur.

Posterior conclusio.

Posterior conclusio. Possessor bonæ fidei elapso legitimo tempore, tuta conscientia rem

tanquam propriam possidet: quoniam lex ciuilibus dominium ipsum vera constituit. At ne per ignota ulterius progrediamur, explicare congruit quæ nam sint ad bonam fidem requisiti. Ad quod respondetur, exacta esse quatuor. Primum omnium requiritur substantia ipsa fidei: hoc est scientia vel credulitas, quod res sit tua. Vbi enim fundamentum hoc non adest, tota præscriptionis machina labascit.

Quæ requiritur ad bonam fidem.

Secundo requiritur possessio. Nam vt habet Regula iuris, sine possessione non præscribitur, neque vsu capitur. vt. ff. de vsu. l. sine possessio. ne. Quapropter cum ius spirituale laicis non competat, licet laicus ius alleget possedisse exigendi decimas quadraginta vel. quinquaginta annis nunquam præscribitur: quia non est possessionis capax, neque res illa est præscriptibilis. Potest inquam laicus decimas recipere ex cōcessione: non tamē quod penes ipsum sit ius exigendi, hoc est imperandi earum solutionem. Pariter, neque seruus, neque Mendicantium religiosus possidere potest: atque adeo neque præscribere.

Laicus non potest præscribere ius exigendi decimas.

Mendicantiū religiosus non potest quædam præscribere.

Tertio depositur titulus vel naturalis vel iure legitimus, vel præsumptus. Qua ratione fur, & vsurarius nullo tempore præscribit: quia possidet sine titulo per vim. Eadem ratione neque mutuarius. Nam licet titulo mutationis acquisit dominium, illo tamen pacto vt redderet. Si autem latronis filius bona fide hereditatem paternam adiuat: nimirum credens bona illa legitime fuisse acquisita, & toto tempore præscriptionis illa fide possidet: transacto illo, quauis innotescat fuisse aliena, tutus manebit in conscientia. Et pari modo qui à latrone bona fide rem alienam emit: vt habetur. ff. de vsu cap. l. si aliena. Nam licet ille titulus non sit vere naturalis, est tamen lege præsumptus. Eadem ratione in calce superioris libri diximus, quod dum sententia iniqua nemini in conscientia ius auferat aut conferat: sit vt qui per talem sententiam mala fide rem acquisiuit: nepe quia quando lata fuit, sciebat esse iniustam: nullo tempore præscribat. Nam perinde recipit ac latro. Si autem arbitratus esse iustum, possidere cœpit, sed tamen infra tempus præscriptionis in notitiam sibi venit sententiam fuisse iniquam, tenetur restituere. Attamen vbi legitimum tempus præscriptionis transierit, licet postea id no uerit, non tenetur. Nam postquam legitimo titulo hoc est lege præsumpto re bona fide possedit, factus est eius dominus. Quarto requiritur eandem bonam fidem toto tempore absque interruptione continuari, vt expressè habetur cap. fina. de præscript. Nam si interrupta fuerit: nepe quia dominus petijt. aut alia via: tunc tempora illa interrupta

Qui a latrone rem emit potest illam præscribere.

pta

pta non censentur vnum legitimum cōstitue-
re. An vero qui de re illa quam possidet, ambig-
git sit ne sua, prescribat, quia longiuscula est
disputatio, post conclusionis demonstrationem
nem adiungatur. ¶ Reuertamur ergo his sup-
positis ad secundam conclusionem, quam, vt
dicebam, Summa Rosella simpliciter negat in
verbo, prescriptio. & vt Syluest. eodē. verbo.
§. 13. refert. Anton. quoque de Bu. in cap. vigi-
lanti. quia credere nequeunt, leges vero domi-
nio legitimis dominos priuare posse eō quod
in leui sint negligentia culpa: esset enim, vt ar-
bitratur, contra ius naturæ: sed tantum dene-
gat eis petitionis actio. Et aiunt isti more suo
hanc esse opinionem Theologorum: quos tam-
en si vidissent, secus pronunciaissent: cum di-
uus Thomas quodlib. 12. articulo. 25. & Scotus.
4. dist. 15. & omnes conclusionem à nobis as-
sertam meritissimo teneant. Adrian. autem eo
modo procedit quo superiori articulo: nempe
quod vbi negligentia veri domini ad culpam
pertingit mortalem, tunc qui prescripsit tutus
est in conscientia, etiam si postea intellexerit
rem esse alienam. Cui quidem iuri illud suppo-
nit fundamentum, quod imperator est domi-
nus orbis: & ideo potest dominium ab vno in
alterū trāsferre. Attamen si ille non fuit mor-
taliter negligens, tūc licet in foro exteriori res
prescribenti adiudicetur, tenetur tamen in cō-
scientia restituere. Ratio eius est illud suū axi-
oma perperam intellectū: Cessante causa legis,
cessat subinde eius vinculū: cum ergo lex præ-
scriptionis in culpa negligentis rem suam fue-
rit condita, illa cessante, cessat prescriptionis
causa. ¶ His veruntamen non obstantibus ab-
solutè asseritur conclusio, quod qui bona fide
prescripserit, siue dominus negligens fuerit, si
ue fecus, tutus manet in conscientia, quanuis
transacto prescriptionis tempore, rescuerit
alienum esse quod possidet. Conclusio proba-
tur nō solum authoritate diui Thomæ, & Sco-
ti, & Theologorum, vt modo dicebamus: ve-
rum & sacrorum Canonum Gelasij & concilij
Toletani. 6. quæstio. 3. & Augustini loco
citato. cano. si virgo. 14. quæst. vnica. & de præ-
scription. can. sanctorū. & multis alijs. Et quod
dicitur leges non solum approbentur à Pontifi-
cibus in foro exteriori, sed etiam conscientia, soli-
dissimum sumitur argumentum ex cap. vi-
gilanti, & cap. fina. de prescriptio. Nam post-
quam illi consultissimi Pontifices prescriptio-
nem dūtaxat malæ fidei irritauerint, à contra-
rio sensu illam confirmant quæ bona fide sub-
nititur. ¶ Sed quod ad rationes descendamus,
nulla est illa Adriani, nempe quod Imperator

Nequeunt
li. secundum
aliquos ve-
ros domi-
nos dñio pri-
uare propter
negligentia
repetendi.

Opinio A-
driani,

Sententia au-
toris.

Responsio
Adriano.

fit dominus orbis: tum quod illud falsum est,
vt supra commonstrauimus, tum quod etiam
si dominus esset regnorum orbis, non tamen
rerum habet dominium, vt pro suo libito pos-
sit res alienas vsurpare: quod supra quoque o-
stensum est. Præterea quia non solum Imper-
ator, verū & reges & inferiores principes pos-
sunt facere de translatione dominiorū,
etiam si non sint rerum domini. Ratio ergo
est quam artic. 1. declarauimus: nempe quod
rei publicæ princeps, tanquam pacis custos, vt
potest criminosos suis bonis multare, ita &
ab ipsis inuitis pro bono pacis suorum domi-
nia in alios tradere, idque lege, vt supra dixi-
mus, in foro poli cogente, atque adeo possidē-
tis conscientiam pacante. Alioqui, vt supra ar-
guebamus, si conscientia possidentis eiusmo-
di leges nō quietarent, tum frustraneæ essent,
tum etiam iniuræ: quandoquidem ei rem ad-
iudicarent, qui tamen eā tuta conscientia pos-
sidere nequit: idemque per sententiam, quæ
non ex falsa presumptione, sed ex certa scien-
tia procederet. Isti enim talem principibus ne-
gantes in conscientia facultatem tanti faciunt
hæc bona exteriora, vt arbitrentur esse ceu su-
premi rei publicæ finem: cum tamen nos Chri-
stus tātoperè contrā admonitos curauerit, vel
ad redimendum tempus contententibus no-
biscum de tunica, relinquere & pallium.
Hæc quippe sancta meditatio antiquis legilla-
toribus altius in corde insidebat quam iudici-
bus modis: & ideo huiusmodi cōdiderunt præ-
scriptionis leges.
¶ Hinc ergo gradum aduersus Adriani faciā-
mus. Quatuor enim inter alia argumentis eius
opinio cōfutatur: hæc scilicet, quod si dñs non
fuit mortaliter negligens, dominium nō amit-
tit. Primum, quod in iure nulla eiusmodi legi-
tur exceptio: quam tamen sancti pontifices
conscientiarum consultores, non prætermis-
sent. Secundum, quod etsi vulgō non alia præ-
scriptionis causa circumferatur quam culpabi-
lis domini negligentia: si iura tamen & ratio-
nes consulas, non hæc est potissima, sed certè
bonum publicum: vt scilicet certa sint domi-
nia, & error lōgi temporis tollatur, & tranquil-
la sit rerum possessio. Audi legem primam. ff.
de vsu cap. Bono publico introducta est vsua-
pio, ne scilicet quorundam rerum diu & fere
semper incerta dominia essent: cum sufficeret
dominis ad inquirendas res suas statuti tem-
poris spatium. Et cap. vigilanti. de prescriptio.
Ephesinus, inquit, legislator, solum propter vi-
tandam miserorum segnitiem, & longi tem-
poris errorem & confusionem, primus triceni-
nali &

Quatuor ar-
gumentis
confutatur
sententia
Adriani.

Contraria
sententia au-
toris.

nali & quadragenali prescriptioni vigorem le-
gis impoſuit. Non ergo lex punitiua fuit alie-
næ culpæ sed consultiua communis boni. At-
que adeo non ille, sed hic fuit potissimus finis.
Quapropter illi cessante, nihilominus lex præ-
scriptionis ius tribuit in conscientia.
¶ Tertio, in corroboracionem huius arguitur.
Si culpa domini finis fuisset legis, profectō vel
iniqua fuisset, vel quàm rarissime suū asseque-
retur effectum. Nam culpa negligentis bona
sua perquam rarissime, quod isti nō aduertūt,
est peccatum mortale. Enimvero prodigalitas
vt omnibus in confesso est, genere suo non est
mortale. Ob idque neque qui sua bona negli-
git, mortaliter inquam peccat, nisi accidentar-
iè, nempe in casu grauis necessitatis familiaræ,
aut pauperum quos sibi alere incumbit: ergo
propter illam culpam raro contingeret præ-
scriptionis iustitia: non ergo illa fuit causa.
¶ Quarto denique, vt superius arguebamus, etsi
ille fuisset finis, nihilominus illo in euentu par-
ticulari cessante non subinde legis vigor extin-
guitur: sed si in communi esset. Est ergo tutus
in conscientia qui legitime prescribit, etiam si
postea illi innotuerit rem possidere quæ fuit
aliena. ¶ Super este ergo tandem id examinare
quod supra in lite reliquimus. Diximus enim
ad bonam fidem exigi, vt neq; possessor dubi-
tet rem esse suam: sed id certo credat: aliàs pos-
sessor esset malæ fidei. Enimvero glo. cap. fina.
de prescript. aliter sentit. Nempe quod dubi-
tans, etiam si iustam habeat dubitandi causam
nihilominus est in bona fide. Et citat pro se. §.
bonæ fidei. l. qui scit. ff. de vsu. Eodemque ver-
git Panormitan. quod ait ad literam probari,
ex cap. si virgo. supra citato. 34. quæst. vnica:
vbi ait August. tam diu bonæ fidei possessor
rectissime quemquam dici, quandiu posside-
re se ignorat alienum: cum verò sciuerit, tunc
esse malæ fidei. Qui enim dubitat, vt censet Pa-
nor. ignorat. ¶ Et arguitur præterea in fauorē
huius opinionis. Qui dubitat rem quam possi-
det esse suam, potest illam bona conscientia in
iudicio defendere, donec à se euincatur, hoc est
iudicio subtrahatur: manet ergo semper in bo-
na fide. At verò absq; dubio cōtrariam senten-
tiam crediderim: nempe quod tēpus quo quis,
non quidem tenui scrupulo, sed probabiliter con-
iectura dubitat rem esse suam, non annumenta-
tur prescriptioni: imò tempus eius legitimum
interrumpit. Et ratio est quod iam habet con-
scientia vulnera, atque adeo fides eius non est
bona: nam bona idem est quod sana & quieta
atque adeo ille iam non ignorat rem esse alie-
nam, vt vult Augustinus, quod re vera Panor-

mitan. vt probè Adrian. in 4. in quæst. de præ-
script. ait, non attentè animaduertit, quia non
erat dialecticus. Ignorantia enim, altera est pu-
ræ negationis, id est carentia scientiæ, quæ stat
cum dubio: altera verò prauæ dispositionis,
quæ est contrarium iudicium. Augustinus er-
go non loquitur de hac posteriori, vt putat Pa-
normitanus, sed de priori. Haud inquam vult
possessorem in bona fide manere quādiu igno-
rat, hoc est quādiu non certè iudicat aut opi-
natur rem esse alienam, sed quādiu ignorat,
id est, nullam habet vel probabilitatem vel cō-
iecturam, sed certō credit esse suam. Id enim
sonat bona fides: id est illeſa conscientia. Neq;
illud. §. citatum. ff. de vsuris cōtrariū infinuat.
Illic enim tantum habetur, quod si quis fundū
bona fide ab vsurario emit, sed antequam fru-
ctus perciperet agnouerit esse alienum, hoc est
probabiles habuerit coniecturas: potest qui-
dem fructus percipere quoad usque fundus
est sit, hoc est publico iudicio sublatus. Non
autem habetur quod illa conscientia tempus
prescriptionis legitimæ continet.
¶ Ad rationem autem, quam nos adiecimus
Adrianus respondet, nemini esse licitum rem
illa m possidere quam dubitat esse suam, nisi
quantum temporis sibi conceditur ad inqui-
rendam veritatem. Quin verò subdit paulo in
ferius regulā, videlicet quod sicut iniuste quis
capit rem de qua dubitat an sit sua: ita & iniu-
ste tenet, & possidet. At verò profectō regulā
hæc in primis falsa est, totique iuri aduersa.
Enimvero cum melior sit possidentis cōditio;
non tanta scientia requiritur ad retinendum
id quod possides, quanta ad capiendum priuā-
ta authoritate id quod non possides. Et ideo
sub dubio tueri possum quam habeo possessio-
nem rei, quam sub eodem dubio non possem
ab alio suscipere. Quando ergo rem habeo de
qua dubito, hoc est sub formidine iudico esse
alienā, si nemo ex me petat, explorare teneor
veritatem: quam si allequi neutiquā possum,
non ideo teneor totam dimittere: sed pro ratio-
ne dubij vel cum illo diuidere quem dubito ef-
se dominum, vel partem erogare in pauperes.
Ratio ergo quare dubium tollit bonam fidem
non est quia sub illo non possum rem in iudi-
cio defendere, vel illa vti: sed quia vt diximus,
sancia tunc conscientia non meretur nomen
bonæ fidei ad præscribendum.
¶ Post hæc autē non est silentio prætereunda
opinio quæ Adriani. Ex his modo dictis sibi eli-
cit: nempe vxori quæ hæſitat an vir cui cōiun-
gitur verè ac legitime suus sit, non solum non
licere officium debitum ab illo exigere, verum
neq;

Ad argumē-
tum pro pri-
ma opinio-
ne.

Regula A-
driani.

Regula 7m
pugnatur.

Quare du-
bium tollit
bonā fidem

Opinio A-
driani. de red-
dicionē de-
biti.

neq; ipsi ex actum redere. Et ad cap. dominus, de secund. nuptijs, ubi precipitur reddere, respondet id intelligendum esse in foro exteriori: cogetur enim habitare cum illo, tamen ei non licet cum ipso se amplexu maritali commiscere: perinde ac si post clancularias nuptias, viue te priore viro cogetur habitare cum secundo. Ratio vero eius eodem semper peccato delinquit. Putat enim quod sicut dubius de re sua non potest illam possidere: ita & dubia illa non potest ad virum accedere. Quae profecto conclusio, sicuti & ratio, falsissima est: & illi. ca. do minus, planissimè contraria. Illic enim non dubitatur de foro exteriori, sed de conscientia. Ob idq; discrimen interponitur inter debitum reddere & postulare. Et ratio est plana. Nam maritus legitimam habet possessionem vxoris, qua ideo non potest vxor cum expoliare per hoc quod habeat dubium quousq; sit certa: sicuti ego non possem furripere ab alio sua bona per hoc quod dubitem esse mea. Et ideo illa legitima possessio vxorem excusat à fornicatione dum debitum reddit. Idque expresse habetur cap. laudabilem, ne lite pend. longeq; apertius cap. Inquisitioni, de sententia excom. a quibus profecto capitulis Adria. in omne se vertens la tus, neutiquam extricare valet. Quod enim in cap. inquisitioni, de sedandis conscientijs habeatur sermo, planè inde colligitur quod sit trimèbris diuisio: nempe vt qui coniugum certus est, coniugium non esse legitimam, potius sententiam excommunicationis humiliter sustineat, quam vt reddat vel petat: qui verò leui temerariaque credulitate id credit, confessario suo parens, respuito scrupulo, & reddat & petat. Qui vero probabili credulitate laborat, reddat, sed non petat. Hoc autem mihi profecto maiore inicit scrupulum, quod in illis capitulis, Dominus. & Inquisitioni. ille qui dubius est, petere cohibetur. Ex quo statim fit consequens, vtroque hæritate neutrum posse debitum petere. Et ratio scrupuli mei est, qd si qui dubitat indaganda veritati diligentiam adhibuerit sufficientem, neq; tamen illam possit allequi, non est cur arceatur à petendo: aliam maneret absq; sua culpa semper ligatus, vt neq; presente coniuge vti posset, neq; ad alterum transire. Quod concessu duru esset. Et ideo exillimo dicta. c. sic intelligi, qd ille qui probabiliter dubitat, dum non facit diligentem inquisitionem, reddere quidem potest, sed non petere: quia est in mala fide: illa tamen facta, arbitrator, sub aliorum censura, posse etiam petere: quia iam est in bona fide. Nam tunc vanum est habere positum assensum, vtrum illud non esse suum. Argumenta ergo

Impugnatur opinio Adria.

omnia in assertis conclusionibus planè soluta sunt. Primi enim antecedens negatur: nempe non posse rempublicam quenquam, nisi propter crimè, suis bonis priuare: imò potest propter pacem. Et quantum ad secundum, iam factis explicatum est quemadmodum possessor malæ fidei non præscribat. Et circa tertium pariter quemadmodum dubitatio bonam etiam fidem interrumpat.

Ad argum. in 10. prob. conclusionibus

QVÆSTIO SEXTA, De restitutionis substantia.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 62.

ARTICVLVS I.

Verum restitutio sit actus commutatiue iustitiæ.

Alterum præambulū quod vitijs pertractandis, iustitiæ commutatiue contrarijs debet quisque prænotescere, est restitutionis necessitas, eiusdemq; legum modus & forma: nempe vt quæ in subsequentibus libris ostenderimus aut sublata per iniuriam esse, aut retineri, constet qua lege sint redhibenda. Prima ergo quæstio est de restitutionis substantia: in cuius primo articulo interrogatur an restitutio sit actus commutatiue iustitiæ. Primum enim quod ad inuestigandam definitionem inquiritur, est genus. Arguitur ergo à parte negatiua. Primo sic. Restitutio nihil à satisfactione distat, promiscuè nanq; vtinur vtroq; nomine: quin verò & iura pro eodem vtrunq; videntur accipere: vt extra, de iniur. & dam. dato. c. si culpa. vbi cum inbetur tam pro damno dato, quam pro iniuria satisfactionem fieri, vtraq; eo de nomine, scilicet tam damni restitutionem, quam satisfactionem pro iniuria, comprehenditur: satisfactio autem est pars poenitentiae pro offensa in Deum commissa: inter Deum autem & nos non est ratio iustitiæ commutatiue: quia (vt. 5. Ethic. Arist. author est) Dijs & parètib; æquale reddere non valemus: restitutio ergo non proprie ad commutatiuam attinet iustitiam. Secundo arguitur Restitutio non tantū locum habet in commutationibus, verum etiam in distributionibus: vt dum quis non distribuit præmia secundum meritum pondera, refundere ei tenetur qui mi-

nus

nus iusto recipit: ergo non tantum commutatiua, sed & distributiua etiam actus est.

In contrarium est quod restitutio ablationi opponitur: ablatio autem alieni rei peccatum est iniustitiæ circa commutationes: restitutio ergo eiusdem est iustitiæ actus quæ in commutationibus dirigendis versatur.

Pro solutione quæstionis notandum est, restituerè (vt nominis cõpositio præ se fert) idem esse quod iterum quempiam in suum locum & ius statuere: haud enim huiusmodi nominum allusiones & etymologiæ vilipendendæ sunt: quoniam cum nomina sint cõceptuū notat, talia curare debent linguarum conditoribus rebus indere, qualibus rerum natura explicetur: primum imitantes parentem nostrū, qui idem obseruauit: secundum illud Gene. 2. Omne quod vocauit Adam animæ viuētis, ipsum est nomen eius. Est autem restitutio, verbum Latinis celebre. Dicitur enim quisque in suum locum dignitatem, ac ius restitui: perinde atq; homini restitui bona sua. Vnde. ff. de verbo. & rer. signi. l. plus est, habetur plus esse in restitutione quā in exhibitione. Nā exhibere est præsentia corporis præbere: restituere est etiā possessore facere, fructū reddere, &c. Vt si quis vi raptus est, aut per iniuriam in carcerem intrusus, suisq; bonis expoliatus, non restituitur, licet exhibeatur, hoc est, liberè permittatur ad proprios lares remeare, nisi in locum suum prius restitutum statuatur. Hinc ergo colligitur cõclusio huius quæstionis. Restitutio est actus iustitiæ commutatiue. Probatur. Contraria ad idem genus pertinet, vt in præd. c. 3. Arist. docet: auferre autem rem alienam inuito domino, est vitium iniustitiæ circa commutationes: restitutio autem est recompensatio contraria: est ergo eiusdem generis iustitiæ. Secundo. Restitutio, vt legitima sit, fieri debet ad æqualitatem rei que ablata est: siue per iniuriam sublata sit, vt furto, & rapina: siue per domini voluntatem, vt mutuo & cæteris contractibus: æqualitas autem rerum (vt. 5. Ethic. Arist. docet) per iustitiam commutatiuam constituitur: hac nanq; ratione à distributiua distat, quod illa non constituit æqualitatem, nisi inter proportionem meritum & proportionem præmiorum: est ergo restitutio actus commutatiue iustitiæ. Ex quo fit vt restitutio proprie locum non habeat, nisi vbi ratio debiti intercedit. Si enim quis domini dedit centū: post verò ego, vt gratiam illi referam, tantundem redono: non est censenda hæc mea gratiæ relatio restitutionis nomine. Nam est similitudinem quandam restitutionis habeat materialè, vt aiunt: idcirco quod

Conclusio.

Iustitia commutatiua & distributiua eodem modo differant. Restitutio non est vbi debiti non est.

res eadem redditur, deest tamen restitutionis forma, puta obligatio, à qua restitutio & speciem & nomen sortitur. Ob idq; donatio illa non ad iustitiam commutatiuam, sed ad libertatem potius spectat. Neque verò opus est ad restitutionis naturam vt eadē numero aut specie res quæ accepta fuit, reddatur: tametsi primæua eius significatio id videatur auribus exhibere: sed satis est quod tantundem valeat. Enimvero sicut cõmutationis appellatio, quæ proprie in rebus fit, vt commutatio vini pro oleo & merces pro pecunia, ad actiones & passionem est more & vsu translata: sic & restitutionis nomen extensum est. Vt si quis mihi contumelioso verbo iniurius fuit, què ego postea fuisse cæcidi, quædam fieri potest commutationis compensatio. Et pari ratione qui iniuriam irrogauit, potest eam pecunia resarcire.

Argumenta verò in cõtrarium obiecta nihil afferunt difficultatis. Ad primum ergo respondetur, qd etsi nonnunquam duo hæc nomina, satisfactio, & restitutio, vsu cõfundantur, quando scilicet res in controuersiam non veniunt: longo tamen intervallo actiones ipse differunt. At verò quæ differre monstrantur, ostendi prius debent quo pacto conueniant: nam (vt initio huius ex Arist. 5. Ethic. c. 1. citatum est) quo res æquiuocæ viciniores sunt & propinquiores, eò magis æquiuocatio latet. Sit ergo primum nostrum assertū. Satisfactio perinde atq; restitutio ad iustitiam pertinet commutatiuam: nam vtraq; fit secundum æqualitatem rei ad rem, in quo pacto conueniant: à distributiua se iungitur, qua præmia secundū dignitatem personarum distribuuntur. Enimvero, qui iniuria alium læsit, ad æqualitatis mensuram debet ei satisfacere. Scio equidem Scotum in. 4. dist. 14. q. 2. constituerè poenitentiam sub iustitia vindicatiua, quam speciem esse putat distributiue. Considerat enim poenitentem non solū tanquam reum, verum tanquam iniuriam iustitiæ Dei: qui quidem poenitens de se ipso supplicium sumit. Quapropter cum satisfactio sit pars poenitentis, subsequenter concederet ad eadem iustitiam pertinere: vt putat eū quis ieiunij & vigilijs se affligit. Atq; hæc sententiam amplexus videtur. S. Tho. 4. dist. 15. q. 1. art. 1. Attamen multo fortè cõgruentius poenitens non consideratur ceu minister iustitiæ vindicatiue, sed tanquam offensor, qui de iniuria lata se accusat, & pro eadē satisfacit ei in quem commisit offensam: putat Deo, vel homini, vt iudicis vindictam effugiat. Quam ob causam idem. S. Doctor. 3. part. quæst. 85. artic. 3. poenitentiam sub iustitia commutatiua collocat

Ad argum.

Opinio Scoti de poenitentia.

Opinio S. Tho. de poenitentia.

nitētia ab
ab Scoti ten
tenia.

collocat: etiam quantum ad satisfactionem si bene inspicitur articulus: nam afficere quem piā in iuriā, eodem redit, ac si rem illi abstulerit: & ideo satisfacere pro offensa eiusdem, est iustitia: ac si rem ablatam rependas. At verò quoniam Deo corporeum aliud post contritum animum reddere gratius non possumus quam corporis castigationem, apparet in satisfactione respectu ipsius, quaedā punitionis forma: secundum famosam illam Augustini de finitionem, Penitentia est quaedam dolentis vindicta, semper puniens in se quod dolet commisisse. ¶ Huic igitur rationi qua restitutio cū satisfactione convenit, subiiciuntur septē differentia: inter easdem duas virtutes. Atqui prima sumitur ex parte materiae: quam differentiam constituit S. Tho. 4. dist. 15. q. 1. art. 5. In æqualitas namq; qua iustitia cōmutatiuā contraria est, duobus modis vti venit. Vno in rebus exterioribus, vt dum quis rem alienam occupat: alterò verò in actionibus & passionibus iniuriōsis, vt cum quis ciuem violenter verberat, aut conuicijs aspergit. Modus prior restitutionem exigit, qua in rebus ablatis æqualitas constituitur: posterior verò expostulat satisfactionem: vt videlicet de commissa culpa fiat proximo compensatio. Itaq; satisfactio non est nisi vbi iniuriōsum crimē adfuit: restitutio verò etiā vbi nulla interfuerit ablationis culpa. Hoc autē differētē vel ex ipsis vocibus innotescit. Restituere nāq; est reddere, quod ablatum est: satisfactio verò quia pars est poenitentia, est iniuriā resarcire. Consequitur ergo ex hac propositione tanta diffrēgiatio inter satisfactionē & restitutionem, vt licet quandoq; ambæ concurrant, possit tamen altera absq; altera reperiri. Exemplum accipe. Latrones & fures qui vi aut furto alienam domum cōpilauerint, tenentur in primis ad restitutionem eorum, quæ raperunt: & præterea de illata iniuriā satisfacere: puta aut petēdo veniā, aut alia via. At verò cum quis nihil surripuit, sed tamen aut conuicio aut manu iniectione iniuriā fecit, satisfacere potest per supplicē submissionem, vel per alia grata officia citra restitutionē. Et è cōuerso qui as creditor debet quod ab illo mutuatū est, restituere quidem tenetur: satisfaccere verò non item: quia nullum cōmissū crimen quoad usq; in mora est soluendi. ¶ Secūda differentia ex hac prima enascitur, respectu illorū quibus fit satisfactio & restitutio. Illa enim nō solum hominibus, verū & Deo, eidemq; precipue fit: restitutio verò proprie solis hominibus. Prior pars est certa. Quoniam licet in proximis contingat etiam peccare, quos dilige-

Septē differētia inter restitutioē & satisfactio nem.

De quibus restitutio & de quib; satisfactio.

Secūda differentia. Quibus fiat restitutio, quibus iudē satisfactio.

re vt nos ipsos tenemur, atque adeò illis ratio vlti satisfactiois debetur: proprie tamen in Deum solum peccatur: dicēte Augustino, Peccatum esse dictum vel factum &c. contra legē Dei: & regio Propheta cōfiteute. Tibi soli peccavi. Haud enim proximorum lationis selectura essent, nisi Dei autoritate fuisset inhibita. Nam etsi lex naturæ obliget, illa etiam obligatio ab auctore Deo dimanat: sicut & lex humana: Nam per me, inquit Sapient. Prouerb. 8. reges regnant, & legum cōditores iusta decernunt. Ex quo fit consequens vt ei proprie debeatur ad iultum satisfactio: quæ vel hic vel in purgatorio persoluenda est. Vnde Leuit. 6. cautum erat, vt ille, qui vi aliqui extorsisset, aut fecisset calumniam, aut quippiā simile commisset, omnia integra primum restitueret: mox pro peccato offerret Deo arietem immaculatū. Fit ergo proprie satisfactio Deo. Haud quidem negandū, vt quidam cōtendunt, quin suo quoq; gradu fiat hominibus: sed tamē maxime fit Deo. Restitutio verò non illi, sed solis hominibus. Et ratio est in promptu, quia Deo nihil proprie auferimus, neq; auferri vllō modo potest: licet per analogiam ad nos, dicamus illi per peccatum honorē adimi, sicuti ait Paulus Rom. 2. Tu autem Iudæus cum sis, Deum inhonoras? Præterea neq; ei possumus quicquam reddere quod illi accrescat. Etenim quia Deus est nobis bonorum non indiget. Quauis per eandem analogiā satisfactio quæ illi fit, dicatur esse honoris restitutio.

Proprie tamen solum Deo peccatur.

Omnis obligatio legum ante ea est.

Tertia dicitur differentia.

Extra gratiā per satisfactionem poenitentia restituitur. Quarta dicitur differentia.

¶ Ex his rursus sequitur tertia differentia inter has virtutes, ab effectu diuersitate percepta. Per restitutionem non remittitur peccatū, sed tantum cessatur à peccando: per satisfactionē verò remittitur quantum ad poenam, remissa culpa: eò qd est solutio pro peccati debito. Hūc autē effectum sortitur virtute passionis Christi. Quo idcirco caret si extra eius gratiā fiat. Restitutio autem legitimē fieri inter homines extra gratiā Dei potest, quin etiā ex tertia amicitiam humanā: quod satisfactio repugnat. Et hæc est quarta differentia. Etenim uero qui inimico, quod ab illo inuito receperat, integrū reddit, per se est restitutus: licet ei in suam amicitiam non recipiat: ei autē qui iniuriā affectus est non fit satis, nisi per amicitia reconciliatio nem: nisi forte per ipsum, quo minus fiat, stetur. Hæc quippe ex diuersis debitorum radicibus pensanda sunt. Restitutio inquam debitum non nascitur ab iniuriā, sicuti satisfactio nis. Et ideo licet illa non habeat pro fine amicitiam: hæc non fit legitimē nisi illa recuperetur, quæ amissa fuit, gratia. At verò etsi ob satisfactio-

fatisfactionem quæ Deo fit, poena ab ipso condonetur peccatori: non tamen ideo censenda est proprie restitutio: vt in 4. dist. 15. arti. 5. placet Richardo. Arbitratur enim quod peccator restituit quod Deo debet. Est enim hæc verbi abutitio: quia vt diximus, neq; Deo quicquam adimimus, neq; illi acquiritur: quod in remissionem culpæ ei offerimus. Imò fit tunc debiti remissio. ¶ Huic ergo quarta subnectitur quinta interceptio: videlicet restitutionē non esse poenitentia: partem veluti est satisfactio: sed duntaxat est præambulū vt quis à peccato desistat. Etenim si quis alienum æs contraxit, quod dum est soluendo, inuito domino retinet, vel iniuriā quam illi intulit diluere recusat: non potest dignè ad poenitentiam accedere, nisi ab illo delicto per restitutionem euellatur. Itaq; restitutio contritionem, quæ ordine prima est poenitentia pars, antecedit: satisfactio verò etiam confessionem, quæ secūda est, subsequitur. ¶ Ex quo deniq; colligitur sextū discrimen. Satisfactio arbitrio sacerdotum virtute clauium constituitur, eademq; in illis tribus generibus, scilicet in oratione, ieiunio, & elemosinā: restitutionē verò ad æqualitatem quisq; tenetur sua sponte facere; vel sententia parere iudicis. ¶ Septimū præterea si libet interuallū accipio. In purgatorio nulla fit, fieri ve expectatur restitutio: sed tantum fit satisfactio, seu potius satisfactio. Hoc dixerim ad depellendū errorem vulgi quod arbitratur defunctos in purgatorio remorari quousq; restitutiones quas hic suis cōmendarunt, executioni mandentur. Est enim deridiculus. Haud siquidē lex esset digna Deo, si sanxisset vt quis pro ea culpa pateretur, quæ nullatenus in suā est iam libertate. Alioqui si hæredes nunquam restituerent, nūquam miser ille exiret illos purgatorios carceres: qua utiq; ratione purgatorium verteret in infernum. Viderit sibi scilicet quisq; quomodo in hoc seculo restituere mandauerit. Nam si negligens fuerit, etiam si culpa remittatur, luet in purgatorio poenās: quauis post eius obitū illic fiat restitutio: illi autem poenis persolutis, etiam si nūquam restitutio fiat, liberabitur. Ineptissimē enim in cōtrarium adducitur, quod ego meis auribus audia, illud Augustini, quod statim articulo proximo adiuuimus, Non dimittitur peccatū nisi restitatur ablatum. Illud namq; de remissione culpæ intelligitur in hoc seculo: quia qui non restituit, reus est semper culpæ. Ecce quæta inter se pedine satisfactio & restitutio distat. Ex qua distatio colligitur prioris argumenti.

Ad argum. ¶ Ad posterius autē probè respondet S. Tho:

quod restitutio illius quod per iustitiam distributam conferri omisitum est, ad iustitiā spectat commutatiuam. Nam quauis illud nunquam fuerit ab illo cui dandū erat possessum, fuit tamen debitum: & ideo quodammodo sublatum: ac subinde fūctio commutatiuā iustitiā est, idem rependere. Quo fit (vt scitē Caieta colligit) quod si princeps aut dominus aliquot annis distributionem prætermiserit, quā inter cōscriptos ciues facere tenebatur, & postea poenitentia ductus restituere cōstituerit, non debet præsentibus tunc ciuib; restitutio nem facere: sed eorum defunctorum hæredibus, quibus viuētib; debebatur.

ARTICULVS II.

Utrum sit ad salutem necessariū rei, quæ ablata est, restitutionem fieri.

Secundo articulo, qui apud S. Th. primus est, supposita restitutionis interpretatione, de eius esse necessitate responderidū. Vtrum scilicet ablati restitutio sit ad salutē necessaria. Et arguitur ad negatiuam partem. Ad salutē animæ, hoc est ad vitam æternam cōsequendā, satis est seruare mandata: secundum verbum Domini, Matthæi. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Quod si quis in culpā fuerit collapsus, satis est quod per poenitentia, quæ secūda est tabula post naufragium, conscientiam abluat: restitutio autem neque inter præcepta, neque inter partes poenitentia, vt supra dictū est, cōnumeratur: ergo non est hominibus necessaria. ¶ Secundo arguitur. Si restitutio esset necessaria, maxime quia aliquo est præcepto imperata: id autem in Decalogo nullū extat, præter illud, Non furtū facies, hoc verò negatiuum est: præceptū autem restitutionis affirmatiuum esse deberet, vt nomen ipsum sonat: ergo nullū est tale præceptū. ¶ In contrarium est August. in episto. ad Macedo. quæ refertur, 1. q. 6. Si res aliena propter quam peccatū est reddi potest sit & non redditur, poenitentia non agitur, sed simulatur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatū nisi restituatur ablatum. ¶ Vltimo hæc nemini dubia esse potest. Vnica ergo cōclusio est absoluitur. Ablatori restitutio sic necessaria est, vt absq; illa durare nemo posset in gratia Dei, illā ve recuperare. At verò in gratiam S. Th. exponendū sunt termini: eò qd hic secundus articulus

Conclusio.

V

ticulus subobscurus, qui truncatus etiam non nullis videtur. Ait enim, id quod iniuste ablatum est, restitutioni esse obnoxium, quod vero iniuste, minus. Cam tamē tam mutuati, quod quis iniuste fuit, quam pretium rei creditō empta sit etiam restituendum. Notandum ergo est quemadmodū nos S. Tho. proprias rerū locutiones docuerit. Illius enim quod quis vel mutuū vel quolibet civili cōtractu accepit non proprie ad restitutionem cōvincitur, quo aduſque sit in mora & culpa: nam mutuū vel pretium ante statutum tempus reddere, nō est necessarium. Et dum in tempore redditur, non dicitur proprie restituitio: eo q̄ cum creditor illuc vsq; sua sponte caveret illa re, nondū cenſebatur iniuste ablatum habere, aut suo iure & statu esse deictus: sed dicitur illa vel simplex reditio mutui, vel solutio pretij.

Exponitur D. Tho.

Quando quis in rem fore reddit quod ex contractu alio quo civili debet, non dicitur restituitio.

Restituitio solum locū habet in rebus iniuste ablati vel retentis.

Tam probatur conclusio.

Græcorum amentia ex Guidone.

Quamuis largo modo restituitio dicatur. Nomen igitur restitutionis strictè solum in rebus ablati locum habet, puta quæ vel per iniuriam surreptæ sunt: vel si iniuste fuerint acceptæ, iniuste tamen ultra constitutum tempus retinetur. Et ideo ait Augustinus. Nō dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Quod autem ait D. Tho. id quod iniuste ablatum est, inæqualitatem esse restitui, nō intelligas de mutuato, aut de pretio rei futura moneta venditæ, aut de similibus quæ iniuste accipiuntur, sed vt reddatur: at de illo quod quis quia suum erat, accepit: vt depositum suū, aut laboris mercedem, aut dono datum, aut quid simile. His præhabitis probatur conclusio. Iustitia commutativa est ad salutem obseruatiōem necessaria, restituitio autem importat redditio nē illius rei quæ iniuste vel auſertur vel retinetur: quæ quidem redditio opus est iustitiæ commutatiuæ: ergo illa est necessaria. Hinc fit cōsequens, præceptum extare restitutionis, idq; sub reatu mortalis culpæ obligans. Aliter non esset ad salutem simpliciter necessaria. Etenim qui rem detinet alienam inuito domino, & iustitiam violat, & subinde proximi charitatem. At pro exactiori eiusdem conclusionis examine intelligamus in primis quo gradu certitudinis habenda est, an scilicet sit pro veritate catholica reputanda. Hoc pro eo interrogauerim q̄ Guido Carmelita inter Græcorū alias, hanc quoque hæresin connumerat, q̄ eorum sacerdotes nullam furibus & latronibus restitutionem pro manifesta rapina iubebant, sed oleo simplici illos inungentes absoluebant. Illa dicitur taxata poenitentia, vt sibi ipsis furtoꝝ partem impartirent. Nescio tamen qua essent infamia illi corepti, qui ita desipere. Lutheri autem nanq; (vt est art. 7. Lutheri ad Leonem vide

re) satisfactionem iustificatur: hoc tamen colore, q̄ Christus abundè delictis totius mundi satisfecit: nescientes discernere inter satisfactionem quo ad sufficientiam, & quo ad efficaciam. Quod autem restituitio non sit necessaria, non solum hæresis, verum phrenesis est.

Hic autem lectorem admonitum facere non præteribo, vt si incidit in Erasmi adnotationes, vsque ad quartam editionem, caueat ab illo adnotamento quod Luc. 11. super verbo illo, Quod superest, date elemosynam: subiecit tale. Illud adnotandum, cum modo fecerit mentionem rapinæ, non fieri in remedium mentionem restitutionis, tantum pollicetur elemosyna data, omnia fore munda. Quo sanè loco visus est restitutionis necessitatem, vel infirmare, vel negare. Post tamen aditione quinta, notā hanc, quam sibi ipse inuaserat, abraſit. Ad rem igitur vt redeamus merito dicebam huiusmodi hæresin in phrenesim incidere. Cautū enim in Decalogo est: Non furtum facies: qui autem rem alienam inuito domino retinet, perinde habet ac si furtum faceret: pro eodem enim profusus recipit, rem alienam surripere, eandemq; retinere. Vnde Paul. ad Rom. 13. Reddite omnibus debita: cui tributum, tributū, &c. Et vt cuncta expressiori emphasi complecteretur, subdit negatiuè: Nemini quicquam debeatis, nisi vt iniucem diligatis. Huius autem vocula, nisi ille nobis sensus placuit, qui non est exceptorius, sed potius expositiuus. Nam cum rem alienam vsurpare dilectioni proximi obseruetur, admonet nos vt nihil debeamus, videlicet vt sincère diligamus. Tametsi Chrysoſt. & Augustinus generatè sint aufertadi: qui exceptionis gratia illud Paul. aiunt addidisse. Quasi admonuisset vt dilectionem semper deberemus: quippe cuius debitum quantuncumque soluat, nunquam cessat. Item Christus Matth. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Imò verò qui rem non abtulit, sed bona fide possidet, quoties consulerit esse alienam naturali ratione doctus, tenetur illam domino tradere. Vnde Theobias, vt eius tradit historia, cap. 2. cum vocè balantis hædi quem vxor attulerat, audisset: Videte, inquit, nē forte furtiuus sit: reddite eum dominis suis: quia nō licet nobis aut edere ex furto aliqd, aut continere. In summa, Deus Ezech. 33. nemini poenitentiam veniam pollicetur, nisi prius pignus rapinæ reddiderit. Adde quod eodē iure quisquis rem nouit furto sublatā, tenetur eam domino indicare. Sic enim intelligendum est verbum Hieronymi super illud Proverb. 26. quod refertur extra de furtis. c. qui cum fure. vbi ait qui

Lutheri fatista nē infirmatur

Erasmi documenta reseruit & ipse notat.

Argumentum

Arguitur contra solutorem.

qui cū fure partitur: vel secundum aliam literam, participat, scilicet, in crimine, occidit animam suam. Nō ergo fur solus, verū & ille reus tenetur, qui furti conscius, quærente possessore non indicat. Haud tamen tenetur occultum furem prodere, sed furtum pandere.

PE R hæc ergo ad primum argumentum cōtra quæstionē respondetur, concessa priori assumpta: nempe satis esse ad salutem si quis innocenter viuat per expletionem mandatorum: posterior vero perimitur. Etenim qui furto commissio aut illata iniuria corruerit in culpam, nunquam inde resurgit nisi præuia restitutione: nam aliàs semper tenebitur reus furti, aut illatæ iniuriæ: quod est contra Decalogi prohibitionem. Contra hanc autem solutio nem non desunt argumenta. Primum enim statim præforibus extat huiusmodi. Nemo reus est furti aliusve detentionis, cui constat legitimum dominū consentire, aut consentire debere: lex autē charitatis hoc vinculo videtur mortales & maximè Christianos conglutinare, vt corporalia hæc & temporalia quicque propria salutari spirituali proximi possideat: ergo quisque cōsentire tenetur vt alius possideat bona sua, nē iniuste alius retinendo occidat propriam animam. Hoc argumentū sunt qui arbitrentur alicuius esse pōderis: cum tamē nullus sit profusus. Respondet enim Adrianus quod etsi dominus rei forte consentiat, hoc tamen non cōstat ei qui iniuste possidet: & ideo contra conscientiam retinet. Solutio autem non eneruaret argumenti vires, si vllas haberet: nam satis esset quod illi cōstaret, debere dominū consentire. Respondetur ergo facillimè quod quauis quisque teneatur salutem animæ proximi ordine charitatis proprijs bonis corporis & vitæ etiā tēporali anteferre (vt S. Tho. 2. 2. q. 26. artic. 7. auctor est) attamen hic charitatis ordo solum obligat exponere corporalia bona pro tuenda salute animæ proximi, quando vel talia bona sunt illa simpliciter necessaria, vel quis ex proprio officio curam gerit animæ illius. Alio qui solum ad perfectionē charitatis hoc pertinet. Vnde cum ille qui alienā rem iniuste vsurpat, non id propterea facit quod extremam necessitatem illorum bonorum patiat: sed ex sua libidine & corrupta voluntate, nō tenetur dominus consentire in illam iniustam possessionem. Simile est in mortis articulo cum quis aliu inuadit occidendi animo. Aiunt enim quidam nimirū misericordes, quod inuafus potius debet permittere sui occisionē, quam alium mortaliter delinquentem interficiat, vt sua temporaliter morte æternam euitet in proximo. Sed re-

vera nulla hoc ratio probare poterit: quia vita illius qui inuaditur, non est inuadenti necessaria: & ideo quia iniuste illam petit, potest alius illam defendere: etiā si sciat alterum in peccato mortem obire. An vero sit consilium suam ipsius mortem permittere pro salute alterius, non est præsentis negotij disputare: maiorem enim charitatem nemo habet, quam vt animā suam ponat pro amicis suis. Secūdo argumēto petitur dubitationis solutio, quæ forsitan nō ad rem tantum spectat, quam ad nomen. Vide licet an diuersa sint præcepta, quo furtum prohibetur, & quo restituitio præcipitur. Etenim quod eadem sit præceptio, est argumentum primum, quod idem pollere videtur: Non furtum facies. &c. Non retinebis alienum. Sic enim negatiuè ait Paul. Nemini quicquam de beatis. Et S. Thom. 2. 2. quæst. 66. art. 3. detinere, inquit, id quod alteri debetur, eadem rationem nocentem habet cum acceptione iniusta. Et ideo sub iniusta acceptione intelligitur etiam iniusta detentio. Mox arguitur quod si præceptum restitutionis singulare esset, nō posset nisi affirmatiuum existere: præceptum autem affirmatiuum non obligat pro semper: restituitio verò faciēda est absq; mora: nā quādiu quis in re alieno manet inuito domino, quasi fur reputatur. Vnde sit vt semper & pro semper teneatur restituere. Nihil scēius exactior loquutio erit si dicamus duo esse quodāmodo præcepta. Illud scilicet abstinendi à furto, merè negatiuum: hoc autem restitutionis, affirmatiuum implicans in se negationē, quo prohibemur re admittere: vt 2. 2. q. 62. art. 8. auctor est S. Tho. Et hoc patet ex obiectorum diuersitate. Actiones enim malæ prohibentur negatiuis præceptis: bonæ autem affirmatiuis mandantur: furari autem malum esse restituere verò, bonum. Idem patet ex forma Christi: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Quare Paulus ambo copulauit, scilicet, Reddite omnibus debita: &, Nemini quicquam debeatis. Falsum ergo est idem esse prioris vel obiectum vel præceptum: reducit tamen hoc ad illud Decalogi, Non furtum facies. Et per hoc responsum est principali argumento. Ad aliud autem quod modo de præceptis affirmatiuis subieciēbamus, respondetur, quod licet mandatum restituendi affirmatiuum sit, nihilominus propter id negationis quod includit non habet circumstantiam temporis, sicuti alia, desinit tam: sed sua substantia est vt statim & absq; mora fiat. Hæc autem mora accipiēda est secundum ciuiliū morem. Dicitur enim quis esse in mora cum rei opportunitatem nactus, non

Ad 7. arguo Dub. an eodem præcepto prohibetur furtum & præcipitur restituitio.

Solut. dubij.

statim operatur. Quapropter (vt postremo articulo huius libri repetendum est) obligatio huius precepti quantum ad actum anime interioriorem, est, vt cum primum cuiq; constiterit rem possidere alienam, animo proponat reddere non tamen est in culpa si statim non reddat, quousq; habita tum creditoris copia, tum oportunitate soluendi, soluere amplius distulerit. An vero quamdiu quisq; in mora durat, tam diu crescat culpa: & an aliquando eadem innouetur, ad eundem postremum articulum huius libri pertinet satisfaciendo respondere.

ARTICVLVS. III.

Utrum omnia in vniuersum que quis vel ab alio abstulit, vel inuito domino retinet, teneatur restituere:

Restitutio substantiam necessitateq; restitutionis videre tertio loco restat amplissimam eius obligandi vniuersalitate. Quæritur ergo vtrum omnia in vniuersum ablata & retenta, teneatur homo restituere. Et arguitur a parte negatiua. Duo sunt bonorum genera in quibus quis alteri nocere potest, scilicet spiritualiū, & temporalium: spiritualium autem non est necessaria restitutio: ergo cum sint temporalibus prestantiora, sit vt neq; temporalium sit necessaria. Minor exemplo monstratur. Enimvero qui alterum ad peccandum induxit, nihil illi restituere tenetur: tum quod ille liberè fecit, tum quod & ipse se potest in pristinum statum restituere. Secundò. Si quis a monachus professione vel cohibuit, vel abstulit, eisdem prorsus rationibus modo adductis, nihil ei restituere cogitur: ergo neque in hoc casu restitutionem facere est operæpretium.

¶ Tertiò. In bonis temporalibus maximum est vita: sed qui vitam alteri, vel membrum abstulit: nulli restitutioni manet obnoxius, quia ad impossibile nemo obligatur: quale est vitam aut membrum restituere.

¶ Quartò. Nemo ad peccatum obligatur: quandoq; autem fieri nequit restitutio citra culpam: vt puta cum quis alienam famam reuelatione occulti criminis denigravit: ergo eiusmodi restitutio neutquam est necessaria.

¶ Quinto. Honor quem quis alteri contumelijs deturpat, nullatenus restitui potest: quia ad præteritum non est potentia: ergo illic locum non habet restitutionis vinculum. ¶ Sextò. Dum quis cuiuspiam impedimento est ne aliquod spirituale sacer

dotium allequatur, auferre id illi censetur: nisi (vt Philo. 2. Phy. tex. 56. author est) quod parum distat a re, nihil distare videtur: & tamen nullo innotatur restitutionis nexu: quia præbenda non debet ab altero auferri, vt priori cõferatur: ergo non est omnium in vniuersum necessaria restitutio. ¶ In contrarium est diuina sententia Ezech. 33. Si impius egerit penitentiam a peccato suo, feceritq; iudicium & iustitiam & pignus restituerit, rapinamq; reddiderit. &c. vita viuere, vbi omnium insinuat necessaria restitutio.

Questionis huius conclusio statuitur affirmatiua. Omnium in vniuersum que quis vel iniuste sustulit, vel iusto aliquo civili contractu accepta retinet, præceptum est, restitutionem fieri. Neq; vero nouis opus est testimonijs aut rationibus post ea quæ proximo articulo dicta sunt. Enimvero vt prohibitio furti, sic & restitutionis præceptio, generalis est, vniuersa complectens. Et ideo nisi aliqua de causa excusatio contingat, aut attenuatio culpæ, semper est mortalis eius transgressio. Excusatio autem fit aut per ignorantiam, aut per impossibilitatem: absolutio vero ab obligatione per domini voluntatem, illam remittens: sed attenuatio contingit ratione tenuitatis materiæ. Nam qui parum retinet, nihil retinere videtur: ideoque leui tangitur culpa.

At verò argumenta quæ obiecta sunt non parum considerationis postulant. Et quoniam tria sunt mortalium bona (vt. 7. Polit. c. 1. Arist. meminit) scilicet anime & corporis: atque illæ facultates quæ extrinsecus possidentur, decere existimauimus secundum eorum dignitatem ordinem sequi dicendi. Bonorum autem anime alia sunt naturalia, vt intellectus: alia verò acquisita, sed tamē temporalia vt scientia: alia deniq; simpliciter spiritualia, vt virtus & gratia. At vero de prioribus nulla est necessaria peculiaris disputatio: sunt enim simpliciter temporalia bona: & idcirco qui hominem (vt ex e plurim ponam) vel præstigij vel alia via demeritaret, vel per vim aut fraudem a literarum studio diuerteret, teneretur ad arbitrium prudentium datum, sicuti in alijs temporalibus, recidere. Restat ergo vt ab spiritualibus exordium capiamus, qualis est gratia, & quibus ipsa nutritur, virtutes. De his enim primum argumentum propositum est. Ad quod Scotus. 4. dist. 15. q. 3. artic. 1. & Richardus eadem dist. arti. 4. q. 2. quem ibidem sequitur Paludanus: & in materia de restitutione Adrianus: respondēt affirmando, quod quicumq; alteri est causa peccati, ipsum scilicet inducendo, obligatus sit restitutioni, sic vt commodiori qua poterit via cum teneatur in Dei gratiam

Conclusio.

Tria hominum bona.

Bona anime sub huius dantur.

Ad iargi Scotus.

Adrianus

gratiam reuocare, suadendo illi vt respiciat, orandoq; pro eo, cuiq; pro posse iuuando. Quin vero addit Adrianus, neminem posse suorum restitutionem bonorum spiritualium remittere veluti corporalium: vt pote quorum nemo præter Deum dominus est. Et quidem si iustitiam tantum inspexeris quam homo facit cum de diuina gratia decidit, hoc certissimum est quod tanto exitialius perniciosiusq; nocet qui proximum cõsultit in talibus bonis nocet quam si noceret in corpore, quanto anima pretiosior est corpore, & gratia Dei vniuerso orbe. Vnde Gregorius, quod restituitur. 6. q. 1. c. ex merito. Deteriores, inquit, sunt qui vitam, moreq; bonori corruptunt, his qui substantias aliorum prædicia diripiunt. ¶ Attamen licet alij prudentius me forsitan iudicent, nihilominus nullam mihi videor rationem videre quæ hanc sententiam confirmet, quam præfati doctores affirmant. Et primum omnium quantum ad culpam. Qui dedita opera idq; ex odio contendens proximum procurat de gratia Dei expellere, & in eius inimicitiam conjicere, enormius peccat quam si vitæ temporali pararet insidias: quia longe nocentius malum intendit. At verò cuius propositum non est proximo sic enormiter in spiritualibus nocere, sed vel suum commodum assequi, vel suam explorare voluptatem: non tanta grauitate delinquit, quæ si eius diriperet bona temporalia. Equis enim asserat eum qui liberam mulierculam corruptam, absq; vlla vi & fraude sollicitet, etiã si vel prece vel pretio urgeat, tam graui crimine cõplicari, quam si bonorum eius copiam deprædaretur? Re vera nulla est in tali assertionem apparetia rationis. Fallax ergo est argumentum. Plus nocet, ergo grauius peccat. Cætera enim non semper sunt paria. Enimvero qui aliena bona surripiunt, id faciunt inuito domino: vnde iniuria ac subinde culpa suscipit incrementum: quivero alium allicit ad malum nullam infert vim aut necessitatem, atq; adeo neque iniuriam. ¶ Sit ergo secunda conclusio superioris expositoria. Qui alterum in crimen conjicit vi aut fraude, tenetur eatenus illi restituere, vt quem seduxit veritatem docet: & si vim intulit, liberum relinquat vt in bonam redeat mentem. Decepit quis fortè hominem docens non inesse culpam vbi erat: puta quempiam contractum non esse vsurarium, qui tamen erat, ob quam deceptionem exercet ille talem contractum: in tali casu tenetur fallax ille homo docere alium veritatem, ne falsus male agat. Quapropter hæresarcha qui hæreses seminavit, tenetur recantare palinodiam, & quantumuis se fuerit conuelleret iniqua femina.

Nō semper qui plus nocet, grauius peccat.

Conclusio.

Eodē iure si ego quæpiam induxi vt inimicitias gereret cum inimico meo, & mea causa illas exerceret, teneor illū liberū relinquere: ne sim illi causa mali. Conclusio manifesta est, quoniam ego sum causa non solum ob quæ deliquit, verum ob quæ in delicto persistit. ¶ Tertia conclusio. Si quis alium absq; vi & fraude induxit in peccatum etiam si cõsultit & ex animo induxit, alius autem scit se esse in peccato, estq; ei liberū exire dum voluerit: tunc inducens non tenetur peculiariter præcepto iustitiæ commutatiue restituere, sed generali præcepto correctionis fraternæ sicut ceteros. Prior pars probatur. Primum, iste inducens proprie loquendo, nihil ab altero sustulit: nam auferre nemo quidpiam nisi ab inuito, qui autē sciens & prudens peccat, quantumuis precibus alterius succumbat, non facit inuitus: aliter non peccaret, dicente Augustino in De vera relig. & 1. lib. retract. Peccatum adeo est voluntarium, vt nisi sit voluntarium, non sit peccatum. 15. q. 1. c. quod autem. Respondent autem Scot. & sui, quod licet taliter inducens non sit tota causa peccati, existit nihilominus pars causæ & occasio, & ideo manet quodam pacto restitutioni obnoxius. Contra hoc tamen est argumentum. Quando ergo precum improbitate donū aliquod ab amico citra vim & fraudem extorqueo, nullatenus illi teneor vt restituam vi iustitiæ: nisi mea liberalitate illi decreuero esse gratis: pari ergo iure qui a muliere vel prece vel pretio cõsensum expressit in malum, postquam illa vltro cõsensit, liber est qui extorsit a restitutione: scienti enim & cõsentienti non fit iniuria: de regul. iur. in. 6. Et facit ad idem tex. eod. titulo. cap. nullus eodemq; titulo. ff. l. cõsiliij. quibus nimirum docetur neminem ex cõsilio quod fraudulenter non sit, restitutioni obligari. ¶ Secundo aliter idem comprobatur. Nemo ei restituere tenetur, in cuius potestate non est restitutionem fieri: Deus autē solus est author gratiæ: homo ergo eodē vinculo est solutus. Quod si urgeas saltem obligari ad id quod potest, aliter arguitur. Nemo ei adstringitur restituere, qui sua sponte condonat quod sibi ablatū est: sed ille qui non vult respicere a peccato, virtualiter condonat quod ablatum sibi est: quoniam cum in sua potestate per solius Dei auxilium positum sit diuinam gratiam recuperare, & non recuperat, videtur illam sua culpa negligere: atq; adeo alter fit a debito liber, quia non retinet alienum. Etenim si ego furto sustuli auri pondus quod expositum manifestumq; relinquo domino, vt quādo ei liberit possit sine meo vilius ve alterius opera capere: profectò si non capit,

Conclusio.

centetur illud reddere: atque adeo ego non amplius teneor facere. Etenim neque obligor illud adimplere ut capiat, neque rogare. Ecce quod illud tunc est: aut capere, aut abire. Ad nostrum propositum. Vnde quæso obligor iniquum in bonam mentem reuocare si cum ipse absque opera mea possit, minimè vult emendari? Accedunt & argumenta alia minoram secundum auctores contrariæ sententiæ consequens sit primum, ut si quis mulierem quæ in sordibus iacebat ad sordidum actum induxit, teneretur eam emendare: quod nulla suadet ratio. Item quod qui non potest eum qui corripit in viam reuocare, teneatur saltem pecuniâ pro posse ei satisfacere: licet diuina gratia nulla sit existimatio pendenda, nam in honoribus ita vsu fit: quod tamè in spiritualibus nusquam obseruatur: nulli enim confessariorum tales restitutiones iniungunt. Tertio sequeretur ut qui publice peccauit, singulis eorum quibus fuit occasio ruinæ teneretur restituere. Et accedit profecto (ut ait Syluest. in verbo. restitutio) non debile argumentum in fauorem huius sententiæ, quod cum S. Thomas solertissimus omnium scrutator de hoc genere restitutionis nihil vsquam meminert, nullatenus iudicauerit esse necessariam. ¶ Adiecit autem in secundo membro quod ligamine correptionis fraternæ, quod est charitatis, teneretur talis homo corripere: fratrem: & forsitan arctiori vinculo quod reliquos, ceteris paribus: nam alioqui quem in maiori periculo video, citius teneor corripere. Atque cum maxime quem quis illata vi in peccatum compulsi: ut puta si quis mortis comminatione virgini stuprum obtulit: At neque vinculum hoc exit lineas correptionis fraternæ. Non inquam ingreditur iustitiæ limites: vnde Exod. 22. Solu faneitur ut qui dormierit cum virgine, dotet eam, ducatque in vxorè: quod autem procuret eam emendare, non adhibetur. Hæc dicta sunt non ut habenas perditis hominibus laxemus: est enim enorme scelus hominè alienos mores veluti iniquitatis magistrum demonisq; administrum deprauare. Nam etsi postmodum tanta adhiberet cura, ut errantem in viam reduceret, peccatum tamen ipsum & tempus quo in peccato quis durat rescari vix potest. Sed tamè admonita sunt ut quisque intelligat quo usque Lex restitutionis obligando pertingat. ¶ In secundo argumento tangitur aliud dubium huic affine de illo qui quenquam à religionis professione retraxit, aut inde detraxit. De hoc enim pari iure, ut eis apparet, isti supra citati auctores pronunciant. Palud. namque eodem loco citato adstruere non formidat eum qui alteri pro-

Deo. argum.

Palud.

positum religionis sic distulit ut ne intraret persuaderet, vel alia via eum vitæ monasticæ subduxit, teneri ad restitutionem in integrum: nempe aut illi ingressum rursus persuadendo, aut alterum eius loco substituendo; aut, si neutra istarum via patuerit, obstringitur, inquit, idè ipse intrare. Ea eandem sententiam subscribit Antoninus Florentin. 2. par. tit. 2. cap. 2. Et ne opinio hæc monachorum tantum censetur propria, sequitur eandem Adrianus in. 4. in eadem citata. q. de bonis animæ restituendis. Et præterea Maior. q. 17. & adducit. Palud. exemplum Raimundi celeberrimi generalis ordinis nostri, qui eadem de causa habitum nostrum induit. Argumentum isti venantur ex cap. si seruus. primo, dist. 74. vbi iubetur episcopo ordinanti seruum nesciente domino duplum eadem reddere. Inde ergo & fortiore (ut putant) ratione colligunt obligationem restituendi religioni in eo exurgere, qui eidem religioni monachum subtrahit. Verum est tamen Adrianum & alios sententiam mitigare, dicentes tunc esse veram, quando quis vel religionis odio vel alio malo animo id fecit: secus autem si amicitia ad id adductus est, aut parentum commiseratione. Nam tunc & si peccatum committatur, restitutionis tamen lex non ligat.

¶ At vero neque opinio hæc multum probabilis tatis habet. Prima ergo conclusio sit secundum moderationem Adriani. Qui bona intentione impedimento est volenti monasticum institutum capessere, nullam facit religioni iniuriam: quippe quæ nullum dum ius acquisierat. Cui præterea accedit quod licet monachus professio in genere, adeo sit Euangelicum consilium, ut nullo sit alio opus particulari: tamen quod hic & modo & cum ceteris circumstantiis tale institutum suscipiat, res est quæ citra iniuriam in consultationem potest accipi.

¶ Sit autem secunda conclusio. Nemo qui alteri, etiam iniquo animo monachatum distulserit vel alia illi ratione obstitit quominus monachus fiat, obnoxius subinde sit restitutioni vel eidè faciendæ vel conuentui de rigore iustitiæ: sed tamen tenetur charitatis lege & correptionis fraternæ. Conclusio hæc perinde atque superior, quin verò firmius demonstratur. Primum enim illi qui à religione retractus est nulla debetur restitutio: quia neque vi cohibitus est, neque fraude seductus, atque adeo neque iniustitiâ passus: nam vbi non inuenitur inuoluntariū sed spontanea cõcessio, nulla subest iniustitia: atque adeo neque iniustitiâ restitutionem iniungit. Sed tantum esse illic potest peccatum contra charitatè: quæ ideo charitas postmodum admonet correptionem fraternam

1. Conclusi.

2. Conclusi.

ternè fieri. Enimvero qualem radicem habuit peccatum, scilicet vel cõtra charitatem vel cõtra iustitiam, talis est & virtus cui emendatio competit. Secundum argumentum est superioris simile. Ille qui à religione est impeditus, in sua post habet libera potestate suum prius propositum exequi: si autem non vult, tunc ille qui eum abduxit exoneratus est onere restitutionis. Et sunt argumenta hæc inde fortiora, quod perniciosius est hominem in peccatum contra legem adducere, quam à consilio religionis reducere. ¶ Neque verò restitutio necessario est religioni faciendæ. Nam nullo pacto vrget argumentum quod religio illa & ordo ius quoddam habeat, saltè proximum. Enimvero illud semper dependebat à voluntate illius qui poterat à proposito retrocedere. Quod si sua sponte mutauit, nulla restat obligatio restituendi. Imò eadem ratione addiderim, quod etiam si quis à professione neophytum, puta qui habitum indutus est & catechumenus, absque vi & fraude adduxit, licet graue committat peccatum, tamen cum non sit nisi contra charitatem, nulla iustitia eum obligat ad restitutionem. Nam si ego istum iam adornantem intrare hanc religionem ad aliam diuerterem, non sio debitor priori conuentui: ergo nullum habeat ius quod me obligaret etiã si simpliciter extraxissem. Quin verò neque ille qui iniquissimo animo professo persuaserit exire, plane ideo quo iure ad restitutionem teneatur. Neque argumentum quod à serui similitudine deducitur profus in contrarium cogit. Etenim quicquid de seruo sit, de quo idem iudicium erit in conscientia, quod secundum leges ciuiles fuerit: non tamen eadem apparet ratio de monacho. Mactipium enim dominus in suam propriam vtilitatem, veluti equum suum possidet: de monacho autem non sic censendum. Nam qui se diuino obsequio manciparunt, & si astricissimi sint religionis voto, non tamen possidentur ut serui ob Prælatorum temporale commodum, sed ob suum ipsorum spirituale. Quare seruitus illa libertate plena est. Qua licet monachus abutatur, habitum exuens, tantum obligatur lege obedientiæ redire, ut dignus efficiatur regno coelorum. Et ideo si sua sponte exierit, nulla inde nascitur ciuilis obligatio ad restitutionem. ¶ Tertia conclusio est. Si quis alium vi, vel iniuria, vel fraude, seu retraxerit seu extraxerit à vita monastica: ut potè dicendo non esse bonam illi, quia contra iustitiam fecit, inuoluntarium hominem permouendo, tenetur, fateor, detecta fraude veritatem docere, & vim amouere, ut liberè possit redire, teneturque forsitan propter

Ad argum. tum aliorum.

¶ Conclusi.

illatam iniuriam procurare ut iterum in conuentum recipiatur. Si tamen non redit, nullum tamen superest restituendi ligamen. ¶ Quarta conclusio. Quauis quis iuuenem vel impediens vel abduxerit, vel vi à monasterio expulerit, etiam illum qui fuerat profellus, neque teneatur alium loco ipsius subrogare, neque ipse intrare. Hanc conclusionem præterquam superioribus rationibus, hac præsertim mihi persuadeo. Consilium religionis nemo nisi cum omni libertate sequi tenetur. Est enim religio, quippe qua homo ab se abdicat propriam libertatem, perdifficilis: ob idque lege sanctè decretus est annus integer probationis. Nullo ergo aut metu aut commissione delicti potest quis in religionem obtrudi, etiam si quis monachos plures ut exirent peruerteret. Neque vllus potest casus dominicum illud verbum mutare, quo ait: Si vis perfectus esse, vade. &c. sed vniuersum hoc relinquendum est libero cuiusque arbitrio. Nemo ad fidem nisi spontaneus admittitur: qua ergo lege possumus ad opera cõsilij inuitum cogere? Contrarium porro nos canonicæ leges docent, quæ licet vel adulteras, vel hæresarchas, vel scelestissimos alios intra monasteriorum septa, atque in arctissimas cellulas occludant, neminem tamen ad professionem religionis cogunt. Illi ergo qua ratione putant institutis monasticis fruere, sunt fortè in religionis vota, quæ liberrima esse debent, iniuri: eaque dum homines eò cogunt, odiosa reddunt. Accedit huc, quod forsitan retrahenti alium, minimè illud congruit institutum religionis: neque fortè conuenit expedit. Hæc enim de causa statutus est professionis annus, ergo si ante ingressum scit sibi non esse salutarem, neutiquam intrare teneatur. ¶ Pugnat insuper aduersum istos validum argumentum. Sequitur enim ad eorum opinionem quod qui profellum monasterio ademit, profiteri cogatur. Consequens tamen est contra ius, concedens probationis annum: quo quis expertus fuerit non sibi ex re esse tale institutum, liberè recedat. Accedit præterea quod non semper est personarum paritas. Vtrum vir illustis aut egregie doctus teneatur ideo religioni se mancipare quod religioni vel parum vel nihil vtilem extraxerit. Extat deinde argumentum quod restitutio in foro conscientie non obligat nisi illis casibus, quibus vi veritas publicè constaret, obligatio secundum leges oriretur in foro exteriori: at verò neque Papa neque Prælatorum vllus talis reum criminis compelleret illo peccato restituere: nulla ergo est obligatio in conscientia. ¶ Quinta nihilò fecius adhibenda est conclusio.

4. Conclusi.

Opinio explicatur quæ do in conscientia quis ad restitutionem teneatur.

5. Conclusi.

conclusio. Qui conuentum aliquem, aut religionem persona aliqua expoliavit, quæ religioni erat frugi (nam de inutilibus nullus subest: potest scrupulus) fortè teneretur de dano dato: neque vero in integrum, sed ad prudentium arbitrium: vt qui rectorem Cathedræ vel fraude dementaret, vel vi exire constringeret, teneretur de damno cessantium proventuum. Haud tamen hoc tanquam mihi compertissimum statuerim. Imo standum arbitror tunc foro exteriori: nam (vt dixi) non eadem est hic prorsus ratio quæ de seruo. Hæc autem disputata sint de iustitia: nam de consilio aliud est. Peregre namq; fecit Raimundus, per suum ipsius ingressum damnum compensando, quod religioni dederat. Tertium argumentum iam nos in considerationem mittit restituendorum temporalium bonorum. Hæc autem in triplici sunt differentia. Alia quippe vxor corporis, alia vero exteriores facultates, ac tertia inter hæc media, puta honor & fama. Quod Ioannes in sua Canonica dixit: Omnia quæ sunt in mundo, aut sunt concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Inter hæc autem illa sunt nobis cõgenita penitentiæ, ac natia, atq; adeo potiora, quæ ad corpus attinēt. In quibus primū est vita quæ per homicidiū tollitur. De qua S. Tho. ac Theologi summo consensu respondent in tali casu, quia equiuolens restitui nequit, fat esse vt fiat possibilis reparatione: veluti quia Deo & parentibus redde re ad iustum non valeamus, vt potè à quibus suscepimus vitam, sufficit eis reddere quantum possumus. At verò operæ pretiū est hoc prescius explicare. Atqui in primis recolendum est ex superioribus necessariam esse homicidæ & restitutionem facere damni dati, & satisfactionem de iniuria, & ideo de vtraque est dubium in foro conscientie: nam in foro exteriori posita est talionis pœna: vt iuxta verbum Domini, Qui gladium acceperit, gladio pereat. Hoc autem nihil ad nos: qui tantum instituimus cõfessarios ad poenitentias iniungendas. Dicamus ergo prius de damno dato. De quo est omnium cõclusio, quòd si occisus familiam sudore proprio alebat, teneretur tunc homicida illud damnum compensare, alendo eandem familiam. Et ratio fit illis comperita ex natura cõmutatiuæ iustitiæ. Sustulit ille viduæ & orphanis alimoniam: reddat ergo. Sic enim decretum est capit. fin. de iniur. & dam. dato: Si tua culpa datū est damnum, iure super his satisfacere te oportet. Hi autem sermones vniuersales, sunt magis veri & minus vtiles. Opus est namq; respondere an quicumque sit ille homicida: & quanta

De tertio ar gumento. Triabonorum temporalium generata

Qualis debeat fieri pro via ablata cõpensatio.

Dubium.

cunq; fuerit defuncti familia, debeat illam perpetuo sustentare. Maioris in. 4. distinet. 15. quæst. 9. dubio postremo ait teneri homicidam tantum reddere hæredibus defuncti quantum ipse iudicio prudentium lucratus fuisset tota vita: deductis laboribus, quia non tantum inquit, debetur quiescenti homini, quantum laboranti. Hoc autem nihil est dicere: quoniam si illi qui suis manibus viuitat, laborem ademeris, nihil relinquis, cessans quippe ab opere nihil lucraretur. Item argumentum est contra hoc vrgentissimum. Si enim quis quenquam ab opere & labore cohibet, in integrum teneretur de damno, ac si ille laboraret: nam ille accinctus est operi. Si tu ergo illi obitas, adstringeris ei, quod ipse lucraretur refundere. Et ideo Scotus distinet. 15. quæst. 3. ait, talem homicidam teneri ad sustentationem familiæ defuncti: non solum vxoris & liberorum, verum si ille matrem quoque & propinquos nutrebat, vniuersos quoque cogitur ipse pascere. Et sequitur eū Adrian. eadem distinet. citatq; in eandem sententiam Speculatorem & Panor. dicentes quòd quique hæredum potest agere pro operis defuncti, quas posset exercere toto sua vitæ tempore. Hæc autem regula non est ad amfissim certa, sed dura valde circumspectiora cõscientijs. Sequeretur enim quòd homicida ante iudicis condensationem in summam pauperiem redigi deberet, & talem deberet imponere confessorius poenitentiam. Vnde si homicida pauper est, qui tantum lucratur quantum ille lucrabatur defunctus, teneretur totū dare, & nihil sibi reliquum facere. Quòd si forte ille occisus erat mercator, cui amplius proventus proueniebant, & homicida itidem est mercator, teneretur tantundem hæredibus refundere. Adrianus concedere videtur: Maioris vero negat: nã dicit quòd postquam familia habet aliunde victum, non teneretur homicida illum ei suppeditare. At verò hoc nihil refert: nam si nudam cõmutatiuam iustitiam consideres, nil interest sint ne hæredes diuites, an pauperes. Etenim (vt. f. q. superioris libri dicebamus) non hoc attendit: sed præcipit vt quantum ablatum est, reddatur, modo qui abstulit soluendo sit. His ergo prætermisissis, certissima quæ hic potest conclusio stabiliri, est hæc. In his quæ secundum speciem reparari nequeunt, restitutio est ad arbitriū prudentium faciendâ. Neq; particularius aliud S. Thomas respondet: nimirū intelligens nihil posse certius constitui. In hoc autem arbitramento habenda est ratio personarum, tam occisi quam occidentis, quàm etiam hæredum: nam (vt modo di-

Opinio Ma ioris,

Impugnatio

Scotus,

Improbabilis

Conclusio auctoris.

dō disputabamus) nulla aliarum regularum est solida. Quapropter hæc est quæ prudentibus habetur in vsu. Atque adeo plus huc conducit prudentum sententia, quàm Theologorum sciētia, vel Iuriconsultorum. Quando enim homicida est diuitijs præpotens, maior est ei restitutio iniungenda, quàm si egeret. Et si occisus inutilis erat suis, minor quàm si erat frugi. Est præterea in hisce iniurijs considerandum, quòd qualitas defuncti non tantum pefari habet ex utilitate ipsius, indigentiaque suorum, verum etiam ex valore & dignitate personæ. Nam qui virum ingenuum literis vt aut alia ratione insignem occidit, ad maiorem multo restitutio nem teneretur quàm si personam inferioris clas sis trucidaret. Falluntur ergo qui arbitrantur ob id quòd non reliquit familiam inopem nõ esse restitutionem necessariam: quoniam talis persona multo plus erat, quàm alia. Quin vero & occidendi modus, si per insidias, aut fraudem, aut per insignem atrocitatem homicidiū perpetratum est. Hæc inquam omnia venire debent in consilium vt restitutio legitime fiat, dum modo hæc omnia iniurijs positis soluere, etiam cum graui detrimento suorum bonorū. Tamen si, vt ad superius quoddam verbum respondeamus, non sit propter restitutionem in foro conscientie: in extremam aut grauem necessitatem quisquam conijciendus. Sed & restat insuper in huiusmodi casibus inaduer tendum, id quod in spe est tantum, non æquipollere ei quod est in re: nam poterat defunctus citò mori, aut languere, ita vt non posset familiam sustentare. Idem prorsus dicendum de mutilatione membri: vt qui manum alteri abscidit, teneretur soluere operas medici, & damna cessantes que labores in integrum: ad arbitriū tamen sapientum virorum. Quòd si quis sententiæ huic obijciat illud Exod. 21. quod iure etiam Canonico de iniur. & dam. dat. cap. si rixati. pro lege susceptum est: nempè quòd si percussit alter proximum suum lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, ille qui percussit, opera eius & impensas in medicos restituat, ceterum innocens erit. Respondetur quòd erit innocens respectu homicidij: & si ille qui læsus est, plenè conualuit, euadet tunc & percussor prorsus liber. Ex his fit consequens quòd non debet æstimari pretium huiusmodi lesionum ad libitum illius qui damnum accepit. Amputauit quis manum alteri, aut eruit oculum: vtrum teneatur tantum reddere quantum ipse peteret, si ante mutilationem ipse vellet vendere membrum suum? Minime gentium. Est plebeius

qui pro mille aureis nollet orbari oculo: & tamen postquam auulsus ei est, non tenetur qui eum eruit tantum reddere. Non enim est eadem hic habenda ratio quæ in rebus recuperabilibus. Si furto furripui equum, debeo vel ipsum reddere, vel simpliciter quantum valet: at quia membra non possunt eadem restitui, non debent tanti æstimari quanti homines illa faciunt quando habent. Quauis etiam deformitas quæ in mutilo restat, sit etiam reparaanda. Sed est tandem adnotandum quòd inter illustres istæ restitutiones non petuntur. Nam danna facile condonant: iniuriæ enim sunt, quas nunquam obliuioni tradunt.

¶ Secundo, præter damna data tenetur iniurius satisfacere pro iniuria: sed de hoc quodque diuersæ versantur opinioniones. Est inquam Scoti grauis seueraque sententia loco citato. Ait inquam, quòd vbi lex talionis iure sancita est, illa est sancta & legitima: & ideo iuste inquit debet illic homicida patienter soluere illam pœnam. Quòd si intelligat dum captus fuerit supplicioq; destinatus debere patienter tolerare, verissimum est. Attamen si intelligat quòd ipse se debeat offerre pratori, hoc profectò nulla probabilitate sustineri potest: quoniam nemo reus esse tenetur, ac simul actor, vt sponte se patibulo obijciat: esset enim hoc contra ius naturæ, quod tam truces leges & præcepta non admittit. Haud tamen credibile est grauem doctorem ita sensisse. Id quod ex subiuactis statim verbis conijcitur. Subdit namq; quòd vbi lex talionis non fuerit statuta, reus non tenetur sibi eam inferre: quia nullus debet esse homicida sui. Hinc enim colligitur quòd neque vbi statuta fuerit tenetur reus obijcere se iudici. Hoc enim eodem recideret, ac si eam sibi inferret. Adjicit nihilominus expedit tunc tali homicidæ vt exponat vitam suam in causa iusta, vt pote in bello contra inimicos Ecclesiæ pro restitutione faciendâ illi cuius vitam abstulit. Et subdit quòd si neq; tantam restitutionem velit facere, non potest omnino esse immunis à restitutione. Est satis seuera & rigida censura: quam videtur sibi factis corroborare verbo Christi: Qui gladio occidit, gladio perhibet. Et Adrianus consentit cum illo. Ego verò fateor quòd neminem possem sic obligare. Christus namque de vindice gladio reipublicæ loquebatur, quo malefactores pereunt. Imò verò probò viro qui ira succensus vnum homicidium fecit, non sub inde cõsilium esset illa de causa committere se bello: secus si esset eouf; perditis moribus, vt esset velut publica pestis. Aliter ergo faciendâ

Præter dant na etiam in iuria com pensanda. Scotus.

Nemo reus esse tenetur & actor.

Improbabilis

Quomodo est satisfactio pro iniuria, petedo videlicet sup pliciter veniam: arbitrarie pœnitentia.

¶ Quando verò nulla alia patet restitutio ad iura, comoda restitutio est, si interfecto orationibus & precationibus mortuū fuit apud Deum ad iuuet. Idq; salutare est vt in sacramentali confessione pœnitentiæ loco iniugatur. Tamen si, vt verum fatear, iustitiæ obligationē de huiusmodi spirituali restitutione planè non video. Neq; S. Tho. illius meminit. Quamlibet Scot. loco citato necessariam existimet. Neq; verò in foro iudiciali compulsio fit nisi de damno temporalidato, deq; cōpensatione iniurię. Sed est nihilominus saluberrimū consilium, quando in terfectus indiget. Nam si a fide catholica alienus vixisset, ridicula esset talis restitutio.

¶ Restat autem dubitationis non nihil, qui sint illi hæredes, quibus facta est restitutio de necessitate. Ait enim Scot. quod si ille defunctus alebat parentes & alios cognatos & propinquos, omnes tenetur interfecto pariter sustentare. Et eum sequitur Adrianus, & alij. Respondetur tamen per tēperamentum huius sententia. Sunt enim aliqui hæredes necessarij: nempe qui tale ius habent, vt nequeant in totū ab hereditate excludi: sicut sunt vxor & maritus: parentes & filij: hos enim tenebatur pater sustentare si egerent. Quapropter & hic hæredū ordo succedit in ius defuncti: quibus ideò iustitia faciendā est restitutio. Et ratio est quod homo est quoddam bonum, non solum suum, sed vxoris, & prolium, & parētum. Et ideo qui hominem gladio sustulit, illis sustulit. Alij verò sunt hæredes solum ab intestato, qui tamen non sunt necessarij: vt fratres & inferiores cognati. Et his rigore iustitiæ in conscientia nō tenetur homicida: nā licet defunctus sua libertate illos aleret, non ideo illa obligatio transit in homicidam. Alias teneretur panter alere amicos & famulos, & quoscunq; ille in domum receperat. Veram est tamen quod in foro exteriori fratribus & reliquis agnatis, quia ius habent agendi de iniuria, solet, vt eam remittant, pecunia rependi: nō tamē quod pro damno dato illis quicquam debeat.

¶ Quod si super his percoeteris, vt rum hæredes homicidæ si ipse viuens non satisfecit, teneantur de damno in conscientia? Respondetur ipsos teneri si defunctus bona reliquit: aliis minime. Iniuriam autem cōpensare, non itē conuincitur. Nisi viuens homicida condemnatus esset, trāsiret quē in rem iudicatam vt pro iniuria tantum solueret.

¶ Equitur vt in quarto argumento de fama & honore læsis, quomodo debeant restitui. Qualiter autem fama & honor differant, libro sequent. quæstio. 9. vbi eorum tractatus proprium habet locum, explicabitur. Nunc autem satis est nosse famam, quæ bona est estimatio de homine publicitus habita, per detractionem denigrari: obidq; infamator commodiori aptiorque possibili modo, restituere, refarcireque eam tenetur. Est enim in bonis temporalibus post vitam precipuum. Neque vero est sicuti ablata vita, irrecuperabilis: potest enim in integrum restitui. Attamen restituenda est statim in fronte regula. Quod laesa fama non est de necessitate salutis restituenda, nisi quando contra iustitiam auferitur, quæ regula vniuersalis est in omnibus bonis. Vnde cum S. Thomas tres assignet infamandi modos: Primus, inquit, cum quis scilicet verum dicit, & iuste non obligat ad restitutionem. ¶ At quia de hac re varia circumferuntur opiniones, ne tanta authorum citatione stylum obnubilemus, subiectis notabilibus rem aperiamus. Primum vt obligatio restitutionis fame oriatur, requiritur vt verè fuerit ablata, vel obscurata: nam quandoque ratione obiecti apparet auferri, quæ tamen re vera non auferitur. Id quod quatuor modis contingere potest. Primo si qui diffamatur talis homo est, cui secundum humanā reputationem illa non est infamia. Dixit aulem hominem seruire, vt ipsi aiunt, aliter etiam feminæ: licet suspicio inde oriatur si modo feminam nullatenus infamaret: profecto viro non teneris ad restitutionem. Neque si diceres descendisse in duellum cum alio: quauis hoc secretum esset, & forsan mēdaciū: quia tali hominum ordini nulla, aut perquam exilis oboritur ex his infamia. Secundo neque auferitur fama quando persona iam publicè erat infamis. Mentitus es, verbi gratia, meretricem tali nocte admisisse lenonem, quem nō admiserat re vera non esset peccatum mortale non restituere ei famam: quia nullam inde maculam ipsa contraxit. Tertiò si infamia est de re leuissima. Vt si quis alium infamaret quod esset negligens in studio: & quod non ieiunaret Quadragesimam totam, quauis mendacium esset: si persona illa erat vulgaris, pro nihilo ducit. Quartò si infamator vel non est fide dignus, vel loco videtur dixisse: quoniā cui nulla datur fides, et si delictum incurrat, quia tamen nullam generat infamiam, nullo se illaqueat restitutionis nexu. ¶ Prætèrè requiritur vt alius famam obnubilet per iniulitiæ delictum. Etenim qui more & lege verum crimen pro palat, nihil auferit quo restituere tenetur.

¶ Dubiū quibus debeat fieri restitutio

¶ Sententia authoris.

¶ Dubiū, an obligatio restitutiōis trāsferat ad hæredes.

¶ De 4. argu.

¶ Regula de fama restituenda.

¶ Notabile

¶ Quatuor modis obiecto crimine homo non diffamatur.

¶ Notabile

¶ Dubium.

¶ Soluio:

¶ Notabile

¶ Notabile

¶ Notabile

¶ Notabile

neatur. Vt si quempiam in iudicio rectè accusasti: aut si per fratrem correptionem ad maiorem emendam prudenter plures accersisti testes, quibus proximi delictum patefaceres: aut si bono amico tui consulens, qui criminofum aut malè fidum seruum recipere in suam familiam adonabat, id ne faceret admonueris, nullus istorum casuū iugo restitutionis hominem subdit. Mox si quis quempiam infamet contra charitatem non violando iustitiam, neque sic innectitur restitutionis necessitate. De tulisti criminofum in iudicium qui re vera dignus erat supplicio, & testibus conuinci poterat, non tamè ad bonum suspiciens, sed iniquo animo, putà ex odio aut ex avaritia, vt illi in sua dignitate per ambitionem succederes. De liquisti quidem contra caritatem & liberalitatem: non tamen restituere conuinceris: quia non fecisti contra iustitiā. Pari ratione si prælatus proderet reum què licitè condemnauit: proderet autem quibus illud erat ignotū. Impingit quidem in charitatis iura, haud tamen restituere tenetur. Neq; verò qui legitime diffamatum in vno loco traducit in alio vbi res nondum erat audita.

¶ Ad hæc requiritur tertiò qd qui læsus est nō alia via famam recuperauerit: nam tūc immunis fit ille qui infamauit a restitutione: quippe cum alter iam habeat quod perdidit. Vt si ille quem de cōcubinato traduxi, adeò se compurgauit vt nulla mihi amplius habeatur fides: onere sum restituendi exoneratus. Ecce ergo tres conditiones ex quibus obligatio constatur ad restitutionem: scilicet vt auferas famam & contra iustitiam, & quam alter non iterum in integrum reparabit.

¶ Post hæc ergo ad singularia descendentibus dicendū restat qd duobus modis (vt ait sanctus Thomas) vsu venit cōtra iustitiā infamatio: sci licet quādo quis falsum crimē imponit atque iniuste: secūdo quādo imponit verum, sed iniuste. Sed nunquid fieri potest vt impositio falsi criminis sit vnq; nisi iniusta? Quid ergo opus erat post falsum, addere iniuste? Respondetur fuisse necesse: nā (vt lib. sequen. quæst. 4. visurifumus) iudex ante cuius tribunal ille legitime probatur nocens, què ipse nouit innocentem, tenetur ipsum supplicio addicere: quo vtique casu falsum illius crimē factò ipso affirmat, iuste tamen: & ideo ad nullam cogitur restitutionem. At verò neq; iudex extra illū casum, neque vlla priuata persona sciens ac prudens falsum de alio crimē adstruere valet citra iniustitiam. Tūc ergo ille nō faciet idoneā restitutionem antequam asserat se esse mentitum: nisi for-

¶ Notabile

¶ Dubium.

¶ Soluio:

¶ Notabile

san inter illos conuenerit, vt alia sit remuneratio contentus. De quo statim verbum alteram adhibemus. Quin verò & hoc obseruādū est documentum, qd non satis est coram eisde, quibus mendacium dixeras, te mentitum asserere: verum teneris contrarium quam fecerassidem facere: videlicet quia homines procliuores sunt ad credendū mala quàm bona, iureiurando si opus fuerit, adhibitisque insuper testibus, mōstrare te debes falsum dixisse: vt qui tua culpa fuerat in fama resperfus, tua quoque diligentia repurgatus euadat.

¶ Secundo modo, obscuratio alienæ fame fit contra iustitiam: quādo quis verū crimē detegit: tamen contra iuris necessarium ordinē. Vt si quis occultum crimen vel extra iudiciū pro palauit, vel in iudiciū accusando detulit, quod tamen probare nequiuert. Quādo verò alias prætermisit ordinis minutias, non fit subinde restitutioni obnoxius, vt putā si accusauit die festo, aut loco indecenti, aut non seruatis alijs ceremonijs quæ rei substantiam non mutant.

¶ Verū tamen hic restitutionis casus, perquam difficilis est, si fieri ritè debet ac rectè. Enimvero hoc certum est non licere illi infamatori dicere se fuisse mentitum: esset enim hoc ipsum mendacium: quod pro salute totius mundi neutiquam dicendum est. Atqui id quod sanctus Thomas & Scotus & plerique Doctorum aiunt, debere scilicet illum tunc dicere se perperam illud dixisse, atque inique proximum diffamasse, neque esse sibi adhibendam fidem, vsque adeò vel parum vel nihil ad restitutionem confert, vt citius ac sapius noceat.

¶ Alij ergo recentiores aiunt infamatorem tunc debere vt i amphibolis verbis, vt sic ipse non mentiatur, vt tamen alij arbitrari possint, fuisse mentitum. Sed re vera præterquam quod hoc genus esset mendacij, nihil utilitatis afferret. Ob id quæ satis mihi semper visum est, quod & hic Caietan. ait, non amplius talem detractorem coram eisdem de re illa fari debere: sed bonam vbi que eiusdem hominis estimationem dispergere, videlicet quantum citra mendacium valet. Et quauis inde alij quod non se ipse retractat, colligant verum dixisse, non tamen ipse amplius facere valet. At verò tenetur ei, cuius infamiam vulnerauit de damno dato: nempe si causa illius iniuriæ: aliquid iacturam suorum bonorum fecit. Nō tamen in integrum, ac si per mēdaciū eum diffamasset, sed ad arbitriū sapientum, prudentūque virorum. ¶ Verum tamen in his restitutionibus faciēdis pensanda est rei possibilitas. Et quis enim restituere valeat si ei què diffamauit impedi-

Notandum documentū in restitutione fame.

¶ Modus.

impedimento fuit ne episcopatum aut egregiam cathedram amplam ve dignitatem obtineret? Debet ergo in hisce calibus consilium teneri sapientum.

Tertius modus infamandi in iustis.

¶ Tertius verò modus qui ab Scoto & Richardo & ceteris adiequitur iniuste infamandi, vsu venit, quando quis negat occultu suu crimen, quod alter iniuste detegit, siue in iudicio siue extra. Vt dum occultus cõcubinarius aut fur præter ius denunciatus, ait denũciantẽm fuisse mẽtitum. Dubiu enim est teneatur ne illi restituerẽ famã quam ei fauciat, dicẽdo illum esse iniquum delatorem. Et quidem Caiet. hic, & in Summa in verbo, restitutio, vtrunq; eorum ait teneri alteri restituere: quandoque mutuo sunt sibi iniucem iniurijs: & nullus, vt ipse arbitrat, potest suã famã remittere. Scotus verò & Richardus mitius respõdent: nempe illu cõcubinariu nõ teneri sic denũciatori restituere famam, vt occultum suum crimẽ fateatur: sed alijs verbis eum excusando: nempe dicẽdo bona intentione & zelo illum fuisse adductum.

Caiet.

Scotus.

Sententia authoris.

¶ Crediderim tamen, si meũ est auscultandum iudiciũ, quod licet hoc quod Scotus admonet salubre sit consilium: tamen secundũ iustitiã rigorem ille iniuste infamatus nullatenus tenetur denunciãti vel accusanti restituere, etiam si suũ crimen negauerit, ex qua negatione colligatur alium fuisse vel mentitũ, vel falsum locutum. Id quod & ante nos Syluest. adstruxit, in verbo, restitutio. 3. §. 3. Nam qui suo vitur iure, nemini iniurius est, atq; adeo rigore iustitiã nõ cogitur illi quippiam restituere: ille autem qui tali casu suum celat crimen suo vitur iure. Quod si arguas, illum dum negat crimen quod fecit, mentiri: & si cũ iuramento id negat, peccare mortaliter: ex quo consequens apparet, alteri ad restitutionem teneri. Respondetur primum quod potest celare tacendo, scilicet neq; affirmando neque negãdo. Secundò respondetur quod etiam si negãdo citra iuramentũ peccet, non tamen mortaliter: quia nõ perniciose mentitur: quãdoquidem ius habet celandi. Et quãuis deierans mortaliter peccet contra Deum, non tamen iniustitiam contra reuelatorem committit. Neq; verò, vt Scotus putat, contra rempublicam: quoniam quãdiu ipse habet ius suum contegendi crimẽ, nõ est inobediens iudici: atque adeo neque ad restitutionem cogitur. Est enim alta mente illa supraposita regula seruanda. Nullum peccatũ ad restitutionẽ obligat, nisi sit contra iustitiã. Quocirca metaphisica hæc distinctio Caietani, scilicet quod accusator potest considerari vel tanquã in iniuste accusator: & tũc alter cri-

Caiet.

men negando, non facit ei iniuriam: sed tamen potest etiam considerari tanquam homo, & tunc fit illi iniuria. Metaphisica inquam, hæc distinctio, profectò nihil ad mores refert: nam cũ ipsissimus homo sit qui accusat, nullam ei irrogat iniuriã, quise suo iure ab illo tuetur. Præterea inanis est ille modus mutue restitutionis. Nam si qui accusauit non potest dicere falso se accusasse, quia mẽtetur: sed accusasse iniuste, per hoc nõ refarcit alterius famã: inõ potius confirmat rem veram affirmasse. Item postquã alter non tenetur crimen suum occultum confiteri, si diceret, vt vult Caietanus, alterum non fuisse calumniatorem, illa esset quasi cõfessio proprii criminis. Ille ergo infamatus non tenetur restituere accusanti: sed si alteruter, potius accusator qui priorem intulit iniuriã tenetur accusato. ¶ Præter hæc quãdo vterque teneretur, certum est, contra quã Caietanus censet, locum habere compensatiõnẽ: vt scilicet iniuria pro iniuria remitteretur. Potest enim quisque suam famam & remittere & commutare, vt statim videbimus.

¶ Quartus deniq; modus iniuste infamandi est tanto perniciosior, quãto vitiator & minoris æstimatus. Nempe dũ quis quæ audiuit retulit. Audisti scilicet vicinã tuã amicũ recepta re: id autem, vt ingenium est hominum, statim in aures vicinã hisce verbis susurras. Hoc aut illud audiui: ego quidem non credo: sed audita refero. Est profectò ingenuus, sed pestilens detrahendi modus. Nam quò tu te ipsum sanctius iustificas, maiorem tibi arrogas fidem, & ideo peius infamas. Sic enim fama, vt ait ille, vires acquirit eũdo. Quare ethi Scot. loco citato distin. 15. q. 4. & Caietan. 2. 2. quæst. 7. art. 2. illam censent non esse directẽ infamationem, quia ex natura rei non aufert famam, neque obligare putant ad restitutionem nisi ratione scandali: profectò ego non sic auferem tutas reddere cõscientias. Imò qui sic infamat, licet non teneatur dicere se esse mentitum, quando quidem id audiuit: tenetur tamen non solum dicere leuiter se esse locutum, verum & operã dare, vt opinionem quam alij conceperunt, illis adimat. Nisi forte res sit tam publica, vt alia via in se perferat. Cauendum ergo est maximẽ ab huiusmodi susurris.

¶ Præter hæc autẽ de hac famã restitutione multa doctores controuerfantur dubia, quæ sunt ordine discutienda. Primum est, vtrũ de trimẽto propriã famã restituenda sit aliena. Apparet enim id nõ esse necessariũ: tum quod vnusquisq; debet potius suã famã cõsulere q̃ aliẽ: tũ etiam q̃ fama quã ego alteri abstuli,

Quartus modus in infamandi in iustis.

Scotus & Caiet.

Dubium.

non

nõ mihi accreuit. Debeo inquam quos depre-datus sum nummos eõ restituere, quòd mihi accreuerunt: nõ id autem quòd famam alterius obsecraui, mea non fuit facta clario.

¶ Respondetur, nihilominus proculdubio cũ propriã famã detrimento eam tenemur, quã lacerauimus, restituere. Nam licet nostrã propriã quã alienã accuratiùs debeamus prospicere: haud tamen vlli licet cum altẽris iniuria sibi consulere. Neq; dissimile est in alijs bonis temporalibus. Si enim alienam domum in incendio absumpsisti, aut hominẽ eõ gestu suas merces in vndas iactare, licet nihil tibi accreuerit, tẽneris nihilominus restituere. Vnde acutẽ profectò Arist. 5. Ethicorum docuit in huiusmodi iniurijs, licet non proprium, tamen metaphoricum esse lucrum: nempe quòd tuam explẽs voluntatem alium deicisti: ob idque perinde teneris restituere ac si quod abstulisti tibi esset appositum. ¶ Hoc autem dubium, alterũ parturitur: vtrum scilicet vsq; adeo hoc sit verum vt nullam exceptionem admittat. Est enim prægrauẽ, vt si Antistes, vel alter egregiã existimationis, famam priuati hominis maculauerit, teneatur cum tanta iactura suã alienam reficere: dicendo se esse mentitum, vel quid simile. Respondetur leges has morales non esse tanto cum rigore auscultandas, sed vt sapientissimus quisque ponderata personarum qualitate censeret: & ideo personã illustri fatis est si quam obtinẽbrauit alterius famam, pecunia vel alia ratione compenset. Quòd si aliter noluerit, nõ tenetur infamator amplius facere: nam etiam in pecunijs si debeo decem, quæ soluere non possum nisi cum millium detrimento, profectò differre possum solutionem, vel aliam viã indagare soluendi. ¶ Grauius autem dubium huic affine est, vtrum fama sit cum detrimento propriã vitã restituenda. Caietanus q; 2. 2. q. 62. art. 6. quem iuniores nonnulli sequuntur, tres rerum ordines distinguit: nempe pecuniã, honorem ac simul famam, & tertio vitam. De quibus hanc constituit regulam: Rem inferioris ordinis nemo tenetur cum detrimento rei superioris restituere, vt pecuniam cũ detrimento seu famã seu honoris: nec famam vel honorem cum detrimento vitã: sed rem cuiuscunq; ordinis cum detrimento rei eiusdem ordinis. Regulas autẽ huiusmodi ex visceribus metaphisicã expressas, multò plus nimio Caietanus ad morũ philosophiam accõmodauit, quã ideo non possunt non esse fallaces. Profectò nõ est quòd ambigi possit, quin pecunia debeat non nunquam cum detrimento famã restitui. Primum enim nemini fas est cũ detrimento & in-

Alteri dubium.

Tertio dubium.

Honorũ distinctio.

Regulã Caiet.

Reprobatio.

inuria alterius suum protegere honore & famã: neq; alter qui læsus est tenetur iuri suo etiam pecuniario cedere, vt qui iniuriã intulit, suam protegat famã. Suffuratus es, verbi gratia, amplam pecuniam: haud dubiu quã debeas omnem adhibere diligentiam vt secretò restituas. Si tamen neutiquã sine famã & honoris periculo potest, nõ ideo debeat alter sua denudari substantia: maximẽ cum damnum illius graue est. Haud enim negamus quin debeat respectus haberi famã & pecuniã: sed tamen ceteris paribus, maius est ius innocetis, qui à te iniuriam læsus est. Secundò, quãuis metaphisica rationem iniure velimus, & si fama genere suo præstantior sit quã pecunia, tamen tantum potest æris accumulari, vt cumulus ille multo sit pretiosior fama tua. Est quidem aurum suo genere argento pretiosius, sed tamen tantum esse potest argenti pondus, vt multo æstimetur pluri, quã minus auri. Porro ergo illa regula valde perniciofa est in rempublicam quã idcirco absit vt vllus credat qui suã studet cõscientiã consulere.

¶ De vita autem q̃ quis cum eius periculo aliquam teneatur restitutionem exequi, vrgentius dubium est. Etenim cũ, (vt supra diximus) nõ modò nemo sit dominus vitã, verum neque ob vllũ delictũ teneatur se morti offerre, vt libro proximo dicturi sumus, aut mortem sibi ad quam condemnatus est, asciscere: consequens esse apparet vt cum eius periculo nemo ad restitutionem teneatur. Respondetur ergo, quòd secundum communem legum ordinem & morem nullus tenetur cum periculo mortis restituere, non solum pecuniam aut famam, verum neq; vitam quam alteri abstulit, etiam si insignẽ virum occiderit. Et in hoc etiã fallit regula posita, scilicet quòd res debeat semper restitui etiam cum periculo rei eiusdem ordinis. Secundò nihilominus, saluo meliori iudicio, crediderim singularem posse euentũ cõtingere quo quis cum periculo propriã vitã teneatur restituere, non solum famam & honorem verum etiam fortẽ rem pecuniariam. Exẽpli gratia. Si quis illustrem familiam de hæresu aut de crimine læsã maiestatis mēdaciter difamasset, ita vt nisi mendacium retractasset, eadem profapia perpetua illa labe maneret infecta: deberet quidem omnem adhibere diligentiam, vt vitam propriam in tuto constituendo testimonium periret. At vero etiam si non posset sine periculo vitã, credo nihilominus teneretur. Veruntamen prudenter discernẽdum est, delictum ne & damnum iam transierit, an verò sit semper dependens. Occidisti hominem,

An est periculo vitã teneatur quis restituere.

nem,

nem, vt dicebam, quem iam in lucem restituere non potes, non teneris vt pecuniam pro illo restituas, periculo te mortis exponere neq; si famam denigrasti quam infamatus recuperare non potest. Sed tamen de illo casu loquor, quando ex te fama actu pendet vt recuperari possit. Idem censuerim de vita: vt si ob tuum solum falsum testimonium vincus quispiam est qui morti addicitur: profecto teneris etiam cum periculo tuæ vitæ illum morti eripere, in quam tu illum adigis. Secus si tu crimen commisisti ob quod ille falso condemnatur. Enim vero si tu illi non imposuisti, nihil tua refert: ob idq; nulla lex te ipsum tunc prode cogit.

¶ Quid autem dum quis famam restituere non potest? Dicitur Thomas ait debere aliter reparationem facere eisdemq; Scotus in. 4. distinctione. 15. secundum tenorem illius glossulæ super ca. ecclesi. vt lite pend. nihil in noue. Cum res restitui non potest, in alio æquualiti fieri debet restitutio. Syluest. vero in verbo, detractio. §. 4. affirmate audet contrarium: Illa nimirum similitudine ductus, quod sicut pecuniæ debitor dum non est solucendo, non tenetur honorem aut famam exhibendo recompensare: ita neq; qui famam restituere nequit, tenetur pecunia satisfacere. Et habet probabiliter non nihil. Nam aliis qui neque per pecuniam potest restituere, deberet eam orationibus vel alia via repensare. Nihilominus non est ab opinione regni diuertendum. Enimvero cum pecunia pretium sit omnium rerum, illa æstimatur & honor & fama. Et ideo per illam aut per aliud pecunia æstimabile facienda est horum restitutio. Quando vero illa deest, non est cur per orationes vel per honores restituatur: quia hæc non sunt rerum pretia.

¶ Super his autē omnibus potissima hic quæstio de hoc disputatur, vtrū fas cuiq; sit suæ remittere famæ restitutionem. Cuius vtiq; partē negatiuam tuetur Caiet. 2.2. quæst. 73. arti. 2. & in sua Summa, verbo, detractio: cui non desunt alij recentiores sequaces. Atqui fundamentum eius est, hominem non plus esse famæ suæ & honoris dominū quam vitæ, atq; adeo sicuti occidere se non potest neq; eandē facultatem alteri facere, ita neque famæ suæ restitutionem remittere. Sed tamen hæc quæstio non est quod magnum nobis negotium hic facessat: quippe qui supra quæst. 3. contrarium fundamentum iecimus, & vt arbitror constabiliuimus: nempe quod homo est honoris sui & famæ dominus sicuti pecuniæ. Tamen si in eodem ordine pluris habenda sit quam pecunia: secundum illud Proverb. 22. Melius est bonum nomen,

quam diuitiæ multæ. Ex quo quidē contrarium. Soluendo. 1. Concl. sua lamento contrarium in dō eam uis conclusionem: videlicet, remittere famæ restitutionem atq; honoris, genere suo non esse peccatū mortale: nisi circumstantia, personæ, scilicet quia est in publica dignitate aut magistratu cõstitutus: aut forte alia ratio mortale illud efficiat. At si absq; vlla causâ illam quis remittat, aut si non grauius infamet, erit ei peccatū veniale: sicuti prodigalitas pecuniæ quæ genere suo non est mortale: vel saltem in eodem ordine paulo de forius. Et ratio est: quia eiusdem ad seipsum in his quorum homo est dominus nulla intercedit ratio iniustitiæ: sed erit peccatum præter charitatem qua quisq; tenetur se & sua diligere: quod quidem in temporalibus non attingit ad mortale.

¶ Ex qua quidem conclusione subinfertur secunda: scilicet quod si quis aliqua bona & honesta causa ei quæ se infamauit, citra aliquam restitutionem parcat: nepe vt illius qui alias probus est, honori consulat: aut propter aliam pietatis rationē: non solum nullam cõtrahet culpam, verum & officium præstabit charitatis. Loquimur enim semper absque circumstantia personæ publicæ. Conclusio est non solum nostra, verum Adriani auctoris non infamæ notæ, in. 4. quæst. penultimæ, de restitu. quin etiã S. Thom. expressit, quicquid Caiet. cõtra conetur. Ait siquidē. 2.2. quæst. 64. arti. 5. hominem esse constitutum dñm sui ipsius per liberū arbitrium, & ideo licitè de seipso disponere posse, quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitæ. Neque quicquid excipit præter transitum huius vitæ ad aliam: vbi palam asserit omnium præter solam vitam esse hominem dominum, & q. 73. arti. 4. absque villo enigmatè explicatissimè ait, in arbitrio hominis positum esse detrimentum suæ famæ patim: nisi hoc vergat in periculum aliorū: vt pote si quis persona sit publica: secundum illud Grego. homi. 9. super Ezech. Lingua detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitatos debemus equanimiter tolerare, vt nobis meritū crescat. Quinverò non solum ex doctoribus, verum ex Euāgelio id non est illatu difficile. Haud enim Christus tantum honoris & famæ curam nobis commendauit: vt declararet non habere nos illorū dominium. Imo Matth. 5. & alibi sepe, honores omnes cū splendoribus huius mundi impediō nos admonet vt abijciamus. Et alibi, ne optemus primas cathedras. Et de fama ait Paulus, pro minimo habere, iudicari ab hominibus. Non ait pro nihilo, sed pro minimo: quia fama aliquid bonum

1. Concl.

Gregorius.

num est, sed non de præcipuis. His adiecimus loco citato Sanctorū exempla: puta Ambrosij, Augustini: & Anselmi, qui seipsum in suis scriptis humilitatis gratia diffamarunt. Quod certe non fecissent nisi intra limē virtutis id illis licuisset. At si fundamentū illic satis demonstrauimus, quod arbitror de monstrasse: nepe hominem esse dominū suæ famæ: nulla est ratio cur hic in confirmandis his conclusionibus immoremur: sanè quæ inde planè colliguntur. At verò quando infamia esset hæresis aut apostasiæ quæ contra fidem & religionem è regio ne militat: talis infamia non est ferenda, sed omnino repellenda, & quam fieri maximè potest abstergenda, Exemplo Christi, qui vt legitur Matthæ. 4. cum alias sibi illatas à demōne iniurias æquanimiter tulisset, vbi de idololatria cum tentauit, acerbitate vsus in eū est. Istæ autem conclusiones apertius etiã mundum dilucidabuntur lib. proximi sequenti, quæst. 10. Vbi ex eodem fundamento collecturi sumus non esse hominē contra iusticiam seipsum infamari remittere: quin verò quandocq; virtutem. Et re vera contraria huic nostræ opinio turpiter derogat iuribus amicitia. Postum enim pro amico vitam exponere, quamuis illius non sim dominus: cur ergo non possum exponere famam & honorem? At verò non desunt in cõtrarium nonnullæ obiectiones. Prima videlicet quæ ex Sapiente asciscitur, Curam habere de bono nomine: bonum enim nomen melius est quam diuitiæ multæ. Respondetur tamen curam quæ habenda est boni nominis eandē esse, quæ nobis virtutis incipit: vt pote cuius præmium est bonum nomē. Debemus ergo bonū procurare nomen insequendo virtutem. Est enim eius vmbra. Quapropter sicut eū qui recta pergit ad solē vmbra sequitur: sic & qui virtutem colit subsequitur honor. At quia, vt ait Aristo. honor non est in potestate honorati, sed honorantis, non est tanta cura facienda per se boni nominis. Propter quod dicebat Paulus, perparul facere iudicari ab hominibus. Et August. 11. q. 3. can. Senti. ait Secundino Manicheo. Senti de Augustino quicquid libet sola me in oculis Dei conscientia non accusat. Imo qui bonū nomen nisi per virtutem procurat, qui quam illud attingit: sicuti qui soli terga vertit vmbra quæ persequitur nunquā allequitur. Quod si nobis eundem Augustinum obijciamus. 1. q. 3. can. nolo. vbi homines crudeliter ait propriam famam contemere. Nam vita, inquit nostra est necessaria nobis, sed fama nostra necessaria est alijs. Respondetur non iniussisse Augustinum dominium famæ nostræ

Argumenta contra conclusionem.

Colēda virtutis quæ sequitur honorem.

non esse penes nos ipsos. Imò id potius de vita debuisset asserere, cuius non sumus dominus: & tamen ait quæ vita nobis est necessaria. Sed tantū ait quod licet fama res sit propria nostra sicut nostra pecunia: vbi tamen opus illa fuerit reipublicæ, debemus per bonam nostram famam eius seruire: sicuti qui diues est suis pecunijs. Attamen inde hoc tantum fit consequens quod homo indignitate cõstitutus, aut reipub. necessarius famam propriam suæ functioni mancipatam habeat & obligatā: vt pote sine qua gubernare nequit subditos: & ideo non ita possit eā negligere. Haud tamen inde sequitur quod priuatus homo teneatur suam seruare famam, sicut neq; alia bona temporalia. Præterquam quod August. loquebatur quibusdā mulierculis, quæ consulto humilitatē venditantes, diffamabat sese, admittentes ad se viros: quod certe non erat licitum. Hinc ergo ad præfectos gradum faciamus. De quibus prima sit nostra assertio; quod prælatus quando prælatus est contra iustitiā mortalitèr peccaret, si in re præcipui momenti suā negligeret famam: quoniam, in modo dicebam: habet illam officio mancipatam. Attamen si non esset persona adeo egregie vtilis reipublicæ, vt vellet magistratum abdicare, non anagis teneretur seruare famam quam persona priuata: secus si vult in loco publico perferuare.

Prælatus negligens suam peccat mortalitèr.

¶ Ex his autem plerique colligunt, cum qui prælati famam dilacerat, non illi tantum obligati ad restitutionem: sed etiam subditorum collegio. Nam fama, inquit, non sua est tantum, sed & collegij. At verò absque moderatè et distinctione, non id crediderim. Fama enim prælati suæ est propria, ac si persona esset priuata: licet ad suam functionem illa indigeat. Ob id quæ dum infamia de prælato tantum dispersa est, putā quod concubinum habet, vel aliud crimen in quo subditi cum illo non participant, illi satis est restitutionem fieri: licet maior sit faciendi obligatio quam si persona esset priuata. Si tamen ipse ab restitutione infamatorum absoluat, profecto crediderim, licet ipse malefaciat, alium nihilominus tutum mahere: neque quippiam amplius debere collegio: sicuti si suam prodigeret pecuniā, quæ egebat vt erogaret in pauperes. Nam ipse est dominus suæ famæ, licet malè dispenset. Secus si crimē totum collegium subnotaret: vt puta si infamaretur de simonia, aut de hæresi, vnde subditi infamiam participij contraherent. Tunc etenim & collegio debetur restitutio. Ex hisq; dicta sunt, dubiolū aliud solutū eundem. Nepe vtrū possit cõpensatio fieri in fama. Plane

Quorundā opinio.

Planè enim colligitur fieri posse: vt si tu meū de re aliqua corrodisti nomen, atque ego vicissim tuum, non solum conuenire possumus vt vterq; cum suo maneat vulnere, si persona sumus priuata: verum etiam mihi libebit non tibi velle restituere nisi eandem tu mihi solutio nem facias. Probatur: quoniam, vt diximus, fama potest per pecuniam repensari: & ideo sicut in nummis, ita & in fama locum habet huiusmodi cambium. Haud tamen infamatus potest per modum vindictæ infamatoris nomen lædere: sed duntaxat vt vim vi repellat: pro dèdo scilicet aliquod verum eius crimen, quod ad labefactandum illius testimonium necessarium est. ¶ Quintum argumentum. Vbi de honoris restitutione inquisitio fit; non est tante ambiguitatis. Differunt autem honor & fama, vt q. 9. latius dicturi sumus, quod bona fama, est bona existimatio & opinio quæ de homine habetur: quæ ideo per detractionem denigratur: nempe aut per impositionem criminis falsi, aut per veri propalationem. Honor verò est reuerentia quæ alteri fit propter aliquam excellentiam, aut virtutis, aut generis, aut magistratus, aut doctrinæ, &c. qui quidem honor dicitur auferri, quæ per conuicia aut contumeliâ. Ob id quæ facilius restitui potest quam fama scilicet per contrariam reuerentiam.

¶ Sed de hac tamen reuerentia hæsitari assolet, vt rum ad honorem rependendum satis sit veniam petere. Ad quod Caietan. q. citata. 2. 2. q. 72. artic. 3. impertinentem esse censet ad honoris restitutionem, veniam petere. Haud tamen tam absolutum verbū profere ausim: sed per hæc documenta potius incunda est responsio. Primum, petere veniam, decentissimus est & rei accommodatissimus modus honoris restituendi: quandoquidem restitutio per antidotum fieri debeat, hoc est per contrarium: vnde cum contumelia & conuicium signa fiat contemptus, videlicet quod contumeliosus vt superior se gerit, alterum subgens: proprium antidotum est contraria humiliatio: etiam corporis inflexio. Secundum assertum est, hoc neque sufficere semper, neque semper esse requisitum: sed prudenti arbitramento opus esse.

¶ Quod enim non semper sufficiat, patet: nam aliquando contumelia est tanta vt id non sufficiat: sed alia sit compensatio requisita. Quod autem neque id requiratur, liquet ex regula beati Augustini, qui ait, non decere prælatus veniam à subditis petere. Quare neque plebeius homo iusta ratione à viro illustri tantam humi liationem exigeret: sed aliter fieri posset restitutio. Quin adde cum mos inter nobiles & il-

Infamando vim vi repellere licet.

De 5. argu. Differentia fame, & honoris.

Dubium.

Opin. Cai.

i. documentum.

Secundum.

lustres non sit huiusmodi veniam petere, non sunt à confessionibus ad illas cogendi: sed more suo qui tamen ab euangelico non exorbitet, eiusmodi restitutiones facere.

¶ Ad hæc discernit quod opus est quantum ad illos qui sunt contumelias passi, quomodo sit eorum conscientia ad remittendum iniuriam stringenda. Tenentur enim non habere animam vindicandi se priuata autoritate. Nam, vt habetur Deutero. 32. & ad Roma. 12. Mihi vindictam, & ego retribuam: sed tamen non tenentur aut damnū acceptum aut iniuriā remittere: dum tamen more & ordine per publicā potestatem eam exequantur.

¶ Ad sextum argumentum de eo qui obstatulum est alteri nō beneficium adipiscatur, sanctus Thomas respondet tribus dictis. Primum. Si quis iuste, puta intendens honorem Dei, vel ecclesiæ commodum, minus dignum impediatur, vt sacerdotium digniori conferatur, nulla inde emergit restitutionis obligatio: quia nulla interuenit culpa. Secundum dictū est. Si quis in iuste, odio scilicet eum, consilio, vel alia via qui dignus est & idoneus impediatur, antea tamen quam prælatus aut electores firmatum habeant animum ei conferendi, tenetur ei compensationem aliquam facere, conditionibus personarū perpensis & propinquitate in qua erat ad obtinendum secundā sapientis arbitriū. Nō autem tenetur in totū, eo quod prouiso illa impediti poterat. Tertium assertum. Si autem eum quis impediatur nō beneficium obtineat cui prælatus firmiter iam conferre constituerat in totum, per regulam Aristotelicam argumento citatā: Quod parum distat à re, nihil distare videtur; secundum tamē possibilem facultatem.

¶ Antea verò quæ ad istorū examē descendimus; quæ de impediante asserta sunt, explorandum est de conferente, an si nō conferat digniori, aut saltem digno, ad restitutionem tenetur, & cui sit illa facienda. Hoc enim hic à diuo Th. desideratur: eum tamen inde res tota pendeat. Et quidem Caietan. hic, artic. 2. in dubio tertio pro indubitato habet, q non conferens digniori, teneatur eidem ad restitutionem. Nam peccat, inquit, contra iustitiam distributiuam: & certum est huiusmodi iniustitiam obligationem parere restituendi: nam distributor tenetur id quod est totius reipublicæ, partibus applicare. Quare si alicui pro merito non conferat, delin- ceptus distributiuam iustitiam vertitur in commutatuam, secundum quam restituere ei tenetur: vt planè diuus Thomas artic. huius quæstionis in solutione tertii docuit. Et quidem si Caieta-

De his qd passi sunt iniurias.

Ad 6. Argu.

Secundum.

Tertium.

An qui non conferat digniori, tenetur ad restitutionem Opin. Cai.

ni fundamentam esset veritatis germanam, in dubitabilis esset conclusio. Arbitratur namq; bona ecclesiastica perinde omnino haberi ac bona reipublica, quæ sola distributiuam iustitiam debentur civibus: vt pote quæ in bonum eorū instituta sunt. At vero fundamentum hoc pro nostra virili salutaris redarguimus libr. proximo precedenti art. 2. q. vltima: vbi & sacris oraculis & bonis rationibus contrariū constabiliuimus: nepe q quāvis negādū nō sit quā beneuolentiorū collatio instar fieri debeat distributiuæ iustitiæ, finis tamen eius est æqualitatem consti tuere commutatiuæ. Eo quod decimæ nō sunt instituta in præmiū personarū pro eo quod literis & moribus polleat. Nam si ecclesiæ nō essent nobis necessaria, nūquā fuissent Christianis decimæ imperatæ. Sunt ergo mera stipendia ecclesiæ, ministris pro eorum ministerio instituta: quæ datur illis nō quia boni sunt presbyteri, vt illic adnotauimus, sed quia bene præfunt: iuxta verbū Christi: Dignus est operarius mercede sua. Et illud Pauli: Si nos vobis spiritualia seminamus, non est magnum si carnalia vestra metamus. Corinth. 9. Eadem ratione imperatæ fuerunt olim Leuitis. Hæc autē omnia iam illic satis expulimus: quæ ideo repetitione nō indigēt. Meditata ergo hic est potissimū commutatiua iustitia, per quam pontifices electoresq; ministrorū ecclesiæ debent eidem ecclesijs idoneos ministros pro ratione stipendiorū quæ singula illis perfolunt. Cōtemplandum enim est Christus tanquam institutor Christianæ familiæ, qui ministeria ecclesiæ instituit, & ministris decimarum mercedē proposuit: & fidelitati prudentiq; dispensatorum commisit vt idoneos ministros suis prouiderent ecclesijs. Ex his ergo planè, ni fallor, duæ colliguntur cōclusiones. Prior. Prouisor tenetur per iustitiam commutatiuam dignum ecclesiæ prouidere: quod ideo qui non facit, sed illo repulso præfert indignum, tenetur, nō illi, quem prætermisit, sed ecclesiæ restituere. Atqui hoc ipsum Adrian. postea Pontifex cōstituit in illa restitutionis quæstione quæ est, Decollatione beneficiorū. Tameñ rem non vsq; adeo distulit. Conclusio est nota: quia ille nō peccat cōtra iustitiam commutatiuam nisi in ecclesiis quæ stipendia soluit. Nam dignus, nullum habet ius acquisitum, neq; eius causa quæ præcipua fuerit, instituta sunt decimæ.

¶ Et confirmatur similitudine iam insinuata. Si enim pater familias æconomum suum conductū operarios mitteret, ille autem illos studio cōduceret qui nō essent ad operas idonei: restituere profectō teneretur, nō illis idoneis,

Fundamentum Caus.

Conclu.

Adrianus.

quos prætermisit, sed domino cui damnum dedit. Atq; huic porro sententiæ communis animorum cōceptio applaudit. Si enim Rex aut Pontifex in idoneo atq; indigno ecclesiam aliquam desponsaret, consensus populū non censeret eum teneri ad restitutionem, illi cui non dedit, sed re vera ecclesiæ. Cui idcirco deberet alium episcopum adiutorem adhibere vel alia ratione prospicere vt damnum illi in detrimētum animarum datum, alleuiaret. Posterior conclusio est, quod vbi digno sacerdotium cōfertur, digniore prætermisso, quauis grauiter elector aut prouisor peccet, tamen non est quod rigor iustitiæ ad restitutionem, eadem netur. Prior pars iam satis illic à nobis demonstrata est: vbi malorum turbam protulimus quæ inde nascuntur quod digniores non eliguntur. Posterior tamen inde veritate sortitur, quod tunc nō peccatur contra iustitiam commutatiuam: appellamus enim dignum pro ratione præbende. Si ergo ecclesiæ minister applicatur pro quantitate sui stipendij, non fit ei iniuria contra rigorem iustitiæ commutatiuæ vt debeatur ei restitutio. Dixerim contra rigorem: quia semper fit ei aliqua iniuria contra si delitatem, postquam alius dignior poterat ei prouideri. Contra hæc autem est argumentum quod vulgus nobis obmoliri potest: isti namq; qui ad hæc sacerdotia anhelant, sibi potius cum Caietano arbitrantur faciendam esse restitutionem: quia peccatur contra iustitiam distributiuam. Eisdem autem non sic est respondendum, vt negetur iniustitiam distributiuam obligari ad restitutionem illis faciendam quibus male distribuitur. Sed tamē id intelligitur quando illa est mera iustitia distributiuam, scilicet qua distribuuntur bona quæ civibus ob suā ipsorum causam sunt instituta. Hæc autem iniustitia non est in proposito vt expositum est: quoniam etsi sacerdotia & præbende debentur dignis, & ditiora dignioribus: hoc tamen nō est propter ipsos, sed propter ecclesiā quibus ministeria debentur. Haud tamen distendendum quin ob violatam distributiuam iniustitiam debeat prælatus illius dignioris prætermis- si, vbi alia electio occurrerit, accuratorem rationem habere. Idem affirmatiuus & clarus asseruimus de conferendis magistratibus secularibus, qui administrant de iustitiæ seruunt. Debentur inquam dignioribus per distributiuam iustitiam: sed tamē si illi prætermittantur, restitutio nō est facienda prætermis- si, sed populo qui stipendia contribuit, & damnum accipit iniuriaque afficitur. ¶ Al. verò statim contrahæ insurgit argumentum, nimirū quod si hæc vera sunt, in-

Posterior conclusio.

Quomodo tenentur prestare dignioribus prætermis- si.

ferti inde protinus apparet, vt neq; qui alterū à consecutione beneficij per iniuriam impedit, teneatur eidē ad restitutionem: cuius tamē contrarium & S. Thom. & vniuersi Theologi docent. Respondetur nullam esse consequentiam. Nam est qui male eligit, eō mutatiam iustitiam aduersus ecclesiam violat: nihilominus qui capax est sacerdotij, atq; ad illud idoneus, ius habet peculiare petendi & procurari dicat; si ei concedatur, possidendi: ob idque qui contra hoc ius illum obtinere conantem impedit, eidem fecit iniustitiam, atque adeo re restituere debet. Quocirca falsa est illa regula ac seductrix Geraldū Oldonis, quā recitat Adria. illo cap. de restitutione: Consequenter quero, videlicet quod impediens aliquē ab eo quod nondum erat sui iuris, sed dependebat ab alterius mera voluntate, nō sit ei ad restitutionem obnoxius. Falsa inquam est. Nam est in arbitrio prelati sit dare nunc vel alteri, nihilominus alter expoliatur iure particulari quod habet petēdi. Sicuti qui pauperē per vim aut fraudem impediret elemosinā petere, tenetur illi ad restitutionē. Nam licet alij gratis cōferant, ille tamen ius habet petendi. ¶ Hæc ergo præmeditati, ad literam sancti Tho. descendamus. Atqui circa primum eius assertū, scilicet quod qui alicui impedimento est vt detur digniori, restitutionis funiculo non ligatur: dubitas forte an idem de illo sit pariter intelligendum qui digno obstat, vt detur alteri digno. Respondetur idem esse iudiciū: quia cum ambo habeāt ius petendi, possum ego ei fauere cui voluero. Eo vel maxime quod tūc distributiuā iustitia non violatur. ¶ In his tamen omnibus hæc ap primē regula meditata est, ne vis aut dolus interueniat. Si enim ego vim intulero aut fraudem digno nō obtineat, haud dubium quin iniuriam illi irrogauerim: atq; adeo ad restitutionem illi teneatur: quāuis si iam gratiam alterius digni id fecerim, fortē non teneat in totum. ¶ Neq; refert vtrum aliū impedias vt detur alteri digno, an vt tibi ipsi, qui etiam dignus es. Quocumque enim ius habet pro se petendi illa quorū dignus est. Et quāuis procurare beneficia quæ habent annexam curam animarū peccati sæpenumero sit, non tamē ideo restitutionis nexum iniicit. ¶ Illa tamē sententia Scoti. in. 4. dist. 15. ibidēq; Richardi non est hic absq; examine prætereūda. Aiunt enim quod si quis sibi vel alteri præbendam procurans sit alteri obsequio nō obtineat idq; faciat non vt alteri noceat, sed vt sibi vel amico proffit, ad nullam tenetur restitutionē: Si vero facit, alterius procurans nocuumentum, tunc tenetur. Cui quidē

Regula Generalis facta:

Literæ Sancti Thomæ exponitur.

Dubium.

Regula.

Sententia Scoti & Richardi.

sententiæ & Caieta. in dubio hic secundū vide Caieta. l. 2. de noui oper. denunc. que tamē illic nō est, sed est. l. 2. ff. de aqua pluuiā arcend. §. idē. La beo. 2. vbi habetur quod qui nō animo nocēdi aquaeductum qui per vicum fundum ad vicini possessionē derivatur rumpit, nō est iniurius. Si verō id faciat non vt sibi proffit, sed vt obfic vicino, iniurius est illi. At profectō regula illa iuris malē ab istis intellecta est. Animus enim nocendi potest quidem esse peccatum contra charitatē, sed tamen obligare ad restitutionē, vt supra sepe diximus, non potest, nisi vbi fuerit contra iustitiam. Videndum ergo est quantum ad restitutionem res attinet, non quo animo id facias, sed quo iure. Et sic est intelligēda lex: nam qui non vt sibi proffit aquam vicini arceat, videtur non facere iure proprio: & ideo potest in foro pro hiberi. Si autē vult fundamētum muri ducere per aquaeductū, qui per suū transit fundū, ob idq; venas aquæ rumpit, licet ex odio faciat inimici & charitatē violat, nihil ei tamē restitutionis debet. Ad propositū igitur nostrū qui suo vtens iure præbendā abliq; vi & fraude sibi vel amico procurat, etiā si ex odio alterius id faciat, & contra charitatē delinquat, ad nullā tenetur restitutionem. ¶ Et per hoc claret ratio secūdi dicti sancti Thomæ: nepe q; qui impedit eum qui in via erat ad obtinēdū, si iniuste id faciat, tenetur ad restitutionē putā quia intendit eius nocuumentum propter odium aut vindictā. Facere enim ex odio aut vindicta, non te onere restitutionis grauat, sed facere iniuste: scilicet nullo tuo iure, sed violādo alienum: facere tamen ex odio, est signum aliquod nullo tuo iure vti. ¶ In tertio verō dicto explicādo multam operis Caiet. insumit: nempe ad explicandā illam regulam Aristot. 2. Phisico. tex. 56. Quod parum distat à re, nihil distare videtur. Obijcit namque exceptiones multas in materia morali. Qui enim parū abest vt peccet, non ideo peccat. Et multo minus qui parū abfuit vt hominem occideret, nō punitur tanquā homicida, neq; ad restitutionem tenetur. Sicut neq; ille qui parū abfuit vt fur raretur: sed qui reuera furatur. Quæ admodum si parū abfuit vt rex in insidias incidere, licet fortunatus ipse fuerit: non tamen qui illas tetēderant, tenentur ei ad restitutionem. Hicce ergo, nisi ego fallor, obiectionibus falsus planē Caiet. aduersatur menti sancti Thom. immeritō regulam eius inficiens. Has vero omnes exceptiones potuisset excusare, si mentem diuini Thomæ tantisper fuisset speculatus. Laborauit enim amphibologia. Longē quippe aliud est pa-

Caieta.

Explicatur secundum dictum S. Thomæ.

Explicatur tertium.

Caietanus.

Explicatio authoris.

est, parum abesse vt damnum des, quā damnum dare in eo quod parum abest vt sit. Et diuus Tho. nō somniauit quod qui parum abest vt damnum det, teneatur ad restitutionem, vt Caieta. putat: sed qui reuera d unum dedit in re que parum abest vt sit. Exempli gratia. Est vinea, aut suat lata quorū fructus iam iam maturefcunt: si parum abfuit vt venator cum suo comitatu circum currens illa pessam daret, ad nullam tenetur restitutionem: quia nullum dedit damnum: sed si medius transiens illa pessam dedit, tenetur in totum: quia damnum dedit in fructu qui per parum aberat vt esset. Pariter in propolito. Si parum abfuit vt impedires hominem à præbenda, certē nulli esses restitutioni obnoxius: quia nullum dedisti damnum. Si tamen re vera impedimēto fuisti quā re ille non est assequutus, damnum dedisti in re que parum aberat vt ipse haberet: atq; adeo secundum tuam facultatem teneris in totum. Addidit tamen prudenter hoc verbum diuus Thom. secundum suam facultatem: quia profectō in huiusmodi impeditionib; vix potest contingere vt fieri possit in integrū restitutio. ¶ At verō quoniam hæc in vltimū venire possunt, non te pigeat si rem vrgentius exprimamus. Quādo aut sanctus Tho. tunc impeditorum teneri in totum, quando firmatus est animus electoris huic dare: aut intelligit quando iam dedit & hoc non esset impedire, sed auferre. Aut intelligit quando nondū dedit: & tunc apparet quod non est perinde ac si dedisset vt impeditor tenetur in totum: nam poterat elector mentem mutare. Quin verō iuste, si alter postea occurreret dignior aut æque dignus. Respondetur non esse intelligendum quando iam dedit. Tres enim gradus discernit diuus Thomas. Primus est quando elector nondum animo constituerat huic dare, sed erat tamen in via: & tunc restitutio est faciēda ad arbitrium prudentis. Tertius est quando iam contulit, & de hoc nihil meminit, quia hoc non esset impedire, sed tollere. Quare si quis collatione facta possessionem iniuste impediret, manifestum est teneri in totum. Medius autē casus est de quo S. Tho. loquitur, quando scilicet prelati constituerat illi dare. Et tunc ait Caiet. in quarto dubio, ideo impediētem teneri in totū, quia iam elector tenebatur dare illi. Hoc autem nescio vnde intulerit ex S. Tho. ne que secundum veritatē. Nam diuus Tho. radicem restitutionis non illic collocat q; elector tenebatur dare, sed quod constituerat iam dare. Quare licet ille non fuisset dignior, sed dignus: si impedires per vim vel fraudem muta-

Caieta. expositio. Reprobatio

uit animā collatoris, profecto tenetur in totū. Nam licet collator sua sponte conferret, neq; teneretur illi dare, nihilominus ipse ei per fraudem abstulit quod iam penē habebat. Et istud significat D. Tho. quando dicit, iniuste & propter indebitam causam. Ex quo ego infero q; si non per vim aut fraudem id impediens faceret, sed precibus patefaciendo veritatem: licet mutaret eius voluntatem in fauorem alterius digni, non teneretur ad restitutionem. ¶ Atq; inde secundō infertur idē esse censendū in legatis testamentorum. Caietanus enim & nonnulli alij discrimē cōstituant inter impediētem aliquem à cōsequutione beneficii, & impediētem legatarium ne testator illi faciat legatum: dicentes quod impediēs legatarium nullo modo tenetur ad restitutionē. Mihi autem, ni fallor, diuersa arripit dicendi ratio. Videndum inquam arbitror distinctionē posita, an videlicet per vim & fraudē impediās, an precibus. Si enim vim facis aut fraudem ne ille qui paratū erat legare sua bona Petro id perficiat, restituere teneris. Nam licet testator sua sponte id faciebat, tu tamē per iniuriam abluisti ab illo ius quod habebat recipiēdi: id est facultatem, & capacitatem, & proximam aptitudinem. Si tamen neq; vim intulisti neq; fraudē creasti, nō teneris, licet in precibus feceris. ¶ Postremum denique in gratiam nostrarum Scholarum operæpretium est verbum in præfentiarū adhibere. Quomodo scilicet aut Scholarum suffragia præstant, aut alij aliter quæpiam impediētes ne cathedram assequatur, teneantur ad restitutionem. Ad cuius vtiq; in eundem responsū in hoc primum omnium non est cur in dubium reuocetur, quin Scholarum suffragia præstantes nō testes, vt aliqui opinantur, sed verē electores sint. Etenim si essent testes, non opus esset vniuersos auditores accersere, sed satis esset iustum numerum sciscitari neque opus esset suffragiorum numero stare, neque per secretos calculos sententias rogare. In summa nō solum suffragandi forma, sed ratio ipsa ostendit esse electores: quandoquidem Rector stare omnino tenetur eorum suffragijs. Quo fit vt compelli ceu testes non possint ad suffragandum, sed possint renunciare iuri eligēdi: nisi quandoq; Rectori, & qui ei sunt à cōsilijs: vel propter paucitatē, vel ad rescindēdas alias fraudes ratio appareret vt compellerentur. Hoc supposito de illis omnino censendū est, ac depræbendis diximus: nempe quod qui prætermisso digniori, dignū eligit, licet mortaliter contra iustitiā distributiuam peccet: nullo tamē restitutionis nexu illaquea-

Corollarium primum.

Corollarium secundum.

De scholaribus suffragia præstantibus.

tur: quia Vniuersitati dat quod ei de rigore iustitiæ commutatiuæ debet. Sin vero prætermisso digno eligat indignum, atq; ea, quod arbitror, vera sunt quæ supra diximus, restitutio ni tenetur, non illi prætermisso digno, sed Vniuersitati. Vniuersitatis nō sunt instituta in rem ipsarum personarum, sed sunt mera stipendia, quæ Vniuersitas soluit suis ministris. Vnde si cut Rex qui non præficit dignum ministrum reipublicæ, nihil debet digno prætermisso, sed reipublicæ: ita qui eligit indignum, damnū nō de dicit nisi reipublicæ: quæ suam soluit stipendium. Et ideo elector licet Cathedralam debeat digniori, hoc non est propter ipsum: sed quia per iustitiam commutatiuā debet Scholis talem ministrum. Haud tamen negauerim quin aliquam ei faciat iniuriam: & ideo teneretur in alia Cathedra, cæteris paribus, illi fauere. De impediendis autem alia est ratio. Qui enim per vim vel fraudem aliquem impediret nē ob tineret Cathedralam: non dico alteri suffragium suum præstando, sed si arceret eum, nē Cathedralam præteret quam certum erat se alioqui obtenturum: aut si deciperet electores nē illū eligerent: quia spoliat ipsum eo iure quod ad petendum habet, tenetur ei vel in partem, vel in totum pro ratione fraudis aut vis. ¶ At de priuatione suffragantium, lib. 1. tetigimus: & nūc amplius dicere repetimus. Bisariam nāq; Scholares iniustitiam faciunt suffragādo. Vno modo dum furtim se ingerunt, cum non sint eiusdem Cathedralæ auditores: atq; illi si damnum dent, statim restitutioni tenentur: quia re vera nullum habēt suffragandi ius. Alio modo quia auditores sunt: tamen suffragādi iure propter delictum, verbi gratia, ambitus, & quod aiunt, subornationis, sunt priuadi. Et tūc antequam condemnentur, suffragari vtiq; possunt. Quo circa si Rector eos delictum nō interrogat, nō sunt suffragando iniqui: si autem interrogantur, fateri tenentur veritatem: maxime si sunt suspecti: & condemnati tenentur parere. Nam si nulla infamia aut indicijs laborant, iniuriosa est interrogatio: & ideo, dum citra mēdaciū id valent, tacere possunt. Si autem iuste interrogati veritatem celant, tunc perinde ac si condemnarentur iniquissimē faciunt, & contra iustitiam si suffragium præstant: quādoquidem per iniuriam rectum iudicium suffugerunt. Et idem de illis censendum qui Scholarium albo non sunt adscripti. Haud enim ipso facto suffragādi iure carēt, si re vera sunt ordinarij auditores. Et ideo nisi per sententiam priuentur, eodem possunt iure vti. ¶ De his quæ ludo ac

Notanda di
stinctio.

quiruntur quæ ad modū sunt restitutioni obnoxia si petantur, aut si vis dolusve interueniat: satis quaestione præcedenti dictum est. De inuenientis autem, lib. sequenti quaest. de furto dicendum.

ARTICVLVS III.

Utrum satis sit id simpliciter restituere quod iniuste sublatum est.

NON satis est desinisse omnia quæ ablata sunt restitutionis onere esse graua, sed & id quodq; per scripturā, vtrū satis semper sit simpliciter restituere. Et arguitur a parte negatiua. Legitur nāq; Exod. 22. Si quis furatus fuerit ouē aut bouē, & occiderit aut venderit, quinq; boues pro vno boue restituat, & quatuor oues pro vna oue. Illud autē fuit iudiciale: cuius instar similia fuit lege gratiæ a principib; cōstituta. Simile n. dixit Zachæus vt se apud Christum commendaret, Lucæ. 19. Si quid fraudauit, reddo quadruplum. Similisque est fori exterioris praxis: quippe qua fur non ad simpliciter tantum condemnatur, sed vt multiplicatum reddat, vel supplicium pendat: cum ergo leges ciuiles obligent in cōscientia, fit, vt nō semper sufficiat simpliciter restituere. ¶ In contrarium autem est quod restitutionis obiectum nō est nisi inæquale illud quod per ablationem factum est, per æqualitatem ad iustum reuocare: quod fit si quantum ablati sunt tantum reddas.

AD quaestione duabus cōclusionibus respondetur, iuxta duo huius distinctionis membra. Duo nāq; in ablatione rei aliene est considerare. Primum scilicet substantiā ipsam ablationis ex qua inæqualitas resultat, vt minus ille habeat a quo res sublata est: plus autē ille qui sustulit. Et hoc ipsum commune est tam iustis quā iniustis ablationibus. Nā siue reimpetuato, siue furto accipias, siue credito emas tanto alter minus habet, quanto tu plus. Secundum quod in ablatione consideratur, est modus ipse auferēdi: putā si quis per fraudem aut vim quippiā vel auferat, vel auferat conatur. Et hoc vbiq; habet cōuolutā iniustitiā: seu re vera re auferat: seu nihil auferat, vt ille qui in conatu suo quo præualere nō potuit succubuit. ¶ Sit ergo prior cōclusio. Quantū ad naturam attinet ad finē restitutionis, satis in vniuersum est illud simpliciter restituere quod sustuleris: siue per vis id feceris, siue per nefas. Enimvero restituti-

Duo in distinctione tenentur n. concludenda.

Conclusio

litu-

stitutionis nomen officium est præcisè iustitiæ commutatiuæ, nil attinens ad vindictiua. Ob idq; nihil ei refert instāte fuerit ablatio, an vero iniusta: sed solum æqualitatem constituit. Accepisti quatuor siue per mutuum siue per furtum: totidem ergo via restitutionis debes. Conatus autem es furtum facere, nihil tamen potuisti surripere, nihil via restitutionis debes. Quo fit vt restitutionis obligatio quando debitum certum est, nullam expectet iudicis sententiam: sed ex lege ipsa oriatur. De hac autem auctuaria restitutione, nēpe si aliquando quis plus secundum cōscientiam debeat restituere quā abtulit, lib. sequen. sub titulo de furto redibit sermo. ¶ Posterior conclusio. Ad pœnam quæ debetur ratione iniustitiæ acceptationis nemo ante iuris condemnationem tenetur: sed tunc quando facta fuerit condemnatio. Conclusio hæc in latissimū hic nos campū disputandi mitteret, nisi tam longa tamque accurata disputatione lib. 2. q. 6. ar. 6. fuisset a nobis pertractata. Illic enim eius veritatē longa rationum acie constabiliuimus: vbi declarauimus quemadmodum si sententiā sit pecuniaria illico sit a reo soluenda: si autē sit corporalis supplicij, nō teneatur se offerre, sed satis sit si absq; illata ministris iustitiæ iniuria, eam patiatur. Quocirca de hac secunda conclusione nullum hic verbum addendum nobis est, nē simus nostra repetitione molesti. Illic enim cuius inter fuerit inspiciat. Sed neq; de priori conclusione dubium restat vllum post illa quæ hæctenus dicta sunt. ¶ Quod ergo ad hunc articulum spectat, id tantum est vt discernere discas quādo res ad meram attineat restitutionem: quando vero ad pœnam iuris. Illa enim illico nulla spectata sententiā restitutionis oneri subijcitur hæc vero non nisi post latam sententiā. Exemplum vnu pro pluribus esto. Dicebamus enim illic quod dū lege frumeto, aut vino, aut cuius aliarum mercium pretium statuitur, tunc qui carius vendit, statim ceu fur tenetur ad restitutionem excessus iusti pretij: ad pœnam vero non nisi condemnatus. Pari modo qui ouem aut bouem furatur statim tenetur valorem pecoris restituere. Quadruplum vero aut septuplum non nisi cōdemnatus. Per quod vtiq; factis factum est primo membro capitalis argumenti. Horum ergo instar de cæteris conijcitur. Perspicendum inquam est, an leges pœnales sint, & tunc non obligant nisi post latā sententiā: secus autem si alius generis extiterint. Quo fit vt vctigalium leges & tributōrum quæ publicis regi tanquā stipendia cōtribuuntur, in cōscientia obligent ad soluendum ante

Conclu.

distinctio notanda.

lege vctigalium obligantur in conscientia.

sententiā: quia non sunt pœnales. Dico dum tributa iusta sunt. At qui vbi res est dubia, tūc iudicium non pertinet ad subditos: sed recurrendū ad principem, & interim seruandæ sunt leges: nisi apertissimam præ se ferrent tyrannidem. ¶ De illo autem tributo quod nostri Alcaualam nuncupant, iam in calce supra rōris libri disputatum a nobis est: vbi quanta polleat iustitia, pro captu nostro diximus. Est enim, si cum moderatione exigatur, equum & iustum: Diximus tamen inter alia hoc forsitan modè minime vt in cōscientia licere, quod dum res venduntur quæ non sunt grandis pretij, nō tenentur venditores publicanos ad soluendum quæ rere: satis enim est soluere dum ab illis petitur. Dum modò venditores non vtantur fraude & dolo vt se occultent. ¶ Leges autem quibus transitus mercium prohibetur à regno, pœnales sunt, & ideo neq; si frumentum, equos, vel aurum esseras, pœnam teneris soluere nisi captus. Quauis, vt in superioribus tetigimus, peccatū sit mortale cuiusmodi res quæ in regni commodum euehi vetantur, foras exportare. Neq; in cōtrarium vtget quod publicani qui sua pecunia cuiusmodi fiscales pœnas redimunt ius habent recipiendi: & ideo qui non soluit, danum illis dat. Non inquam, hoc vrget: quoniam illa se cōditione intelligere debent easdē redimere fiscales pœnas, vt ab eis præcise, quos ceperint extorqueant. Quin verò hoc in præsentiarum obiter addiderim, quod in regnorū confinibus quæ eiusdem sunt regis non deberent hæc mercium extractions & commercia prohiberi: quippe quæ non tam in regnorū bonum prohiberi vidētur, quā in quaestum. Sed nolo in publicas leges oblatrare. ¶ Dubium autem hic propriū est de his qui furtim in alienis nemoribus ligna cædunt: aut in alienis pascuis furtim oues suas pascunt. Putat enim vulgus ob id qd qui capiuntur pecunia mulctantur quæ pœnali lege decreta est, eos qui euadunt ad nullam teneri restitutionem. Quod tamen manifeste falsum est: imò eadem regula vtendum est, scilicet vt pœnam à pretio rei furto sublata discernas. Hac enim ratione claritatis gratia vti pro meo captu soleo. Aut enim cædua sylua, eiusdem vrbis aut castri propria est cuius qui ligna cædunt, sunt ciues aut incolæ. Et tunc arbitrator nisi insignem stragem faciant ad nullam teneri restitutionem, neq; pœnæ neque pretij nisi capiātur. De pœna enim res est certa, sed & de pretio: inde id mihi suadeo qd oppidum videtur suis oppidanis illa lege ligna distribuere, vt qui capiatur, pœnam luat: qui verò euaserit, gratis sibi prædam acquirat. Id

Notat

Dubium de cædentibus ligna in alienis nemoribus.

Distinctio

que censuerim si vtrunque duorum oppidorum quæ propinqua sunt nemora habeat: tunc enim videntur etiam & sibi mutuo illa lege ligna conuolare. Quare non tenentur ad restitutionem nisi insignem aliquam depraedationem, vt dicebamus, faciant: sed si capiuntur, tenentur subire poenam. Aliter vero contingit ligna furtim ex nemoribus euehere quæ prorsus aliena sunt. Neque quæ neque sunt tui oppidi, neque alterius vicini cuius oppidani vicissim nemora tui oppidi participat, vt modo dicebamus: quia forte tuum castrum nullum possidet nemus. Et hoc est quod in questione versatur. Sunt enim qui illam amplexi regulam, quod vbi lex poenam adhibet non obligat ad peccatum, securas eorum conscientias reddunt, qui ligna furantur, vt nisi capiuntur non sint restitutioni subiecti. Hæc tamen, vt lib. 1. late discussimus, deceptorum est regula. Imò propterea lex poenam imponit, quod culpa subest. Poena enim nisi pro culpa non potest poni: ob idque qui ligna ab eiusmodi nemoribus depraedantur, tenentur omnino ad restitutionem pretij lignorum. Nam verè committunt peccatum furti, genere suo mortale. Atque idem de piscis censendum. Ad poenam autem non, nisi capiuntur & condemnentur. Secus si forte qui nemus vetat suam explicit voluntatem, quod sub illa lege & conditione vult dare ligna: quod tamen nunquam audiui cõtingisse. Nonnulla autem impresentiarum admonitio opus est. Primum licitum esse castrum sylvarum vetari in bonum reipublicæ: nempe ne in eius perniciem disipetur. Secundo est notandum, quod domini quibus rex oppida cum nemoribus elargitur non possint alia ratione illa custodire quam rex fecisset. Non enim aliud eis ius concedit quam habet. Et ideo, si nemora hoc ferunt, non sunt oppidanis vetanda ad necessarios vsus. Imò verò etiam si nemora propria sint domini, non sunt eo rigore vetanda vt corporalis infligatur poena: neque verò gratis pecuniaria. Enimvero arbores & ligna que absque cultura terra progeunt, iure gentium communia esse deberent. Nequit enim vita humana sine quotidiano lignorum vsu transigi. Ob idque eorum furtum non est ea lance aestimandum ac si quis ab arca tua aut de tua domo nummos aut suppellectilem furaretur tuam. Quocirca qui ligna cadunt, nusquam gentium infamia latronum aut furum denotantur. Satis ergo est moderatas exigere poenas. Et re vera vbi domini tam acerba animaduersione miseros subditos à nemoribus arcerent, vt prægrauem paterentur inopiam, forte sine mortali culpa possent illa sus-

Regula alia quorum.

Nobile prium:

Secundum

furari ligna que quotidie visibus saltem loci essent sibi necessaria. Pari ferè modo est de venatione arbitrandum. Venatio enim primum omnium iure gentium communis est: nempe vt fera & auis que à nemine capta prius fuerat, in ius transeat captiuetatis: vt patet Institut. & ff. de rerum diuisione. Vnde Aristoteles. 1. Politic. cap. 7. venatoriam, partem esse vult rei bellicæ. Et fundatur hoc ius in illo dominio Genes. 1. hominibus dato in cuncta animalia terræ, & volatilia cœli, atque aquarum natatilia. Nihilominus verò triplici de causa iure venatio vetatur. Primum est venationis locus communis sit ciuitatis aut oppidi, vetari licet potest à principe, & à domino per viam gubernationis: nam feræ ac pisces non solum ornamento sunt & decori reipublicæ, verum & necessitati seruiunt. Ob idque non est vulgi temeritati venatio cõmittenda: sed debet ordine ac lege fieri, ne dispareat. Secundo, princeps etiam communia loca reipublicæ aliquot proprio vsui dicere potest: neque ad hoc, vt quidam autumant, requiritur consensus populi. Iustum quippe est vt propria dignitate gratia recreandi animi venationem habeat paratam. Præterea quoniam apros ac ceruos, & id genus bestias, non concedet à plebeis venatio impedi: sed vt referuntur in genus que præliora simulacra aduersus eas meditetur. Hoc autem non est hic absque admonitione silentium, quod non est eadem ratio in magnatibus ad custodiendam sui gratia vetandam venationem, quanta in principe: etiam si cum suis iuribus ea fuerit ipsi largitus. Nam Rex potest, exempli gratia, in toto regno decem aut duodecim loca sibi reservare: & forsitan non possit bis aut ter centum. Si autem magnatum singuli in suis oppidis aut territoriis plura haberent loca custodita, grauamen regno fieret intolerabilius. Satis enim feras aues & pisces de iure gentium communes, vt locis Institut. & ff. de rer. diuisione citatū est: & ideo non est nimium populis à venatione prohibendum: quandoquidem libertatem etiam habeat illo modo tum animum recreandi, tum & querendi victum. Sed tertio modo, quod ad rem pertinet, custoditur venatio: nempe quia est in loco, non communi oppidi, sed proprio ipsius domini, quo suam custodit venationem. Nam, vt habetur locis proximè citatis de rerum diuisione, potest fundi dominus prohibere ne quis venationis gratia illud ingrediatur. At vero in his omnibus primò omnium, vt de syluis dicebamus, cauendum est ne poenæ acerbe statuantur, quia illud non existimatur furtum aut latrocinium, perinde ac dum domus aut bursa cõpilantur.

Aristot.

De venatione quibus causis vetatur.

Prima.

Secunda.

Tertia.

Quare

Qui feras custodiant ad dñi data tenentur.

Quare profecto crudele est, poena corporali plebs ingredienti loca vetita venationis gratia: sed satis est si dupli aut triplum soluerent: & plagas instrumenta que perderent. Præterea hoc sanctissimè admonendum, vt qui feras custodiant damna data in integrum soluant: quod quam rarissimè fit. At quo tandem prætermisissis poenis, que absque dubio ante condemnationem non debentur, ad restitutionem valoris bestiolæ aut piscatus descendamus, dicendum, quod vbi venatio in loco communi feruatur, & qui venatur ciuis est, arbitror ad nullam restitutionem teneri: tamen si forte aliqua culpa sit facere contra legem: quoniam cum venatio illa sit totius reipublicæ: non præsumitur lex obligare ad restitutionem, sed ad poenam si condemnatur. Id enim iustus sane est, quam quod de lignis diximus. Quado vero locus est proprius domini, si locum ipsum ingrediarius, species est furti: & tunc maxime dum muro est circumdatus: & ideo ad restitutionem damni teneri. Dixerim, si locus muratus fuerit, quoniam si fuerit patulus, non video cur restitutionis obligatio emergat. Enimvero est fundi dominus id iuris habeat illic venandi: vt alios inde arcere valeat: non tamè inde sit cõsequens dominium habere ferarum, quæ illic nutriuntur, perinde atque arborum aut terræ nascentium. Primum quod feras terra non fert, vt cæteros fructus, sed ipsæ se animantes progignunt: tum etiã quod eadem animalia, vaga sunt, & ad quocumque diuagandum libera: si ergo dominus fundi non est syluestrium animalium dominus, sit vt qui illa occiderit, non fiat restitutionis reus. Atque huic definitioni maxime consonat. l. 6. Partit. 3. tit. 28. qua sancitur, vt qui à domino fundi non præmonitus quippiam fuerit in fundo alieno venatus, sibi quod accepit acquirat. Quod certe iniustum esset, si id sub dominio esset domini. Qui autem præmonitus bestiolam ceperit, non sibi sed domino fundi obueniat: in poenam scilicet quod ingressus est alienum fundum. Quare forte ante condemnationem in nihilum tenetur. Si autem extra domini locum feram transfixerit, aut laqueo ceperit, certum est te ad restitutionem non teneri: præsertim si in prædio tuo illam fueris venatus: ac multo minus si fera danti tibi dante repereris. Nisi forsitan inter oppidanos ac dominum cõuentū stato pretio fuerit, quod dominus constituit, vt nulli venatione nocerent, sed suo venandi, quod gentium est, iuri renunciant. Fortè quia dominus & damna bona fide soluit, & tributorum remissionem illis non nullam facit, vt eidem iuri renuncient. Quæ autem in triplici sunt differentia, nã aliæ sunt merc syl-

uestres: & harum aucupium defendere, etiam in fundo proprio iniquitas est: quandoquidem nullibi nisi per modum transitus commorantur. Præterquam si pretiosissimæ essent, vt accipitres: de quibus placulum dubij esset. Sed tamen nec auferem ad istam restitutionem obligare venantes. Aliæ sunt in alio extremo ciues ac domesticæ. Quas surripere absque vlla controuersia, furtum est. Sed aliæ sunt in medio, vt columbæ: quæ nec prorsus domesticæ sunt, nec prorsus syluestres. Et de his haud dubito, quin standum sit municipalibus legibus sicuti de aluearibus: nempe quod si lege præscripta est periculus, vt scilicet intra tot passus nemo illas capiat, censendum est vsque ad illam lineam esse domesticas. Quare extra illam potest eas quisque captare: modis tamen lege permisis. Nam potest etiã Rex vetare ne certis laqueis aut plagis irretiantur: tunc autem non emergit restitutionis obligatio, sed poenæ post condemnationem. Si autem infra spatium lege præscriptum capiuntur: forte non sunt captores à restitutione immunes: quandoquidem vsque ad litem illam factæ sunt columbæ domesticæ. Tamen si nec summo sunt rigore vrgedi ac si de ipso columbario illas furarentur. Vbi autem nullæ extant ciuiles leges, si solum naturale ius consulas, apparet nemini reclamantibus illis qui sata circumcirca habentes damna sunt accepturi, licitum esse columbarium extruere. Quin vero si Caietanum in sua summa auscultes, peccatū est mortale columbas in aliorum perniciem alere. At verò licet quando ingens esset detrimentum id forte verum habeat, si tamen domini pabulum sufficiens pro columbarum numero in columbario suppeditent, non tantum agnosco criminis. Est enim hoc genus auis non solum in escam, verum ratione stercoreationis reipublicæ utilis: quare non est cur prorsus à ciuili republica abigantur.

De colubis.

Argumenta igitur in fronte quæstionis obiecta, solutione non indigent: sed attentione eorum quæ dicta sunt. Lex enim illa quadrupli aut quintupli, iudicialis erat, & ideo furem, quantum ad restitutionem, satis erat, reddere simplicem: sed condemnationem deberet solvere poenam. Zachæus autem inter alia supererogationis opera hoc ponebat, quod reddebat sua sponte quadruplum, si quid furaretur: non quod ante condemnationem obligatus esset. Ad tertium verò membrum negatur contententia: iuste enim iudex in vindictam condemnationem ad aliquid, quod antea non tenebatur.

ARTICVLVS V.

Utrum debeat aliquis id quod non abstulit restituere.

In quinto articulo, qui apud diu Thomam quartus est, queritur, utrum id debeat quispiam restituere quod non abstulit. Et arguitur a parte affirmatiua. Primum de illo qui semina effudit ne uenirent ad messem: qui videtur grana debere quorum damnum dedit, quae sibi tamen non vsurpauit.

¶ Secundum de illo qui mutatum as, aut aliter debitum ultra praefixum terminum retinet: qui tenetur tam de lucro cessante quam de damno dato: cum tamen id sibi ipse non accepit.

¶ Et tertio arguitur auctoritate Redemptoris Matth. 25. Sciebas quod meto ubi non semino, & congrego ubi non sparso. Vbi insinuat quod Deo debemus plus quam ab illo accepimus: & cum humana iustitia a diuina deriuetur, id etiam videtur inter homines obseruandum.

¶ In contrarium autem est quod restitutio ibi perficitur ubi aequalitas constituitur inter acceptum & datum: si ergo quis plus rependere teneretur quam accepisset, restitutio illa a iustitia exorbitaret.

Questionis responsio tribus facillimis conclusionibus constat. Prima est ceu superiorum repetitio. Vnusquisque tenetur damnum quod alteri dedit ad iustum restituere. Probatur. Damnum quod alteri dare, id est quod quidpiam ab ipso auferre: siue pecunia sit, siue aliud bonum illa aestimabile: nam damnum quempiam accipere: ut ait, 5. Ethic. cap. 5. Arist. nihil aliud est quam minus habere quam habere debuit: qui autem alteri quippiam abstulit, virtute iustitiae cogitur tantundem, neque plus neque minus reddere. ¶ At vero bifariam contingit ut quis quid alteri auferat: nempe aut illud quod ille actu habebat, aut quod habebat in potentia. Est ergo secunda conclusio. Quicumque id alteri admittit quod actu habebat, tenetur ad aequalitatem idem repensare: ut si domum abstulisti teneris de iusto pretio: & si honorem & famam, eandem, ut dictum est, secundum facultatem tuam reficere. Res est iam in superioribus liquida. ¶ Tertia conclusio. Quicumque alteri in eo damnum dat quod nondum actu, sed potentia habebat, non tenetur id ad aequalitatem restituere ac si actu illud habuisset, sed ad aequalitatem illius potentiae: pensata scilicet quam esset actu proxima, pensatisque personarum atque ne-

gotiorum conditionibus. Ut si sata tuis equis conculeans effodisti semina, pensari debet potentia usque ad messem. Si autem iam albescentes segetes dissipasti, tanto plus debes, quanto iam fruges propinquiores erant. Probatur conclusio. Id enim quod nondum actu est, sed in via & virtute, non tanti aestimatur, quanti si esset in actu: quare si secundum illum actus valorem reddendum esset, non simpliciter, sed praeter iustitiam actum restitueretur: ad quod utraque ratio iustitiae non obligat. ¶ De duabus prioribus conclusionibus nihil est quod in dubium vocari possit. Porro autem contra tertium argumentum se statim offert: non utcumque, validum. Enimvero si ille qui rem habet in spe, non vult illam in sola spe vendere, sed expectare pericula omnia usque, ad rem: tunc ille qui contra eius voluntatem rem illam disperdet non solum teneretur restituere quantum in spe valebat, sed ut apparet, quantum erat res ipsa valitura: ergo conclusio falsa. Accipe antecedens exempla.

Est miser agricola qui semina sua terrae contredidit, & manuit omnia caeli terraeque pericula subire, & euctus expectare, quam iacturam se minis certo pretio facere. Et merito quidem. Nam ut habetur Ecclesiast. 11. Qui obseruat veterum, non seminatur: & qui considerat nubes, nunquam metet: ergo si isto inuito sata eius tu destruas, certe ratio persuadere videtur quod teneris in totum. Est verbi gratia totum vnum oppidum aut castrum, quod, si semina omnia effoderentur, aut cum herbescerent eradicarentur, non possent non graui postea inopia laborare: quae si non destrueretur, locupletissimas meteret messes: & voluit oppidani pericula expectare: cur ergo priuati sunt inuito illa sua expectatione? Item habet quis tenerimum pullum equinum, qui de se magna promittit spem: nunc vero non aestimatur nisi decem: valiturus tamen centum, reuera non apparet iustitiae consonum, ut restitue sit consideranda solum secundum potentiam, & non secundum actum. Respondetur ergo quod conclusio S. Tho. est intelligenda, primum quando damnum datur casu, & non consulto per iniuriam, reueniente domino. Tunc enim de decedens in primis sunt impense quas facturus erat dominus: quando quidem illae non sunt ei sublatae: sed penes ipsum manent. Et deinde pericula pensanda si quae sunt ad arbitrium prudentiae qui bona fide id iudicet. At vero quando reueniente domino damnum per iniuriam datur, multo est auctior aestimatio faciendi: & maxime quando damnum est graue: ut si latissimum vineam destrueres, aut vastissimum segetum campum, ita ut protinencia vel ciuitas graue detrimentum pateretur.

Argumentum contra tertiam conclusionem.

Exponitur conclusio S. Tho.

Per

De secundo argumento.

Per haec ergo liquet solutio primi argumenti. Circa secundum vero dubitationem nobis offert doctrina Caietani. Ait enim diuus Thomas quod qui in mora est soluendi mutuum, aut alia ratione debitum, tenetur non solum quod accepit refundere, verum & damnum quod creditor ex dilata solutione patitur, & quod illi cessat lucrum. Quod quidem iustitia praecipit postquam alteri inuito totum illud auferatur. Caietanus autem inde infert eadem ratione & a principio posse inter mutuantem & mutuatarium conuenire de lucro cessante. Quod quidem si intelligat a temporis articulo quo in mora coeperint esse, bona forte est illatio. Mutuo, verbi gratia, tibi vique ad festum Ioannis decem: quae si tunc non solueris, quia me inuito deinceps retinebis, & sum ego mercator, cui tua culpa cessaturum est lucrum: dabis ergo mihi tantum. Si autem intelligat lucrum cessans statim a tempore mutationis persoluendum, profecto illatio nulla est. Totum enim ratio quare ab illo qui est in mora potest praecise, quod pecunia negotiatoris in virtute plus valet quam si non esset negotiationi exposita: sed haec iuncta cum alia causa, quod praeter voluntatem ipsius mercatoris retinetur. Quare dum sua ipse sponte alienatam a se habet pecuniam, perniciosum est concedere ut possit lucrum cessans exigere. Hoc autem lib. 6. sumus fatus disputari. Et ideo de hoc modo factis. ¶ Solutio tertij argumenti, expositio est illius loci euangelici, Sciebas quod meto ubi non semino, & congrego ubi non sparso. Cuius duplex est expositio. Primum enim hoc nos certissimam catholica fides docet, quod radix nostrorum omnium meritorum est gratia Dei, per quam illi sunt accepta: & ideo quicumque illi meritorum offerimus, ipse in nobis prius seminavit. Vnde alibi, seminanti semen suum se se coparauit. Et ideo prior expositio est, quod verbum Christi non intelligitur secundum veritatem sed secundum existimationem illius serui nequa qui ex odio arbitratur Deum petere quod seminauerat: & ideo ait Christus: ex eius ore eum iudicare: quasi non ex rei veritate. Posterior vero solutio est quod aliquid praeter gratiam quam ipse nobis confert, exigit a nobis scilicet assensum nostrum ut sinamus nos ab illo moueri: & praeter ea vsum eiusdem gratiae, quo per meritorum incrementa ipsa augetur. Porro autem fyneciorum apparet prior solutio. Nam & ipse nos mouet ad assentiendum: & fruges meritorum nostrorum ipse in nobis seminavit per gratiam. Vnde Paulus: Ego plantavi, scilicet pra-

Scientia Caietani de restituendo de lucro cessante in illud in auctoritate.

Cur haec in hoc cessans exigere.

Ad tertium.

Paulus.

dicando: & Apollo rigauit: Deus autem incrementum dedit. Est hic autem ab illo Lutherano dogmate cauendum, quod nos libr. 3. de Natu. & grat. c. 8. expugnauimus. A iunct enim opera nostra non esse nostra merita, sed Deum per nos mereri, quia quidem falsitate nihil in peius dici potuit. Meritum enim non dicitur nisi vnus ad alterum. Quare cum mereri non sit nisi in Deo & erga ipsam, non potest ipse mereri. Decipiuntur autem falso intellectione verbi Augustini in De gratia & liber. arbitr. quo ait Deum in nobis coronare dona sua, ubi Augustinus non dicit quod opera nostra sunt merita Dei, sed quod sunt dona Dei, & simul utrumque verum est, quod sunt & dona Dei, & merita nostra. Nam quia non sunt merita nisi quatenus e radice gratiae Dei pullulant, eius dona dicuntur, & sunt. At quia quatenus ex consensu libero voluntatis nostrae diuinitus motae sunt, sunt merita nostra. Coronat ergo Deus merita nostra, quatenus dona eius sunt: & ideo quodammodo illi damus quod non accepimus, puta auctum quod in radice accepimus, sed tamen nihil damus quod ipse non seminavit & incrementum dedit.

Dogma Lutheranicum.

QVAESTIO SEPTIMA, De circumstantijs re-stitutionis.

Sanctus Tho. 2. 2. quae. 62. art. 5.

ARTICVLVS I.

Utrum semper oporteat ei restitutionem fieri a quo res sublata fuit.

Voniam quaestio praecedens substantiam nobis restitutionis patefecit, deest ut in hac septima circumstantias eiusdem exploremus. Nempe cui, quis, quomodo, quando, restituere debeat. Est ergo primus articulus qui apud diuum Thomam est quintus: utrum sit semper restitutio ei facienda, cui res sublata est. Apparet namque id non semper oportere. Primum quia restitutio non debet illi esse nocua, cui fit, neque alteri iniuriosa. Si autem ei cuius res est, esset semper restituenda, vsu quandoque veniret, ut in eius perniciem esset: vel aliorum: ut pu-

X 5

ta dum domino petenti suam gladium vt homicidii tunc ceret, redderetur: ergo nō semper est vero domino restitutio faciendā. ¶ Secundo: quæ quisque iniuste paruo que sine dat, indignus sit qui eadem recipiat: solent autem homines aliquid simoniacè dare, vel ad corruptum pendum iudicem, vel ad hominem enecandū: quæ quidem largitiones iniquæ sunt: ergo nō est illis faciendā restitutio. ¶ Tertiō. Nemo ad id cogitur quod impossibile est: quandoq; autem restitutio non est factū possibilis, si ei fieri debeat à quo res ablata est: nēpe vel quia est vita defunctus, vel peregrè profectus, vel profus ignotus: ergo tunc non est necesse restitucionem eidem fieri. ¶ Quartō. Iustus homo cogitur ei beneficium repensare à quo maius accepit, quàm ei à quo recepit minus: ergo ingruente simul parentum inopia, dum tempus restituendi alteri occurrit, si vtrumque simul non est possibile, citius rependendum est parentibus beneficium quàm debitum extra neo restituendum. ¶ Quintō. Frustraneum esset ac perinde vanū id restituere quod rursus in possessionem restituentis esset reuertendū: dum autem prælatus quidpiam ecclesiæ debet, si eidem ecclesiæ restituatur, in suam ipsius regreditur potestatem: quādoquidem ipse est bonorum ecclesiæ administrator & custos: ergo tunc non decet restitutionem ecclesiæ fieri. Atque adeo non semper ei debet fieri restitutio à quo res ablata est. ¶ Contrarium autē nos Paulus admonitus curauit ad Rom. 13. in quibus: Reddite omnibus debita: cui tributū, tributum: cui vestigal vestigal. &c.

Paulus.

Aliorū sententia.

Questio huius articuli præcipua est in materia restitutionis: ad quam plerique Doctorum conclusionum multitudine respondent: nempe quod bona defuncti restituantur hæredi: & quæ ignoto debentur, restituantur pauperibus: & horum instar fiat de alijs.

At vero licet forsā ad rem non ita multum differat, tamen si loquendi proprietatem obserues, multo sincerius & ad rem proprius vnica conclusione diuisi Tho. respondet: quæ sit vniuersalis hæc. Necessarium vbiq; & semper est restitutionem eidem fieri à quo res sublata est. Enimuerō hæredes personam defuncti gerunt, & ideo quod eis conferatur, datur de defuncto: & quod restituitur pauperibus, vero domino reddis: nam illi per se nullum acquirunt dominium nisi quia loco veri domini subrogantur. Probat ergo conclusio. Restitutio, vt supra dictum habemus, est actus commutatus iustitiæ, per quam æqualitas constituitur inter personas quæ in æqualia habent: hæc au-

tem rerum adæquatio legitimè constitui non potest: nisi eidem ipsi id reddas quod ei abstulisti: siquidem ille est qui propter tuam ablationem minus habet: ergo vero domino faciendā est semper restitutio. ¶ Antea tamē quàm ad argumentorum solutionem descendamus, explicanda est conclusio. Consulto quippe dictum est restitutionem fieri debere vero domino. Nā si rem ab eo sustuleris qui eius non erat verus dominus, vt pote à latrone, nō est ei reddenda, sed domino, cui ipse surripuerat: ac perinde rem filio familias ademptam, suo patri: & quam monacho eripuisse, eius prelato. Enimuerō vt articulo proximo dicturi sumus, duplici ex fonte oritur restitutionis obligatio: nēpe & ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ. Ob idq; in hisce casibus, etsi nihil ab eiusmodi dominis acceperis, nihilominus quia eorum res penes te sunt, teneris in eorum potestatem tradere. Est autem operæ pretium tria in eiusmodi restitutionibus obseruare. Primum, vt tibi citra vilam dabitatem constet, rem quam Petro eripuisse, nō esse suam, sed Pauli. Nam dum res tibi dubia est, tunc quoniam melior est conditio possidentis, eidem debes reddere: vt ipse videat cuius est. Quandoquidem in foro iudiciali, nisi tu planè probaueris rem non esse illius, eidem à quo abtulisti compelleris reddere. Et consulto dixerim, non esse illius, putā quia nunquā eius habuit dominium, sed per iniuriam surripuit. Nam si ille à quo sustulisti ratione mutui vel alius legitimi contractus rem illam debet alteri, non tu potes priuata autoritate ei reddere sed ei ipsi debes qui dominium habet. Secundō vt teneris dare domino, requiritur qd id possis absque magno tuo detrimento facere. Quoniam si latronem timeas, aut filium familias, à quibus nisi eis reddas vapulabis, aut graue aliquod damnum accipies, non teneris cum tuo incommodo reddere nisi eis. Et tertio, quando restituis vero domino teneris tam latronem admonere quàm etiam dominū: illum scilicet ne postea poenitentiā ductus iteratō restituat quod semel restitutum est: hunc autem, ne alia via procurret illud recuperare.

Explicatur Conclusio.

Tria in restitutione obseruanda. Primum.

Secundum.

Tertium.

Argumentū contra secundam modum rationem.

¶ Arguitur autem contra secundam moderationem: nempe quod res tunc restituenda est domino, si fieri illud potest sine restituentis detrimento. Ille qui rem sustulit à latrone tenetur restituere vero domino, non solum charitatis iure, verum & iustitiæ rigore: ergo non solum absque detrimento, verum etiam cum illo debet talis restitutio fieri. Probat primō antecedens. Nam qui rem alienam habet

bet inuito domino, res ipsa accepta, vt modō dicebamus, in causa est vt restitutio iustitiæ vinculo fiat. Item verus dominus posset possessorem in foro iudiciali compellere vt sibi cōferat: ergo tenebatur de iustitia. Nam ad id ad quod sola charitate tenemur, non possumus in iudicio cogi. Item quia vt articulo proximo dicturi sumus, etiam qui furtum à latrone emisset, tenebatur illud domino restituere: ergo quomodocunq; accipiat. Consequentiā autem prima inde probatur quod iustitia etiā cum detrimento restituere obligat: vt supra diximus. Ad hoc respondetur quod non solum charitas, sed iustitia obligat ad reddendum vero domino, quomodocunq; ab iniquo possessore acceperis. Negatur tamen consequentiā, quia inferitur etiam cum detrimento esse restitucionem perficiendam. Quādo enim teneris ratione acceptionis: nempe vel quia iniquē à domino eripuisse, vel mutuo, tunc restituere etiam cum aliquo detrimento, vt diximus, cogeris: haud tamen cum detrimento vitæ.

Ad argumētū.

Ad primū argumentū principale.

Dubium.

Responsio sub distinctione.

¶ Quando verō non ratione acceptionis, sed tantum ratione rei acceptæ: tunc nullum cogeris subire periculum: si re vera periculū est alicuius momenti: sed satis est tunc vt eidem reddas à quo accepisti: ad monendum, si potes, verū dominum. Quandoque autem egregium officium præstabis amico si periculo te obijcias vt rem suam serues. De hoc autem iterū expressius articulo proximo.

Ad primum igitur argumentum respondet diuisi Thomas, quod casu quo restitutio grauius ei nocet cui fit, vel in nocuum aliterius vergit, non ei tunc fieri debet, eō quod restitutio in vtilitatem eius fit cui debetur, sed debet in tempus cōgruum prolatari: vel apud alterum res deponi, qui tutius custodiat. Hæc autem responsio nonnullas paritur dubitandi ratiunculas. Et quō omnibus fundamentum subijciamus, queritur quo iure depositarius teneatur in tali casu seruare depositum, atque id domino denegare: charitatisne an iustitiæ, multum enim refert. Nam si iustitia illud seruare cogit, consequens fit vt si restituat, teneatur ad restitutionem damnorum quæ ipse intulerit: sin autem solo charitatis vinculo, nulli inde sit restitutioni obnoxius. Responsio huius in distinctione posita est. Aut enim ille qui petit vult re sua in iniuriam suam vel aliorum abuti: & tunc de iustitia teneor ei illam negare. Vt si gladium à me in manus petat vt se vel alterū occidat. Si modo tamen id sine meo incommodo possum. Non enim teneor subire periculum quod mihi ille offert si non reddo. Sicuti non

teneor exponere me periculo ad defendendū vitam proximi: & quod qui potest sine periculo teneatur de iustitia negare, inde patet, cum quod reddendo, causam dat iniuriam, tum quod si reddat condemnabitur in iudicio: licet non ad totum. Missam hic semper faciamus ignorantiam quæ homines potest excusare. Et eadem ratione, imō maiori denegare debeo quādo in præiudicium reipublicæ id petitur: vt qui amplam pecuniam deberet tyranno, quā ipse vt exercitum in interniciem reipublice armet: petit, teneatur ei tunc temporis de iustitia denegare. Si verō dominus rem suam petat in aliquem abusum qui non habet annexam iniuriam: vt si pecuniam quam illi debeo ad securandum, vel ad ipsam prodigendam ex me re poscat, tunc de iustitia non teneor non reddere: quādoquidem reddendo nullius sum iniuriam causa, imō ipse petit suo vtens iure. Teneor tamē ex charitate rei proximi consulere, atque adeo, si possum restitutionem differre in aliud tēp. ¶ At verō emergit à contraria parte argumentum. Nemo habet ius peccandi: ergo quomodocunq; ille petat ad peccandū, etiam citra aliorum iniuriam, denegandum illi est de iustitia. Quod si respondeas licitū illi esse dare scorto pro re illicita: & ideo petere vt vtatur iure suo, in struat argumentum de datione quæ intrinsecè est peccatum. Vt si petat ad exercendam simoniam, quæ quidem datio intrinsecè mala est. Caietanus hic ingenuè fatetur tunc etiam non licere ei dare. Nam dicit non licere pecuniam depositam domino reddere vt Cardinalatum emat: & multo minus illi pecuniam in talem vsum mutuari. Sed re vera: quicquid sit de mutatione, in quo maior contrā esse videtur ratio culpæ: quia mutans cū minus cōpellatur, magis videtur esse causa: depositum tamē tunc reddere, nullam videtur iniustitiam asserere. Nam ipse petit quod suum est, non ad irrogandum iniuriam alicui tertio, neque sibi, sed solum ad peccandū, sicuti si peteret vt mala causa daret amicæ. Et ideo alij volunt eludere argumentum propter vitium appellationis. Non enim sequitur, nemo habet ius peccandi: & iste petit pecuniam suam ad peccandum: ergo nō petit vt vtatur iure suo: quia petit ad dandum, ad quod habet ius: licet non ad culpam quæ rationi adiungitur. At verō profectō illo modo quo non habet ius ad peccandum, neque ius habet ad dandum, si datio ipsa sit peccatū. Secus de meretricia mercede: quia dare non est peccatum: licet fornicatio sit peccatū. Duobus ergo modis congruentius respondetur. Primō, quicquid sit de illo vsum ad quem

Secundā pars distinctionis.

Argumentum contra secundam partem distinctionis.

Responsio Caieta.

Prima solutio.

suam à me pecuniam petit, tamen petendo ut iure suo: quia petit suum. Sed ais, Petit tamen ut ea utatur contra ius suum. Respondetur ergo secundo, quod uti quemque iure suo, bifariam intelligitur. Si enim ius accipiatur pro lege, nemo habet ius peccandi: quoniam nemine in lex peccare permittit. Si autem ius uniuscuiusque accipiatur pro eo quod est suum, scilicet quo citra iniuriam utitur: tunc ille qui dat pecuniam simoniace, vel ad corrumpeudum iudicem: utitur iure suo: hoc est dat, quod suum est: atque adeo nemini iniuriam facit, sed legi: quam quidem ego, qui habeo eius depositum, non teneor vitare.

Ad. 2. argu. illicite datio duplex.

Ad secundum argumentum respondet diuus Tho. sub distinctione. Bifariam enim contingit alicuius quidpiam illicite dare. Vno modo quia datio ipsa est contra legem: sicut si moniaca: & tunc, quia dans meretur dominium perdere, quod alter nihilo magis acquirit, restitutio fieri debet, non ei, sed pauperibus. Si vero datio ipsa non sit illicita, sed causa propter quam datur, ut scortii merces: non est restitutio debita. Et quidem secundum membrum adeo liquidum est, ut nullo indigeret examine, nisi quidam nuperrimus auctor Complutensis hanc sententiam sancti Thomae, quae omnium ferè est Theologorum, inficias iussit.

Serena Ioa. Medina.

Ait quippe meretricem in pretium & mercedem suae turpitudinis recipere posse: sed tantum donationis via. Itaque si in pretium recipere, restitui teneatur. At vero, salua egregij Doctoris existimatione, ratio eius tam debilis est, quam conclusio falsa. Inquit enim duo esse rerum genera quae diuersa ratione non sunt pretio aestimabilia: nempe spiritualium, quae ideo pretio non aestimantur, quod omne excedunt pretium: & operum quae delicta sunt, quae propter eorum vilitatem nullo sunt pretio digna. Porro autem utrunque membrum falsum est. Spiritualia namque non illa ratione iniuste venduntur. Nam etsi supranaturalia sunt nihilominus quantum ad humanos vsus attinent, emerent illa homines quanto pretio possent. Vita enim omne pretium excedit: & tamen homicida condemnatur, ut vitam quam abstulit ad arbitrium prudenter restituat. Praeterea spiritualia quae habent fructus temporales annexos possent tunc illa ratione emi: ut sunt sacerdotia. Ratio ergo quare spiritualia venduntur non sunt, nisi quia gratis sunt diuinitus collata. Et ideo dispensatores illorum cum non in peculiare suum commodum, sed in bonum commune ea receperint: debent quae gratis acceperrunt, gratis dare: ut lib. nono latius patebit. Quae

Impugnatur Medina.

Quare spiritualia venduntur non sunt.

re scientia quam quis proprie acquirit, vendibilis est. At vero de peccatis, licet ratione culpe non solum vitia sint nulloque pretio digna, imò abhorrenda & execranda: nihilominus ratione consensus illius qui suas locat operas, rationeque voluptatis illius qui conducit, quatenus ad humanos vsus accommodatur, possunt mercede & pretio redimi. Quapropter mulier quae sui corporis copia facit, mercedem recipere potest, pro voluptate quam vir captat, sicut potest ut prole illi gigneret. Imò utraque ratione posset etiam masculus à foemina pretium recipere: quoniam vero equius, quia plus praebet. Sicut Alexander iure natura potuit à duce illa Amazone quae illum gratia recipiendae prolis inuicit: quod & prece & pretio, ut fertur, impetravit. Nam illi foeminarum generi in more erat pretium accipere viros qui ad illas ingrederentur. At vero quia foeminis maior inest pudor, ob idque rariores sunt, quae illi turpitudini vacent quam viros, pretium ipsae iustius recipiunt. Item si causa salutis quisi per emissionem illa egeret, posset amplexum illius pretio coemere: non obstante quod innatum haberet flagitium. Et quod non solum donationis via, sed loco pretij id possint recipere, manifeste probatur: quia res publica non solum miferas illas foeminas permittit, sed & pretium eis taxat: id quod nomen ipsum meretricis admodum tenet. Dicitur enim à merendo. Et qui illis statum pretium non persolueret, cogeretur in foro iudiciali: quod non contingeret si donatio esset. Idque. l. idem si ob stuprum. ff. de cond. ob turp. caus. adstruit: quippe quae ait meretricem iniuste recipere id quod pro iniusto actu accepit. Meretrix enim, inquit: turpiter facit, quod sit meretrix: non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix. Item arguitur contra huius Doctoris assertum: quo ait, si prostituta quidpiam animo recipiendi pretium accipiat, ad restitutionem teneri: si vero animo recipiendi donationem, minime teneri. Arguitur, inquam: quia non tam eius mens existimari debet quam ipsa traditio: & re vera cōstitutissimo vsu nemo illis donat, sed pretium soluit, atque ipsa id plane intelligunt: quare semper tenentur ad restitutionem. Neque contra nos quidpiam facit. l. syn. cera. C. de donatio. inter vir. & vxor. vbi miles donare prohibetur quidpiam meretrici. Illic enim non iustum pretium prohibetur, sed larga donatio: idque in fauore militis. Nam alij donare etiam illis possunt: ut patet. l. affectionis. ff. de donat. Maior tamen apparatus obijci nobis illud posset Deutero. 23. Non offeres mihi turpe lucrū: nepe meretricis. Sed tamē neque hoc quicquam euincit. Ibi enim non condemnatur meretricis pretium

Potest viri foemina: pretium recipere.

Alexander & Amazon.

Iosephus.

Alicuiusmodi conscientia auerit.

Allud dubium.

Solutio.

An maritata teneatur pretium sui corporis reddere.

pretium, sed propter fœditatē prohibebatur in exemplo offerri. Sicuti & pretium canis quia non erat animal vtile. Vel, quod verisimilius est, ut ait, illic Iosephus, in more erat vendere coitum canis ad impregnandum caprā: ad nullam ergo meretricis restitutionem tenentur. Maius autem dubium est an aliae quae non sunt publicitatis expositae, sed maiori ea verecundia copiam sui faciunt, possint pretium recipere. Sunt enim qui hoc propterea negent, quod lex non permittit nisi illas quae sunt in fornicibus, neque alijs pretium taxat. Porro autē rediderim has multo iustius posse recipere pretium: quippe quae ob maiorem honestatē plures sint estimandae. Quod si de alijs etiā sciliciteris quae neque publicitatis sunt prostitute, neque se tradere consueuerūt: sed sunt puellae aut maritatae quae semel aut bis collabuntur. De his enim maior est appetentia quam non possint pretium recipere, sed teneantur ad restitutionem: eod quod non modò non sunt lege permittae, verū lege agitur contra illas, aut de stupro, aut de adulterio, neque in iudicio auerunt, si promissum sibi pretium peterēt. Nihilominus & illis quoque liceret pretium recipere: tenebitque in foro conscientie qui illis promittit soluere: nisi excessus iustae estimationis pro ratione personarum immodicus esset. Et ratio est eadē sancti Thomae. Nam licet flagitia illa sint lege vetita, datio tamen non est prohibita. Et ideo iuri naturali standum est: quo utique iure concessio illa corporum aestimabilis est pecunia. Atque ad hoc facit. l. supra citata idem. ff. de cond. ob turp. causam. vbi ei qui aliquid ob stuprum obtulit denegatur repetitio. Sed etiam quantum ad forum iudiciale, est differentia inter has mulieres species: quod meretrici datur in iudicio actio petendi pretium: ei autem quae non est publico loco exposita, denegabitur: quia illis solis lege decreta sunt pretia. Vxoribus autem & virginibus non solum à iudicio arcentur ne petant, verū in poenam sui criminis priuabuntur acquisito pretio: sed tamē ante condemnationem iure naturae illis debetur. Quod autē adduci potest ex. l. Lucius Titius ff. de iure h. vbi mulier quae marito venenum propinauerat cōdemnatur, ut quae turpiter in adulterio receperat sisco applicentur, nihil ad rem facit. Primum quod ante cōdemnationem iure naturae poterat id recipere: deinde quod cōdemnata est, non solum in odium adulterij, sed homicidij. Vtrū autē maritata teneatur pretium reddere viro si id saluo pudore suo possit, & si patri: respondetur idem esse iudicium atque de alijs quae operis manuum suarū acquirerint. Potest enim clam marito, & filia clam patre, illa

in suos vsus vertere: nisi amplam supellectile illa via acquisiuisset quae idcirco in vsum maritivenire deberet. Haud ergo eiusmodi mulieres ad restitutionem tenentur nisi ab eo receperint qui non erat sui iuris, ut tam amplā pecuniam possit illis vsibus expendere. Nam si res est modica pro qualitate personae, etiam si à filio familiaris recipiat, retinerē potest. Nam praesumitur pater scire, ratasque subinde habere eiusmodi expensas. An verò, vice versa, qui puellam vitiauit teneatur in conscientia in totam dotem. Respondetur quod si ipsa consentit non tenetur de rigore iustitiae ad aliud nisi ad id quod pollicitus est. Nam scienti & volenti non fit iniuria. Tamen si aequitas honestatis sit, ut si illam ob causam nuptiarum tradidi non potest, aliquid elargiatur. Neque verò si sit sub cura parentum tenetur illam dotare: secus si iniuste rapuit. Adiecit tamen praeterea hoc verbum sanctus Thomas, quod si mulier superfluum per fraudem & dolum extorserit, teneatur amasio restituere. Vbi notandum, quod etiam si superfluum recipiat, dum tamē neque fraus ad litneque dolum, nulla est necessaria illi restitutio. Fraus autē est, si verbi gratia, diceret se esse viro incognitam, aut non nisi semel, idque à magnate: quia fraude plus extorqueret: restitui teneatur. Sed si falso dicat se perdidit illum deamare: aut facitij & illectamentis quippiam extorserit, fraus illa non obligat ad restitutionem: quoniam probè omnes norūt illas esse meretricum technas. An verò contra, si quis illis superfluum aliquid polliceretur, teneatur promissum soluere. Respondetur teneri in conscientia: quia ius hoc naturale docet: nisi excessus ad prodigalitem pertingeret. Nam tunc, male promissum esset, in quo rescindenda esset fides: etiam si cum iuramento esset promissum: nam in iuramentum de re illicita non obligat. Neque simile est de illo qui iurauit latroni pecuniam se largitum ad redimendam vitam: quoniam illud licitè potuit iurare. Consultius est tamen in eiusmodi euentibus relaxationem iuramenti procurare. Retrocedendum ergo est ad prius responsionis membrum: quando scilicet datio ipsa est illicita, cui nam sit restitutio faciendā: ut in Simonia. Harum ergo quae illicite sunt, dationum triplex est differentia. Vno enim modo datio potest esse mala solum ex parte recipientis: ut si cuiuspiam pecuniam porrigeres, ne peccatum committeret. Et tunc ille qui dat, potest repetere: eod quod alter tenebatur id gratis facere. De quo extat. l. ut putat. ff. de cond. ob turp. caus. Ex qua inferit glossa, quam Summistae sequuntur, illum

De eo qui puellam vitiauit.

Dubium.

Iuramentum de re illicita non obligat.

Triplex dationis illi est.

Primus modus.

illum qui recipit, ad restitutionem teneri. Haud tamen consequenter vim intelligo. Imo crediderim tali esse distinctione utendum. Aut inquam, vitium a quo illum donario meo cohibere procuro, perniciosum est alteri, aut nullam habet annexam iniuriam. Si enim est iniuriosum ac perniciosum: vt puta cum amico munus aliquod offero ne homicidium aut furtum faciat: tunc mihi postea repetitio dabitur. At qui hoc tantum exemplum est in lege. Nihilominus si ego non repeto, crediderim ad nullam illum teneri restitutionem. Nam & si ille gratiam mei abstinet, alioqui mala illa facturus, potest iure naturae pro sua illa voluntate pretium ex me recipere. Quare lex translationem dominij non prohibet, sed repetitionem concedit: vt in ludo diximus: idque in odium illius criminis, ne homines iniurias quas in alios meditatur pretio venderent. Quando vero vitium non est contra iustitiam: vt si ego amico quidpiam darem ne scortaretur, profecto non solum ille recipere potest, neque ad restitutionem tenetur: verum vt credo, neque daretur inhi repetitio: quonia lex illa poenalis restringenda est ad suum ipsius exemplum: quod non profert nisi in vitijs habentibus iniuriam annexam. ¶ Secundus ergo modus dationis iniustae sumitur ex parte vtriusque: scilicet tam dantis quam recipientis: non quidem quia actio pro qua munus offertur non sit natura sua pretio aestimabilis, sed quia habet annexam iniuriam contra iustitiam. Vt si litigator aut iudici, aut scribae, aut teli corrupendo munera offerret, aut assasino vt hominem interficeret. Tunc enim vterque delinquit: & ideo tam dantis quam recipientis eodem pretio iure multatur: ac proinde largitio illa sisco iure dicitur vt patet. l. Multatari. C. de mod. multat. Non quod actiones illae, puta hominem occidere, aut sententiam in tuum fauorem proferre, non sint natura sua pretio aestimabiles: sed quia actiones iniuriosae sunt, indignus iure sit ille qui accipit vt dominum acquirat. Qua perinde ratione intelligenda est lex illa. ff. de verbo. oblig. Generaliter nominamus turpes stipulationes nullae esse momenti, intelligitur, inquam, quando vtrumque iniusta est (vt lex statim proxima declarat): veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat: quia homicidium & sacrilegium sunt delicta contra iustitiam. De quibus etiam restitutionibus habetur iure Canonico. l. q. r. can. Non sane, qui est Augustini. ¶ Interrogas autem cum leges istae, poenales sint, vtrum qui recipit teneatur ante sententiam restituere. Videtur enim ex his quae dixi-

Distin-
tionem
nouanda.

Medus.

Turpes sti-
pulationes
nullae esse
momenti ex
paritur.

Dubium.

mus lib. r. non teneri. Respondetur nihilominus, teneri. Et ratio est, quia lex fecit eum in habilem ad recipiendum in odium delicti, quod est contra iustitiam: & ideo nullum acquirit dominium. Haud tamen tunc tenetur restituere sisco: nam et si ille inhabilis fieri potuit ad recipiendum quod non erat suum, alter tamen qui dedit, non potuit re sua, nisi per iudicis sententiam expoliari: ob idque antequam condemnatio fiat, restitutio debet fieri domino qui dederat. Nihilominus facta etiam restitutione vbi sisco rescuerit, recuperabit. Quando vero delictum non est iniuriosum, optime transferitur dominium: quia, vt supra diximus, datum non est illicitum. Vnde vt supra citatum est. l. Idem. de condi. ob tur. caus. dati ob stuprum pecuniam, non conceditur repetitio. ¶ Sed numquid licebit munera iudici aut alteri iustitiae ministris ad redimendam vexationem largiri? apparet enim id licere, eo quod cuique fas est suum protegere ius. Respondetur autem, nemini id licere: quonia in iuste quod iustum est exsequeris: & quonia lex huiusmodi largitionis vetuit: subinde cohibuit illa via redimere vexationem. Illo enim palliamento multae fierent corruptiones. Nam cum quisque in propria causa iniquus sit iudex, cuique apparet ius habere certum, atque adeo suam vexationem redimere: quae quidem in litibus maxima perniciosa est: nempe da vterque, litigantium vt vexationem redimat, vexando praueat alterum datque illi animum vt & ipse suam redimat. Idque vti nam non vsque ad principum pallandas discordias procederet. ¶ Tertio modo datione contingit esse illicitam, etiam ex parte vtriusque, tam dantis quam recipientis: tam ratio non est ei similis quae in proximo membro signabatur, videlicet, quod actio quae emittitur est iniuriosa: sed quia non est pretio aestimabilis, qualis est datio Simoniacae. Quod enim mihi datur pretio sacerdotum si sum dignus, non est alteri iniuria: verum tamquam quia res illaque emittitur, non est pretio aestimabilis, propterea quod Aristoteles gratis acceperit vt gratis dispenseret, sit vt qui pretium pro re spiritali recipit, nullum ad ipsam dationem dominium: ob idque statim tenetur ante sententiam id relinquere. ¶ At vero vtrum tunc teneatur restituere pauperibus, an ei qui dederat dubium est. Nam a priori parte facit quod iura in pias causas iubet fieri restitutionem: vt can. Qui habetis. l. q. r. & can. De hoc. de simo. cautum est. Et in foro exteriori eodem modo fieret condonatio: eo quod qui dedit, meretur dominum priuari: imo iustus quam qui dedit ad labefactandum iudicem. Sed ab altera parte est argumentum quod nemo expoliatus est re sua nisi per iudicis sententiam. De hac ergo re loco proprio lib.

Dubium.

Tertius mo-
dus dationis
illicitae.

Dubium.

lib. 9. differendum est. Interim tamen stando in iure naturali, dicendum, quod ante condemnationem faciendam est restitutio ei qui dedit. Caueat tibi tamen restituens, ne postea cum in notitia venerit ecclesiae, denuo condonetur. ¶ Obiitio tertij argumenti trimembris est. Aut enim creditor cui restitutio debetur, defunctus est, aut absens, aut profusus ignotus. Et qui dem loco defuncti haeredes subrogantur. Qui in triplici sunt differentia. Aut enim sunt necessarii: vt puta quos testator, nisi legitima rarissimaque de causa, exhaeredare non potest. Quales sunt parentum filij, ac filiorum parentes. Alij vero succedunt ab intestato: vt fratres & consanguinei. Sed alij ex testamento: vt alieni. Et quomodo cunctis quis sit alterius haeres, eadem est faciendam restitutio. Quinimo, vt dicebamus, in herede sit ipsi defuncto. ¶ Pullare autem cuiuspiam conscientiam potest, an qui inuestigatis haeredibus nulloque inuenito, restitutionem in pios vsus confert: postea reperto herede qui inuenitus non fuerat, eidem nihilominus debeat restituere. Apparet enim id ratio posse: quonia ille non debet in seius & inuitus priuari iure suo. Ad hoc respondetur quod quando restitutio alicuius est ponderis, haeres que non inuenitur coram Publica potestate, debet fieri diligentia, & penes ipsam deponendum est debitum. Si autem eius autoritate vel in pauperes vel in pios vsus dispendatur, tunc restitutor tutus manet, tam in conscientia quam in foro iudiciali. In rebus autem leuioris momenti non est tam anxia indagatio necessaria. ¶ Quando vero creditor absens est, tunc quo commodius fieri posset, transmittenda illi est restitutio. Quid autem si transmissio sine magno sumptu fieri non potest? Scotus quidem & Richar. in. 4. distin. 15. aiunt quod quando ingentibus opus est sumptibus, non tenetur debitor illos facere: sed potest tunc in pauperes quantum debet erogare. At vero. S. Thom. de sumptibus nihil meminit: sed consulto id contigit: quia simplicem constitueret regulam non poterat. Est ergo discretionem opus nempe perpendendum vtrum id quod debes per iniuriam retinueris, an vero per contractum licitum: puta aut venditione, aut mutuo. &c. Si enim per contractum licitum in tuum ius res illa venit, & ante solutionis tempus ille recessit, nullatenus facere expensas ad restituendum: quia non plus debes quam accepisti. At si sine illis transmittere nequis, vel custodire debes, vel apud iudicem deponere. Nam in pios vsus non licet dispendere, nisi longo expectetur tempore. Si autem per iniuriam id illi debes, puta si su-

id. argu.

argu. tui
pari iure.

Dubium.

Restitutio
creditoris
absentis
facienda.
Scotus & Ri-
char.

Scotus au-
tem.

ratus es: aut si quis iuste accepisset: tamen aut te solutionem peregre profectus in mala esse fide absque dubio teneris sumptibus tuis restitutionem illi mittere: quod quidem euas stringeris indemne seruare: quia absque sua culpa fuo carere iure. ¶ De illo vero qui profusus ignotus est grauius est, vsuatiisque dubium. Hic enim articulus ad istos coemptores, & negociatores ac fallamentarios spectat, qui minutatim quolibet defraudant, atque expilant: ac subinde ad illos qui vrbem aliquam iniusto bello in praedam dederunt. Praeterea ad illos qui inueniunt thesauros: de quibus sub titulo de furto dicitur sumus. Huiusmodi namque debitoribus ignoti sunt sui creditores. Primum ergo omnium admodum illi sunt qui sine dicitur ignotus. Haud enim quicumque censendus est debitori ignotus, qui in sua non est notitia, neque memoria: sed ille profusus qui facta pro ratione debiti solerti diligentia, inueniri non potuit. Quapropter antequam haec fiat indagatio, non licet in pios vsus restituenda dispensare: neque compositionem facere auctoritate Craciatum Bullae. Illa enim praecise dicuntur debita incerta, quorum domini post vigilantem indaginem que bona fide fuerit facta inueniri non possunt. Quin vero qui per iniustam acceptationem res alienum contraxerunt, suis proprijs sumptibus tenentur eandem facere inuestigationem. Quocirca vbi sub dubio coeptum fuerit, isti, aut illi certo deberi: nempe cum duo ad tuam tabernam accesserint, & certis alterutrum defraudasse licet scire nequeas: vtrum eorum teneris nihilominus inter illos aut suos haeredes debitu res disperiri: quonia tunc creditor non est omnino ignotus. Quia utique ratione sunt qui censeant eum qui certus est cuius ciuitatis fuerit ille cui restitutionem debet si ille neque heredes haberi possunt, restitutionem debere pauperibus eiusdem loci. At vero nulla apparet huius necessaria ratio: sed forsan distinguere est operae pretium. Dum enim exercitus ciuitatem communi nomine fuerit depradatus, tunc forte si ignoti sunt domini, facta est vbi restitutio, vt re publica ipsa eam distribuat. Quando vero non illo modo per iniuriam toti reipublice illata contractum est debitum, sed per iniuriam singularium ciuium: non est necessarium eodem oppido fieri. Est ergo conclusio doctorum omnium: quod ignoto domino, facta est pauperibus restitutio: vel potius ipsi in pauperibus, vt supra dicebamus. ¶ Verum tamquam quomodo hinc restituendi de sua radice innotescat, quaeritur quo iure pauperibus largienda sunt que incertis dominis debentur. Vtrum sit naturale, diuini, vel humanum. Quis inquam illos fecit hu-

Dubium quod
do creditor
ignotus est.

Bulla craci-
ata.

Finis est.

Dubium.

iusmodi creditorum heredes? Et arguitur sic. Obligatio restituenti iure nature vniuersos obligat mortales, siue Christiani sint, siue sola lege nature viuētes: natura autem non docet, ignoto domino, pauperibus id deberi: imo videtur tunc res transire in ius possidētis. Habetur enim Inst. de rerū diuis. quōd res cuius nō est dominus, occupanti conceditur: quādo autem dominus non comparet, perinde habet ac si non esset. Præterea quōd restitutio fiat pauperibus, sola lege canonica introductū est: vt patet cap. Cum tu. de vsur. & can. Nō sane. & Qui habetis. 14. q. 5. Pontifices autem non potuerunt inuitis dominis præterius nature debita incerta in vsu pauperū addicere. Nam ante illa sancita decreta, nō apparet eiusmodi restituenti modus fuisse necessarius.

Responsio.

Ad hoc primū omnium respondetur, eiusmodi incerta debita, si ius tantum consulas naturale, in vsus communes reipublicæ cedere. Nam cum res vniuersæ, vt lib. præcedēti dictū est, tradite in cōmuni sint humano dominio, quarum diuisio iure gentium facta est, sit vtdū expectatus legitimo tempore dominus, non comparet, iterato veniant in vsu publicum. At verō quoniam Christi vicarius toti reipublicæ Christianæ curam pauperum gerit, iure & merito potuit hæc bona quasi cōmunia rei publicæ pauperibus applicare, qui eiusdem rei publicæ sunt egena membra. Idque Alex. sub anno Domini. 1170. faciendū Salernitano Archiepiscopo iussit: vt patet dicto ca. Cum tu. de vsur. Non tamē quōd ipse fuerit primus re huius author: sed exemplo adductus est antiquissimorum sanctorum Augustini scilicet, vt can. citatis. 14. q. 5. constat: atq; aliorum. Quin verō & naturali iure edoctus & Euangelio. Nā quod cuiq; superest, erogandum est in pauperes: huiusmodi autem bona redundare censetur in reipublica. Ex quo sequitur primō dominium harum rerum non transire in pauperes, ac si creditorum heredes essent, sed dum ipsis datur, quasi Papa tunc dominorum nomine illis tribuat. Subsequitur deinde secūdo quod dum reipublica in alios vsus pios illis debitis eguerit, cessat tunc ius erogadi pauperibus. Et potest reipublica illa in tales vsus consumere. Nam ius positium non potuit naturali derogare. Ob idq; princeps tunc secularis fortē potest incerta ipsa debita exigere & cōpositionē facere putā pro certa quota reliquum remittere, vt facit Papa: vt illico dicem⁹. Quod si scisciteris an quisq; priuacim possit, illa quæ de-

Dubium.

bet, vt liberit in pauperes diffundere. D. Th. nihil hic de hac re falsas est tamē in. 4. dist. 17. q. 1. art. 5. ait debere fieri restitutionē secundū arbitrium episcopi, vel illorum ad quos pertinet cura ciuitatis. Vbi iustissime videtur rem publicam ipsam talē habere facultatem. Scotus verō eadem dist. q. 2. negat id esse necessariū imō ait per se quemq; id exequi posse, quē Richard. ibidē sequitur, art. 5. q. 4. Crediderim tamē, vbi modica est restitutionis quantitas, per se quēlibet restituere id posse. Cū verō res est cumulatoris pretij, consiliū est vt arbitrio prudentis confessorij fiat: imō possēt tam ingens esse vt consulendus etiam essēt episcopus, vt eius prudentia cōmodus restitutio fiat. Haud tamen id ceu de necessitate salutis asseruerim. Neq; S. Tho. diuersum docuit. Maxime cū in Summa de hac re siluerit. Vtilior autem erit responsio, vtrū ipse qui res habet ignoti domini possēt sibi partem capere, dum modō sit pauper: vel suis consanguineis & familiaribus largiri. Caietan. quidem id absolute affirmat: ego verō absq; temperamento non audeo rem. Si enim hæc facias vnicuique licentiam, illico sibi suisq; effinget paupertatem pro ratione sui status, vt aiunt. Igitur vbi necessitas non fuerit patentissima & clarissima, nemo tu to potest sibi vsurpare quod restituere debet: licet possit restitutionem differre. At si cogitat sibi capere, id debet facere auctoritate episcopi, aut sui parociani curati, aut confessorij, si prudens est & sapiens. Idque tunc fieri licebit quando grauiore aliq; miseriq; pauperi nō se oculus obijciat. Quādo vero auctoritate prelati aliqua sibi elemosyna ex ijs, quæ debet applicatur, verē sit eius dominus: neq; veniens in pinguiorem fortunam tenetur id amplius restituere. Percontaris autem de cōpositionibus istis quas nuperimē nominauimus, sint ne licite, vt Cruciatu forma habet: nē vt qui incerta debita cōtraxerit, certam soluens portionem liber fiat à reliquo debito. In huius responsione interrogationis illud semper optima fide cauedum est, nē quispiā se ipsum seducat, arbitratus quippiam ceteri incertum antequam diligens peragatur indagatio ad cōperendū debitorem. Hæc autē supposito nulla esse videtur ambigendi ratio, quia si legitima ad sit causa, possit Summus pontifex eiusmodi cōpositiones facere: quādo quidem iure nature, vt dictū est, illa bona sunt reipublicæ quæ tunc in tales vsus illis indiget. Quin verō vt proximē insinuaui, quādo reipublicæ necessitas esset aperta, rex quoque fortē possēt id facere. Tameñ quia Summus Pontifex

D. Thom.

Scotus

Rich. ibid.

Dubium.

Caietan.

tifex iustior est elemosynarum iudex, neque causa ita semper est euidentis, ille ad eundem est, cuius auctoritate id fiat. Quod si quis arguat, ignotos creditores forsā non cōsentire: id negatur, imo cōsentire videntur, quia illa habēt pro amissis: & liberius quisq; ac gratatius contribuet centum quæ pro perditis omnino daret, quā quatuor, quæ habet in crumena. Et quāuis nō cōsentirent, reipublica id potest facere. Sed rursus arguis: quāuis illa Papa colligere possit, quā tamē habet facultatem remittendi partē? Respondetur quod tanquā legitimus iam tunc bonorū administrator propter ingruentem instantemq; publicā necessitatem, vt facilius expeditusque fiat collectio, potest partem condonare vt reliquā soluat. Hæc tamen de iure. De facto nanque & executionis modo nihil loquimur. Aequitas enim iuris huius hæc est, vt per eiusmodi cōpositiones tanta conficeretur pecunia publica, quæ vel alia tributa vel bonam eorum partem possit exculare: idque sic fieret, vt non offerretur iniuriis suis iniuicitatis asæ: & tamen ex centum & quinquaginta argenteis quæ reipublicæ pauperibusque debentur, tantum colligere duo: ac remittere reliqua plus detrimētū offerret pauperibus, quorū Papa est pater, rexque patronus, quā emolūti in bonū publicū cōferat. Præterea præsentissimū creatur periculum istis coemptoribus, vt huius fiducia nihil faciant quocūque passim defraudare. Atq; idem periculum sit inde presentius, quod certi sunt tertio quōque anno eiusmodi indulgentias prouenturas. At vero bellorū frequentia quæ non tantum ab infidelibus nobis indies ingruunt, huius inter alia nobis sunt causa mali: vt in conquirendis vndiq; subfidij modum non permittat. Quocirca nequē nos in quenquam obloquimur: quia neq; nostra est auctoritas tanta neque audacia. Sed tamen postquā ius probamus, admonere sub inde cogimur fraudatores istos publicos, coemptores inquam ac negotiatores ne fiducia istiusmodi immodicæ remissionis freti cōtrahere fraudibus pergant res alienum: & quod si fecerint, restituere nō tarent. Nā qui propositum non habet restituendi quousque veniat indulgētia, in peccato mortali se sciat peristore: quoniam habita restituendi opportunitate per nullum tempus licet alienum retinere.

Ad 4. argu.

Ad quartum argumentum respondetur vñū quemquē de his quæ sibi propria sunt ætius stringi parentibus succurrere, quā alijs: id verō quæ aliorum sunt, potius illis sunt repēdenda quā impendēda parētib; nisi forsā

vt ait S. Tho. in casu necessitatis extrema, in quo posset & deberet quisque etiam auferre aliena vt patri subueniret. Cōtra hoc autē postremū verbum de tempore extremae necessitatis dubia exillunt nōnulla. Atqui vt inde exoriamur, vbi patētor est dubitadi ratio, queritur vtrū debitor & creditor extrema necessitate coactis teneatur debitor creditori præ se ipso succurrere, an potius sibi ipsi illo neglecto: Et quidē S. co. 4. d. 17. q. 2. hac vtitur distinctione. Si creditor in necessitate prius incidit, tenetur tunc debitor illi soluere: si verō prius debitor, tenetur sibi prouidere. Atqui ambo hæc membra adeo sunt certa vt de neutro possit vllus dubitare. Nam etiā si nihil extrema patienti deberes, cogeres illis succurrere: & quādo tu eadē necessitate stragularis, quāuis nihil tibi aliud deberet, tenetur tibi. Quādo autem simul eadē necessitas ambo occupat, tūc ait Scotus debitorē, vita propria posthabita debere creditori quod suū est, redere: quare homicida, inquit, esset, si sibi tunc vsurparet. Neq; defunt alij, quorū est Richard. qui in eius sententiā subscribit. Et ratio eius est hæc, quod cum ambo necessitate pares sint hoc iure creditor debitorē superat, quæ illa necessaria, nempe eibus aut pecunia, quam debitor retinet ipsius est, scilicet, creditoris. Et potuisset suā prætereā opinionem inde suffulcire quod in tali necessitate neuter posset ab altero quod ei necessariū erat eripere. Ex quo fieri videtur cōsequens vt neque debitor tunc retinere id posset quod alterius est. Idem enim esse videtur ac si ab ipso id eriperet. Nihilominus contraria sententia non solum multo est probabilior, verum proculdubio completenda. In primis S. Tho. licet non id expressē asserat, insinuare tamen illam videtur: quādo extrema necessitatis, citius debitor deberet præsidio esse parētib;: & à fortiori sibi. Quare Caietan. eandem amplexus est sententiā. Ratio autem est hæc, ab illa Scoti diuersa. Ambo sunt necessitate pares: & possidentis conditio quæ melior semper est, plus debitori fauet, quā fauebat creditori rem sibi esse debitam: ergo sibi potius debitor cōsoluere debet, saltem potest, quā creditori. Enimvero tam intīmē innatum est homini generalissimum, illud rerum omnium desiderium, ac subinde ius seruādi se, vt nulli quicquā tunc plus debeat quā sibi ipsi. Quocirca siue per cōtractum licitū, id ab altero acceptum sit, siue per cōtractum illicitū, siue in mora sit soluēdi, siue scēus in summa, quomodo eūq; illud alteri debeat, ius sibi retinere.

Dubium.

Scotus.

Obiectio.

Sententia auctoris.

D. Thom.

Caietanus.

retinendi natura ipsa concedit. In tali enim ca-
su vniuersa cessant alia debita. Quare etiam si
iureiurando te alitrix illes solvere illa die, iure
nature intelligebatur facta exceptio extreme
necessitatis.

¶ Et confirmatur sententia hæc ratione, ni fal-
lor, inanis est. Iure naturæ, vt dictū est, omnia
sunt communia, sed iure gentiū, rerum domi-
nia diuisa sunt: ius autē gentium nequit extre-
mæ necessitati præiudiciū facere: atque adeo
illa præsentē, quantum ad vsum, omnis cessat
vis peculiarium dominiorum, ac subinde debi-
torum. Quocirca est dñs prius in necessitate
illa in extremā impigisset, qua ratione sub rea-
tu homicidij teneret illi quod debebam solue-
re. Si tamen non solui, & postea ego in eandē
incidi necessitatem, iam tunc non teneor.

Ad argum. ¶ Respondetur ergo ad argumentum quod fa-
ciebamus, diuersam esse rationē, tunc rem pos-
sideas quando extremē pateris, an alter qui si-
mile patitur. Si enim ille possidet, tu non pos-
sides illi furripere, eō q̄ tunc furripere esset occi-
dere: quia esset vera actio, qua vitam alteri dire-
ctē adimis, ac si hominem strangulares. Quan-
do vero tu possides, id est penes te rem quomo-
do cūque habebas, non agis, sed tantum cessas
succurrere cum possis, non est directē occidere: neq̄, ve-
rò per accidens nisi quando teneris succurre-
re: & in tali casu non teneris. Sic enim intelli-
gendū est Ambrosianū verbum. Quem pascere
potuisti, si non pauisti, occidisti. Intelligitur
enim quando non te aliud ius excusabat.

Ambrosius. ¶ An verò parente tuo ac tuo pariter credito-
re in eandem extremam necessitatē coniectis
tenearis potius patri quam creditori, arbitror
problema esse in utrāq̄ parte probabile. Et
qui dixerit, creditori, bona quidē ratione tue-
bitur. Nam solum illud ius quod vnusquisque
habet se ipsum seruandū, videtur in tali casu vsū
alienæ rei debitori vendicare. Qui verò credi-
derit parenti potius, & ipse quoq̄ pietatis offi-
cium prætexere sibi poterit. Nam fere idem est
patris ac tuam ipsius vitam seruare. Sed tunc
idem crediderim de vxore & filio. Nam ad fra-
tres minime liceret idem protendere ius.

Dubium. ¶ Vtrū verò qui extrema supplicis egestate
re insumit quā alteri vel antea debebat vel tūc
arripit, debito absoluitur: an verò post ditior
soluere nihilominus obligetur, decidere iuper
est. Nam q̄ prius absoluitur, argumentū est
q̄ si tunc ab altero eriperet non teneretur. Ad
hoc scite Scotus loco citato per hæc distinctio-
nē respondit. Si ille virtute alius contractus rem
illā ante extremā necessitatē debebat, nō sit

Problem. ¶

Scotus. ¶

à restitutione immunis: sed si tunc accipiat, nō
sit restitutioni obnoxius. Et ratio est in prom-
ptu: quia cum in extrema necessitate omnia
sunt communia, tunc qui caput nullum cōtra-
hit debitum. Nihilominus si debitum erat cō-
tractum, nō est cur dissoluitur præcedens vin-
culum: manebit ergo.

¶ At vero Adrian. in materia de restit. huius-
modi distinctionem non admittit: sed absolu-
tē tenet, illum qui extreme subditus necessita-
ti aliena capit pinguiori aridente fortuna ad
restitutionem teneri. Cui & sui affeclū nō de-
sunt. Quin verò eius opinionem corroborant.
Et pondus suorum argumentorum hūc pro-
pendet, q̄ in extrema necessitate non omnia
sunt communia, quantum ad dominium. Nam
aliis qui tunc indigenti non succurreret, ad re-
stitutionem postea teneretur: quod re vera nō
est credendum: eō q̄ succurrendi præceptum
non est iustitia, sed charitatis. Sunt ergo nō ali-
ter communia quā ad vsum: quo fieri videtur vt
transacto vsu, tenearis ad restitutionem rei.

¶ Secundò arguitur. Extreme indigenti abusa
de subuenitur per rem mutuatam: nemo ergo
tenetur simpliciter dare: atque adeo qui rem
consumit, subiectus manet restitutioni. Et ter-
tiò. Extreme indigenti non tenetur medicus
suas gratis impendere operas, neque pharma-
copola sua donare pharmaca. Satis enim est si
solutionem expectent. Accedit & tex. can. si
quis. de fur. Vbi habetur quod qui propter ne-
cessitatē famis aut nuditatis aliena occupauerit,
si postea ablatum reddiderit, non cogatur
ieiuinare. Vnde à contrario sensu colligitur q̄
si non reddiderit, ieiunare cagatur. ¶ His nihilominus
nihil obstantibus persistendum est in
priori sententia: dum tamen rectē explicetur.

In primis quando res est parui momenti om-
nes fatentur nullam restare restituendi obliga-
tionem: sed si res qua extreme ille indiget ma-
ioris est existimationis, considerandum est sit
ne ille simpliciter indigens: nempe qui nullibi
habeat unde soluere possit: an verò licet id hic
non habeat, forsan habeat alibi, vel ei debetur,
hic enim nō est cēsendus simpliciter indigens
& ideo satis est si quis ei creditur mutuat unde
sue necessitati occurrat. Sola enim absoluta
necessitas ius in tali casu accipiendi alienum
facit. Si autem sit simpliciter indigens, citra
controversiam esse debet quod ille nullā ma-
net obnoxius restitutioni si rem quā indi-
gebat insumpsit. Enimvero licet ita sit quod
tunc solum sunt omnia communia quantum
ad vsum: tamen quia in his quæ vsu consu-
muntur, ad vsum lege naturæ sequitur domi-
nium

Adrianus.

Explicit opinio. Scot.

nium: vt puta si sit cibus, aut potus, aut pecu-
nia, qui accipit, sit dominus. Et in hoc si nos nō
fallimur, contraria opinio suos decipit. Esse
enim communia omnia quo ad vsum, est q̄ tunc
possit indigens res alienas infumere ac si fugerit
sent. Atque adeo nō tenetur creditor recipere
sed alter tenetur gratis dare. Si verò res esset
quæ nō vsu consumitur, tūc cessante necessitate
teneretur illā reddere. Vt si quis equo alieno
vteretur vt periculū mortis effugeret: aut si in-
digeret lecto tēpore infirmitatis. Per hoc re-
spodetur ad argumētū de Medico, deq̄; Phar-
macopola. Porro nanq̄; si alter extreme indi-
geret sua opera vel sua medicina, teneretur sub
peccato mortalitatis circumstantes teneretur
nihilominus eodem ligamine cōtribuere, si res
esset adeo pretiosa. Tametsi in his medicinis
subtrahendis nō adeo frequens cōtingit culpa
sicuti in cibo, ac in alijs rebus: quia non ita esse
solut necessitate: neq̄; misericordie vinculum
obligat, vt morti pauperis ad modum pretiosa
medicina occurratur, tanta vt medici solertia
¶ Quod autē ex cap. si quis de fur. adductū
est, nihil sanē ad rem pertinet: planum quippe
est illic mentionē nō fieri necessitatis extreme,
vt bene ait glos. sed leuioris. Ait siquidem tex.
Si quis propter necessitatem occupauerit, & c:
peniteat hebdomadas tres, & liquidum est q̄
cū in extrema necessitate alienū occupare,
nulla sit culpa, nulla imponeretur poenitentia.

Solutio quinti argumenti in longā nos hinc
stranxerit disputationem de restitutione
bonorum clericorum, quæ non rite expo-
nuntur, sed in malos vsus dissipantur: nisi latissi-
mus esset de hac nobis habendus sermo, lib. 9.
& .10. à quo ideo in presentiarum super seden-
dum est. Quod autem ad rem presentē attinet
trifariam prælati res ecclesiæ vsurpat. Vno
quidem modo si res illa non sibi deputata est,
sed alteri: puta capitulo. Et tūc qui res illas ab
illo præfecto receperit, siue dono, siue pretio,
tenetur eas ratione rei acceptæ restituere vero
domino. Si vero res ecclesiæ qua sub sua sunt
administratione: vt si exemplum ponamus in
fabrica, vel in alijs, alienauerit in cōsanguineos
vel in alios, illi tenentur restituere, non episcō
post: ne illas iterū dissipet: sed ecclesiæ, vt in de-
posito essent vsque ad futurum possessorem.
Sed si penes se illas retinet & veluti proprias
possidet, satis est vt animum illum deponat.

De quinto argumento.

Trifariam potest prælati res ecclesiæ occupari.

ARTICVLVS II.

Utrum ille qui accepit, teneatur semper restituere.

ROST circumstantiam cui, sequit
tur quis: de qua sunt due quæstio-
culæ. Prior huius secundi articuli
est, vtrū vniuersum qui accepit,
quisquis ille fuerit, teneatur resti-
tuere: Et arguitur à parte negatiua. Restitutio
(quod identidem repetimus) est æqualitatis
constitutio: quæ scilicet ab eo subtrahitur qui
plus habet, & ei apponitur qui habet minus.
Vsu autem sæpenuerò venit, vt qui rem sua
stulit citra suam culpam sit illa priuatus: vt si
quis ab eo eandem furripiat: ergo tunc non tē-
nebitur eandem restituere.

¶ Secundò. Nullus tenetur suum prodere cri-
men: secundum illud Chrysost. Non tibi di-
co vt te prodas: contingit autem quandoquē
vt debitor citra suam infamiam restitutionem
facere nequeat: ergo tunc iugo restitutionis li-
beratur.

¶ Tertiò. Vna res vna simplici restitutione cō-
tentā est: contingit autem nonnunquam vt
quam multi furati sunt, vnus in integrum resti-
tuat: ergo alij tunc ad nullam amplius restituti-
onem teneantur: atque adeo non omnis qui
rem sustulit, ad restitutionem obligatur.

¶ In contrarium autem est, quod ille qui pec-
cat satisfacere pro culpa tenetur: culpa autem
vt ait August. non dimittitur nisi restituatur
ablatum: ergo eidem incumbit restitutionem
facere.

Quæstio hæc in materia restitutionis egrē
giū obtinet locum. Ad quā ideo di-
stinctione præmissa quatuor conclusionibus
respondetur. In eo nanque qui rem occupat
alienam duo est considerare: scilicet & actio-
nem qua eam accepit, & rem ipsam. Est ergo
prima conclusio. Quicunque penes se rem ha-
bet alienam, ratione rei ipsius quæ accepta est,
tenetur eandem vero domino restituere. Pro-
batur. Quicunque enim habet ultra id quod
suum est, debet illi reddere cuius est: hoc enim
ratio iustitiæ commutatiuæ exigit: quippe cu-
ius officium est æqualitatem inter eum consti-
tuere: qui minus habet, & eum qui plus. ¶ At
verò acceptio ipsa triplex esse cōsuevit. Quā-
doque nanque est iniuriōsa: nempe quæ inui-
to domino fit: qualis est furtum & rapina: de
quo membro statuitur secunda conclusio. Qui-
cunque rem per iniuriam accepit, tenetur ean-
dem ratione acceptationis restituere: etiam si ille
iam iam apud se non habeat, sed forte sibi fur-
to sublata sit. Probatur. Quicunque alteri iniu-
riam intulit, tenetur eandem resarcire: etiam si
nulla sibi fuerit inde lucri accessio facta: eō scilicet
licet quod alteri vel famam vel honorem ab-
stulit

Restitutio.

Conclusio.

Acceptio triplex.

Conclusio.

stult: ergo eadem ratione qui rem iniuste eripuit, quoad quidem in re illa damnum dedit, restituere iure cogitur. ¶ Secundo modo actio illa citra donationem accipiendi iusta esse potuit, atque in usum & commodam ipsius qui accepit: ut cum quis rem suscepit mutuam vel credito emptam, de quo subijcitur conclusio tertia, superiori similis. Quicunque hoc modo rem accepit, tenetur eam vel pretium restituere: non solum ratione rei acceptæ si apud se perseneret, verum & ratione acceptionis: etiam si illa qualitercunque amiserit. Conclusio est clara: nam qui alienam rem iuste citra donationem in usum suum accepit, non solum propter beneficium acceptum, sed de iustitia obligatur illum indemnem servare. ¶ Tertio modo: Acceptio etiam iusta esse potest ex voluntate domini, quæ tamen non vergit in utilitatem recipientis: sed in re ipsius qui dedit. De quo adhibetur quarta, eademque bimestris conclusio. Nemo qui ceu depositarius rem alienam servat: tenetur ratione acceptionis illam restituere, sed ratione rei quam habet acceptam. Quare si citra suam culpam illam perdidit, nulli restat restitutioni subditus: secus autem si magna sua culpa illam amiserit. Probatur prior pars contrario modo quam tertia. Qui illo modo rem accipit, nisi pretio custodiam suscipiat, vel aliter se servare conseruaverit, non fit eiusdem rei custos ratione iustitiae: sed ex gratia & beneuolentia: & ideo si absque sua culpa res perdat, non ipsi sed domino perijt. Secundæ verò partis probatio est. Quod iure nature: (vt regula habet iuris) qui causam dani dat, damnum de dante videtur. Quare si tua gravis culpa in causa fuit vt res periret, reus inde fit damni repensandus. ¶ Vt autem conclusiones iste suo ordine examinentur ex duabus prioribus regula cum primis colligenda hæc est. Omnis restitutionis obligatio ex altero duorum capitum enascitur: videlicet aut ratione acceptionis, & si rem non habeas, & ratione rei acceptæ quam habes, licet illam non acceperis. Quare si accepisti & habes, vtroque es funiculo colligatus. Nominem autem acceptionis quacumque actio intelligenda venit per quam damnum dediti, aut iniuriam interrogasti: etiam si nihil fueris lucratus: vt si incendisti alienas ædes, aut contumeliatus es. ¶ Quo fit rursus vt quomodocumque res in tuam potestatem venerit, scilicet iuste, aut iniuste pretio aut gratis, cum primum rescueris esse alienam tenens domino reddere: non solum charitatis iure, sed etiam iustitiae. Vt si ab illegitimo possessore, verbigratia, à latrone, vel furto, vel dono, vel

Conclu.

Conclu.

Regula notanda

mutuo, vel in depositum teneris, vel pretio emeris, reperto domino reperisti conferre: nisi si ius tibi forte fauerit prescriptionis. Probatum conclusio. Duobus tantum medijs quæstio hæc. 7. diximus rem legitime possideri: scilicet aut domini voluntate, aut legis permisso: quo modocumque autem ab illegitimo possessore rem susceperis, neutra istarum causarum interfuit: quia neque verus dominus annuit, nec lex concessit: nullatenus ergo dominium nactus es, at que adeo reddere dno cogeris. Quod si non feceris, cum sine tuo magno detrimento, vt supra diximus, id exequi possis: sed illegitimo reddideris possessori, restitutioni manes obnoxius: quandoquidem de iustitia tenebaris. Crediderim tamen in hisce restitutionibus accidere posse ignorantiam iuris: quæ si excusat à culpa, excusabit subinde à restitutione. Haud enim tenetur plebeius quisque has iuris subtilitates scire. Et ideo quid quod à latrone receperit ignorans, & bona fide eidem reddiderit, non est in conscientia restituere cogendus. Exceperim præterea ius prescriptionis: quoniam postquam emptionis titulo aut donationis, qui legitime est, rem bona fide iusto legis tempore possedit, licet tibi postea innotuerit esse alienam, immunitus es à restitutione. Secus si furto eam furtuleris: quia semper caruisti titulo, ideoque quam præscripsisti. ¶ Ratio hinc tamen dubitandi exurgit, quidnam hic rei nomine intelligendum: utrum scilicet res ipsa præcise, an verò etiam fructus. Et loquamur, exempli gratia, de illo qui non ratione exceptionis: sed solum ratione rei acceptæ tenetur. Eum fundum à latrone qui mihi fructus tulit: utrum teneam etiam fructus restituere. Ad hoc respondetur per regulam iure solennem ac celeberrimam. Quicunque solum ratione rei acceptæ restitutioni subijcitur, tenetur rem, seu id quod illius habet, & quicquid quo per ipsam factus est ditior, restituere: non tamen illud quod bona fide consumpsit per quod non est factus locupletior. Regula est iuris. ff. de peti. hæred. lit. veniunt. §. Præter hæc. qua regula ait gloss. nullam esse veriore. Et. l. sed & si leges eodem titulo. Exempli gratia, teneris restituere fructus arui alieni: non solum quos habes, sed quos illis consumpsisti visibus in quibus nisi illos haberes fructus, alios insumpsisse. Deditis tamen expensis & laboribus. Si tamen illos iuste consumpsisti quod, verbigratia, amplius modus tibi donatus est, cuius donatione datus statim mutasti & splendidius vixisti: tunc sanè non tenetis nisi in eo quod alias consumpturus eras. Pari modo si vestem sericam vili à latrone emisisti, qua

Quis excusatur à restitutione.

Dubium quid rei nomine intelligatur

Regula notanda iuris.

si, qua ratione illam vsu attriueris: cum alias non indueris serico: non teneris nisi ratione vestis quam indui solebas. Similiter si donator tibi à latrone equo vsus es non in necessarijs casibus ad quos equum vel emisses vel cõduxisses: nihil pro vsu teneris restituere: quia non es factus locupletior. Secus autem si eius operas locasti, quibus factus es ditior: tunc enim deductis sumptibus in reliquum teneris. Pari modo si furtiuas escas inuitatus à latrone bona fide insumpsi, in nihilum postea teneris, nisi dominus eras aliquid insumpturus. Ex quo fit quod si rem illam quam ab illegitimo possessore bona fide accepisti citra magnam culpam tuam amissisti, nulli manes restitutioni subditus. Vice versa, si rem furtiuam quam dono receperas, pretio vendideris, teneris postea idem pretium restituere: vt pote per quod factus es ditior. Intellige autem si factus es locupletior ex re ipsa: nam si ex tua industria id tibi accreuerit, ad illud restituendum non perstringeris: Vt si pecunia aliena negociando tuam auxisti substantiam, de solo capitali teneris. Per hæc ergo de cæteris conijcito. ¶ De illo autem qui per iniuriam rem alienam retinet, alia est ratio: tenetur quidem de damno emergente, & de lucro cessante, vt sub titulo de furto & de vsu. iterum videbitur: atque de omnibus fructibus quomodocumque illos consumpsit. Non autem de illo lucro quod per suam industriam per furtiuam pecuniam acquirerit: vt locis citatis locupletias monstrabitur. ¶ Contra hanc autem decisionem est argumentum, illud qui rem à latrone bona fide emit, non tenet gratis reddere vero domino. Dicitur enim est articulo præcedenti, ratione rei acceptæ neminem ad restitutionem cum magno suo detrimento obligari: nemo ergo tenetur sine culpa secundum conscientiam dispensari pati pretij quod expendit. Si furto inquam, vel mutuo, vel dono accepit, bene quidem de emptore autem alia esse videtur ratio. Ob hoc forte non deerit qui arbitretur licere tunc emptori rem latroni reddere vt pretium recuperet: nihilominus id falsum est. Licet quidem ei esse si fieri potest latronem conuenire, & capere à quo pretium extorqueat: tamè periculo re exponeret in manus domini non veniat, non est licitum. Res enim ipsa in cuiuscumque potestate sit, reum eum facit reddere legitimum dno: quod si non faciat, ad restitutionem obligatur: vt supra dictum est. Et confirmatur hæc veritas. Nam si latro disparuisset, vt comparere non posset tunc qui rem emit debitor esset domino: eique in foro iudiciali compellere tur rem cum iactura pretij exhibere: quod, vt

De retentione per iniuriam rem alienam

Argumentum contra.

suprà diximus, signum est teneri illud de iustitia: ob id autem quod reperitur latro possit, idè dominus nullum ius amisit: ergo etiam tunc tenetur domino. Et confirmatur: nam si in foro iudiciali cõpertum esset illum emptorem possedisse rem certo sciuit rem esse alterius domini tradidisse latroni, cõvinceretur domino soluere. Quocirca quando diximus non teneri possessorem rei alienam, ratione solum rei acceptæ restitueri cum suo detrimento, intelligitur de illo detrimento quod ab alio timet, videlicet quod impeditur ipsa restituendi actio: non autem de iactura quam ipse fecit emendo: Quicunque enim sibi videat dum emit: sciens illo periculo emere, vt si res aliena sit, pretium amittat. ¶ Quid autem iuris si ille qui à latrone rem mercatus est, alteri bona fide vendidit: utrum sciens postea esse alienam, contractum teneatur rescindere, reddereque pretium suo emptori & rem domino. Apparet enim non teneri, quandoquidem nec tenetur ratione acceptionis: quippe cum neque ipse rem accepit, nec fraudem vendidit, neque ratione rei acceptæ: si quidem neque eam habet, neque per eam factus est ditior. Supponamus enim tantum vendidisse quanti fuerat mercatus. Nam si pluris vendidit, haud dubium quin illum pretij excessum teneatur domino reddere: eo quod pars illa rei penes se est. Argumentum sanè est quod posset multos deceipere. Nam si res illa, vt supra diximus, primo emptori citra suam culpam fuisset furto sublata, vel bona fide consumpta, taliter vt non esset factus ditior, in nihilum teneretur: cum ergo bona fide vendidit idem apparet iudicium. Nihilominus respondetur quod et si domino eiusdem rei non maneat obligatus vt argumentum conuincere videtur: tamen tenetur emptorem suum indemnem seruare. Et ideo cum sciat nullum in eum transulisse dominium, sed iure restituendi periclitari, iure cogitur suum ei restituere pretium. Perinde ac si à latrone vitrum pro pretiosa gemma magno emisset, eodemque pretio bona fide rursus vendideret: sciens nanque tum postea rei falsitatem teneretur contractum rescindere. ¶ Ex quo fequitur quod si emptor ille secundus non comperat: neque vllus sit metus quod sit ab illo exigenda res illa: tunc ille qui bona fide illi vendiderat, licet tunc sciat fuisse alienam, ad nullam restitutionem tenetur: quoniam à domino rei liber est, postquam nec rem habet, nec factus est per eam ditior: & alteri nullum dedit damnum. ¶ Horum instar cõsendum de illo est, qui bello iniusto res deprædatus est: bona tamen fide, quia putabat esse iustum. Tunc enim sciens

Dub. de vendente bona fide rem à latrone emptam.

Solu. dubij

De præda belli iniuste

postea non fuisse iustum, tenetur illa restituere, quibus factus est ditor: non autem quod incendit, aut animalia quae occidit. ¶ De negotiatoribus autem qui crebros fecerunt contractus, quos legitimos esse censebant, postea vero intelligunt fuisse usurarios, utrum satis eis sit illam praecisam pecuniam restituere quam per usuram lucrati sunt: an vero etiam illam quam rursus negotiatione eiusdem pecunia acquiritur, sunt qui dubitant. Apparet enim eis pecuniam usurariam cum lucris etiam esse restituentem, si nullo adducti simili quod res aliena cum fructibus est restituenda. Sed absque dubio satis est si usurariam pecuniam restituunt. Nam cum pecunia de se non sit fructifera, sed per negotiationem industriam nulla a rebus adduci potest similitudo quae per se fructificat. De hoc autem rursus, lib. 6. Atque haecenus de primis duabus conclusionibus. ¶ In tertia vero exiguum latet dubium. Designabatur enim secunda acceptio num species, quando quis iuste quippiam recipit in suum proprium commodum & usum: ut mutuum: & assertum est tunc ratione acceptio nis, etiam si res citra culpam perdat, necessarium esse restitutionem. ¶ Apparet tamen contrarium esse cap. vnicuique de commod. ubi habetur, quod qui sine sua culpa commodatum perdidit, ad nihilum tenetur. Res tamen est facillima. Commodatum quippe & mutuum differunt, si ad nomina species, quod illud restituendum est in propria specie: ut si equum vel vas commodato receperis quae usu non consumuntur: mutuum autem non est necesse in eadem specie restituere: ut si pecuniam, aut vinum, aut grana mutuo receperis, quae usu consumuntur, satis est reddere pretium. Reale tamen discrimen est, quod rei commodatae non transfertur dominium, sicuti rei mutuae. Et per hoc detegitur spiritus legis. Rem namque tibi commodatam non debes ratione acceptio nis: quando quidem non es eius constitutus dominus: ob idque dum sine culpa tua perit, non tibi sed domino perit: sicuti si penes ipsum deperisset. At vero commodationis iure teneris, etiam de leui culpa, ut text. ipse ait. Non quidem in totum, sed in partem pro ratione culpe. Et quod de accommodato dicimus, de locato quoque intelligitur. Nam si mihi vel domini vel equum locasti, quantum in communem utriusque: ut illa tem cesserit, si tamen res sine mea culpa perditur, nihil debeo. Illi enim se periculo locator subijcit: teneor tamen de leui culpa, in partem & de graui, in totum. Quando vero res tibi mutua tur, quia dominus eius constitueris, ratione acceptio nis efficeris restituendi debitor. Quare

licet citra tuam culpam pereat, tibi, qui dominus es perijt, onereque adeo restitutionis non exoneraris. ¶ Atque hinc commodum transit fit ad quartam conclusionem de deposito. Nemo pro quod depositarius non tenetur rem restituere, si citra magnam suam culpam amiserit. Ita, lib. 1. & 2. de deposito. Itaque inter accommodatum & depositum differentia est, quod commodatarius tenetur de leui culpa: eo quod in suum commodum rem petierat: atque adeo de iustitia tenebatur eam custodire. Depositarius vero non nisi de magna: qui non in suam utilitatem illam custodiebat: & ideo solum charitatis beneficio tenebatur eam seruare. Intelligendus ergo est depositarius, ut supra diximus, qui mere est depositarius, hoc est qui non pretio se obligauit custodire: nam huiusmodi custos etiam si citra suam culpam rem perdat, de iustitia tenetur: sicuti qui contractu assicuracionis, periculum mercium subit. Quod autem magna culpa eum obligat, ratio est quod causam damni dat: & ideo iuriconsulti appellant eam latam culpam: & aiunt talem teneri de dolo. ¶ Dubium autem est quae nam culpa dicatur leuis, quae vero grauis. Et quidem primo aspectu videtur culpa leuis, illa esse ferri, quae apud Deum venialis est, atque illa grauis quae apud ipsum est lethifera. At vero non est isto Theologo more differentia haec pensanda, sed iuridico, secundum humanum arbitramentum. Crediderim namque in foro conscientiae leuem culpam commodatarii non obligare eum ad restitutionem, nisi sit mortalis apud Deum: nam a venialibus vi homo liberari potest: quare propter illas non est homo tanta pena plectendus aut multandus: sed dicitur arbitratu humano & iuridico leuis, respectu alterius qui in depositario cumulatim requiritur ut condemnentur. Haec autem omnia existimanda sunt secundum iudiciale forum: cuius sententiae in conscientia standum est.

AD primum igitur argumentum respondendum est quod qui tenetur ratione acceptio nis non solum aequalitatem tenetur facere: quia plus ipse habet, sed quia alter habet minus. Quocirca et si quomodocumque rem amiserit debitor nihilominus manet. ¶ Secundum argumentum exquirebat quomodo sit facienda ab eo restitutio qui secreto delicto rem usurpauit alienam: nam ille non se tenetur prodere. Ad quod D. Tho. nil amplius respondit quam quod tunc id per confessarium secreto peragi debet. Si autem illo fieri non potest secreto modo, quid tunc faciendum super sit, nil respondet Caietanus autem arbitratum nunquam cum periculo

De qua conclusio.

Dubium.

Ad argu.

Ad argu.

S. Tho.

Caietanus.

lofa.

Dubium de adultera.

Dubium.

Distinctio.

Scotus.

Scotus, Caietanus, Adrianus.

Sententia authoris.

lo famae necessaria esse restitutionem. Hanc autem suam vniuersalem regulam superiori quae sitioe plane ac plenè arbitror esse constitutam: imò vero prudenti discretione vtendum est, ut pretium famae cum iniuria & damno quod datum est conferas, ac perinde iudices an aliqua sit facienda famae iactura ut restitutio fiat, tum praecipue quando res pendens, & (quod aiunt) in fieri est ut possit recuperari. ¶ Dubium autem inter Doctores vulgatissimum est de adultera quae nothi filium marito supposuit, utrum se prodere tenetur nè legitimis hereditate defraudet. Multa enim tam Theologi doctores in 4. distinctio. 15. quam iuris interpretes eademque varia de re ista commentantur. Exat enim casus in c. officij, de poenit. & remis. Et quidè vt à certioribus rem aucupemur, ope repretium est distinguere. Aut enim mulier illa, vel dotem vel bona alia habet propria, eademque libera, quibus damnum compensare possit vero heredi: & tunc communis confessio est quod nequaquam se infamare tenetur, sed satis est alia via restitutionem facere. Si vero non habet unde restituat, tunc subdistinguedum. Aut enim credit se reuelando profuturam, aut secus: si enim nil ipsam prodesse speratur, certissimum est nullatenus teneri: quoniam opus vanum, neque opus est charitatis neque iustitiae: quare temeraria esset tunc illa infamatio, quia frustranea: sed reputanda illa tunc mulier est ac debitor qui non est soluendo. Ait nihilominus Scot. eadè dist. quaest. 2. quod debet tunc quantum potest facere ut hereditas spurio filio non obueniat: ut puta consulendo ei religio nis ingressum. At vero de iustitia non est cur ad hoc tenetur. Si vero putat se profuturam quia nothus filius ei fidem perhibens hereditatem recusabit, vel forte probare taliter poterit ut in iudicio faciat fidem: tunc si id potest sine aliquo detrimento aut vitae aut famae: constantissimum est teneri: si autem non potest sine periculo famae & honoris, Scot. tunc huc inclinatur quod non tenetur: & Caiet. in sua perseverans regula id certo asseruit. Adrian. vero. 1. q. de restit. contrarium censet: nempe ipsam teneri cum detrimento famae. ¶ Attamen iudicio meo (si vilius est ponderis) per prudentiam libranda est tunc adulterae fama cum iactura qua vix heres facit. Si enim pretiosior est multo fama mulieris, alias nobilis & honesta, qua hereditas, quae forte tenuis est, consulendum illi est ut taceat. Si autem hereditas contra maioris estimatur: nempe si est illustri maioratus, & illa non est tanti nominis, detegere se tenetur: saltè sub mortis articulum ut pe

riculum homicidij non subeat. Caeteris tamen partibus, melior est conditio legitimi haeredis. Hoc tamen contra quam Adrian. censet, arbitror. Ait enim ille nunquam esse desperandum quin adultera rem detegendo prodesse possit: & ideo plurimum in hanc partem inclinandum esse, ut se prodatur. Ego vero contrarium pro meo tenui captu crediderim: videlicet nunquam eiusmodi detectione quicquam prodesse, nisi tunc quando euidentis est tempore conceptionis ab fuisse maritum: aut quando probari alia via possit, tunc non fuisse ab illo cognitam: ut habetur l. filium. ff. de his qui sunt sui vel ali. iur. Nam spurius nullam tenetur matri: quantolibet iurati, adhibere fidem: sed in iudicio existimandus est legitimus, ut eadem iubetur lege. Neque sua alleganti turpitudinem vlla debetur fides: ob idque vix offerri potest necessitas ut ipsa se teneatur infamare. Nam in casu praedicto euidentis, non opus est sua confessione: & in alijs nihil prodest. ¶ Tamen si & hoc non est in praesentia silentio praetereundum, quod tam vehemens esse possit matris persuasio, ut adulterum filius credere intus mente conuincatur: & tunc licet in foro exteriori sibi adiudicetur hereditas, crediderim nihilominus secundum conscientiam teneri à se illam abdicare: nam tunc sententia fundatur in falsa praesumptione. Neque in contrarium vrget argumentum, quod si quis mihi legasset centum, credens me esse suum filium: sua tamen leuitate deceptus, vel ab alio contra meam culpam: ego postquam iure optimo illa possidere. Vnde à simili videtur colligi, quod licet relatione matris ego sciam me spurium, si pater mihi sua bona relinquat, possum possidere. Haud inquam argumentum solide vrget neque adducit simile: quoniam in illo illato casu ego non fui per iniuriam causa illius ignorantiae: in nostro autem praesenti, pater non sua me sponte heredem instituit: sed lege coactus: nimirum putans me esse legitimum. Et ideo quod legis vigore agit, nil mihi suffragatur, scienti non esse legitimum. ¶ Grauius autem existit dubium an teneatur eadem adultera etiam cum periculo mortis se prodere. Ad hoc Innocen. Hostien. & Panorini. super dist. cap. officij. incunctanter negant illam teneri: nam reuelando, periculum animarum excitat, puta mariti qui de eius nece meditabitur. At qui secundum communem legis rationisque ordinem ita indubie censendum est. Nam ut supra diximus, vita non est pro restitutione temporalium bonorum morti offerenda. Nihilominus egregius extraque ordinarius casus contingere potest, ut aliud forsitan consulendum esset. Enimvero si regnum

Nota.

Quando adulterus tenetur à se abdicare.

An cum periculo mortis teneatur adultera se prodere.

Quando cum periculo mortis teneatur se prodere.

aliquod aut preclarissima domus silente adultera ad alienos debere transire, vix posset aut deberet eiusdem adulteræ conscientia pacari, si res esset certa & esset omnino suo testimonio profutura, nisi se etiam cum periculo vitæ proderet: dummodo prius nullus non lapsus esset motus ut tale periculum caueretur: nam peccatum mariti ipsa non tenetur cum tanta iniuria veri hæredis evitare.

¶ Capitulum ergo officij citatum ad hæc applaudit quæ dicta sunt. Delatum quippe illic est ad Pontificem, mulierem quandam sterilem veritam nē mariti hæreditas ad alienos transmigraret, sese grauidam finxisse, alienūq; pro legitimo supposuisse marito filium, consultus ergo Innocent. an deberet absolutiois beneficio gaudere antequam fraudem detegeret, affirmando respondet, scilicet absolvendam. Et subditur exemplum de adultera cū qua similiter est agendum. Cogitavit enim Pōtiffex, aut quod nihil esset reuelando profutura, aut quod si bi forte periculum mortis immineret, aut quod non erat egregius casus in quo deberet se pro hæreditate infamare. Eō præsertim quod cum maritus legitima careret prole, non offerebatur tantum periculum si efficitus filius succederet. Iubetur nihilominus ut competens illi satisfactio per confessarium iniungatur.

¶ Sed molestior atque vtrinque vrgentior fuit mihi semper impræsentiarū dubitandi ratio de adultero: nempe de illo qui ex aliena vxore prolem sustulit, vtrū teneatur tū eius marito ea restituere quæ in alendo educandoq; supposito filio expēdit: tum etiam legitimo hæredi eam qua defraudatur, hæreditatem. Pugnāt enim à parte affirmatiua hæc ratio, quod ipse causam aliquā illius damni dedit: à parte verò negatiua quod ipse nō supposuit filium marito. Faciamus enim eum nunquam mulieri sua fuisse ut matrum de re illa deciperet, dicens esse suam. Ad hoc igitur pro captu nostro respondemus, adulterū huiusmodi non tanto restitutionis vinculo illigari, quanto adulterā, de qua falsi sumus præsertim si ipsa sua sponte in adulterium cōsensit. At quod rē à priua linea exordiamur, si soluta mulier eū duobus cōuerfetur, neuter eorū tenetur credere ex se habuisse in vtero. Imò licet Petrus suū esse credat, & Paulus eū suscipiat, & nutriat, & dicat: nō tenetur Petrus rē detegere: quandoquidē alter vel sua leuitate, vel mulieris impostura deceptus est: neq; ipse eū decepit. Pari ergo ferē iure se potest adulter de fœdere nē credere adducatur suum esse filium. Haud enim scitan alium secum illa admiserit: quæ enim vnum recipit, absq; iniuria credi po-

test alium pariter admittere. Quocirca, vt lege Lucius. scriptum est. ff. de conditionibus & de monstrationibus, nemo cuius patris filius sit, satis probare potest. Hæc ergo prior est ratio cur adulter nō vique adeo restituere teneatur, sicut adultera. Posterior verò est quam proximè faciebamus: nam etiam si de facie vel alia via ei constiterit, prolem esse suam: tamē ipse non supposuit marito. Enimvero et si fuerit causa remota, quia adulterium commisit, ipsa tamen sibi vidisset, postquam sua sponte fuit adultera, quid sibi esset de suscepto filio disponēdū. Quocirca si domi nutrit, sibi imputetur. Re vera non planè video cur adulter ad aliquam de iustitia teneatur restitutionem. Nihilominus adiecerim quod dum certissimū est filium genuisse, potensque est aliquam facere aut marito aut hæredi compensationē. filium citra periculum atque scandalum nutrire: tenetur id ob honestatem ac decentiam facere.

¶ In tertio argumento postulat regula modi restituendi, dum plures in idem furtum conuerunt. D. enim Tho. solum respondet quod vno restituente ceteri non tenentur domino, sed illi pro rata qui restituit. Indiget hoc tamen ampliori explicatoriq; responsio: quippe quod non simplex, sed multiplex est. Attamen quia articulo proximo eadem regressura est materia, illic exactius decidetur.

ARTICVLVS III.

Verum illi etiam qui nihil acceperunt restituere teneantur.

DE circumstantia quis, non solū examinare oportet vtrum quicumque accepit restitutionis lege teneatur verum etiam vtrum & ille quoque qui non accepit. Arguitur enim à parte negatiua. Restitutio, quædam poenæ species esse videtur: poenæ autem nemo subditur nisi ratione culpæ: ergo qui nihil accepit, nihil debet.

¶ Secundo. Lex restitutionis nō exigat vt plus refundatur, quàm fuerat sublatum: si autem qui nihil accepit nihilominus teneretur, vltimè hinc possit vt auctior quàm fas esset fieret restitutio: tum quod sæpe plures eū qui accepit vel cōsilio vel fauore iuuant, à quibus id eō plures deberet fieri restitutio: tum etiam quod nonnunquam dare id damnum conuincuntur, quod re tamen dare non possunt. Quare si tunc necessaria

De. 3. argu. D Thom.

1. Conclusio

AD quæstionē quatuor conclusionibus respondetur. Prima sit generale ceterarum fundamentum: Quicumque causa est iniuste acceptionis, ad restitutionem tenetur ratione eiusdem acceptionis: licet nullatenus fuerit accepta rei particeps. Conclusio iam supra probata est: vbi ostendimus ex duplici radice ori obligationem restituendi, scilicet ratione acceptionis & ratione rei acceptæ: qui autē causa est acceptionis, sit eiusdem reus.

1. Conclusio

¶ Secunda conclusio. Nouem modis accidere potest vt quis sit acceptionis causa: qui hoc versu explicari solent.

1. Conclusio

Iusio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obtans, non manifestans. Numerus quippe iste hinc distinctionib; colligitur. Bisariam potest esse quis causa vt alter quid agat vel accipiat, videlicet directè & indirectè. Et quidē directè tripliciter, videlicet aut ex parte acceptionis: mouēdo scilicet ad ipsam vno quatuor modorum: nempe præcipiendo, consulendo, consentiendo, & factū laudando. Secundo modo ex parte accipientis: nempe quia ipsum quis ad se recurrentem recepat, alio ve modo fouet ac protegit: quod vno recurrentis nomine significatur. Tertio id modo contingit ex parte rei acceptæ: nempe dum eiusdem furti vel rapinæ particeps sit: vel malefij socius & hoc significatur voce, participans. Indirectè verò quis dicitur esse causa, cū quē impedire potest ac debet, nō impedit. Et hoc tripliciter, scilicet, quia præcipere cessat, aut nō faciat consulere, vel qui auxilium, quod obistere possit subtrahit, vel factū occultat.

1. Conclusio

¶ Tertia conclusio. Ex his nouē modis quinque generice suo ad restitutionem obligant. Primus scilicet ac potissimè iusio. Enimvero qui iubet, princeps causarū est, ac subinde præcipiendū restitutionis legi se subdit. Secundo loco est illius consensus, sine quo res nō fieret: vt si dominus custos furē intus admittat. Tertio, recur-

sus: qui enim latronum receptor, fautorque est & protector, magnam damni causam dat: quippe quibus latrones potissimū cōsist, suā nutriūt audaciā. Et quarto, qui vel in crimine vel in præda participat. Ac deniq; quinto ille qui cum oblatore deberet, non oblat: vt princeps, aut eius minister: sanè qui in hoc tributastipendiaque recipiunt, vt male factoribus re-publicam expurgent. Conclusio hæc pro suis omnibus partibus vnica ratione innitur, quod isti omnes iuxta tenorem primæ conclusionis verè sunt actionis causæ.

¶ Quarta conclusio. Ex alijs quatuor recēditis casibus nō semper restitutionis vinculo emergit, eo, quod nō perinde atq; superiores in causam actionis semper veniūt. Qui enim consiliū præstat, nō semper est actionis causa: sicut neq; ille qui adulatur & laudat. Quare nisi quando causa verè extiterit, nō sunt restituendi debetores. Pariterq; & de mutis, qui dum res sit nō clamat & de nō manifestante postquā factum est sentiēdū: quia nō semper manifestare tenentur.

¶ Ad examen autē accuratius harum conclusionū descendentes, primum circa basilares primam cōclusionē exploremus, quinquam sit actionis causa censendus. Et quia id dupliciter cōtingit, scilicet directè atq; indirectè, de amob; dicamus modis: Idq; à participatiuis exordietes, in quibus res est elarior. Adrian; nāque illa quæstiuicula de concurrentibus cum fure, quo Sylu. in verb. restitutio. 3. cum quibusdam. Iuriscōsultis super cap. sicut dignum de homicidio alludit, hanc sibi habet regulam persuasam, quod ille tantum sit acceptionis causa sine quo illa non fieret. Vnde isti inferūt, quod si fur nihilominus sine illo: socio facturus erat furtū, ille quem sibi adiunxit, nō tenetur in solidum, sed pro parte quæ sibi obuēnit: quia nō fuit alteri causa furti. Addit autē eorum interpres Adriā. quod si alter non erat nisi cum aliquo socio facturus, licet absq; isto fecisset cū alio: nihilominus iste comes tenetur in solidū: quia verè est causa. Sed profecto nulla isti probabilitate tueri se possunt: quod bene Caietan. hic ante nos agnouit. Sequeretur enim in primis eadem ratio, quod si quis plures habens seruos qui sibi essent ad nutū obsequij paratissimi, cui piam illorum homicidium aut furtum iuberet facere, quod per se ipse paratissimus erat facere: vel si seruus videns herū iam scelus adornantem eum sua sponte præuenisset, tunc patorator ille sceleris non teneretur in solidū neq; in partem: quonia herus per se solus fecisset: quod tamē cōcessum absurdissimum esset. Quod autem cōsequentiā concedenda sit, patet. Nā

Pe. cōcl.

Distinctio

Adrianus

Syluester

Dubium de adultero ipso

Responsio:

perinde est te pro alio facere quod ipse per se iam iam erat factururus: ac si cum ipso tali casu concurras: quare si cōcurrrens non tenetur, cer te nec facies. Igitur sine alter cum quo Petrus concurrir factururus fuisse sine illo cū alio, quia sine comite non fecisset, sine omnino esset abs que illo socio factururus: nihilominus Petrus si cōcurrir, tenetur in solidū. Quare in huiusmo di moralibus euentis non requiritur illum, qui ad restitutionē tenetur, fuisse causam sine qua res non fieret. Quocirca nulla regula ab huius modi negationibus sumenda est, quod sine so cio fecisset: sed ad affirmationem tantum per spiciendum est: nempe vt quicunq; ceu causa efficax cum altero concurrir vt vnā efficiat causam, censeatur causa vt teneatur in solidū. Id quippe ratio naturalis ostendit. Dum enim duo ignes eidem adiuuētur passo, licet vter que per se illud exureret, nihilominus dum si mul coeant vterq; est causa. Idq; inde præci pue confirmatur; quod in foro iudiciali nulla auditur eiusmodi exceptio, si alter esset factu rus necne: sed vterq; in solidum cōdemnatur: cum ergo leges obligent in foro cōscientiæ, sit secundum illas de conscientia securitate iudi candum esse. Præterea cōditionales istæ nihil ad mores attinent: videlicet neque virtutes au gent, neq; attenuant peccata. Forfan domus quā diruisti, casura statim erat: & quas destruxisti segetes turbo statim transiens erat enul furus: nihil te tamē à restitutione liberat. Atq; eodem pertinet illud Matth. 18. Necesse est vt veniant scan dala: sed vā homini per quem scandala veniunt: id est, quantum scandalū per alium venturum esset: ille tamē solus per quē venit, in culpa est: Ratio ergo qua percipiendū est an aliquis sit alteri auxiliarius causa, hæc sola est, si fecit aliquid quod alicuius esset momen ti ad rem pertinentis. Obuios noctu habuisti fures, quibus admoventibus muro scalam tu quoq; illā tetigisti: nihil tamen ex te illud pen debat: nam ipsi iam faciebāt: non es ergo secū dum cōscientiam causa cēsendus. Sicuti neq; v furarij famulus qui nō aliter quā tangēdo vel seruādo pecuniā est causa: quia nihil mo raliter loquēdo illud ad rem attinet. Illi autem qui sunt eorum agētes, qui scilicet contractus peragunt & negocia tractant, verē sunt causa: vt libro 6. patebit. ¶ Dixerim dum ambo vel dum plures coeunt in vnā causam: nā si seor sum, exempli gratia, furati sunt: vnus scilicet vnū scutum, & alius postea alium, & sic æra riū expilassent, nemo tenebatur in totum: vt habetur. l. Vulgaris. ff. de furt. ¶ Contra hanc tamen sententiā aduersarij objicere nobis pos

Quando aut quis sit alteri auxiliarius.

Argu metū contra.

sunt verba eiusdem legis. §. qui furti, quæ etiā habentur. lita vulneratus. ff. ad legem Aquil. Nempe quod si duo aut plures simul eandem trabem, aut tignum, aut quoduis aliud ponde rosum furtum important, quod singuli baiula re non possent: tūc vnusquilibet tenetur in so lidum actione furti. Ex cuius contrario sensu eliciendū videtur, quod si singuli totum por tare possent, nemo teneatur nisi pro parte: nempe quia nemo videtur totum capere vo luisse, sed partem. Respondetur non hanc esse textus mentem: imō cōtrariam. Studuit enim Iuriconsultus tacite obiectioni respondere. Enimvero dum pondus singuli portare non possunt, nō singuli sed collectiui omnes sunt causa: ne ergo quis inde eliceret non singulos, sed omnes simul teneri pro rata ad restituti onem, exit obuiam Iuriconsultus, ad monens singulos nihilominus teneri in solidum. Qua re licet quisque per se portare posset, arctiori vinculo teneretur quisque in solidum. ¶ Ecce ergo de participante in crimine quomodo sit causa, teneaturque in integrum. Nam si non in crimine, sed solum in præda bona fide par ticipat, iam supra dictum est, non teneri iusti ratione rei acceptæ: pro eo quod habet, & factus est ditior. Et per hoc de militibus cēsendum est, qui bello iusto simul domum depradan tur. Nam etiam si singuli per se id facerēt: imo mallet vnusquisq; solus domū egredi, vel duo vel tres: quia nō pluribus indigēt auxiliarijs: nihilominus quotquot ceu vnā manus eā ex poliant: tenentur in solidum. Neq; cōtrarium, quicquid alij dicant, assertu tutum est. ¶ Du bium autem restat de illis qui nō simul vt vna causa, sed distinctim magnum damnum dede runt, quomodo culpæ labem, restitutionisque obligationem cōtrahāt, si adeo minutatim fu rati sunt, vt nulla eorū actio fuisset peccatum. Exempli gratia: Singuli trāseuntium diuersis diebus prope vineam acceperūt duos, aut tres racemos: tādē verō totam illo modo præma turē vindemiarūt: vtrum postea singuli in in tegrum ad restitutionem teneantur. Videtur enim sic teneri: quia si restitutio sub pœna ex communicationis tunc præcipiatur, tenetur ad illam sub reatu mortalis culpæ. Cum tamē si nullus teneretur nisi, p sua parte, nemo pec caret mortaliter nō restituendo: quia rem tam parvā furari nō est mortale. Respondetur eius modi furati culas nō fuisse peccata mortalia, neque propter damnum quod postea ingens emerisset, vilius actio facta mortalis. Nihilominus cum postea ratione enormis nocumen ti restitutio sub pœna ex cōmunicationis præ

Dubium

cipi-

cipitur, quicūque sub pœna peccati mortalis tenetur vel respondere, vel soluere id tantum quod accepit. Quare qui partem suam solue rit, non tenetur se prodere. Quod si arguas, ex communicationis comminationem nō esse li citam nisi pro peccato mortali. Respondetur id esse per se verum ratione culpæ: secus autē ratione emergentis damni quando fit graue. ¶ Hacten de causa directæ: ad hoc autē quod quis indirecte fit causa quam vocat etiam per ac cidens, tria sunt requisita. Primum, vt malo non obstes: Secundo, quod ob stare possis: & tertio, q ob stare tenearis. vt. 1. 2. quest. 6. art. 3. Druus Thomas cū Arist. docuit. Ad hoc enim quod alterius actio mihi indirecte fiat volunta ria, requiritur, quod cum debeam impedire nō impediam. Nauis quippe gubernator dum il lam seruare potest, quæ sub sua est cura, causa est eius submerisionis. At tamen si altera quæ si bi commissa non est, submergatur, licet ei po tuisset succurrere, non censetur eius naufragij causa. Quin verō adde non satis esse vt malum quod non cohibes cohibere debeas, vt restitu tionis nexu irretiaris: sed requiritur vt ad id te iustitia obliget: nam solum charitatis præcep tum, vt sapie in superioribus admonuimus, ad restitutionem non obligat. ¶ His igitur præhabitis examinandum restat discrimen quod tertia quartaque conclusione positū est, nempe quinque causarum species ad restitutionē obligare: reliquas verō quatuor, minimè. Videtur enim neque iubetē neque cōsentientē semper ad restitutionē esse cogē dos: quia nō semper sunt efficax causa. Respo detur ergo, per prædictas conclusiones illud di scrimen S. Tho. duntaxat constituisse, quod est de per se: cui ideo non obstat: quin & illa quandoq; non obligent. Exempli gratia, dictū est participantē in crimine, hoc est cum altero concurrentē per se teneri: nihilominus quan do non est efficax causa, nō tenetur. Similiter iubens per se quidē est causa motiua: imō om nium potissima: applicans ministrū ad opus: nihilominus nonnunquam contingere posset vt iubens nihil ad rem faciat. Primum quan do non subsequitur damnum. In his enim om nibus hæc est infallibilis regula obseruanda, q vbi re vera iussio, & cōsiliū, & reliquæ causæ non sortiuntur effectum: licet peccatum com mittatur: nulla tamen oritur restitutionis obli gatio. Item quando alter fit est certus rem fa cere, & in procinctu est operis vt impediri nō posset. Tunc qui diceret, Abi ergo & fac: non esset causa efficax quæ ad restitutionem obli garet. Secus si iubendo moueret. Prudentia

De iubente & consentie

Regula non iudicanda.

enim hoc perpendendum est. Nam et si nequā meus seruus certus esset homicidiū facere, nihilominus si ego qui impedire possem iuberem aut iubendo quodammodo mouerem, nō sum à restitutione liber. Pari modo receptans per se so nat causam. Neq; obstat quin verē sit cau sa: licet alius receptasset, vt dictum est. Sed ta men si illa receptatio non esset efficax causa quia tantum hospitio recipio latronem neque illum moueo: imo dissuadēdo, neque quicquā furti participo, & sunt circum multa diuersoria paratissima illum recipere, non sum in foro secreto conscientia cōdemmandus. ¶ Similiter iudicandum de cōsentientibus, & non obstantibus, & tacentibus. Si enim non possunt ob stare, vel de iustitia nō tenentur, nō sunt causa. Quapropter ille cui ex officio incū bit, vt princeps & prætor, cōsentiens in malum & non ob stans, semper est in causa, & tenetur ad restitutionē. Pariter famulus qui custos est domus, vel ex qua latro exit ad furandum, vel quam adit, si cōsentiat, siue vnus vt exeat, siue alter vt intret, verē causa est: nam de iustitia te netur resistere. At verō si vicini domū latroni bus impeti vides, aut à furibus perforati, licet non ob stas dū possis, peccas quidē grauiter contra charitatem: nulli tamen secundum con sciētiam te subiugas restitutionis iugo. Si autē quispiam prauo animo faciat: nempe quia odio viciniū habet cuius ideo nocumentū gratum ei est: Richardus & quidā ex Summīssis arbitrā tur eiusmodi hominem teneri. Melius tamen Scotus & reliqui id negant. Persistendū nanq; est in illa superioris asserta regula, q sola conta minata charitas, nisi iustitia violetur, necessita tem restitutionis non inducit. Imō verō cōse rim q etiam si latro tūc in flagranti delicto mu nus vicino offerret, qui de iustitia non tenetur inelamare, vt taceret, non fieret ille secundum conscientiam restitutionis reus. Tametsi in fo ro exteriori propter præsumptionem cōdē naretur. Dico non fieri reum in conscientia si nō pecuniam furto sublatam, sed aliud pretiā reciperet. Et ratio est: quia iste non facit cōtra iustitiam, sed dūtaxat contra charitatē. Quin imō et si postea interrogatus sit priuatim ab eo qui damnum accepit, an latrones vel vidisset vel audisset, non tenetur de iustitia respon dere. Secus si interrogetur à iudice: tunc enim si negat, ad restitutionem tenetur: vt sequenti libro sub titulo de testibus, dicturi sumus. ¶ Ad hūc ordinē restituendū reducūtur illi quo rū culpa aut dānū datur aut inrogatur iniuria: vt extrā de iniur. & dāno dato. c. si iubetur. Vn de Exo. 21. Si quis aperuit cisternā in quā bos aut

De tacentibus & non obstantibus

Richardus Scotus.

Nozæ

aut

aut animus cecidit, reus damni fit. Cui cōsonat. I. qui foueas. ff. ad. l. Aquil. Et Exo. 22. Si gresus ignis inuenerit spicas, &c. reddet damnum qui ignem succederit. ¶ At verò de alijs causam speciebus: nempe de illo qui malefactorum laudat, de quo alio qui consultit, ait Diuus Thomas non semper ad restitutionem obligat: quia non semper sunt efficaces cause. ¶ Veruntamen de consiliario dubium se offert non disimulandum, vtrum scilicet qui minus consultit malum ad illud euitandum quod nocentius est, laqueo restituendi innodetur. Vides latronem pretiosum equum furantem, quem nullatenus cohilere vales: consultis vt lrigoso alio minoris pretij sit contentus: vtrum tenearis illum restituere. De iure quidem & culpa, an vna scilicet sit, minus malū consulere quando ad obuiandum grauiori necessarium medium iudicatur, libro sexto, sub titulo de vsu disputatur sumus: atque in illam partem propensius quòd nulla sit culpa: imò sit quòdque virtus. Modo autem quicquid sit de culpa, dicendum de restitutione existimo ad nullam prorsus consulentem teneri. Id quod & Adrianus merito opinatur: nam cōsulere minus malum, non est consulere simpliciter malum: sed comparationem illam, quæ habet rationē boni. Neque intentio tunc fertur in malum quod minus est: sed in hoc quod est maius impedire. Quare non solum nō est nocium, imò est cōmodum. Et hoc profectò ex communi animi cōsensu patet. Quis enim eiusmodi hominem ad restitutionem obligaret? Quin verò neque rei dominus talem restitutionem reciperet: quippe cuius negotium optimè gestum est. Intelligenda enim responsio hæc est, quando tam res minoris pretij quam maioris, eiusdem sunt domini: nam tunc citra vilius alterius iniuriam rem eius feruas. Etenim si ad euitandum damnum quod Petro datur, consulis vt minus detur Paulo, citra dubium tenens: quandoquidem illum laesisti. ¶ Circa hæc totam materiã disputandum hic fuisse quis cogitet quo modo teneantur aut fures aut testes secreta debita detegere, quando sub generalis excommunicationis comminatione præcipitur. Sed tamen de hoc, libro proximo. q. 6. & 7. latius habendus est sermo.

Primum igitur argumentum iam satis solutum est. Haud enim ille tantum qui in seculere princeps est, delinquit: verum & quicumque illum vel iussu mouent, vel consensu, vel consilio, vel alia quacunque opem iuuat: & ideo homines eodem restitutionis nodo complentur.

De eo qui laudat.
D. Thom.
De eo qui consultit minus nocentius vocat maius inferre.

Adrianus:

Ad argu.

¶ Circa solutionem autem secundam notandum est, quod dum plures ad idem damnum aut iniuriam concurrunt, ille præcipue ac præ omnibus qui princeps fuit, & alios mouit, restituere obligatur. Præcipue inquam, quantum ad culpam: hoc est grauius peccat si non restituat: siue iussor fuerit siue quomodocūq; aliter mouēs. Nihilominus illo non restituente, singuli vt dictum est, tenentur in solidum. Illo autem vel quouis alio restituente, ceteri non amplius tenentur vero domino, sed illi. ¶ Indiget hoc tamen, vt supra insinuauimus, ampliori explanatione. Vbi notandum est quod non eodem modo ceteri cōplices tenentur primo restituēti: quo omnes antea tenebantur domino: nam illi debitores erant, nō solum ratione rei acceptæ, verum & ratione acceptionis, etiã si rem iam nō haberēt: restituēti verò nihil ratione acceptionis debent: quoniam ab illo nihil acceperunt: sed ratione rei acceptæ, scilicet, p ea parte qua quisq; potitus est. Sint igitur, verbi gratia, latrones tres, quorū primus pœnitentiã ducto tum restituit: tunc clarum est nihil alios in cōscētia debere domino postquã ei redhibitum est quod ei fuerat ablatum: & ad pœnã nō tenentur nisi cōdemnati. Vtrum verò ceteri teneantur pro rata ei qui restituit, distinguendū est. Si enim eorum quilibet parte prædã potitus est, citra dubiū singuli tenentur pro sua præcise parte. Quo fit vt si ille qui restituit, totū insumperat, reliqui nihil illi debent. Si verò ille nullum furti perceperat fructū, sed aliū vel alij, ille qui cōsumpsit debet ei totū ratione rei acceptæ. At verò si nulli eorum quicquam ex illo dāno dato accreuit lucri: nempe quia diruerunt domum, aut quam eripuerant prædã proiecerunt in flumen nē caperētur: tunc etiam discernere oportet, an ille qui restituit alios prorsus sic eduxerat vt sine suo per suaui illi non fecissent, & tunc existimauerim, vt hic ait Caietan. reliquos nihil ei debere: quia nō ratione rei acceptæ, postquam nullū perceperunt fructum: neque ratione acceptionis, quia ille fuit tota causa. Tamen si & hoc negandum non sit quin si ille absque sociorum comitatu rem non aggrederetur, teneantur etiam ei de aliqua portione. Si denique omnes sua spōte sese sceleris obtulerunt, tunc singuli aliorum debent primo restitutori singulas tertias partes.

¶ Ex dictis colligitur solutio alteri dubitacōis: vtrum duobus qui furtum commiserunt in solidū obligatis, possit dñs alteri remittere, & ab altero totum exigere. Planum enim est id in præiudicium restitutionis non posse. Si enim totum ab vno extorquetur, facere non potest

Ad argu.

Caietan.

Solutio ad dubiū.

potest quin alter teneatur restituenti pro rata modo exposito. Si ergo alterutri donare libuit debuit tanto minus ab altero extrahere, quantum alteri condonauit.

¶ Ad tertium deum respondetur, illum qui nō de iustitia, sed ex charitate aut resistere malefactori tenetur, aut eum prodere: neq; teneri vt diximus, se periculo obijcere: neq; si non tenentur restituere cogi. Secus autem de illis quibus ex officio incubebat: vt iã explicatū est.

¶ De istis autē forsitan sciscitari pergis, vtrum ad id etiam teneatur cum periculo mortis. Vt si pretor noctu latronibus domum inuadentibus occurrit, vtrū teneatur illos aggredi etiam si aggressu ipso periclitetur ei vita. Videtur enim ratio id postulare, cum istis ex officio incumbat custodia. Sed nihilominus respondetur pefandum esse damnum, & cum periculo conferendum. Haud enim semper tenetur pretor quocunque casu obijcere morti vitam: sed vbi detrimentum reipublicæ id exposcit, & ipse iustum recipit stipendium, & vbi citra temeritatem potest obistere.

ARTICVLVS. III.

Verum qui debet, statim restituere tenetur.

Postrema restitutionis circūstātia est tēpus: de quo idcirco queritur vtrū statim restituatur quisq; restituere. Et arguitur à parte negatiua. Præcepta affirmatiua nō obligant pro semper, vt aiunt: sed præceptū restituendi est affirmatiuū: ergo nō obligat nisi occurrente temporis circūstātia: atque adeo non semper. ¶ Secundo: nullus ad impossibile obligatur: sed accidit quod qui debet nō statim potis sit restituere: ergo tunc non tenetur. ¶ Tertio: restitutio est actus virtutis: tempus autem est vna circūstāntiarum quæ sunt ornamenta virtutum: sit ergo vt quemadmodū reliquæ circūstāntiæ nō sint lege designatæ, sed per prudētiam relinquātur determinatæ: ita neque lex sit vt statim fiat restitutio, sed quatenus fuerit per prudentiam vbi que definitum. ¶ In contrarium est quòd eadem est ratio generis restitutionis quæ in aliqua eius specie, opus autem mercenarij statim reddēdum est, iuxta illud Levitic. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane: ergo omnis in vniuersum restitutio illico faciendā est.

Conclusio:

Ad quæstionē vniuersā respondetur cōclusiue. Vnus quisq; tenetur, quā primum sibi fuerit possibile, vel restituere, vel tēporis inducias ab eo cuius interest deponere. Probatur cōclusiue. Quemadmodū rem alienā furtim persequitur est peccatū iustitiæ, ita & eã inuito dño detinere. Nā similiter impeditur eius vsus, quā si finis est dñj: in peccato autem remorari neq; per minimū tēpus fas est: imò licere esse in peccato, implicatio est cōtradictionis: vnde Ecclesiast. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum, est ergo res aliena, vbi primum ad sit possibile: restitueda. ¶ Iam supra, quæstione præcedenti, artic. 2. explicauimus quemadmodum præceptum restitutionis, quauis formam habeat affirmatiuam, vt hic in solutione primi ait sanctus Th. nihilominus negationem includere non retinendi, quæ ad illam reducitur quæ est, Non furaberis. Et hac ratione nō perinde atque alia affirmatiua præcepta aliquamfert circūstāntiã temporis, putã vt fiat quando oportet, vt honorare parentes: imò sicut cetera negatiua omne excludit tempus: ac subinde nullam permittit moram. Vnde Paulus vtrūq; coniunxit, Reddite omnibus debita: & nemini quicquam debeatis. Illic ergo si lubet reuise. ¶ Ex quo fit vt hoc quòd dictū est, statim, aliter de actu mentis interno intelligendū sit: aliterque in externo opere arbitrandū. Nam quātum ad internum propositum, cum primum in mētem cuiq; venerit, in debito esse rei alienæ, proponere debet habita opportunitate restituere. Quoniam si doctore Augustino, nō dimittitur peccatū nisi restituatur ablatum: absq; tali proposito nulla esse potest vera pœnitentiã. In actu verò exteriori id quod est, statim, non est iudicandum mathematicè, quasi in puncto indiuisibili: sed moraliter ac ciuilitate. Dum enim in lecto tibi iacenti, aut ad mensam recubanti occurrit te aliquid debere, nō iure perstringeris statim surgere: sed expectare potes absq; fraude & dolo opportunitatē: quæ trāfacta incipies esse in mora, ac subinde in culpa. ¶ Quòd si arguas: ergo habet hoc præceptum circūstāntiam tēporis, sicuti cetera affirmatiua: Negatur consequentiã. Nam materia honorandi parentes, aut audiēdi Misseriam, non semper occurrit: & pariter contingit in actibus fortitudinis, & præceptis misericordiarum: & ideo non obligant pro semper: sed secundum prudentiam arbitrandā in illis est circūstāntia temporis. In materia verò restituendi semper existit necessitas per legem posita: sed quia requiritur actio quæ subito fieri non potest, permittitur opportunitatē expectare.

Præceptum restituendi non obligat nisi in actu est.

Expositio quomodo statim restituendum.

¶ Ad

Dubium.

Ad perspicaciorē aut rei euidentiā que ritur quo sensu intelligendum sit restitutio- nem esse statim necessariam. Potest enim esse duplex, scilicet vel quod sit necessaria ad excu- dendum a priori peccato, vel quod sit necessa- ria sub reatu noui peccati. Et quidem in pri- mo sensu nulla est cōtrouersia quin sit statim necessaria, vt modō dicebamus, quantum ad propositum. Enimuerō sicut qui in proposito persisteret furandi semper esset in peccato: sic & qui sciens se habere alienum, nō statim pro- poneret restituere. Quod inde etiā cōfirma- tur, quod si dominus statim peteret, statim red- dere tenereris. Præterea q̄ si non statim esse reddere obligatus, eadem ratione neque tene- reris cras neq; postidie. De hoc ergo sensu nulla restat dubitatio. Sed tamē de altero est dubiū. Et arguitur quod fur, verbi gratia, præ- ter peccatum quod eripiendo commisit, recēs quocunq; momento committat, quo restitue- re non proponit. Diximus enim quæstione præcedenti præceptum restituendi esse distin- ctum a prohibitione furandi: quod patet tam ex obiecto quā ex forma. Nam prohibitio furti est prohibitio mali: præceptum autē resti- tuendi, est iussio boni: est enim bonum resti- tuere, sicuti & satisfacere. Quare Christus affir- matiuē dixit: Reddite que sūt Cæsaris, Cæsari. & Paulus, Reddite omnibus debita. Ex hoc er- go arguitur. Hoc præceptum est affirmatiuū, cuius circumstantia est, statim: ergo quocunq; momento tenetur quisq; id proponere aut ta- le continuare propositum. Aliās nouum sem- per erit peccatum omissionis. Ad hoc, cōcessio esse distinctum præceptum, vt loco citato ex- positum est, respondetur primum, præter pec- catum furti non fiat restitutio: illud tamen ipsum continuo crescit, quando maior est res- tituendi mora. Etenim quod non statim com- mittitur peccatum omissionis, patet primum quia non protinus debet homo, imo neq; mo- raliter loquendo, semper ad peccatum attēde- re: tum etiā quod quanuis attendat, si conti- nuat antiquum propositum retinendi: illud impedit contrarium restituendi, at que adeo non est aliud nouum peccatū omissionis bo- ni propositi, quā sit illud continuationis an- tiqui. Et cōfirmatur hoc quia neq; Deo tene- tur homo statim sub reatu noui peccati mor- talis per pœnitentiā satisfacere: sed manet in priori reatu. Quod autem peccatum crescat, liquidum est, tum quod peccatū eo peius quo diuturnius, tū etiā quod damnum semper in dies datur maius ac minus domino: quippe

An peccet nouo peccato qui non restituit tū potest.

Paulus.

quem vsu rei suæ diutius tenet priuatū. Quin verō tanta esse potest restitutiuē mora vt sit de necessitate cōfessionis. Nam licet peccatū continuatum, in esse nature non mutet spe- ciem: tamē in genere moris grauius augetur: sicuti augetur potest ex parte obiecti. Qui enim decem millia Ducatorum furatus est, non legi- timē confitetur nisi, quantitatem exprimat. At verō hoc grauitatis augmētum non fit per quæcunq; momenta. Per parum enim refert si rē detineas duas tres ve horas aut certē dies, nisi grauis sit domini necessitas. Petrus qui- dem de Paludē in. 4. dist. 15. quæst. 2. ait q̄ qui per annum retinet alienū grauius peccat, licet vnū sit induratum peccatum, quā si pluries identidemque per annum pluribus ac- tionibus id furaretur. Nā in priori casu sem- per est in peccato: at in posteriori, aliquando cessat. Attamen quanuis hoc probabilitate nō careat, contrarium tamen est probabilius. Pri- mum quia, vt modō dicebam, nō quæcunq; horaria aut diurna habitualis continuatio au- get culpam augmento notabili: tum etiā quod illi iterati multiplicatq; conatus ad fu- randum, peiores esse videntur quā habitus continuatio, quæ sæpē ex desidia & negligē- tia contingere potest. Secundo nihil omni- nus addiderim, quandoque nouum committi peccatum contra præceptum restituendi, qua- tenus affirmatiuū est. Primum scilicet quo- ties proponis nō restituere: ille enim actus pra- uus est. Mox quoties creditor legitime petit. Imo verō dum eum vides graui premi neces- sitate. In his inquam, casibus nouum peccatum est non restituere. Post hæc proxime sequi- tur vt videamus an liceat quandoque restituo- nem differre. De hac enim re varia apud Doctores inuenias. Multa enim hic pensanda sunt antequā id permittatur. Et quidem Sco- tus in. 4. dist. 15. & aliorum pleriq; pro re- gula habent, quod vbi debitor absque ingenti detrimento suo restituere nequit, differre iam possit. At verō prudenter quidem in præsen- tiariam distinguere mihi videtur Caietan. de detrimento triplici. Si enim detrimentum id appellaueris quod ingens substantia est resti- tuenda, nihil hic proferri iuuat vt proroganda sit restitutio. Aliās melior esset cōditio eorum qui res alienum ingentius per iniurias contra- xerunt, quā qui inuoluntaria debent. Secundum detrimenti genus est lucrū quod debitori ces- sabit si rem soluat. Et re vera neque hoc excu- sat quo minus illico sit facienda restitutio. Nā nemo ius habet lucrandi aliena pecunia inui- to domino. Tertius ergo detrimento- rum or- do est

Paludanus.

An liceat restitucionem differre.

Caieta. egre- gia distinc- tio.

Ratio pro- trahendi res- titucionem

Circumstan- tia huius- modi pro- rogatio- nis

Syluester.

Director.

Impugnatus. Syluester, etc.

do est damnum emergens: neque si qui cen- tum debet, restituere nō potest quin plurimum in super dispendium faciat, quin scilicet merces vilissimo pretio intempesiuē distrahat: aut do- num fundumve vendat vnde viuat: idq; cum maiori auctura quā sit res quod alteri debet. Atque hoc est, ratione cuius, si quādo licitum est, differre licet restitucionem. Et ratio inquit Scotus est, quia dominus male debet ingens damnum debitori cauere, quā vt sibi debitū restituatur. At verō hæc causa nō proferri remouit: quonia nemo tenetur iuri suo ce- dere ad euitādum alterius damnum, nisi in ex- trema necessitate, aut tam graui vt deberet id quod habet porrigere: & ideo graue debitoris detrimentum non iure stringit creditorem so- lutionem expectare. Ratio ergo si vlla est pro- lata audi tunc restitucionem, aliunde sumenda est: inde videlicet q̄ debitor pro illo temporis articulo non est simpliciter soluēdo: quia mo- raliter quod fieri nisi cum tanto detrimento non potest, non reputatur possibile. Quin verō pluribus est vestiēda circumstā- tijs tunc prorogatio, vt sit iusta. Animaduertē- da enim in primis est acceptio, fuerit ne iniqua an iusta: nam si per latrocinium aut per vfuras alias vē iniurias debitor ille in ære est alieno, profecto qualecunq; citra extremam neces- sitatem patiatur detrimentum, tenetur illico restituere: etiā si statū perdat. Hoc enim nō est de suo statu cadere, imō in suum ab illo de- scendere qui nō erat suus. Si autē per acceptio- nem iustam debita contraxit, tunc etiā existi- mādum est qua via in pauperem incidit, nā si citra suam culpam aliqua eum aduersa fortu- na suis nō aduicit bonis, facilius indulgenda illi est restitucionis prorogatio. Atque id demum etiā librandum an creditor ferre dilationem possit, an vero etiā ipse inopia labore. Nam citra extremam necessitatem melior est mul- to creditoris conditio, quā debitoris. Vnum hic autem silēdum nō arbitror, quod Syluester. verbo, restitutio. 5. §. 5. affirmat, quod bona eius venia, non crediderim. Ait enim in- quam q̄ in huiusmodi arbitrandis casibus dese- rendum est confessario. Quod opinionē Dire- ctoris sequutus affirmat: videlicet si creditor non vult restitucionem expectare, & debitor induci non potest ad restituendum statim: tūc inquit sacerdos potest eū absoluerē, si cautio- nem capiat quod certo post tempore soluet. Et ratio inquit est, quia tunc vtiliter gerit cre- ditoris negotiū: nam si pœnitens non absolue- retur, forsā ille nūquā m debitū suū recupera- tur. Et aduēdit. 2. soluēdo. ff. de nego. gest. &

alias nescio quas. Attamen regula hæc q̄ vtili- ter geratur creditoris negotiū, licet in foro ex- teriori iuuat, tamen in conscientia, nulli est. Sa- cerdos namque non est inter creditore ac debi- torem sequester, aut creditoris procurator: sed nomine Dei conscientiarum expurgator. Et ideo in hoc tantum debet esse intentus, vt fecū- dum causas & merita quæ modō explicaba- mus, perpendat an debitor si soluēdo necne: nam si soluēdo est nullatenus inuito credito- re est absolueendus, nisi restituat. Quauis peri- culum imminet vt nunquā sit restitutio faci- enda. Ipse enim pœnitens subuidetur. Potest tamen accidere, vt satis faciat si per partes sta- tis temporibus restituat. Quin vero, vice versa in casibus implicatis & iure dubijs non est ne- cesse vt semper pœnitens confessario auscul- tet nisi doctrina polleat. Ex his ergo facile colligas in quā aperto ver- sentur periculo, imō in quā manifestario faceat peccato, qui restitucionem vsque ad mortis ar- ticulum procrastinant. In primis enim hoc cer- tū est q̄ quicunq; pro cōpore habet se ere gra- uari alieno, & non habet propositū restituē- di vsque ad mortem, licet firmissimū illud ha- beat tunc restituēdi, aut restitucionem in testa- mento præcipiendi, perdurat in peccato mor- tali: neque est absolutionis beneficiū donan- dus. Et ratio est, quia habita opportunitate, per nullum tempus licet retinere alienum inui- to dño. Quare si subita fuerit morte correptus qualis plurimum eiusmodi hominis accide- re solet, in statū descendit damnationis. Et idem est censendū de illis qui ambigētes an id quod habent alteri debeant, nolunt supersite illis vita id iudicio decernere: sed satis dicit si pro- ponant in testamento id heredi suo de manda- re. Atque idem omnino de illis iudicandū, qui sub mortis articulum, cum ipsi per se possint restitucionē facere, id renuēt: arbitantes satis esse id heredibus iubere: quoniam illi re vera non habent syncerum & candidum animā re- stituendi: nam qui tūc nō restituit, iudicium apertū perhibet, q̄ neque si vixerint restituēt: atque adeo restituendi intentio nō illis est nisi conditionalis, si moriantur: que profecto ad pœnitentiā nō sufficit. Atq; hoc potissimum periculum magnatibus imminet, quorum tes- tamenta nunquā, aut vix vāquam heredes complet: sed satis se fecisse arbitrantur vt quā restitucionē aus patri, & patet sibi testamen- to præcepit, eadem ipse, alijs recentibus onu- stam, filio iubeat, quam ipse postea committat nepoti. Nescio ergo an hic sit legitimus il- lius verbi euāgelij sensus. Impossibile est diui- tem

Procrasti- nitas resti- tutionis quanto vera- rius peccat.

ergo non est

veniale

inuidia

tem

LIBER QUINTVS, De Iustitia & Iure.

PROOEMIUM.

HX PEDITIS lib. quar-
to duorū disputatioibus,
scilicet dominij ac restitu-
tionis: quæ ad cōmutatiā
iustitiam, eiq; subinde con-
trariam iniustitiam cognos-
cendam viam cōmuniunt:

iam nūc ex ordine de vitijs dicere aggredimur
eiusdem iniustitiæ. Porro autem Arist. 7. Ethic.
c. 2. humana commercia in duo partitus est: scilicet
licet in ea quæ homines sua sponte faciunt, at
que ea quæ ipsis iniuris sūt. Et quoniā in hoc
secundo commutationum genere plus multo
inest iniustitiæ, congruit vt quæritur hic liber
de huiusmodi vitijs per que iniuris hominibus
iniuria eis fit, iustituatur. Quæ sextus ac sub
inde septimus subsequuntur de iniustitiâ, quæ
in liberis sponta neisq; contra stitibus vsu veni-
re solet. Irrogatur autem homini iniuria quo-
ties illi contra ius nocumentum infertur: idq;
aut factò, vel in personam suam, vel in sibi cō-
iunctam, vel in res suas: aut denique verbo. Et
quoniam bonorum omnium temporalium pri-
mum, maximumq; est vitij, prima quæ interro-
gatur quæstio, est de homicidio.

QVÆSTIO PRIMA, De homicidio.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 64.

ARTICVLVS. I.

*Utrum aliquod viuens, quæ perfectum
sunt, occidere liceat.*

VONIAM Diuus
Thomas Peripatetico vbi
que more ab vniuersali-
bus rem auspiciatur, in
gressu statim tractatus
de homicidio minimè ine-
ptā ducit disputare, vtrū
liceat brutas animantes interimere: perfectas
scilicet: nam de his quæ per corruptionem ge-
nerantur, quid opus est eminisse? Haud enim

desunt à parte negatiua argumenta. Horum
autem primum est hoc. Vita est nobis cum ce-
teris animantibus communis: quam ob cau-
sam commune pabulum nobis ipsisq; initio
statim Genes. Deus contulit: vbi ait. Ecce dedi
vobis omnem herbā, &c. vt sint vobis in escā
& cunctis animantibus terræ, omniq; volu-
cri coeli: ergo & natura ipsa, & eius author
Deus, prohibuisse videntur cunctorum anima-
lium occisionem.

¶ Secundo arguitur. Si illa fas esset occidere,
vnus eorum vsus foret, vt nobis essent in cibū:
hoc autem videtur crudelitatem quandam ac
fœditatem animorum arguere: vt scilicet carni-
bus, in quibus fuit anima viuens, vescamur, nā
hac de causa fœditate ante diluuium non fuisse ta-
lis vsus permittitur: quia neque in principio Ge-
nesis concessus alius esus legitur, quàm herba-
rum: ego non omni culpa vacare videtur ani-
malia in talem vsū interficere.

¶ In contrarium est quod Genes. 9. ait Deus
Noe: Omne quod mouetur & viuunt, erit vobis
in cibum: in cibum autem nisi mactata venire
non possunt.

AD quæstionem hanc duabus conclusioni-
bus, iuxta numerū argumentorum, respon-
detur. Prima. Licet est tum naturali iure, tam
adeo cōcessione diuina animalium brutorum
occisio. Conclusio optimū statim patet ratio-
ne, ordineq; natura: quæ Arist. 1. Politic. agno-
uit: vbi docuit inferiora creata fuisse propter
ea quæ sunt perfectione præstata: scilicet her-
bas propter animalia: reliquos verò fructus ter-
ræ, & animalia ipsa propter hominē. Nempe
quæ & viuentia adiumento nobis sint, & mor-
tua in cibū. Adde & in vestitū & in alios vsus.
Serniūt enim nobis & lana, & corio, & elabora-
tis ossibus, ac multis alijs que nobis sunt vsui.
Vnde. 2. Ethic. docuit idem Philoso. hominem
esse finem omnium. Quapropter citata illa Ge-
nes. 9. diuina cōcessio: Omne quod mouetur
& viuunt, erit vobis in cibū: perinde est ex plica-
tio naturalis iuris, atq; altera. Genes. 1. Ecce de-
di vobis omnem herbā & vniuersa ligna fructi-
fera vt sint vobis in escā: nam tam naturales ci-
bi nostri sunt canes, q̄ terræ fructus. Vtq; adeo
hæc vera est cōclusio, vt sit etiā verissima, & si
dei catholice cōfessio: cuius adeo cōtraria sūt
Manichæorum hæresis, vt Augusti. 1. de ciui.
Dei,

Aristo:
Biperita
humana cō-
mercia.
Ordo libro-
rum.

Partitio ha-
biti.

S. Tho.

1. Argum.
partis
argu-
tiaz.

2. Argum.

1. Conclusio

Aristo.

1. vsus
Manichæo-
rum
August.

Dei cap. 20. refert, & 6. contra Faustum Mani-
chæum edidit. Aiebant enim vgsani illi, ani-
maliam animas mēbra esse Dei. Et ideo im-
pium esse carnibus eorū vesci. Ait ergo cōtra
August. eodem. 1. de Ciuit. cap. 20. Nūquid
cum audimus, Non occides, virtutum velle-
re nefas ducimus? & Manichæorum errori insa-
nissime acquiescimus? Et infra: Non illud acci-
piunt de fructibus, neque de irrationabilibus
animalibus. Nam instissima ordinatione crea-
toris, & vita, & mors eorum nostris vsibus sub-
ditur. Hæretis ergo hæc loco citato, Genes. 9.
condemnat: Omne quod mouetur, erit vo-
bis in cibum. Atqui erat iam tēpore Aposto-
lorum oborta. Illos enim Paulus. 1. ad Timot.
4. vetare aiebat, abstinere à cibis quos Deus
creauit ad percipiendum cum gratiarū actio-
ne. Et Actu. 10. Petro formidantū animalia co-
medere quæ ostensa illi fuerunt in linteo, re-
sponsum cœlestis est. Quod Deus purificauit:
tu commune ne dixeris. De hac igitur conclu-
sione nemini dubitare licet. ¶ Hoc autem in-
quæstionē acciri potest, vtrum ante diluuium
fuerit esus carniū in vsu. Videtur nanq; pars
negatiua ex loco illo Genes. 9. colligi. Cum
enim tunc Noe id diluuii emergenti Deus in
alimonia indulserit omne quod mouetur &
viuit, grande argumentum est antea nondum
id fuisse concessum. Eo vel maxime quod Ge-
nes. 1. solas herbas legitur, & terræ nascen-
tia pariter hominibus ac iumentis concessa.
Mox accedit cōiectura ex eodem cap. 9. Nam
post citata verba continuo subditur: Quasi ho-
lera virentia tradidi vobis omnia. Ac si dixis-
set. Et si hæcenus nō nisi holeræ vobis in escam
permiserim, iam hinc perinde atque indulta
holera, tradidit vobis animalia in edulium. Ac-
cedit insuper & subiunctum verbum. Excepto
quod carnem cum sanguine non comedetis.
Enimvero si antea in more erat carniū victus,
aut illas cum sanguine deuorabant, aut secus.
Si prius dederis, responde quæso cur non illu-
culque horridum illud facinus fuerit per mille
sexcentos annos prohibuit? Si autem poste-
rius concesseris, quid rogo tunc demum mo-
nito opus erat? Fit ergo cōiectura quod antea
nullus erat vsus carniū: ob idq; tunc primū
indulto docuit Deus homines quæ admodum
eis sine sanguine, hoc est elixis vel asis vtere-
tur: nō crudis, vt feræ. Fuit enim & gentibus
Pythagoræ Pythagorico dogmate imbutis solenne à san-
guine abstinere: eo quod animarum sedem ar-
bitrabantur: semperque & vniuersis mortali-
bus horror fuit sanguinem sorbere. Arguitur
deinde ratione. Nam ante diluuium virtus in

August.

Paulus.

Dubitatio.

Pythagoras

herbis vigeat ad alenda, vegetandaque, & ir-
robora: da mortalium corpora: quia nondum
erat terra alluione illa stagnata: tunc ergo
non erat carniū vsus necessarius, vt postea.
Atque hæc apparet ratio quare tunc tempo-
ris fuerint concessa, sicuti & vinum, quia neq;
herbæ, neque aquæ pristinum vigorem retine-
bant, & humana corpora languere cōeperant,
& in vitam breuiorem ire. Quare de illo om-
nium primo seculo ait Naso.

*Contentique cibis nullo cogente creatis.
¶ Præterea esus carniū priæ antiquis ferre;
videbatur nescio quam animi crudelitatem ac
feritatem. Vnde idem Poeta lib. 17. eiusdem
Metamor.
Parcite mortales dapibus temerare nefandis.
Corpora sunt fruges, &c. ¶ Et infra:
Carne feræ sedant ieiunant: nec tamen omnes:
Quippe equus & pecules, armenta que graninæ
uiuunt. ¶ Et inferius:
Heu quantum scelus est in viscere viscera condi.
Congesto, que autem pinguis corpore cor-
pus:*

*Alteriusque animantem animantis viuere letho.
Comunis ergo ferè opinio est, ante diluuium
nullarum fuisse carniū in cibis. Tameñ
si sanctus Thomas. 1. 2. quæstio. 102. artic. 6.
cunctabundus dixerit. Videtur esus carniū
post diluuium introductus. Nicolaus verò Ly-
ranus Genes. 9. incunctanter id asserit. Sed
Abulensis. Genes. 1. non id tantum, sed insi-
nuat insuper prohibitum fuisse tunc tale nutri-
mentum. Ait enim Deum taxasse omnibus
herbas in cibum. Caieta. verò eodem loco Ge-
nes. 9. medium se interponit dicens, neque
fuisse prohibitum carnibus vesci, neque tamē
fuisse in vsu.*

¶ Ego tamē mihi (vt sub aliorum censura id
assererim) suadere videor hæc, quæ sit huius
articuli secundæ conclusio. Asside diluuium
non solum non fuit prohibitum carnes edere
verum est valde probabile illas post naturam
lapsam illico inter humanos cibos vsurpatas.
Diuus enim Thomas neque de prohibitione
meminit, neque asseneratè vsū negauit.
Dixerim autem, post naturam lapsam: Nam
in statu innocentiū sæculo durasset, nunquam
vsurpatæ fuissent carnes in escam: Et ratio est
quod fructus paradisi fuissent tunc affluentis-
simi: tum & virtute solidissimi: ad nutriendos
vegetandosque homines. Et cum in illa felici-
tate nullus esset vitiatæ affectionis locus: nul-
lus vteretur superfluis: sed fuissent necessarijs
contenti. Atque eo præsertim quod esus ligni

Quidius

D. Thom.

Lyranus.

Abulensis

Caietanusi

Sententia au-

thoris quæ

dissoluitur

a. Conclusio

vita eos valebat incolumes seruare, vt possent non mori.

Probatio cōclusionis.

¶ Verum tamen de statu naturæ corruptæ probatur nostra conclusio. Eius carniū est vita: humanæ post naturæ lapsum, eiusque in columitati quàm maxime naturalis: adeo vt medici nihil salubrius in ciuis ponant, tam ad bonam valetudinem quàm ad virum robur: hanc autem naturam statim à sua conditione carnes habuerunt. Arguitur ergo. Si mortales illi nunquàm carnes degustarunt, aut hoc fuit quia fuerant illis interdixit: aut quia earum salubritas & sapor nunquàm eis fuerant cognitæ: aut quia non erāt necessariæ. Prohibitio autem nulla scripta legitur, neque ratione naturali doceri poterat: imo (vt iam dicebam) contrarium natura docet. Quod autem earum naturam ad cibum accommodatissimā in mille sexcentis annis nunquàm speculādo agnouerint, neque experiedo deprehenderint, nullatenus sit credibile: tantoq; minus quāto illas gentes circa ortum, humani generis credibile est ingenio & sagacitate præ suis posteris valuisse. Si di cas nō fuisse talem cibū necessariū propter fructum radicūq; abundantiam, virtutem, ac salubritatem, hoc satis euincere concedam q; si status innocentie durasset, nunquàm in vsu fuissent, propter humanam tunc frugalitatem ac modestiam. Attamē vitiosa natura, nullum est argumentū: quod si carnes non erant necessariæ, ideo non essent in vsu. Corruerat enim omnis caro viam suam. Quapropter cum homines illi ad malum prouisi peioribus se voluptatibus immergerent, sit impendio probabile & talibus etiam fecis, atq; eduliorū delicijs ac lautitijs sese dedisse. Et maxime propè ante diluuium, quando (vt ait lib. 1. antiquitatū Iosephus) nulli parebatur vitio aut flagitio.

¶ Mox arguitur: Cuncta animalia facta sunt propter hominem: sunt autem complura que non aliter illis hominibus vsui esse poterant, quàm comesta: veluti sunt pisces, perdicæ, galinæ, & alia id genus. Præsertim quod venatio (vt ait. 1. Poli. Arist.) naturalis est homini: atq; adeo agrestibus illis hominibus non dubium quin fuerit in vsu. ¶ Tertio, arguitur. Offerrebatur tunc Deo animalium sacrificia, vt de Abel legitur: quam ob causam Noe dicitur clausisse in Arca de animalibus mundis septena & septena: sacrificia autem non fiebant de rebus inani bus, & que non possent sacerdotibus vsui esse, ergo sumebantur in cibum. Ecquid enim laudis cōmeruisset Abel quod opima, & pinguis gregis sui Deo litasset, si tantum pelles & lana in rem essent sacerdotum, non autem carnes?

Aristot.

Præterea credibile est vfos illos homines fuisse lacte: cur ergo non carnibus? Iam cum tot animalium corpora in dies pellibus nudassent vt corio induerentur & lana, non est credibile carnes canibus ac volucris proiecisse. Imò sit maxime verisimile, igni tadem vt gustaret ad mouisse: nam & panē & herbaceos cibos igne apparabant.

¶ Neque vero ad locum Genes. 9. respondere operosum est: imò dicendum quod cum Genes. 1. herbæ tantummodo declaratæ à Deo fuissent in cibū propter ligna paradisi, in quo hominē Deus collocauerat, que illi statui affatim sufficiebāt: & post natura vitiosa humanum genus naturali iure carnes adhibuisset in cibum: & forte prope diluuium eò hominum feritas euaserat, vt crudis carnibus cū sanguine vterentur: Deus à diluuii periculo emeris concessit, tanquàm naturale ius, vt pisces & carnes ederent, excepto sanguine: hoc est vt non crudas, sed igne paratas intelligerent in cibum humanum cedere. Ob idque Hebræi plus nimio carnes sanguine euacuabant. Et ideo horror illis erat vel in farcinibus vel in ferulis sanguinem gustare: quod gētibus erat in vsu. Atq; ea propter in eorum gratiam, Actuum. 15. indicta abstinentia fuit à suffocato & sanguine.

Ad. 1. argu.

Argumenta verò in contrarium facillimæ solutionis sunt. Ad primum enim respondetur, quod et si vita nobis cum ceteris animantibus communis sit: non tamen æquo iure: sed sua est propter nostram, & ideo neque qui suā occidit pecudem vlli facit iniuriā: neq; qui occidit alienam, vllam irrogat pecudi, sed posses fori: neq; Deus pecora pascit nisi propter nos. ¶ Ad secundum verò satis respondum est, neq; vllam esse feritatem aut crudelitatem carnibus vesci: tamen illa Poetæ ingenij gratia decata rent. At Manichæi erant quos August. libr. 6. contra Faustum eucurbitarum homicidas appellat: eò quod arbitrabantur nefas esse mortificare viuentia.

Ad. 2. argu.

ARTICVLVS II.

Utrum liceat maleficos occidere.

BRVTIS pecoribus, primus gradus in hoc articulo secundo sit ad improbos homines, qui à sua degenerantes, in iumentorum naturam, Davidis testimonio desciunt. Quaritur ergo an illos liceat à viuenti

tuū certu morte refecare. Videtur enim nefas, hominē, quantumvis scelerosum vitā muldare: Exempla enim Christi amplectēda nobis sunt: prohibuit autem Apostolos, vt Matthæ. 13. legitur, extirpare zizania: hoc est filios nequamne vnā conuelleret & triticum: ergo id nobis præceptum putandum est.

Argumento.

¶ Secundo, Deus (vt Ezechielis ore ipse testatur) non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat: ergo eius exemplo neminem peccantium debemus extinguere, sed ad penitentiam animare: tunc præcipue dum constat supplicium illi periculum creare perditionis æternæ.

¶ Accedit tertio loco, quod id quod genere suo malum est: nulla de causa, vt ait. 2. Ethici Aristot. fieri potest bene. Vnde Augustinus in lib. contra iudæiū, probat ipsam nunquàm esse licitam: occidere autem hominem per se est malum: adeo vt sicut lib. 2. diximus: sit omnino indispensabile: ergo nunquam est licitū. Eo vel maxime quod Christiana charitas non solum ad amicos, verum & ad inimicos & malos protenditur. ¶ In contrarium autem est citatum illud Exod. 2. Maleficos non patieris viuere. Et Exod. 21. Si quis per iniuriam occiderit proximum suum & per insidias: ab altari meo euelles eum, vt moriatur: quod citatur in cap. de homicid.

Argumento.

Aristot. August.

Quæstio præsens alicui fortè postulasse videtur vt de prohibitione homicidij statim in fronte diceretur. At verò animaduertere oportet hic nō de iustitiæ præceptis iniuriæ tractatis: namq; lib. 2. vbi Decalogum interpretabamur absolutus est: sed agimus de contrarijs iniustitiæ vitijs. Ad quæstionem ergo citra conuersionem respondetur affirmatiua conclusione. Iustum est malefactorum interficere. Cuius rationem pulchre diuinus Thomas ex superiori articulo deduxit. Definitum quippe est ob id animalia brutata licite mactari, quod in nostrum vsum ordinata sunt: sicuti imperfectius propter id quod perfectius est. Pari ergo iure cum omnis pars à natura facta sit propter totum corpus, atq; adeo vbi saluti hominis necessarium est membrum patridum refecatur, nē cōtagione cætera, ac demū totum perdat: singuli autē ciuium totius sint reipublice partes, consequens sit vt vbi incolumitati reipublicæ expeditur, ius eadē ipsa habeat ciuem morte refecandi, ne totam inficiat. Nam vt ait. 1. Corin. Paulus. Bermentum modicum totam massam corrumpit.

Dilutio.

Conclusio vna.

Ratio conclusionis. S. Tho.

Paulus.

Obiectio.

¶ At verò hoc occurrere cuiq; potest argumētū cōtra hanc veridicam assertionē. Prohibitū

hæc, Non occides; est diuina, eadēq; generalis; que cunctos mortales nemine excepto occidere vetat: nemini autem inferiorū facultas suppetit dispensandi in lege superioris: ergo nullo humano iure constitui potest vt homo quantumvis peccator occidatur. Hoc argumētū Scotus in 2. d. 15. q. 3. persuasus, quattuor explanatione seruit. Primum. Illud præceptum esse generale. Nā Exod. 20. absolute ponitur. Et Matth. 5. sub eadē forma refertur. Non occides. Secundo ex hoc infert quod nullum nō centium hominum priuata publicave autoritate interficere licet, nisi casibus veteri lege exceptis à Deo. Neque verò lex humana vllū potest aliud crimen morte vlcisci. Illud probat eodē argumento. Nam cum hoc sit præceptum diuinū, nulli possunt homines super eò dispensare. Tertio infert non esse licitum furē interficere diurnum: scilicet illum qui latenter furatur. Hoc probat: quia vt patet Exod. 21. vbi denarrantur crimina & scelera que erant capite plēctenda, casus iste non conuenitur: quin vtrō cap. statim. 22. exprimitur vt nocturnus furti in flagranti delicto captus morte opprimatur diurnus verò minime. Et bullam, inquit, super hæc exceptione nullā audiuimus. Quarto demum infert, quod neq; inter Christianos ad alteram interficere fas est: quoniam licet olim Leuitic. 24. id præcipiebatur, tamen Ioānis. 8. Christus idem præceptum reuocauit: vbi adulteram impunitam dimisit. Quare secundum Scotū, leges que cōtrariā præcipiunt nō sunt iustæ: ¶ At verò salua existimatione celeberrimi authoris, ex falso fundamento non potuit non falsas elicere conclusiones. Falsum inquit est præceptum illud, Nō occides, esse generalitate intelligendū, vt cunctas in vniversum hominū occisiones cōprehendat. Primum enim inuasorē inculpta tutela transfigere, nullatenus illo præcepto prohibetur, ab alijs eū in lege veteri nō sit exceptū, secundū eius regulā non esset licitum. Neq; legitima est responsio, quod inuasus nō intēdit alium occidere, sed se defendere. Nā et si ita sit quod superior finis sit defensio, nihilominus tanq; mediū sumitur aggressorē occidere: potest namq; qui se defendit hostis iugulū recta intentione petere. Neq; rursus solida est aliorum responsio, quod ille nō occidit priuata autoritate, sed publicā aut diuinā: quoniam profectio non alio; sed eo priuato iure quo quis potest ad seruandam vitā comedere, potest aggressorē interimere. Vnde qui ait publica autoritate occidi inuasorē, debet dicere, publica etiā hominē cōcedere. ¶ Secundo arguitur cōtra id quod scēdō infert: nē pē

Scotus lupus sus est in explanatione huius præcepti. Non occides.

Impugnatur. Scotus.

non licere reipublice alios occidere quam qui lege veteri excepti sunt. Primum enim si praeceptum illud, Nō occides, ad eod erat generale, nō erat cur Deus in talibus super illo dispēseret. In dō verō cūm praeceptum esset Decalogi id; negatiuum, neq; Deus posuit in illo dispēseret, vt lib. 2. ostendebamus. ¶ Mox arguitur. Aut praecepta illa occidendi malefactores, legalia erant, aut naturalia: si legalia, profus cessarunt quare neq; liceret modo homicidas occidere, neq; aliorum vllum qui illic capitali supplicio subditur: Si autē fuerint, vt vere futerunt, naturalis iuris interpretatiō ē: ergo iuri ne ipso naturali illi casus excepti erant ab illo praecepto, Non occides: vel potius non erant hō comprehensi. ¶ Et confirmatur ratione, ad quam mirandum est Scotū non animaduērtisse: Ante legem scriptam reipublice gentium scelera iure & merito, capitis supplicio vlciscbantur: & tamen id nō faciebant quia excepti illic casus essent a lege scripta, quae nondū erat: Imō: verō seculo illo legis scriptae illa nō tenebantur: & nihilominus eadē auctoritate publica vindicabant scelera, idq; iustissimē ergo ratio quare id reipublice licet nō est exceptio scriptae legis, sed ius ipsum naturae. Id q; manifestissimā demū ratione hac patet. Tā naturale est vt nocentes homines & in reipublicam pestilentes rescindantur, quā quod non occidantur innocentes: ergo potestas hęc reipublice nō peudet ex illa exceptione legis antiquae, sed iure sibi naturae conceditur.

¶ Ad haec si reipublica modō civilis facultatē non haberet naturā alios interficiendi malefactores quā in eos qui lege veteri excepti erant neq; liceret illos alios excogitatis mortibus interimere, neque alios vllō corporali supplicio afficere, putā fures flagellis cadere: neque alia enormia delicta mortis comminatione prohiberi: consequens tamen absurdissimum est, & cōtra tenorem Legis capitalium. s. de poenis. Vbi incendiaris atq; alij poena capitis decernitur: & parricidiae in dolium oculi submerguntur: & haeretici exuruntur: & in fores mactati meritisimō dilaniantur: & alij flagellis vapulant: atque alij in exilium relegantur: quae tamen poenae illic non erant posita.

¶ Igitur nō reipublice diutius prolata: maus, praeceptum hoc, Non occides, sicuti cūm Decalogo, vt lib. 2. ostensum est, id quod neque Scotus negare potest, praeceptum est iuris naturalis: ex illo scilicet principio elicium, Id nō facias alijs, &c. Quocirca legitimū eius sensum, ratio nos naturalis docet: atque adeo eoque generale est, quousq; natura vitam vult

humanam seruare. Quo autem casu ratio naturalis hominis occisionem, aut iubet, aut permittit, idem casus eodem praecepto non comprehenditur. Ex quo fit vt aggressoris interfecio non sit eiusdem praecepti exceptio: quia neque tale homicidium vitium a natura est, neque subinde vetari potuit. Atque eadem, imo aequiori ratione, neq; malefactorum extindio quae publica sit auctoritate, exceptio est eiusdem praecepti: quoniam neque illo fuit vnquam comprehensa. Imō ipsa eadem natura nihilominus id iubet, quā innocentium sospitatem. Quo enim se quisq; iure tueri potest cū hostis intermie, & quo potest sibi membrum amputare vt ipse sit sospes, potest respública se incolumem per cuius necem seruare.

¶ Sequitur subinde secūdō, casus illos antiquae legis non omnes fuisse merē legales: sed interpretaciones iuris naturae. Tametsi in genio illius gentis congruens fuerit vt aliqua tunc adhiberetur acerbiora legalia: vt fuit talionis poena, & lapidationes adulterae, atq; alia id genus quae non in tota Christiana familia perdurāt.

¶ Sequitur tertio q; praeter illa supplicia potuit semper, potestque quisque princeps iusta ratione doctus, leges non nas facere mortis in iustitias, quoniam illud praeceptum, Non occides, manus reipublicae, quatenus ratione ducitur, non alligat. De tertio Scoti asserto, scilicet an liceat fures occidere, commodius quaest. 3. disputabimus sub titulo de furto.

¶ Quartum verō quod de adultera asserit, nempe Christum reuocasse legem illius occidēdā, nescio qua consequentia potest ex euangelio colligi. Redemptor enim illic non induit iudicis personam: imō negare visus est sibi, quatenus homini, illud competere seculare iudiciū: sed tanquā minister ac rex regni caelorum admonitos illos curauit accusatores, vt si in alio quo essent crimine, respicerent intelligentes cuiusq; iudiciū a seipso inchoandū esse. Hoc enim erat institutum regis regni caelorum: nō autem seculares causas iudicare. De adultera verō iterum articulo proximo.

¶ Per hęc denum aliorum opinio secūda recutitur. Sunt enim qui contra Scotū in alterū extremū impingunt. Aiunt enim dictum praeceptum nō solum esse generale, sed hoc modo particulare, Nō occides innocentem. Nam licet Exod. 22. absolutē positum sit, tamē statim. ca. 23. subditur: In fontem & iustum non occides. At verō neq; hic modus dicendi tutus est: quoniam & qui priuata auctoritate fontem hominem & iniquum occidit, contra idem praeceptum peccat, vt articulo proximo patebit. Imo

Imō & auctoritas publica si eundem prætermissio ordine iuris occidat, similiter contra id ipsum peccat. Igitur nullis opus est in odia minibus illud praeceptū onerare: quia si opus illis fuisset, in Decalogo fuisset expressa. Neque oportet sub illa forma explicare. Non occides, nisi vbi causa fuerit iusta. Nam hæc forma quadam apparet petitio principij: sed absolute est intelligendum vt iacet: attamen quatenus ratio id naturalis explicat. Similem enim effugium præfert totus Decalogus, Noli te iurare in vano: tamen subintelligitur nisi ratio naturalis contrarium exegerit. Et pariter interpretabimur illud, Non furtum facies: Et hoc est quod docet D. Thomas. 1. 2. quaest. 100. articulo. 8. vbi ait, homicidium quod in Decalogo prohibetur habere rationem indebiti: Neque hæc est petitio principij. Est enim sensus quod prohibetur id quod iure naturae indeditum est: nempe id quod genere suo est malum: sed nihilominus ex causa vsu venire potest vt sit bonum: Causa verō explicanda sunt dum quis inculpa tutela se defendit & quando iudex lege agit in malefactorem. Vnde cum homicidium rem dicat intrinsecē malam ille hominum occisiones non sunt nuncupanda homicidia.

R Estat nihilominus argumta diluere quae non sunt proferus ambiguitate vacua. Ad primum quidem respondet Sanctus Thomas cum sanctus interpretibus. Quodūm prima solutio est, quod vbi improbi absq; proborum periculo interficere nequeant, abstinentium est. Id autem dupliciter vsu venire potest. Primum si prauis adeo sunt cum iustis commisti vt dignosci nequeat. Quare si constaret in ciuitate maiorem eius partem hæresi esse infectam, nō liceret ad puniendum crimen totam incendere. Secūs in aggressu ho stilis vrbis: tunc enim licet sulphuris iactibus illam petere cura innocentum periculo. Secūdo, si puniri non possunt nocentes sine grandi commotione innocentum, qui scilicet, sanguine vel alia necessitudine illis sunt coniuncti. Atque hæc est Augustini expositio contra Parmenianum. Quin verō aliud nobis documentum dedit Redemptor, vt potius sit propter bonos parcendum malis: vti angeli pollicebantur Abraham, vt si decem iustos Sodomis inuenirent, toti ignoscere genti: quā propter malos, bonis incommo-dandum. Tametsi prudenter regula hæc ad humanam facultatem accommodanda est: Humanus enim princeps non tam absolutaviget auctoritate, quā Deus. Ille enim omnia ad postremum iudicium reseruat: principia au-

Sensus praeceptorum regulatiuū Decalogi.

S. Tho.

Ad argu. S. Thom.

August.

tē non licet quatenus de causa delictorum parere. Hoc eūdem in eadem reipublice cedere. Quapropter quāuis multi scandala accipiant, nihilominus si id commode exequi potest, non debet a malorum punitione cessare. Hanc enim ob causam, vt ait Paulus, gladiū portat, vt tumultus ac seditiones executioni iustitiae obstitentes placare possit: & vbi opus fuerit, etiam conterere. ¶ Ac pariformi modo respondetur ad secundum. Deus nāq; arcanorum cordium scrutator atque humane salutis audis, longanimitate expectatione, vt ait Paulus, malos adducit ad penitentiam: idque consultat Sanctus Thomas, & hūmānam iustitiam pro posse imitari debere. At tamen, pro posse: quando peccata non sunt publica, atq; in aliorum perniciem vergentia. Nam alijs, vt diximus, non habet tam amplam facultatē quā Deus. Quod dixerim ad obuiandum vulgariū interrogationi. Dubitare hanc quis posset, vt vni dum iudex aut princeps in diejs conijcit, si reum supplicio afficiat, perditum enim iri in infernum, si autem erignoscant mentem mutaturum progressurumque adeo per viam salutis, debeat ei parcere: hoc enim ratio eo suadere videtur, quod vna corporalis in spirituale est semper ordinē charitatis referenda: cuius vtiq; charitatis, iustitia non est ininica. Respondetur primo quod iudices, quatenus leges ferunt, multo esse debent in clemētiam propensiores, quā in rigorem iustitiae. Nihilominus tamen quāuis per reuelationem etiam constaret, supplicium reo causam esse damnationis aeternae, non est illi indulgendū. Alioqui facile cuiusque esset illa vti vaticini vt se impoenitentem fingeret. Et ratio est quod puniō publica non refertur in emendam neque in bonum ipsius qui puniunt, sed in bonum publicum, vt alij terreatur: & quoniam bonum publicum præstantius est particulari, ordine charitatis præ illo diligendum est, nam & ista via etiam consulitur salutē spirituali reipublicae.

¶ Ad tertium denique respondetur, quod hominem occidere, non est eod modo intrinsecē malum, vt mendacium: putā ita generale, sed quando est contra naturam: tunc autem est contra naturam quādo homo dignitatē suam seruat: hoc est secundum rationem viuūt: per hoc enim est liber ac propter seipsum existēs: quando autem inde decidit, tunc in vilitatem feruitatem q; brutorum animalium degenerat: secundum illud Psalmi, Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis: &c. Ob idq; perinde atque brutum licet enim

Calligat in hac re scotus nimis.

Explicatio elegantissima illius praecepti, Non occide.

Paulus

Ad 2. argu.

Paulus

S. Thom.

Caullivul

grium tol

itur.

Punitio in

bonū publi

cum ordinā

tur.

Ad 3. argu.

Aristot. Homo im probus fera bestia peior.

occidere. Est enim corruptus homo, vt. 7. Pol. & .1. Ethic. ait Aristo. tanto fera bestia peior ac nocentior, quanto per ingenium & voluntatem pluribus abundat nocendi modis.

ARTICVLVS III.

Utrum scelerosum hominem unicuique priuato occidere liceat.

AVD satis est definiisse licitū esse homicidium nequam interficere nisi & modum exploremus, nempe ad id cuique liceat priuato ciui.

Arguitur enim primum à parte affirmatiua, ex illo Mosaitico mandato, Exo. 21. Vnuquisque fratrem suū amicum & proximum occidat.

1. Argumē. à parte affirmatiua.

Secundo arguitur ex eo quod articulo proximo corruptum hominem ac perditum cum bestiis conferebamus: syluestrem autem bestiam, ac præsertim si nocua sit, unicuique liberum est occidere: pari ergo ratione & brutum hominem.

2. Argumē.

Tertio, laude dignum est vt homo id etiam priuatim faciat, quod in commune commodum est: occisio autē malefactorū utilis est reipublicæ: ergo illa etiam si priuatim fiat, iusta est & sancta.

3. Argumē.

Contra statant illa verba Augustini de Ciuit. Dei. Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur. Et tanto amplius quanto sibi potestate à Deo non concessam vsurpare non timuit.

August.

Questio facilis est, quæ hac vna negatiua conclusione dissoluitur. Soli reipublicæ principique, ac publico magistratui licitum est maleficos occidere. Conclusio in primis elicitur ex verbis Pauli ad Ro. 13. vbi solum publicū iudicem appellat in hoc Dei ministrum, atque eadem causâ gladium portare, vt vindex in iram sit ei qui malum egerit. Et probatur ratione. Nocentium hominem interfectio non est per se bona, sed quatenus in bonum publicum refertur: ergo illi præcise incumbit, cui cura commissa est & custodia communis boni: quem admodum amputatio membri que proficua est corpori, medico præcise incumbit: cui cura infirmi demandatur, vt iudicio secundum medicas leges id fiat. Cum ergo cura communis boni solis principibus eiusque ministris sit commissa, nisi vbi se reipublica per se ipsam regit, sit vt illis tantum id competat, maleficos occidere. Hic primum omnium accuratius meditanda est ratio cur nulli priuatim fas sit alterum occidere, neque in vindictam sui ipsius, vt

Q. Solutio vnica.

vulgaribus respondeamus qui vix id sibi persuadere possunt. Audias enim passim non solum blaterones quosdam, verum & ingeniosos alios tantum suo protegendō honoris tribuentes, vt iniustum arbitrentur cohibitos esse homines proprias vindicare iniurias. Memini cum iisdem hanc audisse blasphemiam, Neque id Deum prohibere posse. Cum tamen et si Deus id non prohibuisset, ipsissimum naturæ ius vetaret. Imò diuina prohibitio explicatio est naturalis iuris. Et ratio est in promptu. Si enim eisdem ipsi qui iniuriarū passus est, vindictam natura commisitisset, nemo non se ultra iustum iudicasset. Dolor enim illarū iniuriarū & ratione obnubilat, & affectum in rabiem inflammat, atque adeo nemo se quam iuste deberet, sed quam posset maxime vindicare. Documentō nobis est manifestō perniciosus abusus nobilitium, qui honoris ceremonias tam superfluo se persequuntur, vt pro minima iniuria in mortem homines euocent. Igitur cum præclarissima iustitiæ virtus non animo perturbato, sed integro iudicio mandari debeat executioni, iuxta illud diuinum oraculum Deute. 16. Iuste quod iustum est exequetur: impediō quā maximè necessarium fuit vt non pars lesa, sed communis persona, omniūque affectione libera iniuriarū vlcisceretur. Quin verò neque hominibus id debuit profusū concedi, vt Aristote. ait. 5. Ethic. c. 6. sed rationi legibus instructæ. Qui hanc veridicam sententiam non plenè apprehenderit, non de re hæc iudicet dum iniuria ipse affectus est, iracundiaque illi dominatur: sed quando eadem ipse alium affecit, & ratio libera est ad iudicandū. Tunc enim non iustum censet vt hosti suo modus committatur vindictæ. Quam ob rem neque correctionis gratia licet patribus aut dominis filios aut seruos vel occidere vel certè mutilare: vt questio. 3. dicturi sumus. At verò conclusione hac nihil obstante, dubia nihilominus existit particularia. Primum de tyranno, an cuius ciuim liceat eū priuatim extinguere. Apparet enim id esse, natura magistra, legitimum. Nam unicuique conceditur ius defendendi sese. De hoc diuus Thomas. 2. sententia. dist. 110. 4. 4. questio. 2. artic. 2. & opus. 20. de regimi. princ. cap. 6. optime distinxit. Summa autē disputationis secundum quosdam eius interpretes, atque alios Doctores, hæc est. Bisariam quæpiam contingit esse tyrannū, videlicet aut potestatis acquisitione, aut sola eiusdem administratione, quā iuste adeptus fuit. Atqui in hoc secundo casu communis consensus est nemini licere ipsam priuatim interimere. Et ratio est, quod

Blasphemiam hominum blasphemiam dicitur.

Permissio abusus nobilitium in vindicandis iniuriis.

Aristot.

Dubia particularia.

5. Thom.

Tyrannus duplex.

quod cum ius habeat ad regnum, non est illi nisi per publicum iudicium expoliandus, vt scilicet audiatur. Lata vero in eum sententia, quicquid potest in situi executionis minister. Præterea dum particulariter ciuem quæpiam aggredditur, vt vel ipsum trucidet, vel sua rapiat, potest ciuis ille vim vi repellendo eum interimere: dum tamen constantissimum sit esse tyrannum. Nam si quis aliās bonus est princeps subito motu id semel inceptum non perinde ac priuata persona periculo mortis obijciendus est. Igitur vt ad rem reuertamur, quando secundo modo princeps tyrannidem exercet, tunc verum habet illud monitum Petri, vt etiam di scolis dominis obtemperetur. Hæc enim, inquit, est gratia, si propter conscientiam Dei patiar quis tristitias patiens iniustitiæ. Quare si reipublica superiori non habet, ille ad euadendum est vt remedio succurrat: sin verò, illa potest in ipsum coartari. Dum autem potens non est, tunc Deus est orandus, in cuius manu cor Regis existit: quicquid & propter peccata populi hinc non nunquam hypocritam regnare. Atque in hoc casu intelligenda est sanctio Concilij Constantiensis. 15. vbi tanquam hæresis condemnatur eorum error qui affirmabant unicuique licere tyrannum occidere. Si verò tyrannide inuadam reipublicam obtinuit, neque vnquam ipsa consentit, tunc quisque ius habet ipsum extinguendi: nam vim vi repellere licet: & quamdiu ille reipublicam sic obtinet, perpetuum gerit in ipsam bellum. Adducitur exemplum de Aioid. Iud. 3. qui in viscera tyranni Eglon sicam abdidit. Eademque ratione Tullius lib. de offic. quem diuus Thomas loco citato auscultat, interfectores Casaris commendatur, qui extincto Tarquinio Reges exegit. At verò et si forsan summo rigore iuris hoc liceat, non tamen consilium est semper: nisi vbi reipublica nulla alia patente via, tum in extrema sit necessitate, tum præcipue in promptu habeat, vt illo extincto liberetur: quia alias huiusmodi interfectiones non solent proferos habere successus. Imò interfectores quod id priuata autoritate exequantur: peius pessimumque in reipublicam debacchari solent, quam prior faciebatur tyrannus. Quare ratio anus illa Syracusana in columnam Dionysium optabat, ne sicut ipse durior alteri tyranno successerit, ita & immanior tertius illi succederet. Frequentissima sunt passim scripta exempla. Et re vera historia Aioid parum ad rem facit: tum quod ille diuinitus fuit ad illud

facinus electus, tum quod & à populo etiam fuerat ad id missus. Et præterea non solum tyrannus ille erat gubernator, sed & actus hostis. Qua ratione & Mutius Scruola eatenus laude dignus est, quod à Porcenæ exitium aggressus fuit: licet quod flammis brachia adinuerit, non fuit vitiosus opus: sed vt ait Augustinus, inanis gloria cupiditas. Ad primum igitur argumentum cum Augustino. 1. de Ciuitat. Dei, respondetur: quæ etiam Dionysij doctrina est. 2. cap. ceteris Hierar. quod dum quis quæpiam per miltiterium, quod iubenti debet, facit, non ipse proprie facit, sed alter qui iubet: Et ideo eum Moyses legitimus esse loco Dei iudex ad uelendam immanem illam idololatriam tōstati vituli, & tanta esset faciendā eades, nempe vigintitrium millium, necesse habuit plures inhiuere exequutores ministros. Quare id quod ait, vnusquisque fratrem suum: & c. occidat, nō est intelligendum quod temerè ac promiscuè vnusquisque quilibet occideret: fuisse enim illa trucidata Audabatarum pugna: sed condempnatis illis qui fuerat in culpa: numero famulorum copiam ministrorum deslinauit: quibus idē necesse erat vt amicus amicum, & frater fratrem occideret. Præterquam quod fratres appellabatur, non solum eodem parente geniti, sed omnes eiusdem populū. Ex hac autem solutione dubium enascitur, vtrum princeps possit quibuscuque priuatis facultatem facere occidendi malefactorum. Respondetur id non licere, nisi certis moderaminibus. Primum enim non possit generalem facultatem ciuibus facere, vt vnusquisque quem obuium haberet nocentem, absque alia condemnatione interficeret. Est enim contra ius naturæ vt contra inauditam partem, indistinctaque causa, sententia feratur: sed quicumque quantumuis perniciosus, audiendus est, vt Actuum. 25. habetur: nisi forsan publicus esset reipublicæ inuasor aut Regis: nam tunc liceret vniciuique vim in reipublicam illatam repellere. Secundum assertum. Post latam sententiam licet quosque ministros instituire. Primum in publicos latrones apertissimosque reipublicæ hostes, qui alia via comprehendendi non possunt. De quibus habetur cap. pro humani. de homicid. volun. lib. 6. Et præterea filiis & fratribus concedi solet ministerium occidendi interfectorem patris aut fratris. Attamen hanc facultatem non valet inferior iudex concedere, sed tantum princeps. Imò neque id fieri passim debet, sed quam rarissime &

Mutius Scruola.

Ad. August. August. Dionysius.

Andabata.

Dubium enascendum. Solutio.

in caibus egregijs. Nam prætor quæstio eiusmodi executoris vix expurgare conscientiam possunt odio atq; iracundia, quare in insidias condemnatatis tendat alia accumulata peccata: vsu sæpe veniunt sine sacramentaria confessione occidantur. Quocirca profecto non omnibus satis probatur. Venetorum mos, qui cum coplures à patria exules habeant condemnatos, linguis facultatem faciunt, vt qui alium eorum interfecerit, vita ac libertate donetur. Subsequitur & de viro qui vxorẽ in flagranti adulterio enecat; de quo nemini aut Theologorum aut Iurisperdentum in dubium cadit, quin contra prohibitionem homicidij mortaliter peccet si tione iam dicta quia nemo ante quam iudicetur ad iudicandum est mortuus; & eo casu intelligendus venit Canon Nicolai Papæ. Interfectores q. 2. vbi similitudini homines consentur homicidæ. At vero lege non puniuntur propter dolis grauitatem quæ tunc ferre difficillimū est: vt habetur in Gregorius. C. ad l. Iuliam de adul. & l. Marito ff. cod. tit. ¶ Gravius autẽ dubium est, vt in marito licet vxorem sibi à iudice permissam occidere. Sūt enim qui hoc negant propterea quod permissio illa non est præceptum, quod cogitur carnifex ad executionem iustitiæ. Accedit citatus canon, Interfectores, qui alij; exceptione illos cõset homicidas: & expresse canon proximus. Inter hæc explicat quod quancũque licet marito secundum mundanã legem vxorem interficere, tamen sancta ecclesia non stringitur eisdẽ legibus: vbi glossa anuere videtur quod semper est peccatum.

¶ Duplex autẽ hic implicatur quæstio. Prior de lege, an sit licita. Antiquit̃ enim licebat patri filium in adulterio captũ interficere: vt patet l. patri. & l. neq; in ca. ff. ad l. Iuliam de adul. & l. castitati. C. eodem titulo. Postea verò mutata est lex, vt patet. C. eodem tit. in Authen. sed hodie, vt scilicet verberata in monasterium occideretur. Et ista lex in vsu est nũc in Gallijs, & in alijs multis prouincijs respectu maritum illa patris iam aboleuit ab vsu: Sed tamen lex Hispaniarum sequitur antiquam: non quidem cum illo rigore vt adultera necessaria morte dānetur, sed traditur marito cui facultas sit, si eam velit occidere. Et quod lex sit iusta, nõ est cur dubitetur. Nam præterquam quod crimẽ indiget mereri, profecto Hispanorũ de hac re ingenio vix fieri aliter posset satis. Neque vt paulo antea inter respondendum Scoto dicebamus, Christus illam legem reuocauit. Posterior verò sensus quæstionis est, vt cum eadem concessa marito libertate secundum conscientiam liceat ei id persequi & re vera de hoc mi-

nor est dubitandi ratio. Nam etsi non instituitur vt necessarius minister iustitiæ, instituitur tamen liberi: quare ius ei sit vt illam occidat. Quapropter licet opus fuerit misericordiam illi parcere, tamen iustitiam neque coram hominibus violat, neq; coram Deo. Et est porò efficax argumentum, quod si marito citra peccatum nõ liceret eam iugulare, peccatum esset principi & iudici illam facultatẽ illi facere. Neque valet solutio si quis dicat, nõ illi permittitue vxoricidium, sed vt impunẽ id faciat: quoniam illo priuilegio iam fruebatur, etiã si abq; iudicio in flagranti delicto illam interficeret. Cum ergo solenni forma iudicij condemnata illi traditur, testimonium apertum est, fieri illius occidendi eum ministro iustitiæ. ¶ Ad secundũ principale argumentum respondetur, quod etsi homines à sua natura de genere cum brutis conferantur, differunt tamen quod bestiarum natura sua sunt tales: ideoq; & syluestres quifque citra iniustitiam occidit, & domesticas citra ipsarum iniuriam, licet dõminis inferatur: peccator autem quia non est per naturam peccus, non debet nisi publico illius iudicio cui id incumbit, damnatus interfici. ¶ Solutio autẽ tertij argumenti saluberrimum est documentum. Etenim vbi tuncq; proximo citra alterius nocumentum & iniuriam prodesse quis potest, laudabile officium est eius comòdi procurare: vbi autem nocumentũ alterius sese offert, quale est mors peccatoris, non debet nisi iudicio illius ad quem functio illa pertinet intentari.

ARTICVLVS. III.

Utrum clericis etiam maleficos liceat interficere.

Rost decisionem illius quod publicæ potestati nõ solum licitũ, verũ & sanctũ est, maleficos extirpare, cõsequitur vt videam⁹ an præfatis etiã ecclesiasticis id sit licitũ.

Existit enim à parte affirmatiua argumentum, quod secundum Paul. 1. ad Corin. 4. imitatores eius ac perinde Sanctorum esse debemus, si cuti ipsi fuerunt Christi. Deus autem maleficos perimere solet, secundum illud Psal. Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorũ. Et Phinees quauis sacerdos interfecit Israeli tam cum Madianite coeuentem: vt legitur Nu. 25. Et Samuel Propheta interfecit Agag regem Amalech. Et Helias sacerdos Baal. Deniq; Petrus Ananiam & Sapphiram.

¶ Secũ-

Argumentũ 2. ¶ Secundũ. Cum potestas spiritualis superior sit tẽporali, Deoq; coniunctior, non est cur habeat maiorem facultatem occidendi eos malefactores, qui sibi subduntur quã secularis.

In contrarium est illud. 1. ad Timotheum. 3. Oportet Episcopum sine crimine esse, non violentum, non percussorem. &c.

¶ Vltio est solutio facilis, quæ hac vna conclusione neganter deciditur. Minime clericis, quacumque sint ecclesiastica potestate cõstituti, fas est vllum quantumvis criminofum morti addicere, aut inutilare. Probat duplici capite. Primò propter representationẽ. Consecrantur enim altaris ministerio vbi iugis sit memoria Passionis Christi: qui cũ in ara crucis occideretur, percussus, vbi ait Petrus, non repercutiebatur: cuius ergo imitatio e nõ debent esse percussores. Nam vt Ecclesiast. 10. comonefit: Secundum iudicem populi: sic, & ministri eius. Secũdo id inde confirmatur quod in Euangelio, cuius clerici sunt ministri, nullum capitis supplicium aut mutilationis membrũ vlli vindicando crimini decretum est. ¶ Hic primũ omnium animaduertendum quo iure clerici sanguinis effusione interdiciantur. Haud enim interdictum hoc iuris est naturalis. Imò si merum illud consideres, non obstat quo minus episcopus subditos suos patibulo adiudicare possit. Dubium autem est, an sit de iure diuino. Ad hoc enim sunt quæ distinguentes respondent. Aiant inquam duobus modis præceptum aliquod cõferri posse de iure diuino: Vno modo, quia in sacra pagina scriptum est: altero verò, quia est à Deo ipso positũ tanquã de re supernaturali: qualia sunt sacramentorum mandata. Sic enim. 1. ad Corinth. 7. distinguit Apostolus, dicens, vxorẽ à viro non discedere præceptum est Dei: quod autem fidelis ab infideli vxore secum habitare consentiente non discedat, ego dico, non dominus. Prohibitio ergo clericorum nõ sanguine effundant, licet nõ posteriori, tamen priori modo, aiant isti, est diuinum: quia extat apud Paulum loco citato. 1. ad Timoth. 3. Quod si hæses, num quicquid Paulus iussit pro præcepto habendum est Dei: quandoquidẽ quicquid Apostoli tanquã apostoli loquebantur, quasi diuina organa proferebant: Respondetur quod in assertionẽ fidei immediata reuelatione mouebatur. Quare enunciations eorum, vt diuina fides habentur: tamen in legibus aliquibus ferendis, licet Spiritus sanctus eis assisteret, sicut nunc ecclesiæ: nihilominus tales leges non sunt propriè iuris diuini, sicut neque modo Papæ, & Cõciliorum iussa. Vnde Actuum. 15. Visum est, inquit Pe-

trus, non tantum Spiritui sancto, sed Spiritui sancto & nobis: quia tunc in Conuentione nõ vtebatur immediata reuelatione, sed humana cõsultatione, Spiritu sancto, ne errarent, assistentem. Secus in fidei proferenda: de qua aduocati sunt ne cogitarent quomodo aut quid loquerentur, sed sola vteretur reuelatione. ¶ At verò quamuis distinctio hæc ex re ipsa perspecte fiat, nescio tamẽ an ad propositum satis queat applicari commode. Paulinus enim illud verbum, at tẽte perspectum, non huc spectare videtur, vt clericos in habeat nõ tamquam publicæ potestates malefactores occidat: sed nõ tamquam priuatæ personæ sint percussores. Vnã enim composuit sobrium, prudẽtem, &c. nõ violentum, nõ percussorem, sed modestum, pòtelligiosum, nõ cupidum. Præterquam quod illic tantum cum episcopis sermo illi erat. Neque vero inibi seculares iudices eiecit, ne in sacerdotalem ordinem admitterentur: quod tamen ecclesia facit. Quapropter si huic tantum loco insistas, profecto neutro superiorum modorum prohibitio hæc est de iure diuino.

¶ Aliud autem argumentum posset validius ad propositum adduci: nempe quod Christus, vt præcedenti lib. 4. meminimus, non assumpsit secularem potestatem iudicandi, sed spirituales regni cõlorum. Vnde fieri videtur cõsequens vt nec clerici possent illam exercere: Attamen neq; argumentum hoc rem demonstrat: sed hoc tantum, quod potestas ecclesiastica, quæ ratione spiritualis est, non se extendit ad iudicia secularia ferenda: nisi quatenus ordinem habeat ad finem spiritualem. Huic tamen minime repugnat, quominus clerici possent esse secularium principum ministri, vt eorum nomine nocentium sanguinem effunderent. Imò verò neq; repugnat quò minus episcopi eos possent gladio ferire qui spirituale ipsi in finem perturbarent. ¶ Ex his ergo sequitur (quod certò etẽderim) prohibitionem hanc solum esse de iure in re positum ecclesiastico. Neq; verò sanctus Thomas verbum adduxit apostolicũ ac si esset habendũ pro lege, ne clerici in causa sanguinis iudices secerent, sed solum per viam consequentiæ & exempli: nempe quod postquam aduocantur nõ sint percussores, merito ecclesia cauit vt ab omni percussione abstinere. Et in eodem sensu citat idem verbum Gratianus in fronte dist. 45. vbi can. minem, & can. episcopum, eadem habetur prohibitio. Et expresse cap. sententiam, ne clericus vel mona. Et in titu. de cleri. percuss. Ratio ergo huius ecclesiæ sanctionis non fuit nisi decetia & honestas duplex, quæ ad cõclusionem illata est.

venetorũ cõsuetudo non probatur.

Nicolaus.

3. Dubium.

Duplex quæstio.

Dilutio vtriusque quæstionis.

Excluditur responsio illa ad dubium.

Caullumi.

Solutio.

Solutio vera principa- lis dubij D. Tom.

ta est. Et præterea iudicis quæ esse debet nõ solum in sacerdotibus, verum in vasis etiã facris. Quapropter qui facris iniciantur, vt votũ emittunt ne se semine polluant, ita & lege prohibentur ne cõtaminentur sanguine. Quæ qui dem duæ foridum species, si in templo fundatur, illud quoque pollutum relinquunt, & suo modo irregularare. ¶ Nomine autẽ clericorum in eiusmodi prohibitione omnes promiscuè comprehenduntur tam minoribus ordinibus quàm sacris initiati. Tametsi quantũ ad culpæ gradũ non sit eadem omnium ratio. Nam qui in minoribus cõstitutus iudicatum seculari in vsque ad sanguinis effusionem exerceret, non peccaret mortaliter: quia ordines illi non sunt proprie facri: qua tamen lethali culpa incidere tur qui esset in facris: siue tanquã iudex, siue tanquã iustitiæ ministrus se cruetaret. At vero etiam in minoribus ordinibus nonnullum esset peccatum. Nam omnibus interdicta est sanguinis effusio. ¶ Sed de irregularitate iure patetissimum est occisores ac mutilatores fieri omnes irregulares, siue post susceptos ordines id fecerint, siue ante: vt patet can. Episcopum. distinet. 45. & distinet. 51. cano. aliquantos. & 23. q. 8. can. 1. & can. clerici, & can. quicumque. & de homi. volun. cano. de cætero. & ca. ad audiẽtiam. & multis alijs locis. Quod late Syluest. tractat, verbo, homicidium. 3.

¶ Sed est notandum, quod licet citati canones, percussores omnes, imò & æria sumentes, vt habetur, dist. cap. clerici. irregulares esse decernant: intelligunt tamen doctores eos tantum comprehendere qui occisores fuerint: aut mutilatores. Quare Panor. in cap. 1. qui cler. vel vo. uen. Sola, inquit, sanguinis effusio nõ in ducit irregularitatem. Et ita expressè habet gloss. Clemen. vnic. de homi. iuxta tenorem textus Occidit aut mutilat. Sed de hoc standum est mori ecclesiastico. ¶ Caue tamen ne excõmunicacionis censuras cum irregularitate permisceas. Hactenõ enim de clerico percussore aut sæculari dictum est. Qui verò, vice versa, in clericum manus violẽtas iniecerit, licet neq; mutilator sit neq; sanguinis effusor, sentẽtiam excommunicationis incurrit secũdũ Canonem, Si quis suadente. Quod si fuerit sacerdos & celebret, tunc sit irregularis, & pariter qui semen aut sanguinẽ in sacro loco effuderit: si modo effusio notabilis, vt aiũt, esset. Etenim qui pueri cum se inuicem pugno cedentes, parum sanguinis de naribus mittunt, nõ subinde sunt excommunicati. ¶ Homicidium autem etiam extra sanguinis effusionẽ irregularẽ facit homicidã. Neq; requiritur vt eiusmodi actiones pec-

cata sint vt sint irregularitatis causa. Imò etiã si sint virtutes, dũ modo sint liberæ, id ipsum efficiunt: vt iudex eiusq; ministri, qui iuste iniquum interficiunt, irregulares sunt ad sacros suscipiendos ordines, atq; omnes ministri iustitiæ: quos glossa refert super dist. can. aliqua tos. ¶ Dixerim autem, Dummodo sint actiones liberæ & voluntariæ: quoniam, vt in artic. 8. dicturi sumus, per homicidiũ casuale & per alias actiones quæ præter hominis voluntatem accidunt, nulla incurritur irregularitas. Imò eã quis se aut sua inculpata tutela defendendo alteri aut mortem infert, aut causam mortis: vt habetur Clemẽ. vni. de homi. & eodem titulo lib. 6. cap. prælatis. ¶ Ex his fit cõsequens irregularitatem nõ esse culpam, imò neq; semper proprie pœnã: vt lib. 1. q. 6. adnotauimus: quia vbi nulla est culpa, nihil proprie habet rationẽ pœnæ: sed est inhabilitas quãdam & indecentia propter immunditiẽ ad sacrorum administracionem. Quapropter cum in pontificijs Bullis confertur facultas absoluedi a quibuscunq; peccatis & censuris, cõsuræ nomine nõ venit irregularitas.

¶ Quod si quis forsan ambigat, vt rãm Põtifex Maximus super hac lege dispensare possit, tã quantũ ad culpam quã etia, quo ad irregularitãtẽ, facillime colligitur ex superioribus affirmatiua responsio. Enimuerò cum lex sit merè positiua, non solum quia, vt diximus, verba Pauli non faciũt illũ sensum, verũ etiam quod quamuis eum facerent, non esset dei diuina illius generis, q non cadit in dispensacionẽ Pontificis: colligitur eundem pontificem iusta de causa posse dispensare, vt sacerdos, iudex secularis esse possit, & in bello miles: quibus functionibus annexa est sanguinis effusio.

¶ Post hæc nulla restat difficultas ad argumẽta quæstionis respondendã. Primi igitur responsio est, quod Deus vniciquẽ secundum suam congruentiam imitandus est. Enimuerò neq; liceret sic totam verbẽ punire vt ipse puniuit Sodomã. Neque verò (vt supra diximus) omnibus parcere quos ipse ad pœnitentiã expectat. Sed vniciquẽ; agẽdum est secundum præscriptã sibi legẽ: quæ in hac parte cõgruenter clericis legis gratiã posita est. Sacerdotes namq; veteris testamenti non tractabant spiritalia sicut nostri: neq; ministeria occisi innoctissimi Christi. Sed erant legis ministri, qua corporalia supplicia, etiã mortis, maleficis de cerebantur. Quod autẽ de Petro adductũ est nihil ad rem facit: quoniam neq; ipse cõiuges illos occidit, neq; eius iussu interfecti sunt: sed quasi ore Dei promulgauit sententiam, qua

Irregularitas non est culpa.

Ad argu.

Quos comprehendat ista sanctio

Quando incuratur irregularitas

Syluester. Sola sanguinis effusio non est irregularitatis causa.

ad 2. argu. audita exanimato corruerunt. ¶ Ad secundum respondetur, quod potestas spiritalis clericorum non in hoc debet potestati principũ præcellere vt corpora interficiat, sed vt animarum consulat salutem. Quia vtq; ratione dicitur principes terræ. Et per hoc soluitur tertium.

ad 3. argu.

ARTICVLVS V.

Verum alicui liceat seipsum occidere.

Vanus articulo tertio cõclusum fuerit, nemini priuata autoritate licitũ esse quẽquã occidere, quia id est contra iustitiã: restat nihilominus scire, vt rãm cuiuspiã illicet in seipsum. Primum enim argumentũ a parte affirmatiua est, quod phibitio homicidij est phibitio iustitiæ: vnde eũ iustitiã nõ sit nisi ad alterum, sit (vt quemadmodum ostendit. 5. Ethico. Aristot.) nemo sibi faciat iniustitiã, etiã si se occidat. ¶ Et accedit secundo loco quod quãdo iudex qui alios habet interficiendi potestatem, ea est ipse dignus morte qua alios merito cõdemnaret: apparet et sibi ipsi eandem inferre posse. ¶ Tertio arguitur. Licitũ est cuiusque periculo minore maius euitare: sicuti membrum sibi infectum refecare, vt vitã seruet: contingere autem posse vt quis seipsum occidendo a maioribus semalis eripiat, videlicet ignominia, aut periculo, aut turpitudine alicuius flagitij: ergo tunc id erit licitum.

ad argumẽt.

Aristo. Argumẽt. 2.

Argumẽt. 3.

Argumẽt. 4.

Vnic. cõcl.

1. Ratio cõcl.

2. Ratio

in bonum totius ordinatur: atque adeo, vt 5. Ethic. cap. postremo ait Arist. qui seipsum euecat, iniuriam irrogat reipublicæ. Tertio quod si consideretur vt effectus est Dei, vita humana diuinũ donũ est, a Deoq; subinde pœdens tanquam eius possessio, ob id que qui seipsum perimit, perinde in Deum peccat: cuius est seruus, atq; ille qui rem alienam vsurparet. Ad solum enim ipsum pertinet iudiciũ vitæ & mortis: secundum illud Deute. 23. Ego occidam, & ego vinere faciam. ¶ De cõclusionẽ nemo est qui dubitare possit: adeo est contra vniuersalem naturam vt sibi quisq; mortem conficiat per quam vita priuatur, quæ omnium est fundamentum bonorum. Circa rationem autem discrimen prius perpendendũ est, quod si hominem absolute in seipso consideres, non est proprie contra iustitiã vt se occidat, sed cõtra amorem quo res quælibet seipsam diligit. Si autem cõsideretur velut opificium Dei, ac reipublicæ membrum: tunc quia ordinem habet ad alios, iniustus respectu eorum sit qui se occidit. ¶ De eadem rãtem prima ratione dubium exiit: haud enim efficax satis apparet illatio, q si homicidium fiat contra propriam inclinationẽ naturalem, sit protinus peccatũ mortale. Inclinatio namque naturalis, nõ omnis est bona: imò contra illam facere non minus quã officiu est. Enimuerò inclinatio humana in bonũ delectabile, naturalis est: quã etiã genere suo bona. Appetitus enim animalis sua pte natura fertur in id quod est delectabile. Quã vtique ratione natura necessarijs officijs conseruandi, tam indiuiduam, quã speciem, delectationem immiscuit, vt essent appetibilia. Et nihilominus eadem inclinatio sapienter merò est mala, eideque adeo resistere bonum. Quapropter virtus temperantiz ac fortitudinis secundum Aristot. ad moderandum reprimendumque naturales affectus nobis inferuiunt: ob id que virtutis opus laboriosum est ac difficile: nempe quod eius conatibus contra naturalem inclinationem pugnamus, quæ superatu difficilis est. Adde quod & iustitiã originalis ad easdem infranandas naturæ affectiones donata primis parentibus fuit. Quã ratione, videlicet quia illæ naturales erant, iustitiã ipsa fuit supernaturalis. Hæc enim de causa Paulus ad Roman. 7. conquirebatur aliam in membris legem perferentẽ repugnantem legi mentis. Quodnam igitur argumentum est, sit contra inclinationẽ naturalem, ergo est peccatum? Quod si intelligas illam inclinationem esse bonã, tibi restat probandum: quandoquidẽ ex hoc quod

Obligatio est prima ratione.

Dilutio: Duplex in- clusio na turæ in homine.

quod sit naturalis, non conuincitur. Ad hoc iam alias me dixisse memini. Habet enim homi- nus duas, easdemq; ambas naturales inclinatio- nes: alteram ratione generis, alteram vero rati- one speciei: quarum ideo prior materialis est, secunda vero formalis. Habetq; subinde hoc inter omnem creaturam corporalem singula- re, quod istæ inclinationes post naturam cor- rupta sint sibi inuicem cõtrariæ. Caro enim in quit Paul. cõcupiscit aduersus sp̃m: & spiritus aduersus carnem. At verò quia id simpliciter rei naturale est, quod formaliter & secundum speciem cõgruit illud autem quod competit, materialiter competit secundum quid, sit vt se- cundum rationem cõtra materialem, hoc est, contra sensualem inclinationem facere, ad ho- minis perfectiõnem pertineat. Igitur quando dictum est inclinationem naturalem ad vitæ cõseruationem ferri, atque eius amorem esse naturalem: intelligitur secundum rationem: ob idq; facere contra illam inclinationem pecca- tum est, non solum in humanum, verum & cõ- tra totum fundamentum nature. Quod enim viuere sit rationalis inclinatio, inde patet, quod rationalis natura est per rationis opera felici- tatem consequi, quæ quidem opera nisi à viuẽ te exerceri non possunt. Post hæc circa alias duas rationes explicandum est quomodo ho- mo non sit suæ vitæ dominus, nisi hæc conclu- sio superiori libro. q. 3. satis fuisset à nobis de- monstrata. Recolare autem id opus est quod ibidem demonstrare etiam curauimus: nempe rem publicam non proprie habere domini um vitæ cuius, sicuti Deû. Haud enim princeps pro libito, velut ille, potest innocẽtem in mor- tem adigere, quod ad rationem dominij esset necessarium: sed tantum vt reipublicæ propu- gnator, iustiq; custos: vt inibi satis expositum est. At qui huc applaudit exemplum totius, re- spectu partium. Homo enim non fungitur ab solo membrorum dominio, vt possit ea, dum libuerit sibi amputare: sed vt cullos vitæ po- test illa obijcere ad defendendum totum: ac pa- riter dum putrescunt, rescindere. Sic ergo intel- ligendus est Aristot. 5. Ethic. cap. 11. vbi ait ho- micidam sui, iniuriam irrogare reipublicæ. Di- sputatio sic hic longa ingerebat, an liceat quẽ- piam damnare vt se ipsum occidat: nempe vt venenum epotes, aut fame pereat, aut de carce- re non fugiat: hæc autem proprium locum in ferius habent. q. 6. vbi de remedijs quibus reus vti potest, ar. 4. late disputandum est.

Ad. l. argu.

Reliquas ergo questiuiculas huic principa- li ad herentes, inter soluendum argumen- ta dissoluere restat. Ad primum autem iam ref-

ponsum est: nempe quod homicidium, pecca- tum est tum contra iustitiam, tum etiam con- tra charitatẽ. Quare qui mortem sibi consciscit respectu sui non facit contra iustitiam, sed contra charitatẽ: respectu verò reipublicæ ac Dei, facit contra iustitiam.

Ad. l. argu.

Ad secundum autem quod adijcitur dum iudex simul est morte dignus: Respondetur qd nemo constituitur sui ipsius iudex: quia nemo de seipso recte iudicare potest. Quare sicut egroto medico non est committenda sui ipsius curatio: ita neque malefactori iudici seipsum condemnare.

Ad. 3. argu. D. Thom.

Ad tertium argumentum D. Thom. respon- det id quod præcedenti libro à nobis citatum memimus: nempe quod cum homo cõstitutus per liberũ arbitrium sit sui ipsius dñs: hoc est suarum actionum: de omnibus quæ idem libero arbitrio sub sunt disponere potest: non autem de vita, quæ Dei potestati, à quo illam recepit, tantum subditur. Et ideo ob nullam prius causam licitum vlli est sibi vitam adimere. Argumentum est quod locupletissimè Aug. dissert lib. 1. de Ciuit. Dei: c. 17. vsq; ad 20. Quare neq; qui illo Pauli desiderio arderet dissoluendi, vt esset cum Christo: potest se illa causa necare. Neq; vt extremas mundi huius calamitates suffugiamus. Nam cum secundum Philosophum. 3. Eth. Vltimum sit temporalium malorum, mors: qui illa se orbaret vt malis alijs careret, maius tũc contra naturam eligere ma- lum vt euitaret minus. Neq; summa quis im- manissimi criminis poenitudine percussus, po- test in se nefarias manus iniicere vt se absumat. Neq; verò ad euitandum atrocissimum scelus id licitum est. Quapropter Lucretiæ per mor- tem, quam sibi ipsa inferret, non licuit ad alte- rium cauere: & multo minus postquam illam passa est iniuriam, vt Lilius lib. 1. refert, igno- miniam morte contegere: vt illic author est August. Nam si resistendo, se à culpa liberaue- rat, nõ erat digna quæ se occideret: & si in cul- pam cõsenserat, non erat sui ipsius iudex. Oc- cidit ergo sese ex pusillanimitate: quia ferre in famiam non valuit: sicuti & Cato, qui Cæsaris dominatum subire potens non fuit.

August.

Paulus.

Aristot.

Lucretia.

August.

Cato.

Questio.

Solutio.

Altera qzæ

est.

Responsio.

obruer-

obrueretur. Tamẽ in foro conscientie tantum tenetur non consentire, neque se sceleri accõ- modare. Quare si metu tacet, non peccat mor- taliter: dum modò nullum præbeat cõsensum. Neque verò manus in alterum tenetur iijcere. Tametsi quæ honesta est & ingenua, non debet facere quantum debet, sed quantum po- test. Quæ autem inuita patitur, virginitatem non amittit: quia, vt Lucia aiebat, non inquinatur corpus nisi de consensu mentis. Vnde quæ se occideret vt stuprum caueret, maius pecca- tum faceret vt euitaret minus. Ad quartum de Samsone sunt qui respondeat per virtutem, fortitudinis ei licuisse ad hostium cladem cõ proprio periculo sese accingere. Ad hoc tamẽ iam lib. 2. q. 3. art. 8. respondimus, quod cum ille ausus non fuerit humanus, sed supernaturalis quia iam illi coma creuerat quam Deo dicaue- rat: dicendum est potius cum Augustino quod id diuina reuelatione fecerit. Id quod eius ora- tio testatur, qua diuinitus suppetias petebat. De Eleazarõ autem qui legitur. Macha. 6. vt elephantem occideret, ab eodem oppressus, sa- cile, vt illic dicebam, crediderim virtute ac ro- bore animi id aggressum fuisse. Razias autem nõ est cur excusetur, vt bene ait S. Tho. Nam animi mollities fuit & languor proprio gladio malle occumbere, quàm vinci. Quod & Sauli vituperio datur, & Catoni. Vnde quod histo- ria addit, maluisset nobiliter mori. & c. non dicitur secundum rei veritatem, sed secundum eius existimationem. At verò de Apollonia, cuius historia refert quod catinificõ operas præ- ueniens exiliuit in flammis, August. non est omninõ certus. Si autem id verum fuit, vel di- cendum est quod erat iam tam rogo admota vt penè esset coniecta: vel quod cum esset fœ- mina, acuminisq; adeo iuris inscia, per inuinci- bilem ignorantiam sit excusanda vt ad hoc cõ eodem Augustino recurendum, quod id diui- no instinctu egerit.

Ad. l. argu. Samsone.

Eleazarus.

Razias. S. Thom.

Apollonia. August.

ARTICVLVS VI.

Verum liceat vitam, pro defensione ami- ci aut cuiuscũque virtutis, exponere:

Articulo proxime præcedenti ope- rapretium duximus hunc sextũ adhibere: licet Diuus Tho. silen- tio hic eum præterierit. Sũt enim apprimè affines & germani. Quæ- ritur ergo ytrum vitã propriã liceat pro ami-

co aut pro quacũque virtute morti offerre. Ar- guitur enim à parte negatiua. Vitam periculo- mortis obijcere eodẽ recidit ac si quis seipsum occidat: nõ gubernator nauem non seruare dũ potest: perinde habet ac si illam submergeret: occidere se autem, nemini licet, cum non sit vi- tæ suæ dominus, sed custos: ergo, neque vitam pro alio exponere. Secundo. Ordine chari- tatis plus se quisque diligere tenetur quàm al- terum: saltem non licet alterum plus diligere, mandante nobis, Deo vt proximos sicut nos ipsos diligamus: qui autẽ propriã pro vita ami- ci exponit, plus aliũ diligit quàm seipsum, vt lib. de emen. cap. 6. arguit August. ergo id non licet: vt ipse ibidem concludit.

Argumẽ- à parte ne- gatiua.

2. Argumẽ

August. 2. Argumẽ

Tertio. Sicut vitã spiritualis ad spiritualem sic & temporalis ad temporalem: nemini au- tem spiritualem propriam licet pro spirituali totius mundi amittere: ergo neque tempora- lem propriam pro temporali amici. In contrarium est verbum Christi, Ioan. 15. Maiorẽ hac dilectionẽ nemo habet, quàm vt animam suam quis ponat pro amicis suis.

Quæstio est egrègia: neque solam Philo- sophis digna, verum & Theologis: ta- meti non pro eius dignitate viderim expro- fesso disputatam. Tribus ergo conclusio- nibus aboluendam duxerim. Prima est. Ponere vitam pro Deo, atquẽ in testimonium eius fidei, catholica fides iubet: cuius perinde contraria assertio, hæresis est manifestaria.

3. Conclus

Hoc patet ecclesiæ testimonio, quæ ob hanc præcipuam virtutem martyrum ordinem, ceu inter duos præcipuam, vsque ad colit, vt cõ- feat per actum martyrij omnia condonari pec- cata. De hoc ergo non pertinet ad præsen- tem locum disputare. Sed adiungimus eidem conclusioni, pariter pro tutela cuiuscũque virtu- tis id ipsum licere. Ob id enim Ioannes Bapti- sta martyrum catalogo adscribitur, quod de iniquitate incestuosum Herodem redargue- bat. Neque solum in præceptorum tutamen, verum & ad defendendum consiliorum veri- tatem id ipsum laus esset: nempe vt quis defen- deret consilium esse, vota religionis suscipere. Hæc enim omnia in custodiam propugnatio- nem que fidei referuntur. Neque verò est qui negare possit quin etiam pro republica liceat periculum subire mortis: quando quidem, vt antea sæpè diximus reipublica ad id potest ci- ues suos cogere: sicuti totum, membra, ad sui defensionem. Hæc ergo citra disputationem ius- ta sint fundamenta.

Quo autem alterũ, quod patentissimũ etiã est, extremum, cum hoc ipso componamus, sit secunda

2. Conclus.

secunda conclusio. Nullatenus licet aut vitam spirituale, hoc est, Dei gratiam, amittere: aut minimum eius iacturam facere pro salute spiritali totius mundi. Imo, ut ablit blasphemia verbo, si casus per impossibile accidere posset, neque pro sanctorum defendenda gloria. Memini enim quosdam in dubium reuocare: nihilominus conclusio adeo per se nota est, ut contraria manifestam complicit repugnantiam. Enimvero optare de gratia Dei cadere, ut alij in ipsa perstant, est eligere esse in odio Dei: quod autem hoc sit virtus, implicatio est contradictionis. Nam quod est virtus, licet: per id autem quod licet, non perditur gratia. Item optare odium Dei, est optare id quod in trinece est malum. Imo & minimum veniale peccatum licere admittere pro salute spiritali totius mundi, contradictionem involuit. Sed neque optare minus diligi à Deo ut alij magis diligantur, fas esse potest: nam qui minus diligitur, minus diligit: optare autem minus diligere, est quid optare contra naturam ipsam charitatis: atque adeo implicatio contradictionis est illud esse opus charitatis. ¶ Contra hanc nihilominus veritatem arguitur. Sequeretur neque licitum esse vitam spirituale in periculo obijcere pro salute animarum: nam si illam neutiquam licet perdere, videtur sequi, neque eius periculum subeundum esse. Cosequens tamē est falsum: quoniam prudens charitatis feror non nunquam hominem animat ut ad conuertendas perditas mulieres cum aliquo suo periculo eam colloqui adeat: vel aliquo ad predicandum pergat ubi in maiori versabitur periculo vite spiritalis, quam intra claustra se monasterij contineat. Respondetur, primam consequentiam nullius esse valoris. Nam iacturam facere gratia, detrimentum est ipsius charitatis: exponere autem illam periculo, adeo non est charitatis remissio, ut ex nimio eius ardore procedat. ¶ Tertia conclusio ad cuius veritatem exploranda presens mouetur questio. Licitum est seipsim officium, vitam corporalem exponere, non solum pro vita spiritali amici, verum & pro temporalis, quin verò pro eius honore, & fama, & pro eius bonis temporalibus. Atqui de hac questione Diuus Augustinus diuersè locutus est: loco namque inter arguendum citatus est: ad partem negatiuam annuere. Tamē lib. de Amicitia. ca. 10. expressè ait vitam corporis ponendam esse pro amico ut sanxit, inquit diuina autoritas. Nimirum ad verbum Christi alludens à nobis citatum: Maiorē charitatē nemo habet. &c. Et re vera nunquam mihi in dubium venire potuit, quin certo crediderim peregrinū hoc esse amicitie: ac

subinde virtutis officium. Et primū autoritas Christi, si meditate perpenderit, huc planē sensum facit, tamē si non desint qui cautes dicant, seruatore nostrum hunc tamen docuisse, quod liceat vitam corporalem pro spiritali amicitie, sicut ipse fecit, exponere. Enimvero quantum ipse ad hoc proposuimus citauerit, nihilominus dicitur illud vulgo inter philosophos circuleretur, illud nimirum ubique docentes, Amicus est alter ego. Quare eorum sensus non ad vitam spirituale referebatur, sed ad hoc quod ius amicitie sit in periculo propria vitæ bona amicitiam tempore salutem. Quocirca Christus vultatem illius axioma, eundē sensum approbanit. Videlicet quod cum charitas sit dispendium ceterorum bonorum amicitie gratia facere: hæc tamē summa est, ut eam vitæ ponas. ¶ Adde quod Christus pro vita temporalis nostra propria posuit. Nam sicut per peccatum, ut ait Paulus, mors introiit in orbem: ita & redemptoris munus fuit liberatio nos à peccato, liberare etiā à temporalis morte, donando nobis immortalia corpora. Quare eodē cap. 5. Paulus concludit. Sicut regnauit peccatum in morte: ita & gratia regnat per iustitiam in vitam eternam. Et ca. 8. Lex spiritus vite in Christo Iesu liberauit me à peccato & lege mortis. ¶ Præterea hoc verbo Christus voluit mortalium amicitiam sibi maxime conciliare. Ob idque illud absque vili exceptione absolutè citauit: scilicet quod in hoc maxime ostendatur charitas, quod quis ponat vitam pro amicis. Non enim ait pro hoc vel illo bono amici, sed pro amico, ubi tua ipse vita indigerit. ¶ At verò ut ad rationes naturales descendamus, illa quæ quidam vtuntur, non est facis firma. Arguunt enim ob id licere vitam exponere pro amico, quod iustum est illam ponere pro virtute, & vera laude: & ponere vitam pro amico est virtus. Hæc namque ratio principium petit. Nam hoc ipsum est in controuersia. Amicitia enim non est virtus, sed virtuti proxima, ut ait 8. Ethic. Philosophus: Sicut enim alteri amicus, quia studiosus est. Sed de hoc est questio, utrum ius amicitie hoc permittat vitam cuius tu non es dominus, possis pro illo exponere. Eo præsertim quod cum vita sit bonorum omnium temporalium maxima, & amicitia non sit nisi temporale bonum: videtur vita non esse pro amicitia commutanda. Ratio ergo conclusionis sic efformatur. Vita nihil aliud est quod quoddam temporale bonum, quod non est supremum finis in quo nostra consistit felicitas: sed est tantum mediū ad ipsam consequendum & seruandū: bonū autē vitæ licitum est in defensionē alterius boni exponere, quod pars est nostre felicitatis.

Christi pro salutem peccati non fecit propria posuit.

Aristoteles

Ratio efformata conclusionis.

licitatis, etiā si per se consideratū minoris esset pretij. Potest enim iure optimo quisque vitam periculo obijcere ad defendendum bona sua temporalia: eodē quod bona ipsa rursus ordinantur in conseruationem eiusdem vite, atque in statum eius felicem: vita autem amici mei est propriū meum bonum ad meam etiam felicitatem pertinentēs: ergo eadē ratione mihi licebit, imo multo decentius, propriam vitam pro illa ponere: nam merito illam pluris facio, quam bona mea: quandoquidē per ipsam felicitatem statū vite meæ cōseruo. Quin vero eadem ratione sequitur, ut possim illam exponere ad protegendū eius honorem & bona temporalia, si fuerint vlt que adeo ampla. ¶ Secundo arguitur exemplo Christi. Certum enim est vitam eius etiā temporalē præstationē fuisse nostra spiritali: nam erat vita Dei, per quam scilicet homo verè erat Deus: & tamen quia vita nostra aeterna in eius redudabat gloriam in pretium nostre illam dispendit. ¶ Tertio arguitur. Iure naturæ omnes mortales sumus eiusdem corporis membra: ergo sicut membrū eiusdem corporis vnum pro alio exponitur ut iniucem se custodiant: sic licitum est inter homines. ¶ Quarto. Sicut pro republica debitum est vitam ponere, quia partes eius sumus, quæ ideo cōseruare tenemur: sic & pars se potest periculo alterius partis exponere: quandoquidem salus reipublicæ ex salute partium constat. ¶ Adde quod negare filium cum proprie vite periculo debere vitam patris tueri, feritas profectio esset, & barbaries: cum eadem vitam à partibus receperimus. Cōcesso ergo semel quod iure charitatis hoc liceat, non est descensus difficilis, ut etiam pro vxore, pro filio, pro patre: at que adeo pro amico id liceat. Nam pro rege, nemo dubitat. ¶ Præterea nullus philosophorum, sapientium que physicorum non laudat factus Pyladis at que Orestis; siue historia fuerit siue fabula, ut Cicero lib. de amicitia in sinuat. Tamē si mēti ri ut alter pro altero haberetur, non fuit virtus. ¶ Sed quid in re non dubia moramur? vox populi, vox naturæ est: & tamē nulla fuit, seu barbara natio, seu sancta, etiā si Christianā intelligas, in qua non egregie laudi daretur, ac detur quod qui hominē in periculo mortis coniectū viderit, eidē se offerat periculo ut proximi vitam, dum possibile apparet, eripiat. Dū possibile, inquam, apparet: nam aliās, temeritas esset. Exempli gratia, qui gladijs se iniucem impetēs aspectat, & potēs cum aliquo suo periculo litē dirimere, non se medium infert etiā si non tenet

Pylades at que Orestis memorabiles factus. Vox populi vobis naturæ.

tur profectio ut ignauus & infamis habetur: tū abest ut si id fecerit per perā fecisse iudicetur. Idemque ferè iudiciū est de protegendō amici honore atque alijs magnis bonis, quibus vita eius sustentatur & honor. In summa, qui hoc negat profectio esse eximium amicitie, ornamentū profectio eius præcipuū de media republica tollit. ¶ Primum igitur argumentū negatur id esse, vitam quempiam pro amico ponere quod seipsum occidere: iā enim supra diximus occidere se que impiā bifariam contingere. Vno modo directè & per se: & hoc nunquam licet neque pro amico, neque pro virtute ipsa. Haud enim poterat martyr strangulare se ipsum pro fide. Altero verò modo id contingit per accidens: scilicet, quando quis propriam vitam non seruat, quam seruare potest: & hoc non reputatur homicidiū nisi quando ipsam seruare tenetur. Et quamuis homo non sit suæ vite dominus, sed cultos: tamen non tenetur eam omnimodis bili modo seruare. Potest quippe eam, ut diximus, non solum pro virtute, verum & pro bonis temporalibus exponere. Quin verò etiā potest non uti optimo cibo ac regimine, aut optimā medicina ad ipsam seruandā: eadē ergo ratione potest illā exponere pro amico. Sed tunc peccaret quado illā, perigeret: hoc est, pro nullo bono fine aut pro exiguo illā dispendere, ut si ad defendendū valorem vnus scuti, periculo illā obijceret. ¶ Ex hac autē solutione oritur scrupulus, utrum in naufragio ubi tantum vna est tabula que duos seruare non potest, liceat vni alteri cedere. Et fac esse filium & patrem. Ex conclusione enim videtur sequi id esse licitum: ex hac autē solutione apparet contrarium colligi. Nam qui tabulam desereret, perinde haberetur ac si se in mare proijceret: quod est directè occidere. Profectio res est dubia. Respondetur ergo, quod antequam tabulā filius capiat potest illam relinquere patri: quia non hoc est posituū se occidere, sed permittere se mori: postquam verò eadem insidet, re vera non apparet licitum esse ut se in fluctus deiciat. ¶ Ad secundū respondetur, quod ordo charitatis quo homo tenetur non plus proximū quā seipsum diligere, attendendus est secundum vitam spirituale: cuius ideo detrimentum homo non debet pati pro toto orbe sed quantum ad temporalia non est ille ordo necessarius: quoniam temporalia per se non pertinent ad perfectam felicitatem, sed sunt tantum mediā, vt diximus. Vnde S. Thom. 2. 2. q. 26. art. 5. in solutione primā, ait, quod cum vnum quodque id sit quod in ipso præcipuum est, magis est proximus diligendus quantum ad spiritualia, quam corpus

Ad 1. argu.

Occidere se bifariam contingit.

Qui tenent vitam propriam.

Scrupulus

Ad 2. argu.

D. Thomas

Aa pro-

Obisatio.

Solutio.

3. Conclusio.

Augustinus.

Maiorē charitatē nemo habet, &c.

proprium: vt si simpliciter fuerat necessaria vta nostra pro salute spirituali eius, tunc si nobis expendenda: vbi explicat ordinem qui est ex necessitate precepti. Sed tamen inferius in solutione tertij ait, quod licet non sit de necessitate charitatis quod homo proprium corpus exponat pro salute proximi: nisi in casu quo tenetur eius saluti providere: tamen q aliquis sua se sponte ad hoc offerat, pertinet ad perfectionem charitatis. Vbi non distinguit de salute spirituali & corporali, sed vtrūq; videtur intelligere.

Ad 3. argu. Postremum denique argumentum solum est, vbi monstrauimus non esse eandem rationem de spirituali & temporalis salute. Quare falsum est eandem esse rationem spiritualis ad spiritualis, quæ temporalis ad temporalem.

ARTICVLVS VII.

Utrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.

OST nocentis homicidij, quod quemadmodum lege fiat dictum est, subsequitur in hoc septimo articulo, qui est apud S. Th. textus, disputare vtrū liceat in aliquo casu innocentem interficere. Arguitur enim a parte affirmatiua. Abraham hac laude inter cetera commendatur, q innocens filiolu aræ desolauerat. Secundo. Si id licet quod maius nocentem interfert, & id licebit quod inferit minus: nā de illato nocentem existimatur peccati grauitas, licet autem peccator occidere, etiam si periculo perditionis eterne non nunquam exponatur vt supra dictum est: ergo & innocentem quem certius creditur miseris huius seculi solutum ad æternam felicitatem aduolare.

1. Argumē. Tercio: quod secundum ordinem iustitiæ sit nullum est peccatum: sed quādoq; iudex secundum allegata & probata innocentem in mortem adigere cogitur, quæ scit falsis testimonijs delatum: & pariter minister qui eius dicto audiens esse tenetur: ergo licitum est quādoq; in nocentem interficere.

2. Argumē. In contrarium autem est illud Exod. 23. Infontem & iustum non occides.

Titulus quaestiois illa: quæ duplex in nocens.

Questiois titulus de duplici innocente, intelligi potest. Primo de eo qui non solum reuera est innocens, verum etiā legitimè: quia non probatur nocens: & de hoc præsens intelligitur interrogatio. Alius verò est, qui licet re quidem sit innocens: tamen legitime probatur nocens, de quo cum grauior sit, abstrusiorq; dubitandi ratio, inferius q. 4. ar. 2. mouebitur peculiaris quaestio. Hæc ergo facillimè vnica conclusione exprimitur. Nullatenus licet hominem innocentem, cuius nulla habetur sinistra opinio, interficere. Probatio est peruia. Homo enim, vt ex dictis patet, & secundum seipsum consideratur, & præterea in ordine ad bonum commune. Et quidem secundum priorem considerationem, scilicet, quatenus est rationalis nature, neminem interficere licet. Nam & iniquissimi etiam peccatoris natura, quatenus Dei signum, diligenda est, ob solam ergo causam communis boni peccator occiditur: in innocente autem nihil est curius reipublicæ sicut ipsum occidendi: quoniam præcipua est reipublicæ pars, atq; ad eius salutem præcipue conferens.

De hac conclusione non est cur multum dubites: offeruntur nihilominus nonnullæ, licet tenes, dubitandi rationes. Prima dū in obfessa à tyranno ciuitate cuius innocens est, cuius caput tyrannus ille petit: eo forsitan quod sibi est aduersus. Historia est de Demosthene, quem, dum Athenien. ciuitas obfessione opprimeretur, tātūdux ille hostis petebat, vt incolumem relinqueret ciuitate. Tunc enim ille in senatu fabulā illam luporū retulit, qui ab ouibus canes deprecabant, illa vafricie, vt securi postea possent in iperem pauidumq; gregem irruere. Dubit ergo est vtrum tunc pro salute totius reipublice licuisset innocentem in manus hostis perdendum tradere. Apparet enim fuisse licitum. Primum quia reipublica ius habet exponendi ciues patenti morti pro salute totius: vt patet in bello: sicut totū, suas partes. Deinde quod & ipse tunc innocens, cuius morte salus totius ciuitatis agitur, tenetur se hosti dedere: ergo ad id potest reipublica ipsum cogere. Nihilominus respondetur nequaquā id esse tūc licitum. Quare D. Thom. generalem statuit conclusionem. Nam, vt ad primum argumentum respondeamus, tunc reipublica potest exponere ciuem quando necessarius ad pugnandum est & resistendum hosti: quia tunc est per se necessarium medium: non autem quando tantum est necessarius ex malitia alterius. Quoniam cum homicidium perse non sit bonum, nunq; sit licitum nisi ex fine cuius est perse medium. Et innocens mors nunquā est hoc modo reipublicæ necessaria. Quare sicut, vt paululo ante meminimus non licet tibi iubete tyranno eruere tibij plivnū oculū, vt alterū seruēs: ita neq; tūc reipublicæ innocens morti tradere. Nā vt superius dictū est, non est absolute domina vitæ ciuium: sicut Deus

Vnica conclusio, Probatio.

Demosthenes.

Solutio.

Obiectio a similitudine.

Dilutio.

Solutio in rationes contra obiecta.

Secundus casus.

Submouetur dubium.

Tertius casus.

Deus: & ideo in innocentis vitam solus Deus potestatem habet. ¶ Sunt qui licet dicitur tunc rempublicam tunc iustu tyrani posse eum occidere, statentur tamen posse ipsum eidem tradere ad occidendam. Porro autem idem est vtrūq; prorsus: atq; adeo neutri licet. Possent nihilominus cum illo casu nō defendere: quia reipublica cum sui periculo nō tenetur defendere priuatum ciuem. ¶ Quod si contra similitudine arguas. Si quis mihi mortem comminatur nisi manum aut linguam abscindendam illi offerrem, possem membrum tradere vt vitam seruarem, licet medium illud nō sit necessarium nisi ex malitia alterius: ergo similiter posset reipublica ciuem suū tradere. Negatur consequentia: quoniam membrum non habet esse distinctum ab esse totius: neq; vllō modo est propter se, sed propter totū: neq; per se est capax iuris vel iniuriæ. Homo autem quauis sit pars reipublicæ, est nihilominus & suppositum propter seipsum existens, atq; adeo perse capax iniuriæ, quam reipublica non potest illi irrogare. ¶ Vnde ad se eundem supra obiectū argumentum respondetur, quoniam ipse tenetur tunc proprio se offerre periculo vt publicum caueat: non tamen ad id iure cogi potest: quoniam tenetur non de iustitia, sed de charitate. Sicut stat me in graui necessitate ad eleemosynam teneri, ad quam cogi non possum. ¶ Alius dubitandi casus est in bello: & quidem in cōmuni aggressu, vbi mixti sunt innocentes cum nocentibus: non est dubiū quin liceat hostes inuadere, cum innocentū periculo. Sed dubium est in singulari certamine. Video militē in me irruentem, quem scio innocentem esse: putā qui certē credit bellum iustum cōtra me gerere. Videtur ratio suadere q tunc non possum illum occidere. Nam bellū non potest esse iustum ex vtraq; parte. Si ergo ille iuste cōtra me pugnat, non possum ego iuste me defendere. Respondetur nihilominus licere. Primum quia iuste ambo pugnare possumus ex ignorantia, quando vterque putat se iustam defendere causam. Præterea licet tunc in cōflictu vni militū constaret iustitiam ab alterius parte stare, potest se defendere: quia non tenetur illam pati mortem. Quare non solum tunc ex falsa præsumptione (vt quidam arunt) nempè quia vterq; putat alterum esse nocentem, sed etiam si sciat esse innocentem, licitè tunc pugnat. Non posset autem alterum occidere nisi in suam defensam. Sed rogas, vtrum miles possit alterum aggredi quem scit esse innocentem. Respondetur quod si bona fide credat iustum se gerere bellum, etiā si alium putet esse inno-

cētem, putā quia vel idem ipse credit, vel iniustus in exercitu retinetur, potest illum aggrediri tum quod aggressus ipse in bello est defensor: tum etiam q vnus princeps ipse habet aggrediendi alterum. Qui autem miles crederet bellum se gerere iniustum, aggredi non posset.

Ad 1. argu.

Ad primum autem argumentum in contrarium, lib. 2. satis responsum est. q. 3. ar. 8. Deus nāq; non tanquā legislator, vt Scotus putat, dispēsare valet super homicidio: sed tanquā vniuersalis vitæ dominus, potest cuius potestatem facere alterum occidēdi: sicuti fecit Abrahæ: cuius ideo obedientia laude digna fuit. Tametsi pro sua clementia id non permiserit executioni mādari. Nemo autem mortalium hoc absoluto vtitur vitæ dominio.

Ad 2. argu. D. Thomæ

Solutio autē argumenti secundum notanda est apud D. Thom. nempè peccatorum grauitatem de se primo attendenda esse, nō penes illatum nocentem, sed penes obiectū. Quapropter innocentis occisio scelestior est & maiori digna supplicio, quā occisio impuri ac perditū hominis. Primo, quia huiusmodi occisor præstantius bonū lædit: quod magis est perse diligendum: quapropter peius cōtra charitatem peccat. Secundo, quia & illi iniuriam facit qui minus erat illa dignus: atq; ideo iniquius iustitiam violat. Et tertio, quia rempublicam meliori priuato bono, ac subinde in bonum cōmune est pestilētiō. Postremo & Deū ipsum pudētius spernit, qui iustus chariores habet, secundum illud Luc. 10. Qui vos spernit, me spernit. Quod autem iusto mors in bonū æternæ gloriæ cedat, occisioni accidentarium est.

Ad 3. argu.

A solutione autem tertij argumenti, quod de innocente legitimè probato nocente ad id cōtrariū, superferendū est vsq; ad locū citatū. q. 6.

ARTICVLVS VIII.

Utrum ius sit unicuique proprium inuadere in sui defensam occidere.

Vm supra definitum sit, nemini priuata auctoritate licere malefactorum occidere, explorandum supererat, vtrum saltem licet aggressiorem per modum defensionis interficere. Sunt enim nonnullæ sanctorum auctoritates quæ id vetare videntur. Ait quippe August. ad Publi. De occidendis hominibus, a parte necne ab eis quisq; occidatur, nō mihi placet cōtra illum, nisi forte sit miles aut publica functio-

Ad 1. argu. gatiua.

ne teneatur, vt non pro se hoc faciat, sed pro alijs accepta legitima potestate, vbi negare videtur, cuiuspiã ne occidatur licere priuatim occidere. ¶ Et in. l. de libe. arb. Quomodo, inquit apud diuinam prouidentiam à peccato liberi sunt qui pro his rebus quas cõtemni oportet, humana cãde polluti sunt? Et cõset illas res in vniuersum esse contemendas, quas homines inuiti amittere possunt, in quarum numero est vita. ¶ Et Nicol. Papa, can. de his clericis. dist. 50. ait: De his clericis de quib⁹ cõsultistis, scilicet, qui se defendendo paganum occiderant: si postea per pœnitentiam possunt ad pristinum statum redire, aut ad altiorē ascendere, scito te nullam nos occasionem dare, neq; vllam tribuere licentiam eis quemlibet hominē quolibet modo occidendi. Cui quidem legi cum ad mores pertineat, videntur & laici esse subiecti.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

4. Argum.

5. Argum.

6. Conclusi.

7. Conclusi.

¶ Quarto. Homicidium est grauius q̄ simplex fornicatio: sed nemini hæc ad seruandam vitam est licita: ergo neq; homicidium facere. ¶ Postremo. Si arbor est mala ergo & fructus, vt habetur Matth. 7. sed defensio ipsa videtur illicita contra illã Pauli monitionem ad Rom. 12. Non vos defendentes charissimi: ergo aggressoris occisio erat peior. ¶ In contrarium autem est illud Exod. 22. Si effringens fur domũ suã suffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis: licet ergo equo ri ratione vitam propriam vsq; ad mortem in uasoris defendere.

Ad questionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Nemini licet aggressorem occidere nisi id fuerit necessariũ medium: nempe si alia via se non potest defendere.

¶ Secunda. Vbi medium illud fuerit necessarium, licitũ est vim vi secundum iura repellẽdo, cum moderamine inculpate tutelæ illum occidere. Probatur simul ambę cõclusiones. Ad quatum probationem supponitur contingere posse vt vnus actionis duo existant effectus: quoruũ alter ex intẽtione agentis proferatur, alter verò accidat præter eius intentionẽ. Vt dũ quis fodiens vt vitẽ plantet, thesaurum reperit Morales autem actus ex eo speciem sortiuntur quòd in intentione & proposito agentis extiterat: ab eo autem quod accidentarium est: nihil laudis vel vituperij recipiunt: vt si venator intendens sagittam in feram dirigere, hominem transeret, non est censendus, homicida. Ad propositum ergo nostrum, vbi quis se defendit, quos est considerare effectus, scilicet & propriæ vitæ conseruationem, & exitum alienæ, quorum prior fuit intencus, posterior

verò accidentarius. Ille autẽ per se effectus ex quo actio speciem sortitur, nullam habet rationem rei illicitæ: quippe cum hoc sit ius naturale vnicuiq; proprium: ergo inde nullatenus vitatur actio. Ex accidentario autem effectu qui ex illo subsecutus est sine, vitari nõ potest, nisi vbi medium illud propotionem nõ habuit legitimam ad finem, hoc est non fuit necessarium. Fit ergo vtraq; conclusio ex eodem syllogismo cõsequens: nempe q̄ vbi illud mediũ nõ fuit necessarium iniusta fuit occisio: vbi verò fuit, nõ fuerit nisi licita. Nã cum quisq; potius teneatur suæ propriæ cõsulere vitæ q̄ aliæ, nemo tenetur iuri suo cedere, vt alienam vitam propriæ anteferat. ¶ Tertia conclusio. Nemini priuata autoritate licet ex intẽtione hominem occidere, vt propriam vitã feruet: sed illud tantũ munus est publicæ potestatis, quæ talem occisionem in publicum bonum refert: vt patet in principe edicente alteri bellum: & in ministro malefactorem capiente. Probatur quia occidere alium ex intentione, non est nisi publicæ potestatis ad conseruandum bonũ commune. ¶ Hic in primis notandum est, cõclusionem secundã quæ princeps huius quæstionis existit, in corde esse iuris naturalis. Vnde de distinct. 1. can. ius naturale. inter alia eiusdẽ iuris ponitur, violentiæ per vim repulsiõ. Idq; patet. ff. de vi & vi arm. l. 1. Et ff. de iust. & iure l. vt vim, ait Florent. Iure hoc euenit vt quod quisq; ob tutelã corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur & l. iniuriam. ff. de iniur. Iuris exequutio non habet iniuriam: cum quisque ergo habeat ius se defendendi, nemini tunc iniuriam facit. In summa, ca. significasti. 2. de homicid. & cap. si verò. 1. de sententia excomm. Vm, inquit, vi repellere, leges omniãq; iura permittunt. Et ff. ad l. 1. Aquil. l. sed et si. expresse habetur quòd qui alium ferro se petẽtem occiderit, non videtur iniuria occidisse. Adeo enim naturale est cuiq; rei existere, vt in id q̄ sibi non ceat statim insultet. ¶ Exigit autem istarũ cõclusionũ declaratio vt à tertia inchoetur. Dubium nãq; statim existit, quidnã sibi D. Th. voluerit: vbi ait, nemini licere hominem ex intentione occidere vt seipsum defendat. Videtur nãq; negare illud medium esse licitum, atq; adeo sibi ipsi contradicere. Nam si intelligit quando illud nõ est necessarium, iam id docuerat in prima, atq; adeo repetitione vitatur inutili. Si verò quando est necessariũ, contrarium dixerat in secundã. ¶ Huius solutio apud Caiet. nisi amplius explicetur, metaphisicam obscuritatem præfert. Ait enim licere cuiq; vt se defendat, hostem occidere: non quidem

7. Conclusi.

Declaratur cõclusiones 3. Thom.

8. data.

vt oc-

vt occisio illa eligatur tanquam medium, sicuti medicus ex intẽtione phararmacum porrigit ad consequendam salutem. Et hoc est quod asseritur in tertia cõclusionẽ. Sed vt sit defensio nis effectus: quemadmodum debilitas in firmi non est in intentione medici, sed esturationis effectus, qui præter intentionem sequitur.

Impugnatio Caiet.

Analoe.

1. D. Th. aperta.

¶ Hæc autem regula nisi acutẽ legatur, multi decipiuntur. Arguitur enim contra: licitum est inuaso, dum videt aliter inuadentis manus euadere non posse, directo spiculo iugulum eius ex intentione petere, vt illum prius consternat: ergo regula falsa. Patet antecedẽs. Docet namq; Aristot. 6. Ethic. ad efficacem voluntatẽ finis perinde sequi electionẽ mediũ, quòd iudicatur necessariũ, atq; in speculabilibus sequitur ex præmissis conclusio: potest autem ille iure velle illum finem, quẽ recte iudicat aliter allequi non posse: ergo & illud eligere medium. Inuenias aliquos etiam ex nostris hæc omniã negantes antequam concedat licere in cõsuetu illi qui inuaditur eligere alterius mortem. Sed profecto si licita est defensio, & iudicatur illud necessarium, nescio cur nõ liceat in hostis iugulum rectã dirigere ensem. Quin verò qui videt hostem in se rectã euaginato gladio tendere, & timet consertis manibus defendere se non posse, potest sagitta eminus iacta, vel globulo illum solo sternere. Hæc enim est defensio cum moderamine inculpate tutelæ. Mens ergo S. Tho. clara est, & plane physica: censet enim tunc duntaxat homicidium ex intentione fieri propter defensionẽ, quãdo quis alterum aggressorẽ ipsum praueniens: vel ad vindicandam præteritam iniuriam: vel ad cauendam futuram. Et ideo optimẽ ait in tertia cõclusionẽ id tantum licere publicæ potestati, vel per bellum respectu exterorum hostium, vel per executionem iustitiæ respectu pestilentium ciuium, per quorum punitionem res publica se defendit. Atqui hoc propriẽ censetur, medium eligere ad illum finem: quod quidem priuatæ personæ non licet. At verò quando quis inuaditur, tunc quomocunq; inuasorẽ occidat inculpata tutela: puta quia videt aliter nõ posse eius manus euadere, etiã si directẽ sagittat aut alio iaculo iugulum aut cor petat, censetur id non intendere, sed solum sui defensionem. Et hoc sensu benẽ potest teneri quòd illa occisio non est medium, sed conseruationis effectus. Tameñ cõsuetõ sermone recte etiam appellatur medium, eodemq; nomine vitur D. Thomas in prima & secunda cõclusionẽ. ¶ At verò de tutelæ moderamine quidnam requiratur vt sit inculpata, dubitari etiã potest.

D. Thomas semper sibi constat. Inculpata tutela.

Nam sunt qui aiant illum qui intraditur debere summum adhibere iudiciũ, an possit aliter quã per illatam mortem se defendere: nempe vel fugiendo, vel pacem deprecando, vel leuiter hostem cædendo, antequam ei liceat illi trãs figere. At verò licet ita sit, quòd haberi debet horum ratio, si commodò potest: tamen quòd in conflictu agonizantem tanto negotio obligemus, nulla iubet ratio: tum quòd melior est cõditio illius qui inuaditur, postquam alter illi offert iniuriam: tum etiam quòd illo temporis articulo metus non sinit iudicium liberum. De fuga autem post defensionem. Hoc dixerim quantum ad formã conscientiæ: De foro enim iudiciali iurisprudẽtes iudices sunt.

¶ Existit autem nihilominus argumentũ per molestantem, quippe quod rem valde facit ambiguum. Apparet, inquam, licere priuatæ personæ hostem occidere, idque tanquam medium eligendo: nempe ipsum praueniendo & aggrediendo: quod in tertia cõclusionẽ negatũ est. Faciamus enim eum qui per inimicitias diuexatur, oclusum esse in aliquo oppidulo vidẽ nullatenus effugere potest, vel in eisde ambibus vbi est hostis: qui & certissimus absque vilo dubio est: eundem hostem eum decreuisse occidere: sed expectare horam, vel socios, vel aliam iam iam instantẽ opportunitatẽ. Apparet enim eiusmodi miserum posse alium prauenire: & dum securus est, eum opprimere. Vel fac innociam mulierem cum marito eodem lecto in cõtem euidenter scire eundem sub ceruicali abdidisse gladiũ, quo ipsam dormientem iugulet: neque patere miseræ suffugium aliud: nunquid non ipsa posset eundem gladium furtim arripere, & fabulam anteuertere? Profecto res est dubia. Ad quam aliter responderi non potest, quã quod dum actus ille, aggressio est, nullatenus est licitus. Si tamen est defensio, non est cur condemnetur. Vtrum autem eorum sit, non est lege aut scientia definitum, sed arbitrio prudentis quocunq; casu iudicandum. Seruit autem hoc ad pacãdas cõscientias post factum. Haud tamen est in publico hæc licentia prædicanda, nè rude vulgus quod discernere nescit quando est aggressio, quando verò defensio, eam per abusum amplifitet. ¶ At verò contra secundã cõclusionẽ existit argumentum huiusmodi. Necessarius ordo charitatis exigit, vt modò dicebam: vitam spiritualem proximi propriæ corporali præferre: quandoquidem spiritualis non solum perfectior est, verum & finis ipse ad quẽ temporalis refertur: quisquis autem priuata autoritate alterum vi aggressurus, est in peccato

Obiectio cõtra tertiã cõclusionẽ.

Diluctio.

Argumentũ cõtra secundã cõclusionẽ.

to mortali, quia id nemini licet: ergo alterum idem ordo charitatis stringit vt mori se citius permittat, quam alterum in infernum obtrudat: atque adeo neutiquam licet eum occidere. Argumentum est, quod non modo sciolos multos cogit vt eius conclusionem fidem adhibeant, verum & Gersonem grauem aliqui autorem: qui tract. de Eucharistia eam habet pro confessi. At verò hoc esset non solum natura leius peruertere, verum & Christi iugum, quod suauis est & leue, acerbum facere, atq; importabile. **Quænam enim iustitia esset in lege quæ subditos cogeret, vt vitam, quam mortales tantè æstimant, cuiuscunq; temeritati & audaciæ dono darent? Si me tyrannus ad malum urgeret, vitam pro virtute deberem ponere: sed tamen quod cuiuscunq; volenti me iniquissimè occidere id permittere cogat, intolerabilis res esset. Imò non solum vitam non cogor illi dare, verum neq; honorem, neq; famam, neq; bona mea. Est, verbi gratia, impurus homo & pernicax qui iurat nisi dederò ei pondus auri patraturà se se graue aliquod scelus, vtrū propterea ego stringam petitionem suam illi cõcedere: inuimè gentium.** ¶ Ad argumentum ergo conceditur ordine charitatis magis esse dilectam salutem spiritualem proximi quam nostram temporalem. Hæc autem charitatis lex solum obligat, vt quoties ad eiusmodi spirituale salutem mea fuerit temporalis simpliciter necessaria, debeam illam periculo offerre. **Exempli gratia.** Laborat ciuitas aliqua vel persona ignorantia vincibili, quam ego solus possum tollere, deberem certe ordine charitatis cõpericulo vitæ veritatem detegere. Item si mihi incumbit ex officio. Nam tempore pestis tenetur prelati, & tempore belli princeps non de ferere populum: quia hoc secundo casu nõ solum charitas, verum & iustitia concurrunt. Vbi autem vita mea non est necessaria, sed ipsi sciunt se male agere, & possunt cessare, & sua culpa non cessant: ego non teneor: sed ad perfectionem charitatis quandoq; id pertineret. Et hoc expresse docet S. Thomas in loco nuperrimè citato, in solutione ad. 3. & q. 25. eadem. 2. 2. art. 8. ait, quòd licet dilectio inimici in preparatione animi sit necessaria, quando necessitas occurrerit: tamen extra talem necessitatem diligere inimicum, nõ est, nisi de perfectione charitatis. ¶ Ad propositum ergo vt descendamus, qui me vi armata priuatim adoritur, sua culpa id facit: quare mea vita nõ est illi necessaria: & ideo nec teneor illi succumbere. Aliàs occasio porrigeretur nefandis hominibus iustos inuadentibus: dum certi essent ab illis non se esse

Ger som.

Solutio.

Charitatis lex quando obligat.

D. Thom.

occidendos. Simili enim audacia Machabæorum hostes Sabbatis eos adoribatur, arbitratibus tunc eos non posse pugnare. Quare vt legitur. 1. Machabæo. 2. decreuerunt etiam diebus illis sanctis sese armis defendere. Haud ergo est cõsequens. Teneor diligere salutem proximi spiritualem præme corporeali: ergo teneor illam extra casum necessitatis plus seruare. Vni cuiq; namq; mãdata est cura suæ vitæ, suorumq; bonorum: non autem alienorum, etiam si pretiosiora sint. Sicuti seruare pater tenetur magis filium suum quàm extraneum longe meliorem. ¶ Hactenus de libertate quàm quis habet defendendi se. De necessitate autè, vt vtrum scilicet quis que ad id teneatur, ab aliquibus dubitatur. Imò sunt qui id affirmant propter hoc quod à nobis modo asserbatur. Hoc autem dubium articulo. 6. decisum est: nempe demonstratum licitum esse vitam ponere pro amico. Vnde palam consequitur, posse inuafum permittere se occidi, ne occidat. Quin verò quandoq; tenetur. Quare tres ordines statuendos de hac re arbitror in præsentiarum. Est enim vnus quo inuafus tenetur, vt reor potius mortem perpeti, quàm inuaforè interficere: etiam vbi aggressio iniuriõsa esset. Etenim si aggressor esset rex, vel dux, vel alia persona quæ valde esset reipublicæ necessaria: inuafus autem esset persona vilis, cuius vita ad bonum commune, nihil referret: pfectò crediderim tunc inuafum illum charitate cogi vt lethum potius ferat, quam alteri inferat. Atqui per alterum extremum contingeret casus vt tenetur inuafus sub poena peccati mortalis defendere se: vt vice versa princeps aut quæuis alia persona reipublicæ perquam comoda ab impuro aliquo & nefario impeteretur: tunc enim proculdubio prodigalitas esset vitæ non se illum iniuria læssi tum defendere: etiam dum opus esset læssentem occidere. In reliquis verò medijs casibus & ius habet inuafus quicquid defendendi se: & nihilominus ei liberum est propter charitatem iuri eiusmodi renuciare. ¶ Quid autem si quis me iniuria læsserit, non armis, sed vi alia aut fraude? vt si scirem iudicem decreuisse me per iniquitatè ad mortem adducere, aut testes iniquis testimonijs: idq; mihi esset certissimum, remq; iam esse in proximo, nunquid non possem illos occidere scis? me aliter nõ posse mortem fugere? Apparet enim idem ius esse, ac si me gladijs inuaderent. Respondetur nequaquam licere: neq; idè iuris: quoniã solū licitum est vim vi repellere: vis autè non est nisi in presentia aggressione. Aliàs (vt supra dixim) si tu preuenires, tu esses qui aggredereris. Quare tunc

Quando sit necesse occidere aggressorem.

Tres ordines aggressioni.

Dubium

Dilutio

alia tibi iuris remedi exquirenda sunt. Si autem prætor aut alij ministri iustitiæ vellent in me manus iniicere, constaretque mihi per iniquitatem id facere, liceret mihi pfectò perire de vim vi repellere, ac si essent: personæ priuatæ. Secus tamen si id bona fide & lege tætarè: nempe quia sunt indicia vel aliqua legitima accusatio. Tunc enim licet ego essem innocens; non mihi liceret, quòd me eriperem ministros bonorum: non autem alienorum, etiam si pretiosiora sint. Sicuti seruare pater tenetur magis filium suum quàm extraneum longe meliorem. ¶ De bonis autem temporalibus dubium est, vtrum in eorū defensam licet etiam latrocinem occidere. Apparet enim hoc non licere: quia bona hæc temporalia lubrica atque, adeo necessarii peritura non sunt tantum faciendæ, vt vita, eorum gratia hominum lætadus sit. Eò præcipue quòd omnia hæc in vitæ humanae subsidium mortalibus collata sunt. Atq; ad id facit authoritas Augustini ex. 1. libr. de libe. arbi. se cuoad argumen to citata. Quin verò & illud Exod. 22. quod cap. 1. de homicid. citatur de fure nocturno, adiuncta gloss. Augustini quæ citatur cap. si perfodiens de homicid. Glossa enim est, propterea licere furem nocturnum in flagrantis delicto morte opprimere, non autem orto iam sole, quòd noctu discerni nequit, venerit ne ad furtum faciendum an ad homicidium, sicuti luce Solis deprehendi potest. Vbi significat August. solum metu mortis licere furem occidere, nõ autem metu amissionis bonorum. Respondetur nihilominus contra dubium licere furem etiam diurnum in defensionem bonorum temporalium interficere si aliter illa eripi ab ipso nequeunt. Et ratio est quòd bona mea, media sunt ad vitæ sustentationem, & status, atque honoris. Quapropter sicut vita fundamētum est omnium bonorum ita est & eorum tutrix. Ad August. autem respondetur, aut quod illius forsan fuit sententiæ quòd solum bona temporalia nõ licet furi vitam haurire: vel melius quòd locutus est vt philosophus moralis: quia vix accidere cõsuevit quin possint bona eripi à diurno latrone citra eius mortem. Et quòd id fieri posset, certè iniquum esset illum occidere: sic enim habetur. l. furem ff. ad. l. Corn. de fura. furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impunè feret, si parcere ei sine suo periculo nõ potuit: parcere scilicet liberando res suas. & l. fed & si. ff. ad. l. Aquil. si quis cum furem apprehendere posset, maluit occidere, iniuriam fecisse videtur. Idem que habetur cap. Interfecisti. extrã. de homicid. Vnde iurisconsulti inferunt quòd etiam dum spes est via iudiciali recuperandi furti, non licet furem occidere. Et certè si spes esset certissima quod

Alterum dubium.

August.

Solutio.

August. explicatur.

Dubium

Dilutio

facillimo negotio recuperari posset, verum apparet. Vbi autem res esset dubia, posset liberum esse domino iure vti suo. Vnde eodè cap. interfecisti. subditur: Si autem sine odij meditatione te tuq; liberando huiusmodi diaboli membra interfecisti, si ieiunare volueris bonum est tibi. Quasi dicat, non tenentis. De tẽpore autem defensionis, quaudiu duret, præterea fortè dubitas. Nempe vtrum tunc tantum liceat resistere quaudiu furem non atripuit: an verò etiam tunc dum tuis rebus omnibus fugit, liceat tibi eum armis insequi: & si aliter deprehendi nequit, etiam iacto telo sternere. Respondetur toto illo tempore flagrantis delicti licere vim vi repellere: etiam dum fugit: postquam verò aliquò se iam recepit, nõ licet eum vi aggredi: sed tenere quousq; iudex eum capiat. Attamen cum hæc licere alitrimus, nõ pẽ furem telo prosternere, sic intelligimus, si bona aliquati sunt pretij. Nam pro re vilis, nempe pro valore duorum triumve ducatorum, vt vitæ periculo exponere delictum esset, sic & alium interficere: Nam licet te tuq; tuendi ius habeas, confertur tamen est damnium quòd tibi caues cum illo, quòd das. Quauis innocētis conditio melior sit. ¶ Superest autem de honore videre, vtrū ob eius defensam liceat aggressorem occidere. Est verbi gratia ingenuus vir aut illius, qui videns hostem ad se gladio appropinquare, fugiendo posset liberare vitam, vtrū fugere cū suo dedecore teneatur nõ sciam, vel hostis, periculo mortis obijciat. Apparet enim secundum ea quæ dicta sunt neutiquam expectare posse: quandoquidè moderamè inculpatè tutelè requirit hostis necè necessariã esse ad seruandam vitam: quod in illo casu nõ est. Respondetur nihilominus nõ tenere se in pedes conferre: quia moderamem hoc adhibendum est citra honoris detrimentum quòd alicuius sit momenti. Quapropter sacerdotes & monachi fugere omnino in tali casu teneantur: vt pro quorum honor non est cõstitutum illum expectare: quippè quos armorum vsus nisi in extrema necessitate nõ decet. Et idem est de plebeo in finæ sortis, qui nullã prorsus honoris iacturã fugiendo faceret. ¶ Quòd si hinc quispian contra nos intulerit, licere tunc etiam la cefsito & in duellum prouocato exire: quoniã sine honoris iactura aliud nequit facere. Respondetur nullam esse consequentiam. Nam tunc nulla vis infertur, sicuti dū presens est hostis; Et ideo qui exit in duellum nõ repellit vim vi sed cooperatur ad iniustitiam qua alter ipsum prouocauit. Præsertim quòd secundum reuerentiam & sapientum iudiciorum nõ exire, nõ est

Quandiã tẽpus defensionis daret.

Dubium aliud.

Solutio.

Submotio cauilla.

dedecus: quia ubi virtus non defenditur, nullus est honor: quippe qui eius est premium. Ob idque cum exire ad occidendum priuata autoritate, non sit virtus: sit ut neque; vere sit honor, nisi secundum vulgus. Et nomine vulgi quicquid que intelliguntur, qui non secundum rei naturam sed secundum popularem opinionem de rebus iudicant. Sed de hoc nihil ad presens. ¶ Vtrum autem hic quispiam meditabitur forte sophisma. Videtur namque nobili qui in conflictu vulnus accepit licere hostem cessare iam volentem repercutere: non quidem in defensionem vitam, sed honoris, quem ei abstulit: nam si licet expoliato bona fugienti latroni vi eripere, cur non & isti eripere honorem? Respondetur disparem esse rationem: nam latro importat tua ipsa bona quae ab illo eripis: in casu vero presenti ille qui te dehonestauit non secum portat tua honorem: quare non potes illum iam vindicare nisi per vindictam quae soli publicae potestati licet. ¶ Ex his supra dictis fit quod si quis quaequam aggredieretur ut eum fuisse leuisimum percuteret, posset id alter etiam hostem interimendo repellere. Praesertim in Hispania ubi tam atrox illa iniuria reputatur. ¶ Vtrum autem eadem sit ratio de clericis quae est de laicis. Respondetur quantum ad ius naturae idem esse prorsus: nisi quod de defensione honoris non est par ratio: ut pote qui illum non habent in armis. De iure autem ecclesiastico, statim.

Ad primum & secundum ar.

Primum igitur argumentum pariter & secundum eadem solutione diluuntur. Loquitur enim plane Augustinus in casu tertiae nostrae conclusionis: nempe nemini ex intentione, puta per viam aggressionis & praeventiois licere priuata autoritate se defendere, neque sua. Et idem ait, pro his rebus, directam significans intentionem: excipiens nisi sit miles.

Ad 2 argu.

¶ Ad tertiam vero respondet D. Thomas, quod cum irregularitas incurritur praeter culpam, ut patet in iudice, sit ut clericus etiam si se defendendo aliquem interficiat fiat irregularis. Loquitur tamen secundum ius quod suo saeculo erat in vfu. Postmodum namque Clemens, vnica de homini. prouidenter cautum est, ut qui mortem alteri vitare non valens suum occidit vel mutilat inuaforem, immunis sit ab irregularitate. Praeter quod in dict. c. de his. nihil aliud habetur, quam quod clericus ille qui paganum defendendo se occidit, multum sibi consuluit si ab officio sacerdotali recessit: quasi non esset necessarium. Adde quod forte loquitur ut in praecedenti capit. Clericum de eo qui in militia, nepe oblatione in clufus paganum occiderat: debuerat enim in obfidi oneno manere. Vnde cap. Interficiati. de

homi. volunt. presbyter qui se & suam defendendo, inuaforem occidit, non deponitur, sed poenitentiam adinuenitur: forsitan propter exemplum, aut propter aliquam praesumptam culpam. Sed de irregularitate statim articulo proximo: ubi haec verba S. Thom. emendatius examinabuntur. ¶ Quartum argumentum nullius est potestatis: quoniam neque fornicatio, neque adulterium media sunt ad defensionem quemadmodum homicidium. ¶ Quintum vero super eodem nos loco Pauli tractauimus. Verbum enim Pauli. Non vos defendentes, idem est Graecum quod, Non vos vindicantes: ut eius verbale nomen statim subiugatum ostendit. Mihi vindicta, & ego retribuam. Licet enim vim dum infertur, repellere: non tamen illatam iniuriam, nisi per publicam auctoritatem, vindicare.

ARTICVLVS IX.

Utrum qui casu alterum occiderit, fiat homicidij reus.

Post voluntarium homicidium sequitur de casuali, vtrum reum faciat homicidum. Sunt enim in partem affirmatiuum testimonia tam sacra, quam sanctorum patrum. Legitur enim Gen. 4. de Lamech quod virum in vulnus suum occiderit. Et historia secundum sanctos interpretes fuit, quod cum in venatu credens interficere bestiam, hominem interfecerit, nihilominus homicidium ei imputatum fuit. ¶ Secundum legitur Exod. 21. Si quis percussit mulierem pregnantem & abortum fecerit: si mors eius fuerit subsequuta, reddet animam pro anima: abortus autem ille praeter percipientis intentionem accidere poterat: ergo casuale homicidium non est absque culpa. ¶ Tertio. Dist. 50. & extra de homicid. quod plures extant canones quibus qui clerici casu homicidia fecerit, irregulares habentur: irregularitas autem ubi in poena ponitur, non nisi propter culpam incurritur. ¶ Contrarius autem obuiam occurrit ad Publici. Augustinus ubi sic ait, Absit ut quae propter bonam aut licitam facimus, siquidem propter hoc praeter nostram voluntatem quicquam mali acciderit, nobis imputetur: homicidium autem casuale est, cum ei qui bonum intendit, in alius accidit effectus.

Ad 1 argu.

Ad 2 argu.

Argum.

Argum.

Argum.

August.

Conclusio

Ad quaestionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est bimembris, eademque ceterarum basis ac radix. Nihil casuale quatenus casu accidit, peccatum est: sed quatenus quicquam habuerit voluntarij: eatenus erit peccatum. Conclusio

August.

Aristo.

Conclu.

Conclu.

Illustratur conclusio.

Tres conclusiones

clufio probatur secundum Augustinum contra Faustum: peccatum non est nisi quatenus voluntarij: casus autem secundum Aristotem. Physic. est causa praeter intentionem atque adeo praeter voluntatem agens: ergo casuale secundum illam rationem nihil secum afferit culpae. ¶ Secunda conclusio. Nemodans operam rei licitae, neque sinistra habens intentionem, dum modo debita adhibuerit diligentiam ne noceat quis ex actione sua sequatur homicidium, reatum illius incurrit. Conclusio haec praeter detis appendix est & corollaria. Nam eiusmodi homicidium nihil prorsus habet voluntatis, sed est simpliciter casuale. ¶ Tertia conclusio. Si quis datus operam rei illicitae, vel datus operam rei licitae de bita non adhibet diligentiam, non est a reatu homicidij immunis, quod ex eiusmodi actione fuerit subsequatur. Probatur conclusio. Cotingit id quod actu per se neque volitum est neque intentum, per accidens esse volitum atque intentum: quatenus id non impedit quod impedire tu poterat, tamen etiam debebat. Nam causa quae prohibes remouet, dicitur accidentaria. Quo fit ut quod causam vel actionem non remouet atque impedit, quae tollere debebat, si sequatur homicidium, reus eius constituitur. Hoc autem fit dupliciter. Vno modo quando operam nauat rebus illicitis, quas vitare debebat: altero vero quod vacans rebus licitis diligentiam non adhibet: ex cuius contraria negligentia subsequitur homicidium. Atque haec est asserta nostra conclusio. ¶ Ad planam vero rei intelligentiam recolendum est, bifariam aliquod esse voluntarium. Vno modo directe, quia intentum: & hoc simpliciter nuncupatur voluntarium, opponiturque simpliciter casuali, ubi nihil est voluntarij: & alio modo cotingit esse voluntarium per accidens: quia non impeditur: & hoc est medium inter simpliciter voluntarium ac simpliciter casuale. Sed nihilominus ob caritatem directam intentionis dicitur casuale. Requiritur ergo ad casuale homicidium primo quod non sit intentum: secundum ut imputetur quod re vera sequatur ex actione quae tolli debebat ut haberet cap. ad audientiam. de homi. & capi. presbyterum. Nam si aliunde sequatur, nullatenus imputatur agenti ut eodem cap. Ioannes. Vt si quem imprudenter incauteque castigans vulnerasti: & homicidium, vel non est subsequutum: vel non ex vulnerere, sed ex maligna curatione, vel alio accidente ille occubuit: non est in conscientia homicidij reus, sed tantum in curatione pulsationis. Tertio requiritur quod non solum posses talem actionem euitare, verum quod deberes: licet enim venator excusare possit venationem, atque adeo iactum teli, quo praeter intentionem factum est homicidium, nullam inde contraxit culpam. Similiter, ut paulo antea dicebamus, dum

latro ex te pecuniam petit, comminatus nisi dederis, furtum aliunde se facturum licet non dederis & faciat, non est cur tibi furtum imputetur: quoniam non tenebaris. ¶ Atque ex hoc sequitur quaestio: solutio in praesentiarum moueri solent. Dubitatur namque vtrum homicidium casuale quod per accidens est voluntarium, sit in vniuersum peccatum mortale. Apparet enim tale ex obiecto. Respondetur nihilominus non habere eiusmodi homicidia plus culpae quam fuit in causa: siue causa fuerit datus operam rei illicitae, siue negligentia in re licita. Exempli gratia. Prohibitus est clericus equum equitare, illum tamen ascendit casu quo non erat nisi venialis culpa, & hominem infortunio pessundat, ut habetur in cap. Dilectus de homicid. non esset nisi veniale peccatum. Pariter si dans operam rei licitae: ut miles venator ex negligentia, quia non satis circumspectus occidit hominem, si negligentia non fuit nisi venialis, homicidium non erit nisi veniale. Haec enim diligentiam adhiberi semper necessarium est quam maxime potest, sed quam fuerit pro qualitate negotiorum cogruens. Quod si casuale culpam habuerit mortale in se, leuiorem tamen quam est genere suo homicidium, non erit in ipso homicidio culpa grauior. Sententia est Augustini. 22. lib. contra Faustum: ubi ait, Loti, qui ebrius in ebrietate commisit, non fuisse reum incestus: eo quod crimine illud non habuit plus culpae quam in inebriatione praefuerat. ¶ At vero de irregularitate est dubium: & primum contra secundam conditionem supra positam est argumentum. Dilectum enim est quod si quis lethaliter incaute & ex gratia negligentia quempiam percussit, qui tamen vel per egregiam curationem, vel forte per miraculum mortem euasit, tunc percussor ille non est reus homicidij. ¶ Arguitur vero contra. Si ex intentione illum tam grauer vulnerasset, eadem culpa inficeretur ac si esset homicida: ergo & si id incautus ac negligens fecerit. Respondetur in primis irregularitatem non incurri, quae homicidis posita est, nisi re vera sequatur homicidium. Quare etiam si miraculosa sit mortis euasio, satis est ut percussor non habeatur irregularis. Praeterea quantum ad culpam est differentia. Nam qui ex intentione hominem ut occideret percussit, statim, quicquid sequatur reus est apud Deum homicidij: qui vero non ex intentione, sed ex causa tunc defectu alij faucibus, non sit reus maioris culpae quam quae fuit in causa, vel modo dicebamus. ¶ At contra alterum membrum eiusdem conclusionis quo dictum est, etiam si sequatur homicidium, non tamen ex vulnere, sed aliunde

Dubitatio submouetur.

Quod peccatum sit casuale homicidium.

August.

Impugnatur conclusio conditionis prior pars.

Posterior pars oppugnatur.

tunc non imputari arguitur. Si vulnus erat re vera graue, & quantus infirmus non sibi satis caueret, vel nō fuerit adhibita illa cautio, quę si adhiberetur euaderet, nihilominus dum moritur, re vera ex vulnere moritur: ergo quantum negligentia, vel infirmi vel medici fuerit etiam in causa, ille nihilominus est reus homicidij. Et confirmatur hoc inde, quod neque infirmus tenetur tāta cautela sibi cauere, neque optimum exquirere medicum, neque verō medicus tam solertē adhibere curationē: & ideo licet non simpliciter ex vulnere, sed adiunctis alijs negligentijs sequatur mors, nihilominus percussori imputatur, qui per iniuriam causam dedit. Adde quod forsā neque chirurgorum copia haberi potuit, neq; alterius qui sanguinis exitum restringeret: qua de causa ille mortem obiit: tunc enim cum nullus, præter percussorē fuerit in culpa, ille erit verē reus. Responsetur ad hoc, quod quando homicidij subsequitur iudicio medicorum standū est, vt capit. si significas tit. 2. admonetur. Vtrum re vera vulnus lethale erat, quo plurimū homines mori solēt: & tunc nō obstante à parte infirmi negligentia, homicidium vulneranti imputatur. Si autem non erat eiusdem generis, tunc quantum ad percussoris culpam nihil fortuitus eū tunc refert, quandoquidē tota præfuit in actione: sed quantum ad irregularitatem si citra alterius culpam sequuta est mors, homicidij ei imputatur. Si verō ob culpā vel infirmi, vel medici, excusatur. Nam vulneratus postquam semel vulnus accepit, iure naturę tenetur suę vigilanter salutē cōsulare, & chirurgus etiā ob fidem sui muneris eidem prospicere. His præhabitis descendendum nobis restat ad irregularitatis modos. In primis enim quod qui iuxta tenorem secundę conclusionis operam dat rei licitę, prudentem quę adhibet diligentia quę piam occidit, nullo irregularitatis notamine fordescat, multi sunt textus, extra, de homicid. vt cap. lator. & ca. dilectus filius. & c. significasti. & c. Ioannes. & cap. ex literis. extra, de homicidij. atq; alij, dist. 50. Quoniam illic non solum nulla est culpa, verum neq; voluntaria occisio. Ex hac ergo conclusione collige, infirmorum custodes, atq; infirmarios dum infirmum in lecto mouent, vt vel aptius ei cibum ministrēt, vel quietius iaceat, etiā si inde mors tantillum acceleraret, nullam irregularitatem incurrit: quia dant rei licitę operam. Nisi tam immodica esset negligentia & iactatio illius, vt prudentum iudicio censeretur occisio, atque adeo mortalis temeritas. Audiui de Confessario qui cum reum quendam ad patibulum co-

Solutio.

Qui incurrit notā irregularitatis

Factum idem

mitaretur, & casu iumentum quo ille vehabatur pepulisset, inde serupulum irregularitatis conceperit, quod sua causa proferantius eum morti obtulisset. At verō hæc ridicula sunt. In tertia autē cōclusionione duas causas irregularitatis posuimus: quarū prima erat dū quis dat operam rei illicitę. Et quidem Cai. hic & Syluest. in verb. homicidium. §. 2. & Doctores iuris Canonici vniuersalem regulam astruunt, quod omnis qui dat operam rei illicitę, quomodo eunq; ex illa datione sequatur homicidij, fiat irregularis. Attamen regula hæc in primis non habetur in iure, sed eius interpretes illam inferunt ex contrario sensu: nempe ex præfatis capitulis, quibus qui dat operam rei licitę excusatur. Et potissimum ex cap. ex literis. 2. & ex c. dilectus filius. vbi habetur quod qui non dat operam rei illicitę, si non est negligens nō est irregularis. Inde nam quę tum alij, tum etiā S. Th. intulit, quod qui rebus vacant illicitis fiant ex eo homicidio irregulares. Debet ergo suis moderaminibus temperari vt verum habeat vniuersaliter. In primis si clericus in adulterio deprehensus inauditur, & cum moderamine inculpatae tutelę inuasorem occidit, quantum operam daret rei illicitę, non debet irregularis censeri: quia homicidium illud nō est tunc voluntariū. Nam quantum ad adulterium voluitarium, non tamen fuit per se causa homicidij: sed vulneratio quę nō fuit voluntaria. Rursus in dicto cap. ex literis. excusatur ille monachus ab irregularitate, qui cū campanā de campanili deponeret, cadē lignū puerū oppressit. Fac opus illud fuisse seruile, & forsā in die festo, aut contra præceptum Prælatis deliquisse illo opere monachum: vtrum propterea esset irregularis? profectō minime credendum est. Itē in dict. ca. dilectus. excusatur clericus qui sanitatis gratia ascendens equum in opinatō alterū interimat, vtrum si equitatio illa eidē clerico fuisset nocua & cōtra iusū medici deliquisset propterea esset irregularis? profectō nulla est ratio vt credas. Nā peccatū quod fuit in causa ex natura sua, nihil ad homicidium referebat. Sed ais, neq; hoc dicunt Similia. Imō verō id asserit Syluest. in verbo. homicidij. 2. dub. 18. vide licet quod si quis cadēs arborē quę erat sua optime circūspexit nē quęquam opprimeret: quāuis postea cadēs arbor trāseuntē forte cōpresserit nō est irregularis. Si tamē arbor non erat sua, fit irregularis: quoniam dabat operā furto. Et pariter habet dicere quod si nobilis secularis a proprio nemore venatur, & merē casualiter hominē occidit, nō fit irregularis ad suscipiendos ordines: sicut tamē si nemus est alienum, & con-

Explicatur

Quando dicitur deat irregularis censeri quod dat operā rei illicitę,

Syluest.

tra

regularitas propter negligentiam.

Explicatur multa capitula de homicidij

Quando inquitur

tra domini voluntatem illic depretdatur feras. Hęc autem profectō minime credēda sunt: sed sic intelligenda est res illicita cui datur operā vt scilicet, genere suo res illa causa esse soleat homicidij. Vt si clericus dat operam rei bellicę, licet imprudens & nesciens alium præter suam intētionē occidat, est irregularis. Et pari iure si torneamenta atq; alia pugne simulacra exerceat, quę clericis vetita sunt. Itaq; vt homicidij casuale ratione rei illicitę causa sit irregularitatis, requiritur quod opus illud cui cōsultō operā dabat, genere suo sit periculosum. Quando verō illa opera non sunt clericis ideo prohibita, neq; adeo illicita quia periculosa, sed aliā ob causam: tunc homicidij quod merē est casuale nullius est irregularitatis causa. Quapropter Caietani hic sententia, quod clericus qui inter venandum homicidij casuale fecit, sicut excusatur ac secularis, nescio an sit vsque quaq; vera: nā si est venatio talis quę clericis non ob id vetatur, quod periculosa est: verum habet: si autem propter periculum prohibetur: vt est venatio aprorum quę armis, & telis, & ferocibus canibus fit: profectō fiet clericus irregularis: vbi secularis non fieret. Et per hanc decisionem arbitror explicari cuncta capitula quę de auaritate operam rei illicitę adduci possunt. In primis in c. cōtinebatur, de homic. vn de suam istī regulam colligit, Diaconus irregularis censetur nō ob id quod operam dabat rei illicitę: nam iacere baculos leuandi laboris gratia, nequē erat clericis interdētū, neq; erat periculosum: sed propterea quod dum alter in eū insiluit, debuisset cauere nē falce quę ipse erat accinctus vulneraretur: nam statim cap. lator. clericus qui alterum in terram proiecit, quod opus de se magis videbatur illicitū: quia non ex sua negligentia cultellaseius in alterum incidit, nō cōdemnatur irregularitatis poena. Casu autē capituli. Suscepimus. nō idcirco fit ille monachus irregularis quod latrones in defensam proprię vitę occidit, sed ob id quod pro rebus temporalibus, quarum monachi nō debent esse adeo cupidi, eos ligauerat, ac perinde causam dederat homicidij. Sed & casus capituli. Tua nos. eidē nostro assero patrocinatur: illic enim decernitur clericū qui chirurgię pietatis gratia in curanda quadā muliere operam impenderat, & præter eius intentionem mortua est, non fuisse irregularem. Vnde à contrario sensu colligitur quod si quis iusta causa id fecisset, fuisset irregularis: eo videlicet quod propterea clericus ab illa arte arcetur, quod est genere suo periculosa. Secundus modus quo casuale homicidij irregularis imputatur est negligentia: quę qui

dē si absq; vlla fuerit culpa, nulla est irregularitatis causa: vt capitulis supra citatis habet: quibus secundam cōclusionionē d. Thom. suffulcimus. Nam etsi irregularitas citra culpam incurritur vt patet in seculari iudice, debet tamē vt diximus, esse voluntaria: & vbi negligentia extra omnem est culpam, effectus non censetur voluntarius: quandoquidem inioluntarium, vt dictū est, in his quę cause sunt per accidēs, non est nisi vbi homo id facere omittit, quod facere debuit. Quapropter, vt supra diximus, prudenter cautum est Clem. vnica de homicidij. vt qui aliter morte equare non valens inuasorem occidit, aut mutilat, liber ab irregularitate sit. Et pari iure etiam clericus sacerdotis petentes in iudicio seculari malefactorum emendam, & eorum quibus expoliati sunt restitutionem, dummodō protestentur se id ad vindictam non facere, neq; ad sanguinis effusionem, quantum patibulo illi assignantur, ab irregularitate sunt immunes: vt habetur de homicidij. volun. lib. 6. cap. Prælatis. Id autē forsā sciscitaris, vtrū vbi causa culpā nō habuit nisi venialis, incurritur irregularitas Caiet. in præfentiarū ad partē annuit affirmatiuam. At quippe casuale homicidij semper imputari danti operam rei illicitę, quoad poenā irregularitatis, & culpā aliquā: sed non semper quoad mortalem culpā. Vbi docet citra mortale incurri irregularitatem propter aliquam culpam. At verō quantum hoc aliquā præ se ferat probabilitatē, pro eo quod iam tunc homicidij est quadatenus voluntariū, nescio tamē an omnino sit verū. Difficile enim est creditū quod irregularitas, quę seu poena propter culpā imponitur, incurritur ex sola veniali culpa. Quare ego vix illud credere queā. Exempli gratia, decernit Clement. modō citata clericū qui se defendēdo hostem occidit, nō esse irregularem, quod ergo qui per leuissimā culpam inuasorē, causam dedit homicidij, scilicet, quia nō vltimō deo perspexit an citra illud poterat se defendere, irregularis fiat, nescio quis credat. Primum igitur argumentum erat de Lamech, qui Gen. 4. fatetur occidisse virum in vulnus suum: nempe qui, vt omnes habent interpretes, inter venandum, Cain latentem, putans se feram occidere, iaculo infixit. Ad hæc igitur respondetur, non satis circūspexit: vel, vt alij aiunt, cum oculi iam sibi caligarent ducatu pueri id incautē fecisse: ea, scilicet ignorantia, quę ipsum in culpam coniecit. Ad secundum respondetur quod qui mulierem prænantem posuit, idem iudicium subit, vbi periculum est abortus, atque homicidij: non

Dubitatio

Caietani

Solutio

Ad argu.

Ad argu.

da: non

da: nempè quòd si ex intentione faciat, mortaliter peccat: & si casu, tãta delinquit culpa, quãta fuit in causa. Quòd si foetus erat animatus, fit verè homicida, atq; adeò irregularis.

Ad 3. argu.

¶ Ad canones autem adductos in tertio argumento, satis superque responsam est. Neminè enim irregularitatis sententia condemnat, nisi eum qui vel operã rei illicitã dederit, vel in re licita fuerit negligens.

QVÆSTIO SECVNDA, De mutilatione membrorum.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 67.

ARTICVLVS. I.

Utrum quempiam suo mutilare membro sit licitum.

VONIAM animæ vita ex ea que in membris est, constat, post homicidiũ sequitur de membroru mutilatione, vtrum sit illo casu licita. Et arguitur à parte negatiua.

l. Argum. à parte negatiua.

Peccatũ per hoc committitur, vt lib. 2. ait Damascen. quòd receditur ab eo, quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam: secundum autem naturam, auctore Deo, corpus decet esse suis membris integrum: ergo contra naturam est illud mutilare.

Argum. 2.

¶ Secundo: Sicut anima ad totum corpus, sic & animæ partes ad partes corporis, vt. 2. de Anima author est Aristot. anima autem hominẽ priuare nisi publica potestate nõ licet, ipsum occidendo: ergo neq; particularia membra nisi eadem publica potestate licebit suis animæ partib; hoc est potentij, orbare.

Argum. 3.

¶ Tertio: Salus animæ salutem corporis præferenda est: nemini autem propter animæ salutem licet sibi mēbrum abscindere: puniuntur enim secundum præsentia ceni Concilij statuta, qui se causa conseruandæ pudicitie castrauerunt: ergo ob nullam aliam causam amputatio vlla membrilicita est.

3. s. q. u. q. n. 1. 1. 1.

¶ In contrarium est, quod Exod. 21. iubetur. Oculum pro oculo, dentem pro dente, ac manum pro manu reddi.

Questio hæc duobus sensibus decidenda est: quatenus amputatio membri aut

publica autoritate fieri potest, aut cuiusque priuata. Nam & abscisio ionis causa, vel morbus esse potest spiritualis, putã volũtarium crimẽ, vel naturale corporis vitium. Respõdetur ergo tribus cõclusionibus. Prima. Sicuti publica potestate quis licitè ob graue crimen priuari potest vitã ita & propter leuius trãcari potest membro. Probatur. Sicuti partes eiusdem humani corporis membra eius sunt, atq; adeò in eius seruitium atq; ad miniculum creata: sic & singuli ciues mēbra sunt totius reipublicæ ad eandẽ relata & ordinata: ergo sicut de mēbris eiusdẽ corporis eo modo disponẽdum est, qui salutĩ totius corporis est congruentior: sic & de ciuib; singulis quatenus salutĩ reipublicæ est expediẽtius: membrum autem sanũ absq; detrimento corporis abscindi non potest, quia toti cõmodum est: sed tunc quando infectum nocet. Igitur si ciuis hoc mēbrũ intulit reipublicæ, sicut potest respublica illũ profus dum crimen id mereretur extinguere: sic dum peccatũ nõ est tam graue potest ipsum mutilare: etiã si mēbrum quod abscinditur, corporali fanitate vigeret, essetq; personæ vtile.

1. Conclusio.

2. Conclusio.

3. Conclusio.

Adnotandũ dicitur.

Rogatio.

soluto.

ro co.

ro cogere possit subditum propter singularẽ obediẽtiam illi promissã, vt medicamina admittat quæ cõmodè recipere potest. At vero quòd ingentissimum dolorem in amputatione mēbrũ aut corporis incisione ferat, profectò nemo cogi potest: quia nemo tenetur tãto cruciatu vitam seruare. Nequẽ ille cõsensus est sui homicida. Imò vera est illa Romanivox dum crus illi aperiretur. Non est tanto dolore digna salus.

vos Marj.

Origines.

Marcus.

Dubium.

Tubij ex ciliis.

Quando in curatur ita regularitas ex membro nõ mutilatione.

dãtenus homicida censetur, hoc est membri occisor, atque eadẽ irregularis, vt optimè Doctores notant post gloilam supra citatam in Clementin. de homicid. vbi ambo componuntur verba, occidere & mutilare. Quare nõ sufficit ad irregularitatem quòd quis inẽbrum debilitet, imò forte neque quod ipsum citra de truncationem mortificet. Nam poenæ sunt restringendæ, & iura nõ loquuntur nisi de mutilatore.

Opinio iuris prudentiarum.

Caieta opinio probabilior.

Cõcilium Nicenum.

Cõcilium Arelatense, Gelasius.

Alexand. 3.

¶ Adnotauit autem eadem gloss. intellegendam esse mutilationem membri principalis: atque hæc tenus rationi consonat. Exentium autem quod subdit: nempe quòd abscisio digiti irregularitatem non inducat, non vt que eadẽ veritatem continere videtur: tamen si pleriq; Iuriconsultorum in eadem persistat sententia, cum hac moderatione: quòd digitus ille non sit index aut pollex, quibus diuinum corpus apprehenditur. Et ratio eorum est: quod ceteri digiti non sunt principalia membra: vt pote qui præcipua non habeant officia: iuxta verbum Apostoli ad Roman. 12. vt est oculus, & manus, &c. At vero fortè probabilior est cõtraria Caietan. assertio: nam re vera digitus quisq; officium habet, licet non ita præcipuum sicut pollex aut index. Qui autem partem tantum digiti vel sibi vel alteri abscinderet, eò nõ esset irregularis, quòd parum pro nihilo reputatur.

¶ Quò aut ad mutilatos & truncos descendamus, id primũ adnotandum, ob aliam rationẽ eos haberi irregulares quàm mutilantes. Illi enim quia se cruciantur, in habiles facti sunt: isti autem quia suo ipsorum corporis habitu inepti, ac perinde indecentes existunt, vt sacris altaribus admittantur. Nam & antiquitas vt Leuit. 22. memoriẽ proditum est, nullũ animal quod cæcũ esset, aut truncũ, aut fractum testiculis scõtis aut tanfis, licebat offerre Dño. Et enim si ad principum mentes tales non admittuntur administri, multò minus eos decet diuina mysteria tractare. Hac enim ratione in cõcilio Niceno eiusmodi corpore vitiatũ ab ecclesiastico munere abacti sunt vt can. si quis à me dicis. 55. d. refertur. Postquã sanctionem subsequuntur sunt alia tam cõcilij Arelatenfis quã Gelasij, atque aliorum pontificum: vt eadem distinct. can. Hi qui. atque alijs, legitur. At qui illi præcipue à sacris functionibus inhihentur, qui sinistrè Euangelium audientes, quòd carnifera resisterent: volentes scõti sunt: quibus canonibus post subscripsit Alexand. III. toto titulo de corpo. vitiat. Imò & deformitas si grauis sit in oculo, quamuis sit natiuitatis vitium, promotionem prohibet. Qui autem sanitas

lis

tis gratia medicorum consilio secantur, non idē reddūt in habiles ad sacerdotiū vt habe tur eadem distinctio, can. si quis pro agnitu dine. & de corpo. vitiat. vtroq; capit. ex parte. Neq; solum membri principalis abscisio, qua lis est manus, irregularitatem inducit: vt habe tur cap. ex posuisti. eo. titu. quod imō & si quis partē digiti sibi abscidit: vt habetur cā. qui par tem. 55. distin. Sed intelligitur qd sit tanta, vt si ne scandalo tangere sacrosanctum sacramen tum nequeat: vt exponitur de corpo. vit. ca. 1. & cap. vlti. Et forsā leuior causa requiritur in mutilate vt fiat irregularis, quā in mutilato. Nam in mutilante abscindere digitum, vt dixi mus, forsā sufficit: quia membrum occidit: in mutilato verō requiritur quod sit vel insignis deformitas: siue à casu, siue à natiuitate proue niat.

Ad 1. argu. **A**D primum igitur argumentum principa le respondetur, id quod est contra particu larem naturam fieri posse secundū vniuer salem, vt ascensus aquæ ad replendum vacuū testimonio nobis est. Quare etsi membri am putatio deformis sit corpori: cōgruere tamen potest tum saluti eiusdem, tum etiam bono cō muni. Verum est tamen quod respública bene instituta, quā possunt maximē abstinēt ab huiusmodi supplicijs. Primum ne pœnam talionis à malefactoribus antiquo more exi gant: scilicet oculum pro oculo, & dētem pro dente. Deinde ne dexteræ amputent: quæ qui dem detruncatio inuile hominem reddit. Bla sphemis autē iure optimo lingua abscinditur, & fallis testibus euellūtur dētes. **Ad secūdū** respondetur, quod cū vita non ordinetur ad alium finem ipsius viuētis, sed solum ad bo num publicū, nullatenus se homo potest illa priuare: sed sola respública illam habet pote statem: membra tamen ordinantur ad vitam: & idē persona ipsa quæ suæ cultos est vitæ, potest membrum causa vitæ refecare.

Ad 2. argu. **A**D tertiu deniq; respōdetur, qd abscisio mē bri corporalis est cōtenta quod necessaria esse solet vitæ seruanda. At vero ad salutem spiri tualem nunquā est necessaria. Nam peccatum per quod anima moritur, vbiq; & sem per voluntati subiacet: aliās nō esset peccatū. Et fidelis Deus, vt ait Paulus, maiorem homi ni tentationem non permittit, quam ipse per eius gratiam superare potest. Quapropter ver bum illud: Si oculus tuus scandalizat te, erue eum: & si dextra manus tua scandalizat te, ab scinde eam: nō eo dictum est quod esse possit vnquā necessaria: sed vel hyperbole est, vel alium sensum facit moralem de occasionibus

amputandis, vt sancti interpretantur: & nos etiam pro modulo illic nostro exposuimus reli quimus: Vnde super illud Matth. 19. Sunt eu nuchi qui se castrauerunt propter regnū cae lorum: ait Chrysost. Nō per membrorum ab scissionem, sed per malarum cogitationum in teremptionem.

Christo.

ARTICVLVS II.

Verum liceat patri filios, aut dominis ser uos verberare:

Post mutilationem sequitur de alijs verberib; illi annexis dicere. Et quia nondubitatur quin repu blicæ id sit licitū, inquitur de pa tribus an liceat verberare filios.

Ait enim Philosoph. 10. Ethic. 11. qd patris præ ceptio vires nō habet, neq; cogēdi necessitatē neq; vilius prorsus viri nisi sit princeps: verbe ratio autē quēdā est coactionis species: ergo id patribus non conuenit, neq; verō dominis.

Ad 1. argu. ratio altera.

Secūdo arguitur. Si id parentibus ac dnis licitum esset, cū ad fraternam correptionē perti neat, cuiuscūq; personę idem suffragaretur: vt quemlibet verberare corripiendo possit.

Ad 2. argu.

In cōtrariū autem est illud Prouerb. 13. Qui parciat virgæ, odit filiū suum. Et infra cap. 23. Noli subtrahere à puero disciplinā. Et Eccles. 13. Seruo maleuolo tortura & compedes.

Cōclusio.

AD quæstionem respondetur vnica cōclū sione: Patribus tantum ac dominis, aut pa ternam gerentibus curam puta magistris ac pædagogis verberare licet subditos & flagella re: nequaquā tamen mutilare. Vtraq; con clusionis pars hac ratione probatur. Inter mu tilationē ac verberationē hoc interest, qd mu tilatio vsq; adeo est maius verberatione nocu mentū, vt sit irreuerabile: quale nō est verbe ratio: vt pote quæ sensu dūtaxat dolorē incu titigitur cū vita totius ex vita mēbrorū cō slet, sit vt ad eundē præcise legitima mutilatio pertineat ratioe criminis, qui in vita ipsam ha bet potestatem: quæ quidē functio penes solā est respubicam. Verberatio autem ad faciliorem castigationem, prōpterea qd correptionē spectat: nihilominus & hæc quādam autho ritatē exigit, quā verberans in eum, qui vapu lat exercet: hanc ergo cum primis pater habet in filios: post verō dominus in subditos: ac demum in discipulos & pupillos magister ac pædagogus. Nam de prælatis, quia publi ca viget

ca viget potestate, ambigi non potest. **Res** est facillima. At quamuis de patria potestate, scilicet quāta sit in filios, lib. 1. q. statim prima dictum sit, nihilominus hic forsā studiofus roget quoniam iure negatiua cōclusionis pars susciatur. Apparet enim iure naturæ liberū esse patribus, non solum verberare, sed etiam muti lationē, & si opus esset, eade etiam in filios ani maduertere. Nam illo iure illis incumbit libe ros educare, & moribus instituere: quæ quidē institutio sæpissimē expescit mutilationis mortisq; vindictā. Secūdo arguitur. Statim in mūdū primordijs nō erat alia respública quā domesticā: nēpē dum sola familia Adæ or beam possidebat: tūc ergo cū necessaria esset publica scelearum vindictio, cōsequitur vt pa tri id incurreret munus. Enimverō Cain di gnus erat supplicio capitis nisi ei De; peperci set: quod & re; ipse metu illo maximo, Qui in uenerit me, occidet me, testabatur. Illud ergo supplicium nemo ei poterat infligere præter patrem. Ad hæc, si aliqui essent mortalium sic dispersim viuētes, vt sub nullo agerent prin cipe, sed vnaqueque domus seorsum viueret: tunc profecto ratio ipsa docere videtur, vt eos qui conmeriti essent mortē, pater posset, vel auo eidem supplicio addicere. **His** veruntamen non obstantibus respondetur ius ipsum naturæ parentibus eiusmodi vltiones interdici, solique publicæ potestati tribuere. Idque iure gentium esse confirmatum. Vita enim hu mana vsque adeo non debet absq; meditatiōi no iudicio & iuris ordine extingui, vt id non debeat tantæ multitudini committi quāta est parētum, qui neque leges sciunt, neq; causarū merita perpendere omnes possunt. Quocirca sic parētibus educare filios, natura cōcessit, vt tamen lineam percripserit quousq; sua facul tas procederet, & vnde publica inciperet: vt. l. si filius, cautum est. C. de patri. potest. & l. Pre tor. ff. de iureiur. §. præterea. Et ad secūdum ar gumentum iam loco citato. lib. 1. q. 1. respon dimus, Adam habuisse publicam potestatem iure domini, orbis quod penes se tunc tempo ris erat: aucto vero mortali genere, orbeq; iure gentium: per familias distincto, vnaqueq; ha buit suū principē. Quapropter, vt ad aliud res pondemus, qui vagi aunc viuerent, seorsum que & priuatiū absq; respública, contra homi nis naturam degenerat vitæ: quippe qui suapte natura animal ciuile est, & gregatili. Quare ab illis nullum sumitur contra præsentem verita tem solidum argumentum. **Mutilare** ergo parentibus non licet, neq; mortalium vlli præ ter publicam potestatem, sed fuisse cædere aut

Christo cō clusio.

Ratio altera.

Solutio.

Quæ sit ratio licet.

ferula. Id enim est illis iure naturæ concessum. Homo namq; tribus vijs ad virtutē instituitur nā & ratioe ducitur, & metu cogitur, & allicitur premio: anteā ergo i; rationis syduis eluceat, na tura puidit vt puer & metu cogatur, & afficia tur munusculis. Quapropter institutio patris na, que prima omnū est, his duab; vitur. Vbi verō iam ratio suo fructu lumine, lege tunc in cipit & ratione viuere: atq; adeo sub publica potestate. **At** verō parentū verberatio nō vsq; adeo atrox esse permittitur vt habetur citā tis legibus. C. & ff. Quare Paulus ad Ephes. 6. Vos, inquit, patres nolite ad iracundiam prouo care filios vestrōs. Et infra, Et vos domini eadē facite seruis remittētes minas. Vbi tam pa rentes, quā Domini admonētur, tum ne mi nis suos acerbis exterritent: tum præcipuē, vt dum bili correpti acerba minantur, nō se obli gatos adimplere arbitrentur: sed potius quæ perturbato animo cōminati sunt, sedato post condonent. **Ex** quo fit patrē inter corripē dum filium posse lethaliter peccare: nēpē si iracundia nō illi sit rationis miles: sed dux, qui illam suppeditet, & ad eandem iracundiam prouocet filium. Imō verō si ex odio in filium aut maduertit, acrius hac ratione peccat: quā ex tranens. Est enim apprīmē animaduertēdū discrimen inter patrē & iudicem. Publica enim potestas, vt supra dictum est, nō tam reo ad emendam consulit, quā in communi bono ad vindictam: patri verō ac domino, & pæda gogo non alia ratione verberare: suos fas est, nisi quoad eius emendationem salubrius ei consulitur. Quare & pro ætate, & pro condi tione, & ingenio pueri corripendus est. Imō & Quintilian. & qui de educatione puerorum scripserunt, non consulunt vt nimio rigore pa rentes in suos natos inuehantur. Nam si sint bene nati, solent eos illo rigore ignauos face re ac meticulosos: si verō duri sint ingenij, du riores illos efficiunt. **Sequitur** ex his secun dō solutio dubitationū: quæ & fuisse fieri po test, & gladio, per discrasiam & discontinua tionem membri citra mutilationem: quare ad atrocem verberationem pertinet, quæ neque parentibus licet, neque verō dominis. **Post** hæc verō rogitas vtrū liceat etiam eiūsdē occo nomis prædiditibus filios aut discipulos ver berare etiam clericos, & an incurrāt canonem Syluest. Si quis suadente. De hoc loquitur Syluest. Panormita n. verb. excommunicatio. 6. §. 4. Et quidem Pa nor-

Paulus.

Discrimē in ter patrē & iudicem.

Quintilian nus.

Solutio altera rursus dubita tionis præta et.

Alterna quæ stio.

Panormita n.

normita super cap. cum voluntate, de sent. ex com. distinguit, quod si sint in minoribus ordinibus licet eos verberare correptionis gratia. Atq; id videbitur colligi ex eodem, c. §. si vero Nam dicitur quod possunt clerici seniores, zelo devotionis adolescentes in minoribus ordinibus turbantes diuini officium leuiter percutere: tamē statim sine distinctione subditur quod possunt etiā obtentu praelationis & magisterij subditos scholares percutere: & expressē, ca. ex tenore habetur qd prelato liceat verberare inferiorem, etiam si sit subdiaconus. Ex quo infert Syluest. quod si prelato id licet, eo dem iure liceat patri. Et sic dissecantur Iuriscōsulti de lais subditis, qui sunt in sacris. Nam de minoribus nemo dubitat, quin verberari possint. At verò his non obstantibus de praelato, nullatenus in dubiū venire potest quin possit subditos etiā sacerdotes flagellis cedere more cōsueti: vt patet in Decretis, distin. 4. §. per totum. An verò ex bili arrepto fuisse possit eos ferire, nescio an liceret: quia cum modus nō sit cōsuetus, minimē apparet tā castigatio quā iniuriōsa lēssio. Attamen consequentia ā praelatis ad parētes non est tam liquida quā Syluest. arbitratur. Nam praelati habēt publicam potestatem ac iurisdictionem cum vi coercitiua parentes verò ac reliqui nō nisi cōeconomicā. Nihilominus non esset omninō condemnandum, quin magistrī possint etiā discipulos ferula verberare, etsi essent in sacris. Sed de hoc stādum est vsui & sōro Ecclesiastico. ¶ Si verò dubitas vtrum dum corripiēdo excesserit, seu praelatus sit seu pater, canonis sententiam incurrat. Respondetur quod quamuis aliquo modo excedat, etiam vsque ad sanguinis effusionem, dum tamen id prater suam intentionem accidat, non est cēsendus incurrere: postquam dat operam rei licite. Neq; potest homo tam attentus esse quo minus virtutis limitem transgrediat. Quando verò vsq; adeo esset excessus enorinis vt odij iudicium existeret, tūc sanguinem fundēs, canonem incurreret. Quapropter eadē distinctione, cano. cum Beatus Paulus. & cano. disciplina. admonentur lenitatis praelati: nempe nē tam immodicis verberibus, quā salutariferis verbis suos subditos instaurant. ¶ De marito autem vtrum vxorem verberandi ius habeat, respondetur nō esse illis de negandum: quando quidem vir, vt ait Paulus, caput vxoris sit: vt tamen eodem iure dedecus est, atq; adeo nefas, nisi grauisima ingruente necessitate. Sūt enim barbari qui vxoribus vt mancipijs vtuntur. vt. i. Politic. author est Aristot. Cum enim duo sint in carne vna, equa

Legitima solutio proposita quaestio nis.

Scrupulus

Responsio

litate quadam esse docet complexos.

Ad primum igitur argumentum respondeatur, quod etsi secundum philosophum pater vim non habet coercitiuam: quia domus non est perfecta respublica sicut ciuitas: id tamen duntaxat fit inde consequens quod non possit aut occidere, aut mutilare, aut alia irrecuperabilia nocumenta infligere: haud tamē vetatur quin leuioribus verberibus possit vti.

¶ Ad secundū respondetur, qd etsi vnicuique licitum sit disciplina alios instituire & fraternā correptione admonere si sua ipsi sponte audire velint, ad id tamen cogere nemo potest nisi qui eam alterius gerit: quales sunt parentes, Domini, ac pēdagogi: ad quos ideo solos pertinet verberibus castigare. Adde quod etiam iustorum potest eorum minister idem facere sed praterā id nemini licet. Quare etiam si in flagranti delicto latronem tua depradantem occupes, tantum tibi licet resistendo eum percutere, non tamen fugientem per modum vindictae: nisi adeo esset leuis verberatio vt pro nulla duceretur.

ARTICVLVS III.

Verum licitum alicui sit carceri quem-
piam mancipiare.

Rost cades, vulnera, & verbera, sequitur vt de carcere etiā dicamus vtrum licitū sit hominē in ipsum includere. Arguitur enim ā parte negatiua. Homo suapte natura est liber: secundū illud Eccles. 15. Deus reliquit hominem in manu consilij sui: libertati autem incarcerationi obuerfatur: humana ergo nature repugnat, atq; adeo nē mini licet.

¶ Secundo: Si hominē carcere coercere liceret id maxime ad cohibendum illum nē malefaceret: si autem illo sine licitū esset, idem cuiq; competeret ius: nā cuiq; licet proximum suū ā malo cohibere. Consequens tamē est falsum nam inter alias iniurias cōnumeratur: quae quidem eo grauiores sunt quo in personam inferuntur quae plures habet coniunctas: nam tūc iniuria quae vnum tangit, multos attingit: ergo id nequaquam licet.

¶ In contrarium est historia Leuit. 24. vbi qui dam legitur in carcerem de peccato blasphemiae intrusus.

Ad quaestionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Publicae potestati, eide-
demq;

Ad 1. argu.

Ad secundū

Argumē

Secundum

Conclusio

Probatio.

Duplex vsus carceris in republica.

Exilium

Postrema conclusio.

Ratio con-

demq; solitas est subditos in carcerē occludere: siue ecclesiastica sit, siue ciuili. Probatur pars vtrāq; cōclusionis. In bonis corporis tria per ordinem cōsiderantur. Primū eius integritas, cui per occisionē ac mutilationē nocetur. Secundū, sensualis delectatio ac voluptas quae per verberationem impeditur. Tertiū, mēbro- rum vsus qui per carceres: perq; alia quaecunq; ligamina cohibetur. Primū autē nocumentum propter eius grauitatem soli reipublicae, vt dictum est reseruat. Secundū verò, quoniā leuius est, parentibus ac dominis permittitur. Tertium ergo, cum nō modò via sit ad primū, verū & quaedam eius inchoatio: nam ob id reus carceri mancipatur, vt vel auditis supplicio dputetur, vel ob leuiū crimē illā luat poenā concedēs est, vt eidem soli reipublicae sit deputatū, penes quam potestas est vitae & mortis. Quocirā neq; parētib; neq; dominis id licet. ¶ Hinc fit carcerū duplicē esse vsum in republica. Seruiūt nāq; & ad cōseruādū malefactores dū eorū causae tractātur ac decidūt: & prater ea in poenā: quae plurimū ecclesiastica potestas vtitur: dū ad verbera procedere non potest. Et quod de carcerib; dictū est, idē & de exilio cēsendū. Pariter .n. libertati cōtrā pugnat. Quin verò vt perpetui carceres, ita & exiliū morti iure equipparatur: atq; adeo parētes nō possunt in exiliū mittere filios: licet possint ab eo loco eos elongare, qui eorū moribus pestilens est.

¶ Posterior conclusio. Qui eiusmodi iniuriōsas lēssiones prater iuris ordinem illis intulerit personis, quae alias sibi habent coniunctas, ex natura rei, si caetera sint paria, grauius delinquant, quā si alijs quae consanguineis careant & necessarijs, easdem obtulerint. Tamen si aliū de, nempē ex qualitate personae possit etiam aggruari peccatū. Personas cōiunctas in praesentiarū appellamus in primis consanguineos & affines: vt patrem, filium, generum, leuimum &c. vel alia necessitudine cōeconomica copulatos: vt maritum, vxorem, patronū, & similes. Quin etiā extra domū amicos atq; alios necessarios. Conclusio est clara. Nam quanto iniuria & detrimentū in plures profunditur, tanto grauior est: omnes autē coniuncti quodāmodo eandē representant personā. Nam filius est aliquid patris: & vxor aliquid mariti: quinetiā amicus alter ego. Quapropter qui vnū laedit, in omnes iniurius est. Adde quod etiā dum illi personae cū qua delinquis iniuriam non inferes potes & coniunctā laedere. Nam dū tibi vxor in adulteriū sua sponte cōsentit, aut puella in stuprū, licet volētibus iniuriā non facias, illam tamen inferes marito ac patri. Quod autē aliū-

de possit excessus fieri, patet. Primū ex dignitate personae: vt si principē vel optimū virū, vel viduā, vel orphanū, iniuria lacessas, inde grauius peccas. Vnde Ecclesiast. 35. Nō despecies preces pupilli, neq; viduam si effundat loquelā gemitus. Hic autē D. Thom. nil de illo in praesentiarū meminit, qui in alterū sibi coniunctū iniurius est: vt si patre occidas aut fratrem (haec enim scelera iam speciem mutant,) sed loquitur de personis cōiunctis ipsi lesos: vbi species delicti non mutantur, sed per accidens crescit culpa.

Ad primū igitur argumentū respondetur, qd licet homo suapte natura liber sit, tamē dū delinquit per abusum eiusdē voluntatis ius perdit, quod habet ad mēbroū vsū, & ideo merito carceri mancipatur. Exemplo nimirū Dei, qui licet fecerit liberū hominē, quandoq; eum arcet: iuxta illud Iob. 7. qui dissipat cogitationes malignorū nō possit implere manus eorū, quod cōperant: licet quandoq; permittat eos suis obsequi animi morbis. Pariter namque respublica non de omni culpa carcere tenet reum, sed de grauioribus.

¶ Ad secundū respondetur qd solum modò parentes retinere filios possunt, ac domini seruos occlusos in paruum tempus tam in poenā, quā ad eos cohibendos: nam inclusio illa nō habet rationē carceris. Alijs autem priuatis id non licet. Quoniam etsi cohibere quisq; possit fratrem ā malo fraternē corripiēdo, ne tūc quā tamen inferendo vim. Quin verò priuati carceres pro enormi delicto iudicantur, puniunturq; in replica: sed tantum licet vnicuiq; delictorem qui sibi iniuriā irrogauerit ad horam detinere, dum eum tradat iustitiā ministris.

QVÆSTIO TER-
tia, De furto.

ARTICVLVS I.

Verum furi definitio sit bona.

Secundum rerum ordinem, si pretium earum ac dignitatem aestimes, post homicidium, quo furtiuum bonorum temporalium admittitur, dicitur dū statim erat de detractioe ac mutuatione, quibus honor famaeque laeditur. Haec enim plerū habentur, quā-

S. Thomae

Ad 1. arguē

Ad 2. arguē

Bl

bona

bona externa. Melius est enim, inquit Sapiens nomen bonum, quam dicitur iustitia multum. Attamen lucidior fiet dispositio si non hunc, sed alium cum sancto Thoma insequamur ordinem: nempe si prius iniurias expediamus quae facta committuntur, ac deinde ad alias discurremus quae committuntur verbo. Nam ratione operis criminis iniuria intellet infactio, quam in verbo.

Atqui sanctus Thom. q. 66. duos hic articulos de dominio praemittit, quod nos eum primum fundamentum materiae iustitiae atque iniustitiae commutatuus, superiori lib. praecipimus, ubi per omnes suos numeros dominiorum materiam deduximus. Primum enim articulus diui Th. est de rerum possessione in genere: quae homini statim condito diuinitus concessa est. De qua quidem re. q. 1. disputantes constituimus soli Deo in primis rerum dominium iure creationis competere: non modo quantum ad earum usum, verum etiam quantum ad earum naturas: quas utique creare, annihilare, & alterare praeter leges naturae potest. In creaturis autem corporalibus solum hominem ostendimus esse rerum dominum, ea scilicet ratione qua libertatem suam habet actionum ac dominium. Brutum vero in iniuriarum multo minus rem ullam insensibilem. Secundum autem S. Tho. adiecit articulum de dominiorum diuisione, quam q. 3. factam esse monstrauimus iure gentium: rationeque late subiicimus ob quas, collapsae naturae ac prauis affectionibus subditae diuisione talis congruat. Cum ergo tam copiose illic discussa haec reliquerimus, non est quod sit hic nobis de his articulis verbum aliud faciendum.

Primum ergo articulus praesentis quaestionis est de nomine ac definitione furti: qui apud diuum Thomam est tertius. Et arguitur a parte negatiua, quod furti definitio quam sanctus Th. ac Theologi constituerunt, curta, mancaque sit: videlicet, Furtum est occulta acceptio rei alienae. Furtum non solum in acceptione consistit, sed in retentione; quam diu enim quod surripuisti non restituis, furti teneris, ergo non satis est dicere acceptio. Secundo. Potest quis non modo alienam rem, verum & propria quam penes alium deposuerat vel impignoraauerat furtim capere: quod si alterum celauerit, iniuriam illi irrogat: ergo ad rationem furti non requiritur acceptio rei alienae. Tertio. Id quod peccatum minuit non constituit rationem culpae: occultum autem delinquere, peccatum minuit: tum quod iudicium sit verum, tum quod de scandalum illa ratione caueatur. In contrarium est quod definitio debet esse breuis, copiosaque: oratio sed tribus illis vocibus satis furti natura depro-

mitur: ergo definitio pluribus onerata redderetur.

De furti tam nomine quam definitione non nullam inter Doctores varietatem reperias. Isidorus namque lib. 10. eo quod furtum clancularia acceptio sit, putat fur à furto dici, id est à fusco & atro: nempe quod nocturno utitur tempore. Idem ait Varro de re rustica lib. 14. Neque verò Iuriconsultus. ff. de furtis. l. 1. hanc reiecit etymologia: quauis & altera subijciat ut scilicet à ferendo siue ab auferendo dicatur. Nam & graeci fures φαρμασ appellat à φαρμα. Perparum tamen refert. Attamen de definitione longius iuris interpretes à philosophis discrepant. Ait enim Paulus eadem. l. furtum est contractatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam usus eius, possessione, quod lege naturali prohibuitur est admittere. Et addunt alij quod sit contractatio rei mobilis: propterea quod Instituit. de usufructu. §. quod autem. habetur furtum non fieri loci, aut fundi: ac tandem adijciunt, inuito domino. Est tamen iuris Doctoribus in more, dum genus aliquod definiunt, species omnes in definitione subnotare: philosophi verò compendio rei naturam exprimunt, quam post diuisionibus explicatiuè euoluunt. Quare definitio auctore Aristotele debet esse breuissima oratio quae rei naturam compendio explicet: qualis illa est. Furtum est occulta acceptio rei alienae. In primis enim cum contractatio solum rei contractum significet, accōmo datus dicitur acceptio, hoc est, usurpatio. Mox furtum nomine rei alienae, copiosius res omnes furto captas comprehendimus, quam si dicas rei mobilis. Haud enim tantum res mobiles, verum & immobiles furto capiuntur, dum subdole possidentur. Quocirca nihil opus est exprimere, rei vel usus nam qui re aliena inuito domino utitur, re quodammodo alienam capit, hoc est, usurpat. Atqui in hoc quod dicimus, occulta, satis significatur fraudulētia, nam qui clam domino rem capit, fraudem necit. Atque eodem verbo designatur acceptionem fieri inuito domino: nam ignorantia causa est inuoluntarij. Id autē quod adijciunt, lucri faciendi gratia: non solum superflue, verum false adhibitum est: qui enim rem capit alienam, quam in flumen proieciat aut incendio tradat, furti reus est: tamen si dum id facit non lucri cupidus, sed ut iniuriam inferat id faciat. Igitur, ad rationem furti tria requiruntur. Primum quod ad rationem habeat iniustitiae in cuius genere constituitur. Et hoc exprimitur cum dicimus acceptio. Intellegitur enim inuito domino, quae contrariatur iustitia

Sententia dicitur de nomine.

Varro

Definitio furti secundum Iuriconsultos.

Vitiosum Iuriconsultorum in definitione.

Reprobatur praecerta de furtio.

Tria requiruntur ad rationem furti.

tiae tribuenti vnicuique quod suum est: exten ditur quae adeo ad detentionem. Secundum est quod differat ab alijs iniustitiae speciebus. Et hoc in specie designatur dum dicitur, rei alienae, puta ab eo possessae, qui eius est verè dominus. Nam qui vel membrum alteri abscedit, filiam ve aut vxorem rapit, quibus abutatur, non fur, sed mutilator est, aut raptor, aut adulter. Tertium est quod propriam rationē furti cōplet, ac demum illud à rapina & latrocinio seiangit: videlicet quod clanculo fiat. Oratio ergo horum trium explicatrix, genuina est definitio furti, videlicet, Occulta acceptio rei alienae. Hinc fit incepte diuidi furtum in fraudulētam occultamque; acceptionem & rapinam. Furtum quippe non est genus ad rapinā sed species illi opposita. Inuoluntaria ergo acceptio rei alienae est quae primò diuiditur in furtū & rapinam seu latrocinium: vt artic. proximo patebit. Vtraque tamen species ex parte obiecti in quatuor subsecatur. Nam si quod furto rapitur, res est sacra, sacrilegiū dicitur: si verò est possessio reipublicae, dicitur peculatus. De vtroque legitur. 23. q. 4. canon. quid ergo. si autem furtum sit de grege disperso, dicitur abigeatus. Et qui pecora sic vel armenta abigit, nuncupatur abigeus. De quibus extat titulus. 47. libr. digestorum. Quartus denique species est plagiarium siue plagium: puta furtum hominis vt vendatur. De quo etiam extat titulus ad. l. Flau. de plag. Etenim qui seruū vel ancillam domino suo auferat, verè fur est: possidetur enim seruus vt pecus. Nisi ancillam in tempus caperet turpitudinis gratia: nam ille fornicator esset, non fur. Sicut raptor est qui ea de causa rapit virginem. Quid autem si quis filios aut vxorem alicui auferret, vt venderet? vtrum esset furtum: iam superiori lib. responsum est, quod cum pater non sit verè dominus filiorum neque vxoris illud non est furtum, sed plagium vel captiuitas.

Furtum non constituitur nisi de rapina sed est species illi opposita.

Obiectio

Solutio

Intellectus

in diuina hereditate id patefacere. Et pariter de vxore censendum. Tamen quantum ad excommunicationis censuras inquam praesumendus est pater tam acri spirituali mucrone aut vxorem aut filios lauciare.

Per haec ergo clarent argumentorum responsa. Ad primum namque respondetur quod peccati occultatio esse potest aut causa ipsius aut circumstantia. Causa scilicet, quando delinquens occultatione utitur vt tutius delinquat vt patet in fraude & dolo. Quare tunc non dimittit peccatum, sed suam perse constituit speciem, puta furti (vt dictum est) vt distinguitur à rapina. Tunc autem occultatio est circumstantia quando is, qui peccare decreuit ob verediam aut ob cauendam scandalum in tenebras se abdit vt suam expleat libidinem: & tunc dimittit rationem peccati. Ad secundum argumentum respondet D. Tho. detinere alienum inuito domino, eadem habere rationem nocuenti atque iniustam acceptionem: ac perinde ad rationem furti reduci, super quo responsio multa Caietan. commentatur. At verò cum bis lib. praecedenti. nempe. q. 4. art. 1. & q. 7. artic. vlt. hoc satis fuerit à nobis discussum, non opus est plura hic adhibere. Sed recolē praecceptū restitutionis affirmatiuum esse, praecipiens bonum opus: ineludit tamē negationē retinendi quae est prohibitio mali, qua ratione affinitatem habet cum furto. Igitur hoc quod est detinere, non adhibet peccatum nouum illi quod est accipere: sed est illius cōtinuatio tantō grauior, vt illic diximus, quāto diuturnior. Si autem nouus adhibeatur posticus actus, scilicet si proponas non reddere, aut si re aliena ad consumendum vtaris, non proponens damnum soluere, illi actus sunt multiplicata delicta, contra eandem negationem non retinendi inclusam in eodem praeccepto. At verò contra affirmationem restituendi recenter, peccatum quod retinens alienum aut videt dominum egerere, aut eum petere audit, nam tunc nouo iuris merito restituere tenetur.

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

Ad 4. argu.

Ad 5. argu.

Ad 6. argu.

Ad 7. argu.

Ad 8. argu.

Ad tertium argumentum subobscure idem S. Doctor respondet. Sensus eius tamen est, quod qui rem suam quam penes alium est videlicet penes illum, qui illam vel rapit vel in deposito custodit, furtim rapit, fur ob id censendus est: quod licet simpliciter sit sua: est tamē alterius secundum quid: scilicet vel quantum ad custodiam, vel quantum ad detentionem. Videtur autem hoc solutio nonnulla complicare falsa. Primum quod res rapta nullatenus raptoris est, res enim illius tantū esse dicitur, qui in se possidet, quod latroni non competit: ino deti-

Bb 2 nen.

nendo, mortaliter peccat. Secundo hæc solutio nis sententia falsa est: nempe quod qui rem capta suam, furtum faciat: quòdoquidem non solum vulgari sermone non reputatur fur nisi qui aliquid in unum capit, verum & iura id decernunt vt patet. I. si quis rem. l. ff. de furtis. vbi habetur quod qui rem quam commodauit, furripit non est fur. Quapropter si postquam res qui ipsam ex me sustulit, vi statim ab eodẽ extorqueam, non ero furci reus. Respondetur, mentem sancti Thomæ legitimam esse, quam ipse statim arti. 5. eiusdem quæst. patefacit. Si enim ego apud quendam rem meam deposui, vel ille mihi eripuit, & clam illo accipio, propterea censeor fur: quia ille nesciens me accepisse tenebitur ex conscientia mihi restituere: & eadẽ ratione si auferam à latrone ipso inscio. Atque hac de causa ait rem illam quodammodo esse illius seruantis depositum: nempe quantum ad ius custodiendi: quin etiam & illius, qui rapuit: quia debet illam seruare ad restituendum. Quare ego non possum priuata autoritate vi, aut fraude illam capere.

ARTICVLVS II.

Utrum furtum & rapina specie differant.

Vanis ex præcedenti articulo solutio huius quæstionculæ facile colligatur: maioris tamen claritatis gratia de eadem differetia rursum queritur. Nempe an inter furtum & rapinam sit specifica differentia. Arguitur namque à parte negatiua. Primum quod non videntur differre nisi tanquam occultum & manifestum: quæ quidem qualitates in alijs peccatorum generibus non variant species: vt si in publicum pecceres, aut in secreto.

Secundum. Quod secundò, quia differentia specifica à fine & formali obiecto sumitur, quod furti & rapinæ idem esse videtur: nempe vsurpatio alieni rei.

Tertium. Quod tertio, sicut rapitur pecunia ad vtendum ea, ita & puella ad abutendum: raptus autem puellæ siue publicæ fiat, siue secretò, speciem non mutat: ergo neque raptus pecuniæ.

Aristo. In contrarium autem est Philosophus. 7. Ethicò. cap. 2. vbi furtum & rapinam, diuersas species constituit.

Conclusio responsiua. Probatio conclusio. Ad quæstionem breuissima conclusio respondetur. Furtum & rapina differunt specie. Probatur. Differentia specifica actuum at-

tenditur penes formalem, eandemque proximam differentiam obiecti: ergo aut in furto & rapina est specifica: ergo eiusmodi crimina differunt specie. Probatur minor. Vitia hæc ambo in hoc cõueniunt quod sunt cõmutaturæ iustitiæ aduersa, quatenus per vtique illarum acceptionem iniultu fit, puta ius alienum violatur: iniultu autem, vt illic habet Aristoteles, nemo nisi iniuitus contraque suam voluntatem patitur: inde ergo actiones illæ iniuriolæ sunt, quod contra voluntatem domini fiunt, qui ideo inuoluntarium patitur: at verò inuoluntarium, vt. 3. Ethicò. author est Aristoteles, dupliciter fit: nempe aut per ignorantiam aut per violentiam. Furtum autem ex sua ratione dicit acceptionem ignorante domino: rapina verò eodem cõscio ac vim patiente: ergo furtum & rapina differunt specie. Itaque non ad rationem alieni aspiciendum est quæ est materiale obiectum, sed ad rationem inuoluntarij. Differentia est quam non solum morales philosophi, verum & Iurisconsulti qui ex eadẽ philosophia suas leges elicuerunt agnoscunt: vt patet. l. sed nouo iure. C. de seruis fugiti. & apud Vlpianum. l. fur. ff. de furt. Est autem ne quis decipiatur meditate consideranda. Cogitare enim quispiam posset aut in hoc consistere quod furtum fiat in tenebris: vt Exod. 22. habetur: rapina verò sub lucem diei. Aut quod furtum in absentia domini committatur: rapina vero in eius presentia. Cum tamen in neutra istarum ratione discrimen cõsistat. Sed differentia est, quod furtum fit absque violentia: rapina verò & latrocinij violentia. Hinc enim vt artic. vltimo vidimus, augefcit rapinæ culpa præ illa, quæ est in furto. Ex quo fit vt præfente domino furti fieri possit: sicuti & eodẽ absente, rapina. Exempli gratia, si præfente patrone impurus homo in edes insulet, illumque vel resistentem opprimat, vel ne resistat alliget, aut in cellam includat, aut talẽ ei incutiat metum vt taceat: quauis inermis id faciat, habetur raptor & latro: quia vim infert. Si verò patronus etsi non consentiat, tamen ob suam modestiam taceat, latronis parcens vel honorari vel vitæ, non erit rapina, sed furtum. Eadem ratione si ædes quis vi aggrediatur, licet nemo sit intus, erit rapina. Quo fit vt latrones qui vias publicas obsident, non fures modo sint, verum & raptores. Distinctio autem quæ habetur. l. 2. de furtis. vbi distinguuntur duo furtorum genera: quorum alterum est occultum, alterum verò manifestum: nihil facit ad rem. Non enim accipitur illic manifestum pro rapina, sed pro eo casu, quo fur in flagranti delicto comprehenditur, vt continuò exponitur. l. 3. Omnia

Aristo.

Ad. 1. argu. Omnia igitur argumenta soluta restant. Ad primum enim respondetur quod peccata alia ab iniquitatibus iniustitiæ non habent probiecto inuoluntarium alterius, sicut furtum & rapina: & ideo ex diuersa ratione voluntarij non variatur species, sicuti hæc. Et per hoc responsum etiam est ad secundum, quod efficitur circa idem versetur obiectum materiale & remotum scilicet, alienum: tamẽ formale & proximum non est idem. Ad tertium respondetur quod raptus puellæ quantumcumque respectu aliorum occulte fiat, puellæ tamen semper est notus: & ideo quia illa semper præsumitur resistisse, dicitur raptus.

ARTICVLVS III.

Utrum furtum sit genere suo peccatum mortale.

Est quàm dictum est, quid sit furtum, quomodoque à rapina differat, queritur de vtriusque natura, an sit genere suo mortale delictum. Et quo historiam filiorum Israel ex poliantium Aegyptios toties iam expositam nullam faciamus, arguitur primò. Qui rem suam vel penes alium depositam, vel furto sublatam furtum capit, vt fur iure habetur: & tamen non peccat, postquam iure vitur suos: ergo furtum non est peccatum.

Ad. 2. argu. Secundo arguitur: cum id quod quis inuenit aut casu repererit, nulli restituit, furtum committere videtur: & tamẽ si ad naturalem æquitatem spectes, nulli est peccatum: nam, vt habetur in scriptis, & ff. de rerum diuision. quod nullius est, occupanti conceditur, & re vera quarum rerum dominus non cõparet, nullius esse censetur.

Ad. 3. argu. Quod autem non sit genere suo mortale, tertio loco probatur. Tunc illo Proverb. 6. Non grãdis est culpa dum quis furatus fuerit: tum quod si est rei modicæ, non est cur sit mortale tum maximè quod si mortale esset, cum sit contra iustitiam & pacis quietem, dignum esset poena mortis: illa autem non apparet digna poenæ furibus infligatur, sed satis est vt multiplicatũ restituat furtum, secundum illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Idque habetur. l. sed nouo iure. C. de seruis fugiti. In contrarium autem est quod memo secundum diuinum iudicium, nisi ob mor-

tale delictum, vehementer percellitur maledictione: fures autem acri animaduersione damnantur verbis illis, Zachariæ. 5. Hæc est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terra: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur.

Ad quæstionem vnica conclusio respondetur. Furtum, fortiori que ratione rapina, peccatum est, idque genere suo mortale: Probatur. Delictum mortale, vt ideo dicitur esse cõsueuimus, indè perpenditur, quod charitatem extinguit: quæ vita est humani: furtum autem est huiusmodi: ergo est mortale. Probatur minor. Illud delictum quod, virtuti aduersatur, reipublicæ necessarium, per quam scilicet pax quiesque eius seruatur, extinguit charitatem: furtum autem aduersatur iustitiæ, in quanta mortaliũ fides, humanaque societas salua cõsistit. Nam per furtum ciues expelluntur iure suo, atque adeo pax ciuitatis perturbatur: est ergo contra charitatem: sed tamen tanto grauior rapina, quãto vis peior est fraudis. Dictum autem est, genere suo, propter rationem explicari solitam in leuitate materis, quæ culpam attenuat. Conclusio clarissima ac perinde omnibus cõpertsissima est: sed tamen de furti comparatione ad alia crimina posset quis, necesse merito dubitare, vtrum sit genere suo omnium peccatorum cõtra Decalogum minimum, aut peiorem obtineat gradum. Primum enim de fornicatione affirmat Martinus tract. de Tempore quæstio. 2. minoris esse culpæ genere suo quàm furtum. Cuius potissimum fundamentum est quod fornicatio non est natura sua mala, & ideo prohibita. Imò verò ob id tantum est mala, quia prohibita: nempe lege veteri. Deuterio. 23. Non erit meretrix ex filiabus Israel: & noua, ad Ephes. 5. Omnis fornicator, aut inmundus, aut auarus non habebit hereditatẽ in regno Christi. Et eodem applaudit Durandus. 4. Sententi distinct. 33. quæst. 2. Præterea quia furtum est contra iustitiam, fornicatio autem non nisi contra temperantiam, nã qui fornicatur, vt ait Paulus, in corpus suum peccat: iustitiã verò præstantior est: quin verò, vt lib. 3. definitum est, omnium moralium præstantissima. At verò Durandus. 2. quæstio. 1. 7. artic. 3. contrariã habet sententiam: nempe fornicationem esse re suo grauius esse flagitium, quàm furtum. Nã de adulterio nemo dubitat: propter iniustitiã quæ fit alteri coniugi. Et re vera hoc nemo sane doctus negare potest. Et primò ratio Martini ac Durandi peior est multo quàm eorum conclusio. Dicere namque fornicationem non

Cõclusio responsiua. Probatio conclusio.

Dubitatio.

Martinus. Ratio. Martinus.

Ratio.

St. Thomas.

Ad. 1. argu.

esse contra ius naturæ, error est hæresi proximus. Nam consequens inde proximus fieret, quæ tibus ante legem scriptam non fuisse delictum, quia verò neque post scriptam, quia lege Moysi non tenebatur. Ratio ergo, ut fornicatio genere suo gravius sit peccatum, est, quod peccati gravitas potissimum ex obiecto est percipienda: malum autem fornicationis est nocumtum vitæ futuræ proles. Nam quæ ex vago concubitu nascitur, si ad rei naturam spectes, neque educari recte potest, neque ali commode: vitæ autem præstantius bonum est exterioribus honis quæ furto auferuntur: quare fornicatio non solum natura sua est mala, verum & furto iniquior. Neque verò ratio quam contra idem author obmolitur digna est morali philosopho. At quippe hoc esse accidentarium fornicationi quod male educetur alaturque proles nam potest fornicarius tum facultatem habere maiorem, quam coniugatus: tum etiam propositum firmius alendi: quia verò ditadi suos liberat. Non inquam hæc ratio digna est philosopho. Quia verò id quod ipse dicit accidentarium est: hoc autem quod nos dicimus, conditioni vagi concubitus nativum. Nam ex natura rei, qui non sunt matrimonio iuncti non possunt bene alere prolem. Et re vera si arguitur Marti. vilius esset momenti, tunc sequeretur matrimonialium coniunctionem non esse vinculum naturale. Inde enim hoc habet quod natura eius est, ut sit bene educatus, prolium. Et tamen vsu nihilominus accidit ut lege coniuges neque facultatem habeant neque verò voluntatem eas educandi. Est ergo existimandus actus ex natura, & non ex accidente. Dum ergo dicimus bonam educationem, naturalem esse matrimonio, non autem fornicationi: non de actione loquimur. Nam illa aliunde impediti potest, ut iam modo dicebamus, sed de naturali potentia. Quia verò & simplex per molliam pollutio, eo turpior est ac peior, non modo furto, verum & fornicatione, quod seminat non nisi ad fructus ferendos, quare illa, quia frustranea est, maiorem habet iniquitatem. Ad aliud verò Martini argumentum responderi posset quod quavis fornicatio non esset contra iustitiam, non tamen inde sequitur non esse gravius: quia neque si iustitia sit præstantior virtus, sit consequens, ut omne opus iustitiæ excedat quodcumque temperantia, quoniam iustus est fornicationem esse contra melius bonum putat contra vitam. Sanius autem solutio est quod fornicatio est etiam quodammodo contra iustitiam quæ erga futuram prolem servanda est. Constituitur autem

Ratio sancti Thomæ

Ad. r. argu. Martini

principaliter in specie intemperantia, non ex eo ut quosdam audit, quod precipue in illo actu consideretur delectatio: nam & eadem est pariter in adulterio precipua: & nihilominus est contra iustitiam. Sed quia ille actus non est contra personam, actu existentem, neque verò quæ præcessit, sed contra illam quæ est tantum in potentia. Aliter tamen nos possumus contra nos ipsos arguere. Vitium furti expressè prohibuitur in Decalogo, non autem fornicatio: ergo furtum est peius. Mox. Nulla fuit unquam tam barbara gens quæ ignoraret furtum esse peccatum, quatenus iniuriosum est: & tamen multæ ignoraverunt in lege naturæ fornicationem esse peccatum: imò verò vsque adeo aliquæ poterat esse agrestes, ut talis ignorantia esset illis inapicibilis: patenti ergo est culpa furti atque adeo grauior. Deinde. Furtum etiamnum in maiori infamia denotatur quàm simplex fornicatio: est ergo furdius ac perinde atrocius.

Ad primum tamen respondetur, consequentiam esse nullam. Ponuntur enim, ut supra diximus, in Decalogo præcepta quæ apertam habent iniustitiam: sicut adulterium: nihilominus fornicatio, quæ ad illa reducitur, peior est quàm furtum. Alioquin probares etiam furtum esse peius nefando crimine, quod illic non exprimitur. Ad secundum respondetur, quod quavis furti nequitia, apertior sit, non tamen inde sequitur esse peiorem. Nam etsi ratio iniustitiæ latentior sit in fornicatione, militat tamen contra maius bonum. Ad tertium denique negatur maioris infamiae esse furtum quàm fornicationem: nam honestæ mulieris pudentius est fornicationem quàm furtum fecisse, sed viri propter corruptissimam consuetudinem minoris illam æstimant. Et quavis minoris esset infamiae, non inde sit consequens ut sit minus peccatum: quoniam Gregorius autem peccata carnalia sunt minoris culpe & maioris infamiae quàm spiritalia. Et blasphemiam contra dubium peior est furto: & tamen non de illa tam pudehant homines quàm de furto.

Hac autem veritate nihil obstante, nempe quod fornicatio genere suo gravius sit peccatum, esse tamen potest in individuo furcatur quod sit longè fornicatione scelestius: vel ratione quantitatis: vel ratione illatæ vis: quin verò grauius quàm adulterium: ut si decem millia ducatorum quis deprædaretur. Quinimò & qui amplissimam domum ac familiam expoliaret grauius peccatum committeret quàm si faceret homicidium plebei hominis. Est enim fallacissima regula, collationem quæ est inter species

Obicitur rursus: fornicatio est peius

Ad primam objectionem

Ad tertium

Pulchra solutio

cies virtutis aut vitiorum ad singula individua applicare: quippe in quibus possunt esse alia qualitates augentes aut minuentes rationem virtutis ac vitij. Pari modo infamatio & contumeliatio genere suo grauior est furto ex obiecto. In summa, cū bona externa sint inferiora quàm fama & vita, furtum genere suo minimum est peccatorum Decalogi.

Inter argumenta contra hanc conclusionem primum facit D. Thomas de furto filiorum Israel in Aegypto, quod nullum fuit peccatum sed iam lib. 2. satis dictum est illud nullam habuisse rationem furti. Nam præterquam quod Deus tanquam rerum dominus citra vllā dispensationem potuit illos eiusmodi bonis donare, tanquam rectus index soluit illis mercedem insumpti laboris in luto & latere.

Sempulius.

Solutio.

August. Ad. 1. argu.

D. Thomas

Dubitatio.

faciet miser qui nullatenus res suas via iuris recuperare potest: Est namque in regulis iuris, lib. 6. q. nemo re aliena ditari debet. Respondetur ergo tam de culpa, quàm de restitutione. Licet namque cuique priuata autoritate sua capere, dum modo istæ ad sint conditiones. Prima, ut omni proculdubio certissimus sit rem sibi esse debitam: nam vbi quippiam est dubietatis, nequaquam id licet iuris ordine prætermisso. Quæ propter famuli siue principij siue inferiorum dominorum nullo iure possunt quippiam furtim à suis heris surripere: eo obtentu quod non satis pro suo seruitio & famulatu repensum est illis. Solent enim creberimè hæc sibi apud cōfessarios obtendere. Quibus tamen respondendum est, quod si pretij illud de quo inter ipsos conuentum est non possunt alia via extorquere, possunt quidem id latenter eripere: illud autem auctarium quod famuli ipsi putant sibi in super adhibendum, nequaquam: nisi vi aut fraude coacti à dominis fuerint seruire. Volenti namque non fit iniuria. Et ideo si non vis illo pretio seruire, abi. Secunda conditio est, ut omnia expertes certus sis te non posse via iuridica rem tuam recuperare. Nam aliàs publicæ potestati iniuriam faceres. Ac verò in tali casu distinctio ne opus est. Aut enim impossibilitas illa inde nascitur quod testibus instrumentisque careas quibus ius tuum probare possis: & tunc nequaquam licet per vim res tuas surripere: nam vim inferre nemini priuatum licet, nisi ut vim vi in flagranti delicto repellat. Quare si alia via rem tuam acquirere nequis, nulli tibi restat remedium, potius namque publicæ quieti consulendum est, quàm tuo priuato commodo. Quare vnusquisque sibi provideat qua cautela res alienet suas. Si verò via latenti citra scandalum potes eiusmodi tibi debitum surripere, aut tibi compensationem facere, licebit quidem: dum modo periculum caueas ne debitor ille tuæ restitutionem iteratò faciat. Et hoc quantum ad excusationem culpæ. Nam quantum ad restitutionem, dum modo tibi euidenter constet rem esse tuam, licet contrarius non expectata publica autoritate etiam per violentiam illam debitori eripias, nihil restituere teneris. Neque ad excommunicationis censuram responderè cogeris: sed pœnas duntaxat condemnatus luere. Secundo modo contingere potest occludi alicui viam recuperandi rem suam, non quod probationes non sint legitimæ, sed propter iudicis iniquitatem qui renuit causam decidere: tunc enim ratio apparentius euincere videtur, licere etiam per vim vniciuique rem suam capere: nam princeps hæc ratione potest alteri bellum

Conditiones quas adesse oportet ut liceat cuique priuata autoritate sua recuperare.

lum indicare: nempè quia alium non habet iudicem qui ius sibi reddat suum. Nihilominus respondetur, neque tunc fas esse rem per vim patèter aggredi. Sed si latenti via eripi nequit, vel ad eundem est superior, vel si nullum aliud remedium superest, potius ferenda est bonorum iactura, quam vi rem publicam perturbare: vt in hac quest. art. 8. docere videtur diuus Thomas. Eo potissimè quod similis casus vix contingere potest. Vbi tamè tam barbara esset res publica aut tanta tyrannide oppressa, vt nemo posset ius suum obtinere: tunc si citra ar morem stridorent posset quis etiam cum aliqua violentia in suu se ius restituere, nò prorsus esset iniquitas. Dico in ius externorum bonoru. Nam vindicare se nullo casu liceret. Vt si iniuriam passus es, etiam si obtinere ius nequeas, nequaquam tibi licet illam priuatim vindicare. Neque simile est de principibus. Nam ille penes quem est summa reipublice, non solum est eius iudex, verum & externorum hostium ad iniurias, non modo propulsandas, verum etiam vlciscendas.

Secundum autem argumentum materiam tangit inuentorium: ad quod sanctus Thomas per hanc distinctionem respondet. Sunt quaedam inuenta quae nullius inquam fuerunt propria: vt lapilli & gemmae quas maritimum litus procreat. Et talium inuētores nulli restitutioni subdantur: quoniam quod nullius inquam fuit, occupanti conceditur. Instit. de rerum diuisione. §. fere. & ff. eodem tit. Atque eadē est ratio de inuentione vetusti thesauri: videlicet cuius domini nulla extare potest memoria. Nam iam tum ille thesaurus perinde habet atque aurifodina quae terra nutrit. Praeterquam quod legibus civilibus medietas domino agri adijcitur, perinde ac si eius fructus esset. Quod quidem civile ius vetustissimū esse ostendit Euangelica parabola de inuēto thesauro in agro alieno, cui ad prudentiam apponitur quod illud prius coemerit quam thesaurum proderet vt integer sibi obueneret. Sed alie sunt res inuentae in terrae superficie, vel alibi recenter perditae, aut depositae, quarum idcirco domini aut haeredes superflites esse censentur. Et istae, ait sanctus Thomas, accipi non possunt animo retinendi, nisi constiterit dominum pro derelictis eas abiecit, secundum verbum Augustini. 14. questio. 5. si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti.

Est tamen exponentibus nobis per singula discurrendum. Et primum quod in litore maris lapilli inuenti, sint inuentoris, expressa est iuris definitio, Institu. de rerum diuisione. §. la-

pilli. & ff. eodem tit. idem lapilli. Et ratio est, quia licet iure gentium manserunt communia. Atque idem est iuris naturae iudicium de aeri aliorumque metallorum venis, quae sunt in visceribus terrae.

¶ Dubitare hic tamen quis posset propter nostrates qui ad Occidentalem continentem auri gratia aduolant, an liceat cuicumque vnus nationis ad aliam quaesitum aurum peregrinari. Apparet enim id vniciuque eadem ratione licere postquam iure gentium non fuerint res istae diuisae. Respondetur tamē hoc duntaxat iure non esse omnino licitum, nisi in eorum ipsi cōsentirent: aut pro derelictis eisdem thesauris haberent: nam regiones iure gentium diuisae sunt: & ideo licet gentibus illius regionis sint res illae communes, tamen non possunt ad uenae incolis inuitis easdem res vsurpare. Neque enim valent Galli hac de causa ad nos penetrare, neque nos ad illos ipsi inuitis, sed hoc alius est loci disputare. ¶ De thesauris autem, vt bene ait sanctus Thomas, eadē est ratio naturalis. Thesaurus enim est, vt habetur in l. nunquam. ff. de acquirend. rerum domin. vtus depositio pecuniae, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. Quapropter illos thesauros capere nullam habet rationem furti, vt habetur in l. falsus. ff. de furtis. Et ratio eiusdem legis est quod non fit furtum, nisi fit cui fiat. ¶ Quapropter qui in fundo suo eius modi thesaurum inuenit, inuentori conceditur: vt habetur Institu. de rerum diuisione. §. thesauros, & C. lib. 10. de thes. l. vnica. At verò si quis in alieno agro dedita opera inconstituto domino illud quaeritando inuenit, iure civili, vt habetur eisdem proximis citatis legibus, totus thesaurus est domini fundi: quia inuentor fur reputatur. Si autem forte aliud agens repererit, dimidiam partem, inquit lex, retinebit, atque alteram dabit domino. Idque forsam ad seruandam pacem. Atque idem est ius de illo qui in arboribus quas emit, thesaurū eiusdem generis inuenit: licet sint qui id negent. Nam profecto eadem est ratio: etiam si eadem ob causam aedes emerit, eadem vsus prudentia quam Christus in euangelio laudi tribuit. Secus autem si in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniam aut aliud quippiam repererit, quod antiquus possessor illic posuisset & per obliuionem reliquisset: tunc enim eiusdem possessoris est aut suorum haeredum: vt habetur in l. 1. a tutore. ff. de rei vindicatione.

¶ Hinc fit opinio Paludani in 4. distinctione. 15. quest. 3. dicentis iam ex consuetudine vnicius thesauros, vbiuis reperiantur, esse priu-

Dubitatio

Ratio dubitandi. Responsio.

De iniuria thesauri.

principum, non esse auscultandam: vt bene ait Syluester in verb. inuentum. §. 13. quoniam talis consuetudo in republica bene instituta non est iure ducta. In Hispania namque istae leges citatae ad literam seruantur: quare si contraria consuetudo alicubi obtinuit, est per vim, contra ius naturae & gentium. Habetur enim Institut. & citata; quod Adrianus naturae aequitatem sequutus, ei cōcessit qui thesauros inuenit. Et illa Codicis, de thesaur. Inuentori, inquit, liberam tribuimus facultatem; ne vltierius Dei beneficium inuidiosa calūnia prosequatur. ¶ Vtrum verò princeps quotam aliquam ab inuentore exigere valeat, quis forte dubitet. Respondetur autem nullam in tali exactione apparere iustitiam: & ideo in Hispania nō est in vsu: neque vbi esset crediderim cōscientias obligare, sed inuentorem secundum ius commune posse bona conscientia possidere. Nam dictus tit. Institut. nihil meminit principis: sed vbi ait quod qui repererit in loco alieno medietatem det domino, subdit quod pari ratione si inuenierit in loco Caesaris, dimidium det Caesaris: & si in fiscali loco vel publico det etiam medietatem fisco. Et idem legitur: non intellegitur. ff. de iure fide. §. si in locis. Quae quidem leges non loquuntur nisi vbi loca sunt propria principis aut ciuitatis. Quocirca princeps tanquam dominus non potest quippiam exigere quando thesaurus in fossis est in loco cuius: nisi forsam ingruenti necessitate publica, tanquam gubernator potuerit id genus tributum petere: quod nescio an satis probarem.

¶ De metallorum autem venis vsus iam obtinuit, vt pars quinta obuenerit principi: eod quod venae illae sunt res naturales, quae quodammodo in bonum publicum metalla progignunt.

¶ Multo autem maius dubium est de rebus inuentis quae non sunt thesauri, sed praesumuntur habere dominos. Est quippe serē vnus consensus tam Theologorum quam Iurisperitorum, vt Summistae aiunt, verbo, inuentum: quod sunt pauperibus restituenda. Hoc autem primum rei huius vt confessum supponamus, quod inuentor sedulo tenetur dominum perquirere bona fide, & praecōnia publico, atque alijs vijs pro rei quantitate commotis: alioqui furti reus habebitur. Illa autem adhibita indagine, licet ego non audeam. cōtra communem opinionem asseuerant quippiam affirmare, sunt tamen mihi grauissima argumenta quod inuentor possit sibi in cōscientia retinere. Probatur. Iure naturae & gentium illa sunt inuentoris: & nullū est ius, aut Euangelicum, aut co-

clesiasticum, quod illa tribuat aut pauperibus aut cuius alteri: ergo potest inuentor sibi capere. Probatur prior praemissa Res, vt lib. 3. dictum est, ius naturae non distulit, sed permisit in communi possideri: autem gentium, id cuius non extat dominus, primo occupanti permittere: res vero illa cuius dominus post legitimam diligentiam non compareret, perinde habet, ac si nullus esset: ergo qui inuenit perinde acquirit. eius ius ac si thesaurus esset antiquus. Enimvero antiquitas nihil aliud praestat quam quoddam indicium: est rei carere domino: hoc autem quod dominus non reperitur, eodem modo est causa ne alicui fiat iniuria: quia non apparet cui furtum fiat. Quod autem non sit posituum ius, quod hoc pauperibus tribuat, probatur. Nam Iuris prudentes nullum afferunt nisi ea. cum tu. de vsuris, & similia, quibus vsuraria pecunia & simoniaca ad iudicatur pauperibus. Iura autem huiusmodi non loquuntur nisi de rebus male partis & acquisitis: vt habetur canon. Non sane. 4. questio. 5. Inuentio autem non est iniqua acquisitio, sed licita: neque est clarum debitum, licet quod mutuo aut credito recepisti. ¶ Secundo arguitur: Ante legem euangelicam iure naturae verisimillimum est res inuentas fuisse inuentoris: sicuti antiquos thesauros in iura non faciunt aliam differentiam quam si inueniatur res quae dominos habere praesumuntur: non capiuntur nisi animo reddendi dominis: quod quidem ius solum cogit vt dominus diligenter disquiratur. Hic enim est sensus legis, falsus. ff. de furt. quae ait furti reū esse qui inuentum accipit animo non reddendi: etiam si dominum ignoret: nempè quia tenetur illum disquirere: quo vtique non inuenit nihil loquitur de pauperibus, non ergo est cur in lege euangelica debitum fiat iustitiae illis conferendi.

¶ Sed ais eiusmodi res venire in ius commune reipublicae, & ideo applicari pauperibus eius. Hoc autem profecto non satis probatur. Nam illud illic tantum supra ostendimus habere verum, vbi manifesta est quempiam aliquid debere ignoto domino: nempè quia iniuste accipit, vel sub fide reddendi: inuentio autem non est huiusmodi: imò beneficium est Dei, vt ait lex, rem aliquam reperire. Et profecto si eiusmodi res in ius commune reipublicae vel pauperum cederent, non videretur non etiam antiqui thesauri. Neque obstat si dicatur quod inuenit non amittere ius suum, sed velle vt de pauperibus, vt in eius bonū spirituale cedat. Nam si eo ipso quod reperiri nō potest, nulla ei sit

Ad argu. Thom. Duplex genus reru in maneribus.

August.

Prima ratio auctoris in proximam sententiam

Ratio

iniuria, eo ipso caret executione iuris petendi. Item si collat mihi eum qui perdidit, esse Turcam, quid illi proderit dari pauperibus? non ergo succedit ius pauperum propter bonam perditis; poterat enim esse iniquus: sed aliunde scilicet, quia sunt bona redundantia in republica. Quod tamen non satis probatur, cum non probetur esse debita. Et est ipso mihi magnum argumentum: diuum Thomam nihil hic de pauperibus meminisse: sed id tantum ait, quod inuentor qui bona fide credit res haberi pro derelictis, non committit furtum sibi retinendo: & certe facta diligentia, pro derelictis habentur. Nam loquitur iam tunc non de thesauris, sed de illis rebus quae de propinquo dominum habuerunt. Argumenta vero quae ex Augustino & Hieron. 1. 4. quae 5. efferuntur, nihil conuincunt. Ait inquam August. si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Et Hieron. can. multi peccatum, inquit, simile rapinae est si quis inuenta non reddat. Planè tamen intelligunt quando dominus haberi potest: & mala fide non inquirunt. Concludamus ergo primum, quod ubi inuentor indigens esset, capere tuto potest vel totum inuentum vel partem pro sua necessitate: id quod defatores contrariae opinionis etiam fatentur: ut patet apud eundem Syluest. loco citato: dum modo id faciat de consilio praelati aut confessarii, quauis nequid forsitan sit necessarium. Secundò, si qui inuenit est diues, consilium est saluberrimum res inuentas quantum domini haberi non possunt, in pauperes aut in publicos piofque vsus erogari. Nam ut ait Grego. Timorati animi est, ubi culpam agnoscere, ubi culpa non est. At vero an sit necessaria praecipio, non satis audeam affirmare. Qui autem id adstruxerit, per hoc suam tuebitur opinionem, quod iure naturae illa quae in republica redundant sunt indigentiu, ut statim articulo proximo dicemus: quod autem illa redundant inde quodammodo apparet, quod non habent certos dominos: praesumuntur tamen habere aliquos: quod antiquis thesauris non conuenit.

Altera ratio adidem.

Sententia authoris.

Ad 3. argu.

Ad tertium argumentum respondetur, quod furtum censetur non gradis culpae dupliciter. Primò ex parte subiecti: quia ex necessitate fatiatis alleviatur. Praeterea quia sicut proxime diximus, genere suo est minimum respectu aliorum mortalium. Vnde ibidem subditur, fur deprehensus reddet sextuplum: qui autem adulter est perdet animam suam. Ad secundum autem membrum respondetur, tam tenuè tamque exile posse contingere furtum ut non sit mortale: propterea enim dictum est, ge-

nere suo esse mortale. Ratio hinc autem dubitandi refurgit, quomodo sit pendenda furti quantitas quae culpam non habet nisi veniam: respectu enim, an absolute. Enimvero cum gravitas furti ex damno dato sit pendenda, & indigo, verbi gratia, plus nocet vnum suffurando quadrante, quam in praediuiti a quo datum eriperes, consequens fieri videtur ut respectu è sit aestimanda. In contrarium autem arguitur, quod si id verum esset, cosequeretur, furari à Caesare centum aureos nunquam esse mortale delictum: quoniam longè minus damnum inde ipse accipit, quam misera vetula cui duo minuta raperes: quando quidè & in Euan gelio ob id cumulatius commendata est elemosyna illius auis, quod plus respectu suae facultatis in gazophylacium misit. Lis tamen haec sic per distinctionem dirimitur. Est enim aliqua pecuniae quantitas tanta, quae per se absque vilo personae respectu causa est in furto peccati mortalis. Vt si verbi gratia dicamus duo, tres, vel auri ducati: quare etiam si à Caesare furripiantur, licet illos ipse floccipendat, nihilominus crimen est. Sed alia est tam exigua summa quae secum ipsa non habet tantum culpae: sed nihilominus ob paupertatem possidetis fiet mortale: ut si argenteum nummum aut duplum à misero furriperes. Augescit autem praeterea damnum, etiam si per se paruum sit, dum causa est maioris: ut si lora bouum rumpas quam ob causam agricola diurnas operas perdit: aut aliud vile instrumentum ab artifice detrahas, cuius causa ab opere cessat. At vero forsitan quis arguat, nunquam quantitatem furti tam pusillam esse posse, quin crimen sit mortale: Primò ex iure canonico, puta ex Hieron. 1. 4. q. 6. can. fin. ubi ait furtum non solum in maioribus, sed in minoribus etiam iudicari. Deinde iure civili ex Insti. de rerum diuis. §. Galliarum. Vbi de gallina furto etiam datur actio. At verò ad Hiero. respondetur quod loquitur quando animus adest nocendi in maioribus: sic enim continuo subdit. Non enim quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Lus autè civile nihil aliud habet, quam quod aucupium domesticarum auium sit furtum: sed tam paruum esse potest, ut ridiculum haberetur qui de illo ageret in iudicio. Adiectum autem in calce solutionis D. Thomae quod qui habet animum furandi & inferendi nocentum proximo, etiam in talibus minimis potest peccare mortaliter: sicut in solo cogitatu per consensum. Sunt tamen amphibola verba, & ideo anceps sententia. Ait ergo Caiet. non esse sensum. D. Th. ut particula in minimis, referatur ad

Dubitatio

Ratio habenda.

Distinctio

Obiectio

Solutio

D. Thom.

Caietanus.

tur ad

tur ad nocentum, quasi docuerit ut qui animo intendit in minimis nocere, mortaliter peccare possit. Est enim talis sensus, ut ipse putat ratione distinet, sed ait id tantum voluisse quod qui habet animum nocendi simpliciter, etiam si nocent in minimis, peccat mortaliter propter extendentem se animum ad maiora. At verò et si mens Diui Thomae non sit adeo perspicua, id tamen quod Caiet. refutat nec diderim ego contra esse verum. Et enim si non pusillanimitas hominis ingratum qui minimis maxime offenditur, atque animo perturbatur & affigitur, & forte ad iracundiam concitatur, profecto si haberem ego animum ei nocendi per illa minima, charitatem violarem, & amicitiam: nam de hoc esset ille mihi inimicus, atque a deo mortaliter delinquerem: idque non solum recum ledendo, verum etiam verbo & gestu. Dico minima, quibus homines angusti cerebri vehementer offendi consueverunt: nam tam pusilla esse possent, ut ludibrio haberetur qui inde se reputaret offensum: & tunc eiusmodi laesio non esset culpa. Sed aliud praeterea argumentum restat, quod resti hanc furtorum parularum rerum facere potest dubiam. Si paruum furtum non esset mortale, sequeretur quod neque si multoties iteraretur ad tantam culpam posset accedere ut esset mortale: nam peccata venialia quantumvis multiplicentur, ut sana habet Theologorum opinio, efficiere nequeunt mortale. Contingere enim tunc transit de genere in genus. Cosequens tamen est falsum. Nam etsi famulus nunquam nisi minimum quadrante ab hero vno furto furripiat, tamen dum centies id multiplicat, reus furti iudicatur. Ad hoc respondetur cosequentia perempta. Nam etsi pluralitas peccatorum venialium nunquam sit mortalis, nihilominus quando summa rerum incipit esse magna, tunc actus ille, etiam si non sit nisi acceptio vnus quadrantis, quia accessio damni est ad praecedentia, sit mortalis. At verò videre videor studiolum lectorem contra hanc solutionem sic resurgentem. Sequeretur saltem quod si eiusmodi furta idem fur non ab eisdem personis faceret, sed à diuersis ita ut ab vno caperet obolum atque ab alio, ac subinde ab alio quadrantem aut alia parvam monetam, nunquam mortaliter peccaret. Probatur: quia nemini datur graue damnum. Neque vero vlla est redargutio quod ipse recipit grande lucrum: nam furtum non est aestimandum ex accedente sui lucro, sed ex damno dato. Si autem consequentia consequenti concedas, admittis posse furem aliena substantia citra peccatum mortale dita

Aug. 1.

mens sancti Thomae.

Aug. 1.

Obiectio alia.

Solutio.

Replicatio.

riatque adeo patrociniū prestares istis publicis exemptoribus qui diuersos in parvis defraudant. Nam secundum tuam opinionem non peccarent mortaliter. Respondetur ergo quod quamuis à diuersis & signa quis suscipitur, tamen cum summa incipit crescere, actus iam vnus futus aliis peccatis vnus, & cedens effectus in mortale inueniuntur. modo dicebamus, quantitas quae per se est magna absque vilo personarum respectu, siue à diuitis accipias, siue à plurius, per se constituit peccatum mortale.

In quarto arguitur tangitur an capitale supplicium quod furibus de creatum est, sit licitum. Et potest quaeſtio vel de potestate in terrogari, vel de vsu. Solutio namque, quaeſtio quaeſti. regulimus, arbitratur talem potestatem non esse penes republicam quia non valet, inquit, quod quam morti addicere, nisi in casibus expressis antiqua legum. Hoc autem satis illic me arbitror expugnasse. Potest enim iure naturae, quod nunquam diuinitus reuocatum est, publici vici scelerata prode viderit salubris expedire. De vsu tamen ab vili delicti furti grauitas id inueniatur, alia est quaeſtio: nam cum bona exteriora non sunt tantum habenda praecipue inter Christianos, quos Christus ad mortem vt peccati pallium relinquunt & vitam non apparatus ratio vt pro furto vita exigatur. Accedit & ius commune. Nam cum antiquus poena illa in legibus extaret, postea vici facta atrox: quare cautum est ne vnus de simplici furto capite pleteretur: ut haberetur. Sed nouo iure. C. de reuis fugit. & in Authen. vbi nulli iudici liceat habere, & c. colla. 9. Sed publici tantum latrones digni illa morte censentur. Et re vera saeculo sancti Thomae non erat in vsu simplices fures, sed tantum latrones ad furtas suspendere. Nam ait non esse infigendam poenam pro quolibet peccato mortali, sed pro eo quo damnum datur irreparabile: quale non est furtum. Quin verò in Hispania ius olim istud seruabatur: ut patet part. 7. tituli 4. l. 18. sed tantum suspendebantur sacri legi qui sacra depradabantur, atque alij id genus. Postea vero crescente perditorum hominum audacia, auctae sunt poenae. Et arbitror Bald. in casu fuisse huius supplicij: qui super eadem lege. Sed nouo iure duo asseruit. Primum quod est pro simplici aut geminato furto non sit fur morte dignus, tamen triplicatum iam potestatur latrociniū. Secundò inde inferit quod quando vnum in gens est, tunc tribus reipollent. Porro autem tamen ratio Baldi nulla est. Primum enim in latrones non sunt capiendi: ex actu solum fit

Antea haec fuit opinio Scoti.

Scotus.

Sententia Baldi.

Prima obiectio aduer-

quoniam

quæta, sed ex modo: nempe quia vim inferunt, & rapinis perturbant rem publicam, atque illi duntaxat iure deputatur neci: fur autem licet identidem peccet, si tamen id semper latenter, ita, vt neque publicas vias obsident, neq; irruptionem in aedes faciat, nec ex domo offerat, nõ cõsetur latro. Quare gaudere debet privilegio ecclesiastico si se in sacrum recipiat. Atq; adeo multo minoris probabilitatis habet secundum assertum: quod quia ingens furtum æquipollet tribus, dignum sit morte. Nam licet æquipollet in quantitate, non tam in modo: vt repletur latrocinium. Quamuis propter insignem audaciam imaginẽ eius gerat. Id autem quod eadem pro ratione asserti sui adducit, videlicet propter enorme delictum licere leges transgredi, indignum est iurisperito: nam transgredi leges peccatum est, & peccatum licere non potest: sed forsitan transgressionem appellat dum sit aliquid contra verba legis, non tamen contra mentem. Id vident tamen in super adnotandum hic est, qd Baldi aut cuiusvis alterius doctrinis assertio nullatenus haberi potest pro legitimo: verò neq; dictum ipsorum. Iuris consulto: quoniam nisi aut principis autoritate aut reipublice more & vsu eorum documenta pro legibus recepta sint: quippe cum, vt lib. 1. demonstratum est, sola autoritas publica valeat legem condere, quæ vim habeat coercitiuam.

Est ergo iam receptissimum vt fures pro simplici aut geminato furto, si non est magnum, aut flagellis castigentur, si aut auris recisi, seu ferro inuasi relectentur. Pro trino vero aut pro vno enorme ad turcas suspendantur. Quæ quidem lex etiam Hispanis in more est: vt patet in lib. 4. regalis for. tit. 1. 6. qui furatus fuerit. 4o. dispositio, nouies tantundem soluat. Quod si iteratõ simile committat furtum, occidatur. Tamen si sub illo figore nõ sit nunc eadem lex in vsu, vt pro decima parte vnus ducati quis suspendatur. Pluris enim tunc forte estimabatur illa quotta, quam nunc duplus ducatus.

ARTICVLVS III.

Utrum ei qui egestate premitur, furari liceat.

Rostquam tam stricto iure ostensa est iniquitas furti, disputare conuenit, an aliquis sit inde excipiendus casus, saltem vbi extrema necessitas ingruit. Et arguitur primò a parte negatiua de illa cap. supra citato, si quis, extra, de furti-

Secundar: et in 1200...

Vfus iã recepit sententiam Baldi.

1. Argumẽta parte negatiua

vbi habetur quod si quis propter necessitatem famis furatus fuerit velstem, cibarium, vel pecus, poeniteat hebdomadas tres: quod non iuraberetur nisi furtum tunc illicitum esset.

¶ Secundò, idem arguitur ex Aristoteli. Ethic. 2. 2. vbi ait quædam esse quæ confessim nominata conuoluta sunt cum malitia: & subdit ex eplaia furto: vbi significat esse intrinsecè malum, atq; adeo nullo fine, nullaq; de causa reddi possibile licitum: cuius est in mendacio similitudo.

¶ Tertiò, homo debet proximo sicut seipsum diligere: nemini autem ad succurrẽdum per elemosinam proximo licitum est furari, vt lib. contra mendacium ad monet August. ergo nequẽ ad subueniendum sibi. ¶ In contrarium autem est quod in necessitate, vt ad idia habet vulgare, omnia sunt communia.

¶ Quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima: Res quæ homini redduntur, pauperum sustentatione iure naturæ debentur. Autoritas est Ambrosij, quæ inter dicitur referatur, dist. 46. Esurientium panis est, quem tu detines: nudos tu in indumentum est, quod tu recludis: miserorum redemptio & absolutio est pecunia quam tu in terra desolis. Ratio autem naturalis sic colligitur. Nullius in gemitum aut humanum naturali potest aut diuino derogare, cum hæc superiora sint: iure autem naturæ diuinæq; prouidentia instituta est vt res inferiores hominum necessitati seruiant, propter quos conditæ sunt: ergo vbi res huiusmodi redundantes possessori non feruiunt, nullo humano iure vetari potuit quominus in egentium usum veniant. ¶ Secunda conclusio: Hoc tamen non obstante nemo citra extremam necessitatem ei cui affluunt, eripere sua bona potest. Probatur: quoniam & si lecuples ille eadem teneatur bona diffundere, sunt tamẽ multi egeni, diuersis locis & temporibus occurrẽtes, quibus ideo charitatiuam illa erogatione per possessorem fieri conuenit.

¶ Tertia conclusio. In extrema necessitate, puta vbi enidens & virgens est, tunc calamitosus ille licite potest alienis rebus sibi succurrere: siue clam sublatis, siue palam. Conclusio hæc iam est a nobis asserta: quoniam tam innatum est homini ius seruandi sese, vt illi alia cuncta cedant. ¶ Primam istarum conclusionum non intelligas obligationem sonare iustitiam, sed tantum misericordiam: vt lib. 2. q. de diu. rerum ad notauimus. Nam postquam diuise sunt res, quisque est suarum dominus: eatenus tamen persit naturale ius commune, vt qui abundat, esse debeat in egenos beneficus. Quæ ratio non inde enascitur veritas conclusionis secundæ

Argum.

Argum.

Conclusio, respositio, Ambro.

Conclusio

Conclusio

Prima con. declaratio

nam

nempe vt nemo quauis graniter patiens, possit à diuite furari. Neque valet argumentum. Diues in tali casu (nempe grauis necessitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Ioã. in sua canonica: Qui viderit fratrem suum esse habere, & clauerit viscera sua ab illo, quomodo charitas Dei manet in illo? Ergo ille potest sua auctoritate eripere: quoniam obligatio illa non est iustitiæ, sed charitatis, ad quam nemo iniustus cogi potest. At verò materia hæc de elemosynarum obligatione non est presentis loci. Tractat enim eam D. Tho. 2. 2. q. 32. ¶ Circa tertiam autem conclusionem, quæ ad rem attinet presentem, dubium est quænam necessitas sit extrema iudicanda. Vtrum ea tantum cum quis iam iam aut fame strangulatur, aut frigore alia ve calamitate absumitur. Videtur nanque nomẽ ipsum, extrema, id designare. Respondetur tamen non eam, vt vulgus arbitrat, expectadam esse. Sunt enim qui eam vocat extremam necessitatem cuius impossibile est tunc remedium: ille ergo censetur articulo necessitatis extrema quando vides fratrem periculo appropinquare ineurabilis infirmitatis, aut alius miserie quæ homines solet conficere, ille inquam, dum præueniri potest, cauerique summa miseria. Necessitas verò quæ in periculo hominem constituit honoris, licet non censetur extrema, est tamẽ perfectio grauis: quæ eum, qui facultatem habet opem ferendi sub reatu mortalis culpe obligat. ¶ Quid autem si puella in periculo versetur amittendi pudoris ob victus inopiam? Videtur nanq; & illam censeri extremam: quippe qua non modo honor, verum & salus animæ periclitatur. Respondetur nihilominus quod quauis illustre sit misericordie officium cuiusmodi miseris in orphanitate periclitantibus subuenire non illa tamẽ censetur extrema vt possit puella alienum rapere: quoniam nulla est necessitas quæ cogere possit illam vt sui copiam alteri faciat, aliàs consensus ille nõ esset peccatum: sed perire potius debet, quam delinquere. Sõt autem ciuilia iura quibus iubetur vt extremè patiens ad publicum magistratũ antea recurrat quam aliena priuatim capiat. Hoc autem intelligendum est quando commodè id fieri potest. ¶ At verò non deest forsan qui contra nos in presentiarum insurgat. Diximus enim tum aliàs sæpe, tum paulo antè neminem ad id cogi posse, ad quod sola charitate tenetur: sed ad id tantum ad quod de iustitia obligatur: extremæ autem necessitati nemo tenetur succurrere nisi ex charitate: nam si obligatio esset iustitiæ, illis qui tunc non succurreret, teneretur

Quæ nã ex...

Respositio

Obiectio aduersus respositio. 2.

ad restitutionem, quod non conceditur: ergo neque publica potestas compellere tunc quæpiam iure potest, neq; qui in periculo est qui priuatim capere. Respondetur partem referre an dicas in tali necessitate aliquam iustitiæ rationem intercedere: proprie tamen profectò non est nisi misericordia: strictissimè tamen obligans. Quod autem coactio tunc loci habeat, est propter singulare ius, quod cuiuspiam competit suam seruandi vitam.

¶ Appendenda hic erat disputatio, an qui in articulo necessitatis alienum rapit, ariditè felicitius postea fortuna, teneatur id restituere: nisi si in satis libro precedenti sub titulo de restitutione, eadem a nobis absoluta esset disputatio.

¶ Canonem igitur adductum in primo articulo de necessitate quæ non est extrema: vbi aliqua est culpa furari.

¶ Ad secundum concedimus ingenuè, furtum esse actionem intrinsecè malam: imò talem, vt lib. 2. diximus, in qua Deus, vt legis naturæ lator, dispesare non possit. At verò sicut de prohibitione homicidij diximus, quod illa generalitate: nõ occides, eo quod præceptum est naturale, non includitur casus quos ipsa natura includere nõ potest: neque in illa: Non iurare omnino: sic neq; prohibitione furti vetari potuit acceptio rei alienæ, quam natura ipsa hominibus indulgit. Quocirca eiusmodi acceptio non est furtum, sed acceptio rei a natura concessæ. ¶ Ad tertium denique respondetur cuiusque pari iure licet, in eadẽ necessitate alienum rapere vt indigenti succurrat. Sed citra illam vetat August. elemosynas de rapinis fieri.

ARTICVLVS V.

Utrum rapina vilo pacto fieri possit contra peccatum.

Rapina est furtum in extrema necessitate licitum sit, tamẽ quia rapina atrocius est crimen, videre restat, vtrũ & illa quocq; aliquando sit licita. Arguitur enim a parte affirmatiua. Præda, illata vi sit, ratione habet rapinæ: prædã autem accipere ab hostibus licitũ iudicauit in lib. de Patriar. Ambro. vbi ait. Cum præda fuerit in potestate victorum, decet militarem disciplinam vt regi, seruentur omnia scilicet tam ad belli sumptus, quam ad militum premia: ergo rapina est aliquando casu licita.

Solutio.

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

Argumẽ.

¶ Secun

Argumē. 2. ¶ Secundo arguitur Terrarum principes multa suis subditis iniustis extorquent, quod effigiem præ se ferunt rapinæ, & tamen græue est illos delictores censere: ergo rapina nō est vbi que mortale crimē. ¶ Tertio arguitur. Id quod

Argumē. 3. possessoris nō est licet ab illo auferatur: infideles autem iniusti sunt suarum rerum possessores: secundum illud Augustini in epistola ad Vincēt. Donatist. Res falso appellatis vestras, quas neq; iuste possidetis, & secundum leges terrenarum legum amittere iusti estis: ergo licitū apparet ab ipsis eadem eripere. ¶ In contrarium est qd tanquam de re iniquē parta prohibetur sacrificium vel oblatio de rapina facti: secundum illud Esa. 16. Ego Dominus diligens iudicium, & odiens rapinam in holocaustum.

1. Conclusi. Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Rapina nullatenus est licita, neq; priuato neq; publicæ potestati: ita que sicut furtum nunquam est licitum: & vbi acceptio rei alienæ licita est, non habet rationem furti: sic, imō efficaciori ratione de rapina censendum est. Probat: quicquid nomine suo innatam habet rationem iniustitiæ, est sic intrinsecè malum, vt bene fieri nequeat: rapina autem id ipsum sonat, quod violenta acceptio contra iustitiā: sicuti furtum, id quod fraudulētā: ergo rapina neuti quā esse potest licita. ¶ At verò ad maiorem huius explicatiōnem adhibentur alia dux. Secunda ergo conclusio est. Sola respublica & princeps qui eius gerit vices per violentiam potest citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere: quicunque vero priuata autoritate per violentiam aliquid rapit, raptor est & latro, atque adeo huius iniustitatis reus. Probat: vtraque simul pars. Violentiam inferre proprium est publicæ autoritatis munus: nam violentia idem est quod coactio: vis autem coactiua solum in republica residet, atque in principe qui eam representat: sicuti non nisi totum animal potest cogere membra. Est enim hæc potestas ab ipsis imatura concessa ad cohibendos homines à malo, adducendosq; in bonum: quæ quidem concessio, vt supra diximus, non expeditur priuatis fieri: propterea quod præmature iudicio mādari debet executioni. Ex quo fit vt violentia in principe, si via & ordine fiat, non habeat rationem rapinæ: nempe si vel contra externos hostes, vel cōtra internos maleficos illa ex legis præscripto vtatur: in personā verò priuata semper eiusmodi violentia rationem habet rapinæ. Atque hac de causa, articulo tertio etiam illi cui constat rem ab alio possessam, suam esse, idq; legitime probare potest: tamen

2. Conclusi. præiudicis iniustitæ nequit obtinere: negari mus per vim posse rem aggredi. Quod si cum saltem obieceris, qui extrema patitur, illum arbitror iure ipso naturæ exceptum esse ab hac lege. Adeo enim vtiq; conseruati naturalis iuris fastigium tenet, vt violentia tuæ non sit rapinæ characterē denotanda. ¶ Tertio conclusio. Si princeps, aut iudex, aut alius quibus magistratus sua abusus potestate per violentiam quippiam à ciuibus rapuerit, in signe rapinæ scelus committit: & ad restitutionem tenetur. Tanto enim impudētius ac sceleratius eiusmodi potentatus peccat, quanto sanctiori fide iustitiam, cuius custodes existit, erga omnes deberent immaculatam seruare.

3. Conclu. De conclusionibus istis nulla est ambiguitas præter illas, quæ per proposita argumenta insinuantur. Et quidem ad primum de bellica præda respondet diuus Tho. si iustum est bellum, prædam esse licitam, neque ad restitutionem obligare. Tamen si peccatum cupiditatis contra charitatem committi etiam tunc possit: dicente Augustino in lib. de verb. Domini, propter prædam militare, peccatum est. Si verò bellum est iniustum, rapina committitur. ¶ Bellū autē iniustum, sicuti lib. 3. de iudicio diximus, ex triplici capite contingit. Primum ex autoritatis defectu: nam soli principes habentes, merum imperium, ius habet bellum aut indicēdi, aut gerendi: reliqui verò magnates & potentatus regibus subditi, nō item sed tantum violentiam possunt vt in malefacto res sibi subditos. Quaresi extraneos armorum vi impetant, ceu priuata personæ censendæ sunt & rapinam committunt: quāuis alioquin iustam haberent causam. Mox ad bellum equitatem requiritur causa, non qualiscunq; sed digna pro qua tam ingentia pericula subeantur, tamq; calamitosæ atque exitiosæ reipublicæ perturbaciones concitentur. Bellorum namq; tumultibus non solum prophana omnia, verum & spiritualis reipublicæ salus, & sacra omnia, & fides ipsa, periclitantur. Tertio requiritur forma iuris, eademq; tanto exactius quā in priuatis iudicijs, quāto periculosius de summa boni publici agitur: nempe vt nisi cunctis pacis rationibus prius oblatis, non indicatur, neque vterius proferatur, quā fert æquitas. Sed de hoc aliās. Præda ergo belli iusti non solum ad reparandam damna, verum vt inter milites distribuatur licita est. Et quāuis principum præcipua incumbat merita perpendendi iustitiæ belli: quæ vtiq; ratione licet ipse iniustum bellū constet, milites nōnunquā excusantur: tamen tam aperta esse possent iniustitia

3. Conclu.

Ad. 1. argu. S. Thom. Respondet.

August.

Bellū iniustum ex triplici.

Secundum.

Tertium.

Adsecundū. tia, vt etiam ipsos subditos excusatione nuda ret. ¶ Ad secundum argumentum de principibus & magnatibus conclusionibus ipsæ satis respondent: nempe quod si violentia vtuntur ad extorquendum ea, quæ ad bonum commune conferunt, non est rapinæ crimen. Si autem vltra ius aliquid insuper ex primant, non sunt à crimine liberatissimi tanto nequius delinquant quanto eorum potestati non est qui resistere possit. Vnde August. 4. de Ciuita. Dei: Remota iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia latrocinia quid sunt nisi parua regna? Et Ezechiel. 22. Principes eius in medio eius quasi lupi rapientes prædā. Quo fit vt etiā ad restitutionem teneantur. ¶ Tertium argumentum latissimā, & his temporibus, nescio an dixerim necessariā disputationē offerebat de iure bellandi contra infideles: propter illum Occidentale Orbem, quem nostrates nostro seculo repererunt: sed bona causa, vt præcedenti libro sub titulo de dominio diximus, in hoc opere ab huiusmodi disputatione superfedimus. Dabimus autē, si Deo dante nobis licuerit, libellū de ratione promulgandi Euangeliā: vbi hæc, si nō pro rei dignitate, pro nostro tamen capto tractare adornamus. Interim tamē ad interpretandū Augustinū satis fuerit adnotare triplicem esse infidelium ordinē. Quidā enim sunt qui iure & facto sub ditione Christianorum principū vitam degunt: quales olim erant in Hispania Saraceni & Hebræi: & nūc in Italia & Germania perseuerant Iudæi. Et de istis nemini in dubium venit, quin valeant Christiani principes lege in eos agere, siq; adeo priuare bonis. Veritas enim hæc late patet, tam in Decretalibus sub tit. de Iudæ. & Sarac. quā in Decretis, dist. 74. His proximē accedunt hæretici qui ex nobis, vti ait Ioannes, exierūt. Ac de his proprie loquebatur Augustinus. Erat enim eis sermo contra Donatistas: quos quidē vniuersim hæreticos patentissimū est tam canonico quā ciuili iure suis mulctari bonis: vt patet cap. Cum tu. de vsur. lib. 6. ¶ Alij sunt infideles qui licet nō de facto, tamē de iure Christianis principibus subduntur: saltem quātum ad regnorū suorum possessionem, nempe qui terras vi possident quæ olim sub ditione nostra fuerant: vt sunt Afri, Saraceni, ac Turcæ Græciam tyrānicè possidentes. Et de istis certum etiam est posse bello à nobis accessim, atq; adeo eisdem regionibus expoliari. Nihilominus priuata autoritate nullus nostrum per eos transitum faciens eorum bona aut depredari aut diripere valet. Tum quod præter regiones bona domestica quæ sua iudicia lu-

Adtertium.

Infidelium ordo duplex, Primus.

Secundus.

cratur, sua sunt: enim præcipue quod ad subigendum illos auctoritas publica requiritur. Quare nemo nisi facultate & cōcessione principis potest illis molestus esse. ¶ Infideles autem tertij ordinis sunt: qui neq; iure neq; facto nobis subditi sunt: neque verò nobis infesti: quales sunt illi qui vel Christianum nomen non audierūt, vel quod eodem recidit, per obliuionē omni memoria superiorē excusantur. Tamen si proprie excusatur nemo: quia cum vniuersus orbis teneatur fidem dum eius prædicationem audierit, suscipere, si rectē seruassent naturæ legem, Christus illis via aliqua sua irradiat. fide: licet excusari dicatur eo quod dum nihil de ea audiunt, sua infidelitas non est peccatum. Et de istis cōtestari his solet, vtrum liceat nobis illos bello petere. Et quidē Caieta. hic inter interpretanda mensentiam diui Thomæ negat vllum Christianis fauere ius illos de suis sedibus ac possessionibus deturbadi. Quoniam vt S. Tho. 2. 2. q. 10. artic. 10. ait, Fides naturam nō tollit, sed perficit: atq; adeo possessiones quarum mortales iure gentium potantur nō mini auferit: eo potissimum quod species infidelitatis negatiuæ, scilicet eorum qui de Christiano nomine nihil audierunt, neq; est peccatum, neque adeo villo supplicio digna: Imō verò ait quod neque olim filios Israel vllis infidelium bellum indixisse legitur: eo solum quod infideles essent: de quo apud aliquos male intellectus, male audit. In primis enim nō negat licitū eis fuisse infideles propter idololatriam Dei iussu debellare: sed tantum negat eos solum qd infideles essent, nempe negatiuē: hoc est, eo solum qd sine carebāt debellatos: secus ob idololatriam. Præterā si de bello contra possessores illos terræ promissæ gesto loquatur, sanā etiam potest habere intellectum. Video namq; nonnullos digladiari, vtrum gentes illas Deus pellere suis sedibus iusserit ob sua ipsarū scelera atq; idololatriæ impietates, an verò solum vt pollicitationem impleret quem Abraham fecerat & semini eius, tradēdi eis regionem illam. Cum tamē proculdubio certo certius sit vtrāque fuisse causam. Est enim illic & getium expulsiōnem considerare, & introduciōnem diuini populi. Et quidē expulsiōnis causa iustissima fuerunt sua crimina: introduciōnis autem, promissio illa populo facta: At verò cum Deus vniuersos idololatrias totius orbis eodem iure potuisset extinguere, illos tamen singulariter inde expulsi, vt illic suam plantaret populum. Quare fortē nō solum ob idololatriam, sed vt Deus impleret promissum, illud imperauit bellum. Atque hinc at-

Terris otā do.

Caietanus.

bitur

bitror legitimū sensum illorum verborū Deu-
tero. 9. vbi ambā copulantur causa. Quia illā
(scilicet gentes) egerunt impie, introeūtes de-
leta sunt; & vt impleret verbum suum Domi-
nus quod cum iuramento pollicitus est patri-
bus tuis. At verō quæstionis punctum, vtrā
nobis liceat infideles tertij ordinis qui nihil cō-
tra nos moliantur bello petere, non in hoc cō-
sistit, quod impietas idololatriæ, allorūq; fo-
rum scelerum immanitas digna sit morte. Hoc
enim nemini potest non esse confessum: quan-
doquidem Christiana res publica meritisumō
eadem crimina morte vlciscitur. Quare in cas-
sum sese discruciant qui de hoc cōcertant. Ve-
runtamen cum, vt lib. 3. dicebamus, ad rectum
iudiciū duo sint requisita: nempe & iusta cau-
sa in crimine, & legitima facultas in iudice, ex
hoc tota disputatio pendet, vtrum nos legiti-
mī simus eorum iudices, suorumq; criminum
vindices. Nam ex hoc quōd Deus, totius or-
bis Dominus, quæcūque voluerit, fuerit vn-
quam vltus crimina, arguere quōd nos idip-
sum in omnibus infidelibus possimus, perin-
de est ac si arguas, quōd cum rex possit in to-
to suo regno vniuersos maleficos extirpare,
possit pariter vnusquislibet magnatum qui sub
illo iurisdictionem habet territorium alterius
ingredi ad id exercendum munus. Aliunde er-
go demonstrandum est, si verum habet, nos tā-
li facultate pollere. Attamen, vt præcedenti li-
bro sub titulo de domo diximus, ab hac dispu-
tatione in hoc opere bona causa duximus su-
perferendum. Si nobis forsan diuino fauore li-
cuerit libellum de Ratione pro mulgadi Euan-
gelium adere, illic disputatio hæc pro captu
nostro suis numeris absoluetur.

ARTICVLVS. VI.

Utrum rapina sit grauius furti

Voniā de furto & rapina quæ-
stione presenti locuti sumus, quas
duas commonstrauimus esse spe-
cies: quarere in calce disputatio-
nis conuenit, vtrū istorū vitiōrū
alteri grauitate præcellat. Et arguitur. Furtum
esse peius, tū quod supra rapinā addit fraudē
& dolum, quæ per se rationem augent peccati-
tutum etiam quōd verecundia & metus ex a-
ctus turpitudine nascitur: magis autem pude-
sunt homines de furto quā de rapina: ergo
illud est scelestius.

Accedit demum quōd delictum quod pluri-
bus nocet, eo est iniquius: per furtum autē plu-
ribus nocentum inferitur, nempe non so-
lum magnatibus, verum & plebeis & cuiusvis
classis hominibus. Violentia autem & rapina
non nisi illis inferitur potentatibus qui resiste-
re possunt: grauius ergo est furtum quā rapi-
na. In contrarium autem est quōd leges acer-
bius in latrones atque raptores animaduertūt,
quā in fures.

Ad quæstionem vnica eadēque facillima
conclusionē respondetur. Rapina grauius
peccatum est furto. Conclusio per ea quæ di-
cta sunt liquidō constat. Dicitur enim est hæc
duo in hanc vnā rationem obieci conueni-
re, quod vtrūq; est acceptio alieni contra do-
mini voluntatem: nisi quod furtum tollit volū-
tatem per ignorantiam, rapina verō per violē-
tiam. Violentia autem è regione magis oppo-
nitur voluntati quā ignorantia. Nam violē-
tia aperto Marte pugnat contra actum nolen-
dis ignorantia vero efficit inuoluntarium per ab-
sentiam actus. Qui ignorat enim non vult: sed
qui resistit, cōtrariē vult. Hac ergo ratione ra-
pina peior est. Accedit & ratio iniuriæ quæ in
rapina cumulatior est. Nam fur plures facit rei
dominum, quem scilicet per metum nō audet
apertē aggredi, sed latenter. Raptor verō mul-
to eum minoris estimat, siquidem absq; metu
eum adoritur. Quare nō solum in bonis lædit,
verum & in honore per ignominia. Quia etiā
ratione contumeliq; (vt infra dicturi sumus) pe-
ior est quā murmuratio. Quin verō accedit
tertiō quōd non solum in bonis externis atq;
etiam in honore iniuriam inferit, verum & vite
periculum offert. Raptor enim & latro armis
vtitur quibus resistentem perimat. Fur autem
pauore & metu semper est pallidus. Atq; hac
de causa iura ipsa communia quæ furibus vitā
indulgent, latrones morti omnino adiudicat,
adeo vt neq; perfugium ad sacrum illis suffra-
gari concedant. Et per hæc, argumentorum
solutiones clarescunt. Nam etsi in furto aliqua
sit fraus, peior est tamen audacia iniuriæ quæ ra-
pinæ.
Ad secundum autem respondetur, quōd au-
dacia vulgō apud sensuales homines pro iudi-
cio fortitudinis reputatur: & ideo fit vt etiam
dum facioribus perpetrandis exhibetur, mi-
nus de illa homines pudeant: cum tamen ar-
gumentum minoris culpæ sit in sceleribus me-
tus, qualis est in fure.
Ad tertium denique respondetur, quōd & si
pluribus per furtum solet nocentum inferri
grauiora tamen per violentiam inferuntur.

QVÆ

QVÆSTIO QVART-
ta, De iniustitia iudicis.

ARTICVLVS I.

Utrum liceat iudici eum, qui sibi nō sub-
ditur, iudicare.

INIUSTITIAE, quæ
facto seu in personam, seu
in res committitur, pro-
xima est species illa quæ
verbis fit. Huius autem ge-
neris illa est iniquior, quæ
in iudicijs versari consue-
uit: videlicet tam iudicū culpa,
quā testium reliquorumq;
iustitiæ ministroꝝ. Sunt enim
personæ quinque, videlicet
Iudex accusator, reus, testis
& aduocatus: quæ quinque
deponit quæstiones. Sed ex
istis Iudex est cuius crimi-
na grauiora existimantur.
Quatuor autem in iudice
sunt necessaria: videlicet
iudicandi potestas, veritas,
& forma, & executionis vis:
quæ quatuor articulis
explicabuntur. Primum ergo
vitium est si iudicandi, quā
non habet, facultatē vsurpet.
Igitur vt istud hoc primo
articulo examinemus. Queritur
vtrum potest quispiam eum
qui sibi non subditur, iudicare.

- Argum. ¶ Et arguitur a parte affirmatiua. Christus, quippe qui Rex Regum erat, & Dominus dominatium, nulli erat creaturarum subiectus: & tamē Pilati iudicium pertulit, qui de hoc reprehēdi non solet quōd non subditum iudicaret, sed quod innocentem cōdemnaret: potest ergo quispiam in alienum ciuem ius dicere. ¶ Secūdo: Daniel (vt eius historia ca. 13. refert) seniores illos falsi criminis testes iudicio condemnauit, qui tamen non perhibetur fuisse iudex: ergo.
- Argum. ¶ Tertio: iura sepe iudici facultatem tribuunt castigandi ratioē delicti eos, qui licet nō sint sibi subiecti, delinquent tamen intra limites sui fori: ergo eum iudicare qui iudici non est subditus, non semper est illicitum.
- Grego. ¶ In contrariū est Gregorius super illud Deu-
teron. 13. Si intraueris segetem, &c. vbi ait fal-
cem iudicij mittere nemo potest in eam rem
quæ alteri videtur esse commissa.
- Conclusio. ¶ Quæstioni huic, licet pro argumentorum
ratione pluribus videri possit indigere:
duæ tamen conclusiones satisfaciunt. Prior
est. Nemini fas est quempiam iudicare nisi
eum qui sibi, vel simpliciter, vel tali casu subdi-
tus sit. Probat. Sententiā iudicis esse quasi quæ

dā lex particularis de singulari re prolata: lex
autem (vt supra monstratū est) vni debet ha-
bere coactiuam: ergo & sententiā, aliās frustra-
nea esset nulliusq; efficacis: hanc autem vni
habere non potest nisi vel princeps, vel respū-
blica eiusq; ministri, quibus ciues veluti patres
toti subduntur: ergo illum quisq; solum legiti-
mē iudicare potest, qui sibi subditur: quippe
in quæ vices gerit reipublice. Idem enim prū-
dentia genus quōd ferēdis legibus necessariū
est, scilicet præceptorū, necessarium quoque
est vt secundū illas ius dicatur. Nequequam
siquidem vis legibus inesset coercitiua, nisi in ea-
rum applicatione persisteret. Hinc iura illa di-
manant, extrā, de iudi. c. at si clerici. Sententiā
à non suo iudice lata, non tenet. Et de constit.
lib. 6. c. vt animarum. Extra territorium ius di-
centi, non paretur impune. Vnde iudex idem
est quod ius dicens. c. forum. de verb. sig. & iu-
risdictio, tam facultas quā territorium quōd
illa comprehenditur. Neque Paulus nos iubet
subiectos esse nisi potestatibus sublimioribus
hoc est illis, qui nobis loco & potestate præfe-
cti sunt. Et enim sicut orbis cælestis non in su-
periores substantias insluit, sed in corpora quæ
sibi sunt loco subiecta: sic neque homo potest
nisi sibi subditos legibus ac iudicijs gubernare.
Hac enim de causa (vt supra diximus) homo ci-
uile animal in societate viuat. ¶ Posterior con-
clusio. Quatuor modis contingit vnum esse al-
teri subditū. Primō ordinariē, veluti illi qui per
se potestatē habet: sicut omnes Christiani Pa-
pæ subduntur, & in secularibus totum regnū
regi. Secūdo modo quia potestatem habet de
legatam: sicuti provincia proconsuli subijcitur
& prætori ciuitas. Tertio eō quōd quis sua spō-
te alterius se iudicio submittit: vt ille qui arbi-
trū eligit, & qui iudiciū quod retractare pos-
set, subire mauult. Et quartō si quis in alieno
territorio, & quod aiunt, districto delinquat
vel alia via alienam iurisdictionem subierit.
¶ Ad primum nihil aliud respondet S. Tho-
mas. Quam quōd sua se voluntate Christus submi-
sit Pilato a quo iudicaretur, exemplo eorū qui
arbitrum eligunt, cuius arbitrio parere, stata
pœna, obligantur. Et tamen in exemplo non
nihil ambiguitatis. Nam si ad viuum similitu-
do existimetur, videtur tum S. Thom. sensisse
quod Christus constituerit sibi Pilatum iudi-
cem, conferendo ei nouam potestatem, quā
non habebat ordinariā: sicuti qui priuatam
personam sequestrat sibi præfecit. Hoc autē
falsum est. Nam Pilatus potestatem illam à Cæ-
sare receperat, atq; ideo ab ipso Deo, illa ratio
Cc ne quæ

ne qua lib. 4. q. 4. monstratum est, civilem rem publicam per legem nature, & gentium à Deo derivari. Idq; Redemptor significavit Ioannis 19. dicens, Non haberes potestatem adversum me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Hinc et enim sumitur argumentum à adversus illos qui dicunt potestatem civilem defendere à Papa tanquam à vicario Christi. Eiusmodi non aut, Nisi tibi datum esset à me sed, desuper. Christus enim, vt superiori lib. diximus, non assumpsit temporale regnum, sed temporalium vsu qui ad suum cœlorum regnū esset necessarius. Solum ergo vult Sctus Thomas quod ea ratione qua erat rex regni cœlorum, ac perinde rex regum, & dominus dominantium, exemptus erat ab omni humano iudicio: in qua vtiq; exēptione reliquit vicarium suum Pōtificem Maximum, cuiusque subinde inferiores sacerdotes, secundum illud Matth. 17. Liberi sunt filij. Et ideo quāvis potuisset retractare Pilati iudicium, ob nostram tamen salutem sua se libera voluntate illi subiecit adigendum morti. Hinc Caiet. sibi obicit Pilatum nō peccasse vsurpatione iudicij (nam quod peccaverit innocentē cōdenando, dubium esse nequit) ego tamen non id tam facile colligerem. Sed si Augustus legitimus rex erat Iudæorū, non peccavit hac ratione Pilatus: quia Christus voluit vt vnus ex Iudæis haberet. Si verō tyrannus erat, eodem modo deliquit iudicando Christum, quo iudicando Iudæos: quia Redemptor noster, non indultit ei peculiarem aliam facultatem. Neq; in hoc cum cogitavit S. Thom. cum illo conferre qui eligit arbitrum. Hic enim potestatem iudicij confert qui ea antē carebat. Christus autem nihil aliud fecit quā quicquid de illo fieret libenter pati. Ex hoc Christi exemplo fit cōsequens, Papam eius vicarium qui si nulliter exemptus est, posse nihil fecius subdere se alterius iudicio: idque non modo in foro poenitentiae (quo res est comperta) verū in foro iudiciali: quod fecit Leo Papa. iij. qui, vt legitur. 2. q. 7. can. Nos si. submisit se iudicio Ludouici Imperatoris de rebus quibusdam iudicandū vt seipsum iustificaret. Duplex tamē de hac re enascitur dubium. Prius quod seque retur generaliter de quibuscunq; causis posse alius sententia cogi, etiam anathematis: nam eadem apparet omnium ratio: consequens tamen doctores in. 4. Sentent. cōfentiēter negāt vt S. Tho. disti. 19. q. 1. art. 3. & Richar. disti. 18. ar. 5. & Petrus de Palud. q. 2. Posterus dubium est de subiectionis modo. Videtur inq; q sic se posset alteri subijcere, vt eum sibi superiore aut æqualem cōstitueret: id autem falsum esse

inde monstratum, quod cum sit Christi vicarius non valet aliter eodem loco statuerē. Consequentia verō probatur. Aut enim libera sua subiectione in necessitate transit, ita vt cui se se mel subdidit, subdicere dicitur iudicio nequeat: & tunc planum fit illum cui se subdidit esse superiorem; vt pote cuius potestas à Papa non pendet. Si vero subiectione non sit necessaria, superuacanea est. Ad prius istōrum perempta consequentia respondetur. Haud enim consequitur, vt quicquid in aliquibus potest, possit in omnibus esse regularē; quod quāvis facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri cōmittere, vt si forte inter se & alterum lis contestetur: qua scilicet, debitu aliquod, vel alter ab ipso, vel ipse ab altero petit: vel de aliqua sententia quam ipse protulerit ad eundem ipsum p̄uocatio fit tāquā ab iniusto grauinē: sicut potest tunc ipse de illis causis iudex cedere, sic potest & eadem alteri cōmittere, seq; submittere. Et hoc fecit in dis. can. Nos si. ex cōmunicare autem seipsum nequit, neq; suspēdere, neq; seipsum propriē punire: & ideo neq; valet constituere sibi iudicem qui se excommunicet, suspēdat, aut puniat: sed solum qui sibi iubet restitucionem facere, aut reuocare sententiam.

Alterius argumenti pariter interimitur consequentia. Haud enim potest superiorem sibi aut æqualem cōstituire. Quapropter cum duplex sit necessitas: altera scilicet iustitiæ, atque altera simpliciter coactionis, subiectione sua potest priorī modo fieri necessaria: non autem posteriori. Potest inquam subiectionem suam poena vallare & stabilire: sicut qui sequestre eligit: teneturq; adeo subire sententiam, etiam in foro Dei. Itaque esset peccatum mortale non stare fidei suæ: obligareturque poenam soluere: quocirca non est vana subiectione. Attamen necessitate coactionis, ita vt potestas iudicis nō depēderet à sua, nemini se potest subijgere: imo quoties vellet alterius sententiæ retractare, illiusq; reuocare potestatem, est male faceret, teneret factum.

Existit tamē ingens argumentū quod possit Papa alteri se submittere, nō modo in minoribus causis, sed etiā vt anathemate aduersus illū procedatur vsq; ad depositionē. Supponamus enim ex ca. si Papa. d. 40. quod dū herese os la be fordescit, potest à Concilio conueniri & deponi: & cum depōnendus nequaquam sit nisi auditus, poterit sibi anathematis cœsura, vt cōpareat, cogi. Fac ergo ipsum vellemus infamia de hæresi laborare, sic vt Cōcilium iam iam de illa re indicatur: Videtur ratio persuadere q possit

Solutio.

Caietanus.

Corollarium.

Prima dubitatio.

D. Tho. Richardus. Petrus de Palud. Postrema dubitatio.

Ad primū dubitatio nem.

Argumentum.

Solutio.

Alterius dubium.

Responsio.

Ad 1. argu. principale.

Ad 3. argu.

Ad alterū dubium.

Argumentum.

Ost auctoritatē iudicis secūdo loco ab illo exigitur iudicij veritas. Et idcirco secūdo loco queritur, vtrum iudici liceat cōtra veritatem, quā certō nouit iudicare, quādo legitime probatur contrariū. Et arguitur à parte negatiua. Legitur enim. Deut. 17. Verities ad sacerdotē Leuitici generis, & ad iudicē qui fuerit illō tēpore: quæresq; ab eis, qui iudicabūt iudicij veritatē. Vbi autē venire solet vt innocēs, cuius palā iudici innocētia cōstat, testimonijs falsis ad eius tribunal deferatur: ergo ob talia testimonia non debet veritatem deserere.

Secūdo arguitur: Homo debet iudicio suo diuinū imitari: diuinū autem semper fit secūdo veritatem. Reuelabitur enim ex hoc iustitia iudicij Dei (vt ait ad Rom. 2. Paul.) quod reddet vnicuiq; secundū opera sua. Et de Christo ait, ca. ii. Iſai. Nō secundū visionem oculorum iudicabit: neq; secundū auditum auris arguet sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terrarū: nō ergo licet iudici falsis testimonijs à veritate abduci.

Tertio: Testimonia in hoc sunt necessaria, vt veritas cōstet: quando autem res est manifestā, nullis opus est testimonijs, secundum illud Pauli. i. ad Timoth. 5. Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedētia ad iudiciū: ergo quando iudici res est manifestē comperta, non opus habet alienis testimonijs.

Quarto arguitur: Iudex cōdenando innocentem facit cōtra scientiam: & cōscientia nihil aliud est q̄ scientia applicata ad opus: ergo facit contra cōscientiam: quod proculdubio semper est peccatum, ergo id minime licet.

In cōtrarium autē est auctoritas Augustini super Psal. Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges & iura pronūciat;

Argumentum a parte negatiua.

Argumentum.

Argumentum.

Argumentum.

Augustinus.

Duplex quæstio: sententia.

D. Thomas.

ARTICVLVS II.

Verum iudici liceat contra veritatem quam certō nouit, iudicare, quando legitime probatur contrarium.

Ad 1. argu. principale. Augustinus. 2. de ciuitate Dei q. 6. p̄ter unū enim inquit iudicij pronūciatio est calami nix innocentis: ergo vbi dicitur de peccatis ab ipso iudice qui sciam dicitur p̄teritoni dolenauit: dicitur enim de peccatis nix est humani iudicij, quod plerūq; qui vult se innocētē p̄moneri cruciant, et deniq; damnari de se ipso operantur occidant.

Cc 2

culta illa iure censentur: quæ secundum regulas iuris legitime non constant: scientia autem iudicis non reputatur iure sufficiens testimoniū vt hebetur cap. si faceret de offi. iudi. ordi. nā iure naturali ac diuino, in ore duorum vel triū fiat omne verbum. Alter verò est sensus contrarius: vtrum dū iudici palam constat eū qui reus sit & legitime criminofus probatur, innocentem esse, liceat illi eum cōdemnare. Et quāuis tātūm quarāmus an liceat, ex plorandum tamen est an aliquādo teneatur. Porro autē quo ordine perspicaciori præcedamus, ea præmittemus, quæ omnibus sunt in confesso, vt rē in vltimas redigamus angustias. Et cōstabit re sponso conclusionibus tribus. ¶ Supponitur enim hic primūm ex superioribus, iudicē non priuata, sed publica auctoritate fungi dum iudicat. Ex quo fit, non suo priuato iudicio, sed cōmuni & publico debere informari. Huic autem subnequitur documentum alterum: videlicet, duplici ipsum scientia vt: vt putā vniuersali iuris, & particulari facti: quæ quidem scientia via ordinaria à testimonijs petenda est. Habet enim iudicij quæstio duo membra. Alterum verūm fecit, alterū, quid ergo iuris. ¶ Est ergo prima conclusio. Scientiam vniuersalē iuris tenetur iudex sic sanctē sequi, vt neq; suum propriū arbitrium, si cōtrarium est, audire possit, neq; vllas in cōtrarium probationes admittere. Et ratio est: quia ipse non est legū iudex, sed custos. Non enim ad ipsum attinet iudicare, an lex bona sit: sed quid iubeat. Et ideo si vel actor, vel reus cōtendunt probare legē nō esse iustam, nō iunt audiendi. Neq; verò in foro conscientia dum lex edicto principis promulgata est, potest quispiam tutō illam transgredi, causatus nō esse iustam: quia nemo est illius iudex: nisi forte intolerabilē, eademq; manifestissimam iniquitatem præferret. ¶ Secūda conclusio. In particulari factō licet scientia à testium instrumentorumq; testimonijs petēda sit, potest nihilominus iudex suo ingenio & prudentia iurare: scilicet in examinādis tam instrumentis quā testibus. Idq; tūc maxime debet quando sibi constat innocentē calumniarū fallitate præmi. Hanc conclusionem ratio ipsa naturalis, innocentia fœtrix, persuaadet. Quāobrem impendit quā rarissimē vsu venire potest, vt iudex omnino cogatur innocentem, cuius innocentia ipsi euidentis est, morti addicere. Nam tunc ipse sciet, non solum testes esse falsos, verūm & quibus vijs possint falsitatis deprehendi. Ob idq; poterit illos instantius interrogare, distinctiusque scrutari horam & locū, & formam: illa nimis prudentia vsus

Sensus legitimus positus cōcl:

1. Documentum:

Secundum:

1. Conclusio:

Ratio conclusionis.

2. Conclusio:

Suadet conclusio.

qua Daniel presbytero. in iniquitatem deprehendit, vt Susanna innocentiam patefaceret. Quia etiam si Caetano auctori adū est, debet tunc coram populo iurare illum esse innocentem: vt putā quem ipse eadem hora alio loco viderat. Neq; vlla testibus tunc iniuria irrogatur. Imò cum ipsi sint iniurij, eorum iniuria refellitur. Et quāuis fortasse id bona fide faceret, nulla eis fit iniuria, dum miseri innocentia protegitur. Haud tamen liceret occultū nocētē proderet. Ad diderim ego verò tertij, quod deberet tunc, si profuturum cerneret, in tempore exuere personam iudicis, & corā superiori personam agere testis. Quia etiam si citra scandalum optimaq; dissimulatione id fieri posset, licere ei carceres apertos secretō dimittere, vt in nocens se in pedes conferret. Itaq; (vt dicebā) vix potest extrema necessitas ingruere innocij hominis in mortem adigēdi. De duobus autem remedijs ac suffragijs reliquis, scilicet an teneatur iudex, aut innocentem superiori remittere, aut officium dimittere, dicemus statim. ¶ Igitur vt ad pūctum descendamus, vbi necessitas contingeret, tūc auctores in diuersas dissecant sententias: quæ numero sunt tres. Prima est in vno extremo omnino D. Tho. cōtraria. Putā qd in nullo casu scilicet, neq; in causa ciuili, neq; in criminali licet iudici cōdemnare eū quem euidenter licet esse innocentem: quāuis legitime probetur reus. Nam citra euidentiam nemo ambigit sequendum esse iudicium publicum. Hanc opinionem ortū traxisse arbitror & originem ex Hugone super legem Preceptor. ff. de iuris. omni. iudi. Eādem tamē opinionem amplexi sunt Calderin. & Panor. super. c. Pastoralis. de. off. deleg. & Summa Angeli. in verbo, iudicare. q. 7. & Nico. de Ly. Exo. 23. Secūda opinio vitur distinctione. Nempē quod in causa criminali siue capitalis sit siue vltius mutilationis, nequit iudex cōdemnare innocentem secundum allegata & probata. Secus autem in ciuilibus: putā cum de pecunia agitur, aut de aliarum rerum possessione. Hæc autem opinio falso tribuitur Calderi. & Panor. qui certius fuerunt primę sententiæ: sed fuit cuiusdam Rodolphi quem loco citato Angelus citat, in quem sententiā subscripsit Inola & alij Iurisconsulti super legem. A diuo Pio. ff. de re iud. & Summa Rosella, & Supplementum. Et hæc media opinio est quæ Adriano preplacuit, in quodli. q. 6. art. 3. Sed miror qd hanc asserat esse Theologorum opinionē. Cum tamen ex anti quis nemo sit qui non indubie teneat cum sancto Thoma: imò minus inter omnes habet probabilitatis. ¶ Tertia ergo opinio est in alio extremo

Calderin.

1. Opinio:

Hugo. Calo decim: Pa normt. Summa Ang. colaus 17. 2. Opinio.

Rodolphus Ioā. de mo Summa Ros. Supplementū, Adria.

1. Opinio:

tremo secundum quam statuimus conclusionem tertiam. Iudex in vltimas conclusus angustias debet in omni causa tam criminali quā ciuili contra veritatem sibi notam, secundum allegata & probata sententiam pronunciare. Hæc inquam opinio est S. Tho. 2. 2. quæst. 67. art. 2. & superius, quæst. 64. artic. 3. ad tertium, vbi exemplum protulit in causa mortis: nimirum quod potius est morti adiudicandus innocens, quā deferenda testimonia publica. Eademq; fuit sententia Alexan. de Hales, Doctoris grauissimi, in 3. p. q. 40. membro. 6. artic. 2. & Richard. artic. 3. q. 2. 6. & egregij doctoris Petri de Tarantasia. Et fuit inter Iuriscōsultos opinio Bar. super. l. illicitas. ff. de off. præsid. & Ioannis Andr. in suis Nouellis, titulo de allega. vbi recitat opinionem S. Thomæ in qua se asserit. Fuit etiam sententia Petri de Palud. & Syluestri in verbo, Iudex. ij. §. 5. Quam post plurimam authorum citationem fatetur esse opinionem antiquorum omnium Theologorum, iurisque vtriusq; interpretū: contra quā Adria. affirmat. Cui re vera sententiæ & rationes cōstanter, & planē iura patrocinantur. In primis August. iam supra citatus id astruit, quod bonus iudex nihil ex arbitrio, sed secundum leges & iura pronunciat. Eisdem quoque id ipsum profert verbis Ambro. super. Psal. Beati immaculati, & refertur. 3. q. 7. can. iudicet. Et. 11. q. 33. cap. summo opere. id quoque Greg. & ff. de off. præsid. l. illicitas. §. veritas iubetur præses id sequi quod conuenit eum sequi. ex. fide eorum quæ probabuntur. Censent ergo iura iudicinas esse, nisi secundum allegata & probata, iudicare. ¶ Ait verò fortasse quispiam hæc citata iura nihil aliud definire quā quod iudex debet secundum leges & iura ius dicere: nō tamen subinde censere qd debeat pronunciare secundum allegata & probata: imò iubet vt sequatur scientiā iuris: porro autē ius ipsum (vt patet Exod. 23.) iubet in fontem & iustū non condēnari. Attamen cauillus iste repulsus facilis est. Idem est nanq; iudicare secundum iura, & iudicare secundum allegata & probata. Id enim iura persanctē præcipiūt, vt nemo præiudicio, iure est incognita causa cōdemnetur: sed per legitimos testes præcognita. Sed est lepida Calderini glossa super verbis legis citatę. Illicitas. Iubetur ibi præses fide eorum sequi quæ probabuntur, ait verò ipse qd tātum admōnetur sequi allegata & probata, quando illa vera sunt? Sed respondeat nobis, qua via debet iudex cognoscere vera esse quæ probantur, nisi per idoneorum testiū iuramētā? Nam si liberum ei potest relinquitur negare illa esse vera, frustra

D. Thom.

Alexan. Ho. Richard. Petrus de Tarantasia. Bar. Ioh. Andr. S. Thom. Petrus Palud. Syluester.

August.

Ambro.

Grego.

Cauillatio.

Calderinus

essent testimonia. Multo ergo melior est glossa super illo verbo, cap. 1. de off. iudi. ordi. quod admōnetur episcopi iudicare secundum quod Canones censent: quæ quidē gl. indē plane infert iudicem debere iudicare secundum allegata & probata. Id quod insuper cōfirmatur ex diuino documentō, Deuter. 17. vbi admōnitōne præmissa qd in ore duorum vel triū testiū peribit qui interficietur, subditur qd iudices sequantur in iudicio veritatē. Illic ergo docentur iudices illā sequi veritatē, nō quā ipsi sciūt, sed quā ab ore testiū veniatur. ¶ Veruntamē, vt auctoritates rationibus dilucidatur, arguitur ratio prima quæ omnū est basis. Nemo ius habet quēpiam cōdemnandi auctoritate priuata, sed in quantū publica fungitur: ad iudiciū autē requiritur, & scientia iuris, & facti: ergo & vtraq; debet vti publica, non priuata: nempē vt sicut in scientia iuris non debet sequi suam opinionem, licet reputet esse scientiam, sed aulcaltare debet leges: ita neq; est basis. ¶ Secūdo arguitur. Per suam scientiā iudex nemini cōdemnare potest, vt supra distūm est, quātūlibet eum euidenter noverit esse reū: ergo neq; potest quēpiam absolueret. Id quod & patroni cōtrarię opinionis fatētur. Si ergo non potest innociū absolueret, sed debet perpetuis vinculis ad seruare: & perpetua vincula morti æquiparatur: gratis pfecto negatur quin possit eum, lotis ab eius sanguine manibus, lege in ipsum agere. ¶ Sed obuias: ergo innocens fuit Pilatus qui secundum allegata Christi iudicauit. Nulla sanē est cōsequētia: quoniā adeo erat Christi innocentia nō modo ei, verūm & publicis cunctis euidentis, adeoq; subinde aperta testimoniū falsitas, vt neque Pilato ipsi celaretur eorum iniquitas, sed posset eos facile falsitatis reuincere. Vnde cum dixit, Innocens ego sum à sanguine Iusti huius: vos videritis, nō modo innocentia fassus est. Sed illum morti ad dicit (vt ex Euangelio cōperitur) metu Casaris, qui vel nomē ipsum regis abhorrebat: & simulatus est Christus qd se regē faceret. Quis verò & idem metus nē venirent Romani & Iudæorum gētem tollerēt, corā inuidiam exacuit, vt eum reum agerēt. ¶ Tertiū arguitur, ex fine publicę auctoritatis. Publica iudicia ob tranquillitatem & quietum statum reipublicę constituta sunt, atque eo pacto vt nulla sit patula iudicij via declinandi, vbius liberit à veritate. Si autē nō teneretur secundum allegata iudicare: pax illico reipublicæ turbaretur. Nam cum

1. Ratio:

1. Ratio:

Obiectio:

Solutio:

Ratio:

populus de occultis nō iudicet, vidēs nō stari publicis probationibus, nō possēt noa in iudicem proclamare. Tūc p̄sertim vbi de re atroci his esset, vt de vrbis prodicione, aliā ve simili. Præterea iudici semper relinqueretur via excusandi se ab executione iustitiæ: per hoc q̄ diceret sibi patere cōtrariam veritatē. In summa, necessariū est vt iudex qui in oculis ciuū ius dicit, sententiam suā populo persuadet, ea tenēs saltem vt cōvincatur secundū iura suis se prolata, quod facere nequiret nisi secundū allegata iudicaret. ¶ Quarto, si (vt ex epli gratia dicimus) certum esset duorū alterū, videlicet Petrū aut Paulū hæresia feminasse, lateret tamē vter eorū id fecisset, & Petrus verē reus confiteretur sacramentaliter in aures iudicis hæreticæ prauitatis, & postea Paulus innocētis deferretur de illo crimine, cu. vtiq; innocētia eidem inquisitori cōfaret: tūc profectō inquisitor perplexitate teneretur anceps. Nā si Paulum condemnare nequiret, secretum cōfessio nis reuelaret: fieret enim inde cōpertum Petri crimen. ¶ Sunt autem qui ex his omnibus elabuntur, respondētēs q̄ iudex in casu quo innocentem euidenter nouit legitimis testibus accusari, debet illum superiori remittere. Idq̄e Sanctus Thomas quæst. 64. articulo. 6. ad tertium, admonet. Hoc autem remedium q̄ licitum sit, non est dubium. Nam quācūq; causam potest inferior superiori remittere. Et factore præterea q̄ dum insignis persona de aliquo infami delicto accusaretur illo diuerticulo pius iudex debet subterfugere post quā omnia alia intentata remedia nihil prodessent Attamen q̄ illud sit necessariū, non video. Nam primum inferior iudex legitimam habet auctoritatem terminandi causam secundum allegata. Mox remedium illud tenuissimū est, imo inane: quonia cum superior rei nesciat innocentiam, nō possēt ob testimonium inferioris eum absoluerē: sed deberet aliorum testiū iure iurādo stare. Et ideo perinde esset superior si remittere, ac supplicio offerre. Quare si nō liceret eū occidere, consequens apparet quod nec deberet eum tradere superiori, sed eam liberare. ¶ Præterea questio in staturatur de ipso supremo iudice apud quem delatus est miser, quem scit esse innocentem: accusatus tamē de grauisimo crimine, adeo vt citra graue scādulum nequeat illum vita donare. At verō supremus iudex multo plura habet remedia. Nam possēt testes vrgentiū deterere: possētq; excogitare alias vias, quibus innoxium à tanto eriperet periculo. Præsertim cū (vt articulo. 4. videbimus) possit etiam dānata ad mortem

4. Ratio

Quorūdam eū: sic.

4. Ratio

3. Ratio

vitam cōcedere. ¶ Alterum subterfugiu est, q̄ debet tūc iudex magistratui cedere. Quin alij aiunt, teneri ciuū omnium suorum bonorum dispendium facere, quā illū occidere. Hoc autē profectō multo est improbabilius, quā id quod proximē tractabamus: tum quod remedium illud inatle est, tum præcipue quod nemo tenetur tam in grati suo incommodo dānum, quod ipse non dedit, in fratre cauere. Et enim quod homo qui officio suo viuūt, debeat tantam iacturam facere dātum creditū est. Eo vel maximē quod si eum nequit supplicio tradere, potius debet mortē ipse perpeti, q̄ in eū capitis sententiā profere. Quod nimis est creditu rigidum. Hinc sit nostrum Syluestrum, licet opinionem S. Thom. visus sit defendere, id tamen non optima fide fecisse. Ait in quā quod iudex tenetur occidere innocentem, quādo neq; ipsum potuerit superiori remittere, neq; suum officium dimittere. Hoc etenim secundum S. Thom. nusquam dixit. Et tunc nulla profectō esset nostra opinio: quia cum quicūque possit officium suum dimittere semper in promptu esset remedium hoc.

Syluester, nō satis p̄ nē moxam S. Thom. quatuor ei.

Vnt nihilo secius argumenta non infirma contra hanc sententiam. Diluamus autem illa prius quæ S. Tho. adducit suis solutionib. ¶ Ad primā auctoritatem Deuter. qua iubetur Iudex veritatem iudicare, iam responsum est, veritatem illic eam ceteri, quæ in ore duorum vel trium testium consistit.

Ad 1. arg.

¶ Et ad secundum respondetur quod Deus qui nullo extraneo indiget testimonio, sed sua infinita sapientia omnia penitissimē nouit, & p̄riter Christus in quantum homo, rectissimē iudicant secundum propriam sciētiam. Secus autem humani iudices qui medicatis publicis testimonijs stare tenentur: quippe quibus iudicibus aliter non haberetur fides. ¶ Ad tertiu respondetur, quod quādo res est manifesta, nō iudici tantum, verum publicitatis, non opus est testimonij. Secus quando soli innotuit iudici.

Ad 2. arg.

Ad 3. arg.

¶ Ad quartum sunt qui respondeant non esse absurdum in persona publica facere cōtra cōscientiam: secus si esset priuata. Attamen isti non sunt in Theologorū scholis versati. Quoniam agere contra cōscientiam intrinsecē malum est: quia est agere id quod agēs existimat esse malum. Et ideo negatur iudicem agere cōtra cōscientiam. Non enim agit contra cōsciētiam qui tantum agit cōtra speculatiuam sciētiam: sed qui agit contra practicam. Iudex inquam facit contra illam scientiam; hic est innocens: non tamen contra istam: non est occidendus. Imo rectē iudicat esse occidendum propter

Ad 4. arg.

Argumenta contra post iudicem hanc m. solutio.

propter idonea testimonia. Vbi vero iudex opinionem haberet persuasam, nostræ contrariam, ceteretq; subinde neutiquā innocentem esse condemnandum, nullatenus possēt cōtrariam cōscientiā eum morti tradere. Hic enim hanc tantum veritatē definitimus q̄ innocēs in tali casu sit condemnandus: q̄ aut cōtra cōscientiā facere nemini liceat, altera veritas est. ¶ Accumulantur præterea alia argumenta: nempe quintum: ex illo Exodii 2. Infontem & iustum nō occides, vbi Nicolaus negat opinionem S. Thom. Ad hoc tamen respondetur: priuatis personis simpliciter iustum esse publicis aut potestatis: non ille reputari debet innocens, quem publica testimonia fontem faciunt. Ob idq; iudex cū publico muneri impendit operam, quia tunc ex intentione nō occidit innocentem, sed debuit officij sui, quicquid sequatur perfoluit, nullatenus peccat, sed studiose agit: sicut ille qui tutamine inculpata tutelæ aggressorem interficit. ¶ Et per hoc soluitur aliorum argumentum, arguentium hoc esse contra ius naturale. Illi enim qui falso accusant, ius violant naturale, si scienter hoc faciāt: nam possunt id bona fide facere. Iudex autem potius ius idē transgrediretur nisi debetum officij sui præstaret: quod iure naturæ ob commodum bonum constitutum est. Hæc autem argumenta cōmunia sunt primæ ac secundæ opinionioni. Aliud est quo Adrianus peculiariter vti tur vt suam mediam persuadeat. Nullus mortalium est dominus vitæ humanæ, sed solus Deus: nemini ergo fas est innocentem perimere. Secus inquit de bonis temporalibus, quorum homo est dominus. Potuit quippē ait, populus consentire vt dum quisq; innocens ciuili causa legitime accusaretur, qua deberet bonis præcise externis multari, innocens ille consentiret propter allegata & probata. Hæc autem opinio omnium est incongruentissima neq; vllō saltaentaculo sulcitur. Nam q̄ ait, neminem ius habere suæ vitæ aut membrorum, hoc duntaxat probat q̄ auctoritate priuata nemo potest se, aut nisi vim repellendo, aliu interficere. Secus autē de persona publica: quare iudici in tali casu publica idoneaq; testimonia ius faciunt occidendi innocentem. ¶ Mox reuincitur Adrianus. Si non possēt innocens damari in causa criminali: profectō neq; possēt in ciuili. Quia sicut iudex facultatem non habet vitæ priuati hominē: nisi pro crimine ita neq; externis bonis. Vnde enim ipse illum populi consensum piscatus est? Eo præsertim quod vt sepe dicere consueuimus) possit esse tam ingens bonorum cumulus; qui

Abundat in ino incongruentissim.

Ratio in Adrianum.

vitam priuati hominē adæquaret. Nulli ergo profecto argumentatio aculeū habet aut pondus aduersus hanc D. Thom. quā pleriq; metitissimo amplexi sunt opinio: nisi illud quod à pietate sumitur. Videtur enim animus extimescere innocentem morti adigere. Hoc autē solum persuadet q̄ sit impendit quā maxima adhibenda diligentia & cura in eius tutelā non tamē quod eius causā deferendē sint leges, deferendāq; tranquillitas publica. Est enim lex omnis humana, quantumuis iusta nihil aliud, quā cribrum expurgandi tritici: quæ nequit sic exacte iusta & iniusta discernere; quin cum purgaminibus nonnulla quādoque decidunt grana. ¶ Verū tamen hoc non est prætereundum argumentum, quod possēt quospiā decipere. Argumentum autem est. Vbi his esset de aliqua condemnanda propositione hæreticos nota; & Doctores pluri decepti illam damnarent; Papæ verō aut iudici Episcopo; euident esset illius veritas, neutiq; subscribere in aliorū sententiā possēt, sed deberet constanter suā retinere veritatē: ergo similiter iudex nequit contra sibi cōspertam veritatem testium probationibus assensulare. Respondetur nullam esse rerū similitudinem. Veritatem enim nullatenus abnegare licet: iudex autē dum morti adicit innocentē, nihil asseuit falsi: nam pro toto mundo nō debet affirmare illum esse in culpa: sed factō profitetur dānandū esse: idq; verū est, quia testimonia illū morti offerunt.

Aliud argu: cōtra concl.

Responsio

ARTICVLVS III.

Utrum iudex absque accusatore possit quempiam iudicare.

Rectum q̄ ad iudicis rectitudinē requiritur, est forma iudicij. Circa quā queritur, vtrū absq; accusatore possit reū quempiā iudicare. Et arguitur a parte affirmatiua, tã Dei ex eplō quā Sanctorū: Deus nulla praua accusatione delictores castigat: iustitia autem nostra à suā deriuatur, ergo & nobis id licet. ¶ Secundō idem ostenditur in Daniele, vt eius historia refert, cap. 3: quia accusator vnus fuit & iudex. ¶ Tertio arguitur: Accusator in hoc necessarius est, vt crimen in aures deferat iudicis: potest tamen alia via in eius notitiam peruenire: ergo non semper necessaria est accusatio. ¶ In contrarium est Ambros. super Apostoli sententia de fornicatore: ad Corin. Ambros.

1. Argumē.

2. Argumē.

3. Argumē.

Ambros.

5. ubi ait: Iudicis non est sine accusatore dam-
nare: quia Dominus Iudam cum fuisset fur,
quia non est accusatus, minime abiecit.

Conclusio
responsiva
Ratio con-
clusionis.

Brevissima est questio, vnaq; hac conclusio
ne contenta. Iudex in criminibus nequit
quæpiam iudicio condemnare, nisi accusatum.
Ratio est, quod cum iudex interpres sit iustitia,
ad quem secundum Aristot. 5. Ethic. veluti
ad animatum iustum concurratur: iustitia autē
hominis non ad eundem ipsum, sed ad alterū sit
sit ut iudex inter duas partes indicatur? sedeat
actorē, scilicet, vel accusatorem & reū. Accedit
authoritas Actuum. 25. ubi ait Festus: Non est
cōsuetudo Romanis dānare aliquē hominem
prius quam is, qui accusatur, presentes habeat
accusatores, locūq; se defendendū accipiat ad
abluēda crimina quæ ei obijciuntur. ¶ Occurrit
autem illico argumentū contra formam huius
conclusionis, quæ angusta strictaq; nimis esse
videtur. Arguitur inquam cōtrā. Eadem est ra-
tio criminalium causarū, & civilium: cetero
strictum dictum est, in criminibus, ac si in civili-
bus minime esset accusatio necessaria? Respon-
dendum. Dicit nos Thomæ tenuisse formā. Ipse
autem, si Caietano fides habetur, exemplū in
criminalibus posuit: eō q̄ in illis requiritur deli-
ctoris presentia: & ideo evidentius illis patet
accusationis necessitas. Attamē expositio hæc
non facit satis: deberet enim conclusionem po-
nere, quam late patebat. Ratio ergo S. Thom.
fuit, quod licet in omni iudicio præter iudicem
necessaria sint duæ personæ: in causa tamen
civilium, ubi nō petitur delinquentis supplicium,
sed reus resistit; patentissimam erat iudi-
cium in re non posse sine parte res suas peten-
te, quæ quidem accusator non dicitur, sed actor.
Et ideo questio particulariter mota est de ac-
cusatore, de quo in dubium venire poterat, an
esset necessarius: propterea quod iudex mi-
nime suo iudicium posse crimina vindicare. ¶ Ar-
guitur autē præterea contra conclusionē. Ius
naturale non vetat quo minus possit potestas
publica, nulla expectata accusatione, pernicio-
sum hominem extinguere. Nam & paterfami-
liæ & monarchiarum præfectus potest familiā
suam absq; illa iudicij forma castigare nulla er-
go debuit lex humana illud præhibere. Respon-
detur quod licet ius naturale id expresse non
prohibeat, est tamen utroq; humano iure san-
ctē prohibitum. Ut extrā, de accusa. cap. si legi-
timus. & l. illigatas. supra citata. ff. de oth. præti.
& ff. de mun. & hono. l. scripto. Si quis accu-
satores nō habet, ab honoribus prohiberi nō
debet. Et alij Romanorum legibus, quas insin-
nuavit ille Festus loco citato in Actibus Apo-

Argumentū.

Caietani.

Vera solutio.

Argumentū.

Responsio.

stolorū. Ad quas leges alludere visus est Chri-
stus Ioān. 8. Nemo te condemnavit mulier: ne-
que ego te condemno. Et est naturalituri ap-
prime consonum. Satis enim reipublicæ pax
custoditur & quies, si qui accusatorum aut pro-
clamatione delati fuerint in iudicium, in conspe-
ctu populi afficiantur supplicio. Nam si iudex
accusatoris simul & vindicis personam gere-
ret, via calumnijs sternereetur. Debet ergo iu-
dex tertius esse inter duas adversas personas arbi-
ter. Quare Arist. 5. Ethic. ca. 4. ait eum esse me-
diatorem. At verō paterfamilias, qui vi nō uti-
tur coerciva, neq; capitali sententia ferire po-
test, hac non indiget accusationis ceremoniā.
Sicuti neq; monarchorum prælati in delictis
minoris momenti, quæ ceu pater castigare de-
bet. Idq; iuris habet pontificū cōcessione, quo-
rum autoritate monachales institutiones fir-
mitatem habet. Quin verō & extra religiones
in levioribus non opus est stricta accusationis
forma, ut habetur. l. lenia. ff. de accus. ubi lenia
audire & discutere de plano iubentur. At verō
gravia crimina quæ sine delinquentis infamia
puniri nequeunt: nepe ubi carceribus, opus est,
neq; in monachorum claustra vindicari pos-
sunt nisi accusatione prævia.

Aristot.

Ad. i. argu.

Paulus.

Respondetur ergo ad argumenta. Etenim
quæ Dei Sanctorumque exēpla in contra-
rium obiecta sunt, nihil contrā movent. Deus
siquidē nullo opus habet accusatore, eō quod
& omnia novit, & pro sua absoluta potentia,
summaque æquitate neque minima culpā im-
punē permittit. Tameñ si nihil sine accusatore
puniat. Creavit enim rationem nostram ad eō
culpæ inimicam, ut conscientia ipsa criminosi
ipsum ante diuinum eiustrubunal ingiter accu-
set: ut ad Roman. 2. doctor est Paulus. Præter-
ea & factum ipsum, quod et si sit latentissimū
ipsi tamen patentissimum est, pro accusatore
est ante eius conspectum. Vnde Gene. 3. quasi
Adæ prævaricatio eum ad suum tribunal de-
tulisset, in iudicium evocavit dicens: Adam
ubi es? & ca. 4. Vox sanguinis fratris tui Abel
clamat ad me de terra. Et capit. 18. in Sodomo-
rum vltione: Descendam & videbo utrum cla-
morem qui venit ad me opere compleverint.
Quin verō forma finalis iudicij futura vide-
tur cum accusatione: ut habetur Matth. 12.
Viti Niniuitæ surgent in die iudicij cum ge-
neratione ista, & condemnabunt eam. Regina
Austri, &c. ¶ Atque eadē ratione Daniel quo-
niam Dei agebatur autoritate & appulsu, po-
tuit eosdem senes & reos accusando facere, &
morti addicere condemnando. ¶ Ad tertium
respondetur, præter hominē, cuius propriū est ac-
cu-

Ad. 3. argu.

accu-

Augu.

accusandi munus, quatuor existere alias causas,
quarum quælibet locum sibi vindicat accusa-
toris. Prima est manifestariū crimē, quod no-
torium appellat: puta ubi quis in conspectu
populi vel iudicis cum legitimis testibus delin-
quit: tunc enim non alius præstolandus est ac-
cusator: secundum illud Pauli. 1. ad Corinth. 5.
Quorundam peccata manifesta sunt, præcede-
tia ad iudicium. Vnde glossa Augustini super
locum citatum Genes. 4. de sanguine Abel: &
refertur extrā, de accu. euidētia patratī sceleris
clamore accusatoris non indiget. Idemquē ha-
betur. 2. q. 1. can. manifesta. Secunda causa est
infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatō.
Hæc enim vicem habent quoddammodo accu-
satoris. Non quidem ut iusta sint causa, reum
in supplicium rapiendi, sed via inquisitionis re-
prius explorata & discussa: iuxta formā capi-
tolorum, qualiter & quando. & Inquisitionis.
extra, de accusatio. Tercia causa est, quādo qs
iudici denunciatione iudicia denūciatur, quæ
ad vindictā tendit: qualis fit inquisitoribus hæ-
reticæ pravitatis. Tunc etiam via inquisitionis
proceditur ad cognitionem causæ, & vitionē
criminis. Est enim illa denunciatō hoc tātum
ab accusatione differens, quod qui denūciat
non tenetur probare: aliam nemo denūciare au-
deret. Quarta denique causa est dū quis frater
na correptione præmissa Euāgelicē denuncia-
t fratrem prælato ut patri. Tunc enim si denun-
ciatus fuerit dicto audiens, nō licet prælato ad
pœnas & infamiam procedere: sed illic cessare
debet ubi correptus frater, correctus subinde
apparuerit. Nam illuc tēdit ille processus. Sin-
verō rebellis extiterit, tūc rebellio accusatoris
vicem gerit ut possit prælatus in eum lege age-
re, ut infra limitatus patebit. Hæc enim non est
hic locus emunctius examinandi.

ARTICVLVS. III.

Utrum iudici liberum sit pœnam iuris
relaxare.

Augu.

Quartum deniq; quod in iudice re-
quisitū est, ad iudicij pertinet exe-
cutionē. Et ideo videre restat, an
liceat iudici pœnā relaxare. Ar-
guitur ergo a parte affirmatiua.
Ad monuit nos Iacobus cap. 2. iudiciū sine mi-
sericordia ei manere, qui misericordiam nō fe-
cerit: ergo non solum pœnā iudici misericor-
diter licitū est relaxare, verum etiam debuit.
¶ Secūdo id cōfirmatur Dei exēplo, qui (ut ha-

secundum.

beur Ezech. 18.) nō vult mortem peccatoris:
sed ut magis convertatur & vivat.

3. Argum.

¶ Tercio: Id quod alieni prodest, nemini verō
nocet; quicumque iuste prestare potest, ergo
satis est ubi qui iniuriam passus est, noxam con-
dat, poterit & iudex remittere noxam.

¶ In contrarium sinit legis testimonia. Legi-
mus enim Deūtero. 13. de idololatria. Non par-
cat ei oculus tuus, ut miserearis & occultes
eum: sed statim interficiēs eum. Et de homici-
da. cap. 9. Morietur neq; misereberis eius.

Distinctio.

1. Conclusio

Probatio cō-
clusionis.

Aristot.

ultima con-
clusio.

Probatio.

Augu.

Ad questionē hanc quæ facillima est, suppo-
sita distinctione per duas conclusiones re-
spondetur. Alia enim est longē ratio supremi
iudicis, putā principis penes quē summa est im-
perij, a ratione inferioris, qui ceu eius minister
exequendis duntaxat legum sanctionibus de-
putatus est. ¶ Prima ergo esto conclusio. An-
teq; pars læsa iniuriam remittat, nullus iudicū,
sive summus sit, sive in finibus, remittere potest
pœnam. Probatur. Duplici enim nomine tene-
tur iudex scelerosum supplicio tradere. Priori
quæ causam definire debet inter ipsum & accu-
satorē. Posteriori, quia minister est reipublicæ
qui nō priuata, sed publica potestate vindex
est iniuriarum, quæ in ipsam sit. Nā qui cui
iniuriā infert, reipublice subinde eadē impin-
git. Igitur iudici duplex obstat impedimentum
ne valeat a noxa absoluerē reum: alterū ex par-
te accusatoris: atq; alterum ex parte reipubli-
cæ. Quocirca quādiu qui iniuria affectus est
in accusatione persistit, non sit iudici liberū
reum indemnem seruare. Ob id quod, ceu iu-
sti custos, tenetur vnicuiq; ius persequenti suū
reddere: et si contrarium faceret, peinde atq;
ille delinqueret, qui de alieno misericors esse te-
nereturq; subinde ad restitutionē tā iniuriæ q̄
damni. Vnde 5. Ethic. Arist. cap. 5. Quādo ho-
mines inquit, vident nō sibi per iniuria suppli-
cia cōpescari iniurias, insensitē se vixere arbi-
trantur. ¶ Posterior cōclusio. Postq; accusator
ab accusatione contentus desisterit, in arbitrio
est supremi iudicis pœnā iuris relaxare, aut eō
mutare: tale autem arbitrium inferiori non cō-
mittitur. Posterior hoc membrum inde fit pla-
num, q̄ iudici inferiori præscriptus est a supe-
riori agēdi modus: & ideo sic legibus alligatur
ut nequeat earū præscripta exire. Vnde super
illud Ioan. 19. Nō haberes super me potestatem
vllā, ait Aug. Tale Deus dederat Pilato pote-
statē, ut esset sub Cæsare: ne ei omnino liberū
esset accusatū absoluerē. Prius autē cōclusionis
mēbrū ex eo veritate sortitur, q̄ princeps non
tū est legū custos, verū dispensator. Nō itaq; vllā
absolutū, ut posset illas pro arbitrio suo, veluti
Cc 5 pallium

plium suum dispendere, ac dissipare: sed tamē potest, ubi decere videbit aut bono publico expedit, in legibus dissipare. Quo fit, ut accusatore desistere, & veniam ei, quem accusabat deprecante, non subinde obligatur princeps pœnam condonare: sed est in arbitrio suo illam in filgere. Quin verò merita rei debet perpendere. Et posset esse ille tā sceleratus, ut debeat supplicio cum addicere: quod si non faceret, iniurius esset reipublicæ: ut patet quando publicus esset sicarius, aut latro, vel studio scelerosus. Scius quādō vnum præ humana fragilitate commisit crimen. Sed nunquid nō posset reus qui vnicū fecit humanum delictū tā insigniter esse reipublicæ vtilis, ut etiam reclamante accusatore posset vita donari? Respondetur hoc impedio quā rarisimè licere: nihilominus vsu venire posse, ut deceret principem (quod habetur. 2. q. 7. c. 1. si quis pœnituerit.) accusationem abolere, & accusatorem compellere ut prudētum arbitrio alia satisfactione esset contentus ut persona, vel ad bellum gerendum, vel ad alia munera egregiè cominoda, seruaretur.

Scrupulus

Solutio

Ad argu.

Aristo.

Ad secundū.

Ad tertium

Ad primum igitur argumentum respondeatur quod personis priuatis quā rarisimè, imò vix potest in remittendis iniurijs excessus contingere: adeo nobis districte cōmendauit Christus inimicorum dilectionem. Publicis autē magistratibus, quia patroni & protectores iustitiæ sunt, præscripta est linea inclinandam in misericordiam. Debet quidem genere suo esse elementis, neque causas disquirere technasque innectere trucidandi homines. Imò quod Aristot. etiam. 5. Ethic. agnouit, & est inter regulas iuris, debet esse clementior ad minuerda mitigandaque supplicia: quatenus tamen fert ratio iustitiæ, & legis. Inde etiam exilire, non est clementia, sed clades publica. Quin verò & illi qui pietatis obtentu nimum procurat malefactores è iudicium manibus eripere, non putent egregium pietatis opus exhibere: inferunt enim sæpè iustitiæ violentiam. Neque illic locum habet exemplum Christi, suis crucifixoribus veniam à patre deprecantis: quippe quod ad culpæ remissionem pertinebat. Et perinde respondetur ad secundū: quod cum Deus sit in quem primum præteritū peccatur, potest remittere culpam & pœnam, ut ei placitum fuerit. Tametsi ubi ait: Nolo mortem peccatoris, de æterna id intelligat: ob idque subdit, sed ut magis conuertatur & viuat, videlicet spiritali vita. Pœnam autē nemini relaxat, præterquam in sacramentis nisi secundum opera & fructus pœnitentiæ.

iudex remittendo pœnam, etiam accusatore cessante, no documentum infert reipublicæ quatenus metū de medio tollit, quo homines arcentur à malo. Vnde Deuterono. 13. Post pœnam seductoris subiūgitur: Vt omnis israel audiens timeat, & nequaquam vltra faciat quid piam huius rei simile.

QVÆSTIO QVIN- ta, De iustitia accusatoris.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 88.

ARTICVLVS I.

Verum quispiam teneatur alium accusare:

ECVND A persona in iudicio est actor, vel accusator: nam nisi ille qui noxius est ab alio in iudicium deferretur, nunquā ipse veniret. In accusatore autem quatuor sunt consideranda: scilicet obligatio, forma, iustitia, & pœna, si iniuste accuset: de quibus ideò quatuor extruuntur articuli. Primò ergo quaeritur vtrum quispiam teneatur quempiam accusare. Et arguitur à parte negatiua. Primò quod Matt. 6. iubemur debitoribus nostris dimittere debita. Et ad Rom. 12. Non vos defendentes: hoc est non vos vindicantes charissimè: sed date locum iræ. ¶ Secundò: Amicum in iudicium tradere, amicum fidei derogat: ergo id minime fas est. ¶ Tertio: Si accusatio esset virtutis præceptum, nemo inde exciperetur: multi autem ab accusatione repelluntur. vt. 2. q. 7. latè patet, de excommunicatis & infamibus: ergo nō est præceptum. ¶ Quarto: Si talo esset præceptum, illud potius officium deberemus prælati & amicis persoluere: sed eadem causa, & q. prohibentur subditi, nisi in certis casibus, Prælatos accusare. Et præterà clerici accusari à laicis & illos accusare: & maximè in casu sanguinis: vt patet cōcilio Toletano quarto. 23. q. 8. Concilium Toletanū. Ergo nō est præceptum. ¶ Quinto. Accusator astringitur crimine, pœnare: alia pœna talonis subire: nemo autē cogitur tantū subire periculū, ergo nemo accusare cōpellendus est. ¶ In cōtra-

Quatuor in accusatore consideranda.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

4. Argum.

Concilium Toletanū.

5. Argum.

ritum esset illud Leuit. 5. Si peccauerit anima, & quis audierit vocē iurantis, testisq; fuerit quod ipse vidit aut conscius est: nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam.

Præsentem questionem in relectione nostra de telegend. & detegen. fecerit. quātam fecimus, ubi eam ad amulsim disputauimus. Nihilominus non possumus non huc aliqua cōferre, nè ista lacuna intercisus appareat præfens tractatus. Respondetur ergo ad quæstionem, distinctione præmissa, duabus conclusionibus. Est enim differentia inter fratrem de nunciationem, & iudicam accusationem, quæ ex parte, finis sumitur. Denunciatio enim illuc tendit: vt correptus frater corrigatur & emendetur. Quare (vt dicebamus) illo obtento scopo, non est vltius progrediendum. Accusatio verò ad hoc inuit, vt reus puniatur, idque præsertim in bonum publicum ut quies reipublice conseruetur, neque eius decor fordescat.

distictio.

Quid denūciatio iratena. Quid accusatio. Conclusio. Probatio cōclusionis.

Græna eō dno quādam esse oportet vt quis accusare te possit. Postrema cōclusio. Ratio cōclusionis.

mauit: tum etiam ad redimendū tempus. Et in hoc casu intelligitur lex vnica. C. vt nemo inuit. agere, vel accusa. cog. Et est expressa sententia S. Thomæ. 2. 2. non solum, quæst. 68. vbi hoc tractat, verum quæst. 73. artic. 3. vbi ait, cuiusq; arbitrij esse detrimentū suæ famæ pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Secundam partem probat S. Thomas, quia nemo ad id tenetur quod perficere nequit: & ideò cum in actuatione necessaria sit probatio: qui probare non potest, accusare non cogitur: eo præsertim nè periculum sibi creet vel talionis, vel alterius damni si in probatione de fecerit. Dixerim iure naturæ, nè in litem aliam descendamus, vtrum heredes occisi teneatur iure ciuili homicidam accusare secundum opinionem Bart. super legem. In cum. ff. de accus. nè ius hereditatis amittant, cuius tamen contrariū sentire videtur. l. diui fratres. eod. & C. citata, vt nemo inuitus. l. vnica. ¶ At verò quod prior conclusio explicatius euoluatur, arguitur contra eam. Nullum est peccatum quod non afferat detrimentum publicum: nempe vel scandalum, vel mali exemplum, vel aliquā persuasionem consortis: ergo si conclusio vera est, nullam fert exceptionem, sed de quocūque peccato, cui pœna posita est, debet quisque, si probare id potest, delictorem in iudicium producere. Hoc argumentū plerisque multos conuincit. Attamen discretione opus est. Haud enim omnia peccata sic in detrimentum censentur reipublicæ, vt sint necessaria, vel denuncianda, vel accusanda, vel tanquam talia inquirenda: sed illa tantum quorum proximam obiectum est commune bonū, quod illis expugnatur & conturbatur. Reliqua siquidem quæ aduersus priuatum bonum committuntur, priuata reputantur: nam ex obiecto actum, species existimatur. Exempla sunt. Bona proximi furari, priuatum delictum est, sicuti & priuatum hominem occidere: compilare autem ararium publicum, sicuti & crimen læsæ maiestatis, hæc sunt quæ in publicum detrimentum vergūt. Pari modo mendacium perniciosum, quo fraus ciui struitur, peccatum priuatum est. Hæresis verò qua cōmunis religio conuertitur, crimen est cum primis publicum. Nam etsi sceleratque in singulas reipublicæ priuatas partes committuntur, quodammodo reipublicam attingant, non tamen ideò existimanda sunt publica. Latrones autem qui regias vias obsidēt, & Assassini publicis criminosis adscribuntur.

Ratio S. Thomæ.

Argumentū in priorem cōclusionem.

Solutio

¶ Secundum argumentum est: Quando talia crimina publica quis relictur, iuris est si illa

1. Argum. ad idem.

illa denunciaret, non ergo necessaria est accusatio. Eo praesertim quod si denunciatur, non tenetur probare, sicut ille qui accusat. Quare ut ab illo periculo defendendi in probatione liberetur, satisfecisse videbitur dum denunciaverit.

Summa Angelica.

Duplex denuntiatio.

¶ Propter hoc argumentum tenet Summa Angelica, contra Sanctum Thomam, quod nemo accusare tenetur: in quam sententiam citat Bartol. super. l. in eum. ff. de accus. Hic tamen est notandum denunciationem, quantum ad rem atinet praesentem, duplicem esse, licet Doctores canonici iuris plures praeter accusationem distinguant super. c. novit. de iudi. & 2. q. 1. can. si peccaverit. quas eadem. 7. q. de rōe teg. & de reg. secrete. diffuse nos explicuimus. Una est enim denuntiatio fraterna, & Evangelica, quam modo diximus ad fratris correctionem referre: sed alia est iudicialis, quae bonum etiam publicum habet pro scopo: quae ideo procedit etiam punitionem: sicut est illa quae fit inquisitoribus: & servus qui accusare non potest dominum, potest illum denunciare: & subditus etiam inferiorem praesentem superiori. Et illa est penes accusatorem, hoc solo differens, quod denunciatus non tenetur probare, sed iudex tunc tenetur inquirere. Et hanc forsitan hic Sanctus Thomas nomine accusationis comprehendit. Tamen ubi crimen esset valde perniciosum & contagiosum, ille qui testes posset asserere, accusare quoque teneretur, & crimen probare, ut iudicem labore inquirendi in re tantum momenti relevareret. Quare quicquid sit de iure civili, non dubium quin in causa publica teneatur quisque in conscientia accusare. Et Bart. solus loquitur in causa priuata.

Dubium.

Argumentum partis affirmativae.

Durandus.

S. Thom. Sylvester.

Caietan.

¶ Tertium autem dubium est, utrum sicut ante denunciatur: omne Evangelicam praerequiratur admonitio fratris: ita, & ante accusationem. Et arguitur a parte affirmativa. In Evangelio nulla fit exceptio accusationis vel denunciationis: sed simpliciter praecipitur ut secreta admonitio praecedat. In contrarium tamen facit quod in c. qualiter & quando, de accus. distinguitur inter denunciationem, & accusationem sub his verbis: Sicut denunciationem admonitio, ita & accusationem inscriptio praecedere debet: ubi nulla ante accusationem admonitio exigitur. Propterea Durandus in 4. distinct. 19. q. 4. ait quod in foro interiori & conscientiae requiritur admonitio, non tamen in foro exteriori. Et S. Thom. ead. distinct. q. 2. artic. 3. recitat ambas opiniones. Et quaequam Sylvester in verb. Accusatio: §. 3. existimet tenere partem affirmativam, tenere tamen apertius videtur negatiivam. Scilicet quod non requiritur. Et ideo Caietanus. 2. 2. q. 33. art. 7. dicit, quod quando

accusatio solum est licita, non tamen in praesentia, necessarium est ut admonitio secreta praecedat: quando vero est in praesentia, tunc non est necessaria. ¶ His tamen non obstantibus ratio sic ratio dilucidat, ut nullis opus sit citationibus, sed distinctionibus. Prima est, quando accusatio alicui incumbit de re sua propria, nulla requiritur admonitio, neque in foro exteriori, neque in conscientia. Ratio est: quia scopus talis accusantis non est emendare fratrem: ob idque inanis esset & vana admonitio: quoniam est si emendatus, potest qui iniuria affectus est ius suum persequi. Atque in hoc casu palam dedit opinio Caietani. Ille enim non tenetur accusare, & tamen potest sine praevia admonitione id facere. Quando vero crimen, modo nuper exposito, pestiferum est reipublicae, tunc distinguendum est. Eum vero si ille qui resciverit certissimus omnino sit quod per suam admonitionem sic frater emendabitur, vel dampnum publicum omnino sopitum cessabit, necessaria est admonitio. Et hoc non solum lege charitatis, verum etiam iustitiae: quia pestilens ille scelerosus adhuc habet possessionem honoris sui: ob idque si satis potest occurrere malo publico sine eius laesione, non est in publicum tradendus. Est enim (ut diximus) accusatio, medicinalis: & ideo si excusari tantum detrimentum potest, cautenda est. Si vero non sit omni firmitate certissimus quod sua proderit admonitio, vel sit in mora periculum illic ad accusationem properandum est. Unde si inferperet civitatis proditio, aut regis exitum aut super omnia haereseos crimen, maxime in dogmatizantibus: praecipit est statim ad iudices aduolare: quia nemo debet existimare se posse tam ingentibus periculis aliter occurrere. Quin vero et si non existerent idonei testes ad probandum, festinandum est ad denunciationem iudicalem. Sententia est expressa Sancti Thomae 2. 2. q. 33. art. 7. ubi ait oportere in talibus casibus statim, praecedere ad denunciationem, ut huiusmodi nocumeta impediatur. Nisi forte, inquit, aliquis firmiter existimaret, quod statim perferenda admonitionem posset huiusmodi mala impedire. ¶ Et hic fumenda est regula in Inquisitionibus generalibus, quando edito praecipitur, ut quisque denunciaret latetia crimina: Etenim si omnino sint emendata, cuiuscumque sint generis, nemo tenetur illa vel denunciare, vel accusare, sed tantum testis esse si eius testimonium in particulari legitime postuletur. Si autem non sint emendata, tunc autem sunt priuata, ut concubinitus, vel alia quae non habent pro obiecto bonum publicum: & haec tantummodo denuncianda sunt: fraternae ad emendationem fratris. Si vero sint in perniciem publicam: ut proditio,

Solutio proposita dubitationis.

S. Thomas.

Regula.

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

Dubium.

Responsio.

Caietanus.

Ad 4. argu.

proditio, haeresis, & si quis forsitan non eximitate, sed studio & quasi publicus hostis merito reipublicae ad malum sollicitaret, ut tempore publicam corrumpere: & non posset aliter obuiari illi malo, denunciandum esset denuntiatio ne iudiciali: quin vero accusandus sit pbari res posset. Et pariter si immineret periculum tertie personae. Quamvis in his non ita crebro visum sit necessitas accusandi: quia eiusmodi crimina frequentius possunt via correctionis fraternae praeveneri. ¶ Hic de fiscalibus examinandum esset in causis criminalibus. Etenim quod si fiscalis procurator instituat, iustum est ut eum habeant avari publici. Item ut criminum etiam in perniciem publici boni (ut expositum est) vegetantium accusatores existant: quandoquidem quilibet tenetur illa detegere. Sed tamen quod fiscales instituantur scrutatores priuatorum criminum, credo neque; S. Thom. neque antiquiores Sancti probassent. Quoniam talium scelerum vitionem & vindictam poscere, solis priuatis incumbit, qui iniuria percussus sunt. At postquam confuetudo hoc habet, non est nostrum de hoc confutere.

Ad primum igitur argumentum secundum conclusio respondit. Probant enim illa testimonia priuatis personis consilium esse Evangelicam suas priuatas iniurias condonare. ¶ Ad secundum autem de amicorum fide respondetur, amicos usque ad aras esse colendos: & ideo ubi res est de bono communi, hoc illis antefendum est. Neque ideo amicitiae fides infringitur, etsi promissio praecesserit seruandi secreta. Nisi sit sacrosanctum arcanum sacramentalis confessionis, quod neque pro toto mundo reuelare fas est. ¶ Ad tertium respondetur quod infames & excommunicati (ut dicta quaestio. 7. habetur) ab accusatione repelluntur: non quidem in bonum ipsorum, siquidem accusare ubi & quando oportet, virtus est: sed in poenam accentur ab illo munere. Propterea quod accusatio auctoritate desiderat accusantis: quam illa fors hominum non habet. At ff. de accusatio. l. qui accusare, multis alijs de causis alij prohibetur accusare: scilicet ratione sexus, aetatis, conditionis, &c. ¶ Sed est dubium, utrum saltem quando crimen est reipublicae perniciosum, isti qui sunt iure repulsi admittantur ad accusationem. Respondetur neque tunc quidem esse admittendos: possunt tamen & debent iudiciali denunciatione pericula patefacere: ut 2. 2. q. 68. artic. 1. author est Caietanus. ¶ Et pariter respondetur ad quartum. Prohibetur enim eadem causa & quaestio. eademque legem citata in ff. filij, & subditi, & serui, suos superio

res accusare. Hoc tamen glossat Sanctus Thomas eadem quaestio. quod nihilominus affectu charitatis possunt illos accusare: & maxime in causa communis boni: quia illi non prohibentur, ut alij in poena: sed propter honestatem: quia accusatio praesertim non est in poenam, sed aduersus superiores dedecus est. ¶ De clericis autem respondetur, quod in causa sanguinis: ut illa habent iura, nequaquam possunt esse accusatores: possunt tamen denunciare crimina, protestantes non se reuelare eiusmodi criminum nos petendo sanguinis vindictam, sed vel ad obuiandum malo publico, vel ad recuperanda bona sua. Cum hac enim protestatione licitum illis est talia crimina in iudicium deferre: non solum illa, quae sunt contra bonum publicum, ut haereseos impietatem & laesum maiestatis: verum etiam illa quibus vel tertie personae, vel si bis ipsi iniuria sit vel dampnum datur: ut patet in cap. Praelatis de homiciis, volunta. lib. 6. ¶ Ad postremum de poena talionis inferius art. 4. commo dior dabitur respondendi locus.

D. Thom. Clerici qui licet possint accusare.

Ad postremum.

ARTICULVS II.

Verum necessarium sit accusationem in scriptis exhiberi.

ost accusandi obligationem quaeritur circa accusationis formam, an debeat in scriptis exhiberi. Et arguitur a parte negatiua. Scriptura tunc est necessaria, quando aut de praeteritis loquimur, ne nobis memoria elebatur: aut loquimur absentibus, ad quos verba non pertingunt: accusatio autem fit & in praesenti tempore, & ipso praesente reo. Nam ut habetur 2. q. 8. can. accusatorum, nemo absens accusari potest: ergo scriptura non est necessaria. ¶ Secundo: Nihilominus tamen per denunciationem quam per accusationem crimen panditur alienum: in denunciatione autem nullus est libellus necessarius: ergo neque in accusatione. ¶ In contrarium est Augustinus eodem can. citato. 2. q. 8. ubi ait, accusatorum personae nunquam recipiantur sine scripto: neque absente eo quem accusare voluerint, quibuslibet accusare permittatur.

Argumentum.

Argumentum.

Augustinus.

Conclusio responsus.

Facillima est quaestio ad quam vnica conclusione affirmatiua respondetur: Formae accusationis est, ut in scripto fiat. Conclusio est iuris, non solum canonici loco citato, & eadem causa & q. cano. quisquis. & ca. crimina.

verū & iuris etiā similib. ff. de accusat. l. si cui. Et quānis ius naturā id non plāne prācipiat, elicitur tamen iude naturalis ratio. Est enim iudex (vt supra dictū est) medius int̄ et duas partes, accusatorem scilicet, & reū cōstitutus: qui causam examināre debet, de qua est sententiā prolaturus. Cum ergo ex vna parte memoria, quē lubrica est, eūctā diu verba adseruare nō possit, & ex altera necessarium sit eadem vsq; ad definitiuam sententiā retineri, necessariū est scripturā administrari. Adde quod cum accusator pōna antiquitatis talionis, & nunc etiā non leui fiat obnoxius, si de calumnia fuerit reuictus, oportet repretium est accusationē subserbere, quān pōssibildum inficias ire ne queat. Ad hāc cum accusationi adhibendae sunt defensionēs & exceptiones, tū etiā probationes, expediens est vt libelli caput occupet accusatio. Attamen vt habetur. l. Leuina. ff. de accusat. in leuibus de plano procedendum est sine huiusmodi ceremonijs. Præterea in notarijs in quibus cum (vt supra diximus) nō expetitur accusator, neq; scripto opus est.

Ratio naturalis pro cōclusionē.

Ratio.

Ratio.

Ad 1. argu.

AD primum igitur argumentum respondetur quod scriptura accusationis nō est necessaria eo quod de præteritis in eatur, sed vt in futurum debeat salua custodiri. Et ideo ne que obstat accusationem fieri in præsentia rei: debet enim tam reus q̄ accusator adesse, vnde eadem causa & quæstio. can. per scripta. iubet Stephanus Papa nē vllijs accusatio per scripta suscipiatur. Nō quod nō sit in scriptis porrigenda (vt dictum est) sed quod non est ab absente accusatore in scriptis mittenda: sed debet ipse comparere. Quod autem cauētur nē reus absens accusetur, non sic strictē intelligendum est, vt nō liceat in eius absentia accusationem iudici exhiberi: sed quod non est sententiā cōdamnandus antequam ipse præsens audiatur. Idq; potissimum in causa crimināli, atq; adeo omnium maximē in capitali: vt cauetur lege Absentem. C. de accusa. si autem publico præconio vocatus noluerit comparere, sententiā quidē veluti in rebellem ferri potest: post modum verō captus, antequam executioni mandetur, audiri debet. ¶ Secundi verō solutio facit ex dictis colligitur. In denuntiatione enim fraterna Euāgelica, quia ad vindictam nō proceditur, sed tam iudex quā denuntians soli consultat saluti fratris sine dispendio eius famę nulla est scriptura necessaria: secus in denuntiatione iudiciali. Atque hanc differentiam inter denuntiationem, & accusationem demōstrat casus super his, de accusat.

Ad secūdu.

ARTICVLVS III.

Utrum accusatio per tria hac reddatur iniusta, quæ sunt calumnia, præuaricatio, & tergiversatio.

Tertium, quod in accusatore requiritur est iustitia. De hac ergo quæritur, vt r̄m tribus his vitijs corripatur, quæ sunt calumnia, præuaricatio, tergiversatio. Et arguitur à parte negatiua. Calumnia (vt habetur. 2. q. 3. c. si quæ poenituerit) est falsa crimina sciēter intēdere. Contingit autem quempiam alteri calumnia struere ignoranter, leuitate tamen animi non omninō excusante: ergo vel illa cōtra can. censenda est calumnia: vel quartum est vitium quo accusatoris iustitia cōminaculatur.

¶ Secundo: Præuaricari (vt ibidem subditur) est vera crimina abscondere: in hoc autem nō semper subest iniquitas: quia nemo tenetur omnia crimina detegere, neq; sua, neq; proximū.

¶ Tertio: Tergiversari est in vniuersum ab accusatione desistere: hoc autem nō semper est cū iniuria cōiunctū: imō verō in initio eiusdē capitis præscribitur, vt quem accusasse poenituerit de eo quod probare non potest, si cum accusato innoceente conueniret, iniuriam se ab soluant. ¶ In cōtrarium tamē est idem textus: vbi habetur accusatorum temeritate in tribus modis detegi. Aut enim calumniatur, aut præuaricantur, aut tergiversantur.

Vnicā cōclusionē ad quæstionē respondetur. Tribus nominatis vitijs contingit ac cōclusionē. Conclusio est nō solū iuris canonici textu citato, verum & iuris ciuilib. ff. ad Senat. cōsu. Turpili. seu de abolitionibus l. accusatorū. vnde eadē prorsus verba desumpsit canon. Quæ poenituerit. Numerus autē horum vitiōrum sic colligitur. Cum accusatio in bonū commune referatur, sic tamen vt iusta fiat criminis vltio, vtroq; pede claudicare potest accusator. Videlicet aut reo fauendo, aut plus nimio reipublice siue parti læsæ. In reipublicam inclinat, cum reo crimē falsum impingit. Ethoc est calumnia. Est enim calumnia subdola reuexatio per fraudem. Neq; verō ille tantum calumniator est, qui falsum crimen imponit: verum & qui occultum, quod iure probari non potest, in iudicio proapat. Nam iure quicquid idoneis testibus vel instrumentis innotescere nequit, falsum reputatur. Potest secundo accusator vice versa in reipublicam esse iniurius, quādo in causa est; nē qui in bonum

Argumēto paris negatiua.

Secundum.

Tertium.

Cōclusio.

responsus.

hominum publicum delinquit, reprimitur. Et hoc contingit dupliciter. Vno modo fraudem extrahendo reipublice: nempe inclinando in fauorem rei. Et hoc est præuaricari. Quoniam varicatio idem est quod flexio. Contingit autem hæc præuaricatio dupliciter: Vno modo dissimulando omnia crimina quæ in commodum reipublice detegere tenetur atq; adeo probationes negligēdo: & altero modo falsas admitteudo excitationes & exceptiones. Quare præuaricatio, altero nomine dicitur cōstitutio: quasi tunc accusator & reus simul illudant reipublicæ aut parti læsæ. Quæcirca hoc vitium non tantum in accusatore, verum & in aduocato, & in alios ministros, qui etiā & in iudicem solet vsu cadere. Secundo modo contingit accusato fauere, prorsus & in vniuersum (vt ait lex) ab accusatione desistendo. Et illa dicitur tergiversatio, quasi accusator terga causa vertat.

AD primum igitur argumentum respondetur quod criminis impositio non censetur iure calumnia, nisi studio & cōsulto fiat. Nihilominus nemo debet accusator prodire, nisi prius tum certior factus sit: criminis: tum etiam certans, paratam quæ habeat probationem. Et ideo qui leuiter ac temere ad accusandum prosilit, non est à culpa immunis. Attamen non debet vt calumniator talio ac vel alio supplicio plecti: sed alia leuiori poena. Nisi forsitan iusto errore fuerit motus: nam tunc nulla est dignitas. Hæc autem omnia prudentia iudicis libranda sunt & æstimanda.

¶ Ad secūdu respondetur quod sua propria crimina nemo debet detegere nisi reus legitime factus à legitimo iudice interrogetur. Neq; verō aliena nisi casu quo denūciare vel accusare tenetur. Quando autē ob bonum publicum accusat, tunc tenetur omnia detegere, quæ ad re conferunt. Quare si prece vel precio vel alia causa cum reo colludat, præuaricator est.

¶ Pariter ad tertium respondetur, quod tergiversari nō semper est crimē, sed tunc prorsus quando accusator tenetur in accusatione persistere. Quare tribus modis tergiversari citra culpam accidere potest. Primo, cum quis in causa propria accusauit. Tunc enim sicut libere accusationē inscripsit, ita potest & quādo liberit, illā deserere. Secundo, quādo accusauit in causa publica, leuiter tamē: tunc enim quoties timuerit in probatione deficere, potest cum reo conuenire & ab accusatione desistere. Et hic est casus dicti ca. si quem poenituerit. Tertio, auctoritate principis, qui propter illustrem personæ dignitatem, & reipublice vtilitatem potest ac

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

Tribus modis tergiversari potest: scilicet in causa propria, in causa publica, & in causa privata.

cusationem & in initio resellere, & in processu, ab solvere: vt eodem cap. subiungitur.

ARTICVLVS IIII.

Utrum accusator, qui in probatione defecerit, pōna talionis teneatur.

Quartum quod de accusatore disputandum restat, est, vt r̄m in probatione deficiens pōna talionis teneatur. Et arguitur à parte negatiua. Contingit aliquando iustiore quocumque ad crimē falsum accusandum prodire: cui ideo Fabianus Papa. 2. q. 3. cap. Si quis iratus, veniam concedit: non ergo omnia calumniator dignus est talionis pōna.

¶ Secundo: si talis pōna iusta est, ob id iuste in aliquo accusator damnū penitentiā alteri intēdit: igitur aut hoc est propter iniuriam reo illatā, & tunc non potest princeps eam remittere: aut propter illam quæ reipublice irrogatur, & tunc nequit eam remittere reus: potest autē eam remittere: ergo signari nō potest iniuria, ob quā talis statuatur pōna.

¶ Tertio: Ob vnam culpam nemo plectendus est duplici pōna, secundum illud Naumi. 1. Nō iudicabit Deus bis in idipsum: calumniatores autem infames habentur iure: vt patet. 2. q. 3. can. si quis circa. nō ergo debet alterum subire supplicium.

¶ Sed in contrarium est Damasi. decretum. 2. q. 3. Calumniator si in probatione defecerit, talionem recipit: Et alterum proximum Adriani: Qui non probauerit quod obiecerit, pōnā quam ipse intulit, patiatur.

Pro solutione quæstionis notandum quod talio à tale dictum est: scilicet vt quisque tale patiatur, quale alteri contra ius moliebatur. Id quod Aristot. 5. Ethico. cap. 7. repassum appellat, secundum illud Rhadamant hi.

Si quæ fecit, patiatur, & ipse, rectum fuerit iudicium. Statuitur ergo conclusio affirmatiua. Iustum est vt ille qui per accusationē in periculū quempiam induxit grauis pōnæ, similem & ipse ferat. Conclusio est nō solū canonici iuris locis citatis, verū ciuilib: vt patet. ff. ad sena. cōs. Turpili. l. mulier. & l. quæ sitū. Cum ergo leges deficientem in probatione talionis pōnæ adiudicant, ostendant non solum eum qui falsum crimē imponit, verū & qui occultum quod probari nō potest, detegit eidē subiacere supplicio. Ratio naturalis est hæc, accusator cōstitutur pars reo aduersa, cōtendens

Argumēto.

Argumēto.

Argumēto.

Damasi.

Adriani.

Papa.

Talio vnde trahat originem.

Aristot.

Cōclusio affirmatiua.

Ratio cōtendens.

conclusionis.

tendens eum in supplicium adigere: iudex autem medius inter ambos sedet: iustitiae protektor: sed aequalitas iustitiae id exigere apparet, ut periculum quod quis alteri per iniuriam creat in ipsum recidat: ergo poena talionis est iusta. Eadem conclusio confirmatur. Nam lege veteri, quae iustissima erat, eadem poena scripta scilicet. Exod. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et Deuterono. 19. Cum diligentissimi ne perferantur inuenerint, falsum testimonium dixerit contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit. Haud tamen hinc inferitur, ut quidam arbitratur, illam poenam esse modo de iure diuino: illa namque non erat moralis de iure naturae, sed tantum iudicialis, quae ideo prorsus cessauit. Non quod Christus legem illam, Matth. 5. peculiariter aboleuerit: illic enim tantum retulit veterem legem, consulens nobis contra ne nos vindicemus, sed inimicis remitteremus iniurias: at quod tota lex illa vetus cessauit. Nisi quod praecipua moralia, quae erant de lege naturae, confirmata sunt lege Euangelica: caeremonialia uero sic cessauerunt ut tanquam signa iam modo falsa, institui de nouo non possint: iudicialia uero possunt quidem, si iustum censetur, iterato constitui. At tamen lex talionis semper fuit, ut trux duraque, existimata, sed propter duritiam illius populi, & ad necedendas calumnias procliuis posita fuit. Nam si naturalem rationem consuleris, satis est, ut qui occidit occidatur. Qui uero occidit reus, peccauit non subinde, nisi summo iure, reus sit tanti criminis. Et praesertim quod tunc absterrentur homines plus nimio ab accusandi munere. Et ideo (ut habetur institut. de iniur. §. poena.) iam defuetudine ferè abijt illa poena: retinetur tamen quadatenus in prouincijs bene moratis: potissimum in teste qui studio falsum testimonium dicit in causa capitali. Idque maximè quando illius causa innocens interficitur. Tamen debeant etiam extra talem casum iniqui delatores acri supplicio plecti.

Cōfirmatio

Ad 1. argu. Aristot.

Ad 2. adu.

iurius est. Vnde Deuterono. 19. utrumque praecipiebatur: scilicet prius, ut quis falsum testimonium contra fratrem dixisset, id pateret quod fratri cogitabat facere: scilicet propter iniuriam illi factam. Posterior, ut tales de medio populi auferrentur, ut audientes timorem haberent. Vbi insinuabatur iniuria quae reipublicae irrogatur. Ex quo fit, ut quamdiu accusatus poena talionis non remiserit, nequeat princeps illam remittere, ut superiore quaestione dictum est. Postquam uero illam ignouerit, tunc in arbitrio principis restabit illam relaxare. Ad tertium respondetur quod poenam talionis incurrit accusator, ratione nocenti quod proximo intentabat: infamiam autem propter culpam. Et ideo infamiam remittere, ad principem pertinet: ut sit fit Ecclesiastica, ad Papam, ut ait Gratian. 2. quaest. 3. can. Euthemium ubi respondet ad illa uerba Gelasij. Quanquam animas per poenitentiam saluare possumus, infamiam tamen abolere non possumus: dicens illud intelligi de infamia per civilem iudicem irrogata, quae ad Papam non pertinet. Quamuis notasse perspiciatur sit sensus infamiae facti. Nalabè illa, quae turpi facto annexa est, nemo delere potest: cum ad praeteritum non sit potentia.

Ad tertium

QUESTIO SEXTA, De iniustitia rei.

ARTICVLVS I.

Verum accusato liceat veritatem negare.

tertia persona in iudicio est reus: de quo quatuor disputanda sunt: scilicet an liceat ei veritatem negare, calumnijs se defendere, iudicium declinare, aut post condemnationem supplicio se capitali subducere. Et arguitur a parte affirmatiua prima quaestio illa celebri autoritate Chryso. quae refertur de poeni. d. r. can. quis aliquando. Non tibi dico ut te prodas in publicum, neque apud alios te accuses. Sic enim legendum est, non excuses, ut corrupta litera nocent. Qui autem ueritatem proprii criminis reuocet, seipsum proderet, ergo licitum est ei suum celare crimen. Ad secundum. Mendacium officiosum, scilicet, cum quis mentitur ut alteri prosit, nemini nocens, non est peccatum mortale: qui autem mentitur

1. Argum.

Secundum

Tertium

1. Conclusio

Ratio conclusionis

2. Conclusio

titur ut se à morte protegat, officiose mentitur: ergo citra noxiam mortalem id licet. Tertio nullum est peccatum mortale nisi sit contra charitatem: qui autem mendacio sibi mortem cauet, neque contra charitatem Dei facit, neque contra proximum, imò secundum charitatem qua se diligit: ergo id non est lethale periculum. In contrarium est illud Iosue. 7. quod dux ille dixit ad Acham, Fili mi da gloriam Dño Deo Israel: & confitere, & indica mihi quid feceris: ne abscondas: dare autem gloriam Deo testatur quisque secundum illud. ad Cor. 1. 8. Omnia in gloriam Dei facite.

Ad quaestionem hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima: quicumque legitime de proprio crimine interrogatur, tenetur sub reatu mortalis culpae crimen suum patefacere etiam si merito eiusdem confessionis sit in morte rapiendus. Cum autem legitime, intelligo à legitimo iudice, & secundum idoneam formam iuris. Ratio conclusionis est manifesta. Virtus enim iustitiae est ad salutem necessaria: ergo quicumque sub reatu mortalis noxae tenetur ea seruare: iustitia autem subditum compellit sit periori obedire, secundum uerbum Pauli, Omnis anima potestati sublimioribus subdita sit: superior uero saepenumero ius habet subdito praecipendi ut proprium sibi detegat crimen: ergo tunc subditus parere constrigitur. Quod autem hoc iudex aliquando ius habeat, patet: quoniam nemo, capitali praesertim sententia, quinimo neque alia, communi ordine ob quaerung; indicia vel infamiam condemnari debet nisi confessus: saltem ei qui aliter condemnatur conceditur appellatio: ut. l. obseruare. C. quorum appellatio. non recipi. nisi sufficiens sit testium numerus quibus conuincatur: idque via tantum accusationis. Atque idem cauetur iure canonico. 2. quaest. 1. ca. nos in quaerung. & ca. iudex. ergo nisi reus ad confessionem compelli possit: nimis esset stricta via finiendi iudicia. Et est intelligenda conclusio etiam cum quis citra iusiurandum interrogatur: nam etsi per iuramentum impietate mendacium accumularet, nihilominus simplex mendacium, in re graui contra vinculum obedientiae, crimen est genere suo mortale.

Secunda conclusio. Quando uero quispiam non legitime etiam iuratus interrogatur, puta vel ab eo qui non est sibi iudex, vel contra canonum legumque sanctiones, non tenetur crimen suum confiteri. Quin uero simile affirmandum est de testibus in crimine alieno. Conclusio est clara: quia quicumque ius habet se suaque tuendi nisi iure ad contrarium fuerit compellus: at

uero quando quis praeter legis causas & ordinem interrogatur, nullo iure cogitur: ergo nequam se conuincitur prodere.

Tertia conclusio. Nemini sine iure sine iniuria interrogatur, licet sit mentiri: quoniam mendacium adeo est natura sua malum & iniquum, ut nullam ob causam qui illud protulerit, inculpatus à culpa sit. Tamen quando iniuste, ac citra iuramentum interrogatur, mendacium illud non sit mortale: quia non periculosum, sed officiosum est. Secus autem si sit periculum. Postulabant hic autem secunda & tertia conclusiones, ut artem prudentiamque subijcerem, quo se tunc iniuste requisitus posset protegere, ac citra mendacium eripere. Ad hoc autem articulo sequenti commodius respondebimus, postquam causas habuerimus inspectas, quibus reus conuincitur ueritatem pro palare.

Ad primum igitur argumentum respondetur. Chrysostomum loqui in casu secunda conclusionis, aut quando nemo reum percontatur. Nam quando iuris ordine & merito interrogatur, non ipse se, sed infamia, vel testes, vel accusator eum produunt: quibus resistere non licet. Ad secundum respondetur quod mentiri quempiam ad cauendum mortem, vel sibi vel alteri, si fiat sine alterius nocimento, non est mortale: quando tamen quis iure rogatus culpam suam, mendacio se contegit, iniuriam facit tum iudici cui obediendum debet, tum accusatori & parti laesa. Et pariter respondetur ad tertium. Negatur enim non esse tale crimen contra charitatem. Nocet enim & iudici & actori: atque adeo aduersatur dilectioni Dei, qui iubet nobis parere maioribus. Nemo enim uirtutem iustitiae contemnerat, qui charitatem non subinde uolet, tam Dei, quam proximi. Vnde super illud Psal. Non declines cor meum in uerba malitiae, ad excusandas excusationes in peccatis: ait glossa. Haec est consuetudo impudentium ut deprehensi per aliqua falsa se excusent. Et Grego. 2. 1. Morali. super illud Lob. 3. 1. Si abscondi quasi homo peccatum meum: Visitatum humani generis vitium est, & labendo, peccatum committere, & commissum, negando abscondere: & conuictum, defendendo multiplicare. Percontaris hic autem utrum mendacium in iudicio quando quis uerum fateri tenetur, in uniuersum mortale sit crimen: an uero leuitate materiae possit, sicut extra iudicium fieri ueniale. Respondet. Caiet. 2. 2. q. 69. artic. 2. Omne mendacium in materia etiam leuissima, in iudicio prolatum, esse mortale. Ratio eius est: quia talis mentiens vim inferit iudicio quod in mendacio fundatum falsum sub-

Conclusio

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

Grego.

Quaestio

Caietanus

Conclu.

nequinerat; cōputanda erat euāgelica denunciatō in iudiciale, ¶ Quinta cōclusio. Sicuti denunciatō fratrem debet precedere ad monitō, sic & inquisitionē specialem vel infamia vel expressā iudicia. Dixerim specialē: quā generalē (vt dictū est) iuxta auctoritatē potest prelati facere. Conclusio est expressa in iure extra, de accusati. cap. cum oportet, & cap. inquisitionis, & cap. qualiter, & quādo, secundo Confirmatque illic eandem summus Pōtēfex facris oraculis: vt putā illo. Luc. 16. vbi villicus non fuit in iudicium euocatus antequam infamia eum proderet. Et Genes. 18. Clamor Sodomorū & Gomorrhōrum multiplicatus, &c. Et ratio naturalis est quam supra tractauimus: quia sine accusatore nemo est in iudiciū deferendus. ¶ Est autem dubium de obiecto in famia, vtrum satis sit abortam esse de crimine quod scilicet vel notorium, vel infamia publicum est, vt inquiratur persona quę nulladum infamia lesa est. Latet (vt exempli gratia dixerim) cadauer occisi hominis: vtrum liceat per viciniam disquirere quisnam interfecit. Et susfragantur affirmatiuę parti hęc argumenta.

Argumētū partis affirmatiuę.

Primum est consuetudo. Vbi enim notorium est crimen, statim disquiritur reus, licet nullus sit specialiter diffamatus: aliās recors & negligens haberetur iudex: populūq; vt nūc mos est, scādalum acciperet, ac si iustitia, dissimulatione laqueret. Et ex tant preterea canones. 2. quęstio. 1. can. manifesta. Et de accusatio. cap. euidētia, quibus habetur quod euidētia patratī sceleris non indiget accusatore. Quin verō & patrocinarī huic consuetudini apparet ius diuinū. Legimus enim Iosue. 7. quod cum Acham anathema occultus esset, crimen tamen notoriū, fortibus inquisitus est, ac deprehensus. Accedit & auctoritas diui Thom. quę Caieta. 2. 2. q. 69. ar. 2. refert: scilicet quod cum Parisiis ipso bacalareo, furtum factum esset, consilio suo inquisitus est ille, qui latebat fur. ¶ His tamē non obstantibus iura canonica & euāgelica, ratio que ipsa consuetudini refragantur. Et ideo statuitur negatiua responsio. Infamia delicti nō sufficit nisi paucis exceptis casibus ad inquirendum reum, quem nulladū resperit infamia. Verba sunt in dicto ca. cum oporteat, de accusatio. Nisi super prædictis famam ipsius, scilicet personę, læsam esse noveritis, vos ad inquisitionem nōr subito procedatis. Et in ea inquisitionis, iubetur nullam pro crimine super quo aliqua non laborat infamia, puniendū. Et in cap. qualiter & quādo sic legitur. Si super excessibus suis quis fuerit infamatus, tunc procedendum est ad inquisitionem.

Postremum

tionem. Et in testimonijs diuinis supra citatis de villico & de Sodomitis extat, personas ipsas fuisse infamias læsas. Deinde ratio id probat. Nam iura hec fundantur in loco illo. Mat. 18. 5. Nolite iudicare, & nō iudicabimini. Est autem temerarium iudicium de persona indicare propter publicum crimen, ac subinde illā explorare. ¶ Sunt autem qui hinc tergiversentur dicentes quod quanquā licitum non sit particulariter de singulari persona suspicari, at que adeo neque percontari: licet tamen in genere disquirere quisnam fecit. Attamen dū in dō hęc fallax videtur. Etenim si qui interrogatur, tenetur particulatiter reum prodere, eodem recidit, ac si particulariter scisciteris. Præterquā quod etiam accidere possit vt inter ceteros reus ipse fortē interrogaretur: qui tamen nullo se iure prodere conuincitur: & tamen vix euadere possit, quo minus vel de rubore vultus, vel de verborum ambiguitate deprehenderetur. Accedit huc vrgētissimum argumentū ex. c. Inquisitionis: de accusa. Iubetur enim illic quod estis duo vel plures iurati affirmant cuiuspiam crimen, de quo tamen ille nulla infamia laborat, nō procedatur in ipsam via inquisitionis. Si ergo hoc verum est, quomodo illi qui nōdū iurati sunt interrogari possunt, vt quę nulla in sinuauit infamia ipsi prodant? Possent tamē fortasse in tali casu iudicia meli⁹ inquiri: vt scilicet vicinia interrogaretur in qua hora fuerit occisus, quibus armis, & similia. Et tunc si illa iudicia aliquem in particulari infamia denotassent, postea de illo inquisitio iniri. ¶ Vnde ad auctoritatem sancti Thom. dum iunior erat, bene Caietan. respondit non permansisse in illa sentētia: postquā. 2. 2. q. 69. ar. 2. eam non probauit. Quin verō fertur neq; tūc fuisse magistrorum calculis approbatam. Iura autem quę aiunt euidētiā patratī sceleris accusatore non indigere, intelligenda sunt quādo & patratōr ipse, vel manifestus est, vel infamia detectus. Id verō quod de fortibus antiq; legis adiectum est, nihil mouet. Nam cū Deus cognitor sit vindicatorq; vniuersorum criminum, potuit illum toruūq; populū fortibus illis deterere, quibus expectabatur reuelatio diuini numinis. Vnde sensus illi⁹. Da gloriam Deo: illuc spectat, quod postquam Deus ipse veritatē reuelasset, ille qui celaret, Deum subnotaret mendaciū. Et ideo dare ei gloriam, erat veritatem confiteri, vt apparet quemadmodum Deus est occultorū cognitor: quod in gloriam suā magno opere cedit. Illud autem scrutinium per fortē iam modo non liceret. Sicut neq; illud Num. 5. de inuestiganda muliere adultera citra infamiam. Consuetudinē autē cōtrariam nō est nostrū vellicare: ipsi viderint, qui illā in vsum inuenerūt: in de enim iā nūc p. suafum habēt plebes, necessariū esse. Cū tamē nusquā iuris peritissimi illā induxisse videatur. Nisi in quibusdā casibus quos ad sex vel septē loco citato in Relectione nostra redaximus, at q; ad amissimū prædicamus. de quibus Bart. ad l. lullā. de adul. l. 2. post glosā. §. si publico: & sup. Extra. ad reprimem. Et Doctores iuris canonici sup. citatis trib; capitulis, de accu. tra. dāt. Ex quibus casibus illi sunt planissimi, qui cōtingunt in crimine hæresis & in crimine lesę maiestatis. Tūc enim oborto rōm ore cōstituitis disquiri possunt personę. De ceteris verō illis, cui libuerit, nostra legat. Nō enim postulathic locus tā lōgā d. hac re disputatiōnē. ¶ Hanc tamē regulā adhibēdam hic duxerim, quę infallibili (vt reor) certitudine casus oēs cōplectitur. Quibus licet notorio, diffamato ve crimine, latentē reū inquirere. Ea autē est. Quādo cūq; ac culare quisq; tenetur, putā dū crimen est in p. nicipiē publicā aut tertiz personę: neq; est emē datū, sed pendet in futurū: iuste vnusquisq; in terrogari vt testis potest, & proderē reū tenetur. Quo fit vt solū ad vindicandū præteritum crimē nequaquā id liceat. ¶ Quod si qs forā contra hoc arguat q; si infamia expectaretur, multa crimina impunita manerēt. Anacletus Papa respōdet, cau. si omnia. 6. q. 1. q. permulta relinquēda sūt in iudicio diuino. ¶ Illud tamē argumētū q; ex can. quidā maligni. 5. q. 1. huic sentētię obijciunt, quia ei Caiet. super hac. q. S. Tho. 2. 2. q. 69. ar. 2. non (vt reor) pro dignitate satisfacit, nō dēt hic præterire. Casus tēxtus est, q; quidā libello nōtūmo secretario diui Gregorij infamiam notā inuulerat, & ait Caiet. sub cōditione latente illū criminofum Pōtifi cē ex cōmunicasse: scilicet si nō se reuelasset. Addit tamē ex cōmunicatiōnē illā nō ferri su per cōditionē, nisi se reuelauerit, sed sup. crimē dēto absolutē ex cōmunicari. Et ideo benignē inquit, cū illo actū est: cū e⁹ optioni relinquebatur, vtrū mallet se reuelare, quā sentētia ex cōmunicatiōnis vulnerari. ¶ Hac autē responsio (vt in dicta Relectione latius ostēdimus) profectō (vt bona venia dixerim) nō est tāto Doctōre digna. Primū enim q; pro delicto præterito quis nulla ante delictū præcedere monitione, sentētia ex cōmunicatiōis ferri possit, inauditū est. Nā vt ex euāgelio planē colligitur, nemo pōt tali percelli cēfura nisi ob mortale peccatū, i. tēq; in obediētię: quia scilicet rebellis nō vult ecclēsiā audire. Neq; Paul. Corinthiū illū

Responsio.

tionem. Et in testimonijs diuinis supra citatis de villico & de Sodomitis extat, personas ipsas fuisse infamias læsas. Deinde ratio id probat. Nam iura hec fundantur in loco illo. Mat. 18. 5. Nolite iudicare, & nō iudicabimini. Est autem temerarium iudicium de persona indicare propter publicum crimen, ac subinde illā explorare. ¶ Sunt autem qui hinc tergiversentur dicentes quod quanquā licitum non sit particulariter de singulari persona suspicari, at que adeo neque percontari: licet tamen in genere disquirere quisnam fecit. Attamen dū in dō hęc fallax videtur. Etenim si qui interrogatur, tenetur particulatiter reum prodere, eodem recidit, ac si particulariter scisciteris. Præterquā quod etiam accidere possit vt inter ceteros reus ipse fortē interrogaretur: qui tamen nullo se iure prodere conuincitur: & tamen vix euadere possit, quo minus vel de rubore vultus, vel de verborum ambiguitate deprehenderetur. Accedit huc vrgētissimum argumentū ex. c. Inquisitionis: de accusa. Iubetur enim illic quod estis duo vel plures iurati affirmant cuiuspiam crimen, de quo tamen ille nulla infamia laborat, nō procedatur in ipsam via inquisitionis. Si ergo hoc verum est, quomodo illi qui nōdū iurati sunt interrogari possunt, vt quę nulla in sinuauit infamia ipsi prodant? Possent tamē fortasse in tali casu iudicia meli⁹ inquiri: vt scilicet vicinia interrogaretur in qua hora fuerit occisus, quibus armis, & similia. Et tunc si illa iudicia aliquem in particulari infamia denotassent, postea de illo inquisitio iniri. ¶ Vnde ad auctoritatem sancti Thom. dum iunior erat, bene Caietan. respondit non permansisse in illa sentētia: postquā. 2. 2. q. 69. ar. 2. eam non probauit. Quin verō fertur neq; tūc fuisse magistrorum calculis approbatam. Iura autem quę aiunt euidētiā patratī sceleris accusatore non indigere, intelligenda sunt quādo & patratōr ipse, vel manifestus est, vel infamia detectus. Id verō quod de fortibus antiq; legis adiectum est, nihil mouet. Nam cū Deus cognitor sit vindicatorq; vniuersorum criminum, potuit illum toruūq; populū fortibus illis deterere, quibus expectabatur reuelatio diuini numinis. Vnde sensus illi⁹. Da gloriam Deo: illuc spectat, quod postquam Deus ipse veritatē reuelasset, ille qui celaret, Deum subnotaret mendaciū. Et ideo dare ei gloriam, erat veritatem confiteri, vt apparet quemadmodum Deus est occultorū cognitor: quod in gloriam suā magno opere cedit. Illud autem scrutinium per fortē iam modo non liceret. Sicut neq; illud Num. 5. de inuestiganda muliere adultera citra infamiam. Consuetudinē autē cōtrariam nō est nostrū vellicare: ipsi viderint, qui illā in vsum inuenerūt: in de enim iā nūc p. suafum habēt plebes, necessariū esse. Cū tamē nusquā iuris peritissimi illā induxisse videatur. Nisi in quibusdā casibus quos ad sex vel septē loco citato in Relectione nostra redaximus, at q; ad amissimū prædicamus. de quibus Bart. ad l. lullā. de adul. l. 2. post glosā. §. si publico: & sup. Extra. ad reprimem. Et Doctores iuris canonici sup. citatis trib; capitulis, de accu. tra. dāt. Ex quibus casibus illi sunt planissimi, qui cōtingunt in crimine hæresis & in crimine lesę maiestatis. Tūc enim oborto rōm ore cōstituitis disquiri possunt personę. De ceteris verō illis, cui libuerit, nostra legat. Nō enim postulathic locus tā lōgā d. hac re disputatiōnē. ¶ Hanc tamē regulā adhibēdam hic duxerim, quę infallibili (vt reor) certitudine casus oēs cōplectitur. Quibus licet notorio, diffamato ve crimine, latentē reū inquirere. Ea autē est. Quādo cūq; ac culare quisq; tenetur, putā dū crimen est in p. nicipiē publicā aut tertiz personę: neq; est emē datū, sed pendet in futurū: iuste vnusquisq; in terrogari vt testis potest, & proderē reū tenetur. Quo fit vt solū ad vindicandū præteritum crimē nequaquā id liceat. ¶ Quod si qs forā contra hoc arguat q; si infamia expectaretur, multa crimina impunita manerēt. Anacletus Papa respōdet, cau. si omnia. 6. q. 1. q. permulta relinquēda sūt in iudicio diuino. ¶ Illud tamē argumētū q; ex can. quidā maligni. 5. q. 1. huic sentētię obijciunt, quia ei Caiet. super hac. q. S. Tho. 2. 2. q. 69. ar. 2. non (vt reor) pro dignitate satisfacit, nō dēt hic præterire. Casus tēxtus est, q; quidā libello nōtūmo secretario diui Gregorij infamiam notā inuulerat, & ait Caiet. sub cōditione latente illū criminofum Pōtifi cē ex cōmunicasse: scilicet si nō se reuelasset. Addit tamē ex cōmunicatiōnē illā nō ferri su per cōditionē, nisi se reuelauerit, sed sup. crimē dēto absolutē ex cōmunicari. Et ideo benignē inquit, cū illo actū est: cū e⁹ optioni relinquebatur, vtrū mallet se reuelare, quā sentētia ex cōmunicatiōnis vulnerari. ¶ Hac autē responsio (vt in dicta Relectione latius ostēdimus) profectō (vt bona venia dixerim) nō est tāto Doctōre digna. Primū enim q; pro delicto præterito quis nulla ante delictū præcedere monitione, sentētia ex cōmunicatiōis ferri possit, inauditū est. Nā vt ex euāgelio planē colligitur, nemo pōt tali percelli cēfura nisi ob mortale peccatū, i. tēq; in obediētię: quia scilicet rebellis nō vult ecclēsiā audire. Neq; Paul. Corinthiū illū

tionem. Et in testimonijs diuinis supra citatis de villico & de Sodomitis extat, personas ipsas fuisse infamias læsas. Deinde ratio id probat. Nam iura hec fundantur in loco illo. Mat. 18. 5. Nolite iudicare, & nō iudicabimini. Est autem temerarium iudicium de persona indicare propter publicum crimen, ac subinde illā explorare. ¶ Sunt autem qui hinc tergiversentur dicentes quod quanquā licitum non sit particulariter de singulari persona suspicari, at que adeo neque percontari: licet tamen in genere disquirere quisnam fecit. Attamen dū in dō hęc fallax videtur. Etenim si qui interrogatur, tenetur particulatiter reum prodere, eodem recidit, ac si particulariter scisciteris. Præterquā quod etiam accidere possit vt inter ceteros reus ipse fortē interrogaretur: qui tamen nullo se iure prodere conuincitur: & tamen vix euadere possit, quo minus vel de rubore vultus, vel de verborum ambiguitate deprehenderetur. Accedit huc vrgētissimum argumentū ex. c. Inquisitionis: de accusa. Iubetur enim illic quod estis duo vel plures iurati affirmant cuiuspiam crimen, de quo tamen ille nulla infamia laborat, nō procedatur in ipsam via inquisitionis. Si ergo hoc verum est, quomodo illi qui nōdū iurati sunt interrogari possunt, vt quę nulla in sinuauit infamia ipsi prodant? Possent tamē fortasse in tali casu iudicia meli⁹ inquiri: vt scilicet vicinia interrogaretur in qua hora fuerit occisus, quibus armis, & similia. Et tunc si illa iudicia aliquem in particulari infamia denotassent, postea de illo inquisitio iniri. ¶ Vnde ad auctoritatem sancti Thom. dum iunior erat, bene Caietan. respondit non permansisse in illa sentētia: postquā. 2. 2. q. 69. ar. 2. eam non probauit. Quin verō fertur neq; tūc fuisse magistrorum calculis approbatam. Iura autem quę aiunt euidētiā patratī sceleris accusatore non indigere, intelligenda sunt quādo & patratōr ipse, vel manifestus est, vel infamia detectus. Id verō quod de fortibus antiq; legis adiectum est, nihil mouet. Nam cū Deus cognitor sit vindicatorq; vniuersorum criminum, potuit illum toruūq; populū fortibus illis deterere, quibus expectabatur reuelatio diuini numinis. Vnde sensus illi⁹. Da gloriam Deo: illuc spectat, quod postquam Deus ipse veritatē reuelasset, ille qui celaret, Deum subnotaret mendaciū. Et ideo dare ei gloriam, erat veritatem confiteri, vt apparet quemadmodum Deus est occultorū cognitor: quod in gloriam suā magno opere cedit. Illud autem scrutinium per fortē iam modo non liceret. Sicut neq; illud Num. 5. de inuestiganda muliere adultera citra infamiam. Consuetudinē autē cōtrariam nō est nostrū vellicare: ipsi viderint, qui illā in vsum inuenerūt: in de enim iā nūc p. suafum habēt plebes, necessariū esse. Cū tamē nusquā iuris peritissimi illā induxisse videatur. Nisi in quibusdā casibus quos ad sex vel septē loco citato in Relectione nostra redaximus, at q; ad amissimū prædicamus. de quibus Bart. ad l. lullā. de adul. l. 2. post glosā. §. si publico: & sup. Extra. ad reprimem. Et Doctores iuris canonici sup. citatis trib; capitulis, de accu. tra. dāt. Ex quibus casibus illi sunt planissimi, qui cōtingunt in crimine hæresis & in crimine lesę maiestatis. Tūc enim oborto rōm ore cōstituitis disquiri possunt personę. De ceteris verō illis, cui libuerit, nostra legat. Nō enim postulathic locus tā lōgā d. hac re disputatiōnē. ¶ Hanc tamē regulā adhibēdam hic duxerim, quę infallibili (vt reor) certitudine casus oēs cōplectitur. Quibus licet notorio, diffamato ve crimine, latentē reū inquirere. Ea autē est. Quādo cūq; ac culare quisq; tenetur, putā dū crimen est in p. nicipiē publicā aut tertiz personę: neq; est emē datū, sed pendet in futurū: iuste vnusquisq; in terrogari vt testis potest, & proderē reū tenetur. Quo fit vt solū ad vindicandū præteritum crimē nequaquā id liceat. ¶ Quod si qs forā contra hoc arguat q; si infamia expectaretur, multa crimina impunita manerēt. Anacletus Papa respōdet, cau. si omnia. 6. q. 1. q. permulta relinquēda sūt in iudicio diuino. ¶ Illud tamē argumētū q; ex can. quidā maligni. 5. q. 1. huic sentētię obijciunt, quia ei Caiet. super hac. q. S. Tho. 2. 2. q. 69. ar. 2. non (vt reor) pro dignitate satisfacit, nō dēt hic præterire. Casus tēxtus est, q; quidā libello nōtūmo secretario diui Gregorij infamiam notā inuulerat, & ait Caiet. sub cōditione latente illū criminofum Pōtifi cē ex cōmunicasse: scilicet si nō se reuelasset. Addit tamē ex cōmunicatiōnē illā nō ferri su per cōditionē, nisi se reuelauerit, sed sup. crimē dēto absolutē ex cōmunicari. Et ideo benignē inquit, cū illo actū est: cū e⁹ optioni relinquebatur, vtrū mallet se reuelare, quā sentētia ex cōmunicatiōnis vulnerari. ¶ Hac autē responsio (vt in dicta Relectione latius ostēdimus) profectō (vt bona venia dixerim) nō est tāto Doctōre digna. Primū enim q; pro delicto præterito quis nulla ante delictū præcedere monitione, sentētia ex cōmunicatiōis ferri possit, inauditū est. Nā vt ex euāgelio planē colligitur, nemo pōt tali percelli cēfura nisi ob mortale peccatū, i. tēq; in obediētię: quia scilicet rebellis nō vult ecclēsiā audire. Neq; Paul. Corinthiū illū

Quorundā tenentia.

Resoluitur præterea auctoritate.

Ad postmum argumētum.

Ad iura clerici adhibetur responsio.

licre

Regula certissima.

Obiectio. Responsio. Argu. perpenam a Caietano solutum.

Ratio in Caieta.

lieve adultera citra infamiam. Consuetudinē autē cōtrariam nō est nostrū vellicare: ipsi viderint, qui illā in vsum inuenerūt: in de enim iā nūc p. suafum habēt plebes, necessariū esse. Cū tamē nusquā iuris peritissimi illā induxisse videatur. Nisi in quibusdā casibus quos ad sex vel septē loco citato in Relectione nostra redaximus, at q; ad amissimū prædicamus. de quibus Bart. ad l. lullā. de adul. l. 2. post glosā. §. si publico: & sup. Extra. ad reprimem. Et Doctores iuris canonici sup. citatis trib; capitulis, de accu. tra. dāt. Ex quibus casibus illi sunt planissimi, qui cōtingunt in crimine hæresis & in crimine lesę maiestatis. Tūc enim oborto rōm ore cōstituitis disquiri possunt personę. De ceteris verō illis, cui libuerit, nostra legat. Nō enim postulathic locus tā lōgā d. hac re disputatiōnē. ¶ Hanc tamē regulā adhibēdam hic duxerim, quę infallibili (vt reor) certitudine casus oēs cōplectitur. Quibus licet notorio, diffamato ve crimine, latentē reū inquirere. Ea autē est. Quādo cūq; ac culare quisq; tenetur, putā dū crimen est in p. nicipiē publicā aut tertiz personę: neq; est emē datū, sed pendet in futurū: iuste vnusquisq; in terrogari vt testis potest, & proderē reū tenetur. Quo fit vt solū ad vindicandū præteritum crimē nequaquā id liceat. ¶ Quod si qs forā contra hoc arguat q; si infamia expectaretur, multa crimina impunita manerēt. Anacletus Papa respōdet, cau. si omnia. 6. q. 1. q. permulta relinquēda sūt in iudicio diuino. ¶ Illud tamē argumētū q; ex can. quidā maligni. 5. q. 1. huic sentētię obijciunt, quia ei Caiet. super hac. q. S. Tho. 2. 2. q. 69. ar. 2. non (vt reor) pro dignitate satisfacit, nō dēt hic præterire. Casus tēxtus est, q; quidā libello nōtūmo secretario diui Gregorij infamiam notā inuulerat, & ait Caiet. sub cōditione latente illū criminofum Pōtifi cē ex cōmunicasse: scilicet si nō se reuelasset. Addit tamē ex cōmunicatiōnē illā nō ferri su per cōditionē, nisi se reuelauerit, sed sup. crimē dēto absolutē ex cōmunicari. Et ideo benignē inquit, cū illo actū est: cū e⁹ optioni relinquebatur, vtrū mallet se reuelare, quā sentētia ex cōmunicatiōnis vulnerari. ¶ Hac autē responsio (vt in dicta Relectione latius ostēdimus) profectō (vt bona venia dixerim) nō est tāto Doctōre digna. Primū enim q; pro delicto præterito quis nulla ante delictū præcedere monitione, sentētia ex cōmunicatiōis ferri possit, inauditū est. Nā vt ex euāgelio planē colligitur, nemo pōt tali percelli cēfura nisi ob mortale peccatū, i. tēq; in obediētię: quia scilicet rebellis nō vult ecclēsiā audire. Neq; Paul. Corinthiū illū

ob cōmissum incestū. Sathanæ tradidisset, nisi qui incorrigibilis erat. Ideo enim separauit illū à cōfortio aliorū: admonens illos nē cōmiserētur fornicarijs. Ob idq; postquā correct⁹ fuit, statim restituit reliquorū cōortui. Quāuis mos ille ex cōmunicatiōis foras nō erat, qualis nūc est, vt ex cōmunicatiōis præterito suffragiū ecclēsię, sed in torturā tradebatur Sathanę, q; fieri poterat ob cōmissam culpā: separari verō nō nisi nē cōtagione plebē iniceret. Quocirca nulla est licita ex cōmunicatiōis nisi præuia monitione vt sanctē cautū est casu q; & ca. per tuas extra, de sentētia ex cōmunicatiōis. Ob id enim illi, qui à iure præmoniti sunt, censurā ex cōmunicatiōis ipso facto incurrūt. At cū primū parere parati sunt, veniūt ab soluēdi quoniā Deo iā nō sunt ex cōmunicati. ¶ Hinc ergo palā fit, vt neque possit occult⁹ peccator qui nulla infamia denotat⁹ est, sub illa cōditio ne nisi se p. dat, ex cōmunicari: aliās cū tā iura quę inquisitionis formā & ordinē delinea, corruerēt. Tēxtus ergo Greg. planissimus est. Nūquā enim sanctissim⁹ Pōtēfex cogitauit illū latentē diffamatorē extorione ex cōmunicatiōis in publicū p. ducere: sed hoc tāti ei præcepit, ad q; iure nature ipse tenebatur. Nēpē q; vel p. duceret se vt crimē probaret q; alteri in posuerat: aut famā eire scilicet, quā nisi se p. ferēdo restituere nō poterat: si minus, a sacro. sanct. Eucharistia sub pena ex cōmunicatiōnis deinceps abstineret. Ex cōmunicatur ergo nō p. delicto præterito, neq; nisi se p. dederit: sed pro futuro sacrilegio si ab Eucharistia susceptio in peccato exiitēs non abstineret. ¶ At qui ex huius quęstiuicula responsione facile alterius solutio colligitur: videlicet vtrū ille, qui p. p. nū fallus est crimē licitē possit d. cōplicit⁹ interrogari, qui nulla infamia læsi sunt. Nā et si cōsuetudo parti affirmatiuę patrocinetur, ex his tamē quę dicta sunt, cōsequitur negatiua. Quin verō expressa est iuris vtriusq; determinatio: vt ca. cū monasterij, de confes. & ca. veniens. extra, de testib. & 1. q. 3. ca. nemini. & C. de accusa. l. fina. & ff. de quęstioni. l. repeti, quibus locis cauetur nē cōfessi sup. aliorū cōsciētias interrogētur, crimine læsę maiestatis excepto: quō cōprehēditur & hæreseos impietas. Tamētī alios etiā Bartol. sup. eadē lege, repeti. excipiat: vt publicos latrones. & eos, qui falsam monetā cūdit. De his autē satis illic à nobis dictū est. Et eadē regula, quā nuper in hęc statuimus hic similiter locū habet: videlicet q; liceat reū interrogare de complicibus quādo ipse tenetur accusare: nēpē ad obuiandū futuro malo indamnū reipublicę, vel egregiū tertię

Germana interpretatio citati textus.

personae non autē ad vindicandū pręteritum. Scio equidem contrariam vigere consuetudinē: nescio tamen quo orta sit iure. Profecto in conscientia interrogatus, parēre non cogitur vt Caieta ait opus. 16. ref. q. 7. Sed tamen absit, vt qui tacere licitē potest, mē dacium dicat, vt illic insinuat. ¶ Enascitur autē hinc dubiū aliud vtrum viceversa quādo persona diffamata est de vno crimine, interrogari possit de alijs occultis. Petrus enim de Palude in. 4. disti. 19. q. 4. affirmatiuē respōdet. Cuius fundamētū est q ratio ob quā nō licet de abditis iudicare, nō sumitur ex eo q peccatū sit occultū, sed inde q secretus sit peccator: qui ideo p vni delicti cōfessionē detectus interrogari deinceps potest ac debet an alia cōmiserit. Verū hāc tamē opinionē & Adria. quodlib. 11. & Caiet. 2. 2. q. 69. ar. 2. meritō confutant. Nā expresse in canonibus citatis vtriusq; infamia exigitur, ex qua i inquirēdi nascatur, scilicet tā delicti quā delictoris. Eademq; est sententia sancti Tho. 2. 2. q. 70. ar. 1. & ratio est in cōperto. Potest enim quis adulterij infamia obscurari: qui tamē circa furtū, aliaq; scelerū genera serenum habeat nomē. ¶ Attamē duobus modis licet cōuictū de vno crimine, de alio interrogare. Vno, quādo notū crimē iudiciū est alterius: vt si quis infamatus esset cōuictusq; de adulterio, & adulterē coniux reperiret in suo lecto necatus, interrogari posset an reus esset talis homicidij. Et si quis de homicidio cōuictus esset: & cadauer nudū inueniretur, interrogari posset sup spolio. Secūdus casus est, quādo vnū crimē alteri est circūstātia: vt qui de cōsuetudine cū puella cōiucitur, iure interrogatur an ipsam dehorauerit. ¶ At verō de hac infamia que viā inquisitionis antecedere debet, vtrū sit certo numero testiu destinata, nō satis inter Doctores cōuenit. Pleriq; tamē super illo ca. Inquisitionis, cōsent denarium numerū satis esse. Attamē de hoc numero nihil in iure habetur, sed id solūq; propter dicta paucorū nō debet quis infamatus reputari: nisi opinio eius apud ppos & graues lesa existat. Quocirca an infamia sufficiens sit prudētū arbitrio est limadū est: vt scilicet perpēdat quādo iā rumor sit frequēs. Numerus autē ille denarius inde auctoritatē nactus est ad infamiam q sufficit populū cōstitnere. Nihilominus nulla est alia regula certior quā glossa dicit capituli, que ait, q si rumor sit sparsus p maiorē partē vicinā: aut collegij, aut vniuersitatis, illa est sufficiens infamia. Hanc enim cōmēdat Bart. ff. de quæst. l. de minore. §. tormenta. vbi ait, fama est cōmunis opinio, voce manifestā, ex suspēctione pueniēs, que si sit de malo,

Dubium aliterum.

Paludani sententia. Fundamētū Paluda.

Adria. Caieta

S. Thom. Ratio in Paludanaum.

Regula:

dicatur infamia. Requiritur ergo in primis bonorū opinio. Nā perditorum clamor atq; hominū infimę classis, legitimā infamiam non conflat. ¶ Perditorū autē pditissimos istos censet ariolos & astrologos, qui per astrorū obseruationē occulta crimina ppalare cōtendunt. Nā vt de sua scientia quā exilis sit certitudinis nūc sciamus, vñs tamē eiusmodi artis in detegēdis criminibus occultis pessilētissimū est, inquisimusq; adeo atq; omni diligētia a Rep. pelligāndus. Esto enim illis gratis, imō cōtraveritatem cōcederemus, perinde eis innotescere occulta crimina ac si oculis proprijs vidissent, quomodo illi possūt illa, nisi toto reclamāte iure reuelare? Profecto neq; inde iudex, nisi, vel imperitissimus, vel nequissimus vllā posset iudicāntiam accipere ad inquirendū, vel vilo pacto pcedendū cōtra illū, ab illis proditoribus pditū. Quare ipsi potissimū, atq; illi simul qui illos interrogat, in malā crucē arripēdi essent. Nil enim aliud faciāt quā homines falso infamare: & quāuis vera dicerēt, perniciosissimi nihilominus essent. Sunt enim mortales adeo cupidid deprehēdi eos qui sibi nocuerūt, vt facile istis fidē adhibeat. Vnde sexcētę turbēzin Rep. oboritur. Quin & illi, qui zelotypia excurrunt eos ad eū, qui adulteria suarū vxorū sibi detegant. ¶ Hęc infamia. Indicia autē, vbi nō volat infamia, nō qualia cūq; ait S. Thom. sed expressa esse debēt & que prudētia iudicis vehemēter reū indicent antequā ius emergat inquiredi. Vide quā sancti sanctaq; iura fama & honori cōsultū curaueredeliticiēis rei, sanē cū maluerint aliqua crimina impudē fieri q delinquentes occultos de possessione honoris sui famęq; & vitā temerē de pellere. ¶ Semiplena autē probatio cōstitutū vñ testis omni exceptione superior. Sed repetis fortē cōtra hāc definitiōnē argumētū supra factū, ex ca. Inquisitionis, de accusa. vbi cauetur etiam si duo vel plures iurati testes crimē pandant, nisi infamia re laboret, nō patere inquirendi ius. Respōdetur autē argumētū cōcludere semiplenam pbatio nē: quin verō plenā triū testiu nō sufficere ad inquisitionē: sed semiplenā probationē tūc facultatē facere interrogādi tā reū, quā alios testes, quādo pceditur via accusationis. Atque hęc est mēs S. Tho. ¶ Ex his autē reliquū sit dubiū aliud, vtrū reus in foro aut exteriori aut cōscientiā cōpulsus sit veritatē respondere ante quā certior fiat, iudicē iure ipsam interrogare an illic ei potius debet simpliciter credere. Respondetur nequaquā cōpelli, quousq; illi cōstet more & lege interrogari. Etenim qui bona sua honorē, & vitā iure possidet, quousq; i alterū

Ad dēctio au toris cōtra astrologos.

Qualia de potest esse iudicia que in quibus vñm antecedant. S. Thom.

Quid sent plena probatio, Argum.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

sibi

sibi innotuerit quo debeat illorū iacturā facere nō astringitur illa admittere: aliis prodigus eorū esset. Atq; id inaximē in rebus grauioribus: sed in his potissimū que vitā in discrimen obijciūt. Nā in leuioribus debet subditus prelato fidē adhibere, illi tamē psum quē probū nouit, prudētē & scientiā peritū. Igitur vbi primū reo notum fuerit secundū iuris ordinem interrogari, sub pōnā peccati mortalis, detege re veritatē etiā iniuratus tenetur, multo tamen sanctius si iurat? interrogetur. Loquimur nūc modo ex genere rei. Nā ob leuitatē materiā iā supra dictā est fieri posse vt negatio veritatis etiā in iudicio venialis sit culpa. Quocirca reus qui veritatē negat, etiam illam qua in mortem adigitur, nullatenus est sacramento confessionis absolutus quousque illam aperiat. Debet tamen confessarij cōsiderata maturitate tūc vt ne calamitōium morti temerē addicāt scientes in te dubia propendūm esse potius in fauorem rei. Et ideo nisi meridie clarus lex illos cogat, nō sunt miseri cogendi maximē in causa capitali, aut honoris & famę: dum ex altera parte non agitur de tanto periculō alius tertie personę: sed debent prius rimari an iudex legitimus sit, an reus aliquo sit priuilegio exemptus, putā quia clericus: an denique plenē constet eundē legis inuenta fuisse seruata. Præterea illa debent esse prudentia, vt et si res auscultare nolit eorum sententiam, dissimulatissimē id ipsi extra confessionem celatam reseruent. Solent nanque sæpe iudices de confessarij facie delictum expiscari. Ecce quādo reus tenetur & iustus testis veritatem patefacere. ¶ Quod autem plus dubitatis & anxietatis affert est, nosse quando vel reus vel testis præter iuris ordinem iniquē cogitur, cum nullatenus ei (vt supra dictum est) mentiri liceat, etiam si salus totius reipublicę illie periclitaretur, quae se poterit prudētia defendere, quō ve suffugio elabi. Hęc fuit in illa nostra Relectione citata mēbris. 3. q. 3. vbi cūcta credo tetigimus que à nostro puillo ingenio desiderare quis poterat. Vt autem summam dicamus, complures secretorum gradus & ordines dignoscuntur: Quorū summus, est qui sacramentali confessioni debetur: ob id quē de illo. constitutissimum est confessariū vere respōdere se nescire quod in sacramento audiuit: quoniam huius contra dictionis, scio, nescio, vtraq; pars diuersis sensibus esse potest vera. Nā licet prior simpliciter vera sit, si scire pro eo vsurpes, quod relatu credis, posterior nihilominus est vera in hoc sensu: quod nescis tāquam homo, vel quia nescis vt dicas: de hoc autem non est præsentis loci

disputatio: illic enim satis superq; dictum est. ¶ Vnum hic tamen repetere adinonendo non cessabo, contra quod passim grauissimē peccari video: nempe quā debeat esse recōditum, quāquē ab exteriori foro semōlū confessio nis secretū. Video inquam seculares iudices, imō & peius ecclesiasticos suas sæpe causas ad cōfessarios remittere, à quib; rei informati veritatē postea fateantur in iudicio. Idq; præcipuē in causis matrimoniorū que clam fiunt. Cū tamē multo minus esset periculū si mille essent illegitimi cōiugati & in pēpētua fornicatione persisterent, quā illa via procedere. Arbitrantur enim isti iudices, neminem posse in cōfessione sacramentali mentiri: & tamē & adultera & puella, imō vulgaris homo qui semel veritatē in iudicio negauerint, p̄tatissimū est etiam in confessione id cōtegere: quā ideo ratione patentissima illis offertur occasio, vt sacrilegium faciant mentientes in cōfessione. Et quando id nō contingat, fingunt euismodi iudices confessionē odiosissimam. Nā cūm videat indocta plebs per illam viam in iudicio compelli, quis nō illam reformidet? Peruasissimum ergo Christianis esse debet secretū illud nulla prorsus ratione reuelari posse: magis quā si Deus solus sciret. Alias apertissimo periculō exponeretur sacrosanctum sacramentum, vt homines non audeant sua illic patefacere crimina. Caueri ergo sanctissimē debet ab hoc sacrilegio nē iudices in suo foro sacramentum confessionis nominent. Neque sacerdotes si qui ad illos inde remittantur, vllō modo eos audiāt. Imō & iudices ipsos acerrimē reprehendant. Interstat sacer limes inter vnum forum & alterum, quem transgredi, sacrilegium est in rem publicam Christianā pessilētissimū. Sed (quō ad rem de iudicio exteriori fori reuertamur) in eiusmodi secretis sunt etiam gradus quantum ad fidem quæ ipsi seruandis debetur. Est enim qui per iniuriam ab altero secretū extorsit, arduissimo nexu stringitur illud seruandi. Adeo vti illius reuelatione periclitaretur alterius vita, dicere audeat quōd debet ipse periculum antea subire proprię, quā illud detegere. Post hoc est illud quod quis prudenter, vel tanquā prelato vel tanquā amico, alteri cōfedit. Tunc enim et si nemo obijgetur mortem oppetere, vt illud celet dū ab illo extorquetur, tenetur tamen quæ possit maxime illum cōtegere. Deinde sequuntur alij gradus remissionis obligationis. Vt si seis secretū vel quod alter temerē effutit, vel q casu viderit, ¶ At nē quæstione sequenti de testibus eadē nos occupet quæstio, de omnibus tam rē

iudiciū huius tēporis ignorantia.

Sana doctrina ad cōfessionis iurios ipse dicitur.

Multiplex secretorum mōdo.

Conclu.

quam testibus constituitur sexta generalis conclusio. Licet cuiusque praeius requisito primum non respondeat, mox appellare. Quia vero & quo potuerit pacto se defendere, ne loquatur sicuti contra priuata personam. Nam iudex multo grauius mortaliter peccat (quod apprimè animaduertere debent) dum tali uicere exprimit, quam si priuata esset persona: eo quod cum sit iustitiae patronus & custos, eidem iustitiae auctoritate publica vim infert. Quamobrem dum per iniuriam extorsit crimen per illam confessionem non potest reum condemnare: quia ex iniuria nullum nascitur ius. Si uero nullum aliud remedium interrogatis reliquum sit, pro tali casu est conclusio septima. Possunt ac debent sic contra ius requisiti quacumque uti amphibologia, quam uisitatus sermo citra mendacium ferre possit. Nam si talia uerba nullatenus sensum uerum admitterent, mendacium parerent, quod nullatenus licet. Et qui dem antiquus doctorum clypeus ille erat, ut interrogatus diceret. Nego proposita ut proposita sunt. Et re uera inter synceros iudices illa esset legitima responsio: sed tamè quonia iam illa minime contenti uigentius instant, distinctione opus est. Dum enim testis de alieno actu interrogatur, facilius protegere se potest, quam si interrogaretur de proprio. Arbitror enim, licet non sit eo gradu certum quo in confessario, posse ritè respondere se nescire: ut si interrogetur an alius quispiam, puta Petrus occiderit, illud uel aut aliud fecerit, fuerit uel tali hora in tali loco, aut quicquam simile, per quod venire possit in notitiam criminis. Enumero cum uoces sint conceptuum signa, oratio illa, nescio, recipere hunc sensum citra mendacium potest. Nescio ut tibi modo dicam. Quare non aduersatur alteri ueritati, scio simpliciter: etià si proprijs oculis id, de quo interrogatur, uidisset. Nam si tantum auditu illud teneret, dubium non est, quin posset respondere se nescire. Quandoquidem quod credimus, non proprie scimus. Et confirmatur conclusio. Iudex scrutari de occultis non potest: imò ut habetur, c. qualiter & quando. de accusat. debet interrogans excipere occulta crimina, admodum testem ne illa detegat: ergo quauis ipse actu exceptione non explicet, legibus ipsis intelligitur expressa. Quo circa iuramentum calumniae uel quodcunque aliud testium, eo moderamine intelligitur, quod ille iuratus dicit ueritate secundum ius. Atque inter alias expositiones haec optima est & testui germana illius loci. Marc. ij. De illo die nemo scit neque filius hominis. Cum enim Apostoli Christi seiscitarentur: Dic nobis quando ista fient

Probatio conclusio

ipse respondit, De die illo nemo scit, neque filius hominis. Quasi dixisset. Ad finem redemptionis quam filius hominis operatur non pertinet illum manifestari, sed potius reticere. Quare filius hominis nescit ut dicat. Attamen dum in interrogatio sit de proprio actu uel scilicet si uel testis interrogetur an uiderit, uel audierit, uel ad fuerit tali loco. Et pariter si reus interrogatur an fecerit hoc uel illud, illic pplexior sit locus euadendi. Nam dicere. Nescio, ridiculum esset. Potest tamen dicere, Non meminisse eadem sensum recipit, quem, nescio, scilicet, ut dicam. Si tam res est tam proxima, uel tam insignis ut illa responsio fiat etiam deridicula, difficilius fit multo euasio. Nam dicere, Non uidi, uel, Non audiui, non mihi satis uidetur eundem sensum admittere, quem, Nescio. Nec auderem sic ego respondere si uidissem. Quauis in audire, tollerabilius idem permittatur sensus. Nam etià audimus ut dicamus. De re autè multo est res grauisima. Dum enim interrogatur an occiderit, uel furatus fuerit, uel de quocumque alio proprio actu, eludere interrogationem acquirit, dicendo se nescire, neque (ut diximus) admitteretur si dicat se non meminisse. Quod autè liceat ei dicere se non fecisse, nullatenus est sustentabile: quoniam, Non feci, nullo modo amplecti potest sensum, Non feci ut dicam. Facere enim non habet eandem connexionem cum eo quod est, ut dicam, quam habet, scire. In communi enim colloquio ubi sermo oritur de re aliqua quam secreto seruare uolumus, licet quis respondeat se nihil scire: non existimatur mendax, etiam si credatur id secreto nosse. Si tamè sermo esset de re quam alter fecit: qui sciens rem illam fecisse diceret, non fecit: aut, non ita res est, profecto mendax merito haberetur. Idem enim est profus, Non feci, & Non ita res est. quod porro nullo sensu à mendacio excusari potest. Scio Adrian. 4. sent. q. de sigillo confess. dicere, quod reus contra ius interrogatus potest etiam iuratus respondere non solum nihil de illa re nouisse: uerum interrogatus an fecerit, potest, inquit, secundum omnes Doctores respondere se non fecisse. Nescio tamè qui fiat omnes illi Doctores, quia neminem uidi: imò indubius credo, id neutiquam licere. At quia neminem dico, est utique Caieta. opus 6. ref. q. 5. quem supra citauimus: qui ait, inquisitum praeter ius de occultis complicibus respondere posse se non habere coplices: quod si uerum esset, consequens fieret ut de se quoque inuisitè interrogatus respondere posset non fecisse. Quod ergo profecto adduci non possum ut credam. Quonia nulla amphibologia ualet eiusmodi responsio

Qualiter in interrogatus inique pro prio actu potest se nescire

Sententia Adrian.

Paulus.

Ratio egregia in Adri.

sa à mendacio excusare. Et est mihi apertissima demonstratio haec, quod si illud non esset mendacium, uana tunc fuisset cura & sollicitudo omnium Doctorum admonendi non licere neque pro uita seruanda in iudicio mentiri: quia nullum aliud mendacium cauere uoluit, quàm hoc quod quis aperte negat se fecisse, quod fecit. Quare enim ab istis, an si iudex diceret tu occidisti respondens reus, non ita est, mentiretur: profecto non est dubium. Quare nec adulterè à marito nudo gladio interrogatè an amicum admiserit dicere fas est non admisisse, si id modo falsum est. Neque posset à mendacio excusari si cum eum admisisset nudius tertius, absolute respondisset non admisisse: intelliges heri: nam illa negatio uniuersalis est. Quid ergo remedijs est profecto nullum: nam hominum iniquitatibus, postquam se mel iuris sinceritate pessundant, nullis potest legibus obuiari. Sed miseris necesse est mori, uel ut martyres perpetui, ante quam ius naturale & diuinum mentiendo transgrediatur. Quod enim remedijs excogitare potest misera puella cum mortem tyrannus ei minatur, nisi secum turpiter consentiat: profecto nullum: sed gladio potius succumbendum illi est. Eodem modo cui eandem mortem offerret, nisi mendacium proferret, moriendum est. Et talis est casus dum tyrannice iudex reum in tales angustias redigit, ut uel metiri debeat, uel mori. Haec truncatum de hac materia hic diximus: quoniam nec res est quae hoc loco plenarie disputari debet, & in die nostra Relezione copiose extat discussa.

Ad 1. argu.

Primum igitur argumentum in contrarium respondetur, iura ciuilia multa impune permittere, quae non ideo approbant diuinae leges: ut meretricia. Atque hac ratione quia ferre mortem, quae secundum Aristot. 3. Ethic. terribilium omnium terribilissimum est, egregie uirtutis est, illiusque fortitudinis culminis quod rarissimi homines attingunt, leges humanae nulla supplicia illis statuerunt, qui cum accusatibus transgerent ut se à morte eriperent: licet ante tribunal Dei culpa non careant.

Ad 2. argu.

Et similis est responsio argumenti secundum:

ARTICVLVS III.

Utrum reo liceat iudicium per appellationem declinare.

tertium uirtutis rei est subdola cauillosaque appellatio. Arguitur ergo pro reo non liceat iudicium per appellationem declinare. Primum uidetur

Ad 1. Argum. Paulus.

hoc contradicere documento Pauli ad Rom. 13. Omnis anima potestati sublimioribus subdita sit. Nam appellatio, quaedam est recusatatio iudicis & ab eius obedientia exemptio. Secundò. Maior obedientia debetur ordinarijs iudicibus, qui publica potestate pollent, quam alijs quos arbitrio tuo elegeris: sed ab electis communi partium consensu appellare non licet: ut patet. 2. q. 6. c. an: à iudicibus, ergo nec ab ordinarijs. Tertio arguitur. Si appellare licitum esset, quocumque tempore liceret: praesentibus autè à iure tempus decem dierum ad appellandum, ut patet. 2. q. 6. c. anteriori, ergo appellatio non est licita. In contrarium est exemplum Pauli, qui, ut refertur Act. 21. appellauit ad Celsarè.

Argum. 2.

Argum. 3.

Conclusio

Reuissima est atque facillima quaestio, ad quam duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Licitum est reo quando iustitiae confidit, quod iudicis forte grauamine premitur, appellare, dum modo ad legitimum appellatorem. Conclusio est manifesta, etià naturali iure: quonia ut se suaque quilibet defendat, tutela & beneficio uti potest, quod ratio naturalis ei non denegat, quae aut id nulla ratio naturalis uetat: patet: quia ea maxime esset obedientia: hoc tamè non obstat, quia nemo obedire tenetur inferiori, nisi quatenus ille superiori subalterius est. Est enim iudicum ordo, sicut casuum naturalium, quarum in suis influxibus alia est alijs subdita. Quare eadem cau. & q. c. Omnis oppressus, conceditur afflictis reis appellare, iubeturque, ut à nullo prohibeantur: sed fulciantur potius & audiantur. Et can. praecedenti. Appellanti non debet afflictio uilla carceris aut retentionis iniuriarum custodia. Sunt autè multae à iure praescriptae caeremoniae & formulae appellandi de quibus non est praesentis loci praesius dicere: Quod autem habetur in can. Catholicus, uidelicet quod si quis fidelium ad iudicem prouocauerit infidelè, excommunicetur: de Apostolica Doctrina sumptum est. Obiurgat enim Paulus Corinthios in cap. Paulus 6. prioris epistolae, quod frater cum fratre iudicio contenderet, & hoc apud infideles iudices: cum inter se ipsos possent suas componere lites. Nam ubi fides non est, neque rectum esse potest iudicium. Intelligitur autem illa prohibitio de illis catholicis, qui inter catholicos uiuunt: nam illi nostras res qui in terris infidelium negotiationis causa commorari permittuntur, nihil peccat si coram ipsorum iudicibus, uel actores compareant uel rei.

Ratio com. iustitia.

Paulus

Postrema conclusio

Paulus

subdolè & vāfrè appellat, præterquam quòd obedientiam violat, quam iudici debet, re ip̄a imponit illi falsum, quasi iniustam sententiā tulit: in super & impedimento illi est ne suum persequatur munus: atq; adeo eisdem de causis iniuriam illi irrogat. Qua propter in eadem cau. & q. can. quicunq; præcipitur vt tales appellaciones non recipiantur; & can. omnino: eiusmodi appellantes puniri iubentur. ¶ At vero sciscitaris circa priorem cõclusionem, vtrũ licitum sit & condecens sic religionum familiaris instituire vt appellare prohibeantur. Apparet enim, id neq; decere, neq; vero licere: tũ quòd præcipue in causa capitis, quam tantopere nos natura admonet vt defendamus, nemo debet naturali beneficio orbari, quo se tue ri potest: tum etiam q; vt eadem cau. & q. habetur, vtroq; canone, ad Romanam. Christianis vniuersis hoc indulgetur beneficium, vt quoties se quisq; premiiserit, ad Romanam sedem tanquam ad caput prouocatione con fugiat. Respondetur nihilominus perquam san cte è religionibus abigi appellandi vsum: nam est fortasse a cedere quòdoq; possit vt monachus aliquis iniuria læsus affligatur, tamen ex alia parte talia dāna (quæ rarissime contingūt) pace & quiete compensantur. Neruus enim & decus religionis in hoc maxime consistit, vt altissimo inter se silentio, omnia veluti inter fratres, quæ sua est professio, planiter tractent, & transigant; neq; se seculo prodant. Etenim vbi primum religionum cause claustrorum metas exierint, actũ de illis est. Quocirca institutiones ipsas sic Pontifices confirmarūt, vt appellaciones prohiberent. Non quòd per hoc sum mis ipsi Pontificibus obedientiæ quicquam sit ademptum. Quicunq; enim quātumuis in clusus monachus ad ipsum appellauerit, iure id faciet, verum quòd sic cõsultum est religio num incolumitati. ¶ Sed & circa secundā con clusionem dubium præterea restat, vtrum teo etiam, dum iuste credit ab inferiori condemna ri, liceat superiore interpellare: ea nimirũ spe ductus vt superior, vel fauore, vel quia aduer sam habet iuris opinionem, reuocabit senten tiā, vel illa dilatione poterit se ipse erueri. Est enim à parte affirmatiua argumentum quòd postquam intra limites obedientiæ iure id per mittitur, videtur posse illud subterfugere: nam (vt dicemus statim) licet ei è carceribus fuge re. Accedit & vsus: nam, quicunq; si potest, appellat. Respondetur tamen id certè non lice re, sed esse peccatum genere suo mortale, vbi quis certissimus est merito esse condemnatus etiam ad mortem, per appellationem iudiciũ

Quæstio.

Ratio hæc tandi.

Responsio.

Dubitatio.

Argumentũ partis affirmatiuæ.

Solutio.

cludere: nam est cõtra iustitiā & in reipublice detrimentũ: nam sapissimè illis prolationibus iudices & ministri vel lassantur, vel corrumpũ tur: & restant scelera impunita. Secus si aliquo pacto de æquitate sententiæ dubitaretur.

Ad primum igitur argumentum responde tur, q; quando inferior iudex fines transgre ditur iuris, exorbitat ab ordine superioris, & ideo subditus nullam transgreditur obediētiae lineam si ad superiorem recusat: quoniam ne mo constringitur parere inferiori, nisi quatenus ipse perseuerat in superioris ordine.

¶ Ad secundũ respondetur q; in vtroq; esse pecca tũ vsu venit, scilicet in iudice perspicitiq; defe ctũ, per què iustā causam dat reo: reuocare aliũ interpellandi: & in reo defectum constantiæ: quia non persistit in eo quod semel elegit. Vn de licet ordinario iudici firmior obediētia quã arbitro debeatur, tamen quia ordinarius nõ à reo eligitur sed eius auctoritas pendet à supe riori, sit vt quādo ille ab eius ordine exit, pos sit reus citra inconstantiam notam prouocare: quando verò litigantes communi consensu se quæstrem elegerunt propter eorum inconstan tiam non permittuntur appellare. Attamen si tres fuerint electi, & duo sine tertio sententiã tu lerint, appellare licet: vt subditur statim in c. fa nẽ. ¶ Ad tertium argumentum respondetur quòd cum appellare officium sit virtutis, con stringi debet ab vtroq; extremo: nempe vt ita hoc beneficium reo cõcedatur, vt tamen non ce dat in accusatoris iniuriam. Ob idq; antiquit̄ biduum aut triduum cõcedebatur reo vt pos set appellare: post verò indultum est tẽpus de cem dierum. Nam si quantocunq; elapso tem pore appellare liberum esset, nulla esset firmi tas in iudicio & sententiã, sed semper esset ex ar bitrio reipendens. ¶ Atq; eandẽ ob causam in terdictũ est super eodẽ articulo, tertio appella re: vt patet extrã, de appell. Directã, vbi per mittitur appellare bis: & c. sua nõbis, vbi phi betur appellare ter. Et est expressus titulus in Cõdice, lib. 7. nẽ liceat in vñã eadẽq; causa ter tio prouocare. Iã verò Romæ indultus est cõ trarius mos: vt scilicet tres sententiæ expectetur cõcordes. Ea forte de causa q; technis fraudib; que humanis indies crescētibus aliter satis fieri litigantibus nõ posse creditur est: nã cũ hæc ex iure p̄deat positũ, potest summus Põtifex illa pro tẽporũ varietate mutare. Illè aut nõcẽ tissimus intolerabilisq; stylusest, vt litigatores permittatur causas frustra lacere, & nõ nõs articulos fingere, vt à quocunq; iudicis verbo appelletur & de singulis expectetur tres sentē

Ad argu.

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

ARTI

ARTICVLVS. III.

Vtrum liceat condemnato ad mortem se quacunque via defendere.

Rostremum q; reo superesse vide tur est, vt se defendat, tũc præfer tim dũ morti addicere est. Arguitur ergo id licitũ esse. Naturalis incli natio semper est licita, cũ Deo au

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

Dilatio.

1. Conclusio Ratio con clusionis.

2. Conclusio.

Probatio conclusio.

thore illa sit vniuersis rebu; indita: inter incli nationes autè naturæ, summa cõctis reb; inest vt se cõseruent inde. n. nascitur vt summã exoptem; felicitatẽ, in qua perpetuò permaneam; ergo ad tuẽdã vitã quecunq; nobis defẽ sa licet. ¶ Secundò perinde sententiã fugiẽdo declinat ut q; resistẽdo: fugere autè licitũ est, se cũdũ illud Eccl. 9. Lõgẽ esto ab homine pote statẽ habẽte occidẽdi & nõ viuificãdi: ergo & resistere licet. ¶ Tertio. Plus homo sibi ordine charitatis tenetur quã alteri: licet autè alterũ pe riculo mortis eripere, secundũ illud Pro. 24. Erue eos q; ducuntur ad mortẽ: & eos q; trahuntur ad in teritum liberare ne cesses: ergo & cuiq; licet se ipsum à morte liberare. ¶ In cõtrariũ est Apo stolus ad Roma. 13. Qui potestati resistit, ordi nationi Dei resistit, & ipse sibi dãnationem ac quirit. Etenim qui à suo se iudice defendit, po testati resistit que diuinitus ad vindictã malefa ctorum, laudem verò honorum instituta est.

Quæstio hæc per distinctionẽ est dissoluẽ da. Cõtingit enim quẽpiã, aut iuste dam nari aut iniuste. Et secundum hæc duo mem bra duæ sunt secernendæ conclusiones. Prior est. Nemini iuste ac iuridicè condemnato licet se à legitimo iudice defendere. Et ratio (præter testimonium citatum Pauli) est quòd bellum nequit esse vtrinq; iustum nisi vbi ignorantia alterutram partium excusaret: iudex autem, iuste capit, tenet, supplicioq; addicit legitimũ reũ: nõ ergo reus iuste potest illi resistere: sed est suo genere mortale crimen. ¶ Posterior cõ clusio. Cuicunq; iniuste cõdenato fas est iudi ei resistere, vbi tamẽ non daret scãdalũ ex quo grauius turbatio timeretur. Cõclusio est nota quoniam iniqua sententiã nullã subdito iuducit obedientiam: quin verò iã tunc iudex non pu blica, sed priuata vtitur auctoritate: crescit autè inde eius culpa, q; prætextu iustitiæ iniuriam infert, & violentiã. Vnde Ezechi. 22. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapiẽtes prædã ad effundendum sanguinẽ, ergo sicuti à lupis, sic se quisque potest ab ip̄is tueri, nisi graue in de metueretur scandalum. ¶ Emergunt tamẽ

ex his cõclusionibus rationes aliquòt dubitan di. Et primum omninũ offertur dubiũ de inno cente qui secundum allegata & probata cõ demnatus: videlicet vtrum sit illis cõnumerã dus, quib; posterior cõclusio suffragatur, vt se defendat: an vero illis quibus resistatur prior, præcipiẽs vt parcat. Nã q; se possit defendere, argumentũ est suã innocetiã. Durissimũ enim est man; innocetis ligare qui per iniquitatem accusatus est: id præferim in causa mortis: cũ natura cõlibet ip̄ faciat defendẽdũ se. Sed ex altera parte est nihilõ debilius argumentũ, q; illum iudex iuste cõdenauit. Et ponamus eũ dem etiam iudicem; crederẽ illũ esse nocentẽ. Quare si damnato liceret se defendere, bellũ cf set iustũ ex vtraq; parte. ¶ Resprofecto grauis est: & qui à parte innocentis cõseret, respõ de re ad contrariũ argumentũ posset, quò bellum simpliciter est iustum ex parte innocentis: sed tamẽ iustitiã iudicis fundatur in falsa præsum ptione, quæ innocenti ius protectionis nõ ad mit. Nihilominus nõ auderẽ ab hac parte sta re, sed crediderim (vt quæst. 4. dicebamus) q; si eiusmodi innocens posset citra graue scan dalũ, & citra vulnerationẽ iudicis eiusq; rãni storum se protegere, posset quidem: vt pote nõ solum fugiẽdo, verum & includẽdo se in locũ munitũ, & forte armatis teritandò ministris iustitiæ: & dum capitur, cõnitendo se eripere: etiam pellendo ministros. Attamen si nõ pos set se defendere nisi inflictis vulneribus, neuti quã crediderim id licere. Nã primum id non fieret sine grauissimo scandalo, quod peccatũ est. Secundo arguitur: iudex in tali casu nõ so lum licitè reum inuadit, verum & iustitiã præ cepto ita compellitur, vt si nõ faceret, grauius peccaret. Nam faciamus testimonia esse legitã ma, & iudicẽ habere illum pro reo: durissimũ autem concessu esset, quòd iudex teneretũ prælium contra hominem aggredi, qui iuste posset etiam se cõtra prælio defendere: nam etsi in bello possent contra se iniicem duo ho stes iuste pugnare, quia alterum ignorantia ex cusat: est autem longè dissimilis ratio: quia al legata & probata secundum iura obligant iu dicem, reum damnare. Itaque iudex etsi deci piatur credens illum esse reum, tamen non de cipitur in hoc, quòd etiã si sit in secreto inno cẽs, tenetur illum damnare. Præterea q; ipse sit persona publica & reus priuata, plurius ad rem facit. Adde quòd si prætorem vel occidẽ ret vel vulneraret, licet postmodum de eius innocentiã constaret, nihilõ secius id quòd illa se vi defendisset puniretur. Signum ergo est quòd in conscientia id ei minimè licuisset.

Ad

Prima dubiatio.

Argumentũ

Solutio pos sita dubiatio.

Ad primum igitur argumentum in principio questionis respondetur, quod inter inclinationes naturales illa est potissima, ut rationalis homo nihil contra rationem inceptet. Ob id que vniuersale de sideriū omnium creaturarum cōseruandi sū, debet homo rationis moderamine exequi. Quapropter vbi contra iniuriā respública in suo se iure nō valet asserere, vitam potius, quā rationis ordinē deferere debet. **Argu**mentū aut secundū multa exigit diluenda dubia. Respondet enim S. Tho. q. cū nemo ita cōdemnetur, vt morte sibi ipsi inferat, sed tātū vt patiatur, nullū tenetur facere illud, vnde mors sequatur: q. cōtingeret si sua sponte maneret in carcere. Et ideo cū ei fuga patet, arripere potest. Verūtānō nō potest resistere ministro iustitiæ: nā hoc nō solū esset nō agere suā mortē verū resistere ne patiatur. **At** verō cōtra hanc solutionē sunt argumēta permulta. Primum, q. nemo potest suā custodire vitā cū alieno damno, quale daretur custodibus, cōtra quos si fugeret, lege ageretur. Ad hoc aut respondetur hoc accidētariū esse: quōd ideo fugiēs minimē tenetur cauere. Ipsi viderint custodes quomodo munus suū expleant. Etenim si negligētes fuerint, illis imputandū est: nam fugiēs, ius persequitur suū. **Quōd** si vrgētius arguas, sequetur si cōdemnato liceret se in pedes dare, liceret pariter & cōpedes rumpere, & infringere feras, & perforare iurū: quā se via eriperet: hoc tamē reprehēibile vulgo reputatur. **Quin** verō & legibus decretē sunt illis pōnā, qui talia audēt. **Hēricus** Gandauēsis quod li. 9. ar. 25. negat illationē hanc: nimirū arbitrat⁹ hoc perinde esse atq; resistere iudici, eius percutiēdo ministros. Vnde si cut licet tibi, inquit, per alienū agrū transire, haud tamē diruere sepēvtrāfeas: sic cōdemnatus dū fores patēt, fugere potest, nequaquā tamē vincula rūpere. Attamen etsi huic opinioni applaudere ciuiles leges videri possint, tamē cōtraria probabilior est: quā **Caietanus**. Caiet. 2. 2. q. 69. cōtra S. Thomā cōsonā, dicētū licet fugere, sed nō resistere. Et ita credo in foro cōsciētiae de quo prae cise tractamus. Cuius enim fugere licet: iustū subinde fit & se ab impedimentis, citra vim expedire. Est aut notandum vim propriē neq; brutis animātibus, quē neq; dominium vllum, neq; ius habēt, neq; vero inanimis rebus inferri, sed solis hominibus. Et ideo cōdemnato nō licet vel iudici vel custodi carceris resistere, manus in ipsos iniiciendo: vincula verō rūpere non est resistere, sed fugere. Sicut neque qui leonibus esset traditus vim inferret iustitiā, dum, vt se defenderet, illos intericeret. Qui autem custodem carceris liga-

ret, aut os illi nē clamaret obstrueret, vim faceret: non tamē si eum dum se teneret post se iugens traheret. **Sed** arguis cōtra. Qui a dē raperet vicini, vim inferret: ergo qui claustrum patet carceris vt fugiat. Negatur cōsequentiā: quoniam ille ius non habet ingrediendi, si cut hic exequat. Fateatur tamen quōd teneatur in cōsciētia de damno dato. Hic enim tātū constituit ius fugiendi, declarates illi non inferri vim iustitiā vindicatiue: quicquid sit de cōmutatiua. Quod si arguas, saltem rūpere vincula peccatum iniustitiā est. Negatur cōsequentiā: quia totū reducitur ad hoc quōd est fugere. **Quare** non tenetur ille de damno ratione acceptionis, sed ratio rei acceptae. Enim verō si fune ligati possunt nodum dissoluerē, imō, & funem discindere, & habentes adulteriā quam clauem possunt ferre aperire, sit vt & ferrea vincula limare, & perforare murum liceat: etiā si qui hoc facit, sciat oculos secū alios exituros. Nam ipse suo vitū iure: cui cura nō incumbit custodiendi alios. Verum tamen ex his non subsequitur quod amici cōdemnati possint vincula vel intrinsecus vel extrinsecus nauare operas suas, vt vincula vel muros dirūpat, licet possint consulere vt fugiat. Nam ille tantum cui fugere licet, vim iterare potest: ceteri verō maiorem iniuriā: facerent dū nō do carceres, quā priuatam domum: essetque in vtroque foro, capitale crimen. Et quauis **Caietanus**. Caiet. 2. 2. q. 69. cōtraria sit sententiā, arbitrator tamen nemini licere porrigere vinctō vel limā vel aliud instrumentum: quoniam tam hoc esset cooperari. Neq; vera est illa regula, quod si mihi licet aliquid operari, liceat alijs me iuuare: quoniam vincula & carceres rumpere, solū est licitum sternenti sibi viam. Secus habet cōsulere alteri quod ei licet. Custodibus autem carceris instigat; ministris grauisimū esset in fidelitatis scel⁹ vel cooperari, vel cōmūcere, vel dissimulare: imō credo & cōsulere. Neq; vero propterea quōd cōdemnatis fugere in foro cōsciētiae liceat, aliquid patitur respública detrimētum: nam satis obuiatur si carceres bene sint murati, & custodes vigilantes. Non enim est necessarium vt nullum sit impunitū crimen. **Porrō** autem fateor cōtra hanc determinationem frangēdi carceres, quam in foro cōsciētiae veridicam arbitror, validissimum existere argumentum ex iure ciuili, quo pōna capitis effractoribus carcerū decernitur vt patet. ff. de effracto. l. De ijs. & ff. de custod. & exhibitio. reor. l. in eos. secundū quas & alias particulares solent bene morat⁹ respūlicae adhibere. Nam tam grauis pōna nisi pro mortali

tali culpa, iniusta sanē esset: secundum ea, quæ lib. 1. quæst. 6. definita reliquimus: nō pōna nisi pro culpa infligi non posse. **Ad** hoc nihilominus respondetur quod cum legum conditores ciuiles nō sint spiritaliū iudices, vt perpendere valeant culpas in foro cōsciētiae: nihil mirum si putent esse culpam, vbi culpa nō est. **Igitur** vel illam vel opinionem sequenti, q. per se effringere carceres lethalis culpa sit, vel suas leges in præsumptione fundauere. Præsumitur enim vis semper illata: custodibus & resistētia, vbi verē inest culpa. Et ideo additur in dictis legibus: Si quis cōspiratione facta cum ceteris carceres effregit: vbi vis & resistētia custodibus illata insinuatur. Subditur autem ibidem. Qui per negligentiam custodū euaserint, leuius puniantur. Et intelligendum est si vincula aut carceres rumpent: nam aliās profectō nulla esset æquitas: cum citra cōtrouersiam, nulla sit illic culpa. Tameñ qui fugit, eo ipso criminis sit iure suspectus. Subdit autem eadem lex: Ia eos, quōd etsi effractores inueniētur postea innocentes ex eo crimine propter quod impacti sunt in carcerem, tamē puniendi sunt. **At** verō leges (vt dictū est) semper præsumunt resistētiam. Aliās re vera innocētibus nulla est culpa vincula rūpere, nec terebare parietas. **Superest** autē cōtra hanc eadem definitionem & aliud argumētum huiusmodi. Qui ad mortē damnatus est, eo ipso damnatur ad carcerem: facit ergo cōtra obedientiam dum fugit. Respondetur per interemptionem antecēditis. Qui enim damnatur ad mortem, solū cogitur pati: & ideo subducere se potest. Verum est quod leges ciuiles decernentes fractoribus pōnas, in virtute præcipiūt ne carceres effringat: quia legislatores præsumūt illic culpā (vt expōsitū est) aliās nequirēt repscere pōnas, vt lib. 1. quæst. 6. dictum est. Possunt quidem & cōdemnare ad carceres si cut ad exiliū, tenēturq; tunc rei in carcere manere, essetq; illis peccatum fugere, nisi immineret periculum mortis aut corporalis supplicij. **An** verō simul possit quis dānari ad carcerem & ad mortē. **Caietanus** loco citato innuere videtur, tales posse ferri leges, licet late non sint. Arbitror tamen quōd non essent iustae: quia non potest miser illo naturali beneficio fugiendi priuari, quando ad supplicium destinatur corporale. Beneficium enim illud nascitur ex appetitū quem natura dedit rebus cōseruandi se. Quapropter distinguendum est q. in aliquibus non potest homo cōdemnari nisi vt patiatur: puta in his quæ vel mortē vel corporale supplicium afferunt. Et tunc nō potest

cōdemnari nē fugiat. Diuersa autem ratio est in alijs in quibus ad simile supplicium corporale non proceditur. Tunc enim potest reus cōdemnari non solum ad pati, verum & ad agere. Patā vt pōnam solum in exilium secedat, in claustrō maneat, vt et in carcere, non solum ad tempus, verum & pōtētiū. In his vbi que omnibus obedire tenetur & facere quod sibi iniunctum est. **At** verō ratio quam locū **Discutitur** dūm D. Tho. assignauimus, nempe ob id licitum esse damnato fugere, q. non tenetur facere id vnde mors sequatur, non apparet vsque adeo solida: nā expectare reum in carcere, non est occidere se: aliās minimē expectare liceret quod falsum est: cum expectantes martyres contrariū dederint documentum. Respondetur quod neq; **Sanctus** Tho. affirmat hoc esse occidere se: sed facere vnde mors sequatur, quod licet nemo virtute sententiæ teneatur facere, potest tamen sua sponte: quia æquanimiter pati vult sententiæ executionem. De martyribus autem alia est ratio. Nam aliquando tenentur ob confessionem fidelē expectare. **In** eadem solutione ad secundum subdit **Diuis** Thomas similitudinem, dicens: Sicut etiam si alius quis sit cōdemnatus vt fame moriatur, non peccat si sibi cibum ministratum sumat: quia non sumere, esset se ipsum occidere. Et quod licet ei cibum paratum sumere, nō ambigit quia damnari non potest nisi vbi non ministratur. Restat tamē ambiguitas vtrum teneatur sumere. Et quidem **Caietanus** illic incūctat⁹ asseuerat tenentia vt si nō sumeret, peccaret. Cuius maximū argumentum colligitur ex verbis sancti Thomae: nam dicit hoc esse se occidere: quod nemini licet. Ego verō fateor nō esse mihi profusū improbabile, q. licet ei nō edere. Nam si vere dignus est morte, et si licet possit eam subterfugere, potest nihilominus non subterfugere. Quis enim ambigat quin scelerosus homo suorum criminum cōfessus, sciens pētorē venire ad se capiēdū, possit illi opperiri, atq; adeo in carcere aperto sine vllis vinculis mortem expectare, quā meretur? **Ego**, licet fatear nō esse parē omnium rationem, haud tamen est longe dispar, quin & damnatus, vt inedia abstamatur, possit cibis cōtra iudicis iustā oblati abstinere. **Nō** quē sanctus Thomas aliud ait, quā quod nemo potest ad hoc cōdemnari. Et ideo neque ille cōmēdēs, neque qui cibos illi porrigerent, nisi specialiter essent prohibiti, peccarent. Ob id que laudi datur apud **Valerium** Maximū lib. 5. Atheniensi si Cimone, quæ patrem suum tali damnatiū morte, iactē pagit. Attamen nemo illi tenetur talē

Ad 2. argu. D. Thom.

1. Ratio

Solutio

2. Ratio

Hericus

Caietanus

Argumentū

Solutio

Ratio alia Solutio

Caietanus

Solutio

Argumētū

Responsio

Argumentum alterum ad idem

Solutio Caietanus

Solutio

Discutitur ratio S. Tho.

Mens S. Thomae

Valerius Maximus

talē

D. Tho.

tales cibos suppeditare, sicuti extrema extra iudicū patientibus vt. 2.2. q. 31. arti. 2. autor est S. Tho. ¶ Igitur vt ad ipsam diu. Doctōis rationem reuertamur: quando subdit quod non sumere esset seipsum occidere, nō intelligit potest, quod a iure, & formaliter, sed reductiue, sicut qui tenetur seruare nauim, si non seruat, censetur submergere. Et idcirco qui sine causa nō seruaret vitā, se occideret. Putā si quādo extra casus iudiciales ruit domus, vel irruit fera, vel appropinquat flāma nō fugeret, suā esset vitā prodigus: quia sine causa eā negligit, sui q; adeo est interfectior: sicuti & qui nō damnatus non comederet. Qui autē legitima sententia proiectus esset leonibus, nō teneretur se ab ipsis defendere quāuis licite: quia non se sine causa mori sinit: sed quia mortē meretur, vult eam à iudice pati. Sed ais, ille nō est damnatus ne comedat: fateor: & ideo potest comedere. Sed tamē quia est damnatus, nē ei ministraretur esca quousq; exhalet animā, potest (quod probabile reperit) non comedere. Secus autē de illo innocēte, qui immeritus cōdamnatus esset. Ille enim fortasse teneretur & de carcere fugere, & comedere si apponeretur panis. Precipue si vita sua vtilis esset reipublice. Nam aliās nescio an vt tale patiētia ipecimen exēplo Christi praberet, liceret ei sententiā iniquam spon se sua ferre: saltē non fugiēdo. ¶ Postrema autem dubitatio superest de eo qui ad epotādū venenū condemnaretur: quo quidem mortis genere solenne Atheniēsis fuit ingenuos ac proceres enecare: quo & Socrates sublatu est. Videtur nāq; huiusmodi cōdenato. id licere: quia hoc non est agere, sed pati: vt si vi aperiretur ei os: cur nō posset sponte sua aperire vt cruciatū effugeret? Et si esset, verbi gratia, quis cōdenatus vt linguā particula ei abscinderetur, daretur quē optio vt vel paruam sibi ipsi abscinderet vel maiorē carnifex fecaret, cur non posset minus detrimentum optare? sicuti de se ipso Iosephus refert li. 2. de Bell. Iudai. c. 27. si data sibi optione maluit vnam sibi ipse manū amputare, quā permittere vt ambabus trun caretur. Et si quis cōdenaretur ad sanguinis emisīonem per venā, quā nō licet apperire neciret, cur si reus esset artis peritus id exequi tanquā minister iustitiā non posset? ¶ Ad hęc breuiter omnia respondetur, in primis eiusmodi leges atq; sententiā esse iniquas: quippe quibus cōdenatur rei se ipso vel occidere vel mutillare. Quapropter Christiana familla illas non permittit. Imō verō neque martyribus eiusmodi iudicib; parere liceret. Secus autem quādo actio potius est passio: vt si reus

Tempus solutio.

Postrema dubitatio:

Iosephus:

linguam extrahat, manū ve aut collum licet xi pareat, aut patibuli scalā ascendat. Hoc enim non est agere, sed ad crucem se hominem adaptare: sicuti dum in carcere ducitur non potest se ipse ambulare. ¶ Ad historiam ergo Iosephi respondetur male se esse: sicuti male faceret qui particulā linguā sibi refecaret vt euitaret maius damnum: quia illud mediū non erat per se necessarium, sed ex malignitate alterius precipientis. Secus si putridum haberes in ebrum: tunc enim tu tibi ipsi, si alijs chirurgi non haberetur copia, posses abscindere: sicuti alia quacunque via tibi ipsi mederi.

QVÆSTIO SEPTIMA. De iniustitia testis.

ARTICVLVS I.

Utrum teneatur quandoque homo testimonium ferre.

VARTVM locum in iudicio obtinet persona testis: de qua quatuor examinanda sunt: scilicet testium obligatio, sufficiētia, repulsa, & culpa. Quæritur ergo primo, vtrum quis aliquando teneatur testimonium dicere. Et arguitur à parte negativa. Fraudulētia nemini licita est: quippe cui in diuina malitia inest: qui autem occultum crimen reuelat, id precipue quod suæ fidei conceditur, infidelis est & fraudulentus, secundum illud Proverb. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissa: ergo nulli licet talia reuelare secreta, tantum abest vt quispiam teneatur. ¶ Secundo arguitur. Si testificari virtus esset, ea maximē cōueniret sacerdotibus & clericis propter eorum maiorem auctoritatem. His enim qui sacra tractāt firmitior debetur fides: & tamen clerici testes esse in causa sanguinis prohibentur: ergo testificari nō videtur esse virtus. ¶ In contrarium est August. vbi ait, Qui veritatem occultat, & qui prodit mendacium, vterque reus est. Ille qui prodesse non vult, ille qui nocere desiderat.

RESPONSIO questionis quatuor conclusionibus continetur. Distinguentur enim est inter cum à quo testimonium requiritur & eam,

i. Argum. partis neg. tuæ.

2. Argum.

August.

Distinguit.

Conclu.

Suadet conclusio.

Conclu.

Ratio con. clusionis.

Conclu. Probatio con. clusionis.

Paulus.

Glossa.

Conclu.

Probatio.

Argumentu. contra conclusionem.

& eum qui non est requisitus. Prima ergo conclusio est. Quicūq; à legitimo iudice secundū formam iuris in testem adsciscitur, tenetur testimonium ferre. Conclusio inde patet, quod illud est obedientiæ munus: & obedire quicūq; que subditus tenetur maioribus suis, iusta præcipiente iure. ¶ Secunda conclusio. Qui occultat crimina interrogatur, de quibus neq; infamia præcessit, neq; alia iuris causa ex supra nominatis, nō tenetur testimonium dicere. Hęc itidem est manifesta: quoniam quicūq; tenetur bono proximo nomini consulere, eadēdo eius crimina: nisi legitime cōpulsus fuerit. Similes ergo sunt regulæ istæ à teste obseruandæ illis quæ reo præscriptæ sunt. Quādo verō vel nullus te interrogat, vel ille qui tuus nō est iudex altera tibi est obseruanda distinctio. Enimvero si testimonium tuum necessarium est ad liberandum hominem, vel ab iniusta morte, vel à falsa infamia, vel ab iniquo damno: tunc auscultanda est tertia conclusio. ¶ Quicūq; ab eiusmodi periculis iniquè oblati tenetur testimonio suo proximum liberare. Probatur quia charitatis mādato quicūq; tenetur proximo suo malum cauere. Exemplum præsto est in elemosyna quā grauius patienti porrigere quisq; tenetur. Est enim & hoc genus quoddā, idem que præcipuū elemosynæ. Quapropter non solum petitus à suo proximo & rogatus obligatur, verum etiam minimè fuerit requisitus, tenetur quisq; vltro fatagere vt suum dentant testimonium, vbi prodesse potest. Sic enim nos admonet Plates: Eripite pauperem: & egenū de manu peccatoris liberate. Et Sapiens Proverb. 28. Erue eos qui ducuntur ad mortē. Et ad Roma. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Vbi glossa, consentire est tacere, cum possis redarguere. Et eadem ratione cum possis testificari. Quapropter conclusio hæc multo habet patientiorem veritatem in prodendis criminibus quæ in exitium reipublicæ vergunt. Nam si tunc quicūq; tenetur esse accusator, multo æquius testis. ¶ Quarta conclusio. Extra casum necessitatis liberandi miserum ab iniuria vel rempublicam à periculo, solum causa conde mandandi reum nemo tenetur sua sponte offerre se in testem, nisi iuridicè compulsus secundum ordinem iuris. Probatur: quia celare tunc veritatē, nulla est causa damni vel publici vel priuati. Quare neque iustitiæ ratio neque charitatis quempiam tunc cogit priuatum eiuem secretum pandere, quod in peccatore habet. ¶ At vero conclusiones has, sic iuxta ordinē S. Th. simpliciter assertas, necesse est ex actiūs

perpedere. Existit enim statim argumentū contra primā, quod si teneretur testis euocari à iudice testimonium ferre, sequeretur quod nūquā eliceret sese occultare nec ecesseretur. Imo quod si vlla vteretur astutia nē verū testimonium ferret, teneretur restituere damnum quod vel actor vel reus acciperet, cui eius testimonium cōducebat. Hęc enim illatio inde patet quod ferre tunc testimonium, actus est iustitiæ: iustitia autem legis restitutionem postulat. Quod si argumento hoc conuincaris, consequens subinde apparet vt qui contra tenorem tertiæ conclusionis etiā à iudice non vocatus testimonio suo non succurreret iniuriam patienti accipienti ve damnum, paritate tenetur restitutionem ei resarcire. Consequētia patet: quia dum S. Tho. testimonium Pauli adducit: Non solum qui agunt, sed etiam qui cōsentiant facientibus: operatur illi tunc in damnum proximi consentire. Quod autem id concedendum non sit, arguitur sic. Primò, nemo charitatis lege tenetur proximum à calamitate eripere, nisi extrema aut graui necessitate premitatur ergo licet quispiam testimonio meo indigeat, vbi eum damnum agitur peccunia aut fama extra extremum aut graue periculum mortis, nisi à iudice cogar, nō tenor obsequium meū ferre. ¶ Secundo: neq; verò eiusmodi periculis extremo aut graui eadē charitatis lege succurrere vllus compellitur cum detrimento suo. ¶ Tertiò: etsi in talibus casibus quispiam charitatis negligens officium suum nō prestiterit, obnoxius subinde nō fit restitutioni. Cōclusio ergo tertia nō est vsq; adeo vera, vt in superficie sonat. Hęc argumēta adducta sunt vt discrimen patefcat quo inter primā tertiamq; cōclusionē interest. Enimvero licet vtraq; vera sit, prima tamē iustitiæ lege: tertia verò solo charitatis debito. Per hoc ergo discrimen alia innotescit. Qui enim se fraudē & dolo subduceret nē à iudice vocaretur in testem, profecto si ita esset proximo suū testimonium necessarium, vt ibi tota periclitaretur causa: tunc & grauius peccaret, & restituere teneretur. Nā eiusmodi tunc homo contra iustitiā dedisset alteri damnum. Et multo peccaret grauius, tenereturq; arctius restituere si falsum diceret testimonium, ex quo alteri cōdenatio sequeretur. ¶ Igitur ad primū argumentū contra tertiam hanc cōclusionem respondetur quod quāuis qui non accersitur à iudice non debeat ex iustitiæ lege sed per officium charitatis testimonium suum: est tamē inter hoc atq; aliās elemosynas differētia, quod in alijs licet extra extremam & grauem necessitatem nemo stringatur dare quod suū est: tamē quādo alter tuo indiget testimo-

Argumentu. in contrariū parte.

Argumentu.

Argumentu.

Legitimus sensus prioris ac tertiæ conclusionis.

Ad. largu.

nio, quoddam ius habet ad illud: quia vnicuique mandatum est de proximo suo. Et ideo si absque illo prolixius detrimentum illud possis exhibere, etiam si alter non subeat periculum vitæ, sed fama, vel pecuniæ, obligaris charitatis amore. Quemadmodum si haberes aliquam scripturam ex qua ius eius & causa dependeret, teneris illam producere. Et accedit aliud vinculum singularare quod alia est ratio, necessitatis, cui succurrere tenemur quando illam quis patitur per iniuriam aut aliquam casualem cladem, quam si illam pateretur per solam inopiam. Etenim cum proximus domo caret, non obligor illi domare: quando verò domus eius ardet, etiã si sit diues teneor si pollum sine meo nocumento incendium extinguere. ¶ Secundo autem argumento concedimus suam conclusionem: vide licet quod nemo cum suo graui periculo aut detrimento cogatur tale officium charitatis præstare: quin verò nec cum detrimento suorum. Vt si lis esset cum patre meo non tenerer mea spòte contra eum prodire testis. Sicut si idem meus parens aggrediretur nudo gladio innocẽtem, quæ defendere ego non possem nisi eundem parentem occidendo, non teneor. Et pariter ad tertium respondetur, quod vbi solum charitatis obsequium & munus omittitur, nulla nascitur restitutionis obligatio. ¶ Præterea ex quarta conclusione non nihil exoritur difficultatis. Apparet enim quod etiam extra casum liberandi innocentem, ad non centis condemnationem compellatur iure quisque: nondum à iudice accessit, offerre se in testem: tunc scilicet quando legitime accusatus est. Neque solutio S. Thomæ verò similis est, vbi ait quod neque si accusatorum periculum imminet, curare hoc debeat testis. Nam quando accusator accusare cõstringitur, videtur & testis ad testificandum subinde compelli, aliàs iniqua esset accusatoris conditio: scilicet qui teneretur immergere se in causam vbi in probatione deficeret. Respondetur quod S. Tho. præcise loquitur vbi accusator non tenebatur accusare. Et ideo subdit, quia ipse in hoc periculum sponte se inicit. Tunc enim nemo illi tenetur seruire, sicuti reo iniuriam contra suã voluntatẽ patiẽti. Et in hoc casu verum habet illud Augustini super verbo Abrahamæ, Genes. 12. Dic quod soror mea sis: veritatẽ celare licet, non mendacium dicere. 22. q. 2. can. Nè quis. Quando autem obligatio est accusandi, vt in criminibus bono publico exitalibus, tunc quicumque tenetur etiam non vocatus proferre se in testem.

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

Ad 1. argu. principale.

Ad primum igitur argumentum respondetur distinguendos esse secretorum gradus (vt superiori quaestione dictum est) sigillum enim sacramentalis confessionis, nulla esse po-

test neque verò excogitari causa nisi expressa esset Dei reuelatio, ob quã detegendum esset. Et in hoc casu verum habet proverbiũ citatũ. Efllet enim illa sacrilega fraudulencia & infidelitas. Dixerim sacramentalis confessionis. Nam vulgaris consuetudo detegendi alijs secreta sub sigillo confessionis, etiã si genibus flexis signum crucis & Confiteor præmittatur: nisi fiat intergra confessio omnium peccatorum, non obligat ad sigillum confessionis, sed ad sigillum secularare. Et ideo cum iuridicè requiruntur, possunt ac debent talia secreta nullo obstante iuramento seruandi reuelari iudici. Puta si sint pestifera reipublice debent statim accusatione deferri in aures iudicis. Et si sint in periculum graue tertie personæ cui non potest aliter occurrere: vel si euocaris in testem. At citra tales casus tenetur quisque seruare secretum: aliter ius naturæ frangeret, essetque mortale crimen, & in leuibus, fateri culpam. Quapropter extra casus modo nominatos in re dubia potius inclinandum est ad seruandum secretum proximi, quam ad prodendum. Vt si iudex solum à te quaeratur an scias aliquid & tu tantum audisti, non vidisti, potes dicere, nescio: quia quod audimus, non scimus. Si autem iuste interrogaris an audieris, fateri cogaris. Item vidisti fieri homicidium, etiam cum alijs contestibus: interrogaris tamen per viam inquisitionis, non teneris respondere, nisi vel infamia præcesserit vel indicia. Si autem procedatur via accusationis, etiam si solus videris teneris adductus in testem testimonium ferre. Reus autem tunc interrogari iuste non potest absque vno præiuro, iuratoque idoneo teste. ¶ Ad secundum autem iam satis supra responsum est. Quaestione enim prima huius libri causam reddidimus quare clerici criminalium iudices esse non possunt: videlicet ne qui sacra tractant, cædis cruore commaculentur. Eademque ratione, q. 5. diximus interdicitur eis esse in eisdem causis accusare, ac subinde modò diximus nefas quoque esse testificari.

ARTICVLVS III.

Verum duorum vel trium testimonium in iudicio sufficit.

Equitur secundo loco de testimoniorum sufficientia, vtrum duo vel tres satis sint. Et arguitur à parte negatiua. Testimonium vt fide faciatur, concursus esse debet: contingit autem sa-

Ad 2. argu.

Ad 1. argu. à parte negatiua.

penu-

Argum.

Argum.

argum.

Cœclusio re sponsua. vnde re conclusio.

Augul.

penumerò duos & tres testes re aliqua discordare: eiusmodi ergo testimonium non est legitimum. ¶ Secundo in nonnullis causis non sufficientes testes: nam in obignatis testamentis iure ciuili requiruntur septem: vt patet Insuper de testam. §. fin. & C. eodem titulo. Hac cõfultissima. Et in alijs perinde causis eadem seruatur cautela. ¶ Tertio, contra personas in dignitate cõstitutas, & potissimã si sunt Ecclesie Romane, non satis est ternarius testium numerus. Legitur enim. 2. q. 5. cap. Præful. quod Præful non damnatur nisi cum septuaginta duobus testibus, qui fuit numerus discipulorum Christi. Presbyter autem Cardinalis non nisi cum sexaginta quatuor testibus deponatur. Diaconus verò Cardinalis vrbis Romæ non nisi cum 27. condemnatur. Subdiaconus, acolytus, exorcista, lector, ostiarius, non nisi septem. Et est tex. Syluest. in Cõcil. generali. In huiusmodi autem Ecclesiasticis, quippe quorum criminum sunt toleranda, pauciora deberent testimonia requiri: ergo vrgentiori ratione in alijs non sufficientes tres.

In contrariũ est illud Deuter. 17. In ore duorum vel trium testium peribit, qui interficietur. & cap. 19. In ore duorum vel trium testium stat omne verbum. Quod Christus Matth. 18. ap. probando citauit. Idemque Paul. 1. ad Cor. 13.

Ad quaestione vnica conclusione respondetur. Duorum testimonium, qui sunt homines fide digni, sufficiens est in iudicio, & ad maiorem certitudinẽ trium. Conclusio hæc trifario iure asseritur. Naturali scilicet, diuino, & humano. De diuino enim iam citata sunt testimonia. Et præterea Christus, Ioann. 8. eade ratione asseruit testimonia suum, quod simul erat & patris, fide dignum esse. Quo loco ait August. quod in hoc testium numero est trinitas secundum mysterium cõmendata: in qua est perpetua firmitas veritatis. Ius autem humanum, patet. 2. q. 5. cap. quod verò. & extra, de testib. c. In omni negotio. & ff. eod. titulo. l. vbi numerus. Ratione autem naturali probatur. Certitudo (vt. 1. Ethic. autor est Aristot.) non est similiter in omni materia exquirẽda. Ob idque in actibus humanis, qui in caducis & contingẽtibz versantur, & de quibus constituantur iudicia, non ea exigitur certitudo quæ in sciẽtiis demonstrabilibus: sed illa satis est quæ plurimum veritatem continet, raro autem deficit, probabilius autem est, certoque propinquius id quod à multis asseritur, quàm quod asserit vnus. Ob idque vbi vni tantum reo neganti multi obijciuntur testes, rationi consentaneum est vt illorum potius testimonium stetur, quàm rei

negantis. At verò multitudo tribus comprehenditur, principio scilicet, medio & fine, quibus continetur linea: item longitudine, latitudine, & profunditate, quibus concluditur corpus. Vnde Aristot. initio. 1. de Cael. Totum & Aristot. omne de tribus primum dicitur, nam de quibus solum dicitur ambo: duo autem testes cum actore faciunt tres: quo autem absque actore cui in iudicio, non tanta perhibetur fides, testimonium absolutum sit ac perfectum, adhibetur tertius testis. Vnde Eccles. 4. Funiculus triplex difficilè rumpitur. Cum ergo sub disuisione dicitur, in ore duorum vel trium, prius membrum necessitatem designat & sufficientiam: posterius verò abundantiam completum. ¶ Quod si obijcias cur non vnus affirmans contra negantẽ vnus sufficiat, respondetur quod cum reus sit suæ vitæ suorumque bonorum possessor. & melior sit conditio possidentis, non existimatur vnus actoris affirmatio contra sufficientem, etiam si vno alio fulciatur teste, ad depellendum ipsam de sua possessione. Sed nunquid non quãdoque vnus auctoritas plurium testimonio præstat? Fatendum quidem est tamẽ leges vt sæpe dici solitum est, non ea considerare quæ raro contingunt, sed quæ plurimum. Quamuis vnus eximie auctoritatis, qualis est Imperator, testimonium, sufficiens iudicatur: vt habetur. l. omnium. C. de testam. Quin verò neque plurium semper affirmatio firma est. Nam vt legitur. 3. Reg. 21. Naboth plurium falso testimonio condemnatus est. Et innocentissimus Christus. ¶ Emergit autem ex hac cœclusione argumentum cõtrarium humanum. Leges humanæ non possunt naturali derogare, ac multo minus diuina: quod autem tres testes sufficientiant, est de iure naturæ & diuino, vt dictum iam modò est: ergo leges humanæ non potuerunt testimonium trium infirmare, constituentes vt in testamento aperto requirantur quinque testes, & in occluso septẽ: atque alijs causis item plures. Respondetur, ius naturæ & diuinum nõ vsque adeo stabilire testimonium trium, vt censeant nullam ob causam exigere plures. Enimvero quantum nisi hominũ malitia nisi miã excreveret, duorum vel trium abundaret testimonium: mortalium tamen fides & iustitia deprauata, idem ius naturæ persuadet, vt testimonia firmiora requirantur: & maxime in defunctorum testamentis, qui suas voluntates post mortem asseuerare nequeunt.

Aristot.

Obiectio.

Solutio.

Argument.

Solutio.

Ad 1. argu.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod singulares testes non faciunt in iudicio fidem, sed illi tantum qui sunt contestes. Dicuntur autem singulares quando quisque

Ec suum

Thom.

Regula Thom.

Chrysol. August.

Caietan.

de eorum discordia cum D. Thom. distinguen- dum. Nam si discordant vel in substantia actus puta quod vnus ait reum percussisse alapa, alius vero vnus: vel in loco aut tempore quæ sunt proximæ actuum circumstantiæ: in eumpe quod vnus ait rem contigisse aut manè aut do mi, alius verò sero aut in agro: testimonium tunc aut refutatur, aut non facis ad sententiam facere censetur. Videntur enim singulares esse, hoc est de diuersis actibus loqui. Præsertim si tanquam certa asserant. Nam si vnus dicat se non meminisse, non vsque adeo inficiatur eius testimonium. Sed est tamen regula quæ prædeter Sæctus Thomas constituit, videlicet qd si testes aitoris, & testes rei ab inuicè fuerint discrepantes, tunc cæteris paribus, standu est à parte rei: quoniam cum melior sit conditio possidentis, iudex propensior esse debet ad absoluendum, quam ad condemnandum. Si verò testes eiusdem partis inter se disenserint, & pariter testes alterius inter se, tunc iudex vtri partium assentiri debeat, ex multis potest perpendere: scilicet, vel ex numero testimonium, vel ex dignitate, vel ex fauore cause: vt si agatur de libertate alicuius, & de alijs negotiorum qualitibus. Multo autem iustius repellitur testis qui secum ipse disidet, ac tunc maxime, cum de visu & scientia interrogatur. Nam qui de opinione requiritur & fama, nõ ideo rei sciendum venit, quod secundum diuersa visa & audita de re titubet. At verò quando in aliquibus discrepant circumstantijs quæ ad substantiam causæ exiguum afferunt momentum, nõ ideo testimonium inficiatur. Vt si alius dicat contigisse rem hora tertia, alius hora quarta, vel qd tempus erat subnubilum, aut subclaru: aut si domus picturata erat, aut secus: ad quas circumstantias non solent homines esse attentu. Quinimod (vt de concord. Euangel. Chrysolto. & August. sapienter adnotauere) aliquanta historiarum discordia solidiorem illis arrogat fidem quam si vsq; ad minima essent cõcordes. Tunc enim cõsulto & ex condito videri possent cõspirasse ad fingendum historiam. Præter hæc autem (& hoc cum Caietano) iubenter in præsentiam adnotauerim, quod etiam si testes, singulares fuerint de multiplicatis ab eadẽ persona eisdem actibus, non debilem faciunt fidem maxime in religionib; vbi sincera debet esse & plana cognitio criminum: vt si vnus atteste tur talem commisisse vnus furtum, atque alius eundem commisisse aliud. Tunc enim, licet de rigore iuris non sit illis fides habenda, tamẽ in religionib; possent haberi pro iudicijs, vt pro

cederetur ad aliquam inquisitionẽ & ad interrogandum reum ipsum; etiam cum genere aliquo leuis tormetũ. Secus autem in secularibus vbi ad acerbiora supplicia proceditur. Ad secundum iam reddita est ratio cur in aliquibus causis cumulatoria requirantur testimonia. Ad tertium autem respondet Sæctus Thomas quod illud cap. intelligitur de episcopis & reliquis ministris singulariter Ecclesiæ Romanæ. Tribus enim de causis tam ingens testium copia ante eorum condemnationem expectatur. Primum, quia ea debent splendere sanctitate, ac subinde autoritate, vt plus fidei eis adhibeatur quam testibus multis. Secundo, quia cum ipsi iudices sint vniuersæ Ecclesiæ, propter executionem iustitiæ inuidiam cõtrahunt apud multos: & ideo faciliè possent aduersus illos falsa obijci testimonia. Præsentia tẽpora documento sunt quãtas hæretici in Romanam Curiam expuerint blasphemias. Tertia causa est quod ex illorum cõdemnatione multũ deperiret autoritatis Romanæ Ecclesiæ: quod periculosius esset, quam aliqua illorum mala citra scandalum tolerare.

ARTICVLVS III.

Utrum cuiuspiam testimoniu citra eius culpam repellendum sit.

ertio loco dicendum est, de testiũ idoneitate. Querendum scilicet, vtrum cuiuspiam testimoniu sit citra eius culpam repellendum. Et arguitur à parte negatiua. Ad ea quæ sunt reipublicæ necessaria, ac subinde de necessitate salutis præstanda, nemo repellitur nisi propter culpam: testimonium autẽ ferre est huiusmodi: ergo ab illo munere nemo reiiciendus est, nisi illius sit sceleris notatus. Secundo: repulsiõ testis, aut in pœnam illi decernitur, aut ideo fit, quod non datur illi fides: pœna autem nemo dignus est nisi propter culpam, neq; ob aliam causam indignus est fide: quia quicunq; præsumitur bonus: quoad quæ sua malitia prodatur: ergo nullo modo testis refutandus est, nisi propter culpam.

In contrarium est ead. si testes. 4. q. 3. vbi cõplures hominum sortes à testimonio ferendo citra culpam suam repelluntur. Ad quæstionem respondetur hac affirmatiua conclusione, citato. c. cõsona. Iure & merito homines à testificandi munere, tã ob alias causas, q ob culpã repellantur. Cõclusio hæc

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg. D. Tho.

Argum.

Arg.

Cõclusio spon sua. Ratio con- clusionis.

pre

Ratio con- clusionis.

Ad. 2. arg.

Ad. 3. arg. D. Tho.

Dubitatio.

præterquam iure humano, ratione etiam naturali clarescit. Enimvero cum certitudo humani testimonij (vt proximè dictum est) non sit prorsus in fallibilis, sed fallentis multis peruiã consentaneum est vt quicquid testimonij fide infirmat refutetur. Infirma autem huiusmodi fidem cum primis culpa, cuius causa infidèles atq; infames non admittuntur in testes. Præterea & qui publici criminis rei fuere. Præter culpam autẽ sunt & alij defectus probabilitatem testimonij debilitantes: vt rationis inopia ob quam pueri & amettes recusantur, atq; etiã mulieres, nisi in certis casibus. Secundo & causa quæ plena libertati obstant: vt inimici & amici, atq; adeo domestici. Tertio & humili conditione: vt pauperes qui causa leuandẽ famis corrumpi possent. Præterea & viles, vt serui. Deniq; lapsim: de huiusmodi defectus can. citato dinumerantur: videlicet ratione sexus, ætatis, criminis, conditionis, aliarumq; huiusmodi causarum. Circa hanc cõclusionem, nõ tam dubitãdo q admonẽdo querendũ superest, vtrum huiusmodi defectus, quando latent in teste, liceat litiganti in publicũ traducere, quò testimoniu sibi cõttrahi vel infirmet vel proferat recusat. Et vt certissimũ citra discussionem statuamus constantissimũ est neutiq; crimẽ falsum licere testi obijcere, neq; causa seruandæ totius reipublicæ. Nã si mentiri officiose fas nõ est, quãto minus perniciosẽ? Iniquissimus ergo vsus est, & qui in bene morata republica non esset ferendus, qui iam nunc temporis in iudicijs est frequens. Nempẽ dum aduocati flagitia, quæ neq; suspicantur quidem, testibus impingunt dicentes vt iure suo ad suam redimendam venditionem. Cum tamẽ mos ille plus habeat diabolice nequitia, q iuris. Fatemur quidẽ caudicos illos procuratores minimum autoritatis in hac re habere: nam meritissimo in his mē dacissimĩ habentur: nihilominus vix inde emergit testis sine laesione honoris & famæ. Et ideo præter illam, quam irrogat priuata personæ, iniuriam quoq; inferunt reipublicæ: nam illa ratione deterrentur vini probi testes esse. Et nonnunq; legitime excusantur, etiam dum à indice requiruntur: quia nemo cum tanto periculo honoris sui & famæ, tenetur obsequium præstare suum. Quare deberent isti taxatores quos vocant testium, si in probatione deficeret, supplicio affici. At verò de crimine vero occulto tamen, superest dubitandi ratio. Nam qui crimen occultum reuelat (vt lib. præcedenti. q. s. dictum est) licet secundo gradu, nihilominus iure infamator habetur, sicuti falsi impo-

sitor. Nihilò fecius respondetur genere suo nõ esse peccatum reuelare occultum crimẽ testis, solutiõ ob quod iure repulsam patitur. Nã postquam id ius cõcedit, licitum est cuiusq; eodẽ iuris beneficio vt. Attamẽ multa sunt requisitæ conditiones, vt talia detegere crimina, nõ sit charitati contrarium. In primis requiritur vt reuelatio illa sit vincenda: licet necessaria. Quare si crimẽ non est ex illis quibus iure testimonium repellitur, nefas est illud propalare. Mox librandã est fœditas detegendi criminis cum detrimẽto, quod si nõ detegeretur, dari posset. Nam si in causa exigui momenti immane crimen testis patefaceres, ob quod vel periculum mortis subiret, vel infamis deinde viueret, profecto charitatẽ grauitè vulnerares. Tertio & præcipue perpendendũ est vtrũ testis, vel sua culpa vel sua spõte se ingesserit, nã tunc æquius posset ei crimẽ suum opponi, quo os illi obstrueretur. Quando verò, nõ solum absq; culpa sua, verũ cõpulsus testimoniu dicit, periculosũ esset illũ infamare, tũc vel maxime quãdo nõ tã necessitate q ob vindictã id fit. Quarto deniq; perpendendũ est vtrũ quanq; aliàs improbus sit, pbe tamen & cadidẽ verũ fert testimoniu. Nã si cõstaret falsum esse, multo iustius esset, etiã cõ eius infamia impudens illi os compescere.

Argumenta autẽ quæstionis facillima sunt. Ad primum enim respondetur q illa testimonia sunt penitus reipublicæ necessaria, quæ bonum habent autoritatis pondus: quod qui dem citra culpam alijs etiam defectibus diuinitur. Et ideo qui illos habent, refutantur. Et per hoc patet solutio secundi argumenti. Haud enim omnis testium repulsa, pœna est; quæ ob culpã infligatur: imò quandoque est cautela. Ad alterum autem membrum respondetur, q vbi res non vergit in nocentũ alterius, quicunq; præsumitur bonus, dũ non probatur malus. Quando verò agitur in tertiam personam, nemini sit iniuria, dũ necessaria adhibetur cautela.

ARTICVLVS III.

Utrum testimonium falsum semper sit peccatum mortale.

uartum q in teste consideratur est culpa, si falsus sit. De qua ideo queritur, an semper sit mortalis. Et arguitur à parte negatiua. Primum sic. Quãdoq; testis nõ studio sed facti ignoratione falsum dicit testimoniu: Et 2 ignoran-

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

Argum.

ignorantia autem excusat à mortali labe: ergo non semper falsum testimonium, peccatum est mortale. ¶ Secundò mendacium quod alicui quidè prodest, nulli verò nocet, quodque idè officiosum appellant, nò est mortale. s. p. autem testimonium falsum huiusmodi mendaciū est. Putà dum testis falsitate illa studet quempiam vel à morte liberare, vel ab iniuria: seu iudicis seu aliorū testiu: ergo hoc genus testimonium non erit lethale culmen.

1. Argum. ¶ Tertio idè iurandum à teste requiritur, vt timeat peierado mortaliter peccare: hoc autè necessarium non esset si ipsum per se falsum testimoniu semper esset mortale: signū ergo est eitra iuramentū quò ad oq; contingere vt sit veniale. ¶ In contrarium est illud Prouerb. 17. Testis falsus non erit impunitus, vbi cum sermo sit de punitione apud Deum, culpa denotatur mortalis.

¶ Questio hæc secundum triplicem gradū absurditatis: quæ in falso testimonio accidere consuevit, tribus conclusionibus distoluitur. Consideratur enim & secundum sacrilegium periurij, & secundum iudicij iniustitiam, & secundum falsitatem dicti.

1. Conclu. ¶ Est ergo prima conclusio: Omne periurij siue in iudicio siue extrà, quantum de re sit minima, peccatum mortale est. Nec potest vlla ex causa alleuari vt sit veniale: qd adducere Deū in testem cuiusvis falsitatis sacrilega impietas est. ¶ Secunda conclusio: Mentiri in iudicio violando iustitiam, etià citra iurandum genere suo est mortale. Verba sunt S. Tho. quibus in

5. Thom. sinuat opinionè quâ questione præcedèti cõtra Caietan. cõstituitur: nempe qd potest mendaciū in iudicio esse veniale. Ob id enim adiecit genere suo, quod potest in individuo esse veniale. Conclusio inde patet, qd præclara iustitiæ virtus est ad salutem necessaria: & ideo qui illam transgreditur, charitatè, in qua salus cõfistit, aueratur. Quamobrè Decalogi præceptū Exod. 20. sub illa forma cõstituitur. Nò loqueris cõtra proximum tuū falsum testimonium. Nam testimonij falsum in fauore proximi, nò est mortale, neq; adeò quādo dicitur, vt idem impediatur iniurià facere: quoniam neque hoc est contra ipsum, sed illud cõtra ipsum exiit quod dicitur vt tollatur ei ius suum.

Probatio cõclusionis.

¶ Tertia conclusio. Mendaciū, si aliam nò habeat maculam quàm falsitatis, non est genere suo mortale. Patet: quia neq; est cõtra religionem neq; cõtra iustitiã: & ideo genere suo nò expellit charitatem. Teneatur ergo in memoria differentia cõclusionū istarū. Omne periurium, nò solum in genere: sed in quolibet iudi-

uiduo est mortale. Mendacium citra iuramentū, si sit perniciosum, genere suo est mortale, sed potest fieri veniale. Inocofum autem & officiosum genere suo non est mortale, potest tamen ex circumstantijs illuc vsq; crescere. Quod si scisciteris vtrū sit grauius, periurij ne quod eund; extra iudiciū, an perniciosum mendaciū citra iuramentum in iudicio? Respondetur ex obiecto grauius esse periurium, vt pote quod aduersatur religioni, quàm mendacium, quod aduersatur iustitiæ. Attamen in indiuiduis pensandæ sunt circumstantiæ, quibus potest contra simplex perniciosum mendacium malitia exurperare aliquod periurium.

¶ D primū igitur argumentum respondet S. Tho. Primū qd nemo debet in iudicio asserendo testificari, nisi id de quo per vigilantem considerationem certam habet scientiam: sed quod sub dubio habet, sub dubio debet proferre. Attamen si post prudentem vigilantiam pro certo id habet, ac subinde asserit, quod falsum est, non ideo mendacij reus habetur: quia non iuravit cõtra mentè, quod non mē mendacij sonat. Quare neq; si iuratus id asserit, periurus est.

¶ Ex hoc responso elicit Caiet. neq; vllā talē testē subire restitutionis obligationem. Etenim (vt lib. præcedèti distū est) restitutio, vel ratio ne acceptio nis nascitur, vel ratione rei acceptæ eiusmodi autem testis ratione acceptio nis, in qua culpa non insuit, non fit restitutio debitor. Neque verò ratione rei acceptæ, quia cum testis nò agat causam propriam: id quod alter perdit, sibi non accrescit. Hoc autem corollarium cum his temperamentis verum est. Primò quod nulla præferat negligentia aut leuitas & temeritas in credendo: nam tunc certe teneretur testis in parte pro ratione negligentia. Deinde qui omni procul culpa falsus est, quantum non teneatur de sua substantia restitutionem facere, teneretur tamen dictum suum retractare, si illa via prodesse poterit, vt qui iacturā fecit, amissum recuperet: tunc præferim eū de vita aut fama agitur alterius. Quin verò licet iure testis nò admittatur testimonij retractare nisi incõtinenti & absque mora, vt patet extrà: de testibus, capit. præterea. nihilominus quia (vt gloss. illic iubet) etiam post temporis intervalum robur prioris testimonij retractatione infirmatur: tunc maxime, dum testis bonæ est existimationis, de quo nulla est suspicio, cõsulto fuisse mentiri: debet quāto cūque elapso tempore testimonij mutare, si modo intellexerit quod aliquo pacto poterit famam & honorem alterius resarcire.

¶ Ad secundū argumentū respondetur, mendaciū officio

Questio.

Solutio.

Ad 1. argu. S. Thom.

Corollarium. Caietan.

Grego.

Ad 3. argu.

Ad 2. argu.

QUESTIO OCTAUA. De iustitia Aduocatorum.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 71.

ARTICVLVS I.

Utrum Aduocatus teneatur gratis prestare patrocinium pauperibus in suis causis.

OSTREMA deniq; persona in iudicio est aduocatus: de quo primo quaeritur, Vtrū teneatur pauperibus gratis patrocinari. Et arguitur à parte affirmatiua. Patrocinium inter alia

misericordiæ opera connumeratur: sed opera misericordiæ gratis debent impendi, secundū illud Exod. 23. Si videris a finem odientis te iacentem sub onere, non præteribis sed subleuabis eum: cum eo: cum tamen molestius premitur pauper lite contra ius sibi conflata, quàm aliis onere.

¶ Secundò: Accedit authoritas Gregorij, qui inter suas homilias exponens locū Euangelicum Matth. 25. de talento quod seruus nequā sub tus terrā infoderat, ait: Habens intellectum, curet omnimodè taceat: habens rerum affluentia à misericordia non torpescat: habens artē qua regitur, vsum illius cū proximo partiatur: habens loquendi vsum, apud diuitem pro pauperibus intercedat. Hæc enim omnia talenti nomine reputantur: talentum autem abscondere culpa est, vt de pœna ipsa deprehenditur, quā seruus ille pertulit: ergo patrocinium est in præcepto.

¶ Tertio: Præcepta misericordiæ sunt affirmatiua, quæ idcirco loco & tempore obligat quo calamitas ingruit: necessitatis autè tempus in paupere est quoties iniuria opprimitur: ergo tunc aduocatus tenetur suo patrocinio illi adesse.

¶ In cõtrariū autè est, quod necessitas cibi nò est minor quàm illa qua pauper in iudicio vexatur non autem semper tenetur diues pauperi subuenire: ergo neq; patronus suo patrocinio sicuti de accusatore quaesitum est, vtrū de iustitia teneatur quandoque accusare: & de teste vtrum teneatur testificari: ita & de aduocato operæ pretium est scire, an officio misericordiæ

1. Argum. parte affirmatiua.

2. Argum. Grego.

3. Argum.

cordia teneatur favore suo miseris supplicatibus. Ad qua vtiq; quonia gratis pauperibus patrocinari vnum est elemosynarum genus, perinde respondendum est ac de alijs misericordiaz officijs de quibus D. Thomas. 2. 2. q. 3. 2. disputauit. Est ergo conclusio quae sola quaestioni sufficit. Aduocatus non semper causa pauperum patrocinium suum gratis praestare tenetur: sed tunc duntaxat cum non in promptu apparet quomodo ei possit aliter subueniri. Probatur conclusio. Praeceptum misericordiaz, vt modo dicebamus, est affirmatiuum: obligat ergo non pro semper, sed miseria id inopis exigente: igitur vbi in promptu est, vt possit aliter pauperi succurri, non te praeceptum costringit, sed consilium admonet. Eo potissimum quod ad impossibile nemo obligatur: & nemo potest omnibus opem ferre, licet sit consilium dum potest, alium benefaciendo praenire.

At vero vbi non est in promptu per via aliam subuentio, tunc extrema censetur necessitas, atq; adeo obligans. Vnde Augustinus in principio de doctrina Christiana. Cum omnibus, inquit prodesse non possis, his tibi potissimum consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constitutus tibi tanquam quadam forte iunguntur. Vbi rationem reddit cur omnibus non tenemur: nempe quia non possumus. Mox affirmatiuum praecceptum suis qualitatibus circumscribit vt sit obligatorium. Primum ratione loci: quia non teneris queritare quibus beneficias, sed occurrentibus auxilio adesse: secundo quia illud citatur Exod. 23. Si occurreris tui aut alino vicini tui erranti, reduce eum. Secundum etiam addit rationem temporis: quia non teneris prospicere in futurum causis pauperum sed in praesenti eis opulari: secundum illud. 1. Ioannis. 2. Qui viderit fratrem suum necesse habere, & clausit viscera, &c. Subiungit autem Augustinus. vel quarumlibet rerum opportunitatibus: quia dum homo omnibus non sufficit, illis citius opem debet, qui sibi sunt aliqua necessitudine coniuncti: secundum illud. 1. ad Timoth. 5. Si quis fuorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit. Duo ergo requiruntur ad praecceptum charitatis: vt haec circumstantiae conueniant: posterius vt non sit in promptu via paratior subuentio. Et quod de aduocato affirmatur, de medico pariter censendum est: ac de alijs perinde qui misericordiae officio leuare arumnas possunt, miserorumq; necessitatibus opulari, siue publicis siue priuatis.

D. Thom. Conclusio spon sua.

Probatio.

Augusti.

Duo requisita ad praecceptum charitatis.

Dubium.

do intelligatur accusatio haec praeccepti, quae in promptu apparet quomodo alteri necessitati subueniri possit, vtrum satis sit vt tu excuseris alios esse qui necessitate intuentes & melius quam tu possunt, & aetiori vinculo tenentur. Sic enim vulgo existimatur: quare passim audias hunc se pacto excusantes. Est talis qui melius se repotest ac debet, cur igitur ego teneatur? Respondetur nihilominus istis eiusmodi phisicas potestatis & naturales obligationes, nisi adsit actus non excusate reliquos qui succurrere possunt. Quid enim misero prodest quod multi possint & debeant, si occurrit illi nemo? Verba ergo haec, si in promptu appareat aliter subuenire posse, intelligenda sunt in proxima aptitudine ad opus: scilicet vt credas re vera absque te subuetum iri statim per alios. Alio qui si tu non facis, aliorum culpa tuam non excusabit.

Sed alterum deinde hic restat dubium. Vide Dubium. Tur enim D. Tho. non satis rei fecisse: loquitur in qua de extrema necessitate, nihil autem de graui: & tamen dubium est vtrum contra extremam teneatur etiam aduocatus patrocinari pauperi in graui necessitate, aut medicus etiam in firmum curare. Et quid est Caiet. in praesentiarum fo Caieta: lam extremam necessitate arbitratur secum asserre praecceptum obligans ad mortale. Distinquit enim tres gradus. Primum extremae necessitatis, cui vbi mortali culpa succurrendum est. Secundum necessitatis grauis citra extremam cui non occurrere, venialis inquit culpa est. Leuioribus autem succurrere consilium est: sed illas praetermittere nulla est culpa. Mirandum est tamen quomodo suppositus fuerit oblitus: nam. 2. 2. q. 32. articulo. 5. legitime D. Thomam interpretatus duos confessus est casus praeccepti elemosynae sub mortali: videlicet necessitate extremam de necessarijs, & grauem de superfluis. In cuius confirmationem tractatum postea composuit de elemosyna: vbi eadem sententiam adstruxit necessariam esse concessit. Ioannes namque non tantum de extrema loquitur, sed de vrgenti necessitate. Qui viderit, inquit, fratrem suum necesse habere, & clausit viscera sua, &c. Viscera enim quae sola extrema necessitas aperit, ferrea sunt & obstrusiora quam finit charitas. Igitur non est dubium quin perinde atque in alijs elemosynis in patrocinio locum etiam habeat grauis necessitas. D. Tho. vt in loco citato ait S. Thomas, quod restet. Syluester.

Responsio.

Dubium.

Caieta.

Caietanus supra huius oblitus.

solatio pro vni dubij

Syluester.

patro-

patrocinio? Et pauiter medicus, quanuis non immineret aegroto periculum mortis.

Hoc autem verum est quod cum in graui necessitate non sit praecceptum nisi de superfluo, pefanda est & necessitatis grauitas, & aduocati aut medici possibilitas. Et quid grauitas ex obiecto per peditur: periculum enim praesentis in vna extrema necessitas est. Et quanquam non esset tam certum periculum mortis, posset esse grauis necessitas: vt in infirmo graui tecto infirmitate: & si cui grauius periclitatur honor & fama. Superfluum autem in aduocato, quatenus aduocatus est: sicuti & in medico, est tempus quod sibi superest. Haud enim ad succurrendum grauibz causis citra extremam tenetur horas succidere quas in alenda sua familia collocare eget, sed satis fuerit si sit diues qui non tanto tempore pro se eget vt quod sibi superest, causis pauperum impedit. Si non omnibus, illis potius quae grauiora sunt. Nam inde, quod scientia locuples est, tenetur partem etiam impartiri egenis: sicuti si alijs diuitijs afflueret. Qui enim inuisos habet pauperes, non est cur sit in conscientia securus: quia neque est in tuto.

Ad argumta partis affirmatiuae.

Et per haec clarent argumentorum solutiones: Qui enim iumentum sub onere iacens obuia habet, videt suam opem esse illi necessariam, cuius ideo fit inde debitor. Et pariter ad Gregorium respondetur, quod talentum abscondere est, vbi necessitas occurrit, auxilium subtrahere. Et quantum ad tertium attinet, iam exposita est illa, quae obligat necessitas, atque illa quae sub consilio militat.

ARTICVLVS II.

Utrum merito sint aliqui ab aduocationis officio arcendi.

ost haec quaeritur de aduocatorum qualitate & dignitate, vtrum aliqui sint tanquam inidonei ab hoc officio abigendi. Arguitur enim in parte negativa ab operibus misericordiae nemo arcendus est. Secundum. Eiusdem effectus neutiquam incongrue assignatur diuersae cause vacare aut facris & peccatis fordescere, contraria sunt: incongrue ergo ab hoc officio arcetur ex vna parte infames: atque ab altera clerici. Tertio. Quisq; tenetur proximum sicut se ipsum diligere: nemo autem cohibetur propria defendere causam: ergo neque cohiberi vilus debet tueri causam proximi. In contrarium autem est quod infames & excommunicati repelluntur ab hoc officio: vt patet. 3. q. 7. cano. infames, & etiam monachi, nisi de licetia Praelati in causis pijs. 16. q. 1. cap. monachi. & extra, de postulatione. c. ex parte.

1. Argumta.

2. Argumta.

3. Argumta.

luntur ab hoc officio: vt patet. 3. q. 7. cano. infames, & etiam monachi, nisi de licetia Praelati in causis pijs. 16. q. 1. cap. monachi. & extra, de postulatione. c. ex parte.

Ad quaestione supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. Bifariam enim quis potest ad munere aliquo repelli: scilicet, aut propter impotentiam, aut propter indecentiam. Sed differet, quod impotentia simpliciter excludit hominem, indecentia vero non ite: quia potest per necessitate quod indecens erat, fieri cõdecens. Est ergo prior conclusio. Qui potentia caret aduocandi, neutiquam patrocinari potest, siue potentia desit in sensu interiori, quales sunt furiosi, qui sanum non habent sensum: atque impuberes, qui ipsum non habent integrum ac solidum: aut in exteriori, sicuti sunt surdi aut muti. Requiritur enim in oratore primum mens non solum sana, verum etiam extructa ad iudicandum: & deinde eam causa in foro exteriori agatur, instrumenta ad exprimendum conceptus. Secunda conclusio. Duplex est qualitas quae in aduocato existens, nisi necessitas addit, indecentem facit aduocationem. Prior est dignitatis excellentia. Posterior vero orbitas aliqua, aut defectus. Excellentia in qua dignitatis indecens reddit sacerdotes, & maxime monachos, vt in foro versentur. Qui enim sunt sacrosancti iuris in a capiti, orationisq; perinde & contemplationi addicti, eos minime deceat ad saeculares causas demitti: quae & impedimento illis sunt ne possint spiritualibus vacare: & auctoritatem diminuant, atque offuscant, ne pro sua conditione & statu in honore & existimatione habeantur. Orbitas autem, aut corporalis esse potest & naturalis, aut quae ex peccato proficitur: corporalis inquam vt caecitas. Nam qui caecus est, non est ad discendum aptus. Nemo enim acrimoniam habere potest nisi eos videat cum quibus loquitur. Nam per oculos & concionis attentionem excitatur orator: & per eosdem spiritus quoque remittit quibus vegetatur oratio. Loquimur enim de oratore qui voce causas agit. Nam in illis qui scripto responsa dant, non tantum officit oculorum orbitas. Fecior autem ac nocentior est qui corruptis moribus fordescit. Qua ratione repelluntur in fideles haeretici, excommunicati, atque infames, qui grauioribus criminibus maculati sunt. At vero vt in conclusione adiectum est, ingruere potest necessitas qua eiusmodi decentia cõpensetur. Quare & monachi pro suis ecclesijs, atque alij pro seipsis & sibi coniunctis, aduocationis officio fungi possunt. Primum ergo omnium in praesentiarum animaduertendum est, quantum in

Distinctio.

1. Conclusio.

2. Conclusio.

Et 4 aduo-

aduocato requisita sit dignitas: quæ certè paulò minor desideratur, quàm in iudice. Vnde cum in alijs cunctis actibus, atque officijs præferantur copia requiratur morum probitas, in oratore potissimum atque in aduocato etiam philosophi id singulariter exigunt. Quare in descriptione Oratoris prius ponunt, Vir bonus, ac subinde dicendi peritus. Debet enim patronus cum primis summa fide cliētis curam suscipere: deinde cauere ne parti aduersa iniuriam inferat, ac demùm ea pollere autoritate, vt non tantùm iuris prudentia, verùm & morum præcipuè integritate fidem sibi arroget. Nam prauis, vt ait lib. 1. Quint. etiã vera dicentibus fides deest: videturque malus aduocatus male causæ iudicium & argumentum. Interrogatio autè hic existat Theologica. Vtrum dum quis se contra ius in hoc officium insinuat, peccet mortaliter. Respondetur quod si defectus non multum ad rem referat, non est mortale crimen: imò potest fieri etiam citra veniale. Vt si mutus scripto consulat & emendatus infamis, si tamen absq; vlla iuris peritia, & negotiorum experientia ingereret sese, non esset à mortali culpa immunis: quandoquidè in illo periclitaretur causæ sibi concedita.

Munus oratoris.

Quintilianus

Interrogatio Theologica.

Responsio.

Ad 1. argu.

Ad secundum.

Ad 3. argu.

ARTICVLVS III.

Utrum aduocato delictum sit iniustam causam defendere.

ost aduocati dignitatè sequitur de idonea aduocandi forma, nempe vtrum licitum sit causam iniuriam defendere. Haud enim desunt à parte affirmatiua argumenta.

Ecenim sicuti laus medicæ artis inde maximè relucet quod desperatos morbos medicus sanet: ita & aduocatus inde præcipuè commendari assoluet quòd infirmas causas propugnat.

Argumentum.

Secundò. Si causam propter iniustitiam deberet deserere, non eò punirentur aduocati quæ causas perdunt: puniuntur autè tantum à quæritatores, qui diuersam adiuuat partem: vt patet cap. si quæ poenituerit. 2. q. 3. ergo licitum est suscipere causam contra iniustitiam defendere.

Secundum

Accedit tertio quòd maior illic apparet culpa, vbi causa iusta iniuste defenditur: puta dum vel falsi producuntur testes, vel leges allegantur falsæ: quàm iniustam causam via regia defendere, licet autem aduocato astutijs vt ac technis, sicuti militi ex insidijs pugnare: ergo iniustam causam protegere non est prorsus nefas. In contrarium autem est reprehensio illa. 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium: & idcirco iram Domini merebaris.

Tertium.

1. Conclusio.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Aduocatus qui sciens & prudens iniustam causam defendit, tum moraliter cõtra iustitiam peccat, tum perinde ad restitutionem tenetur. Probatur. Qui ad malum cooperatur, eiusdem est iniquitatis reus, atque ipse qui facit: secundum illud Pauli, ad Rom. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt: aduocatus autem & consilio & fauore cooperatur ei qui iniustam litem gerit: quin verò ipse est qui litè nutrit: ergo mortaliter peccat, ac subinde cum peccatum sit contra iustitiam, nempe in nocumetum alterius partis, ad restitutionem obligatur. Posterior conclusio. Qui per ignorantiam, iniustam tuetur causam, excusari pro ratione ignorantie potest, tam à culpa quàm à restitutione. Conclusio in omnibus materijs clara est. Emergit autè ex priori conclusione dubitatio de causa dubia. Vtrum aduocatus suscipere eam causam possit ac subinde defendere, quæ iudicio suo anceps est.

Probatio.

Præmissa.

Postrema conclusio.

Dubitatio.

Et quidem si in æquilibrio dubitatio pendeat, in promptu est affirmatiua responsio: quoniam iuris prudentis munus non aliud est quàm legum sensa, bona fide ad alterutram partem applicare. Imò hinc omnes lites pendet quòd res aut iure aut factò in dubio versantur. Sed ratio dubitandi potissima est, vtrum et si aduocatus intelligat aduersam partem maiorem habere iuris energiam, possit eam quæ minoris est probabilitatis defendere. Apparet nanque id non esse licitum: quoniam videtur nihil aliud quàm iniquitas iudicem in eam partem inclinare & trahere, contra quæ pronunciarè debet. Respondetur nihilominus sub distinctione. Quando enim est causa mortis, aut sanguinis, aut vbi honor alicuius periclitatur: tunc actori cõtra reum patrocinari, nisi minimùm tãta

Argumentum.

Solutio.

vigeat probabilitate accusatio, quanta defensor, profectò ingens esset scelus: quoniam melior est conditio possidentis, maximè in fauorem honoris & vitæ. Ac ferè idè est cum quis reus sit, vt de sua deturbeat bonorum omnium possessione. Imò in hisce casibus, potissimum in causa capitis, nisi reus perniciosissimus haberetur, pius esset eius suscipere patrocinium, etiã si eius causa minoris esset probabilitatis: dummodò nulli fraudi paderetur locus. In causis autem minoris momenti, tametsi vix absq; periculo possit infirmior causa defendi ac de bilior: tamen si ad rigorem conscientie loquamur, non est cur omninò condemnentur: dummodò patronus cliētem in primis suum admodum curat, iustitiam non tam ei quàm alteri parti aridire: deinde nulla prorsus vtatur falsitate: leges, scilicet, aut commetibus allegando, aut falsè interpretando, sed illis semper vtatur quæ causæ suæ suffragantur: reliqua verò sub ticeat argumenta, quæ à parte contraria militant. Et ad argumentum in contrarium respondetur, quòd vnicuique licitum est ius suum absque vi & fraude expetiri & persequi. Et idè cùm patroni munus sit suo clienti fauere, nemini iniuriam facit si merita suæ causæ patefaciat. Altera verò pars sibi viderit, cui patrono suam concedat causam: & iudex etiam sibi, vt quædratus stet, nè in partem nutet infirmiorum. Tametsi vt dicebam similibus casuarum defensio non caret periculo adulterandi leges.

Ad argum.

Ad 1. argu. principale.

Ad 2. argu.

Thom.

Ratio in 2. a Thom.

Ad primum igitur argumentum respondeatur disparè esse medici atque aduocati ratione. Medicus namque qui desperatum morbum curandum suscepit nemini iniuriam irrogat, scilicet neque tertio, neque verò infirmo: si ipse consentit. Aduocatus autem qui vnam partem sic propugnat, vt alteram expugnet, licet scientie laudem mereatur, est tamè secundum voluntatem iniquus. Secundum autè argumentum de illo qui bona fide causam suscipit, quam post contestatam litem intellexit esse iniquam, additionis est ambiguitatis. Respondet enim S. Tho. quòd non debet eam prode, vt alteram partem iuret secreta iniustæ causæ retegendo: esset enim tunc præuicator, iuxta c. si quem poenituerit. 2. q. 3. quem iam exposuimus: sed debet eam dissimulatè defendere. At verò solutio hæc causam cõtra se affert arguendi. Si enim quis accusatori patrocinaret cõtra aliquem in causa capitali, quem decurrere causa euidenter nosset esse innocentem, teneretur causam prode, vt eum à morte liberaret. Imò verò agere testem eius innocentie, & trãfrire ad defendendum eius causam.

Nam innocentia tãto potitur iure, vt etiam iudex, vt supra dicebamus, cui illa esset cognita, ad id ipsum teneretur, nedum aduocatus. Cõceditur ergo huius argumenti conclusio. Nec sanctus Thomas loquitur nisi in communi ordine & stylo iuris. Quam etiam si causa in re grauissima versatur, quæ paulò minoris æstimaretur quàm mors, vt si quæstio esset de celeberrima fama & honore, statuta que alicuius illis, idem pro meo captu conferem. Hoc sub aliorum censura dixerim: dummodò aduocatus non sub dubio id nosset, sed certissima scientia. Et præterea dum id posset facere absq; scaldalo, & præmissa fraternæ admonitione, quæ id comminaretur accusatori, nisi desisteret. Et dãdo quam posset operam nè accusatoris vita periclitaretur. Sed tamè si vsque ad eò ille nequam desperet, vt respiscere renueret, profectò cùm eius periculo id posset facere. Imò si citra suum ipsius detrimentum id posset, arbitror teneretur. Et vice versa ille qui reum mortis defendere, quamuis nosset iniuste se protegere, ne utiquàm liceret causam eius prode: licet deberet deserere causam, si nullo eum colore tueri posset.

Manc S. Th.

ARTICVLVS III.

Utrum licitum sit aduocato precio parrocinarum.

Equitur deinde de stipendio patroni vtrum sit licitum. Arguitur namque à parte negatiua. Opera misericordie non sunt intuitu humanæ retributionis exhibenda, secundum illud

Argumentum: pars negatiua.

Luc. 14. Cùm facis prandium aut cenam, noli vocare amicos tuos: neque vicinos diuites, nè forte ipsi te reuinent: patrocinari autè, vt art. 1. dicebamus, officium est misericordie: ergo gratis est impendendum. Eò potissimum quod est spirituale opus: & spiritualia non licet tẽp oralium æstimatione tribuere. Secundò arguitur. Iudici, quia persona est necessaria in iudicio, non licet quidpiam ab alterutra parte litiganti um recipere, vt Augustinus ait contra Macedo. & refertur. 1. q. 5. can. non sanè. aduocatus est etiã necessaria persona: ergo neq; illi id licet.

Secundum.

Augustus.

In contrarium est ibidem August. vbi ait quod aduocatus licitè vedit iustum patrocinium, & iuris peritus verum consilium.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Licitum est aduocato suum patrocinium precio æstimare. Fac-

Et s. cibus

Ratio conclusionis. *cilis est ex superioribus ei⁹ collectio. Nā quæ hominis propria sunt, nequē alteri de iustitia debet, citra iniuriā potest vendere: quia nemo quæ sua sunt, gratis donare tenetur. Scientia autem iuris periti, & aduocati solertia & prudentia, sunt propria ipsorum bona sicuti & scientia medici & cuiusvis Doctoris aliū facultatis nequē illa rigore iustitiæ semper alijs debet: ergo tunc poterit pretio illa æstimare ac venditare. Posterior conclusio. Si quis istorum per improbitatē aliquid ultra modū extorqueat, mortaliter peccat: id quē contra iustitiam. Patet conclusio in primis auctoritate Augustini eodē loco: ubi ait quod ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent: data verō per tolerabilem consuetudinem non solent, scilicet repeti. Et ratio deinde est in promptu, nam eiusmodi officia precio sunt estimanda: in his autem quæ pretio penduntur, excelsus pretij iniustitiam operatur. Cui quidem rationi applaudit lex etiam civilis. C. de postul. l. si qui. ¶ Circa priorem autem conclusionem dubitas forsan quomodo sit æstimandū huiusmodi patrociniū pretium, vtrum cōsistat in indivisibili: an potius latitudinē permittat ut possit quisque pacifici quātum velit. Arguitur enim quod tātum cuiq; petere liceat, quātum exprimere valuerit: quoniā re vera scientia hominis est, sicut margaritum quod nullo certo æstimatur pretio: sed pro voluntate cōtrahentiū. Imō omni est margarito pretiosior secundum illud Prouerb. 16. Posside sapientiam: quia auro melior est. ¶ Respondetur nihilominus aduocatorum pretium, perinde atq; aliarum rerum duplex esse: vt lib. 6. dicturi sumus scilicet, & legitimum, & naturale. Legitimum inquam quod lege taxatum est: consueuerunt enim lege taxari mercedes operarū ministrorū iustitiæ: videlicet tam scribarū, quā aduocatorum, atq; aliorum: vt scilicet, protali scripto tantum eis pendatur pretium: & pro tali tantum. De quibus vtique pretijs dubitari nō licet, quin sit peccatum iniustitiæ quicquam vltra ex pacto suscipere: & qui plus percipit, ad restitutionem tenetur. Si lex modō sit vsu recepta neq; annuete principe abrogata. Quoniam vt lib. 1. dictum est leges obligant conscientiam, atq; illæ potissimum quæ de rerum æstimatione iusta causa feruntur. Et est profecto iustissima patrocinijs præstan dis responsisq; ferendis mercedes lege publica statuere. Alioqui cūm litigātes ab vna parte pudor fundat, si parum conferat: ab altera verō vincē di auditas extimulet: non possunt non esse immodicę. Quæ vtique ratione vsu maximē fieri*

Vltim⁹ conclusio. Probatio cōclusionis.

Dubium.

Solutio.

solet vt lites nutriantur: & vtrauis pars vincat maior tamē fortis portio causidicis obtingat. ¶ At verō quādo mercedes nō sunt lege constitutę, quia neque omnes commodē possunt tunc superest dubitandi ratio, vtrum iurifconsulto quantum exprimere potuerit exigere liceat. Tunc enim militare videtur argumētum quod supra fecimus de rebus pretiosis, quæ tātū stant, quanti vendi possunt. ¶ Respondetur nihilominus id non esse licitū. Nam rerum, vt lib. eodem. 6. dicturi sumus, alia sunt non simpliciter ad vsu humanū necessaria: quæ idcirco licet tanti æstimentur quanti vendi possunt, non vergit in reipublicę perniciem. Sed alia sunt humano vsui omnino necessaria: vt frumentū, vinum, lana, &c. quæ citra iniuriam distrahī nequeunt nisi iusto pretio, pro ratione temporum, & locorum. Atque huius generis sunt forensia munera. Quare optimē ait Augusti. quod extorta per immoderatam improbitatem repeti solēt. Improbitas enim si non dicat nisi instantiam petendi, non continet iniustitiam: sed quando est immoderata, hoc est excessiua respectu iusti pretij. Et sic est intelligenda posterior nostra conclusio. ¶ Quocirca neq; scriba neque aduocatus, quantum libuerit, exigere possit. Imo verō neque recipere. Nam etsi gratis auctiora illa pretia videantur conferri, nunquā tamen re vera conferuntur, nisi coacta voluntate. Sunt fateor pensandi labores, quos studēs ad comparandā iuris peritiā exhauriunt & quos faciunt sumptus, & prę omnibus ingeniū eorū & sciētia: sed tamen cū moderamine, habita qualitate & quātitate cause, & litigātū possibilitate. Neq; verō audiēda eorū sunt hæc obtendicula. Aiunt enim non posse aliter suum sustentare statum, cū tamen status eorum & cōditio non sit ipsorum iudicio estimāda, qui illas sibi vsurpant fastuosas pompas. Si enim scribæ & victi & vestitu nobilitatē præ se ferre cōtendāt, & aduocati illustriū statū: nō debēt illos splendores miserorū sumptibus sustentare. ¶ Vnum autem prouidenter iure cautū est, nē aduocatus de quota litis paciscatur: scilicet de medietate, aut de tertia, aut de quibus tertijs, &c. vt habetur. C. de postulat. l. si qui. & illic Barto. & l. itē. C. de procura. & l. sumptus. ff. de pact. Et fuit optima ratio legis: nam illa via inserperēt fraudes & technę, quas aduocatus vt vinceret, excogitaret. Imō verō eadem ratione, qui cōditi nonnulli Glossatorū in contrarium mulsitent, neque licet pacisci de aliqua certa quantitate sub conditione vitoria, quæ sit tanquā honorarium.

Nam

Scrupulus.

Solutio.

Augusti

Discrimen inter iudicē ac testē, & aduocati quātum ad recipiendam mercedem pro tutela vtilitate.

Aduocatur non potest pacisci de quota litis.

Nam eadem omnino offerretur tunc nefandis fraudibus occasio. Sed tantū licet pacisci absolute de tanta quātitate, in vtramuis partē euaferit causa.

Ad 1. argu. Ad primum igitur argumentum iam sapē responsum est, non quidquid homo potest, facere debere per misericordiam: sed hoc tantum nos admonet Euangelium, vt eorum quæ per misericordiā exercemus, à Deo solo expectemus mercedem. Quare ubi causa pauperis te cogit ei patrocinari, id debes solo diuino intuitu facere. Nō tamen, vt supra diximus tenemur semper ad talia opera: sed videri suū potest homo patrociniū. Nam etsi scientia res sit spiritualis rationē subiecti, non tamen illius est generis spiritualium quæ gratis accipiuntur, gratiq; debemus: imō nostro sudore, & vigilijs parta nobis est, vt lib. 9. sub tit. de simo liquidius fiet.

Ad 2. argu. ¶ Secundū argumentū discrimē petit inter iudicē, testē, & aduocatū. Nā cūm singuli istorū veritatē prorsus tueri debeant, perinde scilicet aduocatus vt reliqui, nulla apparet ratio cur huic potius, quā alijs pro defendenda veritate liceat mercedē recipere. Est tamē discrimen quod finis proprius iudicis ac testis est iustus, & veritas in cōmuni, sine respectu actoris vel rei: ob idq; ob veritatē dicendā neutri illorum quippiam recipere licet. Scopus autē aduocati nō est iustum simpliciter, sed iustum cliētis sui, cuius causam omnibus suis viribus protegit, altera neglecta: & ideo nō solum, vt aliqui putāt pro labore, sed pro ipso patrociniō & defensione veritate potest mercedē suscipere: sicut doctor pro veritate docenda quam dilucidat. Nihilominus autem restat & inter iudicem & testem differentia, quod iudex nō solum pro veritate pronuntianda nihil potest à litigātibus percipere, quia est communis vtriq;: sed neque pro labore & studio id sibi licet: sed reipublica debet illi providere, tanquam personæ publicæ. Non quod iure naturæ id sit prohibitum, imō si nullus existeret metus nē intuitu pretij in alterutram partem corruptus propenderet, ius naturæ nō prohibet quin possit à litigantibus aliquid recipere, sed propter talem metū iure civili cautum est, vt arario publico sustentetur. At verō testis quia nō est vsq; adeo persona publica, sed citatur ab illa parte cui inter est, quāuis pro veritate dicendā nil possit recipere, quia cuiuscunq; parti debet eam sincerē profere: tamen pro labore suo recipere potest pretium ab eo à quo citatus est.

¶ Cū autē iudici negamus quicquā recipere posse, inficias nō imus quin pro subscriptione

aut citatione, aut sententia quippiam ei consti-
tui lege possit. Hęc enim meditatio nō est præ-
sentis loci.

QVÆSTIO NONA,
De contumelia.

Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 72.

ARTICVLVS I.

Utrum contumelia consistat in verbis.

Repeditis verbotum iniurijs quæ forensi iudicio acciderent nobis est ad illa etiam iniuriosa verba, quæ extra iudiciū vsu veniunt. Quæritur ergo primò de contumelia, vtrum cōsistat in verbis. Arguitur enim à parte negatiua. Contumelia nomē est nocenti verbo autem nullum nocumentum videtur inferri, sed factis potius læditur vel persona vel honor eius: ergo contumelia non in verbis, sed in factis contingit.

¶ Secundò: Dehonoratio quæ verbis fit, suum habet peculiare nomen vituperij & conuicij: hæc autem à contumelia differre videtur: ergo contumelia non consistit in verbis. ¶ In cōtrarium est, quod solum verbū auditu percipitur: cōtumelia autē ad aures pertinet: scū dum illud Hierem. 20. Audiui contumelias in circuitu: ergo contumelia est in verbis.

Quinq; sunt capitales iniuriarū species verbalium extra iudiciū: nempe contumelia, detractio, suffragio, irrisio, & maledictio. Contumelia autem & detractio primò per se differunt ex obiecto. Contumelia enim est iniuria, quæ contra honorem alterius fit: Detractio verò est famæ læsio. Differunt namq; honor & fama, quod honor est reuerentia alicui propter aliquam excellentiam ac potissimum propter virtutem exhibita. Famaverò, vt habetur in gl. c. vestra de cohabit. cler. & mulie. est illarū dignitatis status, vita & moribus cōprobatus. Vel si tū Theologis, ac Philosphis loquamur, est clara illa notitia quā alijs de nobis habet. Itaq; esse potest honor sine fama & è diuerso. Exhibetur. n. reuerentia mag-nati quādoq; ppter sanguinis excellentiā, cuius

tamen

1. Argumentū

2. Argumentū

Differentiæ contumeliæ & detractio-nis.

tamea morum sinistra habetur existimatio.

Ac vice versa esse solent priuati viti in angulis latitantes, honoribus orbi: quorum tamē vita clara habetur opinio. Hoc preiactō discrimine ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Contumelia proprie loquendo in verbis consistit. Probatur. Contumelia, vt modō dicebamus, idem est quod dehonestatio, reuerentia contraria, quæ honori exhiberi solet. Honor autem dupliciter alicui tollitur. Vno modo, vt si dicamus mediāte: putā dum id quod honoris causa erat, submouetur. Qui enim diuiti sublatiam, cuius solius gratia honor illi habebatur, surripit, honorem eius contenebrat. Sicuti qui sapientis scientiam læsione cerebri aufert. Nam exinde incipiunt illi minoris haberi. Quapropter ille solus honor verus est, qui virtuti debetur: quippe qui ex nulla extranea causa præterquam ex Deo dependet. Eiusmodi autem de honorationes nō faciunt propriam speciem, sed referuntur ad alias iniurias: putā ad furtum, homicidium, & reliqua. Secundo autem modo aufertur alicui honor directē & proprie. Et hoc fit dum quis quippiam in notitiam alicuius deducit, quod eius honor officit. Nam si cut honor excellentiæ debetur, ita, & turpitudinis notitia causa est de honorationis: atq; in hoc proprie ratio contumeliæ cōsistit. Deducere autem aliquid in notitiam alterius, pertinet ad rationē signi: & cum secundum August. 2. de doctr. Christi: verba inter homines primas partes significanti obtinuerint: sunt enim secundum Aristot. 1. Peri. earum cōceptionum indicia quæ sunt in anima: consequens fit vt ratio cōtumeliæ proprie in verbis inueniatur. Vnde Isidorus in suis etymol. Cōtumeliosus, inquit, ille dicitur qui velox est & tumet verbis iniuriæ. Allusio enim vocum est, tumet, & contumelia. Posterior conclusio. Contumelia extēso nomine etiam in factis posita est, quatenus rationem habent significanti. Hoc patet: quia & rebus ipsis, vt illic docet Augustinus, conuenit signa esse aliarum rerum. Quapropter & factis potest quis alterius vitium patefacere. Vnde super illud ad Rom. 1. Contumeliosos, superbos, &c. dicit gl. cōtumeliosos illos esse, qui dictis & factis contumelias & turpia inferunt. Hinc fit nullum factorū, quatenus res sunt, rationem habere contumeliæ, sed d quatenus vim habēt significādi. Dum enim quis fores alienas effringit furandi animo, non contumeliosus, sed latro est. Si autem id in vituperium & vilipēdium domini conetur, fit cōtumeliosus. Significat enim re illa dominum floccipendere. Pariter si quis fuste

1. Conclu. Probatio cōclusionis.

August.

Aristot.

Isidorus

Postrema conclusio. Probatio. August.

Glossa.

agonalonem cædat, nō animo de honestandi, sed ferendi, non perinde contumeliosus est atque si nobilem pulsaret: non vt dolorem incuteret, sed vt auferret honorem. Et eadē ratione qui vxorem vicini libidinis gratia sollicitat, nō est formaliter cōtumeliosus in vicinum suum, sed si id tentaret vt honori mariti officeret. Designare enim tunc cōtendit turpitudine illa hominis vilitatem. Enimvero quātum ad rem atinet contumeliā, nō semper exigitur vt vitium quod propalari cōtēditur, peccatum sit: quā uis huiusmodi contumelia sit in signior: sed factis esse vitium generis, aliue animi vel corporis morbum, aut quippiam excellentiæ contrarium, ob quam homines honori habentur. Vt si hominem denotes malignē natum, aut ignaum, &c. Neq; verō requiritur vt sis contumeliosus quod hominem infames, vitium eius occultum detegendo: nam etiam si publicum cōcubinarium, aut coelitem, aut fordide natū sic appelles, cōtumelia cum afficiis: maiore autem si talia illi imponas. Præter hæc autem factorum genera, sunt alia per se ipsa cōtumeliosa: quia nihil aliud in se habent quam significationem: vt nasum, vel pollicem, inter duos digitos demonstrare, aut linguam inter dentes. Significabant enim hæc, vt fertur, Romanis fœditissimum vitium.

Hæc autem contumeliæ descriptio occasio nem offert sciscitadi, vtrum ad eius rationem necessarium sit vt verba, aut facta in præsentia alterius fiant. Apparet enim id esse necessarium. Nam hoc fecerunt contumelia & detractio, q̄ illa vim secum affert & contemptum, hæc autē ad fraudem inclināt & dolū: illa ergo fit in præsentia palā: facti hæc clā in absentia. Respondetur perinde differre cōtumeliā à detractioe ac supra de rapina & furto differebamus. Cōtumelia enim quia contemptū significat, & reuerentiæ quæ in præsentia fit aduersatur, ingenio suo in præsentia irrogatur: vel si fiat in absentia nō est, eō quod contumeliosus illam celare velit vt detractor: imō ob hoc verba in absentem iactat, vt in eius perueniant notitiam. Quare consulto dixit S. Thoms. contumeliā esse cum quis id quod est contra honorem alicuius, deducit in notitiā eius & aliorū: hoc est cum sua intentio est in faciem tale conuicium iactare.

Ad primū argumentū respōdetur q̄ verba quatenus sonus quidā sunt naturalis, nemi nē ledūt, nisi forsan tenerimis sit auribus: at verō quatenus signa existunt, honorē & afferūt si sint honesta, & auferunt si sint turpia. Eō q̄ honor de excellentia, quæ in hominum notitia

sciscitadi.

Ratio alterius partis.

Solutio.

Ad 1. argu.

titia est, ortum habet. Facta autē quatenus facta sunt, suas, vt diximus, habent vitiorum species: sed quatenus signa sunt, pro verbis reputantur.

Ad tertium respōdetur, per discrimē illud designari solitum inter contumeliam, conuiciū, & improprium. Contumeliam enim, qui literarum collisionem cum Isidoro nimirum obseruant, a cōtumeo deriuari cōtendunt: cōtumeliosus enim tumens est, & turgētī animo inflatus. Quamuis vt Vlpian. vult. ff. de iniur. l. 1. a cōtinnendo relictus dicatur. Quare sua primū significatiōe solū significat dicti acerbitatē: contra honorē alterius: sed tamē ex vsus accommodatione, apud Theologos illā speciē significat qua obicitur alteri peccatū mortale: vt q̄ sit hæreticus, aut latro, &c. contumeliam autem latius patet, vt sit maledictū quo alteri obicitur malum quoduis, seu culpa, seu pœnæ. Vnde Cicero pro Cælio: Maledictum, inquit, nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantius iactatur, conuiciū si factius, vrbanitas nominatur.

Quod autem Labeo apud Vlpian. ff. de iniur. l. Item apud Labonem. ait: nempē cōuicium perinde sonare atq̄ cōuocium: quasi pluriū cōeuntes voces ad maledictū in vnum iactanda: sicuti. 4. Reg. 2. de puero rum vociferatione legitur aduersus Eliseū in clamatiū, Ascende calue: forsan non multū ad rē pertinet. Non enim, con, in hoc nomine tam cōcursum significat plurium, q̄ vehementiam: sicuti in conficio. Et crediderim ex, vicium, componi: conuiciari enim nihil aliud est quā vitij alterum cōspargere. Nisi dicatur a conuictado, vt lib. 6. ait Valla. Nam quē conuicijs proscindimus, procul à nostro cōtubernio vitamus: quasi illum à nobis per contemptum abigentes. Hæc autem ad Grammaticos attinent. Improprium verō aliam peculiariter speciem cōuicij significat: nempē cum quis alteri beneficiū obijcit quod à se receperat: secundum illud Eccl. 20. Exigua dabit, & multa improperebit. Et apud Comocum: Istec commemoratio quasi exprobatio est in memoris beneficii. Sed hæc tamen receptissimo vsu promiscuē vsurpantur.

Quæstionem autem scholastica sese hic letori forte offerret, vtrū omnes hi atq; alij cōtumeliarum modi eiusdem sint speciei: an verō specie differant, sicut & ipsa probra differunt: quæ quis in alterum iacit. Crediderim cum Caietano omnes esse eiusdem speciei: Nam contumelia species est specialissima, vt putā quæ vnum habet honorem pro obiecto, quem ab eo aufert qui per vim patitur inuoluntarium:

Ad tertium inter cōuiciū, contumeliā, cōuicium & improprium in Isidorus, Vlpianus.

Cicero

Valla

Comocum

Quæstionem autem

ab vna enim ratione formali obiecti vnica species constituitur. Nihilominus augeri tantum potest contumeliæ grauitas, vt eius expressio de necessitate sit confessionis. Vt si quem hæreticum, aut traditorem, aut quid simile appelles, id ipsum est confessione explicandum.

ARTICVLVS II.

Utrum contumelia, & generaliter conuiciū, sit genere suo peccatum mortales

VM contumelia in verbis, vt dictum est, consistat, quæ genere suo non videtur tam enormem habere læsionem: merito quaeritur vtrum perinde atq̄ homicidii, furtum, & adulterii, sit etiam genere suo mortalis culpa. Arguitur enim à parte negatiua. Nullum mortale crimen esse potest vitij ofcium conuiciari autem est actus virtutis extra peliæ, ad quam secundum Philosophū. 4. Ethic. Philosophus pertinet bene conuiciari: ergo contumelia nō est mortale peccatum.

Secundo arguitur. Peccatū mortale viri per se facti non admittunt, qui tamen nonnunquam conuicijs & cōtumelijs vtuntur, vt patet apud Paul. ad Gal. 3. O insensati Galata: Quin verō Paulus, & Christus. Luc. vlt. O stulti, inquit, & tardi corde ad ereden dum: ergo cōtumelia nullum est peccatum. Tertio: Quæuis id quod est ex genere & obiecto veniale, possit ex fine, & ex circumstantia fieri mortale: vt mendaciū quando fit perniciosum: tamē vice versa id quod genere & obiecto est mortale, fieri nō potest ex intentione veniale: quia suū secum affert obiectū: quocūq; enim sine fureris, mortaliter peccas: si ergo cōtumelia ex genere suo peccatum esset mortale, nunquā posset ab illo cadere gradu: quod tamē est falsum: nā lenē cōuiciū aut ex surreptione collapsum, nemo vnq̄ pro mortali duxit. Quarto: Omne peccatum mortale, vel est capitale, vel alicuius capitalis obiecto cōtumelia verō nō est capitale, vt per se liquet neque verō capitalis criminis germen: nā maxime ira, vt Gregorius. 31. Moral. author est. Quod tamē falsum esse videtur: nā potius aut ex superbia gignitur, secundum illud Prover. 10. Vbi superbia, ibi contumelia, aut ad stultitiā reducit, secundum aliud Prover. 20. Omnes stulti miscuntur cōtumelijs. In contrarium est, q̄ nihil æternam commetur pœnam nisi mortale sit crimen: cōuiciator autem infernali pœna dignus est, secundum illud Matt. 5. Qui dixerit

Argumēto

Philosophus

Argumēto

Argumēto

Argumēto

Grego.

dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehēnæ ignis.

1. Conclufi. Interuallū Interpeccatæ que in factō verfatū & ea, que verbis complentur.

Ad quæstionem tribus facillimis cōclufio genere suo peccatum est mortale: idque atrocitas quàm furtum & rapina. Hic autē animaduertendum difcrimen est inter peccata que in facto consistunt, atque ea que in verbis posita sunt: in illis namque peccatis genus ex solo obiecto perpenditur: in verbis autem non nisi ex adiuncta simul intentione. Quare hic, genere suo, non id tantum sonat quod est ex obiecto sicuti in furto & in homicidio, sed etiam ex intentione. Et ratio est, quod cum verba re ipsa non offendant, sicut facta, sed significatione: significatione autem ex intentione fiat aliquid exprimiendi: non censetur formaliter contumelia, nisi si quæ ex animo conuiciandi procedit: vel ex crassa ignorantia & negligentia aduertēdi quod dicit. Probatur ergo cōclufio. Illud peccatum est mortale quod est contra charitatem: charitas verò per quodcumque peccatum tollitur, per quod pax perturbatur & amicitia: tale autem est contumelia: ergo est peccatum mortale. Probatur postrema hæc præmissa. Honor est inter bona humana præstantius quàm exteriora: secundum illud, Melius est nomē bonum quàm diuitiæ multæ. Et cum honor sit positus in excellentia potissimum virtutis, merito plurimorales faciūt honorem quàm alia externa bona. Quin verò elegantes homines illis omnibus, vt medijs vtuntur ad comparandos honores, illorumque bonorum dispensatio illos sustētant. Est ergo contumelia ex genere suo grauius peccatum, quàm furtum & rapina. Malunt enim homines alij priuari bonis quàm cōtemptui haberi: quāuis tanta esse possit quantitas furti, vt grauitatē exuperet cōtumelia. ¶ Secunda cōclufio. Inactio cōuicij & probri que fit præter intentionē contumeliandi, pensanda est quādoque; ex intentione proferētis: quādoque; verò ex rei quantitate, & quādoque; ex defectu causæ que adhibēda est. Vnde in triplici esse potest gradu: nempe vt sit quādoque; virtus, quādoque; que venialis culpa, & nonnunquam mortalis. Probatur. Cum vel pater, vel prælatus, vel maior natus corripēdo probro aliquo vtitur aduersus in feriozem, si moderamine vtatur, officium præstat. Dum autem quis cōuicium graue per iram cundiam euomit, mortale est. Vbi verò nonnullus est cautela defectus, plurimum consuevit esse veniale. Vt sæpe inter mulierculas contingit & homines infimæ classis qui inuicem se cōuicijs conspergunt, vt in buccam veniunt, quibus perparum solet adhiberi fidei. At verò cū tantum semper fuerint homines honoris tena-

Probatio cōclufionis.

2. Conclufi.

Ratio pro cōclufione.

ces, consultiuissime cuique, etiam prælatis, abstinent dum est a cōuicijs quæ humanos animos amarulentiùs quàm corporalia vulnera exulcerāt. Atque adeo perparum solent ad correptionem conferre: Facillimæ sunt cōclufiones: neque; vt illis amplius immoremur opus est. ¶ Tertiã cōclufio. Contumelia suoapte ingenio nascitur ex ira, vt Gregorius ait loco citato. Non quod sola superbia, vel odium, quo quis alterum contemnit non quādoque; sufficiat ad cōtumeliã: sed quod vitium inde censetur originem ducere, vnde plurimum oriri cōsuevit: contumelia verò ex ira plurimum nascitur: eo quod maxiam habet connexionem ad eius finem. Est namque; finis est vindicta atque; vitio: & nulla est præsentior compēdiorumque; via ad vlciscendū quàm cōtumelia. Qui enim potens non est vt re se vindicet, aut id non audet, statim in contumeliã proilit: vt feminarum ingenium testimonio est. Per hoc enim quod quis verbis aliū pessundat, quadantenus animo satisfaciit suo.

3. Conclufi. Gregorius.

Ad primum igitur respondetur quod conuiciari secundum Aristot. 4. Ethic. cap. 8. ceterum est virtutis eutrapeliæ, quatenus intra limites moderatæ facetiæ continetur: quādo scilicet, vrbaniatatis venustas in cōuicio adest: secundum illud supra citatum Cicero. Maledictum si petulantius iactatur, conuicium: si facetius, vrbaniatatis nominatur. Quare isti aulici scurræ neutiquam permittendi sunt scommatibus vt, quæ plus amaritudinis afferunt quàm salis. Sic enim risus mouendus est, vt bilis non concitetur. ¶ Ad secundum respondetur, quod sicut verberibus gratia disciplinæ vt licet, ita & moderatis verbis, que suo aere delinquentis animum nonnullo dolore afficiant. At verò vt Augustinus lib. de serm. Domini in mote admonet, raro sunt huiusmodi amarulenta obiurgationes adhibendæ.

Ad 1. argum. Aristot.

Ad secūdu.

August.

Ad tertiu.

¶ In solutione tertij adhibēdus animus est ad intelligendū illud verbum quod Diuus Thomas tractauit. 1. 2. q. 88. articulo. 2. vbi docuit mendaciū iocofum quod genere suo est veniale, posse ex fine fieri mortale: vt si referatur vel ad adulteriū, vel ad infamiã alterius: mortale autē ex genere, quod factio committitur vt factum ad quemcumque finem referatur, etiam si fiat ad dandam elemosynam, est mortale. Itaque sententia Diui Thomæ est, quod intentio finis, licet veniale pertrahere possit ad mortale, non tamen mortale vsque ad veniale extenuare. Haud tamen negandum est quod quod genere suo est mortale, possit vel ex leuitate materis, vel ex surreptione fieri veniale. Contumelia verò, vt iam dictum est, quonia significati-

Intentio si Thomæ.

significatione committitur, quæ ex intentione procedit, licet sit genere suo mortalis, nihilominus potest ex ipsa intentione fieri venialis.

Ad quartu.

¶ Ad verum iam satisfactum est cōclufione tertia. Est enim contumelia filia iræ: non autem superbiæ: nam peccatum quod ex alio nascitur, ad eundem debet ordinari finem: contumelia verò non ordinatur ad exaltationem quæ est finis superbiæ. At tamen superbia disponit ad cōtumeliã: nam qui elatus est, facit alios spernit: & ideo ait Sapiens, Vbi superbia, ibi contumelia. Et rursus quia contumeliæ furor rationem obnubilat, addit dicens: Stulti miscentur contumelijs.

ARTICVLVS. III.

Verum debeat quisque cōtumelias æquanimiter sustinere.

Postquæ de illata cōtumelia dictū est, sequitur vt dicam quomodo sit ferenda. Est enim argumentū quod id non sit virtus: quæ enim probra cōuicijs; sustinet obloquētis, audaciã atque petulantiam eius fouet: quæ re vera nullū est virtutis officium. ¶ Secundo arguitur. Plus se quisque; diligere tenetur quàm alterum: atque; adeo honorem suum pluris pēdere quàm alie num: nemo autem ferre debet, vt se præsentem honori & famæ amici detrahatur: secundum illud Prouerb. 26. Qui imponit stulto silentiū, iras mitigat: ergo nullus sua ipsius probra sustinere debet. ¶ Tertio. Neminem licet se priuatim vindicare: qui autem æquo animo spumã cōtumeliosè sustinet, sese de illo vindicat, quatenus cum spernere profitetur: secundum illud Chry sostom. super Matthe. Si vindicari vis, si le: & si sunt illi dedisti plagam: ergo id non licet. ¶ In cōtrarium est illud Psal. Qui inquirere mala mihi, locuti sunt vanitates. Et subdit: Ego autem tanquam surdus non audiebam & tanquam mutus non aperies os suum.

1. Argumē.

2. Argumē.

3. Argumē.

1. Conclufi.

Probatio.

August.

Ad quæstionē duabus receptissimis cōclufionibus respondetur. Prior. Vnusquisque; tenetur animum contumelijs ferendis habere paratum vbicumque; fuerit expediens: non tamē eas semper ferre. Probatur vtraque; cōclufionis pars. Patientia, vt in his quæ contra nos fiunt sic & in his quæ contra nos maledicuntur necessaria est: in his autem contra nos fiunt tantum est necessaria in animi præparatione: secundum expositionem Augustini super il-

lud Matthe. 5. Si quis te percusserit in vna maxilla, præbe illi & alteram: præparatio autem animi cum affirmatiuo precepto iubeatur, non obligat pro quocumque tempore: sed pro illo articulo quo id ratio exegerit: ergo & animū debemus habere paratum, & cetera non semper re ipsa tenemur contumelias taciti ferre. Id quod ipsius redemptoris exemplo edocti sumus. Nā & a percussente se ratione rogauit dicens, Ioānis. 18. Quid me cædis? quod nonnullam reprehensionis esugiem præ se ferebat. ¶ Posterior conclusio. Quandoque oportet illarum contumeliam repellere. Probatur duplici ex capite. Primò quidem propter bonū eius qui contumeliosus est: nempe vt tumētis eius animi in solertia reprimitur, ne illis iniurijs assuescat: secundum illud Prouerb. 26. citatum: & secundum aliud ibidem: Respōde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Secundo propter aliorum bonum, tam circumstantium quàm absentium, qui cōtumelijs affectū nonnunquam solent minoris reputare: atque adeo eius doctrina & monitis minus inde proficere. Vnde Gregorius super Ezech. homi. 9. Hi quorum vitia in exemplo imitationis est posita, debent si possunt, detrahentium verba compescere: ne eorum predicationem non audiant qui audire poterant: & ita in prauis moribus remanentes, bene viuere contemnant. ¶ Hic primum omnium arbiter apud D. Tho. animaduertēdum esse quod li. proximo. q. 6. verum iudicamus: nempe licere cuique, saltem priuato, famæ suæ læsionem infamatori remittere. Nam si eis qui honorem nostrum contumelijs denigrant, resistere non tenemur, non est cur semper teneamur splendorem famæ nostræ alia via sustētare, quàm officijs virtutum vacando.

Vltimo cōclufio. Ratio cōclufionis.

Greg. 6.

Priuatim quisque potest læsionē famæ illata remittere.

Quæstio.

Responsio.

Hoc autem solenne membrū prioris cōclufionis, videlicet, quod tenemur animos habere paratos ad ferendas cōtumelias, vbi id ratio tulerit, non nihil explicationis desiderat. Et primò quæritur, vtrū præceptū sit habere semper voluntatē, hoc est actualē propositum ferendi iniurias inferendas pro loco & tempore. Nā præparatio talem actū significare videtur. Respōdetur id non esse necessarium: nam præcepta affirmatiua sicut non obligant pro quolibet tempore ad externa opera, ita neque ad intimos actus: sed satis est non habere propositum cōtrarium: atque in genere proposuisse seruare mandata: nam illi: virtute includitur hoc propositum: Et est animaduertendū huiusmodi præparationem, non solam esse necessariam ad non vindicandas autoritate priuata

tuata illatas iniurias: nam id certissimum est ne mini licere, vt supra dictum est, sed ad non resistendum vbi resistentia sine graui scandalo & ingenti detrimento fieri nequit: & vbi ratio fidei & boni publici sustinetur exegerit. Quare qui in animo gerit de quacumq; contumelia se vindicatum ire, & cuiuscunq; citra delectum obstiturum, in statu est perditionis. Attamen citra illos casus quisque potest & priuatim cum virtutis moderamine resistere, & per publicam potestatem iuris ordine vindicare se. ¶ Quare autem an citra casus necessitatis, dum quis possit resistere, consilium semper sit non resistere: apparet enim id esse consilium cum sit misericordiae opus. Sed ad hoc iam posteriori conclusione negante responsam est. Vtrumque enim simul consulit Sapiens: scilicet, & ne respondeamus statim iuxta stultitiam suam, ne efficiamur ei similes: & rursus vt respondeamus ei, ne videatur sibi sapiens. Quapropter prudentia perpendiculari librandum est quando contumelianti nobis respondere oporteat: quando vero minime. Est enim ei respondendum, quando ratio correptionis fraternae id decere monstrauerit: tunc enim preceptum charitatis est animi eius sedare, eumq; sui furoris & stultitiae admonere. Sed enim maior cura nobis adhibenda est nostri: ne scilicet alterius furor nostrum excitet: & qui cooperere alium deberem, si nulli nos impetu feruetes cum potius iritemus. Leuiter ergo admonere eum debemus ostendendo absq; causa & ratione concitari. Exemplo nimirum Christi, qui tantum dixit: Cur me caedis? hoc est nullam habebas cadendi causam. Quando vero contumeliae contra honorem fidei & religionis iactantur, tunc vicissim religio est acriori obiurgatione contra vti. Huc enim refertur qd Paulus Galatas in senatos appellauit: & Christus alios stultos, atque alios generationem nequam & prauam. Personae autem publicae etiam propter suum proprium honorem, vt dictum est, debent conuictis resistere, vt pote quarum honor necessarius reipublicae est: priuatae autem licet non teneantur, possunt tamen. ¶ Postrema autem superest dubitatio vtrum quando resistere licitum est, tunc fas sit pro vna suscepta contumelia aliam reijcere. Appellat me quispiam latronem, appello eum sicarium. Notat meum genus, noto ego suum ingenium & mores. Respondetur in primis nunquam licere crimen falsum alteri obijcere: esset enim mendacium, idemq; perniciosum. Praeterea neq; crimen defectum ve villum, vel occultum, vel publicum per modum vindictae licet in conuictorem respicere: sed tantum per modum defensionis vim vi repell-

Haecitatio.

Paulus.

Postrema dubitatio.

Solutio.

lendo. Hoc est, Non licet illi obijcere crimen quod impertinens est ad obtinendam eius auctoritatem: sed illud profus quod ad id esse necessarium: vt si dicam non esse hominem mendacem & ad eius confirmamentum patefacia aliqua eius mendacia, vt in eo quod mihi impingit defringatur ei fides. Si autem me appellat concubinariu, non licet mihi eum appellare latronem sicut neque ius est percutientem repercutere.

Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quod licet audaciam conuictis mitibus verbis comprimere, ne videatur sibi sapiens: non tamen acerbis, ne efficiamur ei similes. ¶ Ad secundum dicitur quod quando ei respondemus qui contumelias in alterum iacit, non videmur ex nimio amore nostri id facere, sed ex charitate, tam contumeliantis, quam eius qui contumelias profert: & ideo id facere semper est officium. Quando vero contumelias nostras propulsamus: tunc non tam charitatem colere videmur, quam nostrae superbiae succubere, & iracundiam irritare. Quare tunc sapientius consilium est tacere. ¶ Ad tertium denique respondetur, qd si quis contumelias suas audiens actu taceret, eo scilicet, animo vt alterum quasi spretum ad iracundiam exagitaret, peccatum esset vindictae: si autem sibi consulens taceat, & virtuti obsecranda, licet sciat alterum inde peius concitandum, nihil sua referre debet. Et hoc est quod Chrysofost. ait secundum Sapientem consilium, Eccles. 18. Non litiges cum homine linguato: & non struas in ignem illius ligna.

Ad largu.

Ad secundu.

Ad tertium.

Chryspst.

QUESTIO DE CLAMA. De detractioe.

Sanctus Tho. 2. 2. quaest. 73.

ARTICVLVS I.

Utrum detractio sit denigratio alienae famae per occulta verba.

Utrum detractio sit denigratio alienae famae per occulta verba. Arguitur enim a parte negatiua. Occultum & manifestum a parte affirmatiua. in definitione autem id latum poni debet quod ad spec-

ad speciem pertinet: ergo non est quod in definitione detractioe ponatur occultationis differentia.

¶ Secundo arguitur. Fama est publica illustriſque notitia: ergo per id quod occultum est, non denigratur. Quare detractio quae fit per occulta verba, non est fama contra.

Tertium.

¶ Tertio, Detractio idem est quod subtractio & deceptio ex aliquo toto: contingit autem fama denigrari nihil veritatis subtrahendo, sed occulta propalando crimina: ergo non idem est detractio, quod fama denigratio. ¶ In contrarium est illud Ecclesiast. 10. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit, ergo occulte mordere alienam famam, est illi detrahere.

Vt ideo con-

probatio.

Ad quaestionem vniua sufficit conclusio. Quae ex superiori quaestione palam conſequitur. Detractio est occulta denigratio alienae famae. Conclusio iam ex superioribus ostensa est. Enimvero sicuti factum noceri alicui bis factum solitum est, vt in furto & rapina ostendebamus: nepe aut per manifestam vim, aut per subdolum honorem: etiam & verbo vsu venit. Nam manifeste quis alteri per contumeliam nocet, occulte autem per detractioem. Qui autem in alterius conspectu manifestis verbis in eum iniuriatur, pariter perdere eum se potest: quapropter honoris eius, vt diximus, ex professo laedit. Quare contumeliam diximus honori aduersari. At vero qui in angulis absens aduersus quempiam obiter murmurat, non tam vilipendere eum, quam vereri se ostendit. Ob idque nihil contra eius honorem obmolitur, sed contra famam: puta contra bonam existimationem ab alijs de illo habitam, quam per contrariam opinionem, vel obnubilat, vel extinguit. Est ergo detractio nihil aliud quam alienae famae denigratio per occulta verba. Ex quo clarescunt differentiae illae supra positae inter contumeliam & detractioem: tum quantum ad modum, quod scilicet, illa, manifesta sit, haec vero occultata: tum quantum ad obiectum, quod illa scilicet honori, haec vero fame contraria est.

Ad largu.

Nihil est quod hic amplius in morem, sed est solutio primi argumenti adnotanda. Differunt enim contumelia & detractio specifica differentia, non tantum ratione, obiectorum materialium, puta honoris & famae: vt multum etiam discipulorum D. Tho. arbitrantur: sed ratione formali proximorum, puta ob rationem diuersam inuoluntariam: sicuti diximus de furto & rapina. Nam etsi tam raptor, quam fur, alienum capiunt, tamen in furto patitur homo inuoluntarium per ignorantiam: in rapina vero, per vim: quae secundum Arist. diuersae sunt causae inuoluntarij.

¶ Pari ergo modo qui per acceptam constantem iacturam facit honoris, patitur inuoluntarium per vim: qui autem detrimentum accipit famae per detractioem, patitur inuoluntarium per ignorantiam. Respondetur ergo ad argumentum, quod etsi occultum & manifestum absolute non variant species, vt in eo patet qui innotuit vel occulte vel manifeste: tamen quando per haec variatur ratio inuoluntarij, species subinde mutantur. ¶ Ad secundum respondetur quod detractor dicitur occulte obloqui, non simpliciter, sed etiam illo qui infamatur: ad differetiam contumeliosi. Nihilominus loquitur coram alijs quibus bonam auferit existimationem, quae de alio habebant. Itaque differentia inter detractioem & contumeliam non consistit in hoc quod coram pluribus aut paucioribus fiat: sed in hoc quod coram ipso fiat: dicitur, aut clam ipso. ¶ Ad tertium denique respondetur quod detractio non dicitur respectu veritatis, puta quod ei quippiam subtrahatur: sed respectu famae quae semper innotuit. Id quod octo modis contingit: quatuor nimirum directe, quatuorque indirecte. Directe quidem primo modo quando falsum imponitur. Atque hic est omnium pessimum. Secundo quando vitium quis alienum suis verbis exauget: qui quidem slylus pestifer est, & blateronibus ac maledicis familiaris. Tertio quando occultum reuelatur. Quia quidem in peste illam rem publicam inficiunt, qui auiditate notiam docendi, nihil sciunt continere secreti, sed rimarum pleni omnia profundunt. Quarto, quando id, quod bonum est, ostendere quis conuittitur ex mala intentione profectum. Nam etsi hoc ad temeritatem quoque iudicij spectet, nihil tamen obstat quin vnum peccatum in duabus sit malitiae speciebus. Vnde quando quis id facit ad denigrandum alius existimationem, iniuriam facit: quatenus insinuat se aliunde intentiones hominis nosse prauas: vnde bona eius opinio obscurascit. Indirecte autem ille quoque est infamator qui aliena bona, vel negat, vel ex liuore reticet, vbi propalare debet. Dum enim me praesente sermo de illo inuit bonus, quem constat me optime nouisse, & sileo, silentium meum indicium quoddam est illi non esse tantae laudis dignum: quod est genus infamiae. Et tertio id quoque contingit quando quis diminuit aliena merita. Et denique quarto cum maligne quis alium laudat: quae quidem vtriusque infamiae modus est non infimus. Vnde Favorinus apud Gellium: Turpius, inquit, est exigere atque frigiditate laudare, quam insectanter grauiterque vituperare: quonia qui maledicit, quanto id acerbius facit, tanto magis pro iniquo, inimicoque dicitur.

Ad secundu.

Ad tertiu.

Octo modis fame splendor minus.

tur: tatioq; minus fidem capit. Sed qui in facun de ieiuneg; laudat, a causa ipsa delictui videtur Nam amicus creditur eius, quem laudare vult, sed nihil posse reperire quod in laudibus ponat. ¶ Quod si quis, sicut de contumelia interroget, an modum illi diffamandi specie differat, quod apparet ex formarū varietate: Respondetur eodem modo omnes esse eiusdem speciei. Est em̄ detractio, vt reor, species specialissima: vt pote cuius obiectū sit infamia, modusq; in iustitiā sit iniuriā inferre, quam alter per ignorantiam patitur, sicut in contumelia accipitur per vim. Tāmeti vt de cōtumelia dictum est, tā ingēs posset esse infamia, vt esset de necessitate confessionis. Qui enim de heresi, aut de incestu, aut de alio deformi peccato ciuem infamavit, non satis peccatum suum explicat, nisi vitium exprimat cuius notam alteri inusit.

ARTICVLVS II.

Vitium detractio genere suo sit peccatum mortale.

Vemadmodum de cōtumelia, sic & de detractioe quaeritur, an sit genere suo mortale crimē. Arguitur enim a parte negatiua. Peccatū alienum q̄ occultū est, aut per correptionē fraternā, aut per accusationē detegere, est detractio: quippe qua aliena fama denigratur: & tamen illud est officii: ergo detractio genere suo non est peccatum. ¶ Secundō: nullum vitium quod toti mortali generi commune est, censendum est mortale. Nam a peccato mortali, praecipue inter Christianos, multi sunt qui abstinent: sed venialia sunt quibus non mo citra mendacium asserere potest nō habere: hoc autem specialiter vitio totum genus humanum periclitatur. vt habet glos. super illud Prouerb. 24. Cum detractōribus non commiscearis: ergo non est genere suo mortale.

¶ Tertio. Aug. in hom. de igne purgatorio in nutioibus peccatis annumerat, quando cum omni facilitate & temeritate maledicimus: ergo detractio non est nisi veniale peccatum.

¶ In contrarium autem est quod Paulus ad Rom. 1. vnā componit detractōres ac Deo odibiles: cuius causam subdit glosa, ne detractio, eo q̄ consistit in verbis, leue quid putetur.

¶ D quaestione quatuor conclusiōibus respondetur. Prima. Detractio genere suo est peccatū mortale. Probatur praesupposito eodē notamine quod de cōtumelia declarauimus: nēpē q̄ cum detra. tio sit peccatū in verbis, quā sola significatione nocēt, non solo obiecto, sed ex intentione significandi periclitur: quare ille propriē dicitur detractor qui ex intentione vel crassissima negligentia rumorem hominis absentis disseminat, cuius famam obsecurat. Et dicitur quis ex intentione facere, nō solū quādo directe id animo proponit, verū & quādo animaduertit quod dicit, & sine legitima causa nihilominus verbū effudit. Hoc ergo supposito probatur cōclusio, vt similes demōstrari cōsuecunt. Illud vitium est contra charitatem atq; ad eō mortale, quo in re magni momenti proximus leditur: nā inde pax conturbatur: tale autem est detractio: quippe qua fama obnubilatur quae merito maiori habetur pretio, quā exteriora bona, secūdm̄ illud Eccl. 4. 1. Curam habet de bono nomine: hoc em̄ magis permanebit tibi q̄ mille thesauri boni & pretiosi.

¶ Secunda cōclusio. Quādo quis verba aliqua profert, licet sint fama detractoria, tamē id nō intendit, sed quippiam aliud, prolatio illa non per se proprie censetur detractio, quod aiunt, formaliter: sed quasi per accidēs. Cōclusio haec sequitur ex praecedenti. Nam cum intentio significandi sit detractioe natia, vbi illa abest, de est detractioe in forma. ¶ Tertia cōclusio. In tali casu quo scilicet iniqua intentio nō adest, si bono animo cordatoque zelo, & vbi oportet circa spectē obloquio illa fiat, virtus est: si autē ex animi leuitate, loquendi vel libidine ore labatur, in summa propter aliquā causam non necessariam fiat, peccatū est plurimum veniale. Nisi forte verbū ad eō sit acerbum, vt sua ipsi ratione secū afferat mortale culpam. Nam tūc adeo requiritur prudēs cautela, vt quis negligentia loquendi, nisi subitus sit motus, mortale sit crimen. Et maximē inquit S. Th. in his quae pertinent ad honestatē vitae. Vt si quis aliū de heresi aut de quouis alio crimine notet: praecipue carnalis: quē licet sint, vt ait Gregori⁹, minoris culpa, sunt autē maioris infamiae. ¶ Quare superuacanea videtur Caietani disputatio super ea: ad quid nā referatur pronome, hoc, apud sanctum Thomā, vbi ait. Hoc ex ipso genere verborū habere rationem peccati martialis: vtrū scilicet referatur ad id q̄ est dicere verba contra honestatē alterius, an ad ipsum assertū: vt sit sensus q̄ quoties quis asserit de aliquo peccatum mortale, assertio ipsa sit peccatū mortale. Manifestū enim est priorem esse sensum sancti Tho. Nō enim vult quoties affirmo aliū peccasse mortaliter, pariter me delinquere. Nā quando id nō profertur ex intentione, iam dixerat

¶ Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

¶ Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

¶ Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

¶ Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

¶ Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

¶ Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

¶ Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

¶ Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

¶ Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

¶ Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Concl. 30. Concl. 31. Concl. 32. Concl. 33. Concl. 34. Concl. 35. Concl. 36. Concl. 37. Concl. 38. Concl. 39. Concl. 40. Concl. 41. Concl. 42. Concl. 43. Concl. 44. Concl. 45. Concl. 46. Concl. 47. Concl. 48. Concl. 49. Concl. 50. Concl. 51. Concl. 52. Concl. 53. Concl. 54. Concl. 55. Concl. 56. Concl. 57. Concl. 58. Concl. 59. Concl. 60. Concl. 61. Concl. 62. Concl. 63. Concl. 64. Concl. 65. Concl. 66. Concl. 67. Concl. 68. Concl. 69. Concl. 70. Concl. 71. Concl. 72. Concl. 73. Concl. 74. Concl. 75. Concl. 76. Concl. 77. Concl. 78. Concl. 79. Concl. 80. Concl. 81. Concl. 82. Concl. 83. Concl. 84. Concl. 85. Concl. 86. Concl. 87. Concl. 88. Concl. 89. Concl. 90. Concl. 91. Concl. 92. Concl. 93. Concl. 94. Concl. 95. Concl. 96. Concl. 97. Concl. 98. Concl. 99. Concl. 100.

Concl. 1. Concl. 2. Concl. 3. Concl. 4. Concl. 5. Concl. 6. Concl. 7. Concl. 8. Concl. 9. Concl. 10. Concl. 11. Concl. 12. Concl. 13. Concl. 14. Concl. 15. Concl. 16. Concl. 17. Concl. 18. Concl. 19. Concl. 20. Concl. 21. Concl. 22. Concl. 23. Concl. 24. Concl. 25. Concl. 26. Concl. 27. Concl. 28. Concl. 29. Con

Ratio dubi tandi. Adrian.

Solutio dubitationis proxima.

Dubia de historiis gra phis.

Alterum de astrologis.

Quaestio co gnitidigna

Apparet enim id esse virtutis officium cum tales impositores rempublica seducant. Adhanc autem dubitationem, licet Adrianus loco citato absolute respondeat id esse licitum, cum temperamento tamen & distinctione respondendum est. Quando enim eiusmodi scophantae suis imposturis perniciem reipublicae afferunt, tunc non solum licet, verum expedit eorum crimina fallaciaeque retigere: ut si quis se optimum ementiretur medicum, aut theologum, qui populo essent pestiferi. Tunc enim docendus esset populus veritatem. Si autem sunt muliercula quae foris sanctitatem praeseferunt qua ratione eleemosynis victitatur, licet occulto aliquo crimine sint in se, ne cuiquam reipublice noxio, sed innocue viuunt, non est cur debeant infamari. De historicis autem dubitare merito quis poterit, an liceat illis hominum crimina perpetua memoriae prodere. Ad quod cum grano etiam salis respondendum est. Primum quod ubi non denarrantur infamia peccata & turpia, sed bella, & homicidia, & alia quae viris illi stribus dedecora non sunt, non est quod sint condemandi. Mox quaequam aliqua turpia denarrant quae non sunt omnino secreta, non est illis vitio vertendum, sed officio potius tribuendum. Debent enim optima fide quae ad rem pertinet pernarra re: Nihilominus ubi invidia moti aut alio prauo affectu quaequam alicuius vitij notant, non sunt a peccato liberi. Tunc potissimum dum generi alicui & prolapiae notam iniurunt, quae in perpetuam memoriam mansura est. Astrologos denique qui falsa sepe vitia hominibus imponunt puta latrocinia & alias turpitudines, non dubium est non esse ferendos. Nam praeterquam quod maxima pars eorum quae sciunt, minima eorum est quae ignorant: quam ob rem infinitis vtuntur mendacijs: neque tanta fides est astris tribuenda: neque illa via permittendum est crimina explorare. extat quidem. Item apud Labeonem. vbi. §. si quis astrologus habetur, vt si astrologus consyltus, furem aliquem esse dixerit, qui non erat, iniuriarum cum eo non agatur: subiungitur tamen constitutionibus eum teneri: hoc est municipalibus legibus eodemnari posse. Quocirca C. de malefic. l. nemo. cautum est, vt nemo aruspitem aut mathematicum consulat. Porro ergo isti non solum tanquam impositores, verum tanquam publici infamatores, essent in vltimas terras amandandi. Celeberrimum hic autem ac cognitum necessarium est, vtrum idem, maiusve sit crimen seipsum quaequam infamare quam alium. Quod quidem in nostra Relectione de rat. teg. & deteg. secr. tractauimus: & superius hic lib. 4. q. 2. & rursus q. 8. in hoc locum reposuimus: quip

pe qui proprius est eius. Et quidem Calet. hic & in sua Si. verbo, Detractio, indubium parte tenet affirmatiua: quatuor nimiri assens. propositiones. Prima est, quicumque seipsum infamat peccatum committit genere suo mortale: idque grauius quam si alienam famam laederet. Secunda. Illud peccatum non modo contra charitatem, verum contra iustitiam committitur, quia est contra ecclesiam & reipublicam, cuius nostra fama est: vt August. 11. q. 3. ca. non sunt audienti. videtur dicere. Tertioid. Nemo ab huiusmodi peccato excusatur: quauis metu mortis id faciat. Quarto. Quicumque se infamat, ad restitutionem tenetur. Fundamentum opinionis huius est quod perinde esset de hominis fama, atque de eius vita: vt sicut vitae non habemus dominium, ita neque nostrae habeamus famam. At quauis non sim nescius hanc vulgopinionem veridicam existimari, eius tamen fundamentum demonstratio adhuc semper desideratur: quia nusquam probatur. Nam est a Sapiente admo neamur curam habere de bono nomine, nullatenus tamen inde fit consequens, vt non simus famae nostrae domini. Quonia & bonorum exteriorum tenemur habere nonnullam curam, quorum tamen dominio fungimur. Igitur vt praesenti disputationi via & ordine satisfaciamus, contra tamen fundamentum censemur verum: videlicet vniuersum quaequam fame habere dominium. Id quod praecedenti lib. q. 2. quatenus materia fert moralis, demonstrasse me arbitror. Ex quo vtiq; fundamentum postmodum q. 6. ellicuimus, in arbitrio esse cuiusque priuati restitutionem suae fame remittere. His ergo, vt illic ostensis, hic suppositis. Primum assertum in praesentiarum sit hoc: Hominem seipsum absque causa infamare, peccatum est: tam est neque contra iustitiam neque genere suo mortale. Quod enim sit peccatum, patet, quia est praeter charitatem. Tenemur enim nos nostraque bona diligere: & fama bonum nostrum est: quare a Sapiente curam boni nominis habere iubemur, quia pretiosius est diuitijs multis. Quapropter qui sine causa se infamat, prodigus est suae fame: quae quidem prodigalitas peccatum est. Quod autem non sit contra iustitiam patet: nam id maxime esset: quod non sumus domini fame, sed sicut vita nostra, sic fama reipublice est: cui ea dispensedo iniuri sumus. Hoc autem loco citato late monstrauimus esse falsum: contrariaque argumeta diluimus: inferetes perinde nos habere honoris famamque dominium vt bonorum exteriorum, atque adeo nemini illum iniuriam irrogare, qui suae fame prodigus est: neque ad vllam restitutionem teneri, quonia sibi ipsi nemo ad restitutionem tenetur, quae hinc fit rursus non esse genere suo peccatum mortale: & idcirco diximus esse, non contra

Calet. pin.

Prima Pro positio Calet. secunda.

August. Tertia.

Quarta. Fundamentum Calet. tertia.

Fundamentum Calet. falsum.

Prima assertio authoris.

Probatio Praeterea affectionis.

Gregorius Paulus. Ambro.

August. Anselmus S. Thom.

Adrianus.

Secunda assertio.

tra, sed praeter charitatem: quoniam precepto charitatis non vsquendo haec bona tenemur diligere, vt illa negligere sit mortale delictum. Quin vero, vt illic inter alia dicebamus, Christus Redemptor noster non sic nos instituit, vt honores ac famam, primos scilicet accubitus, & honorum splendores tanti faceremus: Imo admonemur infamiam patienter tolerare: vt Gregor. super Ezech. homi. 9. egegie doct. Et Paul. parui estimabat indicari ab humano die. Et Ambros. si vera est eius historia, mulieres ad se induxit, vt illa infamia episcopatum sibi caueret. Et August. atque Ansel. sua peccata scriptis suis propararunt. Et S. Thom. q. praesent. ar. 4. ad primo. ait in arbitrio, cuiusque esse delictum suae fame pati. Idque Adrian. 4. q. de restit. fam. & lat. quod li. 1. asseuerat. Quae certe vera non essent nisi dominium eius haberemus aliter quam vitae. De hoc autem locis citatis abunde dictum est. Diximus tamen genere suo non esse mortale. Nam qui iuratus crimen sibi falsum imponeret, reus esset perurij. Et praeterea qui famam suam regendis suis subditis habet oblitiscam, contra iustitiam faceret infamando sese. Sicut qui familiam habens alendam aut pauperes videt grauiter patientes, sua bona in flumen proiecerit. Et qui haeresim vel aliud nefandissimum sibi crimine, etiam contra iuramentum imponeret, propter insignem turpitudinem posset peccare mortaliter. Sed re vera contra eiusmodi casus, mendacia illa non essent nisi officiosa. Non est ergo cur grauius, imo nec tantum delinquere censetur qui seipsum infamat, quam qui diffamat alium: cum hoc sit contra iustitiam: illud vero minus. Et ad Augustiniam illic respondimus, solum intelligere famam nostram, sic esse reipublicam, vt bona nostra exteriora: nempe vt cum indigerit, teneamur ei per bona nostram famam seruire: sicut tenemur per nostram pecuniam. At sicut non tenetur seruare pecuniam pro futuris necessitatibus reipublicae, ita nec famam. Ad aliud eius dictum. de Cui. Dei c. 20. scilicet quod illo precepto. Non falsum dices iubemur etiam nos ipsos non infamare, respondimus verum esse quantum ad vim charitatis: non tamen quantum ad vim iustitiae. Facit enim, qui suam obscurat famam, praeter charitatem quae diligere debet non tamen contra iustitiam, sicut qui alienam corripit. Et illud: Curam habere de bono nomine: monitum esse diximus, vt per virtutum culturam bonum procuremus nomen. Ex his igitur, vt gradum ad rem praesentem faciamus, secundum hic assertum colligamus. Quando quis in quaestione contra ius de occultissimo suo crimine interrogatur, licet iure

respondere non obligetur, tamen sicut ab equulei profusa se eripiat illud infamando se reuelat, non solum non est illi peccatum, verum esse potest virtutis officium. Conclusio est superioribus appedix. Nam cum quisque sit suae fame dominus, potest eius dispendium ob causam facere: sicut & aliorum bonorum temporalium, igitur vt in tali casu licitum misero est liberationem ab illis tormētis propria pecunia redimere, ita & sui criminis confessione, qua suae fame iactura faciat. Secundo id probatur. Potest esse tatus numerorum accensus, vt existimatione fame vulgaris hominis ad quietem sicuti tantum esse potest argenti pondus, vt aurum exuperet: quod profecto nemo dextri ingenij inficias ire potest: tunc ergo cuiusque in illo casu dispendio magna pecuniae eiusmodi cruciatus effugere liceat, sit vt possit id etiam dispendio suae fame facere. Tertio id ipsum arguitur. Si quis contra ius equuleo exponeretur, vt alienum crimine reuelaret, quod sub sigillo secreti susceperat: non loquimur de sigillo sacramenti confessionis quod antequam sacerdos reuelet tenetur truciulentissimam mortem perpeti: sed de alijs secularibus nequaquam teneretur tam grauius tormenta perferre antequam id detegeret: maxime si non esset secretum regis aut reipublicae, aut quod per iniuriam ab alio extorserat, ex cuius reuelatione vita illius penderet: ergo a fortiori, nemo tenetur tam acrem torturam ferre vt suum celet proprium crimen. Si autem de falso crimine interrogaretur maius dubium est, an peccatum sibi esset mortale, illud sibi contra iuramentum imponere: nam per iurium nemo dubitat esse mortale. Nec vero dubitatur quin etiam contra iniurandum peccatum esset veniale, metiri: atque adeo certum est succumbendum esse prius morti, quam illud admittere. Sed dubium est an mendacium illud contra iuramentum esset perniciosum, ac subinde mortale. Et profecto si quae dicta sunt, verum habere non video cur esset perniciosum, neque ad restitutionem obligatorium: quando quidem ille sui ipsius infamator, si persona sit priuata, nemini mentiendo facit iniuriam: postquam sibi soli famam auferit. Loquimur enim de illo priuato homine qui crimen quod sibi imponeret, non esset haeresis, alia ve enormitate aut foeditate grauisimum. Alias propter dignitatem personae, vel propter enormitatem infamiae, mortale esset. Existit tamen contra hanc sententiam argumentum, quando ex tali confessione delicti sequeretur mortis periculum, qua reus ille condemnaretur: nam tunc videtur ideo non licere, quod tenemur vitam praeter omnibus seruare. Ad hoc autem compluribus respondetur modis. Primum enim haec tenentur de periculo

Probatio

Ratio altera ad idem.

Tertia ratio.

Dubium.

Argumentum contra praedicta.

Prima solutio.

lo vite locuti sumus, sed tantum de iactura fama. Mox confessio illa sic extorta non est cui fides fit adhibenda, ut propter illam reus ad iudicetur mortis: imo neque ut proprie pro infamia ducatur: ut patet. 1. 5. q. 5. can. si quandoque. Deinde, etiam si mortis periculum imminet, non tenetur homo tanto cum cruciatus vitam seruare, sed potest breuiorem sibi permittere mortem, ut tam acerbam effugiat. ¶ Ad primum igitur argumentum respondetur, quod ubi ratio denunciare aliquem vel fratrem vel iudicem possit, non est infamia occultum delinquentis reuelare crimen. ¶ Ad secundum autem respondetur, glossam illam non toti generi humano impingere notam huius vitij in gradu mortali. Nam primum addit penam, deinde intelligitur de trivialibus murmuracionibus, que in vulgus citra mortale serpere solent: quas Augustinus in tertio argumento citatus reputat minora peccata. Hieronymus ad Celantiam, rationem vniuersitatis huius morbi adnotauit: ubi ait, Pauci admodum sunt qui huic vitio renunciant: raro que inuenies qui vitam suam reprehensibilem exhibere velint, ut non libenter reprehendant alienam. Tantaque huius mali libido mentes hominum inuasit, ut etiam qui procul ab alijs vitijs recesserant, in istud tamen quasi in extremum diaboli laqueum incidant.

ARTICVLVS. III.

Utrum detractio sit grauius omnibus peccatis que in proximum committuntur.

QVaritur tertio loco de grauitate detractio: quonia videtur omnium delictorum maximam que in proximum committuntur. Ait enim glossa super illud Psal. Pro eo quod me diligeret, detrahebant mihi: plus nocere in eius membris detrahentes Christo, quia animas creditorum interficiunt, quam qui eius carnem innox resurrecturam peremerunt. Vnde fieri videtur consequens, detractioem tanto grauiorem esse homicidio, quanto vita anime corporali prestat: cum ergo homicidium sit reliquis omnibus grauius, quibus proximoffenditur, fit ut detractio simpliciter sit omnium grauisimum. ¶ Secundo detractio videtur esse grauior quam contumelia, pro eo quod contumelia facilius homo repellit quam latentem detractioem quam ignorat: contumelia autem grauior adulterio: nam per adul-

terium coniunguntur duo in vnam carnem ad peccandum: contumeliosus autem disiungit eos qui amore coniuncti erant: quatenus occasione alijs prebet ut que contumeliosus afficit, odio habeant: ergo detractio est peior adulterio: quod tamen inter peccata quibus proximus laeditur magnum habet pondus. ¶ Tertio: contumelia oritur ex ira, vt ex Gregorius articulo precedenti retulimus: detractio vero ex inuidia, vt eodem loco. Moral. idem ait D. sed inuidia grauius peccatum est quam ira: ergo & detractio quam contumelia. ¶ Quarto. Eo peccatum quodcumque grauius est, quo nocentia in dicitur esse: detractio autem inter omnia peccata pestilentissimum inducit: scilicet mentis excepcionem, ex qua ra dice omnia pullulant. Ait enim idem Gregorius. 11. q. 3. Quid aliud detrahentes faciunt nisi quod in puluere sufflant, & in oculos suos terram excitant: & vnde plus detractiois sufflant, inde minus vident. Est ergo detractio inter ea que in proximum committuntur grauisimum. ¶ In contrarium est quod seculus est factio peccare quam verbo: homicidium autem & adulterium sunt peccata in facto: detractio vero intra verba peccatur.

Merito porro crimen hoc in suspicionem venire potest quod sit omnium grauisimum, adeo est reipublice multumode pestiferum. Nihilominus tribus conclusionibus ad questionem respondetur. Prima. Inter vniuersa peccata que mortales aduersus se inuicem committunt, est homicidium. Excepta enim hic semper habemus peccata que Deum habent pro obiecto: qualia sunt infidelitas, despectio, Dei odium, blasphemiam, perurium, & similia. Probatur conclusio. Princeps formalis que vt aiunt, ratio vnde vnum quodque peccatum quod contra proximum committitur, malitiam sortitur, sumitur ex nocimento illato: nam quod illud peius est, eo repugnantius est charitati: nocimento autem tanto peius est quanto bonum quod per illud tollitur existit maius: bonum autem quod alteri quis maximum adimere valet, est corporalis vita: ergo homicidium est peiusimum. Probatur haec postrema praemissa. Bona humana in triplici sunt gradu. Primum enim est bonum anime: atque ei proximum, bonum corporis: ac tertium id quod in rebus exterioribus positum est. Bonum autem anime, quauis sit omnium praestantissimum, nemo tamen potest illud alteri inuito adimere, licet possit illi occasionem eius porrigere: bonum enim anime est gratia per quam viuunt, que solo consensu in peccatum mortale ad-

le admittitur: in huiusmodi autem consensum nemo potest alterum cogere. Et ideo quauis alterum in peccatum inducere maiorem partem ferat ex obiecto grauitatem, quam si illum occideres, tamen quia talis inductio non est coactio, non tam enormiter peccas, quam si temporali morte illum interimeres. Ratio est quae lib. 4. q. 6. vbi sumus aduersus eos qui putabant grauius esse animam proximi per occasionem occidere, quam illam corpori eximere. Restat ergo duo honorum genera quae quis alteri inuito vi aut fraude potest eripere: illorum autem praestantius est bonum corporis, puta vita exterioribus bonis, quae primum est omnium fundamentum: sit ergo ut homicidium crimen sit genere suo omnium atrocissimum, que in proximum committuntur. ¶ Secunda conclusio. Detractio secundum genus suum est maius peccatum quam furtum, minus autem quam homicidium & adulterium. Patet ex dictis: quoniam fama praestantius est bonum quam exterior substantia: inferunt autem quam vitam, quae per homicidium tollitur, & per adulterium in futura prole legitur: nam per se loquendo filius qui incerto nascitur pariete, educari nequit commode. Ex quo fit & fornicationem simplicem eadem ratione, vt q. 3. contra Mar. de Mag. constitutum, grauius esse culpam quam furtum. Et secundo sequitur, contumeliam peiorem esse etiam furto: nam est detractioem propter violentiam & contemptum acior. Tertia conclusio. His non obstantibus quae per se rebus conueniunt, potest accidentarie peccati grauitas alium de, tum augeri, tum etiam minui. Nam qui deliberate malum perpetrat, grauius peccat quam qui ex infirmitate aut ignorantia illud admittit. Quae utique ratione peccata quae intra verba continentur, eo quod lingua velocitate expuntur, aut leuiter ore decidunt, leniora ceteris paribus reputantur. Quae utique ratione paulo ante asseruimus peccata quae in facto consistunt, grauiora esse quam verbalia. Intelligitur enim si rationem verbi cum ratione facti conferas. Nam ex parte obiecti assertum peculiariter est in secunda conclusione, detractioem qua fama obnubilatur, grauiorem esse furto, quo bona eripiuntur externa. Haec autem semper intelligenda sunt in specie: nam in indiuiduo potest esse furtum peius que detractio: & detractio peior homicidio: vt si quis Deo aut eius fidei detrahatur: quod ad blasphemiam attinet.

AD primum igitur argumentum per hoc potestremum verbum respondetur. Nam qui Christo detrahunt in suam obmurmurantes fide, atque adeo obstates, quominus qui credituri erant illa

fascipiat, in eius diuinitatem blasphemiam sunt, atque adeo quadantenus enormius peccant, qui carnem eius vitam in seipsum peruerunt. Nam illam vitam gratia consentanda fidei assumptam. ¶ Inter soluedum argumentum secundum definit S. Tho. contumeliam peiorem esse que detractioem licet facilius repelli possit propter maiorem contemptum & violentiam: sicut rapina peior est furto. ¶ Contra hoc autem quod forsitan arguat. Fama excellentius bonum est honore: ergo detractio peior est contumelia: quia nocentior. Reperias qui peccantes hoc argumentum ad mentem Tho. diluere, negat famam magis egregium esse bonum honore. Imo cum audiat Tho. asserentem contumeliam esse peiorem, inferunt honorem praeminare famam. Cur tamen vera contra stet, veritas. Obiecta enim propria & formalia contumeliae & detractiois, vt supra diximus, non sunt honor & fama sed rationes inuoluntarij. Et inde colligitur contumeliam esse acerbioris: nepe quia per eam quis patitur inuoluntarium vi, & per detractioem non nisi ignorantia. Huic tamen decisioni minime dissonat quo minus fama cumulatius sit bonum atque illustrius quam honor. Pretiosior enim est bona existimatio quam populus de tua habet probitate, quam honor, puta reuerentia quae sepe mendaciter exhibetur & vane neque semper propter virtutem, sed quae doque propter alia minora bona. Quapropter Sapiens, non quidem honori, sed bono nomini, quo fama intelligitur, tres adscribit praegeminantes qualitates. Primum quantum ad pretium, quod bonum nomen fit melius quam diuitiarum multa: Proverb. 22. Secundo quantum ad situitatem & loci dilationem, quod sit pretiosius quam vnguenta, odore suo oblectantia. Eccles. 7. Et tertio quantum ad temporis durabilitatem, quod diutius permaneat quam mille thesauri pretiosi & magni. Eccles. 4. ¶ Sed & hoc rursus adnotandum, quod est propter contemptum contumelia sit genere suo & obiecto peior detractioem, sciat nihilominus detractio mille in commodis ac peccatis. Obtenebrat enim in primis virtutum gloriam, que illius celestis representatio est. Mox facilius committitur, pluresque inficit quam contumelia. Nam cum in latebris fiat, impunet atque adeo passim & quacumque nata occasione loquendi obrepat: cum contumelia propter metum non sit adeo in vfu. Deinde detractores ex indidij pugnant, ob idque quam difficillime cauetur. Et maxime dum bilingues sint ac bifrontes: nempe qui in facie mulcent, in aureque incantant, sed in dorso latentem comordent. Quo

ff. 4 quidem

Secunda.

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

August. Hieron.

3. Argum. Grego.

4. Argum.

Grego.

Conclusio.

Ratio conclusionis.

Conclusio.

3. Argum.

3. Argum.

Ad 2. argu. Solutio.

3. Thom. Tentatur solutio.

S. Thom.

Quorundam solutio.

Reprobatur proxima solutio.

Documentum.

Incommoda de tractatione.

quidem proditoris genere nihil in republica pestilentius esse potest. Nam cum nemo eiusmodi homines caueat, sed sua illis peccata cuncti secuti pudent, sanguinem alijs exungunt, quem in aliorum aures euomat. Vnde Ecclesi. 28. Sufurro & bilinguis maledictus erit.

¶ Accedit huc qd detractores non suas tantum animas perimunt, verum & cunctis apud quos sua seminant sciminata eandem spiritualem mortem inferunt: quatenus eis odium eius in generat cui detrahunt, ac subinde pacē & amicitiam publicam, qua sydere nullo in republica splendidius fulget, violant & cōtebrant. Dicuntur autem peculiariter detractores, vt reor homicidę, vt in quadam epistola ait Clemens, quę refertur de penitentia, dist. 1. can. homicidium, quod animam eius cuius famam denigrant, virtutibus priuare & nudare cōtendūt, quibus spiritualiter vinit. Eo eodē fortē refertur verbum. 1. Ioan. 3. Qui odit fratrem suum, homicida est. ¶ Ad tertium conceditur, contumeliam, vt superior articulo dictum est, ex ira nasci, vt pote quod ira correptus, vt. 2. R. heto. autor est Aristot. in manifesto cupit vindictā, quam per contumeliam facilius adipiscitur. Et ideo detractio, quia non ad eiusmodi manifestam vindictam tendit, non est ira filia, sed inuidia. DetraCTOR enim quia liuore tabescit, claritudine alienarum virtutum cōspurare studet. Haud tamen consuevit, vbi inuidia peior sit quam ira, filia eius sit peior, quā filia irę. Nam genitura istę vitiorum iudicatur ratio ne conuersionis ad eūdem finem: ad quem scilicet & filia ordinatur & mater: malignitas autem & grauitas attēditur ex parte auersionis. Et quia inuoluntarium per vim inferre, quam per fraudem, elongatior est auersio à charitate, contumelia est peior. ¶ Nihilominus & detractio hac inter alias macula sordet, quod ex inuidia nascitur quę sordidissimū est vitium: quatenus è regione maximē charitati opponitur. Charitas enim, vt ait Paul. nō amulatur non agit perperam, non inflatur, non est ambiciosa, non quarit quę sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate: congaudet autem veritati: quorum omnia contraria in inuidia continentur. Habet enim hoc inter cuncta vitia enormissimum, naturęq; rerum repugnantisimum, vt de malo, quod abhorrendum est, gaudeat: de bono vero, ac potissimum de alienis virtutibus quę amore sunt potissimum venerationē, conturbentur: id quod diabolicum est ingenium. Quapropter nemo est qui inuidiam cauere possit: quando quidem omnes tenentur ad virtutū fa-

Ad. 3. argu.

Aristot.

Paulus.

stigia coniti: & quo quisq; altius euehitur, maiorem inuidia inuidis cōcitatur. Huius ergo Hydrę sobolem sese detractores agnoscant.

¶ Ad quartum igitur perinde conceditur, ingemū esse detractōnis inuentum: ex hoc autē cum vniuersisq; vt Proverb. ait Sapiens, in sententia letetur dñs sui, qui detrahere pergit amare dicta sua incipit: male q; de bono sentire, ac probos subinde odio habere: per quam viam mens excæcatur. Attamen cum & idem ipse effectus alijs etiam vitijs communitis sit, vt gula, luxuria, & ceteris, nō in dē arguitur omnium esse pessimam detractōnem.

ARTICVLVS III.

Utrum audiens, tolerans, quę detrahentem mortaliter peccet.

RoPter perniciē detractōnis que pēdēs demū restat, vtrū qui detrahentes audiūt mortaliter peccet, nisi illis ora cōpescat. Arguitur enim cōtra: nemo plus alteri quā sibi tenetur. Laudi autē cuiuscunq; apponitur si suos ferat detractores secundi illud. Gregorij supra citatum super Ezechielem homil. 9. Linguas detrahentū sicut nostro studio nō debemus excitare, ita per suam malitiam excitatas debemus equanimiter tolerare vt nobis meritū crescat: ergo non est peccatū detractoribus aliorū non obistere. ¶ Secūdo. Ecclesi. 4. Iube mur non contradicere verbo veritatis vllō modo: vsu autem venire solet vt qui detrahit, à veritate non recedat: ergo tunc non est virtus illi contradicere. ¶ Tertio. Id quod in aliorum utilitatem cedit, nemo prohibere debet: detractio autem crebrō in rem eorum est, quibus detrahitur. Vnde Pius Pōtifex. 6. q. 1. can. Oues. Nonnunquam inquit, detractio aduersus bonum cōcitatur, vt quos vel domestica adulatio vel aliorū fauor in altum extulerat; detractio humiliet: ergo detrahentes reprimere non est officium.

¶ In contrarium est Hieronym. vbi ait: Caue linguam aut aures habebas prurientes, vt aut alijs detrahas, aut alios audias detrahentes.

AD quæstionē tribus cōclusionibus respondetur. Prima. Quicumq; vel aliū ad detrahendū inducit, vel detractōne ppter odiū delectatur, nihilominus q detrahēs peccat: quin verò quādoq; aliquantō plus. Probatur cōclusio ex illo ad Rom. Digni sunt morte, nō solum qui faciunt, sed etia qui faciētibus cōsentiant,

Ad. 4. argu.

1. Argum.

Grego.

2. Argum.

3. Argum.

Conclusio.

probatio cōclusionis.

tiunt. Elusmodi enim consensus bisariam contingit: vno quidem modo directē, quando quis alterum ad peccatum inducit, vel ei placet: & quidem qui isto modo consentit, omnino sit criminis particeps. Quin verò si inducit eò grauius peccat, quò in motore plus est culpę quàm in moto: atque adeò si lætatur, forte potest & gratius peccare si odium cumulatius habeat quàm sit in detrahente. Ac de istis intelligitur verbum Bernardi prope finem secundi lib. de consi. Detrahere aut detrahentē audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Secundo autem modo consentire quis dicitur indirectē: quia scilicet non resistit. Hoc autem dupliciter contingit. Nam qui nō resistit, aut munere suo priuata persona est, cui id ex officio non incumbit.

Bernardus

Conclusio.

3. Concl.

Respondetur vniuersæ cōclusioni.

ore tenetur subditos à detractōne corrigere si sit in re alienius in omni ciliis idcirco omnis si peccatum est mortale. Prelatus inquit detrahentium: nam Prelatus eorum quibus detrahitur, non tantā iustitia eos tenetur protegere: quā cūta prelati est cauere ne subditi peccent. Quamvis & quodammodo tenetur charitatis vinculo subditum non dētrahenti. Pterea priuata persona cum ex detractōne videt periculum imminere alicui mortis, vel turpationem reipublicę, cum aliquo suo detrimēto tenetur occurrere. Metus autem humanus tunc ascenderet ad peccatum mortale, quando lacturam temporalium bonorum claritatis quis anteferet. Non qui etiā id facere cōsensus est, quoties metu humano cauere cessat proximi detrimētum, vt in secunda cōclusionē dictum est: sed quando sua est omnino necessaria renitentia ex precepto. Vt si detraheretur fides, aut religio, &c. ¶ Ex his demū hoc colligamus saluberrimum documentum, vt intelligamus in pendio quā maxime necessarium esse ad pacem & salutem reipublicę ac potissimum Christianę familię detractoribus obuiam vtiq; prodire. Quod certe, vt dicebam, nemo non suo gradu facere potest perficere. Et quando id non poterit, prudentis officij erit colloquio abire: vt in detraCTORUM pudore suffundat. Vnde Hierony. epistola ad Celantiam, quę est. 14. egregie tum detrahentes obiurgat, tum nihilominus & eos qui eis non obstant: secundum illud Psalmi. Detrahentem secretō proximo suo, hunc persequer.

Documentū saluberrimū

Hieron.

AD primum igitur argumentū respondetur quod maledicta quę in presentia eius cui maledicuntur iactantur; non detractioes, sed contumelię sunt: & ideo ad virtutem humanitatis attinet illas ferre. Quando vero iam in alias aures inferunt, detractōnis rationem induunt. Et tunc ait S. Thom. id quod supra à nobis sapē citatum est, in arbitrio eius esse detrimētum suę famę pati, nisi in periculū aliorum vergat. Dum autem in nostra presentia absentis famam corrodit, non est nostri arbitrij infamatori parcere: quia non sumus domini alienę famę. Et idō vitio nobis vertitur si non resistamus cum facile possumus. Nam si Deut. 22. præcipiebatur vt nemo iacentem asinū proximi leuare negligeret, grauius erit periclitantem proximi famam nō protegere. ¶ Ad secundum respondetur quod etsi dum detractor vera dicit, non sit ei contradicendū, est nihilominus ei reprimendum verbum ne aliena vulnera exulceret: aut saltem subrugata.

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

fronte illi ostendendum, eius nobis displicere sermonem. Nam vt Prouerb. 15. legitur, ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguam detrahentem. ¶ Ad tertium demum respondetur. vtilitatem & emolumentum quod ex detractione prouenit, non ex intentione detrahentis proficisci, sed ex Dei gratia mollientis alterius animi: & ideo perinde obliuendum est illi, atque raptoribus & furibus: licet ex talibus incommodis, eis qui passi sunt, meritum nunquam patientia accrescere soleat.

Ad 2. argu.

QVÆSTIO VNDEcima. De susurratione & derisione.

Sanct. Thom. 2. 2. q. 74. & 75.

ARTICVLVS I.

Verum susurratio sit peccatum à detractione distinctum.

ONTVMELIAE & detractioni, quae inter verbalia vitia primas obtinent, alia adiunguntur quae non sunt silentio praetereunda. Et primum de susurratione quaritur sit ne crimen à detractione diuersum, an verò quippiam grauius. Primum enim arguitur à parte negatiua, nempe quòd à detractione non differat. Ait enim lib. Etymol. Isidor. susurrone[m] de sono locutionis appellari: quia non in facie alicuius sed in aure loquitur detrahendo: vbi susurrare idem esse censet quod detrahere. Et Leuit. 19. Non eris criminator nec susurro in populis. Et Ecclesiast. 23. vt supra citatum est. Susurro & bilinguis maledictus erit: criminator autem & bilinguis idem esse apparet quod detractor. ¶ 2. Argum. ¶ Secundò arguitur, quod quanuis susurratio à detractione differat, non tamen sit grauior: peccata enim oris à maledictione malitiam cõtrahunt: detractor autem mala simpliciter de proximo spargit: cum tamen susurrone[m] satis habeant illa quae apparatus mali habet incutere. ¶ 3. Argum. ¶ Tertio. Qui detrahit fratri suo, vt habetur Ia. cob. 4. detrahit legi atque adeo legislatori Deo. Vnde maiorem contrahit grauitatem quam sit in susurratio[n]e.

1. Argum. à parte negatiua Isidorus.

2. Argum.

3. Argum.

¶ In contrarium autem est illud Ecclesiast. 7. Denotatio pessima super bilinguem: susurratori autem odium, & inimicitia, & contumelia. Vbi peiores effectus tribuuntur susurratori, quam detractori.

AD quaestionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Susurratio est tam forma quam materia cum detractione conueniat, sine tamen differt. Etenim tam susurro quam detractor mala in proximum obloquitur, idque clanculo, inque eius absentia: quare vtrumque à contumelia differt. Atque hac ratione promiscuè apud Doctores ambo quandoque vsurpantur verba. Vnde super illud Ecclesiast. 7. Non appelleris susurro, ait Glossa, id est, detractor. Attamen si verborum etymologiam consulas, detractio idem est, vt supra diximus, quod fame subtractio & diminutio. Susurratio autem solum denotat clanculariam, atque adeo vitiosam loquutionem. Ob idque forsitan ex vsus accommodatione illam significat obloquutionem, qua quis contendit non tam fame detrahere, quam amicitias dissoluere: & ideo differt sine. Quapropter etsi tam susurro quam detractor mala in genere de altero loquantur, tamen in specie detractor illa disseminat quae vere sint mala culpe. Nempe quibus fama commaculetur. Susurro autem satis ducit illa proferre, quae possint audientis animum ab alterius amicitia diuellere: etiam si sit bonum, dummodò vel malum appareat, vel audienti displiceat. Vt si apud prodigum de eius amico susurret quòd sit pecuniarum tenax: & apud festiuium & dissolutum obmurmuret alterum esse nimis compositum ac modestum. Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud à Roman. 1. Susurratores, detractores, quae ait susurrone[m] inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerb. 26. Susurrone subtracto iurgia conquiscent. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator & est de susurrone ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Quanuis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemque idem tribuit ad Celantiam Hieronym. Quòd si nos interrogas, vtram cum multa sint amicitiarum species secundum Philosoph. 9. Ethicor. alia scilicet quae fundatur super bono honesto & alia super vtili, atque alia super delectabili, sint etiam diuersae susurrone[m] species. Respondetur negatiue. Susurro enim tantum contendit amicitias dissociare in genere. Ta-

Glossa.

Probatio superioris conclusionis.

Scrupulus

Solutio

meti dum alium scopum per illam viam attingere contendit, tunc eius susurratio potest diuersas malignitatis maculas contrahere. Vt si quis in aures principis aduersus alium susurret, vt eius honorem obtineat, ambitiosus est vel auarus: & si de marito susurret apud uxorem, vt amicitia inter eos sublata, eius potius amplexa, erit adulter. Sed haec extra rem praesentem sunt.

Posterior conclusio. Ratio pro conclusione.

¶ Posterior conclusio. Susurratio genere suo grauius peccatum est detractione, atque etiam quam contumelia. Enimvero vt supra dictum est, inde veniamur peccatum esse grauius, quod maius inferat nocumentum: eoque nocumentum maius censetur, quòd bonum sublatum est praestitius: amicitia verò praestitius bonum est, quam fama & honor: ergo & susurratio pacis perturbatrix peior est quam detractio & contumelia. Probatur autem vltima praemissa tum autoritate Ecclesiast. 6. Amico fideli nulla est comparatio. tum & ratione. Nam bona fama & honor in hoc vtilis est, vt multorum quis amicitiam conciliet, atque adeo per regulam posteriori scilicet amicitia praestantior est quam fama. Adde quòd post virtutes, ad felicitatem comparandam, vt 8. Ethicor. ait Aristot. nihil concedentius est quam amicorum copia. Sane cum non solum amicorum omnia sint communia, verum omnes quoad tenus homines vnus Quare cui legitimi abundant amici, nihil deesse in vita potest.

Aristot.

Obiectio.

Solutio.

Dubium.

Solutio prioris conclusionis.

Aristot.

ma. Vbi de illa loquitur amicitia quae hoc nomine vere gaudet, nempe quae ex bono honesto, hoc est ex virtute proficiscitur. Nam quae de vili aut delectabili incitur, non est nisi secundum quid amicitia. Sicut bona ipsa, quibus nititur. Et quia amicitia non gignitur ex virtute nisi per eius notitiam, in qua fama consistit, inde fit amicitiam praestantior rem esse quam famam, tanquam eius sine: nam frustra esset virtutis notitia nisi homines ad studium amoris alliceret. Ac proinde in caelesti beatitudine propterea notitia illa mutua beatorum ad beatitudinem spectat, quod omnes eodem amore conglutinat.

Amicitia praestantior

¶ Vnde ad prius in contrarium argumentum negatur latius protendi famam, quam amicitiam: nam quotquot notitiam habent integritatis hominis ac virtutum praestantia, nisi corruptis ipsi sint moribus, ipsum amant. Ac postea ad posterius negatur propinquior esse virtuti formam quam amicitiam. In id amicitia germanior illis est: quapropter sicut virtus nihil à fortuna pendet, ita & habere amicos potius à virtute nascitur, quam à fortunae temeritate.

Ad argum. tuum 1. & 2.

¶ Alterum dubiosum est de granitate peccati susurrone[m]. Ad quod facile respondetur quod si genere suo mortale sit crimen propter nocuenti grauitatem, potest tamen ex leuitate materiae esse veniale. Vtrum autem aliquando contingere absque vlla culpa possit. Respondetur primum quod susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dum modò citra infamacionem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis commemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica, dicas esse deformem atque insulam, &c. At verò dissociare amicos quorum amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum, & quidem mortale si ex amice[m] contendas facere inimicos: nam si tantum contendas amocere ad iudicium familiaritatem, esse potest veniale. ¶ An verò quis possit amicitiam aliquorum dissoluere non quidem illa intentione vt sint inimici, sed tanquam medium vt se loco illius expulsi in amicitiam alterius insinuet: quia videlicet praestatus, aut princeps non hunc ad tantam familiaritatem admittere, nisi alter excludatur. Respondetur primum quod alterum infamando ne utiquam licet: sed tamen narrando aliqua eius vitia naturalia quae sunt publica, forsitan nullum est peccatum: quia vnusquisque sine vi & fraude potest sibi commodum cuius dignus est procurare. Quod si arguas, id est verum nisi alter non repellatur à iure suo. Respondetur quod quòd illud ius ei per iniustitiam cõpetit, nefas est

Postrema dubitatio. Responsio.

Scrupulus

Solutio

Obiectio. Dissolutio

tali iure hominem expoliare: sed tamen quando gratuito in amicitia alterius retinetur, non fit ei iniuria.

Ad 1. argu.

Ad primum igitur argumentum iam respondendum est, quod susurro secundum illam generalem rationem, qua male de alio loquitur, detractor dicitur: differt tamen sine ut dictum est. Ad illud autem Levit. 19. respondetur criminatorem ut nomen sonat tam a susurrone quam a detractore differre. Est enim ille qui aliena crimina praterius, vel imponit vel denunciat, vel auget & impropert: licet hoc etiam detractor aliquando, susurroque faciat. Ad aliud vero Eccles. 18. concedimus & susurronem non nunquam esse bilinguem: nam duorum amicorum utriusque dicit quod ei displicet. Atque adeo alteri unum ac subinde alteri aliud, tametsi & detractor alia sit ratione bilinguis, ut supra diximus: quia aliud in absentia, aliud in presentia loquitur.

Ad 2. argu.

Ad secundum respondetur quod quavis detractor semper quod in malum est, obloquitur, susurro autem non id semper, sed quod malum alteri apparet, est nihilominus susurratio peior, quia peccatorum grauitas non attenditur ex illo materiali obiecto, sed ex fine & effectu qui peior est in susurrone.

Ad 3. argu.

Ad tertium denique respondetur quod qui detrahit homini, propterea censetur detrahere legi, quod agit contra legem de dilectione proximi. Quapropter & susurro amicitiarum extingit quia nocentius eandem dilectionis legem transgreditur, Deum peius offendit: qui, ut habetur. 1. Ioan. 3. dilectio est, quapropter Proverb. 6. Sex inquit sunt quae odit Dominus, & septimum (quasi omnium pessimum) detestatur anima eius. Atque illud septimum ille est qui seminat inter fratres discordiam.

ARTICVLVS II.

Verum derisio sit speciale peccatum a praecedentibus distinctum, atque adeo mortale.

1. Argum.

Ostenditur haec & de derisione etiam videre superest, quale quantumque peccatum sit. Et arguitur primo quod non differat a contumelia: nam subsannatio idem esse videtur quod derisio, eademque in contumeliam concidere, idque ex materia & ex illato nocumeto cooperitur. Nemo enim deridetur nisi de aliquo turpi, quod qui-

de si in faciem ei obijciatur, contumelia est: si vero elaculum, est vel detractio vel subsannatio. Item nocumetum quod per derisionem inferitur, aut contra honorem est, & tunc est contumelia: aut contra famam, & tunc erit detractio: aut contra amicitiam, & tunc erit susurrus.

Quod autem derisio non sit peccatum mortale arguitur: quia cum derisio ludo fiat, ac saepe inter amicos, non videtur esse charitati contraria. Adde quod neque derisio quae in iniuriam Dei vergit esse apparet mortalis. Nam quicumque in peccatum incidit a quo per Dei gratiam resurxerat, irrisor est eius: etiam si peccatum illud sit veniale: secundum illud Iudori: Irrisor est & non poenitens qui adhuc agit quod poenitet: & tamen non quicumque; relapsus in veniale, est veniale. Item & simulator irrisor Dei est: secundum illud Gregorij: Per structionem significatur simulator, qui deridet equum & ascensorem id est Deum: & tamen non quicumque; recidivatio neque simulatio est peccatum mortale.

In contrarium est quod irrisio sit ludo: cetera vero serio: & ideo peccatum hoc ab illis differt. Et Prouerb. 3. legitur quod Deus deridet illusores: deridere autem Dei est eternaliter punire: ut testatur illic Psaltes. Qui habitat in caelis irridebit eos, unde colligitur esse peccatum genere suo mortale.

Ad quaestionem tribus facilis conclusio datur respondetur. Prima est. Peccatum derisionis distinguitur a ceteris supra nominatis. Probatur. Peccata quae verbis committuntur, ex intentione, ut supra dictum est, existimantur: ergo diuersa eorum intentio diuersas inter ipsa constituit species. Sicut autem contumeliosus honoris intendit derogare, & detractor famam diminueri, & susurrator amicitiam extinguere: ita irrisor erubescientiam & pudorem alteri offundere, qui quidem finis ab alijs discriminatur: ergo ab alijs specie fecernitur. Differt praeterea, ut dicebamus, quod cetera serio: irrisio vero sub ludi forma commata sua tegit: unde & lusus dicitur. Quare irrisio frequentissime in ironia versatur: ut si deformem hominem pulchrum appelles: & infimem natum ingenium: & elinguem, disertum, & elegantem.

Ad subsequendum autem conclusionem intellectum praemeditandum est, quod cum irrisio non sit nisi de aliquo vitio, aut morali aut naturali, prudenter discernendum est an malum illud perse ingens sit & graue, an vero perse paruum; si enim perse magnum sit, non est secundum naturam suam irrisionis materia: imo eius commemoratio ut seria impropertio natura

2. Argum. quo tenetur altera pars agitare quaestiones.

Isidorus.

Grego.

3. Conclu. Ratio conclusiois.

Documentum.

Conclusio.

Problema.

3. Conclu.

Quaeritur postea conclusio quo ad omnes susurrus.

Gradus irrisionis.

secundus.

natura sua reputatur, quare si in risum & iocum proferatur, hoc fit quia narratur ut paruum. Bisariam ergo vitium aliud quod est exile & pusillum risu & lusu proferatur videlicet vel tamquam paruum & tenue secundum se, aut respectu personae, quae parui penditur. Sit ergo secunda conclusio. Exponere peccatum alienum aut naturalem defectum irrisioni tantum paruum, secundum se non est genere suo mortale, sed veniale, si aliquo inde modo alter pudeat: nam res esse potest tam exigui momenti, ut nullum sit peccatum. Conclusio est per se manifesta. Quoniam omne peccatum ratione leuitatis materiae fieri potest veniale. Dixerim autem genere suo, quoniam si quis vitium non adeo perse magnum alteri illudendo obijciat: sciens irrisionem illum grauisime laturum, peccatum contra charitatem committit. Ut si honestissimo viro ac religioso quis in facie diceret absque arbitrio fuisse puellae loquutum, unde ille ingenti robore suffunderetur, profectus non euaderet a mortali culpa illaesus. Tertia conclusio. Si vitium quodpiam sub risu & ioco in faciem hominis exputatur tamquam paruum, non quidem perse, quia magnum absolute aestimatur: sed respectu personae cui obijcitur, quae pro vili habetur, & ideo pro nihilo ducitur talis eum vitij denotari, peccatum mortale est: idque grauius quam contumelia, tantoque enormius, quanto personae, quae illuditur maior erat habenda reuerentia. Probatur singulari partem: quoniam magnum vitium alteri in facie obijcere peccatum est contumeliae, quod, ut supra diximus, culpam affert mortale: quod autem perse ironiam vel sub risu schemate proferatur re vera culpam non minuit: imo eo auget, quod tali irrisione persona adeo denotatur vilis, ut non magni pendatur tale vitium illi impingere. Sicuti nihil aestimatur pueros stultosque homines atque alios abiectione fortis similitudine vitiorum nominibus denotare. Haec enim rationem contemptus exauget: quare grauius est crimine quam si seruum per contumeliam talia obijcerent vitia. Hinc palam fit tertium conclusio membra, quod quantum persona illa maioris erat reuerentiae digna, tanto eiusmodi irrisionis commata grauioris sunt culpa. Quocirca dum in Deum eiusmodi irrisiones euomuntur, aut in fidem & religionem, enormissima existunt blasphemiae crimina. Unde Isai. 37. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam? Et subditur ad sanctum Israel. Post hanc secundum locum obtinet irrisio parentum, unde Prouerbior. 30. Oculum qui subsannat patrem & despicit partum

matris suae, effodiant eum cornu de torretibus & comedat eum filij aquilae. Deinde tertio loco habetur derisio infortium. Nam cum honor sit virtutis praemium, iusto subsannare est, virtutibus ipsis & quadantenus Deo iniuriam irrogare: Quia vero & haec non nunquam ob insipientiae viri sanctitate excedere illam potest, quae est in parentes. Et contra hos irrisores legitur Iob. 12. Deridetur iusti simplicitas. Quod quidem derisionis genus nouum est & pellicerum quippe qua homines a virtutum exercitio per pudore retrahuntur. Unde Gregorius. Qui in aliorum actibus exoritur bona respiciunt, mox ea manu pestiferam exprobrationis euellunt. Circa hanc tertiam conclusionem (nam de alijs nullum est dubium) scrupulum ingerit argumentum, quod cum contumelia contra honorem existat, derisio autem contra verecundiam, honor vero praestantius bonum sit verecundia: videtur contumelia grauius crimen quam derisio. Respondetur nihilominus quod vitiorum grauitas non inde semper sumitur unde eorum species distinguuntur: fecernitur enim derisio a contumelia ex fine diuerso, quae scilicet erubescientiam & pudorem efficit: grauitas tamen eius perpenditur ex maiori contemptu qui est in derisore, quam in contumelioso. Illa enim ratione diximus contumeliam peior esse detractio, licet fama cui per detractioem officitur, pretiosius donum sit quam honor. Adde quod irrisio adiunctam semper habet contumeliam: quippe qua in praesentia irrisi impropertatur eius vitium, sed singulari modo. Quod autem irrisio Dei, aut fidei, aut religionis, aut cuiuscumque virtutis sit nocentissima, inde patet, quod multi alias probate virtutis, nempe qui alia vitiorum monstra debellarunt: quoniam a filijs huius seculi hypocritae nominantur, atque ideo quod egregie viuunt subsannantur, pudescunt in publico egregijs virtutibus nauare operam. Cuius ideo familiam suam Christus admonitam prouide curauit. Primum. Matthae. 7. vbi singularem beatitudinis gradum illis proposuit quibus homines ob id maledicerent, quod mundum ludibrio haberent, & eius sapientiam stultitiam reputarent, & veluti stulti in mundanorum oculis viuerent. Et Matthae. 10. Qui me confessus, inquit, fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui in caelis est. Et apertus Lucae. 9. Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum angelorum.

Tertius.

Grego.

Scrupulus.

Solutio.

Ad 1. argu.

Ad primum igitur argumentum respondetur quod subsannatio & irrisio, licet sine conueniant

niant pudesaciendi, differunt tamen in modo: quia irrisio solo fit verbo, & cachinnis, & scōmatibus potissimum ironia: subannatio verò gestibus alijs, vt detorto rugatō venaso: vt habet glos. super illud Psal. 2. Qui habitat in cœlis irridet eos. Aut prolatis labijs, alijs ve seu mebrorum seu rerū figuris ostensis, quibus vitii hominis subnotatur. Talis verò differentia speciē nō variat: eod quod gestus illi omnes verborum vice funguntur. Differt tamen vtrunq; à contumelia sicuti erubescencia à dehonoratione. Est enim erubescencia, vt ait Damasc. in honorationis timor.

Ad aliud mebrū eius dē argumēti. Tria sunt quæ homo virtutū vsu apud alios promeretur.

Ad 2. mem.

Ad 2. argu. principale

Ad 3. argu.

Ad 4. argu.

Ad aliud eiusdē argumēti mebrū respōdetur, qd est irrisio nō sit nisi de aliquo turpi, quare in materia cū contumelia & detractiōe cōuenit: tamē effectū differt. Tria enim sunt quæ homo virtutum vsu apud homines commere tur: scilicet & honoris reuerētia, & fama apud alios, & apud seipsum bonæ cōscientiæ gloria, secū dū illud. 2. ad Cor. 1. Gloria nostra hæc est, testimoniu cōscientiæ nostræ. Cōtumeliosus ergo & detractor turpi dicunt vt honori & famæ officiant: derisor autem & subannator vt per erubescenciam & pudorē, gloriam cōscientiæ illi alteri adimat.

At per hoc respondetur ad tertiū mebrū. Nepe aliud esse detrimentū derisionis ab alijs: scilicet inquietatio ac turbatio tranquillitatis cōscientiæ, quæ magnū bonū est, secū dū illud Proverb. 15. Secura mēs quasi iuge conuiuui. Pabulum enim cōscientiæ, nepe quo homo animam suam saginat, cogitatio est virtutum, quibus Dei fauore in eius gratia perstat.

Ad secundū argumentū respōdetur, quod est ludus de se nihil importet charitati cōtrarium respectu illius personæ cū qua lusus inicitur: potest nihilominus ratione materiæ charitati aduersari propter contemptum.

Ad tertium respōdetur, qd neq; qui in peccatū recidit etiā mortale, neq; hypocrita officiū simulans directē irrisor est Dei: quoniam potest vel ex infirmitate vel ex ignoratiā relabi: sed interpretatiuē talis habetur: quia quādam irrisoris effigiē præ se fert, dum quod in poenitentia promissit, non seruat. Adde quod venialia iterare non est propriē recidere; cum non sit à gratia Dei casus: sed est dispositio quādam ad casum.

Ad quartum deniq; respondetur, quod d est derisio, quatenus ludum importat leuius quippiam sonet quā contumelia & detractio, nihilominus quia maiorem habet contemptum inde fit grauior.

QVÆSTIO DVODECIMA. De Maledictiōne.

Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 76:

ARTICVLVS I.

Verum cuius sit licitū alteri maledicere.

Ostrema iniuria quæ verbis infertur, est maledictio de qua primum queritur, vtrū sit quoquo pacto licita. Arguitur enim à parte negatiua. Apostolus nāq; (in quo Christus, vt. 2. ad Cor. 13. ipse asserit, loquebatur) præcipit ad Romā. 7. dicens: Benedicite, & nolite maledicere. & vt habetur Danielis. 3. Omnestenemur Deū benedicere. Ait enim: Benedicite filij hominū Domino. & tamen ex eodem ore, vt Iacobus Apostolus cap. 3. docet, non potest Dei benedictio & hominis maledictio procedere: ergo nulli licet alterum maledicere.

Secundō arguitur ratione. Nā qui maledicit: optare alteri increpareq; cōsetur malum. Quæ quidem animi affectio cum charitate pugnat. Quin verò neq; diabolus ipse malitia obstinatissimus licitum apparet vt maledicatur: quippe cum Ecclesi. 20. legamus. Cum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animā suam.

Tertiō deniq; arguitur. Si quēpiam maledicere licet, hoc est quia malū est: tamē cū aliena corda nobis nō pateant, hac ratione nō apparet licita maledictio, vnde super illud Num. 23. Quomodo maledicam cui nō maledicit Dominus? ait glos. Nō potest esse iusta maledicēdi causa: vbi peccantis ignoratur affectus.

In contrariū autē existit maledictio illa Deuter. 27. Maledictus qui nō permanet in sermone legis huius. Et Elisens, vt. 4. Reg. 2. legitur maledixit pueris sibi illudentibus.

Vanus vtitatus sit multo, maledicere alteri, quā alterū, tamē inter morales philosophos vsus etiā obtinuit vt ad explicandum affectum, quē quis in alium exhibet, maledicere, cum casu etiam accusandi copuletur. Ad quæstionem ergo trimembris diuisione præmissa, triā conclusionē respon-

respondetur. Est enim maledicere idem quod malū dicere: id quod trifariam contingit. Vno scilicet modo sub forma enūciationis, vitium alterius referendo: atq; hoc quidē nihil ad præsentem quæstionem attinet: sed ad vitium detractiōis, aut contumeliæ, aut aliorū quæ hætenus explicata sunt. Secūdo verò modo maledicere aliquid contingit per modum causæ aut effectricis aut motricis: quia scilicet alius quispiam ad agendum mouetur. Atq; hoc idē primam ac propriē Deo per excellentiam cōpetit, qui solo verbo conq;dit vniuersa: secundum illud Psal. Dixit, & facta sunt. Quapropter Deo benedicere idem est quod bonū impartiri: & maledicere, idem quod malū inferre. Secundum autē Deum suo quoq; gradu & ordine cōpetit, etiā hominibus qui imperio suos mouent subditos ad aliquid exequendum, ad quem exprimedum effectū instituta sunt verba imperatiui modi. Tertiō demum modo dicere expressio quædam est affectus id desiderantis quod verbo exprimitur: cui quidem affectui verbū inferuit optatiui modi. Et hic propriē modus vulgo appellatur maledictio aut benedictio: puta boni, mali ve imprecatio. Ex quo fit qd dicere his duobus postremis modis, velleq; id, quod dicitur secundum bonitatem & malitiam se cōsequitur: nēpe quælis bonitas aut malitia latet in voluntate dicentis, talis depromatur in dicto. His ergo præhabitis sit prima conclusio. Imperare vt alij malum fiat, optareque aut imprecari malum quatenus malum illi est: nēpe quasi illud proposito suo intendens, peccatum est genere suo mortale. Conclusio manifesta est. Nam malum alteri vel exhibere vel optare, charitati apertē repugnat. Secunda conclusio. Malum sic imperare, optare, aut imprecari vt rationem induit boni, licitum est & quandoq; necessariū officium. Probat. Nonnunquam malum peculiaris personæ vt medium concipitur ad acquisitionem boni: nam licet malum per se non sit necessarium medium boni finis, & malitia tñ hominum accidere potest vt sit cōducens: tali ergo casu sicut volūtas eiusmodi finis bona est ita & imperatio & imprecatio illius medij, licet sit personæ incommodum. Quapropter tunc eiusmodi affectio non est per se propriē maledictio, sed accidentariē: quia tunc nō per se malum intenditur, sed bonum, quemadmodum mors, quæ quæ ipsum defendebat intulit. Tertia conclusio. Imperium huiusmodi & imprecatio mali bifariam potest rationē boni inducere. Vno modo quia rationem habet iustitiæ quemadmodum Deus ac subinde huma-

1. Conclusio

2. Conclusio

3. Conclusio

nus iudex licitē malefactorē maledicit, supplicio eum adiudicādo: quæ ad modū & sancta ipsa ecclesia dū anathemate rebelles percellit, iure & merito maledicit. Atque hac ratione & prophetæ sæpe maledicūt, male peccatoribus imprecantes, diuinx sese accommodantes voluntati: vt est illud, Confundatur superbi: quia iniuste iniquitatē fecerūt in me, ac totus Psal. 108, Constitue super eum peccatorē, & diabolus stet à dextris eius. & Psalm. 100. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperiret de ciuitate dñi omnes operantes iniquitatē, tametsi eiusmodi imprecationes non nunq vim habeant propheticarū pronūciationum. Secundo modo contingit malum alteri imprecari sub ratione vtilis: quia vtiq; ratione licet ei imprecari qui moribus corruptus est ægritudine aliquam, aut aliam calamitatē, quæ salubriter castigatus cautiùs refurgat. Circa has igitur cōclusiones id ipsum recolendū est quod supra de alijs verborum iniurijs adnotauimus: nēpe ad iudicandū maledictio nisculpam perpendendū esse animi propositum. Quapropter cum parēs filijs maledicūt nullum intus habētes mali desiderium, nunquam est peccatū mortale: quoniam cōsuetudo profectō pessima est & hominibus infimæ classis peculiaris. Nequæ ad correctiōem quicquā cōferēs, præterquā qd ipse maledicēdi impetus spē irā in odium concitat atq; animū mutat, vt quicquid malorū imprecantur, ferē illis optēt. Adhæc demum Diaboli appellatio qui illum cui maledicatur importet, vix à mortali peccato excusari potest. Est enim blasphemie gen⁹ & scandalū, sempiternam mortē alicui imprecari. Neq; verò quod maledicentē post eum omni tam maledictionem dicti poeniteat indicium est non præcessisse cōsensum atq; adeo culpā: sed dūtaxat est signum impetum illum non tam ex habitu quā ex passione emanasse. Leuior autem maledictiones plurimum sunt venialia peccata. Atqui vt articulo pximo de fufur ratione dicebamus, ex maledictionis obiecto peccatum ipsum speciem trahit. Qui enim imprecatur homicidium, homicida reputatur: & qui imperat furiam, fur: non autem qui imprecatur vt ab alio quis suis spoliatur nummis. Hoc autem adiutandum est discrimen inter maledictionem sub forma imperandi, atque alteram imprecatori. Qui enim imprecationis tenore alteri maledicit, si nullam habet malam intentionem neque scandalum det, nullam committit culpam: qui verò vt malum fiat imperat, licet nihil habeat sinistrę intentionis sed fide id faciat: potest

Documentū

testi incutus causam damni dare: atq; adeo tantum committere peccati, quanta fuit cautela: negligentia. Vt si quis famulis precipiat vt nudis gladijs quenquam terrefaciant ex quo aliquid laesionis aut incōmodi subsequatur. Sed quia scandalum meminimus, illud maxime datur ratione personae maledicētis: praëlatus enim aut quaeuis grauis persona vix sine scādalo potest male subditis precari. Quod autem filij parentibus aut inferiores superioribus maledicāt, id quidem neq; per iocum licet. Esset enim non modo scandalum, sed contumelia: genus: tanta est reuerentia quae illis debetur. ¶ Contra tertiam demum conclusionem existit argumentum quod personae priuatae non liceat optare alicui malum tanquā medium ad assequutionem boni: quoniam quod facere non licet, nemo videtur optare alteri posse: nemini autem priuatae personae licet illi qui corruptis est moribus, damnum dare vt emendetur: ergo neq; illud licet ei optare. Respondetur autem perēpta priori praemissa. Nam quauis mihi non liceat malum alteri inferre, quia non sum minister iustitiae: licet tamen mihi optare vt Dei permisso, penes quem summa potestas est, aut publica autoritate malum ei obtingat: quo flagello respiciat. Neque verò solum ob spirituale bonum optare vitioso possumus temporale malum, verum & ad cauēdum aliud temporale peius. Enimvero optare possumus dilapidatori suorum bonorū temporale aliquod incōmodū, ne ludo ac lusibus illa decoquat. Quin etiā & mortē alicui optare possumus, licet nobis cōstet viā perditionis ingressum ire, vt nostrae republice mala caueatur, paxq; & tranquillitas cōtingat. Potest enim quisq; Turcae mortē, & clades omnes imprecari, vt ab eustyrāni de liberemur. Quin vero & Christianis hostibus, qui nos iniuste persequuntur, quādo alta non patuisset via, licitum est id ipsum optare.

Argumentū contra tertiam cōclusionem:

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

Ad primum igitur argumentum respondetur quod factis illis testimonijs hoc solum conuincit, quod malū quatenus malū est, nemini licet imprecari. Ac perinde ad secundum respondetur quod qui malū alteri bono sine & proposito vt imprecatur, non illi malū simpliciter optat sed bonum. ¶ Ad tertium respondetur, quod diabolum quantum ad eius naturam maledicere non licet: quippe qui Dei figmentum est. Tameñ propter eius culpam id licitum fit, secundum illud Iob. 3. Maledicant ei qui maledicunt diei. Sensus autem citatae autoritatis Eccles. 2. 1. est quod cum impius diabolo propter eius culpam maledicit, seipsum simili ratione iudicat maledictione dignū. ¶ Ad illud autem

postremo argumento inductum respondetur quod ille Balaam merito reuocet a populo Israelitico maledicere: quippe cui cōstitabat eidē populo Deum benedicere. Secius autem res habet de peccatoribus, quorum in culpas, licet eorum corda non inspicimus, externis signis atq; documentis perpendimus: & ideo illis possumus in rem suam maledicere.

Ad post. mū argum.

ARTICVLVS II.

Utrum creatura etiam irrationali maledicere liceat.

Superiori articulo quae de maledictionibus, quae in hominem iactantur, definitū est, alterū de irrationali creatura subiungitur. Arguitur enim quod non liceat illā maledicere. Maledictio nanq; aut in poenā licet, aut ad emendā culpae: creatura autē irrationalis neq; culpae est capax, neq; verò poenae: imò nihil in creatura irrationali est nisi natura quae Dei opificium est, eiusq; iactantū appulsuque agitur: quare qui ei maledicit, in Deum respersit iniuriam. ¶ In contrarium est quod Dominus, vt Matth. 20. narratur, ficulneae maledixit. Et Iob diei natali suo: vt eius habet historia cap. 3.

Argumentū partis aeg. tuae.

1. Concluf.

Probatio.

Ad quaestionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima quae caeterarū est fundamentū. Benedictio ac maledictio per se proprie in solam potest conijci rationalem aut intellectuales creaturas. Probatur. Benedictio & maledictio in eam tantum rem competit cui bonum ac malum ad felicitatem seu infelicitatem pertinens contingere potest: id autem soli creaturae spirituali aut homini congruit. Nam brutae animantes quae suarum actionum dominium non habent, vt lib. 4. quest. 1. demōstrabamus: neq; felicitatis capaces sunt proprie aut iustitiae, neque infelicitatis & iniuriae. Cōsistit enim felicitas in assequutione vltimi finis quae creatura per suas actiones intendit: irrationales autem atq; inanimatae creaturae, nec fines agnoscunt, neq; illuc quippiam referunt neq; ideo ius proprie ad rem aliquam per se habent: sed quicquid sunt, hominis sunt. ¶ Maior autē dubitatio est de priore praemissa. Nam etsi irrationalibus creaturis neq; bonū neque malū accidat ad felicitatem pertinens suam, famefcunt tamen, in firmantur, & moriuntur: quae quidem mala possumus eis imprecari, atque adeo eis maledicere. Ad hoc verum tamen respondetur, bona aut mala, quae per benedi-

Obiectio.

Solutio.

nedictione, aut maledictionem imprecamur, non esse illius generis quae merè sunt naturalia & generali Dei cōcurfu lignis ac faxis contingunt: sed quae sub speciali prouidentia Dei ad humanā felicitatem referuntur: hoc enim imprecatio optatiui modi designat. ¶ Hinc ergo gradus fit ad conclusionem secundam. Benedicere ac maledicere irrationales creaturas, contingit in ordine ad hominē propter quem creatae sunt: ita vt earū maledictio, aut benedictio in hominē ipsum refundatur. Probatio est, quod eorum bonum & malum ad nostram felicitatem & infelicitatem refertur. Tribus autem praecipue modis relatio eiusmodi consideratur. Primo quidem per modum subuentionis, quatenus scilicet, eorum seruitio adiumentoque vt mur. Et ideo qui agris sterilitatem imprecaretur, hominibus faceret iniuriam, quibus arua fructus ferūt: & qui armētis aut pecoribus optaret mortē, dño damnū illud optaret. Quare & in poenam delictorum nostrorū sterilitates accidere solent, & iumentorum pestes. Atq; hac ratione Dñs, Gen. 3. maledixit, dū ait: Maledicta terra in opere tuo: vt scilicet, subdore vultus sui victum quareris poenas suae culpae lueret. Et e conuerso Deut. 28. eide benedixit: vbi ait, Benedicta horrea tua, ac subinde maledixit dicens: Maledictum horreum tuum. Secundo modo irrationalis creatura homini per modū significationis inferuit. Qua ratione Dominus maledixit ficulneae, in significationem Iudaicae sterilitatis. Tertio deniq; modo eadem irrationalis creatura ad nos per modum continentis refertur: vt tempus & locus. Atq; hac ratione Iob maledixit diei Natiuitatis suae. Non quidē malē hominibus precando, vt ille facit qui aëris inclementiam in frugum detrimentum desiderat. Peccaret enim tunc: cum tamen Iob. 1. legatur quod in omnibus illis non peccauit. Et cap. 2. commonuit Deus Sathanam ne animā illius tangeret: sed maledixit illi diei propter amorē potius humani generis, ac potissimum Dei. Nempe propter culpā originale quam sui conceptione cōtraxit: & propter calamitates, atq; arumnas inde humano generi succrescentes. Atq; ad hunc modū reducitur maledictio Davidis. 2. Reg. 1. qua montibus Gelboe malē precatus est: nepe vbi clades Saulis & populi contigit. ¶ Tertia conclusio. Maledicere autē rebus irrationalibus, imò & daemōnibus, vt supra diximus, quatenus creaturae Dei sunt, blasphemiae est. ¶ Quarta demum: Maledicere eisdem securidum se consideratis, otiosum ac vanum est, ac subinde illicitum. Conclusio haec ex prima manifestē colligitur. ¶ Ex his corda

1. Concluf.

Ratio conclufionis.

3. Concluf.

4. Concl.

tissimus quisq; elicere nouerit quousq; liceat tempestates, aruginem, & locustam, aliaq; id genus portēta maledicere. Absit enim tāta sacrarorū irrisio, quā fieri inter aliquos rusticos fertur, nepe quod locusta & bruchis patrone illis ac procuratore, vt fertur, cōsignatis, in iudiciū euocatur, & cōtestata lite causa vtinā agit, ac demū anathematis censura exterminatur: quae n. res maiori ludibrio digna cōtingere Christianis potest, quā cum eiusmodi portentis ac vermicalis & volucris, quae merò naturali instinctu aguntur serio res agere? Quod ergo in eiusmodi calamitatibus licet, id tācū est, vt diuinū auxiliū aduersus daemones legitimis exorcismis imploremus, qui in vltionem delictorū nostrorū permitti diuinitus solēt eiusmodi incursionibus, turbinibus nos infestare. Atque hac forte ratione licet terminos benedicere. Quāuis hoc nō sit adeo necessariū: sed satis est Deū pro fructuū prosperitate exorare. Benedicere autem cāpanas religionis habet praetextum, sicut benedicuntur calices: quāquā in his nō negauerim quin possit nonnumquam superflitionis nonnihil cōmisceri. ¶ Argumentorum ergo solutiones per ea quae dicta sunt, liquent.

Rusticorū portentosa superstitio.

Qua via obcurrentibus calamitatibus obuiam dum sit.

ARTICVLVS III.

Utrum maledictio peccati sit genere suo mortale, idemque de detractone peius.

Postremo quaeritur de culpae maledicentium grauitate: videtur enim nō esse genere suo mortalis: tū quod Aug. in homil. de igne Purgatorij inter leues culpas & hāc comme morat: tum quod malefacere peius est quā maledicere: & tamen non quicquid malefaciens mortaliter delinquit. Quod autē ecōtrariū grauius sit peccatū quod detractio, inde primū apparet, quod maledictio genus quoddam blasphemiae est, vt habetur in glossa sup illud canonicē Iudae: Quod cum Michael Archangelus cū diabolo disputans altercaretur de Moyfi corpore, nō est ausus iudiciū inferre blasphemiae: blasphemiam autē grauius peccatū est detractio. Adde quod maledicēs suo imperio causa est mali qui autem detrahit, solam id malum significat quod existit: peius autem est causam esse quae signum. ¶ In contrariū autē vtināq; partis est, quod nihil à regno excludit nisi mortale peccatū: à quo tamē maledictio excludit, secundum illud. 1. ad Corinth. 6. Neq; maledici, neq; rapaces regnū Dei possidebunt. Quod autē nō adg

1. Argum.

August.

2. Argum.

Gg quet

quet detractiois gravitatem ex eo constat qd maledictio licita esse quandoque potest: detractio vero nunquam.

Conclusio

Ad quaestionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima: maledictio secundum genus suum peccatum mortale est. Loquimur enim in proposito de maledictione illa quae fit intentione mali: nam quae bono fit proposito non adducitur in quaestionem peccati. Probatur conclusio. Imperare malum alteri infigendum, si cuti & illud cuius imprecari, adversum est genere suo charitati: cuius ingenium est bona dilectus optare: occidit ergo hoc vitium maledictus animi. Quae fit ut tanto sit gravius quanto & personam charitatis amare tenemur: aut malum quod illi optamus, perniciosius est ac nocentius. Unde de Levit. 20. Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Secunda conclusio. Potest nihilominus contingere ut maledictio sit veniale peccatum, vel propter exilitatem mali quod imprecamur, vel propter defectum deliberationis: nempe vel propter levi motu, vel lusu, vel forte ex surreptione verbum ore labitur: verborum enim significatio, atque adeo culpa, ex affectu potissimum pendenda est. Ex his id quod art. 3. diximus, apertius sit: nempe maledictionis peccatum multiplicis esse speciei. Est. a. perinde de illo ac de odio censendum: unde si maledictio in genere fiat, nullo in specie explicato malo, ut si quis dicat maledicaris a Deo: tunc committitur generale maledictionis delictum: si vero ut dicebamus, mortis fuerit alteri ex animo imprecatus, homicidium mente commissum.

Probatio rationis

Conclusio

Corollarium

Conclusio

Ratio conclusionis

Confirmatio

Ad quaestionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima: maledictio secundum genus suum peccatum mortale est. Loquimur enim in proposito de maledictione illa quae fit intentione mali: nam quae bono fit proposito non adducitur in quaestionem peccati. Probatur conclusio. Imperare malum alteri infigendum, si cuti & illud cuius imprecari, adversum est genere suo charitati: cuius ingenium est bona dilectus optare: occidit ergo hoc vitium maledictus animi. Quae fit ut tanto sit gravius quanto & personam charitatis amare tenemur: aut malum quod illi optamus, perniciosius est ac nocentius. Unde de Levit. 20. Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Secunda conclusio. Potest nihilominus contingere ut maledictio sit veniale peccatum, vel propter exilitatem mali quod imprecamur, vel propter defectum deliberationis: nempe vel propter levi motu, vel lusu, vel forte ex surreptione verbum ore labitur: verborum enim significatio, atque adeo culpa, ex affectu potissimum pendenda est. Ex his id quod art. 3. diximus, apertius sit: nempe maledictionis peccatum multiplicis esse speciei. Est. a. perinde de illo ac de odio censendum: unde si maledictio in genere fiat, nullo in specie explicato malo, ut si quis dicat maledicaris a Deo: tunc committitur generale maledictionis delictum: si vero ut dicebamus, mortis fuerit alteri ex animo imprecatus, homicidium mente commissum. Tertia conclusio: Maledictio quae simplex exprimit desiderium, genere suo minoris est culpa quam detractio. Probatur ex his quae supra dicta sunt. Primum enim detractor, licet & contumeliosus, malum culpa dispergit obijcit ut adversus alterum: qui autem simplex est maledictor, non optat alteri nisi malum poenae, puta mortem, aut varias calamitates, aut forte culpa sub ratione poenae: culpa vero gravius malum est ac nocentius quam poena: est ergo hac ratione detractio, ac subinde reliqua verborum peccata maledictione graviora. Secundo & id confirmatur ex praefato modo. Detractio enim & contumelia ac derisio est enu-

ciatio assertioque mali: simplex vero maledictio (nil enim modo de imperio loquimur) non est nisi solum desiderium: peior autem est enuciatio & assertio quam desiderium: nam desideras non statim desiderio tuo causa est mali, sicuti qui enuciatio causa est infamiae: fit ergo ut detractio peior sit simplici maledictione. Attamen desiderium internum mali, malitia inficitur sui obiecti. Unde Chrysost. super Matth. Cum dixeris male dic ei, & domum evertet, & omnia perire fac: nihil ab homicida differet. Quarta conclusio: Maledictio quae per modum imperij fit, cum ratione causa habeat, potest esse detractioe gravior: si modo ingratius nocentum inferat, quam sit famae denigratio. Erit autem tunc levior, dum levius damnum per ipsam detur. Hac autem audienda sunt secundum id quod per se ad rationem horum vitiorum attinet: possunt namque alia considerari accidentia, quibus praedicta vitia, vel incrementum accipiunt, vel decrementum. Unus tamen scrupulus reliquus fit circa tertiam conclusionem, qua dictum est simplicem maledictionem esse levioris culpa quam detractioem quae non est causa mali. Arguitur. n. contra. Maledictiones parentum in filios esse saepe solent efficaces: nam hac ratione sunt ex timescenda. Deus enim nonnunquam eiusmodi imprecationibus annuit: ac potissimum Sanctorum, ut De Helia legimus. 4. Reg. 1. quod ob suam maledictionem ignis de caelo cadens deuoravit unum, ac subinde alterum quinquagenarium. Et de Eliseo, ca. 2. quod cum maledixisset pueris nomine Dei, egressi duo viri de saltu lacerauerunt quadraginta duos. Respondetur primo quod dictum D. Thomae intelligitur de verbis exterioribus: illa enim non sunt perinde causa sicut verba detractiois per quam proditur secretum peccatum alterius. Secundum intelligitur de maledictione quae fit mala intentione: illas enim Deus non eo modo exaudit quo iustas imprecationes parentum, ac Sanctorum. Ad primum igitur argumentum iam responsum est. Et ad secundum respondetur, quod glossa illa intelligitur de maledictione qua creatura maledicitur, quatenus creatura est Dei. Et ad postremum, quod concludit maledictionem per modum imperij peiorem esse detractioe.

S. Chrysost.

Conclusio

Scrupulus

Solutio

Ad 1. argu.

Ad ult. arg.

FRATRIS DOMINICI

Soto Segouienfis, Theologi, ordinis Praedicatorum, Caesarum Maiestati a sacris confessionibus, Salmantini Professoris, De Iustitia & Iure.

LIBER SEXTUS

PROOEMIUM

Materia con- sequenti in librorum.

Analot.

O denique destinatio operis peritum nobis est, cuius praecipue gratia de illo coepimus cogitare. Hac inquam usurarium, contractuum, cambiorumque ac simoniarum sylva in animum potissime nobis induxit, ut tantam operis molem aggredieremur. Videmus enim instantia tempora huiusmodi iniustitiae, avaritiaeque portentis usque adeo scaturire, ut vix reliqua nobis fiat spes veritatem persuadendi. Nauabimus nos tamen pro captu nostro suffragante Dei numine operas nostras: ceterum ipse erit, peccata eorum, quorum interest, tangere, ut secundum veritatem afficiantur ad mores, quorum nimirum gratia, auctore. 2. Ethicorum Aristotele, tractatio omnis moralis philosophiae instituitur. Quod ergo ad feriem dicendi identidem spectemus, in capite superioris libri sic tractationem iniustitiae commutatae partiti sumus, ut (quae Aristoteles. 5. Ethic. cap. 2. diuisio est) in eodem praecedenti libro de iniustitia diceremus, quae ab involuntariis violentisque acceptionibus proficiscitur: in hoc & subsequenti autem subinde alterum iniustitiae membrum explicaremus, quae in his pactis, atque conuentibus versantur quae homines sua sponte faciunt. Hunc ergo Sextum librum, de vsuris & contractibus peculiariter expendimus, quae sub titulo de Iustitia & Iure, insignem habet locum. Et quidem Sanctus Thomas duas duntaxat de hac re disputauit capitales quaestiones: vnam scilicet de emptione, atque alteram de vsura: in quibus tota contractuum materia virtute continetur. Enimvero (quod ceu basis totius tractatus prenotandum est) omnis iniustitia cuiuscunque contractus ad alterum duorum capitum redit

Aut enim pretium de re exigitur, quae nullo est pretio ciuili digna: & hoc in temporalibus reducitur ad vsuram: & in spiritualibus ad symoniam. Aut res pretio aestimabilis iniusto, per excessum traditur, per defectum ve recipitur, & hoc reducitur ad iniustitiam venditionis & emptionis: At vero quia praedictas duntaxat quaestiones duas, easdemque breuissimas tractare constituit, illam de emptione, alteri de vsura, ordine praetulit: eo quod emptidignior videtur contractus. Nobis autem quae de omni emptionis specie ceterorumque contractuum natura patientiore locupletioreque tractatum instituumus, operae pretium est ordinem alterum sequi. Nam cum tota contractuum iniustitia ad vsuram figuram exigenda in capite statim enucleare, ne filum postea contractuum quaestio haec nobis interromperet. Neque praeterea ratio huius ordinis bona est: ut pote quod a maiori iniquitate exordium sumat. Iniquius enim est pretium inde quaerere, unde nullum debetur, quam unde iustum debetur, iniustum extorquere.

QUESTIO PRIMA De vsura.

Sanct. Thom. 2. 2. quaest. 78.

ARTICVLVS I.

Verum vsuraria mutuo genere suo sit peccatum mortale.

Gg 2 Ad rem

1. Argumē.

Artem ergo ut descendamus, quaritur primo, an usuraria mutatio peccati sit genere suo mortale. Et arguitur a parte negativa. Primum exemplo Christi qui nostrorum est morum norma. Ipse enim Luca. 19. se ipsum affirmat vsum exigere.

2. Argumē.

Secundo, & lex divina patris data quam idem David Psal. 118. immaculatam appellat, quod prohibebat peccata, permittebat nihilominus vsum. Legimus enim Deutero. 23. Non foeneraberis fratri tuo ad vsum, sed alie no. Quin vero & eo. lib. cap. 28. id ceu praemium illis mortalibus proponebat. Foenerabis gentibus multis, & ipse a nullo foenus accipies: ergo foenerari ad vsum licitum est.

3. Argumē.

Tertio, & leges humanae quibus iustitia inter homines constituitur vsum permittunt: ut patet totis titulis de vsum. ff. & C. ergo illae sunt licitae. In contrarium est praecipuum Exod. 22. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor: nec vsum opprimes. Et David inter eos qui habitaturi sunt in tabernaculo Dei connumerat illum qui pecuniam suam non dedit ad vsum.

Multiplex vsum accipio.

In capite statim quaestio de nomine vsum. Ut moris nobis est, hoc praenotemus, quod Latini non dicitur quasi vsum aeris, ut illi autumant qui syllabarum collisione superstitione rimantur, sed si prima eius significatio est species, id est est profus quod vsum. Vnde Cicero aduersus Verrem: Cur piratis lucis vsum tam diuturnum dedisti? lucis ergo vsum idem est quod lucis vsum, puta vita. Mox idem nomen ad id descendit significatum quod ex vsum cuiusque rei tanquam eius fructus accrescit. Idem lib. de Senect. Terra nunquam sine vsum reddit quod accipit: vbi fructus appellatur vsum feminis. Et Tusc. quae st. lib. 1. Natura dedit vsum vitae sicut pecuniae, nulla praestituta die. Dicitur ergo ab vsum vsum, sicuti a foetu foetura, & a cultu cultura. Quapropter secum dum has significaciones non est nomen vitij. Verum tamen inde tertio more & vsum accomodatam est ad significandum id peculiariter quod ex vsum pecuniae aut rei cuiusque vsum consumptibilis fortiter accrescit. Et ratio forsitan accomodatam huius est, ut nomine ipso rei peruersitas per antithesin denotaretur. Nempem quod cum talium rerum vsum, quippe quae ipsa absumitur, sterilis per se sit, veluti fructuosus aestimetur. Quocirca vsum secundum hoc significatum, ceu nomen delicti usurpatur. Appellatur deinde & vsum, vt. i. Polit. ca. 7. author est

Cicero,

Aristot. foenus. Et est allusio ad Graecam etymologiam. Quod enim nos usuram, Graeci τὸν ὄνον appellant: ἀνδρῶν τινῶν, quod est pario. Sicut enim animalia proles sibi similes pariunt, sic & pecunia pecuniam. Quare maxime, inquit, Philosophus, contra naturam est hic acquirendi modus. Haud enim numerum veluti terra, aut pecus, foecundus est, vt pariat. Dicitur ergo Latine foenus, quasi foetus. Quamuis inter iuris doctores tantum discriminis interfit, vt nomen vsum latius pateat, & vt dialectice dicamus, superius sit quam foenus. Nempem quod foenus duntaxat pro vsum stricte sumpta usurpetur: nimirum pro eo quod ex solo mutuo iniuste accrescit: Vsum autem accipiatur extensius pro quocumque augmento ex quocumque contractu: etiam dum licitum sit. Vt si quid credita pecunia vendidisti; & quia debitor in mora fuit, aliquid tibi ratione lucri cessantis augmentum est, accessio illa vsum quidem est, non autem foenerabis. Sic enim habet iurifconsultus. l. cum quidam. §. si pupillo. ff. de vsum. Vsum non propter lucrum petentium (illae scilicet, quae legitime sunt) sed propter moram non solventium infliguntur. Item dum quis de hereditate vel re aliqua etiam de pecunia litigat, si vincit, addicitur ei cum sorte quicquid vsum excreuerit: idem vsum nuncupatur. Sed tamen vbi de hac re quaestio non habetur, promiscuus est vsum foeneris & vsum. Nos ergo vt communis vsum non solum Theologorum habet, verum & reipublicae, duntaxat accipimus nomen, per illicita vsum mutui. Adeo vt vbi quippiam vel in poena, vel ratione morae vel aliter iuste soluitur, non existimetur vsum rarius contractus. Quod autem nos vsum, Graeci quoque partum, id quidem Hebraei morsum nuncupant. Vnde Deut. 23. vbi nos legimus, Non foenerabis fratri tuo: Hebraei habent: Non morsum inferes fratri tuo: seu, Non foenore mordebis fratrem tuum. Etenim ceu dentibus canis cadaueris viscera, sic foenerator debitoribus suis substantiam diuellit. Quo vtiq; Chrysofostomus allusit super illud Matth. 5. (5) nos illic adnotauimus) & volenti mutare, &c. Similis est, inquit, pecunia usurarii, morsui aspidis. Percussus enim ab aspide quasi delectatus ab infornum, & per suauitatem soporis moriturus: quia tunc venenum latenter per omnia membra decurrit. Sic enim qui sub vsum accipit sub tempore quasi beneficium sentit: sed vsum per omnes suas facultates decurrit, & totum conuertit in debitum. Hanc Diuus ille. Igitur si haec meditate, considerasti, vsum non more accidit nisi in solo mutationis contractu, atque in alijs quibus mutui ratio inest. Et cum mutatio non habeat locum

Aristot. Quid inter sit inces vsum ac foenus

Chrysof.

Regula.

locum, nisi in rebus vsum consumptibilibus, in his duntaxat versatur vsum. Exemplum. Vendidisti tibi expectato pretio rem meam, & vt te expectem augmentum posco: quia contractus hic perinde habet ac si idem pretium statim a te mihi solutum tibi in tempus mutua fsem, vsum est. Imo vero haec regula, fallentia nescia, in capite istorum contractuum praefigenda est, quod ad pendendum de vno quolibet contractuum, an usurarius sit, explorandum est, an aliquam secum complicit rationem mutui, pro quo pretium redditur. Tunc enim in vniuersum vsum est: alioquin, minime. Et ideo in titulo quae sionis pro eodem duximus, contractus seu actio usuraria: & mutatio usuraria. In casum autem haurit labor, quo nonnulli insulant, definitionem vsum perferunt, & nisi ego fallor, nunquam absolutam inuenientes. Accipitur enim dupliciter. Vno quidem modo pro actione, hoc est, pro mutatione cum pacto quippiam ultra sortem recipiendi. Sic enim videtur in concilio Agathensi. vsum pari. 14. q. 3. canon. vsum, vbi habetur, Vsum est vbi amplius requiritur quam quoddatur. Alio modo accipitur pro pretio eadem vsum affirmatione forti accrescit. Quod eadē dist. c. pleriq; ait his verbis Ambr. Quodcumque accedit forti, vsum est. Et hoc certe est natium nominis significatum. Nam conuentio nalis actio potius dicitur usuraria mutatio, atque vsum peccatum, quam vsum: sicuti tonsura est quae ex tonsione restat. Itaque vsum obiectum peccati est. Qua propter mutuator dicitur ad vsum mutuae, vsumque recipere: mutuatorius vero mutuum ad vsum recipere & vsum solvere. Est ergo vsum (si exactam compendiosamque vt esse debet, definitionem cupis) vsum pretium mutuae rei. Per hoc enim quod dicitur, pretium vsum, secluditur contractus emptionis, vbi non pro vsum tantum, sed pro re ipsa penditur pretium. Per id autem, quod dicitur, mutuae rei: semouetur ad definitionem contractus emphytheusis, & locationis, quibus res non mutatur. Rursus nomen pretij, praecurrens pactum designat in mutatione, vel saltem quod receptio fiat ratione mutui. Ob idque hoc selectum posui, quam lucrum. Compingimus enim definitionem hanc vsum stricte pro maledicto foenore. Et ideo vbi quid iuste seu ratione lucri cessantis, seu damni emergentis, seu in poenam accrescit forti, est quidem exteio nomine vsum: haud tamen vsum peccatum, de quo hic agimus: quia illud, licet sit lucrum, non tamen est pretium: sane cum non pullulet ex conuentione mutui. Neque vero si quid mutuatorius honestatis gratia redonet mutanti,

Definitio vsum.

est vsum quia vbi non subest pactum, nullum est pretium: atque si pecuniam vel auream, vel argentam (vt ait S. Thom. in solutione sexti) ad alium vsum, qui sibi est accidentarius: puta ad ostentationem, vel ad ornatum commodes, indeque pretium suscipias, vsum non est: quia pretium non obuenit ex mutuo, cum illic non transferatur dominium, sed ex locatione pecuniae. Eodem modo excluditur a ratione vsum contractus societatis: vbi qui ponit sortem, quia non tradit dominium, non imutatur. Praeterea si id quod recipis aliam tibi debitum erat, etiam si ex conuentione mutui id recipias, nepe dum debitori tuo mutuas vt debitum soluat, non est vsum: quia non est pretium vsum rei mutuae, sed recuperatio rei tuae. Sors autem in praesentiarum dicitur substantia ipsa mutua, quae scilicet, te contingit, & lex tibi tribuit. Et arbitrator ex contractu societatis pertractum esse nomen ad omnes generales. Illic enim quisque sua sortem, id est portionem in aeruum mittit: vnde omnes dicuntur cōsortes, id est, suas vna participantes sortes. Graece dicitur, ἀρχαίον, hoc est principale: & ἀρχαίον; hoc est capitale: quae etiam nomina Latinis in vsum sunt. Ex hac definitione clara colligitur distinctionis ratio inter vsum externam & mentalem. Differunt enim non solum tanquam actus interior & exterior eiusdem obiecti, verum quod externa dicit pactum tacitum vel expressum: mentalis autem (quod meditate considerandum est) absque vno intercurrente pacto committitur. Statue ergo ante oculos tria haec, mutuum, pretium seu lucrum, & pactum. Vbi quocumque interuenierit pactum: est vsum in opere, puta exterior: alioquin minime. Atqui ad pactum expressum in foro Dei neque scriptura requiritur, neque testes: sed etiam dum absque arbitrio explicas tuam voluntatem, scilicet mutuo tibi vt tantum ultra sortem mihi perfoluas, est expressum pactum. Si autem non sit in forma: sed nuntibus tuam insinuas voluntatem, censetur tacitum pactum. Vt si dicas: Ecce mutuo tibi: tu autem scis vsum ego non habeo vnde viuam. Soles esse gratius alijs: vel quid simile. Etenim licet non sit pactum civile, vt mutuatorium possis compellere, est tamen obligatio: & ideo vsum exterior. Vsum autem mentale sola spes cum intentione constituitur sufficit absque vlla pactioe. Vt si mihi mutuas sperans intendensque ratione mutui me tibi aliquid exhibiturum, vsum mentale est: veluti intentio occidendi hominem, homicidium: quia obiectum, scilicet recipere ratione mutui, est obiectum vsum. Non ergo fallaris sic exteriora interioraque vsum discrimi-

Quid forte

Discrimina ter vsum mentale & externam.

peccatum respondetur, esse catholicam fidem cuius perinde contraria negatio, hæresis esset: vt pote Clemen. vnica, de vsuris. condemnata. ¶ Secunda conclusio que prioris appëdix est: Vsurarum lucrum obnoxium est restitutioni, etiam si non petatur: quippe cuius dominium minimè foenerator acquirit.

A. 1. argu.

Restat ergo tria argumenta, in capite quaestionis obiecta, dissoluere: nã reliqua quatuor S. Thom. iam in superioribus soluta sunt. Atqui in primo nihil ambiguitatis est. Trãstulit enim Christus nomẽ vsurę à secularibus ad spiritualia. Et ideo metaphorica est vsurpatio. Est quippe similitudinis plurimũ, sed dissimilitudinis multũ. Mutuat nãq; nobis Deus spiritualia charismata eò qd gratis ac sine vllõ nostro pretio donat: vult tamẽ vt nostro vsu officijsque, veluti femina in nobis iacta per eius fauorem cœlestemq; rorem colamus, multiplicatosque fructus, terræ more, feramus. Et quia hoc in gloriam eius cedit, appellat suas vsuras: vtilitas tamen præmiorumq; cumulus nobis accrescit, quasi nostra nos scœnora faciamus. Interstat autem hoc discriminis, quòd pecunia temporalis vsu consumitur: & inde fit vitiosa vsura: dona verò spiritualia vsu crescunt ob idq; eorũ vsura cõmendatur apud Deum.

Ad. 2. argu.

¶ In secundo argumento illius difficultatis expetit solutio, vtrum in veteri lege eatenus fuerit vsura permissa, vt culpa vacauerit apud Deum: an verò præcisè quãtum ad forum humanũ permitteretur impunẽ. Nam S. Thom. quaestio. 78. artic. 1. Et Alexander de Hales. 3. part. quaest. 36. memb. 4. Et reliqui huius notæ authores posteriorẽ hãc sententiam tenent. Cõradus verò quaest. 24. licet ambas vti probabiles referat, priorem tamen alteri præfert. Et in niorum quidam illum sequuntur. Porro autem

S. Thomas. Alex. Hales.

Cõradus:

Vigra nan. quã fuit li. c. 10.

nõ modo opinio sancti Thomę certissima est: & ideo suo iure & merito cõmuni cõsensu Doctorũ recepta, verum altera egerimẽ est sustinabilis. ¶ Et primò suus loquendi modus, quo aiunt Deũ dispensasse cum illis falsus, ineptusque est. Enimverò vitium vsurę (vt nuperrimè ostendebamus) cõtra præceptum naturale est quod scilicet vetat pretium de re illa suscipere que nullius est per se valoris qualis est pecunię vsus seorsum à pecunia considerati: præcepta verò naturalia neque à Deo ipso dispensabilia sunt, vt lib. 2. q. 3. demõstratum reliquimus. Id enim quod natura vetat, tam intrinsecè malũ est, qd est homini esse rationale. Cuius vtiq; cõtrariũ non est factibile. Et eadem ratione neq; quod natura vetat, licere potest. Et qui contrariũ dicunt, ideo id autumant, quod ignorãt vel

quid sit præceptum naturale, vel quid sit dispensare. Igitur qui partẽ illam sustentare contendunt, nõ debent illam appellare dispensationẽ. Et Contra. omnium minimè: qui tam instructa argumentorum phalange probat vsuram esse cõtra ius naturæ. ¶ At quo res pateat, recolare opus est, vsurã nõ laxa licetia sed certo modo fuisse illi gẽti permissum: vt scilicet nõ foeneraretur proximis suis, sed alienigenis. Sic. n. habetur. Deut. 23. Nõ foenerabis fratri tuo ad vsurã neq; fruges, neq; quãlibet aliã rem, sed alieno. Fratri autẽ tuo absq; vsura id quo indiget cõmodabis. Frater autẽ dicebatur ille qui erat de populo: vt patet Exod. 22. Si pecuniã mutua dederis populo meo pauperi qui habitat tecũ, non vrgebis eum quasi exactor, neq; vsuris opprimes. Aiunt ergo isti qd quia Deus cõcesserat Iudę terram gẽtilium, permisit subinde eis vsuras ab eisdem accipere tanquã ab hostibus, quorum bona in ius suum venerant. Sicuti posset, inquit, Cæsar suo concedere exercitui vt sub vsurarum effigie hostes exponerent. Et adducit textũ Ambrosij. 14. q. 4. can.

Quorũdam assertio.

Ambros.

Deus nõ dispõsaut in vsuris.

Ab illo, vbi ait: Ab illo exige vsurã, cui meritò nocere desideras. Cui iure inferunt arma, huic legitimè auferuntur vsuræ. Sed in primis licet hoc illis largiremur, illa nullatenus fuisset dispensatio, sed donatio Dei, qui vniuersalis est omnium rerum dominus. Quemadmodum quando donauit eis Aegyptiorum vasa, non dispõsaut in furto, sed vel tanquã dominus eis tra didit: vel quod probabilis est, tãquam iudex eis adiudicauit, soluens eis laborum operumque mercedem quibus Pharaoni seruerat: veluti dum ego amico rem meã dono, neutiquã dispõsõ in furto. Neq; verò rex dispõsõat quãdo per legem præscriptionis trãsfert dominium. Dispõsõare namq; in vsura esset, qd pro vsu pecunię quis licitè perciperet pretiũ, nõ vllõ vltro donãte, qui donare potest. ¶ At verò lite super nomine prætermisã neque credendus Deus est illas alienigenarum vsuras sic Iudæis concessisse, vt earum constitueret eos dominos. Primò quia eãdem prorsus vsurarum speciem quam inhiuit respectu proximorum, permisit illis respectu gentium: quando autem inhiuit ne foenerarent fratribus suis, prohibuit illam quæ iure naturæ interdicitur: eandem ergo vitiosam, & iniquam permisit illis respectu gentium. Respondet autem Conrad. quòd licet eadem fuerit in genere, non tamen in specie. At profectò si non erat eadem in specie, neq; erat vsura in genere, sed erat vera Dei donatio: & ideo illi non recipiebant nisi quod suum erat. Et tamen absurdum est tam im-

Reprobatur altera assertio Conrad.

Argumentõs.

modi-

Secundũ.

Ratio.

Ratio in contrã.

Postrema.

Eusebius.

Iosephus.

modicam homonymiam, & æquiocationem in eodem verbo scripturę admittere. Ait namque. Non scenerabis fratri tuo, sed alieno.

¶ Secundo, qd miror istos non animaduertisse, terrę gentilium Iudæis donata, non erat nisi vtraq; ripa Iordanis quæ centũ sexaginta miliaribus in longitudine patebat, & sexaginta in latitudine: permissio autẽ vsurarum multò se latius dilatabat. Impunè quippè vsuras suscipiebant à quibuscumque gentilium, qui remotissimis provincijs ad illos aduentantes commercia cum illis inibat. Adde quòd eodem ipso capit. Deut. 23. præceperat eis Deus nõ ab omnia rentur Idumæum, vel Aegyptiũ: & tamen ab illis impunè poterant vsuras accipere: non ergo in ratione hostilitatis fundabatur illa permissio. ¶ Et tertio argutum est, quòd profectò per tales technas suffurari hostiũ substantiam non esset inter Christianos bonum exemplum, neq; res publica vlla bene instituta eiusmodi fraudes permetteret. Haud ergo est credibile illa de causa Deum hoc illis concessisse. Alias indulisisset pariter, vt quacunq; via de prædarentur eorum bona. ¶ Item quartò. Propheta Dei vbi ius naturæ, quod omnes serua- bant vsuras: vt Ezech. 18. illa iustitia cũ alijs cõnumerabatur: Si quis ad vsuram non commo- dauit. Et infra: Ad vsuram dans: & accipiens amplius, nunquã viuẽt: Et cum ait David: Ex vsuris & iniquitate redimes animas eorum, certè non de illis intelligebat quas ex torquebant à fratribus suis: quia nullas accipiebant: sed de illis quas sinebantur ab extraneis exprimere.

¶ Postremò quòd per illam furti imaginem Deus illis nõ donauerit gentilium bona apparet, tum qd illi non cognoscẽtes verum Deum iniquitati tribuissent: tum quòd si Iudæi tanquã suum accipiebant, absq; modo & limite illas corrasissent: atq; ideo gentiles absterretur eorũ consortio. Quare neutiquã sit aliud credibile, quã quòd Hebræis nefas erat, etiã à gentilibus vsuras eripere, nisi vsq; ad certum limẽ & lineam, quam tamen non præscripsissent, si putassent accipere quod suum erat.

¶ Accedit & quod Euseb. lib. 8. de præparatio- ne Euãgelica cap. 2. vbi enarrat Mosaicę legis præcepta, absolutè refert illis fuisse illicitam vsuram, sub his verbis: Non tollas quod non deposuisti: non tangas alienum: non mutues foenore. Et Iosephus legis peritissimus, lib. 4. Atiquit. absolutè quoque refert præceptum dicens. Nulli verò Hebræorum licebat foenerari neque cibum neq; potum, &c. In quam etiã sententiam & Conrad. citat Rabinum quendam

legis interpretem. Cuius etiã signum est quòd cum crebrò in lege inculcata fuerit prohibitio vsuræ, nullibi legitur permissio illa foenerandi alienis nisi vno duntaxat loco Deut. 23.

¶ Permissio ergo illa eadẽ prorsus ratione intelligendã est facta Iudæis, quã ius ciuile modò eandẽ Christianis permittit. Nẽpẽ vt impunè fieret ad euitanda maiora mala: scilicet, latrocinia: quia erant auaritia deditissimi. Quemadmodum & meretrices permittuntur ad euitanda adulteria. Simili namq; figura prædixerat eodem capit. Non erit meretrix de filiabus Israel nec scortator. Quasi dixisset, de gentibus impunè permittit. Quapropter S. Thom. in primo, inquit, verbo: Non foenerabis fratri tuo: de notatur ius naturæ: scilicet, quòd cum mortales omnes naturæ glutino sint fratres, à nullo accipienda est vsura. Altera verò pars est permissio: vbi dissimulandum non duxerim quòrandam calumniam imponentium D. Thom. quòd nomine fratris in illo loco intellexerit omnes homines: perspiciebant enim discrimen inter fratrem & alienũ: sed intelligit, quòd licet nomine fratris speciatim intelligeretur qui erant de populo: tamen quia amplissima vocis significatione (vt. i. de Doctrina Christi. cap. 30. autor est August.) omnes homines fratres sunt & proximi, insinuat illic naturã vsurę prohibitionem ad omnes homines protendi. ¶ Sed neque hoc silenter prætereundum est, quòd non desunt qui alterum sensum illi concessioni, sed alieno, assuere velint: vt videlicet nulla sit permissio, sed potius inhibitiõ. Ac si dixisset, Fratri tuo nõ foenerabis. Sed si quis pro alieno tibi ducẽdus foret, ille esset à te scœnore ptemendus. Neminẽ tamẽ mortalium debet sic existimare. Quemadmodum inquit legendus est canõ Ambrosij supra citatus. 14. q. 4. Ab illo exige vsurã cui meritò nocere desideras. Quasi dicat, secundum glossã illic ad scriptã, sicut nulli nocere debes, sic à nullo debes petere vsuras. Quare ex verbo ibidem subiuncto: Cui iure inferuntur arma, huic legitimè auferuntur vsuræ: non est inferendum, vt communis infert opinio, quòd ab hostibus fas sit vsuras surripere. Quoniam reuera, vt paulò antea dicebamus, talis mos neq; specimen præfert honesti: neque Diuo illi inuenda est hæc nota, vt hoc consuleret. Sed voluit ex carnificare iniquissimã vsurã naturã. Et ideo subdit, Si ne ferro dimicat, qd vsuras flagitat. Sine gladio se de hoste vlciscitur, qui fuerit vsurarius ex actor inimici. Est ergo nõ licetia sed consilium qd cũ nemo se debeat de hoste vlcisci, neq; debeat vsuris illi affligere. Haud enim cũ regibus

Mes. The.

August.

Explanatur loc. ex Ambrosio, citatus.

loquebatur, quibus solis licet bella indicere: sed in vniuersum cum priuatis, quibus consilium est vt fratribus iniurias condonent. Igitur quatum ad Ambrosium longè mihi est probabilissimum, hanc nobis exhibuisse mentè. Quod autem idem sensus accò modari posset textui Deut. 23. nouum esset, & credo, violètum: sed est sensus quem iam exposuimus. ¶ Illud autè quod obijcitur eodem. c. Deut. ca. 2. 8. Foenera bis à gentibus multis, & ipse à nullo, fœnus accipies: nihil ad rē pertinet. Accipitur enim illic foeneratio pro eo, q̄ est simpliciter mutuari: iuxta illud Eccl. 29. Foenerare proximo tuo tempore necessitatis illius. Ob idq; nihil aliud illic Deus significauit quàm bonorum affluentiam, quā populo illi pollicebatur. ¶ Ex his demum sequitur non opus esse (quod Conrad. arbitrat) moderari permissionē illam antiquā, dicendo q̄ per Euangelium iam cessauit. Nam vsura illa culpam semper habuit: quòd autem impunè fiat, leges etiam nunc ciuiles illis permittunt sicuti alijs Christianis. Et ideo ca. quāto. de vsur. solum eisdem Iudæis inhibetur ne graues immoderatasq; vsuras Christianis extorqueant. Eodemq; pertinet, quòd cap. post miserabilem. eo. tit. Papa principibus iubet, vt Iudæos vsuras Christianis restituere compellant: nempe quòd immodicas diuellerant.

Corollarium cōtra Cōra.

Ad tertiu.

¶ Ad tertium argumētum de legibus ciuilibus vsuras permittentibus pari modo respōdetur vt illas nō permittunt tanq̄ licitas in foro Dei quia neq; possunt, cum sint cōtra naturam & cōtra diuinā mādāta: vt cap. super eo. de vsur. sed sicut meretricia ad obuiandum latrocinij quia mortaliū, sicuti luxuria, ita neq; auaritia potest humanis legibus omnino restringui.

Leges humane vsuras permittunt.

Bartolus.

¶ Permissio autem vsurarum patet toto tit. de vsur. lib. 22. forum. & C. eod. tit. potissimum. l. eo s. vbi vsurarum quantitati modus præscribitur: quarū summa est centesima. Hæc enim iura appellat maximam: vt. l. qui sine. ff. de ne gotijs gestis. eademq; appellatur grauissima De qua fit quoque mentio, cano. si quis. 1. 4. q. 4. Deinde erant bes centesima, triens, &c. De quibus Bartolus diffusum composuit tractatū super legem, Si hæres. ad. l. Falcidiā. vbi. 6. itē. nominatur trientes vsurq;. In quo tractatu con plures congerit opiniones. Multa enim de hac re nōnulli iuris interpretum hallucinātes multiplicarunt glossemata.

¶ Ad huius ergo intellectu notādū in more fuisse Romanis, vsuras Calēdis singulorū mēsum persoluere. Vnde vsura centesima, erat centesima pars sortis singulis mēsisbus aucta. Mutuo tibi dederam cētum aureos: singulis mēsisbus

debebas mihi vnum. Buzæus libro. i. de asse, arbitrat nomen inde cadere, quod centum mensibus reddebant duplam sortem: sed multo significantius derivatur à parte aliquota, vnoquoque mense soluta. Itaque singulis annis obueniebant duodecim ex centum, vt mercatorum verbo vtamur. Et existimabatur hæc vsque adeò grauis, vt nō permitteretur nisi in traiectiis mercibus. Puta cum quis pecuniā mutuabat mercatori marino vt capitalis periculum ipse qui mutuabat subiret. Ab hac centesima denominabantur reliquæ, scilicet bescētesime: triens centesima, dodrans, &c. Nā omne totum iure dicitur as, qui diuiditur in duodecim vncias. Vnde triens est tertia pars putā quatuor vncias: semis medietas, &c. Et sic dicitur quis hæres constitutus ex asse, ex semisse, ex besse, quæ sunt duæ tertiæ partes, putā vncie octo. Et dodrans, nouem. Quocirca triens vsura non est (vt quidam putāt) tertia pars sortis: nec quadrans, quarta: alioqui longè maior esset quadrans quàm cētesima: cum eadem. l. eos. centesima existimetur maxima: sed triens est tertia pars centesime: vt pro centum aureis vnoquoque mense solueretur tertia pars vnus aurei. Et simili proportionē in cæteris.

As dicitur omne totum.

Durandus. Triens vltima.

¶ Existimandum ego hic est quanto sit iam hæc temporibus licentior vsurarum rabies. Non enim solum duodecim ex centum in annum parum existimantur, verum neque quatuordecim neque sedecim in singulas nundinas satis habentur. Præterea vsurarum vsuræ summo rigore prohibita erant: vt. ff. de vsur. l. Placuit. Et. C. eodem titulo. l. vt nullo. Sic enim habet lex: Vt nullo modo vsuræ vsurarum à debitore exigatur. Vsura vsurarum dicuntur, quæ nunc maximè sunt in vsu. Suscepisti mutuo mille, pro quibus in vsuram debes centum. Non soluis fixa die, inde ergo priores vsuræ alias pariunt: scilicet vt pro illis centum soluas in super decem. Hoc sanè est quod neque leges ciuiles vnquam permiserunt. Et tamen modò vsque adeo pestis hæc irrepfit, vt qui id delicti nota reprehenderit, ceu ridiculus exhibetur. ¶ Sed dubiū ex his fit reliquum quousque extendatur permissio ciuilibus iuris, vtrum scilicet ad hoc tantum, vt vsurario multa decernatur poena, sicut permittitur meretricium: an verò consueque vt vsuris læso denegetur in iudicio actio ad repetendum: sicuti de illo dictum est emptore qui citra dimidium iusti pretij decipitur. An fortè vltius etiam vt qui vsuras promiserat, cogeretur in iudicio eas soluere. His quippe tribus gradibus intelligi potest. Ad hoc inendum respon-

Vsura vsurarum olim summo rigore prohibita.

Dubium.

Solutio.

sum

sum meminisse opus est distinctionis propositæ inter vsuras licitas & illicitas. Licita nāq; vt pote quæ propter moram soluendi, ratione vel damni emergentis, vel lucri inuitodominocessantissoluuntur, non solum lege permissæ sunt, verum soluere eas cogitur qui in mora est. Et de istis intelligendæ sunt leges vsuras solui iubentes: Qualis est. l. prima. C. de vsuris. Si interrogatione præcedente promissio vsurarum rectè facta probetur, iure debentur. Rectè facta, id est iusta de causa, ac debito stipulationis modo. De vsuris autem iniquis, quæ fœnus dicebantur, arbitror nunquam sic fuisse permissas, vt qui promitterent pendere cogerentur. De quo notāda est lex tertia eiusdem tituli quæ sic habet. Quāuis vsuræ fœnebris pecuniæ circa vinculum stipulationis peti non possunt. Ecce fœnebres vsuræ non poterant in iudicio peti, tamen propter pactum, sicuti modò fit, soluebantur. An verò qui solueret posset in iudicio repetere, dubiū est. Sequitur enim statim in eadem. l. Tamen ex pacti conuentione soluta, neque vt indebitè repetantur, neq; in sortem accepto ferendæ sunt. Ecce non repetebantur. At verò quicquid antiquis in more erat, certè nō esset iusta lex quæ actionem negaret volenti repetere. ¶ Dicamus ergo quod iura ciuilia rectè & ritè potuerunt vsuras permittere impunè: nempe quòd cum fur supplicio plectatur, foenerator tamè ab illo sit immunitus. Cogere autem mutuatariū vsuras soluere, nulla vnquam lex permisit, nec potuit. Sed & solenti, actione negare repetēdi iniquū esset. Non enim est eadem ratio quæ in decepto citra dimidium. Nam cum hæc fraudulētia, vt supra diximus, non semper facile cōstet, litium pesti panderet aditus si actio daretur. In vsura verò patētissima est iniquitas. Item impedire volentem repetere, esset contra ius canonicum, quod laxo per vsuras repetitionem concedit. Imò Clem. vnica de vsuris, sententia ex communicationis feritur quicumque rector, ac iudices, & officiales, quos perpelimēto fuerint volentibus vsuras quas persoluerunt, repetere. ¶ Per hæc ergo facile dissoluitur alia dubitatio vtrum principes seculares permittentes vsuras sint iure canonico cōdemnati. Quæ quidem quæstio multos contorquet, arbitrantem ius canonicum hac parte ob stare ciuili. Quod tamè re vera nihil obstat. Si enim ius ciuile allegeret licitas esse in foro Dei, hæresis esset in Clement. condemnata. Id tamen non asserit. Item vel compelleret vsuras solui, aut solutas non repeti, non esset ferendum: quia eidem Clementinæ aduerfaretur. Quare benè ait cum glo-

Bart. super. l. cūctos populos. C. de sum. Tri. q. iure ciuili peti non possunt vsuræ, vt vsurq; sed vt inter esse ratione mora. At verò quòd principes seculares non plectantur suis poenis vsurarios, verò canonicum suis eos puniat, nulla est contradictio. Nam principes illa tantum viciscuntur, vt libr. 1. diximus, quæ paci & quietudini republicæ officiat, præsertim per vniuersum. Papa verò & ecclesiastici Antistites munere suo attentius conscientias consulūt. Et ideo nil mirum si acrius animaduertant in vsurarios, quàm seculares principes. ¶ Ius ergo canonicum vsurarios, tum multo opprobrijs præscindit: tum & poenis pluribus accumulatur. Quas ad vndecim connumerat Syluest. in verb. vsura. 9. Prima etenim est infamia: vt patet cano. infames. 13. q. 7. & 6. q. 1. Quin verò & lege ciuili aiunt esse infames. Attamen. l. improbi. C. quib. cau. infami. irrog. non pronunciantur infames nisi exigentes vsurarum vsuras, quas ius ipsum ciuile supra dixim⁹ vetare. Atq; illud appellatur improbius fœnus. Tres aliq; statuuntur ca. quia in omnibus de vsur. scilicet quòd manifesti vsurarij non admittantur ad communionem altaris. Quod sic stricte quidam intelligunt, quasi non sint admittendi ad sacra audienda. Veruntamen quia poena sunt restringendæ, & illic non fertur in eos excommunicationis sententia, non est audiendum nisi secundum verborum sonitum, quòd scilicet nō sunt admittendi ad suscipiendam sacrosanctam Eucharistiam: eò quòd sent publici peccatores. Item quòd non donentur ecclesiastica sepultura. Deinde q̄ sacerdotum nullus eorum oblationes accipiat: quia censentur rapinæ. Et qui acceperit, est ab officijs suspensus. Reliquas verò cui liberit quare loco citatō. ¶ Ex his demum palam fit quàm fuerit superuacaneus labor, quæ Bald. atq; Bart. in sumptu runt super. l. cūctos populos. C. de summa Trinit. quāq; ab re lōgè ad quæstionem illam de Catholico Iustiniano Cæsare respondetur. Videlicet quomodo duo hæc cohærent, quòd eadē lege præceperit cūctos populossibi subiectos in religione versari, quā Diuus Petrus Apostolus Romanis tradiderat: & tamen vsuras permiserit, quas fides catholica docet esse illicitas: quasq; Ecclesia vetat. Ad quod respondet Bald. q̄. præcepit teneri fidē Trinitatis, sed nō respectu aliorū articulorū qui requiruntur ad salutem animæ. Profecto solutio non erat digna Baldo. Nam Imperator præcipit omnes versari in religione Ecclesiæ Romanæ, quæ nō solum fidē Trinitatis, verum totam includit, & simul etiam mores. Responsio ergo est, quam iam

Syluester poena vsurarij ius re canonicum taxa.

Baldus Bartolus.

Responsio Baldi sine str.

Vera solutio.

Inciuitile nō aduersatur canonice circa cōmuniu vsuram.

iam declaratumus; nempe quod Imperatori vsurari permissio nullatenus repugnat fidei: quia non astitit esse licitum in foro Dei. Hac enim esset manifestaria heresis. Quod autem vsurarij civilibus poenis non subiacent, non est contra fidem: sicuti neque id quod meretrices in illo afficiantur supplicio.

ARTICVLVS II.

Utrum ratione mutui aliqua possit expeti commoditas.

Voniã constitutum est nihil ratione mutui posse in pactu duci, explicã dum restat, vtrum neque comoditas expeti vlla possit. Et arguitur à parte affirmatiua. Eadem esse videtur comparatio dati ad datum, & mutui ad mutuum: sed pro data pecunia licet ex pacto recipere eandem, vel eius valorem: ergo pro beneficio mutuandi licet par expetere otium. Vt scilicet, mutuatarius vinciat, vt mutuant remutuet.

1. Argumẽ.

2. Argumẽ.

Ambro.

Hieron.

3. Conclu. Aristot.

2. Conclu.

Secundo arguitur. Si gener pignus mutui accipiat, quod sit fructiferum, vt hortum vel fundum, potest fructibus eius vti, donec sibi de dote satisfiat: vt patet cap. salubriter, de vsur. ergo licet aliquid recipere ratione mutui.

In contrarium est quod Ezech. 18. inter ea quã ad viri iustitiam requiruntur, adscribitur: Si vsuram & superabundantiam nõ acceperit. Vbi nomine superabundantiẽ res omnis comprehenditur, quã pecunia aestimari potest. Accedit & verbum Ambros. cap. plerique. 14. quã est. 3. Quodcunq; accedit sorti vsura est. Et Hierony. cap. putant. Omnia manuscula cuiuscunq; generis accipere, vsura est.

Ad quãstionem præsentem tribus conclusionibus de mente S. Thomã respondetur Prima. Nihil ex pacto mutui, vel recipere, vel expetere licet: cuius pretium pecunia aestimatur. Conclusio clara est: quoniã secundum Philosopho. 4. Ethicor. Omne illud cuius valorem pecunia metimur, pro pecunia habẽdum est. Cũ igitur non liceat pretio mutuarẽ, sit vt neq; ratione mutui quidpiam recipere, quod sit pecunia aestimabile. Secunda conclusio. Accipere aliquid non conuentionis nexu, vel tacitã vel expressã, sed quod gratuito mutuantem repeditur, nullam impingit vsurã labem. Probatur: quia beneficium mutuando non solũ nõ auersatur amicitiam, verum conciliat & firmat: er-

go neque obstat quo minus mutuator possit munus quodcunq; suscipere, quo solent amici amicorum beneficia repensare. Tertia conclusio. Nulla lex obstat quominus fas sit mutuantem illa ratione mutui cõquirere & exigere, quã pretio pecuniã non pãduntur: vt puta mutuatarij amicitiam, ac benevolentiam. Ex his cõclusionibus summam colligitur iudiciũ quãstionis presentis. Tria enim requisita sunt, quã mutuatione in vsuraria macula inficit. Primum vt id quod expetitur estimabile sit pecunia. Secundum vt ratione mutui expectetur: & non quia aliã debitum, vel alia via. Et tertium quod ducatur in pactum, vel expressum vel tacitum. Quod intelligendum est vt mutuationis actus sit re exterior vsura. Nã etiã si in mutuatione non interneniat pactũ, si postea receptio sit ratione mutui, est receptio vsuraria. Quare vsura mentalis, vt diximus, est mẽte intẽdere ratione mutui laerum accipere. Per hæc enim prudentissimus quisque de omnibus iudicabit.

Contra tertiam verò conclusionem, qua dictum est, licere pro mutuo exigere id quod pecunia non aestimatur, obuium sit illico sophisticum argumentum, quod liceret mutui obligatione exigere ab episcopo sacerdotiũ: si quidem spiritualia non sunt pretio estimanda. Responsio autem est, quod cõclusio loquitur de his quã in humana ciuilitate ad gratiam & vrbanitatem pertinent: videlicet quã sub obligationem non veniunt: sed solent dari gratis: spiritualia verò alia ratione non aestimantur pecunia. Nempe quod non sunt eorum propria qui conferunt, sed sunt illis à Deo gratis commissa, vt tanquã eius bona gratis dispensent. Ob id quã res huius generis crimen est, pretio tam dare, quã recipere. At quia ait S. Th. benevolentiam & amicitiam non esse estimabilem pecunia: Arguitur contrã. Secundum estimationem humanã vir probus pluris faceret bonorum amicitiam, quã aliquem pecuniã numerum. Quia verò & pretio illã emeret: ergo est estimabilis pecunia. Respondetur quod non ideo censetur non estimari pecunia, quod nõ sit pretiosior, quã illa: sed quod natura sua neque emitur neque venditur. Constat enim in voluntate quã non cogitur. Potest tũ quidem collata pecunia emolire hostis animũ, vt te diligat, emere vero, ceu panem, minime. Ob id quã non modò intuitu amicitia contrahendã mutuarẽ licet, verum & amicitia signa in pactum ducere: nam verum amorem, est impossibile. Vt puta quod mutuatarius nõ tibi noceat, affabilem se tibi præbeat, atq; vrbaniũ, &c. Quid autem si ad amicitiam illius ad repere per mutuum

Conclu.

Tria sunt quã mutuationem vsurariam red dunt.

Argumen.

Solutio.

Scrupulos.

Solutio vsura mentalis

D. Thom. Caietanus.

Quæstio.

tuum procures, qui tibi potest aut sacerdotiũ conferre, aut magistratum. Putã si rex ille sit, aut episcopus. Aiunt quidã quod quando pro postulum nõ sinit in amicitia, sed vltimus ad lucrum progreditur, vsura est mentalis. Sed tamẽ de hoc iam regulã supra tetigimus, quã nũc cõfirmamãdã repetimus: videlicet, quod vsura mentalis per obiectum perpendenda est: nõ per hoc quod sit principalis intentio vel accessoria. Nempe si per mutuum intendis mutuatarium allicere, vt ratione mutui tibi quippiã conferat, vsuram mente committis: quãuis illa fortẽ non esset principalis intentio. Si autem nõ intẽdis nisi amicitia cum deuincere, vt postea non ratione mutui sed ratione benevolentia id tibi conferat, cuius tu dignus es, nulla est mentalis vsura, etiã si illa sit tua principalis intentio: puta facere amicum vt postea bene erga te affectus gratuitõ & liberaliter tibi aliquid donet. Itaq; totum negotium hinc pendet quod speras habere, vel ratione mutui, vel ratione amicitia. Si autem illius officij quod speras indignus es, alia est noua iniquitatis ratio. Sententia est S. Tho. q. 13. de malo. quã probẽ Caietan. quodlibet. q. 3. sequuntur est. Patet ex epistolis cõclusio. Dum æquissimum nosti episcopum quem nullo alio respectu quã iustitia scis sacerdotia conferre, licet tibi ei seruire aduentum eius benevolentia: vt postea gratis, & nõ propter impensa obsequia conferat tibi beneficium, cuius es dignus: quia certus es, neq; illi propter obsequia daturum, neq; te receptorũ. Item si tu magistratu dignus es: sed tamen regi inuisus, potes illi muneribus placare, vt te ad eius amicitiam in fines & dignorũ albo te adscribat: cur ergo nõ poteris etiã mutuo auro benevolentiam eius piscari? etiam si alioqui non mutuares nisi vt eius amicitia tibi esset fructus. In summa cum exterior, mentalisq; vsure idem sit obiectum, exterior est fidelissima interioris regula. Accipere ratione mutui, vsura est in re: ergo id animo proponere, vsura est in mẽte. Accipere verò ratione amicitia, non est realis vsura: ergo neq; illud optare, est mentalis. Scio equidem respondere posse quod licet illud simpliciter optare, non sit peccatum: tamen illam amicitiam per mutuum procurare, culpa non vacat. Attamen cum obiectum intentionis sit licitũ, nescio quid culpa hic lateat. Hoc tamen fatẽdum, quod cum sit valde subtile discernere, quando intentio subest recipiendi ratione amicitia, aut ratione mutui, semper est talis intentio suspecta. Sed vbi vir prudẽs id discernit, nulla subest culpa. Sed nunquid non potero per mutuãdũ beneficium amicitia cum

illo me coniungere, cui debitor sum, vt mihi remittat? Vt si me quispiam de re aliqua in litem vocat, num mutua pecunia possum cum illo foedus inire, firmato pacto, vt litic edat? Respondeatur quod si rem illã verẽ debeo, non possum in pactũ ducere: sin verò per calumniam duxer, possum quidem conuentione mutui meã redimere vexationem. Existit autem contra priorem partem argumentũ. Si quem ego iniuria affeci, seu honorem eius lædendo, seu famam, etiam si pecuniã restituerẽ ex me iure possum exigere, possum nihilofecius ego mutuãdũ vinculo eum obligare. Responso. Quod ego quidem procurem, vt ratione amicitia per mutuum genite mihi condonet, iam assertũ est, licere. Quod verò pacisci liceat, aliquantulo maior est hẽrendi ratio: tamen rectẽ mihi videor id quoq; concedere, saltem anteq; sim in pecunia cõdemnatus. Nã etsi honor & fama pecunia possit aestimari, tũ ex natura sua iure amicitia condonari solet: Quare illud pactum non est nisi amicitia foedus: Suffragatur nobis Syl. verb. vsura. pri. q. 11. Quæris autẽ fortẽ, nec immeritõ, vtrum illa amicitia possit in pactum duci, quã turpis est vsus. Vtrum scilicet petulans iuuenis cõuenire ex mutuo posset cũ muliere de turpi obsequio. Et ratio dubitandi est: quia illa nihil aliud apparet, quã amicitia. Respondetur quod amicitiam per mutuum procurare, vt postmodum illa amore victa cõsentiat, non est vsurã vitium: obligare tamen illam, minime ab eodem vitio excusatur: quia illa obligatio estimabilis est pecunia. Ecce de his quã pecunia non sunt estimabilia. Contra ria ergo ratione nihil pretio pecunia dignum potest in pactum mutui constitui: vt nõ licet tibi ea conuentione regi mutuarẽ, vt tributõrum te pensione exoneret: siue per priuilegiũ sub signatum, vt fiat nobilis, siue in tempus, nisi forsitan in propatulo esset quod per iniquitatem & tyrannidem exigenter. Nã tunc quia illa non debeo, nihil ratione mutui recipio, sed vindico me ab iniuria, defendendo quod meũ est. Eadem ratione nec possum ratione mutui principem obligare, vt opus. 2. ait: S. Thom. qui mihi conferat magistratum aut rem aliã. Neque possum mutuarẽ centumẽo pacto vt mutuatarius illa vel eorum partem suis expensis extorqueat ab illis meis debitoribus, à quibus difficile extorquebuntur. Neque si habeo frumẽtum decem milliaribus ab hinc longẽ, possum mutuarẽ, vt tu in de aduehas vel illic cõsumas: sed mihi id hẽ perfoluas: quia te vestrã aggano. Neq; verò vt aliquod obsequium recipias vel à manu vel à lingua. Vt alius scilicet

Solutio

Argumẽti. contra solutionem.

Licet ratio ne mutui in iuria gratia petere.

et tibi adfit aduocatus in causa, vel sit tibi amanuensis. Imò verò neq; in pactum ducere vt mutuatari? eleemosynas faciat, vel alia opera misericordiae. ¶ Hec inquam non licet in pactum ducere, neque expectare ratione lucri. Secus si alter gratuitò referat. Neq; vt mutuatarius eorum te canat, aut saliat, aut negotia tua gerat, aut pro te oret principem. Nisi res essent tam exigua, pro quibus non confuevit pretium rependi.

¶ Atq; eadem ob causam neq; mercator citra notamē vsuræ mutua re sub eo vinculo potest vt vel totum mutuū, vel partem mercibus mutuatarius suscipiat, etiam si iusto pretio vendat, dummodo ille re vera mercium non egeat, sed cogitur emere ratione mutui: quoniam obligatio illa emendi æstimabilis est pecunia. Imò in de lucrum mercatori obuenit, nam licet merces tantum valeant, maiorem tamen copiam vendit, quam vendidisset.

Mercatorū insignis fraudulētia

¶ Ex quo iniquissima mercatorū fraudulētia proditur qui indigēt regi stipēdio militū, ea ratione ei mutua re, vt milites in mercibus tantū suscipiat, & tantū in pecunia. Est enim triplex aut quadruplex figura prauitatis. Prima q; licet ipse putet merces tantū valere, haud tamē ita res habet: quia emptorū raritas extenuat pretiū, & si illi nō distrahant inter milites, nō tam citò nāciferentur emptores, quibus illo pretio diuēderent. Secunda iniquitas est, quod quia credito vēdunt, carius vendunt. Et tū à rege expectationis intuitu lucrum cessans nihilominus corradunt: sit vt tempus bis vendant. Et tertio cum miseri milites nō indigeāt eiusmodi mercibus, vilissimo eas statim pretio cōguntur rēuendere: atq; vt summatim dicamus pro decē millib; que rex soluit, vix milites sex millibus potiuntur. ¶ Sed per cōtaris vtrūm possis mutuatariū ratione mutui ligare, vt tuum colat agrum iusto pretio: vel tuum molēdinum, aut furnum, aut tabernam frequētet. Sunt quippe qui astruat id licere: vt Summa Angelica, &

Dubitatio.

Summa Angelica. Adrian. Syluester.

Adrian. q. de vsura, & quos Syluest. memorat in verbo, vsura. pri. §. 7. Quorū ratio est quod cum huiusmodi mutuator nullum det damnū nullum extorquet pretium. Attamen ab aduersa parte stat ratio q; illa civilis obligatio, est æstimabilis pecunia. Haud. n. dubia est quin priuatio libertatis sua pte natura digna sit pretio. Alij vero arbitratū nullā cōmitti vsuram si mutuatariū dederit illo termino soluendū quā d mutuatorius cessauerit ad tuum molēdinum venire, vel tibi alia via iusto pretio seruire. Sed re vera eodem relabitur. Et ideo vsuræ palliatio est. Nisi forte contractus sit emptio-

Solutio pro positæ dubitationis.

nis & venditionis: nihil enim vetat quominus possis constituto pretio obligare hominem vt ad tuum veniat molēdinum per tot annos, ac per totam vitam: etiam adiuncta poena, vt quādo defecerit certam tibi multam soluat.

Corollarij.

¶ Hinc planē colligitur prædiorum dominos vsurę sordibus infici, dum eo pacto colonis pecuniam, aut frumentum mutuauit, vt auctiori pretio fundos suos & prædia conducant. Neque verò excusantur dicentes prædiorum vsuram tanti valere: sed quia nō possunt colonos alia conditione inuenire, mutuauit: nam si non inueniunt, signum est quod non tanti valet conductio. Ergo quando inueniunt alium tāto pretio conducentem, tutum tibi esset tunc pauperi mutua re, vt eodem pretio conduceret: aliter minime.

¶ Sunt præterea qui vsuram in hac conuentione nullam cognoscūt. Obliga te mihi meas in æstate demerere fruges pretio tunc temporis currente: vt ego tibi tunc soluam partem pretij. Nam hic nulla apparet mutui ratio, sed solutionis. At vero non audeam hoc admittere. Nam illa anticipata solutio mutuatō quædam est pecuniæ per operam alterius soluendę. Quare obligatio ratio mutui fit.

Argument.

Ioan. And.

¶ Sed arguis contrā. Dum mutuatarius iustū precium suarum operarum recipit, nulla ei videtur deberi restitutio. Respondeo Ioan. Andr. vt refert illic Adrian. quod debet fieri pauperibus. Nulla hoc tamē iubet ratio. Quoniam restitutio non cedit in ius pauperum, nisi vbi nō potest haberi creditoris copia, vel vbi cōdemnatur vt perdat: sicut in simonia. Sed illi est restituentum, quantum illa obligatio valet. Ex quo fit, quod si vt se colonus obliget, pretium aliquantulo statueretur ei maius, aut vt veniat ad molēdinum aliquid remitteretur pretij molæ, nulla esset vsura. Item si etiam conductor obligaretur ipsum conducere: nam tunc quia obligatur vnus, obligatur & alter, & non ex vi anticipatæ solutionis.

Solutio le gliuma.

Secūda cōditio vsuræ conuētus.

¶ Et hæc de prima cōditione vsurę, que est vt q; recipitur, æstimabile sit pecunia. Secūda verò est vt ratioe mutui recipiatur. Quapropter si mutuatarius aliis mihi debitor est, possum illum pactione mutui districius deuincere, vt cum mutua pecunia aliam etiam mihi debita soluat. Vt verbi gratia si absq; arbitris decē illi mutuo dedi, quæ in iudicio negare potest, possum ea lege decē in super mutua re, vt corā tabellario sygraphā omniū viginti mihi subseribat. Nā licet illa obligatio æstimabilis sit pecunia, mihi tamē illā debebat. Et eadē ratione excluditur à ratioe vsurę si vel ratioe lucri cessantis

Quæstio ce

sanctis, vel donationis, vel alia via illud recipiā. ¶ In calce tamen eius articuli explicandum superest in qua specie sit mutuum restituendum; vt iustitia citra vsurę crimē, quod alterutra partium committat, obseruetur. Habet enim locū mutuatō in his duntaxat reb; (vt supra dictū est, & habetur. l. mutuum. ff. de reb. credi si certum petatur) quæ vsu cōsumuntur. Mutuo ergo tibi modios frumenti decem quo tempore vilius vēditur: vtrūm tempore redhibēdi quo fortē carius erit eandem mensurā mihi debeas quam tibi dedi, an idem tantum pretium quod æstimabatur dum tibi contuli. Et vice versa si pluris vendebatur dum tibi tradidi, vtrūm postea eandem præcisē mihi debeas mensuram, an, quo vendidisset, pretium. Idem est de vino, oleo, melle, & similibus. Tractat hoc Syluest. in verb. vsura. pri. §. 16. & 17. & alij multi quos re vera non video scopum punctum ferire. Responso etgo hisce distinctionibus sit clara. Primum discernendum est mutuatō à venditione. Etenim dum tu hyemalē tempore decē modios frumenti credidisti, videndū est vtrū mihi eo pretio vendidisti quo tunc vendebatur: an verò mutua si. Si vendideras, non tibi frumentum, sed pretium debeo. Quapropter si tunc singuli modij valebant ducatum, decem tibi ducatos debeo, quocunq; pretio post frumentum vaneat. Et ideo si inter nos conuentū fuit, vt idem pretium frumētū rependerem, & postea valet modius non nisi dimidium ducata, viginti tibi modios debeo. Res est clara. Si autem non sit nisi mutuatō, tunc non pretium, sed decem tibi præcisē modiorum debitor sum, quocunq; vaneat tempore postea numero. Vt si mēse Ianuarii frumentum suscepi, soluendum sequentis anni eodem mense, eodē tibi decem modios eiusdem qualitatis remittitur teneor. Vt scilicet granū eiusdem sit bonitatis. Neque refert, longē ne maioris annona vaneat quando tu mihi dedidisti, an multo minoris. Et idem est vini iudicium, atq; e aliarum rerum vsu consumptibilium. Etenim ratione mutui non tibi debeo pretium, sed corpora in eadē specie & qualitate. Quamobrem si quando ego tibi solo non valet modius nisi dimidium ducatum, quinq; ducatis tibi satisfacio: licet quando à te mutuatus sum: decem modij emebantur ducatis decem. At verò si tu mihi mensus es frumentum vetustum, obligans me vt tibi remetiar nouum, vsuraria mutuatō est. Nam petis frumentum melioris qualitatis quā mihi tradis. Neque refert vtrū nouum vilius vendatur. Et ideo isti reconditores frumenti caritatem exoptantes renouatorū

Solutio

Renouato

nomine infamantur. Mutuant enim frumentum submarcidum, ac corruptione proximū vt reddatur eis nouum. Atque idem in oleo & vino & alijs cetero: vt si subacidum vinum mutuas, vt dulcius tibi reddatur. Hæc de strina, q; rationis germina, civilis quoque iuris est vt patet. ff. de reb. cre. si cer. peta. per totum. præfertim. l. vinum. ¶ Quæris autem quid si mutuo soluendo non sit designata certa dies, vtrū fas sit tunc mutuatori non repetere quando videtur vilius vendari, sed opperiri tempus quo sit maximi pretij, vt frumētum duplet aut triplet? Respondetur ex natura rei nullam prodii iniustitiæ effigiem. Esset tamen auaritiæ indicium euidentius quā charitatis. Dico nō esse iniustitiam nisi mutuator operam daret, ne alter antea solueret, tunc enim iniustitia fit. Alio qui mutuatario imputatur, si non sibi consulto soluendo quando ex re sua fuit. At verò dum pactum interuenit, vt solutio non fiat ante certum tempus, quando coniecturę docent auctiori pretio æstimandum, vsurarius contra ctus est. ¶ Contra hanc autem sententiam sumitur à monetarum æstimatione argumentū. Sequeretur in quā ex his quæ dicta sunt, quod liceret mihi mutua re tibi ducatos ceterum, quādo minori argento vel zere æstimantur: & postea dum regis pragmatica aureorum valor augetur, idem auri pōdus suscipere. Syluest. vsu za. pri. §. 14. refert Doctores iuris dicētes quod si verisimiliter dubitatur tempore solutionis posse valere minus plusve, tunc eadem aurea moneta est restituenda. Sed re vera vel me vel istos fallacia cecat. Interstat enim, ni fallor, planissima interca pedo inter valorem monetæ, & valorem aliarum rerum vsu consumptibilium. Nam dum pretium, verbi gratia, frumenti, vel vini, vel olei augetur, res ipsa in se immutata manet. Et ideo eadem est restituenda mensura quæ mutuo recepta fuit, modo iam exposito. Quando verò monetæ valor augetur, ipsa in se natura monetæ, quateus moneta, hoc est rerum mensura est, augetur ac si augetur in se mensura frumenti: vt putā modius fieret maior. Et ideo si quando à me mutuatus es ducatum, non valebat nisi regalia vndecim: & post adduodecim eius æstimatio aucta est: non debes ducatum integrum, sed vndecim argentea regalia. Quemadmodum profusū decem tibi vmas frumenti mutua re, dum vnam duodecim tantum modiolū explebant, & postea per legem aucta est vt capiat modiolos tredecim, non debes mihi nisi vmas quæ duodecim præcisē reddant. Verū tamen quod de variatio

Dubitatio

Solutio

Obiecti cōtra dicta

Syluester

Discrimen inter necessitas & alias rationes rerum valore.

Solutio

Temeritas iustioris ac valoris pecuniæ diuersis temporibus in car-

riam potest exilimari pecunia: vno modo ab solute secundum eam communem usum. Et de hoc omnes consentiunt, nemini fas esse ultra sortem aliquid recipere ratione mutui. Cuius rei exemplum in vniuersis, qui negotiationi non vacat late patet. Nam hic est vsus qui seorsum non venit computandus. Altero vero modo consideratur vt negotiationis industria sub est: nempe quia possessor illam habet negotiationi expositam. Et de hac pecunia aiunt Conrad. eoq; multi posteriores statim posse mercatorem pacisci vlucrum cessans ad sortem sibi accumuletur: etiam si non sit inuitus, sed rogatus mutuet. Nihilominus statim egomet mihi hanc quartam conclusionem. Quod hoc modo possit lucrum cessans in pactum duci non est adeo certum vt patroni assertionis huius arbitrantur: sed est tum minus probabile, tum quam plurimis vsurarum periculis expositum. Et quidem quod non sit vsq; adeo certum, multis rationibus comprobatur. Primum nullam iuris aut canonici, aut civilis legem inuenias, que hoc permittat: quod certe non est infimum argumentum. Nam cum tam frequentes extant que vsuras ratione moræ pendii iubeant: videlicet dum mutuator, vel quiuis creditor inuitus re sua caret: si spontanea hæc lucri cessantis pactio tam plane licita esset, non defuisset lex que id insinuat. Mox si præcos doctores consultas, D. Tho. id negat, consulto dignoscens inter damnum emergens & lucrum cessans. Nempè quod illud licet in conuentione ponere, hoc vero minime. Cuius sententiæ accedit Scotus in. 4. dist. 15. q. 2. & Durand. in 3. sentent. dist. 17. q. 2. & inter iuriscōsultos illustres Innocent. sup. capi. Naviganti. de vsur. Imò inter antiquos grauesque seu iuris, seu Theologiæ doctores neminem inuenias, qui explicitis verbis id astruat, nisi ratione moræ aut alius culpæ debitoris. Qui autem eam affirmant, sunt Conrad. recens auctor, quaestio. 30. eandemq; cum formidine & timore septem cūditionibus circumsepit. Post vero Syluest. verb. vsura. pri. §. 10. & Caiet. super S. Thom. 2. 2. q. 78. & in sua Summa affirmatiuè eandem defensant. Atq; Adria. in. q. de vsura: licet fateatur (vt suo verbo vtar) esse opinionem moderatiorum. Quod si ratione agamus, vna est que vehementer apud me aduersus hanc opinionem depugnat. Lucrum cessare, vt nomen sonat, est hominè à lucro cohiberi: nemo autem cohibetur nisi sua impediatur voluntas: in uoluntarium vero, doctore. 3. Ethic. Aristot. sola vis, metus ve, aut ignorantia facit: ergo vbi nullus istorum intercedit, non proprie censetur

Opinio Conrad.

4 Conclusio

1 Ratio pro conclusione.

2 Ratio. D. Thom.

Scotus. Durandus. Innocent.

Conrad.

Syluester. Caiet.

Adrianus.

Ratio posita contra opinionem moderatiorum.

Aristot.

cessare lucrū. Certè est res creditu difficilis: si mercator qui negotiationi exposita habet pecuniam offert illā mutuo, non potest recipere lucrum cessans: & tamen per hoc solū quod alter leuissimo verbo mutuum idem ab eodē petat, possit idem lucrum in pactum ducere: cum nihilominus spontaneus faciat rogatus, si alterū præueniret. Atqui per hanc rationem, omnes aliorum labefactantur. Primum enim patens est discrimen inter damnum emergens & lucrum cessans: nam illud non pendet ex industria, sed est mera passio, à qua idcirco se quæ in columnam seruare potest: hoc autem pendet ex industria, à qua qui sua sponte suam abstrahit pecuniam, non est quod impediatur. Arguunt præterea sic. Post moram licet recipere lucrum cessans: sed pecunia negotiationi exposita, tantæ utilitatis erat ante illam moram: ergo poterat idem lucrum absque mora peti. Sed vides argumentum: extra chorum saltare. Haud enim negamus illam pecuniam tantū valere ante, quantum post moram: sed tamen antea non impeditur, sicut postea. Nam illa iniuria quæ sit post moram, dimouet voluntatem inuiti mercatoris à sua negotiatione: & ideo debetur ei lucrum. Quando verò sponte mutuatur, non proprie impeditur. Atq; hæc differentiam optime perpexit D. Tho. quippe qui. 2. 2. q. 62. art. 4. in solutione ad secundum, fatetur quod qui pecuniam creditoris ultra terminum præfixum detinet, quia eam damnificat, tenetur ei refundere etiā lucrum. Ex quo malè infert ibidem Caietan. eandem esse rationis vim ante moram. Nam quantum ad lucrum cessans non censet D. Tho. creditorem damnificari, nisi dum inuitus impeditur: quadoquidem postmodum. q. 78. negat ante moram idē lucrum licere recipi. Et per hoc aperitur fallacia alius istorū argumenti. Huius scilicet. Qui mercenarium à suis operis impeditur, tenetur illi refundere lucrum cessans: ergo negotiatori mutuanti. Negatur enim consequentia. Imò contrarium per hoc conuincitur. Si enim vi aut fraude illum impediatur, teneris quidē: si autem tuis solis precibus ductus vult amore tui cessare, nihil ei debes. Et simile nos diximus in proposito. Si autem conuentione facta ob pretiū ille cessat, nullum ad propositum affert exemplum. Atqui & in huius discriminis ignorantia ne latet deceptio. Operæ enim mercenarij natura sua locabiles pretio sunt & conducibiles: pecunia verò minime. Nam si aliquid plus valet: non à se habet, sed dumtaxat ex adiuncta possessoris industria: ob idq; quando sua sponte mutuatur, liberè nudat illā tali valore. Quapropter

Primum argumentum contra opinionem.

Solutio.

Caiet.

2. Argum.

Solutio.

Argum 3.

Solutio.

Argum 4.

Solutio.

Opinio Conrad. non nihil continet periculi.

propter neque est simile de illo qui impeditur ad beneficium assequatur, cui restituo debetur. Nam ille inuitus non assequitur. Neque rursum est par ratio de instrumentis. Arguunt enim: Opifex potest instrumenta suæ artis pretio locare: sed pecuniae sunt etiam instrumenta negotiatoris ad lucrum: ergo potest illas locare. Est itaque latissimum interuallum quod vsus instrumentorum, quia non consumitur vsu seorsum est dignus pretio, sicut vsus equi, & domus: quæ idcirco locabilia sunt. Vfus autem pecuniae per se non est ad illam vsum locabilis, quo consumitur, sed totius valor de tua nascitur industria, quem ideo recipere nequis nisi quando impeditur: impeditur autem solum quando inuitus cessat. Aristot. nanque diuitias per se vocat felicitatis instrumenta: scilicet vt liberalitatis virtus vsum habeat: non tamen quod sint sicuti aliarū artium instrumenta. Ac perinde patebit dissimilitudo de fato aruo. Arguunt siquidem præterea quod sicut frumenti modius per se non valet nisi modium: seminati vero atque herbescerentis pluri, propter potentiam aestimatur: ideoque non solum quando per vim ab aliquo pessundatur, verum & ex conuentione potest vendi quantum valet eum illa potentia: sic vtq; negotiator, aiunt, potest cum illa potentia mutare pecuniam. Porro autem à venditione ad mutuū, nulla fit solida consequentia. Nam res vendibilis suapte natura valet pretium: mutuū autem gratis fieri debet: nam, vt identidem hoc dicimus industria mercatoris non impeditur nisi quando eius voluntati seu per vim seu per fraudē obstitit. Quare nec argumentum de iactu retis, qui. l. si iactu, ff. de act. emp. & vendi. declaratur esse vendibilis in spe, ad præfens propositum refert. Est enim res illa per se vendibilis. Hoc enim solum concluderet quod postquam mercator iam emittit merces, quas ad nūdinam misit, possit lucrum vendere, quod est in spe. Est enim tunc sicut satus ager: & ideo illud lucrum est vendibile. Quando verò nihil emis, sed sponte mutuas, nihil habes quod vendas. Ac multo minus ad rem facit argumentum quod de genero fit suscipiente fructus pignoris extra sortem: siquidem iā probatum est, non ratione lucri cessantis, sed propter vxorios sumptus illos recipere. Præter hæc alia sunt argumenta quibus palam docetur quantum periculi ab illa opinione consistat. Circumvallant enim eam Conradus atque alij eius fautores multis conditionibus necessarijs, vt aiunt, vt contractus ab vsure periculis liberetur. Harū capitalis est quod mercator potius expetere debet & optare negotiatione au-

gere suam pecuniam, quam mutuo. Per hoc enim putant impediti eius voluntatem. Nam si maule mutuat, fatentur non impediti, atque adeo non licere lucrum cessans recipere. Sed quam sit inbetilla hæc conditio, aperte monstratur. Id quod in re natura sua licitū est, nullum esse peccatum desiderare: neque tale desiderium extractum vitiat: mercatori autem habenti pecuniam ad negotia paratam licet per hoc solum quod rogetur lucrum cessans recipere: ergo licet desiderare vt aliquis se rogatus accedat, vt illo modo impediatur negotiatione. Si ille sic apud se constituit: Nisi quis à me mutuum petat, nolo mereatur: meum æs committere, planum esset vsuræ vitium: quia non habet pecuniam expositam. Dum autem firmiter constituit negotiari, nisi quis ab eo mutuum petat, profectò nescio secundum istorū opinionem, cur desiderare, vt quis mutuū petat vt lucrum recipiat, vitium consistat vsuræ. Atq; adeo sequitur quod per hoc solum quod mutuator rogatur, non proprie impeditur: quandoquidem illud optare licet. Quod si hoc verū est, vide quam lata sternatur vsuris via. Nā dicere quod debet mutuator mutuatæ charitate victus, vt possit lucrū recipere, commutatum est. Si quidem ad naturam vsuræ tollendam nil facit charitas. Adde quod tunc non opus est vt rogari expectet: nā maior esset claritas si amicum egeret sciens offerret ei pecuniam mutuo si vellet cum pacto lucri cessantis. Nam dum mutus est damni emergentis, profectò licet habere pecuniam eandem amice offerre, vt si ex re sua est, mutuatam cum tali periculo recipiat. Alia eorum conditio est quod labores, & expensæ, & pericula deducatur à summa cessantis iucris. Attamen neque hæc conditio, si sua vera est opinio, firma est. Expensæ quidem planum est esse deducendas: quia remanent apud mercatorem. Sed tamen de laboribus & periculis non est eadem ratio. Sum ego, verbi gratia, mercator hac arte viuens: petis à me mutuo pecuniā meam. Arguitur ergo, si mihi liceret lucrū cessans iam nunc suscipere, possim etiam tantum recipere quantum si meas nauarem operas lucrarer: nam paratus sum ego impendere labores meos: & malo laborado lucrificare de cæ, quam sine labore octo: volo etiā subire pericula. Si ergo solas preces isti censeat esse impedimentū meæ voluntatis, vt lucrū dicatur cessare, profectò cum à laboribus meis & periculis impediatur, totum possum petere. Enimvero si mercenariū impediatur ne suas operas in vineā locaret, totū denarium debes ei sine deductio- ne laboris: quia maluisse ille integrū denariū

Argumentū contra opinionem re citatam.

laborando, quam decurtatum esse. Et ecce rationes quae me semper de re hac dubium tenuerunt. Et fateor, hanc male sententiam tenere. At satis duxerim rationes meas aliorum iudicio relinquere: sed optarem habere patronos qui mecum eiusmodi personata vsuram portenta abigerent. Nam haec lucra cessantis imago hiatum illius & voraginein vsuram non a multis hinc annis patefecit. Nihil feci, quia non mihi tantum arrogo ut primus opinionem illam proflus refellam, sit nostra quinta conclusio. Non omnino probabilitate caret ut possit lucrum cessans in pactum duci ab articulo mutationis: dummodo re vera cesset, & non fiat in fraudem vsuram. Verè enim cessare tunc penitus censendum est, non quia poteras negotiatio ni pecuniam committere, sed quando re vera iam firmus exponere constitueras, atque eandem quam mutuas. Nam si habes viginti millia & non decreuisti mercaturam nisi decem millia committere, ne quis ex aliorum mutuo lucrum cessans petere: eò quod illis quoque negotiari potuisses. Ratio conclusionis huius quae vllam habeat probabilitatem, haec vna est, quod postquam illa pecunia tua mancipita industriae tantum altimatur: & alter sciens & prudens vult illam cum illo onere suscipere, videris tu posse de illo pretio pacisci. Fit tunc S. Tho. sic interpretandum est, quod non licet ad integram suscipere, quod re futurum erat in actu: quia nondum est certum, ac multo minus quantum poterat accrescere: quoniam hoc minus habet certitudinis, sed quantum est in habitu, puta in spe secundum coniecturalem prudentiam verisimili. Quamuis cui rationes nostrae alteram persuaserint sententiam, optimo se iudicio tuebitur, dicens, nunquam lucrum, nisi in inuito proprie cessare. Et idcirco argumenta in capite quaestionis proposita ille dissoluet, cuius intererit.

ARTICVLVS III.

Utrum quicquid lucri pecunia vsuraria peperit, sit restitutioni obnoxium.

Ost haec sequitur sermo de vsuram restitutione. Et quia de illa ambigere nemo potest, quaeritur amplius an quicquid lucri pecunia vsuraria peperit, sit restitutioni obnoxium. Et arguitur a parte affirmatiua, secundum Paulum ad Romanos. Si radix facta, & ramus: ergo a cotrario sensu: si radix infecta, qualis est vsuraria pecunia, & ramus, puta eius lucra, ac pe-

Conclu.

Ratio conclusionis.

Argum.

inde restituenda. Secundò. Si fenerator for. 2. Argum. nebr. pecunia possessione aliqua emit, vendenda illa est, ut iubetur extra, de vsur. ca. cum tu. ut de eius pretio pecunia vsurarie restituatur: ergo aequali ratione debet & lucrum eiusdem pecuniae domino reddi. Tertio. Fenerator non plus iuris habet in lucrum vsuraria pecunia comparatum, quam in ipsam pecuniam, sed illius pecuniae nullum acquirit dominium: ergo nec lucri, ac subinde pari iure tenetur illud domino refundere. In cotrarium est ratio haec. Id quod homo per suam propriam industriam nulla vetate lege acquisiuit, legitime possidet: contingere autem potest ut vsurarius sua industria id aquirat, quod lex vsuridare non vetat: ergo illud non tenetur restituere.

De vsuram restitutione, ut in fronte quaestio nis dicebam nemo dubitat, sed tamen certum relinquitur. Nihilominus quia eius ratio non nihil habet dubietatis, & de hoc quoque respondendum est. Tribus autem conclusionibus consistit responso. Primum quicquid pretij ratione mutui per vsuram receptum fuerit, manet restitutioni subditum. Conclusio iam supra articulo. ex altera illata est: inde videlicet, quod vsura est peccatum iniustitiae commutatae: eò quod illic vel pecunia bis venditur, vel semel vsus, qui seorsum nullius est pretij dignus. De lucro autem quod postmodum per pecuniam vel re aliam vsuraria accrescit, distinguendum est cum D. Tho. Rerum namque, ut dictum est, aliae sunt, quarum vsus est ipsarum consumptio: qualis est frumentum, pecunia, &c. aliae vero quarum vsus non est earum consumptio: ut praedium, domus, & similia. Est ergo secunda conclusio. Quando res quae vsu consumuntur per vsuram extorquetur, puta pecunia, granum, vinum, &c. tunc fenerator non tenetur restituere nisi tantum penitus, quantum accepit cum damnis, si quae alia dedit: & cum lucro, si quod alteri cesset. Fructus autem qui per eandem res sua industria accumulauit, liberi sunt a restitutione. Extorsisti a mutuatario mille aureos per vsuram, quibus postea industria tua centum adiecisti: mille tantum illi debes: ac insuper damna quae tua causa accepit: & lucrum si quod illi cessauit.

Idem est si centum cados vini eripueris, quibus venditis illos multiplicasti. Centum inquam tantum debes. Ratio est manifesta. Nullus debet alteri nisi quantum illi damni dedit: ergo qui mille tantum surripuit, simpla illa debet: nam quod illi per suam industriam accrenit, non erat alterius. Simile dicendum nobis infra est de emptore, qui non cogitur emere vilitatem suam, sed venditoris damnum. Atque idem omnino de depo-

Conclu. Probato.

Conclu.

depositario, qui si vsu depositae pecuniae alienae lucretur, non debet nisi simpla depositum. Tertia conclusio. Si fenerator rem a iuram fructu feram per vsuram recipit, restituere eandem tenetur cum fructibus. Ut si recipit fundum, non solum ipsum, sed quotquot habuit fructus debet. Et si recipit domum, cuius locatione acquisiuit decem nummos, eisdem vna cum domo debet. Et ratio S. Tho. est quod rerum illarum quas fenerator per vsuram acquisiuit, non est dominus, sed dominium manet apud mutuatariem. Quapropter non feneratori sed alteri fructificanti. Veluti de pignore dictum est. Sed arguitur: aut quid non & vsuraria pecuniae dominium penes ipsum conferentem pariter manebat: cur ergo lucrum illarum non eidem debetur, sicut aliarum rerum fructus? Respondetur planissimum esse interdictum, quod res illae quae vsu consumuntur, steriles per se sunt: neque parunt: & ideo quantum sint alienae, tamen accedens lucrum totum debetur negotiantis industriae. Illae vero quae per se fructificant, dominio fructificant. Quod si arguas: Si fenerator illa pecunia vsuraria emerit fundum, tenetur ipsum cum fructibus restituere: si quidem cum alterius pecunia illum emerit, videtur perinde esse ac si eundem fundum per vsuram ab illo extorsisset: ergo eadem ratione tenetur restituere lucrum eiusdem vsurariae pecuniae. Negatur antecedens. Imò fructus illius empti fundi sunt ipsius feneratoris ementis: ut puta suae industriae debiti. Neque tenetur restituere nisi pecuniam: veluti si depositarius aliena pecunia res coemeret, non debet nisi pecuniam. At verò ut perspicacior fiat istarum conclusionum ac potissimum primae intellectus, examinanda est vetus illa quaestio, utrum per vsurariam dationem transferatur dominium. Fuit in opinio glossae illius textus Ambrosij, Si quis vsuram. 4. q. 4. quae id asseruit. Cum qua consentit & Scotus in. 4. distinet. 15. q. 2. articulo. 3. & Paluda. ibidem, atque Adrianus in quaestione de vsura: qui ait esse communem opinionem Canonistarum. Et citat in eandem sententiam Hericium Gandensium in quod. 2. q. 2. 7. Imò & D. Thomas in. 4. dist. 15. q. 2. articulo. 4. Attamen S. Thomas non ait illic nisi quod ista hoc dicere. Et ratio istius opinionis est, quod vnusquisque liberam habet potestatem donandi: quod si est mutuatarius aut libere donat: ergo dominium transfert. Quod si respondeas, ut articulo dictum est, non esse omnino liberam donationem: quia ab eo fit qui necessitate compellitur, hoc non obstat: tum quod posset quis absque necessitate accipere ad vsuram, tum etiam quod metus multo efficacius tollit volun-

Conclu.

Thom.

Obiectio.

Solutio.

Replica.

Gravis quaestio.

Opinio: Glossae, Scotus, Paludanus, Adrianus, Henricus.

Ratio praeterea opinionis solutio.

Replica.

tariu: & tamè non obstante metu transferatur dominium: ut patet vtroque iure. Non per cap. Abbas, de his quae vi metus cau. sui. & l. metus. ff. eod. licet detur repetitio, & tales contractus sint in irritum reuocandi. Quin etiam contractus materiam monij, si metus non sit cadens in constantem virtutem tenet. Et consonat Arist. sententia. 3. Ethic. de maximo mercatore, qui metu abijcit merces: Vbi licet inuoluntarij quippiam admixtu in sit, est nihilominus abiectio simpliciter spontanea. Item inuoluntarij non dat vsurario pecuniam tanquam in deposito, vel in pignus, neque per locationem, quibus contractibus non transfertur dominium: sed verè dat pro matio: ergo transfert dominium. Praeterea si non transferret dominium, sequeretur quod omnis contractus quem postea vsurarius illa pecunia committeret, essent casus. Perinde ac si latero pecunia furto sublata illos faceret. Ideo quoque quoniam vsurario panem vel vinum venderet, aut rem aliam, tenetur restituere pretium verò domino. His tamè non obstantibus opinio negatiua est in dubio vera. Quam quidem opinionem expressè hic tenet S. Thomas in vltimis verbis articuli: vbi ait, fructus rei per vsuram extortos, eò fore restitutos, qui qui eam dedit, est eiusdem rei dominus. Et esset nihil aliud quam cautillius, dicere quod licet rerum vsu non consumptibilium non transferatur dominium, transfertur tamen pecunia. Eadem quippe est vtrobiusque ratio. Quare D. Thomas in solutione tertij Idem asseruit de pecunia. Ob idque non debuisset Adria. eum citare in suam sententiam, neque verò omnes iuris doctores. Nam & vnus eorum, Syluester in verb. vsura. sexto, dicit opinionem sancti Thomae teneri communiter a doctoribus. Sed meos ipsorum est de hoc etiam ratio conuenire quam nam sit opinio communis. Et ideo parum deterreret debet illud suu verbum, omnes. Opinione autem sancti Thomae cauti amplexi sunt antiqui patres: ut Alex. 3. p. q. 6. membro. 4. & Altisiodorensis. 3. par. tract. 2. quae st. 1. & Richardus in. 4. dist. 15. q. 4. art. 5. Et Caleta. quod. 1. fecit de hoc quaestione tertiam. Atqui vtrationes sententiae huius eluceant, supponendum est quod nuda traditio rei non est certum signum translationis dominij. Sic. n. habet. ff. de acquire. domi. l. Nāquam nuda traditio enim transfert dominium: sed ita, si venditio aut iusta causa praecesserit, propter quam traditio sequeretur. Hoc supposito arguitur sic. Si per vsurariam solutionem dominium transferretur, vel hoc esset rigore legis, vel arbitrio voluntatis solutis: quia non est alia via transferendi: lege autè non transfertur, cum lex omnis talem contra-

Aristo.

Solutio.

D. Thom.

Syluester.

Alexander Alefiodorensis, Richardus, Caetanensis.

Prima ratio in gratiam proxima est tertionis.

Quam vetet: voluntatem vero solventis, iam dictum est non constare per hoc quod voluntarie pecuniam tradidit. Supponimus enim non dare ratione amicitie mere gratis: hoc enim extra propositum est: sed ratione contractus mutui, contra istum autem hic translationem non indicat: ut pote quo vsus pecunie emitur: quod nullo est seorsum pretio estimabilis: ergo nullum est convincens argumentum, quod voluntas solventis sit dominium transferre. Cum ergo nempe praesumatur donate nisi planis documentis collat, sit ut nulla fiat illi dominij transmissio. Et potissimum quod in huiusmodi traditionibus que plenam non habent voluntatem, quam minima excogitari potest, credenda est alienatio.

Scrupulus.

Solutio.

Quod si exquiras, cur ergo mutuarius dat postquam (ut supra argutum est) neque dat in deposito neque in pignus? Respondetur eo dare, quia aliter non potest extorquere mutuū. Et si virgeas: ergo decipit hominem: negatur consequentia. Imo foenerator seipsum seducit. Nam postquam accipit quod non debet, ipse videtur quomodo recipit: illa enim traditio non habet peculiariter nomen quod datio usuraria. Et est non dissimile exemplum de illo qui in naufragio eicit mercem in mare. Non enim ideo dominium ab se illarum abdicat. Quare si vendarū postmodum impetu reiiciantur in siccam, sui etiā tunc sunt iuris. Secundo presunt. Omnes (illi etiam qui sunt partis aduersae) fatentur quod si foenerator loco vsuræ extorsit aruum, tenetur idem, ut ait S. Thom. cum fructibus restituere: huius aut causa alia reddi nequit, quam illa S. Tho. scilicet quod eius dominium semper manet apud eum, qui dedit. Nā si praedium vere esset foeneratoris, licet iniuste extorsisset, fructificaret sibi: neque, amplius teneretur quod praedium restituere. Quod si dicas debere illos ratione morae, quia alter impeditur, tunc sequeretur quod si mutuarius non deberet agrū colere, nihil fructuum deberetur ei: quod est falsum. Præterea tertio arguitur: cum leges omnes vsuris recipiendis reclamēt, quantum fieri potest, denegandum est vsuratio ius: si autem ei dominium concedatur, periculo exponitur restitutio: nā si vera est illa donatio, possit quodammodo vsurarius tergiversari, negans teneri se restitutionis ligamine, saltē quousque alterpetat. Ad hæc insuper quarto loco accedit quod solent leges dominiorū translationē impedire in dationibus, que sunt pro re turpi & iniuriosa, ut si des affasino ut hominē occidat: aut corripendo iudici, aut simoniaci: quia res illa non est vendibilis: cum ergo vsus mutuatæ pecuniæ seorsum nullus sit

Ratio.

Ratio.

Ratio.

pretij, signū est, leges illius contractus prohibitorias translationē dominij impedire. Mutuarius aut qui dat, non ratione amicitie, sed ratione mutui, nā quā iatēdit aliter dare quæ iura permittunt. Atque huc forsitan spectat ratio Alciusiodorensis, inde probantis non posse mutuarius ratione talis cōventionis donare: quia ad hoc prohibetur: scilicet, per leges naturæ ac diuinæ contractū improbant. Postremū autē ego met mihi argumentū excogito. Si vsurarius vsurarie pecuniæ esset dominus, consequens fieret, ut si haberet creditores alios antiquiores, quibus non per vsuras debitor erat, & postea res alienam per vsuras contraheret, neque haberet alia bona nisi illa vsuraria, prius deberet solvere antiquioribus. Nam si illa bona verè sunt illius, vera antiquius debitum preferendum est: & tamen hoc nemo concedit. Ratio ergo cur vsurarius dominus facienda est prius restitutio, non est alia quam quod vsurarius non acquirit eam dominium. Primo igitur argumento in contrarium conceditur, illam esse causam, cur non transferatur dominium: quia scilicet illic non est libera donatio, sed datio, propter vsuram mutuatæ pecuniæ, que nihil valet. Neque refert (ut supra ar. dictum est) si vsurarius stricta necessitate compulsum petat, an suo obsequatur animo: satis enim est quod postquam constituit mutuū petere compellitur dare: quia aliter obtinere non potest. Atque idem respondemus de datione per metū facta. Nam cum spontanea non sit, non est cui dominium in alterū transmittat. Neque iura contrarium volunt: imo hoc planè ipsam docet: dū scilicet sancunt, eiusmodi donationes esse, non irritandas, sed ut irritas declarandas: Fatemur quidem si latronis meta iures illi quippiam largiri, teneri de ratione iuramenti: sed tamē cum tradideris, minime dominium traducis.

Postrema ratio autem.

Ad 1. argu. partis aduersae.

Dubitatio.

Solutio.

Ad 2. argu.

Ad 1. argu. principat.

Per hæc e. go respondetur ad argumenta in capite quaestionis proposita. Ad authoritatem enim Pauli dicendum quod radices qualitas,

litas, seu bona seu mala, propterea redundat in ramos quod habet rationem effectricis causæ: pecunia vero vsuraria non est nisi sola materia industrialis: & ideo licet ipsa sit restitutioni obnoxia, non tamen eius lucrum.

Ad argu. ¶ Et similitudine respodetur ad secundū. Possessiones namque foenebris pecuniæ emptæ emittis sunt, sibi que fructificanti: Sunt tamē obligatæ vsurari debitis. Et ideo cap. eū in iudicantur vè di, si alioqui soluedo non sit foenerator. Ex quo sequitur, glossam eiusdem capituli extum non intellexisse. Elicet enim inde quod vsuraria pecunia emptæ, sunt restituenda: tamen textus non hoc dicit, sed quod sunt vendendæ. Et refert quod plurimum. Nam eū possessiones illæ in ditione sunt foeneratoris, si plus valet quod fuerat vsuraria pecunia, illo excessas, ut hic S. Tho. docet, non alterius alio pecuniæ extorsit, sed suus qui emerat, est. Nisi forsitan ratione vel damni emergetis vel cessantis, huiusmodi ei deberetur. Itē si eadem essent restituta: & si in usqueque earū deberent cum illis refundi: quod est falsum. Ergo si ergo differret res esse debitis obligatas, & eadem esse restituendas.

Ad 2. argu. ¶ Atque inde liquet tertij responsio, quo arguebatur non habere foeneratorem plus iuris in re emptā quam in pecuniā ipsam. Falsum enim est, quippe cum ratione industrialis ius habeat in rem, quod in pecuniā non habebat.

Quæstio. ¶ Et per hæc dissoluitur alia quaestio. Vtrum scilicet omnia bona vsurarij, sint subdita restitutioni nā super eodē capitulo. Cum tū. aliqui affirmant (ut Panormita refert) alij verò negant ut Panormi. ipse & Ioannes Andreas, dicentes quod illa que per vsuram sunt extorta, obligata manent: reliqua verò legitime acquisita, minime: quia nullum ius, inquinant, id præcipit. At verò sanctus Thomas in eadem solutione secundi, non modo illa que vsuraria pecunia emptæ sunt, verum omnia affirmat esse obligata. Distingnuendum ergo est. Primum enim triplicia sunt vsurarij bona. Illa scilicet, que velut vsurarium pretium acquisita sunt, & ea que pecunia vsuraria fuerunt emptæ: & præter hæc alia, si que legitime hæreditate, vel via quavis licita possidet. Rursus obligatio, altera est personalis, scilicet que ex persona descendit in possessiones, alia verò realis, que ratione rei ligat personā. Res ergo primi ordinis, puta que vsu non consumuntur, vsura vel furto sublata, obligatione reali manent restitutioni obnoxia: quippe que eadem numero reddenda sunt: eodē quod dominium fixū permanet penes primum possessorem. Quocirca obligatio hæc quocūque cum re ipsa commigrat, Nempe fue

vendantur, siue donentur, siue iure hæreditario possideantur, obligatæ sunt restituendæ eadem ratione rei acceptæ restituendæ: vero domino. Sed sunt alia res siue vsuraria pecunia emptæ siue legitime ab vsurario acquisitæ: verbi gratia, sunt patrimonialia. Et hæc non sunt obligationi reali restitutioni subdita, sed personali. Nā foenerator vsurarij es per vsuras contractas fit restitutioni obnoxius: & ratione ipsius cuncta que possidet. Et est iustissima differentia quod hæc personalis obligatio non transit perinde atque realis cum rebus, sed tantum in illos qui loco persona succedunt. Ex tēpli gratia: Si vsurarius vendat suum patrimonium quando alia bona habebat quibus vsuras restitueret: post verò in pauperem lapsus restitueret non potest illi emptores liberari à restitutione. Nā bona que emerant, vera erant foeneratoris. At verò si vita defunctus aliqua reliquit in bonis: siue illa que per vsuras acquisitæ, siue aliud legitimum, etiam si vsuraria substantia totam perdidit: hæc tunc tenentur paterna vsuras solvere ratione obligationis in quod realis, sed personalis: quia succedit loco defuncti. Ex his ita gradū facere possumus ad foeneratorem contractus, ut examinemus quanta sint validi: qui verò minime: quod quodam superiori argumēto exquirebatur. Eni in huius vsurarius dominium non acquirit, consequens fieri videtur nullatenus possit vsuraria bona vel contracta alienare. Ad hoc in primis per distinctionē illam superius positam respondetur. Res que per vsu consumptibiles in pretium vsurarie mutationis receptæ, alienari nequaquam ab vsurario possunt: esset namque, alienatio irrita: quæ do quidē nunquam in suum ius venerit. De alijs autem, puta, que vsu consumuntur, alia est ratio. Enimvero si vsurarius, etiam si illas alienauerit alia habet bona quibus restituat, contractus alienationis, siue gratuito sicut, siue oneroso vinculo, tenet: quoniam non est necesse ut eadē numero restituatur. Si autem nihil profus habet nisi quod per vsuras corrasit, imo licet illa que habet, non sint vsuraria, sed legitima bona, quæ tamen debitorum summā non exsuperant: tunc vniuersale ferre Doctorā responsū est: oēs eius contractus esse irritos: quia omnia illa bona sunt debitis obligata: vel obligatione reali, si sint prioris generis: vel personali, si sint posterioris: quia persona est restituere obligata.

¶ At verò tam vniuersalem sententiam, nisi eū certo moderamine, non mihi videor satis probare. Etenim si sit gratuitus contractus, verbi gratia donationis, planum est non valere: quoniam tunc donatum illud ab vsurarium debitis

Moderatio sententiæ communi.

tis eximitur. Si autem onerosus, sic distingua-
 nam si per illum nihil usurarius recipit quod de-
 bitori soluat, fateor similiter casum esse, ut
 si filiam dotaret, quia non sibi ad iustum super-
 est quantum debet. Atque idem censendum si si-
 pendia famulis persolvat, et si victualia emat,
 quae certum est ab ipso commendanda fore. Vide
 ergo quantum sit periculi cum usurariis atque alijs
 qui creditur non alia bona possidere, quam illicite
 acquisita, huiusmodi contractus iure. Si tamen
 vendat, dummodo id non fiat in fraudem, ar-
 bitror secundum ius naturae contractum firmum
 esse, emptoremque in conscientia nullatenus te-
 neri ad restitutionem: nam venditor et si rem
 vendidit, pretium tamen recepit, quare nihil
 minus in bonis habet: & potest ex illo pretio
 solvere usurarium debitum, sicut poterat ex re ipsa.
 Itaque ad irritandum contractum, eo conijcien-
 dus est oculus utrum per ipsum usurarium sub-
 stantia minor fiat, quam quae solvendis debitis suf-
 ficat. Et patet hoc modo ratio. Fac vusura-
 rium non amplius habere pecuniam, quam est
 suum, et alienam: si tunc illi vendam meum fun-
 dum, contractus est firmus: quia tantum habet
 in rebus quantum habebat in nummis. Si ergo
 iterum ego eundem fundum, eodem numero re-
 dimam, cur contractus eadem ratione non sit
 solidus? Ius quidem civile fortassis non sit
 obligatio non est cur conscientiam remordeat. Hinc pro-
 tipus facilis est descensus ad foeneratorum hare-
 des. Ad illos enim non tantum obligatio realis
 derivatur, verum & personalis defuncti. Non
 solum inquam dum in hereditate res eadem per-
 manent, quae veluti pretium usurarium acquisi-
 te fuerant, tenentur easdem propter obligatio-
 nem reale, quae cum ipsis migrat, dominis re-
 ferre; verum et si nihil illarum superstit, sed ta-
 men defunctus aliquid vnde debita solvantur
 in alijs legitimis bonis reliquerit, tenentur resti-
 tuere quicquid ille debebat, propter personale
 obligationem: eo quod eius loco subrogantur. Te-
 nentur inquam in conscientia, si bona debito-
 rum summam adaequant. Alioquin satis est si
 totam hereditatem restituant. In foro autem
 exteriori, si hereditatem acceptarent, cogere-
 tur in totum: nisi fortassis scriptorum precise bo-
 norum de haeredes pronunciasent.

Veditio facta
 ab usurario
 non valida
 est secundum
 ius naturae.

De haeredibus
 foenerato-
 rum.

Dubitatio.

Syluester.

tis, unusquilibet tenetur in solidum: si vero non
 sunt obligata, quilibet tenetur pro rata. At ve-
 ro distinctio haec parum ad rem facit. Nam ut
 supra monstratum est, cuncta usurarij bona
 obligata manent, siue reali siue personali obli-
 gatione. Et ideo sic potius censendum, quod
 res illae quae pretium fuerunt usurarium, a quo-
 vis haeredum possideantur, reddendae sunt do-
 mino. Et tunc ceteri cohaeredes tenentur illi
 refundere pro ratione suae portiones. Si autem
 sunt alia bona, arbitror neminem teneri nisi pro
 quota assis: ut qui haeres fuit ex senille, teneatur
 de usurarium medietate: & qui ex triete, de
 tertia, & ceteri similiter de sua cuiusque portio-
 ne. Et ratio est, quia personalis obligatio non
 transit in haeres nisi ratione hereditatis: ob-
 idque obligatio disperitur secundum portio-
 nem hereditatis cuiusque. Et hoc sentio etiam
 si bona illa usuraria pecunia fuerint empti. Et
 haec de restitutione eorum, quae per realem usura-
 ram acquiruntur. Restat autem de usura me-
 tali respondere, utrum obliget ad restitutionem:
 ut cap. consultit. de usur. de huiusmodi Urban. 3.
 Et in primis ex superioribus constitutum sup-
 ponamus, usuram mentalem esse, quando etiam
 nullo praecedenti pacto aliquid speratur ratio-
 ne mutui recipiendum. Nam quando duntaxat
 ratione benevolentiae speratur, nunquam
 contrahitur usurae contagium: siue illa sit prin-
 cipalis intentio, siue secus. Hoc nanque iam su-
 pra satis non solum testimonio S. Thomae, sed cla-
 ra ratione monstratum est. Secundo suppo-
 nendum est, usuram mentalem, licet semper
 peccatum sit cordis, nunquam tamen obliga-
 re ad restitutionem nisi dum re vera subsequi-
 tur usurae receptio. Quinimo et si pactum in-
 terueniat & mutuator inique contendant usuras
 exprimere, nisi recipiat, nulla emergit restitutio
 nisi obligatio: quia nihil debetur nisi Deo in sa-
 tisfactionem pro culpa. Igitur cap. Consultat.
 ubi restitutio inbetur usurae mentalis, hoc pa-
 cto intelligendum est. At vero nondum per
 haec satis liquet eiusdem textus intellectus. Haud
 enim defuncti qui censentur mentalem usuram
 nemine restitutionis vinculo innodare, nisi eum
 qui prauam suam mentem alteri insinuauerit.
 Imo Scotus in 4. distinct. 1. q. 2. artic. 2. id videtur
 sentire. Ait enim quod animus sine villo pacto
 verbali, vel alio signo aequiualentem offendentem
 debitori quod mutuas non mutualet sine spe lucri,
 non facit illum recipientem sine pacto habere
 alienum: & ideo non tenetur ad restitutionem. Et
 eiusdem sententiae apparet esse Ricardus eadem
 distinct. artic. 5. q. 5. v. putat si usurarius, ut ha-
 betur in eodem cap. parabolam iuramenti, hoc
 est chie-

Satis est dubi-
 tationi pro-
 positae.

Ratio pro-
 ba assensio-
 nis.

Quaestio al-
 tera.

ripit fun-
 damentum.

Secundum.

Scotus.

Richardus.

Mortuum
 Scotus.
 Grego.

Sententia
 Scoti nulli-
 po habilita-
 ni.

Ratio in
 Scotum.

Dubium.

Explicatur
 textus citatus.

est, chirographum d. biti red dere recuset, quo
 usque; aliquid ultra sortem ei supererogetur. Et
 facere pro Scoto videtur Grego in Registro.
 Et habetur a. q. 2. c. sic, ubi ait, eius oblatio;
 scilicet mutuatarij, nullam culpam maculam in-
 gerit, quae non ex ambientis petitione processit.
 Porro autem haec opinio, ut apud auctores
 iacet: nulla probante viget. Nam qui prauitatem
 sui propositi insinuant, non mentales, sed
 reales usurarij censendi sunt. Quoad quidem licet
 pactum non inane expressum, insinuant ta-
 men tacite. Quare in dict. cap. consultit. seorsum
 mentalis usurarius fecerit ab eo qui me-
 tem suam illo modo significat. Item ratio est
 manifesta ut etiam sine tali significatione usura
 obliget ad restitutionem: nam quavis tua
 avaram mentem celes, tamen dum scis alterum
 ratione mutui tibi dare, tunc plane intelligis
 dationem illius non esse liberam donationem
 sed fieri pro illo quod non est pretio dignum,
 ac perinde retinens alienum inuito domino.
 ¶ Ut ergo res haec lucide pateat, notandum est
 quatuor modis posse contingere receptionem
 foeneratoris a mutuatario. Primum: si mutuator
 intendat ratione benevolentiae recipere, eodemque
 modo recipiat: tunc enim planum est, nullum co-
 flari usurae peccatum: tantum abest ut illa exi-
 gatur restitutio. Secundum: si intendit recipere
 causa mutui, & re vera ita recipit: & hoc, licet
 nullum interueniat pactum, neque intentionis
 significatus, contra controuersiam, peccatum est
 restitutioni obnoxium: tum propter rationem
 proximam factam: tum quia expressa est deter-
 minatio dict. c. consultit. ¶ Vnum tamen offen-
 dit me dubium circa capituli verba. Habentur
 namque ibidem haec. Si non aliis mutuo esset tra-
 diturus. Ex quibus verbis omnes colligunt quod
 intentio secundaria usurae non obligat ad resti-
 tutionem, sed duntaxat primaria & principalis.
 Videlicet si tu non mutuares nisi ob eiusmo-
 di spem & intentionem: nam si etiam sine illa
 mutuares, aut hoc licere: quia hoc est finitrum
 ut aiunt, oculum habere ad lucrum. Attamen
 profecto intelligere hoc non possum. Enimue-
 ro quavis sine tali spe mutuares, ita ut haec tua
 non sit principalis intentio, tamen postea dum
 recipis, noueris alterum tibi dare ratione mu-
 tui, profecto recipere tibi non licet. Sed esset pec-
 catum nexu te implicans restituedi: quia reci-
 pis quod neque est tuum, neque ille gratis dat.
 Quare non aliter precipio secundariam inten-
 tionem capituli, exculantem ad restitutionem, quam
 dum nullo modo mutuo, ut ratione mutui ali-
 quid recipias, sed gratis: licet cogitatio obrepat
 quod mutuatarius supererogabit mihi aliquid

quod tamen ego sum certis non recipere nisi
 gratis contulerit. Alioqui quamuis secundaria
 intentio esset recipiendi ratione mutui, esset de-
 lectu cordis. ¶ Tertio modo potest sic licet co-
 tingere quod foenerator non putat se recipere
 ultra sortem ratione mutui, sed forte ratione
 benevolentiae: nihilominus alter dat mutui cau-
 sa. Et tunc fortasse quispiam censeret nullam
 emergere restitutionis obligationem: quia illa
 intentio nullum fuit peccatum. Nihilominus
 discernenda moderandaque est haec sententia:
 nam quando iste crediderit accepisse ratione be-
 nevolentiae, & a culpa & a restitutione esse liber.
 Attamen cum primum restituerit mutuatarij
 non dedisse nisi ratione mutui, tenetur sub rea-
 tu peccati mortalis reddere. Et ratio est, quod
 iam inde agnosceat non fuisse gratuitam donationem.
 At vero quia obligatio non nascitur ratione ac-
 ceptionis, sed ratione rei acceptae, non tenetur
 restitueri nisi id quod illius possidet, vel quo
 factus fuit ditior. Itaque si quid bona fide costum-
 pit, putans esse suum, non debet. ¶ Quarto mo-
 do contingere potest quod mutuator corru-
 ptam habuit intentionem, sed tamen alter non
 est largitus nisi gratis ex liberalitate. Et de isto
 membro sunt opiniones diuersae. Nam Hostien-
 sis & Panormita in c. consultit. de usuris & glof.
 cap. fina. de simonia, & Io. Andre. in Mercur.
 regu. pactum affirmant obligationem inde ex-
 urgere restituendi. Et ratio eorum est, quod cum
 illa intentio sit peccatum, receptionem vitiat,
 ac perinde quicquid recipitur, restitutionis de-
 bito implexum est. Et intelligunt etiam dum
 constiterit alterum dedisse beneuolentiam. Nam di-
 cunt quod restitutio tunc non est facienda il-
 li, postquam gratis dedit: sed pauperibus ratione
 peccati. Nihilominus in hac opinione nihil pror-
 sus probabilitatis inest: res enim est clara. De
 peccato inquam, in primis cogitationis, nulla est
 dubitatio. Secundo neque de hoc ambigendum
 quin quando mutuator habeat conscientiam
 alterum ratione mutui dedisse, teneatur ad resti-
 tutionem: non quidem simpliciter, sed ratione con-
 scientiae: pro eo quod putat se retinere
 alienum. Et haec tenent recte dicti aucto-
 res. Attamen quod a parte rei teneatur, falsum est.
 Et ideo ubi constiterit alterum non dedisse ratio-
 ne mutui, sed gratuito, quamque de prauissima
 intentione illud receperit, nullum implicatur restitu-
 di modo. Et hoc manifeste probatur: Restituedi
 obligatio ex nulla alia surgit causa quam ex dano
 alteri dato: hoc. non. nom. ipsum aperit. Est. a. re-
 stitueri, alterum in sua us sitatur: quando vero
 mutuatarius ob mera beneuolentia quippiam co-
 fert, nullum accipit damnus, nec de pulsus est a iu-
 re

Hostien-
 sis Panormita.
 Glof.

Ratio prae-
 ter opinio-
 nis.

Autoris iudicium.

Ratio dicti.

re suo: ergo alter nihil ei debet. Nam lucrum quod foenerator acquisit, restitutionem non inducit: alius quod donatum tibi est, reddere obligaveris. Deinde arguitur. Dum ergo rem meam ab altero eripio, quam arbitrator esse suam, et si tunc corde factum comittam, tamen si postea mihi innotescat rem esse meam, nullo restitutionis reatur teneor. Imò vero quoniam sua ipsius fuisse, si postmodum notum mihi faceret dono mihi dedisse, profecto religatus essem iugo restituendi: par autem ratio est in proposito. Illi ergo mutuario nihil debebatur. Si autem illi nihil debetur, multo minus pauperibus. Restitutio namque, ut iam supra dictum est, non cedit in ius pauperum, nisi vel quando copia creditorum haberi non potest, vel quando datio ipsa iure condemnatur, ut in simonia: datio autem illa benevola nullatenus est prohibita. Dicere autem quod mala intentio sit digna illa poena, ut usurarius elemosynam egenis erogat, profecto nullo fulcramento committitur.

Ratio altera ad idem.

Corollarium.

Admonitio Scoti.

Dubium.

Adriani solutio.

Solutio Adriani non satis apta.

Aliorum responsionum.

Ex his ergo collige solam receptionem ratione mutui atque omnem in uniuersum, siue intentio primaria fuerit, siue accidentaria, obligare ad restitutionem. Igitur quando dixit Gregorius obligationem mutuarij non ingerere culpa maculam si ex foeneratoris petitione non processerit, intellexit, quod non impingit eadem foeneratori labem, si neque petit neque scit in pretium sibi propter mutuum rependi: nam dum sciens & prudens illa causa recipit, eodem recidit ac si peteret. Et sic glossare debet Scotum, qui eius suscepit patrocinium. Porro vero postremum hic dubium dissimulandum non est: quippe quod multorum ingenia torquet. Videntur enim praefatum caput, commisit de usuris & ea. mandato, quod est finale, de simonia. secum pugnare. Nam cap. hoc, ut expositum est, usurarium in eadem nexu restitutionis perstringit. Illud vero de simonia: ait quod simoniacus affectus, nullo intercedente pacto per solam poenitentiam diluitur, neque ad resignandum beneficium obligat, quod tali affectu susceptus est. Et tamen quicquid in temporalibus usura est, sic in spiritualibus simonia. Imò grauius est simoniae crimen. Adrianus in illa. q. de usura, hoc constituit discrimen, quod cum restitutio simoniaci pretij facienda est ecclesiae, Papa potest illam remittere: secus autem de usura. Haec autem solutio nulla est propter quoniam Papa illic nullam facit debiti relaxationem: sed tantum de iure interrogatus respondet. Docet ergo nullam esse necessariam restitutionem. Alij dicunt quod cap. consuluit. loquitur in conscientia, qua quisque tenetur usura

restituere: sed cap. mandato. loquitur tantum in foro exteriori: scilicet, in homine mortalitatis non compellatur in foro exteriori resignare beneficium: At verò neque hoc satisficit. Nam est in humano tribunali non cogatur; debet ipse nihilominus in conscientia resignare: & tamen Papa illic pacatas curat conscientias per solam poenitentiam. Panor. & reliqui in illo cap. complures commentantur glossas. Arbitror tamen quod quam contumaciter litē, nulla est. Etenim caput illud, mandato: fortè nil aliud sibi vult, quod si quis obsequia vel munera episcopo obtulit ea intentione, ut illorum intuitu & interuentu, obtineret sacerdotium, postea tamen resciscit collatum sibi fuisse non ratione munerum, sola poenitentia deletur sibi praeterita culpa: non tamen resignare tenetur: quia re vera collatio non fuit simoniaca. Sim autem sibi constaret collationem factam propter munera, forsitan accessaria esset resignatio. De hoc tamē lib. 9. in loco proprio examinatur. Post haec demum dicitur super est de foeneratorio cooperatori, an teneatur etiā ipsi restituere ratione acceptationis: quilibet usurarum nihil apud ipsos fuerit. Quales sunt eius factores & ministri. At qui in initio statim questionis statuitur regula. Qui cumque verè est causa, ut quispiam per usuras alterum laeda, tenetur in integrum ad restitutionem. Est enim regula iuris, quod causam damni dat damnū dedisse videtur. Estque par ratio de concurrentibus cum fure. Nam cum secundum Paulum ad Rom. 1. non solum qui faciunt, sed qui faciunt cooperantur, digni sunt morte, imò iustius qui re vera in causa sunt. Causa autem illi cum primis existimatur, qui mutuario ad solvendas usuras compellunt, ut si principes in hunc errorem collaberentur, ac subinde iudices: etiā dum principum iussu id auferret: tales enim leges manifestariam haberent iniquitatem. Et pariter ad uocati, & pariter quotquot in tale iudicium concurrerent, ad restitutionem tenerentur. Pari modo pro xenetis & intercursores qui foeneratorios disquirentes inter ipsos ac foeneratorios foeneratorum pacta conficiunt. Nā si iustissimè sunt causa. Item consultores, ut si quis filio vel amico persuaderet ut tale iniret in iudicium, profecto per inde teneretur restituere, ac si latroni consilio faueret. Hoc dixerim propter quosdam qui putant cooperari usurarijs ad mutuum, non iniicere restitutionis laqueum, sed cooperari ad suscipiendum lucrum. Nam profecto si ex mutuo sequitur lucrum, eadem est utriusque ratio. Consulere autem mutuario ut soluat usuras, neque culpa est, neque ad restitutionem obligat: quia usuras soluere non per se vetitum est.

Resoluitur proxima solutio.

Solutio vera.

Vltimū dubium.

Regula.

Qui dicuntur causae usurarum praetuitatis

est. De ministris autem non est facile iudicare. Agentes enim quos vocant & factores, qui bus usurarij sua negotia committunt, quique illorum pecuniam foeneratori dant, omnino tenentur ratione acceptationis. Haec omnia intelliguntur si usurarij non restituant: & ipsi soluendo sunt. Tamen si dum usurarum nihil in usum istorum venit, consilium est ut dent pro sua virili opera qualiter usurarij restituant. Quod si non profecerint, arbitror esse casum conueniendi creditoris, a quibus obnixè vel debitorum vel partis remissionem deprecantur. Est enim tunc misericordiae locus maximè, si illi ex aliqua ignorantia peccarunt. At postquam de ignorantia incidit sermo, animaduertendum est, quod si huiusmodi administratos ea contingeret ignorantia teneri, quae profusè ab omni eos culpa purgaret, nullo postea colligaretur restitutionis nexu. Nam cum restitutionis obligatio non nisi ratione, vel acceptationis, vel rei acceptae exurgat, si acceptio nulla fuit culpa, & res apud ministrum non manet, omissis cessat obligatio: verum tamen crimen est tam apertum, ut neminem possit ignorantia in totum excusare. Nisi forsitan in nonnullis casibus, quorum sunt grauius Doctorum opiniones diuersae. Tunc enim quem conscientia in contrarium non remoueret, auscultare Doctoribus poterit qui bonae sunt autoritatis.

Præter hos nominatos sunt alij administrati, qui prope non censentur esse cause: veluti famuli qui pecuniam portat & seruat. Erat, verbi gratia, mutuarius solutus: mittit foenerator per famulum ad petendum & tradit alteri ad custodiendum: illi non proprie sunt causa neque restituere tenentur. Imò credo neque amanuenses qui in commentarios rationes dati & accepti referunt. Nā illi tantum memoriae subserviunt. At verò de publico scriba cuius instrumentum fidem facit, paululo sanè maior est dubitandi ratio. Nam ille publica fide pactum firmat, quod vera est usurae causa. Et ideo saluberrimum esset consilium talia pacta non subsignare. Imò, si vigore illius instrumenti postea alter condemnaretur non esset tabellio immunis à restitutionis debito. Quoniam cum tales usurarum lites non admittantur in forum, non tantum inde imminet periculum. Nisi tabellio fraudè sciens, instrumentum usurarij sub tacita nequitia subsignaret. Ut, si mutuum erat mille ducatorum, & centum usurarij fide faceret mutuatari unum mutuo recepisse mille & centum. Tunc enim reus est restituendi.

Reliqua quae de restitutione adhiberi hic possunt, non sunt hoc genus restitutioni propria, sed alijs simul communia. Tenetur etiam usura

Quid de famulis peccatis foeneratorum portantibus.

Quid de amanuensibus. Quid de tabellione.

rius de dānis, quae mutuatarijs propter usurarias solutiones accipiunt. Item fieri potest usurarij reuocatio. Ut si ego à te eundem usurarium nuticum recepi, quem tu ex me per similem iniuriam extorseras, uentem restitui alterius debitor. Imò capit. quia frustra de usuris, non permittitur illi qui usuras soluit, recipere ante quam ipse quias accepit persoluat. Ad haec si neque creditoris copia, neque licet dāni haberi potest, pauperibus faciendū est restitutio: ut Alexand. 3. statuit, cap. cum tu de usur.

ARTICVLVS V.

Utrum liceat mutuo pecuniam accipere sub usura.

Utrum liceat mutuo pecuniam accipere sub usura.

Utrum dare mutuum ad usuras peccatum sit, & mutuatarius causam eidem malo dare videatur, merito subinde interrogatur utrum liceat mutuo pecuniam accipere sub usura. Arguitur a parte negatiua. Pari iure condēnat Apostolus ad Rom. 1. eos qui malefactoribus consentiunt, atque ipsos qui male faciunt: qui autem mutuum sub usura accipit, non solum usurario crimini consentit, verum & occasione praebet, ac perinde scandalū dat: ergo uideat quae peccat. Secundo. Si hoc genus necessitatis acceptioe excusaret, sequeretur & excusare quoque posset ut quis pecuniam suam in deposito penes usurarium collocaret. Nā æqualis esse posset necessitas: hoc autem à crimine nullatenus excusatur: nā perinde esset atque gladium furiosum committere, aut impudico uirginem: ergo neque licitum est mutuum sub foeneratoris uinculo suscipere. In contrarium autem est Philosophus. Ethic. ubi docet iniuriam pati non esse delictum, sed facere: mutuator autem iniuriam irrogat peccati mutuum, si eum foeneratori mortificat: alter vero tantum patitur.

Ad questionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Eum qui paratus non est foeneratori dare, nemini licet inducere ut foeneret. Posterior. Ab eo qui paratus est foeneratori mutuum, licitum est mutuari sub foenore. Ambae simul conclusiones non solum embri ratione comprobantur. Inducere quæpiam ad malum, nemini licet. Preceptum enim genus cooperandi ad malum, est ad illud mouere & excitare: cum ergo foenerari malum sit, nemini est in tale propositum quod ipse non habebat, conijcere licet. Attamen

Argumentum.

Argumentum.

Aristot.

Contra.

Secunda.

Ratio vniuersae que contra non.

men uti alterius peccato in bonum, nihil absurdum habet. Nam & Deo hoc est in usu. Vt utitur enim peccatis nostris in bonum, ut in Enchirid. disertè docet Augustinus. Unde idem faceretur ad Publicola. Qui vititur, inquit, fide illius qui per falsos Deos iurat, non ad malum, sed ad bonum: non peccato illius se sociat, quo per dea monia iuravit, sed facto eius bono, quo fidem servavit: si tamen induceret eum ad iurandum per falsos Deos peccaret. Subiungit D. Thom. exemplum Hierem. 41. decem virorum qui, ut vitam ab Ismaele redimeret qui eos volebat occidere, thesauros suos ei obtulerunt. Quocirca veluti dum quis incidit in latrones, licet iniuria ab illis patiatur volentibus eum trucidare, ipse tamen offerens aurum quo vitam redimat, non est prodigus: sic censendum de illo qui ut suae necessitati provideat, mutuum accipit foenori obnoxium. ¶ Hic autè dubia non desunt minimè prætereunda. Primum est utrum sine ulla profusa necessitate ab usurario foenerari, peccatum sit. Videtur enim D. Thomas hoc affirmare; cum non aliter huiusmodi mutui acceptionem excuset, quam dum sit ad subveniendum necessitati propria vel alterius. Hoc autè facillimè solutio est. Enimvero ille qui vel nullus, vel non iusta necessitate adductus foeneratio mutuat per ab eo qui paratus est, non alio peccato delinquit, quàm prodigalitate: quæ genere suo non est mortale. Potest enim quisque contra peccatum mortale sua profundere. Attamen ex circumstantiis fieri potest mortale. Nempe si familiam habet alendam & proles quibus debet in posterum prospicere: vel si esset Antistes qui scandalum daret. Quod si scisciteris, quænam ergo necessitas ingredi debet ut profusa culpa abstergat? Respondetur non esse necessariam ita multum gravem, sed satis esse ut occurrat decencia status, & ornatus personæ: ut si magnates ad torneamentis apparatus & ad similes celebrandas festiuitates sub foenore mutuetur, non est peccatum. Quin verò si obmeram voluptatem facerent, non esset nisi veniale. Tametsi etiam in hac magnatum classe fieri contingat mortale: ut puta dum hac ratione ingens contrahunt æs alienum in gravissimum liberorum detrimentum. Mox & inde arbitror graviter peccare, quod fometa usurarum subministrant, causaque sunt ut omne genus mercaturæ deferatur, vertaturque in usurarium quassum. ¶ Vtrum verò liceat mutuum sub foenore accipere ad exercendam mercaturam vel alias licitas negotiationes ineundas, fertur D. Thomam Florentino mercatori respondisse, peccatum esse: attamen non est genere suo

mortale. Imò verò forsitan quoad hoc nullum. Etenim dum quis non aliam instituere valeret rationem vivendi, non video cur non posset foenore mutuum petere quo illa arte sibi suisque provideret. Veruntamen hoc accendendum in praesentiarum non est, quod in perniciem reipublicæ in dies ire pergit. Ingentem enim hominum turbam videas qui nihil in bonis habentes, ut alias effugiant mechanicas artes, nata à sceneratorum facilitate occasione, sub usuris mutua corradunt quæ negotiationi exponunt. Et de repente mercatores prodeuntes lautiorum vitam instituunt. Qua ratione & luxu breui suam in opiam produunt, & fracta creditoribus fide reclamant non esse solvendum. Hi profecto tanquam publica pestis efflent accedi, & ceu publici latrones existimandi. ¶ Hæc autè specialis ratio ut de in bonum alieno peccato ad id nos evocet generalis perferendum, utrum vide licet in alijs quoque negociis pariter liceat. Et respondetur per hanc regulam, quotiescunque id quod petitur non iuste fieri potest, tum & bona de causa petitur, quamquam scias alterum perperam facturum, licet tibi tuo uti iure. Ex eaplum est in re praesenti, dum mutuum ab usurario petis, id tantum postulas, quod ipse possit tibi absque foenore prestare. Igitur si beneficii tibi foenerat, sua est non tua culpa. Similiter in exemplo Augustini dum ab infidei iuratum exigis foederis conventi ve fidem, licet ipse possit per Deum verum iuratum prestare: si autè per falsos iurat, suæ impietati tribuitur. Veruntamen si id quod flagitas praestari ab altero iuste nequit, petitio tua iniqua est, ut si ab amico peteres ut quò tuis provideret sumptibus furaretur: aut quò tuam iniuriam visceferetur, inimicum tuum vulneraret. Tametsi hæc regulam non usque adeo universalis veritatis arbitror, quominus exceptionem citra violentiam patiat. Etenim qui à misero prostibulo statuto pretio turpem conscientiam petit, non est alius criminis condendus quam simplicis fornicationis: quippe cum id genus mulierum non ceterum ille mouere: quoad quidè ipsa est questui paratissima. Secus si honestè sollicitaret. ¶ Hinc rursus ad rem proximè gradus sit ad aliud dubium examinandum, quod gravius est: utrum liceat minus malum ad peius evitandum consulere. Videlicet sicuti licet mutuum petere sub usuris ut deo alieno peccato in bonum: ita sit decens dissuadere alteri ne occidat: quod bonum est persuadendo ut mitiorem vindictam sumat. Vifus enim est hic Caietan. hoc negare, quod nos tamè super. 3. c. ad Roma. obiter & quasi aliud agentes affirmavimus. Quapropter cõsili-

Dubitatio, Solutio.

Dubiu gra us.

Caietanu tuimus

tuimus rem hic presius enucleare. Et à parte negativa militare videtur primum omnia sententia Pauli lococitato: Non sunt facienda mala, ut inde eveniant bona. Nam cum consulens causa illius sit si quam consulat: sic ut qui minus malum consulit, idem censetur facere: & cum euitare minus malum quædam sit species boni, ut s. Ethic. cap. 1. dicitur est Aristot. consequens apparet ut cõsulere minus malum ad euitandum peius, idem sit quod facere minus malum ut in de. eueniat bonum. ¶ Item alteri non licet malum v. l. l. facere, ut peius euitet: ergo neque tibi idem est cõsulere. Et confirmatur. Si tibi fas est te esse cõsiliu aliteri prestare, non esset nefas tibi ipsi idem assumere, quare liceret tibi facere minus malum ut peius euitet: quod est absurdum. Præterea cõsulere minus malum, est in ducere ad minus malum: S. Thom. hic videtur in negat licitum esse inducere alium ad malum, ergo nefas idem est tale cõsiliu. Ad hæc secundum regulam postam non licet ab aliquo petere id quod dicitur ipse prestare nequit: sed nemo minus malum facere licito potest: ergo neque hoc est licitum ab aliquo petere. ¶ His tamè non obstantibus: arbitror docendum esse non solè iustum, verum & salutiferum, si res perispecta cõsideratione videretur. Enimvero quia res moralis est, & debet casus in eas angustias restringi, ut cui tale cõsiliu dederis, constitutissimum habeat, certissimisque sit grauius scelus perpetuare, ita ut nullo non moto lapide, nulla fiat reliqua via diuertendi induratum eius animu ab illo proposito, nisi mollius inclinando in aliud: ubi virus euomat. Enimvero estis amicis tuis certis coniecturis crederes cras cõmiserit adulteriu, quod nondum constituit: nihilominus nefas esset persuadere modo illi fornicationem, quia calorem restingeret. Neque si haberet corruptam naturam in alterum sexum, licitum esset ad euellendum illum habitum, persuadere illi cõuersionem cum foeminis. Nam ad præueniendum malum positum, seu ad compefcendum corruptum habitum, non licet hominem in alia inclinare vitia. Est enim regula Aristot. 2. Ethic. c. 9. eum qui delinquit in vnum extremum, inclinandum esse in alterum: sed tamen intra virtutis lineam. Igitur cõsulere minus malum non licet, nisi ad cõuelendum animu qui actu, firmoque proposito infixus est in malum. Fac ergo vnum hominem constitutissimum habere alterum trucidare, & accinctum esse operi: cui, ut dissuaderes nullam præteritionem. ¶ Quod huic ergo cõsiliu præbere possis, ut mitiore læsione virus expuat, arguitur sic. Illud cõsiliu habet bonum ob-

1. Argum.

2. Argum. et Cõfirmatio

Argum. 3.

Post. emu.

Solutio.

Aristot.

iectum & finem absque sinistra intentione: tunc ergo est bonu. De line cõsiliu est dubitandum sit homicidium euitare: seu de obiecto idem probatur. Illud si quidem non est, ut aduersarij falsoputæ, simplex illa dicitur sius in commo dicitur: puta, eide, cum fide, aut à papa aut quid simile: sed hoc cõsiliu tale, si alteri dicitur es facere, ne nripè aut occidere aut leuis vulnerare, citius hoc facit: hoc autè obiectu bonum est & rationi cõsonans. Nam ut Populicorù regula habet: Ex duobus malis minus est eligendum. Quod vniuersimodè in malis cõsiliu: veru obiectu vt Gregor. 13. dicitur, cano. Nemi. peccatè dicitur. Quapropter licet cum cõsiliu duorum aratorum minus, nihil aliud q electione illi addeat, nihil malè cõmunit, sed bonum cõsultat. Sed arguitur: licet non licet illud minus malum absolute cõsulare. Dissinguitur de absolute. Si enim intelligas extra talem casum, obiectu: Attamen in casu quo illè certissimè est cõmittere grauius malum, quod illi dissuadendo, supere nequit, ne sitiat, quod minus cõsulas, semper subintellegitur cõparatio: scilicet si alterum faceret minus. Secundo id etiam elucidatur. Si illud cõsiliu malum esset, in de maxime quod per illud alter inducitur ad peius idem. Quod autem id falsum sit, probatur. Nemo inducit alteru ad illud quod alter apud se habet constitutissimum facere: ille autem constitutum habet malum aut hoc aut illud facere: ergo cõsiliu non inducit in malum fatiat: sed ut faciat minus malum. Nulla ergo est cõsequencia. Dico ideo illum à peiori, inclinandum ad minus malum: ergo in ducendo ad malum. Imò in tali casu inducere eum ad minus malum, est inducere ad bonu. ¶ Tertio ad hominè arguitur contra Caietan. Facetur itaque licitum esse in tali casu proponere illi materiã minoris mali. Fit ergo inde, ut licitum sit eandè ei declarare materiã: puta quò minus potest vulnerare hostem, atque illo modo suu explere animu, suoque honoris fati facere, meliusque libicõsulere, & maiora cauere picula: sicut Loth expofuit filias nefandis Sodomitis; quo cauere hosti abusu: hic autè materiæ ppositio: (vt eius vtamur verbo) planè cõsiliu est & suasio. Nã quomodo aliquid alter cõsulas q explere rationes quibus alter moueatur? Quin verò & hoc est inducere. Porò ergo signum est, perparum ad mores referens, eontedere quod licet proponere materiã minoris mali, & tamè negare cõsulendi licentiam. Quare Loth non solum expofuit filias, sed ait: Abutimini illis. Et dicere quod illud fuit tatum permissio, est con-

1. Ratio pro terita: altera tionis.

Grego.

Obiectio

Solutio.

2. Ratio.

Tertium

con-

contra verborum schema, quod apparet plusquam consilij. Quapropter postea in sua Summa, verbo, tyrannus, concedit plane quod licet consilium minus malum ad euitandum maius. Igitur vel putauit non sibi contradicere. Nam 2. 2. art. 2. presentem nunquam negauit licere consilium minus malum, sed licere inducere ad minus malum. Et forsitan aliquid discriminis committitur est inter consilium & inducere, quod ego non penetraui. Vel forte emendauit sententiam: Et Adria. quod dicitur 2. 2. nostram amplectitur. Sed dimissis huiusmodi autoribus qui contra disputationem & examinem simpliciter loquuntur, extat sententia Augustini in lib. Quæstionum super Hieronymum: & refertur 33. quæst. 2. canone: si quod verius, ubi de coniuge adulteraloquens ait: si facturus est quod non licet, putat vel uxorem, occidere vel dimittere, iam faciat adulterium, & non faciat homicidium. Est q; expressa sententia Chrysostomi, hom. 27. ad populum: ubi admonet consilium esse illi cui assuetus est iurare, vt iuret per caput suum, ne iuret per Deum. Et ex Gregoriano cap. citato. Neri uidem colligitur. Unde ad primum argumentorum in contrarium, concessio non licere fieri mala vt inde eueniat bona, negatur inde consequi quod liceat consilium minus malum: nam talis consilium, vt dictum est, licet sit causa minoris mali, non ideo est causa mali. Est enim fallacissima consequentia. Imò est causa electionis bonæ: quando quidem eum qui infixus est sceleris propositio, desistere ad rem minus, vere est bonum. Et porinde respondeatur ad secundum. Haud enim sequitur. Alteri non licet facere minus malum: ergo nec mihi licet consilium. Ille namq; cum in sua habet potestate ut utrum facere, si alterutrum faciat: reus est: mihi verò quia facultas non suppetit dimouendi illum ab utroque, iustum est, minus consilium ad grauiori diuertere. Atq; inde fit consequens vt ego non possim mihi sumere simile consilium: nam semper in mea est potestate duobus delictis oblati, vtrumq; cauere. Et quantum ad alia argumenta iam ostensum est, consilium minus malum non esse inducere ad malum, imò ad bonum. Atque adeo nec talis consilium petit id qd alter prestare iuste nequit: nam absolute non petit nisi vt grauius malum non faciat, ob idq; sua culpa est si acquiescere non vult, nisi in alterum impingendo malum. Cuius simile est, mutuum petere sub vfuris.

Ex his ergo colligito nemini licere minimè veniale peccatum facere ad euitandum immanissimum malum in altero. Est enim contra dictionis implicatio malum esse & licere. Ne-

Adrian.

August.

Chrysost.

Ad argu.

Ad argu.

Ad reliqua argumenta.

Cozollan.

que licet id vni tertio consilium. Quapropter dum mihi tyrannus mortem comminatur, potius deo permittere homicidium, quam vt mentiar. Neq; ad euitandum grauissimum adulterium in iuvene liceret mihi fecundam aliam vxorem solutam inducere vt illam cognoscendo; ab adulterio declinaret. At vero de Loth non dum per hæc quæ dicta sunt plane constare potest, vniatiue eius factum excusandum. Porro Ambro. 32. q. 7. can. offerebat, videtur eius zelum excusatum habere. Et Petrus in secunda sua Canonica eum appellat iustum. Licet inde non fiat consequens, vt in illo singulari actum non deliquerit. Tamen etiam si probabile eum peccasset. Nihilominus si factum natura sua perperdas, profecto nullatenus licitum fuit, nisi ignorantia illud excuset. Haud enim prudens fuit consilium, sed aies inde est. Et ratio est quod cum illi inculceret suarum filiarum cura, atque adeo paterno iure teneretur earum custodire pudorem, non debuit illa via peiori malo obviare. Nam iam dictum est neq; minimum tibi peccatum licere: ad euitandum in altero grauissimum. Secus si consulendo dixisset, sunt in vrbis virgines foeminae, quibus vestram potestis libidinem offerre. Quapropter excusatio quæ ei prætextit hic Caiet. dicitur quod tantum exposuit materiã minoris mali, dupliciter mihi apparet deficientis. Primum quod reuera factum ductio. Ab utrimque enim, inquit eis. Deinde quod neq; illa propriarium filiarum expositio eum decebat. Glossa ergo illius loci Genes. 19. quæ Augustini est; & refertur 14. distin. can. quod ait: non consilium tribuit quod fecit Loth, sed animi perturbationis: quæ partim eius culpam extenuauit. An vero prorsus excusauerit: perpendendum est secundum scientiam quam homines illius seculi tenebantur habere.

Superest ergo tandem ad argumenta partium negatiue principalis quæstionis respondere. Et quidem primi solutio satis ex superioribus liquet. Negatur enim, eum qui sub vfuris mutuum accipit, vfurario consentire: tantum abest, vt causam illi vel occasionem peccandi porrigat. Etenim cum ipse sit paratus facere, minimè eum petens mouet: vt modo de consilium minus malum dicebamus. Atq; adeo ipse est qui scandalum dat: secus si paratus non esset. Ad secundum verò eo pacto respondeatur, quod superius de illis dictum est, qui committunt cum vfurarijs ineunt. Si vfurarius inquam nullam aliam crederetur habere substantiam huius mundi quam vfuris acquisitam, profecto nemini liceret pecuniam suam apud illum deponere: nam perinde tunc esset, ac si tuum esset pro-

An Loth de seculo filius deliquit.

Caietanus.

August. Quæst. Loth sit excusandus.

Ad 1. argu. principale.

Ad 2. argu.

propo

propositum, vt tuam quoque pecuniam foeneri daret: quod quidem propositum, iniquum est. Si vero copiosior pecuniam habet, licet tibi sana mente tuam apud illum custodiam deponere.

ARTICVLVS VI.

Utrum Mons pietatis, vfurarius sit.

Quid Mons pietatis

Atq; negat.

Institutio Montis pietatis. Pius, II.

Vic quæstioni adhibendum articulum duxerim de Monte pietatis, qui sub forma mutui vfuræ labem committit videtur. Dicitur enim mons pietatis cumulat usque aceruus, qui subleuatis per mutuum miseris pauperum destinatur: ea tamē lege, vt mutuatarius quisq; exigua pecunia in singulos menses conferat: non quidem, vt aiunt, ratione mutui, sed veluti stipendium ministrorum qui ad seruanda excutiendaque pignora, habendaq; rationes dati & accepti deputantur. Cum ergo in mutuo pietas inest, queritur vtrum ab illo collato stipendio vfuræ macula inficiatur. Et arguitur a parte negatiua. Si quippiam hic committere vfurarij iniquitatis, maximè inde quod mutuatarij aliquid ultra sortem erogant: id autem non faciunt ratione mutui, sed ad alendos ministros, eidem negotio necessarios: ergo procul hinc abest vfuræ peruersitas. Probatum minor. AE quum est vt illud ararium ab illis, quorum interest, seruetur in colume: interest autem pauperum: nam diuitis qui illud erogauit, nihil refert postquam iam tali misericordia illud maculauerit. Neq; refert reipublicæ, vt pote cui nihil inde accrescit: solis ergo pauperibus, quorum commodo depositum est, incumbit illud custodire. Neutiquam autem in custodia esse posset, nisi sub pignorum fide mutuetur, atq; adeo adiectis eidem negotio ministris qui pignora seruarent, & post moram venundarent, ratione; singulorum bona fide retinerent: ergo pauperum munus est tales ministros suis symbolis sustentare: atq; adeo illic omnis vfuræ cautur.

In contrarium est, quod reddere tantum in singulos menses, ac perinde tato plus, quanto plus temporis prolatur solutio mutui: atque id ad reddendum tutam mutuatam pecuniam qua certe macula mutuantis negotium agitur, quandaam habet effigiem vfuræ.

Institutum hoc Montis pietatis in Italia centum ab hinc annis ortum est. Na Pius, II. primus eius resectum approbator. Et postea Lateranen. concilio sub Leone Decimo, iterum fuit

receptus: cuius vtiq; extat approbationis Bulla. At quoniam, vt Caietan. eiusdem sancte Ecclesie Cardinalis, qui vt 2. 2. q. 1. art. 10. refert, eidem interfuit concilio, in Opusculo huius rei singulari commemorat, non cuncta eiusdem montis capitula fuerint per eadem Bullam approbata: sed quatenus sacris canonibus non essent contraria, nulla irrogatur iniuria eidem Apostolicæ sedi, si de eadem motis ratione conueneretur. Eo presertim quod Papa & Concilium, in quibus auctoritas residet summa committendi tum fidei articulos, tum & morum leges, non curant falcem suam mittere ad definitas tanquam de fide philosophiæ disputationes, quæ non ex sacra scriptura, sed ex nuda philosophia eliciuntur: qualis illa est quæ instituitur ad examinandum quisnam contractus sit vfurarius, quis verò ab hoc crimine liber. Hoc enim non ex sacra scriptura colligitur, vnde suas veritatis elicit sancta Sedes: sed ex media meritaque natura rerum. Aliud denique est prohibere vfuras sub his aut alijs censuris: quod cum non solum ex morali philosophia, sed ex sacra scriptura colligitur, proprium est Apostolicum munus: aliud verò examinare quisnam contractus sit vfurarius, quod permittit ex sola natura rerum perpendi. Et ideo licet in eadem Bulla sententia excommunicationis in eos feratur qui contra vel præcauerint, vel disputauerint; debet illa tamen intelligi cum eadem clausula, scilicet, si impugnaverint capitula, quæ sacris canonibus non fuerint contraria. Alias Caietanus fuisse damnatas: qui tamē cum tempore Leonis opusculum addidit, quo montem non probauit, minimè fuit reprehensus. Cum hac ergo quam facimus protestatione, quod decretis, vel Concilij quatenus fuerit receptum (quoniam neque omnia acta illius Lateranensis recepta sunt) vel sancte Sedis nullatenus volumus contrariæ, sed eiusdem sanctissimè obedire, paratissimi retractare quicquid Ecclesie catholica infert, nihil aliud quam operæpretium arbitror explicare rationes, quæ eundem montem oppugnare videntur: ac post subijcere qua ratio ne eadem Apostolica Bulla sit interpretanda.

Igitur Mons pietatis multis potest modis committi. Primum si qui habet substantiam huius mundi, commiseratione ductus alicui vbi aut reipublicæ auri pondus tribuit: non quidem simpliciter in eius id transferendo dominium, sed huic mutuationis vsui dedicando. Secundo si reipublicæ vel ex publico gratuito id tali vsui sponat, vel ciuium contributione conficiat. Nam quantum ad rem attinet presentem, nihil refert. Neque verò interest, pondus ne auri sit an frum, et

C. de Lateran. Caietanus.

Mons pietatis

nonibus ac naturali rationi non sunt aduersa. Nam simpliciter non fuit illic articulus fidei constitutus.

Quæstio

¶ Sed rogas. Nunquid non esset Ecclesiæ condecens, vt casus omnes de quibus dicitur, sint ne vltimarij, Ecclesiæ autoritate definirentur? Apparet enim hoc ad salutem animarum necessarium. Respondetur minimè id ex pedire, vt tanquam de fide definirètur, si tales sunt qui non nisi ex mera Philosophia perpendi de beant: quoniam Spiritus sanctus non curat Ecclesiæ nisi scripturam sacram exponere: & leges necessarias sancire. Et quando sunt opiniones probabiles inter graues Doctores, vtrâ quæ sequaris, in tuto habes conscientiam. Secus de immortalitate animæ ac similibus veritatibus, quæ licet inter philosophos disputentur, nihilominus in sacris habentur, vel inde colliguntur. Tertia verò demum solutio est, quod pensio quam Bulla in Monte pietatis approbat, sit illa tantum quæ soluitur ratione obligationis ad mutuum: atque hæc dicit cedere in ministrorum sustentationem.

Alte Motu
Species qua
sunt in mo
re patencie
rem præ se
ferunt pra
uitate.

¶ Aliæ verò Montium species quas in usu esse video, longè patentius vitium suum produunt. Solet enim potissimum inter rusticanos aggeri copia frumenti quæ egentibus mutuo distribuitur sine pignore, & sine alijs negotijs quæ ministrorum operis egeant: illo nihilominus tributū onere, vt mensis tempore duodecimam partem mensuræ supererogent: nempe modiolum in fanecas singulas: quod profectò non videri deo quomodo defendi possit. Nisi omnes indiscriminationem oppidani & mutuum susciperent, & quasi gratuitum spontaneumque tributum per capita illud soluerent. Nam si non ab omnibus, sed ab illis tantum qui mutuo egerint corradatur, palam extorquetur ratione mutui.

QUESTIO SECVNDA, De generali ratione contractus emptionis, & venditionis.

ARTICVLVS I.

Vtrum contractus emptionis, & venditionis sit reipublica necessarius.

Vo supra capita statuius quibus humani contractus deprauatur. Videlicet, aut id videri quod nullus est pretij, aut oppretiosum est, plus iusto distrahere. De priori vitio subvurg nomine questione præcedenti disputatum est: cõsequitur ergo vt de posteriori disputationem prosequamur. Quæ quidè disputatio de cõtractibus scribitur. Et quoniam omnium primus, atque aliorum index est contractus emptionis, & venditionis, quæstio hæc secunda instituitur de generali ratione huiusmodi contractus: atque adeo primus articulus, an sit necessarius reipublicæ. Arguitur. n. à parte negatiua. Quanto vita humana simplicius ac sincerius transigeretur, tanto quietius viueretur ac felicius: sed si solum esset rerum cambium, vt videlicet, res non numismate distraherentur, sed pro rebus commutarentur alijs, quietior esset mortalium vita, & à tumultibus pacator quos negotiationum turbulencia secum affert: ergo contractus emptionis tollendus de medio esset humanæ reipublicæ.

1. Argumen
partis ne
gatiuæ.

¶ Secundo arguitur: Secula multa, vt. 5. Ethic. & 1. Polit. c. 6. author est Arist. absque numero rerum usu transferit. Et Plinius lib. 33. cap. 3. ait, Seruium Romanorum regem primum signasse æs nota pecuniam, vnde pecunia dicta est: & postea fuisse signatum argentum, anno vrbis. 585. & longè post aurum. Et lib. 7. c. 56. ait, Libere patrem instituisse emere ac vendere: illis autem seculis feliciore agebatur vita, atque à fraudibus ac sollicitudinibus incolumior, quam modo nobis per istas negotiationes agere licet: ergo perniciosus est ille contractus, tantum abest vt sit necessarius.

2. Argum.
Aristot.
Plinius.

¶ In contrarium est idem Aristot. loco citato: vbi ait, necessitate humanæ vitæ nummi fuisse inuentum, qui esset velut mensura & norma quietatis rerum. Id quod & Iuriscõsultus. l. 1. ff. de contrahen. empti. disertè retulit.

Aristot.

¶ Igitur quo quæstionem à genere ipso auspicemur, prima nostra conclusio sit: Contractus est actio inter duos, ex qua vtriusque obligatio nascitur, Sic. n. Vlpian. ait. l. Labeo. 2. ff. de verb. ac reru signific. Contractus est vltro citroque obligatio. Quod Greci, συναγογή vocant: hoc est confectum. Quando videlicet quippiam ego causa tui, tu vero causa mei accepta dataque vtriusque fide conficimus ac ratum habemus: Quia propter predicatio illa contractus est obligatio (vt sic loquamur) non est idètica, sed causalis, illum exhibens sensum, quem nos in nostra conclusione explicauimus. Vt

1. Concl.

quia

Stitio no
vine nullu
pactum cõ
tractus dici
vale

quia stato pretio pacificamur, me tibi merces traditur, te vero mihi idem pretium, mutua emergit ex venditione obligatio. ¶ Atqui hinc fit vt stricto nomine nullum pactum dicatur contractus nisi ex quo vtriusque oritur obligatio. Qualia sunt duo, vt des: facio, vt facias: do, vt facias: facio vt des: quæ quatuor cõnumerantur. l. naturalis. ff. de prescriptis ver. Quæ admodum in matrimonio, in quibus venditione, mutuatione, & id genus reliquis. Contractus nanque omnis, si de suo nomine re perpendas, actus iustitiæ est, vtriusque colligens partem. Laxant tamen alij latius nomen vsque ad illas actiones ex quibus ex altera tantum parte oritur vinculum: veluti est donatio, & simplex promissio. Et ideo Bald. quem Syluest. citat in verbo, cõtractus. & Conrad. sequitur. q. 16. distinguit de nomine contractus, quod accipiatur proprie quando obligatio oritur ex vtriusque parte, & improprie pro eo ex quo oritur tantum ex altera parte, & improprie similè quando ex neutra nascitur. Sed re vera abusuque istæ acceptiones ab usu essent abigendæ. Hoc. n. est nomina à suâ natiaua significatione abalienare: siquidè neque donatio neque promissio simplex ad iustitiã attingit, sed sunt actus liberalitatis. Vnde Aristot. tel. 4. Topicor. Donum, inquit, est datio irredibilis. Mutuatio verò, quãuis secus ibidè cõrad. sentiat & Syluest. nihilo à propria ratione contractus recedit, tunc quod est datio vt reddatur, tunc quæ si fide data pollicitus es mutare, tu teneris dare, atque alter reddere. Quod autem contractum illum etiam velint appellare, vbi nulla est obligationis vis, sed potius obligationis relaxatio, merito fatentur esse (vt suo vtriusque nomine) improprie simum. Exemplum est in acceptilatione: puta quando debitor creditore interrogat an quicquid illi debeat, acceptum habeat: & ille respondet, acceptum habere: hoc est illi condonare. Hic namque potius est solutio debiti seu remissio, quod ex cõtractu ortu est, quam contractus. ¶ Sed & cõtractuum species, numerosius quæ ars permittit, multiplicat. Scotus enim. 4. d. 15. q. 2. octo species discernit, ac totidem Gerson in suo tractatu de cõtract. licet parum differenter. Antoninus verò. 3. parate. tit. 8. cap. 2. duodecim: sed Conrad. quod suum ingenium est, ad species numero. 30. diuisionem inuita pertrahit. Quæ porro, species non sunt, sed rerum potius cõnumeratio, in quibus confici contractus possunt. Eiusmodi autem materiales diuisiones cum arte non contineantur, in infinitum abeunt. ¶ Sit ergo nobis secunda conclusio. Septem sunt contractuum species, scilicet emptio, cambium, mutuatio, emphyteusis

Baldus
Syluester
Conradus.

Aristot.

Solutio
Scotus.

Gersoni
Antonius
Conradus.

1. Concl.

commodatio, permutata commodatio, & locatio. Tamen si prima ad se cundam, sextaque ad septimam quodammodo reducatur. Nullam enim hinc facimus matrimonij cõtractum, quæ mutua est personarum traditio. Nam reliquos tantum qui externis bonis celebrantur consideramus, quorum præsens tractatio instituitur. Horum autem tres tantum ordines reperias. Etenim cum tria in huiusmodi rebus sit medietati, videlicet dominiu, vsum fructu, & vsum vnus est cõtractuum ordo, quibus dominium transfertur: alius verò eorum quibus cõceditur vsum fructus, atque tertius eorum quibus conceditur nudus vsum. Igitur vbi dominium rei transfertur, si gratis id fiat absque vlla redditionis obligatione, nuda donatio est: quæ ideo cõtractus nomine non censetur. Cui adiungitur & liberum legatum: nimirum vbi nullum est iustitiæ debitum. Si autem translatio non gratis fiat, inde emergit tres cõtractuum species: scilicet cambium, venditio, & mutuatio. Cambium est vbi res pro re cõmutatur: vt panis pro vino, mel pro oleo, corium pro panno, &c. Licet de numerorum cambijs alia sit longè ratio, vt infra videbimus. Emptio autè est vbi dominiu estimato pretio transfertur: sed mutuatio vbi transfertur, vt idem vel tantundem reddatur. Quod in rebus vsum consumptibilibus & potissimum in numismate vsum venit. Si autem saluo dominio trãseratur vsum fructus non gratis, sed pretio, fit tertius cõtractus, qui est emphyteusis seu censualis pensio. Vt si fundum sub annua pensionè, vel in tempus, vel in perpetuum alteri tradas. Quamquam dum fit in perpetuum emphyteuta dominium vtile dicatur habere, non tamen directum: eò quod semper dependet à vero domino, si emphyteuta in commissum incidit. Et dicitur emphyteusis, hoc est melioratio: ob id quod illa ratione inuentus fuit olim huiusmodi cõtractus, vt steriles agri, quos dominus colere non poterat, alterius diligentia colerentur. Dum verò merus vsum transferatur, tunc exurgunt tres aliæ species. Nam si vsum rei gratis indulgeas, vt sola tibi restituatur substantia, est commodatio. Hæc enim secundum nomen differt à mutuatiõne, eò quod commodatum in eadem specie redditur: vt equus & vestis, &c. Mutuatio verò vel in illa vel in altera. Satis enim fit mutuari aurum, si restitatur argentum. Secundum verò rem specie differunt: quoniam mutuatiõne trãseratur dominium: cõmodatiõne verò minime. Si autem vsum non gratis concedas, sed pro vsum alterius rei, illa est permutata cõmodatiõ, vt si alteri commodes equum tuum, vt sua

Sufficientia
præhabita
diuisionis.

Donatio.

Cambium.

Emptio
Mutuatio.

Emphyteu

Cõmodati

Discrimen
inter mutua
tionem & cõ
modatiõnem

Permutata
accõmoda
tio

tibi commodet mulam. Si autem vsum concedis non pro vfu altero sed pretio, illa est locatio, cui respondet conductio, siue domum, siue equum, siue proprias operas loces. Perspice ergo quemadmodum vt cambium ad emptionem sic & permutata commodatio ad locationem reducitur. Cambium enim (vt habetur. l. i. de contrahend. emptio.) hoc tantum a venditione se iungitur, quod in illo non fecerunt pretium a re, sicuti in emptione, sed vtraque existimatur alterius pretium. Pari modo in permutata commodatione vsum vnius rei, est pretium vsum alterius rei: ob idque est quaedam locatio. Quare neutra istarum specierum peculiares habet difficultates praeter illas quae in alijs sunt, ad quas reducuntur. Satis ergo fuisse quinque dinumerare species, nisi quae explanationis gratia duae aliae adiectae sunt. Venditio namque nullo probabilitatis colore seponitur distincta species ab emptione: sunt quippe nihil aliud quam duae correlatae partes eiusdem contractus: sicuti locatio & conductio. ¶ Hinc fit neque depositio nem, neque impignorationem, quippe quibus neque dominium vltimum transfertur, neque vsum, esse per se contractum. Depositio namque est positio rei apud alium solius custodiae gratia. Quare non est nisi quaedam fidei commissio. Impignoratio vero est rei cuiuspiam temporaria positio apud alium ad confirmandam contractus obligationem. Quare ea ratione dicitur e contra-ctus, quia est contractionis, utpote, mutationis aut venditionis confirmatio. Quin vero neque fideiussio est per se contractus inter fideiussorem & eum pro quo fideiubet: quoniam solam nascitur obligatio ex parte fideiubentis: alter enim nihil ei debet si amicus, gratis fideiussit. Sed fideiussio talis, dicitur iure contractus quia est robur contractus inter debitorem pro quo fit fideiussio, & creditorem cui fideiubetur. Atque idem dicitur de stipulatione, si pro fideiussione accipiatur. Si vero pro simplici commissione, nullus est contractus. Sed tamen, vt iure frequenter vsupatur, pro actione illa qua quis interrogatus slipem, obligat, tunc si alter aliquam pollicetur conditionem, verissimus est contractus, quia vtrique paritur obligatio. Si autem alter ad nihil obligatur, tunc quia tantum stipulans, obligatur, licet contractus iure dicatur, reducitur tamen ad donationem. Ecce contractuum species quos vocant nominatos: quia sum quisque sortitur nomen. Innominati autem licet plurimi sint, ad hos tamen reducuntur. Omnes enim comprehenduntur sub illis quatuor speciebus supra positis, do, vt des, &c. ¶ Tertia conclusio. Emptio & venditio sunt contractus

reipublicae maxime necessarij. Conclusio est Arist. & iuriconsulti in locis citatis in argumeto post quaestione. In primordijs enim humani generis, tantum erat verum cambium: mos autem & vsum monstravit penes esse impossibile illa ratione posse transigi humanam vitam. Dum enim futurus domo indigeret, ingentissimo opus haberet calceorum aceruo, quae pro illa cambiret: quibus utique, calceis dominus aedium forte non indigeret, sed rebus alijs quibus carebat futurus. Et dum tu frumeto affluens, vino alterius egebas, forte alter tuo non egebat frumento. Et ideo Arist. 1. Pol. c. 6. barbaras eas gentes appellat, penes quas etiam tunc cambium tantum rerum absque numismatis vsu durabat de quo li. seq. latius. In hoc ergo vsum signatum est numisma: nepe vt tu norma esset exequandi res, tum etiam vas & si deus illor reipublicae nomine, vt quoties illud porrexeris, reddantur tibi res quarum indigeris. Atque hunc arbitror genuinum sensum illius Eccl. 10. Pecunia obediunt omnia: nempe quae pecunia in virtute est omnis res. Pecunia enim qui possidet, vanae cuncta habet. Hac ergo ratioe ex cambio ortum habuit emptio & venditio. Ob idque cum illo contractu quia non distinguebatur res a pretio, ex vtraque parte dicebatur cambium. In hoc autem traditio mercium est venditio, recepta vero repensio pretio emptio. Quare emptio est venditionis finis: quae contractus hic ad id ordinatur, vt quisque sibi necessaria provideat. Ideoque quasi a digniori denominatur contractus emptiois. ¶ Ex his ergo compendiosa elicitur venditionis emptioisque definitio, in qua constituenda multi postquam se maceraverunt, nihil exactum colligunt. Est enim venditio, rei pro pretio distractio: emptio autem rei pro pretio contractio. Sunt enim haec verba iuris, quibus generaliter significatur translatio dominij illius rei quae non est reddibilis, vt. C. de rescis. v. d. l. 1. Res maioris pretij si tu aut pater tuus distaxisti. Quo circa hoc verbo notatur discrimen inter hunc contractum & emphyteusim & locationem: in quibus non dominij sed vsus, vel vsusfructus transfertur. Ea ite voce fecerunt hic idem contractus ab vsuaria mutatio. Nam licet illic transferatur dominij pecuniae pro pretio, tamen eam eadem pecuniam sit reddibilis, non proprie distrahitur. Particula autem pro pretio, separat eundem contractum a cambio, quo res pro re commutatur. ¶ Et per horum intelligentiam argumenta in contrarium responsa patet. Humanum enim genus ab imperfecto ad perfectum progressum est. Et ideo in initio, dum rude erat, in contractibus, ac paucioribus necessitatibus implicitum, per rerum cambium sibi sufficiebat, post

Locatio, Conductio

Corollariu

Quid depositio, Quin impignoratio,

Fideiussio contractus dicit nequit

Conclusio

Aristo.

Vsum numismatum,

Genuinus sensus loci sacri.

Definitiones emptiois & venditionis.

Solutio ad regulam in primis.

post vero iam cultius politionem ornatioremque vitam instituens, necesse habuit novas excogitare commerciorum rationes: inter quas cõfultissima fuit commerciorum vsum: licet humana auaritia nihil non deprauet.

ARTICVLVS II.

Utrum negotiatio sit licita.

Quiauis simplex rerum emptio & venditio, quibus quisque suae familiae prouidet, demonstrata sit reipublicae necessaria, non subinde claret negotiatio esse licitam, quae est emere vt reuendat: quae utique quaestio est a D. Tho. 4. art. q. 77. sub compendio disputetur, hic tamen ordine quae nos institui mus, videtur congruentius apponi: vbi aliquantulo fusius differenda est. Quare ergo vtrum negotiatio sit licita.

1. Argum.

¶ Et arguitur a parte negatiua. Emptio & venditio ideo ostensa est necessaria, quod non omnes abundant: & ideo necesse quisque habet, vt venditis quibus affuit, emat quod sibi deest: quare emptio (vt dictum est) venditionis est finis, negotiatio autem est contra huiusmodi emptionis naturam. Negotiator enim non vendit, vt emat quod sibi deficit, sed puersè emit vt reuendat: ergo negotiatio non est licita. Quapropter Aristot. 1. Polit. c. 6. emptionem rerum quae necessariae sunt ad vitam, venditionemque, ratione eiusmodi emptionis appellat contractus naturales: emptiones autem negotiatorias, appellat contra naturam: vt pote cuius finis non est vitae sufficietia, sed lucrum. ¶ Atque ex hoc sumitur secundum argumentum quod inibi idem Philo. subiungit. Ars illa quae non habet praefinitum taxatumque finem: non est licita: ars autem numularia & quaestuaria, qualis est negotiatorum, nullum sibi praeficit finem modum, sed lucro lucrum acruare, ergo nefaria est. ¶ Tertio arguitur. Negotiatio in causa est vt rerum pretia exerceant: tunc quod merces ad paucitatem venditorum reducuntur, quae caritatis causa est: tunc etiam quae negotiator carius quae emit, vendit. Et ideo si omnes ad primos venditores concurrerent, minoris emeret: id quod rerum vsu vbiq; experientia docet: ergo tanquam reipublicae nocua interdicienda est negotiatio.

Aristot.

2. Argum. Aristot.

¶ Quarto: Actiones morales ex plurimum cõtingentibus existimanda sunt: plurimum autem negotiationes plenae sunt fraudibus, technis ac dolis: ergo genere suo prauae sunt, atque adeo de medio tollendae. Fac enim de causa pessimè audit negotiatio, & in sacris literis &

3. Argum.

4. Argum.

apud sacrorum doctores. Vnde David Psalm. 70. Quoniam non cognoui negotiationem (secundum. 70.) introibo in potentias Domini Domine memorabor iustitiae tuae solius. Quasi negotiatorum iustitia non sit iustitia Dei: Et Chrysost. super illam historiam Christi apud Matthaeum, eiciens vendentes & ementes de templo. Et refertur. 88. di. can. eij. c. 8. significauit, inquit, quod mercatorum quam potest placere Deo: & ideo nullus Christianus debet esse mercator: aut si voluerit esse, proiciatur de ecclesia: dicente Propheta. Quia non cognoui negotiationes, introibo in potentias Domini. Atque hac de causa interdicienda est clericis: vt patet ead. dist. per totam. ¶ In contrarium est August. sententia in libro Quaestionum veteris & noui testamenti: & refertur in ead. dist. ca. fornicari. vbi ait, Fornicari hominibus semper non licet: negotiari vero aliquando licet, aliquando non licet: laicis licet, sacerdotibus non licet. ¶ Pro quaestione decisionem notandum est, negotium otio esse contrarium. Est enim idem quod absque otio. Vnde pro labore & occupatione accipitur. Quomodo modum dicimus, negotium forense aut familiare, &c. Peculiariter autem negotiari idem est quod mercaturam exercere. Et est forsitan antonomasia quaedam, propterea quod ab hac sollicitudine implicita ab otio est alienissima. Est ergo negotiari, emere vt reuendat. Vnde negotiatores coemptores dicuntur pro eo quod ex omnibus simul locis emunt: & mercatores quia mercari, communi vsu non tam est simpliciter emere quam lucri causa ad reuendendum. Et dicitur praeterea inflatores eo (vt ait Vlpianus) quod negotijs inflent. Vnde Prouerb. 31. Facta est sicut nauis inflatoris.

Confirmatio August.

Fundamentu

Quid sit negotiatio.

Duplex species negotiatio.

Conclusio.

vt charitatis virtus, neque de se intrinsecè mala, vt in daciù: sed indifferens: vt comedere, qd secundū finis circūstantiarūq; qualitatem potest bene, maleq; fieri. Cōclusio patet ex citatis verbis Aug. Ait enim non esse vt fornicari, sed qd aliquando licet, aliquando non licet.

Conclu.

¶ Secūda cōcl. Si negotiationis finē per se cōfideres, qui nō est nisi lucrari, quandam prę se fert turpitudinē. Cōclusio est S. Tho. 2.2. q. 77. ar. 4. quā quidē probat argumētū secundū suā prę ex Arist. defumptū. Quoniam lucrari per se nil necessariū, honestūve nominat. At verò si lucrū aliorum ordinatur, hūc potest procurari.

Conclu.

¶ Et ideo subditur tertia cōclusio. Negotiatio est simpliciter reipublica necessaria. Haud. n. omnis prouincia omnibus abundat quibus indiget: sed pro climatū varietate alia affluit terra fructibus & opificijs, quorū alia inops est. Et vice versa alia est aliorum locuples, quorū inopia alia laborat. Neque possent indigentū singulū tā lōga facere itinera, vt inuitiora quibus indigent, apportaret: neque vero oēs qui abundāt, possunt vecturā exercere vt illa aliō trāsportent: necessarij ergo sunt quibus ea sit cura vt mercū copias hinc inde trāsuehant in qua singulis minutius vēdāt. Et quod de loco dicimus, de tēpore etiā cōferendū. Vñ enim ve nire assolet vt vno tēpore redundātia sit rerū, alio verò egestas: neque tamē pauper quis potest suos fructus adseruare. Quare nisi esset qui emerent vt in aliud tēpus custodirēt, nō posset reipublica seruari in colomis. Quin verò & dum mercimonija vel in maris portu vel in ciuitate exonerātur, necessarij sunt coemptores qui earū copiam in tēpus seruent: quia nō singuli possunt sibi in futurum prouidēre. Sed rogas: Nūquid prudētis esset vt reipublica suos ministros conduceret qui hęc prouinciā subirent? Re vera non posset cōmodē tam multis mercimonijs hac via sufficere. Et ideo consultius ducit artē hęc inter alias permittere, quā etiā fouere. ¶ Atquē hinc sequitur quarta cōclusio quam S. Tho. interrogat in dicto art. 4. Licet negotiationis gratia merces carius vēdere, qd empta sunt, ratione impēsarum, laborū, locorum, ac tēporū: nā iusta rei pretium, vel in melius, vel in locū, vel tempus mutata, excreuit. Hoc autē non facile, quod quidam autumant, cōcedā: videlicet qd negotiatori liceat carius eodē loco & tēpore vēdere propter officij quod habet, quā alteri cuiuscūq; nā pretij iustitia nullū respectū ad personas dicit, sed per se absolute pēfatur. Scotus in. 4. dist. 15. q. 2. dicit qd tantum deberent mercatores lucrari quantum stipendij reipublica illis decerneret

Interrogatio. Responsio.

Conclu.

Regula autē hęc neq; cōtemnenda porro est, neque tñ ad vnguē seruari potest. Sed de rerū pretio statim articulo proximo. ¶ Quinta conclusio. Ars negotiatoria, tñ ex multis circūstantijs illicita sit, cum cōpluribus fraudib; est per uia, tñ subinde in plurimis versatur periculis. Fit enim primū illicita ex obiecto, vt patet si rē emas quę vel natura sua est inuēdibilis: vt sacramentū, aut sacerdotiū, quę cum gratis accipiuntur gratis dari debent: aut lege est prohibita vendi: de quibus habes. C. quę res vēdi nō possunt. Secūdo ratione personę, siue quę negotiatur, vt sacerdotes qui iure negotiatione interdiciuntur: vt patet dist. 88. per totā, vel ratione personarū cū quibus negotiatur. Nā ad Saracenos neque ad infideles licet Christianis arma deportare, vt patet extra, de Iudeis. cap. Ita quorūdā. & sequētib; fit p̄terea indecens negotiatio ratione tēporis. Vt si in die dominica, vel in alio festo egregiē solēni exercetur, vt habetur. c. de ferijs. vel in loco sacro. Qua ratione Christus eiecit de tēplo vēdentes & ementes. Ita autē circūstantię temporis & loci ratione scandali cōstituerēt peccatū mortale, aliā minime. Vel si in ecclesia impeditur diuinū officij, qd Christus notauit dicens: Quia domus mea, domus orationis est. Qua ratione cap. decet. de immuni. eccle. lib. 6. negotiatioes quę in ecclesijs p̄cipuē prohibētur, sunt nūdarū ac fori cuiuscūq; tumultus. Contra hos autē casus nō esset mortale. Nam in ecclesia confabulando, citra expositionem mercium, negotiari, nisi sacrorum aut cōcionis tēpore, nō est tantum peccatū quāuis indecentia non careat. ¶ De alijs autem circūstantijs quę nō peculiariter negotiationes vitiat, sed in omnes artes inserpunt, quales sunt mendacia, & fraudes, hoc singulariter adnotandū est, qd mercatura, nescio quo suo genio, p̄ter cūctis artibus & officijs inextinguibilē situm lucri generat. Agricola enim atq; opifices suis officijs viciantes cōtenti sunt: mercatores autē, tum quod pecuniam p̄ter manibus semper habēt, tum qd hęc ars plurimū euentibus fortunę patula est, auidissimē lucro inhiat. In hoc nimirū aleatoribus simillimi. Quę quidem auiditas animos absorbet, mendacia nutrit, & dolos nescit. Atq; hac de causa ait ibidem in solutione ad tertium S. Tho. qd hęc ars habet speciem mali: & ideo interdita est clericis. ¶ Inest p̄terea & in hac re pestis alia, qd cum sine labore magno & sudore exerceatur, & maior sit in honore quā mechanicę artes, otiosi homines & honoris cupidi, cetera deserētes opificia, in hoc se barathrā immergunt: atq; adeo nō vt merces

Conclu.

Inextinguibilis situm lucri negotioribus singularibus. Negotiores aleatoribus similes.

Alia incommoda negotiationis.

merces loco traducāt, aut in tēp; referunt, aut in melius mutant: sed meri gratia quæstus, vana nalia cūcta coemūt, vt statim lucrū exprimāt. Quorum subinde causa, quia liberum non permititur forum, pretia augentur. Qui idcirco exigendi profligadiq; reipublica essent: atq; alijs artibus quę personis vacuę sunt mācipādi. De his autem loquimur qui ciues paratos priuatim emere anteuertunt. Haud enim eon demnandi illi sunt, qui postquam singuli sibi necessaria emerunt, redundantia mercatur, vt in tempus seruent. Neque verò illi qui publicis parati sunt illa coemere, quę pauperes necessitate coacti, nec emptores inuenientes, vēdere volunt: vt vestes, libros, &c. Qui verò annonam emunt vt tempore futuro reuendant, licet quādoquē vitales sint, quasi rerum necessariorum custodes, multo tamen pluries sunt pestiferi: vt pote causa immodicē augendi pretia, & ideo nisi vbi necessitas aliud exposcat, meritissimō eiusmodi mercatus vetatur.

Ad. h. argu.

¶ Per hęc ergo, argumenta supra facta facillima solutionis sunt. ¶ Ad primū enim negatur, negotiationem contra naturam necessarię emptionis pugnare: quinimō illi obsequens est. Ministerio siquidem mercatorū, res sunt veluti in penu singulis indigentibus expōsitę.

Ad. 4. argu.

¶ Illa autem negotiatio quę merū lucrum habet pro fine, quia insatiabilē faceret animū non solum necessaria non est, sed est impedio pestilens. Attamen hęc satis in cuncta mortaliū peccata se insinuat. Et per hoc responde tur ad secundum argumētum. ¶ Tertio verò concedimus necessarium esse hac ratione rerū pretia augeri: sed tamen ex altera parte maiora fierent dispendia, si vnusquilibet deberet lōga facere itinera ad quaritandum quod in sua deest ciuitate. ¶ Ad quartum respōdet Augu. super Psal. 70. Et refertur eadem dist. 88. can. quoniam. quod negotiatorū vitia nō sunt negotij, sed personarum. Etenim si propter eorū fraudes releganda essent negotia a reipublica, eadē ratione & agricolas & omnes pariter artifices atq; opifices, proscribere deberemus profligatq; ab vrbe. Nam & mentitur quandoquē agricola vt grana sua vendat, & opifex vt pretium augeat. Qui autem negotiatores in sacris literis male audiant, declarat ead. distin. Calsiod. can. quid est. Negotiatores enim illi, inquit, abominabiles existimātur, qui iustitiā Dei miuimē cōsiderantes, per immoderatum pecunię ambitum pollunt merces suas, plus periculis onerando, quā pretijs. Veruntamē negare nō possumus, vt paulo antē declarabamus, quin huic arti multo plus periculorum ā

Ad. 3. argu.

¶ Tercio verò concedimus necessarium esse hac ratione rerū pretia augeri: sed tamen ex altera parte maiora fierent dispendia, si vnusquilibet deberet lōga facere itinera ad quaritandum quod in sua deest ciuitate. ¶ Ad quartum respōdet Augu. super Psal. 70. Et refertur eadem dist. 88. can. quoniam. quod negotiatorū vitia nō sunt negotij, sed personarum. Etenim si propter eorū fraudes releganda essent negotia a reipublica, eadē ratione & agricolas & omnes pariter artifices atq; opifices, proscribere deberemus profligatq; ab vrbe. Nam & mentitur quandoquē agricola vt grana sua vendat, & opifex vt pretium augeat. Qui autem negotiatores in sacris literis male audiant, declarat ead. distin. Calsiod. can. quid est. Negotiatores enim illi, inquit, abominabiles existimātur, qui iustitiā Dei miuimē cōsiderantes, per immoderatum pecunię ambitum pollunt merces suas, plus periculis onerando, quā pretijs. Veruntamē negare nō possumus, vt paulo antē declarabamus, quin huic arti multo plus periculorum ā

Ad. 4. argu. Augu.

¶ Tercio verò concedimus necessarium esse hac ratione rerū pretia augeri: sed tamen ex altera parte maiora fierent dispendia, si vnusquilibet deberet lōga facere itinera ad quaritandum quod in sua deest ciuitate. ¶ Ad quartum respōdet Augu. super Psal. 70. Et refertur eadem dist. 88. can. quoniam. quod negotiatorū vitia nō sunt negotij, sed personarum. Etenim si propter eorū fraudes releganda essent negotia a reipublica, eadē ratione & agricolas & omnes pariter artifices atq; opifices, proscribere deberemus profligatq; ab vrbe. Nam & mentitur quandoquē agricola vt grana sua vendat, & opifex vt pretium augeat. Qui autem negotiatores in sacris literis male audiant, declarat ead. distin. Calsiod. can. quid est. Negotiatores enim illi, inquit, abominabiles existimātur, qui iustitiā Dei miuimē cōsiderantes, per immoderatum pecunię ambitum pollunt merces suas, plus periculis onerando, quā pretijs. Veruntamē negare nō possumus, vt paulo antē declarabamus, quin huic arti multo plus periculorum ā

Castod.

dolis & fraudibus imminet, quā ceteris. Vnde Ecclesiast. 26. Duę species difficiles & periculose mihi apparuerunt. Difficile exiit negotians a negligentia, & nō iustificabitur caupo a peccatis labiorum. Et cap. sequenti: Sicut in medio cōpaginis lapidum palus figitur: sic inter medium venditionis & emptionis, qui querit locupletari angustabitur peccatis. Quocirca Prouerb. 20. in vnuersum ait sapiēs: Malum est, malum est, ait omnis emptor: & cum recesserit gloriatur.

ARTICVLVS III.

Utrum rerum pretia, arbitrio mercatorum sint taxanda.

¶ Quoniam p̄tinū in emptione & venditione fundamentū iustitię est pretium, de illo querendū est loco tertio, an mercatorū estimatio sit taxandū. Et arguitur a parte affirmatiua. Primō. Axioma inter iuriscōsultos est & celebrata regula: Tantum valet res, quantum vendi potest: quam videlicet adnotant. l. pretia. ff. ad legem Falcidiā. & l. i. §. si heres. ad senat. consult. Trebellian. & alibi sępe: ergo si fraus modō absit & dolus, mercatorum erit arbitriū pretia suis mercibus statuere. ¶ Secūdo. In vnaquaq; arte eiusdem peritis credendum est, vt i. 3. Polit. c. 7. author est Philosophus: & vt Iuriscōsultus ait. l. in re mandata. C. mandati, vnusquisque in re sua est moderator & arbiter: mercium autē artifices, sunt mercatores: ipsis ergo ipsorum iudicio deferendum est vt pretia ponāt. ¶ Tertio: vnusquisq; dominium rerum suarum habet, ac subinde liberam potestatem: ergo potest quisq; tantum petere ac recipere pretium pro sua re, quantum extorque re poterit: id quod in geminis & rebus pretio sis vsu fieri compertum est. In contrariū autem facit lex. Pretia citata ad l. Falcid. cui; verba sunt: Pretia rerum non ex affectu neq; vitilitate singulorum: sed communiter finguntur: hoc est communi estimatione taxantur.

Argum.

Argumē.

Aristo.

Argum.

Conclu.

Ratio conclusionis.

¶ Ad hęc quęstionē quatuor cōclusionibus respondetur. Prima: Pretia rerū non secūdam ipsarum naturā estimanda sunt, sed quantum in vsu veniūt humanos. Cōclusiois huic ratio naturalis est, qd cum mundus & quę eo cōtinentur propter hominē facta sint, tantum civiliter estimatione res valent, quantum hominibus inferuiunt. Quapropter Arist. 5. Ethico. c. 5. ait indigentiam, causam mensuramq; esse

humanarum cōmutationum. Si enim nullus alterius re vel opera indigeret, omnis cessaret cōmutatio rerum humanarum: ergo indigētia admetiri debemus rerum pretia. Videntur enim genere suo præstantiora sunt vitæ experibus: attamen (vt ait Aug. lib. 11. c. 16. de Ciuitate Dei) mallet homo frumentum domi habere, quàm mures. Et solet domus plus vanire, quàm equus, & nonnunquam equus, quàm seruus: licet cum natura hominis nihil in corpore ralius conferri ad equalitatē valeat. Vbi autem indigentia nominamus, ornatū etiam rei publicæ intelligimus: vt cuncta cōplectamur quæ hominibus præter vitæ necessitatē etiā ad suam voluptatem & splendorem vsui esse possunt. ¶ Secundum conclusio. Ad explorandum iustum rei pretium ex multis ducēda est ratio quæ in triplici sunt ordine. Primum enim attēdenda est necessitas rei, mox cōpia & inopia: deinde negotiationis labor, cura, industria, & pericula. Præterea si merces vel in meli⁹ mutata sunt, vel in deterius, venditorumq; atq; emptorum frequentia, atq; id genus alia, quæ prudentissimus quisque speculati potest.

2. Concl.

3. Conclu.

Aristo,

¶ Tertia conclusio. Cum pretium rerū iustū, duplex sit, aliud scilicet legitimum, & aliud naturale: iustum legitimum consistit in indiuisibili: naturale autem seu arbitrium minimè: sed in latitudine diuisibili. Iustum legitimum est illud quod lege principis positum est: arbitrium autem seu naturale currit quando per legem non est constitutum. Distinctio est Aristoteli 5. Ethic. c. 7. de iusto naturali & legitimo. ¶ Ad huius autē cōclusionis intellectū notandum est qd merita illa & causas statuēdi rerum pretia existimare, per se quidem primū ad reipublicā & eius gubernatores spectat: qui scilicet omnibus supradictis pensatis deberēt sua singulis mercib⁹ statuere pretia. At quia illud in omnibus impossibile est, relinquunt vendētium ementiūq; existimationi. Et illud nūc vocamus naturale, quia secundum rerum naturā vsui accommodatam currit. Igitur vbi pretiū lege positū est, nempe, vt modus aut tritici aut vini, aut vlna panni vēdatur decem, neq; vni⁹ oboli accessio licita est: sed est peccatum mortale si excessus notabilis augetur, obnoxiiūq; restitutioni. Et si excessus sit perexiguus, erit veniale. Et ideo dicimus in indiuisibili cōsistere. Atq; hoc est quod ait loco citato Aristoteli. iustum legitimum esse, quod licet antequam positum sit nihil referat, refert tamen postquam positum est. Pretium verò quod non est lege positum, non indiuisibile est, sed latitudinē habet iustitiæ: cuius vnū extremum dicitur rigi-

dum: alterum verò piū: sed medium, moderatum. Vt quæ res iuste venditur decem, iuste quoq; venditur, tum vndecim, tum etiam nouem. At qui ratio huius est, quæ dicitur prudentia humana, quæ per supradictorum cōsiderationes de pretio existimatur, nequit punctim attingere metam: sed arbitramento quodam. Sicut, 2. Ethico. c. 6. de virtute ait Aristotele. quod consistit in medio, vt definit ipse prudens. Atque adeò dum res publica penes quam talis residet autoritas, punctum non indicat, laxior restat iustitiæ pretij latitudinem habens. ¶ Ex quo fit primo cōsequens vt infra illos extremos limites vēdere cuiūq; liceat carius pecunia credata, quā numerata: inimico quā amico: diuiti deniq; quā pauperi. ¶ Sequitur secundò sensum illius legis, in cause. ff. de minor. vbi. §. idē Pomponius. habetur licere naturaliter contrahētibus se decipere, cui simile habetur. l. item si pretio. ff. locati. non esse (vt Cōrad. & aliqui putāt) infra latitudinem iusti pretij: quia intra hos carceres nullum habet locū deceptio: neque vlla opus est remissioe (vt prædicti doctores autumat) sanè cum tota latitudo iusta sit: sed (vt. q. proxima exponetur) intelligitur citra dimidiū iusti pretij. Et ideo ait naturaliter, qd humanum ingenium lucri audium, in causa est. Quare, licere, illic non est idem quod sine culpa, sed impune in humano foro. ¶ Sequitur tertio in multo tutius, si fieri posset, cōsultum fore, tum coemptorum negotiatorumq; cōsciētij, tum etiam cōmuni bono, si omnium pretia lege paterent: vnde. l. 1. ff. de offic. præfecti. vrb. §. cura carnis. inter alias præfecti curas illa cēsetur, vt rerum pretia statuatur iusta. Ob idq; quando in omnibus seruari nequit, quā fieri posset maximè, deberent taxari. Enimverò negotiatores, cō præsertim qd (vt supra dictū est) lucris sitienter inhiant, non solum præ sua caritate decipiuntur, verū etiā propter suā auaritiā cōsulto astutiq; decipiunt. Quā ob rem quādo lege non est statutum pretiū, nō est standū vnus cuiuslibet mercatorum arbitrio, sed prudentium iudicio, eorūq; qui sunt equitatis cultores. Est enim fallacissima regula si quis semper quanto emit pretio, quantumq; laboris & periculorū subij, tanti velit vēdere cū lucri accessione. Enimverò si mercator, artis negotiorūq; ignarus plaris iusto emit, aut sibi fortuna aduersa reflauit, quia scilicet copia mercū insperata succreuit, non potest iuste extorquere expensas quas fecit. Et vice versa si industrius alius aut fortunator, cui vel cōtingit minoris emere, vel faulrix arisit fortuna: hoc est insperata rerū inopia pōit accidit, iuste sanè pōt car-

rius

Pretium 1. gūm, vnum mod. dicitur.

1. Deductio.

secunda.

3. Collectio.

Fallax regula in taxandis pretijs.

Solutio.

rius, vēdere: etiam eodem die & eodem loco, id quæ nullatenus mercibus in melius mutatis. Nam cum negotiationis ars plurimum sit fortuitis rerum epētibus subdita, debent negotiatores & sinistra suo dispendio subire pericula, & dextram opperiri fortunā. Loquimur cum Christianis de fortuna, pro eūctū nobis insperato. Atq; hic est sensus. l. pretia. ff. ad legē Falciā. Vbi habetur, pretia rerum non esse effectū aut vtilitate singulorum, sed communiter fungi. Hoc est non secundum priuatorum existimationem, sed secundum communem prudentiam constituit. Et eodem alludit simile verbum. l. 1. lege. 4. eodem tit. vbi habetur rem nō existimare pretio formalis, id est cōtrahētibus formato, sed secundum præsens, putā cōmuni foro currens. Valor namq; rei nō secundum futurum quando res nondum est, sed secundū præsens in quo res est, debet iudicari. Accipe horum exempla. Est frumenti caritas in Hispania: mercator tunc Siculus hoc audis onusta frumento nauis ad nos nauigat: quando huc peruenit, vel afflante nobis elementiori celo, vel quia aliudē cōpiam grani habemus, longè imminuitur est pretium: non potest ergo tantū vendere, quantum sibi statat merx: neque verò si credito futura solutione carius venderet, vt saltem se in dēnum redderet, immūnis à peccato fieret: aut a restitutione liber. Et per hac de tegitur alia fallacia, quæ in mundanis vsu venire solet. Et enim in initio cum sit vberior emptorum copia, merces plaris vanentur in fine autem, contraria ratione pretium deorsum. Arbitrantur ergo tunc mercatores: expedito in tēpus pretio licitè posse tantū vendere, quantum in initio: cum tamen numerata pecunia idem nō possint extorquere pretium. Falluntur in caput suum. ¶ Vbi demum ad clariorē istorū noticiam animaduertenda est quarta conclusio. Mercium pretia, emptorum cōpia augentur: paupria verò minuuntur: sicuti è conuerso abundantia venditorum, minuitur raritate verò excrefcit. Enim verò vbi merces affluūt, venditorū numerus amplior est, & emptorū minor. ¶ Atq; ex hoc tibi responsum elicies, si hæsitaaueris an vendendis eam: & modus pretij variet. Et enim causa vendendi aut emendi nihil per se adrem facit. Si enim veda necesse sit compulsi, siue præfatiore rerum ipsas despiciamus. It è siue ois necessitate emas siue propter voluptatem, nihil inde variatur pretij. Attamen quia venditoris necessitas in causa est, vt merces sub hasta venū exponat, sit vt paucioribus tunc existentibus emptoribus, pretium rerum vilescat: sicuti in bello par-

ta victoria exiguo numero vendatur præda. Et conuerso vbi publici mercatores emptores expectant: quia illo modo vendendi plures emergunt emptores, valor mercium crescit. Atque eadem ratione in initio nōdinarum plurimum carius venditur quàm in fine. ¶ Atque per hanc cōclusionem licet monopoliarum iniquitas, putā cum quis vel à principe privilegiū emit vt solus ipse vendat: vel duo aut tres reliquarū mercatorum multitudinem anteueritēs, magnum acerrum cōemunt vt vnipersi ad ipsos cogantur consilire: vel iurata fide cōstituant vt nullus eorū nisi tantū vendat. Hinc enim raritate vēditorum pretium crescit: Et eadem ratione, vice versa, licet non tantū crebro accidere cōfuecat, emptorum monopolia, ad extenuādum pretia, essent nihilominus iniqua. Vt si in portu cui præciosissima nauis applicuit aliqui emere possent sibi mutuo promitterent non emere nisi tantū, aut si in subhastatione alios ergo ne licitaretur auerere, vt minoris ego emere rem, peccatum profectò esset, quod ante restitutionē non remitteretur. Et hoc est quod ait Cicero lib. de Officijs. Non licitatorē vēditor, nec qui contra se licitetur emptor apponet. Quando verò vēditores monopolii facerēt, tunc iuste emptores, quāsi vitij repellentes, cōtraria pariter posset prudentia vt putā cōuenire inter se, vt nullus nisi certo pretio emeret. Ad. 2. argu.

Monopoliarum iniquitas

Cicero

Est ergo ad argumenta respondendum. Et primum omnium regulam illam: Tantū valet res, quantum vendi potest: palam est, nō habere tam vastum sensum, quantum verba sonant. Alias liceret vēdere vitra mediocritatē vēri pretij: quin verò duplo & triplo. Quod si illa sic moderentur, vt intelligatur quantum iure & iuste vendi potest: nō id possumus, quod nō possumus: tunc quāsi primū pūm perens redderes illam inane. Si enim quærenti quantum vēdere potest respondes: Quantum iustitia fert: nihil respondes quod ipse ignorabat. Si tunc ergo est quod tantum valet res: quantum vendi potest, seclusa vni fraude, & dolo: quibus in emptore tollitur voluntarium. Et quantum eodem vendatur responsum recidere a se dixissem; iuste, non est tamen idē. Enimverò si quærenti quid est homo, respondes esse hominem; nihil doces. Si autem respondes esse animal rationale: licet idē sit, tamen quia definitū explicitè, nō petis principij. ¶ Ad secundū responsum prædicto artis credendum esse: quando affectio rei propriæ non est in seclusis: & vnusquisq; est arbitrer in re propria: dum illa ad alterū nihil attineat: qui autē vendit, non rem propriam sibi, verum communem sibi & emptori tractat. Et ideo

Ad 2. argu.

ideo non est legitimus arbiter. ¶ At quia de gemis & rebus pretiosis metio in tertio argumēto fit; distinguendum de mercibus est. Quaedam enim sunt reipublice minimē necessarię: atq; illas potest quisq; tantū vēdere quantum emptor sciēs & prudens voluerit dare. Cuius generis sunt pretiosi equi, gemmę, accipitres, &c. Spectant enim ad ornatum decoremq; & splendorem nobilitatis: & ideo magnatum magnificentia est, res illas magno aestimare. Alia verō sunt reipublice necessaria: vt quę ad vitium, vestitum, & alios id genus vsus attinent. Atq; in his licet nihil fraudis doli ve irrepserit, vis tamen est, quantum extorquere potueris, tantū illas diuendere.

**QVÆSTIO TERTIA,
De iniustitia quę in emptione
& venditione committitur.**

Sanct. Thom. 2. 2. quęst. 77.

ARTICVLVS I.

Verum licite quis possit rem pluris vendere quam valeat.

IRBVS itaque articulis superiori questione prædictis, scilicet de emptionis negotiationisq; necessitate, ac de rerū pretio: sequitur tertia quæstio de iniustitia quę in hunc contractum se insinuat. Hoc autem statim in capite tacitus non præteribo, de quo lector fortē dubius apud S. Tho. heredit. Ait enim indistributione statim quæstiones, solas duas quæstiones ca verba S. Thom. tractat ad assumere, de emptione, scilicet & de S. Thom. v. supra: eo q; circa alias voluntarias commutationes nulla inuenitur iniustitia: quę non redueatur ad rapinam aut furtum. In quibus verbis dubitatio est duplex. Prior q; eadem ratione potuisset & has ommittere. Nā fraudulētia emptionis & vsurę gen^o quoddā furti est. Quod si dicat, has duas esse commutationes voluntarias, tūc emergit posterior dubitatio, quod eadem ratione deberet de locatione, stipulatione, & alijs tractare. Ad has autem simul dubitates respondetur, scientē fuisse ac prudentem

Distinctiono

Dubij et ca verba S. Thom.

Solutio

considerationem D. Thomę. Iniustitia enim emptionis & vsurę differt à rapina & furto, quia non sunt simpliciter inuito domino, sed spontaneę tractante: hoc est transferente res suas in alium. Et ideo licet quantum ad iniustitiam pretij fuerit iniustus, est tamen contractus, qualis non est furtum. Et quantum eadem sit ratio de locatione, tamen iniustitia eius & quorūcunq; aliorum cōtractuum ad istorū normam exigenda est & perpendenda. Oēs namq; iniustitię voluntariarū cōmutationum ad hæc duo capita reducuntur: scilicet, vel q; aliquo pretio rem vēdas quę nullo digna est; & hoc reducitur vniuersim ad vsuram: aut q; pretio quod iusto vel maius vel minus est, siue rem tuam siue vsum trāsferas. Et de hoc iudicandū est per regulas emptionis & venditionis. ¶ Est ergo primus articulus: vtrum licite quis possit rem carius vendere, quā valeat. Quib; verbis implicatur, an possit contrā vilius emere. Et arguitur à parte affirmatiua. Iustum in cōmutationibus iure ciuili cōstitutum est: idē autem ius permittit cōtrahētib; iniusticem se decipere, vt habetur. l. rem. C. de rescindenda venditione, & l. in causa. 2. ff. de minoribus. §. idem Pomponius, ergo licet pluris rem vendere, minorisq; emere, quā valeat.

¶ Secundo. Cōmune omnium desideriu à natura videtur proficisci, ac subinde culpa vacare: vili autem emere & magno vendere (vt Mimus ille apud Aug. 13. de Trin. aiebat.) commune est mortaliū desideriu: cui & sapiens cōsonat Prover. 20. vbi ait: Malum est, malū est, ait, omnis emptor: & cum recesserit gloriatur ergo licita est venditio iustum exuperans pretium, atq; emptio idē non attingens. ¶ Tertio arguitur. Lex amicitie secūdu Philosophū. 9. Ethic. ea est vt rei vtilis repositio secundum vtilitatem fiat, quā qui beneficiū suscepit consequutus est: contingit aut vt emptor cumulatius ex re empti beneficiū suscipiat, q; ipsa res valebat, vt si equū emit quo hostile periculū euasit: ergo licebit tunc venditori pluris re illam aestimare. ¶ In contrarium est saluificum illud Redemptoris monitum. Quęcunq; vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. Ex quo fit q; cū nullus sibi velit rem iusto carius vēdi, nullus debeat carius vēdere alteri.

Ne institutum nostrū peruertamus, quod est S. Thomę sententiam vbiq; nostrę præmittere, quatuor eius conclusionibus ad quæstionem respondemus. Prima est. Fraude vti & dolo, vt vel pluris res vēdatur aut minoris ematur, licuti in omni cōtractu specie, delictum est, idemq; suo genere mortale. Primò patet

1. Argum. partis affirmatiue.

2. Argum.

August.

3. Argum. Aristot.

1. Consi.

patet autoritate Apostoli. l. ad Thess. 4. vbi admoet nē quis fratrem suum in negotio circūueniat: quoniā vindex est Dominus inquit, de his omnibus. Et Cicero de Offic. Tollenū est igitur in rebus contrahendis omne mendaciū: non licitorem venditor: neque qui contra se licitetur emptor apponet. Etenim vbi adest fraus, voluntarium abest: ac subinde iniustitia fit, charitati aduersa. ¶ Secunda conclusio. Si emptio & venditio secundum suam nudē naturam contempleris, neutiquā licet rem aut iusto maioris vendere, aut minoris emere. Conclusio est patentissima. Est enim hoc genus cōtractuum in commune bonum, & qualeq; cōmmodum introductum, quod autem sic institutum est, neutrum partium grauare debet, sed ad iustitię æqualitatem est consociendum: mēsuram autem ac velut bilancium trutinam est pretium, in cuius vsum numisma (vt supra diximus) inuentum est: ergo iustum pretiū vel augete vel minuere, peccatū est iniustitię, atque subinde genere suo mortale. ¶ Potest nihilō secius venditio secundum accidens aestimari: nēpe quatenus res vendibilis, aut in detrimentū vendentis, aut in emētis vtilitatem cedit. Quo supposito adhibetur tertia conclusio. Licetum est in pretium rei ducere damnum, quod venditor accepit: ita vt non solum res aestimetur quanti in se erat, verum & quanti venditori valebat. Vt si meum solum per se nō nisi decem valebat, mihi tamen, quia ædes illic extruere commodissimum duco, valet duodecim: hoc ipsum ex te pretium possum, tum petere, tum perinde recipere. Et ratio est plana: quia vnusquisque vēdere totum potest quod suum est: & in tali casu non solum res, verum & eius emolumentum est vendentis. ¶ Quōd si contra sic arguas: Postquam rei dominus suapte sponte distrahere mauult, quā emolumentū rei capere, sibi inspicere debet, & non exigere plus quā emptori cōfert. Et præsertim quōd si hic re scisset rem non tanti per se valere, forsitan nō emisset. Respondetur, argumentum conuincere id nequaquam licere, nisi vēditor rem patefaciat emptori: admoneatq; hominē vt videat an sibi expediat illa lege emere. Quādo enim emptor sciens & prudēs, quia vel ipse tantum vel maiorem rei necessitatem patitur, vel suo vult animo obsequi, cū illo onere rem emere contendit, iuste venditor tantū vendit quanti sibi valebat: aliās minimē. ¶ Quarta conclusio: commodum quod ementi accrescit, si nullum inde detrimentū vendēs accipiat, non licet in pretium duci. Probatur ratione contraria: quoniam venditor non potest nisi quod

suum erat vendere: commodum autem ementis non erat res vendentis, sed sua ipsius necessitas vel ars causa illius exitit. Vt si quis equum emit qui non venditori, sed sibi ad bellū necessarius est: vel rem aliam qua per vsum suę artis cumulatus lucrum facere potest, quā fecisset vēditor. Alioquin si vtilitas emētis pretio accresceret, liceret pharimacopolis medica menta tanti vendere quanti valet salus in infirmo. Urbanum autem est, vt eiusmodi emptor gratis venditori rependat. Et per hoc soluitur argumentum tertiu, ex Aristot. sumptū. In commutatiua namq; iustitia rerum rātionem æqualitatis pefatur: in amicitia verō vtilitatis que per donū gratificum rependitur. Vide q; sit falsa & fallax regula Ioan. Maio. 4. dist. 5. q. 29. vbi asserit q; quicquid secundum naturalem æquitatem debetur, potest in pactū duci, nam tunc licet mutuatarium obligare nō solum ad remutuandū, vt ipse fatetur, sed ad emēdum à mutuantis officina & molēdum in suis molis: & pariter emptorē ad augendum pretiū ob suum emolumentum. ¶ Quę re ret hic autē attentus lector citra hanc conclusionem, an vice versā detrimentum quod emens patitur causa sit legitima vt pretij quippiam detrahatur. Syluest. quidem verb. emptio. §. 7. asserendo respōdet. Vt si quis, inquit, titurum operarum nihil egens, tuis victus precibus, quia pariter es, te conducit, poterit operas tuas minoris redimere, q; si te ipse rogaret. Attamē huius certē causę non est emptoris detrimentum: sed quia (vt articulo præcedenti diximus) vēditōris copia vilescit pretiū. Et ideo cum emptorem rei tuę quærīs, vel tuarū operarū conductorē, minoris tu tuāq; aestimantur. ¶ Aliud enim apparentius fieri potest argumētum contra eandē conclusionē. Sequeretur nā que ex illa q; neq; dū quis vsu alienę pecunię, quā habet in deposito, quippiam lucri cōficat, teneatur dño illud, partem vē refundere. Conceditur autem plane conclusio. Neque potest depositor cum depositario citra vsurę crimen pacisci de parte lucri: nisi societatem faceret cum periculo sortis de qua infra. Potest nihilō minus ac debet idem depositor per honestatem & comitatem illi esse re etiā gratus. Neq; verō vsurę culpa subest. Si tu pecuniam tuam apud gratum mercatorem deponas, quem tibi speras fore beneficum: neq; verō ille vsurarius cęsetur, si ea spe tibi sit munere gratus, vt tu iterum eius custodię aurum tuum concredas.

Primum igitur argumentorum capitū quęstionis, dubij illius solutionem deposcit, quę

Regula Maioris falsa.

Quæstio

Syluester

Argumenta

Responsio

Ad. i. argum.

quo scilicet, pacto iure permittitur in venditio-
ne & emptione deceptio. Et quidem iam pro-
ximo articulo sensum illius legis exclusimus.
In causis. 2. §. idem Pompo. ff. de mino. Vbi ha-
betur quod licet contrahentibus naturaliter se
decipere. Cui simile concinit lex, Item si pre-
tio. ff. locati. Haud. n. intelligitur infra latitu-
dinem iusti pretij: quoniam illic nulla est dece-
ptio. Intelligitur ergo citra medietatē iusti pre-
tij. Id enim non solum civilia iam nunc citata:
& l. 2. C. de rescindenda venditione. & l. si vo-
luntate. eodem titulo: verum etiam iura cano-
nica permittit: vt patet cap. cum dilecti. & c.
cum causa. extra, de emptione & vend.

¶ At vedere vltra dimidiū iusti pretij, sunt qui
referēte Cōrad. q. 57. esse arbitrentur vendere
vltra duplum: sed nulla se possunt probabilita-
te tueri: nomen enim ipsum rem explanat. Est
enim vendere vltra sesquialterum: vt res quæ
valet decē habet latitudinem iusti intra nouē
& vndecim: vendere autem eam sedecim, est
vedere vltra dimidiā veri. Sicuti emere citra di-
midium est emere quatuor: nā quinq; sunt me-
dia pars. Sic enim habet lex illa citata. Rē ma-
ioris. in. C. Minus pretij esse videtur si neq; di-
midia pars veri pretij soluta est. ¶ Est ergo que-
stio, vtrum lex id permittat tanq̄ licitum. De
quo tres sunt opiniones. Prima est Durandi or-
dinis Minorum, quem & citat Cōrad. q. 57. &
reprehendit Anto. 2. par. tit. 1. cap. 16. tenentis,
licere venditori in foro Dei exigere pretium
iusto maius, etiam si immodicus sit excessus:
dimodō nō sit vltra dimidium. Et possit quis
in fauorem opinionis huius sic arguere. Lex
humana obligat in foro conscientie: potest er-
go in poenam imprudentie condemnare em-
ptorē illo excessu: sicuti facit in prescriptione.

¶ Secundō: Sententia iusta obligat in foro cō-
scientie, nisi ex falsa presumptione procedat:
sed si emptor venditorem in iudicium de hac
re deferat, absoluetur venditor: ergo in tuto
manet eius conscientia. ¶ Proxima huic est sen-
tentia Gersonis in tract. de contractu. & in suis
Florib; vbi ait, q̄ huiusmodi deceptor, peccat
quidem, idemq; mortaliter, si excessus est no-
tabilis, tamen ad restitutionē non tenetur. In
tract. quidem de contractu. cunctatius id dicit,
sed tamē in Floribus audacius idem asseruat.

¶ Et ratio sua est, quia scienti & volenti nō fit in-
iuria. ¶ Tertia tamē opinio est S. Thomæ pre-
senti loco. 2. 2. Et quauis dicat Gerson nō esse
de hoc cōcordiam inter Theologos: profecto
in. 4. Senten. q. 15. omnes communi consensu
ita sentiunt. At forsā quis contrā citet Scot.
qui illic, q. 2. ait, durum esse inter contrahētes,

si non semper intenderent aliquid de iniuibili
iustitia remittere sibi mutuo, vt omnē contra-
ctū concommittatur aliqua donatio: ex quibus
fortasse verbis ille suus Durand. seductus est.
At verō Scotus nihil sibi aliud vult, quā q̄ vl-
tra citraq; indiuisibile pretium contrahentes,
sibi mutuo intendunt remittere: infra latitudi-
nem tamen iusti: vbi nos supra diximus nulla
opus esse remissione aut donatione. Etenim in
ferius art. 3. ait quod infraudibus non est volū-
taria donatio. ¶ Igitur quod leges nec canoni-
cæ nec ciuiles permittunt vclint deceptionē ci-
tra dimidiam iusti, tāquā ratam in foro Dei,
patet cum primis naturalis diuinoq; illo præce-
pto supra citato: Id nē facias alijs, quod tibi fie-
ri non vis: nemo. n. seduci astu vellet. Est quip-
pe (vt dicebamus) cōtractus hic emptionis ac
vnditionis pro communi bono inuētus, quæ
neutra pars debet ab altera grauari. At de-
monstratio naturalis est hæc: Præceptis natu-
ralibus nulla humana lex derogare potest:
quia eiusmodi iusta (vt patet in Decalogo) nō
sunt dispensabilia: saltem nemo ambigit indi-
spensabilia esse iure humano, quanto minus
abrogabilia: seruare autem iustitiam in cōmu-
tationibus est præceptum naturale, atq; adeo
diuinum: quia præceptio naturalis est æterna
lege deriuatur: ergo nulla humana lege potest
abrogari. Minor porro præmissa tam nota est
q̄ maior: quoniam iustitiæ obiectum est æqua-
litatē facere in rebus. Et ideo Arist. 5. Ethic. do-
cet totam virtutem iustitiæ commutatiuæ in
hoc versari, vt æqualitatē inter personas consti-
tuat: nempē vt quantum à te accepti tantum tibi
reddā: neq; tu ex me plus extorqueas: ergo re-
cipere vltra latitudinē iusti pretij manifeste re-
pugnat naturæ rationi iustitiæ. ¶ Secundō. Fraus
(vt sæpe diximus) opponitur voluntario: illic
autē est iniqua fraus: ergo emptor iniū⁹ dat vl-
tra dimidiū, atq; deo veditor genus furti com-
mittit. Et præterea est cōtra præceptū Pauli. a.
ad Thessal. 4. Nē quis fratrem suū in negotio
circumueniat: vbi omnis fraudulētia condēna-
tur. ¶ Tertiō. Si liceret decipere citra dimidiā
iusti, pariter liceret defraudare in mēsurā: vt si
decē modios grani vendidisti, liceret tibi rece-
pto integro omniū p̄tio sex tantū subdolē tra-
dere. Patet: quia eodē relabitur: hoc autē iniquissi-
mum est, assertuq; absurdissimū, contra illud
Deuter. 25. Nō habebis in sacculo diuersa pon-
dera, maius & minus: neque erit in domo tua
modus maior & minor. ¶ Ex his fit cōsequēs
q̄ huiusmodi dec eptor tenetur ad restitutio-
nē. Hoc cōpertsimū est: quoniam peccatū iusti-
tiæ (vt identidē repetimus) natura sua obligat

Scotus;

Suadet v. t. S. Th.

1. Ratio.

Aristot.

2. Ratio.

Paulus.

Ratio.

Corollariū
contra G.
sonem.

Quid sit v-
dere vltra
dimidiū iu-
sti pretij.

Questio:
Prima opi-
nio Durand.
Conradus
Antonin⁹.

1. Argumē-
pro Durand.

Secundum.

Sententia
Gerson.

Ratio Gerson.
3. Opinio
S. Thom.

ad restitutionem. Iuxta illud. c. si culpa. extra,
de iniur. & dam. Si culpa tua datum est damnū,
vel iniuria irrogata, iure super his satisfacere te
oportet. ¶ Atq; hinc sumitur quartum argu-
mentum contra illam Durandi opinionem, &
(si qui sunt, vt fertur) doctores iuris qui illi pa-
trocinantur. Si deceptio medietatem iusti pre-
tij superaret, obligatio inde emerget restitutio-
nis: quod negare non possumus. Tunc ergo aut
restituendus esset totus excessus vltra iustum
pretium, aut non nisi ille qui est vltra iustū pre-
tium cum dimidio. Hoc secundum dicere ne-
queunt. Si quidem ius etiam ciuile contractum
rescindit, nisi integer excessus restituatur em-
ptori: vt expresse habet præfata lex. 2. C. de re-
scindenda venditione. Si autem tunc restituendus
est totus excessus, fit vt in deceptioe citra
dimidium restituenda sit illa pars. Mirabile
enim est dictū, quod si rem valētem decem à te
mercatus sum sedecim, tenearis mihi restituere
sex. Dum autē mercatus eam sum quatuordecim,
nihil mihi debeas. Quocirca multo magis
est de Gerson mirandum, q̄ de prima opinio-
ne: nā postquam agnouit eiusmodi deceptio-
nem delictum esse, quomodo ignorare potuit
præuaricationem esse iustitiæ? cuius vtiq; na-
turale est nexu restitutionis delinquentem illa-
quare. Neq; planē intelligitur quid sibi volue-
rit, regulam iuris allegando. Scienti & volenti
non fit iniuria. Nam & si emptor sciens & vo-
lens emit, celatur ei tamē iustus valor: ac sub-
inde seducitur, putans tanti rem valere quan-
tum venditor petit. ¶ Sed aiunt isti (vt pro illis
arguebas) lex potuit humana venditorem
à restitutione liberare, tradēdo illi dominium,
sicut in prescriptione. Profecto iustē non pō-
tuit, quia nō subest tanta causa. In prescriptio-
ne namq; ratio quietis obuiandiq; litibus per-
suadet, vt princeps qui custos est pacis priuet
negligentes, qui diu rem suam deserunt: quia
post longi temporis lapsū multa oborirentur
fallacia. In contractu autem emptionis ne
queunt cuncti rerum pretia nosse. Et ideo illi
qui bona fide emunt, non est cur propter ini-
quitatē institutoris mulctetur illo excessu. Eo
presertim quōd in prescriptione possessor bona
fide possidet: & ideo iniquum esset vt post
tam longam temporis morā inquietaretur: frau-
dulentem verō mercator mala fide decipit: ob
idq; nulla fert ratio vt de sua iniquitate emo-
lumētum reportet, atq; id presertim quod ab
innocente extorquetur. ¶ Igitur vt rei conclu-
sionem faciamus, virtus humanarum legum in
hac parte duplex est. Vna quod læso citra di-
midium nō dat in iudicio actionem. Altera q̄

non permittit cōtractum rescindi: vt habetur
lege citata, Si volūtate. C. de rescind. &c. ¶ At
verō rogas, cur ergo in tali casu actio nō datur?
Respondetur id consultissimē legumlatores se-
cisse. Haud enim illi mortales. tanti æstimabāt
bona hæc temporalia, vt propter illa tantum
sincerent litigationum turbamē: quātum nō
videmus, contra documentum Christi admo-
nentis, vt ad redimendum tempus petentiā no-
bis tunicam, dimittamus & pallium. Ob id que
in prescriptione vbi maior erat causa ratione
consulendi paci, dominium adiudicatur possi-
dētī: in deceptioe autē citra dimidium, actio
petenti denegatur. Eo quod illa deceptio infra
dimidium multū ægrē & lubricē potest semper
percipi: & ideo multas parturiret fraudis for-
mas. Remittitur tamen ad forum Dei. Et hac
responsione sit satis argumētō secundo supra
facto. Haud enim absolutio iudicis in tali cau-
sa est sacramentalis. ¶ Sed alleget forsā contra-
rius axiomā illud: Qui peccat legis autorita-
te, non peccat: sed quia cōtra legem agit, vt cō-
tra Pellicianū ait August. 23. q. 4. can. Qui pec-
cat, & idē fermē habetur. l. Gracchus. C. ad le-
gem Iuliam, de adult. Est autem delictoria hæc
citatio. Illud enim intelligitur de lege iustoria,
secus autē de permissoria. Ille inquit qui agit q̄
lex iubet, non peccat: secus idē illo, qui agit
q̄ lex humana impune permittit. Non enim
omne illud p̄mittit diuina. Alioq; qui meretricis
q̄ lege permittitur, nō peccaret. Vndē Chry-
sost. (vt habetur. 33. q. 1. c. 1. hac ratione.) Quod
permittimus, inquit, nolentes præcipimus, quia
malas hominum voluntates ad plenum prohi-
bere non possumus. Et: ff. de regul. iur. Semper
in constitutionibus (sic enim lex incipit) nō so-
lūm quod licet, cōsiderandum est, sed & quod
honestum sit. Vbi glossā ponit exemplum in
proposito. Nam ethi liceat, inquit, contrahē-
tibus se decipere, nō tamen conuenit bono vi-
ro. Nullum ergo dubium restat quin huiusmo-
di vafri ac seductores, siue venditor sit siue em-
ptor, teneantur restituere etiam non requisiti.
¶ Quod si insignem Dectorem Innocentium
contra nobis obijcias, qui super cap. quia ple-
rique. de immunita. ecclie. in genere ait, quod
quando contractus iure tenet, pars quæ lædit
non tenetur restituere quoad usq; pars læsa re-
petat, nullatenus cōtra nos pugnat: quia id de
cōtractibus p̄fus intelligit, in quibus ius tras-
lationem dominij nō vctat. Qua ratione lucrū ab
ex ludo non tenetur lucrator restituere nisi pe-
tatur: in presentiarum autē iure naturali & di-
uino inhibetur traslatio dnij. Quare idē egre-
gius author super ca. In ciuitate. de vsur. in hoc
parti-

Scrupulus

Responsio;

Q. b. i. c. i. a.

Solutio

Chryso.

Innocentius;

Mens. Inno-
centij.

Panormita

Baldus

Adi. argu

particulari casu docet leges permittentes deceptiohem citra dimidium iusti pretij intelligi iure fore, sed non iure poli. Idemq; Panormit. supra hysto. c. quia pleriq; Atq; idem insigniter Bal. supra cap. cum causa. de testib. vbi allegas singularem illam gloss. l. semper. ff. de reg. iur. ait tales fraudulentus contractus non esse licitos in foro conscientiarum: sed mercatorum animas in periculo versari. Quanus alibi variari videatur. Et enim qui non rerum causas introrsum rimantur, non possunt sibi costare. Attamen in eadem subscribitur sententia quotquot sunt iurisconsulti praecipui nominis.

¶ Ad secundum argumentum ipse ibidem August. respondet, dicens q; Mimus ille dicebat, scilicet care vendere, & vili emere, re vera vitium esse naturae, ac latam viam per quam (vt Christus testatur) multitudo vulgi incedit. Contra q; tamen potest quisq; adipisci iustitiam, qua illi resistat. Et subdit cuiusdam exemplum qui venditori petenti modicum pretium pro libro, iustum soluit.

¶ Ad tertium autem supra responsum est.

ARTICVLVS II.

Utrum vitium rei venditae sic venditionem reddat illicitam, vt necessarium semper sit illud detegere.

ostquam de substantia venditionis visum est, quae in iusto consistit pretio, subsequitur, vt eius conditiones exploremus. Secundum autem ac tertium articulum S. Tho. quaest. 77. nisi qui oculatè perspexerit, vix differre videatur. Quare in secundo vtrum venditio reddatur iniusta propter defectum rei venditae. Cui quaestioi postquam affirmatiue respondit, adiecit quod si quis in venditione scienter fraudem fecerit venditionem reddat illicitam, & restituere tenetur. In tertio nihil minus sciscitari pergit vtrum venditor teneatur vitium rei venditae dicere: quod videri potest affirmando definiisse in secundo. At verò discrimen est huiusmodi quod vendere rem vitiosam, aut contingit eodem pretio ac si integra esset, aut contingit eodem pretio postquam res non maioris venditur, quam iuste valet licet, venditori vitium subtrahere. At verò adeo sunt istae quaestiones germanita-

te connexae, vt fortasse eodem simul articulo commodius dilucidetur. Queritur ergo vtrum mercis vitium, sic venditione reddat illicitam, vt necessarium sit illud semper detegere. Et arguitur à parte negatiua. Tria sunt in quibus accidit mercis defectus, scilicet, substantia, quantitas, & qualitas. Defectus autem substantiae omnium est nocentissimus, non est cur semper contractum vitiet: puta si quis vendat argentum aut aurum alchimicum pro vero. Nam, vt ferunt illius artis magistri, ad eisdem ferè humanos vsus confert, puta ad vasa calanda, cundenamque numismata: ergo multo minus ob alios defectus qualitatibus & quantitatis reddetur venditio illicita.

¶ Secundo, vbi emptor emere non cogitur, suo subest iudicio cognitio rei, ac perinde illi impunita est deceptio: ergo venditor dummodo non mentiat, docere non tenetur emptorem. Alioqui illo stultitia genere notaretur, quod retulit in Officijs Tullius vbi ait. Quid tam absurdum quam si domini iusto, ita praeco praediceret: Domum pessilentem vendo? ¶ Accedit huc tertio quod causa quae virgere possit vitium detegere, non est alia quam vt pretium fiat minus: haud tamè tenetur venditor causas semper propalare quibus res minores aestimaretur: nam mercator praecius mercium, quarum copia su peruentura est, licite potest tacitus suas praue dere pretio currenti: ergo illa de causa non tenetur reuelare alia vitia. ¶ In contractum est Ambrosius lib. de Officijs, vbi ait: Regula iustitiae manifesta est, q; à vero non declinare virum deceat bonum: neq; damnum iniusto afficere quaequam, neq; aliud dolo annexere rei suae. Atq; ibidem rursum: In contractibus vitia eorum quae videntur pro di iubetur: ac nisi intimaerit venditor quauis in ius emptoris traserit, doli actio euacuatur.

¶ Vbi in duos sensus partiti quaestionem si mus, scilicet, vtrum rem vitiosam pro integre eodemque pretio vendere liceat: & vtrum dum pretio valorem non excedente venditur: liceat eius vitium silere: de priori sensu tribus conclusionibus respondebitur, ac de posteriori alijs item tribus. In re autè venali (vt primo argumento dicebamus) tria sunt consideranda: videlicet, substantia, quantitas, & qualitas. Est ergo prima conclusio. Defectus mercis, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate contractum reddit illicitum, si pretio verae rei integre & solidae vendatur. Conclusio patenter est, quam testibus indigeat. Violatur enim tunc, iustitia, atque adeo genere suo est peccatum mortale, nisi rei pusillitas veniale faciat. Atqui in cum qui contra facit quantum ab substantiam

1. Argum. à parte negatiua.

2. Argum.

Cicero.

3. Argum.

Ambros.

Tria in re venali così deranda.

Ratio conclusionis.

stantiam, proclamatur apud Isai. cap. 1. Argentum tuum verum est in scoriam: vinum tuum mistum est aqua. Quantum ad qualitatis verò mensuram admoneatur Deu. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus: neque critica. domo tua modus maior & minor. Et paulo post. Abominatur enim Dominus eum qui fecit haec, & aueratur omnem iniustitiam. Vbi natura peccati mortalis exprimitur. Et simile est de qualitate. Vt si quis morbidum iumentum pro sano firmoque viderit. De his omnibus extant praeterea cautrices leges. Lege enim, In venditionibus. ff. de contract. emp. contractus rescinditur si substantia via & corpus, vt aiunt, pro altera vendatur. Vt si mihi vnum fundum aut seruum vendas, & alterum tradas. De mensuris etià & de mercium qualitatibus leges abundant. ¶ Secunda conclusio quae ad istam cõsequitur. Venditor qui rei defectum cognoscens eundem fraudulenter emptorem celauerit, contra iustitiam delinquit: qui vero rei nescius contractum fecerit, licet à culpa fiat immunis, tenetur tamen vbi primum defectus fuerit de prehensus, eundem contractum in seculum reddere. Alioqui restitutionis funiculo ligatur. Res est clara: atque eis etiam qui lippis sunt oculis peruia. Atqui celare cõsetur qui ea verborum versutia vitur, vt vitium contentum relinquat. Vt illi proxenetae dum equum vitiosum vendunt omnium morborum maculis eum de pingunt, vt in aerno verum vitium contangant. ¶ Tertia conclusio. Similis sententia comprehendit emptorem. Vt enim venire solet, vt venditor, substantia, aut qualitatis aut quantitatis rei suae ignarus, rem vendat emptori, qui veritate nouit: qui ideo & pariter peccat, & pari nexu restitutionis in nodatur, si minoris re emit quam valet. ¶ Atq; haec de priori sensu. In secundo autem opus est distinctionibus. Aut enim vitium occultum est, aut manifestum. Et quando est occultum, aut in damnum vergit, periculum ve emptoris, aut secus. ¶ Sit ergo quarta conclusio. Quando vitium mercis occultum est, per quod emptori vel damnum datur vel creatur periculum nefas est venditori illud celare: & ad restitutionem tenetur. Conclusio ratio est haec. Quauis non quisque lege iustitiae cogatur consilium auxilium ve alteri praebere, quo à periculis damnisque eripiat, nisi quando vel ipsi ex munere proprio & officio incumbit, vel alter extremè laborat, tamen occasione periculi aut damni alteri dare nemini fas est, venditor autè eo ipso q; rem vitio aliquo affectam vanum exponit occasionem damni dat, & periculi, quae nescius emens in-

1. Conclusio.

1. Conclusio.

Dubitatio

1. Conclusio.

Ratio conclusionis.

currere posset: damnum quidem si res propter vitium minoris sit pretij quam vendatur: periculum autem si propter idem vitium vsus rei vel inanis sit, vel forte nocuus. Vt si militi equum mancum pro sano vendas, quo postea in aere vitium non possit: aut si docti iuriam minantem venderes aut pessiferum cibum: ergo talis occultatio manifestaria iniustitia: fraus est, ac perinde genere suo mortale, idemque hominem restitutioni subiiciens. ¶ Quinta conclusio. Si venditor caueat damnum dare: puta q; non pluri rem vedat quàm vitio valet, neq; vilo emptore obijciat periculo: & res sit emptori pro pretij ratione vsui, nulla lege cõpellitur vitium patefacere. Haec conclusio non ponit in forma de occulto vitio S. Thomae. sed tamen aperte ex praecedenti colligitur. Et ratio est: quia venditor eatenus tenetur emptorem ad monere, quatenus nullus sit ei occasio vel damni vel periculi: sed tunc nullus est causa: ergo potest rei suae consulere, reticendo vitium. Na si emptor sciret, fortè & iusto etià pretio renueret eniere. ¶ Sexta conclusio. Quando vitium est manifestum puta equus vniculus est, vel aperte claudus, vel perforata domus; nulla est necessitas euidentiis illud euulgandi: quia nisi caecus emptor sit, ipse potest videre. Quare si emit, praesumitur sciens emere. Itaq; vt summam dicamus, si vitium est notum, nulla est necessitas diuulgandi: si verò occultum & periculosum, quatenus vitium ex tenues, illicita est venditio, nisi emptorem admoneas. Sed si non est periculosum, & pretij ad vitij qualitatem admetiatis, non teneris reuelare. Attamen pluri vendere, iniustitias est propter danum datu. ¶ Circa haru autè conclusio nū singulas, minutiora dubiola emergunt. In primis Conrad. q. 54. non plenè approbat conclusiones has S. Tho. etsi fateatur easde quaeque pro esse Gerfonis, vt re vera sunt, in suis Regulis moralibus. Ait enim hoc egere moderamine: quod ceu regulam constituit. Si dum vitium est occultu venditor probabiliter coniectura scit, emptorè, etiam si vitium deprehenderet, nihil offe cius rem empturum, tunc licet venditor tacito vitio a quo pretio vendit: si autem conijceret non esset empturus, iniuste occultit vitium. Syluester. Et eadem est opinio Panor. in. c. iniustum. de rer. perm. quae videtur Syluest. sequi, verb. emptio. §. 20. Et ratio istorum est, q; dum alter non esset empturus, inuoluntarius cõtrahit, ac perinde iniuriam patitur. Quia vero eadem ratio ne addunt q; etiam dum defectus est manifestus, si emptor non animaduertit, tenetur eum venditor admonere. Atq; haec sententia sequitur ferme iniuriosiores. ¶ Sed tamè regula haec ista

5. Conclusio.

1. Dubitatio.

6. Conclusio.

Conradus

non vsuauit barcon-lus fiones praemissas.

Panormita;

Ratio Concl. rati & alio rum.

rum quanvis sit ipfis constitutissima nō tamē habet in ratione fundamentum. Nā etiā si venditor sciret alterū empturū, fortasse ille nollet tanti emere quanti res valet: atque adeo etiam dum scitur empturus, est nihilominus ratione pretij inuoluntarius & iniustus. Et tamē ipsi tentur q̄ potest tunc nihilominus vēdere pretio iusto tacendo vitium, nē alter pretium imminuat. Idq̄ ratione fateri vincuntur: nam vēditō non tenetur dare occasionem detereadi suū iustum pretium. Quōd si in tali casu ei licet vitium celare, profectō pariter id licet etiā si sciret q̄ alter non esse empturus: quia vitur iure suo. Negamus igitur vllam esse rei consequentiam, q̄ si emptori ignorantia in causa est vt in volūtarius emat, vēditō fiat illi iniurius. Etenim nemo dū vitur iure suo dat alteri causam damni. Quocirca, vt Diogenes apud Ciceronem lib. 3. Officiorū aiebat, aliud est celare, aliud tacere. Celas dū quod pādere teneris, nō prodīs: taces dū loqui iure non cogēris. Quē ad modum ergo & si quis tertius sciens vitii nō q̄dmoneret emptorem, nō laberetur in culpā: maxime si sciret nec damnu illi nec periculū creari, ita neq̄ emptor est in culpa: quia suum seruat ius. Hoc tamen nos fatemur q̄ si nosset venditor illam rem fore prorsus inutilē emptori, non potest vitium tacere. Vt si ego equum submācum vēdo nobili iuueni, cui in more est eques cursitare, quanuis vendam iusto pretio, iniuste tamē ago. At si vendo seni medico qui optat equum leniter gradientē, profectō nullā ei irrogō iniuriam. Et ideo posuimus tres conditiones: scilicet q̄ caueatur periculū, & damnum: & res sit emptori vsui. Adde q̄ si creditur emptorē alteri post rem venditū ire: & quia vitium ignorat tantum petiturum, quanti absq̄ vitio vniret, tenetur tunc prior vēdēs emptorem admonitū facere, nē alterum fallat. Atque hoc modo concordia conciliari potest inter Diogenem & Antipatrum, de quibus illic meminit Cicero. Ille enim vēditōrē minimē stringebat vitii mercis detegere: hic verō cōtrā putabat. Quidnam sit de iure ciuili in foro exteriori, ad iuriscōsultos remittimus: quorum inter est scire quando est venditori merces, & peccunia emptori propter contractus vitium redhibenda. Sed tamen iure naturæ conclusio S. Thomæ est verissima. At tunc potissimum quādo vitium est manifestum, quis dubitat, si emptor non aduertat, quin ipse reputandus sit sui erroris causa? Sed tamē scrutatores isti S. Tho. aliud obijcere illi potuissent argumentū quo mordaciorem iniicerēt scrupulū. Etenim si hęc eius sententia vera est, non solum in rei

Ad argumē
tū Cōtrā.

Ad argum.

qualitate, verū & in quātitate mēsure & in substantia ipsa, id pariter esset licitum. Proferamus quippe mercatorē in exēplū, qui habet graua, vel vini genera re vera pluris valentia q̄ potest publico foro diuēdere: & adde exēplū de reb⁹ illis quæ vel numero vel pōdere venēnt, seque retur q̄ posset ille si iustus mod⁹, verbi gratia valet duos aureos: sed nemo est qui det, & demus, iniuriā illi fieri, vel propter monopolium emptorum, vel quia iniq̄us gubernator vrbis hoc eum grauamine, premit. Posset in quā tūc ille vendere minoris: sed tamē curādo mensuram: ita vt quā ille quantitatem tradit, iustissimē valet illud quod recipit pretiū. Quin verō in substantia ipsa idem liceret. Est qui vanales habet vinum optimū, cuius amphora iustissimē valet decem: sed tamē si populus crederet nō esse Rhenēse, nō tantū daret pretiū: sequeretur eadem consequētia posse illum, etsi non sit illius vini, tacēdo vēdere decem. Adde q̄ eadem ratione & aqua posset vinū diluere. Vt si nimia esset vini caritas ita vt vna staret duobus aureis, quā ob causam nemo emeret, cur nō posset caupo aqua illud miscere, vendendo vnā viginti argenteis, quæ re vera cū illa aqua tantum valet? Et tamē illic est error in substantia, vt ait S. Thom. secūdum illud Isai. i. Vinū tuum mistum est aqua. Profectō cōclusiones horū argumentorū magna cōsequētiæ energia colligitur ex dictis S. Tho. nam quantū ad moralem vsum id est tacere vitium in rei qualitate, atq̄ in quātitate, & substantia. Profertim quādo substantia nō est adeo diuersa, quin eodem modo seruiat. Veluti si tu cogitas meum fericū esse Granatense, & pannum Segobiensem, quod tamē non est nisi minoris nota: sed tamen ego vendo quanti valet, & est tibi vtile pro ratione pretij. Nē ergo nihil ad hęc respōdeamus. Primū omnium argumenta hęc nō militāt vbi pretium est legitimum, putā lege positum: quia tūc nulla esse potest vel arbitratio contra ius: Sed si militat, est, vbi pretium non cōsistit in indiuisibili. Secūdo nolumus cauponib⁹ atq̄ alijs, seu tabernarijs, seu alijs generis coemptoribus ansam porrigere inuēctū fraudis: sunt .n. iniquissimi suorū iudices, magni sanē suas merces pēdentes. Et ideo subijcio tertio, q̄ reipublica magistratus nō debet ad hęc argumentorū pondera attendere, sed lege in eos agere qui vel in mensura vel in substantia publicā fidē violāt. Nihilominus in foro cōsciētię, soli stando iuri naturæ, qui vir esset aliās synce rus & candidus, concurrentibus illis tribus cōditionibus: videlicet q̄ periculū & dānum emittaretur, & tempore esset merx secundum rationem

1. Afferio

Secunda.

Tertium.

solutio fra-
di argumē-
publitio.
suppl.
ratio.
dubitan-
ratio:
nempe pretij vtilis, nō esset. cur condēnaretur de illis memoratis occultationib⁹. Leges nā q̄ naturales de equitate mēsure & de rei substantia intelliguntur, vel quādo pluris iusto vēditur res, aut quādo res nō sunt ad eodē vsus accommodatæ. Hoc autē per se competum est quod mentitō nō licet vitii cōtegere. Quapropter si emptor interrogat rei qualitatem, tenetur venditor veritatem aperire: si autē non interrogat neque damnum accipit, sibi imputet. Quāuis forsā vēditōris mēdaciū in talibus casibus, si alio qui p̄dicto modo seruetur iustitia, nō est perniciosum. Secus autē si talis rei qualitate neutiq̄ emptor indigeret. Vt si fortasse ad aliquā medicinā indigeret fortissimo vino, & venderetur ei lympbatū. Et ideo inter pharmacopolas nefandū esset tale rerū cambiū. His autē expe- ditis restat, nihilominus dubitatio circa tertiā conclusionē: quā dictū est, simili iustitiæ ratio ne cōplicari emptorē: qui scilicet pari iure vēditorem admonere tenetur, si minoris rem vēdat quā valet. Cuius exēplū .13. de Ciuit. refert August. Apparet namq̄ in cōtrariū ratio. Haud enim videtur emptor tā strictē ratione cōtractus ligari vt vēditōrē doceat, q̄ vice versa obligatur emptorē docere vēditōrē. Etenim q̄ suas exponit merces inuitado emptores, occasio ē eis offerre erroris nisi illos cōmonefaciat: emptor verō nullā vēditōrē occasio ē porrigit. Exēplis hoc patet. Vēditat quis pretiosum lapillum, quē putat esse vitrū, vel quippiā minoris, pretij q̄ gemā. Incidit autē in lapidariū rei illius gnari, qui scilicet cognoscit gemule pretiū. Nūquid non ille poterit tacitus tāti emere, quantum alter petit, licet sit longe iusto minor? Idē est si aurifco speciem offeras & corp⁹ quod nescis esse purissimū aurū: ille tamē nouit. Procedimus namq̄ de vēditōrib⁹ qui hęc nō profertunt, interrogat vt doceantur rei valorem. Alioq̄ nō ambigitur quin emptores teneantur eos docere: sed loquimur de illis qui nullaten⁹ suspicantur quid in re delitescat: q̄ forsā neq̄ illis plures stat res. Et adhibetur altera ratio quæ id pressius persuadet. Si quis vel arte vel alia via nouit in p̄dicio tuo abditam esse aurifodinam, vel aliam venā, seu Iaspidis, seu alius pratiois lapidis, potest ad te p̄dium emptū accedere, tacitoq̄ mysterio, emere. Sic enim sæpē vlti venire solet. Quin verō Christus Redemptor noster, vt libro proximo. q. 3. dicebamus, idē velut licitū ac legale videtur recēsero Math. 13. vbi ait. Simile est regnum cælorū thesauro abscondito in agro, &c. id est, dominū agrī secretū celat quouitq̄ diuēditis vniuersis quæ possidet, illū emat vt sibi totus thesaurus

competat: veluti loco citato copiose differimus: igitur nequaquā emptor iure cogitur valorem rei venditori detegere. Ad hęc autē cum ipsa nihilominus respōdetur, diuersam esse rationē agrī atq̄ aliarum rerū. Nam agrī pretiū de sola expēditur superficie: quippe cuius natura est fructus ferre. Ob idq̄ qui agrum emittit, nō maioris vitio tulo tenetur detegere, id q̄ in vilceribus recōditū est quā si alius quispiā esset qui nō cogitaret illum emere. Alie verō res perpenduntur secundū id quod sunt, & ideo dum quis tibi vnū pro alio vēdit, in primis si te interrogat, tenetur veritatem aperire. Sed præterea etiā non rogatus, si illa esles persona quæ nolles emere, obligarēris nihilominus charitatis vinculo fratrem admonere in re, tantū momenti, postq̄ nihil tibi admonitio cōstat. Immo si grauem metueres iustitiam proximū peccatum mortale esset non eum docere secundum charitatis regulas, quas lib. proximo. q. de testibus explicuimus. At verō quādo emere constituitis, accedit in super & iustitiæ lex. Nam cū ille rei nescius minoris tibi iusto rem suam vēdit, in voluntarius illo pretio distrahit, & ideo teneris sub culpā restitutionis: reatu veritatis illum admonere. Tamē in eadem specie gratis esset in venditore delictum: quia cum rem offerat, cōs prohibetur decipere. Est ergo, ex conclusionibus, argumentorū in contrariū respōsa colligere. Primum ergo solutio est peculiaris de auro & aurichalco, q̄ nunquā hoc ad puritatem pretiositate, & illius pertinere potest: neque ad dignitatem, & omnes vsus. Præcipue q̄ naturā aurū quæ corporum salubritati confert, nulla ars prestare potest. Et ideo, citata lex. In vēditōrib⁹, illud pro vero distrahi vetat. An verō per Alchimiam exprimi posset verum aurum, sub indice S. Tho. restat. Et ideo subdit q̄ si id vēto forana contingeret, nō esset illicitū pro vēto vendere: intelligas tamen retēctis effectibus: quos artificiosum prestare non potest. Nihil enim vetat secundū August. 2. de Trinit. quin arte dæmonū vtentiū naturalibus causis veri naturę effectus ingenerentur. Ad secundū verō respōdetur, q̄ etiā si emptor vitiose emat incumbit nihilominus venditori q̄m gatus patefacere, quatenus neque dāni sit causa neque periculi. Nā quidē p̄ præconē q̄ Cicero iridet, sed tamē priuatiū in se, & emptoribus. Alioquin oī satis ei permittit iudiciū rei, quā nisi per suam relationem cognoscere nequit. Secus dum vitia sunt manifestā. Ad tertium denique respōdetur non eandē extare rationem de rerum vitio & de superuenturis merca-

Responso.

Ad argum.

Ad secundū.

Ad tertium.

bus. Rei enim valor aestimatur secundum id quod in presenti est: & ideo per vitium rei decrevit. Quia utiq; ratione detegendum est. Merces vero post venturam nihilo reddunt vilioris aestimationem rei presentis. Et ideo venditor non tenetur penelare quid in futurum ex pectetur. Historia est Thales Milesij; qua Pol. cap. 7. Arist. enarrat. Philosophus enim ille, cum ei ceu opprobrium obijceretur, philosophiam pauperes suos alumnos efficere: & ipse per Alrologiam oliuarum vbertatem prospexisset, collecta exigua pecunia credito emit in hyme sub confuso quantum quisque collecturus esset olei, arthasq; dedit: postea vero tum ingentissima copia proueniente, tum q; solus ipse esset venditor, amplissimam confecit pecuniam. Mirum ostendens facile esse philosophis dicitur: sed tamen sapientis esse diuitias despectui habere. Simile legitur de Ioseph, Genes. 41. qui diuinitus edoctus futura vbertatis annorum septem, quos subsequutura era t aliorum sterilitas, villi prius emendo, & post care vendendo Pharaonem ditauit. Exemplum est praeterea Ciceronis lib. 3. de Off. de Alexandrino mercato re, ytrum cum Rhodum annonae caritate laborantem frumenti numerum adduxisset, sciens se alios mercatores secuturos, teneretur ciues praemonere: an vero tacitus possit pretio tunc citreri ditendere? Antipater enim aiebat, Diogenes vero negabat. Cui nos in presentia sententiam cum S. Thom. amplectimur: sic tamen attemperatam, q; cumulationis esset virtutis si quippiam pretij venditor ille subtraheret.

De quarto articulo S. Tho. quae. 77. post illa quae quaestione proxima de negatione differunt, nihil nobis dicendum superest.

QVAESTIO QVARTATA. De emptione credito pretio.

ARTICVLVS I.

Quum liceat rem carius vendere expectata, quam numerat a pecunia.

QUUM licet rem carius vendere expectata, quam numerat a pecunia.

VAERITVR post generales emptionis ac venditionis leges in particulari, vtrū ratione crediti pretij liceat rem carius vendere. Et arguitur a parte affirmatiua. Pretium iustum rei

Historia Thales Milesij; qua Pol. cap. 7. Arist. enarrat.

Ciceronis exemplum.

Argum. parca affirma.

secundum prudenti iudiciū debet estimari, & secundum commune forum: duodecim autē nummi absentes, scilicet in futuro soluendi, non plus valent quam decē presentes: ergo res quae vendi potest presenti pecunia decem, iuste potest credito vendi duodecim. ¶ Secūdo. Vēditō potest se in diēnem seruare quā propter D. Tho. 2.2. q. 77. artic. asseuerare nō est veritas, posse venditorē pretio damnū adhibere, quod patitur. Porro verō ex dilata pretij solutione venditor multa subijcō modā, vt pote lucri cessantis: secūdo pericūlū ipsius capitalis, quod sibi fortē nunquā soluetur: tertio periculum dispendiorum atque expensarū quas fortasse antequā pretiū recuperet facturus est: isti autem periculorum metus pretio sunt aestimabiles: ergo potest horum gratia auctiori pretio vendere. ¶ Pari passu contrariū currit argumentū de emptōre, qui ratione anticipatē solutionis videtur iure posse minori pretio emere. Nā anticipata solutio plus aestimatur, quā eadem prolata, & similia pericula subijcō emptor antequā mercium compos fiat. ¶ Tertio deniq; arguitur. Sunt aliquae merces rei publicae necessariae quae nisi expectato pretio distrahi nequeunt: quod ex mercibus ipsis conficiendum est: ergo iustum ipsarum pretiū est, non illud quod in praesenti, ceterum illud quod in futuro soluendum est. Sunt q; aliq; a cōuerso quae venundari nequeunt nisi anticipata solutione: ergo iustum pretium erit, nō illud quod cum merces traduntur valent, sed quod anticipato tempore soluitur. Exemplum prioris membri patet in maritimis mercibus: quae nisi in magna copia adaequi nō possunt. Enimvero cum totum nauis onus, si illa quae plurimum cōtinunt spectes, vendi simul nequeat presenti pecunia: sed expectandū sit tēpus quo emptores easdem valeāt merces minūtius distrahere, iustum pretium erit quod in futurum promittitur: quāuis maius illo sit, quod statim numeraretur. Exemplum secūdi membri proferatur in lanarū mercato. Nam cum vt plurimum accidit, pastores nequeant paltum gregum redimere nisi lanarum pretium sibi anticipetur, apparet illud esse iustum quod anticipatur: licet minus sit quā quod dum traditur, valēt. ¶ In contrarium est quod pretium, vt quaestione secūda dicebamus, & habetur in lege quarta, ad leg. Falcid. res secundū rei veritatem: hoc est secundū presens pretium aestimandae sunt. Verba sunt legis. Et idem colligitur ex subsequenti lege. Pretia dōnāntur.

Solutio quaestiois praesentis patula est. Quippe quae ex superioribus liquida colligitur.

Argum.

Argum.

Conclusio negatiua.

Ratio pro concisione.

D. Thom.

Ad. Argu.

Richard. Caietan.

Respondetur inquam vnica negatiua conclusione. Nullatenus ratione crediti prorogatiq; pretij licet re carius vendere quā in praesenti valet. Carius, scilicet vltra latitudinē iusti pretij. Nam infra illam iam supra dictū est id licite augeri posse. Conclusione primō probat argumentū proximē insinuatū: quia neque re plaris vendere licet quā valet, neq; plus valet quā est pretium in praesenti currens. Et ratio naturalis est, quod pretium cuiusq; rei, eius existentia comitatur, vt tanti estimetur, quanti est quā do existit: nam tunc est hominibus vsui. ¶ Secūdo id patefit per regulam quaest. prima constitutam. Nempe quod ad perpendendum contractum an sit vsurarius, explorandum est an mutui quippiam implicet, cuius ratione pretium recipiatur. Hoc enim in huiusmodi venditionibus reperias. Perinde quippe est, rem, decem valentem, credito vendere duodecim, ac si decem statim connumerata emptori mutuo dares sub duorum scenore. Probatio est S. Thomae 2.2. quaestione. 78. articulo. 2. ad. 7. Ex quo fit, vt quaestio. 2. dicebamus, neutiquam posse venditorem sibi praetextere quod tanti sibi merces stent: neque aliter posse sumptos quos fecerat, rescicere, quā si credito vendat: quoniam negotiatio eiusmodi fortuitis euentibus subdita est. Quare in dissolutione nundinarū mercium pretia decrescūt, non potest mercator vendere credito quanti praesenti nummo vendidisset in emptorum seruire: quia res tunc minoris aestimatur. Et eadem conclusio emptores pari iure comprehendit: nempe quibus ratione anticipatae solutionis fas non est vilius emere. Nam pretium legitimum est, quo merces tunc aestimantur quando traduntur: & ideo si minoris emunt, contractus reducit ad vsurarium mutuum: videlicet quod pecuniam venditoribus mutuant, auctuariam mercibus soluendam. ¶ **A**T quia de conclusione nulla esse potest dubitatio, ad argumentorum solutionem descendamus. Et primum quidem tenuissimi momenti est. Negatur enim quod duodecim in furto soluendi nummi secundum se non plus valeāt quā decem praesentes: imō duodecim absentes idem valēt atque praesentes. Et licet accidentarie in negotiatiore ratione industriae possint decem augeri vsque ad duodecim: tamen inde non crescit rei pretium, quod secundum eius naturam aestimatur praecisus decem. ¶ De alio verō membro, putā de lucro cessante, Richard. & Caietan. & quibus eorum probatur opinio, perinde censent, atque de mutuo.

Nempe quod licet mercatori pretium ob lucrum cessans augeri. Nam eadem est vtriusque ratio: Ego vero aggerim in hac sententiam trahi possum: eo sanē argumento ductus quod neque lucrum ei cessat, qui vendere non cogitur, neque vllas absq; vi & fraude cogitur: qui verō tantum rogatu vedit, vltro vendit. Quare neque Panormit. cap. Ad nostram, de emptio. & venditio. neq; antiquorum vllus huiusmodi exceptionem approbat, sed simpliciter vsurarios reos faciunt quotquot credito carius vendunt quā numerato. Et Anton. 2. parte, titulo primo, cap. 8. §. 2. intrepidē negat ratione lucri cessantis licere cumulatum pretium exigere. Ete vera ex isto capite lucri cessantis frequentiores crebrescent vsurae in mercatura, quā in mutuo. Quare licet neq; modo vsque adeo asseueranter hanc refutare audeam opinionem, sed permanferim vt supra in mea formidine: tamē argumenta cōtrariae opinionis non sunt tantū ponderis quā eius patroni putant. Quare ad auctoritatem S. Thomae quam Richardus pro simili adducit, idem quod supra respondeamus. Nempe aliud esse damnū emergens quod venditor patitur, quodque ideo vendibile est: aliud verō lucrum cessans, quod re vera, nisi inuito non cessat. ¶ Multo verō improbabilius est quod quosdam Neotericos valde miror defendere. Nempe quod ratione periculi, cui venditor suas exponit merces, dum pretiū in tempus credit, ius habet carius vendendi. Conrad. quidem quaestione citata. 59. vbi hanc edisserit materiam, concedere hoc recusat, sed tamen iniur Metina, quaest. 3. 8. de restitutiōne, nescio quem imitatus, id audēter affirmat. At verō cum res vsuraria, Ethico. etiam Aristotele teste, tam sit odiosa ac perniciosa, nemo deberet eius occasiones offerre, nisi vbi patentissima ratio id euinceret. Porro autem in hac opinione, nulla, vel probabilis existit. Primum ergo omnium in contrarium arguit Conrad. nullam aut vix vllam esse huiusmodi venditionem in futuro soluendam, quae non alicui subdatur periculo. Quocirca semper liceret aliquid vltra sortem recipere. Sed tuebuntur se cōtrarij authores dicentes, non id opinari in qualicumque periculo, sed vbi est legitimum. Nempe quando mutuatarius vel pauper est, vel fraudulentus, vel quavis alia ratione malē fidus, tūc quippe aiunt posse debitorem metum periculi pretio vendere. ¶ Secundum eius argumentum nō est multo maioris efficaciae. Arguit quippe quod tunc non solum capitale, verum & illud quoq; metus pretium periculo subest. Quare ratione illius liceret aliud recipere pretium.

Solutio au.

Panormita.

Antonius.

Metina.

Ratio in praesenti opinione.

Argum. ad idem.

Verumtamen responderent aduersarij expectatione auctarij illius ultra sortem recipiendi, omnem compensari metum. ¶ Aliter ergo sic vrgentiùs reprobatu opinio. In primis mercato non vendit inuitus. Si ergo videt suas merces non tuto distrahi, non vendat credito, vel aliam accipiat cautionē. Cur ergo poterit metum illum vendere? ¶ Secundo arguitur: Venditor ille, vel fac esse mutuatore, nullum patitur emergens damnum, neque lacturā facit cessantis lucri, neque dispendium aut sumptus in recipiēdo pretio. Hęc enim omnia cessare supponimus, quandoquidem de solo metu disceptamus: quo ergo iure poterit metus ille pretio vendi? Sed ais, quia est pretio æstimabilis. Fateor quidē: quoniam mallet homo alicuius pecunię dispendium facere quā tali anxiani metu. Sed tamen non inde sequitur quod sit illa ratione vendibilis: tum quod vēditor suapte spē in illum se emergit: tum præcipue quod emptor non tenetur aliter leuare illum tali metu quā soluendo mercis pretium: cui idcirco dum soluit, satisfacit. Et elucidatur etiamnum argumenti vis, si initio non fuisset facta timoris mentio, venditor tamen fuisset ob periculū vehemēter metu vexatus: postea dum emptor soluit, nihil posset ultra sortem venditor recipere ratione præteriti metus ac periculi: ergo neque in initio potuit in pactum duci. Profecto si vera esset talis opinio, conditio vendentis, putā si esset nimirum auarus ac perinde meticulous, causa esset legitima recipiendi maius pretium. ¶ Perpendamus ergo argumenta quibus isti audent hæcē perhibere vsurarum anfas. Primum est hoc: fideiusor (vt supra dictū est) pro obligatione illa, qua astringitur alienū debitū soluere, potest pretium recipere: ergo licet vēditori hæcē verbis cum emptore pacisci: Quod fideiusorū prabiturus es, mihi exhibe, & ego subibo periculū: nulla enim apparet discerniminis ratio. Nā etiā fideiusor in virtute videtur debitori mutare: dū pro eo soluit. Respondetur latissimā esse discrepantiā: quoniam fideiusor nō pro eo q̄ mutuat, cū cōtingere possit vt nūquā pro debitore soluat: sed quia obligatur soluere, illā potest obligationem vendere: mutuator verō verē mutuat: quod ideo gratis tenetur facere. Et miror istos nō esse sui memores. Cū enim fateātur nō quidē pro mutuo, sed tamē pro obligatione mutuandi licere pretiū recipere, simili intercedere deberent perspicere fideiusorē posse recipere pretium pro obligatione soluendi, seu mutuandi: non tamē mutuatore pro mutuo. Tametsi vterquē in eodem veritetur periculo. ¶ Et pari modo recu-

Prima ratio authoris.

Secunda ratio.

Argumentum.

Solutio.

Argumentum.

titur secundum eorū argumentum de illo qui per contractū assicuracionis in se suscipit periculum alienarum mercium: iste enim nihil mutat, sed pro illa obligatione soluendi merces si perierint, recipit pretium: sicuti ille qui per contractum societatis exponit periculo æs suum, non recipit lucrū propter periculum, sed propter negotiationem. Hic enim suam pecuniam non mutat, sed negotiatiōni exponit: & ideo recipit eius lucrum. Quare ex istis nullum sumitur argumētum ad mutuante, quippe qui mutuando gratis debet transferre in alterum dominiū: ea solummodo obligatione vt tantūdem recipiat. Atq; hoc maximē confirmatur, quoniam mutuator non obligatur pecuniam suam perdere, sicut assicurator: vel qui facit societatem, si merces pereant: siquidem mutuatarius semper est obligatus soluere: quare tale periculum non est alio pretio dignum, quā vt mutuatarius mutuo persoluat. ¶ Arguitur tertio. ¶ Qui equū suum homini locaret a quo grauius timeret nē nimia eū fatigatione diuexaret, vel forsan alio modo occideret, posset cū illo de pretio cōuenire: vt si equus periclitaretur, sibi periret: ergo eodē modo in mutuata pecunia. Sed vides quā nulla sit similitudo. In locatione enim equi nō trāsfertur dominiū & ideo potest verus dominus de periculo rei suę pacisci. Qui verō vendit aut mutuat, transfert in alterum dominiū: qui cū teneatur totum soluere, non est alio pretio grauandus ratione creditoris metus. ¶ Superest autem respondere vtrum liceat venditori ratione impensarū quas probabiliter se timet antequam pretium recipiat facturum, aliquid ultra sortem in pactum ducere. Idem enim citatus author bisiā hanc licentiā cōcedit: scilicet quod licet inter contrahentes de cōiecturalibus expensis conuentionem facere. Secundo quod ratione anxietatis quam passurus est timore litis & laborum, potest etiā aliquid recipere. Hoc autem secundum iam satis repulsum est. Solus quippe metus & periculū absq; vllō labore & dispendio nullum ius tribuit aliquid eius gratia recipiendi. At quantū ad expensas res attinet, non est dubium quin quicquid creditor in recipiēdo debito dispendit, possit à debitore exigere. Attamen multo est tutius dum hominis vafriāciem & infidelitatem times, nil ei mutare nec credito vendere: vel dum mutuas, expectare solutionis terminum, an fortē sine vllō dispendio fiat. Nam expensarum anticipata conuentiones vix vsurę suspicione vacant. Nihilō secius vbi omni procul fraude bonis cōiecturis timeantur expensę: nempe dum tuus debitor à

Respondeo.

Argumentum.

Solutio.

Questio si.

Solutio.

Qua via.

tua vrbe loco distat: nulla est iniquitas de expensis & laboribus pactum cum illo inire, constitutumq; pretium recipere, etiam si nullos sit postea factururus. Nam etiam si esses plura expecturus, non posses amplius recipere, quā si conuentione firmatum. ¶ De materia tertij argumenti variē etiā inter Doctores opinatur. Ab vna enim parte repræsentatur vsuraria mutuatō, sed ex altera apparet emptio iusta. Et quia casus est cōsuetus, de cisu necessarius est. Igitur re oculatius perspecta, arbitrator sub distinctione respondendum. Quādo enim debitū nulli esset proorsus subiectū periculo, sed absq; vllō sumptu & labore certissimē speraretur soluēdum, neutiquā liceret tale debitū minoris emere: quāuis longū esset tēpus expectandū. Esset quippe nō solū palliatū, verū & detestatum scænebre mutuum. Quoniam ratione dilationis temporis plus accipere quā tribuas, vsura est. Neque refert quod creditori actionem vēdenti commodior sint nūc decem quā post annū duodecim. Non inquam, hoc cōpurgaret ementem: quoniam non emptio sed certe mutuatō est. Quādo verō solutio in periculo versaretur, nihil dubito quin liceret viliori pretio emere, quā est totum debitum: vt pote dum militi stipēdium regium debet, quod creditor timet aut non totum, aut non sine magno negotio & molestia, aut non sine expensis se recepturum, potest quisq; tale debitum ab illo minoris emere. Quisq; inquam, absq; vi & fraude. Nam si quis regi à thesauris est, & quod soluere debet, minoris redimeret, vis esset. Exemplū asserti nostri est, si debitor in pauperiē lapsus esset vel fugisset, &c. Illic enim nulla est ratio mutui, neq; in forma neque in virtute, sed est emptio illius actionis: quæ re vera non tantū valet, vt quidā putant, quanta est pecunia quæ debetur. Imò est sicuti emere satā, & emere actionē quæ ex lite pendet. Quod est emere rem in spe. ¶ Argumentum autem quod e regione militare putaretur, est, quod tunc videretur debitor impellente suum ipsum debitum minori pretio posse redimere. Nam quod alteri licet, cur nō idem sibi licebit? Quod autem illi nō liceat per id liquet, quod qui nō quantum debet soluit, æquitatem iustitię minimē seruat. Respondetur ergo argumentum nulla similitudine pugnat: quoniam debitor ratione præcedentis contractus totā summam debet: tertius verō quia nihil debebat, iuste emere potest actionē illam quanti valet. ¶ Sed oritur hinc argumentum aduersus id quod à nobis nuperime dictum est. Argumentum autem est hoc: Duo-

Solutio refertur ad argumentum.

Solutio.

Solutio: quæ est argumenti.

decim sub periculo non plus valent, quā decem certā: quādo quidē actio illa decem iustē emitur: ergo qui numerata pecunia posset rem vendere decem nummis, poterit eādem credito vendere tuāc duodecim, dum probabile periculū solutionis imminet. Respondetur aliud esse rē emere quæ periculo subiacet: aliud verō mutuarē seu credito vendere sub periculo. Nam qui mutuat, aut credito vendit, cum nullam patiatur vim aut fraudē: quia ratione pro rogata solutionis nihil posset recipere, vel cautionem capiat, vel non mutuet cum periculo. Quare si gratis vult illud subire, sibi imputet. ¶ Quartum demum capitale argumētum diu me certē multumq; anticipitem tenuit. Nam fecūdam regulam vniuersalem ac regiam, iustū rerum pretiū est illud, quod receptis mercibus in promptu soluitur. Verumtamen non mihi videor negare posse, quin in tali casu legitima fiat exceptio regulæ vt iustum pretium non sit, nisi quod in futurum expectatur. Merces enim quæ peregrinē, & potissimē quæ maritimis periculis traducuntur, nequeunt nisi in tanta copia traduci, quanta simul vendi, non potest numerata pecunia. Dixerim, nequeunt si illa quæ plurimum contingunt consideres. Secundum quam considerationem de legibus censendum est. Quam ob causam qui nauis eiusmodi mercibus onerant, necesse est vtpartim credito coeant. Ob idq; & sperare eis licet etiam in portu alijs mercatorib; eo simul pretio vēdere, quod ex ipsis minutatim venditis conficiendum est. Verumtamen per hanc confessionem, nullam cogitamus porrigere mercatoribus anam, qui in ciuitatibus merces distrahant: quoniam tota ratio contractum excusans, est necessitas vendēdi & emēdi tam amplam mercium copiam, quæ nequit numerata pecunia vendi: ob idq; vēditur illis qui pretiū inde sunt collecturi. Citra hæc autē necessitatē debēt res æstimari pretio præfenti. Quapropter peculiare mercatores in nudinis sibi videāt quomodo emant: porro intelligētes non posse reuendere nisi pretio præfenti. Nam nulla inde sumitur excusatio q̄ empturiciēs non semper habeāt pecuniam præfentē. Hoc enim esset illos cogere propter necessitatem emere ad vsuras. ¶ De secundo etiā membro quarti argumētū nihil est mirum si prudētissimus quisq; ambigat. Nam re vera lanarū mercatus qui anticipata fit solutione, effigie præ se fert vsurarum: cum viliori illa ratione emantur. Attamen neq; eiusmodi emptiones vsurarias proorsus arbitrator, si modo fraus absit. Nempe dum nō anticipetur solutio nisi duos

De lanarū anticipata solutione.

aut tres menses quando solet fieri herbarum solutio: aut plurimum intra eundem annum fiat quo sunt lanae recipiendae. Nam si anticipetur in alterum annum ut ratione tam longe dilacionis minoris emas, manifestaria usura est. Ratio quae in hanc cogit sententiam est, quod merces ipsae natura sua hoc exigunt. Nempe quod sumptus pascendi tam numerosos greges eorum domini ferre nequeunt, nisi ex ipsa nutria da lana praesens sibi subsidium communiat. Accedit quod forma huiusmodi fori adeo iam more & usu precrebuit, ut ipsi etiam pastores in quos grauanen inclinatur, renuat aliter vendere. Et forte in marino piscatu idem permittitur anticipatum pretium: non solum propter sumptus pauperum piscatorum, verum & propterea quod piscatura seruari nequiret nisi emptores paratissimi essent iactum antea emptum recipere. Haud tamen inde exemplum ad alia minoram deducitur, ut liceat ab agricola anticipata pecunia grana minoris emere. Nam accidentarium est quod agricola ea sit paupertate, ut exiguos illos sumptus ferre nequeat: qua ratione cogitur ad usuram mutuum quaerere. Parum iudicium est de alijs huiusmodi: nimirum quando necessitas personae in causa est interpestiti vendendi. Etenim in lanis non tam accidentaria personarum necessitas inest, quam rei ipsius natua.

ARTICVLVS II.

Verum liceat rem credito carius quam praesenti pretio vendere, quando rei dominus non erit tunc venditurus

Ametsi regula generalis sit qua superior articulo constituta reliquimus, restat nihilominus explorare an vllam admittat exceptionem: videlicet vtrum quando merces vendenda non erant, vsque ad tempus quo plus valituras sperabatur, carius licitum sit eas distrahere quam praesenti numismate. Et arguitur a parte negativa ex regula supra constituta: nempe quod rei pretium aestimandum sit secundum presentem valorem: ut habetur. l. in leg. 4. ad. l. Falcid. ¶ Secundo arguitur. Si liceret carius tunc vendere, id maxime permitteretur ratione lucris cessantis, quod speratur ex pretij augmento: dictum est autem secundum sententiam nobis probatorem, nemini proprie cessare lucrum, praeter eum qui vim aut fraudem patitur: qui ergo sua sponte vendit non potest de lucro cessante agere,

De piscatu marino.

¶ Argum.

¶ Argum.

atque adeo neque illa ratione carius vendere.

¶ Tertio: Si illa ratione carius liceret vendere, sequeretur quod conuenerit liceret rem emere cum pacto ut integra seruarietur quoad usque, vel maior aestimaretur, vel fructus ferret. Verbi gratia, liceret oute ante futuram eo pacto emere, ut venditor periculo suo eas custodiret, quousque foetus suos auerere, casumque & lanam ferret. Consequetia probatur. Nam si venditor potest futurum pretium quo in posterum valiturae sunt res ex nunc tutum facere, pari iure poterit emptor tutos quoque reddere fructus rei emptor quos emit. Consequens tamen est falsum. Nam res lege non pereunt nisi domino. Unde cum primum quis rerum acquirat dominium, sibi periclitantur, ut colligitur. l. incendium. C. si certpetat. & l. pignus. C. de pignori. actio.

¶ In contrarium est cap. Nauiganti. de vsuris.

Articulus hic intellectum exposcit dicti capituli, Nauiganti. & cap. In ciuitate. de vsuris. Et quidem in cap. Nauiganti. tria sunt membra. In primo condemnatur usurae contractus quo quis nauiganti vel eunti ad nudinas pecuniam mutuatur periculum capitalis subiens, ut aliquid sibi ultra sortem rependatur: quae quidem condemnatio interpretameto indiget, ut verum exhibeat intellectum. Nam vt. q. 6. in arti. de societate, decisari sumus, nihil vsurae committit qui pecuniam suam in societate mittit ut inde lucrum speret quod periculum ingreditur capitalis: nam hoc non est ratione mutui, sed quia sua pecunia negotiatur: qui autem nauiganti proprio periculo pecuniam committit suam, non omnino mutuatur: quando quidem si pereat, sibi perit: videtur ergo contractus ille immerito illic danari. ¶ Respondetur, propterea condanari quod cum mutuatio gratis fieri debeat, non aliter mutuari quam mutuatium ad contractum assecurationis vel societatis obligando, usura est. Quod si contra redarguas: Qui mutuari non tenetur, potest id renuere ut alios contractus sibi commodos faciat. Respondetur hoc verum esse: at tamen vi mutui non potest alium cogere qui forte assecuratione non egebat. Nam forte illic nullum imminere periculum, sed fingebatur. Quod patet ex illa compositione nauiganti, vel eunti ad nudinas. Nam eites ad nudinas nulli subfunt piculo: & ideo forte habebatur sermo de nauigatione quae extra omne fieret periculum. Sed de hoc illic rursus. ¶ Ad quaestionem ergo praesentem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Licitum est merces anticipata solutione vilius mercari quam praesenti foro veniunt. Si tamen coniectura est tempore quo tradendae sunt plus

Argum.

Cap. nauiganti. & cap. in ciuitate. de vsuris.

Dabitatis critica primi membri cap. nauiganti.

¶ Concl.

minim.

Ratio conclusio.

Obiectio.

Responsio.

Postrema conclusio.

Ratio conclusionis.

minusve valituras. Vt si quis in hyeme triticum emit, quod vsque ad messem non est recepturus, et si tempore contractus modicum: quatuor vendatur solidis: iuste potest tribus emi, si creditur plus minusve in aestate valiturum. Iste est casus secundus dicti. c. Nauiganti. Et ratio est, quod cum res propter usum emanant, id quod nunc non venit in emptionis usum, non debet aestimari praesenti pretio sed illo quo valiturum est, dum ei traditur. ¶ Sed arguis, rationem id tantum euincere quod liceat nunc emere indefinito pretio: huiusmodi videlicet verbis. Ego ex te tot modios tritici eo pretio quo aestimabitur tempore messis: quod autem nunc liceat certum taxare, effigie habet vsuram: nam forte valebit plus: & tam cap. Nauiganti. de taxato pretio loquitur. Respondetur quod quando res in dubio versatur, potest prudentia ac perinde conuentione definiri. Quapropter iustitia huius contractus non in anticipata solutione fundatur: alioqui vsuram saperet: sed in coniecturali aestimatione rei dubiae. Ex quo fit ut etiam dum solutio non anticiparetur, firma retur tamen sic contractus non in vtriusque resultaret obligatio, & quis esset ac probus. Quemadmodum si quis datis arrhis statoque pretio indefinitum emeret quantum olei vel vini est prouenturum: uti Arist. de Thalete (quod supra meminimus) retulit, nullam committeret vsuram: licet multo plus sperato proueniret: neque venditor teneretur restituere, etiam si totum periret. ¶ Posterior conclusio. Qui suas non erat merces venditurus vsque ad tempus quo pretium auctum iri conijcitur, potest plus vendere, quam tempore venditionis valet, expensis deductis, laboribus ac periculis: & casu, quo, ut supra admonitum est, scilicet rogatus vendat: ut qui vsque; mem sem Maii seruaturus erat granum suum, poterit sub Natale Domini carius quam tunc velet dinde re. Hic enim est casus tertius eiusdem cap. Nauiganti. Et ratio conclusionis superiori germana est: quoniam tunc non debet aestimari pretium secundum praesens, sed secundum tempus quo suas erat merces distrahetur. Alias pateret quod emergens damnus, a quo, ut supra dictum est, potest se iure venditor seruare incolumem. Quare non solum indefinitum vendere potest eo pretio quo mense Maii valiturae sint, verum definitum constituique pretium certum potest. Nam res dubia potest, ut modo dicebamus, per prudentiam terminari. ¶ Non est autem cur, ut in superiori casu, scisciteris vtrum liceat sic etiam carius vendere praesenti numero. Quoniam qui sic emeret, meritis veteris quod pecuniam egeret. Equis enim inumerata pecunia, quas res, vilius potest, carius emi: Attamen si venditor emptorem non deci-

piat, sed ille velit tantum dare, quanto ipse futuro tempore venditurus erat, genere suo non est vsura. ¶ At vero restat circa cap. Inciuitate, non paruum dubium. Arguitur inquam quod non illi modo qui seruaturus erat merces, fas sit pretiosius vendere, verum & illo quoque, qui non erat seruaturus, si modo pretio credito vendat. Enimvero cap. Inciuitate, nulla conditione illius metio sit essetne venditor seruaturus, necne. Sed absolute respondetur quod seu piper seu cinnamomum quod praesenti pecunia quinq; venditur libris, citra peccatum potest venditari sex: dummodo credatur solutionis tempore plus minusve valiturum. Caie. hac commotus auctoritate. 2. 2. q. 78. arti. 1. distinguit de huiusmodi contractu. Ait inquam solutionis dilationem bifariam posse considerari. Vno modo per se ut actionem ab emptio ne separata: puta si contractus venditionis non simpliciter consideretur, sed tanquam mutuum habens annexum. Itaque venditio perfecte nunc absoluitur, sed quia expectatur solutio, ratione taciti mutui aliquid extorquetur. Et hoc, inquit, illicitum est, atque vsurarium. Secundo modo potest eadem dilata solutio considerari, non quidem per se, at tanquam pars venditionis, quae nondum fuit completa: sed inchoata, & in futurum pedens. Et tunc, inquit, aliquid in super recipere, quod sit praesens pretium, si res creditur plus valitura, non est vsura: quoniam venditio tunc censetur perfecta quando sit solutio. Ob idque ait in parte exponi eam in ciuitate, per alterum. Nauiganti. cum sint duo diuersi casus. ¶ Veritatem contra hanc opinionem est argumentum, quod haec Caietani distinctio obfuscor est quam ut facile possit intelligi. Contractus enim, ut supra citatum est. l. Labeo. ff. de verb. significat. est vltro citroque obligatio: ergo tunc contractus emptionis absolutus est & perfectus, quando venditor vel tradit vel tradere obligatur merces, atque emptor vel soluit vel soluere obligatur pretium. Quo fit ut expectata solutio nihil vetet quo minus contractus perfectus sit. Quare ex illo capite nihil ultra praesens pretium recipi potest. ¶ Secundo. Venditionis forma quae credito fit, vna est semper: scilicet videri tibi hanc rem pretio tali tempore soluendo, nulla ergo restat discriminis ratio, vt dicatur aliquando contractus inchoatus & non perfectus, aliquando vero perfectus & includens mutuum. Imo semper includit mutuum, puta expectationem solutionis. ¶ Tertio. Si venditor non erat seruaturus merces, nil ei refert quantum sit valitura, atque adeo nec damnus illi emergit, nec lucrum cessat: quare ratione illius nihil nisi pretium, quod in praesenti currit, percipere potest. ¶ Ob idque

Argum.

Caieta. seq. iustia.

¶ Ratio.

¶ Ratio.

Kk 5 pro-

Solutio. tutor.

professio multo est tutor solutio, q̄ capitulū. Navigati. glossa sit capituli. In ciuitate, scilicet q̄ nunquam liceat credito carius vendere, nisi quando seruandæ erant merces. Nam licet capit. Navigati. fuerit Gregorij. IX. & capitulū, In ciuitate. Alexandri III. explicuit nihilominus: Gregorius Alexandri mentem. Nihilominus feci non est prolix Caieta. opinio improbabilis præsertim si venditio fiat indefinito pretio. Enimvero si qui tempore Natiuitatis grana abundat rogatur credito vendere: quanuis non esset seruaturus, potest venditionem renuere: & dare quasi mutuū decem modios recipiendos mense Maio, vel pretium quo tunc uenerit. Veruntamen si est cen mutuū, non potest emptorē cogere, vt mense Maio & non ante soluat. Atq; hac tunc ratione dicitur imperfectus contractus, q̄ non est taxatum pretium sed infuturum pendens. An verò taxari possit dubium pretium auctiore æstimatione quam in præfenti foro currit, porro concedere illi non audeam, qui non esset seruaturus. Et ideo bene admonetur eodem cap. quod licet ex forma contractus, non sit usura: quia effigiem habet venditionis, tamen suspectus contractus est: ac perinde plebi interdicensus.

Ad. i. argu.

Rimū igitur argumentū iam solutū est. Regula nāq; docens iustum pretiū esse quod in præfenti foro currit, intelligitur si tūc merces emptori tradatur. Nā alias nō sunt æstimandæ nisi tēpore, quo in emptoris usum ueniūt. Secundum autem valentiū pugnat: nimirū dum quærit qua ratione qui seruaturus erat, pretiosius vendere potest. Nam si ratione id lucri cessantis, iam supra probabilius arbitrati sumus non cessare lucrum nisi inuito. Responde re ergo primo possumus q̄ potest recipere ratione dāni emergentis. Quod quidem etiā spōtaneus venditor quando ob cōmodum ementis vendit, potest, vt supra decisum est, in pactū ducere. Si autem huic responso nō acquiescas, eō q̄ uidetur lucrum cessans, respondetur secūdo euidentiū, q̄ lucrum cessare dupliciter usu venit. Vno modo quando res quæ alteri traditur, non plus per se valet, sed solum ratione negotiationis indultur: quali est pecunia. Et tūc censet ego eum qui vltro à se alienat mutuan do, non posse lucrum recipere: quia propriè nō impeditur, vt supra expōsitum est. Secundo contingit quod res ipsa quæ traditur, non modo ratione indultur, verum suapte natura per se ipsa plus est valitura. Huiusmodi ergo res, licet quis sponte sua vendat: si rogatus tacit, carius videri potest, ob illud, qui speratur, valorem: expensis tamē ac laboribus, vt distū

Ad secūdu.

est, inde subductis. Tercio argumēto dubitatio submouetur de quodam vscato contractu emptionis non satis tuto. Sunt enim qui miseris rusticis mutare renuētes, mille innectāt fraudes. Primum iumenta ab illis emunt, quæ non habent: eademq; sistē eisdē locant. Nempe configuant rustico viginti aureos, ceu pretium boum; quos ille non habet, obligādō illū vt saluos ac tutos locatosq; custodiat, sōua q; menstruum locationis pretium. Hęc enim usura est. Nimirū cū in fine anni redhibetur ijdē viginti aurei: vt pote seruati boues, adiectoq; insuper pretio distē locationis. Secūdo, est qui in autūno mille, verbi gratia, oues emit, obligatis venditoribus vt vsq; ad Maium easdem saluas custodiāt. Nēpe vt ipsorū periculo pereāt. Et post quā totam sorturā percipit, reuendit eisdē easdem eodē pretio. In quo cōtractu multa latēt iniquitates. Primum enim si agricolæ obligantur vt iterum eodem pretio emāt, manifestaria usura est. Nam cū teneātur eandē pecuniam remeteri, mutuū est: cui augetur pretium agnorum, casei & vellerum. Rursus obligare illos vt illarū seruent gregem, palliatio usura est: nam grex ipsi ementibus, tanquam veris dominis periclitari debet: quod quidē periculum si venditores suscipiant, iusta pecunia esset pro quātitate periculi æstimandum: cū tamē neq; pro periculo, neq; pro custodia recipiant nisi pertenuē fortē stipendiū. Negatur ergo argumenti consequentia. Videlicet quod si potest venditor qui merces erat seruaturus, immune se à dāno seruare, possit etiā emptor vēditorem arctare, vt merces seruet: nam cum primum emit, suo sunt periculo peritura.

Ad tertium

QVÆSTIO QVINTA, De Censibus.

ARTICVLVS. I.

Verū censuum emptio ac venditio sit vsuraria.

QVÆSTIONE postrema de emptione & venditione, quæ huius libri quintū habet locū, interrogatur de censibus: quorum contractus latissimè in re publica percrebuit. Est ergo articulus prim⁹, vtrū huiusmodi cōtractus emēdi, vendēdiq; census, sit vsurarius. Et arguitur

Argumē.

guitur à parte affirmatiua. Numisma, vt supra dictum est, non est vendibile, sed tandem mutabile: & qui usum eius seorsum vendit, usurarius est. Nam vt ex. 5. Politi. c. 6. citauimus, solum inuentum est vt sit pretium rerum, non vt ipsum vendatur: qui autem censum emit, pecuniam emit vltra sortem sibi augēdam: ergo usu rarius est. Probatur minor. Qui dat, verbi gratia, mille ducatos vt singulis mensibus, aut annis certam pecuniam recipiat, nihil aliud emit quā illam pecuniam, quæ sibi vltra sortem accrescit. Nam si quotannis recipit centum, in decennio recuperat iustam sortē. Quare si census redimitur, eandem duplat: si verò non redimitur, quicquid vltra recipit, forti accumulatur.

Secundum.

Secundo arguitur. Hoc genus cōtractus pallium est & clypeus omnium vsurarum: ergo deberet longè à republica relegari. Probatur antecedens. Quicūq; gratis mutare recusat, hoc actu vitior vt saluo capitali redimibiles census coemat: quod perinde est ac si sub scœnore mutaret. Tercio arguitur. Si census possent in rem aut rerum fructus institui, possent pariter & in personam, etiam quæ bonis careret: nam sicut res fruētiosæ sunt, ita & operis suis persona fructificat: consequens autem videtur condemnare capit. 2. de pigno. vbi habetur q̄ liber homo pro debito non tenetur, si res deseruit. Contrarium est argumentum quod annui reditus in bonis immobilibus iure cētentur: vt patet Clem. Exiuit de verbo. signifi. §. cum que annui. bona autem immobilia vendi, emiq; iuste possunt.

Tertium.

Utrum a censu emodictus

Quæstio præfens pluribus fortē opinio nibus cōtrouersa est inter Doctores quæ res exigit. Est enim plana. Igitur vt à nomine rem auspicemur, census, vt lib. 3. sub titu. de tributis dicebamus, à cēfendo ducitur: eō quod vt habetur, l. forma. ff. de censib. facultates ciuium recensendæ sunt, vt pro sua quisq; tributum soluat. Inde tamen secundo deriuatū est, vt peculiariter tributū significet, quod pro capite exigitur: nēpe dum princeps vult personarum capita catalogo esse recensita: vt quantum sit eius imperium sibi innotescat. De quo Christus interrogatus fuit an liceret cēsum dari Cafari. Cuius vsq; superbia pœnas dedit David. Nempe quod populum numerauit, vt legitur. 2. Reg. 24. Tertio & census facultas, & substantia cuiusque dicitur & patrimonij æstimatione. Refert enim Linius lib. 1. quod Seruius Tullius Romanorum rex census ciuium constituit. At verò in præfentiarum nomine census nihil aliud censetur, quā pensio, quam quis super suis bonis aut persona constituit. Aut, quo

Linius.

significantiū dicamus, est ius percipiendi pensionem sive in fructibus, sive in pecunia, vel re aliqua vtili. Est nihilominus secundo adnotandum, quod census bifariam constituitur. Vno modo vt sit referuatiuus: alio modo vt sit consignatiuus. Referuatiuus est quando quis vel rem suam alteri confert referuato sibi iure quotannis recipiendi partem quampiam. De quo extat lex fin. C. de rer. permut. vbi quisque permittitur mille alteri donare, referuato sibi, sive annuo, sive menstruo censu. Et de huiusmodi censu meminit glossa super cap. constitutus. de religi. domib. Condemnatur enim in eodem capit. quidam abbas qui pensionem quam debebat multis retrò annis non solue rat. Condemnatur inquam non vt ius prædij amitteret, de quo pensionem debebat, sed vt pensionem persolueret. Et tamen si fuisset emphyteusis, prædij ipso expoliandus erat: vt patet. l. 2. C. de iur. emphyt. Ait ergo bene gloss. quod demphyteusis hoc modo differt à censu, quod quando quis in emphyteusim dat alteri prædium suum, quia non transfert dominium directum, sed tantum vtile, si non soluitur pensio, prædium redit ad ipsum dominum. Sed quando dat bona sua alteri sub censuali pensione, quia transfert dominium rei in alterum, quantumcūque tempore cesset ille pensionem soluere, non perdit ius prædij, sed debet pensionem. Ille ergo dicitur census referuatiuus: De quo tamen in præfentiarum non fiet amplior mentio: eo quod non est vsque adeo in usu. Alter ergo est census consignatiuus: vt dum quis retentis suis bonis eorumque usu consignat alteri certam pensionem, quam obligatur singulis mensibus aut annis soluere.

Bifaria census constituitur

1102

Variæ censuum diuisiones. Conradus

Hunc autem censum quāmplurimis diuisionibus more suo partitur Conrad. quest. 71. Nam ex parte fundamenti in quo constituitur, alter est realis, putā qui in rem instituitur: atque aliter personalis, qui constituitur in personam. Mox ex parte rei quæ recipitur, alter est fructuarius: vt pote dum recipiuntur grana vel alij fructus: & alter pecuniarius, vt cum recipitur pecunia. Atque hic est more frequentior. Rursum alter certus, putā cum taxati sint fructus seu pecunia: & alter incertus, dum non definitur nisi quota, putā vt tertiam partem vel aliam fructuum recipias. Deinde alter est perpetuus, & alter temporalis: Præterea alter pro certo annorum tempore, & alter pro incerto, putā pro tota vita: quem appellat vitalitium: Ac demum alter est redimibilis, atque alter irredimibilis. De quorū fermè singulis peculiariter submouetur dubia: licet nonnulla par-

ui mo.

ui momenti. Respondetur ergo ad quaestio-
nem quatuor conclusionibus. Prima est. Vnus-
quisque potest realem fructuariūque, ut aiunt, cen-
sum in sua bona constituere, dummodo sint li-
bera. Quod dixerim, ut illa excluderē, quae ma-
ioratus vinculo sunt adstricta. Conclusio haec
in genere receptissima est, neque est qui de ea
dubitet. Est namque perquam manifestum posse
quenque bona sua gratis donare ac vendere, &
quocunque alio contractu alienare: poterit er-
go pari iure donare aut quotam aliquam suo-
rum fructuum, aut certam partem: perpetuo se vin-
culo perstringendo, eadem, vel praefinito tem-
pore, vel certe in perpetuum persolvere: hoc au-
tem est censum constituere, puta consignare.

Dubium

Henrici so-
lutio.
Innocentius
Joan. And.
Salicetus.
Sigg. Ari.

At verò dubium est, an sicut possit sub dona-
tionis forma institui: sic etiam liceat per con-
tractum venditionis. Enimvero ex Theologis
Henric. quodlib. 1. q. 39. ubi in suam sententiam
allegat alios: & ex iure consultis Innocē. super
cap. In ciuitate. de vsur. & ibidem Ioan. And.
& Salicet. super Authen. ad hanc. C. de vsur. ubi
pro se citat Grego. Arimin. distinguentes aiunt
quod antiquos annuos reditus, puta qui iam
fuerant antea constituti, siue in res siue in per-
sonam, potest quisque emere. Haud tamen vl-
lus iure potest sic tales reditus emere ut tunc
constituantur. Exempli gratia: liberè quisque
potest constituere super bona sua aut super
suam personam censum, quem dono dat alteri:
& postquam constitutus est, potest vnus ter-
tius ab illo donatario emere. Pari modo tribu-
ta regia quae super ciues instituta sunt potest
vnusquilibet emere, quae dicitur iuriū emptio.
Attamen quod ego à te emam censum quem
modo super te aut super bona tua constituas,
iniquum est. Et ratio, inquit, est, quod in em-
ptione debet distingui pretium & merx. ut ha-
betur. l. de contrahen. emptio. quando autem
iam censum est constitutus, ipse habet rationem
mercis: si verò non est constitutus, nulla est
merx, sed nummi nummis emuntur. Vnde ait
Ioan. And. se necesse excusare talē contractū.

Ratio pro-
xime opi-
nionis.

Concl.
Hostiensis
prima ratio
pro conclusi.

Veruntamen, salua Doctorum autoritate
qui egregie merito pollent, nemini debet in du-
bium venire quin sicut via donationis: ita &
emptionis possit censum constitui. Et sit hic se-
cunda conclusio, quam ceteri omnes tam Theo-
logi, quam super eodem. c. in ciuitate, Iuriscon-
sulti: ut Host. & reliqui, intrepide consentunt.
Nam cum quisque liber homo bona sua diuen-
dere possit, planè sit consequens, ut possit quo-
que vendere eorum fructus vel eorum partem
obligando se vel quotam eorum vel certā par-
tem soluere: ita ut alteri ius vendat exigendi à

se eisdem fructus. Secūdo: si potest tale ius gra-
tis donare, cur non poterit dare genero in do-
tem, atque adeo cuiunque alteri, vel pro serui-
tio vel pro pretio? Tertio id confirmatur. Potest
quisque superioris iussu & lege cogi, ut partem
suorum fructuum annuatim soluat: ut patet in
decimarum tributorumque exactione: ergo po-
terit sua se sponte taxato pretio ad eandem so-
lutionem obligare. Quarto. Potest quisque (ut
nuperrime vtroque iure monstrauimus) rem suā
alteri donare, ac perinde vendere retento sibi
censu: ergo potest vice versa retento dominio
censum vendere. Quapropter vti Syluest. ait,
verb. vsura. 2. §. 12, fallitur contraria opinio non
dignoscens hic mercem à pretio distinctam: nā
sicuti dum emuntur reditus antea constituti,
emittitur ius illud: ita & dum nunc constituitur,
ius idem ipsum habet rationem mercis.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Syluest.

Concl.

Conradus
Probatio.

Anchirra

Secunda.

3. Ratio

Martin. V.
Calix. III.

Dubitatio
de censu per-
sonali.

les fa-

100 de Lig
Abbas
Sima Ang
D. An. con
nu
Syluest.

fundament
ni precerit
re opinio
ni.

2. Argum
adducit.

Postrema
ratio.

4. Conclu.

Conradus
Halo con-
clusionis.

Mediaratio

les fatentur esse legitimos, id de personalibus
distinguitur: ut est Ioannes de Lignano super
cap. in ciuitate. de vsur. & Abb. in disput. 7. &
Sum. Angel. in verb. vsura. & diuus Anto. in. 2.
parte, tit. 1. cap. 8. §. 10. & Syluest. loco citato
eodem prope dicit: dicens quod dum census sta-
uitur super domum quae non locatur nisi quin-
que, non potest census constitui maior. Quare:
omnes isti authores aiunt non posse constitui
censum nisi supra rem cuius fructus minimum
tantumdem valeat quantum est census. Funda-
mentū huic opinioni hoc subijcere possumus,
quod emptor cum dominus fiat rei emptor, de-
bet eius subire periculum: ut patet. l. 1. C. de pe-
nicul. & commo. rei. vendit. Si autem census su-
pra personam constitueretur, nulli emptor sub-
esset periculo. Nam interemptis etiam rebus,
semper manet venditor obligatus. Ellet ergo
iniqua conditio quod semper venditor in peri-
culo versaretur: emptor verò in nullo. Secun-
do arguitur: Si census potest persona in fixis
remanere, eodem modo posset constitui & su-
per cūctis eius facultatibus simul obligata per-
sona, sic ut percuntibus cūctis bonis nihilo se-
cūctis obligatus ipse superisset: talis autem con-
tractus non apparet emptio, sed mutatio, sub-
fide pignoris: quoniam bonorum dominium
non transit in emptorem, imò habent ratio-
pignoris quando quidem ipse extimatis nihilo
minus tenetur persona. Si autem est mutuum,
vsura est censum in super recipere. Fauere de-
inde videtur huic opinioni, tum cap. supra cita-
tum, de pignori. ubi habetur quod homo li-
ber pro delicto non teneatur, si res defuerint:
tum praesertim & praefata constitutione Mar-
tini & Calixti: in quibus habetur quod super
bonis scilicet domibus, praedijs, &c. constituen-
di sunt census. Et subditur quod etiam posses-
sionibus ipsi obligatis, interemptis, & destruc-
tis, non debent venditores astringi. His ve-
runtamen non obstantibus adijcitur quarta cō-
clusio. Iustè quisque emere potest personalem
censum: ut pote quem venditor supra suam cō-
stituat personam. Conclusio est eiusdem Con-
rad. quest. 74. quā & quest. 75. repetit. Pro-
baturque iudicio meo rationibus satis firmis.
Potest se persona gratis obligare, etiam si bo-
nis sit temporalibus destituta ad menstruum
vel annuum pecuniae solutionem, gratuito ius
alteri conferens petendi: idemque in genere
filiae conferendo: ergo poterit ius idem alteri
vendere. Nam ut supra dictum est, emptor tūc
pretium non mutat, postquam non retinet
ius repetendi: sed illo emit ius illud, quod habet
rationem mercis. Secundo potest se quisque

astringere ad as certum quotannis intercen-
ario pro suis operis persolendum: cur ergo non
poterit eadem obligatio pecuniā estimari, ac
subinde vendi? Tertio potest census personalis
principis lege constitui: ut patet. 2. Nchemia.
10. ubi Hebraei statuerūt super se tertiam par-
tem sicuti ceu annuum censum personalem. Qua-
ratione in morte nunc est aliquam ecclesia-
rum, personales decimas exigere: de quibus
mentio fit cap. Apostolica. de decim. & de ne-
gotiatione soluntur decimae: ut eod. in. c. Pas-
thoralis. Et ut supra diximus, potest princeps
non solum ex facultatibus, verum ex capitum
recensione census exigere: potestque ratio de-
licti homo cogi ad annuum tributum: ergo po-
terit sua quisque sponte tale super se ius vendere.
Rursus liberum cuique iure est obligationem
suarum operarum vendere. Nempe ut sit obli-
gatus suo corpore seruire: ergo pari iure vende-
re valet & personalem censum. Quid nō potest
liber homo non solum alijs similibus contra-
ctibus obligari, verum & in seruitutem, ut lib. 2.
monstratum est, sese vendere, & filium suum
potestque super mancipium suum, sicuti super
suas reliquas possessiones censum constitueret:
cur ergo non & super se vendere queat pecu-
narium ius? Et (quod hūc omnibus robur
adhibet) quaeuisque realis census annexam ha-
bet personalem obligationem: verum ipse etiam
percuntibus rebus super se obligatio est in
persona, atque adeo constitui potest personalis
census. Probatur primū ante cedens. Tūc
forma contractus semper sic habet, quod ven-
ditor obligat se & sua bona: quippe cū res in-
animes non nisi per metaphoram dicuntur
obligari, sed dominus est qui obligatur & iudic-
cio cogitur: tum praecipue quod per huiusmodi
di contractus nec dominium rei transfertur, ne-
que fructus venduntur, sed ius illos petendi:
Quapropter bona illa super quibus constitui-
tur census, non tam rei venditae rationem ha-
bent, quam pignoris atque hypothecae qua ven-
ditoris fides firmatur: iuxta tenorem legis su-
ad. ff. de annu. legatis. Et probatur hoc ipsū
Quoniam si fructus illo contractu venderentur,
consequens fieret, ut eorum periculum non ven-
ditor, sed emptor subiret. Quapropter quo an-
no fructus perirent, non deberent emptori,
sed eidem ipsi perirent: quod tamē est falsum &
contra vniuersalem eam. Qua utique ratio ne &
vsu ostenditur cum qui censum emit, non em-
re fructus, sed ius petendi: quippe cū venditor pe-
riculo fructuum, cū rei ius subditū maneat. Sub-
iāque res censui obligata, in seruitutem, quo di-
sparete, non ideo creditori extinguitur agendi
vt. l.

Tertia

Quarta

Quinta ratio

vt. l.

vt. i. seruo. C. de pigno. admonetur. Quod quidem inde rufus confirmatur, qd alijs non possent emi pecuniarij census nullis consignatis fructibus: cuius contrarij supra probatum est.

1 Corollarium. Ex hac conclusione subsequitur primo census reales non solum constitui posse super certis designatisq; bonis, verum & super indefinitis, atq; incertis: nēpe super quibuscunq; quae venditor seu possidet seu possidebit: eo quod obligatio in personam resoluitur.

Secundū. Sequitur secundo qd potest institui census super re etiā cuius fructus non aequant census. Deniq; in huiusmodi emptionibus nulla usura est. Neque verò iniustitia, si modo pretium sit iustum ad hoc est attendendum. Perspicie inquam an ius illud tantae recipiendae pensionis iusto ematur pretio. Nam tunc si res supra quā constituitur, tuta non sit aut non tantum fructum reddat, in emptoris vergit periculū. Quo modo autē iustū pretiū aestimandum sit, articulo proximo patebit. Quapropter Metinensis argere sibi constat: quippe qui cum prius alleuisset contractum huius corollarij, postea affirmauerit personales census. Nam si persona manet obligata licet fundus fructum iustum non suppetat, superest actio cōtra personam.

Obiectio. Sed arguis. Quādo res nō satis soluēdo cēsum fructificant, tūc census non est tutus: ergo tunc cōtēta subrepti vsura. Negatur cōsequētia. Imo verò ex parte citius veditoris resultat iniquitas quam a parte emptoris: nā emptor suo periculo cēsum emittit in re male fida: sed alter est qui non debet vendere nisi super re tuta.

Solutio. Est ergo ad argumenta in cōtrarium respōdere. Atq; ad illa prius quae initio quaestionis obieciēbamus. Ad primum respondetur: forsan iniri de nomine disputationem, an huiusmodi cōtractibus ematur pecunia. Tam etsi propriē nō emittitur, nisi ius petendi pensio nem: licet iuris eiusdem valor nō sit maior quā ipsa pensio. Vnde & lingua nostra materna cēsus super regijs tributis constituti, iura dicuntur. Dicuntur inquam vendi emiq; iura. At quantum pecunia annuatim soluēda emeretur, nihil aliud esset quā bonorum emptio immobilium: vt citata Clemē. Exiuit, habetur. Neq; vero inde quod tractu temporis exuperent capitalē, existimādas est contractus vsurarius, differt. n. a mutuatione ex diametro. Hāc enim est radix iustitiae huius generis contractuum, quod qui mutuat, obligat mutuatariū eādem, sibi integram restituere pecuniam: qui verò cēsus emittit, minimē: sed in pretium eam dat perpetuum. Quare nihil obstat quo minus, veluti in ceteris emptionibus, temporum curriculum

fructus super pretium exuperent. Et per haec solum restat argumentum secundum. Nulla enim in hoc genus contractibus occulitur vsura prauitas. Sed & reliqua quibus personalis census dissuadebatur pari facilitate soluuntur. Conceditur enim priori fundamento emptorem nullum subire periculum. Imo licet super re statueretur census, nullo se periculo obieceret: vel rei super qua constituitur cēsus, vel fructuum, quia dominium in ipsum non migrat: sed venditor est qui pro recepto pretio sub eo permanet periculo tanquam rerum dominus. Nihilominus & emptor huic subijcitur discriminat quod etiam res petirent, nunquam potest venditorem cogere redimere censum: & simili modo in censu personali, hoc ei periculum imminet: qd venditor ad pauperiem redactus solvere non possit censum. Ac subinde ad secundum argumentum conceditur cōsequētia & consequētia: ac proinde fatemur dum quis census super suis bonis vendit, manente nihilominus obligata persona, bona illa formam induere atq; frugiem pignoris & hypothecae.

Ad secundū. Capitulo autem secundo de pignoribus, hoc tantum admonetur quod liber homo non potest constitui in pignus debiti, veluti mancipium: vt patet. l. qui filios. C. quae res pigno. obligat. poss. Haud tamen inde subinfertur nō posse census nexu, sicuti per alios contractus, obligari. Argumentum autem quod ego in me ipsum contra personam censum validum instruo, est hoc. Census super re constituere vsu consumptibili non est licitum, sed vsurarium: personalis autem census est huiusmodi: ergo iniquus est. Probat ut ecedens. Si ego tibi mille porrigerem aureos, te q̄te grauarem vt de eius vsu quotannis certam mihi quidpiā solueres, vsuram committerem: eo quod vsu pecuniae seorsum venderem. Minor autem patet. Nam perinde videtur facere qui super personam censum emittit: videlicet vt pro vsu illius pecuniae certam pensionem rependat. Verum tamen argumenti huius vtraque praemissa negatur. In primis inquam constituere censum super vsu pecuniae, non est vsura, nisi saluo id capitali fiat: cum obligatione restituendi pretium: nam tunc esset mutuum. Si autem tibi in perpetuum mille confererem ducatos, nihil vetat quin possem de eorum vsu pensionem recipere. Idq; patet. Primo, quia possum illos dare conuentione facta, vt tu eisdē emas fundū fructiferum: quē si nō emeris, tua erit culpa. Et hoc ipsum ait Baldus in feudis. Si de feudo va fallus. l. vniqa. Præterea hoc habet vim contractus societatis. Secundo & altera quoq; p̄missa est

Vlanda.

Ad secundū.

Argum.

Solutio.

est falsa. Etenim personalis census non constituitur super vsu pecuniae: sed est ius petendi recipiendiq; a persona talem pensionem.

¶ Neq; vero Extrauagates Martini & Calixti eādem quartam cōclusionem nostram vllō pacto aueriantur. At verò hoc in primis admonito opus est, quod cum in Conciliorū Summa, quam reuerendus noster Miranda, neque sine publico commodo, neq; sine priuata laude cōpilauit, post dictas Extrauagantes in formam vnius redactas, appensas inspexeris, sed conditiones ad aequitate huiusmodi cōtractuum requisitas: non intelligas easdem in dictis Extrauagatibus vt necessarias extare, p̄tōficia ve auctoritate p̄llere. Sed auctorē ipsum iudicio suo, quod peregre regij est, illas ceu necessarias, collegisse. Earum autem cōditionū Prima est, quod censuales redditus consignandi sunt in rebus certis, puta domo vel agro, quae sola maneat eisdem soluendis cēsum obligatē. Quae quidem conditione resutantur personales census. Attamen conditio illa nequaquam ex Extrauagantibus colligitur. Bulla enim hoc in sola narratione Pontifici proposita continet, qd res exprimantur quae permaneant obligatae. Tamen postea in approbatione non excludit quin super personam possint institui. Enimvero illic tantum fit mentio de realibus cēsum, quos Bulla approbat: nulla tamen sit de personalibus, quos non subinde reprobatur.

¶ Secūda autē eiusdem auctoris cōditio, nēpe qd iusto pretio emantur cēsum, statimq; tempore cōtractus integrum soluatur, idem soluatur pretium, pro priori mēbro vera est. Nō quod si pretium non esset iustum, ea ratione fieret contractus vsurarius: siquidem res illic vendibilis emittitur: sed quod esset iniustus. Sicut dum res pretio digna, pluris minorisve iusto distrahitur. At verò quantum ad secundum membrū, nullam praefert probabilitatem. Nam licet in narratione Bullae id quoq; ponatur, non tamen in approbatione tanquā necessarium cōstituitur. Quod enim vetat quo minus, veluti in ceteris contractibus, venditor census emptori valeat parcem pretij cedere? Neq; quinta conditio ex eadem Bulla colligitur. Nēpe quod si res super quibus constitutus est census perierint, emptor cogi deinceps nequeat ad soluendum censum. Nam Bullae clausula id solum cauetur nē pereuntibus bonis cogantur venditor res censum redimere. Haud tamen prohibetur quin possint cogi pensionē soluere. Imo si extinctis bonis liberi debitor restarent ad pensionis debito, profecto hoc Pōtifices explicuissent. Quare cum hoc tacerint, insinuant licitos

quoq; esse etiam personales census. Quamuis quia non sunt vsq; adeo emptoribus tati, non erant tunc forte in illis partibus in vsu. Et ideo Pontifices non fuerunt de illis requisiti.

¶ Et per hęc quoq; monstratur sexta conditio non esse necessaria, vt supra dictum est: videlicet, quod sit necessarius census constitui supra rem fructuosam, atque adeo vt fructuum valorem non excedat.

ARTICVLVS II.

Utrum census tam temporales quam perpetui sint liciti.

Atis erat in genere quaestione decidisse: nisi quod nōnulla sunt tamen de temporarijs, qd de perpetuis peculiaribus dubia. Queritur ergo an vtrūq; istorū genus sit licitū. Et de perpetuis arguitur a parte negativa. Si esset liciti, sequeretur quod nō solum venditor, verū & eius successores, perpetuo manent eodē pensionis fūne irretiti. Consequens tamē videtur iniquum: maxime postquam res perierint super quibus constitutus est census.

¶ Secūdo arguitur cōtra cōditionē quibus solent perpetuitas hęc firmari. Nēpe vt veditor teneatur praedia seruare super quibus constituitur: neq; illa possit absq; censuarij facultate abalienare: quod licet facultate vendiderit, decima nihilominus vel vigesima pars illi obuenciat. Tertio, quod nisi statim soluerit, rebus orbetur super quibus consignatus est census. Quarto, quod etiam si res ipsae dispereant, nihilominus maneat obligata persona. Addunt & fide iustiores & sexcenta alia munimenta, quae non apparent aequitatis merita.

¶ Tertio cōtra tēporarios arguitur. Si liciti essent, sequeretur non posse minoris emi quā sit omnium pensionū summa. Vt si in decennium cēsum emas aureorum decem, non valeres minoris quā centum emere. Nam alijs quicquid vltra reciperes, sorti adhiberes: & tamen contrarius est vsus. ¶ Quarto arguitur. Si liceret temporaneos emere cēsum, perinde liceret, nō solum in tempus certum, verum & in incertum, vt puta seculares emere, quantum videlicet qui emptoris seculo vtraq; duraret, quos vitalicios vocant: hoc autem tum iniustum apparet: quia cum vitæ periodum solus Deus nouerit, vsu sepe veniret multo plus durare qd venditor credidisset: ac perinde grauius lederetur tum etiam inde periclitaretur charitas. Nancifecretur

1. Argumēto.

2. Argumēto.

3. Argumēto.

4. Argumēto.

I. Conclu. Ratio conclusionis.

feretur inquam inde occasionem vedito ex optandi emptori mortem. D Vabus conclusionibus ad quaestionem respondetur. Prior: Non modo perpetui census licite emuntur, verum in illis minor est vsu re suspicio quam in temporalibus. Conclusio ex his que dicta sunt evidentiam fortitur: quoniam ille merus est venditionis emptioisque contractus, ac si praedia emas, aut quavis alia qua iure hereditario tuis posteris relinquis. Quo fit, vt huiusmodi census nequam esse possint mere personales, sed debet esse non solum reales, verum & rebus immobilibus infixi. Nam reliqua omnia collapsio tempore dilabuntur. Quapropter Clem. supra citata. Exiuit. Annui, inquit, redditus intra immobilia censentur a iure. Atque eo minorem praferunt effigiem vsurae, quod pretium nunquam est emptori reddibendum.

Posterior conclusio.

Posterior conclusio. Pari iure licet emere temporales census seu certi temporis, vt in decennium vel in alium quolibet terminum: seu incerti, puta seculares, p emetis vita, aut filiorum. Conclusio est nota. Quia hic etiam distinguitur a pretio merx: que est ius petendi pensionem. Quare nisi in pretio de quo statim dicemus iniquitas insit, nulla macula talis contractus inficitur. Et enim sicut potest quisque fundum suum alteri in emphyteum sim pro sua vita dare retenta pensionem, ita vice versa potest & re ipsa retenta pensionem ad vitam vendere. Item vnusquislibet potest alienum praedium ad vitam conducere, cuius fructibus viuat: cur ergo non & ius super eodem praedio emere recipiendi taxata pecunia? Adde quod & de bonis Ecclesiae id ipsum permittit Clem. 1. de rebus Ecclesiae non alien. Nepe quod in ingruente necessitate possit praelatus pro sua vita possessiones Ecclesiasticas alienare: ergo & potest emptor pro sua annuos emere redditus.

Ad 1. argu.

In conclusionibus ergo nulla est ambiguitas praeter illas quae per argumenta insinuantur. Quarum prima est in primo: vtrum omnis obligatio perpetua census perpetui in haereditate de scendat. Nam dum census super edibus, aut molariibus, aut re simili constituitur: ratio persuadere videtur, vt retali diruta non debeat illa obligatio amplius haereditate premere: & tamen supra dictum est obligationem rei in personam refundi: qua ideo extincta nihilominus similiter teneri personam. Quod si verum esset, deberet eadem obligatio ad haereditate permanere. Quod quidam absurdum arbitrantur. Ad hoc tamen per hanc distinctionem respondetur. Quando perpetuus census super bonis incertis constituitur: scilicet super his que homo possi-

det possessurus ve est, tunc obligatio ad haereditate permeat: siue in bona quae tunc venditor habebat succedant, siue, illis interemptis, in alia: quoniam illa omnia sunt eidem solutioni obnoxia. Et ideo haereditate tunc ipsi sibi videant dum haereditatem acceptant. Nam qui census vendidit, potuit cuncta sua praedia futuraque bona illo innodare vinculo. Quando vero census constituitur in rem hanc consignata non prorsus perpetua: qualia sunt edificia: neque alia hypotheca contractus firmatur, non prorsus censetur perpetuus census, sed tantum quantum res duratura est, & persona quae vendidit, fuerit superstes. Nam illa personalis obligatio non succedit in haereditate nisi ratione illius signata rei. De pretio autem perpetuorum census dicere aliud non possumus, quam quod non solum quantitas census aestimari debet, verum stabilitas ac firmitas super quibus constituitur. Quare iura super castra, & perpetua pascua, & praedia, maioris sunt pretij. Quae utique ratione non potest lege vnium in vniuersum pretium constitui. Sed illud est iustum quo publicitus sine vi & dolo venduntur. Tamen si contingere possit vt virgens pauperum necessitas eos cogat viliori iusto emere. Quare non apparet iusto emi vnium redimibilem nummum pretio decem: vt iam factitari incipit. Quauis vbi vsus inualuerit, non prorsus condemnare.

Pretium eiusum.

Fuit autem consultius frumentarios census lege taxari. Nempe vt non in frumeto soluere tur: sed estimato pretio, vnium pro quatuordecim penderetur. Emisti, verbi gratia, granum centum quadraginta aureis. Lex ergo precipit vt quonia frumeti pretium latissime variatur, non tibi quotannis soluatur, nisi quantum frumenti decem aureis aestimatur.

Ad 2. argu.

Circa secundum argumentum quo de conditionibus reliquis hisce contractibus apponi consuetis inquiritur, hoc statim in fronte firmissime asserueratur, nullam ab illis contrahi vsurae maculam. Nam vsura, vt sepe dictum est, inde tantum modo nascitur, vbi res emitur, quae vendibilis non est. Nihilominus hisce conditionibus inuadi potest iustitia, per iniquitatem pretij, & nimiam venditoris oppressionem. In primis quod non possit veditor bona illa super quibus statutus est census absque censuarij facultate abalienare non est iniqua conditio. Nam contingeret alias in alium possessorem demigrare, qui non esset vsus adeo tutus. Quod vero censuarium, dum tale facultate confert, valeat parte pretij recipere, nihil meis auribus equitatis exhibet. Nam est in emphyteum propterea quod qui pensionem recipit dominium rei directum retinet, illo iure gaudeat, tamen

Quod census vnium recipit parte pretij qua conceditur facultate vendendi iniquum est tamen

Altera conclusio in qua in huiusmodi censibus solent apponi.

Ad tertium sententia Richardi.

tamen censuarium, qui nullum habet rei dominium pro mera facultate, quam concedit vendendi, quippiam recipiat, profecto rationi non est consentaneum. At si iure particulari regni permittitur, nihil obloqui audeo. Item quod stabilitatem decem aureos census cogatur veditor sufficientia hypothecae bona, ratio sane poscit. Quod autem sua bona, dum amplissima sunt, debeant ad maiorem cautela sic colligare, vt neque illa diuedere, neque impignorare, neque vlla ratione de illis disponere queat, profecto importabile onus est, quod miser ob solam necessitatem subire cogitur. Item quod qui vno vel duobus annis non soluerit, eisdem obligatis possessionibus expolietur, non est prorsus genere suo iniquum: quoniam potest id quidem in poenam imponi. Et est. l. Tauri. 68. approbatum. Attamen vt poena sit iusta, debet esse moderamine ac culpae quantitatem temperata. Nam si esset nimia non esset iusta. Illud autem postremum, nempe quod pereuntibus persona nihilominus obligata maneat, iam supra ostensum est licere.

In tertio argumento dubium submouetur de pretio temporalium census. Richard. enim. q. 80. tenet posse emi temporale, pecuniarumque censuum certi temporis minori pretio quam sit pensionum summa. Possunt, inquit, nonaginta aureis emidecem in censum vsque ad decennium. Ratio inquit est, quod tanti aestimantur nonaginta nunc, quanti centum in decennio diuisum soluti. Hac autem ratio nulla est, nisi vbi vera sit emptio. Fallit namque in mutuo: quoniam non licet tibi mutuarere nonaginta, vt illo modo recipias centum. Vnde cum idem ipse autor metuat huiusmodi emptionem reduci ad mutuum, subiungit tunc esse contractum licitum quando emptor mallet non emere quod emere, sed rogatu venditoris emi.

Addit inquam hoc temperamentum: arbitratus non licere decem illa recipere ultra forte nisi ratione cessantis lucris: quod antea dixerat tunc penitus licere quando mallet mutuarere non mutuarere. At vero cum hoc lucrum cessans, vt crebro supra diximus, suspectum sit quando quis sponte mutuat, idque maxime in praesentiarum: nam qui census emit, non putat se mutuarere: ob idque non solum rogatus, verum & rogans emit: negare non possum, quin huiusmodi contractus emendi pecuniariorum census certi temporis suspicionem praeseferat, si minus sit pretium quod census. Neque vero sunt vsu frequentes neque esse decet nisi vbi aliquod subest dubium plus minusve suscipiendi. Liceret inquam aureis nonaginta possessionem emere decennio duraturam, quae singulis annis prolatura esset fructus decem aureorum, liceretque adeo similes emere fru-

tuarios census. Nam cum fructus sint in dubio, vere cognoscitur emptio: ratio: que ideo non vitatur quod fructus tractu temporis superantur sint pretium: cum autem nonaginta ducatis, non possessionem, sed ius petendi in pecuniam certum emis, quae in nullo versantur dubio: hoc enim supponimus, videlicet quod neque timeantur expensa neque labores, neque vllum existat periculum: profecto vix potest discerni, quin sit mutuum. Peius atque si nonaginta nunc dares cum obligatione vt post decennium redhiberentur tibi simul centum: vbi plana est vsura. Nam quod soluatur per partes, vel simul in fine, nihil videtur discriminis asserre. Quo circa absque formidine approbare non audeo vt possint huiusmodi pecuniarum census certi temporis emi, nisi tato profus pretio, quanta est omnium pensionum summa: vt sit omnino forma mutui. Si quis autem iudicio suo discreuerit inter solutionum centum faciendam in fine decennij, & faciendam per annos, ipse sibi viderit. Tamen de hac ambiguitate articulo proximo redibit sermo. Decennibus autem incerti temporis, puta ad vitam vel quousque paternam ingrediatis haereditatem & similes, dubitari non potest quin sint liciti. Et enim cum illic dubium sit quantum sit temporis victurus, quantum tuus pareris, quantum que subinde fructuum emptor percipitur sit, manifesta est emptio: venditionisque ratio.

Qualiter est sus pecunia huius certi temporis sicut liciti.

De Vitalitij censusibus.

ARTICVLVS III.

Verum licita sit emptio censuum cum pacto reuocandi.

Optrema demum qua inter precipuas est dubitatio huiusmodi contractuum, versatur in pacto reuocandi: dedit vtrum sit licitum. Arguitur ergo a parte negatiua. Nullo contractuum iustitia seruatur nisi sit commune bonum vtriusque partis aequilibris: ergo si licita esset conditio, qua veditori facultas sit redimendi census, deberet & eadem facultas emptori concedi, vt venditorem posset cogere ad redimendum: alia esset praeter illo grauatas: hoc autem emptori non est licitum: nam si venditor ei tenetur pretium redhibere, mutuum conferretur, ac subinde vsura esset, emptorem quippiam ultra capitale recipere. Secundo arguitur: Si huiusmodi conuenitum legitimum esset, sequeretur & legitimas pariter esse adiectiones vt venditor nequeat ante certum tempus census redimere,

1. Argumētū a parte negatiua.

2. Argumētū

eundemq; non minutius per partes, sed simul totum. Item quod non nisi usque ad præfixum terminum sit ei integrum redimere: quo transacto perpetuus maneat. Hæc autem omnia grauius, tum iniqua perse videntur, tum & sanctorum contraria prædictarum Extrauagantium Martini & Calixti. Quod in contrarium autem est quod in nulla istarum committi videtur usura. Quare nisi alia contractus iniustitia maculetur, non est cur repellatur.

Pro decisione questionis huius discernitur in illo primo omnium in huiusmodi contractu opus est, cuius in superioribus meminimus nempe duplicem esse in eis diducendam prænitentiam, scilicet usuræ & iniustitiæ. Nam, ut supra dictum est, ubi res venditur, quæ nullo per se pretio est digna, usura est: ubi verò res vendibilis iniquo venditur pretio, citra usuram committitur iniustitia. Hoc præhabito fundamẽto, quatuor conclusionibus ad questionem respondetur. Prima est. Nequaquam fas est censum emere cum pacto retrocendi. Puta obligando venditorem ut eundem redimat eodem pretio, vel minori, nisi fructibus in sortem computatis nihilo plus emptor recipiat, quam tribuit. Imò omnis talis contractus est manifestè usurarius. Hæc est conditio Extrauagantium Martini & Calixti, quæ quâquam illic non habetur, est per se ipsam manifesta. Enimuerò ubi censûs traditur vel pecunia vel res quælibet vsu consumptibilis cum pacto eandem rursus vel eius valorem recipiendi, & aliquid ultra sortem, illic usura, vel patet, vel latet. Dum ergo mille ducatis censum emis qui tibi quotannis quinquaginta reddit, venditorem cogens ut iterum ex te redimat, tutum reddis capitale tuum: quod id circò re vera mutuas, & ultra sortem recipis rei fructus. Hæc ergo est radix usuræ in huiusmodi contractibus. Dixerim cum pacto recipiendi ultra sortem: quoniam nil te vetat rem emere sic cum venditore conueniens, ut si tibi infra certum terminum displicerit, rescindatur contractus: dummodò perceptos fructus in sortem annumeres. Eandem conclusionem se etiam regni sanxit. Secunda conclusio. Licetum est censum emere cum pacto retrocendi: neque vlla illic subest usura: labes nempe dum emptor eam obligatur reuendere, si venditori libuerit rem suam redimere: ita ut optio non in emptore, sed in venditore sita sit. Quare nisi aliunde iniustitia adsit, nihil erit iniquitatis in tali contractu. Hæc etiam est conditio earundem Extrauagantium Martini & Calixti: quam & ratio ipsa naturalis patefacit. Quocirca per hoc pactum distinguuntur census re-

Duplex prænitentia in censibus:

1. Conclusio.

Ratio cõclusionis.

2. Conclusio.

dimidibiles & irredimibiles. Quo fit ut oēs perpetui sint irredimibiles: non tamen cõtra. Nam etiam si non sint redimibiles, possunt vendi dumtaxat in tempus, ut supra dictum est. Probatur cõclusio. Si aliqua hic subest usuræ ratio, maxime quia huc irreperet ratio mutui: at verò cum emptorius sibi non referret cogendi venditorem ut pretium restitueret, nullum est mutuum, sed vera emptio. Quod autem talis emptio expers esse quoque possit alius iniustitiæ, patet: quoniam talis iniustitia vel committeretur propter venditoris grauiorem: & hoc non, cum ex re sua sit illa libertatis conditio, vel ob emptoris ligamẽ, & hoc minime: quoniam opus illud, pretij attenuatione releuatur. Valent verbi gratia, decem perpetui floreni ducatis ducatis: ob illud autem vinculum iterato vendendi minuitur pretium, ut emantur non pluris quam centum quadraginta florenis. Quæ propter eam obligationem illa, qua emptor reuendere cogitur æstimetur toto residuo, nulla restat iniquitas. Secundo id probatur. Potest in cõtractu emptoris grauiorem aliud quocumq; emptor vitro suscipere si fiat pretij remissio. Videlicet ut in emptis ædibus non aperiat fenestras: ut certis personis non vendat, & similia: potest ergo & hoc reuendendi iugum suapte sponte subire. Conclusio est quæ lege etiam ciuili iusta censetur, ut patet. l. si fundu. c. de pact. inter emptio. & vend. atqui. c. ad nostram de empt. insinuat quoque iusta si pretium sit iustum. Nam propterea illic similis contractus usurarius censetur, quod qui redimibilem censum emerat adeo exoluerat vile pretium ut potius conferret mutuum. Quod si quis argumentum obijciat ex Leui. 27. ubi iubebatur ut si rem venditã venditor postea redimeret, percepti fructus recipiantur in sortem. Respondetur legẽ illam fuisse legalem sicuti altera: ut anno Iubilei res omnes venditæ ad suos remigrarent venditores. Caueat enim id Deus ne via venditionis, sortes terre promissionis in paucos aggregentur, alijs in pauperie derelictis: & ideo leges illæ cessauerunt. Tertia conclusio. Licetum est, neq; usuræ saporem habet, census emere cum pacto retrocendi constituto tempore, tam illo, ante quod non sit venditori redimendi facultas, quam illo citra quod, si non redimatur, nulla fiat reliqua ultra redimendi facultas: sed census maneat perpetuus. Conclusio est quæ idẽ citato auctori eisdem Extrauagantibus Martini & Calixti condemnata videtur. Hoc tamen est in eadem hæerere salebra: nempe ex affirmatiue negatiuam inferre. Continet enim narratio propositionis ut quoties venditori redimere li-

Probatio cõclusionis.

2. Ratio pro cõclusionis.

Argumentu.

Responsio.

1. Conclusio.

bucrit

buerit, facultas suppetet. At quauis propositioni Pontifex annuit, non tamen subinde censuit illam esse necessariam ad cauendam usuram. Imò propterea proposita illi est illa conditio, quod maiorẽ effugiem præferre videbatur mutui, ac subinde usuræ, si quoties vellet venditor pecuniã reddere, liber esset a censu. Nam ut supra diximus, quo minor est in venditore redimendi libertas, maior est in contractu ratio emptoris, ac subinde minor usuræ suspicio: nam propterea minorẽ habet usuræ representationem perpetuus census, quam temporalis.

Probatur ergo utraq; conclusionis pars manifesta ratione. Potest quis perpetuum censum emere ubi omnino aufertur venditori facultas redimendi: ergo potest facultas illa ei concedi pro eo tempore quo inter ipsum atque emptorem conuenit. Et confirmatur. Grauiorem illud quod emptor sibi imponit, iterato vendendi quoties alteri libuerit, pecunia æstimabile est: & ideo minoris emi quã si emerit in perpetuum: quod autem venditor astringat ut ante tale tempus emere non possit, nil aliud mali habet quã quod eidẽ emptori alleuiatur grauiorem, atque adeo pluris æstimandus est tunc census, quam si integra libertas venditori relinquatur: ergo si ob hanc rem pretium augeatur ad iustum, nulla est usura. Imò licet pretium esset minus iusto, non esset usura, quauis esset iniustitia quæ usuram saperet: ut habetur citato capitulo. Per vestras. Eadem ratione potest etiã emi cõcessa præcise facultate redimendi usque ad præfixitum tempus.

Suadetur utraq; pars cõclusionis.

Confirmatio.

1. Conclusio.

Quarta conclusio. Licetum est & ab usuræ ratione semotum huiusmodi census redimibiles ea apposita conditione emere, ut non mebratim & per partes, sed totum simul redimatur. Neque obstat quod in narratione dictarum extrauag. apponitur, ut quoties voluerit venditor totum vel partes redimere, in suo sit arbitrio. Eodẽ enim modo respondetur, quod licet id concedatur, tamen in cõcessione non excluditur aliud. Imò ratio docet non fuisse excludendum. Nam si eius modi pactio contractum vitaret, eò maxime quod faceret ut non esset emptiois & venditionis: hoc tamen non facit: nam si absque illa conditione ob id quod pretium dabatur in perpetuum sine obligatione restituenti, erat vera emptio (nam in hoc vera emptiois ratio consistit) propterea quod illa apponatur conditio non definit esse emptio. Possit quidẽ esse iniustitia: quia minime diffidendum est illam conditionem alleuiare obligationem emptoris de retrocendendo: atq; illa de causa dignum fieri censum maioris pretij: sed tamen effugies

usuræ nulla illic præfertur. Nam si census potest emi perpetuus, cur non erit vera emptio si emptor noluerit grauius se obligare quam ad reuendendum totum?

Adde quod si vera esset contraria opinio, cõsequens fieret ut nullius certe partis posset apponi conditio, sed si ego mille ducatis emi septuaginta in censum, ille posset singulos ducatos quoties vellet redimere: quod re vera grauis esset emptoris in commodatio. Nam posset ille pecunia illa prædiũ emere quo aleretur, saluo semper prædio. Si autem tam minutatim pretium reciperet, id non posset.

Ad hæc, accidentariũ est atq; adeo extra rẽ quod venditor non possit redimere simul totum. Si enim emi censum vnus tantum ducati, quis non poterit totum simul redimere? Et si venditor diues est, quauis census cumulator sit, poterit illum totum redimere: quod autem, vel ille pauper sit, vel census magnus, contractum non mutat. Potest quidem, ut dicebam, iniustitia committi ob defectum pretij: nam ob huiusmodi conditiones quæ in grauiorem venditoris, in leuiorem autem emptoris vergunt, auctior esse debet census æstimatio. Tametsi de hoc vsu prouinciã absq; vi & fraude standum censetur.

Ad primum igitur argumentum respondetur, in primis duabus conclusionibus assignatum esse discrimen inter emptorem & venditorem. Si enim facultas in emptore maneret ut quoties ipse vellet, teneretur venditor reddere pretium, manifesta illic esset ratio mutui, atque adeo quicquid in censu venditor receperisset, esset usurarium. Quod autem in solo venditore maneat libertas redimendi, rationem non tollit emptiois: quia potest ipse nunquam redimere.

Ad secundum verò responsum itidem est, duabus reliquis conclusionibus eadem conditiones licite declarantur.

Ratio pro cõclusionis.

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

QVÆSTIO SEXTA, De contractu societatis.

ARTICVLVS I.

Verum contractus societatis sit licitus.

Vbsequitur post contractu emptionis & venditionis, de alio, qui vsu celebris est contractu societatis. Arguitur namq; non esse licitum. Si licitus esset, sequeretur iure inter duos ita cotrahi posse societatem, vt alter totam suam pecuniam periculo exponeret: alter vero nihil aliud quam operas. Nam vt habetur Institut. de societate. §. de illa. quorundam opera ita pretiosa est, vt iustum sit conditione meliore in societate admitti: consequens tamen apparet falsum: tum quod iniquum esse videtur vt alter periculum subeat mille aut decem millium ducatorum, alter vero nulli: & nihilominus partem lucri recipiat: tum etiam quod si contingeret nihil lucri accrescere, iniustum etiam apparet vt qui pecuniam contulit, nihil perderet, & tamen alter suas omnes admitteret operas.

1. Argumē.

Secundum.

¶ Secundò arguitur. Si eiusmodi societas esset legitima, sequeretur lucri distributionem sic fieri debere, vt tanto maior pars illi obueniret qui pecuniam posuit, quam ei qui posuit solas operas: quanto pecunia illa maioris valoris est quam alterius operæ. Consequens tamen falsum est. Nam si decem millia ducatorum conferantur cum opera & diligentia vnus hominis, ferè totum lucrum deberet illi obuenire qui pecuniam posuit: eum tamen integrum suum seruet capitale: alter vero suarum operarum dispendium fecerit.

¶ In contrarium est. c. per vestras, de donatio. inter vir. & vxor. vbi Innocentius. III. contractum societatis approbat.

Qui dicantur socij.

Hic primum omnium ante conclusionem assertiones notandū est, ex nomine ipso socios illos ceteri qui in vnam coeunt negotiationem, vt suis quisque seu pecunijs, seu operis, seu expensis, particeps lucri fiat. Quin verò, vt supra diximus, ex hoc contractu nomē fortis deriuatum est: vt putā quod singuli in commune partes suas conferant: quæ quidem partes fortes dicuntur. Secundò adnotandum, duplex esse societatis genus. Vnum scilicet dum simul multi mercatores vnum cummulum suarum pecuniarum cogerunt, communesque habent ministros. Itaq; & pecuniæ, & operæ, & expensæ sunt communes. Quod quidem societatis genus illustribus mercatoribus in vsu est frequentissimum, Burgensibus scilicet, Genuensibus, Bruggensibus, ac Londinensibus, & reliquis. Et in hoc nulla existit dubitandi ratio. Qui cumq; enim sua pecunia negotiatur cuius periculum subit, quibus tam expensarum ratio

Duplex societatis generis.

pro rata suæ cuiusque fortis obtingit, quàm etiam lucri distributio.

¶ Sed alterū est genus vbi vnus pecuniam ponit alter verò industriā & operas: vt habetur. l. societatē. ff. pro socio. vel industriā cum aliqua parte pecuniæ. Et de huiusmodi contractibus peculiariter est quæstio. Est forte vir honestus qui non habet negotiandi peritiā: habet tamen nummos, seu dotales, seu aliter acquisitos, quos apud mercatorem collocat, vt pro rata pars sibi lucri pendatur. De hoc ergo queritur, sit ne licitū. Quam quæstionē in duos articulos partiti sumus. Quorū prior est: Vbi qui pecuniam ponit, periculum eius subit. Posterior verò: An etiā id liceat, saluo capitali aut aliqua ei parte.

Conclusio responsiva.

¶ Et quidem membrum prius vnica eademq; indubia cōclusionē facillimè expeditur. Si qui pecuniam ponit, periculum eius subit, licitus est contractus: neque vllum subolet odorem vsuræ. Conclusio est primum iuris Pontificij cap. citato, Per vestras, deinde & iuris Cesarei, Institut. de societ. per totum. & c. ac. ff. pro socio. quæ quidem iura ex natura rei colliguntur. Enimvero cū negotiatio licita sit, nihil refert, an tu ipse pecunia negotieris tua, an vero alteri eam cōmittas qui tuo nomine eius negotiū ineat, dummodo sub tuo dominio pecunia maneat. Qui autem pecuniam suam in societatem ponit, dominium eius non transfert, sed penes se retinet, si modo eius periculum subeat: ergo licitè potest lucrum recipere quod pro illa pecunia forte sibi cōtingit. ¶ Quomodo autem tunc debeat lucri distributio fieri, quod secundo argumento petebatur, sic definiendum est. Debet quidem primum cumulus fieri omnium fortium, singulis æstimatis, vt de qualibet constet, quanta sit pars totius cumuli. Vbi cauendū est ne quis, vt nonnullis accidit, fallatur, arbitratu totum valorem pecuniæ quam quis ponit ducendum esse pro vna forte. Vt si, verbi gratia, Petrus industriā & labores ponat: alter vero duo millia ducatorum: vna fors sit totus ducatorum valor. Nam tunc vix posset contingere vt industria tanti esset æstimanda quantum pecunia, cuius tamen cōtrarium habet textus Institutionum citatus. Nepe quod pretiosior est quandoq; opera quam pecunia. Et confirmatur quod valor ille non sit totus censendus ad percipiendum lucrum: quoniam qui pecuniam sic ponit, non illam expendit, neque alteri tribuit: postquam est item sibi redhibenda: sed tantum exponit illam periculo: Quapropter solum æstimandum est eiusdē periculum pecuniæ. Vt si Petri operæ, & labores, & industria valet centum, forsā periculum duorum

Qualiter fieri debet distributio lucri: in contractu societatis, dū vnus ponit pecuniam, alter operas.

millium

millium ducatorum nō æstimatur pluris: nam si contractum cum alio faceres assicuracionis, illo contentum pretio asseceretur tibi illa duo millia, atque adeo tunc lucri æqua portio vtrique obtingit. Et iste est casus. l. si nō fuerint. ff. pro soc. vbi habetur qd potest esse lucrum cum mune, licet vnus totum periculum subeat. Vt si alter nauigat, aliove labores assumit. Quin verò possunt esse tres, quorum vnus ponat pecuniam: alter, industriam: quippe cuius prudentia negotiatio gubernetur, alter vero operas: & tunc sunt singula æstimanda. Per hæc quorundam deceptio detegitur, qui arbitrantur posse quæpiam in societate ponere mille eo pacto vt quintæ partis tantū periculum subeat, quin tamq; pariter recipiat lucri: nam cū alter subeat periculum aliarum quatuor partium, illa ratione ineretur alias quatuor partes lucri: atq; adeo pro industria nihil reciperet. ¶ Pari modo si qui in industria ponit, aliquam etiam si mul apposuit pecuniam, percipere ex lucro debet quantum operæ suæ & industria valet, & præterea quanti periculum auri sui penditur. Atq; hic casus per quem intelligendus est Paragraphus ille citatus. De illa. Instit. de societ. vbi sancitur posse alterum sociorum lucri qui dem duas partes suscipere: damni vero nō nisi tertiam. Quod quidē Mutius condemnabat propter iniquitatem quæ prima fronte apparet. Sed præualuit Seruij Sulpitij sententia, illud esse licitum. Vt si, verbi gratia, Petrus posuit bis centum ducatos: Paulus verò non nisi centum: sed tamen posuit industrias & labores valentes trecentum. Nempè quia negotiatio illa forte obitur, vbi parū periculi pecuniæ imminet, & industria plurimū est necessariū: vel vbi operæ & labores sunt magni: vt in nauigatione. Tunc enim cumulus valet sexcenta, quorū quatuor ponit Paulus: & ideo lucri debet recipere duas tertias: Petrus verò duos. Et eodē alludit casus. l. societas. c. de soci. ¶ Simili modo censendū de alijs societatibus, vt dum quis pecunia sua oves aut armenta emit, alter verò pacit & industria sua curat: si ille qui oves emit, periculum subdit tanq; suarum rerū, valor illius periculi conferendus est cum valore industrie & laborū alterius. Nam si facis vt pastor periculum subeat, iam supra diximus esse vsurarium mutuum: cum saluum stet domino capitale ouium. Pariter si pecuniā das opifici vt tuo periculo artem suam exercent, cōferendū est periculum pecuniæ tuæ cum suis operis & laboribus: & illa ratione diuidendum lucrum.

¶ Sed nunquid non poteris illi corium aut lanas, aut aliam materiam vendere, vt postquam industria suæ artis pecuniā confecerit, auctius tibi pretium soluat quam lana aut corium venderetur presente pecunia? Sic enim contractus in multis locis in vsu est: exillimaturque propterea licitus quod in rem cedit & commodum opificis. Respondetur nihilominus esse omnino illicitū, etiam si vtile sit opifici, qui illa mutata pecunia viuit. Nam est manifestum mutuum: nempe vbi res venditur carius pecunia credita. ¶ Ad primum igitur argumentū sunt qui respondeant vbi nihil lucri accreuit nō debere qui operas posuit, illas pdere: sed aliquid ei ex forte tribuendum. Nihilominus respondetur, quod quem admodum si capitalis iactura fiat, totum amittere debet qui illud posuit: ita, vice versa si saluo capitali nihil lucri accrescat, totum esse illud qui illud posuit: & alterū debere suas operas perdere. Quoniam hic fuit pactionis nexus, vt alter subiret capitalis periculum: alter vero operarum. ¶ Ad secundum autem palam dictum est: videlicet: quæ admodum sit distributio lucri faciendā: non æstimata tota pecunia, sed eius periculo.

Dubitatio.

Responsio.

Ad 1. Argu.

Ad secundū.

ARTICVLVS II.

Verum licitum sit pecuniam in societatem exponere, saluo capitali.

DE societate contractus vbi legitima est societas nulla extat dubitatio: Sed dubium tamē superest, vtrum saluo capitali sit etiam permittendus. Arguitur enim à parte affirmatiua, primò ex ca. Per vestras citato, de don. int. vir. & vxor. vbi permittitur vt maritus dotalem pecuniam apud mercatorē collocet; vt eius luero viuat: quod fieri non potest nisi saluum sit capitale: quandoquidem dos, vt supra dictum est, debet salua persistere. ¶ Secundò arguitur. Potest qui amplam pecuniam in societate ponit pacisci cum socijs, vt non ipse totum eius periculum subeat, sed ipsi partem: ergo eadem ratione potest inter eos conuenire vt alij periculum subeant: ipse tantum verò pecuniam conferat.

1. Argumē. partis affirmatiuæ.

2. Argumē.

¶ Tertio. Potest qui pecuniam in societate, collocat, celebrare cum vno tertio assicuracionis contractum, qui periculum in se vertat: ergo potest eundem contractum celebrare cū socio: cui perinde periculum imminet, seruato ipso in tuto qui pecuniam contulit: ergo illud est licitum. ¶ In contrarium tamen est. l.

3. Argumē.

citata, societate. C. pro socio. vbi cum illa societate approbetur vbi vnus pecuniā confert alter vero operas: illa reprobare videtur, vbi vnus neque periculū pecuniarū subit neq; operarum.

Questio, licet controuersum sit inter doctores, perparum tamen habet ambiguitatis: vnica ergo cōclusio e respondetur. Neutiquam licitus est eiusmodi cōtractus vbi quis sic pecuniam ponit vt nulli se exponat periculo: sed alter tenetur quicquid accidat, eundem

Ratio cōclusionis: firmare indemnem. Ratio est manifesta: quoniam hæc non est societatis, sed verè mutuū. Eo enim ipso quod alter periculum tuæ pecuniæ subit, efficitur pecuniæ dominus. Nam ille verè est dominus cui res perijt si perdat: & ideo quicquid vltra capitale mutuator ille recipiat, sit vsuræ reus: Atq; hinc fit nullam esse societatem: Nam ille verè nihil ponit, quandoquidem pecunia in virtute iam nō est sua. In summa, qui neque operas neque pecuniam periculo exponit, non benè negotiatur. Illa enim est negotiatio vbi propria negotiantis pecunia negotio exponitur.

Ad. 1. argu. Ad primum igitur argumentum sunt qui respondeat concedentes in dicto capitulo indulgeri marito vt possit dotem saluo capitulo apud mercatorem ponere: vt eius lucro matrimonij onera sustineat: sicuti supra genero permitti nō strauimus vt fructus pignoris extra fortem suscipiat: idemq; aiunt de bonis pupilli. Est tamen assertum hoc, vt improbabilissimum, sic pessilientissimum: quoniam cum recipere vsuras sit contra ius naturæ & diuinum nulla est ratio dispensabile, vt expressè habet cap. super eo. de vsur. neq; pro redimenda vita captiui. Neq; simile est de pignore cuius fructus iure censetur focer tribuere dum dotē non soluit. Capitulum ergo illud tantum declarat quomodo maritus possit fructibus dotis vivere: nempe si illam apud tutum mercatorem collocaet iure communi societatis: putā vt capitalis periculo sit expositus. Ad secundū conuēdimus posse quempiam decem millia, verbi gratia, ducatorum in societate conferre eo pacto vt non subeat periculum nisi sex aut octo millium. Attamen tunc nō potest ex lucro recipere nisi illam præcise partem quæ illi pecuniæ respondet, cuius ipse periculum subit: nā reliqua cōfertur focijs mutare: quippe qui suo periculo illa suscipiunt: atq; adeo pars illa lucris quæ periculo illius prouenit illorum est, qui eadem se submiserunt discrimini.

Ad. 2. argu. Tertium vero argumentum est, vbi maior latet difficultas, tractat illud prolixè nimis Ioannes Maioris in 4. distinct. 15. quæst. 48. & 49. Et quidē Accur

Ad. 3. argu. Ioannes Maioris

fias. l. si non fuerint. ff. pro soci. & Panormita. c. citato, per vestras. indubiè, idq; meritò tenent nullatenus contractum societatis licitum esse vbi saluum est capitale: nam reuera est merè mutuū. Neque argumentum quo in contrarium arguit Maioris, vilius est mōmēti. Arguit enim, ex eo qd alter sociorum pecuniā ponat, alter verò periculū subeat, non satis colligi eadem pecuniam mutuatam censeri. Nam in cōtractu cōmodationis & locationis apparet infirmitas argumenti. Potest enim quis alteri cōmodare equum suum aut rem aliquā suā suppellectilibus eo pacto vt cōmodatarius & conductor periculum in seumat: & nihilominus nō est mutatio: cur ergo fecus in pecunia? Hoc tamen, vt dicebam, argumentū nullius est poteris: quoniam si in talibus contractibus taxa to pretio rem alteri in quēcunq; vsu tradas, profectō contractus est venditionis pretio credito: cum ergo pecunia taxatum habeat pretium vt putā quod ipsa eadē salua restituatur iam alter sit dominus, & potest quicquid ei libuerit de pecunia disponere, ac si sua esset, dū modo illam restituit cum lucro: est ergo verè mutuū. Quia propter neq; moderatio Hostii. & Ioannis Andreae, qui illic ab eodem doctore citantur, faciunt ei rei satis. Aiunt enim contractum esse licitum saluo capitali ea lege vt si per negotiationē dispareat, teneatur negotiator illud restituere: non autem si casu fortuito. Et Maioris quidem prius approbat membrū, reprobatur vero posterius: nam potest inquit, taliter seruari capitale saluū, vt etiam si aduersa fortuna pereat, teneatur negotiator illud persolvere. Attamen proculdubio vtrouis modo pereat, non erit contractus licitus, si sit capitale ad æquale restituendum. Ostendit ergo idem author dictum contractum esse licitum hac ratione, quæ iudicio suo manifesta est. Potest, vt exempli gratia sic loquamur, Petrus apud Paulum negotiatorem ponere mille aureos quos potest tutos facere per contractum assicurationis celebratum cum Ioanne, pretio, verbi gratia, quinquaginta ducatorum. Deinde potest cum Titio assicurare, vt aiunt lucrum: nempe vt ipsi eidem Petro det centum pro lucro. Quia ratione habet saluum capitale, & quinquaginta in lucro. Si ergo cum diuersis personis illis modis contrahere iste potest, quidnam vetat omnes simul facere cum eodē? Do tibi mille in societate, ex quibus cape quinquaginta pro assicuratione, supponamus enim periculum perexiguū esse, & dabis mihi centum aut octoginta pro lucro. Habet ergo hic saluum capitale, & nihilominus

Accur. Panormita.

Hostien. Ioan. A. nudi.

Argum. sū. Maioris.

Caietanus nius recipit aliquid vltra fortem. Caietan. opus. 16. respons. quæst. 11. partim contractum reprobatur, partim verò approbat. Ait inquam, si illi contractus vnā simul cum eadem persona fiant nō esse licitos: scilicet contraheo tecum societate hæc lege, vt inter nos etiam conueniat tam de pretio assicurationis, quàm de quantitate lucris. Est enim tunc palliatū mutuū. Si autem inquit fiant successiuè: itaque qui ponit pecuniā non obliget tunc alterum ad eodē contractus. Sed postquam pecunia communi lege societatis exposita est, ille negotiator socius vult facere eodē contractus: non est cur condemnetur. Eiusmodi distinctio placuit eidē autori in pensionibus: nempe quod non potest constitui pensio cum pacto redimendi: sed tamen successiuè non est inquit illicitum.

Indicium autem. At verò ea portō est exiguitas ingenij mei, vt videre aliud in his cōtractibus non possim quā vsurarium mutuū: siue successiuè fiat, siue simul. Neque distinctio hæc ad rem mihi quicquā referre videtur. Enimverò cum simul sūt, manifestum est mutuū. Nam eo ipso quod Petrus pecuniam tribuit Paulo, conueniturq; inter eos de lucro: & quod capitale sit Petro per eundem Paulum saluum, tunc vt nuper dicebam, potest de illa pecunia Paulus disponere ac si sua esset: puta prædia emere, dotare filiā &c. ergo verè sit dominus pecuniæ. Vbi autem pecuniæ dominium tali forma transfertur, vere mutuū est, atq; adeo quicquid postea vltra fortem recipitur, vsurariam habet iniquitatem.

Reprobatio distinctio. Ex quo patentissima fit fallacia consequentias citati doctoris, dum à pluribus arguit ad vnū. Cum enim ego vni trado pecuniā meam & cum altero pacifcor de assicuratione, neutri re vera mutuo: nam ille cui trado, non tenetur mihi restituere, atque adeo non transfero dominium in idipsum: alter verò qui restituere tenetur, non recipit meam pecuniā. Quando verò in eandem personam ambo cōcurrunt, nempe quidem ipse cui pecuniam trado obligatur mihi ad restitutionem, ex illis duobus oritur ratio mutui. Possunt quidem conuenire cum illo de quantitate lucris: quia per hoc non transfero dominium: nō tamen simul conuenire de seruando capitali. Ex hoc rursus palam colligitur, idem prorsus cōmitti vitium, quāquam successiuè idem contractus cum eadem persona fiat. Nam etiam si ante mensem vel quoduis aliud tempus societatem cum aliquo legitime contraxi, numerando ei pecuniam meam mei ipsius periculo, quotiescunq; tamen cum eodem de tuto capitali pacifcor, in virtute trāsfero in ipsum dominium, atq; adeo mutuo. Quod

Solutio argumenti facti. non contingeret si cum alio tertio eundem celebrarem assicurationis cōtractum. Per hæc ergo quæ dicta sunt, censeri de quodam contractu potest qui a libi tunc sepius Romæ fieri solet. Habet Petrus officium, siue scriptor sit siue aliter Palatio seruiat, contingit nūmis egerere, conuenit mercatorem aut quemuis alium qui illi tribuit centum aureos ducatos, pro qui bus Petrus in suo officio decem annos aut duodecim consignat: ea tamen lege vt si intra semestre tempus mercator ille qui pecuniā numerauit ab hac luce demigrauerit, capitalis iacturam faciat, neq; Petrus teneatur suis hæredibus restituere. Si autem post sex menses est vita superstes, proteflatur debitori nolle amplius in societate remanere, ideoq; eum ad monet vt nisi extemplō soluerit, inde ratione moræ soluturum eandem statutas vsuras. Est inquam cōtractus quem societatem appellant: sed profectō eius iustitia non est vsq; adeo liquida. Primum enim non potest reduci ad rationem empti census: quia tunc deberet ille qui pecuniam tribuit, priuare se in perpetuum eius dominio: vt neque alter neque eius hæredes in perpetuum tenerentur centum redimere: sed in suo esse arbitrio si vellent. Et tamen non ita fit. Imò verò in potestate tributentis est capitale suum repetere: quin & reuera repetit. Et ideo eiusmodi contractus non appellant nisi societatis. Fingūt enim quod si quis fructuosam officium habet mille, exempli gratia illud emit cuius fructus ascendunt vsq; ad centum, mercator qui centum tribuit, inquit cum illo societatem, ponit scilicet decimam partē pretij vt decimam etiam fructus suscipiat. At verò hoc videtur à lege societatis distare, quod ille non subijit capitalis periculum eo modo quo fieri solet in societatibus: videlicet exponendo se periculo si in negotiatione capitale perdat, sed tantum illi periculo si mortem ante sex menses obierit. Igitur, vt de hoc, si quid valet, nostram aperiamus sententiam, quantum ad illud semestre tempus attinet, iustus apparet contractus: nam periculum illud quod centum conferens subijit, vt si vita tunc fuerit defunctus illud amittat, æstimabile est pecunia: atque adeo sicut in ludo atque itidem in alijs fortuitis fieri cōsuevit, iuste videntur pro illo periculo centum aureorum, recipi sex. Attamen quod post lapsum sex mensium ratione moræ recipiantur singulis annis duodecim, fraudem videtur sapere: tū quod ab initio mora illa præuisa est, atque adeo videtur in fraudem mutui concessa. Tum præcipuè quod ratione moræ non potest supra capitale recipi nisi damnus emer-

gens

gens: lucrum verò cessans minime: nisi eiusmodi pecunia licite negotiationi fuisset expofita: Quapropter fi ita res erat, contractus forfan est licitus, aliàs minime. Quin verò vix eiusmodi contractus approbare audeam, nisi sub forma empti cefus, aut planæ societatis: videlicet vbi pecunia periculo negotiationis exponeretur.

QVÆSTIO SEPTIMA, De Contractu affecurationis.

ARTIC. VNICVS.

Utrum affecuracionis cōtractus sit licitus.

OSTREMV S denique contractus nominatur affecuracionis. Nam quantum verbum nō sit inter linguarū peritos latinitate donatum, est tamē iuris commetatoribus vsu receptum pro eo quod est in tuto rem constituere. At q̄ huiusmodi cōtractus non sit licitus, decretum apparet in cap. nauiganti. de vsur.

i. Argumē.

Secundum.

Tertium.

¶ Secūdo & ratio id videtur probare: nam qui pro pretio periculum in se suscipit, verbi gratia, onustæ nauis, nihil emit aut societati committit: imò absq̄e aliquo negotio pecuniā lucratur: ergo pro nihilo aliquid percipit quod vsuræ habet specimen.

¶ Accedit tertio quod si contractus hic licitus esset, occasio porrigeretur temerarijs hominibus, vt etiam si nihil prorsus in bonis haberent, possent se affecuratores exhibere: postquam nihil pecuniæ debet præsentem offerre: quod esset reipublicæ perniciosum.

¶ In contrarium est receptus vsus, idemq; tam Theologis quam Iuriconsultis probatus.

Conclusio responfua. Probatio.

Acile ad quæstionem affirmatiua conclusionis, si lege & more fiat, licitus est. Probatur hæc conclusio ex obiecto. Pro quacūq; re que pretio æstimabilis sit, potest quisq; mercedem recipere: in tuto autē rem constituere, que periculum est expofita, pretio est æstimabile: ergo quis que potest illud pretio redimere, atq; adeo qui periculum illud subijt, idem recipere pretium: Atq; id ex eo potissimè quod vterq; se periculo summittit: videlicet tam dominus nauis soluendi pretium, si salua sit, quam alter soluendi merces si pereant.

¶ Secūdo arguitur a necessitate. Contractus eiusmodi est reipublicæ nō infimè necessarius: ergo cum ex obiecto nullo inficiatur vitio, bonus est. Antecedens inde patet, quod est necessariæ negotiationis adminiculum: multi enim mercatores metuerent naues cum tanto periculo mercibus onerare: & tamen cum pro exiguo pretio magnam auri pondus securum constituant, audent eiusmodi mercaturam obire: quæ quidem reipublicæ necessaria est.

Ratio.

¶ Accedit huc tertio quod licitum est fidei iudicanti pro alio, quem non est adeo tutum soluendo fore, aliquid pro illo periculo suscipere cui se exponit soluendi. Persimile autem contingit in affecuracione. ¶ Ad hæc per viam depositionis, quam vadiationem nōnulli vocant, licet dubijs euentibus pecuniā exponere, vt illo periculo possint depositores quippiam lucrari: vt de honesto ludo diximus, item an pluet cras, vel non pluet, &c. ergo pari modo licet mille, verbi grā, ducato periculo exponere, cū spe lucradi quinquaginta aut sexaginta.

Postuma ratio.

¶ Sunt quidem qui stupidum illum censeant, qui spe lucrandi centum aut mille, periculum subeat nauis infitoris valentis forsan viginti aut triginta millia. His autem respondemus, de pretio quidem nihil nos decetare, potest quidem esse iustum, vel iniustum. Ipsi sibi contractantes viderint. Sed re vera nullus est stupor neq; dementiæ nota pretio corrente eiusmodi pericula suscipere: quippe cum non sint tam euidentia, quin possint affecuratores bene sperare. Et quantum aliquando iactura fit, aliquando accrescit lucrum. Eo potissimum q̄ viri cordati aleam cum tanto periculo non iaciunt. Et vice versa vbi nullum prorsus immineret periculum, mente careret qui affecuracionis cōtractum faceret suarum mercium.

Vitia que in cōtractu affecuracionis continentur.

¶ Oriantur tamen hinc dubitacionulæ nonnullæ. Primum omnium non sunt huc admittendæ vafrieties & impossurtæ quæ in alijs etiā contractibus vsu venire possunt. Si enim qui nihil in bonis habet periculum se nauis suscipere ait: ea nimirum spe quod si salua fuerit, habeat mercedem: sin vero perierit, abdet sese aut bonis cedet, iniustissimus est, postquam re vera nulli se exponit periculo: atque adeo mercedem contra iusticiam potest. Et è conuerso si dominus nauis ad alium minus fidum portum rostrum dirigat, quam ad illum qui fuerat in contractu expreflus, alter non tenetur. Hæc enim omnia debent in contractu liquere.

Dubium.

¶ Sed dubium est si quis nauis vult vacua enauigare: quæ tamen vult affecurare, ac si esset onusta, vtrum licitus sit etiam contractus. Dabo tibi

Responfo

bi mille vt mihi viginti millia rependas si mea nauis fuerit submersa. Apparet enim non esse contractum legitimum ex parte nauigantis: quia non habebit tantam curam seruandi nauem, quæ vacua non valet nisi mille, ac si onusta esset, haberet. Respondetur quod si nauigator aliterum decept: quia forfan non sunt in portu, dicens suam nauim mercibus esse plenam tantū valoris, cum tamen nullas habeat: profectò contractus non valet: quia alter si rem sciret, non illum iniret, timens non fore tantæ curæ nauigatori seruare nauem. Quin verò timenda esset fraus, nè scilicet consulto submergi eam sineret, vt lucraretur viginti millia. Si autem affecurator sciens & prudens id faceret, nullam patietur iniuriā: esset enim tunc genus vadiationis seu depositionis: Si salua euaserit nauis, dabis mihi tantum: sin minus, dabo tibi tantum. Eodem modo possent depositum facere alij ad quos nihil salus aut submersio nauis attinet. Si salua ad portū applicuerit, dabo tibi centū: sin minus, dabis mihi mille. ¶ Pari modo potest fieri affecuratio in mundanis: largire mihi tantum, & ego tibi securum reddo quod sis tantum lucraturus. ¶ Dubium autem hoc aliud gignit: nempè vtrum idem contractus in alijs quoque rebus quam in mercibus sit licitus. Sunt enim nonnulli quos Syluest. verbo, Negotiation. §. 4. citauit: qui negant posse quemquam affecurare alterius vitam. Nam esset periculum vt alter cuius interest, optaret alterius mortem. At verò hic de iustitia loquimur contractuum, atque adeo de earum natura, an sint vsurarij: vitium autem contra charitatem huiusmodi naturam non mutat. Quare liciti semper ex obiecto manent. Quin verò aliquando sunt reipublicæ in vsu. Petit ex me mutuum filius familiaris: qui si prematurè prius parente suo mortem obierit, mihi non soluet. Si autem fuerit ei superstes, in tuto sunt mei nūmi. Profectò tunc merito formidabo, mutuatum ei quippiam cōcedere. Et tamen si mercatorem qui securam mihi faceret eius vitam mihi tribueret, nihil ei vereretur beneficium impendere. Eadem ratione licet affecurare quicquid incertum est euenturum: vt quod erunt prosperi terræ prouentus: quod nascetur prægnanti filius masculus, & similia.

Substitutio ista.

Syluester.

Ad argu.

¶ Primum igitur argumentum iam supra responsum est, illic neque condemnari cōtractum societatis, neq; affecuracionis, sed mutationem: quæ cum gratis fieri debeat, sit tamen cum pacto alieuius obligationis. Vt si quis pecuniā nauiganti mutuet tali pacto vt secum affecuracionis contractum faciat. Præter-

quam quodd, vt supra diximus, forsan non erat tunc affecuratio necessaria: vel quauis esset: tamen nauigator maluisset periculum ipse subire quam pretio redimere. ¶ Ad secundum verò iam responsum est, quod pro periculo quod ille subijt, illam potest mercedē suscipere. Atq; adeo ad postremū verbum, vbi diximus quod qui non habet vnde id soluere possit quod affecurat, neq; pretium valet percipere.

Ad. 2. argu.

QVÆSTIO OCTAUA, De cambio in genere.

ARTICVLVS I.

Utrum ars Campforia sit licita.

AMBIORVM disputatio ad vsuræ tractatū acti net: imò bona eius pars ibidem expedita est. Quorūca quæ reliqua facta est, nō potest non esse breuissima. Constituimus autem

hunc quantuloquens fragmento, et si multo sit breuius iusto volumine, propter eius celebritatem, libri titulum indere. Est enim materia hæc vt cognita maximè necessaria, ita tum per se ipsa abstrusissima, tum etiam mercatorū nomis quotidianisq; inuentis intricatissima, ac subinde doctorum opinionibus plurimum offuscata. Quamobrem complurium sum postulationibus improbe frequentatus, vt pius, venenuna que huius pestis aperirem, quæ in dies magis ac magis in rempublicam grassatur. Curabo ergo pro ea quæ mihi suppetit ingenij facultate, id tentare. Deus nobis quod veritas habet, suggerat. ¶ Igitur in ingressu, de arte primum campforia sciscitamus, an sit licita. Arguitur enim a parte negatiua. Ars campforia, nummularia est: nempè nummorum commutatrix & autrix: hanc autem Aristot. Politic. cap. 6. & 7. veluti contra naturam sit, condemnat: vt pote q̄ in nummis commutandis nullum insit naturale commodum: sicuti in commutandis cibis, vestimētis, atq; alijs rebus ad vitam necessarijs.

i. Argumē. partis negatiue. Aristot.

¶ Accedit secundo q̄ finis huius artis, vt superiori libro dicebamus, est diuitiarum conquisitio: quæ in infinitum procedit: cum tamen temporalia desideria modum habere debeant: qua idcirco de causa est reipublicæ pestifera, vt experientia ipsa testatur. Quare & Christiani nummulariorum mensas euertit. ¶ Tertio

2. Argumē.

per hoc claret, vt supra dicebamus, esse contra naturam, quod per hanc artem maximè fit vt sterilis pecunia fructuosior sit quam terra ipsa & inde campos odium cōtrahunt apud homines. Atq; inde præterea, quod ferè homines sunt sedentarij: nempe qui otiosi viuunt, & tamen plus lucri corradunt quam alij actiuosi labore manuum suarum insudantes. Eò præcipue quod pecuniam suam nulli subiiciunt periculo: sicuti in alijs sit negotiationibus.

¶ In contrarium tamen facit quod quodammodo hæc ars vsui est reipublicæ ad cambiendas, traducendasq; monetas.

Quid cambium.

Primum omnium nomē cambium Latinū est. Nam cambire idem est quod rem vnā pro alia commutare. Sed est cum Aristot. loco citato, vt superiori libro partim adnotauimus, nunc emunctius recolendum, tres permutatio num formas temporum curriculo ordine succreuisse. Cœperunt enim homines res ipsas primum cambire: puta vineam pro domo: vinum pro frumento, vestem pro calceo &c. Quæ quidem cambitio sinceritati naturæ est à suis primordijs natua. Sed tamen propterea minimè sufficiens, quod neque res possunt aut in diuersa loca omnes asportari vt cambiantur, neque in longa seruari tempora. Et ideo successit secundum cambium: nempe nummus inuentus est qui rerum esset pretium, cumq; rebus ipsis cambiretur. Atq; modus hic cambiendi proximè ad primum accedit, illiq; omninò deseruit. Quare hoc porro ad vitæ sufficientiã fatis erat. At verò inuētio nummo humana sagacitas per auaritiã excitata, tertiam cambiorum progeniem peperit: vt videlicet nummum pro nūmo cōmutaret. Quæ quidem cōmutatio inde primum ortum traxit: quod auream pretiosiorē uè monetam necesse erat cum minoribus cābire. Deinde verò quia in vna regione aurū numero fieri argenti æstimabatur quàm in alia: & negotiatores idem aurum pluris illic vendebant quàm in alia emerent. Atq; inde postea industria humana artificiosius eandem artem locupletauit. Hac ergo ratione nomen generale cambij quod è rerum cōmutatione originem duxerat, tandem crebrescente vsu ad pecuniarum commutationem, quæ minus est naturalis, accōmodatum est. Quare cambium non est idem quod ars ipsa nummularia seu pecuniaria. Nam ars industriam negotiandi significat: cambium verò ipsam eius commutandi actionem. Sunt autem qui intelligere aliter non valentes cambij nomen quàm si inter res fiat diuersas, aiunt propriè cambium non posse intelligi nisi inter monetas aut diuersi metalli, aut

Triplex permutatio num formæ.

diuersi signi. Hac autem conditione ratio cambij nullatenus eget: imò in cambio ratione loci, vt infra patebit, idem propriè nummi pro diuersitate loci cambiuntur. ¶ His ergo præhabitis ad quæstionē forsitan alicui videbitur propter rationes factas negatiuè simpliciter respondendum: scilicet huiusmodi artem non esse licitam: pleriq; tamen contrà respondent, non solum licitam esse, verum & vtilem. Crediderim tamen tali esse conclusione respondendum. Ars campforia, quàm nummulariam Aristot. appellat, si per se nudè secundum sonum vocis exillimetur, in malum sonat: non tamen sic habet penitus intrinsecam malitiam, quàm bono fine & circūstatijs fieri possit licita. Quatuor enim actionū genera libro tertio distinximus. Alia enim est genere suo bona, vt virtutis opus: alia indifferens, vt ambulare: alia verò sic intrinsecè mala, vt neutiq; fieri queat licite, vt mentiri. Quarta verò est quæ per se nudè considerata in malum sonat: attamen non repugnat quominus fine aliquo & circūstantia fieri possit licite: vt plura simul retinere sacerdotia. Atque huius generis, si rem conijcio, est ars campforia. Nomen enim nummularie artis, vt Aristot. loco citato docet, duo significatione sua præ se fert absurda. Primum ratione materiæ, quod præter pecuniæ primæ vsum, qui est vt rerum sit pretium, cambibit vna pro alia. Secundò ratione finis: quia scilicet eiusmodi commutatio non ad prouidentiam proximè necessariorū vitæ: sed propter lucrum fit, quod infinitam gignit appetendi sitim. Atq; adeo sic nudè cōsiderata, malè sonat. Accedunt & eidem arti eadem etiam incommodorum periculorumq; genera, ac subinde fraudes atq; alia mala quæ superiori lib. quæst. 2. negotiationi ostēdimus annexa: imò verò hæc pluribus est delinquēdi occasionibus exposita. Nam reliquæ negotiationum species quæ in emptione & venditione versantur, plus habent naturalis commercij, cum res illic cambiantur ad vitæ necessariã: plusq; exigunt industrię, diligentia, ac laborū: pluribusq; periculis capitale summittitur: quibus quidem rationibus honestantur. In hac verò arte nullum illorum inest. Præterea maius habet illectamentum ad explicandum aliena bona: porro cum prodigij homines qui suis volunt voluptatibus inferuire, paratam à campforibus habeant viam breui suas substantias decoquēdi. At quoniam huius artis vitia in libri de cursu tractada sunt, de his modo fatis. ¶ At verò secunda conclusionis pars nihilominus sic probatur. Hæc eadē ipsa ars aliqua reipublicæ afferre potest emolumenta: ergo si illis vitijs expurgetur,

Cōclusioe sponsua.

Probatio cōclusionis.

discernentium diuersas cambiorum species.

Ad quæstionem quinque conclusionibus respondetur. Prima. Si respice quatenus res sunt, existimantur, cambium nō est genus plurium specierum. Conclusionem hanc profecto argumentū modo factum fatis ostendebat. Eadem enim est actio cambire vinū pro oleo: & aurum pro domo: & argentum pro auro, aut pro alio metallo: siue signata sint numismata, siue rudis metalli massa. Actiones enim nō ex materia, sed ex obiecto speciem mutant. Eadem enim est statuarii ars, siue in ligno sculptio fiat, siue in lapide. Atq; in moribus eadē est species furti auri & vestium. Quare, vt diximus, furtum species specialissima est: differens à rapina sola ratione inuoluntarij, quæ est in obiecto: quia vnū fit per fraudem, & aliud per vim. Imò verò neq; quātum ad rationem iustitiæ aut iniustitiæ mutatur species. Nam vt in tribus cambiorum generibus superioris articuli exemplum ponamus, eadem est ratio iniustitiæ, & iniustitiæ, cambire vinum pro oleo, & pecuniam pro frumēto atq; aureum nummū pro argenteo. Nam æqualitas in his omnibus seruata eandem habet rationem cōmutatiuæ iniustitiæ: in æqualitas verò, eadē rationem iniustitiæ. Quapropter physice loquendo non sunt diuersa cambiorum genera, neque diuersæ species, sed dicuntur latinè diuersa genera propter diuersas materias: & præterea propter diuersam accōmodationem ad eiuẽdem vsum.

1. Conclusio.

2. Cōclusio.

Ratio conclusionis.

3. Conclusio.

illot.

purgetur, in finemq; referatur honestū, licita erit, atq; adeo vtilis. Antecedens inde patet quod necessarium quandoq; est ciuibus pretiosiorē monetam cum vilioribus cōmutare: vt in subsequentijs compertum fiet. Quod autem ab illis maculis quibus sordet elui possit, liquet: nam potest campfor non absq; modo, at honestum optare lucrum. ¶ Sed neq; numismatum commutatio quæ earum institutioni aduersari videtur, est omnino eius nature contraria. Nam sicuti in alijs rebus Aristot. eod. 6. c. 1. Politico. duplicem dignouit vsum: sic & in pecunia licet. Est enim calcei, vestisq;, ac reliquorū vtensilium, duplex vsus: vnus primæus cuius gratia, inuentus est. Quemadmodum calcei vsus est calceatio, & indumenti, indutio, atque equi equitatio, &c. Alter verò emptio & venditio. Horum autē licet prior sit proprius, posterior tamen nō est repugnans. Ordinatur enim venditio calcei ad priorem vsum. Pari ergo modo est nūmorum proprius vsus & finis sit rerum æstimatio, ac pro illis commutatio, nihilo minus eorum inuicem cambium est omnino absurdum, si eatenus permittatur quatenus est reipublice necessarium. In summa: si quod in huiusmodi cambio subellet periculum mutui, id maximè ex parte campforis: nam ab altero qui pecuniam in alterum locū trajicere optat, id non timetur: plurimum tamen, imò semper campfor prius recipit pecuniam quàm reddat vbi omnis abstergitur effigies mutui. ¶ Et per hæc, responsio clarificat argumenti in capite quæstionis obiecti.

ARTICVLVS II.

Vtrum plures sint cambiorum species.

DE cambio in cōmuni, qui titulus est præsentis quæstionis, secundo explorare restat cambiorum species. Arguitur enim non esse plures.

Argumentum.

Nam cambium nihil aliud sonat quam rerum permutatio: propterea autem quod materia, hoc est res quæ commutatur diuersæ sint speciei, actiones ipsæ non variant species. Eadem enim arti species est, vestem vel ex serico vel ex panno facere.

¶ Secundo.

Neque propterea rursus variantur quod cambium fiat ratione loci vel ratione temporis, vel ratione monetæ: quandoquidem in his omnibus eadem cambitur moneta.

¶ Argumentum.

In contrarium autem est receptissimus, non modo vulgarium, verum & scholarium vsus,

¶ Secunda conclusio. Si moneta, non vt naturalis res, sed quatenus numisma est, atq; adeo legale rerum pretium existimetur, commutatio rerum pro pecunia: contractus est speciei ciuilitate differens à cambio primi aut tertij generis. Cuius vitij rationem superiori libro assignauimus. Nam commutatio hæc peculiariter est contractus emptionis & venditionis: vt habetur. l. 2. de contrahend. emptio. eò quod illic distinguitur pretium à re, cum in cibus cæterorum generum inuicè res vna sit alterius pretij.

¶ Tertia conclusio. Cambium tertij generis quæ actio est nummularie artis, species est etiam ciuilitate, atque in genere morum distincta à cambio primi generis: nam illic non est nisi simplex rerum commutatio æqualis valoris ad vitæ prouidentiam & sufficientiam naturaliter instituta: hic autem non res naturales sed legales nummi, idque non ad vitæ neque vestitum, sed ad lucrum. Quare nescio an propria species sit negotiatio: quoniam negotiatio est rei emerere vt reuendas: quod non sonat in malum: hic autem vt diximus, non est propria emptio vbi pretium

tium à re distinguatur: dicitur nihilominus negotiatio, quia est numerorum permutatio gratia meri lucris. Ex his fit, cambiū, de quo præfens initur tractatus, à reliquis contractibus ratione distare. Iam enim monstratum est non esse emptionem. Neque verò est locatio aut commodatio, cum hic dominium transferatur, quod non fit in illis. Sed neque est mutatio: quia non transferitur dominium simpliciter, hoc est ut fors simplex restituatur sed cum lucro, & fœnore, aut pretio. Quarta conclusio. Cambiorum de quibus loquimur complures nominantur species: quarum quidam siue re siue speciebus philosophi, seu naturales, seu morales de speciebus loquuntur: siue vulgari negotiatorum forensiumque vsu, perparui ad præfens negotium refert. Legitur quoniam in genere moris prima consideratio in id fertur, quod est æquū aut iniquum, prima in præfentiarum cambiorum diuisio est in reale & fictum. Vix enim reperiatur horum nominum rationes apud auctores explicatas. Et tamen reale, quod à re dicitur idem est quod cambium in re: hoc est legitima commutandi ratione factum: seu ratione diuersarum monetarum, seu ratione loci, seu aliud sit quodcumque legitimum: veluti in processu patet. Siccum autem idem est quod cambium quod in re non est cambium, sed fictum & vsu re palliatum: quod ideo è regione reali apponitur. Et dicitur siccum, id est sterile, & humore carens ad fructificandum. Non quod campori non è inde lucris fiat accessio: sed quod, ut superiori libro diximus, contra rerum naturam pecunia pariat. Dicitur etiam siccum: quia merum est ac nudum fœnebreque mutuum, quod nihil habet legitimi contractus. Quapropter hæc duo cambiorum genera, licet in eadè versentur naturali materia, putà in pecunia: tamè in genere morum contraria prorsus diametralique linea specie differunt: sicuti iustum & iniustum. Sub utroque ergo istorum membrorum multe subscentur species, siue modos dixeris cambiorum. Sit ergo quinta conclusio. Omnes cambiorum formæ & modi, ut tam illicita quam licita comprehendamus, ad tria capita commode reducuntur: quorum aliqua manifestam habent iniustitiam: alia verò manifestam iustitiam. Sed alia sunt quæ in dubium reuocari possunt. Cambium enim monetæ non nisi propter aliquam diuersitatem fit: videlicet aut ipsorum nummorum, aut locorum, aut temporum. Non enim alia varietas inuenitur quam in substantia, vel in loco, vel in tempore. At vero quoniam monetæ diuersitas bifariam causa esse potest: cambiū scilicet aut quia ad vsum hu-

Differentia cambiū à contractibus.

4. Conclu.

Prima diuisio cambiū reale.

Cambiū fictum.

5. Concl.

manum pretiosiores cum vilioribus cambiuntur: vel quia re vera vna veditur pro alia ratione auctoris æstimationis ob loci aut temporis diuersitatem, ad quatuor capita reducimus cambiū genera. Iam enim deinceps nihil philosophice disputabim, siue genera sint, siue species, siue modi: sed more latino promiscue his nominibus utemur. Primum ergo cambiorum genus est quod minutum vocant: hoc est dum autem moneta pro argentea vel aerea commutatur, vel è diuerso. Inde enim nomen sumpsit, quod minoriores nummi pro pretiosioribus, aut è diuerso, commutantur. Secundum genus est ratione loci: ut dicitur qui alibi pecunia indiget quam hic habet, hic numerat ut sibi alibi consuetur. Et hoc solet appellari cambiū per literas, ad differentiam superioris quod potest dici manuale. Illud namque presentis vtriusque pecunia fit manu numerata. In hoc autem qui pecuniam recipit literas tradit, quarum fide alibi solutio fiat. Atque hæc duo genera si nihil doli admisceatur, realia sunt, ac subinde planè iusta. Tertium genus est ratione temporis: ut si quis pecuniam nunc recipit quam certa die ratione expectati temporis cum fœnore restituat. Et hoc est cambium manifestè siccum, ac proinde iniustum: de quo libro præcedenti abundè dictum est. Ista ergo duæ radices disputationem cambiorum inuentibus ob oculos primū omnium præfigendæ sunt, ad discernendum inter iustitiam & iniustitiam cambiorum. Vbi enim ratione præfise loci cambium fit, hoc est ea dum taxat ratione ut pecunia transmittatur, cambiū reale est & legitimum. Vbi autem aliqua se ingerit ratio expectati temporis, siccum est & vsurarium. Solet etiam distingui cambium purum ab impuro: purumque nonnulli appellant cambium minutum, cui nullum aliud commiscetur, vel ratione loci, vel ratione temporis: ac subinde fatentur cambium esse posse impurū, sed nihilominus legitimum. At verò quoniam impurum in malum sonat, significatius dicitur purum omne cambium reale siue minutum, siue ratione loci: impurum autem cui aliquid iniustitiæ permiscetur, vel ratione temporis, vel quauis alia iniqua. Quartum verò cambij genus est ratione monetæ: non inquam quod minutum cambiantur, sed quia re vera pecunia vnius loci pro pecunia alterius cambiuntur, diuersis vtriusque loci æstimationis pretijs. Et in his genus cambijs potissimum versatur cambiorum disputatio: quippe quæ, cum in vsu potissimum mercatoribus sint & campforibus, quamplurimos partur-

Cambiū minutum.

Cambiū per literas.

Pulcherrimum cumentum ad discernendā iustitiā aut iniustitiā cambiū impurum.

Caietan. Syluester.

Argument.

Argument.

Respondendum.

riunt scopulos, humanas conscientias cruentates: atque adeo tum confessorios perplexos tenent, tum etiam doctores & obscuros reddunt & varios: ut videre est apud Caietan. in singulari cambiorum opusculo, & apud Syluestrum verbo, vsura. 4. & apud alios multos. Vtinam non idem nobis inuratur character. D. enim Tho. de hac re nihil ex professo scripsit. Nam tractatus ille vsuræ, ut supra diximus opusculo. 73. nullum præ se fert specimen sancti Thomæ: ac multo minus. c. 13. vbi de cambijs breuis fit sermo. Ad argumentū ergo principale in fronte quæstionis positum, prima conclusio respondit.

QVÆSTIO NONA, De cambio minuto.

ARTIC. VNICVS.

Utrum minutum cambium sit licitum.

Vanuis minutum cambium obiter assertum sit licitum restat nihilominus, ut à clarioribus & certioribus aspicietur, id suis rationibus patefacere. Arguitur enim non esse licitum. Numismata ad hoc publico signo cudiuntur, ut sint iustum legitimumque rerum pretium: illud autem pretium quod legitimum, hoc est lege positum est, ut superiori libro monstrauimus, in indiuisibili consistit. Si ergo, exempli gratia, ducatus vndecim regalibus lege æstimatur, non potest cum maiori argento commutari. Secundo, si id liceret, sequeretur cuique priuatæ personæ licitum esse, atque adeo in emptionibus & venditionibus cuiuscumque ementi liceret: eod quod pretium in aurea moneta soluit, vilius emere. Et vice versa si venditor dum recepto auro refundit quod superest pretij, minori, atque ad vsum magis accommodata moneta, posset perinde atque capior aliquid pretij recipere: consequens autem concessam viam panderet ad euerendam pecuniarum æstimationem. In contrarium autem est receptus vsus, qui neutro foro aut exteriori scilicet aut interiori condemnatur.

Ad intelligentiam non modò quæstionis præfentis, verum & omnium subsequen-
tium animaduertendum est, pecuniam cum in metallo cudatur duplici ratione in pretio haberi: scilicet & tanquam res, & tanquam signa-

tum numisma. Propterea enim quod sigillum publicam impressum habet, valor metalli non mutatur. Sed est illud velut signum alijs mensuris ac ponderibus publica autoritate insculptum, quod sit testimonium valoris monetæ. Quo fit ut si aliqua prouincia plus auro abundat quam argento, aurum illic minore argenteo æstimatur, quam in alia quæ ditior esset argenti quam auri. Et idem est de cupro & ære. Tanta enim posset esse raritas auri & argenti, tantaque copia aliorum metallorum, ut illarum æstimatione multo pluri penderetur aurum & argentum, quam in aliâ regione quæ copia auri afflueret aut argenti. Atqui eadem hæc ratio in cudendo nummo habetur: æstimatur enim apud nos ducatus vndecim regalibus argenteis, propterea quod secundum copiam quæ apud nos est vtriusque metalli, illa est legitima æstimatio. Et in Italia æstimatur duodecim Carolinis, atque alibi maioris aut minoris. Quo fit ut licet moneta non esset signata, idem pondus haberetur pro pretio rerum. Imò ut Aristoteli loco citato ait, priusquam signaretur, pondere æstimabatur: sed res publica illo signo testatur metalli valorem.

Duobus ergo modis licet cambire vnâ monetam pro alia. Vno scilicet si consideretur sub ratione metalli: atque altero sub ratione monetæ: Quapropter tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est. Cambire diuersas monetas secundum metalli naturam, etiam si parum aliquid supra valorem signati numismatis recipiatur, nullum habet specimen mali. Ut si qui auro indiget vel ad deaurandum, vel ad medicamen aliquod conficiendum vel ad ornamentum, vel ad alios vsus ad quos natuum habet iuamentum, potest quis ei ducatum optimi auri ultra valorem quo ceu numisma æstimatur vendere: dummodo augmentum illud non sit nisi exiguum. Conclusio est Syluestri, verbo vsura. 4. 9. 3. & Caietan. in suo opusculo: & apparet manifesta: quia sicut tunc posset ille rude aurum egenti vendere, sic & illud quod est signatum.

Haud tamen desunt qui non ita gratis conclusionem fateantur, quorum est Ioannes Metinensis qui in suo cambiorum tractatu eam non recipit. Cuius argumentum est, quod Rex dum monetam cudit æstimat auri valorem quo ad omnes eius vsus: veluti dum sua Pragmatica pretium taxat frumento: ergo sicut post talem legem non licet neque obolo pluri frumentum vendere: ita neque signatum aurum. Respondetur tamen non taxari monetam nisi sub ratione pretij: quauis etiâ habeatur ratio valoris metalli.

Duplex con- si dicitur au- minibus.

2. Conclufi-

Syluester: Caietanus

Solutio

metalli, & ideo nihil obstat quo minus aliquan-
tulo pretio cambium fiat auri cum argento, pro-
pter metalli comoditates. Imò esse potest tam
pulchra moneta, vt ceu gemma aestimetur.

2. Conclu.

Quare non est simile de frumento quod nõ ha-
bet aliam naturam aut vsũ quàm frumenti.

Probatio cõ-
clusionis,

¶ Secunda conclusio. Licitum perinde est nu-
mismata qua ratione numismata sunt cambire,
nonnullo ab alterutra parte cõcesso alteri pre-
tio. Hoc patet in cambio minuro, quod suprà
manuente nũcupabamus: nimirum dum num-
mularius aut aurum dat pro minuto argento,
aut vice versa. Hoc inde probatur, quod hoc
genus cãbij legi nullatenus aduerfatur de nu-
mismatũ aestimatione: aestimatio enim illa non
est nisi quatenus sunt rerum pretia: minutum
autẽ cambiũ ob id permittitur, quòd illic nul-
la est emptio aut venditio, sed commutatio ad
vsũ humanum vtilis. Est enim fortẽ pauper
qui minutim pecunias expendit, pro quibus
ideo aurum exhibet, vt sibi ad sumptus familia
res vsui sint: & fortẽ est diues qui argento ad fa-
brefasticia vasa opus habet. Et vice versa est
alius cui transportare expedit grandem pecu-
niã: vel cuius fert animus thesaurum reconde-
re: qui ideo nõ tanto sit sibi oneri magnum pon-
dus vel argẽti vel eris, cũ exiguo auri cõmutati:
cum ergo ad istos vsus seruitiũ sit & obsequiũ
reipublice, varias habere paratas monetas quæ
sine sumptu & labore congeri nequeunt, serua-
rique & ex hiberi, potest persona publica, qui
huic muneris suas impendit operas, iustum per-
cipere pretium. Quin verò non solum ob istos
vsus, sed habes forsitan monetas vetustate ex-
elas quæ vix signum repræsentat, neq; facile à
mercatoribus recipiuntur: quare vt illas cũ alijs
integris cõmutes, equum est vt auctarium pre-
tium soluas. Debet autem pretium tum tenue
esse, tum etiam vsũ receptum vt via fraudibus
occludatur. ¶ Caietan. autem in illo suo tracta-
tu hanc facultatem solis campforibus cõcedit,
propterea quòd publici sunt reipublice mini-
stri: quare ait inter priuatas personas non esse
licitum. Non autem video cur nõ etiam priua-
tim liceat. Nam si genere suo cambio illa æsti-
mabilis est pecunia, cur non licebit cuiuscũque?
Quòd si non esset pretio aestimabilis, profectò
nec liceret campforibus: nam vt infra apertius
monstrandum est, antequàm sumptus & labo-
res sunt digni pretio, pensanda res est ex obie-
cto, licitane sit an non. Hoc tamen est verum, qd
si ego debeo duodecim regalia, nõ possum pro-
pterea quod aurum solum vno ducato satisfac-
ere: & idem est in pretijs. Tametsi qui liberẽ
sine vi & fraude rem suam vendit, nihil obstat

Caietan.

quo minus sua spõte minoris vëdat aureo pre-
tio quàm argenteo vel æneo. Et tunc alter in-
stẽ potest oblato puro & optimo auro mino-
ris emere. Hactenus de hoc genus cambio secũ-
dum legem naturæ. ¶ Tertia conclusio. Potest
republica & princeps cuiuscumq; minuta cam-
bia inter personas priuatas interdicerẽ. Quod
consultissimè lege cautum iam dudum est in
Hispania: tum ad obuiandum iniustitiæ, quæ
ex pretij cremento statim obrẽpit: tum præfer-
tim ad inhibendum nõ aurea moneta in exte-
ra regna transportetur: quod re vera absq; gra-
ui reipublice detrimento non fit. Quapropter
cuiuscumq; lex si recipiatur, obligat in conscien-
tia sub reatu peccati mortalis: & qui monetam
auream cambiret pro alia super legalem æsti-
mationem signati auri, fieret restitutionis ob-
noxius. ¶ Ad primum igitur argumẽtum iam
responsum est, quòd quanuis in cambio minu-
to nummi tanquàm moneta cambiantur, non
tamen vt rerum pretia, sed ad alios vsus qui ad
emptiones ipsas & ad venditiones ordinantur.
¶ Ad secundum pariter responsum est, hoc ge-
nus cambiij priuatis etiam personis esse licitũ,
dummodo in emptionibus & venditionibus
fraudibus non aperiatur aditus. Nec verò sit ci-
uili lege interdictum.

3. Cõclu.

Ad. 1. arg.

Ad. 2. arg.

QVÆSTIO DECI- ma, De cambio ratione lo- ci & ratione tem- poris.

ARTICVLVS I

Verum cambium ratione loci sit licitũ:

Sertum quidẽ iam est, cã-
biũ ratione loci nihil præ-
se ferre iniustitiæ: sed ta-
men vt id presũs exami-
netur, arguitur de more à
parte negatiua. In omni
commutatione requiritur
æqualitas iustitiæ: monetę autẽ suũ habent aut
natiũ aut signatum valorem: ergo vbicunq;
existat, debent ad æqualitatem commutari: at-
que ad cõ ratione loci non potest pretium reci-
pi. ¶ Secundo arguitur. In cuiuscumq; cambijs
ratio latet mutui: recipit nanq; vnus domi-
nium pecuniæ in vno loco vt eandem restituat
in alio:

in alio: sicuti recipitur in vno tempore vt resti-
tuatur in altero: ratione autem temporis nihil
licet recipere; ergo neque ratione loci. ¶ In cõ-
trarium autem est quòd hoc cambium seruit
traducẽdis pecunijs ab vno in alterum locum,
quod reipublicæ vsui est.

Duplex sen-
sus quæstio-
nis.

¶ Titulus quæstionis huius duos sensus auri-
bus exhibet. Vnus est, vtrum cum eadem
moneta in diuersis locis inæquali valore æsti-
matur, liceat illam hic numerare vt eadem vbi
plus valet restituatur: qui quidem sensus sub-
icenti disputationi referuatur: nam in hoc in-
telligẽdo tota cambiorum machina posita est.
Alter autem sensus est simplicior, vtrum ratio-
ne transportationis transmissionis ve monetæ
ab vno in alterum locum æquum sit pretium
recipere: quod suprà diximus appellari cam-
bium per literas: ad quam vnica affirmatione
respondemus. ¶ Licitum inquã est ratione hu-
iuscumq; transmissionis pretium recipere. Con-
clusio est plana: quoniam sicuti merces aliq;
rerũ genera expedit sæpe ad diuersa loca trã-
uehere, sic etiam expedit pecuniam traducere:
tum ad alia transgẽda negotia, tum præcipuè
ad coemendas merces quæ ab vna in alteram
prouinciã necessarium est asportari. Cũ er-
go munus hoc necessarium sit pecuniq; æsti-
mabile, cuiq; licet mercedem inde percipere.
Secũdo arguitur. Si quippiã iniustitiæ res hæc
haberet, maximè quia effigie habet mutui: at
re vera nõ est mutui: quia qui hic pecuniã con-
fert vt alibi recipiat, nõ simpliciter trãfert do-
minium vt alio tempore restituatur: sed vt alio
loco. Itaq; temporis expectatio accidentaria
est huic contractui: nempe quia non possunt
innotescere literæ in alio loco vt pecunię exhi-
beantur nisi in tẽpore. Tempus inquam quod
genus hoc cambiij non vitiat, atq; adeò acci-
dentarium existimatur, est illud, quod neces-
sarium est ad transmittẽda chirographa. Nam
si longius interueniat, illud iam impurum redit
cambium: hoc est cum temporis expectatione
cõmistum, ac subinde vsuram redolens. Qua-
propter ad explanandam huiuscumq; cambiij
legitimam rationẽ, statui assolet tempus solu-
tionis protinus vis periclitisq; literis. Id quod
in subsequẽtib; suis elucebit. ¶ Et proba-
tur tertio eadem cõclusio. Possit agaso & nau-
ta vt transportaret pecuniã perinde pretium
recipere, atq; ob aliarum rerum vcturam: qui
autẽ hic dat vt alibi recipiat, idem efficit: tran-
fert enim pecuniam aliunde huc. Sicuti qui hic
recipit vt alibi reddat, transfert eam hinc illuc:
ergo id potest pretio aestimari. Accedit qd pe-
cuniarum traductio maximè ab vno regno in

Cõclusio
responsiua
probatio
cõclusionis

1. Ratio.

2. Ratio.

alterum multis subijcitur periculis, tam bello-
rum quàm latronum: at quẽ etiam submersio-
nis, si mari & ventis committatur. Imò ob id
quoq; quod sæpissimè inhibatum est numeras-
tam pecuniam à regno extrahi: quibus vti quẽ
de causis expeditiõisimũ est vt campfores exi-
lant, qui in diuersis prouincijs pecuniam ha-
beant, aut fide polleant, & quod aiunt, credi-
to: vt scilicet absq; auri & aris transportatio-
ne pecuniam per literas transmittant. Quod si
id necessarium est, iuste subinde huic negotio
stipendium constituitur, siue campfor hic tibi
pecuniam numeret, quam tu illi redditurus es
Romæ vel Brugis: siue tu illi numeres vt tibi
aut Brugis reddat aut Romæ. Nam priori
modo transfert tibi pecuniã tuam aliunde huc:
posteriori verò hinc alio. Vnde fit notum id
quod suprà diximus, non esse de intrinseca na-
tura cambiij in diuersis fieri monetis. Nam hoc
in eisdem fieri potest. ¶ At licet conclusio cer-
tissimã veritatis appareat, dubitas fortẽ vtrum
si ei qui Metinæ, quod ex epli gratia dicamus,
pecuniam alteri numerat, vt Romæ aut Brugis
recipiat, expedit illuc suas asportare pecunias.
Itaq; pretium ipsi trãmissori penderet, licet
pro eodem cambio pretium recipere. Apparet
enim neutiquam licere, quia nõ modo nullum
suscipit laborem neque periculũ, verum & rei
sue sibiq; consult. Respondetur nihilominus
id esse licitum, quia numerãdo alteri pecunias
Metinæ, numerandas sibi Brugis, transfert illi
suas à Brugis Metinam. Itaq; licet & Petro ex-
pediret, suam pecuniam à Metina transmittere
Brugas: Paulo verò suas inde asferre Metinam
vterq; illorum, nempe quia ab altero præueni-
tur, potest ab ipso præueniẽte pretiũ recipere.
Probatur responsio hæc. Nam in his omnibus
quæ de cambijs dicenda sunt, oculus semper
habendus est ad obiectum ipsum contractus:
nempe si res est, priuati quæ malitiam non
inuoluat, mox quæ sit pretio aestimabilis: tunc
enim vnũersum potest pro pretio fieri. ¶ Ex
quo fit, labores & reliqua omnia esse acciden-
tia, quæ rei naturam quantum ad vsuram labem
non variant. Accidentarium inquam est quod
cum labore aut sine labore, aut cum meo com-
modo aut incommodo vicibus meis fungar:
siue pecuniam alibi numeratam habeam, siue
tantum fidem apud aliquem qui pro me respo-
deat: dum tamẽ id pro te faciam quod est æsti-
mabile pecunia. Nam in his industria plurimũ
valet. Sequitur de inde non solum illis si qui ef-
sent per rempublicam ad hoc munus conscri-
pti, verum & quibuscunq; priuatis cambium
hoc iure nature permitti, nisi fortẽ ciuili lege ef-

Dubitatio.

Responsio

Probatio.

1. Corollari-
um.

Secundũ

set

Documentū.

set interdicitum. Hoc inde patet quod res ipsa genere suo est licita & pretio estimabilis. Quin vero nulli sunt per rem publicā ad hoc deputati, sed quibuscūq; mercatoribus in usu est hoc modo cambire. Hoc autem ad rem maximē in presentiarū pertinet; admonito opus est; q; ubi pecuniæ transmissio re vera nō fit, sed fingitur, vasa est. Est verbi gratia, illustriū qui p̄piā nūmis in Hispania egens: conuenit mercatorē qui sibi mutuo auro succurrat, renuit ille: of fert tamen hic vt sibi in Flandria repēdat. Arbi trantur ergo mercatores & campsores quibus non est tanta suæ salutis cura. Nam qui timora tē sunt conscientia; non se huiusmodi impos sūris cōtamiant. Arbitrantur inquam huius modi cōtractus non esse illicitos: Aiunt enim. Ego qui hic pecuniā confero, recepturus in Flandria, illam cogito inde huc isti traducere: cuius idcirco pretium recipio. Cūm tamen re vera nobilis ille neq; vllā habeat in Flandria pe cuniā, neq; huc eam somniet asferre, sed suæ hic prouidere necessitati. Aiunt tamē campso res nihil sua referre; neq; illis studium incubere an alij pecuniā habeant nec ne. Attamen nullo profus fūco inersitare possunt cambia ista, quin sint manifestē vsuraria. Quoniā fun damentum iustitiæ huius cōtractus de quo in presentia tractamus, non est aliud quā quod re vera fiat pecuniæ transmissio: aliās apertum est mutuum, atq; adeo quicquid vltra sortem percipitur, extorquetur ratione tēporis. Alius autē clypeus quo se protegūt, eo esse iniquior, quo putant illo figmento omniscientem Deū fallere. Petunt enim ab illis qui pecuniā reci piunt literas in Fladriam, qui quidem eas exhi bent diliguntq; ad eos ipsos ministrōs eorundem campsoꝝ ac si illi pecuniā ipsorum no bilium haberent: qui quidem ministri tāquā eorum factores, postea remittunt Metinā sub nouo fœnore. Cūm tamē re vera eiusmodi cō fectæ misiones ac remisiones nō nisi expectā do tēpori inseruiant, ac perinde exaugēdo fœ nori, ad exsurgendam debitorum substantiam. Et reuera si hæc non esset vsura, liceret etiā qui buscūq; priuatis qui nullā exercent negotia tionem, neque alibi pecuniā habent, eodem quoq; modo contrahere. Nō dō tibi mutua re, sed tamen numerabo tibi hic vt tu mihi renu meres in Flandria tali pretio. Satis ergo homi nēs ducant hominum illusores esse, ne sint etiā Dei. Adde quod pecuniæ transmissio esse debet nō ad quemcūque proximum locum: vt si à Metina ad alteram Metinam vel Toletum sin gatur transmitti. Nam traductio quæ fit intra regnum, non est pretio digna, sed expectati tē-

poris palliatio. De quo inferius latius. Ad primum igitur argumentum responde tur; quod in hoc genus cambio nullatenus iu stitiæ æquitas violatur: redditur nanq; pecu nia eadem vel æqualis recepte, sed pretium in super traductionis. Ad secundum verō iam responsum est, non esse profus mutuū: imō maiorem habet depositionis formā. Collocat enim iste pecuniā suam hic apud iustū, vt eā vsque ad alium locum deferat.

Ad. 1. Argu.

Ad. 2. Secūda.

ARTICVLVS II.

Utrum ratione temporis licitum sit cam bii pretium.

Egatiua respōsio huius quæstio nis satis est superiori libro de mō strata. Attamen nō modō quia in presentia dicendorum fundamē tum est: verūm quia multi aliter sentire vidētur, operæpretium fuit hic rursūm in disputationē repetere. Arguitur ergo à parte affirmatiua. Dicitur est superiori libro licere pro mutui obligatione mercedem recipere: nam illa obligatio est estimabilis pecuniā: cā bium autem ratione tēporis nihil aliud est, quā quoddam genus mutui quod apparet emolu mētum asferre mercatoribus ipsis: atq; adeo recipere pro illo publico munere, licitum est, pretium.

1. Argum.

Accedit q; multos labores cāpsos infumūt expensasq; faciunt: & supra hæc omnia lucrū etiam eis cessat, quod illa pecunia mercaturam exercendo possent conquirere: horum ergo causa posse videntur, habita ratione temporis, quo sua carent pecunia, aliquid percipere.

2. Argumēti

In contrarium autem est definitio naturalis iuris, quam superiori libro mōstrauimus: nempe aliquid pro usu pecuniæ vltra eius substan tiam recipere, vsuram esse.

Responso vt modō dicebam, nō potest nō esse omnibus receptissima ad partem ne gatiuam. Quare vnica hic sufficiat conclusio. Cambium ratione temporis neūtiq; potest esse licitum: quippe quod manifestam habet rationem mutui: cuius ideo pretium apertam habet vsuræ iniquitatem. Quapropter demirandum est doctores aliās non infimū nominis huiusmodi cambia non reprobare, propter rā tiones: quas inter arguendum huc attulimus: videlicet propter labores, & sumptus, & lucrū cessans. Enimvero vt labores & sumptus in al

Conclusio respōnsiua

quam

quam functionem impensū mercede digni exi stimentur percipiendum prius est an functio ipsa negotiūm genere suo & obiecto iustitiæ munus sit: nā aliās neque labores neq; sumpt? vlla digni sunt retributione: imō supplico. Alioqui vniuersos vsurarios haberemus excu satos. Ecquis enim illorum est qui in sua exer cenda arte labores nō collacet & sumptus? Quin vero latrones ipsi publici nomine impro bas latrocinijs exercēdis operas nauant? igitur campsores, cūm mutuum in dispensabili iure naturæ & diuino reprobetur, si ratione tempor is ex mutuo aliquid percipiūt, nullos labores aut sumptus sibi prætexere possunt, quorū de causa mercedem recipiāt. Sed aiunt artē esse reipublicæ necessariam, ob idq; esse licitā. Ecce aliam fallaciam: prius enim ex natura rei per pendendum est an negotiatio licita sit, q; altera tur esse necessaria: nam quod natura sua nō licet, ad nullum iustū finem esse potest necessa rium: peruersa ergo illatio est dī per hoc q; res ab aliquibus iudicetur necessaria, in feratur esse licitā. Sed obtendiculo, quod de lucro cessan te adhibent, multo minus eorū valet vsuras fu care. Nam imprimis si quod in superiori libro non absq; magna probabilitate disputauimus veritate habet, qui sua sponte, hoc est absque vi & fraude suā à sua industria alienat pecuniā, nō pot ante morā solutionis de lucro cessante pacisci. At verō vt in sententiam cōtrariæ opi nionis subscribamus, tamē in cāpsoribus nulla fingi potest causa lucri cessantis. Vniuersis. n. in cōfesso est nemini licere lucrū cessans exige re, nisi qui expositā habet negotiatiōni pecu niā, à qua negotiatiōne alteri rogatū illā euel lit. Cāpsos aut nulli alij negotiatiōni habent pecuniā expositā, sed illi potius cābiendi mu neri nō acipatā: à nulla ergo licita negotiatiōne impediuntur. Nam & si dicant se posse alia ne gotiandi forma lucrū conficere, omnes docto res, lucri cessantis patroni cōsentienter reclama bunt: Aiunt quippe illā potentiam non satis esse ad petendū lucrū cessans, sed requiri, q; sit iam pecunia negotiatiōni destinata. Sed ais, nō solūm cāpsos qui arti dūtaxat nūmulariæ suā dedicauerunt pecuniā, verum alij mercatores lic tis mercaturis vacātes, cambia faciunt: illi ergo possunt ratione habere lucri cessantis. Respon detur neq; illis profus licere. Eiusmodi nanq; mercatores suā pecuniā minimē cābiunt alibi percipiendā, nisi illam quæ postq; suas emerūt merces, sibi superest. Quin vero sunt qui desti natā habent pecuniā mercaturis, atq; aliā in eū dis cambijs. Adde q; idem etiam mercator qui alteri Metinæ pecuniā numerat, recipiendā in

Ad. 2. argu

Suspulas.

Solutio.

Flandria, ab altero etiam recipiat ibidē soluen dā: prout sibi videtur ex re sua esse. Cūm igitur cambia hæc negotiatio per se sint secunda nū lam opinionē vlla potest haberi ratio lucri ces santis. Atqui hoc est quod lectorē obsoro at teūte hic p̄ foribus percipiūm habeat, vt le gitimē cambiōꝝ disputationem ingrediamur. Per hæc ergo, argumenta supra facta diluta resstant.

QVÆSTIO VNDE cima, De pretio soluendi nu merata pecunia.

ARTIC. VNICVS.

Utrum cāpsori liceat, vt pecuniā in suo cambio consignatam in numeratō sol uat, mercedem aliquam recipere.

OST hæc sequitur vt re ceptissimam consuetudinē examinemus, qua campso ri permittitur, quō pecuniā numeret; pretium aliquod recipere. Est enim à parte negatiua argumentum, q; numerare pecuniā, officium est propriū de bitoris. Nihil enim aliud apparet pecuniā nu merare quā illā soluere: ergo sicut nulli licet ob id q; debitū soluit aliquid recipere, ita neq; id liceat vt debitū pecuniā numeret. Idq; adeo inde cōfirmatur, q; certē præter campsores, nē mini aliorū cuiū id liceret tanq; pretiū recipere: qui enim ciuis alteri æs aliquod deberet, quā tūis in gentis summe, nihil exigere posslet pro numeranda pecunia. Cūm enim numerat, rei suæ consulit. Nam si non vult numerare, id creditori confidat. In contrarium est, quod lege principum id permittitur.

1. Argumēti a parte no gatiua.

Cōfirmatiō

Postquam fundamēta superioribus quæstio nibus prestauimus, quib? machina dispu tationis huius subnititur, camp? barathrumq; cambiōꝝ ingredientibus pernecessariū est ra dices eorū & venas aperire. Nam præter nego tiatores rari sumus, etiam inter scholasticos, qui facta ipsa intelligamus. Quamobrē nō pos sum? circa ius ipsum nō hallucinari. Igitur an? maduertendū initio est, primam radicem artis nūmulariæ excogitandā eam fuisse, q; proce mulataz au res mercatores qui amplo are negotiantur, nō possunt pecuniā aut in bursa ad nūdinā de

Prima radice vnde ars nū mularia au ditur.

M m ferres

ferre, aut in arca habere presentem. Effet enim onus & impedimentum maximū eam ad tam diuersa, distinctaq; loca euehere. Sed omnia chi rographis transigunt. Ob idq; introducti sunt campsores qm̄ eiusmodi. Chirographis responderent: nempe in quorum cambio mercatores pecuniam consignat. Secundo notandū quod huiusmodi chirographorum solutiones minime, nisi in nundinis, fieri consuecunt: atque adeo in illis quæ ratione eiusmodi solutionum sunt illustres: in quibus scilicet stata sunt solutionibus tempora, vt infra patebit. Quam obrem mercator qui ante nundinas merces emit illis tunc temporibus soluendas, presentem pecuniam soluere conseruat. Exempli gratia: Dum negotiator merces emit quarum pretium chirographo suo apud campsores consignat proximis nundinis soluendum non existimatur credito emere, sed presentem pecuniam. At rursus sciendum quod dum creditores qui super fidem campsores bona sua vendiderunt, chirographum ei repræsentant, bifariam illud recipiunt debitum. Vno modo absente pecunia. Recognoscit inquam campsores chirographum manetq; obligatus soluere ad illud, cuiusque idem creditor suo rursus chirographo consignauit. Atq; isto modo omnia sunt chirographa, & quæ vocantur credita. Si autem eiusmodi creditoribus opus est numerata pecunia, soluere tenentur campsores quinq; in singula miliaria. Hoc ergo quarimus an liceat. Sunt enim qui rationem huius iustitiæ eam esse cogitant q̄ pecuniam numerant. Sed re vera argumentum supra obiectum, sententiã hanc vehementer impugnat. Nam cum debitoris intersit debita numerare, nihil pro illo labore ei licet percipere. Et ita Caiet. opusculo citato in dubiè asserit. ¶ Sed & præter hoc argumentum existunt etiam alia manifesta, quod pretium illud non recipiant pro negotio & labore numerandi, sed propterea quod pecunia soluitur in numerato quæ plus æstimatur. Primum q̄ profectò creditor mallet ipse numerare quàm illa quinq; soluere. Secundo q̄ qui vice versa campsores soluit nihil recipit vt numeret. Et tertio præcipue q̄ quando in nundinis inopia laboratur numeratæ pecuniæ, pretium ipsum numerandi augetur vt soluatur in numerato. Adeo vt aliquando exhibeantur decem & forte triginta in singula miliaria. Non ergo pretium penditur pro numeratione, sed re vera quia plus æstimatur pecunia præfens. Neque satisfacere videtur ratio: quod id recipiatur tãquam stipendium custodia: eò q̄ est pecuniarũ custos. Nam si pecunia illa sua est propria,

Caietan.

sibi incumbit custodire. ¶ His nihilominus nõ obstantibus, affirmatiua respondet conclusio. Eiusmodi scilicet pretium iure posse recipi. Non quidem, vt reor, ob rationes illas iam modò refutatas: sed ob hoc q̄ cum campsores sint, veluti mercatorum depositarij ac fideiussores, ob necessitatem iam modò explicatam, huius muneris & obsequij gratia constitutum illis cõsetur hoc genus stipendij: vt quoties pecuniã numerauerint, illa quinq; in singula miliaria suscipiãt. ¶ Ex hoc ergo fit: nihil eos posse vitrà recipere quàm quod lege illis permisum est. Nam eatenus censetur publicum stipendium, quatenus lege publica vel proborum cõsuetudine permittitur. At si propter inopiã numeratæ pecuniæ, aut ob aliam causam plus recipiant, profectò vsura est: quippe cum pro solutione illius, quod vere debent, pretium extorquent. Nam postquam mercatorum fideiussores instituitur, tenentur illa lege soluere, vel à munere illo & officio recedant. ¶ Et per hoc argumentū in contrarium responsum cõseto. Pretiũ enim illud non recipiunt quasi numeratores pecuniæ quã simpliciter debet, sed quasi numeratores illius quam ceu fideiussores debent, atq; adeo tanquam publicũ stipendium illius necessarii muneris. Quo fit vt per sonis priuatis id non liceat. ¶ Habet autẽ præterea istorum vsus, vt fertur, q̄ si mercatorum quispiam in cambio numeratam pecuniã deponat, campsores pro maiori illius gratia respondeat. Numerari campsores decem millia: fidem habeo apud ipsum, & creditũ pro duodecim, & forsã pro quindecim: quia campsores habere numeratam pecuniam bonum est lucrum. Neq; verò quicquam vitij in hoc fœdere apparet. Nam fideiubere pro alio, æstimabile est pecunia, atque adeo campsores idem potest facere pro beneficio quod ex tali suscipit deposito.

Conclusio responsiua.

Deda.

Ad i. Argo.

QVÆSTIO DVODECIMA, De numerorum cambio rationis diuersæ eorum æstimatiõne in diuersis locis aut temporibus.

ARTICVLVS I.

Utrum liceat pecuniam vnus regionis pro pecunia alterius vbi plus valet, commutare.

Quo-

i. Argum partis affirmatiuæ.

Argumentum.

Stans quæstionis.

VO vitata cambiorum genera nos insinuemus, quæritur an licita sit cambio pecuniarũ diuersarum regionum, quæ sub eodem potere & numero diuersi sunt valoris. Et arguitur à parte affirmatiua. Qui tribuit ducatum vniū pro alio eiusdem auri eiusdemq; ponderis, legitimum facit mutuũ. Nam nihil sibi petit restitui nisi id quod confert: ergo illud est licitum perinde ac si frumentum mutues eadem tibi mensura reddendum, etiam si tempore solutionis plures veniat. ¶ Secundo: Si ego tibi decem mutuo ducatos quos mihi elapso anno restituas, quanuis tempore solutionis pretium ducati fuerit lege auctum, possum ex te eundem ducatorũ numerũ recipere: ergo pari modò si plures in alio loco æstimetur aurũ, possum percipere idẽ pondus. ¶ In contrarium est quod iustitia non fert vt plus recipias quàm tradidisti, nisi sit pretium pro re aliqua licita: si ergo ducatum hic contuleris valentem vndecim regalia argentea, debitor non tenetur restituere valentẽ duodecim. **I**ngressu statim materiam cambiorum quæ super commutatione monetarum fundantur ratione diuersi valoris, in quibus tota versatur cambiorum ambiguitas, ad notandum in primis est non esse commiscendas diuersas cãbiendi rationes. Modò enim non disputamus vtrum pro translatione pecuniæ ad aliũ locum fas sit pretium exigere, id enim iam constitutum est. Sed tantum quarimus vtrum illa ratione seclusa liceat cambire monetam hic minus valentẽ cũ eadem plures alibi æstimatam. Secundo notandum est, quatuor modis contingere posse vnã monetã plus in vno loco aut in vno tempore (vt de ambobus vnã dicamus) q̄ in alio valere. Primo ratione gradus auri vel argenti: nempe quod in Anglia, verbi gratia, purius est altiorisq; gradus, aut in Lusitania quàm in Gallijs. Sicuti re vera Anglicum argentum pretiosissimum est. Secundo modo, quia rarius est aureum in vna regione quàm in alia aut vice versa argentum vel aliud metallũ quo nũmi cudentur, abundantius. Tertio modo, quia princeps dum republicæ expedit, pretium auget eiusdem monetæ: quare vnõ tempore plus æstimatur q̄ in alio. Et quarto modo quia pecuniæ in toto genere maior est copia in vno loco quàm in alio, atq; adeo illic minoris penditur: vbi autem maior est inopia, maioris æstimatur. De tribus prioribus modis præfenti articulo dicere adornamus: dicturi de

quarto in subsequenti, vbi cambiorũ naturã potissimũ est explicanda. Ad quæstionem ergo præfentẽ tribus conclusionibus respondetur. ¶ Prima, cambire monetam minoris valoris, hoc est inferioris gradus auri vel argenti, pro alia superioris, nisi compensatione intercedente, est manifesta iniuritas. Hoc patet primũ si in eadem fiat ciuitate: vt si, coronas, quod de terius est aurum, pro aurũ ducatorum aut, Castellanorum eiusdem ponderis quod longe purius est, cõmutates. Nam perinde est ac si triticum, aut vinum, aut es, aut cuprum pro alio cãbires quod esset, ex natura sua melius. Idem ergo est si Parisijs mille scuta Gallica aliquis numeraret, vt sibi in Hispania tot puri ducati responderentur. Res est plana si excessus est alius cuius momenti. Nam cambire ducatum Hispanum pro Hungaro, quò licet sit pretiosior eodem apud nos argento æstimatur, nihil habet iniuritiæ. ¶ Secunda conclusio. Cambire monetã minoris valoris vt idẽ profus potius recipias, etiã cum eius valor lege auctus fuerit, iniuriam præfert vsurariã. Hanc conclusionẽ præcedenti libro quæstione primã constituimus, sed vt cunctas rationes diuersitatum monetarũ simul cõponeremus, repetẽdã duximus. Et intelligitur cõclusio contra opinionem Syluestri in verbo vsura. §. 4. siue auctio illa præuisa fuerit, siue in opinata. Etenim dũ decẽ tibi ducatos mutuo quorũ singuli vndecim regalibus argenteis æstimatur: si postea lege publica constituitur valere duodecim, nõ plura mihi debes argentea regalia quàm centum ad decem. Atque adeo idem est si in alia prouincia, vbi mihi soluitur, es, cumulator est æstimatio monetæ. Neque est simile, vt ibi dicebamus, de moneta ac de alijs rebus. Nam dũ frumenti valor augetur, eadẽ profus res manet, quæ secundũ naturã suã non habet nisi vnũ vsũ: & idẽ quot modios tibi mutuaui, totidem mihi debes: etiam si plus valeat: monetæ verò valor cum augetur, licet non mutet naturam metalli, mutat tamen naturam monetæ quatenus rerum mensura est. Ac si faneca nostra, quæ duodecim modiolis expletur, augetur vt tredecim caperet: tunc enim si mutuaui tibi illam dum duodecim tantum capiebat, nõ debes mihi nisi aliam eiusdem quantitatis. Illic satis, vt arbitror conclusionem confirmauimus. ¶ Tertia cõclusio. Cambire monetã in vna puincia, vt eadẽ in alia repẽdatur vbi propter raritã tẽ metalli plus æstimatur q̄ vbi fuit numerata, iure nõ licet, sed est vsura. Ex epli gratia, Ducatus aureus apud nos valet regalia vndecim argentea,

Conclusio.

Conclusio.

Syluestri.

Conclusio.

M m 2 gẽtea,

getea, & apud Italos Carlinos tredecim, q sunt regalia nostra, vel faciamus disputationis gratia rem sic esse in more, ne utiquam licet hic cetera in mutuo ducatos, siue in mutuo siue cambio, soluendos Romae; æstimatio tunc tredecim Carlinos: nisi forsitan eremur illud in pretiū eederet, traducendi pecuniam de illo quippe nil modo loquimur. Res est liquidat quoniam perinde est ac si pro mille hic, ac centum regali bus quæ huic confers, velles Romæ recipere mille ducata. Dixerim si Carlinos eiusdem sit præsumptus apud illos, cuius est apud nos regaleriam forsitan adest eiusdem valoris. Et ideo idem est forte recipere duodecim Carlinos, quod videlicet regalia. Quia forte ratione liceat cæbere ducatum valentem in Hispania ter centum septuaginta quinque dupondia vt reddeantur in Gallia quadringenta quadraginta Turonuli. Nam Turonus Gallia non est tanti valoris quam dupondium Hispania.

Argumentum. Contra hanc nihilominus conclusionem existunt duo argumenta, quibus via ad subsequentiā minimè obscurè panditur. Prius est. Possit quis in Sicilia, verbi gratia, centum modios tritici mutare, restituendos sub eadem mensura in Hispania, vbi plus æstimatur frumentum: ergo eadem lege potest centum mutare ducatos soluendos vbi plus valent. Secundo arguitur. Potest quis de ferre suam auream monetā à regione vbi minus æstimatur ad illam vbi plus habetur, atque illic eodem modo cambire quo pretio illic currit, sicuti potest merces minoris ensere in una regione & plus vendere in alia: ergo eadem ratione possum centū ducatos alicui in Hispania mutare, restituendos vbi auctioris sunt valoris.

Ad. i. argu. Ad prius argumentū istorū distinguitur antecedens: potest nāq; contractus ille frumenti & rationē habere mutui & rationem cambij: quorum differentia est quod mutuum sit ratione temporis, quo expectatur solutio. Eò quod qui ab altero mutuatur, re caret in presenti: cābium verò non nisi ratione loci. Petrus verè habet frumentum in Sicilia, Paulus in Hispania: sit inter eos cambiū vnus pro alio. Igitur vbi mutuum est, si non scitur quanti valiturum in Hispania sit: tempore solutionis, licitus est contractus. Si autem fieret mutuatō ea lege vt quando carius in Hispania vāniret tūc restitueretur, iniquum esset atque vsurarium, vt superiori libro dictum est. Cambium ergo durum rerum in diuersis existentium locis, si ue grana sint siue quæcunque aliæ res, ne utiquam fieri licet si plus in vno loco quam in altero æstimatur. Claret enim tunc iniquitas

iniustitia. Et pari modo censendum de pecuniarum cambio.

¶ Ad posterius deniq; argumentum conceditur, cuique liberum esse ex natura rei, nisi ciuili lege sit interdicitum, pecuniam suam ad locum alium transportare vbi maioris æstimatur, & illam illic currente loci ælimatione distrahere. Et pariter quisq; alteri potest aurum suum credere, quod quidem sibi alibi reddat. Nā hoc non habet rationem cambij: Quandoquidem in mutuo & quodanmodo, vt dictum est in cambio transfertur dominium, & ideo non potest recipi nisi res eiusdem valoris.

¶ Ex his fit consequens, qd cum in nundinis inter mercatores, vt infra narraturi sumus, scutum cremato sæpe valoris ac decremento varietur, cauēdū sunt vsuræ quæ in mutuis hac ratione delitescunt. Si quis, verbi gratia, vt aliarum nationum sermone loquamur, centum alteri ducatos mutuet, pretio ciuili foro in vrbe currente, vbi, verbi gratia, ducatus viginti octo grossis æstimatur, vt restituatur pretio in nundinis Lugdunensibus, mercatoribus taxato, vbi penè certum est ducatum valiturum grossos triginta vsura est manifesta: siue mutuatō in auro fiat, siue in argento. Nam in singula scuta recepturus est tunc mutuator duos grossos vltra fortè. Et vice versa si in nundinis quis mutuet mille ducenta argentea regalia: numeret ea tamen in aureis ducatis ælimatione duodecim argenteorum regalium: quo pretio inter mercatores currunt: itaq; non annumerat nisi ducentos ducatos. Eo tamen pacto, vt mille ducata regalia recipiat vbi vsu forensi ducatus non æstimatur nisi vdecim argenteis, vsuram committit. Nam cum non dederit nisi centum ducatos, vult supra recipere regalia.

¶ Et est notandum in hoc latere fallaciā, qd dū inter mercatores ducati aut scuti valor crescit aut decrescit, nō est propter raritatem auri, de quo tertia nostra conclusio loquebatur: imò eius numerus in foro semper habet suam argenti & æris ælimationem: atq; adeo inter mercatores qui dederit vnum aurum, non recipiet nisi, verbi gratia, vdecim argentea regalia: sed fingunt illa scutorum ac ducatorum nomina quæ maiori minori ve pretio æstimant. Et ideo qui mutuatur aureum scutum æstimatum nundinarū pretio, maiori illud argento æstimandum mutuatur, quàm dum illud recipit. Mercatores namque nullam habent auri rationem aut argenti: vt statim clarius patebit.

¶ Atq; hinc colligitur responsio primi argumenti in frōte quæstionis obiecti. Cū. n. decē ducatos mutuas siue in auro siue in argento, nihil amplius

Ad. i. argu.

Corollarij.

Ad secundū.

Argumentū partis negatiuæ.

Mercatorū praxi.

ampli tibi debetur, qd pecunia eiusdem valoris. **¶** At perinde secundi argumenti antecedens, conclusio secunda est in sum est falsum. Nō enim possum crescente valore aureæ monetæ nisi illum recipere quo dum mutuaui vel cambii æstimabatur.

ARTICVLVS II.

Verum licitum sit monetarum cambium, que in diuersis locis propter copiam & in opti totius generis moneta in aqua- lis sunt valoris.

RESTAT hic de quarto modo variati monetarū valoris disputare. Fac, verbi gratia, in Flandria modo propter bella quæ illic geruntur, aut Romæ, multo esse strictiorem inopiam nūmeratæ pecuniæ quàm in Hispania: quia ratione plus illic æstimatur ducatus quam apud nos, vtrum liceat hac ratione pro scutis quæ illic numerantur, plus in Hispania recipere. Apparet namq; in proximo articulo definitam esse quæstionem ad partem negatiuam. Sane cū tertia conclusio negatum sit licere cambire monetam auream vbi minus valet, restituendum vbi plus, propter raritatem auri æstimatur. Eadem enim ratione non licebit maiorem pecuniam recipere vbi propter pecuniarum copiam minoris æstimatur, quàm illic vbi pecunia fuerat collata.

¶ In contrarium est, quia rerum copia pretium earū minuit: qua ratione licet pro vno modio frumētū vbi duplo plus æstimatur duos suscipere, vbi duplo minoris venditur. Sic ergo erit in monetis.

Peruentum nobis tandem ad locum est vbi cambiorum natura, quæ mercatoribus in vsu habentur, explicanda est. Quam profecto, si ego non fallor, nusquam hætenus apud auctores intellectam legerim. An verò scopum ego tetigerim, alij indices sunt. Igitur post ea quæ in superioribus iacta sunt fundamenta, mercatorum modo praxi ante oculos constituenda illi est, qui eiusmodi cambiorum mores deprehendere cupiunt. Dictum enim est, chirographorū solutiones quibus mercatores sua transigent negotia in nundinis statim temporibus celebrari: quæ quidē solutiones ac si tunc fierent presenti pecunia quando res venduntur, ita reputantur. Subijciamus ergo in nostratis exempla quæ illis similia sunt, quæ in alijs prouincijs, siue Venetijs siue Genuæ, siue

Lugduni, siue Londini vsu sunt. Sunt ergo apud nostros quaternæ statæ nundinæ: quibus sub eodē numero aliæ respondent in Flandria. Primæ celebrantur Campensis Metinæ sub mense Maii: vbi campforū mense ad soluendum sternuntur, vel suo idiomate, cambia aperiantur, quinta decima Iulij, durantq; solutiones vsq; ad decimam Augusti. His respondent aliæ in Flandria sub mensem Septembrem, vbi cambia solutionibus faciendis panduntur decima Nouembris, durantq; solutiones toto illo mense. Secundæ nundinæ sunt Metinæ Riui Sicci: vbi cambia incipiunt decima quinta Septembris, finiuntur autē decima Octobris. His respondent aliæ in Flandria: quæ celebrantur sub Natalem Domini in quibus cambia incipiunt decima Februarij durantq; eadē per totum mensem. Tertiarū sunt apud nos eadem Metinæ Capensi sub mensem Octobrem, cuius cambia durant à mense Decembri vsq; ad initium Ianuarij. Cui respondent in Flandria nundinæ Resurrectionis: in quibus cambia incipiunt decima Maij, durantq; toto mense. Quartæ nundinæ sunt apud nos in Villalou, quarum cambia sunt Quadagesima dimidiata vsq; ad Pascha: quibus respondet in Flandria nundinæ Iunij, quarum cambia durant fere toto mense Augusti. Igitur cambiorum praxis est hæc, vt tres menses post receptam pecuniam Meting, restituatur in Flandria. Nam campfor qui in nundinis Maij Metinæ in initio Augusti pecuniam numerat, recepturus est in Flandria nundinis Septembris, vbi solutiones, vt diximus, sunt toto mense Nouembri. Et qui Metinæ Riui Sicci pecuniā annumerat in initio Octobris, eadem recipit in Flandria in nundinis Natuitatis, putà mense Februarij. Et simili analogia de alijs censendum. Atunt enim illam temporis intercedendum necessarium esse vt chirographa possint illuc commodè peruenire, & parari pecunia.

¶ His circa practicam intellectis, ecce cambiorum punctum. Quando in Flandria vel propter bellavel alia quacunque de causā nummorum penuria laboratur, ille qui hinc illuc suam vult inter mercatores transmittere, pretium pedit, qui autem vice versa pecuniam in Flandria numerat, Metinæ sibi restituendam, non modo nihil pendit, verum & plus lucratur, quam ille pendit qui in Hispania numerat vt in Flandria recipiat. Exempli gratia. Nunc temporis: quo propter continua bella Cæsar pluribus indiget apud Flandiam talentis, raritas est pecuniæ illic maxima. Itaque minor pecunia tanti habetur quanti apud nos maior. Sicuti vbi ca-

ritas esset tritici, vnius modius tanti variret, quanti alibi duo. *Questio* etiã sequenti art. n. narraturi sumus causas augendi cambiorum pretia. Hac ergo de causa mercator qui Metinã alteri quadringentos ac decem denarios nostros, quos duodecim appellamus, Itali quadringos, Galli turonõs, non plures in Flãdria recipit quã in trecentõs sexaginta. Itaq; pro trãfmissione perdit quinquaginta: quanvis, vt supra diximus, non iactura, sed lucrum est. Qui autem è conuerso in Flãdria numerat trecentos, recipit in Hispania trecentos septuagintaquinque. Itaq; plus lucratur in remittenda huc pecunia quã penderat, dum hinc illam illic transfuserat. Simile ferẽ nunc contingit inter Hispaniam & Romam: vbi angustior est solito pecunie inopia.

Caletanus

¶ Per hęc ergo, vt obiter adnotemus, patet eiusmodi cambia non esse à Doctoribus intellecta: & proinde in diuersas sententias disident. Caletanus nanque in suo illo opusculo. c. 7. fundamentum huius cambij illud excogitat, qd pecunia loco absentis minoris habetur quã si esset loco præsens & eidẽ: appaudit Syluest. verb. v. s. 4. Nam quæ loco, inquit, distat, pluribus est subiecta periculis: quo circa potest minor quæ tutior est iustè pro maiori càbire quæ minus est tuta. Et quidem si re vera hæc existerent pericula, in diuersas non irem. Falsi enim supra sumus, & alienũ quod ille debet, à quo vel propter pauperiem vel propter fidei tenuitatem non est recuperatu facile, minoris vendi posse, quã sit eius quantitas: neq; merces inanis vndis committit tantũ emerentur quã si essent in portu. Attamen inter mercatores nulla sunt, aut vix vlla huiusmodi pericula. Nã illi qui Metinã recipit apud Flãdriam soluto ro, tanta habetur fides quã si pecuniam haberet in Hispania. Quare hanc illis licentiã facere est plus illis in indulgere quã ipsi petunt. Adde quod si hæc esset horum cambiorum basis, tunc ille qui modò Metinã pecuniam numerat, recepturus in Flãdria, minoris deberet illam Flãdrensem emere: hoc est auctior illi deberet in Flãdria restitui: cum tamen multò minus illic recipiat.

Refutatur proxima sententia.

¶ Alij ergo ar. trantur rationem qua huius càbij iustitia fundatur, eã esse qd aurum pluris pãditur in Flãdria. Et ideo aiunt hoc non licere nisi cõmutatio fiat diuersarũ pecuniarũ, scilicet argenteæ pro aurea, vel ænea. At verò hoc iam supra diximus, merè gratis esse dictũ. Nã càbia ratione loci non est fieri necessarium in diuersis monetis. De quo cambio superiori articulo texta nostra cõclusio loquebatur. Imò,

vt proximè dicebamus nullã inter mercatores auri vel argenti vel æris habetur ratio. Sed fac nullum esse aurũ vel argentum præter æneos eosdemq; inuicem denarios. Ex his nãque qui modò Metinã confert quadringentos decem, in Flãdria recipit non nisi trecentum supra sexaginta. Et vice versa, qui illic confert trecentum, hic recipit septuagintaque supra trecentos. Vnde cum amplius sit lucrum dum prius pecunia numeratur in Flãdria red denda in Hispania, quã in dispendium si Metinã numeretur redhibenda Brugis, vñ ex frugiferis negotijs est thesaurizare pecuniã apud Flãdriam, hoc est illam à nobis illic transmittere, in hunc potissimum vsũ vt inde huc rur sus remittatur. Fit enim lucri accessio. 13. dupondiorũ in singulos ducatos. Quanuis illud etiam qd dispendiũ facere videtur qui plus Metinã videtur prius conferte quã post recipit in Flãdria, re vera non est iactura, verum etiam saepe lucrum. ¶ Sed & hoc demum nosse oportet, qd quanto exuberantior est Metinã pecunia, tanto vilius cambitur: hoc est qui pecuniã numerat soluendam sibi in Flãdria, auctius pendit pretium: quia rariore inueniuntur qui Metinã egeant. Et quanto angustior, tãtò minus pendit: quia plures sunt recipientes Metinã vt consueuerunt in Flãdria.

¶ *Questio* ergo præsens est, utrũ càbia hæc sint licita: Et præter argumentũ in capite quæstionis factũ, arguitur hoc modo. Si hoc cambium, reale est ac licitũ id maxime, vel quia esset diminutũ cambiũ, vel ratione loci: nẽpe quia pecunia ab vno in alterũ traducitur: minutũ autẽ nullum habet specimẽ. Haud enim illic pretio fior moneta cum viliori cambitur: sed denarij pro denarijs. Neq; verò totam eius suadamentũ est ratione loci: nã tunc sicut pro translatione ab Hispania vbi copiosior est pecunia ad Flãdriã pretium soluitur: ita & è cõuerso pro translatione solueretur quẽ sit in Flãdria in Hispaniã: quod tamẽ, vt in practica ostensum est, non fit, sed accedit lucrum. Adde qd qui in Flãdria pecuniã cõfert quæ sibi in Hispania referatur, potrò id nõ facit quia indiget huc suã trãsmittere pecuniam, quia forsan illã hinc trãstulerat: sed propter lucrum. ¶ Secundo arguitur. Genus hoc càbij manifestã oculis exhibet specie vsuræ. Nam qui Metinã, verbi gratia, pecuniam numerat, restituendam sibi in Flãdria, dominiũ eius in illum trãfert absolutũ, quam perinde alter ibidẽ dispendit ac si simpliciter esset mutuũ. Et (quod rem probabiliorẽ facit) ille qui recipit, nõ ob id videtur facere vt quam habet in Flãdria, Metinã trãsferat: quia fortẽ nullam

i. Argum.

secũdum

confirmatio

nullam illic habet: sed quia Metinã indiget: & quo expectetur solutio, fucatur illo colore qd soluatur in Flãdria. Accedit quod si quis alteri in Hispania re vera mutuaret pecuniam quam mutuarius in Flãdria esset repensurus: quia ambo illuc fortẽ proficiscuntur, propterea quod in aduerso loco esset soluenda, nihil de natura mutui amitteret.

¶ Et confirmatur hæc ratio. Vt cambium ratio ne loci sit licitũ, nulla debet temporis mora de necessitate interuenire. Sed ego verbi gratia, habeo hic pecuniam præsentem, & tu Romã etiam præsentem, admetior tibi hic, vt tu mihi Romã remetiaris. Itaq; si possibile esset me hodie existerẽ Romã, hodie mihi illic repẽderes: sed requiritur tempus, quia non potest nũcius illic aduolare. Attamen in istis càbijs habetur ratio temporis. Si enim qui hodie recepit Metinã, cras deberet soluere in Flãdria, vel intra hebdomadam: si statis succularijs equis nũcius euolaret, iste qui recipit, re vera vel nõ reciperet, vel non nisi viliori pretio. Cum ergo hoc verum habeat, signum est expectationem trium mensium esse in causa lucri huiusmodi cambiorum.

2. Argum.

¶ Præterea ex notabili superius posito elicitur etiamnum recens argumentũ. Nam si secundũ copiã aut inopiã pecuniarũ quæ est in nudinis cambiorum pretia variantur, iudiciũ est eadem cambia rationem habere mutui. Etenim si mercatoribus, reliquis negotijs peractis amplior pecunia superest, facilius eam conferunt, plũque perdunt: si verò maior est penuria, difficilius conferunt & cum maiori lucro.

¶ Quod si negemus esse mutuũ, illuc relabi videbimur vt concedamus (quod quidã arbitrantur) venditionẽ esse emptio nemq; pecunie: ita vt pecunia in Hispania vbi est maior copia minori æstimetur pretio: similis autẽ in Flãdria maiori. Quemadmodũ oliuæ quæ apud nos nascuntur, non autẽ illic. Et hæc ratione pecuniarũ quæ est Metinã, venditur illius pretio quæ est in Flãdria. Et è diuerso. Pecunia autẽ cum sit rerum pretium, non potest pretio alio diuẽdi.

¶ Hæc profectò dubiam rem faciũt. Imò apud illos qui eius tãtum superficiem aspiciunt, merito demonstrantur iniquã. Nihilominus quãtũ pro captu meo conijcere possum, res aliter habet. Quare ad questionem hæc cõclusionẽ respondetur, licitũ est pecuniam ab vno in alterum locũ càbire, habito respectu copiæ quæ est in vno, atq; inopiæ quæ in altero: vt scilicet pro maiori numerata vbi est copia, minor recipiatur vbi est inopia: dummodo nulla præterea tẽporis habeatur ratio quã illius quod ne

encl. Cusio responsum.

cessarium est ad traducenda chirographa (pro quo, vt infra patebit, nec pretiũ augeri potest) omneq; fraudis doliq; gen^{us} absit. Enimuerò nisi mea me cõiectura fallit, hoc quantũ conijcere possum, est càbiorum fundamentũ, quã hæc nostra tẽpestate vsũ celebratur. Probatio apud me cõclusionis est hæc. Iustitia lex est vt datur & accepti aqua sit æstimatio: quod recipi aut, verbi gratia, denarioli vbi affluetior est pecunia nõ pluri habentur quã trecentũ quinquaginta vbi pecuniarũ penuria laboratur: ergo numerare illic quadringentos vt tercetũ quinquaginta hic recipias, non est iustitiæ violatio. Nec vice versa darẽ hic tercetũ quinquaginta, vt illic tibi quadringenta reddantur. Exemplum profertur in oleo, vt modo dicebamus, cuius copia est apud nos: aut in vino, quod à nobis illic defertur: Non enim pluri apud nos habetur, imò minoris centum eadẽ quam sexaginta aut septuaginta in Flãdria: ergo sicut potest quis maiorẽ hic mensurã huiusmodi liquorum pro minori apud Flãdriã soluenda càmbire: ita fieri potest in pecunia. Et vice versa, sicut potest quis pauciores Metinã vinas lini càbire pro pluribus soluendis in Flãdria: quia lini apud nos maior est caritas: sic potest modo mercator apud Flãdriam, minorem càmbire pecuniam pro maiori in Hispania redhibenda.

Probatio cõclusionis.

confirmatio

¶ Et cõfirmatur præterea in eadẽ cõclusio, quod si quis vellet càbire simpliciter ratione loci: nẽpe transfinitere pecuniam suam ex Hispania Romam, sed tamẽ vel propter bella vel propter alia præsentissima picula, nulla alia pateret via, nisi càbiendo hæc pro illa: & Roma nũmorũ angustia grauitè premeretur, liceat minorem illic reddere: eò qd tantũ habetur quanti hic aliquantulo maior. Nihil ergo in hoc cambio iniquitatis apparet. Quod si hoc licitũ est, nihil refert an obiter quis illud faciat & præter consuetudinẽ, an verò ex officio. Nã quod natura sua iustum est, quisque potest consulto exercere.

Argumentũ contra cõclusionem

¶ Contra hæc nihilominus cõclusionem hoc se statim offert argumentum, à loco ad tempus: Sequeretur inquam eadem ratione quod liceret cuiq; modo in Flãdria suo cini numerare, verbi gratia, decẽ scuta, quorũ singula æstimantur tercetũ denariolis siue in auro siue in denarijs: quia nihil refert, hæc lege vt quãdo esset affluentiã pecuniarũ quãta est in Hispania vel maior, recipere pro singulis scutis tercetũ septuaginta quinque denarios, quos modo recipit in Hispania. Nam si hoc licet propter copiã quæ est in Hispania, cur non erit licitum quãdo tanta fuerit abundantiã in Flãdria? Respondetur, hæc quæ apparet, nõ esse similitudinem: quo

Solutio.

niã trãsserre nõc dominiũ pecuniã vt designa-
to pòst tempore restituatur, non potest non
esse mutuũ: & ratione mutuũ nihil potest prej-
tij extorqueri: sed quando habetur ratio diuer-
sitas, non temporis, sed loci, non est mutuum
verũ cambitio duarum rerum presentũ, quarũ
valor modò æqualis est. ¶ Ex his ergo facilè
moderamina colligatur ac tẽperamenta con-
clusionis, quibus est eius veritas circũscribenda.
Primũ enim diximus, cauẽdũ esse nõc ratio huc
tẽporis obrepat, quãe iudiciũ sit palliatũ mutui.
Ad cuius vtq; rei notitiã, hanc cẽseo statuendã
regulã. Non potest virtute huiusmodi cambij
aliud quippiã recipi, quã si duã res in præsen-
ti existẽtes cãbrentur. Hoc est, non potest qui
pecuniã in Flandria numerat quantũ est ex ge-
nere suo plus in Hispania recipere, quã si eo-
dẽ puncto quo pecuniã illic cõfert, fieri posset
vt eandem reciperet in Hispania. Exemplum
est. Si ille admetiens pecuniã in Flandria cer-
tus esset eadem die ministrum suum eandẽ re-
cipere Metinã: nempe quia per literas antea &
nuntios inter eos sic conuentum fuerat, & ra-
tione assertã conclusionis amplius recipit quã
confert, tantũ de prorsus valoris, neque alium
prãterea obolum recipere potest, siue solutio
facienda sit post mensem, siue post tres, siue post
decem. Hanc in quam regulã constabiliendã
hic quã maximè necessariũ arbitror. Nam
si tam vera est quam re vera cẽseo, in fallibilis
est iustitiã index huiusmodi cambiorũ. Modi-
ficati autem sumus cõclusionẽ, dicentes, quan-
tum est de genere suo: quoniam nõc perinde in
pecuniarum cambio censeri potest tempus il-
lud præsens quo æstimandus est valor pecuniẽ
in alio absente loco, atque in alijs mercibus: vt
artic. proximo declarauimus.

Moderamina
na potest
cõclusionis

Regulã

Altera ratio
pro conclu-
sione

¶ Porro autẽ eius veritas ex dictis sit comper-
tissimã. Fundamentũ enim iustitiã horũ cam-
biorũ atq; adeo testimonium rationem mutuã
huic nõc abdi, est qd cãbitur maior pecunia pro
minorũ: aut vice versa: quoniam in vno loco tantũ
æstimatur minor quanti in altero maior: ergo
ratio valoris huiusmodi pecuniarũ ad eundem
temporis articulum referri debet, & perinde ac
si res præsentẽs sint earum cambiũ existimari:
atq; adeo nulla tẽporis ratio interuenire valet,
quãe pretium vel vnus augeat vel alterius mi-
nuat. Et quoniam cõclusionẽ similitudine alia-
rum rerũ fulciamus, earũ exẽplo in eius expli-
catione vtamur. Licet quidẽ mihi existenti in
Hispania vbi frumentũ plarissimũ venditur duos
modios cãbire pro tribus in Sicilia, quos scio
eodem æstimari pretio quo duos in Hispania.
Hęc autem cambitio nõc est licita, nisi pro cõ-

dem tempore. Nempè quia tu habes frumen-
tũ in Sicilia, & ego in Hispania. Quare ex illo
puncto quo ego tibi in Hispania meum conse-
ro, id quod tu in Sicilia habebas factũ est meũ.
Nam si tu illic nullum habes modò frumentum
sed expectas habere, & quò te expectẽ reddit
mihi pro duobus tres, manifestũ est vñurarium
mutuum. Ad propositum ergo, si ille qui reci-
pit in Flandria reddit tibi post trimestre plus
quã redderet si eadem die qua tu confers in
Flandria, redderet tibi in Hispania, manifestũ
est hoc non esse syncerum cambium rei pro re:
sed auctarium illud ob id adhiberi, quòd illo tẽ-
pore illum expectas dum pecuniã quam pa-
ratam non habet conficiat: atque adeo ratione
mutui quod illic contigitur.

¶ Et per hoc patebit virum illius rationis quã
sibi mercatores obtinent. Fatentur nanque
vnã causã cur expectetur toto trimestri esse,
vt ille qui in vno loco recipit, parare possit, &
fortè conficere pecuniã ad soluendum. Hoc
inquã indicium est manifestum mutui. Nam
vt simplex sit cambium, requiritur (vt crebro
repetimus) vt rursusque rei existentiã: atque adeo
vt ille qui recipit, in promptu habeat pecu-
niã. Quare si in præsentũ non habet, palam sit
pro expectatione dum conquirat augere cam-
bii pretium.

¶ Sed ait mercator, chirographum non est vo-
lucris, quẽ possit subito euolare, atq; adeo tem-
pus requiritur. Fatemur quidem, vt suprã falsũ
sumus. Attamen cum tempus illud non nisi illi
necessitati inferuiat vt cambium innotescat, ra-
tione illius nihil pretij extorqueri potest. Et
hoc est punctum quod consideratissimè medi-
tandum est. Si enim cambium est rei pro re, ad
idem est reducendum punctum, pro tẽpore ergo
notificandi nihil recipi potest. Quare vbi di-
ximus admittendum esse tempus necessarium
ad transmittendã chirographa non eo pacto in-
telligendũ est vt haberi eius ratio possit ad re-
cipiendum pretiũ: quia tunc profectò pro cuius-
dem temporis expectatione reciperetur: sed in-
telleximus illud necessarium tempus non esse,
vt quidam arbitrantur, vsurã indicium.

¶ Sed ait rursus qui partes mercatorum defen-
dit: Si iste qui pecuniã aliò trãssmittit, cursori eã
dẽ cõcederet trãsserendã, inducias illi tẽporis
concederet, tũc pro tẽpore pretiũ solueret. Res-
pondetur non vnã solũ fallaciã in argumento
latere. Primum enim qui sic arguit, immiscet di-
uersas simul cambiorum species, quod in præ-
sentis quæstionis frõte cauendũ admonuimus,
nunc enim non disputamus de cambio ratione
loci, hoc est qd sit sola ratione transmittendi pe-

Exploditur
mercatorũ
cauillatio

Obiectiõ

soluendi

¶

eniam qua alibi indiges: sed de commutatio-
ne pecuniẽ vnus loci pro pecuniã alterius, p-
pter copiam, inopiãq; varietatem. Nam qui pecu-
niã dat in Flandria recipiendam in Hispa-
nia, nihil dispendit, vt diximus: sed lucratur. Itẽ
qui pecuniã concedit cursori non transfert in
ipsum dominium, vt sit in cambijs. Atque
adeo nulla illic abdi potest ratio mutuũ. Et qd ad
ad rem pertinet, pretium non illic constituitur
pro tempore, sed pro labore: cambire ergo pecu-
niã quã est Metinã pro illa quã censetur
esse in Flandria, non debet illa norma indicari
quã est mera translatio per cursorẽ. Eo vel
maxime quod pretia non conueniunt. Tran-
sportaret enim cursor ab Hispania in Flandriã
quatuor millia ducatorum, pretio centum: &
tamen qui prius recipit in Flandria repensurus
in Hispania, soluit quintã partem, & eo am-
plius, capitalis.

¶ Sed arguat sic forsan cõtra campforem qui-
spiam: dum bella vel obstacula alia impediẽ-
to sunt nõc pecunia transferri posset, multò au-
ctius esse debet translationis pretium: ergo id
ego possum supra illam rationem suscipere qua
vna moneta cambitur pro alia. Nam cum dua-
rum cambiorum specierum per se vtraque lici-
ta est, nulla est iniquitas, si altera alteri adhibea-
tur. Ad hoc respondetur & est iudicio meo ap-
primè notanda responsio, qd si cãbitũ de quo in
præsentiarum loquimur licitum est, nempe vt
pecunia vnus loci pro pecuniã alterius cam-
biatur, hæc, nihil bellis obstantibus, strata est pa-
ratissimaq; via traducendi monetã: & ideo ini-
quissimũ est ad lucrum huiusmodi cambiij
pretium aliud in super adhibere, ratione transla-
tionis de loco ad locum. Sed alterum eligendũ
est, vel si quippiam pretij ratione secundi adhi-
beatur, id debet esse tenuissimũ.

¶ Ex quo fit qd cum inter mercatores non ha-
beat ratio nisi prioris cambiij, scilicet cõmu-
tationis monetẽ si cambium fiat. cum alio ciue
qui non est mercator neque negotiator, & præ-
ter hanc habeatur etiã noua ratio pretij pro-
pter translationem, iniquum esset. Crediderim
ergo certissimã esse nostrã conclusionem:
videlicet ex cambio de quo in præsentiarũ agi-
mus nihil amplius posse recipi quã si eadem
die in vno loco paratur, & in alio reciperetur,
vel per se in super quippiam. ¶ Ex quo fit tã-
dem, vt in calce totius quæstionis hoc adnote-
tem, nondum patere differentia huius æquita-
tem. Nempè quod cum ille qui pecuniã Me-
tinẽ prius capit, reddit autem post in Flandria,
non lucratur nisi quinquaginta: ille qui è con-
uerso eodem tempore inuariatãque pecuniã

¶ Corollã
riã.

¶ Secũdũ.

æstimacione prius confert in Flandria, receptu-
rus in Hispania, lucratur septuaginta quinque.
Enimuerò qd prius cambiũ licitum sit, id in can-
sa existit qd tercentum sexaginta, quã iste qui
Metinẽ recipit reddit in Flandria, tantũ æstimã-
tur quanti quadringenta decem quãe receperat,
& è diuerso. Igitur qui vice versa tercentum se-
xaginta prius confert in Flandria, non est cur
postea recipiat Metinã nisi quadringenta de-
cem. Nam idem est valor. Quare nihil referre
deberet qd prius recipiat Metinã, vt soluet in
Flandria: & qd prius annumeret in Flandria, vt
postea recipiat Metinã.

¶ Resta igitur argumentis responsa subijcẽ-
re quatenus contra hanc nostrã assertionẽ
militare videntur. Ad primum ergo in vertice
quæstionis oppositum respondetur, diuersã
esse rationem quãdã pretium auri augetur vel
minuitur æstimacione argenti aut æris, propter
soliũ auri raritatem: & quando tota pecunia
pluris minoris ve æstimatur propter eius in ge-
nere copiam vel inopiã. Nam priori modo qui
ducatum, verbi gratia, confert in Hispania, non
cõfert amplius quã vñdecim argentea regalia si
quidẽ idẽ est, in auro tribuat an in argento. Qui
autem illud recipit Romẽ: æstimacione Roma-
na recipit illic regalia tredecim: nõc ob id qd tre-
decim regalia non pluris illic habeantur quã
vñdecim apud nos, sed qd aurum carius æstima-
tur. Sicut si frumentum valens vñdecim, cam-
biret quis pro alio valente tredecim. Attamen
quando maior est copia pecuniã totius in ge-
nere in vna prouincia quã in alia, non pluris
æstimantur vbi maior est copia pecuniã trede-
cim regalia, quã vñdecim in altera vbi est penu-
ria. Et ideo potest, verbi gratia, dare quisque in
Flandria vñdecim in quacũque moneta, siue
aureos ducatos, siue argenteos, siue æneos num-
mos, recepturus tredecim in Hispania.

¶ Ad primũ autẽ eorũ quã proximè ante con-
clusionẽ adiecit, iam satis responsum est, iu-
stitiã huiusmodi cãbij monetẽ pro moneta nõc
in eo fundari qd sit cambium mutuum vel me-
rum ratione loci, id est, vt nummi transferan-
tur: sed propter differentiam valoris in diuer-
sis locis. Quare non inde variatur contractus
quod fiat nõc ob necessitatem trãsserendi pecu-
niã, ad alia negotia, quam ratione lucri, sicuti
in alijs mercibus accidit. ¶ Ad secundũ verò ne-
gatur hoc esse mutuum, vt declaratum est: quia
non fit sic hoc cambium, vel fieri non debet, vt
ratione tẽporis aliquid petatur: sed est cãbitio
duarũ præsentium pecuniarũ. Quocirca in ge-
nẽ cõcedimus eũ qui cambit, transserre in alte-
rũ dominiũ suã pecuniã, vt quo liberet vsu il-

Ad argum.

Ad aliud.

Ad secundũ.

Iam dispensat. Vnde tamen non fit consequens vt quidam neoterici censent, esse mutuū: nam in cambio etiam transfertur dominium, vt dum merces qualibet tuas cum alijs commutas. Neque refert, vt idem author cogitat, pecuniā red ditum iri in moneta diuersi metalli aut eiusdē.

Ad tertium. ¶ Ad aliud verò quod illic adhibebam, nempe accidere nonnunquam quòd qui Metinā recipit, nullas habet pecunias in Flandria, iam etiā dictum est in tali casu, si iste nō est solutus in Flātria, omnino esse palliatum mutuum: quia non cambitur res pro re, sed soluitur pretium pro inducijs ad restituendum indultis.

Ad quartū. ¶ Ad aliud autem etiam respondetur, quòd recipere hic & soluere in Flandria, non tollit rationem temporis. Si autem fiat ratione diuersi tatis valoris, non est mutuum, sed cambium.

¶ Sed & ad confirmationem satis responsum est vbi eius conclusionem concessimus: nempe non licere plus recipere ratione huius cambij, quàm si eodem die quo in vno loco confer tur pecunia, referretur in altero.

Ad quintū. ¶ Ad aliud verò de augmento & decremento cambiorum statim dicturi sumus articulo proximo.

¶ Ad vltimum denique negatur sub hoc cambiorum tegmine pecuniam etiam vendi: quia neutra habet rationē pretij alterius, sed est mera rerum permutatio.

A R T I C V L V S III.

Verum cambiorum pretia inter campso- res variari possint.

Subsequitur vt de varietate cambiorum pretij queramus, an sit licita. Arguitur namque quòd inter mercatores nequeant eiusmodi pretia variari. Nam cum pecunia non sit vendibilis, non potest eius pretiū ceu reliquarū mercium aliquo modo mutari, nisi sola principis lege augmentis minuendis ve eius valorem. ¶ In contrarium autem est celeberrimus cambiorum vsus qui reprobari haectenus non conuenit.

Questio hæc ad superioris claritudinē apprimè est explicatu necessaria. Cum enim definitū sit monetas diuersorum locorum propter diuersam æstimationem iustè cambiari, operæpretium est nosse vtrum in nundinis variari iustè possint inter mercatores pretia. ¶ Ad quam idcirco quæstionem duabus

conclusionibus respondetur. Prior. Accidere

possunt causæ quarum merito seclusis fraudibus ac dolis possint cambiorum pretia variari. Conclusio hæc ex superioris articulo non obsecure fit consequens. Enimvero si raritas nō auri vel argenti, sed pecunia in genere in causa est vt aliquatulo minor tanti æstimetur, ac maior vbi pecunia abundat: consequens est vt si in nundinis, verbi gratia, Metinē, vel quia rex pecuniam corrasit, aut propter aliam calamitatē cusi æris penuria laboratur, & nihilominus ad mercaturam, aliasque negotiationes reipublicæ necessarias, operæpretium est ab Hispania in Flātriam, & vice versa, pecuniam per cambia traducere, potest qui illam Metinā annumerat, meliori cōditione recipere in Flātria: & vice versa, si Metinā abundantior est pecunia, potest etiam qui ibi recipit, meliori cōditione recipere. Atq; hic modus vstitatissimus est augmenti & decrementi cambiorum: nempe vt nulla habeatur ratio auri vel argenti.

¶ Caieta. autem in suo Cambiorum opusculo aliud enarrat clementi decrementique genus: nescio verum ne sit an fictum. Nempe dum negotiator Mediolani recipit cum pacto reddendi Marcham auri Lugduni viliori pretio quàm est valitura: vt si, verbi gratia, dicamus quod quis accipiat mille argentea regalia repensurus centum ducatos: qui re vera valent mille centum regalia. Neque verò condemnat hoc cambium, imò arbitratur venditionē esse auri minori pretio propter necessitatē: quia mauult ille iacturā centū argenteorū regaliū facere quàm ab alia negotiatione cessare, qua plus lucrabitur. Ego verò neq; credo hoc genus cambij in vsu haberi: neque si haberetur, illud auderē approbare: quoniam (vt sæpe diximus) inter mercatores nullum est discrimē auri & argenti, neque augent valorem scuti vel ducati ratione auri vt facit rex cum auri pretiū lege exauget: sed vtuntur nominibus illis, scuti vel ducati, vt supra diximus. Et hoc forte dicere voluit Syluester verbo, vsura. 4. §. 6. vbi ait non vti mercatores moneta vt vulgus. Praterèa quando in vsu versaretur, profectò pro vsura ducèdum esset. Nam illa nō est venditio auri, sed restitutio mutui cum vsura. Eius enim qui pecuniā prius dedit, nihil interest solutionem in auro recipere vel in alia moneta, dum modò auctiorē extorqueat dilationis gratia. ¶ Dixerim autem hoc esse licitū, fraudibus exclusis ac dolis, quæ profectò creberrimè inter augēdas monetas interspūit. Nam qui huiusmodi cambiorū lucris omnè posthabēt religionē; perinde atq; in alijs mercibus monopolia exercēt. Concederātur nan-

que

que duo aut tres qui omnem abradunt pecuniam. Recipiunt scilicet ab omnibus initijs fundinarum pecuniam: soluentem partim in Flātria, partim Lugduni, aut Londini, aut Genue; &c. Atque adeo qui postea in eisdem inuendis cambijs indigent, nempe presentij Metinæ pecunia cum alia non pateat Bursa nisi mōno polij, coguntur eo pretio recipere quo illis habuerit. Est nō centissima pestis, neq; esset vlllo modo ferenda.

¶ Verū tamen præcipua dubitandi ratio de hac conclusione est circa causas, quibus legitime pretium cambiorum variari potest. Et quidem q; raritas atq; abundantia pecuniæ legitime cōferri possit in causa compertissimum est, esseq; debet constitutissimum. Penuria verò hæc atq; affluentia, bina esse potest. Nempe absoluta & respectiua. Absoluta inquam, vt supra dictum est, si propter bella aut quos vis alios ingentes sumptus rex vndiq; pecuniam colligeret, aut propter aliam calamitatē re vera angustior esset. Et cōuerso si ob aliquam prosperitatē afflueret. Et de hac dubitari nō potest quin sit causa legitima. Alia vero est de qua meritissimò inter prudentes multū est hæsitandū. Videlicet vtrū frequentia paucitasq; indigentū, atq; adeo petentium pecuniam in forma cambij, auget & minuat cambiorū pretia. Et quidem Caietanus in illo suo Opusculo. c. 7. id nihil formidat asserere: cui & Metinensis quoque subscribit: de quò hoc obiter adnotauerim quod secum gratis pugnat videtur. Concedit enim secundum accipientium numerū variari cambiorum pretia, & nihilominus negat copiam aut inopiam pecuniarum legitimam posse estimari causam vt eadem cambiorum pretia varientur: eum tamen ob id numerus accipientū pretia auget aut minuat: quòd cum sint plures, pecunia reputatur angustior, respectu eorum: eum verò pluris, reputatur amplior, sicuti in alijs mercibus.

¶ Porro ergo dubia est hæc causa variandi pretium. Primum q; pecuniā cum alijs mercibus hac ratione conferre, non est adeo legitimum. Nam pecunia non est vendibilis, atq; adeo neque videtur pretio more aliarum mercū æstimanda. Secundo (quod attenda cōsideratione speculandum est) si hanc campforibus licentiā indulgeas, fraudibus aditum aperies. Nam solent buras in nundinarum initijs claudere, expectantes quo pretio cambia currant. Et dum prosperum vident forum, illam in cambia producant: alioqui seruant. Et quauis primo aspectu nulla se illic prodant iniquitas, eo q; quisque potest rem propriam suo arbitratu aut seruare

Causa qui bus legitime potest cambiorum pre...

Responsio.

Caietanus.

Caietanus Metinensis.

Syluester.

aut distrahere, prout ex re sua fuerit: tamen si res oculatus inspiciatur, illa eadem causa est eadem augēdi cambiorū pretia. Nam propterea plures sunt qui cambia querunt, quòd rarior est pecunia: est autem rarior, quia abscondita est: imò illa ratione abscondita vt augeatur pretia. Et reuera si ad normam aliorum pretiorum vt mercatores volunt, varianda est cambiorum æstimatione, debent eidem subdi legi quæ solent à republica in alijs mercibus obseruari. Dū enim multi sunt qui horrea seruant vnde annonæ caritas nascitur, compelluntur eadem aperire, & legitime diuendere pretio: imò quauis non compellentur, peccatum esset: eo quòd cum res sint reipublicæ necessaria, non possunt eorum domini per communem iniuriam illo modo populum affligere. Si ergo mercatores ita fatentur cambia esse necessaria, profectò suo se inuentione ingulare videntur, dum pecuniam abscondunt. Eo potissimum quòd vis fieri potest sine aliqua specie monopolij. Nam si inter illos non conueniret vt buras obseruarent, vnus & fortè alter aperiret cambium.

¶ Profectò res est mihi non satis compertissima: nihilominus in hac parte mihi ipsi propendē re videor, quæ sit posterior conclusio. Vberior accipientium copia genere suo, si calliditas omnis & versutia caueatur, causa esse potest augēdi cambiorum pretia, sicuti & caritas causa iniuēdi. Conclusio inde suadetur. Primum q; eā bire monetam vnus loci pro moneta alterius, non solum licitum monstratum est, verum & necessarium. Mox q; numerorum penuria vnus regionis causa est vt minor tantū æstimatur quàm alibi maior: cum ergo auctior numerus recipientium cambia, causa sit vt minor habeatur pecuniæ copia quàm dum rariores sunt qui capiunt, colligitur vt hac ratione augeri possit pretium. At verò adeo sunt multæ technæ ac dolique se statim ratione ad augenda pretia in sinuabunt, vt non absque formidine & metu sit conclusio in vsum admittenda. Est enim res quæ non tam in scientia posita est quàm in cōscientia & prudentia: & ideo optimorum cuiusque iudicio deferendus est huiusmodi vsus.

¶ Ad argumentum ergo quod in vertice quæstionis proposuimus respondetur, q; etsi pecunia non sit vendibilis, atque adeo neq; proprio pretio æstimabilis: ob id autem quod est campabilis & cōmutabilis, potest pluris minorisq; estimari, vt cum alia alterius loci commutentur. ¶ Aliud autē quod insuper de fraudibus adiecimus, nihil aliud respondere possumus quàm quòd, vt dicebamus, cuiq; timor atq; conscientie iudicio

Conclusio.

Probatio.

Ad tertium.

Ad quartum.

Ad secundum.

iudicio relinquatur. Nam etsi cōdemnandum simpliciter non sit vt quis pecuniam suā veluti reliqua bona in tempus seruet, quō commo- dius ac magis ē re distrahere possit: vix tamen, vt dictum est, absq̄e fraude fieri potest.

ARTICVLVS III.

Utrum cambium ad incertam solutionis quantitatem sit licitum.

RX articulo proximo hic nascitur, vtrum scilicet cābiri possit pecunia p̄sens ac certa pro futura, cuius valor incertus sit. Vt si quis alteri centum ducatos numeret eo pacto vt solutio fiat secundū æstimationē cābiorū proximārū nundinarū: aut Metinensium, aut Lugdunensium, aut Londinensium: parū enim refert. Et apparet inde non esse licitum, quōd iustitiæ bilantes periculo exponuntur: aut quōd minus referatur quā collatum est: aut quōd multo frequentius vsū venit) plus. Nam alterutrum contingat, violabitur iustitia. ¶ In contrarium autem est, quōd cum liceat pecuniam ambiguo euentui committere: vt in ludo patet, & in fortibus, non est curid non liceat in forma cambij.

Argumen.

Conclu.

Caietan:

Caietan:

AD questionē duabus conclusionibus respondetur. Prior. Si omnis fraus atq̄e dolus procul absit, nullam per se habet rationem vsuræ q̄ aliquis Neapolani, vel Parisijs, vel alibi, pecuniam alteri conferat: nempe centū aut mille ducatos, siue in auro siue in argento (iam enim sæpe dictum est nihil referre) pretio cambiorum primarum nundinarum redhibendos. Confessio est etiam Caietani in suo cambiorū opusculo: vbi procul ab sit fraus. Nempe primum quod sit æquilibrium dubiū plus minorisve ducatum æstimandum. Secundo q̄ ille qui confert, non sit ille qui augendæ pecuniæ operam daturus est. Et ratio est plana: imō id licitum esse potest sub forma mutui. Est enim sicut depositio, quā vadiationem appellant: hoc est expositio pecuniæ periculo futuri euentus: vt etiam diximus de allecuratione, Accipe hac lege centum: & si cambiorum pretia aucta fuerint, solues mihi plus: sin verò minus, vel æquale. Nam vtraq̄ pars eidem subest aleæ. ¶ Quia vero Caietanus in suo opusculo cap. 6. aliud quid addit, quod nescio an tutò affirmari possit, satisque doceri. Nempe bifariam hoc posse contingere. Vno modo in incertum restitutum

neam relinquendo, vt hac nostra conclusione assertum est: Altero verò pacto, vt quod in dubio est, certa quantitate taxetur. Exempli gratia: credo tibi ducatos nūc centum valentes argentea, verbi gratia, regalia mille: de quibus tamen dubitatur vtrum in nundinis valituri sunt mille, an fortè mille ducentos. Potest inquit inter nos cōuenire vt mihi referas mille centum, quod est medium illius excessus supra capitale. ¶ Huius autem contrastus æquitatem profecto videre mihi nō videor, imō citra dubium id minimè licere crediderim. Primum enim asserita nostra conclusio verum non habet, nisi eius moderamine temperata: nempe quod sit æquale dubium, monetam plus quā modò valituram aut minus: iuxta monitum capituli. In ciuitate de vsuris. Vt si nunc centum ducati valent mille argentea: æquale sit dubium, valorem æstimandum in nundinis mille cētum, aut nongentis: tunc enim æqualis est alea. Si autē certum est quod sint vel quanti modò valent vel pluri pendendi, non autē minoris: vt casus habet Caietani: nequaquam profecto licet. Nam illud cambium diximus habere rationē depositionis, aut, quam vocat, vadiationis, aut ludi: in quibus debet cūctus æqualiter in vtraque pendere partem. Item casus hic secundus manifestum inuoluit mutuum cū lucro. Nam si cambium sit, non potest nisi res pro æquali cambiari: sicut si modo tibi frumentum mutua- rem. Quare nō est simile de alijs mercibus iuxta tenorem capit. Nauiganti, quōd qui seruaturus est merces, potest illas pluri vendere, si tempore quo à possessore erant vendendæ plus erant valituri: quoniam pecuniam nequaquam vendi potest, sed cambiari. Quocirca si taxatur lucrum, mutuum est, quod vsuræ formam induit. Veluti si modo tibi frumentū mutua- rem, & quia creditur plus valiturum, eo te vinculo obligarem, vt pro decē modijs vendicim mihi restitueres. ¶ Ex his hoc colligamus documentum, quod neque secundum tenorem nostræ conclusionis, licet genere suo vera sit, tutum est huiusmodi cambia ad incertam solutionem facere. Nam semper illic abditur anguis: eō quod perquam rarissimè, imō possumus dicere, nunquam, dum hac cambia fiunt, timetur minus pretium: sed semper certum est auctum iri. Neque fiunt nisi ad performandas vsuras. Adit enim qui indiget, mercatorum aut camporem, à quo pecuniam mutuetur: ille autem renuit nisi rependatur pretio currenti postea in nundinis quia certus est lucri. ¶ Argumenti igitur in capite quæstionis obiecti conclusio cōceditur. Nempe secundum

Secundo;

De omnibus

Ad argumta

dum id quod plurimum contigit non esse cambium licitū: quia iustitia periculo exponitur: argumentum autem in contrarium id tantum probat, quod si contingere posset æquale dubium futuri pretij in minus quā valeat dum sit cambium, vt in maius, licitum esset.

ARTICVLVS V.

Utrum cambium huiusmodi, quod intercalatis ac prætermisiss primis nūdinis in alias subsequentes sit, sit licitum.

RN hoc tādē postremo articulo, cōcludere negotium restat totius camporum præctica: quod vt lucidius referetur luculentiusq̄, examinetur: Arguitur, quōd liceat sic eiusmodi cābia celebrare vt propterea q̄ in tertias aut quartas nundinas fiant, pretium augeri possit. Etenim si hæc cōditio cambiū vitiaret, id præsertim quod ratione dilatæ solutionis aliquid percipitur: hoc autē minimè accidit: ergo est licitū. Probat posterior præmissa: quoniam id pretij, vt campores sibi obtendant, non recipitur ratione temporis, sed ob id quod cambia quæ in longius sunt tempus minus sunt cambienti fructuosa. Nam si quam tibi Metinæ numerauit pecuniā, non mihi in Flandria in tempore renumeras, cohibeor id cum lucro huc oportuè remittere, atq̄ adeo pro illa quā facio iacturam, possum ex te amplius recipere lucri. ¶ Secunda ratio auctioris exigendi pretij dum solutio prorogatur, est, vt aiunt, q̄ dum cābia laxiora sunt, hoc est plus tēporis ad soluendum indulgetur, plures sunt qui illa recipiant: vbi autem sunt strictiora, multo sunt rariore: quo autē qui recipiāt plures sunt, eō cambiorū pretia merito augētur: sicuti in reliquis mercibus. ¶ Tertia: quia quo plus temporis collator cambij cōcedit debitori ad soluendum, minus ei negotium exhibet ad parandam alibi pecuniam: quandoquidem maiori tempore facilius poterit parare. Ob idq̄ non est iniqua accessio que hac ratione ad pretium fit.

Argum.

Utrum.

Tertium.

¶ In cōtrarium autem est q̄ in huiusmodi cambijs manifeste augetur pretium ratione temporis: quod indicium est vsurariæ mutationis. **I**n camporum praxi inter probos, atq̄ eos qui sunt circumspēcti & virtutis, nunquam nō male audiuit cambium, quo, vt eorum sermone loquamur, nundinæ transiliantur: hoc est proximis intercalatis ac prætermisiss, solutio

vsq̄ ad tertias vel quartas prorogatur. Nihilominus verò inter eos de quibusdam ambiguntur quas intercalare & transilire necessarium ducunt: atq̄ adeo existimant ratione illius dilati temporis augeri posse cambiorum pretia. ¶ Rememoranda ergo sunt nundinarum tempora quas secundo retulimus articulo. Diximus nāq̄; à nundinis Maij Metinensibus, hoc est à fine Iunij in vsu esse cambi ad Flandrenses Septembris: id est ad mensē Nouēbrem, intercalatis nundinis Iunij: quarum solutiones fiunt toto mense Augusto, ob id quod cum solutiones Metinæ decima die eiusdem mensis absoluantur, nequeunt commodè chirographa eodem mense transmitti. Item in nundinis proximis Rini Sici, quarum solutiones absoluntur mense Octobri, non cambiatur ad Flandras Septembris, quarum solutiones durant toto Nouembri: quia non satis existimatur, tempus illud ad transmittenda chirographa sed cambiatur ad nundinas Natiuitatis, quarum solutiones fiunt in Februario. Ac denique à nundinis Octobris, quarum solutiones fiunt in Decembri, plurimum cambiatur ad nundinas Resurrectionis que Burgis celebratur: quarumq̄; solutiones fiunt in Maio. Et de hoc est maior dubitatio. Nam dimidiata Quadragesima sunt etiam in Flandria cambiorum quædam solutiones: licet non sunt nundinæ: in quod igitur tempus apparet commodè mense Decembri cambiari potuisse. Prætexerunt sibi tamen mercatores hanc excusationem, quod tempus non est satis longum: tum præcipue, quia non fiunt tunc nundinæ in quibus debitores æs possint ad soluendum conficere: & idcirco protelatur solutio vsq̄e ad mensē Maium. Aiunt ergo quod cum trimestre tempus necessarium sit ad mittenda chirographa, nihil aliud quā æquitas est ratione illius temporis pretium ali quod recipere, quod alteri indulgetur vt commodius soluat. Et adhibent rationes quas proximè nos denarrauimus.

Sādāmēd.

Parisienū decretum.

¶ Atq̄e huic potissimum opinio ansam porrexit decretum quorundam Parisienorum, anno Domini 1517. quo ad tria mercatorū quæ sita respondentes, eam in tertia responsione illis indulerunt licentiam, vt ratione temporis pretium possent recipere propter lucrum cessans, ac labores, & industrias. Atq̄e adeo adiecerunt quod si intercalatis nundinis solutio in alias differatur, tunc quo longius fuerit tempus, plus recipi potest. Fuerunt coryphæi illius negotij duo Fratres Coronelli, cives nostris: alias profecto non poenitendæ eruditionis & famæ: sed tamen in hoc ipsorum etiam merca-

mercatorum confessione ab scopo, vt salua eo
 rü autoritate id dixerim, tam defacto quam
 subinde de iure, neq; absq; vlcere conscientia-
 rum mercatorum, aberrarunt. ¶ Ad quæstio-
 nem ergo hac respondetur conclusione i qua
 profecto nulli qui rem attete perspexerit, pos-
 se videtur in dubium venire. Non modò nul-
 latenus licet ob nundinarum intercalationem
 & prætermissionem pretium recipere, imò si
 ex ipsa temporis conditione res perpendatur,
 neq; propter illud tēpus quod inter cambium
 interit & proximas nūdinās. Conclusio ex
 superioribus elicitur: quin verò articulo secun-
 do est expresse demonstrata: sed maioris tum
 elucidationis, tum cōfirmationis gratia hic re-
 sumitur. Nepe vt ostendamus argumentis suis
 cāpsores cōtra seipos pugnare. Aiunt nāq; nō
 recipi pretium pro illo trimestri tēpore quod
 intercurrit inter Hispanas nundinas atq; Flan-
 dras: sed quia non possunt chirographa citius
 mitti. Haud enim necessum est habere statos
 equos quibus euolentiū bellorum tempore
 fieri non potest. Nos autem fatemur equidem
 tempus ad id muneris necessarium. Attamen
 tempus illud non debet in hoc seruire, vt dixi-
 mus, vt qui pecuniam recipit: soluere possit cō-
 modè. Nam si de presenti nō habet, sit vt pro-
 pter expectationē pretium soluat: si vero ha-
 bet, potius ei tempus seruit qui pecuniam con-
 tulit. Nam sua interest pecuniā recuperare, ac
 proinde chirographa mittere: quare nihil ra-
 tione illius temporis potest recipere. Itaque di-
 cere ob id quod temporis intercapedo est mit-
 tendis contractus instrumentis necessaria, lice-
 re cambium carius fieri, repugnantiam inuol-
 uit. Imò quomodocunq; propter tempus il-
 lud quippiam pendatur, significatur mutuum,
 atq; adeo vsura. Accipe aliarum rerum exem-
 plum. Si ego frumētum meum, aut vinum, aut
 quiduis aliud cum tuis similibus rebus commu-
 tare, quas alibi habes eiusdem omninò existi-
 mationis cuius meę sunt: adijcerem tamen, pro-
 pterea quòd tempus requiritur quo cōtractus
 ministris tuis innotescat qui meis restituant,
 quippiam mihi pretij soluere, profecto iniqua
 esset vsura: nisi per exiguum illum sumptum re-
 ciperem, quem in mittendis literis facerem.
 ¶ Sed perhinc etiā tunc in sua defensione, di-
 centes: Fatemur illum qui in Flandria cambiū
 recipit, nō habere in prōptu pecuniā Metinæ,
 sed expectare in nundinis, vendendo suas mer-
 ces quas illuc mittit collecturum. Porro autem
 confessio hæc plus aperit rationem que mutui,
 quandoquidē ob indulgentiam temporis alter
 recipit, nō loci. Sicuti nobilis ciuis ideo ab vsu-

Conclusio
responsiua.

Probatio.

Secunda

rario mutuatur: quòd suos expectat prouetus
 quibus soluat. Et supra sub titulo de societate,
 diximus, vsuram esse si quis opifisei lanam vel
 aliam materiam mutuet aut vendat, vt cum foe-
 no re saluat quando ex suo artificio pecuniam
 collegerit. Eadem ergo vsura est, indigenti mu-
 tuare vt sua negotiatione pecuniam cōgreget
 vnde soluat. ¶ Ad practicam ergo vt descenda-
 mus: Cambium quod Metinæ fit mense Decē-
 bri: nihil profus, vt reor, refert quando sit sol-
 uendum. Porro inquam siue cambiatur ad nū-
 dinas Natiuitatis, quarum solutiones sunt in
 Flandria in Februatio, siue ad dimidiatā Qua-
 dragesima, siue ad nūdinās Maij, nō potest ne-
 que obolus recipi plus minusve propter tēpo-
 ris prorogationem: nisi id forte quod in mittē-
 dis literis recuperandaq; pecunia dispenditur:
 quod ferè nullū est. Et idem pro cōcepto habet
 Caieta. c. 6. sui tractatus: nepe ex hoc q; pecu-
 nia diutius occupata sit, non posse pretiū exigi:
 quia nō inde fit res ipsa pretiosior. Qua vti-
 que ratione S. Tho. 2. 2. q. 78. art. 2. negauit lice-
 re rem carius vèdi credito quā numerata pecu-
 nia: nisi forte debitor in mora sit: hoc est itato
 die nō saluat. ¶ Quòd si qui cāpsorum partes
 agit, respōdeat solutiones fieri cōmodè nō pos-
 se nisi nundinis, atq; adeo faciendæ solutioni
 necessariū esse tēpus illud præcedens: hoc idē
 ipsum nos lubentes confitemur. Sed hæc eadē
 sua nostraq; cōfessio nō obis pugnāt, cābiūq;
 vsuræ conuincit, si pretiū ratione illius tēporis
 petatur. Si enim eius qui Metinæ pecuniā con-
 tulit nihil refert vt illa primo mense aut secun-
 do sibi rependatur vsq; ad primas nūdinās, nō
 est q; debeat quippiam pretij auctius recipere
 quā si eadem sibi die solueretur. Nam vt ipsi fa-
 tentur nūmi qui in proximis nundinis soluuntur,
 pro presentibus habentur. ¶ Si autē demū
 vel lucrū cessans, vel alios labores, vel industria
 sibi prætexant ad incrustandū hoc pretiū ra-
 tione tēporis, iam supra. q. 3. lōgē me arbitror
 hæc omnia exufflasse. Lucrū enim cessans nul-
 la possunt ratione petere: etiā si milles rogati
 cābiant: tum quòd sua sponte faciūt: tum præ-
 cipue q; à nulla alia cohibentur licita negotia-
 tione: cum, vt illic declarauimus, solis cābijs ex-
 positam habeant pecuniam. Atq; adeo si gene-
 re obiecti vitiosum est cambiū, nulla industria,
 nulliq; labores digni mercede sunt. Quod qui-
 dem si doctores illi celeberrimi Paritenses su-
 præ nominati fuissent consideratius meditati,
 nunquā tam patulam vsuram occasione mer-
 catoribus obtulissent. ¶ Sed ecce vnde præci-
 pitum fit in huiusmodi cambiorum barathrū.
 Nam etsi dociles campsores, qui rem perspi-
 cienter

Caietan.

S. Thomas.

Suffragii
mercatorū.

Argumentū.

Argumentū
victum.

cienter habuerint exploratam, hæc forsitan om-
 nia nobiscum fateantur, tamen multa commi-
 niscuntur & cauantur quibus se protegat. Pri-
 mum (in quo rei nodus consistit) dicere fortè
 pertendunt quòd etsi non liceat hoc genere cā-
 bij pecuniam nisi presentem pro presenti per-
 mutare, tamen hæc ratio presentis non potest
 hic perinde atq; in reliquis mercibus perpēdi.
 Primū quod fortè dum Metinæ cābitur igno-
 ratur cambiorum forum quod in Flandria cur-
 rit vel Romæ. Secundò, quod est vrgentius,
 quauis modò id notū esset, nescitur tamen an
 quando faciendæ est apud Flandriam solutio
 aliquo inopinato euentu, malignior futurus sit
 pecuniæ prouetus, an verò benignior. Quæ va-
 rietate crescere valor pecuniæ solet aut decre-
 scere. Tertiò, quod horum est cōfirmatio, eius-
 modi æstimatio pecuniæ non fit in illa interca-
 pedine que est inter nundinas, sed in nundinis.
 Et ideo dū cambiatur, verbi gratia, Metinæ men-
 se Octobri, necessarium est vt referatur solu-
 tio ad aliquas Flandrensis nūdinās aut Lugdu-
 nen. Nihil enim refert. Quare periendū est cam-
 bire à nundinis in nundinas, ac si presentem pe-
 cuniam cambires pro presenti: ob idque nulla
 hic latet iniquitas. ¶ Quòd si quis in cōtrarium
 hoc argumento exurgat. Si quando in Hispania
 fit cambium) tunc de valore non constat
 Flandrensis, aut Genuensis pecuniæ fiat cam-
 bium in incertum: vt art. proximo dicebamus:
 & tamen non sic sunt: sed certo pretio. Do tibi
 tantum in Hispania, dabis tantum in Flan-
 dria. Namero tibi tantum in Flandria, reddes
 mihitantum cum fœnore Metinæ. Ex quo cō-
 sequens fieri videtur, quòd nō possint campso
 res illo incertitudinis clypeo satis se tutò pro-
 tegere. ¶ Ad hæc autem respōdebūt, quòd illa
 ratione patentior fieret vsurarum cāpus. Nam
 tunc qui pecunias Metinæ numerassent, ea vte-
 rentur calliditate, vt pecunia postea apud Flan-
 driam minoris penderetur, quò locupletius eis
 lucrum obuenerit. Et præterea si cambia non
 nisi in incertam quantitatis solutionem fieri
 possent, porro vel nulla essent vel quàm rarissi-
 ma. Nam quot inuenias qui velint suam pecu-
 niam sic fortunæ alex committere? ¶ Imo ve-
 rò & horum maximum adhibetur ex superio-
 ri articulo argumentum, quòd cambia huius-
 modi in incertum non sunt licita, nisi quando
 sunt in vtranque partem ambigua: videlicet q;
 plus sis recepturus quàm cōfers, vel minus. Et
 tamen cambia que sunt in vsu non sunt nisi
 cum certissimo lucro illius qui prius pecuniā
 numerat. Nam & qui in Hispania prius con-
 fert denariolos quadringentos, recepturus in

Flandria non nisi trecentos quinquaginta, li-
 cēt perdere videatur, lucratur tamen: vt supra
 dictum est: ¶ Haud igitur absq; causa dixim us
 hinc fieri præcipitum in cambiorum spinea-
 tum, vnde neq; dicendo extricare se homo po-
 test: quanto minus ab eorū se periculo eripere
 qui in re ipsa versantur? Profecto prudenter ac
 salubriter Alexander. III. capit. In ciuitate, de
 vsuris, ad interrogatum Genuesis Archiepisco-
 pi respondit. Nempè quòd etsi vendere res ma-
 iori pretio credito quàm numerato, quando
 dubium est an sint plus minusve valitura, non
 habeat figuram vsuræ: tamen consulendos fore
 ciues nē istis se fluctibus propter præsentia-
 nea pericula emergant. Nam vix ibidem pos-
 sunt non latere fraudes quæ Deo non celan-
 tur. Et ideo meritissimò quotquot sunt sancti
 & prudentes viri, ab ista nummularia quæ sua
 riaque arte deterrent homines: & qui illi se de-
 dunt, malè audiunt apud populum.
 ¶ At verò, ne nihil dicamus, neu totum cam-
 biorum vsum stirpitū videamur conuellere,
 dicam quæ in re tam lubrica pro meo captu
 admonere possunt. Primū huiusmodi cam-
 bia fieri non possunt in incertam solutionis
 quantitatem, propter argumentum modò fa-
 ctum: nempè quia semper est certum non mi-
 nus sed plus valituram restituendam pecuniā
 quàm sit illa quæ prius confertur: & nisi certi-
 essent campsores aliquam sibi factum iri lu-
 eri accessiōnem, nunquàm cambirent. Secun-
 dò hoc fit etiam consuetissimum, quòd tem-
 poris illius expectate solutionis nulla est ra-
 tio ducenda ad augendum pretium, siue in pro-
 ximas, siue in tertias, siue in decimas nūdi-
 nas cambitio fiat. Neque de hoc, ego saltem
 pro meo ingenio dubitare possem. Tertiò &
 hoc etiam in presentiarū admonuerim, quòd
 dum aliqua sit nūdinarum intermissio vt cam-
 bium in illis proferatur in quibus speratur cam-
 biorum pretium auctum iri, vsura metuenda
 est. Verbi gratia, campsores praxis est in nun-
 dinis Octobris, quarū solutiones Metinæ fiunt
 mense Nouembri, ad nundinas Resurrectionis
 quæ sunt Burgis mense Maio cambire: eò
 quod cum illæ sint ditiores, pluresque ad eò
 sunt qui cambia suscipiant, pluris illic æstima-
 tur pecunia. Atque hac ratione cambia quæ
 Metinæ in illas nundinas prolatantur, pretio-
 siora sunt. Nam iam tunc non cambiatur pecu-
 nia præsens pro presenti, sed pro illa quæ in fu-
 turū auctior speratur. Præterquam quòd sem-
 per ratione maioris dilationis plus insuper re-
 cipitur. Hæc ergo omnia vsuraria sunt cam-
 bia. Et confirmatur hæc ratio: quoniam si il-
 la futu-

Alex. III.

Prima assen-
tio.

Secunda

Tertia

Id futuri valoris ratio haberi possit in cambijs, eadem ratio duci possit in cambijs proximo- rum locorū eiusdem regni, imō & eiusdem lo- ci. Possit in quā quis numerare pecunias in nū- ditis Maij Metinen. restituendis ibidem in nū- ditis Octobris, eisdemq; cum lucro: propter- ea quod speratur tūc auctum iri pretium: quæ tamēn patentissima esset vsura: vt quæstione etiā proxima repetentes monstrabimus. Quo- circa intercalatio solutionum dimidiatæ qua- dragesimæ, pfecto nō potest nō esse suspecta.

Legitima cāborū ratio.

Igitur nullam aliam videre mihi videor legiti- mam cambiendi rationem quā si ex præ- cedentibus nudinis illius loci ad quæ cābitur, & ex præsentibus cōiēcturis æstimetur absq; fraude & dolo pecuniæ valor qui est in præsen- ti aut in proximis nudinis: & secundum illud solutio cambi constituitur. Hoc enim esse cē- seo cambire præsentem pecuniam pro præsen- ti. Et præcipue dum cābitur ad Romam & ad quencunq; locum, vbi non expectantur nun- dinæ. Ex quo fit quod præteritio nudinarum nunquam fieri præsumitur nisi cum vsurarum fraude. Quod si dicas, forsan tempore faciendæ solutionis res fore variatas: respondetur quod eiusmodi pericula oportet te subire. Nam hæc est negotiatorum cōditio & fors. Etenim si vis pecuniam tuam adeo in tuto collo care, iam nō est negotiatio, sed verè mutatio: cuius gratia pretium iure percipere nequis.

Descendamus ergo ad superiorum argumē- tationum responsa, quibus se ipsi merca- tores iugulant. Quauis illi qui rationem sua- rum habent conscientiarum bene vident nul- lius esse momenti: sed illi hæc cogitant qui suā volunt vsuram fucare & incrustare. Ad pri- mum igitur respondetur, quod etsi cambia ad longius tempus non sint adeo frugifera, nequē tam commoda conferenti prius pecuniam, nō tamen ideo sit consequens vt possit illius dila- tionis gratia pretium recipi. Aliās omnes vsu- rarum nequitias excusare à culpa valeremus. Nam vsurarius propterea ex longiori tempo- re amplius petit pretium, quod diutiās habet suam pecuniam impeditam. Igitur qui nolue- rit hoc expectandi beneficium gratis cōferre, non faciat eiusmodi cābia: quia neq; si impro- bissime ab alio rogetur, excusabitur à pecca- to. Exponat ergo pecuniam suam aliæ negotia- tioni. Imo qui illam causam allegat, percipien- di pretium ore proprio, suam fatetur nequi- tiā, ac si lucrū cessans recipere possit, quod vt superius ac rursus nuperimè dicebamus, iuste nequit. ¶ Secūda vero ratio, nempe quod quo- laxiora sunt cambia plures sunt qui recipiant,

Ad. largi.

Ad. secūda.

& ideo pretium augeri licet: nō est præ sua foe- ditate audienda. Primum quia non sunt cam- bia aliarum mercū trutina perpendenda. Præ- terea quādo accipientū multitudo inde emer- git quod plus tēporis expectatur solutio: iam supra explicuimus quemadmodum non sit iu- sta causa augendi pretia: eō quod radix mani- festissimum in fronte inscriptum habet vsuræ titulum. Quare ridiculum est quod in tertia ra- tione adhibetur: videlicet illud auctius non re- cipi propter longius tempus, sed quia indulgē- tur recipenti maiores induciæ, vt possint in lo- co solutionis parare pecuniam. Nam profecto idem est profus recipere ratione expectati tē- poris, atq; ob id recipere vt alter possit soluē- dam pecuniam parare, quam in promptu non habet. Hac enim profus de causa qui ad vsu- ras recipit, maiores soluit quanto longius illi tempus conceditur.

Ad tertium.

QVÆSTIO DECIMA tertia, De reliquis cambio- rum generibus.

ARTICVLVS I.

Utrum cambia ad proxima loca eiusdem regni sint licita.

DENSIORIBVS ergo cambiorum spinetis emerisi, reliqua, quæ decisu faciliora sunt, in hac postrema quæ- stione proponamus. Et pri- mō arguitur, licitum esse pro cambio inter duo loca eius- dem regni pretium recipere. Nam loci distan- tia huic negotio accidentaria est, atq; adeo li- cēt iustitia pretij violari possit, si non pro ratio- ne distantia taxetur, vsura tamen non potest committi: quandoquidem & transferre pecu- niam ab vno in alium locum, pretio quoq; esti- mari potest. ¶ Secundo: quia cum dictum sit posse cambi pecuniam vnus loci pro maiori alterius quando pluris illic æstimatur, eadem ratione id fieri potest in nudinis eiusdem re- gni. Vt si cambium fiat Metinæ ad nudinas de Villalon, vbi speratur auctum iri pretium, potest illud in pactum duci Metinæ.

Ad. argumē.

Ad. argumē.

In cōtrarium est quod eiusmodi cambia me- rito apud viros probos vsuræ caractere inu- rantur.

Ad

Conclusio. Ratio con- clusionis.

Ad quæstionem tribus conclusionibus re- spōdetur. Prima est. Si res syncerè & can- dide, vt simpliciter sonat, consideretur, potest quidē pro cambijs inter quæcunq; loca quā- tumuis propinqua pretium recipi. Hanc enim cōclusionem prior earum rationū quas prox- imè faciebamus, demonstrat. Si enim magnū pecuniæ pondus transmittere tibi esset à Metina Hispaliū, vel à Florentia Romam, pos- set qui illam Hispali habet vel in numero vel in debitis, eadem à te Metinæ accipere: & quia cōsignat eam tibi Hispali, pretium recipere. At verò non amplius quā exiguū illud, quo per nūcium possit mitti: nisi forte non fictum sed verum latronū vel alijs generis periculū itineri immineret. Nam tūc aliquantulo cumu- latius esset iustum.

Conclusio.

Hæc autē pretia adeo sunt exilis momenti: vt nihil apud cāpsores fiant. Quocirca adhibetur secūda cōclusio. Pro cābjs intra regnū soluē- dis nulla potest æquitate pretium recipi. De il- lis enim loquitur pretijs tantæ æstimationis, quæ cāpsores in vsu esse solet. Probatur: quā- niam illa non fiunt causa trāsferendæ pecuniæ. Quoniam ad id neq; labores necessarij sunt ne- que propter itinerū pericula industria aut dili- gētia, quæ sint aliquo pretio digna. Et ideo ma- nifestum est eiusmodi fœcus pro ratione tem- poris exigui, quo differtur solutio. Neq; de hoc vllus eorum qui bene morati sunt, ambigit.

Cōclusio.

Tertia conclusio. Cābia quæ vera eodē loco aut parum distant in eadē prouincia re- hibenda sunt, licet fieri fingantur ad nudinas aliorum regnorū nequiquā ad vsuræ labe elui possunt: sed inter ea quæ proprie dicuntur sic- ca, primū habet locum. Quare illa quæ Medio- lani, verbi gratia, fiūt, per Genuā, aut Venētiās aut per Flādiam: si re vera qui Mediolani aut Me- tinæ recipit, nō habet in illis pecuniā, neq; spe- rat habere vt illic soluat: sed vbi recipit indiget & illic est soluturus: quicquid cāpsores fin- gant, impudentia cābia sunt: vt supra sub titū- lo de cambio ratione loci adnotauimus. Hæc enim sunt figmēta & palliamēta quibus cāpso- res nobilitum bona deglubunt. Sciunt enim dū- ctues qui mercaturam nō exercent, cambia ab ipsis expōscunt, nullos habere apud Flādiā nummos, & nihilominus cogūt eos vt ad suos ipsorum cāpsores ministros literas dirigāt: qui cambia remittant. Non solum ergo homi- nibus, vt illic diximus, imō & Deo ipsi impone- re illi pergunt. At verò aiunt, nihil mea refert soluturus ne sit mihi alibi an non. Porro autē his Syluest. respōdet, verbo, vsura. 4. §. 9. quod

quando cāpsores scit vel præsumit, in vsuræ vitū mergitur: quia bene scit nullam recipere- syluester pretium nisi protēpore: sicuti ille facit qui fictios boues à rustico emit quos non habet, eosdemq; illi locat qui, saluos sustinet, & ope- rarum mercedem soluat. Et quo vsuræ huius venenum apertius pateat, fac ciuium quemli- bet qui non est cāpsores, illa calliditate tribue- re alteri suam pecuniam auctiorem sibi resti- tuendam, nunquid non vt manifestarius vsurā- rius haberetur? Cur ergo non etiam cāpsores? Multo autem impudentius eadem sunt cam- bia à Metina in Villalon, aut in alteram Meti- nam: quāuis in virtute eodē recidat, et si nō inuenitur per Flādiā aut per Lugdunum. Nam vt dicebamus, si in nudinis Hispanis fa- cienda est solutio, eodē recidit. Quia propter illa cābia quæ in Italia intra eandē prouinciā fiunt nempe Mediolani per Florentiam aut per Ge- nuā, nescio quo possint modo personari nō appa- teant vsuraria: cum plane pretium nō ratio- ne loci, sed ratione temporis augeatur.

Ad. i. argu.

Ad. i. argu.

Ad prius igitur argumentum iam respon- sum est. Ad posterius autem respondetur vt superius dicebamus, quod intra eadē prou- inciā fieri non potest cambium præsentis pro præsentis pecuniæ diuerso valore æstimata. Sicut inter diuersas prouincias & regna. Nam in diuersis prouincijs varietas inde prouenit, qd in vno loco pecuniæ inopia laboratur: in alio verò vbertate fruitur. In eodem autem regno discimē hoc haberi nō potest, nisi habita ratio- ne diuersorū temporum: vt si modo sit copia & timeatur in futuris nudinis inopia: & sub hac spe cambi, vsura esset ratione temporis, vt superiori quæstione explicatum est.

ARTICVLVS II.

Utrum cambia que licet ad primas nudinas fiant tempore & loco distantes, tamen quo longius distant pretiosius sunt, sint licita.

OSTREMUS deniq; cāborum scri- pulus est, vt quō proxime nūdi- nus alterius loci distātus absunt, pretiosius fieri possit cābiū. Et ar- guitur à parte affirmatiua. Cābi- re in primas nudinas quāto cunq; tēpore distā- tes, nulla est vsura: vt sup. à declaratum est.

Ad. argumē- tatiua.

Nu Quod

Quod si fiat extra regnū, potest maior pecunia promitori, & e converso cambiari, ut est etiam definitū: quo autē distantes sunt tempore nundinæ, plures sunt qui cambiorū pecuniam petant: ergo nihil obstat quo minus cambium pretiosius fieri possit. Quandoquidem vberior recipientium numerum pretium cambiorum auget, si ex corrupta radice non pullulet. ¶ In contrariū est quod augmentum hoc provenire videtur ex hoc quod diutius expectatur solutio: quod vsuræ testimonia est.

Hinc articulum ob ea potissimū cambia adiecimus, quæ apud nostrates in more sunt. Nempe propter cambia quæ inter Castellanos ac Lusitanos celebrantur. Enimvero si cambiū ad nundinas eiusdem provincie fiat, iam satis dictum est non esse licitum plus recipere, propterea quod nundinæ plus distent. Nam illic sola temporis ratio habetur. Quando verò cambium extra provinciam fit, tunc est dubium eò quod vel valor pecunie diversus in altero loco, vel translatio videtur cambium iustificare, dū nundinæ distantes sunt tempore. Praxis ergo cambiendi à nobis ad Lusitaniam est, quod cum illis non sint nundinæ, sicut de Roma dictum est, non cambitur nisi ad certum tempus. Diversi modè tamen à nobis ad ipsos quæ nunc conuerso. Capforia enim pecunia quæ Metinæ suscipitur, soluenda est Vlyssipone post integrum mensem, & cum illic, ut de Flandria hoc tempore dictum est non sit tanta pecunie copia, plures apud illos quam apud nos æstimatur: ob idque ille qui Metinæ mille numeravit, licet aliquantulo minus reciperet Vlyssipone, tamen sicuti de illo diximus qui Metinæ modò numerat & recipiat in Frandria, tantum recipit. Et si tantūdem in forma recipiat, plus tamē recipit in valore. Et ideo cambium lingua nostra vocatur ad par: hoc est quod idē prorsus recipitur quod cōfertur: cum tamē illud par Lusitanie valore sit maius. Sed dicere possunt mercatores, ratione translationis pecunie illuc lucrum esse licitum. Attamen in remissione quæ illinc ad nos fit, venenosior latet anguis. Remittitur enim ad primas nostratū nundinas. Sed quò plus distat, plus mercedis exigit, & solent plurimū quatuor mensium inducere concedi. ¶ Obtinent autē campfores non illud plus recipere propter tempus, sed quia plures tunc sunt qui cambia recipiant. Et quidem Caietanus in illo suo celeberrimo opusculo cap. 7. huic campforum causæ aperte fauet: admonet siquidem diligenter notandum non esse sufficiens signum iniusti contractus minus dare pro cambio, dum tempus mul-

Explicatur quæ ratio facta polita.

Caietanus

tum interiacet ante nundinas, plusque quando proximæ sunt nundinæ: hoc est campforem qui prius numerat minus dare quando distantes sunt nundinæ: plus autem quando sunt propinquiores: ut eandem recipiat pecuniam: id est plus lucrari propter longius dilatū tempus. Sic enim est obscura eius licet: era explicanda. Nam forsitan inquit, hæc consuetudo introduci potuit, propterea quod ad longius tempus pauciores sunt campfores qui locum habeant venditorum, pluresque cambia recipientes. At verò profecto nisi ego grauior decipior, non possum non mirari quod hanc indulgentiam vir tantæ eruditionis campforibus obtulerit. ¶ Ad quæstionem ergo duabus conclusionibus respondetur, ad cambia quæ ad Lusitaniam fiunt peculiariter accommodatis. Prior. In pretium missionis pecunie hinc illuc, recipi quicquam nequit: nisi quanti æstimaretur simplex translatio pecunie, iuxta formam explicatam questione secūda. Ita que si centum ducati qui Metinæ mille centum argenteis regalibus æstimantur, valent Vlyssipone mille forsan tercentum, campfor non potest recipere Vlyssipone nisi mille centum: & tantillum fortè in super quantum valerent illa translatio: quæ profecto dum per literas fit, non magno æstimanda est. Quocirca cum, ut vsus habet, longè plus recipiatur, eiusmodi cambia culpa non carent. ¶ Posterior conclusio. Neque remissio pecunie illinc ad nos maior, prorsus digna est quæ eiusdè pecunie transportatio valeret. Has simul conclusiones vnica ratio ex superioribus collecta satis probat. Pecunia enim vnus loci non potest in alium cambiū nisi altero duorum modorum, vel ratione translationis pecunie, vel quia in vno loco propter eius raritatem plures æstimatur quam in altero, in quorum neutro nulla haberi potest temporis ratio, sed laboris in transportando, & presentis æstimationis amborum locorum. Sed refulget hic luculentius ratio, occluditurque magis via palliandi vsuras, propterea quod nullum hic patet suffugium, ad nundinas: quæ quidem in Lusitania non fiunt, ut expectetur quantum illic sit valuta pecunia. Præterea quod in remissione inde ad nos manifesta committitur vsura palam inde fit, quod quanto maius est temporis interstitium vsque ad nundinas, maioris æstimantur cambia. Et quò ad argumentum à nobis præstatum, ac perinde ad opinionem Caietani respondemus: Manifestū est quod ad numerosior multitudinem recipientium cambia non aliunde nascitur, quam quod laxiores indulgentur ad soluendum induciæ. Quare illa de causa augere pretia,

Posterior conclusio.

Probatio, vtriusque conclusionis

ta, manifesta est iniquitas. Secus si vti quæstione præcedenti diximus, idem receptorum numerus aliunde augetur.

¶ Præterea inde detegitur vsuræ facies, quod campfores Metinenses propterea ad id cogunt cambiorū receptores ad soluendū primo mense, ut inde postea longior sit temporis distatia vsq; ad proximas nundinas, ut locupletius remittatur.

scrupulus

Solutio.

¶ Sed rogant forte campfores, quomodo cambient quia non potest primo mense sibi Vlyssiponæ pecunia solui in numerato, propter eius qui illic est, raritatem, sed in remissiuus chi rographis: & ideo coguntur illo tempore cambire quo proximæ nundinæ longe distant. Respondetur autem ita iuste cambire posse si aulam prorsus temporis rationem habeant, hoc est eodem prorsus pretio cambiant dum nundinæ per quatuor menses absunt ac si intra mensem essent.

¶ Haud equidè nescio quam plurimos ab alijs multiplicari cambiū modos, quos nos cōsultò missos fecimus: tū quæ ad eos obsecrari, ut nulla tenus possint lectorē informare: tū etiā quod omnia summam fundamenta me arbitror tradidisse, per quæ de singulis potest quisque oculatissimus iudicare. Nā fateor nisi qui mediocriter fuerint ingenij, & attenta cōsideratione rē fuerint speculati, præterea ab ipsis campforibus instructi, non possunt ad tanta quanta hac arte accidit ambigua respondere. Bellorum enim calamitas, quæ ciniuum peccata in republicam inuehere solent, in causa potissimum esse confuevit, ut reges pecuniam vndiq; & maxime ex famosis nundinis cambiorum via corradat. Atque hac de causa cambiorum turba & sæpe præter legem permittitur. Sed fieret multo cōsultius, si in tali calamitate Rex secū tantum eadem sineret cambia fieri: cæteris verò interdiceret: nam cum non sit par in cæteris ac in ipso necessitas, non debet fieri consequens, ut si cum rege fiant, fieri debeant cum cæteris. Quæuis quæ personatæ vsuræ sunt neque cum rege licitæ fiunt.

De cambiū ministris.

Dubium,

De ministris autem cambiorū, per ea quæ superiori libro de vsurariū famulis dicta sunt, iudicari potest: quanuis in cambijs celebrandis noua quæpiam de illis ad notanda superant. Est enim dubium an qui cambium nomine aliorum recipit, tutò id faciat. Exempli gratia. Sunt locupletissimi mercatores qui regi potissimum pecunia succurrūt, neque absque ingenti scœnore: sed aiunt tanquam eius ministros se ex multis locis campforiam colligere pecuniam, quam ei contribuant: & ideo mundos esse ab omni vsuræ labe, si quas vsuras sol-

uunt ab ipso recipiat. Hic autem multa sunt, consideranda. Accipere enim nomine regis dupliciter contingit: imò verò vno tantum cōtingit re vera modo, sed ipsi alterum fingunt. Ille inquam propriè cambiū accipit nomine regis, aut alius magnatis, aut mercatoris, qui tanquam eius famulus id exequitur; puta qui eius œconomus est, vel à secretis, &c. itaque ipse non fit debitor cambij quod recipit, neque postea tanquam suum tribuit regi: sed rex est qui per illum recipit. Et talis minister nullam vsuram committit, sed accipit vice domini ad vsuras: quod urgente necessitate licite fit. Sed alius est qui licet fingitur minister regi, non est tamen: nempe mercator aut campfor qui aliunde ad vsuras accipit ut regi eiusdem vel maioribus tribuat. Exempli gratia Petrus accipit à Paulo & Ioanne, &c. & dat regi itaque rex non cambit cum Paulo vel Ioanne, sed cū Petro: qui fit dominus pecunie. Hic ergo personatus fit regis minister: cum officium campforis exerceat: & ideo accipere ad vsuras, peccatum illi est: non solum quia id facit absque propria necessitate, verum quia ad vsuram illicitū accipit: ac perinde ea sub vsuris regi tribuere aliud est ei nouum peccatū vsuræ. Id quod ex alio eorū vsu fit etiam apertius. Aiunt enim quod qua ratione possunt aliunde sub scœnore pecunias disquirere quas regi tribuāt, possunt & suas tribuere proprias. Hoc ergo non faciūt nomine alterius, sed proprio. Quare de istis contra dubium vltimū si cambia faciāt vsuraria, verè vsurarij sunt. ¶ De cambiorum autem proxenetis, hoc est de intercurrentibus constitutionibusque inter partes cambiorum pretia, non dubito quin adeo sint vsurarum ministri, ut eodem cōuoluntur vitio: quanuis peius illi qui factores campforum sunt, & ipsorum nomine cambia faciunt. ¶ De his ergo factoribus qui aliorum nomine cambia faciunt, magna est dubitandi ratio, quando & quomodo ad restitutionem teneantur. Ad quod ideo in calce huius disputationis respondere pro captu nostro est operæ pretium. Et quidem si scientes ac pruden-tes vsuraria cambia faciunt ad restitutionem indubiè tenentur: idque ratione acceptationis, quæ illis peccatum est: etiam dum nihil sibi lucrari acquirerint. Si autem ignoranter & bona fide, arbitantes cambia esse licita, vsque adeo, ut (si accidere potest) ab omni sunt culpa incolumes, siquidem est non teneri ratione acceptationis, teneri tamen videntur ratione rei acceptæ, cum postea cambiorum iniquitatem rescierint. Saltem dubio procul tenentur, quando aliquid lucri apud ipsos remansit. Si vero nihil illis

De cambiū proxenetis.

Dubitatio

1. Argumē.
à parte nē-
gatiuā.

profus ex lucro prouenerit, dare in primis tenentur solertissimè operam ut illi, quorum nomine cambia fecerūt, restituant. ¶ Si autem id perficere nequeant, tūc meritisimò dubitatur an iisdem ipsi restituere teneantur. Neque dubium facilis solutionis est. Enim uerò q̄ nullatē nus teneantur, ex illis radicibus argumentum extrahitur quas li. 4. sub titulo de rest. iecimus. Haud enim aliunde quàm ex altero duorū capitum vinculum restitutionis nascitur: scilicet aut ratione acceptionis, aut ratione rei acceptæ. Qui autem accipiendo nullam prorsus commisit culpam, non tenetur ratione acceptionis nisi in mutuo & similibus, ubi promisit reddere. Hoc patet utroque iuremanu tota lex. Aquilia, quæ de iniur. & dam. dato, scripta est nominatim actionem dat nisi cōtra eū qui in culpa fuerit. Et extrā, de iniur. & dam. dato, can. si culpa non dicitur causa tua, sed si culpa tua datum est damnnum. Vnde neque in practica neque in foro exterioris iudicij, vllus damni aut iniuriæ

condemnatur nisi qui in culpa fuerit, saltem leuissima. Accedit & quod supra diximus, quod si quis à latrone partem furti dono suscepit quod consumpsit, neque factus fuerit inde ditior, nullatenus teneri: illi ergo factores ratione acceptionis nō tenentur, neque apparet teneri ratione rei acceptæ postquā nihil prorsus lucri eos tetigit. Hæc argumenta hanc profecto negatiuam partem concluderent, nisi q̄ ignorantia iuris nunquā, aut vix vnquam, prorsus excusat, nisi homo sit agrestis, & ius valde reconditū. Cambiorū autem vsus adeo publicus male audit, vt nemo sibi prætexere queat excusationis clypeum, nisi peritos bona fide consulat, quin vtroque peritissimos atque homines precipui nominis: adeo omnes clamant periculosissimam artē esse. Quocirca ego nō auderem istos prorsus saltem à toto excusare. Sed si soluendo sunt, tenentur creditores conuenire, & cum ipsis de re cōponere vt aliquid soluant: aliquid verò eis condonetur.

1. Argumē.

Solutio.

LIBER SEPTIMVS
De Iustitia, & Iure.

QVÆSTIO PRIMA,
De substantia voti.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 88.

ARTICVLVS I.

Verūm votum sit alicuius rei possibile ad quam vi præcepti non tenebamur.

ACTENVS DE Iustitia & iniustitia, earumque partibus subiectiuis, hoc est speciebus huic virtutis generi subiectis, dictum est. Amodò de partibus eius potentialibus, id est, illi annexis, subsequitur vt dicamus.

Dicitur enim pars potentialis virtus illa quæ cum non sit eius directè subiecta species, eò quod non omnimoda ratione cum illa conuenit, nihilominus propter aliquid, quod vtriq̄ue commune est, ad illam ceu ad capitale reducitur. Exempli gratia. Absoluta iustitiæ ratio tria comprehendit. Primum, quod est vnus ad alterum: secundum quod versatur circa debitum: ac tertium quod æqualitatè soluti ad debitum constituit. Liberalitas autè licet non versetur circa debitum, est nihilominus ad alterum cui per ipsam beneficium cōfertur. Ob idq̄ licet non sit iustitiæ species, reducitur tamen ad illam ceu pars eius potentialis. At religionis virtus quæ inter nos & Deum consistit circa debitam quidem reuerentiam & famulatum quem ei debemus versatur. Sed tamen quia Deo, vt author est. 5. Ethic. Arist. æquale reddere nō possumus: hac ratione, à vera ratione iustitiæ deest quapropter reducitur ad iustitiā: tamen si ratione obiecti longè sit q̄ illa præstantior. De liberalitate autè ac misericordia: deq̄ id genus cæteris, quæ longius à iustitia distant, nihil præfenti opere tractare decreuimus: sed de religione. Neq̄ verò de cunctis eius partibus: abiret enim opus in immensum. Sed de his tantum quæ cum iustitia coniunctionem

Aristot.

habent affinitatem: nempe de voto: quippe quod reddere ad fidem pertinet, quæ est iustitiæ fundamentum: ac de decimis, & simonia: quæ nisi q̄ materia differt, simillima est vsuræ: sacrilegaque iniustitiæ species: & postremò de his quæ ipsi vicissim, præsertim episcopi, tum populo, tum ecclesijs debent, tam in elemosynis quàm in residentia. ¶ Præfens ergo Septimus liber in voti sermone versabitur. Neq̄ nō bis vitio dandum est quod ordinem, quodammodo D. Thomæ nō insectamur. Nā tū quod decimarum tractatus Simonia disputationis finis est, quæ voti sermonem subsequitur, tum etiam quia spontaneæ promissionis consideratio illam antecedit, qua obligatio consideratur reddendi id quod debetur: in hoc septimo agere cōstitimus de voto quo Deo aliquid vltro promittitur, & in subsequenti de oblationibus ac decimis, quæ ei eisdem debita sunt.

2. Argumē.

¶ Atq̄ ea propter hanc statim in fronte articuli proponimus: vt tū votū sit rei alicuius possibile, quam antè vi præcepti non debebamus. Nam si nihil est quod Deo non sit vigore præcepti debitum, inanis est vouendi religio. Et arguitur à parte negatiua. Nihil operis præstare Deo possumus q̄ ei non sit à nobis tenore præcepti dilectionis super omnia debitum: ergo vanum est quippiam vouere. Probatur antecedens: tenemur enim diligere ex toto corde, ex tota mēte, & ex totis viribus: ergo nihil est quod virtute huius maximi mandati non illi debeamus. ¶ Secundo. Ille nos de nihilo creauit, suaq̄ misericordia pascit, & sustentat: ergo quicquid sumus, atque adeo quicquid operari possumus, illi debemus. Imò verò, vt etiā Ethenicus ipse Arist. 5. Physic. agnouit, nihil ei possumus pro susceptis beneficijs par repondere: nihil ergo ei aliàs indebitum spondere possumus. ¶ In cōtrarium autem reclamant tota scriptura sacra, vt Deuter. 23. Cum votum voueris dño Deo tuo, non tardabis reddere. & Psal. 75. Vouete & reddite Domino Deo vestro.

Aristot.

Hanc quæstionem, licet scholasticis insolitam, quam superficie tenas in calce secundi libri tetigimus, toti huic nostre disputationi præforibus affiximus, vt Lutheranis obuiam occurreremus qui hanc vouendi religionem futilem, & commentitiā cōtendunt. De qua re illos lib. 3. de natu. & gra. cap. 2. in indi-

Lutherus, cū detulimus. Lutherus in quā in suo damna-
to opere De votis monasticis, demoliri nititur
morem hunc ecclesiasticum: quoniam res est, in-
quit, sine auctoritate & ex eplo scripturæ, me-
rumq; ac perniciosum hominū inuentum. Au-
di monachum quāto impetu suum euomat in-
stitutum, idq; postea Lutherani in suis dogma-
tibus confirmare studuerant. Fuit enim Luthe-
rus omnium heresum Vuiteliff fidus atq; im-
pudens renuator. Ille quippe molimen hoc,
fuit antea molitus. Contra quem celeberrimus
Thomas Vualdensis. Tho. Vuald. tomo. 5. de sacramentalibus, tit. 9.
cap. 83. & 84. doctissime ditissimeque de hac
re disseruit. Sed vt alios omitamus, rationem
originemq; erroris huius, vt nos loco citato ex-
plicauimus, ex duobus fontibus. Lutherus dedu-
xit. Primus fuit, qd putauit præcepto dilectio-
nis Dei super omnia teneri nos ad omnia ope-
ra officiaq; illa offerenda, quæ facere possumus:
vt in primo argumento dicebamus. Vnde con-
tinuo intulit, nō solum nullum esse opus quod
nō sit natura sua præceptum, verum nullate-
nus mortales in hac vita posse illud præceptū
satis implere. Quapropter ait quemcunq; quā-
tumcunq; iustum in omnibus operibus de-
linquere, vt art. 31. & 32. ad Leonem adstruit.
Quoniam arbitrabatur hunc dilectionis mo-
dum quocunq; præcepto: concludi: quem
quidem modum cum pro ratione præcepti ad-
hibere non possumus, quocunq; opere delin-
quimus. Sed tamen misericordia; inquit, Dei
est quod non nobis eandem omissionem im-
putet. Ex quo sibi ipsis inferunt nullum esse su-
pererogationis opus, quod esse queat peculia-
ris materia voti. Alteri istorum putidus fons
extitit, quod opera iusti debent liberrimè fieri:
votum autem necessitatem infert ac subin-
de libertati obstat. At secundi huius capituli er-
ror quæsti. sub sequenti monstrabitur. Primum
tamen expugnauimus loco citato. Nimirum
ostendentes quemadmodum in illa blasphem-
ia persistant, quod Deus nos ad impossibile
obliget: Hæc autem expugnatio nihil ad præ-
sens. Sed idcirco de hoc errore meminimus, vt
radicem panderemus ex qua illas in nos blas-
phemias depromunt: porro quod distingua-
mus à præceptis consilia: cum tamen omnia
sint præceptis comprehensa. Item quod pute-
mus aliqua esse opera supererogationis, per
quæ homines & nos præcipue monachi satisf-
facere gloriamur: nō solum pro nostris, verum
pro alienis delictis: de quibus subinde super-
erogationis operibus vota emittimus. Fuit ta-
men hæresis hæc aduersus Pelagianos cōdem-
nata: vt refert August. in episto. ad Paulin. Vbi

August.

Aut qd libro
de natura &
gratiæ.

Geminus
fons vnde
Lutherus
præceptum
errorē hau-
it.

Thomas
Vualdensis.

Vuiteliff.

Lutherus.

ex decem eorum erroribus illum quintum fa-
cit quod diuites baptizati tenerentur renun-
ciare omnibus diuitijs. Respondetur ergo ad
quæstionem catholicā cōclusionē. Præter ope-
ra præceptorū superflua alia non debita, quo-
rum votummittere iustum est, ac celebre reli-
gionis officium. Cōclusio tum frequentibus
vtriusque instrumenti testimonijs stabilitur, tum
etiam locupletissimis sanctorum exemplis, ac
subinde ineluctabili ratione. Oracula enim ve-
teris legis iam cœpimus ex Deutero. 23. citare:
& ex Psalm. 75. Extat & Numc. 6. lex: Vir sine
mulier cum fecerint votum vt sanctificentur,
& se voluerint domino consecrare, à vino &
omni quod inebriare potest abstinebunt. Et
Eccles. 5. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere.
Et Proverb. 20. Ruina est homini deuotare
sanctos, & post vota retrahere. Neque verò fe-
satis ab his iaculis ab clypeo illo protegent, qd
vetus lex iam pridem cum suis præceptis est
antiquata: nam hæc non ex ceremonialibus
habentur, aut iudicialibus quæ abolica sunt: sed
planè inter moralia quæ naturæ iure perdu-
rant. Imò verò quo istorum cæcitas apertius
deprehendatur, Ethnicorum nos locupletissi-
mo testimonio est ipsissimo nature iure hanc
vouendi religionem fundari. Sanè quibus sem-
per vbiq; terrarum soleune fuit tam rebus as-
flictis, quàm pro latis victorijis vota suis delu-
bris nuncupare. Vnde Linius lib. 2. Tullus, in-
quit, in retrepida duodecim vouit Salios, sana-
que Pallori & Pauori. Et Pfales legem prospici-
ebat Euangelicam vbi aiebat: Immola Deo sa-
crificium laudis, & redde altissimi vota tua. Sa-
crificium enim laudis sacrosanctum cōiuuium
nostrum est, cui composuit reddere vota.
¶ Mox & patrum exempla perpetuo durant
vt illa imitemur. De Jacob autem legitur Ge-
nes. 28. votū vouisse Deo. Et de Anna Samue-
lis matre. 1. Reg. 1. Et vt reliquos sileamus, ex
illo Lucæ. 1. Quoniam virum non cognosco:
clare colligitur sacratissimæ Virginis votum,
vti August. asserit in lib. de nuptijs & concupi-
scentia: & refertur. 27. q. 2. can. sufficiat. Et in
noua lege de Paulo legitur. Actu. 18. totondif-
se sibi caput in Cenchris, qd haberet votum.
Et in Evangelio Matth. 29. constat votorum
instituta Christo esse probatissima. Ait enim
primum esse eunuchos qui se castrauerūt: hoc
est sua sponte absq; legis vinculo, propter re-
gnum coelorum. Et ne contrā cum Lutheranis
existimaretur præceptum, subdit. Qui potest
capere capiat. Cuius instar ait. 1. ad Corint. 7:
Paul. De virginibus præceptum nō habeo: cō-
siliū autem do. Deinceps sublequitur adole-
scentis

Conclusio
catholica.

1. Probato

2. Probato

August.

scantis historia: qui Christum interrogatione
pulsans quid faceret vt vitam haberet æternā,
respondum accepit, vt seruaret mandata. Cui
rursus dicenti cuncta à iuuentute custodisse,
respondit Christus: Si vis perfectus esse, vade &
vende omnia quæ habes & da pauperibus, &
sequere me: vbi aperte perfectionis statum à
præceptorum materia discreuit. Ait enim pri-
mum: Si vis ad vitam ingredi, tanquàm de re-
necessaria. Quare vt legitur. Mar. 10. postquàm
adolescens respondit omnia seruasse, intuitus
eum Christus dilexit eū. Vnde sit consequens
nō fuisse mentitum, licet Hierony. & Orig. ad
contrarium annuere videantur. Ob idq; Do-
minus cupiens eum ad vberiorē frugem pro-
mouere, culmē ei perfectionis mōstrauit, quo
post præceptorum fundamentum in consilijs
prominet. Quocirca illic de Petr^o publico Apo-
stolorum nomine subdit. Ecce nos reliquimus
omnia & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis?
Super quo loco August. lib. 17. de Cinita-
te Dei. cap. 4. ait. Hoc votum potentissimi vo-
uerūt, iuxta illud. 1. Reg. 2. Daus votum vouen-
ti. Constat ergo Apostolos voto se obsequio
Christi consecrassent. Hæc autē non est loci præ-
sentis locupletius differere: quæ rursus. q. 5. sub
titulo de voto religionis in mentem redibunt.
Sed expeditat statim in libri vestibulo ratio-
nē patefacere cur extra præcepta materia pate-
at multa vouendi quæ non sunt lege debita.
¶ Ratio ergo conclusionis de contrario princi-
pio, quàm quo Lutherani nituntur, ducitur
hæc. Plurima extant opera ad quæ nullum nos
cogit præceptum, multaq; alia à quibus neque
legis prohibitio nos arceat, ergo voto possu-
mus & ad illa nos obligare, & ab his nos cohi-
bere. Probatur antecedens. Prouidentissimus
Deus in ædendis legibus quibus nos cogeret,
non tatum ad id aspexit, quod nos illi procrea-
tionis beneficio deberemus, quodque à nobis
posset absoluta autoritate exigere: sed cum om-
nia suauiter pro cuiusq; cōditione disponat,
ad id prorsus quod vniuersi mortales secun-
dum imbecillum naturam nostrā præstare suf-
ficiamus: nam lex omnes æque obligare de-
bet: atq; ad id maximè quod tum ad eius cul-
tum, tum ad nostram mutuā charitatem necessa-
rium erat. Hoc autem non est quicquid vnuf-
quilibet totis suis viribus efficiere potest, sed ea
profectus quæ in Decalogo continentur, & quæ
illi tāquàm ibidem implicita appendent: ergo
reliqua omnia in nostra sunt posita libertate,
facere nē ea velim^{us} an fecerim^{us}. ¶ Idq; apertius con-
firmatur. Deus naturæ autor præter sacramen-
torum decreta nihil nobis aliud edixit quàm

Ratio cōclu-
sionis.

August.

Hierony.
Origenes.

quod ipsa præcepisset: natura autem non obli-
gat vniuersos vt vnusquisq; quātum potest fa-
ciat: ergo neque Deus. Alias non omnes ex-
æquo suis legibus obligaret: cum non omnes
æqua valeant. Est ergo nihil minus quàm vasa
sic de Deo sentire vt isti prædicant. Collig-
amus igitur multa nobis esse extra præcepto-
rum lineam arbitraria & libera, quæ sint nobis
votorum materia. Adde quod votorum materia,
vt paulò inferius patebit: non modò sunt
consiliorum opera, verum & preceptorū. Sed
hactenus locutus sumus de illa peculiari quæ nō
nisi voti obligatione sit debita.
Ad 1. argu.
Ad 2. argu.
D. Thom.
August.
Ad 2. argu.

Ad primum igitur argumentum in contra-
rium, negamus maximo illo dilectionis quā
dato omnia complicari opera quæ quisque ex
hibere potest: sed satis est sic tota mēte, & ani-
ma, & veribus Deum diligere, vt nihil eidem di-
lectioni aduersum admittamus: quod quidem
in hac vita per Dei fauorem & subsidium im-
plere possumus. Dupliciter quippe, vt. 2. 2. q.
44. art. 6. anthon est S. Tho. præceptū hoc im-
pleti potest. Vno modo perfecte: scilicet dum
ad finē peruenitur quem Deus intendit: qui fa-
nē est, vt homo se illi omnimodò amore cōiū-
gat, vt neque venialiter delinquere: nec alium
admittere amore queat. Atque hoc fiet in pa-
tria, quando secundum verbum Apostoli. 1.
ad Corinth. 15. Deus erit omnia in omnibus.
Vnde August. lib. de pers. diuit. Illa inquit, plē-
nitudine charitatis patriæ præceptum illud im-
plebitur. Diliges dominum Deum tuum cum to-
to corde tuo. Sed alio modo impletur imperfe-
ctè, quādo scilicet et si nō perueniat ad finē,
tū à regula nō receditur, quæ illuc ducit. Est illo
modo impletur in via. Quare impletio hæc nō
eo dicitur imperfecta qd nō sufficiat ad euitādā
culpā, sed qd per ipsam nō assequimur fidē. Vn-
de idē Aug. lib. de spiritu & lit. c. 26. inter mili-
tatem vitæ & triumphantē sic discernit, qd ad iu-
stitiam huius vitæ quæ illo dilectionis manda-
to præscribitur, satis est nō peccare. Neq; id, in-
quit, deputādū est culpa: qd nō dū potest hic ef-
se tāta Dei dilectio, quāta illius erit, dum a no-
bis conspicitur. ¶ Ad secundam autem respon-
detur quod licet quicquid simus, figuratum
Dei simus: non tamen quicquid operamur, ei
virtute præcepti debemus: vt pote qui suas le-
ges naturæ nostræ tenuitate admetitus est.

ARTICVLVS II.

Verum votum in solo voluntatis propositio
perficiatur.

res, potest te post facti taxdere. ¶ Fulcitur præterea conclusio authoritate canonica: vt cap. sic nobis. de regula. vbi clericus qui nimia ægritudine laborans religionem vovit, ad habitus susceptionem compellitur. Et. 17. q. 4. can. sunt qui opes. illi etiam qui tumultuario mētis impulsu, non iudicio perpetuas opes ecclesie contulerunt, & de voti leuitate taxantur: & nihilo minus tanquam sacri legi habentur si eas reuocant. ¶ Addiderim tamen huic sententiæ hoc temperamentum, quod talia vota, repentina de liberatione suscepta iustam secum afferunt dispensationis causam. Id quod doctè Panormita. admo. iuit super cap. veniens. de voto & vot. red. Quin verò cap. ipsum id clarè docet. Tamen si neque moitum hoc præterierim, quòd vbi votum Deo nuncupas quitè siue in mari, siue in lecto, siue alibi à præsentaneo periculo eripiat, postea saluus profecto iniquè & infidè dispensationem procuras. Nam licet repentina deliberatio id finiat, tamen causa vouendi, beneficiumque receptum ingratitudinis te redargunt. ¶ Ad primum igitur argumentorum in contrarium respondetur, quod cum quis rationis iudicio cognoscit quod facit, satis ignorantiam abstergit, quæ voluntarium tollit: licet non cuncta consideret quæ considerari possunt. Et confirmatur inde solutio, quod labores & difficultates quæ sunt in religione, nūquam satis citra experientiam percipiuntur. Quare si cuncta essent perpendenda, nullum simplex religionis votum citra rei experientiam obligaret. ¶ Sciscitaris autem quid si te aliquis deciperet affirmans in tali religione nõ seruari ciborum de lecto, nec ieiunia, aut quippiam aliud difficile, q. si pranosse nunquam voueres, vtrum cum ita seductus voues iugo subiaceas? Respon- detur quod si deceptio est circa illa quæ tu ferre non posses, votum non obligat, quia est grauis iniuria. Cuius signum est probationis annus, in quo ius vult vt rei grauitatem perpendas. Sed tamen si deceptio est circa alia minuta, nihilominus obligaris. Pari modo si quis rusticum falleret, dicens Hierosolymas citra nauigationem adiri posse, aut Romam non longe distare, cum longissimè distet, quam ob causam peregrinationem voueret, votum non teneret. Secus si assereret maiorem esse itinerum amoenitatem quam re vera est. Hic videri cuiquam posset de metu protinus & vi quæ voluntarium tollunt dicendum: veruntamen cum tantum hic de deliberatione fiat sermo: quia ignorantia cauetur, comodi de metu tractabitur quæ stione sequenti sub titulo de obligatione voti. ¶ Sequitur ergo de secundo actu qui est propo-

Temperamē-
tū præfata
sententiæ,
Panormita.

Ad 1. argu.

Scrupulus.

Solutio.

situm voluntatis. Nam quid sit voto necessarium, ambigere nemo potest. Quandoquidem citra voluntatis actum nulla esse potest promissio voluntaria, atque adeo neque obligatorium votum. Igitur post deliberationem, quæ est in intellectu, necessarium est in voluntate propositum: hoc est dilectio & consensus, quo voluntas iuxta deliberationis sententiam proponit operari. ¶ Arguitur autem quod hoc propositum non sit necessarium, sed sufficiat promissio. Nam dum quis vel Deo vel homini quippiam pollicetur aut iurat, etiam si non proponat seruare promissum, obligatur: quòd quidem ex ipsa promissionis natura, fides promittentis astricta manet. Respondetur trisariam contingere promissionem fieri. Vno modo dum quis proponit tum promittere: tum etiã seruare promissum. Et de hac neutiquam ambigitur quia sit obligatoria. Tunc enim tam deliberatio quam propositum, quam promissio est de opere ipso: cum scilicet opus deliberasti, proposuisti, promissisti. De qua igitur ait sanctus Thomas: Promissio procedit ex proposito faciendi. Alia est promissio per contrarium extremum, scilicet dum quis neque intendit facere quod promittit, neque verò promittere quod dicit, sed nudari aut seducere. Quam ob rem neque de hoc casu vlla est dubitatio, sed certum est talem promissionem apud Deum non obligare, eò quod promissio signum est propositi & intentionis, quæ dum caret, vana est. Sed tamen foro exteriori tam Ecclesiastico quam Ciuili, siue Deo promissio fiat siue homini, compellitur sic vouens aut promittens seruare fidem: quia Ecclesia de interioribus non iudicat. Alias si vnusquislibet allegans non habuisset propositum obligandi se, audiendus esset, protinus res publica perditum iret. Vnusquisque enim contenderet non esse monachum, neque matrimonium contraxisse. Requiritur ergo quòd quicunque hoc causari cogitauerit ante iudicis tribunal, legitime id probet. ¶ An verò quitale votum verbo tenuis emisit, aut matrimonium contraxit, teneatur parere sententiæ. Respondet hic Caieta. quod ratione Ecclesiæ & scandali tenetur. Hæc autem sententia grano salis coadienda est. Nam si id quod iubetur, fieri nequit licitè, porò quia intrinsecè malum est, potius mortem perpeti ille debet quam obedire. Vt si quis post clandestinas nuptias secundò publicè contraxit, & si foro exteriori compellatur debitum reddere, obedire nequit. Esset namque fornicator. Si tamen id licitè fieri potest, vt sicut monachum habi-

Argument.

Solutio.

Questio.
Solutio.
Caieta.

Qui vouet animo. pro-
mittendi nõ
tamen stan-
di promissio
manet vere
ligatus.
D. Tho.
Dubitatio.

Solutio.

Questio.
opinio Iuris
consultorū.

Ad 1. argu.
pateritæ
opinionis.

Argument.

habitare in conuentu, habitumque gerere, tunc obtemperare tenetur: vbi citra scandalum suffugere non valet. Nam si subripere se posset, in aliamque se conferre prouinciam, vbi quia non esset notus citra scandalum quiret exemptus viuere, non teneretur se sententiæ summittere quæ in falsa presumptione fundabatur. ¶ Tertio, eodè modo potest quis votum emittere, intendens quidè vere promittere, non tamè seruare promissum, aut intendendo iurare, non tamè iuramentum seruare. Quod re vera accidere potest in militaribus religionibus, atque in alijs vbi obtentu citius bonorum temporalium, quam religionis solent talia vota celebrari. Et de hoc voto posset quòdammodo dubitari an sit obligatorium. Facere enim in contrarium videtur quòd non præcessit propositum faciendi: & tamen S. Thomas dicit quod ex proposito faciendi procedit obligatoria promissio. Respondetur nihilominus quod illic est vera voti obligatio. Nam promissio ex natura sua parit obligationem. Quare si est humana, id est volita, ligat. Vnde fit vt sic promittens grauitè peccet: quia id ad quod ligatur, facere non proponit. Et simile est de illo qui intendit iurare. Manet enim obligatus. Nec S. Thomas hoc inficiatur: Quoniam non loquitur nisi de regulari vouendi via. Sed quid, si quis proponat intendatque promittere, aut iurare, sed tamè non intendat se obligare? Apparet enim nunc nullam oriri obligationem: post quàm obligatio non est volita. Ad nihil fecius respondetur obligationem oriri pro eo quod est naturalis effectus promissionis. Et ideo satis est causam esse volitam. Nequis enim laqueum tibi iniijcere, quin illaqueeris. ¶ Sequitur de promissione in qua dictum est votum perfici. De qua quæritur an sit post propositum ad voti obligationem necessaria. Sunt enim nonnulli ex iure consultis qui super cap. consulti. de regularibus, affirmant sufficere propositum absque promissione, saltem quando res iam incepta est. Vt dum quis cum proposito permanendi in religione, induit habitum: nam ille est casus illius cap. in quo, quisquis ille erat, iubetur esse religiosus. Et arguitur pro hac opinione, vt quid sit propositum aperiamus. Propositum quippiam faciendi, est animus habere applicatam ad opus: applicatio autè animi idem esse apparet quod obligatio. ¶ Secundo. Propositum faciendi est affirmatio de futuro, faciam: ergo qui post propositum non facit mentitur: siquidem reddit propositionem falsam: mendacium autem in re graui est peccatum mortale: ergo qui religionem, vel peregrinationem, vel quid simile pro-

ponit, si non faciat mortaliter peccat, ac perinde obligatur facere: quæ quidem obligatio sufficit ad votum. ¶ His tamen non obstantibus respondetur, propositum ad votum non sufficere, sed necessariam esse promissionem. Et primo patet ex receptissima voti definitione. Nam vt Ecclesiast. 5. citatū est, votum est promissio. Et Magister Sententiarum ait, votum esse testificationem spontaneam promissionis. Vnde vota nuncupare, est aliquid Deo polliceri. Sed ratione id etiam confirmatur. Votum non est nisi quod alteri fit: ordo autem vnus personæ ad alteram, vt ait Diuus Thomas, non est nisi per rationem qua se homo alteri vel sua subijcit & mancipat: ergo tantummodo fit per rationem: si cui præcipere & præcari. Tertio, quo punctum restangitur, votum est illud vbi ligatur fides, quæ, vt ait. 1. Offic. Cicero, est fundamentum iustitiæ: fides autem, vt ipse & Augustinus aiunt, est, quia fit quod dicitur: ergo votum non habet vim nisi id dicitur quod faciendum est: dicere autem est opus intellectus: ergo in promissione consistit obligatio: & non antea. Et confirmatur sententia hæc ex cap. literaturam. de voto & voti redemptione. Vbi quidam qui in infirmitate constitutus dixerat, Non morabor; proponens in animo religionis habitum, absoluitur à voto; quia non promisit. Et sunt verba expressa in cap. si bona. 17. quæstio. 1. aliud esse propositum concipere in corde & etiam ore enunciate, aliud subsequenti obligatione se reum facere voti. Quare illic Gregorius illum qui propositum absque promissione habuerat, absoluit à voto. Et iure ciuili ex pollicitatione nascitur obligatio: vt ff. de pollicita. seru. l. pactum. ¶ Vnde pro solutione contrariæ rationis notandum est discrimen inter propositum & promissionem. Propositum namque cum sit in voluntate, neque affirmatio est neque locutio, sed est consensus seu voluntas quæ exprimitur per simplicem intellectus affirmationem futuri, scilicet faciam. Hæc autem simplex assertio non facit illum sensum. Promitto facere: sed est simplex affirmatio illius quod quis tunc in animo gerit. Et ideo non est mendacium: quia mentiri est contra mentem ire. Ad formam igitur argumenti negatur quòd si postea sic proponens non faciat, mentitur: licet faciat propositionem fuisse falsam: quia potuit mutare propositum. Itaque licet falsum dixerit, neque mendacium est quando protulit: quia tunc dixit quòd putabat facere, nec quando postea fecit contra: quia non tenebatur non mutare propositum. Superueniens autem promissio sic firmat propositum.

Propositū
nõ satis est
ad votum.

Probatio.

Secunda.

Tertia.

Cicero.

Confirmatio.

Gregorius.

Discrimen
inter pro-
positum & pro-
missionem.

Ad 1. argu.

propositum, ligatque animum alteri, vt absque fractione fidei & iustitiæ non valeat illud mutare: promissio ergo est necessaria. Neque contrarium colligitur ex dicto cap. consulti, sanè vbi solum sancitur quòd qui proposuit per ingressum religionis Deo famulati perseueret, vel in suscepto habitu vel in alio laxiori. Loquitur nanq; illic Innocentius consueto more de proposito promissione firmato. ¶ Restat tum demum postremum argumentum. Promissio pertinet ad illam partem prudentiæ vbi est imperium & deprecatio, vt verbis sancti Thomæ supra didicimus: imperiū autem & iussio prudentiæ antecedit electionem, vt sanctus Thomas sentire videtur. 2. 2. quæst. 47. arti. 8. electio autem idem esse videtur, quod propositum voluntatis: ergo promissio non sequitur, sed præcedit propositum. Caietanus hic distinguens respondet: videlicet quod imperium quo quis sibi met præcipit, antecedit electionem. Nam post deliberationem intellectus per prudentiā imperat voluntati vt eligat. Imperium autem quo quis præcipit alijs, electionē subsequitur, & pariter deprecatio ac promissio. ¶ At verò è contrariis, vt reor, stat sententia tam Aristot. quàm sancti Thomæ, ac subinde veritas. Nempe quòd imperium, siue respectu alterius, siue respectu ipsius imperantis semper electionem subsequatur. Etenim post deliberationem statim sequitur electio. Sed post electionem non sequitur opus, nisi prudentia imperans, voluntatem ad operandum applicet. Imperium enim non est, Elige: sed, Fac. Et ita illic dicit sanctus Thomas quod consistit in applicatione consiliatorum & iudicatorum ad operandum. Similiterq; ideo promissio sequitur propositum. ¶ Ex his si definitionem voti, quæ vniuersa comprehendere, tam vana quàm solida, tam iniqua quàm legitima, elicere cuperes, satis tibi esset dicere quod votum est promissio facta Deo. Attamen illa quæ legitimo tantum voto cõgruat definitio, articulo proximo commodius constituetur. ¶ Circa verba autem sancti Thomæ inter probandum priorem conclusionem dubitabit fortè lector an simplex promissio obliget, & an solo adu intellectus oriatur inter homines obligatio. Sed hæc, quæstione sequenti inter agendum de obligatione voti, commodius disputabuntur: porro vbi ex professo id tangit. S. Thomas.

Argumentū

D. Thom.

Caietan.

Reprobatur Caietani solutio.

Ad. Argu.

Ad primum igitur argumentum iam negatū est, conceptionem propositi sufficere sine promissione. Quare qui dicunt, votū esse conceptionē propositi cū animi deliberatione firmata, voce, firmata, intelligūt per promissionē.

¶ Ad secundum respondetur quòd votum nõ dicitur à voluntate, eo quòd sit actus eius, sed quia nascitur ex eius proposito. ¶ Et pariter ad tertium negatur qd per solum propositum quis dicatur manum mittere ad aratum. Nam inanum mittere, est animum operi admouere: quod non nisi per promissionem fit. De promittente ergo ait Christus, qd si respiciat retrò, non est aptus regno caelorum.

Ad. Argu.

Ad. Argu.

Conclusio Probatio.

ARTICVLVS III.

Utrum votum semper fieri debeat de meliori bono.

Recedenti articulo determinatum est genus & forma voti: subsequitur ergo eius materiam explorare. Vtrum scilicet debeat semper fieri de meliori bono, quod vocant supererogationis: nempe cuius obligatio non cadit sub præcepto. Et arguitur à parte negativa. Baptismus, vt habet glossa super illud Psal. Vouete & redite, est votum: & tamen est opus præcepti. Et Iacob legitur Gene. 28. vouisse Domino quod futurus ei esset in Deū: quod nihilominus est de necessitate salutis: ergo non semper fit de opere supererogationis.

Arguend. a parte negativa.

Arguend. Paulus.

Arguend.

¶ Secundo. Iephte, vt legitur Iudicum. 11. voto astrictus occidit siliam, quem nihilominus Paulus ad Roma. 11. inter alios sanctos connumerat: & tamen illud non modò non fuit melius, verum neque bonum. ¶ Tertiò nonnunquã emittuntur vota quæ in detrimentū personæ redūdant: vt cum quis se voto implicat, vt ieiuniorū ac vigiliarum quæ immodicè vitâ hauriunt obseruatione, affligat sese. Et nonnūquàm de rebus indifferentibus ac inutilibus: vt dum quis pollicetur nõ lauare aut comi, aut iter arripere certis diebus: hæc autem non sunt meliora bona: ergo illud nõ est ad voti obligationem necessarium. ¶ In contrarium est illud Deuteronomij. 23. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Vbi materia voti designatur esse illa quæ non est in præcepto.

Ad quæstionem hanc, vt seriem Diui Thomæ etiam teneamus, quinque conclusionibus respondetur. Nam cum votum multis qualitatibus vestiatur, secundum illas expendenda est eius materia. Ea propter ex illis quæ cogitari possunt vouendi virtuti subterni, quædam manifestam habent rationem, cur non possint voto offerri Deo: quædam per contrarium manifestum quoque, cur licita sint

ta sint eius materia: sed alia sunt de quibus est dubium. Cuncta autem in genere sunt numero quinque. In quorum primo gradu ea collocauitur quæ sunt Deo vel aduersa & contraria, vel saltem inconsona & iniusta. Nempè delicta, seu mortalia seu venialia. ¶ De his ergo statuitur prima conclusio. De re nulla illicita fieri licitè potest votum: puta neque de homicidio, neq; de leuitissimo mendacio. Probatur supposito natura voti, quæ est promissio Deo facta. Promissio est rei quam quis in alterius gratiam facere disponit: hoc enim à comminatione, quæ sibi contraria est, differt, quòd comminatio est rei alteri iniuriôsæ aut perniciôsæ. Promittere enim alteri quòd sis cum occidurus, aut quomodo nunq; laurus, comminatio potius est: promissio ergo nõ est nisi beneficij, delicta autem iniuriam Dei cedunt: ergo qui occidere voueret, aut furari, potius id Deo comminaretur, quàm polliceretur. Quare tale votum non esset obligatoriu. Imò illud emittere, peccatum quidem esset, idemque post implere cumulatius crimen. ¶ Huic proxima est conclusio secunda de re indifferenti: nempe quæ nihil secū emolumentum affert neque diuini honoris, nullū religiose potest emitti votū. Vt si quis voueat vngues die Sabbathi nõ rescindere, aut iter die Martis nõ arripere. Probatur conclusio. Quia cum votum in gratiam honorisq; Dei fieri debeat, non solum de re illi iniusta emitti non deest, quòd esset iniquū, verum neque de re quæ illi non est accepta: quippe quod, cum Deo in gloriam non cedat, vanum est: quin verò tunc etiam superstitiosum, dum nomen aliquod in rebus illis inesse creditur. ¶ Ex his autem quæ Deo neque contraria sunt neque necessaria, alia sunt vel impossibilia vel necessaria: alia verò contingentia, in nostrisq; posita facultate. De illis prioris generis statuitur tertia conclusio. De re seu necessaria seu impossibili, fieri nõ potest votum. Stupidus enim esset qui se vel moriturum voueret, vel nunquam moriturum. Primum siquidem necessarium est, atque alterum impossibile. Sicuti qui voueret, aut nunquam volaturus, aut volaturus aliquãdo. Ratio conclusionis est, quòd votum debet esse nõ solum vitro factum, vanum & à prudentia profectum: impossibilia autem & necessaria nostræ voluntati non subsistant: non ergo sub voti obligationem incidere possunt. ¶ Eorum verò quæ in nostra potestate neque Deo aduersa, alia sunt ad salutē necessaria: nempe vniuersa præceptorum opera: alia verò minime. Cum audis necessaria: nomen ad illa etiam extendere, quorum contrariis à via salutis remora-

Conclusio Probatio.

Conclusio.

Ratio cõclusionis.

Conclusio.

Ratio cõclusionis.

mur: vt non solum præcepta quæ simpliciter talia sunt, nempe sub reatu mortali obligantia, verum & illa includas, quæ obligat sub venialia. ¶ De istis ergo subiicitur quarta conclusio. Opus præcepti quatenus est necessitatis, non est materia voti, bene tamen quatenus est in nostra voluntate. Materia enim voti est illa quæ eius ratione sit debita: ergo quatenus opus est, legis obligatione debitum, non cadit sub voto, quia non pendet ex nostra voluntate vt sit debitū, sed ex legis necessitate. At verò quia præcepti necessitas non est simpliciter necessitas, sicuti illa tertiæ conclusionis, quæ est mori aut non volare: sed voluntariè illud implemus, aut transgredimur, hac ratione cadere potest sub voto. Nõ quidem vt ad id obligemur ad quòd non tenebamur, sed vt ad id ad quòd tenebamur, gemina siue obligatione contriecti. Tenebaris inquam præcepto temperantia, non fornicari: cuius transgressio vitium erat tantum luxuriæ: emisti eiusdem rei votum: obligaris ergo virtute insuper religionis. ¶ De illis demum quæ neque necessaria sunt ad finem, neq; indifferentia, sed tamen contentia & expeditia, vt cõsilia, adhibetur quinta conclusio. Opera consilij sunt propria peculiarisq; materia voti. Concurrunt enim in tali opere conditiones omnes & qualitates legitimi voti. Prima quippe voti qualitas est, quòd non sit de re Deo aduersa: propter quam exclusimus peccata: neque de re vana: propter quam abegimus indifferentia. Et tertio quòd prudenter fiat: quã obrem explosimus impossibilia & necessaria. Quare primum votorum genus est iniquum: secundum vanum: ac tertium stultum. Opera autem præceptorum licet quodammodo sint materia voti: non tamè omnimodè, quia simpliciter eorum obligatio non pendet à nobis, sed ex legis necessitate. In operibus autem consiliorum cuncta conueniunt. Sunt quippe in primis Deo gratissima, atque in nostra potestate constituta: eorumque obligatio non ex legis necessitate, sed ex mera voluntate nostra pendens. ¶ Hæc ergo hunc in modum constituta operæpretium est pressius expendere, emunctiusq; collimare. Et quidem circa primam conclusionem hoc primum meditandum superest, quòd qui peccatum Deo vouet, eius id maiestati communitur: quæ ingentissima blasphemia est. Enimverò cuius quicquid peccatum sit, contra eius legem & voluntatem fiat perinde est vouere hominem occidere, aut furari, ac si Deo ipsi comminaretis idem malum. Vide ergo quantahic sit peruersio. Nempè quòd cum votum, actus

Conclusio

Explicatur conclusio.

Conclusio

actus sit religionis, quo gratissima ei obsequia dedicanda sunt, eoque religionem contamina-
 nas, vt obsequium in cōminationis audaciam
 conuertat. Ex hoc fit quod cum votum Deo
 fiat, atq; ad primum Decalogi mandatum spe-
 ctet, plus absurditatis habet Deo rem illicitam
 vouere, quam homini sub iuramento iniuriam
 comminari. Nam iuramenti violatio cōtra se-
 cundum præceptum est. Atq; ex eisdem tur-
 sus cōsequitur, vt vouere Deo materiam pec-
 cati mortalis, in vniuersum sit peccatum mor-
 tale. Etiam si non fieret cum proposito implē-
 di votum, dummodo adsit intentio vouendi:
 quia obiectum de se est mortale. ¶ Percontaris
 autem vtrum votum emittere venialis culpæ,
 putā ioco mentē di, aut otiose loquēdi, sit sem-
 per mortale. Et arguitur à parte affirmatiua.
 Qui aliquid Deo promittit q̄ tenetur nō face-
 re, graue inferre ei videtur iniuriā. Atq; id vrgē-
 tius roboratur. Votū, vt modo dicebamus, ma-
 ioris est vinculi cum Deo sit, q̄ iuramētū quod
 fit homini: iuramētum autē promissoriū venia-
 lis cōmittēdæ culpæ, videtur mortale: quoniā
 qui iurat, tenetur illud facere falsum: ergo & vo-
 tum. Nihilominus respondetur, votū de re veni-
 ali non esse nisi veniale: quoniam ipsum im-
 plere non est nisi veniale. Quare homo non se
 exponit periculo mortalis. Vnde ad priorē ra-
 tionē negatur q̄ promittere Deo id quod sub
 culpa veniali teneris non facere, sit tibi morta-
 le. At verò de iuramento quod posterior ratio
 tangit, in libello nostro de iuramēto cap. 9. asse-
 ruimus non esse nisi veniale, quando fit de re
 veniali, propter eādem rationem: quia scilicet
 implere illud non est nisi veniale. Attamen nō
 est mirum si quis opinetur esse mortale. Et ra-
 tio potest sic extrui. Omne iuramentū falsum
 est peccatum mortale, quantumcūq; in re le-
 uissimum: ergo iuramentum facere, quod post-
 quam emisseris teneris facere vt sit falsum, etiā
 si non teneris nisi sub veniali, videtur ex obie-
 cto esse mortale: quandoquidem obligationis
 obiectum est falsitas iuramenti. Vnde qui hāc
 voluerit tenere opinionem, negabit consequē-
 tiam quæ fit ex iuramento ad votum. Nam li-
 cet votum sit maius vinculum, potest nihilomi-
 nus esse eius transgressio ratione materiæ ve-
 niale delictū. Falsitas autem iuramenti in quo-
 libet indiuisibile est mortale: falsitas verò nasci-
 tur ex eo q̄ quis id iurat facere quod tenetur
 nō facere. Nihilominus semper est sustentatu
 facilius vt nec iuramentum huiusmodi sit nisi
 veniale: quoniam facere contra tale iuramen-
 tum, nullum peccatum est, atq; adeo neq; vllū
 mendacium. Facere enim contra iuramentum

Dubitatio.
Ratio dubi-
tandi.

Solutio.

Ad argumē-

quod non est obligatorium, nullatenus est il-
 licitum. Vt si iuras nan audire missam in die
 paschatis, quam postea audis. Sed tota culpa
 committitur dum iuras, cō q̄ iuras quod teneris
 facere falsum. Et ideo tota culpa debet per-
 pendī ex obiecto, non quidē obligationis, sed
 iuramenti. Obiectū autē iuramenti est veniale,
 quare neque iuramentū ipsum est nisi veniale.
 ¶ Circa secundam conclusionem de re indiffe-
 renti dubium inde emergit, quod multa sunt
 indifferentia, de quibus emitti votum potest.
 Est enim indifferens transire per vicium, aut rediū
 limina penetrare, & tamen sunt nonnunquam
 salutaria vota: quibus se homo à similibus ope-
 ribus arcet. Ad hoc facillimē respōdetur quod
 indifferentia quatenus indifferētia sunt, id est
 sub sua indifferentia perseverantia dicant Deo
 aut diuis voto non debent. Et hoc p̄fecto intelli-
 gitur conclusio. Si verò p̄fata ratione aliqua,
 aut sine, pertinentia ad bonum fiant, tunc vo-
 tum eorum nihil aliud quam religio est. Dixe-
 rim ratione aliqua vel sine. Ne quis putet pro-
 pterea tantum q̄ res qualibet vouetur, illicō ra-
 tione voti de impertinentibus ad pertinentia
 cōmigrare. Exempli gratia: Vouere rescindere
 vtinam, vel non rescindere, illicitum est: quia
 etiam post votū res est indifferens, nempe ad
 nihilum fructuosa. Et eadē ratione si absq; alio
 sine voueres non transire per vicium, aut non
 ingredi domum. Sed si illa opera occasionem
 tibi offerunt peccandi, putā inspestandi scemi-
 nam vel alium inimicum: tunc fiunt ad rem re-
 ferentia, ac subinde voti materia. Eadem rati-
 one muliercula vouens die Sabbati in honorem
 Virginis non coquere panem, sed tamen non
 abstinere ab aliis operibus, vanum emittit votū:
 quia alios te infumante labores, nil Diuæ Vir-
 ginis refert hos an illos infumas. Si autem vo-
 ueas omni opere feruili abstinere, legitimum
 votum est. Sunt tamen aliqua quæ prorsus ne-
 que probantur neque reprobantur. Vt si quis
 voueret die Sabbati indui albo in memoriam
 virginitatis Deiparæ, non omnino esset vanū.
 Itaque existimandus est finis vel causa quæ
 opus facit ad rem pertinere.
 ¶ Ex his fit consequens q̄ dum votum de si-
 milibus rebus emittitur, non obligat nisi quan-
 diu finis ille conducit, & causa durat, quæ votū
 fecit legitimum. Illa enim cessante, cum opus
 ad suam redeat indifferentiam, desinit esse ma-
 teria voti, atq; adeo cessat obligatio. Vouisti vi-
 cini limina non calcare propter periculū quod
 intus latebat: illo cessante non te diutius votū
 tenet. Hoc probatur: quia votum nō plus obli-
 gat, quam si lex esset. Lex autem cessante in
 vniuersum eius causa & sine, cessat: ergo pari-
 ter votum. ¶ His demum instructus documen-
 tis, censere de votis quicque potest que de hu-
 iusmodi indifferentibus rebus passim emittun-
 tur. Loquebaris fortē cum homine & in collo-
 quio aliquid tibi ingrātū accidit propter quod
 vouisti nunquam amplius cum illo inire ser-
 monem. Et forsitan ludebas, & ideo vouisti nun-
 quam deinceps cum illo ludere, vel non ludere
 chartis, vel non ludere in tali domo. Si illa nul-
 lius tibi occasio sunt mali, neque aliqua existit
 causa vt ad bonum inseruiant, tunc talia vota
 nullatenus tenēt. Sed vouere fuit vanitatis pec-
 catum. Si autem loqui cum tali persona occa-
 sio tibi est mali, votū tenet. Sicut si voueas nō
 ludere propter dispēdiū quod facis rei turæ, aut
 propter alia pericula. Neque horū vlla esse po-
 test dubitatio, quæ hominis conscientiam vllō
 pacto sauciat. Sed absq; vlla dispensatione, qui
 vota huiusmodi rerum indifferētium fecit, po-
 rest contra illa facere: satisq; illi est voti p̄niti-
 tere. ¶ At verò de iuramēto propter eius reue-
 rentiam, posset quispiam animo hæere. Enim
 verò si illud quod metu mortis extorqueatur
 implendū est, vt quod quis in memorie latronis
 metu mortis percussus fecit, vt doctores
 sentiunt, ratio videtur strictius persuadere vt
 iuramentū de re etiā indifferenti sit seruādum:
 aliā fieret falsum. Nihilominus respondetur,
 iuramentū promissorium huiusmodi rerū nul-
 la prorsus causa aut sine ad rem aliquam conse-
 tens, nō magis obligare, quam votū. Quoniam
 tale iuramentū nihil aliud est quam promissio-
 nis ac voti confirmatio. Et ideo si votum non
 obligat, fit vt neque iuramentū. Iurasti nūquā
 te amplius cum tali homine colloquaturū: aut
 nunquam amplius transire per limen ad quod
 pedem fortē offenderas: alia similia que nul-
 lius sunt emolumentis: peccasti quidem cum iu-
 rasti cōtra secundā præceptum: veritatem, iu-
 ramentum nullatenus sit obligatorium: quare
 absq; dispensatione facere contra illud nul-
 lum est peccatū: atque adeo neque mendaciū:
 quoniam, vt supra dictum est, tota istorū iura-
 mentorum malitia patratum dum fiunt. Iurasti
 non audire missam die festo: facere cōtra, quia
 non est malum, non sit tunc mendacium, licet
 efficias fuisse falsum. Et quod non sit obligato-
 rium, patet: quia veluti si homini id promitte-
 res, nihil tuam faceret promissionem: ita neq;
 Deus. Quare Eccles. 5. vtraque promissio dicitur
 Deo displicere, scilicet infidelis, & stulta.
 Vbi verò dubium esset an res esset aliquo mo-
 do utilis, tunc timorati animi esset dispensatio-
 nem procurare. Neq; simile est de iuramento

Dubium,
altecum,

Responsio.

Dubium.

Ratio.

Pulchra de-
ductio.

extorto quando cadit super materiam, que est
 alicuius emolumentū: latroni autem promissam
 pecuniam exolueret, res est cōmoda, atq; adeo
 ex natura sua iuramenti materia. Quapropter,
 licet sit extortum, propter reuerentiam diuinā
 nominis est implendum: materia verò varia nō
 est iuramenti subiectum, ac proinde neq; obli-
 gationis capax, sed de hoc libro sequenti latius.
 ¶ Circa tertiam conclusionem nulla est dubi-
 tandi ratio, sed de quarta sequitur explorandū
 quidnam contineat veritatis. Est enim argumē-
 tum, quod materia præceptorum non sit mate-
 ria voti. Nam cum votum sit opus consilij, &
 materia debeat respondere formæ, fieri videtur
 consequens vt eius materia debeat similiter esse
 arbitraria & consiliorū: & ideo vbi lex obli-
 gatus nō habet, vanū fit votum. Imò verò quo-
 dā modo Deo ingrātū. Nam qui vouet facere
 quæ Deus aliās iubet, maiorē vim suā videtur
 attribuere voluntati quam Deo iubenti. Item
 adhibere præcepto votum, ex animi languore
 procedere iudicatur: nempe quod homo viri-
 bus sit destitutus, vt quod Deus iubet, explere
 nequeat. Insuper & demoneam lacepsit vt pug-
 nātius eū tentamētis inuadat. ¶ Respondetur
 nihilominus præceptorū materiā, esse quoq;
 posse votorū. Et ratio sancti Thomæ est, quod
 non est simpliciter necessaria, sed à nostra pen-
 det voluntate. Quare possimus nos ad talia
 opera arctiori vinculo attingere. Nulla enim
 inter ambas obligationes existit repugnantia.
 Secundo id solemnē Ecclesie votū probatur. Vo-
 uentes enim religionē, nouo nexu deuincuntur
 ab adulterio & fornicationē abstinere; à qui-
 bus diuina lege erant prohibiti. Idq; à clericis
 dum sacris maioribus initiatur exigitur. Ter-
 tio licitū est, & sanctū ad id ad q̄ lege tenebaris
 iure iurando te insuper in nodare: vt cum mu-
 tuū recipis, aut depositū, aut aliū iuris cōtractū
 ergo simili modo potes voto eandē confirma-
 re fidem. Quarto quanuis lege teneamur non
 occidere, nō furari, &c. nihilominus malefacto-
 ribus supplicia decernuntur, vt quos virtutis
 honestas non sufficit, metus pœnæ cōhibeat:
 ergo nulla est repugnantia legis obligationis ad
 teram voti adhibere. Sunt qui quasi de nomi-
 ne disceptantes dicant, hoc genus promitten-
 di non esse propriē votum, ob id quod materia
 non est propriē apta: nihilominus qui sic
 promittit, duplici modo peccaret si promissum
 non solueret: videlicet cōtra legē & cōtra
 promissionem. At verò profecto non est
 cur negetur esse propriē votum, postquam est
 vera promissio Deo facta. Et confirmatur sic
 esse fatēdum. Nam qui tale votum transgredi-
 tur,

scrupulus

Solutio?

Prima ratio
s. Thomæ;

2. Ratio;

3. Ratio;

4. Ratio;

tur, vt supra dicebamus, verè cõtra religionem peccat: nõ autem sic peccaret nisi verè faceret contra votum. Nam si in hac obseruantia, substantia religionis, quæ est genus, continetur, fit vt & substantia voti contineatur, quæ eius existit species. Potest ergo quisque de materia singularum præceptorum votum emittere.

Ad 1. argu.

¶ Vnde ad primum in contrarium argumentum respondetur, qd et si vouere sit opus consilij, nõn tamen requiritur vt materia sit propria consilij: nam potest esse consiliũ vt arctius nos ad id perstringamus, ad quod lege tenebamur. Quod si huc fortè verba sancti Thomæ ex. 4. dist. 38. quæst. 1. contra nos afferas, dicentis, huiusmodi vota largè ita dici, non proprie. Respondetur, largè, non accipere pro eo quod est abusive, sed pro eo quod est communiter: quæ admodum illic Magister loquitur. Haud enim negat quin propriam habeant rationem voti: sed tamen quia materia communis est & votis & præceptis, ad quam subinde omnes homines in communi tenentur, aut huiusmodi materiam non esse propriam, id est, peculiarem voti.

¶ Quare hic exactius loquitur. Et elicitur hæc materia distinctio ex verbis Augusti. 17. quæstio. 1. vbi ait: Sunt quædam quæ etiam non vouentes debemus, quædam etiam quæ nisi vouerimus non debeamus. Neque in hoc plus tribuimus nos stræ voluntati, quam Dei, sed religamus eandem diuinæ religioni, vt firmius id quod nobis præcipit, persoluamus. Et quãuis in hoc profiteamur nostram imbecillitatem, illam tamen consolidamus. Atqui vt daemones inde ferociores in nos insultant, ita & diuina subsidia locupletiora nobis mittuntur.

Ad secundũ.

¶ Tametsi, vt verum fatear, vota hæc operum præceptorum nunquam aut vix vnquam alicui suscipienda aut consulenda sunt: quia neq; crebro solent bene succedere. Quare vel non sciant, vel cassanda sunt, vel facile dispensanda: nisi quando persona prudens & constans est, ad rem tamen aliquam procliuis, quæ occasio illi est mali grauissimi aut scandali. Et cura nihilominus vigilantius adhibita, cauere illud potest malum.

¶ Vtrũ vero votũ nunquã venialiter peccandi sanè sit metus. Ad hoc respondetur, eiusmodi votum insanè esse neq; vilo pacto obligare: quoniam est de re hominibus impossibili. Si enim dixerimus (vt ait Ioanes) quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Vouere autem, nunquam peccare mortaliter, non est genere suo malum: quoniam id per Dei gratiam possibile est. Attamen neq; hoc prorsus consulerè: quia res est perdifficilis, tũ factũ tũ præser-

tim & cognitu: potissimum de peccatis cordium. Crebro enim scrupulus puigit, consenseris ne in mortalem culpam: votum autem debet esse de re comperta & de opere cuius transgressio in propatulo habetur. A singulis autem cauere, hoc vouere permittitur, vt nõ fornicari, non ioco mentiri, & similia. Queris autem vtrum si quis emitteret votum nunquam peccandi, teneatur ratione voti euitare illa saltem peccata, quæ potuerit: vt iocosa mædacia. Offerit se nanque ad id ratio. Nam qui promittit dare decem, si cuncta non potest, tenetur tamen ea conferre quæ potest. Et qui promittit ieiunare Aduentum, si nequit totum, tenetur nihilominus in votum potest. Respondetur tamen tale votum ad nihil obligare, quia stultum est. ¶ Hoc tamèn postremum superest decidere. Vtrum transgressio cuiuscunque taliũ votorũ sit mortalis. Vt si quis vouit non mentiri iocose. Patrociniatur nanque affirmatiuæ parti ratio hæc, quod tunc mentiri esset religionis violatio, quæ à genere suo est mortale. Solutio autem huius pædet ex articulo subsequenti, vbi disputabitur vtrum transgressio voti ex leuitate materiæ fieri possit venialis. Illic ergo & hoc examinabitur. ¶ Ex quinta autem conclusione, tametsi certissima sit, dubia emergunt multo grauiora. Et primum an licitum illa sit malo sine vouere. Vt si quis, quem admodum nuper dicebamus, religionem Cruciatorum militiæ profiteretur opulentia causa præbendarum: aut si quis, quod creberrimè vsu venit, fieret sacerdos, non propter status sanctitatem, sed propter sacerdotia: nimirum ditari magis cupiens, quam sacrificare. Apparet enim votum non esse licitum, atq; adeo nec obligatorium. Nam malus finis obiectũ vitiat: de malo autem obiecto (vt conclusione prima dictum est) iniquum est votum.

Quæstio
ua.

Solutio.

Dubium.

Ratio huius
tandæ.

Solutio:
Caletanũ;

Distinctio.

Assertio.
Caletanũ

sed

fed est inter illa quæ prima conclusione condènantur. Nam dare propter vanam gloriam, est malum obiectum, & inultò erit iniquius vouere aliquid facere propter malum mortale, vt si voueas ad ecclesiam ire ad sollicitudinem puellam. Nam ire ipsum tunc malum est, quod est voti obiectum. Exemplum secundi. Vt si quis intendens pingue sacerdotium cuius non est dignus, fieret sacerdos, vbi est implicitum votum castitatis vel præceptum, de quo modo non disputamus. Aut cum nobilis tali animo induit militaris religionis habitum. Hic enim obiectum voti non refertur ad malum. Si enim hic dicat, voueo esse sacerdos propter beneficium expiscandum: præpositio, propter non modificat remque est esse sacerdotem, sed hoc quod est, voueo. Haud enim post sacerdos aut molles esse eius opera facit suæ religionis, putà nec orat, nec celebrat, nec obedit propter malũ finè, sicut qui dat elemosinam propter vanam gloriam: sed tantũ professus est propter malũ finem. Et de hoc intellectu sit assertio secunda.

secunda.

Votum sic factum tenet. Et ratio est, quia obiectum eius res licita est & bona, scilicet esse militem, aut sacerdotem: nempe militare, orare, sacrificare: quæ quidem non referuntur in nihilum finem. Pari modo si quis profiteretur religionem peruerso sine adductus: porro vt posset postea res conuentus suffurari. Ille enim obiectum voti: puta vigiliis, orationes, & obedientias non refert in malum, sed finis vouendi fuit malus. Quare votum, quia de bono est obiecto, solidum est & firmum. Ad rei autem perspicatorem intellectum arguitur. Sicut dare elemosinam propter vanam gloriam peccatum est: & corrupto sine ire ad ecclesiam: sic malo sine votum facere: ergo si votum primi generis est malum, quia de malo obiecto, sic & votum secundi generis, quia malum habet finem. Quod si vtrumque malum est, fit vt neutrum teneat. Pro solutione argumenti hoc apprimè in presenti materia notandum est, quod lectorem minus attentum fallere valde posset. Nempe non esse in vniuersum verum qd omne votum illicitum & malum sit irritum: neque hoc à nobis assertum est, sed hoc tantum quod omne votum de obiecto malo est irritum & cassum. Concedimus ergo quod vouès sacerdotium aut religionem malo sine, peccat quidem vouendo: tamè quia votum, bonum habet obiectum: (nam etsi votum refertur in malum finem: tamen obiectum non refertur in eundè) votum tenet. Negatur igitur postrema consequentia, votum factum malo sine malum est: ergo non obli-

gat: sicut si haberet malũ obiectum: quoniam res Deo deuota bona est: licet malo sine dicatur. ¶ In tertio autem modo pluscum latet perbiguitatis. Exempli gratia: Rex sciens & prudens iniustum indicens bellum, vouet Deo autri talentum, si victoriam obtineat. Hic obiectum voti, putà dare pondus aurũ, bonum per se est: finis tamen voti, putà obtinere iniquam victoriam est malus: de hisce igitur votis distinguendum hoc pacto est. Si tale votum fiat vt Deus eiusmodi victoriam concedat, nõ est religionis actus: imò omnino religioni contrarius eo quod qui sic vouet, Deum facit auctorem mali, pro qua turpitudine, quã Deo impingit, munus illi spondet: obidq; nullum est votum, sed graue impietatis blasphemiaq; peccatum. Atq; adeo longè scelestius, qd si esset votum de re illicita. Multo enim enormius est Deũ facere autorem mali, quam re illi diuersam vouere. Pari modo si quis voueret Deo muhera vt cõpotem eum faceret optati adulterij aut homicidij. Quocirca nihil refert votum autè facias, quàm rem inceptes, an postquam fueris optatis positus. Nam etiam si post partã victoriã aut patratum adulterium, Deo quippiã obid voueas, quo te tui compotem desiderij aut victorem iniquũ facit, votum non tenet: quia eadè impietatis lue sordescit. Neq; si id voueres in gratiarum actionem: quia neq; pro illo gratum Deo est gratias audire. Neq; verò interest tale votum emittas, non exprimendo vt Deus tibi in iniquitate patrocinetur sed merè conditionaliter hoc tenore. Si victoriã hanc obtinuero, aut si compos desiderij mei fuero, hanc faciam elemosinam. Quoniam nullus sic submera conditione vouet nisi vt Deum sui sceletris patronum ac fautorem cõpellans. Et aliud excogitare, esset casum insolentem effingere. Quare vota hæc absurda omnia sunt & nullius vigoris. Quod si contra infurgas: Similes stipulationes hominibus factæ iure naturæ tenent: nam quod quis seculo pollicetur, soluere astringitur: ergo & solidæ erunt respectu Dei. Negatur consequentia: quoniam potest homo ab homine turpe obtinere obsequij pro quo mercedem debeat: à Deo autem nemo id recipit quod absurdum est, neq; pro illo debet illi quippiam rependere. Quare neq; tenebit votum, etiam si quis ignorans putet talia vota esse licita: quoniam ex natura rei sunt impia & blasphema. ¶ At verò quoniam in re mala aliquid boni inesse potest cuius citra impietatem potest Deus autor inuocari, secũdo modo fieri hæc vota sanè potest. Nempe si rex bellum adortus nefariũ pro sui exercitus

Tertia.

Obiectio

Dilutio.

citius in columitate aliquid voueat, votum tenet. Sicuti si in duellum descendens quippiam spopoderit si saluus euaserit: quia effectus hos Deo ascribere non est nisi virtus. Quapropter talis finis votum non viciat. Secus si pro eo voueat, vt hostem iniquè occidat. Nam licet Omnipotens causa sit omnium entitatum: vt pote delectationis quæ est in flagitio & humilium: neutiquam tamen peccati. Pari modo si quis voueat si prolem ex adulterio susceperit. Nam licet adulterij causa Deus non sit, conceptio tamen partusque foetus naturalis est. Deoque ascriptus. Neque idem est de victoria: quippe cum id ipsum quod est inique vincere, placulum sit. Simili iure si vfurarius aut lusor pro parto lucro votum voueat, illud quidem tenet iuxta verbum Christi: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Cum eo tamen id moderamine intelligitur, vt votum ex ære alieno quod aliter restituere nequit, non expleat. Contingeret enim tunc de rapina eleemosynâ erogare.

¶ Validiori denique ratione votum tenebit vbi illud emiseris ad puniendum malum, vel quo ab illo cautius cohibearis. Vt si huiusmodi emiseris votum. Si tale flagitium admiseris talem faciam eleemosynâ aut peregrinationem, aut seculo religiosus vale dicam. Huiusmodi enim vota vel sunt quasi opera penitentia: patrata iniquitatis vindicatoria, vt patranda prohibitoria, atque adeo conditione posita tenent. De quibus inferius emunctius.

Secunda dubitatio. ¶ Secundum dubium circa eandem conclusionem existit de operibus quæ sunt consiliorum, aut directe contraria, aut impedimenta. Dissciantur hæc autem in tres ordines. Quædam enim sunt profus contraria de quibus respondetur, nullatenus licere votum emittere. Haud enim licet vouere non ingredi religionem. Nam licet nemo ingredi teatur, liberum debet esse cuiusque & semper integrum. Quapropter votum contrarium non ligat, adque adeo iniustum est, non solum tanquam vanum, verum & tanquam de re Deo odibili: quandoquidem consilia sua impendio sibi placeant.

Responsio. ¶ Sed arguis. Non omnia opera quæ in seipsis consilia sunt, cunctis hominibus consilia est facere: & ideo qui certus est non esse ad religionem aptus, vel ad peregrinationem, vouere potest non facere. Respondetur, tale votum non posse à culpa excusari. Nam qui impotens est faciendi, in casum vouet, non facere: & qui quoquo pacto sperat posse, iniquus est dum se voto cohibet.

Obiectio. ¶ Sed arguis. Non omnia opera quæ in seipsis consilia sunt, cunctis hominibus consilia est facere: & ideo qui certus est non esse ad religionem aptus, vel ad peregrinationem, vouere potest non facere. Respondetur, tale votum non posse à culpa excusari. Nam qui impotens est faciendi, in casum vouet, non facere: & qui quoquo pacto sperat posse, iniquus est dum se voto cohibet.

Solutio. ¶ Sed arguis. Non omnia opera quæ in seipsis consilia sunt, cunctis hominibus consilia est facere: & ideo qui certus est non esse ad religionem aptus, vel ad peregrinationem, vouere potest non facere. Respondetur, tale votum non posse à culpa excusari. Nam qui impotens est faciendi, in casum vouet, non facere: & qui quoquo pacto sperat posse, iniquus est dum se voto cohibet.

¶ Ob eandem causam nemini licet vouere aut

iurare se nunquam aut seimaturum, aut peregrinaturum, mutaturum aut fide iassurum, aut quæuis alia misericordie officia nunquam insignis impensurum: quandoquidem ea facere sæpè sit consilium. Nè tamen complures condemnemus qui hoc consueverunt, hoc intelligimus quando ea facere consilium fuerit. Nam omnibus mutuo dare & pro omnibus si deubere, non est consilium. Quare qui sic vouere: Non omnibus indiscriminatim mutuo dabo, nihil mali voueret: sed qui diceret, Nulli, neque villo casu.

¶ Ex his fit consequens, neque licitum esse votum non vouendi: quoniam vouere in genere consilium est. At quoniam non cuiusque est semper consilium, licet votum facere non vouendi, nisi coram tali persona aut cum talibus circumstantijs. Nihilominus si eo non obstante voucas, quantum pecces, tenet tamen votum in re diuino & naturali, cui tu non poteris derogare. Colligamus ergo nemini licere huiusmodi seu vota seu iuramenta facere: quoniam neque facta tenent. Deus namque ascensionem, teste David, disponit in cordibus nostris, non descensionem. Quocirca vouendi religio sapte ingenio & natura instituta est ad proponendos homines in sublimem, non ad retrahendum. ¶ Secundus gradus operum est, quæ licet non secum compatiantur maiora bona, ipsa tamen per se officia sunt, neque ipsorum vota voturumve implementationes impediunt, quin ascensus fieri possit ad sublimiora. Quocirca talium vota solida sunt. Vt si quis voto se pauperum seruitio in hospitali mâcipet, etiam si dicat perpetuo manebo. Hoc inquam, votum est obligans. Neque proinde obstat quo minus ille si liberit citra vllâ dispensationem religiosus fieri queat. ¶ In tertio vero ordine ea collocantur quæ quantum sint formaliter religioni contraria sunt, tamen suapte natura eius obstacula: vt coniugale fœdus. Qui enim matrimonium semel consummauit, commigrare ad religionem viuente coniuge nequit. In dubium ergo vertitur, vtrum fas sit votum emittere in eundem coniugium. Et arguitur hoc esse licitum, postquam obiectum est bonum, ac virtute legitimum: & cuiusque ante emissionem voti religionis integrum sit eligere quod maluerit viuendi institutum. Item fas cuique est celebrandas à se nuptias iurare: quo quidem iureiurando deinde tenetur: ergo & quisque potest earundem votum emittere. ¶ Nihilominus respondetur eiusmodi vota genere suo & obiecto non esse licita: vt pote per quæ Deo offertur id quod illi non est acceptum. Non aio od id solum, quod impediunt

Secundum gradus operum quæ sub voto capere hendi potest sunt.

Tertius.

Dubium.

Argumentum.

Secundum.

Responsio.

maius

maius bonum: nam & matrimonium contrahere & consummare, impedit religionem: sed quia per votum offers quod Deo non placet, quatenus offers impedimentum sui consilij. Itaque potes contrahendo matrimonium, obstatulum religioni opponere non tamen illud voto Deo dicare. Nam etsi vouere nemo iure cogatur, compellitur tamen vnusquisque viam Spiritui sancto per impossibilitatem non occludere, quousque statum mutes & firmes, si ei forsitan aliquando afflare dignetur.

¶ Sed ais, saltim licere votum emittere connubia lis confortij citra copulæ consummationem: quoniam illud nulli est religioni impedimento. Respondetur quod qui simpliciter votum emitteat matrimonij, ex natura rei obligat se consummare: aliàs casum deceptoriumque matrimonium esset: ob idque dum absolute emittitur, semper est illicitum: si autem contingere posset vt quis matrimonium voueret, quale fuit inter virginem & Ioseph, alteri videlicet voto perpetuæ virginitatis vtrinque adiuncto, nihil aliud esset quam religionis officium.

Argumentum contra præceptionem de matrimonio. ¶ Contra hæc autem decisionem arguitur. De matrimonio bifariam meditari possumus. Vno modo vt est in generationis officium, & tãquam status quidam ac viuendi institutum. Atque hoc modo indubie fatemur nemini licere voto se illi stringere: quoniam est status inferior excelliorem impediens, atque adeo abusus est voti, quod esse debet semper felicioris frugis, aut saltem minime illi obstat. Sed altero modo consideratur in remediam ad compescendam illegitimum libidinem. Et hoc pacto arguitur quod sit eius votum licitum. Nam carnis illecebris obuiare, iustum & sanctum est, & coniugale commercium ad hoc est etiam minus permissum: nihil ergo in tali voto absurditatis inest. Propter hoc argumentum Calet. articulo presenti intrepidus asseuerat licere in tali casu ac tali causa votum emittere matrimonij. Et asseicit contra se argumentum ex S. Thom. in 4. dist. 31. cui multi adherent, adstruentes quod non liceat solum ad vitandam fornicationem coniuge vt. Esset enim tori coniugalis abusus, qui in officium tantum concessus est. At nihilominus respondet se nihil absurdi in tali vfu agnoscere, quin obiectum esse possit voti. Veruntamen quicquid sit de vfu, dato inquam esset sola causa cauendæ fornicationis licitus, non tamen sit inde consequens fas esse tale votum emittere. Non enim ratio quare non liceat ea sola est, quod obiectum per se non sit bonum, sed quod est impeditiuum maioris boni. Et miror Caletanum hoc non aspexisse.

Calet. solut.

Ratio Caletan.

Confirmatio

Ad 1. Argu.

Ad 2. argu.

Dubium alterum.

Solutio.

Liberum enim cuiusque est, ac licitum matrimonium inire, imò aliquando consilium: quia melius est, vt ait Paulus, & consultius nubere quam vri: & tamen ratio quare non licet votum emittere est, quod quando quis matrimonium non contrahit, liber esse debet, vt si Spūs sanctus magis ei prospere afflauerit, mutare mentem possit. Et quod ratio Caletani fallax sit, patet: nam aliàs sequeretur quod liceret vouere matrimonium quatenus est in officium: siquidem bonum est. Si ergo non licet quia est impedimentum religionis: eandem ob causam non licebit vt est in remedium alterius mali. Et confirmatur non obstante tali voto. Posset vouens mutato proposito ad religionem transgredi ergo vanum est atque adeo illicitum. Et ideo non possum de hac re Caletano non refragari.

¶ Vnde ad primum argumentum superius factum iam responsum est, quod etsi connubiale fœdus obiectum sit bonum & legitimum, tamen hoc tantum concluditur quod potest quisque illud inire, non tamen quod possit votum eius emittere quoniam vanum esset: quã doquidẽ eo non obstante posset ille religionẽ profiteri. ¶ Et pariter ad secundum respondetur quod etsi liceat futuræ nuptias iurare, nihilominus non obstat iuramento, licet iuranti monachalem habitum induere: neque aliter illud tenetur implere quàm si religiosus esse non maluerit, aut sacerdos, qui melior etiam status est. Quoniam istæ conditiones à iure semper intelliguntur profillire.

¶ Superest autem postremum dubium: quantum scilicet grauitatis in huiusmodi votis insit quæ sunt contra consilia. Videtur enim nunquam pertinere ad peccatum mortale: ob id quod nullum obligat, atque adeo neque vllum sunt excellioris frugis impedimentum: sicuti de illo diximus, quicquid hospitali voto ad dicit. Respondetur autem tria in ipsis pensari. Primum est obiectum ipsum & intentum. Cum enim dare eleemosynam & similia consilia, nonnunquam ad limen præcepti pertinent: tenemur enim quandoque eleemosynam facere: si quis ita voueret vt proponeret nunquam eam largiri, manifeste peccaret mortaliter: quia proponeret facere contra præceptum. Secundò etiam consideratur in talibus votis repugnantia diuinæ voluntatis, qua ratione quis vouet Deo tanquam gratum id quod ingratum est. Et qui hoc sciens aut prudens faceret non dubium quin peccaret mortaliter. Esset enim manifestarius abusus voti. Posset tamen ignorans excusari. Attamen si considerentur solum tanquam impeditiuum maioris boni, non habent aliam malitiam quàm vanitas.

tis: quia re vera non tenent. Quare non videntur genere suo mortalia nisi in odium fierent religionis. Nam impia essent.

Obiectio.

¶ Quod si arguas nullum profus habere, magis quam si voueres seruire hospitali. Negatur simile. Quando enim obiectum voti etiam dum est executioni mandatum maiori bono non obstat, votum nihil habet culpæ. At verò licet votum coniugij ante eius consummationem non impediatur, tamen quia consummatio impedit, votum vitatur. Quod si arguas, licet iurare futuram nuptias quæ semper intelligitur exceptio, nisi iurās vouerit esse religiosus: ergo simili modo licet vouere matrimonium. Respondetur quòd quando promissio fit homini, etiam sub iuramento, iure intelligitur exceptio diuini consilij: sed quia votum fit Deo, illicitum est rem illi contrariam eiusdem consilij polliceri: nisi palam expromeres exceptionem, scilicet, voueo Deo matrimonium nisi de me ipse salubrius quippiam disposuerit.

Replia.

¶ An verò votum licitum sit, dum pro fine bonorum temporalium emittitur, ambigere nemo potest. Ut quis quid voueat, si Deus illi prosperum iter dederit, veluti Iacob, Genes. 28. Aut si dederit maritum, aut proles aut victoriã. Tamen si nonnulli nos hæreticorum irrideant, dicentes hoc esse coemere & mercari à Deo: cū tamen non sit nisi profiteri euncta nobis ab ipso prouenire: & ideo ecclesia orat pro huiusmodi bonis: quia vitia nobis sunt ad vitam æternam. Quare si votum fiat sub conditione: putà si hoc mihi illud ve acciderit, tunc ante impletam conditionem, obligationem non parit. Secus si absolute fiat. Nam tunc etiam si intentio tua sit temporale illud adipisci, quanuis non adipiscaris, teneris.

Licitum est vouere pro fine bonorum temporalium.

¶ Ex his demum in calce quæstionis, quam de voti substantia institimus, venari quisque potest definitionem quam multifariam Doctores 4. distinct. 3. 8. constituunt. Debet enim definitio & genus & differentias compendio continere, quæ subinde tam formam explicet quam materiam. Est ergo votum promissio deliberatæ voluntatis Deo, de his quæ Dei sunt, facta. Genus enim est promissio ex deliberatione & proposito proficiscens. Per hoc autem quod dicitur Deo facta, ubi intelligitur, vel diuis, separatur à promissione quæ fit hominibus, constituiturque in religionis genere. Adiectum autem est de his quæ Dei sunt, ad explicandum consiliorum materiam quæ propria est ac peculiaris votum: licet extendatur ad præceptum.

Ad 1. argu. S. Thom.

Ad primum igitur argumentum in contrarium respondere videtur S. Thom. quòd

in baptismo fit votum: quauis illud non sit opus supererogationis, sed necessitatis. Dicitur autem, inquit, votum quia voluntati fit: sicut cum quis rem præcepti vouet. Quod quidem in baptismo votum Magister Senten. 4. distin. 38. appellat votum commune.

¶ Attamen vt bene hic differit Caleta. non est propriè votum quasi præcepto adiectum: id quòd multis rationibus comprobatur. Primum quòd Christianus transgredies Christianismi præcepta, non duplici, sed simplici peccato delinquit: quod manifestum signum est illic nos non obligari nisi lege simpliciter, nullo superaddito voto. Mox ex verbis illic prolatis constat. Interrogatur enim catechumenus an abrenunciet Sathanæ, & an velit baptizari & an credat: & respondet: Abrenuncio, volo, & credo. Illa autem verba tantum modo sunt professionis legis, & religionis Christianæ, & assumptionis noui status: quæ quidem non sunt signa noui voti. Et postremo id confirmatur, quia baptizari est necessariæ obligationis præceptum: vouere autem est liberum arbitrium quæ opus consilij. At non pluribus opus est. Nemo enim vnquam cogitauit sic baptismum esse votum, vt sit obligatio noua obligationi præcepti adhibita. Sicuti dum sacerdos vel monachus: sua statuta profitentur modo seruandæ castitatis, quæ est in præcepto, nouum per votum adiungunt: sed dicitur votum commune, pro eo quòd Christianismus est quardam religio quam omnes homines tenentur: atque ideo in baptismo eandem cuncti profitentur religionem, sua nimirum nomina in talem militiam conscribentes.

In baptismo non emittitur votum.

Prima ratio proximalis sententiæ. S. u. s. d. a.

Postrema.

¶ De Iacob autem cum Deo vouit quòd futurus ei esset in Deum, dicendum est, vel quod se voto ad id, ad quod lege tenebatur religiosus astrinxit: vel certè vouit nouum consilij cultum. Vnde subdit, Cunctorum quæ dederis mihi de cinas soluam tibi.

Ad secundum.

¶ Ad secundum de septe cum Hieronymo respondetur, fuisse in vouendo stultum: quia discretionem non habuit: atque in reddendo impium. Sunt enim, vt ait D. Tho. nonnulla quæ non modo genere suo bona sunt, verum in omnè euentum: qualia sunt virtutis opera. Alia vero non solum mala in genere, verum & omni casu: veluti illa quæ sunt genere suo mala. Quorū ideo priora tuto quisque absolute vouere potest: posteriora vero, nullo pacto. Sed alia præterea existunt quæ etli genere suo sunt bona, & secundum hoc legitima voti materia, possunt tamen in euentum exire sinistrum: & tale fuit illud quod septe vouit. Vbi nota opus illud non fuisse in

diffic.

differens: nam indifferentia iam supra abacta sunt à materia voti, imò fuit genere suo bonum vt pote immolare Deo. Verum tamen quoniam immolationis materia non fuit ab ipso præfinita, sed dixit, quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, eum hoc obcautum offeram Domino, votum prudenti caruit discretione. Et similia sunt indiscreta vota cum sub nota vniuersalitatatis proferantur. Videlicet voueo quicquid à me pauper petierit, illi porrigere. Nam forsitan à te gladium petet ad patrandum homicidium, vel aliud quod largiri non decet. Ea propter huiusmodi vota in illis euentibus quæ iure naturæ licita non sunt, neutiquam obligant. Atque hæc de causa impius fuit septe votum implens. Quoniam illud siapte natura de pœcude intelligebatur, vt armesto, de quibus alijs animalibus sacrificio offerri consuevit. Neque videtur vlla posse ignorantia excusari: eò quòd non modo hominem contra ius naturæ, verum & gnatum truculentæ adigit morti. Ea propter quod in eius historia præmittitur, videlicet, Spiritus sanctus factus est septe: neque ad voti emissionem, neque ad eius solutionem est referendum: sed ad id quod ditino zelo animatus Ammonitas Dei hostes adortus est. Et quanuis eum inter iustos antiquæ legis Paulus commemorat, non inde fit consequens nullum admisisse delictum: Recenset enim & Samsonem & Dauidem: quos constat nonnullam quam fuisse collapsos, tum quòd aliàs istis fuerit, tum propter egregias eorum victorias.

Septe impium in red. seculo votum.

Ad 1. argu.

Paulus.

Scrupalus solutus.

¶ Ad tertium respondetur neque votum maceratis corporis, neque aliud quòd cūque teneri: nisi quatenus est virtutis opus. Quare dum prudentiæ lineam exorbitant, obligare cessant. Quocirca Paulus ad Roman. 12. suos alumnos commonefacit, vt exhibeant corpora sua hostiam sanctam, viuentem, Deo placentem. Actum demum addit: Rationabile fit obsequium vestrum. At verò quia homines, inquit S. Tho: in his quæ ad seipsos attinent plus sibi nimio iudicantes indulgent, cõsultius est, vbi de hac re dubium ingruerit, præfati iudicio subdi. ¶ Percontaris autem quodnam erit iudicium transgressæ lineæ in huiusmodi votis: Respondetur non esse aliud quam diuinis naturæ reclamationat. Non dico quòd vbi ius naturæ non præcipit talia ieiunia & operum asperitatem non sint talia vota licita aliàs neque quadragesima esset licita: sed quando id quod facis, legi naturæ aduersatur nempe quando afflictionem homicidium vergit, tum voti obligatio aboletur. ¶ De alio verò argumenti membro, nempe de terum indifferentium votis, iam responsum est

nihil valere. Quare aliquando detridicula sunt & muliercularum ludicra. Quibus verò aliquando execranda: vt pote quando sunt ceu sortilegia, & superstitionum vel delictamenta vel sortilegia.

QUÆSTIO SECVNDA, De voti vigore ac virtute.

S. Thom. 22. q. 88. art. 3.

ARTICVLVS. I.

Verum omne votum obliget ad sui obseruationem.

Onstituta voti substantia, subsequitur de eius vigore & virtute indagare. Ac primum quæritur de eius vigore. An videlicet omne votum sit obligatorium. Et arguitur à parte negatiua.

Votum, vt dicebamus, est promissio Deo facta: promissio autem simplex quæ fit hominibus non obligat. Nā iure ciuili non ostendit promittens soluere cogitur: Deus autem cum bonorum hostiorum non egeat, non censetur vigetior promissorum exactor, quam sit homo: ergo neque semper votum obligat.

1. Argum.

¶ Secundo arguitur. Si votum esset obligatorium, sequeretur quòd nullis vouentium metus à voti præuicatione valeret eos excusare: quia sicuti nullam Dei legem metus causa violare licet, ita neque vllam suscipere votum quod non optima fide soluas: consequens tamen est falsum: eò quòd votum, spontaneum esse debet: voluntati autem, autore Aristotele, metus obstat. ¶ Tertio Nemò ad impossibile obligatur: vsu autem non nunquam veniunt vt qui aliquid vouit explere votum nequeat, nempe aut quòd ex alio dependet, vt si religionem vouit ad quam monachi eummittere renūt: aut si mulier quam virginitatem vouerat lapsu deinde amisit: vel dum qui pecuniam vouerat, ad mendicitatem redactus est: ergo non semper votum obligat.

2. Argum.

3. Argum.

¶ Præterea quarto. Si votum omne soluendum, nexu colligaret vouentem, sequeretur quòd omne votum illicd esset implendum: nā quòd debes, statim reddere cogeris: non temerè

4. Argum.

omne votum statim reddere necessum est, vt
 pua quando sub conditione fuerit emissum:
 ergo non omne votum obligat. ¶ Quarto arguitur.
 Si votum omne obligaret, consequens
 heret tum quod quis posset subditum obliga-
 re, vt pater filium: tum etiam quod qui per se
 non posset implere, teneretur id per alium face-
 re: quod videtur absurdum.

¶ In contrarium autem est illud Ecclesiast. 5.
 Quodcuq; uoueris redde. Multo que melius
 est non uouere, quam post uotum, promissum
 non reddere. Nam vnum est consilium non ca-
 pere: alterum vero iustitiam prauaricari.

Questio solutio facili est & clara, quæ
 in vnica cõditiõne consistit. Votum ge-
 nere suo & obiecto sub reatu lethalis criminis
 sacrilegijque obligat. Probatur. Naturalis
 ratio conuincit vt promissi fides seruetur: vn-
 de vt Cicero. 1. de Offic. ex quo id Augusti-
 nus in epistola. 9. ad Hieronymum delum-
 psit: Fides, inquit, duabus suis syllabis signifi-
 cat, vt fiat, quod dicitur. Quod si homines hæc
 lege inter se tenentur, longissimè restrictius
 tenentur Deo: tunc ratione dominij, quod crea-
 tionis iure in nos habet: tum etiam ratione be-
 neficiorum, quibus nos in dies accumulatur. Ex
 his namque arctissimum fidelitatis vinculum
 nascitur, quo homines tenentur sua Deo pro-
 missa per soluere. Vnde Sapiens, displicere, in-
 quit, maximè Deo infidelem promissionem.
 Hinc ergo fit votum obligare sub reatu culpæ
 mortalis. Nam etsi uouere opus consilij sit, ni-
 hilominus reddere est actus iustitiæ, quæ citra
 charitatis iniuriam, violari non potest: cum sit
 inter homines maximè necessaria. Quicquid
 autem charitati aduersatur per quam anima vi-
 uit, est peccatum mortale.

¶ Et secundo reatus augetur ratione vulnera-
 tæ religionis. Promissio quippe facta homini-
 bus obligat iustitiæ vinculo: illa autem quæ fit
 Deo, in super ratione religionis. Estigitur vou-
 ere Deo, religio: atq; adeo id reddere, iustitiæ
 actus religione insignitus. Ex utroq; ergo capi-
 te voti genere suo obligat sub reatu mortali.

¶ Nihil in conclusione reliquum sit ambigui-
 tatis: sed hoc vnum quod omnibus præceptis
 vniuersale est, explorare id possumus de voto.
 Vtrum ratione leuitatis materiæ fieri possit,
 vt voti transgressio non sit nisi venialis culpa.
 Videtur enim à parte negatiua id facere quod
 votum strictioris est vinculi, quam iuramen-
 tum, maiorem que adeo sanctitatem præfert:
 iuramentum autem falsum nunquam ratione
 materiæ sit veniale, sed in omni individuo est
 mortale. Ex altera vero parte, cum commune

fit omni præcepto posse fieri veniale, apparet
 & idem huic competere. Atq; ita indubie con-
 sitendum arbitror. Et ne quis forsitan propter
 religionis sanctitatem id credere reformidet,
 egomet mihi sic probat. Votum est quædam
 lex quæ ex hominis voluntate dimanat, quam
 scilicet quisque sibi ponit: ergo non aliter obli-
 gare debet quam si lex esset ab Ecclesia vel à
 Deo ipso posita. Imo vrgentior videtur legis
 necessitas quam voti. Lex autem etiam si ge-
 nere suo obliget sub reatu mortali, ratione ta-
 men leuitatis materiæ rigorem remittit: vt eius
 transgressio non sit nisi venialis. Farari enim
 genere suo est mortale: sed nihilominus furari
 vnum obolum, non est nisi veniale. Aequa
 ergo ratione si ego uoueo non furari, tunc vni-
 obulum surripere non erit nisi veniale. Quod
 si dicas religionis celsitudinem hoc non per-
 mittere: profecto id non video, quandoquid-
 em præceptis fidei & charitatis id minime re-
 pugnet.

¶ Secundo: transgressio voti quando non est
 plena deliberatio, potest inde fieri venialis: ergo
 & ratione materiæ.

¶ Tertio: Si quis uouit, quotidie recitare Rosa-
 rium, propterea quod omittat vnum Ave, aut
 duo, non peccat mortaliter: quia neque lex
 ecclesiastica, imò etiam cum tanto rigore nos
 obligat statos psalmos persoluere.

¶ Conclusio ergo non est dubia, vbi præter-
 mittitur tenuis particula illius quod uouetur.
 At dubium superest, quando totum id quod
 uouisti est res leuis. Vt si spondesti erogare
 pauperi vnum obolum, aut dicere vnum tan-
 tum Pater noster, vtrum horum omisio sit
 mortalis. Et facit pro parte affirmatiua quod
 tuac cum totum omittas, fidem frangis. Ni-
 hilominus arbitror huiusmodi omisionem
 non esse nisi venialem. Nam dum materia le-
 uis est, nihil refert, totum uelit obiectum vo-
 ti, an pars. Quocirca si votum emisisti quo-
 tidie dicendi vnum Credo, et si id quotidie
 omittas, nunquam mortaliter deliquis. Se-
 cus si fortasse voto sponderis quotidie obo-
 lum erogare pauperibus. Tunc enim licet nec
 vnius solutionis nec duorum omisio sit mor-
 talis, tamen quod hodie non tribuis, cras tene-
 ris. Quare vbi debiti summa excreuerit, morta-
 lis sit culpa.

¶ Per hæc ad id quod supra tetigimus respon-
 demus. Ni mirum quod si quis uoueat vnum
 veniale cauere peccamen, tunc illud commit-
 tere, genuina erit venialis culpa: quoniam in-
 hisce lege, vetitis non se homo cogitat obli-
 gare nisi legis instar. Vnde si lex non obligat
 nisi

7. Argum.

Cõclusio
responsiua.
Probatio.
Cicero.
August.

Ratio:

Dubitatio

Solutio

Fructus
promissæ
fidei.

2. Ratio

Tertio

Dubium
alterum

Solutio

nisi sub reatu veniali, videtur uouens non aliter
 se obligare. Enimvero (quod hic consideratius
 meditari debes) non est in uouentis arbitrio si
 tum sub reatu se mortali aut veniali obligare,
 sed culpæ qualitas ex quantitate & necessitate
 obiecti pendenda est.

Argumentum ¶ Contra hoc aut est argumentum. Stat quod
 ludere, verbigrati, decem aut viginti ducatos
 ante emissum votum non sit nisi veniale: quo-
 niam prodigalitas genere suo non est nisi ve-
 nialis: & tamen post emissum votum sit mor-
 tale sacrilegium. Respondetur nos non ire in-
 ficias, quin id quod antea erat veniale, efficiat-
 ur quandoq; mortale per votum. Nam quod
 non erat malum, putà nõ dare elemofynam,
 emissio voto esset mortale. Imò forte ludere il-
 lam pecuniam esset virtus ante votum, & post
 votum mortale. Sed dico quod est respicien-
 dum ad quantitatem. Vnde postquam iam
 non ludere, virtutè constituit in genere reli-
 gionis, ac iustitiæ, in quo antea non erat, perpè-
 denda est obiecti quantitas: & dum illa est gra-
 uis, erit mortalis.

Responsio ¶ Difficultas ergo quæstionis non in ipsa, sed
 in argumentorum solutione tota consi-
 stit. In primo quippe insinuat dubium supe-
 rius atactum, an videlicet simplex promissio
 homini facta sit obligatoria. Et cum simplicem
 audis promissionem, illam intellige, quæ nec
 ratione alicuius debiti præcedentis fit, nec iu-
 ramento firmatur: sed cum quis sua sponte sim-
 plici verbo, quippiam amico pollicetur. Et qui-
 dem quod in huiusmodi promissione quædam
 semper sit obligatio, nemo est qui ambigat:
 quoniam ad minus est assertio quam si re non
 compleas, mentitus es: mendacium autem vni-
 uersum, delictum est saltem veniale: sed dubita-
 tio est an genere suo obliget sub mortali reatu.
 Et quidem Caietanus. 2. 2. cum quæst. 88. tur-
 euidentius. q. 13. non aliam vim obligandi ag-
 noscit in simplici promissione quam hæc mo-
 do insinuata. Putat inquam promissionis obli-
 gationem nõ ad aliam pertinere virtutem quã
 ad illam quæ est moralis veritas: scilicet verum
 dicere: ob idq; non adimplere genere suo nihil
 aliud est, inquit, quam mendacium. Quapro-
 pter ex obiecto non est mortale: nisi aliunde fi-
 at perniciosum: vt si uouisti rem quæ multum
 alteri referebat, putà suppetias amico ferre ad-
 uersus hostem, aut filiam eius ducere, quod nõ
 re compleueris.

**Quæstio in
 primo argu-
 mento præ-
 terea:** ¶ At vero in contrarium stare videtur veri-
 tas. Nempe quod promissio simplex genere
 suo obliget sub reatu mortali, nisi ex leuitate
 materiæ efficiatur venialis. Et ratio habet con-

Caieta sententia,

**Promissio
 simplex ge-
 nere suo ob-
 ligat sub
 mortali:**

tratiã eidem Caietano addeci. Enimvero Probatio
 promittere non pertinet simpliciter ad virtu-
 tem veritatis, sed reducit ad commutatã iustitiam
 iustitiam. Non enim est vt cuaque votum as-
 serere, sed obstringendo alteri fidei. Quare
 vt ait Cicero. in. 1. de Offic. fides hæc non so-
 lum ad iustitiam attinet, verum est ipsissimum
 iustitiæ fundamentum, cuius omnia hominum
 pacta conuentaq; nituntur. Ex hoc ergo argui-
 tur. Peccatum quod genere suo charitati ad-
 uersatur, est mortale: cuiusmodi autem est pro-
 missum non soluere: quandoquidem est iusti-
 tiæ subuersio, quæ ligamẽ est ciuitatis huma-
 næ. Est ergo genere suo peccatum mortale: vt
 pote per quod ingens detrimentum proximo
 inferitur, qui suam fidem promittenti adhibuit.
 Insuper promissio Deo facta obligat sub reatu
 mortali, non solum quatenus cultus est reli-
 gionis, verum etiam quatenus officium est ius-
 titiæ ergo illa quæ fit homini: quia quantu-
 ad hoc eiusdem sunt generis. Ad hæc vniuersa
 rum gētium exultatio est, fidei violatore, veluti
 scelestum hominem execrari: vox autẽ
 publica est vox naturæ ergo obligat sub reatu
 mortali. Vnde quod ait Salomon, Deo displicere
 in fidelem promissionem, vbi notatur mor-
 tale delictum, ad omnem extenditur, etiam
 quæ fit homini.

¶ Quod si verbum sancti Thomæ obijcias, di-
 centis hic promissionem obligare tantum se-
 cundum honestatem: vbi videtur excludere
 obligationem iustitiæ: nam sic solet vrsupa-
 ri honestas pro eo, quod non est ad iustitiam
 necessarium. Respondetur quod non acci-
 pit honestatem, vt excludat iustitiam, sed vt
 excludat civile forum. Non inquam negat
 quin sit obligatio iustitiæ, sed insinuat quod
 quantum ad civile tribunal, non sufficit sim-
 plex promissio: nisi sit vel iuramento vel testi-
 monio vel testibus firmata. Imò & quantum ad
 honestatem iustitiæ in foro Dei, accedere con-
 ditiones possunt quæ vim obligationis tollant.

Vt si quod tibi promissi tibi postea fit inutile,
 aut noceum: vt si gladium tibi promissi quo
 postea video te velle abuti. Aut si promittenti
 factum est impossibile aut perniciosum: vt si
 promissi pecuniam quam postea ob infortu-
 nium reddere non possum. Aut si mihi in gra-
 titudinis signa exhibuisti. ¶ Contra hanc au-
 tem promissionis obligationem stare videtur
 testamentorum ritus. Quando enim testator
 viuus, legata omnino mutare libere potest, neq;
 obligatus censetur illa soluere: & tamen lega-
 tum, quoddam videtur promissi genus. Respõ-
 detur autem legata non esse proprie promissio-

Cicero

Ratio alia

Postremo

Obiectio

Solutio

Argumentum

iones quæ vllam habeant firmitatem vsque ad testatoris mortem, qua vt ait Paulus, testam-
entum confirmatur. Quare omnia ad illum sunt articulum referenda.

¶ Preter hæc ex superioribus recolendum est, simplicem assertionem futuri non esse semper promissionem. Si enim dicas, factam, id tacum exprimens quod in proposito habes, non subinde obligans nisi illo id sensu proferas quod est. Promitto tacere: vt putâ dum quis exte quippiam petit, & respôdes, faciam. Alias iam supra diximus posse te mutare propositum.

¶ Aliquantulo autem difficilius dubium est an promissio quam apud te sola mente homini facis, sit obligatoria. Visus est enim sanctus Thomas. articu. 1. id negare: dicens promissionem quæ ab homine fit homini, non posse fieri nisi per verba. Cui & ratio suffragatur. Nam obligatio est inter duos: homo autem non loquitur hominibus nisi verbis aut exteris signis: ergo non se aliter valet alteri deuincere. Hoc fortè problema est, stando in iure mero naturæ & in conscientia. Nam in foro exteriori manifestum est mentalem obligationem, imò æque omnem quæ sit absenti, ligare. Sed in conscientia de vtraque fortè parte opinari quisque potest. Et quanuis rarissimè id vsu veniat, nihilominus si contingat, necesse est scire an promittentis conscientia ligata maneat. Et quod sit obligatoria, profectò sunt argumenta non poenitenda. Primum: Voces sunt signa conceptuum: si ergo vox obligat, non est nisi ex vi conceptus. Et cum mentalis promissio, locutio vere sit, non potest si non impleatur carere mendacio, quod intrinseca ratione delictum est. Mox quando solum mente de re deliberasti, illamque facere proposuisti, nondum obligatus es: ergo si his mente loquendo adhibeas, Promitto tali indigenti amico talem pecuniam: aliquid obligationis ad præcedentia adiecisti.

¶ Tertio. Si talem promissionem in mente iuramento firmasses, viuens remaneres ad soluendum: & tamen iuramentum promissorium non obligat nisi virtute præcedentis promissionis: ergo promissio obligabat. Quarto, si postea nullam aliam concepisses mente promissionem, sed illam amico postea notificares, dicens. Nihil tibi nunc promitto, sed tamen heri tibi apud me hoc pollicitus sum: vide an promissum acceptum habeas: tunc obligatus videreris: ergo virtute prioris promissionis. Quinto. Si furdo nihil audienti aliquid verbo promittas, similiter si in præsentia vnus dicas. Ego tali absentis amico hoc promitto:

promissio in conscientia videtur tenere, quæ quid sit de foro ciuili: ergo etiam si fiat in mente quæ est promissio in absentia.

¶ Quod si contra arguas: Promissio pendet ex acceptione alterius: ergo antequam ipse nouerit non tenet. Fateor equidem: sed tamen quod contendimus nõ est aliquid quàm quod ille qui alteri mente promisit, teneat id ei significare: & si voluerit acceptare, teneat ei reddere. At verò quãdo promissio est mutua: putâ, do vt des: facio vt facias, vt est coniu- galis consensus: tunc non sufficit mentalis nisi vtrique parti exterius constet. Et pari iure nullus alius contractus tenet: putâ emptio- nis aut venditionis, nisi externè significaren- tur consensus. De simplici autem promissione videntur argumenta nõ nulla suadere probabi- litate: at probabilius forte est eam quæ sola me te fit non obligare: nam antequam alius sciuerit, potest rescindi & mutari, vt lib. 4. quæstio. de translatione dominiorum me dixisse memi- ni: ob id quodd cum naturale sit hominibus, verbis aut signis suos significare conceptus, ante significatam promissionem nulla videtur obligatio resultare.

¶ In secundo argumento tangitur de metu. Hoc enim constitutissimum est quod votum debet esse voluntariu. Voluntati autem igno- rantia, vis, & metus obstant: vt. 3. Ethico. au- thor est Aristot. Et quidem de ignorantia art. 1. dictum satis est. De metu ergo restat in præ- sentiarum hoc pacto respondere. Primum in- confessio est metum oblati nõ votum obli- get ratione iam dicta: quia tollit voluntarium. At verò cum metus multiplex sit, dubium restat vtrum omnis eandem vim habeat impe- diendi: nam solenne est in mortis periculo vo- ti facere: quæ quidem metas esset re non com- plere. Distinguitur ergo duplex metus: alter forinsecus incussus: alter verò ab intrinseco ortus. Et quidem forinsecus imminens impe- dit nõ votum obliget nisi post liberè ratum habeatur & firmum: ille autem qui est ab in- trinseco, obligationem non tollit. Distinctio est receptissima, non modo Theologis verum & Iureconsultis: vt patet apud Panormita. ca. sicut. 2. de regula. Quin verò ambæ istæ con- clusiones, sanctiones sunt iuris canonici. Pri- ma siquidem habetur in. cap. Relatum. de his quæ vi metusve causæ sunt. vbi iussit quæ coniungis metu votum emiserat religionis, ab- soluitur. Secunda verò habetur eodem citato. cap. sicut. de regula. vbi clericus qui nimia egri- tudine monachatum voverat, cogitur esse mo- nachus.

Sed

¶ Sed est perpeccè expendendum quisnam in præsentiarum censeatur metus ab extrin- secò qui excuset. Haud enim satis est vt à re extrinseca incutiatur: nam votum emissum in naufragio metui turbati maris, tenet. Neque requiritur incuti ab homine: nam qui in vin- cula coniectus aut in suspendium raptus vo- tum emittit, licet metus sit ab hamine, ligatus manet. Sed requiritur quod incutiatur per in- iuriam. Neque verò id satis est: nam si Turca te habet captiuum & Deo votum facias aut diuæ Virgini quæ te inde eripiat, re vera tenet. Et similiter si inuafus ab hoste in confi- ctu votum facias vt illæsus euadas. Requiritur ergo quod incutiatur ab homine per iniuriam intendente extorquere tale votum. Putâ si dica- tur: Occidam te nisi voveris. Quocirca inde ratio huius discriminis elicitur, quod metus ab intrinseco exortus, à Deo offertur, qui ne- miji facit iniuriam: ille autem qui ab homi- ne inferitur, ex iniuria nascitur. Sed licet for- san eodem recidat, genuina ratio est quod votum per metum ab extrinseco non est vo- luntarium sicut alterum: qui enim vouet ex- trinseco metu percussus nulla id ratione gra- tum habet quod vouet: & ideo non sua spon- te illud acceptat: sed quò se ab hoste defendat: quando verò metus est ab intrinseco, quia nulla existit pugna cum hoste, gratum habet illud vouere vt patrociniu mereatur diuinum, quo liberetur à periculo. Et ideo est alia ratione voluntarium quàm prius. Et exemplo insuper ab hominibus offenditur id tenere. Dum enim grauiteri iacens metu mor- tis amplam medico si euaseris polliceris mer- eedem, ideo votum tenet quod illud medium elegis vt serueris: multò ergo melius tenebit votum emissum Deo.

¶ Huic nihilominus veritati nonnulla obijciuntur argumenta. Primum est. Iuramentum extortum per metum etiam cadentem in con- stantem virum prorsus obligat: votum au- tem genere suo, quia fit Deo, maiori rigore ligat quàm iuramentum: ergo simile votum obligat. Negatur consequentia. Nam etsi vo- tum propterea quod fit Deo, coactius vinciat quàm iuramentum quod fit homini: ta- men iuramentum aliam habet obligandi na- turam quàm votum. Nam voti obligatio ex- nuda pendet puraque vouentis voluntate: & ideo metus eidem voluntati obiectus tollendo voluntarium, tollit obligationem: vincu- lum autem iuramenti non ex voluntate iu- rantis, sed ex natura iuramenti resultat ac- pendet. Est enim reuerentia hæc debita diui-

no nomini vt quod iuras: attingam saluum esse sine; quomodocunque id iures: dum modo sis mentis compos. Sed de hoc iterum sub- sequenti lib. q. 1. art. 1.

¶ Secundum argumentum est: Consensus per se netum fornicecus expressus, vere consen- sus est. Ait enim Aristot. 3. Ethicor. quod qui in naufragio fluctibus suas merces committit, simpliciter vult, licet conditionaliter nollet: er- go votum simpliciter est voluntarium, atque adeò tenet. Non desantè Iureconsultis qui huic argumento manus dent: nimirum faten- tes quod si vouens habuit consensum quocun- que fuerit metu coactus, tenet in conscientia apud Deum. Secus autem in foro ecclesiasti- co. Opinio est Panormita in cap. cum locum. de sponsa. cui stipulatur Syluest. in verbo iur- tus. §. 3. vnde ad illud cap. relatum. de his quæ vi, metusve cau. si. respondeo quod Papa mi- lierem illam quæ metu voverat, absoluit, præ- sumens non habuisse consensum: similique ra- tione absoluit ecclesia eos qui legitime timo- rem probant: quos vtique si consultaret habuisse consensum, non aboleret. At verò salua Doctorum grauium existimatione, malè con- iiciunt: imò quanuis reus, fateatur se habuisse consensum, si tamen metum legitimis com- probet testibus, in more est vt absoluat. Et si nulli probatur exemplo in matrimonio, quod quoties metu cadente in constantem virum celebratur, irritum habetur in foro ecclesiæ: vt patet capit. cum loco. & capit. veniens, de- sponsal. & 33. quæstio. 7. canon. notificasti. Et ratio est, quod cum voti obligatio non nisi ex arbitrio vouentis ortum habeat, naturale est vt dum voluntas illa necessitate compelli- tur, votum non sit legitimum, eò præsertim quod votum est opus consilij, cui metus vis- que repugnat.

¶ Ex quo fit vt idem metus qui impedit dum votum emittitur nõ obliget culpam etiam eius- dem transgressionis excusatione abluit. Exem- pli gratia: Si vouisti die Sabbati ieiunare, aut non ludere, aut elemosynam clargiri, & pos- steà tibi metus mortis incutitur vt contra fa- cias: tunc contrâfaciendo excusaris, nisi in con- temptum religionis tyrannus tibi eam minare- tur. Nam causa quæ promissioni obstatulo est nõ obliget, excusationem secum eadem affert transgressionis. Et præterea id probatur ra- tione supra formata: nempe quod votum non obligat nisi ad modum legis: lex autem ecclesiastica ad ieiunium non eo rigore com- pellit vt nos contendat pro sui obseruatione in mortem adigere, nisi infidelis tyrannus eam

O o j nobis

Difficultas altera.

Ratio dubi sandi.

Suadetur sequentibus rationibus altera pars quæstionis proxima: Argum. Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quinto.

Obiectio. Solutio.

Explicatio superioris articuli.

Duplex metus.

Panormita.

1. Argum. & conclusio.

Solutio.

Argum. Aristot.

Solutio: Panormita & Syluester.

Refutatur Solutio Panormita.

Corollariu.

nobis in legis contemptum comminaretur.

Dubium. ¶ Grauius autem intricatiusque dubium in præsentiarum est, utrum hoc quod dictum est, nempe metum extrinsecus per iniuriam oblatum voti obligationem impedire, in vniuersum de omni metu sit intelligendum, siue grauis sit sine leuis. Et in primis consensus est omnium vniuersalis, metum omnem cadentem in constantem virum, illam tollere voluntarij rationem quæ ad obligandum est necessaria: sed nondum satis est apud omnes cõpertum quoniam consensus sit metus cadens in constantem virum. Vulgaris enim quorundam Iurifconsultorum, imò & Theologorum opinio est, quæ prima fronte imaginem veri præfert: nempe metum cadentem in constantem virum esse, cui vir constans non succumbit vt faciat quod non debet. Hæc autem definitio tum falsa est, tum & principium petere apparet. Fieret enim inde consequens nullum metum quantumuis atrocissimæ mortis ob quem homo naturalem legem ac diuinã transgredere, censendum esse cadere in constantem virum: quoniam qui vno impulsu metu talem transgreditur legem, non est vir constans. Obligat enim nos virtutis ratio vt potius mortem feramus quàm furari, aut mentiri, aut quid simile, quod intrinseca ratione malum est. Et tamen profectò metus mortis genere suo cadit in constantem virum, vt res ipsa per se patet: cum terribilium omnium terribilissimum sit. Et quod definitio eadem principium petat, inde liquet, quòd cum quæstio esset an metus aliquis matrimonium aut voti obligationem tolleret ob id quòd cadens esset in constantem virum, facile pateret subterfugium dicenti talem metum in constantem virum non cecidisse, propterea quòd ob talem metum id fecit quod nõ debuit. Igitur descriptionem legitimam eiusmodi metus, vox nos ipsa docet. Metus enim ille est cadens in constantem virum, quem viri constantia secum patitur: scilicet quem stat virum constantem sine suæ fortitudinis vituperatione habere ita vt non repugnet esse virum constantem, & sic metuere: nam vna pars fortitudinis est, timere vbi oportet. Sed est apprimè animaduertendum, quòd nullus metus quantumuis in virum constantissimum incidere solitus, à culpa transgressionis excusat diuinæ legis & naturalis. Vnde et si mortis metus puellæ oblatas vt stuprum patiat, vere sit cadens in constantem virum: quia fortissima id femina metuere posset: nihilominus si ob talem metum consentiret stupro, non esset constans. At vero si

Opinio Iurifconsultorum.

Ratio imprimã opinionẽ.

Secunda.

Quid metus cadens in virum constantem.

eiusdem causa metus ieiunium frangeret ecclesiasticum, vel Missam die festo cessaret audire, non esset inconstans: quia huiusmodi leges ecclesiasticæ cum tanto rigore non obligant, vt illarum semper gratia mortem oppetamus. Non ergo ob id quod quis metui succumbat, desinit esse cadens in constantem virum: quoniam tunc metus excusat vt succumbens non ideo faciat contra id quod debet. Tale ergo metuum genus est quod voti obligationem tollit.

¶ Haud tamen hic pacabitur lectoris solertia: sed quæret forte vterius, vnde perpendendus est metus vt cadere cognoscatur in constantem virum. Vtrum scilicet in indiuisibili is metus consistat, idemque sit vniuersis? Ad hoc ergo respondetur, Trinum esse caput vnde tale iudicium fumendum est. Primum scilicet ex parte obiecti. Timor enim mortis, que omnium est temporalium truculentissimum malum, cadere existimatur in constantem virum. At qui nomine mortis exilium quòque & perpetui carceres comprehendunt. Quin verò & insignis infamia quam homines formidare nihilominus quàm mortem assolent. Secundo id pensatur ex parte modi, quo metus incutitur. Si enim femina tibi, vel puer, vel inermis homo mortem comminaretur, metus ille non caderet in constantem virum. Sed tertio (quod attentè hic considerandum est) id etiam perpenditur ex parte subiecti. Etenim virorum ista constantia non consistit in indiuisibili, sed suam habet latitudinem. Haud enim aut Thesei aut Herculis strenuitate pollere omnes, aut debent, aut possunt. Est nihilominus linea extra quam non esset constantia. Metus ergo qui secum illam compatitur constantiam, quæ intra illam includitur latitudinem, est cadens in constantem virum. Quocirca metus qui femina excusaret, aut senem calore sanguinis iam destitutum, non excusaret virum alium. Vnde nomine viri intelligitur animi robur pro cuiusque conditione. Ex quo fit, quòd si puella religionem ingreditur parentum metu: pro eius conditione atroci: nempe quia illam & verbis & re nimium tractant asperè nisi in monasterium se permittat obtudi: certè votum tali consensu emissum non teneret. Sibi ergo suisque liberis parentes consulant, vt eiusmodi rigorem cogendi remittant. Quò ergo tandem rem concludamus, metus leuis, puta remissior quàm qui cadit in constantem virum, nec voti obligationem impedit, nec eius transgressionem excusat. Quod si arguas neque eiusmodi

Solutio dubitationis propolita, Scrupulus.

Solutio.

Obiectio.

eiusmodi vota esse profus spontanea, cum ratione metus fiant: Respondetur metum leuem in rebus spiritualibus, putã in voto & matrimonio, non existimari metus nomine. De iurè autem & foro ciuili nihil hic disputamus: sed ad leges & iudicia lectorem remittimus, quoniam metus cõtractu vitiet, quis verò minime.

Tertium argumentum quod apud Diuum Thom. secundum habet locum, & complures, aperit dicendi materias. Prima est de illis quibus possibile non est votum implere: seu quòd citra suam culpam in tali sunt impossibilitate constituti: seu quod sibi viam præcludunt seruandi promissum. Et primum membrum ad illum spectat qui religionem vouit, quam sibi refragantibus monachis profiteri non est possibile. De quo censet Sanct. Thom. distinguendum esse. Aut enim eiusdem hominis intentio fuit vouere religionem in genere & principaliter: licet expectari deuotione hanc postmodum elegerit: aut princeps eius propositum fuit se obligare ad hanc religionem vel ad hunc locum. Atqui priori casu tenetur ingressum illius monasterij bona fide & diligentia procurare. Quod si illic non admittatur, tenetur adire aliud: ac demum si ad illam religionem non pateat sibi aditus, tenetur aliam ac subinde aliam tentare, vt per se non stet, quominus habitum induat. Sin verò vouendi intentio non fuit nisi ad talem domum, vel ad talem religionem, inde vel repulsus vel exclusus non tenetur aliam adire: sed liber est à voto.

Materia tertij argumenti.

Illustratur hinc Sanct. Thom.

¶ In his ergo primum omnium perpendendum est obiectum voti. Vouisti religionem in genere. Itaque in obiecto voti non posuisti hanc vel illam: tunc licet magis in vnam sis quàm in aliam propensus, non tamen ad illam magis es obligatus quàm ad aliam. Si tamen in obiecto non solum genus religionis, sed hanc expressè statuisti, illam debes prius aggredi, & inde repulsus alias adire. Igitur si votum tuum fuit, hanc singularem domum ingredi, fortè in quo studium viget: & repulsam à monachis pateris, nullatenus aliam explorare teneris: etiam eiusdem ordinis, quantum obseruatione præstantiorem: neque vllum in contrarium scrupulum tibi vllus iniiciat: quia votum tuum non fuit emissum alio religionis intuitu, quàm huius conuentus. Quare licet eadem vigeat in alio religio, nihil ad te. Pari rursu si vouisti talem religionem, nempe nostram aut Diui Francisci, aut singulariter aliam: teneris quidem conuentus aliquot circumire, & si non admittaris, non teneris ad aliam. Si au-

tem in genere vouisti religionem, tunc teneris alias tentare.

¶ Sed est dubium utrum teneris circumire omnes conuentus & religiones. Apparet enim, sic esse: nam postquam votum emisisti, quod ex omnibus pendet, explorare omnes debes, à quibus votum tuum penitet. In contrarium facit, quòd tunc deberes orbem totum peragrasse: quòd quàm molestissimum onus esset. Itè si inconuentibus bene institutis non esses receptus, deberes eum ingredi vbi religio iacet: quòd tuæ salutis non esset tutum. Respondetur ergo: primum quòd vnusquislibet suam cum primis debet intentionem consulere, qualisnam fuerit: nam si tantum fuit illis religionibus se addere quæ sibi erant circumstantes & notæ, non tenetur nisi easdem discutere. Quinimò licet quis sic suam intentionem nõ restrinxerit, sed absolute vouerit religionem, non tenetur religiones omnes peragrasse: quoniam neque Galliam quàm hac de causa ad nos perueniant, neque ex nostris vllas ad illas. Alias deberes etiã vsque ad Græciam & Insulas eandem ob causam oberrare. Etenim ius nos ipsam naturæ circumspicere docet, vt eiusmodi vota intra regnum nostrum & linguam sint adimplenda. Ecquis enim voueret si ob id teneretur ignotas gentes inuisere? Quòd si instantius seisciteris, utrum omnes saltem conuentus in regione propria circumire cogaris. Apparet enim id saltem ratio postulare: quando quidem votum ex omnibus illis dependet. Respondetur, neque tam late protendi obligationem: dum enim religioni te certè deuoueris, tantum teneris illam bona fide adire. Haud tamen metaphysico, aut dialectico significato sic tota est adenda, vt vniuersi conuentus visitentur: sed moralitè modo. Ille enim sic dicitur totam religionem explorasse, qui bonam partem circumiicit: nempe si quinque aut paulo plures conuentus ambiat. Nam licet ex paucis iudicium ceterorum venari.

Dubium.

Responsio.

Scrupulus.

Solutio.

Obiectio.

¶ Ex his quæ dicta sunt palam sequitur illud: qui aliquid habet impedimentum religionis quod vel quando vouit non considerauit, vel post votum siue citra culpam siue sua culpa incurrat, liberum fieri ab eiusmodi voti obligatione: quoniam ad impossibile nemo iure cogitur. Vt si fortè eam religionem peculiariter vouisti vbi neophyti nõ admittantur: cum id primum rescineris, neque illam neque aliam ingredi teneris. Item si morbo laboras perpetuo, aut alij perpetuo impedimento subiectus es, quòrum causa te iura repellunt, tutus es in conscientia, neque vlla eges dispensatione. Secus si impedimenta

alimenta non sunt nisi temporalia: vt laboras quartana febre, illa abeunte, tenearis. Vbi axiomata illud Theologum, cuius sanctus Thomas. 4. distinctio. 38. articulo. 3. meminit, memoriam mandandum est: nempe, quicquid faciendum votum impediret, si praeiens esset, etiam emissio voto obligationem auferre. Veruntamen ne quempiam decipiat, ad obligationem voti referendum est, non ad impedimentam voluntatis voentis. Exempli gratia. Ille morbus, qui si dum vouebas, adesset, obligationem impediret, adueniens post votum, eiusdem obligationem tollit. At tamen licet emissio voto aliquid difficultatis experiaris, quam si praeiussis non vouisses, non ideo voti obligatio cessat. Alias omnia dirimerentur matrimonia omniaque expoliarentur religiosorum claustra.

¶ Quid autem si repelleris quia nescis grammaticam: aut nescis officium aliud vt recipiaris inter profanos laicos: an tenearis grammaticam discere, aut aliud officium? Ad hoc ad est simpliciter respondendum, sed cum discretionem. Enimvero dum quis votum edidit religionis proponens illius esse ordinis qui sacris initiatur, bona tamen fide arbitrabatur non requiri Latine scire: si id postea ab illo requiratur, re vera non apparet obligatus Grammaticam discere: neque tenetur ad ordinem laicorum intrare: quoniam sua ignorantia videtur hominem excusare. Ac perinde si religionem vouit laicorum, non tenetur aliquod discere officium scitu difficile: quia putabat non esse necessarium. Quando vero quis communillegit religionem vouit tunc arbitror teneri Grammaticam discere: si modo facultas suppetit: quia sciebat id esse necessarium: vel tenetur intrare vt laicorum ordini deputetur.

¶ Dubium autem egregium superest, Vtrum repulsam passus aut a religione exclusus teneatur religionis regulam in quantum possit seruare ac munera religionis implere. Diximus repulsam aut exclusus. Nam repulsus est qui non admittitur: exclusus autem qui ob incorrigibilitatem habitu exutus pellitur. Neque idem est vtriusque iudicium. De priori ergo prius disputemus. Et loquimur de illo qui bona fide procurauit religionem profiteri: minimum vero potuit. De quo pro parte affirmatiua, scilicet quod nihilominus ad id quod potest, obstrictus maneat, arguitur. Puella quae votum emisit virginittatis, si postea illam florem sua amiserit culpa, debet nihilominus perpetuam seruare continentiam vt hic Sanctus Thomas & consentienter Do-

Dubium egregium.

Argumenti partis affirmatiuae.

stores asserunt: in voto autem religionis perinde ac in voto virginittatis includitur castitas: ergo qui religionem vouit, licet repellatur, tenetur perpetuam seruare continentiam: atque adeo petere saltem debitum non potest.

¶ Secundò. Si quis voueat pauperibus decem erogare, aut Aduentus ieiunia sustinere: non autem totum persoluere queat, tenetur quantum potest: ergo idem est ius de ijs qui religionem vouerunt.

¶ Tertio. Dum quis votum solenniter confirmat, tenetur ad omnia officia & munera quae in eadem sunt religione constituta: votum autem simplex habet pro obiecto votum solenne: nam qui simpliciter vouet, tenetur iuridico tempore votum solennitate stabilire: ergo pariter tenetur eadem religionis officia in quantum valuerit exhibere ac soluere.

¶ Quarto. Accedunt & textus de conuers. coniugatorum. canon. Quidam. & canon. Placet. in quibus eadem sententia definitur. Casus enim prioris capituli est, quod quidam inuita vxore religionem ingressus, ac subinde ea ipsum repetente in saeculum reuocatus, post eiusdem vxoris mortem cogitabat ad secundas se transferre nuptias. Alexander autem tertius de eadem re consultus, licet cum non rursus in claustra religionis cogerit, inhibuit tamen ne secundam vxorem duceret. Idem dicitur in secundo cap. de muliere quae putans maritum obijisse vitam, monasterium ingressa est: atque inde postea a coniuge extracto, orata postea viro, tentauit secundò nubere: & tamen prohibita est.

¶ His nihilò scieus non obstantibus sub distinctione respondetur, quod si qui religionem vouit continentiam in suo proposito expressit, tenetur in seculo permanens idem seruare: si verò nihil aliud quam religionem vouit ad quam non recipitur consequi liber est, vt nihil in seculo teneatur religionis praestare. Probatur. Si huiusmodi persona, vel ad castitatem teneretur, vel ad aliud religionis munus, aut hoc esset virtute eiusdem voti, aut quia repulsam passus impossibilis ei fit ingressus: neutrum istorum: ergo. Probatur minor. Si enim teneretur ratione voti, illa obligatio statim a tempore eiusdem emissi inciperet: hoc autem usus ipse falsissimum ostendit. Equus enim astruat vt qui votum simplex Carthusiensium suscepit, illico perstringatur & Psalmos recitare, & a carnibus abstinere? Quòd autem ratione repulsae teneatur, multò est improbabilius. Nā illa repulsae non fuit in eius potestate. Quare neque

Secundum

Tertium

Quartum

Solutio dubitationis proxima

Probatio

neque ipsam nouo vinculo irretiuit: nullo ergo pacto tenet in seculo vltum religionis munus soluere.

¶ Secundò id arguitur, vt legitima causa pateat. Nemo virtute voti obligatur nisi ad id quod est proprium eius obiectum: illius autem qui religionem simpliciter vouit proposita fuit tantum religio: ergo ad id tantum tenetur: quod si soluere non potest, immunis a voto fit.

At verò contrarius forte insurgit. Qui obligatur ad aliquid, simul & ad id obligatur quod inde subsequitur: cum ergo ex religione subsequantur religionis instituta, is qui religionem simpliciter vouit, cuncta alia in virtute vouit.

Hoc autem argumentum non solum non est contrarium, verum & fauet sententiae nostrae. Etenim qui statum aliquem pollicetur assumere, non se obligat ad legis illius status quousque statum illum re vera assumat: quia non ex primum in suo voto obligationem ad peculiare leges illius status. Cum ergo religio status quidam sit, licet illum fueris assumere pollicitus, quousque illum assumas, non teneris ad eius leges: quippe quae non obligant nisi eiusdem status professores: vt pote qui ad illas se expressè obligauerunt. Exemplum est in Christianismo. Vniuersi enim mortales Christianismus suscipere tenentur: & tamen quousque per baptismum illam profiteantur, non tenentur ad leges nostrorum sacramentorum, neque ad alias nobis peculiare facramentorum, neque ad alias nobis peculiare quae non sunt de iure naturae. Eodem itidem pertinet illius exemplum qui emisit votum suscipiendi sacros ordines: haud enim tenetur ecclesiasticos psalmos recitare, antequam sacris initiatur, atque adeo neque castitatem seruare nisi quatenus diuina lege prohibetur. Idem ergo est de illo qui religionis simplex votum fecit. Potest enim mutuum ius non solum coniugi reddere, verum & sibi vicissim petere.

Ad argumētum facta in cotatiua.

¶ Et per hoc soluitur argumentum superius obiectum. Haud enim valet consequentia. Votum solenne obligat ad singularia religionis statuta: & illud est obiectum voti simplicis: ergo & simplex ad eadem obligat. Nam votum solenne est completiuum, quod autem, nempe status professio quo quisque expressè dicit vouere obedientiam, castitatem, & paupertatem: & leges obligant professos: simplex autem non obligat nisi vt statum suscipias. Ac perinde respondetur ad illos canones supra citatos de conuersione coniugatorum. Illi namque vota solenniter ediderant promittendo explicitè castitatem: & ideo in quantum se inuito coniuge potuerunt obligare, asstricti erant. Po-

tuauerunt autem se obligare vt nunquam coniugalem usum peterent: & idcirco prohibiti sunt ad secundas transire nuptias. Sed quia quantum ad alia votum non tenebat, non sunt, defunctis coniugibus, in religionem reuocati.

¶ De alio autem argumento, nempe de illo qui multum vouit: qui perinde si totum non valet, debet soluere partem, nullum ad rem affertur exemplum: quoniam qui vouit totum, formaliter vouit partem. At verò de illa quae suam virginittatem Deo dedicauit, distinguendum est. Bisariam enim vouere quis potest virginittatem vno modo ad ipsam proprie respiciens: ita vt sua non fuerit intentio nisi a prima Venere abstineret: nā vsu hoc venire solet. Et tunc illa perdit non tenetur amplius ad castitatem: quia suum penitus propositum non fuit nisi vt carnis integritatem custodiret. Si autem simpliciter & absolute villo moderamine votum emisit virginittatis, tum illa etiam corrupta nihilominus tenetur ad castitatem: quia votum eiusmodi est simpliciter negatiuum: puta virum non cognoscere. Quare quoties illum exeperit, votum violat. Ob id quae nullum inde exemplum ad illum deducitur qui religionem vouit.

¶ Quod si hic obiter scisciteris, vtum illa quae vouit non nubere, teneatur subinde ad votum castitatis, vt quoties fornicetur, dupliciter peccet: apparet enim inde sic esse, quod ideo mulier non habet vt caste viuat. Respondetur: nihilominus eiusmodi votum ex sua natura, nisi aliud exprimitur, non obligare ad castitatem. Est enim castitatis materia duplex. Altera quae opponitur luxuria. Et haec est communis materia praeccepti & voti: ad quam idcirco se obligat qui religionem profectetur. Altera verò est supererogationis quae est proprie materia voti: vt pote a foro coniugali abstinere. Et quae tantum vouet non nubere ad hanc solam se obligat: scilicet non opponere religioni obstaculum. Quapropter si fornicatur, simplici flagitio delinquit.

¶ Quid autem si eo proposito non nubere voueret, vt licentiam scortaretur? Respondetur: votum hoc nullatenus esse obigatorium: eò quod est de re mala: obiectum enim tunc quod est non nubere, refertur in malum finem: atque adeo vitatur. Ea propter neque nubendo neque fornicando transgreditur illa votum.

¶ Hactenus de illo disertum est qui citra suam culpam, impossibilitatem incurrit implendi votum. Sequitur ergo vt de illo dicamus qui sua sponte illud fecit impossibile. Vtrum videlicet qui post emissum simplex religionis votum vxorem duxit, teneatur in quantum potest ca-

Ad 2. argum.

Ad prima

Quaestio

Responsio

Scrupalus solutio

Quaestio ad terna

Rua-

Ratio patris affirmatiua.

licitatem seruare: puta debitum non exigere. Videtur enim hæc ratio id persuadere. Nemi- ni sua culpa suffragari debet, neque suus patro- cinari dolus: eiusmodi autem homo sua culpa viam occlusit implendo voto, ac perinde in eius fraudem, vxorem sibi associavit: manet ergo in quantum potest ligatus. Atque hanc opinionem propter hanc rationem amplexan- tur Iurifconfulti. Vnde Syluest. in verbo, vo- tum. 2. §. 1. cum cæteris Summiſtis ait eiusmodi personam impediri à cõplemento voti: quia ad debitum reddendum tenetur: quasi comper- tum habens, non posse petere. Nihilominus contraria sententia, nempe quod possit etiam petere amplectenda est: quam hoc loco Caietanus merito statuit: quandoquidem ratio pro- xime facta eidem viribus de vtroque militet, seu citra culpam seu ex culpa impossibile fe- cerit votum religionis implere. Tenebatur enim ille duntaxat, vt præmissimus, statum il- lum suscipere: qui penitus fuit sui voti obie- ctum. Nam cum statuta religionis solos pro- fessos præstringant, ad illa non tenetur quoad illa fuerit expressè profusus. Idque iam insu- per sic confirmatur. Religio tribus votis con- stat: scilicet obedientiæ, paupertatis, & castita- tis, qui autem simpliciter vouet, illa non expli- cat: sicuti qui vouet solenniter. Quare ad illa nondum tenetur. Quis enim te audiat si asse- ueraueris quòd qui religionem diu Francisci vouit postquam rei vxorizè mancipatus est te- neatur bonorum dominium & possessionem abdicare? teneaturque ad ieiunia & alia obe- dientiz munera quæ in seculo præstare potest? Si ergo ad alia duo non tenetur, fit vt neque ad votum castitatis.

Dubitatio altera.

Ex hac autem definitione alia emergit du- bilitatio, vtrum scilicet qui non modò religio- nis ingressum vouit, verum & perseverantiam vsque ad mortem, citra solennitatem tamen: & nihilominus suapte sponte matrimonij se- modo implicuit, ad aliquid præ illo teneatur qui non nisi ingressum vouit. Et ratio dubitan- di est quòd iste formaliter vouit suum votum solennitate firmare: & ideo apparet ad casti- tatem sibi impossibile teneri: scilicet vt vxor- ium debitum ei petere non liceat. Caietanus de hac re multa insumit verba, iudicio meo su- peruacanea. Fateor enim me non percipere quidnam nouæ obligationis votum perseue- rantia voto religionis accumulet. Triplici enim forma fieri votum simplex potest religionis. Vno modo vt quis voueat tantum ingredi: non quidem animo perseuerandi aut solenni- ter profitendi, sed statim exeundi. Et hoc arbi-

Ratio dubi- tandi.

tror esse vanum, vt ait Paludanus. 4. distin. 38. quæst. 4. Nam etsi obtendatur id fieri gra- tia tantum verecundie, nihil ad religionem hoc refert. Secundo modo vt in obiecto voti ponatur perseverantia & solennis professio. Et ter- tio vt simpliciter voueat religio. Et censeo se- cundum votum nihil tertio adhibere vinculi. Nam qui religionem absolutè vouit, votum il- lud secundum iura emittit, tam diuina quam humana: ius autem diuinum est vt voueat ea- intentione vt verè efficiatur religiosus, atque adeò vt perseueret vsque ad mortem: iura au- tem ecclesiastica tempus indulgentie probatio- nis, vt si experimento bona fide didicerit non sibi religionem congruere, non suscipiat quod ferre nequit. Quapropter etsi terque quater- que vouendo addas, perseverare, semper intel- ligitur, nisi tempore probationis experientia te aliud admonuerit. Atque adeo post tale emis- sum votum, seu ad professionem sine tua cul- pa non admittaris seu tua sponte matrimonium contraxeris, non arctius in seculo restas obli- gatus quam si simplex emisisses religionis vo- tum. Et ad argumentum in contrarium respon- detur: quòd quantum uoueris, perseverare seu religionem profiteri, nõ te obligas nisi ad pro- ficendum secundum iura. Et ideo quouique fueris profusus, neque ad castitatem teneris, ne que ad alia statuta.

Solutio.

Argumentum.

Dubitatio de exclusio- nis monasterio propter in- corrigibilitatem.

Superest hic demum de illo dicere qui post solenne votum, ceu incorrigibilis à monasterio pellitur, vtrum tutus maneat in cõscientia, post- quam vi expulsus est, & abiectus. Respon- detur quòd quantum per ipsum steterit quò minus recipiatur, nõ est tutus sed tenetur emendare sese, & in viam redire: quoniã cū ex culpa sua fuerit exclusus, quã diu in illa perseverauerit versabitur in periculo. Si autem correctæ vita ad clau- stra rediens non admittatur, tutus manet in se- culo. Quòd si scisciteris an teneatur in seculo religionis vota seruare: Respondetur. A voto quidè obedientiæ absolutus manet: postquam prælatus eum reiecit: ac subinde à voto pauper- tatis: quandoquidem conuentus eum non alit. Ac perinde à persoluendo officio diuino, nisi fuerit in sacris, atque à ieiunijs & alijs annexis religioni: siquidem illorum non fecit votum expressum, neque ad illa tenebatur nisi ratio- ne religionis à qua expellitur. Sed tamen à vo- to castitatis non eximitur: eò quòd expressè illud emisit, nec prælatus potuit ab eo illum li- berare. Quid autem si ante indutum habi- tum vouerat religionem in genere, vtrum sic exclusus ab hac religione teneatur ad al- iam correctus transmigrare? Re vera ratio id vi-

Ad quartum.

Thomas.

De tempore quo votum reddendum sit.

Votum con- ditionale.

Votum pe- nale.

id videtur contingere. Nam sicut ille qui non- huc admittitur, tenetur aliam religionem ex- plorare: ita ille teneri videtur, qui post profes- sionem expellitur. Et ita libertus censetur. Quamuis forsan dici posset quòd per votum so- lenne huius religionis cessauit illud simplex generale: & ideo si huc postea non recipitur, li- ber ille est profusus. Sed tamen prior sententia mihi probabilior est. In solutione ad quartum sum mouetur du- bium de tempore adimplendi voti. Ad quod sanctus Thomas solum respondet quòd qui se obligare proposuit vt omni procul mora illud impleat, tenetur statim: qui verò ad certum tem- pus vel sub certa conditione id proposuit, tene- tur tunc. Veruntamen si exactius responsum desideras, sic accipito. Trifariam quis potest votum addere: scilicet aut tempus constituendo: aut conditionem supponendo, aut simpliciter absque vilo ad- ditameto. Et quidem primum membrum sub- distinguendum est. Nam si vouisti certo tem- pore quicquam facere, idque temporis illius intuitu, ex deuotione scilicet illius: vt cum vouisti ieiunare in vigilia Corporis Christi, vel Aduentum, teneris tunc tempus sub pœna mortalis culpe: quòd si tunc non exoluieris, nõ teneris alio tempore ieiunium supplere: eò quòd animus tuus ad illud fuit tempus propè- sus. Perinde enim tunc censendum de voto est, atque de lege, qua singulariter quadragesima- le ieiunium iubet. Si verò adiectio illius tempo- ris non fuerit propter eius affectionem, sed vt principali voto limen poneret, tunc teneris quid- em illo tempore: sed nihilominus illo trans- acto obligatio non aboletur, quin alio tenea- ris. Vt si vouisti religionem intra annum ingre- di, delicto tibi dabitur nisi illo anno promissum reddas Domino Deo tuo: & nihilominus illo præterito eandem teneris suscipere religio- nem. Res est clara. Conditionale autem votum nõ vno sed duo- bus fit modis. Est enim alterum syncerè con- ditionale: alterum verò pœnale. Conditionale est quotiscunq; homo ad rem aliquam affe- ctus est: sed quia impedimentum sibi obstat vel facultas non suppetit, vouet sub conditio- ne. Et si voueas post mortem matris quæ tibi erat impedimento religionem intrare: aut post mortem patris suppetentibus tibi num- mis peregrinari: aut si tibi tale Deus benefi- cium contulerit, orphanam dotare. Pœnale autem est quando non eras tali re affectus, ne- que tibi erat cordi: imò quia exosa est & iniu- sa tibi, adigis te voto in illam crucem si in re ti-

bi fortè aliqua peccare contingerit. Vt cum vo- ues si iuferis, aut si adulterium feceris religio- nem ingredi. Hoc enim licet formam habeat conditiona- lis voti, est tamen pœnale: quoniam directè votum non est religionis: sed non iudendi aut non adulterandi: pœnam enim adieciſti vt vel caueres, vel post factum, te ipsum castigares. Ea propter inter hæc vota vna est compertissi- ma differentia: & vna item aperta conuenien- tia, sed vna testat controuersia. Differentia in- quam est quòd ante positam conditione quadi- do votum est religionis aliudve ex tribus Pon- tifici Maximo referuatis, super pure conditio- nali non potest nisi per ipsum Pontificem vel per Concilium dispensari. In pœnali autem po- test per episcopum. Ratio est, quòd in priori il- lud quòd directè fertur votum, est religio: vo- tum autem pœnale non rectè fertur, vt præmi- simus, nisi in illud proximum obiectum: quòd est non ludere, aut non adulterari. Quare qui in illa dispensare potest, valet etiam in pœnam ex transuerso appositam, quantum sit religio- nis. Conuenientia verò est quòd vtrunque posita conditione obligat: neque de hoc vilo pacto controuertitur. Quòd ergo sub iudice restat est, vtrum posita conditione pœnale vo- tum nequeat nisi à summo Pontifice dispensa- tionem suscipere: perinde atque aliud condi- tionale. De quo quæstione. 4. sub titulo dispen- sationis. artic. 3. distari sumus. Videtur enim eodem modo esse indispensabile: quandoquid- em virtute voti obligatio iam tunc religionis exorta est. Ad quintum facile respondetur. In primis neminem posse alium suo voto obligare: nec filium, nec seruum, nec aliter subditum: quoni- am votum est religionis actus qua quis suam propriam offert Deo voluntatem. Quare si vouisti filium alicui templo offerre, teneris illum deducere: ille autem solum tibi filiali obe- dientia tenetur parere: nullatenus tamen ex- vi religionis. Rursus, qui per se votum imple- re non potest, si personale est, nullatenus id te- netur præstare per alium: tum quòd in voto semper intelligitur possibilitatis cõditio: tum quòd personale votum fit propter propriam macerationem aut afflictionem corporis, aut ad excitandam deuotionem, vt patet in voto ieiunij, aut peregrinationis. Hæc autem vo- tum mere personale: vt si in subsidium belli Hierosolymitani personam vnam vouisti, & tu non potest, debes aliam mittere. Rursus si vouisti monasterium ædificare, aut virginem dotare,

Differentia inter votu conditionale & pœnale quantum ad dispensabilem.

Ad quintum principale.

docare, quod viuens non perfoluisti, tenetur haeres tuas si bona illi relinquis, vt ait Paludanus. 4. distinctio. 38. quaestio. 3. Pro quo facit. l. 2. ff. de pollicita.

ARTICVLVS II.

Verum utile sit, expediensque vouere.

Quia virtutem voti obligandi sequitur de alia, quae est eius utilitas: Vtrum scilicet aliquid nobis emolumentum afferat. Et arguitur a parte negatiua. Nemini expedit priuare se optimo bono, quale est libertas. Hac enim homines ceteris animantibus praestamus: quare nullo est auro aestimabilis: hac autem homo per voti necessitatem nudatur: ergo vouere non est expediens. ¶ Secundo. Nemini consilium est periculis sese obijcere: qui autem vouit, periculo exponitur extra quod erat. Vnde August. in epistola ad Armentar. & Paul. Quia iam, inquit, vouisti, iam te obstringisti. Aliud facere tibi non licet. Non talis eris si non feceris quod vouisti, qualis mansisses si nihil tale vouisses. Minor tunc es, non peior. Modò autem tanto (quod absit) miserior si fidem Deo fregeris, quanto beator si persolueris.

¶ Tertiò arguitur. Consilium est Paul. 1. ad Corinth. 4. vt imitatores eius simus, sicut ipse est Christi: Christus autem nullibi legitur aliquid vouisse, neque Apostolorum vllus: ergo nihil in vouendo emolumentum inest.

¶ In contrarium autem est Psal. ille, Vouete & reddite domino Deo vestro.

Ad questionem hanc vnica eademque compertissima conclusione respondetur. Vouere utile quidem est: non tamen Deo, sed nobis. Probatur. Alia ratione homini quidpiam promittitur quam Deo: homini enim aliquid promittimus, quod non solum beneficium conferre, vtile illi est, verum & ipsum ei polliceri. Nam sicuti re ipsa collata iuuatur, sic & promissione fit certior futuri beneficii vnde spem generat quam pro alio beneficio ducit. Quapropter non solum conferenti, verum & promittenti gratia exhibentur. Deo autem vt nihil inde commodi accrescit, quòd aliquid ei conferimus, eò quòd nostrorum bonorum non indiget: ita neque utile est, vt ei aliquid polliceamur. Sic enim oculatus quòd nos quidnam ei simus exhibituri. At verò vtrumque nobis utile est: nam per hoc quod ei aliquid exhibemus, nobis ipsis augemus praemia, ei verò tantum

exterior sit gloria. Vnde August. in eadem epistola, Benignus exactor est, & non egenus: & qui non crescit ex redditis, sed qui in se faciat crescere redditores: nam quod ei redditur, reddenti additur. Inde autem quòd illi quippiam pollicemur, hoc nobis accrescit lucrari, quòd voluntatem nostram in bonum firmamus & firmamus, vt mutare iure nequeamus animum. Est ergo ex re, non quidem sua sed nostra, vouere.

¶ Corollarium conclusionis huius est salutare esse alijs consulere vt voueat. Attamen tam conclusio quam corollarium intelligitur in genere & ex obiecto: nam speciatim non singularis est semper commodum. Quod quidem non ex natura & qualitate voti descendit, sed ex imbecillitate & defectu personarum: nempe quia sibi non sunt constantes vt voti arduitatem euincere valeant.

¶ Tunc inter catholicos adeò res haec euidentis est, vt nisi cum haereticis nulla nobis pugna reliqua fiat. Est ergo primum supra factum argumentum, quo haeretici, vt nouissimè Lutherus in impio suo libro, De votis monast. contendunt, perniciosum esse vouere: tantum abest vt sit utile. Verba sunt Lutheri in eodem libro. Et paulò post. Votum, inquit, castitatis & totius monasticae, si piuum est, debet necessariorum secum inuoluere libertatem rursus omittendi. Et potest haec haereticis fucari ex verbis Christi. Qui potest capere capiat. Si vis perfectus esse. Et ex illo Pauli: Praeceptum Domini non habeo: consilium autem do. Et ratio, inquit, est quia priuamus nos libertate qua iusti debent seruire Deo, & non sicut mancipia. Et inde fecit alium nefarium librum de Captiuitate Babylon. sic enim appellat ecclesiasticas traditiones. Respondet ergo S. Thom. quòd sicut non posse peccare non diminuit libertatem, ita neque necessitas firmatae voluntatis in bonum: qualis est necessitas voti.

¶ Ad huius autem liquidiorè intelligèntiam notandum est, duplicem esse necessitatem agendi: alteram quidem naturalem: qualis est in brutis animantibus & in rebus inanimis. Et haec prorsus tollit rationem laudis & meriti. Altera est necessitas obligationis. Et haec non tollit meritum, sed auget. Alias inconsulte atque in nostram perniciem nos Deus legibus obligasset. Quòd si altissimam rei huius rationem desideras, ex sine libertatis tibi liceat pendere. Enimuerò est libertas nostra, naturalis nobis sit, tamen auctor ipsae naturae Deus in hoc nos atque angelos liberos creauit, vt opera nostra digna essent laude, & praemij merita

Augu.

Corollar.

Lutherus

Motiuus, Lutheri.

Solutio S. Thomae.

Fit liquida solutio. S. Thomae.

rita apud ipsum. Opera enim naturalia, vt modò dicebamus, merita esse nequeunt. Ad hoc igitur nostram condidit libertatem, vt cum malum facere possumus, facientes bonum, mereamur vitam aeternam: quam si nobis absque vllis prioribus meritis neque nostris neque Christi contulisset, illo accidentario gloriae caruisset, quod est mereri quod habes. Nam praestantius est mereri quòd non habes, quàm habere quòd non mereris. Vbi ergo libertas nostra in bonum figitur, vt non peccet, nihil libertatis perdit: quia figitur in id ad quod creata est. Quapropter neque Apostolorum voluntas in bonum confirmata vllam perdidit libertatem: ac multo minus beati: longeque minime Christus: qui licet ad vtrumlibet haberet libertatem, non tamen ad id quòd malum est in sensu composito. Vnde August. in eadem ipsa epistola. Felix, inquit, necessitas est quae in meliora compellit. Vnde illae auctoritates supra citatae, quibus Christus ostenditur liberam reliquisse familiam suam ad consiliorum opera, perperam ab haereticis intelliguntur: quasi nos prohibuerit ne voto nos ad illa consecrarem. Legitimus enim sensus est, quòd noluit nos illorum praeeptionibus deuincire. Qui tamen voto se voluerit ad illa praestringere, hoc ipsum consilium est saluberrimum. Alioquin nullus esset monachorum fixus status, si cuiilibet pro libito fas esset abire sed hoc ipsum est quòd ipsi moluntur.

¶ Aliquò tamen tibi forte scrupulum verba S. Thomae inijciunt, quibus comparat necessitatem voti illi quae est non posse peccare: cum tamen votum de opere supererogationis sit cuius contrarium non est peccatum. Respondetur tamen non eò illa quidem verba retulisse vt affirmaret votum esse firmitatè non peccandi: sed vsus est similitudine, quòd sicut stabilitas non peccandi in Apostolis & beatis non minuit libertatem, ita neque firmitas faciendi opus consilij quòd est maius de maiori bono.

¶ Ad secundum respondetur per distinctionem. Duplex enim est periculum: alterum quòd ex ipso facto nascitur: cui quidè te obijcere non est consiliu. Vt cum quis se ponti committit ruinam inani, aut inter cornua se proicit truciis tauri. Sed alterum est periculum non quidem ex facto ortum, sed ex hominis fragilitate & languore. Et huic se hominè gratia melioris boni offerre, non solum non est semper temerarium, verum & nonnunquam expediens: vt equum ascendere vt expeditus iter absoluas: licet ob segnitiam tuam possis inde cadere. Item neque est temerarium periculum te committere quae ex euentu solènt euenire. Ait enim sapiens Eccles.

Qui obseruat ventum, non seminatur: & qui considerat nubes, nunquam metetur: periculum autem voti non est prioris generis: sed posterioris, pura quae vitæ costans & strenuus superare potest. Vnde in eadem epistola August. Non te, inquit, vouisse poeniteat: immò gaude iam tibi non licere quòd cum tuo detrimento licuisset. ¶ Ad tertium respondetur quòd Christi nullalatione vouere coguebat: tum quòd Deus erat: tum quòd in quantum homo constantissimam habebat voluntatem in bono, eum commprehensor existens. Vnde illud Psal. Vota mea reddam in conspectu timentium eum: non de sua ipsius persona, sed de corpore, quòd est Ecclesia, intelligitur. Apostoli verò vota pauperum tatis & reliqua susceperunt, vt Matth. 19. coligitur: vbi ait Petrus. Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis De quo latius quaestio. 3. & se xca.

August.

Ad 3. argui

ARTICVLVS III.

Verum votum sit actus laetitia sine religionis.

Vm in questione hac de voti virtute sermo versetur, quæritur cuius sit virtutis officium. Et arguetur primo quòd nullus sit specialis opus. Omne opus cuiusque virtutis, vt supra dictum est potest esse voti materia: eiusdem autem virtutis esse videtur promittere, & facere: ergo cuiuscumque virtutis est suum vouere opus atque adeo non est specialis virtus. ¶ Secundo. Illa est solum religionis virtus, vt in de Offi. auctor est Tullius, quae cultum Deo extremamque offerimus: qui autem vouet, nondum aliquid Deo offert, sed tantum promittit: ergo non est religionis actus.

¶ Tertiò. Religionis cultus soli Deo exhibendus est, cui laetitia debetur, votum autem non solum Deo, verum & sanctis fit, immò & praetatis quibus religionem professuri obedientiam promittunt: ergo votum non est religionis actus.

¶ In contrarium est illud Isai. 19. Colent eum in hostijs & muneribus & vota vouebunt Domino & soluent. Vbi colere, quod est religionis, perid explicatur quòd est, vouere.

Ad intellectum questionis huius notandum est, actum quemlibet studiosum bifariam esse posse alicuius virtutis. Videlicet & elicite & imperatus: ille enim actus elicetur a virtute

i. Argumēt.

se. undum

Tertium

Fundamēt.

Pp qui

1. Argum. a parte negatiua.

8. Argumēt.

August.

9. Argumēt. Paulus.

Conclusio responsiua. Probatio

qui est obiectum formalis eiusdem virtutis. Sic enim credere est actus elicitus fidei, & restitue-
re alienum, actus elicitus iustitiae. Instar actuum po-
tentiarum. Visio enim elicitur à visu: quia est
sensatio coloris. Ille autem actus imperatur à
virtute, qui elicitor per imperium illius mouet
aliam virtutem propter suum finem: vt ieiunium
quod elicitor à temperantia, tunc impe-
ratur à charitate: quando mouetur homo ad ie-
iunandum, non solum quia actus est temperan-
tiae, sed propter amorem Dei. Sicuti & in vitijs.
Dum quis furatur propter inoeciam, furtum
quod elicitor ab iniustitia, imperatur à luxu-
ria. Dū ergo quaritur de aliquo officio cuius-
nam virtutis sit, non inuestigatur cuius impe-
rio fiat. Nā à multis potest imperari: sed cuius-
nam sit actus elicitor. Et hoc est quod de voto
in praesentiarum percontamur. Ad quod vni-
ca conclusione respondetur. Vouere est actus
elicitus religionis, tā quā Dei cultus. Probatur.
Votū est ordinatio quadam & oblatio eorum
quae homo vouet in obsequium cultūq; diui-
nū. Hoc enim sonat ipsum quod est Deo pro-
mittere: ordinare autem & offerre quodcumq;
opus in Dei cultum, est actus religionis: ergo
eiusdem virtutis est vouere. Mōstratur minor.
Opus cuiuscunq; virtutis Deo potest ceu sacri-
ficium offerri, vt ieiunium, elemosinae erga
pauperes, & quicunq; actus, seu fortitudinis seu tēpe-
rantiae &c. Huiusmodi autē ordinatio & obla-
tio non tribuuntur ipsi virtutibus imperatis, à
quibus illi actus elicuntur, sed virtuti imperan-
ti: qualis est religio: ergo vouere est actus elici-
tus religionis. ¶ Vna autem tibi forsā dubita-
tiuncula ex his oboritur. Quod cum ordinare
& referre aliquid in Deum non solum religionis
virtuti, verum & charitati, eidemq; praecipue
competat, non magis inde colligatur, vouere
esse actum religionis, quā charitatis. Respon-
detur autem hoc nō inferri ex eo qd vouere sit
ordinare & referre aliquid in Deū: sed ex hoc
propterea qd sit aliquid offerre Deo ad eius reue-
rentiam & cultum. Itaq; prima differentia est,
qd charitas refert opera in Deum tāquā in fi-
nem. Ieiunamus enim, oramus, &c. propter Deū.
quae quidē propositio, finem designat. Sed tam-
en vouemus eadē opera Deo, vbi Deum nō
exprimimus sub forma finis, sed sub forma il-
lius cui aliquid offerimus. Itaque Deus ponit-
ur in obiecto religionis, sicuti in obiecto fidei.
Secundum discrimē est, qd charitas habet Deū
pro obiecto tanquā rem amatam: id est cui bo-
num in cōmuni volumus, & nolumus malum:
eligio autem tanquā id cui reueremur & ob-
sequimur, nos nostraq; illi cultu offerentes: vo-

Cōclusio
responsiua
ratio con-
clusionis.

Dubitatiun-
cula.

Solutio.

tum ergo non solum ordinatur in Deum, sed
in reuerentiam eius & in cultum.

Primum igitur argumentū veritatē conclu-
sionis apertiorē facit. Respondeatur enim qd
est id quod cadit sub voto tanquam eius mate-
ria, vt ieiunare, & seruare continentia, sint actus
eliciti aliarum virtutum: tamen illorum votū
non elicitor nisi à religione. Contingit tamen
nonnunquam vt non solum votum, verum &
actus ipsi deuoti elicantur à religione: vt cū vo-
ues orare, & sacrificare. Nā orare est actus reli-
gionis. Itaq; quādoq; votum est actus religio-
nis solum ratione formae, quia ipsa promissio
elicitor à religione: quādoq; verō ratione for-
mae & materiae, scilicet quando actus ipsi pro-
missi ab eadē eliciuntur virtute. ¶ Emergit hinc
autē dubitandi ratio, vtrum vlla sit voti trans-
gressio quae duas includat culpas: alteram scilicet
contra specialē virtutē à qua elicitor, atque
alteram cōtra religionem: per quā Deo offer-
tur. Ex eplī gratia. Vouisti ieiunare, vtrum non
ieiunans & cōtra continentia delinquas, & con-
tra religionē? Itē vouisti Deo vt obedires prae-
lato, vtrum & virtutē obedientiae violes quae est
iustitia, & rursus voti religionem? Est enim ar-
gumentum, esse peccatū duplum: eō qd, vt an-
te praediximus, votum est quaedam particula-
ris lex quam sibi vouens praescribit: lex autem
quicquid praecipit constituit in aliquo virtutis
genere: vt dum praecipit quadragesimā ieiuna-
re, constituit illum actum in genere abstinen-
tiae. Sicuti & lex diuina praecipiens cōiugibus
non se iniucem defraudare, constituit illū vsum
in genere continentiae: ergo & ieiunium vouens
constituit illud in eodem virtutis genere. Et prae-
terea in genere religionis: quare eius transgres-
sio geminum erit delictum. ¶ In cōtrarium au-
tem est qd communi iudicio non censetur nisi
vnicum peccatum contra votum.
¶ Ad hoc respondeatur, qd transgressio voti ex na-
tura sua vnicum est peccatum. Vbi adnotan-
dum est, qd actus ille qui voto, vt materia sub-
sternitur, potest esse constitutus in genere vir-
tutis, aut per legem alia seu diuinam, seu natu-
ralē, seu humanā: aut per solum votū. Si priori
modo, cōgeminitur peccatū: si verō posteriori,
nō est nisi simplex. Vouisti honorare parē-
tes, aut cōsiteri, aut ieiunare. Quadragesimam
quia iam secluso voto opera erāt singularium
virtutū: si transgredieris, bifariam peccas. Vou-
isti autem ieiunium in vigilia corporis Christi.
Fateor quidē te constituisse illud opus in gene-
re abstinentiae, sed tamen quia nō aliter quā
per votum, ruptio ieiunij non est nisi simplex
peccatum. Pari modo si puellae dotē pollicea-

Ad. 1. argū.

Dubitatio

Argumētū

Solutio.

Ad. 2. argū.

Ad. 3. argū.

D. Tho.

D. Thom.

ris, cum iam humana sis astrictus fide, si eandē
pollicitationē religionis voto confirmes: tunc
fracta fides duplum erit peccatum: scilicet tā
contra humanam iustitiam, quā contra religio-
nem. Dum autem soli Deo vouisti eleemo-
synam facere, si non facis, solum cōtra votum
peccas. Hinc ergo sit simplū esse religioso cri-
mē, nō obtemperare praefecto: quia licet illud
obsequium constituerit in genere obedientiae,
non tamen nisi per solum votum. Haud enim
obedientiam praelato voues, sed Deo, quod e-
ris praelato obediens. ¶ Ad secundum respon-
detur quod licet ille qui vouet nondum det, si
dare ad promissam referatur, quia nō dum dat
quod promittit, dat tamen illud in causa: quia
obligat se: quae quidem obligatio virtute cōti-
net rem promissam. Tamen si etiam re vera det
suam mentem, suamq; voluntatem quam Deo
mancipat. ¶ Tertium argumentum quatit v-
trum votum quod fit sanctis vel praelatis, ad re-
ligionem pertinet: quādoquidem religio solum
Deum habet pro obiecto. Et quidē de re ne-
mo haesitat, sed modus latet. Atqui sancti. Tho.
nihil discriminat inter votum quod fit prae-
latis, & illud quod fit diuis. Nam vtrūq; censet
promissionē factam hominibus, quae non per-
tinet nisi ad humanā fidē. Sed vtrūq;, inquit,
esse potest materia voti, quatenus ad ipsum qd
hominem vel Saeto promittimus, offerimus Deo.
Itaq; votum quod facimus Beatae Virgini, (vt
in Sanctorum culmine ex eplī statuamus,) nō
est votum nisi quia quod ipsi promittimus, of-
ferimus Deo, nimirum ei pollicētes quod hoc
vel illud facimus in honorem Virginis. Sicuti
si Deo me vouerem puellae largitarum do-
tem, aut alium habiturum honorem.
¶ At veō nō est mirū si haec D. Thom. doctri-
na alicui, nō quidē falsa, sed tamē curta censea-
tur: nā vltus vouendi sanctis alia praeterea ratio
nē praefert. Haud enim cum quis vouet Vir-
ginī, aut D. Petro, aut Diuo Iacobo peregrina-
tionē, vouet formaliter Deo, talē honorem Di-
uo exhibedū. Non in quā hoc illo pacto vouet
quod religiosus dum ait Praeposito. Voueo Deo
qd ero tibi obediens: sed voueo Virgini, & vo-
ueo Petro. Quin etiā religiosi vnā cū Deo cō-
ponūt sanctos, dicētes: Promitto obedientiam
Deo & beatae Virgini, & beato Dominico, aut
Francisco. Dicamus ergo, sanctos duobus mo-
dis existimari. Vno ceu homines aut angelos,
qui parae sunt creaturae. Et illo modo vera est
sententia S. Thomae, quod promissio illis facta
non est votū nisi offeratur Deo. Secundo verō
modo cōsiderantur vt Deus est in illis: nō quo
modocunq; per gratiam, vt in viatoribus, sed

per gloriam, quasi in his qui ratione status suā
ipsius praesentē diuinitatem participat. Et sic
vouere sanctis, est vouere Deo, qui est in ipsis.
At verō S. Thom. hunc modum forsā non itē
consultē praeterijt, sed eō quod sicut orare sani-
ctos non est orare Deum, sed diuersa est ratio,
ita alia est ratio votendi sanctis, quā Deo.
Sed tamen vbi de catholico sensu conuenit, vā
na est de nomine disceptatio.

ARTICVLVS. IIII.

*Utrum magis sit laudabile & merito-
rium facere aliquid ex voto quā a-
bsque illo.*

Vm articulo secundo definiturū
fuerit, vouere esse vtile, & in ter-
tio esse actū religionis, aptissima
subsequitur quaestio, vtrum opus
voti cumulationis sit laudis ac
meriti, quā si fieret absq; voto. Nā ex illis ap-
paret hoc subsequi. Arguitur nihilominus à par-
te negatiua autoritate Prosperi, li. 2. de vita cō-
templati. vbi ait: Sic abstinere & ieiunare debe-
mus, vt non nos necessitati ieiunandi subdamus:
nē iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam
faciamus: votum autē necessitati nos subdit:
ergo praestantius est absq; voto operari.
¶ Secundō arguitur ex illo Apostoli, 2. Co-
rint. 9. Vnusquisque prout destinauit in cor-
de suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hila-
rem enim datorem diligit Deus. Votum autē
vt crebro vsu vēit, tristitiam generat: idque ob
necessitatem. Nam vt. 7. Meta. tex. 6. & 1. Rhe-
tho. cap. 11. autor est Arist. necessitas eō quod
voluntatem premit, tristitiam infert: ergo ex-
cellentius est opus absq; voto.
¶ Tertio: votum ad hoc est necessariū vt volū-
tas in eo firmetur quod spondet: firmari autē
immobilis nequit, quā dum rem facis: ergo
melius est sine voto facere. Nam tunc firmiter
est res, quā dum promittitur.
¶ In contrarium autem est momentum illud Da-
uidicum: Vouete, & reddite. Cuius solennis in-
terpretatio est, vouere esse consilij: consilium
autem, vt praemissimus, de meliori est bono: er-
go melius est ex voto operari: quā citra vo-
tum.

1. Argumētū

2. Argumētū

Aristoz.

3. Argumētū

Titulus vtrūq; de opere voti meditato quē
rit, scilicet, Vtrū sit magis laudabile, vt quā-
do extra gratiam est mortaliter bonū, & an sit
magis meritorium, vt putā quando fit in chari-
tate.

D. Thom. tate. Et S. Thom. vnica respondet affirmatiua conclusio: quam tribus rationibus corrobora-
Cōclusio. rat. Conclusio est. Maiori laudi ac merito tribuitur opus ex voto, quàm absq; ipso exhibitū. Primo probatur ex virtutis obiecto. Opus namq; nobilioris virtutis, excellioris est tam laudis quàm meriti: quare actus inferioris virtutis, dum à superiori imperatur, præstantior fit: vt si ob charitatem temperate agas: virtus autem latitæ, in qua hoc quod est vouere collocauimus, est virtutum præcipua, vt putà in cultu Dei posita: ergo actus ab illa per votum imperatur præstantior est, quàm qui fit sine voto. Vnde August. lib. de virg. Neq; ipsa, inquit, virginitas, quia virginitas est, sed quia Deo de dicata est, honoratur, quam fouet & conseruat continentia pietatis. Secundò id rursus confirmatur ex ea re quæ exhibitur. Nam qui opus citra votum facit, solum actum Deo impendit: qui verò ex voto, non actum modo, verum & potestatem: addicit enim ei mancipatq; suam voluntatem ac libertatem, vt deinceps iure ne queat secus facere. Sicuti qui fructiferam arborē alteri conferret, vt in lib. 1. de Similit. author est Ansel. plus elargiretur quàm qui solos donaret fructus. Quia vtiq; ratione promittentibus gratiæ singulares debentur, præter illas quæ illis aguntur, dum conferunt. Tertiò & id confirmatur ex modo agendi. Enimuerò per votum figurat asseriturq; voluntas in bonum: facere autem aliquid ex maiori animi stabilitate & constantia laudabilis est. Vnde Philosophus. 2. Ethic. nullum officium virtutis nomine censet, antequàm ex firmato habitu proficiatur. Restat autē ante descēsum ad argumētōrum solutiones conclusionē explanare. Catholicorum namq; nemini dubia est, sed tamen solet malè intellecta in abusum venire. Arguitur igitur cōtrā. Sequeretur si vera esset, quòd deberent semper monachi in quocunq; obeūdo obedientiæ munere exigere expectareq; superioris scriptum præceptum. Nempè vt ex maiori voti energia opus factum maioris esset meriti: sicuti transgressio peioris esset culpæ. Sic enim faciunt religio. orū multi, quibus nos hic eò consultū pergimus, quòd à parte cōtraria stet ratio. Nā quo libentius maioriq; animi promptitudine obtemperas, illustrior præstas obedientiam: promptius autē facit qui vrgens præceptum nō expectat, sed simplici iustioni audiens est. Respōdetur ergo sub distinctione. Quando res ardua est eademq; dubia, vt ad Indos ad nauigare, aut regiminis onus suscipere, aut quid simile, cōsiliū est vt monachus non iniussus suo proprio iudicio tales subeat pro-

uincias, sed præfati mandatum præstet. Quando verò res nō est ambigua, tunc aut vnum est, aut certè delictum, cogentem præceptionem expectare. Etenim si paratus es facere, sed compulsorium præceptum ob id solum requiris, vt officii tibi meritum augeatur, vanum est. Nam virtute voti obedientiæ, promptitudo est magis meritoria. Præceptum enim non ponitur, nisi aut rebellibus aut ia dubio hærentibus. Si autem re vera facere renuis nisi præcepto cogaris, tunc meritum non solum non crescit, verum adeò diminuitur, vt nonnūquam vertatur in culpam. Conclusio ergo nō sic est intelligenda, sed q̄ omnia opera quæ sine nouo præcepto, ex voto tamen facis, maioris sunt meriti & laudis quàm si faceres sine voti necessitate, maiorisque adeò quàm si præcepti coactionem attenderes.

Ad primum igitur argumentum ex Prosperi sententia sumptum respondetur, quod necessitas coactionis, vt pote quādo quis iniuitus operatur quia voluntarium tollit, laudem minuit & meritum. Imò nonnunquam profusus auferet. Et de illa loquebatur Prosper vbi ait: Nē iam non deuoti, sed iniuiti rem voluntariam faciamus: necessitas autem voti, quo voluntatem penitus in bonum asserit, eò deuotionem auget. Sed arguis fortè vrgētius, vti hæretici putant. Qui absq; voto operatur, in singulis actionibus habet libertatem, vt citra iuris violationem cessare possit: qui autem voto illaqueatus est, et si libere vouerit, tamen in singulis post actionibus illa caret libertate: liberius ergo facit qui non est voto alligatus: libertas autem laudem auget & meritū: ergo conclusio falsa. Qui rem superficie tenes cerneret, respōderet forte cōcesso, maiorem inesse libertatem in eo qui facit sine voto, quia semper illi est integrum non facere. Sed tamen diceret ex altera parte, nimirum ob rationes ad cōclusionem allatas, auctius crescere meritum in eo qui fecit votum. Legitima tamē solutio non est hæc, sed quòd maior est libertas in eo qui vouit. Enimuerò qui vouere reformidat, eò nō vouet quòd tam liberum sui ipsius dominium nō habet, quàm ille qui vouet. Vnde sicut illustrior esset in illo libertas (vt in Anselmi exēplo persistamus) qui non solum arboris fructus quotannis daret, verum totam semel arborem, quā ille qui solos fructus donare: sic præclarior est magnificentiorq; libertas, Deo non modo opera tua, sed ipsam voluntatem semel dedica re. Quare libertas illius primi actus cā quam ex radice diffunditur ad singula opera, vt pretiosioris sint libertatis, quàm si fierent sine voto.

Ad. 2. argu.

Obiectio

Solutio.

¶ Ad.

Ad. 2. argu. ¶ Ad secundum argumētum ex illo Pauli asertum. Nō ex tristitia, & ex necessitate: tria sub distinctione respondet S. Tho. Primum quod necessitas coactionis est, quæ cum sit voluntati contraria, tristitiam parit: de qua proinde loquitur Arist. Et hæc iam concessum est, non esse bonam. Eandēque perinde cōdenat Paul. Secundum est quod necessitas voti in his qui sunt bene dispositi, ob contrariam causam, videlicet quia voluntatem habent bono affixā, tristitiam non generat, sed planè gaudiū. Vnde August. in eadem citata epistola ad Armēt. Non te, inquit, vouisse poeniteat: imò gaude iā tibi id non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Et quidem circa hæc duo asserita nullus superest scrupulus. Ait vero tertio, q̄ est quādoq; opus voti secundum se consideratum triste & inuoluntarium reddatur post votū, dum tamen inconcussa maneat implendi voluntas, non solum nō est malum, verum est magis meritorium, quàm si fieret sine voto: pro eo quod procedit ex religione, quæ potior est virtus q̄ abstinentia: à qua exempli gratia damus illud opus elici, putā ieiunare.

Aristot. Paulus. ¶ Hoc autem documentū non caret ambiguitate. Et idcirco explorandū est, vt trum poenitētia voti sit quādoq; delictū: & quale genere suo, veniale ne an mortale. Nā ex vna parte videtur perinde esse poenitere voti, ac si ante votū nolles vouere: quæ quidē nolitio cum nō sit rei ad salutē necessariæ, non est mala. Idē enim est obiectū vtriusq; actus. Nolo vouere, & nolē vouisse. Sed ex alia parte est argumētū, q̄ poenitentia rei bonæ, mala est: quoniam poenitētia esse non debet nisi de malo: vouisse autem est bonum: ergo illius poenitentia est mala. Et ita consuevit vitio tribui. Caietan. responsioni suæ triuformem præciat distinctionem. Ait enim quæquā poenitere posse, aut voti, id est, promissi: aut vouisse, putā animū applicuisse ad vouendum: aut tertio, bonorum operū que ex voto fecit. Poenitere, inquit, voti, est dolere de promissione: qui enim, inquit, sic dolet, promissionem non seruat: poenitere autem vouisse, est poenitere quod se iubiuerit voto, qui quidē non ideo animū mutat. At verò licet intermutare & non mutare propositum clarum sit discrimen, nō tamen inter verba ipsa, poenitere voti, & poenitere vouisse. Nam profectò latine idem est. Etenim si poenitere voti intelligas abstractè, id est, nō illius à te facti, impossibilis est hæc poenitentia. Quādo quidē neminē nisi facti sui poenitere potest. Si autē id cōtractè vsurpes, tūc poenitere voti idē est profusus quod poenitere te vouisse. Sicut poenitere peccati,

Ad. 2. argu. solutio.

Aristot. Paulus.

Augusti.

Ambiguitas orta ex solutione.

Caietani responsio.

Explicetur Caietani distinctio.

& poenitere te peccasse. Haud ergo distinctio ex parte voti & vouisse, sumēda est, sed à verbo ipso, poenitere, q̄ ambigui est significatus. Poenitere. n. voti, aut vouisse, vno modo accipitur, pro eo quod est, retractare propositum. Dicitur enim ille poenitere facti, q̄ mentē mutat. Et de hac significatione nō habetur in præsentia sermo. Est. n. citra controuersia, genere suo esse lethale peccatum, vt dictū est, tum cōtra iustitiā, tum etiā contra religionē. Secundo autem modo, idq; vsuatus, accipitur poenitere, pro eo quod est, nolle fecisse. Et de hoc est præfens dubitatio. Ad quā respondetur, eiusmodi poenitentiam, licet absolutè considerata sonet in malum, tamen dummodo propositum faciendi sit firmū, posse ex circumstantiis qualitatibus ab omni culpæ macula esse mūdā. Sonat inquam in malum, sicut occidere, quia vouisse est bonum: tamen sicut iudex, vimq; repellens nō peccat, sic non semper quē vouisse poenitet. Idq; præsertim vbi materia voti res est ardua, ac perpetua, & qui votū suscepit ex perimēto difficultatem sentit: quam si prænosset, votum non fecisset. Quare licet iniussu nolle vouere, ita & emissio voto, nolle vouisse, nullum est vitium. Quoniam hoc non tam ex animi languore quàm ex ipsius natura obiecti contingit. Vnde ad argumētum supra factum respondetur, quod poenitentia rei bonæ, quando nō est absolute necessaria, nō est per se mala. Et de hoc ait S. Thom. esse præstātius ex voto id facere cū tali mœstitia, quàm citra votū. At qui huius veritas inde patet, quòd hanc ob causam vouere est vitale & salubre, vt animus obligatione firmetur, nē postea rei difficultas & mœstitia nō nos ab opere absterreat, sed omnibus impedimētis superatis in proposito persistamus. Addiderim tamen quod licet eiusmodi poenitentia per se non sit reprobata, potest tamen ratione periculi ad vitium inclinare. Quin. crebros eiusmodi mœstiores voti admittit, labefactari incipit, vt à proposito desistat. Quare dum quis experitur propositum suū languere, non potest citra venialem culpam eiusmodi poenitentiam non recutare. Mortalem autem citra consensum frangendi fidem voti, non est quòd metuas.

¶ At verò quādo vota nō sunt perpetua, necq; de rebus arduis, sed de minutiorib⁹, tunc poenitere vouisse durate tamē implēdi, propositum, nō solū nō est culpa, verū raro est periculum: quia potest qui vouit propositū in melius mutare. Vt si vouisti peregrinationē, aut plixos recitare Psalmos, quod obex tibi fit, vel ad studium reipublicæ cōmodum, vel ad alia misericordie

Solutio arti biguitatis proximæ.

opera nullum est periculum poenitere voti. Tamen si absque dispensatione propositum demutare, nefas sit.

Poenitentia **voti in monachis qua leuissime fit.** Tertium membrum est, dum quis postquam opera ex voto fecit, putat in religione degit vitam, se peccatit sub tali instituto vixisse. Et de hoc diu linguas est, aut enim cum illius tractata vitæ poenitet, presupposito voto: hoc est poenitet eum perfoluisse opera quæ ratione voti debebat. Et hoc manifestum est mortale crimine: nam cum si non perfoluisset lethaliter peccasset, fit ut huiusmodi poenitentia sit de re ad salutem necessaria, atque adeo mortaliter iniqua. Si autem poenitentia huc fertur, quod est de uouisse, nihil curans an illis caruisses fructibus, incidit in secundum membrum proxime tractatum: vt non sit genere suo mortale, quia uisusculum habeat grauitatis. Nam postquam fructus feceris, non potes citra culpam illorum poenitere. Nisi vota essent de re leui & temporali. Quoniam tunc nihil habet absurditatis poenitere, quod illud tempus commodioribus alijs negotijs non collocaueris.

Ad argu. Ad tertium denique argumentum respondetur, quod etiam dum quis re ipsa officium aliquod præstat, firmatam tunc habeat voluntatem in illo præsentis opere, non tamen in futurum, sicut ille qui uouit. Et præsertim si uouit iugiter eadem opera frequentare.

ARTICVLVS. V.

Utrum uotum per suspensionem sacri ordinis per quam professionem religionis fiat solenne.

Propter virtutes voti summa est in uoto solenni: utpote quod matrimonium, non modo impedit sed dirimit. Quapropter potissimum uotorum dirimere dignoscitur inter simplex & solenne. Quaritur ergo utrum uotum per suspensionem sacri ordinis, & professionem religionis, fiat solenne. Et arguitur a parte negatiua. Votum, ut præfati sumus, fit Deo, qui nouit in tima cordium: solennitas autem in externa cæremonia consistit, quæ fit in conspectu hominum: ergo huiusmodi solennitas non est uoto necessaria, sed accidentaria, ut iure diuino nouum afferat vinculum.

1. Argumēt. a parte negatiua.

2. Argumēt. Secundum: si eiusmodi forinseca solennitas esset de substantia uoti, omnibus cõpeteret uotis in quacunq; materia: quandoquidem substantia generis in cunctis participatur speciebus: sunt autem multa extra ordinem susceptionem professionis: religionis: ut peregrinatio, ieiunia, &c.

quæ non cõsuecunt solennitate firmari, ergo huiusmodi solennitas ad substantiam uoti non pertinet.

3. Argumēt. Tertio. Solenne idem esse videtur quod publicum: sed possunt fieri multa uota in publico coram testibus, quæ non subinde sunt solennia: & vice versa, potest fieri uotum religionis & sacri ordinis in secreto: ergo solennitas non est necessitas in uoto.

4. Argumēt. Quarto denique: peculiariter contra clericorum uotum arguitur. Si sacris ordinibus solenne uotum esset annexum, uel cõtingere posset ut quis ante legitimum pubertatis annum, quin uerò ante iustitiam rationis usuram posset funiculo perpetuæ castitatis illigari. Quod re uera nulla uidetur admittere ratio. Consequentiã uerò inde constat, quod cum ordinis sacramentum characterem imprimat, quocumq; tempore cõsecratur, suscipitur. Quod quidem absurdum à uoto religionis cautum est, cum ante quartumdecimum annum fieri nequeat solenniter.

5. Argumēt. In cõtrariu est quod huiusmodi duntaxat uota, matrimonium & contrahendum impediunt, & cõtractu dirimunt: quod solius est uoti solennis.

6. Argumēt. Ad questionem S. Thomæ duabus respondet conclusionibus. Prior est: Solennitas uoti attenditur secundum aliquid spirituale: puta secundum benedictionem aut cõsecrationem, quæ ex institutione Apostolorum adhibetur. Probatio. Solennitas rei debet eius naturæ & conditioni admetiri & accommodari: ut patet in rebus corporalibus: solennitas enim nuptiarum consistit in cõmuni apparatu: solennitas uerò nouæ militiæ, in apparatu eorum, militumq; concursu: ut potissimum in Germania uidere est, dum quis creatur Elector, & in alijs regnis, dum creatur auratus eques. Uotum autem cum Deo fiat, est res spiritualis: solennitas ergo eius debet subinde spiritualis esse: puta benedictio aliqua: qualis in religionibus fieri cõsueuit, & in consecratione: ut dum quis sacris initiatur. Quæ quidem religio à tempore Apostolorum ortu habuit: ut apud Dionysium constat. Nam de ritu sacerdotum ordinum meminit. 2. c. Eccles. Hierar. h. Et de monachis. c. 6.

7. Argumēt. Posterior conclusio. Uotum fit solenne tum in professione certæ regulæ, tum & in maiorum ordinum susceptione. Probatur. Solennitas fieri non cõsueuit nisi dum quis per susceptionem noui status rei alicui mancipatur. Haud enim solennitas nuptialis celebriter adhibetur, nisi dum uerq; cõiugum alteri se nuptio tradit, statumque matrimoniale profiteatur, qui publicitus innotescere debet. Per susceptionem autem sacri ordinis, puta subdiaconatus, diuino se homo addicit ministerio, firmum statum suscipiens clericalem. Similiter in pro

1. Argumēt.

1. Conclusi.

Probatio.

Argumēt.

Postrema conclusio. **Probatio.**

Paludan. **Multiplex diuisio uoti**

in professione certæ regulæ: quando per abrenunciationem seculi propriamq; uoluntatis, statum quis perfectionis assumit: igitur tunc fit uotum solenne.

1. Argumēt. Hic primum omnium doctores tam Iuriconsulti quam Theologi innumeras uoti diuisiones aggerant ut peculiariarum apud Palud. in. 4. d. 38. q. 2. est uidere. Vbi usque ad duodecim illas multiplicat. Nam & Magister Sentent. aliquas ponit. Alterum enim est uotum personale, ut continentia: alterum reale, ut elemosinæ: atq; alterum mistum, ut peregrinationis, ubi sumptus sunt necessarii. Item alterum est temporale, hoc est in tempus certum alterumq; perpetuum. Item alterum est commune, ut quando materia communis est præcepto & uoto. Cuius exemplum Magister ponit in baptismo: atq; alterum proprium: ut de opere supererogationis, quod est propria materia uoti. Hæc autem atque id genus alia sectiones parum ad rem conferunt. Sed illa satis nobis est, quia diuiditur in simplex & solenne. Horum enim uincula & obligationes multum differunt.

Discrimen inter uotum simplex & solenne ex parte effectus.

2. Argumēt. Rursus adnotandum est discrimen inter simplex uotum & solenne si ex effectu perpendatur hoc esse, quod simplex matrimonium impedit contrahendum, haud tamen dirimit contractum. Impedit inquam, quia peccatum est mortale post emissum uotum simplex religionis, contra uincula fœdera celebrare. Tenet tamen matrimonium contrahendo obstat, uerum & contractum dirimit. Non quod sit propria directio, quia matrimonium nullum est, sed dicitur eò dirimere, quod personas inhabiles ad contrahendum reddit. Discrimen hoc extat apud Boni. 8. de uoto & uo. redem. c. unico li. 6. Tertio in super supponendum est, uotum solenne in duabus tantum materijs habere locum: scilicet in professione religionis, & in susceptione sacri ordinis: ut pote diaconatus ut idem Pontifex ibidem definit. Non quod definitio hæc illic fuerit primum sancita. Nam S. Thomas uiginti annis Bonifacii octauum antecessit, qui tamen, ceu re præscã illa commemorat. His suppositis in lite ueratur in quoniam consistat uotum esse solenne, hoc est matrimonium dirimens: utrum uidelicet de iure sit merè positiuo, an uerò de iure diuino. Neque parum refert uera pars uera sit. Nam si est de iure diuino nequit à Papa super uotum solenni dispensari: secus autem si sit de iure positiuo. Caietan. ergo hic tres de hac re opiniones recenset. Prima est quod uoti solennitas consistat seu in benedictione, qualis fit in religione, seu in consecratione, cuius usus est in susceptione ordinum.

Caietanus 1. Opinio.

Hæc autem opinio multis rationibus confirmatur. Primo, quia professio tacita, scilicet, cum annus probationis, annuente neophyto elabitur, est in uirtute solenne uotum, & tamen absque omni benedictione. Secundo, quia in aliquibus religionibus, ut in nostra, non benedicitur ille qui proficitur, sed scapulare idq; fit postquam in manibus prælati professus est: ergo illa benedictio neque est de essentia, neque requisita.

1. Ratio in **2. Opinio** **3. Ratio.**

3. Argumēt. Tertio neque illa, neque cõsecratio sufficit. Græcorum namq; sacerdotes consecrantur, & tamen non astringuntur solenni uoto castitatis: idq; perinde Ecclesia de nostris decernere posset. Quapropter sublato Ecclesiæ statuto posset quisq; dum sacris initiaretur, & (ut aliqui putant) religionem profiteri, faciendõ simplex uotum castitatis aut nullum.

Tertia.

4. Argumēt. Antea uerò quod uolueris transeamus, admonitum uolo lectorem hanc opinionem nusquam fuisse S. Thomæ. imò neminẽ reor sic intellẽtã illã fuisse complexum: nam D. Thom. in priori cõclusionẽ (quod meditate considerandũ est) non astruit substantiam uoti solennis in benedictione aut consecratione consistere. Sed præcisẽ ait quod solennitas uoti attenditur secundum benedictionem, & consecrationem. Itaque tantum uult dicere quod illa benedictionis solennitas adhibetur in signum uoti: sicuti solennitas nuptiarum non est de essentia matrimonij, sed est eius testimonium. Quare non uult quod illa cæremonia sit simpliciter de essentia, sed tantum explicat ritum qui re uerã nunc in ecclesia uiget. Quãuis de susceptione ordinum alia sit ratio. Nam eo ipso quod subdiaconus ordines suscipit uota suscipit & uotum.

Mes. S. Tho.

5. Argumēt. Secunda opinio est quod uoti solennitas cõsistat in exhibitione personæ. Itaque substantia solennis uoti à simplici hoc differat, quod simplex est tantum promissio rei tradendæ: solenne autem sit traditio personæ: siue promissa fuerit, siue secus. Et quãuis opinio hæc à Caietano reprobetur, arbitror tamẽ esse uerissimam. Et est expressẽ opinio sancti Thomæ in. 4. dist. 38. quæst. 1. art. 3. & expressius hoc loco. Et ut comparatione ad aliam fulgentius elucescat, tertia opinio quam Caietan. amplectitur est, uotum esse solenne in hoc consistere, quod Ecclesiæ autoritate statutum est per tale uotum hominem fieri inhabilem ad matrimonium. Neq; est peculiaris Caietan. sed est Scoti in. 4. dist. 38. Probationes autem Caietani hæc sunt. Prima quod Ecclesia posset statuere ut quicumque coram tribus testibus continentiam uoueret, faceret uotum solenne, sicuti ille qui ordinis sacros suscipit aut religionem profiteretur:

2. Opinio.

3. Opinio **Caietan.**

Scotus. **1. Ratio pro opinione Caietani & Scoti.**

quod utiq; signum est totum pendere ex arbitrio Ecclesie. Secunda, q vice versa licet quis pia quacunq; solennitate profiteretur tria vota in religione no approbata per se dem Apostolicam, non resultaret votum solenne ex solo defectu ecclesiasticæ autoritatis. Quoniam verba sunt pontificis loco citato de vot. libr. 6. videlicet q voti solennitas ex sola constitutione ecclesie est inuenta. ¶ Hanc veruntamen opinionem reprobat S. Thom. in 4. loco citato hoc argumento: Si solenne votu religionis solo statuto ecclesie faceret religiosum matrimonio inhabile, & hoc no esset de iure diuino, sequeretur q ecclesia posset contrariu statuere: videlicet q posset dispensare in illo solenni voto castitatis: quod tu falsum est, vt postea disputabimus. Respondet hic aut Caietan. nescio qua metaphisica: videlicet quod etsi neq; votu forsum sine statuto Ecclesie sufficiat ad irritandū matrimonium, neq; per se præceptum, tamen ambo simul sufficiunt. ¶ Solutio autē hæc dupliciter claudicat. Primo si neq; per votu ea ratione q quis se tradit, neq; p præceptu efficiatur inhabilis, intelligi neutiquā pot quomodo ratione vtriusq; efficiatur: hoc enim declarandū restabat. Et arguitur sic. Clarū est q quāuis Papa seculari præcipiat, etiā sub pœna excommunicationis late sententiæ vt vxorē nō ducat, videlicet quia alia in eius tribunali eū petit, nihilominus si ille nō est alteri cōiugio mācipatus & cōtra iusionē pōtificis cōtrahat, licet peccet, matrimoniu tenet: qm iubere ne cōtrahat, non est inhabile facere. Igitur si votu eo q est personæ traditio, non facit eam connubio inhabile, neq; superueniēs præceptu id perficiet. Præterea neq; respondet S. Thomæ. Si enim solum statutum ecclesie in causa est vt votum religionis inhabilem faciat religiosum ad matrimonium, potest eadē ecclesia facere, primū quod sit vera religio sine illa inhabilitate, quādoquidē ablato statuto votu per se manet simplex: item poterit in tali voto solenni postquā emissum est dispensare. Profecto ad hoc nō respondet, sed fit ei consequens conclusio. Et ita tandē, vt post eā videbimus, concedit quod Papa pot dispensare in voto solēni. Illa enim opinio natiuū germē est huius radicis. ¶ Igitur si opinio S. Thom. de indispensabilitate voti solennis sustinenda est, vt arbitrator ceu antiquissimā doctorum cōfessionem sustinendam, sic censendum est de voto solēni, vt dicere recipimus q substantia eius consistit in hoc quod sit traditio: cū votu simplex sola sit promissio. Quam quidem opinionem tam in 4. quā hic expresse tenet: dum per similitudinem nuptiarū ait quod

sicut in illis cō fit solennitas q vterq; cōiugum totaliter mācipatur rei vxoræ, ita per susceptionem sacrorum ordinū mācipatur homo diuino ministerio, & per abrenunciationem seculi & propriæ voluntatis statum perfectionis assumit. Ex hoc enim discrimine nascitur aliud videlicet quod simplex potest fieri soli Deo sine aliquo eius ministro, solenne autem nō nisi per eius ministrum. Et rō est quod promissio cum non sit datio, non habet pro correlatiuōe solennem receptionē, sed solū quia Deo promittis, tua restat ligata fides. Traditio autem non fit nisi vbi ille qui traditur solenniter recipitur. ¶ Sed ais, Deo etiā te recipiet si tu te illi dedas. Ecce in quo stat punctū. Cum tradere se hominē mutando statum, renuntiādōq; suæ ppiæ voluntati, sit res maximi momenti, fieri nō debet sine iudicio & examine: q quidē iudicium nō est illi cōmittēdum qui vouet, sed ecclesie quæ exploret, an qui tradere se adornat, idoneus aptusque ad illum statum sit. Ob idq; ecclesia neminē ante tempus probationis ad religionem recipit. Neque vero ad sacros ordines absq; examine: vt patet in tit. de ætate & qual. ord. præfici. Itaq; in hoc q est hominē Deo se per illum tradere à quo nomine Dei recipitur, cōsistit substantia solēnis voti: quia tūc abdicat à se ius trāsferendi ad alium statum: ille autē Ecclesiasticus suscipiendū modus quæ solennitas est voti: est de iure positiuo. Veluti si quis secū dum iura antiqua alteri se videret, eo ipso iure gentium esset eius mācipium: sed tamē posset rex ciuili iure sancire, vt nemini liceret se videri, nisi tali solēnitate: aliās traditio nō teneret. Et hoc est quod ait Bonif. in dicto cap. scilicet, q voti solennitas ex sola constitutione Ecclesie est inuenta. Non enim dicit q substantia solēnis voti patā q qui se tradit non possit matrimoniu cōtrahere, sit inuētum ecclesie, sed q modus ille tradendi, sit decretalis Ecclesie constitutio. In summa, vt ad præfatā obediētionem respondeamus, nemini constare potest à Deo recipi per votum solenne, nisi per iudicium Ecclesie. Et hoc est quod ait S. Tho. in dicta distict. 4. art. 2. quæstionēcul. 3. scilicet q votu nunquam est solenne quātuncūque quis profiteatur nisi seruato ordine potius iuris. Atque ea propter, nēpe quia in alijs votis scilicet peregrinationis & ieiuniorū nulla fit traditio, neq; status mutatio, non possunt fieri solennia. Item neque in religione quæ nō fuerit ad hanc effectum per Ecclesiam approbata. ¶ Sed interrogas, ex quo loco scripturæ inferatur, votum solenne in iure diuino dirimere matrimonium? Respondetur, hoc syllogismo id concludi. Quicumque se alteri

Obisatio solutio.

Ad motuū Caietani.

Dubitatio

Responsio.

Ratio altera in Seco.

teri tradit, suam illi voluntatem mancipando, iure naturæ & diuino fit inhabilis ad alium statum: qui vouet solēniter tradit se, abdicādo ab se ius ducendi vxorem possidendiq; propria, &c. ergo fit ad coniugium inhabilis. Maior est de iure naturæ ac diuino: quod patet: nā si dominium rei tuæ alteri tradidisti, nullatenus illam rursus cura furtum potes surripere: secus si promissisti: quoniam tunc cum nondū dominū à te alienaueris, causæ, vt supra dictum est, superuenire possunt cur non reddas. Pari ergo modo si te ipsum tradidisti, ius naturæ diuinūq; vetat nē tui ipsius furtū facias. Minorē autē esse de iure diuino in religione patet: quoniam religio debet esse status sequēdi Christum secundū illud Si vis perfectus esse, vade, & vende, &c., & sequere me. Nā nisi hoc institutum per modum status acceperis: non est firmum: status autem non firmatur per promissionem, qualis est votum simplex, sed per traditionem. Vtraq; ergo præmissa est de iure diuino atq; adeo conclusio. ¶ Discernito ergo inter solennitatem & votu solenne: Solennitas enim, hoc est illa cæremonia non est de iure diuino, sed Ecclesiastico: sed tamen votum solenne dirimere matrimonium est de iure diuino, eo quod est traditio. ¶ Et licet pergere videar molestus esse, id contra Scotum, & Caiet. confirmatur. Sequeretur enim ex eorum opinione quod Papa posset dispensare in matrimonio rato nō consummato. Probatur sic. Votu solenne dirimit matrimonium eiusmodi: & tota vis voti solennis (vt autumant) est institutum Papæ, quod est ius positiuum: ergo pari autoritate poterit illud matrimonium absq; tali voto per solam dispensationem dirimere. Ecce argumentum Caietani quod re vera secundum suā opinionem concludit atq; ad eodē de iustis concessit conclusionē. Sed profectō, vt bona venia grauissimi authoris dixerim, adeo est absurda conclusio & nullo vnquam seculo admittenda, vt antequam illa cōcederet, dimouere animū deberet ab illa ratione solēnis voti, quā hic refellimus. Negamus ergo minorem: scilicet quod votu solenne virtute Ecclesiastici statuti dirimat matrimoniu ratum, sed dirimitur iure diuino: quia est mutatio status inferioris in superiorē. Ob id enim etsi consensus matrimonium statum constituat, licitum est tamen inde, quādiu non est cōsummatum, ad meliorem frugē cōscendere: cōsummata verō copula, quia ex natura sua est procreatiua prolis, ascensum propter iniuriam quæ educandæ proli irrogaretur, prohibet. Ecce ergo in quo votum solenne consistat.

¶ Contra hanc autē conclusionē arguitur primum omnium argumento Scoti, qui loco citato hæc opinionem ait minus omnibus valere. Homo, inquit, per propriā voluntatē dñum sui habet: ergo per eandē solam potest illud transferre: per votu autē simplex quod soli Deo facit, suam obligat voluntatem: ergo per ipsum Deo dñum sui confert, ac per votu solenne. In hoc ergo non potest esse discrimen. Respondetur autē hoc esse negare manifestissimā naturam promissionis & dationis. Enimvero qui pecuniam aut equū amico dare pollicetur, non ideò ab se dñum abdicat: nā si postea alteri daret, teneret datio tanq; à vero dño profecta: aliās deberes dicere q quicumque alteri aliquid debet, iam non esset dñs illius: quæ quidem assertio esset contra omnē legē & forensē vsum. Concedimus ergo q homo per voluntatem potest transferre dñum: nō tamē per solā promissionē, sed per dationē. ¶ Secundo arguit Caiet. Si Ecclesia cōstitueret, vt si quis corā tribus testibus votu faceret, illud dirimeret contrahendū matrimoniu, illud esset solēne sine receptione. Respondemus duo, primum quod illa esset tunc receptio Papæ: nam quomodocūq; ipse statueret esse solenne, censeretur recipere votum. Secundo adijcimus quod Spiritus sanctus nunquam Ecclesiam permittet traditionem hominis per votum suscipere, nisi iudicio adhibito & examine: aliās vergeret in religionem & sacerdotij exitium. At vero transacto probationis anno per suum decretum tancitam profersionem recipit. Et e conuerso quando religionem non approbat, tunc quātūuis vota tria exprimauntur, non est solenne votum: quia Ecclesia illud non recipit. ¶ Tertio arguitur. Prope Apostolorum ætatē, vt est videre apud Dionysiu. 6. c. eccles. Hierar. vige bāt monachorū ordines, votorum solennitate (vt creditur) firmati: & tamen non erant si cuti modo sunt. Nā post Antonius & Benedictus hanc religionū formam Ecclesie autoritate instituerunt. Respondetur q si vota ædebat solēnia, authoritate Ecclesie & forsā in manibus episcoporū illa ædebant. A sacratissima vero Virgine nullū accessurū potest cōtra nos argumentū: nā si votum emittit solēne, id fuit ex peculiari. Dei reuelatione. An verō adeo sit religio intrinsecum votu castitatis, vt neq; per Ecclesiam fieri possit vt absq; illo sit vera religio q. 5. disputandū est. Illic enim & q. 6. reuertendū nobis ad votum solenne explicandū restat, tam religionis quā sacerdotij. ¶ Ad primum igitur capitalium argumentū Respondetur, quod voti solennitas licet

Argumentum

Solutio

Argumentum Caietani.

Solutio

Argumentum Dionysius.

Responsio

Ad argum.

fiat in oculis hominum, pertinet nihilominus ad Deum in quantum per eius ministros hominis voluntas recipitur, transferentis ius suum in Deum, abdicantemque à se facultatē & arbitrium mutandi statum. Quapropter eatenus conceditur votum simplex perinde obligare apud Deum atque solenne, quod vtriusque transgressio est mortalis. Sed tamen vtriusque in suo ordine. Simplex enim obligat sicut promissio: cuius ideo transgressio est non reddere quod promissisti. Sed tamē solenne obligat sicut traditio: ob id que qui illud transgreditur peccat auferendo quod tradidit, vel abutendo voluntate Deo mancipata. Unde fit ut sit grauior transgressio voti solennis, quam simplicis. Quod si arguas votā solenne perinde esse promissionem atque simplex: nam pari modo ait qui proficitur. Promitto obedientiā Deo quod ero tibi obediens. Respondetur differentia esse, quod qui solenniter vouet, licet promittat obedientiam quantum ad officia religionis exequenda, nihilominus promittit illā seipsum suamque voluntatem & totum ius tradendo addicendoque & mancipando Deo. Votū autē simplex nō est traditio voluntatis, sed promissio qua obligatur eam tradere statūque mutare. Et per hanc decidetur quæstio quam hic tractat Caietan. vtrum distinctio voti simplicis & solennis sit specifica, & pariter transgressio sit alius speciei. Respondet enim sub distinctione. Nempe quod si distinctio attendatur ex parte subiecti, differant speciei: quod qui simpliciter vouit, non est inhabilis ad contrahendum matrimonium, sicuti ille qui vouit solenniter: quemadmodum primo de Anima affirmat Auerr. oculus hominis differre specie ab oculo leonis, propterea quod animæ sic differunt. Si autem, inquit, differentia attendatur ex parte obiecti, tunc non differunt speciei: sicuti neque hac ratione differunt oculus hominis & oculus leonis: quoniam eiusdem sunt formalis obiecti, perque eadem media sentiunt. Nam eadem, inquit, vis est obligandi in vtroque: licet in solenni maior in eadem specie. Et certe si tota differentia consisteret in statu to Ecclesiæ, ita dicere debuit. Attamē tenendo quod vnum est promissio & alterum traditio, proculdubio speciei differunt ex ratione formalis obiecti. Atque ita forense vsu censetur. Alia quippe actio est promissio, atque alia transactio dominij. Et ita S. Thom. in. 4. ait differre sicut vegetatium & sensitium, quod differunt ex obiecto. Tameñ si ad mores parum hæc discrimina referat: dummodo certus sis grauius comitti peccatum contra votum solenne quam contra simplex. Ad secundū iam vtiq; respon-

sum est, quod cum per vota aliorū operū non fiat mutatio status, non est cur fiat solenniter. Et ad tertium demū respondetur aliam esse distinctionē publici & secreti: alia verō solennis & simplicis seu priuati. Non enim ob id quod votū in publico fiat est illico solenne, sed quia fit secundum statutū ecclesiæ recipientis vouentē. Quo quidē statuto seruato, etiā in angulo potest fieri solenne. Ad quartū tandē, vbi maior est difficultas respondere restat. Et in primis ambigi nō potest, quin etiā si ante vsum rationis ordo suscipiatur charactere imprimat atque adeo vere suscipiatur: vt S. Thom. in. 4. dist. 25. q. 2. & illic Richard. & Theologi fatentur: quia ad susceptionē sacramenti imprimētis characterem, vt est Baptismus, Confirmatio, & Ordo, nō requiritur actus in suscipiente, atque adeo neque certa ætas de necessitate sacramenti: secus de necessitate præcepti nequeunt subdiaconi ante decimū octauum annū creari, neque sacerdotes vngi ante vigesimū quintū, sub reatu peccati mortalis & pœna suspensionis. Quapropter quidam qui arbitrantur sacramētū ordinis nō suscipi in quacūque ætate, repelluntur, vt ait illic S. Tho. quia eorū assertū neque ratio ne vlla neque autoritate firmatur. Hoc ergo supposito cōsequens planē esse videtur id quod quarto argumento inferitur: nempe ante legitimum rationis vsū posse quemque voto castitatis complicari. Neque hoc absurdus est quam de obligatione matrimonij. Puella namque cuius malitia supplet ætatē, etiā si ante duodecimū nubat, vinculo matrimonij tenetur: vt patet. c. de illis. De despons. impub. Quapropter etiam si quis cōsensu ex torto per metū cadētē in cōstantē virū sacris inicietur, voto etiam eodē castitatis tenetur, secundum dexteriores opinionem, vt bene ait Syluest. verb. ordo. 4. nisi forsan vxori esset matrimonio cōiunctus, qui inuita vxore abstinere non potest. Atque id probatur argumēto sumpto ex cap. de Iudæis dist. 45. vbi illi inuiti à Sigibuto credebantur baptizati, nihilominus ad fidē coguntur, propterea quod charactere essent insigniti: & tamē illi qui renunt, grauius est ad totā Christianā religionē obligari, quam ad solū castitatis votū. At verō distinguendum est, vt reor, de huiusmodi clerico ante ætatem ordinato. Si enim vsū habebat rationis, putā quia decimū vel duodecimū annū attigerat, & forte in octauo: quia liberē initiatur, cogēdus est votū seruare. Si verō nullum prorsus habebat rationis vsū, sed iudicium quid de illo fieret ordinatus est: profecto rationi est maximē consentaneum, vt detur ei optio: nempe vt si voluerit in ordinis

Ad. 3. Argu.

Ad. 4. argu.

D. Thom. Richardus.

Syluester

Obiectio

Solutio.

Quæstio vtilitatis Caietani.

Refellitur definitio Caietani.

D. Tho.

Ad. 3. argu.

functione permanere, abstineat: sin minus, omni prorsus officio suspensus vxorem ducat.

QVÆSTIO TERTIA, de his qui vouendi facultatem habent.

Sanctus Tho. 2. 2. q. 88. art. 3.

ARTICVLVS I.

Verum illi qui sunt alterius potestati subiecti, vouere possint.

OST voti substantiam & virtutem, subsequitur circa eius subiectum indagare qui nā sunt quibus facultas suppetat & arbitrium vouendi. Et primo de his qui sub aliena sunt potestate arguitur

- Argument: quod vouere possint. Minus enim vinculum à maiori superatur: obligatio autē quaquis homini subditur, minus est quam quo obligatur Deo: ergo & obligatio prior nequit posteriori impedimento esse.
- Argument. Et secundō. Filij qui sub cura degunt paterna, neque ab illa sunt emancipati, arbitrium habent absque parentū voluntate religionem profitendi: ergo illos qui alienæ potestati subfunt, nihil à vouendi virtute cohibet.
- Argument. Et tertio. Maior desideratur ad faciendū quam ad mittendū facultas: religiosi autē possunt absque maiorum facultate aliqua religionis opera exhibere: vt Psalmos recitare, inediaque se atque alijs afflictationibus macerare: ergo subiectio minimē adimit vouendi facultatem.
- Argument. Et quartō. Quicumque id tētat quod iure facere prohibetur, delinquit: subditi autē vouēdo nō peccant: quandoquidem nullibi prohibitum reperitur: ergo videntur iure vouere posse.
- In contrariū facit illud Numero 30. Si mulier in domo patris sui & adhuc in puellari ætate alicui vouerit, non tenetur rea voti, nisi pater eius consenserit: & idē subditur de muliere habente virum: quod. 33. quæst. 5. can. manifestū & can. noluit. refertur. Ex quibus perinde pari ratione colligitur neque alios, quicumque alienæ potestati subdantur, voto se posse absque superioris arbitratu deuincire.

DAE sunt hominū conditiones quibus nō plenaria suppetit ad vouendum facultas: nempe subditi, qui alijs habent mancipatā voluntatem: & pueri quibus per ætatem non licet rationis luce fati illustrari. De prioribus dicendum in hoc articulo: ac de posterioribus in subsequenti. Ad quæstionē ergo vnica conclusione, eadēque negatiua, respondetur. Nemo, qui sub alterius sit potestate, valet de ijs rebus in quibus ei subijcitur votum vllum suscipere, quod citra eius assensionem solidum sit ac firmum. Conclusio est clara. Votum quippe, vt in superioribus patet, est promissio que Deo fit: Deus autem qui autor est naturalium legum, non vult aliena futripit vt sibi tribuantur. Quare neque eleemosynas quæ de rapina fiunt, gratas habet: qui autem sub aliena est potestate, nō est sui iuris: ergo nihil Deo vouere potest quod domino suo aut maiori debet: sed est omnino ab eius potestate pēdens: sit ergo vt eiusmodi votū absque eius consensu nō sit validum sed irritari à superiori possit.

Primo omnium, quia quæstio hæc, iste inquam & subsequens articulus de votorū irritatione instituitur, supponamus irritationis nominē id significatum supponi quod est nullū, ac perinde cassum haberi ac si nihil esset factū. Quomodo enim differat à dispensatione, & commutatione, & redemptione, quæstione proxima que de dispensatione subsequitur, commodius explicabitur.

Prima ergo hic causa dubitandi est de fundamento autoritatis prælatorū irritandi subditorū vota, vtrū scilicet tantum iure humano, an etiā diuino & naturali ea sibi cōpetat autoritas. Et ratio dubitationis est, quod locus citatus Numero 30. solū loquitur de muliere quæ est sub cura parentis, aut sub viri potestate: quæ admodū August. illic exponit. Et refertur. 33. q. 3. can. noluit: inferre autē inde generalē regulā subditorū, nō apparet qua ratione firmetur. Nā subiectio vxoris & filiorū est naturalis: subiectio verō religiosorū, licet sit diuina, tamen nō videtur extendi nisi ad obseruantiam triū votorū & suarū constitutionū. Eo potissimum quod cum religiosi statū profiteantur qui via est ad perfectionē, nō videntur diuino iure arceri quominus sui sit arbitrij recentibus se votis vrgentius ad meliorē frugē promouere. Adde quod mandatum illud apparet in numero 30. esse legaliū, quæ per præsentia Euāgelij extincta sunt.

Haud ergo de sunt qui censent solum humanano iure ademptā esse monacho vouendi facultatem, citra maiorū assensum: nempe capit. illo, monacho. 20. q. 4. At vero cum illud non ha-

conclusio spon sua.

Ratio conclusionis.

Dubitatio

Ratio dubitatio.

August.

bcas

Responsio.

beat authoritatem aliam quam Basilij, seu authoris, & Gratiani decreta colligentis, non potest habere vim legis, quippe quam Cōcilium tantum vel Papa adere potest. Quocirca nisi iuri diuino aut naturali authoritas illa connite retur, non inde satis esset collecta. Respondetur ergo interdictum hoc monachorum à iure diuino & naturali promanare. Nā eo ipso quo quis religionem proficitur, addicitur per obedientiam arbitrio praelati, atque adeo iure natura non potest inde absque iniuria suam dimouere voluntatem. Quapropter nō modò tanquam spiritalis praelatus ex vi iurisdictionis dispēfare super votum subditorum potest, verum & tanquā dominus voluntatem eorum perinde ac secularis pater eadem irritare.

Scrupulus.

¶ Sciscitaris autem vtrum in omnibus praelatis similis sit irritandi facultas, quibus adest dispensandi authoritas? Videtur nanque affirmatiua pars vera: quandoquidem dispensatio, vt pote quæ spiritalis sit functionis munus, maiore exigat potestatem, quam irritatio. Respondetur nihilominus nō ita rem esse. Episcopi enim dispensare possunt: irritare verò minime: quia non sunt absoluti domini libertatis subditorum, sed tantum iudices. Imò verò neq; Pontif. Maxi. potest secularium vota irritare: scilicet eius religiosorum: quorum non solū iudex est, verum & peculiaris praelatus. Est enim sicut generalis minister, aut magister cuiuscunque ordinis, & sicut Prouincialis, & sicut Prior. Quare & in hoc etiam fallit regula, quod si episcopus id quod plus est valeat: perinde possit & qd est minus: quia non sunt eiusdem generis. Illi ergo qui facultatem habent irritandi vota præter religiosorum praelatos, sunt iure nature parētes ac tutores vtriusq; sexus, & domini seruorum qui sunt mancipia. Nam pater familiās non eadē authoritate fungitur in suos famulos: vt pote quorum voluntatum non habet dominium. ¶ De vfu autē huiusmodi potestatis, an videat ab absque vlla prorsus de causa dum maiori libererit possit quæcunque vota irritare, ambigitur. Archid. nanq; quem Syluester. verbo, votum. 3. & citat & imitatur, & Palud. in. 4. d. 38. q. 4. vique adeo absolutiorem censent potestatem irritandi quā dispensandi, vt credant sine vlla prorsus causa fieri posse irritationem, licet non dispensationem. Et ratio, inquit, est, quod dispensatio non fit, quia votum non erat validum: ideo requirit causam: irritatio verò fit quia non erat validum absque superioris assensu, & ideo putant in merito esse arbitrio superioris absq; alia causa irritare, sicuti qui vouet absque vlla causa poterat non vouere. At vero hæc sententia

Solutio.

moderatione temperanda est: nam etsi discrimen sit quod irritatio nulla intercedente causa, sit valida: quod in dispensatione non sic vtiq; facile conceditur: nihilominus praelatus absque vlla omnino ratione votum irritans profectò non esset à culpa saltē venialis liber: nā cum irritatio actus quodammodo sit iurisdictionis, debet iudicio & perspicacia vti antequam irritet, vt perpenderit vtrum sit vtilius ac decentius facultatem negare, an concedere. Quare non est tam absoluta libertas in superiori ad irritandū postquam subditus proposuit, auctq; vouere, q̄ in subdito antequam à superiori facultatem exposcat.

Archid. Syluester. Palud.

Ratio præfata op. mon. nis.

¶ His de potestate irritandi præhabitis, secundū cōtinuò subsequitur dubiū circa illud conclusionis tēperamētū, videlicet. In quibus alteri subijcitur. Nempe vt illa perscrutemur in quibus monachus superiori subditur. Nā apparet nulla opus fuisse exceptione. Quoniā, vt modo dictū est, simpliciter totā praelato tanquam Dei vicario cōsecrauit voluntatē. Ad huius intelligentiam notandū est quadr. sicut esse monachorum opera. Primū enim genus est eorum quæ solenni voto cōprehenduntur, vt sunt tria vota essentialia & peculiaria statuta. Et in his dubio procul subijcitur praelato monachus. Apparet nihilominus posse de his votum voto ita firmiter adijcere, vt illud praelatus irritare nequeat: vti voueat in ordine nostro nunq; carnes gustare, & nunq; locis & horis vetitis silentiū rumpere: quoniā postquā licuit votū solenne de illis emittere, videtur posse & actus se astringere ad ea seruanda. Respondetur nihilominus & hæc etiā posse praelatū irritare vota, quin verò & debere: quia hæc vinculo cōgeminatio super eadē materia vix vnquā prudenter fit. Potestas autem inde patet, quod cum super omnibus constitutionibus & regulæ statutis præter tria essentialia vota valeat praelatus ex causa dispensare, cohibere potest subditorum arbitrium nē de hisce statutis recentia ædant vota. Nam & illa super quibus dispensare potest dum dispensando facit ea de illicitis licita, potest pro causa nonnunquam iubere, scilicet vt subditus silentiū rumpat, aut religionis ieiuniū: ac perinde valet horum vota cassare. ¶ In secundo ordine sunt opera libera, id est quæ neque lege sunt præcepta neque sub voto concluduntur: vt orare, atque noua superaddere ieiunia. Atq; ad hæc quidem præfectus pro suo libito cogere nequit subditum: secundum illud verbū Bernardi. Votum nēcū nō augeat Praelatus sine mea voluntate. Tamen si nonnunquā in causa necessitatis iubere possit

moderatione temperanda est: nam etsi discrimen sit quod irritatio nulla intercedente causa, sit valida: quod in dispensatione non sic vtiq; facile conceditur: nihilominus praelatus absque vlla omnino ratione votum irritans profectò non esset à culpa saltē venialis liber: nā cum irritatio actus quodammodo sit iurisdictionis, debet iudicio & perspicacia vti antequam irritet, vt perpenderit vtrum sit vtilius ac decentius facultatem negare, an concedere. Quare non est tam absoluta libertas in superiori ad irritandū postquam subditus proposuit, auctq; vouere, q̄ in subdito antequam à superiori facultatem exposcat.

¶ His de potestate irritandi præhabitis, secundū cōtinuò subsequitur dubiū circa illud conclusionis tēperamētū, videlicet. In quibus alteri subijcitur. Nempe vt illa perscrutemur in quibus monachus superiori subditur. Nā apparet nulla opus fuisse exceptione. Quoniā, vt modo dictū est, simpliciter totā praelato tanquam Dei vicario cōsecrauit voluntatē. Ad huius intelligentiam notandū est quadr. sicut esse monachorum opera. Primū enim genus est eorum quæ solenni voto cōprehenduntur, vt sunt tria vota essentialia & peculiaria statuta. Et in his dubio procul subijcitur praelato monachus. Apparet nihilominus posse de his votum voto ita firmiter adijcere, vt illud praelatus irritare nequeat: vti voueat in ordine nostro nunq; carnes gustare, & nunq; locis & horis vetitis silentiū rumpere: quoniā postquā licuit votū solenne de illis emittere, videtur posse & actus se astringere ad ea seruanda. Respondetur nihilominus & hæc etiā posse praelatū irritare vota, quin verò & debere: quia hæc vinculo cōgeminatio super eadē materia vix vnquā prudenter fit. Potestas autem inde patet, quod cum super omnibus constitutionibus & regulæ statutis præter tria essentialia vota valeat praelatus ex causa dispensare, cohibere potest subditorum arbitrium nē de hisce statutis recentia ædant vota. Nam & illa super quibus dispensare potest dum dispensando facit ea de illicitis licita, potest pro causa nonnunquam iubere, scilicet vt subditus silentiū rumpat, aut religionis ieiuniū: ac perinde valet horum vota cassare. ¶ In secundo ordine sunt opera libera, id est quæ neque lege sunt præcepta neque sub voto concluduntur: vt orare, atque noua superaddere ieiunia. Atq; ad hæc quidem præfectus pro suo libito cogere nequit subditum: secundum illud verbū Bernardi. Votum nēcū nō augeat Praelatus sine mea voluntate. Tamen si nonnunquā in causa necessitatis iubere possit

Moderatio præterit. sententia.

Dubium.

Quæstio monachorum opera.

Ratio.

Secunda.

Tertia.

fit orationes & fortè ieiuniū: quod ad rem modò nō pertinet. Potest ea tamē impedire quando libererit, atq; adeo hæc peculiariter proprie quæ sunt opera quorū vota Praelatus irritare potest. ¶ Tertius operum ordo est quæ prorsus Praelati autoritatem exuperant: vt transitus ad arctiorem religionem. Hoc enim cum ad exitum spectet subditi ex eiusdem obedientia Praelati non comprehenditur sub illa: quofit, vt bene ait Caieta. votum quod monachus eiusmodi transitus emisit, non posse à Praelato irritari. Atq; adeo hoc operum genus exceptum putes illo conclusionis verbo in his in quibus alteri subijcitur. Haud tamē crediderim huiusmodi votum transendi ad altiorem religionem omnino exire autoritatem Praelati vt idem autor insinuat videtur: sed tantum quo ad irritationem: imò arbitror posse eandē Praelatum super idem dispensare. Quorum discrimen quæstione sequenti articulo tertio subijciemus. ¶ Quartum operum genus est eorum quæ ad salutem sunt necessaria: vt legis præcepta seruare: neque verò illa modò, sed & quæ ad charitatis feruorem attinent, quorum contraria sunt venialia. Atqui horum votum censet idem Caiet. irritari à præfecto non posse: vt si monachus votum Deo vouerit non furandi, aut non mentendi. Ratio eius est quoniā hæc materia non est praelato subdita: quandoquidem super his ipse, veluti super regularibus statutis, dispensare non valet. Ait nihilominus posse praelatum eiusmodi votum nomine Dei commutare. Quare & hoc quoque exceptum arbitratur in conclusione. At verò non facile illi de hac re subscriberem. Nam etsi quantum ad necessitatem implendi dispensatio istorum sub potestate praelati minime comprehendatur, nihilominus illa noua obligatio qua subditus sua sponte religare se cogitat, nō video cur non possit à praelato irritari. Nam quantum ad spontanea, dominus est subditarum sibi voluntatum. ¶ Tertium subinde dubiū circa eandem conclusionem est de illo verbo: videlicet quod eiusmodi votū rei in qua subditus superiori subijcitur nō est sine eius consensu firmū. Est in quā dubium vtrum antequā accedat superiori consensu votum subditi teneat, an verò contra ipso facto sit nullum. Et dubitationis articulus est, vtrum cum in voto subditi semper includatur superioris conditio, subintelligatur affirmatiuè si ille consenserit, an verò tantum negatiuè: scilicet nisi dissenserit. Nam priori modo votum ante eius consensum nullū est: posteriori verò valet quouisque per ipsum irritum fiat. Et quidem Richar. 4. sen. d. 38. art. 4.

Caietanus.

Quarta assertio.

Caietani.

Dubium.

Richardus.

quem multi Summistarum sequuntur, distinguunt inter religiosorum vota, atq; alia aliorū subditorū: puta filij familiās, & vxoris, & c. Et de religiosis generalem absolutamq; iussuerat conclusionem: nempe sic esse per votum solenne inhibitos noua adere vota, vt quodcumque cuiuscunque generis absq; expresso cōsensu superioris faciant, ipso facto irritū sit & cassum.

Quare non solum eius transgressio, nullum est peccatum, verū & emissio nonnulla est noxia. Nam in cassum vouere culpa est. Quin verò arbitratur Richard. cuiq; comites hanc esse sententiam D. Thomæ propter verba postrema solutionis tertij quartiq; argumenti: vbi ait votum religiosi nō esse firmum nisi superiori placuerit, aut nō renuerit. Assertq; in eandē sententiam can. Monacho. 20. q. 4. Et suprā hæc adhabet rationes duas. Prior est, quòd cum religionis onus sit valde graue, neq; decet, neque verò licet professionis votum nouis sarcinis onerare, ne religiosus oneri succubatur. Posterior, quòd idem religionis votū tāta sit altitudinis vt omnia præcedētia in ipsum cōmutata extinguant, fit vt etiam subsequētia eiusdem virtute irritentur. Quare de filio familiās & vxore non negat quin possint facere aliqua vota de his quæ sibi nō sunt prohibita. ¶ Huic autē opinioni, vt bene Syluest. verbo, votū. 3. § 3. ait, neq; S. Tho. suffragatur, neq; aridet veritas. Quare Petrus à Palud. & Innocen. illic ab eodē Syluest. citati ingenuè fatentur religiosos qui quippiā vouerint, quo praelati obedientia nō impeditur, reos esse voti, nisi dum per praelatū irritum non habebitur, illud impleant. Et ratio profectò est in præcepto. Nam si alij subditi citra suorum maiorū iniuriā possunt ipsis in cōsulitis votū suscipere cōditionale, quousq; superiores ipsi renuerint vt Richa. ipse fatetur, nō est cur religiosus eadē facultas interdicatur. ¶ Secundo arguitur cōtra eius rationē. Non obstat religionis onere potest religiosus habita praelati facultate alia superaddere vota: ergo nihil obstat quo minus ipso in cōsulito de materia quæ sibi nō est prohibita possit idē suscipere: dummodò paratus sit causa voti nunq; abesse officij obedientiæ: & quoties superiori votū displicuerit: ab ipso cessare. Capitulū autem, monacho. nullatenus aduersarijs, imò nobis patrocinatur. Haud quippe ait illic Basilijus quòd votū monachi sine cōsensu Abbatis sit nullum, sed quod sit frangendū: vbi insinuat ante fractionē solidum fuisse. Quæuis neq; illa admonitio illo est rigore audienda vt quicquid religiosus vouerit, illico sit frangendū. sed illud prorsus quod vel ei vel praelato sit graue & molestum. ¶ Ad sensum igitur sancti Thomæ

Prima ratio Richard.

2. Ratio.

Contraria opinio Syluest. est: per à Palud.

Ratio opinionis.

2. Ratio.

Thomæ

Thomæ descendamus, qui videtur sentire vótum ante consensum prælati emissum, nullatenus esse obligatorium. Nam & in conclusione & in solutione tertij & quarti dicit, tunc non dum esse firmum: quod sonare videtur non esse obligatorium. Huius autem verbi sensum Caietan. docta distinctione enucleat. Materia enim voti respectu religiosi duplex esse potest: altera scilicet prohibita: vel in genere, sicut constitutionum interdictio nè quis monasterij septa egrediatur, prohibetur votu peregrinationis. Aut in particulari, sicuti si prælatus bona causa inhiheret nè quis suorū de tali aut tali re votum emitteret. Altera verò est materia non interdicta: vt orare quibus horis vacat: & studere, ieiunare, &c. Secundum quam distinctionē ad dubium respondetur, quod cum votum de materia prioris generis emittitur, subintelligenda est affirmatiua conditio: videlicet si prælatus ratū habuerit. Si verò materia sit posterioris speciei, tunc conditio subintelligenda est negatiua, scilicet nisi prælatus irritū fecerit. Et ratio discriminis est, quod votū debet fieri de re licita: quando verò materia est prohibita, non est licita nisi fiat super illa dispensatio: quapropter qui tale fecit votum, non obligatur quousque assensus prælati accesserit. Attamen quando materia non est prohibita, apta est ad votū. Et ideo religiosus votum faciens orandi, vel ieiunandi, vel nō mentiendi, ipso facto strictus est quousque; præfatus votum irritet. Quia forte de causa sub distinctione ait in solutione. 4. S. Tho. quod in votis religiosorum intelligitur debita conditio, scilicet si suis superioribus placuerit, renitentur vel non: vt prius membrū referatur ad materiam prohibitam: posterioris verò ad liberam. Quare cum dicit votum absque assensu prælati non esse firmum, si sit votū prioris generis, intelligitur non esse validum: si verò posterioris, plane intelligit quod etiam valeat, non tamen sic solidè, quin semper eius irritatio ex voluntate pendeat præfati. De utroque autē membro superest dubietatis nihil: ad quod operæ pretium est respondere. De priori in quā est dubium, quod votum de re illicita ipso facto est nullum: imò peccatum: votum ergo religiosi de re prohibita, neque sub conditione valet, imò est peccatū. Respondetur per distinctionem antecedentis. Quando enim res est prohibita, quia per se mala, tunc votum illius in quō est: quādo verò tantum est mala quia prohibita, potest sub dispensationis conditione materia esse voti. Sed queris vtrū sic vouens teneatur id denunciare prælato? videtur enim postquam non est voto ligatus, non teneri. Respon-

Caietan.

Dubitatio

Solutio.

Scrupalus

Solutio.

detur ideo teneri nè vanū sit votū quod absque eius licentia implere nequit. Sed de hoc statim apertius. De posteriori etiam membro dubitatur, vtrum religiosus qui liberam materiam vouit (puta orare aut ieiunare) teneatur re prælatum celare, nè votum irritet: an verò contrā licitum ei sit eidem id patefacere, vt insectum reddat. Videtur enim hoc posterius in fraudē voti cedere. Respondetur licere rem detegere. Nam in hoc vitur iure suo. Quin verò si graue est votum, potest molestiam suam & grauiam ei aperire, vt irritet. Neque sit voto iniuria: quādo quidem munus maiorum est, subditorū temeritates corrigere. Tamen si quando votum non est acerbum, salubrius est libenter illud persolvere. At verò rursus circa prius membrum dubitatur, vtrum religiosus qui votum rei prohibita emisit satisfaciat petendo à suo præfato facultatem operis obsecundi non exprimentum votum. Apparet enim hoc satis esse. Nam postquam consensus superioris ad hoc requiritur vt tanquam materia dominus illam permittat: qua ratione dicebamus quod cum votum materia non inhiheret emittitur, latius tenet, fit vt si ipse opus inhiheat, videlicet nè peregrineris, satis illud est ad nullitatem voti. Multam hic non necessariā metaphysicam accumulatur Caietan. res enim perpicacior est quam vt tot verbis indigeat. In primis hoc est certissimum, quod si prælatus, voti nescius, tantum prohiberet opus, non ideo votum fieret irritum. Nam subtrahere materiam ad tempus, non est votum irritare. Etenim cum irritatio actio sit iuridica quæ rei notitia exposcit, debet idem prælatus votum nosse vt ipsum casset. Atque hinc palam fit consequens, teneri subditū antequā sit in mora illud eidem patefacere. Quare Numer. 30. requiritur in patre notitia voti filij: vt consentiat vel dissentiat. Quod si contra arguas: Maritata mulier quæ votum simplex continentia fecit, non tenetur coniugi illud detegere: sed potest licite, dummodo debitum reddat, non petere, ergo pariter potest tacere subditus. Respondetur, nulla similitudine argumentum pugnare: quoniā eo ipso quod mulier est viro coniugata, adempta illi est potestas vouendi non reddere, etiam sub conditione: & ideo votum suum non intelligit nisi de nō petendo: quod potest facere nescio viro: sicut religio sus clam prælato implere votum orandi. Vbi autem materia prohibita vouetur sub conditione, tenetur vouens id dispensationi notum facere: aliās in casum voueret quod in Dei ludibrium vergeret. Maiori autem ambigendi occasione interrogatur, vtrum postquam religiosus

Dubium alterum.

Responsio.

Hæsitatio.

Caietan. Prima altera.

Obiectio.

Solutio.

Questio.

cum

cum facultate prælati votum de re aliqua suscepit, maneat nihilominus penes eundem superior irritandi facultas: Apparet enim nullā fieri reliquā. Quod Richardus loco citato opinatus est: imò dubitatur an dispensare tunc possit: sed ait euolandum ad Papam. Nam cum ad voti firmitatem in subdito nihil amplius requiratur quam prælati consensus, fit vt postquam illo firmatum est, nulla super ipso illi supersit irritandi potestas. Nihilominus respondetur tūc etiam in Præfati arbitrio permanere illud irritare. Et ratio est: quia etiam emissio voto religiosus nihilominus simpliciter manet subditus: atque adeo neque prælatus sua orbatur auctoritate. Quin verò adde quod nonnunquam, etsi bona causa facultatē cōcesserit, poterit nihilominus ritē & rectē mutatis rebus id quod semel ratū habuit reuocare. Patrocinator huius documento August. super Num. qui refertur, 33. q. 5. ca. noluit. vbi docet, votū quod puella paterna facultate firmiter suscepit, posse postea à viro irritum reddi. Adde quod quauis absque vlla causa votum idem casset, et si peccet, nihilominus votum est castitatis. Atque huius assertioni suffragatur idem ibidem August. eadem cau. & q. can. manifestū. vbi ait expresse, quod si vxor auctoritate viri votum emisit, quod ipse, neque citra suam culpam postmodū cassauerit, nihilominus vxor parere tenetur. Quin vero textus ipse facer id ipsum continet. Quod autem vir & pariter prælatus sine causa reuocando peccet, non solum illic August. verum & textus ipse Num. 30. cōtestatur: vbi ait quod etiam dum coniuere, visus fuerit maritus, sed postea contradixerit, tunc vxor non tenetur voti rea, sed vir ipse portabit iniquitatem eius. Et ratio est, quod et si superior facultatem habeat irritandi inferioris votum, non tamē vsque adeo absolutam, vt supra diximus, quin ratione & iudicio id debeat facere. Et ideo postquam facultatem concessit, non debet absque causa reuocare. Confirmatur hæc manifestè de religiosi sententia, ex simili à muliere maritata desumpto. Enimvero si vxor pramissa etiā viri facultate munus aliquod vouerit sacro alicui? Diu, semper dum non soluit in arbitrio est viri dictū retractare: quod si retractauerit, quāuis ipse in culpa sit, nihilominus ipsa non poterit non obedire. Expressa est sententia Ambrosij in lib. de Paradiso: qui refertur can. nec illud. 33. q. 5. vt illud Gratian. infert. Et ratio est, quia facultas concessio non est absoluta translatio dñij illius rei in vxorē, sed solū ins offerendi sacro: quapropter quousque; res ipsa tradatur, semper est à superior

Richardus.

Solutio.

August.

August.

Ambrosius.

re dependens, si reuocare libeat. Neque tua cōsequētia vlla est si arguas. Superior peccat retractando se, ergo subditus minimè tenetur obsequi. Illatio in quā nulla est. Quoniam non est subditi examinare iussa maiorum in his quæ non sunt per se mala, sed ex ipsorum arbitrio dependent: secus vbi rem per se illicitam iuberent: vt furari, vel mentiri. At vero sicuti de religiosi monachis supra quæsitum est, sic & de vxore respectu viri quærendū superest, vtrum in vniuersum possit vir cuncta vxoris vota irritare. Et quidem Caieta. pari modo exciperet votum non peccandi, puta non mentiendi: quia in illa materia non videtur subdita vxor. At verò crediderim & illud irritari posse. Nam licet quantum ad necessitatem legis non sit subdita, est tamen subdita quantum ad vltionem obligationem. Quare nullo excepto vir potest vniuersa vxoris vota irritare: & si aliquod esset quod irritare requiret, dispensare notissimum est nequitiam posse: quia vt quæstione proxima videbimus, illud proprium est spiritualis prælati. Attamen vice versa, vtrum etiam vxor irritare possit votum mariti, in dubium euocatur. Apparet enim ab vna parte nullam habere huiusmodi facultatem. Nam vt scriptum est, ipsa sub viri potestate erit: non è conuerso. Respondetur quod cum in fide coniugalis tori pares sint, vt. i. ad Corinth. 7. ait Paulus: quia vir non habet potestatem sui corporis, sed vxor: sicuti neque vxor, sui, sed vir, neuter absque alterius permisso votum facere potest simpliciter castitatis: imò illo non obstante tenetur vterque debitum alteri reddere: vt bene colligit Gratian. can. manifestum. 33. q. 5. An vero possit alteruter votū facere non petendi, maior est dubitandi ratio. Nā in hoc nullam, quātum ad fidē tori, irrogat alteri iniuriā. Nihilominus quod vir possit eiusmodi votū vxoris irritare, non debet esse in ambiguo: non vti que propterea quod est contra fidem thalami matrimonialis: sed quia ipsa verè est subdita. Et ita expresse ait August. in eodem cap. manifestum. Quod autem vice versa simile votū mariti possit vxor irritare, latentiùs dubiū est. Nam propterea quod sit contra fidem, non potest: postquam paratus est debitū reddere. Neque verò ratione subiectionis: quia vir non est vxoris subditus. Respondetur, in primis tale votum prægrate esse vxori, & penè maritali fidei aduersum. Nam cum mulieres præ pudore petere vix audeant debitū, si vir petere esset prohibitus, in fraudem matrimonij resultaret. Et ideo non longè ab scopo aberraret qui diceret tale votū absque consensu vxoris non tenere. Saltem hoc

Quæstio altera.

Caietan.

Solutio.

Scrupalus.

Responsio. Paulus.

August.

hoc

Dubitatio

hoc certū est, quod deberet per Antistitē omnino ad tollendos scrupulos dispensatione aboleri. ¶ An verò extra hanc materiam vir habeat absolutā potestatem vouendi inconsulta vxore, forte quaris. Apparet enim veritas sic habere, postquam non est vxori subditus. Sed tamen ab altera parte argumentum nihilominus existit, quod in his quæ ad communem vtriusque familiam attinent, non possit. Vt si longam peregrinationem voueret per quam officium coniugale suo defraudaretur fructu: aut si ampliam voueret pecuniam, quæ ipsi vxori & filijs aliendis necessaria est. Profectō non prorsus probabilitate caret, id non posse: quandoquidem in vxoris perniciem vergit. Ad hoc nihilominus respondetur, irritandi facultatem simpliciter non esse vxori permittendam, respectu viri: maximè in bonorum dispensatione.

Solutio.

Nam etsi illa reclamāte ipse voluerit bona digere, quauis malè faciat, factum nihilominus tenet postquam absolutus est eorum administrator: atque adeo eiusmodi votum non subest vxoris potestati. Nihilominus si votum in vitium prodigalitatis aut iniustitiæ impingeret, ipso facto nō haberet vim obligandi: & sic nulla egeret irritatione. Simile dicendum est de absentia. Potest enim vir citra fraudem matrimonij peregrè proficisci, atque adeo si causa exigeret votū emittere: nequè in hoc subditur vxori. Si tamen non esset causa legitima, pariter non teneret: sed peccatum esset vouere.

Dubium graue.

¶ Potissimū hic autem dubium est, quin verò solutu non facile, vtrum postquam vterq; coniugum cōmuni consensu votum castitatis emiserit, possit maritus, quam fecit vxori, facultatem reuocare, atq; adeo eius irritare votum: ac pari iure vxor quam facti forsā pœnitet, suā etiam quā viro dedit retractare, debitūq; ex illo petere. Est enim sententia Gratiani in eodem can. manifestum. negatiua. Nam postquam vterq; suo renunciauit iuri, vterq; sit ab altero liber.

Sententia Gratiani.

¶ Argumentū autem quod rem dubiā facit est huiusmodi. Postquam vir facultatē fecit vxori continentiam vouendi, videlicet nō petere debitū, potest illam reuocare, vt autoritate non solum diui August. verum & diuinæ scripturæ & ratione modo cōfirmatum est, q̄ autem pleniorē concesserit, nempe vt neque peteret, neq; redderet, nō tollit quin vtranq; pari ratio ne possit retractare, ergo vir saltem annullare potest eiusmodi votum vxoris. Et cū hoc iure par sit marito coniug, ipsa etiam posse videtur retractare cōcessam facultatem. Accedit, quod vsu venire potest, vt vterq; in periculo verferetur carnis illecebræ, atq; adeo cōsultius sit iux-

Argumentū ad alteram partem.

ta monitū Pauli. i. ad Corin. 7. ad vsu coniu. Paulus. gij redire. Quod si dixeris, eō q̄ ambo cōmuni cōsensu votū emiserint priuatum esse vtrumq; potestate reuocandi, profecto ratio huius non est ad eō patens. Si enim maritus reuocare facultatē valet quam dedit vxori quando vxor non eandē ei vicissim cōtulit, non apparet cur eō q̄ vxor eandem contulerit, priuatus sit vir facultate sua. Profectō argumentū videtur rem dubiam facere. Nihilominus respondere possumus, q̄ cū in illo officio pares sint cōiuges quādo vicario mutuoq; cōsensu vterq; vouet, est genus quoddam mutui contractus: facio vt facias, id est renūcio iuri meo vt tu renūcies tuo. Quocirca ob id quod vxor viro suo renūciat debitum exigere, priuatur maritus non solum iure petendi, sed & facultate reuocandi factum: quapropter vtriusq; votum censetur absolutū castitatis. ¶ Aliud post hæc dubium sequitur, Vtrum votum semel à superiori irritatum, si postmodum ab eius cura & seruitute exeat, reuiscat. Ad hoc sunt qui distinguunt, votū in puberis irritatum non reuiscere. Si tamē pubes iam erat quando illud fecit, nempe si quartumdecimum ex cesserat annum, quauis irritetur: nam si reale est, vt supra diximus, etiam tūc vsque ad vigesimum quintum irritari potest: tūc aiunt cū taliter vouens fuerit emancipatus, teneri. In hanc sententiam solet citari Innocentius. in cap. scripturæ. de vot. & vot. redēpt. Attamen ipse nihil amplius dicit quam quod impuberes vouentes, vel qui sunt sub cura parentum, tenentur cū fuerint emancipati implere: cū ergo non explicet, etiam si fuerint castata, nō est credendus, id sentire. Sed Paludan. tametsi ambiguus, annuere ad hoc videtur in. 4. distinct. 3. quæstio. 4. Attamen salua autoris existimatione, contraria sententia proculdubio amplectenda est: quam Syluester tenet verbo, votum. 3. §. 2. Nempe quod in vniversum, votum quodcumq; siue vxoris, siue filij, siue serui, siue religiosi semel irritatū, nullam deinceps virtutem retinet qua vllō tempore obligari possit nisi iteratō fiat. Extat enim regula iuris, quod obligatio semel extincta instaurari non potest. C. de remissione pignoris. l. cū ex causa. Atq; haic sententiæ libentius aridet Panormitanus super eodem capitulo, scripturæ. citato. Imò & textus capituli, quidam & cap. placet. de conuersio. coniuga. id confirmant: quippe vbi habetur quod coniug religionem intrans quatenus alterius coniugis reclamacione cassatum est, post obitum eiusdem coniugis non amplius ligat.

Solutio.

Postremus dubium.

Innocentius.

Paludan sententia.

Reprobatur sententia præfata.

Panormita.

¶ Molestior autem dubitandi ratio existit dum vxor,

vxor, verbi gratia, votum emitteret executio: ni tunc mandandum, si maritum vita superauerit: & idem de filio si dum sub cura parentis ageret, votum emitteret, post suam emancipationem explendum: & pariter seruus sub conditione si fuerit libertate donatus, vtrum & eiusmodi vota possint etiam idem superiores irritare. Videtur namque pars negatiua inde cōfirmari, quod eiusmodi vota sunt pro tempore quo vouentis libertas sub aliena potestate nō cōstringitur. Præterea quia votum vxoris tūc nullatenus marito nocet. Ad hoc posset trifariam responderi. Primò sub distinctione. Eiusmodi namque vota alia sunt quæ sunt superiori grauiā & incommoda: alia verò quæ non nisi in vouentis grauaem vergunt. Illa quæ sunt prioris generis non possunt ab illo irritari si pro tempore facta sunt quo fuerit ipse vita defunctus: vt si vxor religionē vouerit, aut castitatem: quia illa nullam habent incommoditatem, præterquam quod coniugali officio superflite viro quadantenus videntur obstat. Si autem incommoda sunt vouenti, ita que irritatio in bonum eius cedit: tūc videtur posse maritus & pater illa irritare: vt si vouerent longam peregrinationem, aut longos sumptus. Alij verò scrupulosius respondent, neutrius generis vota illo pacto edita irritari posse: ac subinde consulunt ad dispensationem recurrere. Syluest. verò verbo, religio. 2. §. 15. contrariam per aliud extremum sequitur opinionem, nempe quodcumq; votū quod quisque dum sub alterius est potestate emiserit, posse durante illo tēpore irritari: vt si puer decimo tertio anno intrare decimoquinto vouerit religionem: & pariter si ante vigesimum quintum quippiam vouerit, post illam ætatē exequendum: potest illic eā pater irritare: videlicet illud personale ante quartumdecimū: & alterum reale ante vigesimum quintū, vt articulo proximo videndum est. Et re vera non est eiusmodi sententia metuenda. Apparet enim inde tuta, quod cū voluntas subditi illo tempore simpliciter sit superiori arbitrio alligata, quacumque conditione id vouerit, irritari tunc potest. Adde quod ratio huius potestatis quæ superiori inest, illic fundatur vt subdito consultum curet: propterea quod non præsumitur eius voluntas idonea rationis luce illustrari, vt vouere possit. Quapropter et si conditionem apponat implendi postquam fuerit liber, eadem poscit ratio vt superiori iudicio suo tunc dum sui iuris est, perpendat, an id illi congruat: atque adeo in sua est potestate tunc quando votum editur, irritare. Eò

vel maximè quod nullam est votum quod in grauaem ipsius vouentis non cedat. Quare distinctio in prima responsione facta, superua canea videtur.

¶ Vtrum verò si durante ætate qua filius est sub potestate parentis nunquam fuerit irritatum, postquam eandem ætatem transierit possit ab eodem patre irritari, multo maiori perplexitate ambigitur: sed tamen articulo proximo aptius dilloctetur.

Ad. 1. argu.

SUPEREST ergo tandem ad argumenta initio quaestionis obiecta respondere. Primi autē responsio iam supra explicata est. Nam etsi obligatio quæ sit Deo maior sit quàm illa que fit hominibus, nihil sibi tamen offerri optat nisi quod sub dominio sit offerentis. Nam obedientia quæ parentibus debetur, obligatio etiam est diuina, & quam subditi debent prælati: quare non habet gratum vt contra eiusmodi maiorum voluntatem subditi quicquam voueant.

Ad. 2. argu.

¶ Ad secundum respondetur, q̄ postquam filij ad annos pubertatis permenerint: putā quartumdecimum annū masculus ex cesserit, & femina duodecimū, nisi feruicia sint & mæcipia, sui sunt iuris, quantum ad ea quæ suā attinent personam: nempe vt vel religionem proficiantur, vel matrimonia contrahant: manent tamē sub cura parentum quantum ad bonorum dispositionem. Quare reale votum quod ante vigesimum quintum emittunt, irritari à superiori potest: vt articulo proximo videbitur. Seruus autem quia in potestate domini est, nequè ad religionem se vnquam obligare valet, neq; ad peregrinationem, neque ad aliud per quod domini obsequio subducatur, vt Doctores super cap. scripturæ. extrā, de vot. & vot. redem. annotant.

Ad. 3. Argu.

¶ Ad tertium verò respondet sanctus Thom. quod etsi plus sit facere quàm promittere, atque adeo religiosi multa inconsultis prælati facere queat, nihilominus non possunt firmiter absq; eorum consensu vouere. Et ratio, inquit, est: quia nullum est tempus exceptum in quo prælatus non possit cum circa aliquod officium occupare. Veruntamen hanc rationem Conradus loco citato non approbat. Arguit enim hoc nō euincere quin possit subditus aliquo uouere, quorū contraria non potest iubere prælatus, vt non mentiri, non malè loqui, &c. At verò sanctus Thomas non intendit illam pro ratione adæquata inducere. In contextu nanque quaestionis causam reddiderat, cur subditus in consulto prælato vouere non potest: nempe quia habet voluntatem illius ar-

Obiectio: Conrati.

Solutio.

Q q bitio

bitrio alligatam: & eandem explicat in initio responsionis: scilicet quia religiosus subditus est praelato quantum ad suas operationes, secundum professionem regulæ. Alia autem sub iuncta causa solum est particularis, respectu illorum operum quorum contraria praelatus potest precipere. Nam cum potestatem habeat quocumque tempore precipiendi, libera esse debet subditi voluntas ad obtemperandum: & ideo vouere contra non potest. At vero neque de huiusmodi operibus tam euidenter hæc ratio rem conuincit, quam illa prius enarrata. Nam cauillari quis posset, dicens quod quamuis praelatus potestatem habeat quocumque temporis articulo occupare subditum, non inde euincitur quod possit eius vota irritare: sed hoc tantum quod non obstante voto debet ei contrarium iubenti obedire. Sed nihilominus votum persilat firmum, obligans subditum secundum ipsum facere quandiu praelatus opus contrarium non præceperit. Itaque autoritas praelati extendatur ad impediendum aliquando executionem voti: non tamen ad irritandum votum. Attamen nihilominus est congruens ratio, quod si potest quoties libuerit executionem impedire, possit & votum tollere: quod quadantenus liberæ obedientiæ obuiare videtur.

Ad quartum ¶ Ad quartum denique respondetur, quod est votum subditi sine consensu praelati emissum non sit omnino firmum: nihilominus quia eius permisso mandari potest executioni, non peccat subditus vouendo: siue religiosus sit, siue vxor, siue filius. Ex quo verbo colligitur votum statim esse obligatorium, si de materia sit non prohibita: licet à praelato pendulum. Secus si sit prohibita. Sed neque tunc est peccatum vouere postquam sit sub conditione, si praelato placuerit: sicuti alterum cum conditione, nisi renuerit.

ARTICVLVS. II.

Verum pueri religionis voto se possint obligare.

Argumentum.

Secunda hominum conditio de quibus dubitatur, an se possint voti iugo subdere, est puerorum. De quibus igitur arguitur, quod nulla se possint vouendi religione vincere.

Ad firmitatem requiritur deliberatio: quæ cum absque rationis luce fieri nequeat, amentibus & furiosis non accidit, ac perinde à religione vo-

uendi excluduntur: pueris autem aut nullam affulget rationis radius, aut malignior atque exilior quam ut deliberare queant, ergo quicquid vouerint, cassum est. ¶ Secundo arguitur. Id quod fieri recte potest, nequit ab alio haberi irritum: votum autem religionis quod vel puer vel puella ante pubertatis annos susceperit, potest à parentibus retractari, ac perinde à tutore: vt. 20. q. 2. can. puella. prospectum est: ergo videntur eiusmodi pueri ante legitimos eodem annos non posse rite vouere.

¶ Tertio. Propterea religionem ingressis annus permittitur probationis, ut maturo consilio perpendant quid ferre valeant humeri: hæc autem matura perceptio non competit pueris: ergo non possunt legitime vouere.

¶ In contrarium est idem ipse citatus canon, puella. vbi admonetur votum puellæ: nisi intra annum à parentibus reuocetur, validum esse: quod testimoniū est ante fuisse rite factum. Nam quod non rite sit, etiam si non reuocetur, nunquam fit illa ratione solidum.

Ad questionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima est: Si puer & puella ante pubertatis annos non ea vtantur rationis luce, ut deliberare queant: nullo se voto potest contringere. Ante probationem autem conclusionis recolere ex superioribus opus est, alterum esse votum simplex, alterum vero solenne: quorum differentia est quod solenne sola Ecclesiæ autoritate sumatur: eo quod in benedictione aut consecratione, ad modum superioris expositum, secundum Ecclesiastica decreta solidatur: votum autem simplex efficaciam non habet aliam quam quæ à deliberatione vouentis exurgit, quæ se obligare intendit. Hæc autem deliberatio duplici de causa, vt dictum est, infirmatur, ne robur habeat. Vno quidem modo ex defectu rationis: vt de furiosis & amentibus dictum est, dum suo paroxismo tenentur: altero vero modo ex eo quod voluntatem habet alterius arbitrio colligatam. Ex priori ergo membro sit consequens nostra conclusio: quod si puer non dum vsu rationis fungitur, nequaquam se potest voto perstringere.

¶ Secunda conclusio. Si puer ante pubertatis annos munere rationis fruatur, potest quæ quantum in ipso est voto se obligare: sed nihilominus ex paræto arbitrio pædet, aut eius qui pueri curam gerit, ut possit ab ipsis irritari. Probatur conclusio. Nam pueri ante legitimam ætatem vtriusque memoratorum modo impediti sunt: nempe & ob rationis defectum, & ob ligamen, quo eorum voluntas sub iugo est parentum. At vero qui

quia, etsi non crebro, tamen quandoque vsu venit ut lux festina rationis ante consuetam ætatem aliquibus affulgeat, fiantque subinde doli capaces, idonei tunc fiunt, ut rite possint quantum in se est vota ædere: manet nihilominus impedimentum alterum: puta dependentia ab aliena voluntate: cuius arbitrio irritari possunt.

¶ Tertia conclusio. Votum solenne nemo quantum tuncque sit doli capax, ante pubertatis annos potest suscipere. Conclusio non aliam indiget probatione quam Ecclesiæ autoritate: nam solo est causa huius asserti: quæ quidem masculis quantum decimum annum præscripsit, foemellis vero duodecimum. ¶ Quarta denique conclusio. Post annos pubertatis quisque se potest religionis voto nihilominus solenni quam simplici quantumuis parentibus reclamantibus, firmis sumè obligare.

¶ Hic primum omnium tres sunt discernendi ætatis limites: videlicet infantia, quæ durat primo septennio: quo tempore infantes cæsentur nullo fungi rationis ductu, atque adeo eorum vota nihil pendunt. Atque ad hoc tempus alludit prima conclusio. Mox sequitur pueritia, quæ vsque ad quartum decimum annum maribus protenditur: vbi pubertas aduenit. Et illa ætate possunt pueri esse doli capaces: sed tamè durat tunc potestas parentum ad irritandum puerorum vota, etiam si sint personalia, puta religionis: vt habetur. c. non solum. de regu. lib. 6. Foemellis autem præscribitur annus duodecimus, vnde pubertas illi incipitur: vt habetur citato can. puella. 20. q. 2. sed quantum ad vota realia, quibus scilicet res vouentur aut sumptus: deinde subsequitur tertia ætas, puta adolescentia, quæ dicitur pubertas: quo tempore adolentes sunt sub cura parentum, ut de suis bonis sine eorum autoritate dispensare nequeant: vt habetur. ff. toto tit. de minor. 27. annis.

¶ Hinc autem forsitan nos obiter interrogans interpellat, cur puellis minus sit tempus ante pubertatem præscriptum quam maribus. Nam cum foemina leuior sit iudicij & prudentiæ, contrarium videbatur ratio flagitare. Nempe vt longius eis poneretur ad consultandum tempus. Respondetur forsitan in causa fuisse, quod in foeminis acceleratiùs festinat rationis vsus: fructus enim quo excellioris sunt naturæ, seriùs maturi rescunt. Sed tamè legitima causa fuit, quod in viro qui præesse debet vxori præstantior requiritur prudentia, quam in foeminis: quibus gubernatio familiae non adeò incumbit. Præstantior enim sapientia requiritur ad gubernandum, quam ad obediendum.

¶ Hinc autem forsitan nos obiter interrogans interpellat, cur puellis minus sit tempus ante pubertatem præscriptum quam maribus. Nam cum foemina leuior sit iudicij & prudentiæ, contrarium videbatur ratio flagitare. Nempe vt longius eis poneretur ad consultandum tempus. Respondetur forsitan in causa fuisse, quod in foeminis acceleratiùs festinat rationis vsus: fructus enim quo excellioris sunt naturæ, seriùs maturi rescunt. Sed tamè legitima causa fuit, quod in viro qui præesse debet vxori præstantior requiritur prudentia, quam in foeminis: quibus gubernatio familiae non adeò incumbit. Præstantior enim sapientia requiritur ad gubernandum, quam ad obediendum.

¶ Hinc autem forsitan nos obiter interrogans interpellat, cur puellis minus sit tempus ante pubertatem præscriptum quam maribus. Nam cum foemina leuior sit iudicij & prudentiæ, contrarium videbatur ratio flagitare. Nempe vt longius eis poneretur ad consultandum tempus. Respondetur forsitan in causa fuisse, quod in foeminis acceleratiùs festinat rationis vsus: fructus enim quo excellioris sunt naturæ, seriùs maturi rescunt. Sed tamè legitima causa fuit, quod in viro qui præesse debet vxori præstantior requiritur prudentia, quam in foeminis: quibus gubernatio familiae non adeò incumbit. Præstantior enim sapientia requiritur ad gubernandum, quam ad obediendum.

¶ Hinc autem forsitan nos obiter interrogans interpellat, cur puellis minus sit tempus ante pubertatem præscriptum quam maribus. Nam cum foemina leuior sit iudicij & prudentiæ, contrarium videbatur ratio flagitare. Nempe vt longius eis poneretur ad consultandum tempus. Respondetur forsitan in causa fuisse, quod in foeminis acceleratiùs festinat rationis vsus: fructus enim quo excellioris sunt naturæ, seriùs maturi rescunt. Sed tamè legitima causa fuit, quod in viro qui præesse debet vxori præstantior requiritur prudentia, quam in foeminis: quibus gubernatio familiae non adeò incumbit. Præstantior enim sapientia requiritur ad gubernandum, quam ad obediendum.

¶ Hinc autem forsitan nos obiter interrogans interpellat, cur puellis minus sit tempus ante pubertatem præscriptum quam maribus. Nam cum foemina leuior sit iudicij & prudentiæ, contrarium videbatur ratio flagitare. Nempe vt longius eis poneretur ad consultandum tempus. Respondetur forsitan in causa fuisse, quod in foeminis acceleratiùs festinat rationis vsus: fructus enim quo excellioris sunt naturæ, seriùs maturi rescunt. Sed tamè legitima causa fuit, quod in viro qui præesse debet vxori præstantior requiritur prudentia, quam in foeminis: quibus gubernatio familiae non adeò incumbit. Præstantior enim sapientia requiritur ad gubernandum, quam ad obediendum.

¶ Hic verò admonito opus est, quod puer qui ante pubertatem non habet rationis vsum, vouere nequeat, non est tantum intelligendum ante septennium. Nam etià vnde cum anno, & puer tertio decimo, qui illo caret, eadem ratione prohibetur. Et vice versa iuxta tenorem secundæ conclusionis si ante septennium eundem haberet vsum, quod quidem prudentem discernit. Ilo perpendendum est, obligare se potest voto, nisi parentes renuerent. Illi ergo annorum limites designantur secundum præsumptionem iuris: atque adeò quando res est dubia, ex illis sumendum est iudicium.

¶ Sed est hic præterea notandum, quod quando ante legitimum tempus pubertatis quis emiserit votum, etià si sit religionis, quod postmodum neque irritatum fuit, neque legitima ætate iterato confirmatum: tunc vt ille secundum conscientiam reus voti iudicetur, non sufficit quæcunque opinio, tunc habuisse vsum rationis quando vouit: sed requiritur rem esse adeò certam & compertam, vt nulla aut tenuissima apud viros prudentes reliqua fiat dubitatio contrariæ opinionis. Monitum hoc pro capto meo hic ob id appendi, quod vulgo extollimatur dum res est dubia, potius esse in fauorem voti iudicium ferendum nempe obligare. Crediderim namque profus contrarium: nam cum iure eiusmodi puer præsumatur non habuisse vsum rationis, non est in contrarium adigendus, nisi luculenter id ratio conuincerit. Melior siquidem est possidentis conditio: & hominem manere liberum, censetur manere in sua possessione. Imo hoc semper arbitratus sum in fauorem voti facere, ac potissimum religionis: quippe quod cum res sit grauis momentum, nemo debet in illa nisi ratione cogente obtrudi. Et confirmatur: quia nemo ante illud legitimum tempus tenetur ecclesiasticis legibus, puta sacramentorum: aut ieiuniorum: non ergo est cur teneatur voto quod ex sua mera voluntate pendet, nisi plane constet esse doli capax.

¶ Ex his sic dispositis ætatum limitibus, colligitur tamè conuenientia quæ discrimen inter votum personale & reale. Personale enim est quod ad personam attinet: vt est religionis, orationis, aut ieiunii: reale verò quod pertinet ad res: puta vbi sumptus requiruntur. Ambo in hoc conueniunt, quod ante rationis vsum neutrum potest emitti: illo tamè presente, vtrunque simplex. Nam solenne religionis, non nisi post quartum decimum. Rursus conueniant, quod ante pubertatis annos nempe ante quartum decimum in puero, & duodecimum in puella, vtrunque potest a

Q q 2 par-

Tertium

Conclusio

Interrogatio

Responsio

Conclusio

Probatio

Discrimen & conuenientia inter votum personale & reale.

parentibus vel tutoribus irritari, etiam si sit religio: quo irritato, nulla eius obligatio in perpetuum relinquitur. Differunt tamen, quod votum personale post quartumdecimum irritari non potest. Et ratio est, quia iam puer habet rationis usum ut suam obliget personam: votum autem reale usque ad vigesimum quintum irritari potest.

Dubitatio ¶ Circa prius aut horum membrorum forsitan quis dubitet, an de omni personali voto sit intelligendum. Nempe si puer anno decimo quinto voeat ieiunium, aut quotidianam orationem, utrum perinde ac si ellet religionis nullatenus irritari possit. Est enim a parte affirmatiua argumentum: quonia canones irrationem non prohibent, nisi voti religionis: quod in eius fauorem videtur factum. Neq; S. Thom. in. 4. de alio voto loquitur. Item si vxor similia a decretis personalia vota, possent a viro irritari, & pariter prelati omne votum subditi: sed tanta habet potestas pater in filio, quanta vir in vxore: ergo & hanc valet cassare pater in filio qui nondum vigesimum quintum annum attingit. In contrarium est quod ratio que conuincit religionis votum tunc etatis irritari non posse, est, quod iam tunc est plenus rationis usus: quare quidem ratio idem conuincit de quocunq; alio personali. Quare non facile credam illam exceptionem esse factam in fauorem religionis: imo est declaratio naturalis iuris. Et ideo cum illud quod obferuatum difficultus est, maioremq; exigens deliberationem irritari vetatur, consequens apparet minoram minus irritari posse. Igitur libentius negatiue ad questionem responderem: videlicet nullum personale votum filij pubertate ingressi posse a patre irritari. Nam doctores idem iudicium de omni personali profuerunt. Neq; simile est de vxore: quoniam illa non prohibetur vouere propter rationis defectum, sed propter subiectionem ad virum, qui omne eius votum irritare potest: sicuti prelati omne votum subditi: filij autem post pubertatem quo ad libertatis usum non vsq; adeo subditur patri: sed dumtaxat in dispensatione bonorum. Et ideo in tali casu non aliud quam dispensationis remedium superpetit. Quod si quis contrarium censuerit, probatiorem rationem excogitet.

Ratio dubitanda

D. Thom.

Solutio

Argumentum contra tertiam conclusionem.

dicebamus: si quis ante legitimum tempus illi incipit, tenet. Cui quidem ordini annexum est castitatis votum: ergo non est cur non valeat solenne votum. Neq; satis est respondere sic ecclesie placuisse: nam cum Spiritu sancto regatur, nihil temere constituit. Quare ergo eiusmodi rationem Decreti.

¶ Respondetur q sacramenta non subsunt ecclesie iudicio vt secundum essentiam mutantur: & ideo vbi competens subsit materia, non potest illa sacramenta irritare. Vnde cum vir & femina liber consentientes possint iure natura se matrimonio coniungere, sit vt si malitia etatem suppleat, nempe si non modo rationis lux utriq; præfulgeat, verum & femina idonea sit viro, atq; ipse possit matrimonium consummare, non potuit Ecclesia tale irritare matrimonium, postquam illic sacramentum perficitur. Et similis parq; est de ordinis sacramentis ratio. Attamen quonia religio non est sacramentum, potest eadem ecclesia solenne religionis votum irritare: idque adeo consuetudine ante quartumdecimum annum cassatum duxit.

¶ Quod si rursus interrogas, an saltem tale votum religionis existimandum esset pro simpliciter, apparet namq; sic esse: quonia cum ecclesia sola solennitatem denegat, videtur ille in quantum potuit obligatus remanere, puta a voto simpliciter. Simile enim habetur ca. quidam. & ca. placet. de conuer. coniuga. Coniux enim qui altero reclamante abstractus est a religione, quauis a voto solenni absolutus censetur, ligatus tamen manet ne altero defuncto, ad secundas transeat nuptias: quia obligatus est carnis debitum non petere.

¶ Nihilominus non obstante argumenti similitudine, quare non nulla est, crediderim in presentiarum re secus habere: nempe si ante quartumdecimum quis fecit solenne votum, & iniquam simplex aliud neque ante nec post egerit, nullo ligari neque simpliciter voti sine: quandoquidem votum illud irritum per ecclesiam habetur: vt habetur ca. non solum. de vot. lib. 6. Neque simile est de coniuge: nam in voto solenni coniugis includuntur tanq; duæ partes, & non reddere debitum, & non petere: & ideo licet ab altero coniuge sub cuius est potestate impediatur eius voluntas respectu prioris, superfluo nihilominus sit ei potestas obligandi se respectu posterioris. Ille autem qui ante etatem solenniter vouet, non impeditur: quia alligatum habet alteri voluntatem: sed propter etatis defectum: ideo vbi simpliciter irritatum est solenne votum religionis, non est cur

Solutio.

Scrupalis.

Solutio.

virtu

Postremum dubium.

virtutem simpliciter retinet.

¶ Postremum denique dubium est, qd superiori articulo tetigimus, nempe vtrum si pater votum filij dum sub sua est potestate non irritat, integrum sibi sit postquam emancipatus est, idem eius votum irritare, quod dum sub sua erat cura emiserat. Exempli gratia: Puer tertio decimo anno votum fecit simplex religionis, quod neque pater ante quartumdecimum irritauit, neque filius ipse postea amplius confirmauit: in decimo autem quinto anno, voti eundem filium poenitet: vtrum facultas tunc periret in patre illud cassandi: quadoquidem si tunc vouisset, certum est non posse. Pariter votum reale ante vigesimum quintum annum emissum a filio, vtrum postquam eodem elapso tempore emancipatus est filius, possit a patre irritari. Profertores res est dubia: gratius tamen in partem negatiuam inclinarem: nam etsi tempore emissi voti pater irritare illud poterat, eadem ei potestas non persistat nisi vsq; ad præfinitum lege tempus. Quare si illa intra idem tempus non fungitur, postea non valet illam exequi. Idque a simili confirmatur. Nam si seruus dum erat sub alterius dominio votum emisit quod nunquam dominus irritauit, postea libertus non potest ad dominum recurrere qui illud irritet. Neq; irritatio teneret.

Ad 1. argu. Ad primum igitur argumentum responderetur solum concludere pueros quibus nondum rationis usus illuxit, nequaquam vouere posse: vt prima asseruit conclusio.

Ad 2. argu. Ad secundum negatur prior præmissa. Enimvero quantum in potestate sit patri liberorum vota infecta reddere, nihil tamen obstat quominus vouere possint: nam intelligitur negatiua conditio: nisi a parente vel tutore irritetur. Quare quando non irritatur, tenetur filius vt de religioe diximus, illud exequi.

Ad 3. argu. Tertium deniq; de voto solenni currit: quod iam dictum est ante annos pubertatis suscipi non posse.

Ost irritationem voti totum qui firmiter vouere nequeunt, sequitur quæstio de eorum dispensatione, quæ firma sunt vota. Arguitur ergo de more, q nulla in eiusmodi vota cadere possit dispensatio. Minus est votum commutare quam super illud dispensari: votum autem commutari non potest, vt verbis illis Leuit. 27. insinuat: Animal quod immolari potest Domino si quis vouerit, sanctum erit, & mutari non poterit: neque melius malo: neque peius bono: ergo multo minus potest super votum dispensari.

¶ Secundo, in his quæ de lege naturæ sunt aut diuina, non potest per hominem dispensari, ac multo minus in præceptis primæ tabulæ quæ ad dilectionem Dei spectant: quæ autem Paulus omnium est præceptorum finis: votum autem semel emissum, re ipsa explere, est ius diuinum ad religionem attinens: ergo nulla in aliud incidere valet dispensatio.

¶ Accedit tertio, q redditiu voti pertinet ad finem quæ Deo firma debetur, postquam illi est pignora: super hoc autem dispensare absurdum appareret: ergo non est licitum.

¶ In contrarium existit argumentum: quod maioris roboris est, id quod ex communi voluntate procedit habentis publicam autoritatem, quam quod ex voluntate singularis personæ dimanat: sed in lege quæ ex communi consensu reipublice stabilimentum habet, dispensari potest, vt lib. 1. ostensum est: ergo super voto quod solo uolentis arbitrio firmatur.

Ad intellectum quæstionis presentis recurrenda est illa distinctio, quæ lib. 1. quæst. vltima præmissimus, inter dispensare, irritare, abrogare, & interpretari: adde etiam in voto, commutare, & redimere. Irritare namque, siue in lege siue in voto id mediteris, est illud cassum habere per subtractionem materiæ. De lege illic exemplum posuimus: & de voto, q proxime præcedenti multa produximus. Commutare autem, vt nomen sonat, est vnum in aliud quippiam mutare: vt si peregrinationis votum in ieiunium commutetur. Atque idem est redimere: nisi quod redemptio commutationem sonat in pecunia, vel in aliud pecunia æstimabile: vt dum votum peregrinationis quod ad sacrum Iacobi edidisti, in aurum mutatur, quod eidem templo offeras.

Abrogatio vero non habet locum nisi in lege, quando cessante causa legis ipsa subinde cessat. Sed interpretatio atq; epikeia, per-

¶ Q 3 inde

QUÆSTIO QUARTA, De dispensatione & commutatione voti.

Sanctus Tho. 2. 2. q. 83. art. 10.

ARTICVLVS I.

Utrum in voto possit fieri dispensatio.

inde atque in lege habet locum in voto, quæ est quando declaratur legem aut votum in tali casu non tenere: vt paulo post videbimus. Dispensatio verò in lege, est exceptio, vt illic diximus, personæ ab vniuersali obligatione: vt cum aliquis priuilegio excipitur ne Quadragesimam ieiunet. Voti autem dispensatio, vt quod singularem tantum personam obligat, nõ sic cõmodè definiti potest, sed est sublatio voti: ob id quod causa qua factum est minime iã tunc decere videtur.

Conclusio
dispensatio
probatio.

¶ Vt autè hæc clarius eluceſcant, ad responsio- nem quæſtionis descendamus quæ hac continetur conclusio. Votũ quodcumq; simplex potestati subest ecclesiæ, tã vt super eo dispen- set q̄ vt ipsum in rem aliã cõmutet. Probatur conclusio. Voti dispensatio instar dispensatio legis perpendi debet. Dispensare autem, se- cundum vocis sonum, idem est quod cõmunia ad singulares personas pro cuiusq; gradu & ordine applicare: quod œconomus in familia exequitur. Et per hoc clarescit dispensatio legis. Etenim cum lex, vt lib. 1. latè monstratum est, non ponatur nisi habita consideratione boni communis & eorum quæ plurimum cõ- tingunt, accidit autem id in aliquo casu & persona deficere, oportet per eum qui publi- cam gerit potestatem discernere in tali casu non esse seruandam. Pari ergo modo de voto censendum. Nam qui vouet, quandam sibi cõ- stituit legem: ob id quod bonum sibi cenſe- bat, ac Deo cum primis gratum: vsu autem ve- nire potest vt rebus mutatis id quod sibi bonũ erat, vel malum simpliciter fieri, vel incommo- dum, vel felicitioris frugis impedimentum: quod est contra rationem voti. Quæ ratione expediens est, vt penes illum qui spiritualem habet iurisdictionem potestas sit iudicandi, satis esse aut votum non esse seruandum, aut in rem aliam mitiorem commutandum. Atqui actio prior dicitur dispensatio: quæ maioris est potestatis: posterior verò, cõmutatio: quæ facilius fieri potest. Vnde ratio cur huiusmodi au- toritas in ecclesia fuerit necessaria, explicat Innocent. ad Ianuarium. 1. quæst. 7. cap. dispensa- tiones, vbi prudenter ait, dispensationes non- nunquam cogere ex rigore debito aliquid re- mittere, instar nauigantium, qui tempestate vr- gente quædam exonerant vt cætera salua per- maneant.

¶ In præsentiarũ tres tantũ causas iustæ dispen- sationis refert D. Tho. Scilicet si voti materia mala sit, aut inutilis, aut maioris impeditiua bo- ni. Tercio autem articulo completius omnes sunt explicandæ dispensandi rationes. Nam in præ-

sentia sat erat exemplum proferre.

¶ Circa hanc conclusionem nihil aliud notandũ superest q̄ quod perspicuũ fiat discrimen inter il- la quinque, vel sex quædicta sunt. Et primo inter dispensationem & cõmutationem liquida est diffe- rentia. Nam per dispensationem vinculu prorsus voti enodatur ac tollitur: in cõmutatione ve- rò minime. Ipso enim eodem vinculo quo ad peregrinationem, verbi gratia, coactus eras, obligaris subinde ad orationem in quam votũ cõmutatum est. Itaque ad orationem illã non teneris virtute præcepti illius qui cõmutauit quia ille nihil iubet, sed mutat. Neque verò no- uum suscipis votum: sed virtus prioris manet in secunda materia. Ac perinde eadem est religio seruare illud in secunda materia, atq; in priori.

¶ Mox neq; inter dispensationem & irrotationem obscura differentia est. Nã irrotatio est sublatio materia, atq; adeo obligationis voti quod nõ- dum firmũ erat, sed pendulu ab irritatis volũ- tate. Quæ ideo nõ solum ad spirituales pertinet potestates, sed pater & maritus idè possũt. Dispensatio verò est religio & ablatio vincu- li quod firmũ erat: quæ ideo functio ad spiritu- alè potestatem attinet. Neq; sine causa & iudicio fieri potest, quo iudicetur causam vouen- di inutilem iam esse. Quod ad irrotationem nõ est necessarium.

¶ Attamè inter dispensationem & epieikeiã seu interpretationem non tam clarum est inter- uallum. Nam qui dispensat, nihil aliud videtur facere quàm interpretari & declarare votum iam tuac in illo casu non obligare. Ad hoc autem loco citato libro. 1. cum de legis dispensa- tione dicemus, respondimus. Interpretatio enim voti, sicuti legis, exigit vt eius impletio sit rationi naturali contraria: ad dispensationem vero satis est quod legis & voti ratio in tali per- sona deficiat. Ex quo fit interpretationem pro illo articulo nullam exigere prælati autorita- tem, vt illic declarabamus, si recursus ad ipsum non pateat. Accipe exemplum. Vouisti car- nes non edere: tamen in eum locum incidisti, vbi nisi eas comedas peribis: tunc quoniam res accidit naturali iuri contraria, tu ipse autorita- te priuata potes non obstante voto illas com- edere. Haud tamè ideo à voti vinculo absol- ueris: sanè quod eadem necessitate præterita seruare teneris. At vero fortè tibi aliquo mo- do ieiunium nocet, vel impeditum tibi est ne tam attentè possis studio literarum incum- bere: non ideo potes per epieikeiam contra votum facere: sed tantum potest esse causa quare prælatus tecum dispenset, votique obli- gationem

Discrimen
inter dispen-
sationem &
religiam.

Quantũ
terit inter
dispensatio-
nem & irro-
tationem.

gationem vel ad tempus, vel in perpetuũ tol- lat. Quocirca dispensatio non est interpreta- tio votum tunc non tenere: sed etiam si votũ teneat, illud tollere. Quò fit vt aliquã habeat similitudinem cum abrogatione legis, quæ fit principis autoritate, cessante causa. Quan- uis plus requiratur ad dispensationem: nempe quod materia voti sit, vt diximus, vel inutilis, vel mala, vel impeditiua melioris boni. Est præ- ter hæc omnia & voti cessatio quæ nulla indi- get dispensatione: de qua quæstio. 1. meminimus: nempe si vouisti certam domum nun- quam intrare, & causa fuit propter periculum quod illi tibi imminerebat, cessante prorsus il- la causa, cessat & votum. Nam nõ intrare do- mum, res est vanã, atq; adeo indigna materia voti.

Ratio alte-
ra conclu-
sionis.

¶ Igitur vt ad conclusionem redeamus, q̄ con- decens fuerit ecclesiæ prælatos tali fungi auto- ritate in votũ quali in legem, cõpertsimum est: nam cum neq; vouentis prudentia tanta semper sit, vt votũ natura consultatione susci- piat: & res præterea humanæ quotidie sub in- de mutantur, sape sæpius rationi consonat id quod quis vouerit retractãdũ fore. Et quoniã per votum fides Deo obligatur, & priuatus ho- mo esse non potest idoneus iudex in causa pro- pria, ratio ipsa à natura profecta docebat, vt qui vices Dei gerit, tali fungeret arbitrio & iudicio. Quapropter Christus hæc ecclesiæ sig- autoritatem reliquit. Tota autem rei huius dif- ficultas in causis consistit quibus dispensatio iustificatur: de quibus artic. 3.

Ad 1. argu.

Ad primum igitur argumentum respon- detur, idem discrimen lege veteri inter ani- malia constitutum quæ templo offereban- tur, perinde apparere inter votũ solenne & sim- plex. Animal enim oblatũ quod immolationi idoneum erat, iam inde existimabatur qua- si diuino cuiusdam mancipatum: qua de causa red- dimi pretio nequit. Ac pariter, vt statim dictũ sumus, in votum solenne, quo se homo diuino tradidit cultui dispensatio non cadit: animal verò quod sanctificari per immolationem non poterat, redimi iuebatur: & pariter nunc super voto simplici dispensari ab eccle- sia potest.

Ad 2. argu.

¶ Ad secundũ respondetur, q̄ quauis super his quæ iuris naturæ sunt ac diuini, dispensari per hominẽ non possit: tamen non minus te- netur homo legi maiorum mandatoq; parere, q̄ explere votum. Nam & hoc quoq; natu- rale ius est ac diuinũ. Quapropter etsi imple- re votũ sit de lege naturæ ac diuina, tamen dà superior dispensat, nihil cõtra votũ ipsum fit,

sed tollitur: eò q̄ iudicatur non debere in tali casu ligare. Quænammodũ quando princeps in lege humana dispensat, nõ id fit vt subditus le- gi non obtemperet, quod esset contra ius diui- num, sed hoc prorsus vt quod erat lex, in hoc casu cesset. Quare prælatus dispensans in vo- to, non dispensat super ius diuinum aut natu- rale: hoc enim faceret si manente voto licitum cõferet opus contrarium. Quòd si tibi hoc vi- deatur petitio principij, atq; adeo sic arguas: Lex diuina & naturalis non potest per homi- nem tolli: reddere votum est lex diuina, ergo non potest illa tolli, atq; adeo neque eius obli- gatio. Respondetur quòd dispensans non tol- lit legem diuinam, quæ est vt dum votum firmum manet, seruetur, sed tollit obligationem quæ ex mera voluntate vouentis ortum duxit. Quòd enim homo reus sit voti, ex duabus præ- missis colligitur. Nempe quia vouit, & quia lex est vt votum reddatur: dispensans autem non tollit hoc secundum, sed prius: puta obli- gationem quatenus ex voluntate illius emer- sit: quæ, vt supra diximus, quodãmodo est lex humana. ¶ Ac pari modo respondetur ad ter- tium, q̄ qui non persoluit votũ, non quod præfe- ritus censet incommodum, nullã frangat Deo fidem: imò eius vicario obsequitur.

Obiectio
Solutio.

Ad 3. argu.

ARTICVLVS. II.

Verum super voto solenni continentia re- ligionis fieri possit dispensatio.

Votus ecclesiæ potestatem habeat, vt dictũ est, dispensandi in voto perinde atq; in suis legibus: tamè propter singulare priuilegiũ voti solennis, explorare restat vtrũ vs- que ad hoc etiam eadem potestas extendatur.

Et arguitur à parte affirmatiua. Vna earum ratio quæ supra relata sunt dispensandi in voto est, si pretiosiori bono obstaculum sit: sed hæc in votũ etiam solenni continentia reperiri po- test. Nam bonum commune, teste Aristot. di- uinius est, quàm peculiare cuiuspiam: potest autem in voto continentia alicuius personæ periclitari cõmune bonũ: vt si per matrimo- nium illius qui continentiam solenniter vou- it, perpetua regni successio seruaretur inco- lumis, ac subinde afflicta republica paci con- suleretur publicæ: ergo tunc religio esset su- per tali voto dispensare. ¶ Secũdo. Latria no- bilior virtus est quàm castitas: potest autem super voto latriæ, puta offerendi sacrificium

1. Argumẽtũ
a parte affir-
matiua.

Secundum;

aliquid, iusta de causa dispensari: ergo super voto solenni castitatis. ¶ Tercio: Sicut votum abstinentie periculum voti offerre potest volunti, sic & solenne votum continentie: sed causa seruanda vitæ licita est dispensatio prioris: ergo & posterioris. ¶ Quarto: sub voto solenni religionis non solū castitas, verum & paupertas & obediētia cōtinetur: horum autē duorum dispensatio legitima esse potest & iusta: ergo & castitatis. Minor patet, dū quis ex monachatu ad functionē episcopalem assumitur: tūc ille & à professionis obediētia eximitur, & in diuicijs permittitur viuere. ¶ In cōtrariū autē est illud Eccles. 26. Omnis pōderatio nō est digna animæ cōtinentiæ: id est nihil est quo continentie status cōpensari possit. Cui applaudit & ca. cū ad monasteriū. de stat. mona. Cuius postrema verba sunt. Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, adeo annexa est regulæ monachali, vt contra eam nequē summus Pontifex possit indulgere.

Ad quæstionē tribus refutatis opinionib⁹ respondet D. Th. per suam, quæ quinque cōclusionibus explicat. Ad materiæ autem intelligentiam prænotāse oportet tria esse in voto continentie cōsideranda: nempe materiā, perpetuitatē, ac solēnitatē. Tres ergo opiniones, videlicet duæ priores & quarta, in cōclusionē capitali eadēq; negatiua consentiunt, nempe super votū solenne continentie neutiq; per ecclesiā dispensari posse: sed de causa disident. Prima enim quæ est antiqui Altissimi. & gloss. ca. cū ad monasteriū, de stat. monac. & super ca. 1. de vot. & vot. redem. causam ad materiā reducit. Aiunt in quā eius autores huiusmodi solēne votū idcirco nō esse dispensabile, q̄ excellentia continentie virtutis æquā non recipit compensationē, vt autoritas Ecclesiast. cita insinuat. Rationē autē eam assignant q̄ homo per continētiam tum de domestico trium phat inimico, nimirum de carne, quæ diabolo & mundo molestior est: tū & angelorū representat naturā, Christoq; secundū animæ puritatem & corporis assimilatur. Hęc autē ratio nō admodū vrget: nā animæ bonū, vt cōtemplatio & oratio, præstantius est, viciniuq; nos Deo reddit cōformes q̄ bona corporis, id q̄ & Apostolus ad Cor. 7. contestatur: vbi continentiam mediū existimat fouēdæ cōtemplationis quæ eius est finis. Ait. n. q̄ inuupta mulier cogitat quæ Dei sunt: & ideo cōiugiū ob id cōsulit à cōmuni toro in tēpus se iungi, vt possint orationi vacare: & tamē super voto cōtemplationis & orationis dispensari pōt. ¶ Ob id ergo alij quorū fuit Albe. Mag. in. 4. d. 38. art. 7. rationē

eiusdē conclusionis à perpetuitate voti deducunt. Aiunt. si idcirco hoc votū dispensationi nō subdi, q̄ prætermitti neq; nisi per id quod omninō est contrariū, id autē quod voto contrarium est, eius perpetuitati repugnat. Attamen ratio hæc nullā habet energiā: nam etiā votum abstinentie perpetuū ab efucarniū prætermittere nemo pōt nisi edēdo carnes, & tamē pōt in illo dispensari. ¶ Igitur tertia opinio cōclusionis sententia differt: assuecat enim votū solenne cōtinentiæ esse dispensabile propter cōem reipublicæ utilitatē: vt supra argumentum est. Attū his non obstantibus, D. Tho. respondet quatuor præambulis propositionibus: ex quibus quinta colligit capitalem cōclusionē. Prima propositio est. Nullus ecclesiæ prælatus, vt summū atq; minimū cōprehendam, efficere potest, vt q̄ votū solenne emittit, ab eo desinat, ad quod consecratus aut benedict⁹ est nempe vt sacerdos non sit sacerdos: aut religiosus nō sit religiosus. Probatur ex illo Leui. 21. Illud quod semel sanctificatum est Dño, nō pōt in alios vsus cōmutari: quoniam iam dictum est Deo: ecclesia autem nō pōt sanctificationem illius q̄ semel sanctū est tollere, nequē in rebus ipsis inanimatis: nequit enim efficere vt consecratus calix, aut templū, aut ara, non sint consecrata: atq; adeo multo minus, vt homo semel Deo cōsecratus aut dicatus, desinat esse consecratus: atq; adeo neq; potest ab illo vsu abducere ad quem consecratus est aut benedictus, atque alijs applicari. Solemnitas autē voti, vt q. 2. dictū est, cōsistit in consecratione & benedictione vouētis: fit ergo cōsequens assertio nostra: nempe fieri nō posse vt qui semel sacerdos aut religiosus est, desinat esse talis. Tā est sacerdos functionē & executionē ordinū suspendi possit. At quia hoc de sacerdote propter charactērem certius est, nōnulli Iuristæ id de religioso negarunt: dicentes posse fieri non religiosum. Sed tamen hoc, inquit S. Th. igno-ranter dixerūt. ¶ Hęc ergo prima propositio præfixa, vt ad votū cōtinentie descendamus, speculari restat, vtrū cōtinentie votum illi sit munerē essentialiter annexū ad quod per votum solenne cōsecratio fit aut benedictio: nā si ita sit, quæ ratio qui consecratus est, esse nequit non consecratus aut benedictus, fit vt nequē vlla queat super tale cōtinentie votū fieri dispensatio. Sin aut tali munerē cōtinentia non sit indiuiduæ annexa, dispensari potest et huiusmodi consecratus aut benedictus continentie voto soluat. Res est apertissima.

¶ Subacētur ergo secunda propositio. Ordini sacro debitum continentie non est essen-

Refutatur
rō Albe.

1. Proposi.
D. Thomæ.

Probatio,

Cōclusio
responsiua.

Scrupulus

Responsio.

2. Proposi.
tialitē

Ratio. tialiter annexum, sed statuto ecclesiæ: vt superius iam nobis cōstitit. Hoc patet: quia non est de essentia sacerdotis castitatē seruare: quā quidem Græci etiā ab ecclesiā Latina permittuntur in coniugiū fœdere permancere.

¶ Ex hac ergo protinus sequitur tertia. Videtur ecclesia dispensare posse in voto cōtinentie, quod per susceptionē sacri ordinis solemniter suscipitur. Patet postq̄ nō secum in eodem pugnat, sacerdotem esse & non continere.

¶ Quarta propositio: Debitū cōtinentiæ statui religionis essentialiter est. Probatur: homo per religionis statū seculo profusus abrenunciat, totū se Deī seruitio mancipando: ergo illo voto ab se rescindit quicquid eiusmodi obsequio obstat esse potest: hoc autem maximē est cōiugalis sarcina: vt per quam homini necessitas incumbit familie curandæ: cū illud. Apostolus. 1. ad Cor. 7. Qui cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodō placeat vxori & diuitius est: ergo religionis voto essentialiter est castitatis debitum. Idq; nomine ipso cōfirmatur. Nā monachus non vnitate sic nuncupatur: nempe quia solus viuat, atque vnico Deī negotio incūbit, neq; ad vxorem vel ad alia secularia diuisus est.

¶ Ex his tandem elicitur quinto loco capitalis cōclusio, quæ ad quæstionem respondetur. In voto continentie quod religionis professione fit solenne, nequit ecclesiā dispensare. Cuius rationē Decretalis citata subdit: nempe quod custodia castitatis annexa est regulæ monachali.

¶ De tertia propositioe S. Tho. quæ ad votū sacerdotale spectat, nemo dubitat, quin sit ab illo separabilis cōtinentia. Sed de hoc forsitan tyruueulus hæreret, vtrū votū castitatis quod sacerdotes modo statuto ecclesiæ suscipiunt, sit de castitate intelligēdū quæ rei vxoriæ opponitur: an verò de illa quæ simpliciter omnī copulæ aduerfatur, siue cōiugali, siue fornicaria: multū enim refert: nā si tantū de priori intelligitur, tūc fornicatio sacerdotis nō esset nisi simplex peccatū: si autē de posteriori, erit etiā fractio voti. Apparet autem non intelligi nisi de priori. s. q̄. tantū voneat, nō ducere vxores: nam hoc est quod suo statui sacis esse videtur.

Respondetur nihilominus, simpliciter esse intelligēdū de castitate, sicut est votum religionis: nā ad functionē suā cōsecrando venerabili sacramēto mōcipatur, omnis mundities cōdebet: quæ ratione ecclesiā ordinibus sacris illud adnexuit votū. Quare fornicantes duplici culpa maculantur. ¶ At sciscitetur fortē q̄ sp̄iā, quomodo possit Papa super huiusmodi voto dispensare: videlicet vtram antequam fiat: nempe ab

rogādo nunc legē positā: vt qui amodō initiari voluerint sacris nō sūt voti castitatis obnoxii: an verò etiā cū illis qui iam in votum solenne fecerūt. Apparet. n. modus hic secundus non licere: nempe vt qui votū solenne fecerunt, vxores ducāt. Respondetur, vtrūq; id modō posse facere, quandoquidē huiusmodi votum vim aliā non habet quā ex ecclesiæ statuto: cum ex natura rei, votū continentie non sit ordini sacro annexū. Et simile. q. 6. de militaribus religioni b⁹ dicturi sum⁹. ¶ De capitali autē cōclusionē multi sunt qui à sententia S. Tho. desistant: tenentes ecclesiā perinde in voto solenni continentie religiosorum dispensare posse atque in voto sacerdotum: vt est Henr. Gand. quodlibet. 7. q. 25. & 26. & Richar. in. 4. d. 38. arti. 9. & Durandus. ead. d. q. 2. Et ex nostris Palud. q. 4. Quin etiā & ipse D. Tho. aliquando contrariā sententiam non respuit: vt patet in. 4. d. 38. q. 1. art. 4. Imò verò, quod non possum non mirari, Caic. in præsentiarū non solum cōtrariam sententiam assuecat, verum & asserit opinionem hie S. Thom. de huiusmodi indispensabilitate nō esse eius absolutē, sed opinatiuē, quia illum, inquit, sensum ex Decretali hausit: quæ tamen ipse nō censet esse legitimū. Idemq; contendit & in opusculis. q. 12. primi quodlibeti.

¶ Igitur pro examine præsentis quæstionis attentè notandum est, quemadmodum S. Thomas exprima propositioe & quarta colligit, dispensari non posse in voto solenni continentie religionis: quæ est capitalis cōclusio. Sic scilicet fieri per ecclesiam nequit, vt qui semel in religionem benedictus est, desinat esse religiosus. Sicuti fieri non potest, vt qui in sacerdotem consecratur, desinat esse sacerdos. Continentia verò perpetua est de intrinseca ratione & essentia religionis: ergo super illa fieri non potest dispensatio. Qui autem sententiam hanc impugnant, vtranque præmissam demoliri conantur. Imò non solum extranei, verum & hic Caietan. priorem non approbat: quia non idem de religioso quod de clerico in sacris censet: cō quod per sacros ordines imprimitur indebilis character, vnde fit impossibile cum qui semel est sacerdos, desinere esse talis, etiam si degradetur. In religione autem nullus character imprimitur, sed sola adhibetur benedictio. Quare etsi fieri nequeat religiosum non fuisse benedictum, nihil tamen vetat quominus pro legitima causa eiusmodi religiosus distrahatur ad alios vsus: puta dispensetur cū illo vt à cœlibatu ad nuptias demigret. Veluti & consecratus, calix potest per dispensationem in alios assumi vsus: nā & sacros pro-

Solutio.

Henr. opi
nio.
Richardus
Durandus
Paludan.
Caietan.

Caietan⁹
studet. dno
liri rationē
D. Tho.

positionis panes sacerdos legis veteris David porrexit quo suorum famem leuaret. Hæc omnia à Palude mutuatus est. ¶ Ex quo subinde inferit D. Thom. Decretalem, Cum ad monasterium, non citasse legitimo sensu. Illic enim solum habetur non posse religioni sine voto castitatis religiosum permanere: haud tamen inde, inquit, colligitur quod non possit à religione extrahi. Imò ait quod si autor vidisset fuminos Pontifices eandem Decretalem sic fuisse interpretatos, procul dubio non suscepisset onus huius opinionis ad defendendam illam Decretalem: sanè cum pluries à Romano Pontifice dispensatum sit in voto solenni, vt cum rege Aragonie refert Petrus de Palud. in. 4. d. 38. & Papa Coelestinus dispensauit cum sanctimoniali Constantia filia Rogerij regis, vt monasterium post professionem exiens, Henrico Sexto Regi nubere: vt historia tradunt. ¶ Alij autem Thomistæ vt D. Thomam defendunt, fingunt nescio quam qualitatem religioso per benedictionem imprimi indelebilem: quod deridiculum figmentum est. ¶ Igitur quod Caiet. de S. Thom. censet videlicet quod si sensus Decretalis intellexisset non perstitisset in hac sententia, id ipsum ego de eo cœferum: nescio quomodo penetrare voluisset, non tam facile ab illo recessisset. Vis enim rationis D. Tho. ad probandum religiosum fieri non posse non religiosum, non perstitit in eius benedictione tanquam in prima radice: sed in legitima traditione: quia scilicet, dum solenniter proficitur, dedit, traditque se in alterius possessionem: hoc est in alienam potestatem nempè quia religioni se dedicat perinde ac si quis in incipium sese traderet domino: vt. q. 2. artic. vlt. declarauimus. Sed quia illa traditio sub forma benedictionis celebratur, ea videtur quasi traditionis signo. Nam in ordine nostro antea fit professio quam benedictio. Vnde in. 4. d. 38. q. 1. arti. 2. expressè ait tunc votum solenne fieri, quando quis presencialiter sese Deo tradit, diuinis se præceptis mancipando: vel in sacro ordine, vel in religionis professione. Et art. 3. inter soluendum tertium argumentum postremæ quasi hinculæ, propterea ait per votum solenne dirimi matrimonium, quod non fit per simplex quia votum solenne habet actualè exhibitionem proprii corporis. ¶ Hæc autem ratio profectò non est tam debilis quam Caiet. & alij arbitrantur: nam si quod est in hominis dominio & possessione per humanam potestatem auelli ab illo iuste non potest, nec verò coniux ab altero coniuge, multò fit probabilius, vt qui iam se Deo in hoc obsequium incipauit, amoueri inde non valeat. Quæ quidè ratio tanti tempore D. Tho.

Explicatio
rationis
S. Thomæ

habebatur, vt præter ingenitum sibi consuetissimamque vrbantatem & modestiam, non fuerit dicere veritas, eos qui sentierit religiosum posse fieri non religiosum, ignorant id dixisse. Hoc enim prorsus argumentum D. Matth. vsus est aduersus regem illi, qui sanctimoniali Iphigeniam ducere volebat: quod cum cœlestis regis sponsa esset: nefas permittere existimauit, quamuis dimidiū regni illi offerret. Ad quam auctoritatè Caieta. respondere nequiuit nisi negando historiam. ¶ Et rationis fundamentum est, quod. q. 2. artic. de solenni voto, declarauimus: nescio quod et si caeremonia solennitatis voti constitutio sit humana, eius tamen obligatio ius est diuinum ac naturale: videlicet vt qui re vera iam se alteri perpetuò in incipauit, nequeat inde citra iniuriā diuelli. Quod autem religio sit perpetua traditio, patet ex illo Euangelico: Vade & vende omnia quæ habes, & sequere me: perpetua scilicet animi firmitate. Igitur qui contrariæ opinioni patrocinatur, in eo, nisi nos fallimur, decipiuntur, quod cum caeremonia professionis sit de iure Ecclesiastico, inde inferunt vinculum non esse de iure diuino. Quod si verum esset, profectò tam facile posset super voto solenni dispensari quam super simplici: quod tamen absurdum est. Quocirca Altissiodorensis & Albertus Magnus. in. 4. d. 4. artic. 7. & Alexand. Halin. 3. part. & Bonauent. etiã in. 4. in fin. d. 38. atque alij huius classis pro constitutissimo semper hoc habuerunt. Ob idque D. Thom. opinionem cui in. 4. visus est conuenire, posse in Summa re oculatius perspecta, demutauit, contrariamque quæ quid Caietan. dixerit, affirmatissimè complexus est. ¶ Et est mihi profectò in confirmationem eius sententiæ argumentum minimè debile: nam si religiosus per dispensationem fieri valeret non religiosus, non esset firma ratio, vt per professionem religionis matrimonium ratum non consummaturum dirimeretur. Fac enim maritum ante copulam, religionem profiteri, atque vxorè alteri se coniugio copulare, tunc si ille fieri posset non religiosus, trahere posset ad alias nuptias: quando quidè priores dissolutæ fuerant. Vnde vsu veniret vt post ratum matrimonium de presenti, viro liceret habere aliam vxorè, & vxori alium virum. Hoc in corroboracione attulerim prioris præmissæ: nescio religiosum fieri non posse secularem. ¶ Ex his fit S. Thom. Decretalem, Cum ad monasterium, non ad id citasse ad quod Caieta. putat. s. ad confirmandum quod religiosus non potest fieri non religiosus: nam bene videbat, hoc illic non definiti. Sed hoc aliunde constituto citauit illam ad asserendam alteram præmissam: videlicet perpetuam continentiam sic esse religioni

Altissiodor.
Albertus
Magnus.
Alex. Hal.
Bonauentura

Firmissima
ratio
S. Thomæ

gioni annexam, vt neque per ecclesiam fieri possit vt sit vera religio sine continentia voto. Et certè est mirandum quod Caiet. apud Diu Thom. hoc non perspexerit. ¶ At verò & secundam præmissam non desunt qui inscientur: nimirum arbitantes continentiam non sic penitus natuam esse religioni quam absque illa possit vera esse religio. Imò verò Caieta. licet hic aliud affirmare & defendere videatur, tamen illis suis verbis quæst. 88. art. 7. quod solo Ecclesie statuto religionis inhabilis sit ad matrimonium: quæ pauit Scotus ait, videtur idem sentire. De hac autè re in subsequenti quæstione singularis nos manet art. 3. vbi de militaribus religionibus disputauimus, an vere sint religiones: cum eiusmodi milites matrimonia contrahant. Interim tamen satis sit nobis expressum decretum Innocentij iam citatum: vbi ait nec per summum Pontificem indulgeri posse vt absque castitatis voto vero sit monachatus. ¶ Per hæc ergo argumenta contrariæ opinionis diluuntur: Simile namque quod à sacerdotio ad religionem afferunt, nullum est, videlicet quod si potest Papa super continentia sacerdotis dispensare, possit cum monacho: nam castitas non est illi muneris indiuidua, veluti huic. Sed arguunt sic præterea. Id quod voto ne fieret obflare, causa est legitima vt factum tollatur: si autem grande reipublicæ periculum immineret nisi vnus quispiam dum liber est, matrimonium contraheret, id potius eligere deberet quam religionem, ergo si eadem necessitas postquam est religiosus, incumbit, tunc etiam extrahendus est. Negatur autè prior assumpta. Respondeat enim mihi qui hoc vtitur Achile. Si salus omnino reipublicæ inde esset dependens quod qui vxorem habet legitimam alteram duceret, vtrū dimittere quæ habet deberet vt aliam sibi copularet omnino negabunt. Et tamè si res esset intergra, hoc est si ille liber esset, deberet illam sibi adiungere quæ ad publicam salutem conferret. Simile ergo nos de religioso respondemus: quippe qui fortiori est vinculo colligatus. ¶ Rursus, Palude arguit, quod in omni voto excepta subintelligitur auctoritas Papæ, si dispensare voluerit. Atque alij eidem rationi aliam adiungunt: videlicet quod homo à iure naturæ nullatenus se valet eximere: quapropter nullo obstantis voto si naturalis lex casum obtulerit necessarium, parèdum est: atque adeò omnino cum religioso dispensandum. Negatur verò illud documētum. Imò sicut potest homo sic se per matrimonium alteri addicere vt neque per Pontificem possit ab illo dissociari, ita se potest & per votum religioni mancipare. Quocirca falsum est quod in

Ad argu.

Replica
Solutio.

Altera ratio
Palude.

Solutio.

voto solenni illa subintelligitur exceptio. ¶ Reliqua istorum argumenta nullius sunt prorsus momenti præter illud, quod licet merito pluris habeatur, non tamen perinde cogit atque ipsi putant: Et est illud quod hic Caiet. ineluctabile existimat: nempe quod Pontifices supra memorati cum religiosis dispensasse legantur, vt religionem cum matrimonio commutarent. Ad hoc autè in primis responderi potest, historias illas saltè illam regis Aragonum non esse vsque adeò certam haud enim in Chronicis illius regni extat: nec vero in sacro canone: sed à Palude citatur. Secundo, vt Syluest. in verbo, votum. 4. refert, sunt qui assererent religiosum illum Aragonem non fuisse professum. Idemque astruunt de sanctimoniali Constantia. Vel fortè allegarunt non vsque adeò spontaneos solenniter vouisse: quod crederimè vsu venit. Præterea idè Syluest. Magister Palatii sacri non veretur dicere alia multa Pontifices factitare neque secundum ius, neque sine scandalo. At verò non opus est hoc confingere. Sed cum de re hæc diuersè fuerit iam pridè opinatum, Papa dispensans sequutus est opinionem illam quæ probabilè censebatur. Haud tamen subinde fit consequens vt illam tanquam de fide decreuerit. Nam facta Pontificum minimè articulos fidei constituunt. Quod miror tum alios, tum præcipue Caiet. non animaduertisse. Quapropter si Coelestinus dispensauit cum Constantia non dubium quin hoc D. Tho. notissimum fuerit: successit enim ei paulò post. Et nihilominus non fuit cur vereretur contrariam probare sententiam. Neque in hoc condeimnabat Papam: vt pote qui arbitratus fuerat suam opinionem fuisse probabilem. Quare si D. Tho. fuisset Papa, nunquam dispensasset, nec citra culpam potuisset, nisi sententiã mutasset. ¶ Quin age id expendamus quod Caietanus arbitratus est. Ait quippe quod cum Innocentius Tertius, illius Decretalis auctor, cum ad monasterium. Coelestino Tertio proximè successerit, qui cum Constantia dispensauerat, non est vero simile antecessoris sui factum commutasse. Ego verò coniicio Diu Thomam aliter sensisse: qui paulò post scripsit: videlicet Innocentium ob id illum canonè edidisse, quod diuersa esset sententiæ quam fuerat Coelestinus. Quod quidem citra eius iniuriã ratione iam dicta facere poterat. Nam Coelestinus non fecerat canonem quasi de fide. Et ideo S. Tho. Innocentij potius canonè amplexus est, quam Coelestini factum sequutus. ¶ Primum igitur argumentum respondetur, causam illam dispensandi quando votum impeditum est maioris boni, de simplici tantum intelligendum esse: nam solenn-

Ad alios
gumenum
coruè au-
thoriam.

Caiet. assero
matia.

Solutio.

Ad argu.

solenne perinde ac matrimonium fit indissolubile. Quare nullam permittit dispensandi causam. Unde optimè ait Sanctus Thom. peccatis humanarum rerum per easdem res humanas obviandum esse, non autem per hoc quod res diuina in usus profanentur humanos. Quocirca cum religiosi omnino sint munito defuncti, nulla de causa aut euentu sunt illinc reuocandi. Vide quàm affirmanter hanc Diuus Thomas opinionem habuerit imbibitam, contra quàm Caietanus censuerit.

Ad 2. argu. ¶ Ad secundum respondetur, id tantum conuincere, quod sicut potest in voto orationis aut sacrificij dispensari, quæ excellentiora sunt obiecta, potest & in voto simplici continentia, siue temporalis siue perpetua. Attamen dum solemniter fit: non censetur indispensabile propter dignitatem obiecti castitatis, sed, ut identidem repetimus, propter traditionem & participationem voluntatis: cuius gratia opus castitatis sit excellentioris virtutis, putà religionis & latræ. ¶ Ad tertium respondetur latum esse inter abstinentiam & continentiam discrimen. Cibus namq; per se medium est ad conseruationem vitæ indiuidui: coitus autem non nisi ad conseruationem speciei: ob id quæ continentia, vbi in periculum vergit manifestum ac presentissimum vitæ etiam citra dispensationem, vt supra diximus, nõ obligat. Sed per episcopalem potest qui votum susceperat, illud frangere. Ac perinde vbi res est dubia, locus dispensationi patet. Nam in huiusmodi casibus continentia desinit esse materia voti. Vbi autem coitus saluti indiuidui medicinalis censetur, quia non per se ad talem vitam ordinatus est, non ideo esse desinit materia voti: atque adeo dum solenne est, tolli per dispensationem non potest: sed tali periculo per alias medicinas, vel abstinentiam est succurrendum.

Ad 3. Argu. ¶ Ad quartum deniq; Sanctus Thomas respondet, quod monachus dum episcopali infusa in signatur, nõ magis à paupertatis voto absoluitur, quàm continentia: quia nihil habere tantquam proprium debet: sed sicut dispensator communi bonorum Ecclesie. Similiter neque à voto obedientie liberatur: nam quod prælati religionis non obediunt, inde accidit quod superiore non habet præter Papam: sicuti generalis magister, licet nemini in religione obediatur, non censetur exemptus. ¶ Ad illud autem verbum Eccles. contra questionem citatum, quatenus primæ superioris repulsæ opinioni astipulari videtur, respondendum restat. Videtur enim continentia illic propter eius pretiositatem indispensabilis censeri: quod si verum

Ad aliud arguementum

esset, nec votum eius simplex dispensari posset. Respondetur ergo id tantum illic doceri quod nec carnis fecunditas, nec bonum aliquod corporale focundantur est continentia, quæ bonum est animi. Sed nihilominus si votum est simplex, dispensari potest. ¶ Id autem quod hoc loco Diuus Thom. de episcopo monacho affirmat, profectò difficultate non caret. Primum enim ambiguum reliquit, an nihil voluerit discriminis inter Episcopum monachum, atque alios ex seculo assumptos in paupertate constituit: an verò soli monacho censuerit non licere habere proprium: reliquis verò id licere. Nam si peculiariter id de monachis astruxerit, id porro mori & vsui videtur contradicere. Quoniam monachus in episcopum creatus perinde fit dominus decimarum ac prouentuum qui suæ functioni destinati sunt, ac si ex seculo assumptus esset. Si autem voluerit nullum episcoporum vllum habere dominium suorum reddituum, sed tantum dispensationem, res esset creditu longe durior: quod libro. 9. tractatur sumus. & 10. pro captu nostro presius disserturi. Crediderim namq; cum episcopales fructus stipendia sint episcoporum, dominium illorum habere: licet iure misericordie largiores teceantur eleemosynas fundere quam seculares, tantquam pauperum patres. Alioquin si dominium non haberent, quicquid superflui expederent, contra iustitiam vsurparent, & ad restitutionem tenerentur: quæ quidem sententia acerbissima esset. Sed quia hic articulus illic habiturus est proprium locum, super sedem interim. Fortasse verò hic D. Thom. inter episcopum ex seculo assumptum, & illum qui assumitur ex religione, noluit discriminari quantum ad redditus episcopales, sed quantum ad alias proprias possessiones. Cõcedit enim. 2. 2. quæst. 87. arti. 6. seculari episcopum posse habere proprium, quod denegat religioso. At verò forsitan non est tam indispensabile votum paupertatis in religioso quàm castitatis. Nam postquam creati sunt episcopi, nonnuquam hac parte cum illis dispensatur. Et illos qui ad primam Apostolicam sedem assumuntur, notum est propria possidere: licet à voto castitatis, religioni annexo, non sint absoluti.

ARTICVLVS III.

Verum ad commutationem vel dispensationem requiratur prælati auctoritas.

Post

Ambiguitas in littera D. Thom.

Conclusio sponsum.

Solutio.

Argumentum 2.º

Argumentum 3.º

Argumentum 4.º

Conclusio

Vltima conclusio

ost quàm visum est auctoritatem commutandi dispensandi; vota in ecclesia existere, videre restat an penes solos prælatos sita sit. Et arguitur à parte negativa. Potest vnusquisq; liber homo absq; prælati licetia religionem ingredi per votum autè solenne religionis à quibuscunq; votis in seculo editis absoluitur: vt habetur ca. scripturæ. extra, de voto, ergo citra prælati auctoritatem sit votorum absolutio.

¶ Secundo: dispensatio voti in hoc consistere videtur, quod prepositi iudicio decernatur votum non esse obseruandū: at si prælati id perperam decernat, non subinde videtur subditus à voto absolutus: quia nemo contra diuinum præceptum soluendi promissum dispensare valet: ergo prælati auctoritas nõ sufficit. Imò verò nec requiri videtur. Si enim qui voto irretitus est, redire censet in tali euentu non esse seruandum, continuò sit liber: siquidem votum eo casu non obligat quo malum est ipsum seruari: non ergo ad hoc munus auctoritas prælati necessaria est.

¶ Tertio. Si dispensare in voto, præfectorum esset potestas, tunc omnibus competere: non tamen cuncti facultatem dispensandi habent in quocunq; voto: ergo hæc non est prælatorum potestas quatenus prælati sunt.

¶ In contrarium existit, quod votum perinde ac lex obligat: ad dispensationem autem legis necessaria est superioris auctoritas: ergo & ad dispensationem voti.

In præsentis articulo tametsi de sola dispensandi commutandiq; auctoritate interrogatur, de causa pariter legitime dispensandi respondendum est. Quare duabus est operæpretium conclusionibus respondere. Prior est. Ad votum dispensandum necessaria est superioris auctoritas. Nam vt hoc obiter verbum in tyronum gratiam non præterierim, non hic loquimur de absolute à transgressione voti: quannis enim postquam castitatem voueris lapsus carne fueris, tuus te paroccius valet absolueri: Sed de dispensatione probatur conclusio. Votum, vt in superioribus communstrauimus, est promissio quæ de re aliqua Deo fit, quæ illi accepta est & grata: quod autem Deo acceptabile sit & gratum, ex eius pendet arbitratu: atque adeo & iudicio præpositi qui in ecclesia vices eius fungitur: ad illum ergo spectat super votis dispensare: secundum illud. 2. ad Corin. 2. Nam & ego si quid donauim, propter vos, in persona Christi.

¶ Posterior conclusio. Ad voti dispensationem ac perinde ad commutationem quæ in miris sit

bonum, requiritur causa. Probatur primò auctoritate modo citata. Nam vbi ait Paulus, in persona Christi, auctoritate designat: vbi vero subdit, propter vos, causam subligat legitime dispensandi: quæ quidem in bonum ecclesie referri debet: alioquin in honore Christi non cedit. Hoc enim iam supra in fine secundi libri de legis dispensatione demonstrauimus: nam cū lex non nisi propter bonum publicum statuitur, sit vt nisi eiusdem gratia licite dispensari queat. De voto aut non longe dissimilis est ratio: nam postquam quis fidem suam Deo obstrinxit, non debet eius vicarius promissum remittere, nisi in bonum ecclesie cui ipsum Christus præcecit. Alias non esset fidelis dispensator, sed dissipator iniquus.

¶ Circa priorè conclusionem discrimen in primis recolendū est, quod supra inter eos constitimus qui irritare vota possunt, atque eos quibus solum incumbit dispensare. Functio enim prior potestatem ecclesiasticam non exigit quare parentibus, matris, & dominis conuenit. Posterior verò solis incumbit prælati: qui tamen irritare non perinde valent nisi religionum præpositi: quoniam his vtraque competit facultas.

¶ At de commutatione rimandū est, vtum citra superioris auctoritatem priuatum fieri queat. Syluest. namq; verbo, vota. 4. §. 7. in partem negatiuam inclinat: nimirum affirmans quod nec commutatio in melius absque prælati auctoritate fieri possit. Haud tamèn opinio hæc veritate pollet: quoniam nec eius testimonia firma sunt. Distingvendū igitur. Aut enim simplex votum in illud mutatur quod manifestum est esse melius: aut in illud de quo id quoquo pacto ambigatur. Si euin liquet commutationem in melius fieri, tunc superioris auctoritas non exigitur: vt Caietanus hic probè censet. Hic namque veritati & rationes suffragantur & testes. Est enim assertio, tum capituli, peruenit. 2. extra, de iureiurando, propositum aut promissum nõ infringere qui in melius illud commutat. Et in capitulo citato, scriptura. de voto. ob id vota in seculo facta extingui censentur per solenne religionis, quod omnia mutantur in melius: quæ quidem commutatio priuata sit auctoritate eius qui se religioni adiecit. Sed & ratio nihil est minus efficax. Cum enim voti obligatio ea sit prorsus vt quod vouisti reddas, quando id persoluis quod constat, tunc melius: tum perinde creditori acceptis. & gratius, cumulator sit à te solutio. Cuius ergo Deum, qui inefabili infallibilique iudicio perpensor est rerum, constat quo res melio-

Prælati

Dubitatio

Opi. Syluest.

Resistitur, syluester. Ver. solutio

Caietanus

Ratio præterite assertio.

res

res sunt, gratiores acceptioresq; habere non est dubium quin qui votum in melius commutat, cumulatius ei soluat, atque adeo nulla indigeat prelati autoritate. Accipe ad rem confirmandam exemplum. Si quis cereum, verbi gratia, Deo vouit, aut ouem, aut bouem, & loco illorum argenteum calicem Ecclesie largitur, quis ambigat voto satisfecisse, adiutumq; & tutorem Ecclesie imprudenter atque infideliter agere, si solutione repellent. Nec vero iura ciuilia huic obstant veritati: na I. mutuum. ff. si certum petatur. solum habetur quod aliud pro alio inuito creditore solui non potest: nam inter homines non quicquid melius est, acceptius sit creditori: vel quia non est ei tam vtile: vel quia non est tam gratum: vel alia de causa: quod respectu Dei contingere non potest. Imo dum nobis constat rem esse meliorem, constat eum magis acceptam habere: atq; adeo semper in talem solutionem consentire: iuxta illum Institutio. titu. quibus modis tollitur obligatio. Consentiente creditore, aliud pro alio solui potest. Adde quod forte si certum esse posset rem esse aequalis apud Deum valoris, in consulto prelato posset fieri commutatio. Sed tamen non esset adeo tutata: quia dum agitur de aequalitate, alienum requiritur iudicium. Nam commutatio si solo debitoris arbitrio fiat, auctiorem solutionem videtur exposcere. Nec vero simplex modo votum commutari in melius potest autoritate priuata, verum & solenne religionis in auctiorem aliam, ac perinde altiore: vt permittitur. c. licet. de regularibus. Haud tamen commutari in aliud votorum genus. Sicut nec dispensari. At vero quando in dubio est vtrum mutatio in melius, an in minus bonum fiat: nempe vbi compertissimum non sit opus esse excellentius, semper est autoritas prelati necessaria. Quocirca votum simplex castitatis mutari priuatum non potest: quia nihil in votis melius aestimatur. Nec votum Hierosolymitanæ peregrinationis: nam postquam hæc soli Papæ referuantur, nullus alius ea commutare potest. Quin vero nec votum abstinentiæ, nec alia personalia tuto citra prepositi decretum mutantur. Eo potissimum quod quoties votum in leuius mutatur, non nihil habet dispensationis admistum: quandoquidem remissius sit vinculum. Qui sint autem prelatorum ordines quibus facultas adsit dispensandi, ex iure canonico explorandum est. Primum omnium antistes omnes nisi per Pontificem Maximum prohibiti esset, suo ordinario munere super omni voto in sua

quisque Diocesi, veluti Papa in toto Christianismo, dispensare possent. Attamen quoniam maiores fidei causas, vt extra, de baptismo & eius effectu, admonetur: ad summum Ecclesie caput Christi vicarium deferri decet, quinque votorum species ipsi sunt iure reseruata: Nempe votum religionis, & votum castitatis perpetuæ, votumque peregrinationis Hierosolymitanæ, Romanæq; ac Compostellanæ. Tametsi Romanum, Compostellanumque votum solum est vsu reseruatum Romanæ curiæ: nam iure solum excipitur votum Hierosolymitanum: vt patet. cap. quod super his. & cap. ex multa. extra. de voto. Imo vero cum reseruationis ratio ea illic supponatur quod eiusmodi votum in subditum terræ sanctæ suscipitur, adnotauit ibi Panorm. illud tantum esse Papæ reseruatum, quod illa ratione suscipitur. Quare si fiat, inquit, ex deuotione & non pro subsidio, episcopus posset dispensare. Attamen consuetudo aliter habet, cui ideo standum est. Quare dispensatio episcopi non teneret. Præter hæc ergo vnusquisque episcoporum potest super omni voto simplici suorum parocianorum dispensare. Hæc autem in Archiepiscopo facultas, ad dioceses sibi suffraganeas non extenditur: quoniam cura ei non incumbit animarum ordinaria nisi in sua diocesi: etsi in causis forensibus ad ipsum fiat prouocatio. Abbates item & religionum præfecti non solum generales ac prouinciales, verum & conuentuales eadem vigent dispensandi autoritate: nam hac parte veluti antistes ordinarij suorū sunt subditorum. Haud tamen ad vota secularium qui sibi sunt subditi, eadem facultas nisi de speciali priuilegio protenditur. Et est generalis regula quod dispensandi facultas eadem vbiq; est commutandi: quandoquidem Diuus Thomas ait. maior est dispensandi quam commutandi. Discrimen autem Panormitani super capitulum, proposuit: de concessione præbendæ. videlicet Papæ dispensationem, absolutam esse relaxationem totius obligationis: episcopum autem non prorsus vota commutare, sed relaxare, nullum habet aut iuris, aut rationis fundamentum. In illo namque capitulo sic Papæ conceditur dispensandi facultas, vt episcopis non interdicatur. Parocij vero curati, quia iurisdictionem non habent, eadem dispensandi autoritate carent. Nec vero Archidiaconi eadem funguntur. At de his iura sunt consulenda. Ex his sit consequens, episcopum super voto castitatis non perpetuæ, sed temporalis dispensare posse. Nam cum ordinaria pote-

standum.

Panorm.

Dubium.

Regula generalis.

Panorm.

Corollarij.

pote-

est directū votam religionis. At nunquam mihi hæcenus hoc potui satis persuadere: nam etsi non sit votum directum religionis, nihilominus posita conditione sit obligatio ad religionem quæ ex vi voti nata est & confirmata. Et ideo omnino timeo aliud asserere quam quod sit Pontifici Max. reseruatum. Tametsi fatear non tantam causam ad eius dispensationem requiri, ac si votum esset absolutum. De causis subinde dispensandi & commutandi vota, discrimen perpendendum est. Per dispensationem namq; & vinculum prorsus voti dissoluitur, & eius materia tollitur. Quapropter bonum quod est dispensandi causa, veraque rationem commensare debet: scilicet vt maius sit quam erat materia voti, & quam erat vinculum quod ad religionis latræq; virtutem pertinebat. Commutatio autē voti vinculum non dissoluit, & ideo non alio opus est quam vt materia sit melior si mera est commutatio. Hæc regulas in præsentiam constitui solitas. Sūt autem tum obscuræ, tum fallaces, & ad vsum parū conducentes, nisi accuratius explicantur. Et ideo ad huius explicationem commemoranda sunt causa dispensandi in voto. Superius enim articulo. tres ex mente S. Thom. retulimus, scilicet si votum sit malum, aut inutile, aut impeditium maioris boni. Hic autem ait debere huiusmodi causam cedere in bonū Ecclesie, ac subinde in honorem Christi: quæ quidem non sunt nouæ causæ, sed aliarum finis & explicatio. Est ergo dubium quod hic mouet Caietanus, vtrum ad dispensationem voti semper requiratur causa quæ eius executioni obstat, videtur enim id S. Thom. in solutione secundi affirmare: vbi ait quod si prelatus in voto simplici religionis dispensat, nulla apparet causa oblatæ, dispensatio non tenet. In contrarium autē facere videtur quod commutatio sine vlla oblatæ causa sit licite: & tamen idem apparet vtriusq; iudicium. Itē quia nonnunquam votum dispensatur, etiā si impleri possit, propter aliquod publicū emolumentū. Ad istorū ergo dilucidationem per hæc respōdetur documenta. Primum ad voti dispensationem necessaria est causa obstant. Vbi notandum tripliciter posse causam obstarē: videlicet, vel ex natura materiæ voti, vel ex parte vouentis, vel ratione communis boni. Ex parte materiæ: Primum si illicita sit. Et tunc malignitas eius obstat. Si vero sit inuisibilis, inutilitas etiam ipsa quodammodo impedit. Nam opus vanum non est Deo gratum. Et in his casibus non opus est quod causa illa dispensandi præstantius sit bonum quam voti

Solutio.

De causis dispensandi & commutandi vota.

Dubium Caietani.

Documentum.

voti vinculum absolutè cōsideratum: sed quā vinculum talis voti, scilicet mali, vel inutilis: quod proinde minimi est pretij: & ideo in rem parui momenti mutari potest aut prorsus tolli. Potest secundo impedimentum intercedere ex parte vouentis: puta eius infirmitas aut debilitas ob quam commodè non potest illud implere. Et tunc etiam in commutatione pensanda est illa infirmitas, vt cōmutatio remissior fiat & elementior. Inò tanta esse potest vt sit obligatio simpliciter dissoluenda. Sed potest tertio obstaculum ex parte communis boni existere. Vt si vouisti ieiunium quod tibi impedimentum est studendi aut pradicandi: omnia enim talia bona cedunt in bonum commune. Et tunc verum habet regula, quod bonum illud voto obstans, propter quod sit dispensatio, debet estimari pretiosius quàm erat materia, & ipsum voti vinculum. Pariter si Hierosolymitanam peregrinationem voueris: & expedit ecclesiæ vt aliter ei inferuias. Vel si voto simplici te ad religionem obstrinxisti: sed ad cōmunem pacem reipublicæ confert vt uxorem ducas. Tunc enim licitè sit dispensatio: quia commune bonum tui obstat voti executioni. Si autem in tuum tantum bonum particulare cederet, minimè eadè dispensatio liceret.

¶ Ex istis consequitur, ad commutationem, quæ mera est commutatio, hoc est quæ in melius fit, nullam exigi prorsus obstantè causam, sed satis est vt ad finem magis conducatur. Exemplum extat in c. Quod super his. de voto. vbi mulierū vota visitandi terram sanctam permittuntur in eleemosynas: nō quod executioni voti quippiam obstat: sed quod in subditum terræ sanctæ, plus mulierū pecunia, quæ præsentia confert. Quando verò cōmutatio fit in minus bonum, semper requiritur causa obstans. Quoniam tali commutationi admitta est dispensatio: nempe non nulla voti relaxatio.

¶ Hinc ergo fidelis dispēfator & prudens colligat vt dum voti impedimento satis per commutationem succurratur, illo vtatur citra dispensationem re medio: aliàs infidelis esset: nā omnimoda dispēfatio, citra necessitatem, culpa non caret: neque dispensantis reatus petentem excusat quin eodem compliceatur. Tamen est maior sit in dispensante. ¶ Hic autem forsitan sedulus lector inquirat, vtrum sit maior cū difficultate dispensandū, lex ne an votū? Vtrumque enim extant argumenta. Lex nanque quia in cōmune bonum ponitur, & vniuersos ciues ligat, apparet sanctius esse custodienda quàm votum. Econtrariò verò quia votum

Dubitatio.

fit Deo, atque adeo ad virtutum attinet religionis, videtur maiorem causam dispensandi requirere. Vix ergo respondere ad hoc certa regula possumus. Igitur aliqua esse potest lex, quam dispensatione violare perniciosus sit quàm particulare votū tollere. Aliquod verò e conuerso potest esse votū, cuius dispensatio maius sit religionis offendiculum. Causæ autem legitime dispensandi late. i. q. 6. commentantur: can. requisitis, & ibi glos. & can. necessaria. & subsequenti. Sunt enim pensanda tempus, vtilitas, persona, & rei qualitas. ¶ Vtrum verò illa dispensandi causa, ceu legitima & idonea admittenda sit, quod illi qui voto tenetur, graue molestumque sit illud explere, iam loco citato in fine libri primi respondimus: na quod quado molestia ad difficultatem ex re ipsa nascitur, nempe quia res est ardua & viribus impar, tunc causam offert ad dispensandū legitimā: tamen quando ex corrupta affectione & morbo vouētis procedit, profectò non est legitima causa: nā cum in hūc finem voueris vt morbo tuo prauoque habitui medearis, id ipsum in causam proferre, vt ab eodem religeris voto, non est fidei sinceritatem seruare. ¶ Post hæc de priuilegijs quæ in diplomatibus Cruciatæ ad votorum dispensationem indulgentur, hoc notandum est, quod non sunt perinde intelligenda atque facultas absoluendi à peccatis seruatis. Facultas enim in peccata ad illa etiam extenditur quæ quisq; postq; Bullam susceperit cōmisit. Priuilegiū verò dispensandi in voto, illudve cōmutandi, non nisi de illo voto intelligitur quod antè edideras quàm diploma susceperis. Nam dispensatio voti nihil ad forum penitentiarum attinet: sed est alia distincta facultas, quam Pontifex suscipienti Cruciatæ bullam tunc super votum quod commiserat indulget: ac si tunc dispensationem ipse postulasset. Etenim cum vota ad religionem pertineant, tantique subinde estimata semper fuerint in Ecclesia, incongruum esset vt alicui antequam votum emiserit, facultas fiat vt quoties emiserit, possit ab illo per dispensationem liberari.

¶ Rursus circa eadè diplomata animadvertendum est, quo tenore eadè indulgetur facultas nā si exprobat vt super nullo voto dispensatio fiat: nā in votum nā in subsidium belli erogata, tunc non iam facultas dispensandi, quam cōmutandi aut redimendi votū: atq; adeo talis eleemosynā pro ratione voti per prudentiā dispēfantis taxada est. Si autè facultas simpliciter fiat dispēfandi, tunc admoniti sunt dispēfatores, nō illis fieri absolutā dispensandi licentiā, sed

Solutio.

Virtute diplomatibus nequit dispensari nisi in votis ante eius susceptionem commissis.

sed si legitima intercesserit causa: nā verbum absolutè prolatum, secundum tenorē iuris intelligendum est. Neq; id demum tacitus præteribit, quod crediderim nullo diplomate in fauorē alicuius monasterij, aut hospitalis, aut subdij indulto, facultatem fuisse vnquam concessam dispensandi in voto religionis, aut perpetuæ castitatis. Hoc propter Bullam admoniti dixerim, quæ in fauorem D. Antonij circumfertur: vbi si verba cortice tenuis audias, eadem illic facultas cōprehendi videtur: quandoquidem generale conceditur priuilegium dispensandi in voto, exceptis illis Hierosolymitanæ Romanæq; peregrinationis. Attamen eodem verborum contextu accuratius profectò constat minoris voti exceptionē liquidum esse testimonium exceptionis maioris. Sed hic lateat fallacia, q; votum religionis & perpetuæ castitatis ab ipso vetustissimo iure excepta sunt. Et ideo nisi exprimat facultas super eisdem dispensandi, non comprehenduntur sub generali clausula, sed semper intelligantur à iure excepta. Votum autem Hierosolymitanum, quia recetiori iure excipitur, necesse habet expresse excipi, quando non conceditur.

Ad argu.

Ad primum igitur argumentum questionis conceditur omnia vota quæ in seculo sunt cessare per solē religionis, vt capitulo citato habetur. Haud tamen prorsus illa cessatio fit priuata autoritate vouentis. Inò sit per legem ecclesiæ, quæ optimè celsuit, qui vitā secularem in monachatum mutauerit, ut illis particularibus votis liberetur, quæ ad directionem eiusdem secularis vitæ ediderat, nam particularia in illo vniuersali clauduntur, quo tota vita perpetuò mōcipatur religionis obsequio. Præterquam quod religionis onus alias secum facinas non fert. Quæ ratione supra dictum est, illa etiam quæ post professionem monachus emittit, irritari possit à prelato.

Ad argu. s. Thom.

Inter respondendum autè ad secundum cōfutat primo D. Thomas quorundā opinionē, qui aiebant prelatos oēs pro suo libito peninde posse super vota subditorū etiam seculariū dispensare, vt dictum est posse parentes illa irritare quæ filij illegitimæ atatis emiserint: nulla scilicet interueniente causa. Quorum ratio erat, quod in omni voto intelligitur exceptio

Palud.

authoritatis prelati. Inò verò Palud. in. 4. d. 37 q. 5. hac eadem ratione vitur ad probandum Papam dispensare posse super voto solenni. Hinc ergo opinio affertur antè D. Thomas contradicit, vbi fundamentum istorū subuertit: nam prelatos, nec verò maximus, dominus est absolutus aut legum aut voluntatū subdi-

torum, sed merus dispensator: idemq; non in destructionem, sed in edificationem corporis Christi: vt. 2. ad Corinth. 10. ait Paul. Et ideo si cūti præcipere non valet quæ Deo displicent nēpe peccata, ita nec illis, ne hāc, obstare, quæ Deo sunt accepta. Quæ vniuersisq; subditorum absolutam habet potestatem, quædi, à prelato inde pendentes: ac peninde in voto, nulla subintelligitur superioris voluntatis exceptio: nisi parentis (vt diximus) ac prelatorum religionum. At verò spectat potestā ad episcopum prædū maturoq; iudicio perpedere, an causa aliqua interueniat dispensandi.

¶ Ex his inferit D. Thomas pertinet regulā. Nēpe quod in manifestis, videlicet vbi manifestus est error prelati, tunc dispensatio nō excusaret à culpa. Vt si prelatus, sine apparenti scilicet obstante causa, super votum religionis dispensaret. Si aut, inquit, esset causa appares per quam res in dubium verteretur, hanc tunc posset iudicio prelati dispensantis vel cōmutatis. Non tamen iudicio vouētis proprio, quia ipse Dei vicem non gerit. Nisi forte casu quo voti materia manifestè illicita esset, neq; ad superiorem opportunus pateret recursus. Quoniam tunc, vt dictum est, episcopice locus pateret.

¶ Circa hæc autè S. Thomæ asserta nonnullæ occurrunt dubitandi rationes. Prima circa illationem illius enthymematis: Prelatus prohibere non potest virtutum officia: ergo neque prohibito dispensare. Etenim aut nomine virtutis intelligit materia voti, aut id ipsum quod est vouere. Prior enim sensus esset huiusmodi: Prelatus non potest cohibere subditos ne ieiunent, aut orent, aut peregrinentur, &c. ergo nec potest prohibito tollere vinculum huiusmodi operum. Quæ quidè argumentatio dupliciter peccaret. Primo, quia nulla est illationis vis: nā est monasticus præfectus nec quiret impedire quin liberè quis oraret, aut ieiunaret, posset nihilominus impedire votum: sicut maritus, licet iniquè ageret, impediendo nē vxor oraret, nihilominus posset irritare votum. Pariter ergo episcopus, licet nō obstatet subdito quin liberè exerceret virtutum opera, nihilominus tollere prohibito posset vinculum, vt scilicet non se nouo funiculo perfringeret. Secundo & antecedens eiusdem illationis est falsum. Potest enim prelatus in religione aliquid quando opus vnius virtutis propter aliam prohibere: videlicet nē orationi monachus vacet, sed infirmis seruiat: ne ieiunet, sed studeat. Si autem nomine virtutis, intelligit ipsum vouere, nec tunc solida erit argumentatio, quæ est hæc. Nō potest præcipere peccata, ergo neq; prohibere.

Prima dabitur ratio circa asserta D. Thomæ.

R. r. re, ni

re nē vota sūt, aut facta pro libito tollere. Infirmas enim consequētia patet in religionis praelato, & parēte respectu filij: qui non pōt ei praecepere peccata, & tamen pōt eius vota casare. ¶ Ad hōmīn ergo intellēctum notandū: alteram esse rationem superioris qui habet dominū voluntatis subditi, quales sunt maritus, pater, dominus, & praelatus religionis: alteram verō, praelatorum populū qui eiusmodi nō habent dominium, sed tantūm spirituale iurisdictionem. Et D. Thomas non loquitur hic de priore superiorum ordine, quorum est vota irritare: nam de illo rem iam articulo. 8. & 9. expēdiuerat: sed loquitur de praelatis tantum quatenus praelati sunt, spiritualesq; indices: quibus idcirco non irritandi, sed dispensandi suppetit facultas. Et de istis cōstituerē pergit, quod cum nō sint dñi voluntatū subditorum, non sunt eorundem vota ex ipsorum voluntate pendenda: atq; adeo neque in eiusmodi votis excepta subintelligitur Antistitis auctoritas, vt sint conditionalia, si episcopo aut Papae placuerit, sicut votum filij, aut vxoris, aut monachi. Quod quidem documentum per se est manifestum: & ideo Palud. atque alij qui contrarium sentiunt in hoc sunt cæcutienter hallucinati. Pontifices namq; non sunt domini subditorum, nec eorum voluntatum. Quare sicut matrimonia alijq; ciuium contractus, ita & eorum vota iisdem episcopis inconsultis firma & solida sunt. Hac ergo voti firmitate supposita, optime procedit ratio S. Thomae in vtroq; sensu eorum quos nuper impugnabamus. In priori scilicet quod sicut non potest episcopus prohibere virtutum opera, putā ieiunare, orare, religionem ingredi, & c. ita neq; pōt eos prohibere quin eadem opera absolute voueant: quandoquidem non est dominus suae voluntatis. Quare nullū est argumentum quod de parēte & vxore faciebamus. Itē & in posteriori sensu, vt nomine virtutis votū ipsū intelligat, pcedit etiā argumentatio: videlicet quod sicut non pōt episcopus aut Papa subditis peccata praecepere, ita neque potest opera virtutum, putā vota, quippe quae absq; ipsius superioris consensu firma & solida sunt, pro libito impedire: atq; adeo neq; horum nodos & vincula rumpere. Atque hanc secundam arbitror legitimam esse mentem D. Thomae. ¶ Sed dubiū de sensu conclusionis restat, quae ait, dum praelatus sine vlla saltē apparenti causa dispensat, eiusmodi dispensationē nō excusare à culpa. Triplicē enim intelligentiā verbū hoc parturit: nempe quod praelatus dispensans non excusetur à culpa: & de hac non dubi-

Solutio.

Dubium.

tatur quin vera sit: nam peccat vel contra prudentiam, vel contra fidem dispensandi. Secundo quod nec subditus dispensationem procuras culpa careat: quod etiam certū est. Nam qui rem iniusta procurat, reus est noxiae. Sed tertius sensus esse potest, quod etiā post dispensationem non excusetur à culpa si illa vtatur, quasi dispensatio non teneat. Et de hoc sensu suboritur alicui potest dubitatio: nam postquā dispensatum est, videtur subditus ab solutus. At verō D. Thomas oēs tres sentias astruxisse videtur: nam ait, quod sicut non potest praelatus peccata praecepere, ita neque pro libito dispensare. Praeceptum autem illud nullius est vigoris: ergo neq; dispensatio. Et in hanc partem in calce lib. 1. sententias secuti maiorū subscripsim: nempe quod si Papa vel Episcopus in legibus suis dispensat, quāuis aliquando iniquē id faciat, nihilominus dispensatio tenet. In his autem quae de iure diuino pendent, quale est votum, & promissorium iuramentum, vbi manifeste constat nullam intercessisse causam, euanda est dispensatio: quoniam cum iam res debita Deo sit, non potest Papa illud gratis sine causa quae Deo saltē appareat accepta, condonare. ¶ Ad tertium deniq; respondetur: nullam esse consequentiam, quod si ad praelatos functio dispensandi spectet, omnibus equo iure competat. Maximus enim Pontifex qui vicem Christi gerit, plenariam habet in ecclesia potestatem in omnia vota, quae sunt dispensabilia. quod D. Thomas ad excipendum solēne votum religionis apposuit. In ea verō quae inferiora sunt, potestas se inferiorū praelatorum prolatat: vt pote ad quos necesse est identidem recurrere. Quare excepto voto religionis & perpetuae castitatis exceptarūque peregrinationum dispensare valet: nempe in votis orationum ac ieiuniorum, reliquarūq; peregrinationum. Sed S. Thomas non excipit nisi Hierosolymitanam: quia forsā sua etate nulla alia erat excepta. ¶ Ad forsā hic quispiam eundem sanct. doctorē cōtradictionis redarguat. Dixit enim in. 4. d. 38. quēst. 1. arti. 4. omnia vota perpetua reseruari Papae: hic autem ait super votum ieiunij posse ab alijs praelatis dispensari, & pariter orationis: quae nihilominus possunt in perpetuum fieri. Respondetur autē vota illic appellare perpetua quae per se dū absolute aduntur, perpetuitatem habēt annexam: vt est votum religionis & castitatis: qui enim absolute castitatem vouit, perpetuam intelligit. Votum autem ieiunij & orationis nisi perpetuitatis conditio exprimitur, non affert illam

Solutio.

Ad 3. argu.

scrupulus

Solutio.

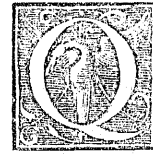
lam

lam ex sua natura. Et ideo quāuis in perpetuum fiant, possunt ab inferioribus praelatis dispensari.

QVÆSTIO QVINTA, De religionis voto in particulari.

ARTICVLVS. I.

Verūm religionis votum ad statum perfectionis attineat.

VONIAM bifariam quaestione. 2. dicebamus votum fieri solenne, videlicet, vel per religionis susceptionem, vel per clericorum consecrationem: neq; de eiusmodi solemnitate, alijs se ad dicendum insinuantibus, satis illic nobis dicere licuit, operæpretium duximus, ne truncum tractatum hunc relinquere, singulas quaestiones de huiusmodi votis hic tandem adhibere. Alteram scilicet de voto religionis, ac de voto clericorum alteram. Arguitur ergo statim quibus nos haeretici argumentis oppugnant, religionis votum nihil ad statum perfectionis attinere. Religionis tum vox, tum etiā res ipsa, vniuersae Christianae familiae sunt communes: est namq; religio cultus patriae, secundū illud Cicero. 1. de Officijs: Religio est quae naturae diuinæ cultum & religionem affert: quod quidem non solum Christianis omnibus, sed etiam cunctis mortalibus competit. Quod si aliquibus per Antonomasiā tribuendam hoc nomen esset, soli sunt sacerdotes, factorūq; administri, qui Hierarchicas religionis actiones exequentur: falso ergo nomē hoc sibi monachi arrogant. ¶ Secundo arguitur. Perfectus in hac vita nemo esse potest: nā vt. 3. Physicorum author est philosophus, perfectū est cui nihil deest. In hac autem vita, vt habetur Ia. cobi. 3. in multis offendimus omnes: vnde Paulus. 1. ad Corinth. 13. Cum venerit, inquit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: temerarium ergo est atque impium, nomen perfectionis in hoc lubrico seculo nobis vsurpare. Quod si aliquid in terris perfectionis existit, illa in charitatis culmine & fastigio posita est, secundum illud ad Colossen. 3. Super omnia charitatem habete, quae est vinculum

i. Argumēt.

Cicero.

i. Argumēt.

Iacobus Paulus.

perfectionis. Non ergo in monasticis consilijs perfectio eminet. ¶ Tertio deniq; ad rem proximē arguitur. Si religiosorum status ad perfectionem pertineret, eō presertim quod in consiliorū exercitio quae monachi profitentur, perfectio collocaretur: hoc autem falsum est: imō Christus sic nos Matth. 23. influit, vt in illis duobus magnis mandatis, dilectionis Dei & proximi, pcedere intelligeremus vniuersam legem, & prophetas. ¶ In cōtrariū est q; vetustissimus Dionysius. 6. capite cœlestis Hierarchie post Antistites religiosi quoque perfectionem tribuit: quos monachos, & suo idiomate triapedas, id est Triadi perfectē famulantes nūcupat. De quibus subinde ait eos qui nominantur Dei famuli ex Dei puro seruitio & famulatu vniū ad monachalem perfectionem.

Dionysius

D. Thomae

i. Conclus.

Probatio

Paulus

Argumentum quaestiones huius locupletē AD Thom. vt plerūq; omnia & luculenter edisserit. 2. 2. q. 8. 4. & infra summam: hic verō & ad rem praesentem accōmodo octo conclusionibus respōdebimus: quibus ab ijs qui monachos dilacerāt, eorū insilita protegamus. ¶ Est ergo prima conclusio. Perfectio Christianae vitae, ad cuius fidē suscipiendā adorādā & collēdā vniuersus obligatus est orbis, in solo charitatis culmine secundum suam essentia & substantiā posita est. Conclusio liquida est. In hoc namq; vniuersūq; rei perfectio cōsistit, quod suo supremo fini vniatur: per vnā autē charitatem & angeli & homo Deo vniuntur, qui vtriūq; creaturae finis est: ergo in charitatis fastigio nostra consistit perfectio. Secundū illud citatum Apostoli, Super omnia charitatem habete, quae est vinculū perfectionis. Cū verō audis, vniū, nō intelligas, adipisci, assequi & comprehendere: hoc enim per visionē Dei fit, in qua proposita nobis est nostra felicitas: Nam quādiu in hoc corpore positi sumus, vt ait Paul. peregrinamur à Domino: atque ad eō ipsum non attingimus: sed voluntatem habemus praefates fieri ad ipsum: quod cum faciem eius conspexerimus, obtinget nobis. Per charitatem autem sic, cum ipso conglutinamur, vt cum anima corpus, & secundum illud Ioann. 4. Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet & Deus in eo. Nam si Physicam consulas, tam in anima corpus est, quā in corpore anima: sed diuersimodē Est enim corpus in anima tanquam contentū in continente: hoc est in eo à quo esse & quicquid est recipit. Et eo modo nos sumus per charitatem in viuificante nos Deo. Sicuti secundum naturam in eo viuimus, mouemur, & sumus. Sed est vicissim anima in corpore tāquā

Rr 2 forma

forma in subiecto, atq; per quamdam similitudinem: sic Deus in nobis per charitatem est: quæ forma existit qua nostra perficitur anima: secundum illud Ioan. 14. Qui diligit me diligetur à patre meo, & ad eum veniemus, & mansio nē apud eum faciemus. In hoc ergo vicaria charitatis glutino, qua & nos prior Deus diligit, ac subinde à nobis vicissim diligitur, saluti nostræ perfectionis consistit. Vnde. 1. Ioan. 3. Nos scimus qd translati sumus de morte ad vitam, quoniā diligimus fratres. Et subditur. Qui nō diligit manet in morte. Consulto tamē diximus secundum essentia & substantia: quoniam quodammodo ex aliarum quoq; virtutum famulatu eadē perfectione pendet: nempe quorū administratio nutritur ac protegitur: secundum illud ad Ephes. 6. Accipite armaturā Dei vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Armaturam autem Dei appellat cōtinentiam, qua lumbos succincti, in veritate persistimus: lorica iustitiæ, & scutum fidei, &c.

2. Conclusi.

¶ Secunda conclusio. Eadem perfectio in præceptis duobus magnis charitatis consistit: scilicet, Diliges Dominum Deum tuum: & proximum sicut te ipsum. Neque verò quemquam conturbare debet quod & in charitate perfectione consistere profitemur: & rursus in eius præceptis. Prioris enim sensus est, eadē ipsam charitatem nostram esse perfectionem: posterioris verò per præceptorum observantiam conservari, foueriq; & augeri. Conclusio hæc tum testimonio Christi supra citato stabilitur, In his duobus mandatis omnis lex pendet & propheta: tum etiam ad superiorem propinque consequitur. Etenim si charitas ipsa perfectio est nostra, cōsequens est, vt ex eius obseruatione præceptorum eadē perfectio saluēque nostra dependeat: secundum verbum Christi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Tametsi non eodem gradu. Essentia namq; perfectionis nostræ in charitate Dei sita est: secundum tamen hanc in charitate proximi. Quia verò ob id secundus charitatis gradus ad eandē attinet perfectionem, qd dilectio proximi nihil aliud quā quidam Dei amor est: iuxta illud. 1. Ioan. 4. Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quē non videt quomodo potest diligere? Et enim cum Deus omnium sit parens nostrum, quos intimē charos habet, nemo eum ex corde diligit nisi & filios eius diligit, quos ipse diligit.

3. Conclusi.

¶ Tertia conclusio. Præcepta hæc charitatis nulli nobis præcipient diligendi modum. Probatur: quoniam præcepta admetiri debent ipso-

rum finitubemur ergo eiusmodi præceptis sic Deum diligere & proximum, vt vterq; diligibilis est: modus autem diligendi Deum, vt ait Bernardus, est sine modo diligere: ergo eius præceptum nullum præfigit modum, scilicet vt hoc aut illo gradu à nobis ametur, alij sic, alij verò aliter, sed absoluta est diligendi præceptio. Nec verò exemplū huius deest quod nobis natura pferet. Etenim vt. 1. Politicorum acutē Aristoteli perpectum est, sic inter finē & media differt, quod finis, cū sit perse bonus, absque modo & termino diligitur: nemo enim sibi præfinit quantum sibi salutis velit: sed quia quō maior, eō melior, sine limite exoptatur: medicamina verò quia totam bonitate à sine fortiuntur, non quō maiora sunt, eō meliora: ob idq; non infinitum, sed sub pondere & mēsurā, tum ab agro optantur, tum & applicantur à medico. Deus ergo quia supremus est finis, sine modo iubetur amari: hæc illa verba sonāt, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis. Proximum autem, tametsi non vsque adeo absque modo sit diligendū, sed modus ille præscribitur, Et proximum tuum sicut te ipsum, tamen & modus ille quamdam præfert infinitatis imaginem: nā homines, etiam quadatenus absq; modo seipfos diligit: imò verò dum verē se diligit, illam sibi debet æternam felicitatem absque vilo modo exoptare, eandemq; reliquit. Consistit igitur essentialiter nostra perfectio in illis modis quibus absque modo iubemur Deum proximumq; diligere. Vnde Aug. lib. de perfectione iustitiæ. Cur ergo, inquit, non præciperetur nobis ista perfectio, quam in hac vita non habeat, scilicet in gradu perfectissimo quæ nec veniale offensionem admittit. Existit autem cōtra conclusionem hanc argumentū. Si perfectio Christianæ vitæ in eiusmodi charitatis præceptis consistit, quibus sine modo diligere Deū & proximum iubemur, eum eisdem præceptis cū est teneantur mortales, vniuersi cogrentur in culmine perfectionis viuere, atq; adeo nemo esse valeret à culpa liber: quod impium est cōcedere, diuinæque benignitati aduersum. Ad hoc autē respondetur non sic esse intelligendū absq; modo & termino positū esse charitatis mandatū, vt quemēq; obligent diligendū charitatis tenere: sed vniuersiq; intelligat quō de beat diligendū conari. Quare vt transgressionis delictū quis euitet, satis est vt in huiusmodi charitati eiusq; præceptis cōmittat: vt in solutione ad secundū hanc aliter patet. ¶ Quarta conclusio. Reliqua omnia præcepta, tā illa que

Bernardus

Aristot.

Augusti.

Argumentū.

Solutio.

4. Conclusi.

in Decalogo expressa sunt, quā vniuersa quæ ad ipsorum rationes reducuntur: atq; adeo cūta consilia ad perfectionem ipsam charitatis assequendam referuntur: ac perinde in ipsis tāq; in instrumentis perfectio nostra consistit: diuerso tamen modo in præceptis quā in consilijs. Nam præcepta sic charitati inferunt, vt impedimenta tollant, quæ vel ei cōtraria sunt, vt, Non furtum facies, Non mœchaberis, & reliqua quæ sub reatu mortali obligant: vel eandem tepesciunt, vt venialia peccamina. Consilia vero, vt supra dictū est, illa rescindunt, quæ etsi licita sint, nec charitati prorsus inimica, tamen nōnulla sunt ad culmen progredientibus obstacula: qualia sunt rerū possessiones & matrimonia: quæ mortalibus innumera faciunt negotia. ¶ Valant ergo qui monachorum instituti petulantur oblatrici: haud enim, vt nobis imponunt, sic in operibus consiliorū exercendis perfectionē collocamus, vt eius substantiā & essentia in illis suspicemur subsistere: neque verò eadē consilia præceptis antefereamus: vt pote que nō perinde atq; illa necessaria existimamus: sed sic prorsus monachiatū ad perfectionem spectare profitemur, sicuti accliuis compendiamq; via ad perfectionem obtinent dam expeditior est. Accliuis inquam incipientibus: nā prouectioribus planissima est. Atqui hic forte nō sinister est sensus illius verbi Christi, Matth. 7. Qui fecerit mandata hæc minima & docuerit sic homines, magis vocabitur in regno cœlorum. Qui quidē sensus Chrysofostom non latuit: & idē à nobis illic peraplius locupletatus est. Apparet enim illic Christus consilia quibus Apostolicū ordinem instituebat, minima appellare mandata: & nihilominus asseruit eorum cultores magnos appellari in regno cœlorum. Vnde nonnulla repugnantia prodire videtur: nam si minima sunt, quomodo eorum cultores magnos reddunt? aut si magnos reddunt, quomodo minima? Responso ergo est, consilia idcirco cenferi minima, qd non sunt ad salutē necessaria veluti præcepta: que proinde maxima censentur: quippe ex quibus nostra pendet salus, sed tamen qui hæc faciūt, eō magni vocabuntur, quod non solum præcepta seruat necessaria, verum illa quæ etsi licita sunt, obitare nihilominus ei possunt, nē tanto cōpendio gradibus charitatis ad eius perfectionem conari valeant. Vide quemadmodum nō in consilijs perfectio cōstitutur, imò tam ipsorum quā etiam præceptorum perfectione in charitate posita est. Quare de ambobus ordinibus ait simul in Enchiridio Augu. Quæ cuiq; mandat Deus, ex quibus vnū est, Non

Chrysof.

Augusti.

mœchaberis: & quæcunq; non iubentur, sed specialiter consilio monentur: ex quibus vnū est, Bonum est homini mulierem non tangere: sic recte fiunt quum referantur ad diligendū Deū, & in hoc. regulo & in futuro. Et Abbas quidam Moyses, vt in Collationibus Patrum legitur, leuitia, inquit, vigiliæ, meditatio scripturarum, nuditas, ac prauatio omnium facultatum nō perfectio, sed perfectionis instrumenta sunt: quia non in ipsis consistit disciplinæ finis, sed per illam peruenitur ad finem.

¶ Quinta conclusio. Consiliorū obseruatio nō solū rationibus alijs, verū & hac etiā adminiculi est ad altiorē obtinendū charitatis gradum, quod cautionem præstant, vt præstantius cōtutius custodiatur præcepta. Non dixerim cōsilia eum habere finem. Votū quippe castitatis non in hunc scopum refertur, vt euiteatur adulterium, vel fornicatio: Neque votū pauperatis refertur ad cauendum furtum. Imo plurimi qui hæc voutēt, ab illis scelestis liberi sunt. Quamuis aliquē eadem ratione cōtingat eiusmodi vota suscipere. Sed tamē hoc certū est qd consiliorum exercitium, clypeus præceptorū existit. Qui enim paupertatem ex animo delegit, elegantior est ad perpetrando furto: & qui voto se castitatis obstrinxit, claudicatior est ab adulterijs. Et qui pompis seculi vale dixit, à cadibus est, alijque interendis iniurijs tutior.

¶ Quare nulla arbitror violentia vaticinium illud Isaia. 26. in hūc sensum adduci. Vbi propheta de vrbe fortitudinis loquens, cui est Saluator comparatus, ait: Ponetur in ea mirus & antemurale. Muri. n. appellatiōne quid nisi legis præceptiones intelligamus, quibus salus nostra circūsepta protegitur? Antemurale ergo, & vt sic dicamus, legis pomœriū, haud incipit consiliorum exercitium est, quibus. Seruator noster legem Euangelicam circūvallauit. Ecce quomodo monachi non in suis institutis perfectionem collocant. Sed vt August. verbis inde moribus ecclesiæ, vbi de ipsorum vita loquitur vtamur, charitas inter eos si legitimi sint, præcipuē custoditur. Charitati virtus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur.

¶ Sexta conclusio. Votum religionis in paupertate consistit, castitate, & obedientia. Ratio huius est qd religio in hoc, vt dictum est, collocatur, quod seculum deserat, vt Christū se quibus gradibus charitatis piciat. Hinc enim attinet Paulinum illud verbum ad Gal. 6. Mihi labit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quē mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Voluit enim eos qui apostolice institutum amplexuri essent, sic mundum post

6. Conclusi.

6. Conclusi. Ratio conclusi.

Paulus.

terga relinquere, vt nō solū eū prorsus obliuioni tradere, verū & operam scđulo darent vt inuadē ipsorum vicissim obliuisceretur. Atq; adeo vt quē alteri sic esset alienus, ac si duo essēt cadauera: hęc autē abdicatio mūdi non aliter sit, quam si illa relinquamus, quibus nos mūdius retinet. Hęc vero, vt. i. Ethico

Aristot.

rum auctor est Aristoteles, tria sunt genere bona: nempē externa, & corporis, atq; animę: de quibus in sua. i. cano. Ioānes. Omne quod est in mundo concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitę. Hęc ergo bona nē sua exorbitantia, vel charitatem propellant, vel eius feruorem tepefaciant, pręceptorum lineis, ac normis limitantur. Quare qui pręcepta seruat, illis potest bonis licitē uti: nam iustitię limina nō egreditur. Attamen quia etiam tunc nō possunt nō multa alendę charitati creare pericula, saluifica Chriſt^{us} adiecit consilia: vt illis prorsus impedimentis eieciendis expeditiores suam sequeremur crucem. Quod enim ijs etiam qui pręceptis obtemperant possessio secularium bonorum periculosa sit, enarrauit diuine Chriſtas Luca. 18. in illa parabola triplicis malignę terrę. Quod enim seminantis verbum in terra iactum sit, legis pręcepta designat, humanis mētibus suscepta. Sed vel superbia vitę eorū qui secus viam ambulat, hoc est cūctis mūdi honoribus inhiant, vel cordium ariditas eorū qui carnis desiderijs madentes in spiritualibus areſcunt, vel eorū sollicitudo qui pungētibus diuitijs implicantur, semen idē saluiferum, aut dāmonibus exponunt, aut roris inopia exiccāt, aut deniq; rerū auaritia suffocāt. Hac igitur de causa Chriſtus legis noster dū in montem ascendens, vt Matth. 7. refertur, vnde cum mundus audiret, non hominum, aut angelorum, sed os suum aperiens leges orbi ponere adornaret, statim vt optimus architector, ab ipso legum sine, nēpē a beatitudine exorsus. Beati, inquit, pauperes spiritus: beati mites: beati qui lugent. Vbi tria monachorū vota delineauit. In triplici namq; vt. i. Eth. auctor est Aristot. sapiētes huius mundi versabantur errore de suprema felicitate. Alij quippe in diuitijs eam collocauerunt, alij verō in honoribus, atq; alij in voluptatibus. Eorum ergo temulentiam vesaniam trina sentētia Redemptor retuadit. Cum enim totus mortalium orbis felicitatem quam nullus non auct, vbi sita esset scire percuperet, cōmuni omnium desiderio primo verbo, obuiam exiuit. Optatis, inquit, beatitudinem cognoscere, quō lex omnibus ducit: Beati ergo pauperes spiritu: hoc est, spontanei. Ac si dicat, Tantum abest in modum

Aristot.

cam rerum exuberantiam homines beare, vt iustitia in earū potius moderato vsu consistat: beatitudo verō in eorum prorsus neglectu & abiectio. Mox, beati mites: nempē qui non factis habēt iusto honorum moderamine vt, verum altiori fe obedientia religantes, ab eorum tumultu profugiant. Beati qui lugent: hoc est non qui voluptatibus submergantur, felices sunt: sed qui legis pręscripto eis fruuntur, illi beati. Qui verō vsq; ad latū illas repudiauerint illi beati. Et quō id quod paulō ante diximus clarescat, nēpē consiliorum exercitia ad egregiā mandatorū custodiam magnopere conducere, subdit: Beati qui esuriūt & sitiunt iustitię: & beati misericordes. Etenim qui cōsiliorū votis se se perstringunt, nō satis ducunt pręcepta iustitię: ac misericordię vteque seruare, veram sitientissimē. Et quoniam tam consilia q̄ pręcepta ad fastidium, vt dictum est, & perfectionem charitatis perducunt, qua corda mandantur: cordiū verō mūdities ad Deum videndum mentis aciem purificat & exaruit, in qua visione beatitudo consistit, subdit: Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbūt. Et quoniam in omnimoda illa desideriorum fatiōtate & tranquillitate positū est, vt iuxta Ioan. verbū filij Dei nominemur & simus: tandē cōcludit, Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabūtur.

Quod si trinū hoc consiliorū votum quod vno hoc loco stabilitur dispersum per Euāgelium desideras, diuersis illud locis inuenies. Est enim paupertas horum ordine & vsu prima: quod Ambros. super Lucam adnotauit. Nam vt rerum facultates instrumenta sunt omnium vitiorū, sic earum ablegatio generatrix est virtutūq; omnium virtutum. De qua insigne plenissimāq; extat Chriſti documentum Matth. 19. vbi adoleſcētem, qui vitā aternam sitiebat, gradatim inſtituit. Primum enim qđ necessarium erat, admonuit: Si vis ad vitā ingredi, serua mandata. Mox eūm se illa a iuuentute seruare respondisset, adiecit: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quę habes, & da pauperibus, & sequere me. Haud. n. vendere quę habes si nudē id consideres, cōsiliū est: sed pauperibus erogare. At quia neq; in cōsiliū vllō perfectio consistit: verum in eo quod affectus Chriſti, ac perinde charitatis cultor, subdit: Et sequere me. Sūt fateor Hieronymus & Origenes. illuc annuentes quod adoleſcens ille pręcepta non seruaret, cuius nonnullum inde sumitur argumentum quod subditur: Impossibile est diuitem intrare in regnum cęlorum: vnde Lutherani colligunt nullā illę perfectionem designari, pręter illam quę in pręcepto

Votum ut merus delectatur ex factis iustis.

Quod si trinū hoc consiliorū votum quod vno hoc loco stabilitur dispersum per Euāgelium desideras, diuersis illud locis inuenies. Est enim paupertas horum ordine & vsu prima: quod Ambros. super Lucam adnotauit. Nam vt rerum facultates instrumenta sunt omnium vitiorū, sic earum ablegatio generatrix est virtutūq; omnium virtutum. De qua insigne plenissimāq; extat Chriſti documentum Matth. 19. vbi adoleſcētem, qui vitā aternam sitiebat, gradatim inſtituit. Primum enim qđ necessarium erat, admonuit: Si vis ad vitā ingredi, serua mandata. Mox eūm se illa a iuuentute seruare respondisset, adiecit: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quę habes, & da pauperibus, & sequere me. Haud. n. vendere quę habes si nudē id consideres, cōsiliū est: sed pauperibus erogare. At quia neq; in cōsiliū vllō perfectio consistit: verum in eo quod affectus Chriſti, ac perinde charitatis cultor, subdit: Et sequere me. Sūt fateor Hieronymus & Origenes. illuc annuentes quod adoleſcens ille pręcepta non seruaret, cuius nonnullum inde sumitur argumentum quod subditur: Impossibile est diuitem intrare in regnum cęlorum: vnde Lutherani colligunt nullā illę perfectionem designari, pręter illam quę in pręcepto

rum cultura sita est. Re tamē penitentię considerata, pręferenda est aliorum Patrū sentētia: Videlicet, verē respondisse, dum eā dixit ab incute arate seruasse, tamen nō adeo id feruēdē fecisset. Refert enim Marcus tū eū Chriſtū intuitū dilexisse: qđ nisi verē loquūtū intellexisset, nō fecisset. Adde quod si Chriſtus nō esset mentium fuisse, vel id ipsi significasset, vel nō tanq̄ altiorē gradum supra mandatorū culturā adiecit: Si vis perfectus esse. In summa, eū tāto verborū discrimine prius dixisset. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, ac subinde. Si vis perfectus esse, vade omnia quę habes: quod re vera ad ingressum vitę nō est necessariū, citra dubiū mandatorum necessitati adiecit spōtanea consilia: quę vtiq; ad perfectionem tutior cōpēdiorūq; via est. Quod quidē Petrus plane intelligēs protinus nomine omnium interrogauit: Ecce nos reliquim^{us} omnia & sequuti sumus te, qđ ergo erit nobis? Ex quib^{us} verbis, vt quæſtione sequēti visuri sumus, edocti sumus Apostolos votum suscepisse, quod modō religiosi eorū exēplo adūt. Quod autē iuuenē cōsiliū renuente Chriſtus adiecit, nēpē diuitibus difficile esse ingressum regni cęlorum: exaggeratio fuit periculorū quę ad diuitiarū possessionem possessoribus imminet. Nā si ille qui cum pręcepta vteq; seruasset, tāta auditate Chriſtum, quem magistrū confitebatur, conuenerat, qui se viā regni doceret, antea eius consiliū quā diuitiarū possessiones repudiavit: quid de aliis sperandū? Ecce quę ad modū paupertatis votū nō est perfectio, sed perfectio mediū, quę in Chriſti obsequio charitatisq; ardore collocatur. Idē ergo & de voto castitatis cęsendū. Hoc enim & alterū verbū eiusdē Redemptoris in eodē capitulo denotat: Sūt enuchi qui se castrauerunt propter regnum cęlorum. Idem quē docet Paul. ad Corinth. 7. Qui sine vxore est, solici^{us} est quę Dñi sunt: quomodo placeat Deo. Et mulier innupta & virgo cogitat qđ dñi sunt, vt sit sancta & corpore & ipū. Quib^{us} locis nō in castitate, sed in charitate perfectio ponitur. Atq; idē de voto obediētię facile est elicere ex verbo Chriſti, Luc. 9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suā quotidie: & sequatur me. Etenim cū hominis natura quę ceteris animantibus pręstat, de libertate penitus dignoscatur, secundū quā factus est ad imaginem Dei, idem est se hominem ipsum abnegare, quod propriam libertatem alterius arbitrio viti nexu subdere. Sed nec in hoc perfectio figitur nisi Chriſtum sequaris, vbi sita est charitas.

Hieronymus Origens

Hieronymus Origens

rum

nē. Abrenūciatio seculi eo pacto qđ explicatū est, nō modo in iure diuino existit per Chriſtū legis nōstrę cōstitutio, verū ex videris naturalis iuris depromitur. Atq; adeo Chriſti prędicatio, legis naturalis declaratio fuit. Probatur Chriſt^{us} qđ auctor fuit nature, vt crebrō in superioribus diximus, illā neq; destruxit, neq; mutauit, sed sua lege eū declarauit, ut etiam vbi ipsa deficiebat, perfectit: consuluit autem nobis eandem seculi renūntationem: ergo id ipsum in iure nature latebat: licet nō omnibus esset notū. ¶ Secundo ad idem arguitur. Deum, dū homo factus in hunc venit mūdū, maximē decebat, vt illud vitę institutum nobiscum videretur iniret; quod secundum naturam quā ipse condiderat, optimū esset: elegit autē eā vitam quę in consiliorum exercitio posita est, nēpē paupertatem, & inaccessum castitatis cūmen: nā obedientiam quę castitatis voto annexa est, cum caput esset ecclesię, nemini pręter parentem suum prestare potuit: ergo hęc est a natura sua optima vita. ¶ Sed forsā quis respondet. Non quod secundum naturā optima est eam elegit vitę cōditionē, sed quod cum nobis esset ad vitam aternā expeditior, deiecit vt non solū verbis, sed exēplo nos suo sic institueret. Fuit enim cōdeges, vt facere inciperet, quod verbo docturus erat. Hic autē cauillus neruū argumenti non rūpit. Imō illud cōfirmat. Si enim nobis hęc vita expēdiebat, signū est, ex natura rei esse expeditiores alioqui aliter nos instruisset. Quoniam nē rerum naturam mutaret, docuit nos eius veritatem. ¶ Atq; id demū legitima ratione & causa cōmōstratur. Ille est secundam naturā optimus vitę status qui ad sempiternam felicitatē assequendā aptior est & expeditior: quod autem eius modi status in renūntatione seculi cōsistat ex natura rerū planē colligitur, quādo quidē iam nōstratū est, temporalia bona vxorūq; ac familiarie apparatus humanos animos inescare atq; irretire, nē ad spiritualia suo ferantur impetu. ¶ Quod si nos quis fortē redarguat, hęc bona temporalia Deo auctore in gratiā humani generis esse creata, nobisq; in vsum indulta: quare, legitimū eorū vsū proprius ad perfectionem accedere qđ omnimoda eorū abiectione. Respondeatur, argumentum concludere qđ si in cōsistat hominum genus perſiſſet in quo Deus illud cōdidit, nihil periculi ab eiusmodi bonis nobis immineret: sed potius ad inflāmandū diuinū amorem nobis esset obsequio: atq; adeo tantē neq; castitas virtutis minus esset, neque verō paupertas. Attamen post lapsū eiusdem nostri generis, illā quę nobis salubria erant, facta

rum cultura sita est. Re tamē penitentię considerata, pręferenda est aliorum Patrū sentētia: Videlicet, verē respondisse, dum eā dixit ab incute arate seruasse, tamen nō adeo id feruēdē fecisset. Refert enim Marcus tū eū Chriſtū intuitū dilexisse: qđ nisi verē loquūtū intellexisset, nō fecisset. Adde quod si Chriſtus nō esset mentium fuisse, vel id ipsi significasset, vel nō tanq̄ altiorē gradum supra mandatorū culturā adiecit: Si vis perfectus esse. In summa, eū tāto verborū discrimine prius dixisset. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, ac subinde. Si vis perfectus esse, vade omnia quę habes: quod re vera ad ingressum vitę nō est necessariū, citra dubiū mandatorum necessitati adiecit spōtanea consilia: quę vtiq; ad perfectionem tutior cōpēdiorūq; via est. Quod quidē Petrus plane intelligēs protinus nomine omnium interrogauit: Ecce nos reliquim^{us} omnia & sequuti sumus te, qđ ergo erit nobis? Ex quib^{us} verbis, vt quæſtione sequēti visuri sumus, edocti sumus Apostolos votum suscepisse, quod modō religiosi eorū exēplo adūt. Quod autē iuuenē cōsiliū renuente Chriſtus adiecit, nēpē diuitibus difficile esse ingressum regni cęlorum: exaggeratio fuit periculorū quę ad diuitiarū possessionem possessoribus imminet. Nā si ille qui cum pręcepta vteq; seruasset, tāta auditate Chriſtum, quem magistrū confitebatur, conuenerat, qui se viā regni doceret, antea eius consiliū quā diuitiarū possessiones repudiavit: quid de aliis sperandū? Ecce quę ad modū paupertatis votū nō est perfectio, sed perfectio mediū, quę in Chriſti obsequio charitatisq; ardore collocatur. Idē ergo & de voto castitatis cęsendū. Hoc enim & alterū verbū eiusdē Redemptoris in eodē capitulo denotat: Sūt enuchi qui se castrauerunt propter regnum cęlorum. Idem quē docet Paul. ad Corinth. 7. Qui sine vxore est, solici^{us} est quę Dñi sunt: quomodo placeat Deo. Et mulier innupta & virgo cogitat qđ dñi sunt, vt sit sancta & corpore & ipū. Quib^{us} locis nō in castitate, sed in charitate perfectio ponitur. Atq; idē de voto obediētię facile est elicere ex verbo Chriſti, Luc. 9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suā quotidie: & sequatur me. Etenim cū hominis natura quę ceteris animantibus pręstat, de libertate penitus dignoscatur, secundū quā factus est ad imaginem Dei, idem est se hominem ipsum abnegare, quod propriam libertatem alterius arbitrio viti nexu subdere. Sed nec in hoc perfectio figitur nisi Chriſtum sequaris, vbi sita est charitas. ¶ Cōsulto autē septimā hic addiderim cōclusio

Pr. bator cōclusionis

1. Argumēti

Solutio

Replicā

Obiectio

Solutio

Rr 4 sunt

funt nocua. Non quod res ipsa naturas suas mutauerint, sed q nos nostra deprauauimus. Sicuti uinū quod sanis vsui est, agrotis est nocuum: inedia uero que firmis validisq; homini bus nocet, febre patiensibus medela est. ¶ Osta ua deniq; postremaq; conclusio sit. Ad perfe ctionis statū, qualiter in cōsilijs consistere ex plicatū est, nec sufficit, nec uerō requiritur, vt re ipsa legitimē custodiatur: sed in hoc eiusmo di status cōsistit, q; perpetua uoti solēnis obli gatione stabilitur. Conclusionē hanc contra eandem Lutherānorū hāresim, sic. n. eodem citato lib. De uotis monasticis, religionis uota permittit, vt tamen non sint perpetua: & quo hominem de suis uerbis agnoscas, sic inquit: Monachus uouendum esset: Voueo obediētiā castitatē, & paupertatem, secundum regu lam D. Augustini vsq; ad mortem liberē. Hoc est, vt quando mihi uisum fuerit, mutare pos sim. Videte temulentam uerborū pugnantia, vsq; ad mortē, vt mutare possim. Si enim vsq; ad mortem, quomodo mutari potest: nā uin culum quod ante mortem abrūpitur, non est vsq; ad mortē firmum. ¶ Igitur conclusio hanc ē duobus pendet. Prius est, utrum legitimē ac decenter tale uotum facere quis possit perpe tuū. Posterior, an ad statū perfectionis sit ne cessarium. Et quidem priorem partē nemo nisi mente cæcus negare ualet. Enim uerō cum se homo ciuilibus contractibus in perpetuum obligare queat, cur se non poterit Deo æternū micipare: vt q; antea integrum erat, atq; adeo sibi liberum facere. deinceps, per datū fidem in uinculum præcepti transeat? Potest inquam quisq; res suas in perpetuum uendere, potest & libertatem suam cō nubiali fœdere coniungi obligare, vt nexus inde restet insolubilis: imō uerō & secundū ciuiles leges potest quis sese in perpetuum seruum alteri uēdere: atq; adeo alijs multis modis suam alteri sic in perpetuū impignorare fidem, vt citra culpam nullus ei pateat ad libertatem regressus. Quid ergo ob stat quominus Deo, cui seruire, regnare est, se quisq; possit seruum offerre: idque insolubili uinculo sanctissimē confirmare? Accedit huc, quod facerlotēs decenter etiam se irreuocabi li fœdere sacrorum ministerio alligant.

8. Conclusi.

Lutheri er ror.

r. Ratio in Lutherum.

2. Ratio.

¶ Adde quod qua ratione isti negant posse se quenquā legitimē & cōgruē in perpetuū obli gate, negare coguntur id fieri posse in tempus aliquod certum ac præfinitum, quantumcūq; sit paruum. Nam si potest se homo in annum deuincire, poterit & in daos, & in decem, & perpetuū. Quod si non potest in annum, sic ut neq; in mēsem, neq; in diem, neque in horam,

Quod est totā uoti naturam denegare. In sum ma, illi nullā obligationē in uoto cognoscunt. ¶ Haud ergo ad suā frenesim respōdēt est nē eis cōtra sapientiū documētū, similes uideamur. ¶ An uerō consiliorū exercitiū citra perpetuū uotū non mereatur status nomen, mōstran dum nobis reliquum sit. Id quod sic elucidat ur, status, id ē sua uoce esse iudicatur, quod cō ditio libertatis, aut seruitutis. Dicitur enim sta tus matrimonialis propter uinculū fidei inter cōiuges, quæ quādā est seruitus: & status mu lieus soluta propter libertatē: status autē spi ritualis, siue seruitutis sit siue libertatis, non so lūm internā obligationē, quæ Deo patēs est, re quirit: uerū & externā solēnitatē in cōspēctu ecclēsiæ. Nō enim hic de statu gratiæ aut pec cati nobis sermo est, qui in foro tātū Dei decer nitur, sed de illis statibus atq; ordinib; quibus ec clēsiæ pulchritudo cōpaginatur: quæ ceu regi na sponso à dextris asidet, circūamicta uarie tate. Exēplum in ciuilib; patet. Haud enim ob id q; quis alteri seruiat, in statu seruorū est: nā pōt quisq; liberē alteri inseruire: sed quia solē niter se in seruum tradit. Nec uerō in statu li bertatis asseritur, propterea q; qualitercūq; ad seruitute se eripiat, nā pōt fugere: sed quia pu blico instrumētū libertate donatur. Pari uti que modo & si quisq; absq; solēni uoto pōssit consiliorū exercitiū proficere, atq; adeo illum charitatis gradū ac meritū apud Deū attinge re, quæ religioforum multi nondū fuerint asse quuti, statū tñ perfectionis nemo absq; perpe tuo uinculo habet. Et vice uersa, quāuis religio sus nō pro ratione & dignitate sui instituti fue rit charitate progressus, nihilominus ratione solēnis uoti in statu est pfectionis. Ob idq; ubi cetera paritatē habeāt, idē opus religiosi, vt. q. 2. dictum est, cumulatoris est apud Deū meriti. ¶ Confirmatur autem eadem nostra con clusio aduersus istos hāreticos. Nā nisi perpe tuo uoto religio cōstaret, multa essent Euāge lica testimonia quæ nullū haberēt legitimū sensum. Illud enim Luca. 9. Nemo mittēs ma nū suā ad arātrum & respiciens retrō, ap: us est regno Dei: et si de Christianā religione in uni uersum ueritatem habeat, peculiariter tñ uitæ monasticæ sancti applicat: sicuti & illud Lu ca. 7. Memores estote xoris Loth. Et tamē si citra culpā liceret ad cœnobio in seculū retro gredi, nihil iuris regni Dei illa ratiōe deperi ret. Et illud supra citatū Leuit. 27. Omne quod Domino consecratur, siue homo fuerit, siue animal, non ueniet nec redimi poterit, sed san ctū sanctorum erit: haud ineptē, vt supra uidi m; sacerdotib; ac monachis alluitur. At quid cum

Cōfirmatio in Lutherū.

Argumentū

Solutio

Paulus,

Iosephus

cum istis disputare? Nisi religionum instituta solenni uoto firmaretur, quidnam essent aliud religioforum claustra, q; hominū ludibriamem pē hodie plena, cras uacua? Et qui hodie cuculā gestaret, cras esset opifex coniugatus. ¶ Restat autē cōtra ea quæ dicta sunt, postremū argumentū soluere. Inter cœnobitas nihilo se cius distinguendi sunt tres hominum ordines, quā inter seculares: uidelicet incipiētium, pro ficientiū, & perfectorū: nō ergo oēs sunt in sta tu perfectionis. Ad hoc uerō per ea quæ circa postremā conclusionem modo dicebamur res pōndetur. Nam etsi antecedeas uerum sit, cō sequētia tamen est nulla. Dicuntur enim esse in statu perfectionis, non propter progressum ad culmen, sed propter uotum. Quāuis pudore deberent monachi oēs suffundi, qui non ad eum conuenerunt scopum, quem habitu & cœ remonijs profiterentur. ¶ Igitur qui monachorū statum, sic explicatū perfectionis esse denegat, in ius omne, natura le, scilicet, diuinū, & humanū iniuri; est. Haud enim vnquā vlla fuit mundi ætas, in qua nō ef sent aliqui ad reliquo populo uitæ instituto se moti: qui specimē aliquod religionis præ se fer rēt. Initio nāq; statim nascentis orbis, inter cæ teros mortales legitur Genesi. 5. Enoch pecu liariter ambulasse cū Deo. Quare non refertur morte sublatu, sed nō apparuisse. Et inter Phi losophos Pythagoreorum schola ac Diogenis assectæ uitā agebāt à cōmuni cœtu secretā: ab ijs uidelicet abstinentibus secularibus fruitio nibus, quæ uotis monasticis abijciuntur. Et Ro mæ erāt sanctimoniales, quæ Vestā uirgini tatem uoto consecrabant. Et Hierē. 37. cōme moratum Rechabitas, quorum religionis pro fessio erat, uinum nō bibere, neq; domos ex truere, neq; sementem serere, neq; plantare vi neas. Et d. Elijā atq; alijs Prophetis, refert Paul. ad Hebrē. 11. q; circumabant in melotis, in pel libus caprinis: egētes, angustiatī, afflictī: quib; dignus non erat mundus: in solitudinibus er rantes, in montibus, in speluncis, & in cauer nis terræ. Et, vt capite. 3. super Matthæum d. Iosepho lib. 1. 8. antiquitatum retulimus, ante aduentum Christi debebat in deserto Iudææ Essenorum collegium à reliquo populo in cel lulis segregatum, uidelicet à matrimonijs ab stinens, parcissimōq; cibo utens, eodem deni que instituto; quo Christianorū Anachoretæ mirifica sanctitate uiuentes. Inter quos fertur Ioānes Baptistā nutritus. ¶ At quōd in hunc diuum incidimus, quisiā eam respiciens in re ligiones addeat obganitē? Hic nāq; Domini Præcursor antea sanctus q; natus, nō aliter ap

propinquas regnum eorum predicare te stauit, quā ab humano conuictu semotus ha bitusq; & victus horrore significantius quam uerbo, illius pœnitentiū uitæ nos admonēs, quā pro sua uirili monachorum institutores imitari satagerint. De Apostolis autem angus tia loci dicere nō sinit, quemadmodum à ma gistro suo primā susceperit semina, primā que iecerint fundamenta cœnobiticæ uitæ. Alij e nim fuerunt, inter quos Thomas Vualdensis. 2. & 5. tomo de sacramentalibus aduersus V uiclessi. argumentum hoc ditissimē locupleta uerunt. Mihi autem is tantum animus fuit, vt scholastico stylo rem vt cunq; summam di lucidarem.

Thomas Vualdensis;

Ad primum igitur argumentum responde tur, religionis nomen cōmuni uulgariq; si gnificatu uniuersos cōprehendere mortales, ac præcipue Christianos, quatenus Deū uirtutū officijs secundū legis præcepta colunt. At uerō p antonomasiā illis tribuitur, qui sup præ ceptorū culturā cōsiliomū statum capellunt, si ue religio à religādo dicatur, vt August. ait in de uera religione, nempe q; præter præcepto rum nexum ætiori se religat; siue, vt Cicero ni lib. 2. de natura Deorum uisum est, religiosi à relegendo dicti sint, quippe qui omnia quæ ad cultū Dei pertinent, retrahunt, & tāquam relegant. Sacerdotes aut hoc pariter nomine, uidelicet sacerdotum: q; sequenti lib. iterum di cturi sumus, per similitū antonomasiā appella tur, eō q; inter Christianos qui suo modo se suaq; Deo sacrificāt, prærie sacrificia offerunt. Quare antiqui Patres monachorū religionem nō uerebantur perfectā appellare, vt est apud Vualdensem tomo. 5. cap. 33. uidere. ¶ Ad se cundū argumentū egregiē August. respondit in lib. de pfectione iustitiæ, perfectionē chari tatis in hac uita absolutē uniuersaliterq; nobis præcipi: adeo vt sub illo generali præcepto, Di liges dñm Deum tuū ex toto corde tuo, dile ctio etiam patriæ cōprehendatur. Enim uerō, sicuti in inferno nunquā à Dei odio desisti tur, q; illic etiā peccatum est licet non sit ma ioris pœnæ demeritorium: ita & in patria ubi nuquam à Dei amore cessatur, mādato dile ctionis obeditur: tamen meritū gloriæ nō au geatur. ¶ Ex hoc autē Augustini asserto Lu therus suum illud delirū dogma elicit. Quod nemo in hac uita dilectionis mādaturū imple re ualet. Ex quo rursus intulit, q; cum singula opera ad normā eiusdem mādati exhibere te neamur, quocunq; opere cuiuscunq; uirtutis peccam; Hoc enim erat illi; hominis iugeniū vt passim pugnantia diceret. Haud siquidem

Ad 2. argum.

August.

Cicero.

Ad 2. argu.

Lutheri per stiterum dog ma.

Hieronymus

cæcus videre potuit, quemadmodum diceret Deum nos ad impossibile obligare: quod ex sententia Hieronymi assertu impij est, vt lib. 3. de Natura & gratia, cap. 4. latissimè demonstrauimus. August. ergo illic se planè explicat vbi duplicem charitatis perfectionem dignoscit: nempe viæ & patriæ: per charitatē enim viæ, tendimus in illam quæ est patriæ. Quare perfectio huius nostræ est, restā ad brauiū currere; vt dicit Paul. perfectio autē patriæ est in Deo ipso quiescere. Atq; adeo in hac vita implemus præceptum tanq̄ viatores, vt ex toto corde, idē sit q̄ nihil charitati aduersum mentis assensu concipere. In patria vero tanq̄ comprehēsores, vt ex toto corde idē sit quo. I cōtinēter sic amare, vt nihil de amoris seruore neque per minimam negligentiam vnq̄ remittamus. Quin verò non solum impletio mandati charitatis in hac vita esse potest quæ incipientibus cum aliquo colluctatur timore, verū & perfectæ charitatis quæ secundum Ioannem foras mittit timorem: quia vt ipse ait. 1. Can. cap. 2. Qui seruat verbum eius, verè in hoc charitas eius perfecta est. Et Christus nos admonet vt simus perfecti, sicut eius pater. Et Paulus. 2. ad Corint. 13. De cætero fratres gaudeat, estote perfecti. In summa, vt Lutheranis satisfaciamus, nō August. modo, verim & Paul. ad Philippenses. 3. vtrūque perfectionis gradum, nempe viæ & patriæ plane distinguit: ait enim primum. Non quod iam acceperim, vt iam perfectus sim, scilicet triumphantium perfectione. Sequor autem si quomodo cōprehendā. Perfectio ergo viæ sequi est: de qua protinus subdit. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Igitur. 1. ad Corint. 13. de perfectione patriæ loquebatur, per quam illa quæ cum fide viatrix est euacuabitur. Iacobus autē intelligit eam perfectos in viā, in multis venialibus offendere: quæ charitati non aduersantur.

Ad aliud autem ad Colossens. 3. iam concessum est, perfectionem quidem in charitate consistere. In consilijs autem tanquam instrumentis.

Ad 3. argu.

Ad tertium argumentum per secundam conclusionem satisfactum est, nempe in illis duobus mandatis, tanquam in conferuantibus, eandem sitam esse perfectionem.

ARTICVLVS. II.

Utrum paupertas ad mendicitatem vsque ad perfectionem viæ monastica pertineat.

ostquā in genere de perfectione cœnobitica instituti dictū est, cōgruit, vt de singulis triū votorū non nihil disputationis adhibeamus. Et primo de paupertate que ritur vtrū vsq; ad mendicitatē sit congrua: videtur enim Apostolus. 2. ad Corint. 8. modū Christicolis elemosynarum præstare. Si voluntas, inquit, p̄cepta est, non secundum id quod non habet: non enim vt alijs sit remissio, vobis autē tribulatio, sed ex æqualitate. Vbi sic Christus alumnos, ad elemosynas animat, vt simul admoneat nē se tribulatione paupertatis premant. Et glossa super illud ad Timotheum. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur ait: nō esse hæc temporalia abijcienda.

Secundo, qui se periculo obijcit impatiētia, in culpa est, qui autē se in mendicitatē adigit, tale subit periculum: ergo id nō est virtus. Secunda verò præmissa, multis testimonijs comprobatur. Ait enim Sapiens Prouerborū. 30. Mendicitatem & diuitias nē dederis mihi: sed tribue tantum victui meo necessaria: nē egestate compulsus furer, & perirem nomē Dei mei. Et Ecclesiast. 27. Propter inopiam multi deliquerunt. Et Philosph. 4. Ethic. Videtur, inquit, diuitiarum corruptio perditio quædam ipsius hominis: quippe cum homo diuitijs viuat. Tertio, virtus, vt. 2. est Ethicorū. in medio consistit, mendicitas autem extremum est. Eo potissimum quod diuitiæ felicitatis instrumenta sunt, vt. 1. Ethicorū author est Philosphus: cui & Ecclesiasticus cap. 31. astipulatur. Ergo mendicitas aduersatrix potius est perfectionis, q̄ nutritrix. Quarto, cōsiliū sit cuncta prorsus propria abijcere: nō tamen inde sit protinus consequens, vt mendicare liceat, sed tenentur tūc monachi manibus laborare sicut Paulus. 1. ad Corinthios. 4. se fecisse testatur: & Act. 20. Ad ea enim inquit, quæ mihi opus erant, ministrauerūt manus istæ. Et. 2. ad Thessal. 3. Si quis nō vult operari, nec manducet. Quinto, quādo hæc omnia cessarent, cōducētius ad monachorū quietē esset, aliquid saltē in cōmuni possidere, q̄ vt victum queritātes inter seculares oberraret. Accedit postremo q̄ Episcopi altiori sunt gradu genere suo quam cœnobitæ: quorū tamē perfectioni mendicitas non congruit.

In contrarium autem est verbum Christi, Matth. 7. Beati pauperes spiritu: vbi textus Græcus habet, Beati mendicij.

Vāuis in superiorib; assertū fuerit paupertatē perfectioni charitatis inferuire scire nihilominus superest, quo nam gradu

gradu sit capessenda. Duplex namq; paupertatis genus inter religionū cultores inuenias: alij namq; sunt quadripartiti, quorū primæua institutio fuit mendicitas, hoc est, vt neq; priuatum ab vilo monachorū, neq; in cōmuni à toto cœnobio quicquam possideretur: sed quotidianis elemosynis victarent, siue oblati, siue quæsit, & postulati. Vtra autem istarū paupertatū ratio sit alteri præferenda, non desunt qui disputent. Imò nec defuerunt hæretici qui vtrāque refutarent. Respondetur ergo tribus conclusionibus. Prima. Omnimoda mendicitas nepe vt neq; priuatum neq; in cōmuni aliquid possideatur, si genere suo existimetur, plus habet dignitatis, & meriti apud Deū, quam in cōmuni possessio. Prima conclusio ratio, ex rerum natura, vt supra dictum est, proficiscitur: est enim religionis monasticæ institutio, illā amplecti disciplinā per quam ad perfectionem charitatis expeditus ac cōducitur: primum autē quod hominū animos fascinosos ad sui amorē inest, est rerū possessio. Nam cum pecunia obediunt omnia, qui illam amat, per eam cuncta concupiscit: & qui illam abijcit, omniū quodāmodo mūdātorū affectus ab se facile amputat. Vnde August. in lib. tringintarum quæst. Nutritimentum charitatis est diminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Effet ergo tutius nunq̄ amorē in hęc rerum lubricitatem infixisse. Attamen secundū hūc alter est gradus ab eis de cum possidentur animam euellere: quod longè est difficilius. Quo circa idem August. ad Paulinum & Thersia: Terrena, inquit, diliguntur arētius, adeptaque, q̄ concupita. Nā inde iuuenis ille Euangelicus tristis discessit, q̄ magnas habebat diuitias. Aliud est enim nolle incorporare quæ de sunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa namq; velut extranea repudiantur: ista verò velut membra præscinduntur. Non igitur incōsultè legislator noster inde legiferam suā concionē orsus est, Beati pauperes spiritu. Quapropter quanq̄ nihil aliud laudis in sancta paupertate cōperiretur, hæc esset præclarissima, q̄ primum verbum quo Deus, legem orbi positurus, os suum aperuit, fuit felicitatē in ipsa collocare.

Quod autem hæc paupertas vsq; ad mendicitatē & nuditatē sit Christi alumnais commendabilis, magnificè Paulus exaggerat in posteriori epistola ad Corin. ca. 8. Scitis enim inquit, gratiam Dñi nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues: vt eius inopia vos diuites essetis. Si ergo vt supra diximus, nullum officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestum, con-

gradu sit capessenda. Duplex namq; paupertatis genus inter religionū cultores inuenias: alij namq; sunt quadripartiti, quorū primæua institutio fuit mendicitas, hoc est, vt neq; priuatum ab vilo monachorū, neq; in cōmuni à toto cœnobio quicquam possideretur: sed quotidianis elemosynis victarent, siue oblati, siue quæsit, & postulati. Vtra autem istarū paupertatū ratio sit alteri præferenda, non desunt qui disputent. Imò nec defuerunt hæretici qui vtrāque refutarent. Respondetur ergo tribus conclusionibus. Prima. Omnimoda mendicitas nepe vt neq; priuatum neq; in cōmuni aliquid possideatur, si genere suo existimetur, plus habet dignitatis, & meriti apud Deū, quam in cōmuni possessio. Prima conclusio ratio, ex rerum natura, vt supra dictum est, proficiscitur: est enim religionis monasticæ institutio, illā amplecti disciplinā per quam ad perfectionem charitatis expeditus ac cōducitur: primum autē quod hominū animos fascinosos ad sui amorē inest, est rerū possessio. Nam cum pecunia obediunt omnia, qui illam amat, per eam cuncta concupiscit: & qui illam abijcit, omniū quodāmodo mūdātorū affectus ab se facile amputat. Vnde August. in lib. tringintarum quæst. Nutritimentum charitatis est diminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Effet ergo tutius nunq̄ amorē in hęc rerum lubricitatem infixisse. Attamen secundū hūc alter est gradus ab eis de cum possidentur animam euellere: quod longè est difficilius. Quo circa idem August. ad Paulinum & Thersia: Terrena, inquit, diliguntur arētius, adeptaque, q̄ concupita. Nā inde iuuenis ille Euangelicus tristis discessit, q̄ magnas habebat diuitias. Aliud est enim nolle incorporare quæ de sunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa namq; velut extranea repudiantur: ista verò velut membra præscinduntur. Non igitur incōsultè legislator noster inde legiferam suā concionē orsus est, Beati pauperes spiritu. Quapropter quanq̄ nihil aliud laudis in sancta paupertate cōperiretur, hæc esset præclarissima, q̄ primum verbum quo Deus, legem orbi positurus, os suum aperuit, fuit felicitatē in ipsa collocare.

Quod autem hæc paupertas vsq; ad mendicitatē & nuditatē sit Christi alumnais commendabilis, magnificè Paulus exaggerat in posteriori epistola ad Corin. ca. 8. Scitis enim inquit, gratiam Dñi nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues: vt eius inopia vos diuites essetis. Si ergo vt supra diximus, nullum officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestum, con-

1. Argumē.

1. Conclusi

1. Ratio con clusiois.

August.

3. Argumēti

4. Argumē.

4. Argumē.

Mendicitas in factis licetis commē datur.

gradu sit capessenda. Duplex namq; paupertatis genus inter religionū cultores inuenias: alij namq; sunt quadripartiti, quorū primæua institutio fuit mendicitas, hoc est, vt neq; priuatum ab vilo monachorū, neq; in cōmuni à toto cœnobio quicquam possideretur: sed quotidianis elemosynis victarent, siue oblati, siue quæsit, & postulati. Vtra autem istarū paupertatū ratio sit alteri præferenda, non desunt qui disputent. Imò nec defuerunt hæretici qui vtrāque refutarent. Respondetur ergo tribus conclusionibus. Prima. Omnimoda mendicitas nepe vt neq; priuatum neq; in cōmuni aliquid possideatur, si genere suo existimetur, plus habet dignitatis, & meriti apud Deū, quam in cōmuni possessio. Prima conclusio ratio, ex rerum natura, vt supra dictum est, proficiscitur: est enim religionis monasticæ institutio, illā amplecti disciplinā per quam ad perfectionem charitatis expeditus ac cōducitur: primum autē quod hominū animos fascinosos ad sui amorē inest, est rerū possessio. Nam cum pecunia obediunt omnia, qui illam amat, per eam cuncta concupiscit: & qui illam abijcit, omniū quodāmodo mūdātorū affectus ab se facile amputat. Vnde August. in lib. tringintarum quæst. Nutritimentum charitatis est diminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Effet ergo tutius nunq̄ amorē in hęc rerum lubricitatem infixisse. Attamen secundū hūc alter est gradus ab eis de cum possidentur animam euellere: quod longè est difficilius. Quo circa idem August. ad Paulinum & Thersia: Terrena, inquit, diliguntur arētius, adeptaque, q̄ concupita. Nā inde iuuenis ille Euangelicus tristis discessit, q̄ magnas habebat diuitias. Aliud est enim nolle incorporare quæ de sunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa namq; velut extranea repudiantur: ista verò velut membra præscinduntur. Non igitur incōsultè legislator noster inde legiferam suā concionē orsus est, Beati pauperes spiritu. Quapropter quanq̄ nihil aliud laudis in sancta paupertate cōperiretur, hæc esset præclarissima, q̄ primum verbum quo Deus, legem orbi positurus, os suum aperuit, fuit felicitatē in ipsa collocare.

Quod autem hæc paupertas vsq; ad mendicitatē & nuditatē sit Christi alumnais commendabilis, magnificè Paulus exaggerat in posteriori epistola ad Corin. ca. 8. Scitis enim inquit, gratiam Dñi nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues: vt eius inopia vos diuites essetis. Si ergo vt supra diximus, nullum officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestum, con-

gratiam Dñi nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues: vt eius inopia vos diuites essetis. Si ergo vt supra diximus, nullum officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestum, con-

gratiam Dñi nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues: vt eius inopia vos diuites essetis. Si ergo vt supra diximus, nullum officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestum, con-

gratiam Dñi nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset diues: vt eius inopia vos diuites essetis. Si ergo vt supra diximus, nullum officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestum, con-

1. Argumē.

1. Conclusi

August. ss Thomā

Glossa

Probatio cōclusiois

Paul.

id enim

vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Per hæc ergo quatuor mēbra ad omnia Pauli loca respondetur, quibus manualet laborem videtur, seu præcipere, seu commendare. Illud namq; citatū. 2. ad Thessal. 3. Si quis non vult operari, nec manducet, non est nisi naturalis admonitio: vt scilicet qui aliunde nō habet vnde viuat, manibus victū querat, vt furta & illicita negotia caute fugiat. Quo vtiq; sensu dudam epistolā ad Ephes. citauimus. Huic tamē veritati non obstat quo minus religio si diuinis vacatē, ius habeat elemosynis viuēdi. Hoc enim ipsum eodē loco docet Apostolus. Nam postquam dixit, non gratis panē manducasse ab aliquo, sed in labore & fatione operans nō quem illorum grauaret, subdit: Non quasi nō habuerimus potestatem, sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Quare illud. 1. ad Thessal. 4. Operamini manus vestras, sicut præcipimus vobis, nō est generale præceptū, vt impugnatores religionum aiunt, quod monachos etiā conuoluat: sed eos tantū cōplices, qui aliter sine scandalo viuere non valent: q̄ patet ex subiunctis verbis: vt honestē ambuletis ad eos qui foris sunt. Religiosi autem sine scandalo possunt stipem suscipere & postulare. ¶ Secunda etiā vtilitas corporalis laboris ac subinde tertia: Nēpe otij euitatio & afflictio corporis, non est in præcepto nisi quando aliter eisdem incommodis obuiari non potest. Monachi autem per alia facultaria exercitia otium cauent, & corpus edomāt. Quartum denique: Nēpe elemosynas erogare, nō est in religiosis virtus: quippe qui semel cūcta largiti sunt. Nisi casu extremæ necessitatis pauperum, quo quidē euentu perinde atq; secularis, tenerentur manibus laborare. Hęc fermē Diuus Thom. loco citato.

Ad. 5. argu. ¶ Ad quintum deniq; argumentum tertia conclusionē responsum est.

ARTICVLVS. III.

Utrum votū castitatis sit de intrinseca ratione religionis.

¶ Argumen. **S**ecundum membrum voti monastici est castitas: Sed vt eius ratio patētior fiat, arguitur illā nō esse de intrinseca ratione religionis. **S**ola ecclesiæ institutione, vt prædicebamus, inuēta est solēnitatis voti, ergo si ecclesia tale statutū abrogaret, profiteri quis posset religionē absq; voto solēni castitatis.

¶ Secūdo. Sacerdotium ac religio hac ratione adequantur, q̄ vtrobq; sit votū solēne castitatis. Sacerdotalis autē ordo verus & legitimus existere pōt absq; huiusmodi voto, vt in Græcorū sacerdotibus videre est: q̄ pariter posset ecclesia de nostris etiam decernere: ergo & religio sine tali voto esse potest. ¶ Tertio: Militare cruciferorū institutū, est vera, vt aiunt, religio: emittit namq; explicitē tria vota: & tñ dispensatum iam est cū illis vt in religione per seuerantes, vxorum fœdus inire valeant: ergo huiusmodi votū non est de intrinseca ratione religionis. ¶ Quarto deniq; arguitur. Omnis perfectio vitæ Christianæ Apostolis secundū Christū in more esse cœpit. Apostoli verō nō videntur cōtinentiam seruasse: nam de Petro Christi vicario legitur Matth. 8. fœdū habuisse ergo castitas non est de intrinseca ratione religionis. ¶ In contrariū faciunt verba capituli suprā citati: Cū ad monasteriū, de stat. monachor. in cuius calce habetur, Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, adeo annexa est regulæ monachali, vt contra eam neq; summus Pōtifex possit indulgere.

Questio hæc duos habet sensus. Prior est vtrū re vera nūc votū castitatis annexum sit religioni: idq; decentissimē cuius affirmatiua cōclusio definitio est ecclesiæ contra hæreticos, vt habetur capit. Quod votū. de voto. lib. 6. fuit enim Iouinianus qui matrimonii cœlibatui adæquabat: qui de eadem hæresi perinde condēnatus est, atq; de alia Vigilantior, q̄ diuitias exasquabat paupertati. Posterior verō sensus est, vtrū cū solēnitatis voti, hoc est vouendi ceremonia sit de iure ecclesiastico, vt illic refertur, sic & annexio ipsa castitatis ad religionē sit de iure ecclesiastico, ita vt p̄ ecclesiā fieri possit, vt religio absq; castitate, vera maneat religio: an vero sit de iure diuino, vt per ecclesiam institui vera nō possit absq; castitate religionis substantia. At quoniam solus nobis est animus de secundo sensu cū Catholicis disputare: quoniā primus orthodoxus est, ac perinde nemini nisi hæreticis dubius: vnica cōclusio est sub p̄babilitate, quæ mihi quā maxima est, respondetur. Sic est castitas religioni annexa, vt nulla humana dispensatione fieri possit, vt religio absq; castitate rem habeat suo nomini congruam. Haud ergo hic disputamus vtrū valeat Papa super voto solēni religionis dispensare: hoc est vtrū eximere professum queat à sua religionē: de qua re quæstione præcedēti satis disertū est. Sed hoc tantū modo in præsentia sub doctorū censura negamus, quod religiosus verē persistens euange-

Duplexque rationis sensus.

Cōclusio responsiua.

euangelicus monachus in cōiugio possit, eiusque vsu permanere. Et quidē conclusio est S. Thom. vt. q. 4. vidimus. Apparet tñ eam negare Scotus. 4. dist. 38. vbi nō alia de causa sentit solēne votum religionis matrimonium dirimere, quā quod ecclesia in cuius se manus uens tradidit, cū illegitimū fecit ad matrimonium quorum similibus verbis vtitur Caieta. vt. q. 3. vidimus. 2. 2. q. 88. artic. 7. Vnde elici videtur in potestate ecclesiæ sitū esse vt religio si simul possint cum coniugio religionem retinere, perinde atq; sacra suos ordines. Conclusio tamen nostra contraria plane ab Innocentio capitulo citato, cū ad monasteriū, asserta videtur. Nēpe vbi insinuat castitatem iure diuino annexam esse religioni, Et quod ita sit probatur ratione. Religio nomine ipso nihil aliud significat q̄ quod Christus euāgelicum adolefcentulū docuit: Si vis perfectus esse, vade & vnde, &c. & sequere me. Et quod subinde Petrus subiunxit: Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, &c. qui autem cōnubia li nodo se semel innoxuit, nomine quidem potest, sed tamen re ipsa non reliquit omnia, imō neque seculum: ergo non est verē euāgelicus religiosus. Media propositio probatur ratione S. Tho. 2. 2. q. 186. art. 4. Res. n. vxoria vtroque cornu ē diametro pugnat cū religione. Primum contrā nititur cōtemplationi, diuino rōq; meditationi: quibus secundū nomen suum debet sedulo religiosus vacare: renititur in quam propter voluptatis vehementiam quæ ex Venere nascitur: cuius vtiq; frequentatio concupiscentia augetur: vt. 3. Ethic. cōmōnitor est Arist. vnde August. in primo Soliloquiorū. Nihil, inquit, sentio quod magis ex arte deiciat animū virilē quā blandimēta fœmine, corporumq; ille contactus sine quo vxor haberi non potest. ¶ Nec verō naturalis ratio valde est recōdita. Etenim cū contemplatio subtilissimis purissimiq; spiritibus foueatur, carnalissiq; ac brutalis ille vsus spirituum multitudinem in sumat, sanguinemque à corde vehementer distrahatur, cuius collectio ad mentis attentionem necessaria est, fit vt idem vsus hebetudinem mētis efficiat. Quæ vtiq; de causa Paulus. 1. ad Corint. 7. coniugibus consulebat vt orationis tempore toro separarentur. ¶ Altero autē cornu status coniugalis religioni colluatur, quod est administratio sollicitudo que rei familiaris. Vnde eodem loco Paulus: Qui sine vxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cura vxore est, sollicitus est quæ mundi, quomodo placeat vxori: & diuinus est. Vbi si medita-

S. Thom. Scotus.

3. Argumē.

4. Argumē.

1. Probatio cōclusionis

Secunda

Præ vxoria cum religio

Aristot. August.

tius attendas, ad viuam expressit religionis faciem, eamq; è regione opposuit cōiugio: quāsi maritali nequeat. Quocirca monachi, hoc est solū, inde potissime nomē trahunt, quod à con iugali consortio semoti viuunt. ¶ Secundo id apertius explicatur. Duo alia vota, scilicet paupertatis & obedientiæ, adeo sunt à voto castitatis pendētia, vt hoc sublato, reliqua cōtinuō sustuleris. Matrimonialis quippe iarcina votū legitime paupertatis procul respuit. Qui enim fieri potest vt vxorem quis & liberos atq; familiam illis appendicē alere in paupertate valeat? Eo præsertim q̄ nō solum debet liberis in tēpus prouidere, sed in perpetuū prospicere, ac perinde possessiōes & primogenituras ambire quas illis relinquat. Adde q̄ neq; legitime obedientiæ, de qua Christus ait. Sequere me, vxorius vir vacare poterit. Quare Paulus Christi alleclat peculiariter optabat manere: sicut ipse erat, absq; vxore. Eo ergo ipso quod ecclesia votum castitatis à religionibus seingeret, syncretitatem ipsam religionum euāgelicam funditus cōuelleret: Quare id cerēt, vt sub eius censura loquar, non est factibile. ¶ Hinc discerniculum colligitur quo iudicādū est sit ne quæuis religio verē absolutoque nomine religio, hoc esse vnicum, vtrū intrinsecē annexum habeat matrimonium contractum seu potius attentatum dirimere: quod quidem nulla habet religio nisi authoritate ecclesiæ instituentis solēnitatem voti: vt habetur in dicto cap. vnico, de voto, lib. 6. ¶ Quapropter religiosi tertij ordinis D. Francisci, & nostræ, solēne votū nō emittunt. Quæuis expressius inculcatus que dicant se facere tria vota. Hoc dixerim de iure antiquo: nā iam Sixtus Quartus per suā Bullā declarauit eiusmodi fratres facere solēne votū. Et postmodū alij summi Pontifices idem etiā decreuerūt de quibusdā sanctimonialibus nostris eiusdē ordinis, quas Beatas appellamus: quæ inclusæ viuunt. Illæ autē quæ clausuram non seruant eidem Bullæ non subduntur. Multo autē minus isti Eremitæ qui hæc nostra tempestate in montibus dispersi degunt. Nam etiā episcopo promittant obedientiam, nō intelligūt nisi pro tempore, quo voluerint illic cōmorari. Imō neque de ratione illius instituti est vt votum suscipiant simplex castitatis. Tameñ si citra illud non essent admittendi. **A**d primum igitur capitalium argumentum, conceditur voti solēnitatem, vt habetur in dicto ca. vnico, de voto. lib. 6. ab ecclesia constitui, hanc aut illam insitūente approbanteque religionem, ex qua matrimonij

2. Ratiō

monij impedimētū sequitur. Sed tā questione prima, negata est cōsequētia, quā infertur cōnexionem castitatis cum voto religionis non esse de iure diuino. Est enim in potestate ecclesie, vt hæc aut illa habeatur pro religione: attamen postq̄ constituitur religio; de iure diuino est vt habeat castitatē annexā: secundū illud Vade & vende: omnia qua habes, & sequere me. Nemo enim statim habere potest viā cōsiliorū sequēdi Christi, nisi sit ab vxore liber: atq; hoc ex intima rei natura. ¶ Ad secundū respōdetur, sacerdotalem ordinem nullatenus esse religionem: alius citatus canon & Doctores non sub duorum forma explicuissent solēne votum, dicentes consistere & in susceptio- ne sacri ordinis & in professione religionis. Ex quo fit hoc inter sacerdotium & religionē differre, vt Diuus Thomas loco citato art. u. edocet, quod votum castitatis non est de intrinseca ratione sacerdotij perinde atq; aliud religio- nis. In nō sacerdotale ministeriū seruari absque eodem voto potest. Hæc ob rem qui sacris ini- tiatur, non perinde atque religiosus expresse ait, voueo. Quare non est votum explicitum, sed implicitum: porro in ipsā ordinis susce- ptione abditum. Votum inquam tantum casti- tatis. Cætera namq; religionis nec implicitē facit. Haud enim paupertatem vouet, aut obe- dientiam, sed sit sui episcopi subditus: etiam si absens sit: non autem ordinantis.

Corollari- um. Secundum.

Obiectio solutio.

Argumentū.

¶ Quo fit vt Græci eiusdē sint nobiscū generis sacerdotes. Sequitur subinde secundū Romanā ecclesiam posse idē tollere votū salua re ipsā sa- cerdotum. Negatur ergo consequentia quæ in de extruitur ad probandum religionem absq; tali voto posse consistere. ¶ Sed infers contrā: Ergo in cōgruē sacerdotale votum dicitur so- lenne. Negatur consequentia: sed tamen id in genuē fatemur quod nō est votum solenne de iure diuino tāquam religionis essentialē, sed est solenne de iure positio: hoc est tantum statu- to ecclesie sacerdotes illegitimos reddēs & in idoneos contrahendo matrimonio.

¶ Cōtra hoc autē emergere videtur argumētū supra à nobis informatū. Vili enim hic sumus cōcedere tātū esse præceptū ecclesie nē mariti- fiant. Quod si ita est, licet male facerēt absq; li- centia cōtrahēdo, teneret tamē matrimoniū: vt paulō antē argumētabamur. Respondemus aut non solum esse præceptū, sed statutū in ha- biles eos reddens ad matrimoniū, perinde atq; consanguineos. Habet sese ergo medio modo inter merū præceptū & solenne religionis vo- tū. Ea propter ecclesia perinde atq; prohibitio- nem in quarto gradu, posset hoc tollere votū

à sacerdotibus. An verò liceret, questione pxi- mē sequenti disputabimus. ¶ Ex his sequitur, matrimonium ratum non consummatum nō dirimi per suspensionem sacerdotum ordinū, si- cuti per religionis professionem. Quod & Ca- ietanus. q. 12. quodlibet. 1. fatetur. Et causa est, quod sacerdos non sit simpliciter inhabilis ad aliud contrahēdū matrimonium, sicuti religiosus: eō quod cum illo dispensari potest. ¶ Quod cum verum sit, nescio quid Paludanus sibi voluerit in. 4. dist. 38. q. 3. vbi ait, quod si post matrimo- nium ratum non consummatum vir sacris ini- tiatur, & vxor in seculo permanens votum fa- ciat simplex, inhabilis ipsa redditur ad secundas nuptias, etiam post mortem viri. Nam in pri- mis susceptio illa ordinum non est licita: cum matrimonium non dirimat. Secundō nulla est rationis apparentia quod votū simplex vxor- is in tali casu fieret solēne: vt ipse ponat. Qua- re si mortuo coniuge alteri nubat, licet peccet contra votum simplex, nihilominus matrimo- nium tenet: quod ipse negat. ¶ Tertū autem argumētū de militibus ordinibus est, quod præcipuum hic habet ambigendi momentū. Equites enim isti cruciferi vulgo habentur re- ligiosi: nam faciunt tria vota: & nihilominus vxoribus fœdere matrimoniali copulantur: coire ergo possunt ambo status: religionis sci- licet & matrimonij. Idq; potest ratione ex su- perioribus deducta corroborari. Nā ratio qua- supra monstrauimus coniugium cum religio- ne pugnare, erat impedimentum cōtemplatio- nis & orationis: sed eodem tempore nullū hūc habet scopum, sed militare, vbi nulla est neces- saria cōtemplatio. Nihilominus propter rati- ones supra allatas persuasum habere nūquā potui, eiusmodi religiones, simpliciter esse reli- giones. Et ratio est: quia non solum castitatem illi non seruant, nam rei vxoris perinde ac cæ- teri seculares inseruiūt: eodem scilicet ambi- tes honores, easdemque facultates: sua soboli procurantes: quod toto cœlo à religionis insti- tuto distat: veram neq; paupertatem, neque obedientiam, nisi solo nomine proficitur. Nō quidem de sacerdotibus cruciatis loquor, qui intra septa monasteriorum vitam degunt. De istorum namq; legitima religione nihil ambi- gendum est: sed de commendatarijs equitib⁹. Nam que nam paupertas quæso est relatiōe tātū magistro facere suarum facultatum: ex quibus si vel obolum eis adimeret, perinde re- clamarent, ac ceteri regni nobiles? Obedientia autem est per totam feruē vitam nullū super- ioris mandatum audire, nisi dū eorum comi- tia fiunt. ¶ Sed autē, hæc est nostra religio: nec

Pal. opinio.

Refutatur Paludanus.

Gravi dubi- tatio de mi- litibus or- dinibus.

Solutio qua- stionis: quæ- sita.

S. Thom.

Limitatio su- perius asser- ptionis.

Obiectio.

Solutio.

Questio bi- mennis du- a: multi in- sup. niavē- titata.

ad aliud tenemur. Ad hoc dupliciter responde- mus. Primum id negantes si prima: quam corū institutionem respiciamus. Nam tunc nō nul- lum clausuræ genus incolebant: multoq; cre- briora obedientia persoluebant munera: lon- geq; aliam habebant paupertatis rationem. Sed postea lapsu temporis consq; labefactaæ sunt eorum religiones, vt iam sincerā religio- nis naturam exuerint. Ob idq; secundō dici- mus, quod si non strictior quàm hæc est sua re- ligio, non est illa Evangelica quæ in consilio- rum exercitio posita est. Porro enim si nostra aut Diui Francisci (quod Deus auertat) in eā locum collaberetur, vbi non plus paupertatis, castitatis, aut obedientiæ vigeret, religio esse desineret. Non dico quod vbiuis statuta non seruantur statim esse desinat religio: nam possunt forsitan ex incuria & culpa præside- ntium ea quæ mala reputantur non puniri. At si in illum locum aliqua deiceretur religio, vbi non maior exigeretur obedientia, aut pau- pertas, aut castitas, quàm inter huiusmodi equites, non esset euangelica consiliorum re- ligio. Et nē primus ego videar hanc asseruisse sententiam, caudem apud D. Thom. inue- nies loco citato. 2. 2. quæstio. 88. articulo. 4. Ar- guit enim tertio loco quod cōtinentia ad per- fectionem religionis non requiratur: eō quod aliqui sunt religiosi qui vxoribus vtuntur. Et respondet, illos viuendi modos, vbi est mat- rimonialis vsus, non esse simpliciter & absolutē loquendo religiones: sed secundū quid, in quā tum scilicet aliqua participant quæ ad statum religionis pertinent. Hæc D. Thom.

¶ Ex his ergo militum ordinibus merito exce- perim equites D. Ioannis: sanè qui pro suo in- stituto conuentū habent & obediētæ speciē: neq; matrimonia contrahunt. Quare non est cur non vt religiosi habeantur.

¶ Quod si contra superiorem assertionem ar- guas, Si isti equites connubiale fœdus absque Pontificis privilegio inire tentarent, matrimo- nium non teneret: quod non aliunde emanare videtur quàm à ratione religionis. Responde- tur non inde provenire quod sit vera religio, sed ex Pontificis statuto: vt modo de sacerdo- tibus dicebamus. Quapropter multo minus matrimonium ratum non consummatum per ingressum huiusmodi ordinis dissoluitur, quæ per ordinis suspensionem.

¶ Ac per hæc alia diluitur quæstio, de qua ante quindecim hinc annos decertanter in Hi- spania fuit disputatum. Quæ quidem bimem- bris erat. Primum vtrum expediret esse disp- satio vt huiusmodi equites vxores sibi possēt

copulare. Secundō vtrum etiam cum illis qui vota solenniter ediderant dispensare liceret: quæ quidem fuit multo molestior. De priori ergo pro meo captu semper eiusmodi dispensationem expedientem arbitratus sum. Quod si eiusmodi religiones pro legitimis ducerem, impossibile reputarem. Commoditas autem dispensationis hæc est, quod castitas in eius- modi vitæ instituto si humano loquamur mo- re, non est seruata possibilis. Viuunt enim lau- tē & splendide, domi feruitrices habentes, for- nique cum alicis mulieribus iuge habentes commercium: torneamenta aliaque militaria exercitia meditantes. Qua ergo ratione isti voto castitatis asstringendi essent? Eadem ser- mē de causa quæstio secunda affirmatiuē solu- ta est. Nam cum votum illorum non sit legiti- mē religionis, sed statuto Pontificis mat- rimonium impediens, non est impossibilis di- s pensatio si legitima causa fiat: vt de sacerdo- tum voto proximē dictum est.

¶ Ad quartū argumētum quod de Apostolis petebatur, an votū castitatis susceperint, quæ- stione proxima commodius respondebitur.

ARTICVLVS III.

Verum obedientia votum sit de essentia religionis.

ertium denique membrū mona- sticæ professionis, est obedientia: quam vt suis numeris commēde- mus, arguitur de more nō esse ne- cessariā. Illa enim obsequia Deo maximē placent quæ ex libertate, nō ex neces- sitate fiunt: secundum illud. 2. ad Corin. 9. Non ex tristitia, aut ex necessitate: illa autem quæ fiunt ex obedientiæ voto, simul cum neces- sitate tristitiam afferunt: ergo non est consiliū obedientiam vouere. ¶ Secundō: cum homi- nem Deus liberum creauerit, non est pruden- tia vt se suam abdicet libertatem, præter- quàm vbi Deus eum iusserit obedire: in Euan- gelio autem nullū extat eiusmodi obedientiæ vouendæ mandatū. Quod enim Paulus ad He- br. 13. iubet dicens: Obedite præpositis ve- stris & subiaccete eis: ad omnes attinet Christia- nos. ¶ Accedit tertio quod Christus, vt ad Rom. 8. ait idem Apostolus, liberauit nos à lege peccati & mortis, ac subiade adoptionem filiorū nobis commertus periecta nō: liber- tate donauit. Ex quo fieri consequens ap- pare

Solutio pri- oris mēbrū.

Solutio po- sterioris quæ- stionis.

Argumentū.

2. Argumē.

Paulus.

3. Argumē.

Si parer

paret vt Christiana perfectio in summa libertate consistat: atq; adeo obedientia votum, nō sit consilium. ¶ In contrarium est quod perfectio, vt supra dictum est, care agit vt Christum sequamur & imitemur. Id autem quod in ipso præcipue cōmendantur, vt patet ad Philipp. 2. est obedientia. Factus est enim obediēs vique ad mortem, propter quod & Deus exaltavit illum, &c.

EX tribus votis quib⁹ monastica religio cōstat, potissimum est obedientia. Nam possessionum renunciatio & castitatis votum in hoc præcipue ordinantur, vt liberimē indissolubiliq; obsequio obedire possimus. Quo fit, paupertatē, vt supra diximus, primam quidem esse executione: obedientiam verò primā in intentione. At verò vt obediētia omnium est officiorum præstantissima, ita, quod hæreticorum ingenium est, Luthero fuit execrabilissima. Vnde in lib. suo de votis monasticis, & in altero de libertate Christiana, nullis non cōutijs monachalem obedientiam profcindit. Ait enim libertati Evangelicæ è diametro obistere: vt pote quod eadem Evangelica libertate sublata sunt vniuersa hominū mādāta, & quicquid in externis ceremonijs seruari pōt.

¶ Nihilominus ipso renuente Luthero, suoque magistro Vuitteff. sua veritate solida est conclusio, nulloquē hæreticorum vento nutabunda. Religiosorum status, qui Evangelicū consilium est, obedientiam cum primis requirit, quæ peculiari præfecto nomine Dei voto esse offerenda. Et ratio est manifesta. Nam si perfectio in eo consistit vt omnibus relictis sequamur Christum, necesse est vt. 2. 2. quæstio. 186. artic. 5. ait Diuus Thom. aliquem eligere præpositum qui nomine Christi vouentem dirigat, etiam imperio (si opus est) vt quod Christo pollicitus est, bona fide soluat.

¶ Sed ecce radices d. e. Lutherani erroris. Prior, quod non admittit, votū spontaneè susceptum in necessitatem transire præcepti. Nam hoc dato, necesse est eum qui solemniter vouet obedientiam alicui prælati, à quo legitime cogatur si opus fuerit. Altera verò eius ignorantia est, quod satis esse putat Christo obedire, homine quocunq; neglecto. At verò nō videt quemadmodum homines nō possumus à Christo, qui in caelis est, nisi per homines gubernari. Egemus enim præsentē ductore qui humano more vices Dei erga nos fungatur. ¶ Sed ait forsā qui spiam, Satis sunt Episcopi, atque alij ordinarij prælati. Negatur tamen. Imò per hoc luculentis claritas huius veritatis patefcit. Prælati namq; ordinarij non

sunt nisi legum custodes, quare neminem nisi secundum diuinas leges & humanas cogere possunt. Vnde cū vota, de operibus supererogatis suscipiantur, necesse est vt qui vouet, vel ipsi Episcopo singulariter (vt in primitiua Ecclesia fortasse consuetum fuit) vel singulari præposito (quod conductus iam nunc existimatur) obedientiā præstet, vt supra ea quæ legibus præcipiuntur, ad id etiam quod ex voto tenetur dicatur & compellatur. Id quod Christus verbo illo supradictum. Qui vult venire post me abneget semetipsum, & tollat crucem suam & sequatur me, demonstrat. Abnegare enim semetipsum, est propriam voluntatem per quam homo est homo, abnegare: quod re vera nisi obligatorio voto alteri eam sic tradas, vt in tua non supersit facultate eandem rursus tibi vsurpare, fieri non potest.

¶ Quid autem cum Luthero depugnamus? Illa enim sua libertate, quam Evangelicā vocat, non solum cōnobiōrum præpositos, verum & seculares omnes principes & ecclesiasticos de medio sublatos pertendit. Sic enim postea docere petiit, nos esse à Christo liberatos, vt ab omni nos humana potestate eximeret, vt sibi soli seruiremus. Quæ quidem libertas Sathanica potius, & (quod idem est) Lutherana appellanda est. Nam si hierarchicos ordines, obedientiasq; omnes quæ iubente Deo hominibus præstantur de republica summoque, omnesque adeo malefactorum vltiones ad postremum diem iudicij reseruaueris, humanos mores, quin humana vniuersa statim necesse est perditum iri. Nam quanto quæso plures sunt qui metu pænæ quam honesti amore virtutes colant? Et præter rationem hanc quæ abunde rem demonstrat, tota Evangelica scriptura apertis testimonijs Lutheri impudentiæ reclamant. Alibi enim audias: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Alibi: Subditi estote præpositis vestris etiam discipulis. Et Christus: Qui vos audit, me audit. Imò vsq; adeo idem Redemptor voluit nos esse maiorum dicto audientes, vt nos sedulo admonerit, quod quauis illi qui super cathedram Moysi sedent, hoc est cuncti nostri præpositi, illa faciant quæ iungenda à nobis non sint: nihilominus quæ nobis iubēt incunctanter expleamus. Superuacaneum tamen est in hoc peruulgato argumēto diutius remorari.

AD primum igitur argumentum respondetur, necessitatem coactionis qua inuoluntarium facit, illam quidem & tristitiam parere, & rationem laudis ac meriti excludere.

Lutherus:

Cōclusio re sponsiua.

Ratio conclusionis.

Due radices Lutherani erroris.

Ratio in Lutheram.

Ad argu.

re. Illa autē necessitas quæ ex voto sponte propter Deum eniū nascitur, primum tristitiam non affert: mox etiam si nonnuquam illam parturiat, nihilominus meritum nō imminuit nam prima vouendi libertas, in omnibus actionibus virtute perdurat.

Ad 2. argu. ¶ Ad secundum respondetur, quod libertas in qua homo suapte natura creatus est, in hoc nobis seruire debet, vt nostro creatori seruiam⁹. Quare eā in eius obsequiū dedicare, non contra naturam est, sed maximè secundū naturā.

Ad 3. argu. ¶ Ad tertium deniq; respondetur, ex eo quod Christus nos à lege peccati liberavit, non fieri consequēs, perfectionem Christianam in exēptione ab omni obedientia consistere: sed in hoc omnino quod sumus à peccatorum retinaculis liberi. Vnde cum vique adeo sumus periculosè animi nostri obsequentes, propriæque voluntatis amantes, ad eandem libertatem asferendam præcipue confert nostram voluntatem alterius gubernaculo submittere. Nam si seruire Deo regnare est, quo pluribus eius nomine obsequimur, perfectius regnamus. Tutius namque carnis illecebris atque insulibus domnamur, atque adeo celestem Hierusalem referimus: vbi vt felices illi necessitate quadā confirmatissimi sunt nē delinquere valeant, ita summa libertate perfruuntur.

QVÆSTIO SEXTA, De voto & continentia Sacerdotum.

ARTICVLVS I.

Utrum Ecclesia decoro & stabilitati, sacerdotale votum continentia congruè fuerit ac necessarium.

IN CALCE demum libri huius, in quo de voto nostra virili disputauimus, postremam quæstionem de continentia sacerdotum diximus adhibendam: hoc est de voto, quod dum sacris ini-

tiantur, secundum Occidentalis Ecclesiæ institutum implicite suscipiunt. Enimverò inter alia Lutheranorum molimina, quibus ecclesiam Dei funditus demoliri nituntur, hoc vnū est, quod totis viribus calibatur à clero abigere contendunt. Quocirca cum me apud Cæsarem in Germania agente de componenda

cum ipsis pace tractarem, hoc modicus retinere pertendebant, vt sacerdotes non modo vxorio consortio non interdicerentur, in d. e. gererent vxores ducere: adeo impossibile ducunt hominem absque Veneris vsu viuere posse. Quod re vera si illis semel esset concessum, fieri non posset minus, quin protinus eadem concessio in totum serpens Christianismum, sanctam ecclesiam radicibus subuerteret. Hac ergo de causa matulum reliquissem tractatum. hunc de voto, nisi & hanc ei quæstionem adhibuissem. De hac autem re, vt de vnaquaque alia, secundum Philosophum in Posterioribus Analyticis tria esse possent quæsitæ: scilicet an sit, & quid sit, & propter quid sit. Quid autem sit, nempe in quo sacerdotale votum consistat, quæstione proxima conmonstrauimus: constituentes esse votum, non quidem explicitum sed implicitum: neque de intrinsecaratione ordinibus annexim vt votū religionis, sed ecclesiæ statum matrimonium irritans. Duo ergo hic restant articuli. Prior scilicet de conuenientia huius ecclesiasticæ institutioni. Nam in moralibus idem est querere, an sit, & propter quid. Quod enim esse non conuenit, superfluit. Posterior, quàm sit antiquum an videlicet à primordijs statim nascentis ecclesiæ fuerit in vsu. ¶ Arguitur ergo prior quæstio negatiuè. Et primo quidem noui & vetera ad colorandum errorem adducendo. Primum enim exemplum Christi legiseri nostrā parte negatiua pugnat: quippe qui Apostolos non cœlibes, sed certè maritos elegit: vt Petrus, cuius socrus mentio fit in euangelio: Andream & ceteros, quos opinabile est vxoribus fuisse copulatos. Quinimo vnum Ioannem quem virginem elegit, de medio nuptiarum thalamo fertur euocasse.

¶ Mox & magistri exēplo discipulorū cōsentitū documēta. Ait quippe Paul. ad Thimot. 3. Oportet episcopū esse vnus vxoris virum, filios habentem subditos in omni castitate. Et ad Thimot. 1. Si quis sine crimine est, vnus vxoris vir, &c. huac scilicet constituas presbyterum: sicut disposui tibi.

¶ Tertio est loco exemplū sacerdotū veteris legis, qui figurā nostri præferebāt. Aarō enim ac deinceps Leuitarū sobolē constat suā cōstituisse tribū, atq; adeo coniugali foedere vixisse: vt etiā Luc. 1. de Zacharia progenitore Ioānis Baptistæ legitur. Quorum quidem iustar suos habent Græci sacerdotes iust. tatos: nempe qui per vices & rei sacre administrant, & nihilominus vxoribus dent operam. Adde si figuris agere volumus, quod Arca Noë, vti

Argumenti

Argumenti.

Argumenti.

in priori sua Canonica ait Petrus, figura fuit ecclesie, seruantis nos a peccatorum illuue, cui quidem ecclesie sacerdotes presunt: illam autem nulli coelibes, sed esto animae matrimonio coniuncte ingreſſe sunt: non ergo est cur vxoriam institutum sacerdotibus inhibeat.

4. Argumē. ¶ Quarto arguitur ratione. Connubia in ipso statu mundi primordio instituta sunt in officium humano generi impendio quam maxime necessarium: cum ergo sacerdotibus qui primum obtinent in Christi familia locum, tanta religione interdicitur, videtur ecclesia, vt saluo eius honore, contra diuinum naturalemque permissum nuptijs cum Marcione & Manicheo detrudere quos Apostolus. 1. ad Corinth. 4. erroris subnatauit, quod nubere essent prohibitori.

5. Argumē. ¶ Quinto ad rem proximē arguitur. Votum castitatis res est per quam difficilis obseruatur. Adeo enim prouida natura propagandae speciei consulte prospexit, vt vehementissimum vixque adeo eluctabilem eiusdem muneris appetentiam cunctis animantibus indiderit: quae quidem appetitus rabies, post naturam corruptam inter omnium species longe ardentius humanam exurit. Sacerdotale autem officium adeo est ecclesiae necessarium, vt absque illo consistere Christiana familia minimē valeat. Imo eidem obundo muneris tantus est numerus necessarius, vt pars populi paulo minor decima vel duodecima, eide sit incipata, tantum ergo populum ia tam difficilem religionem adigere, nihil mirum si plus iusto rigidam coactamque videatur. Enimvero monachus, vt sanctum institutum est, non tamen administrandis sacramentis ac sacrificijs simpliciter est necessarius: atque adeo nec est tam numerosus: quare nihil rigoris est si qui libere voluerint permittantur monasticis votis addici: tam ingentem vero sacerdotum multitudinem eodem rigore cogere, videri cuiquam potest non vique adeo consultum.

6. Argumē. ¶ Sexto: castitatis votum adeo, vt dicebamus, est difficile, vt non nisi inclusis & eis qui sint claustris circumsepti permittendum videatur: quae ratione se monachi in monasteria abduci, sacerdotes autem in proprios habent lares, neque vivere satis possunt comode sine ancillis nec absque seculari tumultu, tanto ergo periculo votum castitatis permittere, non apparet esse prudentia: non ergo id concedens est.

7. Argumē. ¶ Septimo: eide euentus ipsi docet. Sunt enim frequentissimi. combinatio alienisque toris in fidiātes. Quamobrem & populo inuisi sunt, & sacramentis quae tractant iniuri: videtur et

go melius fore rei vtrique consultum, si suam quisque haberet vxorem: vt nullo se commacularent flagitio. Nam quo longius a carnis vsu arcetur, spurcius defraudatur.

¶ In contrarium est solennis & laudabilis mos Occidentalis Ecclesiae secundum Pontificum sanctiones, vt antiquissimi Calixti. 27. dist. cano. Presbyteris. ac Syricij. 82. dist. can. plurimos, & aliorum complurium.

¶ Elifereꝝ huius haereticis, continentiae sacerdotum oblatrantis, duo sunt membra: prius quod eis concedit licentia matrimonii contrahendi: posterius verò quod etiam cogit, vt id faciant. Et sunt inter neotericos qui eius primum faciunt parentem Lutherum: nam Louinianus, inquit, etsi nuptias virginitati aquauerit, non tamen sacerdotes vxoribus carentes reprehendebat. Quin verò ipse, vt Augustinus lib. de hę ref. ca. 82. refert, connubio abstinnit, non propter meritum, sed vt vxoriam molestias sibi caueret. At verò horum opinione non obstantē, dubitari in primis non potest quin concessio nis, hoc est, vt sacerdotibus maritos esse liceret, Louinianus fuerit primus autot: quandoquidem in coelibatu nihil egregij meriti nouerit. Quin verò omni pudicitiae generi adeo apertum bellum indixit vt virginitatem, ad Dei param Virginitem, veluti ad sacram arcem confugiens, inde conatus fuerit impudentissime deturbare. Sed neque alterius impudentioris membri Lutherus fuit primus autor: scilicet vt sacerdotes non modo permittentur, verum & cogentur coniuges sibi adiungere. Successit namque Louiniano eius discipulus Vigilantius: qui in hanc euasit impudenter insaniam, vt ne minem lineret sacris initiari, antequam vxorē duceret. Vnde Hieronymus epistola. 2. aduersus ipsum ad Riparium: Prob, inquit, nefas, episcopo sui sceleris dicitur habere consortes: si tamen episcopi nominandi sunt, qui non ordinant diaconos, nisi prius vxores duxerint: nulli coelibere dentes pudicitiam. Fuerunt, vt arbitror, & Nicolaitae eiusdem haereticis auctores: quorum impudicitiae meminit August. lib. de Cata. hęreticorū, cap. 5. A quibus Niceta quidam Graecus institutum Graecorum deduxit, vt artic. sequenti videbimus, nam etiam illi sacerdotes non ordinant nisi prius vxoribus copulentur. Quam quidem iam diu sopitam sepultamque haereticam, reuocare in lucem curauit haereticus ille Vitaleff. vt Thom. Vuidens. 2. tomo. de sacramentis. capit. 128. fideliter refert: quam subinde haereticam in proximis capitalis profligatam curauit. Ab his ergo suis patribus contagionem hanc traxit Lutherus, vt Lutherus

August.

foris hanc omnium primus docuit sacerdotibus licere nuptias.

Hieronym.

Vitaleff. Thom. Vuidens.

Lutherus sacer.

sacerdotum continentiam non modo non probaret, verum immani petulantia, quae sibi natura erat, condemnaret. Vnde in libro suo illo identidem condemnato. De abroganda Missa priuata, de illo præcepto, Non incoehaberis, edisserens, haec enouit diabolica verba. Nusquam sic insanit Sathanas per Papam atque in castitate & libidine tractanda. Primum, etsi non prohibet verbo castitatem, & scortari docet: cogit tamen scortari decreto suo intolerabili, & perditissimo: de coelibatu totius sui sacerdotij tam late patens: cum tam rara & angusta sit castitatis gratia. Et subdit, quod cum continere neque possint neque debeant, rabies est Sathanica & plus quam sacrilega eos ab vxoribus arce. Videte quousque ingenium bestiae erat ad conuitia effræne. Hoc itaque dogma adeo suorum cordibus alte impressit, vt nulla sit potestas quae ab ipsis illud queat eradicare. Neque verò haereticorum tantum animos error hic occupauit, sed vsque ad catholicos irrepsit. Fuit enim Panormitanus inter Iuris canonici interpretes illustrissimus: qui tamen super ea. cum olim. de clericis coniugatis, consultum iri Ecclesiae arbitratus est, si sacerdotibus abstinere nolentibus facultas fieret vxores sibi associandi: quia cum quotidie, inquit, illicito coitu maculentur, facere Ecclesia deberet vt bonus medicus: qui dum videt medicinam potius officere quam prodesse, eam tollit.

Panormita.

Conclusio catholica.

Ratio conclusionis.

¶ Contra hunc ergo errorē statutur catholica conclusio. Vique adeo sacerdotum continentia, non modo congruens, verum necessaria est ecclesiae Christi, vt absque illa neque decorem seruari possit, neque legitimam Christi effigiem retinere. Et quoniam subsequens nos manet articulus, in quo antiquitas sanctionis huius, tum Ecclesiasticis testimonijs, tum sacris oraculis corroboranda est, in presenti, quod titulus eius postulat, dūtaxat nobis est vtendum rationibus quibus ostendatur quam fuerit congruens ac necessaria. Octo namque aut nouem possumus meditari capita ex quibus rationes huiusmodi deducamus.

¶ Primum, vt sicut obiectiones, sic & probationes Christi exemplo exordiamur, sacerdotes instar Christi spirituali connubio Ecclesiae copulantur. Christus autem virgo deique virgine natus vnica sibi, candida, immaculataque: colubam Ecclesiam copulauit: cuius sacramentum autore Paulo, coniugium primorum parentū gessit: quapropter adiectum illic est: Propter hanc relinquet homo patrem & matrem & adheret vxoribus suae. Haec est ergo vnica vxor

propter quam sacerdotes, non solum patrem & matrem, verum & carnales vxores sunt merito relicturi. Si enim Ecclesia virgo casta, vt cum Paul. 2. ad Corin. u. loquamur, desponsata est Christo, & sacerdotes eius sponsos castos esse concedet. Alioquin spirituale connubium suam non teneret sinceritatem.

¶ Secundum, quod huic sancto instituto suffragatur, est mundities quae sacerdotum functioni in sacrosancto potissimum altaris sacramento perficiendo, necessaria est. Enimvero, vt semper Ecclesia decentissimum duxit vt ministri illius sacramenti vbi innocentissimus agnus immolatur, nullo effuso sanguine contaminarentur, sed etiam illi qui secularem iustitiam administrarent, irregulares fierent ad ordines suscipiendos: sic multaque iustus decuit, ne carnis vsu foemineoque commercio polluerentur. Etenim postquam coniugales amplexus traduxit esse cepit originalis culpae, qua genuit nostrum inficitur, illam subinde contraxit foeditatem, vt non possit homines non pudescere. Vnde pudenda membra nomen haereditariunt. Quocirca cum carnalia spiritualibus e regione sunt opposita, nullus carnis vsus spiritualium nitore hic aduersatur ac sordidus iste. Vique adeo quod locum etiam sacrum, vt sanguinis, sic etiam seminis effusio polluat. Neque huius defuit antiquitus religionis figura. Legitur namque. 1. Reg. 21. quod cum Dauid a facie Saul fugiens, venisset ad Abimelech sacerdotem Leuiticum, postulassetque ab eo sibi fuisque refectionis panes, responderit: Non habeo laicos panes ad manum: sed tantum panem sanctum: scilicet qui mensae sanctuarij in vsu sacerdotum superpositus erat: Si mundi sunt pueri, maxime a mulieribus, manducant. Neque vero manducare permisi sunt, antequam Dauid certior eundem faceret, dicens: Continuis nos a mulieribus ab heri & nudius tertius: & fuerunt vasa puerorum munda. Si ergo panem illum in quo nihil aliud diuinitatis latebat quam sacramentum, hoc est, figura erat sacrosancti panis qui de caelo descendit, eidi nefas erat nisi ab his qui essent ab vxoribus mundi, quanto ergo iustus idem nitor illos decet qui ipsam sacramenti veritatem tractant: hoc est quotidie sub specie panis Dei corpus manducant?

Ratio.

planissima praeteritae conclusionis figura.

Secunda figura. Gregorius.

¶ Accedit & alia figura quod legale agnum nisi succinctis renibus coenare non licebat. Quod Gregor. homil. 22. super Evangelia exponens ait, in renibus delectationem carnis federe: ob idque illic significatum esse, vt qui pascha comedunt, voluptates edomare debeant

bāt & carnē à luxuria relinguere. Igitur cū sacerdotes euangelici quotidie agnum immolent immaculatum, par est, inq; muneri decētissimū, vt abstinentia carnis perpetua fulgeant. ¶ Adde & rei huius tertiam eandemque peculiarem vmbra in sacerdotibus antiquæ legis. Legitur enim Exod. 28. Porro filijs Aaron tunicas lineas parabis. & infra. Facies & femoralia linea vt operiant carnem turpitudinis suæ à renibus vsq; ad femora. Quod quidem venerabilis Beda. libr. 3. de tabernaculo, interpretatus ait, feminalia illa castimoniam quæ appetitum copulæ coniugalis prohibet, pprie designasse: sine qua nemo, inquit, vel sacerdotiū suscipere, vel ad altaris potest ministerium consecrari, id est, si non aut virgo permanserit, aut contracta vxore coniunctionis fœdera soluerit. At verò sicuti res Ecclesiasticæ aurea sunt catena connexæ, sic vnò defracto nodo, omnes dissoluuntur. Propterea Ecclesia hæc à suis sacerdotibus sanctimoniam requirit quod in concubis credit corpus Christi verum ab ipfis tractari: postquam ergo Lutherani eiusdē corporis sacramentum veritatem diffiterent, nil mirum si eundem candorem à suis sacerdotibus non desiderant.

3. Ratio. ¶ Tertius decem huius caput sumitur ex altissimo meditationis, orationisq; culmine, cui sacerdotes dedicantur. Debēt nāq; sacra scripturæ legendæ ac relegendæ se totos dedere: vt sicut nubes in sublimi volātes saluificam pluuiam populo suppeditent. Vnus autē vxoris nō modò corpus confurcat, verū & mentem deprimit & obnubilat: atque adeò supernorum contemplationi ineptissimam reddit. Vnde Apostolus. 1. ad Corinth. 7. vbi coniuges admonet nē se inuicem coniugali officio defraudent: exceptionem nihilominus faciens ait. Nisi fortē ex consensu ad tempus, vt vacent orationi: nimirum docens quanto sit impedimento officium illud eleuandæ in Deū mentis. Cū ergo sacerdotes iugi sint meditationi & orationi pro se & populo consecrati, debent ab illo officio, atque adeò ab illo fœdere esse perpetui alieni. Vnde si ab ethnicis etiam licet testimonium petere, peripateticus Theophrastus in lib. de nup. sapienter scripsit, per coniugium impediri studia philosophiæ, neque posse quemquam libris & vxori pariter inferuire. Et, quo ad sacerdotes reuertamur, Origenes homil. 2. super lib. Numer. eundē Paulinum locum edisserēs, sic colligit: Vnde mihi videtur quod illius solius est offerre sacrificium indefinens (de sacerdotibus porro loquens) qui indefinētū & perpetuū se de-

Tertia eiusdem veritatis vmbra.

Beda.

3. Ratio.

Theophrastus.

Origenes.

uouerit castitati. Et Ambrosius in tertium ca. 2. ad Thimot. Si enim, inquit, plebeis hominibus orationis causa ad tempus abstinere iubetur, quanto magis Leuitis aut sacerdotibus, quos die noctuq; pro plebe sibi commissa oportet orare? Et Hieronymus lib. 1. contra Iovinianum eadem fermē repetens verba (quæ ambo ex Epiphano, tomo. 1. libr. 2. in hæresi Catharorum desumpsisse videntur) subdit: Si sacerdotibus semper orandum, semper ergo illis cauendum est matrimonium. Neq; verò huius exemplum in sacerdotibus defuit antiquæ legis. Hæc enim de causa, vt. 1. Paralipo. 14. à Dauide institutum est, & Luca. 1. memoratū per vices ministrabant templo: illoq; tempore vxorum consortio intra templum clausi abstinebant: nempe quod cū eorum orationes sicut incensum quod ad altare cremabāt, in cōspectu Dei ascendere profiterentur, vnā consistebant non posse illas nitidē fundere, nisi essent ab coniugibus sequestrati. Vnde Beda super eundem locum exemplum colligit quod sacerdotes nostri, quibus non per vices sed semper altari seruire iubetur, perpetuæ esse debeant castitati addicti.

¶ Quartus deinde fons eiusdem institutionis est, quod sacerdotes euangelici, qui, vt Paulus ad Colossen. 1. admonet, ea implēt quæ defunt passionum Christi, delicta iugiter debent iugere populi: perpetuæque adeò facere poenitentia fructus. Hanc enim ob rem, vt Olex. 4. legitur, peccata, hoc est oblationes pro peccatis comedunt: luctui autem nihil magis è diametro reluctatur quam venera voluptas: vt pote quæ spiritus omnes exhalans, animam in carnem transformat. Propter quod de homine ante diluuium dictum est: Non permanebit spiritus meus in homine: quia caro est. Vnde si poenitentibus, vt Ionæ. 3. legitur, ieiuniorum mœdores congruant, & illis qui antiquitius cultui templi offerebantur, vinum, & sicera, & omne quod inebriare poterat interdicitur, multo congruentius euāgelicis sacerdotibus Venus prohibetur, quæ vino trulentius inebriat. ¶ Adde rationem quintam, quod nisi impudentissimus hæreticus, negare nemo potest, coelibatum, præstantem esse virtutem: quam potissimum sacerdotes populo prædicare & cōmendare debent, viduasq; & reliquos continentes ad castitatem animare. Quomodo autem potest hortator esse viduitatis, virginitatis, aut castitatis, qui ipse coniugij lege viuat? ¶ Ex sexta in super radice ortū habuit sancta hæc institutio: nempe ex cura quam sacerdotes gerere tenentur populi. Tenentur

Ambrosius.

Hieronym.

Epiphanius.

Beda.

4. Ratio.

5. Ratio.

6. Ratio.

mentur enim & pauperum, & viduarum, & orphanorū patrociniū sustinere, & inter egenos sua bona distribuere: huic autem perfoluendo muneri nihil pugnantiū obstat quam cura rei familiaris, vbi vxor est, & liberorum germina. Vnde Paul. 1. ad Corinth. 7. Volo, inquit, vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cū vxore est, sollicitus est quomodo placeat vxori, & diuisus est. Quo loco Ambrosius Amputata, inquit, sollicitudine rei vxorie, quæ sola in mundo ceteris grauior est, ad Deum promerendum animus eruditur. Hæc ille. Inter omnes ergo mundanas sollicitudines res vxoria molestissima est, & negotiorum anxietatibus occupatissima. Nam huic cetera cuncta seruiunt, non solum vt in præsentī illa onera sustententur, verum vt perpetuæ successioni prospiciatur. Quæ vtique ratione Iovinianus ipse pudicitia odor, vt Diuus Augustinus lib. de hære. c. 82. refert, licet non ob meritū, tñ vt eiusmodi molestiarum sarcinam sibi caueret, noluit se matrimonio addicere: ei ergo qui vxori alligatus est, nulla sit reliqua libertas, quæ tamen sacerdotum functioni maximè est necessaria.

¶ Septimus locus huius persuadendæ Ecclesiasticæ sanctionis desumitur ex autoritate, qua sacerdotes in ecclesia Christi ad sacramentorum ministerium pollere debent, atque ex honore illis debito: secundum illud Eccles. 7. Honora Deū, & honorifica sacerdotes. Quod de nostris potissimum intelligendū est: quippe qui non tantum diuina, verum & Deum ipsum sacramento tangunt. Hæc enim auctoritas inde illis maximè adhaesit quod sint egregio loco, hoc est extra plebis gregem. Si autem mariti essent, in media versarentur plebe: neque honor illis haberetur egregius, neque reuerentia. Imò pudor esset mysteria diuini corporis & sanguinis in manibus maritati hominis adorare, & metus peccatorum confessionem illis cōcredere cui vxor semper assideret: nam inter virum & vxorem, nihil secretò seruatur. At verò Lutherani, vt supra dicebatur, quia hæc omnia sacramenta denegant, nihil mirum si neque suis sacerdotibus vllam venerationem impendant. ¶ Octauū vtique caput id quod nō in inferioribus habendum huius instituti est, tum sacerdotalis alimonie prouidentia, tum & pax atque tranquillitas, quæ ex vxorum concessione turbantur. Enimuerò si vxorum proliumque turba obseperentur, tunc sacerdotia illis ac præbendæ non sufficerent. Essent enim honestè alendi.

Paulus.

Ambrosius.

August.

7. Ratio.

Octau.

Etenim Leuiticis, quæ duodecima pars erat, populi, eò decimæ sufficientes erant, quòd integræ illis obueniebant. Et præterea quòd nō tot erant, tunc vnus templi ministerio necessarij, quot nunc tanta ecclesiarum multitudini. Ex qua, re consequens fieret vt deberent, esse opihices & coloni, quales erant fortè Leuitæ, qualesque Lutherani suos optant habent, quæ sacerdotes. Vnde in quantum vilipendii eorum ordo apud nos veniret, vnaquilibet se cum reputet. Insuper si sacerdotibus coniuges adhererent, tunc totam suam sollicitudinem & vigilantiam illuc congererent, vt sua sacerdotia quasi hereditario iure in filios transfunderent. Hoc enim nobis sacerdotum ambitio documentò est qui filios habent. Si enim quibus necesse est & pudor filios suos præbendis ditare, nihilominus id tantopere satagunt, quanto illi id facerent libentius & audacius, quibus non pudor, sed honor esset longa liberorum serie abundare? ¶ Ad hæc deum accedit quod si sacerdotes coniugati essent, tunc ad Episcopatus non nisi magnates, putà Duces, & Comites, ac ceteri seculares principes assumrentur, & ad pingua beneficia alij seculares nobiles. Quare omnia litibus essent discordis, quæ ac bellis plena, cunctæque adeò res ecclesiasticæ susque deq; confusa. Hæc sunt quæ de hac re meditari soleo.

Ad primum igitur argumentum in contrarium respōdetur, quod eò Christus Apostolos de matrimonio sumpsit, quòd tunc coelibatus religio non perinde atq; nunc in consilio, in vsuq; erat. Attamen vt doceret quòd trāsacta lege (vt Apostolica verba quæ sunt ad Hebr. 7. permute mus) sacerdotum ratio erat si mul mutanda, illos ad coelibatum euocauit, Ioannemq; adeò de medijs nuptijs ad virginitatem. Quauis, vt Hierony. lib. 1. contra Iovinianum, autor est, de solo Petro certum sit habuisse vxorē, de alijs autem nō ita constet. Illo tamen ex superfluo admisso ambigi non debet, vt ait ibidem Hierony. qui annuentibus vxoribus vota fecerint castitatis. Id quod ex illis verbis Petri Matth. 19. colligitur: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Allusit enim ad id quod ab ore Christi ad olefcenti dictū audierat. Si vis perfectus esse, vade & vende, &c. & sequere me, vbi religionū instituta fundantur. ¶ Ad secundum verò argumentū, quod ex Paulinis verbis accersebatur, artic. proximo cōmodius respondetur. ¶ Ad tertium de antiquis sacerdotibus, quod ad rem presentem attinet, respondetur, eorū rationē latissimè à nostra delatit-

Postrema ratio.

Ad 1. argu.

Hieronym.

Ad 2. argu.

Ad 3. Argu.

se. Primum quod illi non sacramentorum veritatem, quibus nunc Christus offertur; ac Spiritu sancto confertur gratia, sed horum penitus umbras trahebant: quare non tanta ab illis desiderabatur mundities. Tacti lotionibus quae illis erant frequentes, candorem qui in nostris debet sacerdotibus splendens, praefignabat. Praeterea ut Levit. 21. legitur, summus sacerdos virginem ducturus erat, non autem viduam, aut repudiatam, aut sordidam: & cum templo serviebant, ut dictum est, ab vxoribus abstinere, quod nonnullam erat candoris indicium. Vnde. 1. ad Timoth. 3. Ambrosius veteribus, inquit, iudicio concessum est sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multum tempus otio vacabant a ministerio. Multitudo enim erat sacerdotum vt per vices seruire possent: nunc autem iugiter esse debent in ministerio. Ad haec tunc nondum prodierat coelibatus consilium. Adde quod Leviticus ordo suam per se duodecimam tribum constituebat, Apostolici numeri prognosticam: ob idque necesse habebat suam sobolem vxorio munere procreare, nostris autem sacerdotibus sola commissa est spiritualis genitura: videlicet animas in Christo renatas, suo verbo, ministerioque & studio lactare, fouereque ac nutrire. Id quod egregie Arator in suo illo carmine, quo Apostolorum Acta contexit, hisce verbis declarauit:

Ecclesiae nunc alma fides sine fine pudicos Pontifices iubet esse suos, & quiritis omni Causa tribu, quos rite probat: neque tangis istos, Sed meriti successus erit.

Quocirca Graeci Levitarum institutum imitantes, multo fecissent consultius, si Latinis Christianorum sanctionibus auscultarent. Sed de ipsis inferius repetendum nobis est.

Ad quartum latere contra Iouinianum Hieronymus respondet, quod ecclesia coelibatum antecesseris, matrimonium minime damnat: sed docet, ut illud ad propagandum humanum genus necessarium est, ita & sacramentorum ministros coelibatum decere. Sicuti non condemnat iustitiae ministros, licet suos sacerdotes a crimine illo munere arceat. Hoc autem commune argumentum est, & satis a patribus locupletatum.

Quintum autem argumentum est, quod cum subsequenter punctum rem tangit, Fatemur namque caluitatis votum non esse obseruatum facile, sacerdotumque ordinem, ecclesiae necessarium, perquam numerosum esse. Et (quod in sexto argumento ostendebatur) agnoscimus insuper in priuatis aedibus non vsque adeo tute seruari posse eiusmodi votum, quam

in monachorum claustris. Neque verò infirmitas imus, vt septimum argumentum admo-nebat, crebros esse in clero concubinos & adulteros. Sed tamen ad haec multimodum responsum damus. Primo. Reipublicae & maxime ecclesiae statuta ex fine iudicanda sunt, licet non omnibus in eodem obuiari possit. Cum ergo ad sacrosanctum altaris ministerium candorem illum & animi & corporis in sacerdotibus florere deceat, congruum fuit sic illos instituire: non obstantibus carnis infirmitatibus, quos humanam fragilitatem necesse est quocumque statu perpeti. Alioqui, & lex diuina quae omnem libidinem inhibet, iniqua esset. Innumeri sunt qui carnis lapsu polluantur, quam plurimum adulteri. Deleantur ergo leges hae prohibentes.

Secundo: Nemo ad sacerdotium compellitur: imò si sacros canones consulas, neque vilius nisi maturo iudicio admittitur: nempe qui aetate sit legitima, vt sibi videre deliberato possit, quid valeant humeri: mox vt morum probitate rerumque cognitione ac fidei lumine fulgeat, vt praeter alias coplures sanctiones videre est apud Alexan. III. toto titulo de aetate & qualitate & ordine praeficiendorum. Ob id enim ait ad Timoth. Paulus, oportere episcopum atque adeo sacerdotem, testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ne in opprobrium incidat & in laqueum diaboli. Et eundem discipulum admonitum curauit, ne cui citò manus imponeret: & Titum docuit quanta splendere deberet virtutibus qui ad sacerdotium assumendus esset.

Tertio respondemus, humanam naturam non esse vsque adeo imbecilem & lubricam, quin vigilanti cura cautelaque adhibita, valeat se a carnis incurfionibus per Dei gratiam tueri. Hanc enim ob rem sancta Nicana synodus, vt. 3. eius cano. videre est, omnem extraneam mulierem a testis sacerdotum abegit, abactaque subinde voluit Syriaci decretum: quod est. 1. 8. distinctione. canon. feminas, videlicet vt non nisi mater, aut soror, aut auia cum ipsis commoerentur. Atamen haereticis, vt Hieronymus super tertium Hieremias caput sapienter adnotauit, cum habitent in Aquilone, vnde omne malum panditur, perditore calore fidei audire illud Apostoli non possunt, Spiritu feruentes. Vnde voluptatibus sese tradentes, caluitatis inimici, non possunt non esse pudicitiae hostes, naturaeque infamatores, asserentes non posse homines nisi vt foeminarum mancipia viuere. Quamuis distiteri non possimus, numerum iam nunc

facere

Ambrosius.

Ad. 4. argu.

Ad. 5. argu.

Ad. 6. argu.

Ad. 7. argu.

4. Solutio.

Secunda.

Paul.

Tertio.

Nicena synodus.

Syriacus papa.

Utrum sacerdotalis continentia ab ipsis statim ecclesia incommutabilis coeperit.

Secundo loco de antiquitate huius instituti dicendum super est: Et more nostro quod non ab ipsis ecclesiae primordiis fuerit exortum, arguitur eodem loco supra citato, vt limatius exponatur. A postolus enim episcopos commouit vt vnus essent vxoris vnus: haud ergo ab illo seculo originem huius instituti exiit. Secundo extat canon sextae synodi Constantinopolitanae, quae habitata fuit sub Agathone Pontifice, tempore Constantini Quarti, Anno salutis 473. & refertur. 3. distinctione. canon. quoniam. Canon est: Quatenus diligens inuentus subdiaconali ordinatione, aut diaconali, aut sacerdotali, hi nullo modo prohibentur ad talem ascendere gradum pro vxoris suae cohabitatione. Neque etiam tempore ordinationis suae proficere cogantur quod abstinere debeat a legalis vxoris familiaritate.

Tertio arguitur auctoritate qua tribuitur Augustino in 7. de Cuius. citaturque a Gratiano, can. cum viginti. 37. quae. 1. Cuius verba sunt: Ecclesia post Apostolica instituta quaedam consilia perfectionis addidit: vt potest de continentia ministrorum ecclesiae: hoc ergo non erat necessitatis praecipuum, sed honestatis consilium.

Contra hunc verò nos edocet decretum Calixti Primi, quod habetur. 27. distinctione. presbyteris, vbi ait. Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, & monachis concubinas habere seu matrimonium contrahere penitus interdiximus: contracta quoque matrimonia ab huiusmodi personis dissolui: iuxta sacrorum canonum definitionem iudicamus. Sedit autem Calixtus circa annum Redemptionis. 2. 8. cum ergo ipse antiquiores canones citet, documentum est rem esse antiquissimam.

Quaestio praesens quinque conclusionibus eget, vt eius veritas elarescat. Prima. Apostolorum seculo permissam fuit vt qui coniugali commercio impediti erant, nihilominus sacris initiarentur: Id quod nullo alio opus habet testimonio quam illo bis iam citato Pauli. 1. ad Timot. 3. & ad Titum. 1. vbi ait oportere episcopum esse vnus vxoris virum. Haud enim eludere loca illa possumus, dicentes intelligi de his qui cum fuissent ma-

4. Solutio.

August.

1. Argument.

2. Argum.

3. Argum.

C. litu.

1. Conclusi.

trimonio mancipati, iam essent vxoribus vidui. Paulinus enim contextus planè cõmonstrat illos esse intelligendos qui in matrimonio durabant: tum quod vnus vxoris vir, hoc ipsum sonat quod vxorem habens: tum etiam quod inter alias eius virtutes hanc etiam ponat, vt sit suæ domui bene præpositus. Sed in hoc confirmando, non est cur in moremur.

Nam si ille non esset sensus Pauli, nunquam postmodum ecclesiastica iura coniugatis permitteret fieri sacerdotes: quod tamen permittunt: vt can. quoniã supra citatus, distinet. 31. & can. si quis, distinet. 32. & mos ipse Græcorum, contestantur. Quare quod in eius loci expositione ait Hieronymus, videlicet: Non dicit qui vnam ducat, sed qui vnam habuerit, non sic est intelligendum, quasi tunc non haberet sed quod aliam antè ne duxerit. Hoc enim de cui, propter sacramentum Christi, qui vnicam sibi ecclesiam desponsauit. Ratio autem asserti in hac conclusione est, quod cum Oriens tunc ecclesia copia ministrorum egeret, neq; cœlibatus fuisset tunc tanta religione auditus, constringebatur ex ordine coniugali philosophos asciscere, & senes atq; alios qui prudètia valerēt, quibus sua ministeria & functiones interim cõmitteret: quousque adulta aliud posset sibi sanctius constitutere.

Ratio conclusionis.

2. Conclusi.

Vualdensis.

Iodocus Clithoueus.

¶ Secunda conclusio. Receptissimum est nunquam sacerdotibus licuisse postquam essent sacro ministerio addicti, vxorio se negotio implicare. Conclusio est quam inter alios celeberrimus Vualdensis vigilantissimus antiquitatis scrutator affirmat tomo. 2. qui est de sacramentis, cap. 129. & tom. 5. de sacramentalibus, cap. 66. Et Iodocus Clithoueus, non pœnitendus autor, lib. de cõntin. sacerdot. cap. 4. ait eandem fuisse sententiam probatissimorum autorum, in qua omnes sancti patres vno consensu conueniunt. Citamus istos autores eò quod cum conclusio hæc negatiua sit, eadem que historialis, inde potissimum fidem commeretur qd si contrarium in vsu quandoque & more fuisset, non desuisset eius historia, quæ tamen nulla extat. Tametsi eadem conclusio ex canonibus proximè citatis non obscure colligatur: qui ambo sunt sextæ Synodi Constantinopolitanæ. Nam in cano. quoniam, quo sacerdotes in coniugio permanere sinuntur, dumtaxat fit mentio de contracto ante sacros susceptos ordines. Et canon. si quis distinctio. 32. sic habet: Si quis eorum qui ad clerum accedunt, voluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Vnde à contratio sensu in

fertur, postea non licere. Et in Concil. Neocæsariensi quod refertur distinct. 28. Presbyter si vxorem duxerit, ab ordine deponi debet. Attamen vt integra fide cõsta referamus, sunt verba Stephani Papæ in cano. aliter eadem distinct. 31. quæ rem videntur facere dubiam. Ait enim quod Græcorum sacerdotes diaconi & subdiaconi in matrimonio copulantur. Ob quæ verba Caietan. 12. quæst. primi quodlibet, audent ait, quod etiam post susceptos ordines quondam sacerdotibus licuit matrimonio copulari. Nimirum glossam eiusdem capituli ineptam reputans: quæ vbi textus ait copulantur, exponit, copulatio vtuntur. Porro autem propter illum textum non debuisset vniuersalem confessionem Doctorum deferere, quæ in citatis modo iuribus egregie fundatur: optimaque corroboratur ratione & Græcorum more, vt fertur, comprobatur. Nam Latine verbum passiuum non solum actionem præsentem, cæterum & præteritam significat. Nulla ergo est violentia dicere copulantur, id est copulati permanent: vt non sit sensus quod liceret illis nouo connubio copulari, sed copulatos viuere: vt habetur cap. cum olim. de cleri. coniuga. Hoc tamen fateor negari non posse, quin olim diaconos & subdiaconos permitterentur etiam post ordinem sacrum ad nuptias pernolare: dum tamen id in ordinem susceptione protestarentur, vt est text. synodi Anchyritanæ. 27. distincti. cano. Diaconi. Ad sacerdotium tamè non admittebantur nisi cõuersionis proposito confessi essent castitate: quæ verba sunt Concilij Arelaten. 4. Quod eadè distinct. refertur, cano. Prætereà. ¶ Rationem conclusionis huius illà Doctores afferunt, vt Clithoueus refert, quod cum opus sacerdotale præstantius sit coniugali, ne que diuino iuri neque naturali consentaneum patres vnquam duxerant, vt à sacerdotio ad cõiugium retrò cederetur: fieret enim iniuria, tum sacrosanctæ functioni, tum etiã ecclesia, cum qua sacerdos nuptias celebrat. Hanc inquam ob causam qui vxoribus soluti sacros ordines expetebant, cogebantur si sacerdotes creati luberet, votum ædere castitatis, vt modo fit. Quauis propter personarum tunc inopiam, vt prædiximus, coniuges etiam sine tali voto admitterentur: vt habet citatus text. quoniam. distinct. 31.

¶ Iste ergo cõclusioes citra cõtrouersiam in cõfesso cõstitis sunt catholicis. Neq; vllus secunda nisi Iouinianiste, & Vuitelessi, ac demũ Lutherani abnuunt. At verò quod orthodoxorum nonnulli, quorum est Clithoueus in præ alleg. lib. ca.

Concilium Neocæsari.

Stephanus Papa.

Caietan.

Diaconus subdiaconus olim permissa erat post susceptos ordines nuptias celebrare.

Synod. Anchyritan. Concilium Arelaten. Ratio propositæ conclusionis.

Sententia Clithouei.

lib. cap. 13. affirmant, scilicet votum sacerdotalis continentia esse indispensabile, neque Summi Pontificis auctoritate relaxari posse, vt qui semel sacerdos est, vxorem ducat, ægerime fieri potest probabile. Nam si id intelligant ante idem votum emissum, vt nequeat Ecclesia statum abrogare, falsum planè est. Nam Græci qui iuxta sanctiones sextæ Synodi sacerdotes vnã sunt & mariti, verè ac legitime sunt sacerdotes. Quare non dubium quin idem Ecclesia de occidentalibus sancire possit vt sanctus Thomas. 2. 2. quæstio. 88. articul. 11. constitetur: eò quod castitas non est intrinsecè annexa sacerdotio, sicuti religioni. Quod prædicti authores non animaduertentes, argumenta quæ propriè de religione militant, ad sacerdotium applicant. Quare posset pariter statueri vt post susceptos ordines ad matrimonia aduolarent, persisterentque simul in sacerdotio: quoniam hoc totum ad ius pertinet Ecclesiasticum: quippe quod lex nulla nec naturalis nec diuina vetat. Si verò suam sententiam de voto solenni iam emissio intelligant, ita vt cum sacerdotibus qui nunc in Ecclesia sunt occidè tali dispensari non possit, aliquantulo probabilius loquantur: sed tamen neque prorsus quod demonstrare proponunt satis comprobant. Nam cum statutum illud Ecclesiæ non de intima sit ratione sacerdotij, nulla ratio necessariò negare cogit quin possit etiam super hoc Papa dispensare: licet, vt superiori articulo monstratum est, exitiosissima esset Ecclesiastica rei clades.

¶ Hoc autem est quod præsens hæc nostra disputatio festinat: vtrum illico ab Ecclesiæ ortu mos inoleuerit, vt qui ex coniugio ad sacerdotium recipiebantur non prius reciperentur quam annuuntibus vxoribus perpetuam castitatem vouerent. Haud enim ad conuincendos istos hæreticos nosse hoc parum refert. Et existit vtrinq; pugna argumentorum acies, quæ me semper penè tenuere perplexum. Affirmauerim hic autem sub probabilitate quæ mihi perquam maxima est, conclusionem tertiam nempe quod circa Apostolorum tempora cunctis fuerit sacerdotibus vxorius vsus interdictus: licet mos postea fuerit corruptus. Existit enim apud me hoc ab ista parte argumentum: Sacerdotium euangelicum nunquam nõ fuit præstantius habitum quam Leviticum: illi autem sacerdotes quando templo seruebãt, vt panes propositionis dignè ederent, ab vxorum contubernio abstinere: vti articulo præcedenti monstratum est. Qui ergo credi potest vt tunc illi Apostoli eorumque disci-

1. Ratio con- tinè proximè intentiam

1. Conclusi- Argumētū pro conclusi- one.

puli ferrent panem viuum qui de cœlo descendit eorum manibus contractari, qui de vxoris latere illa die surrexissent? Adde quod si hæc meditatio posteris in animum induxit, nempe occidentali Ecclesiæ vt sacerdotes à coniugali commercio arcerentur, quæ potuit esse necessitas quæ primitiuos illos patres excusaret, nõ id ipsum prouiderent? Sed ais, raritas tãc erat virorum, quibus sacerdotalis prouincia demandaretur. Fateor equidem: sed tamen neque Ecclesiarum tanta erat frequentia, quin feruente tunc Christi sanguine inueniri posset homines ætate prouecti, literis & probitate præditi, qui illam castimoniam vxorum consensu profiterentur. Et confirmatur. Si Græci, Latinorum de hac re institutum non suscipientes nunquam ausi sunt quando templo ministrant vxores inuisere, nonne testimonium est ab ipsis Ecclesiæ incunabulis aliquid sanctius in more fuisse?

¶ Secundum autem & quod me vehementer vrget argumentum est, quod ex superioribus conclusionibus egomet mihi excogito. Constitutissimum enim cõstitis est statim ab Ecclesiæ incunabulis coniugatos quidem ad sacerdotium admitti: sacerdotes verò à ducendis vxoribus fuisse cohibitos. Hoc autem discrimen nulla quiuit aliã entis ratione quam quod neutri illorum vsui matrimoniali indulgere sinebantur. Alioquin si qui in matrimonio erant poterant vxoribus vti, quidnam quæso vetabat ne & sacerdotes possent pariter inire connubia? Nam si fateamur coniugatos vxorio vsu fuisse interdictos, palam fit ratio cur post sacerdotium interdiceretur cõtractio matrimonij: nempe quia vouebant castitatem sicuti cæteri qui erant vxoribus copulati. Adde quod illa disparitas vt alij vxorio fruerentur complexu, alij verò minime, nequiescet non decorum Ecclesiasticum deturpare.

¶ Profectò quando nulla extaret autoris assertio: rationes me vehementer in hanc cogèrent sententiam: sed extant nihilominus sanctorum patrum testimonia quæ consideratius pensata, rem aperiuunt. Est quippe in primis auctoritas antiquissimi Epiphaniij, encomijs Hieronymi atque Augustini illustrissimi: cuius verba sunt, tom. 1. libro. 2. in hæresi Catharorum: Re vera non suscipit sancta Dei prædicatio post Christi aduentum eos qui à nuptijs mortua ipsorum vxore secundis nuptijs coniuncti sunt, propter excellentem sacerdotij honorem ac dignitatem. Et hoc certo sancta Dei Ecclesia cõ sinceritate obseruat.

Cõfirmatio

Ad. 2. argu.

Epiphanius

Sed

Sed & adhuc viucentem & liberos gignentem vnus vxoris virum non suscipit: sed eum qui se ab vna continuit aut in viduitate vixit, diaconum, & presbyterum, & episcopum, & hypodiamonum: & maxime vbi synceri sunt canones Ecclesiastici. Et subdit. At dices mihi omnino in quibusdam locis ad huc liberos gignere presbyteros, & diaconos, & subdiaconos. At hoc non est iuxta canonem: sed iuxta hominum mentem, quæ per tempus elanguit, & propter multitudinem: cum non inueniretur ministerium. Hæc ille atq; alia subsequenter accumulatur ad confirmandum nunquam fuisse licitum sacerdotibus vxoribus vti quauis essent maritati: nisi vbi propter libidinem canonum synceritas nõ feruaretur. Et tomo. 2. libr. 3. circa finem, vbi Ecclesiasticam disciplinam scribit, expressè ait non esse ad sacerdotium admittendos nisi ex his, qui aut virgines sunt aut continentiam à proprijs vxoribus seruât: aut ab vnus nuptijs viduitatè custodiunt.

Hieronymus Eodem accedit Hieronymi testimonium, vbi ait: Quid facient Orientis Ecclesiæ? quid Aegypti & sedis Apostolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes, aut si vxores habuerint, mariti esse desistunt? En tempore Epiphanijs Salaminae Episcopi in Cypro, & Hieronymi qui in Oriente vitam degerat, quàm quædam sacerdotes vxores alerent, earum tamen vsu abstinebant. Eadem astipulatur Ambrosius in expositione. 1. ad Timothei super verbis, vnus vxoris virum. Vbi ait: Si qui filios bene gubernauerint, &c. poterunt digni fieri sacerdotio, & infra: Iam de cæterò se ab vsu foeminae cohibentes. Atque ibidem Haymo: vnus vxoris: id est, quod non sit bigamus: postea verò penitus abstinere debet. Et supra citatus venerabilis Beda. libr. 3. de taber. alruit tunc temporis nemini licuisse in sacerdotem creari, nisi aut virgo permanisset, aut contracta vxore coniunctionis foedera soluisset. Accedant demum verba Concilij Carthaginensis, quæ referuntur. 32. distin. cano. Placuit. Hæc scilicet. Placuit episcopos, presbyteros, diaconos, subdiaconos, secundam priora instituta etiam abstinere ab vxoribus. Et verba subin. de Leonis Pontificis cano. seriatim proximo: scilicet. Si quis ex coniugatis desiderat ad subdiaconatum ascendere, non potest sine consensu vxoris suæ vt fiat de carnali deinceps spirituale coniugium: nemine cogente eos. Neq; permittitur postea vxor iungi eidem marito suo carnaliter, nec cuiquam nubere in vita aut post mortem illius. Nempe quia vxor tenebatur etiam facere votum perpetuum castitatis.

Et hoc concilium appellat priora constituta, scilicet, vt arbitror, saculo Apostolorum proxima. Quia verò & canon ipse sexta synodi. Quoniam. 31. dist. quo se Græci tuerentur, id plane docet: vbi ait quod clerici tẽpore ordinationis suæ castitatem profiteri non cogantur: illic inquam docetur in primitiua ecclesia ita cogi. Ecce quæ mihi faciunt conclusionem impediõ quàm inaximè probabilem, imò certã: & prætereã quod nunquam tãtum postmodum Ecclesia connixa fuisset castitatis voto sacerdotibus obstringere, nisi à sanctis ipsis Apostolis id fuisset edocta.

Nihilominus neque abnuendum est esse aduersus hanc sententiam non exilia argumenta, quibus aliqui putant, vt est Clithoneus, contrariam constitui. Et primum est locus Pauli in superiori articulo & in presentia legati. Oportet episcopum esse vnus vxoris virum: qui aliter quidem ab hæreticis, aliter verò à catholicis nobis obijcitur. Ab illis quidem in hoc sensu quod sit necessarium antequam quis sacris initiatur vxorem ducere. Sed hic adeo Paulinis verbis relictatur, vt nõ alio indigeat mucrone. Altero verò mitiori; sensu à catholicis opponitur. Videlicet vt inde inferant licuisse tunc totum etiam cum vxoribus communicare. Ambo tamen satis per illorum Sanctorum testimonia exclusi sunt, quos nuperimè ad confirmandam proximam conclusionem attulimus: quippe qui non solum negant necessarium fuisse vt qui sacris initiatur, vxorem duceret, verum attruunt eis qui matrimoniali auctè foedere tenebantur, nõ licere vxoribus amplius vti. Et præterquam in loco citato, audiamus rursus expositorè Hieronymum lib. 1. aduersus Iouinianum, vbi nostram tertiam cõclusionè apertissimè confirmat. Ait enim: Non dicit, (scilicet Paulus) eligatur episcopus qui vnã ducat vxorem & filios faciat: sed, qui vnã habuerit vxorem & filios in omni subditos disciplina. Certè cõsistentis nõ posse esse episcopum qui in episcopatu filios faciat. Alioqui si cõprehensus fuerit: non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur. Aut permittere sacerdotibus exercere opera nuptiarũ, vt idem sint virgines quod mariti: aut si sacerdotibus vxores non licet tangere, in eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam virginalem. Hæc Hieronymus. ¶ Quin age prætermisissis expositioribus perspiciamus an Paul. ipse id minime obscure insinuauerit. Nam vbi dixit, vnus vxoris virum, statim subdit, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum: quod perfectò non de pudicitia matrimoniali, sed de omni-

Hieronymus

Ambrosius

Haymo

Beda

Concilium Carthaginense

Argumēt. Clithonei in præfatione sententiam.

Solutio.

Hieronymus

omnimoda intellexisse videtur. Quod & claris ad Titum censuisse apparet: quippe vbi ait, iustum, sanctum, continentem. Quasi dixisset, perinde cum coniuge atque cum forore habitantem. Nam cum qui rei vxoria operam nauat, quis continentem appellauerit? Accedit quod beatus Ioannes, episcopus fuit Ephesi: qui tamen virgo electus est à Domino, & virgo in æuum permanfit. Quin verò crebros alios reperias sanctos patres attestantes tempore Apostolorum obseruatam fuisse sacerdotalem continentiam.

Argumēt. Sed est prætereã argumentum contra hanc nostram probatissimam assertionem, quod inter canones Apostolorum ille extat qui refertur dist. 28. Si quis docuerit vbi obtentu religionis propriam vxorem contemneret, anathema sit. Cui consonat canon quintus Apostolorum. Nè episcopus aut presbyter vxorem suã prætextu religionis eiciat, & can. si quis docuerit. 28. dist. Ad hoc autem responderi potest, quicquid hæretici dicant, quibus Clithoneus minime debuisset fauere, solum illis locis prohiberi nõ sacerdotes sic vxores contemnerent vt eis, liberisq; & familiae non prouiderent, sed domo pellerent. At verò citra contemptum communi toro ex amborum consensu abstinerebant.

Solutio. ¶ Vehementius tamen argumētum primo aspectu sumitur ex historia Casiodori in Tripart. lib. 2. capit. 14. quæ citatur à Gratiano. 31. dist. can. Nicena synod. Verborum sententia est, nõ cuncta referamus: quod cū synodus sancire adornaret nõ presbyteri cum coniugibus quas ante cõsecrationem duxerant, non dormirent, Panutius licet nuptiarũ esset inexperitus, patribus persuasit ne talem ponerent legem: asserens esse grauem fornicationis occasionem. Cui quidem sententia statum est atq; adeò non in necessitate, sed vniuersaliq; voluntate positum. Ad hæc autem historiam primum respondetur nõ esse relatum inter acta Concilij, sed sola Casiodori autoritate vigere. Imò mirum est si hoc verum sit quod in tertio canone eiusdem concilij, vbi sacerdotibus interdicitur est mulierẽ extraneam secum habere, nisi forte mater esset, aut soror, aut auia, aut amita aut matertera, non fuerit inter istas exceptas & vxor commemorata. Sed tamen vt autoritatem historici non repudicemus, adhibenda est secũda responsio, nempe id solum conuinci quod nos in conclusione adiecimus scilicet post Apostolorum seculum corruptis sacerdotum moribus dissimulatã fuisse, vt ex Epiphanio citauimus, obseruantiam sacrorum

Argumēt. ¶ Veheementius tamen argumētum primo aspectu sumitur ex historia Casiodori in Tripart. lib. 2. capit. 14. quæ citatur à Gratiano. 31. dist. can. Nicena synod. Verborum sententia est, nõ cuncta referamus: quod cū synodus sancire adornaret nõ presbyteri cum coniugibus quas ante cõsecrationem duxerant, non dormirent, Panutius licet nuptiarũ esset inexperitus, patribus persuasit ne talem ponerent legem: asserens esse grauem fornicationis occasionem. Cui quidem sententia statum est atq; adeò non in necessitate, sed vniuersaliq; voluntate positum. Ad hæc autem historiam primum respondetur nõ esse relatum inter acta Concilij, sed sola Casiodori autoritate vigere. Imò mirum est si hoc verum sit quod in tertio canone eiusdem concilij, vbi sacerdotibus interdicitur est mulierẽ extraneam secum habere, nisi forte mater esset, aut soror, aut auia, aut amita aut matertera, non fuerit inter istas exceptas & vxor commemorata. Sed tamen vt autoritatem historici non repudicemus, adhibenda est secũda responsio, nempe id solum conuinci quod nos in conclusione adiecimus scilicet post Apostolorum seculum corruptis sacerdotum moribus dissimulatã fuisse, vt ex Epiphanio citauimus, obseruantiam sacrorum

Primum responso.

canonum. Et quia tunc Nicena synodus cogitabat sacerdotium ad antiquam formam reuocare, Panutius consuluit potius esse propter corruptum seculum conueniendum, sicut nunc facit Ecclesia cum Germanis. Et eodem modo respondendum ad canonem Concilij Gangræsis. Si quis discernerit. eadem. 28. distin. vbi iubetur quod sacerdotes nolentes abstinere, non sunt ideò à sacris arcendi.

¶ Denique vt cuncta quæ diximus patentiora fiant, statuitur quarta conclusio. Decretum Ecclesiasticum quod modo in Ecclesia Occidentali viget: vt scilicet neque post sacerdotium coniugia contrahant, neq; coniugati sacerdotes fiant, non solum ante Nicenam synodum factum est, verum quàm maxime sit probabile, proxime seculum Apostolicum fuisse in vsu. Probatur ex illo citato canone Calixti, Presbyteris. 27. distin. vbi eadem extat constitutio. Et subditur iuxta sacrorum canonum definitionem: vbi docetur iam antea fuisse canonicum. Antecessit autem Calixtus Nicenã synodum annis centum. Sedit quippe anno. 214. vsque ad. 230. Synodus autem Nicena sub Syluestro celebrata fuit anno. 325. Post Calixtum eandem constitutionem confirmauit Syricus, qui falso ab aliquibus censetur fuisse primus eius institutor. Anno. 388. cuius decretum extat. 82. dist. can. Plurimos. Post verò anno. 408. eadem sanctionem suo decreto stabiluit Innocentius primus, in epistola ad Exuperium: quæ refertur eadem distinct. can. Proposuit. His adhibentur & duo eiusdem rei canones, Diui Gregorij videlicet. Nullum. distinct. 28. Et ante triennium. distinct. 31. quibus sanctè prohibet nõ quis in subdiaconum ordinetur nisi perpetuam castitatem voto profiteatur. Extant & quàm plurima huius rei testimonia quæ operosum molestumque esset huc congerere. Et hæc de latinorum sacerdotum instituto.

Igitur vt ad Græcorum institutum gradum hinc faciamus, quinta postremaque præsentis articuli conclusio est. Græci non modo Romanum institutum repudiauerunt, verum illud amplexati sunt, quod ex nullo prorsus vel Apostolorum vel Conciliorum permisso elicerent: imò omni ecclesiæ antiquitati omnino repugnat. Haud enim tantum eos qui rei vxoriae mancipati sunt sacris imitant, imò nullum ad eundem ordinem admittunt, nisi rogatus responderit coniugatum esse. Ad literam ergo Vigilantij errorem sequuntur de quo Hieronymus ad Riparium in fronte

4. Conclusio.

Probatio Calixtus.

Syricus.

Innocentius primus.

5. Conclusio.

te quaestiois à nobis citatus lamentatur: nempe quod neminem continentium in sacerdotem crearent.

¶ Quo ergo hæc liquido pateant, rem auspiciamur à canone. Quoniam dicitur 31. quem arguimus to secundo in Græcorum favore attulim: qui habetur inter canones sextæ synodi Constantinopolitane. Et quoniam si synodali ecclesiæ autoritate polleret, & Gratianus & qui ipsum de prima facie iudicant, vehementer contra nostram tertiam conclusionem pugnet, ac perinde hæreticis permagnum præstaret patrocinium: qui Græcorum institutum Romano anteferunt, contendunt que adeo expedire ut à Latinis recipiatur, operæpretium quam maxime duximus hoc abique celsura non præterire: nepe ut Græcanicum morem, quam sit sacris Apostolorum institutis aduersum, perpendamus. Oportet ergo prius verba canonis adnotare quæ subsequuntur. Quoniam in Romani ordine canonis esse cognouimus traditum, eos qui ordinati sunt diaconi, vel presbyteri conserui quod non suis iam copulentur vxoribus: antiquum nos sequentes canonem Apostolicæ diuigentia & constitutiones sanctorum virorum, legales nuptias amodo valere volumus: nullo modo cum vxoribus suis concubia dissoluentes, aut priuantes eos familiaritate ad inuicem in tempore opportuno. Et infra. Neque etiam tempore professionis suæ castitatem profiteri cogantur, quod abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate. Item oportet eos qui altario ministrant, in tempore oblationis sacrorum continententes esse in omnibus: ut à Deo possint consequi quæ simpliciter postulant. ¶ Hæc ergo ait Gratianus omnia intelligi de Orientalibus sacerdotibus.

Haud tamen absque acriori censura rem præterire debuisset. Quem ergo non piguit verba canonis cuncta audire, nō tædeat singula perpendere quantum habeant roboris: sunt enim ea, quæ si penitus perspiciantur, manifeste falsitatis sese redarguunt. Vsq; adeo ut ante nos alij minime sint affirmare veriti, eundem canonem profanum esse, insolentia impudentia: que plenum: & ab eis æditum qui castitatis Romanorum sacerdotum aperti essent hostes. Fuit quidem in primis Albertus Pighius vir egregie solertia & eruditionis in propugnanda ecclesia Romana, qui auctoritatem illius synodi non infimis rationibus labefactare conatus est: quippe quæ Honorium Romanum Pontificem eiusdem hæresis immerito damnauit, cuius ipse condemnauerat Sergium. Et personam etiam Origenis pronunciauit hæ-

Albertus Pighius.

reticam: qui profecto, licet in aliquos errores lapsus, non censetur itudis contra Ecclesiam fuisse pertinax. Ego vero Pighio omnino non suffragor, neque verò resagari modo institui: quia non est locus. Atamen etiam ipsi qui Apologias pro eadem synodo contra ipsum scripserunt, quorum fuit Franciscus Torrensis, negare nequeunt, quin verò planè factentur eundem canonem qui ordine illic est. 13. non solum apocryphum, verum & corruptissimum esse: huius enim verba sunt quæ nuperime referebamus. Et primum omnium notum est eiusmodi canones non fuisse æditos in eadem. 6. synodo, sed vel, quemadmodum Tharaius, Act. 4. septimæ synodi refert, quin que post annis illuc reuersis Episcopis, vel quæ verumilius est, ut ex. 3. cano. eiusdem sextæ synodi colligitur, viginti septem transactis.

Quare licet Adrianus postea eandem sextam synodum, quatenus Romanis institutis non repugnaret, susceperit, non tamen censetur eisdem canones autoritate catholica donasse: quippe qui neque in Concilio editi sunt, neque sub legato Romano. Quod autem dictus canon non solum tanta, verum neq; villa sit autoritate dignus, sua ipsius facies præfert. In primis enim quænam erat Concilij maiestas, in præsentia Romani legati si præses sedisset, recitatio Romano decreto à regione statim subdere cōtrariam censuram, dicendo. Antiquum nos sequentes canonem Apostolicæ diligentia. Ecquis enim est ille canon? aut ubi extat? nam quod ait glossa illud referri ad Paulinum verbum, ne coniuges se inuicem defraudent: minime textui congruit: si quidem subdit, & constitutiones sanctorum virorum: ubi planè Concilium secundum Carthaginense denotatur, quæ refertur. 31. distinctione. Canone. Episcopos, & 84. canone, cum in præterito ac subinde Concilium quintum. Quis autem credat sanctam aliquam synodum Coactam prouinciale œcumenico Romano antetulerit?

¶ Sed quod aperte falsitatem eiusdem canonis detegit est, quod nullum Carthaginense Concilium sic decreuit ut eodem canone referretur, sed totum contrarium. Canoa enim secundus secundæ Concilij expressit iubet, quæ Aurelij sententia fuit, omnes antilites, sacerdotes, & leuitas continententes esse in omnibus, etiā ab vxoribus: quod possint simpliciter quod à Deo postulant, impetrare: verba sunt expressa. Perperam ergo hic canon citauit illum: ad dens ut tempore oblationis continententes essent. Hoc enim Paulus cunctis etiā secularibus edixerat. Sed vide quomodo isti impostores deprau-

Reprobatur Pighij censura.

Franciscus Torrensis.

Roboratur præterea alio textu.

deprauarunt Carthaginense Concilium quintum: cuius cano. 3. ad literam sic habet: Cum de quorundam clericorum, quauis erga vxores proprias incontinentiam referretur, placuit episcopos & presbyteros, & diaconos, secundum propria instituta etiam ab vxoribus continere. Omisus est subdiaconatus: qui tunc fortè non habebatur ordo sacer. Verbum autem secundum propria instituta, quod ad literam intelligitur secundum legem sacerdotali ordini congruam, quæ scilicet ab Apostolis vsque ca erat, ut nullus coniuæ facris initiaretur nisi votum emitteret castitatis, ipsi præuaricati sunt, dicentes: Cum instaret tempus sacrificij. Et propterea addiderunt, ut sui sacerdotes tempore ordinationis profiteri castitatem nō cogerentur, neq; ab vxoribus abstinere. Quod nos bene supra notauimus, tanquam testimonium: quod ille esset mos antiquus Ecclesiæ.

Vide ergo quomò non liceat quicquid inter decreta à Gratiano fuerit relatum, ut moris est Canonistarum, tanquam oraculum adorare. Imò potius vel ipse debuisset, vel sui glossatores radicitus historias consulere, ut rerum medullas eruerent. At verò ut gratis donaremus eundem canonem legitimum esse, haud tamè in eo continetur ut sacerdotes ad id muneris non admittantur nisi fuerint prius coniugati, ut Græcorum mos habet: sed hoc solum quò cogantur castitatem vouere. Cui accinit & alter eiusdem synodi cano qui refertur. 23. disti. cuius verba sunt: Si quis eorum qui ad clerum accedunt voluerint nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Et canon subsequens Carthaginensis Concilij quarti: Lectores cum ad annos pœbertatis veniunt, cogantur aut vxores ducere, aut continentiam profiteri. ¶ Merito ergo à multis, ut idem ait Torrensis, creditur Græcos à Nicolaitis hæreticis eum morem contraxisse. Horum enim parens Nicolaus, uti in catalogo hæreticorum ait citatus iam August. cum pulcherrimam haberet vxorem, quæ perinde apud ipsum in suspitionem impudicitia venerat, neq; satis procos abigere domo posset, cōmuni vsum vxorum suis persuasit discipulis, qui quidem postea multa in illi errorem deprauarunt. Inter quæ decimum septimum canonem mendose supposuerunt sexto libro Institutionum Apostolicarum Clementis, quem quidem canonem quidam postea author Græcus Niceta, Pædotoratus nomine, defendit, Græcisque persuasit. Canò verò ut Vmbertus Leonis legatus in libro contra ipsum refert, sic habet: Episcopum, & presby-

Hæresis Nicolaitarum August.

Canò alter Suptus:

terum, & diaconum dicimus, qui vnari habet vxorem, ordinari, nec licet eos post manus in positione inuuptos esse. Ex quo canone suam Græci consuetudinem traxerunt. Hæc omnia patent apud dictum Vmbertum Cardinalem. Is enim à Leone Nono circa annum millesimum quinquagesimum Constantinopolim de hac re delegatus contra eundem Nicetam scribens, has omne Græcorum præuaricationes patefacit. ¶ Haud ergo Græcorum mos censendus est alicui orthodoxæ synodi consentaneus, sed tanquam error inter alios eorum tolerari ab ecclesia presentis. Nam antiqua nūquam eis permisit, ut nō ordinarentur nisi coniugati, sed id penitus quòd illi etiam secundo gradu post continententes admitterentur. Et fortasse idem fuit Niceta ad quem idem Leo direxit canonem seriatim. 32. Atqui eodem modo intelligendus est textus Innocentij Tertij, cum olim de clericis coniugatis, nempe quòd propter Græcorum duritiam permissum eorum sacerdotibus est, ne votum castitatis emit tant: haud tamen quòd cogantur esse coniugati. Igitur ut ad nostros Lutheranos, à quibus profecti sumus, reuertamur, nullatenus se possunt Græcanico instituto protegere.

EX his argumenta in capite quaestiois obiecta, soluta restant. Primum enim ex Paulo hæretici accesserunt: intelligentes illud verbū, Oportet Episcopum esse vnus vxoris virum quasi præceptum, quo sacerdotes cogantur concubia inire. Sed iam supra monstrauimus quam diuersè sancti idem interpretentur verbum. Fuit enim tantum prohibitio ne bigami assumerentur in sacerdotes, & præterea propter sacerdotum inopiam permissio, ut etiam coniugati iniitiarentur: sed ut monstrauimus, præmissio, consentiente vxore, castitatis voto. ¶ Simili prauitate & calumnia intelligunt quintum Apostolorum canonem ne presbyteri aut diaconi prætextu religionis vxores eiciant, quasi præceptum sit ut illis vtatur: contra quā à nobis superius expositum est.

¶ Et pariter verbum epistolæ cuiusdam quæ dicitur Clementis detruncantes, ad suam libidinem pertrahunt. Verba enim epistolæ sunt. Ministri altaris ad Dominiica tales eligantur officia qui ante ordinationes coniuges suas nouerint. Quod quidem ipsi, perpende absurditatem, aiunt esse præceptum ac prohibitionem ne cui ante consummatum matrimonium liceat sacris initiari. Quod alij, ut cauerent absurdum, negatiuè legerunt, non nouerint: cum tamen non sit nisi affirmatiuè legendum: at verò non truncatè, sed si semper

Ad. i. argu.

Correctio alterius Canonis

semper continere noluerint. Hoc est si nō fuerint virgines, aut continentes, sed coniugati, ea lege ad sacerdotium recipiantur, vt vique ad illud tantū tēpus vxores nouerint. Quasi dicat: deinceps autem ab illis abstineant: vt in tertia conclusione monstrauimus.

Ad.2. argu.
Ad.3. argu.

¶ Secundum autem arguētum, de. c. quoniā iā satis solutū est. ¶ Tertium vero quod illi auctoritati nititur, quæ Augustino tribuitur, nēpe vbi apparet dicere continentiam sacerdotum post Apostolica instituta ab Ecclesia fuisse adiectam, nullatenus cōtra tertiam nostram conclusionem pugnat: tum quod illud non

est verbum Augusti. Sed quia initium illius ca. Cum agitur, est illius: scioli legunt totum tantū Augustini: cum tamen sit Gratiani, tum quod Gratianus hoc tantū ait quod continentia sacerdotum est opus cōsiliij: quia consilium est, vt fiant sacerdotes: sed tamen postquam ordinati sunt, iam fit illis præceptū. Quod autem ait post Apostolorum instituta fuisse adhibitam, si vult tempore Apostolorū nondum fuisse illud in more, auctoritates sanctorum ac rationes ad eandem tertiam conclusionem allatæ ei refutantur: quæ ideo pluris æstimandæ sunt.

LIBER

LIBER OCTAVVS
De Iustitia & Iure.

QVANDO primū liberos istos de Iustitia & iure in lucem dedimus, materiā iurifurandi, & adiurandi quæ se inter illos iure optimo insinuabat, ob id missam fecimus, quod seorsum libellum paucis ante diebus de re illa edideram. At quoniam in vulgus Latine & Hispanè illū scripsi, ob idq; non omnibus scholarū neruis rem amplificauī, multi ex me efflagitarūt, vt hac secunda impressione id de integro elucubraret. Est enim res scitu dignissima, his maxime tēporibus, quā iurandi licentia tantam peierandi consuetudinē peperit: vt vix Christianis enormitatē huius criminis persuadere valeas. Id quod Christianissimum terribimè denigrat. Annui ergo nil veritus, si ex eodem libello quā plurima huc sim trāscriptur. Ille enim in solū vsum plebis cedere potest. Cogitanti ergo libellum septimum de cābijs, qui breuissim⁹ erat, in sexto de vsum ponere, ac post septimum de voto, octauum istum de iure iurādo, & adiuratione collocare. Ordinem nimirū D. Thomæ, vt hætenus feci, prosequutus.

QVÆSTIO PRIMA,
De Iuramento.

Sanctus Tho. 2. 2. q. 89. art. 1.

ARTICVLVS. I.

Utrum iuramenti definitio sit bona.

Questionem de iuramento in decem articulos distribuit S. Thom. quorum primo quaeritur quid sit, secundo sit ne licitū, & cæteris alia quæ suo ordine patebūt. Vbi forsā quis illico ordini obijciat, primū fuisse querēdū, vt Philo. 2. post admonet, vtrū iuramētum sit, quā quid sit. Respondetur autē in moralibus idē esse querere, an res sit & an licita sit: quæ quidem quaestio præsupponit quid sit: ex notitia enim eius scire pensat, an licitum sit. Merito ergo primū de definitione quaeritur iuramenti.

Ad quā quaestionem D. Tho. 4. conclusio 1. Cōclusio: sionibus respondet. Prima iurare est Deū in testem assumere. Et dicitur iuramentum ob id, quod sit quasi pro iure introductum. Alij aiunt, iurare esse Deum in testem vocare, sub quibus verbis D. Thom. quaestionem proposuit. Et sumitur ex quodam sermone Augusti. de periurio, qui est inter sermones de verbis Apосто. 18. super verbis Iacob. 5. Nolite iurare, &c. vbi ait: Quid est iurare per Deum, nisi testis est Deus? Veruntamen D. Thom. ad prohibitionem diuinam alludens, nē nomen Dei in vanum assumamus, cordatius proinuo care dixit assumere. Probatio autem conclusionis sumitur ex fine & causa iurandi. Iuratio namq; est veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari contingunt: iuxta illud Apосто. ad Hebr. 6. Omnis controuersiae finis ad confirmationem, est iuramentum, huiusmodi autem confirmatio certa esse nequit nisi Deus in testem aduocatur: ergo iurare, est Deum in testem assumere. Secunda autem præmissæ ratio est, quod in scibilibus, quæ in ratione posita sunt, cōfirmatio veritatis procedit ex ijs, quæ sunt naturaliter nota, atque adeo illic neq; testibus neq; iuramēto opus est. In moralibus verò quoniā contingentia sunt, atq; adeo nimium varia: nō potest res ratione cōstabiliri. Sed opus est testibus. Testimonium autem humanum duplici de causa fallax est: nempe & ex vitio voluntatis hominis qui cōtra id quod mēte sentit, ob malitiā pronuntiare potest: & ex defectu intellectus: quia ob ignorantiam sæpe de occultis, & de absentibus fallitur. Cū ergo his de causis omnis homo sit mēdax, dictorū veritas solo Dei testimonio factis cōfirmatur. Id qd Aposto. loco modò citato admonet dicēs. Homines per maiore se iurāt. Hinc ergo perspiciorē definitionē scholastico more hanc eliciamus. Iuramentum est dictio p diuinā attestatōne cōfirmata: vt dictio nis nomine affirmationem cōplectamur: Dei verò appellatione res quoq; diuinas nēpe creaturas in ipsum relatas. Enimvero qui per creaturas iurat: numen aliquod illis inesse profectur, siue fallum, vt idololatras: siue verū, vt orthodoxi, qui Deū in creaturis existere profitentur. Vnde iurandū ait de officijs Cicero est affirmatio religiosa. Et Aristotel. etiam in Rhetorica ad Alexan. iurandum est, cū di-

Pr. batio cōclusionis.

Testimonium humanum fallax.

Definitio iurandi.

Cicero: Aristot.

T t uina

vina veneratione dictio, probationis expers. Dictionis nomine affirmatione cōp'exus est & negatione. Adiecit autē, p' probationis expers, hoc est, quæ alia probatione caret: nimirū, vt naturā peniti iurandi patefaceret: q' vti- que citra necessitate, vbi res aliter probari nō potest, nō est licitū. At quantū ad Ethymologia, iurandum a iure dicitur: ob id fortē (vt Augu. in citato sermone insinuat) q' qui iurat ius veritatis Deo reddi: iuxta illud Euangelij, Reddes Dño iuramenta tua: putā honoris ius: quippe cui veluti ipsi sime veritati propriē cō- petit dictionum omnium & cōnētorum veritatē suo testimonio cōstabilire. Quāvis fortalle rei gratius applaudit q' hic D. Thom. docet, nempe iurandū ob id a iure dici, quod pro iure sit introductū. Id enim quod iuratur pro lege habendū est, ac veluti ius ipsum sanctē seruandū. Id quod verbū Pauli denotat, dicēs, iuramentum esse finē omnis cōtrouersie, ac si lege esset sancitū. Quare iura post præstitū iuramentum nullam aliā inquisitionē permittunt, iniuria enim alioqui irrogaretur Deo. ¶ Secūda cōclusio S. Tho. est. Diuinum testimonium quādoq; per iuramentū ad asserendū præsentia vel præterita inducitur: quandoq; verō ad confirmandum id q' in futurum promittitur. Quorum prius dicitur iuramentū asseritorium: posterius verō promissorium. Res est quæ suis ipsis nominibus sit clara. Quod si arguas, non nunquā iuramentū asseritorium esse respectu futuri, vt cū quis iurat, cras fore, vt pluat. Respon- detur S. Tho. loqui secundum iuramenti natu- rā. Haud enim futurū cōtingere asserendū est, nisi quatenus in suis causis iam est notū, vt cū quis iurat se facturum q' proposuit facere: iuramentum verō leue, & temerariū etiā de futu- ro potest esse asseritorium. ¶ Tertia conclusio. Ad ea que sunt necessaria, perq; rationē inue- stiganda nō inducitur iuramentum, & est intel- ligenda cōclusio in sensu prohibitorio. Quasi dicat illa nō licet iuramento cōfirmare. Derisi- bile enim videtur. Imō, vt infra patebit, vitium est si quis in disputatione scientiæ opinionem suā, vbi ratio nō occurreret, iure iurando confir- mare. Quocirca nō accipit necessaria, p' ijs so- lis quæ euidētia sunt. Nam in speculabilibus altera pars contradictionis semper est necessa- ria, vt astra sunt paria vel non, licet neutra sit nobis euidēs: quare vtrāuis iures peccas, atq; adeo si iures quātitatē rem esse a substantia dif- ferentē aliāve quālibet opinionē. Alia conclu- sio adhibetur in solutione tertij, & ideo suo or- dine videnda sunt argumenta. ¶ In primo ex- ponit particulam de iuramentis, assumere Deū.

Turifurandi
etymologia

2. Conclufi.

3. Conclufi.

Non enim quicumq; testimonium Dei adducit, iurat: vt cōcionatores & prælectores & dispu- tates cū testimonia sacra citāt nō iurant, eo q' testimonia illa Deus sua sponte dedit ad suas asserendas veritates. Quare citantes illa, nihil aliud faciunt quā referre Deū asserta. Iurare au- tem est illum in testem asserentium nostratum implorare. ¶ In solutione secundi exponit il- lam particulam euangelij: Matth. 5. Reddes al- tissimo iuramenta tua. Videtur enim iurās nul- lū ius Deo reddere. Respondet ergo dupliciter: vno modo, q' dicitur ius Deo reddere qui iuramentum implet: nā illi suam fidē obstrin- xerat, & potest etiam hoc in iuramento asser- torio intelligi, quando quis verū asserit. Secūda verō expositio est ad rē magis accommodata: nempe q' qui iurat, eo ipso q' iurat, ius, hoc est, honorem Deo debitum illi reddit: videlicet cū agnoscendo & cōfitemdo infallibilē esse verita- tem. Quocirca Iere. 5. Deus de filijs Israēl con- querebatur, q' eū dereliquissent, iurallentq; in his qui nō erant diij, id est honorem iuramen- torū sibi propriū in deos falsos transfalissent. ¶ Tertiu deniq; argumentū est. Aliud est of- ficiū iudicis, aliud verō testis. ¶ Sed quando- que iurādo imploratur iudiciū potius diuinū, quā testimonium: vt cū execratoria iuratio qua- lis est illa Psal. 7. si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritō ab inimicis meis inanis. Respondet autē quarta cōclusio, duplex est iuramentū, scilicet simplex, vt quādo seu Deus seu creatura simpliciter vt testis adfertur, vt De- us est mihi testis, p' Deū, &c. Alterū verō execra- toriū q' etiam dicitur imprecatoriū dum addu- citur in testē & pariter in vindicē vt tāquā iudex vindictā satisfatis sumat: vt dispereā, si nō ita sit: quæ quidem etiā forma iurandi antiqua fuit, vt 2. reg. 3. Hoc faciat mihi Dns, & hæc ad- dat: & q' vtrūq; sit iuramentū hinc patet, quo- niā cū Deus in testem adducitur, vt reuella- tor veritatis. Hanc verō reuelare pōt aut sim- pliciter interne aut exterius eū puniendo, qui mētitur. Quare & hoc quoq; est iuramentū. Et ad hoc reducit quādo imploratur vt præ- miator veritatis. Vt si dicas, sic me Deus adiu- uet, sic vitā meam seruet, &c. Nā hic subintel- ligitur pars aduersa. Alioqui Deus me perdat. &c. ¶ Ad horū pleniorē intelligentiā colligendā in primis nobis est, quibus modis cōtin- gat iuratio, vbi primū assertū sit. Nulla dictio simplex seu affirmatio sit, seu negatio, que præ se nō fert testimonij aut execrationis imaginē, est iuramentū. Simplicissima verō omnium est il- la Matt. 5. nobis admonita, Et, est. Nō nō. Quæ est dicere ad id quod est, respondere affirman- do,

Reddes altis-
simo iura-
menta tua.

4. Conclu.

Quibus mo-
dis cōtingit
iurare.

do, est, & ad id quod nō est, negādo. Vide quā candidas quāq; synceras Christus voluit nos- tras esse asserentes. Duabus enim minimis syllabis admonuit esse explicandas. His enim verbis omnia expressit. Interrogas fecerimne aut dixerim? respōdēdū mihi, feci, aut nō feci, dixi, aut nō dixi. Imō & verba excusare possū- m' dicēdo, sic, aut nō. Simplex etiā assertio cō- setur si aduerbiū aliquod aut nomē adiūgatur, q' nihil asserentis aut negationis mutat: vt si dicas, verē, in veritate, certē profectō, sanē, & id genus reliqua nullū resultat iuramentū. Itē si dicas, in fide mea, aut in fide ingenui viri aut in bona fide nihil iuras: quia nō assert fidem in testem. Sed sensus est, te secundū fidem loqui quæ in dictis & cōuentis seruanda est. Secus si dicas: per fidem Dei, aut Christi. Nā tūc iuras p' sacrū: licet per euangeliū: quāuis forsā, si di- ceres: In fide boni Christiani aut religiosi non esset iuramentū, sed sensus esset te id p' nuncia- re secundū fidē humanā, quā bonus Christianus seruare debet. Sunt autē verba non bene fo- nantia maxime in viris religiosi. Quando vero adhibetur, per, vt si dicas p' meā fidē, videtur inde species cōsari iuramenti: sicut p' meā ani- mam, aut per meā vitam. Idē discrimen appa- ret si dicas, in mea cōsciētia, aut p' meā cōsciē- tiā. Idem. n. censetur in mea cōsciētia, ac si di- cas id aio q' sentio: sed cum addis, p', videtur ac- cusat' formā testis induere, ob idq; viris timo- rati animi ab his omnib' abstineūdū est. Et præ- fertim religiosi ab eo q' aiūt per habitū D. Frā- cisci, aut D. Dominici: est enim iuramentum tū nobis indecorum, tum & audientibus abso- nū. Per hæc autē de cæteris censendū. ¶ Secun- do ad dignoscendas iuramentorum differētiās notādū triplici ex capite variari. Primum ex parte obiecti diuiditur in asseritoriū (vt dictum est) sub quo intelligitur negatiū, & pmissio- rium. Secundo ex parte illius per quē iuratur diuiditur in iuramentū p' Deum & iuramentū per creaturas: q' vt ar. 6. latius patebit, fieri pōt vel blasphemē, vt iurare per Hercule, p' Iouem aut per solē ea ratione, quā idololatræ q' creatu- ras pro Deo colunt. Vel catholicē sicuti p' san- ctos atq; euangelia alias ve creaturas in Deū relatas. Atq; hic modus iurandi per creaturas pōt fieri aut per simplicē attestationem vt in e- xēplis modo positū, aut per execrationē sub- dendo creaturā iudicio & vindictæ Dei, si ali- ter est. Quemadmodum Genes. 42. legitur pa- triarcham Ioseph iurasse per salutē Pharaonis. Et homines seu p' proprias, seu per charorum simili felicitatē iurāt. Sed de his art. 6. Tertio deniq; variantur iuramenta per varias formas

vere in ver-
itate &c.

Triplex ex
capite varia-
tur iuramē-
tu.

Quæst. 42.

& exempla iurandi. Primum quippe idemq; vetustissimum iuramentorum exemplar, fuit olim lege veteri celebratum, viuit Deus: aut, vi- uit Dns. Id quod Deus ipse docuit illam gen- tem, tam suo exemplo, tam etiam lege. Iura- uit enim ipse Numer. 21. viuo ego, & ita præ- cepit Moyse renuciare populo, viuo ego di- cit Dominus. Deinde per Hieremiam capite. 4. Iurabis, viuit Deus. Fuit nanque hoc iurifi- iurandi specimen tunc temporis ad abominā- dum abolendumq; Ethnicorum iuramenta ap- positissimum. Iurabant quippe aut per elemē- ta, aut inanima saxa, aut per Iouem, & id gen- us homines vita defunctos. Vnde Danielis vlt. Nunquid est Bel Deus viuentis: cum tamē ille qui in testem asciscitur, presens esse debeat idemquē rei conscius, quæ iuratur. Idem ergo est viuit Dominus, ac si dicas, illū in testē asse- ro, qui nō modō vitā viuit immortalē, sed vbi que adest: neque tantum iurantis verba audit, verū & intima cordis intuetur: qui ideo neq; decipi potest, nec vult quemquā seducere. Ad hanc formā reducuntur dicere, Corā Deo lo- quor, vt Paul. ad Gal. 1. & Deus scit. Quāuis ista possunt accipi & denuciatiuē & inuoca- tiuē. Et quidem priori modo non sunt iuramē- ta sed sensus est, Ego sic aut sic aio, sed tamen verba mea Dei scientiæ submitto. Iple enim quid verum sit nouit. Quare in viris timorati animi vbi dolēs abest, nō est iuramentum. Si aut inuocatiuē dicatur diuinā sciētiam in testi- monium inuocando, vt si dicas De' scit quod nō mentior, iuramentū est. ¶ Sicut illud Pau- li, Ecce coram Deo quia non mentior. Quocir- cā illud Petri, Ioan. 21. Tu scis domine, quia amo te, formam profectō habet iuramētū perit de ac Deus scit. ¶ Quāuis si tantum respōdi- set tu scis, sensus esset, Tu scis an amē te: quod non esset iuramentum: cum autem asserendo dixit, Scis quia amote: visus est Christum in- testem protulisse. Secunda post hanc forma iurādi est, testor Deū, aut, testis mihi est Deus. Quæ vsus est ad Rom. Paul. atq; hæc ex pres- sibus refert naturā iuramētū: est siquidem iura- re (vt supra dicebamus) Deum aut diuinā tes- tes citare. Atq; ad hanc formam reducitur illud ad Roman. 9. Veritatem dico in Christo Iesu & non mentior. Tertia forma fit ex pres- so verbo iurandi, vt iuro Deum, & per Deum. Genes. 22. per memetipsum iurauī, aut sub ta- cito verbo, proferēdo solā præpositionem, vt si dicas, per Deum, per sanctos, & per Euange- lia, sic & sic est. Quin verō absque vlla verbo- rum prolatione, cū quis rogatus ac iussus, ma- nu crucē aut euangeliorum volumen attingit

viuit Dns.

Testis est mi-
hi Deus

Verum iurare sit licitum.

Habito quid sit iurare, subsequitur inquisitio vtrū sit licitū. Et respōdet D. Tho. duabus cōclusionib⁹. Prior est. Iuramentum, secundum se est licitum & honestum. Id q̄

duplici ratione probat, videlicet ex origine, vnde sit honestum: quoniam iurandum ortū ex catholica fide habuit, qua homines credūt & profitentur Deum infallibile omnīū habere veritatem & prouisionē. Secundō ex fine, inde sit licitum, quia iudicium, vt ait ad Hebræ. 6. Paul. est vt sine litibus impositis homines in pace & tranquillitate viuant.

¶ Secunda conclusio. Iuramentum obmalum vsum id est quia sine necessitate & cautela fit in malum cedit. Primum quia irreuerentia fit Deo ex leui causa cum in testem adducere. Secundo quod ea iurandi cōsuetudine periculum peierandi creatur, ob id quod homo facile verbo delinquit. Vnde Iacobi. 3. si quis in verbo nō offendit, hic perfectus est vir. Vnde & Ecclē. 23. dicitur, iurationi non assuescat os tuum: multi. n. casus in illa. ¶ Hic primum omnium notandus est sensus primæ conclusionis iuramentum secundum se est licitum & honestum. Videtur enim sibi post cōtradicere articulo quinto, vbi aduonet idcirco nō esse appetenda iuratiōē, quod non numeratur inter ea que sunt per se appetenda. Atq; adeo docet nō esse per se virtutē sed ratione necessitatis. Respōsio tamē est quod, secundū se aliter hic quā illic vsurpat. Hic. n. idē est iuramētum secundū se quod consideratū vt abstrahitur ab vsu hoc vel illo. Illic autē idē est q̄ consideratum seclusa necessitate. Sunt. n. aliqua vir

Primum.

Duplex vir tutū genui.

Secundum.

est

Blasphemie

Responsio.

dictum.

Execratio.

intendens annuensq; iurare, re vera iurat. Sunt præterea figuræ aliæ & phrasēs, quas vulgus trutinā iuramentorum æstimat: cum sint multo peiore nomine dignæ. Vt voueo Deo dum fit per modum iurantis, est enim abusus votū pro iuramento vsurpare, Deum pœniteat, aut Deo indoleat, non credo, discedo, atq; id genus alia, quæ diuersis nationibus diuersa sunt in vsu. Sunt enim non iuramenta tantum sed aperta blasphemia. De quibus. q. 2. copiosius dicendum est. Diuiduntur autem iuramenta vel ex parte causæ in liberum & coactū, illud quod sponte fit, hoc autem per vim. Item in iuramentum prudēs & incautum, illud scilicet, quod à prudentia proficitur, hoc autem ex imprudentia: vt si rem vel absq; iustitia iuras vel absq; iudicio. Item ex parte effectus vt in syncretū quod in bonum fit, & dolosum quod fit ad decipiendū, de quibus omnibus suis locis videbitur. ¶ Nunc tamen interim circa has diuisiones dubiū facile suboritur. Vtrū iuramenta assertoriū & promissoriū sint eiusdē speciei. Apparet. n. pars negatiua vera, propterea q̄ asserere & polliceri absq; iuramento diuersæ figuræ sunt & speciei. Idemq; dabiū ratio offert de simplici & execratorio. Nā qui execratur, malum sibi iudicio Dei imprecatur.

¶ Ad vtrūq; tamen breui responso eodemq; bimembri sit satis. Respondetur namq; si ratio iurandi per se in omnibus consideretur eiusdem esse omnia speciei. Deum. n. in testem implorare siue in assertionibus siue in promissionibus fiat, siue in execrationibus eadem est iurandi species, quia idem est testis & testimonium. Differunt tamē accidentarie hoc est ratione materiei, quæ per se alio genere differunt: vt pollicitatio & assertio: si enim animal per albam diuidas & nigrū, licet per se duæ sint differentie coloris, sunt tamen genere animalis accidentarie. Secundum dictum sit, quod quāuis simplex iuramentum, & quod sit execratorium eiusdem sint speciei, nihilominus aut virtus aut vitium iurandi alteri seu virtuti, seu vitio imperat, sicuti vbi quis ob mœchiam iuratur. Quare qui iuste execratione iurat, imperat virtuti maledictionis supra se, & qui pererā iurat imperat eidē vitio. Est enim execratio horri & abominatiōem habere: significat ergo qui per execrationem iurat ad eō mendacium abominari, vt si mentiatur rē horrendā sibi optet accidere. Et ad hoc etiam reducitur, vt supra dicebamus, imperatio benedictionis. Sic me Deus adiuuet, &c. quæ abusu dicitur execratio, propterea quod videtur illam à contrario sensu includere.

et si imaginē potius permissionis præ se ferat quā præceptionis, est nihilominus vera permissio tanquā rei licitæ, ac si dixisset. Non tibi simpliciter iurare iubeo, sed vbi eā necessitate ratio attulerit, non per falsos deos, sed per me iurabis. Tametsi Hierony. super Matthæum. cap. 5. & refertur. 2. 2. quæst. 1. canon. considerat. cui & Theophylact⁹ attipulatur: permissio nō illā nō intelligat, vt fieret sine culpa, sed vt vsura permittitur & meretriciū, tanquā minus malū. Ait quippe iurare per Deum concessum fuisse illi populo: nō quod recte hoc facerent, sed q̄ melius putā minus malū esset per Deū quā per idola iurare. Hoc autē nō planē intelligo. Nam iurare si cōsideretur sine veritate & iustitia & iudicio: nunquā fieri neq; in illo populo potuit citra culpam: & ideo in hoc sensu nunquam fuit concessum: vbiuis autem illi comites adsunt, licitum est iurare: quapropter absq; vilo dubio intelligitur permissio licita. Sed forsitan sentit Hierony. vana iuramēta per Deum permissa fuisse Iudæis, hoc est leuioris illis fuisse pœnæ quā nobis, vt auerterentur ab idololatrarum iuramentis per creaturas. Et in hoc sensu subdit quod Euāgelica veritas nō recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iure iurādo sit. Non autem quod neget iuramentum quādo legitime fit, licitum esse. In genuē quippe illic ait quod qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum, per quem iurat.

Hieronym.

Contra Hieronym.

Iuramenta Dei & Sanctorum.

Genes. 22.

Iurare Del quid.

¶ Est ergo catholica veritas iuramētum quandoque esse licitū, & contraria falsitas heretica. Do probatur secundō præter allegatā autoritatem exemplis ipsius Dei & sanctorū. Iurauit enim Deus per semetipsum Abrahæ (vt habetur in Genesi) quod ex eius semine missurus esset super omnes gētes benedictionē. Veruntamen Deus nō ea ratione iurat qua homines: nempe quod indigeat veritate suā iuramentum confirmare. Tam situa quippe est simplex eius assertio quā iuratio: iurat enim per semetipsum. Sed vt concilio Toletano habetur, quod. 22. quæstio. 4. canon. immutabilis. refertur, iurare Dei est à seipso ordinata nullatenus conuellerē, sicuti pœnitere, eadem ordinata cum voluerit, immutare. Sic enim per Hieron. dicit: Lo quar aduersum gentem, vt eradicem & destruaam & disperdā. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, agam & ego pœnitentiam à malo quod cogitavi, vt facerem eis. Itaque quod Deus sine iuramento affirmat, nonnunquam ceu comminatorium immutat: quod verō iuramento asserit, immutabile firmat. Et ideo mysterium filij, sui tanquā immutabile iuramēto firmavit Abrahæ. Vnde in

Psal. 109. è regione iuramento Dei eius opponitur pœnitentia. Iurauit enim inquit, Dominus, & nō pœnitebit eū: id est quia iurauit nō pœnitebit. Tu es sacerdos in æternum, &c. Et ad Hebræos. 6. Paul. Volens, inquit, Deus abundantius ostendere immobilitatem consilij sui: interposuit iurandum, vt per duas res immobiles (scilicet pollicitationem & iurandum) quibus impossibile est mentiri Deū, fortissimum solatium habeamus. Quod si quæras vtrū Deus possit iurare per aliū à se. Paul. illic neganter respōdet. Homines enim, inquit, per maiore se iurat. Deus autē, quia maiore se non habet, iurat per se ipsum. Ratio verō cur per aliū iurare nequit, est quod eadē fermē ratione qua Deus, iurat Angelus, de quo Apocal. 10. legitur iurasse per videntē in secula seculorū. Non quod cœlestis Angelus iuratoria firmitate indigeat, quoniā mentiri nequit: sed vt D. Thom. præfati quæstione, artic. 10. ait: Si ad ostendendum id q̄ affirmat ex infallibili fixaq; & immutabili Dei dispositione procedere, Præpositio, per, designat autoritatem in eo per q̄ iuratur quæ sit principium cōfirmadi veritatē, veritas autē quā Deus profert, non potest per illud certius principii stabilitari, potest tamē iurare in alio tanquā in illo cuius ministerio suā enunciat veritatem. Vnde super illud Amos. 4. Iurauit Dñs in sancto suo, ait gloss. In seipso, vel in filio, vel in aliquo clecō angelo, vel in homine. Et Hieron. addit, vel in omni quod factū est. Iurare autē hominis, vt præfati sumus, est Deū in testem suū dictionis asserere. Quod & sanctis in vsu fuit. Adiurauit enim Abrahā famulū suum, dum eum in Mesopotamiā legauit quæsitum vxorem filio suo. Et illo iure iurādo, viuit Dñs, vsi sunt crebro Dauid & Salomō, & reliqui Patriarchæ. Nā (vt est apud Hieremiā) illud iurādū ex eplū concessum erat tunc temporis. Atqui sub lege Euāgelica Paul. variē quoq; iurasse cōperitur: vt ad Rom. Testis est mihi Deus. & ad Galat. Ecce corā Deo, quia non mentior: quanta tamen religione & veneratione quæstione sequenti adnotabitur.

Gen 24.

Hierem. 4.

Iurare non nunquā est præceptum

¶ Hæsitabit autē forsitan hic lector vtrū iuradum non solū permissio sit, verū etiam nō nunquā affirmatiuū præceptum. Ad quod contra vllam controuersia affirmatē respōdetur. Hoc enim in primis patet ex vsu, habet enim ius quæcunq; publica potestas, tā ciuillis q̄ spiritalis iure & more exigēdi à ciue & à quocūq; sibi subdito iuramentū ad detegēda coercedaq; mala quæ siue in reipublicæ perniciē oboriuntur, siue in iniuriam proximī. Et qui tunc non iuraret, contra præceptum ageret non solum

lum obedientiæ, verum & religionis, cuius generis, vt art. 4. patebit, est iuramentum. Quin uero quandoque nõ requisitus tenetur vir bonus iusiurandũ offerre: vel ad liberandũ innocentem à morte, vel pro alio magno bono publico. Et tunc vsque adeo bonum est iurare, vt non iurare delictum sit: qua vtiq; ratione huiusmodi iuramenta dicuntur simpliciter necessaria, vt pote quæ sine culpa præternitti non possunt. Atq; illic præcipue verũ habet Psalmus ille: Laudabũtur omnes qui iurant in eo, nimirũ in Deo. ¶ Quod si per cõtando institueris, quale nam præceptũ sit. Respondetur esse naturale & diuinũ perinde ac mandata Decalogi. Atq; hoc est quod rationes D. Thomæ planè demonstrant. Probat enim ratio prior, iuramentũ ab honore honestũ fieri, qui Deo à iurante deseritur: dũ illi per fidẽ Catholicam cõfiteretur esse caput, perennemq; fontẽ omnium veritatũ, habereq; omnium provisionẽ. Id quod à Sancto Thom. non sine causa appositum est. Quamquam enim cõstaret Deũ esse omnium scientẽ, nisi profiteremur curã habere nostri, nõ esset idoneus, qui in testẽ à nobis adducere tur. Nã alioqui licet posset, fortasse nollet nobis asserta attestari nostra. Itaq; vt hanc rationẽ plenè perspicias: sicuti naturali lumine veritates omnes per sua cuiusq; principia sapiens demonstrat (siquidem autore Arist. tuac vnã quanc; rem scire arbitramur, cũ principia prima vsq; ad elementa cognoscimus) ita & eadẽ nos admonet naturalis ratio: sed præsertim catholica fides & religio, vt dubia omnia rerũ in humanis cõmercijs cõtinentiũ, quæ aliter de finiri nequeũt, per diuinũ testimoniũ, quasi p primũ supremũq; veritatis principiũ & fontẽ omnino cõfirmemus. Atqui ex hoc capite, nõ pe quia iurare ex fide catholica nascitur, sub genere religionis hæc virtutẽ. art. 4. collocauimus. ¶ Secunda item ratio palam ostendit præceptũ esse naturale. Est namq; homo, animal suapte natura politicũ & ciuile: haud tamẽ humana respublica perdurare valeret nisi fides, quæ, vt auctor est, i. de offic. Cicero dictionum est conuentorũq; cõstãtia & veritas, firmũ inter homines haberet fundamentũ, quod profecto absq; diuino testimonio stabiliri nequiret. Etenim si status humane innocentiæ perdurasset, nunquã concessum fuisset hominibus iurare: eo quod nulla occurrisset tũc iurandi necessitas: sed simpliciter verbo præstaret sibi homines mutuõ certã fidem. Ad hæc nos ergo syncreticã reuocare satagens Christus, ait, Sit sermo vester est est, nõ nõ. At verò quoniã inter alias plagas quas nobis versutus ille serpens impe-

Præceptum iurandi naturale & diuinum.

Naturalis fides.

git, qui, vt habetur Ioan. 8. mendax semper fuit & pater mendacij, hæc fuit vna inãgnis, quod autoritas hominũ, vsq; adeo fuit exinde fauciata & labefactata, vt nõ faciliẽ homines digni sint, quib; adhibeatur fides, clamãte Psalmista. Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Atqui ab hac læsione alterũ subinde accepimus incredulitatis vulnus: nempe quod cum difficultate quæ nos latent credimus. Ob hanc ergo necessitatẽ indulta nobis diuinitus est iurandi facultas. Ex quo colligitur iuramentũ non esse illarũ virtutũ, vt paulo ante dicebamus, quæ per se absq; vlla necessitate sunt virtutes, sed earũ, quas sola necessitas numero virtutum apponit. Indulgit enim Deus nobis hæc iurandi facultatem, ob suã in nos charitatẽ. Nẽpe vt sine litibus impositio, in pace semper & tranquillitate viuamus. Id quod ad subiectũ intellẽtũ plurimũ cõducit. Et ex hac parte est hoc naturale præceptũ: nõpe ob necessitatẽ confirmandã inter homines fidei, imposita aut necessitate, tunc quod nõ nisi per verũ Deũ iuremus, aut per creaturas in ipsam relatas, nõ solum naturale sed ius diuinũ positũ est. Atqui hic est sensus testimonij citati. Deut. 6. Quare testimonia diuina adducta, vt illud ad Hebræ. 6. Quod iuramentũ est omnis controuersie finis ad confirmationẽ ius explicat naturale. Vnde Iuriscõsultus in capite tituli de iuriurando. ff. Maximũ inquit remediũ expeditẽdarũ litũ in vsum venit iuriurandi religio. Et lib. offic. Cicero. Nullũ ait vinculu ad stringendã fidẽ iure iurando maiores nostri acutius esse voluerunt. Ac demũ Philoso. i. Met. 3. Res, inquit, honorabilissima est iuramentũ, cuius ideo venerationẽ nõquã antiqui tribuerunt, nisi illis quos pro Dijs colebãt. Sed rogas, nunquid tũc solum licitũ est iurare, quãdo simpliciter necessariũ, putã in præcepto? Respondetur, nõ tunc solum verũ quãdo fuerit vtilẽ, tũc etiã est licitũ. Dao namq; illud faciũt legitimũ, scilicet & iusta necessitas, & pia vtilitas. ¶ Effert tamen nobis non infimã ambigendã rationem, locus ille Euãgelicus Christi Matth. 5. Ego autem dico vobis nõ iurare omnino. Vnde D. Thom. primũ extruit. Nam cũ relata Iudæorũ seu licetia, seu facultate adiecerit, ego autem dico, visus est omnem nobis occlusisse iurandi locũ. Quod ideo interpretatur Iacob; Apostolus, Ante omnia, inquit, fratres mei nolite iurare. Non ergo solum nõ est præceptũ, imò nec videtur permissum. D. Hieron. super eũdem locũ facile se extricat, dicens nõ prohibuisse illic Christum iurare per Deum, sed tantũ per creaturas blasphemẽ, ponẽdo

Ioan. 8.

Psalmus.

Hebræ. 6.

ff. iur. iur.

Argumentum.

Extra de iur. iur. can. Et si Christus. Cõtra Hieron.

in illis finem, vt idololatræ faciebant. Atq; in eandẽ sententiã subscripsit Iamoen. extra de iure iurand. canon. Et si Christus. Quam quidẽ hic D. Thomas deserit Augu. sequutus aliter sententiã. Et re vera Euangelium ipsum præter Augu. autoritatẽ planè demonstrat de terrisse nos Christũ ab omni iuramento, siue per creaturas, siue per Deum. Id quod hoc pacto commincitur. Nõ tãtũ nos hoc loco iurare cohibuit p creaturas, vt idololatræ iurabant, sed re vera in modicẽ per illas iurare, etiã vt ille populus citra idololatræ labẽ in more habebat. Nam cum vultas illas sanctasq; leges citasset: Nõ periurabis, & Reddes altissimo iuramenta tua, adiecit, Ego autẽ dico vobis non iurare omnino, nec per cœlum, &c. Palam constat nõ tantũ vetuisse nos per creaturas idololatrico more iurare, sed illo quoque pacto quo referuntur in Deũ, tunc enim redduntur iuramenta Deo. Si autẽ reprehendit iurare catholicè per creaturas, q subinde intelligẽdum est, quando sit sine necessitate, arctius increpare voluit iuramenta per Deũ. Nam quibus casibus fas est iurare per Deũ, simul & per creaturas orthodoxè iurare licet: & quibus non est licitũ iurare per creaturas, maius nefas est iurare per Deũ. Liebat namq; illi populo, sicut nobis iurare per creaturas. Quia vtiq; ratione Christus, Matth. 23. Phariseos in simulabat, q docerent plebẽ iurare per cœlum, aut per altare non esse iuramentũ, sed iurare per aurũ templi, aut per oblationẽ, propterea quod periurios imposita poena auri & oblationis castigabant. ¶ Accedit in cõfirmationẽ sententiæ huius creaturarũ differentia, quibus rem Christus explicuit. Deus quippe vt sacrorum sapiẽtes docet, tribus modis in rebus existit, qua certè ratione per creaturas iurare licet. Existit inquam in illis per essentiam, præsentia, & potentiam. Vnde quo explicaret modum primum meminit cœli & terræ. Cœlũ namq; sedes thronusq; Dei idcirco censetur, quod illic existimatur potissimum residere, vbi cõspicitur: terra verò eo nũcupatur scabellum pedum eius, quod hæc omnia inferiora, veluti vestigia sunt ipsius. Et quia cœlum, vt habetur Esa. 23. & terram implet, per periphraim de pingitur quasi homo, qui cœlo sederet, & terram pedibus cõtingeret. Cimitas autem Hierusalem, loca omnia sacra designat, vbi Deus colitur. Illic enim præcipue existimatur esse per præsentiam, vbi orantes cũ illo colloquimur, sed nominatione capitis vniuersa complexus est, quæ eius nutui & potentiaẽ subdantur. Et ideo in causam quod nefas est iurare per caput, subnequit, q

Cõfirmatio

naturã capitis mutare nõ possimus de albo in nigram (est arte possimus capillos defocare) quoniam tota natura opificiũ est Dei. Constat ergo illic à Christo nos quadautenus esse iuratione p creaturas interdicos, quatenus in ipsis Deus existit: nõpe sine iustitia, veritate & iudicio. Ex quo sit planè consequens, vt iam supra illatum est, & iurationem per Deum vrgentiore nobis ratione interdixisse, vt pote quæ quãdo sit absq; necessitate & vtilitate peior est. Subiecit illud tamen, quoniam à minori ad maius euidens erat argumẽtũ. Quapropter Iacobus documentũ Christi explicatus referens ait. ca. 5. Ante omnia fratres charissimi, nolite iurare, neq; per cœlum, neq; per terram, neq; aliud quodcunq; iuramentum: hoc est, neque per Deum, neq; per aliam creaturam. ¶ At protinus hinc argumẽtũ robustius extrahit. Si Christus nos illis modis iurandi per Deũ & creaturas interdixit, qui antiquo populo liciti erãt, in nullo ergo casu reliquã vllã nobis facit facultatẽ iurandi. Id quod concessa esset absurdissimũ, cum author ipse naturæ ius tunc necessarium, naturale, non sit credendus abrogasse. Respondet ergo in lib. de mædacio August. cap. 15. quod cum Paul. post mandatu Domini non semel iurauerit, ipse nobis mandatu sensum aperuit. Vnde quod dictũ est, non iurare omnino, subintelligendũ est, absq; vrgẽte necessitate. Ne scilicet iurando ad facilitatẽ iurandi veniatur, & ex facilitate, ad cõsuetudinẽ, atque ita ex consuetudine ad periurium decidatur. Et infra. Intelligendum est, inquit, illud quod positũ est, omnino, vt quantum in te est, non affectes, nõ ames, non quasi pro bono cum aliqua delectatione appetas iusiurandũ. Hæc ille. Hoc tamen si verum fari licet, nõ plenè rei satisfacere videtur. Id enim totum q August. ait nobis esse prohibitum, pariter erat & illi populo interdicitum. Quoniam non modo iurare sine vrgẽte necessitate, verũ & cõsuetudo & appetentia iurandi iure nature prohibita est: ius autem nature non solum Hebræos, verũ & vniuersos mortales semper obligauit. Christus verò aliquid nobis singulari re inhibere visus est, quãdo quidem nõs cum illis conferendo dixit: Audistis quia dictum est antiquis, ego autem dico vobis. ¶ Resolutio ergo respõsionis (si verum conijci mus) est q etiã legislator noster nihil prorsus nobis vetuit q antiquis nõ erat vetitum: explicuit tamen aliquid, quod illis non erat vsq; adeo apertum: ac deinde docuit, id quod illis erat turpe, nobis ratione status esse turpius. Ad cuius intellectum notãdum vtranque par-

Iacobi 5.

Eregerium argumẽtũ.

Argumentum cõtra expõsitionẽ Aug.

Resolutio respõsionis.

Dubitatio

tem esse præceptum, naturale, scilicet & iurare quando ratio id admonet, & neutiquam iurare quando necessitas neq; vtilitas adest. Idem enim est non iurare omnino, ac si dicas, non occidere, non furari, &c. Sed rogas cur non adiecit, nisi in necessitate aut cū vtilitate? Respondetur. Vt in expositione Decalogi. li. 2. respondimus id non fuisse opus: quoniā præceptum naturale sub quātum cunq; vniuersalibus verbis proponatur, nullatenus includit casus quos natura ipsa nō comprehendit. Quod enim index malefactoris, aut suū quisq; aggressorem occidat, non est exceptio illius præcepti, Non occides: quoniam similes casus nunquam illic fuerunt inclusi. Eodem ergo pacto, nolite iurare omnino, casus nec: sitatis non includit. Quapropter perinde omnino antiquos, vt nos obligat. At verò, vt ex verbis Euangelij coniectari licet, populus ille vel Pharisæorū seductione, vel ob suam cæcitiā non arbitrabatur iuramenta per aliquas creaturas, vt per tēpla & altare: esse iuramenta: quod Christus (vt modo dicebamus) Matthæ. 23. declarauit. Et ideo forsā neq; putabant licet falsum dicerent esse per iuros: & ideo ait Christus, Nolite iurare omnino. Vbi aduerbium, omnino, non excludit omnes casus: (quandoquidem multi necessitatem iurandi asserunt) sed modos omnes & figuras iurandi, vbi non adest necessitas, scilicet, neq; per cœlum neq; per terram, &c. quæ ipsi non pro iuramenti ducebant. Itaq; sicut in præcedentibus monitis: Audistis quia dictum est antiquis non occides: Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri reus erit iudicio, non adiecit illud quasi antiquitas esset licitum, sed id quod ignorabāt explicuit: sic vbi dixit: Nolite iurare omnino, neq; per cœlum, &c. nihil vetuit, quod vetitum non erat, sed explicuit iuramenta per creaturas verè esse iuramēta. Ob idque esse illicita quando sunt vana. D. Bonauentur. lib. 3. dist. 39. quæst. 2. artic. 1. nescio quid hic distinctionis comminiscitur. Ait enim Christum non dixisse: Omnino nolite iurare. Nam tunc omnes vniuersa liter exclusisset casus: sicut qui sicut omne animal non est homo, omnem hominem à ratione animalis excludit, sed dixit, Nolite iurare omnino. Vbi cum omnino, ponatur post negationem nō facit sensum, nisi particularem: vt si dicas non omne animal est homo: quare non fuit sensus vt nullo modo iuremus, sed quod non omnibus casibus iuremus. At verò non crediderim Christum huius dialecticę meminisse, sed vniuersim dixisse ne iuraremus, subintellecta tamen vt dictum est, restrictio-

ne iuris naturalis, scilicet, vbi vel necessitas, vel pietas aliud exegerit. ¶ Super hæc autem forsā nos Christus admonitos hoc mandato curauit, iuramentorū frequentia multo nobis esse turpiorē quā illis. Christiani enim illa deberēt lucis opera de se vbiq; prestare, vt ad cōciliandam inter se fidem nullo indigerēt iuramento. Debet enim, vt ait Christus, iustitia nostra super illam Iudæorum abudare. Vnde super Matthæ. citatus suprā Hieronymus. veritas, inquit, euangelica, iuramentum non recipit: cum omnis sermo viri fidelis, pro iureiurando sit. hæc Hieronymus. In cuius exemplum, etsi Deus antiquitus iurasse legatur, tamen magister noster Christus nunquam iurauit. Sed plurimum aiebat, Amen amē dico vobis. Sub quibus vtiq; que verbis nulla delitescit iuramenti vis. Per inde enim est prorsus ac si dicas: verè verè, seu firmiter dico vobis: quemadmodum apud Lucam ipse illud exposuit. ¶ Secundū argumentum D. Thom. est. Nihil quod à malo est, videtur licitū: nā mala arbor fructus bonos facere nequit: sed iuramētū, ait Christus esse à malo. Sit enim, inquit, sermo verus est est, nō nō, quod aut amplius est, à malo est. Hæretici negates vilo pacto fas esse iurare aiebāt simplicem assertionē, aut negationē, scilicet est est, nō non, esse à bono Deo, id autem quod amplius est, nempe iuramētū, esse à deo malo. Duo enim principia Manichæi ponebant boni, & mali: idq; aiebant Christum significasse: glossēma tamen hoc aperitissimum hæreticum est Manichæorum. Legitimus autem sensus est August. in lib. de sermo. Domini in monte, q̄ allegatur. 22. q. 1. can. ita ergo. vbi ait iuramentū nō esse malū: sed à malo nempe à mala causā, putā ex infirmitate & plaga humani generis, quam de peccato originali accepit. Et per hæc verba exponitur aliud eius dictum super epistolā ad Galat. & citatur vbi can. non est. Vbi ait. quod iuramentū est à malo non quidem iurantis, sed increduli iuramenti petentis. Haud enim docuisse patet, petere iuramentum esse semper malū culpę, sed ait à malo petentis: scilicet à malo poenę, quā per originale culpā contraximus: est enim tamen nobis inde naturale malum incredulitas in rebus grauibus. Ellēt tamē peccatū de leuissimis iurandū postulare. ¶ Tertium denique argumentum est. Exquirere signum diuinę prouidentię est tētare Deū. Secundum illud Deuterono. 6. Non tentabis Dominū Deum tuum, qui autem iurat videtur eiusmōdo signum exquirere, ergo id perpetam facit. Responsionis autem summa consistit in duobus. Primum, quod

Hieronymus

Argumē. S. Thom.

Responsio Aug. 1. 1. can. ita ergo

Argumē. S. Thom. Tētare Deū

Voniam iurandū (vt suprā dictū est) & art. 7. iterum repetetur non est earum virtutū, quę per se absq; necessitate honestatem habent, consequens sit, vt certis comitibus & ornamentis ante quam sit licitum, sit vtilitū. De quibus D. Thomas duabus conclusionibus respondet. Prior est. Tres sunt necessarii comites, quibus iuramentum honestatum nempe veritas, iustitia, & iudicium. Conclusio hæc non solum ratione Sanctorumq; testimonio, sed oraculo item sacrę scripturę nititur. Ait enim Deus Hierem. 4. Iurabis, viuūt Dominus in veritate in iudicio & iustitia, quod exponens Hieronymus. Animaduertendum inquit est, quod iurandū hos habet comites scilicet, veritatem iudicium, & iustitiam. Probatur ratione. Quoniam periuramentum Deus qui summa veritas summaq; iustitia est, in testem adducit, & discretione fiat. Exigitur ergo veritas iustitia & iudicium: ¶ Posterior conclusio. Iuramentum cui veritas non subest, dicitur falsum, & mendax: cui verò non subest iustitia, dicitur iniurum & illicitum: sed quod leuiter sine necessitate, & iudicio sit, dicitur temerarium. Tametsi vbi iustitia deest, vel iudicium, communi nomine dicitur incautum. Vide ergo quāta sit iuramenti maiestas, quantaq; sit religio perorandū, antequam sit audendum. Addit quippe illic Hieronymus. quod si tria ista defuerint, nequam erit iuramentum, sed periurium. Et intelligit, non solum esse periurium, vbi tria simul defuerint, sed etiam vbi cunq; eorum quodpiā adfuerit. Tametsi diuersa ratione & gradu: vt questione subsequētī patebit. Quod vt si hæc illegitima iuramenta ad normam violatę prohibitionis accommodentur, quæ est nē nomen Dei assumamus in vanum, diuersa in illis cōperietur vanitatis ratio. Vanū quippe est, quod sit frustra: puta quod sine suo caret. Diuersimodè ergo hæc vana sunt. Nā vbi non est veritas, iuramētum sua euacuat substantia & medulla, perinde atq; avellana sine nucleo. Vbi autē aliquid iuratur iniurum, vt hominem occidere: iuramentū sit secūdo gradu vanum: quia è regione aduersatur scopo & fini, nempe iustitię, ad cuius custodiam concessa nobis est iurandi facultas: sicut vana est oratio qua irritatur Deus. Iuramentū autem temerarium & vanum caret causā iurandi, nempe

Conclusio

Posterior conclusio

Tres gradus periurij.

Iuramentū vanum.

Redargutio solutionis.

Responsio

Scrupulus

ARTICVLVS III.
Vtrum congrue tres comites iuramenti assignentur.

Veritas.

pè necessitate: sicut vana fuisset pœnitentia, vbi nullum præfuisset peccatum. Requiritur igitur veritas primum omnium in iuramento, in assertorio quidem vt id quod assentur, verum omnino sit: atque id quod negatur, sit vti que falsum: in promissorio verò, vt id quod promittitur, si licitum modò fuerit, tempore & loco impleatur.

Iustitia.

¶ De secundo autem comite nempe de iustitia dubium nonnullum exsistit, an in solo promissorio locum habeat. Enimvero si ad rem tantum quæ iuratur sit iustitia referenda, illi soli competit, vt scilicet quod promittimus iustū sit. In assertorio verò ait hic Caiet. ineptū esse assignare iustitiam quantum ad rem iuratum. Postū enim ego asserere sub iuramento me aut illū, scelera quæ iniusta sunt opera patrafse. Inò quantis asseram iurando id quod non est malum, vt me esse pransum, iuro quidem rem veram, sed tamen ineptè dicitur iusta, sicuti si iurem falsum: nō ideo iurare videor rem iniustam: si autē iustitia referatur ad causam, vt nemo iuret, nisi iusta de causa: etiam cōpetit assertorio: sed tamen non ita apparet proprium propterea quod iustitia, hoc pacto generaliter, & communiter dicta alios includeret comites, scilicet, & verè, & discretè iurare. Qua propter maluit Caiet. hunc comitem soli promissorio congruere. At verò forsitan restius, & assertorio quoq; censetur propriè cōuenire. Nam iustitia propriè non solū ad rem iuratum spectat, verum & ad iurandi causam, vt in solutione secundi ait S. Thomas iuxta illud Deuter. 16. Iuste q̄ iustū est persequeris. Vnde si ego crimina cuius omnino occulta sub iuramēto asserens detego, certè iuramentum est iniustū, sicut si iurarem me facturū rem iniustam. At si iure & more requisitus illa reuelo, iustum sit meum iuramentum.

Caiet.

¶ Tertius demū comes iuramenti, est iudiciū: hoc est discretio prudentia. Nam etsi cum veritate iustitiam coniungas, tamen absque iudicio comite, iurare nō decet. Primum scilicet, vt iusta illa veritas quæ iuramento firmanda est nequeat, vt art. 3. dicebamus, alia via comprobari. Quocirca speculatiua dubia, nequaquam licet iuramento cōfirmare: sed sunt, vel rationibus, vel auctoritatibus vel coniecturis tractanda. Quamobrem seu Philosophus esset, seu Theologus, seu Iuriconsultus, qui loeris & argumentis suæ facultatis destitutus, dubia iuraret, tementatis culpam incurreret. Pari modo qui patētissimas veritates iure astruet, vt quod pluit, vel frigus riget, aut sol adurit. Mox iuramenti discretio expostulat, vt

Iudicium.

non, nisi grauissima perurgente necessitate, adhibeatur, videlicet ob aliquem pium finem, tuendæ charitati & paci necessarium. Diuina enim maiestas non debet qualibet de causa in teste ascisci. Tertio requiritur iurandi prudentia, vt circūspectè, & cū debitis fiat circūstantijs: nempe in iudicio, & præua consultatione, maturoq; veritatis examine. Hęc autem. q. seq. de peritio fulius, ac pressius sigillatim examinanda pertractandaq; nobis sunt per suos cuiusq; gradus & numeros: ob idq; satis hic fuerit, ea perstrictim proposuisse.

Argumētum primum D. Thom. prædicta comitum nomina exponit. Cum enim distinxerit res sint, nulla in aliam includitur, quare veritas hic non accipitur, vt est pars iustitiæ quæ scilicet homo fidem promissorum seruat, alioqui nomine iustitiæ cōprehenderetur, sed latius, vt est omnis orationis conditio, vt id quod mente tenes, ore proferas. Eademque de causa neque iudicium sumitur pro eiusdem iustitiæ executione, sed pro discretione & prudentia.

¶ In secundo argumento declarat quemadmodum deuotio & fides, & cetera quæ ad rectè iurandum cōcurrunt nomine iudicij comprehenduntur. Reliqua vero duo nempe veritas & iustitia ad rem iuratum pertinent. Tametsi vt proximè à nobis adnotatum est, iustitia ad causam etiam iurandi transferatur: ne scilicet iniquè veritatem asseras.

¶ In tertio deniq; id maximè annotandum quod licet isti comites, cuiusq; virtutis officio competant, tamen ob ingens periculum, quod iuranti imminet, tam ob diuinam maiestatem cuius nomen nō est temerè inuocandū, quam ob linguæ humanæ lubricitatem ad iuramenti dignitatem potissimè requiruntur.

ARTICVLVS. III.

Utrum iuramentum sit actus religionis sue latriæ.

¶ Ostendam iuramentum constitutum esse actum virtutis, nempe licitum & honestum si suis comitibus exornetur, subsequitur, vt videamus cuius sit generis virtutis. Respondetur vnica conclusione affirmatiua. Manifestum est quod iuramentum est actus religionis seu latriæ, quod idem est, putà cultum, qui soli Deo debetur. Probatur ex verbis suprà citatis Deut. 6. Dñm Deū tuū timebis, & ipsi soli ser-

1. Argumēt.

2. Argumēt.

3. Argumēt.

Conclusio articuli.

Elisinctio notanda.

Optima dilucatio.

li seruis, ac per nomen illius iurabis. Vbi tria verba ponuntur, in quibus diuinus cultus consistit, scilicet timor reuerentialis quātum ad in timū actum qui soli Deo debetur: seruitus religionis, quantū ad extra opera, quæ quidem ad primum præceptum primæ tabulæ attinēt. Atq; honor diuini nominis ad secundum attinens præceptum iurandi. Rationem autē colligit D. Thomas ex origine iuramenti quā articulo 2. declarauimus. Qui enim iurat, diuinum testimonium ad sua dicta confirmanda inuocat: nihil autē nisi per id quod certius est, & potius confirmatur. Nam propter quod vnumquodque tale, & illud magis: iuratio ergo per Deū, professio fidei est, quæ Deus recognoscitur omnium conditor & prouisor: atque adeo est actus religionis, quo Deum reueremur. At qui hoc est quod ait Paul. ad Hebræ. 6. Homines per maiorem se iurant. Et super Matthæ. Hierony. c. 5. Qui iurat, aut veneratur, aut diligit Deum per quem iurat. Obseruandum ergo hic est, quod quemadmodum contemptio quæ consistit in mente, & oratio vocalis, & sacrificium quod fit in opere sunt religionis cultus, sic & iuratio. Nam sicut per preces inuocatur Deus, vt auxiliator: sic per iurandum inuocatur, vt testis: atq; adeo eadem est vtriusque religio eiusdemque fidei professio: nempe quod omnia scit & potest. Quocirca distinguedum est de iureiuratio vbi est legitima virtus, & de peritio, aut leui iuramēto. Nam legitima iuratio est religionis cultus: vana verò est religionis contaminatio. Ex quo fit rursus vtrumq; præceptū: scilicet, Nē iures vana per eum, & quod in necessitate iuradum sit, ad eandem primam tabulam pertinet, secundumq; ad primum reduci. Sed ais. Cur vtrumque nō fuit expressum, sed tantum negatiuum? Responso est, si rem bene conijcto, obseruanda, quod cum iurandum non sit per se virtus quemadmodum cultus Dei, & fectorum sanctificatio, sed solum ob necessitatem concessum, natura ipsa rerum exegit, vt duo præcepta, scilicet cultus & sanctificationis fectorū essent affirmatiua, quasi res illæ per se essent optandæ. Tertium verò negatiuum, scilicet, ne vana essent iuramenta nostra: hæc enim negatio simpliciter est necessaria: affirmatio vero iurandi nō item: imò si omnes homines essent innocentes, nil aliud oporteret, quā dicere, vt nos Christus commonuit, est, non. Et ideo neque opus fuit illam exprimere, sed iuri naturæ relinquere, quæ necessitatis casus exponeret. In hoc autem quod ait, Nē iures vana per eum, includitur quod vbi fuerit necessarium iures solidè &

legitimè per eum. Quapropter omni iure naturali scilicet, ciuili & diuino iusiurandum, vt religio cultus habetur. Nouit enim id naturaliter Aristoteles, qui primo Metaphysic. capitulo tertio, ait: Res honorabilissimæ est iuramentum: cuius ideo venerationem nunquam anti: qui tribuerunt, nisi illis quos pro Deis colebant. Et iure ciuili in titulo Digestorum, de iureiurando, vt supra citatum est, officium iurandi religio nuncupatur. Et Imperator. C. de iureiurando. Iurandi, inquit, contempta religio satis Deum habet vltorem. Ex quo sequitur, qd soli Deo iurandi cultus est exhibendus, iuxta diuinum vtriusque testamenti mandatum. Reddes altissimo iuramenta tua. Quæ vtiq; de causa conuictum legitimum in Hieremia Deum de filiis Israhel quod eū dereliquissent, iurassentque in his qui non erant Dii.

Omnis iure iusiurandum religio censetur.

Hierem. 5.

Argumēt. D. Thomæ.

Primum argumentum extruit Diuus Thomas ex diuersitate materie: videlicet, quod cum actus latriæ sit contra sacra, iusiurandum verò, vt ait Paulus, circa humanas controuersias, apparet iusiurandum non esse latriam. Responso autem est, quod etsi materia super quam fertur iuramentum sit humana necessitas, nihilominus forma quæ est diuinum testimonium est actus religionis.

¶ Secundum informat ex ipsa actus substantia, scilicet, quod per latriam semper Deo aliquid offertur: per iuramentum verò non videtur quippiam illi offerri. Et respondet quod d fertur illi honor: iuxta illud, Reddes altissimo iuramenta tua.

¶ Tertium denique colligitur ex diuersitate finis: nempe quod finis est Deo reuerentia exhibere: finis autem iuramenti non est, nisi verum aliquid humanum confirmare: non ergo iuramentum est latria. In responsione verò concedit quidem finem proximam iuramenti esse hominem de aliqua re certiore reddere. At quoniam omnia quæ facimus iuxta verbum Pauli, debemus in gloriam Dei facere nil obstat quominus ipsa utilitas proximi in gloriam Dei per diuinam attestationem cedat.

ARTICVLVS V.

Utrum iuramentum sit per se appetendum, & tanquā res vtilis frequentandum:

Cum

Cum iuramentū inter actus virtutis, nec verò vniuscuiuslibet, sed religionis quæ heroica est, fuerit proxime cōstitutū, ratio inde videtur statim colligere, quod sit per se appetendū: & ideo id meritō in quæstionē profertur. Ad quā vtiq; D. Tho. vnica conclusione eademq; negatiua respondet, scilicet, non esse per se appetendum. Id quod primo autoritate illa Ecclesiast. 23. probat: Vir multum iurās replebitur iniquitate. Cui August. lib. contra mendacium subscribens ait, quod præceptum Domini de probatione iuramenti ad hoc positum est, vt quantum in te est non affectes vt quasi pro bono, cum aliqua delectatione appetas iniurandum. Rationem verò ex his quæ dicta sunt colligit. Id enim quod non per se, sed ob finis cuiuspiam necessitatem bonum est, non inter ea numeratur, quæ per se sunt appetenda. Medicinam enim nemo appetit, nisi quatenus salutis necessitas cogit: iuramentum autem vt supra meminimus, non vtiq; per se bonū est, vt charitas, sed quatenus necessitas asserendæ veritatis cogit: non ergo est per se appetendum. Imò qui eo extra terminos necessitatis vitatur, violator est religionis. Vnde Aug. in lib. de sermo. Domini in monte. Qui intelligit, inquit, non in bonis, id est per se appetendis: sed in necessarijs irurationem habendam refranat se quantum potest, vt non ea vtatur, nisi si necessitas cogat. Nihil præsentis loco præter ea quæ superius explicata sunt, restat quod in super annotemus, sed meminisse opus est, quod sicuti bonum diuiditur in vtile, & per se honestum sic & virtus. Per se honestæ virtutes sunt, quæ se habent vt finis per se appetendi: sicuti salus & vita. Atq; huius generis sunt charitas, fides, iustitia, &c. Aliæ sunt quæ tantum sunt bonæ tanquam media ad finem. Sicuti Reubarbarum & reliquæ medicinæ, quæ per se nō habent aliam bonitatem, nisi quatenus salutis necessitas poscit. Et talis est inter virtutes pœnitentia: quæ non esset virtus, nisi propter necessitatem remittēdi peccata, eiusdemq; ordinis est suo modo, & iniurandum. Nam quantum sit ob id honestum quod à fide catholica proficiscitur, nunquam tamen fuisset licitū, nisi ob necessitatem. Vnde vt supra dicebamus, virtutes priores generis fuissent in statu innocentie, posterioris verò nequaquam vt pœnitentia & iuramentum. Cum enim illic simpliciter sibi homines mutuam præstarent fidem, nullatenus potuisset fieri iuramentum quod non esset vanum, atque adeo peccatum saltem veniale, quod illi vtiq; statui repugna-

bat. Sed ob illud incredulitatis vuln⁹, quod dicebamus genus nostrū de peccato cōtraxisse iure naturæ corruptæ concessa nobis diuinitus est iurandi facultas. ¶ Hoc ergo iacitur fundamentum primum absterrendi homines à pestifera iurandi cōsuetudine: in quo ceu in speculo blasphemii illi contemplari se debēt mendaciter dicentes, quod qui bene iurat, bene credit. Assertio enim hæc si sanè exponatur, catholica est, vt quæ olim contra idololatrias vsurpabatur. Nā bene iura est casu necessitatis, non per falsos, sed per verum Deum iurare. Blasphemē autē perueritur, vt bene iurare pro eo accipiatur, quod est multum iurare: contra quā Ecclesiasticus admonui, dicens: Qui multum iurat, replebitur iniquitate. Imò verò, si iuramentum solum ob necessitatem sit licitum, cōsequens fit vt quemadmodum qui Reubarbarum, aut aliud quodlibet venenosum medicamen ultra necessarios salutis limites frequentaret facile se periret: ita prorsus qui iuramētis, nisi urgente necessitate assuecit, animam suam enecat. Concessit nobis Deus victum & potum ob necessitatem viuendi: voracitas ergo vltra illum finem, gula est. Concessit & legitimum concubitum prolis gratia: illegitima ergo congressio, luxuria est. Fecit similiter & nobis iurandi facultatem, vbi ratio necessitatem offerret: aliter ergo iurare abusus est clemētiæ suæ, & bonitatis, & maiestatis. Sed perinde est ad iuramentum accedēdum veluti ad rem sacratissimam tractandam. De hoc autem quæst. 2. presius, & copiosius.

Primum argumentum est huiusmodi. Quæ admodum votum, ita & iuramentum, actus est latræ: sed votum per se appetendum est, quoniam quod per votum fit, laudabilis est, quāquam quod fit sine voto: pari ergo ratione absque alia necessitate assertis nostris iuramentum apponendum est, vt fiat actus latræ, ac subinde pretiosior. Responsio verò in discrimine voti à iuramento consistit. Nam per votum id quod vouemus in Dei reuerentiam ordinamus, vt si voueo ieiunium, aut peregrinationem, materiam ipsam voti refero, ordinoque in Dei reuerentiam, ob idque vouere per se est appetendum, tanquam actus qui per se est religionis. Qui autem iurat è conuerso reuerentiam diuini nominis assumit ad confirmationem veritatis: quapropter id quod iuratur, videlicet, me non esse furatum, non sit eo ipso actus religionis; sicuti in voto fit mea peregrinatio: quia actus morales summum species

Qui bene iurat.

Exempla

Argumentū. S. Thom.

Responsio.

Cōclusio articuli.

Duo virtutū genera.

Iuramentū virtus neutriquam in statu innocentie fuisset.

1. Argumētū

2. Caietani quæstio.

3. Manifestatio veniale est humanam finis.

4. Solutio corrupti.

ies ex fine. Et ideo iuramentum non est per se appetendum, vt votum, quia non est religio, nisi supposita necessitate manifestandæ veritatis. ¶ Eodem pacto respondet ad secundum sumptum ex verbis Hieronymi supra citatis: Qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quē iurat: venerari autē & diligere Deum est appetendum tanquam per se bonum: ergo & iuramentum. Respondet inquam eodē modo negādo consequentiam, quoniam licet qui iurat veneretur diligatq; Deum, non tamen in hunc finem ordinat iuramentum, sed in necessitatem manifestandæ veritatis. Quocirca non est, nisi ob talem necessitatem optādū. ¶ Circa has solutiōes intricat hic, Caiet. nescio quā Metaphysicam, forsan non tam necessariam, vtrum iuramentum sit finis manifestationis veritatis, an è conuerso manifestatio sit finis iuramenti. Nā profectō res est & secundum sanctum Thomam & in se ipsa patentissima. Forma enim iuramenti est Deum in testem adducere: & hoc non tam proprie dicitur referri in reuerentiam Dei, quā esse ipsissimam reuerentiam exhibitionem, nam est testimonium fidei qua Deum cōstitemur supremum rerum testimonium: vtilitas autem & effectus eiusdem attestatiōnis est manifestatio veritatis, vt in solutione tertij superioris articuli asseruit D. Thomas. Neq; verò est quomodo cūq; vtilitas & effectus, sicuti inuentio thesauri ad quā vineæ fossio non referretur, sed est vtilitas, & effectus per se iuramentō intentus. Itaque absque eius necessitate nō esset licitum, ac subinde neq; actus religionis. Neutiquam ergo formidandū est asserere manifestationē veritatis humanæ esse finem iuramenti: iuramentum autem mediū respectu illius, vt in præsentiarum vtraque solutione ait S. Thomas. Quare vbi ait Apostolus, finis omnis controuersie est iuramentū, finis illic pro effectu vsurpatur ad quē iuramentum ordinatur, qui est finis controuersias. Quod sicuti absurdū apparet id quod præstātius est in id referri quod inferius est, intelligat nihil absurditatis habere: quando inferius vicissim in superius refertur. Mortuus. n. Deus est ob nostram salutem: cō quod eadem salus in eius gloriam refertur. Et hoc est quod in solutione tertij superioris articuli explicuit S. Thomas nempe Deum vāā operari: & propter suam gloriam, & propter nostram vtilitatem. Itaque vita nostra est proxima finis cur segetes creat, sed vita eadem in eius gloriam refunditur. Quapropter, non solum manifestatio veritatis est iurandi finis: ob id quod iurās in ipsam illud refert, verum quod Deus

illud ad illā proximè ordinauit, licet rursus manifestatio ipsa in eius gloriam redundet. Idem est in oratione deprecatoria: ratio in quā que contemplatio dūtaxat est, & laudatio Dei per se est appetenda: sed quando in extrema necessitate Deum deprecamur qui nos inde eripiat, actus ille religionis refertur ad salutem humanam. Sed tamen magis id in iuramento verum habet quod seclusa necessitate humana nō esset religio, sicuti est oratio. Quod si aduersum nos respōsum resurgas. Forma nō est propter materiā, sed è cōuerso materia propter formā: id autem quod iuratur, materia est iuramenti, iuratio verò forma, iuramentū ergo est finis. Respondetur aliud esse id quod iuratur, aliud vero manifestatio veritatis eius. Id enim quod iuratur vt occidisse vel non occidisse, est quodammodo materia in quam iuramentum fertur: quare iuramentum non est propter illud: quoniam effectus iuramenti non est occidisse, vel non occidisse, sed manifestatio veritatis illius, quæ subinde finis eius est. ¶ Tertium deniq; argumentū, est valde notandum, quod est huiusmodi. Quo suam quisq; veritatem confirmet bonū per se est: hoc aut sit per iuramentū: ergo est per se appetendū. Respōso verò est, quod quāuis certam firmamq; facere veritatem sit per se bonum: non tamen illud per iuramentum absq; necessitate facere. Et est pulchrū exemplū in medicina. Procurare namq; salutem, bonum per se est: illud verò per virtuosissimum ac subinde violentū pharmacum intentare, nisi vbi grauissima est necessitas, periculosum est. Ob idque quanto iuramentum venerabilius est tanto periculosius, nisi urgente necessitate exhibeatur. Id quod testimonio Ecclesiast. 23. cōfirmat. Vbi de viro multum iurante loquēs, tribus mēbris gradationis, ait: Quod si frustra erit fratrem, &c. Quem locum variè expolitū inuenio, sed nescio an satis explicatum. Cōiicio namque tres comites iuramenti qui sunt apud Hieremiam, illic vitiatos designari. Etenim qui fratrem frustratur, est ille qui falsum deceptorie iurans fratrem suo sine priuat, nempe expoliando eum vel sua pecunia, vel honore, vel fama, &c. Et de hoc subditur, quod delictum illius (sic enim legendum, non ipsius) super ipsum erit. Hoc est delictum illius cui per iniuriam imponitur falsum crimen super ipsum iurantē refunditur. Manebit enim & culpa infectus, & obligatio restituendi onustus. Et qui dissimulauerit, hoc est, qui bonum fratris fingens, aut veritatem quā reuelare tenetur iuramento celat, aut illam quam oculare deberet, iuramentō prodit delin-

Idē de iuramento quod de oratione

Responsio.

3. Argumētū

Pulchrū exemplū.

Expositio loci Eccle. 23.

delinquet dupliciter. Nō quod duplo plusquā prior delinquit: imō peius est falsum impone re, quā verū celare, aut occultum detegere. Sed ait quod illa simulata æquitas, est duplex iniquitas: scilicet, & quia est iniustitia, etiā si verum prodāt, & quia est per æquitatem paliata: quod est nouum crimen. At si in vacuum iurauerit, nōpe sine necessitate & iudicio, quā uis verum & iustum iuret, non iustificabitur, quia saltem venialiter delinquit.

ARTICVLVS VI.

Verū liceat per creaturas iurare.

Noniam iuramentum officū est ad cultum patriæ pertinēs, cultus verō patriæ soli Deo dēbetur, apparet nō esse per creaturas iurare, quod idcirco Diuus Thomas hic percontatur. Ad quod tribus cōclusionibus respondet. Prima. Licetum est per creaturas iurare in Deum relatas: scilicet, quatenus in eis diuina veritas resplendet, vt per Euāgelia, per sanctos, &c. Probatur conclusio. Iuramentum testimoniu est fidei qua Deum primum fontem veritatis profitemur, atq; adeo perinde ac fides diuina veritati nititur: fides autē licet primum supremeque de Deo sit, tanquā de prima veritate, extenditur nihilominus ad creaturas, quas credimus esse opera Dei: in quibus per essentia existit presentia & potentia. Pari ergo modo iusiurandum, quanquam ad Deū primo præcipueque sicut ad primam veritatem referatur protenditur tamē legando ad creaturas: quatenus in ipsi tanquam in effectibus Dei diuina etiam veritas existit. Et ideo iuramus per Euāgelia: per quæ diuina veritas nobis innotescit, ac per sanctos qui illā crediderunt, obseruauerunt, & prædicauerunt. Atq; eam ob rem quanto superior est diuus, grauius fit iuramentum. Vt per Deiparam virginem, quæ eadem fidem & sublimis nouit, & perfectius colitur. Vnde Augustinus quod refertur. 2. 2. quæsti. 1. Cano. mouet. Sciēdum, inquit, est quod sancti non tam per creaturas q̄ per creatorem creaturā iurabant: neq; in creaturis (per quas, scilicet iurabāt) aliud creatorem ipsarum venerabantur. Etenim vt Innoc. bene ait, cap. Et si Christus, extra. de iureiur. qui iurat per cælū, iurat per thronum Dei, atque adeo per ipsum Deum. ¶ Secunda cōclusio, in hac prima a contrario sensu includitur, & in solutionibus argumentorū exprimitur. Iurare per creaturas ex

1. Conclusi.

2. Conclusi.

hibendo illis reuerētiam illam & latrām quæ soli Deo debetur, non est licitū sed blasphemū & idololatriæ impietas. Hoc patet diuersa ratione: quia hoc est Dei gloria, vt ait ad Rom. 1. Apostolus, in creaturas transcribere. Vnde glo. Matth. 6. Non veneremur eas ultra quā debemus. Non iuremus per eas vt viles existimemus, vt scilicet cū per eas iuremus, nihil iurare putemus. ¶ Tertia conclusio. Iurare per creaturas catholicē, vt prima cōclusio asserit dupliciter contingit & vtroq; modo licite: nēpe aut illas per modum simplicis attestatiōis asserēdo, sicut de Euangelis & Sanctis modo dicebamus. Nam hoc est in virtute iurare per Deū. Secūdo verō modo id contingit per viā execratiōis: nēpe creaturā Deo oppignorādo eiusque iudicio subdendo, si res aliter habeat q̄ iuratur. Et sic homines iurant per vitam propriam, aut filiorū, & quorumlibet necessarium. Sensus enim est, quod Deus vitam nobis adimat, nisi quod iuramus, verum existit. His appēditur corollarium, quod iuramentum illud Ioseph. Genes. 42. per salutem Pharaonis, potuit esse & execratoriū, putā quod si iuratio esset falsa, Deus regē vitam muldaret. Quomodo & 2. ad Corinthio. 1. iurauit Apostolus dicens. Ego testem Deum inuoco in animam meam, hoc est in vitam meam. Sed potuit nihilominus per modum simplicis cōtestatiōis fieri. Nam cum Deus per principes iustitiam exequatur iuxta illud: Per me reges regnāt, possunt ipsi & prælati, personæq; publicæ per iuramentum quasi Dei cōtestes veritatis citari. ¶ Hæc omnia clara sunt, neque indigent, nisi memoratiōe primi articuli: vbi de clarauimus, quod adducere creaturā in assertiōnem veritatis non est iuramentum, nisi vt testis, vel per modū execrationis aduocetur. Quare dicere per fidem meam, aut in veritate mea non est iuramentum. De secunda verō cōclusiōe, quæstione proxima redibit sermo, vbi grauitas impietatis iurandi blasphemie per creaturas exaggerabitur.

3. Conclusi.

Genes. 42.

Nota solutionem primi argumenti. Quod enim expositionem Hieronymi super illud Matthæi. 5. Diuus Thomas approbat. Neque per cœlum &c. Dicentis quod Christus illic non prohibuit iurare per Deum, sed per creaturas blasphemē more gentiliū quos Iudæi imitabantur, non arbitris in integrum approbasse, ac præcisè quantum ad id quod Hieronym. asserit inhibuit illic esse iurare per creaturas blasphemie. Nam quod præterea sentire videtur: scilicet quod non fuerit etiam illic modificatum iuramentum per

Solut. 1. ad notandū.

per creaturas catholicē, nec prohibitum iurare per Deū sine necessitate: tum ipse D. Thom. respuit suprā art. 2. tū nos subinde impugnamus. ¶ In solutione secūdi, nota sensum amborum Canonum: Clericum etsi quis per capillū. 2. q. 1. Haud enim facile est sensum eorum deprehendere. Vbi enim Concilium Carthaginēse prohibet clericum per creaturas iurare, nō est intelligendū idololatriā illic prohiberi, ac si clerici creaturas, p̄ dijs adoraret, aliās neq; solus clericus id facere prohiberetur, neq; sub tā leui pœna, sed solum, vt ait hic S. Tho. p̄hibebatur iuratio ad blasphemiam infidelitatis pertinens. Tunc enim cū Christiani inter infideles viuerent, illa fortē pollicebantur iurandi forma per Solem, per Mercurium, & per alia id genus, quæ gentilitas pro dijs colebat. Id quod clericalem habitum insigniter deturbabat: & ideo statuitur illic clericum sic iurantē acerrimē obiurgandum, & persistentem excommunicandum. In altero verō proximo capitulo: Pius Papa declarat blasphemiam esse contra Deum, iurare per capillū, & per caput Dei: sic nimirū de Deo loquendo, ac si caput haberet & capillos. Et ideo clericus sic blasphemans deponi iubetur: laicus verō anathematizari. Et ad hoc genus blasphemie reducitur, vt quæst. sequent. dicturi sumus, impudenter iurare per membra Christi.

1. q. 1. c. Clericum & per capillū.

¶ Ac perinde patet solutio tertij, quod est tale. Cultus patriæ non debetur alicui creaturæ, quippe quod Paul. ad Rom. 1. acerbē vituperat: ergo nō licet per creaturas iurare, propterea quod iuratio sit patriæ cultus. Responso tamen est iuxta secundam cōclusionem, non licet iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam Dei. Exodi namq; 23. legitur. Per nomen externorum Deorum non iurabis.

ARTICVLVS VII.

Verū omne iuramentum vim habeat obligandi.

Onstituta per omnes suos numeros iuramenti natura, subsequitur quæstio de eius effectu: nempe de vi quam habet obligandi. Ad quā quæstionem D. Thom. ne ab eius ordine diuertatur, sex cōclusionibus respondet. Prima est obligatio non videtur iuramentum respicere assertorium, quod est de presenti, vel de præterito. Neq; verō illud quod non est in potestate iurantis implere, vt si quis crastinam plu-

1. Conclusi.

uiam iuraret futuram: sed de his duntaxat que per eum qui iurat faciendæ sunt. Conclusio ex ipso verbi significatu patinus elicitur. Obligatio nāq; ad id refertur, quod est vel faciendam vel dimittendū. Est enim voluntatis ligatio ad id quod quis pollicetur ligare se: ergo nemo potest nisi ad id quod in suo est arbitrio, vel facere, vel ommittere. Si autē quis asserit hoc vel accidisse, vel in præsentem accidere, nō est in suo arbitrio positum, vt verum sit falsum. ¶ Secunda conclusio. Hoc nō obstante discrimine, tam iuramentum assertorium de præterito, aut præsentem, q̄ promissorium eorū, quæ per nos agenda sunt, debet habere veritatē. Hæc per naturam iuramenti euidens sit. Nam Deum in testem, nisi veritatis, adducere nefas est. ¶ Huic secundæ cōclusioni appendix subiungitur tertia. Tam assertorio quā promissorio sua innata est obligatio. Diferens modē tamen: quoniam obligatio assertorij de presenti vel præterito non fertur in rem iuratam, sed ad actionem iurandi refertur. Hoc est, nemo iurat, id verum efficere quod asserens iurat, sed tamē obligatur id præcisè iurare, quod verum est. Et ideo in prima cōclusiōne non simpliciter negatur obligationem ad iuramentum assertorium respicere, sed dixit videtur: aliās sibi per hanc tertiam contradiceret: qua asserit quodammodo obligationem in ipsum cadere. Attamē in iuramento eorum, quæ per iurantē exequenda sunt obligatio cadit è conuerso super rem iuramentū firmatā. Tenetur enim quisq; id verum efficere, quod sub iure iurando pollicetur. Itaq; differentia est hæc, quod in iuramento assertorio obligatio non nascitur ex iuramento, sed ipsum antecedit: tenetur enim quisq; iurare verum. In promissorio verō è conuerso obligatio est effectus iuramenti: ex eo enim quod quis iurat, manet obligatus iuramentū implere. Quod nisi fecerit, decit iuramento primus præcipatq; comes, vt supra dictum est, nempe veritas. Ex hac autem cōclusiōne enascuntur subsequentes.

2. Conclusi.

3. Conclusi.

Distingui explicatio.

4. Conclusi.

5. Conclusi.

nun-

namquā religionem ingressurum iurasset, deest secundus comes iuramenti: nempe iustitia. Ex quo fit cōsequens, vt iuramentū eiusmodi quatenus iniquum est, nō sit seruādū. Nam secundum Augu. vtrumq; eorū vergit in deterio rem exitum, scilicet, iurare & seruare.

6. **Conclusio.** Ex his demū colligitur sexta conclusio. Qui cunq; iurat aliquid fe facturum, obligatur efficiere vt veritas impleatur: dum tamen alij duo comites adsistant, videlicet iudiciū & iustitia. Atque hic est vnus sensus illius Euāgelici Dñi mandati. Reddes Domino iuramentū tua. Hoc est solus fides quam iurando Deo obligasti. Quāuis alter etiam sit verus, Hoc est, iura per Dām cui soli tanquā vero Deo honor iuramētōrum debetur.

1. **Dubium.** In isto articulo nonnulla sunt dubia minime contēnenda. Primū est, Vtrum obligatio iuramenti promissorii in vniuersum sub reatu mortalis peccati perstringat vouentem id quod per ea quæ libro præcedenti de voto dicta sunt, haud difficilē dissoluitur. Repetimus hic tamen illud propter Caietanum, qui diuersam opinionem, quā illic insinuauimus, probare videtur, & disputatio quæ se primum offert, est de iuramentis minimarū rerum, quæ præsentī loco vniuersim absq; vlla exceptione obligare censet sub reatu peccati mortalis id ipsam de voto existimans: vt si quis vouerit dicere Aue Maria, & non dixerit, mortaliter (ait) delinquit: multo graui⁹ si votū iuramento firmauerit. Imo licet Deo nihil voueret sed homini sub iuramento. Et quidem de voto hoc pacto sibi id persuadet. Cum ille qui vouet sua se sponte Deo obstringit constituendo id determinatē quod vouit tanquam Deo debitum quantumcunq; rem minimam illi polliceatur, id p viam religionis Deo debet, atque adeo si nō soluat, mortaliter, ait, delinquit. Vnde ad argumentum si quis contra objiceret. Si præceptum esset diuinum de re minima: vt non ioco mentiri, non obligaret nisi sub reatu venialis culpæ. Pariter neq; obolus furans peccat ob tenuitatem materiæ nisi venialiter: tamen si furum genere suo sit mortale: ergo neq; votum rei per exiguæ obligabit sub reatu mortali. Negat cōsequentiam, quoniam præceptum debet ex natura rei pensari: votum autem ex voluntate vouētis. Quod si rursus arguas. Si quis voueret recitare Psalmum, & inter recitandū omitteret versiculum, non esset nisi veniale: ergo, neq; qui voueret recitare versiculū mortaliter delinqueret, illum omittens. Negat rursum consequentiam, quoniam præmittere modicum ceu partem cuiuspiam totius, qua-

si pro nihilo reputatur: id ipsum verò tanquā totum omittere, est voto in integram aduersari. Attamen his omnibus nihil obstantibus quatenus ad materiam voti res attinet, id quod libro præcedenti asserabam, constitutissimum mihi est, quod votum de re parui momenti sub reatu duntaxat obligat venialis culpæ. Et ratio est, quam illic meditabar, nempe quod qui vouet, constituit se obligare eo modo quo diuina lex si præceptum esset, id exigeret. Nam rustici homines imò neque elegantiores non apponunt formæ vouendi sub reatu mortali neque veniali: sed simpliciter hoc relinquunt naturæ rei. Ergo quemadmodum furtū quod genere suo est mortale, ratione exiguitatis materiæ sit veniale: sic & votum: quippe q nemo se obligare intendit, nisi quo pacto eū diuina lex obligaret. Imò quantum diceret vobis sub reatu mortali, dare calamū alicui, votum esset stultum & non obligaret ad mortale, quin verò si esset res vana, nullatenus obligaret, vt illic dixim⁹: atq; adeo si esset leuis, esset veniale. Fallacissima ergo illatio est Caiet. ex eo, q quis sua se sponte per votū obligat, colligere q se obliget sub reatu mortali. Fateor equidem aliquantulo plus venialis culpæ esse vouenti versiculū recitare, totum omittere, q vouenti dicere psalmum, præmittere versiculum: sed tamen non excedit veniale culpā. Pari enim facilitate alioqui diceretis vouenti vnam proferre dictionē, mortale esse illā omittere: nisi forsan illic suffugeret, q iam votum esset inane: de voto autē satis diximus. De iuramento verò vrgēti⁹ perstringere videtur ratio. Nā, vt quæstione proxima asseruri sumus, omne iuramentum falsum assertoriū absq; vlla prorsum exceptione, est mortale. Enimvero periurij culpa in hoc sita est: q Deus in testem adducitur falsi. Tā falsum autem est te, verbū gratia, nō mouisse palpebras, si mouisti, q non occidisse regē, si occidisti. Quare hic non attenditur tenuitas materiæ, vt fiat veniale. Pari ergo modo, si iurasti dicere Aue Maria, vel dare alicui minimū nūmum, & nō facis, falsa tua est iuratio, atq; adeo esse videtur lethalis culpa. Hoc tamē nō obstante argumento negandum arbitror iuramentum promissoriū re leuis vinculū mortalis reatus iniicere: imò promissum eiusmodi nō soluere, non erit nisi veniale, siue iuramētum adhibeatur voto (vt recitandi versiculum) siue humanæ promissioni, vt exiguum doandū amico assem. Et vt ratio clarescat, animaduertendum est omni iuramētō, promissorio duas in esse veritatis rationes: nempe & assertoriū & promissoriū. Ex epli gratia

Sententia
auton.

De iuramento.

Notandum

tia, qui iurando, quidpiam pollicetur, tenetur (vt hic in solutione primi author est D. Tho. & quæstione sequenti repetemus) certum in præsentī habere propositum id faciendi, quod iurat, aliā primum deerit comes: nempe veritas, subindeq; iuramentum erit falsum, atq; adeo, absq; vlla prorsus exceptione, peccatum mortale. Tenetur, inquam, simpliciter, si legitimum est, quod iurat, vel, est illicitum: tenetur secundum quid, supposito quod iuret. Quamobrem siue quis iuret rem iniustissimam, vt ciuitatem se incensuram, aut asserturum hæresim: siue rem leuissimam, siue futilem & vanissimam, vt, fricare barbā, non habens in mente certū id facere, periurus est, & mortaliter delinquit. Quocirca qui homicidiū se perpetrare iurat, vtroq; modo fiet periurus. Si, inquam, id in proposito nō habet, periurus est, quia false iurat, si verò tale habet propositum, periurus etiam, quia iniurum iurat. Itaq; ratio hæc prima veritatis assertoriū cōstitutit in hoc, quod verbo mēs tunc præsens respondeat, ne contra mentem atq; adeo mendaciū iures. Altera verò est veritatis ratio, quæ sequitur obligationem iuramenti. Ex eo enim, quod iurasti, vinculo te obstringisti, verum id postea facere in executione. Hęc autem obligatio qualis, quantaque sit, non ad mensuram veritatis prioris pensari debet, sed ex natura materiæ. Atq; hac ratione D. Tho. (vt cōclusionē tertia vidimus) diuersimodam obligationem in promissorio iureiurando dignouit, quā in assertorio. Per hæc regulam multæ innotescunt iuramentorum obligationes, quas superiori lib. q. 1. de voto adnotabamus. Iurasti rem indifferentem, nempe, quæ per se vana est, & nullius prorsus emolumentum: vt fricare barbā, vngues non refecare in sabbatho, aut nō loqui cū homine, vnde nullum prorsus sequitur inconueniens. Quem admodum ergo tunc diximus votum illius rei non obligare: pari modo censendum, neque si fuerit iuramento confirmatum obligare, quoniam iuramentū non est, nisi voti firmitas. Ob idq; cum res illæ non sunt Deo gratæ, nec proximo viles, vt non sunt materia voti, ita neq; iuramenti: quoniam talibus iuramētis iudiciū deest. Nunc enim de obligatione voti loquimur, quod ad hanc quæstionem spectat. Qualia autem quantaque eiusmodi iurationes non obligatoriæ delicta sint, ad quæstionem sequentem de periurio attinet definire. Itaq; non magis hoc iuramentum obligat, quā si esset rei illicitæ. Nisi quod illud neutiquam implere licet: hoc autem seruare possumus, sed nō tenemur. Hinc ergo ratio ad nostrā sententiam ap-

plicatur. Obligatio ex iuramento promissorio refertā, non inde pensari debet, quod simpliciter illud implere, verumq; facere tenemur. Quandoquidem, qui re iurauit illicitā, aut non possibile, aut vanā, & futile, nullatenus obligatur: obligatio ergo implendi iuramentum, nō resultat, nisi secundum qualitatem, & quantitatem materiæ. Fit ergo consequens, vt vbi materia est leuis, obligatio sit pariter leuis, & non peior, quē venialis. Et confirmatur hoc rursus. In omnibus alijs criminibus, quantumcunq; grauis, leuitas materiæ in causa est, vt peccatum, genere suo, mortale, fiat veniale, vt furari obolū. In iuramento autē ob id tenuitas materiæ non attenuat peccatū, quoniam tā falsa est assertio in re leui, q in re graui: hoc autē solū habet verū in assertioe, aut negatione: vt scilicet non iures cōtra mentem: ergo obligationē in de resultantē nihil obstat, quom sequatur conditionem materiæ. Quandoquidem (vt de voto proximē dicebamus) iurans nō se intendit, nisi ad morem legis obligare. Et tertiū arguitur. Si Deo rem minimam voucas (vt modō dicebamus) non resultat obligatio sub reatu mortali. Nam sicut inter homines, sic inter nos, & Deum æstimandum est, quanti ei referat, id, quod ei spondemus: ergo licet illa promissio firmetur iuramento, non mutabit speciem, vt fiat mortalis. Adde, quod si quis voueret, ab hoc singulari ociofo verbo, aut, ociofo mendacio abstinere, profecto, cōtra faciēs nō peccaret; nisi duplicata veniali culpa, & contra legē, & cōtra votū: ergo et si id iuramento confirmasset, nō peccaret, nisi citra mortale duplicata culpa. Quartū id denique confirmatur. Secundū contrariā opinionē consequens fieret, mulieres, quæ paruo animi calore iureiurando promittūt filios verberare, aut res alias eiusdem farinæ, non implendo, mortaliter peccare. Nam euasiones Caietani minimē ad plēnū satisfaciūt. Ait enim, vel ex eo, quod ira correpta potius ad vindictam iurant, quā ad correctionem: vel ex eo, quod iurati correptiones in melius mutant, ne verberati pueri in peius recedescant, excusari: que profectō suffragia vim argumenti non extinguūt. Nam sæpissimē id faciunt non tanta ira, quin plenum habeāt rationis iudiciū, idq; in bonū correctionis relatum, & tamen durūm esset in his leuissimis corrigendi iuramentis obligationem sub reatu mortali asserere. Et pariter, si quis forsan polliceatur puero pomum (quod exemplū est Caietani) vbi huiusmodi obligationē sub reatu mortali inesse putat, quæ sanē censura acerima esset. Satiū est ergo & rationi longē consonant-

Ratio consensuans.

4. Cōfirma-
tio.

sonantiùs dicere, omnia illic iuramenta ob leuitatē materiæ, leui quoq; venialiq; adeò vinculo irretire iurātē. Atque eadem propemodum ratione de illis iurationibus sentiendam, quibus se homines inuicē præuenientes iurāt se non præcessuros in exitu, & dum se mutuo vel ad conuiuium, vel ad ludum iurando inuicem: sunt enim peccata, & si non adsit intentio id faciendi, quod iurant, mortalia quidem: sed tamē quantū ad obligationem: tum quia pendunt ex aliorū consensu, atque adeò non proponuntur tāquā absolute faciendā, sed quātum in potestate iurātis fuerit, tum præcipuē quia de re sunt parui emolumentī, nō obligāt sub reatu mortali. ¶ In quarta, & gnta conclusione, quæ sunt tertiæ declaratoriæ, explicantur tres modi, quibus iuramentum fit incautū. Quorum primus est, cum quis impossibile iurat: vbi adnotandum est, non satis esse, id, quod iuratur, esse difficillimū, vt admittēda sūt in foro cōsciētiz excusatio, sed requiritur esse impossibile: vnde quantuncūq; iuraueris grauiissimum æs persolucere, licet tibi perquam difficile fiat, tenēris iuramentū seruare, nisi aliunde res iurata desineret esse actus virtutis: nā si esset manifestū prodigalitatē vitiū, nō ligaret. Rursus, licet nullū esset vitium, esset tñ res grauiissima, causam tūc secū afferret idoneā petendi dispensationē iuramentū: vt si mulier pedestrē, eandēq; longā peregrinationē iurasset, aut quæcūq; difficile aliud, vnde periculum timeretur. Tunc autē pensanda veniret iuramenti causa, commutaretur potius quā omninō dispensaretur, vt secundū verbum S. Thomæ, id fiat, quod fieri potest. Secundus modus incauti iuramentū est, cum quis iurat rē illicitam: & tertiū cum id iurat, quod obstaculum est rei melioris, de quibus statim in solutione secūdi. Reliqua vero, quæ hic dubitari possunt, perindē omninō definienda sunt, vt superiori libro in materia de voto sunt enucleata: verbi gratia, dicebamus quæstione. 1. articulo. 3. q. si quis ob malum finem, rem aliā licitā vouet, votum tenet: vt si quis ob inanem gloriā elemosynam voueret, facere, sic tamen, vt finis ille ob vanā gloriam in opus elemosynæ non cadat, votū teneret. Nam si sensus esset, quod opus dandi, fieret ob vanam gloriam: tunc, quia eiusmodi opus nō est licitum, nec eiusmodi operis votū teneret: sed dum votum fuit ob vanam gloriā, tūc, licet votum sit vitiosum, tamen, quia materia est bona, teneris illud implere: dum tamen implere ob vanam gloriam. Idem ergo prorsus sentiendum de iuramento facto ob similem vanū finem, vel turpem: tenet enim si

Tribus modis iuramentum incautum.

fit de materia licita. Nisi forsā id iurares, vt Deus tibi adiutor iniquitatis adesset. Si enim iurares elemosynā aut peregrinationem facere, quo Deus te, vel sanctū, cōpotē faceret ad alterij perpetrandi, iuramentum non te obligaret: quia vt impium est, ab eo iniqua deprecere, ita & munus aliquid ei tali ratione offerre. Reliqua illic latius.

In argumentis D. Thom. tractat quatuor iuramentorum vitia: nempē, incertum, incautum, coactum, & dolosum. Primum argumentum est: Iuramentum inducitur (vt dictum est) ad confirmandam veritatem: quando autem quis rem futuram iurat, satis est tunc ad veritatē id habere in proposito, licet postmodum euentus non respondeat. Id quod Paulo 2. ad Corinth. 1. accidit: ergo promissoria iuramentum non habet vim obligandi. Ait enim illic Paul. se proposuisse venire ad illos: sed tamen postmodum bona causa propositum mutasse. Respondet Sanct. Thom. discrimen esse inter simplicem assertionem, & iuramentum. Nam ad veritatem simplicis assertionis, satis est hominem habere in animo, id facere quod affirmat, licet non sit certus. Affirmat. n. quod in suo proposito verum, vt in sua causa, existit. Quare licet propositum post sine causa detractum non est mendax: vt si ego modo aio me à prandio dormiturū, & postea nolo. Sed ad iuramentū, nō satis est iuranti id habere in proposito, sed requiritur quod habeat in animo, ante quā iuret, adeò id certum & firmum, vt nisi impossibile fiat factū, aut in deteriorem exitum vergat, neutiquam licet contra iuramentum facere. Quare Paul. non iurauit se ad Corinth. ire, sed id dixit, quod proposuerat. Quāquā etiā iurasset, forsā calamitatem aut tandi propositum habuisset licitam: nē scilicet contractare t eo sua presentia ob acerbam punitionem incertus fuisset. Notandum ergo est hic, quod proximē asseruimus: scilicet, iuramentum promissorium duas exigere veritates: nimirum, & intētionis faciēdi dum iuratur, quæ est sicut veritas assertorij, & præterea vt id, quod iuratur, fiat, si alij simul etiam iuramenti comites cōcurrerint. Præterea autem aduertendum etiam verum iurare, nisi res sit certa, genus esse quoddam periurij, atq; adeò peccatū, vt quæst. sequent. artic. 3. ostensuri sumus: de est enim tunc tertius iuramenti comes, nempē, iudicium. ¶ In secūdo argumento explicatur quinta conclusio superius posita de iuramento in cauto, & est argumentū: Virtus, vt est in prædicamento, non est virtuti contraria: iuramentum autem actus virtutis est, & nihilomi-

Argumentum de iuramento incerto.

Paula. Coniunct.

Argumentum de iuramento in cauto.

nus vsu venire potest, vt ipsum implere, sit contra virtutem, vt cum quis vel inique facere iurat, vel à meliore virtutis fruge desistere: ergo tunc iuramentum nō erit obligatorium, & tamen apparet, verum esse iuramentū. Respondet autem per duas distinctiones: quare responso quatuor assertionibus cōcluditur. Ait enim primum, quod iuramentum vergens in deteriorem exitum non obligat: vergere autem in deteriorem exitum, est, quod peius sit, ipsum implere, quā infringere: & est modus loquēdi Augustini, & Bedæ super Matthæum, homil. 24. & refertur de consecratio. distinctio. 4. can. Si aliquid forte. primo, & secundo. Hunc autem peiorem exitū dupliciter habere iurandum potest. Vno modo, quia statim à principio secum illum prauum exitum asserbat. Atq; id rursus dupliciter, videlicet, aut quia id, quod iuratur, secundum se malum est, vt iuramentum perpetrandi adulterij, vt quia ob ex est sublimioris boni, vt cum quis iurat, religionem non ingredi, aut dignitatem nullo casu acceptare. Ex quibus quidem duo differentes effectus pullulant. Vnde secundum assertum est, quod dum quis delictū patrare iurat, tunc & iurando peccat, & pariter iuramentum implendo. Tertium assertum est, quod dum quis iurat à bono supererogationis abstinere, quod aliās facere non tenetur, peccat quidem iurando, eò quod Spiritui sancto bonorum inspiratori obicem opponit: non tamen peccat, iuramentum implendo, sed tamen multo sibi melius consult, non seruando. ¶ Ex his ergo hæc fida regula obseruanda colligitur, quod huiusmodi incauta iuramenta siue implēatur, siue secus, & periuria sunt, dum sunt, vt quæstio. sequenti. artic. 3. explicabitur, & nullatenus obligant, sed rem iuratum in sua nuda natura relinquunt. Vnde qui iurauit, furtum, aut homicidium facere, si furetur, aut occidat, eodem prorsus modo, & gradu peccat, ac si id nūquam iurasset, imò vero qui illud crimē ad vinculum iuramenti respiciens perpetraret, scilicet, vt reuerentiam seruaret iuramento, profectò grauius delinqueret. Nā blasphemia est, malum ob reuerentiam Dei facere: qui autem vouit religionem non ingredi, aut elemosynam non facere, perindē ac si non iurasset consilius ei erit, contra iuramentū facere, tamen si illud implere non sit peccatum. Nisi fortasse illud casus, quod erat supererogationis, oblati casus necessarium cōstituerit: vt, videlicet, si miser occurrerit, qui graui perurgeret inopia. Tunc enim necessarium est contra iuramentum, elemosynam ei porrigere. Et simile

Obseruanda regula.

exemplum est canon. Florentinum, dist. 85. vbi refertur, Archidiaconum, qui iurauerat se nunquam accepturum Episcopatum, à Gregorio fuisse coactū accipere: eò quod iudicatus fuit ecclesiæ necessarius: atq; adeò ob id iuramentum infringere. Subdubitabit hic forsā, quanta sit culpa iuramentum, quod obstaculum est supererogationis. At vero huius responsio non ad presentem, sed ad subsequētem quæstionem attinet, in qua vniuersæ peierandi species perpendendæ sunt. Illicq; adeò differendum, quanta sit culpa in iuramento peccandi venialiter. ¶ Contra illud autem, quod dictū est, iuramentum de re illicita non esse implendum, quis forsā opponat de Iosue, qui, vt legitur Iosue. 9. & refertur de consec. distinctio. 4. canon. Inter cætera, foedus pacis, quod cum Gabaonitis ieratur, seruauit. Quod quidem iuramentum illicitū fuisse ex eò constat, quod Deus, vt habetur Deut. 7. impensissime inhiuerat foedus cum illis gentibus ferre, aut vili eorum parere. Respondetur tamen, quod iurando, non peccauit. Nam fuit deceptus, credens, aliarum fuisse remotissimarum gentium legatos. Post verò, quādo rescitū esse Gabaonitas, quoniam prohibitio parcendi illis non erat de iure naturæ intrinsicè mala, sicuti homicidium, sed de iure positivo, merito veritus est ne ingentiorum Deo irrogaret iniuriā iurandum, quod per eius nomen bona fide fecerat, violando, quā priori eius mandato obsequendo. Præterea, vt Ambros. lib. de offic. ait, meliori eos morte multauit, scilicet, obsequio ministerij diuini. Sic. n. habet historia: Referuntur, vt viuant, ne contra nos ira Domini concitetur, si peierauerimus eis: sed sic viuant, vt in vsu vniuersæ multitudinis ligna cedant, aquasq; comportent, &c. ¶ Secundum membrum distinctionis est, quod iuramentum potest habere deteriorem exitum. ¶ Secundo modo, non quod à principio illum importaret, sed propter id, quod de nouo emergit. Quale fuit iuramentum Herodis in gratia Herodiadis emissum, quod quicquid ab eo peteret, illi cōcederet. Potuit enim à principio esse licitū, moderatione subintellecā, si rempetit honestam, postea verò proposita eius petitione, debuit rescindi. Nam, vt Iosidorus in synonymis ait, lib. 2. & refertur, de consec. dist. 4. in malè promissis rescindenda est fides. Et vt ait Ambros. lib. 1. de offic. & refertur eadem distinctio. canon. Est etiam: contra officium nunquā est promissum soluere sacramentum. Idemq; Gregor. admonet cano. Neri: distinctio. 13. & concilium Toletan. canon. Duo mala. Et

Iosus. 9.

Aug. in sermone de decollatione S. Ioan. & re-
fertur eadem dist. 4. can. Quod David. Davidē
laude cōmendat, qui cum iurasset Nabal Car-
neli interficere, essetq; ad opus succinētus, pre-
ce Abigail, illius uxoris, propositū retractavit,
illiq; pēpercit. Nā fuerat iuramentum prae ira
incautum. De illis autē, qui voluntatem aliorū
facere iurant, quæstio. secūdo, articulo. secūdo
alius offeretur huiusmodi dicendi locus.

¶ Tertium argumētum de iuramento coacto es
huiusmodi. Quandoque homo inuitus cōpel-
litur iuramento aliquid promittere. Quos tamē
vt refertur capie verum. extrā, de iure iurando.
solēt Romani pontifices nexibus iuramento-
rum absolvere: ergo non omne promissorium
iuramentum, est obligatorium. Ad hoc autem
D. Tho. supposita distinctione, quatuor respō-
det. In iuramento enim, inquit, coacto, duplex
est obligatio, vna, qua iurās obligatur homini,
cui quippiā promittit. Et talis, inquit, obligatio
per coactionē tollitur. Qui enim vim intulit,
indignus redditur cui seruetur fides. Alia autē
est obligatio, quæ fit Deo, propter iuramenti
reuerentiam. Et talis, inquit, obligatio non tol-
litur in foro cōscientiæ: quia optatius est dam-
num temporale sustinere, quam iuramentum
violare. Ait verō tertio, qd in iudicio datur solu-
ti repetitio. Quare potest qui iuravit, denuncia-
re prelatō nō oblitante qd iuravit non denū-
ciare. Quoniam observatio talis iuramenti con-
tra publicam iustitiā vergeret. Quartō demū,
inquit, qd solēt Romani pontifices homines ab
huiusmodi iuramentis absolvere, non quasi de-
cernentes non esse obligatoria, sed eorū obliga-
tiones ex iusta causā relaxātes. ¶ Hæc autē sin-
gula perpendēda sunt. Et primū, falsa videtur
distinctionis assertio, scilicet, iuramento co-
acto vnā obligationē, quæ fit Deo, atq; alteram
quæ fit homini. Nam si aliqua fieret Deo, tunc
ille coactor, vt latro, cui in nemore iuramentū
ab oppresso viatore præstatur, nequiret iura-
mentum illud totum relaxare. Nam obligatio-
nem respectu Dei, non posset remittere: imō
nec ecclesia id posset, nisi ob superuenientem
causam dispensare: quia ecclesia nō potest vo-
tum Deo factum, & multo minus iuramentum
relaxare: & tamen relaxat, vt asseritur in dicto
capitulo. Rerum. & 15. quæst. 4. in multis capi-
tulis. Ad hoc autem facile respondetur, verba
Sancti Thomæ non esse accipiēda per calum-
niam, vt sonare videntur, sed secundum eius
mentem: nempe in iuramento promissorio
inesse duas obligādi rationes. Vbi. n. non duæ
sunt promissiones, vna Deo, & altera homini,
sed vna tantum homini, quæ iuramento con-

firmatur, non est, nisi obligatio vna, duplici ra-
tione constituta: scilicet, & virtute promissio-
nis, si est legitima, & virtute iuramentī, & idē
ille, cui promissio fit, remittere totam potest:
& pariter ecclesia, vbi metus iniuria irrogatur.
¶ Nascitur hinc tamen aliud dubiū circa secun-
dum assertū, videlicet, quod illa obligatio con-
stiti iuramenti non tollitur in foro cōscientiæ:
vbi insinuat, quod tollitur in foro cōtentio-
so. Et est argumentum: Quamuis cesset obliga-
tio ratione promissionis coactæ, vt in priori
membro assertum est: nihilominus, postquam
manet ratio obligandi, respectu iuramenti, de-
beret iudex iuramentū cogere iuramentū serua-
re, postquam constat esse in cōscientia obli-
gatorium, aliās iustitiā nō satis in rebus mani-
festis prouideret. Syluest. in verbo iuramentū.
4. ratio ē huius hāc reddit, quod Ecclesia eius-
modi iurantes nō cogit, propterea quod præ-
sumit nunquam habuisse intentionem se obli-
gandi. Hæc autem ratio falsa est, imō ecclesia
putat eum, qui iuramentum coactum non ser-
uat, esse periuurum, vt patet cap. si vero. & cap.
verum. extrā. de iure iurando. Quare dispensa-
do in huiusmodi iuramentis, non censet, illa esse
irrita. Respondetur ergo quod iustitia publica
non attendit nisi ad pacem, tranquillūq; sta-
tum reipublicæ: & idē nō debet iniurijs tan-
re per vim illatis, ob idq; nō cogit eiusmodi iu-
rantes, sed si non impleuerint iuramentū, eos
ad Dei tribunal remittit. Nam vt. C. de iure iu-
ran. ad monitum est, iurandi contempta religio
satis Deum vltorem habet. ¶ Sed vrgentiora
argumēta sunt ad partem oppositam: nempe,
huiusmodi coacta iuramenta nequaquam co-
ram Deo cōscientiam ligare: enimuerō iura-
mentum, quemadmodum votū (vt proximē
dicebamus) vim nō habet obligādi apud Deū,
nisi vbi materia est opus virtutis. Si. n. sit res
illicita, vel auctoris boni obstaculum, vel indi-
fferens, & vana, iuramentū nō ligat, sicut neq;
votum. Iuramenti autem materia per coactio-
nem extortit, nullius est officiū virtutis (suppo-
namus enim incussum esse metum cadentē in
constantem virum, de quo, libro superiori ex-
plicatissimē dictū est), ergo eiusmodi iuramen-
tum non obligat apud Deum. Probatum mi-
nor præmissā. Materia eiusmodi iuramenti,
est ipsa materia promissionis: illa autē non est
opus virtutis. Nam per se absq; iuramento nō
esset iustitia promissum seruare: quia nulla in
eo inest ratio debiti, quæ est de intrinseca ratio-
ne iustitiæ. Quare nec est actus fidelitatis, vt po-
tē, quæ inferenti vim nulla debetur. Neque ve-
rō est actus liberalitatis, quoniam illa non est
dona-

Ab ad du-
bium.

Argumenta
maioris vici
græ.

donatio quippē cum solum repetere liceat:
Neq; vero est opus supererogationis. Nam be-
neficium præstare indigno, qualis est prædo,
qui vim infert, speciem habet mali. Sed, ais for-
san, illud promissum soluere, esse actū religio-
nis, propter annexum iuramentum. Contra
hoc autem emergit argumentum. Etenim (vt
D. Tho. superius. artic. 5. docuit) discrimen est
inter votū & iuramentum. Id enim quod quis
vovit, quia Deo offertur, ipsa oblatione fit ac-
tus religionis: id autem, quod iuratur, non fit
propterea religio, sed ē conuersio reuerentia
diuini nominis, quæ est religio, adiungitur ad
confirmandum id, quod per se erat virtus. Qua-
re quod autē non erat actus religionis, per iura-
mentum non fit religio, imō nec per votum re-
liqua materia fit actus religionis: (vt proximē
dicebamus) nisi ipsa etiam sit materia alicuius
virtutis. ¶ Secundo ad huius explicationem ar-
guitur. Iuramentum promissorium nihil aliud
est, quam promissionis cōfirmatio. Nam sicut
confirmatio donationis, non est noua donatio,
sed robur prioris, sic & cōfirmatio promissionis
non est alia promissio: imō iuratio, & promissio
(vt supra dicebamus) sunt duæ rationes ad
eandem obligationem oppositæ. Promissio ergo
est fundamentum obligatorie rationis, quæ
est in iuramento. In iuramento autem coacto
nulla est promissio, aut promissionis obligatio
(vt D. Th. planē fatetur) quandoquidē illa obli-
gatio per coactionē tollitur: ergo neq; eiusmodi
iuramentum ligat. Et cōfirmatur hæc ratio.
Iuramentū sequitur vim, materiamq; promissio-
nis: si enim promissio est de re vel illicita, vel
inutili, iuramentum non ligat: ergo vbi promissio
est nulla, donatio minus obligabit. ¶ Tertio
denique arguitur. Illa traditio pecuniæ non est
illi utilis, cui datur, illi, scilicet, qui iuramentum
extorsit. Nam ille recipiēs, & peccat, & periculo
se exponit, nunquam restituendi: quod au-
tem vtile non est alteri, nec sub voto cadit, nec
sub iuramento. ¶ Hæc omnia benē Caic. dis-
soluit: cuius ergo prolixum responsum summa-
tim elucidemus. Iuramentum coactum triplici
ex capite existimandum est. sc. tam ex parte iu-
rantis, quam ex parte illius, cui iuramentū præ-
statur: & tertio ratione materie. Et quidem ex
parte iurantis, si nihil aliud consideres, nullum
est obligationis impedimentum, quoniam se-
cundum Arist. 2. Ethico. est illi ad sit nolitio
secundum quid, est tamen simpliciter volitum;
vt exemplo illius patet, qui insaniente pelago
merces in vnas projicit. Vnde Augu. Coacta
voluntas, voluntas est. Ex parte autē illius, qui
per vim iuramentum extorquet, si nihil aliud

Responsio.

meditemur, obstaculum obijcitur obligationi.
Quare simplex promissio, ratione incussum me-
tus, non teneret. Igitur vt obligatio ex illo iu-
ramento oriatur, speculandū est, vtrum mate-
ria iurata, putā datio pecuniæ, sit actus alicuius
virtutis: tum enim (vt sæpe dictum est) iura-
mentum obligat. Differt namq; votum à iura-
mento, quod voti materia, si propria confide-
res, non est nisi consilij & supererogationis: ma-
teria verō iuramenti, cuiuscumq; virtutis opus:
Et quidem qui sic iurat, nō tenetur sic dare pe-
cuniam promissam, vt verē eam in dominium
alterius transferat. Quippe cum alter illud non
acquirat. Nam & qui dedit, repetere potest: &
qui accipit, restituere tenetur, sed tenetur ei illā
tradere: illa autem traditio (vt argutum est) si
solum vt solutio promissi existimetur, non est
virtus, est nihilominus virtutis officium, qua-
tenus redemptio vexationis & molestiæ, & for-
tē vitæ quam, verbi gratia, prædo viarū obfes-
sor adimere viatori parat. Est ergo tunc misero
virtutis officiū illa iurata pollicitatione propria
vitam protegere, tuncq; adeo erit charitatis of-
ficium, qua se quisq; diligere debet, & dū ob vi-
tam alienam seruandam id iuratur, est officium
misericordiæ: Hac igitur ratione iuramentum
illud obligat: quoniam seruare iuramentum,
non vergit in deteriorem exitum, sicut si res iu-
raretur illicita. Omne autem, quod talem non
habet exitum, obligat. Syluest. quidē in verbo,
Iuramentū. 4. §. 7. tenet cum multis, quos citat
iureconsultis, & putat esse opinionem S. Tho.
quod si coactus ille iurans habet propositum
se obligandi, manet quidem obligatus: sin verō
illud non habuit, minimē obligatur: moderatio
verō hæc non est vera, vt illico subsequenti ar-
gumento monstrabitur. Qui enim habuit inten-
tionem iurandi, licet illam non habeat se obli-
gādi, manet obligatus. Nam obligatio ex ipsa
iuramenti natura si sit de re licita, necessariō
nascitur: secus si non intenderet iurare. Vtrum
verō coacto liceat fingere se iurare, absque ani-
mo iurandi, super quartum argumentum dice-
re properamus. Sed forsan inferas. Ergo elapso
illo periculo, non tenetur, qui iuravit, promissum
reddere: vt si quis, dum tenebatur capti-
uus, iuravit in sui redemptionē certum æs nu-
merare, liber postea dum remeavit in patriam
non tenebitur: quoniam cum iam violentia cessa-
uerit, datio illa non habet redemptiois formam.
Respondetur, satis esse, dum iusiurandum fuit
exhibitum, sponsonē fuisse factam sub forma
redemptionis. Nam virtute eiusdem iuramen-
ti, postea solutio eandem retinet redemptionis
formā. ¶ Sed arguis rursus: Cur non etiam sim-
plex

Dubium

plex promissio, postquam eandem habet redemptionis efficiem, non obligabit. Nam dicit S. Tho. quod tollitur per iurationem. Caieta. respondet, quod simplex promissio debet habere rationem commodi, & utilis, respectu illius, cui fit: illa autem redditio est illi praeconi inutilis: sane eum delictum illi sit recipere. At vero profecto ratio haec parum ad rem attinet. Nam si ego debeo pecuniam alicui, etiam ex promissione, & petit ad ludendum vel ad eius dilapidationem, licet non sit utilis, teneor nihilominus dare. Ratio ergo in proposito est, quod ex natura ipsa rei promissio coacta vim promissionis non habet. Et ideo quavis promissio verbalis habeat redemptionis formam, quae quidem redemptio genere suo virtutis materia redditur, tamen per coactionem cassatur, nisi iuratio illam confirmet: imò vero quavis promissio non fuerit metu coacta, sed per aliam iniuriam, quemadmodum indigus vsurario vsuras promittit, non illas cogitur in contentia reddere nisi adiuravit. Decretum est Alexandri tertij ca. Debitores. extra de iurcurand. ubi habetur, quod debitores ad solvendas vsuras, in quibus se obligauerant, cogi non debent. Si vero de ipsarum solutione iuraverint, cogendi sunt domino iuramentum reddere: licet post repetitionem habeant. Quod si instantius quaras, quomodo si cassa est iuramentum eam confirmat. Respondetur, quod quavis materia iuramenti, & promissionis sic eadem cadit tamen sub illis diuersa ratione. Promissio enim fit homini, & iuramentum per Deum, quod quidem etiam de re propria fieri potest: promissio ordinem habet ad hominem cogentem: sub qua vtiq; ratione non est virtus. Ad obligationem vero iuramenti sufficit quod alia ratione sit virtus, nempe vexationis redemptio. Quod autem iuramentum etiam coactum obliget in conscientia, habes eodem titu. capit. si vero & cap. verum. citatum à Diuo Tho. & 15. quaest. 6. cap. si quandoque, & sequentibus. In dubium autem immerito profecto reuocatur, vtrum non seruari iuramentum coactum, peccatum sit mortale, an vero tantum veniale. Immerito (inquam) quoniam citra controversiam concedendum esset mortale: quando quidem est iuramentum cadens in materiam licitam, quae est magni momenti: iuramentum enim rei licitae, ex genere suo, obligat sub reatu mortali, nisi ex tenuitate materiae, vt supra dicebamus, allevietur. Si ergo quis coactus iuraret dare pecuniam aliquanti ponderis, certum est teneri solvere sub reatu mortali. At vero Panonn. supra citato cap. Si vero. quia rem à sua facultate alienam tractabat, ait

Caieta.

Sententia au-
thoris

Iuramentum
coactum non
gere, mortale
est.

Pannonita.

obligationem non esse nisi sub reatu veniali: & fuit deceptus verbo illo in ca. veru. iam citato, ubi ait Papa, quod qui non seruauerint eiusmodi coacta iurata; promissa, non ob hoc sunt tanquam pro mortali crimine puniendi. Sunt tamen illic distincta verba de culpa, & poena. Ait. n. primu. Papa quod vt auferatur materia deieradi, non dicatur illis, qui coacti iurati, vt iuramenta non seruent: ergo non seruantes, deieradi, in materia graui: ac subinde mortaliter peccati: id quod quae st. 98. de periurio, quae hic sequitur artic. 3. D. Thom. expressè asserit. Tamen si omnium sit mortalium periurorum leuissimum. Quod autem subditur, non esse puniendos, quasi pro mortali crimine solum ad poenam ecclesiasticam refertur. Haud enim sunt illa poena digni in foro ecclesiae secus vero apud Deum. Fortasse hic tamen sophista contra haec asserita argumentetur. Eum, qui iniuriam iuravit, non teneri promissum in totum solvere. Fac, verbi gratia, promiserit centum, tunc arguitur. Si soluerit quinquaginta, non amplius debet: nam iam alter debet illi illa quinquaginta, ac perinde poterit fieri compensatio. Et eadem ratione si promiserit quinquaginta, solvendo viginti quinque, plene soluit. Respondetur tamen secundum id, quod supra adnotauimus, quod non promissio pecuniae transferre in dominium alterius, sed verè tradere, siue alter ei tantum debet, siue secus. Quapropter licet praedicti viatori centum alius deberet, & viator nihilominus iuravit dare centum, tenetur tradere. Seriosius tamen argumentum fieri posset de voto. Votum enim (vt articulo proximo explicaturi sumus) magis obligat, quam iuramentum: votum autem metu coactum, vt libro, praecedent. quae st. l. artic. 1. demonstrauimus, nulla vi pollet obligandi: ergo neque iuramentum per metum ex tortum. Hoc autem argumentum illic disposuimus. Votum enim, quauiseo quod fit Deo arctius obliget, quam iuramentum, quod fit homini, nihilominus, si iuramento non confirmetur, non est nisi nuda promissio, promissio autem coacta, etiam si fiat cum intentione promittendi (vt modò dicebamus) natura sua est cassa, non solum illa quae fit homini, verum illa, quae fit Deo: vt potè cui obsequium per coactam voluntatem non placet, sed quod fit sponte. Iuramentum autem, si feratur in materiam licitam, sui ipsius natura obligat, ratione iam exposita: quoniam est attestatio per sacra, quae nefas est fieri rei falsae, atque adeo crimen, si per iuramentum non reddatur vera. Quapropter si votu coactum iuramentum firmetur, illa ratione obligabit, licet sit dispensatio dignum

sophista

Argumentum
de voto.

Arg. de ma-
trimonio.

gnum. Sed & tertium, idemque pugnatius adhibetur de matrimonio argumentum. Matrimonium enim metu cadente in constantem virum, contractu, neque in foro exteriori tenet, neque secundum conscientiam: ergo neque iuramentum. Patet consequentia: tum quod vt ad matrimonium, sic ad iuramentum requiritur consensus: quare si coactum matrimonio officit, pariter obstat & iuramento: tum maxime quod matrimonij arctius est vinculum, quam iuramenti. Nam si postquam quis iurauerit vxorem non ducere, illam ducat, matrimonium est validum. Respondetur tamen à matrimonio ad iuramentum consequentiam non valere. Atqui nonnulli haec sunt discriminis ratione contenti, quod si matrimonium coactum teneret, non haberet remedium, quo possit factum infectum reddi: eo quod matrimonium, vinculum est indissolubile. Cetera vero promissa per vim iurata, etiam si soluantur, possunt beneficio repetitionis recuperari. At vero ratio non satisfacit. Nam etiam si quae iuratio promittitur, repeti non possunt, iuramentum esset seruandum, quia obligat ex natura rei. Bonau. verò & Durand. & quidam alij in. 3. dist. 39. meliusculam eam rationem asserunt: nempe quod cum matrimonium Christianorum significet vniouem Christiani, & Ecclesiae, quae est perpetua, debet habere perpetuam, atque indissolubile vinculum, ad quod non solum requiritur consensus, verum & liber consensus. Attamen non satis firmiter nititur libertas consensus ad matrimonium Christianorum. Quandoquidem & coniugium etiam sub lege quoque naturae liberum requirebat consensus. Dicendum ergo, quod matrimonium ob id à natura ad procreationem prolis constitutum est, ex sua ipsius natura perpetuitatem habet annexam: alia non esset satis liberis educandis consultum: perpetuitas autem, ex natura rei, liberum exigit animi consensus. Nam quae violenta sunt (secundum Arist.) nequeunt esse perpetua. Iuramento autem, quauis coactum, irueretia fit: si non seruetur. Arguat autem quis forte contra, sequeretur, quod si quis metu mortis iurare cogeretur ducere aliquam in vxorem, teneretur iuramenti nexu. Respondetur, certum in primis esse, tale iuramentum omnino relaxandum: sed tamen vtrum, dum non relaxatur, extet obligatio. Bonauent. loco citato respondet, per tale iuramentum oriri obligationem: quare ille iurans, inquit, ante relaxationem cum alia contrahere nequit. Et, re vera, quantum ad naturam iuramenti, verum est, si fiat cum intentione iurandi. Nam quantum sit contra sine iuramento, illum contrahere assensu coactum, nihilominus non est

Argumentum.

adeo intrinsecè malum, quia possit fieri materia redemptionis vitae, atque adeo iniuriam teneret, secus ubi nullum est iuramentum. De hoc autem in materia matrimonij latius. In tertio membro responsionis ait D. Tho. quod postquam quis promissum illata vi iuratum soluit, potest id denunciare iudici, aut praelato, etiam si per eundem metum iurauerit non denunciare: quia illa iuratio est contra bonum commune. Quod quidem verbum non tenuè offert dispensandi ansam. Argumentum enim extat primum contra rationem. Nam denunciatio videtur referri ad emendationem denunciati: accusatio vero ad publicam iustitiam: nempe vt reus puniatur. In proposito vero etiam si denuncians emendationem alterius neque non proponat, neque vero speret, potest suam pecuniam repetere. Respondetur, quod huiusmodi denunciatio non est illarum, quae per fraternam correctionem fiunt, sed iniuriam, vt denunciatio ius seruetur, si id modo probauerit: nihilominus hic proximus finis refertur in commune bonum: qui est, vt penes publicam potestatem semper sit facultas ciuium iniurias repescere. Et ideo qui iuravit non denunciare, iuravit rem illicitam: atque adeo non fuit iuramento deuinctus. At vero profecto haec res per se scripto non caret. Nam in primis ex ea colligitur, quod si ille, qui vim inferebat, compelleret alium iurare se nunquam denunciaturum, potius deberet gladio succumbere, quam id iurare. Nam cum iuramentum reillicitum sit peccatum, mors potius patienda est, quam id faciendum. Neque liceret dicere, id se iurare, & tamen non habere intentionem iurandi: nam esset mendacium, atque adeo peccatum. Quod autem illatum hoc, absurdum sit, probatur. Ille, qui coactus pecuniam soluit, non tenetur sub reatu peccati denunciare: nam potest suam propriam pecuniam, simulatque iniuriam, alteri remittere. Si forte ille esset tantum nefarius latro, vt charitate boni publici omnes tenerentur illum denunciare, aliud esset. Sed tamen supponamus non esse tam pestilentem: sed hanc mihi irrogasse iniuriam, profecto non teneor eum denunciare. Si ergo non teneor, sequitur quod gratia cauendae mortis possim iurare nunquam repetere, neque denunciare: imo iurare quod gratis dono. Tamen illa donatio, quicquid ego dixerim, nunquam poterit securam reddere illius conscientiam, quo minus semper ad restitutionem teneatur. Argumentum profecto cogit sub hac distinctione respondere. Duplitem namque tale iuramentum potest fieri. Vno modo, etiam si iurans requisitus à praelato fuerit, vel à iudice, & tale iuramentum nequitiam est faciendum, neque ob redimendam vitam:

Veru licet
id quod vi
soluitur, re-
petere.

Argumentum
egregium:

Responsio.

quia est iniquum. Quo ideo non obstante, te-
 z. cor. i. equi sitis denunciare. Alio modo, quod
 neca sponte non denunciatio, nec repetam, &
 hoc licitum est. Atq; hoc pacto D. Thomā in-
 telligendum arbitror. ¶ In quarto membro res-
 pōtionis ait D. Tho. Pontifex eiusmodi iura-
 menta, nō quidem irrita pronunciare (nā sunt
 solida) sed relaxare tamen, & quod aiunt, in il-
 lis dispensare. Vbi primū adnotandū est, qd nō
 omne iuramentum per illam iniuriam ex-
 pressum, si iura species, consuevit ecclesia re-
 laxare, sed duntaxat ea, quae vi, & metu extor-
 quentur, vt patet. ca. si verō. & ca. verū. extrā
 de iureiur. & ca. abbas, de his, quae vi met. caus.
 sunt. & 15. q. 6. per totum. Nam iuramentum
 quod quis facit vsurario soluendi vsuras sine
 relaxatione, videtur Alex. a. iij. iul. referre ca.
 no. debitor. extrā de iureiur. Quāvis iurans
 iniuriā passus fuerit, quia plus illic inest volun-
 tarij. Haud tamen absurdum esset illa relaxa-
 re, quādoquidem vsurarius nō habet ius reci-
 piendi. Causa autem relaxationis coactorum
 prima est, qd plurimum habent inuoluntarij ad-
 missum. Quare. 15. q. 6. can. si quandoq; ait il-
 la iuramenta simpliciter non fieri ex corde, qd
 Deus potissimum inspicit. Scēda, ne amsa im-
 puris, nescandisq; hominibus porrigatur, vim
 bonis inferendi. Est tamen, vt hic bene admo-
 net Caieta. in eiusmodi relaxationibus cauendū,
 ne in blasphemiam cedat, aut in ecclesiae
 contemptum. Si enim captiuus apud infideles
 sub iuramento per verū Deum sese obstringe-
 ret creditum sibi pretiū redemptionis suae per
 soluere, scādalum esset iuramentū postmodū
 illi relaxare, ne solueret. Non. n. solū Christi-
 ana familia, sed & Deus noster contemptui ap-
 pud illos tū maximē haberetur: imō verō si qs
 iurasset illic redire, quis esset iniuste captiuus,
 nec redire sine periculo mortis posset, redeun-
 dum illi esset, antequam cum ingenti scādalo,
 periculoq; contemptus religionis nostrae iura-
 mentum illi esset relaxandum. Etenim si gen-
 tilitas Romanū illū Regulū tam egregio prae-
 conio cōmendauit, qui cū fidem Carthagenen-
 sibus per falsos deos iurando impignorata dim-
 missus esset Romā, illuc iurus, vt cū capitis pe-
 riculo suā fidē apud hostes liberaret, reuersus
 est, quāto maiori fide, & religione tenetur Chri-
 stianus promissis stare per verū Deum iuratis?
 Si autem esset persona reipublicae valde utilis
 tentanda esset, procurandaq; repensatio, & re-
 demptio. Cōtra id autem, quod diximus, iura-
 menta non esse ipso facto irrita, sed post iusta
 causa relaxada, forte quis nobis obijciat cano-
 nem Abbas. de his quae vi met. ve. caus. sunt.

Relaxatio
voti iura-
menti.

Cauendum
scādalum.

Argumentū

Vbi clerico, qui per vim ecclesiam suam abiura-
 uerat, praecipit Papa ecclesiam restitui: quia
 quae metu (inquit) & vi sunt, in irritum de-
 reuocari. Vbi ab vi ratio illa nō videtur sibi rela-
 xari, sed irritari. Respondetur tamen, quod il-
 lic non fuit simplex solum iuramentū coactū,
 sed vera esse polliatio praebenda, quā Abbas
 illi clerico ademerat, & alteri cōtulerat. Et illa
 sunt, quae Papa irrita facit. ¶ Quartum argumē-
 tū de dolo iuramento est hoc: Nemo ad duo
 contraria simul obligari potest: sed contingit
 quandoq; cum, qui iurat, diuersam habere mē-
 tem, quā illi habet, cui iuramentum praesla-
 tur: ergo eiusmodi iuramentum non erit obli-
 gatorium. Responso in conciliandis duabus
 sententijs Isidorus, & Gregorij versatur, quae si-
 bi prima facie videntur aduersae. Isidorus nanq;
 lib. sent. 2. & refertur. 22. quae 1. y. cano. quacum-
 que. sic ait. Quacunque arte verborum quis iu-
 rat, Deus tamen, qui conscientiae testis est, ita
 hoc accipit, sicut ille, cui iuratur, intelligit. Vbi
 in fauorem illius, cui praestatur iuramentū, vi-
 detur admonere, iuramentum dolum obligare
 re, licet ille, qui iurat, animū non habeat fe ob-
 ligandi. Gregorij verō. 26. libr. Moral. verba
 sunt. Humanę aures talia verba non ita iudicāt,
 qualia foris sonant: diuina verō iudicia talia so-
 ris audiunt, qualia ex intimis profertur. Vbi
 videtur in fauorem iurantis vergere: videlicet,
 quod si non habet mentem obligandi se, non
 sit obligatus. D. verō Thomas hos patres cōci-
 liās ait, quod quando intentio iurantis est do-
 losa, quia scilicet intendit aliū decipere, & sup-
 plātare, tunc habet verum sententia Isidori: vi-
 delicet, quod iuramentū est seruandum secun-
 dum sanū intellectū eius, cui praestatur iuramē-
 tum. Id quod ex verbis subiungit Isidorus colli-
 git, dicentis, quod dupliciter reus ille sit, qui &
 nomen Dei in vanum assumit, & proximum
 dolo capitis: si verō iurans, dolum nō adhibeat,
 tunc locum habet sententia Gregorij, nempe
 quod adimplenda sit obligatio iuramenti secun-
 dum intentionē iurantis. ¶ At verō profectō
 conciliatio hęc D. Thomae, nonnulla indiget
 explicatione. Ille enim, qui dolo iurat, tribus
 modis potest aliam habere intentionem, qua
 alter intelligit, cui iuramentū praestatur. Vbi
 primo notandum, iuramentū dolum (vt su-
 prā diximus) ab effectu si non cupari, nempe
 quod sit intentione fallēdi. Et ideo qualitas hęc
 proprie cōuenit iuramento promissorio, quod
 secum affert obligationem aliquid faciēdi, vel
 nō faciēdi ex iuratione pūtilans. Tameñ in
 assertorio nonnunquā in sit & dolo, cum quis
 falsum, animo decipiēdi, iurat. Falsitas ergo iu-
 ramenti

4. Argumē-
de iuramen-
to dolo.

Isidorus.

Gregorius.

Explicatio
iuramenti
doli.

ramēti consistit in hoc, qd verba iurantis foris
 prolata, eius menti non consonant. Est autem
 in iuramento promissorio tria extere cōsidera-
 re, nempe, promissionem, & iuramentum, quo
 illa confirmatur, quae tūc praesentia sunt, cum
 sit iuramentum, & praeterea executionem, seu
 impletionem promissionis, quae in futurū ex-
 pectatur. Quibus vtique tribus totidem intus
 in mente iurantis respondēt, nempe intentio
 promittēdi, seu obligandi se: & intentio iurā-
 di: & intentio implēdi iuramentum. Et quidē
 vbi sola haec tria deest, si adsint aliaē dua, ci-
 tra contouersiam omnibus est in confesso, iu-
 ramentum esse obligatoriu. Nam si quis inten-
 dit nō solum iurare, verū & se iuramento vin-
 dire, illis duabus intentionibus ligatur. Intētio
 autem non implēdi, est quidem iniqua, sed ta-
 men non magis vinculum iuramenti tollit:
 quā si post praeslitum adueniret. Et manife-
 stum est, ob id, quod quis intendat, non id ob-
 seruare, quod debet, nequaquā absolui obliga-
 tionis nexu. Rursus, si quis fingit se iurare, nō
 tamen habeat iurandi animū, liquidum quo-
 rae est, obligationem nullā oriri ex natura iu-
 ramenti. Quoniam cum iuramentū sit actus hu-
 manus, vbi abest intentio iurādi, nullum exi-
 stit iurandum. Dubium ergo restat quādō
 quis iam medio se habet modo: nempe quan-
 do intentione quidem iurandi iurat, tamē abs-
 que intētionē obligandi se iuramento, seu (quod
 idem est) id promittēdi, quod iurat. Hoc enim
 casu multi sunt, qui cōsent nullam oriri obliga-
 tionē: & praecipue iuriscōsulti, quos refert Syl-
 uester modō citat in verbo. Iuramentū. 4. quo-
 rum adeo sententiam sequitur. Et ponit exem-
 plum in eo, qui coactus iurat. Et re vera, verba
 Gregorij citata, videntur primō sonitu, huic
 opinioni patrocinari, vbi ait, qd iuramentum de-
 bet estimari secundū intentionē iurantis, atq;
 adeo si ex corde obligatio non oritur, apparet
 nullā existere. Et cōfirmatur: quia cū iuramen-
 tū nō sit nisi, promissionis cōfirmatio, vbi re vera
 nō est promissio, nulla videtur reliqua iuramē-
 ti obligatio. His verūtamē nō obstantibus res-
 pondetur, qd vbi vera adest intētio iurandi, et si
 desit intētio promissionis, & obligatiōis, nihilo-
 min⁹ subsequitur obligatio. Et ratio est, qd obli-
 gatio est naturalis iuramenti effectus, ita, scilicet,
 ceteri illi innatus, vt igni natium est calefacere.
 Quare sicut repugnat, ignis adest, & nō calefa-
 cere, sic & iuramentū, existere sine obligatione.
 Vbi autē quis, cū intētionē iurandi iuramentū
 profert, vera est iuratio: vera ergo inde existit
 obligatio. Quocirca non est in hominis pote-
 state, obligationē à iuramento semouere. Haud

Tria iura-
mento pro-
missoria.

Dubium.

Syluest.

Responso.

enim ex iurantis voluntate pōdet, verē iurare,
 & tū sine obligatiōe. Ratio autem ex his, quae
 in fronte articuli, & postea super solutionē pri-
 mi argumēti S. Tho. adnotabamus, colligitur.
 Cōtemplabamur nāq; secundū D. Thomam,
 duas veritatis rationes iuramento promissorio
 inesse: scilicet, & illam, quae est ratio assertorij,
 videlicet, vt cum quis quid iurādo promittit, si
 mul habeat implēdi intentionē: & praeterea,
 vt postea in executione, si materia sit licita, id
 faciat verum, quod iurauit: & iuramentum, cla-
 rum est, ferri in vtrāq; Nam si tantū caderet
 in priorem, sensus iuramenti promissorioj non
 esset nisi, iuro me promittere, seu verē me habe-
 re intētionem iurandi: & tūc sequeretur, iura-
 mētum promissorium non esse, nisi merē asser-
 toriu, atq; adeo licet postea in executione ille,
 qui iurauit ne utiquā iuramentū, impletet, nō
 ideo fieret periurus. Nā in intentione faciēdi
 salua esset tota vis iuramēti: hoc autem est fal-
 sissimum. Nam vtroq; modo fit homo periur-
 us: scilicet, & nō habendo intentionem implē-
 di, quod iurat, & postea id non implēdo, vbi
 ad sunt alij comites. Fit ergo cōsequēs, vt iura-
 mētum feratur in vtramq; veritatem. Ex quo
 vtiq; rursus fit consequēs, qd ex prima verita-
 te enascitur nexus, & vinculum ad secundum.
 Sed ais, hoc tātū cōcludi, qd vbi est intentio
 faciēdi, quod iuratur, oritur obligatio: vel vbi
 est intentio obligandi. Imō verō ex hoc, qd ille,
 qui iurat, tenetur habere intentionē fe obligā-
 di, idq; subindē faciēdi, quod iurat: aliās men-
 daciter iuraret, ac perinde deceraret, subsequen-
 tur, qd etiam si nēutrā illarum habeat, sola ipsa
 intentio iurandi, quae suapte natura, & iure fe-
 cū alias ambas deberet afferre comites, perin-
 de est causa obligationis, ac si vtrāque illarum
 adest. Et per hoc, ad argumenta incontrariū
 respōdetur. Ad illā. n. auctoritatem Gregorij, Solut. argu.
 ex qua videtur cōsequi, quod tunc iuratio nō
 nascitur ex corde, respōdetur, eo ipso, quod in
 corde illi habeat iurare, ex eodē corde simul
 pullulat iuramenti obligatio. Ad aliud verō
 quod vbi nō est promissio, neq; intentio pro-
 mittēdi, non est iuramenti obligatio. Respon-
 detur, quod cum quisquis intendit promissio-
 riē iurare, tenetur simul promittere, & se obli-
 gare, perinde ex sola intentione iurandi oritur
 obligatio, aesi se intenderet obligare. Hic ergo
 est casus sententijs Isidorij, nempe, quod iura-
 mentū tenet, sicut ille, cui iuratur, intelligit. At Sensu Isido.
 que hoc D. Tho. cōfesset iurare in dolo, quod ni-
 hil iuranti suffragatur. ¶ Quid ergo, si quis ex
 terius iuret, proferēdo verba, & tangēdo Evan-
 gelia, intus tamen nō habeat iurādi animū?
 Vv 5 Respon-

Respondetur, in illo casu non esse verum, sed fictum iuramentum, & tunc habere locum verba Gregorij, quod Deus non habet illud pro iuramento. Ipse enim mentium scrutator videt iuramentum non nasci ex corde. In foro autem exteriori omnino ab ecclesia, quæ per externa verba iudicat, reputatur iuramentum, pari modo in prætorio civili. Sed nunquid in conscientia, qui sic iurat, tenebitur id implere? Respondetur, minimè quidem, ex vi iuramenti, ut pote, quod nullum est, atque adeo neque contra illi veniens periurij reus fiet. Teneri autem potest alijs legibus. Verbi gratia. Si quis, ut puella frueretur, quæ sui copiam illi facere renuerat, antequam sponsalia illi iuraret, profectò si verbis iurat, tenebitur lege iustitiæ fidem promissi seruare. Et pariter in quibuscumque alijs contractibus, ubi interuenierit, Do, ut des. Deinde gratia cauendi scandali, si quis solènter iurauit, quãuis fide in re alienius monenti, proculdubio si non posset planè persuadere se non verè iurasse, tenebitur ficto iuramento sub reatu mortali stare, ne scādālū daret, habereturque in opinione aliorum periurus.

Argumētū. Contra hæc autem duo responsiōis mēbra arguitur sic. Qui iurat sine intentione obligandi se ad seruandum promissum in virtute iurat sine intentione iurandi: ergo superuacaneū est hæc duo distinguere ad cōciliandū cū Hicōro Gregoriū. Probat̄ur antecedens. Animus iurandi secū habet annexum propositum obligandi: nā aliās, ut dictum est, esset periurium: ergo qui non habet intentionē obligandi, sic non habet intentionem iurandi. Eorum namque quæ connexa sunt, vno sublato, auferetur & alterum. Respondetur, annexa quidem esse de iure in hoc sensu quod qui propositum habet iurandi, debet habere idem subindè obligandi se, & seruandi promissum: in facto verò sicut potest esse primū sine alijs, sic & vtrumque aliorum sine primo. Et ratio est, quia quæcumque actio exterior de liberata, secum, natura sua, assert agendi intentionem: & ideò nisi per formalem negationem mentis excludatur, semper intelligitur vnà concurrere cū actione. Intentio iurandi semper in externa iuratione includitur, dummodò & aduertenter fiat, & qui iurat non illā peculiariter, & expressè mēte remoueat. Quare qui non habet animum se obligandi, mentitur quidē circa materiam iuramenti, quæ est promissio: non tamen circa ipsam iurationem: imò verè iurat.

Iuramentū si sit verū sit mortale. Ex secundo autem membro emergit dubiū, vtrum iurare exterius fide sine intentione iurandi, sit peccatum mortale, quoniā de venialitatis non est dubium, quando quidem quid dicit se

iurare, & non iurat, mentitur. Caiet. in præsentiarū absolutè, absque vlla distinctione, ait, esse mortale peccatum, siue ille, qui fide iurat, spontaneè iuret, legitime requisitus: siue per iniuriam illata vi. Et intelligitur responsio quando planis verbis, non æquiuocis exterius iurat. Et ratio eius est, quod exterius illud iuramentum fertur supra mendacium, scilicet, seruandū promissum, quod non intendit seruare. Mendaciū autem, inquit, non solum est cōtrariū vero iuramento interiori, sed etiā exteriori. Nā quemadmodū cultus exterior idolorū, sine animo cōfedi (quod Macellinus fertur egisse) peccatum est mortale: quia applicatur cultus, cui non debetur. Ita & illud testimoniū: Deus est mihi testis: quod est actus religionis, applicare mendacium, est irreuerentia mortalis, secundum illud: Quicūque me eruberit coram hominibus, hunc & filius hominis erubescet, &c. Qui enim id facit metu humano per Deum fide iurat. Et, re vera, quãdò iuramentum iure exigitur, opinio hæc constantem habet veritatem, tunc siquidem illa fide iurandi pernitiosum est mendacium, cum eiusmodi requisitus iurare sincere teneatur: quando verò per vim, & metum postulatur: non apparet vsque adeo certa. Demus enim hominem in memore ab impuris latronibus inuasum, qui sub hac forma iurare cogitur. Iuras mihi tantam numerare pecuniā? & respondeat, sic iuro, sine intentione tamen iurandi. Arguitur sic: vel fictio illa, ob id est mortale de iudice, quod re vera ille habet intentionem faciendi contra iuramentum: & hoc non, quia iuramentū nullum est, sed simplex mendacium: tū quia dicit, se iurare, & non iurat, tū quia significat se daturū, & non habet tale propositū: quare nullū est illic mendaciū iuramento firmatū: vel esset mortale, quia mendaciū est perniciosum, & hoc non, quia cum non teneatur iurare nemini facit iniuriā. Argumentum est argutū, tamē tutiorē arbitrō Caietani opinionem: & ratio est. Quoniā cum ille tunc respondet, sic iuro, non solum est assertio in actu signato (ut dicunt logici) id est non solum assertit se iurare: tunc enim solum esset simplex mendaciū: sicut si nolens rem aliquam, diceret, sic volo: sed est iuratio in actu exercito. Et. n. sicut cum dicit, ego loquor, non solum significas te loqui, sed verè illud exerces. Pari modo cū ais, sic iuro perinde est, ac si dicas, Deus est mihi testis, me pecuniā exhibiturū, aut per Deū pecuniā dabo. Vnde ad argumentū respondetur, esse mortale, non propter iniuriā illatā alteri, sed propter illā irreuerentiā, quæ fit Deo, saltē exterius, asserendo nomē eius in testimonium falsū. Ex quo fit, dicere

Iurare verū fide.

De iuramento verbis si mulatorijis fit.

illius sine aliquo moderamine, sit, non implere, neque se obligare, manifestū corollariū ijs, quæ dicta sunt, appenditur, illā intentionē iuramento contrariā, esse peccatum mortale: quoniam est intentio faciendi cōtrā, quā iuramento tenetur. Dubiū ergo existit, quando illa intentio est cum aliqua restrictione. Syluest. nāq; loco citato, ait, quod si quis coactus verbis abso- lute iuret seruare promissum, neq; tamen absolute habeat intentionem simpliciter implendi sed mente tacitus apud se intendat dare si debet, quæ quidē simulatio in hoc consistit, quod verba sunt absoluta, mens verò conditionata. Ait, inquam, illud iuramentū nullū esse peccatū in quo utique sensu intelligit textū illū Hieronica. vitil. 22. q. 2. vbi ait, vitil esse nonnunquam simulationē. At verò duplici hic distinctione opus est. Quoniam aut extera verba, relata ad mentem iurantis, planè falsa sunt, aut æquiuoca. Sin vno sensu vera, & in altero falsa: aut deniq; ea arte prolata, ut alter, cui iuramentū exhibetur, ipsa callere nequeat. Secūda distinctio est ex parte iurantis. Aut enim ab eo exigitur iuramentum, quod iure facere tenetur, videlicet, à suo prælato. iuridicè aut à priuata persona, cui ratione cōtractus iurare tenetur, aut exigitur per vim, aut per iniuriam, ut illi contingit, qui in memore incidit in latrones, vel si iudex cōtra ius illud vult extorquere. His suppositis, prima statuitur generalis regula. Si verba exterius prolata, respectu intentionis iurantis, planè falsa sunt, id est, menti eius dissona, vniuersim, & absque vlla exceptione est peccatum mortale. Id quod præsentī exemplo monstratur, vbi extrā sine restrictione iuratur, & in mēte non habetur absoluta intentio, neque iurans excusatur per illam mētalē restrictionē, dabo, si debeo, aut iuro dare, si debeo. Nam postquam illam verbis non explicat, sed verba sunt absoluta, non consonat os menti: sed ficta est iuratio: quia intus non fit absolutè, vt explicatur extrā. Quem ideò casum comprehendit sententiā Augusti super Psal. 23. relata eadē causa & quæstio. Augusti. ne. can. in dolo. vbi ait: In dolo iurat, qui aliter facturus est, quod promittit. Quapropter quantumcūq; per vim, & iniuriā fuerit iuramentū extortum, factūq; ad redimendā vitam, erit mortale periurium. Sententiā ergo Hieronymi non habet hic locū. Nā quod ait, vitil esse quandoq; simulationē, intelligitur vbi simulatio absque vlla fieri potest falsitate. Quãdò autē simulatio fit in verbis quæ vel sub æquiuoco, vel artificiosè pferuntur, ita vt sensū possint recipere, quæ iurantis intendit, licet eū alter non percipiat, tunc si iuramentū iure petitur, non licet tali amphibologia vti pro-

Responsio

Generalis regula

Augusti

Quãdò verba sunt æquiuoca.

per

pter iniuriam, quæ sit illi, qui ius habet petendi. Quando verò vi illata petitur, licitum est ea fraude petentem deludere. Verbi gratia: si iniurius ille nequam sic rogaret, Iuras mihi tantum numerare pecuniam? & alter responderet, sic vro (absque. i.) non esset peccatum mortale, sed simplex mendacium: quia forte nihil tunc vret. Item si Dei nomen lingua illa, qua fit iuratio, diuersum quoque aliud habuisset significatum, liceret illud intelligendo, dicere testis mihi est Deus: quauis alter, Deum cæli intelligeret. Aut si altero interrogante. Iuras mihi numerare pecuniam? alter responderet. Tibi iuro numerare: vt non esset sensus, Numerare tibi, hoc est soluere, aut, tradere: sed tibi iuro apud me pecuniam recensere: quando quidem, numerare vtrumque significat: Quare tale iuramentum esset verum iustum, & prudens, atque adeo consonum documento Hieronymi in canone citato, vtilem. Quoniam tunc simulatio, quia absque falsitate fieret, vtilis esset. Quamobrem sententia Isidori quacunquæ arte verborum &c: non esset eiusmodi iuramenti contraria: quoniam intelligitur, quando iuramentum est aut falsum, aut alteri contra ius præiudiciale.

ARTICVLVS VIII.

Verum maior sit obligatio iuramenti, quam voti.

Conclusio,

Cum tam votum quam iuramentum inter officia sint religionis, non immerito inter se cõferuntur, vt exploratur, vtra sit maior obligatio, voti ne, an iuramenti. Ad quã quæstionem D. Tho. vnica cõclusionem affirmatiua, respondet. Votum, ex ratione sua, magis est obligatoriu, quã iuramentum. Idque duabus rationibus persuadet. Prior est. Vis obligandi primùm pensari debet ex obiecto, videlicet, ratione illius, cui fit obligatio: votum autem promissionem dicit Deo factam, iuramentum autem nonnunquam fit homini, licet fiat per Deum. Sanctior ergo est, ac subinde maior obligatio voti. Posterior verò ratio procedit ex causa, & radice, vnde eiusmodi obligationes pullulant. Vtraque enim ex diuina radice nascitur. Quapropter tam iuramentum, quã votum (vt supra monstratum est) ad religionem attingit, Tametsi diuersi modè. Nam obligatio voti ex fidelitate nascitur, quã Deo in promissis ei factis debemus, vt illa per solutus: obligatio autem iuramenti oritur ex reuerentia, quã eidem

debemus. Vt quod per eius nomen alicui pollicemur, reddamus: infidelitas autem fidelitati contraria, peior est, quã irreuerentia: nã includit illam: siquidem infidelitas species quædam irreuerentiæ est: non tamen, vice versa, includitur ab illa. Potest enim quispiã alterum per irreuerentiã de honestate, quãuis nullam ei fidem frangat. Quo fit, vt infidelitas, ac præsertim hominis ad Deum, maxima sit irreuerentia: ergo votum ex ratione sua, magis est obligatoriu, quam iuramentum: quando quidem eius violatio magis est propter infidelitatem sacrilega.

Conclusio facilis est, tũ vt intelligatur, tũ etiam vt credatur, si modò nominũ significata ex superioribus supponantur. Votũ enim (vt lib. superiori dicebamus) est promissio facta Deo: iuramentum autem, contestatio veritatis, quæ fit per Deum: & nonnunquam promissionis, quæ fit homini. Quare votum propinquius, sublimiori quæ ratione habet Deum pro obiecto, quã iuramentum. Loquimur enim de iuramento perse, quod non est votum. Cum enim ais: Promitto hoc Deo, Deo te, sine aliquo medio, subdis debitorem cumque adeo creditorem, ac Dominũ tui promissi. Cum autem quippiã promittis homini per Deum, non Deo proxime sed homini te reddis obnoxium. Neque Deum creditore, & Dominũ constituis tui promissi, sed testem, & quasi fidei iussore. Quare non solum fractio voti, est fractio fidei Deo debite & fractio iuramenti non nisi violatio eius reuerentiæ: imò verò ipsa eadem reuerentia Dei impudentius violatur in fractione voti, quã in fractione iuramenti. Atque eam ob rem S. Tho. non fuit contentus ostendere, quod infidelitas in fractione voti, ex natura fidelitatis, est peior, quã irreuerentia, quæ emergit ex fractione iuramenti: sed adiecit, infidelitatem fracti voti, esse irreuerentiã, eandem que maiorem illa, quæ est in periurio. Minorẽ enim irreuerentiã facit famulus hero suo, cũ fidẽ illi frangit, absurdiusque eũ contemnit, quã adducendo eũ in testem falsi. Cuius ratio est, quod directius, & è regione magis facit contra rationem dominij, quod habet super ipsum. Accedit præterea, & alia excellentia voti, qua art. 5. diximus iuramento antecellere. Nam licet tam obseruatio iuramenti, quã voti pertineat ad religionem, tamen votum suam etiam materiam, facit actum religionis. Dum. n. elemosynam voues, illam in Deum per religionem refers: & ideo ipsa elemosynæ erogatio est imperatus actus religionis. Materia autem iuramenti minimè. Imò reuerentia iuramenti ordinatur ad confirmandam veritatem promissi. Et ideo promissum illud non refertur in Deum, sed in homi-

Nota noua cõclusioni rationes.

Conclusio moderatio.

Dubium.

i. Argum. D. Thom.

i. Argum.

i. Argum.

spondetur, quod quauis obligatio voti p̄deat ex humana deliberatione vouentis: & ex illa sola parte nõ debeat tantã vim, quantã iuramentũ tamen quia per deliberatã voluntatẽ promissio fit Deo: ex parte diuinæ maiestatis, cui maxima debetur fides, nãnciscitur votum maius robur, quã iuramentum ex diuina reuerentia.

ARTICVLVS IX.

Verũ in iuramento fieri possit dispensatio.

Diffinitione de obligatione iuramenti annexa est inquisitio de eius dispensatione, vtrum, licet sit obligatorium, possit tamen eius obligatio per dispensationem extingui. Et respondetur vnica cõclusionem affirmatiua: In iuramento cadit dispensatio. Probat primò per locũ à maiori. Voti vinculum (vt proximè dictum est) artius est, quã iuramenti: super illo autem potest dispensatio fieri ergo & super isto. Secundo autem adhibetur ratio altera explicatio: Ne cessitas dispensationis, vt de voto in superiori libro dicebamus, inde emergit, quod contingit officium aliquod vniuersaliter consideratum, esse licitũ, vtile, & honestũ, secundum autem particularem euentũ, vel inhonestũ reperiri, vel nociuũ, atque adeo tũ neque legis, neque voti debet esse materia, vt si quis peregrinationem vouit, quæ post obstaculũ est alteri officio, quod ille ad maiorem Dei gloriam & ecclesiæ maius commodũ potest exhibere: hoc autem ipsum vsu venire potest in iuramento. Nam si id, quod quis iurauit, sit postea inhonestum, repugnat iustitiæ, & si sit nocuũ, repugnat iudicio: ergo pariter in iuramento locum habet dispensatio. Materia hæc, illis cõsultis, quæ de voti dispensatione, superiori libro disputauimus, facile patet. Sunt nihilominus inter votum, & iuramentum duo animaduertenda discrimina, quibus res sit apertior. Differunt enim tũ ex parte obiecti, quod votũ fit soli Deo, iuramentũ verò fieri potest homini: tũ ex parte materia, quod propria materia voti est opus supererogationis, quod superiori libro declarauimus. Materia autem iuramenti cuiuscũque opus virtutis, vt ius suũ vnicuique seruare, &c. Ex his pullulat duæ aliæ differentiæ in dispensationibus ineditã. Prior, quantũ ad illos, qui dispensare possunt. Enimvero quauis Papa dispensare valeat in voto, quod est maius, nõ tamẽ in iuramento, quod est minus. Haud. n. relaxare potest iuramentũ, quod homo homini præstitit, id soluendi, quod ei debe-

Deo discrimina inter votũ & iuramentum.

Duæ aliæ differentiæ.

bat

hominem: ob idque votum interius pertinet ad religionem, quã iuramentum. Tametsi seruare quoque iuramentum, sit religionis officium: quia est, reuerentiã facere Deo. Sed nihilominus consilium est (vt supra diximus) vouere: non autem iurare sine necessitate. Atque adeo ex hac parte peius est, votum defringere, quã iuramentum. **C**õclusio autem hæc, quantum ad naturam rei attinet, intelligenda est. Nam possit ratione grauitatis materia, vel aliunde, eousque augere scelus periurij, vt scelerius esset, quã fractio voti. Ecquis enim ambigat, enormius esse crimen, iuramentum frangere soluendi homini decem millia aureorum, quã, constante iustitia, illi debebat, quã fractio illius voti, quo quis elemosynam decem nummorum Deo vouerit? Ceteris ergo paribus, intelligendum est, aut paulò plus aucta iuramenti materia. **H**æsitabit quis forsitan circa illud verbum D. Thom. Infidelitas irreuerentiam continet. Nam inter homines ad eò videtur diuersa vitia, vt vtrumque possit sine altero existere. Respondetur autem bifariam. Primũ, quod inter herum, & subditum, neuti quã infidelitas absque irreuerentia esse potest: tametsi è cõuerso, irreuerentia interuenire valeat aliqua, præter infidelitatem. Et de infidelitate hæc loquitur propriè S. Tho. Secundo autem respondetur, quod etiã infidelitas inter pares, & Dominum ad seruũ, licet videatur irreuerentiã non includere: nihilominus infidelis omnis sceleratissimus, quodammodo est despector alterius. Quare & Dominus, cùm infidelis est seruo, illi cõtemnit, & quadatenus irreueretur. Idẽque accidit inter pares. Quapropter omnis infidelitas speciem quãdam irreuerentiæ continet.

Argumenta D. Thom. facillima sunt. Primũ est: Votum, est simplex promissio: iuramentum autem diuinum testimoniu promissioni adhibet: est ergo præstantius. Respondetur, quod licet hæc parte videatur iuramentum excellentius, votum tamen plus ex parte obiecti excellit, quia fit Deo. **S**ecundum: Votum nonnunquam Deo factum, iuramento confirmatur, id autem, per quod aliud confirmatur, robustius videtur, & fortius. Respondetur, & est notanda responsio, quod iuramentum non adhibetur voto, eò quod sit fortius perse vinculum, sed quia est aliud vinculum. Et ideo licet sit minus, additum tamen alteri, implicationem facit nexum. **T**ertium: Obligatio voti emanat ex deliberatione humana vouentis: obligatio vero iuramenti ex diuina veritate, quæ affertur in testimonium: ergo est fortior. Re-

bat. Et hoc neque accidit ex minori facultate Papæ, neque ex dignitate iuramenti, sed ex natura contractus, qui iuramento confirmatur. Enimvero quia est vicarius Dei, potest votū, quod Deo fit, in id, quod ei gratius est, commutare. At quoniam facultate non habet tollendi alteri, quod suū est, nequit ei iniuriam inferre, cui præstitum est iuramentum, illud relaxando. Et, vice versa, quannus privatus homo in voto, quod Deo fit dispensare nequeat, quia non est eius vicarius, ille tamen, cui iuramentum præstitum fuit, potest illud relaxare, non quod cumulatorē habeat facultatem, quā in Papa, sed quod est Dominus honorū suorum, & ideo, si cut potest illa dare, sic iuramentū sibi ex hibitū remittit. Quare illa non est dispensatio: sed remissio, donatioque debiti. Secunda differentia ex parte materiæ est, quod in commutatione, dispensationeque votorū ad id tantū attendi debet, quod Deo sit magis placitū: in iuramentis aut relaxandis cavenda est iniuria, ne fiat tertiæ personæ. At qui per has easdem regulas de iritatione censendum. Potest quidē pater irritare votum filij, citra legitimam aetate: & maritus, votū vxoris. Ac perinde omne iuramentū, quod speciē habet voti: vt si vxor iurasset peregrinationē, aut ieiuniū: & pariter, si filius, ante quartū decimum annū, ingressum iuraret religionis. At verō in illa iuramenta, quæ sunt homini, sine cuius vtiq; præiudicio relaxari nequeunt, non habet paterfamilias tam liberam potestatem. Et sic intelligitur lex Num. 30. vbi æqua facultas marito cōceditur ad relaxandū tam iuramentū, quod votū vxoris: & patri ad relaxandū tā iuramentū quā votū filij. Idēque iure canonico habetur ex cōcilio Eliberitano. 22. q. 5. Pueri. sed habenda est ratio contractus iuramento confirmati. Quando enim pater, aut maritus irritare potest suorū contractū, tunc filius, & vxor nexu iuramenti soluuntur: quia tollitur eius materia. Si autem contractum illum nequit irritare, tunc neq; iuramentum. Ob idq; quando que cōsultius erit, vt huiusmodi iuramentorū dispensatio, & relaxatio ab ecclesiæ prælati pe tatur. ¶ Ex his duæ regulæ dispensandi in iuramento colliguntur. Prima, quod hominis præiudicio cessante, nempe tertię personę, Papa, vt in omni voto potest rationabili causa dispensare, ita & in omni iuramento, quippe quod (vt dictū est) minoris est vinculi. Secunda, ad discernendum, quanam iuramenta solus Papa relaxare possit, quæ verō Episcopi, ad id conijciendi sunt oculi, vtrum si essent vota, solus Papa, aut verō Episcopi possent illa remittere. Exempli gratia, in tribus votis, nempe, religionis, casti-

Duæ regulæ dispensandi:

tatis, & Hierosolymitanæ peregrinationis, solus Papa dispensare potest. Fit ergo cōsequens, vt in similibus iuramentis earundem trium religionum, ad solum ipsum dispensare pertineat. At, quia in alijs omnib; votis, nempe, aliarum peregrinationū, ieiuniorū, &c. Itē nō ludendi, aut, nō venandi, &c. Episcopi dispensare possunt, sic vt in similib; iuramentis, fortiori ratio e, ijde Episcopi dispensandi facultate fungantur.

Primum argumentum Sancti Thom. est: Si tunc ad iuramentum assertorium, ita & ad promissorium veritas requiritur: cum nemine tamen dispensari potest, vt contra veritatem de presentibus, vel præteritis asserendo, iuret: ergo neque vllus potest dispensare super iuramento, quod quis de futuro fecit. Respondet D. Thom. illationem, nullam esse. Quando enim super iuramento promissorio dispensatur, non eō tēdit dispensatio, vt qui iuravit cōtra iuramentum faciat, vt, scilicet, manente iuramenti vinculo faciat contrā. Et in hoc, par est promissorium assertorium. Nam sicut ius diuinum est, vt nemo asserendo falsum iuret, ita, vt quod iurando promissit, obseruet, si ad sint alij comites: præceptum autem diuinum non est dispensabile. Sed effectus dispensationis est, vt id, quod sub iuramento cadebat, sub illo amplius non cadat. Vt, si quis iuravit ieiunium, quod postea obstatulum est vberioris virtutis, sicuti de voto dictum est. Materia autem assertorii (quæ est præterita, aut præsens veritas) postquam iuratum est, non est mutabilis, nam ad præterita non est potentia, & ideo dispensatio in illa fieri non potest. Dispensare autē in ipso actu iurandi, videlicet, vt iures falsum, esset contra præceptum diuinum. Materia autem promissorii, quia est de futuro, variari potest: vt quamuis fuerit prius idonea, quæ sub iuramento promitteretur, fiat postea inidonea, vt impleatur, atque in hoc dispensationis ratio consistit. ¶ Secundum argumentum est: Iuramentum in eius commodum fit, cui præstatur: ille autem non videtur, tale iuramentum relaxare posse: ergo multo minus Papa, vel alius, cuius nihil iuramentū interest. Responsio est, bifariam quempiam posse alteri rem aliquam iurare. Vno modo, quando illi id pollicetur, quod est ei vtile: cuius adeo iuramentū illud interest. Et ideo à tali iuramento potest ille iurantem absoluerē: quia potest ius, quod habet, alteri remittere. Alio modo quando quis alteri id iurando promittit, quod ad diuinum attinet honorem, qualia sunt opera pietatis, & religionis: vt religionem intrare, eleemosynam erogare, &c. Et tunc, inquit, ille cui

1. Argumentum de Thom.

2. Argumentum.

Notandum solutio.

Argumentum.

3. Argumentum.

cui fit promissio, non potest iurantem absoluerē, quoniam iurationes huiusmodi nō sunt proprie homini, sed Deo. Nisi forsan promissio conditionalis, esset ab illo homine dependens, cui sit. Vt si quis alteri ingressum religionis iuraret, si illi expedire videretur. Est ergo solutio præsens discretē obseruanda, vt intelligamus non omnē promissionem, quæ verbo fit homini, reuera, illi duntaxat fieri. Possent enim ignarus facile decipi, credens quicquid iurat amico in eius facultate esse, illud remittere: cum tamen regula sit fallax, sed ad materiā respiciendum est. Quando enim quis amico pecuniam daturum se iurat, vel alius eius com modum facturum, id verum est, quando verō id, quod promittitur, materia religionis est aut pietatis, materia ipsa sua natura ostēdit speciē habere voti, quæ Deo fit. Vt si ingressum religionis, ieiunium, peregrinationem, seruitium hospitalis, & similia iures. Quod si contrā arguas, sequeretur, quod si ego amico iurarem pondus auri in dotem suæ filia, elargiri, non posset ille mihi remittere, sicut si absolute illud iuraret. Nam dotare virginem, videtur opus eleemosynę, ac subinde pietatis, atq; adeo esse votum: hoc autem videtur durum. Respondet, quod huiusmodi promissiones sunt accipi tes: & ideo videndum est, quo animo fiant, etenim si promissio fiat homini in gratiā ipsius, humano more, iuramentum potest ab illo amico relaxari, sicuti ipsa puella idem sibi præstitum iuramentum posset remittere. Si verō promissio fit intuitu pietatis, & religionis, naturā iam iuduit voti, quod ab homine relaxari non potest. Pariter, si iurasti pauperi ipsum alere, speculandum est, quo animo id fecisti, videlicet, an animo id Deo vouendi, an solo proposito te illi pauperi obligandi. Priorem enim obligationem relaxare ille nequit, potest autem posteriorē. In alijs verō materijs profectō res est dubia: vt si iurasti amico nō ludere, aut non venari: si enim animum habuisti illi tantum promissionem facere, illiq; te duntaxat obligare, ille tibi potest remittere, secus si per viam religionis id fecisti. Itaq; quotiescunq; huiusmodi iuramenta speciē habent voti, licet facta sint altero mouente homine, & vt illi rem faceres gratā, relaxatio pertinet ad Episcopū, vel, Papam, secundum qualitatē materiæ. Et ideo quando absolute fiunt, ita vt qui fecit discernere nequit, quem animum habuerit, censenda sunt, propter naturam materiæ, vota iuramento firmata. ¶ Tertio argumento S. Tho. & eos explorat, qui dispensare possunt, & dispensandi causas. Et est huiusmodi. Episcopus po-

test dispensare in votis vulgaribus (exceptis tribus soli Papæ referuatis) ergo eadem ratio posset in iuramentis: quod tamen videtur esse contra iura: quæ iuramentorum relaxationem Papæ videtur remittere, vt cap. Verum. extra de iureiu. Quæstio ergo est, vtrum par sit facultas dispensandi in iuramentis, & in votis. Respondet autem quatuor. Primum est: quod vbi iuramentū fit, aut de re illicita, aut de impedimento maioris boni, multa opus est dispensatione, sed prius nullatenus est seruandum: posteriori vero, licet seruari possit, cōsultius tamen est vt non seruetur. Secundum membrū est, quod vbi iuramentū ambiguitatem habet, licitum ne sit, aut cōducens, aut nocuum, seu simpliciter in genere, seu in tali casu, tunc Episcopus dispensare potest. Subintelligitur tamē tribus illis exceptis: scilicet, religionis perpetuæ, castitatis, & peregrinationis Hierosolymitanæ. Tertium membrum est, quod vbi iuramentum manifestum est, esse licitum, vtile & honestum, non videtur locum habere dispensatio, nisi aliquid melius occurrat in cōmune bonum conferens. Et hoc inquit ad potestatem Papæ pertinere videtur. Quartum assertum est, ad vnumquemq; pertinere, irritare iuramentum, quod à sibi subdito factum est circa ea, quæ eius potestati subduntur: vt pater irritare potest iuramentum puellæ: & vir, vxoris, vt habetur Num. 30. quod iam supra expositum est. ¶ Tertium vero membrum non nihil habet ambiguitatis. Haud. n. videtur hic D. Tho. iuramenta distinguere, in quibus solus Papa dispensare potest, & in quibus potest Episcopus ex natura materiæ, sicut in votis, vt, scilicet, tria referuentur Papæ, & alia committantur Episcopo. Sed ex cōditione, & qualitate ambiguitatis. Nēpe vt illa, de quibus ambigitur, an sint cōducentia, subdantur Episcopo, reliqua verō referantur Papæ. Nos tñ proximē contrariū dicebamus. Id quod ratio cōprobare videtur. Nam si votū, arctius vinculum est, fit, vt tantā facultatem habeat Episcopus in vniuersa iuramenta, quantā in vota: nisi expresse sint seruata. Respondetur, quod quantū ad rigorem rationis, & iuris, nō asserit D. Thom. cōtrarium: sed quantū ad æquitatem: & vt tutius cōscientijs cōsultatur, cōsuevit ecclesiæ res magis arduas ad Papæ tribunal deferre. Ad quæ (vt habetur de baptismo, & eius effectu cap. maiores) sunt maiores causę referēde. Et ideo nemo hic de vobis ambiguitatis fallatur: vbi. n. res iurata ambigua est, sit ne expediens, facilius est dispensatio: & ideo committitur Episcopo. Quia quantō materia est magis ambigua, tantō est certius

certius & clarius dispensandum esse. Quando vero res iurata non est ambigua, sed palam est, fuisse licitam, maior est ambiguitas, an sit dispensandum, difficiliorque adeo est dispensatio: quare vera, id non licet, nisi ubi res maioris commo di superuenit. Et ideo reseruat Papae. Quae de causa, ut inter arguendum adnotauit D. Theoban. si uero. & uerum. extra. de iureiur. & can Abbas. de his qui uix met ve. caus. & .1. q. 6. per totum & alij coplures iuramentorum dispensationes a solo pontifice maximo leguntur factae. Et ita precipue obseruandum est, quando iuramenta sunt hominibus, quorum interest. Illa enim nunquam, aut uix unquam, & tunc maxima de causa, sunt relaxanda. Haud tamen negauerim, quin Episcopus etiam id possit, nisi sint expresse reseruata. Ut sunt iuramenta super statutis collegiorum, scholarum, & ecclesiarum, quae sunt Papae, quorum dispensationes sibi reseruatae. Ac precipue illa (ut D. Thom. hic insinuat) quae super bonis ecclesiasticarum rerum dispensandis fiunt. Haec enim iuramenta, ne facile eadem bona dilapidentur, Papae solita sunt reseruari. Illa uero iuramenta, quae super beneficijs fiunt, licet plenarie ad Papam pertineant, tamen si quis clericus iurauerit non accipere praebendam, nec ecclesiam seruire, Episcopus, ubi expedire senserit, poterit super eiusmodi iuramentis dispensare, imo & cogere, ut accipiat, sicut Gregor. cogit Florentinum archidiaconum accipere episcopatum, ut supra citauimus can. Florentinum. dist. 85. ¶ Est autem hic apprimè obseruandum, quod de voto dictum est, nemo in iuramentis sine legitima causa dispensare ualet. De quibus autem causis non opus est hic alium meditari tractatum, praeter illum, quem de voto, libro proximo, quaest. 4. art. 3. scripsimus: ubi eas latissime dilucidauimus. Cōsueuit enim super iuramentis bifariam dispensari, scilicet, aut directe, aut indirecte. Directe autem, ratione subditae materiae, ut modo de rebus, beneficijsque ecclesiasticis dicebam: in quorum dispensatione Papa plenissima fungitur potestate, atque adeo facultate iniuramentis dispensandi, quae in illam materiam feruntur ratione venditionis, aut commutationis eorum. Quocirca in omni iuramento dispensabili, dum fit, subintelligitur, nisi superiori potestati rationabilis uisa fuerit dispensatio. Ut patet ea. uenientes. extra. de iureiuran. Imo (ut de voto dicebam) quantuncumque quis iuret non petere dispensationem, neque illa uti potest, ubi ratio id plane poposcerit, praelato iuramentum patefacere, etsi ille uoluerit dispensare, potest illa uti. Sunt enim huiusmodi iuramenta & fa-

tua, & familiaria. Secundò, dispensat ecclesia ex officio, propter causas: ut de iuramento coacto dictum est, cuius dispensatio in odium illius fit, qui uim intulit, & ubi quidam deceptione aliqua, uel nimiam facilitatem citra consilium iurandi allegaret. Sed in haec etiam dispensare ualet Episcopus. Et pariter in odium excommunicatorum, iuramenta, quae illis fiunt, relaxantur, ut patet. 15. q. 6. can. Nos sanctorum. & c. Iuratos. Fit denique dispensatio alias ob causas, ut si licet iuratus non recipere doctoratum, nisi in tali uniuersitate, & post superuenit causa iusta alibi recipiendi, Papa dispensat, non alius, si statuta sunt illius. In summa, ubique cedit in commune bonum, nisi tertiae personae iniuria fiat, legitima esse potest dispensatio. Indirecte uero fit dispensatio, quando subtrahitur materia iuramenti, ut si Papa episcopum functione sua priuat, aut regem regno, subditos absoluit ne iuramento obedientiae illi amplius teneantur. Et pariter si statuta reuocat, quae quis iurauit, eo ipso iuramentum nexu iuramenti absolutum. Haec autem omnia plana sunt.

¶ In dubium autem repetere quis in praesentiarum posset, utrum si Papa in iuramento sine causa illegitime dispensat, dispensatio teneat, sic ut qui contra iuramentum deinceps fecerit, non sit periurus. Exempli gratia, si ego iurauit pecuniam debitam creditori meo soluere, quamuis Papa non me absoluerit possit ab illo debito, quin uirtute iustitiae reddere conuincat, utrum si absque ulla causa dispenset in iuramento, tollatur mihi religionis ratio, qua insuper obligabar, ut liber sim a pernitio, etiam si non soluam. Hoc autem satis lib. 1. discussimus, quaest. 7. artic. 3. in dispensatione legum: quod post lib. 7. de uoto resumimus. Et ideo hic, citra disputationem, respondemus, minime dispensationem esse validam. In illa enim quae sunt de iure diuino, & naturali, dispensatio nequitiam cadit. Cum ergo de iure diuino sit, ut, qui uouit, reddat, atque adeo quod quis iurauit, quamuis illi uincula ex uoluntate uouentis, uel iurantis, nata fuerint, nequeunt profecto sine causa tolli. Et multò minus quando iuramentum sit alteri, cuius interest, ut exemplo proximo, modo explicabam. Nam illius, cui pecuniam debeo, non solum id interest, quod illi soluere teneor, uerum & modus, quo teneor. Et ideo absque illius prauidicio (ut in principio dicebam) relaxare Papa illud iuramentum nequit. Quare si id, sine uigentijsima causa, facere attentaret, relaxatio (nisi fallor) non teneret. Caetera uide in libro superiori, de uoto.

Dubium an dispensatio sine causa sit ualida.

Dispensare super iuramentis non licet absque legitima causa.

ARTICVLVS. X.

Utrum omnibus cuiuscumque conditionis liceat absque discrimine quocumque tempore iurare.

V M Iuramentum sit actus religionis, & nonnunquam necessarius, merito in calce eius disputationis quaritur, utrum omnibus id competat, an aliqui ab eo praestando cohibeantur. Ad quod D. Thom. supposita distinctione, tribus conclusionibus respondet. Iuramentum enim, & ratione Dei, per quem iuratur, aestimari potest, cui maxima debetur reuerentia, & ex parte iurantis hominis, qui in testimonio suae ueritatis illo indiget. ¶ Prima ergo conclusio est: Ratione prioris considerationis duo hominum genera in solenni iurandi officio iure denotantur: nempe, pueri ante annos pubertatis iurare non coguntur. Periuiri uero, & infames ab eodem officio arcentur.

1. Conclusi.

2. Conclu.

3. Conclusi.

4. Conclu.

¶ Secunda: Ob eandem reuerentiam iurare in sanctis solenniter, nisi a ieiunijs fiat, non reputatur honestum, ut uigesima secunda quaest. 5. Cornel. Papa definiuit, canone. Honestum.

¶ Tertia conclusio: Ex secunda ratione prouenit, ut personas egregiae dignitatis iurare solenniter non deceat, quales sunt sacerdotes. Debent enim esse tantae autoritatis, ut citra iuramentum sit eis adhibenda fides. Vnde. 22. quaest. 4. ca. si quis presbyter, habetur, quod sacerdotes ex leui causa iurare non debent.

¶ Quarta conclusio: In necessitate, uel pro magna utilitate, licitum est illis iurare, praecipue per spirituales negotijs: etiam in diebus festis in quibus citra tales casus non licet.

¶ Conclusiones istae omnes habentur in iure: sed sunt dextero, legitimoque sensu intelligenda, in primis prima tam de pueris quam de periurijs habetur. 22. quaestio. 5. cano. Partuuli. Et illico cano. Pueri. explicatijs designatur aetas, nempe quod ante annos quatuordecim iurare non cogantur. Sed per. pice differentiam, quod pueri non coguntur, si iurare renuerint. Si autem uigere in illis ratio apparuerit, & uirum se ad iurandum obtulerint, quantum ad tenorem illorum canonum, non apparent repellendi. Periuiri uero, etiam si iurare uoluerint, cohibentur. Et ratio discriminis est, quod pueros solus naturalis defectus aetatis facit non esse satis ad iurandum idoneos. Et ideo mitius illos ius admonet, ut iurare ca-

Nota.

ueant: periuros uero uitium ipsum in idoneos reddit. Et qua ratione non coguntur iurare: pueri, arcentur & a iurando furiosi. Modera-

Conclusio. nū modera- tio.

Conclusio. nū modera- tio. tamen sumus conclusiones de iuramento solenni, quod ad publicum testimonium exigitur. Nam de illo & iura loquuntur, & D. Thom. intelligit, ut in solutione secundi patebit. Ex quo fit consequens, quod qui periurus antea fuit, dum priuatim, ut reliquū uulgus, iurat, non magis peccat, quam reliqui: neque dum iterum dederat, illud singulare periuirum habet: duplicem malitiam, unam scilicet, quia periuirum, atque alteram, quia sit post aliud. Imò uero periurus non quicumque a ferendo testimonio repellitur, sed ille, qui reus in iudicio factus est periuirij, atque adeo condemnatus. Quocirca licet quis priuatim pluries mendaciter iurauerit, non ideo est a testimonio ferendo cohibendus. ¶ Circa secundam conclusionem, uenerationem adnotato, quae iuramento debetur. Nam quauis caeremonia illa, ut nemo, nisi ieiunus ad solum iuramentum admittatur, non sit prorsus necessaria, reputabatur tamē olim inhonestum aliter fieri, ut quasi ad sacrosanctum sacramentum altaris, sic ad iuramentum accederetur: nepe ut iuraturus attentiori animo secum reputaret, certissimum nē esset, id quod sub iuramento asserturus accedebat.

Iurandi ueneratio.

¶ Quapropter, & alij circumstantijs exornabatur iuramentum: scilicet, ratione loci, ut nemo nisi in templo, & super altari, & libro euangeliorum tacto, quae sacerdos in manibus teneret, quasi ante tribunal Dei tremebundus iuramentum praestaret. Vnde homilia. 15. ad populum Chrysof. Non ita gemo, & deploro, quospiam in uis iugulatos audiens, sicut

Chrysof.

gemo, & lachrymis prosequor, & horresco, cum video quēpiam prope mensam hanc, scilicet, altare, uenientem, & manus imponentem, & Euangelijs iurantem tactis. Imò & apud Ethnicos (ut inter Romanorum problemata apud Plutarchum extat) nemini Hercule sub tacto iurare licebat, sed sub dio, quasi in Ionis praesentia, ut iuraturus admoneretur, quantum iudicium praestando iuramento deberetur.

Ethnicorum religio.

¶ Tertia conclusio, nempe ut honor ille sacerdotibus deferatur, ne pro leuibus iurent loco citato cano. si quis presbyter. 2. q. 4. habetur. Vbi adhibetur, quod vice iuramenti, per sanctam consecrationem interrogantur, & 22. quaest. 5. cano. Nullus. primò, cauetur ne uillus ex ecclesiastico ordine quicumque laico cuiquam super Euangelia iurare praesumat. Adicitur autem eodē canone. Si quis presbyter. & in proximo. Presbyter. quod in certis causis, nempe, ad

Decl. r. v. l. o. tertiae cōcl.

pergādā suam innocentiam, & pro alijs cau-
 sis spiritualib⁹ iurare eos liceat. Fuit enim etiā
 in lege naturæ tanta sanctitate habitum iura-
 menti, vt à personis integræ vitæ, & inteme-
 ratae fidei illud petere nefas esset. Vnde & in-
 ter eadem Romanorū problemata refert Plu-
 tarch. q. viris ingenuis, & nobilitate insignibus
 iniurandum tormenti genus erat: seruis nāq;
 & mancipijs non deferebatur iuramentū, sed in
 equuleum rapiēbatur, vt quæstione ab illis ex-
 torqueretur veritas: liberis verò, & ingenuis,
 quos torquere nō licebat, idem reputabatur iu-
 ramentum ad extorquēdam veritatem, quod
 seruis tormentum. Cōtinebat præterea eorum
 religio, vt neq; Diali flaminī, neque sacerdoti-
 bus iurare liceret, sed simplex eorum assertio
 pro iureiurando ducebat. Quod si cum ista
 iuratoriæ religionis sanctitate abusum nostrum
 tēporū cōferas, nō poteris nō locum de-
 plorare, in quē Christiana religio hac parte de-
 ciderit. Admittuntur enim, imō de improviso
 abripiuntur ad iurandū, sine delictū cuiuscun-
 que fortis homines, nempē bubulci, muliones,
 baiuli, ebrij, & helluones. Neque verò in tem-
 plo, sed vbiuis iurare, absq; vno præmedita-
 tione coguntur. Neq; vero sacerdotibus idem
 honos habetur, quem iura sanxerunt: sed pro-
 mittere vti seculare vulgus iurare coguntur:
 imō ipsi se offerunt. Qua de re adeo iurandi re-
 ligio iam viluit, vt periuria pro minimis deli-
 ctis habeantur. Sed de hoc. q. seq. arti. 3. iterum
 vbi de tertio comite repetendus est sermo.

1. Argumēt.
D. Tho.

2. Argumēt.
ex Chryso.

Graviss iu-
rēmētū per
Deū, quā p
euangelia.

Publicolā Augu. quāto fortius est id, per quod
 iuratur, tanto iuramētum strictius obligat. Ni-
 hilominus ecōuerso, propter modū iuramenti,
 potest fieri grauius, dū fit per euāgelia solenni-
 terum q. cum sit solenniter, fit cū maiori deli-
 beratione, q. dum fit priuatim per Deum: tum
 etiam q. maius esset tunc scādālū periurij, quia
 publicitūs fit. Et ideō cohibita sunt persona-
 rum aliquæ cōditiones, à iuramento solēni per
 Euāgelia, quæ iurare, vt reliquū vulg⁹, per Deū
 permittūtur. Quæstione autē seq. art. 3. de hac
 re iterū. ¶ Tertiu argumentū est: Idē esse esse
 nō pōt cōtrariarū causarū: excludūtur autē aliq;
 à iuramēto ppter defectū, vt pueri, & pueri: er-
 gō nulli debet propter excellentiā excludi, vt
 sacerdotes. Respōdetur, non esse absurdū, q. in
 priori præmissa negatur: nēpē, vt aliqui exclu-
 dātur, q. maioris sunt autoritatis, q. vt eos iura-
 re deceat: alij verò, quia minoris q. eorum iura-
 mēto stetur. ¶ Quartū deniq; argumentū est.
 Nullus homo in hoc seculo tantæ autoritatis
 est, quā angelus. Nam vt Matth. 1. ait Chris-
 tus: Qui minor est in regno cælorū maior est
 Ioanne Baptista. Angelus autem (vt Apoc. 19.
 legitur) iurauit per viuētē in secula seculorū:
 ergo homo, quantūcunq; sit dignitatis, iurare
 potest. Respōsio autē est, quā in primo art. co-
 piosē dilucidauimus. Enimvero, vt Deus mini-
 mē ob id iurat, quod necesse habeat asserta sua
 per aliquid fortius cōfirmare, sed ad ostendē-
 dum immobilitatē illius, q. iurat: sic & angelus
 non iurat, nisi ad ostendēdum id, quod affir-
 mat, ex immobili, infallibiliq; Dei dispositio-
 ne procedere. At verò qm homines nō iurant,
 nisi vt certiora dicta sua faciāt, illi, qui sunt ex-
 imiæ dignitatis, iuramento non indigent.

3. Argumēt.
D. Thom.

4. Argumēt.

Angēlorū
iuratio.

QVÆSTIO SECVN- da, De periurio.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 98.

ARTICVLVS. I.

Utrum falsitas requiratur ad periurium

Vāuis D. Tho. alium ordi-
 nem seruauerit inter quæ-
 stionem de iuramento, &
 hanc, de periurio, materiā
 superstitionis interserens:
 quoniam tamē nō est mihi
 animus, illam, quæ latissi-
 ma est, materiā modo tractare, ordini cōsen-
 taneum duxi, virtuti iuramētū extremum peri-
 urij

Conclusio.

Periurium.

Caietanus.

Dubitatio.

Hieronym.

iurij vitium adiungere, quā quæstionem, sentē-
 tiarum Magister in. 3. dist. 39. disputauit. Est
 ergo primus quæstionis articulus, vt moris est
 S. Th. generalis: Vtrū, scilicet, vniuersim omni
 periurio falsitas insit? Ad quā quæstionē, vni-
 conclusio affirmatiua, respōdet. De ra-
 tione intrinseca periurij est falsitas. Hoc pri-
 mum patet ex eius definitione, quæ rei natu-
 ram exponit. Est enim periurium (vt loco cita-
 tato ait sentētiarum Magister (nihil aliud, quā
 mendacium, iuramento firmatum. Ratione
 autem id confirmatur. Morales actus (vt. 1. 2.
 quæst. 1. artic. 3. definitum est) ex fine fortiun-
 tur speciem: finis autē iuramenti est confirma-
 tio dicti humani: confirmatio autem eiusmodi
 per hoc fit, q. illud dictum firmiter ostenditur
 esse verum: quod quidem rei falsæ continge-
 re non potest: ergo falsitas confirmationi ver-
 itatis opponitur, quæ ideō finē iuramētū eua-
 cnat. Fit ergo ex his cōsequens, perueritatem
 iuramenti, q. periurium dicitur, à falsitate præ-
 cipuē speciem fortiri, atq; adeo de ratione per-
 iurij esse falsitatem, sicuti veritas est de ratione
 legitimi iuramenti.

QVæstio hæc egregia est, per quam præce-
 dens perspectus elucidatur. Nam, quoniam
 opposita iuxta se posita clarius eluce-
 scunt, à multis, quæ illic se insinuabant, vsque
 ad hunc locum superfedimus. In introitu vero
 examinationis præsentis conclusionis, ob-
 iicit se contra probationem Caietan. qui hanc
 falsitatem deglutire non potest, q. finis iuramen-
 ti sit cōfirmatio humani dicti. Quod tamē D.
 Thom. vt superiori. q. artic. 4. & 5. & hic liqui-
 dis verbis affirmat, & in solutione secundi. Ra-
 tio verò suæ formidinis est: quia cōcedere sub-
 metuit id, quod nobilissimum est nempē actum re-
 ligionis (qualis est iuramentū) referendum esse
 ad id, quod est ignobilissimum, putā ad cōfirman-
 dum hominis dictum, ceu medium ad finem.
 Illic tamen nempē art. 5. satis responsum à no-
 bis est: videlicet, nō esse formidandum, si nem
 iuramenti esse firmare humanū dictū: quando
 quidem hoc ipsum in gloriam Dei refertur,
 quod illic copiosius explicauimus. ¶ Hoc ergo
 prætermisso, non nihil profectō ambiguitatis
 cōclusio habet S. Tho. quatenus generalis est.
 Non enim ad omne periurium videtur requiri
 falsitas. Imò etiam si iuratio sit vera, aliunde vi-
 detur habere posse rationem periurij. Et ratio
 quidem hæsitanda est, quā hic D. Tho. argu-
 mento. 1. tangit, & præcedētī. q. artic. 3. fuit ta-
 da. Ait enim Hieron. super illud Hieremias. 4.
 Iurabis, viuūt Dñs, in veritate, in iudicio, & iu-
 stitia: tres illos comites. scilicet, veritatem, iudiciū, &

iustitiā, sic esse iuramento necessarios, vt quan-
 docunq; illorum vnus defuerit, periurium sit:
 potest autem assilente veritate deesse, vel iu-
 stitia, vel iudiciū, & tūc quidem erit absque
 falsitate periurium. Vt v. g. si quis iuret homi-
 nē occidere: quod patrare intendit, & patratu-
 rus est. Ob hoc ergo argumentū, vt D. Bona-
 uent. in. 3. dist. 39. q. 1. refert nō defuere, qui ne-
 gariūt, omne periurium esse mendacium, imò
 citra mendacium (vt argumentum ostendit)
 aiunt posse contingere. Neque vero Hierony-
 ait, quod vbiusq; aliquis trium comitum de-
 fuerit, sit mendacium, aut falsitas, sed periurium:
 insinuans, q. citra falsitatem, & mendaciū po-
 test esse periurium. Et certē id ipsum ratione
 confirmare videtur. Nam cum veritas sit vnus
 comes per se ab alijs duobus distinctus, fit, vt
 perueritas iuramenti accidere possit absque
 falsitatis vitio, per hoc, q. desit, aut iustitia, aut
 iudiciū. Hoc tamen nō obstante respōdetur
 omni periurio germanam esse falsitatem, pro-
 pter rationem S. Tho. Etenim periurium & legi-
 timum iuramentū ē regione opponūtur: legi-
 timum autem est, veritatis confirmatio. Cum
 ergo falsitas veritati opponatur, exactius D.
 Tho. loquitur, dum ait, omne periurium aliquā
 falsitatem inuoluere. ¶ At verò, vt vera sit hæc
 sententia, non debet accipi falsitas, vt est con-
 traria veritati, quæ est primus iurandi comes,
 hoc enim satis ratio hæc proxima per sua
 sit: quādoquidem absq; illo primo comite, qui
 est veritas, possit periurium accidere: sed accipi-
 tur falsitas, vt sit commune genus ad plures
 falsitatis gradus, & species. Vnde bene ait Di-
 uinus in solutione primi, q. primò, & principali-
 ter (adde, & maximē propriē, & formaliter) per
 iurium est, vbi deest actu veritas, quæ est primus
 comes: tūc enim actu exurgit falsitas. Atq; id
 potissimum dum quis cōsultō. scilicet, & pruden-
 dens intendit, falsum asseuerare. Siuē in iura-
 mēto fiat assertorio, siue promissorio, scilicet,
 quando quis pollicetur, id, quod non intendit,
 facere: vadit enim expressē tunc contra men-
 tem, vbi perficitur ratio mendacij, quā quidem
 falsitatem supra diximus in promissorio semper
 esse peccatum mortale, etiā si quis iuraret, homi-
 nem occidere, quod facere non intenderet.
 Idemq; proinde gradus est, q. quis iuramen-
 to assertorio iurat, id, quod verū est, putans es-
 se falsum. Nam vadit etiā cōtra mentem, atq;
 adeo formaliter est mendacium. Licet è mater-
 rialiter verum iuret: quare semper erit mor-
 tale crimen. Hoc ergo iuramentum suoq; pro-
 prietate, natura dicitur falsum, eo q. verbum
 menti nō consonat: dicitur autem quando est
 promiss-

Bonauent.

cōclusionis
expositio.

Tres falsita-
tis gradus.

promissorium ab effectu dolosum, quia fit ad recipiendum. Ad hunc autem gradum reducitur, cum quis, id quod falsum est, iurat, putans esse verum: ex negligentia tamen quia diligentiam omisit, quam adhibere tenebatur, ut certior fieret. Erit tamen peccatum, non semper mortale, sed secundum negligentiam culpam. Secunda ratio autem falsitas inest periurio, defectu secundum comitis, ne peccatum iustitiam, ut si quis iuret, peccatum mortale perpetrare. Tunc enim licet illud facere proponat, atque adeo in sit ei veritas, quae est primus comes, deest tamen, ratione contrariae obligationis, veritas: quae est quoddam falsitatis genus. Fit enim ipsa iuratione periurus, propterea quod id iurat, quod alia lege tenetur falsum facere. Ita quod licet postea sit factus, tamen iurando deierat, atque adeo quodammodo falsum iuravit in virtute contrariae obligationis. At qui huc ille reducitur, qui iurat non facere opus consilij, & supererogationis: nam licet illud possit implere (ut supra diximus,) ad id tamen non tenetur. Et ideo est quaedam falsitas propter obligationis defectum: quia consultius est postea iuramentum falsificare. Tertium genus falsitatis est, ubi deest iudicij veritas. Nam etsi quis verum quidem iuret putans esse verum: leniter tamen, ac temere, scilicet, aut citra necessitatem, aut citra cordata advertentiam, ut certior veritatis fiat, antequam iuraret, licet in sit illic simpliciter veritas: est tamen quaedam falsitas in potentia, propterea quod qui sic iurat, in periculo iurandi falsum versatur. Sunt ergo tres falsitatis gradus, scilicet, primus simpliciter in actu: secundus in virtute, aut contrariae obligationis, aut contrarij consilij: ac denique, tertius in potentia deierandi. Hac ergo ratione asseritur omni periurio inesse falsitatem, suo cuiusque gradu, & ordine. Qua utique ratione superiori quaestione. art. 3. ut omne periurij genus ad normam Evangelicam prohibitionis exigeremus, quae est, ne nomen Dei assumamus in vanum, triplex vanitatis genus, iuxta hos tres falsitatis gradus, discernimus. Sed arguis, quod neque illis gradibus falsitatis admittis tuere possimus, omne periurium esse mendacium, ut Magister sententiae ait, & D. Thomas consentit. Nam ubi quis id iurat, quod verum esse censet, quod tamen materialiter est falsum, periurus est. Et tamen non vadit contra mentem, atque adeo neque mentitur, hoc enim est mentiri. Et multo minus si id quod iurat, verum est, non tamen veritatis factis exploravit. Respondetur, quod in priori casu vadit contra mentem, quae tenebatur habere, & habuisset, si diligenter rimatus esset veritatem. Et in posteriori quodam

Argumentum in contra praedictam sententiam.

modo dicitur ire contra mentem, propterea quod non habet mentem tam veritatis consciam, & certam, quam iuramento affirmat. In secundo argumento inquiritur, utrum iuratio veritatis per falsos deos, mereatur nomen periurij. Apparet enim potius hoc esse periurium, quam iurare falsum per verum Deum. Ab eo enim, quod in re potissimum est, species, eius perfatur in iuramento autem id, per quod iuratur, praesentius apparet, quam id, quod iuratur: nam illud habet rationem principij, quo veritas confirmatur: hoc autem conclusionis: & secundum Aristotelem in Posteriori principio, potiora sunt conclusionis: ergo iuratio per falsos deos inde potius deberet dici periurium, quam iuratio falsi per verum Deum. Respondet autem D. Thomas. Illud non esse periurium imò periurium ab eo solū quod iuratur fortitur speciem, & nomen. Et ad rationem, ait, discernimè esse inter syllogismos, & morales actiones: in illis namque id quod habet rationem causae efficientis, qualia sunt principia, potissimum est: in moralibus autem potior est finis: & quia finis iurandi est confirmare veritatem, ex defectu veritatis, iuratio, periurium fit. Quapropter etsi iurare verum per falsos deos, peruersum sit iuramentum, speciesque idololatriae, ut art. 3. videbimus, non tamen dicitur periurium quia finem iuramenti non tollit, qui est veritas: ex quo sequitur, non omne paruum, peruersumque iuramentum, esse periurium: de gravitate verò peruersitatis, quae est iurare per falsos deos: quāvis vera sit iuratio, dicemus. art. 3. Tertium argumentum est expositio Augustini in sermone 28. de verbis Apostoli Jacobi, ubi tria profert periuriorum exempla. Primum est illius, qui falsum iurat, putans esse verum. Secundum illius, qui iurat falsum, putans esse falsum. Tertium illius, qui iurat, id, quod verum est, putans esse falsum. Pro cuius expositione notat D. Thomas. actus morales procedere à voluntate, cuius obiectum est bonum apprehensum. Ob idque, ex apprehensione, & intentione aestimanda est morum forma: cōditio autem non apprehensa per intellectum, dicitur materialis. Et quoniam forma est, per quam actio est bona, vel mala, malitia, & bonitas ex intentione iudicatur. Quocirca qui aliquid iurat, putans esse falsum siue materialiter falsum sit, siue verum, formaliter est periurus. Si autem id iurat quod putat esse verum, id tamen forte est falsum nisi aliqua interuenierit negligentia, nullum est peccatum: si verò illa antecesserit, tanta est culpa periurij vel mortalis, vel venialis, quanta fuit in negligentia. Quocirca suo genere peius est periurium formale, hoc est, secundum

2. Argum. D. Thom.

Responsio

3. Argum.

dum intentionem, puta, cum putat iurare falsum, quam materialiter est, cum putat iurare verum, licet sit falsum. Ob id enim subdidit illic Augustinus. Quia reā linguā non facit nisi rea mens.

ARTICVLVS II.

Utrum omne periurium sit peccatum.

NON querit de quantitate peccati venialis, aut mortalis: hoc enim articulo proximo reservatur. Sed in genere, an sit peccatum. Et respondet unica conclusione affirmatiua, quod omne periurium est peccatum, asserta ab Augustino. Ioco modo citato super Iacobum, ubi generaliter de periurio loquens, ait: Videte quam ista detestanda sit bellua, & de rebus humanis exterminanda. Et ratione praeterea sit lucida. Diximus enim supra legitimum iuramentum esse actum religionis, per quem & Deum fateamur omnia scire, quantum ad intellectum, & omnibus velle prospicere, & providere quantum ad voluntatem. Qui autem ipsum in teste falsi profert, aut ignorantiam lateam Deo inurit, videlicet, quod aliqua eum lateat veritas, aut prava voluntatis, nempè, quod consulto velit falsum attestari, quorum utrumque contra eius debitam reuerentiam, impium est: sit ergo manifestum, periurium omne delictum esse religioni contrarium. Res est clara. Nam quādo nihil absurdi esset aliud in periurio, quam quod vniuersum, ut modo dicebamus, quodāmodo includit mendacium, esset peccatum. Nam mendacium, absque peccato, fieri non potest verum. Propterea periurium, vitium est priori decalogi tabulae aduersum, videlicet, transgressio secundi praeccepti, Ne iures vana peripluris. Iam enim (ut proxime dicebamus) art. 3. superiori quaestione expositos tres gradus reliquimus vanitatis in iuramento falso, iniquo, & temerario. Quapropter duplici ratione intrinseca, & inseparabili periurium est peccatum, videlicet, & quia mendacium includit, & quia per ipsum Deus contra religionem de honestatur. Atque adeo ceteris paribus simpliciter mendacio absurdus crimen est. Sunt autem qui dicant ut Bonauen. in 3. dist. 39. q. 1. periurium esse contra octauum mandatum: Ne quis falsum testimonium dicat. At verò hoc accidentarium est periurio. Nam falsum testimonium dicere, & citra iurandum vti venire potest, & peculiariter habet materiā: nempe certam speciem iniuriae, quae proximo interrogatur: iuramentum verò multo habet amplio

conclu. 10.

rem syluam. Sanè eū ad assertorium, & promissorium protendatur in omni materia. Hic autem articulus, quoniam in subsequenti patentior fiet, pluribus non indiget modo verbis. Primum argumentum S. Tho. est. Quicumque non implet, quod iuramento firmatur, periurus esse videtur: quādo quis autē iurat facturum se illicitum, puta, adulterium, vel homicidium, si id facto expleat, peccat: ergo si non faciat non peccabit: aliis esset perplexus: & tamen tunc videtur periurus non verificando id, quod iuravit. Ergo non omne periurium est peccatum. Respondet autem quod eiusmodi iurās, iurando quidem sit periurus, quia id iuravit, quod tenebatur facere falsum. Neque verò eō quod non implet, fit reus periurij. Cuius ratio notanda est: quia illa non erat materia periurij. Quare nec implendo; nec non implendo fit ob id periurus, sed implendo cumine homicidij, vel adulterij peccaret: quia (ut supra declaratum est,) iuramentum illud reliquit materiā illi illicitam in sua natura. Et eodem ferè modo respondetur ad secundum, quod ille, qui iuravit opus supererogationis non facere, non tunc quādo non implet periurus est: imò consultius facit iuramento cōtraueniendo: quia illa non erat materia iuramenti: sed quādo iuravit, tunc fuit periurus. Ad tertium de illo, qui promittit facere voluntatem alterius, quam post cognoscit esse iniquā, aut duram, aut importabilem, qui videtur non soluendo promissum non delinquere & tamen esse periurus. Respondet quod nemo se alteri obligare potest, nisi sub debita conditione, scilicet si id, quod ei mandauerit, fuerit licitum, honestum, & tolerabile: & ideo ille nec delictor est, nec periurus. Circa hoc igitur assertum harere quis forsitan dubius posset, utrum quicumque voluntatē se alterius in genere facturum iure iurando pollicetur: mortale delictum committat. Sunt enim, qui re vera non citra iniuriam, antequam suam voluntatem exponant. ab amicis petunt, ut quicquid ab eis ex postulauerint, sibi cōcedant. Ea enim fuit matris filiorum Zebedaei apud Christum postulatio, Matth. 20. qui eum adorabat petens aliquid ab eo. Et matris Salomonis apud filium. 3. regum. 2. dicentis: Petitionē vnā paruulam ego deprecor à te. Est ergo dubium utrum illa generalis cōcessio, crimen sit mortale maxime si sub iure iurando fiat. Ambiguitatis autem ratio à parte affirmatiua est, quod qui iurat se quicquid alter petierit praestitutum, in confuso pollicetur etiam malum perinde ac que ille, qui iurat se homicidium facturum. Id quod Herodis exēplo cōprobatur, Mar. 6. Nam propter

3. Argum.

Dubitatis

pter iurandū, sub quo Herodiadi, quicquid petisset, fuerat pollicitus, capite obruncavit Ioannem. A parte verò negatiua extat nihilominus argumentum, q̄ eiusmodi pollicitationes multi imprudentes faciunt, qui tamen non arguuntur lethalis criminis. Respōdetur duos esse hac parte imprudentiæ gradus. Primus est, eiusmodi petitionibus generalibus nequaquam, antequā explicentur, annuere. Id quod Christi exemplo didicimus. Nihil enim Zebedei uxori cōcessit, antequā interrogaret: Quid vis ac subiudē petitionem intelligens renuit, dicens ad filios: Nescitis quid petatis. Quocirca eiusmodi postulationibus antequā intelligantur, sub iuramento assensum præbere animo absolute implendi quicquid ille petierit, peccatū mortale est, genere suo. Nā qui sic iurat, animo desinat, etiā absurdū, si postuletur, facere, uti Herodes. Dixerim genere suam ex circumstantijs fieri hæc potest promissio citra culpam: videlicet, cā inter viros probos vsu venit, nēpe, quādo iurās certo scit nihil ab alio deponendū, nisi quod more & iure fieri possit, neq; si aliud poposcerit, id se facturum timet. Vix tamen à culpa saltem veniali tale promissū excusari potest. Et ideo viri prudentes, & præsertim principes, ac publicæ potestates nequeunt citra imprudentiæ notam eiusmodi petitiones concedere, & ut illis imprudentia id promittere, imprudentia alijs est petere. Secundus (hoc deficiente) prudentiæ gradus est, illa facta cōcessione, ubi postea cōstitit iniustū peti, non stare promissio. Quod nos Salomon exēplo docuit, sanē qui petitionem matris, postquā illa suam mentē aperuit, implere renuit. Quoniā in eiusmodi promissionibus cōditio honesti, etiā si iurans eam nō apposuerit, subintelligitur. Vnde Agesilaus rex, cū quidā illum improbē postulando irgeret, dicens, sibi id, q̄ petebat, promississe, quali illa ratione fas nō esset negare, respondisse fertur: Si quidē iustum est, q̄ petis, promissi: sin minus dixi, non promissi. Et iuridicum axioma est, in malē promissis rescindendam fidem. Extreme nam ergo dementiæ in Herode fuit propter iurandū, per quod in cōsilio Herodiadi fuerat, quicquid postularat, pollicitus, nefandū illud scelus patrare. Tametsi nō tam ex iurandi religione, q̄ ex amoris turpitudine illud emanauit. ¶ In quarto argumento explicatur quem admodum obligatio iuramenti vnus personæ nō transit in aliam. Neq; verò in aliam materiā. Argumentū enim est: Promissoriū iuramentū ad futura se extendit: potest autē obligatio illa per rei mutationē tolli. Quod enim

Duo imprudentiæ gradus.

Agesilaus.

ciuitas modò iurat, succedentibus nouis ciuibus, aut canonicis, obligatio illa minimè illos ligat. Et canonicus dum hæc statuta iurat, alia si addantur, seruare non cogitur: & nihilominus isti ciues, & canonici vidētur quodammodo iuramentum trāsgrēdi: ergo nō omne per iurium est peccatū. Respōdit autē est quadripartita. Primum renim notandū iurandū esse actionem personāle, & nō cōmunem. Sicut enim tota ciuitas excommunicare nequit: ita nec tota ciuitas iurat nisi vel singuli iurent, vel in singulari vni facultatē faciāt hoc pro omnibus iuramentū præstandi. Quare virtute iuramenti quod vnus facit, nemo alius ligatur. Ob idq; quotiescunq; aliquis in senatū, aut in capitulū recipitur, tenetur statuta iurare: aliās ciuitas mutatis ciuibus aullo tenetur iuramento à maioribus præstito. At tamen secūdò quod teneretur quicūq; ciuium etiam iniuratus exequa fidelitate. Nā qui sit honorū particeps, sit subindē & onerum: si autem non seruaret, nō esset ob id periurus. Quia utiq; ratione etiā si pater iurauerit quippiā soluere, non tenetur filius, ipso defuncto, vi iuramētī paterni id soluere, ita vt nō soluens sit periurus: sed tenetur tanquā hæres, paternum debitum reddere: verum est tamen, quod paternam iuratio arctius perstringit hæredem, quā si nō fecisset iuramentū. Pari modo si rex, episcopus, aut canonicus ad dignitatē absq; vilo iuramento admitteretur: non perstringeretur virtute iuramenti antecessorū constitutionibus stare, teneretur tamen ex cōmuni fidelitate, postquam dignitate, & eius fructibus, & honoribus fruitur, iura illi annexa seruare. ¶ Per hæc de iure iurandis censendū est, quæ causarū patroni, & procuratores nomine suarū partium præstant. Id enim dupliciter fieri potest: vno modo absq; speciali facultate partis ad singulare illud iuramentum præstandū: & tunc ille, pro quo iuramentum præstitum est, non sic ligatur, vt si nō impleat, periurus sit: tenetur tamē stare verbo procuratoris, virtute potestatis, quam illi dedit ad sua negotia transigendum: si tamen dñs causæ ad singulare aliquod iuramentum præstandū agenti suo dedit: tunc iuramentū procuratoris perindē ligat dñm, ac si ipse iurasset. Nā etsi iuramentū perindē, atq; matrimonialis cōtractio, actio sit personalis, potest nihilominus p̄ destinātū ad id procuratorē, ceu matrimoniu, celebrari. Sed rogas: Nunquid dum quis procuratorē in propria causa instituit, potest illi generalē facultatē facere, quodcunq; iuramentū exhibendi, quod ipse iudicauerit esse licitū? Respōdetur, nequaquā id fas esse taliter,

Quadrifida responsio.

De iuramentis alterius nomine prestandis.

Conclusio.

vt iura-

vt iuramentū procuratoris, suum ipsius reputetur. Cuius profectò ignorantia multi laborant. Nam iurare nemini quācunq; veritatem licet, sed illam tātum, quam prius certò cognouerit. Et ideo illa generalis facultas iniqua esset, & illegitima, atq; adeò iure non admittenda, nisi in singulari, dñs causæ agenti suo dicat: Iura meo nomine hoc. Quo fit vt illa iuramenta procuratorū, nomine suarum partium, potius sint caremonia iuris, quibus partes stare tenentur, si modo licita sit, & honesta. Tertium dictum D. Thom. est, quod canonicus, vel senator, iurans statuta ecclesiæ, vel reipublice non iurat, nisi illa, quæ illuc vsq; edita sunt. Et ideo si aliqua superaddantur, non tenetur illa, vi iuramenti seruare: nisi intenderit non solum facta, sed faciendā custodire. Tenebitur tamen tanquā socius illius familiæ, vel reipublice, quæ vim habent coadiuam legum, si honesta sint, & alijs conditionibus iustæ legis ornata. Circa illud tamē verbū, nisi intenderit se obligare etiā ad futura, notandū, illam intentionē nō esse licitā, nisi tacita conditione, si edenda statuta fuerint vnde quaque iusta: imò nec cum tali conditione esset omnino prudentia sic iurare: quia (vt modò dicebamus) nemo debet, nisi illa, quæ certo nouit, iurare.

ARTICVLVS III.

Utrum omne periurium sit peccatum mortale.

ost quā in genere cōstitutū est omne periurium esse peccatū, interrogat in specie, an omne sit peccatū mortale. Et respondet vnica cōclusio affirmatiua. Periurium ex sui ratione est peccatū mortale. Cui⁹ prima ratio est: quicquid est diuino præcepto cōtrariū, est peccatū mortale: periurium autē est cōtrariū illi præcepto, Leuit. 19. Nō periurabis in nomine meo. Ergo omne periurium, sui ratione, est peccatum mortale. Secūdò probatur. Nam id, propter quod aliud est tale, vt verbis Philosophi in Posterioribus loquamur, magis est tale: vti aqua est calida propter ignē, virtuosior est in igne calor. Confitemur autem id, quod per se est veniale peccatū, vt otiosum verbū, si fiat in Dei contēptum, fieri mortale: ergo fortiori ratione periurium, quod suapte natura contēptum Dei innatū habet, quia est vitium reuerentiæ Dei è diametro aduersum, erit peccatū mortale. Pōterit autem ratio paulò differentius sic in

formari: Peccatū mortale est, q̄ Dei, proximi ve charitati aduersatur: Omne autē periurium diuinæ charitati repugnat. (Deū enim eiusque religionē despiciere, charitati eius aduersatur, vt documento in hominum ciuilitate constat) ergo est mortale scelus.

Articulus hic vastissimum nobis aperit disserendi campum. Et primum omnium cōclusio D. Tho. cum suis probationibus, neque adeò perspicua est, neq; omnino certa videtur: Si. n. rationes animaduertas, id duntaxat concludunt, quod periurium genere suo sit peccatū mortale, sicuti furtū, & homicidium: & tamen titulus quæstionis fuit vniuersalis, Vtrum omne periurium in individuo, quomodocunq; fiat, sit mortale. Et videtur in solutionibus argumentorum partē affirmatiuā in vniuersum su finire. Et vt art. 7. dicebamus, periurium assertorium in quātuncunq; leui materia fiat, est mortale: neq; in hoc simile est furto, q̄ ratione tenuitatis materiæ potest esse veniale. Sed tamen ex altera parte extat argumentū: neq; in promissorijs, neque in assertorijs omne per iurium esse mortale. Iam enim suprā diximus, si quis iuramento promittit rem leuissimam, quā nō soluat, esse periurium: nō tamē mortali ter peccare. Et si quis iuret, venialiter peccare, periurium facit veniale. Item si quis citra iudicium discretionis iuret, putans id esse verum, quod iurat, est periurus, & tamē nō semper lethaliter peccat, sed tantū, quanta fuerit negligentia. Dubia est ergo conclusio S. Tho. an intelligat periurium ex sua tantū ratione generica esse peccatū mortale, an verò vsq; adeò ratione intrinseca, vt omne in individuo sit mortale. ¶ Ad quam quidē quæstionem, per vniuersas periuriorū species discurrentes, septē cōclusio nibus respondemus. Et, vt ordinē à nefandissimis auspicemur, prima cōclusio sit: Scelestissima periuriorū specis est blasphemia, & inter blasphemias, illa, quæ est idololatria, vt p̄ falsos deos, seu veraciter, seu mendaciter iurare. Blasphemix, inquā, multæ sunt species, illa tamen sola ad nostrū facit propositū, quæ sub forma sit iuramētī. Et quod eiusmodi iuratio sit omninū impientissima, nemo dubitare possit, nisi qui Aug. ad Publicolā segniter, & absq; discretionē audierit. Et refertur. 22. q. 1. canon. Monet, At quippe q̄ sine vlla dubitatione minus malum est per Deum falsum iurare veraciter (quod est blasphemia) q̄ per Deū verum fallaciter: quod sit citra blasphemiam. Quāto enim (inquit) per quod iuratur est sanctius, tantò magis est poenale periurium. Nihilominus conclusio nostra verissima est. Nā blasphemia, ge-

Dubia circa conclusio nem.

Respōsa du biorum.

Conclusio.

Impientissi ma iuratio per falsos Deos.

August.

Xx 4 nere

nere sit peior est simpliciter per iurium. Est namque blasphemiam, male dicitur, & conuicium in Deum ipsum iactatum, quo vel honor ipsius & dignitati quipia detrahitur, vel, quod ei non conuenit, impingitur. Quapropter per per iurium veritas eius in dicendo de honore statuitur: per blasphemiam vero sua ipsius veritas in essendo offenditur, quae autem per falsos Deos iurat, in signe blasphemiam genus Deo impingit. Sanè qui honorem vni Deo debitum, alijs, qui non sunt eo digni, impartitur. Secundo apertius arguitur: Blasphemiam vt. 2. 2. q. 13. author est D. Thom. confessioni fidei opponitur, quae primum est totius religionis fundamentum: estque idcirco infidelitatis species, atque adeo contra primum mandatum de vno colendo Deo committitur: cum per iurium non fiat, nisi contra secundum. Peccatum autem quod primo mandato opponitur, magis impium est, quod fit contra secundum. Et tertio inde id fit manifestum, quod qui per falsos Deos iurat, manifeste iurans idololatra est, vt potest qui actione illa pseudodeos colit, ac si illis, aut supplicaret, aut thurificaret. Vnde Hieronimus, vbi cumque Deus filijs Israel a qua libra impropertat: nempe & quod ab eo, ceu a potestate descissent, & quod iurarent in his, qui non erant dii. Quapropter Chrysostomus in in per se et o: Idololatra te, inquit, facit omnis, qui per aliud a Deo iurat: idololatra vero seculus facit legem, quam per iurium. In summa, qui Deum distinetur esse solū Deum, atrocitatem ei inrogat iniuriā (vt potest qui in sua ipsius substantia, & quidditate impius est, qui contra eius scientiam, & dignitatem ipsum allegat in testimonium falsi: ergo enormius contra ipsum delinquit. Imò verò, vt Augu. ipsum sui ipsius interpretet huc appellemus, in libro contra Mendacem ait: Blasphemare ideo peius est, quod peierare, quod peierando falsa rei adhibetur testis Deus: blasphemando autem de ipso falsa dicuntur. Ergo cum te vera qui per alium, quam per verum Deum iurat, aut per creaturas in ipsum relatas falsum dicat de Deo vero, putat quod non sit solus Deus, fit vt multo impius sit iurare per falsos Deos, quam peierare. Sed ais forsitan hoc tantum concludi, quod falsum iurare per Deos falsos, sit peius, quam per Deum verum. Imò vero id ipsum concluditur etiam dum per falsos Deos verum iuretur. Nam illic impietas idololatriae permixta est: hoc est, falsorum deorum cultus. Dicendum ergo est ad Augu. quod cum illic de solo per iurium loqueretur, docere cogitauit, quod quantum ad rationem attinet per iurij, cuius quidem substantia est falsum iurare, minus malum est, veraciter iurare per falsos Deos, quam mendaciter per Deum verum:

imò illud (vt articulo dicebamus) non est per iurium. Et ad id attendit, quod dicitur subdit, quod quanto id, per quod iuratur, sanctius est, magis est peccata per iurium, si eius intrinseca rationem consideres. Nihilominus ratione idololatriae, quae illic involuitur, nunquam Augu. negasset esse de huius per iurium grauius. De finitio autem qua sionis huius, aliam suscitauit, videlicet, vt rrum liceat ab idololatra iusiurandum per suos Deos petere, & recipere. Apparet enim id non licere. Nam cum ipse iurando etiam verum per suum Deum, actum idololatriae exerceat, atque adeo enormiter peccet, videtur ille, qui tale iuramentum exigit, socius eiusdem criminis fieri. Augu. nihilominus eodem loco affirmatoriè respondet illud esse licitum. Et ratio est, quod cum idololatra more, & vsu paratissimus sit per suos Deos iusiurandum praestare, ille, qui illud recipit, non magis eum mouet, quam vsurarium ad suam nequitiam paratum, ille, qui mutuum ab illo sub faenore petit. Quare neque se illi in illa iniquitate associat, sed vitatur eius fide: non quidem catholica, per quam Christiani sumus, sed naturali fidelitate, quam mortalium quicumque cuiuscumque sit religionis in pactis, & faederibus seruare tenentur. Id quod ex exemplo Laban, & Jacob confirmat, qui (vt Genes. 39. refertur) cum socerum iniuriam, mutuo sibi iurauerunt per Deum, Jacob & Deum Nachor patris Laban. Et idem innuitur Genes. 26. de Isaac, & Abimelech, quorum vterque forte alicui per proprium Deum iurauit, licet vt ait Augu. non sit ita compertum. Ex quo fit consequens, quod tam idololatra, quam gentilis iusiuratum suum seruare teneatur. Non quidem ex vi religionis, quae falsa est, sed ob fidelitatem humanam, quam secundum suam conscientiam iusiurando confirmauit. Atqui hic est legitimus sensus Augu. ubi ait, quod qui super lapidem falsum iurat, per iurum est. Quod quidem glossa nescio quo modo interpretameto aliorum vertit, quam res habet. Ait enim Augu. in suos patres cianos reprehendere, qui cum super libri iurare debebant, lapidem aliquem, loco libri, supponebant, vt eos deciperent, quibus iurabant. Quibus ideo ait Augu. iuramentum ligari, quandoquidem alij putabant illud super librum fieri. Glossator autem, bene testatur verba Augu. in proprio loco non consuluisset. Alia alij etiam Theologi illo loco assignunt, quae non sunt relatu digna. Augu. enim illic non loquitur, nisi de iuramentis gentilium, quibus inter omnia solennissimum erat per

Alia quaest.

Gentilis tenetur iuramentum seruare.

per Iouem lapidem iurare. Inde tractum, vt est apud Liuium lib. 1. apud Gellium, & apud vniuersos Latinos, quod caeremonia in eundem socerum erat, vt pater patratus, manu tenens lapidem conceptis verbis iuraret; & tunc suum lapidem de ferire. Ex quo sermo ille deriuatus est, ferire socerum. Illum ergo lapidem, appellabat Iouem, quatenus testis socerum erat. Ait ergo Augu. non quod qui super, sed qui ad lapidem, scilicet, Iouem lapidem iurat, quauis re vera non iuret per rem sanctam, iurat tamen per eum, quae putat esse sanctum. Et ideo tenetur fide illam seruare. Sed rogas fortasse, vt rrum talis idololatra ratioe iuramenti, arctius sit deuinctus, quod si absque iuramento fidem suam obligasset. Augu. enim ad Publicola hoc duntaxat ait, quod qui per Deum falsum iurat verum, semel peccat, quia iurat per quem non debet: qui autem per eundem iurat falsum, bis peccat: quia praetera iurat falsum. Et id est, si non impleat iuratum promissum. Respondetur autem eiusmodi Ethnicum non teneri arctius absoluta obligatione, ratione iuramenti: quoniam illud frangens nulli vero Deo, aut rei sacrae iniurius est, sed illi penitus, cui fide frangitur: neque veram religionem contaminat: sed tamen tenetur ex hypothese, id est supposita eius fallaci conscientia, quam putat per verum Deum iurare. Est enim Theologu axioma, erroneam conscientiam obligare. Huic enormitati secundo gradu iurandi per creaturas more gentilico, quamuis qui iurat, Christianus sit, & non idololatra, vt per solem, per Mercurium, &c. quod. 22. q. 1. can. clericum. Carthaginense Concilium, vt blasphemum, damnat: quem canon 6. superior. q. ar. 6. emulius exposuimus. Tertio ordine blasphemiam veniunt Christianorum, quae formam habent apostasias. Quas sunt quinque: illa verba in Hispanis damnata, scilicet: Non credo in Deum, seu, vt fingunt, de Deo discedo. Item, de Deo renego, quod est ipsum abnegare, & abiurare. Et Pese, hoc est Deo displicere, eumque tædeat huius, aut illius rei. Ac demum, per Dei vitam. Prima namque tria genera significatione infidelitatis habent, & fidei abiurationis. Est tamen ad notandum huiusmodi blasphemias non esse re vera apostasias. Nam qui sic iurant, non habent animu desciscendi a fide, sed irae impetus verba illa extorquet blasphemata. Etenim vt vera apostasia, & defectio a fide ex superbia nascitur, vt haereticoru exemplo constat, sic huiusmodi Christianoru blasphemias flammata bilis profert. Sunt tamen, supra quam dici potest, enormissimae. Sic enim de fide blasphemare, quam in baptismo profitemur, etiam apud

Alia quaest.

Secundus blasphemus gradus iurandi

Concil. Carthaginense. Concilium.

Iuramenta Hispanorum

Nota:

blasphemiam enormitas.

Peena anti qua blasphemiam.

Pese:

Per Dei vitam

Authenticum Constantia.

Turcas, & impurissimos idololatrias esset exhorredu. Quare non est estimanda huius impietatis immunitas de sola ciuili poena, quae leuissima est, caeteris. Est enim contra cotrouersiam latissime grauior culpa apud Deum, quam homicidium: quandoquidem, vt supra iam collatum est, sit fidei contraria, quae ad primum legis mandatum attinet. Ob idque inquisitores etiam haeretice prauitatis in blasphemos solent animaduertere. Imò antiquitus poena acerrima in istis plecebatur blasphemus. Legitur. n. Leuit. 24. Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suu: & qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur: lapidibus opprimetur omnis multitudo: siue ciuis, siue peregrinus fuerit. Omnis, inquit, multitudo: quoniam vniuersi vindices esse debent honoris Dei. Ita vero res publica, non quo crimina grauiora sunt, acerbius vlciscitur: ea in iudicio Dei relinquit, sed quo magis sunt pacem ciuilem perturbantia. Qui autem ait Pese hoc est, Deum tædeat eò blasphemus est, quod bilem, quam de alio concepit, in Deum respicit, & quem ira habet corruptu affectu, eundem Deo impingit: quod nefandissimu est. Dicere autem Per vitam Dei vt superiori quaest. artic. 6. dicebamus, non est Dei vitam in testem simpliciter adducere: alio qui non esset blasphemus: sicuti neque illud: Viuit Deus, sed est nefandissima execratio. Etenim sicuti dum ais, per vitam patris, aut filij, illa, nisi verum dixeris, vltioni Dei subdis: sic dum ais, per vitam Dei, perinde eam videris eius ipsius iudicio subijcere, ac si posset Deus de seipso supplicium sumere. Sunt & blasphemiarum non infime species, iurare per membra Dei, vt per caput, per sanguinem, per iecur, & per alia membra, quae nominare depudet. Nam praeter quod Deo videantur isti membra tribuere, etiam fide membra Christi id intelligant, enorme conuicium, & contumelia est. Quandoquidem hoc non est membra in testimonium asserre, sed vituperij Christi fordidare, sicuti nefas est iurare per interneratam Deiparae virginitatem. Ob idque mirari fatis nequeo, cur publica potestates, si non Evangelium, saltem Authenticum Constantinianum consulunt de hac re, cuius titulus est: Vt non luxuriantur homines contra naturam, ne iurent per caput, aut capillos Dei, & ne Deum suum blasphement. Vbi iurare per capillos, nefando exequatur flagitio, quod fit contra naturam. Quin verò (vt supra diximus) grauior illo est blasphemandi impietas. Quocirca propter hauiusmodi peccata (vt illic habetur) seuire saepenumero Deus solet in genus humanu. Nōc. f. Xx 5 vrbium

Negatur consequentia. Si enim eo pacto quis opponeret ei obicem vt nequiret absq; culpa mortali eius inspirationi auscultari, ipsa obicis appositio esset mortalis: qui autē iurat non facere opus supererogationis, nō obstante iuramento, potest optime Spiritui sancto obedire. Et ideo non est alia culpa, quā quod cōtra consilium Spiritus sancti iuravit: quod natura sua ideo non est mortale, quod ad consilia sequenda nemo tenetur: est nihilominus irreuerentia quædam faltem venialis. Secundo etiam conclusio verificatur, vbi quis iurat, promittendo rem sterilem, & omnino vanam: vt cum quis iurat lenare festucam, aut rescindere vngues tali die, aut id genus alia, quæ nullius sunt emolumentum: iuramenta enim hæc ob id sunt peccata, quod nō sunt obligatoria, sunt que subindē vana. Haud tamen condemnanda sunt mortalia, postquam etiam citra peccatum nonnunquam implere possunt, vbi impletio cōtra bonos mores non vergit. Tertio, conclusio vera ostenditur, vbi quis iurat aliquid se facturum, quod non est nisi veniale malum, nempe iocose mentiri, aut otiosum verbum loqui. Tunc enim quia illud iuramentum implere, non est nisi veniale, consequitur vt neq; illud fieri, grauiorem afferat culpam. Quod si in contrarium arguas: Qui illud iuramentum emittit, tenetur illud falsificare non implendo: ergo in virtute facit iuramentum falsum: quod videtur esse mortale. Respondetur, quod quamuis teneatur illud falsificare, solum teneatur sub reatu veniali. Et ideo licet iuramentum sit quodā modo falsum, non tamē inde fit esse mortale: iā enim supra regulā illā quod omne iuramentū falsum sit mortale, præmōstrauimus non esse vniuersalē, nisi assertorio: quare si dū ille (de quo loquimur) iurat, nō habet intentionē implendi illud, esset mortale, nam esset assertio contra mentem. Sed tamen obligatio promissorij iuramentū debet censerī, (vt dixim⁹) ex parte obiecti. Vnde quādo obiectū (hoc est materia) non est nisi veniale, iurare id facere, cum intentione faciendi, non erit grauius, quā veniale. Quartō, deniq; & postremo verificatur conclusio (vt superiori quæst. art. 7. disputabamus) quādo quis sub iuramento pollicetur rem parui momenti: quod quidē profecto (vt reor) non est nisi veniale.

¶ Sexta conclusio. Nō omne iuramentū assertoriū, licet sit vanū, atq; illicitū, & subindē quodāmodo periurium, est peccatū mortale: sed crebrō veniale. Conclusio hæc veritatem obtinet, vbi periurium solo defectu pertij comitis committitur: quod quidē non simpliciter (vt ar-

bitror) sed secūdū quid periurij nomine denatur. Primum, vbi quis verum, certūq; iurat, sed tamen sine necessitate: quod plurimū illis qui iurare assueverunt, accidit: vt cum quis iurat Solē lucere, aut pluere, dū ita est, & similia. Hæc enim iuramēta, quia vana sunt, culpa nō vacāt, sed tñ, quia vera existūt, & certa, mortalem labē nō impingunt. Vbi autē quis pro certo id iurat, quod certū nō habet, plusculū difficultatis emergit. Est ergo animaduertēdum quod ad iudicandam verum ne sit, an falsum iuramentum, non tam ad rem iuratā, quā ad mentē iurantis attendendū est. Si enim quis id iurat, quod post legitimū examen certō putat esse verum, licet fortē sit falsum, nullatenus delinquit. Et vice versa dum putat esse falsum, pro vero iurat quamquam fortē sit verum, nihilominus periurus est: vt supra, art. 1. ex mente August. explicuimus. Requirit autem iuramenti reuerētia, vt. q. præced. art. 7. adnotauimus, non solum vt verum iuretur, sed vt nihil homo iuret anteq; pro rei qualitate certus sit, verū esse, q; iurat. Dixerim p. rei qualitate, & dignitate. Nā non æqua diligentia in omni materia requiritur, ad veritatē perscrutandā, quæ iuramento asserenda est, sed in rebus egregijs, atq; arduis multo maior, quā in his, quæ sunt minoris momenti. Imo quandoque res potest esse tam peruaia, vt sine vlla discussione possit iurari. Culpa ergo iurandi rem incertam pro certa æstimanda est penes negligentiam, hoc est, penes omissionē diligentia, quæ pro dignitate materiae erat adhibēda. Quæ quidē indiligētia tāta esse potest, vt faciat peccatū mortale, tāq; remissa, vt non cōstituat nisi veniale: id quod iudicio prudētis pensandū est. Veruntamē circa has duas cōclusiones ingens ex dictis D. Tho. cōtra seipsum exurgit argumentum. Cōstituit enim in 2. art. omne illicitū iuramentum, quodāmodo dici periurū, etiā illud, cui solus deest tertius comes. Et in secūdo vniuersim cōstituit omne periurū esse peccatum, in tertio vero ait omne esse peccatum mortale. Quod si verū est, falsæ sunt quinta, & sexta cōclusiones nostræ de peccato veniali asseratæ, quod profecto concedere enormis apparet error. Quis enim mortale peccatum in vero iuramento, & certo cōmitti asseruat, ob id solū, quod non erat necessariū? Ad hoc ergo respondetur (vt bene Caic. hoc loco speculatur) periurū vno modo dici simpliciter, & altero secundū quid. Et est distinctio Bonauent. ad hoc propositū in. 3. dif. 3. ar. 1. q. 1. Periurū enim simpliciter est, id, quod præcipue, potissimoque fini iuramenti aduersatur, qui est veritatis confirmatio, &

Adnotāda.

Argumentū

Periurū simpliciter, & secundū quid.

6. Conclusi.

tio, & attestatio: videlicet, omne assertorium periurū, quod fit contra mētem, scilicet, quoties, quis id iurat, quod putat esse falsum, aut si iurando promittit, quod tunc facere non intendit: vt in præsentiarum secunda nostra conclusio asserit est. Huic enim periurio deest primus comes, nempe veritas, quæ illud cōstituit simpliciter periurū. Huic autē annexū est & illud, q; in tertia conclusioe subieciimus iuramento promissorio rei, quæ sine peccato mortali impleri non potest: quippe quod in virtute etiam est iuramentum falsum: quādo quidem qui illud emittit, tenetur sub reatu peccati mortalis falsum reddere. Reliqua verō illicita iuramenta, tamen si suo gradu dicantur periuria, sortiuntur tamen hoc nomen secundū quid: quoniam non ē regione fini iuramenti obuersatur, qui est confirmare, attestariq; veritatem, vt patet, si per singula discursas. Nam in promissoriois quinta conclusioe saluatur veritas: quæ finis est iuramenti in intentione iurantis, sed quoniā ratione materiae obligationes deinde resultant non ligat sub reatu mortali, fit, vt neq; periuria ipsa sint mortalia. Atque idem ijs accidit assertorijs, quæ hæc sexta cōclusioe protulimus. Salua enim in illis fit veritas, in intentione iurantis, sed quia aliunde contrahunt rationem culpæ, non oportet semper esse mortalia. Hæc autem oculatijs discernas, si vires duas iuramenti, quas quæst. præced. art. 7. dignouimus, mediteris: quarum prima est veritas assertoria, confirmatoria, & testificatoria: quæ semper obligat sub mortali reatu, sed altera est obligatoria, quæ resultat ex iuramento promissorio, & huius grauitas ex natura obiecti pensanda venit.

Vnde conclusio D. Thom. huius articuli, scilicet: Periurū, ex sui ratione, est peccatū, si accipiatur vniuersaliter pro vniuersis indiuiduis: restringenda est ad periuria simpliciter, in secunda, & tertia cōclusionibus expressa. Si verō vt sonat, intelligatur, solum quantum ad genus: sicuti si dicas fertū ex sui ratione est peccatum mortale, non opus habet restrictione: sed nihilominus illa, quæ in quinta, & sexta cōclusionibus allata sunt, ratione materiae excipiuntur, vt nō sint nisi venialia: sicuti suffurari obulū. Est nihilominus magno perē necessarius tertius comes, nempe iudicium, & circūspectio iuramenti, quæ multa habet membra. Primum (vt dicebamus) vt magna necessitas interueniat. Hæc autē necessitas inde primū iudicāda est, quod sit res dubia: nam vbi res liquet, frustra iuratur, & idcirco improbe. Et præterea requiritur, vt id quod iuratur, sit

Vires duæ iuramenti

Sensus cōclusionis. D. Thomæ.

Necessitas iuramenti

dubium, non aut iuris, aut scientiæ, quod alijs methodis, vt potē, vel autoritate, vel ratione terminandū est: sed quod sit dubiū facti, idq; tale, vt alia via, q; per iuramentum innotescere nequeat. Mox, rei magnitudo æstimanda quæ quæ est, & pietas, vt, videlicet, digna sit, cuius Deus sit in testem accersendus: nā pro re leui iurare, pro qua non modo regō, verum neq; vrum honestū in testimoniū euocares, citra diuinum contemptū fieri non potest. Sed debet præterea tum vsurpatio diuini nominis, tum & periculum peferandi, quod à iuramento imminet, magnitudini necessitatē cōpensari. Id quod tam ille qui iurat, quā alter, à quo iurare cogitur, tenetur animaduertere. Imo efflagitat præterea iurandi ratio, & vt forma certa, & ordine fiat in iudicio fore: ea nimirum religione, qua secundū leges consueverunt iuramenta celebrari. Putā super altari, tactis Euāgelij, & cruce, vel saltem in præsentia iudicis, concessio prius iuraturō iudiciariū tempore, vt se cum maturē deliberet, quid est, q; iurat. Quo circa iuramenta, quæ vocantur libera, hoc est, quæ priuatim extra iudiciū fiunt, per quā rarissimē excusari possunt à culpa, saltē veniali ex defectu necessitatis. Exemplo nobis sit Paul. ad Rom. 1. vt discamus quā circumspectē, quantaque cū reuerētia sit nobis diuinum nomen per iuramentū no minandū. Iuravit primō in scriptis, quia nō ita de calamo, vt de lingua, quippiā potest inconsultum decidere, & dere præterea, tum occultissima, tum etiā necessaria ad conciliandos sibi Romanorum animos: Testis mihi est Deus. Ecquis vero Deus? cui seruiō, nō vtcunq; sed in spiritu meo, in Euangelio filij eius, quod sine intermissione memoriam vestri facio, &c. ¶ Post hæc tandē de pestifera iurandi consuetudine, adhibenda est postrema conclusio. Recitat nāq; Scot. in 3. dist. 39. nescio quorum opinionem, quod vni leue periurū non est mortale: sed tunc fit idem mortale, dum fit ex consuetudine: atque alia est recentior quorundam asseritio, vique adeo diuini nominis honorem aslantū, pessimamque subindē iurandi consuetudinem eatenus vituperantium, vt dicant omne iuramentum siue verum, siue falsum, quod ex mala consuetudine sit, esse peccatum mortale: quia si fiat, inquit, ex consuetudine, non potest habere tertium comitem, qui est, iudicium, atque adeo tunc iuratur incertum, pro certo. Quocirca etiam si verum iuretur, illud accidit materialiter, & præter intentionem iurantis, vt potē, qui eodem modo id ipsum iurant, licet esset falsum. Nam qui ex consuetudine

Forma, & ordo.

Iuramēta libera.

Paul. ad Rom.

De pestifera iurandi consuetudine.

7. Conclu.

tudine iurat, qui quid in buccam venerit, sub iuramento profert. Ad intellectum ergo rei praesentis, statuitur septima conclusio: Consuetudo licet causa sit iurandi, magnumque secum afferat periculi periculum, tamen neque ipsa per se peccatum est, neque speciem mutat iuramenti, neque aliter aggravat, quam tollendo aliquem trium comitum. Ad huius autem conclusionis explicationem, notandum est, consuetudinem, in quacumque materia, non esse, nisi actionum frequentationem, ex qua secundum Philo. 2. Ethic. generatur habitus. Patet ergo prima conclusionis particula. Nam habitus ille, ex actuum frequentia genitus, causa est iterum, atque iterum iurandi: siquidem habitus quicumque generat similes illis actus, ex quibus genitus est. Illa autem iurandi facilitas, ut art. 2. ex August. contra Mend. retulimus, secum afferit periculum deierandi: nam antevertit rationis usum, ut ante homo iuret, quam adhibeat veri tatis iudicium. At vero cum frequentatio actuum non sit distincta ab ipsis actibus, non est per se peccatum ultra numerum multiplicatarum actionum. Sed si decies vanè iurasti, decem praecisa commisit peccata: vel mortalia, vel venialia, secundum absentiam comitis, qui deest iuramento. Hoc est, si fuerint falsa, aut iniqua, de re, quae sine mortali, impleri non potest, erunt mortalia. Si autem leuia, ex defectu iudicij, & discretionis, erunt. Quocirca consuetudo, ut conclusio affirmat, speciem iuramenti nec mutat, nec aggravat: nisi quatenus comitem aliquem tollit. Unde (ut ad opinionem, quam Scotus refert, respondeamus) si per iuramentum fuerit leue, & veniale, videlicet, eorum, quae quinta, & sexta conclusione designauimus, quatenusque fiat ex habitu, & consuetudine, non efficitur mortale. Et eodem modo respondetur ad opinionem seculo loco recitata: imò si iuramentum sit, quod per se esset licitum, propterea quod ex consuetudine iurandi fiat, nullam contrahit culpam neque veniale, neque hoc in dubium cadere potest: solus enim defectus alicuius trium comitum facit iuramentum esse peccatum. Sed aiunt forte isti, idem esse iuramentum fieri ex consuetudine, & fieri sine iudicio, videlicet, ut iuret, aut falsum, pro vero, aut incertum pro certo. Illis autem respondemus primo falsum esse, quod assunt: nam in primis non conuertuntur. Potest enim defectus iudicij contingere, non ex mala consuetudine, sed aliunde, videlicet, quia homo valde affectus est ad id, quod iurat, vel ex ira, vel alia ob causam. Praeterea stat, quae per consuetudinem iurare, & nihilominus non peccare defectu iudicij. Nam iurare ex consuetudine, est, iurare instigante consuetudine, sed nihilominus res potest esse tam per-

uiz veritatis, ut nulla sit opus mora iudicandi. Et ideo tunc iuratio nullum erit peccatum. Deinde quia potest contingere in illo motus surreptitius, qui sic naturaliter linguam rapiat, ut culpam vel omnino tollat, vel venialem reddat. Adde, quod (ut supra monstrauimus) non quaecumque negligentia iudicandi, peccatum mortale est. Ad haec, stat etiam quae per consuetudinem iuramentis esse assuetum, qui tamen suo ingenio non est mendax: imò abhorret mendaciam: illum ergo sic condemnare, ut quotiescumque iuret, siue vere, siue false, mortaliter delinquat, enormis profecto esset censura. At fortasse aliud hic quis commetum fingat, quod a nonnullis comminisci audiuimus: nempe eum, qui consuetudinem habet inueteratam iurandi, in statu esse peccati. Hoc autem multo minus intelligo. Stat enim peccati non cessat, nisi, ubi vel te non praenituit elapsi criminis: vel animam habes delinquendi: vel occasio non amoues, ut si non domo depellas amicam, aut si arte exerceas (ut capseria) quae an fas ingenio suo, & natura, peccandi offert: ubi vero haec ab sint, neque peccatum superest, neque subinde status peccati. Igitur, quatenus sit homo male iurandi consuetudini additus, quam primum mentem mutauerit, & occasiones fugere proposuerit, puta, familiaritatem cum illo, qui causa ei erat iurandi, vel alias quasilibet, in nullo remanet statu peccati. Nam habitus per cessationem ab actu extenuabitur, ac tandem delebitur. Haec dicta sunt, non quod prodigiosam, nefandissimamque iurandi consuetudinem excusare velimus, sed ut illis occurrerem, qui plus nimio eam inculpantes, culpam perferunt, ubi culpa non est. Satis enim est, quod eiusmodi consuetudo: tam praesentaneum afferat deierandi periculum, ut sit ceu virulentissima pestis exterminanda. Vix enim iam reperies, qui citra iuramentum, minimam orationem, vel inire, vel concludere sciant, quippe cum ceu orationis ornamentum, & sustentaculum, sic iuramentum in singulis verbis vsurpat. Vide quanta emphasi August. in serm. citato verba illa Iacobi praepoderet: Ante omnia nolite iurare. Ante omnia, inquit, ut attendatis praeter ceteris, vigilatque, ne subrepat vos consuetudo iurandi: tanquam in specula ita te posuit contra te, ante omnia leuauit te super cetera, unde te attendas: & infra: Nolles, ut diceret tibi ante omnia: ut omnia tua inspiceres: omnes motus linguarum diligenter inspicere custodires: esseque cultos male consuetudinis tuarum. Ad eam constringendam audi, ante omnia. Quid est, ante omnia? Ante omnia, vigila: ante omnia, intentus esto. Hec ille. At numero perstringi-

1. Argum. S. Thom.

Consuetudo iurandi non est statim peccati

2. Argum. de infamia periuurij.

Aduersus iurandi consuetudinem.

3. Argum.

nequeunt, quae passim à sanctis patribus aduersus ista terribilia, veterinosissimaque, ac perinde mortiferam iurandi consuetudinem dicta sunt. **P**rimum argumentum S. Thomae est, quod quae praeced. artic. 7. contra Panor. tracta uimus. Ait enim Celestinus Papa, cap. verum, extra, de iure iuran. Romanos Pontifices arbitratos fuisse à iuramentis coactis iurantes absolueri. Subdit autem, quod agatur consultius, & auferatur materia deierandi, non eis ita expresse dicatur, ut iuramenta non seruent, scilicet, antequam relaxetur, sed si non attenderint, non ob hoc sunt, tanquam pro mortali crimine puniendi. Vbi videtur affirmari, huiusmodi periuuria coacta, non esse mortalia, ut ait Panor. supra cap. si verò eodē tit. Respondet tamen S. Thomas, quod coactio non auferat à iuramento promissorio vim obligandi. Et ideo qui non implet, mortale periuurium incurrit. Potest tamen ille autoritate summi Pontificis ab obligatione absolui. Quod autem subditur, non esse tanquam pro mortali crimine puniendos: non ideo dicitur, quod mortaliter non peccet, sed quod poena ecclesiastica initor eis infligitur. **S**ecundum argumentum est: Propter periuurij iure incurrit infamia, ut habetur. 6. quae 1. can. in famas, non autem propter quodlibet assertorium periuurij infamia videtur incurri: ergo non omne huiusmodi periuurium est mortale. Argumentum hoc ideo D. Tho. attulit, ut modum, quo per periuuria infamia contrahitur declararet, quem nos quae praeced. artic. 1. o. explicauimus. Periuurium enim, nisi duabus conditionibus adiunctis, non fit iure infamis scilicet, & quod solenniter iurando peierauerit, & quod postea in foro iudiciali sit de periuurio publice condemnatus, ut sit à testimonio ferendo repudiandus. At verò non sequitur, quod si assertorium periuurium, propterea quod tunc non sit ante sententiam diffinitiuam infame, non sit peccatum mortale. Quoniam peccata mortalia non afferunt infamiam, nisi in iudicio traducantur, & condemnentur. Imò haereticus, quoad usque sit de haeresi condemnatus, non habetur iure infamis. Habet tamen periuurium promissorium non nihil amplius culpae supra assertorium. Nam qui assertorie peierauit, post factum iuramentum non habet potestatem faciendi, quod non fuerit falsum. Qui autem solenniter iurauit, quippiam promisit, propterea si id non implet, maiorem incurrit infamiam, quod post iuramentum factum, tempus habuit implendi. **T**ertio arguitur inquirendo an iocus, vel in aduertentia, vel aliud quippiam culpam diluere valeat periuurij. Iurare enim per Deum (ut q.

praeced. artic. 1. o. ex Chryso. retulimus homil. 44. super Matth.) grauius est, quam iurare per Euangelia: sed iurare priuatim per Deum false, non semper est mortale, puta cum vel ioco vel lapsu linguae sit: ergo non omne periuurium est peccatum mortale. Ad hoc autem D. Thomae quinq; respondet. Primum, quod ioco peierare, cum diuina irreuerentia non euitetur, non excusatur à mortali. Secundum, quod si ille, qui lapsu linguae falsum iurat, aduertat se falsum iurare, sicut non excusatur à Dei contemptu, ita neque à mortali. Tertium: Si autem hic non aduertat, videtur non habere peierandi intentionem, & ideo à crimine periuurij excusatur. Quartum est, quod et si de se (ut quae praeced. diximus) grauius sit iurare per Deum, quam per Euangelia, tamen solenniter iurare per Euangelia, grauius esse potest, quam priuatim iurare per Deum, tum propter scandalum, tum etiam propter maiorem deliberationem, quae tunc adhibetur. Quintum est, quod omnibus hinc inde pensatis, nempe, ut aequale sit scandalum, & deliberatio, grauius est peierare per Deum, quam per Euangelia. **H**ec omnia per spicua sunt. Secunda tamen conclusio sanè intelligenda est, scilicet, quod qui lapsu linguae deierat, si id aduertat, peccat mortaliter. Intelligitur enim, si aduertentia sit satis deliberata. Nam si est motus surreptitius, adeo ut sit subita deliberatio, non autem plena, poterit esse veniale: scilicet, si tempus non suppetebat ad plenè delibendum. Nam si mala consuetudo fuit in causa non plenè deliberandi, non semper excusatur à mortali. Et pariter moderanda est tertia conclusio, scilicet, quod ubi non est aduertentia, nullum est peccatum. Intelligitur enim de surreptitio motu naturali, ubi non fuit tempus aduertendi. Nam si aliqua negligentia praecessit, etiam sine aduertentia potuit emergere culpa. Vnde autem hic adnotauit Caiet. quod vel non intelligo vel adduci non possum, ut credat. Ait enim quod si quis propter continuam consuetudinem tamen verè, quam falsò in communi locutione iurandi, non aduertit, non excusatur à mortali. Ex quibus verbis illi, quos supra commemorabam, eliciunt, quod etiam iurare verum ex consuetudine, sit mortale, & ratio est (ut ait Caiet), quod inaduertentia, ut excuset periuurium, debet esse causa ipsius, ita ut si ille aduertet, non peieraret. In illis autem, qui iuramentis assueti sunt, inaduertentia non est causa periuurij, quia etiam si aduertent, nihilominus peierarent: sed est ignorantia concomitans, quae non excusat. Quod autem hoc non sit credibile, patet. Nam primum, haec postrema suppositio falsa est. Eninvero etiam si creberrimè quis peieret, fortè nunc si

Expositio

Caietanus 1

Contra Caietanus

aduer

aduerteret, nō peierare: & ideò inaduertentia causa fuit peiurij. Præterea istæ conditionales nulli sunt meriti, vel demeriti, scilicet, si aduerteret, non peccaret, aut nihilominus peccaret. Quanius enim cōditionalis hæc vera esset: Si inimicum haberem præsentem, illum occiderem: in nulla propterea ego sum culpa, sed actus voluntatis, quam nunc habeo, æstimandus est, qualis sit. Et ideò quicquid contineret, si homo aduerteret, nihilominus inaduertentia, postquam tollit voluntarium, tollit peccatum. Hoc autem verum est, quòd si consuetudo me præcipitavit, vt nō aduertere, illa præcipitatio, & indiligentia potuit esse peccatum, & forte tanta potuit esse negligentia, vt esset mortale, vt supra dictum est.

ARTICVLVS III.

Verum liceat iuramentum ab eo petere, qui peieraturus est.

Postquã de peierante visum est, sequitur, vt illius crimẽ explorem⁹ qui iuramentũ à peieraturo exposulat. Et respōdet D. Tho. duab⁹ suppositis distinctionibus, p̄ tres cōclusiones. Prior distinctio est, ex parte illius, qui iuramentũ exigit. Aut enim pro seipso priuatim sua spõte iuramentũ, aut tanq̄ publicus iudex ex necessitate officij ab alio implorat. Si priuatim quidẽ, aut probabilib⁹ cōiecturis scit aliũ mendaciter iuraturũ, aut nescit. ¶ De illo ergo, qui nescit, statuitur prima cōclusio: Nul- lum est peccatũ, ab eo iuramentũ petere, quẽ nescis falsum iuraturum, tamen si humana sit tentatio: quia scilicet ex quadam infirmitate procedit, qua homo dubitat aliũ citra iuramentũ, verũ dicturũ. Et hoc est quod ait Christus Matth. 5. Quod amplius est, à malo est. Hoc est ab illa dubietatis plaga, per quã originalẽ culpã cōtraximus, vt de aliorũ veritate dubitemus. ¶ Secũda cōclusio: Exigere ab eo priuatim iuramentum, quẽ scis mendaciter iuraturũ, est peccatũ mortale. Nã (vt ait Aug. in ser. de verbis Iacobi) licet peierã de suo periurio se interimat, tã cogẽs ad iurandũ, manũ interficientis impresit: & ideò homicida est: hoc est, animã occidit proximi. ¶ Tertia cōclusio: Publico iudici nullũ est peccatũ, iuramentum ab eo exigere, quẽ scit falsum iuraturum, si tã id faciat ab alio requisit⁹: quoniã iudex tunc non est, qui iurantem cogit, sed alius, qui publicum eius officium implorat. Primã duã conclusiones sunt Augustini in sermone illo. 2. 8. cita

1. Cōclusio.

2. Conclufi.

3. Conclufi.

to de verbis Iacobi: & referuntur. 22. q. 5. can. Qui exigit. Et quidem primam paulo differētib⁹ verbis astruit, quã hic D. Thomas. Verba siquidẽ eius sunt: Si quis, nesciens aliũ peieraturum, iuramentum exigit, vt fides ei fiat, non audeo dicere, non esse peccatũ: tã mē humana tentatio est. Nihilominus bene D. Thom. & doctores affirmant, nō esse peccatũ si tamen causa iurandi intercesserit: quia in re graui dubitare de alterius veracitate, nulla est culpa, sed infirmitas humana. Aug. autẽ ideò non audet negare esse peccatum, quia arbitrat̄ur creberrime fieri sine necessitate: nepe, vel in re parui momenti, vel vbi alter est satis fide dignus: in quibus casibus vix sine culpa exigitur iuramentum. Secũda autem conclusio- nis ratio est, quòd neminem licet ad malum inducere. Nam (autore ad Rom. Paulo) non solum malefactores digni sunt morte, verũ & illi qui consentiunt facientibus, ac multo perinde magis, qui illos inducunt. Ille autem, qui sciens alium peieraturum, cogit, vt iuret, illum ad malũ inducit. Contra hanc autem cōclusionem, eiusq; probationem, arguitur. Si quis à fœneratore, parato sub vsurarum vinculo mutare, mutũ petat, quãvis sciat illum, delictũ commissurum, nullatenus peccat, & D. Tho. 2. 2. q. 78. art. 5. constat. Ergo neque ille qui scit alterum peieraturũ esse. Secũdo, exigitur iuramentũ ab infideli, etiam si scias illum per falsos Deos iuraturũ, vt ad Publicolam ait August. quem hic ad hoc propositum D. Thom. citat, & tamẽ iurare per falsos Deos peccatum est, idem que (vt supra diximus) grauius, quã iurare falsum per Deũ verum: ergo fortiori ratione, petere iuramentũ ab eo, qui scit iurandũ iuraturus, erit peccatum. Nã sicut quis petendo ab infideli iuramentum, suo vtitur iure, ita & qui ab illo petit, qui paratus est mendacium iurare: ipse enim sibi viderit quomodò iurat. Ad istorum intelligẽtiam hæc præfignenda est certissima regula, quòd nemini licet, quẽpiam ad malũ inducere: licet tamẽ alterius delicto in bonum vti. Assertio est D. Thomæ in solutione quarti. Ob idq; quamvis liceat eius iuramentũ recipere, qui per falsos Deos iurare paratus est, sicuti mutuum ab vsurario petere, neutrum tamẽ fas est inducere ad illud malum. Sed rogas, quomodò cognoscam an indũcam, vel tantũ vtar? Arguitur enim sic, quãuis infidelis paratus sit iurare per falsos Deos, hoc tamen iuramentum modo non faceret, nisi ego exigere: ergo ad hanc actionem induidui ego eum induco. Ad hoc respondetur, quòd ille, qui vtens iure suo, ab altero id petit, quod

Regula.

Questio

tit quod potest benefacere, si ipse peieratus est id ipsum malefacere, non inducit illũ. Exempli gratia, qui petit ab vsurario mutuum, quia vt èdò iure suo, petit id, quod licitè alter potest facere: scilicet, illud gratis mutuo dare, non cõsetur illũ inducere: induceret autem si ipse nullatenus vellet vsuras dare, quia cognoscit esse peccatũ, & alter eum ad id instigaret. Pari modo, qui ab infideli petit iurandũ, solum vtitur iure suo, petendo vt fides contractus confirmet, quod ipse posset facere Christianè iurando. Quare vt August. ait ad Publicolam non eum inducit ad malum, sed vtitur eius malo quod ipse sua sponte fecit, nempe fide contractus per impium iuramentũ confirmata. Sed rogas, cur nō idem vsu venit, dum ego peto iuramentum ab eo, quem scio falsè iuraturũ? Nã pariter dicas te vti iure tuo, & tamẽ peccatũ, imò maius est, iurare verũ per falsos deos, q̄ falsum per verum. August. eodem loco ad Publicolam respondet, cuius responsum citat hic D. Thom. in solutione quarti. Quoniam in iuramento illius, qui verum per falsos deos iurat, est aliquod bonum, quo ille vtitur, qui iuramentum petit, nempe fides, quã in contractibus est necessaria: in iuramento autem illius, qui falsum iurat, neq; hoc existit bonum, neq; aliud quo qui iuramentũ petit, vtatur. Et ideò deest ius petendi, incassumq; subinde petitur: & ideò qui petit, reputatur alium inducere. ¶ Contra hoc autem arguitur: Sequeretur q̄ quãuis ille, qui petit, non sciret alterum mendaciter iuraturum, sed id dubitaret, aut suspicaretur, non liceret iurare iuramentũ exigere, quia exponeret se periculo precipitandi alterum in crimen. Respōdetur quòd non quæcunque dubietas, vel suspicio, quæ est tenuis assensus, neque opinio, quæ est formidolosus, sufficit adimere ius petendi: aliã vix vnquam iuramentũ liceret petere: sed pbabilissima cōiectura, quæ intelligẽtũ vincat: vt humano more credat. Nã hoc, q̄ forte ille rectè iurabit, est ius aliquod in altero, vt petat.

Optima in- terrogatio.

August

Argument.

Respon- sio

Argument. D. Thom.

iurum, potest ab eo iuramentum exigere. ¶ Secũdum argumentum distinguit inter recipere simpliciter iuramentũ, sicut recipit sacerdos vel alia tertia persona inter partes, & iniungere, seu cogere ad iurandum, quod plus est. Ait ergo recipere iuramentum citra coactionẽ, non videtur esse licitum, præcipue dũ sit periuriũ, quia videtur recipiens consentire alterius peccato: ergo multo minus licet exigere. Respon- sio est August. ad Publicolam, qui ait: Quãuis dictum sit, nō iuremus, nunquã tamen me in scripturis sanctis legisse memini, ne ab aliquo iurationẽ accipiamus. Vnde colligitur q̄ iurationem recipere, non est peccatum, nec cõsentire alieno peccato, sed cogere dum timetur periurium. ¶ Sed contra, si quis vult se occidere, ministrare illi gladium, est peccatum: ergo periurium ab illo recipere, quia suapte sponte vult peierare. Negatur cõsequẽtia, quia recipere iuramentum, neque est ministrare arma, neque aliquo modo cogere, sed quasi passiuè se habere. Verum est, quòd lege communi charitatis, & correctionis fraternæ deberet ille ad monei, ne peieraret: si speraretur correctione facere. ¶ Ad cuius explicationem adhibetur tertium argumentum ex illo Leuit. 5. Si peiera uerit anima, & audierit vocem iurantis falsum testisq; fuerit, q̄ aut ipse vidit, aut cõsciens est: nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam. Ex quo videtur cõsequẽs, quòd quicunq; scierit, teneatur alterũ corripere, & cohibere, ne peieret, atq; adeò tunc, neq; licet exigere, neque verò recipere iuramentum. Responso autem colligitur ex Augustino super eodem loco, vbi ait, quòd cum Moses non expresserit cui sit periurium indicandum, neque verò ordinem, recurrendum est ad legem communem correctionis fraternæ. Nã, vt est iurisconsultorũ axiomata casus omittus, lege communi censendus est. Et ideò debet per ordinem correctionis fraternæ procedi, sicut in alijs peccatis secretis, admonẽdo delinquentem, ac tandem si opus fuerit, reuelado ijs, qui prodesse possunt, nō obesse. Sed hoc non obest ijs, quæ dicta sunt.

Argument.

3. Argumẽt.

August.

QVÆSTIO TERTIA De iuratione.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 90.

ARTICVLVS I.

Verum liceat hominem adiurare.

Yy Iura-

Ivracioni annexa est adiuratio, atque adeo post illius tractatum congruit, vt quæstio hæc subtextatur. Quærit ergo D. Thom. hic tres articulos, tamen si quatuor sint reru genera, quas in vsu, & more est adiurare, quæ sunt, Deus, homines, & demones, ac res deniq; irrationales. De Deo ergo, ac de homine respondet in hoc primo articulo quinque conclusionibus. ¶ Prima est: Adiurare, est aliq; vel superiori nobis, vel inferiorem per diuinam aliquam obtestationem ad aliquid agendum ordinare. Quam vtique definitionem probat ex ordine adiurationis ad iuramentum promissorium. Potest enim quisq; & seipsum & superiorem se, atq; se inferiorem, ad aliquid agendum ordinare, & destinare: se autem ipsam per iuramentum, hoc est per reuerentiam diuini nominis quisq; destinare, & obligat ad id faciendum, quod promittit. Dum ergo alium per aliquod sacrum addicit ad aliquid agendum, siue deprecando, si est superior: siue imperando, si sit inferior, tunc dicitur illi adiurare. ¶ Secunda conclusio. Differentia est inter iuramentum, quo quis se obligat, & adiurationem, qua alios ad aliquid mouet & excitat. Est enim homo suarum actionum dominus, non tamen earu, quæ sunt ab alio agenda, nisi sibi sit subditus: ob id que sibi ipsi potest per iuramentum necessitatem imponere, non autem alijs, præterquam sibi subiectis. ¶ Tertia conclusio: Si quis per inuocationem diuini nominis, vel cuiusq; rei facere illi, qui sibi non subditur, necessitate quippiam agendum imponere intendat, sicut sibi ipsi imponit iurando, eiusmodi adiuratio illicita est. Sanè cum sit iniuriosa vsurpatio potestatis, quam in alium non habet. ¶ Quarta conclusio: Cuiusq; superiori licitum est, dum ratio necessitatem affert, sibi subditis in materia licita, & honesta tali genere adiurationis constringere. ¶ Quinta conclusio: Licitum est cuiusq; quous alios, siue sibi superiores, siue inferiores, citra necessitatis impositionem per reuerentiam diuini nominis, vel alicuius rei sacre ad aliquid agendum adducere. Et dum ait. D. Thomas hoc licere respectu quorumlibet, Deum etiam comprehendit, quem adiurare possumus. Quare in argumento duo protulit contra quæstionem exempla: alterum, quod Deum ipsum per aliqua sacra obtestantes obsecramus: atque alterum Apostoli ad Rom. 12. Vbi per Dei misericordiam obsecrat fideles. Quæ quidem obsecrationes quædam sunt adiurationis formæ.

¶ Conclufi.

¶ Conclufi.

¶ Conclufi.

¶ Conclufi.

¶ Conclufi.

Adiurare (si vim præpositionis, quæ augmentatiua est, consideres) idem est, quod de iurare, & potissimum per execrationem, cum quis negat se aliquid fecisse, ait, dispereã si hoc feci. Vnde apud Terentium in Hecyris. sanctè adiurat non posse apud vos Pamphilum se absente perdurare. In præsentiarum autem idem est, quod iurare, quod quæpiam ad opus aliquod appellare, & inducere, sicuti abiurare, idem est, quod aliquem iuramento abigere, & repellere. Quæadmodum in baptismo abiuramus demones, illis, eorūq; pompis abrenuñtantes: & hæretici, dum conuertuntur, hæresim abiurant. Est ergo Latine, adiuratio, idem, quod Græcè, exorcizo: vnde, exorcismus, idem est, quod adiuratio. Et quauis frequenter vsurpetur pro adiuratione demonum, qui ab energumenis exorcismis, ppelluntur, latius tamè patet, vt modò dicebamus. Nam & Deum adiuramus, & homines, & irrationales bestias, & tēpestates nobis nocētes. Adiuramus enim Deum, cum per merita filij sui cum obsecramus. Quem quidem morem ecclesia in periodis omnium collectarum obseruat, cum in calce semper ponat: Per dominum nostrum Iesum Christum, &c. Et adiuramus Christum per suam crucem, peccatūq; suam passionem, & resurrectionem: & miserè obsecrant per viscera Christi: per merita Deiparæ virginis. In summa (vt ait S. Tho.) sicuti per iuramentum necessitati faciendi aliquid nos ipsos adigimus, ita & adiuratione alios inducim⁹. Quo fit, vt sicut iuratio sit etiã adiuratio, dum legitima est, ad virtutē religionis pertinet: at qui idem est de abiuratione. Coniuratio verò alium habet significatum: est enim cōspiratio in aliquod facinus reipublicæ perniciosum, sic dicta, quia multi in eundem finem simul iurāt, quauis & pro vehemēti adiuratione vsurpetur, coniuratur enim tēpestates. ¶ Tertia tamen conclusio esse cuiuspiam ambigua potest, qua negatur licitum esse necessitatem per adiurationem imponere alicui non subdito. Nam dum quis ab aliquo iuramentum petit, & recipit seruandū fidem cōtractus, & patet, nempe ab emptore soluendi pretij creditum: illum videtur adiurando necessaria obligatione detinere: Perinde omnino ac de Abraham Gene. 24. legitur, qui seruum iurando perstrinxit, supposita femori manu, ne vxorem filio suo Isaac de filiabus Chanaanerū: sed de terra cognationis suæ acciperet. Quapropter nullum hac ratione discrimen est inter seruum, & alium, qui est liber, & sui iuris. Hoc argumentum ob id fecimus, vt penitus ratio adiurationis exprimeretur, quatenus à simplici iura-

Adiuratio

Argumentum

ci iura-

ci iuratio differt. Haud enim negat conclusio, quin possit quisque quemlibet iuramento constringere. Nam a tege ipso capitur ius iurandum obligatorium, sed de adiuratione fit in ea sermo. Est enim differentia, quod cum iuramentum ab aliquo capitur, idem ipse à quo capitur, actione propria iurat, seipsum obligans, siue alterius, qui iuramentum recipit, seruus sit, siue dominus. Adiuratio verò non actio eius est, qui adiuratur, sed adiurantis, vt si, verbi gratia, ego quempiam prece, & sacrorum obtestatione ad aliquid agendum moncam, sicut pontifex dixit Christo, Matth. 26. Adiuo te p Deum viuum, vt dicas nobis, si tu es Christus: hoc enim non fuit iuramentum capere, sed adiurare. Et Numer. 5. aiebat lex Zelotypia: Adiurabit mulier sacerdos, & dicit: Si non dormiuit vir alienus tecū, &c. Et. 1. Regum. 14. adiurauit Saul populum, dicens: Maledictus vir, qui comederit panē vsque ad vespertim, donec vlciscar de inimicis meis. Haud ergo adiuratio idem est, quod iuratio. Vnde fit cōsequens, quod qui contra adiurationem sibi factā venit, etiam si seruus sit, neutiquā est periuus, quod re vera esset, si ipse iurasset, licet fiat criminis inobedientia reus. Quocirca si Abraham fecit vt seruus suis verbis protulisset iuramentum per dominum coeli, & terræ non fuit adiuratio, sed acceptio iuramenti, quod fecit seruus seipsum obligans. Magis tamen consentaneum textui apparet, illa verba Abraham per modum adiurationis protulisse, dicens: A diuro te per dominum Deum coeli, & terræ, &c. sic enim legitur: Pone manum tuam subter femur meum, vt adiurem te per dominum Deum coeli, & terræ, vt non accipias, &c. Tametsi acceptio iuramenti nonnunquam ad iuratio dicatur. Legitur namque Iosue. 2. postquam exploratorum hospita illos iuramento deuinxit, vt se, domūq; seruent suam: Innoxij erimus à iuramento hoc, quo adiurasti nos, &c. Potest ergo (vt quarta asseruit conclusio) dominus non solum iuramentum à seruo exigere, verum & ipsum proprijs verbis per Deum, & sacra adiurare. Et tunc seruus tenetur parere ex fide, quā domino debet. Attamè per proprium iuramentum arctius quisque constringitur, quā per alterius adiurationem. Est tamen grauior culpa adiuratio seruo, si non sit obtemperans quā si nō fuisset adiuratus. Quapropter domini iure nequeunt sine causa legitima seruos imperando adiurare. Quin verò aliæ adiurationes, quæ sunt ad superiores, non debent sine competenti ratione fieri. Est enim importunū, & religioni minus cōsonum, dum quidam sine vrgēte necessitate, vt miserū ob-

lum extorqueant, per Christi vulnera, per que intemeratè Viginis viscera, obtium quilibet adiurare: imò dum Deum obsecrant, adiuramus, debemus obsecrationes rei, quā postulam⁹, ad metiri, & nō pro re, quæ minima pecunia estimatur, cōtrementas obsecrationes accumulare. ¶ Primum argumentum D. Thom. sumitur ex Origine homil. 35. super illud Matth. 26. Adiuo te per Deum viuum, &c. vbi ait: Aestimato, quoniam non oportet, vt homo, qui vult secundum Euangelium viuere, adiuuret aliter. Si enim iurare non licet quantum ad Euangelicum Christi mandatum, neq; licet ad iurare. Idque indè cōfirmatur, quod principis ille Sacerdotū, Iesum illicitè adiurauit, per Deum viuum. Responso tamen est Originem id intelligere de adiuratione, qua quis alium, non sibi subditum, cogendo adiurat. Adiuratio autē principis sacerdotum iniqua ob id fuit, quod illo pacto voluit perstringere Christum, ac si eius esset legitimus princeps. Erat enim Iudæis frequentius adiurare subditos, quā iuramentū ab illis exigere: præcipue quod princeps ille veritus fuerit à Christo iuramentum exigere: timens ne ille facere renueret. Adiuratio tamè illa multis nominib⁹ fuit absurda. Primum, ex defectu potestatis, quoniā in processu illo, quo Iudæi ad Christi necem tendebant, non poterant eū de crimine interrogare: quia non poterant interficere quenquam. Secundo, quia superflua erat interrogatio, cum satis id per doctrinā, & miracula Christi debuissent habere exploratū, cum esse Christum. Ad hæc, adiuratio illa impura erat, & nefanda: quia volebant id à Christo audire, vt crederent, sed vt aniam (vt fecerunt) inde nāciferetur adigendi eū ad mortē. Quare Christus neq; parat respondēdo, sumi neq; profus negauit, cum responderit: Tu dixisti. ¶ Secundum argumentum eodem pertinet: scilicet, quod non licet adiuratione alium compellere, necessitatē illi imponēdo, præterquam subditum. ¶ Tertio argumento discrimen tangit, quod nos supra inter adiurationem, & captionem iuramenti declarauimus. Arguit enim: Adiurare, est aliquem ad iurandum inducere: quod tantum potest dominus in seruum, vel creditor in debitorem: ergo non licet inferioribus superiores adiurare. Respondendo autem, assumptum negat. Adiurare enim non est alium ad iurandum inducere, sed obtestatio ad aliquid prouocare. Est autem differentia inter adiurationem, qua ad hominē vtimur, & qua vtimur ad Deum. Cum enim hominem adiuramus, contendimus per factorum reuerentiā eius animū emollire, & imitari.

i. Argum. S. Thom.

2. Argum.

Discrimē inter adiurare eum, & ad iuramē humi nem.

tare. Cum autem Deum, qui omnino immutabilis est, obsecramus, non id intendimus: impium enim hoc esset: sed contendimus aliquid ab eo obtinere, si modo per aeternam eius voluntatem nobis destinavit concedere. Multa enim nobis, quae ab aeterno largiri constituit, decrevit dare per nostras obsecrationes, & merita, quae sunt effectus gratiae, atque adeo praedestinationis. Itaque licet nos sine nostris meritis & praedestinaverit, & per praevientem gratiam vocaverit, tamen nos per eius adiutricem gratiam, & nostra opera, ac subinde per nostras obsecrationes augmentum spiritualium charismatum promeremur: iuxta verbum Petri: Certam vestram vocationem facite.

ARTICVLVS II.

Verum liceat daemones adiurare.

Subsequitur, ut videamus, an liceat adiurare daemones. Ad quod D. Tho. supposita distinctione, duas conclusionibus respondet. Distinctio ex superioribus colligitur. Bifariam namque quaerendum adiuramus: scilicet, per modum deprecationis ob reverentiam rei sacrae quem piam inducendo: & rursus per modum compulsionis. ¶ Prima ergo conclusio est: Ne utique licet daemones per modum deprecationis adiurare. Cuius ratio est, quia hoc genus quoddam est benevolentiae, & amicitiae, quam erga daemones nullatenus gerere fas est. Secundus autem modus subdistinguitur. Nam alium copellendo adiurare, dupliciter accidit, scilicet, aut tanquam hostem, aut ad illum repellendum, & propulsandum, ne nobis noceat, aut aliquid ab eis obtinendum: siue per doctrinam, siue per aliud quodvis auxiliu. ¶ Est ergo secunda conclusio quadrimembris: Daemones per modum compulsionis adiurare possumus: non tamen tanquam nobis subditos: idque ad ipsos repellendos, non autem ad aliquid ab eis obtinendum: nisi forsitan aliqua nobis affulerit diuina inspiratio, ut id faciamus. Ad huius autem conclusionis intellectum, speculandum est, daemones in huius vite decursu constitutos esse aduersarios nostros. Etenim ut post originalem culpam, amisso fratre originali iustitiae, relicta nobis fuit rebellio carnis, ad exercitium, sic & post victoriam serpentis, quae daemones primos nostros pariter superarunt, permissum illis est, ut nos bello impugnet: nempe ut per hanc militiam, quae (vt ait Iob) est vita hominis super terra, ad trium-

phum sempiternae felicitatis promoueamur: Vnde Paul. ad Ephes. 6. Induite vos, inquit, aduersus insidias diaboli, &c. Sunt ergo daemones in hac vita aduersarii nostri tanquam leones (vt ait Petrus) in nos rugientes: in futura vero erunt vt ministri iustitiae Dei, vltiores nostrorum scelerum. Non tamen sunt nobis tanquam ferui subiecti, sed Dei, angelorumque dispositioni subduntur, iuxta verbu Aug. 3. de Trinit. Spiritus desertus, regitur per spiritum iustum. Hac enim ratione & prouincijs & nostris singulis addicti diuinitus sunt angeli in custodia ad hoc gerendum cum illis bellum. Patent ergo singule conclusionis particulae. Possumus enim daemones per virtutem diuini nominis a nobis propulsare, ne nobis vel spiritualiter, vel corporaliter noceant. Hanc enim nobis potestate Christus reliquit. Vnde Luc. 10. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. In cuius virtute potestatis ecclesia exorcismos instituit ad expellendos daemones ab obsessis corporibus. Imo vero idem Redemptor de ijs, qui in ipsum credituri erant, ait Marci ultimo: In nomine meo daemonia eijcient, &c. Hinc ergo sequitur secunda particula, quod eos non possumus tanquam a nobis subditos, nobisque obtemperantes adiurare, sed per vim arcere, ne nobis aduersentur. Sequitur deinde tertia particula, quod neque possumus eos vrgeri, vt nos doceat, alia ve vlla ratione iuuent: hoc enim esset nos erga illos tanquam erga amicos gerere. Nisi forsitan diuinus insinuetur ad id nos excitet, sicut de D. Iacobo legitur, quod daemone copulit, vt Hermogenem ad se adduceret:

Est autem circa has conclusiones tantillum nobis immorandum, vt exactius exploremus, Vtrum aliquod nobis cum demonibus commercium habere liceat. Ad cuius intellectum, notandum est, quod daemones, quia spirituales sunt creaturae, qui ideo in suis motibus a loco non pendunt, sed subitose, & alia mouere possunt, multa supra humanam facultatem in naturalibus efficere valent, vera tamen miracula nequaquam. Verum enim miraculu est, quod supra naturam sit: supra naturam vero nihil, nisi virtute Dei, quae vniuersalis est naturae Dei, fieri potest. Deus autem talem virtutem nunquam daemonibus impertitur, vt D. Thom. de potentia, quae est. 6. artic. 5. autor est. Nam cum daemonis voluntas semper sit ad malum intentata, si Deus virtutem miraculorum illis donaret, testis fieret illorum prauitatis: quod absurdum est, concedere. Miraculum enim, testimoniu est diuinae voluntatis. Quare. 2. ad Thessal. 2. ait Paulus:

Dubium! Daemonum p. orestas

Paulus, Ius

lus aduentum Antichristi fore in omni virtute, & signis, & prodigijs mendacibus. Imo vero non solum hanc virtutem illis Deus non tribuit, verum neque eos tantum facere sinit, quantum sua natura possent. Itaque sicut angelis bonis mirabilium virtutem supra suam naturam confert, ita & malis arcet, ne totum faciat, quod naturaliter valent. Et vtrique in bonu nostram. Vnde August. lib. 3. de Trinit. c. 9. Quod angeli, inquit, mali possent, si permitteretur, ideo non possunt, quia non permittuntur. Et illa cohibitio dicitur ligatio daemorum: permissio autem vt aliquid faciant, nuncupatur solutio, sicut in tentatione Iob soluta fuit daemonis potentia, certis tamen limitibus, ne tam arriter eum inuaderet, quam suis viribus nequiter posset. Et Apocaly. 10. legitur, quod oportebit daemone solui modico tempore, nempe sub aduentum Antichristi. Potestatem ergo daemones in ijs potentijs, quae nobis miracula censentur, trifariam exercent. Vno modo, faciendo, vt res appareant, quae vere non extant, idque per mutationem organi phantasiae, commotionisque specierum, & fumigantium humorum capitis, sicuti dormientibus vsu venit, & phreneticis, & mente captis, quibus per eiusmodi elusionem sensuum multa in aere apparent, quae non sunt. Quo pacto portenta illa, quae Marcus Varro enarrat, interpretatur August. lib. 1. 8. de ciuit. Dei, videlicet, socios Vlyssis ab illa famosissima Circe couersos in bestias: & Arcades stagnu quoddam tranantes couersos in lupos: & Diomedis socios in aues, quae aliquanto post tempore ad eius sepulchrum circunvolabant. Quoadmodum August. ipse in Italia se vidisse affirmat Itabularias mulieres, quae venenum in caeco hominibus porrigentes, in iumenta couertebant: sicuti Apuleius de se vel narrat, vel fingit. Ait, inquam, August. id, sopitis sensibus, per internam eorum illusionem apparuisse: quantum si aues illae circum sepulchrum Diomedis volantes permanserunt, aliunde erat ministerio daemorum allatae. Vnde Magi, qui hac arte vtuntur, praestigiatore dicuntur. Solent enim magnifica conuiuia instruere, mensasque epulis reficere, & ministrantium frequentia perornare, vt de nostro Inachio a Medo quae fertur: quae tamen tandem de repente in carbones, inque alia id genus futilia euanescent. Pari modo & ludi, quos nostri de passa passa vocant, praestigie nuncupantur: vel quod oculorum aciem perstringant, vel ab styge, quod est, tenebris, quasi sensus obtenebrent, vt res cernere videantur, quae non sunt. Tametsi non omnes illos lufores daemorum ope censendi sunt vti: alioqui non ita vul-

August.

Trina daemonis potestas.

August.

gò permitterentur: possunt. n. manu agilitate, & celeritate res fictas, ceu veras, ostendere. ¶ Secundò modo id faciunt applicando naturalia actiua passiuus: sicuti idem Aug. lib. 3. de Trin. c. 7. & 8. & lib. octogintatri. q. 79. ait Magos Pharaonis conuertisse virgas in serpentes, & ranas: afferendo. s. aliunde aliquid putrefactiuu, quod eas citissime putrefecere faceret, atque in illa animantia transformari. Nam scriptura Exod. 7. Magos fecisse similiter de suis virgis affirmat sicut Aaron de suis. Quauis Aaron virtute diuina, per verum miraculum: magi vero citra miraculum, per artem & modum naturae. At vero vt Deus ostenderet, quicquid creatura facit, etiam malus daemone, a sua ipsius potestate pendere, & permisit illos aliqua facere, & tandem adhibuit ne plura facerent. Qui enim virgas in serpentes, & ranas, & alia animantia conuertebant, tandem nequiter eandem in cyniphes transformare. Quare confessi ipsi sunt dicentes: Digitus Dei est hic. Accedit & in hanc causam id, quod maxime adnotandum est, nempe in herbis, lapidibus & aquis, & reliquis naturalibus rebus mirificas inesse virtutes, hominibus quidem ignotas, quas daemones cognoscentes citissimo quidem motu afferre possunt, quocumque velint, ad insolentissimos effectus demonstrandos. Nam profecto, vt lib. 21. de ciuit. Dei. c. 4. author est August. qui primum magnetis virtutem trahentis ferrum agnouerit, non potest, dum primum viderit, non illico in admirationem rapi: quod ipse August. sibi vni venisse fatetur. Subiungit autem. ca. 5. mirabilia multa naturalia, nempe Apud Garamantas emanare fontem tam frigidum diebus, vt non bibatur, tam feruidu noctibus vt non tangatur. Et in Epyro alium, in quo faces accense extinguuntur, & extinguntur accendantur. Et Arist. in lib. de admirandis rebus, ait lapide Modan in Tigride reperiri, quae qui portauerit, a feris laedinequibit: herbamque charisiam crescere in monte Igero, qua si mulier portauerit, homines ad sui amorem pelliciet. Et Plin. atque alij, mirabilia huius generis referunt. Ijs ergo possunt daemones supra hominum captu vti, vt miracula facere existimetur. Quare Magi, si ad primum vocis significatum attendas, ijdem sunt, qui sapientes, videlicet, reru naturas perscrutantes. Sed quia a Zoroastro Persa, Magorum principe, coeptum est per astrorum speculationem (quod eius nomen sonat) de rerum euentibus iudicare, illam occasionem nacti daemones insinuarunt sese ad plures euentus reuelandos. Et inde Magi coeperunt male audire, esseque infames: nempe quod non solum naturali

Mirabiles rerum natura in virtute.

Aristot.

Magi sapientes.

Tertius mo-
dus.

Hermes.

Alexand.

turali cognitione, sed dæmonum ope, & admi-
niculo uterentur. ¶ Tertius ergo modus, quo
dæmones miracula se mētuntur facere, est, q̄
intrātes aliena corpora: seu viua, seu in anima,
occulta, & ab humana cognitione remota, lo-
quātur. Quocirca falsissima est opinio Herme-
tis Trismegisti, quem D. Aug. lib. 8. de ciuit.
Dei, refert: & Alexand. in lib. de magicis sustē-
tat, videlicet, q̄ omnia Magorum opera in cau-
sas naturales resolunt, ac potissimū in astro-
rum cōkursus. Quāobrem solent Magi, certis
obseruatis astris, certisq̄ adeo tēporum mo-
mētis, annulos, statuasq̄; astronomicas fabrica-
re, quibus mirabiles virtutes tribunt, à quibus
annulis sumpta occasione, in annulis à malefi-
cis spūs familiares digito gestare solent. Quod
autem astrorū cōkursus, atq̄; influxus ad id nō
sufficiat, patet. Nā quantū ita sit, q̄ sydera per
sua influentias his inferioribus dominētur: ta-
men multa faciunt magi, quæ per naturam im-
possibile est fieri. Faciunt enim statuas moue-
ri, atque adeo loqui, & responsa dare, quæ nisi
viuenti, atq̄; intellectum habenti cōgruere ne-
queunt. Vitam autem nulla res, nisi ab alio vi-
uente, per generationē habere valet, vel Deo,
qui dominus est naturæ, id præstare. Quapro-
pter certum est, dæmones easdem astronomi-
cas fabricas ingressos illos exhibere motū & lo-
quelas, sicuti in energumenis faciunt. Similiter
nā que angelus bonus lingua asinæ Balaam lo-
quebatur. Sed rogas, nunquid non possit ani-
ma negotio dæmonis afferri, quæ corpus resu-
meret, informaretq̄; p̄inde atq̄; in die iudicij?
Respōdetur id minime fieri posse. Est enim o-
pus supranaturale, ob idq̄; inter vera miracula
recensendum, quæ dæmo facere nequiquā po-
test. Quocirca historiā Saulis, quæ vt. i. Reg.
28. legitur per Pythonissam fecit suscitari Sa-
muellem, nequaquam sic intelligere fas est, vt
arte dæmonum fuerit verè suscitatus: sed vel
quod August. ad Simplicianum ait, dispensa-
tione Dei spiritus eius apparuit, vel etiam re-
uixit, vt verba historiæ sonant. Et Ecclesiast.
16. notatur, vel fortasse, vt idem August. 21. de
ciuit. autor est, quod refertur. 26. q. 5. can. mirū
arte magica inuocatus dæmon sub forma Sa-
muelis apparuit. Sep̄simè nāq̄; se esse defun-
ctorum animas mentiūtur. Atque ita intelligē-
dum est, quod Clem. 8. lib. 1. de Simone Mago
refert, qui aiebat, in hominibus à se interfectis
retineri sua arte animas. Erant enim planè dæ-
mones. Ad aliquam ergo istarum trium causa-
rū, vniuersi dæmonici effectus reducēdi sunt.
Vnde Iararū, quas nostris bruxas appellant,
maleficia, in causam primā ferē authores refe-

¶ Delinuis.

rūt. s. q̄ somno sopitæ, manēt in suis domibus,
aut in extasim rapte somniātes illa facere, quæ
dæmones, assumptis ex aere similibus corpori-
bus, perpetrāt: cui sentētia D. Aug. applaudit.
At profectō adeo sunt multa experimenta de
hac re cōperta, vt nō esset vanum opinari non
nunquā rapi per aëra motu dæmonū inuisibi-
les factas, vt ipse Deū offendentes mala perpe-
trant. Nam compertum est, dum illa mala fa-
ciunt, abesse suis domibus, & è lectis, quibus ac-
cubuerant. Hæc autem examinandi, nō datur
hic locus: de quibus ergo satis. ¶ Secundo autē
ad præsens attinens propositum, adnotandum
est, dæmones in odio Dei, quod primo actu
conceperunt, adeo esse obstinatos, & obdura-
tos, vt quicquid vel faciant, vel meditentur, ex
alio odio dimanet, & ad Deum ipsum infestan-
dum procedat. Quocirca (ad quod consideratē
meditandum est) odia quæ in nos exercent, nō
in nostrum tantū malū intendūt, sed vt Deum
offendāt, & iniurijs persequātur, eūq̄; eo fine,
& proposito frustrentur, quo nos creauit, vide-
licet, ne gloria sua, nomēq̄; amplificetur. Qua-
propter professio nostra est aduersus illos tan-
quam aduersus acerrimos hostes nostros, per-
petuum gerere bellum, quod super fontem ba-
ptismi illis indicimus, nomina nostra dantes in
militiam Christi, aduersus illos, quos idē ab-
iuramus, renuntiantes illis omnibus p̄p̄is eor-
um, atque adeo sanctissimè pollicitantes nul-
lō nos vnquam eorum fauore, aut auxilio: aut
beneficio vti.

EX his ergo colligitur conclusio prima, qua
ad propositam quæstionem respondetur
videlicet, quod nullum cum illis commercium
inire possumus, aut societatem, aut pactum,
quod vilius sit beneuolentiæ indicij: sed sem-
per debeamus illos, vt summos hostes, tractare
etiam si vltro nobis, gratiq̄; aliquid beneficiū
offerant, nihil à nobis exigētes. Idq̄; nō solum
quia praua eorum voluntas nihil nobis, nisi in
malum nostrum impendere potest, sed etiam
si in bonum nostrum esset semper successurū:
quia hostes sunt Dei, nullum eorum beneficiū
acceptare possumus. Id quod apprime notan-
dū est. Nā illud, aut petere, aut suscipere, esset
desciscere à fide Dei, & ceu transfugas in eorū
militiam transigrare. Atque hic maxime lo-
cum habet illud Christi: Qui mecum nō est, con-
tra me est: & qui mecum non colligit, spargit.
Nam & inter humanos reges lex est, vt miles,
qui aliquid ab hoste receperit, reus fiat fractæ
fidei. Vnde Paul. 1. ad Corinth. 10. Nolo vos
socios fieri dæmoniorum. Ex quibus sit conse-
quens, vt neque ad expellendos alios dæmo-
nes

Oidium de
monum.

1. Conclasi;

Gradus di-
uersi.

nes neq̄; ad illorum maleficia dissoluenda, &
curanda, licet alium dæmonem inuocare. Po-
test enim vnus alium pellere: quia non sunt
omnes æqualis virtutis, sed neq̄; hoc licet, eo q̄
aliquid esset beneficiū, quod ab illis recipere
non possumus. Huius autem dæmoniaci con-
fortij gradus existunt alij alij nequiores. Nam
eorum adoratio summum obtinet idololatriæ
fastigium. Enimvero quauis reliquas creatu-
ras pro dijs colere, vt homines, & marmora, &
fæxa immanis sit idololatriæ impietas, indici-
biliter scelestior est, dæmones colere, vt po-
tē, qui summum Dei odium in ipsum conti-
nenter exercent. Secundo, pauloque inferior
gradus est, aliquam amicitiam, ceu inter pares,
cū illis contrahere. Solent enim se insinuare tā
quā incubos, & succubos: deinde quasi cōsul-
tores in rebus, quæ vti hominib⁹ charissimæ,
atq̄; adeo ceu medici ad curandos corporum
morbos. Neq̄; verò in initio, quæ sua vafricies
est, quicquā ab hominibus vicissim reposcunt,
vt altitius eos inescare valeant. Sed & hæc ta-
men societas ad apostasiam pertinet: graui-
simumque adeo peccatum est. Tertius gra-
dus est deinde remissior aliquid ab eis citra vl-
lum amicitia indicium petere, vel illos ad ali-
quid inuocare, etiam si securissim⁹ sis, nulla te
amicitia cum illis colligat, & ceu est cum il-
lis aliquid pacifici, etiam citra cultum, vel adora-
tionem, sed tanquā hosti dicere, affer mihi
tale, aut tale auxilium, & reddam tibi hoc. In
summa omnis eiusmodi societas, ob id peccatū
est apostasie, q̄ cum hoste Dei contrahitur, &
quasi cum rege alterius regni, quod cœlesti ad-
uerfatur, & cum tali hoste, qui nullas potest in-
ducias habere belli, sed continenter absq̄; vlla
cessatione aduersus Deū, & nos pugnat, quasi
leo rugiens, quærens quem deuoret. Secūda ergo
conclusio in præsentiarum sit, q̄ possumus
cum dæmonibus præcisè colloqui & conuer-
sari tanquā cū hostibus: idque dupliciter: vel
eos virtute Dei expellēdo, vt per exorcismos
facimus: vel compellēdo ad aliquid seruitiū,
vt Simon, & Iudas, dæmones compulerunt
suam statuum confringere, & Iacobus aliū, vt,
Hermogenem ad se adduceret.

Primum, & tertium argumentum D. Tho.
facilima sunt. Primum enim est Origenis au-
toritas super Mathæum loco supra citato, di-
centis, nō esse secundum potestatem datam à
Saluatore, adiurare dæmonia: sed Iudaici esse.
Hoc autem intelligitur de adiuuratione, quæ nō
fit virtute diuina ad dæmones compellendos,
sed per modum beneuolentiæ, vel deprecationis.
¶ Tertium verò est, quod adiurare aliquē,

1. Argumē.
D. Thomæ.

2. Argumē.

videtur ad quādam societatem pertinere, quā
nobis cum dæmonibus contrahere nefas est.
Ait enim Paul. 1. Corinth. 10. Nolo vos socios
fieri dæmoniorum. Argumentum autem hoc
tantum conuincit, q̄ per modum beneuolen-
tiæ, non possumus illos adiurare: possumus ta-
men per vim compulsionis. ¶ Secundum au-
tem argumentum ampliorē postulat sermo-
nem. Cui & alia nos duo adhibemus: arguitur
sic. Cum energumenis à dæmonibus obfessis
licet nobis colloquia conferere. Nam & exor-
cistæ, & circumstantes multa illos interrogant.
Imò exemplo Christi docemur id esse licitū:
quippe qui Mar. 5. A dæmone sciscitatus est,
quodnam esset illi nomen, qui respondit, Le-
gio. Quapropter D. Tho. q. 95. artic. 4. licitum
esse autumat à dæmone sua sponte id offeren-
te propter aliorum vtilitatem, aliquid interro-
gare: hæc autem omnia speciem cuiusdam so-
cietatis præferunt: ergo eiusmodi societas
non est illicita. Secundo (quod est argumen-
tum D. Thom.) arguitur: Si licitū esset dæmo-
nes adiurare, licitum perinde esset Necroman-
ticis, suis incantationibus dæmones inuoca-
re, cum tamen de hoc malè audiant, sintque a-
deo iure prohibiti. Tertio deniq̄; arguitur: Si
non liceret dæmonum arte, eorūq̄; reuelationi-
bus vti, eo q̄ non licet cum illis habere cōmer-
cium, sequeretur, q̄ neq̄; liceret ariolari per a-
stra. Nam, quam sapissimè illuc se dæmones
insnuant ad reuelandum futura, & occultos
euentus: & tamen nō prorsus huiusmodi astro-
logi condēnātur nec ab scholis proferuntur.
¶ Primo argumento subnotantur exorci-
stæ, in quibus profectō multa sunt cauenda.
Primū, quod maxima ex parte neq̄; diuina vir-
tute, neque verò magica arte vtuntur, sed sunt
meri impostores, vt ego ipse plurimorum sum
oculatus testis: sæpè enim fingunt dæmonia in
de eijcere, vbi nullū est, atq̄; adeo plurimæ mu-
Herculæ dæmonio obfideri mentiuntur, lucri
causa, dicentes esse animas defunctorum, quas
infamant. Et idē nisi aliquid intercesserit dæ-
monij documentum, quod sit efficax, nulla est
eis habenda fides, nēpè nisi dum lingua loquā-
tur peregrina, vel adeo immobiles existant, vt
multis hominum viribus dimoueri loco ne-
queant. Præterea neque longa iniri colloquia
cum illis licitum est. Fateor equidem, vt ad ar-
gumentum respondeam, vnū aut alterū ver-
bum interrogare, non esse mortale, sed quædā
venialis curiositas. Attamen longos sermones
cum illis habere, præterquam quod ad quan-
dam eorum societatem vergere videtur, pericu-
losum est. Nam dæmones cum honori nostro,

Argumenta
alia;

Responſia
Argumenti

& famæ infidentur, si aliquam fortè veritatem dicunt, non id faciunt, nisi ad diffamandum aliquem vel defunctum, vel viuum: & sapè circūstātes. Vnde Chrysof. super illud Mar. 1. vbi Dominus spiritui immūdo dixit: Obmutefce, & exi ab homine. Salutiferū hoc, inquit, nobis dogma datur, ne credamus de demonibus, quantumcūque denunciant veritatem. Quocirca superstitiosissimum, neq; vllō modo ferendum est, petere à dæmonibus signum in testimoniū loci, vnde venit, aut q; nunq; in hominē, à quo expellitur reuertatur. Est enim mendax, & pater mendacij. Et ideo neq; illi, neq; suis signis & testimonijs vlla est habēda fides: sed solū virtute Dei repellēdi sunt. Interrogari autem quicq; nisi à sanctissimis viris non debent, vt potē qui à Deo obtinere possunt, vt eos veritatem fate-ri cōpellāt, sicut falsi sunt Christo, vbi se dixerunt esse legionem. Postremo hic animaduertendū est, q; quāuis exorcismi sanctæ res sint, & à Christo vsq; & apostolis originē ducant, non tamen tā crebro sperandi sunt eorū effectus, quā tempore nascētis, adolescentisq; ecclesie. Nam cum expulsio dæmonū per ecclesie ministros, te flimonū sit fidei, sit vt tunc tēporis, quando opus erat fidē per miracula stabiliri, frequētius eiusmodi miracula ederētur. Modò autem firmata iam religione, nō ita crebro contingunt: neq; adeo tamen exorcismorum religio contemnēda est. ¶ Circa secundum argumentū meditata sunt varia Magorū nomina, quæ tā iure canonico. 26. q. 5. quā iure ciuili. C. de maleficis, & mathematicis, atq; alibi sæpe denotantur. Sūt enim Necromantici sic dicti, q; in defunctorum cadaveribus secreta rimantur. Necron enim idē est, quod, cadauer, & mantia, diuiniatio: vel ideo quod per artē Magicam mortuos suscitare se autumant. Hydro-mātici verò, qui per aquæ inspectionem diuinaūt. Sicut & Chiromātici, qui de manū linea mentis de moribus hominum iudicāt. Iam verò Necromantici per Antonomasiā dicuntur qui circulos faciunt, & cœlestes plagas captāt ad inuocandum dæmones. Hi autē omnes ob id grauisimis censuris vtroque iure condemnantur, quod, vt ait in solutione secundi D. Thom. magiam in hoc exercent, & dæmonū adminiculo ad res perdificandas vtuntur, sicuti & Aruspices, id est, auium inspectores, & Pythones, qui de occultis respōdent. Est enim de omnibus istis hæc regula præ oculis habenda, quod eorum incantamenta non attestantur, quod dæmones, ceu hostes, tractent, vt diuina virtute eos à maleficijs arceat, sed potius tanquā familiares, atq; auxiliares suos. ¶ Ter-

tiū argumentū prolixioris egebat disputationis, quā locus fert præfens. Duo tamē de istis astrologis affirmatur: Prius, q; per astrorum obseruationem, & domos, ac regiones, quas ipsi delineant, quāuis possint effectus naturales, vel ti pluias, & serenitates, temporūq; successus quadantenus prospicere, haud tamen accidentarios effectus, & euentus. Enimuerū cum natura semper certis, determinatisq; periodis eodem operetur effectus, non possunt per causas naturales contingentia deprehēdi, vt quod ab homine fodierit sepulchrum thesaurus fortè reperiatur, aut q; fulmine sit quispiam, vel alia extra ordinaria morte periturus. Et multo minus per easdem causas futura contingentia, vel occulta deprehenduntur, quæ ex mera nostra voluntate pendēt: eo q; intellectus, & volūtas incorporæ potentie sunt, ac perinde ab impressionibus cœlestibus exemptæ. Nam corpus in spiritū nihil immediate imprimit. Vnde Arist. 2. de anima tex. 1. 50. contra illos, qui aiebāt talem ineffe hominibus voluntatē, qualem in die inducit pater virorum, deorumq; .f. Sol. vel cælum in die natali, ait, in hanc opinio nem inde fuisse collapsos, q; animam putarent esse sensum. Quapropter cæli, causa per se esse nequeunt actionū liberi arbitrii. Et quāuis imprimendo in corpus humanum, possint circa cōplexiones aliquid facere, atq; adeo circa sensus, qui cum sint animæ organa, possunt illam quodammodo inclinare. Tamen quoniā sensuales vires vt. 3. Eth. author est Philoso. rationi obediunt: nulla inde necessitas libero arbitrio imponitur, sed contra cœlestes influxus potest homo operari. At eo præsertim, quod educationes, & cōfortia cum ijs, aut illis hominibus, & potissimum amor Dei, & gehennæ metus, atque honoris cupiditas, & infamie timor, & alia id genus multa, possunt hominum inclinationes, & affectus permutare. ¶ Colligamus ergo cum D. Thom. 2. 2. q. 97. artic. 5. conclusiones duas, quibus ad tertium argumentū respondetur. Prior, licitū est per astrorum inspectionem de effectibus naturalibus, quæ ordinario naturæ cursu sunt, aliquod iudicium captare, vt de serenitatibus, de pluiijs, de pestibus, deq; id genus tempestatibus alijs. Hoc. n. est de effectibus per proprias causas iudicare: sicuti medici ex morborum malignitate de futura morte iudicant. ¶ Posterior neque de accidentarijs, contingētibusq; effectibus neque verò de ijs que in nostro sunt arbitrio per astrorum cōsiderationem potest iudicium, nisi falsissimum, ferri. Multoq; minus valent eos, qui occultissimè crimen aliquod commiserunt ista

De astrologis.

Duz cōclū siones,

Chrysof.

Nota delex orcisimis.

Variamagorū nomina.

August.

August.

Meditatio astrologis maximè cōsideranda.

Cōdenatio nes iuris ad veros magos. Deut. 18.

scientia inuestigare, neq; eorum qualitates, & iudicia, quibus deprehendantur. Hæc enim astrologi aspectus nō produnt. Quare Aug. lib. 4. cōfess. Illos inquit Planetarios, quos mathematicos vocant, consulere, Christiana, & vera expetit, & amat. Hæc ille. Ratio autem est q; dæmones cū homines videant tam cupidos se creta agnoscendi, atq; illos præsertim, quorū ea interest scire, in eiusmodi astrorum iudicia ferenda omni solertia sese ingerūt. Præterquā quod eiusmodi astrologi adeo semper & falluntur, & fallunt, vt vix eos semel contingat vnā veritate proferre. Quare idem August. 2. su per Gen. ad literam: Bono, inquit, Christiano, siue Mathematico, siue quilibet impiè diuinatium, & maximè dicentes vera, cauēdi sunt, ne cōfortio dæmoniorum animā deceptā pacto quodā societatis irretiat. ¶ In his autē astrologis, vt li. 5. dicere cœpimus, attentissime inter eorum scientiā discernendū est, & eiusdem scientiæ vsū. Enimuerò quāuis eis gratis, imò contra veritatem demonstratam concedamus, q; occulta possint per suam scientiam inuestigare, nihilominus eius vsū ad hoc applicare, vt occulta crimina reuelent, est nouum peccatū, idemq; mortale, & grauisimū, contra iustitiā. Est enim occultos peccatores præter ordinem iuris infamare. Dem⁹ enim perinde astrologū scire quis furtū, aut adulterium, aut homicidiū fecit, ac si proprijs oculis vidisset, pfectō nihilominus grauisimum illis peccatum est, & reuelare. Præterquā q; ad nihil aliud valet, quā vt inter homines infamie, & iurgia ferantur: quandoquidem iudici neuti quā licet solo in dicio astrologi contra quempiam procedere. Neque enim tranquillus status reipublicæ in hoc cōsistit, vt occultis status, nisi ordine ser uato iuris inuestigetur. Fac nullū crimē committi posse occultissimè, qn illicō fieret manifestum, pfectō neuti quā homines viuere possent. Si autem astrologis vlla daretur fides, nullum esset occultum. Igitur quamuis verisimā semper diceret, ob hoc ipsum essent citius à republica exterminandi, nisi se continerent, ne vllum vnquam infamia notarent. ¶ Igitur (vt rem tādē concludamus) omnia magorū genera trino iure acerrimè condemnata sunt: diuino. f. pōtificio, & Cæsargo. Verba. n. sunt Deut. 18. Quando ingressus fueris terram, quā Dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominationes illarum gentium: neque inueniatur in te, qui iustret filiiū suum, aut filiam, ducens per ignem: aut qui ariolos scifici tetur, & obseruet somnia, atq; auguria: nec sit

maleficus, nec incantator, neq; Qui Pythones cōsulat, nec diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Omnia hæc abominatur Dominus, & ppter istiusmodi scelera dælebunt in introitu tuo. Et Leuit. 19. Non declinetis ad Magos, neq; ab ariolis aliquid sciscitemini, vt pollua mini per eos. Et ca. 20. Vir, siue mulier, in gbus Pythonicus, vel diuinationis fuerit spūs morte moriantur, lapidibus obruet eos, sanguis eorum sit super illos. Hæc atq; alia id genus animaduersiones frequētes extāt in veteri testamēto aduersus omnes Magorū species. Erat enim populus ille: sitientissimus occultis perscrutandi, & cognoscendi, ac subinde in illud idololatricū genus propensissimus. Sed & lege Euangelica ecclesia anathematis gladio idē genus hominum acerrimè impetit vt patet. 2. 6. q. 7. per totum videlicet cap. si quis ariolos, & omnibus subiectibus vsq; ad cā. nec mirū, arioli, aruspices, stellarum cursus obseruantes, & fortilegi, & incantatores, & augures, qui Gētī lium idololatricū sequi vidētur: & pariter illi, qui cum illis fuerint conuersati, auxilia aliqua à suis artib⁹ petentes, anathematizantur, ex cōmunicantur, & ab ecclesia procul excluduntur. Et. C. de maleficis, & mathematicis. L. arē geometriæ. & l. nullus aruspex. & l. eorum. & l. ne mo. & in summa per totum titulum. aruspices, & magi seuerissimis legibus vindicantur. Nam l. eth. equuleo dediti iubentur vngulis sulcantibus latera poenas perferre proprio dignas facinori. & l. nemo supplicio etiam capitis puniri iubetur. Accedunt & leges regni nostri partita. 7. titu. 23. Hoc tamen adnotauerit cōtra quosdam, qui similitrē Legē primā huius tituli intelligentes, eam in fauorem Astrologorum allegare cōtendunt. Alt enim lex, diuiniationem, quæ fit per scientiam: Astronomiæ nō esse illicitā: sanē cum illa sit vna ex septem artibus liberalibus. Verba hæc tamen secundū tenorem daarum cōclusionū, quas proximè cū D. Tho. collegimus, interpretāda sunt, vide licet, q; illa scientia est licita ad iudicandū de pluiijs, aut pestibus, ac tēpestatibus, quæ astrorum concursu certitudine naturali eueniunt. Haud tamen lex intelligit eandē scientiā esse licitam ad iudicandū de accidentarijs effectibus, aut de illis, quæ ex nostra volūate pēdent, & in vltō minus ad inquirēdū personas occultas, quæ ali q; peccatū perpetrarūt. Imò huiusmodi Astrologos cum Necromantibus, & Diuinatoribus, & Mathematicis cōparat equos subiectū grauisimo iudicio cōdemnat. Et. l. 3. sup. plicia capitis plebsctendos censet. Et idem habetur inter ordinationes regni tit. 8. cap. 7. ad. & 2. b. 2. 2. Yy 5 ARTI-

Leuiticus.

2. 6. q. 7.

C. de maleficis.

Leges regni.

Verum liceat adiurare irrationale creaturam.

Postquam visum est, tam Deum, quam homines, & demones adiurari posse, sequitur postremo an irrationales quoque creaturas liceat adiurare, sicuti locustas, & bruchum, nubefque, atque alias tempestates. Et respondet D. Tho. suppositis distinctionibus duabus per tres conclusiones. Distinctio prior est: Adiuratio huiusmodi, aut refertur ad ipsam irrationalem creaturam, sicuti ut oratio, & locutio ad illam dirigatur. Et de hoc est prima conclusio: Vanum esset irrationalem creaturam sic adiurare, ut sermo ad eam dirigeretur. Atque hanc probant argumenta tria D. Thomae. Nam cum adiuratio non nisi per locutionem fiat, quam irrationales creaturae percipere non valent, frustraneum esset illas adiurare. Deinde adiuratio illis tantum competit, quibus congruit iurare: irrationales autem creaturae iurare non possunt: ergo neque adiurari. Ad haec, cum duplex (ut dictum est) sit adiurationis modus, scilicet, deprecatorius, & compulsorius: prior vanus est respectu irrationalem creaturarum, utpote quae nullum habent suarum actionum dominium: ut prece moueri queant. Posterior vero soli Deo competit cuius solius imperio, ut habetur Matth. 8. obediunt venti, & mare. Quare nos creaturis irrationalibus nihil imperare possumus.

Distinctio.

1. Conclusio.

Secundus ad irrationis modus.

Secundo modo fieri potest adiuratio, ut referatur ad eum, a quo talis creatura agitur, & mouetur, nempe ad Deum, & ad demonem, quorum actione licet diuersa ratione eiusmodi tempestates nobis ingruant. Enimvero eadem est actio agentis, & eius rei, quae agitur, & mouetur: sicut motus sagittae, & ipsius est tanquam rei motus, & sagittantis tanquam eam mouentis. Quapropter motus tempestatis, est motus ipsius, tanquam rei motus, Dei autem tanquam primae causae omnium naturalium actionum: & praeterquam permittentis demonem eiusdem irrationalibus creaturis uti ad nobis nocendum.

2. Conclusio.

Hac igitur de causa statuitur secunda conclusio: Dupliciter iure possumus irrationalem creaturam adiurare. Vno, scilicet, modo adiuratio nem per modum deprecationis ad Deum dirigendo: & alio modo dirigendo eam ad demonem

per modum compulsionis. Atqui prior modus pertinet ad eos, qui diuina inuocatione, citra exorcismos, miracula faciunt, sicuti de Simone, & Iuda legitur, qui dracones adiurauerunt, precipientes eis, ut in desertum secederent. Posterior vero pertinet ad exorcistas.

¶ Tertia conclusio: Nequaquam licet demones in eiusmodi euentibus adiurare, quasi auxilium ab eis implorando. Posset enim (ut modo dicebamus) vnus demon alium arcere, & demones, qui nubila colligunt rogatu nostro cessare, sed hoc esset, eos, ut Deos, colere, quod ingens esset apostasiae crimen.

Secunda, & tertia conclusiones certissimae sunt, neque vllum praeseferunt dubium, quod sit disputatu dignum. Prima vero, quamuis nihil sit minus certa, est tamen memoriam penitus, contra quorundam abusum, commendanda. Nempe ut in eiusmodi adiurationibus, quas vulgus [coniuurationes] appellat. Bruchi, locustarum, & nubium adiuratio non ad huiusmodi res dirigitur, sed vel ad Deum per modum deprecationis, ut dignetur nostri misereri, demonesque cohibere, qui eius permisso eiusmodi tempestates in nos obnoxiunt. Et hic est optimus omnium modus eiusmodi cladibus occurrendi. Quod si adhibeantur exorcismi, non intelligantur aduersus res irrationales dirigi, sed aduersus demones, ut in virtute Dei cellent nobis esse infestis. Hoc aduersus illos adnotauerim, qui potius impositores, & incantatores sunt, quam exorcistae: nempe qui cum nubibus, & locustis, & bruchis, cumque alijs eiusmodi bestiis pugnare contendunt, ac si eorum colloquia perciperent, aut in ipsarum nubium, aut locustarum potestate esset cessare. Quin vero litem cum locustis contestantur, patronosque, & aduocatos, & procuratores illis creant, qui causam ipsarum defendunt, illasque coram iudice accusant, a quo conuincuntur, condemnantur, anathematizantur, & excommunicantur: cum ipsi potius adiuratores excommunicandi essent, atque in vltimas insulas relagandi. Nam si contra vermiculos loquuntur, quid illi intelligunt? Sin vero contra demones, quid opus est illos ordine iuris oppugnare? Sane cum nostri sint publici hostes, qui nullo iure, sed sola vi suam nequitiam in nos exercent. Atque adeo tanquam manifestarios inimicos nostros sola virtute Dei armatis licet nobis illos propulsare. Haud ergo iudices, & ecclesiastici, & ciuiles (nam vniuersae res incumbit) in huiusmodi impositores, praestigiatoreque animaduertere negligant: quippe qui religionem Christianam irrisioni exponunt.

LIBER

LIBER NONVS, De Iustitia, & Iure.

PROOEMIUM.

In septimo libro, ubi religionis argumentum ingressi sumus, de voto a nobis disputatum est: nempe de his, quae homo, Deo, suapte sponte, pollicetur, atque adeo de sacerdotibus qui diuinis peragendis sacrificijs incipiunt: in proximo de iurandi religione: subsequitur ergo, secundum ordinem ibidem propositum, ut de illis dicamus, quae mortales religionis vinculo eidem optimo Deo reddere constringuntur: utpote de oblationibus, ac de decimis, quae substantia sunt, & alimonia sacerdotum: ac subinde de vitio simoniae, quo aditus eiusdem sanctae ecclesiae polli solent. Oblationum autem, decimarumque tractationem nequimus aliunde aptius, ac subinde pulchrius auspicari, quam ab earum radice & fundamento: nempe, a sacrificijs quae non modo Christiani, verum vniuersi mortales Deo suo ingerit offerre tenentur. Est enim sacrificium, oblationum suprema, ad quam reliquae vniuersae referuntur. Quare duas sacrificiorum quaestiones praemittere opere pretium duximus, vna in genere, atque altera in singulari.

QUAESTIO PRIMA, De sacrificio in genere.

Sanctus Tho. 2. 2. quaest. 87.

ARTICVLVS I.

Verum Deo sacrificare, sit de lege naturae.

PRIMUMS Igitur articulus quaestioni de sacrificio est, Vtrum sacrificiorum oblatio sit de iure naturae. Arguitur namque negatiue. Ea quae sunt iuris naturae, cunctis sunt mortalibus communia: sacrificia autem Deo offerre, non fuit semper vniuersis mortalibus

1. Argumēt. a parte negatiua.

comune, & vnum. Abel namque legitur obtulisse de grege suo: Cain vero de terrae fructibus. At qui Melchisedec (ut Gen. 14. relatum est) panem, & vinum: alij vero alia animalia: ergo sacrificiorum oblatio non est de iure naturae. ¶ Secundo: Ea, quae ius naturae docet, minime credere licet iustos homines praeteriisse: de Adae autem nusquam sacrificium obtulisse legitur: neque vero de Isaac: cum tamen de eodem primo parente Sapientia ipsa cap. 10. contestetur eduxisse eum a delicto suo: ubi potissimum sacrificij oblatio videbatur congruere. ¶ Tertio. Sacrificia, ut. 10. de Ciuit. Dei auctor est Augustinus in quadam significantia offeruntur: significare autem, quod vocibus primū (ut. 2. de doctr. Christi. id est est auctor) deinde rebus congruit, humano beneplacito instituitur: non ergo sacrificia a lege naturae dimanarunt, sed a iure humano. ¶ In contrarium autem est, quod omni aetate semper fuit apud cunctos mortales aliquid sacrificandi specimen: quod autem mortales omnes doceri sunt natura magistra didicerunt.

2. Argum.

3. Argumēt. August.

¶ Vm res sit per se ipsa euident, sacrificia seu Deorum, seu veri Dei, ab ipso statim mundi primordio, more, & vsu inter mortales, celebratissima, superuacaneum fuisse, quare, an fuerint. Sed prima quaestio, de eorum fonte, & origine instituitur: nempe vtrum sit hominum inuentum, an potius documentum naturae. Vbi primum omnium a se est praetereundum, ut res ipsa solenissima semper Latinis fuit ita & nomen eiusdem esse receptissimum. Est enim sacrificium idem, quod factio sacri: & sacrificare idem quod sacra facere. Quapropter, ut scienter D. Tho. praesenti. q. ar. 3. adnotauit, sacrificium non idem est profus, quod oblatio. Nam quicquid in Ecclesia offertur, oblatio dicitur, etiam si nihil circa rem ipsam fiat. Sicut dum offeruntur numi, aut panis, aut ros aliae: sacrificium autem non fit nisi ubi circa res ipsas Deo oblatas aliquid exercetur. Quales erant praesens animalium immolationes: & nobis, dum sacrosanctum panem benedicimus, frangimus, & consumimus hoc enim est sacra facere. Vnde apud gentes praeter sacerdotes sacrificia offerentes, erant sacrificii, qui illa exercebant opera. Est ergo sacrificium, peculiare sacerdotum munus. ¶ Ad quaestionem igitur, vnica conclusione, respondetur.

Quid sacrificium.

D. Thomae.

Conclusio responsiua.

detur. Sacrificiorum oblatio nō solum diuini iuris est, & humani, verum & ex eorum numero, quæ in iure nature sunt posita. Probatur. Ratio ipsa naturalis magistra ex his, quæ in se homo experitur eum planè docet alicui superiori esse subditum. Miseriæ, namq; arumna, & calamitates, quibus indefinèter afflicatur, eū cōmonefaciunt aliud sibi, hoc est, desup opem ferri. Atq; adeo sentit aliquem sursum existere, cuius auxilijs egeat: idq; quicqd sit, omnes pro Deo habent. Rursus & ex rerū ipsa natura discit sublanaria hæc: quia cælorum influentiam suscipiunt, eisdè esse loco subdita eademq; ratione terram cæteris elementis, vtpote q̄ quorum rore, aëre q; iuuatur: ac perinde se etiam ipsum Deo, cuius ope viuut, subiectionem debere, atq; honorem. Modus autem sensuali homini congruus est, vt reuerentiã, quam Deo debet, nō modo intus animo referat, verum & sensibilib; signis eandè foris ex hibeat. Hac igitur naturali ratione docti, atq; admoniti sunt vniuersi mortales qualicūq; rōne Deū nouerint eidem sacrificia offerre, in signum debite reuerentiæ, & subiectionis. Quemadmodum & inter homines mos subditorū est, dominis, quasi eorum dominium cōstitentes, mu nera offerre: hoc autem ipsum in præsentiarū sacrificij nomine intelligamus. Fit ergo nostra conclusio consequens, nempe sacrificiorum oblationem esse de iure naturæ. Et est notanda conclusionis persuasio: quæ non de sacrificio tantum, quæ mēte intus offertur, procedit, sed etiam de externo. Nam etsi verus Dei cultus, qui spiritus est, cordiumq; inspector, intus in corde potissimum cōsistat, iuxta illud Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: id, q̄ tum Christus ipse Ioānis. 4. testatur dicens: Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt in spiritu, & veritate: tum etiam Apostolus. 1. ad Corinth. 14. Orabo spiritu, orabo & mente: tamen cum nos corporei simus, vtroq; homine debemus eum colere. ¶ Ex his vtiq; colligitur, quantū ad Dei cognitionē attinet, neq; exterū sacrificium esse necessarium, neq; verò vocalem orationem: veluti inter homines, quibus nō nisi externis signis aliena corda innofesunt. Neq; verò externus cultus laudi datur, nisi quatenus ad internū referatur. Attamen non ideò non est magno pretio æstimādus. Valet enim tum ad excitandum, tum etiam ad testificandum mentis affectum. Quare suo nō caret egregio merito. His namq; quæ ex animo redundant, debitū Deo secundū nostram naturam persoluimus. Quare sanctè institutū est, vt publicus in te-

Probatio.

Paulus.

Corollariū.

plis res diuina celebrat fiat. ¶ Arguat verò quispiam contra conclusionis rationē sic. Naturalis ratio, etsi nos nostrorum defectuū admoneat, tamē non ab altiori principio nos docet subsidia nobis prouenire, quæ à naturali bus causis. Nā si lumē duntaxat naturale con sulas, quantū ad corpus, per orbis cœlestes natura les philosophi docuerunt nobis esse à natura prouisum: quātū verò ad animi cognitio nem, per intellectuale lumen: sed quantum ad affectus, per liberum nostrum arbitriū. Respo detur, quod vbi naturalis ratio omnibus est ne bulis expurgata, clarè monstrat hæc ipsa natu ralia adminicula nō nobis sufficere ad mēden dū omnibus miserijs, quas corpore, & animo patimur: atque adeo saltem in confuso aliam indicat superiorem causam, quā homines pro Deo habent. Quod si aliqua reperiantur tam barbaræ nationes, quæ non nisi vel cœlū, vel alia inferiora præsidia cognoscunt, solari syde ri, aut cuiuspiam alteri creaturæ honores pēdūt diuinos: ac subindè sacrificia. ¶ Cōclusio ergo cū sua ratione adeo est lumine naturali nota, vt nulla vnquam fuerit natio, quæ non Deum coleret, sacerdotelq; haberet, atque adeo fac rificia. Duo enim hæc paria cogitare soleo, quibus omnis semper consistit respublica, videlicet, sacrificium, & sacerdotium: lex, & gubernator. Nam respublicæ institutor, quem primum illic scopum ciuium oculis præfige re cōsuevit, fuit Deus, quem populus venera retur, & à quo subsidia posceret. Mox, quibus coleretur, sacrificia institueret. Deindè leges cō dere eidem religioni congruas: ac subindè ma gistratus, penes quos sita esset legū custodia. Sic enim Linius tradit, Numā illum, secundū Romanorum Regem, instituisse rempublicā. Vnde Aristot. 6. Ethic. ca. vlt. inter magistratus sine quibus consistere nequit respublica, con numerat sacerdotes, qui publicis sacrificijs ad dici debent: quorum quidem præfidentes, tum reges sacrorum dicuntur, tum Pontifices Ma ximi. Idq; repetit lib. 7. ca. 8. vbi in primo ma gistratum gradu eosdem collocat sacerdotes. Et Ethic. 8. ca. 9. ad rationem alludens nostræ conclusionis, ait, sacrificia vetusta post perce ptionem frugum fuisse fieri solita. ¶ Quod si historias tam nostras, quàm profanas per lustras, statim ab orbe cōdito, Abel, Noe, ac Mel chisedec, in lege naturæ videas oblationes, & sacrificia obtulisse. Et ante legem datam, Abraham etiam, & Iacob. Et in sacra præterea hi storia, Genes. 47. extat sacerdotū Aegyptio rum memoria, qui erant regalibus priuilegijs insignes.

Solutio.

Aristot.

Ad

Ad argu. **A**d primum igitur argumentum responde tur, quod sacrificiorum oblatio, si eam in genere mediteris, cunctis fuit genibus semper communis: quod autem his, vel illis vterē tur, constitutiones fuerunt humanæ secundum hanc, aut illam Dei cognitionem, quā vnaque que gens attingebat. Hac enim ratione diceba mus libro proximo, & secūdo, humanas leges à naturali deriuari: scilicet, per modū determi nationis generis, ad species. Est enim lex natu ræ vt malefactores supplicio plectantur: quod autem hoc, aut illo, lex sanxit humana, secun dum cuiusque nationis ingeniu. Et idem est de cultu & sacrificijs. ¶ Et per hoc respōdetur ad argumentum tertium: videlicet, q̄ suos signifi care cōceptus, naturale est homini: his autem aut illis vocibus, & signis, cuiuslibet est natio nis placitum. ¶ Ad secundum verò respōdetur non esse dubitandum, quin Adam & Isaae, si cut & cæteri iusti, sacrificium obtulerunt: ma ximè cū Adæ sua innotuerit culpa, atq; Isaac sua etiam originalis: quæ quidem culpa secun dum Gregorium, antiquis patribus per sacri ficio rum oblationes remittebatur. Sed non op pus fuit vt vniuersa in sacra historia essent relata. Et fortè consultò. Nā cum in Adam ini tium habuerit culpa, non est tāquam oblator sanctificatis hostiæ nominat: sed filij sui Abel & Cain, in quibus sacrificio disparitas, quæ semper fuit in orbe placentium, & displicentiū Deo, notata fuit. Sacrificij autem, quod Isaac obtulerit, ideo forsan nō habetur in sacris me moria, q̄ ipse fuit à patre in sacrificiū oblatas, tanq̄ hostiæ Christi prognosticum, quod vni uersorum apex, radix que fuit.

Ad argu.

Ad argu.

ARTICVLVS II.

Utrum soli Deo sit sacrificium offerendum.

Voniã dicere visū sumus, Deo cu ius ope indigemus, sacrificia à no bis debere, arguitur, q̄ nō illi sit so li sacrificijs litādū. Sancti homines iuxta verbū Petri in. 2. Canonice diuine efficiū tur confortes naturæ. Præterea angeli, vt patet Iob. 1. filij Dei nominātur: ergo vtriq; de cet sacra litare. ¶ Secūdo: Maior illis, q̄ terrenis principib; debetur honor: sed hominib; prin ci pibus honores deferunt, & munera offerunt: ergo licitū est, vt sanctis sacrificia fiat. Eò potissi mū q̄ aras illis, tēplaq; & altaria erigit ecclesia

Argumē.

Argumē.

In cōtrarium est illud Exod. 22. Qui immo lat dijs, occidetur, præterquam Domino soli. Ad quæstionem, simplici conclusione ne gatiua, respōdetur. Nemini, præterquam vni, summo que Deo, fas esse sacrificia immolare. Conclusio, præter allatum testimonium, tri plici ratione probatur. Prima autem ex super iori facile colligitur. Distum enim est, sacrifici um exterius, seu testimonium offerentium esse interni illius, quod est in anima. Nā religio exteriori in hoc potissimū seruit: anima verò se illi in sacrificium addicit, penes quem, vt dicebamus, litum esse cognoscit suum præsidiu, & subiduum: ille autem solus est Deus, ergo il litantum sacrificia debentur. Probatur hæc postrema præmissa. Homo, sicuti & rerū vna quæq; præter Deum, & ab aliquo principio emanare se cognoscit, & in aliquem vltimum tendere finem, qui sua est suprema felicitas: Deus autem solus est & principiu hoc, & sub indè finis, atq; adeo ab ipso, veluti à primo fonte, & quicquid habem; recipim;: & ad id, quò tendimus, adiuuamur. Soli ergo ipsi fas est sa crificia libare. Accedit secūdo, quod illa tantū licitū est sacrificare, apud quem licitū est ora tionibus nostris ac precationibus accurrere, tāquam ad illū, vnde nos nostraq; vtriusq; ho minis salus pendet. Hac autè ratione solū Deū oramus, vt nostri misereatur, nobisq; opem fe rat. ¶ Ad idè facit tertio exemplū quod inter homines cernimus. Regi enim, summo repu blicæ capiti, illi dicati sunt honores: quos alteri inferiori deferre, crimen esset læsæ maiestatis: debet. n. præ ciuib; cunctis in ea esse excellē tia, vt ei quēpiam exæquare, citra eius iniuriã fieri nequeat. ¶ Hæc igitur nos conclusio docet, sacrificare, officium esse cultus latræ, hoc est, seruitutis, & subiectionis, quæ soli Deo de betur. Id cuius nos Paulus ad Ro. 1. planè cura uit admonitos: vbi impudentissimam illam gē tium idololatriam obiurgabat, arasq; corū, & lucos, ac subindè nefaria sacrificia abominaba tur: quæ cum honores essent soli immortal i Deo iure pprio debiti, vilibus creaturis impē debant. Et est præterea conclusio D. Augusti. Paulus: 10. de Ciuitate Dei: quam cap. 4. & subsequen tibus luculenter edisserit: vbi rationes D. Tho. insinuat. Deus namq; sacrificia nostra nō ideò q̄ illis indigeat à nobis expoficit: est enim, te ste Dauide, Deus, qui nostrorū nullatenus bo norū eget: sed significationis gratia. Per illum, scilicet, vt exteriorib; rebus vera cordis sacrifi cia expromiam;: Vnde sacrificiū, inquit, vili bile, inuisibile sacrificij sacramentum est: hoc est, sacrum signum. Interna autem sacrificia prote-

Cōclusio negatiua.

Ratio con clusionis.

Ratio.

Ratio.

August.

Paulus.

protestationis esse debent, quibus Deum proficemur, eū esse vnum, à quo salus nostra, totaq; rerum summa, ac demū suprema nostra felicitas pendet. Quare cum peccamus, confidentes cū Propheta, ei soli peccasse, corda nostra conterimus, & contribulamur, atque orationes ei, veluti suauissimum incensum, adolemus: cuius vtiq; sacrificij signa etiam illa, quæ sub antiqua lege in victimis, atq; incenso offerre bātur. Vbi pfecto egregie sacer ille pater verficulum illum pœnitentis Davidis interpretatur: Si voluisses sacrificium, dedissem: vtiq; hoc locaustis non delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum, Deus, non despiciet. Admonet enim nos propheta ea ratione Deū nolle sacrificia, quæ vulgus eū velle arbitratur: scilicet, quod in peccudum trucidatione delectetur: aut quod illis cibis indigeat. Quas quidem dementium cogitationes in alio Psalmo retundit dicens. Si esurigero, nō dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid māducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Quasi diceret: Ego quidē esurire non possum: & idē tauris tuis & hircis in cibum non ego. Neq; verō si esurire possem, tuo indigerem pascua: nā meus est orbis terræ, & plenitudo eius. Non ergo hac ratione vult sacrificia. At quia non omnino ea renuit, ac despicit, sed grata habet, tanquā signa spiritalis sacrificij, subdit: Sacrificiū Deo, spiritus contribulatus, &c. Per hæc ergo ratio elucidatur piscorū sacrificiorum: nempe, immolationis animalū, emissionis hirci, ac cæterorū. Ratio, inquā, erat, quod nō offerabantur tanquā res simplices, sed tanquā signa. ¶ Duo autē ex his sunt reliqua dubia. Prius de sacrosancto sacrificio altaris nostri, quod re vera non tantum vt signum à nobis offertur, sed veluti res nullo estimabilis pretio. Sanē cum Deo Deum ipsum in pretiū debitorum nostrorum offeramus, vt questione proxima dicturi sumus. Ad hoc autē respondetur, rationē huius immensæ hostiæ lōge esse à reliquis diuersam. Nā est cōmemoratio pretij humanæ redemptionis. Tametsi nihilominus signum sit seruitutis nostræ, quo profitemur totum nostrum genus, tum præuaricatione in Deum fuisse collapsum, tum eius beneficio seruatum: atque adeo eiusmodi expiatione in eius gratiam reuocatum. Sed de hoc statim latius. ¶ Alterum verō dubium est, quod videntur Christianorū mores presenti cōclusioni cōtradicerent: nam & Deiparæ Virgini, egeritq; diuis in more nobis est, munera offerre, locaq; habere designata, quorum deuotio-

Ratio veterum sacrificiorum.

1. Tutiatio

Solutio.

Dubium, 2.

ne diuersis Sanctis nos ipsos, nostraq; offerimus, atq; id etiam sub forma sacrificij. Nam & sanctis thura adolemus, & cereos incendimus, & reliqua facimus, quæ imaginē præ se ferunt sacrificij. Hoc autem dubium, argumentorum responsa dissoluent.

AD Primum igitur respondetur, quod etsi angelis, ac Sanctis diuinitatis nomen per Dei gratiam communicetur, iuxta illud: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes: nempe, in filiorum ordinem adoptati: tamen hæc non est diuinitas per naturā, & æqualitatem Dei. Quare nemini, præter ipsum, par est honores deferre diuinos: atq; adeo neq; sacrificia facere, ratione iam dicta. ¶ Et ex hoc deriuatur solutio argumenti secundi: nempe quod etsi principibus humanis maiora offerantur, quā quæ antiquitatis, & præter sacrificium altaris, modo offeruntur Deo: tamen pretiositas sacrificij non æstimatur secundum rem, quæ offertur, sed secundum cultus, ubi etiam significatio: & idē sicut illa, qua homines Deo subdantur, obediētia, & veneratio nemini, præter ipsum, impendi potest, sic nec vlla sacrificij cæremonia. ¶ Ad tertium demum respondetur, ex hac veritatis confessione nullatenus fieri consequēs, vt nō modo heretici, verum & alij arbitrantur, qui nolunt illo nomine censerī, vllā idololatriæ imaginē hæc religione palliari, quod diuis munera offerimus. Nam in primis illa non sunt sacrificia, sed meræ oblationes. Etenim verum sacrificiū altaris soli Deo offerre fas est. Vnde August. 8. de Ciuit. Dei: Non constituimus martyribus tēpla sacerdotalia: quoniam nō ipsi, sed Deus eorū nobis est Deus. Vnde sacerdos nō dicit, offero tibi sacrificiū, Petre, vel, Paule: sed Deo dicimus: Accipe oblationem, quam tibi offerimus. Sanctorū autē memoria fit in Missa, tū quia de eorū victorijs Deo gratias referimus, tum quia eos oratores, atq; intercessores nostros apud eundē Deū nostrū cōstituiimus. Præterea & simplicia munuscula, quæ sanctis offerimus, in Dei laudē & honorē referimus: quippe qui amat in sanctis suis laudari, quatenus eius sunt filij, ad æternā iam hereditatē recepti. Quemadmodū quo regis famulos honore dignaris, regem ipsum colis. In summa, sicuti Sanctos sola dulcē adoratione colimus, non latriæ: & oratione pulsamus, non vt nostri miserentur, sed vt pro nobis orēt: eodem interstitio oblationes illis facimus, non sacrificia. ¶ Hinc fit, absurdē eos errare, qui licēte negant & elemosynas in honorem Virgini, & sanctorum, aut petere, aut porrigere. Nam primum nihil aliud est, quā gratitudinis vir-

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Ad 3. argu.

August.

Licitum est elemosynas in honorem virginis, ac sanctorum petere & porrigere, tunc

tus, si sanctorum ipsorum amore elemosynas ob id conferamus, quod nostri sunt interuocatores apud Deum: vt suo charitatis officio par repēdamus. Et præterea elemosynæ, quas in honorē sancti pēdimus, perinde ac de alijs oblationibus dictū est, in Dei honorē cedunt.

ARTICVLVS. III.

Verum sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus.

Rostquā visum est de substantia, & obiecto, seu sine sacrificij, quæ ritur quā latē pateat. Primum in articulo quantū ad actus, an, vide licet, omnia opera omnium virtutū, sint sacrificia. Et subindē articulo sequenti quātum ad personas, quæ ad sacrificia obligantur: vtrum vniuersi mortales ad hoc obligentur. Quæritur ergo, vtrum offerre sacrificia, ad speciale pertineat virtutem. Arguitur enim negatiuē. Primum ex Paulo: Admonet quippe sic nos ad Rom. 12. Exhibeatis corpora vestra, hostiā viuentem, Deo placentem, &c. Et ad Hebræos vltimo: Beneficentiæ, & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs, pmeretur Deus. Exhibere autem corporum mēbra in hostiam, ad corporis affectionem attinet, cuius maceratio per plures fit virtutes: nempe per abstinentiam, & ieiunium, per castitatis continentiam, & per fortitudinem in martyrio. Et pariter beneficentiā, quæ officium est charitatis, per misericordiam exercetur, & per liberalitatem: non ergo, sacrificare, officium est singularis virtutis, sed omnium.

Argum.

1. Argum. Auguit.

1. Argum.

¶ Hūc secūdo accedit Aug. lib. 10. de ciui. Dei. vbi ait, verum sacrificium esse omne opus, quod agitur, vt in sancta societate in heremus Deo. ¶ Adde tertio, quod sacrificiū id omne censetur, quod offertur Deo. Offerimus ei autē tum mente deuotionem, & orationem, tum etiam corpore res: vt decimas, primitias, & holocausta, &c. quæ variarum sunt virtutum officia. ¶ In contrariū est, quod singularia præcepta non dantur, nisi de actibus singularis virtutis: & in Leuit. singularia sunt de sacrificijs posita.

Veritatem huius questionis pluris iam, propter Lutheranos, scire refert, quā elapsis temporibus referebat. Negant enim non minus obliuiscit, quā impudenter, aliquod esse familiæ Christianæ singulare sacrifici-

cium ad certam attinens virtutem, & cultum: sed dicunt, omnia virtutum officia, nihil aliud esse, quā sacrificia quædam: atque adeo in Christianismo nullum dignoscunt singularem sacerdotum ordinem: sed aiunt, vniuersos Christianos vtriusque sexus, esse promiscuē sacerdotum: iuxta verbum Petri, in sua prima Canonica, vniuersos appellatis, Regale sacerdotiū. Ac perinde inficiantur, sacrosanctum altaris sacramētum, esse sacrificium. De quo quidē expugnando errore constituta hic nobis est proxima, quæ subsequitur, quæstio. ¶ Vt igitur hic articulus eiusdē sit quæstionis subalterniculum, respondetur ad præsentem quæstionem tribus cōclusionibus. Prima: Sacrificiorū oblatio, secundum suam propriam rationem, est actus specialis virtutis: nempe religionis, sua inde nanciscens laudem, quod in dignam sit reuerentiam. In hoc enim (vt lib. 2. dictum est) propria ratio religionis consistit. ¶ Secūda: Cuncta officia vniuersarum virtutū participatiuē, & ab extrinseco, quatenus per religionis virtutem in diuinū honorem, & cultum referuntur, sunt quædā sacrificia. Ex eplo ambæ simul cōclusiones patefcūt. Virtutum singularum ex suis proprijs obiectis fortitūtur specie: vt alia sit fortitudo, & alia iustitia: & sic, cætera. At verō dū per charitatē referuntur in Deum, quādā charitatis specie participant: sed nihilominus charitas suam habet proprium obiectum, & actū qui est, Deū, sub ratione bonitatis eius, diligere, ac subindē eādē ratione proximiū. Similiter in vitijs, furtum perse est peccatū: attamen dū fit propter mœchiam quandā, indē maculam eiusdem vitij contrahit, vt. 5. Ethicorū author est Arist. Pari ergo modo proprium religionis obiectum est, Dei excellentia, & omnipotētia nobis opitulandi, quā sacrificijs, & hostijs protestamur: significantes nos illi esse subditos, & tāquā domino tales debere honores. Quapropter corda nostra, altaria ei constituimus, in quibus & per pœnitentiā, cruētus peccatorum victimas ei cedimus, & p fortitudinē, propter eius veritatē, martyrio nos cōsecramus: & per charitatis feruorem, incensum ei adolemus: ac perinde per misericordiam, eius amore pauperibus subuenimus: & per pietatē, corpora maceramus. Cum hæc (inquam) omnia in Dei cultū, & honorem virtute religionis referimus sacrificiorū rationē participant. Et hoc pacto intelligendus est August. libro allegato de Ciuitate Dei. cap. 4. vbi quādā horum exempla congeminat. Et illud Osæ vltimo: Reddamus vitulos laborum nostrorum. Et ad Hebræ. vltimo: Per ipsum (scilicet, Christum) offeramus hostiam

Lutherano rum error.

1. Conclu.

2. Conclu.

Ratio vniuersæ conclusionis.

Aristot.

hostiam laudis semper Deo: hoc est, fructibus laborum, eius celebrat nomen.

1. Conclu:

¶ Tertia conclusio: Sunt tamen actiones quedam, & officia, que nullam habent aliunde laudem, quam quod in diuinam reuerentiam significandi gratia exhibentur. Et hæc maxime proprie dicuntur sacrificia. Ex epli gratia: Eleemosynas erogare, temperate, ac fortiter agere, etiam si non per virtutem religionis sacrificia fierent, essent nihilominus per se virtutes. At tamen vetus illa animalium occisio, & aspersio sanguinis, pinguedinumque; incensio, si significandi rationem semoueat, nullam per se habent virtutis rationem: & ideo hæc peculiariter dicuntur sacrificia, quasi non aliam promerentia, quam religionis laudem.

Ad argumēta facta.

¶ Argumenta igitur in contrarium allata, per has tres conclusiones dissoluntur. Probant enim officia aliarum virtutum esse, non intraneæ, suapteque natura sacrificia, sed extrinsecus propter relationem in reuerentiam Dei. Quo tamē non obstant, sacrificandi munus, officium est specialis virtutis religionis.

ARTICVLVS III.

Verum vniuersi mortales ad sacrificia tenentur offerenda Deo.

ost quā visum est, quomodo sacrificandi virtus ceteris virtutibus imperet, vt pote, quasi in suum ipsius finē eas referēs, videre restat, q̄ late se ad oēs mortales extendat. Arguitur nihilominus à parte negativa: Inde sacerdotes nomē trahūt, q̄ litādis sacrificijs sunt ad scripti: nō aut omnes sunt sacerdotes: ergo ne que omnibus incumbit sacrificandi munus. ¶ Secundo: Sacrificare, propriū est populi sub lege Dei peculiariter argētis. Nā vt ait Apostolus ad Rō: 3. Quęcūq; lex loquitur, his, qui sub lege sunt, loquitur: & lex vetus fuit vbi primò populus est ad sacrificiādum vero Deo institutus, vt patet toto Leuitico: ergo gētilēs, qui sola viuunt, lege naturæ, ad nulla tenētur sacrificia. ¶ In contrarium autē est, q̄ sacrificijs Deū reuereri, ac venerari, est de lege naturæ: ad ea autem, quæ sunt legis naturæ, vniuersitas mortalium tenetur.

Duplex sacrificij gen'

Ad quæstionem, sub distinctione, quatuor conclusionibus, respondetur. Est enim sacrificium, aliud intraneum, quod mēte, immo-

latur: aliud verò extraneum, quod re foris exhibetur. Atque hoc extraneū, rursus duplex, vt superius dictum est: aliud, scilicet, quod specialiter est sacrificium, vt nullam habeat aliudē laudem: aliud verò quod per se quidem officium virtutis est, licet relatum in reuerentiam Dei, fiat sacrificium: qualia sunt cuncta virtutum munia.

1. Conclusio

¶ Est ergo prima cōclusio: Ad sacrificiū mētis internū nō solū antiqui lege scripta, Christianiq; sub lege gratia, verū & mortaliū vniuersitas lege naturæ tenetur. Nemo .n. viuentiū exiit, q̄ quatenus creatura Dei est, atq; ad ipsum, tāquā ad supremū finē, condita, nō tenetur illam intūs reuerentiam illi exhibere, quæ primo rerum principio, supremo que fini debetur. ¶ Secunda conclusio: Ad illa sacrificia, quæ sola significatione virtutem religionis induunt, soli tenentur, qui sub lege scripta Dei agunt: vt Patres ad suum sacrificiorum numerum: nos verò ad vnicū nostrum. Hoc enim probat locus ille Pauli citatus ad Roman. 3. nam lex illa solum obligabat suos subditos, si cut nos nostra. ¶ Tertia conclusio: Nihilominus solo naturali iure viuētes, quocūq; seculo fuerunt, futuriq; sunt, eodē semper astricti sunt iure ad aliquod exhibendum sacrificium, quo secundum legitimam cognitionem, quam de vna prima causa habere tenētur, profiteantur se illi esse subiectos, honoresque diuinos debere: per cuius quidem sacrificij preestationem in lege naturæ ablueretur eis originalis macula. Conclusio est manifesta: quoniam eo ipso, quo quis nouerit vnum primū rerū parentem, intelligere debet, illi se esse subiectum, atque adeo, non solum mente, verum & corpore obligari eū colere. Eò potissimum, quod nunquā Deus humanum genus remedio destituit abluēdæ originalis culpæ, nisi mētis cæcitas aliquibus mortalibus impedimento fuerit nē illud prehenderent.

2. Conclusio

Paulus

3. Conclusio

¶ Quarta cōclusio: Sacrificia, quæ ab extrinseco sic dicūtur, hoc est, cūta virtutū opera vniuersi tenētur Deo offerre, vel actuali, q̄ aiunt, vel virtuali ratione. Nā tenetur quisq; proponere vni seruire primæ causæ, supremoq; rerū fini, declinando à malo, & sequēdo bonum: ac subindē eidem officia cuncta offerre, & obsequia sua, cui vniuersa bona tenetur accepta referre. Hic autem nō est locus, quo hæc debeāt altioribus principijs disputari: in hoc quippe dūtaxat, hic cōmemorata à nobis sunt, vt literam D. Thomæ, per conclusiones distribuentes, viā sterneremus ad quæstionem proximā, quæ de peculiari est nostro sacrificio. ¶ Et per hæc

4. Conclusio

hæc ad argumentum respondetur. Nam quatenus homines virtutū omnīū officia in Deū referunt, Petrus Apostolus Christianos vniuersos appellauit sacerdotes: tamen illis proprie nomen conuenit, qui proprie sacrificant: hoc est, illas ceremonias, in quibus diuinus cultus consistit, peragunt. Argumentum autem initij quæstionis id prorsus conuincunt, quod nō singuli mortalium proprie offerunt sacrificia: & idcirco nihil definitioni quæstionis presentis obstant: nimirum quæ id tantum constitutum est, quod iure naturæ vnaqueq; re publica tenebatur per suos sacerdotes, quos huic muneri mancipare debet, Deo optimo maximo genus aliquod offerre sacrificij.

Ad argumēta facta: 1.

QVÆSTIO SECVNDA, De ineffabili sacrificio altaris in particulari.

ARTICVLVS I.

Verum sacrosanctum Sacramentum altaris sit vere sacrificium.

M satis demonstratum sit, sacrificiorū ritum, ad religionem iure nature pertinere, consequens sit, vt ad ineffabile Christianorum hostiā descendamus: nimirum cū primis interrogātes sit ne aliquod peculiare sacrificiū Christianæ familiæ, idēq; sacrosanctū altaris sacramētum. ¶ Videtur. n. Paul. huiusmodi confessioni ad Hebræos. 10. refragari: vbi conferens Christū supremum sacerdotem nostrum cū antiquis, qui hostiarum multitudinem quotidie frequentabāt, ait: Hic autem, scilicet, Christus, vnā pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dextera Dei. Et est vestigio iterum: Vnā enim oblatione consummavit in æternum sanctificatos: Ac subindē rursum: Volūtariē peccātibus nobis, post acceptam notitiam veritatis, iā non relinquitur pro peccatis hostia. Quibus vtique assertis contestari videtur, vnicam fuisse veram victimā, quā Christus in cruce obtulit: atque adeo altaris sacramentum non esse sacrificium. Alioqui non vna, sed quā pluri-

Ad argumēta

mæ existerent hostiæ, quæ peccantibus nobis essent à Christo relicte. ¶ Ad secundū quod cum hæc altaris ceremonia nihil aliud sit quā memoria illius Christi passionis, vt illud eius commonstrat mandatum: Hæc iā mei memoriam facietis: non modo abusus. videtur vocis, verū & temeritatis audacia, appellare illud sacrificium: memoria siquidem rei non est noua res, sed antiquæ repræsentatio. Et enim dū memoriam Natiuitatis, aut Resurrectionis festiue celebramus, non vtique consideramus tunc Christū nasci, aut resurgere. Quare necq; dū in altari eū offerimus, ipsum tūc fingere licet crucifigi, aut mori: sed in memoriam reducimus, quemadmodum seipse obtulit. ¶ Ad hæc tertio: Christus non se obtulit sub speciebus panis, & vini: ergo nostrum sacramentum, nō est sacrificiū, sed sacrificij memoria. Præterea August. lib. 10. de Ciuitate Dei. cap. 20. libr. 4. de Trinitate: In immolatione, inquit, Christi, idē est sacerdos offerens, & ipsa oblatio: quod in Missa non vsu fit. ¶ In contrarium est solennis ecclesiæ confessio in venerādo canone, qui omni est antiquior memoria. Nam ante venerabilis sacramenti consecrationem perhibet sancta Ecclesia offerre se diuinæ maiestati, sancta sacrificia illibata: ac subindē post consecrationem protestatur se eidem diuinitati offerre hostiam puram, hostiam sanctam, hostiā immaculatam: panem sanctum vitę æternę, & calicem salutis perpetuæ.

3. Argumēta

August.

Sacrosanctum sacramentum altaris adeo est religione nostra ac fidei cōfessione perspicuum, esse sacrificium, vt nisi in diabolo diuinitus permitta tanta esset potestas homines demerandi, nullus posset Christianorum eatenus desipere, vt id vnquam inficias iret. Attamen ille Vuitcleff Anglus, Satanica furia correptus: cum omnes ritus ac sacramenta Ecclesiastica à medio tollere pertenderet: & hoc etiam diuina maiestate plenum demoliri conatus est. Et quatenus sacramentum est, & quatenus sacrificium. De quo articulo venerabilis Vualdenis contra ipsum egregiē disputauit, libro secūdo de sacramētis: ac de hoc peculiari puncto an sit sacrificium, capit. 31. & 32. Post verò Lutherus qui in omnia eius verba diabolicē iurauit, idem sacramentum negat esse sacrificium. De qua ideo re virulentum edidit libellum, cui titulum fecit: De abroganda Missa priuata: vbi, postquam in anibus rationibus (quas nos modo retulimus) visus sibi est re demonstrasse, amarulentis nos scommatibus profcindit: dicens, quod qui sacramētum altaris sal-

Vuitcleff.

Vualdenis.

Lutherus

ris sacrificium vocamus, idololatra impietate commaculamur: imò eodem verbo ait nos negare, Christum semel tantum fuisse mortuum. Nam suam, inquit, mortem, vnicum esse voluit sacrificium. Infert ergo subindè nullum esse peculiare sacrificium in Ecclesia Christi, sed cuncta Christiana opera, nempè elemosinas, orationes, atque oblationes, & reliquarum virtutum officia esse nostra sacrificia. Et quoniam sacerdos ab immolando sacrificio dicitur, eadem ratione totam Ecclesiasticam Hierarchiam subvertit, negans distinctos esse gradus episcoporum, sacerdotum, & laicorum: & quotquot Christiani sunt, ait esse sacerdotes: iuxta illud primæ Petri. 2. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, &c. Ob idque vnunquaque, suum offerre sacrificium, sacramentaque ministrare posse, etiam altaris. ¶ Contra hanc autem absurdissimam hæresin, non duæ, dicam, constituuntur modò conclusiones, sed ostenduntur legitimè ab Ecclesia constitutæ. Prior. Adorandum altaris sacramentum non solum, vti cætera sacramenta sunt, verum proculdubio, vltima sacrificium: idemque Christicolis vnicum. Probatur conclusio primam omnium naturali iure. Nulla enim vnquam fuit (vt quæstione proxima dicebamus) mortalium respublica, quæ secundum existimationem, quam vel Dei, vel deorum haberet, non peculiaria sacrificia institueret, vt illo potissimum ritu ab alia republica dignosceretur. Quapropter alia erant Atheniensibus sacrificia, alia verò Lacedæmonijs, atque alia Romanis. Adeò vt illis quatuor confessum vbique semper fuerit, consistare rempublicam, scilicet, sacrificio, sacerdotio, legibus, & gubernatore. Cum ergo nos per Dei gratiam tam alta insigniti simus veri Dei cognitione, non modò impium, verum & barbarum est profum, ambigere, quin peculiare sit nobis sacrificium, in quo nostra religio consistat. Quod nisi hoc altaris consecramur, nullum inter Christianos sit reliquum, quod propriam habeat rationem sacrificij. Enimverò oblationes aliæ, nempè decimæ & primitiæ, in summa, reliqua opera virtutum (vt quæstione præcedenti dicebamus) non sunt secundum propriam speciem sacrificia, sed relatione extrinseca: quia per virtutem religionis in honorem Dei referantur. Sacrificium verò, quo propriè in signum subiectionis Deum colamus, si hoc altaris sustuleris, nullum sit reliquum. ¶ Mox ex lege Moyfi secundum sumitur argumentum. Iubeat enim lex illa numerosissimam sacrificiorum, hostiarumque oblatio-

nem, quibus tum suam subiectionem erga Deum commendabat, tum etiam nostram prefigurabat legem. Ergo nisi legem illam nostræ velis dignitate præferre, necesse est, Euangelium profelsis peculiare esse sacrificium: quod vt identidem reputamus, præter illud altaris, nullum est propriè.

¶ At verò respondet Lutherus hæc omnia probare aliquid esse sacrificiū Evangelicū, hoc tamē, inquit, non fuit nisi illud quod Christus in ara crucis semel obtulit. Attamē respōsio hæc minime rationib⁹ nostris satisfacit. Enimverò sacrificium, quod religioni peculiare est, tandiu durare debet, quā diu religio persistat: illud autem Christū in propria specie nō iteratur. Nā, vt ait Paul. Christus semel mortuus est, siquidem resurgens ex mortuis, iam non moritur: mors illi vitrā non dominabitur. Necessarium ergo fuit, sacrificiū institui, quod religio Christiana quotidie Deo suo offerret, tum pro alijs ab eo receptis beneficijs, tum præcipuè, pro illo redemptionis insigni. Alioquin (vt dicebamus) inferior, obscuriorque; hac parte esset lex nostra, nō modò quā velis, verum & quā lex naturæ. ¶ Tertium subindè argumentum est, quod Christus, vt tum Pfaltes prophetauit, tum Paul. interpretatus est, fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedec: qui obtulit panem & vinum. Cum ergo in cruce non has corporum species, sed suum proprium corpus moriens immolauerit, documentum est maximum, hoc, quod nos, qui sua membra sumus, sub eisdem speciebus quotidie offerimus, legitimum esse nostrum sacrificium. Quare seipsum panem de cælo descendente nuncupauit. Atqui ceu huius præsigium, præter Agnū paschalem, quem secundum legis mandatum Exo. 12. antiqui patres semel quotannis in figuram Christi passionis immolabant, iubebatur & Numer. 28. offerri quotidie in templo duo agniculi immaculati in holocaustum: nempè vt doceremur, non modò quod Christus obtulit, sed & quod nos quotidie offerimus, legitimum esse sacrificium.

¶ Quarto loco arguitur: Quicūq; vt paulò antè dicebamus, peculiare aliqd ac nostræ religioni propriū renueit esse sacrificiū, debet perindè & peculiare sacerdotū ordinē ac potissimè, vt Lutherus fecit, profum denegare: quo vtique sublato, speciosissimus ecclesiæ decor, & pulchritudo confunditur, ac perturbatur: quod quā sit Christi prouidentie indecens, nullus est vel mente captus, qui non planè videat. Cum enim (vt Diuus ille vetustissimus Dionysius in lib. de cælesti Hierarchia testatur) trium

Eusio Lutheri Replica

3. Ratio

4. Ratio

Dionysij

phantium cætus, angelorum Hierarchijs pulcherrimè disponatur, cur quæso sancta militatium Ecclesia, quæ prophético testimonio, vt regina Christo à dextris asidet, circum amicta varietate, non simili ordinum dispositione, functionūque discretione (vt idem ipse Dionysius in libro Ecclesiasticæ Hierarchiæ optimè collegit) non sit distincta? Augetur & huius rationis vis, exemplo civilis reipublicæ, quæ cum distinctis magistratibus vsq; ad regem ascendat, testimonio est, quod nisi Ecclesia sic esset disposita, prouidentiam eius non referret, qui illam instituit. Quin verò cum Deus orbem ipsam tam multiuga cælorum, elementorūque, ac rerum varietate constare voluerit, cur eadem simili pulchritudine suam orbasset Ecclesiam? ¶ Adde quod & lex vetus, Euangelij vmbra, distinctis ordinibus sacerdotum, ac Levitarum, quibus Summus præsidebat Pontifex, diuinitus est instituta. Vmbra illo decore honesta, cur & veritatem ipsam promiscua cōfusione dehonestasset? ¶ In summa, erant gentibus suæ religionis peculiare sacerdotum: quare non in nostra (quæ sola legitima est) consistat ut ipsi peculiarem existere gradū, ordinemque sacerdotum? Accedit enim & Pauli analogia primæ ad Corinth. 12. vbi declarat, quemadmodū & humanū corpus, sic & ecclesiam, varijs membris cōpingi. Vnde ad Ephes. 4. Dedit quosdā quidē apostolos, quosdam autē Prophetas, alios verò Euāgelistas, alios autē pastores & Doctores, ad cōsummationē sanctorū in opus ministerij, in ædificationē corporis Christi. Igitur cum palam constet singularem esse in ecclesia sacerdotum ordinem, sit vt & peculiare quoque sit sacrificium, quod eorum est munus. Colligamus ergo, quod vt Christiani omnes generali nomine sacerdotes ob id dicuntur secundum Petrum Apostolum, quod officia virtutum, quæ extrinsecus, cōmuniq; nomine dicuntur sacrificia, offerunt: sic per antonomasiam, ex proprio munere illi dicantur sacerdotes, qui singulare, propriūque; immolant, sacrificium. ¶ His præterea rationibus accedūt sacrosanctæ Ecclesiæ decretis: nempè, antiquissimi in primis Niceni Cōcilij, vt habetur dist. 93. cap. Peruenit. cuius verba sunt: Hoc neque; regula, neque cōsuetudo tradidit, vt hi, qui offerendi sacrificium non habent potestatem, his, qui offerūt corpus Christi porrigāt. Et Innocentius tertius in Conc. Lateranensi, vt de sum. Trini. & si. c. firmiter. habetur. Vna, inquit, est fidelij vniuersalis ecclesia, extra quā nullus omnino saluabitur: in qua idē ipse sacerdos est, & sacrificium Iesus Christus. Et nē putes ad mortē

eius tantum allusionem fieri, subditur: Cuius corpus, & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis, & vini veraciter continetur. Quā si dicat: quod ipse semel sub carnis forma immolauit sacrificiū, nos quotidie sub speciebus panis, & vini offerimus.

Ad primum igitur argumentum ex Paulo ad Hebræos. 10. desumptum, respondeatur, Apostolum illic sermonē profum habere de hostia, quā Christus in ara crucis, videlicet propriū corpus, idemque; sub specie carnis, moriens obtulit. Quæ quidem vnica fuit, eademque; infinito modo sufficiens ad delictorū omnium remissionem. Quæ ratione iterari neque; debet, neque; potest. Eadem tamen veritate nihil obstante, & hoc, quod quotidie offerimus, verè est sacrificium, quatenus à Christo, ceu eiusdē sacrificij memoriā institutum est. Vnde Ambrosius super eodē loco: Semel oblata est hostia, ad salutem sempiternā potens. Quid ergo nos? Nōne per singulos dies offerimus? Sed ad recordationē mortis eius, & vna eadē hostia, nō multæ. Quomodo est vna, non multæ? quia semel oblatus est Christus. Hoc autē sacrificium exemplum est illius: id ipsam, semper id ipsum: proindè hoc idem est sacrificiū. Sicut id, quod vbiq; offertur, vnum est corpus, & non multa corpora. Ecce quomodo sacramentum verè sacrificium est: atque idē, quod Christus obtulit. ¶ Sed hinc emergit vis secūdi argumenti: sacramentum hoc, nihil aliud habet, vt sit sacrificiū, nisi quod est illius cōmemoratio: memoria autem nō est vera res, aliā memoria natiuitatis, esset natiuitas. Quod si dicas (vti ait ad Simplcium August.) consueuissē imagines, nominibus ipsarum rerum appellari: quod D. Thom. 3. parte. q. 83. artic. 1. ad hoc propositum citauit, parum profectò ad rem confert: tum quod imagines appellari nominibus rerum, non est, esse res ipsas: & tamen nos profitemur sacramentum nostrum esse verum sacrificium: tum etiam quod eadē ratioe in victimis quoque; antiquæ legis potest censerī Christus sub figura immolatus: iuxta illud Apocalypsis. 31. Quorū nomina non sunt scripta in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Si autem dicas nostram oblationem ob id censerī sacrificium, quod per eadē efficiuntur participes passionis Christi: vt ibidem S. Thomas subiungit, neque hoc potest satisfacere videtur. Nam quodcunque sacramentum, eundem habet effectum. Videtur ergo hæretici Lutherani non exiguam occasionem nacti, negandi sacramentum nostrum verè esse sacrificium, asserendique solum esse signum cōmemoratiuū illius passionis, instar

Ad 1. argu.

Ambrosius;

August. D. Thom.

Ad 2. argu.

1. Conclufi.

1. Probatio.

1. Ratio.

Cōfirmatio

1. Ratio.

Postrema.

Paulus.

Concilium Nicænum.

Innocentius tertius.

comicae representationis. ¶ Respondetur, nihilominus, radicem huius intelligentiae, esse hanc ecclesiae veridicam confessionem, corpus, sanguinẽq; Christi realiter sub his speciebus panis, & vini contineri, eisdemq; Christũ in cena consecrasse: hac enim negata veritate catholica, palam fit consequens, mysterium altaris non esse sacrificium, sed nudum memoriale signum. Quare Lutherani ex priori, posterius collegerunt: catholica verò confessione supposita, res fit protinus liquida. Est enim idẽ Eucharistiae sacramentum ob id victima, & sacrificiũ, quod idem realiter corpus, eundemq; sanguinem, quæ Christus in cruce obtulit, nos perinde offerimus. Quare nulla est similitudo cum festo Natiuitatis, aut Resurrectionis. Illic enim non habemus Christum præsentem, qui tunc, vt natus, aut resurgens, offeratur. Nec verò facrum hoc facientes profitemur tunc mori: falsa enim esset tunc nostra professio: sed tamen quia corpus ipsum crucifixum, & sanguinem suum in memoria passionis offerimus, verè, & propriè absque vilo figmento sacrificamus. ¶ Atqui ex his colligitur tertium argumẽti solutio. Distinguiamus enim, Christum non se obtulisse sub speciebus panis, & vini. In ligno enim crucis verum est, sed tamẽ in cena, dum nostrum sacrificium instituit, sese, vt nos modò ipsum, obtulit. Ad verbum autem Augusti, quod in Christi immolatione, idem est sacerdos, & sacrificium. Respondetur, quod quia sacerdos nomine Christi sacrificium libat, eiusq; vice fungitur, quantum non tam propriè, quam dum Christus se obtulit, tamẽ neq; inepte in nostra immolatione conceditur, idem esse sacerdotem, & sacrificium.

ARTICVLVS II.

Verum altaris sacrificium, pro pluribus oblatum, perinde singulis ad satisfactionem proficit, ac si dumtaxat offerretur pro vno.

QUONIAM superiori articulo definitum est, sacrosanctam Eucharistiam, vnã esse & sacramentum, & sacrificium, res ipsa postulat, vt quemadmodum sit satisfactorium, exploremus. Apparet quippe nihilo parcius ad satisfactionem singulis prodesse pro pluribus oblatum, quam si præcisè offerretur pro-

vno. ¶ Primò, quia cum hoc sacrificio (vt dictũ est) corpus ipsum verum, sanguisq; Christi offerantur, videtur perinde esse infiniti valoris, atq; res ipsæ, quæ offeruntur: eò potissimum, quod est memoriale, vt dictum est, passionis Christi: quæ fuit, quantum ad sufficientiam, infiniti valoris: valor autem infinitus nõ inde in singulis minuitur, quod pluribus applicetur: ergo pars affirmatiua quæstionis est vera. ¶ Secundo, in eandem sententiam applaudere videtur D. Thomas, 3. parte, quæstio. 79. artic. 5. vbi ait, quod quantum ad oblatio, ex sui quantitate, sufficit ad satisfaciendum pro omni poena: tamen fit satisfactoria tam offerentibus, quam ijs, pro quibus offertur, secundum quantitatem suæ deuotionis, & non pro tota poena: vbi quantitatem valoris videtur in finitam designare: sed limitari cõset, secundum quantitatem deuotionis suscipientium: deuotio autem vnus nõ impedit deuotionem alterius: ergo ex numero eorum, pro quibus offertur, non minuitur singulorum fructus: sicut eorum, qui in conspectu Solis sunt, nihilominus calorem singuli suscipiunt, propterea qd in plures irradiat. ¶ Tertio arguitur ex ecclesiarum ritu. Offert enim sacerdos ecclesiae nomine pro Papa, pro Rege, & pro aliis tantis: in summa, pro viuis, ac defunctis: & tamẽ non apparet dicendum, quòd pro pluribus offertur, eò minus prodesse singulis. Nam vt ait Hieronymus de consecratione, dist. 5. can. Non medio critet. cum pro cunctis animabus Psalmus, vel Missa dicitur, nihilominus quam si pro vno quolibet ipsorum diceretur, accipitur. ¶ In contrarium est, quod etsi ipsa passio Christi, quantum ad sufficientiam, infiniti fuerit valoris, tamen quantum ad efficaciam, per singula sacramenta sub certo, limitatõq; gradu applicatur: quod & sacramento altaris etiam congruit, per distributionem autem finiti, quo inter plures distribuitur, minus singulis obtingit.

Quæstio præfens celebris est inter Theologos: nec tam explicatu facilis, quam vtilis scitu. Scotus enim quodli. 2. o. ad partem arripit negatiuam: nempe Missam pro multis oblatam, non tantum singulis prodesse, quam si singulariter offerretur pro vno. Et Syluester in verbo, Missa. §. 9. in eandem sententiam ex iuriscõsultis plurimos citat, inter quos connumerandus videtur Paludan. quippe qui in. d. 45. q. 2. eisdem apparet conuincere. Ipse tamen Syluest. medio quodam modo incidit: nempe quod si sacerdos generali oblatione pro multitudine offerat, tunc non tantum singulis prodest. Si verò sigillatim ad singulos

lo peculiariter referat intentionem, nihilo satisfactiois minus singulis obtingit. Caieta. autem. 2. 2. q. 79. artic. 5. & ex professo latissime quodlib. suo. 1. q. 18. absolute affirmatiuam responsionem fuffert: videlicet perinde singulis prodesse, si offeratur pro pluribus, imò etiã pro infinitis, ac si præcisè pro vno. Eandemq; arbitratur esse opinionẽ D. Thomæ Neque de sunt qui magno fauore eandem amplectentur opinionẽ. At verò (vt meam ego in scitiam fatear) semper sum arbitratus, nõ solum falsam esse, verum antiquissimo ecclesiae vsui contrariã: ac subinde, vt à peiori verbo abstineamus, parum excitandæ plebi ad eleemosynas pro celebrandis missis elargiendis conducens: vt infra notum fiet. ¶ Ad quæstionẽ ergo vt respondeamus, supponendum est ex superioribus in hoc sacrificio tria cõsiderari: nempe, sacramentum, & sacrificium, & precatioes, quæ Deo funduntur. Quorum tertium non est essentia aut sacramenti, aut sacrificij. Sacramenti enim cõsecratio in illis solis verbis cõsistit: Hoc est corpus meum, & hic est calix sanguinis mei, & c. vsus autem in sumptione. His autẽ ambobus ratio sacrificij addit oblationem. Ecclesia verò cõsultè adhibuit orationes, & sanctorũ laudes, vt in Canone est videre. Et quidẽ de ratione sacramenti nihil ad locũ præsentẽ. Prodest nanq; tantum sumẽtib; quibus ceu alimoniam spiritualis vitæ gratiam cõfert, & dulcedinem, atq; adeo deuotionẽ excitat. At verò tanquam sacrificiũ (de quo præfens est quæstio) non solis sumẽtib; verũ & offerẽtib; & pro quibus offertur, cõfert. Nec verò tantum sacerdos offerens censetur, verum astantes, & eleemosynam largientes, vt infra patebit. Prodest, in quã, illis ad satisfactioem pro peccatis: nempe ad poenarum remissionem, eorum criminum, quorũ culpa deleta est. ¶ His igitur suppositis, tribus cõclusionibus respondetur. Et quoniam vnicũ fundamentũ Caietani est, hoc sacramentum esse infiniti valoris: Prima fit hæc: Res cõtentæ in hoc sacramento, nempe, corpus, sanguisq; Christi, infiniti ex se valoris sunt: nam sunt corpus & sanguis Dei, per quæ, quantum ad sufficientiam, peccatis totius mundi satisfaciunt. ¶ Secunda cõclusio: Sacrificium, quod per sacerdotem, Christi ministrũ, cõficitur, non est infiniti valoris. Hoc enim hic primum animaduertendum est: videlicet, huic nomini, sacrificium, non præcisè corpus, sanguinemq; Christi supponi, sed hæc, dum offeruntur. Enimvero dum in pyxide referuantur, non sunt sacrificium, licet sint sacramentũ: sed dum à sacerdote, cõsecratione, oblatione, & sumptione cele-

bratur, quate sacrificium a passionem sacerdotis suo significato complectitur. Probat ergo cõclusio. Quantitas sacrificij, quando quidem rei oblationem importat, non solũ ex parte rei oblatæ, sed ex dignitate quoq; intentionis quæ offerẽtis perpẽditur. Haud enim sacrificiũ Christi, quod in cruce obtulit, sola ratione rei oblatæ, infiniti valoris fuit, sed quia offerens ipse Deus erat, ac perinde patri in infinitũ gratus. Sacerdotes autẽ, qui ministri sunt Christi, nõ habent illam virtutẽ, neq; illis diuinitus collata est. Profectò æquiparare sacerdotis sacrificium in valore oblationis Christi, non est apostolicis verbis consonũ: quæ superius ex. 10. ca. ad Hebræ. retulimus. Porro vbi ait, vna oblatio eò summasse in sempiternum sanctificatos: quã idẽ oblatio nec potest, nec debet amplius iterari. Quod re vera de nostro sacrificio, etsi commemoratio illius sit, nõ asseruisset. ¶ Secundo, vt res hoc pacto patẽtior fiat, arguitur: Infinitus valor satisfactiois Christi solũ æstimatur quãtum ad sufficientiam, at verò quãtum ad efficaciam per sacramenta, nõ operatur nisi finitè & idẽ singulis, etsi instrumenta eiusdem passionis existant, non nisi sub gradu finito tribuit ad certam mensurã esse causas gratiæ: vt patet in baptismo, & ceteris, ac opere (quod aiunt) operato: nempe virtute sacramenti. Id quod & ipsi eucharistie sacramentõ cõmune est, quippe quod etsi corpus & sanguinem veraciter cõtineat, non nisi limitatum gratiæ modum ex sua institutione cõfert. Cum ergo idem sacramentum, quatenus sacrificium, virtute etiam ipsius operis, sicuti cetera sacramenta, gratiã conferunt, sic satisfactioem efficiat: planè fit cõsequens, vt ex sua ipsius ratione operis, scilicet, ratione institutionis Christi, qui non disposuit per instrumenta suæ passionis operari nisi finitè nõ sit ad satisfaciendum infiniti valoris: sed certè finiti. ¶ Sed hoc est bñium, vnde Caietanus à nobis, & vt arbitror, à veritate declinat: nempe quod huic sacrificio nullã ex opere operato vim cõfert, sed totã satisfactiois mensuram censet ex solo deuotionis gradu, seu offerẽtium, seu pro quibus offertur, taxari. Quod re vera S. Thomas, quem se sequi existimat, neque opinatus est, neq; opinari potuit. Nam cum non solum quatenus est sacramentũ, verum & quatenus sacrificiũ, instrumentũ sit passionis Christi, vtraq; ratione manifestum est, virtuti operis, seu (quod aiunt) operi operato respondere certũ, determinatũq; satisfactiois gradũ. ¶ Tertio etiamnum ad maiore explicationem arguitur: Cuncta sacramenta per intentionem cõferẽtis potissimũ perficiuntur, ergo eucharistia

Caietanus

2. Argumẽt. D. Thomæ

Tria cõsideranda in altissimo altaris mysterio

3. Argumẽt.

Hieronymus

1. Conclusio

Scotus

Syluester

2. Conclusio

Paludanus

Prima ratio cõclusionis

Secunda

Caieta. hallucinatio:

Tertia

ristia, etiam in quantū victima est, per Christi, & ecclesie ministrum, perq; eius adeo intētio nem, sit sacrificium: nempe quia minister illud secundum intentionem ecclesie offerre intendit. Vnde rursus cōsequitur, quod seclusa quacūque particulari deuotione, sacrificio, per intentionem ministri oblato, respondeat certus satisfactiois gradus. Et hoc est punctū in quo veritas sentētiæ, quam defendimus, si vera est, consistit. Quod quidem punctum inde consistit, quod etiam dum sacerdos & cuncti altantes, qui offerūt, essent in peccato, imò etiā illi, pro quibus singulariter offertur, nihilominus verum esset sacramentū: ac perinde sacrificiū, idemq; satisfactorium. Qui quidem fructus, si illis non prodesset, in thesauro ecclesie recōdē retur. ¶ Sed arguat forsitan contrā discipulus quispiam D. Thomæ, quod idem sanctus Doctor loco citato. 3. part. quæst. 79. arti. 5. totam satisfactioem admetiri quantitati deuotionis videatur. Respondeo autem sic Caietanū cum intellexisse, indeq; hausisse opinionē suam: at tamen D. Thomas hoc nō sensit: quippe qui tantum ait magis in oblatione attendi affectū offerentis, quam quantitatem oblationis: vt non neget ipsam sacrificij sacerdotalem oblationē, suam per se habere valorem: eundemque suo gradu taxatum: vt Christus, ceu in cæteris sacramentis disposuit. Et patet eodem ipso exēplo quod S. Thomas adduxit de vidua, quæ duo ꝑna minuta in gazophylacium misit: nā licet ex eius affectu, paupertatisq; respectu autem illi meritum, nihilominus ipsa per se minuta à quocunq; oblata, aliquid valebant. Quin verò fortasse hoc, quod valor huius sacrificij crescat ex deuotione offerentis, aut recipientis, non est ei singulare, sed omnibus sacramētis commune. Fortasse, inquam, gradus ille gratiæ, qui in baptismo sacramentali virtuti respondet, crementum accipit ex deuotione suscipientis, si sit adultus. Nam beneficia gratiæ conferuntur quantum ad hoc, in illar operum nature: putā vberius ei, qui aptius preparatur. Imò neq; defunt, qui dicant crescere etiam ex sanctitate ministri: licet hoc secundum mihi nō sit ita multum probabile. At verò multo est compertius valorem sacrificij crescere ex deuotione, quam valorem sacramentorum, ratione oblationis, quæ est actus offerētis: nam in alijs sacramentis nihil offertur. Et hoc significat D. Thomas. ¶ Ex his ad rei elucidationem consequitur non crescere valorem sacrificij omnino secundum proportionē deuotionis offerentium: nam ille gradus respondens sacramēto, semper manet idem. Exemplum in baptismo

Obiectio.

Valor sacrificij nō crescit secundum proportionē deuotionis offerentium.

accipito. Gratia (verbi gratia) ex opere operato est vnus gradus, quo quidem parvulus ante rationis vsum suffunditur: si ergo duo adulti sacramentum suscipiant, vnus dupla deuotione, & merito quam alter, nō subinde gratia baptismalis duplabitur, eò quod nō duplatur tota causa: quandoquidem sacramentum idem confertur vtrique. Pari ratione est vnus sacerdos dupla deuotione cōsecret, quam alius, nō duplabitur illi satisfactio, quæ prouenit ex sacramēto: quia nō duplatur sacramentū ipsum, nec eius efficacia, quam ex Christi dispositione habet: quæ quidem multo est maior, quam quæ ex deuotionibus accedit: licet plus obueniet melius offerētī. ¶ His in super addiderim, verbum aliud S. Thom. quo ait, oblationem sacrificij ex sua quantitate sufficere pro omni pœna, scilicet, offerētis, vel eius, pro quo offertur, nō significare esse de se infiniti valoris: nā hoc etiam conuenit baptismo, imò & sacramēto pœnitentiæ de se, quatenus instrumentum est passionis Christi. Et enim qui optima cōtione resurgeret, omnis ei cōdonaretur pœna. Haud ergo vnquam sensit S. Thomas sacrificium hoc, nisi in Christo, esse infiniti valoris. Sed vbi libet vel ipse, vel alius, appellauerit infinitum, intelligit præcisè quantum ad re oblatam. Attamen sacrificium, actionem sacerdotis suo significatu (vt dictum est) comprehendit: cum qua Christus (vt dictum est) nō nisi finita mensura, & modo concurrat. ¶ Igitur (vt summam concludamus) nō dicitur hoc sacrificium memoriale illius Christi: eò quod dum sacerdos consecrat, censetur tunc Christus vt olim infinitum, quoad sufficientiam, satisfacere, sed quod quantum ad efficaciam per idem corpus, & sanguinem finito operetur modo, vt in cæteris sacramentis, tam ad satisfactioē, quam ad gratiam. Nam vt plane intelligas sacrificium nostrum, non est Christi passio, sed eius applicatio. ¶ Tertia cōclusio, qua ad questionem respōdetur: Ineffabile sacrificiū Missæ quò pro pluribus offertur, minus singulis ad satisfactioē prodest. Cōclusio hæc corollaria est, appendixque superioris: nam quò res finita in plures dispertitur, minor vnicuique cōtingit portio. Sed præterea eadē conclusio per assertionem ipsius Caiet. tum declaratur, tum etiā confirmatur. Fatemur. n. quòd si ille, qui sacrificiū offert, nepē, vel sacerdos, vel altans, vel elemosynam soluens, tātā habeat deuotionē cui vnus satisfactiois gradus in sacrificio respondet, eandemq; duobus impartiat, nō prouenit singulis nisi pro medietate illius gradus, & si tribus, pro tertia parte, &c. Eadē

Explanatur locus alius S. Tho qui videtur Caiet. patet nā.

Conclusio.

Probatio.

ergo

ergo similitudine nos bifariam arguimus. Primo: Id, quod ipse ait de deuotione, longe efficaciori ratione intelligendum est de intētionē sacerdotis. Nam si omnes altantes, & qui elemosynam conferūt, offerre censentur: logè tamen differentius sacerdos, qui rem diuinam, ceu ecclesie minister, peragit. Ille etenim solus consecrat, & ecclesie verbis offert, & infumit. Quare sua particulari functioni, & sumptioni, quibus victima perficitur, correspondet certus, limitatusque satisfactiois gradus ex opere, quod aiunt, operato, vt per aliorum sacramentorum analogiam monstratum est: etiam si sacerdos in peccato mortali consecret absq; vilo deuotionis valore. Quare D. Thom. in. 4. disti. 45. quæst. 2. artic. 1. loquendo de Missa mali sacerdotis: quæ certum est illis prodesse, pro quibus offertur, pro ratione subdit, quod ipsum opus operatum, putā, sacrificium altaris, sicut reliqua sacramenta, etiam per malum ministrū oblatum, prodest. Et iste est gradus essentialis sacramenti. Nā qui ex deuotione aliorum offerentium adiungitur accidentarius est maior, aut minor. Atque adeo hic est, quem qui elemosynam porrigit applicari sibi optat: vnde fit cōsequēs, vt quò pluribus distribuatur, minor sit in singulis. ¶ Adde argumentum alterum eiusdem rei minimè debile. Sacerdos, tantum minister ecclesie, si legitimè consecrat, non solum intentionem, verum & deuotionē afferre debet: iuxta verbum Canonis: Quorū tibi fides cognita est, & nota deuotio. Quare qui suam confert elemosynam, vt pro se offertur sacrificium, merito iustitiæ petit, vt sacerdos non solum ex intentione, verum ex deuotione pro se offerat: præsertim secundū ipsam Caietanum. Nam cum inopinabile aliud sit, quā quod aliqua actio sacerdotis sit de intrinseca ratione sacrificij, & totam ipse oblationē in deuotione ponat, sit vt illius sit debitor: deuotio autem secundum eundem, quò pluribus applicatur, minus singulis prodest: ergo conclusio nostra sit plane consequens. Hoc autem argumentum ad hominem ex eius assertis procedit: nā re vera, actio sacrificio necessaria, est oblatio cum intentione: quæ etiā in sacerdote, dū in peccato consecrat, reperitur. Quare de rigore iustitiæ absq; deuotione satisfacit ei, qui elemosynam porrexit. Quantum sanè noua sit culpa nisi ex deuotione ipsam obtulerit, pro qua elemosynam suscepit. ¶ Vnum tamē argumentum facit Syluester, quo putat contrarium cōcludere: quod tamen à nobis pugnat. Arguit enim sic. Quò plures sint offerentes sacrificium, eò id ipsum fit auctius: ergo nullus

Ratio altera pro conuisione.

Argumentū, Syluester.

per consortium aliorum suo defraudatur fructu, aliàs, cōsultus esset illi sacrificio interesse cui pauciores assisterēt. Et subdit ex ep̄lū in baptismo: nā est vnus sacramēto baptizaretur plures nihil minus reciperet vnusquisque gratiæ. Solutio. At verò nō videt, vt baptismus, secundū eorū multitudinē, qui baptizantur, multipliciter. Nā si ego vna aspersione, quatuor, vel decem baptizare, tot essent sacramēta baptismi, quot esset baptizati: sacrificiū autē nō multiplicatur propter multiplicationē offerentū, sed est vnum solū propter vnicam oblationē, atq; intētionē sacerdotis, quæ est de essentia sacrificij. Et ideo licet verum sit, quò plures offerunt sacrificium quodāmodo augeri extēsiuē: nā vnusquislibet suā satisfactioē fortituro: tñ valor ille sacramēto intrinsecus nō crescit eadē proportione, quā multitudo offerentū est maior. Quare illa distinctio eiusdē Syluestri de oblatione sigillata, aut cōfusa, nō vsq; adeo eū inuauit: nā & si per sigillatas distribuatur, minores singulis portiones obueniēt. ¶ Potissimū autē argumentū, propter qd cōtraria opinio esset repudiāda, est, qd si illa vera esset, licere sacerdoti pro vno sacrificio à duobus, & à tribus pitantias (quas vocant) suscipere: quin, verò triginta & à trecentis: nam si sacrificium tantum tunc singulis prodest ac pro vno oblatum, neminem suo defraudat fructu, atque adeo nulli facit iniuriā. Quod quidē adeo apparet cōcessu incōgruū, vt nemo id au sit adhuc, cōcedere. Imò Scot. & Palud. loco citato omnino negāt: licet hic nōnullos casus ex equatorios subijciat. Quin etiā neq; Syluester, id admittit. Quocirca neq; Caiet. argumētū hoc debuisset, dissimulanter ac tacitè præterire: quia si quis respondeat, id non esse licitum propter scādaliū, ad minus citra scandalum secretè posset id sacerdos facepe. Item scandalū ex falsitate illius opinionis nascitur. Nā si vera esset, per suaderique posset plebi, nullum scandalum daret. Et ideo in ordine nostro sanctè cautum est, nē fiducia illius opinionis à pluribus elemosynar pro eadem Missa recipiatur. Imò verò qui ab eadem opinione assensum dimouere nequi uerit, nihilominus neque eiusmodi numerosas pitantias suscipere potest, nam cum illa neq; fides sit, neque scientia, sed obscura opinio, ne mo se eius persuasus debet periculo iniustitiæ obijcere, plura stipendia pro vna Missa recipiendo. Imò illud argumentum, quod ipse cōtra seipsum inducit non debilitat pugnam: nempe, quod posset sacerdos per vnam Missam illi satisfacere, cui decem debet, saltem si tantam illuc afferret deuotionem, quātæ essent disper sæ decē. Modò verò nihil de elemosynis pro

Solutio.

Vide autorē in. 2. tom. 0. quart. d. 50. q. vnica. art. 6. & in primo tom. 0. i. d. 4. quart. d. 13. q. 2. art. 1. vbi dicitur hic emē datus est ab ipso autore: Potissimū argumentū contra opinionē Caietani.

Prohibetur Caieta. opinio.

Missarum solennijs recipiendis definimus, ad quam possint quantitatem, & numerum recipi: quippe quæ doctrina ad proximam, quæ de oblationibus est, quæzationem, attinet.

¶ Suprà hæc autem, & illa non est præterenda ratio, quæ ad sacrificij preces attinet. Nā & hanc idem author inueniatur. Ratio autē est hæc. Quicquid, erogata elemosyna, Missam pro se offerri possit, non solū sacrificij satisfactio, verū & ecclesiæ preces ab ecclesia institutas, sibi iuste optat elemosynæ suæ merito applicari: sacrificij nāq; per modū solutionis debiti satisfactio: oratio verò prodest per modū impetrationis veniē: quorū ideō vtrūq; elemosynam offerenti singulariter applicadū est: oratio autē eadē, atq; vna nō multiplicata, minus prodest singulis si pro pluribus fundatur: huius enim veritatis mos ipse Christianorū, atque ecclesię documentum nobis est. Primò nā que in ipso canone nō sine causa post oblationē pro ecclesia in genere subditur, nominatim pro Papa, &c. Item quādō aliqua irruit calamitas, illius peculiariter auersionē precamur: siue in ecclesiā ingruat, siue in singularem amicū. Nam etsi Deus tam facile plura donare possit, quam vnum quodlibet beneficium: nihilominus quando aliquem videt ad rem aliquam singulariter affectum, in quam precando incumbit, si iusta est, magis, vt more nostro loquamur, fleat: ergo cum in Missa orationes illę statutæ ab ecclesia non multiplicentur, sūt, vt dum sacrificium pro pluribus conficitur, minus singulos iuuat, quam si singulariter pro vno offerretur. Quod si Augustini sententiam

Obiectio: nobis obijcias. i. quæst. 8. vbi contrarium videtur sentire, dum ait, tantò plus singulos de oratione gaudere, quantò pro pluribus funditur. Ad hoc respondet D. Thomas in. 4. dist. 45. quæst. 2. artic. 2. inter loquēdum de suffragijs, quod etsi suffragiorum valor (quibus orationem annuerat) quatenus à charitate procedunt, per quam membra ecclesię vniuntur, maior quodam modò sit: quia eandem vnitatem præstantius representat, atq; adeò maius gaudium ingenerat singulis. Attamen si consideretur per modum satisfactiois, quam quis alteri applicat, valor idē diuiditur inter eos, quibus applicatur. Et ideò qui pluribus tribuitur, minus singulis obuenit. Idque adeò in solutio ne tertij de oratione speciatim constituitur.

¶ Accedit hūc demum, quod hac ratione pij si dei cultores, particulares Missas, vel certis Christi mysterijs, vel diuorum solennitatibus proprias offerri pro se volunt, propter singularem affectum, quem habent, & iuuamina, quæ indē

participant: quare neutiquam posset tunc sacerdos pro singulis vnā celebrare Missam. ¶ Ad vnū demum Hieronymi verbū restat respondendū suprā à nobis argumento tertio citatū, de consecratione dist. 5. cano. Non medio critet. videlicet, cū pro cunctis animabus Psalmus vel Missa dicitur, nihil minus, q̄ si pro vno quolibet diceretur, accipitur. Quod variè Syluester, atq; alij interpretantur. Sed primū omninū in hoc nobis potissimū astipulatur, quod Psalmū cū Missa confert, dicens, vt trunq; perindē pro pluribus oblatum, perindē valere, atque pro vno: nam cōpertissimū est, psalmum non esse infiniti valoris: quare nō insinuat Missam illa de causa, quod infiniti sit pretij, nō minus prodest singulis, dum pro pluribus offertur. Duo ergo glossemata illi textui subscribuntur. Prius, q̄ refertur ad meritum offerētis: nēpē, q̄ nō minus meretur, qui pro pluribus illū offert, quam qui pro vno. Posterius (quod superficie tenus præcedentibus verbis quadrare videtur) q̄ tātū prodest singulis vnus psalmus ex attēione, & animi ardore pro pluribus oblatum, quam ex tēpore pro vno. At profectò in gratē glossas istas textus amplexatur, sed arbor eodē modo soluendum, quo secūdum S. Thomam ad aliud nuperrimè dicebamus: nēpē q̄ si oblatio æstimetur ex radice charitatis vniētis in mēbra ecclesię, nō minus prodest singulis, si offertur pro multis: hoc est, meritū charitatis offerētis equaliter singulos iuuat: quia extensione nō minuitur: si tamen cōsideretur in ratione satisfactiois, ac solutionis debiti ad tales personas applicatę, non tantum prodest ac si singulis applicaretur. Haud enim negaret Hieronymus, quin si hunc psalmum pro vno recitares, mox eundem rursus pro alio atq; iteratò pro alio, plus prodest singulis, quam si vnum dices pro omnibus tribus.

¶ Primum igitur argumentum eorum, quæ in capite obiecta sunt, illic solutum est: vbi diximus, quod etsi res in hoc sacrificio contentæ infiniti sint valoris, tamen sacrificium cū sacerdotalem actionem includat, per quā Christus non nisi finito modo, certa que mensura operatur, finitum est. Quare non ideò memoriale passionis Christi dicitur, quod æqualis sit virtutis, sed quod idem offertur, quod illic oblatum est. ¶ Ac perindē ad secundum quod ex verbis D. Thomæ colligitur, pariter satisfecimus: quando quidem monstrauimus, nequaquam negasse sacrificium de se aliquis esse certi, finitæque valoris, quem virtute sua, si suscipientis obex non semper exercet, sed nihilominus pensandas etiam esse

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Quarta ratio pro tonclucione.

Solutio. D. Thomæ.

Postrema ratio.

esse offerentium deuotiones secūdum quas sacrificium crescit. Haud tamen secūdum totam proportionem illarū, vt explicatum est.

Dubium. S. Thomæ.

¶ Circa hæc autē deuotionem dubium restat, vtrum non solūm conscientiū, & offerentiū, verum & eorū, pro quibus offertur, sit æstimāda deuotio. Nā D. Thomas loco citato prius non loquitur nisi de affectu offerētis: quod exemplo Euangelicæ viduæ declarat: & in. 4. Sententiarum, dist. 12. q. 2. artic. 2. ait, hoc sacrificium, pœnam tollere in toto, vel in parte, secūdum mensuram pœnæ debitæ, ex deuotione, qua sacramētum offertur. Nihilominus eodem loco. 3. part. q. 7. statim videtur subiūgere, q̄ est satisfactoriū illis, pro quibus offertur, secūdum quantitatem suæ deuotionis: idēque repetit art. 7. in solutione secūdi: & in. 4. Sententiarum, dist. 4. 3. q. 2. art. 1. Ab vtraque verò parte extāt argumenta. Nam q̄ p̄fanda sit illorum deuotio, pro quibus offertur, argumentū est, quod quemadmodū natura verbi gratia, ignis, quo materiam aptiorem nanciscitur, eò efficacius formam producit: & in republica dignioribus cumulatiōe cōferuntur beneficia: ita intentio Christi ac subindē ecclesiæ suæ esse videtur, vt paratioribus benignius sacrificium hoc rem suā conferat. Quare Augustinus ad Renatum: Quis offerat corpus Christi, nisi pro eis, qui sunt membra Christi? Nihilominus verò à parte negatiua stat argumentum, quod dum quis priuatim æqualia ieiunia aut æquales elemosynas in satisfactioem applicat duobus amicis, bonitate disparib; quæ illis prodest: Vndē non inepta videtur collectio, q̄ dum sacrificium, quod sua ipsius ratione æquale est, pro pluribus offertur, licet illi in æqualis sint probitatis, equaliter nihilominus illis cōferat. ¶ Ad horum igitur intelligentiā, notandū cum primis, offerentes ceteri non solum sacerdotē, qui rem facit diuinā, verū etiam omnes, atq; illos, qui elemosynas promissa pendunt, vel quomodo docunq; fauent vt Missa celebretur: licet longè præstantius (vt diximus) ac proprius, sacerdotē. Ac de istis nō ambigitur, quin eorum deuotio, in causa sit, percipiendi maiores fructus. Etenim cum verē sint offerentes, indē valor ipse sacrificij exten siuē augetur. Et forsan vbi ait S. Thomas deuotionem illorum, pro quibus offertur, augere sacrificij fructum, id de deuotione sentit eorum, qui Missam celebrari faciūt. Quandoquidem actualem afferunt deuotionem: & sunt veluti offerentes. Quare de circumstantibus peculiariter habetur in Canone: Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio: quasi illi actu ad

Qui sacrificio inter fuit iē & qui elemosynas pro eo pendunt, offerentes censens dunt. Solutio du bitationis propolita.

sacramentum sint affecti: atq; adeò Deus, cui eorum sunt deuotiones notæ, secūdū earum mensuram tribuat vnicuique. Alij vero sunt, qui actualem deuotionē nunquam habuerūt ad hoc indiuiduū sacrificiū, quod hodie in hac Basilica celebratur: vt pueri ante vsū rationis, & alij Christi fideles, qui hoc nunquam cogitarunt, pro quibus nihilominus ecclesia offert: vt quā primū dicturi sumus. Et isti nō dicuntur offerentes, nisi quodā fortē generalissimo modo per modū habitus: quatenus in ebra sunt corporis ecclesiæ, quæ offert. De istis ergo nulla porro esset absurditas, cetero quod omnes æquales percipiant portiones sacrificij licet in æquali vigeant charitate. Nā cum nihil profus vel egerint, vel cogitarint eia hoc indiuiduum sacrificium, apparet nihil eis obtinere, præter nudam portionem quæ illis ex opere operato prouenit: veluti de gratia baptismali certū est, quæ infantibus ante vsū rationis confertur. Qui autem aliter senserint suum sequantur iudicium. Quapropter argumenta vtrinque facta arbitrio eligentium relinquuntur soluenda.

¶ Tertium autem argumentum, omnium maximū est, quæ cōtrariæ sententiæ patrocinantur. Ecclesia namq; pro multis offert: primū in communi pro pace, & regimine ecclesiæ: secundum illud canonis: Pro ecclesia tua sancta catholica, quam pacificare, &c. Mox pro Papa, pro Antistite, pro Rege, & pro circumstantibus, qui pro se, & suis offerunt. Neq; solę orationes pro illis offeruntur, verum & satisfactio ipsa sacramenti, nā subditur. Pro redemptione animarum suarum. Deindē pro animabus, quæ igne purgatorio detinentur. Cū ergo ecclesia sacrificium pro tot offerat, non est vero simile vt minus idcirco satisfactiois singulis obueniat. Alioqui vix minima particula quemq; cōtingeret. Quod si dicas ecclesiā sic offerre pro multis, vt nihilominus singuli nanciscantur, secus autem sacerdos in singularibus applicationibus, hac discriminis ratio desideratur. ¶ Respondetur ergo nullatenus hac parte ecclesiam à sacerdote discriminari: quippe qui, ceu eiusdem ecclesię minister, sacrum cōficiat, atq; offerat. Sed est ex superioribus colligendum, sacrificio Missæ nudē considerato, hoc est, vt actionē dicit sacerdotis cum sua intentione faciendj, quod Christus instituit, respodere ex opere operato certā satisfactiois quantitatem, sicut ceteris sacramentis, gratiā, verbi gratia, vt decem: nam arbitrò esse amplam. Quæ quidē secūdum ecclesię institutū applicatur. Ecclesia igitur ipsa certā illius por

Ad 3. Argu.

tionem illis, qui in canone nominantur, distribuit: licet illam non nomine: alteram verò relinquit singulari intentioni sacerdotis, secundum suam peculiarem obligationem applicandam. Ex illa ergo portio ecclesie, vna particula prouenit toti simul corpori mystico, alia Papæ, alia Antifisti, alia regi, &c. Et quamuis minima in quolibet sacrificio vniciuilibet obtingat, tamen secundum ingentissimum sacrificiorum numerum, quæ quotidie in tota ecclesia offeruntur, ditissimus congeritur cumulus. Præterquam quòd singularis memoria singulorum, quæ in precationibus habetur, permixtum eis confert. Portio ergo, quæ sacerdoti relinquitur, perinde atq; altera ecclesie, quo pluribus applicatur, minus singulari sufficit. Et si pro se etiam, semper ius habet applicandi. An verò alia ratione plures pro vna Missa elemosinas recipere queat: siue parochus sit, siue vagenus sacerdos, illicò questione proxima videbitur.

Oblatio generalis ecclesie ad paruulos fideles extenditur.

At quia dicere de illis ceptum est, pro quibus sacrificium offertur, nomine ecclesie, ad quam primò refertur oblatio, cõprehenditur etiã paruuli ante usum rationis sacro fonte intincti. Nam et si in satisfactionem poenæ, quã nullam debent, oblatio non sit necessaria: refert tamè ad solatium vitorum, & ad representandam mysticum Christi corpus, eiusq; redemptionem, quæ ad illos vsque promanauit. Veruntamen quãuis eadem ecclesie generalitate scelesti quoq; & criminosi Christiani contineantur, nulli tamen charitate carentes participes eiusdem sacrificij sunt, quatenus satisfactorium est: nam satisfactio remissionem præexigit culpæ. Vnde ad Renatum Augustinum: Quis offerat corpus Christi, nisi pro eis, qui sunt membra Christi? Vbi certè de viujs membris loquitur. Nihil tamè obstat, quo minus pro illis, qui hæretici nõ sunt, nec legitime excommunicati, orationes inibi fiat. Ea propter error esset Capellaniam instituere, aut Missas pro infidelibus: qui quidè casus ad me, de quo responderem, allatus est: nam instituere Missam, est instituere vt sacrificium pro illis offeratur, atq; adeò eius applicetur eis satisfactio: quod nefas esset. Nihil tamen vetat instituere, vt oratio in Missa pro eorum conuersione fundatur.

August

Pro excommunicatis autem, & hæreticis orari non potest, si verè sunt excommunicati. In die autem Parasceues ex dispensatione ecclesie, quæ illos excommunicauit, oratur pro hæreticis. Offertur etiã sacrificium pro illis (vt diximus) defunctis, q loco purgatorij ignis deputati sunt: nõ quod ecclesie nomine intelligantur, vt potè cuius gremio, & iurisdictione

Error esset capellaniam instituere pro infidelibus.

nõ comprehenduntur: sed forsan illo verbo canonis, vnã cū animabus viuientiu de signatur, vbi legitur: Pro redemptione animarum suarum. Et enim vbi habetur, circũstans pro suis offerre, etiam includitur sui defuncti: quidquid autem de illo verbo sit, postea exprimitur in secundo Memento, vbi precatio pro illis funditur, qui cum signo fidei in somno pacis dormierunt. Nam et si per modum orationis dicatur: Vt indulgeas deprecamur: sub intelligitur tamen, acceptandò sacrificij huius satisfactio. Vnde Augustinus in libro de agenda cura pro mortuis: Non parua est, inquit, vniuersæ ecclesie, qua in hac consuetudine claret autoritas, vt in precibus sacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funditur, locum etiam suum habeat cõmendatio mortuorum. Quæ quidè consuetudo, vt Damascenus in quodam sermone de suffragijs mortuorũ refert, ab Apostolis dimanauit. Ait quippe discipulos Saluatoris, & sacros apostolos, tremèdis, & viuificis mysterijs, memoriã fieri eorũ, qui fideliter dormierunt, sanxisse. Id quod & vltimo capite cœlestis Hierarchie Dionysius refert.

August.

At vt nihil ad quæstionem attinens, immotũ relinquamus, dubium hic restat postremũ, de intellectu verbi Aug. in eodẽ lib. de agẽda cura pro mortuis, & in Enchiridio: quod Gratianus. 13. q. 2. can. Non æstimemus. & canone Tẽpus. relatum duxit. Ait enim tam sacrificiũ altaris, quàm reliqua suffragia pro defunctis oblata eis prodesse, qui cum viuerent, hoc sibi vt possent prodesse, meruerunt. Et rationem dubitandi solus Caietan. offert in suo opusculo viginti vnus quæstionũ, quæst. 5. vbi generale hoc verbum Augustini speciatim sic con-

Dionysius.

Dubium.

Gratianus.

Solutio Caietani.

trahit, vt nemini defunctorum in purgatorio existẽtium, sacrificia, suffragia, aut indulgentias quicquam prodesse censet: nisi in hac vita deuotionem ad ecclesie clauas, & indulgentias habuerint, aut sollicitudinem ad satisfaciendum pro peccatis, vt studium ad suffragandum defunctis, aut quid simile. Saltem specia- lia sacrificia pro eis oblata, ait, nihil eos iuuare. At profectò, quãuis me tædeat viro doctissimo, & mihi colendissimo tota ista quæstione obuiam prodire: tamen, quia neque hoc, si credatur, ad pietatẽ eorũ, qui in defunctos benefici sunt, quicquam confert, non mihi videor hic debuisse tacere. Enimuerò cum hoc neque ex euangelio, neque ex vilo ecclesie decreto colligatur, quin verò contrarium, sane cum ecclesia pro omnibus, qui in charitate sunt, indifferenter offerat, & indulgentias conferat, nõ erat sic facile asserendum in eorum præ-

Ratio in Caietani.

OST sermone de sacro sancto sacrificio, quod oblationum omnium Christianæ familiæ apicem obtinet, superest, vt hac quæstione de oblationibus, & primitijs: subsequenti verò de decimis, quæ ad eiusdem sacrificij celebritatem suppeditantur, mentionem subdamus: Primò ergo de oblationibus quæritur, vtrum sint de necessitate præcepti. Arguitur enim negatiuè. Oblationes vetustæ legis inter cæremonialia præcepta connumerantur: nam Exod. 23. ad modum, & formam celebrandæ cæremoniales festiuitates adhibetur: Non apparebis in cõspectu meo vacuus. Cæremonialia verò cuncta, per euangelium cessantur: ergo Christiani ad oblationes non cogimur: id quod Christus Matth. 5. designare videtur, dicens: Si offers munus tuum ante altare: quasi offerentium arbitrio id reliquerit. Secundo arguitur. Quicunque ius aliquod ecclesie debet, si non soluat, potest sacramentorũ sub tractione ad id cogi: acerbum autem esset renuenti oblationem soluere, sacramenta ecclesie denegare: iuxta canonem illum sextæ synodi. quæstio. 1. Nullus, qui sacram communionem dispensat, à percipiente gratiam aliquid exigat: sin vero exegerit, deponatur: ergo ad oblationes ex vi præcepti nullus tenetur. In contrarium autem est illud Gregorij Septimi de cõse. distin. 1. Omnis Christianus procuret ad missarum sollempnia aliquid Deo offerre: & ducere ad memoriam, quod Deus per Moysen dixit: Nõ apparebis in cõspectu meo vacuus.

Argumẽtũ

Secundum

Gregorius

Quid nomẽ oblatio, de signet

In proloquio quæstionis præsentis notanda est nominis significatio. Enimvero oblationis verbum actiones omnes suo significato ambit, quibus res quæcunque ad diuinum cultum exhibentur. Quo fit, vt oblatio, latior sit, patentiorque vox, quàm sacrificium. Quicquid enim sacrificium est, censetur oblatio: haud tamen consequẽtia recurrit. Et enim cū aliquid offertur, quod integrum est permanentur, hoc est, quod sacrificio ipso non infumitur, nec circa illud aliqua fit cæremonia, sed ecclesie offertur, siue in fabricam, siue in ministrum cedat, oblatio quidem est: vt si nummos, vel cereos offeras, vt in exequijs panem, aut vinum: aut forte prædiũ. Sacrificiũ autem, (vt diximus) nõ est nisi oblatio rei, quæ immolatur: vt animalia olium, & nunc sacrificium altaris. De primitijs namq; deq; decimis quomodo

iudicium, qui piè in Christo dormierunt. Canonis enim oblatio nullum excipit, sed generaliter ait: Memento famulorum, famularũq; tuarum, qui nos præcesserunt cum signo fidei & dormiunt in somno pacis. Et illico: His, & omnibus in Christo quiescentibus. Quòd si huius oēs sacrificij participes sunt: nõ est cur non & vniuersis priuata suffragia optulenter.

Secundò

Secundò: Quicunque est in charitate eo ipso quòd amicus Dei est, vt satisfacere pro se potest, sic & ius habet, vt quicunque iustorum si bi quancũque applicet, si voluerit, satisfactio nem. Quare supra August. pro omnibus Christiani membris, nempe viujs asseruit sacrificium offerri. Vnde quod locis citatis ait, videlicet, illis defunctis prodesse suffragia, qui, dũ viueret, vt prodesse sibi possunt, meruerunt: ipse statim planè exponit: vt est videre apud Magistrum in. 4. distin. 45. Eos siquidè omnes docet id meruisse, qui in fide per charitatẽ operante, atque adeò in communionem corporis, & sanguinis Christi defuncti sunt. Quocirca quauis quicquos affectionem habuerit, neq; ad satisfaciendum diligentiam, si tamen in charitate Dei discesserit, non est cur vindex, vltrixque eius iustitia, vt ait Caietanus, obstat, quò minus per sacrificia eis, perque suffragia, & indulgentias ferre valeamus opem. Et, quò rem suprema ratione concludamus, Christus Dominus suum ipsius sacrificium, nempe passionem omnibus fide præditis per charitatem operante efficaciter applicat: ergò & altaris oblatio, & perinde quodecunq; seu commune, seu speciale suffragium sibi placet eis applicari. Quare illa Caietani distinctio, quòd defunctum capax esse alienæ satisfactiois sibi applicatæ, non est meritum essenziale, sed ad accidentarium attineat, putà, vt defunctus ad illa supradicta affectus fuerit, nullas præfert fundamẽti radices.

Solutio duob.

Magis, dicit.

Postrema ratio;

QVÆSTIO TERTIA De oblationibus, & primitijs.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 86.

ARTICVLVS. I.

Vtrum homines de necessitate præcepti ad oblationes teneantur.

enim ratione iure cautum est, vt absque aliqua bonorum possessione ad ordines nō admittatur: & ideo qui sua culpa pauper ordinatus est, paupertate æquo animo ferat. Dū autē sacerdoti abundat, vndē honestē, & forsan ornate viuere possit, videtur nequire vt hoc subsidio quādoquidē ob leuandā necessitatē permittitur. Sed nihilominus respondetur, quōd et si nō ad eō id ipsum eiusmodi sacerdotē deceat: tamen secundum rigorem iustitiæ nulla esset iniquitas: quoniam iudicium non est de rebus ferendū secundum id, quōd accidit, sed secundum rei naturam. Quare vbi per se satis pitantia non sufficiat, vnicuiq; eodem iure licet amplio rem suscipere. ¶ Quōd si contra sententiā hanc, argumento, supra facto, refurgas. Qui pitantias largiuntur, sibi volunt totum sacrificium applicari, atque ita faciendum putant: ergo sacerdos secus faciens, illos decipit. Respondetur, cum scire posse, quicquid alij credant: nam vt iure suo, quo potest de altario viuere. Secus autem si alter ex preste postulet pro se solo ipsum sacrificiū offerri: nam tunc si sacerdos annuat, tenetur seruare pacti fidem.

Obiectio.

Solutio.

Ad i. argu.

Replica.

Ad primum argumentū questionis, respondet diuus Thomas, iuxta illa, quæ lib. 2. diximus, sub titulo: De cessatione legalium: quōd quauis legalia sic cessauerint, vt quasi iudicia legis veteris seruare nobis non liceat: tamē nō obstat quin possint ab ecclesia alia ratioe institui. ¶ At verō si oblationes inter legalia duntaxat haberentur, solutio satisfaceret: sed tamen habentur (vt ipse ait) etiam inter cetera ceremonialia. Nam sacrificare, cetera ceremonialia, & festa colere, atque adeo in eisdem festiuitatibus quippiam offerre: & (vt illic expōsitū reliquim) ceremonialia sic cessauerunt, vt ea nobis instituere minime liceat. Ad hoc autem S. Thomas infra artic. 4. ad pri. respondet, duas ceremonialium species discernens. Illas quippē ceremonias instituit nequit ecclesia, quæ vel statū Hebræorum referunt, vt obseruatio Sabbati: vel aliquid futurum in nostra lege prædicebant, vt circumcisio, eusq; agni paschalis, & similes: nam essent iam nunc mendacia, eademq; in fidem perniciofa: vt potē significantia figuras illas nō esse cōpletas. Veruntamen sunt alia ceremonialium species sic ad diuinū cultū pertinentes, vt citra vllum mendaciū possint ad eundem finem institui: vt thurificatio, consecratio in azyms, purificatio puerperæ: quæ non condēnantur, extrā de purificat. post part. cap. vnico. Et tales sunt oblationes.

¶ Aliud autē verbum Christi: Si offers munus tuū, &c. solum probat, non omnes oblationes

esse de necessitate præcepti: nihil tamē obstat quin aliquæ (vt dictū est) eidē subiciantur necessitati. ¶ Ad tertium deniq; respondetur, quōd propter voluntarias oblationes, nulla fieri potest ex cōmunicacionis censura: secus autē propter illas, quæ iure debentur. At verō sacerdos priuatus, qui sacramentum administrat, vt excommunicare nō potest, ita neq; illud rebellī subtrahere: sed postquam fuerit à superiori, iurisdictionem habente, ex cōmunicacione lata, tūc sacramenti subtrahitio erit legitima. ¶ Textus autem sextæ Synodi solum vetat sacramenta pretio vendi, quæ labe sunt simoniaca.

Ad tertium.

ARTICVLVS II.

Verum oblationes solis Sacerdotibus debeantur.

PRO SOLI oblationū vinculo, sequitur, vt de illis dicamus, quibus debentur. Apparent .n. non solis sacerdotibus cōferendæ. Etenim illud est in oblationibus præcipuum, qd hostiarū sacrificijs deputatur: hostiæ verō pauperibus adscribuntur, secundū illud ad Hebræ. vltimo: Beneficentiæ, & cōmunionis nolite obliuisci: talib; enim hostijs promeretur Deus: ergo & oblationes eis dē largiendæ sunt pauperib;. ¶ Secundō: In multis parœcijs monachi oblationum portione fortuantur: cum tamen alia sit secundum Hieronymum clericorum cura, quā monachorum: ergo non solum sacerdotibus sunt oblationes erogandæ. ¶ Tertio: & laici oblationes, nēpe, panem & vinū, in propriū vsū à sacerdotibus cōmunt: non ergo illis solis earum vsus permittitur.

Argum.

Secundum.

Tertium.

Damasus

Conclus.

Probatio.

In contrarium autem est canon Damasi. 1. o. quest. 1. Oblationes, quæ intra sanctam ecclesiam offeruntur, tantūmodo sacerdotibus, qui quotidie Domino seruire videntur, licet comedere, & bibere: quia in veteri testamēto prohibuit Dñs panes sanctos comedere filijs Israel, nisi tantū Aaron, & filijs eius: vt patet. 1. Regum. 2. 1.

Ad questionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est: Vniuersarum oblationum, quæ à plebe Deo exhibentur, dispensatio ad sacerdotes pertinet. Probat. Oblatio, genere suo, non est, nisi rei, quæ Deo ad cultum religionis dicatur: est enim nobis de sacris, non de secularibus oblationibus sermo: inter homines autem, & Deum, sacerdos est

est sequester constitutus, & suo gradu secundum Christum mediator (vt de Moyse Deuteronom. 5. legitur) nam illi incumbit tum diuina dogmata, per Deum reuelata, populū docere, tum etiam & sacramenta, per ipsum instituta, eidem populo ipsius nomine administrare. Et, vice versa, eius est functio, à parte populī corā Deo stare: ei; scilicet, preces apud ipsum fundere: sacrificia ei offerre: donaq; & oblationes, & munera præferre: secundum illud Apostoli ad Hebræos. 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, in his, quæ sunt ad Deum: vt offerat dona, & sacrificia, pro peccatis: ergo omnium munerum, quæ populus Deo dicare constituit, vsus, administratio, & dispensatio, ad eisdem pertinet sacerdotibus. ¶ Quōd si extemplō dubitandi ratio irreperit, multa Christianā familiā, nō à sacerdotibus, sed ad templorū fabricas, vt insiliumque ornamenta ecclesijs dedicare, quæ ideo sacerdotibus vsui esse non debent. Respondetur, propterea nos consulto non asseruisse oblationes omnes in eorum transisse dominium, vt in proprios vsus possint cuncta cōsumere: sed eorum dispensatione illis incūbere. ¶ Quare adiungitur altera conclusio: Sacerdotes trifariam possunt ijs, quæ ad diuinum cultum offeruntur, vti. Primum, in fabricā, reparationemque ecclesiarū, & rerum apparatus, quæ ad diuinum cultum attinēt. Secundō, in suū ipsorum propriū vsū: quoniam (vt Paulus supra citatus ait) Qui altario seruit de altario viuere debet. Tertio, in subsidiū pauperum, quos concedit bonis ecclesiasticis pauci, & sustentari. Cōclusio est nota. Nam quicquid Deo exhibetur, cum nostrorum ipse bonorum nō egeat, ad duo tantū vtilia sunt: scilicet, aut ad templorum vti ædificia, vel ornamenta, aut ad sacerdotum alimoniam. Quicquid autem superest, erogare debent pauperibus. Præterquam quōd antiquitas (vt subsequētia demonstrabunt) aliqua etiam solebant ecclesijs conferri peculiariter in vsus pauperum. Eorū autem, quæ ad ecclesiæ sumptus dedicantur, episcopus est administrator, ac dispensator, vel canonicorum collegium, secundum morē, qui legitimus sit. Quapropter verissima est sic exposita prior cōclusio, qd omnes oblationes ad sacerdotes pertinent. Res est clara: quæ si vllam habet dubietatem, libro sequenti tractanda est, inter explorandū, sint ne sacerdotes suorum fructuū dñi, quomodoq; sint ab ipsis bona ecclesiastica expendenda.

Scrupulus

Solutio.

Conclus.

Ad i. argu.

Ad primum igitur argumentum respondetur, qd elemosinæ in pauperes erogantur,

licet quadatenus oblationes dicantur, ac sacrificia, eō quōd in Deum referuntur: non tamen aut sacrificia proprie sunt oblationes. Hoc enim nomē solis illis cōgruit, quæ officia sunt religionis. Elemosinæ autem non sunt nisi misericordiæ opera: sunt tamen (vt dictum est) ijdem: egeni & per sacerdotum dispensationem sacrarum quoque oblationum participes. ¶ Ad secundum respondetur, monachos partem quoque earundem oblationum triplici de causa sibi posse vendicare: porrō aut sacerdotum largitate, tāquā inopes aut ratione mercedis, si illis sint adiutores: aut si aliqua eis forte fuerit commissā parœcia.

Ad secundū.

Ad tertium.

¶ Ad tertium deniq; respondetur, quōd oblationes, postquam cōsecratæ sunt, nō possunt rursum in secularem vsū reuocari: vt ara consecrata, aut calix. Sed tamen si nō sunt consecratæ, possunt sacerdotū arbitrio & permisso ad seculares reuerti.

ARTICVLVS III.

Verum oblationes de rebus omnibus, que licite possidentur, facere liceat.

SEQVITVR tertio loco, postquam de oblationum dispensationibus dictū est, de earum quoque materia dicere. Haud .n. omnia quæ homo possidet, materia esse videtur oblationis idonea. Etenim meretrix iuste ea possidet, quæ turpiter lucratur, vt patet. l. idem obstuprum. ff. de cōdictione ob turpem cau. & tamē Deuter. 2. 3. legitur: Non offeres mercedē prostibuli in domo Dñi Dei tui. Cōtinuō q; ibidem prohibetur & pretiū canis offerri: quā tamē animal iuste venditur. ¶ Et Malach. 1. Si offeratis claudū, & languidum, nōne malū est? Non ergo quicquid iuste possidetur, perinde offertur iuste. ¶ In cōtrariū autē est illud Proverbiorum. 3. Honora Dñm Deum tuū de tua substantia. Quia vna voce, cuncta, quæ possidentur, concluduntur.

Ratio à par tenegatiua.

Ad quæstionē trib; respondetur cōclusionibus. Prima De ijs, quæ iniuste acquiruntur, & possidentur, nulla fit Deo oblatio licite. Probat. Oblatio, cū virtus sit religionis, esse non debet iustitiæ violatio: nā cadē virt; sub præcepto est Dei: & sicut verō (vt ait Arist.) omnia vera, sic & cuiusc; diuino mādato cetera cōsonant:

Conclusio. Probatio.

nat: cuncta autem iniuste parta, iustitiae lege, atque adeo Dei, restitutioni obnoxia sunt: ergo nequeunt eidem Deo dicari. Huius rei Augustinus in lib. de verbis Domini pulchrum affert exemplum. Si deprædaretur, inquit, aliquem inualidum, & de spolijs eius daret alicui iudici, qui pro te iudicaret, tanta vis est iustitiae, ut & tibi displiceret. Non est talis Deus tuus, qualis non debes esse neque tu. Hæc ille. Vbi affabre rationem rei exerit. Oblatio enim ad propitiandum, placandumque Deum fit, qui iudex est virtutum omnium, legumque custos. Cum ergo te cõdenaturus sit, nisi, quicquid debueris, restitueris, genus est diuinæ contumeliæ, si eadem re illum propitiari contendas, de qua te certus est condemnare. Vnde & Ecclesiastici 34. Immolantis ex iniquo, oblatio est maculata. ¶ Secunda conclusio. Quantum ad rei per se naturam atinet, de re quacunque iuste possessa, iuste fieri potest oblatio. Patet: nam & eiusmodi rerum, homo est verus dominus, aut possessor legitimus: quarum ideo habet legitimum usum, eandemque sibi præstante Deo: potest ergo vnusquisque, atque adeo debet eum prudentiæ moderamine eorum, quæ ab ipso recipit, partem ei rependere: secundum illud primi Paralipom. cap. vltimo. Quæ de manu tua accepimus, reddimus tibi.

3. Conclu:

Ratio conclusiois.

3. Conclu:

¶ Tertia conclusio. Ex his, quæ rei accidunt, cõmaculari oblatio potest, etiã eorum quæ licite possidentur. Probat, quia ad operis studiositate non satis est genere suo esse bonum, nisi & quæ circumstant sint perinde honesta: accidere autem potest, vnde eiusmodi oblatio sit mala. Et primum cultoribus præcæ legis, quibus omnia in figura contingebat, multa erant legalia, vel propter significationem, vel propter id, quod illi reipublicæ immundum, ac turpe habebatur, offerri non licebat: quæ quidem prohibitionis ratio sub lege cessauit: nam (vt ait Paulus ad Titum. 1.) Omnis creatura Dei reputatur munda. Possunt nihilominus & nostris oblationibus alia cõtingere incommoda: vel quia id, quod licite possidetur, per misericordiam debetur potius alteri, quam offerri debeat in templo: vel propter scandalum: vel propter contemptum: vel propter aliud quidpiam. Obiurgat enim Christus Matth. 5. Phariseos, qui plebi persuasum contenderent, ut potius subueniendis parentibus abessent, quam faciendis oblationibus. Et meretrix, dum turpe lucrû offert, scandalum dat: & qui, quod despectum habet, Deo offert, cum ipsum despiciat. ¶ Contra primum autem membrum, tertia huius conclusionis, quo dictum est, nonnunquam debe-

Argum eti,

ri potius res vel paratibus, vel egenis erogari, quam templo offerri, arguitur, in vniuersum conducentius esse, atque ad diuinum cultum accommodatius, bona nostra ad conficienda, celebrandaque sacrificia, elargiri, quam in egenorum subsidia. Apparet enim vulgo sic censeri eo quod per sacrificium Deo propius re ipsa accedimus. Cui tamen vulgari opinioni miserorum egenitas nonnunquam reclamatur.

¶ Ad hoc, sub distinctione respondetur. Opus enim virtutis è duobus, inter alia, quæ sit perfectionis estimatur. Primum, ex obiecto, vnde suam speciem sortitur. Secundum, ex necessitate cui charitas semper succurrere satagit. Igitur sic ad priorem spectemus, oblationes sacræ, ac perinde sacrificia, reliquis elemosynis longè præstant: nam religio, vt 2. 2. quæst. 18. auctor est Diuus Thomas, quippe quæ Dei reuerentiam pro obiecto habet, excelsior est virtus, non modò misericordia, verum & mortalibus vniuersis: vt potè quæ non nisi erga proximos versantur. Atque huc pertinet verbum Christi, Matth. 23. vbi officium, & causam Magdalenæ, quæ ipsum dispendio preciosissimè vnguenti vnxerat, aduersus indignantes discipulos, defendit: sanè qui opus misericordie plus pendebat. Docuit enim opus illud in reuerentiam personæ ipsius Dei exhibitum, religione sua antefendum. Et ideo non condemnauit misericordiam in pauperes, imò commendauit maximè, dicens: Pauperes semper habebitis vobiscum. Attamè declarauit quod opportunitatè illam, vt elemosyna cum tam excelso gradu religionis esset adiuncta, nunquam deinceps foret mundus habiturus. Atque ideo ait: Me autem non semper habebitis. Religio autem fuit, tum diuinitatis maiestatem, atque immortalitatem precioso illo, incorruptibilique vnguento confiteri: tum etiam & incorruptionem humanitatis præsignare. Scriptum enim erat: Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Idque fortassè verbo illo, cœlestis Redemptor declarauit. Ad sepeliendum me fecit. Hoc est: Sic ista protestatur me verè mortuum sepeliendum, vt quasi spiritu prophetico singularem meum sepultura: modum prænuuciauerit, vbi non meum corpus communi legè est in cineres abiturum. Adde inter huiusmodi religionis officia potissimum esse, atque optatissimum sacramentum, vbi nihil minus, quam Deus ipse immolatur. ¶ Nihilominus tamen hoc verissimum est, quod vti iam, vt est certissimum, ita esset Christianæ familiæ persuasissimum, quod necessitatis potus vnde virtus, ac potissimum misericordie incrementa suscipit, effi-

Distinctio.

solutio.

efficere potest, vt ad Dei cultum conferentius sit, atque adeo optatius opem ferre miseris, quam oblationes, & sacrificia facere. Et ratio est, quod sacrificia (vt dictum est) non in Dei utilitate, qui bonorum nostrorum non eget: sed in eius duntaxat gloriam, nostramque deuotionem excitandam celebrantur, & offeruntur. At verò tanta est Deo pauperum cura, vt eorum utilitatem sapienter pluris ad sui charitatem, ac subinde gloriam æstimet, quam reliqua sacrificia. Idque maximè postquam idem ipse Deus cum diues esset (vt ait Paulus) propter nos egenus factus est, nostrisque miseras, & ærumnas vsque adeo suas fecit, vt in die illa tremenda coram angelorum, hominumque vniuersitate cõfiteri non sit veritatis seipsum apud nos esuriuisse, nudumque fuisse, & mendicum: ac tandè quicquid vini ex minimis eius indigentibus fecimus, quasi ei ipsi in propria persona fecisse. Vnde Matth. 9. nec verò citra indignationem Phariseos obiurgat, quod propheticum oraculum non intellexissent. Eunt enim, inquit, discite quid est: Misericordiam volo, & non sacrificium. Sic enim scriptum extabat Osee. 6. cui Propheta adiecerat: Et sapientiam Dei, plus quam holocausta. ¶ Quapropter postquam Paulus epistolam ad Hebræos, qui tam erant sacrificijs frequentandis dediti, in hoc penè in sumpterat, vt singulare Christi Pontificis nostri sacrificium commendaret, cuius præsentia illa omnia aboleuerant, nè inde colligerent oblatio dimittendam semper fore: misericordiam pauperum, illum tandem epiphonem adhibuit, vt cõmonitos beneficentiæ eos apprimè curaret. Charitas enim, inquit, fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc enim latuerunt quidam angelis hospitio receptis. Et infra: Beneficentiæ & cõmunicacionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Ad argumentum igitur contrarium respondetur, nihil vetare, quo minus virtus, quæ altera genere suo inferior est, quandoque ob necessitatem sit pretiosior. ¶ Hæc propterea tum multis inculcauerim, quod sunt, qui falso omnia putent sua bona, potissimum dum ab hac luce recedunt, in amplissimum Missarum numerum & in Capellanias expendenda. Nam etsi in ecclesiæ ortu illa essent impendit necessaria, & vbi modò defunt consulenda sint: tamen vbi diuinus cultus satis effi celebris, multò effect consultius egenorum calamitates leuare. Longe enim crebrius in Euangelio huius nos Christus misericordie admonitos curauit, quam vt

elemosynas in sacrificia conuerteremus. Nam quauis oratio, satisfactioque sacrificij acceptissima sit, tamen elemosyna, quæ præcipuum est charitatis officium, & pauperum orationes valde sunt, testante Christo, efficaces, vt nos in aeterna recipiant tabernacula.

Ad primum igitur argumentum respondetur, in veteri lege mercedem proflubili offerri esse prohibitam propter immunditiam: quæ ratio cessauit in noua. Esset tamen scandalum talem recipere oblationem: quia viderentur sacerdotes ac meretricum turpitudinem conuiuere. De pretio autem canis, Iosephus lib. 2. vt inter tractatum de legalibus dicebamus, sic legem interpretatur, quod canum opere, sicuti modò asini, & equi ad fecundandas equas, redimi solebant pretio ad imprægnandas canes: quare pretium illud, propter turpes fordes, quoque ab oblationibus repellebatur. Et sortitur inde probabilitatem interpretatio, quod vnà componuntur proflubili merces, & pretium canis. Altera verò à Doctoribus adhibetur interpretatio, quod cum primogenitum animalis mundi sic esset in templo conseruandum, vt non redimeretur: animalis verò immundi primogenitum, redimebatur pretio. Canis autem sic reputabatur abiectus, vt non esset quinque siclis dignus, quibus eiusmodi animalia redimebantur: & ideo aiunt quod extra templum occidebantur. Porro autem expositio hæc neque rationi, neque textui est consona. Si enim propter eius inutilitatem ad nihil erat commodum, ad quid erat in templum presentandum? Quocirca melius est dicere, simpliciter fuisse offerri prohibitum, tum propter animalis inutilitatem, tum etiam quia forsitan, vt ait sanctus Thomas in vltima erat Gentibus ad sacrificandum idolis. Ratio ergo illa cessauit in Euangelio. ¶ Ad tertium respondetur, quod animal cæcum, aut aliter truncum, aut debile, ad oblationem ineptum erat. Primum, quia oblatio debebat esse immaculata. Secundum, quia esset vilipendium, atque opprobrium. Præterea ratione voti, quod debet Deo optime solui. Quare oblatio Caini non fuit Deo accepta, sicut Abelis. Quæ quidem rationes vim suam in lege nostra retinent. Qui enim vel acidum vinum, vel putrem farinam ad rem diuinam celebrandam offerret, prauè quidem faceret: nam illa non sunt consuetudo sacrificio congrua. Et qui vasa, aut indumenta sordidissimis vibus feruientia, templo dedicaret, ex quibus vestes sacræ & vasa fabreficerent, contemptor eorumdem sacrorum censeretur. Et qui animal voto Deo

Ad 1. argu:

Iosephus:

Ad tertium:

Aaa deuo-

deuoueret, & claudū vel cæcum vel alia de cau-
sa uilissimi preti i solueret, vel decimas ex pes-
simo grano & musto, profectō non castē serua-
ret fidem, quam Deo habet obligatam.

ARTICVLVS III.

Uerūm ad primitiarum solutionem ho-
mines teneantur.

Ad. i. argu.

NT E R alias oblationū species
connumerantur primitiæ, de qui-
bus ideō inquiritur, utrūm vi præ-
cepti debeantur. Est enim contra-
rium testimonium supra citatum. Exod. 25.
ubi ait Dominus ad Moysen, ut primitias ab
homine, qui uitroneus offerret, acciperet. Et
Exod. 13. data lege primitiuorum, quæ legiti-
mæ erant primitiæ, subditur: Erit quasi signum
in manu tua: uox autem signi cæronomialia
designat, quæ in nostra lege cessarunt: ergo si-
cut non tenemur primogenita offerre, ita ne-
que aliarum rerum primitias. ¶ Secundō: pri-
mitiæ olim Deo reddebantur, ut de singulari-
bus beneficijs ab ipso susceptis gratias ille po-
pulus eidem rependeret. Habetur enim Deu-
teron. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis pri-
mitias: accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in
diebus illis, & dices ad eum: Proster coram
Domino Deo, quod ingressus sum terram pro
qua iurauit Deus patribus nostris, ut daret eam
nobis: ergo neque extraneæ nationes, neque
verō nos tenemur illas prohibere.

Secundū.

¶ Tertiō. Si lex esset primitiarum coactrix, tūc
præscripta esse deberet, taxataque solutionis
quantitas, sicut in decimis. At uerō in neutro
testamento talis habetur taxationis lex: ergo
sub nullo comprehenduntur præcepto.

Tertium.

¶ In contrarium autem est canon Gregorij se-
ptimi. Decimas. 16. quæ stione septima. Cuius
uerba sunt: Oportet congruētū nos decimas
& primitias, quas iure sacerdotum esse sancimus,
ab omni populo accipere, quas fideles, do-
mino præcipiente, offerunt.

Quadruplex differētia primitiarū a cæteris oblationibus

Primitiæ, singularem in genere oblationum
locum obtinent. Differunt enim a reliqua-
rum generali ratione quatuor modis, quos hic
D. Thomas dignouit. Primō iuxta uocis so-
nitum differunt materia. Nempē quod de
primitiis, rerumque opimis initijs offereban-
tur. Quauis sint qui nomine primitiarum,
non prima, sed optima intelligant. Quemad-

modū de Abele refertur quod obtulit de pin-
guedine gregis. At uerō textus Numer. 18. ut-
rumque insinuat. Nam quod primum est, cen-
setur optimum. Vnde ibidem: Omnem me-
dullam olei, & uini, ac frumenti: quicquid offe-
runt primitiarum, tibi dedi, scilicet, Aaron. Et
subdit: Vniuersa frugum initia, quæ gignit hu-
mus, & Domino deportantur, cedent in usus
tuos. Secundō ratione causæ: a reliquis distāt,
quod reddebantur Deo ex causa speciali: nem-
pe ut homines diuinum beneficium recogno-
scent, profiterenturque adeo quicquid ex
terræ fructibus percipiunt, Deo auctore illis
prouenire, cui adeo iuxta uerbum citatum, 1.
Paralipom. vltim. quæ de manu eius acceperunt,
reddere debent. Tertiō differant & in
modo, quod cum aliqua cæronomia offereban-
tur. Legitur enim Deuteron. 26. post uerba su-
pra citata offerentium primitias: Suscipiens
sacerdos cartallum (quod est, canistrum pri-
mitiarum de manu eius, qui defert primitias)
ponet ante altare Domini. Et infra, commemo-
ratis Dei beneficijs, subduntur offerentis uer-
ba. Idcirco nunc offero primitias frugum ter-
ræ, quam Dominus dedit mihi, &c. ¶ Quartō
denique differunt ex parte eorum in quorum
usum exhibebantur. Nam cum Deo pro be-
neficio rependerentur, inter quæ (ut diximus)
& populū sacerdos est sequens, in eius sin-
gulariter usum cedebant: ad differentiam de-
cimarum quæ totam Leui tribum contingebant.
Vnde loco citato Numer. 18. ait Deus
Aaron: Omnes primitias sanctuarij quas offer-
unt filij Israel Domino, tibi dedi, & filijs ac
filiabus tuis, iure perpetuo. Et subditur: Filij au-
tem Leui dedi omnes decimas Israelis in pos-
sessionem pro ministerio, quod seruiunt mihi
in tabernaculo scederis.

Conclusi.

¶ His ergo præhabitis ad quæstionem duabus
conclusionibus respondetur. Vna est. Primi-
tiæ præcepto legis naturæ & scriptæ Deo be-
bentur, eiusque ministris: atque adeo iure pon-
tificio, ex eadem præca lege diuina deriuato.
Probatu conclusio ratione illa iam insinuat.
Ius naturæ iam nos docuit gratitudinem ut be-
nefactoribus gratias redderemus: Deus au-
tem est primus naturalium omnium beneficiorum
auctor: illi ergo primas debemus pensio-
nes eorum omnium quæ nobis natura cōfert.
Quod si quis cauilletur id ei deberi non de præ-
cepto sed de honestate, redarguitur sic. Iure
naturæ cogimur Deum nostrū, nostrorumque
auctorem profiteri: quandoquidem in
eo uiuimus, mouemur, & sumus. Nam si pa-
rentibus, a quibus uitam accepimus, ut quar-

Probatio: cōclusionis

to no 5

to nos loco Decalogus admonet, de his, quæ
ad uictum nostrum possidemus, dum egent,
succurrere strictè cogimur, longè strictiore iure
Deo eandem debemus recognitionem: non
quidem propter eius indigentiam (quia nullam
habere potest) sed propter nostrum commo-
dum, & eius gloriam. De hac itaque ratione
sic mortalium uniuersitatem natura erudi-
uit, ut Ethnicis etiam fuerit, cum suis seculis (ut
supra dicebamus) notissima. Ob id que nō spe-
ciatim quæsiuimus hic, an Christiani, sed, u-
trum homines, scilicet, cum suis mortales primi-
tias soluere teneantur: ad quos idcirco uniuersos
responso protenditur. Vnde Romani, ut
Plinius. Plinius in eorum historia lib. 1. 8. capit. 2. refert,
nihil antea de terræ nascentibus degustabant,
quàm sacerdotes nouarū frugum, ac uini pri-
mitias libarent. ¶ Sed occurret hic fortè nobis
obuius quispian, rationem hanc, non esse
ad debitum primitiarum concludendum pro-
priam: sed hoc tantum euincere, quod teneamur
Deo religionis lege sacrificia offerre (ut
supra dictum est) quibus eum conditorem no-
strum profitemur. Primitiæ autem longè a sa-
crificijs distant, cum simplices sint oblationes.
¶ Respondetur autem aliter nobis naturalem ra-
tionem sacrificia persuadere, aliter uerō reli-
quas oblationes, ac singulariter primitias. Nā
Deo, quatenus Deus est, supremū, scilicet, per
se bonum, honores debemus diuinis, atque
adeo obedientiam. Quæ utique ratione rem il-
li diuinam facere, & sacrificare tenemur. Sed
præterea quia fructus terræ nobis quotidie
suppeditat, colligimus ad eius honorem acce-
dere, de his, quæ nobis donat, partē illi libare, &
singulariter rerum primitias: quibus profite-
mur illum esse primum, supremumque autho-
rem, cuius nutu & Solis circuitus, & aeris cle-
mētia, hæc nobis affatim progignunt.

Plinius. Obiectio cōtra proximā rationem.

Solutio.

Vltima conclusio.

¶ Altera conclusio: Est ius naturæ antiqui-
tatis diuina lege expressum, nos huiusmodi pri-
mitiarum oblationis admoneat, tamen qua-
litates, & circumstantiæ, nempē, persona, qui-
bus tradendæ sunt, & materia: uidelicet, an de
primis omnino fructibus: atque adeo quan-
titas legibus humanis, patriæ que usu, & more
nobis compertæ, & legitimæ sunt. Olim nan-
que primitiæ singulariter sacerdotibus obue-
niebant: decimæ uerō Leuitis. Tam uerō nunc
decimæ uice uersa sacerdotum sunt: primitiæ
uero plurimum sacrillis, sacrorumque ad-
ditis deputantur. In aliquibus tamen ecclesijs
in fabricæ sumptus consignantur, & nonnun-
quàm ipsi eisdem sacerdotibus. Neque uerō
tam exactè deponitur, ut de primis soluam-

tur fructibus. Neque de oleribus, aut legu-
minibus, sed de frugibus tantum. Illa enim
omnia antiquis patribus legalia erant: quibus
nos ideō modo minimè obligamur. Tanta en-
im commendatione ius illud decimarum, ac
primitiarum Deus, illo seculo, indixit populo
suo, ut, quem admodum Exod. 34. legitur, heb-
domadarum solenitatem in primitijs frugum
messis triticeę celebrari præceperit, quæ nobis
est in usu.

¶ De quantitate autem primitiarū, nihil uel in
ueteri, uel in nouo testamēto scriptū legimus:
præter quod illud Ezechiel. 45. Hæc sunt primitiæ
quas tolletis: sextam partem Ephraim de corō fru-
menti, & sextam partem Ephraim de corō hordei.
Mensura quoque olei Batus de quo libet corō.
Super quibus uerbis Hieronymus declarat il-
lud ad decimas pertinere. Nam Ephraim deci-
ma pars cori erat: sicut Batus in liquidis. Qui
quidem corus triginta continebat modios.
Subdit autem idem sacerdos uerba ista hæc
quæ extrā, de decimis, cap. 1. referuntur. At uerō
primitiæ, quas de frugibus offerebant, non
erant speciali nomine definitæ: sed offerentiū
arbitrio derelictæ. Traditionem quoque ac-
cepimus Hebræorum, non lege præceptam,
sed arbitrio magistrorum inolitam: quod qui
plurimum, sexagesimam partem dabant sacer-
dotibus: qui minimum, inter. lx. & xl. licebat
quodcumque uoluissent offerre. Hæc in anti-
qua lege: in noua autem nulla signata est quo-
ta. Sed in Hispania si cui prouentus ultra decē
modios obuenerit, unum soluit: etiam si usque
ad mille, aut decem millia ascēderint. Et in alijs
locis magis est tenuis solutio. In hoc enim plu-
rimum consuetudini defertur. Quin uerō ubi
decimæ ad totum ecclesiarum cultum affatim
abundarent, nisi consuetudo aliud contineret,
non esset, cur & primitiæ legis obligatione exi-
gerentur: nam, quod diximus, naturale ius pri-
mitias solui iubere, decimæ tūc satis supplerēt.

Hieronymus: Ephraim decima pars cori: sic batus in liquidis

AD auctoritatem ergo supra positā Exod. 25.
respondetur, quod nomine illic pri-
mitiarum, ut litera planè docet, intelligeban-
tur oblationes, quas populus ad templi orna-
menta fabricanda adhibebatur, facere: ui-
delicet, ut unusquislibet aurum conferret, aut
argentum, aut hyacinthum, aut, purpuram, a-
liamque id genus pretiosam suppellectilem
ad uasa, paramentaque templi fabricanda.
Quod autem Exod. 13. primitiuorum obla-
tiones, signa, hoc est cæronomialia appellan-
tur, Sanctus Thomas non negat, sed respon-
det, ut artic. 1. de oblationibus in genere respon-
det, ut artic. 1. de oblationibus in genere respon-

Ad. i. argu.

Aaa 2 deba-

debamus. Nempè illas præcisè cæremonias sanctæ Christianorum Ecclesiæ non licere ex lege veteri instaurare, quæ figuræ futurorum erant: eo quod iam modò menda essent. Alias tamen quæ duntaxat in recognitionem beneficiorum Dei adhibebantur, cum eadem apud nos ratio permaneat, non est quòd nobis non liceat instituire. ¶ Ad secundũ respondetur, quod primitias vetus populus Deo non solum debebat ob fructus, quos terra Dei benignitate profert, verum & ob terras ipsas, quæ eius beneficium illis promissa fuerant, tum etiam donata. Hęc ergo secunda causa non est apud nos superflua, sed prior. Tamen si cum & mundum ipsum Deus ob nostri gratiam condiderit, nobisq; subinde & possessionem donauerit, iuxta illud Psalmi: Terram autem dedit filiis hominum: hac etiam de causa debentur illi primitiæ. ¶ Tertium autem iam solutum est: ubi diximus, quantitatem primitiarum nõ esse lege præscriptam: quia cum intra oblationũ lineam comprehendantur, deberet saltem spõ tanei aliquid retinere.

Ad 2. argu.

Ad 3. arg.

QVÆSTIO QVARTATA, De decimis.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 87.

ARTICVLVS I.

Utrum homines teneantur dare decimas ex necessitate præcepti.

POST OBLATIONES, sequitur dedecimis sermo. Apparet enim non omnes homines ex necessitate præcepti ad earum solutionem teneri. Illud enim præceptum extat Leuiti. 27. ubi legitur: Omnes decimæ terræ, siue de frugibus, siue de pomis arborum, Domini sunt. Et infra: Omnium decimarum ouis & bonis, & capræ, quæ sub pastoris virga transeunt: quicquid decimum venerit, sanctificabitur Domino: hoc autem præceptum inter moralia eò referri nequit, quòd moralia natura iubet, quæ tamen non decimam potius quàm vel vndecimam, vel nonam partem præcipit. Si autem cõmõniale fuerit, aut iudiciale, iam satis lib. 2. monstratum est, quemadmodum illa fuerint antiquata.

1 Ratio in parte negatiua.

¶ Secundò: Illa sola Christiani, quorum fidem vniuersi mortales suscipere tenentur, sub præcepto cõcluduntur, quæ Christus, vel eius Apostoli nobis indixerunt, secundum illud Matthei vltimo: Docentes eos seruate omnia, quæcunq; mandauit vobis. Et Paulus Act. 12. Non subterfugi, quo minus annuntiarem vobis omne consilium Dei. Sed neque inter Christi, neque inter Apostolorum documenta obligatio vlla legitur decimarum. Quod enim Dominus de decimis Matthæ. 20. meminit: Væ vobis qui decimatis mentham, & rutam, &c. hæc oportuit facere: ad tempus præteritæ legis referendum censetur: secundum illud Hilarij super Matth. Decimatio illa holerum quæ in præfigurationem erat utilis, nõ debebat omitti: ergo tempore gratiæ dissolutum nobis est decimarum iugum.

2. Ratio.

Hilarius.

¶ Tertio: Tẽpore gratiæ ea solum ex lege veteri nobis relicta sunt, quæ nobis natura iubet: quare neq; ad plura tenemur, quàm gẽtes ante illam legẽ: illis autẽ secularis nõ exhibebatur ex præcepto decimæ, sed ex voto. Legitur enim de Iacob, Gen. 28. quòd votũ Deo vouerit, dicẽs: Si fuerit Dñs mecum, & custodierit me in via, per quam ego ambulo, &c. cunctorum, quæ dederis mihi, decimas offeram tibi: ergo nequẽ nos arctius decimas debemus.

3. Ratio.

¶ Quarto: Sub illa præscripto lege tria soluebantur decimæ. Primæ quidẽ tribui Leui: de quibus (vt articulo proximo dicebamus) legitur Numer. 18. Leuiticẽ decimarum oblatione contenti erũt: quas in usus eorũ, & necessaria se paru. Secundæ, de quibus Deuteron. 14. refertur: Decimam partem separabis de cunctis frugibus tuis, quæ nascuntur in terra per annos singulos: & comedes in conspectu Dei tui in loco, quem elegerit Deus. Ac demum tertiæ, de quibus inibi protinus subiungitur: Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus, quæ nascuntur eo tẽpore: & repones intra ianuas tuas venietq; Leuites, qui aliam nõ habet partem, neq; possessionem tecum, & peregrinus, ac pupillus, & vidua, quæ intra portas tuas sunt: & comedent & saturabuntur. A secundis autem atq; à tertijs lex gratiæ nos absoluit: ergo pari modo ab illis primi generis.

4. Ratio.

¶ Quintò. Quicquid absque temporis determinatione præcipitur, id, nisi tempore congruo soluat, in culpa cõstituit negligentem: ergo si necessitas eos, qui Euangelium profitentur ad decimarum solutionem vrgeret, fieret subindẽ consequens, vt quibus terris eadẽ solutio non est in more, criminalis delicti rei essent, non modò non soluentes, verum & ecclesiæ

5. Ratio.

ecclesiæ

Augu.

Discrimen inter decimas, & reliquas oblationes.

ecclesiæ ministri dissimulantes: quod non est dignum, vt facile concedatur. ¶ In contrarium autem est Augustini testimonium. 1. 6. quæstio. 1. canone. Decimæ. ubi ait: Decimæ ex debito requiruntur: & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.

In quæstionis vestibulo appendendum statim discrimen est inter decimas, ac reliquas oblationes. Differunt quippe secundum omne causarum genus. Primum, scilicet, ex parte finis, per quem de cæteris indicatur, quòd reliquæ oblationes Deo in eius honorem immediãtẽ, vt cum scholasticis loquamur, dedicantur: quanuis in usum ministrorum deinde redundent: quippe qui nomine ipsius eas suscipiunt (vt in sacrificijs expositum est) quorum cæremonia diuina maiestas colitur: atque in primitijs, quæ, pro susceptis fructibus, eidẽ rependuntur. Decimæ vero, veluti hic ait D. Thomas, ceu ministrorum stipendium, sunt peculiariter institutæ. Hoc vtique libro. 3. sub titulo, de acceptione personarum, satis, superque monstrauimus. Sic enim habetur Numer. 18. Filij Leui dedi omnes decimas Israel in possessionem pro ministerio, quo seruiunt mihi in Tabernaculo fœderis. Et infra, de eisdem decimis: Pretium est pro ministerio, quo seruitis in Tabernaculo testimonij. Et Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum, vt sit cibus in domo mea. Et eadem ratione sub lege gratiæ soluuntur sacerdotibus pro altaris obsequio, sacramentorumquẽ ad ministraturam, secundum verbum Christi Lucæ. 10. Dignus est operarius mercede sua: & illud sæpe citatum. 1. ad Corinth. 9. Nemo suis stipendijs militauit vnquam. Quod Innocentius tertius in eadem sententiã, extrã, de præbend. citat. cap. Cũ secundum Apostolum. Atque hoc (quod loco citato satis superq; in dicauimus) fundamentum est eorum maximum, quæ non modo hic dicenda sunt, verum & lib. sequenti repetenda. Ex hac sequitur secunda differentia ex parte materiæ: nempè, quod cum reliquæ oblationes non sint ex rebus omnibus necessariæ: decimæ tamen ex cunctis, quæ vel domi, vel in agro procreantur, secundum strictum ius perfoluuntur. Ac demum tertia differentia sumitur ex parte formæ: quod cum reliquæ oblationes vitro offerantur, vel saltem quo ad quotam, Decimæ tamen rigore præcepti, eademquẽ sub illa quota, quam nomen sonat, debentur. ¶ His sic tenuiter prænotatis, quatuor conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima: Decimarum solutio ex præcepto iuris debetur, partim diuini

Innocen.

1. Conclusi

ac naturalis, partimq; humani. Nam quòd in genere ecclesiæ ministri, populi sumptibus sustententur, naturale præceptum est, atque adeo in lege veteri moralium numero comprehensum. Quòd autem pars fructuum decimæ eisdem sumptibus mancipatur, iudiciale tunc ius erat, atque adeo in nostra lege pontificiũ. Vtraq; pars patentissima est. Si modò tamen illud inter moralia, iudicialiaque discrimen recolas, quod lib. 2. latè dilucidauimus. Est enim morale præceptum, quodcunq; ex naturæ principijs, ceu syllogismi cõclusio elicitur: veluti illud: Non occides: ex illo generali: Id nõ facias alijs, &c. Iudiciale autẽ est illud, ad quod speciatim arbitrato quodam ab vniuersali descenditur: vt si vniuersale illud: Aliquid Deo est offerendum, sic arbitreris, vt bimam vitulam offeras, aut aliud quoduis animal. Hoc ergo discrimine supposito, facile conclusio liquet. Et quidem prior pars, præcedenti quæstione, sub titulo, de religioforum paupertate, satis est nobis demonstrata. Etenim quicunq; reipubl. in re necessaria ministrant & seruiunt, ius habent stipendium ab eadem republica suscipiendi, imò & exigendi: administratio autem diuini cultus, reipubl. necessaria est: imò verò multo plus quàm secularium magistratum: ergo eiusmodi ministris stipendium respici. debet, idquẽ multò æquius quàm quæ principibus, ac militibus conferuntur. Nã diuino ordine temporalia spiritualibus inferuiunt. Quare Deus iure optimo ecclesiæ, earumquẽ ministros instituit: in quorum sustentationem, tanquàm rerum Domini, imperare populo potuit, quam ipse iustam censeret bonorum suorum portionem. Hoc ipsum naturale ius docet Paul. 1. Corinth. 9. Altera verò conclusionis pars nihilo patet obscurius. Ius etenim naturæ non nisi ministrorum, pro eorum numero, & dignitate, sustentationem iubet. At verò qualis esse debeat populi pensio, id arbitrio, prudentiæque reipubl. pro rei qualitate statuendam relinquit: Deus autẽ qui populum illum priscum peculiari cura gubernabat, quoniam eò duodecim tribubus vnam diuino cultui administrando mancipauit: quæ adeo agriculturæ vacare nõ poterat, atq; adeo nec propriam sortem in terra promissa erat possessura, nõ minus reliquis, imò aliquantulo plus, tanquàm honoratior de terræ fructibus perciperet, decimam partem singulis reliquarum tribuum in eorundem Leuitarum subsidium imperauit. vt patet Leuit. 23. & alibi crebro. Atq; ob id etiam, quòd cum forsã solutio nõ tam ex actẽ fieret, paulo plus obue-

Probatio eadẽ conclusionis.

niebat illi tribui, quam cæteris. Nam ex centum decem, quæ undecim simul tribus quotânis in horrea cõderent, undecim reddebât Leuitis: atq; adeo aliorum singulæ retinebant nõ nisi nouem. ¶ Ex quo fit, præceptum illud de quota, fuisse, vt ait Sanct. Thom. iudiciale, veluti alia multa ad seruandã populi æquitatem, & decorem. Tametsi ex consequenti aliquid etiam in futurũ significabat: sicuti & ferè cuncta eorum gesta, secundũ illud ad Corinth. 10. Omnia in figura contingebant illis. Decima enim pars perfectionis symbolum est: quippe quum denarius digitorum sit numerorum supremus limes, cunctos concludens. Qua ideo quota protestabatur ille populus legem suam, & statum non esse perfectum, sed eius complementum à Christo fuisse dependens. At verò licet hac ratione quodammodo præceptum illud cum cæremonialibus conueniebat, tamen non erat eiusdem generis: quia non præcipuè significandi gratia erat constitutum.

¶ **Conclusi.** ¶ Secunda conclusio: Inter cæremonialia & iudicialia legis præcepta sic differebat (vt circa finem secundi lib. demonstrauimus, & paulò ante hæc repetimus) quod cæremonialia nõ licet post Euangelium integrare: iudicialia verò quauis quantum ad vim illius legis fuerint profus antiquata, possunt nihilominus non nulla Christianis instaurari. Quomodo lex talionis: & quod qui ouè deprædatur, quatuor reddat, potest à principe modò lege institui.

¶ **Conclusi.** ¶ Tertia conclusio. Determinatio decimarum ad istiusmodi quotam est de iure ecclesiastico & pontificio: quod prudentibus considerationibus institutum est. Atqui in primis, quod id posset ecclesia constituere, haud dubium est, cum non fuerit ex eo cæremonialiũ genere, quod aliquid noue legis præfigurabat: sed iudiciale, idque ad cultum diuinum pertinens: quod apud nos excellentius permaneat.

¶ **Probatio.** Sed quod eandẽ debuerit imperare quotam, probatur, tam ex parte populi, quam ex parte sacerdotum. Ex parte quidem populi: quia Euangelicus antiquo dignitate præstat, abundantiorque est iustitia præditus: secundum illud Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra, plus quam Scribarum; & Phariseorũ, nõ intrabit in regnum cælorum. Ex parte quidem sacerdotum: quoniam longè sunt excellentioris dignitatis, quam antiqui, excelsusque tractantes sacramentum: vt. 2. ad Corinth. 3. monstrauit Apostolus. Decimarũ ergo genus ex iure naturali ortum habet: species verò ab humano per ecclesiam merito sancita est. ¶ Quarta

¶ **Conclusi.** ¶ **Conclusio.** Hæc decimarũ quota, pro temporũ,

locorũq; & personarũ qualitate, & opportunitate maior potest, minorque secundũ ecclesiæ iudicium institui: conclusio est superioris appendix. ¶ Circa corollariũ primæ conclusionis, qua assertum est, decimas ad iudiciale ordinem spectare, ambigere quis forsitan posset: tum ex eo, quod cum ad diuinum cultum attineant, cæremonia potius esse videntur: tũ præcipuè ex cap. Tua nobis, de decimis, vbi in nocentius Tertius ait, Deum sibi in signũ vniuersalis dominij reddi præcepisse: vnde fit, vt ad cultus religionem spectent. ¶ Ad hoc tamen facile per ea, quæ dicta sunt, respondetur. Haud enim Deo immediate sicuti sacrificium offeruntur, sed ministris, tanquã merces soluuntur, perinde atq; principibus tributis: itaq; non sunt ipse cultus, sed ministrorũ stipendia, cultui qui deputatur: secundum verbũ Malachiæ citatum: Vt sit cibus in domo mea. Quare statim Propheta subdit, propterea q̄ decimæ nõ soluebatur, inhibuisse Deum pluuiã, fameque populum oppressisse. At verò quia Deus ecclesias, sacramentaq; eorumq; ministros instituit, quibus stipendia hæc cõsignauit, ideo ait Pontifex in signum vniuersalis dominij Deo exhiberi. Cõfirmatur hæc nostra solutio: quia quota tam nostris, quam antiquis ecclesiæ ministris ad equalitatẽ in populo seruandam, atque ad eadẽ humanitatem plebis, honoremque, qui sacerdotibus debetur constituta est: quod est indicium in ordine existere iudicialiũ. ¶ Aliud autem ex eodẽ canone argumentum sumitur nempè nõ modò decimas secundum genus, & substantiam, verũ & quotas esse de iure diuino: nam Papa illic de decimarum integritate loquebatur: sed de hoc statim in solutione postremi argumenti, vbi iterum dicere repetemus, quotam non esse de iure diuino: quippe quum lex vetus nil nos obliget, & de huiusmodi quota nihil in nouo sacro eloquio scriptum sit: sed extant ecclesiasticæ & pontificiæ constitutiones, instar antiquæ legis factæ: vt patet toto titulo de decimis, & 16. q. 1. & alibi crebrò. Obligant nihilominus eadem sancta decreta sub reatu lethalis criminis: ita vt vbi desuetudo culpam non excuset, sacrilegium esset, eandem quotam nõ perfoluere. ¶ Ex his subinfertur (vt in quarta conclusione diximus) eandem quotã variari posse, ex dispensatione pontificis, & minui, & tolli. Dum tamen id, quod iuris naturalis est, sit semper superstes, & saluum: nempè, vt aliunde ecclesiarum ministris pro sua dignitate, & munere alimenta suppetant, reliquaue vitæ subsidia. Hoc enim nulla desuetudo, vel dispensatio

Dubitatio

Solutio:

2. Argumẽ

Corollariũ:

¶ **Subiugraue.** ratio violare potest. ¶ His ergo, quæ patentia sunt, prænarratis, potissimum hic dubiũ, idem que explicacione dignissimũ, quæ nobis offert conclusio. Nam si hæc quotã (vt cõpertissimum est) neque lex Euaγγελica, neq; vlla perinde diuina nobis imperat, videtur ecclesia nimirũ à Christiana familia, pro suis administris, exegisse, atq; adeo neq; æquitatẽ seruasse antiquæ legis, neq; humanitatẽ, quam noua debuisset induere. Nam si in illo Hebraico populo decima templi ministris addita fuit, ratio id postulabat. Erant siquidem Leuitæ duodecima pars populi. Quocirca et si undecim decimas perciperet, non erat enormis excessus, cum reliquarum singulæ retinerent nouẽ. Eò potissimum quod vxores habebant, & alẽdam familiam. Clerus autẽ Euangelicus curatorum, quibus solis (si Caietano credamus) debetur pro suo ministerio decimæ, fortè non est centesima pars populi: aut plurimũ quinquagesima. Quod ergo à reliquis quadragintanouem, totidem recipiat decimas, singulisq; cæterarum non fiant nisi nouem reliquæ, nulla ferè videtur æquitas. Atque ob id maximè, q̄ neq; vxores, neq; sobolẽ habere debent. Et ex alia parte decimæ Christianis etiã personales imperantur, quæ antiquitus non erant in vsu.

¶ Ex quibus fit consequens, neutram earum rationum, quibus tertiam conclusionem Sanctus Thomas fulciuit, esse solidã. Nam et si populus Christianus iustitia præfære debeat Hebræo, non est necesse in hoc abundare, vt supra iustum sacerdotibus suis effundat. Et quauis sacerdotes nostri sint præ antiquis honorã di, nõ tamen tãto stipendiorum aceruo. ¶ Hæc sunt rationes, quibus tũ alij, tũ præsertim hoc loco Caietani, cõuicti, non aliam iustitiam in decimarum quota reperunt, quam quod clericis, non pro ipsis solis, sed pro pauperibus, quibus ecclesiæ fructus dispensare tenentur, perfoluitur. Et quidem si id duxat auctores isti sentirent, quod ecclesiastici strictiori logè sanctiorique misericordiæ vinculo quam laici tenentur in pauperes esse benefici, assertio esset certissima. Cõtendunt tamen decimas illis nõ omninò tanquam dominis solui, sed tanquam dispensatoribus concedi: quarum partem rigore iustitiæ tenentur egenis refundere. Imò tanta obligatione, ait Caietanus, quãta eis eadẽ debentur decimæ. Vnde fit istis autoribus consequens, vt secus facientes, sint restitutioni obnoxij. Hoc ergo profectò nõ tanta probabilitate pollet, quin contrarium sit longè probabilius: imò (ni fallor) certa ratione verum: vt libro sequenti constabit, vbi de hac re ampliam

Solutio Caietani

disputationem adornamus: à qua ideo in præsentiarum superfedendum nobis est. At verò quoniam hoc potissimũ eorum est argumentum, quo aduersarij suam opinionẽ fulcire cõtendunt, respondere hac de re illis est nunc operæpretium. ¶ Primum ergo, contrarium fundamentum, si fieri potest, affirmemus: nempe, decimam sub hac quota non exuperare iustum stipendium ministrorum ecclesiæ: etiam si tanquam veris dominis tota eis adiudicetur. Et probatur cõtraria ratione illius, qua aduersarij vtuntur: Iustus numerus clericorum, qui ad cultum diuinum in lege gratiæ necessarii sunt, nõ tanta proportione minor est reliquo populo, vt iniuste decimã suscipiant. Imò forsitan duodecima est pars populi, sicut olim Leuitica tribus, aut plurimum quintadecima, vel multò minor, quam vigesima. Probatur hoc. In lege veteri vnicum erat duntaxat templũ, quo omnes duodecim tribus ad sacra cõfluẽbãt, neq; nisi quater in anno (nam tot erant dũtaxat præcipuæ solẽnitates) in nostra verò ecclesia vix sunt centum domus, quæ non habeant vnum templum, cui quotidie ab omnibus sacerdotibus seruitur: nã illi per vices hebdomadatim seruebant. Si ergo in seruitium vnus præcisẽ templi duodecima pars populi erat conscripta, quidnã miraculi est, si æqualis nũc pars tantæ templorum multitudini ad ministrandã mancipetur? Quandoquidem ratio mediõrum à sine sumitur. Sed ait Caietan. solis clericis, qui curam habent animarũ, decimas deberi, cuius profectò assertio nõ est: nam attulit nullũ. Enimvero si templo illi, quo non nisi Arca testamenti custodiebatur, tam numerosa cantorum, aliorumque ministrantium copia (vt libris Paralipom. legitur) deputata fuit: cur non in templis nostris, quibus corpus Christi adoratur, & colitur, non, præter paroccos, amplior sacerdotum numerus dedicetur? Quibus, vt iuxta verbũ Malachiæ, cibũ habeant in domo Dei, decimæ contribuunt.

¶ His autem in super adiungamus: sacerdotes nostros multò esse sublimioris dignitatis, quam illos: vt potè in quibus amplissimus esse debet Antistitum numerus: mox & Canonicorum, quibus ecclesiam præfulgere congruit, qui adeo necesse habent ministris, & familiis habere. Nam si quis nobis obieciat, debere omnes in paupertate viuere, profectò nemo esset, qui huic sententiæ refragaretur, si possibile esset, vt tantus clericorum numerus, quantus necessarius est, decẽti sanctitate polleret. Nam tunc citra aliũ ornatũ populo haberetur in præ-

Solutio pro positũ dubij

Ratio primæ assertiois proximæ:

Ratio:

tio. At quia id fieri non potest, necesse est conditioni humana indulgere. Haud enim esse omnes possunt vt D. Martinus, aut Nicolaus: atque adeo sic sacerdotes familia & autoritate honestare, vt populus eos non despiciatur, sed tanquam præcipuos reipub. colat. Quare nullum est indecorum, si episcopi, ceu alij magnates, vt uant: & canonici, sicuti alij nobiles: & sacerdotes, veluti alij ciues. Etenim documentum huius rei manifestum est, q̄ in illis prouincijs, vbi sacerdotes nimia egestate premuntur, vilescunt in conspectu populi: atque inde sacramenta, & res sacre eo inclinant, vbi in opprobrio habentur. Quocirca vt aliud ineamus argumentum, nõ cõdecet sacerdotes nostros, propter sacramentorum dignitatem, opifices esse, manualesque operas exercere, quod Leuitis licebat. Colligamus ergo, quod si tantum esse decet, tamq̄ præclari ecclesiasticum ordinem, cunctosq; adeo eius gradus cum suis familijs perpendamus, non minor est pars in populo, quã duodecima, seu, vt dicebam, quintadecima.

Cõseruatio ¶ Præterea sacerdotes nostri vacare debent litterarum studio, atque adeo hoc negotio patri monia sua in sumere. Quare reperiri non possent, qui, absq; aliquo proposito præmio, tantos facerent sumptus, tantumque & ætatis, & laborum dispenderent. Nam qui hoc religionis duntaxat amore facerent, quã rarissimi essent. Quapropter consulere ecclesia debuit humano ingenio, eiusque imbecillitati conuicere. Fateor equidem ingenuè ecclesiastica sacerdotia iniquissimè esse distributa. Quare alij abundant, neque citra scãdalum, pompis, ac rerum luxurie exuberant: alij verò esuriunt: tamen si ad normam diuini iuris, pro qualitate, & dignitate personarum, eiusmodi fierent distributiones, constaret liquidò sanctionem ecclesiasticam de decimarum quota non esse suam, sed æquissimam. Atque hac ratione in primitiua ecclesia vbi syncerius colebatur fides, multi de sua substantia ecclesias locuple tabant. ¶ Accedit huc, quod decimæ non ita exactè vbi que exsoluuntur, sed multis in locis exiliores: sunt que cœnobita multa, atq; hospitalia, illarum fructibus fundata. Supra hæc, & ingruente aliqua ecclesie calamitate, necessarij sunt ampliores sumptus: qua ratione & regibus adiudicatus iam est bonus decimarum cumulus. Hæc igitur cuncta, ecclesia maturè prospexit, dum decimas indixit. ¶ Haud ergo ad iustificandum hanc legem, est ad id suffigere opus, quod clerici de iustitia teneantur sua bona elemosynis dispendere. Quare meditatusimè D. Thomas hæc ratione, inter probadū

Ratio. conclusionē tertiam, non commemorauit, sed illarum tantum meminit, q̄ noster populus iustior esse debet antiquo, nostrique sacerdotes amplioris dignitatis. At verò quia lex misericordie perfructibus clericis cogit, subdit idem sanctus Doctor bis aut ter in hac questione, quod decimæ dantur sacerdotibus, vt sint in pauperes effusus benigni. ¶ Et, quod potissimū propositi nostri argumentū in calce ponamus, arguitur tandē. Quota decimarum, nihil aliud est, quã moderatio, & specificatio naturalis iuris: aut e nature in hoc tantum decimas imperat, vt sint ministris ecclesie in alimentū, & stipendium: ergo quota, de rigore iustitiæ, ad hoc præcisè instituta est, non in vsu pauperum. Nam & Caietanus ipse in præsentiarã cõcedit, quod decimæ, quãtum ad alij natura, in victum tantum debentur ministris: sed ius elemosynarum est, inquit, vt auctiores eisdem sacerdotibus pro pauperibus tribuantur. At verò nescio cur esset cogendus populus, vt elemosynas pauperū, sacerdotibus concederet. De hoc autē, infrã, loco citato. ¶ Igitur nemo debuisset propter illã excogitatã proportionē, q̄ clericus nõ sit quinquagesima pars populi, in hanc descendere sententiã, quod Clerici teneantur de iustitia, sub pœna restitutionis, sua stipendia pauperibus impertiri. Nã res tanti momenti absque ecclesie expresso decreto certè non est affirmanda. Dixerim, excogitamã proportionem: nam, vt summam cuncta conplectar, si experientiam, qua moralis scientia nititur, consulas, nulla est ciuitas, aut in signe oppidum, vbi nõ multo plures reperias ditiores, quã sint sacerdotes. Fictitium ergo est, dicere, quod habeant ipsi quinquaginta nouem decimas: & singuli in reliquo populo nouem.

Postremo ¶ Primum igitur argumentum fati superque discussum est, atque dilutum. Ad secundum verò respondetur, decimarū præceptum, qua parte naturale est, & morale, illic esse à Christo designatum: vbi Luc. 10. ait, Dignum esse operarium mercede sua: locupletius autem. 1. ad Corinth. 9. ab Apostolo inculcatū: vbi tã multis naturalib; ciuiliūq; exemplis cõstituit, vt qui altario seruit, de altario viuat. Sed quantum ad quotam, cõmissum fuit ecclesie iudicio, & sententiæ. ¶ Ad tertium respondetur, ante tēpus antiquæ legis ab Adam vsque semp̄ viguit se idem mandatū, quatenus naturale est. Fuerunt enim semper in quacunq; republ. benè instituta, sacerdotes, qui feruntur fuisse primo geniti. At verò quia non erant certo numero decreti, quotã vnãquæq; Respu. suo arbitrio instituebat; vel aliundè suis prouidebat sacerdotibus.

Postremo

Ad i. argu. Ad 4. Argu.

Ad 1. argu.

dotibus. Abraham autē (vt legitur Gen. 14. propheticò in istinãu decimas obtulit Melchisedec: qui, teste Paulo, figuram nostrri sacerdotij præferbat. Et eodem fortè spiritu Iacob eisdem, nõ certis sacerdotibus, sed Deo vouit.

Ad 4. argu. ¶ Ad quartum respondetur, quod cum in illo quondam populo tam frequentia iterarentur sacrificia, necesse habebant præter decimas Leuitis soluendas, secundas etiam ad sacrificia offerenda referre. Quæ nobis (quibus iam illæ victimæ cessarunt) non imperantur. Tertium verò decimarum genus, quæ cum pauperibus diuidendæ erant, in noua lege mandato misericordie augetur: quo nos identidem Christus admonuit, vt essemus in pauperes profusi. Ait enim Luca. 11. Quod superest, date elemosynam. Addit autem D. Thomas & decimas, quæ ministris ecclesie dantur, per eosdem deberi in vsu pauperum dispensari. Quod non intellexisse de præcepto iustitiæ, sed misericordie, inde constat, quod hoc cum altero præcepto elemosynarum adiunxit.

Postremo verò argumento illa tangitur dubitatio, vtrum per desuetudinem abrogari ius possit decimarum: quæ ex altera pendet: An decimæ sint de iure diuino? Et quidem nõ nulli interpretum canonici iuris super cap. In aliquibus. de decimis: censent omnino esse de iure diuino, etiam quantum ad quotã: nam postquam illic dicitur, decimas cum integritate esse soluendas, subditur: quia debentur ex lege diuina, vel ex loci cõsuetudine approbata. Et c. Paroecianos. eodẽ titulo, legitur decimas nõ ab homine, sed ab ipso Domino esse institutas. & cap. Tua nobis. suprã citato. & c. Reuertimini. extrã, de decimis. idẽ apparet insinuari. Et quanuis aliorum dicta doctorum glossa rĩ possint, quod intelligant de decimis, quantum ad substantiam, Hostiensis tamen in sua Summa, titulo de decim. §. 7. expresse sustentat, etiam quotam esse de iure diuino: dicens tum illud quotã præceptū fuisse morale, tum legem illã non profus cessasse: plurimis id inculcans autoritatibus, subnãnsque adeo Ray mundum, & Theologos cõtra sentientes At verò non est res, quæ in cõtrouerfiam venire possit: cum planissimum sit, decimarum quotã, in lege veteri, iudiciale fuisse præceptū, nõ morale. Quod Hostiensis nunquã negasset, si suæ fuisset facultatis, rationem discriminis non posse inter morale præceptū, & iudiciale. Morale enim, (vt sepẽ dictum est, conclusio est principiorum naturalium: ex quibus quãuis elicatur, alendos esse ecclesie ministros, quod ad decimarum genus, & substantiam at

Quæstio postremo argu. præcepto præcedit. Iustitia.

Hostiensis.

Reprobatur proxima sententia.

tingit: tamen quod hæc, aut illa fructuum quota cõtribuat, nulla lex natura præcipit, sed quod id tantum tribuat, quantum eis sufficit. Sed glossa, quã Paulino verbo ad Hebr. 7. alludere conuincitur, est annotanda. Ait Paulus: Translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat. Cuius sententia est, legem illam cū Christo expirasse: atque adeo illa cessasse legalia. Et respondet ipse, non facere illum sensum: quia nullo modo, inquit, concedendum est, legem illam omnino cessasse. Sed sensus est, inquit, ius Leuitarum petendi decimas, in Euangelicos sacerdotes transiisse. Vide quam facerent consultus, qui Theologiam non profitentur, ab interpretamento scripturæ sacre calamum abstinere: neque de diuino, naturali ve iure tractare: quod ipsis mensis aliena est. Cessauit enim omnino lex illa (vt latissimè lib. 2. commostrauimus) præter id, quod vel lex natura retinuit, vel ecclesia sanxit. Quotam ergo hanc, certissimum est, non esse de iure diuino. Sed si quæ inter Decretales, & Canones sacros offendatur verba, quibus decimæ diuino iuri tribuatur, vel intelligenda sunt, quãtum ad substantiam: vel, si de quota habeatur sermo, glossandus est, vt sit de iure diuino exemplariter, hoc est exemplo vetusti iuris constitutæ. ¶ Igitur vtrum per desuetudinem aboleri possit decimarū obligatio, D. Thom. negare omnino in præsentiarum videtur: nam respondet, in Italia, in illiusque terris, vbi decimæ non soluuntur, ob id solum in colas à culpa eripi, quod ecclesie ministri indulgere illis cõsentur, non petendo, sicuti Paulus se fecisse 1. ad Corinth. 9. testatur. Nam postquam demonstrauit potestatem habuisse sustentamina ab illis petendi, subdit, non esse usum eadem potestate, ne quod offendiculum daret Euangelio Christi. ¶ Est autem responsio hæc D. Thomæ non vsq; adeo clara. Ad cuius igitur intellectum, distinguendum est, de decimarum desuetudine. Aut enim pensatur, quantum ad quotam, aut in totum. Et priori quidem modo forsan quis arbitraretur solum de desuetudinem sufficere, vt non debeantur: propterea quod quota non est nisi de iure positivo. Ac petinde censerebatur Diuum Thomam intelligere de cessatione in totum. Sed profectò vtrumq; est falsum: primum quidem, non vtique propter rationem Hostiensis, atq; aliorum, qui dicunt, quotam esse de iure diuino, sed quia licet, sit de iure pontificio, nihilominus quia ius illud tum tanta æquitate pollet, tum etiam instar antiqui diuini iuris positū est, nulla contra illud censetur præualere desuetudo,

Solutio. D. Thom. ad præcipuã quæstionẽ.

ARTICVLVS II.

Utrum de omnibus teneantur Christiani decimas soluere.

ost decimarū substantiam, subsequitur, vt earū materiā perpendamus. Apparet nāq; non de rebus omnibus deberi. Decimarū namq; penno ex veteri instrumēto originem duxit: illic autem nullum personalium præceptum legitur nempe earum rerum, quæ homo ppria industria, & negotio acquirit: quales sunt mercatio, & militia, & similia. Ergo de istis nullæ debentur decimæ. ¶ Secundò: De malè acquisitis (vt suprâ dictum est) nulla fieri potest oblatio: ergo neque decimarū solutio. Nā cum oblationes propinquijs ad diuinū cultū accedāt, illæ potius de omnibus fieri deberēt. ¶ Tertio: Leuitici vltimo, vbi decimarum scripta est lex, nō nisi de frugibus, & arborum pomis, ac de animalibus, quæ sub virga pastoris trāseunt iubētur: ergo de minoribus herbis quæ hortorū cultura feruntur, non debentur. ¶ Quarto: Nemo, nisi quod in sua est potestate, soluere potest: sed nō omnes fructus, qui de prædijs percipiuntur, in domini potestate permanent: nam: quedam coloni dominis fundo rum pendūt: quedā in mercedē famulis: quedā etiam principibus in tributa. Et sepē aliqua vel furto, vel alia via pereūt: ergo de illis nihil debetur. ¶ In cōtrariū est legis exemplum Genes. 28. in Iacob, qui aiebat: Cunctorum, quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Cuncta autem, quæ homo habet, diuinitus ei donātur: ergo de omnibus decimæ debentur.

Ad questionem, vnica conclusione respondetur: De vniuersis, tam ex terra prouētib; quàm ex personarum labore partis, si merū ius perpedas, nec consuetudo obstet, debentur decimæ: Probatur: Iudicium vniuersiusq; rei ex eius proprijs causis, radicibusque sumēdū est: natiua autē decimarū radix est, quod secundum Apostolum. 1. ad Corin. 9. spiritua lia feminantibus, ius cōpetit metendi carnalia. Si nos, inquit, spiritua lia feminamus, non mirum est si carnalia vestra metamus. Hoc enim est instituti ecclesiastici fundamentum: vniuersa autem, quæ homo possidet, carnalium voce comprehenduntur: ergo de vniuersis soluendæ sunt decimæ. ¶ Conclusio quidem præfens multis locis canonici iuris constituta est, vt cap. Tua nobis. de decim. & cap. Reuertimini. d. q. 1. sed ex præfatis canone, decimæ, qui

1. Argumē.

2. Argumē.

3. Argumē.

4. Argumē.

Cōclusio negatiua.

Probatio.

qui est August. vbi ait de negotio, de militiā, de officio, ac deniq; de rebus omnibus, solue das esse decimas. Idemq; ait Cælestinus Papa, cap. Non est, extrā, de deci. vbi habetur, quod etiam de venatione debentur, & ca. peruenit. etiam de piscaturis, & de molēdinis, &c. & ca. nuncios. additur etiam de apibus. Quapropter celebris esse solet decimarum distinctio, in reales, seu prædiales: ac personales. Reales enim sunt, quæ de rebus debentur: putā de prædiorum fructibus, quos terra per Solis, aënisq; clementiam natura sua progignit. Personales autē, quæ ex personarum operis, ac negotijs, sine terræ ope exercitis soluuntur.

¶ Quicquid autem veritatis conclusio continet, ratio tamen D. Thomæ non magna energia pollere videtur. Colligit enim vniuersalē, ex particulari: nempe, quod si ius suppetat clericis metendi carnalia, de cunctis carnalibus debeantur eis stipendia. Respondetur primò, rationem hanc Sanctum Thomā adduxisse ad declarandum potius, defendendumq; ius ecclesiasticum, quàm ad eius necessitatē demonstrandam. Secundò: Cum ius naturæ (vt dictū est) clericis suppetat temporalia pro spiritua libus metendi, nō eousq; ratio ad aliqua temporalia præponderat, quin eadem ferē de omnibus intelligatur. Nam quod afferri cōtrā solet, ex agri fructibus iustus deberi decimas, quæ de opificijs, pro eo, quod fructus illos Deus, naturæ author, creat: officia verò, aliaque negotia ad humanam industriam atineant, licet quandam præ se ferat probabilitatem, non tamen necessitatem. Quoniam & in agricultura industria adhibetur, & in negotijs non deest naturalis Dei concursus. Eo potissimū quod decimarū obligatio, si, quæ dicta sunt, respicis, non in illo naturali Dei beneficio fundatur, sed in eo potiū, quod populus ministris ecclesiæ sustentare tenetur, à quibus sacramenta suscipit. Et ideo quia sunt plurimi, qui non agriculturam, sed aliam artem exercent, iidemq; pariter sint sacramentorum particeps, non est, quod ab exactiōne tributi ecclesiastici excipiantur. Quare verbum Pauli quo carnalia nominat, vniuersalē videtur sensum auribus exhibere. ¶ His tamen nihil obstātibus sciscitaretur quispiam, vtrum defuetudo, legitima esse possit præscriptionis causa, super personales decimas, ne soluuntur. Scisci teretur, inquam, propter Hostiensensem in sua Summa, loco citato, atq; alios iuris interpretes super. c. la. a quibus. de deci. Qui porò inter decimales, personalesq; decimas sic dijudicant, vt cōtrā istas inolete posse credant præ-

Decimæ alie personæ aliaz reatles.

Obiectio: cōtra ratio nē D. Tho.

Solutio:

Dubitatio.

Hostiensis sententia.

scriptionē: cōtra illas verò nō item. Quorum fundamentum est, illas esse de iure diuino, has verò minime: quippe cum loco citato, Leuitici vltimo, nō nisi de frugibus, & arborū pomis, & animalibus indicātur decimæ. At vero iam satis de hac re cōtra istos depugnātū est. Illud nanque ius antiquum, quo iudiciale erat, iam quantū ad illius legis vim expiauit: ob idque nō est tātum discrimen inter has species mediantium. Neq; quātum ad huiusmodi præscriptionem S. Thomas inter eas distinguit. Igitur (vt in calce proximi articuli dicebamus) siue prædiales; siue personales decimas existimes, nulla defuetudo, aut præscriptio obtinere contra ecclesiam vilo tempore potest, quo minus dū ad alēdos ecclesiæ ministros nulla alia pateret via, posset siue ex fundis, siue ex personis tributa imperare, quæ eidem muneri honeste f. fierent. Porro cum dissimulare nō posset, quin erigantur tēpla, addicanturq; illis ministri. Hoc autē nihilominus discriminis nō est diffidēdū, quod iustus paratiusq; alio ex terræ prouentibus, q̄ ex opificijs, ac negotijs decimæ exiguntur: eo quod fructus illi magis sunt naturales. Quocirca si satis suppetūt, præscribi cōtra personales potest hoc est, nisi consuetudo soluendi illas vigeat, dignū non est vt exigantur. Quapropter quod à seruitoribus de sua mercede decimæ exigantur, nisi mos omni memoria vetustior ad id cogat, nulla apparet æquitas. Ac multo minor ab agricolarū famulis, quibus, ex decimato aceruo, merces soluitur: vt ex Diuo Thom. in solutione quartæ colligitur. Sententia enim August. quod ex negotio, & militia soluuntur decimæ, illic forsitan suam retinet vim, vbi prædiales non sunt adeo vberes, ac pingues. Quare in Hispania ex opificijs, negotiatorumq; lucris nullus est vsus soluendi decimas. ¶ Vtrum vero agricola ex aceruo antedecimationē operas suas & sumptus, aut saltem semina excipere possit, nō video cur dubitetur: neque de hoc ratio permit tit consuetudinem valere: adeo id certum est nō licere, vt cauetur cap. Non est: & cap. Tua nobis, & cap. Pastoralis. Quoniam existimandum in præsentia est, genus quoddam societatis inter hominem & Dum. Homo enim semina suā, laboresq; & sumptus ponit, exponitq; Deo cōsiliis periculo. Cū ergo Deus sua benignitate cumulatā frugem conferat, satis est si homo pro suo periculo, nouem retētis partibus, decimam Deo reddat.

Ad primum igitur argumentū respondetur. In veteri populo rationē ob id poposse, vt personales decimæ non

Solutioe authoria.

A seruitoribus nō sunt decimæ exigēdæ nec ab agricolarū famulis nisi de hoc viget res consuetudo.

Ad. i. argum.

cxl.

Mēs sancti Thomæ.

Argumentum August.

Ad argum.

quo possit ecclesia, vbi oportuerit, vt iure suo: nisi annuerit, ac dissimulauerit. Et hæc est mens S. Thom. Nominē enim decimarū, quom tam intelligit. Et eodē pacto intelligendus est quodlib. 2. ar. 8. vbi eodem modo respondet. Et q̄ de quota loquatur, cōfirmatur. Nā defue tudē decimarum in totū nullatenus ab ecclesia permitti potest: quandoquidē (vt iam monstratum est) ius existat naturale, & præceptū morale, strictissimēq; diuinum, vt sint ecclesiæ, vbi res celebretur diuina, sacramentaq; dispensentur, ac ministrantur, sacerdotēq; adeo, & ministri, populi sumptibus alantur. Quare super hoc totum ecclesia non habet auctoritatem dispensandi: neq; ab Spiritu sancto id vnquam facere permittitur. Id quod & vsus ipsē palam ostendit: quoniam neque in vilo Italia angulo, neq; alibi vsq; gentium reperitur Christianorū locus, vbi nō sint sacerdotes, qui bus vel prouentus annui statim sint, vel populis stipendia. ¶ At verò contra prius solutionis mēbrum, existit argumentū, q̄ (vt ait Aug. 16. q. 1. canone. decimæ) earū penno tributum est animarū egentium: & qui eas, inquit, dare noluerint, res alienas inuadunt, & pauperes, propter illā penuriā, fame percipi, ab his, qui non soluunt, occisi sunt. Quare ecclesia nō videtur cōtra ius pauperū dissimulare posse. Quod si dicatur id ob cauendū scandalū snere: inde fit cōsequens, nō liberē id facere: quare nō soluente, minime vidētur à culpa excusari. Ad priorem locum argumenti respondetur, illud ius pauperum non esse iustitiæ, sed misericordiæ: non solum in soluendis decimas, verū & in ipsis clericis: & ideo ecclesia potest dissimulare illa via eadē elemosynas extorquere. Ad posteriorē autē respondetur, q̄ etiam si id ad cauendū scandalū permittat, & nē detur (vt ait Paulus) impedimentū Euangelio, nihilominus subditi excusantur: quia laudabiliter id facit ecclesia, spiritua libus temporalia posthabens. Vbi autem populus animi obstinatione induresceret, nē petenti ecclesiæ obtemperare vellet, tunc culpā vacaret. Si autem gens aliqua ea lege vellet in Christianissimum sua noxia dare, vt decimarum tributo nullatenus oneraretur, respōdet Caietan⁹, ecclesiam posse, ac debere eandem conditionem recipere. Quod si intelligatur quantum ad quom tam, verum est. Attamen vt nullo modo tenerentur ministros ecclesiæ alere, profectō ecclesia sinere non posset, nisi aliunde ipsa, vn de viuerent, prouideret: nam aliās illa conditio contraria esset naturali, diuinōq; iuri in re, quæ apud Christianos præcipui est momenti.

exigerentur, quod singulæ vndecim tribus suas habebant prædiorum sortes, quarum decimæ fatis erant tribui Leui, quæ sorte carebat. Eò potissimum quod Leuitæ ab alijs opificijs, negotijsq; secularibus non arcebantur: ob idque iniquum erat, vt ex similibus artificijs ab alijs coraderent. Secus autem in Christiana familia (vt dictum est) vbi neque cuncti possessiones habent, ex quibus decimas soluant, neque clerici implicare se debent mundi negotijs, vt. 2. ad Tim. 2. admonet Paulus.

Ad. 2. argu.

¶ Ad secundum respondetur, malè acquisita in duplici esse ordine. Quædam enim sunt, quorum acquisitio iniusta est, & iniuriosa, vt furtu, & rapina, ac perinde vsura. Et hæc quia in integrum veris dominis restituenda sunt, decimari non possunt. Secus de arborum fructibus, quæ vsuraria pecunia empta fuerint: nã illi, vt lib. 6. ostensum est, nulli sunt restitutioni subiecti: sicut neq; lucra eiusdem vsurariæ pecuniæ. Alia vero dicuntur malè acquisita, nõ quod acquisitio iniuriosa, iniustave sit, verum quod turpi causa comparentur: vt funt meretricum, histrioarum, aliorumque id genus lucra. Et istorum, inquit S. Thomas, decimæ debentur. Loquebatur tamè secundum sui temporis, regionisque morem, vbi Augustini sententia ad plenum in vsu erat. Iam verò modo nullibi (quod audivim) eiusmodi perstat decimarum obseruatio.

Ad. 3. arg.

¶ Ad tertium respondetur, quod cum decimæ in sortem Leuitarum olim penderentur, debent honestè, & absque sordibus exigi. Ad sordes autem attinet, vt. 4. Ethic. cap. de liberalitate, auctor est Aristot. minimorum esse hominem exatorem. Non erat Leuitis congruus, ex minutis holeribus exigere decimas. Sed Pharisei, qui iustitiæ splendorem præ reliquo populo ambiebant, de illis etiam decimas persoluebant. Nec verò Redemptor de hoc illos obiurgauit, quod mentham, anethum, & rutã decimarent, sed quod illa plurius, quàm maiora præcepta, æstimabant. Imò quadam tenus commendauit, cum subiungit. Hæc oportet facere, sed alia non omittere, vbi non tam præcepto, quàm cõsilio eiusmodi decimationem attribuit. Sub lege autem Evangelica immemoralis consuetudo obseruanda est. Imo vbi aliæ frugum, viniq; decimæ malignè prouenerent, exigi de nouo possent hortorum decimæ: vt re vera, extrã, de decimis. ca. nõ est. exiungunt. Præsertim de illis hortis, quorum diuenditis holeribus ortulani viuunt. Nam de exiguis priuatis, sicuti de minutissimis holeribus, non sunt exigendæ: vt notatur ex cap.

Ex multiplici, extrã, de decimis. ¶ Ad quartum denique respondetur, quod si granum agricolæ, ante decimationem sublatum est, tunc decimas, nisi culpata sua negligentia furtu accideret, non debet. Idem profectò arbitror, si vel fruges, vel iam excussus grani aceruus alluione aliqua in area perierit. Si enim graui sua culpa diu illud reliquit in area, profectò non esset à decimarum debito immunis. Secus si esset à culpa liber: nam quãto tempore sub dio est granum, sacerdotibus etiam periclitatur. Postquam verò in horrea conditum est, iam inde dñs est decimarum debitor: quacũq; strage, aut calamitate disperat. Atqui granũ, aut vinum non decimatum vendit, manifestũ est ream teneri soluendi decimas. Quin verò & emptor si sciuerit, nihilominus obligatur ecclesiæ, quousq; venditor restituat. ¶ Ceterum notandum est, quod cum decimæ ex rebus diuino munere partis soluantur, nulli subdũtur aut mercedi, aut tributo: ob idque agricola, neque famulorum mercedem, neque regis tributum excipere ab acervo potest, antequam totius decimum exoluat. Et arbitror nomine tributi cõprehendere D. Tho. etiam pensionem quam colonus alieni fundi domino soluit. Ita que si rigorem legis spectes, agricola, qui fundum colit, siue proprium, siue alienum, quod ad culturam cõduxit, tenetur in integrum de decimis: nisi aliter inter eundẽ colonum ac fundi dominum fuerit conuentum. Quare si dñs nõ, soluited ecclesiæ conuenire colonum potest. Hinc superius colligebamus, mercenariũ, qui ex decimatis mercedẽ recipit, nullã inde aliam debere decimã. Ac perinde & de fundi domino idẽ colligendũ apparet ex suis prouentibus, quos colonus post decimationem ei soluit.

ARTICVLVS III.

Verum decimæ solis clericis debeantur.

Post decimarum materiam, sequitur, de personis, quibus iure, & more debentur. Arguitur. n. quod nõ debeantur clericis: cuius contrarium ex superioribus colligitur. Decimæ antiquis Leuitis addicebantur, vt ex Numeror. 18. iam sæpè citatum est: eo quod sorte promissæ terræ carebant: in nostra verò Christiana familia clerici patrimonio nonnunq; habent, & præter decimas, oblationes recipiunt, & primitias: super fluere ergo illis videntur decimæ. ¶ Secundo. Si clericis iure decimæ debe-

Ad. 4. argu.

Documẽti.

Argumẽ.

Duo in decimis concludenda.

Probatio, conclusio.

posterior cõclusio.

Argumẽ.

Caletani; clerico.

rcn

rentur, fieret inde sæpenuerò consequẽs soluedi perplexitas. Nam vsu venire potest, vt incola vnius parocciæ, fundos alterius colat, aut fundos in alia habeat, quos illius parocciæno colendis locat. Contingit etiam & pastorrem eodẽ anno in pascuis vnius episcopatus, aut parocciæ gregẽ suum pascere: partim verò in pascuis alterius: vel forsan ipse moratur in vna, & ouile habet in alia. Quare perplexi istiusmodi homines essent, cuiam ecclesiæ deberent decimas. ¶ Tertio. Consuetudo sæpenuerò habet, vt seculares laici decimas in feudum possideant: & nõnullis etiam monachis conferuntur: nõ ergo solis debentur clericis. ¶ In contrarium est, quod, vt Numer. 19. legitur, solis Leuitis adiuocabantur: quibus in nostra succedunt clerici.

AD quæstionẽ, distinctione præmissa, duabus conclusionibus respondetur. Duo nã que in decimis est considerare: nempe & ius illas petendi, & res ipsas. Prior ergo conclusio est: Ius petendi decimas clericis duntaxat merito suo competit. Probat. Ius spirituale solis cõgruit clericis: vt potè qui spiritualiũ sunt administratores: ius autem hoc est spirituale, secundum illud Pauli: Cũ spiritualia semine mus, nihil mirum si carnalia vestra metamus: ergo ius hoc proprium est clericorum. Posterior conclusio: Res ipsæ, quæ hoc iure clericis obueniunt, nihil vetat, quo minus eorum concessione in ius laicorum demigrent. Probat: quia res eiusmodi, vt frumentũ, & vinum, nõ sunt spiritualia. ¶ Hic primum omnium consideratè discernit inter ius petendi, & res ipsas: alioqui falli potes. Enimuerò feudatarios imò verò reges, & principes, quibus pars decimarum adiuca est, nõ solũ decimas possidẽt, verum ius videntur habere petẽdi: atque adeo cũ seculares ipsi sint, ius habere videtur spirituale. Hæc autè fallacia diluitur, si in presentiarum, nomine iuris petendi, facultatem prorsus intelligas petendã parocciæ decimas, tanquàm propriũ stipendiũ pro spirituali officio: hoc enim ius in sola existit ecclesiã, eiusque ministris, qui spiritualia dispensant. Feudatarius autem nõ nisi eiusdem ecclesiæ nomine eadẽm petit decimas. Et pariter rex, & secularis Princeps ex priuilegio, & concessione eiusdem ecclesiæ. Et habere tale priuilegiũ, nõ est habere ius petẽdi pro proprio spirituali officio, sed rebus frui: vel quia res ipsas ab ecclesiã redemerunt, vel aliquid ei impenderunt obsequium, seu infideles debellandi, seu aliud simile, ob cuius respectum merito tali premio donati sunt. ¶ Caietanus in presentiarum in sua

persistẽs sententia, quã antea retulimus: nempe solis clericis curã animarũ gerẽtib; debere decimas, ait, ius hoc petendi, duo simul præquirere, nõ est, & altaris ministeriũ, videlicet, sacramentorum administrationem, & præterea spiritualium seminacionem hoc est, Euangelij prædicationem, quorũ utrũq; per se personæ incumbat. Quare alij clerici aliter altari seruiẽtes, & monachi, quibus accidentariè & non ex proprio munere conuenit prædicare, eodem iure, ceu proprio, non fungũtur. At verò iam supra diximus, non solum decimas ob sacramentorum administrationem deberi, verum & ob alia altaris obsequia: putã, cantare, vt canonici, & ipsi sacrosancto sacrificio altaris administrare, quod diaconorum munus est: idemque spirituale. Imò & Leuitis olim decimæ propter templi ministerium cõferebantur, cum neque in ipsis, aequè verò tunc in sacerdotibus quicquã esset propriè spirituale. Tamet si omnino fatendũ sit, curatorũ munus functionũ spiritualiũ apicẽ tenere: cuius subindè causa potissimũ debentur decimæ. Nihilominus & canonici, & archidiaconi, atque id genus ceteri, nõ sunt negãdi suo gradu & ordine ius idẽ participare. Sacerdotes verò mercenarij, qui nulli sunt addicti particulari ecclesiæ, sicuti neque monachi, eodẽ iure non fungũtur, nisi ex priuilegio. ¶ Atqui ex hoc documẽto, & discrimine inter ius petendi, & res ipsas, eodẽ iure acquisitas possidẽdi, elicienda est regula ad perpendendũ quæ nã sacerdotia, ecclesiasticæq; præbendæ sint spirituales. Quod quidem fundamentum est, & basis disputationis de simonia, quam sumus quæstione proxima ingressuri. Illa enim præbenda, quæ spirituali muneri annexa est, censetur spiritualis. Munus autem spirituale non solum est sacramentorum administratio, animarumq; cura, verum & alia nonnulla ecclesiæ munia. Cuius contrarium miror quõsnam possit asserere. Alias canonicus, & alia peregrina sacerdotia, ad ecclesiarum seruitium instituta, non essent spirituales: ac perinde neque simoniæ materia: quod concedere error esset.

Refutatur Caietanus.

Regula ad dignoscendũ quæ nã præbendæ sint spirituales quæ verò minime.

Ad. 1. argu.

AD primum igitur argumentum Sanctus Thomas respondet, quod Leuitis non debeantur decimæ, vt ex illis elemosynas præ reliquo populo facerent. Nam aliud decimarum genus in hanc pietatem decretum erat. In noua autè lege decimæ non solum in clericorum victum, sed & in elemosynarum vbertatè pro egenis conferuntur: & ideo licet præter decimas alias clerici possessiones habeãt, siue patrimoniales, siue quas populis be-

nigui-

nignitas, & pietas ecclesie contulit, quas Leuita non habent: non ideo decimarum solutio redundat. Vtrum autem S. Thom. hoc qd de clericorum elemosynis affirmat ad iustitiam rigorem pertineat, ita vt negligentes ad restitutionem teneantur, an vero ad singulare misericordiae officium, lib. proximo examinabitur. Interim tamen non arbitror derigore iustitiae loqui, sed de misericordia, ad quam clerici nostri pra Leuitis obligantur: cu vxoria onera no sustineat: atq; adeo pl⁹ illis redidet.

Ad 2. Argu. ¶ Ad secundum respondetur, personales decimas illi ecclesiae deberi, cuius quisq; parocianus est: vt habetur extra, de decim. ca. ad Apostolicam. Praediales autem si reru naturam nude perpendas, eidem videntur ecclesiae deberi, vbi praedia iacent. Nihilominus ecclesia maualt se ad consuetudinem referre vt patet eod. ca. & cap. Cu sint homines, extra, de decim. Itaq; si agricultor est in vna parocia, colit autem terras alterius, praecipitur in olita consuetudo obseruari. Nam vtraque ecclesia potest ius suum allegare. Altera, scilicet, quod personae sacramenta dispensat: altera vero quod in suo territorio praedia iaceant. Quare multis in locis solent tunc decimae diuidi.

¶ Pari modo si nobilis ciuis, qui ciuitatis parociam incolit, fundos in aliquo castro, aut pago possideat, quos illic colendos locat, ratio videtur deponere, imo vt plurimum vsus habet, vt decimae diuidantur: vbi autem praescripta consuetudo aliud iusserit, sequenda est. Idem D. Thom. de pastore, respondet, qui verno tempore gregem habet in vna parocia, hyemali vero in alia: vt, scilicet, pro rata, vtriusq; pendat ecclesiae. Est tamen alicubi in vsu, vt vbi foetura gregis tollitur, nempè, vbi vel tondetur, vel partus edit, illic sit decimandum. At vero S. Thomas contrarium his videtur sentire: dicens, quod, quia ex pascauis fructus gregis proueniunt, potius vbi sunt pasca, decimandum est, quam vbi ouile locatur. Haec omnia adnotanda sunt, non ad euellendas inueteratas consuetudines, sed ad sciendum vbi manifestum consuetudo non viget, qui nam sint, secundum rationem, eligendi.

Ad 3. argu. ¶ Ad tertium deniq; respondetur qd sicut res, no mine decimae, partes possunt clerici diuendere, & quomodo cuq; distrahere, ita possunt & laicis facultatem facere, vt dandas in futurum decimas accipiant, sed ad sciendum vbi manifestum consuetudo non viget, qui nam sint, secundum rationem, eligendi.

rum, atque adeo decerni decimae. De hac autem re pro vtraque parte suasu rationes existunt. vtru, videlicet, congruat sacerdotia cu curis animarum monasterijs annecti. Na ex vna parte videntur monachi solertijs, ac vigilantius posse gregi prospicere: ex altera vero, ppinquius Euangelio videtur, vt proprijs parocis sit in sua parocia: qui cu suis subditis conuerfetur, eos deniq; consilij, ope, & elemosynarum largitate iuuet. Cum tamē monachi, non nisi per vicarium, rem administrare possint. Et certe haec ratio apud me semper inualuit. Mitto antiquitatem Benedictinoru, ac Cisterciensiu, in qua non est oblatrandu: sed tamen hac aetate vix hu iusmodi faciendis annexionib⁹ suffragari posse

Non congruit monasterijs annecti sacerdotia et animarum cura.

ARTICVLVS III.

Utrum clerici etiam ipsi decimis soluendis sint ascripti.

ost substantiam, materiamque decimarum, atque eorum cognitionem, quibus debentur, subsequitur tadem vt videamus, qui nam mortalium illas debeant. Et primum quod ipsi etiam clerici sint decimarum debitores, arguitur. Ius commune est, vt parocialis ecclesia de cunctis praedijs, quae intra suum territorium iacent, decimas percipiat. Contingere autem afolet, vt clerici possessiones etiam habeant, easdemq; vel in sua parocia, vel forte in aliena. Et similiter, quod patrimoniu vnus ecclesiae in alterius territorio situm sit: in huiusmodi ergo casibus clerici, quin & ipsa ecclesia decimas debere videntur.

1. Argum.

¶ Secundo arguitur: Religiosi inter clericos nominantur, & tamen decimas, ratione praedioru, debent ecclesijs, in quorum sunt territorio: vt patet in cap. Dilecti. & ca. licet. de decim.

2. Argum.

¶ Tertio: Numer. 18. Leuitae praecipitur summo sacerdoti decimas decimarum soluere: ergo eadem ratione clerici Leuitis succedentes, eandem Pontifici Maximo debent.

3. Argum.

¶ Quarto: Decimae non solum (vt dictum est) in sustentationem clericorum soluntur, verum & in pauperum subuentionem: ergo si clerici ad decimarum solutionem essent exempti pariter essent & pauperes: hoc autem falsum est: ergo neq; illud est verum.

4. Argum.

¶ In contrarium autem est cap. Secundum. de decim. vbi ait Paschalis Papa: Nouum genus exactionis, vt clerici ad clericis decimas exigant.

A D

Conclu. AD quaestionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est: Clerici, in quantum clerici, hoc est, in quantum de decimis, quas pro suo spiritali munere recipiunt, & de ecclesiae fundis, quoru fructibus clericali iure viuunt, nullas tenentur soluere decimas.

¶ Altera: Clerici, no quatenus clerici, sed qua ratione seculari iure, vel hereditario, vel emptionis, vel quouis alio, terras possident seculares, decimarum sunt debitores: videlicet, ex fructibus, qui inde sibi proueniunt. Probantur ambae simul conclusiones. Neutiquam id esse potest fundamentum, & ratio quidpiam dandi, ac recipiendi. Est enim contra naturam vt idem sit agendi, patiendique principium. Ignis quippe quatenus calefactiuus est, no est calefactibilis: clerici autem propter spiritalium functionem ius habent recipiendi decimas, ac perinde fructus praediorum, quae ecclesia possidet: ergo eadem ratione nihil debent decimarum refundere. At vero nihil obstat, quo minus in eadem persona diuersa sint principia, alterum agendi, alterum vero patiendi. Sicuti aqua quatenus frigida, infrigidat: & quatenus materialis, calescit. Pariter ergo in clerico non obstat spiritali principio recipiendi decimas, inueniri potest spiritalis possessio, ex qua easdem debeat.

Sua detur vtraque conclusio.

¶ Conclusio. ¶ Cōclusiones receptiones recepitissimae iure sunt: de quibus ideo nihil restat dubitandum, nisi quod contra tenorem secundae conclusionis aliquibus concessa extant priuilegia. Cisterciensibus namq; & Hospitalarijs concessit Alexander Tertius vt de praedijs, quae quomodocunq; possiderent, si proprijs manuum laboribus illa colerent, decimas non soluerent. Idemq; concessit Adrianus, vt patet cap. Ex parte. extra, de decim. & intelligebatur etiam si illa colerent per suos famulos. Quare caterorum nulli, siue clerici, siue monachi, eximuntur, quin illas debeant, etiam si ipsi arua sua colant: nisi simili eximuntur priuilegio. Dum autem terras easdem colonis locant, multo minus dubium est, quin eiusmodi decimarum sint debitores: vt illic habetur cap. Licet. & subsequenti. Ad audientiam. Quomuis & super his consulenda sit etiam consuetudo. ¶ At vero postquam de personis hic loquimur, quae ad decimarum pensionem tenentur, queritur, vtrum non modo Christiani, verum infideles, ad ecclesiasticas decimas teneantur. Ecclesiasticas, inquam, quoniam quod in iure naturae quacunque respública veridica Dei cognitione illustrata, teneretur suo more eidem sacrificare Deo, atque ad id muneris magistratus instituire, alia est ratio. Tenebantur enim, vt ex superioribus colligitur. Sciscitatur hanc autem, quaestionem propter nonnullos iurisperitos, ac possumus propter Panormitanum, qui super capitulo, de terris, extra de decim. affirmatiue quaestionem decidit. Iubentur enim in praefato capitulo. Iudaei de illis, quas colunt, terris, decimas persolvere: & capit. Quanto. de vsuris, perinde coguntur de domibus, ac possessionibus, quae antequam in eorum veniret dominium, eidem oneri subdebantur, decimas reddere. Ex his ergo Panormitanus Odoardum sequutus, infert, omnes infideles, vbiuque gentium vitam degant, in re compelli posse, si factu esset possibile, vt decimas soluerent. Neque vero tantum praediales, verum, & personales: Saltem, inquit, tenentur ad id Iudaeus, quod Christianus loco suo habitans solueret. Alias, inquit, ecclesia defraudaretur. Imò, ait, dum ad Christianismum accederent, posse cogi, vt quas in infidelitate agentes reddere renuerunt, persoluant.

Panormitanus opinio.

¶ At vero siue textus consulas, siue diuinu ius siue naturalem rationem, nulla probabilitate (vt cum venia tanti doctoris dixerim) huiusmodi opinio fulcitur. Primum de iure diuino nullum est dubium: non solum quod (vt saepe diximus) ius vetus de quota iudiciale erat, iamque adeo antiquatum est, verum etiam si in naturali, ac morali persistamus. Quoniam decimae antiquitas solum in stipendium ministrorum templi, & apud nos pari ratione in alimoniam clericalis ordinis ecclesiae ministrantium iusse sunt. Itaque nisi ecclesiae essent, nulla esset ratio illas exigendi. Cum ergo infideles no sint in ecclesiae gremio, neque illis sacerdotes quidpiam spirituale dispensent, nullum eis ius suppetit, auctore Paulo, petendi ab illis carnalia. Sed ait Panormitanus: Tenentur tamen sacramenta suscipere, & in Christianismum nomina sua dare. Ecce, quomodo isti ius tractant diuinum. Enimvero quamuis tota mortalium vniuersitas ad fidem suscipiendam teneatur, tamen quoadusque illam homo profiteatur, neque nostris tenetur legibus, neque nostris praelatis obedire, secundum verbum Pauli: De his, qui foris sunt, nihil ad nos. Quomodo admodum qui votum religionis emisit, licet perstrictus sit religiosus fieri: tamen quousque fuerit professus, ad peculiaria religionis mandata non tenetur. Ecquis enim, qui ius diuinum calleat, affirmare aulit, Turcas eo delinqueret, quod non consentiret sacramento nostro, Eucharistiam non gustant, festa, ieiuniaque nostra non seruant? ¶ At verbum illud supra citatum, auctores huiusmodi opi-

Opinio Panormitani nulla fulcit probabilitate Argum. in Panorm.

Solutio Panormitanae Replica: Deceptio Panormitana.

Quaestio.

opinionis seducit, quod habetur, cap. Tua no bis.& cap. Cum nō sit, de decim. Deū scilicet in signum vniuersalis domini sibi decimas re seruasse. Inde enim colligunt, quoscuq; mor tales, cum omnium sit Dominus, eisdem debe re. At verò si talem sensum verbum illud face ret, pōtiffices ipsi, aut ecclesia eūdem nobis ali cubi tradidisset: quod nusquam fecit. Et pro fe eū eodem modo colligeretur, vniuersos o lim mortales decimas etiam debuisse Leuitis. Quod concessu esset absurdum. Sensus ergo legitimus est, quod in signum vniuersalis do mini, voluit Deus semper sacrificijs à quacun que repub. coli: ac subindē vt sacerdotes fuisse tarentur. Sed quia Leuitis Mosaiici populi il la congruebat sustentationis moderatio, per iudiciale p̄ceptum indixit eidem populo, vt decimam fructuum eis soluerent. Id quod & ecclesia pro suis sacerdotibus instar illius p̄cepto imperauit suis subditis. Quo ergo p̄cepto eos, qui eius fidem nunquam amplexi sunt, non comprehendit. Neq; capitulum. De terris. neq; capitulum. Quanto. quo quo pacto contrā facit. Nam illic peculiari ter habetur de Iudæis sermo, qui inter Chri stianos commorantur, possessionesq; habēt, quas à Christianis vel emerunt, vel aliter re ceperunt. Et quamuis sermo ad illas quoque prolataretur terras, quæ nunquā fuissent Chri stianorum, quod tamen non facile credam, a lia est tamen forte ratio de Iudæis, qui non a lia ratione permittendi sunt inter nos viuere, quam sic, vt ecclesiā suo territorio non defrau dent. Attamen quod infidēles terras possiden tes, quæ nunquā sub nostro fuere dominio, priusquam sint fidem professi, compellantur decimas soluere, non dubito quin antiquis pa tribus sacrorum peritis quāmalienissimum ab Euangelio fuisset existimatum. Quocirca sub hoc tituli obtentu ab alijs, quibus fides p̄ædi catur, nō video quomodo possint decimę ex igi: vtrū verò ratione p̄ædicationis ad cōcio natorū sustentationē possit aliquid ab illis tri buti exigi, ipsi, quibus id scire incumbit, vide rint. Ego namq; in hoc libro, vt aliās dixi, nihil de occidentalibus insularis dicere constitui.

VT ergo ad rem redeamus. Primum ar gumentum in capite quæstionis obie tum, duas habebat partes. Prior erat de bonis clericorum, quæ seculari titulo possident. Ad quam respondet D. Thomas, iuxta teno rem conclusionis secundæ, quod tenentur il liusmodi fructuum decimas pendere, etiam si ipsi sint eiusdem ecclesiæ clerici. Huic autem

decisioni nonnulli argumentum obmoluunt ex citato capite. Nouum genus de decim. vbi habetur, illos clericos, qui à clericis spiri tualium ministeriorum accipiunt decimas, eis dem debere. Cum ergo clerici ab alijs clericis eiusdem ecclesiæ non recipiant ministeria, sed simul omnes populo ministrēt, nō est quod alij alijs decimas debeant. Ad hoc autem re spondetur, verbum illud nō esse exclusiuum. Afferitur, inquam, quod clerici (& forsan, vt habet glossa, intelligitur de coniugatis) ob id, quod sacramenta suscipiunt, decimarum pen sioni sint obnoxij. Haud tamen excluditur, quin alia ratione, nemp̄ propter terras, quas peculiariter possident, maiores etiam clerici eisdem debeant. Vnde, vt ait Sanctus Tho mas, aliud est, aliquid habere vt proprium, ra tione cuius debentur decimæ: aliud verò habe re commune ecclesiasticum, ratione cuius nō debentur. Præter hanc autem solutionem, alte ra est, q̄ clerici à clericis eiusdem parocciæ, nō nunq̄ sacramenta percipiūt præter Curatum, qui non nisi à suo vicario illa suscipit: sed nihi lominus de suis temporalibus fundis decimas debet. Posterior membrum eiusdem argu menti ecclesiam tāgebant, quæ præ dia forte ha bet in alia parocciā, ad quod contrario modo q̄

Solutio.

Solutio. D. Thom.

Replica.

Solutio. Caietanul

Ad 2. argui

decimas

Ad 3. argui: te. de decim. ¶ Ad tertium respondetur, quod cum in veteri testamento Leuitæ, quibus deci mæ decrete erant, sub sacerdotum obedientia viuerent, & sacerdotibus non nisi primitiæ ob uenirent, congruens fuit Dei p̄ceptū, vt decimarum decimam Summo sacerdoti pende rent. Quæ utique nunc ratione Summus Pon tiffex iusta ingruente necessitate, decimam de cimarū à clero exigere valet. Imò verò vtinā vniuersalis, eademque perpetua toti clero im poneretur: si tamen illa ratione omnis alia oc cluderetur in perpetuum via & modus alia cō mentandi iura, alia q̄ excogitandi artes su stentandi Apostolicam sedem: quibus Eccle siasticæ leges non possunt non periculosissi mē arctari. ¶ Ad quartum denique responde tur, quod etsi decimæ in subsidium etiam pau perum tribuantur clericis, qui p̄cepto mise ricordiæ ad elemosinas tenentur erogandas, tamē quia eiusmodi elemosynę ipsorum dis pensatione fieri debent, nō perinde atq; clerici, à decimis exoluentis pauperes eximuntur.

Ad 4. argū.

QVÆSTIO QVIN TA, De peccato Simoniaæ in genere.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 100.

ARTICVLVS I.

Virum Simonia sit studiosa voluntas emē di, vendendique aliquid spirituale, vel spiritali annexum.

IERTIA pars libri p̄ sentis, quam post tractatum de sacrificijs, alterum que de oblationibus, primitijs, ac decimis, polli citi sumus, est de Simonia: de qua disputat D. Thomas. 2. 2. q. 100. Huius ergo tractatus prima quæstio, quæ quintum hic habet locū, instituitur de simonia in genere: cuius primus articulus definitionem inuestigat: nemp̄ vtrum simonia sit studiosa voluntas emendi, aut ven dendi aliquid spirituale, aut spiritali annexū.

1. Argumē. Et arguitur à parte negatiua. Primum de no-

mine. Vitium hoc tam in venditione consistit, q̄ in emptione spiritualium. Simon autem (vt Actuum. 18. videre est) nihil vendere voluit, sed tantum Spiritum sanctum emere: non ergo à Simōne fatis cōgruē nomen deducitur: sed cō gruentius diceretur à Balaam, qui, vt legitur Numer. 22. Moabitibus suas locauit operas, vt per donum Dei populo malediceret. Quem Petrus in sua can. cap. 2. criminis huius reū facit. Et rursus Iudas apostolus. Vel à Giezi, qui vt legitur. 4. Reg. 5. Naaman donum sanitatis pretio vendidit. Deberent ergo dici Balaamita, aut Giezita, cuius Giezi ad hoc propositū mentio fit. 1. q. 1. can. qui studet. Imò & Iudas immanius cōmisi sacrilegiū, Christi, auctorē omnium spiritualium charismatū, vendēdo, q̄ Simon Magus. ¶ Secundo: Multa sunt spiri tualia bona, quæ citra simonia labem vendi possunt: vt consilia, vt habetur can. Non licet. 11. q. 3. & pariter artes, & naturales scientiæ: ergo illa non est legitima definitio. ¶ Tertiō: Si monia vt ex registro Gregor. 1. q. 1. can. eos. legitur, hæresis est. Tolerabilior enim, inquit, est Macedonij impia hæresis, q̄ Simoniaci. Illi enim creaturā, & seruū Dei patris, & filij spiri tum sanctū deliberando fatentur: isti verò eun dem spiritum sanctum efficiunt seruum suum. Omnis enim dominus, quod habet, si vult, ven dit, siue seruū siue aliquid eorum, quod possidet. Hæresis autē non in voluntate, sed in intel lectu est: ergo. ¶ In contrariū sunt verba can. Qui studet. 1. q. 1. Qui studet donū Dei pretio mercari, in sacro ordine nulla ratione de cetero remanere, aut reuocari nō posse dubiū non est à verbo nāq; studet, deriuatur studiosa volūtas: Ad quæstionem tribus respondetur cōclu sionibus: Prima de nomine. Secūda de ma teria: ex quibus tertia colligitur, de definitione simonia. ¶ Prima ergo est. Nomen vitij huius à nullo significatius deduci potuit q̄ à Simōne illo mago, cū quo Petro contentio fuit. Primū q̄ Balaam, & Giezi ad historiā veteris testamē ti attinent, cuius sacramenta nō cōferebāt gra tiā, vt nostra, atq; adeo nō erant tāto gradu spi ritualia. Secundo, q̄ illi gratias tantum gratis datas, vt donū sanitatis, & accendi per maledi ctionem hostes, quod Moabitæ à Balaam pete bant, vendiderunt. Simon autē nihil minus, q̄ ipsum spiritum sanctū emere voluit. Non qui dē in sua persona, nā talis meditatio inanis si ma esset: sed eius donū: vt habetur. 1. q. 3. can. Saluator. putā gratū faciētem eius gratiā, quæ spiritaliū donorū culmen per essentiā tenet. Tertiō, vt ad primum argumentū respondea mus, illi tantum vendiderunt, nihil ementes: Si

2. Argumē.

3. Argumē.

1. Conclufi. i. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

Bbb mon

mon autem emere spiritum sanctū ambiuit, vt videret. Sic enim habet historia: Cū vidisset Simon q̄ per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus (dabatur nāq; tunc visibiliter) obtulit eis pecuniā dicēs: Date mihi hāc potestate, vt cuiuscūq; impoſuero manus, accipiat spiritū sanctū: nempe pretio, quo oblatum possēt cū vſuris pecuniā rescifere: vt habetur eodem can. Saluator. Iudas autem etſi Christū authorem spiritualis gratiæ v̄diderit cuius eodē can. qui studuit. Greg. ad hoc propositū meminit: tamen quia ipsū non vendit tanq̄ donum emētibus vtile, imō vt morte perimendū, nō est ab illo nomen huius sacrilegij tractū, sed a Simone cogitante emere, ac v̄dere Spiritū sanctū, cui omnia tribuūtur diuina dona, eundēq; ab Apostolis, ecclesiæ secundū Christū fundentiarū: quē vtq; ecclesia hoc pp̄tē inſicitur crimine. Itaq; sicuti artes a suis primis inuētorib; nomina fortiri cōſueuerunt, sic & simonia ab eo, qui primū eam excogitauit. ¶ Secunda cōclusio. Res spirituales sunt propria simoniæ materia, sed nō cuiusq; generis. Vbi animaduertendū est q̄ spiritus, idē est quod animāliū halitus, quæ aspirando, respirādoq; viuūt: inde aut per similitudinē significat quēcūq; v̄tū statū. Sed quia v̄tūs atq; spiritus inuisibilia sunt, & ad sensum incorporea, in de trāſlatū est nomē ad cūcta significādū quæ corporū expertia sunt, vt Deū, angelos, & animā: ac perinde accidentia spiritualia. Quocirca sunt qui in præſentiarū duo sp̄aliū genera distinguūt: alterū eorum, quæ de r̄uātū ab spiritu creato: alterūq; eorū quæ ab increato dimānāt. At verō quia etiā naturalia ab increato effluūt, in quibus, vt illicō patebit, ratio simoniæ nō cōstat, accōmodatius ad rē ſecernas alterū genus sp̄aliū naturale: cuiusmodi sunt intellectus, ac quicquidq; sciētīæ, ac virtutes: alterū verō supernaturaliū, vt sunt tā gratia gratis data, q̄ gratū faciēs, sacramētāq; & sibi annexa sacerdotia. Quocirca pleriq; doctōrū arbitratū spiritualia vniuersa, tā prioris, q̄ posterioris generis, materiā esse simoniæ. Qui ſubinde doctores aſtrūūt, v̄dere sciētias, & artes vitiū esse simoniæ. Huius opinionis fuere Altisiodorē. lib. 3. tracta. 2. 1. cō. vñſq; suus Alexā. Halenſ. 2. parte. q. 185. membro. 3. & est gl. ca. Nō licet. 1. q. 2. & ſerme doctores canonici iuris: vt est videre apud Sylueſ. in verb. doct. & in verbo. simonia. §. 10. Quinetiā & S. Tho. in. 4. d. 27. q. 3. ar. 2. Et probatio Altisiod. qui hāc poſteris opinionē propinauit, prima fuit autoritas. p. verb. 23. Noli v̄dere ſapiētīā, & doctrinā, & intelligentiā. Secūda, quia vt Auguſt. in lib. de magi-

sterio docet, Spiritus sanctus est, qui interiorius homines edocet sciētias etiā naturales. Quare quillas diuēdit, dona prophanat Spūs sanctū. Nihil feci cōtraria opinio abſq; formidine credi vera potest: nēp̄ q̄ licet sciētias naturales v̄dere. Haud quidē per se, vt panē, aut pannū, stultū enim hoc eſſet dictū, cū in nullius potestate sit suū in aliū traducere sciētīā, veluti rem aliam corporeā. In quo ſenſu illud legēdū est, Prouer. 1. 7. Quid prodeſt ſulto habere pecunias: cū sciētīā emere nō poſſit? Sed loquimur de venditione doctrinæ: hoc est, q̄ licet pretio docere, sicuti cōſulere, &c. In primis. n. opinio est, quæ nō caret autoribus: quorum eſt Durā. in. 4. d. 15. q. 3. & Palu. ibidem. q. 5. & Adriā. quodl. 9. & ex antiquiorib; Armacha. libr. 1. o. cap. 8. & Richar. in. 4. d. 2. 5. Imo & S. Tho. 2. 2. q. 100. art. 3. ad tertiu; ab eādē opinione non abhorret: vt inſrā eodē loco videbimus. Sed qm̄ nullū haberet patronū, ratio ei ſatis patrocinatur: loquimur. n. de sciētīis naturalibus. Primū igitur arguitur. Vitiū simoniæ quale ſit, ex Euāgelio venit veſtigandū: at vero Matth. 1. o. vbi Chriſtus gratiarū dona Apoſtolis cōtulit, quī plebi cōmunicarēt. Inſimos, inq; curate, mortuos ſuscitate, leproſos mūdare, demones eiſcite: gratis accipietis, gratis date: vbi de naturali bus n. hil cōmeminat. Itē Ioā. 2. v̄dētes, & emētes de tēplo eiſciens, tantū ſignificauit ſacrorū v̄ditionē, & cambiū, eſſe ſacrilegiū. Et Actū 8. in Simone illo Simoniacōrū primatē nō dānatur, niſi q̄ spiritū sanctū, cuiq; gratias emere voluit. Hoc nāq; illic appellatur donū Dei: cū ergo nullibi bonorū naturalū mētio fuerit habita, nō eſt q̄ eorū venditio labe simoniæ denotetur. ¶ Secundo arguitur ratione. Si sciētias, & artes naturales v̄dere nō liceret, maxime quia dona sunt spūs sancti: haud tamē sunt dona per ſpecialē influxū, de quibus. 1. ad Corinth. 10. loquitur Paul. Sed per generalē concurſum: ergo ex hoc capite damnari nō debet eiſmodi v̄ditio. Aliās nulla alia bona naturalia ſas eſſet v̄dere, neq; granū, ſcilicet, neq; vinū, neq; oleū. Itē ſequeretur q̄ neq; docere p̄tio artes mēchanicas, artē vt ſcribēdi, liceret: q̄ eſſet cōceſſu abſurdū. ¶ Et per hoc reſpōdetur ad argumētū Altisiodorē. Nā licet Spūs sanctus doceat omnē veritatē: aliter tā ſupranaturales: vt ſcripturæ myſteria. De qua re peculiariter intellexit Chriſtus, vbi ait: Ipſe vos docebit omnia. Aliter vero naturales, & certē has v̄dere, nō eſt simonia: quia neq; gratis habentibus datur, vt gratis nō habētibus cōmunicentur. ¶ Tertio arguitur: Si nō liceret huiusmodi ſciētias vendere, fieret cōſequeus, vt neque

Opinio Durandi, Paludanus, Adrianus, Armachan, Richardus, D. Thom.

Ratio ſecundæ opinionis:

Ratio:

Ad argumētū Altisiod.

Ratio licet.

Concluſi vocabulū ſpūs multipliciter ſignificatur.

Duplex genus: rerū ſpiritualium.

Altisiodorē ſententiā. Alex. Hal. Glefſa. Sylueſt. D. Thom. Fun damentum p̄teris ſententiæ.

liceret pro labore pretiū recipere, quo doctōr docēdo defudat. Nam quādo res verē ſpiritualis eſt, vt ſacramenti adminiſtratio, neq; pro labore licet quicq; recipere: idē quippe eſſet recipere pretium, p̄ labore baptizādi, ſeu miniſtrādi ordines ſacros, & recipere pro ipſo opere, q̄ eſt adminiſtratio ſacramenti. Labor. n. non diſtinguitur ab opere. Quomodo aut ſacrorū miniſtris recipere alimonia liceat, inſrā patebit. ¶ Et poſtremo quādo tēporale ſpirituali annexū eſt, nō licet pro re illa auctius ſuſcipere pretiū, q̄ ſine illo ſp̄ali valeret: nō, in quā, licet calicē aut veſtes ſacras plures vendere, q̄ ſi non eſſent cōſecrata: licet aut, vt (manifeſtū eſt) pretioſius vendere v̄nā ſciētīā, q̄ aliā: quauis minus laboris fuerit ibidem impemſum. Imō vñ atq; idem Doctōr quo doctior, etiā ſi minores fecerit ſumptus, minoresq; exhauſerit labores, pretioſius ſuas lo care ſperare poteſt ad cōcedēdū. Quare etiā ſi ſine labore poſſet ſuā ſciētīā in aliū trāſfudere, ſicut ſtatū, poſſet pretiū recipere. ¶ Illud aut Prouer. 23. nihil cōtra nos pugnat. Imō q̄ habetur illic, eſt: Veritatē eme: & noli ſapiētīā vendere. Ac ſi dixiſſet, tāti eſt pretij, vt qui nō habet, emere illā debeat: & qui habet, nunq; vendere: id eſt, nūq; illa priuari. Et gloſſa illa ca. Non licet, aduertatur textui: quippe quo aſſeritur, q̄ poteſt aduocatus vendere ſuū conſiliū, & patronus ſuū patrocinū. Et idē tenuit S. Thomas. 2. 2. quæſtio. 7. 1. vbi videtur reuocāſe ſuam ſententiā, quam in. 4. Alexandrum ſequutus, aſſeruerat. Quare impertinēs eſt, ad labores recurrere, q̄ in docēdo hauriūt. ¶ At verō de Theologia peculiariter dubitatur. Propterea quod videtur prioris modo ſpiritualis. Per donum enim Spiritus sancti panduntur ſcripturæ, quæ ſunt. Theologia: principia. Attamen neq; hāc ſciētiam pretio de cathedra ſcholaribus prælegere, ſimonia eſt: etiam ſi citra vllū laborē, & expenſas fiat: hæc enim accidentaria ſunt. Et ratio eſt, quod licet fides, & arcanorū reuelatio, donū Dei ſit, ſciētia tamen Theologiæ humano ſudore cōſcritur. Quocirca quod Hoſtien. ait ſuper ca. Nonnullis, de magiſt. nempe Theologo publico habenti ſalarium, nō licere pro extra ordinaria leſione quicquā recipere, alioqui simoniam committere, gratis dictū eſt, & abſq; vlla ratione. Quid enim quæſo referat, ſalarium ne publicum recipias, an pecuniā: em mercedem peculiari leſione? Hoc tamen eſt verū q̄ cōſonatori Theologiæ de ſuggeſto docētū neuti quam citra ſimoniam licet prædicationis pretium ex ſimonione recipere. Et ratio diſcriminis eſt, quia Theologia tantummodo in-

poſtrema ratio.

Quæſtiō peccatiaris de Theologia.

Solutio.

Ratio aſſertionis.

Prædicatori euan gelico nō licet pro munere prædicatiōnis pretium ex conuentione recipere.

tellectum erudit, ſicuti aliarum quælibet ſciētia: prædicatione verō ſe ad animarum ſalutem ſit, com mouendōſq; ſurſum animos. Et idē pertinet ad donum prophetiæ: quod Paulus ad Corin. 1. 2. inter alia, connumerat. Licet aut prædicatori ſuſtētationis ſubſidiū, ſicut ceteris eccleſiæ miniſtris, recipere. ¶ Colligamus ergo, ſpirituale, in definitione ſimoniam, non accipi pro naturali munere, ſed pro ſupernaturali: hoc eſt, pro gratia, & ſacramentis, atque alijs Spiritus sancti donis, quæ ad æternā nos felicitatem promouent: Appoſitio autem illa, vel ſpirituali annexū, illa ſignificat, quæ non per ſe, ſed per ordinem ad ſpiritualia, idem contra hūc nomen. Vt pote ſacerdotia, & præbendæ, quæ ſunt ſacerdotum ſtipendia: & ſuis patronatus, atque alia iura eligēdi eccleſiaſtica ſuſcepta. ¶ Ex his ſit conſequeus (id quod aſſertam ſententiā euidentius confirmat) quod dare aliquid ſpirituale pro doctrina alicuius ſciētīæ, quantūlibet ſit Theologia, eſt ſimonia. Vt ſi epiſcopus ordines aut beneficium Doctōri conferat, vt ipſum doceat. Conſert enim tunc ſpirituale pro doctrina, quæ eſt pecunia æſtimabilis. ¶ Per hæc rufus dirimitur lis alia, quā Doctores conſertari ſolent, vtrum extra eccleſiam, apud infideles, cōtingere poſſit ſimonia. A parte enim affirmatiua exiſt: argumentum q̄ inter illos eſt ſacerdotium, quo ſecundum ipſorum iudicium Deum colunt: ergo ſi illud vendunt, eſt ſimonia. A parte autem negatiua offertur alterum nihil infirmus, q̄ apud illos nihil eſt propriē ſpirituale. Duran. ergo & Palud. reſpondent, verē illos non cōmittere simoniam, ſed ſolum quantum ad ſuam exiſtimationē. Nihilominus cum diſtinctione eſt meditatius reſpondendum. Enim verō ante Chriſti aduentum, extra dubium eſt, inter patres veteris teſtamenti verē cōmitti potuiſſe simoniam. Erat enim tunc verum donū prophetiæ, quod ſi venderetur, ſimonia fuiſſet: vt patet ex verbis Hieronymi, quæ citantur cano. Nūquā. 1. q. 1. Item & eorum ſacerdotium, quā quā per illud nulla tunc conferretur, gratia, ſpirituale tamen donum erat, ad diuinum pertinens cultum. Quare Ieroboam. 3. Regū. 1. 3. in ſimulatur, quod ſacerdotes pretio crearet. Quin verō & lege naturæ erat ſacerdotiū: quale fuit in Melchizedec. Et quidem pro illo fecerit legitimum: quod perinde ſi pretio conferretur, ſimonia emergeret. Spirituale enim ſuo modo cenſetur, quicquid Deus, & natura, quocūq; mortalium ſtatu, pro animorum ſalute, ad Dei cultum inſtituit. At verō poſt Chriſtiani redemptionem nil iam extra eccleſiam

Corollarium:

Quæſtio altera. Argumenti partis affirmatiuæ.

Hieronymus:

Solutio quæſtionis,

supereft, q̄ fit legitime ſpirituale. Niſi ſi forte ſunt, qui inuincibili ignorantia legis noſtræ laborent. Illos enim eadem excuſat ignorantia, ſi naturalibus tantū ritibus vtantur. Quocirca extra eccleſiam iam nulla eſſe poteſt ſimonia, niſi ſecundum humanam exiſtimationem.

Concluſi. ¶ Tertia demum concluſio eſt, quam de definitione promiſimus. Probe illa præfixa definitione exprimitur natura ſimonie.

Probatio. Definitio illa & obiectum, vnde vitium, vel virtus, ſpeciem ſortitur, explicat, & pariter ſubiectum eius, & modū: ergo bona eſt. De obiecto quidem iam conſtat: ſubiectum verò iuſtitie, ac perinde iuſtitie, omniumq; eius partium eſt voluntas: vt S. Thom. 1. 2. q. 56. ſapienter ſecundum Ariſtot. docuit. Hoc enim intereſt inter virtutes, quæ hominem in ordine ad ſeipſum componunt, atque illas, quæ ipſum diſponūt in ordine ad alterum: quòd cum voluntas ad proprium perſonæ bonum per ſe fit propenſa, & determinata, reſpectu illius boni nulla virtute indiget, præter illas, quæ ſunt in potentijs, quæ affectionibus, paſſionibusque turbantur. Enimvero ſi nulla eſſet paſſio neq; in iracibili, neq; in concupiſcibili nulla eſſet in voluntate difficultas parendi rationi. Ob id que temperantia in concupiſcibili ſita eſt, & fortitudo in iracibili: quibus eiusmodi morbi, turbidique affectus ſedantur: vt. 2. Ethic. author eſt Ariſtot. At verò quoniam hominis voluntas non ſic per ſe eſt affecta, & propenſa in alterum bonum, ſit vt quantū nullas patiantur ſenſuales affectiones, virtutibus nihilominus indiget ad perſoluenda proximis debita officia. ¶ Sed eſt tamen contrarium argumentum apud Scotum in. 3. diſtinct. 33. Illa potentia eſt virtutis, ac vitij ſedes, cuius actione conſummatur ratio laudis & vituperij: ſeu meriti, & demeriti: hæc autem potentia eſt voluntas, vt pote cuius electione tam virtus, quam peccatum conſummatur: ergo illa eſt omnium virtutum ſubiectum. Negant tamen cum Ariſtotele priorem præmiſſam. Hæc enim opinio non S. Thomæ tantum, imò maniſeſtiſſime eſt Ariſtotelis. 2. Ethic. Non ergo virtus in ea potentia eſt, quæ electionem facit, aliàs fides eſſet in voluntate: quippe in cuius aſſenſione conſiſtit eius meritum: ſed debet potius exiſtere in illa potentia in qua tota conſiſtit difficultas eligendi: & certè affectionibus appetitus ſenſitui pacatis, liberrimè ſit voluntatis electio: atque hæc ratione virtus eſt habitus electiuus. Ad proſopitum ergo cum iuſtitia ſit virtus ad alterum, ſit vt in voluntate ſedat: vt Ariſtot. 5. Ethic. docet: atque adeò re-

Argument. Scoti.

Solutio.

ligio, & ſimiles. Cum ergo ſimonia vitium ſit & iniuſtitia: & contra religionem, conſequitur vt ſit in voluntate: ob idque in definitione dicitur ſtudioſa voluntas. ¶ Quòd ſi arguas, auaritiã in cauſa eſſe ſimonie, vt pote quæ iuſtitie officijs obſiſtit: auaritia autem eſt in concupiſcibili. Reſpondetur non eſſe renuendum, quin alia vitia ſint, à quibus ſimonia imperetur: elicitur tamen ab illo, quòd eſt in voluntate. ¶ Exiſtit autem alterum argumentum aduerſus id, quòd dicitur, ſtudioſa. Nam cum ſtudio peccare idem ſit, quòd peccare ex malitia: tale autem peccatum ſit contra Spiritum ſanctum, conſequens fieret, ſimoniam in vniuerſum eſſe peccatum in Spiritum ſanctum: quòd nemo conceſſit vnquam. Reſpondetur non id ſignificare, ſtudioſa, quòd ex malitia, ſed id, quòd conſulto, puta quòd excuſatur, ignorantia: imò ſciētè ſit, vel ex malitia, vel ex paſſione. ¶ Panorm. aut ſuper cap. Nemo. de ſimonia, Hoſtienſis ſequutus, addit definitioni, vt opere emptio ſubſequatur: idemque ait Richard. ſequutus gloſſam dicti cap. Qui ſtudet. quæ ait cum effectu. Attamen hoc eſſet, nomen ad ſolam externam ſimoniam ardeare. Cum tamen ex æquo commune ſit etiam in ternæ. Nam (vt infra patebit) peccatum ſimonie intus committitur: etiam ad reſtitutionem obligans. Conſultius ergo dicitur, ſtudioſa voluntas, abſque adiectione.

Obiectio

Reſpoſo.

Argument.

¶ Sub illis autem verbis, emendi, & vendendi, cunctos vſurarios contractus intelligit: puta mutationem, & cambiam præbendarum ſine authoritate Pontificis, atque alia obſequia, quæ loco pretij exiſtificantur.

¶ Ex his ergo, quæ dicta ſunt: primo, ſecundoque capitali argumento ſatiſfactum eſt. Ad tertium autem, quo ex verbis Gregorij arguebatur, ſimoniam hæreſin eſſe, atque adeo in intellectu exiſtere, Sæc. Thom. duo dat reſponſa: Prius, quòd etſi ſimoniaci non ſit propriè hæreticus, quoniam abſque intellectus errore poteſt præ auaritia in hoc vitium labi: tamen re ipſa, & factò, proſiteri videtur dominium Spirituſancti eſſe penes homines, qui eſt hæreticus error. Atque hoc quidem reſponſum amplexus eſt Gratianus in can. Ventum. 1. quæſt. 1. Secundo, ac ſi nõ fatiſ ſibi hoc placeret dicit ſanctus Thom. Simonem Magum præterquam quòd voluit Spiritum ſanctum coemere; hæreticum etiam fuiſſe, in eo, quòd credidit, mundum non fuiſſe à Deo creatum. Attamen propter hæc ſimoniaci non dicerentur hæretici, quo tamen ferro crebro inuuntur in iure. Et ideo forſan dicendum eſt, quòd

Obiectio

Reſpoſo.

Argument.

Panormit. Hoſtienſis Ricardus.

Ad 3. argu.

quòd Simon ille propterea voluit Spiritum ſanctum emere, quòd credidit eſſe venale, & pretio poſſe ab Apoſtoliſi dari: quòd quidem apoſtoliſa reſponſio palam docet: Pecunia tua tecum ſit in perditionem: quoniam donum Dei exiſtimatiſi hoc eſt, credidiſti, pecunia poſſideri. A qua porò hæreſi, tâquam à proprio fonte, vitium ipſum, nomen contraxit.

vt ſub titulo de vſur. dicebamus. Nam cum ſit iuſtitia contrariū (quæ virtus rei publicæ quæ maxime eſt neceſſaria) ſit ſubinde, vt etiam ſit contrariū charitati, in qua ratio conſiſtit peccati mortalis. Excreſcit tamen vitioſitas in ſimonia, ratione contamina: religionis. Probatur autem inindè ex triplici loco.

¶ Primo ex ratione obiecti: Res enim quæ inobedi. Ratio do ſuprà expoſito ſpirituales ſunt, nullo æſt. mari poſſunt terreno pretio, vt pote quòd ſupernaturalia ſunt, inter quæ; & terrena; nulla eſt proportio. Vnde de diuina ſapientia: Proverb. 3. aſſeritur: Pretioſior eſt cunctis opibus: & omnia, quæ deſiderantur, ſuic non valenti comparari. Quòd vitique reſpiciens Petrus ait Mago illi: Pecunia tua tecum ſit in perditionem: quoniam donum Dei. exiſtimatiſi pecunia poſſideri: id eſt æſtimari. ¶ Secundo idem ex eo probatur, quòd etſi ſpiritualia per ſe venalia eſſent, nequàm tamen poſſent à præſectis eccleſiæ vendi: nemo enim iuſte rem vendit, niſi cuius eſt dominus. Si enim æconomus rem patris familias iniuſte illius diſtraheret, iniquus eſſet: præſecti autem eccleſiæ non habent ſpiritualem dominium, ſed ſunt meri diſpenſatores, ſecundum Pauli conſeſionem: 1. ad Corinth. 4. Sic non exiſtmet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei. ¶ Tertio idè ex origine conſumatur, qua ſpiritualia in obis obueniūt: Id enim, quòd gratuito à Deo collatum eſt, non quidem in peculiare commodū illius, cui cõfertur, ſed in bonum publicū totius eccleſiæ, nemo poteſt iuſte venditare: quia non eſt ſuum, ſed illorū, quibus vendit: talia autem ſunt ſpiritualia dona Dei. Atque hoc Chriſtus admonitõs curauit Apoſtolos Matth. 10. vbi ait: Gratis accepit, gratis date. Idque illo verbo denotauit. Luc. 12. Quiſ putas eſt fidelis diſpenſator, & prudens: Fidelis, ſcilicet, vt quòd gratis accepit, gratis largiatur. Et prudens, hoc eſt, qui oculato iudicio merita perſonarum diſcernat, vt pro cuiuſque dignitate cuncta diſpenſet.

A R T I C V L V S I I.

Verum vitium ſimonie, genere ſuo ſit peccatum mortale.

¶ Vppoſita definitione ſimonie, que vitium de eius qualitate, an ſit mortale crimen. Et arguitur à parte negatiua. Inter cuncta ſpiritualia, quæ creata ſunt, regnū celorum culmen tenet: vt pote quòd cætera alia referantur: ipſum autem vendibile eſt. Vnde Gregor. Regnum celorum tantum valet, quantum habes: ergo non eſt ſimonia velle emere aliquid ſpirituale. ¶ Secundo: Si ſimonia genere ſuo peccatum eſſet, ſequeretur, quòd etiam Pãpa ſpiritualia vendens, eodem vitio commacularetur: fertur tamen non poſſe eſſe ſimoniacum: quia princeps nõ ligatur ſuis legibus. ff. de legib. l. Princeps. ergo non eſt genere ſuo mortale. ¶ Tertio: Spiritualia cambire, videlicet, vnũ, pro alio permutare: vt calicem, pro ara; quinimo ſacramentum, pro ſacramento: vt ſi ſacerdos nõ let alterius ſacerdotis conſeſionem audire, niſi vicifiſim audiret ille ſuam: aut ſi catechumenus nõ let alterum baptizare, niſi cum pacto, vt ſe mutò baptizarent, non apparet eſſe ſimonia: ergo nec ſpiritualia vendere. ¶ In contrariū autem ſunt ſacri cano. Habetur enim in Regeſto Grego. quòd Paſchalis. 2. reſert. 1. q. 3. Altare vel decimas, vel Spiritum ſanctum emere, vel vendere, ſimoniacam hæreſim eſſe nullus fidelium ignoret. & dicitur hæreſis ad exaggerandū eius grauitatē. Et cap. ſicut. de ſimonia. Simoniaca peſtis ſua magnitudine alios morbos vincit. Et cap. proximo: Tanta eſt labes huius criminis, quòd etiam ſeruī aduerſus dominos, & quilibet criminofi admittuntur ad accuſationem.

Argument.

Gregorius.

Secundū.

Tertiuū.

Concluſio reſponſiua. i. Ratio concluſionis.

Ratio

Secunda.

Tertia.

Simonia naturaliter diuino quæ iure prohibita.

hibitam. Et quidem ius diuinum in vitroque te-
 stamento manifestum extat. Nam Math. 10.
 connumeratis eiusmodi donis, subdit Christus:
 Gratis accepistis, gratis date. Et Ioannis. 2. in
 figuram eius: flagello eiecit ementes, & vendē-
 tes columbas è templo. Columba nanq; Spi-
 ritum sanctum, cuiusq; dona significat. Et Actū
 eisdem patet in historia, quæ Petro aduersus
 Simonem contigit. Et Num. 22. idem notatur
 in historia Balaam, quem, ceu donum Dei ven-
 dentem, obiurgat, tum Petrus, tum etiam Iu-
 das in sua canonica. Tameñ postea diuinitus
 admonitus, non fecit, quod Moabitæ volebat.
 Et Ieroboam. 3. Reg. 13. reus fit, quod sacerdo-
 tes pecunia creabat: quanuis illi non essent ve-
 re sacerdotes, sed Balaam. Et. 4. Reg. 5. oppro-
 brio etiã datur Giezi q; p dono sanitatis quic-
 quam acceperit. ¶ An verò sit etiam cõtra ius
 naturæ, dubiũ idcirco est, quod spiritualia, quæ
 eius sunt materia, res sunt supranaturales, ad
 quas naturalis lex non videtur pertinere. Nã
 hæc ratione præcepta sacramentorum nõ sunt
 naturalia, sed supra. Nihilominus contrarium
 est asserendum. Idque indè primò probatur,
 quòd ius omne diuinum in euangelio expres-
 sum præter partem illam, quæ ad fidei sacra-
 menta pertinet, nihil continet, nisi quæ iure
 naturali necessaria sunt. Atque hæc vna est ra-
 tio cur dicitur lex libertatis: vt lib. 2. q. vlti. ad-
 notauimus, arti. 1. Cum ergo simoniæ prohibi-
 tio ad sacramenta non pertineat, fit, vt in euã-
 gelio non nisi tanquam res naturalis, sit prohibi-
 ta. ¶ Secundo id rationes cõfirmant, quibus
 peruersitas simoniæ demonstratur. Nam etsi
 spiritualia bona supranaturalia sint: tamè quia
 natura sua non sunt vñalia, neque Antiflites
 ecclesiæ domini eorum sunt, sed gratis accepe-
 runt, gratis dare debent: ius ipsam naturæ eo-
 rum venditioni reclamation. ¶ Et tertio, nisi iure
 naturæ prohibita esset, Balaam non peccasset
 vendens, neq; Rex Moabitarum emens: quia
 Gentiles erant: quia non alio, quàm naturali iu-
 re tenebantur. Quin verò eadem ratione neq;
 Simon Magus peccasset: quoniã cum in Chri-
 stianismo neophytus esset, nisi ius naturæ suũ
 aufum condemnasset, poterat euangelici man-
 dati ignorantia excusari. Ad argumentum ergo
 in contrariũ negatur consequentia. Mate-
 ria simoniæ sit talis iure diuino: ergo ipsa non
 est cõtra ius naturæ. Et est meditata cõsequen-
 tiæ fallacia. Nam vnde cũq; res fiat spiritualis,
 fit subinde vt non sit vñalis: vñum autem
 exponere, quod vñale non est, ius naturæ ve-
 tat. ¶ Aliquantulo autem grauior dubitandi
 ratio existit, vtrum aliqua sit simonia, quæ ne

que diuino iuri, neque naturali cõtraria sit, sed
 solùm quia humano iure est inhibita. Rationẽ
 quippe hanc dubitandi offert nobis glossa in
 capit. ex parte. 1. de offi. deleg. quæ distinguit
 inter simoniam prohibitam, quia mala est, vt
 est illa, quæ iure euangelico talis est, atque a-
 liam, quæ non est mala, nisi quia iure positio
 prohibita: quæ subinde distinctio Doctõribus
 canonici iuris solennis est: vt est videre apud
 Syluest. in verbo. Simonia. §. 4. quin verò &
 multis Theologis. Durandus autè in. 4. distin.
 25. q. 5. duabus rationibus hanc distinctionem
 refellit, nullam nimirum admittens simoniam
 contra ius merè positiuũ. Prior est. Circa illud,
 q non est per se malum, nisi quia prohibitum,
 peccare non cõtingit, nisi peccato inobedi-
 tiæ: vt dum tibi Præpositus rem aliã indiffe-
 rentem iusserit, si non pareas, nihil aliud quàm
 inobediens sis: si ergo sola est humana, phibi-
 tio, nõ hoc aut illud vendas, inobedientia erit
 non parere, nõ autem simonia. Posterior eius
 ratio est, quòd simonia est rei spiritualis vendi-
 tio: ecclesia autem non potest rerum naturas
 mutare, vt faciat spirituale, quod antea non
 erat: nam hoc ad solum pertinet ius diuinum.
 ¶ Nihilominus medio modo inter has opinio-
 nes censendum est. Primum enim, contra se-
 cundam rationem Durandi certum est posse
 ecclesiã aliquid facere spirituale, quod iure di-
 uino non erat. Hoc patet in consecratione ec-
 clesiæ, & arz, & in benedictionibus calicum,
 corporalium, & ornamentorũ. Hęc enim iure
 diuino spiritualia non sunt. Nã quãtum ad res
 essentiam, consecratio corporis, & sanguinis
 Christi, fieri possent, etiam si vasa, & ornamenta
 non essent consecrata aut benedicta.
 ¶ Secunda assertio. Nihilominus horum ven-
 ditio, & emptio, si ratione consecrationis plu-
 ris vendantur, quàm res ipsa valet, est simonia
 contra ius diuinum, & naturale. Nam vtrunq;
 ius prohibet quod vñale non est, pretio ven-
 di: cum ergo illud sit spirituale, quanuis iure
 positio factum sit spirituale, iuri nihilominus
 diuino, & naturali repugnat eius venditio. Et
 confirmatur: quia qui vendit benedictionem
 calicis, aut aquam benedictam, vendit certè id,
 quod gratuito donatur in bonum publicum:
 est ergo huiusmodi simonia iure diuino, phi-
 bita. Secundo ad idem arguitur: Minores or-
 dines non sunt de iure diuino: quin verò ne-
 que diaconat⁹ habebatur olim, vt ordo sacer-
 quod patet ex verbis Innocentij Tertij in
 capit. Amultis, de atat. & qualitat. ordin.
 præf. sed sunt de iure merè positio, & ta-
 men ista vendere, est peccatum simoniæ iure
 diui-

Glossa.

Durandus.

Ratio Durand.

Secunda.

Ecclesia potest aliquid facere spirituale, quod prius non erat.

Secunda assertio:

Ratio asser- tionis.

Secunda ad idem.

Prima ratio ad suadendũ simoniam esse iure natura prohibitam.

Secunda.

Tertia.

Dubitatio

diuino prohibita, ergo licet res iure positio
 fiat sacra, nihilominus eius venditio est con-
 tra ius diuinum. Sicuti nuperimè fallacè esse
 diximus consequentiã illam: Spiritualia sunt
 de iure diuino: ergo illa vendere, non est con-
 tra ius naturæ. ¶ Ex quo fit, illos Doctores,
 qui in huiusmodi rebus consecratis exẽplum
 collocant simonię, de iure merè positio, para-
 logizari, indè id nimirum inferentes, quòd ma-
 teria eius iure positio sit constituta: veluti &
 supra de solennitate voti dicebamus, quæ est
 de iure positio: & nihilominus obligatio ad
 perpetuam castitatem, quæ ex illo voto solen-
 ni resultat, est de iure diuino. ¶ Sed interro-
 gando vrget, an detur aliqua simonia ad ius
 merè positio attinens: Respondetur, aliquã
 esse. Primum vbi venditur officium ecclesiæ
 annexum, quod de se non est spirituale. Hoc
 patet ex cap. Saluator. supra citato. 1. quæst.
 3. vbi Urbanus prohibet nõ vendatur offi-
 cium œconomi ecclesiæ, aut sacrariæ, aut pro-
 testoris: citans Concilium Chalcedon. hæc
 autem officia vendere, non est contra ius diui-
 num, aut naturale: siquidem personæ nõ sunt,
 aut res per se sacræ. Neque ecclesia facit eas
 sacras sicut templa, & vasa, & personas, putã
 sacerdotes consecrationi sacramenti eucharis-
 tiæ dedicata: sed quia sunt sacrorum custodiæ
 deputati. ¶ Eiusdem autem simoniæ exem-
 plum sunt qui proferant in cõmutatione præ-
 bendarum. Prohibetur enim cap. Quælitum.
 de rerum perm. nõ sine licentia episcopi præ-
 bendæ cum pacto permutentur. Attamen
 prohibitio hæc, non est merè positio, sed si-
 gnificatio diuini iuris. Nam qui attetaret præ-
 bendas priuatim permutare, nihil faceret. Po-
 test enim quisque suo renuntiare sacerdotio,
 sed ita tamen facere debet in manibus prælati:
 constituitur verò alterum in iure præbendæ,
 nequitiam iure potest, nisi solus Pontifex, &
 episcopus: aut prælati, quorum est sacerdotia
 conferre. Quod autem illic papa iubet, est, nõ
 quis pactum permutacionis faciat: quia hoc la-
 bem sapit simoniæ. Attamen si fiat sub con-
 ditione, si Papa consenserit, nulla est culpa.
 Illa tamen condicione prætermissa, simonia re-
 sultaret. Quocirca si conditio esset iuri diuino
 contraria, vt si pactum esset supererogandi pe-
 cuniam, vel aliud pretium pro maioris præben-
 dia: tunc simonia esset cõtra ius diuinum: nam
 talis permutatio missam haberet: emptioem
 præbendæ. Si verò tantum esset contraria iu-
 ri positio: vt si esset pactum soluendæ pensio-
 nis absque Papæ concessione: tunc simonia ef-
 set contra ius positioem. Enimverò permuta-

re res sacras, & spirituales, præsertim si tales
 sint iure tãtũ positio, non est contra ius diui-
 num: vt si cambium fiat calicis, pro calice, aut
 p sacro vestimeto. Quin verò neq; in his, quæ
 spiritualia sunt, de iure diuino: vt si sacerdos
 cõfessionẽ alterius sacerdotis audire noluerit,
 nisi alter audiat suã: licet Richar. secus censet:
 de quo statim. Ergo cum præbendæ non sint
 adeo spirituales, pactum illarum permutanda-
 rum non est contra ius diuinum. Secundo id
 confirmatur: Si esset contra ius diuinũ, neuti-
 quàm Papa posset super eãdem re dispensare:
 & tamen Papa eiusmodi permutaciones, con-
 stitutis psonibus, permittit. Præterea si hu-
 iusmodi venditio perindè esset prohibita iure
 diuino, atq; venditio sacramentorũ, non lice-
 ret de illo pacisci, etiam adhibita condicione, si
 Papa cõsenserit: quia hoc certè in sacramentis
 nõ licet: & tñ talis pactio in præbendis cum ta-
 li condicione non condemnatur. Iam (vt rẽ cõ-
 cludamus) in euãgelio non est prohibita talis
 cõmutatio, sed de solis Spiritus sancti donis ha-
 betur: Gratis accepistis, gratis date: non ergo
 huiusmodi pactio est contra ius diuinũ. Nihil-
 ominus tamen quædam est simoniæ species de
 iure positio. Vnde ad primũ Durandi argu-
 mentum, duobus modis respondetur. Primo
 negamus illud suum assertum, quòd vbiuis res
 prohibetur, quæ alioqui non est mala; trans-
 gressio non est aliud peccatum, quàm inobe-
 dientiæ. Imò verò ecclesia dum abstinentiam
 quadragesimalẽ indixit, ieiunium illud consti-
 tuit in virtute abstinentiæ: & ideo nõ solùm il-
 le cõtra obediẽtiã peccaret, qui ieiuniũ ex con-
 temptu frangeret, verum & ille cõtra abstinen-
 tiã, qui non ex contemptu, sed prægula id face-
 ret. Et pari modo ecclesia potest actũ quem-
 piam in vitio simoniæ cõstitueri. Secundo res-
 pondetur, q officiũ Sacristæ vendere, aut pactũ
 facere cõmutadi sacerdotia contra ius ecclesia-
 sticum, non definiuit ecclesia esse propriè si-
 moniã, sicuti vendere sacerdotia: sed dicitur si-
 monia, quia simoniæ pœna vindicatur.

Cõfirmatio

Ad 2. argu-

Prohibitio permutacionis præbendarum non interueniẽtes superioris auctoritate nõ est merè positio sed significatio diuini iuris.

Moderatio superioris auctoritatis.

rum pretii: sed quatenus procedunt ex gratia. Quod autem gratis datur, non venditur. Tum etiam quod ex nostris obsequijs. Deo nihil accretur: siquidem bonorum nostrorum non indiget. Vnde Isaia. 52. Gratis venundati estis, & sine argento redimimini. Dicitur autem per metaphoram emptio, iuxta verbum eiusdem prophetæ, cap. 57. ubi ait Sapientia ipsa: Sittentes venite ad aquas: & qui non habetis argentum properate, & emite: venite, emite, absque argento: & absque vlla commutatione lac, & mel: hoc est regni cœlestis dulcedinem. Metaphora autem in eo consistit, quod operibus iusti regnum celorum proponitur, tanquam merces: ut patet in Parabola conducentis operarios in vineam; constituto denario diurno, & in verbo Psalmi: Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas, propter retributionem. Ad secundum argumentum licet inter interpretes Canonici iuris de Papa litigium sit, an possit esse simoniacus, per illa tamen, quæ dicta sunt, per sua sit responsio. Enimvero de simonia, quæ iure diuino, naturalique talis est, nullam esse licet contumaciam, quin illam possit committere. Si, inquam, sacramenta, pretio administraret, donum ve quoduis aliud Spiritus sancti dispensaret, ambigere nemo posset, quin simoniacus esset. Ageret quippe contra ius diuinum: super quo ipse dispensare nequit. Neque istiusmodi donorum dominus est, sed merè dispensator. Imò verò tanto grauius, maioriq; scâdalo peccaret, quanto eminentiorem locum in ecclesia tenet. Vnde Petrus, primus Christi vicarius, hoc sibi crimen à Simone vigilatissimè cauit. Quin etiam in templa, vel vasa, vel vestimenta sacra pretio consecraret: quanuis talis ritus iure sit positio sancitus, nihilominus, quia eius venalitas est contra ius diuinum: simoniacus esset. Et pari modo si sacerdotium, aut præbendam venundaret, ut pote quorum dispensator est tantum, neutiquam tamen dominus. Si autem admittas officium sacrifia, & œconomii, ecclesiæ vendere, non esse simoniã, nisi de iure positio: quia propriè non sunt personæ sacra: illud ipse posset contra peccatû pretio conferre, nisi obstaret scandalum: quia potest super suis legibus dispensare. Et eadem ratione pœnas iuris simoniaci decretas incurrere nequit. Et enim quâquam sacerdotia vendideret, neq; excômunicatus esset, neque suspensus: quoniam princeps est, & quantum ad vim coactiuam, suis legibus non subditur. Sed hoc tamè superest hic dubium, vtrum, si sacerdotium cuiquam vendet, factio ipso censendus esset super pœnis iuris cum illo dispensare: ut neq; excômunicatus

Ad secundum

Papa simoniam potest contrahere,

Dubium.

emptor ille esset, neq; teneretur renuciare præbendam. Quidam enim, ut Palud. d. 25. q. 4. affirmant: alij verò in quibus est Adrianus quod. 9. negant. Profectò res est, quæ me ancipitè tenet. A parte quippe negatiua est argumentum Ioanis Andree in Mercuialibus: quod si episcopus ludu aliquè sub pœna excômunicationis, in hiberet clericis, licet postea eorû aliquem ad ludendû induceret, nõ ideo dispesaret in lege, nisi illam exprimeret: quia vel posset esse illi oblitus, vel ad malum illum inducere. Rursus, quanuis excômunicato osculum pacis porrigat, non ideo illi absoluit. A parte autem affirmatiua est argumentum, quod non est censendus Papa tam insigniter peccare, ut præbendam cogitet sacerdoti vendere, quam neque emerè ille, neque retinere citra excômunicationem, atque adeo citra culpam nequit. Porro ergo huius ambiguitatis affirmatiuam hanc partem præ altera eligerem. Nam forsan & episcopus inducens ad id subditum, quod lege sua prohibitu est, quicquid Ioanes Andreas censeat, dispensare creditur: perinde ac si præciperet. Deinde quicquid hoc veritatis habeat, tamè de Papa, quando præbendam vendit: cum ipse sit qui dat, omnino videtur habilem aliu reddere ut recipiat. Ad tertium denique responderetur cum diuo Thoma nomine emptionis quamcunque aliam commutationem comprehendit spiritualis pro temporalis. Quare sicut præbendam nummis emerè simoniã est, ita & seculari illum fundum pro illa commutare. Quin verò (ut supra diximus) neque præbendam pro præbenda, absque facultate Pontificis commutari, citra simoniã potest. Tameñ (ut expositum est) nõ esset simonia nisi de iure positio. Quo circa res alias sacras commutare, quia tali iure minimè prohibetur, nulla est simonia: dum modò solius rei valoris habeatur ratio, neque pro consecratione quicquam pendatur. Potest, inquam, calix pro calice commutari. Imò tantum vendi, quanti materia, & forma absque consecratione æstimaretur: atque adeo alteri ecclesiæ locari. De sacramentis verò Conradus. 4. distinct. 25. artic. 3. negat vnum pro alio commutari posse. Nam licet non sit, inquit, tam illicitum, quam simpliciter illa vendere: est tamen aliqua venditionis effigies: quia vnum tunc censetur alterius pretio. At verò profectò nõ video, quidnam venditionis, aut pretij admisceatur, si vicariæ operæ in pactum ducatur: Baptizabo te, si me baptizaueris: & si meã volueris audire cõfessionem, tuam vicissim audiam. Et orabo pro te, si tu mihi vicissim parre penderis beneficium.

Paludanus Adrianus;

Argumentum a parte negatiua;

Papa beneficia alieui vendes, censetur eum dispensare in pœnis simoniae;

Ad tertium;

Sacramentorum commutatio licita;

Quæ-

QUÆSTIO SEXTA De materia simoniæ.

ARTICVLVS. I.

Utrum quandoque liceat pro sacramentis pecuniam seu dare seu accipere.

ONSTITVT A definitione, & culpabili qualitate simoniæ, sequitur, ut seriatim de eius materia disputemus. Et primò de sacramentis arguitur, quod liceat nonnquam illa pretio redimere.

1. Argumè.

¶ Baptismus ianuæ est sacramentorum: nihilominus dum iniquus sacerdos iamiam moriẽ tem puerum absque pretio baptizare nequit, neq; pater manus habet, aut linguam, quibus ipsum tingere valeat, consultius videretur patre facere, si pecuniam offerret sacerdoti, quã si animam prolis suæ perditum ire sineret: ergo licet sacramentum mercari.

2. Argumè.

¶ Secundo: Eucharistia est sacramentorum maximus, pro quo tamen cõficiendo, & offerendo licet pecuniam offerre, oblatamque accipere: ergo facilius est concedendum, alia sacramenta redimi pretio posse.

3. Argumè.

¶ Tertio: Pœnitentia est sacramentum necessitatis, quæ absolutionem ab excômmunicatione præexigit, sed pro absolutione ab excômmunicatione, in more iudicibus est, pecuniam accipere: ergo id non est sacrilegium.

4. Argumè.

¶ Quarto: Cõsuetudo in causa est, ut quod antea delictum erat, licitè fiat. Qua vtiq; ratione ait Agulst. plures habere vxores quãdo mos erat non fuisse crimẽ: viget autem apud quosdam cõsuetudo ut pro consecrandis episcopis, benedicendisq; abbatibus, inuengendisq; sacerdotibus aliquid pro chrismate, & oleo detur, accipiaturque: ergo illud est licitum.

5. Argumè.

¶ Quinto: Ius habet vnusquisq; suam redimendi vexationem: sed vsu sepe accidit, ut quispiã ab episcopatu, vel alio sacerdotio, per iniuriã arceatur: ergo licet ab eiusmodi vexato nummis se illa iniuriã eripere.

6. Argumè.

¶ Sexto: Matrimoniu est quoddam sacramentum, sed datur pro matrimonio pecunia, nempe vxoris dos: ergo licet pro sacramento pretium dare, tum etiam percipere.

Cõtrariu admonetur canone illo. 8. Sinodi.

1. q. 1. Qui per pecuniam consecraverit, vel ab alio consecratus est, alienus à sacerdotio fiat. Am supra inter spiritualia, quæ materia sunt simoniæ, atq; alia spiritualium genera discrimatum est. Illa namq; spiritualia, quæ naturalia sunt, neq; nobis gratis, ut largiamur, donantur, simoniæ vitio non subternuntur: sed illa profus charismata, quæ dono diuinitus suscipimus ad gratiam quoquo pacto spectantia. Hæc autem quadruplici differentia diuiduntur. Quædam quippe sunt spiritualia per essentiam, ut gratia, quæ ipsissima est vita spiritualis animæ: & charitas, quæ est habitus, quo officia, & opera vitæ exhibemus. Et hæc nullatenus in questionem accessiri possunt, an vendi, emi ve queat: sunt enim vsq; adeo Dei munera, ut de mentia esset cogitare, quemquam posse in alteru illa siue dono, siue pretio transfundere. Secundo ordine sunt spiritualia: quæ hinc, velut causa, proximè antecedunt: qualia sunt sacramenta, quæ, ceu instrumenta passionis Christi, effectiua sunt gratiæ. Tertio gradu spiritualiu sunt actus charismatum, quæ gratiæ nũcupantur gratis datæ: quales sunt dona prophetiæ, & linguarû, quibus annuere possunt, & orationem, & religionẽ. Quarto deniq; loco accedunt & spiritualia per annexionem: quia sunt sacerdotia, & præbendæ, quæ spiritualiu functioni inseruiunt. Prætermisso ergo primo mebro, de singulis aliorum trium, singuli sunt hic articuli examinandi. ¶ Igitur in hoc primo, qui apud D. Thomã secundus existit, respõdetur de sacramentis duabus conclusionibus. Prior Pro spii. uali sacramentorum gratia, pecuniam accipere, crimen est sacrilegum simoniæ, vsq; adeo naturali, diuinoq; iuri aduersum, ut nulla possit cõsuetudine excusari: sanè cum nulla eiusmodi iuribus præiudicari possit. Et quidẽ pecuniã nomine iuxta Philosophi documtum. 3. Et hic, quicquid nummo æstimatur, intelligitur. Conclusionis probatio manifestissima est. Nam sacramenta nouæ legis quàm maxime sunt spiritualia: quippe quæ gratiã, spii. tualisq; vitæ causa existunt: quæ quidem virtus pificis illis Moisaicis non inerat: gratia autem (ut nomẽ ipsum personat) gratis nobis cõfertur, alio quin, auctore Paulo, nõ esset gratia. Nemo ergo mortaliu pro eius collatione pretium percipere potest. Etenim præter quantum quod ius naturæ iniquissimè violaret, id vendens, quod neq; suum est, neq; vilo est pretio æstimabile, in Deum esset impietissimè iniurius. Porro quod id vendere cogitaret, quod solus ipse altissimus sua benignitate cõfert. Atq; hic primus est simoniæ apex, vnde & nomẽ tra

Quadruplex differentia reu. spii. ritualiu.

Conclus.

Probatio conclusionis.

xit. Nam (vt supra dicebamus) munus hoc Spiritus sancti conferendum erat, quod malus ille Simo emere cogitabat. Huc accedunt cano. Leonis. Gratia: 1. q. 1. & pleriq; multi eiusdem causae. ¶ Posterior conclusio: Ministris ecclesiae stipendia populi, alimentaq; ad sui sustentationem accipere, nullū est simoniae vitium, neque verò peccatum viliū. Prior conclusio adeo est clara, vt nullum nobis dubium relinquat. Posterior vero sapē, & sapius supra demonstrata est ex verbis Paul. 1. Corint. 9. Qui bus & illud accedit. ad Tim. 5. Qui benè prae sunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Vbi Augustiniana glos. Accipiat, inquit, sustentationē necessitatis à populo, mercedē dispensationis à Domino. Per magno ergo sacerdotes iure pollent non vt qualitercunq;, sed pro sua dignitate decenter sustentari. ¶ Quod hic igitur dubitandum restat, est: Vtrum pro his quae sacramentis annexa sunt, nempe pro valorum vsu, pro materia: & potissimum pro labore ipso, possit pretium suscipi, idque ex pacto. Apparet enim nullum interuenire posse pactum, quod non sit simoniacum: vt D. Tho. art. 3. ad secundū argumentum asserere videtur. In cōtrarium autē est vsus ab ecclesia permissus. Cōsentit enim presbyterum de stipendio pacifici, vt Capellaniē seruiat, ter, scilicet, in hebdomada: aut quotidie in tali loco celebrare obligetur. Cui quidem mori & ratio, vt hic ait Caiet. suffragatur. Quoniam si velle stipendium in sustentationem licet, vt secūda cōclusionē asseritū est, nihil vetat quo minū id procurari, atque in pactū duci possit. Nam materia est, quae contractū facit simoniacum. Quare cum eadem sit materia absq; pacto, & cum pacto, nempe temporalis sustentatio, fit, vt si absque pacto id licet optare, & accipere quod ad vitam necessarium est, sine quo spiritualia ministrari non possunt nullum sit vitium de pretio conuenire. ¶ Res est inter doctores, potissimum iuris Canonici plurimum controuersa: de qua Summistae in verbo, simonia, variè loquuntur: & Adria. quodlib. 9. cū Altissimo renfi antiquo Theologo, cōplures allegat Iurisperitos in sententiam affirmatiuam: nempe quod liceat pro labore administrationis sacramentorum de pretio pacifici: iuxta Apostolicam doctrinam in superioribus allegatā. Cui cōsonare videtur cano. vltim. 1. q. 2. vbi astruitur, quod clerici stipendia accipere possunt, iustis laboribus merita. Quin verò & Euāgelii, vbi ait Christus: Dignus est operarius mercede sua. Et est vulgatis opinio. Durand. tamē in 4. distinct. 2. 5. quae st. 1. omninò renuit pro la-

bore administrandi sacramenti, quicquam recipi posse. Et Caietan. & hic & in sua Summa, verbo, simonia: & quae st. 9. primi quodlibeti, per multa, de hac dirimēda lite, doctē differit: si modo res paulo explicatius, & compēdiosis colligatur. Placet ergo ad rei intellectu triperita distinctio inter pretium spirituale, & stipendium ad sustentationem, & mercedē pro locatis operis. Et quidem de primo mēbro nemini ambigitur, adeo perspicuum est, pretium pro re spirituali, aut ei annexa percipi nō posse (veluti supra explicatum est) ob id, quod tales res nō sunt pretio vēdibiles. Neq; verò duorum ceterorum membrorum distinctio vsque adeo est intellectu difficilis, vt prima frōte apparet. Merces enim operi adaequatur, de qua Matth. 20. Redde operarijs mercedē suam: stipendium verò sustentationis, licet tandem referatur ad ministrorum operas, tamen proximè non fit nisi ad necessariam sustentationem ministri. Et possumus distinctiōne hanc, quantum ad duo membra, hoc exemplo elucidare. Si enim quispiam artifex, cuius opera digna essent magno pretio, sic cum dno aliquo conueniret: Da mihi victū, & operas omnes meas tibi impendam, quātūvis fuerint pretij dignae. Tunc non aestimarentur operae, sed tantum necessaria sustentatio. E conuerso dum diues artifex pro imagine, aut alia fabrica, quantū opificium valet, petit, non aestimat necessitatē victus, sed valorē operis. Quare Augustinus nuperrimè citatus acutè distinctrix dicens: Sustentationē necessitatis, recipiat à populo: mercedem autem dispensationis, id est, aequalem valorē operis, à Domino. Igitur quod clerici stipendium sustentationis recipere possint, non est dubium. Idq; possunt dupliciter: Primo auctoritate publica ecclesiae, quae quotam decimarum taxauit. Ac perinde episcoporum cōstitutionibus: sanè, qui taxare possunt, quanto stipendio ille dignus sit, qui tali seruitio ecclesiae mancipatur. Secundo modo priuata libertate. Potest namq; & ipse sacerdos victus indigens, cum ad seruitium conducitur capellaniē, aut vicariatus, pacifici de stipendio sustentationis, secundum loci, temporisq; dispensationem. Hoc autem non ego eadem facilitate approbare, quā à Caietano asseritur: nempe quod quando sustentationis stipendium superioris auctoritate decretum est, potest illud sacerdos, siue pauper sit, siue locuples, percipere. Nam idem sacerdotium potest diues sacerdos nihilo minori iure suscipere, quam egenus. Quando verò eiusmodi stipendium non est lege constitutum, sed priuata conuentione cōstituendum, tunc

Caietanus

Distinctio

Clerici stipē diū sustentationis recipere possunt.

tū, inquit, pauper pacifici de illo potest: diues verò minimè. Quoniam cum aliunde sibi sustentatio suppetit, iudicium est cōuentum facere, non pro sustentatione, sed pro operarum mercede. Hunc tamen ego, inquam, censendi rigorem, non facile probarem. Nam si ex rei natura ad sustentationē ministri tali functioni mancipati, talis sustentationis moderatio necessaria est, tunc ex natura rei nulla emergit simonia: atque adeo neq; ex qualitate sacerdotis creatur. Intentionis namq; Deus solus seruator est. Quod autem tale stipendium sustentationis gratia sit licitum, supra satis lege natura: & diuina, demonstratum est, quāque de beat sacerdotalis ordo decenter sustentari. ¶ An verò in mercedem pro labore liceat aliquid etiam recipere, quod fuit tertium distinctiōnis membrum, hoc est, de quo inter doctores ambigitur, & controuersatur. Quamuis nō sit tantum dubium, quantum multi auctores putant. Imò per distinctiōne adeo omnes conciliantur, vt disfidere nequeat. Labores enim, & opere, alia sunt antecedentes sacramētum, atque adeo illi accidentes: alia verò concomitantes: imò verò de eius substantia. Priores ergo locari possunt stato pretio. Posteriores vero minimè. Est, exempli gratia, infirmus, cui à longinquo accersendus est sacerdos, qui eius audiat confessionem, vel Missam celebret, vel rem faciat diuinam. Potest profectō sacerdos pro itineris labore pretium exigere. Alius est labor, & operatio sacramento intrinseca: puta Missae celebratio, aut baptizandi opus, aut quauis alia sacramenti applicatio. Et pro his laboribus, & operis manifestum est nihil pretij posse recipi. Sed de his, ait Augustinus, mercedem dispensationis à Domino recipiat. Perinde enim esset, ac si reciperetur pro gratia sacramenti. Baptizatio enim, & baptismus pro eodem reputantur: sicut Missa, & celebratio Missae: veluti qui domum fabricat, idem pretium pro domo, & pro eius fabrica recipit. Nec potest duo recipere: alterum, pro re: alterum verò pro opere. ¶ Cū autē pro huiusmodi functionib; adstruitur nihil posse mercedi recipi, non negatur, quin pro earū obligatione percipi possit. Quae admodū est promutuandi officio nihil pretij possis exigere, tamen pro mutuadi obligatione nō est illicitum. Licet inquam sacerdoti dū ad seruitium parociae conducitur, pro obligatione his aut illis diebus celebrandi, confessionibusq; audiendis assistendi, de stipendio conuentum inire. Cui quidem assertioni a stipulatur cap. Significatum. de praebendis.

Potest sacerdos locare operas ad ecclesiam de necessitate sequentes

Licet sacerdoti pro obligatione celebrandi parociae officii de mercede

¶ Per hae & de valorum vsu, atque de materia sacramentorū facile vnusquisq; iudicabit. Ne fas enim esset pro vsu calicis, aut corporaliū, illum, qui consecrat, aliquid deponere praemij: nam vsus ille de intrinseca est ratione sacramenti conficiendi. Quamuis (vt diximus) possit vna ecclesia alteri calicem, sicut vendere, ita & locare. Nam locatio illa est accidentaria, longè antecedens ad sacramentum. Pari modo, si nullum esset oleum in vrbe, posset vna ecclesia oleum consecratum tantū vendere, quantum non esset consecratum. Imò & christina possit vnus mercari in vno loco, & vendere in alio. Nam omnes illi contractus, similes sunt actionibus, quas nuper diximus accidentariē antecedere ad sacramentum. Nisi hoc in iniuriam, & contemptum rei sacrae fieret: vt potest si consecratio ipsa venderetur. Attamen sicuti neque actio ipsa, quae est de essentia sacramentis, neque labor, qui est illi annexus vendi potest, ita neque vsus materiae sacramenti, quae ad substantiam eius attinet. Hoc est: Sicut neque episcopus pro labore confirmandi, neque sacerdos pro labore, & opere vngendi infirmum, mercedem recipere potest: ita neuter pro vsu chrisimatis, aut olei, quod illic consumitur, potest quicquam suscipere. Et quod de actionibus sacramentorum dictum est, id pariter & de sacramentalibus sentiendum. Nequit enim sacerdos, p. exorcismis, & catechismis, aut pro benedictionibus nubentium quicquam percipere praemij, loco mercedis. Ad canonem ergo vltimum. 1. quaestione. 2. respondetur, quod loquitur de stipendijs sustentationis: sicuti & verbum Christi. Quare, quod ait Lucas: Dignus est operarius mercede sua: ait Matthaeus: cibo suo. ¶ Ex his denique colligitur quā sit absurdus vsus, quāq; sacrilegē simoniacus pro ordinū exhibitione, pecuniā, aut munus aliquod exigere: qui quidem per titulares episcopos inuectus est: nam cum praemij, & legitimi, aut non fiat residentes, aut celebrare ordines, quod pudendum est, non dignentur, titulares ad id muneris accersunt: & (quod absurdus est) non tam iustum eis stipendium pendunt, vt possint illos ab omni exactione prohibere. Est ergo iniquum, cogere illos, qui ordinantur, vt nō modo candelas, verum & pecunias offerant. Imò verò arbitror neque pro literis testimonialibus quicquam posse exigi.

Ad. primū igitur capitale argumentum Ad. f. argu. Solutio. D. Thom. per lustrans remedia, nunquam cōcedat licere mercede.

Posterior conclusio

Dubitatio

Adrian. Alifiod.

Durandus

mercedem pro actione sacramentali exhibere. Ait enim, quod si baptizandus nondum est rationis usum ingressus, & sacrilegus sacerdos nolit absque pretio baptismum dispensare, perinde censendum est, ac si nullus adesset sacerdos, atque adeo sicuti in casu extremæ necessitatis, ubi quilibet est minister, à quo cunque est citius tingendus, quam sacerdotis sacrilegio assentiatur: quamvis aqua (quæ elementum est) possit ab illo emi. Si autem sit adultus, neque vllus alius adfit, à quo sacramentum suscipiat, potius est illi absque sacramento de vita migrandum, quam baptismum emat. Tunc enim baptismus flaminis satis ei erit ad salutem. ¶ At verò rem in extremas angustias non cogit. Faciamus enim nequam sacerdotem, præsertim parvulo, soloque parente, eodemque trunco, & ad baptizandum inepto, suam exprimere corruptam mentem: videlicet, se nequaquam sacramentum administrare velle, nisi pretium sibi, pro ipsius sacramentali functione, pendatur: vtrum fas tunc sit patri, tale illi porrigere pretium? Apparet enim ratio non infirma id persuadere. Vnicuique enim (vt paulo ante dicebamus) licet suam vexationem redimere: ille autem parens, qui liberi vicem gerit, ingentem patitur iniuriam, & grauiorem parvulus: quippe, cui ius diuinum, naturaleque suffragantur; & humanum, vt teneatur ille nequam sacrilegus ipsum baptizare. Potest ergo pater illam pretio redimere vexationem. Exemplo nobis ille est, qui ad vfuras tempore necessitatis petit: quod re vera citra culpam facere potest. Imò longè efficacius videtur huic patrocinari ratio. Nam cum iura omnia ad animarum salutem referantur, neque vllum aliud misero infanti remedium suppetat, potius est vexatio illa pretio repellenda, quam infans à regno calororum in æternum repellatur. Cum ergo dubitandi rationem hucusque Diuus Thomas non perstrinxerit, restat nobis ad hoc respondere. Et quidem Paludanus in. 4. distinct. 5. sacrilegium omninò reputat, etiam in tali casu pretio emere sacramentum, ad redimendum vexationem. Et fortè id propter Diuum Thomam adstruxit, qui in. 4. eadem distinctio. quaestione. 2. probabilius id arbitrat. Quod & ante ipsum, Alexandri fuerat opinio. 2. parte, quaestione. 1. & 9. membro tertio: & Richardi in. 4. distinct. 2. articulo. 3. Et subdit Paludanus rationem. Nam redimere, inquit, vexationem, bifariam vsu venire potest. Vno modo ab illo, qui obesse potest, prodesse verò non item: altero verò ab illo qui obesse potest

& prodesse. Et prioris, inquit, vexationis redemptio, licita est: posterior verò nequaquam. Exempla eius sunt. Episcopus electus potest ab illis, qui suam possessionem, & confirmationem perturbant, vexationem redimere: non tamen à confirmatore. Et ratio diuersitatis est, quod priori casu non venit in suspicionem, quod episcopatum velit emere, cum illi non possint dare: Posteriori verò, eadem suspitione respargitur. Et idè cum sacerdos prodesse baptizando possit, nequit ab illo, inquit, vexatio redimi. Lepidam autem glossam super cap. Baptizandus. 1. quaestione. 1. audi. Postquàm enim, ait, neutiquàm posse in tali casu pretium pro baptismo pendi, subdit: Ego tamen potius darem pecuniam, quam puerum sic dimittere mori: & bene: licet non deberem facere. Perpende, si non deberet, quomodo bene faceret? Igitur Panormitanus super cap. Cum in ecclesia. extra, de simonia. atque alij, quos Richardus loco citato refert, distinguentes inter infantem, & adultum, probè concedunt debere eum, qui parvuli curam gerit, vexationem pretio redimere propter extremam necessitatem: non tamen adultum, qui per baptismum flaminis seruari potest. In quorum sententiam Caietanus subscripsit: idque, vt reor, meritò. Nam quod parvulus extremam patiatur necessitatem, in dubium nemini venire debet. Etenim, dicere, quod intentio volentis baptizare sufficit parvulo, & quod Deus vicem baptismi suppleat, non solum temerarium est, nullaque ratione fulcitum: imò & peiori nomine dignum. Nam cum nemo alteri mereri possit gratiam, sine ipsius actu, qui recepturus est, nullà intentione baptismi censetur baptismus flat: nisi, nisi solum propria ipsius, qui baptizari cupit, & lex est, sine baptismo aut sanguinis, aut flaminis, aut fluminis, saluum fieri neminè. Cum ergo sacerdos, in casu nostro, tam stricto iure baptizare huic parvulum teneatur, ac perinde parvulus tam insignem patiatur iniuriam, licet illa vexatio pretio redimitur. Neque est simile de electo episcopo, respectu confirmatoris: quia neque illi tanta ingruit necessitas, vt confirmetur: neque alter simili iure confirmare cogitur. Quare tunc pater pueri pecuniam non eo pendit sine, vt beneficium sacramenti emat, sed vt iniuriam propulset. ¶ At verò quò res explicatius pateat, vrgentiùs arguitur. Si ille vel sacerdos, vel alius quispiam infidelis, vsque adeò peruersus, vt nolit antè baptizare puerum, qui pater per se sciret se pretium largiri, non ad redimendam vexationem, sed emendum sacramentum ipsam gra

Panorm.

Solutio pro positæ dubi rationis.

Solutio. authoris.

Ad argum. factum.

Argum.

Limitatio solutiois pro summa.

gratiam sacramentalem: vtrum tunc pretium apparet non esse licitum: nam tunc pretium conferens, idem videtur efficere, quod Magus ille Simon tentauit. Caietanus hic non videtur huc annuere, vt liceret pro sacramento dare: & quaest. 9. primi quodlib. id apertius videtur de negare. Porro cum censat tam intrinsecè malum esse rem spirituale emere, quam vendere. At profecto ista, iudicio meo, non sibi inuicem coherent: nam si sacramentum emere, esset perinde, ac mentiri, intrinsecè malum, neque ad redimendam vexationem licitum fieret. Quoniam pretium ad redimendam vexationem, est sacramentum emere, tanquam mendium ad propulandam iniuriam. Nam etsi suprema intentio in emptionem sacramenti non feratur, nihilominus illud accipitur tanquam medium, quod ad cauendam vexationem refertur. Veluti qui ad redimendam vexationem emerit fauorabilem sententiam iniqui iudicis. Et confirmatur hæc ratio: quoniam quàmuis ille me iurare cogat, quod pecuniam pro sacramento tribuo, nihilominus salua est mea suprema intentio quòd hoc facio ad redimendam vexationem: ob idque nulla subest in iuramento falsitas. Quapropter, nisi mea me fallit inscitia, sententia hæc de redimenda vexatione, non aliter defendari potest, quam per distinctionem emendi, vendendique sacramentum. Itaque & si vendere sacramentum, & rem quamcunque spirituale, sit penitus intrinsecè malum, adeò vt neque ad redimendam vexationem, neque vlla excogitabili causa fieri possit licite: pretium tamen pro illo offerre dicendum est, non vsque adeò esse intrinsecè malum, quin extrema necessitas illud permittat. Cuius aliquale exemplum est in mutatione sub fœnore, quæ intrinsecè mala est, & in receptione, quam potest excusare necessitas. ¶ Neque vllum potest contra argumentum peti à Simone Mago, qui de emptione gratiæ condemnatur. Nam ille idè emere voluit, vt potestatem haberet reuendendi. Quia a ratione fœdissima gratiæ irrogauit iniuriam. Qui autem ratione modò dicta pretium pro sacramento offert, non ea intentione id facit, sed ex veneratione præcepti baptismi, & summa æstimatione gratiæ, sine qua credit neminem seruari posse. In summa, sicut dare pretium pro sacramento extra extremam necessitatem non liceret, sic extrema necessitas id efficit licitum. Hæc autem omnia eatenus affirmauerim, quatenus ille, qui baptismum vendere præcederit, id ne faciat in religionis contemptum. Nã si

esset hæreticus, aut tyrannus, qui in religionis ludibrium simoniacam prauitatem persuadere vellet, illudque pretium, tanquam confessionem illius falsitatis exigeret, ne vtiquàm tunc liceret eidem pretio dato conuiuere. Nam esset, si dem diffiteri. Secus si non illa ratione peteret, sed vel propter auaritiam, vel inducens, vt ipse arbitrareretur, alterum ad malum. ¶ Per hæc de adulto facile iudicium sumitur. Si. n. arguas, adultum, qui baptizari optat, perinde habere ius, vt ab altero baptizetur, atque parvulum, eandemque subinde iniuriam perpeti, atque adeò eandem redimere posse vexationem, negatur omnino esse simile. Quoniã in spiritualium simonia multò est adhibenda maior cautio, quam in temporalium vsura. In vsura namque grauis necessitas à recipiendi culpa liberat. Sed tamen in spiritualibus propter eorum excellentiam sola extrema necessitas excusat, nè pretium offerens consentire in alterius simoniam videatur, atque adeò ne efficiatur eius particeps: adultus verò non laborat necessitate extrema. Neque verò vrgeret, si redarguas, forsan illum non habere nisi attritionem, quæ per baptismum fieri posset cõtritio. Nam sua culpa est, si dum videt alterum nolle, nisi sacrilegè, baptizare, non se mente factis per Dei suppetias ad ipsum vertit. Caue tamen prudens, vlla te ex his, quæ dicta sunt, in sp̃ito tangat, licere cuiquam, quamuis dignissimo, ad suam redimendam vexationem, vel electoribus, vel Antistiti, quippiã temporale offerre, vt eligatur: esset enim aperta simonia, vt infra patebit, quaest. proxima. ¶ Ad secundum argumentum bene Sanctus Thomas respondet, sacerdotem pro Missæ sacrificio non pretium, aut mercedem operæ suscipere: sanè quod simoniacum esset: sed eleemosynam ad sustentationem. Ad illam namque superius præfixam distinctionem respiciendum est, inter sustentationem, & mercedem operis pro labore. ¶ Sed nunquid fas erit de eleemosynæ quantitate ad sustentationem pacisci? Apparet enim non licere. Quoniam suspicio inde suboriretur, sacerdotem pretio rem diuinam æstimare. Respondetur, si rem nudè secundum suam naturam expendamus, non videtur esse illicitum, quòd sacerdos nollet celebrare, nisi ubi videtur suppetaretur: idque ei expli caver, qui pro se petit rem fieri diuinam. Quæ utique ratione supra concessimus posse sacerdotè duas pitantias pro vno faciendū sacro suscipere. At tñ de quantitate cõtendere vix citra scandalum fieri posset, propter rationem adductam. ¶ Quapropter, id superest in præsentiarum ad monem

Dubitatio

Paludanus. Solutio.

Alex. Halé. Richardus.

Argumentum alterum.

Solutio.

Replicam.

Solutio.

Ad secundum principales.

Scrupulus.

Responsio.

monendum de usu quodam inserpere incipit, quod si antiquis patribus innotuisset, arbitror, dehortaretur obnixè, & execraretur. Fertur namq; in nonnullis ecclesijs ab episcopis eleemosynam, quæ pro vna Missa offerenda est, sic taxari, vt sacerdotes sub anathematis censure inhabeant, nè minore suscipiant. Quod si quis in testamento eleemosynas pro certo Missarum numero legauerit, taxata pro singulis eleemosyna, sub eadem censura hæredes, testamentorumque executores compellunt, vt candem augeant eleemosynam. Quod profecto nescio quomodo citra scandalum, citraque iuris violationem fieri queat. Fateor equidem posse, debereq; episcopum plebem instantius admonere, vt pro sua quisque facultate, proq; tempore ratione eleemosynam Missæ augeat, quod se sacerdos sustentare valeret. Sed tamen lege & plebem perstringere, & plebanos arcere, nè minori pretio celebrare possint, è diametro rationi eleemosynæ aduersatur, quæ libera esse debet, & imaginè induit pretij, mercedisq; pro sacrificij celebratione. Nota verbum Sancti Thomæ in præsentia quæst. art. 3. inter soluendum secundum argumentum. Illi- ceta enim, inquit, est ordinatio. Quod si redarguas, Antistitem posse sustentationis stipendium taxare. Distinguitur. Etenim quod id possit pro obligatione qua se sacerdos stringit ad ca- pellaniam, & ad seruitium in tempus, vel in perpetuum, fateor, sed tamen taxare pro sin- gulari Missa, quæ nõ est obligatio, sed simplex actio: Do, vt celebres, idq; sub tali censura, nè minus dari aut accipi possit: profecto ius non video, sed scandalum. ¶ Ad tertium responde- tur, quod in absolutione ab excommunicatio- ne pecunia non penditur in pretium rei sacræ, sed in poenam delicti. ¶ Ad quartum respon- detur, quod vbi præca inoleuit consuetudo, vt pro eiusmodi actibus hierarchicis aliquid re- tribuatur, credendum est, illud ceu sustentatio- nis stipendium fuisse introductum. Qua idè ratione illud nefas non esset percipere. Vbi au- tẽ id, quasi actionis pretium soluitur, nulla cõ- suetudine sit licitum: vt habetur cap. Cum in ecclesiæ de simonia, vbi p. vniuersis huiusmo- di actionibus prohibetur quicquam percipi. Nam cum simonia vitium sit contra naturam, nulla in cõtrarij vim habet consuetudo. Qua- re huiusmodi moribus attentè cauenda est spe- cies mali: secundũ verbũ Apost. 1. ad Thessal. 2.

¶ Ab omni specie mala abstinete vos.

¶ Ad quintũ respondet D. Thomas, antequã quippiam iuris ad episcopatum, vel ad aliud quoduis sacerdotium, vel dignitatem per ele-

ctionem, vel prouisionem acquiratur, simo- niacum esse crimen aduersantium obstacula pecunia propellere. Sic enim viam sibi homo sterneret ad rem spirituale mercandam. Sed postquam ius alicui acquisitum est, licet per pecuniam iniusta impedimenta remouere: nõ pẽ si aliqui obstarent ne electus confirmatorẽ adiret, aut in possessionem admitteretur. Prio- rem autem partem sic intelligito, vt quemad- modum libro quarto de impediendo ab assen- sione beneficij dicebamus, illos excipias, qui vim inferunt. Si enim quis etiam ante electionẽ nõ dignitatem peteres te in carcerẽ obtrude- ret, aut electorũ quilibet, nõ te eligeret, porro pecunia illam redimere posses iniuriã. Secus si per ambitũ, & palpationem, & quam subor- nationem dicunt, te procuraret excludere. Ne- que verò (vt supra diximus) confirmatorẽ, qui te cõfirmare renueret, pecunia emollire pos- ses ob id (vt supra dicebamus) quod non solũ po- test obesse, verũ & prodesse. Quapropter lar- gitio illa, emptionis specimẽ exhiberet. Quod in alio qui te impediendo nõ reperitur. Et for- san neq; ab illo, qui te in possessionẽ missurus est, vexationem redimere licet: nam possessio, aliquid est spirituale, quod tu mercari videris. Quãuis de possessione nõ sit res adeo certa, ac de confirmatione. ¶ Circa hæc autem insurgit non subitendum dubium: Vtrum ad cauend- dam, inquam, electionem, quæ ecclesiæ nocua est, & perniciofa, liceat pecuniam offerre. Caietanus in illa quæst. 1. primi quodlibeti as- serere nõ formidat, in electione Pontificis ma- ximi, si liquidò constiterit, electionem in indi- gnũ inclinare & ecclesię pestilentem, licere, oblatio pretio, eiusmodi electionẽ cauere: hoc enim esset ecclesię vexationem redimere. Sed tamen ad eligendum, inquit, bonum, id non li- cet. Et quidem vsque adeo in priorem senten- tiã partem arbitror consentiendum, vt etiam posteriorem crediderim esse temperandam. Enimuerò tãta permissio est, & atrox ecclesiæ diuexatio, si nõ eligatur dignus, ac si eligatur indignus: quoniam inter hæc nõ est medium. Quocirca vbi duo essent tantum, inter quos nutaret electio, quorum vnus esset dignus, & alter indignus, vt liceret pretio indignũ re- pel- lere, liceret profecto electionem ad dignum in- flectere: quia repulsiõ vnus, esset alterius ele- ctio. Arbitror enim (vt supra dicebam) quod li- cèt huiusmodi spiritualia vendere, omninò sit intimè malum, redimere tamen nõ vsq; adeo, quin extrema necessitas licitum id possit face- re. Quapropter vbi multi essent digni, neuti- quã liceret pretio ambire vnus electionem.

Imò

Ad tertium,

Ad quartum,

Ad quintum,

Licet pecunia redimere vexationem ab eo qui per vim electionem studet impedire.

Dubitatio

Caletani assertio.

Ad sextum.

Magister sentent.

Imò quamuis alij essent digniores, nõ lice- ret id in fauorem dignissimifacere: quoniã vbi dignus speratur eligendus, non ingruit extre- ma necessitas eligendi aliu, quæ sola huiusmo- di largitionibus simoniam abstergit.

¶ Ad sextum deniq; respondendo reprehẽdit D. Tho. quosdam, qui pro matrimonio affir- mant licere pecuniam recipere, ac si non esset sacramentum, gratia collatiuũ. Et fuit opinio Bernardi in apparatu, super capit. Cum in ec- clesiæ de simonia. vbi ait, quod quamquã pro benedictionibus nubentium pecuniam reci- pere non liceat, tamen pro matrimonio nõ est illicitum: eò quod, etsi sacramentũ sit, gratiam tamen nõ confert. In cuius opinionis suspicio- nem venit apud quosdã Magister Sententia- rum: propterea quod in .4. distict. 26. non ex- plicat idem sacramentum aliter, quàm in reme- dium esse institutum. Sed neque Durandus su- per eandem distict. eidem opinioni conuiue- re est veritus. Est tamẽ error plus quàm falsus: vt inibi Doctores ferè concludunt. Dotalis er- go pecunia vxoris pro matrimonio cõfertur, non quatenus sacramentum est, instrumenta- lisque adeo gratia causa: sed quatenus est offi- cium naturæ, cuius vtique onera sine sumpti- bus fieri nequeunt.

ARTICVLVS II.

Verum pro spiritualibus actionibus dare, accipereque pecuniam sit licitum.

Argumentum.

Secundũ.

Consequenter de alio spiritualium ordine arguitur: nèpẽ quod pro actionibus spiritualibus fas sit pe- cuniam tum dare, tum etiam ac- cipere. Vnus enim prophetia est actus spiri- tualis: pro quo tamen quondam aliquid offe- rebatur: vt. 1. Regum. 9. de Saule legitur: & 3. Regum. 13. de Iosia: ergo non est illicitum.

¶ Secundò: Oratio, prædicatio, atque adeo diuina laudes, actiones sunt inter spirituales præcipuæ: sed ad impetrandum orationis suf- fragia licet munerum beneuolentia viros ius- tos, præsertim egenos, conciliare: iuxta illud Luca. 19. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Mox, & verbi ministris, putã præ- dicatoribus, spiritualia seminantibus, tempo- ralia, secundum Apostoli constitutionem. 1. ad Corinthios. 9. debentur. Deinde & di- uinas celebratibus laudes, & Psalmos, & eccle-

siastico ritu processiones & mortuorum exe- quias, aliæque id genus facientibus, sua quoq; stipendia decernuntur: & nonnũquam annui re- ditus: nulla ergo iniquitas est pro eiusmodi spi- ritualibus actionibus stata percipere præmia.

¶ Tertio: Scientia est res quedã spiritalis, cũ sit ad docendũ facultas: sicuti prælati potestas ad cõspiciendum, suumq; dispensandi munus: tamen pro vsu scientiæ mercedem suscipere, nihil habet absurdum: licet enim & doctõri, & aduocato, & medico suas pretio locare & ven- dere operas: ergo pariter prælati pro sua spi- rituali functione recipere potest pretium.

¶ Quarto denique arguitur. Religio status est spiritalis perfectionis: & tamen solent in mo- nasterijs, præsertim sanctimonialium, non ali- ter ad religionem virgines admitti, quàm si do- tes secum afferant: ergo licitum est pro huius- modi actibus rem aliquam tum tribuere, tum etiam accipere.

¶ Contrarius autẽ extat can. Cõcilij Toletani vndecimi. 1. q. 1. cuius initiũ est: Quicquid in- uisibilis gratia cõsolationi tribuitur, nõquã in quæstibus, vel quibuslibet præmijs vanunda- ri debet: dicente Domino: Quod gratis accepi- stis, gratis date: hæc autem spiritalia, quæ re- censita sunt, per inuisibilem gratiam tribuun- tur: ergo nefas est pretio illa dispensare.

Post sacramenta, quibus gratia gratum fa- ciens cõfertur, alium spiritualitatis gradum obtinent (vt supra diximus) actiones illæ, quæ ad gratias gratis datas spectant: quæ, videli- cet, vel ex eadem gratificante gratia procedunt, vel ad illam adipiscendam animum præ- parant. De quibus idè eisdem duabus con- clusionibus, quibus de sacramentis, responde- tur. Prior est: Non modò licet, verum necessa- rium est eos, qui huiusmodi actionibus spiri- tualia charismata administrant, à populo su- stentari. Hæc iam supra satis, superq; demon- strata est: tum naturali ratione, tum etiam & Paulino testimonio. 1. ad Corinth. 9. vbi ait: Quis militat suis stipendijs vnquam, & de lacte gregis non manducat.

¶ Posterior: Vẽdere, aut emere id, quod in hu- iusmodi actibus spirituale est, sacrilegiũ simo- niacum existit. Hoc palam est: neq; alia post superiorum intelligentiã probatione indiget. In his ergo ait D. Thomas primum omnium cauendum esse, ne intentio emptionis, aut ven- ditionis spiritualium animam occupet: cuius tũc maximè iudiciũ prodiret, si vsq; adeo exi- geretur præmiũ, vt offerre nolentibus spiritua- lia ipsa munera subtraheretur, quæ exhibenda essent.

Tertium.

Quartum.

Concilij Toletanũ.

Cõclusiõ

Paulus.

Postrema cõclusiõ.

essent. At verò postquam gratis prius exhibetur, licet, inquit, possunt statuat, consuetudine oblationes à nolentibus, & valentibus soluere, auctoritate superioris exigi. ¶ Circa cõclusio nes istas, aliquantulò maior sese offert dubitã di ratio, an pro laboribus huiusmodi munerib⁹ annexis liceat aliquod pretij recipere, q̄ pro administrationibus sacramentorũ. Nam in istis videntur labores, & operę quodammodo esse distinctę ab spiritualibus: utpote cantare, siue vocibus, siue organis, aut alijs instrumentis: ire processionaliter ad deducendum funus, aliasq; illic celebrare exequias, quę simpliciter ad sepulturam nõ sunt necessaria. Item studere ad prædicandum, ad cõsulendum, ad visitandum subditos, cognoscendasq; eorum causas: qui quidem omnes labores videntur posse merce de locari. Quapropter authores offendas con plures cõcedentes pro eiusmodi laboribus pos se pretium recipi, quantum est ex natura rei: nisi quia exterius præ se ferunt effigiem mali. At tamen opinio hæc non est satis circumspecta. Nam pacta in istis non sunt solum mala quia ab ecclesia prohibita: sed quia sunt ex natura sua mala, idèõ prohibita. ¶ Igitur primum om nium supposita illa trifida distinctione supe riori, quę inter pretium spiritualiũ, quod neu tiquam licet, sustentationemq; sacerdotũ, & operarum mercedem posita est: notandum re stat discrimen inter administrationem sacra mentorum, & alias spirituales actiones nempe quòd in sacramentali functione neutiquam ca rere posset specie simonię, alia soluenda iura, & oblationes instituire, præter decimas, vel il los redditus, qui ad sustentationem instituti sunt. Pro alijs verò actionibus secũdi ordinis solent alia institui, mercedis formam habentia: ut pro exequijs mortuorũ, pro cantoribus, quin etiã pro prædicatoribus, pro processionibus, atq; id genus alijs. Et ratio discriminis est, q̄ eius modi actiones non sunt tan necessariò anne xę spiritualibus, huiusmodi tanta funeris põ pa ad sepulturam esse necessaria: neque canto res musici ad rem celebrandam diuinã. In hu iusmodi ergo actionibus, quibus misceri asso let tẽporale quippiam, discerniculo opus est. Nam quãdo temporale illud nõ est ad spiritua le necessarium, nulla interuenit simonię spe cies si pro merce de pacto fiat. Quare canto res, & organorum musici absq; scrupulo pos sunt suas locare operas. Est enim officiũ illud spiritualibus accessorium. At quę huic mẽbro Caietanus, & nonnulli alij adiungunt aduoca torum, doctorumq; operas: de quibus tamen illic nos in solutione tertij. Quando verò id

quod principaliter quæritur, est spirituale, nõ licet pro illo quicquã mercedis loco percipere: ut pro Psalmis ipsis diuinis, pro necessarijs orationibus, & pro mortuorum necessarijs exequijs. ¶ Sed tamen hæc ad medendum igno rantiam conscientijs, ad normam cõclusionũ supra positaram expendenda sunt. Diximus enim secundum D. Thomam, quòd oblatio nes dictis actionibus constitutas nõ licet eo ri gore exigere, vt non soluentibus spiritualia, subtrahantur, quę ex hibenda sunt. Exempli gratia: si plebanus nollet mortuum sepelire nisi iura sibi cõsuetã prius penderentur: quia sepultura necessaria est, scandalum daret, speciemq; simonię præ se ferret. Si autem il li, qui funus curant, volunt cum magna pom pa suum humare mortuum, non tenetur pas tor gratis illud exequi: & idèõ licitè potest consueta iura exigere. Sed tamen quia & hæc ordinem etiam spiritualium suo modo attingunt, cauendum est scandalum: saltem ante quam sepultura officium persoluatur: vt hic admonet D. Thomas. ¶ Hic autem admo nendum merito diximus, quãdã scindalo sæ ac sacrilegę extorsiones clericorum aduer sus monachorum iura, Christianorumq; li bertatem. Reperies enim dioceses, vbi cleri ci nolunt eum, qui in monasterio sepulchrum optauit, cum pompa illuc ducere: adeò vt nõ nunquam neque crucem importet, neq; Psal mos canere velint: quod pfectò religio Chris tiana abhorret. Nam cum vnicuique liberum sit, sepulchrum, pro sua deuotione, vbi malue rit, eligere, non sunt defunctorum voluntates per illas extorsiones cohibendę. ¶ Postremũ hic dubium restat triuale de canonicis, at quę alijs clericis, q̄ ad horas canonicas in ecclesiã, non nisi stipendiij gratia, cõcurrunt, vtrum si moniã vitium contrahant. ¶ Ad hoc D. Tho mas quodlib. 8. q. 6 seu articulo. 1. respon det: quod si stipendium sit finis intentionis ce lebrandi diuinum officium, simonia cõmittit tur: quoniam tunc stipediũ habet rationem pretij, quo non est licitum vendere rem spiri tualem, quale est diuinum officium. Si autem principalis intentio nõ sit nisi diuinus cultus: tẽporalis verò fructus sit accessorius, tanquã ad sustentationem necessarius: non est simo nia. ¶ Hęc autẽ solutio nisi sanè intelligatur scrupulus punget humanas conscientias. Vide tur enim hic D. Thomas, vt simoniacos con demnare quotquot ad ecclesiam ire pergunt intuitu nũmularię distributionis, aliã nequa quam ituri: quod pfectò durum est creditu. Item, vt supra de receptione puellarum ad ve lum

Clericorũ sacrilegę extorsiones:

Postremum dubium.

Solutio. S. Thom.

Dubium graue.

Ratio dubi tandi.

Discrimen inter admni strationẽ sacramentorũ & alijs spirituales actiones.

Solutio. proxima du bicationis.

lum moniale arguebamus, necessitas rei fami liaris impertinens est, vt quod alioqui simonia non esset, eodẽ notetur vitio. Nam simonia in hoc prorsus consistit, vt spirituale vendatur, siue à paupere siue à diuite. Quare idẽ propo situm, quod locupletem faceret simoniacum, fa ceret & inopem: & quòd excusaret inopem, excusaret locupletem: saltè à simonia: quicquid sit de auaritia. ¶ Resolutio ergo est, q̄ ire ad ec clesiam, tempore, quo clericus aliã non tene tur, tãtũ distributionũ causa: ita vt aliã non iret, non est vera simonia, nisi intenderet pro re spirituali pretium recipere, modo supra expo sito. Peccaret ille clericus nihilominus gra uiter cõtra suum ordinem & institutionẽ, qui nunquam vel rarò ecclesiam videret nisi illa de causa: & qui in genere non haberet præcipuũ propositum frequentandi ecclesiã propter di uinum cultum, cuius solius gratia præbendarũ iure instituta sunt. Imò verò qui cultum ad tẽ poralem mercedem, tanquã ad finem refer ret, peruerfam, sacrilegamq; haberet intentio nem cõtra legitimum rerum ordinem, qui est, vt beneficium sit propter officiũ. ¶ Ad 1. argu. A D primum igitur respõdetur, q̄ quem ad modum nos pro rebus sacris, ita prisci so lebant bonis Prophetis spontanea munera of ferre, vt Hieron. super Michãã adnotauit sic uti & de Damiano eius tradit historia, qui pro dono sanitatis vltroca munuscula penè inui tus accepit. Petere autem nefas est, vt patet de Giezi, quẽ Eliseus de postulato à Naamã p̄tio, pro bono sanitatis, acriter obiurgauit. ¶ Secun dum argumentum triforme erat. Ad cuius pri mum membrum de elemosynis: quę pauperi bus, pro eorũ suffragijs, precationumq; subsi dijs erogãtur: Respondetur, non esse licitas in pretium eiusmodi subsidij: quod re vera spiri tuale est: sed donantur in ipsorum pauperum alimoniam. Vtrum verò tertio modo, quasi pro locatis operis ad orãdum liceat de mercede pa cisci, aliquis forsitan hæsitaret: quandoquidem cantoribus musici id liceat. At verò hoc affir mare non auderem. Est enim discriminis mul tum. Quoniã musica (vt diximus) nõ est ad fa crorum celebrationem necessaria. In oratione verò non distinguuntur labor, & opera ab ipso spirituali munere. Imò labor est ipsissimũ spi rituale officiũ. ¶ De prædicatoribus autem in dubium euocari non debet, vtrum possint pre tium pro functione ipsa recipere: esset enim a perta simonia, vt de oratiõne modò dicebamus. Neq; est simile de scientia, quę vendi potest. Nam in sciẽtia etiam Theologiã, humanitũs acquisita, non estimatur nisi merũ subsidium

Solutio au thoris.

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Prædicatio nis functio ex duplici capite nequit pretio vendi.

temporale: putã intellectum dirigere, institue re, & illustrare. Munus autẽ prædicationis est nõ solum intellectum illuminare, sed id facere secundum donum Spiritus sancti, atq; adeò se cundum eius gratiam expurgare corda, animosq; que sursum prouehere, diuinoq; amore cõsol idare, & perficere. De quib⁹ idèõ Doctõribus intelligitur verbum illud apostolicũ ad Eph. 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos, alios pas tores, & doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Et ad Rom. 10. Quomodo prædicabunt, nisi mittãtur? Itaq; ex duplici ca pite nequit prædicationis functio pretio vendi: scilicet & quia spiritualis res est, & quia diuina delegatio: quod idèõ officium illorũ spiritua lium numero comprehenditur, de quibus ait Christus: Gratis accepistis, gratis date. Vndẽ glossã super illud ad Timo. 5. Qui benẽ præ sunt presbyteri, &c. Necessitatis est, accipere vnde viuatur: charitatis est præbere, nõ tamen vãnale est euangelium, vt pro his prædicetur. Quocirca, vt de oratione nuperimẽ diceba mus, non potest concionator laborem ipsum prædicandi, & operam, quam infumit proferẽ do verbum, mercede locare: quoniã labor ipse res spiritualis est. Solum ergo potest honestam sustentationem recipere, & pro victu, qui ad la boreni studij sustentandum necessarius est, & pro librorum sumptu. Neq; verò simoniacam labem contrahit, si quando prædicatio non est prorsus necessaria, manul verbũ seminare vbi melius sustentetur. Imò & si illic cõcionari re nuat vbi victum sibi nõ sperat suppeditandũ, culpam non committit. Est tamen semper cauendum scandalum, idq; potissimum mona chis. ¶ Tertium demum membrũ erat de lau dibus diuinorũ officiorũ, tam pro viuũ, quã pro defunctis: de quo satis dictum est. Pretium namque nunquam est licitum, sed sustentatio nis stipendiã, atque alia præterea iura (vt expli cuimus) quasi mercedem operarum, quę non sunt omninò necessaria, sed ad pompam perti nentes. Sed & verbum nihilominus D. Thomæ notandum est: scilicet, quòd non licet pa etum facere, neque mentem habere recipiendi pretium emptoris. Vnde illicita esset, inquit, negatoria illa lex, quòd p̄cessio in funere nul latenus sine certo pretio fieret: quippe qua via præcluderetur nõ gratis eiusmodi pompa sic ret. Atque adeò specimen haberet exactionis: quod quidem (vt diximus) multò esset absur dius in celebratione Missarum. Non tamẽ ha beret eandem absurditatem affirmatoria, con ditionalisq; lex. Vt si quis talem obtulerit

Ccc clemo-

Ad Margi.

elemosynam, talis ei pompa, quæ non est necessaria, exhibeatur. Haberet quippe eiusmodi lex speciem gratuitæ retributionis. ¶ Ad tertium argumentum, quia prælatorum hierarchicas functiones cum doctorum scientia & advocatorum consilijs conferebat: per distinctionem responderetur, quando quidem diversa est ratio. Antistites namque, cæteri que; ecclesiastici præfecti, virtute potestatis sibi commissæ, ratione que; stipendij ad ipsorum sustentationem constituti, obligantur suas administrare provincias.

Quocirca qui pro usu eiusdem potestatis aliquid ultra recipere, non tam pro operis, quas gratis debent, intelligerentur suscipere, quam vendere usum spiritualis gratiæ. Vnde colligit D. Thomas pro nulla dispensatione licitum eis esse quippiam accipere: neque pro hoc, quod vices suas committat: neque pro correctione, aut pro eo, quod non corrigant. Nomine autem dispensationis, non solum legis relaxationem intelligas, vt vulgo verbum sonat, sed omnem etiam spirituales administrationem. Pretium ergo recipere, vt cum aliquo subdito dispensetur in lege, manifestaria simonia est: nam pro causa dispensare, ad spirituales gubernationem attinet: quæ per gratiam fit Spiritus sancti. Est enim pastoris officium, de quibus ait Paulus: Alios autem constituit pastores: & ideo gratis fieri debet, sicut correctio & eruditio. Si autem absque causa fit, iniuriam est, atque eo longè deterior, quod pretio venditur. Neque verò vllus est pastorum tam mentis inops, à minimo usque ad maximum, qui hoc non intelligat. Sed exactiones illas, quæ in dispensationibus fiunt, nescio quo alio modo incurrit. Appellant enim compositiones, & quasi commutationes legis, vt qui à legis vel voti onere excipitur, alterum subeat: ipsi videntur. At verò pretio cum subdito pacisci vt non corripatur, magis esset nefandum facinus: puta cum licentia illi fieret impune delinquendi. ¶ Addit autem D. Thomas licere prælati, dum subditos visitat, statas pro curationes percipere. Non quidem tanquam correctionis pretio, quæ proculdubio spiritualis res est, sed quasi debitum stipendium. In quo quidem verbo duo ipse mihi obseruo. Prius, quæ vera visitationum stipendia ob id censentur licita, quod prælati perse ipsos visitare deberent greges suos, vt vultum pecoris agnoscere possent, & vocem audire: secundum verbum Christi: Ego sum Pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meque: nam alios mitte te qui duntaxat mercedem corradant, nulla erat mercede dignum. Posterior quod hic obserua-

D. Thom.

Visitatiōnū stipēdia tūc licitē percipiuntur cū prælati p se ipsos visitāt & aliud nō habent cōgruā sustentationem.

tationis gratia fuerint constituta, illic præcise videtur purissima conscientia exigi posse, vbi episcopatus non sint nimium pingues: nam vbi decimæ abundant, profectio non est vsque ad totum. ¶ Ad secundum membrum argumenti quod ad scientiam pertinebat, bimebre D. Th. responsum reddit. Qui enim, inquit, officium non suscepit, ratione cuius sibi incumbat alios docere, licite potest pretium suæ doctrinæ percipere, non quasi veritatem, aut scientiam vendens, sed quasi operas suas locans. Cui autem ex officio illud incumberet, si aliquid pretij reciperet, intelligeretur inquit veritatem vendere: & ideo grauitus peccaret. ¶ Locus hic D. Thomæ contra nos stare cuiuspiam forsitan videbitur, qui quæstione præcedenti, contra quam multi censerent, monstrare nitebamur licite posse scientias, artes que; acquiras pretio doceri. Ait si quidem non licere ei recipere pretium pro veritate, aut scientia, sed quasi operas suas locans. At verò potius nobis fauet, tantum abest vt sit contrarius. In primis enim veritatis doctrinam non omnino censet spirituale, aliis neque operas locare liceret (vt de sacramentis, & prædicationibus, & orationibus, dictum est) sed tantum sustentationem recipere. Et tamē doctori etiā ditissimo licet operas ad iustum locare. At qui vbi scientia est excellentior, & qui docet peritior, & luculentior, carius eandem æstimare. Itē, etsi pro veritate dicenda nihil pretij liceat recipere (vt libr. 5. quæst. 8. de teste diximus) eum quæcum mentiri nefas sit, nemini licet nisi verum fieri, aut docere. Tamen pro eadem veritate ex suis principijs eruenda, ac subinde differenda, elucidanda, prælegenda que; & regenda, non dubium quin liceat pretium recipere. Quin etiā (vt supra diximus) etiam si sine vlllo labore id fieri posset, liceret illud vendere. Sicuti si quis alium doceret scribere, aut pingere: quia illud non est spirituale, de quo loquimur, scilicet quod gratis accepimus, vt gratis demus: sed tantum ratione subiecti. Imo verò neque Theologia sic est spiritualis: quoniam et si scripturarum fides, donum sit gratis datum: atque etiam scientia Apostolis ad prædicandam infusa, quam ideo vendere illis nefas fuisset: tamē illam, quam in scholis discimus, humanitus acquirimus. Idem & de advocatorum consilio censendum: vbi certe nihil spiritualitatis vitatur, etiā si ditissimus pretio illud perhibeat in causis agendis. Imo quanuis pauperibus pretium extorqueat, nullam committit simoniam: tamen si præceptum misericordiæ violet. Secus de correctione fraterna, & consilio ad leuandum moerorem afflicti hominis: talia enim officia (porrò quæ per se ad

D. Thom.

Explicatur m. s. Th.

se ad salutem animi referuntur) spiritualia quidem sunt, & ideo gratis impendenda. ¶ Secundum item verbum D. Thomæ, scilicet, quod qui ex officio docere tenetur, non potest pretium recipere. Hostien. super cap. Quia nonnullis. de magist. eousque; protedit, vt sentiat, nemini, qui publico stipendio prælegit, fas esse peculiarem aliam mercedem exigere: hoc autem gratis dictum est. Nihil enim vetat, quominus, qui non tenetur nisi vnā facere lectionem, pro alia pretium recipiat. Sed quod D. Thomas ait, eum pro ipse protinus pandit secundum tenorem dicti cap. Quia nonnullis. nempe quod vbi ecclesia habet canonicatum, aut certum stipendium decretum pro cathedra, ille, qui illam regit, gratis docere obligetur pauperes. Neque tamen contra faciens, vlla ideo simoniæ labe de notetur: sed qui pro facultate, quam facit doctori ad legendum, pretium exigat, à beneficio Ecclesiastico inbutur esse alienus. Ad quartum argumentum, de religionis ingressu, tripartita est responsio. Primum enim constitutissimum est, pro ingressu, hoc est, pro professione, neuti quam fas esse pretium aut exigere, aut offerre. Porro quod religionis cultus res sit spiritualis, ad quam ideo prælati volentes, gratis, gratanterque; recipere debet: vt potest quod illud sit institutum beneficium diuinum. Textus enim extat in cano. Quam pio. 1. q. 2. & in capit. de regularibus. & cap. Quoniam. de simonia. id de claratis. Itaque; spiritualitas per quam in ingressu religionis attenditur simonia, non est inde perpendenda, quod religionis aliquid ex decimis viuatur, & bonis Ecclesiasticis: possunt enim de cimæ titulis secularibus applicari, putà regibus aut ducibus, ad propugnandam ecclesiam: præterquam quod sunt religiosi nullis talibus fruētes decimis, aut spiritualibus oblationibus. Sed ratio spiritualitatis in hoc consistit, quod professio ipsa, & religio institutio Christi est, vt volentes eum sequi, gratis admittatur. ¶ Secundum assertum est, quod vbi monasterium est tenue, nec ad tantum numerum nutriendum sufficiens, nulla est simonia aliquid pro victu, & vestitu recipere. Exemplum qualecunque; possumus in matrimonio ponere. Pro illo namque; quatenus est sacramentum, nil potest vir ab vxore recipere: potest tamen id admittere ad sustinenda eius onera. Ex hoc tertio, fit consequens, neque; esse simoniā si illa inter moniales libentius suscipiatur, quæ ex sua deuotione largas elemosynas monasterio fuerit elargita. Sicut & è conuerso licitum est monialibus temporalia impendere beneficia, secularis ad deuotionem allicere, vt sanctimonialem habitum induant. Tamen si

Hostien.

Ad 4. argu.

non possint pretium dare, vt tale capefant religionis institutum. ¶ Circa secundam conclusionem dubia exurgunt exigua. Primum, vtrum, quando monasterium est locuples, vt possit personas, quæ recipiuntur, alere, simoniacum sit, pretium exigere. Extat enim à parte affirmatiua argumentum, quod cum non alia ratione eiusmodi exactio iusta sit, quam propter monialium alimentum, vbi illud aliunde superpetit, apparet, pretium pro ingressu religionis exigi. Quod quidem argumentum doctores ferè canonici iuris, vt est videre apud Syluestrum, verbo, simonia. §. 1. 5. in eandem affirmatiuam sententiam cogit. Respondetur nihilominus opulentiā monasterij nihil prorsus facere, vt quæ in paupere non erat simonia, sit in diuite. Et ratio est patētissima: nam simonia ex obiecto speciem fortitur: nempe quia spirituale venditur, putà professio ipsa & locus in religione. Si autem illud cauetur, & pecunia non nisi pro victu recipitur, etiam si monasterium illo subsidio nullatenus egeat, poterit quidē esse peccatum auaritiæ, non tamen simoniæ. Sed hoc tantum fatendum est, quod tunc præsumitur simonia: nā si victus est abundans, præsumitur pecuniā recipi pro ingressu, vt probè illic conuincit Sykuest. ¶ Quocirca monasteria ditissima, quæ pauperes recipere, absque pretio renunt, eodemque; ingenti, profectio citra scandalum facere id non possunt: tunc maxime, quando videntur pecuniam recipere, non pro sustentatione, sed alijs de causis: nempe quia puella non est tam bono sanguine orta, aut alia nota infamia, aut deformitate. Hæc enim pretio in conuentu æstimare, vix à simoniæ macula elui potest: atque hoc demum, si conuentus, vt suam amplitudinem, & magnificentiam clariorē reddat, auctiora exigunt pretia.

Primum dubium.

Argumentum.

Solutio.

QVÆSTIO SEPTIMA, De simonia in sacerdotijs, ac dignitatibus conquirendis.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 100. art. 4.

ARTICVLVS I.

Utrum pro sacerdotijs, atque alijs præbendis, quæ spiritualibus sunt annexa, liceat pretium percipere.

CCC 2 POS

POST QVAM DE rebus spiritualibus, putà de sacramentis, deque alijs spiritualibus actionibus disputatum est, subsequitur, vt rationem simoniæ circa sacerdotia, præbendasque, ac dignitates, quæ eisdem functionibus mancipantur, examinemus. Apparet enim istorum mercatum nulla fordescere simoniæ macula: quoniam si hæc emere, aut vendere, simoniam esset, eò vel maximè, quòd sunt spiritualibus actionibus coniuncta: sed hac ratione nullam rem temporalem liceret vendere: quia cum omnia temporalia mudi fuerint propter spiritualia condita, cuncta cèsentur spiritualibus annexa. ¶ Secundo: Sacrorum vasa, sacretèq; vestes, inter ea, quæ spiritualibus cònectuntur, connumerantur: calicem autem ad occurrendum Ecclesiæ necessitati vèdere licet, & sacras vestes: ergo liceret etiam Pontifici Maximo, vbi Ecclesia graui premitur necessitate: episcopatum, aut quoduis aliud sacerdotium, pretio conferre: dummodò còferretur digno. ¶ Tertiò arguitur: Inter spiritualibus annexa ascribuntur ius sepultura, ius patronatus, & secundum antiquos ius etiam primogenituræ. Eo qd tunc ius sacerdotale erat illi coniunctum. Sed Abraham emit ab Ephron speluncã duplicè, vñ sepulturam, vt Genes. 23, memoriæ proditum est: & Iacob à fratris suo misera lenticula ius emit primogenituræ, vt eodem libro, capit. 27, legitur. Ius præterea patronatus transit cù re vendita, & in feudum conceditur. Itè decimæ quibusdam sunt regibus, ac militibus concessæ, à quibus rursum & redimi possunt. Dein de & prælati præbendarum fructus, quos alijs conferunt, in tempus retinent: vt Papa medietatem annatis: etiam si præbendæ spiritualibus sint annexæ: ergo sacerdotiorum mercatus in vitium simoniæ minimè impingit. ¶ In contrarium autè facit canõ Paschalis Pontificis summi. a. quæstione tertia, cap. Si quis obiecerit, cuius verba sunt: Quisquis eorum venderit alterum, sine quo neq; alterum prouenit, neutrum inuenditum derelinquit. Nullus ergo emat Ecclesiam, vel præbendam, vel aliquid Ecclesiasticum: vt pote sine quo spiritualis actio non prouenit. Hæc ibi.

Argumēt.

z. Argum.

s. Argumē.

distinctio.

OST QVAM DE rebus spiritualibus, putà de sacramentis, deque alijs spiritualibus actionibus disputatum est, subsequitur, vt rationem simoniæ circa sacerdotia, præbendasque, ac dignitates, quæ eisdem functionibus mancipantur, examinemus. Apparet enim istorum mercatum nulla fordescere simoniæ macula: quoniam si hæc emere, aut vendere, simoniam esset, eò vel maximè, quòd sunt spiritualibus actionibus coniuncta: sed hac ratione nullam rem temporalem liceret vendere: quia cum omnia temporalia mudi fuerint propter spiritualia condita, cuncta cèsentur spiritualibus annexa. ¶ Secundo: Sacrorum vasa, sacretèq; vestes, inter ea, quæ spiritualibus cònectuntur, connumerantur: calicem autem ad occurrendum Ecclesiæ necessitati vèdere licet, & sacras vestes: ergo liceret etiam Pontifici Maximo, vbi Ecclesia graui premitur necessitate: episcopatum, aut quoduis aliud sacerdotium, pretio conferre: dummodò còferretur digno. ¶ Tertiò arguitur: Inter spiritualibus annexa ascribuntur ius sepultura, ius patronatus, & secundum antiquos ius etiam primogenituræ. Eo qd tunc ius sacerdotale erat illi coniunctum. Sed Abraham emit ab Ephron speluncã duplicè, vñ sepulturam, vt Genes. 23, memoriæ proditum est: & Iacob à fratris suo misera lenticula ius emit primogenituræ, vt eodem libro, capit. 27, legitur. Ius præterea patronatus transit cù re vendita, & in feudum conceditur. Itè decimæ quibusdam sunt regibus, ac militibus concessæ, à quibus rursum & redimi possunt. Dein de & prælati præbendarum fructus, quos alijs conferunt, in tempus retinent: vt Papa medietatem annatis: etiam si præbendæ spiritualibus sint annexæ: ergo sacerdotiorum mercatus in vitium simoniæ minimè impingit. ¶ In contrarium autè facit canõ Paschalis Pontificis summi. a. quæstione tertia, cap. Si quis obiecerit, cuius verba sunt: Quisquis eorum venderit alterum, sine quo neq; alterum prouenit, neutrum inuenditum derelinquit. Nullus ergo emat Ecclesiam, vel præbendam, vel aliquid Ecclesiasticum: vt pote sine quo spiritualis actio non prouenit. Hæc ibi.

tia habere Ecclesiastica, quod cum clericali officio coniunctum est: de quo utique annexionis genere, statuitur prior conclusio. Neutiquam id, quod hoc pacto spiritualibus annexatur, est pretio vendibile. Imò eiusmodi venditio esset simoniaca. Et ratio est clara iuxta tenorem citati canonis. Nam cum eiusmodi temporale sine spirituali non transeat, dum illud venditur, spirituale coniunctum vèditur. ¶ Alio verò modo id, quod temporale est, spiritualibus est còiunctum, in quantum ad huiusmodi spiritualia ordinem habet, cuiusmodi est ius patronatus, vt pote cuius munus est clericos ad Ecclesiastica sacerdotia præsentare. Et vasa, vestimenta; sacrorum vsui destinata: de quibus posterior adhibetur conclusio. Illa, quæ hoc pacto ad spiritualia referuntur, nulla est simonia vendere: dummodò non quatenus sacræ sunt, vendantur, sed quatenus res quædam. Probatur contrario modo: nã cum temporalia hæc nihil spirituale præsupponant, transire in alterius dominium possunt, qui nihil habeat spiritualitatis: vt si quis secularium villam emat, cui ius patronatus annexum est. Et si calix in massam argenti refundatur, & formã perdat, potest in alterius transire dominium, qui ex eadem massa potest profanum vas fabricare. ¶ Circa priorè conclusionem dubium emergit, tum qd subobscura est eius ratio, tum etiam quòd nec satis videtur solida, quare ad luculentiorem eius explicationem inquiritur, quo iure emptio, venditioque præbendarum, seu simoniaca sit vetita, vtrum solum Ecclesiastico, an verò diuino. Nã est quæstione. 7. de simonia in genere similem quæstionem disputauerimus, vbi vèditionem sacramentaliũ actionũ decusum est iure diuino esse simoniam: nihilominus de præbendarum, dignitatumque mercatu non est tam comperitum. Apparet quippe huiusmodi simoniam solo humano & pontificio interdici: nam sacerdotia hæc nihil aliud sunt, quàm decimarum fructus, quæ quidè res sunt merè temporales: ergo non obstante quòd sint spiritualibus annexæ, possunt ab illa spiritualitate semoueri, & vendi: sicuti calicis materia, dummodò consecratio non vendatur, vendibilis est. Mox & si decimarũ substantia iure diuino sit spiritualibus functionibus addicta, quota nihilominus (vt supra nõstratum est) iure humano est constituta: poterit ergo Papa si sacerdotiũ valet centum, ius medietatis vendere, alteramque Ecclesiæ relinquere. ¶ De hac quæstione inter pretes canonici iuris in diuersas sententias dissecantur: quas Caieta, quodlibet. 1. q. 9. ad tres reducit. Prima enim, eadèq; extrema est, huiusmodi

Cõclusio.

Postrematõ conclusio. Probatio.

Lubium.

Non omnis clericatus vique ad primam tonsuram est de iure diuino.

Probaturõ pinto Caiet.

Caietanu

modi

modi simoniam in vniuersum esse de iure humano, quæ ortum habuit ex glossa in capit. ex parte. de off. deleg. 1. quam illic Antonius de Butrio, & Cardinalis capit. 1. de simonia. cõprobant. Secunda, per aliud extremum est, omnè esse prohibitam de iure diuino, quam D. Thomas docere hic videtur. Et tertia est Panormitani eodem cap. 1. de simonia: & rursus in sua repetitione, super cap. extirpadæ. de præben. vbi ait, venditionem præbendæ, cui annexa est ordinis administratio, vel clauium executio, si moniam esse de iure diuino: quia id, cui annexatur, eodè iure est spirituale. Venditio autem præbendæ, quæ nõ est talibus ordinibus sacris mancipata, tantum est simonia de iure positiuo: quales utique sunt illæ, quæ administratio nibus hospitalium destinatae sunt. Caiet. verò hoc solo ab hac tertia Panormitani opinione differt, quòd ait, non solum illam præbendam, quæ annexa est, executioni ordinis sacri aut clauium, iure diuino ad simoniam pertinere, si vendatur, verum & illam, quæ annexa est cui cunq; clericatui, citra sacros ordines, putà primæ tonsuræ, aut minoribus ordinibus. Et ratio eius est, quia clericatũ, inquit, est de iure diuino sanè cum omne clericale officium in spiritualibus actibus cõsistat, etiam prima tonsura. ¶ Arbitror autem istarum opinionum suo singulas cõdimèto opus habere. In primis quòd ait Caieta, omnem clericatum, vsq; ad primã tonsuram, esse de iure diuino: non est adeo probabile, quin contrariũ sit probabilius: imò plurimis certum, vt in. 4. Sententiarũ disputatur: quando quidem nõ sint de sacerdotis essentia: Sed nihilominus indè non colligitur opinio Panormitani, quòd nulla venditio præbendæ, quæ non est mancipata functioni ordinũ maiorum, aut clauium, sit simoniaca iure diuino. Imò cum Caietano crediderim, satis esse, vt sit annexa simplici clericatui: non quidè propter eius rationem, sed quòd quauis minores ordines sint de iure positiuo, nihilominus postquã re vera sunt res sacræ, vendere ius præbendæ illis addictæ, est contra ius naturæ: atque adeò diuinum: sicuti de calice, & ara, dictum supra est: quæ quidem res licet iure positiuo sint sacræ, vendi tamen pluris, ratione cõsecrationis, nequeunt, quin sit simonia cõtra diuinum ius. Prima autem opinio glossæ citatæ capituli. Ex parte, nullam vim in contrarium habet: nam in cap. illo nulla fit mentio simoniæ, sed hoc solum habetur, quòd si quidam Archidiaconus renũtiare suæ vellet præbendæ, daretur certæ personæ: vnde infert glossa, quòd si in alterius fauorem renũtiaret, aliàs non renuntia-

turus, esset simonia de iure positiuo. In qua glossa duplex est peccatũ. Primum, quòd saltem asserit: imò dummodò fiat de cõsensu Papæ nulla est simonia: nam talis est vniuersalis visus. Secundo inde inferre, venditionẽ præbendæ esse simoniã de iure positiuo, nullã habet apparentiam. Quauis neque hoc in glossa habeatur. ¶ Igitur quò ad declarandam vim rationis huius prioris conclusionis descendamus, fundamentum eius est, quòd præbendæ, & sacerdotia ex decimarum fructibus sunt constituta. Decimæ autè iure diuino, & naturali, nulla alia ratione imperatæ sunt, quàm vt sint stipèdia, alimenta; clericorum pro spiritualibus functionibus. Quo circa conferre alicui præbendam, non est solum conferre illi fructus: nam eiusmodi fructus laico possunt vendi: sed conferre ius decimarum: quod quidem est Ecclesiasticum, atque adeò spirituale, quandoquidè suo iure instituto propter munus Ecclesiasticum exiguntur. Et hic est sensus canonis Pontificis citati, scilicet, qd vendita præbenda, venditur res ipsa spiritualis, putà ius ipsum clericale. ¶ Quod siq; contrariũ sic nos coarguat, saltem illi, qui iam est sacerdos, non esse simoniam, sacerdotium emere: nam eo vel maximè quòd cum præbenda simul acquirit ordines, quibus annexa est. Sed hoc non, quia iam erat sacerdos. Et faciamus esse præbendam, quæ nõ habeat animarum curam: nè dicas tunc illam spiritualitatem acquirere. Item confertur non nunquam ex dispensatione præbenda puero, anteq; ordinetur: ergo cum illa nihil spirituale transit, atque adeò vendi potest. Respondetur (vt dictum est) ipsissimũ ius petendi decimas esse spirituale: & ideo siue ille, cui cõfertur, sit clericus, siue futurus sit, semper vèditur spirituale. ¶ Quid autem de fundo præbendæ mancipato? Ille enim non est pars decimarum. Respondetur quòd vendi non potest cum illo Ecclesiastico titulo: vt, scilicet, clericali iure possit emens eodè fructus recipere: potest tamen ab illo sacro titulo emancipari, & vendi: sicut materia calicis, seclusa consecratione. ¶ Vnde prius superiorum argumentorum, nullius erat raboris: nam emere præbendam, non est tantum emere fructus, sed ius spirituale. Ad posterius autem de decimarum quota, quæ solo Ecclesiastico iure videtur constituta, respondetur: & est notanda solutio, quòd eiusmodi pontificia sanctio non est per se alia distincta à diuino iure, quo precipitur decimarum substantia, sed est ipsius determinatio, & moderatio. Quemadmodum, Ecclesiastica præcepta de celebrandis his, illis ve festis, & de annuali confes-

Duplex peccatum glossæ.

Fundamentum prioris cõclusionis

Obiectio.

Solutio.

Scrupulus Solutio.

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

fione, nihil aliud sunt, quam determinationes diuini iuris. Et ideo non solum vendere ius decimarum in totum cum titulo clericali, verum & quo ad quotam, est simonia contra ius diuinum. ¶ At verò non negamus quin aliqua sit simonia de iure positio: nempe quæ non est prohibita, quia mala: sed mala, quia prohibita: vt habet eadem glossa: putà quando præbenda non est annexa clericali muneri, sed alijs officijs: vt pote hospitalium seruitio, sicut sacrorum æditus, Ecclesiæ ve œconomo: vt quæst. 4. ar. 4. declarauimus: nam eiusmodi munera, & officia, non sunt propriè spiritualia: sed sola pontificia lege eorum veditio est inhibita: vt patet cap. Saluator. 1. quæst. 3. ¶ De præbendis autè quas præstamas vocant, audio aliquos hæsitare, an sint merè spiritualia. Haud tamen est cur in litem euocentur: quoniã non sunt vt pèfiones quæ sine titulo cõferuntur. Imò habent verum titulum. Et cum ille nõ sit sæcularis, sequitur, quòd sit clericalis, ac perindè spiritualis. Quod enim aiunt sola ratione studij esse subductas à communi decimarum cumulo, non habet in iure fundamentum, neque huius veritas liquet: sed à quibusdam configitur. Quare in re dubia standum est iuri decimarum communi, videlicet vt eiusmodi titulus, spūalis sit. Quare ambigere non possum, quin eiusmodi titulus obliget ad persoluendum diuinum officium: atque adeò emptio & venditio ipsius simoniam proculdubio germinat. Secus de alijs titulis secularibus, quales habet seculares principes, & reges ad decimas: vt statim articulo sequenti patebit. ¶ In calce demum quæstionis cõmendandum memoriæ est, tunc duntaxat simoniam pullulare, cum quippiam quasi pretium confertur. Nam vt bene ait Caieta. in Sūma, in verbo. Simonia. cum multis rationibus, ac modis quippiam cõsueuerit tēporale, dum spirituale recipitur, retribui: scilicet, vel p modum sustentationis Ecclesiasticorum ministrorum (quam supra dixim⁹ esse necessariam) vel per modum liberalis honestatis ad gratiã vel referendam, vel ineundam: vel fortè quasi ex lege ob laudabilem cõsuetudinem: atque alijs præterea modis nullus simoniam procreat, nisi quippiam per modum pretij repēdatur. Neque vice versa eum, qui spirituale confert quicquam retributionis quouis aliorum modorum expectans, simoniacus sit. Imò verò etsi antequam illud cõferat, illud postulet, quod ex lauacabili, & firmata consuetudine ei debetur, vt litem caueat, quam pōst ad recuperandū timet, vllam contrahit simoniæ labem. ¶ Postrema denique dubitatio sit, vtrum saltè ad redimen-

Præbendæ
quas præstamas
dicuntur
spūales sūt
& obligant
ad persoluendū
diuinū
officium.

Dubium:

dam vexationem, liceat temporale, pro præbenda largiri. Arguitur enim à parte affirmatiua ex superiori decisione, qua assertum est, nullam esse simoniam ad redimendam vexationem pro baptizãdo paruulo iam iam animam exhalaturo, pretium porrigere. Cum enim sacramentum maiorem habeat spiritualitatis rationem, quàm præbenda, videtur, vt pro ipsa sit etiam licitū. Respondetur nihilominus sub distinctione, vexationē redimere, duobus modis vsu venire potest. Vno modo (vt diximus) cum quis per vim, aut fraudem impeditur præbendam petere: vt si quis te vi detineret, ne ad competendum canonicatum pergeres: aut si timeres aliquem falsa de te sparsurum, vt tuam electionem impeditret: & hoc licitum est pretio redimere: quando quidem quicumque idoneus tale habet quæsitum ius. Alio modo, si quis putaret, præ alijs candidatis, dignitate polere, & ideo putaret iniuria ab electoribus pati contra suum honorem, si non eligeretur: & idcirco electoribus, aut alio intercurfiori, pretiū porrigeret. Et hoc proculdubio non licet. Nam etsi quisq; ius habeat petendi, non tñ parius habet vt eligatur. Sed hoc debet manere in libero arbitrio eligentium. Quare caueat prudentissimus quisq; hoc sibi palliamentum prætexere: esset enim vera emptio spiritualis. Secus autem de baptismo in extrema necessitate, in quo casu paruulus ius habet vt baptizetur propter sacramenti necessitatē. Quod quidem acquisitum ius respectu præbendæ nemo habet. Præterquam quòd nemo non fallitur, dū de propria idoneitate iudicat. Neque polliceri liceret pensionem super futuram præbendam: etiam si exprimeret de cõsensu Papæ. Totum enim hoc esset, tēporali spirituale cõmmerciare. Secus in permutationibus, aut resignationibus. Possum siquidē ego permittere pensionē super beneficium, quod in meum fauorem resignas: vt statim articulo sequenti patebit.

Primi capitalis argumenti dilutio subofensa apud D. Thomam apparet: concedit namque temporales omnes possessiones, spiritualibus, sicut fini, annecti. Nam vt corpus, propter animam, ita tēporalia propter spiritualia, condita sunt. Colligit autem inde vendi posse, nõ tamen eorum ordinem, quem habent ad spiritualia. Quod est dicere: Sicut quisq; seculariū sua vendere potest, quia illa non vendit, quatenus ad spiritualia referuntur, sed quatenus in vsu humanum assumuntur: ita & sacerdotes fructus suarum decimarum vendere possunt: ordinem tamē ad spiritualia, putà ius decimas

Solutio:

Ad 2. argu:

Libri Noni, Quæstio. 7.

Ad 2. argu. percipiendi, quatenus clericali functioni mancipantur, vendere, si monia est. ¶ Pari modo respondetur ad secundū, vasa sacra, quatenus res materiales sunt, vendi posse: consecrationem verò nequaquam. Si autem vendantur in profanos vsus, pro Ecclesiæ, vel pauperum necessitate, tunc aut infringi, aut estundi debet, vt desinant esse sacra. Si autem vna ecclesia vendat alteri ad sacrum vsu, potest quidem sine fractione, dummodò nihil, pro consecratione recipiatur. Et idem est de vestimētis. Etenim per dilacerationem possunt perdere formam, & tunc vendi, etiam in vsu seculares. ¶ Tertium verò argumentum plura habet membra. Primum despelunca Abrahæ, quam emit in sepulturam ab Ephron. Ad quod bisariam D. Thomas respondet. Primo, quod forsitan terra illa nondum erat in sepulchrum dedicata: quare neque vlla fuit simoniæ culpa, illam emere: sicut neque vlla est, solum emere profanum, vbi cõmeterium extruatur. Præsertim tamen solutionem alteram: nempe quòd cum etiam apud gentiles officium sepulturæ religio esset si Ephron speluncam, quæ in sepulturam destinata erat, pretio vendere intendebat, simoniæ contagione infectus fuit: non autem iustus Abraham, vt qui non intendebat nisi terram emere communē: aut vexationem redimere. Quamuis neq; Ephron apparet nisi gratis obtulisse eam, neq; verò Abrahā, nisi pretiū gratis retulisse, quanto terra æstimaretur. Vbi id (quod. q. 5. dicebamus) annotandū est: nempe apud infideles quadantenus illis seculis rationē rei spiritualis viguisse, ac perinde simoniæ notam. ¶ At verò cum nõ esset tunc talis temporū consecratio, qualis est modò, dubium restat vtrū apud nos loca cõmeterij sepeliendū mortuis pretio vendere, sit simonia. Apparet enim id iure prohiberi, cap. Abolendæ. de sepulturis, & cap. qui in Ecclesia, de simonia. Et ratione id ipsum cõfirmatur: nã ius sepeliendi mortuos ad religionem attinet: si ergo illa de causa gentilibus nefas erat sepulchra vèdere, maiori ratione erit & nobis, vt qui cõmeteria consecramus, aut benedicimus. Imò apparet esse simoniam de iure diuino, & naturali: nam eodē iure religio virtus est. ¶ Nihilominus respondetur per hanc distinctionem. Vt officium sepeliendi mortuos, quantum ad id, quod necessitatis habet, nequit citra simoniæ labem vendi, vt supra, propter hanc modò factam rationem, constitutum est: ita & pro loco necessario in cõmeterio pretium exigere, simonia esset: vt potè si clerici nullo loco sacro vellet mortuum humare, nisi pro terra aliquid pendere-

Ad 2. argu.

Ad 3. arg.

D. Thom.

Quæstio.

Ratio dubitandi.

Responsio.

Ad 2. argu:

tur: nam profectò eadem est ratio officij sepeliendi, & necessarij soli: quando quidem religio Christiana est, vt cadauera in cõmeterio recõdantur. Et hoc est quod ait S. Thomas etiam apud gentiles fuisse simoniacū. At verò si quis honoratiorem locum in Ecclesia, ceu pompā non necessariam affectat, nõ profus simoniæ condemandus est, si aliquid pro illo loco ad Ecclesiæ fabricā exigatur, sicut de superfluis pompis supra diximus. Vnde vbi talis viget cõsuetudo, quæ iam est pro lege recepta, citra scandalum potest taxatus nummus postulari. Quare sententia Hostien. super. c. Audiuimus. de simonia. negantis licitū esse iniuriã di pacatum, nõ est necessaria. Quoniã ne vera si nihil pro consecratione aut benedictione loci recipiatur, sed vèdatur terra, sicut materia calicis, nihil illic spirituale venditur: sed humanus, tēporalis que honor: dummodò scandalum caueatur. Quemadmodū & loca in Ecclesia honoris gratia ad sedendum certis prosapijs destinata esse consueverunt. Quamuis diffidentū non sit, quin isti honoris tituli in locis sacris iniuriã affectati, deformem habeant vanitatem. ¶ Ad capitula verò citata respondetur, nihil aliud prohibere, quàm ne id vèdatur, quod est de necessitate sepulturæ, compulso scilicet pacto, vt non sepeliatur, qui terram non emerit. ¶ Ad historiam autem Iacob respondetur, nequaquam simoniam commississe pro eo, quod diuinitus indultū illi fuerat ius primogenituræ, atque adeò sacerdotij, secundum illud Malachia. 2. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Esau. verò, quem idem mysterium celatū erat, peccauit vendens: secundum Apostolum ad Hebr. 12. Ne quis fornicator, aut profanus, vt Esau, qui propter vnam escam vendidit primitiua. ¶ Haud tamen responsio hæc omnem lectori dubietatem eximit. Primum enim non constat, tale mysterium, quod Esau opertum erat, apertum fuisse Iacob. Mox, etiã si ei fuisset notum, non ideo eluitur à culpa: tum propter inhumanitatem reuerti indigentis fratris porrigere pulmentum: tum quod Esau ad peccandum induxit, cum ipse non esset, ad modum vsurarij, paratus vèdere. Imò cum iure naturæ bona fide possideret primogenituram, nullatenus vexabat Iacob: quare non est excusatio legitima dicere redemisse suã vexationem. ¶ Ad horum primum respondetur, ex textu sacro colligi, Rebecca innotuisse mysterium, aut nutu patris, aut alio diuino modo. Aliàs nunquã id persuasisset nato suo minori, dicēs: Super me sit, fili, ista maledictio. Quare ratione & Iacob id ipsum intellexit. Et ideo iure

Resatur
Hostienis
sententia.

Iacob emen
do primoge
nituram ab
Esau. simo
niã non cõ
misi.

i. Obiectio:
Secunda.

Ad primam
obiectionē:

ino vsus est. Dicens enim: Vede mihi: idem in tellexit, quod, da quod mecum est. Nec tenebatur mysterium fratri suo reuelare: quia tunc ille fraternae suasioni non acquieuit. Quocirca licet non esset idem Esau paratus vendere, non idcirco censetur Iacob eum induxisse. Na qui iure suo vitur, neminem inducit. Quare cum alter possideret alienu, bene dicitur, ipsum Iacob vexasse, postquam alia non pateret ei via recuperandi quod suum erat, ac perinde Iacob redemit vexatione suam. Præterquam qd Esau non necessitate, sed gula affectabat teticulam, qua ratione Iacob ab inhumanitate defenditur.

¶ Ius patronatus vendere simonia est.

¶ Decimarum prouentus vbi possunt.

¶ Argum. 2°.

¶ Solutio.

¶ De iure autē patronatus, vt extrā, eodē titulo patet: perinde ac de re spiritali censendum est: ita vt simonia sit illud per se pretio videri: sed transit cum villa, aut castro, cui est annexum. Quocirca qui villam vendit, neutiquā propter ius patronatus potest auctius pretium exigere. ¶ Circa aliud membrum de decimis, primo notandum est, duo in ipsis considerari: nempe fructus, ac prouentus, quæ res sunt mere temporales: & idē (vt dictum est) vbi possunt, vt patet de publicanis, qui cōstituto pretio, cosidē fructus mercantur. Et hoc est, inquit D. Thom. quod Papa concessit secularibus dominis, ac principibus. Quæ ratione Regi nostro concessē sunt tertias, in bellorum subsidū, contra infideles. Secundō notandum consideratē est ius spirituale illas petendi: & hoc laicis indulgeri non posse: quoniam est ius sacerdotale. ¶ Contra hoc autem est argumentum, qd Rex, & quicunq; secularium habent huiusmodi decimas, quales sunt, qui Tepliariorum bona possident, idem ius habēt eas petēdi, quod clerici ipsi. Na Rex ex communi decimarum cumulo tertias capit: & alij domini totas decimas, perinde atque episcopi. Imō ipsi sunt, qui paracio suam consignatam sortem tribuunt. Ad hoc bifariam responderi potest: Primō qd recipiunt nomine Papæ. Secundō ad rem accommodatius, quod Papa, cum decimarū partem principibus adiudicat, illas sub seculari titulo, puta defendendi Ecclesiam, constituit. Et idē principes ius quidem habent petendi, nō tamen spirituale, quod tantum D. Thomas negat posse concedi laicis: sed ius seculare, quod ipsi possunt alijs vendere, & ceu alia secularia bona quomodocunq; distrahere, & alienare. ¶ Ad vltimam deniq; particulam respōsionis perpendenda est solutio D. Thomæ: videlicet, quod si Papa ante beneficiorum collationem ordinauerit, particulam pro sua iusta sustentatione, aut pro alijs pijs vsibus, adimendam, rectē id quidem potest. Sed nota, ordinauerit,

id est, communi, & æqua lege sancierit, pro causa iusta: nam profectō si pro libito absque lege id fecerit, suspectum est. Et hac ratione lege in Hispania recepta, & in alijs nonnullis prouincijs constitutum est, vt à natis, hoc est, à tempore, quo quis obtinet sacerdotium, dimidiatos fructus illius anni soluat. Et possēt, si necessitas ingrueret (vt supra diximus) decimas decimarum sibi retinere, si modō illa ratione reliquæ omnes exactiones: & compositiones extinguerētur. Sed id maxime notandum, quod D. Thomas subdit: Si verō enim, inquit, ab eo, qui beneficium confert, præter positam antea legē requirit aliquid sibi exhiberi de fructibus illius beneficii, idē est, ac si aliquid minus ab eo exigeret: & ideo non caret vitio simoniæ. Quam quidem sententiam ego mihi plurimum obsequor in cōfirmatione nostræ, quæ libr. 3. de pensionibus declarauimus. Quæ admodum enim non potest pro se Papa pensiones iniungere, ita neq; pro alijs: nisi tanquā stipendium pro officio, & obsequio, seu spiritali, seu seculari: quod Ecclesiæ est cōmodū. ¶ Quod si quis cōtrarius sic arguat: Quicquid alteri concessio Papæ conferri potest, sibi ipse valet applicare: quādoquidem ipse est bonorum Ecclesiæ dispensator: potest autem commutans, aut renuntians, eius autoritate pensionem sibi retinere: ergo eandem potest sibi, & Papa adiudicare. Respondetur, fallaciam in argumento latere: nam etsi autoritate pontificis cōmutanti, ac renuntianti concedatur pensio, non est tamen eadem causa in ipso pontifice, vt sibi retineat, quandoquidē ipse non est præbendæ dominus, velut ille, qui cōmutat, aut renuntiat: sed duntaxat dispensator: qui idē debet suā pro iusta causa interponere auctoritatem.

Obiectio.

ARTICVLVS II.

Utrum præbendarum permutatio, absque simonia fieri possit.

PRæbendarū permutatio, earū venditioni affinis est: & idē queritur an absq; simonia fieri possit. Arguitur. n. à parte negatiua. Primū ex glossa supra citata, capit. ex parte. i. de officio delegati. vbi habetur, quod si quis in gratiam alterius, sacerdotium renuntiauerit, aliās non renuntiaurus, simonia committitur contra ius humanum: cum ergo vniuersæ commu-

¶ Argum. 1°.

¶ Argum.

¶ Argum. 2°.

¶ Conclusio.

¶ Conclusio.

tationes illo pacto fiant, simoniam redolent. ¶ Secundō arguitur: Si eiusmodi permutationes iure essent permittæ, sequeretur, quod liceret, dum ex illor, pro pinguiori, commutatur, tantam retinere pensionem super pinguiori, quanto excessu alteram superat. Id autem falsum esse sic monstratur: quod tunc pariter sequeretur, si vna nullus haberet fructus, sed tantum personalem titulum, altera verō fructibus abundaret, posse quantitate pecuniæ refusa, quanti sunt fructus illius diuitis, fieri permutationem: nam quod de parte permittitur, non est cur de toto interdicitur: & tamen contractus iste emptio videtur esse præbendæ. ¶ Tertio potissimum arguitur: Si tales permutationes iuri essent consonæ, consequens inde fieret, vt eiusmodi pensiones possent numerata pecunia æstimari, & redimi: vt annua pensionum ducentorum. i. o. octoginta, aut. i. o. o. numeratis redimeretur. Conclusio tamen si vera est, aditum vendendis sacerdotijs patefacit. ¶ In contrarium est cap. Quæsitum. de rerum permut. vbi solum vetatur permutationes cū pacto sine licentia episcopi: conceditur tamē episcopo facultas, easdem faciendi: quod quidem non concederetur, si simonia esset. ¶ Ad quæstionem iuxta argumentorum numerum tribus conclusionibus respondetur. Prima. Resignatio præbendæ in manus legitimi Antistitis in fauorem alterius designatæ personæ, & non aliās, si non aliud interueniat pactum, siue fiat per modum permutacionis, siue per modum simplicis renuntiationis, nullam habet rationem simoniæ, neq; iure diuino, neq; iure humano. Conclusio hæc supra à nobis cōtra citatam glossam asserta est. Quod si glossam subglossaueris, quod id sentiat, quando renuntiat, aut cōmutatio fit sine licentia Papæ, aut prælati, inanis tunc esset, vt q. 5. diximus. Nam cum nemo possit præbendā dimittere, nisi in manibus prælati, cuius est beneficia cōferre, neque autoritate priuata alteri adiudicare, illa nō esset simonia nisi fortē mentalis, quia nihil fieret. Quod autem cum illa conditione renuntiare, nulla sit simonia; patet manifestē: quoniam cum prælato sacerdotiorum collatio incumbat, nullo prohibetur iure in eius arbitrio ponere, si voluerit conferre Petro: qd si noluerit, aliter ille, qui iure possidet, non renuntiat. ¶ Secunda conclusio: Commutare præbendas cū pacto, nisi in pacto ponatur, cum consensu Pōtificis, simonia est: vt, verbi gratia, si duo de commutatione paciscantur, & qui minore præbendam habet, alteri polliceatur pensionem: Papæ autem non refe-

rant, nisi simplicem commutationem, neque ipse eandem pensionem cōcedat, simonia est apertissima: & tamen apud idiotas frequētissima. Et pariter, si quis nō per viam permutacionis, sed simpliciter renuntiat in fauorem alterius, non reuelando Prælato pensionis pactum quod inter eos interuenit. Est autem simonia de iure positio. Nam commutare præbendas retenta pensione, non est iure diuino prohibitum, sed pontificio: vt patet in capit. Ad quæstiones, de rerum permutacione. Sed fieri nequit, nisi consentiente prælato, vt illic patet, & cap. citato. Quæ situm. Quare dum Papa non concedit pensionem illam, reputatur vt pretiū commutationis. Ac perinde profectō crediderim talē collationem, etiam si à Papa, pactū ignorante, fiat, non teneri. Quod si pactū contractus diuinū intercesserit, scilicet, vt quis pro tali renuntiatione pecuniam numeret, tūc nec Papa dispensare absq; culpa posset, vt tali modo fieret renuntiatio. Quare qui illo modo præbendam obtinuit, in habilis fiet ad possidēdi, nisi postea pacto pro infecto, habito, Papa, qui solus potest, eum idoneum redderet, & habilem. Adde, pensiones, vt habet mos Romanus, nullum prælatum, Papa inferiorem, cōstitui valere, neq; in permutacionibus, neq; in simplicibus renuntiationibus. Quod autē eiusmodi pensionum pacta in commutationibus assensu eiusdē Pōtificis fieri possint, expressē habetur cap. citato, ad quæstiones.

Nullus prælatus Papa in superioribus pensiones constituitur valet.

In præbendis cōmutatis dignitatis etiam nullæ habet præbendam.

¶ Est tamen excessus Christianæ cautēdus. Audio namq; in huiusmodi cōmutacionibus, non solum fructuum quantitatem æstimari, verum per se etiam honorem, & dignitatem sacerdotij: vt cum archidiaconatus, aut decanatus illi stris ecclesiæ pro simplici præbenda permutatur, etiā si fructus pares fuerint, alia insuper pensio pro dignitate exigitur, quod quomodo fieri possit, nō video: quippe cū dignitas res spiritalis sit: & in dicto cap. proximē citato, expressē caueat, ne misceatur permutatio dignitatum cum compensatione fructuum, sed per se simpliciter sacerdotiū pro sacerdotio, & dignitas pro dignitate permutetur, absq; aliqua resolutione pecuniæ: & seorsum fructus pauperiorum res ad ditiorum æqualitatem compensentur. ¶ Præterea & fructus oēs pro pensione statuerent, præcipuē in sacerdotijs habetibus annexū seruitium, atq; omnium potissimū incuratis, nescio quis probet, nō solum quod iure cautū, sit ne pensio tertiam fructuum partē exuperet, verum quod diuino iuri, & naturali aduersetur, vt quis seruitio sit, absq; vilo stipendio, ad dictus. Quare pro minori absurdo duco, vt quis duo sacer-

Iniquum est in sacerdotibus habentibus annexū seruitiū. si fructus omnes pro pensione statuerent.

dotia cum animarum cura retineat, quam ut alterum, retētis fructibus, relinquat. Nam qui duo habet, potest alternatim ambo visitare, & eleemosynas suis parocianis distribui: qui vero fructibus beneficium expilat, in causa est, ut qui titulum habet, neq; curam possit gerere animarum, neq; eleemosynas facere. Nam cū cogatur victum aliunde querere, quo modo functioni suae adesse potest? ¶ De tertio membro quaestiois, quod argumento tertio tactū est, putā de redemptione pensionum, variē à doctoribus opinatur. Caiet. namq; in opusculo. 6. responsum, quaest. 10. in vniuersum affirmat perpetuas pensiones numerata pecunia redimi posse: alij vero recentiores, quorū est Ioannes Maior, in. 4. distinct. 25. quaest. 5. in vniuersum negant. Varietas autem haec, ex fundamentorū diuersitate, suboritur. Caietan. enim censet, pensionem esse rem merē temporalem, solos, scilicet, fructus respicientem. Alij vero censent ius pensionum esse clericale, ac perinde spirituale. ¶ Inter has ergo opiniones statuitur tertia conclusio: Pensiones functionibus spiritualibus adincedat, ne utquam redimi pretio possunt. Secus autē illae, quae sub seculari titulo conceduntur. Vtraq; pars non tam probatione, quam solo exemplo indiget. Enimvero si p̄sunt pensionum morem spectes, nunquam cōcedebātur, nisi spiritualibus functionibus annexa. Non sufficiebat, verbi gratia, episcopus vniuersam diocēsin visitare, & gubernare: accerserat sibi auxiliariē, qui sibi esset adiutor: cui ideo certam pensionem in suis fructibus consignabat. Atque huiusmodi pensiones, sicuti modō in more sunt, vt vendi nō possunt, ita neq; redimi. Habent enim praebendarum effigiem, quae spiritualibus annexuntur. Et fortasse idem est ferēdam iudicium de pensione, quae daretur seni, ac benemerito episcopo, aut presbytero, p̄pter exhaustos labores, si, quoniam vires eum ad seruendum deficiunt, renunciare vellet sacerdotiū suum. Hoc enim lib. 3. legitimum sumus arbitrati pensionum genus: videtur enim huiusmodi p̄sio clericali iuri annexa. Aliae vero sunt pensiones, quas iam diximus titulis secularibus applicatas: putā principibus, ac militibus: & has non est dubium posse redimi: quandoquidem (vt dictum est) vendi possunt. Si enim militi cōstituat pensio super episcopatum, potest eam episcopus redimere. Sed aliae sunt, quae non nihil habent dubietatis: vt potē quae in commutationibus, aut simplicibus renūciationibus in reueniunt. Renuncio in tuum fauorem, meū beneficium, retenta certa pensione. Videtur

Quaestio

Maior.

Conclusio

Explanatur conclusio.

eum hoc genus pensionis esse mere temporalis: nā vt lib. 3. diximus, ad nullū officium ecclesiasticum talis pensionarius tenetur: nec titulum habet, sed solum ius à possessore petendi fructus. De his ergo inquit Caieta. quod si vnico contractu vtrumq; cōficias: cōstituas, scilicet, pensionem decem ducatorum, octoginta redimendam, simoniacus est cōtractus. Si vero ducatum post cōstitutam pensionem illam velis redimere, nullū tibi ius obstat. ¶ Et primō de commutationibus citatū capitulum, Ad quaestiones, de rerum permutatione, incautum lectorem fallere possit. Illic namq; nulla habetur mentio pensionis, sed hoc solū quod quādo inaequales sunt praebendarū fructus, potest illi, qui maiorem habebat, pecuniarum quantitas refundi: vbi apparet, quod possit pecunia praesens tota numerari: & per consequens pensio vnico contractu constitui, & redimi. Imō sine pensionis nominatione, si tua valet centū, mea nonaginta, numero tibi pro tuis decem, simul octoginta, videtur illic contractus probari. Quod profectō non est concedendum: aliās liceret & praebendam emere. Vt si ego nullam haberem praebendam, possem octoginta ducatis emere tuam, quae valet decem. Textus ergo intelligendus est de quantitate pecuniae, quae habeat rationem annuae pensionis. At vero quod illa possit redimi, videtur ex dicto textu colligi. Nā habetur, & iubetur seorsum fieri permutationem praebendarum simpliciter, & postea aequiparari fructus. Quare iam illa pensio videtur dari sine clericali iure, & ideo forsā illa redimi potest. Tamen si ingenuē fateor non posse me discrimen illud percipere domini Caietani inter duos seorsum contractus, & vnum. Nam si constitutam pensionem ob id redimere possum, quod est res sine titulo ecclesiastico, nescio quando constituitur, postquam tūc extrahitur ab eodem ecclesiastico titulo, cur non possit simul de redemptione pacisci. Sed netantam largiamur licentiam, dicendum, quod talis contractus habet vehementem suspicionē emptionis, & venditionis. Quare non potest nō scandalum dare. De alijs pensionibus, quae in vsu modō sunt, scilicet, quae pro libito, si ne aliquo titulo, conceduntur, illi, qui licitas existimant, respondēt. Ego namq; (vt libro tertio dicebam) deuorare ius illud nequeo, vt possit pensio poni, nisi pro titulo aliquo ecclesiastico, vel seculari, aut pro commutatione, aut dum in lite dubium dirimi. Aliter inquam, non potest. ¶ Per hanc ergo, argumenta, quae in fronte quaestiois propofita sunt, soluta restant, praeter secundum, quod in gratiam

Capitulum quaestiones exponitur

Ad argumenta facta.

gratiam Caietani adiecimus. Cōcedit namque in cōmutationibus licitā esse cōpensationem excessus maioris praebendae, dummodo altera fructus habeat. Habet autē ambiguus quādo altera nullos habet fructus: propterea q̄ talis cōmutatio quādam habet emptionis imaginem. At verō non est cur dubitetur, quin talis cōmutatio perinde, atq; altera, licita sit: ideo nihil absurdi argumentum concludebat.

ARTICVLVS III.

Vtrum liceat spiritualia pro munere conferre, quod est vel à lingua, vel ab alio quouis obsequio.

Vanis cōstitutū fuerit spiritualia non esse pretio aestimanda, apparet nihilominus pro alijs muneribus posse conferri. Ait quippe in Regeſto Gregor. Ecclesiasticis utilitatibus deseruiens; ecclesiastica dignū est remuneratione gaudere. Ecclesiasticis autē utilitatibus deseruire, est munus ab obsequio: ergo licitū pro eiusmodi munere rependuntur Ecclesiastica sacerdotia.

1. Argum. Grego.

2. Argum.

3. Argum.

4. Argum.

5. Conclu.

6. Probatio.

¶ Secundō: Tam sordidū, & carnale est intuitu consanguinitatis beneficium conferre, quā si pro suscepto munere, & obsequio daretur: illud autem nō apparet eousq; sordidū, vt sit simoniacum, ergo neq; hoc secundum.

¶ Tertio: Quod precibus cōceditur, gratis fieri videtur, ac perinde à simonia est alienū: vt pote quam sola venditio, emptioq; constituit.

¶ Quarto: Hypocritae spiritualia opera foris exhibent vt per munus linguarū laudem aucupentur humanam: neq; tamen eiusmodi hypocritis simoniae tribuitur: ergo munus à lingua simoniam non parit.

¶ In contrarium est verbū Urbani Papae, canone. Saluator. 1. q. 3. Quisquis res Ecclesiasticas, nō ad quod instituta sunt, sed ad propria lucra munere linguarū, vel obsequij, vel pecuniae largitur, vel adipiscitur, simoniacus est.

Ad quaestioem duabus cōclusionibus respondetur. Prior: Simonia perinde cōmititur si res spiritualis pro aliquo tēporali munere, vel obsequio seu exhibitio, seu exhibēdo tribuatur, ac si pro pecunia quis eā vel numerata, vel promissa largiretur. Probatio est clara, quoniam nomini pecuniae vniuersa supponitur, quae pecunia aestimari possunt. Manifestū autē est, eiusmodi obsequia, quippe quae ad cō-

modū aliquod referuntur, pretio pensari posse: nā & nūmo operarij ministri conducuntur.

¶ Posterior cōclusio: Sicuti suscepta pecunia aut alio quouis munere simonia contrahitur: ita & per inuauis à lingua. Exēpli gratia: Si q̄ ep̄s precibus ad tēporalē utilitatē captandam inflexus, sacerdotium cōferat, eā scilicet intentione, vt fauorē caperet, ex quo sibi aliqua possit ratione collationis, puenire utilitas. Probatur eadē rōne, q̄ hoc etiā est pecunia aestimabile.

¶ Circa istas cōclusiones post illa, quae de vsura decisa sunt, nil fermē annotandū restat: nā pro modo q̄ vsura est in tēporalibus, id in spiritualibus est simonia. Quare sicuti mutū dare, pro aliquo munere, vsura est: ita & sacerdotiū pro eodē munere largiri, est simonia. Neq; vero refert munus aliās genere suo honestum sit, necne. Si quis enim propter turpē familiaritatem cū muliercula, fratri eius, aut alteri, quasi in p̄tū, sacerdotiū p̄deret, simonia esset: & q̄ reciperet, resignare teneretur. Secus si ob amicitiam, licet turpiter cōtractā, gratis illud cōferret. Adde q̄ etiā si nō ille, q̄ sacerdotiū recipit, sed alius, quātūvis ipsonecio, pretiū pro ipso obtulerit, simonia emergit: vt patet. c. Nobis, de simonia. Quapropter quum primū ipse rescuerit, tenetur sacerdotiū renūtiare, quia collatio nulla fuit. Quare autē eadē ratione si qui praebendā ambit, non ep̄o, sed alijs interuentoribus, qui ipsam ei procurēt, elargitur, vtrum talis sit simonia, vt teneatur praebendā deserere. Apparet. n. ex vna parte, nō esse rationē parem. Nam si episcopus nihil pretij recipit, neq; precēs pecunia aestimabiles, vt in solutione tertij declarabitur, gratis sanē cōfert, ac subinde collatio tenet. Ex altera verō apparet eandē assertionē: nam vt quaestioe sequenti explicatur sumus, diuino, naturaliq; iure nō solū datio spiritualiū, pro pretio, prohibita est, verū & receptio. In casu autē praesenti licet episcopus gratis secūdū suā opinionem cōferat, nihilominus alter non gratis recipit, sed pretio. Et Secunda est tāi apud me vigoris haec secūda ratio, vt ei libētius, q̄ priori assensum praebuerim. Si quae autē aliadubiola emergere hinc possunt, propofitis argumentis attinguntur.

Quaestio.

Ad. 1. argu.

Ad primū igitur respondetur, sententiā Gregorij hūc tātū pertinere, quod si clericus, vel ecclesiae, vel praelato, honestū impenderet obsequiū ad ecclesiae cōmodū, vel aliud spirituale negotiū cōducēs, eo ipso idoneus fit, cui sacerdotiū cōferatur: sicut respectu aliarū virtutū cōferri potest. Obsequiū autē, & munus, quod iure cōdemnatur, illud est proflus q̄ ad carnalia referuntur: putā si q̄seruit plato, aut suis

agnatis, vel amicis ad temporale commodum, ut sacerdotiū, tanq̄ merces eiusdem obsequij, repēdatur. Quod idcirco ad dederim, q̄ episcopus, qui iustam mercedē temporalem suis famulis persoluit, nihil absurdi facit, si gratos habeat, atq̄ adeo erga eos gratiosum animum gerens, dum idonei sint, etiam in p̄bendarū collatione se illis beneficū exhibeat: quia tūc illud obsequium non reducitur ad temporale commodum, sed ad gratiam, quā famuli possunt per idonea, gratāq̄; obsequia, cum hero si bi conciliare. Quare seruire Antistiti propter Ecclesiasticum sacerdotium, non est in vniuersum culpabile, nisi quando illud quoddammodo ad emptionem reducitur, scilicet, cum spectatur tanq̄ pretium obsequij. Nam (vt articulo primo dictū est,) cum multifariam quippiā alteri conferri possit, scilicet, per modum liberalis vel doni, vel obsequij, & per modum reuerentia, & honestatis, vel quasi debitum ex laudabili consuetudine, nihil istorū vitium simoniae parturit, sed sola ratio pretij, aut mercedis.

Ad. 2. argu. D. Tho.

¶ Ad secundum respondet D. Thomas negando eandem esse rationem de consanguinitate, quā de alijs carnalibus obsequijs: nā hęc, quādam habent rationem pecuniarij pretij, quā non inest in consanguinitate. Quare qui alioquin gratis suis consanguineis sacerdotium confert, etsi id tali respectu faciat, erit quidem culpata collatio: haud tamen simoniaca. Secus si in altero sacerdotiū collocaret ea de causa, vt suis consanguineis beneficium remuneraret.

Altidio do.

¶ Huic autem sententiā non desunt, qui contradicant. Enimvero Altisiodorensis antiquus autor. 3. part. tract. 21. quendam refert Parisiensem cantorem, collationem sacerdotij, ratione consanguinitatis vitio simoniae tribuentem, licet ipse eidem opinioni non subscripserit. Sequuntur autem eam Durandus, & Bonauentura in. 4. distin. 25. & Adrianus. Quin verò & inibi D. Thomas in eandem opinionem inflexit. In cuius gratiā arguere sic possumus: Beneficia debent gratis conferri: qui autem personam consanguinitatis respectat, non dat prorsus gratis. Nā (vt lib. 3. diximus) acceptio est personarum. Quin verò consanguinitas pretio videtur aestimabilis. Quis enim non super aurum aestimet, consanguineum illustri esse prosapia ortum? Quæstio ergo hęc, quia scrupulorū nutrix est, subiectis propositionibus eliquidatur. Prima est. Et si conferre beneficium consanguineo indigno, crimen fit genere suo mortale: digno autem, propter consanguinitatem, peccatum etiam nonnullum: neutrum tamen est simonia. Prima pars lib. 3. satis proba

Durandus Bonauent. Adrianus

Ratio practicitatis opin.

1. Propos.

Probatio,

ta est: nam est peccatū iniustitiæ contra fidem episcopalis officij. Mox & secunda etiam nota, quoniā cum sacerdotia pro illis, qui dignē seruiant, sint instituta, si conferantur alio respectu, acceptio est personarum. Haud tamē erit mortalis, si digno fiat collatio, sed tantum venialis eò quod nulla violatur iustitia. Tertiam autem partem bene asserit D. Thomas: nā vbi non est spiritualium venditio, nulla est simonia: illic autem nullum interuenit pretium. Id quod à simili vsuræ deducitur. Quod enim in temporalibus vsura est id in spiritualibus (vt dicere solemus) est simonia. Et tamen mutuū dare consanguineo, & tali respectu, nulla est vsura. Accedit, quòd in cap. Saluator, vbi Urbanus simoniae causas enumerat, nullam consanguinitatis mentionē fecit. Idq̄; inde præterea confirmatur, quod propter talē personarū acceptioem, nemo incurrit pœnas iuris in simoniacos decretas. Propter argumentū ergo proximè factū, distinguitur, q̄ qui dat consanguineo, nō det gratis. Si enim intelligatur, nō dat simpliciter ea ratione, qua debet, verum est: si autē intelligatur pro pretio, id negamus: nā etsi præ clara consanguinitas super aurum aestimetur, (vt Sapiens de sapientia inquit) nullo est tamē foro vēdibilis: sicuti possessiones, & ministrorū operæ. ¶ Secūda propositio: Cōferre sacerdotiū cōsanguineo, digno ratione dignitatis, ac probitatis, tantū abest à ratione simoniae, vt sit etiā laudabile: quoniā cōsanguinitas de genere bonorū est, veluti amicitia. Et ideo illius de causa nemo fit deterior, qui aliā dignus est. Imò, cæteris paribus, si scandalū caueatur, ille præferendus est, veluti cæteri honesti amici.

Vrbanus.

Cōfirmatio.

2. Propos.

¶ Vltima propositio: Antistites, qui in proposito habēt aut vniuersa sacerdotia, aut cūcta, q̄ pinguiora sunt, in cōsanguineos, & affines profundere, etiā si adiunctā habeant intentionē nō cōferendi nisi dignis, nō habent cōscientiā tutam: imò vix possunt à mortali macula elui. Primū, q̄ hoc pacto affecti sunt, facillè à suo affectu decipiuntur, vt eos pro dignis ducāt, qui verè nō sunt. Mox, quòd nō possunt non scandalū dare. Deinde quòd alijs, qui digni sunt, & forsitan digniores, nō parū iniurię irrogāt. Quin verò illis occasiōē offerunt, nē cum fauore & præmio sint deserviti, segiore sint ad literarū studia, atq̄; ad probitatis studia exercenda. Quare benè inter alias iniquitates veterum sacerdotum, ac iudicium deplorabat Michas, ca pite tertio, q̄ edificarent Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniquitate. ¶ Ad tertium plura D. Thomas respondit: nempe tria. Primum est, quod qui in collatione sacerdotij munus

Vlt. propos.

Ad 1. et 2. 1. Afferio. D. Thom.

prin

Obiectio.

principaliter à lingua intendit, putā vel laudē aucupari, ac perinde humanum fauorem, vel preces, aut ex quibus idem fauor humanus acquiritur, aut cōtraria inuidia, vel odium cauetur, simoniacam labem contrahit. ¶ Quòd si contrā quis arguat: Qui dat propter laudes, aut precibus victus, gratis dat quare neq̄; pœnas incurrit iuris: perspectè ponderet verba. Non enim D. Thom. laudis intentionē, etiam si fit principalis, nec precum causam, simoniae simpliciter tribuit: sed quādò per hęc aliquod emolumentum temporale pretio aestimabile contēditur: vt si episcopus sacerdotiū regis famulo, aut eius precibus ductus cōferat, qui se apud regem laudibus efferat, quo hamo pinguiorem Ecclesiam possit expiscari. Imò verò neq̄; tunc est simonia nisi quando id principaliter intenditur, cuius indicium est, quādò collatio fit indigno. Nam cum tunc principalis intentio non sit idoneitatis personæ, cōiunctur esse emolumentum temporalis. Quare crimini tunc iniustitiæ, & in dilectatis adhaeret in super simonia. Atq̄; adeo recipiens præbendam tenetur eā relinquere, nisi denuo integretur pro uisio. Quando verò non nisi simpliciter laudes Antistes affectat, aut per preces amicitia, & gratiam, tuac nulla est simonia. Imò verò quādò quis confert digno, precipue propter dignitatem: licet sinister oculus non modo ad humanam laudem, & fauorem spectet, verum & ad temporale emolumentum, & lucrū, simonia non inficitur. Quòd si Innocentium cōsulas super cap. Tuam. de ætate, & qual. ord. si milia suo more docet. Cui & Caie. ia sua Summa, verbo. Simonia. ad stipulatur.

Secunda.

Dubitatio.

Altidio solutio.

¶ Secundū igitur assertū est, q̄ dū preces pro digno porrigitur, tunc collatio non est ex genere suo simoniaca, quando quidem legitima sub est tam precandi, quā conferendi causa. Potest nihilominus illuc irrepere simonia mē talis, si collatio non propter dignitatem fiat, sed præcipue propter fauorem, & emolumentum pretio (vt dictū est) aestimabile. ¶ At quia in sermone de precibus, & fauore, incidimus, altera nos occupat dubitatio: Vtrum collatio metu extorta, sit simoniaca: ita vt q̄ beneficium tale recepit, resignare ipsum teneatur. Idē. n. præfatus cantor Parisiensis, referente eodem Altisiodorensi, tenet. Quoniā metus, inquit, pecunia est redimibilis. At verò eodem modo, quo de consanguinitate, & amicitia, respondeatur, videlicet, quòd etsi metu cōferre indigno, peccatum sit genere suo mortale: digno verò nonnulla etiam culpa, quia collatio non sit legitimo sine: neutrum tamen est simonia: quo-

niam dare motus causa, non est dare pretio. Nam etsi quis pretium daret ad propellendum metum, nihilominus qui metuit, nil recipit. Imò verò nec sacramenta cōferre propter metum, vllò cōdemnatur iure: vt si quis metu cōfessionē audiret. Nec verò vulgo talis episcopus haberetur simoniacus. Sed tamen quando ille metus incuteretur, qui esset modo exposito pretio aestimabilis, tunc esset simonia: vt si rex, vel eius aulicus, cōminaretur episcopo, quòd nisi sacerdotiū tali personæ cōferret, de gratia regia excideret, neque ad aliam esset ascensus sedem. Qui enim tali metu sacerdotium conferret, id, ad veniendum episcopatum, faceret: ac perinde simoniacus esset. Secus si metus ei incuteretur amittēdi vitam, aut temporalia bona, quæ possidet: nam tunc metuēs nullum habet respectum lucri. ¶ At quoniam dictum est, ob metū indigno conferre, peccatum esse genere suo mortale, nō quidem simonia, sed iniustitiæ, & infidelitatis. Postremus superest scrupulus: Vtrum nullus metus talē culpam excuset. Respondetur tamen nullum esse in tali re excusantem metū. Nam cum & diuinum ius, & naturale id vetet, atq̄; adeo factus sit intrinsecè malum, potius gladio succumbendum est, quā illud patrandum.

Scrupulus Respositio.

3. Afferio.

¶ Tertium dictum D. Tho. est: Quemquā pro se rogare ad obtinendum sacerdotium, cui animarū cura subiungitur, præsumptuosum est, ac perinde per suas ipse preces indignus redditur, atque adeo peccat pro indigno rogans. Si autem sacerdotium absque tali sit cura, ipse autem vitæ sustentatione indigeat, citra simoniam potest id petere. Ratio prioris membri est, quod dignitatem, quæ ad animarum curam requiritur, si quis in se non agnoscat, iniuste appetit: si verò habere se crediderit, insolentia turget: id quod lib. sequenti clarius patebit. Secus autē de alijs simplicibus sacerdotijs.

Ratio assertio.

Prima ratio in D. Tho.

¶ Hęc veruntamen sententiā D. Thomæ nil mirum, si nimium appareat rigida. Enim uero si de sola episcopali cura illa fuisset prolata, maximam haberet probabilitatē, vt lib. sequenti visuri sumus. Exigit enim episcopalis pro fessio in eo culmine perfectionem, vt possit episcopus cæteros perficere: vt Dionysius ait in lib. Ecclesiasticæ Hierarchiæ. Et ideo, vix non solum procuratio, verum appetitus potest esse sine culpa: aut iniustitiæ, si appetens nō se agnoscat idoneum: aut præsumptionis, si id facillè credat. Cura autem animarum in paucianis ecclesijs nō tam excelsum expositū lat perfectionis gradum. Et ideo non apparet tāta præsumptio si quis se dignum existimet.

Secun-

Ratio: Secundò ad id arguitur. Potest esse tanta eorū raritas, qui ad parocías regendas sint idonei, tantaq; ecclesiarum necessitas, vt viro, cuius egregia in populo habetur existimatio tā doctrinæ, quàm vitæ, non modo non sit præsumptio, verū sit charitatis virtus, se ad id munus offerre. Tertio: Potest etiam contingere tanta in prelatis corruptio, vt, dignis post habitis, ecclesias omnes indignis committat: quo certè casu non esset aliud, quàm officium charitatis ad occurrendum tali pesti, illum, qui communi vulgi opinione idoneus habetur, & qui in se nullum crimen agnoscit, prodire, vt per sui ipsius electionem, alij impedirentur. Nam quāuis nemini de se credere liceat, nec leue aliud quod peccatum habere: possunt nihilominus multi iustā habere probabilitatem suæ dignitatis, atq; adeò ardore charitatis labores suscipere, q̄ administrationi ecclesiæ sunt necessarij: ac perinde cū Isaiā dicere. Ecce ego: mitte me. Accedit & cap. Tua nos de simonia. q̄ pro se rogantem, vt in Canonicum eligeretur, reum non facit simoniæ. De hoc autem latius libro sequenti, in tractatu episcoporum. Interim autem de parocianis presbyteris sic est sententia D. Thomæ moderanda. Primum non ait, (vt de episcopo dicturus est) quòd appetere talia sacerdotia, sit præsumptuosum: sed pro se rogare: quòd certè vix potest carere scandalo. Secundò id etiam sentit, si res per se consideretur: nempe si prouidiores sacerdotiorum diuinam legem ad vnguem obseruaret, digniores semper anteferendo. Item in prouincia bene instituta, in qua viri nō desunt idonei. Tūc enim rogare pro se quemquam, præsumptuosum esset, & scandalum proximum: quia talem tunc virum non tam publica necessitas, quàm priuata volūtas ad id adducere videretur. Imò verò non dicit Sanctus Thomas huiusmodi præsumptionem semper esse mortale delictū, quoniam potest esse leuius.

Ad. 4. argu. ¶ Ad quartū respōdetur secundū Diuum eundem, quòd hypocrita non confert spirituale propter temporale laudem, sed solū seipsum talem demonstrat. Quare per talem simulationem potius furtiue surripit laudē humanam, quàm emat: quapropter illa non est simonia.

Quæstio. ¶ Huic autem responsioni affine est disputare, vtrum qui per hypocritam, aut aliam simulationem aliquid acquirit, teneatur illud restituere. Vt si quis nequam simulata sanctitate, aut diuine efficiat paupertate, eleemosynas, aut beneficia acquirit, vtrum teneatur ea, quæ sic acquisiuit, suis dominis refundere. Fuit enim assertio antiqui Alexandri, & Altisiodorensis:

sis: illius quidē. 4. par. q. 86. memb. 3. huius verò lib. 4. c. de restitutione. In quorum sententiam se cōtulit Adrian. eo lib. in titul. de restitutione. Et fundamentum istorum est, q̄ hypocrita, fraude seducit populum, atq; adeò quicquid sibi illa vafritie acquirit, falso titulo adipiscitur, ob idq; nullum sortitur dominium. Per inde ac si ego Petro pecuniam deberem, cuius personam imentitus Paulus, illam a me extorqueret. Nec omninò opinio hæc quibuspiam probabilitate carere videtur: tametsi nimium sit acerba. Arguunt autem contra se ipsi hoc pacto: Si episcopus occulto criminoso, aut alteri aliā indigno, quem crederet esse legitimum idoneum, beneficiū cōferret, collatio teneret: quāuis falsus titulus in causa eius fuisset: ergo eodē pacto dominium acquirit hypocrita. Respondet Alexander, antecedente cōfesso, inficiando cōsequentiam. Quoniam qui in idoneus est sacerdoti, nō fingit probitatem illo sine, sicuti hypocrita. Quapropter hypocrita fur est, & latro. Alter verò etsi ecclesiā ingrediens indignus sit, ingressum tamen legitimum habet. Ex hac tamen istorum solutione duo sequuntur. Primum cōtra ipsos, q̄ nō omnis hypocrita tenetur ad restitutionē eorū, quæ talitū intuitu illi erogantur, sed ille præcisè, qui intentione & causa illi? lucri hypocrita fit: nā par esse debet ratio illius, atq; alterius: q̄ sacerdotiū suscipit. Quocirca ex eorū solutione sequitur secundò: Quod si q̄ sanctitatē, qua caret, ea intentione simulat, vt ab episcopo sacerdotiū auceperit, simoniā similiter cōmittat, restitutioni obnoxia: quod se vera nō esset assertio securum. Aliās multi essent, q̄ mala fide præbēdas possiderēt, atq; adeò multi curati, quin verò episcopi, qui vere non essent tales: quod qui cōcederet, multas ecclesiasticas functiones suspectas redderet, atq; inualidas. ¶ Igitur prædicta opinio si quid veritatis habet, his est moderamini bus tēperanda. Primum de culpa nemo dubitat quin sit grauis, tali visco inescare populū, ad extorquendam eius substantiam. Sed quantum ad restitutionē, animaduertendū est, aliud esse quicq; alteri porrigere sub cōditione: hoc est do si sis talis qualis apparet: aliud verò absolute donare: etsi motiū sit illa qualitas, quæ apparet. Collationes autē sacerdotiorū, dignitatūq; ecclesiasticarum, ambigere nō licet, quin absolute fiat, & absq; vlla præsens cōditione: perinde atq; sacramentorū dispensationes. Alioquin nihil esset in ecclesia firmum, neq; solidū. Quare qui aliter hæc munerā dispensare cogitaret, nō id faceret, quod ecclesia intendit. Quo fit vt etiā si qui ad ecclesiā assumitur, illa intentione

Adrian. Fundamentū proximæ opinionis.

Argumētū, cōtra præteritā opinionem.

Replica contra solutionem.

mendosam sanctitatem vendidisset, nihilominus collatio teneret. Et quamuis post adeptio nem dignitatis, aut cuiuscunq; sacerdotij quis vitam suam corruptis moribus cōtaminet, nihilominus verè possidet, neque ad restitutionem tenetur fructuum. ¶ Per hæc ergo firmè de eleemosynis iudicandum est. Enimverò si qui eleemosynam aut hypocritam, aut diuiti personato pauperi largitur, sub tali cōditione id faceret, si verè est, quod apparet, certum est non transferre dominium, illa non assilte cōditione. At verò non illo pacto conferri censentur, sed absolute donantur: tametsi motiū sit falsum: & ideo re vera credendum est transferri earum dominium, etiam si in hypocritas & falsos pauperes conferantur. Quod autē absolute donentur, inde apparet, quod homines propter Deum eleemosynas largiuntur. Imò quodāmodo Christo ipsi in pauperibus. Nam quod vni, inquit, ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et ideo non debet tam exacta fieri inquisitio dignitatis personæ ad porrigendum stipem. Et confirmatur: nam vt Adrian. ipse concedit, quādo causa finalis est vera, licet motiua sit falsa, translatio dñij non impeditur: vt patet in alijs negotijs. Si enim quis famulum, quem putat esse bonum, cōducit, licet nō sit talis, nihilominus acquirit mercedis dominium, in quomodò seruiat, quæ fuit causa finalis: quāuis non tam bene seruiat, vt herus putabat. Eleemosynarum autem finalis causa, est charitas Dei, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos: ergo licet motiū sit falsum, scilicet, personæ dignitas, non impeditur dominium. Alias qualescunq; mendacium diceret pauper, submitteretur restitutionis iugo. Et postremò ex alio istorum asserto arguitur: Si hypocrita, & mentitus pauper tenetur restituere, quæritur cui faciendū sit restitutio.

Solutio Ale. Respondet Alexander non illis, qui eleemosynas porrexerunt (quippe qui propter Deū earum à se dominium alienauerunt) sed faciendū est rei pub. vel alijs pauperibus, quibus fuissent fortè collatæ. Sed cōtra redarguitur. Si, qui eleemosynas largiti sunt, à se dominium abdicauerunt, fit vt in ipsos transtulerint, quibus transtulerunt: nā in Deum nō transtulerunt, nisi in istos, quibus eius causa donarūt. Porro ergo opinio illa nō est necessaria. Quod si nos rursus virgeas: Illi eleemosynas porrigentes, nō sponte fecerūt, & voluntarie: quando quidem ignorantia fuit in causa, quæ secundū Arist. facit inuolūtariū. Quare D. Tho. ait hypocritā furtiue surripere laudes. Inuolūtaria autem donatio nō valet. Negatur prior præmissa: nō enim omnis igno

rātia facit inuolūtariū, quādo non ignoratur potissima causa operis. Sciunt autē omnes, misericordiam esse charitatis, & non indiget tāta exploratione meritorū personæ: quoniam licet pauper non sit dignus, nulla tamen fit meritorū iactura. Et ideo quāquā eadē dignitas ignoretur, nihilominus spontanea est misericordia. Hoc in quotidianis eleemosynis astru xerim. Nam si insignis impostor eximiam vel sanctitatē, vel necessitatē effingeret, vt graue æris pondus exprimeret, crediderim talē personam ad restitutionē teneri: nam tunc ingens eleemosyna illa non esset censenda spontanea sed per fraudem extorta. ¶ Soluta ergo restat argumenta in contrariū. Conceditur enim talem hypocritā deceptorē esse, & quodāmodo falso titulo, q̄ in eo sit, corrasisse eleemosynas: sed negatur nihilominus, propter rationes dictas, dñum non acquisiuisse: quoniam vt troncè in illum translatum est. Neq; simile est quādo vna persona pro altera supponitur. Si enim quis mihi diceret esse Petrum, cui ideo id tribuerem, quod nō nisi Petro largirer, si non est Petrus, non tenet datio: sicut non teneret matrimonium. Error autē in moribus, aut in bonis fortunæ non habet eandē efficaciam ad elidendum contractum.

Limitatio superioris dicti.

QVÆSTIO OCTAUA De restitutione simoniæ, & pœna simoniaci

ARTICVLVS I.

Verum quicquid per simoniā vel datur, vel recipitur, sic restitutioni obnoxium?

Ostrema demum quæstio de simonia, vt restitutionem ac reliquas pœnas exploret, oportet. Apparet namque non esse necessarium, vt quisquis per simoniam præbenda aliqua, aut dignitate potitur, debeat illam relinquere. Sunt enim spiritualia quædam, quæ semel obtenta abijci nequeunt: vt caractères, qui per sacramentales consecrationes imprimuntur: ergo illi licet simoniacè acquirantur, non sunt restituendi. ¶ Secundò. Contingit episcopum simoniacè esse promotum, cuius subinde pœna est suspensio: & tamen ipsum subdito sub anathemate iubere, vt à se ordinem suscipiat,

Argumētū.

Argumētū.

piat, qui ideo videtur ad obedientiam obligari: nemo tamen ab eo, qui potestatem non habet conferendi, intentare debet recipere: ergo episcopus per debitum simoniae ab illa episcopi potestate non suspenditur. ¶ Tercio: Nemo, pro illo delicto, puniendus venit, quod se neque sciente, neq; volente factum est: siquidem poena soli voluntario delicto debetur: contingit autem nonnunquam vt quis spirituale quippiam accipiat, alijs clam ipsum id procurantibus: ergo non est quod ille debeat collatione sibi facta priuari. ¶ Quarto: Nemo pro sua culpa debet commodum reportare: vsu tamen venire asolet, vt si simoniacus id, quod sic acquisiuit resignaret, in rem eorū cederet, qui fuerit simoniae participes, vt pote quādo praelatus aut totum collegium, cui facienda est restitutio, in simoniam consentit: ergo tali euentu nulla est restitutio facienda. ¶ Quinto: Dū quis per simoniam ad solenne votum religionis admittitur, non potest ab eodem se voto religare: ergo ab eius restitutione, quod per simoniam adeptus est, absoluitur. ¶ Sexto: Exterior poena in hoc seculo non debet pro intimo cordis motu infligi, quippe qui soli Deo patet: accidit autem simonia non solum foris in opere, verum & intus in corde: qua ratione, vt supra patuit, per voluntatem definitur: ergo eiusmodi simonia nulli est restitutioni obnoxia. ¶ Septimo arguitur: Multo plus est ad altiora promoueri, quā in susceptis permanere. Quandoq; autem cum simonia sit dispensatio, vt ad sublimiora euehatur: ergo nō semper debent suscipere orbari. ¶ In contrarium est sententia illa canonis: Si quis episcopus. r. q. 1. Qui ordinatus est, nemo ex ordinatione, vel promotione, quae est per negotiationem facta, proficiat: sed sit alienus a dignitate, vel solitudine, quam per simoniam acquisiuit.

Cōclusio responsiua.

Ad quaestionem, vnica cōclusione respondetur: Quicquid per simoniam acquisitum est, siue pecuniario pretio, siue munere alieno perinde valente, restitutioni subiectū est: videlicet, neque qui spirituale emit, retinere illud potest: neque pretiū ille, qui vendidit. Probatur cōclusio: Nemo id retinere potest, q̄ contra voluntatem Dñi acquisiuit: vt si dispensator res heri sui distraheret, neq; ipse possēt retinere pretium, neq; res emptor retinere. Dñs autē, cuius dispensatores sunt ecclesiarū praefecti, lege cauit nē spiritualia quae gratis ipsi in cōmune bonum collata sunt, pretio distribuerent: secundum illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date: ergo si pretio eodē spiritualia dispensantur, neq; vēditor pretium neq; em-

Probatio cōclusionis

ptor spirituale retinere potest. ¶ Circa hanc conclusionem cū eius, quae S. Tho. est, probatione, primū dubiū est, quo iure vigorē habeat veritatis: diuino ne, & naturali, an verò solo pōtificio. De hoc nāq; nulla extat dubitatio. Totū enim canonicum ius id cōclamat, vt patet canone citato: Si quis episcopus, vbi qui dignitatem per simoniam emit, ab eadē iubetur esse alienus: & can. presbiterū. ca. cau. & q. qui perperuniā ecclesiā obtinuerit, priuari ea iubetur. Et vice versa. c. de hoc. de simonia. Reges, qui pretiū, vt in electionem consentirent, acceperint, idem pretiū restituere coguntur. Et in Extraua. Martini. 7. quae extat inter acta Concilij Constantiensis, sessione. 43. sancitū est, vt electiones, postulationes, & quaeuis prouisiones simoniacae nullae sint ipso iure. Vnde fit, vt neque praebendae, neq; pretium pro ipsis retineri valeat. Id quod & Paulus Secundus in sua. Extraua. cum detestabile cōstantissimum esse voluit. Præterquam quod eiusmodi simoniaci praelati perpetuae damnationi peradiguantur, & excommunicati ab ordinis officijs suspenduntur: vt patet ibidem, & can. Si quis dator. & can. Si quis episcopus. 1. q. 3. Quin verò mediatores, & intercurrentes, ac procuratores omnes excommunicantur ibidem. Vtrum verò iure etiā naturali, ac perinde diuino vtraque restitutio, scilicet, tam praebendae, quā pretij sit iusta, ambigitur. Et quidem quod qui sacerdotium vendidit, ad pretij restitutionem teneatur, manifeste ex naturali, diuinoque iure colligitur. Nam cum spirituale non sit naturale vendibile, sed gratis dari iustum (vt per verbum Christi proximē citatum constat) palam est iniquē recipi: si cuti de vsuraria pecunia supra monstratum est. Quod autem ille, qui praebendam, vel quippiam spirituale pretio recipit, teneatur diuino naturalique iure illud relinquere, nulla videtur ratio conuincere. Nam, vt in exemplo cōclusionis persistamus, bifariam dispensator potest res domini contra eius voluntatem alienare. Vno modo quia dominus nullatenus id praecipit: & tunc iure naturae ille, cui haec traduntur non acquirit dominium. Altero modo quia herus praecipit, vt gratis detur: verbi gratia, pauperibus distribuatur frumentum. Et tunc etsi dispensator id pauperibus diuendēs, teneatur pretiū reddere: tamen pauperes, qui gratis erant accepturi, etsi quippiam pretij rependant, nullatenus tenentur res ipsas restituere. Pari modo dominus praecipit dispensatoribus suis spiritualia gratis distribuere: ergo qui idoneicerant, etiam si emerint, non tenentur id, quod emerunt, restituere iure diu-

Dubium.

Martini.

Paulus.

Qui facdo tu vedit diuino ac naturali iure teneat restitue pretiū

diuino, neque naturali: sed ratione ecclesiastica iuris cassantis huiusmodi prouisiones. Id quod exemplo vsurae confirmatur. Etenim quauis qui dat ad vsuras, restituere sit obligatus: qui tamen pro mutuo vsuram soluit, non tenetur. His rationibus probabile fortē quibusdam fiat in iure diuino, & naturali nō fundari, vt emptor spiritualium teneatur illa resignare. At verò secus se res habet: nā in primis Diuus Thomas & doctores ex illo diuino iure: Gratis accepistis, gratis date: inferunt spiritualia empta, esse resignanda, imò non Doctores modò, verum & iura ipsa. Demonstratur ergo non modò pretij, verum & spiritualium restitutionem, fundamentum a iure diuino ducere, licet parum differenter. Spirituale non solum vendere, verum ipsum emere, est simonia: ergo in iure naturae eius fundatur restitutio. Probatur antecedenter. Spirituale est mera gratia Dei: gratia autem non modò gratia esse definit: quia non gratis datur, sed quia non gratis recipitur: vt probē Leo Papa adnotauit in ca. Gratia. 1. quaestio. 1. vbi ait: Gratia si non gratis datur, vel recipitur, gratia non est. Et Urbanus capit. Saluator. 1. quaestio. 3. dicens: Qui Dei dona, quae gratis accipiuntur, vt gratis dentur, propter sua lucra vendit, vel emit, cum Simone Mago donū Dei possideri pecunia existimat. Imò Simon in hoc prius, quod spirituale emere voluit, contra Spiritus sancti gratiam, atq; adeo contra ius diuinum peccauit: licet postea eandem gratiam vendere cogitaret. Neque solum gratia emptio diuino iuri aduersatur, verum & contra ipsam est rerum naturam: nam gratia, non pretio, sed gratis possideri debet. Itaque etsi Christus tantum dixerit: Gratis accepistis, gratis date: in eo tamen, quod dixit: Gratis date: intellexit quod omnes gratis debent accipere. Vnde non minorem iniuriā ei infert, qui emit, quā qui vendit: nam vult Deus gratiā suam sibi soli debere: & qui emit, profitetur se non a Deo ipso, sed a venditore recipere. Quocirca non solum vendere, verum emere (quia est contra diuinā gratiam) peccatum est, vt supra diximus, contra religionem. Atq; in hoc simonia ab vsura differt. Vsura enim solum prohibetur in bonum proximi: cuius ad caeuendum iniustitiam, nē pretium pro eo quod non est vendibile recipiatur: quare in vsura solum ex parte accipiētis, & nō ex parte datis est iniustitia. In simonia verò ex vtraq; parte peccatur contra religionē, & cōtra Dei iustitiam: quippe qui non tantum dispensatoribus suis iussit gratis illa donare, verum cūctis inhiibuit, ne aliter quā

Emens spiritualia teneatur resignare iure diuino. Ratio affectationis.

gratis illa reciperent, vt illa ratione confiterentur a solo se Deo suscipere. Et per hoc liquent eorum argumentorum solutiones, quae proximē faciebamus. Igitur si spiritualia emere, simonia est, contra ius diuinum, & naturale: nempe contra rationem gratiae: & ideo ibidem iactum est restitutionis spiritualium fundamentum. Dixerim, iactum fundamentū: quoniam modò id solum constituiamus, quod tam emptio quā venditio sit iure naturali ac diuino simonia: an verò eodem iure imediatur translatio tam praebendae, quā dominij pretij, vt restitutio ipsa perinde atque in vsura sit de iure diuino, in responsione sexti argumenti inter enarrādum cap. mandato. de simonia. dilucidabitur.

Distinctio simoniae.

¶ Post haec ad penitiorem conclusionis intelligentiā recolenda est, sicuti vsura, ita & simoniae celebris distinctio, in realem ac mentalem. Simonia realis est illa, quae pacto fit, vel expresso, vel tacito: hoc est nutibus significato. Quāuis nisi postea re vera sequatur executio patet: hoc est, si nō soluat restitutum pretium tunc venditor ad nullam in cōscientia restitutionem teneatur: vt de vsurario etiā diximus: quandoquidem nihil recipit. Vtrum verò qui praebendam recipit, teneatur illam resignare, statim examinabitur: Simonia vero mentalis, est internum propositū, & intentio dandi, aut recipiendi spirituale pro temporali: ad cuius percipiendum intellectū ad id recurrit, quod lib. 6. de vsura mentali diximus. Est enim lubrica, fallaxq; illa regula, in realem ac mentalem datur pretium, aut minus principaliter: sed est philosophico more ex obiecto mens perpendenda. Nimirum vt illa praecise mentalis simonia censeatur, cuius obiectum est simonia realis: scilicet intentio dandi, recipiendi ve spirituale pro pretio temporali. Vnde si quis episcopo ex sua liberalitate ad conciliandā eius amicitiam seruit, & certus sit, neq; se recepturam neque episcopū largiturum pro seruitio, sed speret q̄ factus amicus fortē id gratis dabit, cuius ipse est dignus, nulla est mentalis simonia: quia obiectū ipsum, scilicet, dare ratione amicitiae, nulla est simonia realis. Neque si cogitet dare aliquid liberali, honestaq; datione, quasi gratiā referens, aut quasi aliquid ex laudabili consuetudine debitum. Neq; vice versa si episcopus taliter intēdat recipere. ¶ Colligit autem Caietan. in sua summa trinam simoniae speciem. Prima consistit in sola intentione absque villo opere. Nempē cū quis mente decreuit spirituale vendere, aut emere: quam quidē certissimum est, nō esse poenis iuris subiectā: cū eccle-

Illam simonia mentalem cēfenda est cuius obiectū est simonia realis.

Triplex species simoniae.

fia de illis non iudicet. Secūda verò est, de qua Doctores loquuntur, dum quis foris munera offert intentione praua, sed latente. Dum scilicet, celat, qua intentione id facit. Et dum praelata corrupta etiam intentione, quam occultit, spirituale confert. Tertia, inquit, quando pactum interuenit, sed non mandatur executioni. Imò antequam collatio fiat vtrinque; à præcedenti conuentione desistitur. Hæc autem non tam mentalis dicenda est, quàm realis nõdum perfecta. Propter quam licet peccatum sit graue, nemo pœnas iuris incurrit.

Dubium: Vtrum sicuti contingit simonia mentalis, absque reali, ita, vice versa contingere realis possit, absque reali? **Solutio:** Vtrum sicuti contingit simonia mentalis, absque reali, ita, vice versa contingere realis possit, absque reali? atque; impostor qui pretium episcopo pro sacerdotio pollicetur, idque instrumentum confirmat: absque vlla tamen implendi intentione. Apparet tunc ex vna parte simonia oriri: quandoquidem si hoc innotuisset ecclesie, pœnis ille iuris adigeretur expoliareturque; sacerdotio. Ex altera verò nulla videtur simonia, vt potè cum externa operatio ex intentione sit pensanda, à qua speciem forsitur. Dicendum ergo reuera nõ esse simonia: neque; in foro conscientie præbenda donatum, teneri eam relinquere, vt Caietan. ait. q. 10. primo quodlibet. Ecclesia tamen certior rei facta, quia de exterioribus iudicat, legitima præsumptione eum condemnaret.

Solutio: His denique prælibatis conclusio in primis restitutionem imperans, omnem completitur realem simoniam, vbi pretium verè solutum est. Vbi autem pactum præcessit, sed non subsecutum est pretium, iam dictum est venditorem ad nihil teneri, sed solum ad delicti poenitentiam. Vtrum verò emptor teneatur sacerdotium dimittere, distinguendum est. Si enim ante collationem, explicat, se pretium non daturum, non dubium quin collatio, si fiat, teneat: neque; opus est dispensatione habilem eum reddente ad suscipiendum. Et vsque ad hanc veritatè intelligendum est veridicum illud dictum, cuius modò meminimus: Quòd si pactum nõ maderetur executioni, non incurritur in pœnas iuris. Si verò sub tali pacto collatio fiat, nullatenus hæsitari debet, quin collatio nulla sit. Id quod propterea tam asseueratè affirmamus, quod video nõnullos de hoc deceptos. Et in primis assertio fuit sancti Thom. in articulo præcedenti nõ ob id consultò expressit, quòd si aliquis det rem spiritualem pro aliquo temporali obsequio exhibito, vel exhibendo, simonia est. Et ratio est manifesta: nam illic est expressa emptio & venditio. Qui enim credito vendit,

verè vendit. Adde quòd collatio non dependet ex futuro contingenti, sed supposito pacto, protinus absolute fit. Quare iam inde est simonia, quicquid postea subsequatur: videlicet siue pretium solvatur, siue secus. Alias nõquam sub pollicitatione committi posset vfura: quod est falsum. Neque refert, pactum scripto & cum iuris solemnitate fuerit celebratum, an solo verbo inter duos, absque; arbitris: dummodò fidem tuam impignores, pollicitus te daturum pro præbenda: quòd quidem inde exoritur civilis obligatio, quæ in alia materia firma esset & valida: secus si non interueniat talis obligatio, sed aliqua spes fiat alicuius referendæ gratiæ de honestate.

De simonia verò mentali, obliget ne ad restitutionem, in responsione sexti dicendum est. Interim ergo de reali dicere cõsequitur, cui, quomodoque; sit restitutio faciendæ. Et prius quidè de pretio, mox de præbenda, aut re alia spirituali suscepta. Et quidem quado ante rei spiritualis collationem præcedens pactum dissoluitur, etiam si pretium fuerit solutum, nullum est dubium quin restitutio eidem sit faciendæ qui pretium largitus est. Si quidem, vt modò dicebamus, ob illam simoniam nemo sit reus pœnarum iuris. Cõfessio est Caietani in sua Summa. At verò si simonia executioni mandata sit, scilicet, collatio tam pretij, quàm præbendæ facta, tunc est dubium. Omnes enim in hoc consentire videntur, etiam D. Thomas, in solutione quarti, quod restitutio pretij sit faciendæ, vel ecclesie, in qua simonia confecta est, aut pauperibus. August. enim, vt habetur ca. Non sanc. 14. q. 5. restitutionem malè acquiritorum pauperibus adiudicat. ca. verò, de hoc. & ca. audiuius. de simonia. eiusmodi pretia simoniaca ecclesijs restitui iussa legimus. Idemque; expresse Cæsar imperauit in authentico de sanctissimi episcopi. Attamè si res penitus inspicitur, distinguendum est. Etenim post condemnationem, extra controuersiam faciendam esse constat restitutionem ecclesie, vel pauperibus, aut quæadmodum Papa iusserit: quoniam & qui dedit ob crimen, mulctatur aere, quod dedit: & qui recipit, dominum non acquirit. Verumtamen dum crimen non est delatum, sed in foro conscientie latet, persuadere aliud mihi non possum, quàm quòd restitutio pretij faciendæ sit eidem, qui dedit. Et ratio est quod lex poenalis, vt lib. 1. disputauimus, ante condemnationem reum non ligat, vt ipse teneatur executorem esse sui supplicij, aut mulctæ. Cum ergo illæ præbendæ emptor ob crimen veniat suo pretio mulctandus, sit, vt ante

Quando ante rei spiritualis collationem pactum præcedens dissoluitur restitutio accepti pretij ei facienda est, qui soluit. Caietan. Dubium. D. Thom.

August.

Simoniacus post eodem natione restitueret debet ecclesie vel pauperibus: alias et qui dedit.

Ratio proxima assertio nis.

te con-

te condemnationem de crimine non amiserit vel dominium, vel possessionem, vel illi declarauimus: ac proinde cum dominium translatum nõ fuerit in recipientem, sit vt suo sit domino adhibendum. Neque; quicquam refert, iure ne diuino & naturali, an solo ecclesiastico impediatur translatio dominij. Posset enim forsitan in presentiarum quisquam cõmisceri translationem pretij nõ esse prohibitam diuino iure, aut naturali. Nam licet Dñs noster iusserit, gratis spiritualia conferri, nihilominus quia præbenda, res est æstimabilis pecunia, quamquam vendere peccatum sit, nihilominus iure naturali acquiritur pretij dominium, pariter vt præbenda: sed quia ecclesia annullauit, cassauitque; tales contractus, vt patet iuribus supra citatis, proclamantibus esse nullos, potuit, ipso facto pretium applicare pauperibus. Huiusmodi autem commetum bifariam, vt reor, non vendibili datur. Quicquid fit de collatione præbendæ. Secundò etiam si talis annullatio contractus ex solo statuto ecclesie ortum habuisset, non potuit eadem sancta ecclesia simoniacum emptorem indistincta causa in poenam adigere, quousque esset de crimine condemnatus. Ex his ergo sequitur, quod qui tale pretium recepit, perinde, atque vfurarius debet absque vlla mora, nullaque expectata iudicis sententia restituere illud tanquam alienum, cuius dominium non habet: dummodò cautionè capiat nõ postea eum fiscus rescuerit, cogatur iteratò soluere. Quauis illi, qui dedit, repetitio iure non permittitur: quòd quidem re cognita, pretio multabitur.

De restitutione præbendæ.

De restitutione autem præbendæ longè diuersa est ratio: etenim si collatio facta est, restitui immediatè priori possessori non potest. Quoniam dum prælatus secundum suam estimationem Petro cõtulit, Paulo simpliciter abstulit. Quare neuter eius dñs est: videlicet neque Paulus, quia illi fuit adempta: neque Petrus, qui ratione simoniae inidoneus factus est recipienti. Quocirca Paulo restitui aliter nõ potest, nisi in resignatione in arbitrio prælati facta, qui ei reddat: quia tamè dispensatione super irregularitate per simoniam contracta. Quauis rectè Papa simonia, qui solos simoniacos habiles reddere valet, nihil obstat, quo minus Petro denuò prouideatur. Sed est aduertendum quòd quauis simoniaco solo iure pontificio irregularis sit, atque inhabilis ad recipiendum sacerdotium, vel rem spiritualem, at-

que ad eodẽ iure impeditur translatio dominij, vt artic. proximo apertius fiet: nihilominus ius illud cogit, vt nulla expectata sententia protinus resignet præbendam: vt potè cuius nõ est legitimus possessor. De fructibus autem perceptis, in solutionibus tertij, & quartij dicendum.

Ad primum igitur argumentum multa D. Thomas respondet. Primum quod est, qui facta ordine simoniacè initiatur, charactera propter sacramenti efficaciam suscipiat, haud tamè sacramentali gratia propter obiecti simoniam, suffunditur. Secundò subdit, quòd ab ordinis executione suspenditur ob id, quòd quasi furto contra domini voluntatem characterem furripit. Vbi id, quod antè diximus, recollendum est nempe quòd non solum dare, verum recipere spirituale pretio, delictum sit simonia. Tertio addit suspensionem ordinis eò protendi, vt nõ modo suspensio nõ liceat ordinis munere fungi, verum neque; alijs fas sit eis in tali executione cõmunicare, siue delictum publicum fuerit, siue occultum. Itaque; dum quis pretio, quantum occulto, hoc est nondum in ius foras delato, sacerdotalem ordinem suscipit, neque celebrare potest, neque alij, qui id scierint, eius celebrationi interesse. Quarto subiungit talem simoniacum repetere non posse pretium. Intelligo hoc autè in publico foro, vt nuperimè dicebam: nam priuatim ante condemnationem arbitror eidem esse restituendum. Quintò denique; concludit, quòd simoniacus inde factus quò ordinè simoniacè cõtulit, aut præbendam vel dedit, vel recepit, vel mediator fuit, si delictum sit publicum, puta iudiciali foro, iure suspenditur & quo ad se, & quo ad alios: si verò secretum, tunc duntaxat est suspensus, quo ad se. Notanda ergo hic est differentia, quòd in collatione beneficiorum, nec dans, nec recipiens, quando delictum est occultum, est suspensus quo ad alios, sed tatum, quo ad se. In collatione autem ordinum, licet conferens eadem liberetur lege, scilicet, vt crimine occulto, non sit suspensus, nisi quo ad se: recipiens tamè, etiam si sit occultus, vtròque; modo est suspensus. Sententia est antiqua, quam Panormita. super cap. tanta. de simonia. comprobat. Et arbitror eam esse rationem quòd cum in suscipiendo radix ipsa infecta fuerit, nõ solum ipsum ab executione voluerunt iura arceri, verum & quoscunque priuatim id scientes: quauis crimè occultum esset: hoc est, non in publicum iudicium pertractum. Dator verò si legitime erat ordinatus, satis duxerunt,

Ad argu.

Panormita. Ratio assertio nis.

vt ipse abstinere, reliqui verò non tenerentur eum evitare, nisi publicitas esset eodemnatus. De istis suspensionibus extant iura in Extrauaganti Martini supra citata. Sacro. quæ est in concilio Constantien. & in Extrauagan. Dånabile, eiusdem Marti. & Eugeni, & in alia Cum detestabile. Illa autè quæ de aliorum communicatione cum simoniâ hic recensentur, ad seculum D. Thomæ referenda sunt: nã postea ad consulendum timoratis cõscientijs, de cretum est in cõcilijs Cõstantien. vt nemo ex cõmunicatum vitare teneatur, nisi nominatù, vel eum, qui fuerit publicus clericorum percussor. Nec factis est, quòd sit nominatus generali nomine criminis, putà simoniâ, aut hæreticus: sed requiritur, qd sit de pprio nomine expressus. Aliàs non esset delicatis cõscientijs factis succursum. Quare cum omnis excommunicatio suspensionem secum afferat, fit, vt etiam à suspensis, antequàm publica sententia nominati sint, possint legitimi subditi sacramenta suscipere, etiam absolutionis. Imò verò subdito suum ius petente, parce eius potest sine culpa illi sacramentum administrare: quia hoc totum in fauorem subditè indultum est. Dum modo tamen nõ celebret: id quod peccator ci tra immane sacrilegij crimè facere non potest.

Ad secundũ

¶ Ad secundum pari modo respõdetur, quòd ab episcopo simoniacè promoto non solum propter præceptum, verum & propter eius excommunicationem nemo debet ordines suscipere absque dispensatione. Idq;, vt D. Thom. ait, casu etiam, quo subditus probare crimen non possit. Aliàs recipiens participaret cum illo in crimine. Hoc autem simili modo, quo proximè dicebamus, venit intelligendum. Loquebatur enim secundum leges sui seculi. Iam quippè nunc nisi talis episcopus nominatim sit excommunicatus, potest subditus iuxta dictum decretum ab ipso petere sacramenta, si tamen ei sit necessarium. Neq;, verò episcopus tunc administrans delinquit. Secus si sua se sponte ingereret: vt, si subdito non petente, præcepto eum ad recipiendum vrgeret: aut si extraneos ordinaret. Quare tunc subditus non tenetur ei parere. Ab episcopi autem communicatione, qui aliter, quàm per sui promotionem simoniâs est, nisi crimen esset iuridicè publicatum, neque secundum iura antiqua vllus tenebatur abstinere.

Ad tertium

¶ Ad tertium respondetur bifariam quemquam, veluti de vsurario, & fure dictum est, ad restitutionem teneri. Vno modo ratione acceptationis: quãdõ scilicet peccauit accipiendo. Altero verò ratione rei acceptæ, quãdõ videlicet rem

possidet, quæ non est sua. Igitur dũ quis sciens & prudens, sua sponte vel ordines vel ordines adiunctas præbendas suscepit, tenetur tunc ratione acceptationis. Quapropter non solũ ijs priuatur, quæ accepit: nepe ordinis executione & beneficio, cũ perceptis fructibus, verum & alios, quos fortè nõ percepit, potuisset tamè alius legitime possessor percipere, restituere tenetur: quia omnium damna per iniuriam de diti: deductis tamen expensis causa fructuũ factis: etsi quos in ecclesiæ vtilitatem legitime vt tenebatur, fecit. Quando verò se nesciente, neq;, volente per simoniã promotus est, tunc quidem solum tenetur ratione rei acceptæ: & adeò cum primum rescierit, ab ordinis executione suspensus esse debet: sed tamen eos tantũ fructus restituere, quibus factus est ditor. Haud tamen eos insuper, quos suis vsibus bona fide in lumpfit. Si vero ille, qui pecuniam eius nomine obtulit, in fraudem id fecit, atque astu, vt postea ipse expoliaretur, tunc, nisi ipse consenserit, nullatenus expoliandus est.

Ad quartũ

¶ Ad quartum respondet D. Thomas quòd tam pecunia, vel possessio, hoc est, prælato impena, quàm etiam fructus simoniacè percepti, sunt ecclesiæ restituendi, etiam dum prælatus, vel aliquis collegij in simoniã consensit. Si autem totum collegium fuerit eodem contractu infectum, tunc per facultatem prælati facienda est restitutio, vel alteri ecclesiæ, vel pauperibus. Et quidem id, quod de fructibus asserit, ad verbum, verissimum est secundum antiqua iura: tamen sic iam nunc mos habet Romanus, vt Papæ obtineant ad suos sustinendos apostolicos sumptus. Quare cũ illo fieri super eos potest compositio, ab illoque obtineri remissio. Quod autem de simoniæ pretio addit, intelligendum arbitror eo modo, quo supra à nobis expositum est: Nempè postquam quis fuerit criminis condemnatus, nam dum res est occulta, existimo ei, qui dedit redhibendum.

Mes. S. Tho. Ad quintũ Cõciliũ Lateranen.

¶ In solutione ad quintã enarrat D. Thomas decretum Lateranen. concilij sub Innocentio Tertio, quòd proximè eius tẽpora celebratum est, referturq; cap. Quoniã de simoniã. vbi qui ad religionis professionem, simoniacè sunt recepti, nisi sustentationis gratia (vt supra explicatum est) non quidem solẽnis voti obligatio ne liberantur, quia nequuerant: sed tamen de suo monasterio repulsi ad perpetuam poenitentiam in aeterni regula subeundam addicuntur. Quod autẽ subsequitur, nihil ad præsentia tempora attinet, sed ad illos, qui ante eiusmodi decretũ fuerat delinquentes: qui, scilicet, tantum cogebantur in alijs conuentibus eiusdem ordinis commorari.

Ad 6.

¶ Sextum denique argumentum, quod in præsentiarum longè plus ambiguitatis asserit, ad explorandam naturam mentalis simoniæ, adhibitum est: obliget ne ad restitutionem, dũ foras opere non prodit. Et quidem si qui præbendam recepit, nullum re vera tribuit pretiũ, tunc collator, etsi pretium ex pacto sperasset, ad nihil teneretur, vt de vsurario diximus. Sed dubium est de illo, qui præbendam suscepit, si citra pactum credidit se eandem per simoniam recipere, videlicet, vel quia collatorum spe pretij allecctum arbitratu eandem contulisse, vel quia munera præmiserat, praua intentione, quæ etiam prælatus nihilo saniori receperat. Tunc inquam dubium est neq; parum molestem, vtum teneatur resignare præbendam: & pariter prælatus quicquid receperat restituere: nam si leges vsurarias consulas, dum vsurarius mente concepit id, quod ab altero sibi vltra fortem porrigitur, non gratis, sed ratione mutui porrigitur, ad restitutionem tenetur. Tamen in contrarium existit textus, vt multis apparet, expressus in capit. Manlato. quod vltimum est tituli de simoniã. Vbi habetur, quòd quando sic inter duos contingit, vt alter ab altero spirituali quippiam, scilicet, locum in monasterio, alter vero, scilicet, conuentus temporale recepit, vtrique tamen corrupto affectu, videlicet, quia vterque apud se crediderit id sibi simoniacè collatum, imò fortè vterque eadem intẽtione largiebatur: dum modo nullum exterius interuenit pactum, nullaq; expressio corruptæ mentis, neuter ad restitutionem (vt plerique rentur) obligatur: sed satis vtrique est per solam poenitentiam suo satisfacere creatori. Hoc ergo cap. quatenus aliter sentire videtur, quàm de vsura definitum est, prægrande Doctoribus facescit negotium ad explicandum. Vnde Hostien. super eodem ca. distiguens ait: Ea quæ per simoniam contra ius diuinum acquiruntur, necessaria esse, quæ restituantur: quæ verò per simoniam de iure positio, hoc est, malam, quia prohibitam esse à restitutione libera. De quibus, inquit, Papa illic loquebatur. Consentit Hêricus Gaudensis quodlib. 6. quæstio. 26. in quibus, in dicto cap. sermonem haberi, non de illo, qui pro ingressu religionis pecuniam contulerat, sed de illis monachis, qui honorifica loca coemerant, putà Abbati propinqua. Attamen si legitimum significatum introspectas, locus in monasterio pro eodem vsurpatur, quod est admisso ad religionem. Quare illic procul du-

Hostiensis solutio.

Hericus Gaudensis.

Ex ploditur p aternatio ludo.

bio de simonia contra ius diuinum inuitus est sermo. Vnde statim subtextitur mentio resignationis spiritualium. Quocirca Panor. illic credens nullum simoniæ mentalis genus ad restitutionem obligare, etiam si munus sinistra intentione & deur, & recipiatur, hoc discriminis inter vsuram & simoniam comminiscitur, quod in odium vsurarium iusta est restitutio vsuræ mentalis: ne scilicet illo palliamento crimen obtegeretur: non autem restitutio simoniæ. At verò maiorem sanè debet simonia inuidiã parere, quàm vsura: vt pote quæ virulentior est. Addit ergo secundo quorsan dictum capitulũ est intelligendũ quãdõ principalis intentio non est simoniaca. Verum tamen neq; hæc valet solutio: quia in vsura, vt suo loco declarauimus, quacunq; intẽtio ne recipiatur aliquid vltra fortem pro vsu pecuniæ, est vsura.

Panormita

Solutio altera eiusdem Panormit. Obiectio contra solutionem.

Ioan. Andr.

¶ Ioãnes Andreas super dicto cap. aliud. minoris probabilitatis asserit discrimen: nempe quòd in vsura, sola mens vsurarij est deprauata, exigentis aliquid vltra fortem: nõ autem alterius solutis. Et ideo iubetur ei fieri restitutio. In simonia verò vtriusque animus est corruptus. Nam tam emi, quàm vendi spirituale prohibetur: & ideo cæteris paribus melior est conditio possidentis, vt vterque permittatur id possidere quod recepit. Præterquam, inquit, quòd per vsuram magis vulneratur charitas. Sed tamen quòd hæc conclusio interpretatio minus sit ad rem accommodata, inde patet, quòd deprauata mens nemini debet suffragari. Quare multò minus simoniâs deberet dominium acquirere, quàm vsurarius. Nam aliàs etiam si pactum interuenisset, deberet vterque dominium acquirere.

Refutatio inter pretatio Ioã. Andræ.

Caiet. solus.

¶ Caietanus ergo longè alia via procedit. Ait inquam secus habere simoniam quæ vsurã: nam vsuram, inquit, qui soluit, inuitus dat. Quare alter neutiq; dominium acquirat. In simonia verò vterque dat vtroneus: nam cum præbenda suapte natura æstimabilis, vt ei videtur, sit pretio, lubenter eam recipiens, pretium soluit: quare nisi ecclesia prohiberet translationem dominij, teneret vtrinque datio: & quia citra pactum non impedit, vterque euadit dominus. Sed neque ista solutio hærenti animo satisfacit: nam perinde simoniâs inuitus videtur conferre pretium, atque ille, qui accipit, ad vsuram. Siquidem mallet gratis accipere, vt iure diuino alter tenebatur conferre. Innumera denique sunt expositiones aliarum huius textus, quod indicium magnæ eius obscuritatis est. ¶ Igitur vt rem quam maximè ego

Ratio in Caietan.

Sententia auctoris.

possum, perspicue explicare pergam, totum dubium ex illo pendet quod ex præcedentibus huc reponimus enodandum: nempe vtrum restitutio tam pretij simoniaci, quam rei spiritualis, sit de iure diuino & naturali. Et primum omnium hoc cõfessissimũ sit, quod vtrinq; cõtra ius diuinum cõmittitur simonia: scilicet, tã ex parte ementis, quã ex parte vendentis. Quia ratione, vt suprà exposuimus, simonia differt ab vsura: quoniam non solum vdeas, verum & emens, aduersatur nature gratiæ spiritualis: scilicet, quã gratis debent non solum dari, sed etiam tanquã Dei donum recipi. Secundo & hoc compertissimum est, quod restitutio ex vtraque parte in simonia hætenus est de iure diuino: quod in tali diuina prohibitione vendedi, & emendi fundatur: sed hoc est, quod apud neminem disputatum reperio, cum ab omnibus huius capituli interpretibus examinari deberet, videlicet, vtrum iure diuino sit impedita translatio tam rei spiritualis pretio recepta, quã domini eiusdem pretij. Nam si iure diuino simoniacus inhabilis sit ad recipiendum, tunc ecclesia nullatenus facere potuit vt simoniacus mëtalis, putã credens aliquid sibi datum in pretium, dominium acquireret. Si autem translatio eiusdem domini solo iure ecclesiastico est impedita, potuit quidem ecclesia illud impedire interueniente pacto: permittere autem vbi nullum intercederet. Et quidem Caietanus hanc secundam viam est ingressus. Arbitrat enim, quod est spiritualia iubeantur gratis dari, & recipi, nihilominus ex natura sua esse pretio æstimabilia. Quare qui pretium sua sponte pro illis confert, licet peccet quidem contra diuinam prohibitionem, nihilominus dominium transfert, nisi vbi translationem ecclesia impediuerit. Et fateor hoc modo planam fieri textus intelligentiam.

¶ Porro verò ex altera parte suadere contendam, nescio an persuadere potero, trãlationẽ domini, saltem pretij iure diuino impediri: nã de re spirituali emptã non est tanta persuasio. Et quò à prohibitione ipsa diuina auspicemur Christus dicens: Gratis accepistis, gratis date: omne ius sublatũ voluit, aliquid recipiendi pro spirituali. Si autem nullum reliquit ius recipiendi, sit vt pretium recipiens, nullatenus, Deo vte tante, efficiatur dñs, sanẽ cum nisi aliquo iure, nemo rei dñs constitui valeat. Secundo. Qui mutuũ dat, propterea tenetur vsuras restituere, q̃ gratis mutare debeat. Tenetur autem prælatus diuino iure eodem pacto spiritualia conferre: ergo eodem inhabilis sit vt domi-

nus fiat. Quod si dixeris non ob id vsurarium teneri, sed quia scorum vsus pecuniæ vendit, qui nullius per se est pretij. Pariter arguitur de spirituali re, nam neque hæc quidem, vt omnes fatetur, est pecuniã æstimabilis. Quod si respondeas, ex natura sua esse æstimabilem: saltem vbi est fructiferum sacerdotium, cogruitur nihilominus hæc non esse vendibilia. Nam dum quis pro aliquo magistratu administrando, publicum suscipit stipendium, ea lege vt gratis illum ministrat, siquid vltra pretij recipiat, non fit dominus, sed ad restitutionem tenetur. Prælati autem ecclesiastici sunt huiusmodi: ergo si quis eorum pro collatione spiritualium quippiam recipiat, iure diuino reddere perstringuntur. Eò potissimũ q̃ neq; Papa, neq; Antistitum vllus, dominus est spiritualium, sed merus dispensator rerum domini sui: qui gratis id facere cunctis iussit. Quare nec tanquã dñi, nec tanquã dispensatores, domini pretij acquirunt. Accedit huc præterea virgens admodũ argumentũ, quod si solo iure pontificio prohibita esset translatio domini in simonia, sequeretur, quod si quis pro administratione sacramentorũ, præter sacros ordines, reposeret, verè perciperet dominium. Nam iure pontificio eiusmodi translatio solum legitur prohibita, vt ait in præfati articulo D. Thomas in ordinum & beneficiorum collatione, & ingressu religionis: in quibus pro nullis habentur contractus, vt suprà dictum est. Profectò ergo quã maxima probabilitate pollet, vt in hoc etiam sensu iure diuino fuerit in simonia restitutio iussa. Id quod antiqui semper crediderunt: vt Henricus Gandensis quodlibe. 6. q. 2. 6. & Armacha. libr. 1. o. capit. 2. 3. quibus & quodlibe. 9. articul. 3. Adrianus adhærescit. Imò & S. Thomas idem hic videtur sentire: siquidem obligationem restituendi in simonia non aliunde deducit, quã ex verbo Christi: Gratis accepistis, gratis date. Quauis Caietanus hic, & in sua Summa, verbo: Simonia: & illic Syluester. §. 2. Panormitanum suprà citatum sequuti, contrarium censeant.

¶ Dixerim autem nõ tantam esse persuasionẽ de acquisitione simoniaca rei spiritualis, quod nulla sit iure diuino. Tum q̃ licet dans pretiũ peccet contra naturam gratiæ, tamen dum id sua dat sponte, non videtur inhabilis subinde fieri ad recipiendum. Tum præsertim quod si iure diuino nulla esset, nullatenus posset Papa super eo dispensare, & tamen communis est omnium consensus, quod si alicui simonia eẽ conferat beneficium, licet vterque pessimè faciat,

faciat, collatio tamen teneat: vt articulo proximo disputabitur. Tenendo ergo, vt quã longissimè certius censeo, iure diuino iussam esse in simonia restitutionem, restat, ad allegatum capitulum respondere: quod non est facile. Alijs ergo prætermisissis solutionibus, dux sunt, quæ alicuius momenti haberi possunt. Vna, quod etsi qui tanquã pretium, aliquid obtulit prælato, sed tamen nullo expresso pacto, dominium in ipsum non transfulerit: tamen quia restitutio non illi faciendã est, sed ecclesiæ, potuit Pontifex illam eidem prælato indulgere, atq; ad eò ipsum in vinculo liberare. At verò mihi nullatenus fit probabile, posse ecclesiam cõdemnare quemquã ad poenam ante cõdemnationem de crimine: & ideo neque illum, qui pretium dedit, priuare suo iure potuit, quandiu eius lateret crimen. Ob idque probè ait Adrianus loco citato quodlib. 9. Papam non posse restitutionem cuiuspiam remittere, quæ faciendã est parti, quæ dedit, sed illam quæ faciendã est ecclesiæ. Quauis & hoc non prorsus improbabiler potest ad textum applicari. Nam illi monachi mentales simonia cum dispensationem peterent, delictum suum prodebat. Quocirca iam ecclesiã poterat eos qui dederant, eodem pretio multare, tribuereque ecclesiæ, atque ad eò restitutionem ei remittere, qui possidebat. At tamen ob id solutio hæc non omninò quadrat textui, quod illuc Papa nullum indulgentiæ beneficium apparet cõferre: sed prorsus id respondere, quod est de iure.

¶ Alia ergo est solutio Adriani loco citato quæ profectò attentè perspecta (vt meũ fert iudicium) per placebit. Ait siquidem illic Pontifex nullatenus decernere de simonia mëtali non esse necessariã resignationẽ spiritualiũ, aut temporalium restitutionem: imò contrarium docet: sed lectio, quæ punctum, & cõma ineptè collocat, errorẽ generat. Vulgò nanq; post narrationẽ casus, responsum in duo diuiditur: videlicet, vt post verbũ, extẽdi, fiat rubrica & inde quasi noua clausula sic legatur: Et ad resignationẽ spiritualiũ, & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente: in quo casu delinquentibus sufficit per solam poenitentiam suo satisfacere creatori, eos pro simonia huiusmodi non teneri. Ita vt hoc vltimum verbũ referatur ad præcedentiã, scilicet, nõ teneri ad resignationem temporalium, & spiritualium. Quod profectò Papa non apparet sensisse: qui erat Gregorius Nonus, Nam Gregorius Primus, vt patet canone. Si quis neque i. quæstio. i. cõtrariũ statuisse videtur: vbi ad-

monet, quod qui fraudulento munusculo ecclesiasticam dignitatem acceperit, tenetur illa sub poena damnationis resignare. Fraudulentum enim munusculum, planè significat illud, quod fraudulenta mente, absque pacto expresso supponitur: nam vbi conuentio interuenit, non est fraus, sed aperta iniquitas. Igitur non est credibile, Gregor. Nonum, cõtrarium voluisse docere.

¶ Igitur vt rectè textus legatur, præmittendus est casus capituli. Quidã enim dato praua intentione pretio, absque pacto recepti sunt ad religionẽ: & forsã dederant monasterio aliquam præbendam, & in super aliquod temporale. Postmodum verò componendi Romam miserunt, vt cum illis fieret dispensatio. Papa verò misit mandatũ, vt eadem fieret. Sed tamen dubitauit postea eius Abbas de extensione mandati, quantum ad duo: nempe vtrum extendetur facultas vsque ad Abbates, vt ipse posset cum illis dispensare: item vtrum extendetur etiam ad dispensandum super resignationibus, ne ex alterutra parte fierent vt scilicet, conuētus resignare non teneretur, sed omnia posset retinere, quæ monachi contulerant. Respondet ergo ad vtrũque Pontifex affirmatiue, dicens. Mandato nostro recepto, vt cum monachis qui per simoniã dato aliquo (scilicet munere tam tẽporali, q̃ spirituali) locum in monasterio sunt ad epti secundum cõstitutionem generalis cõcilij (videlicet Constantiensis: vt habetur ca. quoniã. paulo ante in eodẽ tit. relato) & infra. Sequitur responsio: Consultationi tuæ breuiter respõdentes dicimus, mandatũ Apostolicum (id est facultatem dispensandi) ad abbates extendi (vt, scilicet, ipsi valeãt dispensare) & ad resignationes spiritualium, & temporalium. Itaq; verbũ, extendi, fertur in hoc quod sequitur: sed interlita rubrica rem obscurauit, peruertitq; subindè lectionẽ, vt intelligeretur non teneri ad resignationes. Debes ergo sic legere. Extendi ad abbates vt ipsi possint dispensare, extendi q; ad resignationes, tam temporalium, q̃ spiritualium, si modo nullũ interuenit pactũ: nempe vt abbas possit dispensare: nè resignatio tam temporalium, quã spiritualium, quæ aliã necessaria erat, non fiat. Addit verò: quæ vtrinq; taliter acquiruntur: vt potè quod dispensetur, nè vel monasterium restituat, quæ perceperat, neque vno monachi inde abire cogantur: id quod alioqui iuxta tenorem dicti concilij facere tenebantur, & transire ad aliud monasterium. Ait ergo Papa quod in illo casu, id est, facta dispensatione, delinquentibus sufficit per solam poenitentiam suo satisfacere.

Qualiter legendus citatus textus.

Caietanus

Ratio, i. in Caietani.

Secunda.

I. Interpretatio præfati cap.

Rõ in proxima solut.

Adrianus:

Pretium rei spiritualis iure diuino restituendũ est Henricus Gandensis, Armachan, Adrian. D. Thom.

Caietanus Syluester, Panormita.

ii. Solutio quã auctor probat.

re creatori. Verbum ergo, solam, non excludit, quin ex natura simoniae facienda esset tam resignatio spiritualium, quam restitutio temporalium. Imò cum dicat mandatum dispensandi ad id extendi, palam docet, super his dispensationem fuisse necessariam, sed excludit illa, quae in dicto concilio iubentur: scilicet, ne exeant monachi à monasterio, sed maneat in suo loco cum sola poenitentia. Profectò apud me perquam abundè videtur responsio hanc capituli vim explicare: atque adeò cum còmunis opinio, quod simonia mentalis non obliget ad restitutionem in eodè solo cap. fundetur, non est cur ei adhibeatur fides.

Obiectio. ex S. Tho.

Solutio.

At S. Tho. est, cui respondèndu superest: quippe qui in praesenti solutione ait, sufficere simoniae mentali, de mala intentione poenitere. Cui igitur respondetur, non loqui de simonia mentali, ut còmunis opinio intelligit dictum. c. mandato. aliàs cum inter pontificia decreta iam tunc extaret, ipsum citasset. Sed vocat simoniacum mentalem, eum, qui intendit pretio dare, aut accipere rem spiritualè: tamen verè non dat. Colligamus ergo id, quod sentimus. Si prelati aliquid pro collatione rei spiritualis receperit, etiam sine pacto, credens illud in pretiù sibi dari, profectò nò magis dominium, quam usurarius acquirit: atque adeò restituere tenetur eidem, qui dedit: si tamen postea resciverit id non sibi datum in pretium, retinere potest. Atqui si quando confert beneficiù, scit in pretiù sibi munera esse impensa, non tenet collatio. Si autem quando contulit non crederet sibi dari in pretium, collatio ex parte sua tenet, sed tamen si postea sciverit, ceu pretium sibi data, restituere tenetur: & collatio constat ob inhabilitatem ementis fuisse inualida. Et profectò quousque me vel ecclesia, vel sapientes aliud docuerint, egomet mihi aliud persuadere nequeo.

ARTICVLVS II.

Verùm summus Pontifex possit super poenis simoniae dispensare.

1. Argumè.

ostremò denique quaeritur, utrù poenae simoniae sint per pòtiffices dispensabiles. Et arguitur negatiuè. Quicquid Papa potest in tota familia Christiana, potest antistitù quicquè in sua dioecesi: nullus aut ipsorù dispensare super eiusmodi poenis valet: ergo neque Papa.

Secundò. Vna, potissimàq; poena (vt articulo proximo diserebamus) est spiritualiù resignatio, temporaliumq; restitutio. Super hoc autem dispensare, nullus videtur mortaliù posse, cum eiusmodi restitutio iure appareat diuino imperata.

Accedit tertio, qd si talis esset in Papa facultas, inde peruius pateret aditus ad simoniarum barathrum: nam Papa secum ipse dispensaret, vt dum vellet, sacerdotia venditaret, quorù nihilominus collationes tenerent.

In contrariù est textus in cap. mandato. proximè expositus, de simonia. vbi Papa facultatem indulget dispensandi super simoniam. Id quod celeberrimo vsu confirmatur.

Ad questionem duabus còclusionibus respondetur. Vna: Poenae vitio simoniae decretae, sunt numero quatuor, aut quinque. Prima, si verè poena dici potest, est spiritualiù resignatio, temporaliumq; restitutio. Hoc patet cap. supra citatis, si quis episcopus. & ca. presbyterum. i. quæst. 1. & cap. de hoc. & cap. audiuimus, de simonia. Et in extrauaganti Martini Eugenij, & Pauli Secùdi. Cum detestabile, quibus contractus simoniacus habetur, vt nullus: siue declaratio ea sit diuini iuris, vt arbitror, siue ecclesiastica sanctio. Vbi autem contractus est nullus, inde protiaùs restitutionis vinculu exurgit. Quare nò propriè cènsenda est poena, sed naturalis obligatio, vt quisq; alienà relinquat. Quam ob rem nulla est (vt supra diximus) expectanda sententia. Secunda poena est Papalis excommunicatio: vt eisdem Extrauagantibus patet: & cano. Reperiuntur. prima quaestione. i. quæ quidem (vt libr. 1. expositum reliquimus) ipso facto incurritur per sententiam ipsam iuris, eiusdemquè admonitionem. Tertia est, suspensio ab ordinum functione, qui per simoniam recipiuntur: vt patet eodem cap. si quis episcopus, &, reperiuntur. & in eisdè extrauagantibus Martini & Eugenij. Atqui excommunicationis poena còmunis est etià mediatoribus: vt inibi patet. Itaq; illi, qui suo negotio causam præbet, vt alij simoniacè còtrahât, sunt ipso facto excommunicati. Quin verò & quotquot certa scientia testes essent simoniae, iure antiquo tenebântur sub anathematis poena reuelare, neque antequàm reuelarent absolui poterant: vt in Extrauaganti. Martini legitur. Sed tamen, vt in verbo, simonia. §. 19. Syluester admonuit, de illis tantum intelligebatur, qui praesentes essent in Curia Romana. Imò verò neque illo modo temperata lex vim nunc, inquit, habet vllam: quoniam est pe

Iure anti quo certa scientia testes essent si monia tenebântur sub anathematis poena reuelare. syluest.

est per vsum iam abrogata. Poena autem irregularitatis non est sub hoc terminò iure expressa, neque in Extrauaganti. Cum detestabile. vbi omnes poenae percesentur, exprimitur. Nihilominus suspensio ab officio illius, qui ordines simoniacè suscepit, aut contulit, quoddam genus irregularitatis est. Præterea tum simoniaci omnes sint excommunicati, si postea celebrent, tunc lege còmuni excommunicatio nis manent irregulares. Imò verò quauis non celebret, quadiu excommunicati sunt, nequeut ad alios ordines promoueri: quæ est alia irregularitas. Quare D. Thom. artic. 6. in responsione septimi maximam dispensationè, quæ cum simoniaco fieri potest, arbitratur, vt in eadem ecclesia maiores ordines consequatur: vbi de notat simoniacos esse irregulares. Postremà deniq; poena est infamia; vt habetur. 1. 7. q. 3. can. Sanè. & de accusationib. ca. inquisitiones. Posterior conclusio. Cum eo, qui simoniae labe infectus est, summus Pontifex, idemque solus dispensare valet. Prior pars inde patet quidd cum plenissimam habeat potestatem remittendi peccata, si vt eorum quascunq; poenas valeat pro causa remittere: aliàs Christiana familia remedio esset orbatà. Accedit quòd poenae, quæ verè sunt poenae, videlicet, vna excepta restitutione, omnes sunt ecclesiastico iure decretae: in quod ipse plenissima fungitur potestate. Posterior verò còclusionis pars nò est vsque adeò certa: imò D. Thom. loco proxime citato artic. 6. dist. 6. secus censet: Ait quippe solum Papam, cum eo, qui scienter est simoniacè beneficiatus, dispensare posse. In reliquis verò casibus posse etiam episcopum. Quin verò ordinaria potestate episcopus valet à quouis còmisso crimine absolueret: nisi papa id sibi referuans, eius coerceret potestatem. Quocirca (vt communis habet doctorù sententia, quos Syluester refert, verbo, dispensatio. §. 14.) contra canonè Papæ, aut còcilij, episcopus dispensare nò potest. Cum ergo simoniacæ poenae omnes sint conciliorù, aut summorum pontificum decretis constitutæ: vsum iam habet vt solus Papa, vel concilium dispense. Saltem in simonia ordinis, aut collati beneficii scienter acquisiti, non est dubium, quia soli Papæ hoc sit referuatum: vt habetur in Extrauaganti. Cum de testabile. Pauli. 2. & idem arbitrandum est de ingressu religionis: vt patet in dict. c. Mandato. vbi constat ad solum Papam de hac re fuisse recursum, & Martinus. 5. in sua Extrauaganti. etiam receptionem monasterij simoniae cam anathematis mucrone iugulat: cuius ideo absolutio ad solum atinet Papam. Sin verò

simonia susceptione, aut ministracione aliorù sacramentorum quippiam simoniacè aut detur, aut recipiatur, Sanctus Thomas posse censet episcopum dispensare. Attamen recentior Extrauagans. Cum detestabile, omnem prorsum simoniam excommunicatione ferit, sibi soli referuata. Ait enim, quomodo libet dādo, vel recipiēdo, simoniam commiserint, aut quod illa fiat mediatores extiterint, seu procurauerint, sententiam excommunicationis incurrant: à qua, nisi à Romano Pontifice absolui non possint, nisi in articulo mortis. Cum ergo ait, quomodo libet, nullius prorsus simoniae conscientiam pacare audeam, antequam summum pontificem, vel eius vicariū aduerit. Sunt autem dispensationis gradus, super simonia quondam consueti, numero quatuor: quos Diuus Thomas eodem articulo. 6. recenset. Erat enim parua dispensatio, magnaq; maior, & maxima. Parua quidem, vt ad laicorum communionem simoniacus admitteretur: Magna, vt post poenitentiam in alia ecclesia in suo ordine remaneret: Maior vero, vt remaneret in eadem ecclesia, sed in minoribus ordinibus: Sed maxima, vt in eadem etiā permaneret, atque ad maiores ordines posset promoueri: nullam tamen vsq; ad praesentur dignitatem. Hæc enim olim nunquam cōcedebatur. Quin verò (vt illic ait idem sanctus Doctor) nullū de dispensatione verbum audiebatur, priusquam tum temporalium, tum etiam spiritualium restitutio fieret. Nunc verò temporis super his omnibus facilè dispensatur.

Primum igitur argumentum respondetur. Quicquid episcopi ordinario iure possunt, Papa nihilominus merito huiusmodi dispensationes & absolutiones ad seipsum in odium simoniae aduocauit, nē si dioecesani eadem omnes potestateungerentur, hiatus simoniae propter dispensandi facultatem patentior fieret. Ad secundum respondetur, dispensationē super simonia bifariam cōsiderari posse: Vno modo, post factū: Altero verò, vt fiat. Et quidem post factum nullatenus controuertitur, quin possit Papa super omnibus poenis dispensare, simoniacumq; in pristinum restitueret honorem, & locum. Atq; adeò nò solum de fructibus, verū & de pretio simoniaco arbitratur suo disponere. Nam postquam crimen in suū est forum delatum, restitutio non est faciēda, qui dedit, sed cui Papa constituerit. Posteriori autem modo neququam sic Papa dispensare potest, vt quis rem spiritualè pretio emat, quin talis emptio, & venditio sacrilegium sit, & immane scelus: quando quidem iure sit diuino

Excomunicatio omnis simoniaci Papæ referuatur iure nouo.

Quatuor gradus dispensationis tuæ per simonia

Ad 1. argu

Ad 2. argu

uino, & naturali interdicitur: siue cum alio, siue secum dispensare auit. Imò quotiescunq; spiritualia pretio vèderet, tam ipse, quàm emens, eodem complicaretur simoniæ execrabili vitio. Potest tamen dispensare super excommunicatione, & infamia, atque alijs ecclesiasticis poenis: vt scilicet citra earum reatum possit contractus simoniacus celebrari. ¶ At verò de restitutione dubium restat, vtrum, scilicet, si vel ipso, vel alio pretium recipiente, spirituale conferret, eatenus dispensatio valeret, vt collatio teneret, & pretium maneret à restitutione liberum. Et re vera nescio, an antiqui patres id confiterentur. Nam S. Thom. nò aliter dispensationem admittit, quàm præmissa resignatio ne spiritualiumq; temporaliumq; restitutione. Quamuis dici posset, non esse locutum nisi de legitima dispensatione. Dicendum ergo quòd si ea sententia vera sit, quòd iure diuino sit simoniacus inhabilis ad recipiendum præbendam, non est in Pontificis facultate illam collationem efficere validam: Et ideò qui antea dens crediderit, eum necesse est id, quòd sequitur confiteri. Et fateor, nisi communis opinio reclamaret, sic dicerem. Nihilominus admit- tamus, vt supra hæsitantes insinuauimus, collationem illam pretio emptam, atque adeò iniquam, non vsque adeò iure diuino impediri, quin teneat: effet tamen insigniter iniquus, vt ab sit impietas verbo, Pontifex ille, qui tale pararet scelus. Quòd si venderet, ambigere ne- queo quin pretium semper restituere teneretur: quandoquidem (vt sapenúmero dictum est) illius trãsslatio dominij, iure diuino est nulla. Hinc ergo gradus sit ad solutionem tertij. Cõcedendum enim est, huiusmodi facultatem dispensandi, vt sacerdotiorum collatio simoniaca firma sit, si apte natura præcipitum esse ad simoniacum barathrum. Est tamẽ hoc Deo fidendum, quòd nõ quàm, vel quàm rarissimè

in tam absurdum sacrilegium suum vicarium collabi permittet. ¶ Vtrum verò eo ipso, quòd Papa secũ dispē- set, vt sacerdotium vèdat, pariter cum emptore dispēset, vt percipiat: nõ dico quātum ad culpam, quia nõ potest, sed vt verus sit possessor: iam quæst. 7. affirmatiuum cum Palud. contra Adria. responsum reliquimus. Caiet. ve- rò hic eidem sententiæ prius refragatur, licet postea videatur suffragari. Nam re vera ratio, quam contra potissimam obmolitur, non est præcipui momenti. Arguit enim quòd cum illa Papæ venditio non sit expressa dispensatio, non est præsumenda, nisi reãta id ratio per sua deat, quæ quidem potius suadet oppositum: quoniam ex tali præsumptione fieret consequens, vt omnes passim adirẽt Pontificem, ad emendũ sacerdoti: quo nihil esse perniciosius potest. Quare etsi iniquitas sit, inquit, in Papa, vendere: peior esset, si vendens præsumeretur dispensare: quia peccatum duplaret. Respon- detur autem rationem reãtam potius suadere, quòd eadem semper præsumatur dispensatio: quoniam sine dispensatione præsumpta vèderet, peius ei duplaretur facinus. Non enim tantum sacerdotium vendere attẽtaret, verum & iniquiorẽ adhiberet fraudẽ: scilicet, quòd pretium recipiens nihil cõferret: siquidem nisi emptorem ab excommunicatione immunem redderet. Neq; isto modo patentiõ sit aditus ad simoniam. Tum quòd si dispensatio ipso facto non præsumeretur, qui iniquus Pontifex esse vellet, tam facillẽ venderet, vnaque expressẽ dispensaret, quàm sine dispensatione venderet. Tum præcipuè quòd etsi tanta insit in Papa facultas, tamen cum eius vsus tam sit detestandus, non est de ipsotam malè timẽdum, vt per- talem occasionem fiat ad ipsum, vt sacerdotia vendat, sacerdotum concursus.

LIBER

Dubium.

Solutio.

Ad tertiu.

Hæsitatio.

Solutio. Caietani.

Ratio Caiet.

Solutio.

LIBER DECIMVS DE Iustitia, & Iure.

PRO OE M I V M.

Argument. libri.

Liberum decimũ, qui huius nostri destinati operis conclusio est, de episcoporum ordine, deq; eorum potissimum in suis diocesisbus residentia, polliciti sumus. Nam postquam in septem prioribus cunctas iustitiæ, iniustitiæque species, quæ illi generi directè substant, absolui- uimus: in tribus subsequẽtib; religionis materiam, eidem iustitiæ annexam, subtexere tu- lit animus. Sic enim arbitrati sumus totum ne- gotium de Iustitia, & Iure, (quem titulum ei- dem operi inscripsimus) pro virili nostra ad iu- stum pertractare. Non ergo, tum vtilius ac pul- chrius, tum etiam ad rem accomodatius colo- phonem operi adhibere duximus, quàm si ex- tremam manum ad Antistitum dignitatem, & functionem admouerimus: in quibus sacrosan- ctum iustitiæ columen super omnes, qui Chri- uiana censentur religione eminentissime pro- micare, condecet. In quinque ergo membra & quæstiones, præsentem librum dispertiti su- mus. In quarum prima, dignitas, institutum- que episcoporum, quale sit, quoque iure insti- tutum, elucidatur. In secunda, de episcopi- pro uincia ad eunda, disseritur. In tertia, de eor- um residentia. In quarta, de ratione, & modo, quo tenentur ecclesiasticos prouentus dispen- dere, ac dispensare. Ac demũ in quinta, de of- ficio diuino, cuius solutione clerici colde pro- merentur fructus.

Partitio lib.

QVÆSTIO PRIMA, De Episcopali instituto & iure, quo institutum est.

ARTICVLVS. I.

Vtrum Episcopalis dignitas fuerit in ec- clesia super sacerdotalem necessaria.

Liberum ergo disputationis nostræ indè nobis aucupan- dum est, vt rationem Epi- scopalis culminis perpenda- mus. Apparet namque præ- ter sacerdotalem dignitatẽ, neuiquam fuisse episcopa- lem ecclesiæ necessariam. Dignitas enim fa- cultasque ministrorum, ex eorum functione perpenditur: Functio autem sacerdotalis, est sacrosancti corporis Christi consecratio, ac dispensatio, quo nullus sacer actus esse potest maior.

Argument.

Argument.

Argument.

¶ Secũdò. Si ad figuram id referre lubet, sacer- dos effigie Christi in ecclesia gerit, quatenus se pro nobis in ara crucis obtulit: Christo autẽ in ecclesia nemo altior excogitari potest: vt potè qui caput eius est: atq; adeò neque repræ- sentatio esse potest sublimior: ergo nulla est præstantior sacerdotali potestas.

¶ Tertio, vt ad quæstionis titulum alludamus, etiam si gradus ille superior possibilis esset, nõ erat necessarius: siquidem per singulos sacer- dotes omnia possent ecclesiastica munera ad- ministrari: ad quos perinde expeditior foret accessus, cum quicunq; parocciani ad suum Plebanum facillimè accederent, qui suas cau- sas definiret.

Dionysio.

¶ In contrarium autem est traditio Dionysij. Apostolorum seculo scribentis: qui. 5. cap. Ec- clesiasticæ hierarchiæ, Pontificalem dignitatẽ sacerdotali præfert, dicẽs, sacerdotum esse, po- pulum purgare & illuminare, pontificum ve- ro hæc ipsa, & supra hæc, ipsum perficere.

Hieron.

¶ Ingressu statim præsentis tractatus pro- ponẽdus ob oculos est pontificum gradus, institutumq; adeò & functio. Quod quidem vt de nomine primum expendamus, ab Hiero- ny. Græcè perito, in epistola ad Euagriũ, quæ refertur. 93. can. legimus, episcopos super in- tendẽtes appellari. Επισκοποι ειν, namq; id est quod superintendere. Idemq; ait Aug. super epistolã ad Tim. & refertur. 8. q. 1. can. qui epi- scopatũ. Quãquã & vis verbi Græci vehemẽ- tiam, attentionemq; mêtis explicat: vt idẽ sit, quod inspiciere, & tota mentis acie, atq; animi solertia aduigilare, vt episcopum esse, idẽ sit, quod in perpetua specula p̄sistere, indefessèq;

Luca

Quid voca- bunt, epi- scopus Lat. epi- scopatũ. Augult.

suo gregi inuigilare, ac prospicere. Quo circa vt ad residentia obligationem iam hinc oculos intendere ordiamur, nemo sese interpretamento Hierony. & August. seducat: videlicet, arbitratu, propterea episcopum superintendentem appellari, quod cum sacerdotes simpliciter dicantur intendentes, satis sit episcopo super ipsos, hoc est, eorum tantum mores intendere, gregemq; reliquum eis credere: esset quippe hæc nocentissima fallacia. Non enim hoc tantum illud, super, significat: sed per se, etiam curam, vigilantiam remque solertiam, quam non solum sacerdotibus, verum & toto gregi, debent: quæ longe maior est, quam illa, quam simplices habere debent Plebani. Quomodo enim aliter veritatem verbu Christi conuertat, quo optimum pastorem inde committat, quod de facie & voce, tum suas cognoscat oves, tum etiã vicissim cognoscatur ab ipsis?

Episcopi munus id quod pastoris.

¶ De nomine ergo proprium, natiumque episcopi officium, & munus deprehenditur. Est enim nihil aliud quam pastor: hæc enim metaphoram & analogiam Christus toto Evangelio consultissime obseruauit. Quin verò respicienda, non quidem solum metaphora, sed proprietates forsan est: nam metis eruditio, morumq; institutio, verè pabulum animi est. Cum multi ergo essent alij præceptorum, subditorumque ordines, neq; regem se neq; ducem, quod poterat, neq; prætorem, neq; consulem, sed pastorem, quod verissimè existeret, cenferi voluit: videlicet, qui rem de celo, & nomen detulit. Etenim cum illic merides sit, vbi sancte metes ineffabili otio recubantes diuinitatis pastu perficiuntur, quem vtiq; meridiem ostendi sibi sponsa inter cantica efflagitabat, quasi pastor se Deus ipse, relictis illic reliquis. 99. ouibus, ceterisimam, quæ perierat, quasi tunc ad nos descende se profiteretur. Quare vt pastor fuerat venturus decantatus Isaiæ. 40. Sicut pastor gregem suum pascat: ob idq; primum eius natiuitatis nuntium ad vigilantes pastores super gregem suum angeli detulerunt. Ac subinde pastori se optimo solenniter assimilauit, qui etiam animam pro suo grege ponere non dubitaret. In eadem igitur persistens rei figura, non in aliam dignitatem vicarium sibi substituit, quam vt esset suarum ouium pastor. Pasce enim, inquit oves meas: quo vtiq; verbo episcopale munus significatissimè expressam est. Non ob id modo, quod tum cuncta beneficia, quæ Antistites suis populis debent, tum & damna, quæ illis aut per auaritiam, aut per socordiam, aut per crudelitatem eis dant, cum illis, quæ in pastori bus, & opilionibus insunt, genuinã habent si-

multitudinem, vt subsequens sermo latissimus luculentius declarabit, verum quod pastorale otium præcunctis republicæ exercitijs pacem, ac tranquillitatem supremam, quam Christus modum docere instituerat, penitissimè refert. Regum enim, & ducum nomina, licet magistratus designent suo pte munere iustos, adeo vt Howerus, Regem, pastorem etiam esse adstruxerit: tamen non possunt non sæpe bellis perturbari. Si autem consulem dicas, aut aliud iudicum genus, necesse illos est litibus obrui: Pastoris verò munus ab omni est tumultu longissimè alienum ouium innocentia, taciturnitate, & simplicitate dulcissimum: ac subinde præ se ferens tum silentium illud, quo suam Christi familiam voluit à terrenis abstractã, caelestium negotio vacare: tum & sinceram & silentissimam obedientiam, quam sine vlla responsione oues sus Christus voluit suis administris exhibere.

¶ Igitur nè præter se ipsum procedentes, consueti moris nostri obliuiscamur, ad quaestione vnica affirmatiua cõclusionone respondetur. Nec cessarium fuit ex sacerdotibus episcopos institui, qui dignitate, autoritate, & functione, cæteris præeminerent. Probat. Duæ sunt naturæ sacerdotali dignitati facultates. Altera, scilicet, prima & præcipua efficiendi, ministrandiq; corpus & sanguinem Christi, quò tota ecclesiastica religio refertur. Altera verò eidem subseruiens, ad præparandum, adaptandumq; populum, vt pro rei dignitate sacrosanctam illam synaxim suscipiant: videlicet ad purgandum ipsum à peccatis, doctrinaque illuminandum, atq; adeo gubernandum. Et quidem quantum ad primum, sacerdos eo ipso, quòd sacro illo ordine initiatus est, à nullo amplius dependet: sed chara et è ipso Christi ad id muneri plenissimè pollet, vt quotiescunq; consecraretentauerit, verè sacrum conficiat: ad quod igitur nullo opus habet superiori. Sed quantum ad secundum, decentissimum fuit, iuriq; naturali consonantissimum, vt inter sacerdotes, vnus in tota esset diocesi, qui totã gubernaret, atq; adeo à quo sacerdotalis iurisdictione dependeret, nè, videlicet, presbyteri quocunq; obuios à peccatis absoluere temerè possent: quod ad facultatem præparandi populum attinet, nisi iurisdictione ab episcopo inter ipsos dispersita. Est ergo episcopus, licet non in consecratione corporis, & sanguinis, tamen in iurisdictione, sacerdotibus superior. Quod autem hoc fuerit rationi naturalis germanum, patet. Primum, si supra cœlestia suspicias, inter beatas illas mentes, ordines sunt, hierarchiæq; distincti-

Pastor's no men aliò rectius ceteris. Functio nem episcopi exprimit Howerus, l. lliados.

Cõclusio responsiua.

Ratio cõclusionis.

Ratio cõclusionis.

stineta: nempe vt inferiores per superiores illuminentur. Inter quas idè sunt angeli, & archangeli, & principatus, &c. Rursus & corporalia, Deus (qui prima est omnium causa) per sublimes cœlorum orbis, & astra, res sublunares gignit, & procreat. Et in ciuilibus politijs necessarii etiam sunt magistratuum ordines: vt videlicet plebs iudicibus: iudices autè principibus, ac regibus subdantur. Sed ecce radicè vnde huiusmodi ratio ortum ducit. Ad populũ gubernationem permagna necessaria est tũ prudentia, & sapientia, tum etiam morum probitas, atque adeo autoritas cogendi errantes in viam. Hæc autem tanta sacerdotum multitudini suppetere non possunt: necesse ergo fuit tum populo, tum etiam ipsi clero episcopum præficere, qui eis esset sicut Sol ad illuminandum, & sicut norma ad regendum. Hinc ergo pendet, quantum sit dignitatis, ac sanctitatis culmen episcopo necessarium. Sed de hoc alius nos locus inferius expectat. Quod si peculiare præterea exemplum ab antiqua lege petere lubet, eosdem illuc gradus distinctos inspicies.

¶ Nam cum tota tribus Leuitica (vt magister Sentent. in. 4. distinct. 24. adnotauit) diuino esset cultui mancipata, soli tamen Aaron, & filij eius erant sacerdotes: neque verò omnes patres: sed pater erat Pontifex, cui tantum licebat semel introire in sancta: filij autè eius simplices sacerdotes. Quare alij ornamentis indutus erat Aaron (sicut modò episcopi) aliq; vntione consecratus, quàm cæteri, vt Leuitic. 8. legitur. Cuius idè in consecratione episcopi mentio fit per illum Psalmi versiculum: Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius. Nam tanta erat vnguenti effusio, vt vsque ad ima diffunderetur.

Elucidatur cõclusio.

Ad. 1. argu.

Ad primum igitur capitalium argumentum respondetur, quòd etsi sacerdotali functione in cõsecrando sacrosanctas species nulla esse queat maior, est nihilominus episcopalis dignitas superior, quantum ad aliam facultatem præparandi populum. Nam sacerdos in absoluteione à peccatis, ab episcopo dependet, quantum ad iurisdictionem. Solutio est S. Thomæ in. 4. Sentent. distinct. 24. quæ st. 3. artic. 3. Vbi ergo nõ videtur concedere simpliciter episcopale in gradum superiorem esse sacerdotali, sed solum quantum ad iurisdictionem. Scotus verò eadem distinct. artic. 2. & Durad. ibidem quæ st. 5. atque alij simpliciter concedere pergunt, ordinem episcopalem esse simpliciter digniorem: cõ quòd inclu-

S. Thom.

Scotus.

dit facultatem sacerdotalem conficiendi corpus. Nã (vt cap. ex literis. de excessib. prælat. caudem est) nemo, antequàm sit sacerdos, in episcopum potest consecrari. Addit autem tũ superiorem facultatem iurisdictionis, tũ etiam potestatem conferendi ordines, consecrandique, ac benedicendi templa, vasaque, & vestimenta ecclesiastica. Attamen parum refert, & eodem recidit. Et enim si dignitatem nudam consecrandi consideres, nulla est in episcopo maior. Quare id, quod episcopus supra sacerdotem habet, nõ est sacerdotali dignitate præstantius. At quoniam idem episcopalis splendor sacerdotalem præsupponit, tota eius amplitudo maior est sua parte.

¶ Ad secundum verò respondetur quòd cum Christus caput esset ecclesiæ, perinde erat omnium ecclesiasticorum munerum exemplar, atque Deus est omnium naturalium rerum: vnde (vt Magister Sentent. inquit loco supra citato) omnes ecclesiæ magistri, scilicet singuli suo ordine Christum secundum diuersa quæ gestis representant: illi tamè perfectius, qui, secũdum altiorem qualitatem, ipsum referunt. Sacerdotes ergo representant ipsum secundum peculiarem actum, & personale, quo se in cruce pro nobis obtulit: episcopi verò non solum in hoc quatenus sacerdotes sunt, verum quatenus episcopi, etiam secundum id, quod caput erat, institutorque ecclesiæ. Vnde & sacerdotes ipsos consecrant, atque omnes ministros: quod fecit Christus: & omnia alia ecclesiastica præparamenta benedicunt, quæ ipse instituit, atque ex plenitudine Spiritus sancti baptizatos confirmant.

Ad secundum.

ARTICVLVS II.

Verum episcopatus sit ordo natura sua à simplici sacerdotio distinctus.

On satis est, nosse episcopum excellentiori fungi munere, quã simplicem sacerdotem: sed rimari oportet, vtrum ex rei natura differant. Apparet enim non esse ordinem ex natura rei distinctum à sacerdote. Ait quippe Hieronymus in epistola ad Euagriũ supra citata, & rursus super epistolam ad Titum: quod refertur. 97. dist. can. olim idem quòdam fuisse episcopum, quòd presbyterum. Id, quod multis factorum testimonijs confirmat. Ait namque Paulus in salutatione epistolæ ad Philippens.

Argumẽ Hieronym.

Paulus,

Paulus, & Timoth. serui Christi Iesu: Omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis cum episcopis & diaconibus. Vbi presbyteros (nā in vna ecclesia non erant episcopi plures) appellat episcopos. Quare simul componit episcopos, & diaconos. Et Actuum. 20. Attendite vobis, & cuncto gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos. Et ad Titum, postquam inquit, ob id ipsum reliquisset Crete: ut constitueret presbyteros per ciuitates, subdit: Oportet enim episcopum sine crimine esse. Et Petrus, qui erat episcopus, ait in epistola. 1. Presbyteros cōpresbyter precor. Haud ergo episcopalis dignitas à sacerdotali ex natura sua & instituto differt. ¶ Secundo arguitur: Si episcopos ordine à sacerdote distaret, eiusmodi ordo esset verum sacramentum, atque adeo si cuti sacerdotalis character, atque diaconi, sic differt. Quod falsum esse inde constat, quod tunc plures essent, quam septem ordines.

2. Argumēt.

August.

Distinctio.

Sententia Hierony.

Nomē ordinis, bifariam est in vsu.

Cicero.

¶ In contrarium est autoritas Augustini in epistola ad Hierony: quæ refertur. 2. quæst. 7. can. Quamquā. vbi ait secundū honoris vocabula iam tūc vsus obtinuisse, quod episcopus presbyterio sit maior.

Anotandum est, bifariam intelligi posse episcopum reliquis sacerdotibus dignitate præstare. Vno modo in eodem genere: nempe intra lineam sacerdotis. Alio modo, ac si sit in altiori genere. Exempli gratia, sacerdos differt à diacono in alio genere: quia est distinctus character, distinctaque consecratio. Archidiaconus autē à diaconis, & archipresbyteri à presbyteris eodē genere: quia, scilicet, vnum eligūt qui sibi præsit. Nec refert, quod papa illis, an illi sibi eum præficiant. Hieronymus ergo hoc tantūmodo secundo modo, putā, in eodem genere arbitrari videtur olim episcopum altiorē esse presbyteris: nempe quod in schismatis remedium factum est, vt ex presbyterorum numero vnus cæteris præponeretur: qui ideō non erat nisi magnus presbyter. Est enim presbyter nihil aliud quam senior, ac pro sua ætate venerandus, & colendus.

¶ Igitur ne per homonymia, & æquiuoca procedamus, ordinis nomen bifariam in vsu est. Vno modo, secundum eius significatus amplitudinem, quo latissimē omnem gradum, & dignitatem significat. Dicitur enim Senatorum ordo, & doctorum, & ducum. Vnde Cicero sepius alium ordinem appellat Consulium, atque alium Tribunorum, &c. Altero verō modo per solennem vsum Christiani Theologi nomen accommodarunt ad significandum vnu

ex septē sacramentis, quales sunt, Ordo sacerdotalis, Diaconi, &c.

¶ Quo supposito, ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Secundum priorem significationē, Episcopalis potestas naturā suā semper fuit singularis ordo hoc est gradus, & dignitas sacerdotali sublimior. Conclusio hæc primū omnium fundamentum habet in autoritate Dionysij, qui ætatem Apostolicam attigit, Pauloque institutore potestus est. Is enim loco supra citato, de eccle. Hie. capit. 5. planē, lateque distinguit ex rei natura inter episcopos, ac reliquos sacerdotes. Nam ait pontifices integrē sacerdotalis perfectionis participes esse: quasi reliqui non habeant integram perfectionem. Et subdit: Pōtificum itaque ordo sacrator, primus est diuina speculantiū ordinum, idemque & summus & vltimus: quippe in quem perficitur & impletur sacerdotij nostri distinctio omnis. Sicut enim Hierarchiam omnem in Iesum terminari conspiciamus, ita vnam quamque functionem in diuinum Pontificem propriam. Vide quomodo instar Christi præfert Pontificem reliquo clero. Est ergo altioris generis. Et aptius subdit secundum aliam translationem: Discretē autem huic vltra ceteros ordines, in sua operatione diuina lex distribuit diuinores sacrificiones. Hæ autem sunt perfectiores diuinæ virtutis imagines: consummantes omnia diuina symbola, & omnes sacras dispositiones.

Quoniam neque sacerdos sacrum baptismum operabitur sine diuinissimo vnguento: sed neque ipse sacerdos erit, nisi à pōtificibus id munus fuerit sortitus. Vnde quālatē, & disertē explicat differentiā inter episcopum, & sacerdotē: idque diuino iure: quādo quidē nullus sacerdos sine episcopo ordinatur, neque chrismate vti potest, nisi ab episcopo cōsecrō, neque vestibus, aut vasis, nisi ab ipso cōsecratis, aut benedictis: præter iurisdictionē, quā altiorē habet. Quod demū ait, diuina lege esse sancitū. Nam (vt art. 4. videbimus) diuina lege institutus est episcopatus: licet chrismatis consecrō, & alia eiusmodi cæremoniæ traditione Apostolorū instituta credantur. ¶ Ex his ergo Dionysij verbis talis colligitur ratio: Ille est confensus distinctus ordo, hoc est gradus, & dignitas in ecclesia, cui aliqua propria inest, & peculiaris spiritualis functio ad sacramentum eucharistiæ ordinata: talis autē est episcopalis gradus: nam ad ipsum (vt dictū est) spectat, sacerdotes, cæterosque ministros, ac denique & chrismata, & templa cōsecrare, atque adeo & plebē confirmare: quæ quidem simplices sacerdotes per

Conclusi.

Probatio.

Ratio altera pro cōclu.

Cōfirmatio

Ratio

Vltima conclusio.

ficere nequeunt: ergo suapte natura est ordo & gradus à sacerdotali distinctus. ¶ Et confirmatur hæc ratio: nam ordo & gradus huiusmodi ac potestas ex sua ipsius solemnitate dignoscitur. Episcopos autem præter sacerdotalem vñtionem, solennius inungitur, & cōsecratur: quasi nouam in sacrorum administrationem potestatem suscipiens. Nam cum sacerdotis solum inungantur manus ad consecrandum, episcopi vngitur caput, sicut Aaron: ad denotandū esse caput ecclesiæ suæ, instar Christi: vt proximē Dionysius aiebat. Nisi quod Christus non solum hominibus: verum & angelis vniuersis; creaturæ, ceu caput, præfectus est. ¶ Tertiō id arguitur. Episcoporum cœtus, status est perfectionis, longē altior quàm monachorum. Profitentur enim solenniter, non doceri, sed docere perfectionem, est ergo per se ordo. Accedit & exemplum antiquæ legis. Nam dignitas Aaron diuino iure excelior erat quàm reliquorum sacerdotum. In summa, episcopalis dignitas nō ratione solius iurisdictionis constituitur per se in altiori gradu, neque illa de causa opus habebat aut vestis, aut vñtionis differentia, sed ratione spiritualium functionū. Quocirca episcopus ante consecrationem iurisdictione fungi potest: quauis ordine tunc episcopali nō polleat: vt habetur capit. supra citato, ex literis, de excessibus prælatorum. ¶ De altero verō ordinis significatu cōtrouersum est inter Doctores, vtrum episcopatus sit ordo, hoc est sacramentū. Partem affirmatiuā credit Duran. in. 4. Sent. dist. 14. q. 5. Et eadem dist. Scotus ait, esse Canonistarum opinionē. Cōtra quos statuitur postterius conclusio. Episcopatus nō est ordo, qui septem sacramentis cōnumeratur. Sententia est Hugonis grauissimi autoris, qui post numerationem septem sacramentorum, vsq; ad sacerdotium, subdit: Hic gradus dispares in eodem ordine habet dignitates, vt episcopalem, &c: Eandem sequitur Magister Sent. eadem dist. 24. ac D. Thom. ac reliqui eius interpretes. Et ratione comprobatur. Episcopus nullum recipit characterem in ordine ad corpus Christi, & sanguinem conficiendum: ergo cum in hūc scopum omne sacramētum ordinis referatur, episcopatus non est ordo. Probatur antecedens. Quoniam si talem recipere characterē, aut esset minor sacerdotali, aut maior: nō quidem minor, nam eiusmodi characterum functiones omnes sunt administratrices in consecratione sacrosancti sacramenti: vt in diacono patet, & subdiacono. Episcopus autem de sua natura ratione non sic administrat sacramen-

ta. Neque verō esse potest excelior character respectu eiusdem, qui sacerdotalis est. Quoniam conficere sacramentum, quod quilibet potest sacerdos, fastidium tenet & culmē quō omnia referuntur sacramenta. ¶ Secundum huc adhibet D. Thom. argumentum loco citato. Natura sacramenti est, quod à præcedenti quātum ad eius necessitatem non dependeat: episcopatus autem dependet à sacerdotio: nā (vt iam antea dictum est) cōsecratio episcopi, antequam sit sacerdos, non valeret. Hoc autē argumentū Scotus in. 4. dist. 24. eludit potius, quàm impugnat. Ait quippe indē quod episcopatus sacerdotium prærequirat, argumentum potius sumi, quod sit perfectior. At vt hoc nihil ad rem. Haud enim de perfectione hic disputamus, sed de natura sacramenti ostendimus indē non esse sacramentū, quod aliis etiā absque præuio sacerdotio consecratio episcopi esset valida: si cuti cōsecratio sacerdotis, etiam si non fuerit diaconus, suum imprimit characterem: vt dist. 63. can. sollicitudo. & extra, de clerico per sal. ordina. ca. vt tuæ literæ. decretum legitur. Accedit huc & ritus ecclesiæ, quod sacramenta ordinis in sabbatho conferuntur: episcopus verō, tanquam legitimus eius sponsus, die Dominica cōsecratur. Est ergo opinio hæc, vt dictum est, non modō D. Thom. sed Alexandri & Bonauent. & omnium cōmunis. Scotus verō loco citato ait Canonistas cōtrarium tenere propter hoc argumentum, quod nisi episcopatus ordo esset, pollet funditus auferri: nam tunc non restat, quid aliud sit, quàm iurisdictione: iurisdictione autē quicumque priuari potest: quādoquidē propter crimen hæreseos, atque alia, priuatur sua ecclesia episcopus. Et quidē Scotus deuinci ha: ratione videtur. Annuit enim concedere quod si non sit sacramentū, nihil in eo superest, nisi auferibilis iurisdictione. At verō profectō nulla est rerum cōsequencia. Imō quamuis non imprimatur sacramentalis character, nihilominus adhibetur sacerdotalis habilitas quædam, & facultas indelebilis, atque ab episcopo inamouibilis, vt ait loco citato Bonauentura. Quare depositus episcopus si iterum in suum ordinem restituitur, non opus habet denuō consecrari. ¶ Sed & Durand. quoque eadē dist. q. r. alia via negat hanc nostrā conclusionem. Cōcedit in quā episcopatū sacramentum esse: non quidē à sacerdotio distinctum, sed illud ipsum perfectum. Itaque simplex, inquit, sacerdos, licet simpliciter habeat characterem sacerdotalem, non tamen est omnino completum, & perfectum. Et subtextit exemplum, quod sicut consecriones corporis, & sanguinis

Ratio S. Thom.

Solutio Sco.

Refutatio

Postrema ratio.

Alexander Bonauent. Argumētū Scoti.

Solutio.

Durandus.

nis vnum cōstituit perfectum sacramētum, ita consecratio sacerdotis, & consecratio episcopi. Quare subsequenter consistitur episcopatum, charactērem imprimere perfecti, completiq; sacerdotij. Argumentū autem quo si bi hoc habet persuasum, est, quod pariter, imò perfectius episcopalis dignitas ordinatur ad sacramentum Eucharistiæ, quàm diaconatus, aut subdiaconatus, cū ministros ipsos instituat. Ex quo concludit esse perfectius sacramentum. Ad ipsum autem atque ad suam rationem pariter respondentes, fatemur ingenue dignitatem episcopalem, perfectionem sacerdotio adhibere, quod supponit, & includit: sed illa tamen perfectio non est de essentia sacerdotij, sed illi accidentaria, & accessoria: quæ idē non constituit vnā cum illo verum sacramentum, neq; est pars integralis eius. Nec verò est intellectu facile duos imprimi sacerdotales charactēres, alterum simplici sacerdoti, alterum verò episcopo. Quocirca nulla est ratio eius illatio. Episcopatus est in ordine ad corpus Christi verum: ergo est sacramentum. Requiritur enim amplius quod sit potestas ad id proximè pertinens: nempe quod eius functio sit vel missæ celebratio: vel eius ministratio, seu diaconatus, & subdiaconatus. Functio autem episcopi non est eiusmodi, sed instituitur, ac præparare ministros.

Argument. Durand.

Solutio argum. facti.

Obiectio.

Solutio.

Altiſiodorenſis opinio.

Hugo.

cramentis supra citatus. Et Magister Sentent. lib. 4. d. 24. vbi, Extra numerum sacramentorū ait, sunt & alia quædam, non ordines, sed dignitatum nomina, vt episcopus.

Ad 1. argu.

AD primum igitur argumentum respondetur, fortasse Hieronymum illa fuisse affectum opinione, quod episcopus & presbyter solo diuino iure consulto eadem esset res, sed humano arbitrio vnum ex presbyteris fuisse cæteris præfectum. Nam præter citata testimonia subdit quod Alexandria à Marco Euangelista vsque ad Heraclam, & Dionysium, presbyteri semper vnum ex se electum, in excelloremq; gradum collocatum, episcopum nominabant. Et subdit exemplum, vt diaconi eligunt archidiaconum. Tameſi Hieronymum non planè intelligam: quadoquidem subdit, episcopum conferre ordines posse, non autem sacerdotem simplicem: vbi distinctionem ex natura rei insinuat: nisi velit hoc tantum esse ex ordinatione ecclesiæ: vt in fine eiusdem citati cap. olim. ait. Cuius verba, vt ait Durand. maiori sunt admiratione digna. Ait siquidē, episcopos consuetudine magis, quàm dispensationis dominicæ veritate, presbyteris esse maiores, & in communi regere debere ecclesiam. Cū tamen citatus supra Dionysiam tempore Apostolorum diuina lege astruxerit episcopū à simplicibus sacerdotibus distingui. Quin verò August. in lib. de Hæretic. Arianos, inquit, ea fuisse infectos, quod dicerent presbyteros ab episcopo nulla differentia debere discerni. Haud tamē tam infami nota verba Hieron. inurenda sunt: nam ipse, quocunq; id iure factum sit, differentiam & in conferendis ordinibus, & in loci eminentia agnoscit. Sed in hoc tamē lubentiùs Augustinum, atque alios sanctos patres auscultare debemus, quod illa realis differentia ex institutione diuina per apostolos originē traxerit. Ad ea verò loca sacra quæ Hieronym. affert, respondetur, hoc inde tantum concludi, quod olim nomina episcoporum, & presbyterorum promiscua erāt, vt tam episcopus diceretur presbyter, quàm presbyter, episcopus. Itaque vtrumque erat commune nomen ad significandum duas diuersas dignitates.

August.

Hieron.

Ad 2. argu.

Ad secundum, satis superque secunda conclusione satisfactum est. Concedimus enim episcopatum esse ordinem secundum amplitudinem suæ significationis. Negamus verò esse sacramentum.

A R T I C V L V S III.

Verum episcopi inter se perinde differant, atque ipsi à simplicibus sacerdotibus.

1. Argum.

2. Argum. et.

1. Conclu.

Postquam visum est, episcopale dignitatem à sacerdotali suo opte inlstituto differre, explorare consequens est, an episcopi similiter inter se differant. Apparet enim sic esse: nam archiepiscopo ex proprio incūbit officio episcopū consecrare, quod episcopo, non nisi ex cōmissione, videtur competere: vt patet capit. Quod seden. de off. iudi. ord. vnde & pallio vtitur, quod episcopo nō est indultum: ergo specie differunt.

Secundo: Papa saltem dignitatis specie ceteris est excellentior: quandoquidē Petri successor est, cui peculiariter Christus vniuersum gregem commisit. Quare & singulariter etiā si fuerit aliās episcopus in Papam cōsecratur, singulariq; uāra vtitur. Quo circa dist. 2. 1. ait Pelagius: Romanam Ecclesiam nō Synodici cōstituti cæteris ecclesijs esse prælatā, sed Euāgelica voce Domini Saluatoris nostri primatū obtinere.

Sed in contrariū est qd in ijs, quæ ad cōsecrationē corporis & sanguinis attinēt, nihil potest vnus episcopus, quod singuli non possint: vt patet in ordinū collatione, atq; in ipsorū mutua consecratione: nam vnus alterum consecrat. Quin verò Hostiē. consecrat Papam, & tamen si inferioris esset potestatis, id nequiret: iuxta illud ad Hebr. 7. Sine villa cōtradictione, quod minus est, à meliore benedicitur.

Quæstionis huius duo insinuantur mēbra. Primū, de episcopalibus officijs, & functionib;. Atque alterum de ipsorū distinctione: quippe quorū posterioris cognitio à prioris notitia pēdet. Duabus ergo cōclusionibus ad quæstionem respōdetur. Prior est: Vniuersæ functiones, quæ ad perfecti pastoris officium attinēt, sunt episcopo peculiare, & propria. Iam enim supra artic. 1. ostensum est, genuinum episcopi munus, officium esse pastoris: in cuius testimonium dum consecratur, traditur ei baculus pastoralis. Imò verò ante designatur esse pastor, quā annulo fiat sponsus Ecclesiæ. Omnes ergo functiones, quæ pascendo gregi accommodantur, sunt dignitati episcopali, quatenus cunctis cōmunis est, partes, & qualitates.

Sed ais, nunquid non & plebani sacerdotes, suarum sunt etiā parocchialiu ecclesiarū pastores? Sunt quidē. Haud tamen vnde quaq; absolute & perfecti. Quare non omnibus vniuersa pastorum officia ratione suæ dignitatis incūbunt, sed quædam. Ad cuius intellectum notandum primū pastoris officium esse, vitā præbere gregi, cundemq; alere, sanare, & sustentare. Functiones autem huiusmodi ad tria genera, & ordines reducuntur. Primum nanque id potissimum fit per administrationem omnium sacramentorum. Baptismo enim regeneramur: deinde confirmati, eucharistia alimur: & per poenitentia sanamur, &c. Illa ergo sacramēta, quæ ad huiusmodi sunt vitam profus necessaria & congrua, incumbit cuiusq; plebano sacerdoti administrare. Qualia sunt baptismus, eucharistia, poenitentia, & sacra vnctio: & præterea benedicere sponſos. Atque ordinare ministros incūbit episcopo: & præterea ob vberatiorem copiam Spiritus sancti cōfirmare plebem. In administratione ergo sacramentorum primū incipit pastorale officiu locupletius, ac perfectius esse in episcopo, quàm in plebano sacerdote. Tum scilicet quod sacerdotes nō omnia conferre possunt: tū etiā quæ possunt ex sola iurisdictione ab episcopo cōcessa habent.

Scrupulus Solutio.

Pastoris officium.

Ad officiu pastorale pertinet docere populū

Secundū ad idē, pertinet pastorale officiu est, fidē docere populū. Huius autē functionis duo sunt gradus. Alter illos explicare articulos qui sunt ad salutē necessarij. Et hoc propriè parocchianis sacerdotibus curā gerentibus auimarū incūbit. Quare profectō huius muneris, vbi grandis est negligentia, peccatū est illis mortale. Tenentur. n. plebē articulos docere fidei, & Decalogū. Imò verò & orationē Dominicā: illa videlicet, quæ poenitētes, an sciant, sunt interrogandi. Scire. n. debet Christianus quisq; quidnā sibi credendū, quidq; agendum, & quid à Deo petendū. Alter gradus est altiora fidei mysteria explicando sacram scripturā propalare, ac morū prohibitæ gregē imbuerē, & instituerē. Et hoc propriè pertinet ad officiu episcopi. Cui ideo in cōsecratione traditō Euāgeliorū libro sub forma præcepti dicitur: Vade, & prædica populo Dei.

Tertiū quod ad idē pastoris officium spectat, est gubernatio, & correctio: nā & hoc pacto vita gregis seruatur. Et facultas hæc, planū est, qd sit in quolibet episcopo plenaria: nisi sit per Papam cōcēta: in Plebano vero nulla est aut q tenuissima. Potest enim plebi vt stas temporibus sacra audiat, sacramentaq; suscipiat, præcipere. At verò ex cōmunicatione, Ecce aut

Gubernatio & correctio ad pastorem spectant.

Explatur Dionysius

aut alia poena in foro exteriori cogere, paulo inferius dicemus. ¶ Et per hæc intellectus est capiendus doctriæ Dionysij supra citati, distin- guentis tres hierarchias, hoc est, sacri principa- tus actiones, putâ, purgare, illuminare, & perficere. Quo. um primum ait ad diaconum perti- nere: secundum ad sacerdotes: ac tertium ad episcopos. Purgare enim est purum ab impuro separare, vt triticum cribro, & farinâ discer- niculo. Venientes enim ad baptisma diaconus examinabat, an vellêt vitam pristinâ deserere erroresequè abinurare: & sic separabat illos qui baptismo digni erant ab alijs. Sacerdos verò si dei catechismo illos erudiens, fonte sacro tin- gebat: vbi per gratiam gratum facientem illos illuminabat. Sed episcopus cõfirmabat, hoc est gratia perficiebat. Deinde autè ipsorû prædica- tione, quæ de sacra scriptura hauserat, illos per amplius ad diuinû amorè inflamabat, in quo Christiana perfectio consistit. Haud ergo negadum est, quin sacerdotes plebani curâ verè gerât animarû, quarum etiam exhibituri Deo sunt exactâ rationè, verèq; sint pastores. Per- fectum tamen absolutumq; nomen solum cõ- gruit episcopis: vt de suo ipsorum nomine ad- monentur. ¶ Per hæc subinde fit etiam liqui- dum quemadmodum episcopi omnes sint, ac soli qui proprie loco Apostolorum successe- runt, eorumq; funguntur vicibus: vt habetur can. in nouo. distin. 21. & can. ecclesiæ prin- cipes. d. 35. Id quod can. quorum vices. d. 78. au- thoritate Augu. fultitur, inquitis: Pro patri- bus tuis nati sunt tibi filij. Patres misi sunt A- postoli: pro apostolis filij nati sunt episcopi.

Sacerdotes plebani ve- re sunt pas- tores.

Soli episco- pi successe- runt loco apo- stolorum.

Tria in qui- bus ordo Apostolorum consistit. D. Thom.

Ad huius tamè intelligentiâ notandû est, tria esse munera, in quibus res, & ordo Apostolo- rum consistit: vt D. Thom. super illud verbum Pauli. 1. ad Corinth. 12. Quosdam posuit Deus in ecclesia, primò apostolos adnotauit. Videli- cet autoritatem gubernandi fidelem popu- lû, facultatem docendi fidè & Christianos mo- res. Tertio potestatè miracula faciendi ad con- firmationem doctriæ, secundum illud Lucæ. 9. Conuocatis Iesus duodecim Apostolis de- dit illis virtutè & potestatem super omnia dæ- monia, & vt languores curarent, & misit illos prædicare regnum Dei. Quo postremo verbo intelligitur vt eos, q verbû susciperêt, governa- rent: secundû illud Lucæ. 10. Qui vos audit, me audit: & q vos spernit, me spernit. E quidè quâ- tum ad primum munus, episcopi sunt illis sub- rogati. Tametsi illorum singuli in vniuersum Christianorû orbem potestatè habent. Episco- pi verò non nisi in suas dioceses, sed solus Papa, qui substitutus est Petro vniuersalem re-

tinet iurisdictionem. In secunda autè eiusdè po- testatis virtute, quæ est prædicare fidè, gradus sunt dignoscendi. Apostoli nâq; consq; illa pol- lebant virtute, vt (quo d in sua. 2. canonica Petrus ait) firmisimuni habentes sermonem pro- pheticum, quicquid ipsi prædicarent, eò quod ipsi id assererent, fides esset: vt pote qui cû or- gana essent, per quæ Spiritus sanctus loqueretur, nò opus haberent cogitare. quomodo, aut quid loquerentur. Qui quidem gradus in Ec- clesia post Apostolos & Euangelistas nò per- mansit. Potest quidem Papa & concilium arti- culos fidei explicare: sed tamè eos qui in sacra scriptura impliciti sunt, vel ex traditione Apo- stolorum ore tenus firmisimè habetur: vt en- do scilicet fundamento Christi, ac subinde A- postolorum. Illi verò sine scripturæ persecu- tatione à spiritu sancto mouebantur. In singu- lis verò episcopis neque ista, quæ in Papa, & concilio est facultas, inest, sed tantum prædi- candi, interpretandi, amplificandi, persuaden- dique ea, quæ Christus per se, perque Aposto- los docuit. ¶ Tertia verò facultas faciendi miracula non perinde in ecclesia modo est at- que in Apostolis extitit: quia non eadem est prorsus necessitas. Quamuis vbi ratio id fie- ri modo exigeret, non haberet Deus manum oclusam. Ecce differentiam inter pastoralem episcopi functionem, & eam, quæ est parocia- rorum sacerdotum. Et ideo, vt cap. in nouo su- præ citato legitur, vt episcopi Apostolis, quos Christus Luc. 9. legitur elegisse, successerunt, sic & reliqui sacerdotes parociani successerunt 72. discipulis: quos, quia mensis multa erat, in auxilium episcoporû idem Christus suffecit: vt Luc. 10. legitur: nempe vt corû essent auxi- liares administri. Quare delege cõmuni episco- porum est in ecclesijs parocialibus presbyte- ros instituere: vt legitur cap. Sicut. 10. quæst. 7. ¶ Sed rogas nûquid & prædicare plebanis e- tiâ cõuenit & aliqua iurisdictionis imago? Re- spondetur, prius de prædicatione certû est, ni- hil amplius eis ex officij necessitate incûbere, quàm doctriam (vt dicebamus) Christianam populo necessariâ docere. Vtrum verò sit salu- tare cõsiliû illis id muneris iniungere, in Tride- tino Concilio fuit in publicum conciliû prola- tum: & prima fronte sic nonnulli patribus ap- paruit: sed non defuit, qui, vt sententia pensu- latius ageretur, supplex orauit: à qua postea decernenda superfluum est. Enimvero vt de- cõrum & salutarum est illis parocialibus sa- cerdotibus, qui verè Theologi sint id muneris suis plebibus impendere: sic pestilentissimum est Theologiæ ignaris id cõmittere. Iam enim

Facultas fa- ciendi mira- cula non est perinde mo- do in Eccle- sia atque fuit in Apo- stolis.

Quæstio- Solutio.

& eo

In sacerdo- te nulla exi- stit vis co- actiua, quan- tû ad forum iudiciale, si eius nudam authorita- tē i- pestes.

& eo miserabili loco iacet ecclesia, vt in anima cura cõmittenda, vix vlla habeatur digni- tatis ratio: præterquam quòd neq; proprii ple- bani suas Ecclesias administrant, sed per vica- rios id faciunt, vix Latine scientes, nempe per eos, quos, quam minimo possunt pretio, cõdu- cunt. Adde q in aliquibus, quas Iustiani pro- uincijs, illi sunt plebani, qui cû neq; de limine Theologiam saluauerint, tamen Latine & for- tè Græcè deturgètes putant feliciter prædica- re posse. Et isti sunt qui pestilentioras dissemi- nant errores. Salubrius ergo populo est eius- modi concionibus carere, quàm in fici. ¶ Ad secundû interrogationis membrû respõ- detur. In sacerdote secundum suam propriam authoritatem nullâ existere vim coactiuâ quâ tum ad forum iudiciale. Nam maximè per ex- communicationem quæ poena pastoralis bacu- lo annexa est. Excõmunicare autem propria autoritate solius est episcopalis muneris: vt habetur. 24. q. 3. can. corripiantur. & apud D. Thomam. 4. sent. d. 18. q. 2. Excipit illic tamen idem doctor sanctus furtum & rapinam, pro- quibus, inquit, concessum est à iure vt possit parochianus sacerdos excõmunicare. Iam ta- men nò est in vsu concessio illa. Est nihilomi- nus peccatum inobedientiæ illi non parere in ijs, quæ supra diximus iure posse præcipere. Nempe vt festa ecclesiastica celebrent, & sta- tis temporibus sacramenta suscipiant, & doctri- nam ecclesiasticam discant. At nisi adsit con- temptus, non est mortale aliud nouum præter- trãgressionem ecclesiastici præcepti. De offi- cijs, functionibusq; episcopalibus plura hic ef- sent, eademq; scitu perutilia adhibenda: sed vs- que ad quæstionè tertiam ea duximus referuan- da: vbi inter tractandam obligationè, qua epi- scopi tenentur in suis Ecclesijs residere, cõmo- dius differatur. ¶ Posterior conclusio: Episco- pales dignitates, quamuis archiepiscopû, & pa- triarcham, imò & summum ipsum Põtificem commemorare, non sunt specie diuersæ, sed so- lo iurisdictionis ambitu aliæ alijs superiores aut inferiores. Ait quippe Isidorus, vt supra ex can. c. 10. d. citatû est, quòd episcoporum ordo quadripartitus est. Nèpe in Patriarchas, Archiepiscopos, Metropolitans, atque Episco- pos. Est enim patriarcha patrum summus, atq; princeps: archiepiscopus verò episcoporum princeps. Nam αρχός, Græcè, idè est q prin- ceps. Metropolita, qui certis ciuitatibus circû- scriptam habet iurisdictionè: Episcopus verò qui vnam regit cathedralem Ecclesiã. Iam ve- rò Metropolita nullus est sub archiepiscopo, sed ipsi sunt metropolitani. Patriarchæ verò,

Postrema conclusio.

vt Alexandrinus, Hierosolymitanus, & Con- stantinopolitanus, plures sub se singuli habet archiepiscopos. Imò & Romanus olim etiam appellabatur Patriarcha. Horum ergo digni- tates ait libro. 4. cap. de ordinibus, Altiisiodo- rē. saltè episcopalem & archiepiscopalem (nã de alijs non meminit) verè esse sacramenta: ea- demque distincta. Nam vt argutum primo lo- co est, vt episcopus sacerdos atq; alios mini- stros ordinat & cõsecrat, sic & archiepiscopus ex proprio officio habet ordinare episcopû. Episcopi autem non nisi ex commissione. Ni- hilominus conclusio à nobis asserta indubia esse debet. Primum siquidem quantum ad id quod ait, episcopalem dignitatem esse sa- cramentum, iam supra fatis reprobatur: est. Cæterû & q eiusmodi ordines episcoporû in- ter se genere non differat, sed sint eiusdè gene- ris, & speciei, probatur. Nam quicquid potest archiepiscopus & patriarcha, potest episcopus in sua diocesi, etiam episcopos consecrare & Papam. Et quamuis hoc faciant forsan ex com- missione, hoc accidit propter iurisdictionis de- fectum: non autem ex defectu episcopalis di- gnitatis. Quemadmodum ob solum defectum similem non potest sacerdos quèquam absol- uere cum virtute charactèris quoscûq; posset indiscriminatim. Et per hoc solum restat e- ius argumentum. ¶ Ad secundum autem de Pontifice maximo pariter negatur dignitatis specie ceteris sibi subditis antecellere. Sed quâ- tum ad iurisdictionis vniuersalitatè, iura om- nia illi primatum perhibent. Nam quantum ad dignitatem etiã episcopus Hostien. ipsum consecrare consuevit. Neque quippiam spiri- tuale est ad corporis Christi consecrationem relatum, quod Papa efficere potest, quod non queat etiam simplex episcopus, quantum ad suam spectat dignitatè, nisi sit ratione iurisdic- tionis ab ipso Papa cohibitus. Itaq; habet se inter episcopos summus Pontifex (quantum ad dignitatem episcopalem) sicut Petrus inter Apostolos, quorû quatenus ecclesiã repræ- sentabant, caput erat. Tametsi, quatenus erant Apostoli, essent pares: vt can. in nouo. supra citato habetur, distin. 21. Neque verò quatenus episcopi ordinati ab ipso fuere, sed à Christo constituti. Præminent ergo episco- pi sacerdotibus altiori dignitatis genere: Papa vero episcopis in eodè genere: sed tamen qua- tenus Christi vicarius, omnium est caput: vn- de illi singulariter prius dictum est: Tibi dabo claves regni cælorum. Matth. 16. licet postea Ioã. 9. omnibus datae sunt: eiq; peculiari- ter dictum est: Pasce oues meas: licet in ipso

Altiisiodo.

Probatio af- fertur cõclu- sionis.

Ad 2. argu-

cunctis sit episcopis dictū: qui per ipsum erāt ratione iurisdictionis, in orbē distribuendi. De cuius enim maximē vt Christus suam potestatem vni committeret capiti, vt tota Christiana politia imaginē regni spiritualis præ se ferret, quæ omnium est politiarum optima.

ARTICVLVS III.

Vtrum institutio episcopalis dignitatis sit de iure diuino.

Post hæc tandem, vt hæc tota que sitio absoluaatur, que ritur vtrū episcopi sint iure diuino instituti. Apparet. n. aliter res habere. Primum quia præter Apostolos neminem legitur Christus instituisse episcopū: sed Apostoli ipsi sua auctoritate illos instituebāt: vt patet de Timotheo, & Tito, quos Paulus constituit: ergo pariter episcopi nō debent censei iure diuino creati: sed à Papa iure positio, penes quē diximus summam iurisdictionem ecclesiæ esse.

Secundō, id confirmatur factō ipso Christi, Petrum sibi substituentis. Ipsi enim singulariter iuris dicit: Pascce oues meas. A csi dixisset: Tibi summam rei huius concedo: tu ipse pro tuo arbitrato de illa dispone: ergo episcoporum institutio non Christi, sed Petri est, eiusq; successoris. Vnde vox illa ipsius in. 1. eius cā. cap. 5, Pascite, qui in vobis est, gregem: non diuina, sed humana, nempē Petri præceptio apparet. In contrarium est illud Pauli Actuum. 20. Attēdite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiā Dei, quam acquisiuit sanguine suo.

Constitutum quidem supra reliquimus, dignitatem episcopalem ab Apostolorum seculo à sacerdotio propria dignitate, & munibus fuisse secretā. Desideratur autem quā maximē ad rei præsentis elucidationem, nosse quo fuerit iure instituta. Nā cum Pape sit episcopos eligere, videtur eius institutio. Id quod ad persuadendam ipsorum residentiam tanti refert scire, vt inde sit præcipua argumēta petēda. Et qui cauillari, eludereq; rationes petēdant, quibus saluberrimū illud ac diuinū residentia ius fulcitur, nō alio se protegunt æneo clypeo, quā quod aiunt non à Deo immedia tē, sed à pontifice episcopos fieri. Sic enim quidam coarctauit sese in defensionē, vt ipse arbitratratus est, episcoporum: videlicet vt eos à iure di

uino residēdi liberaret. vt. q. 3. fufius luculētius. que patebit. Quē admodū enim, inquit, episcopus iure diuino residere tenetur, cum nullus à Deo immediatē fiat episcopus, sed à Pōtifice? Ipsi enim est diuidere dioceses & particula ria ouilia, & imponere curā. Multaq; alia id ge nus subdit, quæ illic amplius disceremus. Hic ergo more nostro duæ sunt conclusiones asse rendæ, & corroborandæ: vt pote que basis futu ræ sunt, ac fundamentum illius disputationis. Duobus enim modis cōminisci quis potest episcopatū particulares: nempē summo infe riores, non esse de iure diuino. Vno, quod di gnitas ipsa non fuerit à Deo ipso instituta: ve luti sunt sacramenta, sed à Papa, vt est quadra gesimalis abstinentia, particulariumq; obser uatio festorū, & annalis cōfessio. Altero verō quod eorū electio, quæ per pōtificē fit, nō sit diuina: hoc est de iure diuino: quorum vtrum que est apertē falsum.

Sit ergo prior conclusio. Episcopalis ordo, hoc est gradus & dignitas, institutio prorsus diuina est, quæ Christus ore suo proprio fecit: hæc iam satis in superioribus est demōstrata. Christ⁹ enim ipse Apostolos elegit, cui mune ri annexa est episcopalis dignitas, putā Chris tianum gregē pascendi. Illam autem dignita tem, præter spiritū propheticum quo illos im buuit, non ad tēpus instituit, sed vt perpetuō in Ecclesia perduraret: ergo episcopalis dignitas & gradus, qualis nunc in ecclesia perseverat, ipsissima est Christi institutio. Posterior qui dem præmissa nemini in dubiū venire potest: quādoquidē Christus Ecclesiā fundauit, perpe tuō duraturā, perpetuōq; pastu gubernationis que adminiculo indigentē, cui ad eō in singulis prouincijs fides, morumq; norma perpetuō ef set elucidanda: non ergo ad tēpus, sed in perpe tuum hanc instituit dignitatē. Huc secūdo ac cedit testimoniū Paulinum ad Ephe. 4. Et ipse dedit quosdā Apostolos, quosdā autem Pro phetas, alios verō Euangelistas, alios autē Pa stores, & doctores, ad consummationē sanctorum in opus ministerij, in adificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vni tatem fidei, & agnitionis filij Dei. Pastorum autē nomine episcopi potissimum, vt dictum est, censentur: ergo illi necessarii sunt in adifi cationē corporis Christi: atq; ad eō à Christo instituti sunt: vt quantū Ecclesia, tātum essent duraturi. Tertiō: Sacerdotiū Evangelicum præstantius est Mosaico, plusq; ad eō necessa riū: illud autē in pontificē & sacerdotes diu sum p toto legis tēpore diuinit⁹ institutū est: ergo & nostrū sacerdotiū, in quo episcopi sa

1. Conclufi

Ratio con clufionis

2. Ratio:

3. Ratio:

cerdotibus præferuntur à Christo est vsq; ad finem mundi institutum. Id quod Paul. ad He bræ. cōtestatur, dicens: Translato sacerdotio, necesse est, vt legis tramillatio fiat. Nisi q; cum sub illa lege vnus duntaxat populus vnaq; tātum synagoga degeret, vno præcisē opus erat pontifice: ecclesiæ verō Euangelicæ in totum orbem latē pateanti, quā plurimīs. Id etiam quartō, ratione patet. Christus fuit solus eccle siæ fundator. Vbi enim ait Paulus fundamen tum neminem posse aliud ponere, quā quod positum est, quod est Christus Iesus, non solū personam designat, verū & eius leges, & politiam. Vnde ad Petrū ipse ait: Super hanc Petram ædificabo ecclesiā meam. Ad funda tionem autem ecclesiæ nō solū necesse erat fidem sperandarum rerum, quō, ceu in scopum, tendēdum nobis erat, docere, & leges illuc du centes condere, verū & magistratus institue re, qui ecclesiā secundum easdem leges gu bernarent. Qui quidem nō alij sunt quām epi scopi, qui secundum verbum August. pro pa tribus Apostolis nati sunt nobis filij, ergo epi scopalis functio institutio Christi est: alias nō satis firmiter fundasset ecclesiā.

4. Ratio.

5. Ratio.

6. Ratio.

7. Ratio.

lis dum ipse eligitur, sed sola persona ad eandē dignitatē applicatur. Accedit tū demū & Pius Papa, qui can. oues. 6. q. 1. cōtestatur hanc ve ritatē, dicens q; episcopos Deus sibi oculos ele git. Est ergo certo certius, & sic lic de his, quæ sunt fidei, loqui liceret, luce euidentius Christū instituisse dignitatem episcopale, quæ modō in ecclesia viget. Ecquis enim credat tam in si gnam magistratum in arbitrio Pape posuisse, vt ipse illū crearet? Et ita omnes Theologi te nent in. 4. dis. 24. omnesq; iuris canonici inter pretes, qui id ipsum cōfessissimū habent. Qua vtq; ratione Paulus non hominis ministros, sed Dei prorsus apostolos: ac demū sacerdotes existi mandos docet: Sic enim, inquit, nos existimet homo vt ministros Christi, & dispesatores my steriorū Dei: cū Papa episcopos creat, aut epi scopi sacerdotes ordināt, nil aliud faciunt, quā ceu Christi ministri, Dei mysteria dispensare. Hanc ergo conclusionem tam multis duximus asserendam, non quod vllus de illa dubi tare credendus sit, sed vt per illam falsitas aper tius innotescat assertionis illorum, quos supra citauimus (in quibus est Catharinus) qui aiunt episcopales functiones, eorumq; obligationes ad residendum ob id esse de iure duntaxat pō tificio, q; Papa est qui illos eligit, applicatq; ad suas singulorum ecclesias. Cuius contraria in præsentiarum asseritur talis conclusio. Epi scoporum electio, atque ad eō obligatio ad sua exercenda munera, est de iure diuino. At verō sunt, qui hanc conclusionem, quāuis veram, non satis ex suis principijs deducunt: quorum est Torrensis ille, alioqui non pœnitendus au thor, quem supra libr. 8. citauimus. Qui quidē plus inferunt quā veritas permittat. Existi mant, inquam, ob id eiusmodi episcoporum ele ctiones esse de iure diuino, quod sunt à Papa quatenus est ecclesiæ minister. Quæ profectō causa ad id colligendum nō satis est firma: ne que exemplum, quod subdunt, talem habet in vniuersum efficaciam. Aiunt enim, quod sicut baptizatio, quia fit à ministro Dei eius ipsius nomine, est de iure diuino: sic electio episcopi, quam facit Papa. Sed possent, qui cōtrariū de fendunt, hoc pacto rationem hanc debilitare. Christus Papæ & Concilio non modo admi nistrationem commisit eorum, quæ ipse insti tuerat, verū & facultatem tradidit nouas cō dendi leges & ritus. Quare obseruatio quadra gesimæ, festorumq; multorum merē sunt possi tui iuris, nempē pontificij. Et idem meritō cenferi solet de cōsecrationibus Ecclesiarum, altariq; ornamentorum. Quæ circa nulla est

Pius Papa

2. Conclufi

Torrensis

2. Argumēt.

2. Argum.

Paulus.

Catharinus fundamētū ad infirmitatem residentiam.

collectio hæc, si in vniuersum fiat, Pontifex, quasi Dei minister, hoc, aut illud facit: ergo est de iure diuino, nisi antecedenti adhibeas, illa facere tanquam institutione ipsius Dei, vel quæ Apostolis ipse explicuit, vt ecclesiæ verbo tenus traderent. Quocirca ceu fundamentum huius posterioris conclusionis priorem antecimus. ¶ Est autem prius nostra nobis explicanda conclusio: Episcoporum enim electiones esse de iure diuino bifariam intelligitur. Vno modo, in genere, quod singulis ecclesijs secundum ecclesiasticam diuisionem sui applicentur episcopi: Alio modo, quod hic Petrus aut Paulus huic, aut illi. Et quid in hoc secundo sensu notum est hanc huius personæ electionem non esse de iure diuino eo pacto, quo electio Matthiæ, ac subinde Pauli, sicuti aliorum Apostolorum fuit à Deo facta: sed ex humano eligentium iudicio, aut Papæ. In priori ergo sensu intelligenda est conclusionis veritas. Quæ quidem facillè ex præcedenti sic colligitur. Dum Dei minister id, quod ipse instituit ipse iussu dispensat, actio est de iure diuino censenda: cum autem Papa episcopum confirmat, & consecrat, alicuique attribuit ecclesiæ, id exequitur quod Christus in genere instituit, quodq; ei facere iussit: ergo id iuris diuini censendum est. Posterior quidem præmissa superiori conclusione satis est demonstrata. Prior verò in sacramentorum administratione perspicua fit. Baptizatio namq; & sacramentalis absolutio & similia licet per ministros ecclesiæ immediate (vt isti loquuntur) fiat, nihilominus ob id iuris diuini sunt, quod Christus illa instituit, eiusq; nomine fieri sic, ac dispensari iussit. Et hoc est quod Paulus in priori ad Corinth. epistola admonitum esse curauit, vbi illa suggillat diuersa symbola: Ego qui dem sum Pauli, ego autè Apollo. &c. Nuquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? & infra ca. 3. Quid igitur est Apollo? quid verò Paulus? ministri eius cui credidistis: & vniciq; sicut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigauit: sed Deus incrementum dedit. Deus ergo per ministros, sacramentorum gratiam dispensat. Et pariter omnino de episcoporum electionibus censendum est: paritèrque modo nos docuit Paulus loqui. Sic enim locis supra citatis ait: Christus posuit quosdam Apostolos, alios verò pastores & doctores, &c. Et alibi: Attendite vniuerso gregi, in quo vos posuit Spiritus sanctus. Et cum Exod. 28. Deus Moysi iusserit dicēs: Applica ad te Aarō & filios eius vt sacerdotio fungantur mihi: Nūquid propterea quod per ministrum Dei illa facta fuerit applicatio, continuo

Bifariam intelligi potest episcoporum electiones esse de iure diuino.

Probatio conclusionis.

fit consequens non fuisse diuinum? Nonne & de episcopis, qui à Pontifice summo creantur assertio vera est, quod sint serui, quos dominus constituit super familiam suam? Vide consecrationis verba. Ait. n. inter alias benedictiones ad Deum loquens: Sit fidelis seruus & prudens, non quæ ego aut Papa, sed quem constituas tu Domine super familiam tuam: vt det illi cibum in tempore opportuno, & exhibeat omnem hominem perfectum. Hæc est enim episcopalis functio, perfectionem tum docere, tum etiam persuadere. Seductorium ergo argumentum est, Electiones episcoporum, distributionesq; ecclesiarum per pontificem fieri: ergo id non est de iure diuino. Enimvero cum Christus permanens nobiscum non esset in æternum, vt nos exteriori functione, vt dum inter mortales agebat, gubernaret, sed Spiritus sanctus, quem nobis in hoc misit, vt intima mentis tantum motione ecclesiæ consideret, fieri nequiuisset aliud, quod vt quæ Christus instituerat, ministris committeret, q. externo foro, & iudicio nomine ipsius prohiberent. Vnde Paulus non simpliciter, sed per externam caeremoniam, nempe per manuum impositionem, Timotheum, ac Titum ordinauit. Id quod commentarijs super Isaiam, adnotauit Hieronymus, iniquis, ordinatio non tantum precibus, sed manus impositione perfici, ne vocis tacita imprecatio clericos ordinet nescientes.

¶ Adde, id, quod isti aiunt, immediate eiusmodi electiones per pontificem fieri, & inuocatione laborare. Imò verò secundum Philosophum li. 1. Posteriorum Analyticorum, illa causa dicitur immediata quæ est omnium prima: sicuti immediata principia sunt, in quæ vltima fit resolutio. Quare Deus est qui immediate huiusmodi facit electiones per suos ministros. Sed tam è isto, causa secunda dicatur immediata, eò quod inter ipsam & effectum nihil mediat. Sicut dum quis baculo mouet lapidem, baculus dicitur immediate tangere lapidem: nam & hoc quoque pacto permittitur inter philosophos locutio, inepta tamen est illatio. Quicquid papa immediate faciat, continuo excludere à iure diuino: tunc scilicet quando Deus, qui illud instituit & fieri præcepit, & tanquam primus author charismata potestates que conferunt: veluti episcopo vsu venit, qui eligitur, & consecratur. Sed alia cõsulenda est ratio ad explorandum sit ne id, quod Papa facit, de iure humano: nempe (vt supra dicebam) sit ne institutio ecclesiastica per potestatem à Deo traditam nouas instituendi, tum leges, tum etiam caeremonias. ¶ Et (quo tandem aduersarios de sua ipsorum confessione renunciamus) quæ-

Hieronymus

Deus immediate facit episcoporum electiones.

Ratio altera ad idem.

queritur. Cum episcopus ex papæ commissio ne alium eligat, & consecrat, vtrum illa electio, & consecratio censetur Papæ, an illius episcopi, qui eius fungitur vicibus. Profectò non negabunt quin sit potius Papæ delegantis, quippe cuius autoritate sit, quam delegati. Pari ergo modo dicendum, quod cum Papa eligat, vel consecrat, illa electio est de iure diuino. Id, quod postremo isto testimonio corroboratur. Nam si dignitas episcopi effectus esset Papæ, posset quidem eum illa priuare, vt potest cum eum deponit, ecclesiastica spoliare iurisdictione. Et tamen quicquid Papa post consecrationem at tentet, non potest dignitate illam auferre: perinde acsi character esset sacramentalis.

¶ At forte non desit, qui ex nostra nos confessio ne hoc pacto coarguat. Quæuis electio in genere sit de iure diuino, nihilominus hæc, quæ sit huius personæ, non fit nisi humano arbitratu: ergo hoc sufficit, vt electiones simpliciter dicantur de iure positio. Id, quod inde confirmatur, quod sicuti multi regnant, vt Deus per Prophetam conqueritur, & non per ipsum: ita Hieremia, 23. lamentatur, quod pastores dilacerant gregem pascuæ suæ: & in Euangelio quod intrant non per ostium, sed vt fures & latrones aliunde: qui ideo non Dei nomine, sed humana voluntate eliguntur: atque adeò non diuino iure, sed humano. ¶ Ad hoc respondetur, aliud esse ius, aliud iuris vsu. Ius enim est facultas, & præceptio faciendi id quod Deus ipse instituit. Quod ideo diuinum est. Vfus autè est exercitiu quod in facto consistit: & hoc relinquitur prudentiæ & iudicio eligentium & confirmantium. Quocirca potestas episcopalis, nisi fiat clauæ cõtra iuram errat, vt putat quæ irregularis non eligatur, semper iure diuino cõfertur. Quod autem bonus, vel malus eligatur, hoc dependet ex facto & vsu humano: ex quo procedere contra Dei voluntatem potest electio mala: Atque in hoc de quo nos aduersarij decipi arbitrantur, ipsi fallunt. Censent, inquam, nos inde seduci, quod ex eo quod episcopatus est de iure diuino, elicimus electiones episcopales eodè fieri iure. Hæc autè non nostra est fallacia, sed sua: quæ ex eo quod vsus iuris sit arbitrio & iudicio humano, inferat electiones esse de iure humano. Audi quæso Leonè pontificem in sermone de assumptione sua: Dignatio, inquit, celestis gratiæ gignit Antistitem. Et Ambr. in Pastoralis cõtra eos, quæ pretio ordines cõferunt: Quis, inquit, dat gratiam episcopalem, Deus, an homo? Et respondet: Sine dubio Deus: sed tamè per hominem dat Deus. Homo imponit manus, Deus largitur gratiam Episcopi. iniciat ordinem, & Deus tribuit dignitatem. Si ho-

mo in ordine nihil amplius operatur nisi seruatiu, quod ei creditur: cur Deo totum negatur, quod ipse ordinem tibi largitur? Hæc ille. Electio ergo iure diuino fit. At, ne de nomine disputare videamur, dicimus, quod quicquid potestatis Papa eligens cõfert, iure diuino, Deiq; nomine cõfertur, adeò quicquid tunc ei præcipit, iure diuino præceptum est exiustimandum. Exepli gratia, cùm cõsecrator ait: Accipe Euageliu, & prædica populo: tibi cõmissio. Illi cõtrarij nobis auctores, vocem esse autè non Dei immediate sed Papæ. Quare ordinatus, inquit, episcopus? arbitrio papæ id exequi tenetur: vt si Papa voluerit ne ille resideat aut si non curauerit, vt episcopale munus rectè exerceat, ipsi Papæ imputandum est, non auctore. Atq; in hoc puncto status litis consistit. Equis autè hoc ferat audire? Ecquis, inquam, vltimo modo ambigere queat, quin vox illa perinde habeat, ac si illa Christus proprio ore protulisset? Quædoquidè quod ipsissimus instituit, iussu suo ore sui organi profertur: Deu ergo id loquentem debet episcopus auscultare: vniuersumq; subinde id iure sibi imperari. Nam retro cedamus paulo ante in cõsecratione. Cùm ait cõsecrator: Accipe baculum pastoralis officij, vt incorrigendis vitijs pie seruias, iudicium sine ira teneas, &c. Quo nomine illa profertur? Nonne Dei? Nūquid non ipse est, qui per suum ministrum illa cõfert potestatem, & charismatis donum, quod ipse instituit? Vide quædammodum id planissimè sub iuncta precatio explanet, quæ ad Deum funditur. Subdit namq; quic consecrat. Creator & cõsecrator humani generis, dator gratiæ spiritualis largitor æternæ salutis: Tu Dñe emitte tuam benedictionem super hunc anulum, vt quicquid hoc sacrosanctæ fidei signo insignitus incesserit, in virtute celestis defensionis ad æternam sibi proficiat salutem. Et quasi iam Deus ad precatorem annuerit: Accipe anulum, fidei, scilicet, signaculum, quatenus sponfam Dei sanctam videlicet ecclesiam intemerata fide ornatus illibata custodias. Deus ergo est, cuius nomine fit electio, & potestatis donatio. Id quod ex illo verbo Numero. 1. fit notius. Iussit enim Deus Moysi dicens: Cõgrega mihi septuaginta viros de senibus Israel. &c. & auferam de spiritu tuo, tradamq; eis, vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris. Re vera, illa institutio fuit diuina. Quod audiunt ait: Auferam de spiritu tuo, non sic est audiendum, quod donum Moysi collatum curtandum esset, sed quod de eodè spiritu, quo illum donauerat, donaret etiam suis auxiliatoribus. Quare idè genus gratiæ cõfertur omnibus episcopis. Vnde consecrator: Propitiare, inquit, Dñe supplicationibus nostris: & in-

cliaato super hunc famulum tuu cornu gratie sacerdotibus, benedictionis tue in eu infunde virtutem.

Ex his ergo fit plane cõsequens, episcopum non Papæ, sed ipsissimo Deo fidẽ suã obstrin gere. Quare facta electione, non Papæ, sed ipsi redditurus est animarum rationem sibi cõmissarum. Ecce in quo veritas ab eorũ opinionẽ, quos huc redarguẽdos duximus, distat, & quõ quæstionẽ præsentẽ perducere constituimus. Videlicet electionem, quæ fit à Papa eatenus esse de iure diuino, vt eius vinculo ille, qui per sonam induit episcopi, & residere teneatur in sua ecclesia, & alia exhibere, persicereq; mune ra, quæ suæ pastorali dignitati incumbit. Atq; adeo hinc sumendum nobis restat initium quæ stionis tertiæ, de eorum residentia.

Ad 1. argu.

Ad primum igitur argumentum eorũ, quæ in fronte quæstionis proposita sunt, respondetur: quod etsi neminem Christus legatur instituisse episcopum, præter Apostolos, vbi eos prædicatum misit: nam illi functioni episcopalis erat annexa: & singulariter Petru sub pastoris nomine: tamen cum eandem auctoritatem (vt dictum est) perpetuo perman suram fundasset, eo ipso facto in Apostolis, & singulariter in Petro singulis futuris episcopis locutus est. Itaq; quod Petro dixit: Pascue oues meas: cunctis, qui per ipsum creandi essent episcopi, dictum voluit: nempe vt eo ipso, quod quisq; creatus esset, idem sibi datum diuinitus præceptum intelligeret. Ad secundum respondetur, propterea singulariter dictum fuisse Petro: Pascue: quod quatum ad iurisdictionis plenitudinem singulariter ipsum caput consti tuebat. Quocirca sicut illi peculiariter permis se sunt clauis regni coelorum, Matth. 16. quas postea Ioan. 9. cunctis dedit Apostolis: quin verò & Ioann. 20. cunctis suo gradu sacerdoti bus in foro cõscientiarum sic hoc, quod ipsi dixit: Pascue: cunctis factus est. Ad aliud autem ver bum eiusdẽ Petri: pascite, qui in vobis est, gre gem Domini: negamus catholicẽ, idemq; firmis simẽ vocem esse præcipuẽ Petri. Imo id no mine Dei admonuit. Quin verò mirari satis istos nequeo, qui contrariũ putat: videlicet, vo cẽ esse perinde à Petro prolata, ac si episcopus suis præciperet subditis, aut prælatus monachis aliud quippiã, quod sua esset ordinatio & præ ceptio. Cum planũ sit, ac perspicuũ, ceu diuinũ organũ esse locutu: perinde nimirum atq; Pau lum. vbi aiebat: Attẽdite vobis, & vniuerso gre go, in quo vos spiritus sanctus posuit. Consul to, nanq; dixit: Pascite gre gem Domini. Nã si oues sunt Dni, cuiusnam pastores nisi Dni? &

Ad 2. argu.

cuius præcepto pascere tenetur, nisi Domini? Vnde Hieronymus ad Nepotianum, & referatur dist. 95. can. Esto. Petrus secundum Domini præceptum illud dixisse.

QVÆSTIO SECVN DA, De episcopatu optando, in cundo, & conferendo.

Sanctus Tho. 2. 2. quæst. 185.

ARTICVLVS. I.

Verũ liceat episcopatum appetere.

CONSTITVTO ER go quidam sit, quoq; iure dignitas episcopalis fuerit instituta, subsequitur secundum rerum ordinem de eius desiderio, optationeque, & collatione sermonem subte xere. Et nõ diu Thomæ honorem, (quem haftenus detulimus) adimamus, nempe, vt vbi ipse loquitur eius interpretemur mentẽ, exponẽda nobis est quæstio eius. 185. secunda se cundã. Arguitur enim quod desiderat, affecta reque episcopale munus, sit nõ modo licitum verum & laudabile. Ait enim primum omnium Paulus. 1. ad Timoth. 3. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: desiderium au tem boni operis, dignum est laude: ergo & epi scopatum optare.

Secundo: Episcoporum status præstatio est, & excellentior, quã monachorũ religio, mona chatũ aut expetere pietas est, & religionis of ficiũ: ergo optatius erit ad episcopatum anhelare. Tertio: Proverb. 10. legitur: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis: bene dictio autem super caput vendentium: ille autem, qui vita, & scientia pollet, atque adeo Episcopali muneri idoneus est, videtur spiritua lia frumenta abscondere, si se eidem muneri sub ducat: cui si se subdat, eadem spiritualia frumẽta salubriter dispensare potest: ergo idem munus retractare, vitio dandum est, optare verò laudi tribuendum.

Quarto: Sanctorũ exẽpla ceu documẽta no bis ad imitãdũ proponuntur, secundũ illud ad Rom. 15. Quæcunq; scripta sunt, ad nostrãdo cõtrinã scripta sunt: legitur autẽ Isai. 6. eundẽ Pro phetã ad innum se prædicatõis obtrãxisse: vbi ait: Ecce ego mitte me: ergo illud nulla reprehẽ sione

1. Argumẽt.

2. Argumẽt.

3. Argumẽt.

4. Argumẽt.

sione, imò præmio dignum est. In contra rium facit verbum illud August. 19. de Ciuita. Dei. Locus superior, sine quo populus regi nõ potest, etsi administratur, vt decet, tamen inde center appetitur.

Triã in epi scopali mĩs nere cõsideranda.

Ad quæstionẽ, vt literam Sancti Thomæ consueto more in conclusiones colligamus, supposita trifurca diuisione, quinque cõ clusionibus respondetur. Est enim in episco pali munere tria considerare: Primum, scilicet, quod omnium est caput & finis, episcopa lis operatio & functio, per quã comuni salu ti populi cõsultitur: id quod verbo isto designa uit Christus, Ioan. vltimo: Pãscue oues meas. Se cundum est, ordinis, gradusq; celsitudo, & emi nentia, ad quã episcopus assumitur, secundum illud Matth. 25. Fidelis seruus & prudẽs, quem constituit Dns super familiam suam. Tertium deniq; in eodem munere tanquã cõsequens, annexũq; attenditur, honor, reuerentiãq; ac tẽ poralium prouentũ affluẽs copia: secundum illud Apost. 1. ad Timot. 5. Qui bene præsumt presbyteri, duplici honore digni sunt, nempe, & apud Deum, & apud homines. Hac ergo subtrata distinctione, prima cõclusio, vt à pos tremo membro exordiamur, est: Episcopatu intuitu, affectuq; temporalium bonorũ appetere, manifestariũ crimẽ est ambitiosæ cupidita tis: nam cum bona temporalia nõ sint, nisi sub sidia, & sustentaacula, ad finem administrationis instituta, eadẽ temporalia præcipua intentione appeti, peruersa appetitio est. Cuius quidem criminis obiurgat Pharisæos Redemptor, Matth. 23. vbi aiebat: Amat primos accubitus in coenis, & primas cathedras in sinagogis, sa lutationes in foro, & vocari ab hominibus Ra bi. Secunda conclusio circa secundum distin ctionis membrũ, episcopatum ratione celsitu dinis, & eminentiã ambire, nihilominus est cri minosum: nam eiusmodi gradus altitudo, con se quens est ad operis functionem: quare cum illa primus appetitur, præpostera est appetitio. Vnde & idem Seruator noster, Matth. 20. vituperio illud tribuit, vbi ait: Scitis quia prin ceps gentium dominantur eorum, vos autem nõ sic: sed qui maior est inter vos, sit tanquã minister. Vbi Chrysostomus: Per hoc, inquit, ostenditur gentile esse, primatum cupere, & sic gentium comparatione eorum æstuantem ani mum conuertit. Tertia conclusio: Episcopa tus functionẽ ad animarum salutẽ illũ, qui di gnus existimatur, appetere, studiosum officiu est, egregiaq; laude commendandum. Hoc. n. est quod Paul. laudat: quoniam affectus, ex ob iecto perperditur: & illud per se op, charitatis

1. Conclũsio.

2. Conclũsio.

Chryost.

3. Conclũsio.

Gregorius.

4. Cõclusio.

Dubium.

Solutio.

existit officium. Quarta conclusio: Eiusmodi opus episcopale etiam ad consulendum proximorũ utilitati expetere: ob id, qd gradus celsitudo illi adiungitur, præsumptuosum videtur, atq; adeo reformandũ est: nisi vbi manifesta id necessitas exegerit. Vnde Græg. 1. parte Pa storalium, capit. 8. Tunc, inquit, laudabile fuit episcopatum quærere, quando per hunc quen quam dubiũ nõ erat ad supplicia grauiora per venire. Quibus verbis sciẽter explicuit, ipsum per se bonũ opus esse, vbi culmen celsitudinis non habet annexum. Quare tunc temporis cari erant qui id oneris sibi imponi cuperent: ne pe illi dũtaxat, qui charitatis zelo ad id diuini tus excitabantur. Quã vtq; ratione ibidẽ Gre gor. cap. 7. Isaiã, zelũ offerentis se cõmendat. Quinta conclusio. Nihilominus potest quis spia absq; illa præsumptione appetere se esse episcopatu dignũ, prouinciãq; illam dignẽ administrare, siue insula insignitus sit, siue anteã, quã ad id muneris assumatur: ita vt desi deriam non in celsitudinem, & primatũ, sed in obsequium ipsum Dei, gregiq; beneficium fe ratur. Conclusio est tertiã appẽdix. Vnde super Matth. Chrysost. Opus quidem desiderare bonum, bonum est: primatum autem, ho minis vanitas est concupiscere: primatus naq; fugientem se desiderat, desiderantẽ se horret. Assertiones, tametsi veræ sint, plusculum ta men lucis appetũt. Et primum circa duas prio res ambigitur, quantumnam culpæ in eo im moderato affectu insit, dum quis aut tempora les prouentus, aut humanos honores præ ipsa episcopali functione desiderat: vtrum scilicet genere suo mortale sit crimen. Apparet enim sic esse, eò qd est peruersus affectus erga res sa cras. Sed nihilominus ab altera parte pugnat argumẽtum, quod cum illa iusta sint illius of ficij præmia, moueri eorum affectu ad optan dum episcopatum: dummodo paratus homo sit, rectẽ, & ritẽ ipsum administrare: nulla vide tur, aut perexigua culpa. Nam cum honos (vt ait ille) alat artes, cõsulto eiusmodi præmia pro polita esse videntur, vt homines ad studia alle cti digni fiant huiusmodi dignitatibus aduen dis. Respondetur, bifariam cõtingere appetere episcopatum, propter tẽporalia bona. Vno modo, vt hæc ordinis peruersitas sit obiectum appetit. Itaq; vox, ppter, designet bona tẽporalia esse finem episcopatus, vt cum dicis: Appeto episcopatum, propter bona tempora lia: affectus appetendi feratur in illũ inuẽsum ordinem, scilicet, episcopatus propter bonum temporale. Et re vera hoc, genere suo existit peccatum mortale: quia rerum ordo eis diuini

nitus inditus peruertitur. Est. n. debitus ordo, vt episcopatus, propter functionem legitimam, appetatur. Subsidia vero temporalia ad sustentationem, vt recte possit iniunctum vnus administrari. Quod quidem. S. Tho. statim in cap. quaestiois docere cogitauit, dicens, Principale, & finale in episcopatu, esse episcopale operationem, per quam proximorum vtilitati intenditur. Quare ad argumentum proximè factum respondetur. Primum, qd est eiusmodi homo in animo habeat recte episcopatum administrare, nihilominus presentis. Imo exponitur periculo, precipuam habendi curam deglubiendi gregem, procurandi que honorem, & factum posthabendi; animarum cura. Nam qualis ordo est in appetitu obiecto, talis est in opere metucendus. Præterea: Et si nullum tale inueneret periculum, appetitio ex suo ipsius obiecto peruerso vitaretur. Secundo autem modo contingit episcopatum appeti ratione temporalium, quæ ei annexantur: non q ratio illa constituitur finis episcopatus, qui concupiscitur, sed quod fuerit prima ratio mouendi appetitum. Et huiusmodi affectio non apparet, genere suo mortalis: cum per illam non constituitur peruersus ordo in rebus. Possunt enim bona temporalia mouere hominē ad appetitū episcopatum: etsi ipsa functio episcopalis non ordinetur in finē illam. Imo potest amor temporalium mouere hominē ad amandum Deū propter se, atq; adeo episcopatum. Sicuti & timor inferni potest quemquā mouere ad diligendum Deum ipsum, propter seipsum. Nihilominus quia concupita non eodem ordine appetitū mouent; quæ inter se habent: eiusmodi appetitio non caret culpa, saltē veniali. At quanquā hæc in scholis vt cūq; explicari valeant: tamē in affectu & vsu egrè distinguuntur. Et enim qui primo à temporalī pramio mouetur, adeo facillē ordinem peruertet, vt discerni nequeat, quin episcopatū propter huiusmodi pramia concupiscat, atq; adeo in periculo sit peccati mortalis. Quare alia est cōsulenda regula: nempe, vt qui certus sit in ecclesiæ administratione, nullum, propter bona temporalia, admissum ire criminē, sed officio suo secundū leges seruitū ire, licet temporalium appetitu moueatur, extra metū est peccati mortalis. Sed tamen profectō raro ista cohærent. ¶ Secunda ambiguitas est in distinctione duarū istarū conclusionū: videtur quippe in idē coincidere. Nā etsi appetere bona temporalia ad avaritiā spectet, appetere vero dignitatis celsitudinē, ad præsumptionē: tñ appetere honores, qd primæ cōclusioni appositū est, ad præsumptionē etiā attingere videtur, cu-

Secūda ambiguitas.

ius mētio fit in secūda. Respondetur autē dixerunt esse appetitū honoris, qui est ambitio, ab appetitu celsitudinis, qui est præsumptio. Nā altitudo, & honor, habēt se vt causa, & effectus. Est si quidē honor, excellētis effectus ac subinde testimoniu. Quare ambitio, vt. a. 2. q. 31. ait S. Th. est inordinatus appetitus honoris: vt putā vel cū quis testimonium excellētis appetit, quā non habet, vel non ad vtilitatem aliorū appetit: nā honor non propter se, sed tanq aliorū cōmodū appetendus est. Præsumptio autē, est immoderata spes, nēpe cōcupiscentia alicuius dignitatis, aut loci, qui vires appetentis excedit. Quæquē vitia in appetitu episcopatus diuersa sunt. ¶ His tñ sic expositis insurgere quis cōtra poterit: nēpe, qd huiusmodi bona, propter ipsa, appetere, non sit peccatū. Quonia, vt ab avaritia incipiam, duplex est eius species, vt S. Tho. 2. 2. q. 118. docet. Altera, scilicet quæ opponitur iustitiæ: Nimirū cū quis aliena inique cupit, quæ quidē ex genere suo est mortalis. Altera vero est, quæ opponitur liberalitati: cū quis, scilicet nimium cupit bona temporalia: quod sanē non est peccatū, nisi quatenus periculū affert, aliquid contra charitatē appetēdi. Potest autē quipsiā bona temporalia, spiritualibus annexa, cōcupiscere: qui tñ firmū habeat propositū, recte eadē bona temporalia dispēndi. Eadē ratione aliquis potest cognoscere in se virtutis ac sciētis dignitatē, in cuius excellētiā testimoniu potest recte appetere honorē, atq; adeo poterit in se vires præsentiscere, vt cōtra præsumptionē valeat appetere celsitudinē loci. ¶ Hęc verūtamen argumenta ex superioribus soluntur: nisi qd luculentius eandē elucidat. Etenim loci altitudo naturalis non est propter se appetēda: sed vt quis super eadē labrū erectus luceat omnibus, qui in domo sunt. Et suo modo est de secularibus magistratibus sentiendum. Enimvero ad hoc huiusmodi loci sunt instituti. Qui ergo in hūc finē talem locū cōcupierit, genere rei nihil mali cōmittit, nisi propter periculū, vt quarta cōclusio declarauit. Qui aut propter celsitudinē episcopatū appetierit, eo ipso se indignū proficitur: quādoquidem peruersum habet affectū, atq; adeo supra vires id appetit suas, quod est præsumptio. Pari modo de honore sentito: qui non est nisi ob testimoniu virtutis expetendus, vt alijs profis. Et pariter de bonis temporalibus, rei spirituali annexis, quæ non debent appeti, nisi in sustentationē, vt possit officio in aliorū cōmodū fugi. De tertia cōclusione nulla apparere potest dubitatio, adeo perspicuū est, licitum esse appetitum cōsulendi, vacādūq; animarum salutē. At verò quanta est meditatē cōsideranda, qua ait D. Tho.

Respon.

Obiectio.

Solutio.

Obiectio.

Solutio.

Grego.

Vnde episcopus de fide nū reddatur iniquū aut de præsumptione suspectū.]

D. Thom. id ipsum propter annexam gradus celsitudinē præsumptiuum videri: nisi ubi manifesta necessitas extiterit. Etenim quis non omnino eiusmodi appetitum condemnare videatur, ait tamen præsumptiuum videri. Subsequitur ergo ex his cōclusionibus: Præfulatus appetitum, si ad salutem animarum non referatur, genere suo peccatum esse; vel mortale, vel veniale, vt explicatum est. Attamen ad huiusmodi salutem relatus, genere suo nec malitiā habere innatam, nec verò esse per se bonum. Nam si per se bonus esset, nulla egeret circumstantia, quæ ipsum excusaret. Si verò per se malus, nulla eum redderet excusatum. Quo circa propter annexum periculum, nisi causa aliud exigeret, malus est: causa verò exigente fit licitus. Quæmadmodum si quis in rapidū flumen, aut alium quēuis periculosum locum sine causa se inferret, peccatum committeret: cuius tamen culpam non nunquam causa posset abstergere. Causam verò Diuus Thomas non aliam agnoscit, quā necessitatem: non quidem personæ propriam, sed communem ecclesiæ. ¶ Quod si quis eum redarguat, præter illam, accidere posse alterā: puta si quis sobrium se, & pudicum, & doctum, ac deniq; irreprehensibilem nouerit, qualem Paul. 1. ad Timoth. 3. depingit episcopū. Hic enim nihil culpæ contrahere videtur, si episcopatū salutis gratia animarum concupierit: etiam dū necessitas ecclesiæ non ingruat. Ad hoc respondetur, consulto Diuum Thomā, hanc causam subtrahisse, eo quod nemo id de se credere debet, nisi diuinitus (vt ait in solutioe quarti argumenti) fuerit attentus: vt patet exemplo Isaię. Nā vt capite eius. 6. refertur, prius angelus tetigit os eius, vt omni eum iniquitate permūdaret, quā diceret: Ecce ego, mitte me. Et de Samuele legitur. 1. Regum. 3. diuinitus esse a somno excitatum, vt faceret verbū Domini in Israel. Et de cæteris Prophetis similiter est sancto numine dispositum. Et in lib. Dialogorum de Equitio monacho refert Gregor. sensisse linguam sibi à Deo tangi, vt deinceps cōtinere se à diuinis eloquijs non valeret. Hęc autem supernaturalia & rarissimè contingentia, non sunt in ordinem doctrinæ redigenda. Adde quod neque diuina ista prouidentia, nisi necessitatis tempore, nūquā accidit. Igitur quò rationem summam colligamus, cur episcopatus desideriu, aut iniquum semper sit, aut de præsumptione suspectum. Primum ante oculos constituenta eius est sublimitas. Est enim status non vt cūq; perfectionis, vt religiosorum, qui perfectionē discunt: sed qui illud requirit perfectio-

nis culmen vt gregem suū eandem doceat. Bene cum tanq Apostolorū successores (vt dictū est) sint animarū custodes, quas Christus proprio sanguine redemit. Ob idq; eadem esse debeat scientia, tum etiā vitæ eminentia in structi, vt quod de Christo ait Paul. valeat ecclesiam suā sine ruga & macula Deo in die iudicij præsentare: pro quo persoluēdo munere, mortem etiā, si oportuerit, oppetere. Hoc ergo scopo ob oculos posito, si quis hoc munus propter bona temporalia cupit, iam dictum est qd peruersum habeat affectum. Si verò id propter animarum salutē appetat, tunc aut dignū se, atq; idoneum sentit, aut secus: si non se arbitrat idoneum, iniquus est: puta iniustitiæ crimine implexus. Si autem idoneum se esse censet, vix liber esse debet à præsumptionis metu: nam vix vllus citra culpam valeat tātum sibi dignitatis adscribere, quātū munus hoc exposulat. Quādo verò palam est ecclesiam virorum inopia laborare, qui ei pro rei dignitate in seruire possint: tūc qui planē se videt ad eandē prouinciam aptum, licet illam ob salutem animarum optet, eadem necessitate poterit excusari. Igitur si episcopatum mēte expetere, peccatum est, quanto deformius illud opere procurare, & ambire: Parrò ergo depudēdum est, quod tam licenter, tãq; perfricata fronte præfectura huiusmodi de petantur, procurentur, & ambiantur.

Ad primū igitur argumentum, ex dictis colligitur solutio, quæ bifariam exponenda venit. Primò, vt illo loco Apostolus legitimum episcopatus desiderium definire voluerit: quasi dixerit, qui ritē, & rectē episcopatum desiderat, non nisi opus desiderat, quod bonū est: nempe operas suas salutē animarū nauare: quod in tertia conclusionē tanquam licitum assertum est & laudabile. Vnde August. 19. de ciuit. Dei: Apostolus illic, inquit, quid episcopatus sit, exponere voluit. Est enim nomen opis, non honoris. *Επισκοπή*, nāq; speculari est, & intendere: atque adeo, episcopus, idem, qd, superintēdens: de quo iā supra nos diximus. Quare vt paulò antea dixerat, non episcopatus honor amandus est, & potentia, quæ per se vana sunt, sed opus. Quare Gregor. in Pastoralī. Tunc, inquit, Apostolus illud dixit, quando ille, qui plebibus præerat, primus ad tormenta martyrij ducebatur. Quapropter nihil tunc episcopis, quā bonum opus, in votis erat. ¶ Secundo autem paulò differentius idem Apostolicum verbum, & fortē (sincerius interpretandum est, vt tanq admonitio intelligatur, quā id munus cupientibus pauiorem incutiat

Ad i. argū.

August.

Grego.]

Interpretatio altera: Pauli loci.

cutiat. Ac si dixisset: Qui episcopatu desiderat sibi caueat, sibiq; quidnā desideret, providentē videat. Desiderat enim opus, non vt cunq; bonū: sed eousq; egregium, vt vix vllus sit qui illi obeundo sufficiat. Quem quidem sensum sibi ubi verba planē commendat. Subdit enim: Oportet episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum, sobrium, prudentem, &c. Vnde Gregor. ibidem laudans, inquit, desiderium boni operis, in pauorem vertit protinus, quod laudauit. Quare prudenter Diuus Thomas tertie cōclusioni quartam adiungit.

Ad 2. argu.

¶ Secundum pariter augmentum in superioribus solum est. Sanē vbi diximus aliter p̄solum statum quā monachorum perfectionis esse: nam religiosi solum tanquā discipuli eiusq; sequaces illam profitentur: Episcopi verō tāquā doctores, quasi illam iam assecuti. Nam adolescentulum, quem Christus ad religionem inuitauit, nō est sciscitatus an perfectus esset, sed vtrum vellet esse perfectus. Petrum verō non antea pastorem sui gregis instituit, quā tertio interrogaret, an se plus illis diligeret: hoc est, an ceteris esset perfectior? Vnde Dionysius elicit perfectionem episcopo actiue, tanq̄ p̄fectiori cōgruere: monacho verō passiue, tanq̄ p̄fectiōe: velle autem perfici, non est p̄sumptuosum, vt velle perficere: neq; eidem periculo expositū. Adde p̄terea, q̄ monachus alij se subdit ad spiritualia capeſſenda. Quod secundum August. 19. de ciuita. Dei, cuiusq; est laudabile: A studio enim, inquit, cognoscende veritatis nemo prohibetur, quod laudabile otium est. Ille autem qui personam episcopi induit, alios eligit sibi esse subiectos; à quo appetitu omnes dehortatur Apost. ad Hebr. 5: vbi ait: Nec quisquā sumat sibi honorem, sed qui vocatur à Deo. Et Chrysoſt. super Matth. Primatum ecclesie cōcipiscere, neque iustum est, neq; vtile. Quis enim sapiens vult vltra se subijcere seruituti, & periculo tali, vt det rationem pro omni ecclesia, nisi forte, qui non timet Dei iudicium, abutens primatu ecclesiastico seculariter: vt scilicet seipsum conuertat in secularem?

Dionys.

¶ Ad Tertium optimē etiā D. Tho. respōdet, q̄ frumentorū dispensatio fieri nō debet cuiuslibet arbitrio, sed primū diuina dispensatione, mox & maiorum iussu & ordine: secundum illud. 1. ad Corint. 4. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Et ad Rom. 1. o. Quomodo p̄dicabunt, nisi mittantur? Qua propter cui neq; ex munere proprio incūbit, neq; id à superiori in iunctum est, is nō censetur abscondere frumen-

Ad 3. argu.

ta: sed ille profusus, qui vel officū, quod assumptit negligit, vel pertinaciter recipere renuit: vnde August. 19. de ciuit. Dei. Ociū sanctum querit charitas veritatis, negotium iustum suscipit necessitas charitatis: quā sarcinam si nullus imponit, percipiendā, atq; intuendā vacadum est veritati. Si autem imponitur, suscipiēda est propter charitatis necessitatem.

August.

Ad 4. argu.

¶ Ad quartū deniq; iam supra responsum est. Sāctorum enim exempla nihilo nos amplius docent, quā quod nemo se ad episcopatum ingerat, antequā diuinitus sit accessus, nisi sit diuinitus ad id purgatus: vt in Isaiā exemplo videre est.

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopatum iniunctum liceat omnino recusare.

Voniam à virtutis linea versus vtrūq; extremū declinare contingit, & visum est, quantū in episcopatu appetitu insit aut peccati, aut periculi, subsequitur, vt videam⁹, an in eius refutatione peccatum esse contingere possit.

¶ Arguitur enim à parte negatiua ex Greg. in Pastoralibus, vbi ait, per actiua vitā prodesse proximis cupiens Isai. officū p̄dicationis appetit. Per contēplationē verō eremi amoris conditoris sedulo inhærere desiderans, nē mitti ad p̄dicandum debeat contrā dicit. Ex his namq; verbis sic arguitur. Amor Dei, amor proximi p̄stat: sicuti & vitę actiua contēplatiua: nemo autem vt meliore potiatur fruge inferiorem renuens culpa denotatur: ergo omnino licet episcopatum contēplationis gratia refutare. ¶ Secundō: Ex definitione superioris articuli arguitur. Nemo nisi purgatus (quod Isaiā exemplo monstratum est) debet episcopalem subire prouinciā, sed id quem quam de se cognoscere, vel ut ibidē inquit Gregor. perdifficile est: ergo nemo tutō, nisi fortē id diuinitus nouerit, debet se p̄mittere episcopali functioni addici. ¶ Tertio de beato Marco in eius prologo ait Hierō. q̄ dicitur post susceptā fidē amputasse sibi digitū vt illa orbitate ineptus sacerdotio fieret. Nec defunt qui emisso voto sese arcent, nē episcopi creati possint. Obſtacula autē huiusmodi sibi quēquā obtinere, grauius est, q̄ dignitatē ipsam recusare: ergo vnicuiq; subduce se licet, ne eligatur.

1. Argumēt. Gregorius.

2. Argum.

3. Argum.

August.

¶ In contrariū occurrit Aug. in epist. ad Eudoxiū, quā est numero. 81. hīc verbis: Si qua id est.

est, aliqua ratione, operam vestram mater Ecclesia desiderauit, nec elatione auida suscipiatis, nec blādiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo: cum māſuetudine portatētes eum, qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet manuctos vias suas. Nec vestrum otium necessitatibus ecclesie p̄ponatis: cui parturienti si nulli boni ministrare vellet, quomodo nasceremini, non inueniretis.

Cōclusio responsiua:

Ad quæſtionem vnica cōclusionē responsetur. Quemadmodum ad inordinationem voluntatis pertinet vt proprio motu sese vllus gubernandi periculis subdat, ita & eius grauitas est superioris iudicio & p̄cepto se subducere. Probe enim hic Diuus Thomas duo in episcopatus assumptione meditanda dignouit: nempē quid hominē deceat sua sponte appetere, quidq; maiorum iussu acceptare. Propria enim voluntas hominis illud debet esse mente intentā, vnde suo propria p̄det salus: quia hæc sibi propriē cura incumbit, atque adeo cauere nē se illuc immergat, vnde sibi periculum imminet. Sed tamen cum superioris vigilantia ad bonum commune debeat potiùs attendere, ex eius arbitrio & dispositione debet subditorum quisque publicam administrationem capeſſere. Hinc ergo fit nostra cōclusio nota, videlicet, vtrinque subditi volūtatem periclitari, nempē & dum proprio motu ad episcopatum sese infert: & dum à superiori iussu se aufert. Quare optimē post citata verba subdit August. Sicut inter ignem & aquam tenēda est via, vt neque exuratur homo, neq; demergatur: sic inter apicem superbię & voraginem desidię iter nostrum temperare debemus, sicut scriptum est: Non declinantes neque ad dexteram, neq; ad sinistrā. Duo autem iniuriosa incōmoda D. Thomas refert illius, qui se plus nimio subtrahit. Primum quod charitatē repudiat proximorum, quibus frugere esse potest. Nā vt ait supra citatus August. Neg otii iustum suscipit necessitas charitatis. Secundum, quod humilitatem violat, & obediētiam, quā superioribus debet. Vnde Gregor. in Pastor. Tunc inquit ante Dei oculos vera est humilitas, cum ad respōdēdū hoc, quod vtiliter subire p̄cipitur, pertinax non est.

Explicatur conclusio.

August.

Duo incommoda eorū qui iniunctū episcopatū pertinaciter recusant.

Obiectio:

¶ Sunt autem hæc digna, quæ paulo altius expendantur. Primum enim differentia illa de propria subditi & aliena superioris voluntate nō videtur rationi consona. Nam cum bonū comūne p̄stantius sit particulari, non solum magistratus & persona publica, verum quicumque priuatorum debet illud suo priuato comūdo p̄anteferre. Vnde licet quis maiorē

recreationem, & dulcedinē in oratione sentiat, & abstinentia, vbi tamen nouerit bonū publicum periclitari, suum propriū ociū debet sua spēte etiā iniustus deserere. vt ad p̄dicandum prodeat, vel ad aliud commune bonum, et, si opus ad id fuerit, solidiori cibo vti. Ad hoc respondetur, q̄ etsi bonum cōmune sit p̄stātius particulari, tamē cura eius ex proprio officio soli personę publica incumbit. Salus autem spiritualis cuiuscunq; sibi ipsi propriē cōmissa est. Et id eo subditus, quidquid sua ppria autoritate inceptauerit, debet facere secūdū quod expeditius, cōducentiusq; ad suam propriam animę salutem fuerit arbitratus. Quare licet videat quā maximē posse bono cōmuni prodesse, si tamen prudenter timeat, periculū suę salutis spirituale inde offerri, quod vtiq; putat non posse vincere, nequaquam se debet illi committere. P̄latus verō cōuerso secūdum indigentiam boni cōmunitatis iudicare debet, quid cuiq; imperet. Et ideo metuēda est illinc vtiq; superbia, atque hinc rursus inobediētia.

Solutio:

Dubium:

Dnplex solutio Caiet.

Resellitur solutio Caiet.

Solutio auctoris.

¶ At verō sciscitatis, vtrum vtrūq; timendū sit tanquā genere suo malū. Apparet enim nō sic esse: quoniā non obedire, genere suo peccatum est mortale: & tamen q̄ sua se quis sponte ad episcopatū offerat supra dictū est, non esse suō genere peccatū. Inō potest id fieri licitē si circumstantiæ supra explicatę concurrant. Ad hoc duas subdit Caieta. solutiones: Primam, q̄ forsā D. Thom. voluit similitudinē secundū omnia constituit: sed satis est q̄ vtrōq; potest esse peccatum. Secundā, quod fortasse in priori mēbro loquebatur de appetitione episcopatus peruerſe: vt pote non propter opus, sed propter honores, aut fractus, quod genere suo est mortale. Hæc autem posterior solutio menti D. Thomæ, non congruit: qui in priori membro non constituebat peccatum propter peruerſionem finis, sed eo quod quis sua sponte se ingerat. Neque prior adeo est vero proxima: nam vtrōbique videtur aliquid ex genere malum agnoscere. Et ideo fortē dicere voluit, quod quia episcopatus nullatenus esse potest sine periculo, ex genere suo habet quādam malitiā: scilicet, quod quis se periculo obijciat: licet nō sit adeo innata, quin per alias circumſtantiās possit omnino excusari. Eodē modo de inobediētia est censendum. Est enim genere suo peccatum, quare esse non potest inobediētia, quin sit peccatum, sed tamē concurere possunt in persona tales circumſtantię, propter quas nulla sit inobediētia nō parere p̄lato, subditū ad episcopatum adigenti: vt

ti: vt in solutionibus argumentorum explicare festinamus.

Ad 1. argu. D. Thom.

Ad primum igitur, trimembrem solutionē affert Diuus Thomas. Cuius prima pars est, quod etsi vita contemplatiua excellentior sit quam actiua, tamen ex altera parte bonum commune præstantius est particulari: & ideo tenetur homo cum ad episcopatum accersitur, etiam cum aliquo spiritualis otij detrimento iussa capessere. Quod si responsio hæc conclusioni ipsi eiusque nostræ expositioni aduersari cuiuspiam appareat, eò quod diximus priuatæ personæ magis propriè incumbere custodiam propriæ salutis spiritualis, quam boni communis, etiam spiritualis, intelligat nullam esse repugnantiam. Illud enim solum concludit quod spontaneè nullus se debetingere. At verò quando superioris mandato accersitur, iam tunc salutis suæ magis expedit obedire: tum quod etsi ratione actus contemplatio sit melior, tamen ratione obiecti seruire communi bono excellentius est: tum etiam quod virtus nō solum ex obiecto excellimanda est, sed ex necessitate, quæ in tali casu ingruit. Quemadmodum elemosyna esse potest præstantior virtus, quam oratio. Vnde Paulus ad Philippen. 1. Coarctor, inquit, è duobus: desiderium habens dissolui, & esse cū Christo, multo magis melius. Permanere autem in carne, necessarium propter vos. Quare Augustinus in verbis citatis: Non otium, inquit, vestrum necessitatibus ecclesiæ præponatis. Additur autem secundo ad maiorem huius explicationem, hoc ipsum ad maiorem dilectionem Dei pertinere. Optatius enim Deo est, & charius vt cura suarum ouium, quas suo sanguine redemit, impense habeatur, quam vt suæ ipsius contemplationi vacetur. Vnde August. super illud Ioann. ultimo, Christi ad Petrum: Pasce oues meas: Sit, inquit, amoris officium pasce-re dominicum gregem, sicuti fuit timoris indicium, negare pastorem. Adijcitur demum tertio, quod neq; episcopus sic est addictus vitæ actiua, vt à contemplatiua sit prorsus alienus. Imo debent esse sicut nubes volantes: nempe diuinorum contemplatione pluuiam concipientes, qua prædicando subditorum animos fecundent. ¶ Inter respondendum autem ad secundum, primum omnium Diuus Thomas præiacit fundamentum, conclusionem, scilicet, quod nemo tenetur in his, quæ illicitè sibi præcipiuntur, dicto obtemperare: nam obediendum est Deo magis, quam hominibus. Subdit autem tria impedimentorum generalia obedientiæ obstantia. Primum, scilicet, quod

Dens sancti Thomæ

Paulus.

August.

Ad 2. argu. Thom.

subditus ipse amouere potest: vt si sit in peccato mortali, quod quidem tunc amouere tenetur, vt obediat. Secundum, quod non ipsi, sed prælato auferendum incumbit: quale est irregularitatis, aut excommunicationis. Et tunc debet eidem prælato ipsum patefacere, vt iudicet, si expedit dispensare. Quemadmodum de Moyse legitur Exod. 4. Obsecro, Domine, non sum eloquens ab heri & nudius tertius. Cui Dominus: Ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris. Tertium verò est, cui neq; subditus, neque prælatus mederi potest, vt si archiepiscopus cum electo super irregularitate dispensare nequeat: & tunc ad Papam conuolandum est.

¶ Et quidem circa duo vltima nihil restat dicendum. De primo autem id primum animaduertendum est, quod qui in peccato est mortali, quod Paul. crimen vocat, indignus est, qui episcopatum antea suscipiat, quam animum ab illo diuellat. Nā qui Dei iussu prohibentem debet eius gregem docere, contra eius voluntatē prouinciam subit, qui (vt ait Paulus) nō est sine crimine. Vnde non dubito, quin ille, qui cū animo perseuerandi in peccato episcopatum acceptat, eodem ipso facto mortaliter peccet. Sed nihilominus si aliàs idoneus est, & nō vult sibi fordes abluere, vt obediat, etiam in hoc ad monet Diuus Thom. ipsum peccare: quandoquidem ait, ipsum teneri, peccatum amouere. Sed hoc profecto paulo accuratiori indiget meditatione. Primum enim non est intelligendum nouum esse peccatum ab inobediētia distinctum: sed vult, quod, qui, vt in peccato persistat, obedire renuit, nō habet legitimam causam vt in obedientiæ crimine abluatur.

¶ Quæstio hæc tamen illico legentis animum mouere potest. Vtrum si homo ille, qui eligitur, ea est affectuum pestilentia corruptus, quæ uis latenter, vt turbulentiam suæ conscientiæ pacare nequeat, sed prudenter timeat se identidem ab illis fore superandum, proponendo vt cunque exire à peccato teneatur electori parere. Apparet enim ratio id conuincere, quando quidem impedimentum habet primi generis, nempe quod ipse potest excutere.

¶ Re vera ambigua res est. At verò cum, possibile, in præsentiarum non dialecticè, sed secundum prudentiæ regulas, & (quod aiunt) moraliter sit vsurpandum, pro eo etiam quod perquam difficile est, ille qui sentit se posse feritatem suorum affectuum nō edomare, profecto non teneretur parere: imò delictum esset apud Deum tanto se discrimini obijcere. Secus autem si in idoneum se quantum ad scientiam vel alias qualitates, quæ foris patefcunt

Existens in peccato mortali indignus est episcopatu durante peccato.

Dubitatio

Solutio.

præ

præ sua modestia existimaret: nam si hæc prælatus prudens, & probus cognoscit, illi deferendum est iudicium: atque adeo obtemperandum.

Quæstio.

¶ Sed percontaris, qui nam censendus est prælatus, cui est de necessitate in hac parte aufertandum: an solus Papa electionis episcopi confirmator, & episcopus in collatione sacerdotij, an etiam electores? Videtur quod soli Antistites: nam electores non sunt prælati. Imò reges iam sunt, qui electorum loco præsentant. Respondetur, quod quantum ad rigorem iuris, solus prælatus, qui ritè iurisdictionem habet, necessitatem infert, vt citra inobediētis crimen nequeas eius iussa retrahere: imò tunc duntaxat, quando in virtute obedientiæ id præceperit. Attamen quando electores viri sunt probi, qui sancto zelo electione faciunt, non opus est electum difficilem se gerere. Imò cōsultius est electionem acceptare: dummodo religiosus id nefaciat nisi facultate prælati præmissa quam doquidem suum sic habet institutum. Enimvero in eiusmodi honoribus fugiendus circūspectus esse quisque debet: nam solent vt Scythæ fugiētes in tergum periculosius vulnerare: solent, in quam sepe istarū dignitatū despectores peiori inde superbiæ raptu corripri, quam si acceptare nō metuerent. Adde quod etsi huiusmodi celsitudinis loca omnino respuere actus esse possit heroicæ virtutis, nihilominus potest fidelis seruus, & prudens in administratione ecclesiæ creberima præstare officia, quæ simul multo sint apud Deum cumulatiois commendationis, quæ uicā humilitatis actio. Viris igitur probatæ vitæ sic est prudentia, modestiaq; in amplectendis magistratibus exhibenda, vt nihilo sit minor in reuendis adhibenda cautio. Tūc vel maximè, dum præfulū, qui digni sint, inopia laboratur, atq; adeo ecclesia Christi bonorū opus habet obsequio: vt paulò nos antea citatus August. ad monebat. ¶ Ad tertium respondetur. Cum episcopatus simpliciter non sit de necessitate salutis, vt sacramēta, ac virtutū officia, sed tunc tantum quando ratio id obedientiæ exegerit, nihil per se implicat iniquitatis, vt voto quis, alio ve obice sese præpediat, ne capiat. Quemadmodum transitus ad secundas nuptias nō ideo est illicitus, quod ordinibus suscipiendis obstat: dummodo votum nunq; acceptandi episcopatum sic habeat restrictā intentionem, quod hoc, quantum in se fuerit, neque procurabit, neq; accipiet. Nam si proponeret nulli prælato de illa re obedire, delictum esset: neq; tale votum eousque esset obligatorium. Ad id autem quod de beato Marco allatum est, si res ita habuit, nam Hieronymus nō pror

Responsio.

Ad 3. argu.

Hieron. y

fus affirmat, sed ait, dicitur, necesse est fateri diuina id reuelatione fecisse: nam quempiam fatali sine membro mutilare, delictū esset, vt ex concilio Nicæ. cano. si quis. d. 75. innotescit.

¶ Hoc autem hic non est silentio prætereundum. Vtrum licitum sit desiderare, & exoptare eum, qui creditur omnium optimus, vtilissimusq; ecclesiæ in præfulum creari. Quauis propter rei arduitatem vehemētissime de propria ipsius salute timeatur. Est enim casus creberimè contingens: nempe quod quis in magistratus administratione nō sit totum facturus, quod debet, & tamen inter omnes, qui esse possunt, sit minimè malus, & reipublicæ maxime utilis. Apparet ergo, id expectere, nō esse licitum. Nam quippiam alicui optare, quod illi est ad salutem tam periculosum, & probabilissimè nocuū, videtur ad odium pertinere. ¶ Ad hoc nihilominus respondetur. Primum quod nemini licet cum tam ingenti periculo publicam prouinciam subire: neq; verò in illa perdurare, si metu excutere non potest. Nam quid prodest homini si vniuersum mundū lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiat? Imò è diametro repugnat charitati Dei salutē spirituale propriam salutē totius orbis posse habere. Secundum assertum sit: Nō solum licitū est, imò laudabile desiderū, vt ille sit Antistes qui ecclesiæ est magis idoneus, seu minus incōmodus, quā tuncq; de eius salute habeatur metus. Non dico, quod possis hoc illi cōsulere, vt accipiat: nam ipse tunc nequiter acciperet, aut retineret sed quod licitum sit tibi id de altero desiderare quin verò & procurare: & ideo quantumuis tibi alter esset amicitia, aut alia necessitudine coniunctissimus, id debes optare. Et ratio est manifestissima: quoniam bonum vniuersale præstantius est particulari: atque adeo, proprio excepto, magis est optandum quam bonum spirituale cuiuscunque amici. Atque hoc ipsum confirmatur. Nam si elector esses, deberes illum eligere: ipsi enim electo examinare incumbit quid sibi expediat.

Concilium Nicænum. Dubitatio

Solutio.

Laudabile est eū expectere in Antistite qui ecclesiæ est magis idoneus etiam cū foris in digne aduersitate ualeat iudicis. Rō assertio nis.

ARTICVLVS III.

Verum oportet eum, qui ad episcopatum assumitur, esse ceteris meliorem.

OST APPETITVM episcopatus, & tēperatā obedientiā ei, qui eligitur subsequitur de electoribus, & cōfirmatoribus explorare: vtrū semper teneantur eligere eū, qui sit

1. Argu mē. sic cæteris omnibus melior. Apparet enim qd hoc nos Christus factus docuerit. Petrus enim non antea ecclesie suæ præfecit, quam trina interrogatione examinaret, an se plus cæteris diligeret. Meliorem autem simpliciter sola facit charitas: ergo nunquam nisi melior eligendus est. Secundus: Symmachus Papa. 1. quæstio. 1. Vilissimus: inquit, computandus est, nisi scientia & sanctitate præcellat, qui est dignitate præstantior: sed quisquis scientia, sanctitate que præcellit, melior simpliciter censetur: ergo nemo, nisi qui morum probitate cæteris prætet, est eligendus. Tertio: In quolibet genere minora gubernantur per maiora, sicut corporalia, per spiritualia: & inferiora, per superiora: vt. 3. de Trinit. August. est author. Sed episcopus assumitur ad regimen aliorum, ergo debet esse cæteris melior. ¶ In contrarium est textus Decretalis: de elect. capit. scriptum. dicens quod sufficit eligere bonum, neque oportet eligere meliorem.

2. Argu mē. Et si quæstionem istam libro tertio de omnibus ecclesie magistratibus latissimè discussimus, tamen quia hic à Diuo Thoma de episcopis peculiariter inseritur, ordo nos rerum cogit illam repetere. Summa ergo responsionis D. Thom. supposita distinctione, duabus conclusionibus continetur. In electione enim, inquit, ad episcopatum, aliud est ex parte eligentium: atq; aliud ex parte electi pefandum. Est ergo prior conclusio. Nemo eligere tenetur meliorem, si nomen melioris secundum proprium significatum vsurpes: sed eum, qui ad munus pastorale fuerit expedientior, & aptior. Bonus enim nemo simpliciter nisi ob solam charitatem existit. Potest enim (vti aliàs diximus) esse bonus artifex sine virtute morali: sola autem hæc facit hominē simpliciter bonum. Vnde cum charitas sit omnium virtutum forma, ab illa homines apud Deum boni denominantur, & sunt: & quod quisq; sit illa prouectior, eò melior est. Probatur ergo conclusio. Electio personæ ad sedem episcopalem ex eius functione pendenda est, vt potè quæ finis est, propter quem persona eligitur: & bonitas medijs est à fine. Latissimè nanq; lib. 3. q. citata ostendimus, decimas stipendiaq; ecclesiarum non tanquam præmijs qualitatis, bonitatisque personæ fuisse instituta (illud enim præmium in cælis nos apud Deum manet) sed tantum vt ecclesijs rectè administraretur: secundum illud. 1. ad Corinth. 1. 4. Ad ædificationem ecclesie petite, vt abundentis. Vnde non, inquit, qui boni sunt presbyteri, sed qui bene præfunt, duplici honore digni sunt. Ad eiusmodi autem ob-

sequia obeunda, & perficienda non solum n. o rum probitas & charitas, quæ simpliciter facit meliorem, necessaria est, verum & virtutes aliarum intellectuales quam naturales: vt scientia, prudentia, efficacia, & grauitas. Non ergo necessum est simpliciter eligere meliorem, sed eum, qui ad ecclesie regimen est expedientior. Vnde Hierony. Quidam, inquit, non querunt eos in ecclesia colūnas eligere, quos plus cognoscant ecclesijs magis prodesse, sed quos plus ipsi amant. Hactenus ille. Quod quidè ad acceptationem personarum attinet. Vnde super illud Iacobi 2. Fratres mei nolite in personarum acceptatione habere fidem Domini gloriæ, ait August. Quod si ad honores ecclesiasticos referatur, non est putandum leue peccatum. ¶ Posterior conclusio: Ille qui ad sedem assumitur, non se tenetur ceteris meliorem reputare: in superbiam enim & presumptionem talis cogitatio hominem adigere: sed satis est si non in se crimen al. quod agnoscat, per quod nefas ei sit sedē occupare. Quare et si Petrus per comparisonem fuerit interrogatus, an plus cæteris diligeret: non tamen nisi simpliciter respondit: Domine, tu fecis quia amo te. ¶ Hæc omnia adeo late ac fufe lib. 3. q. 6. per decem conclusiones elucidauimus, vt nil ad rem pertinens possumus nunc adhibere: sed satis fuerit textum D. Thom. in eius gratiam non præterijisse.

¶ Duo verò aut tria sunt in eius verborum textura mente perspicienda. Primum, qd cum ipsa electionis vox collationem inter plures designet, quorū reliquis posthabitis vnus assumitur, elector de suo nomine admonetur non satis habere eum explorare quem idoneum eligat, sed pluriū debere merita expēdere, ponderare que vt præstantiorē ecclesie tribuat: non solum probitatis vitæ ratione habita: verum reliquorum, que ad publicam functionem sunt expedientia. Tame si loco citato admonitū curauimus, qd primum idoneitatis fundamentū probitas esse debet. Nam eum, qui prauus est, nullæ aliarum qualitates efficere possunt, vt eligatur, idoneum. Vnde Paulus tanquam necessarium in episcopo requirit, vt sufficienti testimonio sine crimine habeatur. Quod quidem nomen non leuior est culpæ, sed mortalitatis. Quæ autè præter charitatem in episcopo requirantur, ad tria, quæ hic Sanct. Thom. refert, reducuntur: quæ sunt, instruere plebem fide & moribus: & ab hæreticorum, aliorumque periculis qui mores peruertunt defendere: ac demum pacificè gubernare. Nam scopus gubernationis, est pax mentium, & corporum. Hac enim ratione Dei filij suū retinet nomē. Nam.

Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. ¶ De illo autè notādo verbo, quo ait Sanctus Thom. diuina mysteria, atque adeo stipendia non dari hominibus, quasi præmium suæ charitatis, & probitatis, dubitare quis posset: eò qd & naturalis ratio, & ecclesiastica iura reclamare videntur, quippe quæ volunt clericos, qui de ecclesia bene meriti sunt, ab ipsa remunerari. ¶ Respondetur autem dictam sententiam nullo opus habere interpretatione. Nam vti iacet, est vera. Non enim negat eos, qui integre sunt vitæ, præbendam, ac dignitatem ecclesiasticarum dignos esse, verum id tantum, quod nos loco citato lib. 3. non leuiter demonstraui: nempe sacerdotia, eorumque stipendia non esse instituta ad remunerationem bonorum, sed duoraxat ad ecclesiarum seruitium. Si enim hoc in familia Christiana necessarium non esset, certè neq; essent imperata decimæ, neque stipendia constituta. Quare si hæc tribuenda sunt dignis, non est ea suprema causa quod suæ bonitati sui debita, sed quod elector debet ecclesie idoneum ministrum pro ratione sui stipendij providere. ¶ Reliqua loco citato lib. 3. si lubet reuise. Demonstratum enim illic curauimus quod etsi quantum ad rigorem exterioris fori, & restitutionis vinculum satis sit dignum eligere, tamen, quantum ad forum poli, necesse est eligere digniorem. Quod si in omnibus sacerdotijs, & præcipue in habentibus animarum curam, necessum est: quantum id magis necessarium in episcopis præficiendis: vt potè quorū administratione tota salus spiritualis Christianæ reipublicæ periclitatur: ac perinde ipsissim⁹ Christi sanguis, qui per ipsorum, non modò iniquitatem, & fraudem, verum in scintiam, ignauiam, & fociordia m frustrari potest, & sepius solet, suæ redemptionis fructu. Sibi ergo videat quibus id muneris incumbit, quantum debeant apostolice oculis per lustrare eorum merita, quos apostolis ipsis diuinitus electis substituit. Atqui eos præsertim cauere debet qui huiusmodi honores ambiunt. Illi enim non pastores ouium habedi sunt, qui pro ipsius sanguinem fundere anhelent: sed lupi, qui ipsarum sanguinem sitientes nihil pendunt eorum animas extinguere.

Ad primum igitur argumentum respondet D. Thom. quod cum Christo notissima essent aliarum Petri qualitates ad ecclesie gubernationem idoneæ, ob id de amplitudine dilectionis eum præcisè examinavit, qd vbi aliarum insunt condiciones, hæc debet exillimari præcipua. Sed potest huic altera etiam supponi

solutio. solutio. August. August. Posterior conclusio. Elektor ex debito officij tenetur explorare, ac ponderare merita eligendorū & meliorem ecclesie tribuere. Tria præter charitatem in episcopo requisita.

Ad. argu. Ad primum igitur argumentum respondet D. Thom. quod cum Christo notissima essent aliarum Petri qualitates ad ecclesie gubernationem idoneæ, ob id de amplitudine dilectionis eum præcisè examinavit, qd vbi aliarum insunt condiciones, hæc debet exillimari præcipua. Sed potest huic altera etiam supponi

solutio, quod cum aliarum partes Petri ad regimen requisita, cunctis circumstantibus propatula essent, charitas autem in corde inus delitescat, hanc voluit cunctis etiam constare: vt quemadmodum lib. 3. diximus, manifestum in foro exteriori fieret optimi electionem fieri. Hoc autem loco citato lib. 3. fufius explanauimus. ¶ Ad Secundum respondetur, verbum illud Symmachi non de illo intelligi qui eligendus est, vt potè quod nisi sanctitate & scientia præcellat, vilissimus sit in electione existimandus: sed de illo qui iam electus est. Quo idè verbo episcopi admonentur, quod etiam si dū in minoribus agebant, non prorsus ea sanctitate fulgebant, quæ episcopum decebat: tamè postquam in candelabrum erecti sunt, satagere prorsus debent, vt nomen, & locum suum re ipsa expleant: aliàs non possunt ad in conspectu populi vilescere.

¶ Quæ autè scientia in episcopo sit requirenda, Theologiæ, scilicet, an Canonici iuris, loco citato li. 3. vt cunq; disputauimus. Haud enim res digna est, quæ in disputatione deberet accersiri: est siquidè indigna sententia, quæ audiat, illic præcisè theologū esse præferendū, vbi hæreses serpunt. Tum qd cum oporteat hæreses esse, vbiq; & semper timenda sunt, atque adeo docta prædicatione comandus populus, nè vnquam labi possit: tū præcipue quod Christus episcopos pastores instituit, qui doctrinæ pabulo, quam ipse docuit, suum gregem saginarent, moribus que, quos ipse instituit, intingerent: non præcipue Doctores legū, quas homines postea adiecerunt, & litium iudices. Eò præcipue quod canones ex Theologiæ fonte deriuati sunt. Id quod eius bicornis mitra designat. Vt enim in eius cōsecratione patet, caput episcopi cornibus non vtriusque iuris, sed vtriusque Testamenti armatur: vt terribilis appareat, non aduersarijs veritatis.

¶ Ad tertium respondetur, discrimen esse inter regimen rerum naturalium & gubernationem in spiritualibus, quæ ad supernaturalem gratiam spectant. In naturalibus enim eo ipso, quod res sit simpliciter sublimior, suapte natura magis est ad regendū idonea: vt cæli, quam elementa: & alia elementa, quam terra. In donis autem gratiæ, que vt in priori ad Corinth. ait Paulus, Spiritus sanctus diuidit pro vt vult, nil prohibet vt qui inferior simpliciter est secundum charitatem, cumulatoribus gratijs, ac donis sit ad regendum instructus. Et ad hūc gratiæ ordinem pertinet ecclesiasticum regimen. Imo vero non hoc solum sed etiam ciuile. Fff Quare

1. Solutio

Ad secundū

Sciētia theologiae maxime in episcopo desideranda.

Ad tertium

Quare neque in magistratibus civilibus eligendis solum, vt in 3. Politicorum ait Aristot. attendenda est integritas viri, in quantum persona est priuata, id quod charitas facit: sed quod sit bonus ciuis. Quare alię qualitates regum & iudicum suo etiam gradu ad gratiarum diuisiones attinent.

ARTICVLVS III.

Utrum episcopo liceat, cura episcopali de se, ad religionem se conferre.

OST qualitates eorū, qui eligendi sunt, & diligentū obligationē, sequitur disputare vtrū episcopo rū status ita sit firmus, quē postq̄ episcopus assumpserit, deserere nequeat. Arguitur enim id ei nō licere: nā maximē religionis intuitu: sed hoc nō licet, quoniā à perfectiori ad minus perfectum retrospicere, damnabile est: secundum Domini sententiam, Luc. 9. Nemo, mittens manum ad aratrum, & respiciēs retrō, aptus est regno Dei. Episcoporum autē status altior est monachorū instituto, vt paulō antē dicebamus: ergo sicut de monachatu ad seculum nefarius est regressus, ita & de episcopali ad religionis claustrum.

Secundū, ¶ Secundō. Ordo gratiæ decentior est ordine naturæ: secundum autem naturam nihil contrarijs motibus cietur: vt lapis, qui naturaliter descendit, nequit ascendere naturaliter: at secundum ordinem gratiæ à monachatu ad episcopatum licitus est ascensus: ergo contrarijs descensus, illicitus.

¶ Tertiō. Nihil in operibus gratiæ debet esse otiosum: ille autem qui semel in episcopū consecratur, perpetuō retinet potestatem ordines cōferendi, aliāque id genus perficiendi. Hęc autem potestas, si quis curā pastoralem deseret, otiosa remaneret: ergo id minimē licet.

¶ In contrarium est, quod nemo ad id, quod illicitum est, cogi potest: qui autem cessionem à pastorali cura petit, postea si cedere cunctetur, ad id cogitur: vt patet cap. Quidam, de renuntiatione: ergo non est episcopo illicitum episcopatu abcedere.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur, Prima, quæ ceteris vt fundamentum subternitur, est: Tam diu obligatur episcopus pastoralem retinere curam, eiusque agones perferre, quam diu spes aliqua illi durat, quod possit plebi prodesse. Probatur. Epi-

scopalis status in hoc consistit, quod aliquis ob diuinam dilectionem proximorum salutē curandæ seipsum mancipat: id quod Christus dum Petrum elegit plane docuit. Haud enim præmisit: Diligis gregem plus his: sed, diligis me? Nulla enim dilectio, nisi ex diuina deriuatur, sufficit ad subeundos labores, persistendū que in vigilia, & sollicitudine, quæ episcopali functioni est necessaria. Quare episcopus non ecclesiæ tantum, aut populo, sed Deo ipsi fidem suam obligat: vt tanquam fidelis dispensator, & prudens, gregem suum gubernet.

Quæ quidem obligatio genus voti est, vt sanctus Thom. in calcē quæstionis ait. Atq; huc illę consecratiōis interrogatiōes alludūt: Vis ea, quæ ex diuinis scripturis intelligis, plebem & verbis docere, & exemplis? Vis beato Petro apostolo, eiusque successoribus fidem & obedientiā exhibere? Itaq; licet non emittatur nouum votum castitatis præter sacerdotale, neque vllum aliud, quod sit solenne, super quod Papa dispensare nequeat: emittitur tamen obedientiæ votum, quod à solo summo Pontifice est dispensabile. Quod si votum est, vt D. Thom. ait, non Pontifici tantum, sed Deo ipsi fit. Atque adeo, vt conclusio asserit, perpetuo vinculo obligatus restat episcopus ecclesiæ suæ, quam sibi per anulum fidei desponsat. Quapropter diuortium esset, si non cum illa perpetuo permaneret.

¶ Secunda cōclusio: Nequit eandem ecclesiā, neque propter dulcedinē cōtemplationis, neque propter quoduis euitandum incōmodū, neque propter commodum propriū lucrandum relinquere. Probatur: nam Paul. quē supra ad Philip. i. citauimus, quasi duobus perplexus, & quid illorum eligeret nescius, etsi iudicaret dissolui & esse cum Christo: multo melius tamen videns necessarium esse manere in carne propter fratres, subdit: Et hoc confidēs scio quia manebo. Et Christus Ioā. 10. Bonus, inquit, pastor animam suā ponit pro ouibus suis. Meditatiūs ergo perspexeris, quāta cum energia omnia cōmoda, atq; incōmoda, quæ personam episcopi propriē tangere possunt, excludantur. Nam si fruitionem sempiternæ felicitatis, quæ etiam in paruū tempus omnia, quæ desiderari possunt, indicibiliter exuperat, iustam causam Paulus non iudicabat, vt posset fratres in eorum necessitate suo præsidio, & munere destituere: quæ nam excogitari potest propria commoditas, quæ episcopum excuset? Et si Christus vitam etiam ipsam admonet pastorem, vt exponat pro grege, quod sit reliquum detrimentū, cuius cauendi causa possit

D. Thom.

z. Concluz

Probatio

Conclusio. possit grex deserit? ¶ Tertia cōclusio. Possunt nihilominus aliqua accidere impedimēta quæ propter cedere episcopus possit episcopatu: quæ quidem Innocē. Tertius ca. Nisi cum pri dem. de renuntia. per censet. Sed hæc tamē impedimenta pensanda sunt respectu functionis, quæ fieri nō potest debite: vt si sit spiritualis defectus personæ, aut corporalis: nempe crimen, vt simonia, aut homicidium, aut hæresis, aut aliud quodcūq; propter quod episcopus deponi debeat: aut per quod infamiam contrahat: quæ quidem res per se, quauis poenitentiam egerit, autoritate caret ad regendū: cuius gratia plus officit, quàm proficit. Enimuerō si purgare infamiam potest, tenetur quidem sub poena peccati mortalis, si in dignitate vult persistere. Nam quo iure tenetur ad rectam administrationem, tenetur & obstacula amouere dum potest: etiam si citra suam culpam eam cōtraxerit. Quādo verō infamiæ sordes eluere non valet, tunc si absque sua culpa illis infectus est, non tenetur episcopatum renunciare. At si causam verē dedit eiusdem infamiæ, quæ tam obscura sit, vt verē sit functionis impedimentum, profectō tenetur præfulatu decedere. Et idem est si sit vir feditiosus, aut scandalosus. Nam vt ait Apostolus. 1. ad Corinth. 8. Si scandalizauero fratrem meum, non manducabo carnes in æternum. Dumodō sit scandalum datum, non acceptum: nam qui scandalum leuiter accipiunt, relinquēdi sunt, ait Christus, tanquam cæci & duces cæcorum.

¶ Vel potest esse defectus in scientia & prudentia. Haud enim sibi se vllus persuadeat, si omninō sacerdotio indignus sit, propterea habere conscientiam securam, quod à legitimo iudice sic fuerit ei collatum, vt collatio teneat. Imō vt acceptatio peccatum est, maximē si curam habeat animarum, sic & illud retinere in dies sit absurdum crimen, & ascendere ad aliam ecclesiam multo scelestius. Vnde Osee 4. Tu, inquit Dominus, scientiam repulisti: & ego te repellam, nē sacerdotio fungaris mihi. Si autem irregularis tunc erat, quando ad sacerdotium assumptus fuit, non dubium, quin collatio fuerit nulla: si autem postquam obtinuit illam, incurrit, iam dictum est quemadmodum sine dispensatione non possit dignitate munere fungi.

¶ Si autē impedimentū est corporale, vt putā aut senectus nimia, aut infirmitas, nō est necessaria abdicatio ecclesiæ: sed posset esse cōsiliū retenta aliqua sustentatione. Sed ad minus secundū antiqua iura, debet persona digna in adiutoriu illi adiungi. Tanta tamē posset esse au-

toritas in se, vt cōsultius esset in magistratu persistere, & sua vmbra gubernare, quam alteri cōmittere: vt eodē titu. de renun. cano. literas. ait idem Innocentius.

¶ Postremō denique, ex parte subditorum, potest esse defectus nō quicumque. Nam propterea quod aliquantulo sit populus durius: nō illicō per desperationem respendus est, sed diuino præsidio confidendū. At tunc relinquere eos licet, tametsi ad id nulla emergat obligatio, quādo nulli sunt interim probos prohiberi labor omninō existit infrugiferus, ac perinde sua peruacuis. Solet enim ob defectū populi incepta esse Præfulis prædicatio: secundum illud Ezech. 5. Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, quia Dñs exasperas est. Quocirca secundo Dialogorum Grego. Ibi æquanimitè portandi sunt mali, vbi inueniuntur aliqui qui adiuuentur boni. Vbi autem omninō fructus de bonis deest, sit aliquando de malis superuacuis. Vnde sæpè agitur in anima perfectiorū, quod cum laborem suum sine fructu esse considerant, in locum alium ad laborem cum fructu migrant: iuxta illud Pauli: Ecce conuertimur ad gentes: quia verbi Dei vos indignos fecistis.

¶ Quarta cōclusio: Quantiūvis causę ad sint ad iustē cedēdum, nihilominus cēssio citra autoritatē prælati fieri nō potest: puta Pape, si episcopus vult cedere: quippe cui soli facultas suppetit, vt ait D. Tho. in illo voto dispensandi. Parocialis autē sacerdos possit de licentia episcopi cedere. Sententia est eiusdē Innoc. in vltimis verbis eiusdem capituli. vbi ait: Et si pēnas habeas, quibus satagas in solitudinē auolare, ita tamen strictæ sunt nexibus præceptorū, vt liberum non habeas absq; nostra permissiōe volatū. Imō neq; ad religionē demigrare absque Pape facultate episcopo liberū est: vt patet cap. licet, de regul. Et ratio est, quod sicut nemo ad ecclesiā absque iudicio superioris assumendus est: ita neque absq; eius arbitrio vlli licet illam cōstituere. Sed est demū meditanda cautio, ca. quidam. supra citati. Quod si qui cēssio nem petit, retrocedit, cogendus est. Consueuerant enim aliqui, & consueverunt episcopatum renuntiare pauperiorem, aut aliās sibi minus commodum, vt vberiorē possint expiscari. Et idē cum vident se suis technis frustrari, retrocedūt. Meritō ergo illi cedere compellendi sunt, & ab ecclesiā repellendi.

Ad primum igitur argumentum respondetur. Cum perfectio monachi sit, propriæ salutē studere: Episcopi verō perfectio cō sit excellentior, quod proximorum salutē

Gregorius.

4. Concluz

Ratio cōclusionis.

Ad i. argū.

debeat incumbere: consequens fit, vt quandiu vilis esse possit ecclesiæ, eidem muneri debeat impensæ suas nauare operas. Ob idque si tunc ad religionem commigraret, retrocedere censeretur: nempe quod cum non ad suam tantum, verum & ad subditorum utilitatem procurandum se obligaret, suæ solum vacare studeat.

Innoc.

Vnde Innocent. capit. citato. Facilius, inquit, indulgetur, vt monachus ad præfulatum ascendat, quam præful ad monachatum descendat. Attamen quando iam ecclesiæ inutilis sit, aut fortè pestifer, consilium esse, vt quò suæ salubrius conscientiæ consulat, in monasterium sese recipiat.

Ad secundum

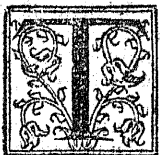
¶ Ad secundum per idem fundamentum respondetur: quod per nullum impedimentum hominem curam propriæ salutis præterire debet: quod ad religionis statum pertinet. Potest tamè negotio alienæ salutis impediri. Et ideo monachus quidem ascendere ad episcopatum potest, vbi propriæ salutis periculum non paratur. Et pariter episcopus vbi cohibetur, nè alienæ salutis absque propriæ detrimento incumbere quierit, intra claustra monasterij sese conferre. Cessante autè impedimento, potest rursus ad prius institutum remeare: nisi forsitan ob crimen aliquod fuerit episcopatu priuatus, & in monasterium ad peragendos pœnitentiæ fructus obtrusus. Quemadmodum illud intelligitur decretum. 7. quæstion. 2. Præcipit sancta Synodus, vt quicumque de pontificali dignitate ad monachorum vitam, & pœnitentiæ descenderit, nequaquam ad pontificatum resurgat. ¶ Ad tertium demum respondetur, quod quemadmodum in naturalibus, infirmitas efficit, vt potentia maneat suo vsu orbata, vt caligans oculis: ita neque incongruum est, vt episcopalis potestas propter spirituale impedimentum maneat ab vsu colligata.

Ad tertium

QVÆSTIO TERTIA. De Episcoporum residentia.

ARTICVLVS I.

Vtrum Episcopi in suis diocesis residentia iure diuino teneantur.

Terzio loco libri præsentis quæstionè polliciti sumus hæc insignè, de residentia episcoporum ac sacerdotum curâ habètiū animarū. Apparet enim diuino iure nõ esse indistincta. Ius enim hoc

illud præcisè cõsetur quod in Euangelio, aut loco alterutrius Testamèti, tanquam diuinum præceptum legitur: vt est præceptum baptismi: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: aut quod inde planè colligitur. Huiusmodi autè residendi præceptio nõ est huiusmodi: ergo nõ est sanctio diuini iuris.

¶ Secundo: Soli Petro commissa sunt clauis regni cælorum: illique soli dictum, vt vniuersum Christi gregem pasceret: ergo illi soli commissa est summa rei huius, ac subinde pascedi modus. Ad modum autem pascedi attingit residentia: atque adeo non est de iure diuino.

¶ Tertio: Timotheus Ephesus Episcopus crebro Pauli iussu impulsus est per alias ecclesias diuagari, diutiusque propriæ abesse: ergo id non est de iure diuino.

¶ In contrarium autè est, quod Episcopi sunt pastores, secundum illud Euangelicum: Pasce oues meas: pascere autem gregem, officium personale est, quod personæ præsentiam exposcit: ergo eodem Euangelico iure tenentur suis ecclesijs residere.

Quæstionem hanc temporum iniquitas celebrem fecit. Nam eius affirmatio, si vel de solo pastoris nomine existimetur, adeo perspicaciter veritatem suam oculis obijcit, vt in quæstionem euocari penitus renitatur. Quare apud antiquos, admonitam quidem vbi libet videre poteris, disputatam verò vix vsuam. At cum ecclesiastici mores de florido illo præscorum loco tam miserè deciderint, eandem veritatem eoufque in quæstionem reuocarunt, vt iam non sit persuasus facilis. Atqui Caietan. loco præsentis, scilicet. 2. 2. quæstio. 187. vcluti rem compertam breuibus absoluit. Tempore autem Tridentini Concilij peregrinus frater Bartholomæus Miranda, necessitudine religionis, ac ibi tunc temporis societatis mihi coniunctissimus, eandem quæstionem tum plurimis sacrorum testimonij, tum etiam rationibus adstruxit: idque ita locupletè, ac disertè, quod suum ingenium est, ac solertia, vt laborem alijs potuisset excusare: nisi reuerendus Catharinus Minorientis ad contradicendum prodijisset. Haud inquam negauit quin præfides residere tenerentur: sed tamè asseuerare perstitit, humano quidem iure, hoc est

1. Argumēt. partis negatiua.

Secundum,

Tertium.

Caietanus;

Bartholomæus Miranda;

Catharinus

est potestio, ad id obligari: nõ autem aut naturali, aut diuino. Ex quo inferre perrexit, curam illam soli Papæ incumbere: vt illos residere faciat, ipsos autem non aliter teneri, quàm ipse disposuerit. Ego vero litè cum homine cõtestari nolo. Est enim vir, alioqui quidem religiosus, at tamen acerrimi ad contradicendum ingenij, cū quo mihi prius de certitudine gratiæ, & postea in Cõmentarijs super Paulum de prædestinatione cõtrouersia fuit. Qua de re, vt audiui, (nam legi nunquàm) multis me, quæ sibi genuina sunt & natia, scõmatum figuris resperfit. Et re vera si tantum suis assertis confirmandis infudaret, quæ tum huiusmodi innectendis conuictijs assolet, felicis suum celebrasset nomen. Sed putat simpliciter suis dictis, veluti oraculis, auctulandum. Et cum agrè ferat quod omnes velint esse magistri, nil ipse veretur omnium perdire magister. At verò non constitui (quia neque theologicum, neque Christianum est) malum pro malo reddere. Et ægrius fero, quod episcopus similia de aliquo euomat, quod de me quicquid. Eo præsertim quod neque ea in me expuit mala quæ multa opus habeant ad ferendum longanimitate. Rem ergo tantum pro meo ingenio dilucidare satago: non cum homine cõtendere.

1. Conclu.

Susderit posita conclusio.

¶ Igitur quod lineam aliquam omnibus confessissimam præstituamus, vnde disputationem aspiciemus, conclusio primam vniuersis literarum professoribus receptissimam præfigamus. Constantissimum est ecclesiæ Præfules, imò & animarum omnes pastores vsque ad paroccos inter suos greges residere teneri. Sed quæ in quæstionem vertitur, est, de iure ad id cogente, sitne tantum humanum, an verò diuinum etiam, & naturale. Ecquis enim mète sanus in quæstionem compellet, vtrum ianitor, cui cura claudendi, recludendi; commissa est, ad ianuam assistere debeat? & cui nauis gubernatio incumbit, ad clauum sedere? Et vtrum dux in bello, dum geritur, & miles in acie debeat existere? Quin verò non modò humanæ leges hoc de episcopis in quæstionem traduci non sinunt: verum & diuina & naturalis, dementiæ nobis, certum est, ascribunt, quod ipsum intentamus. Etenim si Deus, vt ipsi contrarij fatentur, quia diffiteri nequeunt, episcopalem dignitatè, quæ latè in ecclesia patet, instituit, nonne & officium ipsum pascedi instituit? Pascere autem, num naturale ius apertè clamat personalem requirere præsentiam? ergo quanuis illis largiremur electiones iure tantum humano fieri, nunquàm inde obtinerent, vt Papa mutare possit, quin officium pastoris sit iu-

re diuino per se pascere, ac subinde residere. At nè dicendi impetus sine dispensationis, atque oconomia luce in viscera nos disputationis inferat, supposita prima fundamentali conclusione, quod in quæstionè accersitur, est, quo iure hæc residendi obligatio innitur. Et primus articulus est de diuino. Debet autem sacrorum tractator, vt primo de doctrina Christiana autor est Aug. documentum patris familiaris auctulans, de thesauro scripturæ proferre, primum noua, deinde vetera. Qua de causa peculiarem hic titulum fecimus, de diuino iure, tam euangelico, quàm antiquo: ex quo primum petendum est rei præsentis fundamentum: & articulo proximo de naturali: ac tertio de humana. Tametsi adeo iustæ iuris species sibi inuicè meritæ sint, adeoque se vicarie elucident, vt testimonia sacra, nisi naturali statim ratione & iure explicètur & confirmetur, debiliora videri possint, & ideo necesse erit sæpenumero permittim ab omni iure argumenta accersere. ¶ Ad horum autem perspicacè intelligentiam meminisse ex lib. 1. & 3. opus est, primum diuini in naturale & positium: peinde positium in diuinum & humanum. Ius enim naturale est quod nos ipsa natura docuit. Ius autem positium quod vel ex hominū cõdicto vel ex principis iussu legis habet vigorem. Et quia summus princeps Deus est, fit vt ius positium diuidatur in diuinum & humanum. Quo fit cõsequens, vt minimè repugnet aliquid esse de iure naturali simul & diuino: vt patet in decalogo, quæ etiam si Deus non scripsisset; natura nos ipsa docuisset. Sed tamen quia scripto Dei expressus est, censetur etiam de iure diuino. Vnde fit vt distinguatur ius diuinum in naturale, & positium. Vt positium sit quod nos Deus præter, aut supra cognitionem naturæ docuit: vt sunt sacramentorum mandata. Et de hoc genere diuini iuris loquimur in hoc articulo: nempe quod in sacra pagina scriptum est: Id quod bifariam contingere potest: nempe aut quod expressis verbis sit scriptum, vt Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit. Et quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta. Aut quod ex verbis scripturæ expressis planè colligitur. Et quidem quod sub hoc verborum tenore expressum sit in Euangelio, vt episcopi residentia nemo affirmat: quia nusquam legitur. Sed tamen quod verbis æquipollentibus eandem prorsus habentibus significationem, id sit in eisdem sacris Biblijs asseritam, hoc persuadere contendimus. ¶ Sit ergo secunda conclusio. Obligatio Antistiti ad residendum, om-

August.

2. Conclu.

S. Thom.

niumque pastorum parocchiam ecclesiam est de iure diuino. Et cum primis, post quam D. Thom. interpretes agimus, sua est conclusio præsentis quæstione, quam exponendam hic duximus, arti. 5. Vbi ex testimonio Christi quod bonus pastor animam suam teneat pro ouibus suis ponere, iustit, ob nullum temporale periculum licet præfati de sua ecclesia decedere. Materiam autem illius articuli, in. 4. nos huius quæstionis disputaturi sumus. An videlicet aliqua sint causa quæ huiusmodi decessum excusatum faciant. Interim autem conclusio præfata affirmatiua est demonstranda. Atqui solet quidem ab officio pastoris initium demonstrationis sumi: est tamen illud aliud petendum. Episcopus namque non est propter quem ecclesia est constituta, sed ipse potius est propter ecclesiam institutus. Mundum quidem Deus fecit propter hominem: nempe vt ei esset subsidium vite: ipse autem non propter ipsum, sed creatus est tanquam eius dominus. Et patres familiars secularis diuitijs suas domos propter suos successores amplificat. Itaque in eiusmodi familijs, non personæ propter domos: sed domus propter personas sunt extructæ. In rebus autem publicis diuerso modo res habent. Regnum enim non est factum propter regem, sed rex propter regnum. Et in hoc vt lib. 1. dicebamus, rex differt à tyranno, quod ille omnibus ob publicum bonum vititur: hic verò regno propter se abutitur. Multo id autem certius est in episcopis. Christus enim qui propter nos homines descendit de caelis, propter seipsum ecclesias fundauit & propter seipsum, tñ alios pastores, tum præcipuè episcopos. Nisi qd est discrimen duplex inter ciuilem & ecclesiasticam rempub. Vnum scilicet ex parte finis ex quo in modo administrandi alteri derivatur. Finis namque proximus ciuilis reipublicæ, vt in superioribus adnotauimus, est pacificus tranquillisque eius status, et si in supra caelestem subinde referatur. Finis autem proximus ecclesiasticæ est sempiterna felicitas, ad quam nos Christus ecclesiæ fundator per suos ministros perducere expetit, & omni modè contendit. Alterum autè discrimen est, qd secularis principis in modo sui regimini effigiem habent dominorum: episcopis verò nullam præferre licet, nisi ministrorum atq; omnino seruitutium. Principes enim gentium, ait Matth. 20. dominantur eorum: & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos

Ratio conclusiois.

Duplex discrimen inter ciuilem ecclesiasticam que rempublicam.

primus esse, erit vester seruus. Sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Vnde Augustinus super Iohannem homil. 7. Qui vocantur ad episcopatum, non ad principatum vocantur, sed ad seruitutem totius ecclesiæ. Ecce ergo episcopalis institutionis fundamentum, quod constitutissimum est, esse de iure euangelico: nempe quod vt seruus quicumquid est, domini est, sic episcopus, quicumquid est sit ecclesiæ.

Hinc consequitur episcopale dignitatè non esse institutam nisi propter officium. Est enim dignitatis pastoralis officium, pascere. Ad quam veritatem penitissimè commendandam, vniuersè dignitas in sacra pagina nisi officij nomine designatur. Nam vt conclusionè ab eo primum loco demonstrare ordiamur, qui est Ioan. 20. Pascite oues meas: vt potè quo episcopalis dignitas planissimè declaratur, non ait Christus: Sis præfatus, aut episcopus. Imò nec sis pastor: nam & pastores socordes esse possunt, & gregi indormientes. Sed pascite: hoc est doce, institute, atque adeò gubernare exemplo meo meas oues. Et vbi apostolos prædicatum dimisit non dixit: Meis quidem multa est: ij autè qui me tenent docti sunt, pauci: sed operari: nempe qui vsu potestatis exerceant. Nihil. n. refert qua doctrina, aut facultate præditi sint sacerdotes, nisi munere suo fungantur. Mist ergo Deus non qui operari possent, sed qui operarentur. Similiter enim instituerat Deus Aaron, Leuit. 28. Applica enim, inquit, ad me Aaron, & filios eius. Non ait, vt sacerdotes mihi sint, sed vt sacerdotio fungantur mihi: & vt supra in Paulo adnotauimus: Qui episcopatum, inquit, desiderat, bonum opus desiderat: id est, si legitimum est eius desiderium, non ad dignitatè, sed ad opus referendū est. Quare illico subiunxit: Oportet episcopum doctorem esse: quo nomine non designatur habitus, sed facultas & dignitas, sed vsus: hoc est oportet, vt doceat. Vnde ad Paulinum supra citatus August. & refertur. 8. q. 1. can. qui episcopatum. Exponere inquit, voluit apostolus quid est episcopatus, quia nomen est operis non honoris. Et ad Honoratum Hieronymum. Qui episcopatum desiderat, opus desiderat: hoc est non dignitatem aut delicias, sed opus & laborem.

Ex hoc secundo, vt per gradus descendamus, tertium colligitur: nempe decimas & primitias, vt lib. 3. latè demonstrauimus, & sepius repetimus non esse in hoc populo imperatas vt sint bonorum præmia, eo quod vel boni, vel docti sunt. Sed in hoc potius vt bene ecclesijs præ-

August.

Episcopalis dignitas non est instituta nisi propter officium.

Corollarium.

sunt,

Paulus.

Innoc. 3.

Ratio pro conclusione

Solutio.

Replica.

sint, vt ait Paulus, & in seruati. Haud enim me pigebit hoc inculcantissimè repetere quod ad rem penitissimè attinet: qd si hoc ecclesiasticū seruitium Christianis non fuisset necessarium, nulla fuisset à Christo habita personarum, que idonee sunt, ratio, quantum ad decimarū impositionè. Haud ergo arbitrentur vel nobilissimi vel doctissimi, vel sanctissimi sibi vlla ratione debere ecclesiastica stipendia, neq; eorū gratia fuisse instituta, sed eo profusus qd ad ecclesiarū obsequia Dñs ipsis personis opus habet. Reuisito, ne sim morosus, quæ lib. 3. quæst. 6. artic. 2. in huius demonstrationè attulimus. Etenim Numer. 18. non alia de causa Deus decimas legitur instituisse, qd pro ministris, quo Leuitæ, ac potissimum sacerdotes tabernacula seruebant. Et cum Christus Apostolos dimisit, vt messores esse voluit, qui pro operis digni sunt mercede sua. Et Paul. 1. ad Cor. 9. omnia naturalia exempla ad hoc propositū cogerit. Vt de milite, qui non militat suis stipendijs & de trituratè boue, &c. Et. 1. ad Timot. 1. Presbyteros non censet præmio ecclesiastico dignos quia boni sunt, sed quia bene præsuat. Et si ius consulas canonicū, Inno. 3. c. cum secundum apostolū. de præben. eisdè vsus sacris oraculis idè profusus cõstituit qd stipendia ecclesiastica atque adeò dignitates solū propter opus cõferuntur ac tandem capit. fina. de re script. beneficium afferitur non dari nisi propter officium. Communia sunt hæc: sed in præsentiarum etiã vsq; ad nauisam repetenda.

Ex his ergo colligitur nostra conclusio illatione illa quã paulo antè insinuabamus. Christus non alia prorsus ratione, qd propter earum obsequia, atq; administrationes, pastores instituit, quorum subinde officium, proprium esse voluit pascere: & in huius tantum mercedè, & stipendia populo imperatè sunt decimæ: ergo quantum est ex rei natura diuinaq; institutio ne, ipsis perse incumbit gregem pascere. Hoc autem absq; personali præsentia fieri non potest: ergo residentia est de iure diuino. Nã quo quisque iure obligatur ad finem, obligatur ad medium, sine quo nequit illum cõmode attingere. Primum antecedens nemo est qui neget, sed primam consequentiam inficiari moliuntur aduersarij. Quoniã inquit, Papa episcopos creat: illi ergo incumbit disponere vt per se, vel per alios, pascere debeant. Quod autem cauillus hic nullum præ se ferat vel probabilis colore, palè ex superioribus colligitur. Primum enim iam satis constitutum est, creationem episcopi licet fiat per pontificem, nihilominus iure diuino fieri: quippè cum in

stitutio Dei sit, per se ipsamq; fieri iussa, perinde atque sacramentorum administratio. Sed ne de nomine nos angat disputatio, esto, Papa immediate vt aiunt electionem faciat, num consequens subinde fit, vt naturam ipsam, quam dignitas à Deo instituta, proprio significato declarat, possit Papa mutare? Vnde rogo daturum rerum consequentia, quæ tam sunt dispersate? Nũquid dum Papa episcopum eligit, & consecrat, efficere potest, vt non sit pastor, magis quàm cum sacerdote initiat, efficere, vt non sit sacerdos? Potest ne, inquam efficere vt functio episcopi non sit sacramenti ordinis administrare, populumq; docere, ac moribus instituire: & quod nomen eius sonat, gregi inuigilare? Quisnam hoc vel fari queat? cū hæc omnia episcopali muneri sint diuino iure annexa: quin verò ipsissima eodè iure sint dignitatis substantia. Profecto si Dei institutione eandem vim habeat, quam natura per ipsum instituta, planè fit vt sicuti, qui morum serit, efficere nō potest, vt prunus inde, aut alia arbor germinetur, quàm morus: ita neq; qui episcopum facit, efficere potest vt eius natura diuinitus instituta non sit per se pascere. Haud enim modò disputamus an vlla de causa efficere iuste possit vt ipse perse non pascat, sed per alium. De hoc enim alia nos disputatio manet. Sed rei tantum naturam constitutimus: docentes vt quemadmodū qui scamnū fabricat, aut arcam, efficere nō potest quia figuram habeat scamni aut arce, aut qui facit calceū, efficere non potest quin rem faciat formam habentem pedis: ita qui facit episcopum, quæ res diuinitus instituta est, efficere nō potest, quin eodè iure, quo est instituta, officium habeat, atque adeò obligationem per seipsum pascendi, ac subinde residendi: quidquid postea forinsecus accidere possit. Et enim ne nobis pastoris homonymia & æquiuocatio negotium amodò facessat, intelligere episcopū debet pastorem esse secundum propriam nominis notionem, & non secundum illam abusuam, quæ gregū domini pastores dicuntur. Solent enim & pastores nuncupari, pecudum, armentorū que domini eo, qd sua substantia & peculium pecorariū sit: quem admodū rogati filij Iacob à Pharaone quid haberent operis responderrunt, Pastores sumus: putà hæc est nostra diuitiarum possessio. Et isti perse nullam exercent ouilis curam, nisi per suos famulos: sed dū taxat vellere, caeco, foxturq; fruentes delictè ac molliter vitam degunt. Episcopi autem non sunt sic instituti pastores gregis Christi, sed prorsus velut ministri, qui gregum vigilias

Illustrat amplius conclusio.

Episcopus pastor est et cundū propria nominis notionè

perferre tenentur, & per prata scripturæ gregem deducere, eiusque fontibus potare, atque oleo scabiē inungere, eiusque lupum cauere & quicquid vilo pacto nocere poterit.

Solutio ratiōnis, ¶ Neque enim est quod huic sanctæ veritati quis obmoliatur, soli Petro dictum esse, pascere: in hoc enim verbo aliquid est singulare Petro dictū, aliud verò cunctis præsulibus generale: Singulare in quā, vt tanquā vniuersalis pastor suo gradu & ordine vniuersum gregem pascere: non quidem vniuersis assistendo ecclesijs sed suis cōsultationibus & fidei ac morum sententijs vniuersos illustrando & instituendo: dignosque adeo ministros cuiusque ecclesiæ ad scribendo. Generaliter autem explicata est episcopalis functio, quæ in apostolis & in ipso per ipsissimum Christum ecclesiæ institutio rem cōstituta est: vt scilicet, cū primum vnusquisque crearetur, iussu ab eodē Christo putaret vt similiter suū peculiarem gregem pascere. Ait quippe August. ca. 13. in libr. de pasto. ob id Petro singulariter Christū id, quod omnibus erat cōmune, iussisse, vt vnitatem commendaret. Multi enim erant, inquit, apostoli, & vni dicitur: Pascere oues meas. Hastenus ille. Ac si dixisset: In vno cunctis potestate dedit. In vno cunctis generalem regendi formam expressit atque adeo in vno cunctis idem iussit. Et Ambros. in Pastor. Nobis inquit, in verbis diuinis credita est dispensatio gregēque Christi alendum suscepimus. In verbis inquit diuinis. Alludens ad illa Petro dicta. Et infra: Repetitur est à Domino tertio: Pascere oues meas. Quas oues & quem gregem non solū tunc beatus suscepit Petrus, sed nobiscum illa suscepit: & cum illo nos suscepimus omnes. Iussit Dominus Petro pascere oues, per quem ad reliquos omnes potestas & autoritas pascendi manat à Deo. Hæc ille. Ex his ergo fit cōsequens, peruersam esse, caluiniosamque interpretationem, vt vox illa consecratoris. Vade, prædica populo tibi cōmissio: perinde intelligatur ac si solius sit Papa. Est enim illius tanquā organi Dei, atque adeo expressio, & quasi repetitio verbi ipsius Christi, Pascere oues meas. Quo plane alludit Paul. Actuum. 20. dicens. Attendite vobis & vniuerso gregi in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, &c. Haut enim ad vniuersorum glossa villius est pretij, qua scilicet a iū propterea tantum dixisse, Spiritus sanctus posuit, quod ecclesia etiā quo ad ius positum eius nutu gubernatur. Nam. 1. ad Corin. 7. distinguit inter ea quæ Deus præcepit & quæ ipse: & hic propriam actionem & iussum Dei designat, Nō enim ait se illos posuisse, sed

Deum. ¶ Ad verò quo res etiam num patētiot fiat, explicare paulo amplius opus est spiritualis pastoris officium. Dictum enim iam supra reliquimus esse spiritualis omnium vitæ impensissimā curam gerere. Quæ quidem cura tripartita est: videlicet, vt episcopus sacramentis plebem in vita spirituali generet & nutriat, atque adeo prædicatione foueat & prudentia gubernet. Quæ sub alijs nominibus sanctus Thom. expressit, putā instituere, defendere, & gubernare. Nomine autem sacramentorum etiam sacramentalia quædam intelliguntur, quæ quidem cano. quāuis distinctio. 68. Leo Papa recēset. Incumbit enim eis presbyterorum ac diaconorū, cæterorūque ministrorum altaris & virginum consecratio. Mox constitutio altaris, & benedictio & vinctio atque, adeo omnium vasorum, indumentorūque ad idem altare pertinentium, ac denique baptizatos chrismate cōfirmare. Omnium autē maximè propriam eius munus est prædicare: hoc est non de suggesto modo, sed peculiariter etiam sacra oracula interpretari, & de ambiguitatibus responsa dare. Vnde super illud Paul. ad Ephes. 4. alios pastores & doctores: adnotauit Hierony. consulto non dixisse alios pastores atque alios doctores, sicut dixerat alios apostolos & alios prophetas: sed alios pastores & doctores, scilicet, quod idem est in ecclesia pastor, qui & doctor. Idemque Augu. in epist. 58. Paulin. sci sciant quos pastores à doctoribus differrent, respondet: videlicet nullo differre discrimine: quod eodem apostolico verbo confirmat.

¶ Tertium demū eiusdem muneris membrū est gubernatio, quibus non infimè adiungitur pauperum viduarum ac pupillarum cura. Hæc autem expressius, tū Gregorius lib. prior Pastoris. tum etiam alij sancti patres per Ezechie. prophetā explicari autumant ca. 34. vbi ait Dominus: Fili hominis, propheta de pastoribus Israel qui pascabant semetipsos. Nonne greges à pastoribus pascuntur? Lac comedatis, lanis operiebamini. His enim duobus cuncta designantur, quæ ad victū, vestitūque spectant. Quæ quidem ad sustentationem episcopis populus suppeditat. Sed ad designandā eorum luxuriam subditur. Quod crassum est, occidebatis: vbi summa iniquitas pastoris insinuat. Cum enim officii eius sit gregem doctrinæ, ac morum pinguedine saginare, & pingue facere: eius potius substantia ipsi curant pinguescere. Et gregem suum non pascetis. Quid autem sit pascere, explicare prosequitur, dicens: Quod infirmum est, non cōsolidastis: quod ægrotam, non sanastis: quod

Grego.

Prior locus veteris instrumenti pro cōsolidatione.

Oracula an aquæ legis non eandē habēt energiam quam testimonio nouæ ad tuendam cōclut nē præsentem.

cōfractum, non alligastis quod abiectū est, nō redxistis: & quæ perierat, non quæstistis. ¶ Hic autē primū omnium animaduertendum est oracula antiquæ legis non eandē energiā ad rem præsentē habere quā testimonio nouæ. Etenim sacerdotiū nostrū lōgē ab illo differentiū, ac perinde sublimius existit, quod quo illi fungenant. Nā cū illorū sacramenta nullā cōferant gratificatē gratiā (nil de illa loquimur, quæ sub signo circūcisionis cōferebatur) neque clauū illi potestatem habebant ad remittenda peccata, neque subinde curam, vt nostri sacerdotes, gerebant animarū, quæ potissimum est fundamentum vt nostri prælati residere te neant. Petūt autē inde ad propositum argumenta. Tum ratione figuræ, in qua, vt ait, Paul. omnia cōtingebant illis: nēpe quod illud sacerdotium præfagium erat nostri. Tum etiam per modū exempli: nam si illis tanto vitio tribuebatur quod curā non gererent gregis, & in excubijs tēpli perpetuo esse cogebantur. Iussū enim legitur, Num. 18. Aaron filijque eius ac Leuitis: Excubate in custodia sanctuarij: multo efficacius conuincitur pastores nostros animarū custodes, debere semper presentes gregi prospicere. Quāuis, vt ad præsentem locum Ezech. reuertamur, non solum sacerdotes illic, pastorum nomine denotantur, sed omnes iudices & gubernatores populi. Tametsi iam tunc temporis, gubernationis sceptrum penes sacerdotes esset.

Expenditur locus cæta: tus.

¶ Affabrē ergo propheta illa quinquaria oratione, pastoris munus delineat, quantum ad ea salute, quæ in grege medēda sunt. Quinque enim incommodis Christianus grex periclitari cōsuevit. Primū est in fide, quæ totius Christianæ vitæ fundamentum est, nā sine fide impossibile est Deo placere. Primum autem detrimentum fidei, est languor & imbecillitas: quādo, scilicet, homo propter magnitudinem credendorum nutabundus vacillat: Quare Paulus ad Rom. 4. laudat tribut Abraham, quod non fuit in firmatus in fide. Et ad Roman. 14. Infirmum in fide assumite. (id est) nē cadat, sustentate. Hæc ergo Antistitis, qui doctor est fidei, prima functio est: nempe vt fidei scrupulis mentibus gregis eximat, dubia scilicet explicando: ac subinde animos firmando, & consolando vt intellectum, quem admodum ait Paulus, captiuent in obsequium fidei. A Egrotatio autem ad mores attinet, cum quis corruptis affectibus infectus est. Etenim, vt intellectus scrupulis fidei infirmatur, sic & appetitus affectuum tumultu ægrotat. Quare sicut illud doctrinæ luce est cōsolidandum, ita & hoc

salutaribus monitis sanandum. Confractio vero iam ad id discordiam inter fratres attinet, videlicet, cū populus aut varijs opinionibus, aut litibus & iurgijs inter se disidet. Tunc enim ligamine pacis atque vnitatis conferendus est: amicitiaque conglutinandus. Ex his enim fracturis, nisi in tempore colligantur, hærefes solent intumescere. Quod re vera vācordia, & inertia præfulum, ac potissimū absentia à suis ecclesijs creberrimè accidere præsentia tempora documento nobis sunt. Quocirca id quod subditur abiectum, ad manifestariam hærefim & apostasiam refertur. Dissensio enim populi feminariū est hærelum per quas ab ecclesiā exitur, & vsque ad huius etiam medicamina prælati cura protenditur vt saltē vna atque altera monitione, vt docet Paulus, enitendum ei sit abiectos in ecclesiam reducere. Cōcludit demū: Et quod perierat nō quæstistis: ex eplo illius qui de cælo quæsitum venerat, quod perierat. Perit autem homo per quodcūque mortale delictū: insigniter vero per obstinationem. Sed neque de illo prorsum desperandū est, quin omnis ad eam quærendi ipsum via. Atqui effectus porrò isti, gratiæ Dei eiusque singulari fauori referuntur accepti. Attamē quia ipse eiusmodi gratiā ministerio sacerdotū nobis suppeditat, fit, vt propter eorū negligentiam vsu veniat, vt populus eadē gratiā priuetur. Id quod protinus ibidem Deus apertè admonet, dicens: Et dispersæ sunt oues meæ: eò quod non esset pastor: & factæ sunt in deuorationem omnium bestiarū agri: hoc est ab omnibus vitijs pessundatæ sunt: omnique errore conculcatæ. Quæ de causa statim comminatur pastoribus: Requiram gregem de manibus eorum. Hæc eadem enim ratione ait ad Hebræos ultimo Paulus, præpositos sic debere super gregem inuigilare, quasi rationem pro eius animabus sint reddituri. Porrò ergo nisi hæc episcopi munera & officia tam essent obliuione sepulta, nemo esset, arbitrator, qui vel hæsitare posset, tenerentur ne iure diuino episcopi per se illa præstare, ac perinde in suis diocesijs residere. Etenim non solum publica concione, si suum benè noscunt institutum, hæc perficere debent, verum priuatis visitationibus, exortationibus, recreationibus, consilijsque adeo & consolationibus. Imò non verbo tantum, verum & exemplo, ac denique re ipsa iuuando: nempe egentium causas negotio etiam tuendo, & eleemosynis adiuuando. Ecce sacerdotis officium, qua parte debet nocumenta gregi cauere. ¶ At verò qua parte

Paulus.

Pastores ecclesie lux mundi.

Pius Papa.

Pastor ecclesie ciuitas supra montem posita Idem sal terza.

Secundus locus pro conclusionem.

Resellitur quorundam interpretatio

ipsum ad perfectum promouere tenetur, alius eius prominet functio. Hac quippe ratioe appellat eos in suis antecessoribus Christus lucem mundi. Vide quanta largitate sua ipsius nomina illis impartitur, vt si in officio no persisterint, eos peius in die iudicij pudefaciat.

Quin vero, vt supra diximus, Pius Papa, can. oues. 6. q. 1. veluti oculos Deum illos instituisse ait, siue per quos Deus ipse gregi suo prouidet, siue per quos populus, que diuina sunt, suscipit. Appellat etiam illos ciuitate supra montem posita: quia non solum doctrina lumine de candelabro lucere debent, verum prominere vitæ exemplo in conspectu populi: & veluti sal terræ mores condire. Perpende an eiusmodi officia absentes exhibere, vt decet, valeant. Quin age, vt cuncta complectamur, episcopi in ea perfectionis sublimitate esse debent, vt perfectionem non discant, sed que admodum in sua cōsecratione admonentur, omnino doceant.

Quid demum perfectionē doceant? ceu Christi ministri ecclesiam suā sic expurgēt, sic promoueāt, sic itaq; exorment, vt sine macula, vt Christi sponsam decet, Deo patri offerant. Ecce primū locum Euangelicū: Pasce oues meas. ¶ Secundus locus ex quo veritas præsentis conclusionis elicitur, extat Ioan. 10. vbi Christus naturā boni pastoris sub hac verborum exaggeratione commendat: Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suā dat pro ouibus suis: mercenarius autē fugit. Intelligere autem nequeo qua vllus fronte deludere hūc possit locum dicens, non intelligendū esse generaliter de pastorum vniuersitate: quippe q̄ Christus de se ipso particulariter, vt aiunt, id asseruit.

Haud enim opus est sanctos huc interpretes compellere, qui hunc sensum recutiāt. Præstat nāq; semper scripturā sacram, vbi fieri id possit, ex suis ipsius verbis elucidare. Perpende ergo verborū contextū: Ego sum pastor bonus. Ecce assertionem. Haud verò satis duxit simpliciter id asserere, sed demonstrare perrexit. Quomodo autem demonstrauit? Quia bonus pastor animam suam pro ouibus suis dat. Hoc ergo non de se peculiariter & proprie asseruit: aliā id, quod dixerat, per idem ipsum probasset: nempe, ego sum pastor bonus, quia ego ipse pastor bonus animā pro ouibus meis pono. Per illam ergo probatoriā propositionem naturā, ingeniumq; & subtilitā boni pastoris definitione patefecit: nempe vt sic colligeret. Ille profusus qui animam suam dat pro ouibus suis, bonus est pastor: ergo autē animam meā hoc est vitam do pro ouibus meis: ergo ego sum bonus pastor. Generalem ergo regulam

præfixit, per quam bonus pastor ab ijs, qui nō sunt boni, discernendi sunt. Vnde Gregor. in homilia. Eius, inquit, bonitatis formam, quam nos imitemur, adiunxit, dicens: Bonus pastor animā suam pro ouibus suis ponit. Fecit quod monuit: ostendit quod iussit, &c. Et Augustinus de verbis Domini serm. 5. Pastor bonus, Christus. Quid Petrus? Nonne bonus pastor? Nam & animam suam pro ouibus suis posuit. Quid Paulus? quid ceteri Apostoli? &c. Itaq; si attentē verba respicias, non tantū Christus exemplū se se perhibere oculis nostris voluit quod imitemur, sed eundem illud Ioan. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro omnibus animam suā posuit: & nos debemus pro fratribus nostris ponere. Et sicut ait ad Honora. August. quod instante persecutione episcopus non potest fugere: quia exemplo Domini tenetur bonus pastor animam ponere pro ouibus suis. Hæc. n. quodammodo possent aduersarij cauillari, dicentes q̄ licet Christus de se peculiariter id diceret, posuit nihilominus de se imitandum exemplum. Sed in super affirmamus, posuisse regulam & definitionē, per quam se probauit esse bonum pastorem, quāmq; adeo licet ipse per impossibile nō seruasset, tenerentur vniuersi præfules: iure diuino, & naturali seruare. ¶ Agedum, id ex sub iunctis verbis corroboremus. Subdit. n. Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius nō sunt oues propriæ videt lupum venientem & dimittit oues, & fugit. Quomodo rogo illic vsurpauit mercenarij nomen? vtrum peculiariter pro aliquo? Re vera non nisi generaliter: ergo eodem modo acceperat vocē boni pastoris. Aliā non de regione apponeret illi mercenariū. Vtriusq; ergo naturā amborū oppositione explicuit. Nisi admittere absurde malis quod naturā explicauerit mali pastoris, nō autē boni. Neq; contentus fuit id simpliciter enunciare, sed naturam subiungit causam: Mercenarius enim, inquit, fugit: quia Mercenarius est, cuius non sunt oues propriæ. & ideo ad eum de ouibus non pertinet: quia non sunt, inquit, eius propriæ: vt pote q̄ cum ei nō sint à Christo commendatæ: sit, vt eas non diligit: nimirū ea dilectione, qua ex Petro requisit, an se præ ceteris diligeret.

¶ Sed & vrgentissimum præterea argumentum, quod hoc Dñs ac Redemptor noster nō de se tātum proprie, verum tanquā cunctis, qui legitimi sunt episcopi, necessarium enunciauerit, est, quod ex hoc loco Sācti omnes & Doctores colligunt (vt artical. 4. videbimus) teneri episcopum, dum necessitas gregi suo in

August.

Roboretur amplius pro ximia ratio.

Theophylactus.

Prover 27

gruerit, vitam exponere, antequam inde recedat. Quam quidem veritatem cum ipsi aduersarij negare profecto non auderent, inde deberent colligere resentiam esse de iure diuino: idque adeo ex hoc loco inferri, aliās ecclesia non cum tanto periculo eos residere constringeret. At de hoc illic præfatus. ¶ Hic ergo pedem sistere cuperem, si pro rei dignitate mihi facultas ad persuadendum suppeteret: rogareque colendissimos episcopos, expendere, vtrum potuerit Christus significantius rem aperire, vehementiusque ipsos, nē mercenarijs suos greges confiderent, dehortari. Quomodo enim diligere animas vsque ad sanguinis effusionem possunt, quas vt proprias non habent? & nisi ita charas in Domino habeant, quomodo possunt eis legitime prospicere? Abūdē se namq; mercenarij fecisse arbitrantur, quando pro ratione stipendij quod recipiunt audiendis litibus horas aliquot insumunt.

¶ Prosequitur autem Christus eandem boni pastoris naturam etiam num patefacere. Ego, inquit, sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Haud ergo locus iam vllus sit reliquis desistendi, vt quis dicat de se proprie Christum loqui. Imò eandem demonstrationem insinuat: nempe ob id quod ingenium, fides, & cura boni pastoris sit, vt mutuo se de facie & voce ipse & oues cognoscant: se, in quem hæc competunt, bonum esse pastore: vbi Theophylactus: Hoc loco, inquit, agnosco differentia pastoris & mercenarij. Nam mercenarius quidē nescit oues: quod contingit, quia non sæpē illas inuisit, &c. Qui enim per Dei dilectionem non sibi ecclesiam desponsauit, non potest eius conspectu & familiaritate inagnopere se oblectare. Præterquam q̄ neque officia pastoris gregi præstabit, nisi cuiusq; ouis faciem & balatum nouerit, vt non per relationem aut per alium, sed de vultu, gestu, & voce animi morbū deprehendat. Neque verò grex eum vicissim satis diligere, eiusque tum exemplum imitari, tum & auscultare mādatis valet, nisi de vultu & sermone cum agnoscat. Quocirca hoc, quod isti dicunt, Christum de se proprie assummare, quā sit falsum, inde constat, q̄ fortasse ad illud prouerbiū Salomonis alludit, quod ipse tum propter p̄sicos pastores, tum in nostrorū figuram illius ore iam pridem protulerat. Ait enim ille Proverb. 27. Diligenter cognosce vultum pecoris tui, tuosque greges cōsidera: non enim habebis iugiter potestatem: sed corona tribuetur tibi in generatione & generationē. Vbi Hebraicè habetur, Cognosce dō cognosces, eus, euidenter agnosce

faciē pecoris tui, & vt dicitur, facie ad faciē, & pone cor tuū ad greges. Vbi non adeo ad rem accōmodē quidā rōminiscūtur, verbo illo, appone, allusione fieri ad illud Christi: Bonus pastor animā suam ponet. Nā præterq̄ q̄ verbū Euangelicū non significat, nisi, dat, manifestia est rerū discrepātia: nā verbū Salomonis ad internā curā & sollicitudinē, quā pastor habere debet erga gregē, refertur: vt scilicet, cor impē si sissime habeat ad singulariū ouīū necessitatē attentū. Vox autē Christi ad testimonium amoris: vt, scilicet, si opus fuerit mortē, eius gratia, appetat. Nā si cura bruti gregis illā mutam agnitionē exposcit, quāto magis studij, quod erga Christianā familiam impendendū est: tanē cū quot sunt subditi, tot sunt & morborum genera. Alius enim cōsolatione indiget, alius consilio: alius reprehensione: alius deniq; alio elemosynæ subsidio. Quare protinus in initio eiusdem cap. Ioan. vbi se Christus ostium esse ouīū dicere adornabat. Qui nō, inquit, intrat per ostiū, sed aliunde, fur est & latro: qui autē intrat per ostiū, pastor est ouīū. Huc ostiarius aperit, & oues vocē eius audiunt: & proprias oues vocat nominatim, & educit eas? & cum proprias oues emisit, ante eas vadit, & oues illū sequuntur, quia sciūt vocē eius. Vide, quomodo, lex boni pastoris non tantū in hoc consistat q̄ quis ad dignitatē secundū Christi leges accedat, verum & q̄ eius exemplo eandē administret. Nēpē cognoscendo oues singulas de nomine, eaq; exēplo vitæ anteedendo, q̄ ipse sequatur. Id quod absentes quonā pasto præstare, perficereq; possint, ipsi viderint. Vnde sequitur. Alienum autē non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia nō nouerunt vocem alienorū. Vbi alieni appellatione nō solum eos, qui non legitime ingressi sunt, censet, imò & qui illegitimē rē administrant: scilicet tā mercenarios, q̄ eos, qui illa, quæ præmiserat, nō seruant. Et quidē Apostoli non cognouerunt quid loqueretur eis, scilicet mysteriū fidei ipsius: per quā solam ingressuri erant quotquot veris pa seuis essent potituri: quia nō est aliud nomen sub sole, in quo possint homines salui fieri. Nobis autē, qui illud iā certō per eandē fidem cognoscimus, aliud restat constantissimā fide tenere: nempe quod qui ab ipso instituti sunt pastores, eius instar necesse habent munere suo perfungi. Vnde Damafus Papa in aurea sua epist. 4. vbi de depellendis chorepiscopis locupletē disseruit, hoc Christi testimonio vehementer inuehitur in episcopos, qui alienis suas plebes educandas cōcredunt: cum Christus bonum pastorem asserat vitam pro ouili

Cōfirmatio

Damafus

Obiectio ad ueritatorum.

Solutio.

Visitationes non possunt caste fieri per alium, quam per ipsum episcopum.

Obiectio altera.

ouili suo ponere: mercenarium autem, ingruente lupo, oues destituit. Sed de hac epistola statim artic. proximo. ¶ Habent ergo aduersarij, & contra sic arguant. Quicquid homo per suos ministros facit, per seipsum censetur efficere: ergo cum episcopus vicarium ecclesie suae deleget, residere non tenetur, sed pro sua satisfactio obligatione. Videant autem huiusmodi argumentatores quanta eos responsa persequantur. Primum omnium (vt supra diximus) hic non disputamus, an causa possit aliqua intercedere propter quam dispensari cum episcopo absenti queat: de quo art. 4. repetendus est sermo: sed rei naturam constituiimus, & ea, quae diuina lege episcopo iussa sunt. In primis ergo si factum spectemus, absentes episcopi non sibi vicarium ad omnia sua munera substituunt, sed eum tantum, qui ad lites audicandas sedeat: quod reuera non est praecipuum. Et praeterea visitatores, qui diocesim circueunt: cum neque ista in ipsorum absentia fieri possint commodè, neque alia villo modo, ad quae praecipue tenentur. Potissima enim pars spiritualis paritoris (vt in Concilio Carth. 4. licet breuioribus verbis admonetur: nempe cui animarum longè maior cura incumbit, quàm temporalium) in hoc posita est, vt lites, quae sine iudiciorum strepitu definiti possunt, componere satagat, pacemque & extinguere procuret, vt tempus secundum Christi mandati redimat, quod oues in Christianis exercitijs collocent. Quod quidem nemo sine Episcopi auctoritate & grauitate & amore, quo gregem prosequi tenetur, atque adeo sine eius praesentia perficere valet. Item neque visitationes, longissima experientia testatur, per aliam, quam per ipsum, fieri caste posse. Haud enim criminibus sola pecuniarum multa, aut excommunicatione medendum est, sed profecto verbo, nunc placido, nunc acerbo, ac alijs denique; adhibitis remedijs, quorum visitatores, quia mercenarij sunt, nulla tantamquam per ipsos episcopum, addere quod elemosynae quae inter episcopales operas tam altum locum tenent, oportet enim episcopum, vt ait Paul. esse hospitalem, nisi per praesentes Antistites fieri nequeunt commode. Conspectus namque pauperum, egenorumque clamor, viscera commouens, vel elemosynam exprimit, vel aliam saltem consolationem, qua suam possit miseriam leuare. Hinc enim illa spectat, quae modo circa verberum Christi tractabamus: nimirum quanti referat vultum pecoris visu agnoscere, & vocem auditu. Sed ais, quid si episcopus haec omnia, atque alia per alium recte dispense? Accidere enim potest vt alij efficaciores sint praedica-

tores ipso episcopo, atque alij ad alia munerata doctiores & aptiores: quos cum succerit, munus suum expleuit, vt absens ecclesiae suae viuere possit. Huius autem vna responsio est, esse impossibile. Altera praecipue notanda quod episcopi vicarij non sunt perinde constituti ac si sint futuri praesules, sed quasi praesulum adiutores. Et ideo non per hoc ex cufatur eorum residentia. Debent enim vicarij esse sicut membra in corpore, ipse vero sicut anima. Christus enim non eos, vt operariorum constitutores, sed vt operarios misit. Et Paul. non ait oportere episcopum esse doctorem substitutum, sed esse doctorem. & 2. ad Timot. 2. Sollicitè, inquit, cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium in confusibilem, & rectè tractantem verba veritatis. Vbi confusione cum Antistitem aspergit, qui operarius non est. Et alibi admonet, vt qui non operatur, nec manducet. In summa, non vident isti, qui munus episcoporum, in hoc collocant, vt bonos sibi habeant subrogatos ministros: quemadmodum leges vniuersas electiones episcoporum & pastorum de medio tollat. Quid enim opus est tantam sollicitudinem & vigilantiam adhibere ad digniorem eligendum, quantam iura omnia clamant, si satis episcopo est alios ecclesiae suae ministros delegare? Ergo si iura certa ratione constituta sunt, plane colligitur personalem industriam in episcopo elegeri, atque adeo per se residendo teneri munia sua explere. Quare non est cur nobis Valerium obijciat, qui Augustinum sibi substituit. Id enim fecit in grauescentia etate, quando vires sibi non suppetebant. Imò nec tunc credendus est sic cessasse. quin id, quod posset, efficeret. Imò hinc sumitur argumentum, quàm sit necessaria praesentia personae. Hac enim de causa Petrus Apostolus (vt Theodoretus refert in lib. de. 70. discipulis: & antiquissimus Epiphanius. To. 2. cap. 26. nempe quia illi necesse erat tanquam Apostolo, per alias ecclesias diuagari, substituit sibi episcopum Romanum: non qui esset Papa, sed qui sibi esset auxiliarius vicarius. ¶ Ad eorum ergo argumentationem respondetur, quod est vnicuique liberum sit, de suis proprijs bonis, vt liberit, per famulum disponere, in quo casu quod quis per alium facit, ipse facere censetur: in publicis tamen administrationibus longè res secus habet. Publici enim magistratus, atque illi potissimum, quibus opus personale functionem iusta stipendia decreta sunt, non ad iustum per vicarios administrantur. Equis enim in consulem, aut praetorem, aut duces creatur, vt per alium rem administraret? imò verò in re-

Prima responsio. Secunda.

Plinius.

Fu' chra ratio.

Paulus. Aduersario ubi substituitur.

Resistitur proximo loculo.

Caullus, alter.

Ad argumtum factu.

Paulus.

bus priuatis quibus ceconomum, pincernam, imò vel coquam, vel, quod rei magis ardeat, nauclerum, vel certe aurigam conduxit, qui non munus eiusdem personae requirit? Quod si magistratus alij hanc habent residentiam naturam, quis non videat episcopatum, qui animabus prospiciendis, quas Deus & ad suum ipsius confortium condidit, & proprio vitae dispendio redemit, primum huius legis obtinere locum? Vnde Paulus. 2. ad Corinth. 9. Vae mihi si non euangelizauero: necesse sit mihi incumbit. ¶ Sed vide quomodo aduersarij cauere hanc plagam contendunt. Aiunt enim apostolis per seipsum necessarium fuisse praedicare: quoniam in ipsis personalis industria electa fuit. Episcopi autem non illis successerunt in apostolatu, sed in episcopatu. At verò, vt fateamur vrgentiorum fuisse in apostolis praedicandi obligationem propter reuelatum eis doctrinam, tamen quis neget, in episcopis personalem etiam industriam, quatenus in episcopatu ipsi successerunt, exigere? Sed neque aliud istorum commentum illis admittendum est, nempe quod apostoli in seipsum solis infidelibus praedicare, episcopi verò solis subditis: imò Paulus saepe praedicaui conuersis, quod certe ad eorum confirmationem facere debet. Nec episcopo dicitur, vt aiunt, vade, praedica populo Dei: sed populo tibi commissio: cui non repugnat quin aliquando possit, & debeat infidelibus praedicare. ¶ Alius verò caullus istorum est, quod et si Papa dictum sit: Pascere oues meas, non tamen inde colligitur, quod residere teneatur in omnibus ecclesijs: atque adeo neque de singulis colligitur, quod teneatur in suis residere. Quod autem caullatio haec peior sit nominè digna; quis non planè videat? Iustus enim est Papa per seipsum pascere; atque adeo in sua ecclesia, quae Romana destinata est, residere: vel vbi expedire visum esset. Decet autem propter confinium orbis illuc ne per alias diuagetur, sed suos singulis, vt Deus ei iussit, episcopos consignet: qui eodem diuino iure teneantur in suis diocesis residere. Vnde Paulus ad Theosal. 5. Rogamus, inquit, vos, fratres vt noueritis eos, qui laborant inter vos, & praesunt vobis in domino, & mouent vos vt habeatis illos abundantius in charitate propter opus istorum. Non ergo propter dignitatem, sed propter opus, quod residentibus personaliter exercet. ¶ Alia denique eorum argutia non est responsio digna. Arguunt enim quod cum Papa possit episcopum à sua diocesi dimouere atque alteri adscribere, fit vt despositio episcopi cum hac ecclesia non sit de iure diuino, atque

adeo nec residentia. Iam n. supra ostensa est infirmitas consequentiae: nempe quod licet Papa possit episcopos commutare, non tamè eorum naturam, & functiones, quae iure diuino annexae sunt dignitati. ¶ Sed rogas, nonne multa, scrupulus; episcopus potest per ministros dispensare? Apparet enim posse: vt ordines conferre, & confirmare: benedicere templis, & ornamenta, &c. Itè per multa sunt episcopalia officia, quae non nisi statim temporibus, eademque ratio sunt: vt christiana conficere, & facris initiare: quae ideò iugem residentiam non exigunt. Respondetur inter episcopalia munera gradus esse dignos, scendos. Quae dā enim sunt quae licet non ita decenter fiant, tamen non vltimè; adeo absurdè est sibi stitutos illa exercere. Vt sunt christiani consecratio, & templorum, vnam eorumque consecratio. Est inquam in his, dum per titulares episcopos fiunt, indecorum quiddam quod non tanta grauitate, vt decet, celebrantur. Preterquam quod anxia inde porrigitur titularibus episcopis introducendis. Veritatem non ista sunt munera, quae vrgentissimè residentiam episcopi requirunt: sed alia supra commemorata quae assiduum praesentiam, sedulamque diligentiam exposcunt. Imò verò, vt iam diximus, propter obligationem nis residendi obliti sunt, quod non putant alia sibi incumbere onera, quae lites audire, & semel in anno ordines conferre. Si enim se ignorantium lucè, delinquentium regulam, afflictorum suffragium; egenorumque subsidium, ac praedictum (vt verè sunt) esse cognoscerent, non grandi opus esset negotio, vt in residendi perlocutionem haberet. Multa alia hic quae facimus scripturarum testimonia, nimirum satis rati, ea, quae praecipui sunt momenti, attulisse. Multaque aduersariorum argutias silentio praetermittimus: ad quas vtiq; uolentius esset respondere, quod vile. ¶ Quod autem de episcopo assertum curauimus, de cunctis etiam parochialibus pastoribus subinde est intelligendum. Sanè cum & allata testimonia idem sibi velint: licet multo efficacius episcopos vrgere. ¶ In apice autem istorum, quae dicta sunt, hoc licet per seipsum euidentissimè sit, non erit admonitu superuacaneum, nempe quod residendi obligatio sic praecipuum est, vt non sit praecipuum nisi. Videas enim praesules in suis quidem ecclesijs residentes: sed tamen adeo officianter & segnitè in administratione verbi, in gubernatione, in afflictorum consolatione, & pauperum subsidio sese gerentes, vt nihil referat, absentes ne sint, an praesentes. Residentia enim propter haec necessaria est, quae si non fiant, superuacanea; imò quandoque causa, vt despositio maioris operis, & vilipendio à sua plebe habeatur.

Solutio.

Etiam pastores parces tales residere tenentur.

Ad 1. argu.

AD primum igitur argumentum responde-
tur, verba illa formalia, quod episcopi re-
sidentie teneantur, nullam fuisse necessitatem,
vt in Euangelio exprimerentur. Sanè cum cui
dentissime ex ipsa episcopali functione diuini-
tatis instituta colligantur: quòd etiã secun-
dum aduersarios satis est, vt eadem residentia
sit de iure diuino. Nam vbi Christus, cu ope-
rarios miserit prædicatos apostolos, atque
alios. 72. discipulos quib⁹ episcopi, & paroc-
iales sacerdotes successerunt: & vbi iubet in Pe-
tro cunctis episcopis, vt gregem pascat: & vbi
docet bonum pastorem esse, qui nominatim
cognoscit oues: & vbi ait Paulus episcopum
esse doctorem, & hospitem: & vbi admonet
Timoth. vt seipsum operarium inconfusibilem,
verbum veritatis rectè tractantem, exhibeat:
& vbi admonet præfules vt vniuerso gre-
gi attendat, in quo eos spiritus sanctus posuit
episcopos ad regendum ecclesiam Dei: atque
in id genus alijs locis vsque adeò luce clarius
residentiam pastorum præcepit, vt fatuum sit,
expressiora verba requirere.

Ad 2. argu.

AD secundum iam satis responsum est, quòd
est summam ecclesiæ iurisdictionem Petro,
eiusque successorib⁹ singulariter commiserit,
vbi ait: Pisce oues meas: atq; adeò facultatem
eligendi pastores: modum tamen pascendi nõ
reliquit suo arbitrio vt eum mutare posset.
Haud enim in arbitrio est Papæ, facere vt epi-
scopus non sit doctor, nõ sit hospitalis, non sit
vigilator super gregem, quibus muneribus in-
timum est, vt residet.

Ad 3. argu.

AD tertium deniq; respõdetur qd si Timothe⁹,
& alij forsã episcopi iussu Pauli à suis nonnũ
quã ecclesijs peregrinati fuerint, id tamen ob
ecclesiæ vniuersalis necessitatẽ factũ est, atq;
adeò per interpretationem eiusdem diuini iu-
ris, & naturalis. Haud enim se cõ pugnant, resi-
dentia esse de iure diuino: & nihilominus pos-
se casus accidere, in quibus non solũ licitũ, ve-
rũ expedientissimũ sit, episcopum à sua ec-
clesia ad tempus abscedere.

ARTICVLVS II.

Verum residentia Episcoporum iure na-
turali fundetur.

1. Argum.
à parte negatiua,

Cum monstratũ sit, residentiã epi-
scoporũ de iure esse diuino, sub-
sequitur, vt videamus an ius etiã
naturæ suas rationes eidẽ veritatẽ
subministrat. Arguitur nãq; à parte negatiua:

Euãgelicus episcopus, ordo est supernatura-
lis: quippe cũ fundatio ipsa ecclesiæ super na-
turã fuerit à Christo instituta: non ergo episco-
porum residentia in iure naturali fundatur.

¶ Secundò: Si iure naturali eiusmodi residentia
iuberetur, nulla ratione posset super eo dispõ-
sari. Nã vt lib. 2. de Decalogo pronũciauimus,
ob id indispensabilis est, quòd individuum ha-
bet à natura obligandi vinculum: & tamen, vt
in. c. 4. patebit, ingruere ea necessitas potest,
vt legitimè à sua ecclesia episcopus absens fiat.

¶ Tertio denique arguitur: Esto, de residentia
præceptum agnoscamus: natura tamen præ-
ceptorum affirmatiuorum est, vt non obliget,
(quod aiunt) pro semper: non ergo iugis, cõti-
nuãque residentia necessaria est.

¶ In cõtrarium est, qd cum ius naturæ auctore
Deo mētibus nostris insculptũ sit, explicãdis
etiã fidei legibus ab eodem Deo pro manan-
tibus multũ inseruit. Nam diuinæ leges natu-
ralium perfectrices existunt.

Iam suprà dictũ est, naturale ius esse, quod
natura nos docuit: atq; adeò minimè repu-
gnare, vt quod diuino iure sancitum est, natu-
rali etiã quadatẽ nõs roboretur. Responde-
tur ergo ad questionem affirmatiua hac con-
clusionẽ: Obligatio residendi q proxime est
naturali iuri affinis. Enimvero quãuis episco-
porum institutio iure sit facta diuino: tamẽ (vt
suprà dictũ est) rationibus naturalibus eius cõ-
gruentia innotescit: atque adeò modus episco-
palis administrationis eidẽ rationibus elucida-
tur, quas quidem in superioribus adeò insinua-
uimus, vt hæc non sit nisi explicatio repeti-
tio. Primum igitur argumentum sumitur ab
officio. Enimvero cum pastoris officium (vt di-
ctum est) sit spirituali animarũ salutis prospice-
re, functio hæc bipertita est. Nempè vel respec-
tu gregis infirmantis, ac deficientis, vt inuenitur,
saneturq;: vel respectu eiusdem sani, vt ad per-
fectionẽ promoueatur. Defectus autẽ & quan-
tum ad intellectũ accidere potest, & quantum
ad effectum. Est ergo pastor, ignorãtibus lux.
Nam: Vos, inquit, estis lux mundi. Lucem au-
tem natura docet nisi præsentẽ lucere nõ pos-
se. Illis autẽ, qui de via decedunt, est ciuitas su-
pra mōtem posita: cuius vitæ sydas aspiciens
populus recto tramite incedere debet: in con-
spectu autem populi, nisi residet, esse non po-
test. Condiendis verò corruptis affectibus est
sal, qui in operibus virtutis oscedere saporem
debet. Deniq; ægrotis est medicus. Nã talẽ se
appellauit Christus, vbi ait: Non est opus va-
lentibus medico: sed malè habentibus: Per-
spice ergo, quæ te, vtrum si rex seletissimũ
medicum

2. Argumẽ.

3. Argumẽ.

Cõclusio
responsiua

1. Ratio:

medicum eligat, cui iusta stipendia, pro ratio-
ne suæ facultatis, exoluat, ferre queat, vt vbi
corporalis sibi vita periclitatur per alium ser-
uiat: Si ergo in medico corporali industria per
sonæ expetitur, & optatur, quis neget tanto id
iussus in medico spirituali, quanto temporali
vitæ spiritualis præstat? Est denique episcopus
vt suprà diximus, auriga, nauclerus, dux, fide-
lisq; seruus, ac dispensator mysteriorum Dei.
Et tamen si ad rem publicam ciuilem spectes,
quisnam mortalium permittet hæc per vica-
rios exhiberi? Cum ergo Deus id permittat?
Reuera naturæ ius apertè reclamat. Sunt etiã
ad arcendum hostes, custodes & vigiles, quòd
absentes esse nequeunt. Respectu autem gre-
gis etiã si sanus esset & ab hostibus tutus,
summum episcopi officium est, vt iam suprà
diximus, & in sua consecratione habetur, ad
persecutum, plebem perducere, quod de Bapti-
sta Luc. 1. legitur: Vt sit sine macula & ruga: ac
perinde digna quæ incõspectu Dei appareat.
Ad hæc autem, ratio naturalis manifestè de-
monstrat, industriam, atque adeò præsentiam
personæ requiri. **¶** Secundus locus idem natu-
raliter demonstrandi sumitur ex stipendio,
quòd, vt suprà satis probatũ est, non pro scien-
tia aut morum probitate, aut nobilitate, aut
dignitate episcopali, sed pro præsentia &
functione, atque adeo exercitio ipso & opere
& vsu penditur: vt Nume. 18. admonitio di-
uina habet: & 1. ad Corinth. 9. docet Apostol.
Vbi nanque stipendium pro opere penditur,
naturalis ratio illico demonstrat non satis esse
vicarium constituere, etiã si digniorẽ teipso
substituas. Est enim ille vel auxiliarius, qui
ideo episcopũ nõ excusat, quin præsens, quod
valent, efficiat.

1. Ratio.

Paulus.

2. Ratio.

¶ Sed tertius locus sumitur ex de trimētis, quæ
episcoporum absentia progignit, & parturit.
Horum autem potissimum est, id quæ, nisi om-
ni sensu careant, pastoribus extimefcendum,
quod propter eorum negligentiam creberri-
mè multæ animæ perpetua morte pereunt:
quæ quidem, si secundum suam obligationem
diligentes essent, sempiterna felicitate fruere-
ntur. Reuise illud supra citatum oraculum, E-
zechielis. 3. 4. Postquam enim ait Deus. Væ
pastoribus Israël, eorumque negligentiam in
consolandis infirmis, &c. recenset, subdit: Et
dispersæ sunt oues meæ: eo quòd non esset pa-
stor: & factæ sunt in deuoracionem omnium
bestiarum agri. Ecce, eò quòd nõ esset pastor.
Non quòd nullus esset: aliàs non dixisset: Væ
pastoribus Israël: sed quòd nullus legitimè suam
expleret curã. Et ideo subdit: Et ego de mani-

bus pastorum meorum oues meas requiram. Huc
vellè attentos habere Christi pastores. Si Rex
charissimos filios negligentia pedagogi, custo-
disq; eorum trucidatos conspiceret, quisnam
regi iracundiã ferre posset? Cum ergo Deus
(quod sæpè & sæpius ac sæpissimè vsu venire
solet) pastorum incuria priuatum se viderit ani-
marum contubernio, quas vt sua ipsius gloria
fruerentur, condiderat, quarumq; gratia filiũ
suum, qui pro illis moreretur, huc demisit, eaf-
demq; in inferiorũ abysso perpetuò trucidã-
das conspexerit, quæ nam rogo, nõ supplicio
ruin generabim in fidiis illis, & tam insigniter fa-
crilegis pastoribus non repositat? **¶** Quin verò
non solum in pastores ipsos prauos indignari
solet Deus, verum & ob ipsorum prauitatem,
indignatio eius dimanat in populũ. Sic enim
legitur Numer. 18. Excubate in custodia san-
ctuarij, & in ministerio altaris, nõ oriatur indi-
gnatio mea super filios Israël. Non quòd ab-
alienam culpã populus æternaliter puniatur,
sed quòd vel ex eo quòd in populo nunquã inge-
tissimus delinquentium numerus deest, qui
prælatorũ suffragijs sustentati debet, illis ces-
santibus indignatur Deus in populũ: ob sua
ipius crimina: vel quòd cessantibus episcopis ma-
nus cum Moyse ad cœlum cum precibus leua-
re, atq; adeo negligentibus populi curã, facile
à suis hostilibus cupiditatibus proferuntur, di-
gnusque adeò sit indignationis Dei. Cum er-
go ex absentia pastorum tam præsentaneum
moderando gregi emineat negligentia pericu-
lum, naturalis profecto ratio planissimè demõ-
strat, qd debeant præsentẽs aduigilare. **¶** Mox
& præter gregis detrimentum eadem præfulũ
absentia indecõrum aliud in Christiana repu-
blica peperit. Nã cum ob personalem resi-
dentiam ius cogat vnicuique ecclesiæ suum man-
cipare episcopum, vbi persuasum habent, licere
sibi absentes esse, pro inconuenienti non duci-
tur, vt quis plures habeat ecclesias, quarum si-
mul fructus vnus percipiat. Id quòd in Conci-
lio Lateranen. prohibitũ est: vt patet. c. Quia
nonnulli, de reg. & 2. q. 1. can. clericos. Ac de
inde protinus mos in ecclesiã ingessit est epi-
scoporũ titulariũ: per quos, quemadmodum
ordines, atque reliqua episcoporum sacramenta
lia perficiantur, experientia ipsa testimonio
est. Inde enim emanauit, vt eiusmodi spiritua-
lia venundentur, adeoque tractentur abiecti, vt
in conspectu Christiani populi despectũ ha-
beatur. **¶** Accedit quartò quòd cum episcopi cul-
tores instituti à Deo sint animarũ, in floresq;
adeo spiritualiũ frugum missi, ipsi pro se debe-
rent in cõspectũ Domini portare manipulos
suos:

Profecta, ac
salubris me-
ditatio cõ-
clesiasticus
pastoribus
supra me
te versanda.

Obiectio.

Conciliũ
Lateranense

Quam via
ad demon-
strandã præ-
sentia cõ-
sonem.

suos: quod re vera, qui per alios gubernant, minime faciunt. Ipsiq; talē sui vsuras, quas per se accumularent, Deo reddere, & tanquam legitimi pastores exemplo cœlestis illius, qui illos instituit, oves suas proprijs humeris bātula re, proprijsq; manibus cōtrectare. Sic enim de illo præcantauerat Isā. cap. 4. o. Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos: & in sinu suo leuabit: fœtas ipse portabit. His namq; atq; id genus alijs exemplis. Damas. Papa (vt in illa suprā citata epistola. 4. videre est) chorepiscopos explodere sanctè curauit: qui quidē nō ita multum ab istis titularibus differēbant, vt. 6. 8. d. can. ecclesijs, & duobus sequentibus explicatur. Et potissima causa eos abigendi, & extinguendi fuit, quod legitimi episcopi illis suos greges pascendos committebāt: vt ocio ipsi torpescerent, instar (vt ait ille sanctus Pontifex) meretricū, quæ statim vt parit infantes suos alijs nutricibus tradunt educandos, vt suā citius libidinem exple re valeant. Sic enim miserandi episcopi faciūt, dum sibi cōmissos populos vicarijs educādos cōcredunt, vt liberi ipsi secularibus curis in hæcāt. Perpice ergo q̄ ratio naturalis per uadeat, vt qui ecclesiæ despōsantur, proles Christi sanguine per se proginant, suisq; proprijs uerbis lactent. Nam sponsa, vt in. 1. Canticorum capite legimus, sponso uera tribuebat: eademq; super vinum ynguentis optimis fragrantia. Quæ profectō cum in episcopo sine vsu sunt, vitore Deo, desiccantur. Sed o temporum calamitas. Istarum nāq; omniū necessitudinū obliuio obligationē residendi obsecrauit. Quis enim iam se vt sponsum ecclesiæ suæ gerat, & vt subditorum patrem? Paul. quidem inter suos episcopales labores, & ecclesiaram sollicitudinem id potissimū. 1. ad Corinth. 9. cōmemorat, quod & Iudæis Iudæus fieret, & gentilibus gentilis, & infirmus infirmis, ac deniq; ad omnium se accommodaret affectus, vt omnes Christo lucrificeret. Et in posteriori ad eisdem Corinth. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror? Iam verō nunc temporis hic charitatis gradus oedō aboleuit ab vsu, vt nullibi zizaniorum seminator peiora scandala, quā inter episcopos, & capitularia sua colligia feminauerit. Id quod episcoporum multi causantes sibi prætexunt, vt suam absentiam excusent. Cum tamen enitendum illis summopere primū esset canonicos paternis visceribus lucrari: quod si perficere nequirent, nō ideo illis esse de dicecisi decedendum. Nam propter paucorū culpam nō esset grex totus deserendus. Imō adeo

Damas. Pa.

Episcopi q̄ ab iunt ā grege instar meretricū.

Cōfirmatio

Paulus.

vigilanter curāndus & colendus, vt clericorum proceres pudore cōuicti deuinctas eis manus offerrent.

ET per hæc, ad argumēta in capite quæstionis proposita, responsum nobis censetur. Peioris enim solutio est tum quod episcopalis dignitas nō vsq; adeo est supra naturalis, quin sit rationi naturali germana: tum etiam quod et si sit supranaturalis, illa tamen supposita, tūc ratio naturalis mōdū, quo administranda est, plurimum elucidat. Posterioris autem responso, art. 4. patebit: vbi cōstabit ius etiam ipsum naturale ac diuinum nonnunquam causas offerre, ob quas licet episcopis suas diceceses exire. ¶ Ad tertium deniq; respondetur, præcepta affirmatiua propter eā non obligare pro semper, quod obligāt pro loco & tempore & cum reliquis circumstantijs: quamobrem nec episcopus obligatur semper prædicare, aut ordinare, &c. Attamen quia multa eius munia sunt, quæ non habent determinatum tempus, sed creberrimè & præter spem eorum necessitas offertur, tenetur in sua semper esse dicecisi, nisi in casib; quibus ius ipsum diuinū, & naturale ei absentiam indulget.

Ad argumēta proposita in capite quæstionis

ARTICVLVS III.

Verum Episcopi iure humano, hoc est, pontificio, residere teneantur.

Quævis post diuinū ius, & naturale, nō ita multū nosse de humano referat, cōducit tamen ad omnimodā obtinēdā victoriā. Arguitur nihilominus de more ab vtraque parte. Aut enim residēdi obligatio iure diuino ligat, aut secus: si iure diuino superfluebat ius Ecclesiasticum: quoniā humanū vinculū vrgentius esse nō potest diuino: sin minus, videtur ecclesia rigidius iusto id præcepisse. Nam cum res sit tā grauis, vt præfules arbitrantur, non debuit ecclesia diuinum ius onerosius reddere. ¶ Secūdo arguitur: Si residētia iuris diuini est, tunc præceptiones de illa pontificiæ esse non possunt, nisi eiusdem iuris declarationes, atq; adeo dici non potest vt sit de iure humano. ¶ In contrariū est totus titulus de clerici. nō resident. nempe. c. Quia & c. Relatū. & reliqui vbi qui absentes à suis sunt parœcialibus ecclesijs, anathemate, atque alijs pœnis plectuntur.

Argumēt.

Argum.

Quo tandē nullum suffragium reliquū fiat, sed palām pastoribus sit, citra vllā controuersiam ad residendum esse perstrictos,

Cōclusio. Residentia episcoporum, ac perinde sacerdotum, animarum curam gerentium, iure humano, putā ecclesiastico, sancita est, & sub pœna peccati mortalis cōstituta. Hæc autem conclusio nō perinde intelligēda est, vt, quod singulis annis fiat confessio, & quadragesimalis abstinentia, singulorumque festorum, multarumque caremoniarum obseruantia. Ista enim licet ab Apostolorum seculo censeantur instituta: haud tamen ab ipso Christo immediatè, sed ab ecclesia, per potestātē illi ab ipso collatam condendi leges. Præceptum autem Ecclesiasticum residentiæ, est explicatio diuinæ institutionis. Distinguit enim Paul. 1. ad Corinth. 7. inter hæc duo, vbi ait: Iis, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus. Nam cæteris ego dico, non Dominus. Est ergo differentia, quod quæ sunt de iure humano, etiā si per potestatem diuinis traditam sint constituta, nulla tamen vi pollerent obligādi, nisi ab ecclesia essent præcepta. Quæ autem sunt de iure diuino, etiā si ecclesia de illis nihil decreuisset, obligasēt. ¶ Huius ergo secūdi generis est obligatio, qua præfules ac pastores residere coguntur: siquidē (vt dicebamus) lex diuina est. Dicitur autē de iure humano, propterea quod Ecclesiasticis sanctionibus ius idē diuinum explicatur. Imō vsque adeo eisdem sanctionibus iubetur, vt etiā, qui proterua obstinatione ius diuinum agnoscere noluerit, cogentur nihilominus ius pōtificium fateri. De hoc enim nemo doctorum, aut theologia, aut canonici iuris hæsitauit vnquam: sed solū pastores, quorum id nosse, confiteriq; potissimū refert, factō ipso diffidentur. Nam vsque adeo, nō quidem tuti, sed securi à suis ecclesijs peregrinantur, ac si omni essent iure liberi. Cū autem hoc citra vllam controuersiam confessissimū esse debet, quod etiam si solo iure pontificio residere tenerentur (quod ius proculdubio planum ac firmum est) nequeant absq; dispensatione, eademque ob legitimam causam petita, & obtenta, notabilē moram extra suas diceceses protrahere.

¶ Conclusio ergo plurimis iuris testimonijs roboratur. Primo enim (vt dicebam) extrā de cler. nō residen. c. quia nonnulli. Concilij Lateran. sancitū est, vt ecclesiasticū ministerium neutiquā cōmittatur nisi personæ, quæ reside re in loco, & curā ecclesiæ per seipsum valeat exercere. Quamobrem arctissimè illic inhibetur, vt nemo duas parœcias, quib; per se se residere nō possit, retinere valeat: neq; fructus earum percipere, & in. c. 32. eiusdē concilij eadē

Prima probatio cōclusionis.

prohibitio repetitur: nē pē vt qui parœcialē ecclesiam habuerit, non per vicariū, sed per se ipsum illi deseruiat: nisi forsitan præbendæ, vel dignitati parœcialis ecclesiæ sit annexa. De qua quidem exceptione statim cap. proximo redibit sermo. Idemq; subinde Alexā. Tertius ca. relatum, eodem titu. cōfirmat. Idēque Cælestin. ca. ex parte. & Innoc. ca. qualiter. & alijs duobus subsequētib; in Concilio Cœcilio Antiocheno, cap. 2. strictissimè inhibetur episcopus à sua dicecesi exire. Et in Cœcilio Sardiensi, canon. 14. prohibetur, nē episcopus in aliēna prouincia ultra tres dominicas commoretur. Idemq; habetur in Concil. Agathense, quod refertur. 7. q. 1. can. si quis. Et can. 9. & duobus sequētib; eiusdē Cœcilij Sardiens. prohibetur accessus episcoporum ad principum curias. Sanè quæ sine inuidia hominū & reprehensione esse non possunt. Adeoq; illud prohibitum est, vt si quæ iustæ emerferint cause, videlicet pro pauperibus, aut viduis, aut pupilis tuendis, tūc diaconū mittant, vt ipsi in suo grege permanent. Idemq; habetur in sexta synodo. ca. 1. 8. & 8. o. Atque in Concilio Romano sub Syluestro & Constantino, can. 17. arctissimè idē accessus ad curiā interdicitur: Quia curia, inquit, à cruore dicitur: quoniā immolatio est simulachrorū. Et in Concilio Chalcedonen. can. 17. quod. 9. 2. distin. refertur. Si quis episcopus per manus impositionem episcopatum acceperit, & præesse populo contentus ministerium subire neglexerit, neque ac quieuerit ad ecclesiam sibi commissam redire: hunc oportet communionē priuari, donec susceperit cōactus officium. Hæc autem pœna ingentis criminis indicium est. Et 2. 1. q. 1. can. Clericus, residentia gratia prohibetur nē quis in duabus ecclesijs connumeretur. Idq; diuino testimonio cōfirmatur: quia nemo, scilicet, potest duobus dominis seruire. Et in 8. synodo, can. 19. prohibetur nē quis archiepiscoporum, aut metropolitanorū irrelinqat propriam ecclesiam, vt sub occasione quasi visitationis ad alias accedat. Et in concil. Cartha. 5. quod refertur. 7. q. 1. cano. placuit. habetur, vt nulli sit facultas, relicta principali cathedra, in aliquam ecclesiam, in dicecesi cōstitūtā, se conferre: vel in re propria diutiū, quā oportet, constitutum, curam & frequentationē propriæ cathedræ negligere. Et eadē cau. & quæstione canon. sciscitatis, ait Nicolaus Papa, perinde iuri naturali aduersari episcopū in persecutione ecclesiæ deserere, ac si nauta infanientibus fluctibus nauim delitueret. Et 1. o. q. 1. can. de creuinus. iubetur episcopi annuatim dicecesim visitare.

Alexander Tertius. Cælestinus.

Concilium Agathense. Concilium Sardiens.

Sexta Synodus. Concilium Romanum.

Concilium Chalcedon.

Octaua Synodus.

Concilium Carthaginense.

Nicolaus Papa.

Ggg. Quin

Quin verò. 82. d. can. episcopis, iubetur saltem die Dñica esse in ecclesia. Plura deniq; sunt iura, q; vt possint referri. Et quò rem tandem concludamus, eadem demum veritas nouissimo decreto sancta est in Concilio Tridētino, sessione. 6. quo definitum est, nullos episcopos, quouis gradu, & dignitate fulgentes (vt Cardinales etiam cōprehēderentur) excusari à personali residētia episcopali in suis ecclesijs, nisi legitima habeant impedimenta: nempe quæ in ipso naturali probentur. De quibus statim art. proximo. ¶ Iuri insuper canonicò appēditur & Imperatoriū. Primo in authentico; quomodo oporteat episcopos, & c. col. 1. §. & hāc. versic. & illud. vbi sic legitur: & illud etiam de finimus, vt nemo Deo amabiliū episcoporum foris à sua ecclesia, plusquā per totum annum, deesse audeant, nisi hoc per imperialē fiat iussione. Idq; latius cauetur in authentico. de sanctis episcopis. colla. 9. §. interdicim. vbi artū sumē prohibentur suas proprias relinquere ecclesias, nisi de consensu patriarcharum, aut metropolitani. Similis. n. sanctio habetur in Concilio Antiocheno, can. 11. Permittitur tamen vt possint per annū manere in Curia Cæsarea. Sed ac hoc, statim articulo pximo. ¶ Quòd si post cōcilia, sanctos etiam patres de hac re audire non piget, vide Damasum in epistola citata de exigendis chorepiscopis, & Augu. in lib. de pastor. & Grego. Nazia. in oratione de statu episcopali: & Chryso. in lib. de sacerdotio. Et Grego. atque Ambro. in suis Pastoralibus. Sed latissimè Hierony. in. 2. epistola ad Oceanum, super illud Pauli ad Titū: Oportet episcopum sine crimine esse. Vbi multa ad propositum differit: concludens, quòd non sat est episcopis innocentibus esse, nisi & latratu sint canes. Absentes autē latrare non possunt. Vnde Bernardus sermo. 77. super Cātica. Qui dimittit, inquit, oues in pascua absq; custode, pastor est non ouium, sed luporum. Ibidemq; complura praeclare aduersus pastorum negligentiam disertè congerit: Qui re vera successores, inquit, Apostolorū esse cupiunt, sed imitatores non item: quia neque sunt tam vigilantes ad eorum, quā alacriter currentes ad cathedram. Et lib. citato de pastor. August. capit. 10. docet, quòd episcopi non laborantes in prae dicatione verbi, non debēt percipere fructus ex ouibus: nam Paul. Si euangelizauero, inquit, mercedem habeo: nempe tam apud Deum q; apud homines. Quasi dicat: Si non Euangeli zauero, non sum mercede dignus. Et Origen. super Iosue, homilia. 7. cessantes esse cum ouibus, reprehendit ex eplo pastoris Christi, qui

Concilium Antiochen.

Damasus. August. Grego. Nazianzenus Chryso. Gregorius Ambrosius. Hieronym.

Bernardus.

August.

Origenes.

relictis; 99. ouibus in caelo, quaesitum venit illam, qua perierat. Sed pergo esse molestus: cū omnia persequi, qua de hoc argumento apud patres scripta sunt, sit prorsum impossibile: & sic frustratim pauca decerpere, parū vtile. Concludamus ergo cū Bernardo de persecutione sustinēda. c. 31. super illud: Mercenarius videt lupū venientē, & fugit. Vtinā hodie quicunq; pastores non sunt, mercenarios gregi vellent se exhibere, nō lupos: vtinam ipsi nō laderēt vtinam non fugerent, nemine persequētē vtinam non exponerent gregem, donec venientem lupum viderent. ¶ Taceat ergo, qui aiunt, quaestionem istam nouā esse. Fuit enim, vt ex locis citatis apparet, antiquissima, ac potissimū ex Athanas. epistolis: quas articulo proximo appendere pergimus: Antiqua, inquam, non q; in dubio apud probos versaretur: sed quòd, qui contrā faciebant, obiurgabantur.

Ad argumentū ergo prius à parte negatiua propositum, respondetur, q; quāuis ius diuinum sit, quo eiusmodi residētia indicitur, non tamē fuit superuacaneum, imò ex re plurimū cōmuni ecclesiasticis cōstitutionibus explicari: vt nemo sibi eius ignorantiā prae texere posset. Præterquam quòd etiam si diuinū ius nō extaret in sacris literis, natura ipsa pastoralis officij, ecclesiam admonebat, vt id ipsum strictissimè præciperet. Neque verò huiusmodi præceptio tā est rigida, quā vel auaritia, & ambitio: vel luxus, & locordia episcopis mentiuntur. Nā præterquam q; fructuū tēporaliū pinguedo digna est illo labore, Christi charitas, qui illis suos greges cōcredidit, de beret in primis rē illis dulcorare. Ecquid enim cuiq; suauius quā in domo propria spōsum cum sponsa, patremq; cum filijs cōmorari? ¶ Ad posterius verò argumentū iam responsum est, quomodo hoc dicatur ius humanum. Haud enim intelligēdum est per exclusionem ac si nō sit diuinum, aut naturale, sed q; sit horum explicatio.

ARTICVLVS III.

Vtrū aliqua emergere possit causa, ob qua liceat episcopo à grege sibi commissio abesse.

Sanctus Tho. 2. 2. q. 185. art. 5.

N calce demū præsens disputationis ad expositionē D. Tho. reuertendū nobis restat: nēpē ad articulo. 5. eiusdem quaestionis, 185. vbi

Bernardus.

Ad. ij. argū.

Ad postre mum argu mentum.

1. Argumē. 2. Parte negatiua.

Gregorius.

1. Argumē.

Gregorius.

3. Argumē.

1. Conclu. Probatio.

vbi disputat, vtrū aliqua possit causa intercedere, propter quam liceat episcopo gregem sibi commissum deserere. Sumitur enim argumētum à parte negatiua: primū ex illo loco Ioā. 10. supra iam exposito: vbi ait Christus, Bonū pastorem animam suam dare pro ouibus suis: mercenarium autem, viso veniente lupo, gregē relinquere, & fugere. In cuius homilia Grego. Lupus, inquit, super oues venit, cū quilibet iniustus, & raptor, fideles quosq; atque humiles opprimit. Si ergo episcopus, ingruente tyranni persecutione, gregem suo presidio destituat, mercenarius, & nō pastor, reputabitur. ¶ Secundo. Inter Proverbia. c. 6. sic legitur: Fili, si sponderis amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam. Et subdit: Discurre, festina, suscita amicum tuum. Quod quidem idē Grego. in Pastoral. ad propositum exponēs: Spondere, inquit pro amico, est, animam alienam in periculo suæ conseruationis accipere. Qui autem viuendum alijs in exēplum præponitur, non solum vt ipse vigilet, sed vt amicum suscite, admonetur. Hoc autem facere nequit, nisi qui corpore præsens adsit gregi: ergo tempore persecutionis nemini pastorem licet se subducere. ¶ Tertiò. Ad perfectionem episcopalis status pertinet animarum curam gerere: nemini autem perfectionē professio licet ea, qua ad perfectionem attinet, ob vllum periculū deserere: ergo episcopo, cum statum perfectionis profiteatur, nullatenus, neq; in periculo mortis constitutus, potest, vbi suū officij exigitur, terga vertere. ¶ In contrariū est illud Christi mādatum Matth. 10. ad Apostolos: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.

Ad quaestionem D. Thom. duabus conclusionibus respōdet. Prior. Neutiquam episcopo, aut pastorem vlli, vbi subditorum salus eorum exigit præsentiā, licet illis se personaliter subtrahere: neque propter aliquod commodum temporale, neque propter quoduis periculum imminens. Probatur conclusio. Obligatio cuiuscunq; personæ ex fine eiusdem obligationis (quod cuiusque medijs natura) debet perpendi: finis autem episcopalis muneris, atque adeò obligationis episcopi, est spiritualis salus populi: ergo vbi illa præsentiā eius exegerit, nullū periculum eum excusabit, quominus adesse teneatur. Id quod testimonio Christi confirmatur. Nam si animam pro ouibus ponere tenetur, quod, vt ait Philosophus, terribilissimum est omnium terribilium, nullum minorum periculum culpam excusabit: atque adeo neque vllum temporalium

commodum: quandoquidem natura facilius indulgeat detrimenta euitare corporalia, quā commoda procurare. ¶ Secunda conclusio. Quando legitimus pastor satis potest saluti plebis per alium prouidere, & consulere, tunc nō erit ei nefas, etiam vt proprium personæ periculum euitet, à sua ecclesia ad tēpus secedere. Imò verò vbi id ex re fuerit ecclesiæ, expēditū erit, vt faciat. Conclusio ex superioribus colligitur: nam tunc fini obligationis nullatenus aduersatur. Vnde in epistola ad Honoratum August. Fugiant, inquit, de ciuitate in ciuitatē serui Christi: quando eorum quisque specialiter à persecutoribus quaeritur: vt ab alijs, qui non ita quaeruntur, nō deseratur ecclesia. Cū autem omnium est cōmune periculum, hi qui alijs indigent, non deserantur ab his, quibus indigēt. Idem supra citatus admonet Nicolaus. 7. q. 1. can. sciscitaris, vbi non negat quin quandoque liceat præsuli per fugam cauere tyrannum. Attamen quādo populus sua præsentiā indiget, perinde ait, delinquet, ac si naua in periculo nauim deserat. Quin verò tanto enormius, quāto salus spiritualis prestantior est corporali. ¶ Hic primum omnium animaduertenda est sententia S. Thomæ, qua ex visceribus Euāgelij desumpta est. At quòd perspicacius fiat, quaeritur, vtrū fides quam episcopus ecclesiæ suæ, imò Deo suo obtrinxit, vsq; ad mortis perperationem, eum, vt residet, obliget. Apparebit enim hoc sciolis prima fronte creditu duram: quoniam obligatio subeunda mortis, qua mortalibus summa est, affirmari non debet nisi diuinum de hoc mandatum palam constiterit. Et tamen vbi ait Christus: Bonum pastorem pro ouibus suis animam dare: consilium magis significare videtur, quā preceptum. Verbū enim illud: Bonus pastor, non videtur necessitatem, sed supererogationē prae se ferre. Accedit quòd martyrium tunc duntaxat, vbi fides periclitatur, confessionemq; sui exigit, necessarium est. Obligare autē episcopos ad martyrium, vbi fidei tale periculū non imminet, temerariū apparet. ¶ Nihilominus indubiè tenenda est pars affirmatiua, quam hic expressē D. Thomas in priori conclusione affirmat: quandoquidem ait propter nullum imminēs personale periculum licere episcopo ecclesiam suam tēpore necessitatis deserere. Idque confirmat testimonio Christi: q; ideo in sensu præceptorio intelligit, sic scilicet, quòd nemo sit bonus pastor bonitate, qua ad gratiam, amicitiamque Dei retinendā necessaria est, nisi vbi eum q; necessitatis casus occurrerit, cū periculo vitæ, gregi suo fauore, &

1. Conclu.

Ratio conclusionis.

August.

Nicolaus.

Dubitatio.

Ratio hanc tandi.

Tenetur episcop' pro priæ vitæ d' scimē subire, ingruente necessitate, vt gregi prospiciat.

August. & auxilio presens, vsque ad mortem, adfuerit. Idque August. supra ad Honoratum citatus allegerant euuatiat: dicens, quod instante perfectione, episcopus non potest fugere, sed exemplo Christi debet animam pro ouibus suis ponere. Verbum namque non potestj necessitatem præcepti significat. Vnde sanctus Thomas. 2.2. q. 26. artic. 5. ad tertium argumentum, ubi ait, Non semper charitatis necessitate obligare hominem ad offerendum vitam pro amico: casum excipit, quo tenetur eius saluti providere. Ad officium potissimè episcopi alludens.

Argument. ¶ Ab hac ergo veritate (de qua nemo unquam ambigere quirit) peregrinum argumentum sumitur, residentiam esse de iure diuino. Nam si non esset nisi de iure positivo, cum pontificia præcepta, vt quadragesimale ieiunij, & festi obseruatio, vt lib. 1. scripta reliquimus, non confucuerint vsque ad periculum mortis obligare, non facile persuaderes teneri episcopum in periculo mortis residere. Eo potissimum qd vt supra visum est, prædicti authores verbum Christi de se proprie assertum arbitrantur: & tamen si illud verbum neges vim habere præcepti, nullum relinquis, vnde inferatur teneri episcopum tempore necessitatis vitam pro suo grege conferre. ¶ Ad argumentum ergo in contrarium respondetur, huiusmodi præceptum non esse censendum atrox: quin verò cum tota salus temporalis orbis, medium sit ad spiritualem promouendam, idque vsque adeo sit certum, vt Deus ipse temporalem vitam, corporalem præstantissimum, pro salute nostra posuit, naturalis ordo, diuinusque postulabat, vt, qui pastores animarum futuri essent, eodè tenerentur præcepto. Neque vllus antea ad id muneris eligeretur, quam idoneus esset inuentus, qui illud optima fide completeret. Imò verò & rex tenetur pro sua republica vitam ponere. Quocirca sicuti ubi fidei confessio id mouerit, Martyr est, mortè oppetere: sic & ubi hæc ratio iustitiæ id ipsum postulauerit. Cuius nobis Ioannes Baptista documētum reliquit, qui iustitiæ defendendæ caput obtulit. ¶ Hinc facile ad posterioris conclusionis expositionem descenditur: nam ex his, quæ dicta sunt, elicitur, causas omnes, ob quas licet episcopo a grege non respectu ipsi, sed ecclesiæ pensanda sunt.

Argumentum factum

Causa legitima ob quas licet episcopo a grege non respectu ipsi, sed ecclesiæ pensanda sunt.

& conditio personæ: ad cōmodum tamen ecclesiæ sunt omnes referenda. Atqui impedimentum, aliud est, quod ab intrinsece prouenit: & aliud, quod ab extrinsece. Ab extrinseco scilicet: vt est aduersa episcopi valetudo, ratione cuius solum, & acere mutare debet. Et qd hoc etiam debeat respectu ecclesiæ præfari, patet. Nam si etiam tunc ecclesiæ necessitate præsentia Antistitis premeretur, occumbere potius deberet mortis, quam exire, secundum legem boni pastoris à Christo præscripta. Quando autem non vsque adeo ecclesiæ assiliatur, in rem eius vergit, qd episcopus suæ saluti consulat, vt expeditius ei seruire possit. Neque vero solius valetudinis gratia, verum & animi recreandi, suosque visitandi necessarios ius naturale indulget, vt possit exigua tempora suscipere, quæ his, alijs ve id genus suis negotijs possit impendere. Nam eiusmodi obligatio non est intelligenda, ac si deberet esse in carceribus compeditus vincetus. ¶ Pari modo censendum, si impedimentum forissecus ingruat: vt cum tyrannus ecclesiæ infestus est. Nam si non singulariter in odium præfalis, sed in ecclesiā ipsam grassatur: tunc persistendum illi est, vsq; ad mortem. At ad hanc necessitatem applaudunt exempla August. ad Honora. supra allata. Et de verbis Domini fer. 5. de Petro & Paulo, ac ceteris sanctis martyribus, qui pro suis ecclesijs, exemplo Christi, tyrannorum gladijs occubuerunt. Si autem ob particularem inuidiam prælati tyrannus est infestus ecclesiæ, tunc etiam ex re eiusdem ecclesiæ est, ut ad tempus sese inde auferat: sicuti ibidè idem ait August. ne subditi fugere cogatur. Cuius exempla nobis extant in Ioanne Enāgelista, qui precibus suæ ecclesiæ, vt expediebat, secessit. Et in Canuariensi Thoma. Sed tamè postea, dum opus fuit, ad eandem sedes cum periculo vitæ remeant.

Secunda: ¶ Qualitas autem negotiorum similiter respectu eiusdem ecclesiæ pensanda est, vt legitima inde petatur absentia excusatio. Est enim triplex particularis ecclesiæ habitudo animaduertenda. Consideratur (inquā) generalis vtilitas Salmanticensis ecclesiæ ad singula eius ministeria, vt prædicare, visitare, &c. vt rotum ad singula mēbra. In ordine autè ad vniuersalem ecclesiam Romanam: sicuti membrum ad caput, seu ad totum corpus. In ordine autem ad alias ecclesias, sicuti vnum membrum ad reliqua eiusdem corporis. Et omnes istæ necessitudines, iustas possunt episcopo asserre causas sedendæ ab ecclesiâ: etiam iure diuino, & naturali. Quando ergo ecclesiæ particularis in aliqua est calamitate constituta, tunc ob primam

Prima causa absentia honorans.

Secunda:

Ceterum licitum est pallori pro commodo vniuersalis ecclesiæ genera alteri committere.

Iure consuetudinum fallacia.

mam habitudinē totius ad partes, potest eius episcopus ab alijs muneribus & officijs cessare: & accedere curiam vel Romanā, vel regiā, ad protegendam suam ecclesiā: idque iure diuino, & naturali. Quandoquidem non solum alia particularia officia, verū etiā hoc, idem precipue ei debet. Dummodo per alios id perficere non possit. Si autem necessitas vniuersalis ecclesiæ absentiam episcopi expetierit, nemini dubiū, quāsi diuino iure, & naturali cogatur abscedere. Nam sicut membrorū singula naturali ordine seorsum tuendæ capitibus obijciunt, ita & ecclesiæ particularis sese tenentur offerre, at que adeo suos episcopos communi bono.

¶ Per placet autem hic adnotamentū domini Caietani, non solum ob suam doctrinam, verum & ob suam dignitatem, quā Cardinalis erat Romanus. Ait quippe, iudicium hie esse adhibendum, quo discernatur, an personalis opera & industria episcopi sit ecclesiæ vniuersali necessaria. Nam si necessaria non est, non excusatur eius absentia. Exempli gratia. Dum Concilium oecumenicum, aut prouinciale synodus indicitur, constantissimum est, debere iure diuino episcopos illuc committere. Nam Concilium est ecclesiarum cōsuetudo: & nomine ecclesiæ venit episcopus. Pari modo, si extra concilium expediret Papæ propter egregiam doctrinam, aut singularem auctoritatem personam, aliquem episcopum accerteret, cuius consilium in commune bonum capiat, licebit quidem ad tempus eum de sua sede euocare. At verò si, quæ elegantè scribit, aut psallit, vult illo pro amantem, aut cantore vti: vel vult eum esse auditorem cameræ, aut rotæ, cum id non sit necessarium per episcopum exequi: imò abundant, qui eiusmodi prouincijs obeūdis præfati ad sint, profectò non est legitima apud Deū excusatio. Eo potissimum si residentia, vt verè ferere habet, iure diuino sit necessaria: Nam inde certū sit non posse Papam dispensare, nisi id ius naturale ac diuinum interpretando: quod quidem nisi in vera & legitima necessitate neminè excusatio: qualis in similibus casibus nequam occurrit.

¶ Haud equidem nescio nonnullos iuris prudentum: huc nobis obuiam exidentes, qui aiunt, eos, qui Romæ resident, residentes censeri in suis ecclesijs: nepe quod qui residet in capite, residet in membro. At tamen hoc esse meritū signentū, neque Caietani, iuris non ignarus, affirmare vetur, neque vllus iuris, aut Theologix peritus non planè videt. Cum enim ius diuinū sit, vt vnicuique diocesis suus mactipetur episcopus: idque, vt demonstratū est, pro-

pter peculiarem curā & vigilantia, quæ eidem ecclesiæ est necessaria, plane colligitur qd residere Romæ, non solum non sit residere Salmaticæ, verū neque absentiam non residentis excuset, nisi legitima id exigere necessitate. Quæ obrem sic in Germania nonnulli episcopatus, quos ego vidi, in lituti sunt, vt episcopus multos habeat alios fructus, præter vicium, & honestissimam suæ familiæ in omnibus necessarijs sustentationem, dum fuerit præsens: absent vero nihil tribuitur.

¶ Per hęc vtique de Reuerendissimis Cardinalibus episcopis censendum est: sua enim se ipsi lege iudicare debent. Haud enim frustra lege ab ipso sacro senatu cautū est, ne episcopi ad illa insignem dignitatē assumantur, nepe qd inducauerūt, residentia episcoporum esse de iure diuino: cuius idcirco dispensatione, nisi alia eiusdè iuris interpretatio, putā grauitas necessitatis, non admittebat. Quæ quidē lex vsq; adeo summo pontifici sancta habetur, vt nullatenus super illa dispesare in animū inducat. Et nihilominus electo Cardinali commendatur sine titulo ecclesiæ: quod, vt lib. 3. dicebam, si fas est minimo monacho, Christiano tamē, de re fari. Christiana, aperta præ se fert legis glufione. Quæ si non tam stricto iure obligetur, cui ecclesiæ cōmendatur, illic residere, ac si esset legitimus episcopus. Aufertur Cardinali ecclesiæ titulus eo solum, quod residere non potest: & tamen non timetur eandem ipsissimo commendare. Vtinā hoc non sit, Deo velle imponere. Poterit ergo qui diuinum ius cōsulerit, primum hoc æquissimè iudicabit, vt nemo episcoporum Cardinalis creetur. At verò si cōtrarium fiat, multo minor est culpa: imò forsitan nulla, si, vt in sua ecclesiā persistens, nunquam Romam visitat, quàm vt in curia commoretur, suam deserat ecclesiam. Siquis diocesim proximam haberet Romæ: quam crebro visitare posset, & ea esset doctrinæ, auctoritatisq; excellentia, vt plurimum ad ecclesiæ bonum referret sacro interesse senatui, forsitan suam posset defendere causam: hæc nanq; ratio, vt aiunt, permittitur sex episcopatus, Romæ circumiacentes, Cardinalibus esse mancipati. Extra hos tamē casus ipsi sibi viderint: nobis enim non liceat ponere in eorum, nisi quatenus ipse cœli Dominus permiserit. ¶ Huiusdem sententiæ maximè ad stipulatur decretū Innocentij tertij in ca. Bonæ memoriæ. de postulacione prælati: ubi voluit exhibere Cardinale in archiepiscopum Rauennatem, quia necessarius erat ecclesiæ Romanæ. Quo fit vt nisi in talibus, scilicet, propter excellentiam, tum auctoritatem

Innocentij

Cardinalibus inhibita est ne fiant episcopi

Limitatio superioris assertionis

Innocentij

tis, tñ etiam probitatis personę, & propter ecclesię vicinitatem, nō sit audienda sententia Pa-
nor. super eodem. ca. nēpe, Episcopatu, & Car-
dinalatū, esse dignitates cōpatibiles. Qua ratio-
ne in cōcilio nuperrimo Tridentino (vt supra di-
cebamus) vbi decretū est, nullos episcopos ex-
cesari a personali residentia, adiectū est. Quo-
uis gradu, vel dignitate fulgeant. ¶ Preter hac
necessitas etiam vnius particularis ecclesię, po-
test alterius episcopo, charitatis iure, in animū
inducere, vt illi succurrat, quando id sine detri-
mento proprię plebis facere potest. Sumus en-
nim oēs, vt ait Pan. eiusdem corporis membrā
atq; adeo cū singuli aliorū opē indigerint,
mutuo se possunt ac debent iuuare: vt quod in
Symbolo de sanctorū cōmunionē scriptū est,
opere referatur. Maximē cū præstantius mem-
brum, inferioris auxiliū ex postulat. Atq; hac
de causa Paul. Titum, ac Timothe. aliosq; disci-
pulos nōnunquam a suis ecclesijs abire in alias
iussit, propter raritatē, quę tunc erat similitum
suppositorū ecclesię, & propter necessitatem
promulgandę fidei.

¶ Per hęc respōdetur aduersariōrum argumē-
tis, si cōtra potius, quā legitimis. Arguit quippe
nōnunquā episcopos necesse habere ad cōci-
liū ire, aliaq; pontificis capessere iussa. & apo-
stolorum discipulos a suis ecclesijs ditagatos.
Sed hęc nihil cōclusionis aduersantur: sanē cū
residentia propter salutem ecclesię sit institū-
ta. Quare vt eidem consulatur fini, ipsam natu-
rale ius ac diuinum eiusmodi exceptiones, nō
solum permittit, sed iubet. Eadē ratiōe potest
episcopus ad infideles ad tempus transire, & le-
gatus ad componendam pacem, aliud ve id ge-
nus exequendum munus ecclesię necessariū
abire. Secus si legatio de re esset tēporali, quę
per aliū posset absolui. Tūc enim abusus esset
episcopalis dignitatis in detrimētum ecclesię,
quādoquidem vetitum sit, nē Deo militās, im-
plicet se negotijs secularibus.

¶ Tertiu demū, causarū genus, quibus potest
episcopus nōnunquā se ecclesię suę subtrahere,
est cōditio personę, adiūctis tamē tēporis, ec-
clesiarūq; qualitibus. Vt si raritas esset per-
sonarū, quib; ecclesię demādari possent, & per-
sona exilleret excellenter idonea, & ecclesię
proximā, quibus fructuosior esset vicisitudo
visitatiōis talis præsulis, quā perpetua alius
residentia. Tūc enim vni personę duarū pos-
sent ecclesiarū quilib; cōmitti. vt patet cā. Illud
21. q. 1. vbi archiepiscopus Tarraconensis per-
missus fuit episcopus esse Fundensis. Hoc autē
accidētarium est, & quāuis rarissimē vsu cōtin-
gens. Preter hęc, de iure concessum est, dū pa-

roccia annexa est superiori dignitati, vt qui in
superiori ecclesia residet, per vicarium seruiat
parocchia: vt habetur in Concilio Lateranē. ca.
32. supra citato: iubetur tamen idoneū & per-
petuum habere vicariū canonicē institutū, &
voce perpetuum, designari videtur vt sit quāsi
curam habens animarū. ¶ In calce demū præ-
sentium exceptionū sciscitabitur quis forsan,
vtrū possit Papa, præter has causas, super hoc
iure dispensare. Peruia tamen est solutio: quip-
pe quę ex superioribus plane colligitur. Quę
enim opinio tenetur, hoc esse tantum de iure
humano, subsecūter respondebit, perindē Pa-
pam super hoc, dispensare posse, atq; super ec-
clesiastico ieiunio, aut quauis alia id. genus le-
ge. Itaque non solum poterit interpretari ius,
nempe, quōd ad talem casum nō extendatur,
verū & obligationem prorsus singularis per-
sonę tollere. Qui verō ius hic diuinū, & natura-

le confessus fuerit, quod non solum probabi-
lius, verū certo, certius est, subsecūter respō-
debit pontificem dispensare non posse, sed ius
interpretari diuinum ac naturale: scilicet, de-
clarando talem casum ab ipso eodē diuino iure
exicipi. ¶ Quod si quis sic contrā redarguat:
Reddere votum simplex, est etiam de iure diui-
no, super quo tamen Papa dispensare potest:
ergo poterit residentia vinculum pariter dis-
soluere. Negatur consequētia: nā etsi redditi-
o voti, manente voto, sit de iure diuino, cuius cō-
trarium Papa permittit non potest: tamen
quia obligatio voti nascitur ex peculiari vouē-
tis voluntate, super illo Papa potest dispensa-
re: videlicet, vt factum votum, pro infecto ha-
beat. Lex autē diuina iubet episcopū reside-
re. Quare dum manet episcopus, per nullā po-
test pontificis dispensatiōe ab eodem residēdi
nexu religari. Vide quātū referat, sic, aut sic, lo-
qui. Attamē licet in illa vix probabili opinio-
ne persistas q̄ residentia tantum sit de iure hu-
mano, nihilominus Papa pro libito dispensare
non valet, sed legitima id causa exigētē. Neq;
aliter ille, cū quo fuerit dispensatū, tutō potest
eadem dispensatiōe, vti. ¶ Luxta hoc ergo do-
cumentū hæsitabit quis forsan, vtrū ratione
eius administrationis reipublicę possit epi-
scopus licitē in curia regia vel alibi vitā agere.
Et arguitur a parte affirmatiua. Primum inris
authoritate in authenticis supra citatis. Quomō-
dō episcopo, & de sanctis episcopis, permittit-
ur vt possint per annū in curia manere, atque
diuiti; de Casaris facultate. Et ratione id patet,
quia honū, quō cōmuniū est, eo præstantius.
Administrare autem reipublicam regni vni-
uersalis est, quāuis ad gubernaculum vnius

eccle-

Concilium
Tridentinū

Argumētū
aduersariō-
rum

Tertiu
genus
causarū
quib; se po-
test epi-
scopus ecclesię
subtrahere.

Quæstio.

Solutio.

Quæstio.

Solutio.

Hæsitatio.

Ratio hæsi-
tatio.

ecclesię sedere: vt exempli gratia, si episcopus
fiat prorex, aut curię præses. Nam verisimi-
lius est per episcopum eiusmodi magistratus
sanctiori fide, & iustitia, vigilantioriq; cura ad-
ministrari, quā per seculares administrato-
res. Et supra hæc, si fiat generalis vsei prote-
ctor aduersus hæreticam prauitatem: nā eius-
modi prouincia præfici commodius, ac decē-
tius nemo potest, quā ecclesiasticus præsul,
propter illustrem autoritatē ecclesiasticam, ad
idem munus requisitam. ¶ Ad hoc autem di-
creta distinctione respondendum est. Quod
enim episcopus ob causam componendę pa-
cis, aut aliam non fictam, sed vere honestā, re-
gulatione fungatur ad aliū principem. Itē
q̄ iniquum fiat hæreticę prauitatis, profectō
nullum refragatur iusimō æquitas ipsa suffra-
gatur. Quod verō annorum curriculo maneat
ciuilibus magistratibus, atque administrationi-
bus mancipati, tum iura citata consentiēter re-
clamant: tum & ratio sublimitatis, ac perindē
fidei, qua se suis ecclesijs manciparunt, & iusti-
tia in super suscepti stipendij nullatenus ferre
possunt. Primū enim, eiusmodi administratio-
nes non solū necessarium nō est vt per epi-
scopos fiant, verum neque suum statum conde-
cet. Possunt enim in primis viri, seculares illas
optimē exequi: Antiflites verō nō satis dignē.
Cū Timotheum Paulus admoceat, neminē,
qui Deo militat implicari debere negotijs se-
cularibus, ecquis rogo ratum ducat, episcopū,
qui tam sancto spirituali muneri additus est,
in discordijs, ac litibus secularibus audēdis, to-
tum tempus prodigere? Quod re vera vel altis-
simo contemplationis silentio deberet, vel suis
ouibus docendis, educandisq; impendere. Euo-
cauerat Romam Nicolaus Papa episcopos
quosdam, qui erant apud Carolum Cæsarem,
caufante verō Imperatōre quod contra mari-
timos piratas inuigilarent, & ideo ire non pos-
sent, respondet, vt patet. 23. q. 8. quōd reprehē-
sibile id valdē esse cōstaret: nam cū militum
inquit, Christi sit, Christo seruire, milites secu-
lares debent seruire seculo. ¶ Potissima tamen
ratio, quę huic abusi reclamationē, est, quod etiā
si eiusmodi munia melius, ac salubritus per epi-
scopos, quā per alios exhiberentur: nō tamē
hoc est talentum, quod Deus illis augendum
commisit, neque id quod eis iussit: & pro quo-
tam ampla decimarū stipendia ipsi percipiunt;
neque de quo rationem est ab illis exacturus:
Quid enim particulares ecclesię reipublicę et
uili debent vt tantam decimarum copiam pro-
seruatio rependant, quod episcopi non sibi sed
seculo impendant? Aut quomodo, dūm Chri-

stus, ab illis in die iudicij effusi sanguinis sui ra-
tionē reponserit, quo animas redemit, quas
illis seruandas confidit, respondēbunt, se alijs
vacasse negotijs, non sibi ab ipso commissis.
Pendant, si res a suo duce male dūcti exer-
citus rationem interrogaret, cui illi responde-
ret, rei alicę se dedisse operā, quomodo respō-
sum ferret? Si qui in agone seculari contē-
dunt, se ab omnibus ablinent; vt ad Corinth.
9. ait. Paul. vt se totos suo muneri tradant: qui
Christo cā insigniter militat, perpende quāuis
se debeāt a cunctis alijs subtrahere, vt tanto ne-
gotio integri adsint. Et si qui inuitati ad nup-
tias malē in Euangelio ob id audiunt, quōd
quia vel villas, vel iuga bouum emerant, conui-
uium detrectauerant, quanto putas peius sint
apud Deum audituri præfules, quia ad cōmo-
cādum conuiuii missi sunt: imō qui secundū
Christum sponsi & ipsi existunt ecclesię, qui
sunt conuiuium celebraturi, si alijs se se manē-
pēt negotijs, quibus illa vel defraudetur vel re-
mittatur cura? Regi Ozia; vt legitur. 2. Paralip-
po. 26. conuitio & sacrilegio dabatur, q̄ thuri-
bulo incensum adoleret Domino: Cui sacerdos
improperantes aiebant: Non est tui officij,
Ozia, vt adoleas incensum Domino, sed sacer-
dotum. Sed longē iustius vice versa sacerdoti-
bus ac maximē episcopis opprobrio tribuen-
dum est, q̄ officium suum adolendi incensum
deferentes, thurificat seculo. Non enim est il-
le spiritus, quē Deus illis, dū cōsecratur, sug-
gerit, sed quo spiritualis proles progignant, ac
nutriant. Audi Moyses Numer. 11. quātā ver-
borū significantia similes curas, quas Deus ani-
marum pastoribus committit, exaggeret. Cur
enim, inquit, posuisti pondus vniuersi populi
huius super me? Nunquid ego concepi omnē
hanc multitudinem, vel genui eam, vt dicas mi-
hi: Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nu-
trix infantulum: & efferes in terram, pro quā
iurasti patribus eorum? Profectō maiorē
curam & solertia requirit Christus a præfule-
bus; animabus, quas suo ipse sanguine progri-
nit, impendendam: ac quod proprie spiritum,
fauoremque suppeditat. Quocirca illic statim
subditur: Congrega mihi septuaginta viros
&c. & auferam de spiritu tuo, tradamq; eis vt
sustentent tecum onus populi. Aliqui voluēt
immutatū fuisse tunc spiritum Moysi, sed for-
san (vt supra dicebant) non ille est sensus quāsi
do quidem illi nō fuit culpa auxiliare sibi po-
sere: & ideo neq; pernam cōmeruit. Sed sen-
sus est fortē: Auferam, id est, capiam eiusdem
generis spiritum, quem illis infundā. Nam, vt
ait Paul. diuersa sunt gratiæ & spiritū mūnera

Solutio.

Sua detur po-
sita respon-
sio.

Paulus.

Nicolaus.

Paulus.

Paulus.

quæ Deus suis dispartitur, iuxta officiorum necessitatem, quæ illis committitur. Quare in episcopo rati consecratione ab ipso petitur ut super eum qui consecratur, de oleo sacerdotali infundat. Horum ergo horum meminimus, ut episcopi intelligant non sibi divinitus alia gratia, & favorem, atque spiritum impertiri, quam quo ad suam regendam ecclesiam opus est. Sed humana appetitur, & conatus sunt: qui illos in alia secularia negotia submergunt: ut navium, quæ illis Deus ceu proretris (ut ait in quadam epistola Clemens) ad regendum concedidit, submergi sinant.

Ex quo episcopi non a capitulis sed a regibus creari ceperunt passim est ecclesiarum dispendium & sedentia.

¶ Neque vero dissimulandum est, hanc pestem, quæ ecclesias præsentia suorum pastorum expoliat, in delatius inferuisse, ex quo episcopi à suis capitulis eligi desierunt, ceperuntque incurijs, vel Romana, vel regijs creari. Non quidem est quod profusus contra principum indulta obmuratur. Nam eodem iure ut que evasit humana malitia, ut si penes capitularia collegia potestas electionis duraret, omnia essent discordijs plena, cruciatibusque dissectionibus dilacerata. Sed tamen quia, ut est humanum in genium, nullum remedium rebus adhiberi potest, quod secum non aliquid incommodi afferat, inde ceperunt curia, tum Romana, tum potissimum regiarum, episcopis crebescere, qui sponso pauperioribus neglectis, cum deterioribus adulteria committere semper inhiant. Quod quidem malum non est recens. Hac enim de causa, ut Hieronimus in epistola citata ad Oceanum refert, in concilio Nicæno cautum fuit, ne isti episcoporum ascensus, ecclesiarumque cambium perirentur.

Incommoda quæ episcopis ex hoc ratione curia obveniunt.

¶ Porro autem (quoad hunc iam demum questionem properemus) ex huiusmodi episcoporum, tum absentia à suis ecclesijs, tum frequentia incurijs, ceperit vulgus eorum dignitatem despicari. Ceperunt inquam eis, & à secularibus pariter reverentia, & à clericis minus obedientia exhiberi, & à civilibus curijs, & foris plurimum iudiciorum adiri. Nam, ut ait super vitam cap. ad Hebræos. Athanasius, quemadmodum necesse est ut presidentibus populus obsequetur se præbeat, ita & sacerdotem oportet, ut aliorum animas curet, & noctes ducat in somnes.

Athanasius

¶ Ab æquissima ergo est vindicta, ut qui suam negligunt locum, sensum de illo delatant. Hæc enim vitio fuerat de sacerdotibus à Malachia præca tuta cap. 2. ubi ait: Et nunc ad vos mandatum hoc, o sacerdotes: Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super eorum, ut detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vos egestatem, & maledictam benedictionibus vestris. Ecce ego projiciam à vobis brachium (seu armam) & dispergam super vul-

tum vestrum ventriculū solennitatum vestrarum. Et infra: Ego dedi vos cōtemptibiles & humiles in omnes gentes pro eo quod non custodistis vias meas. Perpetue maledictiones. Mittam in vos egestatem: hoc est, subtraham vobis doctrinam lumen, & gratiam favoris, quibus veteris fructus ferre soletis in populis. Et maledictam benedictionibus vestris: Fortasse idem est. Nam sacerdotum benedictiones sunt fructus, quos populus per ipsorum doctrinam, & favorem capit. Quare, maledicere benedictionibus, est, ut malignos fructus ferant. Quamvis etiam si ad sacramenta id referatur, quodammodo verum est. Nam et si sacramentorum fructus, mali esse non possint, tamen saepe cum per ignaros & avaros dispensantur, non tenent nempe ordines, quos conferre attendant, propter irregularitatem non verè conferunt, & crebro quos non possunt, à delictis absolunt: quod in penultimo propter absentiam prælatorum accidit. Adde, quod maledicere, idem quoque sanare potest, quod, permittam ut maledicatur. Quod lamentabili usu accidisse in Germania, & Anglia, atque alijs regionibus experti in malum nostrum sumus. Nam propter ignorantiam, & perniciosissimam episcoporum, aliorumque pastorum incuriam, cuncta sunt hæreticis plena, qui sacramenta omnia execrantur, blasphemijque conspurcant. Unde sequitur: Et ecce projiciam à vobis brachium, seu armam, quod est robur dignitatis vestre, & regiminis baculi. Ac demum, dispergam super vultum vestrum ventriculū solennitatum vestrarum. Alia litera pro, ventriculo, impudentiori voce, sed tamen significantiori, habet, stercoreus. Et fit allusio ad Moisaica sacrificia, quibus animalia mactabantur. Nam jam apud hæreticos adeo sacramenta nostra foetere ceperunt, ut sacerdotum vultus stercore foedescere existimantur. Simile est apud alium prophetam, nempe Zachariam. 11. O pastor & idololum relinquens gregem. Ad vivum profectio exprimit naturam, ingeniumque pastoris derelinquentis gregem. Est enim nil aliud quam pastoris idolum: nempe imaginem tantum præ se ferens gerens, & personam pastoris: ut sculptus lapis, re tamè ipsa carens. Gladius super brachium eius: hoc est super regiminis potestatem & super dextrum oculum eius: putat super rectum sensum & iudicium. Nam postquam libido sua eos cogit ecclesiarum gubernaculum deserere, illico eis loquere incipit, non ea obligatione tenent, quæ sapientes docent, quod est, oculum dextrum eis creare. Vtinam ille, qui lux venit in mundum, quotquot super candela brachium ecclesiarum sue erexit, sic illuminet, & inflammet, ut iura

Radix & origo Germanicæ, Anglicæque hæresis hoc non alio sacculo educta.

Ad 1. argu.

ut inra sui muneris, tum clarè cognoscant, tum & charitatis ardorem moribus exhibeant. ¶ Argumenta ergo in fronte quæstionis proposita, quoniam ad id militabant, quod neutiquam episcopo liceat de diocesi sua decedere, facillimè sunt solutionis. Ad primum enim respondetur, quod non omnis, qui à sua ecclesia se se in tempus aufert, fugere ut mercenarius cetur, sed ille profusus, qui ob pecuniarum cōmodum id facit: videlicet, salutem spiritualem populi corporali suæ posthabens: secundum illud Gregor. in eadem homilia: Stare in periculo ovium non potest, qui in eo, quod ovibus præ est, non oves diligit, sed luctum terrenum quaerit. Et ideo opponere se contra periculum trepidat, nec hoc, quod diligit, amittat. Ille ergo qui absque detrimento gregis recessu suo periculum sibi cauet, non est mercenarius.

Gregorius

Ad 2. argu.

¶ Pariter ad secundum ex Prover. 6. respondeatur, quod qui fidem suam alteri spondet, si legitime est impeditus, satis per alium servit.

Ad 3. argu.

¶ Ad tertium denique respondetur, quod cum episcopus in altiori sit gradu perfectionis, quam monachus, dum ab illius functione impeditur, non tenetur se religioni mancipare.

Tamet si pro captu nostro disputationem hanc & forte prolixius iusto absoluerimus, non supprebit fragmenta quarundam epistolarum Athanasij subscribere, quæ ante nos alij tum traduxerunt, tum præsentem quæstioni appendas curarunt. Sunt enim profectio dignissimæ, quas præfules uniuersi cordi altissimè habeant impressas. Quæ ergo legere non pigebit, eundem profectio neque penitebit legisse: qui verò tardio iam confectus legere recusauerit, non grauibitur scripturas habere. Sanè ut constet, quàm hæc quæstio fuerit antiqua, quæque sanctissimis illis patribus affirmatiua eius veritas sanctissima, quæque duxerint episcopo in residentiam ad animarum salutem, & perpetuitatem Christianissimi necessariam. Inreperat enim iam tunc mos, ut episcopi Imperatoriæ urbem Constantinopolim, cuius Athanasius patriarcha erat, frequentarent.

1. Epistola Athanasij ad firmam residentiam episcopo. Creta: decessit.

¶ Primæ ergo scripsit episcopo Creta: qui dum absens à sua esset ecclesia, proponebat illuc proficisci: quod quidem propositum præcipuis laudibus & rationibus comendat. Charissimè enim inquit, mi frater & comminister, gratia tibi & pax à Deo: Consilium illud tuum, ac voluntas, quæ ad aures meas perlata est, fortis, virilisque animi, ac sursum tantum aspicientis verè ac legitime certantis, & nominis ac vocationi suæ respondentis visa est: non autem mercenarij, &

fugientis, non solum si lupum videat, sed si vulpem: unde gregi Christi principis pastorum damnum creet, & animæ suæ infinitos præparet cruciatus. Attende verborum emphasim: Ille sequitur. Cur. n. ille (scilicet, qui in sua non permanet diocesi) non potius vitam priuatam vivere maluit, si cogitabat succumbere, seque non oves pascere: pro quibus sanguinem suum Christus profudit? Quemadmodum non venit huic in mentem, eius, qui maledicto eum affecit, qui opus Domini facit negligenter? Quævis facere nomine simulet, in cuius alioqui animo infidet, quod de insipiente scriptum est: Quid dixit in corde suo, non esse Deum. Neque enim Deum ponit, qui hæc in conspectu eius facere audent. Audi, Deum non ponunt, quia eum factis esse negant. Ex quorum numero & ordine faxit Deus ne simus, adscribatque nos inter fideles dispensatores, concedatque benignè, ut præsto simus principi pastorum ad perficiendum, quæ oportet, ponamusque animas pro ovibus eius, qui simul id, & ex epistola demosttrauit & edicto sanxit. Præceptum ergo in verbis Christi Ioan. 10. agnoscit. Et paucis interiectis: Quæ obrem, inquit, veris pastoribus non est tutum non vigilare, & non circumquaque omnia iustrare, ovesque errantes solam quærere, ac non magis sollicitos esse pro ijs, quæ non errant, perterritos horum temporum tenebis, quæ iusto Dei permisso, ac iudicio nobis illata sunt: quia scilicet non ita viuimus, ut eum decet, qui nos vocavit. Sed o animarum nostrarum detrimentum! O ingentes poenas nobis ob nostras libidines, & perturbatas voluntates, quæ hoc malum pepererunt, infligendas! hoc inquam, malum, ut gens sancta, per omnes campos & montes vitio pastorum absentium dispersa ac dissipata esset. Debent ergo hæc facere (hoc est in suis diocesis residere) omnes boni pastores, quicumque hoc nomen digni sunt: ita ut qui cessarit, non sit impunitus cessaturus. Et enim si quisque pastor in diocesi, quæ sibi obigit, vel biduum moretur, experiri liceat per multa peccata, & damnâ non esse futura in populo: Perinde namque esse videtur, gregem abesse à pastore, ut cæcum ducere care. Sanè augetur oves, & in tuto sunt, cum præ sunt veri pastores: non autem qui solum ebibant lac, & lana regatur, omnique studio, & arte se ipsos, non oves, pascunt. Hæc atque alia id genus multa in illa epistola.

¶ Secundam misit episcopo Sardensibus: ubi statim à proloquio sic incipit: Scio te non ignorare, quæ à sanctis Apostolis de constitutione rerum Ecclesiasticarum sancta sunt. Ex quibus

est eiusdem epistola missa episcopo Sardensibus.

bus vinum est, vt quisque pastor, intra suos fines insistat propter pacem, & charitatem, quarum est Iesus arctissimum vinculum, quod solui non potest. Scis præterea, vt quales non esse mus appareret, quibus nobis verum pastorem designantibus magnus ille Pontifex Christus munus pastoris definierit: nempe mutua in illum charitate. Aludat ad illud: Diligis me plus his: Deinde non ignoras ornatum egregij pastoris, qui sit animas suas euidenter cogniturus, hoc est de facie, de quo in Proverb. scriptum est, quod bonus pastor de facie cognoscere gregem debeat. Et infra: Intellexisti etiã quis sit mercenarius, & qualis, de quo pudet me tui dicere, tum tacere: cum satis ipse status temporum, & rerum eum ostendat, atque coarguat. De quo si attentè audiant prophetas, cum in mei similes pastores his verbis inuehantur. Pastores pascunt seipsos non oves. Et illud: O pastores, qui perditis oves pascuã. Item: Sacerdotes legem Domini occultarunt, & legem meam violarunt, & sancta mea prophetauerunt. Item illud: Lanis ouium indui, & macrare, quod pingue est, lac biuere. Hæc, inquam, attente audiens, quid faciam, ne metuum eos, qui me redarguant, & clarè ob oculos mihi ponunt, qualis sim? Quæ si fabulas putat, qui ignem illum extremum non intuetur, mihi fabulæ non certè, sed ita horribilia omnia esse videntur, vt horrore exedant, consumantque medulas. Neque tamen curamus, facere pro viribus, ne propter aliquod ex his vitium, ac scelus, cõstricti vinculis arctissimis poenitentis sempiternis afficiamur. Sed quod subinde sequitur est notatu dignum. Ait namque quod cum à principio constitutum esset, vt his quoquo anno synodus haberetur, postea commodius visum est haberi semel, ne oves propter crebram absentiam pastorum facile à lupis inuadi possent. Vide quantæ illis patribus curæ erat residentia, vt eius gratia à synodo celebranda abstinerent. Et sequitur ad mores nostrorum temporum accommodè cõtra illos episcopos, qui desertis suis gregibus, in curia Constantinopolitana versabantur, de quibus ait. Denique maluerunt breui voluptate contenti carni indulgere, quam cum populo Dei laborare, contemptis legibus diuinis quæ prohibent ne paulisper quidem impunè à grege abesse. Ausculta, lege diuina eã sic esse iustam residentiam, vt ne paulisper quidem liceat impunè à grege abesse. Et subdit: Ac nisi, vt Apostolus ait, inimicus viderer, verum eloquens, possem aliquid verè dicere. Quid, quaeso, iuuat istos episcopos, & pastores in vrbe

morari, nisi (omittat alia) vt patriarchas, alios moueant, alios eligant, ne si idem diu sit patriarcha, res omnes ecclesiasticæ compolitæ sint: quod præclarum facinus ex eo tempore facere isti consueverunt, ex quo Constantino poli potiti sumus. Quod quidem cum reliquis malis non est ambiguum, & incertum quin iram Dei nobis augeat. Certum enim est, pastores, qui gregem negligunt, non impunitos, inultosque discessuros: tamen si fortasse non ita videatur ijs, qui spontè velamen obtendunt, ne limatam Euãgelij veritatem aspiciant. Hæc ille. ¶ Et in alia tertia epistola ad episcopum Apameæ, inter alia sic illum admonet: Vt debet verus episcopus, resideas sanctè ad sanctam aram, de qua tibi participandum est, sicuti Dominus pronunciauit: Dignum esse operarium mercede sua. Quam ob rem non est existimandum licere tibi diu quauis de causa abesse: quin potius faciendum tibi est, vt celeriter ire possis ad eam ecclesiã, quæ tibi addicta est, & commendata, vt ei prælis.

¶ Sed in alia ad eundem, quæ quarta est, verba etiamnum maioris emphasi accumulata. Ait quippe: Ego verò eũ, cui grex Christi commissus est, si dignitatem muneris norit, iniquum esse arbitror, non vsque ad sanguinem ei studere & incubere, nisi fortè ignoraueris Deũ esse qui dixerit: Petre, amas me, pascere oves meas. Sed heu mihi, non iam pastores oves pascunt, sed ouibus tanquam pane pascuntur! iam horribilia illa mala pastorum, quæ propheta Ezechiel describit, summa licetia irreperunt. Quæ si talia, tamque grauias vobis videntur, agè optime vir contentus esto tua dice celi, permanserint ea, fac sis cum ouibus tuis, vt vsque ad sanguinem illis affixus; quas quidem nunc in fructibus, interficiis & rosas, atque in montibus diuina prouidentia custodit. Neque enim quod certissimum est, virga, & baculo tuo pastorali sit, vt in pascuis virentibus pacis, & bonorũ celestis Hierusalem ea sint. Scis enim qui amplius sex mensibus à dice celi abfuerit, nisi eos grauis morbus teneat, canonibus, & legibus firmatum esse, vt sacerdotiũ & gregem amitterent. Verum noui consiliũ, & sceleratũ hic à nostræ ætatis hominibus excogitatu est, scilicet mititis aliqui qui sciat mulgere gregem, ipsi verò in vrbe Constantinopolitaneæ, propter præfecturas ciuiles, subscriptiones, interpestiuas ordinationes, adde etiam bullas, & decreta. Nostra hæc sunt tempora. Et tanquam impunè sit vobis futurũ ita procul à dice celi vobis cõmissa receditis, & alia huiusmodi, vt cuique libet, cõmittitis: oportebat potius cunctis

3. Epistola eiusdem.

4. Epistola

episco-

episcopis vndiq; in vnum congregatis, suam cuique dioecesim funiculo distributionis circumscripti, atque ita patriarchæ partem suam à vobis assignari, aut vos à patriarcha priuari.

¶ Alias præterea de eadẽ re subnectit epistolâs, quas ne fastidio esse persulfam, missas faciam. Sed & ad Imperatorem qui Constantino poli sinebat episcopos degere, nec coquebat eos ad suas ecclesias abire, multa etiã cõmemorat: inter quæ ait: Si tu oves pastori committeres, deinde illas quidem derelictas cerneeres, illum verò quieti suæ, suisque cupiditatibus indulgere & seruire, dic obsecro, relinqueres ne pastorem impunitum? Non patimur oves, peduces impunè negligi, & patiamur pastores animarum impunè seipsos pascere, non oves? Quid quaeso apud Deum excusabimus? Vtinam ne illud nobis exprobreter, Omnes quæ runt, quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi.

¶ Deinde aliam de eadem re ad eundem hoc tenore subtextit: Si verum est, quod dici solet, qui gregem pastore priuat, vtrique periculum creare, profecto graue supplicium manet eum, qui pastorem arceat ab ouili: debetque qui pastor est, vsque ad sanguinem pro grege Christi nõ relinquendo, labores perferre: nisi cum opus fuerit in synodo singulis annis ad agendum de rebus necessarijs paulisper abesse: qui bus conclusis, celeriter redeundum illi sit, si crederit re redditurum rationem summo pastori Christo, & si dignus est nomine pastoris. Nisi fortè etiam propter necessitatem, ad utilitatem animarum pertinentem, ab Imperatore, aut à patriarcha statim rediturus; vocetur. Quod si aliter episcopis aut Imperatori videatur, siue quid secus fiat, minimè ipse sequar, neque assentiar vllõ modo. Neque enim rationem habebit Deo causationum nostrarum, & cupiditatum, sed rationes reposcet de veritate, iustitia, diuinisque legibus, & statutis.

¶ Ac demum in alia breuiori sic habet: Memèto scripturæ, quæ iubet contristari potius homines, quam Deum, tibi verò, Imperator, cur graue videatur iustitiam, temperantiam, misericordiam populis tuis sancire, & inde nõ modo nullum incommodũ reportare: sed potius operibus bonis conciliare Dei misericordiam? Quid iustius, si episcopus quisque iubeatur, velit, nolit, ad dioecesim suã redire: ad non hoc debitum soluere tenetur? idque canone sancitum est: Vide fusus rem hæc deduxisse, quã cupiam fortè par censetur: haud me tamen prolixitatis poenitet.

Fragmenti alterius epistolæ ad Imperatorem dicitur.

QVÆSTIO QVARTA,
De vinculo, & modo, quo
Episcopi, & sacerdotes
tenentur sua bona dis-
perfare.

ARTICVLVS I.

Utrum Episcopo liceat aliquid proprium possidere.

VARIAM PRÆSENTIS LIBRI QUÆSTIONÈ PROPOSUMUS DE VINCULO, & MODO, QUO SACERDOTES, & PRÆCIPUÈ PAROCCI, AC POTISSIMUM EPISCOPI, BONA ECCLESIASTICA DISPENSARE TENENTUR. QUÆ QUIDEM QUÆSTIO VSQUE AD EODÈ MÈDIUM, MULTUMQUE ANCIPITEM HABUIT, VT MALUERIM AIOS AUDIRE, QUI MEFATIS DOCEANT: QUAM MEAM EXPLICARE SENTENTIAM. VERUM TAMEN EA PROFERAM, QUÆ DE HAC RE MEDITATUS SUM: ALIJ VERÒ IUDICES SINTO: ¶ Est enim res abstracta & perplexa, vtrinque porrò suis sabnixæ rationibus ac testimonijs. Præterea cognitum perquam necessãria. Primus ego articulus est, vt ordinem D. Thomæ non defetamus, Vtrum episcopo liceat aliquid proprium possidere. Est enim Christi oraculum apud Mat-

th. cap. 9. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & veni, & sequere me: vbi paupertas voluntaria ad perfectionem requisita docetur. Episcopi autem statum perfectionis profitentur: ergo non iustius possunt propria possidere, quam monachi.

¶ Secundo, episcopi, vt supra satis comprobatum est, & glõssa habet Lucæ. 10. Apostolorum locum tenent: Apostolis autem rerum dominum Christus interdixit, Matth. 10. Nolite enim, inquit, possidere aurum, neque argentũ, neque pecuniam in zonis vestris. Cuius obedientiam Petrus Matth. 19. confessus est, dicens: Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te. ergo episcopi nullum possunt habere dominium rerum.

¶ Tertio, Cleros Græcò, vt ad Nepotianum Hiero. autore est, & refertur. 12. q. 1. can. Cleros, id est Latinè, quod fors, vnde clerici id est

1. Argumẽt.

2. Argumẽt.

3. Argumẽt. Hieronymus.

lic

sic appellatur, vel quod de sorte Domini sunt vel quod fors eorum Dominus: cuius autem possessio Dñs est, nihil extra ipsum possidere debet. Nam si aurum, si argentum, si possessionem, si variam suppellestem habet, cum illis participibus non dignatur Dominus pars eius fieri. Hæc ille. Ergo videntur episcopi rerum dominio interdici

Coneilii m Agathese. ¶ In contrarium est, can. Episcopi. Concilij Agathen. eadem causa & quaestione: ubi habetur quod episcopi de rebus proprijs, vel acquiritis, vel quicquid de proprio habent, hæredibus suis si voluerint, relinquunt.

Titulus præsentis quaestionis, generalis est: quippe quo nõ distinguitur inter ecclesiastica bona atq; alia, quæ naturali, civiliq; iure obtinere potest episcopus. Duo nãq; sunt bonorum genera, quæ episcopus possidet: videlicet, alia, quæ iure, seu hæreditario, seu donatio nis, seu quouis alio seculari, illi obtingunt, atq; alia ecclesiastica. Et de illis prioris generis nulla est ambiguitas, quin ppria ac privata illa possidere valeat; sed de posteriori erit tota rei disputatio. In hoc ergo primo articulo solum disputatur, an episcoporum status, sit status paupertatis, sicuti in monachorum: ita ut nequeant proprium possidere. Ob idq; perspicua est, ac facilis solutio, quæ unica cõclusionem cõtinet. Episcopi, quævis statum perfectionis proficiantur, non tamen quemadmodum monachi ut absq; proprio vivere obligentur. Conclusio inquam plana est & constantissima: ob id, quod nihil in particulari de bonis Ecclesiasticis affirmat. Quare inde potest veritas fortiri, quod iure secularis acquisitionis potest episcopi dominium rerum competere. At verò consulto cum D. Thom. est à nobis generaliter asserta. Arbitror namq; vt in solutione secundi planè quisq; adnotare potest, & artic. sequenti planius fiet, veram etiã illã sensisse debent ecclesiasticis, pro ea portione, quæ ipsis, ratione stipendij, obtingit. Probatur ergo secundum istiusmodi generalem sensum. Ad ea, quæ sunt supererogationis, nemo, nisi specialiter se ad illud voto astringat, cõstringitur. Ait enim in epistola ad Paulinam & Armentarium August. Quia iam voluisti, iam te obstringisti: & aliud tibi facere non licet. Prius quam esses votivus, liberum fuit, quod esses inferior: vivere autem absq; proprio, opus est supererogationis, nempe non sub præcepti vinculo, sed sub optione consilij comprehensum: vt patet Matthæ. 19. Nam post necessitatem mandatorum: Si vis ad vitam ingredi, adiectum est, vt qui velit perfectus esse, omnia, quæ habet, relinquat,

Duo bonorum genera quæ episcopo possidet.

Cõclusio responsiva.

Solutio.

August.

vt sequatur Christum: episcopos autem manum festum est, non se eiusmodi voto irretire: quia neque id ad pastorale munus necessarium est: sed satis est, vt Christum egregiè diligant: ergo episcopus secundum leges suæ dignitatis non arceatur, quominus domino possit rerum fungi. ¶ Hic nulla emergit dubitandi ratio, sed hoc solum est memoriæ mandandum, quod cum episcopus religionis votum non emittat, sit, vt nec votum faciat peculiare castitatis, præter id quod sacerdotio adiectum est: neque votum paupertatis sed tantum promittit obedientiam Papæ, fidemq; suam huic ecclesie, à quo ideò vinculo, nisi autoritate ipsius pötificis, dissolvinequit. Et ideò quatenus episcopus quisq; est, non ei repugnat proprium possidere: non solum hæreditario, vel alio quouis civili iure, verum neque ecclesiastico. Haud enim ex parte suæ dignitatis ei repugnat, iustum stipendium, pro ratione suæ functionis, percipere cuius sit verè Dominus, sicuti olim erant sacerdotes, & Levitæ. Vtrum verò tale ecclesiasticum dominium alia ratione sit eis prohibitum: nempe vt nullum in decimarum portionem habeat, quæ sibi pronenit, articulo proximo & subsequenti examinandum est. Nunc ergo satis sit constitutum habere, dignitatem episcopalem non esse paupertatis statum, atque adeo neq; episcopo repugnare, habere dominium rerum, quas possidet.

Ad primum igitur argumentum, negatur propositio illa, quod ad naturam perfectionis, aut ad perfectionis statum generaliter, & absolute necessaria sit paupertas, sed tantum est necessaria ad peculiarem perfectionis statum religiosorum. Quod enim ad perfectionem non sit necessaria, iam supra lib. 8. satis constitutum est: ubi monstravimus perfectionis rationem in copia charitatis consistere, ad quam quisque quocunque statu progredi potest. Ad statum autem religiosorum ob id est paupertas necessaria, quod proficitur perfici (hoc est) perfectionem discere & cõparare, cui quidem in Instituto rerum possessio oneri est, & impedimento. Episcopi autem non profitentur perfici, sed perficere. Quocirca eas debent in charitate radices icelle, vt à nullo vento possint inde eradicari: nempe, neque ab amore divitiarum, quas possident: neque ab alio quouis humano affectu. Exemplo Greg. in cuius vita, ad Eremitam responsum divini oraculi refertur, quod plus ipse suam catam, quam suas ille divitias diligeret. Quare adolescenti non dictum est: Si perfectus es: aut, si vis esse perfectior: sed, si vis perfectus fieri, vade & vende.

Documentum

Ad. l. argu.

Gregori

Adieciundū Hieronym.

August.

Chrylost.

Paulus.

Scrupulus.

Solutio.

Dubitatio

vende. &c. A Petro verò, dum pastor instituitur, nulla exigitur paupertas, sed charitatis culmen. ¶ Ad secundum tres applicat D. Thomas respondendi modos. Vnus est Hieronymus: idemque mysticus: vt sub nomine auri, & argenti, prohibiti sint prædicatores, sapientiæ atq; eloquentiæ huius seculi inniti. Alius verò est Augustinus in lib. de consensu Euangelistarum nempe vt illud. Nolite possidere. &c. non habeat vim præcepti, sed potius permissionis. Ac si dixisset: Non opus est vobis auro & argento. Permittitur enim vobis tanquam operarijs victum suscipere. Vnde subdit: Dignus est operarius mercede sua. Nam quod noluit Paulus, vt. 1. ad Corinth. 9. refert, aliquando vti oblata sustentatione, opus erat supererogationis. Sed tertia responsio est Chrylost. vt inhibito ista intelligatur peculiariter facta discipulis, dum ad prædicandum Iudæis mitterentur: tum vt populus ille facilius alliceretur, tum etiã vt ipsi firmiorem haberent fiduciam, quod divina subsidia nõ essent eos defutura. Ex quo ideò neque ipsi neque eorum successores obligantur absq; proprijs sumptibus euangelium prædicare. Quare Paulus, vt. 2. ad Corinth. 11. de se meminit, ab alijs ecclesijs stipendia mediabat, quò posset gratis predicare Corinthijs: quæ ideò aliunde sibi missa iure possidebat. Cõfirmat præterea indè D. Thom. solutionem, nempe posse episcopum propria possidere, quod stultum esset sanctos illos Pontifices Athana. Ambr. & Augusti. cuiusmodi præceptum sanctitatis fuisse transgressos. ¶ Duo hic tamen circa hanc solutionem non sunt dissimulanda. Vnum est, quod solutio neque vera in totum apparet, neque argumento satisfaciens. Apparet. n. negare vere apostolos fuisse professos paupertatem, quod falsum esse ex autoritate ab ipso citata cõstat: Ecce nos reliquimus omnia. Quare nec satisfacit eidem authoritati, quam in argumento assumpsit. ¶ Ad hoc respondetur, hic D. Thom. nõ disputare de apostolis, vtrum tria vota, vti modo religiosi, emiserint, tanq; religionum futurarum exemplaria: quod quidem idem D. Thom. vt lib. 8. vidimus. 2. 2. quæst. 88. ar. 4. concedit: sed modo tantum de illis disserit, quatenus apostoli erant, & episcopi, ad quem quidè statum non necesse attinet paupertas. ¶ Alterum hic maxime adnotandum est, quod hic affirmare videtur, imò planè affirmat, quod potest episcopus habere dominium, non solum rerum alio iure acquiritarum, vtrum stipendij ecclesiastici, quod suæ functioni deputatum est. Nam argumentum erat quod episcopi,

quatenus episcopi, hoc est verbi prædicatores, debent esse pauperes. Et responsio, est illius negatio. Vnde cum paupertas in negatione dominij consistat, & in hoc negat debere esse pauperes, quod possunt functionis suæ stipendia possidere, concedit eis illorum dominium, paupertati cõtrarium. Sed de hoc pressius artic. 3. ¶ Vt autem planè solutio tertij intelligatur, notandum est, quod Deus dicitur pars clerici, non vt dicat respectum ad aliam partem ab ipso clerico possessam, sed sicut vnus hæres possidet partem hereditatis, quæ sibi est tota substantia, quæ dicitur pars respectu alterius, quæ alteri hæredi obuenit. Exempli gratia: debet clericus contentus esse Deo, quæ possidet: non quod nequeat possidere famam & honorem, & salutem, & aliqua bona temporalia, sed quod reliqua omnia ad nutum eius possideat. Itaq; studium erga Deum nullatenus per curam aliarum rerum diminuat. Hoc enim esset secundum Hieron. aliquid extra Deum possidere. Qui verò sic Deum possidet, Deus est sua pars: hoc est, tota sua possessio, respectu reliqui vniuersi, quem alijs possidendum relinquit.

Solutio

A R T I C V L V S. II.

Verum episcopi mort aliter peccent, si bona ecclesiastica, que procurant, pauperibus non largiantur.

Nesilium D. Thomæ rumpamus, quaritur secundo vtrum episcopus mortaliter peccet, si bona ecclesiastica, quæ procurat, pauperibus non largiatur. Apparet enim Ambrosius id definire inter exponendum illud Lucæ. 12. de homine diuite, cuius ager vberes attulit fructus. Ait quippe: Nemo proprium dicat, quod est commune: plus quam sufficiat sumptui, violenter obtentum est. Et paulò post: Neq; minus est criminis habenti tollere, quam cum possis & abundas, denegare indigentibus: alienum autem violenter tollere criminale delictum est: ergo episcopi, qui, quæ sibi superflua, in pauperes non effundunt, lethali ter delinquant. ¶ Secundo super illud Isai. 2. Rapina pauperum in domo vestra: ait Hieron. glossa quod bona ecclesiastica sunt bona pauperum. Idem ad Damascum. 1. 6. q. 1. can. quoniam. quod iam cen proverbium vulgo suice.

1. Argum. Ambrosius.

2. Argum.

susceptum est, quicunq; autem id quod alterius est, vel sibi usurpat, vel in alios usus dispedit, mortaliter peccat, atque ad restitutionem tenetur. Ergo cum episcoporum bona ecclesiastica sint, sit, vt si quæ sibi redundant, aut sibi retinent, aut cõsanguineis largiuntur, ad restitutionem teneri videantur.

Tertiu.

Hieron.

¶ Tertio. Multo magis sacerdotibus licet de rebus ecclesiæ ea accipere, quæ sibi necessaria sunt, q̄ superflua auerere. At verò in epistola ad Damasum Hierony. & refertur. i. q. 2. clericos illos commodè stipendijs ecclesiæ sustentari, quibus parètur & propinquorum bona nulla suffragantur: qui autem bonis parètur & opibus proprijs sustentari possunt, si, quod pauperu est, accipiunt, sacrilegium cõmittunt & incurrunt. Hæc ille. Vnde Apostolus. 1. ad Timot. 5. Si quis fidelis habet viduas, subministrat illis, & non grauetur ecclesiæ: vt ijs, quæ verè viduæ sunt, sufficiat. Ergo multo est certius tunc episcopos mortaliter delinquere, cū ea, quæ sibi de bonis ecclesiasticis exundant, pauperibus non profundant. ¶ In contrarium est episcoporum quorundam usus, qui ea, quæ superflua sunt, non cuncta pauperibus erogāt: sed ad ampliandos redditus ecclesiæ, idque (vt apparet) laudabiliter expendunt.

¶ Peræpretium est in fronte disputationis nostræ textum Diui Thomæ in conclusionibus distribuere, quas explicationis lucis gratia septem numero constituimus. Persistendum autem est in ea distinctione, inter episcopi bona, quæ ppriè, putà aut hæreditario, aut alio ciuili iure possidet, & bona ecclesiastica. Est ergo prima conclusio: Propriorum bonorum, hoc est, quod iure seculari episcopi possident, verum habent dominium: Hæc iam supra articulo. 1. satis est confirmata ex eo, quod status episcoporum non est paupertatis professio. Quo fit vt ex rerum ipsarum conditione & natura nõ teneantur iustitiæ lege ea pauperibus, vel alijs erogare, sed & retinere possunt, & vt libere elargiri.

i. Conclu.

2. Conclu.

¶ Secunda conclusio: Quauis possint in earu dispensatione, sicuti seculares cives, peccare, nõ pè aut propter auaritiã contra debitum charitatis eas retinendo, vel indignè prodigendo, ne mini tamẽ ad restitutionem obligãtur. Enimvero vt. 4. lib. sæpè diximus, vbi iustitia non violatur, nulla inde restitutiõis obligatio emergit. ¶ Tertia conclusio. Episcopi bonorum ecclesiasticorum sunt dispensatores vel procuratores. Hoc patet ex verbis Augusti, ad Bonifacium Comitum: quæ referuntur. 2. q. 1. can.

3. Conclu. Augusti.

vltimo: Si priuatim possideremus, quod nobis sufficiat, nõ illa bona nostra sunt sed illorum, quorum procuracionem gerimus: proprietatẽ nobis usurpatione damnabili vindicemus. hinc fit bona illa optima fide esse ab illis dispẽsanda, scẽdum illud primæ ad Corint. 4. Hic iam quaritur inter dispẽsatores vt fidelis quis inueniatur. Hæc de bonis in cõmuni possessis intelligitur, vt subsequentes declarabunt.

4. Cõclusi.

¶ Et ideo de eorum distributione subtextitur quarta cõclusio: Eiusmodi bona ecclesiastica non solum in usus pauperum, verum & in diuinum cultum, & in ministrorum supplendis necessitatibus sunt expendenda iuxta tenorẽ decreti Simplicijs Papæ. 12. quæst. 2. qui ait, de redditibus ecclesiæ: vel oblatione fidelium solis episcopis ex his vna portio remittatur. Duæ ecclesiasticis fabricis & erogationi pauperum profutura: à presbytero sub periculo sui ordinis ministrantur: vltima clericis pro singulorũ meritis diuidatur. ¶ Quinta conclusio: Vbi distincta sunt bona, quæ debent in vsum episcopi cedere, ab alijs tribus, quæ pauperibus, ac ministris & cultui addicuntur, si episcopus aliquid de his tribus portionibus retinuerit, nõ dubiũ quin contra fidem dispẽsationis mortaliter delinquat, & ad restitutionem teneatur. Conclusio per legem commutatiuæ iustitiæ innotescit: nam in tali casu verè factum alienæ rei cõmittit. ¶ Sexta conclusio: De his, quæ specialiter vsui episcopi deputata sunt, eadem ratio videtur, quæ de proprijs bonis: vt scilicet, per vim moderatum affectum & vsum peccet quidem si immoderata sibi retineat, & alijs non subueniat, sicuti requirit debitum charitatis. Corrigendę sunt impressiões, quibus deest vltimũ hoc verbum: Sicut requirit debitũ charitatis.

Simplicius Papa.

5. Cõclusi.

6. Conclu.

Correctio literæ. Da. Thom.

7. Conclu.

In vchementi opinione teneor, deesse etiam quod ad restitutionem non teneatur. Contra quam dixerat in superiori conclusione: quam doquidem ait. Eadẽ ratio videtur, quæ de proprijs bonis, quorum prodiga cõsumptio restitutionem non exposcit. ¶ Septima conclusio: Si verò non sint prædicta bona distincta, eorum distributio fidei episcopi committitur. Deest etiam in multis impressiõibus totum illud. Si verò non sint prædicta bona: in quib; ideo legitur, non subueniat distincta: quare sit litera inintelligibilis. ¶ De his ergo indistinctis adhibetur expositio conclusionis: ne impẽ quod si in modico distributio vel deficiat, vel redundet, potest id quidem fieri absque bonæ fidei detrimento. Si quidem nequit homo purũ vbiq; virtutis tam certum tenere, quin pro humana conditione in alterutrum vergat extre-

extremum. Si verò sit multus excessus, tunc neque latere potest, neque à peccato mortali excusari: quoniam tunc bona fides violatur: atque adeo distributiua iustitia. Vnde tres de notantur macula infidelis serui, Matthæ. 24. vbi sic legitur: Si dixerit malus seruus in corde suo, morã facit Dñs meus venire: quod pertinet ad diuini iudicij cõtẽptũ & cooperit percutere cõseruos suos [quod pertinet ad superbiam.] Māducat autẽ & bibit cum ebriosis: [quod pertinet ad luxũ, cuius gratia mala fide fit dispensatio] veniet Dominus serui illius in die, qua nõ sperat, & diuidet eũ, scilicet, à societate honorũ: & partẽ eius ponet cū hypocritis, scilicet, in inferno. Ecce literam D. Thom. quam in fronte disputationis expediebat ob oculos ponere. Enucleanda verò est in articulo sequenti, vbi inter alia & argumenta quoq; ex Ambrosio, & Hieronymo incapite quæstionis propõsita dissoluentur.

ARTICVLVS III.

Utrum episcopi, ac reliqui sacerdotes, verum, ac legitimum habeant dominium fructuũ ecclesiasticorum, qui illos pro sua portione contingunt.

Ratiõ ergo sentẽtia S. Thom. subsequenter citra singulos eius articulos, qui generales sunt, mouentur singuli in particulari. Et primo circa priorẽ, quo disputatũ in genere est vtrũ episcopi possint habere rerum dominium, quaritur in particulari circa sextã cõclusionẽ, vtrũ tam ipsi, quàm reliqui sacerdotes, verũ, legitimumq; habeant dominium eorum fructuum ecclesiasticorum, qui se pro sua portione contingunt. Sunt enim innumera auctoritates, quæ a parte negatiua militare videntur. Illæque in primis sacræ paginæ. Nam est status clericorum non perinde atque monachorum votum habeat paupertatis annexum, saltem eorum, quæ ipsis pro clericali functione ministrantur, nihil eis videtur competere, præter victum & vestitum: iuxta verbum Domini: Dignus est operarius cibo suo: & verbum Pauli. 1. ad Timo. 6. Habentes alimẽta & quibus tegamur, his cõtenti simus: ceu boues, quod ait alibi, arẽ triturantes. Quocirca Apostoli missi sunt ad prædicandum sine pera, iussi

non possidere aurum, neq; pecuniam. Atque eam ob rem in libro præcedenti sub titulo de simonia mōstrauimus, nihil debere clericis, neque ipsi quicquã alio iure posse à plebe pro administratione sacramentorũ & reliquis spiritualibus functionibus percipere, quàm iure sustentationis.

¶ Secundo accedit hæc & sanctorũ patrũ numerosissima testimonia turba. Nã præter læca Ambrosij, Hieronymi, & augustini proximè citata, grauissimus Prosper. 12. q. 1. can. expedit. ait, facultates ecclesiæ nõ esse proprias, sed in cõmuni possideri. Et in Cõcilio Agath. vt illic refertur, can. Episcopi habetur, q̄ quis quid de possessione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia in iure ecclesiæ sunt seruanda. Et Urbanus Papa ibidem in can. res, ait: Res ecclesiæ nõ quasi proprias, sed vt cõmunes, non in aliosq; in præfatos usus, putà in subsidium pauperũ, & ministrorum, & cultus diuini esse dispensandas. Et eadẽ causa & quæstione, can. Episcopus qui est Cõcilij Antiocheni, habetur, quod episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum in omnibus, qui indigent cum summa reuerentia & honore Dei: participet autẽ & ipse, quibus indiget: si tamen indiget. Et inter Canones Apostolorũ est trigessimus nonus, talis: Omnium negotiorũ ecclesiasticorum curam episcopus habeat, & eadem vt Deo contemplante dispense: neq; illi liceat ex his aliquid omnino contingere, aut parentibus proprijs, quæ Dei sunt, condonare: quod si pauperes sint, tãquã pauperibus subministrat. Et supra citatus ad Nepotianũ, Hieronymus ait, clericorũ hæreditatem solũ esse Deum, cum quo nihil aliud debent possidere. Et ibidem eadẽ causã & quæstione, can. quia aiunt. Imperatores Carolus & Ludouicus, iuxta sanctorum patrum traditiones, nouimus res ecclesiæ vota fidelium esse, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum. Et can. decimæ. ait Augustinus, quod qui decimas dare noluerit, quanti pauperes in locis suis vbi ipse habitat, illo decimas non dante, facti mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante aeterni iudicis tribunal apparebit: quia rem à Deo pauperibus erogatam, suis vibus reseruabit. Quare idẽ de sacerdotibus censendum erit, si illas non dispensauerint. Multa huiusmodi sunt sanctorũ loca. Et Hieronymus ad Damasum: & refertur, can. quoniã. 13. quæst. 1. clerici qui secularibus bonis affluuntur non possunt bonis pauperum alii. ¶ In contrarium autem facit textus in capit.

Hieron.

Augusti.

vñico

vnico de clerico non residente. vbi habetur, q̄ qui diuinis officijs non interfunt, nisi infirmitas seu iusta & rationabilis necessitas, aut euident ecclesie vtilitas releuet, non sunt domini quotidianarum distributionum: neq; faciunt eas suas, ad restitutionem sic perceptorū obligantur. Vnde è cōtrario sensu colligitur, quod residentem verum dominum earundem distributionum acquirant, atq; eadem ratione aliorum ecclesiasticorum fructuum.

Quæstio præfens (vt initio dicebam) nisi miū ambigua. Sanè cū sanctorū testimonia primo verborū sonitu diuerse appareant illam definire, quàm ratio penitus inspecta videtur permittere. Missa ergo hinc faciamus episcoporum, ac sacerdotū bona secularia: de quibus, vt articulo proximo conclusum est, nemo ambigit: sed omnes consentiunt priuato dominio à sacerdotibus possideri. De ecclesiasticis vero tres, vt sepe numero asselet, versantur opiniones. Vna est Alexandri de Hales grauisimā authoris. 3. p. q. 36. mēbro. 5. ar. 2. Et Richard. in. 4. dist. 45. art. q. 1. qui expresse aiunt, fructuum ecclesiasticorum clericos solum habere vsū, & non proprietatē. Atque hanc fermè amplexi sunt doctores iuris canonici: vt Archidia. super cap. statum. §. assessorē. de rescript. lib. 6. vbi ait hæreticum esse in iure, quod ecclesiasticus acquirat sibi verum dominium fructuum præbendæ, vel ecclesie. Cui accedit Panormit. in. c. cum esdes de testamēt. Et Dominicus in cap. præfenti. de offi. ord. Et, qui nō est in postremis habendus, eidem opinioni adscriptulatur, Tho. V. valdē. Tom. 1. lib. 4. cap. 42. & quatuor subsequenti bus. Vbi multis Patrum testimonijs videtur sibi constantissimè probare nullum penes clericos esse ecclesiasticorum bonorū dominium. Secunda nihilominus opinio est, quam hic tenet Sæctus Thomas: videlicet, quod illius portionis, quæ particulariter applicata est episcopo, perinde videtur Dñs, atq; aliorum bonorum, quæ seculariter possidet: vt patet in sexta conclusione. Secus si omnia bona ecclesie in communi possiderentur, & eius essent dispositioni mādata: vt patet in tertia, & septima. Et eandem opinionem amplectitur Adrian. in. 4. in materia de restitutione. Tertia est Caiet. loco præfenti, quam etiam suprā insinuauit, vt lib. præcedenti sub titulo, de decimis, vidimus. Partim enim tenet cum S. Thom. nempe q̄ regulariter episcopi sint domini suæ portionis postquam facta est bonorū distributio in quatuor partes. Meditatus est tamē eam exceptio

nem, quod quando portio illa, quæ ipsos contingit, est notabiliter abundans: tunc tenentur duas partes eiusdem portionis in pauperes, & fabricam refundere. Et quamuis expresse non affirmat vt r̄m teneantur, iure charitatis. an iustitia: tamen sentire videtur, quod teneantur de rigore iustitiæ, sicuti antea, quàm essent diuisa bona. Ex quo fit consequens secundum eum, neutiquam esse vt dominos eiusdem portionis, sicuti non erant tunc totius acerui. At verò secunda opinio addo mihi semper pro meo ex illi iudicio persuasa fuit, vt quā diu ecclesia contrarium nō definierit, nescio an de illa decidere possem. Eò potissimum cum S. Thom. eam teneat: neq; vllus eiusdem ordinis pater contrarium expresse dicat. Non clericum, aut certe episcopos ab elemosinarū vinculo absoluerit moliar. Imò quàm eos crediderim eidem mandato esse obnoxios, articulo sequenti expromā. Sed quod vbiq; cupere vim quālibet rem suo loco, & iure, pro meo modulo, collocare. Ad plenam ergo rei intelligentiam, duo statim præ foribus prænotare oportet. Vnum, scilicet, de diuersis ecclesie bonis: atque alterum, de varijs eius statibus. Hæc enim summoperè rem dilucidat. Et quantum ad primum, quatuor sunt bonorum temporalium genera, quibus fruuntur clerici, vel olim in penū ecclesiastico reponerentur. Prima, videlicet, erāt, quæ Christi fideles in primordijs ecclesie in commune cōferebāt vt inde tam clericis, quàm pauperes alerentur. De quo ritu Actuum. 4. scriptum est, non fuisse quenquam egentem inter illos. Nam quotquot possessores agrorum aut domorum habebant, vendentes offerebant pretia eorum, quæ vendebant, & exponebāt ante pedes apostolorum. Diuidebantur autem singulis, prout cuique opus erat. Et quāuis illud institutum Hierosolymis ortū habuerit, inualuit mos tamē inde in Christianismo vt partem saltem bonorum incetū clericorum eodem sine Christiani conferrent, neque possessiones venderēt, sed permanent in ecclesia. Ait enim Melchisedes Papa in can. futuram. 1. 2. q. 1. q̄ cum apostoli futuram ecclesiam in gentibus præuidissent, id circō prædia in Iudæa minimè sunt adepti, sed pretia tantummodò ad fouendas gentes. At verò cum ecclesia succresceret, oēs, vt maxime de Constantino Cæsare constat, nō solum pretia, sed possessiones ecclesie cōferebant. Et Vrbani can. statim proximo. Videntes, inquit, summi sacerdotes plus vtilitatis posse cōferre, si hæreditates, & agros, quos vendebant, ecclesijs, qui bus præsidebant, episcopi traderent, eò quod

Probatu. p. pinio S. Th.

Quatuor bonorum temporalium genera quibus clericis fruuntur.

Melchisedes Papa:

Vrbani:

ex sumptibus eorum tam presentibus, quàm futuris temporibus plura & elegantiora ministrare possent fidelibus cōmunem vitam ductibus, quàm ex pretio ipsorum, cœperunt prædia & agros, quos videret solebant, matricibus ecclesijs tradere, & ex sumptibus earum viuere. Hæc ille. Forsan enim tunc nondum per totam ecclesiam inoleuerat tam exacta decimarum solutio, sed illis forte distributionibus contentus erat clerus, parcissimè tunc viuens. Alia sunt bona, quæ postmodum offerri etiā ecclesie cœperunt: non solum in fabrica, aut pauperum subsidium, sed tanquàm stipendiū alicuius perpetuæ capellanie. Imò verò forte præcisè ad hoc tantum onus, quæ quidem in ecclesijs nunc collegialibus dicuntur annuaria, quorum institutiones extant: in quibus nullius oneris habetur mentio, aut fabricæ, aut pauperum, sed solius annuariae memorie perpetuè celebrandæ. Quibus adiunguntur, & quæ episcopalis sedibus denotata sunt: nempe castra, & vallalli de quibus articulo. 5. redibit sermo. Tertium genus bonorum ecclesiasticorū est, quotidianæ pitantie, & oblationes vel pro sacris celebrandis, vel quæ ad pedem altaris fiunt. Quartum denique, id quæ solennissimum est, decimarum quota iuri clericorum addita: vt habetur cano. decimas. 1. 6. quæst. 1. & alijs illic pluribus. Et extrā, de decimis, per totum. Secundo & id quoque meminisse oportet, quod nascens clericorum ecclesia, cœpit in communi viuere: in quo vitæ instituto nonnihil temporis adoleuit. Ille enim erat de centissimus eorum status si perdurare posset: vt patet ex cano. Clementis dilectissimis. & cano. citato Vrbani. Videntes. & cano. Scimus. & multis alijs. 1. 2. quæstio. 1. Nam cum paucitas tunc existeret clericorum, & ecclesiarum, poterant sic commodè viuere. Imò & in multis ecclesijs cathedralibus etiā nunc specimen aliquod eiusdem vitæ cōmunis retinetur. Quæ autem omnia erant in communi: tunc facultati & potestati episcopi, tanquam legitimi distributoris erant mādipata, vt clero & fabricæ & pauperibus secundum cuiusque necessitatem illa distribueret: ea quæ etiā sibi, quibus egeret, perciperet: vt habetur can. citato, episcopus. 1. 2. quæstio. 1. Vbi legitur, quod episcopus ecclesiasticarū rerū habeat potestatem ad dispensandum erga omnes, qui indigent, cum omni reuerentia & timore Dei. Et cano. statim proximo. Præcipimus, qui est inter canones Apostolorum, habetur. Quod si animæ episcopo traditæ sunt, multo magis oportet eum curam de pecunijs agere: ita vt potestate

Documentū.

Clemens Vrbani.

Quādo bona ecclesie possidebantur in communi, ad episcopum pertinebat eorum dispensatio.

eius indigentibus omnia dispensentur. Idem quæ continet can. citatus trigessimus nonus eorundem Apostolorum. At verò exaucto paulo plus clericorum numero, vix illa cōmunis vita tolerari poterat. Vnde tempore iam Augustini. in lite erat & sub iudice, vtrum deberet sacerdotibus initiari, nisi qui vellent in cōmuni viuere. Quoniam, vt primo articulo definitum est, eorum institutum id necessario nō exigit. Sanè cum paupertatis votum non habeat annexum, neque verò obedientie, quam non quisque in domo sua præstare episcopo possit. Vnde idem August. vt citatur eadem causa. 12. quæst. 1. can. certè. fatetur de se statuisse nullum ordinare clericum, nisi qui secum vellet manere: aut si vellet à proposito recedere, illi clericatum tollere. Sed ecce, inquit, in conspectu Dei & vestro muto consilium. Qui volunt habere aliquid proprium, quibus non sufficit Deus & ecclesia eius, maneat vbi volunt, & vbi possunt: non eis aufero clericatum. Nolo habere hypocritas, &c. Cum autem clerici non cum suo capite vitam communem degerent, cœperunt episcopi infideliter cōmunia illi distribuere. Quæ videntes Pontifices non posse vitam retineri communem, facta bonorum ecclesie partitione in quatuor portiones, singulas singulis addixerūt. Episcopo scilicet vnā, reliquo verò clero alteram, & fabricæ necessitati quæ ecclesie tertiam, ac denique quartam pauperibus. Id quæ fieri cœpit circa annum Domini quadringentissimum septuagesimū: nempe in cōfinibus temporum Hieronymi, & Augustini. Tūc enim sedit Simplicius Papa, cuius est ille can. de rebus. 1. 2. quæst. 2. vbi hæc habetur diuisio. Et post viginti annos sedit Gelasius, cui⁹ sunt canones, Vobis enim: & Quatuor, quibus eadē diuisio confirmatur, & postea anno ferè sexcentesimo sedit Greg. cuius sunt canones. Cognouimus. & Mos. quibus eadem refertur particio. Hæc tempora eò denotauerim, vt sententiæ, quæ de hac re August. & Hierony. extant de tempore illo intelligantur, quādo in cōmuni viuerebatur, omnia quæ erant sub episcopi dispensatione. His præmeditatis, ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est: Si quæ modò alicubi extant illius generis bona, quæ Christianus populus in subsidium pauperum offerebat: certum est, neque illa neque eorum fructus posse vel ab episcopo, vel à clero, in totum vsurpari, sed lege iustitiæ debere distribui: quæ si non distribuuntur, ille, qui distributione omittit, ad restitutionem tenetur. Libro enim quarto declarauimus iuxta verbum

August.

Partitio bonorum ecclesie facta est anno Domini quadringentesimo septuagesimo.

Conclu.

1. Opinio Alex. Halen. Richard.

Archidia.

Panormita. Dominicus

Tho. Vvaldē.

2. Opinio S. Thom.

Adrianus. 3. Opinio Caietan.

sancti Tho. 2. 2. q. 6. art. 1. quod qui ex debito distributionem omittit, illic fit lege commutativa iustitiae, restitutionis reus. Idem, & quidem certius asserendum est de bonis, quae hospitalibus sunt mancipata. Et hic est vnus verus sensus quintae conclusionis sancti Thomae. Quo circa si quippiam bonorum istorum reperitur episcopi vsurpasse, suarq; applicuisse sedi, ambigi non potest, quin ipsa cum fructibus restituere teneatur. Haec tamen censura limites praesentis negotij exiit. Vbi enim contraria iustitia non constat, ille, qui bona fide possidet, ab omni restitutione est liber. Quamuis nonnulla sit suspicio quod castra, & villae, & aliae ecclesiarum possessiones fortasse aliquo respectu pauperum fuerint ecclesiae tributa. ¶ Secunda conclusio ad rem magis pertinens: Praedia, & castra, & vniuersae possessiones, siue episcopali sedi, siue canonico collegio, siue cuius alij praebendae ecclesiasticae annexae, non traesunt in ablatum dominium episcopi, neq; sacerdotis praebendam possidentis, sed tantum sunt earundem possessionum administratores. Probatur conclusio. Quia illa neq; vendere, neq; alienare possunt, nisi de consensu episcopi, & capituli, atque eorum, quorum interest: imò saepe nisi Romanae sedis accedente consensu: idque in bonis, & in perpetuitate ecclesiae. Hic est sensus canonis Bonifacij. 12. quae. 2. Nulli liceat ignorare: Omne, quod Domino consecratur, sanctum sanctorum erit Domino: & ad ius pertinet sacerdotum: propter quod inexcusabilis erit omnis, qui illud à Domino, vel ecclesiae, aufert, vastat, inuadit, &c. Et. 1. 2. q. 1. cano. expedit, ait. Prosper, facultates ecclesiae non proprias, sed communes esse. Vnde eadem causa & quaestione, can. multi. 4. 16. q. 1. can. possessiones, & per totam quaestionem, & extra, de reb. eccles. non aliena. arctissime cauetur earum alienatio. Haec conclusio intelligitur de quibuscuq; que bonis quomodocunq; ab ecclesia possessis: seu ratione annuerariae capellaniae, seu cuiuscunque alius clericalis obsequij. Res est clarissima: & de istis in vno sensu intelligenda venit conclusio: etiam sancti Thomae. Nam de duobus primis nil restat disputandum. ¶ Tertia conclusio. Fructuum ex possessionibus proueniens, quae ratione alicuius obsequij clericalis annexae sunt ecclesiae: nempe annuerariae, aut capellaniae, clerici pro sua quisq; portione, sunt verè domini: sicuti & quotidianarum pitantiarum, quae illis pro Missis, vel alijs diuinis obsequijs offeruntur. Et hic est vnus sensus sextae conclusionis S. Thomae. Conclusio hanc nescio quis inficiari potest. Enimvero si eleemo-

2. Conclusio.

Probatio conclusionis.

Explicatio proximae conclusionis.

3. Conclusio.

4. Ratio conclusionis.

synarum, quae pauperibus erogantur, dominium acquirunt pauperes: non est cur dubitetur, quin & eleemosynarum, quae sunt sacerdotibus, iustitiae ipsi domini. Eò potissimum quod, ut dictum est, nullum susceperint paupertatis votum. Dominia namque, vt lib. 4. diximus, non alio aequo ritulo transferuntur, quam libera voluntate transferentis: sed qui eleemosynam pro vultu celebranda, vel pro exequijs mortuorum largitur, liberimè pro illo spirituali obsequio confert: ergo clericum in vero dominio constituit. Neque villo pacto refert temporales ne sint tales eleemosynae & quotidianae, an verò perpetuae: scilicet fructus praediorum & possessionum, quae pro talibus obsequijs mancipatae sunt clero, absq; vlla pauperum ratione, aut ecclesiae fabricae. ¶ Itē stipendia, quae magistratibus ciuilibus pro suis laboribus dantur, vt iudicibus, praetoribus, quia verò & regibus & alijs dominis, verè transeunt in ipsorum dominium: ergo & illa, quae clericis, pro suis obsequijs & muneribus, erogantur: cum ipsi multo pretiosius reipublicae seruiant. ¶ Quod si arguas, spiritualia non esse vendibilia: iam tibi superiori lib. respondum est, posse clericos ad sui sustentationem stipendia suscipere, & iura, quae sibi pro mortuorum exequijs & alijs officijs itata sunt, percipere, atque adeo eorum dominium acquirere. ¶ Ex his colligitur quarta conclusio de episcopis. Quod si castra & praedia, quae habent, de quibus artic. 5. dictum sumus, constat, illis non esse adiudicata sub conditione, & modo vt pauperes alant, sed absolute ad deferendum eorum sedi honorem, & auctoritatem: quamuis collatores crediderint beneficos eosdem fore Antistites in pauperes, nihilominus fructuum earundem possessionum sunt veri, ac legitimi domini: neque contra rigorem iustitiae faciunt, quomodo canque illas dispendant. Et in hoc sensu etiam verificatur eadem sexta conclusio S. Thomae. Et probatur. Quoniam si eiusmodi possessiones dono illis date sunt, absq; vlla conditione, & oneris vinculo, nisi quod maneat in perpetua possessione succedentium in sede, nulla est ratio iustitiae, quae illos prohibeat esse annuorum fructuum dominos. ¶ Contra haec profecto nescio quis firma aliqua ratione reclamare possit. De decimis autem tempora distinguenda sunt. Nam de illo, quo pro diuisione possidetur, & sicubi nunc temporis eo modo possidetur, statuitur Quinta conclusio: Tunc non erat penes episcopum ita plenum dominium, quin distribuere partem pauperibus teneretur: sicuti & suam clero, & fabricae suae. Haec fuit septima conclusio diui Thomae. Nihilominus ambigui-

2. Ratio.

Obiectio, de hinc.

4. Conclusio.

Probatio.

5. Conclusio.

biguitate non caret, vtrum totum decimarum dominium esset tunc penes clerum, an pars penes pauperes. Itaq; tam aequum ius pauperes habent ad partem suam, tanquam vere illius domini, quam clerici ad suam: an potius totum dominium esset penes clerum, cum illo tamen onere, vt vel misericordiae iure, vel etiam iustitiae, tenerentur illis dare partem. Et, quantum conijcio, communis opinio priorem modum tenere cogitat. Tum quod tanta fructuum copia non censetur soli clero esse adiecta: tum quod diuisione, quae postea facta fuit, attestari videtur, partem semper fuisse pauperum. At verò re oculatius inspecta, posterior modus non solum est multò credibilior, verum (vt arbitror) certissimus nempe quod dominium non erat nisi penes clerum. Atqui huius prima ratio haec est, quae ex superiori lib. colligitur. Decimarum finis alius non fuit, quam ecclesiarum seruitium, facrorumq; ac sacramentorum administratio. Hoc enim sublato, quod ecclesiae non essent, profecto nulla esset populo imperata decima. Atqui eadem ratio inde confirmatur, quod ea de causa exiguntur à populo euangelico decimae, quae à Moisco: illic autem, vt Numer. 18. constat, solum soluebantur Leuitis & sacerdotibus: neque alia ratione, quam ob ministeria templi: atq; illius legis in taxata est ab ecclesia decimarum quota, nempe quod ecclesiae nostrae ministri excellentiores sunt antiquis, vt ait S. Thom. 2. 2. quaestio. 77. artic. 2. vbi nullam assignat rationem pauperum. Hinc ergo planè colligitur decimarum dominium penes clerum etiam tunc fuisse. Nisi dicas nullum habuisse dominum, praeter Deum: quod profecto falsum est, quia Deo non nisi clericis conferuntur, & pro eorum obsequio. ¶ Secundo ad idem arguitur. Ius petendi decimas, vt omnium est vna confessio, ius ecclesiasticum est: quod ideo penes solos sacerdotes existit: non autem penes pauperes. Imò (vt supra diximus) neque ipsi quantuncunq; in opes, ab earum solutione liberantur: nullum ergo vnquam penes pauperes fuit decimarum dominium. ¶ Accedit huic tertio inuincibile argumentum. Quod si intentio ecclesiae tunc temporis fuisset, pauperes in partem dominij decimarum mittere, profecto non solum signata esset illis sua quota, verum neque episcopo fuisset eius solutio commissa. Imò populo praeciperetur, vt singuli ex suis decimis partem adimerent, quam pauperibus clarigerent. Sicuti in antiqua lege, vt libro superiori vidimus, quilibet separabat decimas pro peregrinis. Quidnam enim opus erat, id, quod verè erat pauperum, nem-

Decimarum dominium ante partem solutionem est penes clerum. Prima ratio proximae assertionis.

Confirmatio.

2. Ratio.

Tertia.

pe cuius ipsi erant domini, episcopo committere, vt illis refunderet? Nunquid non Spiritus sanctus, cuius nutu regebat ecclesia, bene nouerat non ita multos fore antistites, qui fideles essent futuri dispensatores? Quid ergo illis alienum committeretur? ¶ Accedit denique quod eleemosynarum ratio, alia est à decimarum. Illa. n. vt eleemosynae vox testatur, tota est posita in misericordia, cum decimarum solutionem ipsissima iustitia exigat. ¶ Ex his ergo sit consequens, decimarum dominium penes clerum semper fuisse, perinde atque in antiqua lege fuit penes Leuitas. Nam cum neque alio paupertatis voto sint sacerdotes nostri impediti, neq; eis minores, imò multo maiores, si vigilantes seruiant, labores incumbant, non est cur non perinde, atque illi, efficiantur suorum stipendiorum domini. Attamen cum tunc clerus non esset multum numerosus, & in communi viuens, paucis esset contentus, quam aequissimum erat vt pauperes pro sua facultate alerent: & ideo tenebatur episcopus illa in facere distributionem. ¶ Sed adhuc non sedatur animus, quo minus sciscitetur, quo ad id iure teneretur, iustitiae ne, an misericordiae? Ex vna enim parte videtur non esse distributionis iustitiae legem insinuare: ex altera vero, si dominium penes clerum erat, non apparet quae iustitia pauperibus deberentur, sed sola misericordiae, quae solet etiam sub reatu mortalium delicti obligare. Enimvero lex iustitiae tunc solum locum habet quando aut alienum possides, vt apparet in furto, aut sub ea suscepisti fide, vt reddas, vt apparet in mutuo: quorum neutrum locum habere in praesentiarum videtur. ¶ Respondetur ergo quod radix illius distributionis ex misericordia profecta est, non ex iustitiae debito. Nec parum hoc scire refert, vt in subsequen- tibus liquebit. Sed tamen quia de superfluo eleemosynam dare praecceptum etiam est misericordiae, vt. 2. 2. quaestio. 3. 2. auctor est D. Thom. & clericorum collegijs superfluere tunc decimarum quota videbatur, adiunctum praecceptum creditur, vt sacri canones docere videtur, vt illo modo fieret distributio nulla pro tunc designata quota pauperibus. At quia praecceptum semper intra limites misericordiae continetur, vehementer suspicor, libenterque crederem quod omisio pro tunc eiusdem distributionis non obligabat ad restitutionem. Et ne videat primus id asserere, non modo Adrianus asserere videtur, verum & mihi D. Thom. in praesentiarum insinuare. Nam cum in quinta conclusione asseruisset, quod vbi distincta sunt bona & sua singulis adiudicata, si

Postrema ratio.

Corollarium.

Dubitatio.

Ratio dandi.

Responsio.

D. Thomae.

Adrianus.

episcopus, quod alienæ fortis est, sibi surripiat non solum mortaliter peccat, verum ad restitutionem tenetur, in explicatione tamē septimæ, quæ ubi non sunt distincta loquitur, primum ait, quod modicus defectus nō creat culpam: secundo quannus grandiorum defectum culpæ attribuat mortali: tamē de restitutione nullum adiecit verbū. Quod quidē est Caieta nus nescio quō aliorum diuertat, certo tamen crediderim cōsulto de restitutione subtrahisse eo quod ubi bona indistincta sunt, solum præceptum misericordiæ agnoui: non autem iustitiæ. Sicut ubi portio aliquahospitalibus ad iudicata est, aut fabricæ aut aliter pauperibus.

6. Conclufi.

¶ Sexta cōclusio ad quam præfens disputatio festinabat, tandem constituitur. Post factam ecclesiasticorum fructuum diuisionem, episcopus verē est dominus portionis, quæ sibi conigit: neque vllō iustitiæ vinculo quicquam illius pauperibus aut cuius alteri debet. Cōclusionem hanc, vt suprà dicere cōperam, nō eo animo affirmauerim, vt ad minores elemofynas eos crediderim obligari, quàm qui in diuersa sunt opinione, vt articulo sequenti patebit. Sed quō legitimū ius ab eo, quod legitimū nō est, pro meo captu discernam. Est autem contra duas non nihilo differentes opiniones asserenda: primum videlicet cōtra primam recitatarū Alexandri & quorundam iuriconsultorum, qui hæreticum in iure arbitrantur vllum penes clericos esse ecclesiasticorum fructuum dominium. Deinde contra tertiam Caietā, qui opinionem D. Thom. moderatus, excipit casum, ubi decimarū copia exuberans est. Et primum quod hæc fuerit sancti Tho. opinio, clarissimē ex sexta eius conclusione cōstat: quæ ferē eadē est, quæ hæc nostra: quippe ubi ait: De his, quæ specialiter episcopi vsui deputata sunt, eadem esse videtur ratio, quæ de proprijs bonis: vt illic declarauimus. Et vt art. 6. vt in solutione tertij adnotauimus, cum argutū esset episcopos, saltem quantum ad stipendia suarū functionum, debere esse voto pauperes, id negauit, ac perinde concessit eorum habere proprium dominium, quod voto paupertatis opponitur. At verō non est sola D. Tho. auctoritas, quannus sola esse possit, quæ hanc opinionem persuadeat. ¶ Arguitur ergo primō contra primam opinionē, quæ omne prorsus eius modi dominium denegat, ex ipsa iuris diuisione. Diuidere namque ecclesiasticos fructus in quatuor partes, nihil aliud effingi potest fuisse quæ cui libet dñū adiudicare: ergo sicut reliquus clerus dominium habet suæ partis: & fabricæ, suæ: & pauperes, suæ (ubi designata est)

Prima ratio est contra primam opinionem negantem episcopis dominium suæ portionis.

ita & episcopus habebit suæ. Nam profectō discrimē excogitari nequit vllum. Sed probatur antecedens. Etenim quia ecclesia, vt dicebamus, more & vsu experiebatur episcopos in distributione fidem frangere, abstulit eis distribuendi arbitrium: & idē nē plus iusto caperent, consignata est illis portio qua viuerent: atque adeo suo dominio addicta, sicuti & suæ singulis aliorum. Et ita tenet glossa super cap. duo sunt. 12. quæ est. 1. Et facit ad id cap. peruenit. extra, de fideiul. ubi præcipimur de beneficiorū fructibus satis fieri clericis, creditoribus: quod si non essent fructuum domini, non præciperetur. ¶ Secundō arguitur. Si per illam diuisionem non esset episcopo suæ portionis dominium adscriptum, sed perinde teneretur eadem distribuere, atque antea totū, frustranea profectō esset diuisio. Cum ergo non frustra facta sit, sed vt cuius: sua certa esset portio, manifestē colligitur perinde ei applicatū esse dominium suæ fortis, ac reliquis dñia suarū. Vnde in cap. citato, vobis enim. 12. quæ est. 2. eisdem verbis explicatur episcopi portio atque aliorum. Ait enim Gelasius: Antistites, de quatuor portionibus vnā sibi tollat, aliam clericis, pro suo iudicio & electione disperiat, tertiam pauperibus, fabricæ verō quartam. Quid ergo est, sibi tollat, quā sua sit? sicuti & reliquæ aliorum? Vnde postea successu temporis factum est, vt episcopo prorsus fuerit adempta distributio, sed ex ipso cumulo fabricæ suam partē capit, & clerus suam.

Glossa.

1. Ratio

Gelasius.

Tertia;

¶ Tertio arguitur. In canctis reipublicæ magistratibus creandis illa semper habetur ratio vt stipēdia eis discernantur iusta, quorū domini fiunt. Cū ergo episcopatus inter omnes tam ciuiles, quā ecclesiasticos præstatisimō sanē sit, ac maximē necessarius, iniquissima esset eius cōditio si non eodem iure episcopo decretum esset stipēdium cuius verē esset dominus. Neque obstat quod sit ipse pater pauperum: Necessitas enim hæc eam illi obligationem adiungit, quemadmodū articulo proximo explicabimus, vt in pauperes sit de sua substantia præ secularibus diuitibus beneficis, & misericors. Nam & diuites huius seculi, vt ait Paulus tenentur etiā in pauperes esse beneficii: de suo tamen. Quin verō si in similitudine persistere volumus, pater etiam omnium, quæ tribuit filijs, verē dominus est. ¶ Quarto, idque porro vehemētissimē, arguitur. Si vera est opinio omnino negatiuum episcopis ecclesiasticorum fructuum dominium, consequens subinde fit (quod ipsi liberē fatentur) nullam eis certam partem esse applicatam, sed tantū in indultum vt

4. Ratio ad idem.

pro

pro ratione sui status fructibus visitent: quid quid autem supererit rigore iustitiæ: tanquā veris dominis, egenis conferant: hoc autē consequēs profectō incredibile est. Fac enim quartam partem fructuum episcopi attributam, decem millia ducatorum valere. Et quæro, an totam summā possit suis vibus insumere? Concedis fortē ubi pro ratione sui status illud fuerit necessarium: sin minus non potest, nisi quātum est ei necessarium. Quod autem solutio hæc consistere non possit, probatur. Primum non constituis certam regulam, per quam debeat status decentia iudicari: nam si regula sit, ecclesiæ amplitudo, & maiestas, profectō illa non est certa: nā solet aliqua ecclesia esse magne auctoritatis, ac numerosissimi populi, quæ tamen non ita est prouentū temporalium diuesat; alia multo maioris auctoritatis, longe tamē ditior. Quapropter episcopus, qui ditior est, non est cur non possit ampliore aleare familiā, & maioris facere sumptus. Ecquis enim reuauat, quin episcopi Hispaniæ possint splendidiore domum sustentare, quā Itali? quippe qui bis & terdecuplo locupletiores habent ecclesias. Si autem decentia status pro ratione fructuum æstimari debeat, profectō neque illa est satis fida regula: nā pollet vice versa ecclesia esse tam parua auctoritatis, vt non requireret in episcopo maiorem: est ditior esset. Sed hoc admissio, neque inde potest haberi cœritudo. Nam quis debet sumptus, quos episcopus potest facere, admetiri? Etenim si dicas ad prudentiam boni viri id esse deferendum, inter bonos & prudentes est opinio varietas. Exempli gratia dē episcopo Salmatino forsan quis prudens satis iudicabit, vt sumptus faciat quatuor millium ducatorum: & alius concedet ei sex, & alius octo. Cuiā ergo sententiæ debet episcopus stare? ¶ Imō, quod euidētius est argumentum, demus secundū omnes prudentes posse cōsumere octo millia: quare si habeat duodecim, satis est vt in medicos quatuor millia effundat. Forsan vult parcius viuere, & non expendere nisi sex millia. Tunc utrū illa duo millia quæ supersunt teneatur dē iustitia dare pauperibus? Si negatiuē respōderis, iam illū concedis habere plenum dominium octo millium ducatorum, qui ad suum statum sunt necessarii, atque adeo si voluerit fraudare geniū suum, illam superflitem quotā poterit pro suo libito expendere, vel in consanguineos, vel in alios licitos vsus citra scandalū: quod nos probare contendimus. ¶ Si verō respōderis quod dum non consumit nisi sex millia, reliqua duo debet de iustitia pauperibus: eadem ratione af

Cōfirmatio

firmare perrexeris quod si ex octo millibus quæ expendere in proprios vsus licitē poterat, non vult, quia parcissimus est, expendere, nisi quatuor: continuo debet pauperibus reliqua quatuor: & si non vult expendere nisi duo, debet reliqua sex. Ex quo consequitur, episcopos quæ respectu suorum bonorū nihil aliud esse quā conuiuiam sedentem ad alienam mensam, cui tantum comedere licet, quantum liberuit, sed nihil amplius percipere: quod profectō nescio quis quātum ad rigorem iustitiæ concesserit. Nā de officio misericordiæ nihil modo loquimur. Porro enim si ecclesia cum bona in quatuor partes diuisit, hoc facere cogitasset, non illam præstitisset prudentiam, quā certum est instinctu spiritus sancti habuisse: nam legem iustitiæ, quæ constitutissima esse debet, in ambiguo reliquisset: vt pote in humano arbitrio, quod maximē est variabile. ¶ Sed ecce aduersariorū Achilles. Populus Christianus ad nihil amplius sacerdotibus tenetur quam illos alere, ac sustentare: ergo non aliter illis debuit prouideri quā quæ necessaria caperent: reliqua verō pauperibus redderēt. At verō illatio hæc fallacissima est: nā et si nihil plus eis debeatur, quā sustentatio, tamē ratio prudentiæ exigebat, vt certum stipendium arbitrio ecclesiæ illis ad eādem sustentationem destinaretur: porro cuius essent veri domini, vt illis neq; liberū sit quantum liberuit capere: neq; rursus inquieta consciētia metū incutiat, an plus capiāt, quā sibi cōgruat. Sic enim res se habet in republica ciuili. Nil, inquā, amplius publicis magistratibus, nempe senatoribus, ac iudicibus, quin verō regibus debetur, quā sustentatio pro ratione & obsequio, quod reipublicæ impendant: & tamen singulis decreta sunt præscripta quæ; certa stipendia: aliā enim non esset bona prouidentia.

Obiectio, aduersariorū.

Solutio;

1. Ratio

¶ Quinto arguitur. Si episcopis omne adimitur ecclesiasticorum fructuum dominium, eadē ratione & reliquis sacerdotibus, & toti clero adimi debet: quod profectō nemo audet dicere: imō Caiet. hic reliquos sacerdotes fatetur habere verum dominium, nec teneri de iustitia, sua distribuere bona. Quod tamen eadē sit ratio, patet: quū non est cur episcopus vilioris hac parte sit conditionis, quā reliqui parociani sacerdotes, atque alij aliarū dignitatū. Eō vel maximē quod sua eis quarta addicta est, sicut reliquis suæ. ¶ Item vix percipere istorum possum opinio nem. Aiunt enim, episcopos non esse dominos suæ portionis: nihilominus satis esse, vt quartā, partem dent pauperibus. Quid ergo ubi pauperes suam habent quartā? Imō si nō habeāt, cur nō ex toto cumulo illa quarta succidatur,

Hilij 3 vt an-

Suffragium aduersarium.

vt autem quam fieret diuisio, sed ex sola episcopi portione. Adde quia aliarum trium faciunt eum dominum. Sed aiunt. Creduntur episcopi sortem pauperum sibi applicuisse. At vero hoc non ita certa ratione constat. Imo (quod non crediderim ratione vacare) cum illi quarta pars pauperum, fundamentum, vt supra diximus, non habuerit in decimarum iustitia, sed tantum in misericordia: vt pote quia ipsarum cum multis superfluere censebatur, fortasse in alia ecclesiastica beneficia mutata est: & ideo disperit. Est enim hoc ad istorum intellectum apprimè obseruandum, quod alere ex decimis pauperes, non est ius diuinum, neque naturale, sed merum ecclesiasticum positium, idque misericordiae: ob idque ecclesia potest illud variare. Nam pauperes naturali, ac diuino iure, alia via sunt praeter decimas sustentandi. Ad cuius quidem coniecturam accedit, quod praeter fortè episcopi, & fabricae, & clericorum, videmus plures alias a decimarum aceruo decimas, vt sunt sacerdotia, quae appellant praesimonia: quae quidem multo maior pars est, quam quae episcopum contingit. Nam esse plurimum cõsuevit tertia pars totius acerui: quae quidem beneficia nulla extat memoria qua fuerint ratione instituta: sed suspicari solet nam certa coniectatio nulla est) quod ad alendos pauperes in studio fuerit destinata. Etenim quid aliud in ecclesia illi facere teneantur, non legitur. Vnde coniectura fit quod illi fuerit portio pauperum assumpta. Imò verò forsitan et si sub praetextu studij fuerint illae praebendae institutae, suspicio ne minimè caret, non aliam habuisse radicem, quae quod exuberantibus ecclesiasticis prouentibus ambitio humana ad illos anhelaui, & sedem Apostolicam improbitatis deuicit, vt illas praebendas ex decimarum trũco amputaret. Praeter eam in Hispania & alijs prouincijs bona portio pro regibus excipitur. Non ergo est curia modo totum onus alendi pauperes ex fructibus ecclesiasticis, quatum ad rigorem iustitiae attinet, in episcopos reijciatur. Quauis suauissimo, eiusdemque peculiari misericordiae onere non sint exonerandi. Postremum denique, & quod rem concludat, argumentum contra aduersam opinionem informetur aduersus restitutionem, ad quam isti aiunt, episcopos teneri, si quicquid illis superest, pauperibus non restituant. Qui enim dicunt rigore iustitiae, tanquam veris dominis, pauperibus id deberi, subsequenter dicere coguntur, quod aliter facientes ad restitutionem teneantur. Quod autem conficiens inepte, atque, vt bona venia dixerim, inaniter concedatur, arguitur. Valeat verbi gra-

Postrema ratio.

tia, vt dicebamus, Salmatinus episcopus quo quarta parte, quae sibi forte obtingit, decem milia ducatorum, quorum sex ad suam sustentationem secundum suam dignitatem necessaria sunt. Et fac reliqua quatuor, quae pauperibus debebat, illis praesenti anno subtraxisse, & in alios prodegisse, proprios usus. Tunc anno subsequenti vnde restituet? Nam sex pro sua sustentatione indiget, & alia quae supererunt quatuor, pauperum sunt: nil ergo habet vnde restituat. In summa, Si quicquid episcopo quotannis supra necessarium redundat, pauperum lege iustitiae est, vnde quae so episcopus, quod pauperibus semel ademit, postea restituet? Nisi forsitan alia habuerit bona patrimonialia: aut nisi dicas debere de parte sibi necessaria sua fraudantem genium illa, quae pauperibus debet abscindere: quod non est concessu dignum. Porro ergo opinio hae nullatenus videtur rationi consona. Ex his diluta euadit alia quaestio: videlicet, vtrum illi, quibus episcopus sua bona fuerit male elargitus, siue cõfangine fuerit, siue alij extranei, ad restitutionem teneantur. Illi nanque, qui episcopum non faciunt dominum, id quidem affirmant: nisi illi tanquam pauperes illa receperint. Attamen si episcopi vere sunt domini, vt probatum est, quantum contra praecceptum misericordiae exiguitate & nimia parcitate elemosynarum mortaliter delinquant & sua bona aliter profundant, etiam in malos usus, verè dominia transmittunt. Quocirca qui illa recipiunt, ad restitutionem minimè teneantur. Atque idem ante nos sensit Adrianus. Et patet exemplum. Dum enim quis cuiquam in extrema necessitate constituto succurrere praetermittens, id quod illi praebere tenebatur, alteri diuiti prodigè contulit, neque ipse, neque ille, qui recipit, vllatenus sit restituendi reus. Restat ergo examinanda Caietani opinio, quam supra diximus medium tenere locum. Vtitur enim hac distinctione, nempe quod dum reditus episcopales aut tenues sunt, tantumque sufficientes episcopo, aut mediocres, ita vt sint parum abundantes, non tenentur de iustitia illos distribuere. Sed omnino inquit iudicandum est tunc de illis ac de praebendis aliorum clericorum, quae ad ipsorum sustentationem deputatae sunt. Atque haec tenentur tenere cum D. Thoma videlicet, quod perinde illorum bonorum sunt episcopi verè domini, vt aliorum, quae sunt sibi propria. Quando verò huiusmodi fructus supra id, quod eis necessarium est, multum redundant, tenentur, inquit, etiam quodam quae sibi obtingit, in tres partes diuidere, quarum vnam largiatur fabricae, atque alteram pauperibus:

Episcopus bona sua portionis ad restitutionem nisi minima tenentur, neque illi quibus sunt collata.

Opinio Caietani.

Ratio. i. Caietani.

Secunda

Antoninus

2. argum. in Caietani.

Ratio: si quidem clerici iam habent suam. Probatio eius est duplex. Prior quod tunc in sapientis animum cadere non potest, quod tantum fructus episcopo sint assignati pro sua sustentatione: & ideo fabrica, & pauperes non sunt, inquit, fraudandi in sua quota. Posterior verò ratio est, quam tetigerat. 2. 2. quaest. 77. artic. 1. vbi censuit decimam partem fructuum longè illam proportionem exuperare, quae se habent clerici ad Christianum populum: quippe qui vix sunt quadragesima eius pars. At verò opinionem hanc in primis, Caiet. ex D. Thoma elicere nequiuit: quippe qui in sexta conclusione simpliciter ait, de his quae episcopi vsui sunt deputata, eandem videri rationem quae de proprijs bonis. Et D. Antonius. 3. part. titu. 20. ca. 8. idem simpliciter sentit. Quin verò hae opinio Caietani noua est, quae praeter ipsum, neminem habuit authorem. Siquidem omnes in altero duorum extremorum simpliciter persistant: nempe aut quod episcopi nullum habeant dominium, aut quod suae portio nis simpliciter dominio fungantur. Praeterea diuersa Caieta. immiscet in hac opinione. Primum enim ex eo solum quod fructus episcopi sint multum abundantes, videtur colligere quod teneatur illos in fabricam & pauperes distributi. In ratione autem qua id probat aliorum diuersitatem: nempe quod fabrica & pauperes non sunt defraudandi à suis partibus: nimirum insinuans, fabricam tunc & pauperes nullas habuisse partes. Quo ergo perspicue contra ipsum arguamus, interrogatur ab illo, quomodo intelligat fructus episcopi esse nimium abundantes. Aut enim intelligit quod eius quota maior sit quam quarta: nepe quia fabrica & pauperes nullam habent portionem, vt ratio eius insinuat, & tunc ratio quae illum cogit, & fabricae, & pauperibus prospicere, non est quod fructus eius nimium abundant, sed quod praesumatur portiones fabricae & pauperum sibi ini quae applicuisse: cuius tamen non inde semper coniectura comperta fit. Nam forsitan portio pauperum, vt supra diximus, in aliud beneficium fuerit mutata: aut fortasse canonici sibi surripuerunt, aut fortasse fabricae & pauperibus aliter fuerit prouisum. Hoc autem accidentarium est ad propositum. Si autem intelligat eiusmodi fructus nimium esse abundantes, non ratione diuisionis: nempe quod maiorem quotam habeat, quam deberet: sed quia ecclesia ipsa est pinguis, & ideo portio episcopi cre scit sicut aliarum portiones: tunc grauari potius episcopum, quam clericum, vt de sua portione rigore iustitiae debeat providere fabricae, aut pau-

peribus, magis quam alij clerici, nulla persuadet ratio. Nam id, quod accidentarium est, non mutat substantiam iustitiae: quod autem fructus vno anno sint benigniores, alio verò maligniores, aut quod vna ecclesia sit alia pinguior aut exillior: poterit quidem augere, aut minuere vim praeccepti misericordiae, si plus minusue superfluit: non autem rationem iustitiae. Ecclesia nanque non fecit diuisionem ex futura varietate pendente, sed absolute dedit episcopo quartam, quicquid in futuro foret euentus: & ideo vbi pinguiores sunt decimae, pinguior etiam est episcopatus: & plaris episcopus secundum suam decimam indiget. Quocirca, vt ad priorem rationem Caieta. respondeamus, negatur hoc non posse cadere in sapientis animum. Secundo arguitur. Si eiusmodi fructuum exuberantia iustitiam mutaret, sequeretur, quod etiam si pauperes haberent suam portionem: & fabrica suam, nihilominus de iustitia episcopus teneatur de sua illis portione cõferre. Imò vero si postquam semel eis contulit, id quoque, quod restat, esset superfluus, eadem lex iustitiae cogeret, vt iterum daret: & sic relabendum esset in primam opinionem, quae omne episcopo dominium denegat: sed asserit quicquid illi superest, de iustitia deberi pauperibus. Quare profecto illa media opinio Caiet. acrius sustineri potest, quam prima.

Ad secundum autem argumentum Caieta. in hoc persistetis quod decimarum quota exuberans sit respectu proportionis, quam clerus habet ad reliquum populum, partim lib. 9. sub titu. de deci partim nunc proximè responsum est. Vellem enim ab illis, qui hoc opinantur, cõsiderari, quod cum in illo tam numerofo populo, qui iustum faciebat regnum, non nisi vnicum esset templum, in quo nec sacramenta gratiam conferentia administrabantur, neque corpus, sanguisque Dei adorabatur, & nihilominus duodecima gentis pars eius seruitio erat mancipata, decimaque pars fructuum non in subsidium pauperum, sed liberè, tanquam eius stipendium addicta, cur in nostra sacrosancta religione, in qua tam innumera sunt templa, & in quibus tam longè excellentius Deus colitur, excellentius existimabitur, si tot sint episcopi, eaque dignitate & autoritate viuant, tam ampliusque nutriatur clerus, qui non tantum administrandis sacramentis, curaque animarum gerendae sufficiat, verum ecclesijs assistendo cantandoque seruiant. Tolle maiestatem illam sacerdotum in cathedralibus, reliquisque ecclesijs, illosque catus, qui sine sacerdotum numero modulatus esse nequit: & animo perspicere

2. Argum.

quo loco haberetur Christiana religio. Quod si talis religionis apparatus necessarius est, profecto neque decimarum quota superfluit. Eo vel maxime, quod, ut proxime dicebamus, tantam iam portiones ad seculares titulos sint inde succisse. Fateor equidem, ut illic dicebam, tum in ordinatione sacerdotum, tum etiam in sacerdotiorum, præbendarumque prouisione, quam maxime abusus patere. Attamen si pro rei dignitate, secundumque diuina iura hæc fierent, ipsique ministri loca sua fideliter tenerent, atque in pauperes essent misericordes, nulla fieret occasio reliqua aduersus decimarum quotam, & nonnullas ecclesiarum diuitias obnuir murandi.

¶ Per hæc rursum quæstio dissoluitur, quæ ad me aliquando perlata est. Sunt enim multa bona ecclesiastica in titulum secularem transmutata: ut patet de regijs tertijs. Quin verò totæ decimæ aliquarum ecclesiarum, ut patet de Tēplariorum bonis, & multis alijs, quæ illultribus dominis adiuudicata sunt, ac iure successioneis à secularibus possidentur. Dubitari potest an illa de iustitia sint pauperibus pro sua portione obnoxia. Sed est responsio negatiua. Nā totum ius, quod pauperes ad decimas habent, est positium & ecclesiasticum, super quo Papa dispensare potest: & ideo cum ratione aliqua bona ecclesiastica seculari titulo adscribit libera relinquit.

Ad 1. argu. Pro solutione autem argumentorum nempe auctoritatum Sanctorum, quas vim magnam ostentare prima facie fateor, notandum est primò quòd cum auaritia, ut aliàs diximus, altera sit iustitiæ contraria, quæ proprie furtum & rapina nominatur, altera verò liberalitati, sanctis patribus illa familiaris est hyperbole, ut auaritiā cōtra liberalitatem ac misericordiā, quæ est erga pauperes exercenda, rapinæ etiā nomine denotent: propterea quòd in necessitate omnia communia censeant, quo ad vsum. Idque non tantum in clero, verum etiam in seculari populo. Quauis de hac re acerbius merito suggillent clericos, ac potissimum episcopos, ut articulo proximo videbitur: eo quod eleemosynarum præcepto arctius perstringuntur. Quare hoc genus rapinæ, restitutionis vinculum minime secum affert. Item notandum, multa apud sanctos patres reperiri dicta de statu clericorum cōmuni viuendum, quæ temporaria facta diuisionis non cōgruunt, multaque alia, quæ consilia dūt axat sunt, licet illa sint emphasi exaggerata, ut formam præ se ferat præceptum. ¶ Per hæc ergo, argumenta dissoluntur. Nā ut ab auctoritate Ambrosij exordiamur,

in fronte præcedentis articuli citata, & dist. 47 cano. Sicut hi. quæ rem plurimū elucidat, quæ ait: Proprium nemo dicat, quod est commune: manifestum est non proprie clericis, aut episcopis loqui, sed generaliter, ut ait D. Tho. de omni Christiana familia. Ad quemcumque enim avarum ait. Quid propria dicis, quæ in hunc mandum non attulisti? Ad omnes ergo subdit: Proprium nemo dicat, quod est commune: plus quàm sufficiat sumptui, violenter obtentum est. Cuius simile ait Hieron. ut refertur. q. 42. can. hospitalem. Aliena, inquit, rapere conuincitur, qui ultra necessaria retinere probatur. Erat enim illorum Sanctorū idiōma, ut quicquid superflueret, commune censerent, quantum ad vsum.

¶ Quocirca id etiā, quod in secundo argumento eiusdem articuli citatum est, ex eodem Hieron. super illud Isaia: Rapina pauperum in domo vestra: videlicet quòd bona ecclesiastica sunt pauperum, propemodū de secularibus etiam dixisset: nam verbum Prophetæ de omnibus intelligitur qui elemosynas subtrahunt, quando erogare debent. Quauis alia sit gloiia quæ D. Thom. insinuat, nempe quòd nomine pauperum non solum seculares pauperes veniant, verum & clerici ipsi. Vnde licet dum in comuni episcopi cum suis viuere, necessaria sibi capere poterant, ita dum facta est diuisio, de quo Hieronymus non loquebatur, episcopus dominium acquirat suæ portioneis, sicut & reliquus clerus suarum fortium.

¶ Similiter respondendum est ad ea, quæ in fronte præsentis articuli nos obiecit. Ad primum namque respondetur verbū Domini: Dignus est operarius mercedem suam, aut cibo suo: nō tollere, quin possit episcopus dominium acquirere illius portioneis, quæ arbitrio ecclesiæ, pro eius sustentatione taxatur. Verbum autē Pauli: Quod habetis alimenta & quibus tegamur, contenti simus: nō de clericis tantum, sed vniuersaliter de omnibus etiam secularibus, intelligitur. Loquitur enim illi cōtra diuites huius seculi. Ad aliud autē quod apostoli sine peramissi sunt, supra responsum est. ¶ Ad secundum, nempe ad auctoritatem Prosperij, cano. expedit. 12. quæst. 1. videlicet facultates ecclesiæ non esse proprias sed in communi possideri: & ad similes canones eiusdem causæ & quæstionis respondetur, intelligi quantum ad possessiones, quas (ut dictum est) neque; distrahunt, que alienari licet, nisi in bonū ecclesiæ. Quod si intelligatur de fructibus, ut loqui videtur cā. episcopi, ut scilicet, quod quicquid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus,

S. Thom.

Ad secundū

Ad August.

siue de oblationibus, omnia iure ecclesiæ sunt seruanda: referendum est ad tempus, quo clerici in communi viuerebant. De quo etiam loquuntur canones, res, & episcopos. ¶ Dicitur autem August. quod est ad Bonificiū comitē, & citatur. 12. q. 1. capitul. final. Profecto et si ad ecclesiasticos illud applicet, etiam ad seculares prope modū attinere sentit. Nā inducit in illa epistola misericordiæ præceptū, quo singuli quæ propria possident, communia quantum ad vnum facere debent: sed quia loquebatur illic cōtra Donatistas, qui conquerebantur bonis suis multari, ait, quod si ad ecclesiam reuerti uoluerint, omnia illis fierent cōmunia, etiam illa quæ priuatim ecclesia possidet. Quod autem ipse ait in can. decimæ. 16. quæst. 1. nēpē quod qui decimas non soluit, pauperes enecat, ad tēpus referendum est, quo in communi viuerebant. Tunc enim decimis pauperes tam seculares, quàm clerici alebantur. ¶ Postrema aucto ritas Hieronymi. ad Damasum, quæ refertur. 16. quæst. 1. cap. quoniam. singulari iurisdictionis negotium faceret, vtrum nō solum episcopi, verum alij clerici, qui bonis paternis, aut alio ciuili iure acquisitis, abundant, possint de bonis ecclesiasticis viuere. Ait quippe illic Hieronym. clericos qui secularibus bonis affluunt, non posse bonis pauperum ali. Imò sacrilegiū committere, & per abusione talium, iudicium manducare & bibere. Cuius simile habetur in can. clericos. & can. pastor ecclesiæ. 1. q. 2. Est autem apud Panor. dubium quartum. q. 4. in libello suarum quæstionum. Sed profecto nō erat quæstio digna tam longa disputatione: quandoquidem vniuersalis ecclesiæ vsus illam affirmatiuē decidit. Præterquā quòd & rationes, & canones eandem sententiā confirmāt. Enimuerò cum ecclesiasticæ præbendæ ceu stipēdia sint ecclesiasticarum functionum, nil obstat, quò minus clericos, et si aliunde valeat vitam ducere, possint, ut ait Paul. tanquā triturantes bonos de area pasci. Vnde. 1. q. 2. ex concilio Agathē. can. clerici, habetur sine exceptione: quod clerici oēs, qui ecclesiæ fideliter, vgilanterque deseruiunt, stipēdia sanctis laboribus debita consequantur: iuxta verbum Apostoli: Qui spiritualia seminant, non est magnum si temporalia metat. Et iure permittitur ut sacerdos propria bona possit, si liberit, hæreditibus relinquere, & de euāgelio viuere. Imò sic habet vsus. Quare episcopi debet illa, quæ ad sua patrimonialia pertinent, scribere, ut habetur can. manifesta. & can. sint manifesta. 12. q. 1. vbi permittitur, ut eis, si liberit, liceat ea suis agnatis, ac necessarijs relinquere. Accedit & diuisio fa

Panormi.

Clerici alij de idoneū habentes vti & possunt de bonis ecclesiasticis viuere. Concilium Agathē.

ta in. c. quatuor. & de rebus, vbi absque discrimine episcopo adiuudicata est quarta pars. ¶ Duabus ergo solutionibus, licet Panor. plures congerat, dicti canones sunt contenti. Prima est, quam D. Thom. articulo. 7. reddit. nempe, dicta illa Hieronymi intelligi in extrema pauperum necessitate. Cum enim tunc etiam seculares teneantur, quicquid possunt, elargiri: multo æquius episcopi patrimonijs pollentes debent ecclesiastica pauperibus impertiri. Altera forsitan est solutio, quæ colligitur ex dicto. ca. sacerdos. 1. q. 2. & ex cap. iiii. autem. 12. q. 1. nempe quòd Hierony. loquebatur de illo ecclesiæ statu, quando clerici in communi viuere omnia sua bona in vnum acerrum conferbant. Dabatur enim eis optio, ut vel bona, quæ habebant, parentibus, suisque necessarijs relinquerent, & de ecclesiæ fructibus cum reliquis pauperibus vitam ducerent: aut, si malissent, sua retinerent, quæ illis sufficerent: sed tamen sumptui parcerent eorum, quæ in cōmuni possidebantur.

Gemina solutio citati canonis. D. Thom.

ARTICVLVS. IIII.

Utrum singulari iure teneantur episcopi, præ secularibus diuitibus, ad eleemosynarum subsidium.

Quoniam de dominio ecclesiasticorum fructuum visum est, sequitur ut de eleemosynarum iure, quo episcopi tenentur, quartus subdatur articulus. Arguitur enim, quod non arctius ecclesiastici teneantur, quàm seculares: nam si perinde veri sunt suorum fructuum Domini, ut seculares suorum, nulla superesse videtur ratio, quæ illos arctius perstringat, quàm seculares. ¶ Secundò: Officium misericordiæ extra extremam necessitatē non obligat, nisi de superfluo: sunt autem multi seculares diuites, quibus affluentiora sunt bona, plusque suo statui superfluentia quā episcopi: ergo non ipsi in vniuersum districtiori eleemosynarum iure teneantur. ¶ In contrarium autem est, quod episcopi peculiariter sunt patres pauperum. Vnde ad Nepotianū Hierony. quod refertur. 12. q. 2. Gloria episcopi est, pauperū opib⁹, puidere: ignominia sacerdotis est, proprijs siuere diuitijs.

Argumenta

Secundū

¶ Actenus de rigore iustitiæ loquū sumus: secundum quem, pro capto nostro, aliud cedere nequimus, quàm quod episcopi suæ sint portioneis Domini. Nam propter nul-

tu misericordiae opus, veritas iustitiae, aut neganda est, aut occultanda: sed nihilominus (vt illic dicebam) non erat nobis animus in eadem confirmanda veritate, episcoporum, sacerdotumque conscientias eoufque eleuare vt maligniores sint, cordisque durioris in pauperes. Imò verò, vt meum de hac re iudicium expro mam, longe eos vrgentiùs, si id mihi auctoritatis arrogaretur, astringerem, quam multi alij, quos vidi alteram opinionem sequutos. Conueni in quam multos tenentes, episcopos nò esse dominos, sed de iustitia quicquid eis exundat debere pauperib: nihilominus satis esse alleuerates, si sextam, aut quartam partem egenis largiantur. Imò audias aliquos, qui praelat um habentem centum millia ducatorum, satis fecisse existant, si sex, aut decem millia tribuat: quod profectò ego mihi persuasum habeo nunq. ¶ Tribus ergo conclusionibus ad quaestionem respondetur. Prima est, quae ex superiori articulo subinfertur. Neq; episcop, neq; sacerdotum vllus illius portionis, quae sibi còtingit, ea iustitiae lege ad eleemosynas obligatur, vt si quas omiserit, ad restitutionem teneatur. Enim uero si verù est, quod per celeberrimam diuisionem adiudicatum eis est suae portionis absolutum dominium, non alio iure tenentur de illa ad eleemosynas, quam de alijs bonis: vt ex ta nostra conclusione, quam etiam monstrauimus esse S. Thomae adnotatum à nobis est. Exceptus hinc tamen censendus est semper casus, quo vehemèti suspicione laboratur, episcopum aliqua bona se u fabricae, seu hospitalibus, aut alia ratione pauperibus còsignata, sibi applicuisse. Tunc enim certum est, iustitiae lege ad restitutionem teneri. Extra tamen eiusmodi casus, liberi sunt ab illa distributionis forma & vinculo, quo dum in communi vivebant, tenebantur, atque adeò nullo constringuntur iustitiae praecipito. ¶ Secunda conclusio: Mandato misericordiae quo vniuersi, vt. 2. 2. quae. 32. auctor est S. Thom. & grauium Theologorum plerique, ad eleemosynas coguntur episcopi inter omnes Christianos, ac subinde inter omnes mortales arētissimè perstringuntur. Còclusio haec multis nominibus còprobatur. Primù vt modo dicebam, q; episcopi esse tenentur viduali fauore & auxilio, ceu mariti: orphanis, tãquam patres: ac deniq; vniuersis mendicis, & inopib, singulare praesidiũ, ac suffragiũ. Enim verò cum virtutum cultus, animarumq; subinde salutis saepenumero in rerum temporalium egestate periclitetur: qua ratione Salomò, vt diuitiarum abundantia, sic & rerum inopiam metuebat: & episcopi pastores sint animarũ, nò mo-

dò verbo, & exemplo pascere, promouereque gregem tenentur, verum & re ipsa indigis suppetuas ferre. Viduarum enim honestas, ac virginum pudor, rei familiaris penuria vehementer arietatur: & famè patientes, furandi, peierandi, decipiendi, multaque id genus incommoda intentandi periculis sunt expositi. Quibus cauendis Antifites pro sua quocunque facultate prospicere vigilantissimè debent. ¶ Secundo accedit, quòd quauis propter collabentem clericorum vitam facta sit illa diuisio, qua cuique sua portio adiudicata est, nihilominus episcopi exuere non debent antiquam illam ecclesiae pulchritudinem, quae in subsidio pauperum elucebat: nimirum quando Apostoli diaconorum ministerio tam impense viduarum, orphanorum, indigentiumque curam gerebāt. Neque verò debent profus de memoria delere ecclesiasticos fructus spirituales esse, gratiaq; diuini cultus, & peculiariter in honorem Christi impensos: cui tam cordi fuit pauperes suae familiae commendare: ac potissimũ pastoribus, quibus illam fidem commisit. ¶ Tertio accedit huc, quòd caput ipsius praecipiti misericordiae, nempe rerum redundantia & superfluitas, ceteris paribus, multò maior est, aut esse debet in episcopis, quam in secularibus. Primum enim frugalitè viuere debent, multoque cum minori pompa, quam diuites huius mundi: Neque enim conuiuiorum splendor & lautities illis est licita, neque alius domesticus apparatus. Nam, vt ait Hieronymus, de altario illis viuere fas est, non luxuria. Pratercã cum vxoribus careant, eximio inde sumptu eripiuntur, quo mariti premuntur. Atque adeò cum neque proles habeant, quibus debeant maioratus instituire, aut aliter in perpetuum prouidere, non alios debent habere filios quam pauperes: neque còsanguineis aliter prouidere, quam pauperibus. Haud enim his debet erogare, quibus sua sufficiunt: vt habetur can. pastor ecclesiae. 1. 2. q. 1. ¶ Quamuis documentum hoc non summo rigore intelligendum est, sed grano salis, hoc est naturali aequitate condendum. Haud enim, vbi scandalum caueri potest, vitio est profusus veredum si episcopus qui pingui ecclesiae praefectus est, còsanguineos antea indigos, quadam victus mediocritate honestet: nò pro sua tantum vita: sed pro suis successoribus in perpetuum. Non, inquam, vt locupletia creet primogenitorũ iura, sed vt quadantenus statum illi mutare possint, vt absque necessitate deinceps vitam ducant. Si enim qui viginti, aut eo plura, imò qui decem, vel quindecim habet duca-

2. Ratio

3. Ratio

Moderatio proxima: afectionis

Conclusi.

Probatio.

3. Conclusi.

1. Ratio conglusionis.

ducatorum millia, quartam partem in pauperes, & pios vsus erogauerit: profectò ab omnibus censetur suo debito fecisse satis. Et si tertiam in tales vsus dispensauerit, nihil ab eo amplius, quantum ad cauendam culpam res attinet, desiderabitur. Cum ergo residuum absq; villo scandalo possit licitè in proprios vsus consumere, cur non ei licebit ex reliquis sumptibus tantillum quotannis adimere, vt possit honestam sustentationem, eandemq; perpetuam alicui còsanguineo relinquere? Sed fateor scandalum attente semper esse cauendum. Quòd tunc vitæ; cauebitur, dum subditi amplas, pro eius facultate, viderint Antifitem eleemosynas profundere, & quod dat còsanguineo, de suis proprijs sumptibus succidere: neque verò ipsum eo vsque locupletare, vt de humillimo statu ad illustrem subleuet. Hoc igitur non q; superbis & ambitiosis velim indultum iri dixerim, sed vt quòd mihi rei veritas offert, non diffitear.

Conclusi.

Explanatur conclusio.

¶ Tertia conclusio. Praeceptum hoc eleemosynarum, quo episcopi perstringuntur, non potest vniuersim secundum quartã, aut quintam, maiorem aut minorem aliquotã partem existimari: sed secundum iudicium prudentium, pensata tum prouentuum quantitate, tum & pauperum indigentia, ac temporum calamitate. Conclusio cunctis liquidã fiet, qui rationem praecipiti misericordiae fuerint perserutati. Est enim vt de superfluo fiat: superfluum autem respectu status tam possidentis, quam indigentis venit existimandum. Exempli gratia, sunt Itali episcopi, qui, cum decimas non habeant, vix habent, vnde viuere queant. Illis ergo nullus aut perquam exiguus iniiciendus est scrupulus, si eleemosynas non faciant. Imò & praeter illos, sunt etiam, qui quamuis decimis fruuntur, proueniunt illis tamen adeò tenues & malignae, vt si sextam aut minorem partem in pauperes refundant, satis sint fecisse censendi. Qui autem duo, triaue millia ducatorum, & eo amplius habent, profectò nisi vel quintam, vel saltem sextam partem distribuunt, non debent existimare se abundè praecipitum compleuisse. Quorum autem redditus viginti, aut triginta millia exuperant, profectò maiorem deberent elargiri partem. Haec autem, exempli gratia, dicta sint: nam & temporum calamitas, vt dicebam, & pauperum frequentia, rigorem potest augere praecipiti. Quod autem de episcopis dictum est, id de reliquis etiam sacerdotibus suo gradu intelligendum: ac de ijs praesertim, quibus animarum cura incumbit: atque adeò de religiosorum monasterijs, quibus pro-

uentus redundant. ¶ Quocirca nò debent episcopi ob id securius pacare conscientias, si in eleemosynis erogandis remissiores sint, quòd vinculo iustitiae ad restitutionem non teneantur, satis se proinde facturos arbitantes; si in mortis articulo sacramento poenitentiae eiusmodi culpas abluant. Nam cum etiam praecipitum misericordiae, de quo praefati sumus, sub reatu mortalis criminis obliget, inde satis debent exterreri, vt fidem Deo suo illam seruent. Praeterquam quòd quamuis lex eos iustitiae ad restitutionem non obliget, debent profectò eorum confessarij tam durante vita, quam in mortis articulo, eis, quos pauperum negligentes nouerint, per modũ sacramentalis satisfactionis largissimas eleemosynas imponere, vt eodem propemodum res incidat, ac si lege iustitiae ad restitutionem tenerentur.

Modus eleemosynarũ Deo gratis sumus

¶ Modus autem eleemosynarum Christo gratissimus est, vt in praesentes pauperes sine diuites benigni. Nò quidem inficias ierim, quin vbi hospitalia extructa non sunt, laudabile episcopo sit eorum fabricis vacare: atq; adeò ecclesiarum ruinas rescire. Attamen quòd vt suum nomen perpetuò celebret, in aedificijs ampliandis & perornandis ea infumat, quibus praesentibus pauperibus succurri posset, ne fame perirent, non solum vanum, sed profectò perniciosum, & Christo ingratisimum est. Quod enim ait: Pauperes semper habetis vobiscũ: id moniti auribus exhibet, vt cura non eorum pauperum angat, qui nobiscum sunt: futuris enim miseris per futuros Deus misericordes prospiciet.

¶ Atque ex his argumentorum solutio colligitur, quae in vertice quaestionis proposita sunt.

¶ Ad primum namq; respondetur, quòd et si lege iustitiae non magis episcopi vinciantur, quam diuites seculares, tenentur tamen strictiori misericordiae nexu.

¶ Ad secundum autem respondetur, quòd et si accidere possit, vt laicus praenimia diuitiarum exuberantia, vrgentiùs ad eleemosynas obligetur, quam episcopus, tamen episcopi, ceteris paribus, ratione sui status praesius, ac vehementius vrgentur.

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

ARTICVLVS. V.

Verum Ecclesiastico statim cõdecens sit, inter alias possessiones, castra, vassallosque, ac iurisdictione ciuili habere.

Quoniam

Voniam artic. 3. inter alia ecclesiastica bona, de oppidis memini mus, nō ab refuerit, de hoc posses sionū genere articulū quintū adhibere. Apparet namque ecclesiasticis Antistitibus atque alijs dignitatibus minimē congruere, castra, & oppida possidere: aut vassallos ciuili iurisdictione gubernandos. Primum quod ecclesiasticus status, spiritualis est, atq; adēd Christi obsequio totus mancipatus: ciuili autem status totus est secularis, atque in rebus temporalibus positus, vbi plurimum iniquitatis commiscetur. Quare vt lux, & tenebrę, disse re videntur. Ait autem Paulus. 2. ad Corint. 6. Quare participatio iustitię cum iniquitate? Aut quare societas luci ad tenebras? Quare autem conuentio Christi ad Belial?

1. Argum.

Paulus.

2. Argumē.

¶ Secūdo ecclesiasticus ordo in secessu potissimum, silentioq; contemplationis positus est: ciuili autem litibus, fraudibus, atq; alijs id genus negotiorum turbibus expositus, quibus necesse est Antistitum mentes à sua quiete sępenuerō deturbari. Eō potissimum quod causa sanguinis in illo foro agitantur, quibus nē se cruentet, omnis clesicus prohibetur: non ergo illis congruit eiusmodi turbulentis rebus præesse, sed omnia illa posthabere.

3. Argumē.

¶ Tertium de prisco more antiquę legis sumitur argumentū. Leuitis namq; nulla possessio nisi fors consignata fuit, sed solum decimarū subsidium

4. Argumē.

¶ Sed & de Christi exēplo quartū adhibetur. Nam, vt lib. 4. sub titulo de dominio, dicebamus: & super cap. primū Matthæi, latius com monstraui mus, nullum ipse seculare regnū hu ius mūdi accepit, sed tantum fuit rex regnū cęlorum. In res autem temporales ea fuit præci se, quatenus homo, potestate contentus, vt in ordine ad finem redemptionis, quando ad eū dem finē opus esset, quibusuis temporalibus vteretur. Id quod illic significauit, vbi dixit: Regnum meū non est de hoc mundo. Et vbi Lucę. 12. petenti vt inter se & fratrem iudicaret, respondit: Quis me constituit iudicem, aut diuiforem super vos? & alibi sępē. Ergo neque suos administratos ciuili iurisdictione decet.

5. Argumē.

¶ Quinto: Eiusmodi iurisdictione, & secularis in vassallos potestas ad superbum fastum & mū di extollentiam episcopos exagitat, quare humilitati, ac modestię, qua illos Christus insti tuit, ē diametro aduersantur: secundum illum eius ad monitū, Matth. 20. Scitis, quia principes gētū dominātur eorum: & qui maiores sunt, potestates exercēt in eos. Nō ita erit inter vos: sed quicumq; voluerit inter vos maior fieri, sit

vester minister: & quod voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hoīs nō venit ministrari, sed ministrare. Non ergo ecclesiasti cis dignitatibus decorū est, sed plurimū in deo rū eiusmodi secularibus iurisdictionibus splē descere: multoq; minū conuenire videtur religio sis monasterijs, p quorū ingressum seculo renūtiatur, omnesq; seculares pōpō post terga relinquūt. ¶ Sexto demū arguitur. Ciues illi sunt presidibus in causis ciuilibus & criminali bus committendi, à quibus decentius gubernētur. Seculares autem nō possunt in eiusmodi causis per ecclesiasticos ritē & rectē gubernari. Tum quod illos non decet ciuilibus legibus esse imbutos, tum præsertim quia illa authoritate non possēt, vt subditi sin terrori, qui ad ar cendā humanā audaciā perquam necessarij sunt. Imō vtq; adēd vidētur peccariō in rebus ci uilibus præsidere, vt despiciētes eos subditi ad regias curias suas causas deuoluāt. Quia ratio ē admonet in Timotheo nos Paulus vt nemo militās Deo, implicet se negotijs secularibus. Et Christus duobus gladijs fuit contentus, qui essent distincti: & sicut in cęlo, ita & in terra voluit duo esse luminaria: nēpē authoritatem sacrā Pōtificū, & regālē potestatem: vt habetur 96. d. can. duo. haud ergo expedit ciuile iurisdictionē cum ecclesiastica commisceri. ¶ In con trariū est Christianorū vsus à Syluestri & Cō stantini seculo per sanctissimos patres atq; or thodoxos Cęsares & Reges approbatissimus, per quē cōstat, nō solum primā ecclesię sedē, verū & alias inferiores eiusmodi donationi bus esse decoratas: in quibus permulti habentur vassalli, nō solum episcopis, verū & mo nasteriorum abbatibus subiecti.

¶ Quæstionem hanc, non solum quia præ tens tractatio eam exigebat, hic attexe re statuimus, verū quia hiscēdiebus de illa contouertitur. Duo tamē sunt eiusdem quæ stionis membra. Vnum, vtrum ad ecclesię decorum condecens sit, eiusmodi ciuili authoritate fungi. Secundū, vtrum propter ali quam emergentem necessitatem reipublicę ecclesiastica, vel ciuili, expediat, eadē castra, & vassallos secularibus vendere. Et quidem de secundo non constitui ad dicendum me ita multum insinuare: quia cum negotium sit ad summum Pontificem, atque ad Cæsarem atinens, non est meum, nisi interrogatum respondere. ¶ Ad priorem ergo quæstionis partem, vna, eadem que affirmatiua conclusio ne more nostro responderet. Consentaneum ecclesiasticę authoritati fuit, inter alias rerum temporalium dotes, & hac quoque insigniri,

6. Argum.

Paulus.

Syluester: Cōstant.

Dno quæ stionis mē bra.

Cōclusio responsiua.

vt ca.

probatio.

vt castra, imō verō vrbes cū potestate vtrius que gladij sub suo habere dominio. Cōclusio hæc vel inde maxime probatur, quod Christianis simi Imperatores, tempore sanctissimorū Pō tificum, eiusmodi donationibus ecclesiām ho nestarunt. In primis Constantinus ille Ma gis, maximusq; Christianę religionis cul tor, & fautor, inter alia priuilegia, quibus eccle siam accumulauit, & hac etiam eam auxit au thoritate, vt Romam cū alijs vrbiuos Aposto licę sedi donauerit. Et Theodosius postea tē pore Ambrosij, atq; alij deinceps multi catho licorum Cæsares id genus donationibus eccle siam locupletarunt: quas quidem nisi vt san ctum haberetur, neq; ipsi obtulissent, neq; illi sancti Antistites accepissent. Accedit, quod, vt nostratum Annales tradūt, Christiani Hispaniarum reges cū Mauros ex prouincia bel lis depellebant, pro partis victorijs, de eisdem castris, atq; opibus, quæ de hostium manibus eripiebant, offerebant ecclesię: nō solum episcopales sedes illo mudo augēdo, verū & mo nasteria vtriusq; sexus fundando & ditando. Quod ergo illi Christi amētes fecerunt, omni potiū ratione defendendum est, quā aliquo pacto cōdemnandum. ¶ Ratio ergo, quam il li ecclesiarum fundatores sibi in animū indu cebant, hæc erat, quod cum temporalia omnia propter spiritualia, in eorumq; seruitium con dita sint: & homines (quod nostrū ingenium est) rerum istarum splēdore maxime mouean tur: nā cognitio nostra (vt natura docet) à sensu incipit: operæ pretium existimarunt eccle siam non solum sanctis legibus instituire, ve rum & rerū facultatibus instruere, & fulcire, vt Christiano populo illam repræsentans ma iestatem, maiori haberetur in pretio & vene ratione. Eādē enim de causa, vt nobiles, at que illustres sacris initiarentur, qui ecclesię es sent stabilimentū, iura permittūt, vt duo possint habere sacerdotia: vt habetur cap. de mul ta. de præben. ¶ Haud equidem nescio statim obmoliri quemquam posse huic sententię argu menta. Primum ab Apostolorum exemplo, & priscorū præsulū, qui huiusmodi fastus præ nimia sua humilitate abigebant: Secundū ab absurdo: vsu nāq; & experimento cōpertū est huiusmodi seculares episcoporum possessiones multa attulisse incommoda: videlicet non solum bella & eorum defensionem, sed etiam hæresum turbas & rebellionū insultus aduersus ecclesiā. Germaniæ nāq; atq; Anglię hoc in causa etiam ponitur turbatarum rerum, quæ neque principes seculares ferre æquo animo poterant Episcoporū potētatus, neq; vulgus

monasteriorū diuitias. Imō & religiones ipsas inde plurimū videmus labefactatas quæ immo dicis diuitijs abundant. ¶ Ad primum autē re spondetur, vt lib. 9. sub titulo de decimis, dice bā, quod si omnes episcopi, & ecclesię prælati essent, vel sicut Petrus, vel sicut Augustinus, aut Martinus, aut Nicolaus, vt sua sanctitate possent à Christiano populo beneuolentiam, ac reuerentiam captare, forsan non esset opus ecclesię eiusmodi subsidijs tēporalibus fulciri. Sed tamen quia tam numerosam multitudinē episcoporum, ac sacerdotum, quā est eccle się necessaria, illa religione pollere, nō est pos sibile, consultum alio modo est, vt existimatio ecclesię conferretur: & sint qui quodammodo ad virtutum, literarumq; culturam horum respectu animentur. ¶ Ad secundum autem respondemus, vt sæpē consueuimus, quod hu manis moribus non pot vlla vel ratio, vel pru dentia ita prouidenter mederi, quin tēporum iniquitas omnia corrūpat. Negari enim nō potest, quin ecclesiarum diuitiæ multa spiritali bus rebus pericula consent: sed forte maiora crearet paupertas, nisi, quod impossibile est, sacerdotes, & populi oēs sancti essent. Expe rimur enim vbi episcopi pauperes sunt, in aulo haberi pretio: & mendicantes sacerdotes præter eos, qui intra claustra nutriuntur, vilipendio haberi, & sic omnia ecclesiastica pes fundari: Et re vera antistites, nisi vllam secula rem etiam habeat potestatem, vix possent vitia castigare. Imō etiam in Germania, nisi catholici ecclesiarum præules potentatibus se cularibus subnixi essent, omnia essent iam for tasse à tyrānis & hæreticis obruta, & consum pta. Quocirca, vt argumento respondeamus, principum seculariū ambitio & inextinguibili s litis, qui ecclesiasticis sua bona semper inui dent, quibusq; eos expoliare armis, ac technis cupiūt, licet causa fuerit, vt ecclesiasticū statū contenderint demoliri, nullum est argumen tum, quod ecclesiā non deceat eiusmodi facul tatibus pollere. Tamētū diffidendum non sit, quia excessus in hoc, sicut in omnibus alijs re bus, accidere possit: videlicet vt nimium, plusq; iusto locupletētur ecclesię. Nam vt historia Exod. 36. pdit, cū videret Moyses tāta animi præptitudine populū aurū, & purpuram, & reliqua ad ornatū & cultū tabernaculi necessa ria afferre, vt exuberarent, præconis voce can tati iussit, ac prohiberi, nē vir aut mulier quicquā vltra amplius offerret in opus sanctuarij. ¶ Ad iungitur in fauorem eiusdē cōclusionis, ius etiā naturale. Nam cum reges cuncta per se gubernare nequeant, sed necesse habeant Ducī.

Ad primā obiectionē.

Ad secundā.

Ius naturale patrocina tur præter: ita uocantur.

Dueibus, Comitibus, atque alijs potētatis, partem iurisdictionis committere, dum tamen semper penes eos suprema potestas resideat, non est cur ecclesiasticis Antistites ab huiusmodi functione abigantur. Sanē cum ipsos (si cum statum spectes) credendum est, tum iustius, & æquius, tum etiam mitius & maiori cum benevolentia subditorum lites, & causas, aut cōposituros, aut iudicatos: maioriq; ex charitate vitia vindicatorum. Hac enim cōfidentia freti antiqui reges, huiusmodi iurisdictiones illis committebant: nempe quia fore certō sperabant, vt tanquam patres filios, essent subditos tractaturi. Quapropter præclare secum agi ciues existimabant, cū ecclesiæ iurisdictioni subdebantur. Et re vera, vt absit inuidia verbi, nisi vbi ecclesiasticus Dominus corruptissimus est, experimēto didicimus multo minoribus exactioibus ecclesiasticorum subditos primi, quàm secularium dominorum. Nihil in reges obloquimur, penes quos est summa potestas. Atque adeo ecclesiastici, qui secus faciunt, in peiori sunt crimine, maiorique digni reprehensione. His verumtamen nihil obstantibus, dissidendū non est, quin plures multo ciuiles iurisdictiones sint secularibus cōmittenda, quā ecclesiasticis: nam illis ratione sui status natium est illud regimē: ecclesiasticis vero, accessorium. ¶ Accedūt huc & sanctorum testimonia. August. nanq; in illa quinquagesima citata epistola ad Bonifac. comitem, egregie laudat Constantini religionem, vel inde etiam, quod ecclesiā eiusmodi donationibus locupletauit: idēq; latius Homil. 6. super Iōā. & Melchiasdes Papa eiusdem factum plurimū commendat, can. futuram, 12. q. 1. nēpē quod sedem imperialē relinqueret, & beato Petro, suisq; successoribus futuram concederet. Et Urban. in canone statim proximo. Videntur: itidem institutum laudat, quod possessiones ecclesiæ traditæ non vendatur. Inter quas non dubium, quin etiam essent vassalli. Patrocinantur eidem conclusioni, & omnia testimonia suprā citata, obnixè prohibentia nē ecclesiæ bona alienentur. Idemq; commendatur vtroq; can. Cōstantinus. 96. dist. & Iustinius in Authentico de rerum ecclesiasticarū alienatione, collatione. 5. mirificè constabillire, cōsolidareq; studet, immobiles cuncta ecclesiarum possessiones. ¶ Imò verò adeo sancta habēda est hæc veritas, quod ecclesiæ liceat immobiles possessiones nullo excepto genere habere, vt Vitell. 17. Vitell. vel de hoc etiam habitus fuerit hæreticus, q̄ Cōstantinum eo vituperabat, quod ecclesiam tam amplē dotasset: vt refert Tho-

Ciuites iurisdictiones frequentius secularibus, quā ecclesiasticis cōmittenda sunt. August.

Melchiasdes:

Vitellius.

Iustinianus

Vitell. 17.

mas Valdens. Tom. 1. lib. 4. cap. 39. Aiebat enim impius ille, quod cum voluntas supreni Domini Christi ex Euangelio non constaret huiusmodi approbantis donationes, vituperio potius, quàm laudi dandum esset Cōstantino factum illud. Ex quo subinferebat, ex illo tum temporis articulo, ecclesiā cepisse labascere. At vero cum vniciq; liberum sit sua bona donare, & ecclesia nō sit recipere inhibita, quauis aliud nō esset in Euangelio testimonium, hoc satis esset ad illius egregium facinus commendandū. Eo potissimū q̄ vt iterum, atq; iterum diximus, tam sancti Potifices nō solum eas susceperunt, sed & cōferentes, vt facerent, animarūt: & nē villus illa vel alienare, vel inuadere audeat, sanctissimè dehortati sunt. Male ergo de fide Catholica audire illum necesse est, qui eiusmodi ecclesiasticas possessiones, aut contra ius diuinum donatas ecclesiæ dixerit, aut non omni rationi & religioni esse consentaneas. Id quod per solutiones argumentorum clariùs elucebit. ¶ Si autem hæc, vt res habet, vera sunt, attentas oportet, Christianasq; considerationes adhibere antequàm ecclesiasticæ sedes & sacra collegia de eiusmodi possessionibus deturbentur. Nihil enim aduersus regē obmurmurandum est, quos nō est credibile, aliter, quàm extrema necessitate cōstrictos, quippiam, quod aliquem mali colorem præferat, à sede apostolica petere: neq; contra Pontificem Maximum, quem minus est opinabile quippiam aliquid, quàm maturo consilio concedere. Attamen res est vsq; adeo magni momenti, vt nisi permultis prius in consilium adhibitis considerationibus, nō sit decernenda. Fatemur equidem calamitosa tempora ea posse Christianæ reipublicæ creare pericula, vt etiā ex ecclesiasticis redditibus sint ad illa propulsandum autoritate Apostolica cōquirenda subsidia. At vero antequàm huiusmodi ecclesiæ dotationes secularibus diuendantur, primum omnium explorandum semina fide est, an causa ingruat verè necessaria. Mox oculatè meditandum, an aliquo modo inde decoloretur ecclesia, aliquod ve honoris detrimentum accipiat. Nam si res ita se habet, omnia sunt tēporalia posthabēda eis potissimū temporibus, quando hæretici, & verbis & factis ecclesiam suis dotibus denudare cōtēdūt: atq; adeo paupertate obscurare. Si enim catholicorum facta eorum ausibus responderint, approbare eorum dogmata videbimur. Deinde & id quoq; cōsideratè attendendū, vtrū regia maiestas, & ciuili reipublica inde magis capiat molimētū. Nā si quæ ecclesijs au-

Vyaldensis,

Bonifacius.

Gregorius

Nicolaus:

feruntur, regi aut reipublicæ accrescerēt, inde posset ratio huiusmodi venditionis vires aliquas acquirere. Tamē quōd in alios seculares dominos transfundatur, videndum est, an expeditius sit regi. Eō potissimū quod illa pretia, quæ ecclesijs refundūtur, ex regijs possessionibus subtrahuntur: sed magnates sunt, qui illa ratione pinguescunt. Tertiō, & id quoque ex charitate pensandum, vtrū eiusmodi venditiones in rem sint subditorum: Nempē an credendum sit cum tāta beniuolentia, & charitate tractandos fore à secularibus possessoribus, quàm ab ecclesijs supportantur. Et quarto, nihil minori cōsilio perpendendū, quod cum Papa pater sit ecclesiarum, reges autem patroni, licet possint ab ecclesiasticis subsidia poscere, id tamen tunc fas erit, quando secularium tributa non suffecerint. Sunt enim præ omnibus, qui vel ratione sanguinis, vel alijs priuilegijs à tributorū exactioe eximuntur, immunes custodiēdi. Supra hæc aut omnia, quādo ad ecclesiasticos recurrere necesse esset, deberet ab omnibus æqua libra eiusmodi subsidium exigi. Vnde si qui vassallos habent ob id præ alijs grauentur, nulla id ferre valebit æquitas: nam cum vassalli pretio neq; modico æstimantur, illos suis dominis eripere, non repensio pro illis pretio sed præcisa prouētū cōpensatione facta, iustitæ lex ferre non videtur. In summa cōsulēdi sunt sanctorum canones, qui (vt suprā diximus) istiusmodi alienationes omnimodè vetant. Ait enim Bonifa. 12. q. 1. Nulli liceat ignorare, omne quod domino cōsecratur, siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quicquid semel fuerit cōsecratum, sanctū sanctorū esse Dño. Et ideo inexcusabilem, qui illud eriperit, vel inuaserit: nēpē quia non hominibus tantum, sed Deo ipsi cōsecratum est. Quare Grego. capite subsequenti, excommunicatione eum vult subiacere, qui etiam cōcessione regis, quippiam tale possederit. Idēq; sanctissimè cauit Nicola. Papa, can. de rebus, eadem causa & quæstione: videlicet, vt si quæ semel Deo contributa, atq; dicata sunt, & postea sub occasione principum inuadūtur, atq; diripiūtur, ex cōmunicationis vindicta vsq; ad emendationem possessor cōcreat. Hæc nō dubium quin sanctissimus Papa, & iustissimus quisq; regum, diu, ac multum sint meditati, antequam tam antiquis, tamq; sanctis iuribus ecclesiam expolient: nimirum inter alias Dei vltiones, & hanc quoque extimescentes, nē & ipsos de suis permittat Deus deturbari. Nam si olim reges hæc suarum victoriarum vota esse ducebant, vt dum Deo gra-

tiam referrent, cū ecclesiasticum ordinem, qui pro se preces funderet, gratum haberet, timendum est, nē si eodem honore, & rerum possessione ecclesiæ priuentur, & orationes priuatorum tepescant, & regū victoriæ non sint adeo frequentes.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod quamuis ecclesiasticus ordo spiritualis sit, atq; in hoc à ciuili, temporaliq; republica distans: nulla inde tamen repugnātia emergit, quo minus possit ecclesiasticus præsul ciuibus ciuilitè præsidere. Nam virtus iustitiæ, adeo rebus spiritualibus non aduersatur, vt inde maximè vires, & splendoremq; accipiat. Neq; locus Pauli adductus huc pertinet, sed ad commercium fidelium cum infidelibus. Ait enim: Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? &c. vnde cōcludit: Aut quæ pars fidei cum infidelibus? ¶ Vnde similiter ad secundum respondetur, quod etsi episcopalis dignitas plurimum debeat contemplationi vacare, potest nihilominus homines probatæ vitæ, ac eruditionis causis secularibus audiendis præficere, qui ad se sæpè recurrant. Debet enim episcopus & Mariam agere, & Matthiam. Quod qui dem sine hoc, quod sanguinis sententiam per se proferat, perficere potest. ¶ Ad tertium autem respondetur, disparem rationem inter legem nostram, & Moisaicam inter nosci. Etenim cum terram illam Deus populo donasset, voluit tribum Leui, vt templo esset totus adductus, à negotio agriculturæ subleuare, atq; hac ratione nulla est consignata eis fors. In nostrā tamen, præter decimas, possunt Christiani sua bona ecclesiæ donare. Et quantum ad iurisdictionem, non vetabantur sacerdotes illam habere. Imò multū temporis penes sacerdotes regimē populi perdurauit: quoniam sacerdotium illud nō illum gradum spiritualitatis annexum habebat, quem nostrum. ¶ Quartum autem, quod de Christi exēplo sūmitur, argumentum, maiorem præ se fert energiam: quippe qui ciuile regnum mundi non accepit. Ad id nihilominus respondetur, illud dūtaxat inde colligi, quod potestas spiritualis non consistit in republica ciuilitè administranda. Haud tamen subinde interdicitur, quod minus ecclesiastici præsales annexas habere possint suis sedibus eiusmodi iurisdictiones. ¶ Ad quintum respondetur, quod etsi ab eiusmodi potentatibus quadaintentus pateat ad superbiam præcipitum, tamen res de sui natura existimanda est. Natura autem, & conditio eorum, qui ecclesiastica dignitate polent (vt suprā diximus

Ad 1. argu

Ad 2. argu

Ad 3. argu

Ad 4. argu

Ad 5. argu

Ad confirmacionem.

mus) est perfectionis status. Et ideo omnia hæc caduca & lubrica secularia sic debent possidere, ut omnia in depullulantia pericula vincere possint. Quod autem de religiosorum monasterijs subditur, quibus minus congruere eiusmodi saltus apparet, respodetur, in primis monachales ordines, quibus claustra mendicatum exire non licet, necesse est auctioribus opibus abundare: ne eos inopia de sua quiete perturbet. Fuerunt enim semper illa religionis instituta quam maxime ecclesie utilia, quæ si suum decorem seruent, maximo sunt favore fovenda. Et inter alias, ratio, cur illis oppida cum iurisdictione oblata sunt, fuisse creditur, ut expeditius possent, ac quietius suos prouentus colligere. Neque profecto eorum institutio repugnat eiusmodi uassallos per idoneos ministros gubernare. De qua re quæ plura loquuntur iura.

Ad 6 argu.

Ad sextam denique, & postremum, quod re districtius videtur vrgere, respondentes fatemur, quod nullatenus ecclesiastici valent suos uassallos, nisi regio fauore, regere ac gubernare. Nam si rex, penes quem summa sita est potestas, iurisdictionibus sua inferioribus non solet, necesse est omnes correre. Sed, si hoc argumentum alicuius esset energia, pari vigore probaret, quod neque antistes decet ecclesiasticas habere iurisdictiones: quoniam nisi per regiam autoritatem sustententur, fatius esset de medio tolli. Si autem rex ecclesiasticorum tribunalia, siue ciuilia, siue ecclesiastica, perinde atque reliqua omnia, quasi sua propria, a suisque prædecessoribus indulta confoueret, nihilominus decencia, & autoritate, ecclesiastici suos subditos gubernarent, quam seculares. In utroque enim ordine sunt, qui bene, sunt quoque qui male suos magistratus administrant.

QVÆSTIO QUINTA De Clericorum debito officio.

ARTICVLVS I.

Utrum inter officia eorum, qui sacris iniunctur, peculiare, ad quod omnes generatim teneantur, sit, cõstitutus Psalmos stans horis persoluere.

VM præcedens quæstio de ecclesiasticis bonis, ac stipendijs fuerit instituta, res ipsa postulat, ut clericorum officia (quorum gratia eadem ecclesiastica bona cõstituta sunt: quibusque ea promereri debent) perpendamus. Apparet namque, clericum, neque qui in sacris est, ad statas horas persoluendas minime teneri. Enim uero cum horarum in canonicarum pensio graue nimis censetur iugum, non apparet ab ecclesia, uniuerso clero licite imponenda: nisi talem Christi, aut Apostolorum institutionem prius in sacra pagina legisset: quæ tamẽ nusquam inibi reperitur. Imò uero Christus, Matth. 6. non aliam nos orationem docuit, quam: Pater noster. Nò ergo tenentur clerici ad horas Canonicas pendendas. ¶ Secundo arguitur: Oratio in hoc seruit, ut mens in Deum eleuetur, Deoque nostra desideria aperiamus, quæ largitate suæ misericordie expleat: ad hoc autem nulla opus est uoce, cum Deo nostra patetia sint corda: ergo non opus est uocari oratione. Sed satis est (ut Christus docuit, Ioan. 4.) adorare Deum in spiritu, & ueritate. Et ut ait. 1. ad Corinth. 14. Paul. Orare spiritu, orare & mente.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

Concilium Agathensis.

¶ Tertio: Clerici, saltem quibus animarum incumbit cura, ad hoc potissimum munus instituti sunt, ut sacramenta populo administrant, uerboque eum, ac doctrina pascant, & prudentia gubernent, ac moderentur: illi ergo saltem non est cur alios persoluere Psalmos obligentur. ¶ In cõtrarium est textus cõcilij Agathensis extra de celebrat. Missarum. cap. presbyt. ubi omnes presbyteri iubentur, ut expleto mane matutinali officio, pensum seruitutis suæ, uide licet primam, tertiam, sextam, & nonam, uesperasque persoluant. Et postea demum additur Completorium: ut, iuxta uerbum Prophetæ: Septies in die laudes dicamus Deo.

¶ Vm multa sunt obsequia, & munia, quibus clerus sua stipendia meret: qualia sunt, sacramenta administrare: prædicare: uisitare: iudicare: & id genus reliqua: de illis, ut pote quæ ad rem præsentem nullam afferunt difficultatem, sed alia poscunt, quibus disputentur loca, non fert animus in presentiarum dicere. Esset enim opus in immensum protrahere: sed tantum de Psalmorum pensione (quas horas Canonicas appellant): quæ quidem obligatio uniuersum clerum in sacris agentem comprehendit, Cuiusque ideo omissione dominium prouentuum ecclesiasticorum, modo inferius explicando, amittitur: de quibus præcedenti quæstione disputatum est.

Fit planus quæstionis titulus.

August.

Vitcleff. Thomas Vualden.

Iosephus.

1. Orationis uirtus.

disputatum est. Affirmatiua autem huius quæstionis ueritas, & aduersus hæreticos asserenda est, & pro catholicis differenda. Nunquam enim à primordijs nascentis ecclesie, hæretici defuere, qui hoc sacrosanctum institutum eouerserint, demoliriq; contenderint.

¶ Fuit quippe antiquissima hæresis, qua Pelagiani infecti sunt, ut August. lib. de hæresibus c. 88. refert, qui orationes ecclesiasticas destruebant. Imò omnem necessitatem orandi negabant, sed satis exultimabant bonam ducere vitam, eò quod gratiam non Deo referrebant acceptam, sed proprijs uiribus tribuebant. Eandemque hæresim sustinuit Vitcleff, ut Thomas Vualden. in initio quinti tomi de sacramentalibus refert, dicens, satis esse bonam vitam. Primus autem, qui in mundo semen illius hæresis iecit, fuit famosus ille Nemrod, de quo refertur Gene. 10. De illo enim fuisse assecles legitur Ecclesiast. 16. Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt, cõfidentes suæ uirtuti. De quo Nemrod Iosephus etiam lib. 1. Antiquitatum sic ait: Cum esset audacior, & manu fortissimus, suadebat suis ut nõ Deo adscriberent, quod hominibus per illum felicitas eueniret, sed quod hoc eis propria uirtute præberetur. Cum enim orationis uis illic subnitatur, quod nihil nobis boni nisi à Deo prouenire potest: qui necessitatem diuini subsidij diffidit, nullam possunt in oratione religionem agnoscere.

¶ At uero non est præsentis instituti de oratione in genere, quatenus ad priuatas, & solenes, ac publicas cõmune nomẽ est, disputare. Hoc enim aliud est loci: sed tantum de publicis, quas ecclesia clerum persoluere iubet. Qui enim religionem orandi Deum diffidit, non est dignus, qui inter rationales creaturas adscribatur. Haud enim humanam tantum naturam ignorat, quæ à Deo prorsum est pendens: uerum & diuinæ propriam gloriam adimit: imò Deum ipsum de rebus sublatum contendit. Prima enim supremaque orationis uirtus, non est respectu nostri æstimanda: nempe quod per cam cuncta nobis bona imprecamur, & obtinemus, tam temporaria, quam æterna, sed respectu Dei, uidelicet, quod per ipsam confitemur, profitemurq; perennem omnium bonorum fontem in Deo existere: ut pote qui totius bonitatis substantia sit: ex cuius nutu cuncta dependent, quæ extra ipsum existunt. Hanc enim cõfessionem, qui oraturus ad Deum accedit, debet primò caput orationis constituere. Quæ quidem maxima omnium est, quæ Deo possunt esse gratissimæ, per quamque

adeo summa ab ipso beneuolentia captatur: Vnde quod tantopere à nobis efflagitat, ut ab ipso aliquid petamus, & quod Christus tantis tentioner optat, ut in nomine eius quicquid nobis opus fuerit, postulemus, non tam ob nostrum cõmodum, quam ob ipsum gloriam desiderat. Vnde Ioan. 16. ægrè conuersetur, dicens: Utque modò non petistis quicquam in nomine meo: petite & accipietis. Quasi dicat, nõ dũ mihi istam tribuistis gloriam, quæ tanquam uero Deo ab omnibus mihi debetur.

¶ Respondetur ergo Pelagianis & Vitcleffis, quod non solum bona uita sine oratione non sufficit, imò neque existere potest. Nã bona uita, quæ Deo grata est, ex sola gratia, & fauore ipsius supra naturaliter procedit, quæ quidem per orationem impetramus. Ipsi autem quia tale supranaturale auxilium ut suis uiribus subnixi, necessarium esse negant, uirtutẽ subinde orationis ignorant, sed proprijs meritis fidunt. Horsum ergo hæc dixerim, quod qui orationem abnegant, uel diuinam prorsus de medio tollunt prouidentiam, uel omnia putant ex necessitate cõtingere: quare digni nõ sunt, cum quibus uia in eatur disputatio.

¶ Ad rem ergo præsentem reuertentes, cum duplex sit oratio: una priuata (ad quam quicque præcepto illo, Petite & accipietis, tenetur) atq; altera publica, quæ per ministros ecclesie fit: non de illa, sed de hac peculiariter præsentem inimus quæstionem. Hanc autem Vitcleff. idẽ Vitcleff, ut ibidem Vualden. refert, hac ratione repudiabat, quod ceo sanctissimum fundamentum ducebat, ut primo argumento, quod suum est, significabamus, nihil esse profus inter ecclesiasticas cæremonias permitendum, quod in sacra pagina non sit expressum. Quod quidem fundamentum fuit ante ipsum Lollardorum, & multò antea Arianorum, & nunc etiam Lutheranorum. Reliqua enim omnia appellant Pharisæorum traditiones. Quapropter præcisã uerba consecrationis totam esse Missam aiunt: cetera uero adiectionia, nempe, tam uestes q̄ lectiones, atq; orationes, inuenta esse hominum: atque adeo horas canonicas penitus è suis ecclesijs eradicaunt. Quare, esto, in quiũt, orare bonũ sit, tanquam pars bonæ uitæ: debet esse tamen in cuiusque libertate tam tempus orandi, quã modus. Quã quidem hæresim Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum antiquioribus Vualdenibus impingit, qui dicebant in horis canonicis cantandis frustra tempus teri.

¶ His ergo præsentis, chatolica ueritas quinquæ cõclusionibus cõstituitur: tum quantum

Bona uita sine oratione existere nõ potest.

Duplex oratio.

Motiuum Vitcleff. ad externam orationem publicam.

Aeneas Syluius.

ad substantiam rei spectat, tum etiam quantum ad orationum numerum, & stas horas attinet. Prima sit. Impeditur quædam decentissimum ecclesiæ decoro fuit, & ad salutem Christiani populi quàm maximè necessarium, eorum in situere, cui præter sacramentorum ad ministracionem, id etiam proprio munere incumberet, ut quotidiè Psalmos Deo, nomine totius populi offerret. Ratio nãque naturalis manifesta est. Enimverò cum inter omnia rei publicæ munia, & functiones, religio, cultusque diuini apicem tenet: cuius præcipua pars est Deum laudibus extollere, precibusq; nobis placare, multò sanctissima æquitate per suam esse debuit Christianis, ut sicut militiæ milites mancipati sunt, & iudicibus iudices, atq; alijs functionibus sui magistratus & ministri, sic & clerici deputati sint: ut non solum sacramentis populum sanctificent, doctrinãq; & exemplo promoueat, verum qui publico populi nomine, qui alijs artibus, opificibusq; & muneribus ac negotijs occupatus id iugiter facere nequit, incessanter Deo laudes dicant, precesque fundant, tanquam inter Deum & populum mediatores, qui, videlicet, ut ministerium gerunt deriuandi ad populum gratiam per sacramenta, sic & nomine populi gratias illi vicissim rependat: & que illi necessaria sunt subsidia, poscant, ac potissimum peccatorum remissionem. Hac enim de causa (vt est ca. 4. apud Oseã) Sacerdotes peccata populi comedit: hoc est, populi elemosinas, quas in peccatorum remissionem offert. Accedit huc ratio secunda, quòd cum huiusmodi laudum, precumq; celebratio ea debeat lingua, atq; ac rerum peritia celebrari, qua tota plebs pollere non potest, necesse est personas esse destinatas, quæ sicut in cæteris artibus fit, doctæ sint faciendi. ¶ Secunda conclusio. Nò solum personas appropinquè decuit esse huic muneri destinatas, verum & stata tempora & horas quibus Psalmi eiusmodi & laudes celebrètur. Cuius plures existunt rationes. Prima, quòd temporis articuli cuique negotio fixi non sunt, neq; ordo esse potest, neque vlla inde perpetuitas. Est enim hoc ingenium nostrum, quòd vbi tempore non constringimur, quod nos rei faciendæ admonet, libertas statim laxatur differèdi negotia: qua ratione mos faciliè disperit. Quare qui perpetuò durare constituit, vt tempora figat opus habet.

¶ Secundo & illic nos huius ad Thessalonic. admonitos curauit, vbi ait: Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione. Et expressius c. 5. Sine intermissione orate. Hæc enim inter

1. Conclusi.

Ratio conclusi.

2. Ratio.

3. Conclusi.

4. Ratio.

5. Ratio.

missionis prohibitio intelligi nequit adeò absolute, vt nullum tempus refectioni, aut somno tribuamus, sed sine intermissione intelligitur, hoc est, nulla hora ad id constituta prætermisssa. Vnde cum singuli plebis eudem ordinem, euocantibus alijs curis, tenere nequeat, necesse fuit certo hominũ ordini eandem demandare curam sine intermissione orandi.

¶ Tertiò. Id patet: quoniam, vt ait Sapiens: Omnia tempus habent: atque vnaquæque res suum proprium: quod profectò orationi quàm maximè congruit. Cum enim inter omnia negotia altissimum silentium exigat, non omnia tempora talem habent ad orandũ aptitudinẽ. Noctis enim tranquillitas ad orationem inuitat maximè, qua ratione David: Media, inquit nocte surgebam ad cõfiteñdũ tibi. Quo fit, vt horæ antemeridiane, quò sunt auroræ vicinior, eo sint orationi cõgruiores: pomeridianæ verò, quo nocti magis accedunt.

¶ Quarto demum id potissimũ inde cõfirmatur, quod cum populus ad eandem laudum celebrationem concurrere debeat, nisi tẽpora stata essent, quibus ad eundem cultum accederent, nõ possent omnes simul concurrere: neque scirent quomodo negotia familiaria deberent disponere vt orationum religioni non essent impedimento.

¶ Ex his demum consequitur cõclusio tertia: Nèpè quod & loca sita esse decet quibus eiusmodi laudum Psalmorumq; oblatio fiat: tum quod cum cultus res sit sacratissima, locus ille consecrari debet, atque adeo vasa, vestimẽtaq; & alia ornamenta, quibus maiestatis, quæ adoratur, representatio fiat: tum etiam quod cum oratio in communi fieri debeat (nam vbi sunt vnus, duo, vel tres, nomine Christi cõgregati, illic se ipse asliturum pollicitus est,) nisi locus designatus sit, cõmode orari non potest. Hanc enim tertiam conclusionẽ adiecit, eo quod brutalis V vitelessi, vt V vald. to. 5. de sacramentis. ti. 17. cap. 43. refert, templa abominabatur. At quando historię tam sacræ, quàm prophetiæ eum non conuincerent, inde tamen debet conuinci, quod cum reliquis publicis actibus sua sint loca destinata, vt forum ad iudicandum, senatus ad cõsilia cõferenda, & scholæ ad docendũ, quin & theatra ad ludos spectandos: nulla ei restabat ratio templorũ religionem abnegandi, quibus populus in vnum cõgregatus, Deũ suum adoraret. ¶ Sed ecce argumentum suum. In statu innocentiæ non fuissent templa sicuti neq; vestes, vt nuditas primorũ parètum ante peccatũ attestatur: Christus autem voluit nos ad illum statum reuocare.

3. Ratio

4. Ratio

3. Conclusi

V vitelessi, V vald. to. 5. de sacramentis. ti. 17. cap. 43. refert, templa abominabatur.

Argumenti V vitelessi.

care: ergo neque nostrum statum eiusmodi fabricæ decent.

¶ Vide q̄ sit brutas hominis syllogismus. Primum, quantum in illo statu aëris inclementia nullam necessitatẽ tegnitorum induxisset, forsã propter pulchritudinem, & artium exercitiũ aliqua fuisset officia fabricata. At, esto, templa nõ fuissent structa, nihilominus mortales illi Deum coluissent: atque adeò, vt plusq; credibile est, in vnum, ad Deum adorandũ, laudandũque cõuenissent. Quare secundum nostræ naturæ statum necessaria sunt tẽpla, quibus eadem religionem colamus. Sed de huiusmodi probationibus statim latius. ¶ Quarta conclusio, ad rem maximè propriã: Quemadmodum personas, templaque, & reliqua ornamenta definita esse cõdecuit, & præscripta, sic & Psalmos, orationes, ac preces cõstitutus esse, fuit ad eundem cultum necessarium. Probatur.

4. Conclusi.

¶ Quoniam eiusmodi laudum cultum oportuit doctrina maxima, & prudentia esse præfinitum: que quidem eruditio in singulis esse non potest. Quare opus fuit ab ecclesiæ primoribus, imò à toto cõtũ, cui spiritus sanctus præest, fuisse inuentum, legeque firmatum, sicuti & reliquas leges necesse est nõ a singulis ciuibus, sed à tota republica institui.

¶ Secundo: quia vt in reliquo cultu, sic præcipuè in gratiarum laudumq; actione, atque in orationibus, & preceationibus, necessariũ fuit, vt totus Christianus populus vnitate repræsentaret, vt hac maximè ratione, quod ait Paulus vnã fidem, vnum baptisma, atq; vnum Deũ profiteremur. Hæc autem concordia, & vnitas seruari non potuit, nisi Psalmorum corpus & substantia lege constitueretur, quæ esset vniuersis Christianis seruanda. Dixerim corpus, & substantia, quia nihil in cõgruit: imò est congruentissimum, vt variæ prouinciæ in horarum solutione non nihil varient: vt ecclesiã, quemadmodum eam Sapiens depinxit, reginam referat à dextris sponsi assidentem circummanicãtã varietate.

¶ Hæc de publicis orationibus quãtum ad personas & reliquas circumstantias temporis, loci que, & modi, tenuiter affirmata, antequàm ad quintam conclusionem, de septenario horarũ numero, descendamus, operè pretiũ est firmiori antiquitatis molimine, & vallo confirmare, ac præmunire. Hæc enim omnia naturali iure, & vtriusque testamenti diuino, ac subinde humano corroborantur, & cõstãbilliũtur. Primum quippè omnium natura ipsa, quæ signum est Dei, vniuersos mortales sola eius lege viuẽtes, vtriusque de Deorũ varietatẽ perditæ ac im-

Prima ratio in hereticos citatos.

piè opinaretur, nihilominus docuit quicquid deorum colerent, sacerdotes esse necessarios, & lucos, templaq; & designatas aras, quibus stas horis constitutisq; cæremonijs religionem colerent. Cuius bona pars erat psalmos suo more concinere, precesq; tam in bellis, q̄ in quibuscunq; alijs negotijs, rebusque gerendis ad Deum fundere, tum vt eum sibi propitiarentur, tum vt eidem gratiã referrent. Cuius ritus tum alij, tum Maximus Valerius lib. 1. ca. 1. cõmemorat, vbi ait: Maiores, stas, solennesq; cæremonijs Pontificum scientia explicatas, curasse, vt prisco instituto rebus diuinis daretur opera: videlicet, cum aliquid cõmendandum esset preceatione, aut exposcendum votò aut gratulatione exolendum. Neque solum prophanæ historię, imò & sacra id contestatur, quippe quæ non solum de Abraham, Isaac, & Iacob ante scriptã legem refert, altaria Dominò extraxisse, verum & Melchisedech diuerso sacerdotij genere fuisse profectum: de quo ambigendum nõ est, quin stas Deo laudando haberet horas & cæremonijs. ¶ At nõ diu in profanis percensendis immoremur, mos antiquæ legis abundè deberet omnino os hæreticorum obstruere. Porro cum illic Deus tam attentã cura, etiam dum per de fertũ illi mortales castrametans diuagarentur, tabernaculum fabricari iussit. Ac mox terra promissa potius magnificentiũ templũ, quod omni auro, omnimodaq; gemmarum varietate splẽdesceret. Deinde limum sacerdotem vestium ornamento insigniũ, aliosq; sacerdotes ac numero sissimam Leuitarum multitudinẽ, vt Exod. 26. & subsequentijs legitur: qui quidem non solum sacrificiã diuini muneris, verum & orandi additi erant.

Valerius Maximus

2. Ratio

Eusio hæreticorum, Replica

¶ Sed aiunt, omnia illa, cæremonialia fuisse, atque adeò cessasse. Fatemur equidem, id, quod cæremonale erat, ab vsu aboleuisse: sed tamen cum hymnis, laudibus, & preceationibus Deũ colere in iure sit naturali positum, non solum hoc aboleri non debuit: imò tantò maiori religione lege euangelica retineri, quanto excellẽtius veritas, quàm vmbra, id deposedebat. Omnia enim illis in figura contigebant diuinæ veritatis corporis, & sanguinis Christi, quæ subsacramento, nostris templis cõtinetur, adoratur, & colitur.

¶ Quò autẽ ex his ad nostrã Euãgelicam legẽ descendamus, à tẽplorum religione sumamus exordiu, quæ cum sint publicarũ orationũ loca, hæreticis non placent. Attamẽ quãtũ Christo placuerint, testatus ipse est, non solum paruuus ad templum crebro delatus, & cum eis

Hæreticã plauertantur, Prima ratio in præctico errore.

set vir illuc ad festa creberimè conscendens: verum & flagellorum verberere negotiatores iade depellens, eis que impropersans quod domum patris sui, domum negotiationis facerent, Ioan. 2. Et apud Lucam expressius: Domus mea, domus orationis est. Eadem enim est domus patris & sua: quia eadem orandi religione Trinitas in ea colitur. Nam quam fuerit Deo gratum in templis habitare, patefecit ipse. 2. Regum. 7. vbi quasi conquerens ait: Neque enim habitavi in domo ex die illa, qua eduxi filios Israel de terra Aegypti, vsq; indiè hanc. Sed ambulabam in tabernaculo & in tentorio per cuncta loca, quæ transiui cum omnibus filiis Israel. Qua ergo fronte hæretici negare possunt orationis domos, quas Deus olim tanti fecit, & Deus idem Christus ab omni negotiatione semotis huic muneris sacras esse voluit? Quin verò & ipsum procul dubio creditur constitutas habuisse orationes quibus utebatur. Consecratur enim, vt habetur Luca. 6. pernoctare in oratione Dei. Et Matth. 26. habetur quod hymno dicto, exiit in templum orare. Quibus verbis certus designatur hymnus, quo in gratiarum actione utebatur. Et Luca. 18. Oportet, inquit, semper orare, & non deficere: quod, vt supra de alio Pauli loco: Sine intermissione orate, diximus, intelligi nequit nisi de orationibus quæ stans horis dicuntur. Et. 1. ad Corinth. 11. ait idè Apostolus, quod omnis vir orans aut prophetans: velato capite, deturpat caput suum: mulier autem non velato. Vbi secundum Ambrosium, & alios interpretes iam tunc tempore Apostolorum mos erat Christianis, præscriptis verbis tum fidem confiteri, cuius Symbolum ipsi constituerunt: hoc enim appellat prophetare: tum etiam certis orationibus orare. Idque manifestè cõfirmatur ex illo Luca. 11. quod Apostoli tanquam rem arduam, neque omnibus peruiam, vno ore petierunt à Domino, dicentes: Domine, doce nos orare, sicut docuit Ioannes discipulos suos. Et subdit: Sic autè vos orabitis: Pater noster, &c. Haud ergo negari potest, quin Apostolorum tempore, essent certæ orationes constitutæ.

¶ Sed aiunt hæretici: Nò fuit nisi illa, quæ Christus docuit: Pater noster. Profectò falsum est. Alias enim quaspiam designat Paul. 1. ad Timoth. 2. vbi ait: Obsecro igitur primò omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus, & pro regibus, &c. Quo enim illic designatur: Primum, quod essent differentes orandi modi iam tunc constituti: Secundum, quod hæc electo potissimum

incumberet. Vnde Chrysostr. eodem loco: Quid, inquit, est hoc? Primum omnium, hoc est in cultura quotidiana, & hoc primum sciunt presbyteri, qualiter orationes per vnamquam que diem sunt, & serò & manè. Et Isidorus lib. 1. de officijs, cap. 8. precipit nobis Dominum deprecari Christus Dominus & docuit, & constituit. Cum enim Apostoli, nescientes orare, petierunt à Christo, dicentes: Doce nos orare: id est, compone nobis preces, quas Christus statim docuit, exinde producta est consuetudo ecclesiæ, scilicet, vt precibus: instar earum, quas instituit Christus: quas quidem primi Græci ceperunt componere. Per hæc ergo Isidori verba diluitur hæreticorum argutia, videlicet, non esse vtendum alia oratione præter illam, quam Christus protulit. Haud enim intentio Christi fuit ad illam præcisè sic popululum constringere, vt neutiquam aliam adhibere fas esset. Sed illud ecclesiæ proposuit exemplar, vt quicquid orationum, aut precationum, & laudum institueret, ad aliquod illorum membrorum reduceretur. Quare laudum Psalmodia referuntur ad id: Sanctificetur nomen tuum. Petitiones autem gratiarum, & remissionis peccatorum, ad illud: Adueniat regnum tuum, &c: Christo ergo oratione toti populo necessariam congruebat instituire: reliquas verò ecclesiæ instituerat illius instar commisit.

¶ Hic autem publicus orandi modus, cū supra dicebam doctrina & arte esset perfoluendus, certas personas, quibus id incumbere, exigebat, quales sunt clerici. Vnde idè ipse Apostolus in priori ad Corinth. cap. 14. Cum conuenitis, inquit, (nempe ad publicas orationes) vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, &c. Quasi dicat, vnusquisque diuersum incumbit munus: vt scilicet alij psalmos intonent, alij doceant: alius, scilicet, concionator, Apocalypsim, hoc est, reuelationem interpretetur. Vnde subdit: Siue lingua quis loquatur, secundum duos, aut multum, secundum tres: id est, illi qui publice horas soluunt, ordine, numero, & vicissitudine id exequantur. Si verò non fuerit interpret, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur: id est, qui non habuerit munus loquendi, aut cantandi, alios auscultet, tacitus Deum oret. Ecce circa conclusiones quatuor in capite præfixas quam omnes ab antiquo fundameta trahant: nimirum ab Apostolorum tempore: nempe & personas fuisse ad orandum decretas, & psalmos, & templa, atque orationes certas.

¶ De temporibus, autè atque diei horis ad orandum constitutis, quod præsentis disputatio-

Chrysostr.
Isidorus.

Conclusio.

Hieronym. Nota.

Obiectio. Vultu cessi- starum no- strum of- ficiam dam- nantium. solutio:

Secunda.

nis præcipuum est punctum, adhibetur demum conclusio quinta. ¶ Septenarius numerus horarum Canoniarum, vt antiquissima est Ecclesiæ institutio, ita & congruentissima atque decetissima: nempe, vt post matutinarum nocturnum officium, horæ diurnæ sex sint numero: videlicet prima, tertia, sexta, nona, vespere, & completorium. Et primum quod nocturnum officium ab Apostolorum seculo originem duxerit, testatur Hierony. super illud Matth. 25. Media nocte clamor factus est, Ait enim, quod cum traditio Iudæorum esset, Messiam media nocte venturum, in similitudinem Aegyptij temporis, quando Phasce celebratum est, & exterminator venit, traditio Apostolica (vt retur) permansit, vt in die vigiliarum Paschæ, ante noctis dimidium populos dimittere non liceret expectantes aduentum Christi. Vnde & Psalmista dicebat: Media nocte surgebam ad consistendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Hæc ille. Sed quando in huc Psalmi versiculum incidimus, multi alij sunt eiusmodi, quibus nocturnarum laudum officium commendatur. Ait enim alibi ibidem Psaltes: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Et alibi: Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissime. Ad annuntiandum manè misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem, atque alibi: Memor fui nocte nominis tui, Domine. Et quod in Completorio canimus: In noctibus extolite manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Non ergo ab Apostolis tantum mos nocturnæ orationis originem duxit, sed à Prophetarum oraculis.

¶ Præterea & eundem nos morè Christus institutor nosse re ipsa docuit. Erat enim in oratione pernoctans, vt Luca. 6. refertur. Et, vt habetur Matth. 26. media nocte in montè Oliueti ad orandum exiit: vbi discipulos increpans quonon possent vna hora secum vigilare, & à Iuda traditus est, & à Iudæis captus. Quæ quidem mysteria omnino deberent Christianum populum in nocturnis orationibus continere.

¶ Igitur quoniã Vultu cessi- starum no- strum of- ficiam dam- nantium. solutio: idè Tho. Vualdens. refert, huiusmodi nocturnos psalmos contrectant, causantes quod cum noctem ad quietem nobis Deus indulerit, nos eam vigilijs infumentes religionem Christianam grauem reddimus: vt eorum blasphemiam conteramus, respondemus. Primum, eandem nocturnam quietem, vt supra diximus, ad contemplationem, atque adeò ad orationem naturaliter inuitare: eò quod tunc sensibus à suo usu cessantibus, mens introsus pacatior est. Se-

cundo & Prophetarum oracula, & Christi exemplum, eiusdem rei nos admonent. ¶ Sed tertio, quod in primis dicendum est, id antiqui patres ob id sanctum duxerunt: quod in primitiua ecclesia infestissima erant nocturnæ demonum incurSIONES, cõtra quas idè nocturnas vigilijs orationibus instructas instituerunt: vt lib. de Offic. cap. 19. peregre tradidit Isidorus. Milites namque in exercitu, sicuti & in nau nauarum, quatuor stationes nocturnas ordinat, quas vigilijs appellant: nimirum singulas tribus horis durantes. Tres enim horas ab occasu Solis, quando sopor cubare homines cogit, primam vigiliam appellant: trefque deinceps, vsque ad mediam noctem, secundam: & à media statim nocte appellant tertiã: atque deinceps vsque ad diluculum, quartam. In quibus, alijs dormientibus, alij excubantes inuigilant. Huius ergo instar, in primitiua ecclesia, nimirum ab Apostolorum seculo, cle- rus in tres partes diuidebatur: quarum vna in prima vigilia, primum canebat trium psalmodum nocturnum: & alia in secunda, secundum: atque alia in tertia, tertium, vt tam in singulis, quam in omnibus Trinitatem profiterentur, ac demum diluculo in quarta vigilia omnes simul ad laudes concinendas cõueniebant. Vnde Augustinus de verbis Domini, ferm. 14. Venit, inquit, ergo Dominus ad visitandum discipulos suos, qui turbabantur in mari quarta vigilia noctis. Quarta vigilia noctis extrema pars noctis est: vigilia vna tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilijs.

¶ Et nò hæretici putent eiusmodi vigilijs sanctorum Patrum inuentum fuisse, perspiciant in ipsissimis Christi verbis fundamentum habuisse: vt est videre & Luca. 12. vbi secunda, & tertia vigilia nominatur: vt expressius, Marc. 13. Vigilate enim, inquit, nescitis enim quando Dominus veniat: sero, hoc est prima vigilia, an media nocte, an in gallicatu, hoc est secunda, aut tertia, an manè, hoc est hora laudum: nò cum venerit repente, inueniam vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico: vigilate. His ergo instructa, edoctaque ecclesia, suas stationes atque vigilijs collegit. Vnde Valerian. li. 1. c. de matutinis: Vigilijs, inquit, tribus horis dispersimus nocturnis, vt non solum verbo, sed & facto tres vigilijs prædicemus, de quibus ait Dominus: Beati sunt serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenit vigilantes, &c. Quæ de re cum Vigilatijs: tuis hæreticus, illius esset perfidiæ author, quod nox quieti & somno indulgenda esset, non autem orationibus terenda: ista occasione Hæ-

Tertia, Isidorus.

Ratio de radi officiu diuinum in primitiua ecclesia.

August.

Valerianus.

Vigilatijs.

ron. vt in epistola ad Ripariū videre est, peruerso nomine, pro, Vigilantiū, eum, Dormitantiū, appellauit. Ait quippe: Quod dicis, eū execrari vigilias facit & hoc contra vocabulum suum, vt velit dormire Vigilantius: & non audiat Saluatorem dicentem sic: Non potuistis vna hora vigilare mecum? Quapropter sequenti statim epistola appellat eum Dormitantiū. Vnde idem Hieronymus ad Eustochium virginem: Bis, inquit, nocte, terque ad orandum, surgendum est. At verò quoniam post mortem aucto clero tantum pondus humana imbecillitas ferre nequiuit, vicissitudo illa cessauit, & à toto simul clero tres omnes nocturni cum laudibus vnà cani cœpti sunt: idque in diebus festis. Nam in profectis non canitur nisi vnus, sicuti & in Paschali tempore. Et quanuis alij primam vigiliā elegerint, alij verò tertiam, plurimæ tamen ecclesiarum ac religionum mediam noctem constituerunt tanquam orationi, iuxta Davidis testimonium, aptiorē. Haud quippe, vti Ambrosius super Psalmum centesimum decimum octauum auctor est, inconfessio dixit: Media nocte: tunc enim feruet carnis illecebra, coquitur cibus, potusque digeritur. Qua occasione tentatur multis tentamentis, & carne illidit, & animū occupat. Hæc ille. Vnde Petro inter punctum mediæ noctis & galli cantum ardor huius refrigit, & calori temporalis ignis admotus Christum negauit. Quo circa huius temporis relaxatio non tam facile aut peti aut concedi deberet. Ferè enim iam cathedrales ecclesiarum sanctum illum priscorum rigorem remittentes, indulta ab Apostolica sede impetrant matutinos psalmos, appetente nocte, soluendi. Sic enim omnia labalcunt.

De horis diurnis testimonium quoque sunt & rationes nō minoris energiae. In primis tres horæ, nempe tertia, sexta, & nona, viuentibus ipsi Apostolice celeberrimæ erāt ad orandum. Extat enim Actuum. 1. memoria, quem admodū post ascensionē Domini Apostoli essent Hierosolymis, vnanimiter in oratione perseverantes: neque dubium sit, quin in oratione solenni, quæ sicut modò in choro ab omnibus celebratur. Vnanimiter enim non tantum cordium vnitatem, verum & vocum concordia designat: ac tandem hora tertia, vt. 2. cap. legitur: Spiritus sanctus illis apparuit, lingua rum cordiumque inflammator. Quo circa ambigendum non debet, quin illa tunc hora destinatos psalmos dicerent. Qua de causa ecclesia illo tunc vtitur hymno: Nunc sancte nobis spiritus, &c. De sexta verò legitur Actuum. 10. ni-

mirum vbi Petrus refertur circa horam sextam in superiora, vt oraret, ascendisse. Sed de nona mentio etiam fit Actuum. 3. Habetur enim quod Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Quin verò easdem horas more & vsu Hebræis iuisse celebratas, præter consuetudinem, quæ maxima est, auctores non desunt, qui asserunt. Cyprianus nanque in calce lib. de oratione Dominica: In orationibus, inquit, celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & incaptiuitate victores, horam tertiam, sextam, nonam. Alludit tum ad illud Danielis. 2. quod illi tres quasi ex vno ore laudabant, glorificabant, & benedicebāt Deum. Et ad id potissimum Danielis. 6. vbi refertur, quod cōtra Hierusalem ter in die stesabat genua sua, & adorabat, constitebaturque corā Domino Deo suo, sicut & antè facere consueuerat. Erat enim prophetis solennis, fixis, statisque horis concinendi vsus. Vnde. 1. Regum. 10. ait samuel Sauli: Cū ingressus fueris ibi vrbe, obuium habebis gregem Prophetarum descendētium de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosque prophetantes: hoc est, spiritu prophético psallentes. Et insiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis cum eis. Vnde in proverbium exijt. Nunquid Saul inter prophetas? Addit præterea illic Cypriā. illis tribus horis mysterium Trinitatis fuisse præsignatum, quod in nouissimis temporibus manifestandum erat. Eundem prorsus horarum numerum, scilicet tertiam, sextam, & nonam, in eodem Daniele fundat Isidorus lib. 1. de offic. capit. 19. Illo ergo tunc Apostolorum seculo non reperitur mentio, nisi illarum trium horarum ante meridiem, prima subacta. Quare Hieron. super eodem loco Danielis. 6. Has, inquit, tres horas, scilicet tertiam, sextam, & nonam, ecclesiastica traditio intelligit. Hæc ille. Coniunctio nāque, quod illo tunc tempore, quo ter ad nocturnos psalmos surgebatur, laudes que in aurora cantabatur, superflua ducebatur alia hora vsque ad tertiam. Vnde idem Hieron. ad Eustoch. de horis ad horandum diuisis loquen. Horam inquit tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque & vesperam, nemo est qui nesciat. Vbi diluculi nomine laudes forsitan intelligit. Et quo concicturis agere pergamus, Cassianus lib. 3. de institutis monachorum, cap. 4. cuius Isidorus meminit lib. 1. de Offic. cap. 23. Sciendum inquit, hanc matutinam, quæ obseruatur in occidentis vel maxime regionibus, canonicā functionem nostrō tempore, nostrōque monasterio pri-

Cyprianus

Horarum diurnarum numerus in veteri testimonio sua datus. Isidorus. Hieronymus

Cassianus; Isidorus;

Ambrosius,

De horis diurnis testimonium quoque sunt & rationes nō minoris energiae.

rio primitus institutam. Matutinam ergo forte appellat, quam nos primam. Quod etiam refertur videtur verbum Cypriani loco citato, scilicet. Sed nobis fratres diuisi sunt, præter horas antiquitus obseruatas, scilicet viginti & septem, & sacramenta creuerunt. Nam & mane orandum, vt refertur in Domini in matutina celebraretur. Antiquas ergo horas appellat tertiam, sextam, nonam, cui addit & primam.

At qui horæ istæ per diuisionem artificialis diei sunt intelligendæ, vt quodcunque anni tempore ab ortu Solis incipiat prima. Tertia autem finitur in tertia diei horæ & sexta etiā ab eodē solis ortu. Sic enim intelligendæ sunt illæ horæ Matth. 20. nempe quod pater familias exijt summo mane cōducere operarios: deinde hora tertia, atque hora sexta. De vesperis autem & completorio ait loco citato D. Hieron. nemiñe esse, qui nesciat: quasi res esset antiquissima & vniuersis Christianis receptissima.

At qui de completorio ait loco citato Ambr. venire illi in mentē auium recordationem, quæ cum eunt cubitum, quasi peractō latè munere a thera cantu mulcere consueuerunt. Quod voluit à surgente & occidente die semper instaurare consueuerit, vt vel de cursu, vel adorto nocturno, diurnoque tempore, iustas laudes suo referant creatori. Vnde magnum in cunctis excitandæ deuotionis sumendum nobis est.

Legitur, vt quæ dispersim commemorauimus, collectam ad nostram confirmandam conclusionem applicemus, tribus de causis septenarius iste numerus canonicus institutus spiritus sancti, sanctissimus est Christianæ familiæ. Prima scilicet, eademque ad literam potissima, vt iuxta Christi præceptum & Pauli monitū, iugis neque intermissa in nobis persistat Dei memoria, laus & gratiarum actio; ac deum deprecatio & fauoris petitio. Nam cum in die naturali sex sint horarum ternarij cum in singulis statos habeamus psalmos; perpetuo circulo in oratione permissum Mox & Trinitatem (quæ nostra est fidei confessio) trinis quibusque horis profitemur: nā pari ratione eodem numero & psalmos & orationes distribuimus. Accedunt deinde tertio & mysteria, tum alia; tum etiā Christi: quæ glossa colligit super cap. presbyter, de celebra. Missar. quod quidē est Concilij Agathen. celebrati sedente Zozimo Papa, anno Domini quadragesimo vigesimo: vbi prædictæ omnes horarum diurnarum, quàm nocturnarum persolui iubentur. Cauenda autem est deceptio, ne quis putet, vt heretici blasphemare attentant, tunc primum fuisse institutas. In hoc enim superiora adduximus testimonia, vt eis de antiquitate & tempore Apostolorum deducere possimus. Quæ illic tanquam res antiqua confirmatur. Mysteria autem sunt quod septem existunt. hebdomadae dies, quibus mundus fuit creatus; septemque Spiritus sancti dona, quibus creaturae reserptem mandatas, quibus durituras est reserptemque ad petitiones Dominice orationis; quibus eadem dona postulatis. Christus autem matutinali hora captus est, & per reliquas diei passus. Vnde versus. Hæc sunt, septenis propter quæ psallimus horis. Matutina ligat Christum, qui crimina purgat. Prima replet spiritus: causam dat tertia mortis. Sexta cruci necit: latus eius nona viperit. Vespera depōnit: tumulo completa reponit. Ex his ergo cunctis, quæ dicta sunt, colligitur, septem esse Canonicas horas, secundum illud Psalmi: Septies in die laudem dixi tibi. Accipitur enim illic, dies pro naturali, vt nocte includat. Quare nō sunt audiendi, qui matutinam à laudibus separantes, octo connumerant.

De horarum diuisione & exordio.

De completorio Ambr. Ambrosius.

Trina de capite septem horarum canonicarum in ecclesiasticis

se institutas. In hoc enim superiora adduximus testimonia, vt eis de antiquitate & tempore Apostolorum deducere possimus. Quæ illic tanquam res antiqua confirmatur. Mysteria autem sunt quod septem existunt. hebdomadae dies, quibus mundus fuit creatus; septemque Spiritus sancti dona, quibus creaturae reserptem mandatas, quibus durituras est reserptemque ad petitiones Dominice orationis; quibus eadem dona postulatis. Christus autem matutinali hora captus est, & per reliquas diei passus. Vnde versus. Hæc sunt, septenis propter quæ psallimus horis. Matutina ligat Christum, qui crimina purgat. Prima replet spiritus: causam dat tertia mortis. Sexta cruci necit: latus eius nona viperit. Vespera depōnit: tumulo completa reponit. Ex his ergo cunctis, quæ dicta sunt, colligitur, septem esse Canonicas horas, secundum illud Psalmi: Septies in die laudem dixi tibi. Accipitur enim illic, dies pro naturali, vt nocte includat. Quare nō sunt audiendi, qui matutinam à laudibus separantes, octo connumerant.

Ad primum igitur argumentum, supra obiectum. Vnde testis, vt quæ adeo negatur horarum canonicarum penum graue esse, vt affirmemus esse suauissimum. Ad illud autem, quod insinuat, non esse in ecclesia facultate aliquid sancre, quod in altero duorum Testamentorum expressum non sit, plura respondemus. Primum illud est hereticum fundamentum, atque illius bestia, quam Ioan. Apocalypsi. 3. se vidisse scripsit; quæ cum agnus videretur cornua gerens in fronte, draco tamen erat. Super quo loco ait. Augustinus. ferè mo. 11. hæreticam illic ecclesiam significari: quæ cū, ceu agnus Christi, duo in fronte cornua, hoc est, duo Testamenta præferat, draconis tamen morsu Ecclesiæ Catholice dilacerat. Hæc ille. Habet enim ecclesia Catholica potestatem à Christo apostolica, qua leges possit condere, quas vel ex sacra pagina elicit, vel ad Christianorum ornamentum necessarias ducit. Instar nimirum apostolorum, qui suis vestimentis iumenta illa strauerūt quibus Christus Hierosolyma ingressurus mollius incederet. Ait quippe super eodē loco Hieronymus quod vestis apostolica, vel doctrinā virtutum vel editio scripturarum intelligi potest: sicut ecclesiasticorum ornamentum varietas, quibus nisi anima instructa fuerit, fetorem habere Dominum non meretur. Et Anselmus. Vide inquit, quod super iumentum ponebant apostoli vestimenta sua, sed cætera Iudaica turba sub iumentis pedibus, quia mandatis apostolorum.

Ad. 1. argui

August.

Anselmus,

stolorum instruiuntur & ornantur: legis autem antiquæ mandata conculcamus, dum carnalibus observationibus & circuncisionibus reprobamus. Adde quod ecclesia non solum intus per spiritum sanctum edocet, sed viua voce Apostolorum, & Christi illustrata, eiusmodi horarum religionem amplexa est.

Ad. 1. argum. ¶ Ad secundum respondetur quod in orationibus priuatis non opus est voce, sed satis est mente orare, nisi ad excitandam deuotionem. Quod autem Christus & Paul. secundum ipsum ait, Spiritu & mente orandum: nil aliud edocent, quam quod orantis, psallentisque vox non debet esse sicut auium garrulus sed mente & spiritu plena.

Ad. 3. argum. ¶ Tertium argumentum articulo tertio plenius dissoluetur, ubi monstrabitur clericorum sacris initiatorum officium, etiam si curam gerant animarum, esse, horarum munus per soluere.

ARTICVLVS. II.

Vtrum congruens sit & decorum, ut horarum canonicarum, Psalmorum, Hymnorum que alto cantu psallantur.

ROSTRAS horarum Canonicarum substantiam, & institutionem, subsequitur modo explorare vtrum canticis & hymnis sint persoluedæ. Nam idem V. viteless. vt eod. tom. 5. ca. 16. Tho. V. vald. refert, & de hoc catholicos subsannabat, quod alto cantu lades & preces ad Deum inelamarent. Quam quidem hæresim Lutherani suscitauerunt, obridentes ceu ridiculis nobis, quod vocibus in templis obstrepamus Deo. Argumentum istorum est, quod Deus non est surdus, aut dormiens, vt clamoribus nostris, quibus excitetur, indiget. Quocirca nos Baalaticos appellat, hoc est facerdotibus Baal similes: quos, vt. 3. Regum. 18. refertur, deridens Elias vt altius inelamarent, irritabat, subdens: Deus enim vester forsita cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. Et me, dum inter illos agerem, quando que de eadem re sic cõueniebant. Nunquid si tu cum Cæsare cõtando colloquereris, aut aliquid ab illo altissimis vocibus, & musico artificio deposceres, non deridiculus esses? Quid ergo coram Deo facere non veremini, quod non auereretis coram Cæsare?

¶ Secundo arguitur, exemplo illius matronæ Samnelis matris, quæ vt initio li. 1. Reg. refer-

tur, pressis labijs adeo silenter orabat, vt temulenta apparet. Quod quidem exemplum quasi orantium figuram inter sanctos celebratissimum est. Vnde author imperfecti, homilia. 13. Possumus, inquit, intelligere, vt celum domus, os corporis, vt nos clamosa voce oremus Deum, sed desiderio tacito. Nam exclamosa, inquit, oratione, multa mala nascuntur: maxime hæc tria. Primum, quod clamosa voce orans non credit Deum ubique esse, & secreta audire. Secundum, quod mysteria secretarum suarum petitionum, quæ forte non oportebat alteri, præter Deum, scire, auribus bonorum & malorum audienda committit. Tertium denique, quod clamose orans, alterum iuxta ipsum altantem orare non sinit. Id quod experientia testatur. Nam dum in ecclesia canitur, non possunt astantes orare, vocibus eorum sensus rapientibus. Accedit postremo quod musica, qua seculares in suis festis vtuntur, sacra profanare videntur.

¶ In contrarium est autem illud Davidis Psal. 149. Cantate Domino canticum nouum. Et rursus: Laudent nomẽ eius in choro. Cui accedit & Concilium Toletan. quartum, de consecratione, distin. 1. cuius verba sunt: De hymnis cauendis, & Saluatoris & apostolorum habemus exemplum.

CV M tantopere isti rerum nouatores, & ecclesiasticarum rerum per turbatores, ecclesiasticos cantus, vt modo dicebam, propellere à Christiano cõtu contendunt, non satis rei presenti fecissimus, nisi hunc addidissimus articulum. De quo S. Tho. 2. 2. q. 19. non nihil tetigit. Ad quem vnica, eademque ecclesie receptissima respondetur conclusione. Cantus ecclesiastici, quibus horarum Canonicarum solenniter celebrantur, vt in ecclesia sunt optima ratione cõstituti, ita sunt & antiquissimi.

¶ Et quod rationibus testimonia clarescant, ab ipsis est nobis sumendum exordium. Sed est cum primis ad notandum, horas Canonicas, in quibus religio colendi Dei consistit, tres habitudines inter nos & Deum continere. Prima est diuina laudatio, quam quidem ei propter seipsum, tanquam summo bono, debemus. Hac enim de causa illa à nobis debetur confessio, quod sit summè infiniteque bonus, iustus, misericors, &c. atque adeo cunctis potens, omniscius, & quicquid boni in rebus existit immensa sua continet essentia: & propterea concinimus ei hymnos & Psalmorum laudes: Secunda earundem horarum ratio est, vt quicquid nobis ad vitam, salutemque tam temporalem, quam spiritualem necesse

Postremum argumentum

Concilium Toletanum

Cõclusio responsiua

cessarium est, ab ipso petamus: constantes nos suas ipsius esse creaturas, atque nil nobis boni nisi ab illo posse contingere. Tertium denique officium quod illi oratio persolimus, est gratiarum actio pro receptis beneficiis.

1. Ratio conclusionis

¶ Hoc autem supposito, rationibus pluribus monstratur conclusio. Primum enim omnium laudum conditioni adeo cantus non repugnat vt maxime ei congruat. Nam si naturale hominum ingenium consulamus, inde heroica carmina ortum habere, vt ipsis sonoro metro decurrentibus. Heroum laudes & gesta canerentur. Quod & Poeta Aeneidos principio significans, ait: Anna virumque cano. Quare Aristot. 8. Polit. cap. 5. & Boët. in prolo. Musicae, per multum Musicam cõmendat, ceu rem ad morum affectus plurimum conferentem.

2. Ratio

¶ Imò verò, vt secundum subnectamus argumentum, symphonia in eiusmodi canendis laudibus adeo est naturalis, vt etiam authori ipsi naturæ in cælis eodem modo concini referantur. Vnde Apocal. 4. de sanctis animalibus refert. Ioan. quod requiem die ac nocte non habebant, dicentia, Sanctus, Sanctus. Vnde in Missæ Præfatione seipsam ecclesia cohortatur, vt quæ admodum cæli, cælorumque virtutes, Cherubim quoque, & Seraphim, sociæ exultatione clamare non cessant: ita ipsa cum eis concinat. Quare & Deo supplicat, vt suas etiã cum illis voces admitti iubeat, dicentis: Sanctus, Sanctus, &c. Quapropter, non immerito sunt qui fateantur veris vocibus, licet super naturalibus, Deum in cœlestibus laudari. Atque rei huius testimonium terris angeli desuper attulerunt, ubi pastoribus nato Domino, non solum cum splendore diuinæ gloriæ affulserunt, verum & cantantes intonarunt. Gloria in excelsis Deo. Vnde circa finem secundi lib. de Epiph. Gregor. Cũ pastoribus. inquit venerare, cum Angelis hymnum dico, cũ Archangelis choros ducito. Sit nobis ista communis solennitas terrestribus cum cœlestibus cõmunis. Quæ ergo oris impudentia hæretici hæc laudum præconia negare possunt? Hac enim de causa militans ecclesia, nempe quod societatem cum triumphante inuita referat, in duos choros cleium partitur, qui alteris vocibus laudes intonent, atque altero sedente, alter stet: videlicet, vt qui stat, militantium acie repræsentet, qui vero sedet, triumphantium requiem. Quare cum vterque alteri respondeat, ambo, nempe Angelicus, atque humanus chorus, eundem Deum pulcherrima concordia veneratur. ¶ Tertium post mortaliū naturam, & immortalium conditionem argumen-

tum sumitur ab antiqua lege. Eundem namque canendi ritum, eodemque diuino numine afflatus David, psalterium cithara composuit, quocanere diuina mysteria consueuerat Cantabiles enim, inquit, mihi erant iustificaciones tuæ in loco peregrinationis meæ. Quo quidem ritu non solum Deo, quicquid animo gerebat, intinabat, verum & ad depellendos obsessores demonas utebatur, vt patet. 1. Reg. 16. Nimirum futuram ecclesiam admonens, vt Psalmorum concentu insultantes demonas fugerat. Quocirca & in domo Dei, vt legitur 1. Paralipom. 23. quatuor millia Psaltes constituit, canentes Domino in organis quæ fecerat ad canendum. Ob idque Psalmo. 146. & duobus sequentibus omnimodè sanctos Dei admonet, vt hymnis & canticis, omnique musico instrumento Deo laudes resonent. Accedunt & in rei confirmationem celeberrima illa spiritualia cantica, quæ sancti Prophetæ & Patres illius legis, Spiritu sancto dictate, cecinisse leguntur, & nunc ecclesia per Iuditham madam cõcinit. Vt cantica Moyli, Annæ, Deborah, Isaie, Ezechie, ceterorumque Prophetarum. Neque est, cur quispiam reclamet, canticiones illas templo illo, non nostro, congruere: nam cum illud figura fuerit nostri, multo nos magis concedent. Vnde, quod quartum sit argumentum, cum Christus Hierosolymam ingreditur, ubi ingressus in ecclesiam nostram designabatur, concentu puerorum psallentium & cantantium, Hofanna fili David, exceptus est. Atque obrourmurantibus Iudæis, Dominumque interpellantibus, qui illos tacere iuberet, respondit. Sit tacuerint, lapides clamabunt. Igitur si horarum Canonicarum, quatenus laudes diuinae sunt, æstimatione, congruentissimum est, vt canticis persoluantur.

4. Ratio

¶ Quod, si vt gratiarum actiones proferatur, non minus eis catio cõgruit. Id quod Christo ipsi, ex quo quintum sumitur argumentum, in more & vsu fuisse testatur: Matth. cap. 26. ubi postremam enarrans cocnam ait: Et Hymno dicto, exierunt in montem Oliueti. Vnde colligitur, Christum cum suis gratiarum actiones cantando fecisse. Ait enim Isidorus lib. 6. Etymolog. cap. 34. quod hy mui sunt cantica laudantium Deum. Quare si sit, inquit, laus, & non Dei, non est hymnus: & si sit & Dei, & laus, & non cantetur non est hymnus. Quæ de re August. in illo libello, quem de laude spiritualium canticorum inscripsit, ex eo, quod Zacharias hymni voce prophetauit, & Angeli, Gloria in excelsis Deo, intonarunt, & pueri Hierosolymitæ Hofanna inelamauerunt, & Christus

5. Ratio

Isidorus

August.

3. Ratio

hymnum cum discipulis concinit, sic colligit. Quis iam habito tali documento de psalmo- rum & hymnorum religione dubitauerit: qua- do ille, qui a caelestibus adoratur, & psallitur, ipsum cu discipulis hymnum cantasse perhi- betur: Et Ioan. inquit in Apocalypsi, refert, se; spiritum reuelante, vidisse, & audisse voce qua- rum inultarum, & tonitrum multorum dicen- tium, Alleluia. Hæc August.

¶ Neque vero si solenniter oradi religione sub precu ratione mediteris, decrit Apostolicum exemplum, vt canora melodia fiat.

¶ Hæc naq; sextum argumentu, id quod Actu 16. legitur: nepe q; cum Paulus & Silas in car- cere custodiretur, adorantes in media nocte lau- dabant Dominum, nimirum suam causam illi proponentes. Et audiebant eos qui in custo- dia erant, & subito terra motus factus est ma- gnus, omniaque ostia aperta & omnia soluta vincula, vbi secundum Bedam alia litera habet quod hymnum dicebant. Quo loco hymnoru psalmodumq; vni idem doctor adnotauit: ad- monens vt quicumq; fidelium in tentatione- bus uas incidit, cum Paulus & Sila, inter car- ris tenebras, hymnizet, & cum Psalmista Dño canat. Tu es presidium meum a pressura quæ circumdedit me. In qua item Apostolica auto- ritate illorum trium differentia meditata est: nempe hymnorum, psalmodum, & canticor- um, quam & ad Coloss. 3. repetit, vbi ait: Con- mouentes vosmetipsos psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris. Quo loco in suis adnotatio- nibus Hieron. Hymnis, inquit, vt trium pue- roru: psalmis, vt David: canticis, vt Moyfi & aliorum. Hæc ille. Canticum enim, simplicem vocum intonationem designat: hymnus car- men: psalmus verò est, qui in instrumento mu- sico psallitur. ¶ Adde & quod ad Ephesi. 5. idẽ admonet Apostolus: Implemini enim, inquit, Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psal- mis, hymnis, & canticis spiritualibus, cantan- tes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in no- mine Domini nostri Iesu Christi. Vobis in- quit, metipsis, id est, in choro vestro alternis vocibus: & in cordibus vestris, hoc est, vt spi- ritus ex corde pfectus, cantu viuificet. ¶ Anti- phonas verò, vt Isidor. lib. 1. de offic. c. 7. autor est, Græci primi coposuerunt: quos postea Am- bro. imitauit Latinas excogitauit. Sic & hym- ni, vt Eusebius, li. 1. Ecclesiasticæ histor. c. 18. refert, in conuentibus sancti Marci in Alexan- dria copositi sunt multi: quibus & ide Ambr. & Hilarius plures addiderunt, vt cap. 5. ait Isido.

6. Argumẽtũ pro cõsentũ.

Beda.

7. Argumẽtũ.

Antiphonas primi sacri coposuerunt Isido. Eusebius.

Responsoria verò (vt ibidem Isido. c. 3. tradit) ab Italis longo ante tempore sunt reperta, & inde sic vocata, quod, vno canente, chorus cõso- nado respondeat. Lektionen enim, vt de insti- tutis clericorum: 862 ait Rabanus, antiquissi- ma religionis: deriuata traditio est; vt choro sedente, ab vno stante legantur: qua finita chorus concinendo respondeat: & inde dicta sunt responsoria. Quin verò, vt Cassiodorus li. 10. histor. part. 2. refert, Ignatius Antio- chia Syria tertius, post Apostolum Petrum, episcopus, atque adeo cum ipsis Apostolis cõ- uersatus, vidit angelorum visionẽ, quomodo per antiphonas: S. Trinitati dicebant hym- nos. Itaque modum visionis Antiochenæ pro- batur tradidisse ecclesiæ: & ex hæc ad eundẽ trãsiit ecclesiã. Multa deniq; alio cõmone- rari possent, quibus antiqua hæc ratio laudan- di Deum canticis confirmaretur, quatenus ad naturam rei attinet laudandi, deprecandi, & gratias agendi. Sed illis prætermisiss, ad alios arguendi locos descendamus, qui ex parte no- stra sumuntur. Cantus enim ecclesiastici præ- terquam q; sic commode Deus laudatur, per magnam habent energiam ad nostram exci- tandã deuotionẽ. Nam cum sensus sint men- tis organa, quos musica suapte natura demul- cet, illa ratione mens in sublime rapitur ad di- uinam maiestatem cõtẽplandã. Vnde Raba- nus de institutis cleric. cap. 67. Psalterium in- quit, id circò cum melodia cantilenarum sua- uium ab ecclesia frequentatur, quod facilius ani- mi ad cõpunctionẽ flectantur. Et Augustin. lib. 9. confessio. cap. 7. refert quemadmodum tẽpore suo Mediolanensis ecclesia genus hoc cõsolationis, & exhortationis celebrare susce- perit, vt fratres vocibus, & cordibus magno studio cõcinerent, ad depellendum mororem quo propter hæresim Arrianorum Christi- ani animi tabescebãt: Tunc enim, inquit, & psal- mi, vt canerentur secundum morem Orienta- lium partium, nẽ populus mororis tadio contabesceret, institutum est. Quod non est sic intelligendum, ac si noua cunct fieret insti- tutio. Imò erat instauratio illius, quam illi hære- tici depulerant. Et lib. 10. cap. 33. voluptates, inquit, aurium tenacius me implicauerant, & subinguerant; sed resoluisti & libera- sti me nunc in sonis, quos animat eloquia tua, cõ suaui & artificiosa voce cantantur. Et infra eum Athanasij Alexandrini episcopi morem meminisset, qui tam modico flexu vocis facie- bat sonare lectore psalmi, vt pronuntians vicinior esset, quàm canenti, subdit: Verumtam- en cum reminiscor lachrymas meas, quas fudi

Responsoria vnde multi- tuta.

Rabanus.

Cassiodorus

Ratioprimum pro cõsuetudine ecclesiasticis ex parte hominis sumpta.

Rabanus.

Augustus.

Postrema ratio.

In ecclesiasticis cõsuetudinibus excessus immodicus & vituperabilis esse potest.

fudi ad cantus ecclesiæ tux in primordijs re- cuperata: fidei meæ, & nunc ipse cõmoueor, non cantu, sed rebus, quæ cum liquida voce & cõuenientissima modulatione cantatur, ma- gnam instituti huius utilitatem rursus agno- sco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis & experientum salubritatis, magisq; adducor, non quidem irretractabilem sententiam pro- ferens, cantandi consuetudinem approbare in ecclesiã, vt per oblectamenta aurium in firmior animus in affectum pietatis assurgat.

Ratio altera auctoritas.

¶ Quin aliam egomet mihi rationem adhibeo eiusmodi cantiones extollendi. Valent enim ad amorem erga nos Dei magnificandum. Nam quis non vel de hoc Deum suum amet, qui religionis officium tam necessarium, sed tamen quod ex alia parte non nihil posset af- ferre molestiæ, suo sancto nomine instituit, vt talis à nobis melodia impenderetur, quæ & labore leuaret, & animu recrearet ac demulceret? Adde quod & clementiorem eum nobis eiusmodi spirituales cantilenæ exhibet: nam qui fert, vt crimina nostra, quibus suam iustitiam offendimus, quæque adeo lugenda potius esset & omni mœnore plangenda, harmonico cantu ad suas perferamus aures, quomodo eum non credamus patentissimis esse in nos visceribus, atque ad nos indulgẽ- dum paratissimum? Vnde Lactant. lib. 6. Di- uinarum institutionum. cap. 2. 2. Postquam secularem melodiam suauitatẽ, quæ humanos animos labefactare solent, reprobauit, paulò inferius subdit: Itaque si voluptas est audire cantus & carmina, laudes Dei canere & audire iucundum sit. ¶ Postrema verò horum no- strorum argumentorum clausura, quæ sanè rem planissimè pandit, ab experientia sumi- tur. Qui enim has cantandi cæremônias con- demnauit, interesse Catholicis ecclesijs cupe- rem, in quibus concentus cum venustate & religiosa modestia canitur, & postea vt hære- ticoorum templa viserent, vbi silentium nihil aliud, quàm ecclesiarum cadauera refert, vt illo discriminis interstitio de vtroq; iudicarent.

Ratio prima pro cõsuetudine ecclesiasticis ex parte hominis sumpta.

Instantius.

Postrema ratio.

In ecclesiasticis cõsuetudinibus excessus immodicus & vituperabilis esse potest.

Cantantes, refertur, reprehendit. Quis hoc pro ratione populi expendendum est. In vil- lis enim & rusticis oppidis etsi haberi non possit vrbicus cantus, non ideo est absurdus existimandus. ¶ Organorum autem vsus neu- tiquam est repudiandus, cum & sacris testi- monijs comprobetur, & vbiq; sit celebris. Tamen si in Capella Pontificis Summi non sit admissus. Alia verò instrumenta neq; prorsus approbanda sunt, neq; omninò respicienda, sed consulenda est prudentia, quæ nam illorũ lo- cū sanctitatis deceant. De quibus S. Thomas, quæst. citata, nil aliud, inquit, nisi quod anti- quo populo magis quam nobis congruebant:

Organorũ vsus,

Iudiciũ de alijs instru- mētis mu- sicis.

Ad 1. argu-.

Ad primum igitur argumentum responde- tur, vel de hoc hereticos esse blasphemos, quod ecclesiasticos cantores cum sacerdoti- bus Baal componunt. Haud enim de hoc Elias illos irredebat quod canerent, sed quod lapides, & marmora, & mortuos homines, ac denique dæmones illa ratione colerent, quos arbitrabantur clamoribus esse ad audiendum excitandos. Qui verò ad animi lætitiã & de- uotionem excitandam canunt, seu vt Deo illum referant honorem, laude digni sunt, non vituperio. Sicuti Hierosolymitæ Christo acclamantes, O fanna. Et pueri infornace, an- gelorum instar, Hymnos psallentes. Quare neque aliud simile, quod ab humana maiesta- te ad diuinam asserunt, quippiam ad rem at- tinet. Eo enim non decet coram humanis pri- cipibus preces cantando funderi quod non sunt vt dii colendi: tametsi & heròrum laudes, vt supra diximus, in ipsorum præsentia, cani soleant. ¶ Secundum autem argumentum ab Anna Samuëlis parente deductum, de priua- tis tantum orationibus procedit, atque adeo sanctorum documenta, quibus iubemur silen- ter orare. Secus autem se res habet de solenni- bus quæ nomine publico fiunt. Neque vllum est absurdum, vt dum in choro canitur, popu- lus, si orare nequit, auscultet. Ad postremum autem verbum respondetur, quod secularis musica in ecclesijs non est licita: ecclesiastica verò non est profana.

Ad secundũ.

Ad postre- mum.

ARTICVLVS. III.

Verum tam illi omnes, qui sunt sacris ini- tiati, quam qui ritulum habent Eccle- siastici sacerdoti, ad horas dicendas reuertantur.

PN primo articulo monstratū est, quemadmodum ad orādū soleniter, necessariū fuerit, quatuor esse constituta: nempe, personas orationumque substantiam, loca, & tempora: quibus & ex ipsa natura rei quantum intelligitur adhiberi, videlicet intentionem, atque attentionem. De primo ergo, scilicet, de personis, in isto articulo: de reliquis verò in subsequētibz, dicendum est. At quòd non omnes, qui sacris initiati sunt, teneantur ad diuinum officium, arguitur argumento illo, quod suprà tetigimus. In ecclesia dispersita sunt clericorum munia: alij namq; animarū curā sunt mancipati, alij verò vel ad prædicandum, vel ad alia negotia quæ ad rem ecclesiæ attinent: ergo illi qui alijs sic impediuntur, nō est cur ad horas canonicas obligentur.

i. Argum.

Secundū

¶ Pari modo arguitur secundò, quòd neq; omnes sacerdotia habentes ecclesiastica ad horas soluendas teneantur: tum quòd beneficia propter diuersa officia sunt instituta: vt præstimoniam, quæ, vt fertur, ratione studij constituta sunt: tum etiam quòd eadem ratione qui in religione ante professionem probantur, canonicum officium pendere tenerentur, eo quòd illis fructibus pascuntur, quibus populus, propter eiusmodi spiritualia officia, religionis erogat. Quòd tamen non est rationi consonum. ¶ Tertio deniq; arguitur. Si eiusmodi clerici ad horas diceudas tenerētur, id maximè esset de iure diuino, in quo religionem horarū canonicarum fundatam esse suprà monstratum est. Quòd si verum est, consequens fieri videtur vt Papa super his dispensare nequeat: cuius tamen contrarium mos habet & vsus.

Tertium.

¶ In contrarium autem est cap. Presbyt. de celebratione Missarum. quo omnes presbyteri obligantur ad diuinum officium: vbi nomen presbyteri, secundum glossam, extenditur ad omnes clericos: iuxta tenorē cap. Si quisquā. de cohabitatione cleric. & mulier.

Dux causa ex quo? oriatur obligatio ad prescribēdas horas canonicas.

ii. Conclusi.

DE hac quæstione quædam sunt inter doctores constituta, quædam vero, quæ vix possunt certa ratione desiniri. Dux, in quâ, causa pro certis habentur, quarū per se vtraq; ad pensum horarum canonicarū obligat: nempe ordo sacer & ecclesiasticum beneficium. ¶ Ad quæstionē igitur, duabus cōclusionibus respondetur. Prima: Omnis clericus in sacris (putā subdiacon⁹, & illo superior) tenetur officium persolvere diuinum ac nocturnum. Cōclusio est, quā tenet gloss. complectiturq; Panorm. & reliqui Doctores canonici iuris præ-

Gloss. Panormita.

cipui nominis, super dicto cap. presbyter. de celebratione Missarum. Est & sententia Diui Thomæ quodlibeto. 6. ar. 8. vnanimiter Theologorum. Nā quamuis in dicto capit. quod, vt suprà diximus, est Concilij Agathen. de solo presbytero mentio fiat: tamen Innocentius, cap. Dolentes. minores etiam clericos exprimit. Et dist. 92. cap. fina. expressius obligantur presbyter, diaconus, & quilibet clericus ad quotidianum officium. Ratio autē, quæ optima est iuris interpres, inde emergit, q̄ qui sacris initiatur, singulari Dei cultui nācipatur, atq; in illo constituitur statu, qui ad diuinas laudes institutus est: iuxta illud Iſai. 4. 3. Omnem illum qui inuocat nomen meum, in laudem meam creauit illum. Laudum autē ordo & modus, vt suprà diximus, ab ecclesia lege sancitus est: ergo eo ipso quòd quis in clericorū ordinē suscipitur, tali est vinculo obligatus. Quapropter, hoc quā maximè cupio cunctis clericis esse persuasissimum, vt quidquid negotij eis incumbat, siue literarum studium, siue gubernandi, aut legendi munus, aut etiam prædicandi, cōstitutissimum habeant, nunquam vllam inter polare canonicam horā: certo, videlicet, scientes hoc esse proprium, genuinumque eorum officium, atque adeò cunctis alijs præferendum. Eo præsertim quòd tempus stat. orationibus dicatū, ex quocunq; alio succidatur negotio, nunquam impedimēto est. Deo sic disponente, quo minus benè expeditur.

D. Thom.

Innocentius.

Ratio cōclusionis.

¶ De clericis autem, qui in minoribus sunt ordinibus constituti, quique nulla potiuntur ecclesiastica præbenda, quamquam Panor. loco citato in alterā partem propendeat, absq; dubio credendum est ad nullas teneri canonicas horas. Neq; eius ratio vllius est momēti: videlicet, quòd, vt ipsum nomen clericus sonat, assumuntur in sortem Domini. Haud enim sic assumuntur, vt statū firmiter mutēt. Nam quādiu integrū illis est matrimonio se copulare, statum non mutant. Item, quia functio illorū ordinum in solo præparamento templi, vasorumque finitur: neque ordinem habet proximum ad eucharistiæ sacramentum: ceu officij diaconi & subdiaconi. Et quamuis Palud. in 4. distin. 17. q. 5. dicat quòd ad aliquid plus teneantur, quam laici, non est credendum de præcepto: ita vt eius omisio aliqua sit culpa: sed forsā de honestate, si voluerint. Quare non solum qui prima tantum tonsura ordinati sunt, verum neque alij aliorum graduum infra subdiaconatum tenentur: canonicum graduum. Neque vlla est lex & consuetudo, quæ talē iniiciat scrupulum: neque episcopus

Clerici in minoribus constituti. ad nullas horas canonicas tenentur: con. 12 Panormit.

ii. Conclu.

scopus ad hoc potest obligare. ¶ Secunda conclusio: Quicumque habet ecclesiasticum beneficium, aut præbendam sub clericali titulo, tenetur sub reatu lethalis criminis ad plenū horarū canonicarum officia. Et est intelligēda cōclusio cum præcisione, sicut præcedens. Itaq; sicut sacer ordo sine beneficio obligat, ita & beneficium absq; ordine sacro. De hac quidē cōclusionē expressum iuris textum non vidi: volentes tamen. c. si. dist. 91. cuius verba sunt, quòd presbyter, aut diaconus, vel quilibet clericus ecclesiæ deputatus, ad quotidianum officium teneatur. Vbi verba, deputatus, intelligunt per titulum alicuius beneficii, vt distinguatur à prioribus membris presbyter, & diaconus. Facit & verbum, ca. fina. de rescrip. lib. 6. Beneficium nō datur nisi propter officium: nam peculiare, ac proprium clericus officij, vt suprà diximus, est horarum canonicarum pensum. Facit & cap. cū secundum Apostolū, de præbendis, vbi sancitur, clericos omnes ad onus eligi, atq; adeò nō esse à mercede depellendos. Ac subinde iubetur neminem sine titulo, aut beneficii, aut patrimonij esse ordinandū: aut si secus fiat: q̄ episcopus ei vctū præbeat. Cū ergo merces propter onus debeatur, & proprium onus clerici sit dicere officium, fit vt ex quacunque præbenda nascatur hæc obligatio. Atque hæc de causa sic sumus cōclusionem moderati, vt talis præbenda possideatur clericali titulo. Nam qui titulo seculari decimas percipiunt, vt reges, & equites: & cōcionator, & lector: non tenentur ad huiusmodi horas soluendas. Quamobrem eos, qui præstimonialia sacerdotia possident, licet alij aliter sentiant, excusare non audeam ab officio diuino persoluendo. Eò quòd ille titulus clericalis est, & non secularis. Nam q̄ dicunt illa fuisse instituta tantum ratione studij, non ea pollet iuris autoritate, vt ob id sint ab eiusmodi munere exonerandi. Quare de concess. præben. cap. quoniā. lib. 6. præstimonialia inter ceteros ecclesiasticos titulos cōnumerantur.

Probatio.

Moderatio cōclusionis

Qui præstimonialia sacerdotia possident, licet alij aliter sentiant, excusare non audeam ab officio diuino persoluendo.

Reprobatur opinio. Laurentij. Syluester. Panormi.

Joan. Andr.

¶ Quocirca nō tenetur opinio Laurentij, vt bene ait Syluest. verbo, hora. §. 3. dicentis, clericos in minoribus ordinibus beneficiatos qui per alios seruiunt, excusari posse ab officio diuino: imò satius ait Panor. loco citato q̄ cum horas pendere, officium sit personale, semper ad illud tenentur. Et quamuis Ioannes Andr. in Nouellis dicat q̄ libenter videret, si ecclesiæ ratione studij liberaret huiusmodi beneficiatos in minoribus, non habentes animarum curam, vt tantum recitarent officium Virginis, profectò non esset salutare cōsiliū: eò quòd

ecclesiastica stipendia præcipuè, vt diximus, propter huiusmodi officia penduntur. ¶ Illos autem, qui tantum habent pensiones, quia nullum habent ecclesiasticum titulum, sed merum ius petendi ab illo, qui titulum habet, iam sepe diximus minime ad canonicas horas teneri.

Beneficiarius tū nō tenetur ad horas

Dubitatio

¶ Dubiū autem restat, quando præbenda est tenuissima. Sunt enim qui eatenus hæc cōclusionem affirmant, vt etiam dum beneficiū tenuissimū sit, adeo vt neq; ad miserā ducendā vitam sufficiat, nihilominus obligare censeant. Imò verò & si merū titulum sine fructibus quis habeat, non excusent à culpa, si horas canonicas prætermiserit. Atq; hoc sequitur Syl. verbo, hora. §. 3. & quidā è recentissimis. Theologis. Sed profectò multò libentius in contrariā sententiam subscriberem. Nam cum clericus extra subdiaconum ad officium non alia ratione, quàm stipendij, ad officium diuinum teneatur, quādo beneficium adeò est exiguum, vt ferè pro nihilo reputetur: non est cur talem obligationem inducat. Neque vincit obiectio dicentium, illi esse imputandum, qui illud recipit: nam tenuissimum beneficium ex natura sua non obligat. Quare, qui illud recipit non obligatur. Dixerim tamen tenuissimum, vt ferè pro nihilo reputetur: nē p̄ si his tēporibus summā saltem octo ducatorum non attingeret: nam, si ditius est, quāuis non sufficiat ad victum, si tamen pauperi clericō bona esse posset pars sustentationis, non omnino possidens excusatur. De hoc ergo, sapientum prudentia consulenda est. Pari modo de illo censendū qui vel litigiosus, vt ait Palud. merū habet titulum præbendæ sine fructibus, idq; ex concessione Pontificis, eosdē fructus alteri re seruatis, itaq; in sua potestate non sit illos percipere: vt ait Cajetan. in Sum. verb. Hora. quādo quidem obligatio nō emergit nisi ex sacro ordine, vel ex perceptione mercedis. Neq; in contrarium solida est superior obiectio, videlicet, illi esse imputandū, qui tale beneficiū accipiunt: nā quòd autoritate sit Papæ, alteri non imputatur. Cū ergo sacerdoti fructibus suis priuat, videtur possessore ab obligatione absolute dicēdi horas. Secus si res haberet si per illū, qui præbendam possidet, staret, vt fructus nō perciperet: vt pote si vel alteri gratis daret, aut ppter excommunicationē, aut quia nō refidit, illis priuaretur: tunc enim non esset ab orandi ligamine absolutus. ¶ Petrus de Palude loco citato eos propterea excusat, qui Breuiarium non habent, neq; emere possunt. Quamuis dicat, quòd debent officium addiscere.

Syluester Solutio.

Refellitur solutio Sylue.

Qui solū habet titulum beneficii sine fructibus, nō tenetur ad officium diuinū

Limitatio superioris assertionis.

Paludanus: exploratū præterita sententia Paluda.

Portò

Potèò verò eiusmodi excusatio nò est cur ad mittatur. Etenim cum nemo sit in clericalem ordinem admittendus, qui non habeat vnde viuat, nemo clericorum excusatur, si Breuiarium non habeat: imò antequàm haberet, non esset ordinadus. Eò potissimum quòd Palud. loquebatur antequàm essent impressiones.

Modò namq; vilius emuntur. Diuersa verò est ratio, vbi fortuito casu quis Breuiariū perdidit, neq; est in loco, vbi haberi possit.

¶ Addiscere verò officium vt memoriter dici possit, nemo lege cogitur, quia res est nò omnibus bene possibilis: satis. n. est si legere sciat. Quare si quis esset aut inter infideles aut in p uincia, vbi Breuiariū neutiquàm reperiretur, legitima obtegeretur excusatione. Eadem ratio ne excusantur & cæci, aut ita oculis caligantes, vt legere nequeant. Tamen si dum aliquas horas memoriter proferre possent, fortasse tenerentur. Quamuis neque omnino sim certus an essent rigore cogendi: quandoquidem tenacitas illa memoratæ accidentaria sit: licet tutius esset, vt se obligatos censerent.

¶ Pari modo qui sic esset imbecillus aut circa infirmos, aut aliter, vt nullatenus posse torare, itidem excusatur. Quòd si quis fraudem semper cauèda est, eo potissimum qd huiusmodi obligatio arctissima est, à iureque diuino descendens. Imò verò si vlla mihi adhibenda est fides, conijcio, vt qui ex choro mittuntur ad thurificandum altari, simpliciter non teneantur, Magnificat, & antiphonam dicere: quia neque coguntur memoriter scire, nec alium tunc secum portare librum. Eò præsertim quòd dum illi in re illa ad celebritatem eiusdem officij occupantur, totus chorus pro illis supplet. Imò nescio an ille qui organis choro respòdet teneatur postea officium pendere: quia in primitiua ecclesia tantum erat vnus liber in choro.

¶ In infirmis autem, atque in alijs similiter im peditis manifesta est excusatio, dū modò absque omni fraude ad prudentiam boni viri impedimentum existimetur esse legitimū. Quāuis re dubia, consilium medici, auctoritasque prælati vt in ieiunijs, intercedere debeat.

¶ At de alijs iuris impedimentis hæsitare quis possit: videlicet, vtrum excommunicatus, irregularis, & degradatus, ab oradī vinculo immunis fiat. Apparet enim inde sic se res habere, qd ab alijs officijs iure cohibentur. Sed nihilominus respondetur nullatenus excusari. Nam vt habet gloss. canon. legi. 16. quæst. 1. nemo ex suo delicto facit conditionem suam meliorem. Et ideo isti tenentur ad ea, quæ sunt oneris: licet illis priuentur, quæ sunt honoris. Debet tamē

excommunicatus solitarie officium soluere: quia non potest se publicis officijs ingerere. Tamen si (nisi sit nominatim excommunicatus, aut manifestus clericorum percussor) non tenentur alij, vt aliàs diximus, ipsum euitare, sed potest quisque cum illo orare. Irregularis verò & degradatus, qui excommunicatione non est irretitus, in choro etiam potest cum alijs officium soluere, quoniam solam impediuntur ab administratione sacramentorū, & executione ecclesiasticæ iurisdictionis, & à susceptione ordinum.

¶ Post hæc autem, quod omnium maximū dubium ingerit, est de religiosis, qui nondum maiores ordines susceperunt. Maximum inquam dubium: non quod non sit omnium opinio, vt ait Syluest. loco citato. & Panormitan. & omnes iuriscōsulti: & D. Antoninus. 3. part. tit. 13. cap. 4. Neque est, qui contrarium asserere audeat, neq; ego auderem. Sed dubium est de iure, aut ratione. Nam cum neutrum superiorum capitam, nempe neque ordo sacer, neque beneficium illos cogat, nulla apparet fieri reliqua obligationis ratio. Quapropter Caiet. in sua summa, verbo, Hora: Certè, inquit, nisi consuetudo illos obliget (de qua nihil scio) non tenentur ex professione. Hactenus ille. Quòd. n. aiunt teneri ratione voti ex capit. licet. de voto, non satis habet cogendi vim. Illic enim solū habetur, quòd si quis quid vouit; teneatur illud soluere: religiosi autem tria tantum suscipiunt essentialia vota: & pollicentur viuere secundum suas constitutiones. Vnde Hierony. ad Heliodorum: & refertur. 16. quæst. 1. Alia est, inquit, causa monachi, alia clerici: illi de altari viuunt, &c. Et ad Rusticum monachum: Sic viuere in monasterio, vt clericus esse merearis: cum in clericum te populus eligit, age ea quæ sunt clerici. Hoc ergo differt religiosorum ordo à clericali, quod clerici deputantur ecclesiarum seruitio: religiosi verò non nisi contemplationi. Cui quidem discerni applaudit Diuus Thomas. 2. 2. quæstio. vltim. articul. 8. ad secundum. Secunda verò ratio, quæ omnibus est celeberrima, videlicet, quòd viuunt ex elemosynis, quæ propter diuinum cultum ipsi à plebe erogantur, nihilo maius habere videtur vigor pondus. Decimæ namque sunt propria merces seruitium ecclesie: reliquæ verò elemosynæ non habent illud onus annexum. Atqui rari sunt Cōuentus ex decimis viuentes. Præterquam quòd tales decimæ potuerunt illis, sicut reliquis pauperum hospitalibus, absque tali onere adiudicari. Et qui absque decimis viuunt, licet

Dubium de relig. ois.

Syluester, Panormita Antoninus

R. G. 1. Ineff. ficax ad colligendū religiofos vt teneatur diuinum officium potest uere.

Hieron.

D. Thom.

z. Ratio etq; inefficax.

licet elemosynas percipiant, erogantur illis tamē sicut cæteris pauperibus. Et esto, pro bene factoribus orare teneantur, non tamē ideo canonicum persoluere officium.

Argument. ¶ Quod autē mihi argumētū occurrit, omnium molestissimum est. Si religiosus, choro deputatus, qui tamē nò est in sacris, teneretur ad officium, nò posset absq; Papæ dispensatione illo onere eximi: & tamen si in eadem religione fiat laicus, quos nos Conuersos vocamus, non tenebitur amplius ad officium canonicū: illa autem mutatio nulla indiget Papæ dispensatione, sed per solū prælati assensum fieri potest. Mirabile ergo cuiuspiam fortè apparebit, quòd solus prælati possit monachum liberare ab officio persoluendo, ad quod tenebatur. Nam si dicas pariter qui beneficium habet, teneri, à qua tamen obligatione si illud relinquat, liberatur, nullam præ te fers rei nostræ similitudinem: nam illa obligatio tantum erat propter mercedē: obligatio verò monachi debet esse ratione status, quæ relinquere nequit. Quare qui ex choro subductus, sit conuersus, statum religionis non mutat. Si ergo conuersus non tenetur: apparet quòd neq; ille, qui deputatus est choro: nisi sit in sacris. Et simile argumētum, imò validius fit de sanctimonialibus, quæ ex choro distractæ sunt laicæ.

¶ Quòd si nos vicissim redarguas, saltem eiusmodi religiosos teneri vinculo suæ regulæ, de hoc non contendimus. Obligabuntur enim tunc saltem in ordine nostro, non ad culpam, sed ad poenā: vt de religiosis laicis illico dicturi sumus. Quæstio autē est de præcepto. quale est in subdiaconibus, & supra.

Solutio potest esse conclus. ¶ His verò nò obstantibus, et si negari nequeat, si vim tantum rationis consulas, permultū mouere, haud tamen negandum est, celeberrimā, eandemque, laudabilem consuetudinem, vno antiquorum Patrum cōsensu approbatā, vim habere præcepti: videlicet vt nullus religiosorum, qui choro dedicati sunt, ab eiusmodi obligatione soluendi diuinū officium excipiantur. Imò verò neque nuda hic consistenda est consuetudo, verum & lex etiam est agnoscenda.

¶ Arguitur ergo in cōfirmationem præsentis sententia. Vniuersi & singuli monachorum conuentus cuiuscunq; spiritualis ordinis, qui sub ratione solennis voti ab ecclesia sunt approbati, tenentur in communi diuinum officium celebrare: ergo quotquot eidem munerati additi sunt, quoties choro defuerint, tenentur officium pendere, quòd illic publice canerent. Antecedens professio nemo posset, neq; vllos auderet negare: nam vbi ecclesia re

ligiones secundum Euāgelium instituit, eas videlicet, quas rei spiritualis gratia admisit, easdē diuinis laudibus mācipauit: quippe cum illud sit præcipuum contemplationis munus, atque adeo, si vbi fieri potest, præsertim negligentia tale officium in communi nò fieret, citra dubiū mortale illi esset crimē. Lōquor de religionib; antiquis: nā si alius religionis modus citra huiusmodi obligationē admittatur: certè vix nomen religionis meretur: quippe quæ maximo splendore religionis careat. Consequentiam verò argumenti fortasse quis neget, cogitans, fat esse eos, qui sunt in sacris, tale officium soluere: reliquos verò dum affuerint choro. Attamen consequentia inde maximam habet probabilitatem, quòd tota religio eisdem muneri mancipata est, atque adeo sicut clericus ratione ordinis, ita & religiosus choro mancipatus, ratione religionis ad officium tenetur. Quare S. Tho. loco nuper citato. 2. 2. q. vlt. in solut. ad secundū (quicquid Caiet. autumet) solos laicos monachos excipit ab officio clericorum. ¶ Quòd si hoc de viris religiosis verum habeat, idem est & de sanctimonialibus censendum. Nempe quòd teneantur in communi, vbi fieri potest, ad officium diuinum: sin minus, priuatim.

¶ Quocirca ad primū argumētū respòdetur, qd et si monachorum status sit contemplationi addictus, contemplatio tamen in officio diuino persoluendo potissimum consistit. Saltem ille potissimus est contemplationis effectus.

¶ Ad aliud verò argumētum, quod fateor esse difficile, respòdetur, qd ea ratione, qua quis est choro deputatus, obligatur stas horas persoluere: sed quomodo eūq; inde amoueat, ab eodē fit vinculo liber. Hæc. n. liberandi facultatē, apostolica sedes in institutione religionum, earum præfatis indulgit. Et quādo ratio ne satis dissolui nequirēt, nihilominus præuallere deberet, tū consuetudo, quæ vniuersis religionum patribus vim censetur habere præcepti, tum etiam quòd hac facta licetia vt religio si ac potissimū sanctimonialia ad diuinū officium non tenerentur, nullū eis fieret reliquum exercitiū spirituale, quo tempus pro ratione sui instituti expenderent. Et re vera de me fateor, nescio quid erroris præsentificare dū mihi cogitatio animū subit, negandi, tam illustrem consuetudinem vim habere præcepti.

¶ Eos autem qui nondum professi sunt, quamuis Petrus de Palud. loco citato. in. 4. dist. 15. q. 5. duplici capite eisdem obligari censet, videlicet, & quòd elemosynis sustententur, & quod priuilegijs religiosorum gaudeant, vt patet de sentent.

Prælati ne eligēta ut ea soluēda diuinū officium in communi i peccatum mortale est.

D. Thom.

Ad 1. argum.

Ad 2. argum.

Impedirentur teneatur &c.

Infirmi ab horis recitatur excusantur.

Quæstio.

Solutio. Gloss.

Suadetur proxima assertio.

de senten. excōmu. lib. 6. cap. religioso. tamen cum hæc assertio nullo iure fundetur, vt probè ait Syluest. loco citato, non est cur recipiatur. Enumerò cum nec religionis habeat statum, neque clericalem, nulla superstes fit causa illis obligandi.

Syluest. Monachis professi non teneantur ad officium diuini officii. Aug. de Anthona. Antonius. Syluest. De monachis laicis auctoritate iudicium.

¶ Similiter & de religiosorum laicis August. de Anthona, quæ D. Anto. 3. par. tit. 13. cap. 4. citat & sequi videtur, celsit, videlicet, quod sub reatu mortalis delicti teneantur ad diuinum officium sibi præscriptum. Melius tamen rem alij conijciunt, quorum sententia Syluest. illic amplectitur: nempe quod non teneantur: quandoquidem non sunt diuino officio dedicati. Qua propter quod prædicti religionis illi laicorum ordini orandum iniunxerint, non aliam vim habebit præcepti quod in tali religione exprimitur. Quare in nostro ordine, illud vinculum non obligabit ad culpam, nisi ubi contemptus irrepserit, sed ad poenam pro arbitrio prælati.

Ad arguendum capitale.

Ad primum igitur capitale argumentum respondetur, quod utcumque dispersita sint alia clericorum officia, vniuersis tamen commune est horarum canonicarum pensum. Et pariter respondetur ad secundum, quod qualecunque quis possideat sacerdotium sub titulo clericali, etiam præstimoniale, tenetur ad officium persoluum: vt circa secundam conclusionem monstratum est. Et de religiosis non professis declaratum est, quod non teneantur.

Ad secundum

¶ Ad tertium denique in quo de dispensatione super hoc vinculo interrogabatur. Respondetur, obligationem hæc partim esse de iure diuino, partim de iure positivo. Nam in genere quod omnes clerici sacris initiati ad aliquod officium diuinum persoluum teneantur, ius diuinum est, super quo Papa dispensare non potest. Quod autem hoc, aut illud dicatur, ius est positivum ecclesiasticum, vt statim articulo proximo patebit, super quo adeo Papa, ratione id legitima exigente dispensare potest.

ARTICVLVS. III.

Utrum ordo & modus sit aliquis persoluum diuinum officium necessarius.

Rost quam visum est, qui non sint illi qui diuinum dicere officium teneantur, sequitur de alijs tribus circumstantijs, nempe quid, quando, vbi & de modo articulus subsequens adhibendus

est. Et quod quantum ad substantiam nullum sit officium determinatum, arguitur. Nam, vt habet i. Argumēt.

¶ Secundum. Nec tempora sunt necessaria: quia ordo non est de essentia, vt fere vsus habet clericorum: & cap. presbiter. de celebrat. Missarum, insinuat, præcipiens vt ruralis sacerdos post matutinum officium, pensum statim aliarum horarum persoluat, antequam infirmos visitet, & in rus exeat: non ergo temporalis horarum ordo necessarius est. Imò neque circumstantia loci quia vbiunque quis officium soluat, etiam extra ecclesiam, implet præceptum. ¶ In contrarium tamen faciunt canones, de his, & placuit. 12. distinct. vbi præcipitur vt idem ordo persoluum secundum Metropolitanam ecclesiam ab omnibus teneatur. Et in dicto capit. Dolentes, præcipitur deuotio & attentio.

Secundum.

¶ Vnquam proposuimus in superiori articulo de horis canonicis disputanda: nempe qui teneantur, ad quid, quando, vbi, & quomodo. Vnde cum primum illic fuerit expeditum, & quintum singulare articulum exigat, superest vt ad præsentem quaestionem secundum aliorum numerum tribus conclusionibus respondeamus. Prima, ad orationum substantiam spectans est: Ea quæ horis canonicis canenda, recitanda vt statuta sunt, non eadem prorsus in omnibus ecclesijs, & religionibus existunt. Radix conclusionis est illa, quam articulo proximo tetigimus, videlicet, quod est pensio officij diuini iure diuino, ac naturali præcipiatur, tamen quod hæc aut illa dicantur, ius pontificium est: quæ ideo pro diuersis anni temporibus, pro diuersisque prouincijs, & hominum ingenijs variantur. Vnde can. in die. de consecrat. distinct. 7. ait Gregorius Septimus, in tempore paschali tres tantum psalmos totidemque lectiones cantari. Cuius causa intelligenda est duplex aut triplex: scilicet ad recreandos animos à quadragesimali labore: & ad significandum tum dies quibus Christus in supulchro remansit: tum etiam resurrectionis lætitiã. Alijs vero festis nouem psalmi cum eodem lectionum numero: in profestis autem satis sunt lectiones tres. At monachi nigri duodecim lectiones canunt, & alij octodecim: sed alij toto anni circulo

Greg. 7.

tribus

disputatum est. Assertiua autem huius quaestionis veritas, & aduersus hæreticos asserenda est, & pro catholicis differenda. Nunquam enim à primordijs nascentis ecclesiæ, hæretici defuerunt, qui hoc sacrosanctum institutum concusserint, demoliriq; contenderint.

August.

¶ Fuit quippe antiquissima hæresis, qua Pelagiani infecti sunt, vt August. lib. de hæresibus c. 88. refert, qui orationes ecclesiasticas destruebant. Imò omnem necessitatem orandi negabant, sed satis existimabant bonam ducere vitam, eò quod gratiam non Deo refererent acceptam, sed proprijs viribus tribuebant. Eandemque hæresim sustinuit Vitellius, vt Thomas Vvalden. in initio quinti tomi de sacramentalibus refert, dicens, satis esse bonam vitam. Primus autem, qui in mundo semen illius hæresis iecit, fuit famosus ille Nemrod, de quo refertur Genes. 10. De illo enim suisque asseclis legitur Ecclesiast. 16. Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt, cõsidentes suæ virtuti. De quo Nemrod Iosephus etiam lib. 1. Antiquitatum sic ait: Cum esset audax, & manu fortissimus, suadebat suis vt non Deo adscriberent, quod hominibus per illum felicitas eueniret, sed quod hoc eis propria virtute præberetur. Cum enim orationis vis illic fubnitatur, quod nihil nobis boni nisi à Deo prouenire potest: qui necessitatem diuini subsidij diffusetur, nullam possunt in oratione religionem agnoscere.

Vitellius, Thomas Vvalden.

Iosephus.

¶ At verò non est præsentis instituti de oratione in genere, quatenus ad priuatas, & solenes, ac publicas commune nomen est, disputare. Hoc enim alijs est loci: sed tantum de publicis, quas ecclesia clerum persoluere iubet. Qui enim religionem orandi Deum diffusetur, non est dignus, qui inter rationales creaturas adscribatur. Haud enim humanam tantum naturam ignorat, quæ à Deo prorsus est pendens: verum & diuinam propriam gloriam admittit: imò Deum ipsum de rebus sublatum contendit. Prima enim supremaque orationis virtus, non est respectu nostri æstimanda: nempe quod per eam cuncta nobis bona imprecamur, & obtinemus, tam temporaria, quam æterna, sed respectu Dei, videlicet, quod per ipsam confitemur, profitemurq; perennem omnium bonorum fontem in Deo existere: vt pote qui totius bonitatis substantia sit: ex cuius nutu cuncta dependent, quæ extra ipsum existunt.

1. Orationis virtus.

Hanc enim confessionem, qui oraturus ad Deum accedit, debet primum caput orationis constituere. Quæ quidem maxima omnium est, quæ Deo possunt esse gratissimæ, per quamque adeo summa ab ipso beneuolentia captatur. Vnde quod tantopere à nobis efflagitat, vt ab ipso aliquid petamus, & quod Christus tam si tenter optat, vt in nomine eius quicquid nobis opus fuerit, postulemus, non tam ob nostrum commodum, quam ob ipsius gloriam desiderat. Vnde Ioan. 16. ægrè conqueritur, dicens: Vtique modò non petistis quicquam in nomine meo: petite & accipietis. Quasi dicat, non dñi mihi istam tribuistis gloriam, quæ tanquam vero Deo ab omnibus mihi debetur. ¶ Respondetur ergo Pelagianis & Vitellianis, quod non solum bona vita sine oratione non sufficit, imò neque existere potest. Nam bona vita, quæ Deo grata est, ex sola gratia, & favore ipsius supra naturaliter proccedit, quæ quidem per orationem impetramus. Ipsi autem quia tale supranaturale auxilium vt suis viribus subnixi, necessarium esse negant, virtutem subinde orationis ignorant, sed proprijs meritis fidunt. Horum ergo hæc dixerim, quod orationem abnegant, vel diuinam proxiimo medio tollunt prouidentiam, vel omnia putant ex necessitate contingere: quare digni non sunt, cum quibus vlla in eatur disputatio.

¶ Ad rem ergo præsentem reuertentes, cum duplex sit oratio: vna priuata (ad quam quicquæ præcepto illo, Petite & accipietis, tenetur) atq; altera publica, quæ per ministros ecclesiæ fit: non de illa, sed de hac peculiariter præsentem inimus quaestionem. Hanc autem idem Vitellius, vt ibidem Vvalden. refert, hac ratione repudiabat, quod ceu sanctissimum fundamentum ducebat, vt primo argumento, quod suum est, significabamus, nihil esse prorsus inter ecclesiasticas caeremonias permittendum, quod in sacra pagina non sit expressum. Quod quidem fundamentum fuit ante ipsum Lollardorum, & multò antè Arrianorum, & nunc etiam est Lutheranorum. Reliqua enim omnia appellant Phariseorum traditiones. Qua propter præcisa verba consecrationis totam esse Missam aiunt: cetera verò adiectiones, nempe, tam vestes quæ lectiones, atq; orationes, inuenta esse hominum: atque adeo horas canonicas penitus è suis ecclesijs eradicant. Quare, esto, inquit, orare bonum sit, tanquam pars bonæ vitæ: debet esse tamen in cuiusque libertate tam tempus orandi, quàm modus. Quæ quidem hæresim Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum antiquioribus Vvaldenibus impingit, qui dicebant in horis canonicis cantandis frustra tempus teri.

Bona vita sine oratione existere non potest.

Duplex oratio.

Motuum Vitellianum ad externam orationem publicam.

Aeneas Syluius.

¶ His ergo præsentis, catholica veritas quæ in que conclusionibus constituitur: tum quantum

ad substantiam rei spectat, tum etiam quantum ad orationum numerum, & statas horas attinet. Prima sit. Impendio quam decentissimum ecclesie decoro fuit, & ad salutem Christiani populi quam maxime necessarium, cle-

Ratio conclusiois.

rum instituire, cui preter sacramentorum ad ministracionem, id etiam proprio munere incumberet, vt quotidie Psalmos Deo, nomine totius populi offerret. Ratio naque naturalis manifesta est. Enimvero cum inter omnia rei publicae munia, & functiones, religio, cultusque diuinus apicem tenet: cuius praecipua pars est Deum laudibus extollere, precibusque nobis placare, multo sanctissima & quietate per suafum esse debuit Christianis, vt sicut militia milites mancipati sunt, & iudicibus iudices, atque alij functionibus sui magistratus & ministri, sic & clerici deputati sint: vt non solum sacramentis populum sanctificent, doctrinaque & exemplo promoueant, verum qui publico populi nomine, qui alij artibus, opificibusque & muneribus ac negotijs occupatus id ingiter facere nequit, incessanter Deo laudes dicant, precesque fundant, tanquam inter Deum & populum mediatores, qui, videlicet, vt ministerium gerunt deriuandi ad populum gratiam per sacramenta, sic & nomine populi gratias illi vicissim rependant: & que illi necessaria sunt subsidia, poscant, ac potissimum peccatorum remissionem offerunt. Hac enim de causa (vt est ca. 4. apud Oseam) Sacerdotes peccata populi comedunt: hoc est, populi elemosynas, quas in peccatorum remissionem offert.

Ratio.

Accedit huc ratio secunda, quod cum huiusmodi laudum, precumque, celebratio ea debeat lingua, arteque ac rerum peritia celebrari, qua tota plebs pollere non potest, necesse est personas esse destinatas, quae sicut in ceteris artibus fit, doctae sint faciendi.

Conclusio.

Secunda conclusio. Non solum personas apprimere decuit esse huic muneri destinatas, verum & stata tempora & horas quibus Psalmi eiusmodi & laudes celebrantur. Cuius plures existunt rationes. Prima, quod quando temporis articuli cuique negotio fixi non sunt, neque ordo esse potest, neque vlla sub inde perpetuitas. Est enim hoc ingenium nostrum, quod ubi tempore non constringimur, quod nos rei faciende admonet, libertas statim laxatur differendi negotia: qua ratione mos facile disperit. Quare qui perpetuo durare constituit, vt tempora figat opus habet.

Ratio.

Secundo & illic nos huius ad Thessalonic. admonitis curauit, vbi ait: Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione. Et expressius c. 7. Sine intermissione orate. Haec enim inter-

Ratio.

missionis prohibitio intelligi nequit adeo absolute, vt nullum tempus refectioni, aut somno tribuamus, sed sine intermissione intelligitur, hoc est, nulla hora ad id constituta pretermissa. Vnde cum singuli plebs eundem ordinem, euocantibus alijs curis, tenere nequeat, necesse fuit certo hominum ordini eandem demandare curam sine intermissione orandi.

missionis prohibitio intelligi nequit adeo absolute, vt nullum tempus refectioni, aut somno tribuamus, sed sine intermissione intelligitur, hoc est, nulla hora ad id constituta pretermissa. Vnde cum singuli plebs eundem ordinem, euocantibus alijs curis, tenere nequeat, necesse fuit certo hominum ordini eandem demandare curam sine intermissione orandi.

¶ Tertio. Id patet: quoniam, vt ait Sapiens: Omnia tempus habent: atque vnaquaque res suum proprium: quod profecto orationi quam maxime congruit. Cum enim inter omnia negotia altissimum silentium exigat, non omnia tempora talem habent ad orandum aptitudinem. Noctis enim tranquillitas ad orationem inuitat maxime, qua ratione David: Media, inquit nocte surgebam ad consistendum tibi. Quo fit, vt horae aut meridianae, quod sunt aurorae viciniores, eo sint orationi congruiores: pomeridiana vero, quo nocti magis accedunt.

¶ Quarto demum id potissimum inde confirmatur, quod cum populus ad earundem laudum celebrationem concurrere debeat, nisi tempora stata essent, quibus ad eundem cultum accederent, non possent omnes simul concurrere: neque scirent quomodo negotia familiaria deberent disponere vt orationum religio non essent impedimento.

¶ Ex his demum consequitur conclusio tertia: Nepere quod & loca sita esse decet quibus eiusmodi laudum Psalmorumque oblatio fiat: tum quod cum cultus res sit sacratissima, locus ille consecrari debet, atque adeo vasa, vestimenta, & alia ornamenta, quibus maiestatis, quae adoratur, representatio fiat: tum etiam quod cum oratio in communi fieri debeat (nam vbi sunt vnus, duo, vel tres, nomine Christi congregati, illic se ipse asistiturum pollicitus est,) nisi locus designatus sit, commode orari non potest. Hanc enim tertiam conclusionem adiecit, eo quod brutalis vitaleff, vt Vvald. to. 7. de sacramentis. ti. 17. cap. 43. refert, templum abominabatur. At quando historiae tam sacrae, quam prophanae cum non conuincerent, inde tamen deberet conuinci, quod cum reliquis publicis actibus sua sint loca destinata, vt forum ad iudicandum, senatus ad consilia conferenda, & scholae ad docendum, quin & theatra ad ludos spectandos: nulla ei restabat ratio temporum religionem abnegandi, quibus populus in vnum congregatus, Deum suum adoraret. Sed ecce argumentum suum. In statu innocetiae non fuisse templum sicuti neque vestes, vt nuditas primorum paratum ante peccatum attestatur: Christus autem voluit nos ad illam statum reuocare.

Ratio

Ratio

Conclusio

Vviteff.

Vvvaldensis.

Probatio

conclusionis.

Argumentum

Vviteff.

care: ergo neque nostram statum eiusmodi fabricae decet.

Solutio.

¶ Vide quod sit brutus hominis syllogismus. Primum, quauis in illo statu aeris inclementia nullam necessitatem tegumentorum induxisset, forsitan propter pulchritudinem, & artium exercitium aliqua fuisset opificia fabricata. At, esto, templa non fuissent structa, nihilominus mortales illi Deum coluissent: atque adeo, vt plusque credibile est, in vnum, ad Deum adorandum, laudandumque conuenissent. Quare secundum naturae statum necessaria sunt templa, quibus eadem religionem colamus. Sed de huiusmodi probationibus statim latius. ¶ Quarta conclusio, ad rem maxime propria: Quemadmodum personas, templeque, & reliqua ornamenta definita esse condecuit, & praescripta, sic & Psalmos, orationes, ac preces constitutas esse, fuit ad eundem cultum necessarium. Probatur.

Conclusio.

Probatio. 1.

Quoniam eiusmodi laudum cultum oportuit doctrina maxima, & prudentia esse praefinitum: quae quidem eruditio in singulis esse non potest. Quare opus fuit ab ecclesiae primoribus, imo a toto coetu, cui spiritus sanctus praesens est, fuisse inuentum, legeque firmatum, sicuti & reliquas leges necesse est non a singulis ciuibus, sed a tota republica institui.

Probatio. 2.

¶ Secundo: quia vt in reliquo cultu, sic praecipue in gratiarum laudumque, actione, atque in orationibus, & precationibus, necessarium fuit, vt totus Christianus populus vnitatem representaret, vt hac maxime ratione, quod ait Paulus, vnam fidem, vnum baptismum, atque vnum Deum profiteremur. Haec autem concordia, & vnitas seruari non potuit, nisi Psalmorum corpus & substantia lege constitueretur, quae esset vniuersis Christianis seruanda. Dixerim corpus, & substantia, quia nihil incongruit: imo est congruentissimum, vt variae prouinciae in horarum solutione non nihil varient: vt ecclesia, quemadmodum eam Sapiens depinxit, reginam referat a dextris sponsi assistentem circumamictam varietate.

Prima ratio

inhareticos

uitatos.

¶ Haec de publicis orationibus quantum ad personas & reliquas circumstantias temporis, loci, & modi, tenuiter affirmata, antequam ad quintam conclusionem, de septenario horarum numero, descendamus, opere pretium est firmiori antiquitatis molimine, & vallo confirmare, ac praemunire. Haec enim omnia naturali iure, & vtriusque testamenti diuino, ac subinde humano corroborantur & consistabunt. Primum quippe omnium natura ipsa, quae signum est Dei, vniuersos mortales sola eius lege viuantes, vt eumque de Deorum varietate perdit ac im-

pie opinaretur, nihilominus docuit quicquid deorum colerent, sacerdotibus esse necessarios, & lucos, templeque, & designatas aras, quibus statim horis constitutisque caeremonijs religionem colerent. Cuius bona pars erat psalmos suo more concinere, precesque tam in bellis, quam in quibuscunque alijs negotijs, rebusque gerendis ad Deum fundere, tum vt eum sibi propitiarentur, tum vt eidem gratiam referrent. Cuius ritus tum alij, tum Maximus Valerius lib. 1. ca. 1. commemorat, vbi ait: Maiores, statas, solennesque caeremonias Pontificum scientia explicatas, curasse, vt prisco instituto rebus diuinis daretur opera: videlicet, cum aliquid commendandum esset preceatione, aut exposcendum voto aut gratulatione exoluerent. Neque solum prophanae historiae, imo & sacrae id contestatur, quippe quae non solum de Abraham, Isaac, & Iacob ante scriptam legem refert, altaria Domino extruxisse, verum & Melchisedech diuerso sacerdotij genere fuisse perfunctum: de quo ambigendum non est, quin statas Deo laudando haberet horas & caeremonias.

Valerius Maximus

Ratio.

¶ At ne diu in profanis percensendis immoremur, mos antiquae legis abunde deberet omnem os haereticorum obstruere. Porro cum illic Deus tam attentam curam, etiam dum per deos illi mortales castrametantes diuagarentur, tabernaculum fabricari iussit. Ac mox terra promissa potius magnificentissimum templum, quod omni auro, omnimodaque gemmarum varietate splenderet. Deinde summum sacerdotem vestium ornamento insigniri, aliosque sacerdotes ac numerosissimam Leuitarum multitudinem, vt Exod. 26. & subsequentibus legitur: qui quidem non solum sacrificandi muneri, verum & orandi addicti erant.

Euasio haereticorum, Replica.

¶ Sed aiunt, omnia illa caeremonialia fuisse, atque adeo cessasse. Fatemur quidem, id, quod caeremoniale erat, ab usu aboleuisse: sed tamen cum hymnis, laudibus, & preceationibus Deum colere in iure sit naturali positum, non solum hoc aboleri non debuit: imo tanto maiori religione lege euangelica retineri, quanto excellentius veritas, quam vmbra, id deponerebat. Omnia enim illis in figura contingebant diuinae veritatis corporis, & sanguinis Christi, quae subsacramento, nostris templis continentur, adorantur, & coluntur.

Haereticis templa aueriantur. Prima ratio in praesentia errorum.

¶ Quod autem ex his ad nostram Euangelicam legem descendamus, a templorum religione sumamus exordium, quae cum sint publicarum orationum loca, haereticis non placent. Attamen quam Christo placuerint, testatus ipse est, non solum parua ad templum crebro delatus, & cum effect-

set vir illuc ad festa creberimè conscendens: verum & flagellorum verberere negotiatores inde depellens, eisque improperans quòd domum patris sui, domum negotiationis facerent, Ioan. 2. Et apud Lucam expressius: Domus mea, domus orationis est. Eadem enim est domus patris & sua: quia eadem orandi religione Trinitas in ea colitur. Nam quàm fuerit Deo gratum in templis habitare, patefecit ipse. 2. Regum. 7. vbi quasi conquerens ait: Neque enim habitavi in domo ex die illa, qua eduxi filios Israel de terra Aegypti, vsq; indiè hanc. Sed ambulabam in tabernaculo & in tentorio per cùsta loca, quæ transiui cum omnibus filiis Israel. Qua ergo fronte hæretici negare possunt orationis domos, quas Deus olim tanti fecit, & Deus idem Christus ab omni negotiatione semotas huic muneris sacras esse voluit? Quin verò & ipsam procul dubio creditur constitutas habuisse orationes quibus utebatur. Confueuerat enim, vt habetur Luca. 6. pernoctare in oratione Dei. Et Matth. 26. habetur quod hymno dicto, exiit in templum orare. Quibus verbis certus designatur hymnus, quo in gratiarum actione utebatur: Et Luca. 18. Oportet, inquit, semper orare, & non deficere: quod, vt supra de alio Pauli loco: Sine intermissione orate, diximus; intelligi nequit nisi de orationibus quæ stans horis dicuntur. Et. 1. ad Corinth. 11. ait idè Apostolus, quòd omnis vir orans sicut prophetans velato capite, deturpat caput suum: mulier autem non velato. Vbi secundum Ambrosium, & alios interpretes iam tunc tempore Apostolorum mos erat Christianis, præscriptis verbis tum fidem confiteri, cuius Symbolum ipsi constituerunt: hoc enim appellat prophetare: tum etiam certis orationibus orare. Idque manifestè cõfirmatur ex illo Luca. 11. quòd Apostoli tanquàm rem arduam, neque omnibus peruiam, vno ore petierunt à Domino, dicentes: Domine, doce nos orare, sicut docuit Ioannes discipulos suos. Et subdit: Sic autè vos orabitis: Paternoster, &c. Haud ergo negari potest, quin Apostolorum tempore, essent certæ orationes constitutæ.

¶ Sed aiunt hæretici: Nò fuit nisi illa, quæ Christus docuit: Pater noster. Profecto falsum est. Alias enim quaspiam designat Paul. 1. ad Timoth. 2. vbi ait: Obsecro igitur primò omniù fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus, & pro regibus, &c. Duo enim illic designantur: Primum, quòd essent differentes orandi modi iam tunc constituti: Secundum, quòd hoc clero potissimum

Ambrosius.

Cõfirmatio

Suffragium hæreticorum.

incumberet. Vnde Chrysostom. eodem loco: Quid, inquit, est hoc? Primum omnium, hoc est in cultura quotidiana, & hoc primum sciunt presbyteri, qualiter orationes per vnam quæque diem fiunt, & serò & manè. Et Isidorus lib. 1. de officijs, cap. 8. precibus nobis Dominum deprecari Christus Dominus & docuit, & constituit. Cum enim Apostoli, nescientes orare, petierunt à Christo, dicentes: Doce nos orare: id est, compone nobis preces, quas Christus statim docuit, ex inde producta est consuetudo ecclesiæ, scilicet, vt precibus: instar earum, quas instituit Christus: quas quidem primi Græci ceperunt componere. Per hæc ergo Isidori verba diluitur hæreticorum argutia, videlicet, non esse vtendum alia oratione præter illam, quam Christus protulit. Haud enim intentio Christi fuit ad illam præcise sic populum constringere, vt nequam aliam adhibere fas esset. Sed illud ecclesiæ proposuit exemplar, vt quicquid orationis, aut precationis, & laudis institueret, ad aliquod illorum membrorum reduceretur. Quare laudis Psalmodia refertur ad id: Sanctificetur nomen tuum. Petitiones autem gratiæ, & remissionis peccatorum, ad illud: Adueniat regnũ tuum, &c. Christo ergo oratione toti populo necessariam cõgruebat instituire: reliquas verò ecclesiæ institutas illius instar commisit.

¶ Hic autem publicis orandi modus, cū (vt supra dicebam) doctrina & arte esset persolendus, certas personas, quibus id incumberet, exigebat, quales sunt clerici. Vnde idè ipse Apostolus in priori ad Corinth. cap. 14. Cum conuenitis, inquit, (nempe ad publicas orationes) vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, &c. Quasi dicat, vniciuique diuersum incumbit munus: vt scilicet alij psalmos intonent, alij doceant: alius, scilicet, concionator, Apocalypsim, hoc est, reuelationem interpretetur. Vnde subdit: Siue lingua quis loquatur, secundum duos, aut multum, secundum tres: id est, illi qui publice horas soluunt, ordine, numero, & vicissitudine id exequantur. Si verò non fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur: id est, qui non habuerit munus loquendi, aut cantandi, alios auscultet, tacitus Deum oret. Ecce circa conclusiones quatuor in capite præfixas quàm omnes ab antiquo fundameta trahant: nimirum ab Apostolorum tempore: nempe & personas fuisse ad orandum decretas, & psalmos, & templa, atque orationes certas.

¶ De temporibus, autè atque diei horis ad orandum constitutis, quod præsentis disputatio-

Chrysost.

Isidorus.

Conclusi.

Hieronym. Nota.

Obiectio. Vniuersi starum notatum of ficiam dam nantium. solutio:

Secunda.

nis præcipuum est punctum, adhibetur demum conclusio quinta. ¶ Septenarius numerus horarum Canonicarum, vt antiquissima est Ecclesiæ institutio, ita & congruentissima atque decetissima: nempe, vt post matutinarum nocturnum officia, horæ diurnæ sex sint numero: videlicet prima, tertia, sexta, nona, vespere, & completorium. Et primum quòd nocturnum officium ab Apostolorum seculo originem duxerit, testatur Hieronym. super illud Matth. 25. Media nocte clamor factus est, Ait enim, quòd cum traditio Iudæorum esset, Messiam media nocte venturum, in similitudinem Aegyptij temporis, quando Phasce celebratum est, & exterminator venit, traditio Apostolica (vt retur) permansit, vt in die vigiliarum Paschæ, ante noctis dimidium populos dimittere non liceret expectantes aduentum Christi. Vnde & Psalmista dicebat: Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Hæc ille. Sed quando in huc Psalmi versiculum incidimus, multi alij sunt eiusmodi, quibus nocturnarum laudum officium commendatur. Ait enim alibi ibidem Psalmes: Lauabo per singulas noctes lectum meum. Et alibi: Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo altissime. Ad annuntiamdam manè misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem, Atque alibi: Memor fui nocte nominis tui, Domine. Et quod in Completorio canimus: In noctibus extolite manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Non ergo ab Apostolis tantum mos nocturnæ orationis originem duxit, sed à Prophetarum oraculis.

¶ Præterea & eundem nos morè Christus institutor noster re ipsa docuit. Erat enim in oratione pernoctans, vt Luca. 6. refertur. Et, vt habetur Matth. 26. media nocte in montè Oliueti ad orandum exiuit: vbi discipulos increpans quòd non possent vna hora secum vigilare, & à Iuda traditus est, & à Iudæis captus. Quæ quidem mysteria omnino deberent Christianum populum in nocturnis orationibus continere.

¶ Igitur quonia vniuersi testantur, vt eodem. c. 25. idè Tho. Vualdens. refert, huiusmodi nocturnos psalmos contraeant, causantes quòd cum noctem ad quietem nobis Deus indulserit, nos eam vigilijs insistentes religionem Christianam grauem reddimus: vt eorum blasphemiam conteramus, respondemus. Primum, eandem nocturnam quietem, vt supra diximus, ad contemplationem, atque adeò ad orationem naturaliter inuitare: eò quòd tunc sensibus à suo usu cessantibus, mens introrsum pacatior est. Sec-

cundo & Prophetarum oracula, & Christi exemplum, eiusdem rei nos admonent.

¶ Sed tertio, quòd in primis dicendum est, id antiqui patres ob id sanctum duxerunt: quod in primitiua ecclesia infestissima erat nocturnæ dæmonum incursionis, cõtra quas idè nocturnas vigilijs orationibus instructas instituerunt: vt lib. de Offic. cap. 19. peregre tradidit Isidorus. Milites namque in exercitu, sicuti & in naui nauatæ, quatuor stationes nocturnas ordinant, quas vigilijs appellant: nimirum singulas tribus horis durantes. Tres enim horas ab occasu Solis, quando sopor cubare homines cogit, primam vigiliam appellant: tresque dein cept, vsque ad mediam noctem, secundam: & à media statim nocte appellant tertiã: atque deinde vsque ad diluculum, quartam.

In quibus, alijs dormientibus, alij excubantes inuigilant. Huius ergo instar, in primitiua ecclesia, nimirum ab Apostolorum seculo, celerus in tres partes diuidebatur: quarum vna in prima vigilia, primum canebatur trium psalorum nocturnum: & alia in secunda, secundum: atque alia in tertia, tertium, vt tam in singulis, quàm in omnibus Trinitatem profiterentur, ac demum diluculo in quarta vigilia omnes simul ad laudes concinendas cõueniebant. Vnde Augustinus de verbis Domini, serm. 14. Venit, inquit, ergo Dominus ad visitandum discipulos suos, qui turbabantur in mari quarta vigilia noctis. Quarta vigilia noctis extrema pars noctis est: vigilia vna tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilijs.

¶ Et nè hæretici putent eiusmodi vigilijs sanctorum Patrum inuentum fuisse, perspiciant in ipsissimis Christi verbis fundamentum habuisse: vt est videre & Luca. 12. vbi secunda, & tertia vigilia nominatur: & expressius, Marc. 13. Vigilate enim, inquit, nescitis enim quando Dominus veniat: sero, hoc est prima vigilia, an media nocte, an in gallicantu, hoc est secunda, aut tertia, an manè, hoc est hora laudum: nè cum venerit repente, inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico: vigilate. His ergo instructa, edoctaque ecclesia, suas stationes atque vigilijs collegit. Vnde Valerian. li. 1. c. de matutinis: Vigilijs, inquit, tribus horis dispersimus nocturnis, vt non solum verbo, sed & facto tres vigilijs prædicemus, de quibus ait Dominus: Beati sunt serui illi, quos cum venerit Dominus, inuenit vigilantes, &c. Qua de re cum Vigilantius hæreticus, illius esset perfidia: author, quòd nox quieti & somno indulgenda esset, non autem orationibus terenda: ista occasione Hie-

Tertia.

Isidorus.

Ratio de cõstituti officij diuinum in primitiua ecclesia.

August.

Valerianus.

Vigilantius.

ron. vt in epistola ad Ripariū videre est, per uerfon nomine, pro, Vigilantio, eum, Dormitatio, appellauit. Ait quippe: Quod dicis, eū execraui vigilias, facit & hoc contra uocabulum suum, vt uelit dormitare Vigilantius: & non audiat Saluatorem dicentem sic: Non potuisti vna hora uigilare mecum? Quapropter sequenti statim epistola appellat eum Dormitantium. Vnde idem Hieronymus ad Eustochium uirginem: Bis, inquit, nocte, terque ad orandum, surgendum est. At uero quoniam post modum aucto clero tantum pondus humana imbecillitas ferre nequiuit, uicissitudo illa cessauit, & à toto simul clero tres omnes nocturni cum laudibus vnà cani cœperunt, sicut in diebus festis. Nam in profectis non canitur nisi vnus, sicut & in Paschali tempore. Et quauis alij primam uigiliā elegerint, alij uero tertiam, plurimæ tamen ecclesiarum ac religionum mediam noctem constituerunt tanquam orationi, iuxta Dauidis testimonium, aptiorē. Haud quippe, uti Ambrosius, super Psalmum centesimum decimum octauum auctor est, inconsulto dixit: Media nocte: tunc enim feruet carnis illecebra, coquitur cibus, potusque digeritur. Qua occasione tentator multis tentamentis, & carnem illidit, & animū occupat. Hæc ille. Vnde Petro inter punctum media noctis & galli cantum ardor hdei refrigit, & calori temporalis ignis admotus Christus negauit. Quo circa huius temporis relatio non tam facile aut peti aut concedi deberet. Ferè enim iam cathedrales ecclesiarum sanctum illum priscorum rigorem remittentes, indulta ab Apostolica sede impetrant matutinos psalmos, appetente nocte, soluendi. Sic enim omnia labascunt.

De horis diurnis testimonium est & rationes non minoris energie. In primis tres horæ, nempe tertia, sexta, & nona, uentibus ipsis Apostolis celeberrimæ erant ad orandum. Extat enim Actuum. 1. memoria, quem admodum post ascensionē Domini Apostoli essent Hierosolymis, unanimitè in oratione per seuerates: neque dubium sit, quin in oratione solenni, quæ sicut modò in choro ab omnibus celebratur. Unanimitè enim non tantum cordium unitatem, uerum & uocum concordiam designat: ac tandem hora tertia, ut. 2. cap. legitur: Spiritus sanctus illis apparuit, linguarum cordiumque inflammator. Quo circa ambigendum non debet, quin illa tunc hora destinatos psalmos dicent. Quæ de causa ecclesia illo tunc uitur hymno: Nunc sancte nobis spiritus, &c. De sexta uero legitur Actuum. 10. ni-

mirum ubi Petrus refertur circa horam sextam in superiora, ut oraret, ascendisse. Sed de nona mentio etiam fit Actuum. 3. Habetur enim quod Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Quin uero easdem horas more & ufu Hebræis iussu celebratas, præter coniecturam, quæ maxima est, auctores non desunt, qui asserunt. Cyprianus nanque in calce lib. de oratione Dominica: In orationibus, inquit, celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & incaptiuitate uictores, horam tertiam, sextam, nonam. Alludit tum ad illud Danielis. 2. quod illi tres quasi ex vno ore laudabant, glorificabant, & benedicbāt Deum. Et ad id potissimum Danielis. 6. ubi refertur, quod cōtra Hierusalem ter in die fledebat genua sua, & adorabat, confitebaturque corā Domino Deo suo, sicut & ante facere consueuerat. Erat enim prophetis solennis, fixis, statisque horis concinendi uerus. Vnde. 1. Regum. 10. ait samuel Saali: Cū ingressus fueris ibi urbem, obuium habebis gregem Prophetarum descendētium de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & eitharam, ipsosque prophetantes: hoc est, spiritu prophético psallentes. Et insiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis cum eis. Vnde in prouerbiū exijt. Nunquid Saul inter prophetas? Audit præterea illic Cypriā. illis tribus horis mysterium Trinitatis fuisse præsignatum, quod in nouissimis temporibus manifestandum erat. Eundem prorsus horarum numerum, scilicet tertiæ, sextæ, & nonæ, in eodem Daniele fundat Isidorus lib. 1. de offic. cap. 19. Illo ergo tunc Apostolorum seculo non reperitur mentio, nisi illarum trium horarum ante meridiem, prima subtacta. Quare Hieron. super eodem loco Danielis. 6. Has, inquit, tres horas, scilicet tertiam, sextam, & nonam, ecclesiastica traditio intelligit. Hæc ille. Coniunctio namque quod illo tunc tempore, quo ter ad nocturnos psalmos surgebatur, laudesque in aurora cantabatur, superflua ducebatur alia hora usque ad tertiā. Vnde idem Hieron. ad Eustoch. de horis ad horandum diuisis loquen. Horam inquit tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque & uesperam, nemo est qui nesciat. Vbi diluculi nomine laudes forsan intelligit. Et quo coniecturis agere pergamus, Cassianus lib. 3. de institutis monachorum, cap. 4. cuius Isidorus meminit lib. 1. de Offic. cap. 27. Sciendum inquit, hanc matutinam, quæ obseruatur in occidentis uel maxime regionibus, canonicā functionem nostro tempore, nostrorum monasterio pri-

Cyprianus

Horarum diurnarum numerus in veteri testamento sum datus. Isidorus. Hieronymus

Cassianus Isidorus

rio primitus instituta. Matutinam ergo forte appellat, quam nos primam. Quod etiam refertur uidetur uerbum Cypriani loco citato, scilicet: Sed nobis fratres dilectissimi, præter horas antiquitus obseruatas orandi, nunc & spatia, & sacramenta creuerunt. Nam & mane orandum, ut resurrectio Domini in matutina celebraretur. Antiquas ergo horas appellat tertiā, sextam, nonam: cui addit & primam.

De horarum diuisione & exordio.

Atqui horæ illæ per diuisionem artificialis diei sunt intelligendæ, ut quocumque anni tempore ab ortu Solis incipiat prima: Tertia autem finitur in tertia diei hora: & sexta etiā ab eodē solis ortu. Sic enim intelligendæ sunt illæ horæ Matth. 20. nempe quod pater familias exijt summo mane cōducere operarios: deinde hora tertia, atque hora sexta. De uesperis autem & completorio ait loco citato. D. Hieron. nemine esse, qui nesciat: quasi res esset antiquissima & uniuersis Christianis receptissima.

De completorio. Ambrosius.

Atqui de cōpletorio ait loco citato Ambrosius. venire illi in mentē auium recordationem, quæ cum eunt cubitum, quasi peractō latè in uenera æthera cantu mulcere consueuerunt. Quod uelut à surgente & occidente die semper instaurare consueuerūt, ut uel de cursu, uel ad ortu nocturno, diurno quo tempore, iustas laudes suo referant creatori. Vnde magnum incensium excitandæ deuotionis sumendum nobis est.

Trina de causa septem horarum canonicarum in ecclesia instituta.

Igitur, ut quæ dispersim commemorauimus, collectim ad nostram confirmandam conclusionem applicemus, tribus de causis septenarius iste numerus canonicus in illi diei spiritus sancti, sanctissimus est Christianæ familiæ. Prima scilicet, eademque ad literam potissima, ut iuxta Christi præceptum & Pauli monitū, iugis neque intermissa in nobis persistat Dei memoria, laus & gratiarum actio, ac demum deprecatio & fauoris petitio. Nam cum in die naturali sex sint horarum ternarij cum in singulis stas habeamus psalmos, perpetuo circulo in oratione persistimus. Mox & Trinitatem (quæ nostræ est fidei confessio) trinis quibusque horis profitemur: nā pari ratione eodem numero & psalmos & orationes distribuimus. Accedunt deinde tertio & mysteria, tum alia, tum etiā Christi: quæ glossa colligit super cap. presbyter, de celebra. Missar. quod quidē est Concilij Agathen. celebrati sedente Zozimo Papa, anno Domini quadragesimo uigesimo: ubi prædictæ omnes horæ tam diurnæ, quam nocturnæ persolui iubentur. Cauenda autem est deceptio, ne quis putet, ut hæretici blasphemare attentant, tunc primum fuisse institutas. In hoc enim superiora adduximus testimonia, ut eas de antiquitate & tempore Apostolorum deduceremus. Quare illic, tanquam res antiqua confirmatur. Mysteria autem sunt quod septem ex illis hebdomadæ dies, quibus mundus fuit creatus: septemque Spiritus sancti dona, quibus repletus: ac septem mundi ætates, quibus duraturus est: septemque adeo petitiones Dominicæ orationis, quibus eadem dona postulamur. Christus autem matutinali hora captus est, & per reliquas diei passus. Vnde uerfus. Hæc sunt, septenis propter quæ psallimus horis: Matutina ligat Christum, qui crimina purgat. Prima replet spiritus: causam dat tertia mortis. Sexta cruci necit: latus eius itona uiperit. Vespera depōnit: tumulo completa reponit. Fix his ergo cunctis, quæ dicta sunt, colligitur, septem esse canonicas horas, secundum illud Psalmi: Septies in die laudem dixi tibi. Accipitur enim illic, dies pro naturalij, ut nocte includat. Quare non sunt audiendi, qui matutinam à laudibus separantes, octo connumerant.

In hoc enim superiora adduximus testimonia, ut eas de antiquitate & tempore Apostolorum deduceremus. Quare illic, tanquam res antiqua confirmatur. Mysteria autem sunt quod septem ex illis hebdomadæ dies, quibus mundus fuit creatus: septemque Spiritus sancti dona, quibus repletus: ac septem mundi ætates, quibus duraturus est: septemque adeo petitiones Dominicæ orationis, quibus eadem dona postulamur. Christus autem matutinali hora captus est, & per reliquas diei passus. Vnde uerfus. Hæc sunt, septenis propter quæ psallimus horis: Matutina ligat Christum, qui crimina purgat. Prima replet spiritus: causam dat tertia mortis. Sexta cruci necit: latus eius itona uiperit. Vespera depōnit: tumulo completa reponit. Fix his ergo cunctis, quæ dicta sunt, colligitur, septem esse canonicas horas, secundum illud Psalmi: Septies in die laudem dixi tibi. Accipitur enim illic, dies pro naturalij, ut nocte includat. Quare non sunt audiendi, qui matutinam à laudibus separantes, octo connumerant.

Ad primum igitur argumentum, supra obiectum uicitelesi, usque adeo negatur horarum canonicarum penum graue esse, ut affirmemus esse suauissimum. Ad illud autem, quod insinuat, non esse in ecclesiæ facultate aliquid sancire, quod in altero duorum Testamentorum expressum non sit, plura respondemus. Primum illud est hæreticum fundamentum, atque illud bestia, quam Ioan. Apocalypsi. 3. se uidisse scripsit, quæ cum agnus uideretur cornua gerens in fronte, draco tamen erat. Super quo loco ait. Augustinus. sermo. 11. hæreticam illic ecclesiam significari: quæ cū, ceu agnus Christi, duo in fronte cornua, hoc est, duo Testamenta præferat, draconis tamen morsu Ecclesiæ Catholicæ dilacerat. Hæc ille. Habet enim ecclesia Catholica potestatem à Christo apostolicā, qua leges possit condere, quas uel ex sacra pagina elicit, uel ad Christianorum ornamentum necessarias ducit. Instar nimium apostolorum, qui suis ueritatis iumentis illa strauerūt quibus Christus Hierosolyma ingressurus mollius incederet. Ait quippe super eodē loco. Hieronymus quod uelut apostolica, uel doctrina uirtutum uel editio scripturarum intelligi potest: sicut ecclesiasticorum donatum uarietas, quibus nisi anima instructa fuerit, seorsum habere Dominum non meretur. Et Anselmus. Vide inquit, quod super iumentum ponebant apostoli uelimenta sua, sed cetera Iudaica turba sub iumentis pedibus, quia mandatis apo-

Ad 1. argut

August.

Anselmus,

Ambrosius,

De horis diurnis testimonium est & rationes non minoris energie. In primis tres horæ, nempe tertia, sexta, & nona, uentibus ipsis Apostolis celeberrimæ erant ad orandum. Extat enim Actuum. 1. memoria, quem admodum post ascensionē Domini Apostoli essent Hierosolymis, unanimitè in oratione per seuerates: neque dubium sit, quin in oratione solenni, quæ sicut modò in choro ab omnibus celebratur. Unanimitè enim non tantum cordium unitatem, uerum & uocum concordiam designat: ac tandem hora tertia, ut. 2. cap. legitur: Spiritus sanctus illis apparuit, linguarum cordiumque inflammator. Quo circa ambigendum non debet, quin illa tunc hora destinatos psalmos dicent. Quæ de causa ecclesia illo tunc uitur hymno: Nunc sancte nobis spiritus, &c. De sexta uero legitur Actuum. 10. ni-

stolorum instrumitur & ornatur: legis autem antiquæ mandata conculcamus; dum carnales observationes & circumscriptiones reprobamus. Adde qd ecclesia nō solum intus per spiritum sanctum edocet, sed viva voce Apostolorum, & Christi illustrata, eiusmodi horarum religionem amplexa est.

Ad 2. arg. ¶ Ad secundū respondetur qd in orationibus priuatis non opus est voce, sed satis est mente orare, nisi ad excitandam deuotionem. Quod autem Christus & Paul. secundum ipsam ait; Spiritu & mente orandum: nil aliud edocent, quam qd orantis, psallentiq; vox non debet esse sicut animum garritus: sed meate & spiritu plena.

Ad 3. arg. ¶ Tertium argumentum articulo tertio plenius dissoluetur, vbi monstrabitur clericorum sacris initiatorum officii, etiam si curā gerant animarum, esse, horarum munus perfoluere.

ARTICVLVS II.

Utrum congruens sit & decorum, vt hora canonica, Psalmorum, Hymnorum que alto cantu psallantur.

OST horarū Canoniarū substantiā, & institutionē, subsequitur modō explorare vtrum canticis & hymnis sint perfoluendæ. Nam idē V vitaleff. vt eodē tom. 5. ca. 16. Tho. V vald. refert, & de hoc catholicos subsannabat, quōd alto cātū lades & preces ad Deū inelamarent. Quam quidem hæresim Lutherani susceperunt, obridentes ceu ridiculis nobis, qd vocibus in templis obstrepamus Deo. Argumentum istorū est, quōd Deus nō est surdus, aut dormiēs, vt clamoribus nostris, quibus excitetur, indigeat. Quocirca nos Baalaticos appellāt, hoc est sacerdotibus Baal similes: quos, vt. 3. Regum. 18. refertur, daridens Elias vt altius inelamarent, iritabat, subdens: Deus enim vester forsita cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certē dormit, vt excitetur. Et me, dum inter illos agerem, quādo que de eadem re sic cōueniebant. Nunquid si tu cum Cæsare cātando colloquereris, aut aliquid ab illo altissimis vocibus, & musico artificio deposceres, non deridiculus esses? Quid ergo corā Deo facere non veremini, quod nō auderetis coram Cæsare?

¶ Secundo arguitur, exemplo illius matronæ Samuclis matris, quæ vt initio li. 1. Regū refer-

tur, pressis labijs adeo sileter orabat, vt temulenta appareret. Quod quidem exēplū quasi orantiū figura inter sanctos celebratissimū est. Vnde author imperfecti, homilia. 13. Postsumus, inquit, intelligere, vt ostium domus, os corporis, vt non clamosa voce oremus Deum, sed desiderio tacito. Nam exclamosa, inquit, oratione, multa mala nascuntur: maximē hæc tria. Primum, quōd clamosa voce orans non credit Deū vbiq; esse, & secreta audit. Secundum, quōd mysteria secretarum suarum petitionum, quæ forte non oportebat alteri, præter Deum, scire, auribus bonorum & malorum audienda committit. Tertium denique, qd clamose orans, alterū iuxta ipsum altantē orare non sinit. Id quod experientia testatur. Nam dum in ecclesia canitur, non possunt astantes orare, vocibus eorum sensus rapientibus. Accedit postremō quōd musica, qua seculares in suis festis vtuntur, sacra profanare videntur.

¶ In contrarium est autem illud Davidis Psal. 149. Cantate Domino canticum nouum. Et rursus: Laudent nomē eius in choro. Cui accedit & Concilium Toletanū, quartum, de consecratione, distin. 1. cuius verba sunt: De hymnis canendis, & Saluatoris & apostolorum habemus exemplum.

CV M tantoperē isti rerum nouatores, & ecclesiasticarum rerum per turbatores, ecclesiasticos cantus, vt modo dicebam, propellere à Christiano cātū contendunt, non latis rei præsentis fecissemus, nisi hunc addidissemus articulum. De quo S. Tho. 2. 2. q. 19. non nihil tetigit. Ad quem vnica, eademque ecclesiæ receptissima respondetur conclusione. Cantus ecclesiastici, quibus horæ Canonice solemniter celebrantur, vt in ecclesia sunt optima ratione cōstituti, ita sunt & antiquissimi.

¶ Et quōd rationibus testimonia clarescant, ab ipsis est nobis sumendum exordium. Sed est cum primis ad notandum, horas Canonicas, in quibus religio colendi Dei consistit, tres habitudines inter nos & Deum continere. Prima est diuina laudatio, quam quidem ei propter seipsum, tanquā summo bono, debemus. Hac enim de causa illa à nobis debetur confessio, quōd sit summē infiniteq; bonus, iustus, misericors, &c. atque adeo cunctipotens, omniscius, & quicquid boni in rebus existit immensa sua continet essentia: & propterea cōcinnimus ei hymnos & Psalmorum laudes: Secunda earandem horarum ratio est, vt quicquid nobis ad vitam, salutem que tam temporalem, quam spiritualem necesse

cessarium est, ab ipso petamus: consistentes nos suas ipsius esse creaturas, atq; nil nobis boni nisi ab illo posse contingere. Tertium denique officium quod illi orādo persolimus est gratiarum actio pro receptis beneficijs.

¶ Hoc autem supposito, rationibus plurib; demonstratur. Primum enim omnium, laudum conditioni adeo cantus non repugnat vt maximē ei congruat. Nam si naturale hominum ingenium consulamus, inde heroica carmina ortum habuere, vt ipsis sonoro metro decurrentibus. Heroum laudes & gesta canerentur. Quod & Poëta Aeneidos principio significans, ait: Arma virumq; cano. Quare Aristo. 8. Polit. cap. 5. & Boët. in prolo. Musica, per multum Musicā cōmendat, ceu rem ad morum affectus plurimum conferentem.

¶ Imō verō, vt secundum subnectamus argumentū, symphonia in cuiusmodi canendis laudibus adeo est naturalis, vt etiam authori ipsi naturā in cælis eodem modo concini referantur. Vnde Apocal. 4. de sanctis animalibus refert. Ioan. quod requiem die ac nocte non habebant, dicentia, Sanctus, Sanctus. Vnde in Missæ Præfatione seipsam ecclesia cohortatur, vt quæ admodum cæli, cælorumque virtutes, Cherubim quoq; & Seraphim, sociæ exultatione clamare non cessant: ita ipsa cum eis concinat. Quare & Deo supplicat, vt suas etiā cum illis voces admitti iubeat, dicens: Sanctus, Sanctus, &c. Quapropter, non immerito sunt qui fateantur veris vocibus, licet super naturalibus, Deum in cœlestibus laudari. Atque rei huius testimonium terris angeli desuper attulerunt, vbi pastoribus nato Domino, non solum cum splendore diuinæ gloriæ affulserunt, verum & cantantes intonarunt. Gloria in excelsis Deo. Vnde circa finem secundi lib. de Epiphā. Gregor. Cū pastoribus, inquit venerare, cum Angelis hymnū dico, cū Archangelis choros ducito. Sit nobis ista communis solennitas terrestribus cum cœlestibus cōmunis. Quæ ergo oris impudentia hæretici hæc laudum præconia negare possunt? Hac enim de causa militans ecclesia, nempe quōd societatem cum triumphante inuita referat, in duos choros cleum partitur, qui alternis vocibus laudes intonent, atq; altero sedente, alter stet: videlicet, vt qui stat, militantium acies representet, qui verō sedet, triumphantium requiem. Quare cum vterq; alteri respondeat, ambo, nempe Angelicus, atq; humanus chorus, eundem Deum pulcherrima concordia veneratur. ¶ Tertium post mortalium naturam, & immortalium conditionem argumen-

tum sumitur ab antiqua lege. Eundem namq; canenditum, eodemq; diuino numine afflatus David, psalterium cithara composuit, quocanere diuina mysteria consueuerat: Cantabiles enim, inquit, mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ. Quo quidem ritu non solum Deo, qui quicquid animo gerebat, intinabat, verum & ad depellendos obsessores demones utebatur, vt patet. 1. Reg. 16. Nimirum futuram ecclesiam admonens, vt Psalmorum concentu insultantes demones fugerat. Quocirca & in domo Dei, vt legitur 1. Paralipom. 23. quatuor millia Paltres constituit, canentes Domino in organis quæ fecerat ad canendum. Ob idq; Psalmo. 146. & duobus sequentibus omnimodē sanctos Dei admonet, vt hymnis & canticis, omnique musico instrumento Deo laudes resonent. Accedunt & in rei confirmationem celeberrima illa spiritualia cantica, quæ sancti Prophetæ & Patres illius legis, Spiritu sancto dictata, cetero leguntur, & nunc ecclesia per hebdomadam cōcinit. Vt cantica Moysi, Annæ, Deborah, Istaiz, Ezechia, ceterorūq; Prophetarū. Neque est cur quispiā reclamet, cantiones illas templo illo, non nostro, congruere: nam cum illud figura fuerit nostri, multo nos magis condecet. Vnde, quod quartum sit argumentum, cum Christus Hierosolymam ingreditur, vbi ingressus in ecclesiam nostram designabatur, concentu puerorum psallentium & cantantium, Hofanna fili David, exceptus est. Atque obmurmurantibus Iudæis, Dominumque interpellantibus, qui illos tacere iuberet, respondit. Si tacuerint, lapides clamabunt. Igitur si horæ Canonice, quatenus laudes diuinæ sunt, æstimentur, congruentissimū est, vt canticis perfoluantur.

¶ Quōd, si vt gratiarū actiones proferatur, nō minus eis catio cōgruit. Id quod Christo ipsi, ex quo quintū sumitur argumentum, in more & vsu fuisse testatur: Matth. cap. 26. vbi postremam enarrans coenam ait: Et Hymno dicto, exierunt in montē Oliueti. Vnde colligitur, Christum cum suis gratiarū actiones cantando fecisse. Ait enim Iudorus lib. 6. Ety molog. cap. 34. quōd hymni sunt cantica laudantium Deum. Quare si sit, inquit, laus, & non Dei, non est hymnus: & si sit & Dei, & laus, & non cantetur non est hymnus. Quæ de re August. in illo libello, quem de laude spiritualium canticorum inscripsit, ex eo, quōd Zacharias hymni voce prophetauit, & Angeli. Gloria in excelsis Deo, intonarunt, & pueri Hierosolymitæ Hofanna inelamauerunt, & Christus

hii s hymnū

1. Ratio conclusionis.

2. Ratio.

Postremum argumentum.

Concilium Toletanum.

Cœlestis responsua.

Grego.

3. Ratio.

4. Ratio.

5. Ratio.

Iudorus.

August.

hymnum cum discipulis conceit, sic colligit. Quis iam habito tali documento de psalmo- rum & hymnorum religione dubitauerit: quã do ille, qui à cœlestibus adoratur, & psallitur, ipsum cû discipulis hymnum cantasse perhibetur: Et Ioan. inquit in Apocalypsi, refert, se, sp̃ritu reuelante, uidisse, & audisse vocẽ aquarum multarum, & tonitrum multorum dicentium, Alleluia. Hæc August.

¶ Neque vero si solenniter orãdi religionẽ sub precũ ratione mediteris, decet: A postolicum exemplum, vt canora melodia fiat.

6. Argumẽ. pro cõclusi.

¶ Est nãq; sextum argumentũ, id quod Actũ 16. legitur: nẽp̃ q̃ cum Paulus & Silas in carcere custodirẽtur, adorantes media nocte laudabant Dominum, nimirum suam causam illi proponentes. Et audiebant eos qui in custodia erant, & subito terræ motus factus est magnus, omniaque ostia aperta & omnia soluta vincula, vbi secũdum Bedam alia litera habet quod hymnum dicebant. Quo loco hymnorũ psalmodumq; viũ idem doctõr ad notauit: ad mōnens vt quicunq; fidelium in tentationes varias incidit, cum Paulo & Silã, inter carceris tenebras, hymnizet, & cum Psalmista Dño eanat. Tu es præsidium meum à pressura quæ circumdedit me. In qua itom Apostolica autoritate illorum trium differentia meditãda est: nempe hymnorum, psalmodum, & canticorum, quam & ad Coloss. 3. repetit, vbi ait: Conmonentes vosmetipsos psalmis, hymnis, & canticis sp̃ritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris. Quo loco in suis adnotationibus Hieron. Hymnis, inquit, vt trium puero- rum: psalmis, vt David: canticis, vt Moyse & aliorum. Hæc ille. Canticum enim, simplicem vocum intonationem designat: hymnus carmen: psalmus verò est, qui instrumento musico psallitur. ¶ Adde & quod ad Ephes. 5. idẽ admonet Apostolus: Implemini euim, inquit, sp̃ritu sancto, loquẽtes vobismetipsis in psalmis, hymnis, & canticis sp̃ritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi. Vobis inquit, metipsis, id est, in choro vestro alternis vocibus: & in cordibus vestris, hoc est, vt sp̃ritus ex corde p̃fectus, cantũ viuificet. ¶ Antiphonas vero, vt Isidor. lib. 1. de offic. c. 7. autor est, Græci primi cõposuerunt: quos postea Ambr. imitatus Latinas excogitauit. Sicut & hymni, vt Eusebius, li. 1. Ecclesiasticæ historiae, c. 18. refert, in cõuentibus sancti Marci in Alexandria cõpositi sunt multi: quibus & idẽ Ambr. & Hilarius plures addiderunt, vt capi. 5. ait Isidor.

Beda.

7. Argumẽ.

Antiphonas primi Græci cõposuerunt teste Isido. Eusebius.

Responsoria verò (vt ibidem Isido. c. 8. tradit) ab Italis longo antẽ tempore sunt reperia, & inde sic vocata, quòd, vno canẽte, chorus cõsonãdo respondeat. Lectiones enim, vt de institutis clericorum, c. 80. ait Rabanus, antiquissimæ religionis deriuata traditio est, vt choro sedente, ab vno stante legantur: quæ finita chorus conceinendo respondeat: & inde dicta sunt responsoria. Quin verò, vt Casiodorus li. 10. historiae partitæ refert, Ignatius Antiochiæ Syriæ tertius, post Apostolum Petrum, episcopus, atque adeo cum ipsis Apostolis cõuersatus, vidit angelorum visionẽ, quomodo per antiphonas. S. Trinitati dicebant hymnos. Itaque modum visionis Antiochenæ probatur tradidisse ecclesiæ: & ex hæc ad cunetas trãsiuit ecclesias. Multa deniq; alio cõmemorari possent, quibus antiqua hæc ratio laudandi Deum canticis confirmaretur, quatenus ad naturam rei attinet laudandi, deprecandi, & gratias agendi. Sed illis prætermittis, ad alios arguendi locos descendamus, qui ex parte nostra sumuntur. Cantus enim ecclesiastici præterquã sic commodẽ Deus laudatur, per magnam habent energiam ad nostram excitandã deuotionẽ. Nam cum sensus sint mentis organa, quos musica sua pte natura demulcet, illa ratione mens in sublime rapitur ad diuinam maiestatem cõtemplandã. Vnde Rabanus de institutis cleric. capit. 67. Psalterium inquit, id circo cum melodia cantilenarum suauium ab ecclesia frequenter, quòd facilius animi ad cõpunctionẽ flectantur. Et August. lib. 9. confessio. cap. 7. refert quemadmodum tẽpore suo Mediolanensis ecclesia genus hoc cõsolationis, & ex hortationis celebrare suscepit, vt fratres vocibus, & cordibus magno studio cõcinerent, ad depellendum mœrorem quo propter hæresim Arianorum Christiani animi tabescebãt: Tũc enim, inquit, & psalmi, vt canerentur secundum morem Orientalium partium, nẽ populus mœroris tædio contabesceret, institutum est. Quod non est sic intelligendum, ac si noua cunctis institutio. Imò erat instauratio illius, quam illi hæreticis depulerant. Et lib. 10. capit. 33. voluptates, inquit, aurium tenaciũ me implicauerant, & subingauerant, sed resoluisti & liberaisti me nunc in sonis, quos animã eloquia tua, cû suauis & artificiosa voce cantantur. Et infra cum Athanasij Alexandrini episcopi morem meminisset, qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectores psalmi, vt pronuntiantũ vicinior esset, quã canenti, subdit: Verumtamen cum reminiscor lachrymas meas, quas Iudi

Responsoria vnde instituta.

Rabanus.

Casiodorus

Ratioprimum pro cõsolatione ecclesiasticis ex parte hominis sumpta.

Rabanus.

August.

Ratio altera authoris.

Lactantius.

Postrema ratio.

In ecclesiasticis cõsolationibus immodicus & vituperabilis esse potest.

fudi ad cantus ecclesiæ tuæ in primordijs recuperatæ fidei meæ, & nunc ipse cõmoueor, non cantu, sed rebus, quæ cum liquida voce & cõuenientissima modulatione cantantur, magis instituti huius vtilitatem rursus agnosco. Ita fluctu inter periculum voluptatis & experimentum salubritatis, magisq; adducor, non quidem irretractabilem sententiam proferens, cantandi consuetudinem approbare in ecclesia, vt per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis assurgat.

¶ Quin aliam egomet mihi rationem adhibeo eiusmodi cantiones extollendi. Valent enim ad amorem erga nos Deum significandum. Nam quis non vel de hoc Deum suum amet, qui religionis officium tam necessarium, sed tamen quòd ex alia parte nonnihil posset afferre molestiæ, suo sancto nomine instituit, vt talis à nobis melodia impenderetur, quæ & laborem leuaret, & animũ recrearet ac demulceret? Adde quòd & clementiorem eum nobis eiusmodi sp̃ritualibus cantilenis exhibet: nam qui fert, vt crimina nostra, quibus suam iustitiam offendimus, quæque adeò lugenda potius esset, & omni mœrore plangenda, harmonico cantu ad suas perferamus aures, quomodo eum non credamus patentiſsimis esse in nos visceribus, atque ad nos indulgẽdum paratissimum? Vnde Lactant. lib. 6. Diuinarum institutionum. capit. 22. Postquã seculari melodiæ suauitatẽ, quæ humanos animos labefactare solent, reprobaui, paulò inferius subdit: Itaque si voluptas est audire cantus & carmina, laudes Dei canere & audire iucundum sit. ¶ Postrema verò horum nostrorum argumentorum clausura, quæ sanè rem planissimè pandit, ab experientia sumitur. Qui enim has cantandi cæremonias cõdemnant, interesse Catholicis ecclesijs cuperem, in quibus concentus cum venustate & religiosa modestia canitur, & postea vt hæreticorum templa viserent, vbi silentium nihil aliud, quã ecclesiarum cadauera refert, vt illo discriminis interstitio de vtroq; iudicarent.

¶ Hoc verumtamen in calce demum quæstionis silendum non est, quòd vti in reliquis sanctis cæremonijs accidit, ita & in hanc potest absurdus excessus obrepere: nempe si præfana inter sp̃rituales cantiones admittantur vel aliqua quæ pias aures offendant, vt in natalitijs Domini & in alijs festis diebus alicubi consuevit. Aut si ex præfectorum incuria ineptissimi ad canendum admittantur, qui aures obtundant, & attentionem perturbent. Qui quidem Hieronymus, vt distinctio. 92. can

Cantantes, refertur, reprehendit. Quãuis hoc pro ratione populi expendendum est. In villis enim & rusticis oppidis etsi haberi non possit vrbicus cantus, non idẽ est absurdus excusandus. ¶ Organorum autem vsus nequam est repudiandus, cum & sacris testimonijs comprobetur, & vbiq; sit celebris. Tametsi in Capella Pontificis Summi non sit admittendus. Alia verò instrumenta neq; profus approbanda sunt, neq; omninò respicienda, sed consulenda est prudentia, quæ nam illorũ locũ sanctitatis deceant. De quibus S. Thomas, quæst. citata, nil aliud, inquit, nisi quod antiquo populo magis quam nobis congruebant:

Organorũ vsus.

Iudiciũ de alijs instrumentis musicis.

Ad primum igitur argumentum respondeatur, vel de hoc hæreticos esse blasphemos, quòd ecclesiasticos cantores cum sacerdotibus Baal componunt. Haud enim de hoc Elias illos irredebat quòd canerent, sed quod lapides, & marmora, & mortuos homines, ac denique dæmones illa ratione colerent, quos arbitrabantur clamoribus esse ad audiendum excitandos. Qui verò ad animi lætitiã & deuotionem excitandã canunt, seu vt Deo illum referant honorem, laude digni sunt, non vituperio. Sicuti Hierosolymitæ Christo acclamantes, O sanna. Et pueri inforname, angelorum instar, Hymnos psallentes. Quare neque aliud simile, quod ab humana maiestate ad diuinam afferunt, quippiam ad rem attinet. Eò enim non decet coram humanis principibus preces cantando fundere quod non sunt vt dii colendi: tametsi & herorũ laudes, vt supra diximus, in ipsorum præsentia, cani soleant. ¶ Secundum autem argumentum ab Anna Samuëlis parente deductum, de priuatis tantum orationibus procedit, atque adeò sanctorum documenta, quibus iubemur silenter orare. Secus autem se res habet de solennibus quæ nomine publico fiunt. Neque vllum est absurdum, vt dum in choro canitur, populus, si orare nequit, auscultet. Ad postremum autem verbum respondetur, quòd secularis musica in ecclesijs non est licita: ecclesiastica verò non est profana.

Ad 1. argum.

Ad secundũ

Ad postremũ.

ARTICVLVS. III.

Utrum eam illi omnes, qui sunt sacris iniuncti, quã qui titulum habent Ecclesiastici sacerdotis, ad horas dicendas teneantur?

N primo articulo monstratum est, quemadmodum ad orandum soleniter, necessarium fuerit, quatuor esse constituta: nempe, personas orationumque substantiam, loca, & tempora: quibus & ex ipsa natura rei quantum intelligitur adhiberi, videlicet intentionem, atque attentionem. De primo ergo, scilicet, de personis, in isto articulo: de reliquis vero in subsequentibus, dicendum est. At quod non omnes, qui sacris initiati sunt, teneantur ad diuinum officium, arguitur argumento illo, quod supra tetigimus. In ecclesia dispersita sunt clericorum munia: alij namque animarum curam sunt mancipati, alij vero vel ad predicandum, vel ad alia negotia quae ad rem ecclesiae attinent: ergo illi qui alijs sic impediuntur, non est cur ad horas canonicas obligentur.

I. Argum.

Secundum

Pari modo arguitur secundum, quod neque omnes sacerdotia habentes ecclesiastica ad horas soluendas teneantur: tum quod beneficia propter diuersa officia sunt instituta: ut praestimonialia, quae, ut fertur, ratione studij constituta sunt: tum etiam quod eadem ratione qui in religione ante professionem probantur, canonicum officium pendere teneantur, eo quod illis fructibus pascuntur, quibus populus, propter eiusmodi spiritualia officia, religiosus erogat. Quod tamen non est rationi consonum. Tertio denique, arguitur. Si eiusmodi clerici ad horas dicendas tenerentur, id maxime esset de iure diuino, in quo religionem horarum canonicarum fundatam esse supra monstratum est. Quod si verum est, consequens fieri videtur ut Papa super his dispensare nequeat: cuius tamen contrarium mos habet & usus.

Tertium.

In contrarium autem est cap. Presbyter. de celebratione Missarum. quo omnes presbyteri obligantur ad diuinum officium: ubi nomen presbyteri, secundum glossam, extenditur ad omnes clericos: iuxta tenorem cap. Si quisquam. de cohabitatione cleric. & mulier.

Duae causae ex quibus oritur obligatio ad praestimonialia: una est propter necessitatem horarum canonicarum.

II. Conclusio.

Ad quaeestionem igitur, duabus conclusionibus respondetur. Prima: Omnis clericus in sacris (puta subdiaconus, & illo superior) tenetur officium persolvere diurnum ac nocturnum. Conclusio est, quae tenet glossam, completiturque Panorm. & reliqui Doctores canonici iuris praestimonialium.

Glossa. Fano rmita.

capui nominis, super dicto cap. presbyter. de celebratione Missarum. Est & sententia Diui Thomae quodlibeto. 6. ar. 8. vnanimiter Theologorum. Nam quamuis in dicto capitulo, quod, ut supra diximus, est Concilij Agathen. de solo presbytero mentio fiat: tamen Innocent. cap. Dolentes. minores etiam clericos exprimit. Et dist. 92. cap. fina. expressius obligantur presbyter, diaconus, & quilibet clericus ad quotidianum officium. Ratio autem, quae optima est iuris interpres, inde emergit, quod qui sacris initiatur, singulari Dei cultui macipatur, atque in illo constituitur statu, qui ad diuinas laudes institutus est: iuxta illud Isai. 4. 3. Omnem illum qui inuocat nomen meum, in laudem meam creauit illum. Laudum autem ordo & modus, ut supra diximus, ab ecclesia lege sancitus est: ergo eo ipso quod quis in clericorum ordine suscipitur, tali est vinculo obligatus. Quapropter, hoc quam maxime cupio cunctis clericis esse persuasissimum, ut quidquid negotij eis incumbat, siue literarum studium, siue gubernandi, aut legendi munus, aut etiam predicandi, constitutissimum habeant, nunquam ullam inter polare canonicam horam: certo, videlicet, scientes hoc esse proprium, genuinumque eorum officium, atque adeo cunctis alijs preferendum. Eo praesertim quod tempus statim orationibus dicatur, ex quoque; alio succedat negotio, nunquam impedimento est, Deo sic disponente, quo minus bene expediat.

D. Thom. Innocentius.

Ratio conclusio.

Clerici in minoribus constituti. ad nullas horas canonicas tenentur contra Panormit.

De clericis autem, qui in minoribus sunt ordinibus constituti, quique nulla potuerunt ecclesiastica praebenda, quamquam Panorm. loco citato in altera parte propendat, absque dubio credendum est ad nullas teneri canonicas horas. Neque eius ratio vilius est momenti: videlicet, quod, ut ipsum nomen clericus sonat, assumuntur in sortem Domini. Haud enim sic assumuntur, ut statim firmiter mutent. Nam quando diu integrum illis est matrimonio se copulare, statum non mutant. Item, quia functio illorum ordinum in solo praeparamento templi, vasorumque finitur: neque ordinem habet proximum ad eucharisticae sacramentum: ceu officium diaconi & subdiaconi. Et quamuis Palud. in. 4. distin. 15. q. 7. dicat quod ad aliquid plus teneantur, quam laici, non est credendum de praeparato: ita ut eius omisio aliqua sit culpa: sed forsitan de honestate, si voluerint. Quare non solum qui prima tantum tonsura ordinati sunt, verum neque alij aliorum graduum infra subdiaconatum tenentur ab canonicum graduum. Neque vlla est lex & consuetudo, quae tale iniiciat scrupulum: neque episcopus

I. Conclusio.

Episcopus ad hoc potest obligare, quae Secunda conclusio: Quicumque habet ecclesiasticum beneficium, aut praebendam sub clericali titulo, tenetur sub reatu lethalis criminis ad plenum horarum canonicarum officia. Et est intelligenda conclusio cum praecisione, sicut praecedens. Itaque sicut sacerdos sine beneficio obligatur, ita & beneficium absque ordine facit. De hac quidem conclusione expressum iuris textum non videtur: annotatur tamen. c. si. dist. 91. cuius verba sunt, quod presbyter, aut diaconus, vel quilibet clericus ecclesiae deputatus, ad quotidianum officium tenetur. Vbi verba, deputatus, intelligunt per titulum alicuius beneficii, ut distinguatur a prioribus membris presbyter, & diaconus. Facit & verbum, ca. fin. de rescript. lib. 6. Beneficium non datur nisi propter officium: nam peculiare, ac proprium clerici officium, ut supra diximus, est horarum canonicarum pensum. Facit & cap. cum secundum Apostolum, de praebendis, ubi sancitur, clericos omnes ad onus eligi, atque adeo non esse a mercede depellendos. Ac subinde iubetur neminem sine titulo, aut beneficii, aut patrimonij esse ordinandum: aut si secus fiat: quod episcopus si visum praebeat. Cum ergo merces propter onus debeatur, & proprium onus clerici sit dicere officium, fit ut ex quacunque praebenda nascatur haec obligatio. Atque hac de causa si cum conclusio moderati, ut talis praebenda possideatur clericali titulo. Nam qui titulo seculari decimas percipiunt, ut reges, & equites: & concionator, & lector: non tenentur ad huiusmodi horas soluendas. Quamobrem eos, qui praestimonialia sacerdotia possident, licet aliter sentiant, excusare non audeant ab officio diuino persoluendo. Eo quod ille titulus clericalis est, & non secularis. Nam quod dicunt illa fuisse instituta tantum ratione studij, non ea pollet iuris autoritate, ut ob id sint ab eiusmodi munere exonerandi. Quare de concess. praeben. cap. quonia. lib. 6. praestimonialia inter ceteros ecclesiasticos titulos connumerantur.

Probatio.

Moderatio conclusio.

Qui praestimonialia sacerdotia possident ad officium diuinum tenentur.

Reprobatur opinio. Laurentij. Syluester. Panormi.

Ioan. Andr.

Quocirca non tenetur opinio Laurentij, ut bene ait Syluest. verbo, hora. 6. 3. dicentis, clericos in minoribus ordinibus beneficiatos qui per alios seruiunt, excusari posse ab officio diuino: imo fatuus ait Panorm. loco citato quod cum horas pendere, officium sit personale, semper ad illud tenentur. Et quamuis Ioannes Andr. in Nouellis dicat quod liberet videret, si ecclesia ratione studij liberaret huiusmodi beneficiatos in minoribus, non habentes animarum curam, ut tantum recitarent officium Virginis, profecto non esset salutare consilium: eo quod

ecclesiastica stipendia praecipue, ut diximus, propter huiusmodi officia penduntur.

Illos autem, qui tantum habent pensiones, quia nullum habent ecclesiasticum titulum: sed merum ius petendi ab illo, qui titulum habet, iam saepe diximus minime ad canonicas horas teneri.

Dubiū autem restat, quando praebenda est tenuissima. Sunt enim qui eatenus hac conclusione affirmant, ut etiam dum beneficium tenuissimum sit, adeo ut neque ad miseram ducendam vitam sufficiat, nihilominus obligare censent: Imo vero & si merum titulum sine fructibus quis habeat, non excusent a culpa, si horas canonicas praetermiserit. Atque hoc sequitur Syl. ver. hora. 6. 3. & quidem recentissimis Theologis: Sed profecto multo libentius in contraria sententiam subscriberem. Nam cum clericus contra subdiaconum ad officium non alia ratione, quam stipendij, ad officium diuinum teneatur, quando beneficium adeo est exiguum, ut ferè pro nihilo reputetur: non est cur talem obligationem inducat. Neque vincit obiectio dicentium, illi esse imputandum, qui illum recipit: nam tenuissimum beneficium ex natura sua non obligat. Quare, qui illud recipit non obligatur. Dixerim tamen tenuissimum, ut ferè pro nihilo reputetur: neque si his temporibus summam saltem octo ducatorum non attinere: nam si ditius est, quauis non sufficiat ad victum, si tamen pauperi clerico bona esse posset pars sustentationis, non omnino possidens excusatur. De hoc ergo, sapientum prudentia consulenda est. Pari modo de illo censendum qui vel litigiosum, ut ait Palud. merum habet titulum praebendae sine fructibus, idque ex concessione Pontificis, eisdem fructus alteri reseruatis, itaque in sua potestate non sit illos percipere: ut ait Caietan. in Sum. verb. Hora. quae doquidem obligatio non emergit nisi ex sacro ordine, vel ex perceptione mercedis. Neque in contrarium solida est superior obiectio, videlicet, illi esse imputandum, qui tale beneficium accipit: nam quod autoritate sit Papae, alteri non imputatur. Cum ergo sacerdotium fructibus suis priuat, videtur possessorem ab obligatione absolue re decedi horas. Secus si res haberet si per illum, qui praebendam possidet, staret, ut fructus non perciperet: ut pote si vel alteri gratis daret, aut propter excommunicationem, aut quia non residet, illis priuaretur: tunc enim non esset ab orandi ligamine absolutus. Petrus de Palude loco citato eos propterea excusat, qui Breuiarium non habent, neque emere possunt. Quauis dicat, quod debent officium audire.

Episcopus tamen non tenetur ad horas.

Dubitatio.

Syluestri. Solutio.

Resoluitur solutio Syluestri.

Qui solum habet titulum beneficij sine fructibus non tenetur ad officium diuinum.

Limitatio superioris assertionis.

Paludanus: exploditur praeterita sententia Paludae.

Ponit

Porò verò eiusmodi excusatio nō est cur ad mittatur. Etenim cum nemo sit in clericalem ordinem admittendus, qui non habeat vnde viuat, nemo clericorum excusatur, si Breuiarium non habeat: imò antequam haberet, non esset ordinandus. Eò potissimum quòd Palud. loquebatur antequam essent impressiones.

Modò namq; vilius emuntur. Diuersa verò est ratio, vbi fortuito casu quis Breuiariū perdidit, neq; est in loco, vbi haberi possit.

¶ Addiscere verò officium vt memoriter dici possit, nemo lege cogitur, quia res est nō omnibus benè possibilis: satis. n. est si legere sciat. Quare si quis esset aut inter infideles aut in p uincia, vbi Breuiariū neutiquā reperiretur, legitima obtegeretur excusatione. Eadem ratio ne excusatur & cæci, aut ita oculis caligantes, vt legere nequeant. Tametsi dum aliquas horas memoriter proferre possent, fortasse tenerentur. Quamuis neque omnino sim certus an essent rigore cogendi: quandoquidem tenacitas illa memoriæ accidentaria sit: licet tunc esset, vt se obligatō censentur.

¶ Pari modo qui sic esset imbecillus aut circa infirmos, aut aliter, vt nullatenus posse torare, itidem excusaretur. Quia vis fraus semper cauēda est, eo potissimum q̄ huiusmodi obligatiō arduissima est, à iureque diuino descendens. Imò verò si vlla mihi adhibenda est fides, conijcio, vt qui ex choro mittuntur ad thurificandum altari, simpliciter non teneantur, Magnificat, & antiphonam dicere: quia neque coguntur memoriter scire, nec alium tunc secum portare librum. Eò præsertim quòd dum illi in re illa ad celebritatem eiusdem officij occupantur, totus chorus pro illis supplet. Imò ne scio an ille qui organa choro respōdet teneatur postea officium pendere: quia in primitiua ecclesia tantum erat vnus liber in choro.

¶ In in firmis autem, atque in alijs similiter im peditis manifesta est excusatio, dū modo absque omni fraude ad prudentiam boni viri impedimentum existimetur esse legitimū. Quāuis re dubia, consilium medici, autoritasque prælati vt in ieiunijs, intercedere debeat.

¶ At de alijs iuris impedimentis hæsitare quis possit: videlicet, vtrum excommunicatus, irregularis, & degradatus, ab orādī vinculo immunis fiat. Apparet enim inde sic se res habere, q̄ ab alijs officijs iure cohibentur. Sed nihilominus respondetur nullatenus excusari. Nam vt habet gloff. canon. legi. 16. quæst. 1. nemo ex suo delicto facit cōditionem suam meliorem. Et ideo isti tenentur ad ea, quæ sunt oneris: licet illis priuentur, quæ sunt honoris. Debet tamē

excommunicatus solitariè officium soluere: quia non potest se publicis officijs ingerere. Tametsi (nisi sit nominatim excommunicatus, aut manifestus clericorum percussor) non tenentur alij, vt alijs diximus, ipsum euitare, sed potest quicque cum illo orare. Irregularis verò & degradatus, qui excommunicatione non est irretitus, in choro etiam potest cum alijs officium soluere, quoniam solum impediuntur ab administratione sacramentorū, & executione ecclesiasticæ iurisdictionis, & à susceptione ordinum.

¶ Post hæc autem, quod omnium maximū dubium ingerit, est de religiosis, qui nondum maiores ordines susceperunt. Maximum in quam dubium: non quòd non sit omnium opinio, vt ait Syluest. loco citato. & Panormitan. & omnes iuriscōsulti: & D. Antoninus. 3. part. tit. 1. 3. cap. 4. Neque est, qui contrarium asserere audeat, neq; ego auderem. Sed dubium est de iure, aut ratione. Nam cum neutrum superiorum capitum, nempe neque ordo sacer, neque beneficium illos cogat, nulla apparet fieri reliqua obligationis ratio. Quapropter Caiet. in sua summa, verbo, Hora: Certè, inquit, nisi cōsuetudo illos obliget (de qua nihil scio) non tenentur ex professione. Hæstentus ille. Quòd. n. aiunt teneri ratione voti ex capit. licet. de voto, non satis habet cogendi vim. Illic enim solū habetur, quòd si quis quid vovit, teneatur illud soluere: religiosi autem tria tantum suscipiunt essentialia vota: & pollicentur viuere secundum suas constitutiones. Vnde Hierony. ad Heliodorum: & refertur. 16. quæst. 1. Alia est, inquit, causa monachi, alia clerici: illi de altari viuunt, &c. Et ad Ruslicum monachum: Sic viuere in monasterio, vt clericus esse merearis: cum in clericum te populus eligit, age ea quæ sunt clerici. Hoc ergo differt religiosorum ordo à clericali, quòd clerici deputantur ecclesiarum seruitio: religiosi verò non nisi contemplationi. Cui quidem discrimini

aplaudat Diuus Thomas. 2. 2. quæstio. vltim. articul. 8. ad secundum. Secunda verò ratio, quæ omnibus est celeberrima, videlicet, quòd viuunt ex elemosynis, quæ propter diuinum cultum ipsis à plebe erogantur, nihil maius habere videtur vigoris pondus. Decimæ namque sunt propria merces seruientium ecclesiæ: reliquæ verò elemosynæ non habent illud onus annexum. Atqui rari sunt Cōuentus ex decimis viuentes. Præterquam quod tales decimæ potuerunt illis, sicut reliquis pauperum hospitalibus, absque tali onere adiudicari. Et qui absque decimis viuunt,

licet

Dubium de relig. ois.

Syluester, Panormita Antoninus

Rō. i. ineflicax ad collegendū religiosos vt teneatur diuinum officium postolue.

Hieron.

D. Thom.

Ratio est ineflicax.

licet elemosynas percipiant, erogantur illis tamē sicut cæteris pauperibus. Et esto, pro benefactoribus orare teneantur, non tamē ideo canonicum persoluere officium.

Argument. ¶ Quod autē mihi argumētū occurrit, omnium molestissimū est. Si religiosus, choro deputatus, qui tamē nō est in sacris, teneretur ad officium, nō posset absq; Papæ dispensatione illo onere eximi: & tamen si in eadem religione fiat laicus, quos nos Conuersos vocamus, non tenebitur amplius ad officium canonicū: illa autem mutatio nulla indiget Papæ dispensatione, sed per solū prælati assensum fieri potest. Mirabile ergo cuiuspiam fortè apparebit, quòd solus prælatus possit monachum liberare ab officio persoluendo, ad quod tenebatur. Nam si dicas pariter qui beneficium habet, teneri, à qua tamen obligatione si illud relinquat, liberatur, nullam præ te fers rei nostræ similitudinem: nam illa obligatio tantum erat propter mercedē: obligatio verò monachi debet esse ratione status, quæ relinquere nequit. Quare qui ex choro subductus, fit conuersus, statum religionis non mutat. Si ergo conuersus non tenetur: apparet quòd neq; ille, qui deputatus est choro: nisi sit in sacris. Et simile argumentum, imò validius fit de sanctimonialibus, quæ ex choro distractæ fiunt laicæ.

¶ Quòd si nos vicissim redarguas, saltem eiusmodi religiosos teneri vinculo suæ regulæ, de hoc non contendimus. Obligabuntur enim tunc saltem in ordine nostro, non ad culpam, sed ad poenā: vt de religiosis laicis illico dictū sumus. Quæstio autē est de præcepto, quale est in subdiaconibus, & supra.

Solutio posita cōclus. ¶ His verò nō obstantibus, etsi negari nequeat, si vim tantum rationis consulas, permultū mouere, haud tamen negandum est, celeberrimā, eandemque, laudabilem consuetudinem, vno antiquorum Patrum cōsensu approbatā, vim habere præcepti: videlicet vt nullus religiosorum, qui choro dedicati sunt, ab eiusmodi obligatione soluendi diuinū officium excipiantur. Imò verò neque nuda hic consistenda est consuetudo, verum & lex etiam est agnoscenda.

¶ Arguitur ergo in cōfirmationem præsentis sententia. Vniuersi & singuli monachorum conuentus cuiuscunq; spiritualis ordinis, qui sub ratione solennis voti ab ecclesia sunt approbati, tenentur in communi diuinum officium celebrare: ergo quotquot eidem munerari addicti sunt, quoties choro de fuerint, tenentur idem officium pendere, quòd illic publicè canent. Antecedens profectò nemo posset, neq; villos auderet negare: nam vt ecclesia re

Suadetur proxima assercio:

ligiones secundum Euāgelium instituit, eas vi delicit, quas rei spiritualis gratia admittit, easdē diuini laudibus incipit: quippe cum illud sit præcipuum contemplationis munus, atque adeò, si vbi fieri potest, præsertim negligentia tale officium in communi nō fieret, citra dubiū mortale illi esset crimē. Loquor de religionibus antiquis: nā si alius religionis modus citra huiusmodi obligationē admittatur: certè vix nomen religionis meretur: quippe quæ maximo splendore religionis careat. Consequentiam verò argumenti fortasse quis neget, cogitans, fat esse eos, qui sunt in sacris, tale officium soluere: reliquos verò dum affuerint choro. Attamen consequentia inde maximam habet probabilitatem, quòd tota religio eisdem muneri mancipata est, atque adeo sicut clericus ratione ordinis, ita & religiosus choro mancipatus, ratione religionis ad officium tenetur. Quare S. Tho. loco nuper citato. 2. 2. q. vlt. in solut. ad secundū (quicquid Caiet. autemet) solos laicos monachos excipit ab officio clericorum. ¶ Quòd si hoc de viris religiosiis verum habeat, idem est & de sanctimonialibus censendum. Nempe quòd teneantur in communi, vbi fieri potest, ad officium diuinum: sin minus, priuatim.

¶ Quocirca ad primū argumentū respōdetur, q̄ etsi monachorum status sit contemplationi addictus, contemplatio tamen in officio diuino persoluendo potissimum consistit. Saltem ille potissimus est contemplationis effectus.

¶ Ad aliud verò argumētum, quod fateor esse difficile, respōdetur, q̄ ea ratione, qua quis est choro deputatus, obligatur stas horas persoluere: sed quomodo cūq; inde amoueat, ab eodē fit vinculo liber. Hæc. n. liberandi facultatē, apostolica sedes in institutione religionum, earum præsertim indulsit. Et quādo ratione satis dissolui nequiret, nihilominus præualere deberet, tū consuetudo, quæ vniuersis religionum patribus vim censetur habere præcepti, tum etiam quòd hac facta licetia vt religio si ac potissimū sanctimonialiales ad diuinū officium non tenerentur, nullū eis fieret reliquum exercitiū spirituale, quo tempus pro ratione sui instituti expendere. Et re vera de me fateor, nescio quid erroris præsentiscere dū mihi cogitatio animi subit, negandi, tam illustrem consuetudinem vim habere præcepti.

¶ Eos autem qui nondum professi sunt, quamuis Petrus de Palud. loco citato. in. 4. dist. 15. q. 7. duplici capite eosdem obligari censet, videlicet, & quòd elemosynis sustententur, & quod priuilegijs religiosorum gaudeant, vt patet de sentent.

Prælati negligētia ea soluēdū diuinū officium in communi peccatum mortale est.

D. Thom.

Ad 1. argu.

Ad 2. argu.

Impeditio tenetur &c.

Infirmi ab horis recitari excusantur.

Quæstio.

Solutio. Gloff.

de sententia, ex quo lib. 6. cap. religioso. tamen cum hac assertio nullo iure fundatur, vt pro-

Syluester. Monachino professi non tenentur ad officium diuini curia Pal. Aug. de Ancho na. Antonius. Syluest. De monachis laicis auctoritate iudicium.

bè ait Syluest. loco citato, non est cur recipiatur. Enimvero cum nec religionis habeat statum, neque clericalem, nulla superstes sit causa illos obligandi. Similiter & de religiosorum laicis August. de Ancho na, què D. Ant. 3. par. tit. 1. 3. cap. 4. citat & sequi videtur, cè fuit, videlicet, qd sub reatu mortalis delicti teneantur ad diuinum officium sibi præscriptum. Melius tamen rem alij conijciunt, quorū sententiā Syluest. illic amplectitur: nempe qd non teneantur: quandoquidē non sunt diuino officio dedicati. Qua propter qd præfati religionis illi laicorū ordini orandum iniunxerint, nō aliam vim habebit præcepti qd quæ in tali religione exprimitur. Quare in nostro ordine, illud vinculum non obligabit ad culpam, nisi vbi contemptus irreperit, sed ad poenam pro arbitrio prælati.

Ad 1. arguitur capitale.

Ad primum igitur capitale argumentum respondetur, qd vt cuique dispersita sint alia clericorum officia, vniuersis tamen commune est horarum canonicarum pensum. Et pariter responderetur ad secundum, quod qualecūque quis possideat sacerdotiū sub titulo clericali, etiam præstimoniale, tenetur ad officium persoluum: vt circa secundam conclusionem monstratum est. Et de religiosis non professis declaratum est, quod non teneantur.

Ad tertium

Ad tertium denique in quo de dispensatione super hoc vinculo interrogabatur. Respondetur, obligationem hanc partim esse de iure diuino, partim de iure positivo. Nam in genere qd omnes clerici sacris initiati ad aliquod officium diuinum persoluendum teneantur, ius diuinum est, super quo Papa dispensare non potest. Quod autem hoc, aut illud dicatur, ius est positivum ecclesiasticum, vt statim articulo proximo patebit, super quo adeo Papa, ratione id legitima exigente, dispensare potest.

ARTICVLVS. III.

Utrum ordo & modus sit aliquis persoluum diuino officio necessarius.

Ortquam visum est, qui nā sint illi qui diuinum dicere officium tenentur, sequitur de alijs tribus circumstantijs, nempe quid, quādo, vbi nā de modo articulus subsequens adhibendus

est. Et qd quantum ad substantiam nullū sit officium determinatum, arguitur. Nam, vt habetur. can. in die. de consecratio. dist. 7. diuersæ ecclesiæ & religiones diuersa canunt. Et cano. placuit. dist. 12. prohibetur, monasteriorum consuetudines cum secularium ecclesijs commisceri: nil ergo certi statutum est omnibus necessario canendum.

Secundū.

Secundū. Nec tempora sunt necessaria: quia ordo non est de essentia, vt fere vsus habet clericorum: & cap. presbiter. de celebrat. Missarum, insinuat, præcipiens vt ruralis sacerdos post matutinum officium, pensum statim aliarum horarum persoluat, antequam infirmos visitet, & in rus exeat: nō ergo temporalis horarum ordo necessarius est. Imò neque circumsstantia loci quia vbi cūque quis officium soluat, etiam extra ecclesiam, implet præceptum. In contrarium tamen faciunt canones, de his, & placuit. 12. distinct. 12. præcipitur vt idem ordo psallendi secundum Metropolitanam ecclesiam ab omnibus teneatur. Et in dicto capit. Dolentes, præcipitur deuotio & attentio.

Quinque proposuimus in superiori articulo de horis canonicis disputanda: nempe qui teneatur, ad quid, quādo, vbi, & quomodo. Vnde cum primū illic fuerit expeditum, & quantum singularem articulum exigit, superest vt ad præsentem quaestionem secundum aliorum numerum tribus conclusionibus respondeamus. Prima, ad ora- r. Conclufi. tionum substantiam spectans est: Ea quæ horis canonicis canenda, recitanda ve statuta sunt, non eadem prorsus in omnibus ecclesijs, & religionibus existunt. Radix conclusionis est illa, quam articulo proximo tetigimus, videlicet, quod est pensio officij diuini iure diuino, ac naturali præcipiatur, tamen quod hæc aut illa dicantur, ius pontificium est: quæ ideo pro diuersis anni temporibus, pro diuersisque prouincijs, & hominum ingenijs variantur. Vnde can. in die. de consecrat. distinct. 7. ait Gregorius Septimus, in tempore paschali tres tantum psalmos totidemque lectiones cantari. Cuius causa intelligenda est duplex aut triplex: scilicet ad recreandos animos à quadragesimali labore: & ad significandum tum dies quibus Christus in supulchro remansit: tum etiam resurrectionis lætitiā. Alijs verò festis nouem psalmi cum eodem lectionum numero: in professis autem satis sunt lectiones tres. At monachi nigri duodecim psalmos canunt, & alij octodecim: sed alij toto anni circulo

3. Reg. 7.

tribus contenti sunt psalmis. Quod, vt illic ait Papa, non ex regula sanctorum Patrum: sed ex fastidio & negligentia comprobatur facere. Vnde cap. Nouit. dist. 12. idem Pontifex August. Anglorū admonet vt ex multis ecclesijs colligere ea fatagat, quibus ecclesiā illā nouā salubrius instituat. At verò & si ecclesiæ non nihil varient, nihilominus lex illa seruanda est quæ eadē dist. can. de his. & can. placuit, constituitur, nempe vt vnus sit psallendi modus secundum morem ecclesiæ metropolitanæ: atq; in religionibus, secūdū sua cuiusq; statuta. Et quāuis non nullorū opinio sit vt possit quisq; sequi vsum ecclesiæ Romanæ, nō facile crediderim in singulis personis sine autoritate Pontificis esse liberum: nam qd in cap. nouit, citato admonetur August. Anglorū vt consuetudinem ecclesiæ Romanæ cōsulat, id intelligitur ad faciendas leges illius nouæ ecclesiæ: nō autē vt eandem quisq; licentiā priuatim accipiat. Quare licet nō prorsus cōtradicere ausim Caiet. sententiæ, inquietis in sua Sūma non esse reatum mortalē solui officium de sanctis, die, qua debet deferri: neq; solui iuxta ritū Romanæ ecclesiæ dū deberet iuxta monachale institutum: haud tamē culpa omnino caret, nec tam laxè remittēda sunt in re eiusmodi habent. Imò debent Antifites & religionū præfati omnino eiusmodi ausus cohibere: videlicet nō vllus clericorū aut religiosorū aliter priuatim officium pendat qd in choro faceret. Illud nanq; Directorij documentū: qd qui ad titulū patrimoniij ordinatus est, potest quod libuerit officium diuinū soluere, nullum habet iuris fundamentum. Obligatio enim orandi non nascitur solū ex beneficio, sed ex clericatu: & ideo tenetur quisq; & in hoc quoq; matrici ecclesiæ suæ esse subiectus, nisi dū in alia ecclesia sacerdotiū obtinuerit, nā tunc illius more canere, atq; adeo orare debet. Et si in pluribus ecclesijs habeat beneficiū, illā debet sequi cui magis tenetur seruire. Fateor equidem prolixitatem nimiam psalmorum, molestissimāque precationum inculcationem aliquarum ecclesiarū subditos sæpe numero ab officio illo pacto soluendo absterere, atq; adeo in causa esse vt compendiosius Breuiarium exquirat. Hoc enim, vt lib. 1. dicebamus, cum primis lat ores legum animo prospicere debent, nē illas leges ferant, quas temporis longinquitas propter ipsarū intolerantiam corrodat. Putat. n. homines magis pij qd prudēs bene rei cōsulere, si psalmos ad psalmos, orationesq; ad orationes lege accumulent: cum tamen occasionem potius offerant, vt breuius eiusmodi orandi instituta pereant. Fuit olim-

Lex canonica de psallendis horis.

Nō est liberū singulis personis sequi vsum Romanū in recitandis horis absque superioris auctoritate.

Directorij documentū nullū habet iuris fundamentum.

sanctissimè institutū vt creberrimè de tempore penderetur officij: qua ratione totum Psalterium hebdomadam recurreret. Aucta tamen postmodum sunt totiuorum ac mortuorum suffragia, preces, ac litanie, vt tum iam fuerit ad breuissima sanctorū festa excogitata: adeo vt neque in Quadragesima vel tribus diebus officium de sanctissimo tempore celebraretur: qd profectō præsertim inter religiosos, neque ratione studij decorum est. In ordine autē nostro sic consultum semper fuit mediocritati, vt officium nobis temporis vsu sit frequentissimum. Per hæc, si vera sunt, pendere ea quisq; potest que de nuperrimo Breuiario Romano lib. 1. adnotare cœpimus. Primum quod finis orandi non est Psalmos addiscere, aut sacrarum scripturarum studium, vt illic habetur sed laudes Deo dicere, precesq; fundere. Quare nō sunt responsoria, antiphonæque, & hymni atque aliarū cantiones, aspernenda, quæ non solum tam longa sanctorum patrum series, tāta cum meditatione & consultatione, p singulorum temporū rationibus constituit, verum & angelicus chorus cœlitus attulit. Enimverò si, vt eodē loco dicebamus, ciuili legis antiquitas tantum sit honoris digna, vt nisi vrgentissima necessitate sit mutāda, multo id minus permissi debet in sacrorū legibus & institutis quibus populus ab antiquo imbutus est. Sed aiunt, Breuiarium illud non esse excogitatum vt publicitās in ecclesijs cantetur, sed vt priuatim quisq; horarum pensum soluat. Hoc autē obtendiculum multorum profectō est incommodorum causa. Primum enim cum clericorum cœtus ex omnibus cōstet, si singuli semel illo orandi modo assueuerint, facile eū admittēt in publicum. Quod iam in aliqua ecclesia Hispaniæ intentatum est. Quod Tridenti in concilio nō sine moerore & scādalo fuit auditum. Nā cum populus in Quadragesima & sancta hebdomada consueta officia non audiret, non potuit nō vehemēti tristitia & scādalo perturbari. Et quando hoc non existeret periculum, vsque adeo iā canonicis ecclesiarum vsu receptum est domi per illud Breuiarium horas pendere, vt in choro muti sedent, & vtinā tā attēti qd seculares. Haud. n. animaduertunt stipedia nō vt assistāt, & duntaxat sint numerus, sed re vera vt psallāt, eis esse cōstituta. Nā beneficiū vt ait lex, nō datur nisi, ppter officium. Imò verò eō res peruenit, vt canere dedignētur, putentq; suæ maiestati drogari: sed capellanis inferioris classis id cōmittunt. Vide qd sint sui officij immemores: ego ipse ab eorū quibuspiam rogatus sum, vtrum debito soluēdi horas satisfaciant

Césura Breuiarij Romani.

Obtendiculum.

Refellitur proximum suffragiū.

K l k faciant

faciant si domi eas non soluant, sed in choro cantando. Quod profecto audiens, hic risu, inde in officia afficiebat. Perspice ergo quanta sit habenda cura ut nemo aliter priuatim diuinum officium soluat, quam in choro soluitur. Præterquam quod tres tantum psalmos canere, quod illud habet Breuiarium, ut can. in die supra citato ait Gregorius, ex negligentia nascitur & fastidium diuini officij, eoderaq; sanctissimum, antiquissimumq; ecclesie morem trium nocturnorum quem primo articulo demonstrauimus. Nunc ergo maxime temporis quando hæretici sanctissimum orandi institutum ab ecclesia deturbare contendunt, omni cura & vigilantia esset asserendum, & si qua parte claudicat, instaurandum.

Additio au-
theris.

Adde quod neq; psalmi, vt sunt in eodem Breuiario per ferias distributi, congruere festiuitatibus satis possunt, quæ in eadem ferias incidere assolent: sunt, v.g. ferie sextæ tres illi cõsignati, Deus Deus meus respice in me. Et saluum me fac Deus, quæ intrauerunt aq; vsq; ad animam meam, & In te dñe speraui, designati, vt potest qui celebrati passionis accommodantur: quæ ergo in eandem feriã sextã festum incidit, aut Natiuitatis Dñi, aut assumptionis beatæ Virginis, aut aliud quod iucundè celebrandum est, quomodo idem psalmi accommodabuntur? Itẽ ad completorium vbi certas nocturnas preces contra demonũ insidias ecclesia semper cecinit, nihil opus erat singulis ferijs psalmos commutare. Haud enim tanti refert totũ psalteriũ hebdomadatim perlegere, q̃ orationes tẽporibus & necessitatibus ecclesie adaptare. Hæc dixerim nõ quod in cœlũ, hoc est, in Apostolicam sedem, cui summus honor semper deferendus est, os ponere cogitauerim, sed vt alios Antistites inferioris classis admonuerim ne pergant in suis ecclesijs nouis horarũ ritibus clerici cõturbare. ¶ De officio beatę virginis cõtroturbitur itidem inter Doctores, vtrũ etiã sit in præcepto: eodẽ q̃ hac de re nullum extat ius, sed sola consuetudo. Imò verò si historias cõsulas, res non est antiqua, sed fortè à trecentis hinc annis. Nã ante Bernardi tempora & religionũ Mendicantiũ institutionem, nõ increbuerat tanta Virginis deuotio. Quocirca si coniecturis agere licet, hæc cõsuetudo nõ cepit tanquam vim habens præcepti: aliã alicubi legeretur: sed ex pietate & deuotione, qua sanctissima Virgo dignissima erat. Atq; huius nonnullum indicium est, q̃ in institutione nostri ordinis iustum est vt surgentes fratres, illic in Dormitorio officium Virginis nocturnũ recitando soluant: quod si præceptum esset ecclesiasticũ, in choro iuberetur solui. At verò decursu temporis

De officio
beatę virgini
contro-
uerfia.

Officiũ be-
atę virginis
sub præcep-
to dicitur.

consuetudo adeo inualuit, vt nullus Doctorũ aut sanctorum patrum negare audeat vim habere præcepti. Quare neq; debuit omnino ab ecclesiastico more abigi: quamuis Breuiariũ illud citatum, eiusmodi vinculum dissoluerit. Iam enim clericus adeo sacerdotia ecclesiastica quasi seculari sibi iure possidet: videlicet quia vel successores à prædecessoribus hæreditant, vel propria solertia & pecuniæ dispendio conquirunt, vt vix arbitrentur ad officium teneri: sed illud cunctis alijs negotijs posthabentes, in dies procurent leuius reddere.

De officio
mortuorũ.
De Thom.

¶ De officio autẽ mortuorũ idem est censendum: quamuis mos iste, vt diuus Tho. quodlib. 6. ar. 8. insinuat, potius introductus est ratione præbendarum quas clerici possident, q̃ ratione meri ordinis. Ad officium nanque animarũ postredie festi omnium sanctorũ manifestũ est omnes clericos in sacris teneri, cum sit illius diei propriũ sed ad aliud officium, quod secundum diuersarũ ecclesiarũ consuetudines diuersimodè aut dietim aut hebdomadatim soluitur, apparet nõ teneri nisi eos q̃ decimis viuunt, putã beneficiatos, vt illic cenere sanctus Tho. videtur, etiam illos qui in scholis existunt: nam retribuitur pro bonis quæ mortui ecclesijs reliquerunt. Et ideò in religionibus tenentur singuli clerici secundum sua statuta, vt reor, sub poena peccati mortalis illud exoluere. Seculares autẽ clerici qui nullum ecclesiasticum habent beneficium, non est ita constans ad eiusmodi onus lege cogi: tametsi cum iam sint sacris mancipati, videtur more teneri ecclesie cui subduntur.

De litanijs
nocturno
officio adie-
ctis.

¶ De litanijs demum quæ in profestis diebus nocturno officio adhibentur, bene arbitror censere, qui aiunt eiusmodi consuetudinem nõ habere vim præcepti. Non enim habet formam vt sint pars diuini officij, sed sunt preces quædam ad sanctos adhibita, qui solum Deo offerunt. Et fortè ortum habuerunt inter religiosos propter satisfactoria flagella quibus tũ vapulabatur. Quare iã nunc in ordine nostro sanctum est, vt chorus dũtaxat Litanias dicat: qui autem priuatim orant, ab illis dicendis sint absoluti. ¶ Sequitur de tempore & ordine horarum secunda conclusio. Quamuis in cõmuni adeo sit necessarium, officium statim per ecclesiam horis persolui, vt eius omnis culpa sit mortalis, tamẽ priuatim tempora & ordinem mutare, licet culpa nõnulla esse possit, non tamen mortalis. Prima conclusio pars inde constat, quod, vt articulo. 1. monstratum est, sanctissimis rationibus ecclesia horis publicis dicendis laudibus statuit: & præsertim vt sciret populus, quo tempore in ecclesia con-

Conclusiõ

Probatio
Prioris par-
tis conclusiõ

fluere

fluere deberet. Quia propter si ordo ille intermitteretur, prægrauem offensam ecclesia pateret: ex grauitate autẽ obiecti estimatur culpæ magnitudo: esset ergo mortalis. Vnde Clemens. 1. de celebratio. Missarum. Graui, inquit concilium, turbatione mouemur, quod nonnullorum rectorum negligentia, &c. Quo fit, vt eius modi delictum præfectus esset impingendum: atque illis quibus cura publica incubuit vt officium diuinum in cõmuni fiat. Vnde ad significandum quantum hoc referat, subdit concilium: Sancimus vt illi ad quos id pertinet, &c. Et infra: vt cathedralibus, regularibus, ac collegialibus ecclesijs horis debitis deuotè pfallatur.

Suadetur al-
tera conclu-
sionis pars.

¶ Secunda verò pars conclusionis probatur: Nam quod à priuatis personis tempus & ordo mutetur, cum in conspectu populi nõ fiat, non præ se tantum fert absurditatis vt lethalẽ obducatur maculam. Imò verò licet cum sine causa sit, leui saltem culpa nõ careat: tamẽ aliquando nullam prorũs affert. Qui enim inquam, absque vlla causa horam cõstitutã prætermittit, absq; dubio saltẽ venialiter peccat. Nam, quod sæpe & sæpius inculcare non veor, cum hoc sit propriũ clericis munus, illud debet cunctis alijs negotijs anteferre, nepe vt quado in choro canitur, ipse officium soluat: vt cum alijs orare cõsueat. Eò vel maxime quod si semel horam legitimã prætermittas, periculum imminet, vt vsque ad noctẽ rem prolates, & tunc potius mumurando q̃ orando debitum indignè soluas, q̃ foedũ est. Quare vt notatur cap. presbyter, de celeb. Miss. fatius illi est qui impedimentũ timet, horas præponere q̃ postponere. Igitur cum apud aliquẽ Summistam legeris horarũ ordinem non esse in præcepto, duobus moderaminibus illud attempera: scilicet quantum ad eos qui priuatim orant: Et rursus, quod illos sub mortali reatu nõ obligat. Attamen qui vel ex culpa vel absq; illa horã, exempli gratia, primã aut tertiam, imò etiam nocturnũ officium dicere quando debuit omiserit, si postea occurrit tẽpus quo potest choro interesse, consultius est vt inibi posteriores prius persoluat, & postea priuatim priores, quã si vt ordinem seruet, choro absit. ¶ De ordine præterea missę inter alias horas meminit Veruccensis, quẽ Syluest. refert, verbo, Missa. §. 6. qui ait eũ qui ante nocturnũ officium, puta matutinos psalm. & laudes, Missã celebrat, mortaliter peccare: quod idem Syluest. ait omnes Summistas tenere. Et Antoni. 3. par. titul. 13. c. 4. citat in eandẽ sententiã Hostien. & alios, quibus nõ refragatur. Hoc autẽ absque villo iure & rationis fulcimẽto dictũ est. Nec cõsuetudo cõ-

Explicatur
celebrijs Sum-
mistarum
adertio.

Veruccensis
Syluest.
Antonius
Hostienis.
Nõ est mor-
talis culpa
Missam ce-
lebrare ante
matutinum
officiũ per-
solutum.

senda villo pacto est tale præceptũ inuolueret: nam sacrificiũ Missæ non cõnumerat inter canonicas horas: cum tantum sit septem: sed per se antiquitũ sua habebat stata tẽpora, saltem Missa solennis, quam maiorẽ appellat, scilicet licet diebus festis post tertiam, de cõsecratio. dist. 1. cano. nocte & in profestis post sextam vt illic. can. solent, & in diebus ieiunij post nonam. De priuatis autem nihil est cautũ, præterquam quod nisi ex priuilegio, neque post meridiem celebretur, neque ante lucem, excepta nocte Natalis Domini. Si ergo soluere nocturnum officium sexta aut nona hora diei non est mortale, nescio vnde inferatur quod celebrare prius Missam sit mortale, quandoquidẽ distincta sunt officia, neque vnũ habeat necessarium ordinem ad alterum. Forã conuetudinẽ, venialis esset culpa, vt fieri posset cõmodè, si nõ prius nocturnũ solueretur officium: nam ob causã aliquã ordinem anteuertente, nulla est culpa: vt pote si illi qui nondum matutinas dixit, causa incubuit celebrandi: quia vel prælatus præcepit, vel aliquis elemosinã offert, vt statim dicat. Imò verò si quis propter morbũ aliquẽ legitimã haberet excusationẽ soluendi officium diuinũ, non video cur non posset sacrum missæ facere: quamuis neq; dixerit neque dicturus esset cæteras horas.

Melius est
Post Missam
celebra tam
choro inter
esse ad pri-
mã quã illã
ante Missam
soluere.

¶ De prima autem nullus refert scrupulus. Qui enim in conuentu aurorã Missam & reliquas ante primam dicere iubentur, melius facient post Missæ celebrationem interesse choro ad primã, quã illam ante Missam soluere: nisi eos obligare velis vt bis eandẽ dicat: quod esset ridiculũ. Igitur ordo legitimus est vt diuinum officium suis horis per soluas: priuatim verò missam quado fuerit expedientius. Quamuis decorum est, vt si post primam celebraueris: illam prius soluas. ¶ Post hæc de loco vbi horæ dicendæ sunt, tertiã conclusio, superioris ferè instar constituitur. Horæ quidem in cõmuni & solenniter in ecclesia sunt de præcepto celebrandæ: priuatim verò vbiq; dici possunt. Prima pars similiter vt superior nota est: nam templi in hoc extructa destinataq; sunt vt illic horæ celebrerentur sicuti & Missarum solennia. Quare in Clemens. graui, de celebratio. Miss. in ecclesijs iubeatur horæ psalli. Nihil tamẽ obstat quo minus in aulis principũ eadem canantur officia, atq; alibi ex priuilegio. Quamuis Missa profecto non deberet domi permitti. De hoc autem aliã, Priuatim verò nulla est culpa, vbiuis, dum nõ locus nõ sit adeo indecens horas pendere. Quamuis Innoc. & Host. quos Syluest. verbo, hora. §. 3. refert, censent benefi-

Conclusiõ

Probatio

Innocentius
Hostienus.
Syluester.

Kkk 2

ciatum

ciatū clericū teneri singulis diebus horas dicere vel audire in ecclesia nisi iusto impedimēto excusetur: aliās si in camera dicat, debitum, inquit, nō reddet. Sed re vera vsq; adeo hoc est rigidū, vt nō sit tenēdum. Verū tamē eatenus Innoc. sententia verū habet, q̄ qui stipēdio ecclēsiastico fruitur, q̄ ppter officii ei suppeditatur, nō debet causas absentia excogitare & fingere, vt ecclesiā suo seruitio defraudet ad q̄ tenetur, cui⁹ alimentis viuūt. Alioqui iniustitiā cōmitteret: imō tā apertē hac parte posset esse iniustus, vt ad restitutionē teneretur. ¶ Nihilominus tamē etiam illi qui priuatim diuinū officiiu canonicē solūnt, curare debēt vt si non in ecclesia, saltē domi oratoriū habeāt pro sua facultate destinātū, vbi attēte & deuotē tā egregiū religionis officiiu Deo valeāt exhibere. Nā illud in foro aut in vicis more aliorū negotiorū secularium prestare, praterq̄ q̄ attentioni impedimētū obijciunt, nō habet illā honestatē q̄ res p̄ sua dignitate de poscit. Adde q̄ locis in decētibus, vt vbi profana sunt, & inter cōpotādum, & dū naturā creditur, esse nō potest absq; culpa. Quare multo est cōgruētius, tēpus orandi differre, q̄ illis locis aut tēporibus orare. Argumenta igitur initio. q. obiecta, soluta restant.

ARTICVLVS. V.

Verūm ad soluendum canonicē diuinum officium requiritur attentio:

Vintū deniq; circa orationē mēditādū, est orādī mod⁹: q̄ in deuotione attētiōe q; adhibēda posit⁹ est. Arguitur ergo q̄ huiusmodi attētiō sit per totū officiiu necessaria. Oportet enim ait Redēptor Ioā. 4. cū Deus spiritus sit, vt ij qui adorant eū in spiritu & veritate id faciāt: quare oratio dicitur ascēsus intellectus in Deū: vbi autē nō est attētiō, neq; spiritus adest quo in Deū cōfēdi possit: ergo illa est semper necessaria. ¶ Secūdo arguitur: Orationi, quippe quæ actus religionis existit, necessariū est vt omni careat peccati macula: qui autē absq; attentione Deū aliquod oraret, potius eū deridere apparet q̄ honorare. Cui⁹ exēplū Basilius in libro de vita perfectā, capite secūdo, à principe humano de promit. Attētiōe enim, ingt oranti in primis opus est: nā si ante principem cōsistat, negligentius te habendo, minimē audiendo, minimē respōdēdo, minimēq; aspiciēdo: sed aliō versum oculos stēctēdo, nō solū nō placabis, sed ad iracūdiā eū dē puocabis. Quāto magis ante Deū, qui tuam cōscientiā intus

& in cute nouit, & qui si quid vacillas, statim deprehēdit? ¶ Tertio, & eidem cōsonat præce Tertium; ptū Innoc. c. Dolentes de celebra. missa. vbi dicitur: stricte præcipit in virtute obediētia vt diuinū officiiu quātū nobis Deus dederit studiose celebremus pariter & deuotē. ¶ In contrarium tamē est q̄ id quod in hominis potestate situm nō est, neutiq; nobis ad culpā imputatur. Tenere autē fixā mētē vt non diuagetur, nō semper nobis est possibile: imō propterea Dauid lamentans aiebat, Cor meum dereliquit me. ¶ Otisima oratiōis cōsideratio est d̄ deuotio ne & attētiōe, quæ illi partim necessaria, partim verō maximū ornamentū est. Et vt res est preciosissima: ita tū difficillima, tum subinde rarissima. Ea enim natura est omnium rerū quæ excellentissimæ sunt. Formauimus autem articulū de attentione orationis in genere, cōtenore quo cum D. Thom. tractauit. 2. 2. q. 83. D. Thom. cuius est articulus. 2. 3. vt inde ad attentionē horis canonicis necessariam descēdamus. Vnde quō eius mentem præmittamus, ait bifariā ali quid esse necessariū, vt. 5. Metaphys. Philosoph⁹ author est. Vno modo per q̄ melius & decētius peruenitur ad finem: sicut equ⁹ ad peragendū iter. Atq; altero simpliciter: vt pote si ne quo res suū finē attingere nequit: veluti cibus ad vitam. Pari modo attētiōis necessitas duobus modis existimatur: Vno, vt tādiu perseueret, quādiu oratio durat: atq; altero, vt cum quis ad orandū se accōmodat, attendat q̄ facere aggreditur. ¶ His præhabitis, ad quæ est. 7. cōclusionibus respōdetur: quinq; ad genus orationis vniuersim spectantibus: duabus ad horas canonicas propriē attinentibus. Prima, Attētiō priori modo, hoc est p̄ totā orationem necessaria est ei: si necessariū priori etiā ratione vsurpetur. Est enim splendidissimū orationis ornamentū & decus singulis verbis attendere, quis, quid, cū quo loquaris. ¶ Si autē posteriori modo, hoc est simpliciter necessitatis nomē accipias, tunc in oratione trinus est cōsiderandus effectus. Primus, vt actus sit moraliter bonus si extra gratiā fiat: idēq; meritorius si ex gratiā procedat. Et de hoc statuitur secūda cōclusio. Vt autē sit moraliter bon⁹, atq; adeo meritū apud Deū, nō est simpliciter necessarium vt attentio toti orationi assit: sicut satis est vt q̄ oraturus accedit, animaduertat qd operis inceptet: tunc enim vis illius attentionis virtute per totū durat: vt faciat illū actū esse humanū. ¶ Secundus orationis effectus est impetratio. Et de hoc similis cōstituitur. 3. cōclusio. Neque ad istū effectū simpliciter necessaria est attentio q̄ totā orationē comitetur: imō si q̄ initio atten-

attēdat, quid petit, impetrare poterit. ¶ Tertio deniq; effectus oratiōis est, idēq; p̄cipuus, spūalis quēdā mētis refectio, dulcissimaq; recreatio. q̄ ab eloquio cū Deo inito instillat. Et de hoc adhibetur. 4. conc. Ad huiusmodi effectū attendendū necessaria simpliciter est attentio quæ sit totius orationis indiuidu⁹ comes. Est enim attētiō huiusce effect⁹ causa coæua: quippe q̄ cum primū illa cessat, effectus quoq; euanescit. Et ratio est q̄ huiusmodi mentis refectio nō in habitu, sed in actu spiritualis vitæ consistit. Quare nisi attentione præsentis, extare nequit. Vnde Paul. 1. ad Corinth. 14. Si orem lingua (scilicet sola) mens mea sine fructu est. ¶ Quinta cōclusio attētiōis explicatoria est. Triplex est attētiō, quæ vocali orationi adhiberi potest. Prima vt quisq; ad verba dūtaxat attēdat, ne prolatione erret. Secunda qua attenditur ad verborū sensū. Tertia qua attenditur ad finē orationis: scilicet ad Deū & ad rē pro qua oratur: quæ quidē est maximē necessaria. Et hanc etiā possunt habere idiotæ. Imō verō & docti sic per hanc Deo possunt mētē affigi; vt aliarū obliuiscantur. Hæc D. Tho. quæ generalia sunt omni vocali attentioni, scilicet tam spontaneæ populū, quā clericorū canonicorū. ¶ Quo autē ante quā ad eam quæ horis canonicis necessaria est, descēdamus, ista explicatius euoluātur, notandū quod attentionis quæstio in vocali oratione locū habet: nam in mentali, cum ipsa eadem attētiō sit ipsissima oratio, vā nū est querere vtrū illic requiratur attentio. Est enim repugnantia, mente orare & nō attēdere: cū enim primū diuagari mens incipiat, orare desinit. Imō ob id mentalis oratio sæpe numero optatior est, quod cum mens ad verba nō effunditur, diuinis hauriendis mysterijs liberi⁹ vacat. Quare sola vocalis oratio est quæ attētiōe carere potest: nimirū dū aliorum cogitatione diffusēte, lingua dat sine mētē sonū. ¶ Secūdo notandū, quod attētiō & deuotio, præsertim vt vulgus nomen deuotionis vsurpat, res sunt diuerse. Vulgus nanque deuotionem eam esse putat, quam in quarta cōclusio ne diximus mentis esse refectio nem & recreationem: cum tamen Latine aliud auribus infonet. Deuouere nanque est aliquid sanctē promittere. Vnde deuotio (vt. 2. 2. q. 82. ait sanctus Thomas) est quædam animi in alterius obsequium propētiō, & applicatio: nempe dū quis paratissimus est & promptissimus, Deo vel diuo obsequi. Sic enim dicitur quispiā sacrosanctæ virginis deuotus. Imō cum morti se quisq; pro re aliqua destinauit; dicitur animū deuouisse. Attendere verō nihil aliud sonat quā mē

tem habere præsentem ad id quod dicitur: nepe vt q̄ lingua foris personat, mens simul intus concipiendo loquatur. Et, quod ait Augustin. hoc versetur in corde; quod profertur in ore. Vnde illic Paulus mentem appellat verborū animam: Quæ sine anima inquit; sine voce indantia, siue tibia; siue cithara, &c. Est enim cuius vox tubæ; ille qui sine attentione orat. Et ideo subdit in ferius. Orabo spiritu, orabo & mentē. Distinctæ ergo res sunt deuotio & attētiō. Stat enim aliquem destinatum habere animū ad Dei seruitium, qui tamē mente dū orat non sit attētus: & forte vice versa. Tamen si deuotio suapte natura causa sit attentionis: Nā qui animū procurat diuinis obsequijs habere præsentem, ille q̄ in oratione attentū cum habebit. At verō quoniā ex illa mentis præsentia & attentione distillat, vt diximus, spiritualis quædam dulcedo qua anima reficitur & recreatur, hanc vulgus appellat deuotionem: cū tamen potius sit deuotionis attētiōisq; effectus & fructus. ¶ Ex quo fit illarum trium attentionis specierum postremam esse fructuosissimā. Primā nā que, putā attentio ad verborum prolationē in finis est attentionis gradus: quem habere, nō potest nisi qui linguam norit. Ob idq; clerici omnes saltē debent esse Latini: aliās rē etē & cōgruē efferre verba nequebunt. Secūdus autem gradus putā ad sensū attendere, non omnibus Latinis cōgruit, nisi Theologiæ peritis. Tertius verō spiritualibus est familiaris: etiā si sint idiotæ. Illi nanque qui alia mysteria non callent, attendunt dum orant, cum ad diuinam maiestatem, cum qua loquūtur, tū ad suā exiguitatem qui loquūtur: & præterea ad eorum necessitatem, quæ postulant. ¶ Supremus autē scopus orandi esse debet, cor & mentē quā maximē fieri queat deificare. Quo circā si possibile esset, in deitate ipsam seipsum semper foret attendere. ¶ Quod si vel in alios sanctos vel in sacrā Virginem attendatur, nō sic debet illic mens gradum figure ac si vltimus esset scopus: de quo indocta plebs sapissime errat: sed debet id tanq̄ mediū accipi per q̄ ad diuinitatē, quātū De⁹ dederit, ascēdatur. ¶ Qua propter oratio à sanctis sic describitur, vt sit ascētus mētis, nō indiuos neque in alias supremas substantias, sed in Deū ipsū. Quin verō meditatio passionis Christi ceterorūq; eius dē humanitatis mysteriorum dum oratur, est, si sanctum sit consilium, haud tamen illic sistenda est mens tanquā in fine, sed tanq̄ mediū vtendū, quod omnium supremū est ad diuinorum amorem. Cuius quidē nos meditatisimē ecclesia admonet in præfatiōe Natiuitatis. Per

4. Arguētiō.

Ratio cōclusionis.

Paulus.

3. Conclufiō.

4. Documentum.

Secundum.

Bifariā ali quid est necessarium.

1. Conclufiō.

2. Conclufiō.

3. Cōcl. usq;

Deuotio & attentio, res distinctæ.

Corollarium.

Supremus orandi scopus.

Orationis ratio.

Diuina preces loco honeste soluentur.

4. Arguētiō.

3. Conclufiō.

Basilius.

incarnati enim, inquit, verbi mysterium, noua mentis nostrae oculis lux tuae claritatis insulsi: ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilem amorem rapiamur.

Ex quo fit rursus, quod attendere ad id quod petis, sit temporalis est, quantum ad antequam liceat, periculo tamen non caret, ne diuinam maiestatem illuc referas. Et ideo non est illic diutius immorandum. Imo vero cum inter ea, quae a Deo nobis efflagitata sunt, sempiterna gloria, ac subinde gratia & virtutes quibus illuc promouemur apicem & culmen teneant: tamē neque in illis est finis orationis constitutus. Etenim etsi propter quod Deus ipse eorum obiectum est, saluberrimum sit postulare tamē intentionis vertex in Deum ipsum, eiusque gloria, qua ipse beatus existit, referendus est. Videlicet ut id ipsum quod eius conspectu frui expectamus, non tam ad nostrum bonum, quod ad amorē attinet occupemur, quam ad suū ipsius, quod amor est beneuolentiae referamus: nempe non tam ad id quod nostra voluntas, quam ad id quod sua expleatur, qua voluit suam propriam felicitatem in nos effundere. Quamobrem in horis singulis dum inchoantur, post petitionem diuini adiutorij statim initio canitur. Gloria Patri, &c. tamquam scopus quo tota referatur oratio. Haec autem alius est loci, suusque differere.

Hinc ergo ad propositū reuertentes, statui-mus sextam conclusionē. Attentio est in praecepto, non solum clericis canonicis & uentibus & orantibus sub reatu mortali obligante, verum & suo modo secularibus, dum spontaneas fundunt preces. Vtriusque partis ratio ex ipsa rei natura proficiscitur: nam cum orare sit actus virtutis, neque verò cuiuslibet, sed religionis, necessesse est ut fiat, quādo, & ubi, ac potissimum quomodo oportet: quibus circumstantiarum ornamētis vnaquaeque virtus secundum Philosophum vestitur: modus autē nullus est naturae orationis germanior, quam attentio. Quatenus autē ad horas canonicas res attinet, conclusio peculiariter probatur ex verbis Innocentij in concilio generali. ca. dolentes, de celebr. Miss. ubi ait: Districte precipimus in virtute obedientiae, ut diuinum officium nocturnū pariter & diurnum, quantum eis (nempe clericis) Deus dederit, studiosè celebrent pariter & deuotè. Verba nanque illa districte in virtute obedientiae, planissime ostendunt praecepti vim, obligantis sub reatu mortali. Neque vilius est apparentiae eiusmodi cauillatio quod praeceptum illic non fertur super modum, attentè deuoteque orandi, sed super substantiam, ut diuinum officium integrè persoluatur. Nullius inquam est

apparentiae, nam cum praeceptū illud iam pridem, ut dictum est, in ecclesia extitisset, nulla erat in Concilio oborta de illo quaestio: sed quia modus dicendi sensim in praecepto ibat, curatum est sub praecepto illum instaurare.

Adiectio autem illa, quantum eis Deus dedit, ansam prima fronte offerre potest dicendi quod attentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio. Attamen non sic res habet: sed sensus eius est quod nemo teneatur summā adhibere attentionem ac deuotionem: sed tamē appropiare se, modo statim explicando, ut per se non stet quominus Deus deuotionem atque animi refectionem infuset. Quod si aduersus huiusmodi sententiam inde arguas, quod ecclesia de actibus animi internis, ut pote quos minime nouit, iudicare non debet. Respondetur, quod quantum per se, si illos seorsum spectes, sub ecclesiae iudicium non cadant, nihilominus tanquam exteriorum radicem aut circumstantiam, mandare de illis potest. Deū. n. annualem confessionem indixit, subsequenter iulsi ut mente de peccatis cogites, illaque in memoriā reuocet. Imo in Clement. multorum: de haeretic. eos qui odio vel amore haereticos inquirunt, aut inquirere praetermittunt, ex communicatione ferunt, quam non incurrent nisi ex huiusmodi affectionibus delinquant. Pariter ergo praecepere potuit attentionē quae orationis ingenio & conditioni natua est.

At nē quis nimium mandati rigore perterreat: adhibetur conclusio septima. Praeceptum attentionis in officio diuino canonicè persoluedo, duo includit: videlicet ut orandi initio quae attendat quid agere aggreditur. Praeterea ut talē attentionē inter orandū consulto & ex professo non interrumpat: hoc est nil consulto & meditato agat, per quod animū a priori attentione distrahi deprehēdat. Quin vero ad prius membrū satis est ut virtute alicuius praecedentis intentionis & consuetudinis fiat. Ut si quis, dum signū ad horas datur ad chorū de more vadit, aut secū priuatim, faciēdo id, quod solet, recitare inchoet per illud satis facit praecepto. Secundo aut membrū declarat D. Thom. articulo citato in solutione tertij: Si quis enim inquit, ex proposito in oratione mente vagetur, hoc peccatum est, & impedit orationis fructum. Peccatum inquit est, ubi praeceptum denotat. Et fructum orationis amittit, putā non solum animi refectionem, quam supra diximus, non durare nisi quandiu attentio durat, verum & meritum & impetrationem: quia suum dimouetur ab attentione. Et in hoc, inquit sensu accipiendum est illud Augustini in regula, Psalmis & hym-

2. Corollarium.

8. Conclusio.

Ratio conclusionis.

Innocentius.

Obiectio.

Solutio.

7. Conclusio.

D. Thom.

August.

& hymnis cum oratis Deum; hoc versetur in corde, quod profertur in ore. Euagatio vero mentis quae sit praeter propositum, orationis fructum non tollit. Intellige meritum & impetrationem, ut supra exposuimus: nam animi refectione non prouenit nisi dum ad rem attendis. Vnde Basilii loco citato de vita perfecta: Si debilitatus, inquit, a peccato, fixè nequis orare quantumcumque potest, te ipsum colibeas, & Deus ignoscet: eo quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potest ut oportet assilere coram Deo. Haec ille. Vbi nota, quod ex negligentia crassa mentem diuagari permittere, eodem relabitur, ac si consulo te faceres.

Est enim diuagatio mentis cum cogitatio a proposito auersa absque villo scopo aberrando discurrit. Cuius quidem causa multiplex est. Prima quidem, quam Basilii significat, scilicet metis debilitatio & languor quem ex peccato originali contraximus, per quod frantum originalis iustitiae amissimus. Vt enim qui non est poplite firmus non potest fixè incedere: ita neque mens nostra firmiter propositae meditationi adherescere. Et sicut Sol dum fluctuantem aquam irradiat, non potest radios solidè illic infigere, sed videtur titubare, sic se habent diuini radij in mentibus nostris. Praeterea & prauus habitus nobiliorum scelerum & inolita consuetudo mundana cogitandi. Nam sicut corruptus humor corporeus quod semel fluere incipit, illuc semper ac pertinaciter decurrit: sic & lubrica nostra cogitatio. Accedit & supra haec omnia demonum infestatio, quae nobis in oratione quae cum Deo tam familiariter conuersamur, infestissimi sunt. Quapropter nec nobis demirandum est quod mentem in oratione retinere non possumus, neque tamen desperandum: sed tanquam in re, ut pretiosissima, ita & difficillima omni potius diligentia enitendum, ut orantes praesentes animo simus. Primum diuinum fauorem contra demones imprecando. Haec enim ratione nos instruxit ecclesia quae canendi exordium inde auspicatur. Domine labia mea aperies. Et, Deus in adiutorium meum intende. De inde & cogitricem mentem aliunde, quantum in nobis est, dimouentes, ad diuina alluofaciendo.

Quo autem ad rem redeamus, quoties quis dedita opera mentē ab attentione non dimouet, praeceptum orandi non omittit. Ut autē rei perspicuitate timoratis conscientijs consulamus, nemo censendus est ab attentione ex professo distrahi, nisi haec concurrant: videlicet ut dum horas pedit; alio negotio occupetur, quod suapte natura orationis attentioni aduersetur.

Ut si quis, verbi gratia tunc legat, aut scribat, aut pingat, aut id genus aliquid faciat, quod attentionem requirit. Quare si dum quis orat, manus lauat, aut se induit, aut aliquid quippiam facit, quod non tantam animaduertentiam ex postulet, etsi contra orationis dignitatem malefaciat, & forsitan venialiter peccet, haud tamē contra praeceptum mortaliter. Dixerim, forsitan venialiter, quoniam non semper est peccatum. Imo in ordine nostro praeceptum nobis est ut surgentes officium virginis dicamus, & ut antiqua indicat dormitorij dispositio, inter induendum se fratres illud inchoabant: videlicet ut iniqua fantasiae quae in ipsa ex pergefactione occurrere assolent, abigerentur. Rursus requiritur quod qui aliquid facit aut cogitat, quod ab orationis attentione extraneum est, aduertat per illud ab eadem attentione dilabi. Quare etsi vltro & voluntarie aliquid cogitet (ut bene ait in summa. Caietanus) quousque inspiciat se distrahi, semper deputatur inaduertenter diuagari, atque adeo excusatur ab omissione praecepti de attentione, impletaque adeo subinde orandi mandatum. Tamē si distitendum non sit, propter dignitatem orandi & propter periculum, crebro venialem culpam irrepere.

Supra haec autem adde quod non quoties per attentionis omissionem mortaliter delinquitur, necessitas incurritur restituendi: ut articulo proximo dicturi sumus. Emergit autem obligatio iterum eandem horam repetendi. Quod si contra hoc postremum verbum sic arguas: Qui ecclesiam ad audiendum sacrum die festo intrat, cum animo tamen mortaliter corrupto, si sacrum audiat, praeceptum implet: ergo qui psalmodum substantiam profert, & si sciens & prudens vaga mente id faciat, paratione satisfacit debito. Negatur consequentia: quia praeceptum audiendi missam non obligat, nisi taliter audire, ut sit actus humanus: qualis esse potest, etiā si aliud simul addit finis propositum. Soluere autem officium diuinum obligat ut fiat attentè. Quare sublata attentione, praeceptum non impletur. Coniungit autem praefata argumentatio, quod si quis attentè orat, quantum id faciat adiuertentiam habens vanam gloriam, imò quantum simul habeat propositum aliud mortale, satisfaciet praecepto, quantum ad substantiam: ita ut non teneatur officium iterare. Haec ad pacandas conscientias dicta sunt: nihilominus nemo esse debet contentus sic orare, imò, ut superius dicebamus, adhibenda est cura & diligentia ut attentio per totam orationem perseueret, &c.

magis ac magis mens reficiatur.

Seculares orantes etiā suo modo ad attentionē tenentur.

Dubitatio At verò quoniam cōclusionis tenore secularis etiam liberè orantes complexi sumus, ad notandum est & illos suo modo ad attentionē teneri.

Solutio Primum quia aliquando occurrit eis quoq; orandi præceptum: vt cap. 6. & 7. super Matth. in illo Christi verbo: Petite, & dabitur vobis, adnotauimus. Tametsi cum sit affirmatiuū, non obliget pro semper, sed pro tēpore.

Hæsitatio Vnde quando quis in tempus incidit eiusmodi explendi præcepti, perinde ad attentionem tenetur atque clericus. Quare D. Thom. loco proximè citato generaliter ait, ex proposito in oratione mente vagari, peccatum esse.

Solutio Argumenta ergo quæ in capite quæstionis proponerentur, nō necessitate præce-

pti procedunt: aliās efficacia essent, vt cōclusionē sexta assertū est, & in septima declaratum. Sed dirigebatur ad probādum attentionem necessariā esse per totam orationē: quod re vera non probant. Et ideo ad primum respōdetur, illum in spiritu & veritate orare, qui in sanctu Spiritu sancti secundum diuinam & ecclesiasticā sanctionem ad orandum se accommodat: etiam si ex animi languore mens possit aliorum diffuatur. Et idē sufficit vt oratio sit ascensus mentis in Deū.

ARTICVLVS VI.

Utrum episcopus & clericus id facere prætermittens, quod facere tenentur, ad restitutionem aut præbendam aut fructuum obligetur.

VM decimas clericus, vt supra ostensum est, stipendij loco propter officium suscipiant, ordo præsentis disputationis vt exploramus exposcit, vtrum ecclesiastici, seu episcopi sint, seu inferiores sacerdotes & clerici, ad restitutionem toties teneantur, quoties id quod debent, non faciunt. Et arguitur à parte affirmatiua. In primis cap. Licet. de electione. lib. 6. sancitum legimus in Concilio Lugdunensi sub Gregorio decimo, vt ille cui ecclesia parochialis demandata est, nisi intra annum sacerdos fiat, vt residere in ecclesia valeat, nulla præmissa monitione sit præbenda priuatus.

Secundum in Concilio Lateranensi sub Leone Decimo, sessione. 9. decretum est, vt qui diuinum officium canonicè nō persoluerit, pro rata teneatur perceptos fructus restituere: quod si supra dimittatur: non in eadem negligentia perstiterit, beneficium priuatur: quippe quod propter officium datum erat.

Ad. i. argu.

Ad secundū

Argumentū

Conclūsiōe

Bonifacius.

Secundum

Tertium.

imò qui corruptis moribus est, videtur ad restitutionem obligari. Sanè cum fructus ecclesiasticos populus clericis tãquam pretij suorum peccatorum & vota apud Deum offerat: vt habetur. 12. quæstio. 1. can. videntes. quare: vt Osee. 4. legitur: & refertur. 1. quæstio. 1. can. ipsi sacerdotes peccata populi comedere dicuntur. Qui autē aliorum intercessores sunt apud Deum, tenentur pura mente integram vitam viuere. Quare si aliter viuūt, ad restitutionem tenentur: secundum tenorē tituli, de condiēt. caus. dat. & non sequuta. ff.

In cōtrarium facit, quod neq; stipendia, neque verò decimæ cōferuntur sub ea cōditione vt quocunq; actu stipendiatu famulus defecerit, ad restitutionē teneatur. Nemo enim, quæ fragilitas humana est, tam inculpate famulari potest. Præterea, quod, vt lib. 1. disputabamus, qui poenam incurrit, nō tenetur ante condemnationem illam luere.

Quatuor capita sunt de quibus in præsentiarum controuersis potest, vtrum clerici ad restitutionem, seu præbendam, seu fructuum teneantur: quæ argumentorum ordine designata sunt. Primum cum qui sacerdotium possidet, in animo non fert sacerdos aut clericus fieri. Secundum cum prædictos ordines in tempore non recipit. Tertium cum officium canonicarum horarum non pendit. Et quartum cum honestam vitam, vt clericum decet, non viuūt. Haud enim hic de simonia, aut de homicidio, aut de alijs sceleribus, ob quæ vel irregularitas, contrahitur ad obtinendum beneficiū, vel priuationis multa incurritur. Illorū enim disputationes ad alia loca spectant diuersa. Sed ea hic duntaxat disputamus, quæ ad promerendos decimarum fructus atque alia stipendia sunt clerici necessaria.

Ad quæstionē licet supra prædictū numerū, sex cōclusionib; respōdetur. Prima est expressa assertio prædict. c. commissa. de elect. lib. 6. Qui parochialem habet ecclesiam, non intendens ad sacerdotium promoueri, ad perceptorum fructuum restitutionem tenetur. Parochialem inquam, quæ curam habet animarum annexam: secus de collegiata, vt habet illic glossa. Et ratio est: quoniam, vt canetur in citato cap. licet. eodem titulo, tenetur eiusmodi clericus in ecclesia sua residere, eius seq; ecclesiæ famulari: quod antequam sit sacerdos, non valet. Quocirca eadem lege comprehenditur episcopus: et quoniam textus loquitur de receptione, per rationem intentionis de retentione. Quammodū inquam si dum parochiam suscipis promoueri ad sacerdotiū nō cogitas, fructus restituere cogaris, quādiu mentem non mutaueris: ita licet dum illam suscepisti sanū habueris propositum, si tamen id postea mutes, decernens non fore sacerdos, ab illo temporis articulo teneris fructus restituere. Itaque quocunq; tēpore non intendens sacerdotiū suscipere, fructus illius tēporis nō facis tuos: nam par est de acceptione & retentione ratio, vt illic scite in glossa notatū est.

Et nota. Non intendens: quo verbo cōprehenditur etiam ille qui dubio est animo: nam qui hæsitat, non intendit. Quocirca si qui parochiam suscepit nondum de vita deliberauit, sed pendēs est animus: vt si res alia via felicius successerit, habitū clericali sit renūtiaturus, profecto nō tuta cōscientia fructus recipit. Si autē intentionē quidem habuerit sacerdotij suscipiendi, sub cōditione tamen, nisi per mortē primogeniti fratris hæreditas paterna sibi obtigerit, aut aliud quippiā secularare prosperè successerit, fortasse erit, qui dicat eū posse eosdē fructus ecclesiasticos percipere: eo quod conditionalis intentio, quodammodo est intentio. At neq; huiusmodi profecto conscientia sanā esse arbitrarer: quoniam eū textus ait, Nō intendens, absolutā intentionē exposcit. Et ratio etiā suffragatur: nā qui absolute percipit fructus absolutā habere debet intentionem. Alioqui fraudulenter, vt ait textus, eos recipit. Paræthesis verò illa tex. (nisi volūtate mutata promotus fuerit) nō sic astute intelligēda est, quod cum volūtate mutata ad sacerdotiū promotus fuerit, possit fructus illius tēporis recuperare, quo propositū sacerdotij non habebat: sed quod cum proposuerit promoueri, iam inde tuos illos faciat. Percontaris autē vtrum in eiusmodi restitutione faciendā expectanda sit iudicis condēnatio, an verò nulla expectata sententia sit exequenda. Apparet namq; sententiam esse præstolandam: eo quod lex illa videtur poenalis. Respōdetur nihilominus nulla opus esse iudicis cognitione: sed eo ipso, quod quis non habeat propositum suscipiendi sacerdotium, fructus nō facit suos: quoniam lex illa non est poenalis. Imò collatio parochialis sacerdotij, licet absolute fiat, conferitur tamen cum illa obligatione, vt cui cōferitur, sacerdos fiat: aliās fructuum dominium non acquirit. Quo ergo casu locum habet Digestorum titulus supra citatus, de cond. caus. dat. & non sequu.

Sed est præterea ad notandum quædam si ille nō intenderit promoueri, imò licet propositū habuerit rei se vxoria implicadi, titulum præbendæ secundum rigorem textus non perdit. Imò quotiescunq; sacerdos esse voluerit, ab eaq; noua prouisione eandem valet retinere præ-

Kkk 5 ben.

bendam. Porro verò, saltè ille qui firmato animo nunquã sacerdotalem ordinem suscipiendi partecialeam ecclesiam possidet, præterquam quod fructus, ut ait textus, non facit suos, non est inimicus à delicto iudicandus: imò credidèrit in mortali, nisi illam reliquerit: quandoquidem ecclesiam occupat, cui servit non cogitat: quod profectò absq; exitiali animarum detrimento, quarum cura eidem præbendæ annexa est, fieri non potest. ¶ De alijs autem beneficijs, quæ extra animarum curam sunt, etiam si servitium habeant annexum, nihil sanctum est. Quare neq; temerè asserendum quòd est absq; clericali intentione possideatur, obligatio restitutionis fructuū inde emergat: nã odio facta iura, ut habet Regula iuris, restringenda potius sunt, quam amplianda. At verò nequẽ arbitror à culpa mortali esse mundum, qui beneficium habet cui annexum est clericale obsequium, nisi propositum habeat, si nõ sacerdotalem, saltem illum ordinem suscipiendi qui ad tale servitium necessarius est. Aut si nullus requiratur ordo, saltem intentio necessaria est, clericorum more vivendi. Absurdissimũ enim esset qui canonicatum aut aliud eiusmodi beneficium, obsequio ecclesiastico deputatum, retineret cum animo ad matrimonium cõuolandi, aut seculariter vivendi. Quin verò neq; præstimoniam, quæ vocat, absq; culpa, cũ eiusmodi seculari animo & habitu possidentur: quãdoquidè, ut sæpe antea diximus, istiusmodi titulus clericalis est. ¶ De p̄sionib⁹ aut alia est ratio: quippe quæ sine ecclesiastico titulo cõferuntur. Quãvis nisi propter aliquẽ famulatum ecclesiæ cõcedatur, absurditate nõ caret. Sunt enim qui cum sacerdotiorũ potiãtur, munito animo eadem, retentis pensionibus, resignant, quas quidẽ coniugati retinent, quibus vxorẽ, & proles, & secularẽ fastũ sustentet. Quod quidem adeo est instituto ecclesiastico absonum, ut cur ecclesia ferat non viderim. ¶ Secundum caput restitutionis quod posuimus erat, dum parocialis clericus intra annũ sacerdotium non suscipit. De quo in dicto. ca. licet. de electio. lib. 8. extat conclusio, quæ hic fit nobis secunda. Qui titulu habens parocialis ecclesiæ intra annum ad sacerdotiũ nõ promouetur; nulla etiã præmissa monitione eadem est præbenda priuata. Et est similiter intelligenda ac præcedens: nempe quod non opus est alia priuatoria sententia: eò quòd lex illa non est poenalis, sed conventionalis. Enim verò cum nulli esset animarum cura demãdanda, nisi sacerdos esset qui illico suã provinciam administrare posset, sanctũ ecclesia duxit ne-

mini eiusmodi præbendas indulgere, nisi cum illa cõventionẽ, quã nõ seruata, eo ipso sit priuatus. Quòd si arguas. Ille factũ prouisione verè & absolute est: præbendę Dominus: ergo nisi audiatur, nõ est expoliandus. Negatur consequentia: quia eiusmodi collatio semper quodammodo est à futuro pendens, Sicuti si tuam tu pecuniã alicui sub aliqua obligatione & pacto cõferres, eo ipso quod ille pacto non stet, tenetur eandẽ tibi reddere. Illũ autẽ canonem post modum Bonifa. ca. cum ex eo. eodẽ titulo, sic moderatus est, ut dõtaxat ratione studij, quod posset postmodũ sacerdos esse ecclesiæ fructuosior, valeat episcopus cum eiusmodi clericis per septennium dispensare. Num verò temporis quacũq; de causa dispõsatur. Circa hæc ergo conclusio nulla extat immorandi causa. ¶ Tertium ergo caput restitutionis ecclesiasticorum fructuum ex omissione ortum ducit perfoluendi diuinõ horarum officium, in quo plura complicantur dubia. Et primum est. An qui officium diuinũ non soluit, ad restitutionẽ teneatur, & quo iure. Et incipiendo à naturali & diuino, apparet in primis nõ teneri: quia in cap. presbyt. de celeb. missa. & alijs supra citatis, vsq; ad Cõcil. Lateran. sub Leone. 10. nulla extat restitutionis mentio: sed tantũ præcipitur vt soluatur officiu diuinũ. Si autẽ restitutio diuini esset iuris, nõ fuisset ab ecclesia tam longo silentio dissimulata, sed expressis verbis explicata: nam per hoc quod orare præmissum est, nõ satis exprimitur quòd aliter facientes ad restitutionem teneantur. Itẽ beneficia non propter horarũ officiu solum, verũ & pro alijs impenduntur clericis: qui autẽ alia prætermiserit, vt si plebanus in sua cura fuerit negligens, nõ ideo iure diuino ad restitutionem tenetur. ¶ His tamẽ non obstantibus statuitur tertiã conclusio. Qui sub titulo clericali stipendiũ habet ecclesiasticũ, nõ pe ex decimis aut similib⁹ obligationib⁹, nisi diuinũ officiu soluerit, ad aliquã restitutionẽ tenetur. Hoc patet: quia huiusmodi stipendia licet nõ quãtum ad quotam, tamẽ iure diuino, quin etiã naturali, instituta sunt tanq; stipendia ecclesiasticarũ functionũ. Munus autem maxime propriũ clericis est, vt supra diximus, officiu diuinum certis horis p̄dare. Quare in Concil. Lateran. ad hoc propositum allegatur quòd beneficium datur propter officium: ergo qui non p̄derit, iugo restitutionis eodẽ iure subijcitur: eò quòd non vtunque sed contra iustitiam deliquerit. Non dixerim, si hoc aut illo modo officiu non soluerit, neq; quod ad talem aut talẽ restitutionem teneatur, nã hæc oĩa sunt de iure positio: sed quod sub poena alicuius

Obiectio.

Solutio:

Limitatio Bonificij ad præcisiã conclusio.

3. Dubium, 1. Argum.

2. Argumẽ:

3. Conclusiõ:

Probatio:

4. Conclusiõ:

Probatio:

Dubitatio:

Ratio dubitandi. Cõcilium Lateranenũ.

Quid de præstimonijs.

Quid de p̄sionibus.

Ratio conclusiois.

alicuius restitutionis teneatur clericorũ quisq; ad orandi munus. ¶ Atqui in huius cõclusiõnis confirmationem facit, non esse alia credibile, quã quòd ante nuperrimum Lateranẽ. concil. mos fuerit ecclesiæ, vt qui officiu diuinum non diceret, ad aliquam restitutionem teneretur: aliã præfatum Concilium non sic repente tam insigne præceptum protulisset: & tamẽ vt dicebamus, expressa restitutionis mentio non habetur antea in iure: ergo præceptum ipsum orandi, secundum naturale ius & diuinum sub alicuius restitutionis poena interpretabitur. ¶ Subtexitur nihilominus quarta conclusio. Non quicunque defectus in perfoluendo diuino officio, imò neq; omnis qui culpam inducit mortalem, ad restitutionem obligat. Vt, si incongruẽ proferas: aut versus aliquos, etiã ex sup̄na negligentia & osecantia interpoles. Probatur: quia hoc esset nimium irritere conscientias: cum vix cadauca, labilisq; hominum vita sine huiusmodi negligentijs transigat. Imò verò & si matutinale officium, aut aliam horã, seu ex culpabili obliuione seu debita opera prætermiseris, quòd forte semper est mortale: aut si totum diem orare prætermittas, quòd certè est lethale: non ideo ad restitutionem rigore iuris teneris. In primis enim qui non ratione beneficij, quia nullum habet, sed ratione ordinis orandi lege tenetur, nõ est quòd restituat. Qui verò ratione beneficij fuerit obligatus: quauis collatu ei fuerit propter officium: nõ tamen adeo minutatim respondere debent stipendij portunculæ singulis canonicis horis: vt cuiusq; prætermissio ad restitutionem illius portionis obliget. Quoniam neque in ciuilibus familijs tam exactè tequiritur seruitium, neque Spiritus sanctus, cuius nutu ecclesiã regitur, tales voluit suis ministris scrupulos iniicere. Ex quo fit quod si dum oras attentionem studio & meditatio inde dimoueas, licet mortale crimen sit, vt supra diximus, ad restitutionem tamen non obligaris: quoniam neq; si officium prætermitteres, obligatus esses. ¶ At verò dubium de illis restat qui longiori tempore orare canonicè prætermittunt: maxime si præbendas habeant ecclesiasticas. Et dubitandi rationem nobis offert scsio. 9. citata Lateranen. Concilij. Cuius verba sunt: Scaturimus & ordinamus, quòd quilibet habes beneficium cũ cura vel sine cura si post sex menses ab obtento beneficio diuinũ officiu nõ dixerit, legitimo impedimento cessante beneficiorum suorum fructus nõ faciat, pro rata omissionis officij & temporis: sed eos tanq; iniuste perceptos in fabricas ecclesiarũ huiusmodi

di beneficiorũ, vel pauperũ elemosinas erogare teneatur. Si verò ultra dictum temp⁹ in simili negligentia cõtumaciter præmiserit, legitima monitione præcedente, beneficium ipso priuetur: cũ propter officium detur beneficium. Intelligatur autem officium omittit; quò ad hoc quòd est beneficium priuari posse, qui post quindecim dies illud bis saltem nõ dixerit. Hæc in Concilio. In hac verò, vt iacet, verborum serie partim nimia videri cuiquam potest relaxatio, partim verò nimia restrictio. Nã quod vsq; post sex menses ab obtento beneficio non cogatur clericus sub aliqua poena officiu dicere, nimia relaxatio est. Rursus quòd qui postea vno aut duobus diebus orare cessauerit, teneatur pro rata soluere, nimium apparet rigidum. Præterea quod vrgentius est, nec verba concilij vt iacet satis sunt intelligibilia. Habetur enim prius, quod qui post sex menses ab obtento beneficio nõ orauerit, pro rata restituat. Postea verò subditur: Si verò ultra dictũ temp⁹ in simili negligentia cõtumaciter præmiserit, &c. Quæ quidẽ verba priorib⁹ nõ gratè cohærent: nã hæc potestrema, in simili negligentia, aperte denotant negligentiam priorum sex mensum ad restituendam pro rata obligasse: quandoquidem post illos rigor cogendi per comminationem priuationis beneficij adhibetur. Coniunctio ergo imò certò crediderim illud verbum Concilij non esse, post, sed, per: videlicet vt sensus sit quod qui per sex menses ab obtento beneficio vel quãlibet eorum partem officium non dixerit, solũ teneatur ad restitutionem pro rata. Elapso verò semestri, si post admonitionem in quindecim diebus nõ bis orauerit, beneficium priuetur. Itaque primum semestre nõ datur tanquam induciã, vt clericus non orans nulli subiacet poenæ: esset enim omni rationi dissonum: sed vt nõ priuetur. Et hoc pacto verba sunt intelligibilia: alioquin minime. ¶ Colligitur ergo ex hoc Cõcilio quod quacũq; horarũ omisio cum prius quis habet beneficium, eum ad restitutionem obliget. Imò si rigore verborum spectes quãuis vnam duntaxat horam prætermittat, restituere cõpellatur. Porro autem hic sensendi rigor, nimium ius apparet. Eò vel maxime quòd est præcipuum clerici officium sit horarum p̄sum, nihilominus beneficium pro alijs etiã officijs tribuitur & ideo ratio nõ exigit, vt vsq; ad huiusmodi minutias fiat restitutio. Neque ius diuinum ad id cogit, neq; synodus credenda est tan districte rigore sua protulisse verba. ¶ Igitur quòd rem summam in comprehensione, concilium, saltem hoc capitulum non dũ plene, quòd sciat, vsu & more receptũ est.

Expõditur verba Cõciliij Lateranen.

Expõditur cõciliũ iam modo citatũ.

Cõcil. Lateranen. moie & vsu receptũ non est. Fu. 3

quo ad restitu-
tionem
fructuū be-
neficij pro
rata omni-
nis officij
diuini.

Fuit enim Synodus illa nimium plura, & aliqua continens quae non erant tamen. Qua propter salua illa auctoritate, quae concilijs tumina debetur, nescio an sit omnino necessarium ad rigorē secessionis huius omittentes unum aut duos dies ad restitutionem obligare. Enimvero neque altera pars, neque ipse qui ultra semestre officium diuinum non soluerit, priuatione beneficii mulsetur, in vna (quod audiverim) vrsipiam est. Neque admonitio illa quae illic fieri iubetur, fieri consuevit. Haud enim est ipso facto priuatus, ut de illo supra diximus, qui in animo non gerit ad sacerdotium promoueri, aut non intra annum promouetur. Sed, si conciliū seruaretur, esset priuandus. Quod ergo consiliū ego met mihi ex his colligere, est, pro vno aut duobus diebus hemini restitutionis scrupulum iniicere: quauis peccatum sit mortale. Saltem eos qui relaxationibus cruciatur Bullae gaudent: quibus ab horis male pensis absolutio continetur, satis crediderim esse tutos, quauis eiusmodi paruas negligentias commiserint. Quando vero orandi omisio vterius procedat, tunc est positio cum summo Pontifice, aut eius legato locum habere. Id quod propter auctoritatem Concilij dixerim. Nam itando iuri diuino cum episcopo fieri posset. Enimvero huiusmodi restitutiones, si de diuina naturalique ius, imò si pontificij primum concilij, ecclesiarum fabricis adiudicanda essent, aut in pios vsus in sumenda. Et enim cum decimarum stipendia res sint proprię ipsarum ecclesiarum, immulti, qui non seruiret, eisdem ipsis deberet restitutione. Quin vero id Lateranense conciliū eisdem ecclesijs aut pauperibus fieri iubet. Attamen, iam nunc temporis, ut alibi diximus, summi Pontifices ius vltimas necessarias esse ducunt: & ideo cum illis de restitutione paciscitur. Postremū denique dubium hic pertinet superest de illis qui ecclesijs famulari tenentur, non tamē pro dignitate satis in seruiūt. Nempe de canonicis qui intrando chorū, indeque exeundo, constitutū lignum punctim obseruat: videlicet ut neque ante ingrediat neque post permaneat: vtrum ad restitutionem pariter teneatur. Petrus namque de Pal. in. 4. d. 17. q. 5. aliorum conscientias ita gellat, dicens quod si relictū temporis negotijs ecclesiarum impendunt, bene quidem: qui autem otiose & sine bona causa sponte abest, non est tutus, et si ecclesiarum statum aut consuetudo eum excuset. Quoniam tale statutum irritabile erit: quod officientias ledere non sufficit. Maxime in annuerialijs, eo quod si sua bona sub tali vinculo ecclesijs legauerunt: non ea tenentur canonico- rum statuta, nisi rationabilibus subdidisse.

Consiliū au-
toris contra
proximū du-
biū auonem.

Postremū
dubium.

Petrus Pal.

¶ Nihilominus contra eiusmodi scrupulum subijcitur quinta conclusio. Vbi non est manifesta statuti peruersitas, quicquid chore iuxta tenore institutionū suarum ecclesiarum in seruis bona fide & conscientia fructus facit: neque ad vllam tenetur restitutionem. Conclusio est per se liquida, nam postquam totum collegium more & vsu legem condidit nisi manifestate prauitate & corruptelam prae se ferat: merito eiusdem societatis, tenetur amplius de legis ratione discutere, sed eam seruando satisfaciunt. Quartū de ni que ac postremū caput restitutionis bonorum ecclesiasticorum ab aliquibus, ut supra diximus, constituitur, si clericus moribus & vita non sit ille, quem esse decet. Quam quidem opinionem Adrianus amplectari videtur in illa supra citata quaestione de restitutione: vbi ait, quod clericus perditē viuens & Deum continuo prauis moribus stimulas, aut officium debitum praetermittens tenetur restituere quicquid de fructibus ecclesiasticis expenderit. Cuius argumētū supra in fronte quaestionis tertia sede collocauimus. Opinio tamen haec esse non potest nisi quorumpiam forsitan iuriconsultorum, qui ex sancto potius zelo quam consulti ratione philosophantur. Nam Alexander Halensis. 3. p. q. 30. cui Adrianus illam inscribit, non loquitur nisi de eo qui ecclesiae non seruit, de quo ait, quod sicut conductus agricola non laborans, non est mercede dignus, ita neque clericus non seruans. Contra illam ergo opinionem subnectitur sexta conclusio. Quauis clericus ratione sui status moribus inter seculares effulgere debeat, atque adeo tanto praestantius quanto quisque altiori insignitur dignitate: tamē sola vitae corruptio eos ad restitutionem non obligat: nam eius stipendia minime ei sub tali conditione conferuntur, sed ut ecclesiae seruiat. Tenentur enim etiam & reges & quicquid publici magistratus morū integritate praepollere: tamē quis dicat sub tali pacto eos stipendia suscipere? Adde quod si vlla esset in tali opinione probabilitas, laqueum hominum conscientijs iniiceret: nam intanta multitudine clericorum innumerati sunt qui indies lethaliter delinquant. Et quod res manifeste demonstrat, ecclesiae praescribēs crimina, nempe simoniam, homicidium, aliaque id genus de quibus clerici suis praebendis expoliatur, manifeste animū suum patefacit, non esse ob reliquorum quodpiam suo sacerdotio priuare. Ex dictis ergo colligitur responsio quaestionis, quae neque omnino est affirmatiua, neque omnino negatiua, sed media. Primo ergo argumentum ex capitulis, licet, & quoniam, lib. 6. composito, suas concessimus conclusiones, quae fuerunt nobis

5. Conclusio.

Quantum ea
partem restitu-
tionis bono-
rum ecclesi-
asticorum.

Adrianus.

Alexander,
Halensis.

6. Conclusio
contra reu-
tam opti-
mionem.

Ratio con-
clusionis.

bis prima, & secunda. Tertio verò id quod probare contendeat, in sexta negauimus. Atque adeo eisdem argumentis satisfactum est.

ARTICVLVS. VII.

Verum religiosi creati episcopi ad obseruantias regulares teneantur?

Sanctus Tho. 2. 2. q. 187. art. 8.

Voniam in superioribus quaestione D. Thomae centesimā octogesimā quintam de episcoporum statu tractare aggressi sumus, sed temē medietate canonice horarū quam altera de clericorum bonis obtulit, paulisper nos diuertere, licet non abs re, coepulit: operam pretiū duximus ad postremū eiusdem quaestionis articulū, quem nullam feceramus, reuertit: ut decimum hunc librū qui praecipue de episcopis institutus est, consideratio monachorum, qui episcopali dignitate fulgent concludat.

¶ Argumēt.

¶ Arguitur ergo quod eiusmodi religiosi in episcopos promoti ad obseruantias regulares non tenentur. Habetur enim can. statutū. 18. q. 1. quod monachū electio canonica à iugo regulari monasticae professionis absoluit, & sacra ordinatio de monacho episcopū facit: obseruantia autē regulares sub iugo monasticae institutionis continentur: ergo illi qui episcopos creantur, ab illis eximuntur.

2. Argumēt.

¶ Secundo. Ille qui ab inferiori ad altiore gradū assumitur, videtur à vinculis inferioris absolui: eo quod homo non potest tot sarcinis esse onustus. Quemadmodum qui monasticam profitentur vitam ab omnibus votis religantur, quibus erant in seculo obligati: status autē episcopalis sublimior est monachali: ergo religiosus illic promotus ab omnibus canonicis institutis liberatur. ¶ Tertio. In solubilibus monachorum nexu sunt obedientia & paupertatis: episcopos autē ab obedientia suorum praelatorum sit exemptus: & quod ab altero etiā paupertatis funiculo enodetur, apparet sententia praefatae canonice: vbi ait eiusdemmodi monachum creatum episcopum, legitime posse paternam hereditatem adire. Adde quod etiam illis conceditur testamēta cōficere, ergo & ab alijs etiam obseruantijs liberantur.

3. Argumēt.

¶ In contrariū videtur facere canon Innocētij, demonachis. 16. p. 1. quo ait, Demonachis quod diu immorantibus in monasterijs, postea ad clericatus ordines peruenerint, statim non debere eos à priori proposito discedere.

Sententia D. Thomae de hac quaestione tribus conclusionibus continetur. Prima. Ad eas religionis obseruantias quae pontificiae functioni ni nullo esse possunt impedimento, imò esse possunt adiutorio, perinde tenetur monachus sedē episcopalem adeptus atque dū erat in claustro. Huius generis sunt, continentia, paupertas, atque adeo religionis vestitus: qui est eiusdem obligationis signū. ¶ Secunda conclusio. Si quod verò inter regulares obseruantias existit, quae pontificis administrationi obstaculo esse possunt ab illo rum iugo eximitur per episcopatū religiosus. Cuiusmodi sunt solitudo, silentiū, grauesque abstinentiae, atque vigiliae, quae corpus debilitādo possent episcopū suo munere ineptū reddere. Ambas has simul conclusiones hac ratione commōstrat. Cum vterque locus tam religionis scilicet quod episcoporum, sit status perfectionis, hoc tamen differunt, quod status religionis viam ad perfectionem sternit tanquam eius discipulus: status autē episcoporum est ceu perfectionis magister: dispositio autem ad aliquam formā per illius perfectionem non cessat, nisi quatenus eius fuerit impedimentum: ut lectio ac meditatio discipuli cessare non debet dum sit magister: imò hoc impensius facere debet. Non tamen amplius debet audire, sed docere: quia illud esse huius impedimentū. Pari ergo modo illae obseruantiae religionis quae functioni episcopali non obstat, in monacho episcopo non cessant: sed illae prorsus quae obstat. ¶ Tertia conclusio. Aliarū obseruantiarum à quibus non absoluitur, pontifex eiusmodi episcopus dispensatione non nunquam per suam auctoritatem vti, sicut in religione id poterat autoritate prelati.

2. Conclusio.

Ratio vtriusque conclusionis.

3. Conclusio.

¶ Haec D. Thomae quae quidem aliquando indiget maiori amplificatione. Et primum omnium iuxta numerum conclusionum tria denotat in religioso operum genera, quae in eius assumptione ad episcoporum ordinem sunt meditanda. Quaedam scilicet quae non solum non obstant, sed conferunt: ut castitas & paupertas atque obedientia: quam non relinquit, sed mutat: ut qui praefecto religionis obediens, deinde obtemperat Papae. Quaedam verò sunt menifeste repugnantes: ut solitudo, & silentiū, & immo dicat abstinentia. Alia verò medijs generis, quae non semper obstant, sed aliquando: ut si dicas reliqua moderata ieiunia, & lanis ad cutem in dui, in ipsiq; dormire. Ad illa ergo primi generis ait teneri episcopū monachū: ad alia verò secundi, ipso iure absolui. Sed in reliquis, licet non prorsus ab illis absoluitur, posse tamen secum dum expedierit dispensare. ¶ De singulis ergo non nihil seorsum ostendit dubietatis. Primum enim

Tria operum genera in religioso.

enim

Dubitat for

Argumentū

enim membrū trinum includit votum, scilicet castitas, obedientia, & paupertatis. Et de primo nullatenus dubitatur quin monachus illi maneat astrictus: non solum sacerdotum lege, verum & religionis. Quare licet cū alijs episcopo sit, vt li. 8. explicauimus, dispēfare ecclesia possit super continentia: non tamen cum episcopis monachis. Neq; de secundo vlla est ambiguitas. Nam sicut dum religiosus in generalē magistrū aut ministrum ordinis assumitur, nō obstat obedientiæ voto, soli Papæ manet subiectus: sic monacho accidit dum fit episcopus. Non inquam deserit, sed mutat obedientiam. ¶ De voto autem paupertatis restat sane dubium, nec solutu facile. Primum enim sanctus Thomas in hac secunda secūda, tum quæstio ne. 88. ad quartum argumentum: tum hic clarissimè defendit monachum factum episcopū nullatenus à voto paupertatis absolui. Nam in prima cōclusionē ex ep̄plū ponit continentia & paupertatis. Et in solutione tertij ait, religiosum episcopum non posse habere proprium. Et ratio apparet plana: nam, vt lib. 8. dictum est, votum religionis est indispensabile, quod tria includit vota. ¶ In cōtrarium autem est argumentum quod illic insinuauimus, & hic apertius vim suam demonstrat. In episcopo, vt supra dictū est, duo cōsiderantur bonorum generamēpe secularium & ecclesiasticorum. Omnis ergo modō secularibus, de ecclesiasticis arguitur. Reliqui episcopi ex seculari clero assumpti post factam portionum diuisionē dominium habent suæ: vt q. 4. multis modis confirmabamus: episcopis autem ex religionibus euocatis eadem prorsus ratione & modo adiudicatur sua portio, sicuti & alijs qui ex reliquo clero eliguntur: ergo perinde eiusdem portionis dñum habent atq; reliqui. Facto equidem ad hoc argumentum me respondere nescire: quoniam neutram præmissarum video quomodo negare valeam. Nam q̄ eodē modo omnes siant episcopi, dubitari non potest. Neq; verò D. Thomas quantum ad hæc bona ecclesiastica aliam paupertatem tribuit religiosi episcopis, quam reliquis. Imò articulo sexto præsentis quæstionis, vbi constituit episcopum non teneri ad paupertatē, cum secundo loco argumētatus esset quod Apostoli fuerunt pauperes, respondet, ad illam paupertatem non teneri episcopum. Idq; confirmat exemplo Athanasij, Ambrosij & Augusti, qui fuerunt vnā monachi & episcopi, vbi palā ostēdit monachos episcopos perinde possidere ecclesiastica bona ac reliquos seculares. Cū ergo idē Doctor sanctus articulo statim septi

mo dixerit q̄ de his quæ vsui episcopi deputata sunt, eadē esse videtur ratio quæ de proprijs bonis, p̄fectō id monachis episcopis nō dēnegat. At quoniā semper habuit oculū ad illud tēpus quo clerici in cōmuni viuebāt, propter eā simpliciter ait monachū factū episcopum, non absolui à paupertatis voto. Dicendū ergo sub peritiorum censura q̄ sicut obedientia monachi dū fit episcopus sic mutatur vt soli sit Papæ subditus, ita & eius mutatur paupertas, vt decimarū portio reliquaq; episcopalia bona illi sicuti & reliq; episcopis adiudicentur. Nimirū vt & ipse sustinetur, & singulari misericordia præcepto, q̄ præ alijs episcopis religiosos ligat, subsidio sit pauperibus. ¶ Quantū ad aliud verò bonorū genus. sc. seculariū, dubitari nō potest, quin etiā paupertatis votū quadam tenus ei mutetur: vt patet ex casu. statutū. 18. q. 1. vbi monachus qui in monachatu hæres paternus esse nō poterat, idoneus declaratur eidē adeundæ hereditati: qua vtiq; potest superfluitate perfrui. Et in causam adducitur q̄ ipsum electio canonica à iugo regulæ monasticæ religionis absoluit: & sacra ordinatio de monacho episcopū fecit. Quin verò si vsum qui iam receptissimus est, consulas, Papa cū episcopis monachis nonnunq; dispensat vt secularia bona emant, quæ postea quibus volūt relinquāt. Qui quidē mos si legitimus est, profectō ostēdit nō esse tam indispensabile paupertatis votum, q̄ continentia aut obedientia. ¶ Circa secundum autē obseruariū genus, scilicet illorū à quibus monachus eo ipso quo fit episcopus absoluitur, ad notauit hic Caiet. nō solum illas cōprehēdi quæ manifestē episcopali functioni aduersantur, vt silentiū & solitudo, verū & quæ huiusmodi dignitati dissonant, aut congruentia nō sunt: quod quidē concessu facile est: sed tamē exēpla quæ subdit nescio an sint adeo congruentia. Ait enim q̄ soluitur à cæremonijs habendi sociū ordinis, bibēdi sedendo, cū duabus manibus, & benedictione & similibus. Attamē licet forsan ita sit, propterea q̄ res sunt parui momēti: non tamen propter causam quam ipse affert: videlicet quia episcopum illa nō decent. Imò verò cū talis episcopus habitum religionis exuere non debeat nisi summus fiat p̄otifex, adeo huiusmodi monachales cæremoniæ ipsum nō dēcedēt: vt eius habitū decorent. In Italia quidē vbi monachi ad quemcūq; pauperē episcopatum assumātur, habitum vel prorsus abijciunt, vel alia figura incrusant, omnes monasticas cæremonijs cū illo deponunt: quia Itali non dignantur episcopos in habitu monachali videre: quæ quidē

Solutio.

Paupertatis votum.

Caietan.

Nō probatur ratio Caiet.

Dubium:

Solutio.

dē pestis ad alias iam nationes insēpfit. Et in de Caiet. iudiciū sumpsit. Tametsi non pro se, qui etiā Cardinalis cū habitu monachali semper religiosissimè vixit. Igitur q̄ episcopus religiosus focium sui ordinis qui auctoritate vigeat sibi adiungat, & cæremonijs quibuscūq; religionis, ac religiosorum idiomate vtatur, adeo non est indecens, vt qui cōtrā faciunt, oculos prudentium secularium offendant. ¶ De tertio verò cæremoniarū ordine à quibus Sancti Thom. ait religiosum non absolui, licet super ipsis secum possit dispēfare: qualia sunt lineis nō vti, regularia ordinis ieiunia seruare, etsi sit ordinis nostri vel Carthusiensium esu carniū abstinere, dubiū est, idēq; in præsentiarū præcipiū, quo vinculo religiosi episcopi ad horū obseruantias teneantur, vtrum scilicet legali debito, an solum morali. Legali enim debitū est quādo quis lege per vim coactiua tenetur: ita vt qui cōtrā fecerit, legis p̄enis obligetur. Vinculum autē morale est quādo quis sola vi directiua legis obligatur: nō autē p̄enis subditur. Exēplum est in principe qui nō tenetur vi coactiua, sed directiua. Et quod monachus teneatur vtraq; vi legis, videtur hic D. Tho. sentire, dicens quod in illis potest tātum secum dispēfare. Vbi insinuare videtur quod perinde obligatur atq; quando erat in claustro. ¶ Nihilominus placet mihi Caiet. sententia quā in præsentiarum protulit, sed expressius in singulari opusculo quod de hac re intitulauit: nēpe in bello viginti vnus quæst. q. 9. Sententia verò est q̄ non tenetur ex debito legis, sed ex morum honestate: tum quia id significatur. ca. citato, statutum, illis verbis: A iugo regulæ monasticæ religionis absoluitur, & de monacho fit episcopus: iugum. n. vim coactiua designat. Item postq̄ eximitur à subiectione prælatorum ordinis, quia nullatenus nisi per Papā puniri potest, iudiciū est quod neq; p̄enis regularium statutorum subiacet. Quod autem ex debito morali & de honestate teneatur, patet: nā postquam monachatum professus est qui perfectionis est disciplina, cōcedens est, vt magister perfectionis factus, eandē seruet disciplinā: nā licet nō per vim coactiua, liberè tamen: quæ admodum discipulus licet factus Doctor regulæ metu alijsq; coactionibus quibus ad studium cōpellebatur liberetur, debet nihilominus sua sponte eisdem studijs incumbere. Neq; est ineptum exemplum quod à naturalibus sumitur. Quandiu enim calor in ligno ad formam ignis disponit, vi quadam coactiua agentis retinetur: adueniente autē substantiali forma, sit naturalis, atq; adeo suaapte sp̄ote in igne

permanet. Ex quo fit vt debitum morale religioso episcopo p̄pterea q̄ de religione assumptus est, maius sit q̄ in episcopo seculari. ¶ Secūda Corollaria. ¶ Secundum. ¶ Episcopus quāuis ferijs sextis peculiaris instituto religionis, etiā si sub reatu mortali obligetur in ordine D. Francisci obligari fertur, factus episcopus potest in die Natalis Dñi, si illa feria occurrerit, carnibus vesci, & ieiunium frangere. Oppositum dicit in presentiarum Caiet. sed in opusculo cordatius mutauit sententiā. Nā ca. explicari. extra, de obserua. ieiunij. vbi cunctis Christianis illud priuilegium indultum est, nō excipiuntur nisi qui ex voto aut ex regulari obseruantia ieiunare astricti sunt. Et intelligitur ex regulari obseruatia legali debito quod non manet in episcopo nisi morale. Neque votum abstinentiæ fecit singulare, nisi vouendo religionem. Igitur. S. Tho. hoc pacto intelligendum est sensisse monachū episcopum nō absolui à dictis obseruatij: scilicet quātū ad morale debitum. ¶ Sed cōtrā: ergo neq; ad castitatē tenetur sub reatu mortali criminis: quia debitū morale nō videtur sub tali reatu obligare. Negatur cōsequentiā: quoniā votū castitatis expressē fecit: virtute cuius, etiā si cesset vis coactiua obseruatia regularis obligat. Cætera verò nō vouit formaliter nisi vouendo religionē: cuius vis cessat in illo quo ad legale debitū. Verū est tamen q̄ p̄enis quæ in religione decretæ sunt transgressoribus trium votorū essentialiū nō manet subiectus. ¶ Sed vtrū illud morale debitū p̄ obliget ep̄um religionis D. Francisci, quā nostrī ordinis: eodē q̄ ipse ad aliquas obseruatias tenetur sub culpa mortali: nos verò ad nullas. Et princeps quis non tenetur vi coactiua, tenetur tñ forte aliquibus legibus sub reatu mortali. Respondetur q̄ si vera est hæc opinio, episcopi D. Francisci, nō magis quā nostrī obligatur: quia equaliter absoluitur à legali debito. Quare de hoc nō nulla est in principe differētia: quia licet nō cogatur lege tñ illa dura te, si ad se pertinet, tenetur illa. ¶ Debēt autem religiosi vt in adedus episcopopatibus multo esse cunctantiores q̄ seculares: ita & in administrandis longissimè vigilantiores. Qui enim se in claustra, mūdo vale dicētes, abdidert, nō debēt sicuti vxor Loth retrō, hoc est, ad seculares splendores respicere. Nam præter Dei offensam seculari populo scandalo sunt, ac subinde vilipendio & ludibrio: nisi palam constet tum renitentes vi fuisse à suis claustris extractos, tum ecclesijs cum omni timore Dei famulari: alijsq; abstinere pompis, quæ non fuerint ad ornatum suæ dignitatis necessaræ. Primum

Corollaria. ¶ Secundum.

Argumentū.

Ad 1. argu. Primum igitur argumentum in capite quæstionis ex can. statutum obiectum, iam sua declaratione solutum est.

Ad 2. argu. Ad secundum respondet D. Tho. q. vota in seculo facta non ex eo præcise per professionem religionis dissoluntur, quod sit ascensus ab inferiori ad superius: sed quod illa habent se ad religionem sicut particulare ad vniuersale: puta sicut ille qui partem sui Deo obtulit ad illum qui se offert totum. Pars autem includitur in toto, & ideo adueniente toto superfluit. Ascensus autem à religione ad episcopatum, est sicut à dispositione ad perfectionem: dispositio autem non cessat adueniente perfectione. Intelligit, vt dixim⁹, quātum ad debitū morale, sicuti calor disponens ad ignem, permanet in illo. Ad tertium autem quantum ad id de obedientiam responsum est, quod non relinquitur, sed mutatur: & pariter quantum ad paupertatem. Restat nihilominus dubium, q. D. Tho. illic insinuat circa illud ca. statutum, de hæreditate paterna quam monachus episcopus acquirat, cui nam post eius mortem obueniat, monasterio ne, an episcopali ecclesie? Verba quippe capituli obscura sunt: nihil .n. aliud explicant nisi q. quæ monachus acquirerat, monasterio relinquit: quæ vero factus episcopus acquisiuerit, ad altare, ad q. sanctificatus est restituat. Sensus ergo istorum verborum est quem vsus declarat: nēpe quod quæ acquisierat in seculo, relinquit monasterio: quod au-

tem episcopus factus adiecit, relinquit episcopali ecclesie. Bona vero religiosorum, qui titulares episcopi fiunt: quia sedem non habent: licet acquisita eis sint in episcopatu, monasterijs obueniunt. Testamenta autem condere monestum est non posse sine Papæ dispensatione. Et tunc ait: D. Thomas, si episcopus religiosus est, non sibi concedi vt tanquam de proprio testamentum faciat, sed quia Papa eius ampliat facultatem dispensandi sua bona, vt eadem facultas duret post mortē. Ait verò postquam ita liberè dispensatur cum illo atque cum alijs episcopis, parum refert quomodo fiat.

Episcopus religiosus testamentum condere non potest absque facultate Papæ.

Epilogus. Ecce Opus decem Librorum quod de Iustitia & iure polliciti sumus: & in Quæstiones septuaginta sex, Articulos verò ducentos octoginta & octo partiti sumus: per varia ac lubrica, perq. ardua ac difficilia rerum genera, aspirante diuino flamine, ad optatum portum perductum est anno Christianæ salutis Milleesimo Quingentesimo quinquagesimo quarto. In quo si quid per incertiam nostram & ignorantiam, aut certè per negligentiam & oscitantiam à nobis peccatum est (nam studio per Dei misericordiam certus sum nequiquam deliquisse) Deus ipse misericordiarum ignoscat. Si quid verò præstitim⁹ quod in rem Christianæ familiæ esse possit, eidem soli Deo acceptum referendum est: Cui laus sit & perennis gloria per infinita seculorum secula.

Amen.

Tomii secundi, atque adeo totius Operis Librorum decem de Iustitia, & Iure, exoptatus

FINIS.

INDEX SUMMARIUS

generalis, Operis decem Librorum De Iustitia & Iure.

Arnoldus Schurverius Corrector Candido Lectori Salutem.

Ntibi, sincere Lector, Indices duos, eximij huius Operis Librorum decem: quod ab vtilitate, commoditate, pietate, omnijuga eruditione disciplinæ Theologicæ, Philosophicæ, Iurisperitentiæ vtriusque, ac denique authoris sui autoritate, nemini non summoperè (si modo Christiane sapere volet) probatum iri haud est ambiguum. Porro Indicium prior, Librorum, Quæstionum, atque Articulorum, vna cum omnibus summatis pertractandis in singulis libris, seriem, numerumque edocebit. Atqui Articulorum quisque (id quod nosse cum primis operæpretium fore existimauimus) membra plus minus tria complectitur: è quibus primum obijcit, alterum respondet, postremum autem decidit. Hic namque Index in eum est adornatus finem, vt festino Lectori, nihil, quod illi negotium faceretur, in inquirendo quod optaret, se exhiberet. Alter indicium demum, rerum & verborum, ac Sententiarum vniuerso Operi ceu flosculorum, insperfarum, cornucopiæ vberimum est futurus. Quare inæstimabile hoc Opus haud ita magno compara, vttere, fruere, ac viue foelix, Lector amice mitu. Salmanticæ Sexto Calendas Maias.

de Iustitia & Iure.

§

LIBER

LIBER PRIMVS EDIS.

serit de iure seu legibus, quæ suprema sunt Iustitiæ regula:
hoc est de lege naturali & humana, ab æterna deriuatis:
per quas homo ad finem naturalem
destinatur.

Procerium Operis. Pagina. 1
Operis Titulus ac Diuisio in Li-
bros decem: atque adeo summam
quid in singulis disceptetur. p. 2
¶ Liber porro primus in quæstio-
nes fecatur Septem. pag. 2
¶ Prima agit de lege in comuni: Complectitur
autem Articulos quatuor. pag. ead.
Primus, an vlla definitionū Legis à Doctōribus
constituturum legitima sit, sciscitatur. ibid.
Secundus, Vtrumne lex semper in commune
bonum destinetur. pag. 6
Tercus, Sitne cuiuslibet rō, legis esse cōrix. pag. 7
Quartus, Nunquid promulgatio, sit de ratione
legis. pag. 9
¶ Quæstio secunda, De legis effectibus, Articuli
los fortitur duos. pag. 12
Primus, An effectus legis sit imperādo ac vetā
do reddere homines bonos. pag. ead.
Secundus, Nunquid legis actus congruenter
asignetur. pag. 15
¶ Quæstio tertia, De lege æterna, Articulis ab-
soluitur quatuor. pag. 16
Primus, An lex æterna à naturali, humana, ac
diuina distinguatur. pag. ead.
Secundus, Nunquid nam lex æterna sit summa
ratio in Deo existens. pag. 17
Tertius, Vtrum leges vniuersæ ab æterna pro-
manent, an non. pag. 18
Quartus, Creata ne cuncta, tā necessaria quā cō-
tingentia, æternæ legi subiiciantur. pag. 20
¶ Quæstio quarta, De lege naturæ articulos
sibi vendicat quinque. pag. 25
Primus, An lex naturalis sit habitus in nobis
existens, ibid.
Secundus, An lex naturalis complura con-
tineat præcepta. pag. 25
Tertius, Omnes ne virtutis actus sint de lege
naturæ. pag. 26
Quartus, Nunquid lex naturæ cunctis sit mor-
talibus vna. pag. 28
Quintus, Vtrum lex naturæ mutari aboleriue
possit, an non. pag. 30
¶ Quæstio quinta, De lege humana in genere:
articulos habet quatuor. pag. 31
Primus, An præter legem naturæ necessariæ
nobis fuerint humanæ. pag. eadem

Secundus, Omnis ne humana lex à naturali de-
riuetur. pag. 33
Tertius, Nunquid legis humanæ qualitates re-
ctæ ab Isidoro describantur. pag. 35
Quartus, Conueniente Isidoro & qui illū
sequuntur, ciuiles leges, iustique humanum di-
uidant. pag. 37
¶ Quæstio sexta, De potestate legis humanæ:
articulos comprehendit octo. pag. 39
Primus, An lex humana in communi de beat cō-
stitui. pa. ead.
Secundus, Vtrumne ad legem humanam per-
tinent omnia vitia cohiberi. pag. 40
Tertius, Nunquid lex humana omnium virtu-
tum actus præcipiat. 41
Quartus, Lex humana imponatne subditis ne-
cessitatem in foro conscientiæ. pag. 43
Quintus, Vtrum omnis pœnalis lex obliget ad
culpam, an non. pag. 48
Sextus, Lex pœnalis in foro cōscientiæ ante
iudicis cōdēnationē obliget ad pœnā. pa. 51
Septimus, Oēs subiiciantur legi necne. pa. 61
Octauus, Subditone liceat præter verba legis
agere, necne. pa. 63
¶ Quæstio septima, De mutatione & varietate
legis humanæ, Articulos continet tres. pag.
63
Primus, An lex humana debeat quoquo pacto
mutari. pa. eadem
Secundus, Vtrum consuetudo vim legis obti-
nere valeat, an non. pag. 67
Tertius, Nunquid Rectores multitudinis in le-
gibus dispensare possint. pa. 69

Libet Secundus.

Secundus, De lege diuina, qua ad supernam
felicitatem promouemur: in Quæstiones
finditur nouem. pa. 73
¶ Quæstio prima, De lege veteri: continet ar-
ticulos quatuor. pa. ead.
Primus, An præternaturalē legem & huma-
nam, quæ ab æterna deriuantur, fuerit diui-
na hominibus necessaria. ibid.
Secundus, an lex vetus fuerit bona. pag. 75
Tertius, Nunquid lex illa soli debuerit popu-
lo Israel poni, illumque dumtaxat obliga-
re.

Quæstionum & Articulorum.

te. pag. 79
Quartus, Vtrum lex vetus congruenter data
fuerit tempore Moyli, an non. pag. 83
¶ Quæstio secunda, De præceptis legis vete-
ris in genere: Articulis constat tribus. pag.
84
Primus, An lex vetus vniquem tantum conti-
nuerit præceptum. pa. eadem
Secundus, Vtrumne præceptorum legis vete-
ris triū sit differentia: nempe moralium, cæ-
remonialium, atque iudicialium. pa. 86
Tertius, Nunquid lex vetus ad sui obseruan-
tiam per temporalium promissiones & cō-
minationes debuit suos subditos inducere.
pag. 89
¶ Quæstio tertia, De moralibus præceptis, Ar-
ticulis supelbit duodecim. pag. 91
Primus, An omnia præcepta moralia perti-
neant ad legem naturæ. ead. pag.
Secundus, Num præcepta moralia legis sint de
omnibus actibus virtutum. pag. 93
Tertius, Nunquid omnia præcepta moralia ve-
teris legis ad decem Decalogi reducantur.
pag. 95
Quartus, Præcepta Decalogi conuenienter ne
distinguantur. pag. 96
Quintus, Vtrum præceptorum Decalogi nu-
merus congruat, an non. pag. 98
Sextus, Præcepta Decalogi debitone sint ordi-
ne disposita. 100
Septimus, Præcepta Decalogi congruentimo-
do tradantur necne. pag. 101
Octauus, Præcepta Decalogi sintne dispensa-
bilia, an non. pag. 103
Nonus, Num modus charitatis cadat sub præ-
cepto. pag. 109
Decimus, Modus charitatis cadatne sub præ-
cepto diuinæ legis necne. pag. 111
Vndecimus, An alia præcepta moralia quæ
extra Decalogum vagantur, congruenter
tōm distinguantur, tum etiam ad eundem
reducantur Decalogum. pag. 115
Duodecimus, Num præcepta moralia veteris
legis iustificarent. pa. 117
¶ Quæstio quarta, De præceptis Decalogi in
singulari Articulis conficitur sex. pagina.
121
Primus, An præcepta Decalogi sint præcepta
iustitiæ. pag. eadem
Secundus, Nunquid primum præceptum De-
calogi congruenti sit modo traditum. pagi-
na. 122
Tertius, Secundum præceptum conuenienti-
sit forma positum, an non. pag. 125
Quartus, Vtrum tertium præceptum de san-
ctificatione Sabbati sit iuste positum, an
non. pag. 127
Quintus, An quartum præceptum de hono-
randis parentibus congruenter traditum. pagina.
134
Sextus, Nunquid nam sex reliqua præcepta cō-
uenienti ordine & modo tradantur. pagina.
135
¶ Quæstio quinta, De præceptis cæremonialibus:
Articulis est contenta quatuor. pagina.
136
Primus, An cæremonialia præcepta quadrisi-
da fuerint: scilicet sacrificia, sacramenta, sa-
cra, & obseruantia. pag. ead.
Secundus, Nunquid singulis sitis cæremonia-
rum species reddi possint legitime causa.
pag. 138
Tertius, Vtrum legis antiquæ cæremonia, vel
ante legem existerint, vel sub lege iustifica-
rint. pag. 141
Quartus, Cæremonia veteris legis siene in Chr-
sti morte cessauerint, vt inde cetera mortale
crimen nequeant obseruari. 143
¶ Quæstio sexta, De iudicialibus mandatis. Ar-
ticulos, habet non plus duos. pa. 152
Primus, Anne præcepta iudicialia rectè à
cæremonialibus distinguantur. pagina ea-
dem
Secundus, Vtrumne iudicialia præcepta con-
uenienter sint in quatuor genera dispersita.
pa. 153
¶ Quæstio septima, De lege euangelica quantū
ad eius substantiam. Articulis donatur qua-
tuor. pag. 156
Primus, Vtrum lex noua sit lex scripta, an ne
potius cordibus inscra. pa. ead.
Secundus, Nunquid nam lex noua iustificet. pa.
158
Tertius, An ne lex noua debuerit dari à prin-
cipio mundi. pa. 159
Quartus, Lex noua sitne vsque ad finem mun-
di duratura, necne. pag. 160
¶ Quæstio octaua, De collatione legis nouæ
cum veteri: Articulis perfringitur duobus.
pa. 162
Primus, Nunquid non lex noua sit veteris con-
plementum. ibid.
Secundus, Lex noua grauior ne sit quā anti-
qua, an non. pag. 165
¶ Quæstio nona, De his quæ in lege noua con-
tinentur: Articulis est prædicata tribus. pagi-
na. 166
Primus, Anne lex noua actus exteriores suffi-
cienti ordine instituerit. pa. ead.
Secundus, Nunquid nam lex Euangelica interiores
de iust. & iure. § 2 no.

Index Librorum.

nostris actus sufficienter composuerit pagina. 169.
Tertius, Vtrum congruē lex Evangelicā cō-
 gilia nobis quādam adiecerit. pag. 171.

Libet Tertius.

Tertius, De iure quatenus obiectū est iustitiz deniq; virtutis huius substantia & sibi annexis, ad iustitiam distributivam vsque, quæstionibus gloriatur Sex. pag. 174

¶ Quæstio prima de iure: Articulis possidet quatuor pag. ead.

Primus, An ius sit obiectum iustitiz. ibid.

Secundus, Vtrū divisio iuris in ius naturale & positivum, sit genere congruens, an non. pag. 177

Tertius Nunquid ius gentium sit idem cum iure naturali. pa. 178

Quartus, An non ius paternum ac dominativum & ius politico & inter se vlla ratione distinguatur. pag. 181

¶ Quæstio secunda, De iustitia. Articulis completitur octo. pa. 182

Primus, An definitio iustitiz à iuris peritis sit rectè constituta. pa. 183

Secundus, Iustitia sit ne virtus quæ habentem ad alterum ordinat. pa. 184

Tertius, Nunquid iustitia sit virtus. pa. 175

Quartus, Vtrumne iustitia sit in voluntate. pagina. 186

Quintus, An non iustitia sit generalis virtus. pag. 187

Sextus, Iustitia particularem habeat materiam, an verò circa aliarum passiones & materias versetur. pa. 191

Septimus, Nunquidnam medium iustitiz sit medium rei: cuiusq; actus, ius vnicuiq; suum tribuere. pag. 193

Octavus, Iustitia inter morales virtutes sit eminentissima, necne. pa. 195

¶ Quæstio tertia, De iniustitia: Articulis dumtaxat tribus expeditur. pa. 201

Primus, Anne iniustitia sit speciale vitium pagina eadem

Secundus, Nunquid quicumque iniustum facit continuo censetur iniustus, an non pagina. 202

Tertius, Vtrumne quis possit iniustū pati volens. pa. 204

¶ Quæstio quarta, De iudicio. articulos sibi vè dicat sex. pa. 206

Primus, An iudicium sit actus iustitiz, an non pag. ead.

Secundus, Nūquid iudicare sit licitum, an non pag. 208

Tertius, Anne iudicium temerarium, putā ex suspitione procedens, sit licitum pagina 209

Quartus, Dubia sint ne in meliorem partem interpretanda. pag. 214

Quintus, Vtrum semper sit secundū leges scritas iudicandum. an non. pag. 216

Sextus, Nunquidnam vsurpatōm iudicium sit semper peruersum. pa. 218

¶ Quæstio quinta, De diuisione iustitiz: Articulos vult quatuor. pag. 220

Primus, An particularis iustitia rectè in distributivam & commutativam dividatur. ibidem.

Secundus, Nunquid idem sit medium distributivæ ac commutativæ iustitiz, an non pag. 222

Tertius, Vtrumne eadem sit materia distributivæ ac commutativæ. pa. 224

Quartus eadem ne sit vtriusque iustitiz forma, necne. pag. 226

¶ Quæstio sexta, De acceptione personarum: Articulos sibi poscit septem. pa. 229.

Primus, Vtrum personarum acceptio, iustitiz distributivæ contraria, crimen genere suo sit mortale. pa. ead.

Secundus, Nunquid in spiritualium dispensatione possit acceptio personarum contingere. pag. 230

Tertius, Beneficiorum pluralitas sitne iure permissa. pa. 240

Quartus, An in collatione secularium magistratum subesse possit crimen acceptiois personarum, an non. pa. 245

Quintus, Nunquidnam in iudicijs dicendis interuenire possit personarum acceptio. pag. 249

Sextus, An non in privatis honoribus deferendis interuenire possit personarum respectus. pag. 351

Septimus, In tributis exigendis peccare possit acceptio personarum. pag. 251

Libet Quartus.

Quartus, De præambulis ad iustitiam commutativam: nempe de dominio ac restitutione: Quæstiones sibi sumit Septem. pag. 256

¶ Quæstio prima, De dominio in genere: Articulis constat duobus. pag. ead.

Primus, Vtrum dominium idem sit quo ius & facultas rerum, an non. ibidem

Secundus, an non tantum Deo, intellectualibus ac rationalibus creaturis competant rerum dominia. pag. 261

Quæstio secunda, De rebus quarum homo est dominus: Articulis explicatur tribus. pag. 263

Primus, An rerum omnium quæ sunt in mundo, sit homo iure aliquo dominus. pagina eadem

Secundus, Nunquid homo homini dominus esse possit. pag. 265

Tertius, Homo sit ne vitæ suæ ac famæ dominus. pag. 268

¶ Quæstio tertia, De rerum diuisione, vnicui est artic. pag. 272

Vnus, An ne humano iure rerum dominia fuerint olim diuisa. pag. eadem

¶ Quæstio quarta, De peculiari quorundam dominio: duorum est Articulorum. pagina 276

Prior, An hominum quispiam totius sit orbis dominus. ibidem

Alter, Nunquid Imperator sit dominus orbis. pag. 279. & 280

¶ Quæstio quinta, De translatione dominiorum: articulis instituitur quatuor. pa. 284

Primus, Vtrumne sua quisque voluntate, naturali iure valeat rei suæ dominium in alterum transferre. pag. eadem

Secundus, Nunquidnam per ludum dominium transferatur. pag. 288

Tertius, Per contractumne qui nullus est iure civili, transferatur dominium. pag. 293

Quartus, An præscriptio dominium in possessorem transferat. pag. 297

¶ Quæstio sexta, De restitutionis substantia: Articulis continet quinque. pag. 302

Primus, Anne restitutio sit actus commutativæ iustitiz. pag. eadem

Secundus, Nunquid sit ad salutem necessariū, rei, quæ ablata est restitutionem fieri. pagin. 305

Tertius, Vtrumne omnia in vniuersum quæ quis vel ab alio abstulit, vel invito domino retinet. teneatur restituere. pag. 308

Quartus, satis ne sit ad simpliciter restituere quod iniuste sublatum est. pag. 324

Quintus, Debeatne aliquis id quod non abstulit restituere, an non. pag. 328

¶ Quæstio septima, De circumstantijs restitutionis: quatuor est articulorum. pag. 329

Primus, semperne oporteat ei restitutionem fieri à quo res sublatam fuit. pag. eadem

Secundus, ille qui accepit teneatur semper restituere necne. pa. 339

Tertius, Vtrum illi etiam qui nihil acceperunt restituere teneantur, an non. pag. 344.

Quartus, Nunquid qui debet statim restituere teneatur. pa. 349

Libet Quintus.

Quintus, De iniustitia, quæ ex iniuriola actione nascitur: nempe de homicidio & reliquis quæstionibus locupletatur duodecim. pag. 354

¶ Quæstio prima, De homicidio: Articulis datur nonem. pag. eadem

Primus, An aliquot viuientium quæ perfecta sunt, occidere liceat. ibidem

Secundus, liceatne maleficas occidere. pagina. 356

Tertius, Vtrum scelerosum hominem vnicuique libet priuato occidere liceat, an no. pag. 360

Quartus, Nunquid clericis etiam maleficos liceat interficere. pa. 362

Quintus, alienum liceat seipsum occidere, an non. pa. 365

Sextus, vtrumne liceat vitam pro defensione amici aut cuiuscunq; virtutis exponere, necne. pa. 367

Septimus, Nunquidnam liceat in aliquo casu interficere innocentem. pa. 370

Octavus, Iusne sit vnicuique proprium inuictorem in sui defensionem occidere necne. pag. 371

Nonus, An qui casu alterum occiderit, fiat homicidij reus. pa. 376

¶ Quæstio secunda, De mutilatione membrorum: trium est articulorum. pa. 380

Primus, An quempiam suo mutilare membro sit licitum. pa. eadem

Secundus, Vtrumne liceat patri filios, aut dominis seruos verberare. pa. 382

Tertius, Licetumne alicui sit carcere quæpiam mancipare. pag. 384

¶ Quæstio tertia, De furto: articulos continet sex. pag. 383

Primus, An furti definitio sit bona: pagina eadem

Secundus, Furtum & rapina specie differant necne. pa. 388

Tertius, Vtrumne furtum sit genere suo peccatum mortale. pag. 389

Quartus, Nunquid ei, qui egestate premitur, furari liceat. pag. 396

Quintus, Anne rapina vilo pacto fieri possit citra peccatum. pag. 397.

Sextus, Rapina sitne grauius furto an non. De Iust. & Iure. § 3. pag. 3

pag. 400
 ¶ **Quaestio quarta, De iniustitia iudicis:** Articulis peragitur quatuor. pa. 401
Primus, liceat ne iudici eum qui sibi non subditur, iudicare. pa. eadem
Secundus, An iudici liceat contra veritatē quā certō noñit, iudicare, quando legitime probatur contrarium. pa. 403.
Tertius, Nūquid iudex abique accusatore possit quempiam iudicare. pa. 407
Quartus, vtrumne iudici liberum sit poenam iuris relaxare. pa. 409
 ¶ **Quaestio quinta, De iustitia accusatoris** Articulos possidet quatuor. pa. 410
Primus, Anne quispiam teneatur aliū accusare. pa. eadem
Secundus, Vtrumne necessarium sit accusatio nem in scriptis exhiberi. pa. 413
Tertius, Nūquid accusatio per tria haec reddatur iniusta, quae sunt calūnia, p̄guaricatio, & tergiversatio. pa. 414
Quartus, An accusator qui in probatione defecerit, poena talionis teneatur. pag. 415.
 ¶ **Quaestio sexta, De iustitia rei:** Articulis fulcitur quatuor. pa. 416
Primus, Accusatione liceat veritatē negare, an non. ibidem
Secundus, Nunquid accusato liceat per calumniam se defendere. pa. 418
Tertius, An reo liceat iudicium per appellatōnem declinare, necne. pa. 425
Quartus, Vtrum liceat condemnato ad mortē se quacūq; via defendere. pa. 426
 ¶ **Quaestio septima, De in iustitia testis:** Articulis pertractatur quatuor. pag. 430
Primus, Vtrumne teneatur quandoque homo testimonium ferre. pa. eadem
Secundus, Duorum vel trium testimonium, an in iudicio sufficiat. pa. 432.
Tertius, Nunquid cuiuspiā testimonium citra eius culpam repellendum sit. pa. 434
Quartus, An nō testimonium falsum semper sit peccatum mortale. pa. 435
 ¶ **Quaestio octava, De iniustitia Aduocatorū:** Articulos exigit quatuor. pag. 437
Primus, Aduocatus teneatur ne gratis prestare patrocinium pauperibus in suis causis. pa. gina. eadem.
Secundus, Vtrum merito sint aliqui ab aduocationis officio arcendi. pa. 439
Tertius, Nunquid aduocato delictū sit iniustā causam defendere. pa. 440
Quartus, Licetne sit aduocato pretio patrocinari, an non. pag. 441
 ¶ **Quaestio nona, De contumelia:** Articulis de

claratur tribus. pa. 443
Primus, An contumelia consistat in verb. pag. eadem
Secundus, Vtrum contumelia, & generaliter conuitium, sit genere suo peccatum mortale. pa. 445
Tertius, Nunquid debeat quisque cōtumelias æquanimiter sustinere. pa. 447
 ¶ **Quaestio decima, De detractione,** articulos postulat quatuor. pa. 448
Primus, Anne detraçtio sit denigratio alienae famae & occulta verba. ibidem
Secundus, Vtrumne detraçtio genere suo sit peccatum mortale. 450
Tertius, Nunquid detraçtio sit grauior omnibus peccatis quae in proximam committuntur. pag. 454
Quartus audiens toleransque detrahentem, an taliter peccet. pa. 456
 ¶ **Quaestio vndecima, De susurrione & derisione:** articulo tantum est duorum. pa. 458
Prior, Vtrum susurratio sit peccatum a detractione distinctum, an non. pa. eadem
Posterior, an ne derisio sit speciale peccatum a praecedentibus distinctum, atq; adeo mortale. pa. 460.
 ¶ **Quaestio duodecima. De maledictione:** articulis adornatur tribus. pa. 462
Primus, Nunquid cuiuspiam sit licitum alteri maledicere. eadem. pa.
Secundus, an creaturae etiam irrationali maledicere liceat. pag. 464
Tertius, Vtrumne maledictio, peccatū sit genere suo mortale, idemque detractione peius. pa. 465

Tomii primi finis.

Tomus Secundus.

Liber Sextus.

EX TVS, disceptat de vsura & contractibus, ac de cambijs: in quaestiones distractus Tredecim pag. 467
 ¶ **Quaestio prima de vsura:** articulis exornatur sex. pag. eadem
Primus, an vsuraria mutatio genere suo sit peccatum mortale. pag. eadem
Secundus, Nunquid ratione mutui aliqua possit expeti commoditas. pag. 476.
Tertius, Vtrumne ratione damna emergentis

Quaestionum & Articulorum

tis aut lucri cessantis liceat mutuatori quippiam ultra sortem recipere. pa. 482.
Quartus, Quicquid lucri pecuniam vsuraria perit, sitne restitutioni obnoxium. pa. 486.
Quintus, Liceatne mutuo pecuniam accipere sub vsura. pa. 493.
Sextus, Nūquidnam Mons pietatis vsurarius sit. pa. 497.
 ¶ **Quaestio secunda, De generali ratione contractus emptionis & venditionis:** Articulus enucleatur tribus. pa. 500.
Primus, An contractus emptionis & venditionis sit republicae necessarius. pag. ead.
Secundus, Nunquid negotiatio sit licita. pag. 503
Tertius, Vtrumne rerum pretia arbitrio mercatorum sint taxanda. pa. 505
 ¶ **Quaestio tertia, De iniustitia quae in emptio ne & venditione committitur,** duorum est Articulo. pa. 508
Prior, Nunquidnam licet quis possit rem plures vendere quam valeat. ibid.
Alter, Anne vitium rei venditae sic venditionem reddat illicitā, vt necessarium semper sit illud detegere. pag. 512
 ¶ **Quaestio quarta, De emptione credito pretio,** Articulus sortitur duos. pa. 516
Vnus, Vtrumne liceat re carius vendere expectata, quam numerata pecunia: ead. pag.
Alter, Anne liceat re credito carius quam praesenti pretio vendere, quando rei dominus nō erat tunc venditurus. pa. 520
 ¶ **Quaestio quinta, De censibus.** Articulis enodatur tribus. pa. 522
Primus, An censuū emptio ac venditio sit vsuraria. ibid.
Secundus, Nunquid census tā temporales quam perpetui, sint liciti. pa. 527
Tertius, Vtrum licita sit emptio censuum cum pacto retrouendendi. pag. 529
 ¶ **Quaestio sexta, De contractu societatis,** Articulis est contenta duobus. pa. 531
Prior, Nūquid contractus societatis sit licitus. pa. eadem
Posterior, An licitū sit pecuniam in societatem exponere saluo capitali. pa. 533
 ¶ **Quaestio septima, De contractu assicuratio nis** Articuli est vnus: pa. 536
Vnicus, Nunquid assicuratio nis contractus sit licitus. ibid.
 ¶ **Quaestio octava, De cambio in genere,** Articulis perficitur duobus. pa. 537
Vnus, Vtrum ars campforia sit licita, an non. ibidem
Alter, plures ne sint cambiorum species, pag. 539

¶ **Quaestio nona, De cambio minuto,** vnicum duntaxat vult artic. 541
Vnicus, Anne minutum cambium sit licitum. ibidem
 ¶ **Quaestio decima, De cambio ratione loci & ratione temporis:** sustinet articulos duos. pag. 542
Prior, Nunquidnam cambium ratione loci sit licitum. ibid.
Posterior, Vtrumne ratione temporis licitum sit cambij pretium. pa. 544
 ¶ **Quaestio vndecima, De pretio soluendi numerata pecunia:** gaudet Articulo vnico. pag. gina. 545
Vnicus, An campfori liceat, vt pecunia in suo cambio consignata in numero soluat, mercedem, aliquam recipere. pag. ead.
 ¶ **Quaestio duodecima, De minorum cambio** ratione diuersae eorum estimationis in diuersis locis aut temporibus: articulis praefulget quinque. pag. 546
Primus, Vtrum liceat pecunia vnus regionis pro pecunia alterius, vbi plus valet commutare, an non. pag. ead.
Secundus, An licitum sit monetarum cambium, quae in diuersis locis propter copiam & inopiā totius generis monetarum in aequalis sunt valoris. pag. 549
Tertius, Nunquid cambiorum pretia inter campforos variari possit. pag. 554
Quartus, Cambium ad incertamne solutionis quantitatem sit licitum. pa. 556
Quintus, Nunquid non cambium huiusmodi, quod inter calatis ac praetermissis primis nūdinis in alias subsequentes fit, sit licitum. pag. 557
 ¶ **Quaestio decimatertia, De reliquis cambiorum generibus,** artic. finitur duobus. pagin. 560
Prior, Vtrum cambia ad proxima loca eiusdem regni sint licita, necne. pa. eadem
Alter, Nunquid cambia quae licet ad primas nūdinas fiant tempore & loco distantes, tamen quo longius distant pretiosius sunt, sint licita. pa. 561

Liber Septimus.

Septimus, De voto: quaestionibus adornatur Sex. pagina. 563
 ¶ **Quaestio prima, de substantia voti:** articulis excolitur tribus. pag. eadem
Primus, An votum sit alicuius rei possibile, ad quam vi praescripti non tenebamur. ibidem
 De iustit. & iure § 4 Secun

Index Librorum:

- Secundus, Nunquid votum in solo voluntatis proposito perficiatur. pag. 67
 Tertius, Votum semperne fieri debeat de meliori bono. pag. 572
 ¶ **Quæstio secunda**, De voti vigore ac virtute articulos vult quinque pag. 581
 Primus, an omne votum obliget ad sui observationem. pag. eadem
 Secundus, Vtile sit, expediasque vouere. pag. 592
 Tertius, Nunquid votum sit actus latriæ, siue religionis. pag. 593
 Quartus, Magisne sit laudabile & meritorium facere aliquid ex voto, quam absque illo. pagina. 595
 Quintus, Vtrumne votum per susceptionem sacri ordinis, perque professionem religionis, fiat solenne. pag. 598
 ¶ **Quæstio tertia**, De his qui vouendi facultatem habent: duorum est articulo. paginæ: 603
 Primus, an illi qui sunt alterius potestati subiecti, vouere possint. pag. eadem
 Alter, Nunquid pueri religionis voto se possint obligare pag. 610
 ¶ **Quæstio quarta**, De dispensatione & commutatione voti, articulos capit tres pagina. 613
 Primus, Vtrumne in voto possit fieri dispensatio. pag. eadem
 Secundus, An ne super voto solenni continentia religionis fieri possit dispensatio. pagina. 615
 Tertius, Nunquid ad commutationem vel dispensationem voti requiratur prælati autoritas. pag. 620. & 621
 ¶ **Quæstio quinta**, De religionis voto in particulari: articulos occupat quatuor pagina. 627
 Primus, An religionis votum ad statum perfectionis attineat. pag. eadem
 Secundus, Nunquid paupertas ad mendicitatem usque ad perfectionem vitæ monasticæ pertineat. pag. 634
 Tertius, Vtrum votum castitatis sit de intrinseca ratione religionis, an non. pag. 638
 Quartus, Obedientia votum sit ne de essentia religionis. pag. 641
 ¶ **Quæstio sexta**, De voto & continentia sacerdotum, duobus duntaxat articulis absoluitur. pag. 643
 Prior, Nunquidnam ecclesiæ decoro & stabilitati, sacerdotale votum continentia congruens fuerit ac necessarium. pagina eadem.

Posterior sacerdotalis continentia ab ipsis statim ecclesiæ in cūabilis cœperit: an nō 649.

Liber Octauus.

- OCTAVVS**, De iuramento, quaestionibus tribus perficitur. pagina. 657
 Quæstio prima, de iuramento, Articulis decem ornatur. ibidem
 Primus, Vtrum iuramenti definitio sit bona ibidem
 Secundus, Vtrum iurare sit licitum. 660
 Tertius, Vtrum congruè tres comites iuramenti assignentur 665
 Quartus, Vtrum iuramentum sit actus religionis siue latriæ 666
 Quintus, Vtrum iuramentum sit per se appetendum & tanquam res utilis frequentandum. 667
 Sextus, Vtrum liceat per creaturas iurare. 670
 Septimus, Vtrum omne iuramentum vin habeat obligandi. 671
 Octauus, Vtrum maior sit obligatio iuramenti quam voti. 684
 Nonus, Vtrum in iuramento fieri possit dispensatio. 685
 Decimus, Vtrum omnibus cuiuscunque conditionis liceat abique discrimine, quocumque tempore iurare. 686
 ¶ **Quæstio secunda**, De periurio quatuor complectitur articulos. 690
 Primus, Vtrum falsitas requiratur ad periurium ibidem
 Secundus, Vtrum omne periurium sit peccatum. pag. 693
 Tertius, Vtrum omne periurium sit peccatum mortale. 695
 Quartus, Vtrum liceat iuramentum ab eo petere qui peieraturus est. 704
 ¶ **Quæstio tertia**, de adiuratione, articulos retinet tres. 705
 Primus, Vtrum liceat hominē adiurare. ibidem
 Secundus, Vtrum liceat dæmones adiurare. 708
 Tertius, Vtrum liceat adiurare irrationabilem creaturam. 714

Liber Nonus.

- NONVS**, De decimis ac simonia quaestionibus ditatur octo. 715
 ¶ **Quæstio prima**, de sacrificio in genere: articulis fruitur quatuor. pag. eadem
 Primus, Vtrumne Deo sacrificare sit de lege naturæ

Quæstionum & Articulorum:

- nature, ibidem
 Secundus, An soli Deo sit sacrificium offerendum pag. 717
 Tertius, Nunquid sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus. pag. 719
 Quartus, Anne vniuersi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo. pag. 720
 ¶ **Quæstio secunda**, de ineffabili sacrificio altaris in particulari: vnum atque alterum habet articulum. pag. 721
 Vnus, Nunquid sacrosanctum Sacramentum altaris sit verè sacrificium. pag. eadem
 Alter, An altaris sacrificium pro pluribus oblatum perinde singulari ad satisfactionem proficit ac si duntaxat offerretur pro vno. pag. 724
 ¶ **Quæstio tertia**, De oblationibus & primitiis articulos obtinet quatuor. pag. 731
 Primus, An homines de necessitate præcepti ad oblationes teneantur pag. eadem
 Secundus, Nunquid oblationes solis sacerdotibus debeantur. pag. 734
 Tertius, Vtrum oblationes de rebus omnibus quæ licite possidentur facere liceat pag. 735
 Quartus, ad decimarum solutionem an homines teneantur. pag. 738
 ¶ **Quæstio quarta**, De decimis: articulis quatuor perficitur. pag. 740
 Primus, Hominesne teneantur dare decimas ex necessitate præcepti. pag. eadem
 Secundus, An de omnibus teneantur Christiani decimas soluere. pag. 746
 Tertius, Nunquid decimæ solis clericis debeantur. pag. 748
 Quartus, Vtrum clerici etiã ipsi decimis soluendis sint stricti, an non. pag. 750
 ¶ **Quæstio quinta**, De peccato Simonia: in genere: duorum tantum est articulo. pag. 753
 Vnus, An Simonia sit studiosa voluntas emendi vendendique aliquid spirituale, vel spirituali annexum. pag. eadem
 Alter, Vtrumne vitium Simonia: genere suo sit peccatum mortale. pag. 757
 ¶ **Quæstio sexta**, De materia Simonia: articulus est naçta duos. pag. 761
 Primus, An quãdoque liceat pro sacramentis pecuniam seu dare, seu accipere. pag. ead.
 Alter, Nunquid pro spiritualibus actionibus dare accipereque pecuniam sit licitum. pag. 767
 ¶ **Quæstio septima**, De Simonia, in sacerdotiis ac dignitatibus conquirendis, articulos est adepta tres. pag. 767
 Primus, An pro sacerdotiis atque alijs præbendis quæ spiritualibus sunt annexa, liceat pretium percipere pag. eadem

- Secundus, Nunquid præbendarum permutatio absque Simonia fieri possit pag. 776
 Tertius, Vtrumne liceat spiritualia pro muneribus conferre. quod est vel à lingua, vel ab alio quouis obsequio. pag. 778
 ¶ **Quæstio octaua**, De restitutione Simonia: & poena Simoniaci, articulos sortita est duos pag. 782
 Vnus, An quicquid per Simoniam, vel datur, vel recipitur, sit restitutioni obnoxium. pag. eadem.
 Alter, Nunquid non summus Pontifex possit super poenis Simonia: dispensare. pag. 791.

Liber Decimus.

- DECIMVS** denique, ac postremus, de statu, ordine, atque residentia Prælatorum, ac de horis Canonicis: quaestionibus absoluitur. quinque. 794
 ¶ **Quæstio prima**, De Episcopali instituto, & iure quo institutum est: Articulis contenta est quatuor. pag. eadem
 Primus, Anne episcopalis dignitas fuerit in ecclesia super sacerdotalem necessaria. ibidem.
 Secundus, Nunquid episcopatus sit ordo natura sua à simplici sacerdotio distinctus. 796
 Tertius, Episcopi inter se perinde differunt atque ipsi à simplicibus sacerdotibus. 800
 Quartus, Vtrum institutio episcopalis dignitatis sit de iure diuino. pag. 803
 ¶ **Quæstio secunda**, De episcopatu optando, ineundo, & conferendo, articulos sibi vsurpat quatuor. pag. 807
 Primus, Liceatne episcopatum appetere, nec nē pag. eadē
 Secundus, An Episcopatum iniunctum liceat omnino recusare. pag. 811
 Tertius, Nunquid oportet eum qui ad Episcopatum assumitur, esse ceteris meliorem. pagina. 814
 Quartus, Vtrum episcopo liceat cura Episcopali deserta ad religionem se conferre. pag. 817
 ¶ **Quæstio tertia**, De episcoporum residentia articulos ex possit quatuor. pag. 819
 Primus, Nunquid episcopi in suis diocesis residere iure diuino teneantur. pag. eadem.
 Secundus, An residentia episcoporum iure naturali fundetur. pag. 829
 Tertius, Vtrum episcopi iure humano, hoc est, pontificio, residere teneantur, an non. pag. 831
 Quartus, Aliqua emergere nē possit causa ob quam liceat Episcopo à grege sibi commiss-

so abesse pag. 833

¶ Quæstio quarta, De vinculo & modo quo Episcopi & sacerdotes tenentur sua bona dispensare: numero articulorum quinario concluditur pag. 842

Primus, an Episcopo liceat aliquid propriam possidere, an non. pag. ead.

Secundus, Nunquid Episcopi mortaliter peccent, si bona ecclesiastica, quæ procurant, pauperibus non largiuntur. pag. 844

Tertius, Vtrumne Episcopi ac reliqui sacerdotes verum ac legitimū habeant dominium fructuum Ecclesiasticorum, qui illos pro sua portione contingunt. pag. 846

Quartus, singulari iure tenentur Episcopi præ secularibus diuitibus ad eleemosynarū subsidium. pag. 856

Quintus, Nunquidnā Ecclesiastico statui concedens sit inter alias possessiones castra, vassallaque ac iurisdictionem ciuilem habere. pag. 858

¶ Quæstio quinta, quæ nouissima, de clericorum debito officio: articulis clauditur feliciter plus minus septem. pag. 863:

Primus, An inter officia eorum qui sacris initiatur, peculiare, ad quos omnes generatim tenentur, sit constitutio Psalmos statutis horis per soluere. pag. eadem

Secundus, Nunquidnam congruens sit, & decorum, vt horæ canonicæ, Psalmorum, Hymnorumq; alio cantu psallantur. pag. 871

Tertius, Vtrumne tam illi omnes qui sunt sacris initiati, quàm qui titulum habent Ecclesiastici sacerdotij, ad horas dicendas teneantur. pag. 874

Quartus, Anne ordo & modus sit aliquis persoluendo diuino officio necessarius, necne. pag. 879

Quintus, Ad soluendum canonicè diuinum officium, requiratur ne attentio. pag. 883

Sextus, Episcopus & clericus id facere prætermittens, quod facere tenetur, ad restitutionem, aut præbendam, aut fructuum obligetur necne. pag. 887

Septimus, ilque postremus, qui omnibus finè ac colophonem imponit. Nunquid religiofi creati Episcopi, ad obseruandas regulas teneantur, an secus. pag. 892.

Indicis Prioris, qui Librorum, Questionum, & Articulorum, Finis.

INDEX ALPHABETI-
cus librorum decem de Iustitia & Iu-

re Fratris Dominici Soto. Numerus, paginam indicat. A. columnam priorem. B. vero posteriorem.

A
Bigatus, furtum de grege disperso. 378.a

¶ Abraham non suo merito, sed Dei misericordia electus est, vt inde Christus originem duceret. 81.a

Abraham & Sara probabilis est fuisse fratres, quàm frutes. 108.b

¶ Abrenunciatio seculi non solum diuino iure existit per Christum constituto, verum ex iuris naturalis visceribus depromitur. 631.a.b

¶ Abrogatio quid sit: & vtrum differat à dispensatione & irritatione. 70.b

¶ Acceptio personarum nomen est apud sacros interpretes Latinitate donatum: quod respectus personarum dicitur. 229.b

Acceptio personarum est iniustitiæ crimen quo in distributione non causæ ad rem pertinentis, sed personæ ratio habetur: quod ideò genere suo mortale crimen est. 230.a

Acceptio personarum nõ est qualitatem personæ considerare, quæ eius, vel meritum, vel crimen auget. 230.b

Acceptio personarum in spiritualibus genere suo grauius est quàm in temporalibus. 232.a

Acceptio personarum tunc præ se fert manifestum crimen quando idoneo prætermisso, eligitur indignus. 233.b

Acceptio personarum crimè dum magistratus indigno confertur ad restitutionem obligat, quæ faciendæ est populo. 245

Acceptio personarum læpè in iudicijs dicendis committitur. 250.a

Acceptio iniustæ pœnam nemo ante condemnationem pendere tenetur. 420.a

Acceptio causa nouem modis potest aliquis esse. 345.a

Acceptio rei iustitiam consideratur & dupliciter contingit. scilicet directe & indirectè. ibid.

¶ In actione praua aliter ratio mali consideratur, quàm culpa. 351

¶ Actus studiosus bifariam censetur esse alicuius virtutis. 592.b

¶ Accusare quis & quando teneatur. 411.a. b
¶ Accusare excommunicatis & in famib⁹ est semper prohibitum, licet dum crimen est reipublicæ perniciosum, denunciare teneatur. 412.b

¶ Accusare subditi suos maiores prohibentur, & clerici in causa sanguinis. 413.b

¶ Accusationis forma est vt in scriptis fiat ibid.

¶ Accusatio tribus vitatur, nempe calumnia, præuaricatione, & tergiversatione. 415.a

¶ Accusatorum qui nõ habet, ab honoribus prohiberi non debet. 408.a

¶ Accusatore manifestarium crimen non indiget ibidem. b

¶ Accusatoris vicem habent infamia, & in dicitia & clamorosa insinuatio. 409.a

¶ Accusatore opus non est vbi iuridica adest denunciatio, sicut neq; in fraterna correptione ibidem.

¶ Adam fuit princeps eo iure quo primus parens, atque adeò totius Dñs. 275.a

¶ Adæ præuaricatione omnes pœnam mortis incurrimus. 19.a. b

¶ Adiurare quid sit. 706.a. b
¶ Differentia inter adiurationem & iuramentum. ibidem

¶ Adiurare potest superior sibi subditos in materia licita & honesta ibidem. a

¶ Adiuratio non actio eius est qui adiuratur: sed adiurantis. 707.a

¶ Adiuratio non idem est, quòd iuratio, ibid.
¶ Et tamen aliquando captio iuramenti dicitur adiuratio. ibid.

¶ Adiurare Deum & adiurare hominem in quo differunt. 707.b

¶ Adiurare nequitia licet demones per modum deprecationis. 208.a

¶ Per modum tamen compulsionis adiurare eos possumus. ibid. b

¶ Adiurare irrationalem creaturam, sic vt sermo ad eam dirigatur, vanum est. 714.b

¶ Adiurare irrationalem creaturam dupliciter iure possumus. ibid

Admo-

Index Alphabeticus.

Admonitio nulla requiritur, cum alicui de re propria accusare incumbit. 411.b
 Admonitio necessaria est, etiã si crimen reipublice sit pestiferũ, quãdo quis omni proculdubio certissimus sit per suam admonitionem emendandum fratrem cessandumque publicum damnum ibidem
 Alioqui in eiusdem magnis sceleribus contra publicum bonum reipublice absq; vlla admonitione ad iudicalem, seu accusationem, seu denunciationem procedendum. ibidem
 Adultera quæ falsam prolem marito supponit quãdo teneatur se proderi nẽ legitimis filios hæreditate de fraud. 343.a. Et vtrum teneatur cum periculo mortis ibidem
 Adulterinus filius non semper tenetur matri credere, & ab se hæreditate abdicare. ibid. b
 Adulter qui ex aliena vxore prolem suscepit quam ipsa marito supposuit, non tenetur rigore iustitiæ eidem marito ad restitutionem 344.a
 Aduocandi potentia siue in sensu interiori siue exteriori carens, neuiquam patrocinari potest. 439.b
 Aduocatorum iniquissimus vsus impingentium testibus crimina quæ neque suspicantur. 435.b
 Aduocati falsa crimina testibus impingentes præter illam, quam personæ irrogant, reipublicæ quoque iniuriam inferunt. ibidem.
 Aduocatus non semper causæ pauperum gratis patrocinari tenetur. 438.a
 Aduocatus etiam citra extremam necessitatẽ tenetur præstare pauperi patrocinium in grani & vrgenti de superfluo, tam eius possibilitate, q; pauperis necessitate pensata. ibid. b
 Aduocati requisita dignitas ibidem.
 Aduocatus qui sciens iniustam causam defendit, & mortaliter contra iustitiam peccat, & ad restitutionem tenetur. 440.b
 Aduocatio quousque licitum sit dubiã & infirmiorẽ causam defendendã suscipere. 440. b
 Aduocatus cliẽtis causam an proderi debeat, necne. ibidem. b
 Aduocato licitum est suum patrocinium pretio estimare, sed tamẽ per improbitatẽ aliquid vltra modũ extorquens, mortaliter contra iustitiam peccat. 441.a
 Aduocatorum pretium duplex ibidem. b
 Aduocatorum improbitas immoderata quæ sit ibid. a & b.
 Aduocatus de litis quota, aut de certa quantitate sub conditione victoriæ pacifici non potest, sed de certa quãtitate, in vtramuis partẽ causa euaserit. 442. b

Aduocati testis & iudicis discrimen, quantum ad recipiendam mercedem. 443. a
 Aduocationem excellentia dignitatis aut orbitas aliqua reddidit indecentem, nisi ad sit necessitas. 441. a
 Aduocationis officium qui absq; vlla iuris peritia & negotiorũ ex perientia exercerẽt, non esset à mortali culpa immunis. ibid.
 Affirmatio omnis negationem includit, non è conuerso. 102. a
 Agere contra consciẽtiam, intrinsecè est malum. 406. b
 Aggressio quando sit, quando ve defensa, arbitrio prudentis dijudicandum est. 373
 Aggressorem occidere licet eligendo tanquam medium eius mortem, dummodo sit necessarium. 372. a
 Aggressorẽ occidere tenetur inuasus quando ipsemet est reipub. nec essarius. 374. b
 Aggressorẽ occidere non potest inuasus quando aggressor est reipublice necessarius ibidem
 Aggressionis tres ordines. ibid.
 Aggredi & præuenire hostẽ, scelus est. 373. a
 Ambrosij factum vt se infamaret ne eligeretur in Episcopum. 271. a
 Amicitia pecunia non aestimatur, ac subinde in mutuo illam conquirere non est vsura. 477. a
 Amicitiam turpem in mutuo intendere, non est vsura. 477. b
 Amicitia præstantius bonum est, quàm fama & honor. 459. a
 Amicitia, fama, & honor, non sunt virtutes neque spiritualia bona, sed virtuti agnata. ibid.
 Amicitia quæ de bono honesto proficiscitur, verè est amicitia. quæ verò de vtili & delectabili, secundum quid. ibid. b
 Amicitia finis est famæ & germanior virtuti quàm illa. ibidem
 Amicitiam aliquorum diffuere, vt ipse expulsi loco, in alterius sese insinuet amicitia si illi non infamet, non est peccatum. 459. b
 Angeli quibus rebus dominantur. 62. b
 Angelorum iuratio. 690. b
 Andabatarum pugna. 361. b
 Anima in corpus habet principatum dominicum. 257. a. b
 Anima opera demonis corpus resumere non potest. 709. b
 Animalia bruta homini in multis deseruiunt. 270. a. b
 Antichristi tyrannide defecturi non sunt Christi proceres, qui pro fide atrocissimas mortes oppetent. 161.

¶ Anti-

Index Alphabeticus.

¶ Antifitem appetere eum, qui ecclesie est magis idoneus, laudabile est, etiam cõ formidine aduersæ valetudinis. 814. b. vide Episcopus.
 ¶ Antiphonas primi Græci composuerunt, teste Isidoro. 873. a
 ¶ Apollonia quod se in rogum coniecerit excusatur. 367. a
 ¶ Apostoli singuli habebant iurisdictionem in vniuersum Christianorum orbem. 801. a. b
 ¶ Apostoli à Christo fuere ordinati episcopi. 803. a. b
 ¶ Apostoli docuerunt familiam Christianam omnem veritatem ad salutem necessariam. ibid.
 ¶ Apostolis ratione status consilia necessaria erant. 172. b
 ¶ Appellare ad legitimum iudicem licitum est ei qui iudicis grauiamini premitur. 425. a
 ¶ Appellã ad iudicem in fidelem, ex cõmunicetur. ibid. b
 ¶ Appellare ad superiorem causa repellendã aut differendã iustitiæ iniustum est & iniquum ibidem.
 ¶ Appellandi vsus in religionibus perniciosus. 426. a
 ¶ Appellare antiquitũs non licebat nisi intra biduum, aut triduum: modò verò indultũ est tempus decem dierum ibid.
 ¶ Appellare tertio super eodem articulo: interdictum est. ibid.
 ¶ Appellare tertio Romæ, iam introductũ. ibid.
 ¶ Appellare à quocunq; iudicis verbo, stylus est nocentissimus, & intolerabilis. ibid. b
 ¶ Ars camporia. Vide Cambium & camporia ars.
 ¶ Archiepiscopus ex officio habet ordinare Episcopos. 802. b
 ¶ As dicitur omne totum quod in duodecim vncias diuiditur. 474. b
 ¶ Assurationis contractus omnino est licitus. 290. a. b. & 536. a
 ¶ Assurationis contractus multis modis vitatur. ibid. b
 ¶ Assurationis contractus etiam in alijs rebus quàm in mercibus, licite fieri potest. 527. a
 ¶ Assurationis cõtractus cum socio celebratus quo asscuratur fors illi in societatem tradita, vsuram sapit. 534. a
 ¶ Astrologi falsa sæpe vitia hominibus infertentes terendi non sunt: sed tanquã publici infamatores, essent in vltimas cruces adigendi. 475. a
 ¶ Astrologi non possunt per delincationem & obseruationem caelestium corporum proficere accidentarios euentus. 712. b

¶ Possunt tamen de effectibus naturalibus iudicare. ibidem
 ¶ Astrologi crimina reuelare nõ possunt, & quãuis possent, peccatum est. 712. b. perniciosissimum. 713. a
 ¶ Aethiopiã feruitus quomodo illicita. vide Seruitus.
 ¶ Auaritia duplex est. 290. a. sed latius. 875. a
 ¶ Auaritia inter iudicis delicta prima tenet. 246. b
 ¶ Auidacia apud sensuales homines pro indicio fortitudinis reputatur, & ideo fit, vt dum facinoribus perpetrãdis adhibetur, minus de illa homines pudeant. 406. b
 ¶ Augustinus affirmat se vidisse in Italia stularias mulieres quæ venenum in castro hominibus porrigentes, in iumenta conuertebant. 709. a
 ¶ Auferre alicui quippiã stat dupliciter. 328. a
 ¶ Auium tres sunt differentie. 327. b
 ¶ Auium venatio quarum sit permissa. ibid. b

B

¶ Baptisma verisimile est institutum à Christo cum à Ioanne baptizatus est, non ipso facto, sed verbo. 144. b. & 145. a
 ¶ Beatæ, quas sic appellamus, votum solenne emittunt quæ clausurã feruat, nõ alit. 639. b
 ¶ Bellum ex vtraque parte non esse iustum nisi forte ignorantia adit. 371. a
 ¶ Bellum ex triplici capite iniustum esse potest. 398. b
 ¶ Belli tumultus quàm perniciosi sint salutis reipublice. ibid.
 ¶ Belli publici subditi numi causas inquirere debeant. 391. a. & 399. a
 ¶ Bellandum vt in pace viuatur. 6. b. & 200. a & 371. a.
 ¶ Benedicere irracionales creaturas, contingit in ordine ad hominem. 465. a
 ¶ Benedicere Deo quid sit. 463. a
 ¶ Benedictio per se proprie in solam potest ferri rationalem, aut intellectualem creaturam. 464. b
 ¶ Benedictiois relatio irrationalium creaturarũ in hominẽ, tribus modis cõsideratur. 465. a
 ¶ Benedictioem vulgò poni imprecatio est. 463. a
 ¶ Benedictio vendi non potest. 775. b
 ¶ Benedictio ad professionem non semper est necessaria. 599. b
 ¶ Benedictio terminorũ, campanarũ. &c. 465. b
 ¶ Beneficia ciuibus & qui inde sunt oriundi distribuere, æquam est: & si extranei præstantio.

Index Alphabeticus.

Rantiores meritis aliquando inueniuntur.
 217.b
Beneficia non sunt conferenda pueris. 240.b
Beneficia bona habere talibus potest ornari circumstantijs vt licitum n. 241.b
Beneficiorum pluralitas incommoda multa adducit. ibidem. & 242.a
Beneficia ecclesiastica non dantur prelatis, vt praemia, quia boni sunt, sed vt bene praesint. 821.b. & 822.a
Beneficia plura citra dispensatione, qua possunt obtineri, & qua non. 243.a.b
Beneficia qua residentiam requirunt & si curam non habeant animarum, non debent eidem coacervari. 243.b
Beneficia, qua curam habent animarum, non possunt tunc in conscientia plura possideri. 244.a
Beneficiorum mutatio ascensus gratia, vitanda. 236.b
Beneficiorum dominus non est Papa. 239. a
Vide, Papa.
Beneficium resignans vt indigno conferatur, peccat. 240.b
Beneficium propter officium datur. 232.a
Beneficium possidentis in iusta sententia, restitutione est obnoxius. 217.b
Beneficium quod sit spirituale, quod vero minime. 749.b
Beneficium curatum non annectendum monasterijs. 750.b
Bigamus cur irregularis. 70.b
Blasphemia eatenus nefanda est, quod hac forte de causa Deus in lege eam non nominauit. 127.b
Blasphemia gne suo peior est peritio. 695.b
Plasphemia grauior multo est culpa apud Deum quam homicidium. 697
Blasphemiae poena antiqua. ibid.
Blasphemia Deo vindicanda relinquatur. 411.b
Blasphemiae prohibitio. 117.a
Blasphemo lingua absconditur. 382.a
Blasphemia furto grauior. 390.b
Blasphemus quando sit detractor, vel derisor. 461.a
Blasphemus quando sit creaturis maledicens. 465.a
Bonum dupliciter dicitur simpliciter bonum. 215.b
Bonum commune privato praestat. 72.b
Bonum nomen melius diuitijs multis. 319.a
Bonum intellectus quomodo praestat voluntatis bono. 215.a
Bonitas quid sit. 188.b
Bonus pastor. quo pacto animam suam pro ouibus suis ponere debeat. 834.b. vide Episc.

Bonus vnusquisq; semper praesumitur, nisi oppositum probetur; quando res non vergit in detrimentum alterius. 442.a
Bona ecclesiastica quare prohibeantur alienari. 286.b
Bona ecclesiastica quo anno partita sunt. 848.b. vide Diuisio.
Bona ecclesiastica multa sunt in titulum secularum transmutata. 55.a
Bona ecclesiastica in titulum secularum translata, pauperibus non sunt obnoxia. 855.a
Bona ecclesiastica esse pauperum quomodo intelligatur. ibidem. b
Bona animae triplicia. 308
Bona animae q possunt & debet restitui. ibid. a
Bonorum animae diuisio. ibid.
In bonorum temporeliu defensionem licet latrocinem occidere. 375.a
Bonorum nostrorum triplex est genus. 270.a
Bona incerta auctoritate. Papae pauperibus ad dicta sunt. 336.a
Bonorum praecipio non tam late patet quam malorum prohibitio. 102.a
Bulla nulla dispensat circa religionem & castitatem. 624.b
Bullae irregularitatem non tollunt. 364.b
Bullae cruciatum compositio. 335.a

C

Alunator est qui vel falsum crimen imponit, vel occultum in iudicio prohalat. 414.b
Cambire, cambium. 538.a
Cambiu quid sit ibid. & quomodo ab arte campforia, seu nummularia differat. ibid. 543.a.b
Cambiorum plura mala ibid. 543.a.b
Cambij multiplex consideratio, & quomodo a ceteris contractibus differat: & de eius diuisionibus, & de Cambio sicco. 539.b. & 540.a
Cambiorum formae, & modi ad tria capita reducantur. 538.a
Cambium minutum quomodo licitum, & quomodo illicitum. ibidem. a. & 540.a.b
Cambiu p literas. 540.a. & b. latissime. & 541.b
Cambium per literas in quo transmissio pecuniae vera non fit, iniqua vsura continet. 543.a
Cambire diuersas monetas secundum metalli naturam, etiam si parum aliquid supra valorem signati numismatis recipiatur, iniquum non est. 541.
Cambiorum praetium quibus de causis legitime augeri possit. 555.a

Cam-

Index Alphabeticus.

Cambire numismata, qua ratione numismata sunt, nonnulla ab alterutra parte concessa alteri pretio, licitum est. 539. b. & hoc etiam inter priuatas personas. ibid. a. b
Cambire an liceat nummos eiusdem ponderis numeri, valoris tamen diuersi in diuersis regionibus. 447.a
Cambire pecuniam inferioris, gradus auri, vel argenti cum alia superioris, citra compensationem iniquitas est. ibid. b
Cambire monetam hac lege etiam si tempore solutionis auctus fuerit valor, secundum priorem valorem pendatur, vsura est ibid.
Cambire ita vt eadem pecunia redatur vbi plus valet: minime licet ibid. & 548.a
Cambire pecuniam ab vno in alium locum habito respectu copiae vnus loci, atq; inopiae alterius, licitum est: modo temporis ratio nulla habeatur. 551.a. b. & 552.a
Cambium ratione temporis licitum esse non potest. 544.b. 557.b. Neque ibi est aliqua ratio lucri cessantis. 558.a
Cambium duarum rerum in diuersis existentium locis, nentium fieri licet, si pluris in vno quam in altero aestimetur. 548.b
Cambij pretium legitime variat abundantia vel raritas pecuniae. 555.a. & etiam frequentia & raritas indigentium. ibid. b
Cambium ad incertam solutionem & si aliquo modo licitum sit, non tamen tutum. 556.a. & b. & 559.a
Cambij legitima ratio. 560.a
Cambia an ad proxima loca eiusdem regni sint licita. 561.
Cambiendi mos Lusitanorum, & Castellanos. 562.b
Campforiae artis radix & initium vnde. 545.b
Campfor qui Metinae pecunias numerat, iuste cum lucro illas Romae recipit, etiam si ipsi campfori expediret illuc asportare. 543.b
In campfore industria pluris valet, quam labor: imo sine labore multoties pretium recipit. ibid. a
Campfori licitum est aliquod recipere vt pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat. 546.b. non tamen vltra id quod lege taxatum est. ibid.
Campfor dominium praecuniae in illum cuidat transfert. 553.b
Campfori nullo modo licet ob nundinarum intercalationem & praetermissionem pretium recipere. Imo neq; propter illud tempus quod inter cambium interlet: & proximorum nundinas. 558. & 560.a

Campfor ratione lucri cessantis nihil recipere potest. 558.b
Campforum ministri quomodo sint in culpa & ad restitutionem teneantur. 563. a. b
¶ Cantus ecclesiastici non studij sed diuini laudis gratia instituti. 66.b. a. vide, Horae
Cantus ecclesiasticus si est immodicus, est vituperabilis. 877.m. b
¶ Canonicus non tenetur vi iuramenti primu praestiti, noua statuta seruare. 694. b
¶ Capellaniam statuere ad celebrandas Missas pro infidelibus, error est. 740.a
¶ Capituli, nauiganti, de vsuris, optima explicatio. 241.a. b. & aliorum cap. vide exposicio.
¶ Carcerum effractoribus poena capitis de cernitur propter praesumptionem illatae visus. 428.b
Ad carceres condemnati, tenentur ibi manere & non fugere nisi immineret periculum mortis vel corporalis supplicij. 429. a
Ad carceres, & ad mortem simul condemnari nullus iuste potest ibid.
In carcere ex expectare mortem aliquando tenentur martyres ob confessionem fidei. ibid.
Carceres quare adiuuenti. 385.a
Carcer perpetuus morti aequiparatur. ibid.
Carceri mancipare quempiam nisi reipublicae, aut principi non licet. 384.b. & 385.a
¶ Cardinalis episcopali fulgens dignitate potest tenetur esse praesens suae Ecclesiae, quam Roma. 242.b
Cardinalibus inhihitum est ne fiant Episcopi. 836.b
¶ Celare vitium rei & tacere; maxime differunt. 514.a
¶ Coeli causae per se esse nequeunt actionum liberi arbitrij. 712.b
¶ Censur quid, & vnde dictus. 523.a
Censur bifariam constituitur. Alius enim est reseruatiuus: & alius consignatiuus. ibid. a
Censur realem fruuariumq; vnusquisq; potest in sua bona constituere, dummodo sine libera, non solum via donationis, verum etiam venditionis. 524.a
Censur realis annexam habet personalem obligationem. 525.b. imo bona super qua censur constituitur rationem solum habent pignoris & hypothecae. ibid. 526.b
Censur realis non solum constitui potest super certis signatisque bonis, verum & super inde finitis: imo & super re cuius fructus censur non adaequant. 526. a
Censur realem emens non fructus rei obligata cmit, sed ius exigendi censuram. ibid.
Censuram

Index Alphabeticus.

- Censum personale, vt pote quem venditor supra suam cōstituat personam iuste quisq; emere potest. 524. b. & 525. a
- Census personales & super in certis bonis etiā non fructificantibus constitutos, Extravagantes Martin. & Calix. non damnant. 526. b. & 527. a
- Censum pecuniarium iure ceteri quisque potest super suis facultatibus constituere, non solum donationis forma, verum etiam venditionis. 524. a. & b.
- Census super vsum pecunie constitui potest. ibidem. b.
- Census pecuniarij temporales temporis certi, cuius pensio maioris valoris est, quā sit pretiam, suspecti sunt & relegandi. 529. b.
- Census perpetui non modo licite emuntur, verum in illis minor est vsurę suspicio, quā in temporalibus. 528. a.
- Census perpetui obligatio quando census constitutus fuit super incertis, & inde finitis bonis ad heredes pertinet: si verō consignatus fuit super certa re, non nisi re illa permanente, qua precepta heredes amplius non tenentur. ibidem.
- Census temporales licite emuntur. 555. b.
- Census vitalitius licit? 529. a.
- Census redimibiles licite emuntur: rāpposita cōditione, vt nō membratim & per partes, sed totum simul redimatur. 521.
- Censum emere cum pacto retroemendi, nequa quā fas est: putā obligando venditorem, vt eundem redimat eodem pretio, vel minori. 530. a.
- Censum emere cum pacto retrouendendi, licitum est. ibid. a.
- Censum emere cum pacto retrouendendi constituto tempore, tam illo ante quod non sit venditori redimendi facultas, quā illo, citra quod si non redimatur, nulla fiet vltra redimendi facultas, sed cēsus maneat perpetuus, licitus est. ibid. b.
- Census quod pretium dicatur iustum. ibid.
- Censum multę conditiones iniquum reddunt. 531. a. b.
- Censuarius quod recipiat partem pretij, quia concedit facultatem vendendi iniquum est. 528. b.
- Cæremonia vnde dicatur. 87. a.
- Ceremonialia ac iudicialia præcepta per quam illationem à iure naturali descendunt. 92. b.
- Ceremonialia legis opera nō conferebant gratiam sicuti noltra. 120. a.
- Cæremonialia præcepta & iudicialia quare ad Decalogum nō pertineant. 22. a.
- Cæremonię veteris legis quę ad Dei cultum pertinebant, Christum & eius legem figurabant. 137. a. b.
- Cæremonię veteris legis multiplices fuisse concedens fuit: quę ad quatuor capita reducuntur. 137. b.
- Cæremonię omnes veteris legis quę ex debito sine ducebant suas causas, literalem & mysticum sensum habebant. 199. a.
- Cæremonię & ritus apud omnes gentes semper fuere ad diuinum cultum ratione naturali magistra. 141. a. Qui nimō multi proceres fuere inter gentes quibus super naturalem instinctum diuinus radius assulit. ibidem. b.
- Cæremonię veteris legis à solis carnis fordibus corpus emundabant. 142. a. cuius emundationis ratio potissima erat in nostro mysterio posita. ibid. b.
- Cæremonię veteris legis an in Christi morte cessauerint. 143. a. b.
- Cæremonię legis veteris nullo modo licet post Euangelij promulgationem obseruare. 144. a.
- Cæremonialia obseruando quomodo fuerit Petrus reprehensibilis. 150. a. b.
- De cessatione legalium dissidium Aug. & Hieronym. 144. a. b.
- Cæsis, syluę vetatur in bonum reipublicę. 326. a. vide, Ligna, Sylua.
- Cædens ligna in nemoribus alienis furtim quando teneatur ad restitutionem. 325. b.
- Cedere bonis quando liceat. 352. b.
- Qui bonis cesserunt quando teneantur ad restitutionem. 353. a.
- Circumcisio nō conferebat gratiam vi sacramenti, sed per fidem quam populus potestabatur. 120. a.
- Charitas quid sit. 109. b. ad præceptum charitatis requisita. 430. a.
- Charitatis actus bifariam considerantur. 112. a.
- Charitatis actus vt singularis virtutis est, cadit sub singulari præcepto. ibid.
- Charitatis actus vt vniuersalis modus omnium virtutum non cadit sub præcepto, ibidem. b.
- Charitatis lex iuxta D. Thom. sententiam statim obligat cum quis limen rationis ingreditur. 114. a.
- Charitas cum sit omnium aliorum præceptorum finis, quare astruatur vt singulare præceptum. 113. a. b.
- Charitatis præcepto occurrente tenemur cuncta quę tunc facimus, in Deum referre vt in finem supra naturalem. 115. a.

Cha-

Index Alphabeticus.

- Charitas nō est titulus rerum possessarum. pagina. 265. a.
- Charitatis præceptū dupliciter impleri: 438. b.
- Charitatis lex & ordo quando nos obliget. 374. a.
- Christus vt homo non est rex potestatis secularis. 277. b.
- Christus nunquam iurauit. 664. b.
- Christus idem regnum, quo factus est ipse, reliquit vicario suo Pape. 278. a.
- Christus quomodo fuerit rex in quantum homo. 277. b.
- Christus secundum quod homo iure redemptio nis est rex regni cælorum. ibidem.
- Christus caput ecclesię ac perinde omnium numerum ecclesiasticorum exemplar. 796. b.
- Christianus turpius est iurare quā antiquus. 664. b.
- Clericus in quantum clericus, nullus tenetur soluere decimas. 751. b.
- Clericus quatenus seculari iure terras possidet secularis debitor est decimarum. ibid.
- Clerici possunt recipere stipendium sustentationis. 762. b.
- Clericus diues potest pacisci de stipendio sustentationis cum non est lege constitutum. ibidem. b.
- Clerici in minoribus constituti ad nullas horas cano. tenentur, contra Panor. 875. b.
- Clericus non est simoniacus cum tantum distributionum gratia diuinis interest, peccat tamen grauiter. 769. a.
- Non omnis clericatus vsque ad primam tonsuram est de iure diuino. 773. a.
- Clerici quatuor generibus bonorum temporalium fruuntur. 847. b.
- Clerici nascenti ecclesię coeperunt in communi viuere. ibid. b. Vide, Episcopus.
- Clerici licet aliunde victum habeant idoneum, possunt tamen de bonis ecclesiasticis viuere. 856. a.
- Clericorum multa sunt obsequia quibus sua stipendia merentur. ibid.
- Clerici denuntiare possunt in causa sanguinis cum protestatione. & c. 413. b.
- Clericus quare non licet malefactores occidere, & quo iure. 363.
- Clericorū sacrilegę extorsiones aduersus monachos. 768. b.
- Clerici qui dicantur. 364. a.
- Clerici qui petunt bonorum suorum restitutionem in iudicio, dummodo protestentur se id non facere ad vindictam & sanguinis effusionem, non incurrunt irregularitatem, licet malefactores occidantur. 379. b.
- Clericorum votum castitatis, vide, Sacerdos.
- Clericatus omnis vsq; ad primam tonsurā non est de iure diuino contra Caietanum. 773. a.
- Cognitio diuinorum in se ipsis soli Deo & beatis competit: nobis verō non sic, quo loco genuina Pauli loca explicantur optime. 18. b.
- Commercia humana bipertita sunt. 374. a.
- Commutationum alia voluntaria, alia inuoluntaria. 225. b.
- Commutationis nomē non simpliciter dationem, aut receptionem importat, sed dare vt recipiant, recipere vt reddant. ibid.
- Commutatio voluntaria spontaneam quandam voluntariam actionem tam ex parte offerentis quā recipientis importat. ibid.
- Commutatio inuoluntaria, inuoluntariam supponit actionem tam ex parte patietis, quā auferentis. ibid.
- Commutationes inuoluntarię diuiduntur & in eas quę occulte & ignoranter domino per fraudem fiunt, & eas quę per uolentiam manifeeste. 226. a.
- Commutationes voluntarię per sua quęque membra subsceantur. ibid.
- Compensatio quę fit facienda pro vita ablata. 312. a.
- Compensatio in fama optime potest fieri. 319. b.
- Communes debent esse res quantum ad vsum per misericordię & liberalitatis benignitatem. 274.
- Communitas rerum triplex esse potest. ibid. b.
- Commodatum & mutuum quo pacto discernuntur. 342. a.
- Concilij Apostolorum Actuum. 15. explicatio. ibid. a.
- Conclusio practica quod est singularibus vicinior, eō minus habet certitudinis. 29. b.
- Condemnato ad mortem licet fugere & se abimpedimentis expedire. 427. a. & 428. a.
- Condemnato ad mortem iuste nō licet instrumenta conferre vt se vinculis expediat & fugiat. 428. b.
- Condemnatus iuste vt fame pereat potest abstinerē à cibis sibi oblati contra voluntatē iudicis. 430. a.
- Condemnato à legitimo iudice iuste & iuridice non licet se defendere. 427. a.
- Condemnato iniuste fas est iudici resistere, vbi tamen non scandalum daret, ex quo grauis perturbatio timeretur. ibid.
- Condemnatus legitimis testimonijs, sed tamē sine causa aliqua, qui est innocens, si non potest se defendere nisi inflictis vulneribus

De iustit. & iure. §§ tene-

Index Alphabeticus:

tenetur obedire sententiæ iudicis. 427
 ¶ Confessi crimen proprium, super aliorum conscientias non interrogentur, excepto crimine læsæ maiestatis & hæreseos. 421. b
 ¶ Consilium non habet rationem legis vt pote virtute carens coerciua. 16. a
 Consilia multa sunt de iure naturæ. 152. a
 Consilia Euangelica atque adeo omnia naturalia, ad tria reducuntur genera, scilicet, paupertatis, continentię & obedientię. ibid.
 Consilia noua in Euangelica lege adhibita, sunt virginalis puritas, & confirmato voto cuncta relinquere. ibid. b
 Consilia illa quæ sunt de iure naturæ sæpe accidunt vt sint in præcepto. 172.
 Consilia idò censentur minima quia ad salutem non sunt necessaria. 629. a
 Consilium præstans vsurario vt sub vsuris mutet, ad restitutionem tenetur. 492. b. Vide, Vsura.
 ¶ Cōsulere minus malum quomodo liceat, optima disputatio. 494. b
 ¶ Consentire facientibus dupliciter contingit. 457. a
 ¶ Consuetudo quid sonet. 68. a
 Consuetudo trina pollet virtute. ibid. a
 Consuetudo & mos qualiter differant. ibid.
 Consuetudo ex seipsa vim legis non habet nisi quatenus à principis consensu dimanat. ibid. b
 Consuetudo ligat nõ solum tanquam signum promulgationis nouæ legis, sed aliquando etiam est signum quod olim talis viguerit lex. 68. b
 Consuetudo tam legis robur nascitur, vt cõmuni hominũ iudicio & arbitratu peccatũ esset facere contra illam. ibid.
 Cõsuetudo quæ ex principis fociordia, aut impotentia obrepit, legi non derogat. ibidem. b
 Consuetudo quæ ex animæ feruore ac pietate tantum ortum habet, non habet vim præcepti: nisi postea vti sub præcepto custodiatur. 69. a
 Consuetudo quæ illicitum habuit ortum legē potest antiquare, quin & apud posteros vim legis obtinere, non tamen quandiu per actus prauos increbescit. 69. b
 Consuetudo iurandi non est status peccati. pagina. 702. a
 Consuetudo licet sit causa iurandi magnumq; secum afferat peierandi periculum, tamen neq; ipsa per se peccatũ est: nec speciẽ mutat iuramenti. 702. a
 Caietan. tamen ait qd si quis propter continuã

consuetudinem tã verè quàm falso in cõmuni locutione iurandi non aduertit, non excusatur à mortali. 703. b
 ¶ Consulens minus malũ ad maius euitandũ non obstringitur restitutione. 897. b
 ¶ Constitutiones prædicatorum, id ad quod obligat non habent rationem pœnæ, sed cõuentionis. 51. a
 ¶ Contemplatiua vita sit nemelior quàm actiua. 813. a
 ¶ Cõtractui quãdo deest solennitas iuris essentialis, potest quis legis vti beneficio. 294. a
 Contractus ferè omnes iure gentium sunt introducti. 180. a
 Contractus est actio inter duos ex qua vtrinq; obligatio nascitur. 500. b
 Contractus & pactum non conuertuntur. pagina. 501. a
 Contractus strictè actus est iustitiæ. ibid.
 Cõtractuum speciem septem sunt. emptio. cãbium, mutatio emphyteusis, cõmodatio, per mutata cõmodatio, locatio, ibid. a. b
 Contractus assurance. 536. a. b. vide Assurance
 Contractus cãbij. 537. vide, cãbium, cambire.
 Contractus emptionis & venditionis. 500. vide, emptio & venditio.
 Contractus ab vsurario facti qui sunt validi. 489. a. Vide vsurarius.
 ¶ Contrahentibus quomodo liceat ad iniucẽ, se decipere. 506. a. b. & 510. a
 ¶ Contumelia à cõuicio & improperio differt. 445. a
 Contumeliarũ modi omnes sunt eiusdem speciei. ibid.
 Contumelia genere suo est peccatum mortale idq; atrocius quam furtũ aut rapina. 446. a
 Cõtumeliæ grauitatem, quantitas furti exuperare potest. ibid.
 Cõtumelijs ferendis animum habere paratum vnusquisque tenetur. 447. a
 Contumelias illatas quando ferre teneamur, quando repellere oporteat. ibid. b
 Contumelia peior est furto. 446. a
 Cõtumelianti respondendum est quando ratio correctionis fraternæ id decere demonstrauerit. 448. a
 Cõtumelianti honori fidei, & religionis, religio est acriori respondere obiurgatione ibidem.
 Contumelianti quæ crimina liceat obijcere, quando resistere licitum. ibid.
 Contumelianti alijs, respondere semper est officium ibid.
 Contumeliosus quis dicatur. 444. a

Contu-

Index Alphabeticus:

Contumeliæ & detractionis discrimina. 443. b & 445. a. b
 Contumelia propriè loquendo in verbo consistit. 444. a. b
 Contumelia extenso nomine etiam in factis posita est, quatenus rationem habent significandi. ibid. b
 Contumelia esse potest etiam si vitium quod propalatur peccatum non sit, quauis huiusmodi sit insignior. 445. a
 Contumelia esse potest etiam si occultum vitium non detegatur. ibid.
 Contumelia illa maior est in qua vitia imponuntur. ibid.
 ¶ Conuicium vnde dicatur. 445. a
 Conuicij iactatio, quæ fit præter intentionem contumeliandi, quæ culpa sit. 446. a
 Conuicari eatenus est virtus, quatenus inter limites moderatæ faciei continentur. ibid. b
 ¶ Cor prima pars in qua anima viuunt. 122. b
 ¶ Creaturæ omnes irrationales lege Dei æterna aguntur. 21. b
 ¶ Criminator à susurrone & detractore differt. 460. a
 Culpa leuis quæ sit, & quæ grauis. 32. b

D

DAEMONUM potestas. 708. b
 Dæmones vera miracula facere non possunt. ibid.
 Dæmones tripliciter potestatem exercent. 709. a
 Dæmonum odium in Deum atque humanum genus. 710. b
 Cum dæmonibus nullum licet inire commercium, aut societatem, aut pactum. ibid. b
 Dæmoniaci consortij tres sunt gradus. 711. a
 ¶ Damnum emergens quid sit. 82. a
 Damnum emergens quando mutuatori inuito emergit, iuste exigitur. 483. a
 Damnum emergens iuste petit qui mutuari cogitur. ibid. b
 Damnum emergens præuisum & formidatum qui rogatus mutuat iuste potest à principio in pactum ducere. ibid. b
 Damnum datum in re quæ erat impotentia, nõ est perinde restituendũ, ac si fuisset in actu quisq; tenetur ad integrum refarcire. 328. a
 Damnum dantes graue iunctim quomodo cõtrahant restitutionis debitum vide restitutio.
 ¶ Dationes licitæ triplices sunt. 333. b
 ¶ Debiti duplex est ratio, secundum quod aliqua res dicitur hominis. 221. a
 Debita incerta naturali iure in vsu reipublicæ

communes cedunt, vide, Restitutio.
 ¶ Decalogus compendiu fuit totius naturalis legis. 76. a
 Decalogi & reliquorum præceptorũ discrimen. 95. a
 Decalogus non expressè continet principia de dilectione Dei & proximi: sed quare hoc pag. 96. a
 Decalogi præcepta distinguuntur in tria primæ tabulæ & septem secundæ. 66. b
 Decalogi primum præceptum licet negatiue formam præferat, affirmationem tamen amplectitur. 98. a. b
 Decalogi præceptorum numerus congruentissimus est. 99. a
 Decalogus nullus continet præceptum de virtutibus, hominem in ordine ad seipsum cõponentibus. ibid. b
 Decalogi præcepta recto ordine sunt disposita. 101. a. Et congruenti modo tradita. 102. a
 Decalogi præcepta omnia, tã primæ quàm secundæ tabulæ sunt prorsus etiã per Deum indispensable. 105. a
 Decalogi præcepta non omnia includunt modum charitatis: ita quod sit peccatum nisi in gratia fiant. 112. & 113. a. b
 Decalogi præcepta data sunt nobis vt legis capita: sapientibus autem cõmisit Deus vt de alijs nos erudirent. 122. a
 Decalogi præcepta ante legem scriptam vt cun que iure gentium poterant censeri, tamen si non nisi naturali: post verò de diuino dicuntur. 38. b. vide præcepta decalogi.
 ¶ Deceptio intra dimidium iusti pretij, permisita est, non tamen licita. 510. a
 Deceptor quare ad restitutionem teneatur. 510. b. & 611. a. b
 Decepto quare non detur actio iniudicio. 511. a
 ¶ Decimarum aliarumque oblationum discrimen. 741. a
 Decimæ quo iure debeantur. 742. a. & b
 Decimæ ad iudicalem ordinem olim spectabant ibidem.
 Decimarum quota nõ exuperat iustum ministrorum ecclesiæ stipendiũ, etiã si tanquam veris dominis eis adiudicentur. 743. b
 Decimarum quota nõ est de iure diuino. 745. a
 Decimæ an per desuetudinem abrogari possint ibidem. b. & 747. a. b
 Decimæ quibus de rebus debeantur. 746. b
 Decimæ aliæ personales, aliæ reales. 747. a
 Decimas à seruatoribus de sua mercede exigere, nisi mos omni memoria vetustior ad id cogat, non est æquitas. ibid. b
 Decimæ soluendæ sunt ab agricola ita vt non de iust. & iure. §§ 2 post-

Index Alphabeticus.

- possit ante decimationem operas suas & sumptus nec semina excipere. *ibid.*
- Decimæ perforales non exigebantur in veteri populo: & quare. *ibid.* & 748.a
- Decimæ ex minutis oleribus, & c. *Leuitæ* non exigebant; seculus autem *Pharisei*; 748.a
- Decimas non debet agricola, si abiq; sua negligentia ante decimationem granum ei sublatum sit. *ibid.* b
- Decimam totam debet soluere agricola antequam vel suorum mercedem, vel regis tributum excipiat. *ibid.* b
- Decimas soluere in integrum tenetur colonus alienifundi antequam penlionem excipiat quam agri domino solutus est, nisi aliter inter eos conuentum fuerit. *ibid.*
- Decimarum non tenetur mercenarius qui ex decimatis mercedem recipit. *ibid.*
- Decimarum non tenetur dominus fundi ex suis prouentibus, quos colonus post decimationem ei soluit. *ibid.*
- Decimas petere clericis dütaxat proprio iurecompetit merito suo. 749.a
- Decimas exigere non est idem quod res ipsas quæ decimantur petere. *ibid.*
- Decimæ in lege noua non solum in clericorū victum, sed etiam in elemosinarum vberitatem pro egenis conferuntur. 749.b
- Decimæ personales illi ecclesiæ debentur vbi quisque paræcius est. 750.a
- Decimæ prædiales videntur deberi eidē ecclesiæ vbi prædia iacent. At ecclesiæ manui se ad consuetudinem referre. *ibid.*
- Decimas soluere non tenentur infideles præter Iudæos. 752.a
- Decimarum prouentus rectè vendi possunt. 776. a
- Decimæ decimarū congruētè Dei præcepto in veteri lege summo sacercerdoti *Leuitæ* pendebant. *ibid.* b
- Decimarum ius est merè spirituale. 773.b
- Decimarum dominiū ante earum partitionem solum est penes clericum. 850.a. quo iure. *ibidem.*
- Decimæ multarum ecclesiarum totæ sunt in titulum secularium transmütatæ. 854.a. b
- Defensa vitæ & bonorum temporalium quæ diu duret. 275. b
- Defendere aliquando pro vindicare, 375. b
- Ob defensam vitæ & bonorum temporalium occidere. Vide occidere, & aggressores.
- De liberatio comprehendit consilium, & sententiam. 509. a
- De liberatio quanta sit necessaria vt votum obliget. *ibid.* a. & b
- Delicta triplici via à iure præscripta cognoscuntur. 418. b
- Denuntiatio fraterna quinque modis distat à iudiciali. 419.a
- Denunciatio iudicialis quomodo differat ab accusatione. *ibid.*
- Denuntiatus fraternè tenetur prælato veritatem fateri, nisi grauiter timeat quod eum tã quã iudex machinatur castigare. Alioquin ad confessionem cogi potest. *ibid.*
- Denuntians fraternè si sit persona omni exceptione maior valere potest pro teste in iudicio infuturo. *ibid.*
- Denuntiatio duplex est. 412.a
- Denuntiatus fraternè si rebellis sit & citra spem emendæ, excommunicationis sententia ab ecclesiâ coram testibus denuntiationis est separandus. 419.
- Sicuti denuntiationem fraternam debet præcedere ad monitio, sic inquisitione specialem vel infamia vel expressa indicia. 420.a
- Depositarius tenetur negare depositum quãdo dominus petit in abusum iniuriosum. 331.a. b
- Depositarius amittens rem citra magnam culpam suam nõ tenetur ad restitutionem. *ibi.*
- Deposito non est contractus. 502.a
- Deposito habens si quid sua industria deposita pecunia lucratur restituere non tenetur. 509.b
- Derisio à contumelia, suffratione, & detractione differt. 460. b. & 461. b
- Derisio sub ludi forma tconmata sua tegit. 460. b
- Derisio frequentissimè in ironiam vertitur. *ibi.*
- Derisionis materia quæ sit. *ibid.*
- Derisio exponere peccatum alienum, aut naturalem defectum tanquam paruum, genere suo est mortale, si inde alter pudefiat. 461. a
- Vitio quod æstimatur secundum se magnum, paruum verò respectu illius cui obijcitur aliquem denotare, peccatū est mortale. *ibid.*
- Derisiones eiusmodi grauiora peccata sunt contumeliæ: & si in Deum, aut fidem euomantur enoraisima blasphemiarum crimina. *ibidem.*
- Derisionis gradus. *ibid.*
- Derisio & subfannatio sine conueniat, modis differunt. *ibid.* & 462.a
- Derisor Dei quis dicatur. 462.a
- Detinere rem alienam inuito domino peccatum est furti. 387. b
- Detinere rem alienam, nullã addit malitiam supra accipere, sed est continuatio peccati. *ibi.*
- ¶ Detra-

Index Alphabeticus.

- ¶ Detraçtio quid sit. 449. a
- Detraçtio respectu famæ, non respectu veritatis dicitur. *ibid.* b
- Detraçtio genere suo est peccatum mortale. 450. a. b
- Detraçtio per accidens quæ sit. *ibid.* b
- Detraçtio per accidens quando virtus, quando ue peccatum sit. *ibid.*
- Detraçtionis vitium quomodo vnuerfis commune sit. 454. a
- Detraçtio secundum genus suum grauius peccatum est quàm furtum: leuius homicidio & adulterio. 455.a
- Detraçtio in indiuiduo leuius peccatum esse potest quàm furtum, & grauius homicidio. *ibidem.* b
- Detraçtionis proprium obiectū est ratio inuoluntarij. *ibid.*
- Detraçtione peior est contumelia. 455. b. & 456. a
- Detraçtio est inuidiæ filia. *ibid.* b
- Ad detraçtionem alium inducens, aut qui propter odium illa delectatur, grauius peccare potest quàm detrahens. 456. b
- Detraçtor quis dicatur propriè. 449. b
- Detraçtores quare homicidæ peculiariter dicantur. 456. a
- Detraçtor quæ verè sunt mala culpa disseminat. 451. b
- ¶ Detraçtenti alijs nõ resistens quando peccat quando vè excusetur. 457. a
- Detraçtenti dum vera dicit nõ est contradicendum, sed reprimendum est illi verbum. *ibidem.* b
- ¶ Deum velle aliquid extra se, stat dupliciter. 106. b
- Deus quæ ratione dicatur iurare. 661. a
- Deus non potest iurare per alium à se. *ibid.* b
- Deus tribus modis in rebus existit. 104. a. b
- Deus aliqua necessariò vult. 106. b
- Dei legislatoris & humani discrimen. 107. b
- Deus duas habet potestates in vnuerfum orbem. 107. b
- Deus legitima iudicis auctoritate vsus est vasa Aegyptiorum Iudæis tradendo. *ibid.*
- Deus forsan conciliauit animos Osæ & mulieris fornicariæ vt in matrimonium consentirent. *ibid.* & 108. a
- Deus iubens Abrahæ filium immolare neuitquam in homicidio dispensauit. *ibid.*
- Deus non solum vt dominus sed vt iudex potest innocentem à culpa actuali occidere. *ibidem.* b
- Deus solus gratiam confert quam non admittit homo imple per propria scelera. 46. b
- Deus potest occultè rem alienam alteri donare non tamen princeps nisi dicta causa & lata sententia. 391. a
- Deus solus est dominus vitæ. 269. b
- Deus cum absolutus sit dominus vitæ nunquã tamè hac vsus est potestate, aut in vitam aut in bona reliqua. *ibid.*
- Deus nemini relaxat pœnam præter quàm in sacramento nisi secundum opera & fructus pœnitentiæ. 410. a
- Deo primùm ac propriè per excellētiam competit maledicere per modum causæ effectricis. 463.
- Deum benedicere ac maledicere quid sit. *ibid.*
- ¶ Diaboli appellatio qui illum cui male dicitur importet, vix à peccato mortali excusari potest. *ibid.*
- ¶ Diaconis ac subdiaconis olim cõcessum erat post susceptum ordinem nuptias celebrare. 650. b
- Diaconatus olim non habebatur vt ordo sacer. 758. b
- ¶ In die festo quæ sint licita sex modis venari possumus. 132. a. b
- Dies festus quomodo spirituales actiones permittat. *ibid.* a. & b
- In die festo opera corporalia quæ sunt, licèt fiant pro mercede, festū non violant. *ibid.* b
- In festo quomodo licet segetes metere & texere & mulionibus & alijs iter agere. 133. a
- Dies festus ad audiendū sacrum (quod Missam dicunt) obligat. Multi tamen ex varijs causis ab auditione excusantur. *ibid.* b
- Diffamans aliqui m de verò crimine contra iuris ordinem necessarium qualiter & ad quã teneatur restitutionem. 316. a
- ¶ Differentia inter potestatem ecclesiasticam, & ciuilem quoad vinculum vtriusque. 46. b & 47. a.
- ¶ Dignioris non est habenda ratio, quando quis sacerdotium instituit vt certis personis obuensiat. 237. a. b
- Dignum se esse ad præsulandum præsumere debet nemo, nisi diuinitus fuerit attractus. 810. a
- ¶ Dilectionis ad inuicem debitum nunquam cessat. 306. b
- Dilectio proximi nobis notior est ad sensum quàm Dei. Hac autem illius ratio & causa est. 101. a
- Diligèdus est à nobis Deus plus quàm nos ipsi. 198. a
- ¶ Dispensatio quid sit. 70. b
- Dispensandi munus tametsi plenariè penes solum legislatorum sit, interdum tamen in Deo iustit. & iure. §§ 3 serio-

Index Alphabeticus.

ferioribus competit. 71.a
 Dispensationis legitimæ causæ. ibid. b
 ¶ Difficultas ex natura rei promissa orta idonea potest esse dispensandi causa: secus si ex habitu prouo uouentis proficiatur. ibidem.
 Dispensatio citra causam in his quæ sunt iuris diuini nulla est: secus in his quæ sunt positiu. 72.a
 Dispensatio voti purè conditionalis, si sit religionis, ad Summum Pontificem spectat. 591. b
 Dispensatio voti pœnalis ad Episcopum potest pertinere. ibid.
 Dispensat Papa cum emptore cum ei vendit beneficium eo ipso quod ipse vendit & efficitur emptor verus possessor. 793. b
 ¶ Dissensio populi seminarium est hæresim. 824. b
 ¶ Distribui non potest semper ciuibus secundum æqualitatem meriti. 223. b
 Distributio iniustitia in actione qua homines in suam gratiam primum recipit, nullum locum habet. Secus in meritis condigni. 230. a
 Distributio fiet à Christo diuinorum bonorū in die iudicii, non solum secundū proportionem geometricā, verūm & secundum Arithmeticam. 223. b
 ¶ Diuisio aliqua dominiorum iure naturali facta fuit. 274. a
 Diuisionem primam rerum quis fecerit. 274. b
 Diuisionem rerū negare hæreticum est. 274. a
 Diuisio rerum externarum facta fuit iure gentiū licet postea ciuili iuri plures accesserint. ibid. b
 Diuisoriae sortes licite sunt. 290. a
 ¶ Dominium inceptum ab orbe condito. 274. b
 Dominium non est tam vsufficiens quam dominatus ac dominatio. 256. b
 Dominium fundatur in libertate. 258. a. b
 Dominium non transfertur in necessitate extrema. 260. b
 Dominium quarū rerum habet Deus, quarum Angelus, quarum homo. 261. b
 Dominium quadruplex, naturale, diuinum, iurigenitum, & iuris ciuilis. 263. b
 Dominium & ius in regnum, quod habuit David diuinum positiuum erat. 264. a
 Dominium est habitudo inter possidentem & possessum. 257. a. b. & 258. a
 Dominij legitima definitio & explicatio. ibidem.
 Dominium vsus, & vsus fructus quo pacto differant. 259. a

Dominium habere rerū solis vigentibus intellectu & libero arbitrio conuenit. 261. b
 Dominiorum innumera genera statuentes exploduntur. 263. b
 Dominio multiplici abundat homo etiam iure humano. 246. b
 Dominium differt ab eius titulo. 258. b
 Dominij, ac iuris nomen, pro eodem vsurpari non debent. 257. a
 Dominij ac iuris, nihilo plus habet in rem alienam existens in gratia, quam in peccato. 264. b
 Dominium an transferatur per actum interierem. 275. b
 Dominium duobus tantum modis transfertur ibidem. & 284. b
 Dominiorum diuisio necessaria fuit in statumaturæ lapsa. 273. a
 Dominium habet homo naturale, non solum in omnes terræ fructus, verum etiam quodam pacto in clementia, celestesque orbis. 264. a. b
 Dominiorum translatio omni iure fieri potest. 275. b
 Dominij translationis, definitio. 284. b
 Dominij aliena definitio exploditur. 257. b
 Dominij, correlatiuum seruitus, ibid.
 Dominus est homo honoris, & famæ. 270. a
 Domini quibus Rex oppida cum nemoribus largitur, quas possint condere sanctiones circa nemora. 326. a
 Dominium an acquirat vsurarius in ea quæ per vsuram corrasit. 486. b. & 502. a. b
 ¶ Donatio facta obsequij non obligat antequam alter acceptet, ideoque reuocari potest sine iusta causa. 215. b
 Donatio si fiat abienti solemniter & coram testibus, obliget necne, standum est iuri ciuili. ibidem.
 ¶ Dubitare de bonitate alterius ubi coniectura ad prauum iudicium inclinant laude dignum est. 213. a
 Dubitare de bonitate alterius ex leuitate coniecturarū culpa est. ibid.
 Dubitare de bonitate alterius citra assensum, aliquando mortale est. ibid.
 ¶ Duellum illicitum. 698. a

Ecclēsia non tenetur de suis possessionibus reddere decimas. 752. b
 Ecclēsia aliquid potest facere spirituale quod prius non erat: quod ideo si viderit plus ratione consecrationis, quam

Index Alphabeticus!

nis quam valet, contra ius est diuinum & naturale. 758. b
 Ecclēsia non perinde habet modò potestatem faciendi miracula ac in apostolis extitit. 801. b
 Ecclēsia potest omnes dies festos quos ipsa stabiluit tollere vel mutare, aut factum saltem teneret, quod tamen scilicet non permittit 131. a
 Ecclēsia quare olim multis fuerit temporalium dotibus à principibus ditata. 860. a
 Ecclēsia licet immobiles possessiones nullo excepto genere habere. 861. a. b
 Ecclēsiæ bona optimo iure ei concessa sunt, & qui contradiceret, malè audiret de fide. ibidem. b
 Ecclēsiæ conducens non est vt casus omnes de quibus dicitur sintne vsurarij, eius auctoritate definiantur. 500
 Ecclēsiastica bona non mirum si ob nimiam teporum calamitatem quandoque à regibus exigantur. ibid.
 Ecclēsiasticis consentaneum fuit castra vassallosque habere in possessionem sicut alias doctes. 856. b. & 860. a
 ¶ Eleazarus tanquā vir fortis absque vlla reuelatione diuina elephantem impetiuit. 108. a
 ¶ Eleemosynam conferre in pretium orationis simoniacum est: non tamen si detur in sustentationem pauperum. 769. b
 Eleemosynam qui extorquet simulata paupertate non tenetur ad restitutionem. 282. a
 Eleemosynam pro vna Missa offerendam taxare vt sacerdos sub anathematis censura inhibeat non è minore recipiant, execrabile est. 765. b
 Eleemosynarum modus putà quod fiant in presentes pauperes, Deo gratissimus. 858. b
 Eleemosynas petere in honorem sanctorum eas prorogare licet. 718. b
 ¶ Eligere digniorem in foro conscientie & doli preceptum est. 233. b
 Elegit Christus non alium qui suis sibi vicarius succederet, quam omnium tunc temporis Apostolorum optimum. 234. a. b
 Eligere dignum prætermissio digniore, mortale non est, etiam in rebus maioribus quando excessus meritorum non est tantus, vt videatur ad rem multum pertinere. 235. b
 ¶ Electi sunt à Christo domino homines literarum fides ad Euangelicam functionem

duplici de causa. 238. b. 239. a
 Electio vt canonica sit solidaque ac valida habenda secundum exterum ius fori, satis est eligere dignum. 233. b
 Electionem, dum non est aliud medium licet pretio ab indigno remouere & ad dignum inflectere. 766. b
 Electionis spiritualis beneficij, antequam fiat, non licet obstacula pecunia propellere: tamen electione facta licet iniusta impedimenta per pecuniam remouere. ibid. a
 Electionem perimere Papa, vel inferior in fauorem dignioris non potest, si electus ille sit quem iura non repellunt. 233. b
 ¶ Elector eo debito officij tenetur explorare ac ponderare merita eligendorum & meliorem ecclesie tribuere. 815. b
 Electores non debent suo calculo indigno suffragari. 236. b
 Electores licitè possunt prætermittere dignissimum qui eligi non potest, vt dignior eligatur. ibid. b
 Electores episcopi, an teneantur meliorem eligere. 815. a
 Electores episcopi quid ex officio suo explorare debeant. 815. a
 ¶ Emere an liceat minoris quam ipsa in se sunt, vt que licet si sunt in periculo. 414. b
 Emere merces, vt lanas anticipata solutione vilius quam in præsentis foro valeant licitum est: si tamen coniectura est tempore quo tradenda sunt plus minusue valituras etiam si pretio à principio taxentur. 420. b. & 421. a
 ¶ Emptio & venditio sunt contractus reipublice maxime necessarij. 502. a. b
 Emptio & venditio vnus reputatur contractus ibid. b
 Emptio est rei pro pretio distractio: ibidem. b
 Emptio ab emphyteusi & locatione differt. ibidem.
 In emptione & venditione patria rerum non secundū earum naturā estimanda sunt, sed quatenus in vsu veniunt humanos. 505. b
 Vide, Pretium
 In emptione & venditione fraude vti & dolo hoc est plus videri vel minoris emere peccatum est ex genere mortale. 508. a. b
 Emptionis quidam pessimus contractus & vfi tatus. 522. a
 ¶ Emptor qui substantiam rei, vel quantitatem, vel qualitatem agnoscit, venditori nescienti tenetur veritatem manifestare. 513. a
 Emptor agnoscens thesaurum esse in agro de iust. & iure. §§ 4 ab icon

Index Alphabeticus.

absconditum an iuste emat agrū venditore
nesciente absq; mystērij reuelatione. 515. a
Empior personales census etiam super nudam
personam constitutos emendo iniquitatem
non comittit. 525. a
¶ Epiceia quid sit. 70. b
Epiceia ad solū principem spectat: nisi quan-
do difficilis ad eū esset aditus, aut instaret pe-
riculum apertum & subitum. ibid.
Epiceia vt differat à dispensatione. 70. a
¶ Episcopus in ieiunijs dispensare potest in diē
aut breue tempus, non tamen per totam vi-
tam. 71. b
Episcopus idem q̄ superintendens. 794. b. &
795. a & episcopalis dignitatis necessitas. ibi.
Episcopus non solū ad sacerdotū mores debet
attendere, sed ad reliquum gregem. ibidem.
Episcopus iurisdictionibus sacerdotum supe-
rior est, non tamen in corporis, & sanguinis
consecratione. ibid. b
Episcoporum sacerdotumq; diuersitas vnde
sumatur. 797. a
Episcopū reliquis sacerdotibus dignitate præ-
stare bifariam intelligi potest. ibid.
Episcopus die dominica consecratur. 798. b
Episcopale munus tria includit consideranda.
ibid. b
Episcopus de positus si iterum in sum ordinem
restituetur, non opus habet denuo cōsecrari
798. b
Episcopus reali differentia discernitur à pres-
bytero, licet Hierony. contrarium videatur
asserere. 799. b
Episcopales dignitates non sunt specie diuer-
sa. 802. a
Episcopus solū ex commissione habet ordi-
nare episcopos. 803. b
Episcopalis potestas natura sua semper fuit di-
gnitas sacerdotali sublimior. 797. b
Episcopalis dignitas perfectionem adhibet sa-
cerdotio, quæ tamē perfectio sacerdotio ac-
cidentaria est. 799. b
Episcopalis dignitas institutio prorsus diuina
est. 803. b
Episcopalis dignitas electæ personæ nisi fiat
clauē contra iura erratē semper iure diuino
confertur. 806. a
Episcopalis dignitas non nisi propter officium
instituta est, ad quam veritatē designandam,
semper in sacra pagina dignitas officij nomi-
ne designatur. 821. b
Episcopus indignus est existēs in peccato mor-
tali. 813. b
Episcopatū desiderare quo casu liceat. 808. a. b
Episcopatum desiderare, quod Paul. ait, quo-

modo intelligatur. 810. a. b
Episcopatum inuictum, licitum sit recusare uec-
ne. 812. a
Episcopatum acceptans cum animo perseue-
randi in peccato mortali, mortaliter peccat
813. b
Episcopatum non acceptans quia sic est affe-
ctuum peste corruptus vt conscientia suæ
turbulentiam pacare nequeat, non peccat
ibidem. b
Episcopatum desiderare vt ait Paulus, quomo-
do intelligatur. 821. b
Episcopatum & beneficiorum mutationes ræ-
ximè cauendæ sunt, aliquando tamen expe-
diens est vt vnus episcopus ad aliam sedem
commigret. 736. b
Episcopatus nō est ordo qui septem sacramen-
tis connumeretur. 798. a
Episcopatus appetitus si ad salutem animarum
non referatur, genere suo peccatum est mor-
tale. 810. a
Episcopatus, nomen operis est non honoris ac
proinde non episcopatus honor, sed opus
amandum est. ibidem. b
Episcopi verum habet eorum dominium quæ
iure seculari possident. 845.
Episcopi & reliqui clerici sunt verè domini
fructuum ecclesiasticarum possessionum:
899. a. b
Sunt itidem domini decimarum portionis
quæ post factam diuisionem illis obtingit.
851. a
Episcopi arctius perstringuntur præcepto ele-
mosinæ quàm seculares. 855. a. b
Episcopi debent ea quæ ad sua patrimonialia spe-
ctant scribere, vt eis liceat suis agnatis relin-
quere. 800. aliàs. 856. a
Episcopi vbi nimis sunt pauperes in nullo ha-
bentur pretio. 762. b
Episcopi munus idem quod pastoris est, hanc
enim metaphoram Christus toto euangelio
consultissimè obseruauit. 695. a
Episcopi dignitas ac sanctimonia quanta de-
beat esse. 911. a. & b
Episcopi repræsentant Christum, vt caput erat
ecclesiæ aliorum ordinum magistrū singuli
suo modo. 796. b
Episcopi ac sacerdotis differentia explicatur.
797. b
Episcopi functio est præparare ministros.
799. b
Episcopi soli successerunt loco Apostolorum.
801. a
Episcopi præpollent sacerdotibus altiori di-
gnitatis genere. 802. b

Episco-

Index Alphabeticus.

Episcopi secundū propriam nominis notionē
pastores dicuntur non abusiue, sicut gregū
Dñi pastores appellantur. 822. b
Episcopi non solum publicatione, verum etiā
priuatis exhortationibus instruere debent
plebem suam. 825. a
Episcopi vt anima in corpore, vicarij autem eo-
rum vt membra. 827. b
Episcopi quædā sunt munera quæ iugē residē-
tiam requirunt: alia non ita. 828. b
Episcopi absentia quæ mala parturiant. 830. a
Episcopi qui absunt gregi instar meretricum.
831. a
Episcopi licet statum proficiantur perfectionis
non tamen vt manachi: ita vt absq; proprio
viuere obligentur. 843. a
Episcopi verum habent dominium eorum quæ
iure seculari possident. 845. a
Episcopi ethi peccare possunt sicut alij secula-
res in dispensatione bonorum suorum: ne-
mini tamen tenentur ad restitutionem ea nō
distribuendo, nec de bonis ecclesiasticis pro
sua portione sibi contingentibus, sed ex pres-
tatis ibid.
Episcopi bonorum ecclesiasticorum sunt dis-
pensatores, quæ & quomodo habent distri-
buere. ibid.
Episcopi habeant ne verū dominium fructū
ecclesiasticorum variæ sunt opinionēs. 754.
a. b. ad quod respondetur. 851. a
Episcopo conueniebat bonorum ecclesiastico-
rum dispensatio, quando clerici viuebant in
communi. 848. a
Episcopo dum consecratur quæuis non impri-
matur sacramentalis character nihilominus
adhibetur sacerdotalis habitus ei indelebi-
lis. 798. b
Episcopo peculiare sunt & propriæ functio-
nes vniuersæ quæ ad perfecti pastoris offi-
cium pertinent. 800. a
Episcoporum status longe altior est quàm mo-
nachorum. 798. a. & 895. a. b
Episcoporum electio atq; ad sua munera exer-
cenda obligatio est de iure diuino: quod bi-
fariam intelligi potest. 805. b
Episcoporum vita sine macula esse debet. 800. b
Episcopo, cura episcopali deserta, ad religionē
se conferre sit ne licitum. 817. a. b
Episcopus in suis legibus eadem pollet autho-
ritate qua summus pontifex in eas quas ipse
condidit. 72. b
Episcopus non facit peculiare votum castita-
tis præter id quod sacerdotio adiunctum est
843. b
Episcopus cui scientiæ incubere debeat Theo-

logiæ an iuri canónico. 816.
Episcopus quibus de causis possit cedere Epif-
copatui licitè. 818. b. & 819. a
Episcopus propter ecclesiam institutus est, non
vice versa. 821. b
Episcopus religiosus testamētum condere non
potest absq; facultate papæ. 695. b
Episcopus medicus est, cuius industria vt in
medico corporali expetitur. ibid.
Episcopus quibus de causis licitè gregi suo pos-
sit abesse. 834. b. & 835. b. 36.
Episcopus tenetur propriæ vitæ discrimen sub-
ire ingruente gregis necessitate. 834. b
Episcopus religiosus quomodo ad obseruan-
tias regulares teneatur, vide, religiosus epi-
scopus.
¶ Esus carniū fuit in vsu hominibus ante dil-
uuium. 355. a. b
¶ Euangelium Christi facultatem relinquit ec-
clesiæ addendi sanctiones nouas qua tem-
peratissimè vt debent antilites. 165. b
Euangelium dupliciter intelligitur diuulgari.
162. a. b
¶ Exclusus à religione tenetur sese corrigere &
quantum in se est eniti, vt iterum admittatur
560. b. & 561. a.
Exclusus à religione voto castitatis duntaxat
manet ligatus. ibid.
Exclusus à religione fortè tenetur aliam religio-
nem adire si votum religionis in communi
admirat. ibid.
¶ Excommunicare propter furtum nō censen-
dus est pater vxorem & filios. 390.
Excommunicare propria autoritate, solius est
episcopalis muneris. 802. a
Excommunicatio quæ ligat ipso facto absque
præuia causæ cognitione. 63. a
Excommunicatio omnis simoniaci Papæ re-
seruatur iure nouo. 762. b
¶ Exempla sanctorum quid doceat nos in cui-
tandis præfultatibus. 811. b
¶ Exilium morti confertur. 835. a
¶ Expositio cap: quidnè maligni. 5. q. 1. 421. b
Expositio optima ea. quoniam. 303. a. & 652. b
Expositio cap. mandato. de simonia. 790. a
Extrauagantes Martini & Calixti personales
census etiam super nudas personas constitu-
tos non damnant. 527. a. vide Censur.
¶ Exorcismi non tam crebrò hodie sperandi
sunt effectus, quàm adolescentis ecclesiæ.
712. a
Exorcistæ qui cum nubibus, locustis, bruchis,
& cæteris bestiolis pugnent, sunt potius
impostores & in cantatores quam exercitū
714. b

Index Alphabeticus.

F

F Abula de lypis petētibz canes ab ouibus. 370. b
 Facultas unde dicitur. 258. a
 Fallitatis tres gradus. 691. b
 Fama laesa non est necessario restituenda, nisi quando iniuste auferatur. 314. b
 Famæ honoris restitutio optimè potest fieri pecunia. 318. a
 Famæ restitutio vt obliget oportet necessario fuerit ablata vel obscurata. 314. b
 Famæ alienæ restitutio obligat, etiam cum famæ propriæ detrimento. 317. a
 Famæ restitutio postulat, vt læsor faciat plenam fidem coram quibus læsit. 315
 Fama læditur iniuste quādo verum crimē detegitur contra iuris necessarium ordinē. ibid.
 Famæ restitutio vt obliget requiritur quod fuerit ablata per iniustitiam. 314. b
 Fama & honor differunt. 320. a
 Fama quid sit ibid. & 314. b
 Fama sine honore esse potest & ediuerso. ibid.
 Famæ splendor quot modis minuitur. 449. .b
 Famam suam obscurans præter charitatem, nō contra iustitiam facit. 451. b
 Fama non protenditur latius q̄ amicitia. ibid.
 Famæ læsionem illatam potest quisquis priuatus remittere. 457. b
 ¶ Famuli ab heris furtim accipere quicquam non possunt præter sua stipendia, causantes se minutissima accipere stipendia. 395. a
 Famuli foeneratorum, an ad restitutionem teneantur. 493. a
 Feras custodiende de damno dato in integrum tenentur. 327. a. & de illis qui illas occidunt ibid. & in subsequētibz.
 ¶ Festos dies fieri hos vel illos cæremoniale est in quod subinde ecclesia ius habet. 131. b. a. Vide, dies festus.
 ¶ Fides est credere quod non vides, quomodo intelligatur. 183.
 Fides non solum de supernaturalibus articulis nos erudit, verum & de alijs quos natura docet. 93. a. b
 Fidei præceptum non est intra decalogum, sed eius præambulum. 98. a
 ¶ Filij quomodo debeant à parentibus corrigi Vide, Pater.
 Filius quando clam accipit rem aliquam à parentibus, si non sit tanti pretij non committit furtum, neque excommunicatione comprehenditur. 387. a
 Filiorum libertas prædicata à Christo quando nam sit. 279. b
 Filius familiæ lucrans amplius quàm ludere

poterat, an teneatur ad restitutionē. 345. a. b
 Finis legis non cadit sub præcepto
 ¶ Foenerator quod sua industria pecunia vsuraria acquisiuit, restituere non tenetur. 486. b
 Foenerator restituere tenetur cum fructibus & damnis fructuum, vel domum per vsurā extortam. 487. a. Vide vsura.
 ¶ Fornicatio iure naturæ prohibita est, & oppositum asserere est error hæresi proximus. 389. b. & 390. a
 Fornicatio grauius delictum est, quàm furtum. 390. a
 Fornicatio in indiuiduo potest esse leuius delictū furto. 390. b
 Fornicatio ex natura sua nocet vitæ prolis futuræ. ibid.
 Fornicatio & contra temperantiam est & contra iustitiam. 390. a. b
 Fornicatio quare constituitur principaliter in specie interperantia. ibid. a. b
 Fornicatio non inde leuior est furto quod non de illa tantum pudescunt homines ibidem. a
 ¶ Fortitudo præstantior est temperantia. 199. a
 Fortitudo non est necessaria, nisi ad iustitiæ præsidium. 200. a. b
 ¶ Fratres mendicantes non sunt Domini rerū quas possident. 299. b
 ¶ Fraternalis correctio habet pro fine particulari emendationem fratris. 297. b
 ¶ Fraude aut vi qui alterum in crimem coniecit tenetur docere veritatem & liberum permittere. 209. a
 ¶ Furtum quid. 386. b
 Furti etymologia. ibid. a (ibid. a
 Furti definitiones iurisprudentiū excluduntur. Furtum & rapina specie differunt. 387. a. b. & 388. b
 Furti diuisio in fraudulentā acceptionem, & rapinam inepta. 386. b
 Furtū est species iniuriæ acceptionis. 387. a
 Furtū in quatuor species diuiditur. sacrilegiū, peculatus, plagium, abigatus. ibid.
 Furtū est detinere rē alienā inuito dno. 387. b
 Furtum est accipere rem propriā occulte quæ penes aliū est siue sit raptor siue depositum custodiens. ibid.
 Furtum ex genere suo peccatum mortale est. 389. b. tamen si minimū peccatorū contra decalogum. ibid.
 Furtum non complectitur sub se rapinam: sed est species illi opposita. 386. b
 Ad furti rationem tria requiruntur. ibid.
 Furtum non committit qui bona propria recuperat ab iniquo possessore si vi iuris habere ea non potest. 391. b

Furtum

Index Alphabeticus.

Furtum leuius peccatum quàm fornicatio. 389. b. & leuius quàm rapina. 400. b.
 Furtum in indiuiduo potest esse fornicatione scelerius, quin verò grauius quàm adulterium, vel homicidium. 390. b
 Furti ratio nō habent, spoliare quempiam priuatim & occulte, autoritate principis dicta causa, lataque sententia condemnationis. ibid. a
 Furtim surripere à suis heris, quando liceat famulis quoruncunque dominorum, & quando non. 391. b
 Furtim sua recuperare quomodo liceat, etiam aliquando sit licitum palam personæ priuatæ. ibid.
 In furto aliqua pecuniæ quantitas tanta est, quæ per se absq; vilo personæ respectu, causa est peccati mortalis vt duo, tres ve aurei ducati. 394. b
 Furti grauitas augetur etiam si parum sit quod ablatum est diu causa est maioris damni. ibidem.
 Qui furatur minima ab homine pusilli animi, qui in minimis maximi offenditur, si habet animum ei nocendi per illa minima charitatem violat & peccat mortaliter. ibid. b
 Furari à diuersis exigna tunc incipit esse peccatum mortale, quando quantitas accepta per se est magna absque vilo personarum respectu. 395. a
 Furum scelera, iure naturæ respublica potest prout viderit salubrius expedire, punire, ibidem. b
 Furtum permanens sub ratione furti, fieri licite non potest dispensatione diuina. 208. a
 Pro furto secundum Euangelium, etiam secundum ius commune vita non exigitur. 395. b
 Fures olim in Hispania non occidebantur, sed sacrilegi qui sacra deprædabantur. ibid. b
 Quod fures in modo ultimo supplicio afficiantur, Baldus in causa fuit, ob idque ab authore reprehenditur. ibid.
 Fur gaudere debet privilegio, si se in sacrum recipiat. 396. a
 Furari bona aliena vel recipere etiā ab illo qui bonis affluit, nemo potest citra extremam necessitatem. 397. a

G

Alia: os ceteris mortalibus præterit Christus in Euagelica functione propter mysterium. 239. b
 Gener fructus pignoris pro dotē

traditi in sortem non computādo iniustitiā minimè committit. 506. a. & 441. a. b
 ¶ Genus in peccatis quæ in facto consistunt ex solo obiecto perpenditur. 446. a
 Genus in peccatis quæ in verbis posita sunt ex obiecto adiuncto simul intentione, perpendendum est. ibid.
 Gentilibus solenne erat iurare per Iouem lapidē. 697. a
 Gratiam amittere non licet pro salute mundi spirituali. 368. a
 Gratiam licet exponere periculo aliquando. ibidem.
 ¶ Gradus præceptionū & prohibitionum humanarum. 40. a. b
 ¶ Grauitas delictorum ex obiecto primo pensanda est. 371. b

H

Abens rem alienā apud se iniuste tenetur de damno emergente & lucro cessante. 341. a
 ¶ Habitus principiorū naturalium non distinguuntur à potentijs quibus in sunt. 23. b
 ¶ Hæredes vendentis censum perpetuum illo modo ad quid teneantur. 443. a. Vide Census.
 Hæredes vsurarij ad quid teneantur. 49. a
 Hæredes quibus debeatur restitutio occisi qui censeantur. 324. a. b
 Hæredes triplice sunt. 335. a
 Hæres personam veri Domini defuncti gerit. 330. a
 ¶ Hæreses quibus damnis aut fracturis solent intumescere. 824. b
 Hæresibus nouis obortis remporum curriculum Ecclesia magis, ac magis illuminatur. ibidem.
 Hæresis stultissima est post Euagelium Regni Cælorum aliud præstolari. 162. a
 ¶ Hæreticus verè Dominus vsque ad condemnationem: tamen legis vigore impediatur bona alienare. 57. b
 Hæreticus quāuis ab articulo patrati criminis dominium perderet, possessionem tamen tutò retinet legis autoritate, quæ confiscationem prohibet ante sententiam. 57. b. & 58. a
 Hæreticus ante condemnationem utrunque punitur cum bonorum distractio sit illi inhibita. 57. b

Hære-

Index Alphabeticus!

- H**ereticus iusta iuris normā requisitus si inique veritatem inficitur, sit reus poenae haeretice decretae. 58. a
- H**ereticis condemnatio retrō agitur vsque ad articulum quo omni ignorantia nudatus studio haeresim asseruit. 57. a
- H**eretici aliqui negarunt missionem spiritus sancti, quam Christus pollicitus est, completam fuisse indie Pentecostes. 61. b
- H**istoriographis quatenus liceat allorum gesta hominum memoriae tradere. 452. a
- H**ypocrita irasor Dei interpretatiue habetur. 453. a
- H**omo uti perfectione suscepta optimus est cunctorum animalium: ita si alienus fiat à lege, omnium est pessimum, sauisima enim est iniustitia quae tenet arma: quae homini per innatam prudentiam contingunt. 29. a
- H**omo in practicis aeterna Dei lege bifariam illuminatur. ibid. b
- H**omo beneficio protegendi vitam propriam priuari nequit, ac proinde neque damnari, ut necem sibi inferat aliam vel laesionem corporalem, nisi esset earum quae homines religionis, ac penitentiae gratia fumere solent. 58. b
- H**omo qua de causa nō tantum verum bonum sed speciem boni expectat: cum id in ceteris rebus fecus euenire compertum sit. 25. b
- H**omo peccato pollutus non est dignus pane quo vescitur per modum meriti. 265. b
- H**omo non est dominus suae vitae sed custos. 268. b
- H**omo priuatus aut respublica, aut princeps non sunt domini absolute vitae subditorum. 269. b
- H**ominum tres ordines secundum Socratem. 274. a
- H**ominum quisque ius habet naturale donandi & quomodolibet alienandi res quarum legitime est dominus. 285
- H**omo dominus est suae famae. 318. b
- H**ominem ad supernaturalem felicitatem creari ineffabile beneficium est: licet eā suo Marte pertingere nequeat. 75. a
- H**ominum tres sunt ordines quantum ad temporalium cupiditatem distincti. 91. a
- H**omo hilari animo tenetur legem adimplere diuinam, humanam verō & cum tristitia adimplere potest. 111. b
- H**ominem occidere non est intrinsecē malum. 359. b
- H**ominem qui occiderit aliud agens si non debitam adhibuerit diligentiam siue dans ope

- ram rei licitae siue illicitae à reatu homicidij non est immunis. 377.
- H**ominem qui occiderit aliud agens si debitam adhibuerit diligentiam ne homicidium sequeretur siue daret operam rei licitae siue iniustae non est reus homicidij. ibid.
- H**omo improbus fera bestia peior. 360. a
- H**omicidium grauissimum peccatum est inter vniuersa quae homines aduersum se iniucem committunt. 554. b
- H**omicidium dicit rem malā intrinsecē. 265. a
- H**omicidium quod prohibetur, habet rationē indebiti. ibid.
- H**omicidium simpliciter casuale qui committit non est reus homicidij. 377. a
- H**omicidium ut imputetur casuale, tres conditiones requiruntur. ibidem. a. b
- H**omicidium si consequatur ex actione mea non imputatur mihi. ibid.
- H**omicidium quod de per accidens voluntariū est quale peccatum sit, expendendum est causa. ibid.
- H**omicidij poena, vide irregularitas.
- H**omicidium quando subsequatur ex actione mea iudicio medicorum standum est. 378. a
- H**onor quid sit. 443. b
- H**onor dupliciter alicui tollitur. 444. a
- H**onor ille solus verus est qui virtuti debetur. ibidem.
- H**onorem fugientes circumspecti esse debent. 814. a. b
- H**onor satis ne restituatur petendo veniam, describitur. 320. a
- H**onorem acquirendi pulcher modus. 271. b
- H**onoris & famae differētia cūlittitur. 320. a
- H**oras canonicas statis tēporibus & locis clericis recitare quā fuerit necessarium populo Christiano, quibusq; hoc munus conueniat. 865. a
- H**oras aliquas soluere in cultum Dei & ius naturale & diuinum, ac subinde ius humanum nos docet. 866. a. b
- H**oras canonicas esse in numero septenario & antiquissima ecclesiae institutio est, & ei quā decentissimum. 868. b
- H**oras canonicas nocturnas damnant Vitaele fistae: eod quod Deus noctem nobis ad quietem indulserit. 868. a
- H**orae canonicae canebantur in ecclesia primitiua per certas noctis vigiliās, cuius ratio assignatur. ibid. b
- H**oratum quae die recitantur numerus & ratio ex vtraque sacra pagina sumitur. 869. b & 873. b

Horae

Index Alphabeticus.

- H**orae diuinae quibus horis singulae recitandae sint. 870. a
- H**orae canonicae trinae de causa sunt in septenario numero. ibid.
- H**orae canonicae optima non minus quā vestita constitutione per cantus ecclesiasticos solemniter celebrantur. 871. b
- H**oratum responsoria vnde fuerint instituta. pag. 873. b
- H**oratum canonicarum antiphonarū compositiones sunt à Graecis, inō & Angelos caelo delatae. ibid. a
- H**oratum canonicarum hymni vnde ortū habuerunt. ibid. b
- H**oris canonicis laudibusque diuinis non sunt immiscenda profana, quae ut in die Natalis Domini cantari solent. 874. a
- H**oras canonicas soluere ex duplici capite homines tenentur. 875.
- H**oras canonicas soluere qui teneantur. 931. a & b
- H**oras canonicas non recitare in communi in aliqua religione praeter negligentiam peccatum mortale est. 878. b
- H**oras canonicas soluere tenentur monachi professi chorō emancipati, etiam si non sint in sacris, & sanctimonialibus. 878. a. Non autē illi qui non sunt professi, nec laici. 879. a
- H**oras canonicas soluere partim de iure diuino partim est de iure positiuo. ibid. b
- H**orae canonicae non iisdem Psalmis alijsq; ad hoc pertinentibus omnibus in ecclesijs, & religionibus, celebrantur: potest enim hoc iure Pontificio permutari. ibid.
- H**oratum canendarum modus is esse debet qui in ecclesia Metropolitana seruatur, atque in religionibus secundum cuiuscunq; statuta. 880. a
- H**oras canonicas soluere sequendo morem Romanum non singulis personis absq; Pontificis autoritate liberum est. ibid.
- H**oratum canonicarum nimia prolixitas molestissima est, sicut breue nimis earum compendium esset fugiendum. ibid. & hic ponitur censura Breuiarj Romani. ibid. b
- H**orae beatę virginis recitandę vim habent precepti iam ex consuetudine. 881. a. Idem est ex officio mortuorum. ibid.
- H**oras canonicas soluens, mentem, non debita opera, dimouendo ab attentione, oradi preceptum non frangit. 886. a. b
- H**oras canonicas soluens etsi ob attentionis omissionem mortaliter peccet, non ideo necessitatem incurrit restituendi, ibidem, & 890. a

- H**oras canonicas non soluere per vnum, aut duos dies nō debet iniicere scrupulum restitutionis, licet peccatum mortale sit, & quidem qui relaxationibus cruciatę bullę gaudent credendum est esse tutos. 891. a
- H**oratum soluendarum omisio si vitra duos dies procedat, tunc compositio cū summo Pontifice locum haberet, imō & cū episcopo stando in iure diuino. ibid.
- H**orae canonicae quę in communi recitantur, statim per ecclesiam temporibus persoluendae sunt, aliās culpa mortalis est. At priuati tempora mutare & ordinem non est mortale. 881. b
- H**oratum ordinem non esse in precepto duobus temperamentis intelligendum est. 8. 2. a
- H**orae quae in communi soluuntur in ecclesia sunt de precepto celebrandę priuati verō vbiq; dici possunt. ibid. b
- H**orae quae priuati soluuntur loco decenti & honesto dicendae sunt. ibid. b
- H**orae canonicae dum soluuntur qualem, quam tamque exigant attentionem. 883. b

- I**acob vouit Deo, quod futurus si berat in Deum. 580. b
- I**acob emens primogenituram ab Esau, non peccauit. 775. b
- I**eiunium frangens ex gula non solum cōtra obedientiam, sed & cōtra abstinētiā peccat, contra Durand. 898. a
- I**tepte in vouendo stultus & impius in reddendo. 481. a
- I**mperator aut princeps vllus non est proprietarius Dominus. 278. a. b
- I**mperator quo pacto sit superior Christianis regibus. 281. b
- I**mperatorem arbitantes mūdi Dominum vnde id sibi persuaserunt ostenditur. ibid.
- I**mperatoris electio pontificia autoritate à Graecis ad Germanos translata est. 282. b
- I**mperare vt alij malum fiat, optareq; aut imprecari malum, quatenus malum illi est, peccatum est genere suo mortale. 463. a
- I**mperare, optare, aut imprecari malum vt rationem induit boni, licitum est, & quandoque necessarium officium, quod bifariam contingit. ibid.
- I**mperans vt malum fiat sicet quantum peccet. ibid. b. & 464. a
- I**mperatoria maiestas non fulget totius orbis dominio. 280. a

Impe

Index Alphabeticus

¶ Imperium aut in precatio mali bifariam potest rationem boni induere. 493. a. b
 Imponens sibi ipsi falsum crimen quomodo peccet. 452. a
 Imperium actus est intellectualis non voluntatis, vt plenissime Aristoteles docuit. 3. b. & 4. a
 Imperium neque est propositio apprehensiva neq; iudicativa, sed iudicium quod electionem subsequitur. 5. a
 ¶ Impediens aliquem à beneficio, vt digniori vel æquè digno detur citra vim & fraudem non tenetur ad restitutionem. 322. a
 Imprudentia duo gradus. 694. a
 Impediens aliquem à cathedræ consecutione certa vi aut fraude, tenetur ad restitutionem in toto vel in parte. 323. b
 ¶ Impignoratio quid sit. 502. a
 ¶ Imagines à Christiana religione esse relegandas quis prior dicere ausus fuerit, & qui destructores, qui earum fuerunt, defensores. 123. b
 Imagines quomodo adorandæ sunt. 124. a
 ¶ Infamia non præcedente alicuius personæ cum immanifestum est crimen, disquiri possunt personæ in sex tantum casibus. 421. a
 Infamia quænam sit sufficiens ad disquisitionem criminis, prudentium arbitrio æstimandum est. 422. b
 Ad infamiam inde denarius numerus auctoritatem nactus est, quod sufficit populum cōstitueret. ibid.
 Infamiam legitimam non constat perditorum hominum clamor, sed bonorum opinio. ibi dem.
 Infamiam percivilem iudicem irrogatam Papa abolere non potest. 416. b
 Infamare se ex genere suo est peccatum. 452.
 Infamatur aliquis iuste duobus modis. 315. a & b
 Ille qui iniuste infamatus est, & si suum crimen non confiteatur, non tenetur infamatori ad restitutionem. 316. a
 Infamans aliquem referendo quod audit, ad quæ restitutionem tenetur. ibid. b
 Infamando alterum bifariam quis delinquere potest. 451. b
 Infamare alium, quando contra charitatem tantum, quando verò contra charitatem simul & iustitiam sit, ibid.
 Infamare, & licet, & expedit sy cophantas quædo suis imposturis reipublicæ perniciem adferunt. 452. a
 Infamare nos ipsos an sit licitum. 452. a. b
 Infamia est mortalis occultum alienum crimē

vni etiam cordato viro renelare. 449. b
 Infamia delicti nō sufficit, nisi paucis exceptis casibus, ad inquirendum reum quem nulla respexit infamia. 420. a
 ¶ Infideles non tenentur decimis solvere. 752. a
 Infidelium ordo triplex. 399. a
 Infideles Afri, Saraceni, ac Turcæ, de iure Christianis principibus subdantur. ibid.
 Infideles Afros, & sarracenos certum est posse à nobis suis regionibus expoliari: & si nemo nostrum eorum bona priuata auctoritate deprædari, aut diripere valeat. ibid. b
 Infideles qui nihil de Christo audierunt neq; nobis infesti sunt non sunt nobis subditi de iure. ibid.
 ¶ Ignorantia difficultatis rei de qua votum mittitur, excusare hominem à voti solutione. 570. a. & 586. b
 Ignorans, non adimplet præceptum quia ad hoc requiritur libertatis ratio. 110. b
 Ignorantia omnino excusans impræceptis de calogi locum habere non potest. ibid.
 ¶ Inclinatio appetitus sensitiui ad legem naturæ pertinet. 26. a
 Inclinatio naturalis diuisio. 366. a
 Inclinatioes duæ in homine sibi aduersantes. ibid. a
 Inclinatio hominis in bonum delectabile, bona est secundum se, ibid.
 Contra inclinationem naturalem quando sit peccatum agere. ibid.
 Indicia quæ inquisitionem præcedant qualia esse debeant. 422. b
 ¶ Indicta causa quæquam iudicare contra ius naturæ est. 380. a
 Inducens alium scienter & prudenter in peccatum non est subiectus restitutioni. 309. b
 ¶ Infirmus quomodo possit cogi vt abscedatur ei membrum, vide Mutilare.
 ¶ Iniuriæ satisfactio quomodo sit faciendâ. 314. a
 Iniuria quot modis & quando homini irrogatur. 314. b. & 315. a. b
 Iniuria maior est in facto quam in verbo. 386. a
 Iniurias proprias vindicare cur prohibitum. 360. a. b
 In iniurijs vindicandis perniciosus abusus nobilium. ibid.
 Iniuriola acceptio diuiditur infurtum & rapinam. 386. b. & 387. a
 Iniurius cui sit qui se occidit. 365. a. b
 ¶ Innocens duplex est. 370. a
 Innocentem de quo nulla est sinistra suspicio

Index Alphabeticus

occidere flagitum est ibidem. b
 Innocentem tradere tyrânno excidium ciuitatiminanti, iniustum est. 371. a
 Innocentem potest reipublica non defendere. ibid.
 Innocentes in bello licet aggredi & occidere. ibidem.
 Innocens probatus nocens condemnandus est. 315. a
 Interrogatus qualiter inique proprio actu pos sit se legitime eripere. 424. b
 ¶ Inuasus tenetur occidere aggressorem quando inuasus est reipublica necessarius. 393. b
 ¶ Inuentum quando nullius fuit, occupanti conceditur, si tamen occupanti ius sit in regionibus illis, quibus isthæc inuenta reperiantur. 392. a
 ¶ Inueniens thesaurum si retineat, furtum non committit. ibid. b
 Inuenienti thesaurum in agro proprio licet eum sibi retinere. Inueniens autem in agro alieno ex industria quaritando in scio Domino nil potest sibi retinere. Inueniens vero aliud agens dimidiam partem debet habere. ibid.
 Inueniens quæ presumitur habere Dominos summam diligentiam in inueniendis Dominis adhibere debet: quæ facta nec inueniêto Domino, sibi retinere potest. 391. a. b
 Inuenti lapilli in litore maris inuictoris sunt. 392. a
 De inuentis in superficie terræ quotam aliquam principem exigere iniustum est, neque lex de hoc lata in conscientia obligat. 393. a
 De inuentis in venis terræ, vt sunt metalla, usus obtinuit, vt quinta pars principi obueniât. ibidem.
 Inuentarum rerum duplex est genus. 392. a
 An inuenta quorum Domini non comparent sint pauperibus restituenda necnè, pulchra disceptatio. 394. a
 ¶ Inuitus nemo potest poenitentiam sibi iniunctam implere. 110. a. & 111. a
 ¶ Irregularitas quæ sine delicto contrahitur non habet rationem poenæ. 50. a
 Irregularitas sicuti & excômmunicatio ipso facto incurritur. 60. b
 Irregularis quando debeat censerî quidam operam rei illicite. 378. b
 Irregularitas quando incurritur ex membrorum mutilatione. 381. a. b
 Irregularitas non est culpa, neque proprie poena. 364. b
 Irregularitas quia proprie nō est censura, non intelligitur in bullis, quando conceditur fa-

cultas absoluedi ab omnibus censuris & poenis. ibid.
 Irregularitas quando incurritur, & propter quæ. 364. a
 Irregularitatem non incurrit qui alium occidit se defendendo quauis tempore. D. Thom. in vsu erat contrarium. 376. a
 Irregularitas incurritur propter homicidium quod sequitur etiam per accidens ex opere percutientis. 372. b
 Irregularitas non incurritur propter homicidium nisi verè sequatur homicidium etiam si miraculose homo ille nō moriatur. 377. b
 Irregularitas nō incurritur quando datur opera rei honestæ & studiosa adhibetur diligentia. 378. a
 Irregularitas vt incurritur debet esse homicidium voluntarium. ibid. b
 Irregularitas quando incurritur propter negligentiam. 379. a. b
 Irregularitas non incurritur à clericis petentibus bonorum suorum restitutionem in iudicio: etiam si malefactores patibulo affigantur. 379. b
 Irregularitas non incurritur propter culpam venialem. ibid.
 Irregularitas non ob id incurritur quâdo sanitatis gratia absceduntur membra. 381. b. in fine.
 Irregularitatem non incurrit qui in verberando filium clericum vsque ad sanguinis effusio nem processit. 384. a
 Irritatio & dispensatio in quo differant. 614. b
 Irritationis vocabulum quid designet: & qualiter à dispensatione & cæteris discriminetur. 70. b. & 71. a
 ¶ Iubens & consentiens non semper tenetur ad restitutionem. 347. a
 ¶ Iudæi in solo opere exteriori inesse culpam censebant minime autem in effectu. 170. b
 Iudæi dupliciter errabant circa iudicialia. ibid.
 Iudæi cur nimis euacuauit carnes sanguine. 356. b
 Iudæis condecens fuit vt temporalium permissionibus ad legis obseruantiam adducerentur. 90. a
 Iudæis an fuerit vsura permissa. 497. a. b. & 473. b
 Iudex non debet rei euidentiâ expectare sed humanam certitudinem, quæ per idoneos testes fit. 212. b
 Iudicis arbitratui relinquuntur, quæ legibus comprehendi non valent. 33. b
 Quoties iudex reum condemnat iusta ac iudiciali sententia ad poenam quæ non est mortis

Index Alphabeticus:

in mortis, la si onifue corporalis inflictiua, tenetur reus ipse sententiam exequi etiam si ad agendum damnetur. 58. b
Iudex in iudicio concepto per cōiecturas quę virum probam inducunt non debet adpunctionem procedere, sicut neque Salomon processit. 212. a. b
Iudici in reo occulto & grauisimo scelere, licet subditos condemnare etiam de eodem crimine nisi excommunicatus sit, aut suspensus. 209. b
Iudicem decet vt talem segerat quales vult subditos esse. 209. a
Iudex in peccato existens, alium de simili condemnando, ostendit se dignum esse qui simili sententia condemnatur vt habet Paulus ad Rom. 2. qui eum iudicas. ibid.
Iudex publicus peccator alios condemnans mortaliter peccat ex genere suo, si sit in grauioribus aut similibus criminibus, secus in dissimili materia & non infami. ibid.
Iudex duplici sententia vitur, & vniuersali iuris & particulari facti. 404. a
Iudex tenetur sic sanctę scientiam iuris vniuersalem, vt neque suum proprium arbitrium, si contrarium est, consulere possit. ibidem.
Iudex in particulari facto potest se suo ingenio & prudentia iuare in examinandis instrumentis & testibus: quod maximę tenetur facere cum innocens sibi notus accusatur. ibid.
Iudex tenetur damnare innocentem probatū nocentem. 315. a
Iudex debet in omni causa contra veritatem sibi notam euidenter secundum allegata & probata sententiam pronuntiare. 405. b
Iudex, qui innocentē sibi cognitum, probatū tamen nocentem idoneis testimonijs condemnat, non agit contra conscientiam. 407. a
Iudex in criminibus nequit quępiā iudicio condemnare nisi accusatum. 418. b
Nullus iudex siue summus siue infimus antequam pars laesa iniuriā remittat, potest poenam condonare. 409. b
In iudicis supremi arbitrio est, non item in arbitrio inferioris postquam accusator ab accusatio ne desistit, poenam iuris relaxare. ibidem.
Iudex supremus aliquando accusatore reclamante potest accusationem abolere. 410. a
In iudice quatuor sunt necessaria, videlicet, iudicandi potestas, veritas, & fama, & executionis vis, 401. a
Iudex condemnare non potest quem euiden-

ter ipse scit esse reum, quando reus non probatur legitimis testimonijs. 404. b
Iudicis scientia non reputatur sufficiens testimonium. ibid.
Iudicatus, aut loca eorum qui regi sunt à consilijs vendere, illicitum est atque scandalum 249. b
Iudicare quępiam nisi cum qui iudici vel simpliciter vel in tali casu subditus est, non est licitum. 401. a. b
In iudiciali foro quatuor modis contingit vnū alteri esse subditum. ibid.
Iudicando Christum Pilatus peccauit. 405. b
Iudicio diuino non sunt per multa delicta re linquenda. 421. a
Iudicium actus est maximę proprię iustitię. 207. a
Iudicij nomen primò significat rectam finitionem iustorum; deinde rectam definitionem aliarum virtutum circa propria obiecta. ibidem.
Iudicium rectū duas virtutes requirit, & quę iudicium præferat, & quę potentiam iudicantis disponat ad iudicij rectitudinem. ibidem. a. & b
Iudicium particulare studiosi in reliquis virtutibus solum requiritur: in materia autē iustitię necessariū est etiam superioris. 207. b
Iudicio speculandum est ante, tale sit malum quod alter ægrius ferret de se audire quàm si esse peccatum mortale. ibid.
Iudicium vt rectum sit tria exigit, nempe, vt procedat ex iudicis autoritate, & ex iustitię affectione, & ex prudentię rectitudine. 208. a
Iudicij substantiam subuertit quisque iudicū si iuri alterius partis quicquā adimat quod alteri tribuat. ibid. b
Iudicium sine presentis autoritate vsurpatū, sine iustitię substantia, iniquum, sine prudentia, & iuris ordine suspectum, si verò ex leuitate & non legitima probatione, temerarium dicitur. 208. b
Iudicij singularium conditionum defectus genere suo facit peccatum mortale. ibid.
Iudicium ex malo affectu prolatum, est peccatum secundum affectum. ibid.
Iudicium temerarium quadrupliciter est affirmandum, primò de sua substantia, secundò de causis, tertio ex cōiecturis, quarto ex obiecto. 209. a. b
Iudicij temerarij quatuor sunt gradus. ibid.
Iudicij temerarij primus gradus est quando animus est pendulus, neutri cōditionis parti assensum præbens. ibid. a

Iudi-

Index Alphabeticus:

Iudicium temerarium idem est quod sine legitima causa consulto, conceptum. 210. a
Iudicij temerarij duo primi gradus, licet à diuo Thom. sub primo comprehendantur, tamē inter sese non paruo distant. interuallo. ibidem.
Iudicium temerarium, vt sit mortale crimen, tria exigit, scilicet vt sit certum, vt ex leuioribus colligatur cōiecturis, vt sit de re graui. 212. a
Iudicium certum in speculatiuis, hoc vnū requirit, vt nihil prorsus habeat ambiguitatis admistum: in moralibus autem parum pro nihilo reputatur. ibid.
Iudicium temerarium si sit repentinum mortale nō est, sed postquam sedato animo ex de liberatione sententia confirmatur. ibidem.
Iudicium quando ex leuitate causarum fiat mortale, non potest stabiliri certa regula. ibidem.
Iudicium à culpa excusant illa cōiectura & indicia, quę virum prudentem & probum vt sic iudicaret, inducerent. ibid.
Iudicium vtrum veniale an mortale sit non potest certa definiti regula. ibid.
Iudicij grauitas ex infamia perpenditur. ibid.
Iudicium de peccato quod non est infame non est mortale. ibid.
Iudicium de malo, quod non est peccatum sed naturale, potest esse delictum. ibid.
Iudicandum non est secundum legem scriptā quando legi naturę aduerfatur. 118. a
Iudicare propinquius conuenit rationi, & prudentiæ, à qua profertur, sed potissimum conuenit iustitię: vnde habet vt sit rectū. 207. b
Iudicare circa diuina charitati conuenit. 218. a
Iudicium actus est maximę proprius iustitię. 207. a
Iudicij nomen primò significat rectam finitionem iustorum, deinde rectam definitionem aliarum virtutum circa propria obiecta. ibidem. b
Iudicium rectū duas virtutes requirit: scilicet, & quę rationem perficiat, & quę voluntatem bene afficiat. 207. a
Iudicium particulare studiosi, in reliquis virtutibus solum requiritur: in materia autem iustitię necessarium est, etiam superioris. 207. b
In iudicio speculandum est an tale sit malum quod alter ægrius ferret de se audire, quàm si esset peccatum mortale. 212. a
Iudicium nullum sine certitudine esse nisi veniale exceptionē habet quando grauisimū malum de honestissima persona suspicatur.

213. a
Iudicium temerarium nō est malum quia prohibet, sed prohibetum quia malum. 213. b
Iudicium temerarium est ex his quę sunt contra ius naturę. ibid.
Iudicium temerariū esto in publicum non prodeat per se est peccatum mortale. ibidem. 213. a. b
Iudicium de re dubia ferendum non est, sed dubium in meliorem partem interpretandum. ibid. b
Iudicium vsurpatum nō solum peruersum est verum & nullum. 219. a
Iudicialia præcepta, partim cū moralibus partim cum cęremonialibus conueniunt. 89. a
Iulius Cæsar per iniuriam obtinuit dominatum. 282. b
Iuramenti obligatio differt à voti vinculo. 585. a
Iuramentum de re prorsus vana non inducit obligationem. 575. a. b
Non omne iuramentum assertorium licet sit vanum atque illicitum, est peccatū mortale 700. a
Iuramentum ab eo petere, quem nescis falsum iuraturum nullum est peccatum. 704. a
Ab eo autem quem scis mendaciter iuraturum peccatum est mortale. ibid. b
Iudici verò nullum est peccatum. ibid.
Iuramenta libera, id est, quę extra iudicium fiunt, per quā rarissimę excusari possunt à culpa. 701. b
Iuramentum dupliciter intelligitur habere de teriorem exitum. 674. b
Iuramentum fictum an sit mortale. 683. a. b
Iuramentum promissorium simulatorijs verbis conceptum animo non implendi, nec se obligandi, an sit mortale. ibid.
Iuramenta coacta nequaquam conscientiam ligare, vrgentissima argumenta. 676. b
Iuramentum coactum triplici ex causa existimandum est. 677. a
Iuramentum coactum frangere mortale est. 711. b
Iuramenti coacti relaxatio. 608. aliās. 680. a
Iuramentum verbis æquiuocis conceptum an sit obligatorium. 678. a
Iuramentum dolosum an sit obligatorium. 608. aliās. 680. b
Iuramentum dolosum tribus modis intelligitur fieri. ibid.
Iuramentū licet ab idololatra per suos Deos exigere, secundum August. 696. b
Vnde sit consequens quod etiam idololatra & gentilis teneatur iuramentum suum seruare. De Iustit. & iure. § § § re-

Index Alphabeticus:

re. *ibid.* &c. 697. a
 Iuramenta Hispanorum. *ibid.*
 Iuramenta triplici ex capite variantur. 659. a
 Iuramentum apud Romanos tanta habitum fuit sanctitate, ut non nisi in genuis & nobilitate insignibus deferretur. 590. a
 Iuramentum per falsos Deos an mereatur nomen perjurij. 692. b
 Iuramentū duplici modo alterius nomine præstari potest. 694. b
 Iuramentum secundum se licitum est & honestum. 660. b
 Iuramentum & votum dupliciter differunt. 685. b
 Iuramenta quæ possint ab homine relaxari. 686. &c. 687.
 In iuramentis non licet dispensare absq; legitima causa. 688.
 ¶ Sed quid si Papa sine causa valida dispenset an teneat dispensatio? minimè. 687. b
 Iuramenti definitio. 657. b
 Iuramentum aliud assertorium: aliud verò promissorium. 658. a
 Iuramentum non est necessarium ad ea quæ sunt necessaria, perque rationem innesciganda. *ibid.*
 Iuramenta sua reddere altissimo quomodo sit intelligendum. *ibid.*
 Iuramentum aliud simplex: aliud execratorij *ibidem.*
 Iuramentum esse à malo ex sententia D. Aug. quomodo sit intelligendum. 664. b
 Iuramentum falsum illicitum & temerarium in quo differunt. 665. a
 In iuramento tres comites nempe veritas, iustitia, & iudicium, quomodo intelligantur necessarii. 665. b. &c. 666. a. b
 Iuramenta in cauta siue impleantur siue secus & periuria sunt dū fiunt, & nullatenus obligant: sed rem iuratam sua nuda natura relinquunt. 675. a
 Iuramentum est actus religionis seu latriæ: 666. b
 Iuramentum omni iure religio censetur. 667. b
 Iuramentum non est perappetendum. *ibid.*
 Iuramenti usus nequam in statu innocentie fuisse. 668. ab
 Qui bene iurat, bene credit, quàm blasphemæ soleat interpretari. *ibid.*
 Iuramentum quando habeat vim obligandi. 671.
 In omni iuramento assertorio duæ insunt veritates rationes. 772. b. &c. 773. a
 Iuramentū in cautum sit tribus modis. 674. a
 In iuramento promissorio tria exterè sunt con-

resideranda, scilicet promissio, iuramentum & executio. 681. a
 Iuramentum ratione gravitatis materiæ aliquando gravius est fragere quàm votū. 685. a
 Iuramentum licet sit obligatorium: pote sit tamen eius obligatio per dispensationem extingui. *ibid.*
 Iurabis per nomē Dei tui, quomodo sit intelligendum. 661. a
 Iurare turpius est Christianis, quàm antiquis. 664. a
 Iurare per creaturas in Deum relatas licitum est. 670. a
 Iurare quibus modis contingit. 658. b. &c. 659. a
 Iurare aliquando est peccatum. 661. b
 Sed quale præceptum? naturale & divinum, perinde ac mandata decalogi. 662. a
 Ego autē dico vobis non iurare omnino. Matthe. 5. quomodo sit intelligendum. 662. b. &c. 663. a
 Iurare per creaturas exhibendo illis reverentiam Deo debitam, est idololatriæ impietas. 670. a. b
 Iurare per creaturas catholicè dupliciter cōtingit. *ibid.*
 Iurare per capillum & per caput Dei blasphemia est. 671. a
 Iurare per Deum re gravius est, quàm per Euāgelia. 690. ab
 Iurare quæ personæ non possint. 686. a
 Iurare non licebat Romanis, per Hercule sub tecto sed sub dio quasi in Iovis præsentia. *ibid.*
 Iurantes vanè an dicantur Deū tentare. 664. b
 Iurare per falsos Deos magis impiū est quàm peierare. 696. a
 Iurare in sanctis solēniter, nisi à ieiunis fiat, non reputatur honestum. 689.
 Iurare non decet personas egregiæ dignitatis. *ibid.*
 Iurare hodiernus abusus. 690. a
 Iurandi ratio efflagitat, ut certo ordine & forma fiat. 701. b
 Iurans si non habeat iurandi animum, an teneatur illud implere. 595. b
 Iuramentum per vim extortum à latrone, obligatorium est. 585. b
 Iuramentum ducendi uxorem licitum est, non tamen servandum, dum maius bonum impedit. 580. a
 Iurare legitime officium virtutis est. 125. b
 Iurare prohibuit Christus non solum per creaturas sed per Deum. *ibid.*
 Iurandi officium non est per se ipsum virtus, nisi cum suis comitibus. 126. a

Iurare

Index Alphabeticus:

Iurare in statu innocentie nulla esset virtus. *ibid.*
 Iuramentum nobis Dei beneficio concessum est natura lapsa, ad fidem nostram roborandum. *ibid.*
 Iuramentum à iure dicitur. 657. b. &c. 658. a
 Iuramento præmissio iniuria fit Deo si aliud testimonium exquiratur. *ibid.*
 Iuramenti tres comites. 126. b. &c. 665. b
 Iuramentum de re iniusta implere, peccatum est. *ibidem.*
 Iurare aliquod patrare peccatum mortale, quavis non perpetretur, est mortale. 156. b
 Iurare aliquod facere peccatum veniale. etiam si non impleatur, peccatū est veniale. 127. a
 Iurandi frequentia presentissimum habet periculum periurandi. *ibidem.*
 Iurare falsum etiam in re minima, peccatū est mortale. *ibid.*
 ¶ Iurisdictiones civiles frequentius secularibus quàm ecclesiasticis committendæ sunt. 861. a
 ¶ Ius dupliciter accipitur. 174. a
 Ius est obiectum iustitiæ. *ibid.*
 Ius, aliud naturale, & aliud scriptum. 176. a
 Ius est in rebus, ars verò boni & æqui in intellectu docent operi iustum. *ibid.*
 Ius primum omnium diuiditur in naturale, & positivum. 177. a
 Ius omne naturale est divinum. 178. b
 Ius gentium & à naturali distinguitur, & sub positivo continetur. 179. a
 Ius gentium, & civile, trifariam distinguuntur. 179. &c. 180. a
 Ius omne, quo civitas vitur, vocatur ab Aristoteli politicum. 180. a
 Ius paternum quo ad naturale, semper manet inter parentes & filios emancipatos, sed quo ad civilia ius simpliciter, & iuste est inter illos. 182. b
 Iuris gentium aliquando est licita dispensatio, & aliquando non. 180. b
 Iure naturæ homines esse servos, quomodo sit intelligendum. *ibid.*
 Iuris ignorantia non tollit omnino culpam, neque omnis ignorantia facti. 203. a
 Iurisconsulto præferendus est Theologus ad Episcopale munus, ceteris paribus. 237. b. &c. 238. a
 Ius in liberos non dicitur dominium. 257. a
 Ius humanum duplex, & ius civile, & ius gentium. 263. b
 Ius naturæ & ius gentium penes quid discernuntur. 274. b
 Ius gentium, & ius civile quo pacto differant. *ibidem.*

Ius legitimum Christiani imperij quod sit. 282. b
 Ius gentium multorum nequirit dispertiri dominia: sed semper remanent communia iure natura. 275. b
 Iure gentium propriè dominia diuisa sunt, vt meum & tuū audiretur in orbe. 264. b
 Iure gentium constituta est successio hæreditaria filiorum in bona paterna. 275. b
 Ius primogenituræ quare masculina serie transfunditur. 155. b. vide Maioratus.
 Ius patronatus vendere est simonia. 776. a
 Ius dicere non potest, neque legem ferre Tyrannus, nisi præscriptione, aut reipublice cōsensu fuerit legitimus princeps. 219. a
 Ius, vsusque iuris, non sunt idem. 749. a. b
 ¶ Iustitia originalis. 365. b. &c. 366. a
 Iustitia dupliciter sumitur. 174. b
 Iustitia in tribus differt à reliquis virtutibus. 175. a
 Iustitiæ recitudo reperiri potest vbi adest mala intentio, & finis prauus: reliquarum verò virtutum recitudo non manet vbi deest aliqua circumstantia. 175. b
 Iustitiæ definitio, quæ à iurisperitis assignatur bona est, si sanè intelligatur. 183. a
 Iustitia duplex, infusa, & acquisita. 118. a
 Iustitia aliter parvulis, aliter adultis infunditur. *ibid.*
 In iustitia distributiva nulla est reparationis forma. 227. a
 Iustitiæ commutativæ non semper fit iusta reparatio, vbi offensor idem præcisè peccat, quod alter ab illo perpetratus fuerat. *ibidem.*
 Iustitia distributiva non attendit, quid civis tulerint. 228. b
 Iustitia commutativa non propriè est in Deo. *ibid.*
 Iustitia distributiva, non id tribuit quod debetur, vt antea propriè à civis possessum: sed quod est totius reipublicæ, cuius civis sunt partes. 223. b
 In iustitia commutativa debitum inde surgit, quod res fuit possessio alterius. *ibid.*
 In iustitia tam distributiva quàm commutativa qualitas personæ attenditur: sed diversimodè. *ibid.*

L.

Abor mannum ad quatuor est vitilis. 637. b

¶ Lacedæmo non licet in duellū exire. 460.

De Iustit. & iure. §§§ 2 Laicus

Index Alphabeticus.

¶ Laicus non potest præscribere ius exigendi decimas. 299. b
 ¶ Lanarum mercatus qui anticipata fit solutio ne, aliquando licitus est: etiam si ea ratione lanæ villius emanant quam si solutio non anticiparetur. 519. b. Vide Emeræ.
 ¶ Lamech reus homicidij quia non sufficientè adhiberit diligentiam. 379. a
 ¶ Lanarum maleficia vnde fluxerint. 710. a. b
 ¶ Lateranense concilium non est in omnibus receptum. 497. a. b
 ¶ Latronem occidere ob defensionem bonorum temporarium, iustum est. 375. a
 ¶ Latrones publici capite plectuntur. 395. b
 ¶ Legalium obseruatio quando post Christi passionem fuerit licita. 150. a
 ¶ Legalia obseruando quomodo Petrus fuerit reprehensibilis & peccauerit. ibid. a. b
 ¶ Laudabile & honorabile in quo differunt. 252. b
 ¶ Legis multiplex definitio. 2. b
 ¶ Lex in intellectu tanquam propriū eius opus infidet. 3. a
 ¶ Lex à legendo vel à religendo dicta. ibid. a
 ¶ Estque æquitatis iniquitatisque regula. ibid.
 ¶ Lex est vniuersitatis propositio ac dictamen rationis præctica: per modum habitus inhærens. 4. b
 ¶ Lex nõ est voluntas eius qui vicem populi gerit. 10. a
 ¶ Lex omnis quo solida fit & firma in cõmune bonum debet subditos promouere. 6. b
 ¶ Leges condere reipublicæ est, aut eius vicem gerentis. 8. b
 ¶ Leges sapientum iudicio ex visceribus naturalis iuris eliciuntur: ceterum firmitatem non ab eis, sed ab his qui iurisdictione pollent fortuantur. ibid.
 ¶ Lex bifariam est in homine. 8. b
 ¶ Lex vim habet coerciuam. 9. a
 ¶ Lex ante promulgationem nullum habet vigorem. 9. Et quando censenda sit satis promulgata ibid.
 ¶ Lex post idoneam promulgationem obligat vniuersos, tamen si citra culpam ignorantes excusantur contra Panormitanum, & alios 10. a
 ¶ Legis definitio è iure ciuili deprompta explicatur. 11. a
 ¶ Leges Romanorum Imperatorum post duos menses valere incipiunt in republica, vt iure ciuili sancitum est. 10. a
 ¶ Leges pontificiæ irrationis ab articulo promulgationis robur habent, nisi contractus irritati per eas essent tales, quod cederent in

iniuriam tertij. 11. a
 ¶ Leges, priuilegiarum reuocatione, nulla vi polent, quoad fuerint promulgatæ, non solum in prouincia, sed etiam in diocesi. ibid.
 ¶ Legis effectus reddere homines studiosos. 12. b
 ¶ Legis actus quatuor. 15. a
 ¶ Lex nonnulla permittit mala ad obuiandum grauioribus in commodis. 15. b
 ¶ Legis species quatuor, & earum inter se discrepantia. 16. b. & c. 17. a
 ¶ Lex formit non est propriè lex, sed per metaphoram. ibid. b
 ¶ Lex tam diuina quàm humana duplicem vim habet in translatione dominiorum. 284. a
 ¶ Lex potest & voluntatem domini cohibere, & ipsum inuitum suorum dominio priuare 285. a
 ¶ Lex non ob quamlibet causam, etiam iustam mutanda est: sed cum fuerit tanta, vt detrimentum, quod ex legis mutatione suapte natura accedit, abunde compensetur. 66. b
 ¶ Lex non est idè quod ars boni & æqui. 176. a
 ¶ Legi omnes subiiciuntur etiã princeps ipse, quãtum ad vim directiuam. 61. a. b
 ¶ Legi non subdantur iusti, quantum ad vim coerciuam, similiter neque princeps. ibidem. b
 ¶ A lege liber non est iustus, vt Lutherus impiè dogmatizauit. 63. a
 ¶ Lex quæ cõmuni bono officit, nullam habet obligandi vim. 3. b
 ¶ Legem in particulari deficere, non est idonea ratio vt quis ei possit contrã venire: bene tamen si cessat in genere: sed neque tunc vim perdit ligandi quoad princeps aut consuetudo eam aboleat. 65. b
 ¶ Legis præuaricator est quo seruatis in cortice eius verbis mēte circumuenit. 64. b. & c. 65. a
 ¶ Lex tota absque gratiæ subsidio specialiter impleri nequit vt longo tempore absque peccato viuamus. 113. b
 ¶ Lex æterna summa ratio est in Deo existens 17. a
 ¶ Neque cum diuina conuertitur. 18. a
 ¶ Lex æterna solis hominibus post Angelos nota. ibid. b
 ¶ Lex æterna ratione differt à rationibus rerum quas ideas in Deo dicimus. ibid.
 ¶ Lex omnis ab æterna deriuatur. 19. a
 ¶ Lex non dicitur præcisè æterna, quia neque habuit principium neque habitura sit finem, sed præsertim quia est immutabilis omnisque variationis expers. ibid.
 ¶ Lex diuina positua, effectus, ac participatio legis æternæ. ibid. b

Lex

Index Alphabeticus.

Lex fomitis, quid sit, & qualiter deriuetur ab æterna. ibidem. b
 ¶ Leges iniquæ non sunt dicendæ leges ac proinde neque ab æterna dimanant, nisi, quatenus præse ferunt quandam potestatis imaginem. ibid.
 ¶ Lex permissiua etiam ab æterna lege ortum ducit, illa scilicet quæ malum impunè permittit. 20. a
 ¶ Legi æternæ necessaria cuncta creata præter Deum subsunt. 20. b. non autem diuinæ personæ. 21. a
 ¶ Legi æternæ vniuersæ actiones humanæ subiiciuntur. 22. a
 ¶ Lex æterna brutis & insensibilibus rebus promulgetur per sigillationem instinctuū & virtutum actiuarum: qui tamen instinctus non habet propriè rationem legis. ibid. b
 ¶ Legi Dei æternæ monstra & casualia & id genus reliqua, subduntur. ibid.
 ¶ Quo sensu Pau. dixerit eos qui spiritu Dei aguntur, non esse sub lege. ibid.
 ¶ Sub lege æterna non solum sunt viatores, sed beati & damnati. ibid.
 ¶ Lex naturalis in hominum animis insculpta est. Quæ neque potentia est, neque habitus neque passio, neque idem quod synderesis. licet insit per modum habitus. 23. a
 ¶ Lex naturalis vna est. 26. a
 ¶ Lex naturæ quo ad prima principia, non sic est mutabilis, vt id, quod fuit iuris naturæ, cesset esse talis iuris: bene tamen quantū ad conclusiones: tamen si id rarò eueniat. 30. b
 ¶ Lex naturæ cuncti mortales tenebantur. 39. a
 ¶ Lex naturæ natiuo instinctu & luce, promulgata est, vnde fit de primis principijs naturalibus & neminem posse ignorantiam prætexere. 11. a
 ¶ Lex naturæ quantum ad prima principia nequit profus ex animis hominum extirpari secus quantum ad conclusiones. 31. a
 ¶ Præter legem naturæ necessarium fuit humanas condere & hominis naturæ congruentissimum. ibid. b
 ¶ Lex naturæ malefactorum conscientias exulcerat, quo sensu dixit Augustinus inordinatū appetitum poenam esse peccati. 31. b
 ¶ Lex naturæ dictabat Iudæis præcepta moralia: fuit tamen opus ea in tabulis legis antiquæ describi. 88. b
 ¶ Lex diuina duplex. 73. b
 ¶ Lex alia altior præter naturalem & humanam necessaria fuit, quæ diuina positua nuncupatur. ibid.
 ¶ Lex diuina positua in duas secatur: licet specie non distinctas. 74. b
 ¶ Legis diuinæ posituæ & æternæ differentia. 75. a
 ¶ Lex diuina non censetur promulgata, cum eã Deus alicui reuelat: sed cum ille solenniter eam euulgat. 11. b
 ¶ Lex diuina de vniuersarum virtutum operibus ex æquo præcepta ponit. 94. a
 ¶ Lex vetus per legem Christi cessauit. 143. b non modo quantum ad legalia, & ceremonialia, verum si vim eius obligatoriam spectes tota tunc temporis antiquata fuit. ibidem.
 ¶ Lex vetus tempore passionis cessauit, & tunc non coepit. 145. b. & c. 148. b. & c. 11. b
 ¶ Lex vetus tot virtutes instituit, quot Christus expressit in lege noua. 95. a
 ¶ Lex vetus non conferebat gratiam. 89. a
 ¶ Legis antiquæ custodes per fidem Christi præmia consequerantur æterna, transgressores quæ perpetuis affliciebantur supplicijs. 90. a
 ¶ Lex antiqua quare testamentum vetus dicta sit nostra autem noua. ibid. b
 ¶ Legis veteris & nouæ supplicia, discriminantur. ibid.
 ¶ Lex vetus sancta, iuxta, atque bona fuit. 76. a
 ¶ Legis veteris author Deus. 77. a
 ¶ Legis veteris & nouæ discernuntur. 76. a. b
 ¶ Lex cum dabatur Moyfi, quæritur num Deus Angelus veloqueretur ei. 79. a
 ¶ Lex vetus soli populo Israel data est. 80. b
 ¶ Legis antiquæ præceptorum distinctio. 81. b
 ¶ Lex veteri corrente gẽtiles sine ipsa, sicuti ante ipsam, potuerunt salutem obtinere. 82. a
 ¶ Lex vetus eò quod ad plura obligaret, non fecit Iudæorum deteriorè conditionè, quàm gentium ibid. b
 ¶ Lex vetus data est sub initium quartæ ætatis, quæ tribus ætatibus permanit in mundo. 84. a
 ¶ Legis veteris duo fines ad vnum tantum relati. ibidem.
 ¶ Legis antiquæ trina præcepta necessaria. 86. b & c. 88. a
 ¶ Legis veteris nomina omnia reducuntur ad tria. 88. b
 ¶ Lex scripta sicut nihil roboris iuri naturali præstat, sic neque robur eius quoquo pacto minuit. 218. a
 ¶ Legis scriptæ vigor non exigit melius id esse quod discernit quàm contrarium. ibidem.
 ¶ Lex quauis iuste sit posita, si tamen in euentibus parti cularibus est contra ius naturæ, licet contra illam facere. ibidem, b
 ¶ Lex noua in cordibus insculpta est & hoc à de Iust. & Iure. §§§ 3 veteri

Index Alphabeticus.

- veteri quæ in tabulis scripta erat differt. 157. a. & 148. b
- Lex Evangelica quomodo dicatur iustificare. 159. a
- Legem nouam ab initio mundi dari non decuit. 159. b. & 160. a
- Lex Evangelica vsque ad finem mundi persistet. 161. a
- Legis nouæ status nihil vetat quominus mutetur perinde atque status legis veteris. ibidem. b
- Legis nouæ status & si latior patentiorque expectetur, nullus tamen futurus est ubi gratia copiosior sit quam hactenus præcessit. ibid. b
- Lex Christi ante finem mundi ab omnibus est exosculanda. ibid.
- Lex euangelica neque prorsus est alia à veteri neque omnino eadem, sed sic ab illa distat vt perfectum ab imperfecto. 163. a
- Lex vetus lex timoris erat, noua verò amoris & charitatis. ibid. b
- Lex antiqua quare dicatur testamentum vetus: & lex Evangelica testamentum nouum. ibidem.
- Lex vetus quare dicebatur lex factorum, non istra verò dicitur lex fidei. 163. b. & 164. a
- Lex nostra fuit antiquæ complementum, quàm ad finem & quantum ad præcepta. 194. a
- Lex noua continebatur in veteri non quidem actu sed virtute. ibid. b
- Lex repudij non præcipiebat vxorem repudiare, sed id permittebat, idque noua correxit vt non haberet locum nisi quo ad torum. 164. b. & 165. a
- Lex antiqua grauior erat quam noua si difficultas ex parte obiecti perpendatur. 165. a. b
- Lex Evangelica præter naturæ legem non nisi sacramenta imperauit. ibid. b
- Lex nostra quodammodo grauior est veteri, si difficultatem ex modo agendi ex istis: illis tamen præcipiunt qui non sunt virtutum habitibus imbuti. ibid.
- Lex Christi quo tempore cæperit obligare. 11. b
- Lex Christi tria tantum continet, moralia scilicet præcepta, sacramenta, & consilia. 166. a
- Lex Evangelica à veteri duodecim differentiis distat. ibid. a. & b
- Lex Evangelica in operibus exterioribus seu fundamenta iecit septem sacramenta. 67. b
- Legis Evangelicæ maiestatem non decuit vt aliæ ceremoniæ per ipsam instituerentur,
- quæ quæ administrandis sacramentis erant necessariae. 167. b
- Lex Evangelica appellatur à Iacobo lex perfectæ libertatis propter trinam rationem. 168. b.
- Lex Evangelica vniuersos humanos mores intus & in cute perfectissimè informat. 169. b.
- Lex Evangelica miro ordine procedit ad institutionem hominum circa actus interiores & exteriores. ibidem.
- Lex Evangelica iudicialia præcepta aliqua corripit, ceremonialia verò minime, sed ablegauit. 170. b. & 171. a.
- Lex noua non modò naturalia consilia explicauit, verum & alia recenter adhibuit. 171. b
- Lex noua quo temporis articulo cæperit obligare. 11. b. & 12. a. 145. b. & 148. b
- Leges quatuor distinctæ apud Paul. 6. a
- Lex humana non ea viget certitudine qua conclusiones speculatiuæ. 33. a.
- Legem satius est quam hominem dominari idque rationibus egregijs suadet. ibid.
- Lex omnis humanitas posita, si sit recta à lege naturæ derivatur. 34. a
- Legis humanæ ex naturali derivatio, per viam conclusionis, potius est explicatio principij naturalis, quam noua præceptio virtutis. ibid. b
- Legis humanæ qualitates ab Isidoro traditæ explicantur. 35. b. & 36. a
- Legum multitudo vitiosa. 36. b.
- Lex plana esse, & obscuritate vacare debet, ne municipiæ more capiet ignorantem. 37. a.
- Lex & consuetudo vt differant. ibid.
- Lex quare assimilatur regulæ Lesbicæ. 37. a
- Lex debet in eam nuni constitui. 9. b.
- Legis humanæ quadruplex diuisio. 38. a.
- Lex non recipit ea quæ raro sed quæ frequenter eueniunt. 40. a
- Lex humana ea præsertim scelera animaduertit, quæ reipublicæ tranquillitati sunt aduersa. 41. a
- Lex humana omnis virtutis actus præcipit, tamet si non singulos. 42. a
- Lex non præcipit habitum sed actum. 42. b.
- Lex humana dissimiliter se habet circa præceptionem virtutum, & prohibitionem vitiorum. ibid.
- Lex humana, siue civilis sit siue canonica si modò sit iusta, vi potest ligandi subditorum conscientias. 43. b
- Legis iustitia ex omnibus suis causis perpendenda.

Index Alphabeticus.

- denda, ibid
- Lex humana iniusta non obligat in conscientia. 44. a
- Licet leges, quæ humano tantum bono aduersantur, non obligent in conscientia, aliquando tamen illis parendum est, ratione vitandi scandali: secus si bono repugnent diuino. ibidem.
- Lex humana ad suam custodiã astringere valet etiam cum proprii capitis detrimento. 47. b
- Legem humanam mutari quandoque licitum est. 65. b
- Leges humanæ de solis iustitiæ actibus primaria intentione præcipiunt, de reliquis verò virtutibus non nisi quatenus ad iustitiam referuntur. 94. a
- Legis humanæ reitudo non est admodum naturalis reitudo, in quantitativibus corporis repetitæ. 67. a
- Legum, artiumque discrimen quantum ad variationem. 68. a
- Lex si decerneret nullam in futurum consuetudinem contra eam fore valituram, nulla consuetudine abrogaretur. ibid. b
- Quandiu legis ratio durat, nequit consuetudo contra prævalere. 69. b
- Super lege humana ille cui regimen incumbit, potestatem habet dispensandi. 70. a
- Lex canonica & Ecclesiastica obligat sub reatu mortalis noxæ, quæ assertio fidei contra aliquos hæresiarchas satis roboratur, de civili autem lege non est par fidei certitudo. 44. b. & 45. a
- Lex ecclesiastica pariter & civilis homines de uincit: & non tantum quatenus diuinæ interpretes vt commentatus est Gerson, sed quatenus humanæ. 45. a. b
- Lex ecclesiastica non obligat cum discrimine mortis, nisi cõtemptu legis, aut iniuria fidei interueniente. 47. b. & 48. a
- In legibus quæ ecclesiæ quàm maximè referunt, Papa nec cõsiliu dispensare possunt: sic vt eas protinus mutant. 67. a
- Leges civiles quid de filijs clericorum, & religiosorum statuunt & de filijs nothi secularium. 287. a. b
- Leges non prohibent dominij translationem in ludis. 290. b. vide Ludus.
- Legum obligatio omnis, auctore Deo est. 304. b
- Leges vctigalium obligant in conscientia. 334. a. b
- Leges pœnales omnes ad culpam obligant, nisi contrarium expresserint, siue mixtæ sint siue merè pœnales contra Henricum. 49. a. & 50. a
- Leges pœnales veteris legis cõtra fures ac moechos. Exod. 22. & Leuit. 20. ad culpam obligabant, similiter & nunc canonice. 50. b
- Leges pœnales ob id quod dicant ipso facto vel ipso iure, aut quid simile, non obligant ad pœnam ante sententiam à iudice latam sic vt teneatur reus illam offerre. 53. a.
- Lex quando ipso facto pœnam dececit non opus est sententia quæ feratur super pœnã, sed super crimen. 56. b
- Leges pœnales collegiorum obligant ante condemnationem ad pœnam, si eorum institutor sub hac forma tales leges sonxit. 59. b. & 60. a
- Leges pœnales Salmantinæ Academiæ in prelatos & ambitores lata, non ligant ante condemnationem: nisi de iuridicis interrogatus quis iniquè veritatem denegat. 60. a
- Leges præscriptionis non sunt merè pœnales. ibid. b
- Lex est iniquissima quæ præcipit vt condemnatus ad pœnam corporalem illam ipse exequatur. 430. a. b
- ¶ Libertas per obligationem voti non minuitur. 587. b. & 588. a
- Libertas Christiana in quo consistit. 643. a
- ¶ Litanis quæ in profestis diebus officio nocturno adhibentur nec ex cõsuetudine vniuersæ habent præcepti. 881. b
- ¶ Loth filias offerendo rem tuxpem fecit: ad proinde peccauit, nisi fortè ignorantia excusetur. 396. b
- Loth nõ deliquit peccato incestus, quia ebrius erat. 377. b
- ¶ Lucretia deliquit se occidendo. 366. b
- ¶ Lucri cupiditas si citra dolum fraudem vè se contineat, non est mortalis. 290. b
- Lucrum cessans quid sit, & quomodo dicatur cessare. 482. b
- Lucrum cessans quando mutatore invito cessat, absque periculo vitæ exigitur. 483. a
- Lucrum cessans iuste petit qui mutare cogitur. 483. a
- Lucrum cessans post præfixum diem solutionis pecuniæ mutatur, iuste à principio in pactum ducitur. ibid. b
- Lucrum cessans cur liceat exigere. 329. a
- Lucri cessantis optima disputatio, an videlicet possit qui nõ coactus mutare illum à principio in pactum ducere, 484. a. b. & 517. a. b
- quod fieri posse non est omnino improbabile. 466. a. b. & 517. a. b
- de Iust. & Iure. §§§ 4 Lu

Index Alphabeticus.

¶ Ludus in genere sem de se iure naturæ licitâ sonat, imo virtus esse potest. 288. b
 Ludus sicut ex multis accidentibus honestatur sic & ex plurimis vitatur. 289. a
 Ludo acquiritur in dominiu lucrantis trãscunt 290. a
 Ludens absente pecunia fidei impignorata teneatur nẽ eam solvere. 292. a. b
 Ludo perdens amplam pecuniam, an possit la tenter ab illo suffurari illam ibid. b
 Ludere secundum ius naturæ neque mortale est, neque vlla inde nascitur restitutio. 290. a
 Ludere alicui, reliquisque ludis lege in hibitis, neque contraria consuetudine rogatis peccatum est. 289. b
 Clericis præcipuẽ sacerdotibus, ac maximẽ episcopis cõtra vetitã ludere, vix citra mortale contingit. 290. a
 ¶ Lutherus vota pniciosa esse asseuerat. 592. b
 Lutheri dogma quod in hac vita impleri nequit dilectionis mandatum. 633. b
 Lutherus de baechatur cõtra obedientiam monachalem. 642. a

M

Agistratus instituti sunt propter populi necessitatem. 245. b
 Magi qualiter per dæmonum operationem rebus naturalibus vtantur. 709. b
 Magi primum dicti sapientes cur infames esse coeperunt. ibid.
 Magorum varia nomina. 712. a
 Magorum omnia genera trino iure condemnata sunt. 713. a. b
 ¶ Maioratum institutionis causa redditur. 286. a. & c. 155. b
 ¶ Male acquisita in duplici differentia. 748. a
 ¶ Maledicere quid sit, & quotupliciter contingat. 364. a
 Maledicere sub forma enunciationis ad cõtumeliam, aut detractionem, aut ad irrisionem pertinet. ibid.
 Maledicere alijs si nullum sit intus malum desiderium nõ est peccatum mortale. 463. a. b
 Maledicere rebus irrationalibus in ordine ad hominem contingit. 465. a
 Maledicere rebus irrationalibus & dæmonibus, quatenus creaturæ Dei sunt, blasphemia est, ibid. b
 Maledicere tempestates, aruginem, locustas aliaque id genus portenta, quousque liceat. ibid. a. b

¶ Maledictio proprie, vulgò mali imprecatio est. 462. a
 Maledictionis culpa ex animi proposito iudicanda est. ibid. b
 Maledictio per se proprie in solam potest conijci rationalem, aut intellectualem creaturã. 464. b
 Maledictio quæ intentione mali sit secundum genus suum peccatum est mortale. 466. a
 Maledictionis sub forma imprecandi, & impetrandi discrimen. 463. a. b
 Maledictione reliqua verborum peccata sunt grauiora. 466. a. b
 ¶ Malefactores occidere honestum est. 357. a
 Malefactores occidere non expedit quando sine proborũ periculo id effici nequit. 359. a. b
 Malefactores cui liceat occidere. 360. a
 ¶ Manichæorum extremus furor de animalibus non occidendis. 355. a
 Manichæi assererent nullatenus esse licitum iurare. 660. b
 Manichæi duo principia ponebant, bonum & malum. 664. b
 Manichæi assererent animalium animas membra esse Dei. 355. a
 Manichæi, cucurbitarum homicidæ appellatur. 357. a
 Manichæorum hæresis repudiantium veterẽ legem tanquam à principe tenebrarum conditam. 78. a
 ¶ Marcus quod pollicẽ sibi refecit nulla laude dignus, nisi fecit reuelatione diuina. 381. a
 ¶ Maritus quando vxorem occidere licet potest. 362. a
 ¶ Matrimonium ratum non consummatum nequiquam est per Papam dispensabile, neque qui contrarium sentit, audiendus est. 601. a
 Pro matrimonio illicitum est pecuniam recipere. 767. a
 Matrimonium è diametro cum religione pugnat. 639. a
 Matrimonium quandiu consummatum non est, licitum est inde ad meliorẽ frugem conficere: consummata verò copula nequaquam, quia irrogaretur iniuria proli. 601. a
 ¶ Medici prudentia inutilis, nisi artis adminiculo directã. 36. b
 Medicum suas opiniones proprias & existimationes arti anteferre, periculo & temeritate non vacat. ibid.
 Membrum ex voluntate ægroti abscindi potest, quod corruptioni corporis nocet. Non tamen ad id potest autoritate reipublicæ cogi, secus de prælato. 380. b. & c. 381. a

Membr.

Index Alphabeticus.

Membrum proprium abscindere sibi ipsi potest iuste, qui aliter mortem euadere nequit. 381. a
 ¶ Mendacium si aliam non habeat maculam, nisi falsitatis, genere suo non est peccatum mortale. 436. a
 Mendacium non omne in iudicio est peccatũ mortale. 418. a
 ¶ Mentiri in iudicio, violando iustitiam etiam citra iusiurandum genere suo est mortale. 436. a. & c. 418. a
 ¶ Mendicitas omnimoda ex genere suo plus meriti habet apud Deum, quàm in cõmuni possessio. 635. a
 Mendicitas in sacris literis commendatur. ibi. Quamuis mendicitas omnimoda secundum se præferenda sit, potest tamen ratione finis & circumstantiarum conducentior esse in cõmuni possessio. 636. a
 Medicantes religiosi nequeunt quicquam præscribere. 299. b
 ¶ Mensura aliquando citra iustitiam à priuato minuitur. 314. b
 ¶ Mercator sub vsuris mutuum recipiens, ad exercendam mercaturam mortaliter non peccat. 494. a. b
 Mercatorum insignis fraudulentia mutuo. 478. a
 Mercatorum praxis in cambijs. 549. a
 Mercenarius qui ex decimatis mercedem recipit, nullam inde aliam decimam debet. 770. a
 ¶ Meretrici accipere licet pretium suæ turpitudinis. 336. a. b
 ¶ Metus veluti seta, quæ filum amoris inducit. 16. b
 Nullo metu quis cum consanguinea contrahere potest, quia non est materia sacramenti. 48. a
 Metus qui ab alio inicitur voti obligationem potest impedire: non item intrinsecè ortus. 585. a
 Metus cadens in virum constantem, is est quem viri cõstantia sine vituperio secum patitur. 586. a
 Metus quantumuis magnus & cadens in constantem virum non excusat à transgressione legis diuinæ aut naturalis. ibid. b
 Metus cadens in virum constantem extrinseci capite expendi potest. ibid. b
 ¶ Ministris sacramentorum & spiritualium, quid liceat recipere pro suis functionibus vide, Simonia.
 Minister sacramentorum sanctitate quàm alijs præstat pollere debet, secus, in iudice.

209. a
 Ministri vsurariorum, qualiter ad restitutionem teneantur. 493. a
 In ministro. ecclesiæ præteritorum, compositionem requiritur sacrorum scientia, prudentia, solertia, & reliquæ virtutes ad gubernandum. 233. a
 ¶ Ministeria ecclesiastica cuius arbitrio dispensanda sunt. 118. a
 ¶ Minus malum quomodo liceat consulere: 494. b. 495. a. illud tamen facere nunquam licet. 496. b
 ¶ In missa cur fiat sanctorum memoria. 728. b
 Missæ valor quantum sit. 725. a
 Missa pro pluribus oblata non singulis tantũ prodest, ac si pro vno offeratur. ibid.
 Neque quantum ad satisfactionem. 726. a
 Pro vna missa duæ possunt pietantia recipi: 733. b
 Qui missæ interfunt & qui elemosynas pro eis pendunt, offerentes sunt. 729. a
 Promissæ sacrificio licet sit simoniacum aliquid recipere: tamen de elemosynæ quantitate ad sustentationem pacifici licitum est. 765. b
 Missam celebrare antè officium nocturnum non est mortale peccatum. 882. a
 Missam celebrare ante Psalms nocturnos & etiam post missam alias horas non soluere legitima excusatione persoluedi officium diuinum interueniente licitum est. ibidem. a. b
 Missam auroræ, vel reliquas ante primam in conuẽtu dicturus melius faceret si post missam interesset choro, ad primam quàm illã ante missam soluere. 882. a
 Missa audiendæ præceptum non obligat nisi taliter audire vt sit actus humanus, qualis esse potest etiam si aliquid addit sinistra positum. 886. a. b
 Miracula faciendi facultas hodie nõ est perinde in ecclesiã, atque olim in apostolis fuit. 801.
 ¶ Moderamen inculpatæ tutelæ quam diligentiam requirit. 373. a. b
 ¶ Moyses videritne, vt Paulus in raptu, faciem Dei, sub iudice est. 79. a. b
 Moyses potuit Agyptium, quem in fraganti delicto occupauit, per modum defensionis occidere: si autẽ id in vindictam facit, & culpa non excusatur: nisi diuina reuelatione id fecisse dicatur. 219. b
 ¶ Monachi per se cõtio, est proprie salutis studere. 818. b
 Monachus potest ascendere ad Episcopalem dignitatem vbi propria salutis periculũ

§§§ § non

Index Alphabeticus.

non paratur. 819. a
Monachis non congruit sacerdotia annecti cū animarum cura. 750. b
Monachorum quadrifida opera. 604.
Monachi, quibus est iniūcta animarum cura, ius habent decimas recipiendi, non autem illa ratione obligationem soluendi. 752. b. & 753. a
Monachi non professi non tenentur ad officiū diuinum contra Paulud. 879. a
Monachus summam esse libertatem ostenditur. 311. b
Monachatum disuadens, etiam iniquo animo, non tenetur ex iustitia ad restitutionem cuiuspiam. 310. b
Monasterium, etiam si sit pigue, non est simoniacum à sanctimoniali exigere pecuniam ad sustentationem: habet tamen speciem mali. 771. b
Monasterijs non congruit annecti sacerdotia cū animarum cura. 750. b
Monopoliorum iniquitas. 507. b
Mōs pietatis quid sit. 497. a. b. & quibus modis congeri potest, & eiusdem montis leges & capitula.
Mons pietatis vsuram sapit. ibid. b. & 500. a
Moralium præceptorum ordo triplex. 116. a
Moralia per se præcepta, neque in lege veteri poterant, neque modo possunt in nobis efficere iustitiam. 119. b. Sed per gratiæ auxiliū ibidem. b
Mons trifariam accipitur. 68. a
Mos vt legis authoritate polleat lōgæuus esse debet. 69. a
Mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur olim lege natura, tenebatur à viro abstinere 59. a
Mulier non meretricia, sed maiori verecūdia sui copiam faciens, potest recipere pretium. 332. b. 333. a
Mulier nupta, sicut & virgo potest pretium suū scipere. ibid.
Mulier maritata teneatur ne pretium sui corporis viro reddere, ostenditur. ibid. b
Mulier extorquēs superfluum per dolum, vel fraudem, tenetur illud restituere ibid. b
Mundus propter hominem creatus: homo autem, vt mundi Dominus. 821. a
Mundus fuit sub lege scripta tribus ætatibus. 84. a
Mutilare aliquod membrum publica potestas potest, quando expedient reipublicæ 380. b
Mutilatio licita est propter corporalem salutē homicidium vero nunquam. 181. a

Mutilati & trunci poena, vide, irregularitas.
Mutuū in solis rebus vsu consumptibili- bus locum habet. 488. b. 469. a
Mutuū recipere sub vsuris à non parato nō licet. 493. b. 494. a. vide. Vsurarius.
In mutuo, pretium rei mutuatae non attenditur, plus minusve tēpore solutionis valeat, quod mutuatur, sed eadem mēsurā quæ datur reddenda est. 478. a
Mutuata pecunia, cuius tēpore solutionis mutatus est valor, quomodo sit exoluenda. 476. a. b. 480. a
In mutuo iustē poena imponitur, si stato die non soluatur: imo & de lucro cessante post præfixum diem iustē à principio pacificatur 483. a
Mutuarius dominium suæ pecuniæ in scēne ratorem nō transfert. 487. b. 488. a. cætera vide, Vsurā.

N.

Naturalium rerum virtutes admirabiles. 709. b
Necessitas naturalis neque laude digna est neque premio. 56. b
Necessitas voluntariæ obligationis meritum auget. ibid. & 596. b
Necessitas coactionis meritū & laudem ac vituperium tollit: At necessitas præcepti rationem virtutis non excludit, quantis meritum super erogationis respuat. 186. a
Necessitas gravis quæ sit. 439. a
Necessitatis, alia ratio est, cui succurrere tenemur quando illam quis patitur propter iniuriam, aut casualem cladem, quam si propter inopiam. 432. a
Qui necessitatem euidentem & urgentem patitur, potest clamū surripere, siue palam, & a quibus indiget. 396. b. Neque illud est fur- tum. 398. a
Necessitas extrema quæ dicatur. 397. a
Necessitas quæ constituit miseriam in periculo honoris licet non sit extrema, est tamen gra- uis: & obligat sub reatu mortalis culpæ ha- bentem facultatem vt opem ferat. ibid.
Necessitas extrema non censetur si puella in periculo versetur amittendi pudoris, ob- stus inopiam. ibid.
Necessitate extrema laboranti subuenire non est obligatio proprie iustitiæ, sed misericor- diæ. ibid.
In extrema necessitate cuique pari iure licet alienum

Index Alphabeticus.

alienum rapere vt indignū succurrat. ibid. b
Negotiatio duplex. 503. b
Negotiatio neque est intrinsicè bona, neque mala, licet eius finis per se consideratus tur- pitudinem quandam præferat. 503. b. & 504. a
Negotiatio simpliciter est necessaria reipulicæ. 504. a
Negotiationis causa licitum est merces carius vendere quàm emptæ sunt. ibid.
Negotiatio ars tum ex multis circumstan- tijs fit illicita, tū in multis versatur periculis. 505. a
Negotiatores fallaciter in nundinis in princi- pio carius vendunt quàm in fine. 507. a
Negotiatores in extingibilem situm habent lucrandi: similes enim sunt aleatoribus. 504. b
Negotium otio est contrarium: & pro quo negotium sumatur. 503. b
Numisma, seu nummus est norma, seu vas ac fideiussor reipublicæ. 502. b
Numisma, duobus modis consideratur. 541. b
Nummi: idem est quod lex norma, & regula. 227. b
Nummorum sunt duo vsus. ibid.
Nūmi valor num prorsus ex natura rei assimā- dus est: sitne aurum, vel argentum, sed statu- to, aut signo reipublicæ aut principis. 228. a
Nummus necessitatis tempore in materia vilif- sima sculpi potest. ibid.
Nūmi valor assimatio non debet augeri sine magna necessitate. ibid.
Nūmularia ars vnde primum ortum duxerit. 545. b
Nuptias sacerdotibus licere omniū primus docuit Iouinianus. 644. b.
Nobiles hodierni temporis quàm perniciosè abutantur in vindicandis iniurijs. 360. b

O.

Obedientiæ tria obstantia impedi- menta. 813. a. b
Oblationes quando censentur in præcepto esse. 732. b
Oblationis verbū quid comprehendat. 731. a
Oblationum dispensatio ad sacerdotes pertinet. 734. b
Oblatio de his quæ iniustè acquiruntur, aut pos- sidentur illicita est. 735. b
Oblatio de re quacūq; iustè possessa, iustè fie- ri potest quantum ex natura rei. 736. a
Oblationes nonnunquam potius debent ex-

pediri in pauperum egestatem quàm eccle- sijs offerri. 736. a
Oblatio importat vltroneam exhibitionem. 732. a
Oblationes cadunt sub præcepto ex preceden- ti cōuentione, aut deputatione, aut propter ecclesiæ necessitatem aut propter consuetu- dinem. ibid.
Obligatio iuramenti vnius personæ non trā- sit in aliam. 694. a
Obligatio non videtur iuramentum respicere assertorium. 671. a
Obligatio est naturalis iuramenti effectus, ita sci- licet illi innatus, vt igni natuum est calefa- cere. 681. a
Obligationem à iuramento se more non est in hominis potestate. ibid.
Occidere qui prohibeantur illo præcepto. Non occidens. 358. a. b
Occidere malefactores licet. 357. a
Occidere hominem non est intrinsicè malum 359. b
Occidere tyrannum quando licet. 360. b
Occidere malefactores non cuius committen- dum est à principe. 361. a
Occidere vxorem viri, quando sine peccato po- test. 362. a
Occidere malefactores, clericis quare sit prohi- bitum & à quo iure. 363. a
Occidere se ipsum scelus est. 365. a
Occidere se, bifariam contingit. 369. b
Occidere innocentem, quem constat esse no- centem, semper est flagitium. 370. b
Occidere aggressorem, quando est medium ne- cessarium ad seruandum propriam vitam, iustum est. 372. a
Occidere ex intentione, id est preueniendo nu- llis licet, præter quàm reipublicæ & principi ibid. b
Occidere aggressorem, eligendo tanquam me- dium eius mortem, honestum est. ibid. b
Occidere aggressorem tenetur inuasus quan- do reipublicæ valde necessarius est. 374. b
Occidere aggressorem non potest inuasus quā- do aggressor est reipublicæ necessarius, in- uasus verò infimus. ibid.
Occidere aggressorem, atque illi parcere, po- test in valis in reliquis casibus. ibid.
Occidere eum, qui fraude & arte perdere me- tentat non licet: quia esset aggressio ex par- te occidentis. 373. a
Occidere latronem, ob defensionem bonorum tē- poralium licet. 375. a. explicat ibid. August.
Occidere aggressorem ob honoris defensionem licet hominibus alicuius authoritatis. mo- na. his

Index Alphabeticus:

nachis verò clericis non licet. *ibid.* b
Occidere hominem fortè, quando sit peccatū, vide homicidium casuale.
 Occidere animalia bruta licitū, secundum fidem. 354. b. 355. a. b
 Occisores tyrannorum laudantur. 361. a
 ¶ Occultatio aliquando non minuit peccatū. 387. b
 ¶ Officijs publicis præficiendus moribus debet ornari probis. 246. a
 Officia publica si nude & speculative confiderentur, vendi possunt licite. 247. a
 Officia diuina qualiter decantabatur in primitia ecclesia. 890. a
 Officia publica non habent potestatem vendendi magnates & Domini, qui subditiōne sunt regia. 248. a
 Officia publica si practice considerentur non licet vendere. *ibid.* a. b
 Officia scribarū ab ecclesiasticis prælatis vendi in iustum est ac foedissimum. 249. b
 ¶ Omnia facta esse propter hominem cognouit etiam Aristoteles. 354. b.
 ¶ Optare licet alteri quod facere non licet. 464. a.
 Optare possumus mortē alicui, vt nostræ rei publicæ mala caueatur: licet nobis consistiam perditionis illum ingressum in. *ibid.*
 Optare quomodo liceat Turcæ & alijs hostibus etiam Christianis mala. *ibid.*
 ¶ Operam dans rei illicitæ quando debeat ceteri irregularis. 378.
 ¶ Organorum vsus nequiquam est repudiandus in ecclesia. 874. b.
 ¶ Orationes Christus creditur constitutas habuisse quibus utebatur. 867. a.
 Orationes aliquæ erant constitutæ ad orandū Deum, tempore Apostolorum præter, Pater noster, quæ solam orationem admittunt hæretici. *ibid.*
 Orationis prima virtus quæ sit. 864. a.
 Oratio cessante, ac de medio sublata, bona vita existere non potest. *ibid.* b.
 Oratio duplex. *ibid.* b.
 An pro locatis operis ad orandum liceat pacisci dubium est. 769. b.
 Oratio, Pater noster, fuit nobis à Christo instituta, non ita præcise, vt alias adhibere nefas esset, sed vt exemplar ad quod ecclesia si velit alias orationes astrueret. 867. a.
 ¶ Orandi modus publicus certas personas per quas persolueretur exigebat, vt sunt clerici. *ibid.* b.
 ¶ Ordo ante vsum rationis susceptus characterem inprimis, atq; adeo vere suscipitur, 602. b.

Ordine sacro initiatus, consensu extorto per metam cadentem in virum constantem, tenetur voto castitatis. *ibid.* a.
 Ordine sacro initiatus, si vsum habeat rationis cogendus est votū seruare, secus verò si nullum habeat profusus. *ibid.*
 Ordines minores non sunt de iure diuino. 758. b
 Ordinis nomen bifariam est in vsu. 797. a
 Ordo Apostolorum in tribus consistit. 801. a
 Ordo quadruplex est in republica. 154. b

P.

Pactus nullum dici potest contra actus stricto nomine. 501. a
 Pactum etiam tacitum vsuræ exterioriorem facere potest. 469. b
 Phariseorum duplex error circa iudicialia. 170. b
 ¶ Papa quæ habeat plenariam dispensandi potestatem quomodo intelligendum sit. 243. a
 Papa non intendit obligari sua lege, nisi à tempore promulgationis causa aliter expresserit. 11. a
 Papa alterius iudicio se subdere potest iudicandum etiam in foro exteriori, ad exemplum Christi. 402. a
 Papa quamcunq; facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri committere. *ibid.* b
 Papa excommunicare seipsum non potest, neque suspendere, neque seipsum proprie punire. *ibid.* b
 Papa non potest sibi superiorem, aut æqualem constituere. *ibid.*
 Papa non potest causam depositionis suæ alicui committere, etiam cum est suspectus de hæresi. 403. a
 Papa solus dispensare potest in poenis simoniacis. 792. b
 Papam eligi non posse, nisi è cardinalium gremio falsum est. 239. b
 Papa dispensans in pluralitate beneficiorum si ne causa grauius peccat, & possidens à culpa non liberatur. 244. a
 Papa qui Petro substitutus est, vniuersalem retinet iurisdictionem. 801. a. b
 Papa ingruente necessitate decimarum decimarum à clero exigere valet. 753. a
 Papa beneficia alicui vendens censetur cum eo dispensare in poenis simoniacis. 760. b
 Papa simoniam potest contrahere. *ibid.* a
 ¶ Paroecialis sacerdos potest de licentia Episcopi curæ parochiali cedere. 818. b
 Paroecialibus sacerdotibus non residentibus

Index Alphabeticus:

in suis paroecijs, tertia pars fructuū adimenda est. 733. a
 Paroecijs quotidie celebrare tenentur pro sua paroecia, si competentes habent redditus in eadem. *ibid.*
 Paroecijs possunt particulares pitantias vitro oblatas à paroecianis accipere. a. b
 Paroecijs possunt ex pitantijs sibi collatis aliquā portionem sibi vsurpare, immiautasque in mercenario porrigere. *ibid.*
 ¶ Paruulus & adultus in quo differunt quantum ad iustitiæ infusionem. 118. b
 ¶ Pascere gregem quid sit, iuxta Dei sententiā. 823. b. & 824. a
 Pasce oves meas, quod Petro dictum est, quomodo intelligitur. 822. b. & 823. a
 Pascentes greges in pascuis alienis, quando teneantur ad restitutionem. 327. a
 Pastores quare receperint ab angelo primum Natiuitatis nuntium. 795. a
 Pastores ecclesiæ, lux mundi. 825. a
 Pastores paroeciales etiam residere tenentur. 828. b
 Pastoribus animarum meditatio per quam salubris dipingitur. 830. b
 Pastoris nomen multo restius ceteris, functionem episcopi exprimit. 795. b
 Pastoris officium describitur. 824. b. & 835. a. & explicatur. 841. a. b
 Pastoris omnium maximè proprium munus, est prædicare. *ibid.*
 Pastoris munus pulchrè, quinque nominibus designat Exechiel, iuxta quinq; incommoda, quibus Christianus grex periclitari solet. 823. b. 824. a
 Pastoris boni natura multis nominibus designatur. *ibid.* & 826. a. b
 Pastori ecclesiastico licitum est, pro commodo vniuersalis ecclesiæ, gregem alteri committere. 836. a
 Pastor bonus dat animam suam, quo pacto sit intelligendum. 825. a
 ¶ Paterfamilias obligare potest liberos: quin & uxorem admortale, reliquam verò familiam non item. 48. a
 Paterfamilias nequit veras sancire leges. 9. a
 Pater verberare potest filios. 383. a. licet eos nimium deterrere non debet. *ibid.* b
 Pater fieri potest, vt filix & filius matri licite connubio iungatur. 109. a
 Pater iure naturæ quid possit cum filijs nothis. 287. a
 Patri vulnerare filios non licet. 383. a. b. Eisdè tamen etiã clericos verberare potest. *ibid.* b
 Pater vel Prælatas, qui in verberatione vsq; ad

sanguinis effusionem procedit, si id bono animo faciat irregularis non est. 384. a
 ¶ Pauperes non acquirunt dominium bonorum quæ carent dominio, quoad usque sint tradita illis. 336. a
 Pauperum sustentationi iure naturæ debentur res, quæ reipublicæ redundant. 396. b
 Pauperibus graniter egentibus superflua non debentur de iustitia, sed ex misericordia. *ibid.*
 Paupertas non est absolute necessaria ad perfectionis statum sed est necessaria ad peculiarem statum religiosorum. 843. b
 Pauperes personati, id est quia simulata paupertate elemosinas extorquent, ad restitutionem non tenentur. 782. a
 ¶ Peccato alteri vtiquomodo liceat. 494. a. b
 Peccare proprie sumptum in solum Deū contingit. 221. a
 Peccatum non proinde grauius est, quod plus nocet, nisi cætera sint paria. 309. a
 Peccata illa censetur in detrimentum reipublicæ, quibus commune bonum impugnatur. 411. b
 Peccatū veniale, intentio finis ad mortale vsque pertrahere potest: non tamen mortale vsque ad veniale extenuare. 446. b. 447. a
 Peccata quæ intra verba continentur leuiora cæteris paribus reputantur, quàm quæ in facto consistunt. 446. a
 Peccatum voluntarium debet esse. 376. b. & 377. a
 Peccata quæ non prohibentur in decalogo expressè, maiora sunt aliquando quàm quæ prohibentur. 390. b
 ¶ Peculatus acceptio rei communis est. 387. a
 ¶ Pecudes nullum ius neq; dominium habent ad pabulum, sed tantum appetitum & potestatem. 262. b
 ¶ Pecunia bifariam existimari potest. 484. a. b
 Pecuniæ quomodo obediunt omnia. 402. b
 Pecunia quatuor de causis plus potest in vno loco, vel tempore, quam in alio. 547. a
 Pecunia restitutio obligat aliquando etiam cum fame detrimento. 317. b
 ¶ Pelagianorum hæresis horas ecclesiasticas resutantium. 864. a
 Penæ vitio simoniae decreta quot sint. 791. b
 792. a Vide Simonia
 ¶ Pensiones solus Papa constituere potest. 777. b. Fructus omnes pro pensione statuere, iniquistissimum est. *ibid.*
 Pensiones functionibus spiritualibus ad iudicandam nequiquam redimi pretio possunt: secus verò ille, quæ sub seculari timore conceduntur. *ibid.*

Pen-

Index Alphabeticus!

Pensiones multæ, quæ non sunt in usu, iniquæ videntur. 777.b.
Pensiones non habent annexos titulos ecclesiasticos. 246.b.
Pensionarius tantum non tenetur ad horas. 876.b.
Pensiones omnium beneficiorum periculosissimæ sunt. ibid.
Pensiones nisi ob aliquem ecclesiæ famulatum concedendæ non sunt. 889. a.
¶ Perdenti in ludo, datur facultas repetendi intra octo dierum spatium. 291.b.
¶ Periorum series & gradus. 127. a.
Periurio semper inest falsitas. 691. a.
Periurium omne ex sui ratione est peccatum mortale. 695. a.
Periuriorum species scelestissima est blasphemia, & inter blasphemias illa, quæ est idololatia. ibid. b.
Periurij tria exempla ex Augustino. 692. b.
Periurium omne esse peccatum asserit Augustinus. ibid.
Periurium nihil aliud est quàm mendaciū iuramento firmatum. 691. a.
Periurium dupliciter dicitur, simpliciter, & secundum quid. 700. b.
Periuria multa sunt, quæ non sunt grauioris culpæ quàm venialis. 699. b.
Propter periurium iure incurritur infamia. 703. a.
¶ Permissio Evangelica, vt vir possit adulterâ dimittere, potius est conuenientialis quædã licentia, quàm pœna. 59. a. b.
¶ Permutata commodatio quid sit. 501. b. in fine.
Permutationum forma triplex. 538. a.
¶ Perpetuum dupliciter sumitur. 183. b.
¶ Personæ illustri fat est, si quam obtenebrauit alterius famam, pecunia, vel alia ratione compenset. 317. a. b.
Personæ in dignitate constitutæ non facillè notandæ sunt criminibus. 297. a.
¶ Petro singulariter dictū est, pasce oues meas cuius ratio assignatur. 825. a.
Petrus non antea Christus pastorem sui gregis instituit: quàm tertio interrogaret. 811. a.
Petrus verè fuit reprehensibilis, & peccauit in obseruatione legalium. 150. b. non autem peccauit: quia legalia non essent licita, ibidem. a.
¶ Pignus infrugiferum colens, an fructus libere percipere possit. 482. a.
Pignoris fructus computandi sunt in fortem, in pignore verò genero pro dote traditio, & in feudo contraria est ratio. 480. b. & in vi-

dua. 481. a.
¶ Plato cõtendebat omnia esse cõmunia, etiã liberos, & vxores. 271. b.
Plato, Aristoteles, fuerint ne ingressi salutis viam vnde perpendendum est. 82. a.
Platonem in Dei gratiam fuisse receptum verisimile est. ibid.
¶ Pollutio per mollitiam fornicatione, & furto grauior est. 390.
¶ Polliceri in genere quicquid alter petierit, peccatum est genere suo mortale. 703. b.
¶ Posnitentia non esset virtus, nisi propter necessitatem remittendi peccata. 668. a.
¶ Pontifex facere potest, vt collatio simonia ca teneat. 793. b. & 794. a.
Pontifex summus non habet auctoritatem in leges principum, nisi quatenus pugnant contra spirituale bonum. 268. a. vide Papa.
¶ Populus iure naturæ tenetur ministros ecclesiæ alere, & templum struere. 732. a. b.
¶ Possessio rerum in communi præterquam vxorem concors erat statui innocentia. 273. a.
Possessor malæ fidei nunquàm præscribit. 399. a.
Possessor bonæ fidei elapso legitimo tempore optimè præscribit. ibid. a. b.
Possessio bonæ fidei quatuor debet habere. ibid. b.
¶ Potestates omninò distinctæ sunt seculares & spirituales. 278. a.
Potestas secularis subest spirituali à qua coërceri potest ne diuinas & ecclesiasticas dilaceret leges. ibid.
Potestas ecclesiastica & ciuilis, in quo differat. 46. b.
Potestas parentum in filios qualis sit. 382. b.
Potestas imperatoria, cæterorumq; principū diuina constat sanctione. 278. b.
Potestatem spirituales perpetuò ecclesiæ duraturam Christus contulit suo vicario. ibidem. b.
Potestas spiritualis immediatè à Christo Domino est instituta. ibid.
Potestas ciuilis constat naturali iure. ibid. b.
Potestas omnis, etiam quæ penes infideles est, à Domino Deo est. 279. a.
Potestas ciuilis non sic pendet à spirituali, vt ab illa instituitur, suamq; accipit facultatem. ibid.
¶ Præbendæ quæ sint spirituales, quæ verò non. 749. b. Et an sit contra ius diuinum eas commutare. 759. a. & 760. b.
Præbendæ quas præstameras vocant, spirituales

Index Alphabeticus!

uales sunt, & obligant ad persoluendum officium diuinum. 774. a.
¶ Præceptum non est, reddere Deo quicquid pro eo facere possumus. 172. b.
Præceptum nullum impleri potest per actum nullam libertatem habentem. 110. b.
Præceptum generale diuinæ dilectionis specialia cuncta continet. 85. b.
Præcepta omnia ad decalogum reducuntur. 65. b.
Præcepta primæ & secundæ tabulæ quot sint opinio est triplex. 96. b.
Præceptis omnibus, quare non sint sua singulis propofita præmia. 103. a.
Præceptum tertium inter cætera singulariter commendandum est. ibid.
Præceptum primum decalogi licet negatiui formam præ se ferat, affirmationem tamen complectitur. 68. a. b.
Præcepta decalogi omnia sunt dispensabilia quæ vero extrauagantur nihil obstat quominus dispensari valeant. 105. a. vide, Decalogi.
Præceptum non est lex, sed explicatio legis. 7. b.
Præcepta cuncta Decalogi explicationes sunt naturalis iuris. 152. b. 119. a.
Præceptum tertium non ad internam dilectionem sed ad exteriorem cultum extenditur. 129. a.
Duoq; habet membra, alterum affirmatiuum alterum negatiuum. 130. b. & 131. a. violatur autem per quodcunq; peccatum quantum ad finem non tamen quantum ad substantiam præcepti. ibid. Estq; partim cæremoniæ, ac partim morale.
Præcepta Dei nimis suauia. 131. a.
Præceptum tertium in sensu literalis creationis beneficium: in sensu autè allegorico requiè Christi in sepulchro significabat. Sed in sensu tropologico significabat cessationem à peccatorum operibus. in anagogico sempiternam requiem præsignabat. 131. a. b.
Præceptum Dei impleri potest quantum ad substantiam operis absq; relatione in ipsum Deum, vt in finem spirituales. 113. a. b.
Præcepta moralia à naturalibus tripliciter descendunt. 92. a. b.
Præcepta omnia dempto etiã illo magno charitatis, absque gratia implere non possumus. 115. b.
Præcepta decalogi omnia ad iustitiam pertinebant. 121. a.
Præcepta decalogi non sunt simpliciter principia, sed cū restrictione id est, intrinse-

ca lege. ibid. b.
Præceptum primum decalogi congruenti forma traditum est. 122. b.
Præceptum secundum decalogi optimo est & modo, & loco positum. 125. a.
Præceptum, Non furaberis, est merè negatiuum. 307. b.
Præceptum restitutionis est merè affirmatiuum implicans negationem. ibid.
Præceptum quartum decalogi de honorandis parentibus congruentissimè traditur. 136. b.
Præcepta reliqua decalogi, debita ratione prohibitionis tenore posita sunt. ibid. b.
Præcepta cæremoniæ, & iudicialia in quod differunt. 87. a. & 88. a.
Præcepta cæremoniæ ad Dei cultum pertinebant. 137. a. vide, Cæremoniæ.
Præcepta iudicialia, in quatuor membra optime distribuuntur. 138. a.
Præceptum Domini, Non occides, explicatur elegantissimè. 358. b. 359. a.
Præcepta primæ tabulæ decalogi non dicuntur simpliciter ius diuinum positum. 178. b. cætera, vide, decalogus & lex.
Præcipere est actus intellectus. 4. a.
¶ Pretium rei non secundum ipsius naturam æstimandum est, sed quatenus in vus venit humanos. 505. b.
Pretium rei, vt iustum sit ex multis perpenditur. 506. a.
Pretium iustum duplex, naturale & legitimū ibid.
Pretium naturale triplex, rigidum, piuum, moderatum. ibid. b.
Pretium omnium rerum si fieri possit à lege deberet taxari. ibid.
Pretium non dicitur iustum cuiusuis arbitratu, sed secundū prudentiū exificationem. 505. a.
Pretium multoties fit iniquum, si vendens ad expensas rei venditæ cõsiderationem in venditione habeat. ibid.
Pretium gemmarū, & aliarū rerū, quæ reipublice necessariæ non sunt tantum erit quantum emptor sciens & prudens voluerit dare. 508. a.
Pretia rerum emptorū copia auget, raritas vero minuit. 507. a.
Præmium legionis non debet æstimari ad libitū lesi. 313. a.
¶ Prædari militibus in bello iusto, licitum est. 418. b. in bello tamen iniusto, rapina. ibid.
¶ Prædicatio vèdri non potest. 756. a. b. & 769. b.
Prædicare parochialibus sacerdotibus conuenit ex officio quibus tamen si Theologiæ ignati sunt, id munus committere pessimum est. 801. b.

¶ Præ-

Index Alphabeticus:

¶ Prescriptionis definitio ponitur. 398. a
 Prescriptio, nisi quadragenalis in rebus ecclesiasticis non habet locum, neque contra ecclesiam Romanam, nisi centenaria. ibid. b
 Prescribere potest quis illam rem, quam à latrone emit. 299. b
 ¶ Prælati negligens famam propriam, delinquit mortaliter. 319. b
 Prælati famam scelerans, cui teneatur ad restitutionem. ibid.
 Prælati pro libito & sine causa dispensans, in fidelitatis aut imprudentiæ peccato delinquit. 70. a
 Prælati non licet pro functionibus suis aliquid accipere. 770. a
 Prælati trifarum potest res ecclesiæ occupare. 339. a
 Ob prælatorum absentiam à suis ecclesiis hæreses subortæ sunt. 824.
 Præmium & poena duo maxima humanæ vitæ præfidia. 16. a
 ¶ Præuaticatio non tantum in accusatore, verum in aduocato & in alios ministros & in iudicem solet vitiu cadere. 415. a
 ¶ Præmatum ecclesiæ cupiens quanto sepe periculo subiciat. 810. b
 ¶ Primitiæ quatuor modis differunt à reliquis oblationibus. 738. a. b
 Primitiæ quo iure debeantur Deo, suisque ministris. ibid. b
 Primitiæ in quota parte, ac de quibus rebus reddendæ sunt. 737. a. b
 ¶ Primogenituræ cur fuerint illo vinculo colligatæ ne possint dispendi. 286. a. & quare masculina serie transfunduntur. 155. & institutionis earum causa redditur. 286. a
 ¶ Princeps non potest alteri præcipere, vt ipsummet perimat. 206. a
 Princeps potest super se iudicem constituere, qui se iure perimat. ibid.
 Principatus ecclesiæ & ciuiliis, quo pacto discernantur. 281. a. b
 Princeps potestatem habet ferendum legum, quibus coëreat reipublicam. 279. a
 Princeps duntaxat in eos recte imperat, quos commode administrare potest. 280. b. & 281. a
 Princeps non cogi suis legibus, iniqua potius conditio est, quam gratia. 62. a
 Principem omni virtute decet esse ornatum. 14. a. b
 Princeps suis legibus, non solum ciuium probitati decet prospicere, sed ad reliqua officia debet animum intendere. ibid. b
 Principum pædagogum cum patronos suos ventur inceslere, virtutum leges & iustitias

legen las porrigant, que inuidiam non generent & mores influant. 33. b
 ¶ Principiorum naturalium ad intellectum practicum pertinentium numerus & ordo. 25. b
 ¶ Probatio semiplena quid sit. 422. b
 ¶ Professum extrahens à religione non tenetur alium subrogare, nec ipse intrare. 311. b
 ¶ Promissio ex genere suo obligat sub reatu mortali. 583. a. b
 Promissionem mentalem homini factam obligatoriam esse, problema videtur. 684. a
 Promissio facta sanctis, quoniam pacto voti rationem habeat. 595. a. b
 Promissio verbalis quauis habeat redemptionis formam, tamè per coactionem cassatur. 678. a
 ¶ Propositum sine promissione non obligat. 571. a
 Propositum quale requiratur in votis emittendis. 570. a. b
 Propositum non satis est ad votum. 571. b
 Propositum & promissio in quo differant. ibid.
 ¶ Propositionis per se notæ duplex genus. 25. a
 ¶ Præstimonialia absque intentione clericali possidere, culpa non caret. 889. a
 ¶ Prouisor tenetur ecclesiæ digni providere ex iustitia commutatiua. 321. a. vide Electio.
 ¶ Prudentia inter morales virtutes primatum obtinet. 196. b
 Prudentiæ triplex actus. 579. a
 ¶ Puellam vitians, teneatur ne in totam dotem 339. b
 Puellæ quid debeant pati antequam in stuprum adigantur. ibid.
 ¶ Pupillus ante ætatem legitimam dominium habet rerum suarum. 251. a. b
 Pupilli & minores, quam possint ludere quantitatem. 291. b
 ¶ Punitio in bonum publicum ordinatur. 359. b
 Puniri debet homo nequam, etiam si indicij manifestis apparet eum perditum iri in infernum. ibid.
 Pyladis & Orestis memorabile facinus. 369. a

R

R

Apina nullatenus est licita neque priuato, neque publicæ potestati. 398. a
 Rapinæ caractere violentia non est denotanda, quando ab eo inferitur qui indiget. ibid. b
 Rapina grauius peccatum est furto. 400. b
 ¶ Ratio

Index Alphabeticus:

¶ Ratio non est prima regula, sed ipsamet lex nature. 29. b
 Ratio practica & speculatiua dissimiliter dicuntur. 29. a
 ¶ Recuperare rem suam priuata autoritate vt quis possit, quæ conditiones requirantur. 391. b
 ¶ Rectores & Senatores non habent ius vendendi locum suum, quem pecunia emerant. 249. a. b
 Rectores vrbium, nequeunt suffragia sua vendere, in electione scribarum. ibid.
 Rectores, seu Senatores isti non possunt stipendia iuraque scribarum per modum pensionis distriui cogere scribæ, vt aliquid certum alteri soluat. ibidem. b
 ¶ Regimen rerum naturalium, & gubernatio spiritalium discriminantur. 816. b
 ¶ Regnum quod quidam hæreditario iure tribuunt Christo, iam ante ipsum natum cessat. 277. b
 Regnum Christi est prædicare & docere fidem. &c. ibid.
 ¶ Religio superstitiosa Gentilium non culpanda. 87. b. & 88. a
 Religionem esse optimam iustitiæ partem quomodo intelligatur. 121. b
 In religionis ingressu, quomodo liceat pecuniã accipere. 771. a
 Religioni nullam facit iniuriam, qui bona intentione impedimento est volenti esse monachum. 310. b
 Religionem expolians persona frugi, forsitan tenetur de damno dato. 312. a
 Religio an sit vera religio, vnde perpendi debeat. 638. a
 Religionis res vxoria ex diametro opponitur. 639. a
 Religio, si vera est religio, iure diuino habet annexam castitatem. 639. a. b
 Religiosorum status obedientiam imprimis requirit. 642. a
 Religiones militares præter ordinem beati Ioannis notæ sunt religiones. 640. b. & 641. a
 Religionum militarium equitibus, expediens est dispensatio, vt copulent sibi vxores. 641. a. b
 Religiosus repulsus à religione non tenetur vltra ad statuta religionis. 588. a
 Religiosi non tenentur manuum labore victum querere, sed iustissimè mendicare possunt. 644. b
 ¶ Religiosus Episcopus ad quas religionis obsequantias teneatur. 892. b
 Religiosus Episcopus essentialia vota non relinquit, sed mutat. 893. b. & 894. a. b. quo fit vt

Papa in voto continentiarum cum ipso dispensare non valeat. 893. b
 Religiosus episcopus soli Papa manet subditus. 893. b
 Religiosus episcopus ex quo tenetur ad debita à quibus non absqueuit assumptus ex ordine prædicatorum, aut minorum. 894. b
 Religiosus episcopus, cui bona quæ acquirere reddere tenetur, & an testamentum condere possit. 895. b
 ¶ Repassio ex prima significatione est contra voluntatem passio. 227. a
 Repassio ex abusu significat spontaneas mutationes. ibid.
 Residentia episcoporum apud antiquos montana, non disputata: apud neotericos autem eo vsque reuocata est in questionem, vt sit iam suauis difficilis. 819. b. 820. a
 Residentia prælatorum iure diuino, naturali, & humano esse sancita, innumeris testimonijis comprobatur. 820. b. & 821. a. & infra vsque ad 842. b. ob cuius defectum innumere sunt hæreses in ecclesia subortæ. 824. b
 Residere in ecclesia propria, segniter tamen & oscitanter, quandoque peius quam non residere. 828. b
 ¶ Res spirituales quadruplices. 761.
 Res an sit, vel an licita sit querere idem est in moralibus. 677. a
 ¶ Reipublicæ quadruplex regimen. 39. a
 Respublica ecclesiastica & ciuiliis in quo differunt. 811. a
 Respublica tota non potest expoliare principem iure regni, nisi ob tyrannidis corruptionem. 279. a
 Respublica erudita diuinitus creauit principes. ibid. a
 Respublica non eodem melior quod maior. 280. b
 Respublica quoniam pacto ciues in rectis vitiis contineat. 285. a. b
 Respublica vel princeps dupliciter potest dominiorum translationem impedire. 293. b
 Respublica quibus titulis possit ab inuitis ciuibus bona auferre. 298. a
 ¶ Resurrectio, patribus legis veteris reuelata fuit. 90. a
 ¶ Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ. 303. a
 Restitutio non est vbi ratio debiti abest. ibid.
 Restitutio & satisfactio septem differentiis discernantur. 304. a
 Restitutio de quibus debet fieri. 304. a. & 308. b
 Restitutio quibus fiat. 304. a. b
 Restitutio quæ dicatur proprie. 306. a
 Restitutio, vt obliget requirit tres condiciones. 330. b
 De Iust. & Iure. §§§§ Resti-

Index Alphabeticus.

Restitutions ratio ubi solum est, ubi res iniuste vel aufetur, vel retinetur. 306. a.
 Restitutio quò pacto fit faciendâ ubi res alienam secretò usurpauit. 337. b.
 Restitutions vinculu obligat sub mortali culpa. 206. a.
 Restitutio in his quæ secundum speciem reparari nequeunt, debet fieri ad arbitrium prudentis. 312. b.
 Restitutio quantum ad actum animæ interiorum quando obliget. 308. b. & 309. a.
 Ad restitutionem an teneatur qui trahit alium ad ludum. 292. a.
 Restituere an teneatur, qui abducit monachum à religione. 321. b.
 Restitutions obligatio transeat ad heredes. 314. a.
 Restitutio secundum morem legum non obligat cū detrimento vitæ: potest tamen euenire quando obliget etiã cū tali periculo. 317. b.
 Restitutions famæ remittere ex genere suo non est mortale, imò aliquò laudabile. 318. a.
 Restitutions eidem fieri à quo res sublata est nepe domino necessum est. 330. a.
 Restitutions cuiuscūque obligatio ostitur, aut ratione acceptionis, aut ratione rei acceptæ. 321. & 322. a.
 In restitutione tria obseruanda. 330. a.
 Restitutions obnoxius ratio rei acceptæ tenetur illam & omne id quo per ipsam ditior factus est restituere. ibid.
 Restitutio quâ primum adfuerit facultas obligat. 349. b.
 Restituere nolens, cū potest, an peccet no-uo peccato. 35. a.
 Restitutions an liceat differre, & quò. 350. b.
 Restituere quomodo teneatur qui impedit alium à beneficij cõsecutione. 319. b. & 320. a. & 321. b.
 Restitutions pro crastinantes in quanto veniuntur. periculo. 306. a.
 Restitutio quâ arbitrandâ est spõsibilis. 312. a. b.
 Retrahens, seu extrahens, quæpiam vîminis, vel fraude à religione, ad quam restitutionem teneatur. 321. b.
 Restitutio cui fit faciendâ, quâdo creditor ignotus sit omnin. 0335. b.
 Ad restitutionem quâdo teneantur, qui bonis cesserunt. 333. a.
 Restitutio cui faciendâ quando nec dominus, nec hæres comparent. 335. b. & 336. a.
 Restitutio quomodo faciendâ sit quò plures simul ad idem idamnum concurrunt. 348. b.
 Restitutio vsuræ: creditor non pauperibus, est faciendâ. 478. vide, Multa, Vsuræ, & vsuræ

ram restitutio.
 Restitutio simonia. Vide Simonia, & simoniae restitutio.
 Restitutions obnoxius est percceptorum fructuum, qui partem eadem habet ecclesiã nõ intendit ad sacerdotiũ promoueri: quod intelligitur etiã sine iudicis cõdemnatione: quia lex illa non est pœnalis. 888. a. b. de alijs beneficijs quæ extra animarum curam sunt quid sit dicendum. ibid. 889. a.
 Ad restitutionem non tenentur, qui ecclesijs suis iuxta earum statutum tenore inseruierunt, nisi manifesta sit peruersitas, quauis uideatur non pro dignitate inseruire. 891. b.
 Restitutions non sunt astricti clerici solum ob vitæ corruptionem. ibid.
 ¶ Reus interrogari iuste non potest absq; vno præuio illoq; iurato, idoneo teste. 432. b.
 Reus respondere iudicio non teneatur quousque illi cõstet more. & lege se interrogari. 422. b.
 Reus legitime de crimine interrogatus, sub reatu mortalis culpæ tenetur crimen suum patefacere, etiam si ob hoc sit in mortem rapiendus. 417. a.
 Reus non legitime interrogatus non tenetur crimen suum fateri. ibid.
 Reo sine iure siue iniuria interrogetur, nunquã licet mentiri. ibid. b.
 Reus in tribus casibus tenetur rãdere veritatẽ iudici interrogati de proprio crimine. ibi. b.
 Reus ac simul actor nemo tenetur esse. 313. b.
 ¶ Rex propter regnum instituitur, non è conuerso. 821. a.
 Rex est anima regni. 281. a.
 Règè simpliciter superior in temporalibus nemo censetur. ibid. b.

S

Abbatii nomine, reliquæ omnes festiuitates intelliguntur. 180. a.
 ¶ Sacerdotes plebanus suã sunt parochialiũ ecclesiãrũ pastores, non tamè perfecti. 801. Neq; vilã habet vim coactiuam quantum ad forum iudiciale. 802. a.
 Sacerdos potest locare operas antecedentes sacramentum, non tamen sequentes. 703. a.
 Sacerdoti licet pãcisci de mercede pro obligatione celebrandi. ibid.
 Sacerdotib; religiosi & antistitib;, citra mortale, vix vti licet ludis vititis. 290. a. vide lud;. Sacerdotes habeantne verum dominium fructuum ecclesiasticorum. 849. a. b. De quo variæ sunt opiniones. 847. b.
 Sacerdotes arcujs perstringuntur præcepto eleemo-

Index Alphabeticus!

elemosynarum quàm seculares. 855. a.
 Sacerdotibus iure permittitur propria bona suis hæredib; relinquere. 856. a.
 Sacerdotes teneantur singulãri iure præ secularibus ad elemosynarum subsidium. 857. a. b. (240. a. b.)
 Sacerdotum negligentia disperguntur greges. Sacerdos an possit plures pro vna missa pãntias recipere. 733. b.
 Sacerdotes trifariam possunt his, quæ ad diuinum cultum offeruntur vti. 736. b.
 Sacerdotes antiquæ legis quomodo à nostris differrebant. 647. b. & 648. a. Et eorum sacerdotium à nostro. 824. a.
 Sacerdotes nouæ legis sublimioris dignitatis sunt, quàm legis antiquæ. 743. b.
 Sacerdotum numerus magnus requiritur in noua lege. ibid. a.
 Sacerdotes non decere magna in paupertate vitam degere. 743. a.
 Sacerdotibus præter decimas alias possessiones habere licet, quas leuitæ non habebant. 749. b.
 Sacerdotes negligentes in erogandis elemosynis, non tenentur ad restitutionem de iustitia, sed de misericordia. 750. a.
 Sacerdotalis ordo à religione in quo differat. 640. a.
 Sacerdotum votum mediũ est inter præceptum, & votum solenne. ibid.
 Sacerdotum continentiam improbat & dãnã Lutherus. 644. b. & 645. a.
 Sacerdotum continentia vsq; adeo est necessaria, vt absque illa nequeant legitimam Christi effigiem retinere. ibid.
 Sacerdotum continetia multis præsignata fuit in veteri testamento. ibid. b.
 Sacerdotes ex coniugatis constitui permiffum fuit, circa Apostolorum tempora. 649. b.
 Sacerdotibus postquam addicti essent sacro ministerio, nunquã licuit vxorio negotio se implicare. 650. a.
 Sacerdotum votum dispensabile est à Romana ecclesia. 651. a.
 Sacerdotes non cõtrahere coniugia, neque coniugatos assumi in sacerdotes, Ecclesiæ præcepto constat. 653. b.
 Sacerdotes Græci nõ modò repudiãrunt Roman. institutum, sed amplexati sunt illud, quod ex nullo Apostolorum, aut concilio- rum permiffu elicerint. ibid.
 ¶ Sacramenta veteris legis à solis carnis sordibus, & quas dicuntur irregularitates corpus mundabant. 142. a.
 Sacramentorum gratiam spiritualement pecunia

uendere, simonia est. 761.
 Sacrametum altaris adorandum & vnicum sacrificium Christicolis. 722. a.
 ¶ Sacrificium quid sit, declarator. 715. a.
 Sacrificiorum oblatio non solum diuini iuris & humani est, verum etiam naturalis. 715. a.
 Sacrificium quomodo distinguatur ab oblatione. 715. a.
 Sacrificij oblatio ex iure naturæ est. 716. a.
 Sacrificium duplex genus. 720. a. b.
 Sacrificium & sacerdotium, vt lex, & gubernator, semper in omni republica fuerunt. ibi. b.
 Sacrificium nemini offerendum, nisi ipsi Deo. 717. b.
 Sacrificia cur Deus nolle dicatur. ibidem.
 Sacrificium oblatio, secundum suam propriã rationem, est actus specialis virtutis. 719. b.
 Sacrificiorum antiquæ legis duplex erat causa. 139. b.
 Sacrificium dicitur quodlibet opus virtutis, vt refertur in diuinum honorem. 719. b.
 Sacrificium maxime id dicitur, quod nullam habet aliunde laudẽ quàm quod in diuinã reuerentiam exhibetur. 720. a.
 Ad sacrificium internum vnuerfitas hominũ lege naturæ tenetur. ibid. b.
 Ad sacrificia quæ sola significatione virtutem religionis induunt, solum tenentur qui sub lege Dei scripta agunt. ibid.
 Ad sacrificium aliquod Deo exhibendum omnes, etiam solo iure naturali viuentes quocũque seculo fuerint tenebantur, secundum cognitionem quam de vna prima causa habere tenebantur. ibid.
 Sacrificium Christicolis proprium est eucharistia. 722. a.
 Sacrificium per sacerdotem Christi ministrũ oblatum non est infiniti valoris. 725. a.
 Sacrificij valor non crescit secundum proportionem deuotionis offerentium. 725. a.
 Sacrificiũ altaris, vt reliqua sacrificia pro mortuis oblata, eis profunt, quicũ hic viuerent meruerunt, vt hoc sibi prodesset similitè aliqui intelligunt, & qualiter intelligendum. 730. b. & 731. a.
 ¶ Sacrilegium quo casu committatur. 130. a.
 ¶ Salus spiritus cuiuscũque sibi ipsi propriè commissa. 812. b.
 Salutis propriæ curam per nullum impedimentum homo præterire debet. 819. a.
 ¶ Sanguinis sola effusio non est irregularitatis causa. 394. a.
 Samson reuelatione diuina hostes peremit. pa. 108. b.
 ¶ Satisfactio extra gratiam nihil pœnæ remittit. De Iust. & Iure. §§§§ a tit.

Index Alphabeticus:

tit. 304. b
 Satisfactionē inficiantur Lutherani. 306. a. b
 Sausit si simplum relictuatur quod ablatum est. 324. b
 Satisfactio de quibus fieri debeat. 304. a
 Satisfactio de quibus fiat. ibid.
 ¶ Scientia etiam Theologia vendi pot. 769. a. b
 ¶ Scholares prestantes suffragia, non testes sed electores sunt. 323. b
 Scholares bifariam iniustitia suffragando committunt. ibid. b. & 324. a
 Scholares non scripti albo, & ambientes possentne prestare suffragium. ibid.
 ¶ Scholarum Magister potest novas adhibere penas scholaribus, vt seruent leges tam vniuersitatis, quam alias. 291. b
 Scholarum Magister non habet potestatem condendi vllam legem. ibidem
 ¶ Scopum attingere vno tantu modo contingit, aberrare vero infinitis. 170. a
 ¶ Scotus q̄ lapsus fuerit in explanatione illius præcepti. Non occides. 375. b.
 ¶ Sensus literalis & mysticus in quo differant. 139. a
 ¶ Sententiam ferre secundum probabiliorē opinionem semper est necessarium, etiam si altera opinio probabilis sit. 251. b.
 Sententia iniusta quæ in falsa præsumptione fundatur nõ obligat in foro interiori. Cui tamen reus licet auscultare potest, si duntaxat legi humanæ sit contraria: secus si diuinæ. 48. b.
 Sententia excommunicationis ipso iure ligare solet, & qua ratione id eueniat. 56. a. b.
 Sententiã iniustam Philosophi morales nullã vocant. 437. a.
 Sententiã iniustam apud Iuriscōsultos quæ sit. ib.
 Sententiã iniustam, quicunque eã iniustam esse re sciuerit, parere non tenetur in foro conscientie, quãuis in seculari teneatur. ibid. b.
 ¶ Secretorum multiplex ordo. 423. a
 Secretum confessionis quantum debet esse reconditum, & ab exteriori foro semotum. 423. b.
 Secretum ab illo qui per iniuriam extorsit arctissimo nexu attingitur seruandū illud. ibidem.
 ¶ Sermo omnis fidelis pro iuramento est secundum Euangelicam veritatem. 661. a
 ¶ Seruus quando liceat fugere. 267. a
 Serui, quibus rebus tanquam proprijs valeant uti, & qui serui hoc possint. ibid.
 ¶ Seruitus duplex legalis, & naturalis. 266. a
 Seruitus legalis item duplex. ibid.
 Seruitus vendituum sese licita est. 266. a. b. vbi

de Aethiopicis Portugallia disputatur.
 Seruitus mancipiorum licita & pia est. ibid. b
 Seruitutis species plurimæ sunt. ibid.
 Seruitus contra primariam naturæ intentionem est, non tamen contra secundariam. 267. b
 Seruitus quomodo iure gētium, quomodo imperatorum sanctione consistit. 208. a
 Seruitus naturalis, quæ per peccatum introiuit non incidit in statu innocentie. ibid.
 ¶ Simon Magus donum spiritus sancti emere voluit, a quo simonia nomen deriuatum est. 753. b
 Simon Magus hæreticus fuit, non ex simonia, sed quia credidit mundum non fuisse creatum. 756. b
 ¶ Simonia genere suo peccatum mortale est. 757. a. b
 Simonia triplex species. 784. b
 Simonia materia res spirituales sunt, sed non cuiuscunque generis. 754. a
 Simonia vitium quale sit, ex Euangelio, venit vestigandum. 754. b
 Simoniam comittit prædicator euangelicus, si pro munere prædicationis pretium ex conuentione recipiat. Nota est de docentibus scietias naturales qualescunque. 755. a. b
 Simonia nõ reperitur proprie extra ecclesiam catholicam. ibid. b. & 756. a
 Simonia de finitio approbatur. 756.
 Simonia ab alio vitio imperatur ab alio elicitur in distincta potentia existente. ibid. b
 Simonia naturali diuinoque iure prohibita. 757. b. & 758. a
 Simonia aliqua est ad ius merè posituum attingens. 755. b. & 756. a
 Simonia duplex, mentalis, & realis. 784. b. & 785. a
 Simonia non est resignare præbendam in manus prælati in fauorem alicuius, & non alias. 777. a. Commutare vero cum pacto nisi in pacto adducatur consensus pontificis simonia est. ibid.
 Simoniam sapit in permutatione præbendæ ad honore & dignitatem præbendæ respicere, ita vt honorabilior pluris estimetur, si alius fructus sunt æquales. ibid. b
 Simonia verè committitur si res spiritualis pro obsequio temporali, vel munere tribuatur. 778. a. & etiam pro munere a lingua & pro turpi obsequio. ibid. b
 Qui pecuniam alicui confert, vt præbendam ei procuret, etiam collator inficis, simonia fortassis committit. ibid. b
 Simonia non est ratione consanguinitatis beneficii.

Index Alphabeticus.

beneficium conferre: ratione verò dignitatis, ac probitatis consanguineo dare laudabile est: in hoc tamen antilites periclitantur maxime. 77. a. b
 Simoniam non committit, qui metu alicui beneficii confert. 780. a
 Simonia realis sine mentali aliquando est, 784. b. simoniae poenæ. 791. b. vide poenæ simo.
 Simonia mentalis est illa, quæ pro obiecto habet reale, & hæc poenæ iuris non subditur. 784. b
 Simoniae mentalis optima disputatio. à pag. 782. vsque ad. 794
 Simoniae restitutio & q̄ per simoniam acquisita restitutioni sint obnoxia. 783. a. simoniae poenæ ibid. & 785. b. & 791. b
 Simonia omnis realis in quo pretium solutum est, ad restitutionem obligat. 784. b. & ad re signationem præbendæ, quæ cum tali pacto collata fuit, & si pretium solutum non fuerit. ibidem.
 Simonia acquiritorum restitutio facienda est illi, qui pretium dedit, quandiu per sententiam non sit condemnatio. 785. b
 Simonia mentalis an ad restitutionem obliget pulchra disputatio. 788. a. b. obligat vique. ibidem. b
 ¶ Simoniacus tam ratione rei acceptæ, quam ratione iniustæ acceptionis, restituere tenetur. 788. a. b
 Simoniacus post condemnationem restituere debet ecclesie vel pauperibus, aliis ei qui dedit. 785. b
 Simoniacus est ob ordinem exhibitionem munus aliquod exigere. 761. a
 Simoniacus non est, cum pro actibus hierarchicis, vt pro inuendis sacerdotibus, & consecrandis episcopis, aliquid retribuitur. 766. a
 Simoniacum est vendere ius præbendæ, & contra ius naturæ. 772. b. & 773. a
 An simoniacus fuerit Abraham emens sepulchrum. 775. a
 Simoniacus est nolle conferre locum sacrum ad sepeliendum mortuum, nisi pro pecunia at verò si quis honoratio rem locum, affectet, ab illo pecuniam ad ecclesie fabricam exigere, simonia non est. 775. a. b
 ¶ Societas seu societatis contractus duplex genus. 532. a
 Societas contractus licitus est, si qui pecuniam ponit, periculum eius subit. ibid. a. b
 In societatis contractu qualiter distributio lucri facienda est, dum vnus pecuniam ponit, alius industriam. ibid. b

Societatis quidam pessimus contractus. 533. a
 Societatis contractus, vbi quis sic pecuniam ponit, vt nulli se exponat periculo, neutiquam licitus est. 534. a
 Societas quidam implexus contractus. ibid. e.
 Societatis contractus in quo socius contractu assicuracionis capitalis, & vendicionis lucri, cum suo socio tacit, siue à principio, siue successiue, vsuram sapit. 535. a. b
 Societatis quidam periculosus contractus, ibi.
 ¶ Socij qui dicantur. 533. a
 Socius qui centum societati comittit, licite potest quinquaginta tantum periculum subire: dum tamē illam præcise partē lucri suscipiat, quæ illis quinquaginta responderet. 534. a. b
 ¶ Sollicitudo necessaria non est interdita, sed superflua. 171. a
 ¶ Solennitatum veterum numerus. 140. b
 ¶ Solutione anticipata quomodo liceat vilius emere: vt in lanarum negotio fit. 519. b.
 Vide emere.
 Solutio expectata nihil vetat, quominus contractus à principio perfectus sit. 521. a. b. licet oppositum, vt Caieta. placet non sit omnino improbabile. ibid.
 ¶ Sors idē quod capitale, seu principale. 469. b
 ¶ Spirituale quicquam vendens naturali iure, restitutioni subditur. 783. a. b. & 789. b. emens verò an teneatur. 825. a
 Spiritualia quare pecunia non asumentur. 476. b
 Spirituale & illi annexum, & quod ab spirituali dependet, non est pretio vendibile. 772. b
 ¶ Superiorum quatuor esse genera, & quando succedant in hereditatem, & quando nõ, & de clericorum notis filijs ostenditur. 286. b
 ¶ Statua quam vidit Daniel. cap. 2. quid significet. 281. a. b
 ¶ Stipendia vniuersitatis non sunt in re personarum, sed in stipendio ministrorum. 323. b. & 324. a
 Stipulatio, an sit contractus. 502. a
 Stipulationes turpes nullius sunt momenti. 519. b
 ¶ Studiosus quisque debet tres habere conditiones. 109. b
 Studiosus aut prauus non dicitur, nisi qui ex habitu operatur. 203. a
 ¶ Substantio à derisione & contumelia differt. 461. b. & 462. a
 ¶ Substantior turpia dicit, vt gloria conscientie alteri adimat. 462. a
 ¶ Subditum esse vnum alteri in foro iudiciali quatuor modis contingit. 402. a
 ¶ Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur De iust. & iure. §§§ 3 tui,

Index Alphabeticus.

ruī, explicatur. 277. b
 ¶ Superbia humana de duobus extollitur. 83. b
 ¶ Suspicionis nomen tria connotat. 210. a
 ¶ Suspiciones triplices ex radice oriuntur. ibid. b
 ¶ Suffuratio genere suo grauius peccatum est contumelia & detractione. 459. a
 ¶ Suffurare ad dirimendas amicitias, quando peccatum sit, & quando virtus. 459. b
 ¶ Suffurronis & detractoris discrimen. 458. b

T

Tacens & non obliuiscens quando dicitur causa. 347. b
 ¶ Thales Milesij historia, qui docuit per Philosophiam homines posse fieri diuites. 516. a
 ¶ Talio vnde trahat originē, & quid sit. 415. b
 ¶ Talionis poena iusta. ibid. 416. a
 ¶ Talionis lex quare posita sit populo Iudaeorum. ibid. & 156. a
 ¶ Talione dignus non est, qui in culpa ignorātia quem in crimine esse putat reum facit. 416. a. b
 ¶ Talionis poenā princeps remittere non potest quam diu accusatus non remiserit. ibid. b
 ¶ Templi vnus Iudaeorum literalis & mystica ratio. 135. a. b
 ¶ Tempia non placent haereticis cum sint publicorum orationum loca. 866. b
 ¶ Tempia quātum Christo placuerint, multis locis ostenditur. ibid. & 867. a
 ¶ Tempus sacrum non violatur per peccatum sicut locus sacer. 130. a
 ¶ Tentare Deum quid sit. 664. b
 ¶ Tergiuersari tribus modis contra culpam, accidere potest. 415. a
 ¶ Testamentorum solēnitās describitur. 294. a
 ¶ Testimonium conferre tenetur quicumque à legitimo iudice, secundum iuris formā in testem asciscitur. 431. a
 ¶ Testimonium dicere non tenetur, qui occulta crimina, de quibus neque infamia, neque alia iuris causa praecessit, interrogatus fuit. ibid.
 ¶ Testimonium quando quis sponte propria offerre teneatur. 431. a. b
 ¶ Testimonium conferendi, & aliarum elemosynarum discrimen. ibid. b
 ¶ Testimonium duorum, qui sint fide digni sufficiens est in iudicio: & ad maiorem certitudinem trium. 433. a
 ¶ Testimonium duorum vel trium, non vsque adeo iure naturae stabilitum est, vt nullam ob causam exigi possint plures, quando

mortalium fides, & iustitia deprauata est. ibidem. b
 ¶ Testimonium hominum iure & merito, tam ob alias causas, quam ob culpam, repellitur. 434. b. & 435. a
 ¶ Testimonia illa reipublice necessaria sunt, quae bonum habent auctoritatis pondus. 435. b
 ¶ Testimonium falsum quando mortale sit, & quando non. 436. a. b
 ¶ Testimonium humanum duplici de causa fallax. 657. b
 ¶ Testimonium Dei qui cunque adducit non ignorat. 658. a
 ¶ Testis extra casum necessitatis liberatū innocentem aut reipublicam, potius meliorare debet ad seruandum secretum proximi, quam ad prodendum. 432. b
 ¶ Testes singulares non faciunt in iudicio fide. 433. b. in fine.
 ¶ Testium in ipsa actus substantia discordantiū testimonium, aut refutatur, aut non satis ad sententiam facere censetur. 434. a
 ¶ Testibus actoris & rei ad inuicem discrepantibus ceteris paribus si ad eandem partem rei. ibi.
 ¶ Testibus vtriusque partis inter se dissentientibus, vtri partium assentiri debeat, ex multis iudex potest pendere. ibid.
 ¶ Testes singulares de multiplicatis ab eadē persona eiusdem actibus, quam fidem faciunt in regionibus. ibid. b
 ¶ Testi crimen obijcere, quando liceat, & quando non. 434. b. & 435. a. b
 ¶ Testium non omnium repulsa poena est, sed quandoque cautela. 435. b
 ¶ Testis in iudicio asserere non debet, nisi id de quo per vigilansem considerationem habet certam scientiam. 436. b
 ¶ Testis asserens quod post prudentem vigilantiam pro certo habet, & si falsum sit, non est reus mendacij. ibid.
 ¶ Testes iureiurando stringuntur vt maiori percutiantur timore. 437. a
 ¶ Testis pro veritate dicenda nihil recipere potest, bene tamen pro labore. 443. a
 ¶ Testes simoniae iure antiquo tenebantur sub anathemate reuelare, nec ante poterant absolui. 79. b
 ¶ Timotheus & alij Episcopi quare iussu Pauli à suis ecclesijs non nunquam peregrinati fuerint. 329. a
 ¶ Titulus quid sit, explicatur. 258. b
 ¶ Traditio per votum non fit, nisi ille qui traditur solēniter recipiatur. 600. a. b
 ¶ Trahens alium ad ludam an teneatur ad restitutionem. 292. a

Tributi

Index Alphabeticus.

¶ Tributi. s. Alcaualae ratio iustanē sit, & quomodo obliget in conscientia. 325. a. b
 ¶ Tributorum quatuor nomina. 253. b
 ¶ Tributum quod apud Hispanos dicitur Alcaualae, quid sit. 354. b
 ¶ Tributa debentur principibus in conscientia. 255. b
 ¶ Tributorū libertatē rex potest hominibus rusticis pretio donare vrgente necessitate. ibi.
 ¶ Turcae caecitas de dominio vitae subditorum describitur. 378. a. b
 ¶ Tyrānus censendus est qui leges in propriū commodum constituit. 7. a

V.

Valor rei aestimandus est, secundū id quod in praesenti est. 516. a
 ¶ Valor rei iustus vt sit, prudentiū iudicio, nō cuiusuis metiendus est. 525. b. 526. a. vide Pretium.
 ¶ Vanitatis tres sunt gradus. 126. b
 ¶ Vestigal, census & tributum, in quo differunt 254. a
 ¶ Venans alienas feras quando teneatur ad restitutionem. 327. a
 ¶ Venatio homini est naturalis. 355. a
 ¶ Venatio iure gentium communis est. 326. b
 ¶ Venatio triplici de causa vetatur. ibid.
 ¶ Venationis custodiendae sui gratia non est par ratio in rege, & in magnate. ibid.
 ¶ Vendere licet pretio rigido, pio, & modera to. 506. b
 ¶ Vendere vltra dimidium iusti pretij quid sit. 510. a
 ¶ In re venali tria sunt consideranda. 512. b
 ¶ Vendens sacerdotium, tenetur diuino & naturali iure restituere pretium. 783.
 ¶ Vendere rem vitiatam pretio integrā & solidā, iniquitas est. 512. b
 ¶ Vendens bona fide rem emptā à latrone, quid debeat facere. 341. b
 ¶ Vendere nō licet, ratione crediti pretij, carius rem quam in praesenti valet. 517. a. b. 522. a
 ¶ Et vide, Venditor.
 ¶ Venditio est rei pro pretio distractio. 502. b
 ¶ Venditio cum deceptione intra dimidium iusti pretij, iniqua est, etsi per missa. 510. a. vide Deceptio.
 ¶ In venditione falsissima regula est si quis semper quanto emit pretio quantumq; laboris & periculi subijti tanti velit vendere, cū lucri accessione. 506. b
 ¶ Venditio ab usurario facta qualiter sit valida.

490. a
 ¶ Veditor q rei defectū cognoscens eū de fraudulēter emptorem celauerit, contra iustitiā delinquit: & idē de emptore dicendum. 518. a
 ¶ Venditor si caueat damnum dare, putā q non pluris re vendat quā cum vitio valet, neque villo emptorem obijciat periculo, & res sit emptori pro pretij ratione vsui, nulla lege compellitur vitium patefacere. ibid. b
 ¶ Venditor mensurā fraudandā, vel rei substantiā vitians: etsi iustitiam non committat, vt putā quia ex pretio demit quod in mētura tollit, vel in substantia vitiat, iustē tamen à publico magistratu punitur: licet haec aliquando absq; crimine facere possit. 514. b
 ¶ Venditor non tenetur reuelare quod infuturū expectatur. 516. a
 ¶ Venditori nullo modo licet credito pretio carius vendere rem ratione crediti pretij quā in praesenti valeat. 517. a. b
 ¶ Venditori nihil licet exigere ratione periculi soluendi pretium in futurum. ibid. b
 ¶ Venditori an liceat quando credito pretio vendit de expensis in recuperando pretio à principio pacisci. 518. b
 ¶ Venditor qui suas merces venditurus nō erat, neq; ad tēpus quo pretiū auctum iri conijciatur, potest plures vendere q tempore venditionis valet, de ductis tamen expensis & laboribus: etiam casu quo rogatus vendat. 521. a & quod hoc locū habeat, etiam si non esset seruaturus merces, non est omnino improbabile, vt Caietano placet. ibid. & 522. a
 ¶ Venditori licitum est in pretiū rei ducere damnum quod accipit: quare res estimatur non solum quanti in se valebat, verum & quanti venditori. 509. a. emptore tamen admonito. ibid.
 ¶ Venditori non licet in pretium ducere commodum quod ementi ex venditione accrescitur. ibid.
 ¶ Verberare possunt patres, & qui curam gerunt paternam: non tamen mutilare. 382. b & subsequētib.
 ¶ Verberare maritus quomodo possit. 384. a
 ¶ Verbum stare in ore duorum vel trium quid sit. 297. a
 ¶ Verba æquiuoca in iuramento an sint obligatoria. 683. b. 684. a
 ¶ Veritates perpetuae qualiter subsint legi Dei aeternae. 21. a
 ¶ Veritatem nullatenus ab negare licet. 407. b
 ¶ Imò eam confiteri tenetur reus cum periculo vitae, si iuridicē interrogetur, aliās non est absolendus. 423. a

§§§§ 4 ¶ Vidua

Index Alphabeticus!

- ¶ Vidua fructus pignoris pro dote ei traditi in sortem ducere non tenetur. 481.b
- ¶ Violenter resp. & princeps possunt citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere, q̄ si persona priuata id faciat, raptor est & latro. 398.a
- ¶ Vim vi repellere licet. 320.a. 374.b
- ¶ Vir qui vxorem in flagranti delicto enecat, peccat. 362.a
- Vir potest accipere pretium turpitudinis à muliere. 332.b
- Vir potestatem sui corporis nō habet, sed mulier, explicatur quo pacto. 257.b
- Vir non habet ius dominicum in vxore. ibid.
- ¶ Virtutis duplex consideratio. 27.a
- Virtutes humanæ sunt in vniuersum de lege naturæ: hoc est secundum hominis naturam, si generalem rationem virtutis consideres, si autem materias actuum ipsorum mediteris, non omnes sunt de lege naturæ. ibidem.
- Virtutes omnes quare prudentiæ connectuntur. 207.b
- Virtutes consentaneæ diuinæ legi, non dicuntur simpliciter de lege naturæ, sed potius supernaturalis. 28.a
- Nulla est virtus cuius non aliquis actus ad commune bonum referri valeat. 42.b
- Virtus colenda est. 319.a
- Virtutum opera tenemur Deo offerre formali aut virtuali ratione. 720.b
- Virtutis opus quantæ sit perfectionis è duobus aestimatur. 736.b
- Virtutes quæ hominem componunt in ordine ad seipsum, discriminantur ab eis quæ illum componunt in ordine ad alterum. 756.a
- Virtus non est in ea potentia quæ electionem facit, contra seorsum. ibid.
- Virtutum præcepta dignitatis ordine debent antè fieri prohibitionibus vitiorum contrariorum. 101.b
- Virtutem vnā alijs imperare quid sit. 189.a
- Virtutes cardinales dupliciter accipiuntur. 193.a
- Virtutis diuisio & subdiuisio. 196.a
- Virtutes intellectuales digniores sunt moralibus. ibid.
- Virtutes morales plus habent de ratione virtutis quàm intellectuales: & ideo faciunt habentem simpliciter bonum. 197.b
- Virtutum collatio inter se fieri debet inter genus & genus, aut inter supremū actū vnus & supremum alterius. 197.b. 199.a.b
- Virtus est id cui propriè honor debetur. 252.a
- ¶ Visitationis stipendia quomodo episcopis liceat recipere. 770.a
- Visitationes non possunt castè fieri per aliam quàm episcopum. 827.a
- Visitandi greges nō per alios quam per episcopos. ibid.b
- ¶ Vita omnium bonorum fundamentum. 365.a. b
- Vitam corporalem pro quibus liceat ponere. 397.b
- Vitam temporalem an liceat pro amico ponere. 369.a
- Vitam spiritualem amittere non licet pro salute spirituali totius mundi. 363.a
- Vitam spiritualem licet aliquando exponere periculo. ibid.
- ¶ Vitium rei venditæ qualiter venditionem illicitam reddat. 312.b
- Vitia aliqua peculiariter dicuntur contra naturam. 28.a. in fine.
- Vita bona sine oratione existere non potest. 864.b
- ¶ Vlysis socij qualiter in telligantur conuersi à Circe, ex August. 709.a
- ¶ Voluntas promittendi aut iurandi absque proposito adimplendi, obligationem parit. 571.a
- Voluntas nō est regina, sed ancilla intellectus. 4.a. 5.b
- ¶ Voluntarium duplex. 377.a
- Voluntarium nisi ad sit, peccatum esse nequit. ibid.
- Voluntariū de per accidēs quid requirat. ibid.
- ¶ Votum est actus religionis elicitus. 594.a
- Votum rectè fieri de operibus non debitis ex facris vtriusque pagine testimonijs comprobatur. 566.b
- Voti nomen dupliciter vsurpatur. 568.a
- Totum definitur promissio deliberatæ voluntatis Deo, de his quæ Dei sunt facta. 580.a
- Votum requirit tria, scilicet, rationis deliberationem, propositum voluntatis, & promissionem. 568.b
- Voti substantia in rationis actū: nimirum in promissione, consistit. 590.b. 591.a
- Votum exteriora signa per accidens requirit. ibid.
- Votum quibus de rebus suscipi debeat, & de quibus non debeat. 573.a
- Voti materia possunt esse præcepta. 571.b
- Votū non est de re prorsus indifferens. 573.a
- Votum de obiecto aliàs bono, in malum suū relato non obligat. 577.a
- Votum ad quod suscipiendum mouetur homo, malo sine, si tamē obiectum bonum est obligat.

Index Alphabeticus.

- obligat. ibidem.
- Votum non peccandi venialiter, stultum est: neque obligat. 576.a
- Votum contra opus consilij peccatum est: neque obligat. 578.b
- Votū in eundi coniugium nullatenus ligat sed semper est illicitum contra Caiet. 579.a.b
- Votum virginitalis dupliciter fieri potest. 589.b
- Votum non nubendi non obligat ad castitatem. ibidem.
- Votum quatenus attinet ad tempus implendi, tripliciter fieri potest. 591.a
- Votum simplex & solenne differunt. 599.a
- Voti solennis substantia consistit in hoc quod sit traditio, est ad in opinione S. Thom. de indispensabilitate voti. 600.a. b
- Votum solenne iure diuino dirimit matrimonium, eò quod est traditio. 600.b. 601.a
- Voti solennis transgressio grauior est quàm simplicis. ibid.a
- Votum iuramentum firmatum, an in vniuersum obliget sub reatu mortali. 672.a
- Voti solennis & simplicis distinctio est specifica. 602.a
- Voto castitatis potest quisque innodari ante legitimum rationis vsu. ibid. b
- Votum nullum suscipere potest qui sub alterius est potestate de his rebus in quibus subijciuntur, quod citra eius assensionem solidum fit ac firmum. 603. b
- Vouendi facultas interdicta est monachis de iure diuino & naturali. ibid. b
- In voto suorum subditorum potest Episcopus dispensare, non autem potest illorum vota irritare, imò verò neque Pōtiffex Maximus potest secularium vota irritare, secus religiosorum. 604. a
- Voti dispensatio iure naturæ pertinet ad patres respectu filiorum, & ad tuores respectu illorum quorum cura illis commissæ est, & ad Dominos respectu seruorum. ibid.
- Voti religiosorum irritatio & dispensatio, in quibus casibus fieri possit à prælato. 604.b. 605.a. b
- Votum à religiosis emissum, quo prælati obedientia impeditur, non tenentur implere dū per prælatum irritum non habetur. 605.a. b
- Votum quod religiosus emisit de materia libera: potest ipse prælato detegere, & si graue sit potest molestiam suam & grauamen ei aperire vt irritet. 606. b
- Votum suum quod religiosus emisit de re prohibita, tenetur patefacere prælato antequam sit in mora. ibid. b
- Votum emissum à religiofo cum facultate prælati potest nihilominus ab ipso prælato irritari. 607. a
- Vota vxoris vniuersa potest vir irritare. 607. b
- Votum emissum à viro de non petendo debitum, an tenent sine consensu vxoris. ibid.
- Votum castitatis emissum ab vtroque coniuge communi consensu: non potest rursus per ipsos irritari, sed vtriusque votum censetur absolutum castitatis. 608.a
- Votum quocunq̄ue siue vxoris, siue filij, siue religiosi semel irritatū, nullam deinde virtutem retinet qua vllō tempore obligare possit nisi iteratō fiat. ibid. b
- Votum emissum ab vxore executioni tunc mandandum si maritum vitam superauerit, & idem de filio si dū in sub cura patris agerit, votum emitteret post suam emancipationem explendum, & pariter seruus sub cō conditione si fuerit libertate denatus, an eiu smodi vota possint superiores irritare. ibid. b. 609. a. b
- Votum continentia tria consideranda requirit. 616.
- Vota dispensandi & cōmutandi causa. 623. b
- Nullō voto se potest constringere puer, aut puella ante pubertatis annos, si nō ea vtantur rationis luce vt deliberare quant. 610. b
- Votum solenne nemo quantuncunq̄ sit doli capax ante pubertatis annos potest suscipere. 611. a
- Voto religionis solēni & simplici quisq̄ se potest firmissimè obligare post annos pubertatis quātūvis patribus reclamantibus. ibi.
- Inter votum personale & reale discrimen & cōuenientia. 611. b. 612. a
- Voto se præpedire quo minus quis accipiat episcopatum, nihil per se loquendo implicat iniquitatis. 814. a
- Votum emissum à filio dum erat sub potestate patris neque tunc à patre irritatū postquam emancipatus est, non potest ab ipso patre irritari. 613. a
- Votum quocunq̄ue simplex potestati subest ecclesiæ, tam vt super eo dispenset, quàm vt ipsum in rem aliam commutet. 614. a
- Voti dispensatio non tollit diuinam legem sed tollit obligationem, quæ ex mera voluntate vouentis ortum duxit. 615. a
- Votum quod fit in susceptione ordinis sacri dispensari potest per summū Pōtifficem antequam fiat, nēpe abrogando nun clegē positam: & postquam factū est cum illis qui iam votum solenne fecerunt. 619. a. b
- Super votum solenne religionis nulla cadit dispensatio. ibid. b. 620. a. b

Index Alphabeticus.

- A**l votum dispensandum necessaria est superioris auctoritas. 621. a
- Ad** voti dispensationem, ac perinde ad commutationem q̄ in min⁹ fit bonū, requiritur causa. ibi.
- Ad** voti commutationem in melius non exigitur superioris auctoritas, quando manifestum est id, in quo mutatur, esse melius. 621. b. Imò fortè neq; ad mutationem in rē equalem. 623. b
- Vota** in seculo facta extingui censentur per solenne religionis: ob id quod omnia mutantur in melius. 627. a
- Votū** solenne religionis in altiore aliā ac perinde altiore commutari potest propria auctoritate, non tamen in alium votorū genus. ibi.
- Super** omni voto simpliciter suorum parcciorū vnusquisq; episcopus dispēare potest. Hęc autem in archiepiscopo facultas ad dioceses sibi suffraganeas non extenditur. Eadēq; est in Abbatibus & religionum quibuscunq; præfectis auctoritas dispensandi in votis suorum subditorum. 622. b. 623. a
- Votum** ex ratione sua magis est obligatorium quā iuramentum. 592. a
- Votum** de re parui momenti obligat tantum sub reatu venialis culpæ. 672. b
- Votum** dispensandi facultas, eadem vbiq; est ad commutandum. 623. b
- Vota** subditorū de trāscēdo ad altiorē religionē, dispensari possunt per suos prælatos. ibi.
- Voti** pœnalis religionis, & peregrinationis Hierosolymitanæ dispensatio Pontifici maximo referuatur. 622. a. b
- Ad** voti dispensationem necessaria est causa, si autem in melius fit, nulla exigitur prorsus obstantis causa. Sed satis est vt ad finem magis conducat. 623. b. 624. a
- Votum** nequit dispensari aut commutari privilegio cruciatæ bullæ, nisi ante eius susceptionem sit emissum. 623. b
- In** votum simplex religionis, aut perpetuæ castitatis dispensare, nullo hactenus cruciatæ diplomate concessum est. 625. a
- Votum** sacerdotum dispensabile est ab ecclesia. 640. a. b
- Votum** religionis in paupertate consistit, castitate & obedientia. 590. a
- Vouendi** mod⁹ quē statuebat Lutherus. 632. a
- Voti** transgressio ex genere suo peccatum est mortale, sacrilegiumq;ue. 582. a
- Votum** religionis simplex post contractū matrimonium nō vltra quicquā obligat. 590. a
- Voti** penitentia potest esse peccatū, & quomodo nōn est peccatum. 598. a
- V**scapio quanto tempore fit. 298. a
- V**suræ multiplex acceptio. 468. a
- V**suræ multis modis committitur. 476. b
- V**suræ à foenore differt. 468. b
- V**suræ idē quod partus & quod morsus. ibid.
- V**suræ solummodo in mutuationis contractu, atque in alijs quibus mutui ratio inest, locū habet. 469. a
- V**suræ est pretium vsus mutuæ rei. ibid.
- V**suræ non est pretium quod recipitur pro pecunia ad ostētionē vel ornatū locata. ibi.
- V**suræ interna atq; externa quomodo discriminantur. ibid. b. & 477. a
- V**suræ externa, vbiunque pactum interuenit expressum. 469. b
- V**suræ peccatum mortale est, iustitiæ commutatiuæ cōtrarium. 470. a. & oppositum est. manifesta hæretis. 472. a
- V**suram non esse naturali iure prohibitam periculosum est asserere. 470. a. & hoc multis ostenditur. 472. b. & 473. a. b. quo fit in vsura nunquam Deus dispensauerit, imò neq; factibile est. ibid.
- V**surarium crimen vtriusq; testamenti pagina detestatur. 470. a. b
- V**suræ certo quadam modo fuit Iudæis permissa, non licita, neque in vsurarium lucrū dominium vnquam illis fuit concessum à Deo. 472. b
- Optima** explicatio illius loci, Non foeneraberis fratri tuo. 473. b
- V**suræ lege ciuili permittuntur quædam modū meretrices. 474. a. & quo pacto permittantur. ibid. b. neque verò ciuile ius vsuras permittendo canonico aduersatur. 475. a. b.
- V**suræ vsurarum olim summo rigore prohibita. 474. b. Quicquam expacto vel recipere vel expectare vsura est, accipere verò aliqd non conuentionis nexu sed quod gratuito mutuantem rependitur, nullam impingit vsuræ labem, sicut neque amicitiam & beneuolentiam ex inuicem cōquirere & exigere. 476. b. 477. a
- V**suram committit qui ratione mutui in pactum deducit vt mutuatarius iusta liti cedat. 477. b
- V**suræ vito innodatur qui ratione mutui torpes amplexus expolcit: secus verò qui amicitiam procurat, vt mulier amore victatur pi rei acquiescat. ibid.
- V**suræ labem incurrit qui mutuatarium cogit, vt vel totum mutuum, vel partem in mercibus suscipiat, etiam si iustum pretium mercēs non excedant. Idq; vsuuenire solet mercatoribus regi mutuantibus, nō sine magna militum iactura. 478. a

Vsuram

Index Alphabeticus.

- V**suram cōmittit qui ratione mutui obligat ad emendum, molendum, laborandum etiā iusto exoluto vel non excessu pretio. 478. a. b
- In** mutuo in pactum ducere quod aliās iuste debetur, vsura est. ibid. b
- An** vsura sit, ratione mutui obligare mutuatarium ad mutandum. 480. a
- V**suræ non committitur vendendo carius credito pretio. 417. a. & 521. a. b. 535. a. b. Vide vendere & venditor.
- V**suræ comittit qui fructus pignoris non computat, nisi pignus sit de feudo, vel pro dote genero, vel viduæ traditum. 481. a. b
- V**suram sapit mutuatarium obligare ratione mutui ad ducendam vxorem. 482. a
- V**suræ ratione lucrī cessantis. vide, Lucrum.
- V**suram inuoluit mons pietatis. 498. b
- V**suraria datio an dominium trāserat, optima disputatio. 487. a
- V**surarum dubitationes omnes per ecclesiam definiri non est conducens. 500. a
- V**suræ mentis quomodo ab exteriori differat. 469. a
- De** vsuræ mentali optima disputatio. 490. b
- V**suræ mentalis quomodo à simonia mentali differat. ibid.
- V**suræ mentalis restitutio quomodo & quando necessaria. 490. b
- V**surarum restitutio necessariò faciendā etiā nullo petente. 472. a. 486. b
- V**surarum restitutio solum necessaria cū ratione mutui quicquam recipitur. ibid.
- Si** per vsuram quæ vsu consumuntur extorqueatur, foenerator facit satis restituendo tantū quantū accepit cū dānis & lucro: si quod alteri cesset, fructus verò qui per eandem res sua industria accumulauit, liberi sunt à restitutione. ibid. & 48. a. b. secus verò in fructibus domus vel prædij per vsurā extorti. ibi.
- Ad** vsuram restituentē non modò vsurarius sed iudices cogentes vsuras soluere, aduocati cōsultentes, ministri aliqui, &c. etiam tenentur foenore non restituente. 462. b. De hoc vide mutuum, & lucrum, cessans.
- V**surarius non acquirit dñium in ea quæ per vsuras corrasit. 487. a. b. & si mutuatarius se
- velle in ipsum dominium transferre asseneret, dum tamen ratione mutui det. 488. b
- V**surarius, Dominus sit possessionis quam per pecuniam vsurarium eruit: quo fit vt ipse restituere non teneatur: manent tamen debito obnoxia. 489. a
- V**surarij bona quomodo sint restitutioni subdita. ibid.
- V**surarij bona in triplici sunt differentia, ibid.
- V**surarij omnes contractus sunt validi, iure natura, per quos nō fit minus potens ad soluendum vsuras. 489. b
- Ab** vsurario pecuniā vsurariā vel quicquā aliud recipiens emptione vel alio quocūq; contractu tatus est in conscientia: si vsurarius nō fiat illa ratione impotēs ad soluendū. 490. a
- V**surarij hæredes ad quid teneantur. 490. a. b
- V**surarius multis modis potest lucrum à mutuatario recipere. 491. a. b
- V**surarius pecuniam à mutuatario vltra fortē recipiens, quocunq; prauo animo, si mutuatarius ratione mutui non dedit, restitucere non tenetur, nisi fortē ex conscientia erronea. 491. a. b
- V**surarij cooperatores & ministri ad quid teneantur. 492. b
- V**surarium non paratum, ad mutuum sub vsuris inducere non licet, à parato verò licet sub vsuris mutuum recipere. 493. b. 494. a
- V**surarius mutuatarium obligans ratione mutui ad contractum societatis vel assurance rationis faciendum, vsuram committit. 518. b
- V**surarius ius canonicum tunc multis opprobrijs proscindit, tum & pœnis pluribus accumulat. 475. a. b
- V**sus à dominio rebus vsu consumptibilibus, an distinguatur, controuertitur ad longum. 259. a
- V**sus rerum comestibilium & utensilium distinguitur quodam pacto à dominio. 260. a
- V**sus rerum duplex est, & iuris & facti. ibid.
- Pro** vsu vasis aut calicis sacri non licet aliquid recipere, licet ipsum locare & vendere possit ecclesia. 763.
- V**ti quēpiam iure suo bifariā contingit. 332. a

FINIS INDICIS

